BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
9 E
12

68-9-E-12

Digitized by Google

EN AMICE LECTOR APPORTAMVS TIBI, SVMMA DILIGENTIA EXCVSVM, POST GERMANAM EDITIONEM.

T. LIVII PATAVINI

LATINÆ HISTORIÆ PRINCIPIS, QVICquid hactenus editum fuit, ſed aliquanto quàm antea emaculatius. Acceſſerunt autem Decadis Quintæ Libri quinq;, nunq̃ ante hac editi, Cum Chronologia Henrici Glareani, temporum ſupputationem, & perſonarum nomina, in quibus hactenus ingens fuit confuſio, dilucide commonſtrante. Adiunctus eſt inſuper index omnium quæ notatu digna uiſa ſunt, copioſiſſimus. Eme & fruere bonis auibus, eorum fauens induſtriæ, qui nec ſumptui, nec labori parcunt, ut tibi ad ſtudia tua ſint adiumento. Vale.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS MENSE FEBRVARIO
ANNO M. D. XXXXII.

INDEX TRIVM CVM DIMIDIA DECADVM T. LIVII PATAVINI

BIBLIOT. NAZ.
ROMA
VITTOR. EMANUELE

ELENCHVS REGVM DICTATORVM, COSS. TRIB. MILITVM QVI CONSVLARI

fuerint poteſtate, pœtorum, cenſorum, & aliarum rerum, quæ maxime memorabiles hac prima decade continentur.

REGES ROMANI

Romulus 2.B
Numa Pompilius 4.B
Tullus Hoſtilius 4.D
Ancus Marcius 6.B
Tarquinius Priſcus 7.B
Seruius Tullus 8.B
L. Tarquinius Superbus 9.C

DICTATORES

T. Largius primus dictator, Sp. Caſſius magiſter equitum 14.C
Aulus Poſthumius dictator, T. Ebutius magiſter equitum ibidem
M. Valerius Voleſi dictat. 14
Q. Cincinnatus dictator, L. Tarquinius magiſter equitum 27.A
L. Quintius Cincinnatus dic. C. Seruilius Hala magiſter equitum 37.C
Mamercus Æmylius dictat. L. Quintius Cincinnatus magiſter equitum 37.D
A. Seruilius Priſcus, vel Structus dictator, Poſthumus Ebutius Helua magiſter equitum 38.D
Mamercus Æmylius iterũ dictator, A. Poſthumius Tubertus mag. equi. ibidem
A. Poſthumius Tubertus dic. L. Iulius mag. eq. 39.C
Mamercus Æmylius dictat. A. Cornelius magiſter equitum 40.B
Q. Seruilius Priſcus dictat. eius filius ſeu Hala magiſter equitum 42.D
P. Cornelius dictator, C. Seruilius Hala magiſter equitum 44.C
M. Furius Camillus dictator, P. Cornelius Scipio magiſter equitum 48.D
M. Furius Camillus dictator iterũ, L. Valerius magiſter equitum 51.A
M. Furius Camillus dictator III, C. Seruilius Hala magiſter equitum 55.C
A. Cornelius Coſſus dictator, T. Quintius Capitolinus magiſter equitum 57.B
T. Quintius Cincinnatus dictator, A. Sẽpronius Atratinus magiſtee equitũ 60.C
M. Furius Camillus IIII dictator, L. Æmylius magiſter equitum 62.C
P. Manlius dictator, C. Licinius de plebe mag. eq. ibidẽ
M. Furius Camillus dict. V. T. Quintius Pęnus magiſter equitum 63.B
L. Manlius imperioſus dictator claui figendi, L. Pinarius magiſter equitum 64.A
Ap. Claudius dictator 64.C
T. Quintius Pœnus dictator, Sergius Cornelius Malugineſis magiſter equitũ 65.A
Q. Seruilius Hala dictator, T. Quintius mag. equi. 65.B
C. Sulpitius dictator, M, Valerius magiſter equi. 65.C
C. Martius Rutilius primus dictator de plebe, C. Plautius de plebe mag. eq. 67.C
C. Iulius dictator, L. Æmylius magiſter equitum 67.B
M. Fabius dictator, Quintus Seruilius mag. equi. 67.C
L. Furius Camillus dictator, P. Cornelius Scipio magiſt. equitum ibidem.D
T. Manlius Torquatus dictator, A. Cornelius Coſſus magiſter equitum 68.B
L. Furius Camillus II dictator, Cn. Manlius Capitolinus magi. eq. ibidem.C
P. Valerius Publicola dictator feriarũ, Q. Fabius Ambuſtus magiſter equ. ibidem
M. Valerius Coruinus dictator, L. Æmylius Mamercus magiſter equitum 7.A
L. Papyrius Craſſus dictator. L. Papyrius Curſor magiſt. equitum 74.B
P. Philo dictator, Iunius brutus magiſter equitũ 74.B
Cl. Regillenſis dict. C. Claudius Hortator magiſter equitum vitio creati 74.D
L. Æmylius Mamercus dictator comitiorũ cauſa, Q. Publius Philo mag. eq. 75.A
P. Cornelius Ruffinus dictat. M. Antonius mag. eq. vitio creati ibidem.B
M. Papyrius Craſſus dictat. P. Valerius Publicola magiſter equitum ibidem.B
Cn. Quintilius dictator claui figendi, L. Valerius magiſt. equitum 75.C
M. Claudius Marcellus vitio creatus dictator, Sp. Poſthumius mag. eq. 76.B
L. Papyrius Curſoe dictat. Q. Fabius Maximus Rutilianus mag. equitum 77.D
A. Cornelius Aruina dictat. M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum 79.B
Q. Fabius Ambuſtus dictat. P. Ælius Pætus magiſter equitum vitio creati 81.A
M. Æmylius Pappus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum ibidem
L. Æmylius dictator, L. Fuluius magiſter equitũ 84.A
Q. Fabius dictator, Q. Aulius Ceretanus moritur in prælio magiſter equi. ſuffectus Fabius 84.B
C. Menenius dictator quæſtionibus exercẽdis, M. Follius magiſter equi. 85.A
C. Petilius dictator, M. Follius magiſter equi. 85.C
C. Iunius Bubulc⁹ dict. 85.C
L. Papyrius Curſor III dictator, C. Iunius Bubulcus magiſter equitum 87.C
P. Cornelius Scipio dictator, P. Decius Mus magiſter equitum 89.A
C. Iunius Bubulcus dictator, M. Titinius magiſter equitum 89.D
M. Valerius Maximus dictator, M. Æmylius Paulus magiſter equitum 90.A

CONSVLES

L. Iunius Brutus 11.C
L. Tarquinius Collatinus abrogatus
P. Valerius ſubrogatus 12.A
Sp. Lucretius Bruto ſuffectus 12.D
M. Horatius Puluillus Lucretio ſuffectus 12.D
P. Valerius iterum 13.A
T. Lucretius 13.A
P. Lucretius
P. Valerius Publicola III 14.A
M. Valerius
P. Poſthumius 14.B
P. Valerius IIII
T. Lucretius iterum 14.B
Agrippa Menenius
P. Poſthumius 14.B
Opiter Virginius
Sp. Caſſius 14.C
Poſthumius Cominius
T. Largius 14.C
Ser. Sulpitius
M. Manlius Tullus 14.C
T. Ebutius
Cn. Vetuſtus 14.C
Q. Chlælius
T. Lartius 15.A
A. Sempronius
M. Minutius 15.A
A. Poſthumius
T. Virginius 15.A
Ap. Claudius
P. Seruilius 15.A
A. Virginius
T. Vetuſtus 16.A
Sp. Caſſius
Poſthumius Cominius 17.A
T. Geganius
P. Minutius 17.B
M. Minutius
A. Sempronius 17.B

Sp.Nautius
Sex.Furius 18.A
T.Sicinius
C.Aquilius 18.B
Sp.Caſſius
Proculus Virginius 18.B
Sergius Cornelius
Q.Fabius 18.C
L.Æmylius
Cęſo Fabius 18.C
M.Fabius Cæſonis frater
L.Valerius 18.C
Q.Fabius.
C.Tullius 18.D
Cęſo Fabius
Sp.Furius 18.D
M.Fabius
Cn.Manlius 18.D
Cęſo Fabius
T.Virginius 19,D
L.Æmylius
C.Seruilius 20.A
C.Horatius
T.Menenius 20.B
A.Virginius
Sp.Seruilius 20.B
C.Nautius
P.Valerius 20.C
L.Furius
C.Manlius 20.D
L.Æmylius
Opiter Virginius 20.D
L.Pinarius
P.Furius 21.A
Ap.Claudius Appij filius
T.Quintius 21.B
L.Valerius
T.Æmylius 21.A
T.Numitius Priſcus
A.Virginius 22.A
T.Quintius
Q.Seruilius 22.B
T.Æmylius
Q.Fabius 22.C
Q.Seruilius
Sp.Poſthumius 22.D
Q.Fabius
T.Quintius 22.D
Poſthumius Albus
Sp.Furiꝰ, ſiue Fuſius 23.A
L.Ebutius
P.Seruilius 23.C
L.Lucretius Tricipitinus
T.Veturiꝰ Geminus 23.D
P.Volumnius
Ser.Sulpitius 24.D
C.Claudius Appij filius
P.Valerius 25.A
L.Quintius Cincinnatus conſul ſueffectus 25.D
Q.Fabius
L.Cornelius 26.B
L.Minutius
L.Nautius 26.D
Q.Minutius
M.Horatiꝰ puluillus 27.C
M.Valerius
Sp.Virginius 27.D
T.Romulius
C.Veturius 27.D
Sp.Tarpeius
A.Æternius 27.D
P.Curatius
Sex.Quintilius 27.D
C.Menenius
P.Sextiliꝰ Capitolinꝰ 28.A
Claudius
Genutius 28,A
L.Valerius
M.Horatius 30.C
Sp.Herminius
T. Virginius Celimontanus 33.C
M.Geganius Macrinus
C.Iulius 33.C
T.Quintius Capitolinus
Agrippa Furius 33.C
M.Genutius
P.Curatius 35.A
L.Papyrius Mugillanus
L.Sépроniꝰ Atratinꝰ 36.B
M.Geganius Macrinus iterũ
T. Quinti. Capitolinus V 36.B
M.Fabius Vibulanus
Poſthumius Ebutius Cornicen 37.A
C.Furius Pacilius
M.Papyrius Craſſus 37.A
Proculus Geganiꝰ Macrinus
L.Menenius Lanatus 37.A
T.Quintius Capitolinus
Agrippa Menenius 37.B
M.Geganius Macrinꝰ III
L.Sergius Fidenas 38.A
M.Cornelius Maluginenſis
L.Papyrius Craſſus 38.C
C.Iulius iterum
L.Virginius 38.C
C.Iulius III
Virginius iterum 38.D
M.Manlius
Q.Sulpitius 38.D
T. Quintius L.filius Cincinnatus
Cn.Iulius Mento 39.B
L.Papyrius Craſſus
L.Iulius 40.A
L.Sergius Fidenas iterum
Hoſtius Lucretius Tricipitinus 40.A
A.Cornelius Coſſus
T.Quintiꝰ Pænus iterũ 40.A
C.Seruilius Hala
L.Papyrius Mugillanꝰ 40.A
C.vel A.Sempronius Atratinus
Q.Fabius Vibulanus 41.A
Cn.Fabius Vibulanus
T.Quintius Capitolinus Capitolini filius 42.A
A.Cornelius Coſſus
Furius Medullinus 43.C
Q.Fabius Ambuſtus
C.Furius Pacilius 43.D
M.Papyrius Atratinus
C.Nautius Rutilius 43.D
M.Æmylius
C.vel P.Valeriꝰ Potitꝰ 43.D
Cn.Cornelius Caſſus
L.Furius Medullinus 44.A
L.Lucretius Flauius
Sergius Sulpitius Camerinus 50.D
L.Valerius Potitus
M.Manlius 51.A
L.Sextius primus de plebe
Luciꝰ Æmyliꝰ Mamercꝰ 63.C
L.Genutius
Q.Seruilius 63.D
T.Sulpitius Potitus
C.Licinius Stolo plebis 63.D
C.Genutius
L.Æmylius iterum 64.A
Q.Seruilius Hala
L.Genutius 64.A
L.Sulpitius
C.Licinius Caluus 64.D
C.Petilius Balbus
M.Fabius Ambuſtus 65.B
M.Popylius Lenas
Cn.Manlius 65.C
C.Fabius
C.Plautius 65.C
C.Martius
Cn.Manlius 66,B
M. Fabius Ambuſtus iterum
M.Popyliꝰ Lenas iterũ 66.C
C.Sulpitius Potitus
M.Valerius Publicola 66.D
M.Fabius Ambuſtus III
T. Quintius, vel vt quidam annales volunt M.Popilius III 66.D
C.Sulpitius III
M. Valerius Publicola iterum 66.B
P.Valerius Publicola
C. Martius Rutilius è plebe 67.B
C.Sulpitius Potitus
T. Quintius Pænus vel Cęſo 67.B
M.Papiliꝰ Lenas III è plebe
L.Cornelius Scipio 67.C
L.Furius Camillus
Ap.Claudius Craſſus 67.D
M.Valerius Coruinus
M. Popilius Lenas IIII è plebe 68.B
T.Manlius Torquatus
C.Plautius 68.B
M.Valerius Coruinus II
C.Petilius 68.C
M.Fabius Dorſuo
C.Sulpitius Camerinus 68.C
C.Marcius Rutilius III
T.Mãli.Torquatus II 68.C
M.Valerius Coruinus III
A.Cornelius Coſſus 68.D
C.Martius Rutilius
Q.Seruilius 78.D
C.Plautius I'I
L.Æmylius Mamercus 71.D
T.Manlius Torquatus III
P.Decius Mus 72.B
T.Æmylius Mamercus
P.Phila 74.B
L.Furius Camillus
C.Menius 74.C
C.Sulpitius
P.Ælius Pætus 74.D
L.Papyrius Craſſus
Cæſo Duilius 75.A
M.Valerius Coruinus IIII
M.Attilius Regulus 75.A
T.Veturius
Sp.Poſthumius 75.A
L.Cornelius iterum
Cn.Domitius 75.B
M.Claudius Marcellus
T.Valerius 75.B
L.Papyrius Craſſus iterum
L.Plautius Venox 75.C
L.Æmylius Mamercus
Cn.Plautius 75.D
P.Plautius Praculus
P.Cornelius Scapula 76.A
L.Cornelius Lentulus
Q.Publius Philo iterũ 76.A
C.Petilius
L. Papyrius Mugilanus vel Curſor

Curſor 76.C
L.Furius Camillus iterum
Iunius Brutus Sęgna 77.B
C.Sulpitius
Q. Æmylius, vel A. Æmylius 79.A
Q.Fabius
L.Fuluius 79.B
T.Veturius Caluinus
Sp.Poſthumius 79.D
Q.Publius Philo
L.Papyrius Curſor 81.B
L.Papyrius Curſor III, aut Mugilanus
Q.Aureliꝰ Cęretanus 82.D
M. Follius Flaccina, vel L. Flaccus
L.Plautius Venox 83.D
C.Iunius Bubulcus
Q.Æmylius Barbula 84.A
Sp.Nautius
M.Popilius 84.A
M.Petilius
C.Sulpitius 84.C
L.Papyrius Curſor V
C.Iunius Bubulcꝰ iterũ 85.C
M.Valerius
P.Decius 85.C
C.Iunius Bubulcus iterum
Q.Æmy.Barbula iterũ 85.D
Q.Fabius iterum
C.Martius Rut.iterũ 86.B.
Q.Fabius III
P.Decius 88.A
Ap.Claudius
L.Volumnius 88.C
P.Cornelius Aruina
Q.Martius Tremulus 88.C
L.Poſthumius
T.Minutius 89.A
P.Sulpitius
P.Sempronius 89.A
L.Genutius
Ser.Cornelius 89.C
M.Liuius
C.Æmylius 89.D
M.Valerius
Q.Apuleius 90.C
M.Fuluius Pętus
T.Manlius Torquatus.Suffectus M.Valerius 91.B
L.Cornelius Scipio
Cn.Fuluius 91.C
Q.Fabius Maximus IIII
P.Decius Mus 91.D
L.Volumnius
Ap.Claudius 92.B
Q.Fabius Maximus V
P.Decius Mus 93.D
L.Poſthumius Megellus
M.Attilius Regulus 95.C
L.Papyrius Curſor
Sp.Caruilius 96.D
Q. Fabius Gurges Maximi filius
Iunius Brutus Sęgna 98.D

TRIBVNI MIlitum conſulari poteſtate.

A.Sempronius Atracinus
L.Attilius
T.Cęcilius 36.B
L.Quintius Cincinnati filius
Mamercus Æmylius
L.Iulius 37.D
M.Fabius Vibulanus
M.Folius
L.Sergius Fidenas 39.A
L.Pinarius Mamercus
L.Furius Medullinus
Sp.Poſthumius Albus 39.A
T.Quintius Pęnus ex conſulatu
C. Furius
M.Poſthumius
A.Cornelius Coſſus 40.B
A.Sempronius Atracinus
L.Quintius Cincinnatus
L.Furius Medullinus
L.Horatius Barbatus 40.D
Cl.Craſſus
Sp.Nautius Rutilius
T.Sergius Fidenas
Sex.Iulius Tullus 41.A
L.Manlius Capitolinus
Q. Antonius Merenda
L.Papyrius Mugillanꝰ 42.A
L.Quintius Cincinnatus III
Sex.Furius Medullinus iterũ
M.Mallius
A.Sẽproniꝰ Atratinus 42.B
Agrippa Menenius Lanatus
P.Lucretius Tricipitinus
Sp.Nautius 42.C
L. Sergius Fidenas
M.Papyrius Mugillanus
C.Seruiliꝰ Priſci filius 42.C
Agrippa Menenius Lanatus
L.Seruilius Structus
P.Lucretiꝰ Tricipitinꝰ 42.D
Sp.Rutilius Craſſus
A.Sẽpronius Atratinus III
M.Papyrius Mugillanus iterum
Spurius Nautius Rutilius iterum 43.A
P.Cornelius Coſſus
C.Valerius Potitus
Quintius Cincinnatus
M.Fabius Vibulanus 43.B
Cn.Cornelius Coſſus
L.Valerius Potitus
Q.Fabius Vibulanus iterum
M.Poſthumiꝰ Regillẽſis 43.B
C.Iulius Tullus
Cn.Cornelius Coſſus
C.Seruilius Hala 44.B
L.Furius Medullinus
C.Valerius Potitus
Cn.Fabius Vibulanus
C.Seruilius Hala 44.C
P.Cornelius Coſſus
Cn.Cornelius Coſſus
Fabius Ambuſtus
L.Valerius Potitus 44.D
T.Quintius Capitolinus
Q.Quintius Cincinnatus
C.Iulius Tullius iterum
M.Manlius
L.Furius Medullinus III
M.Æmylius Mamercus III
C.Valerius Potitus III
M.Sergius Fidenas
P.Cornelius Maluginenſis
Cn.Cornelius Coſſus
C.Fabius Ambuſtus
Sp.Nautius iterum III
M.Æmylius Mamercus iterum
L.Valerius Potitus III
Ap.Claudius Craſſus
M.Quintilius Varus
M.Iulius Tullus
M.Poſthumius
M.Furius Camillus
M.Poſthumius Albinus iterũ omnes 45.C
C.Seruilius Hala III
Q.Seruilius
P.Virginius
Q.Sulpitius
A.Manlius iterum
M.Sergius iterum 46.D
L.Valerius Potitus IIII
M.Furius Camillus iterum
M.Æmylius Mamercus III
Cn.Cornelius Coſſus iterum
C.Fabius Ambuſtus
L.Iulius Tullus 47.B
P.Licinius Caluus ex plebe
P.Manilius
P.Titinius
L.Furius Medullinus
P.Melius
L.Popilius Volſco
M.Veturius Patricius 47.D

V PLEBEI

L.Titinius
P.Menenius
Racilius
Cn.Genutius
L.Attilius 47.D

PATRICII omnes

L.Valerius Potitus
Q.Valerius Maximus
M.Furius Camillus III
L.Furius Medullinus III
Q.Seruilius Fidenas iterum
Q.Sulpitius Camerinus iterum 48.A

PATRICII

L.Iulius Tullius
P.Furius Medullinus IIII
L.Sergius Fidenas
A.Poſthumius Regillenſis
P.Cornelius Maluginenſis
A.Manilius 48.B

PLEBEI

P.Licinius iterum
L.Titinius
P.Menenius
Cn.Genutius
L.Attilius deinde
P.Licinius filius Licinij pro patre 48.D

PATRICII

P.Cornelius Coſſus
P.Cornelius Scipio
M.Valerius Maximus iterũ
Cęſo Fabius Ambuſtus iterũ
L.Furius Medullinus V
Q.Seruilius III 49.D

PATRICII

M.Furius Camillus III
L.Furius Medullinus VI
C.Æmylius
L.Valerius Publicola
Sp.Poſthumius
P.Cornelius iterum 50.A

PATRICII

L.Lucretius Flauus
Ser.Sulpitius
M.Æmylius
L.Furius Medullinus VII
Agrippa Furius
C.Æmylius iterum 51.B

PATRICII

Fabij tres
P.Sulpitius Longus
Q.Seruilius IIII

P.Seruiliꝰ Maluginēſis 52.A
PATRICII
A.Valerius Publicola iterū
L.Virginius
P.Cornelius
A.Manlius
L.Æmylius
L.Poſthumius 55.C
PATRICII
T.Quintius Cincinnatus
Q.Seruilius Fidenas V
Iulius Tullus
L.Aquilius Coruus
L.Lucretius Tricipitinus
Ser.Sulpitius Ruffus 56.A
PATRICII
L.Papyrius
Cn.Sergius
L.Æmylius iterum
Licinius Menenius
L.Vale.Publicola III 56.B
PATRICII
M.Furius Camillus IIII
Sergius Cornelius Malugi-nenſis
Q.Seruilius Fidenas VI
L.Quintius Cincinnatus
L.Horatius Puluillus
P.Valerius 56.B
PATRICII
A.Manlius
P.Cornelius
T.Quintius Capitolinus ite-rum.
L.Quintius Capitolinus ite-rum
L.Papyrius Curſor 57.B
PATRICII
Sergius Cornelius II
P.Valerius Potitus iterum
M.Furius Camillus V
Ser.Sulpitius Ruffus iterum
C.Papyrius Craſſus
T.Quintius Cincin.II 58.C
PATRICII
L.Valerius IIII
A.Manilius III
Ser.Sulpitius III
L.Lucretius
L.Æmylius III
M.Trebonius 59.A
PATRICII
Sp.Papyrius
L.Papyrius
Serg.Corneliꝰ Malug.IIII
Q.Seruilius IIII
C.Sulpitius IIII
L.Æmylius IIII 46.B
PATRICII
M.Furius Camillus VII
A.Poſthumius Regillenſis
L.Poſthumius Regillenſis
L.Furius
L.Lucretius
M.Fabius Ambuſtus 46.B
PATRICII
L.Valerius V
P.Valerius III
C.Sergius III
Licinius Menenius II
P.Papyrius
Sergius Cornelius 60.B
PATRICII
P.Manlius
C.Manlius
L.Iulius
PLEBEI
C.Sextilius
M.Albinus
L.Antiſtius 60.D
PATRICII
Sp.Furius
Q.Seruilius II
Licinius Menenius
P.Chlælius
M.Horatius
L.Geganius 60.D
PATRICII
L.Æmylius
P.Valerius IIII
C.Veturius
Seruius Sulpitius
L.Quintius Cincinnatus
C.Quintiꝰ Cincinnatus 61.A
PATRICII
L.Furius
A.Manilius
Sergius Sulpitius
Sergius Cornelius
A.Valerius
C.Valerius 61.D
PATRICII
Q.Seruilius
C.Veturius
A.Manlius
M.Cornelius
Q.Quintius
M.Fabius 61.D
PATRICII
L.Quintius
Ser.Cornelius
Ser.Sulpitius
Sp.Seruilius
L.Papyrius
L.Veturius 62.B
PATRICII
A.Cornelius iterum
M.Cornelius iterum
M.Geganius
P.Manlius
L.Veturius
L.Valerius VI 63.B
PRÆTORES
Sp.Furius Marci filius 63.C
P.Valerius Publicola 67.B
L.Pinarius 68.A
T.Æmylius 71.D
Q.Publius Philo primus è plebe 75.A
L.Papyrius 75.B
M.Valerius 88.A
P.Sempronius 93.B
Ap.Claudius 93.D
M.Attilius 98.B
Lucius Papyrius Curſor Iu-nior 98.D
Q.Fabius
P.Decius
P.Cornelius Aruina
M.Martius Rutilius 98.D
CENSORES
L.Papyrius Mugilanus
L.Sēpronius Atratinus 36.B
C.Furius Pacilius
M.Geganiꝰ Macrinus 38.D
C.Sulpitius Camerinus
Sp.Poſthumius Regil. 60.B
Sp.Seruilius Priſcus
Q.Chlælius Siculus 61.A
Manlius Nęuius
Martius Rutilius 67.C
P.Philo
Sp.Poſthumius 75.B
Ap.Claudius
C.Plautius 85.D
C.Iunius Bubulcus
M.Valerius Maximus 89.D
PONTIFICES
Q.Furius 31.C
A.Cornelius 39.C
M.Fabius 52.D
Cornelius Barbatus 89.C

FINIS

A

ABorigines populi 1.C
accenſi milites 73.B
accius Tullius qua arte Volſcos ad rebellandum concitat 17.D
accij Nauij miraculum 7.C
acheron Epiri fluuius 76.C
acheros Lucanię fluuius ibidem
acies Fidenatũ facibus armata 40.C
accuſationes atrociſſimę in Sergium & Virginium à tribuno plebis 47.C
adhortatio Valerij cõſulis ad pedites Romanos 32.C
adhortatio Popilij conſulis contra Gallos 67.D
adria Thuſcorum colonia 51.C
ædes Iouis ſtatoris 96.D
ædes fortis fortunę 98.C
ædes Victorię 95.D
ædes Concordię 89.C
ædes Salutis 89.A
ædes Veneris 95.C
ædes Aij Locutij 54.B
ædes Apollinis 33.B
ædes Caſtoris 25.A, 18.C
ædes Cereris 31.D
ædes Veneris Cloacinę 30.C
ædes Mercurij 15.D
ædes Saturni 15.A
ædes Telluris 18.C
ædilitas curulis quando primum 63.C
ægeria dea 4.C
æmylius Mamercus à cenſoribus notatus 39.A
ænaria inſula 76.A
ænęę in Italiam aduentus 1.B
æquicolorum bella indicendi ritus à Romanis vſurpatus 6.D
æquorum cum Romanis fœdus 10.C
æquorum quadraginta vnum oppida capta intra dies ſexaginta, & gens deleta 89.B
æqui Latinum agrum ingreſſi à Romanis fugantur 16.C
æqui vno tempore caſtra Romana oppugnant, & agrum Romanum populantur 23.A
æqui rupto fœdere bellũ reſumũt 26.D
æqui ſub iugum miſſi 27.C
æqui cum Algido caſtra Romana capiunt 29.C
æqui & Volſci à Valerio victi 32.C
æqui & Volſci ad Corbionem victi caſtra amittunt 34.C
æqui & Volſci victi à Romanis venundantur 40.A
æqui & Volſci fuſi, caſtra etiam amittunt 24.A
æqui à Camillo victi 55.D
æquorum exercitus à Poſthumio deletus 50.C
æqui vincũtur à Camillo 55.D
æquorum omne nomen propè deletum 89.B
æſculapius accerſendus cenſetur ab Epidaura 98.D
ager à Seruio Tullio plebi diuiſus 91.A
ager Veientanus ex ſenatuſconſulto plebi diuiſus 51.A
ager Pontinius plebi diuiſus 59.B
aharna oppidum Hetrurię 94.B
Alatrinates malunt leges ſuas q̃ ciuitatẽ Romanam 88.D
alba & Sora colonię 89.C
alba longa Lauinij colonia 1.D
alba diruta 6.B
albani patria diruta Romam traducti ibidem
albula nunc Tyberis 1.D
albani reges Syluij 1.D
alexandri Magni cum Romanis collatio 83.A
alexander Epirota Samnitibus ac Lucanis prælio victis pacem cum Romanis facit 75.B
alexandri Epirotę fatum 76.C
alexandria in Ægypto condita. ibidem
aliſę, Calliſę, Rufrium dedita 76.D
aliſę captum 88.B
allienſis clades 55.C
allienſis dies religioſus 54.C
ameriola de Latinis capta 7.D
amiternum de Samnitibus captũ 97.A
amulij cędes 2.A
anagninis ciuitas ſine ſuffragio data 89.A
ancus Martius cerimonias ab auo inſtitutas renouat 6.C
ancus imperij fines profert 7.A
anci filij exules 8.A
ancylia 4.C
annij ad Latinos oratio 72.C
annius per gradus Capitolij pręceps lapſus ibidem
antemnates victi in ciuitatem recępti 3.A
antenor Venetorum conditor 1.B
antepilani 73.B
antiates imber Camillo prælio victori eripit 56.D
antiates bellum mouent 56.C
antium deditum 61.B
antium Colonia deducta 22.C
antiates recępti 61.B
antiates deficiunt 26.C
antiſtes Dianę Sabinum decipit 8.D
anſer Capitolij cuſtos 53.D
anxur colonia mittitur 76.A
anxur recipitur à Romanis 47.D
appiolę de Latinis captę 7.C
appius clauſus Romam à Sabinis transfugit 14.B
apulia tota perdomita à Romanis 84.A
aquilonia & Cominiũ incenſę 98.B
ara maxima 2.C
ardeates Camillo duce Gallos nactu aggreſſi trucidant 53.B
arpinũ, Sora, Conſentia recępta de Samnitibus 89.A
arpinates ciuitate donati 89.D
argiletum 4.B
ardeatibus ager populi Romani iudicio ablatus reſtituitur 37.A
ariſtodemus Cumanorum tyrãnus 15.A
arma Romanorum diſtinctorum in quinque claſſes 8.C
artena Volſcorum oppidum dirutũ 111.
artena alia à regibus Romanorum deleta 45.B
arx Romana à Sabinis capta 3.B
aſcanius Albam condit 1.C
aſylum Romuli 2.C
atellanę fabulę 64.A
auentinus vrbi additus 6.A
augurium Romuli 2.B
augurum honos vnde 7.C
augurum collegium ampliatum 91.A
auri inopia 50.D
auſonum gens deletur 84.D
auſona, Minturnę, Veſtina, Auſonũ vrbes captę ibidem
auſonum bellum 75.A
aurunci à Sidicinis victi ibidem

B

Baculus aureus Bruti 80.D
belloneſus & Sigoneſus 51.C
bellum Sabinis indictum 6.B
bellum aduerſus Albanos 4.D
bellum in Latinos 73.A

belli Samnitici origo 68.D
bellum cum Palæpolitanis 76.B
bellum priuernas 75.D
bellum Salentinum 88.C
bellum cum Hetruſcis adiunctis Samnitibus, Vmbris, Callis 92.B
bellum Samnitibus illatum 91.C
bellum præneſtinis indictum 59.B
bellum Æquis indictum 89.B
bellum Veſtinis indictum 77.C
bellum Hernicis indictum 64.C
bituriges Celtæ primi 51.C
boij & Ligures, Hetruſcos, Vmbros agro pellunt 51.D
bolæ à Camillo captæ 55.D
bona Porſenæ 14.A
bos locuta 24.B
bouianũ cũ ingenti præda captum 86.A
brennus regulus Gallorum 57.B
brixia vrbs 51.D
brutus Tarquinios vrbe pellit 11.B
brutus iureiurando populum aſtringit neminem regnare paſſurum 11.B
buſta Gallica 53.D

C

Cacus paſtor ab Hercule cæſus 2.B
cære Mezentij regia 1.C
cærites bellum precibus auertunt 67.B
calabij capita coniuratorum in Romanos Campanorum morte ſe indicio ſubtrahunt 85.A
cales capiuntur, eó que colonia deducta 75.B
camertes Romanis aduerſus Hetruſcos ſuent 87.A
camillus decimã prædæ Veientanæ Apollini vouet 49.B
camillus albis equis triumphat 49.C
camilli elogium 63 D
camilli erga Faliſcos iuſtitia 50.C
camillus inclinatam aciem reſtituit 59.C
camilli concio diſſuadens migrari Veios 54.B
camillus Volſcorũ caſtra expugnat 56.D
camillus in exilium abijt 51.B
camillus improbata de auro pactione ferro Gallos pellit 54.A
camillus exul ſenatus in Capitolio obſeſſi decreto dictator 53.C
campani ſe Romanis dedunt 64.A
campanorum ad Romanos oratio 69.A
campanorum in Romanos hoſpitalitas 80.D
campani deficiunt 72.A
capenates pacem impetrant 49.D
capitolinæ obſidionis ſolutio mille pondo auri redemptæ 54.A
capitolium à ſeruis occupatum 25.A
capitolinum templum ab Horatio dedicatum 13.A
Sp. Caſſius damnatus necatur 18.C
campus Martius olim Tarquiniorum ager 12.B
caput humanum in Capitolio inuentum 11.C
capua à Samnitibus nocturno ſcelere occupata Vn̄ dicta .41.B. 41.B
carne pluit 24.B
carcer primus 7.A
carmenta vates 2.B
carthaginẽſes amicitiá impetrant 68.B
carthaginenſes legati Romanis gratulantur 70.D
carſeoli colonia deducta 91.D
cauſarij milites 56.C
celtæ tertia pars Calliæ 51.C
celeres cuſtodes corporis Romuli 3.D
ceninenſes à Romulo victi 3.A
cenon oppidum de Volſcis captum 22.B
cenſura in annum & dimidium contracta 39.A
cenſuræ origo & officia 36.C
cenſorem ſubrogare nefas 51.A
cenſus à Seruio Tullio inſtitutus 8.C
centuriones & duplicarij ſecuri percuſſi ab Appio 21.D
charilaus & Nymphius Neapolis proditores 76.D
ciminia ſylua 87.C
cimetra capta 92.B
ciuilia foſſa 18.A
cingilia capta ac direpta 77.D
circus Flaminius 31.C
circus Apollinaris 33.B
circus Maximus 7.C
circei colonia 10.D
claudia tribus adiecta 14.B
claudia gens ex Sabinis oriunda 14.B
clarigatio 74.D
claſſes quinq; in populo Romano inſtitutæ à Seruio rege 8.C
Ap. Claudius cenſor viã munit, & aquã in vrbem ducit 85.D
Ap. Claudius ſenatorium ordinem inquinauit ibidem
Ap. Claudius decimum quenq; militum fuſte percutit 21.D
Ap. Claudij peruicacia 86.D
Ap. Claudij & L. Volumnij contentio 92.D
Ap. Claudij decemuiri nepotis cõſilium ad patres 43.A
Ap. Claudius ſeipſum decemuirum creat 28.B
Ap. Claudij animus ob libidinem alienatus 36.B
Appio Claudio dies à tribuno plebis dicta 22.A
Ap. Claudius in carcere ſeipſum interemit 32.B
App. Claudius decemuiri filius pręfectus vrbis 41.A
Ap. Claudius conſul moritur 68.A
Ap. Claudius moritur 22.A
cleonymus Lacedæmonius rex cladem à Patauinis accipit 89.D
cleopatra ſoror Alexandri Magni, vxor Alexandri Epirotę 76.D
clælia Tyberim tranat 13.D
clælia gens Alba oriunda 7.A
cluuiano vi capto puberes cęſi 86.A
cælius mons vrbi additus 7.A
collatia Romanis dedita 7.D
collatinus conſulatu ſe abdicat & ciuitate cedit 12.A
conſules primi 11.A
conſules lectionem ſenatus ad gratiam factam non obſeruant 85.D
corbio oppidum dirutum 27.D
coriolanus ſacerdotes ſpernit 18.A
corioli de Volſcis capti 27.A
corniculum à Tarquinio captum 8.A
corona aurea à Latinis Ioui Capitolino donata 15.B
cortuoſa & contenebra de Hetruſcis capta 56.A
coruinus vigintiquatuor annos natus conſul 68.B
coruinus milites qui à populo Romano defecerant conſilio ſuo patriæ reſtituit 71.B
coruinus cõſul Torquato ſubrogatus 68.C
coſſi opima ſpolia 38.C
cremera fluuius 20.A
cruſtumerium captum 7.D
cumæ à Campanis captæ 42.C
cumani à Chalcide oriundi 76.A
curia Hoſtilia 6.B
curiatia gens Alba oriunda 6.B
curię triginta 3.A
curtius in voraginem ſe pręcipitat 64.C
curulis ſella ab Hetruſcis ſumpta 2.C

D

Decemuirorum tyrannis 28.C
decemuiri creati 28.A
decemuiri ex ſenatuſconſulto magiſtratu abeunt 32.C

decem

decemuirorum belli domiq; duo facinora nefanda 29.C.30.C
decij tribuni militum facinus 69.D
decius ſe pro legionibus manibus deuouet 73.D
decius aurea corona & graminea donatus 70.C
decij de communicandis cum plebe ſacerdotiis oratio 90.D
decius exemplo patris ſe deuouet 95.A
delectus ſine vacatione 68.C
delphicum oraculum 10.D
demaratus Corinthius 7.A
dianę templum Romę 8.D
dies faſti & nefaſti 4.C
dictator primus 14.C
dictator claui figendi cauſa 64.A
duodecim menſes ad lunę curſum 4.C
duronia Samnitũ vrbs expugnata 97.A
duumuiri ſacris faciendis 47.D
duumuiri nauales 85.D

E

Ebutius conſul moritur 23.C
ecetrani ęquis pręſidium dant 23.A
edictum vt cuilibet liceat ad prædã Veientanam proficiſci 49.A
egerius nepos Tarquinij 7.B
elitouius dux Germanorum in Italiam tranſit 51.D
equi publico ęre equitibus empti 8.C
equites quando primum ſuis equis merere cæperunt 46.D
equites ſexcentum Samnitibus obſides dati 80.D
equites ſexcẽtũ obſides recuperati 82.D
equitum ſtipendium triplex 71.C
equitũ centurię a Tarquinio Priſco ampliatę. 7.D
eruptio Veientum 46.C
eſquilię habitantur a Seruio rege 8.D
euander arcas literarum miraculo venerabilis 2.B
euganei populi 1.B
exercitus Romanorum detectis occupandę per ſcelus Capuę conſilijs patriæ arma infert 70.D
exules ac ſerui Capitolium occupãt 25.A

F

Quintus Fabius ad populum prouocat 78.B
Quintus Fabius Ciminum ſaltum ſuperat 87.C
Q. Fabius ſimultatem Papyrij patrię remittit 87.C
Q. Fabius contra edictum dictatoris pugnans vincit 77.C
Q. Fabij fiducia 94.A
Q. Fabij modeſtia 92.D
Q. Fabii pæna precibus populi Romani condonata 78.B
Fabij legati ius gentium violãt 51.D
fabius Cęſo triumphum recuſat 19.D
fabia gens vnico tantum ſuperſtite deleta 20.B
fabia gens Veientis belli onus in ſe recipit 19.D
fabię gentis plures conſulatus continui 19.C.D
fabraterni & Lucani in fidem Romanorum recępti 75.C
faliſci ob iuſtitiam Camilli dediti 50.C
fames iactato de Capitolio pane diſſimulatur 54.A
faſces a populo fracti 30.C
fauſtulus paſtor 2.A
ferentinum ex Hernicis captum 64.D
ferentinum ab oppidanis deſertum 96.A
feronię fanum 6.B
feſcenninus verſus 63.D
ficus ruminalis 1.D
fidei ſedes in dextris 4.D
fidenę a Seruilio captę 38.D
fidenę a Mamerco Æmylio captę 40.D
fidenę colonia 5.D
fidenates & Veientes a Romanis fuſi ibidem
fidenates colonos Romanorum cędunt 40.C
fidenates a Romulo fuſi 3.A
flamen Dialis 4.C
flamines tres 4.C
Cn. Flauii libere factum 89.C
Cn. Flauius ciuile ius euulgat, faſtos in albo proponit 89.C
fædus cum Lucanis ictum 91.C
fædus cum Picentibus ictum 91.C
fædus cum Veſtinis ictum 90.A
fædus antiquum Samnitibus redditur 89.B
fædus cũ Samnitibus renouatum 71.D
fædus cum Latinis columna ęnea inſculptum 17.A
fædus Marſis, Marrucinis, Pelignis, Ferentinis datum 89.B
fæneratores mulctati 93.D
fænus ex vnciario ſemunciarium factum 68.B
fori in circo 7.C
fori ornandi cum Thenſę ducerentur origo 88.A
forma ſenatuſconſulti vltimę neceſſitatis 23.B
formula deuouendi ſe 73.C
formula rogandę de bello ſentẽtię 6.D
formula fęderis feriendi 5.A
formula deditionis 7.D
formula inaugurandi regis 4.B
formula repetundarum rerum 6.D
formula belli indicendi 6.D
fortunę muliebris templum 18.B
fregellas colonia deducta 76.B
fregellę ex Samnite receptę 85.C
frena equis detracta vt liberius in hoſtẽ procurrant 77.C
Cn. Fuluius Samnitibus pugna victis Bouianum & Aufidenam capit 91.D
Lucius Furius legiſlator Campanorum 84.A
fuſtuarium pæna deſertoris 46.C

G

Gabini fraude Sexti Tarquinij capti 10.C
galli Romam captam incendunt 53.A
galli ab Arunte Cluſinum euocati 51.B
gallorum in Italiam tranſitus ibidem
gallorum exercitus a Camillo deletus 54.A
galli prope vrbem cruenta pugna a Q. Seruilio victi 65.B
gallorum erga Thuſcos fraus 91.B
gallorum ſtrages noctu Capitoliũ ſcandentium 53.D
galli adempta pecunia Hetruſcos eludunt 91.B
galli ex Eſſedis pugnant 94.D
gegania gens Alba oriunda 6.B
gelius Egnatius Samnitum imperator 92.C
gelii Egnatii Interitus 95.B
geminii Metii & Manlii monomachia 73.A
genutius conſul ab Hernicis occiſus 64.C
gloria interdum ſpreta cumulatior redit 19.D
gracchus Cluilius legatos Romanos eludit 26.D
gręci lingua magis quàm factis ſtrenui 76.B
gręcorum claſſis pyratica oram Italię populatur 68.A
gręcorum claſſis Thurias capit & amittit 89.D
gratitudo Romanorum erga Cęrites. 54.B
gratitudo Romanorum erga matronas ſuas ibidem
gratitudo commilitonum erga M. Man-

iium 53.D
gratitudo Camilli erga Ardeates 53.B
gratitudo Romanorum erga Timaſitheum 50.C

H

Haſtati prima acies 73.B
henetorum in Italiam aduentus 1.B
herennij Samnitis prudens conſilium 80.B
Ap. Herdonius in Capitolio occupato cæſus 25.C
herminius moritur ex vulnere 14.D
hernicis bellum indictum 64.C
hernici cruento prælio victi 64.D
hernici bellum Romanis indicunt 88.C
hernici dediti ibidem.D
herſilia Romuli coniunx 2.A
hetruſcorum imperium 52.C
hetruſcorum ad Sutrium clades 56.D
hetruſcorum caſtra a C. Martio dictatore capta 66.C
hetruſcorum nocturna cædes ingens 87.B
hetruſci & Romani inuicem formidini ſunt 85.C
hetruria rebellat 98.B
hetruſci cæleſtium prodigiorum periti 7.B
hetruſcis literis olim erudiebantur pueri Romani 87.A
hetruſcorum opes fractæ 87.D
hetruſci ex inſidijs cladem fœdam Romanis inferunt 90.A
hetruſcorum inſidiæ eluduntur ibidē.B
horatiorum & Curiatiorum pugna 5.C
horatius victor ſororem transfigit ibidē.
horatius abſoluitur a populo 5.D
hibernacula militi in obſidione Veiorum facta 45.C
hiſter Tuſco verbo Ludio vocatur 63.D
hiſtoriæ ambiguitas 89.A
homicidium falſo obiectum Cæſoni Quintio 24.C
horatij Coclitis facinus 13.B
hoſpitalitas benigna Romanorum erga Hetruſcos 14.A
hoſtius Hoſtilius 3.B
Tullus Hoſtilius fulmine abſumptus 6.C
hoſtia ab Anco rege ædificata 7.A
humanarum rerum maximum momentum quod 80.A

I

Ianus pacis ac belli index 4.B
iani templum bis clauſum a Numa vſque ad Auguſtum ibidem
ianiculum vrbi additum 7.A
icilia familia patribus infeſtiſſima 44.A
icilij Virginiæ ſponſi verba animoſa 30.A
idus Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus 28.C
idus decembres ineundis magiſtratibus ſolennes 47.A
imber victoriam Rom. dirimit 56.D
imperatores romani Alexandri tempore 83.B
imperatores qui iniuſſu ſenatus triumpharunt 96.D
imperium non eſt experiēdum cuius vis eſt in conſenſu obedientium 21.D
imperatoriæ artes Fabij Maximi 94.D
interamna a Samnitibus fruſtra tentata 96.C
induciæ centum annorum Veientibus datæ 3.D
induciæ Veientibus in quadraginta annos datæ 20.D
inſidiæ Tarquino Priſco ab Anci filijs paratæ 8.B
inſidiæ Fabiis poſitæ a Veientibus 20.A
inſula in Tyberi unde cœperit 12.B
interregnum 4.A
inter reges quatuordecim 75.C
inuidia M. Manlij in Camillum 57.B
ioci militares in triumphantes 54.A
iudicium infame pop. Rom. 34.C
iulia gens Iuſti forma . 27: 1.C
iunonis ſimulachrum locutum 49.C
iupiter Feretrius 3.A
iupiter indiges Æneas appellatus 1.C
ius ciuile vulgatum 89.C
iuſiurandi reuerentia maxima apud romanos 16.A
iuſiurandum exactum a populo romano per Brutum 11.D
iuſtitium ob magnos tumultus indici ſolitum 68.C
iuuentus & terminus non moti in augurio Capitolij 10.C

L

Laceratio fœda cadaueris Alexādri Epirotæ 76.D
lacus Vadimonis 87.D
lacus Curtius 64.C
lapidibus pluit 68.C
latinus rex Laurentum 1.B
latini deficiunt a populo romano 68.A
latini cum Volſcis vno prælio victi 61.B
latini alterum conſulem ex Latio creari poſtulant 71.B
latini iugum Rom. excuſſerunt 72.A
latini a T. Manlio victi 73.D
latini & Campani deduntur 74.A
latium ſubactum 74.C
latini populi vnde appellati 1.C
latini ab Anco victi in ciuitatem accipiuntur 7.A
latinorum aliquot oppida a Tarquinio Priſco capta 7.D
latini cum Romanis officijs certant 15.B
lauicanis bellum indictum 42.C
lauicum captum & colonia eo deducta ibidem
lauinum oppidum 1.C
lauinia filia Latini regis ibidem
laurentia Fauſtuli vxor 1.D
lauinium rebellat 59.A
lectiſternium primum in vrbe 47.D
lectorius manu promptior omnibus ætatis ſuæ 21.B
legatio Cluſinorum 51.D
legati ad Gallos miſſi ibidem
legati ad Samnites 69.B
legatus Romanorum verba ad quercum dirigit 26.D
legati Romanorū a Fidenatibus cæſi. 38.A
legatio Romanorum Athenas 28.A
L. Lentuli conſilium 80.C
leges tres populares a dictatore plebeio perlatæ 74.B
leges decem tabularum centuriatis comitiis perlatæ 28.B
leges conſulares in Auentino latæ 31.C
lex Terentilla 24.B
lex de connubio patrū & plebis 56.A
lex de prouocatione 91.A
lex agraria lata primum 18.D
lex vt quod tribuni plebis iubeant, populum teneat 31.C
lex ne quis magiſtratum ſine prouocatione crearet ibidem
lex Porcia 91.A
lex ne quis niſi qui noxam meruiſſet necteretur 77.B
lex vt liceat ambos conſules plebeios creare 71.C
lex ne duo magiſtratus vno anno ab vno ciue geri poſſint ibidem
lex ne fœnerare liceat ibidem
lex ne quis eūdem magiſtratum intra decem annos caperet ibidem
lex ne cuius militis nomen niſi ipſo volente deleatur 71.C
lex vt quodcunque poſtremū populus iuſſiſſet, id ratum eſſet 66.D
lex de ambitu 66.B
lex de vnciario fœnore ibidē
lex de viceſima eorū qui manumittūtur ibi.

lex vt qui tribunis plebis ędilibus iudicibus decemuiris nocuiſſet capite plectecetur 31.D
lex Æmylia de contractione cenſuræ 39.A
lex agraria iterum promulgatur 47.C
lex Licinia 61.D
libri lintei in ęde Monetę 78.C
licinius Stolo ſua lege damnatus 66.C
lictores decemuirorum centum viginti 28.C
lictoe repellitur a plebe 16.B
lictor repellitur a Volerone 21.A
lictores duodecim vnde 2.C
literę laureatę victoriam nunciantes 50.D
lituus augurum baculus 4.B.
L.Linius,Q.Melius intercedere deditioni ſuę tentant 81.B
longula Volſcorum oppidum 17.A
lua mater 71.D
lucani romanis fœderati 91.C
lucani & Apuli in amicitiam recępti 76.D
lucani a ſocietate Romana deficiūt 77.B
luceria colonia deducta 85.A
lucerini iterum capti cum Samnitū præſidio ad internicionem cęſi ibidem
lucius Sextius primus ex plebe conſul 63.C
lucius Genutius conſul ab Hernicis cęſus 64.C
lucij Papyrij Curſoris ſeueritas 78.A
lucretia a Sexto Tarquinio vim paſſa 11.A
lucretia ſeipſa perimit 11.B
lucumo qui L. Tarquinius Romam migrat 7.B
lucus camęnarum 4.C
ludi Circenſes a Priſco Tarquinio inſtituti 7.C
ludiones ex Hetruria acciti 63.D
ludorum ſcenicorum origo ibidem
lupa lactat Romulum & Remum 1.D
lupercal ludiorum 2.A
luſtrale ſacrificium 6.A
luſtrum conditum quid ſit 8.D

M

Magiſtratuum ſolitudo Romę pee quinquennium 61.C
maleuentum olim nunc Beneuentū 85.C
mamilij Tuſculani origo ab Vlixe 9.D
mamilius transfigitue a Tito Heeminio 14.D
manlius conſul occiſus 19.C
manlia gens Marci pręnomen repudiat 59.A
T.Maulii Torquati conſulis exitus 91.B
T.Manlio reuertenti Romam nemo iuuenum obuiam peodit 74.B
T.Manlij ſeueritas 73.A
M.Manlius Capitolium defendit 53.D
M.Manlius poſt carcerem ferocior de ee gno agitat 58.C
M.Manlij decora 58.D
M.Manlij ſupplicium 59.A
manubię Pontinę vix ad fundamenta templi Capitolini ſufficiunt 10.C
M.Popilius conſul Gallos pęlio vincit 67.C
M.Curtii pietas erga patriam 64.C
marcius Coriolanus exulatū in Volſcos abit 17.C
marcius Coriolanus Volſcorum imperator. 18.A
marcius Coriolanus peecibus matris copiss ab vrbe amonet 18.B
mare inferū & ſuperum,& Thuſcum & Adriaticum 51.C
marrucini Marſi Peligni Feeentini Romanis fęderati 89.B
marſi dediti 90.A
marij Rutilij ſolertia 70.D
maeſi quando primum comanorum hoſtes. 88.B
matutę matris templum 49.C
matronę annum lugent Brutum 12.D
matronas poſt mortem laudandi ius vnde 54.B
maximi cognomen vnde Fabio 89.C
mediolanum conditum a Gallis 51.C
meduacus fluuius 89.D
medullia capta 7.D
melius regni affectator a Seruilio Hala cęſus 37.C
agrippa menenius plebem patribus conciliat 17.A
agrippa Menenius orator ad plebem miſſus 16.D
agrippa Menenius publico ſumptu funeratus 16.B
meuania vrbs Vmbrorum 88.B
meƷentius Hetruſcorum rex 1.C
metius Suffetius dictator Albanorum creatus 4.D
metij Suffetij ſupplicium 6.B
metia,& Scaptia tribus 75.B
milionia de Samnite capta 96.A
minturnæ & Caſſinum Coloniæ deductę .85.C
minutia Veſtalis viua defoſſa 75.A
minutius delator Melij bone aurata donatur 37.D
mucamis oppidū de Volſcis captū 17.A
muliebris dolor ob Virginiam 30.D
muliebris ambitio occaſio plebeij conſulatus 61.D
mulierum ritus 34.A
murgantia Romulea Ferentinum oppida Samnitum capta 99.C
murtia quę & Venus dicta 7.A
mutius ſcribam pro rege obtruncat 13.D
mutius dextram torret ibidem

N

Naues Romanorum ab Aeiſtodemo retentę 17.B
narnia colonia deducta 91.B
neapolitani in fidem Romanorum veniunt 77.A
necti ob debitū nequis poſſit cautū 77.B
nepete colonia deducitur 59.B
nepete Romani eecipiunt 57.A
nequinum olim nunc Narnia 91.B
nerulum in Lucanis vi captum 84.A
nexi ob ęs alienum ad militiam ſcribuntur 15.C
nymphius aſtu prætorem Samnitum decipit 76.D
nola capta 85.C
norba colonia 17.B
nortia Hetruſca dea 64.A
nouendiale ſacrum ob pluuiam lapidum 6.C
nox interdiu viſa intendi 68.C
numa falſo diſcipulus Pythagorę creditus 4.A
numa ritus ſacrorum tradit 4.C
numerus Mineruę inuentum 64.A
numicus fluuius 1.C
numitor rex Albę ſalutatur 2.A

D

Obſidio Capitolij 53.A
obſides ſexcenti equites Samnitibus dati 80.D
ocriculani in amicitiam Romanorum acęepti 88.C
odium finitimorum in Romanos 17.C
offilij Calauij prudens dictum 81.A
olympias matee Alexandri magni ſoror Alexandri Epirotę 76.D
ogulnia rogatio de ſacerdotijs cum plebe communicandis 90.C
omen a voce, Hic manebimus optime 55.B
oppia veſtalis inceſti damnata 16.D
oppida ſeptem Latinis adempta a Tarquinio Priſco 7.D

oppida vndecim a Coriolano Romanis adempta 18.A
oppida quadragintaunum Æquoꝝ intra ſexaginta dies capta 89.B
oratio Annij ad Latinos 72.C
oratio Appij Claudij ad populum Romanum 45.D
oratio Appij Craſſi in tribunos 62.D
oratio Canulei pro lege ſua 35.B
oratio Camilli de non migrando Veios 50.A
oratio Cincinnati conſulis 26.A
oratio Coruini ad milites 69.C
oratio eiuſdem ad ſeditioſos milites 71.A
oratio Decij in Appium 90.D
oratio eiuſdem ad cõmilitones 70.A
oratio M.Fabij pro filio 78.A
oratio Lentuli ad Romanos circunuentos 80.C
oratio Manlij ſeditioſa ad plebẽ 58.B
oratio Menenij dictatoris 85.A
oratio Metij Suffetij ad Tullium regem. 5.A
oratio Papyrij in Fabium 78.B
oratio Pontij ad fȩciales 81.D
oratio Poſthumij 81.B
oratio Sempronij in Appium 86.C
oratio Sex. Tullij ad dictatorem 65.D
oratio ſupplex legatorum Campanorum ad ſenatum 68.D
oratio T.Quintij ad populum 33.D
oratio Tarquinij aduerſus Seruiũ 9.B
oratio Tullii in damnationem Suffetij 6.A
oratio Veturię ad Coriolanum filium 18.B
ordines Romani exercitus 73.B
oſca lingua Samnitum 93.B

P

Pędagogi proditoris ſcelus 50.B
palatinus mons 2.A
palępolitani dediti 77.D
palma Grȩcorum more victoribus data 98.D
pandoſia vrbs in Epiro & Lucania 76.C
panis proiectus e Capitolio 54.A
papyrij libido & crudelitas 77.B
L.Papyrij Curſoris ſeueritas 78.A
L.Papyrij Curſoris elogium 82.D
L.Papyrius Ioui Pocillum mulſi voneret 97.D
L.Papyrius Curſor Alexãdro par 83.A
L.Papyrii dictum familiare ad equites ibidem
L.Papyrius Curſor ab Fabio inimico dictator dicitur 87.D
par nobile imperatorum Romanorum 77.C
paſtorum facinus in Tarquinium Priſcum 8.B
patauii ſolenne ludicrum victorię ergo 90.A
patauinorum de Lacedæmoniis naualis victoria 89.D
pater patratus 5.B
patres & patricij vnde appellantur 2.C
patres conſcripti vnde vocentur 11.D
pax cum Porſena 13.D
pedum captum 74.B
peruſia dedita 88.A
peſtilentia Romę 63.D.&.98.D
pæſtum vrbs 75.B
phalanx Macedonica 83.D
piacularia ſacra Horatiæ genti credita 5.D
picentes Romanis fȩderati 91.C
pila Horatia 5.C
pythagoras quo tempore & vbi floruit 4.B
plebs nexu liberata 77.B
plebs romana ad Veios excita 49.A
plebs romana aſpernatur largitionẽ Caſſii conſulis 18.B
plebiſcitum ne vllus magiſtratus ſit ſine prouocatione 31.D
plebiſcitum ne quis patricius in arce aut capitolio habitaret 59.A
pęne apud nullam gentẽ q̃ Romanos mitiores 6.B
politorium ab Anco dirutum 7.A
polluſtia oppidum 18.A
pometia diruta 14.B
pomerium quid 8.D
pons ſublicius 13.B
pontius Samnitum imperator 79.D
pontificum & augurum numerus auctus 91.A
populus in curias diuiſus 3.C
populi Gallorum a Belloueſo in Italiam traducti 51.C
porſena Romanis bellum infert 13.A
ſp.Poſthumii facinus 81.D
ſp.Poſthumii de pace caudina in ſenatu ſententia 81.B
poſthumia veſtalis abſoluta 42.C
poſthumius tribunus militum ab exercitu lapidibus occiſus 43.C
potitiorum interitus 85.D
prȩfectus annonę 37.B
prȩfectus Capuę 84.A
prætura nouus magiſtratus quando primum 63.C
prȩtor prȩneſtinus ſupplicij terrore perfunditur a Papyrio 83.A
preces Romuli ad Iouem 3.B
prȩneſte deditũ paulo poſt rebellat 60.D
præneſte ad Romanos deficit 14.C
prȩneſtini Satricum coloniam expugnant 59.B
prȩneſtini exercitu ad vrbem admoto tumultum excitant 60.C
prȩtexta toga ab Hetruſcis ſumpta 2.C
primus pontifex 4.C
primus de plebe conſul 63.C
primus de plebe dictator 91.A
primus de plebe magiſter equitum ibidẽ
primus de plebe prȩtor ibidem
primus de plebe cenſor ibidem
primus prȩtor 63.C
prima prorogatio imperii 77.A
primum punicum bellum vigintiquatuor annorum 83.D
primi ędiles curules 63.C
primi conſules 11.C
primi tribuni militum conſulari poteſtate 36.B
priuernum deditur 66.B
priuernum captum 71.D
priuernates & Veliterni agrum romanũ vaſtant 66.B
priuernatibus cum rebellaſſent victis ciuitas data 76.A
prodigia eo quod ſacra non rite fierent 18.D
prouerbiũ, Res ad Triarios redijt 73.B
pudicitię patricię ac plębeię ſacella 93.d
pugna acerrima Romanorum & Volſcorum ad Satricum 59.D
pugna acris Romanorũ in Fidenates & Veientes 40.C
pugna acris Romanorum in Tolumnium 38.B
pugna acris Romanorum & Sabinorum 33.A
pugna Allienſis 52.C
pugna atrox Romanorum & Hetruſcorum 19.B
pugna atrox Romanorum in Æquos & Volſcos ad Corbionem 34.B
pugna Gallorum & Romanorum Popilio duce 66.C
pugna Gallorum & Romanorum ad Pędum. 66.B
pugna Hernicoꝝ & Romanoꝝ 160.D
pugna Latinorum & Romanorum ad lacum Regillum 14.C
pugna nocturna Rom.in Æquos 50.D

pugna Pręneſtinorũ ad Alliam 60.D
pugna prima Romanorum & Samnitum. 69.C
pugna Romanorum & Samnitum ad Sueſſulam 71.D
pugna Romanorum & Volſcorum tempeſtate dirempta 71.D
pugna Romanorũ in Volſcos duce Coſſo 57.C
pugna Romanorum & Volſcorum inter Ferentinum & Ecetram 45.B
pugna Romanorum in Æquos & Volſcos duce Poſthumio 39.C
pugna Romanorum & Volſcorum duce Sempronio 41.6
pugna Romanorum & Latinorũ ad radices Veſuuij 73.C
pugna Romanorũ & Samnitum ad Imbrinium 77.C
pugna Romanorũ & Samnitum per horas quinq; nuſquam inclinata 79.B
pugna equeſtris Romanorum & Samnitum ad Satriculam 84.A
pugna Samnitum & Romanorum duce Publio Philone 82.B
pugna Romanorũ & Samnitum ad Lautulas 84.B
pugna cruenta Thuſcorum & Romanorum 86.B
pugna anceps Samnitũ & Romanorum duce Marcia Rutilio 87.D
pugna Hetruſcorum & Romanorum ad lacum Vadimonis ibidem
pugna Romanorum & Samnitũ ad Aliſas 88.C
pugna mirabilis Romanorum & Vmbrorum ibidem
pugna Romanorum & Samnitum ducibus Sulpitio & Petilia 85.B
pugna Romanorum & Samnitum ad Lõgulam 87.D
pugna Romanorum & Samnitum ad Tiferuum 89.A.&.92.A
pugna Romanorũ & Thuſcorum ad Volaterras 91.C
pugna Romanorũ in Hetruſcos & Samnites 92.D.93.A
pugna Romanorum in Gallos & Samnites 94.D.95.A
pugna Romanorum & Samnitum ducibus Claudio & Volumnio 95.B
pugna Romanorum & iuratorum Samnitum 97.D
pugnę duę Romanorum & Samnitum cruentæ 96.C

Q

Quęſtiones de coitionibus 85.B
quęſtor ſaxo a militibus uulneratus 43.C
quęſtorium a Samnitibus capitur, & quęſtor occiditur 95.D
quinq; uiri menſarii 67.B
quintia gens Alba oriunda 6.B
cęſoni Quintio dies dicta 24.C
cæſonis Quintii exilium 25.A
T.Quintius cogitur eſſe imperator ſeditioſorum 71.A
L.Q. Cincinnatus Æquos ſub iugum mittit 27.C
L.Q.Cincinnatus ab opere agreſti ad dictaturam rapitur 27.A
quintius conſul plebem tumultuãtem ſedat. 21.C
quintii Capitolini laus 36.D
quiritatio Voleronis 21.A
quirites a Curibus appellati 3.C
quirinalis mons urbi additus 8.D

R

Reges Albani 1.D
regnum res pulcherrima inter deos homines q; 13.A
reipublicæ romanę antiquę laudes 1.A
remus captus a latronibus deditur Amulio ad ſupplicium 2.A
remi mors 2.B
reſponſum priuernatis legati 76.A
reſponſum delphicum a ſolo Bruto intellectum 10.D
reſponſum ſuperbum ſenatus Veientis ad legatos romanos 44.D
reſponſum ferox Manlij ad Annium Latinum 72.C
reſponſum ſcitum Volumnii ad Appii cauillum 92.D
retorum origo 51.C
rex Sacrificulus 11.D
rhea ex Marte Romulum & Remum parit 1.D
rixa Romę ob ſcorta 14.C
rogatio Sicinii de migrando Veiis 49.D
rogationis carmen 33.C
roma caput orbis fore prędicitur 1.A
romani malunt defendere Latinos q̃ eis arma permittere 16.C
romanorum gratitudo erga Tuſculanos 21.C
romani & Volſci vtriq; ſe victos putantes clam caſtra deſerunt 41.C
romani in arcem attoniti fugiũt, ne clauſis quidem Romę portis 52.C
romani antiqui promiſſa barba 52.D
romę ſalubritas & alię commoditates 51.A
roma ſine curuli magiſtratu per quinquẽnium 61.D
romani duces Alexandro ęquales 83.B
romani a Samnite ſub iugum miſſi 81.A
romana legio a Gallis deleta 94.C
romani vltro ac volentes ab Æquis victi 29.C
romani in inſidias Volſcorum præcipitati 60.D
romani in inſidias pręcipitati cum ingenti Samnitum ſtrage euadunt 86.A
romulus vrbem condit 2.B
romulus conſecratus 3.D
rorarii milites 73.B
roſellę expugnatę 96.D
ruſuli 64.B

S

Sabini non prius oſtendunt Romanis bellum q̃ inferant 3.A
ſabinarum intercurſus aciem virorum & parentum dirimit 3.B
ſabinorum tetrica diſciplina 4.B
ſabini vincuntur a Romanis 6.C
ſabini vſq; ad vrbis portas populãtur 22 b
ſacer mons a plebe occupatus 31.A
ſacerdotes plebei primi qui 91.A
ſacerdotes facibus et anguibus armati Romanos turbant 66.C
ſacroſancti qui dicantur 31.C
ſagmina herbę in fœdere feriendo neceſſariæ 5.A
ſalii duodecim 4.C
ſalluuiorum in Italiam aduentus 11.C
ſamnites a Papyrio ſub iugũ miſſi 82.D
ſamnitũ erga Fregellanos deditos perfidia & crudelitas 82.A
ſamnites conſules deditos non recipiunt ibidem
ſamnites ad Sueſſulã magna cęde a Coruino victi 70.D
ſamnites ab A.Cornelio cęduntur 70.B
ſamnites victi pacem a L.Papyrio petunt 79.A
ſamnitum auratę ac argentatę acies a Papyrio fuſæ, fugatę, caſtriſq; exutę 86.D
ſamnitibus Romani ob Lucanos bellum inferunt. 91.C
ſamnites Calatiam & Soram expugnant 88.C
ſamnites a Poſthumio & Minutio ceciduntur 89.A
ſamnitibus fœdus redditum 89.B
ſamnites caſtra Romana cum irrupiſſent expelluntur 95.D
ſatricum a Latinis incenſum 61.B

ſatricum a Romanis dirutum 68.C
ſatricum captum 83.A
ſatricani ad Samnites deficiunt 81.D
ſcaptius infamis iudicij populi Romani author 34.D
ſeditio propter nexos 15.B
ſellularij militiæ parum idonei 75.D
ſemoni Iano bona Vi trubij conſecrata ibidem
P. Sempronii in Appium Claudium inuectio 86.C
ſenatus a Romulo lectus 2.C
ſenatus a Priſco Tarquinio auctus 7.C
ſenatores primi conferunt ad ſtipendium militare 45.A
ſenatus decreta de ſingulis Latinorum populis 74.D
ſenatus tribunos plebis appellat in conſulem 39.B
ſeniores Romani ad cuſtodiam urbis ſcripti 47.B
ſenones Cluſium oppugnatum ueniunt 51.D
ſepinum ex Samnite captum ac direptum 98.C
ſeruilia gens Alba oriunda 6.B
ſeruio Tullio caput ardet 8.A
ſeruius Tullius claſſes centuriasq; deſcribit 8.C
ſextius primus e plebe conſul 63.C
L. Siccij cędes 29.D
ſidicini Latinis ſe dedunt 72.A
ſignia colonia 15.A
ſigna ex ęrario prompta 34.B
ſyluij reges 1.D
ſinueſſa & Miturnę colo. deductę. 93.C
ſora ex Volſcis capta 68.C
ſorani colonos Romanos iterficiũt 84.B
ſoram transfuga Romanis tradit. ibidem
sorani CCXXV ſecuri percuſſi 84.D
ſororium Tigillum 5.D
ſomnium T. Latini 17.C
ſpelunca in Vmbria oppugnata 89.D
ſpolia opima 3.B
ſtatius Gellius imperator Samnitum captus 89.A
ſtatuę legatorum Fidenis cęſorum 38.A
ſtatua equeſtris Clelię 14.A
ſtipendium miles ex ęrario quando primum accępit 45.A
ſtratagema Pontij Samnitis 80.B
ſtratagema Quintij 22.B
ſtratagema Tullij Hoſtilij 5.D
ſtratagema Manlij 73.D
ſtratagema Ser. Sulpitij 66.A
ſtratagema Papyrij 97.B
ſubcenturio pugnans pro centurione uincit 73.B
ſubitarij milites 23.B
ſueſſa & Pontia colonia deductę 85.C
ſuggeſtum in foro roſtris nauium ornatur 74.D
ſupplicatio quatriduana quo bello primum 49.C
ſupplicium Vitruuij 75.D
ſuppliciũ de proditoribus Romanis 12.B
ſutrium eodem die bis captum 55.D

T

Tabulę duodecim 28.C
talaſij uox nuptialis 2.D
tanaquil Lucumonis uxor 7.B
tanaquilis uerba ad Seruium 8.B
tarentinorum arrogantia 82.B
tarpeia necata ab Sabinis 3.A
tarquinius ſuperbus ſocerum occidit 9.B
tarquinius ſemper armatam cuſtodiam habuit ibidem.C
tarquinius primus bellum Volſcis mouit 10.A
tarquinii bona direpta 12.B
tarquinius Priſcus ſenatum duplicat 7.B
Sextus Tarquinius a Gabinis interfectus 11.C
Aruns Tarquinius & Brutus mutuis ſe uulneribus conficiunt 12.C
tarquinienſium captiuoq; ſuppliciũ 66.D
tatii cędes 3.C
tellenenſes Romam traducti 7.A
tempanii uirtus in re trepida 41.C
templum omnium primum 3.A
templa non diruta in Alba 6.B
terram pluuit multifariam 95.C
terror nocturnus Romæ ignoto authore 79.A
theanenſes & Canuſini dediti 84.A
thuſci a Cęditio noctu cęduntur 53.C
thuſculanorum ſolertia in arcendo Romano bello 60.A
thuſculum a Latinis pręter arcem capitur 61.B
thuſculanus populus reus 79.A
tibicinum ſolennis per urbem licentię origo 85.D
tyburtes deduntur 65.B
tyburti populo bellum indicitur 65.A
tyburtinorum exercitus nocte urbi admotus tumultum excitat 65.B
tifata colles capuę imminẽtes 68.D
timaſithei Liparenſis religio 50.C
T. Manlij pietas 64.B
torquati cum Gallo monomachia 65.B
tragicum ſcelus 9.A
trebia oppidum 18.A
trebulanis ciuitas data 89.D
triarij ſpectatę uirtutis milites 73.B
tribunus unde dicatur 14.B
tribus quatuor additę 56 B
tribuni militum in legionibus a populo creantur 85.D
tribus una & triginta 15.A
tribuni plebeii quinq; creati 17.A
tribuni conſulibus uincula minãtur 39.C
tribunus plebis domi mortuus inuenitur 21.A
tribunus militum conſulari poteſtate primus ex plebe 47.D
tribuni plebis duo innoxij damnantur a plebe 50.D
tribuni plebis in dictatorem coorti eum dictatura abire cogunt 64.A
tribunus plebis iuramento adactus cauſę dictionem T. Manlio remittit 64.B
tribunus plebis Appiũ cenſorem in uincula duci iubet 86.D
trigĩta populi in Romãos cõiurati 14.C
triumphus Papyrij patris de Samnitibus 88.A
triũphus Papyrij filij de Samnitib. 98.C
triumphus Carnilij ibidem
triumphus Quintij 27.C
triumphus Geganij de Volſcis 36.D
triumphus Sulpitii de Gallis 66.B
triũphus Plautii de Priuernatibus 75.D
triumphus Camilli de Veiis 49.C
triumphus eiuſdem de Gallis 54.A
triumphus Coruini de Volſcis 68.C
triumphus Popilii de Gallis 67.D
triumphus Lucretii 24.B
triumphus Poſthumii Tuberti 39.D
triumphus Coſſi 58.B
triumphus Petilii 65.B
triumphus Poſthumii & Minutii 89.A
triumphus Fabii de Samnitibus 95.B.C
triumphus Æmylii Mamercij de Veientibus ac Fidenatibus 38.B
triumphus primus iuſſu populi ſine authoritate ſenatus 33.B
troia pagus in Venetia 1.B
tullia gens alba oriunda 6.B
tullię ſcelus 9.C
turni Herdonii mors 10.A

V

Valerii Coruini monomachia 68.A
Valerii Coruini elogium 69.C
Vates Hetruſcus qui prodigium interpretaretur qua arte captus 48.B
Veientes Capenates & Faliſci in urbem accepti 56.A

Veientes a Seruio eege fuſi 8.C
Veij cuniculo capiuntur 49.A
Veientanus ager plebei diuiditur. 51.A
Velitrę colonia 16.D
Velitrę expugnatę 66.D
Veneficia mulierum indicata 75.B
Veneficę ſuometipſo ueneno pereũt 75.C
Verona urbs 51.D
Veſtini in amicitiá Rom. eecepti. 90.A
Veſtinis bellum indicitur 77.C
Veturia mater Coriolani 18.A
Vexillũ quodq; quot hoĩes habeat. 73.B
Via Nomentana 31.A
Vicus Cyprius 9.C
Vicus ſceleratus 9.C
Vicus thuſcus 14.A
Victorię ex Latinis laus penes T. Manlium 73.C
Vigil de ſaxo eiectus 53.D
Viminalis collis urbi additus 8.D
Vindicius index coniurationis, ex cuius nomine Vindicta appellata 12.C
Vires Hetruſcorum fractę 87.D
Vires pręualẽtis populi Romani ſeipſas confecerunt 1.A
Virginibus Veſtę ſtipendium de publico 4.C
Virginius filiam transfigit 30.C
Virginii concio & preces ad commilitones 30.D
Virtutis imperatorię exempla in Coruino 69.C
Viſceratio populo data a M. Flauio in funere matris 76.A
Vitelij et Aquilij capita cõiurationis 12.A
Vitellia colo. ab Æquis expugnata. 50.D
Vitruuius Vaccus 75.D
Vltio Romanorum in Veliternos 74.D
Vmbri arma in Romanos ſumunt 88.B
Vmbrorum populi dediti 88.C
Vna hora duo exercitus Sabinorum & Veientum fuſi 20.D
Voces ſeditioſe plebis ob uincula Manlij 58.B
Vociferatiões iactatę in decẽuiros 31.B
Volę a Romanis captę 43.B
Volana Palumbinum & Herculaneũ ex Samnitibus capta 98.B
Volſcius damnatur 27.C
Volſinienſes pręlio uicti 51.B
Volſci cũ Latinis ac Hernicis magno prælio uicti 57.C
Volſci iam pene uictores, Camilli opera uicti 59.D
L. Volumnius Samnites duce capto profligat 93.A
Vox nocturna Gallorum aduentus nuntia 51.B
Vox ſyluani ex Arſia ſylua 12.C
Vox Poſthumij ſtolida 43.C
Volſci opem negant Romanis fame laborantibus 17.B
Volſci Coriolanũ belli ducẽ eligũt 18.A
Volſci & Æqui a Latinis & Hernicis uicti 20.D
Volſci Romanos fundunt & fugãt 21.D
Volſci Ardeam obſident 36.D
Volſci ſub iugum miſſi ibidẽ
Volſcis & Æquis unde toties milites ſuffecerunt 57.B
Volſci gens ferocior ad rebellandum quam ad bellandum 68.C
Volſinij Peruſia & Arretium Hetrurię capita pacem petunt 96.D
Voltumnę fanum in Hetruria 39.A
Vorago immenſę altitudinis in foro Romano 64.B
Votum Camilli ex ſenatuſconſulto 49.A
Vulgi animi mutabiles 12.D

INDICIS PRIMÆ DECADIS.

FINIS.

SYLLABVS DICTATORVM.

CONSVLVM, PRÆTORVM, CÆTERORVMQVE ME-

moratu dignorum, qui hac tertia continentur decade.

DICTATORES.

Prodictator primus Q. Fabius maximus, M. Minutius Ruffus magiſter equitū 112.B
L. Veturius Philo comitiorū cauſa dictator, M. Pomponius Matho mag. eq. 116 B
M. Iunius dictator, T. Sempronius mag. equitū 120. A
M. Fabius Buteo dictator ſine magiſtro equitum 125. B
C. Claudius Cento dictator, Q. Fuluius Flaccus magiſter equitum 139.B
Q. Fuluius Flaccus dictator, P. Licinius Craſſus magiſter equitum 159 C
L. Manlius Torquatus dictator, C. Seruilius magiſter equitum 165.C
M. Liuius dictator, Q. Cęcilius magiſter equitū 171. A
Qu. Cęcilius Metellus dictator, L. Veturius Philo magiſter equitum 181.B
P. Sulpitius dictator, M. Seruilius magiſter eqtū 191.B
Cn. Seruilius Geminus dictator, P. Ælius Pętus magiſter equitum 193.C

CONSVLES

P. Cornelius Scipio
T. Sēpronius Longus 101.D
Cn. Seruilius
C. Flaminius 109.C
Flaminio defuncto ad Thraſimenum ſuffectus eſt
M. Attilius Regulus 115.B
C. Terentius Varro
L. Æmylius 116.C
L. Poſthumius. III
T. Sēpronius Cracch. 125.C
Poſthumio ſufficitur
M. Marcellus 127. A
M. Marcello ſufficitur, quia uitio creatus fuerat 127. A
Q. Fabius Maximus III
Q. Fabius Maximus IIII
M. Marcellus III 131.D
Q. Fabius Fabii filius
T. Sēpronius iterū 137.D
Q. Fuluius Flaccus
Ap. Claudiꝰ Pulcher 139.B
Cn. Fuluius Centimalus
P. Sulpitius Seruilius 147.D
M. Claudius Marcellus IIII
M. Valerius Leuinus 152.C
Qu. Fabius Maximus V
Qu. Fulviꝰ Flaccus III 159 C
M. Claudius Marcellus V
T. Quintius Criſpinus 163.B
C. Claudius Nero
M. Liuius 166. A
L. Veturius
Q. Cæcilius 163.B.C.
P. Cornelius Scipio
P. Licinius Craſſus 176.C
M. Cornelius Cethegus
P. Sēpronꝰ Tuditāus 181.B
Cn. Seruilius Cępio
Cn. Seruiliꝰ Geminus 186.C
M. Seruilius Geminus
T. Claudius Nero 191.B
Cn. Cornelius Lentulus
P. Ælius Pætus 193.C

PRÆTORES

L. Manlius 103.B
C. Attilius 104.C
M. Pomponius 112.A
Æmylius 112.B
C. Terentius Varro 115.B
M. Pomponius Matho
P. Furius Philus
M. Claudius Marcellus
L. Poſthumius Alb. 116.C D
M. Valerius Leuinus
Ap. Claudius Pulcher
Q. Fuluius Flaccus
Qu. Mutius Scęuola 125.C
Q. Fuluius Flaccus
T. Octacilius iterum
Qu. Fabius cōſulis, Fabij filius
P. Cornelius Lētulus 131.D
M. Attilius
P. Sempronius Tuditanus
Cn. Fuluius Centimalus
M. Æmylius Lepidus 137.C
Cn. Fuluius Flaccus
Cl. Nero
M. Iunius Syllanus
P. Cornelius Sulla 139.B
L. Cornelius Lentulus
Cornelius Cethegus
C. Sulpitius
C. Calphurnius Piſo 147.D
P. Manlius Volſo
L. Manlius Acidinus
C. Lectorius
L. Cintius Alimētius 152.C
L. Veturius Philo
T. Quintius Criſpinus
C. Hoſtilius Tubulus
C. Aurunculeius 159.C
P. Licinius Craſſus diues
P. Licinius Varus
Sex. Iulius Cęſar
Q. Claudiꝰ Flaminiꝰ 163.b c
L. Portius Licinius
C. Manlius
A. Hoſtilius Cato
C. Hoſtilius Cato 165.D
C. Seruilius
M. Cęcilius
T. Claudius Aſellus
Q. Manlius Thurinus 171.A
Sp. Lucretius
Cn. Octauius
Cn. Seruilius Cępio
L. Æmylius Pappus 176.D
T. Claudius Nero
M. Martius Ralla
L. Scribonius Libo
M. Pomponius Matho 181.B
P. Cornelius Lentulus
P. Quintilius Varus
P. Ælius Pętus
P. Iulius Appulus 186 C
M. Sextius Sabinus
Cn. Tremellius Flaccus
C. Liuius Salinator
C. Aurelius Cotta 191.A
M. Iunius Pænus
M. Valerius Falco
M. Fabius Buteo
P. Ælius Tubero 193.C

CENSORES

L. Æmylius
C. Flaminius 125.A
P. Furius Philus
M. Attilius 137.C
L. Veturius Philo
P. Licinius Craſſus 159.D
M. Cornelius Cethegus
P. Sēpronius Tuditanus 160.D
L. Veturius
P. Licinius 165.D
M. Liuius
C. Claudius Nero 186.B

PONTIFICES MAXIMI

L. Cornelius Lentulus 112.B
M. Cornelius Cethegus 139.B
P. Licinius Craſſus 149.D

FINIS.

L. FLORI EPITOME HISTORIARVM TITI LIVII PATAVINI LIBRI PRIMI.

ADVENTVS Æneæ in Italiam,& res ab eo geſtæ,Aſcanii regnum
Albæ,& Syluij Æneæ,ac deinceps Syluiorum regum primo libro conti
nentur.Numitoris filia à Marte compreſſa,nati Romulus & Remus.
Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita.Senatus lectus. Cũ
Sabinis bellatũ.Opima ſpolia Ioui feretrio lata. In centurias populus
diuiſus.Fidenates,& Veientes victi.Romulus conſecratus. Numa Põ
pilius ritus ſacrorum tradidit.Iano templum cõſtituit,eiusq; portam,
pacatis omnibus circa populis,primus clauſit:cum dea Ægerea ſibi cõ
greſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem
perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petiit. Poſthæc trigeminorũ
pugna.Horatius abſolutus. Metii Suffetii ſupplicium. Alba diruta.
Albani in ciuitatẽ recepti.Sabinis bellũ indictũ. Ad poſtremũ fulmine
abſumptus eſt. Ancus Martius cæremonias à Numa inſtitutas renouauit,Latinis victis,& ad ciuita
tẽ aſcitis montẽ Auentinum aſſignauit.Politorium vrbem Latinorũ bello repetitã,quã priſci Latini
occupauerãt,diruit,pontẽ Sublicũ in Tyberi fecit:Ianiculum collem Vrbi addidit, fines imperii p
tulit.Oſtiã cõdidit. Tarquinius Priſcus in Anci amicitiã receptus. Centum additis patrũ numerũ
auxit,Latinos ſubegit,circũ deſignauit,ludos edidit.Sabinorũ bello potitus,equitũ centurias amplia
uit.Tentãdæ ſcientiæ cauſa Accii Nauii auguris,conſuluiſſe fertur:an id,de quo cogitaret, effici poſ
ſet:quod cũ ille fieri poſſe reſpõdiſſet,iuſſiſſe eum nouacula cotem præcidere,idq; protinus factum. Sa
binos præterea acie vicit, Vrbẽ muro circũdedit,cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua Cor
niculana,cui puero in cunis poſito caput arſiſſe traditum eſt: Veientes,atq; Hetruſcos prælio fudit,cẽ
ſum primus olim egit,luſtrũ condidit,claſſes,centuriasq; deſcripſit: Pomœriũ protulit,colles vrbi,
Quirinalem, Viminalẽ,Eſquilinumq; adiecit,tẽplum Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius
Tarquinius Superbus,occiſo Seruio eius ſocero,inuaſit regnũ.quo die ſcelerata Tullia per patris ia
centis corpus carpentũ egit.Armatos circa ſe ad cuſtodiam corporis ſui habuit, Turnum Herdoniũ
fraude interemit:Bellum cũ Volſcis geſſit,& ex eorum præda templum Ioui in Capitolio fecit. Ter
minus,& Iuuentas non addixere,quorũ aræ moueri nõ potuerunt.Filius Sextus Tarquinius dolo Ga
bios in poteſtatẽ ſuam redegit.Huius filiis Delphos profectis,& conſulentibus,quis corũ regnaturus
eſſet Romæ:dictũ eſt,eum regnaturum,qui primus matrẽ oſculatus eſſet.quod reſponſum cũ ipſi ali
ter interpretarentur: Iunius Brutus,qui cum iis profectus erat,prolapſum ſe ſimulauit,& terram oſcu
latus eſt.idq; factũ eius euentus rei cõprobauit .nam,cum impotenter ſe gerẽdo Tarquinius Sup̃bus
omnes in odium ſuum adduxiſſet:ad vltimũ propter expugnatam nocturna vi à Sex.filio eius Lucre
tiæ pudicitiã,quæ vocato patre ad ſe Tricipitino,& viro Collatino,obteſtata ne inulta mors eius eſ
ſet,cultro ſe interemit , Bruti opera maxime expulſus eſt:cum regnaſſet annos vigintiquinq;. Tunc
conſules primum creati ſunt,L. Iunius Brutus,& L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II

BRVTVS iureiurãdo populum aſtrinxit,neminem regnare Romæ paſſurũ, Tarquinium Col
latinũ collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorũ ſuſpectum,coegit cõſulatu ſe abdicare,
& ciuitate cedere,bona regũ diripi iuſſit:agrum Marti conſecrauit,qui Campus Martius nominatus
eſt.adoleſcentes nobiles,in quibus ſuos quoq;,& fratris filios,quia coniurauerant de recipiendis regi
bus,ſecuri percuſſit:ſeruo vindici,cui Vindicius nomen fuit,libertatem dedit,ex cuius nomine vin
dicta eſt appellata.Cum aduerſus reges,qui contractis Veiẽtium, & Tarquiniorum copiis bellum in
tulerant,exercitum duxiſſet in acie cum Arunte filio Superbi commotus eſt,eumq; matronæ annum
luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt.
Porſena rex Cluſinorum,bello pro Tarquiniis ſuſcepto,cum ad Ianiculum veniſſet,ne Tyberim trãſi
ret, virtute Coclitis Horatii prohibitus eſt.qui,dum alii pontem Sublicium reſcindunt,ſolus Hetru
ſcos ſuſtinuit,& ponte rupto armatus ſe in flumen miſit,& ad ſuos tranauit.Alterum acceſſit virtutis
exemplum à Mutio .qui,cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet:occiſo ſcriba,quem re
gem eſſe putabat:comprehenſus , impoſitam altaribus manum , in quibus ſacrificatum erat , exuri

paſſus eſt, dixitq́;, tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius regis. quorum admiratione coactus Porſena pacis cōditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus, ex quibus virgo vna Chlœlia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit, & cū reddita eſſet, à Porſena honorifice remiſſa, equeſtriq́; ſtatua donata eſt, Appius Claudius ex Sabinis Romam transfugit, ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt, vt eſſent triginta vna. Aduerſus Tarquinium Superbū cum Latinorū exercitu bellum inferentem Aulus Poſthumius dictator proſpere pugnauit apud lacū Regillū. Plebs, cum propter nexos ob æs alienum Sacrum in montem ſeceſſiſſet, conſilio Menenii Agrippe à ſeditione reuocata eſt. Idem Agrippa cum deceſſiſſet, propter paupertatem publico impēdio elatus. Tribuni plebis quinq; creati ſunt. Oppidum Volſcorum Corioli captū eſt virtute, & opera Cn. Martii, qui ob hoc Coriolanus vocatus eſt. Titus Latinus vir de plebe, cum in viſu admonitus eſſet: vt de quibuſdam religionibus ad ſenatum perferret, & neglexiſſet: amiſſo filio, debilis factus, poſteaquàm delatus ad ſenatum lectica, eadem illa indicauerat, vſu pedū recepto, domū reuerſus eſt. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulſus, dux Volſcorū factus exercitū hoſtium vrbi primo admouiſſet, & miſſi ad eum primū legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent, ne bellū patriæ inferret, Veturia mater, & Volūnia vxor impetrauerunt ab eo, vt recederet. Lex agraria primum lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine damnatus eſt, necatusq́;. Oppia virgo veſtalis ob inceſtū viua defoſſa eſt. Cū vicini hoſtes Veiētes incōmodi magis, q̄ graues eſſent: familia Fabiorum id bellum gerēdum depopoſcit, miſitq́; in id trecētos ſex armatos, qui ad Cremerā ad vnū ab hoſtibus cæſi ſunt, vno impubere domi relicto. Res præterea aduerſum Volſcos, & Æquos, & Veientes, & ſeditiones inter patres, plebemq́; continet. Appius Claudius conſul, cum aduerſus Volſcos contumacia exercitus male pugnatum eſſet, decimum quemq; militum fuſte percuſſit.

LIBRI III

SEDITIONES de agrariis legibus factæ. Capitolium ab exulibus, & ſeruis occupatum: cæſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus eſt, priore luſtro cenſa ſunt ciuium capita centum, quatuor, & viginti millia, CCXIIII. præter orbos, orbasq́;: ſequenti, CXXXXII millia, CCCCXIX. Cū aduerſus Æquos res male geſta eſſet: L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cū rure intentus ruſtico operi eſſet, ad bellum gerendum accerſitus eſt. Is victos hoſtes ſub iugum miſit. Tribunorum pleb. numerus ampliatus eſt, vt eſſent decē: XXXVI anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis atticis legibus, ad conſtituendas eas, proponendasq́; decemuiri pro cōſulibus ſine vllis aliis magiſtratibus creati, altero & trecenteſimo anno, q̄ Roma condita erat: & vt à regibus ad cōſules, ita à conſulibus ad decemuiros translatum imperiū. Ii decem tabulis legū poſitis, cum modeſte ſe in honore geſſiſſent: & ob id in alterum quoq; annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet, cum cōplura impotenter feciſſent, magiſtratum noluerunt deponere, & in tertium annum detinuerunt, donec inuicto eorum imperio finem attulit libido Appii Claudii. qui cum in amorē virginis incidiſſet: ſummiſſo, qui eam in ſeruitutem peteret, neceſſitatem patri eius Virginio īpoſuit, rapto ex taberna proxima cultro, vt filiam interimeret: cum aliter eam tueri nō poſſet, ne in poteſtatē ſtuprum illaturi veniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montē Auentinum occupauit, coegitq́; decemuiros abdicare ſe magiſtratu. ex quibus Appius, & vnus collegarum, qui præcipue pœnam meruerāt, in carcerem coniecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volſcos, & Æquos ꝓſpere geſtas continet, & parum honeſtum populi Romani iudicium. qui iudex inter Ardeates, & Aricinos ſumptum agrum, de quo ambigebatur, ſibi adiudicauit.

LIBRI IIII

LEX DE cōnubio patrū & plebis, contentione magna patribus repugnātibus, perlata eſt à trib. plebis. Aliquot annis res populi Romani domi militiæq́; per hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item cenſores tunc primum creati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, miſſis in eū colonis, reſtitutus eſt. Cum fame populus Romanus laboraret, Sp. Melius eques Romanus frumētū populo ſua impenſa largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectans à Caio Seruilio Hala magiſtro equitū iuſſu Quintii Cincinnati dictatoris occiſus eſt. L. Minutius index boue aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniam ob republicam occubuerant, ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus militum, occiſo Tolumnio rege Veientiū, opima ſpolia ſecunda retulit. Mamercus Æmylius dictator cenſuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & ſex menſium ſpacio finito, ob eam rē à cenſoribus notatus eſt. Fidenæ in poteſtatem redactæ, eoq́; coloni miſſi ſunt. quibus occiſis Fidenates cum defeciſſent à populo Romano, à Mamerco Æmylio dictatore victi ſunt: & Fidenæ captæ, Cōiuratio ſeruorum oppreſſa eſt. Poſthumius tribunus militū ꝓpter crudelitatē ab exercitu occiſus eſt. Stipēdiū ex ærario tū primum militibus datum eſt. Res præterea geſtas aduerſum Volſcos, & Veientes continet.

LIBRI

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM

quæ tertia continentur decade.

A

Ceducis ſolertia 114.C
acerrę ab Annibale inceſſæ 114.B
acerranorum in ſenatu Romano poſtulatum 159.A
adhortatio Fabij Maximi ad Paulum 117.A
adhortatio Africani cum Annibale in Africa pugnaturi 189.A
ædes matris magnę 186.B
ædes Honoris & Virtutis 164.A
ædes Concordię 116.B
ædes Veneri Erycinæ & menti dicatæ 126.C
ædilitia largitio 139.B
ægimurus inſula 190.D
ænnenſum per Rom. cædes 137.A
ætoli pacem cum Philippo faciũt 181.B
ætoli in amicitiam Rom. recępti 152.D
ætoli è ſaltu Thermopylarum à Philippo deiecti 170.B
africani cognomen 107.D
africanus adoleſcēs patrem in prælio ſeruat 194.D
agatirna oppidum Sicilię 156.A
ager ſuburban⁹ in quo Annib. caſtra habebat nihil diminuto pretio venit 150.A
ager Murgãtinus datur Hiſpanis 152.B
ager Campanus venditur 178.D
ala Numidarum Salapiæ cæſa 155.C
albius & Atrius gregarij inſignia imperatoria ſumunt 174.A
alcõ Sagũtin⁹ ex oratore trãsfuga 101.D
allobroges 105.B
alorci ad Saguntinos oratio 102.D
alpes Annibali ſuperatę 105.C
altercatio conſulum 118.B
altum caſtrum 137.C
andronodorus gener Hieronis 131.A
andronodorus prętor Syracuſanus in curia cum Themiſtio cæſus 134.C
annibal contra fœdus Iberum tranſit ac mox Pyreneum tranſgreditur 104.B
annibal iurat ſe hoſtẽ fore po. Ro. 101.A
annibalis mores 101.B.C
annibalis res geſtę in Hiſpania ibidem
ãnibal exercitui pręmia prõũciat 107.D
annibalis perfidia 111.D
annibalis ſomnium 104.A
annibal ſua ipſius fraude captus 164.C
annibalis iter à Carthagine Noua in Italiam 104.B
annibal in Africam reuocatus 190.B
annibalis copię in Italiã traductę 106.B
annibal Fabium nequicquam fraude captat 162.A
annibalis quatriduanum per paludes ſine vlla requie iter 111.A
annibal in tẽplo multos interficit 190.B
annibal altero oculo captus 111.A
annibalis ad Africanum oratio 191.D
annibal Cumas oppugnat 118.A
annibal Campanis auxilio venit 148.D
annibalis aduerſus inſidias Gallorũ commentum 120.D
annibalis ars in acie inſtruenda 124.D
annibalis ĩ re militari errata duo 124.C
annibal ad Colinnam portam 149.D
annibal ſpoliat quę tueri nequit 155.B
annibal in curia cæteris flentibus ridet 194.C
annibalis ac Roma. ante vrbem inſtructę acies Imbri diremptę 150.A
annibal æque in aduerſis ac ſecundis admirabilis 171.C
anticyra Ætolis dedita 153.B
annulorum modius 113.A
apparatus belli captus in Carthagine Noua 157.B
apparatus belli Punici 103.A
apollonidę ad Syracuſanos oratio 135.A
apollonia obſidiõe Philip. exẽpta 137.B
apollinarium ludorum origo 141.C
apollinis promontorium 190.D
ara ab Annibale condita cum titulo rerũ à ſe geſtarum 179.A
ara cu⁹ cinis nullis vẽtis mouetur 130.D
araris & Rhodanus amnes 105.B
archimedes oppugnationem Syracuſarũ fruſtratur 137.A.B
archimedis exitus 145.C
ariſton tragicus 134.C
ariſtomachus Crotoniata patriæ proditor & transfuga 130.C
arpi à Romanis recępti 138.C
arretini obſides & claues portarum Romanis dare iuſſi 163.D
ars hiſtrionica apud gręcos hõeſta 134.C
arnus fluuius 111.A
arx Tarenti à Romanis retenta 141.A
arx Illiturgi ab Afris transfugis capta 172.D
arx Locrorum recępta 180.C
arx Orci prodita Romanis 170.A
aſtapæ excidium 173.D
aſdrubal gener Amilcaris 101.A
aſdrubal ab Annibale fratre Hiſpaniam prouinciam accipit 104.A
aſdrubal caluus imperator in Sardinia captus 118.C
aſdrubal Giſgonis 137.C
aſdrubalis caput ante ſtationes Annibalis proiectum 169.A
aſdrubalis interitus 168.C
aſdrubal tranſgreſſus Alpes Placentiam obſidet 166.D
aſdrubal Giſgonis Hiſpania Romanis relicta fugit 172.B
aſdr. H æd⁹ Rom. de pace legat⁹ 194.B
attalus Philip. ęgre effugit 170.B
attanes regulus Turdetanorum ad Romanos transfugit 172.B
aufidus fluuius 118.A
aurea columna ſolida 130.D
aurum & argentũ & æs ſignatum certatim à priuatis offertur 155.A
aurum viceſimariũ ad vltimos caſus ſeruatum promitur 160.D
auſetani Romanis dediti 110.B
authores ſeditionis caute à Scipione cõprehenſi 174.C

B

Bætis fluuius Hiſpanię 173.C
baleares inſulę 176.C
L. Bantius Nolanus 123.D
barguſij Hiſpani legatos Romanos benigne accipiunt 103.D
bellum Pœnis indictum 103.A
belli cum Philippo initium 137.B
benignitas priuatorũ erga remp. 133.C
betula vrbs Hiſpanię 162.C
bigerra obſidione exempta 137.C
bochar pręfectus Syphacis Maſiniſſam fugat 185.A
bochar rex Maurorum 184.D
boij poculũ ex calua cõſulis faciũt 115.C
boiorum defectio 104.B
bomilcar ſupplementum Annib. adducit 118.D
bomilcar cum maiore claſſe minorẽ Marcelli fugat 144.D
bos locuta 160.D
boſtar & Hanno pręſidij Campanorum pręfecti 150.B
bragada fluuius 190.D
brancus Allobrox ab Annibale in regnũ reſtitutus 105.C
brutij Cotonem capiunt 116.C
brutiorum pleraq; oppida ad Romanos deficiunt 190.A

C

Cædes ingẽs agreſtiũ & ſeruorũ 139.A
calaris vrbs Sardinię 193.C
camertes cohortẽ P. Scipiõi dant 178.D
campanorum defectio 122.C

ampanorum caſtra capta 118.A
campani victi quæ decreta à ſenatu referant 154.D
cãpani Ro. pluribus locis incẽdũt 153.C
carmen Martij fatidicum 141.B
carmen Liuij poetæ 166.C
cãnenſis clades prædicta 141.B
cãnenſium militũ relegatorũ apud Marcellum oratio 140.A
captiuorũ legati in ſenatu oratio 110.B
captiuos Ro. redimere dedignant 111.A
capua cũ præſidio punico dedita 150.D
carthago Noua Hiſpaniæ caput 159.D
carthaginis Nouæ ſitus 156.D
carthago Noua ab Africano capta 157.B
carthaginenſes cõtra inducias naues Romanorum in ſuum littus tempeſtate eiectas capiunt 190.D
carthaginen. legatorum Rom. quinquereme oppugnant ibidem
carthaginen. naues per inducias captas magna pecunia luunt 193.B
carthaginen. tradunt Scipioni naues, elephantos, perfugas, & captiuos 194.D
carthalo Tarenti præfectus obtruncatur 162.A
caſilini præſidium Romanum oppidanos cædit 114.B
caſilinum deditum 114.D
caſilinum à Romanis receptum 133.C
caſtra Romana amiſſa 143.D
caſtra Scipionis 185.D
caſtra Syphacis incenſa à Lælio 187.C
caſtra Annibalis expugnata ac direpta à Samnitibus 193.A
caſtulo ad Roma. deficit 137.C
cato quæſtor Scipionis 184.B
cauloniã Annibal obſidiõe liberat 161.A
celtiberi Aſdrubalem duobus prælijs vincunt 114.B
celtiberi Cn. Scipionem produnt ac deſerunt 146.A
celtiberi primi mercenarij in caſtris Romanorum 138.D
cenomani ſoli gallorũ ĩ fide manẽt 109.D
M. Centenius Penula cum exercitu ab Annibale cæſus 143.B
centronius cum quatuor millibus equitum circumuentus 112.A
cenſura ſeuera 133.B
cenſura ſeueriſſima ne à collega quidem abſtinens 186.B
cerdubellus Caſtulonem Romanis prodit 173.B
cerites frumẽtũ claſſi Scipiõis dãt 178.D
certamen patrum & plebis 116.B
certamen publicanorum & tribunorum plebis 139.B
certamen fœdum inter milites Rom. Locris 181.A
chalcis Euboeæ oppidum 170.B
cycliadas Dymarum princeps 165.B
cynum emporium Opuntiorum 170.B
cirtha regia Syphacis 188.C
cirtis & Bætis idem 163.C
claſtidium Annibali proditum 108.B
claſſis Africani 184.A
claſſis Roma. capta à Punica apud portum Coſſanum 111.C
claſſis Punica Hieronis regnum vaſtat 119.D
claſſis Rom. oricum recipit 137.B
claſſis Rom. & Attali ſimul 170.A
claſſius Altiniꝰ Arporũ proditor 138.A
Ap. Claudius tribunus plebis 110.C
claudij Aſelli ſingulare certamen 119.D
claudia Quintia 181.D
clypeus Aſdrubalis argenteus 147.B
claudius conſul ſegniter agit ob inuidiam 193.C
clupeæ ager vaſtatur 164.D
cluuiæ erga captiuos Romanos benignitas 154.C
coloniæ duodecim militiam detrectant 160.C
coloniarum octodecim fides ibidem
colca Hiſpaniæ regulus 171.D
collationes populorum in claſſem Africani 178.D
colloquium primum Africani cum Maſaniſſa 176.A
colloquiũ Philippi cũ Sẽpronio 181.C
columna aurea ſolida 130.D
comitas Scipiõis ẽt hoſti grata 172.D
cõcio Tuditani ad reliquas Cãnen 119.A
concilium de pace ad Rhium re infecta dimittitur 165.A
conditiones pacis inter Annibalem & Locros 130.C
conditiones Tarentinorum cum Annibale pactæ 140.B
conditiones fœderis inter Romanos & Ætolos 151.D
conditiones pacis à Scipione Carthaginen. oblatæ 193.A
cõgreſſus Scipiõis & Annibalis 191.D
cõiuratio in Hieronymũ detegitur 131.A
conſentia & Pandoſia deditæ 186.C
conſentini & Thurini in fidem Roma. redeunt 139.A
conſentia Pœnis dedita 126.C
conſilium prudens Leuini conſulis apud ſenatum 155.A
conſilium muliebre demaratæ 134.A
conſilium ducum Pœnorum de bello gerendo 161.D
coſſa Pœnis dedita 111.B
conſules ambo interfecti 165.C
cõſules ſimultates ſuas reip. donãt 166.A
cõſulari maieſtati paterna cedit 138.A
cõſul dictatori ſine lictoribꝰ obuiat 111.C
conſulum par egregium 165.D
conuiuium Annibalis Capuæ 122.C
contentio de corona murali 157.C
contemptus aliorum imperatorũ Romanorum præ Scipione 179.B
concio Africani 156.A
concio Annibalis 107 A
concio L. Martij 16..D
copiæ Romanorum ad bellum Punicũ decretæ 103.B
corbis & Orſuæ monomachia 173.B
carnus vrbs in Sardinia capta 118.D
criſpinꝰ cõſul ex vulnere moritur 165.C
criſpini & Badij monomachia 142.D
croton Brutijs deditur 130.C
cumani fidi Romanis 117.D
curia maximus primus ex plebe 160.A
curſus Scipiõis claſſis in Africã 184.C

D

Damaſippꝰ Lacedæmoniꝰ captiuꝰ 144.A
dardani in Macedoniã irrumpũt 165.C
daſius & Blattiꝰ Salapiæ prĩcipes 155.B
decius magius ab Annibale vinctus, qua fortuna liberatus 121.D
deciꝰ Quintiꝰ præf. claſſis occiſus 155.C
decretum ſenatus Ro. de reſtitutione pecuniarum 182.A
decretum ſenatus Rom. in colonias quæ militiam detrectauerant ibidem
demaratæ & Harmoniæ Hieronis filiæ ac neptis cædes 134.D
demetrius Pharius 216.B
deſalx rex Numidiæ 184.D
deſultorij equi 126.B
dictator vrbes Italiæ circuit 190.C
dictator extra Italiam dici non poterat 159.C
dictatori & magiſtro equitum imperiũ æquatum 115.A
dictatores duo tempore vno 115.B
dictator ſine magiſtro equitum ibidem
dimallus oppugnata 181.B
diomedis Campi 141.C
dionyſii tyrannica vox 134.A
dorimachus princeps Ætolorum 152.D
dolabella rex ſacrorum 166.A
druentia flumen 105.C
duo ſoles 171.B
duo conſulares exercitus in vnis caſtris 167.D
dux itineris ab annibale crucifixꝰ 113.A

E

Ebuſus inſula 114.B

edeſſa

edeſco regulus Hiſpanus 162.B
edictũ prętoris de libris vaticinis 139.A
elephanti à ſuis interfecti 168.C
elephanti ab hoſte repulſi in Pœnis maiorem ſtragem edunt 161.C
elephãti octo in Marcelli ouatiõe 152.B
emporia regio Africę 184.B
epicides ſyracuſarũ cuſtodię prępeſt 136.C
epicides octuaginta coniuratos necat 143.D
epicides ad Bomilcarem nauigat 144.D
epicides Agrigentum nauigat ibidem
epirotæ pacem inter Romanos & Philippum procurant 181.C
equites Rom. CCC. Numidas quingentos vincunt 105.A
equeſtre pręlium Anniballs cum Scipione ad Ticinum 108.A
equeſtre pręlium Africani cum Hannone Amilcaris 185.C
equites Campani centũ duodecim ad Romanos perfugiunt 138.C
equi tercentum Indibili à Scipione dono dantur 162.D
equus Philippi traiectus pilo regem effundit 165.B
erythrę Ætolorum oppidum 171.C
eropus Darda & Philipp⁹ prętores Epirotarum 181.C
eruptio Tuditaui ad Cannas 119.A
europi reciprocatio mirabilis 170.A
exercitus Annibalis corrumpitur Capuę 124.C
externę religiões vrbẽ inuadũt 138.D
exploratores ſpecie legatorum ad Syphacem ventitant 187.B

F

Qu. Fabius bellũ Carthag. indicit 103.B
M. Fabij Buteonis moderatio 125.B
Q. Fabi⁹ dictator delphos miſſus 120.A
Qu. Fabij ad Paulum verba 117.A
Qu. Fabius Maximus princeps ſenatus lectus 160.D
Qu. Fabi⁹ Tarẽtũ recęp'ũ dirigit 162.A
Qu. Fabij in M. Liuiũ ſcomma 163.D
Qu. Fabij mors & elogium 191.A
Qu. Faby de Africani prouincia oratio 177.A.B
Qu. Fabio cõſulatus continuatur 131.D
falarica telum 102.A
fames Caſilini 124.D
feronię luc⁹ ab annibale direptus 150.A
flamen dialis quod exta perperam dederit, flaminio abit 152.D
flaminij contumacia 110.D
flaminius conſul in prælio cęſus 111.C
flauius Lucanus proditor 142.C
fæderis Philippi cum Annibale conditiones 127.B
fæderati Romanorũ & Philippi 181.C
formula veris ſacrificijs vouendi 112.B
fraus punica Aſdrubalis 151.C
Cn. Fuluius prætorius ob exercitũ amiſſum accuſatus 148.B
Cn. Fuluius proconſul cum exercitu cæſus 158.C
Qu. Fuluij acerbitas in ſupplicio ſenatus Campani 150.D
Qn. Fului. CLXX. coniuratos necat 158.D. & 159.A

G

gaditani Romanis dediti 176.C
gala iunctus Carthaginen. filium Maſaniſſam auxilio mittit 138.D
galbus Carpeſiorum dux 125.D
galeſus fluuius 141.A
galli tranſitum Annibali vendũt 104.B
gallorum mos barbarus 125.C
gelo Hieronis filius 126.C
genua à Magone capta 179.A
genuam à Magone dirutam Lucretius exædificat 186.D
giſgo diſſuadens pacẽ detrahitur ab Annibale de ſuperiore loco 193.B
gracchi exitus 141.B
gręcarum artium admiratio orta à ſpolijs Syracuſarum 147.C
gratitudo ſenatus Romani in Prænestinos milites 124.D
gratitudo Romanorũ erga mulleres Cãpanas 154.D

H

Hannonis argute dictum 101.B
hanno Annibalẽ dedendũ cenſet 101.C
hanno poſt Cannenſem victoriam pacem Carthaginenſibus ſuadet 123.A
hannonis caſtra expugnata 141.D
hanno Pœnus imperator captus 169.B
hãno & epicides in africã fugiũt 156.A
harſicoras Sardus victus ſeipſe interemit 128.D
heraclię Hieronis filię cũ filiabus miſerabilis cædes 134.D
herbeſus & Pelorus in deditionẽ à marcello recipiuntur 136.B
herdoniam Annibal incendit 158.C
herei ludi 165.A
hetruria à Cethego conſule in fide continetur 186.B
hieron dona Romam mittit 116.D
hieronym⁹ fæd⁹ cũ Annibale fecit 131.B
hierony. à coniuratis confeſſus ibidem
hierony. tyrãn⁹ hieroni ſuccedit 130.D
himera fluuius 131.B
himilco cum exercitu in Hiſpaniam miſſus 126.A
himilco exercitũ in ſiciliã exponit 136.B
hioſt⁹ Harſicorę fili⁹ in acie cadit 128.D
hippocrates & himilco peſte peũt 144.C
hippocrates à Marcello ad Accillas profligatus 136.C
hippocrates & Epicides dominiũ Syracuſarum inuadunt 136.A
hipprocratis & Epicidis vafricies 136.A
hip. & Epicides prætores creãtur 135.A
hipporegius vrbs 179.D
hirpini, Lucani & Volſcentes Romanis dediti 161.D
hiſpani Africanũ regẽ appellãt 162.D
hiſpaniæ populi amplius CXX in ditionem Rom. veniunt 114.B
hiſpania prima prouinciarum inita poſtrema perdomita 171.C
hiſpania recępta & cum Pœnis ibi debellatum 171.C
hoſtiẽ. & Antiatũ vacatio militię 166.C
L. Hoſtilius Mancinus à Cartalone occiſus 113.B.C
humanæ hoſtiæ Romæ 120.A

I

Ignis Veſtę extinctus 171.B
ilua inſula 193.C
illiturgum obſidione cũ magna cæde Pœnorum exemptum 137.C
illiturgũ expugnatum ac deletum 171.D
imperatores Romani quot Punico ſecundo bello perierunt 174.D. 175.A
incendium fædum Romę 138.C
indibilis & Mandonius ad Africanum transfugiunt 162.B
indibilis lacetanorum regulus rebellat 173.D
indibilis pacatam ab Africano Hiſpaniã ad arma concitat 179.B
inducię à Carthaginẽ. violantur 190.D
infans ſemeſtris clamat, Io triũphe 110.B
ingauni Ligures 179.A
inopia ęrarij 130.A
inſula Lugdunenſis 105.B
iſalca cladem accipit 114.B
iter per paludes quatriduo & tribus noctibus ſine vlla requie 111.A
iter annibalis à Capua ad Romã 149.C
iubellij tanrea Campani exitus 151.A
M. Iunius Syllanus Africano in Hiſpania adiutor 151.D
iuniorum centuria ſeniores de ſuffragio conſulit 152.C
iunonis ſimulacra cupreſſea 166.B
iuriſiurandi quanta apud Romanos religio 111.A

L

Lacetanorum duodecim millia per Inſidias à Romanis cæſa 110.B

aciniæ Iunonis templum 130.D
lacte pluit 160.D
lacumaces rex 184.D
lapidibus pluuit biduum 140.B
lęlij dona 157.C
lęliꝰ Hipponēſem agrū populatur 179.D
lętitia ro. ob victoriā de aſdrubale 168.D
lectiſternium 112.C
legati Romani ab Annibale non admiſſi Carthaginem petunt 102.B
legati Romani in Galliam 103.D
legati Romani decem ad pacem Carthaginenſium faciendam 194.B
legati Romani ad Attalum 181.A
legati Ro. ab hieronymo irridētur 131.B
legati Maſaniſſę 189.D
legati Syphacis 159.A
legati Rom. ad Philippum 191.A
legati Philippi 194.A
legati Macedonum & Pænorum captiui Romam perducti 128.B
legatio Saguntinorum 176.D
lentulus equum offert Paulo 118.D
leontini à Romanis capti 135.C
leuinus claſſe Africā populatur 169.D
leuinus in cōciliū Ætolorū venit 152.D
leuinus LXVI oppidis Siculorum potitus 156.A
ligures in ſocietatem ab Annib. recepti 110.A
lilybeus promontorium Sicilię 184.A
liris fluuius 149.C
literæ fictæ tumultū in exercitu Syracuſano excitant 135.D
literas Aſdrubalis ad fratrem Rom. intercipiunt 168.A
liuius poeta 166.C
liuius arcis Tarentinę pręfectus 155.D
locri ab Amilcare circunuenti 130.D
locri ab Africano capti 180.C
locris libertas reddita 183.B
locrorum cum Pœnis fœdus 130.C
locr. obſidio aduētu annib. ſoluitur 164.D
lucani Romanis dediti 171.C
luceius princeps Celtiberorum 158.A
luctꝰ ſenatuſcō ſulto finitus 119.D. 110.A
luctus ex clade Scipionum Romæ & in Hiſpanijs 146.C
ludi Apollinares quando primum ſtati & perpetui 163.D
ludi cereales 193.D
ludi funebres Scipionum apud Carthaginem Nouam 173.B
ludi magni voti 112.C
ludi Megalenſes 181.D
ludicrum Olympiæ Græcis celeberrimum 165.D
lupus Capuę vigilem laniat 166.B
lux nocte oborta 171.B

M

Machanidas lacędemonis tyrānꝰ 169.D
mędi gens Thracię 153.A
magnanimitas populi Romani 111.A
mago victoriam fratris ad Cannas Carthaginem nunciat 123.A
mago in Italiam cum exercitu 179.A
magonis interitus 190.A
maharbalis verba ad Annibalem 119.A
manduria à Fabio capta 161.D
mandonius veniam rebellionis fratri ab Africano impetrat 176.A
mandonius Lentulo ad ſupplicium traditus 179.D
manlius conſulatum renuit 151.B
T. Manlij ſententia in Marcellū 154.B
manlius prætor ex inſidijs ęgre euadit 104.C
marcelli è Nola in pœnos eruptio 124.A
marcellꝰ noctu muros Syrac. capit 144.B
marcellus negato ſibi triumpho in monte albano triumphat 152.B
marcelli exitium 164.C
marcellus à tribuno plebis accuſatus poſtero die conſul creatur 163.B
mare ardet 126.A
maroneam & Meles Marcellus de Samnitibus vi capit 158.C
marius Alfius cum duobus millib. Campanorum cęſus 127.D
L. Martius militari ſuffragio dux creatus 146.C
martius vates 141.B
L. Martius bina Pænorū caſtra cum magna cęde expugnat 147.B
L. martio caput ſine ipſiꝰ ſēſu arſit 147.B
maſaniſſa Romanis conciliatus 172.B
maſa. Sophonisbę amore capitur 189.A
maſa. Sophonisbę venenū mittit 189.B
maſaniſſa rex appellatus ab Africano donatur ibidem
maſaniſſę legati 189.D
maſaniſſę fortis pro Carth. opera 146.A
maſaniſſę ditio ab africano aucta 194.C
maſaniſſę varia fortuna in amittēdo recuperandoq; regno 185.A
maſſilienſes officioſi erga Scipionē 151.A
maſæſulorum gens vbi 172.C
maſſiua Maſaniſſę nepos ab Africano cū donis dimittitur 162.D
matalus Gallorum regulus Annibali ſociatur 105.B
mater deū m à Peſinunte Romam tranſportata 181.D
maximus filio legatus 137.D
mediaſtuticus 149.B
megara vi capta à marcello diruta 136.B
melita Romanis dedita 108.C
meninx inſula 116.A
mercenario milite quando primum Romani vſi 138.D
mercurius Teutates 157.A
mercurij promontorium 184.C
mericus Hiſpanus Syracuſam Romanis prodit 145.B
metaponti defectio 142.A
metaurus flumen 168.B
metellus tribunus plebis Fabium criminatur 115.A
mezetullus occiſo Capuſa dominiū Numidię accipit 184.D
minutij ferocia verba 113.B
minutij cū exercitu à Fabio ſeruati gratitudo 115.D
mœnicaptus & Ciuismarus reguli Gallorum cæſi 137.D
mula peperit 152.C
mulieres duæ nimio gaudio exanimatæ 112.A
mulier quantum Fabium ad potiendum Tarento iuuit 161.D
multitudo humiliter ſeruit aut ſuperbe dominatur. 134.D
munda oppidum 137.C
murgantia ad Pœnos deficit 136.D
murgātiā Ro. Hiſpanis attribuūt 152.D
mutines Agrigen. Leuinū prodit 155.D

N

Nedagara vrbs 191.D
nęuius Criſpus 137.B
Qu. Næuius Centurio 149.A
naſſos inſula 144.B
nauale prælium ad Lilybeum 108.B
nauale prælium Cn. Scipionis 113.D
nauale prælīū cum Tarentinis 155.D
naualis pugna ad Vticam 187.D
naualis pugna in freto Herculeo 175.B
naualis victoria Romanorum haud procul Clupea 163.C
naualis victoria Romanorum inter Africam & Siciliam 169.D
naues Punicæ LXXX captæ 179.A
nauis cum legatis Macedonum & Pænorum capta 127.C
naues plauſtris tranſuectę 141.B
nautę à priuatis in claſſem Romanā conferuntur 131.B
naxꝰ acarnanię à romanis capta 153.A
neapolitanorum legatio 116.B
neapolitani equites circunuenti cæduntur 121.B
nero clam Annibale ad collegam properat 167.D
nico & philomenes tarētū prodūt 140.D
niconis & Philomenis exitus 162.A

nolani

nolani ſenatus fides 223.D
nolę LXX proditorum ſuppliciũ 124.B
nolæ defectio interuentu conſulis impedita 132.C
noxij ad militiam aſcribuntur 123.C
nuceria à Pœnis incenſa 123.D
nucerinorũ in ſenatu poſtulatum 159.A
numidaꝝ fra⁹ in Rom.ad Cãnas 118.C
numidæ binos trahentes equos in acie 126.B

O

Obſides Hiſpanoꝝ Rom.traditi 114.C
obſidum Tarẽtinoꝝ ſuppliciũ 140.B.C
octacilius prędas ex Africa agit 145.D
oleę rami à ſupplicibus prętendebantur 135.C
opimia & Floronia Veſtales ſtupri compertæ 110.A
Opuns ab Attalo capt⁹ ac direpť⁹ 170.B
oratio legati Locrenſium 181.B
oratio Africani ad milites ſeditioſos 274.C
oratio Hãnonis in ſenatu Cartha. 102.B
oratio legatorum à captiuis Ro.miſſorũ in ſenatu Romano 120.B
oratio T.Manlij de non redimendis captiuis 220.C
oratio Varronis ad legatos Campanos 221.D.122.A
oratio Hãnonis in ſenatu Cartha. 123.B
oratio legati reliquiarum Cannenſiũ ad Marcellum 140.A
oratio Vibij cãpani ad ſenatũ ſuũ 150.C
oratio Leuini cõſulis ad ſenatũ 155.A
oratio Scipio. ad milites in Hiſpania 256.A.B
oratio legatorum Sagunt.in ſenatu Ro. 276.D. 177.A
oratio Fabij in ſenatu Romano contra Scipionem 177.A.B
oratio Scipionis reſponſiua 178.A
oratio Fabij de comitijs 131.C
oreum Romani capiunt 170.A
oriens à Philippo capta à Leuino recipitur 137.B
oringin L.Scipio expugnat 169.C

P

Pacuuij Calauij ſolers conſilium 121.C
pauli Æmylij mors 218.D
paulę Buſę in Rom.munificentia 119.B
pauor ingens ſenatus Rom.ob defectionẽ coloniarum 160.C
pax Philippo data 281.C
pedanius ſignum proijcit intra vallum hoſtium 141.D
perollę Cãpani audax cõſiliũ 222.C
perfugarum ſupplicium 194.C
peſtilentia fœda in caſtris 244.C
peſtanorum legatio 116.D
petilia ab himilcõe fame expug. 126.C
petilia recępta 186.C
philippus legatos ad Annibalem de ſocietate mittit 118.B
phil.poſt caſtra ad apol.capta fuga 137.B
philipp⁹ ĩ Męđos exercitũ ĩducit 153.A
philippus Eleis auxilio contra Machanidam properat 170.C
philippus Ætoliã claſſe populat 170.C
philippi libido 165.B
philippi periculum ibidem
philippus prædatores Roma.fugat. ibi.
philippi celeritas fruſtrata 170.C
philippus de ſe magnifica iactat ibidem
philippus ſubſidium Carthagini mittit 191.A
physias Ætolorum dux bis à Philippo victus 164.D
pictura in ęde Libertatis Romę 133.A
pineus rex Illyriorum 116.B
pyrgus cum magna pręda à Philippo capitur 165.C
pityuſa inſula Magonem adiuuat 176.C
placentia ab Annibale obſidetur 166.D
plator præfectus Philippi 170.A
plebeijs per omnes Italię ciuitates Romanum imperium exoſum 130.C
pleminius per ſeditionem militarem mutilatus 180.D
pleminij crudelitas libido atque auaritia 181.A
pleminius in catenas coniectus 183.B
pleuratus Illyriorum rex 152.D
pœni Campanis delitijs eneruati 124.C
pœnorum tres imperatores cum totidem exercitibus in Hiſpania 145.D
pœnorum claſſis in Græciam 170.C
pœni Hiſpania pulſi quartodecimo anno poſt bellum initum 171.C
polycratia vxor Arati à Philippo aſportatur 165.B
polynei Syracuſani concio 134.A
pompa Iunonis reginæ 266.B
pompa ouationis Marcelli 152.A
pomponius Veictanus ab Hannone pręlio victus capitur 139.A
põtificij maximi cõpetitores tres 139.D
L.Poſthumij cum exercitu in Gallia clades 115.C
poſthumius Pyrgenſis damnatus 139.C
potidania & Apollonia caſtella Ætolię 170.C
precatio Africani in Africam proficiſcentis 184.B
pręfecti nauium à Pœnis ad Romanos transfugiunt 125.D
prætextati in legiones adſcripti 120.A
priuata pecunia reſpublica Romana adminiſtratur 130.A
promontorium Pulcri 184.C
prorogatur imperiũ omnibus qui in prouincijs ſunt 132.A
prouerbium 129.D
pruſias Bythinię rex Attali regnum inuadit 170.B
P.*Scipio nobiles iuuenes ad non deſerendum Italiam iuramento adigit* 119.C
P.*Scipio nullo volente imperiũ Hiſpanię ſuſcipere ſe iturum profitetur* 151.D
P.*Scipio diuinæ ſtirpis exiſtimatus.* ibi.
P.*Scipionis in Hiſpaniã aduẽtus* 151.A
P.*Scipio ante legitimam ætatem ædilis curulis* 139.B
P.*Scipio munus gladiatorium mortis cauſa patris patruiꝙ edit* 173.B
P.*Scipionis caſtitas ac cõtinentia* 158.A
P.*Scip.Iberum traijcientis copię* 156.C
P.*Scipio bina caſtra hoſtiũ ĩcẽdit* 187.C
pugna Annibalis cũ Carpetanis 101.D
pugna ad Trebiam 109.A
pugna ad Thraſimenum 111.B
pugna Cannenſis 118.B
pugna Aſdrubalis cũ Carpetanis 115.D
pugnę duę T.Manlij in Sardinia 128.C
pugnæ duę Scipionũ ad Illiturgũ 130.B
pugna Marcelli cum Annibale ad Nolam 129.B
pugna Volonum cum Hannone 132.C
pugna Marcelli cum Hannone & epicide 147.D
pugna Annibalis cũ Cn.Fuluio ad Herdoniam 143.C
pugna Cn.Scipionis ad Mũdam & Auringen 137.C
pugna Syllani cũ Celtiberis 169.A
pugna cũ Aſdrubale ad Metauꝝ 168.B
pugna Annibalis ad Grumentum 167.A
pugna Annibalis ad Numiſtronẽ 158.D.
pugnæ duæ Africani ad Betulã 171.D
pugnæ Marcelli cum Annibale continuo tridno tres deinceps 161.B.C.D
pugna cũ Magone ĩ agro Inſubriũ 189.D
pugna Annibalis ĩ Italia poſtrema 190.A
pugna Afr.iniquo loco ad Betulã 162.C
pugna Lentuli & Acidini cum Celtiberis 179.C
pugna Annibalis cum Pœnis 189.C
pupugna Afr.cum Indibili 176.A
pugna atrox cum Annibale ad Capuam 148.D
pugna in qua Syphax captus 188.C
pugna cũ Syphace & Aſdrubale ex qua duces ægre effugere 187.C
pugnæ duæ Sẽpronij cũ Anniba. 186.A
puteoli a Romanis communiti 131.C

Q

Quatuor M in foro Rom. ſecuri percuſſi 174.D
quatuor M pondo auri prompta ex aerario 160.D
quingentę Carth.naues à Scipione incenſæ 194.C
quinqueremis Rom.incaſſum oppugnata à tribus quadriremibꝰ Punicis 190.D
quinqueuiri muris turribusꝗ reficiendis 140.B

R

Recuperatores dantur à Scipione cōtendentibus de cor.murali 157.C
regnum Syphacis Maſaniſſę à Scipione datum 194.D
reſpōſum volcianorū ad Romanos 103.D
reſponſum Aſdrubalis Hædi 194.B
rūſum Africani ad Annibalē 191.A.B
reſponſum Annibalis ad Aſdrubalē Hædum 194.C
reſponſum Liuij conſulis irati 166.D
rheginorum fides 126.C
rhodanum Annibal traijcit 104.D
rhion 164.D
riſus Annibalis increpatur ab Aſdrubale Hædo 194.C
romani vinculis ſolutos armant 123.C
romani vno tātum ex ſuis amiſſo duo M. CCC Pœnorum cędunt 124.A
romani Annibale ad vrbē ſedente ſupplementum in Hiſpaniā mittunt 150.A
rom.& Carthaginenſibus quando fortuna belli ęquata 155.B
roma ſine curulibꝰ magiſtratibus 193.C
rom.virtus nō frangitur aduerſis 119.C
rom.in Hiſpania maiorē numerum Pœnorum cædunt q̄ ipſi ſint 130.A
rom.in hoſtē iniquo aſcēſu tēdunt 162.C
rom.claſſis Corinthi & Sicyonis agrum vaſtat 165.B
rom.militum modeſtia & labor itineris continuus 167.D
romanorū mil inſolētia inaudita 138.A
ruſcino portus Africę 188.B

S

acrum Cereris anniuerſarium intermiſſum ob luctum 119.D
ſaguntina oppugnatio 101.A
ſaguntinorū deſperatio & excidiū 103.A
ſaguntum à Romanis receptum 103.A
ſaguntini magna pecunia à Romanis donati 190.B
ſalapia à Romanis recepta 155.D
ſalera dedita 185.D
ſalentinorum vrbes ad Annibalem deficiunt 139.A
ſalinatoris cognomen 186.B
ſamnitum aliquot oppida à Romanis vi capta 133.D
ſanguine pluit Romę 132.A
ſardiniā Ro.fraude intercipiunt 101.A
ſaturnaliorum origo 111.A
ſuo oppidum 179.A
ſaxum ingens volitare viſum 140.B
ſcerdiletus Thracum rex 152.D
ſcipionis concio 106.D
Cn. Scipio à fratre in Hiſpaniam miſſus 105.C
Cn.Scipio citeriorem Hiſpaniam à Pœnis deficientem recipit 110.A
Cn.Scipio Hannonem prælio victum capit ibidem
Cn.Scipio fratrē obſidiōe eximit 137.C
P.Scipio Cnei filius vir optimus 181.D
ſcipiones copias inter ſe partiūtur 145.D
ſcipiones fratres Aſdrubalem Amilcaris magno prælio vincunt 116.B
ſcipionum & exercituum in Hiſpania clades 146.A.B
ſcopas præfectus Ætolorum 153.A
ſcorti indicium 150.B
ſcriptorum variatio 117.D
ſeditio militum ad Sucronem 173.D
ſempronius Blæſus cum mille hominum occiſus 116.A
ſempronius Cos.collegæ conſilia impedit 108.D
ſempronij Tuditani facinus 119.A
ſempronius ſumē Caſilini qua arte ſubleuat 124.D
ſenatus habetur de Sagunto 102.A
ſenatus lectus 125.B
ſenatuſconſul. de altero conſule à Capua Ro.cōtra Annibalē accerſendo 149.C
ſenatuſconſultum de Syracuſanis 114.C
ſenatuſconſultū de duodecim colonijs quę militiam detrectauerant 182.A
ſenatuſconſultum de Scipione 183.A
ſenatus Campanus conſilio Pacuuij ſeruatus 121.C
ſententia Metelli de Scipione 183.B
ſepplus Leſius Campanus 149.B
ſerui duo inſidias Annibalis detegunt 117.D
ſerui publice empti Romę armāt 110.A
ſerui ad pileum vocati 136.A
ſerui ędē Veſtę ab īcēdio defēdūt 153.B
ſergius & Matienus tribuni militum à Plemimio excarnificati 180.D
ſeruilius conſul à populatione Africę cū cæde repulſus 116.A
ſicilia debellata 116.A
ſigna & tabulas quis primus Romā inuexerit 147.C
ſyphax fit Romanis ſocius 138.C
ſyphax à Carthaginenſi prælio victus in Mauros fugit 138.D
ſyphacis Romam legatio 159.A
ſyphax à Romanis ad Carthaginem deſciuit 131.D
ſyphax capitur 188.C
ſyphax captiuꝰ in caſtra adductꝰ 188.D
ſyracuſani Marcellum in ſenatu accuſant 114.A
ſyracuſani in clientela Marcelli 145.B
ſyracuſani à ſuo milite cæſi ibidem
ſyracuſæ captæ ac direptæ 145.D
ſocij populi q à Romanis deficiūt 121.B
ſopater à Philippo Carthaginēſibus auxilio miſſus 191.A
ſophoniſba veneno perit 189.B
ſoſippus voluntarius exul 134.D
ſoſis & Theodorus tyrannicidæ 134.A
ſparti ad rem nauticam vſus 114.B
ſpecies hominum in cælo 132.A
ſpoletum Annibali fruſtra oppugnatum 112.B
ſtagnum Mintij cruentum 131.A
ſtatorius Numidas Romanam militiam docet 138.D
ſtratagema Annibalis 109.A.113.D
ſtratagema L.Martij 147.B
ſtratagema Fabij 162.A
ſtratagema Neronis 167.B
ſtratagema Scipionis 171.D
ſuffetes Gaditanorum à Magone crucifixi 176.C
ſuffetes ſummꝰ magiſtratꝰ Pœnorū 187.C
ſulpitius fertiliſſimā Peloponneſi partem vaſtans à Philippo repulſus 165.A
ſupplicatio quinꝗ dierum 190.C
ſupplicatio triduana frequens 168.D
ſupplicatio quatriduana 119.C
ſupplicium de capitibus ſeditionis Sucronenſis 174.D

T

Tagus fluuius 162.D
tapſus vrbs à Maſaniſſa capta 184.D
tarentum à Romanis receptum 162.B
tarentini Annibalem ad amicitiam inuitant 132.C
tarentini obſides è fuga retracti de ſaxo deijciuntur 140.C
tarquinienſes lintea conferunt in claſſem Scipionis 178.D
taureæ Iubellij cum Claudio Aſello ſingulare certamen 151.A
taurinum ab Annibale captum 106.C
techna Flauij Lucani in Gracchū 142.C
teleſia ab Annibale capta 112.D
tempeſtas dira Annibalem in Apennino adorta 109.D
terræmotus ingens à pugnantium nemine ſentitur

ſentitur 111.C.D
[T]rentius Culeo pileatus ſequitur Scipionem triumphantem 194.D
[te]rror ingens Romanorum ob aduentum Annibalis 149.D
terror ingens Carthagine ob aduentum Lælij 179.D
terror ingens in caſtris Philippi 117.B
themiſtius gener Gelonis 134.C
theodori fides ac patientia 131.B
thermopylarum ſaltus ab Ætolis munitur 169.D
theſauri Proſerpinæ à Pleminio ſpoliati 180.D
thraſimenus lacus ad Peruſiam 111.B
thraſo Hieronymi familiaris Romanorum amicus 131.A
thraſo inſons moritur 131.B
thurinorum defectio 142.B
T. Torquatus conſulatum recuſat 152.C
torone à Philippo capta 170.B
trãſfugę Romanorũ & mercenarij milites cędũt prętores Syracuſanos 131.D
tres exercitus cõtra Cn. Scipionẽ 146.A
tria prętoria citra Capuam 143.D
triballi Illyrici 161.B
tri. mil. fugãt à ſeditioſis militib. 174.A
trib⁹ trigintaquatuor ęrarię factę 186.C
triumuiri ſacri cõquirendis donisq́ perſignandis 140.B
triumuiri templis reficiendis ibidem
triumuiri menſarij 121.A
triumphus Liuij 170.D
triumphus Africani 194.D
tuditani audax eruptio 119.A
tullianũ loc⁹ in carcere teterrim⁹ 183.C
tumultus ingens ob cõſpectos in vrbe Numidas 149.D
tumultus Ro. ob cladẽ Cãnenſem 119.B
turditani ſub corona venditi 137.D
tunes munitus locus 188.A

V

C. Valerij Flacci morũ mutatio 160.A
varro inconſulto collega ſignum pugnæ proponit 118.B
varroni à ſenatu gratiæ actæ quod non deſperaueri de republica 121.B
velites in legionibus inſtituti 148.D
venuſinorum in reliquias Cannenſes officia 119.C
verba Annibalis de Fabio 111.D
verba Scipionis ad Luceium 158.A
verba Annibalis de Marcello 161.C
verba Syphacis victi ad Scipionẽ 188.D
verminæ clades 193.A
veſtalis flagro cæſa 171.B
veſtales ſtupri compertę 110.A
veſtia Oppia Campana quotidie ſacrificat pro Romanis 154.C
vibij Peligni ſtrenuum facinus 141.D
viciuias deditas Annibal diripit 109.C
victoria aurea in Capitolio 117.A
virginum duarum crudelis cædes 134.D
vir ex muliere factus 131.A
vmbri Sabiniq́ milites voluntarios dant Scipioni 178.D
vno die omnia opera bellica à militibus Scipionis peracta 157.C
volcę obſiſtere Anni. conati fugãt 104.D
volſianorũ ad romanos reſpõſum 103.D
volones liberantur à Graccho 133.A
volucres ad terram lapſæ ob clamorem militum 184.A
voluntariorum ſeptem millia Scipionem ſecuta 178.D
vota pop. Ro. poſt cladẽ Flaminij 111.B
vox audita ex delubro Proſerpinæ Locris 181.D
vtica obſidetur à Scipione 187.A
vxores Mandonio & Indibili redduntur à Scipione 161.B

X

Xenophanes legatus Philippi prætorem mendacio eludit 117.C

Z

Zama vrbs 191.C
Zacynthũ, Oleniada, Naxũ captas Rom. Ætolis contribuunt 152.D
Zoilus gener Hieronis 131.A

INDICIS TERTIÆ DECADIS

FINIS

SYLLABVS PRAETORVM

CONSVLVM, CENSORVM, CÆTERORVM'QVE ME-
ritu dignorum, qui hac quarta continentur decade.

PRÆTORES

Q. Minutius Ruffus
L. Furius Purpurio
Q. Fuluius Gillo
Cn. Sergius Plancus 197.A
L. Quintius Flaminius
L. Valerius Flaccus
L. Iulius Appulus
C. Bebius Pamphilus 204.A
L. Cornelius Merula
M. Claudius Marcellus
M. Portius Cato
C. Ælius 205.B
VI primum creati
L. Manlius Volſo
Cn. Sempronius Tuditanus
M. Sergius Sillus
M. Ælius vel Heluius
M. Minutius Ruffus
L. Attilius 209.A
Q. Fabius Buteo
T. Sempronius Longus
Q. Minutius Thermus
M. Attilius Glabrio
L. Apuſtius Fullo
C. Lælius 212.A
C. Fabricius Luſcinus
Catinius Labeo
C. Manlius Volſo
Ap. Claudius Nero
P. Manlius Nobilior
C. Flaminius, vel P. Portius Lecca 214.C
P. Cornelius Scipio
Cn. Cornelius Merenda
Cn. Cornelius Blaſius
Cn. Domitius Ænobarbus
Sex. Digitius
T. Iuuentius Talua 222.D
L. Cornelius Scipio
M. Fuluius Nobilior
C. Scribonius
M. Valerius Meſſala
L. Portius Licinius
C. Flaminius 223.B
L. Scribonius Libo
M. Fuluius Centimalus
A. Attilius Seranus
M. Bebius Pamphilus
L. Valerius Tappus
Q. Salonius Sarra 225.D
L. Æmylius Paulus
M. Æmylius Lepidus
M. Iunius Brutus
L. Cornelius Mamula
C. Liuius
L. Oppius 227.D
M. Fuluius
L. Aurunculeius
Cn. Fuluius
L. Æmylius
P. Iunius
C. Antiſtius Labeo 238.D
Q. Fabius Labeo
Q. Fabius Pictor
M. Sempronius Tuditanus
L. Poſthumius Albinus
L. Plautius Hypſeus
L. Bebius Diues 246.B
Q. Martius Philippus
M. Claudius Marcellus
C. Stertinius
C. Catinius
P. Claudius Pulcher
L. Manlius Acidinus 254.B
Ap. Claudius Pulcher
Ser. Sulpitius Galba
Q. Terentius Culeo
L. Terentius Meſſala
Q. Fuluius Flaccus
M. Furius Craſſipes 256.D
P. Menius
P. Cornelius Sulla
C. Calpurnius Piſo
M. Licinius Lucullus
C. Aurelius Scaurus
L. Quintius Criſpinus 259.D
P. Cornelius Cethegus
A. Poſthumius Albinus
C. Afranius Stellio
C. Atilius Seranus
L. Poſthumius Tempſanus
M. Claudi⁹ Marcellin⁹ 262.B
C. Decimius Flauus
P. Sempronius Longus
P. Cornelius Cethegus
Q. Næuius Matho
C. Sempronius Bleſus
C. Terentius Varro 264.A
C. Valerius flamen dialis
Sp. Poſthumius Albinus
P. Cornelius Siſenna
L. Puppius
L. Iulius
Cn. Sulpitius 266.B
Q. Fuluius Flaccus
M. Valerius Leuinus
P. Æmylius iterum
M. Ogulnius Gallus
L. Cæcilius Dentrix
C. Terentius Iſtra 267.D
Q. Fabius Maximus
Q. Fabius Buteo
T. Claudius Nero
Q. Petilius Spurinus
M. Pinarius Peſca
L. Duronius 270.D
T. Sempronius Gracchus
L. Poſthumius Albinus
P. Cornelius Mamercus
T. Minutius Melliculus
C. Claudius ſuffectus
A. Hoſtilius Mancinus
C. Menius 273.B
C. Cornelius Scipio
L. Valerius Leuinus
Q. Mutius Scæuola
P. Mutius Scæuola 274.D
M. Titinius
C. Claudius Nero
T. Fonteius Capito 276.D
M. Attilius Glabrio 227.D
L. Cornelius Scipio
C. Lælius 239.A
M. Fuluius Nobilior
Cn. Manlius 246.B
M. Valerius Meſſala
C. Liuius Salinator 254.B
M. Æmylius Lepidus
C. Flaminius 255.D
Sp. Poſthumius Albinus
Q. Martius Philippus 259.D
Ap. Claudius Pulcher
M. Sẽproni⁹ Tuditan⁹ 262.B
P. Claudius Pulcher
L. Porcius Licinius 264.A
M. Claudius Marcellus
Q. Fabius Labeo 266.B
Cn. Bebius Pamphilus
L. Æmylius Paulus 267.D
P. Cornelius Lentulus
M. Bebius Pamphilus 270.D
A. Poſthumius Albinus Luſcus
C. Calpurnius Piſo 273.B
Piſoni defuncto ſuffectus eſt
Q. Fuluius Flaccus 273.D
Q. Fuluius Flaccus
L. Manlius Acidinus 274.D
M. Iunius Brutus
A. Manlius Volſo 276.D

CONSVLES

Ser. Sulpitius Galba
C. Aurelius Cotta 197.A
L. Cornelius Lentulus
P. Iulius Appulus 204.A
Sex. Ælius Pætus
T. Quintius Flaminius 205.B
Cn. Cornelius Cethegus
Q. Minutius Ruffus 209.A
L. Furius Purpurio
M. Claudius Marcell⁹ 212.A
L. Valerius Flaccus
M. Portius Cato 214.C
P. Cornelius Scipio Africanus iterum
T. Sempronius Longus 221.D
L. Cornelius Merula
Q. Minuti⁹ Thermus 223.A
L. Quintius
Cn. Domiti⁹ Ænobarb⁹ 225.D
P. Cornelius Scipio

CENSORES

P. Cornelius Scipio African⁹
P. Ælius Pætus 205.A
Sex. Ælius Pætus
C. Cornelius Cethegus 212.A
T. Quintius Flaminius
M. Claudi⁹ Marcellus 253.C
M. Portius Cato
L. Valerius Flaccus 265.D
M. Æmylius Lepidus
M. Fuluius Nobilior 275.A

PONTIFICES MAXIMI

M. Sẽproni⁹ Tuditan⁹ 266.B
C. Seruilius 274.D
M. Æmylius Lepidus 275.A

FINIS

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM
quę quarta continentur decade.

A

Abydus Antiocho dedita 214.A
abydus a Philippo capta 199.A
acanthus direpta 203.C
acarnania Romanis dedita 211.A
achei Philippo auxilia negant 200.A
acheorum concilium Romanis Sicione datur 207.B
achei bellum aduerſus Nabidem decernunt 228.A
achei conciliũ legatis Antiochi & Ætolorum coram Quintio dant 231.B.C
acies antiochi 245.A
adhortatio Catonis 217.C
ædes Larium Permarinũm 275.D
ædes Iouis in Inſula 223.A
ædes Iunonis matutę ibidem
ædes Fauni ibidem
ædes Fortunę primigenię ibidem
ædes Iuuentutis 237.C
ænus et Maronea a Philippo captę 198.d
ætoli Theſſaliam vaſtant 206.B
ætoli reges aduerſus Ro.ſolicitãt 226.B
ætolorum iniuriæ in pop.Rom 232.C
ætoli Amphilochiam & Aperantiam recipiunt 249.B
africanus ab Antiocho tentatur 244.B
ager Trientins 198.B
agri militibus Africani aſſignati 205.A
alexamenus a Lacedęmoniis obtruncatus 219.D
alexamenis Nabim interficit ibidem
ambryſus a Romanis capta 207.A
ambracia Pyrrhi olim regia Romanis dedita 250.B
ambracię ſitus 249.B
ambracię oppugnatio 249.D
amilcar Pœnus Gallorum dux in acie cęſus 199.C
aminãder ad cõſulẽ ĩ caſtra venit 200.C
aminander oppida & caſtella quędam in Theſſalia occupat 206.B
aminander Athamaniam recipit 249.A
amphiſei relicta vrbe in arcẽ conceduut 239.D
amphiſę obſidio ſoluta 240.A
andrus ab Atheniẽſibus & Romanis capta 203.B
ancyra vrbs Galatię 252.D
annibal rẽpublicã bene adminiſtrãdo ſimultates principũ in ſe incitat 215.A
annibal ab aduerſa factione apud Roma. accuſatus ibidem
annibalis ex Africa fuga 215.B
annibalis aſtus in fallendis Cercinenſibus ibidem
annibalis de magnis imp.iudiciũ 226.C
annibal Pœnos ad rebellandum ſolicitat 224.A
annibalis exitus 267.B
antipatriam Romani incendunt 200.C
antiochus tempeſtate afflictus 214.C
antiochus de filio veneno ſublato ſuſpectus 226.C
antiochus Chalcidẽ fruſtra tẽtat 231.B
antiochus in Gręciam traiicit 230.D
antiochus ab Ætolis imperator appellatus 231.A
antiochus Thebas venit 233.A
antiochus amiſſo exercitu cum quingentis fugit 235.B
antiochi intempeſtę nuptię 233.D
antiochi caſtra direpta 245.D
antiochus Scipioni filium captum remittit 244.D
antiochus inconſultę pręſidium Lyſimachię deducit 243.D
antiochia ſuper Męandrum 250.D
apamea vrbs ibidem
appius a Boijs circumuentus 196.C
apuſtius Corragũ, Gerrbunium, Oreſſum caſtella capit 200.B
aquileia colonia Latina 273.A
argithea caput Athamanię 248.D
argos Nabidi traditum 220.C
argos libertati redditum 221.D
ariſtheni oratio 207.B
ariſthon Punico ingenio inter Pœnos vtitur 224.B
ariarathes in amicitiam Roman.acceptus 255.A.B
ariarathes pecunia a Romanis mulctatus 255.A
arpinates Romę cenſentur 254.C
aſiatica a cẽſoribus equus adẽptus 266.A
In Aſiam quando primum exercitus traiectus 246.B
atalanta inſula 230.B
attalus Athenas venit 198.C
attali mors & elogium 211.C.D
attalus Cn. Manlium in bello Galatico adiuuat 250.C
athenagoras Dardanos finibus Macedonum fugat 203.A
athenagoras ab apuſtio pugna vict9 200 c
athenienſes bellum ſociis Attalo & Rhodijs aduerſus Philippũ ſuſcipiũt 198.D
athenienſium decretum ad ignominiam Philippi 203.A
athenienſes literis & verbis bellum gerunt 203.B
athenienſiũ grauis apud Ætolos de Philippo querela 200.D
attilius Naupactũ circunſidet 236.D
attilii triumphus 246.A.B
aurum & argentum a Ptolemęo miſſum Romani non accipiunt 231.D

B

Bacchanaliorum ſcelera ac flagitia, eorumq; indicium 260.B
barcillę cędes 212.C
baſtarnaų in Dardaniã aduẽtus 276.C
bata ad conſules in caſtra venit 200.C
bebius et Philippi Theſſaliam ingreſſi oppida recipiunt 234.B
bellũ aduerſus Nabidẽ decretũ. 219.A
belli Atheniẽſiũ cũ Phili.origo 192.C.D
bellum aduerſus Philippũ iuſſum 197.C
bellum cum Antiocho 232.B
bellum in Gallogręcia 250.C
bendidium templum 255.C
biliſtages Ilergetum regulus 217.B
bœoti Antiocho adiuncti 233.A
bœotij in Romanos clandeſtinis cędibus graſſantur 212.D
boij magno pręlio debellati 237.D
bononia colonia Latina 246.B
brixia Cenomanorum caput 209.B
budar Hiſpanorų imperator captus 214.D
buxentum colonia deducta 221.D

C

Campani Romę cenſentur 254.C
caryſtus capta 203.B
carthaginenſibus deduntur qui legatos eorum pulſauerant 255.D
caſtra Romanorum totum diem a Liguribus oppugnata 270.D
catinius prętor poſt victoriã occiſus 262 a
cato in Hiſpanię prauincia omnium vno die muros diruit 218.B
cato Hiſpaniã citeriorem pacat 218.D
catonis pro lege Oppia oratio 215.D
catonis elogium 265.C
cato aduerſante nobilitate conſul creatus ibidem
celetrum Romanis deditum 202.C
celelates & Cerdiciates dediti 209.B
celene vrbs 250.D
celtiberorum maxima pars in deditionẽ venit 273.A
celtiberorum centum quatuor oppida dedita 275.C
cenſura Catonis 266.A
cephalenia Romanis dedita 253.C
cercinium captũ Ætoli incendunt 202.D

cethegi de Hiſpanis victoria 204.B
chalcis a Romãis capta et direpta 200.a
chalcis libertati reddita 222.D
chalcis Antiocho dedita 232.A
chalcis irrito Ætolorum incæpto tentata 230.A
cherſoneſum & aliquot oppida Philippo dedita 198.D
chios horreũ Rom. Antiochi bello 243.B
cyretię ab Ætolis vi captę 243.B
clades Rhodiorum 240.D
claſſis Romana in Cretam 248.C.D
C. Claudius Athenię. auxilio venit 199.c
codrion oppidum Romanis deditum 200.C
colonię quędam vacationem naualis militię vſurpant 232.C
colloquiũ Qnītij cũ Philip. 205.d. 209.d
colloquium Quintij cum Nabide 210.C
colloquiũ aliud Quĩtii cũ Nabide 220.a
colloquiũ Annibalis cũ Scipione 226.C
comum a Romanis captum 213.D
concio Attilis ad milites 234.D
concio Cn. Manlii ad milites 251.C
conſul veneficio vxoris ſublatus 263.D
conſultatio Antiochi de bello aduerſus Romanos 227.A
cõtẽtio de exercitibus Hiſpanien. 265.B
copię ab Ant. in Gręciã traiectę 211.C
corinthus Achęis reddita 222.D
corinthus oppugnatur 208.B
corolamus Boiorum regulus 213.C
cranon Antiocho dedita 233.C.D
crotonem colonia deducta 222.A
culca & Luſcino bellum in Hiſpania concitant 211.D
cumanis publice Latine loqui permiſſum 274.D

D

Daculiſia a Romanis capta 207 A
dardanum deditum 240.B
decretum Gracchi tribuni militum de P. Scipione 257.D
decretum Gracchi de L. Scipione ibidem
dedala Rhodii obſidiõe exemerũt 242 b
demetrias libertati reddita a Ro. 212.D.
demetrius Philippi fili⁹ obſes datus 213 a
demetrius obſes Philippo redditur 237.b
demetrii exitus 237.C
democlis Argiui interitus 219.B
democritus captus 236.A.
demo[c]riti ferox dictum 229.C
dictum minax Philippi 273.A
diocles Demetriadem occupat 229.C
diſceptatio Philippi coram legatis Romanorum 272.C
dolopes a Philippo ad Ætolos deficiunt 249.B

E

Eclipſis ſolis 839.C
edictum de frequentia ſenatus 232.C
elatia a Romanis capta 208.C
elephanti quando primum in acie Romanorum 201.D
eleus deditus 240.B
eleuſin a Philippo oppugnatus a Romanis defenditur 200.B
emporię Gręca in Hiſpania vrbs 217.A
emporia regio in Africa 224.B
eneſidemus maluit interfici q̃ præſidio decedere 208.C
epheſus vrbs aſię 241.D
equeſtre prelium Atheuagoræ cum Romanis
equeſtris pugna cum Philippo ad Atabolum 202.A
eques ſeruato e periculo Philip. ipſe ab hoſte confoſſus ibidem
equeſtre pręliũ inter ſpeculatores Romanos & Philippum 201.B
equitatus Numidarũ deſcriptio 225.D
eretria a Quintio capta 206.C
ergauia dedita 275.C
eriza capta 250.D
eruptio memorabilis e caſtris in Ligures 272.B
eruptio memorabilis Romanorũ e Contrebia 273.A
euboea a Romanis recępta 235.C
eumenes ad ſua tuẽda reuertitur 241.D
eumeni quę pars Aſię a Romanis data 248.A
eurylochi Magnetarchę fuga 299.A
exercitus Romanorum duo ſimul ab Hiſpanis fuſi 263.C.D
exitus Annibalis 267
exitus eodẽ tempore trium clariſſimorũ imperatorum ibidem

F

Felſina vrbs 213.B
fædus cum Antipatro 248.A
formiani Romę cenſentur 254.C
frumentarij ob annonam compreſſam mulctati 254.C
fuluij Flacci ambitio 265.B
fuluius accuſatur ambitione 256.A
fundani Romæ cenſentur 254.C

G

Gaditanis remiſſum ne prefectus ad eos mitteretur 204.C
gallorum in Aſiam profectio 251.B
galli matris magnę Romanis victoriam prædicunt 251.D
gallogręci aduentu Romanorũ in montes ſe recipiunt 251.D
gallorum caſtra capta 253.B
gaulotus Gallogręcorũ regulus 252.A
genua vrbs 209.B
gytheum oppugnatum 228.B
glabrioni dies dicta 248.B
gomphi Aminandro dediti 206.B
gordium emporium 251.D
græciæ compedes 210.C

H

Heraclea capta diripitur 236.B
hilermus rex captus 225.C
hiſpani ob adempta arma ſibi mortem cõſciſcunt 218.B

I

Iaſſenſes precibus cognatorum rhodienſium pericula liberati 241.C
ieiunium inſtitutum 237.D
ilion Macedonię oppidum a Romanis vi captum 200.C
ilion in Aſia L. Scipio venit 244.C
iluates dediti 209.C
incendium Romæ 230.C
ingauni dediti 272.B
inſidię a Gallis conſuli intentę 253.A
inſula noua enata 267.D
iocus Philippi in Philippum Megalopolitanum 234.B
iſiondenſes obſidione exempti 251.A

L

Lacedęmon a Romanis oppugnata 221.B
lacedęmonii Achęis adiuncti 230.A
lacedæmon in Achæorum poteſtatem venit 254.A
laconum motus 255.D
lamiæ obſidio ſoluitur 236.B
lamia expugnata 239.C
lariſſa Cremaſte a Romãis capta 203.C
lariſſæ obſidio ſoluta 233.D
laurea in puppi enata 204.C
legatia Maſaniſſę & Carthaginenſium ad Romanos 224.B
legatio Ant. ad Quintium reiecta 223.D
legatia irrita Philippi de pace 210.C
legatio Romanorum in Africam 198.A
legati Romanorum apud Ætolos oratio 201.B
legati Macedonum apud Ætolos in Romanos inuectio 200.C
legati Macedonum de pace 212.A
legatio Attali 203.B
legatio Romanorum ad Antiochum Lyſimachię 214.B
legatio Ætolorũ ad Antiochum 236.B
legatio Eleorum ad Antiochum 232.D
legationes Philippi & Ptolemęi ad Romanos 232.D
legationes Carthaginenſium & Maſaniſſę 232.D

Gades tria gña 223.c.

lex Cincia de donis et muneribus. 216.A.

legati decē ad res Aſię cōponēdas 248.a
legatio Ptolemæi 239.C
legatio Antiochi irrita de pace 244.C
legationes ciuitatum Aſiæ ad Manlium cum coronis aureis 254.D
legati in Macedoniam ad controuerſias diſceptandas 262.C
legatio Celtiberorum 275.B
libri Numę in comicio iuſſu ſenatuſconſulti cremati 272.C
licinius Tegula poeta 198.B
ligures a caſtris Romanorum cum magna cæde repulſi 237.D
liſimachia ab Antiocho īſtaurata 214.A
literuum colonia deducta 222.A
ludi funebres Leuini 204.B
ludi magni voti 232.B
ludi Taurilia 262.A
lunę portus 217.A. 262.A
luſitani Romanos prelio vincunt 246.B

M

Macedonum luſtratio 268.D
macris inſula 243 B
meander fluuius 250.C
magneſia vtraq; Romanis dedita 245.D
malea Ætolis dedita 202.D
martius a Liguribus circūuētus 261.D
maſaniſſa cuiuis regum par 242.D
medeon ab Antiocho occupatur 234.B
megaleſia prima 237.D
meſſenii iuſſu Quintii obſidione Achæorum liberati 236.D
metropolis & Piera Romanis deditę 206.C
minio Antiochi in reſpondendo legatis Romanorum vicarius 226.D
minutio conſuli quindecim oppida Ligurum dedita 299.B
myoneſi deſcriptio 243.B
moages Cybiratarum tyrannus 250.D
mutina colonia deducta 267.D

N

Nabis a Philippo ad Romanos defeciit 210.D
nabidis crudelitas 220.D
nabis Gytheum oppugnat 227.D
nauale prælium Rhodiorum cum præfectis Antiochi 238.C
naualis pugna ad Myoneſum 243.C
naupacti obſidio ſoluta 237.B
nicander a Philippo captus 236.D
notium oppidum 243.A
numidę Romanorū exercitum a Liguribus pene circunuentum ſeru ant 226.A

O

Oeta mons 234.D
olympi montis oppugnatio 252.A
oppia lex abrogata 217.A
opuntiorum ſeditio 209.C
oratio Annibalis ab Antiocho ſententiam de bello rogati 233.A
oratio Eumenis apud ſenatum 247.A
oratio Rhodiorū ad ſenatum 247.C
oratio Perſei accuſatoria 269.A
oratio Demetrij apologetica 269.C
oratio Philippi ad filios 269.A
oratio Furii et Æmylij accuſatoria 256.b
oratio Manlij apologetica ibidem
oratio Naſicę 258.C
oratio conſulis de Bacchanalibus 261.A
oratio lycortę 264.C
oratio Philippi ad legatos 263.B
oratio Metelli 275.A
oraculū Apollinis ad Harpaſum 250.C
oreū Romani & Attalus capiunt 203.D
oriſgontis vxoris facinus 252.D
orondeis ducenta talenta īperata 251.D
ouatio Heluij 217.B

P

Pacis cum Philippo leges 212.D
pacis cum Antiocho conditiones 250.A
pax cum Liguribus 273.B
panętolicum cōcilium & legationes in eo auditę 201.C.&.229.D
panopea a Romanis capta 207.A
parma colonia deducta 267.D
pelium a Romanis vi captum 202.C
pergamum caput regni Aſię a Selueco obſeſſum 242.A
perga Romanis dedita 254.D
perſeis ī Pæōis a Philippo cōdita 267.c
perſei fraus & inſidię in Demetrium philippo indicantur 276.A
phaleria a Romanis incenſa 276.A
phaneas legatus de pace apud Quintium 236.C
phaneas & Damocles Ætolorum de pace legati ad conſules 250.A
phaſelidis ſitus 242.C
pharſalus dedita 233.D
pherę Antiocho deditę ibidem
philippi de Ætolis ad Phecadum victoria 203.A
philippus ſepulchrorum ac templorum demolitor 200.A
philippus Athenīēſes intra mœnia cum cęde compellit 200.A
philippus fauces ad Antigoniam occupat 204.D
philippus Theſſaliā vaſtat 206.A
philippus a Romanis profligatus quinq; millia paſſuū ſine reſpectu fugit 206.A
philippus Dardanos pugna vincit 211.B
philippus Athamania potitur 234.C
philippus exercitum Romanorū comiter in regno ſuo accipit 240.A
philippus ab Athamāibus fugatus 249.A
philippus Æmum aſcendit 271.C
philippi in Thracas expeditio 267.C
philippi mors 276.C
philocles Philippi pręfectus Argos occupat 209.C
philopæmenis ſolertia in ducendo agmine locisq; capiendis 228.B
philopæmen caſtra Laconum nocte incēdio abſumit ibidem
philopæmen nauali prelio a Laconibus victus ibidem
philopęmenis de Nabide victoria 228.C
philopæmenis exitus 267.A
phocea dedita inuito pretore diripitur 244.A
piſas colonia Latina deducta 274.D
piſę obſidione Ligurū liberatę 224.D
phiſiſtrati ſupplicium 212.C
placentię excidium 197.D
pleminii ſacrilegi exitus 222.A
pleuratus ad cōſulē ī caſtra venit 206.C
pluuit per biduum ſanguinem 266.B
pluuia per ſex menſes nulla 272.C
polycratia vxor Arati ablata a Philippo 207.D
polyxenidæ fraus in Pauſiſtratū 240.C
poris cum vxore & liberis ſeipſos interimunt ne in Philippi manus ueniant 268.C
poſthumius conſul ſecreta Bacchantium inueſtigat 260.B
premia Feceniæ Hiſpalę 261.D
priene cum aliquot oppidis ab Antiochio capta 242.B
pruſias in romanorum partibus 242.D
pruſias domum Annibalis militibus circundat 267.A
pteleum vrbs 230.D
ptolomęi Romam legatio 197.C
pugna cum Gallis 299.C
pugna Catonis cum Hiſpanis 217.D
pugna Cornelii cum Inſubribus 209.B
pugna Marcelli cum Inſubribus 213.D
pugna Valerii Flacci ad Litanam cum Boiis 212.D
pugna Valerij Flacci cum Inſubribus & Boijs ad Mediolanum 222.A
pugna Sēpronii conſulis cū Boiis 222.B
pugna Rhodiorū cū Macedōibus 211.B
pugna Romanorū & Luſitanorū 224.C
pugna Romanorū & Boiorum 225.A
pugna Romanorū & Antiochi 258.D
pugna cum Lyciis 241.C
pugna ſubterranea 249.D
pugna ingens ad Magneſiam 245.A
pugna Romanorum cum Luſitanis duce L. Æmylio Paulo 224. C.D.

pugna tumultuaria cum Thracibus prędonibus 255.C
pugna Fuluii cum Celtiberis 272.C
pugna cum Carſis 273.B
pugna acris cum Hiſpanis 263.C
pugna cum Celtiberis 262.A
pugna atrax cum Celtiberis duce Fuluio 275.B
puteoli colonia 222.A

Q

T.Quintius ex quęſtura conſul creatus 205.B
T. Quintio prorogatum in Macedonia imperium 209.C
T.Quintius ludis Nemeis libertatem omnibus Græcis dat 221.C
T.Quĩtius Nemeis ludis pręfectus 221.C
L.Quintius magno certamine conſulatũ adipiſcitur 215.D
L.Quintius ſenatu motus 265.D
L.Quintii crudelitas 266.A

R

Reſponſum Democriti Ætoli 201.B
reſponſum Scipianis ad legatum Antiochi 244.C
reſponſum Africani ad legatum Antiochi 246.A
rhage vrbs 206.C
rhodiorum ad Antiochum denunciatio magnifica 211.C
rhoda caſtellum 217.A
rhodijs quę pars Aſię a Romanis data 248.A
rhæteum deditum 240.B
rogatio Petilia 258.A
romani in Aſiam traiiciunt 244.B
romani & Rhodienſes Eumeni in auxilium veniunt 241.C

S

Sacerdotes ſtipẽdiũ pẽdere coacti 214.C
ſalernum colonia 222.A
ſame a Romanis expugnata 253.D
ſangarius fluuius 251.D
ſardeis Romanis deditæ 245.D
ſaturnia colonia deducta 267.D
ſciathus & Peparethus a Philippo diruta 200.C
ſcipionis Naſicæ repulſa 225.D
ſcipio Africanus legatum ſe fratri profeſſus vt Gręcia ei prouincia daretur effecit 239.A
ſcipionis filius captus 244.B
ſcipio ſalius erat ibidem
ſcipio princeps ſenatus 253.C
ſcipioni dies dicta 257.B
ſcomma Philippi in Phaneam 210.A
ſcotuſſa dedita 233.C
ſeleucus Phoceam, Cymam, & Eleam cepit 240.D
ſeleucus fines Eumenis inuadit 241.D
ſenatoria loca in ſpectaculis a populo ſecreta 223.B
S.Sulpitij conſulis oratio 197.A
ſeruorum coniuratio in Hetruria 213.C
ſeſtos dedita 240.B
ſipontum colonia 222.A
ſoli vrbs Ciliciæ 248.B
ſtatua aurata in Italia prima 273.B
ſtratagema Catonis 217.D
ſtratagema Catonis aliud 218.C
ſtratagema Fuluii 272.C
ſupplicatio quinq; dierum 212.A
ſupplicatio quatriduana 209.C
ſupplicatio triduana terręmotus cauſa 227.B.&.230.C
ſupplicatiões duę ternoꝝ dieꝝ 221.D

T

Tabę Romanis deditæ 250.D
tarentini equitum genus 228.C
tempeſtas dira 276.C
tempſa colonia 222.A
triphylia vrbs Athamanię 204.D
thaumaſti vrbs 204.D
thebę romanis deditę 242.A
theoxenę facinus 268.B
thermopylarum ſaltus Gręciam diuidit 234.C
theudoria vrbs 248.D
thoãtis conſilium de Annibale 230.D
thurrus regulus 275.C
tyathira Romanis dedita 245.D
tyberis crebra inundatio 253.C
toletum captum 227.C
tricca vrbs 234.B
triumphus Quintij 223.A
triumphus Catonis 222.A
triumphus Minutii de Liguribus 212.A
triumphus Furii de Gallis 204.A
triumphus Cornelij de inſubribus 212.D
triumphus Marcelli de Inſubribus 214.A
triumphus Heluio negatus 217.B
triumphus Naſicæ de Boijs. 237.D
triumphus naualis Æmylii regilli 248.C
triumphus Aſiatici 248.C
triumphus Fuluij 259.D
triumphus Manlii 260.A
triumphus Pauli ex Liguribus 273.B
triumphus nullo bello geſto 274.D
triumuiri epulones primum facti 214.C
tuditani in Hiſpania clades 212.B

V

Valerii tribuni plebis contra legem Oppiam oratio 216.B
velitum armatura 252.B
vergium caſtrum 218.C
vermine legatio 198.A
ver ſacrum quod 222.A
vibo colonia 230.C
vouendi formula 232.B
vulturnum colonia 222.A

Z

Zacynthus Romanis tradita 237.A
zenanis clades 249.A
Zeuſippi fuga 212.D
Zeuſis legatio de pace 246.A

INDICIS QVARTÆ
DECADIS.
FINIS.

SYLLABVS CONSVLVM
PRÆTORVMQ VE QVI Q VINTÆ DECADIS
quinque libris continentur.

CONSVLES.

C. Claudius Pulcher
T. Sempronius Gracchus 279.A
Cn. Cornelius Scipio Hiſpalus
Q. Petilius Spurinus
M. Valerius Lęuinus ſuffectus 280.A
Q. Mutius Scęuola
M. Æmylius Lepidus 280.D
L. Poſthumius Albinus
M. Popilius Lęnas 282.D
C. Popilius Lænas
P. Ælius Ligus 283.D
P. Licinius Craſſus
C. Caſſius Longinus 286.C
A. Hoſtilius Mancinus
C. Attilius Seranus 293.C
Q. Marcius Philippus
Q. Seruilius Cepio 294.C
L. Æmylius Paulus
C. Licinius Craſſus 298.A
Q. Ælius Pętus
M. Iunius Pænus 306.C
M. Claudius Marcellus
C. Sulpitius Gallus 311.D

PRÆTORES

P. Ælius Tubero iterum
C. Quintius Flaminius
C. Numiſius
C. Mummius
Cn. Cornelius Scipio
C. Valerius Leuinus 279.A
M. Popilius Lęnas
P. Licinius Craſſus
M. Cornelius Scipio
L. Papyrius Maſo 280.A
M. Aburius
L. Aquilius Gallus 280.A
M. Atilius
Cn. Seruilius Cepio
P. Furius Philus
L. Claudius
L. Cornelius Scipio 281.A
Cn. Fabius Buteo
M. Matienus
C. Cicereius
M. Furius Craſſipes iterum
A. Attilius Seranus iterum
C. Cluuius Saxula iterum 282.C
C. Licinius Craſſus
M. Iunius Pænus
Sp. Lucretius
Sp. Cluuius
Cn. Sicinius
C. Memmius iterum 283.D
C. Sulpitius Galba
L. Furius Philus
L. Canuleius Diues
C. Lucretius Gallus
C. Caninius Rebilus
L. Iunius Annalis 286.C
L. Hortenſius
Q. Męnius
M. Recius 293.C
C. Decimius
M. Claudius Marcellus
M. Sulpitius Gallus
C. Marcius Figulus
Sergius Cornelius Lentulus
P. Fonteius Capito 294 C
Cn. Bębius Pamphilus
L. Anicius Gallus
Cn. Octauius
P. Fonteius Balbus
M. Ebutius Helua
C. Papyrius Carbo 298.A
Q. Caſſius
M. Iuuentius Talua
Tib. Claudius Nero
Cn. Fuluius
C. Licinius Nerua
A. Manlius Torquatus 306.C
L. Iulius
L. Apuleius Saturninus
A. Licinius Nerua
P. Rutilius Caluus
P. Quintilius Varus
M. Fonteius 311.D

FINIS.

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM

quę quintę decadis q̃inq; libris
coutiuentur.

A

ADhortatio Perſei ad exercitum 290.B
ætolorum iu ſemetipſos furor 282.A
agaſſa Romanis dedita 297.C
agepolis legatus Rhodieuſis 304.C
ager Liguſtinus & Callicus viritim diuiſus 283.B
aliarti obſidio 290.D
aliartns a Romauis diruta 292.A
anicius Epiro pacata ſtatum Illyrici ordinat 308.B
antenor pręfectus claſſis Perſei 300.D
Ap.Clandius res Theſſalorum & Perębiorum componit 283.B
appii ouatio 282.C
apollonius legatus Antiochi 283.C
epnlo rex Hiſtrię ſeipſum interimit 179.C
ariarathes filinm Romam educandum mittit 285.B
attilii verba ad Samothracas 234.D
anxilia Ligurum, Cretenſinm, & Numidarum in caſtris Romanis 287.D

B

Bellum Hiſtris Manlius infert 278.A
bellum cum Centio 301.A
boeti ad Romanos deficinut 288.D

C

Cędes exulum Hypateuſium 282.A
cædes principum Ætoliæ 308.D
eambunij montes 290.C
eaſſii audax eæptum 293.A
caſtra Romana ab Hiſtris capta 278.B
carteia colonia latina 293.B
eenſoria comitia 294.D
ceſtroſphendone inuenta bello Perſei 292.C
cyretię Perſeo deditę 290.C
claudij ad Vſcana clades 294.B
clondicus Regulus 300.C
concio Perſei 291.C
eoncio Panli 301.D
congreſſus Perſei cum Marcio 288.A
eomnns & Velatiæ oppida 290.C
eonſnl ab exercitn ſpretns 278.B
eonſules a ſenatu increpiti 284.D
eonſultatio Perſei de pace 289.D
cornelius Hiſpalus eonſul moritur 280.B
corſica ſubacta 283.C
cotys ad ſua tnenda dimittitur 292.D
creteuſium bellum inter ipſos 281.A
curiæ Romanę taciturnitas, 284.C

D

Dardani a Baſtarnis pręlio victi compelluntur intra mænia 280.D
diodori actus 303.D
dium a Perſeo relictum 297.C
dona Eumeni data 284.D

E

Eclipſis lunę a Snlpitio Callo prędicta 302.D
edictum de ſociis nominis Latini 297.B
edictum cenſorinm de publicauis & vectigalibus conducendis 295.B
edictum de Macedonicis militibus ibidē.
equeſtria pręlia Perſei cum Romanis duo 291.B
eruptio iu Romauos 297.D
euandri exitus 304.D
enmenis Romam aduentus 203.A
eumenis oratio ibidem
enmenis apud Romanos auxilia 290.D
eumenis et Perſei inter ſe captatio 300.B

F

Forma Sardinię dedicata 282.C
fu'nii Flacci interitus 286.C

G

Calli fruſtra a Perſeo propter auaritiā eius tentati 300.C
gentins a Romanis tentatur 287.D
gentius fit Socius Perſei 300.A
gentius deditus 301.C
gyrton vrbs 290.C
gręcorū apnd Romanos auxilia 290.D
gulnſſa patris legatus 285.D
gnlnſſa iteq; Romam venit 293.B

H

Halope a Romanis capta 291.A
barpalns legatus Perſei ferox 284.C
heraclea a Romanis capta 298.A
biſtri vino graues cęduntur 278.C
biſtrorum feritas 279.D
biſtria pacata ac dedita ibidem

I

Ilienſes & Balari Sardi a Graccho victi 379.D
indicium Rammij de Perſeo 285.A
inſidiæ Perſei in Eumenem 284.D
intercalaris annus 294.C
iocus Marcij 288.A
iter Marcii conſulis per ſaltus Macedonię 296.D
Innonis Lacinię ędes detecta 283.A

L

Lariſſa capnt Theſſalię 288.C
lętitia ob victoriam Pauli 304.B
legatio Sardorum 278.D
legatio Lyciorum ibdem
legatio ſocioꝝ nominis Latini. 278.A
legatio Catbagineuſium 285.D
legatio Romanorum ad Rhodienſes & Cretenſes 285.B
legatio a Perſeo eeuerſa 282.D
legatio in Macedoniā et Ægyptū 283.C
legatorum acta apud Perſeum 286.A
legatio Romanoꝝ in Illyricum ibidem
legatio Perſei irrita 289.C
legatio a Perſeo 287.D
legati Romanorum circuueunt Gręciam 288.A
legati Chalcidenſium 294.A
legati Abderitarum 293.C
legationes Athenienſium, Alabandenſiū, Mileſiorum 293.D
legati Cincibili Callorum regis. 293.C
legati Carnorum, Iſtrorum, & Iapidum ibidem
legati iu Gręciam 295.C
legationes Pruſiæ et Rhodiorum 298.C
legati Romanorum a Centio in cuſtodiā coniecti 300.D
legatio Perſei victi 304.C
legati decem iu Macedoniam, quinq; in Illyricum ad ordinādum ſtatum prouinciarum 311.D
lepidus princeps ſenatus ab tertijs iam cēſoribus lectus 295.A
libitina funeribus uon ſufficit 281.B
lyciſcus prętor Ætolorum 288.A
ligures rebellant 280.C
ligurum feritas ibidem
ligurum aliquot millia Padum transducta 285.D
locuſtarum vis ingens 284.A
lucretius Claſſi pręfectus proficiſcitur ad bellnm Macedonicum 289.D
ludicrum Circenſe 297.D

M

Macedonię diuiſio 309.B
macedonia fere omnis intra biduum dedita 303.D
macedonum regni finis 304.C
magiſtratus quaudo primum ſocijs ſumptui 282.D
marcius in ſenatu gloriatur deeępto Perſeo 288.D
maſaniſſę conſilium 286.D
melibæa a Romanis fruſtra oppugnata 298.C
męlibea direpta 304.A

mylę expugnatę a Perſeo & incen-ſę 290.C
miſagenes Romanis auxilio venit 291.D
mos Romanorum 292.A
mutina capta 280.A
mutina recępta 280.B

O

Ocneum vi captum a Perſeo 295.D
omen Petilij 280.C
oneſimus uobilis transfuga 298.D
oratio Callicratis 281.C
oratio Arconis 281.D
oratio Marcij 288.B
oratio Perſei reſponſiua 288.C
oratio militaris Sp. Liguſtini 287.B
oratio M. Seruilii 310.B
oratio Pauli 311.B
oratio Rhodii legati 304.C
oroandis Cretenſis perfidia 305.A

P

Patauinorum ſeditio 282.B
paulus Græciam peragrat 308.C.D
pella regia 304.A
perſei mores 281.A
perſeus Dolopas ſubigit 281.B
perſeus Delphos adit ibidem
perſeus Achęorum ſocietatem am-bit ibidem.C
perſeus equeſtri pręlio victor pacem pe-tit 292.A
perſeus equeſtri pręlio victus 292.C
perſeus frumentatoribus oppreſſis præſi-ſidium eorum oppugnat 292.C
perſeus Antiochum & Eumenem ten-tat 300.A
perſei trepidatio 297.A
perſei auaritia 300.B
perſei fuga 303.C
perſeus Samothraciā confugit 304.A
perſeus deditus 305.A
peſtilentia 201.B
phalanna vrbs 290.C
M. Popilius in deditos Ligures ſę-uit 183.D
M. Popilius cauſam dicit 285.D
pręliū Romanorum & Celtiberorum 281.B
pretores damnati 293.B
prodigium victoriā portendens 285.B
profectio conſulum ad bellum Macedo-nicum 288.C
pugna Romanorum & Hiſtrorum 279.B
pugna Romanorum & Ligurum 279.D
pugna diu anceps Ligurum & Roma-norum 283.C

R

Raminus a Perſeo de veneficio ſolicita-tur 285.A
reges populo Romano fauentes 286.C
reſponſum aruſpicum 287.A
reſponſum Rhodiorum ad legatos Per-ſei 289.B
rhodij quadraginta nauium claſſem pro Romanis parant 289.B
rhodiorum imperium diminutū 308.B
rogatio de bello Perſei 286.D
romanorum veterum bella gerendi mo-dus 289.C
rutilius trib. cēſoribus diē dicit 295.B

S

Sanqualis auis 279.D
ſardinia recępta 280.C
ſcodra dedita 301.C
ſcultenna fluuius 279.D
ſenatuſconſultum de bello Macedoni-co 287.A
ſenatus Liguſtino Centurioni gratias agit 287.C
ſeptuagīta oppida Epiri direpta 309.D
ſycurium oppidum 290.D
ſociales naues ibidem
ſtratū vocatus Perſeus excluditur 296.A
ſupplicatio vnius diei 281.B

T

Thebę a Romanis recęptę 291.B
theſſali omnia quæ Romani volunt decer-nunt 288.A
tres ſoles 281.B
tribuni conſulibus minantur 285.C
tripolis Perſeo dedita 290.C
triumphus C. Claudij 280.A
triūphi duo cōtinui ex Hiſpania 279.A
triumphus in monte Albano 285.C
triumphus Anicij 311.D
tumultus Romæ 278.C

V

Viſenda per Græciam 308.C.D
vſcana Perſeo dedita 295.C
vtilis ꝙ honeſti potior cura 289.C

INDICIS QVINTÆ
DECADIS
FINIS.

AD LECTOREM

SI FORTE cupis noſſe, quantum quoq; loco deſit in his quinq; recens repertis libris, ſcito archetypum vniuerſum quaternionibus trigintaquatuor conſtare, quorū ſinguli folia octo habuerant. Vnius folii modum intelliges ex primi libri duobus deinceps fragmentis, quorum alterius DEDVXIT initiū eſt, alterius MORE: nam ea ſingulis foliis continentur. Ex eo quaternionum numero primus periit. Proximi duo extant integri. Ex quarto & quinto ſupra memorata fragmenta duntaxat ſuperſunt. Sextus & alii deinceps vſq; quintumdecimum extant integri. Decimuſquintus & tres proxime ſequentes interciderunt. Sex ordine proximi habentur integri. Ex vigeſimoquinto quaternione perierunt duo extrema, item duo media folia: ex ſequenti quatuor media: ex vigeſimoſeptimo duo media: ex ſequenti vnicū, quo quartus liber clauſus fuerat: atq; tot foliis liberis diminutus eſt. Reliqui ſex quintum librum continentes integri ſunt, præter trigeſimum duobus extremis foliis, & vltimum primo duntaxat, mutilos. Nam omnium poſtremum vacauerat.

REGISTRVM

1 2 3 4 5 6 7 Omnes quaterniones.

L A

T·LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS PRIMÆ LIBER PRIMVS.

A FACTVRVS ne operæpretium ſim,ſi à primordio vrbis,res populi
Romani perſcripſerim,nec ſatis ſcio:nec ſi ſciam, dicere auſim. quippe
qui cum veterem,tum vulgatam eſſe rem videam:dum noui ſemper ſcri
ptores,aut in rebus certius aliquid allaturos ſe,aut ſcribendi arte rudẽ
vetuſtatem ſuperaturos credunt. Vtcunq; erit, iuuabit tamen rerum ge
ſtarum memoriæ principis terrarum populi pro virili parte & meipſum
conſuluiſſe.Et ſi in tanta ſcriptorum turba mea ſama in obſcuro ſit : no-
bilitate,ac magnitudine eorum,qui nomini officient meo,me conſoler.
Res eſt præterea & immenſi operis, vt quæ ſupra ſeptingenteſimum an-
num repetatur:& quæ ab exiguis profecta initiis eò creuerit, vt iam ma-
gnitudine laboret ſua, & legentium pleriſq; haud dubito, quin primæ
origines,proximaq; originibus,minus præbitura voluptatis ſint, feſti-
nantibus ad hæc noua:quibus iam pridem præualentis populi vires ſe ipſæ conficiunt. Ego contra
hoc quoq; laboris præmium petã,vt me à conſpectu malorum,quæ noſtra tot per annos vidit ætas:
tantiſper certe,dum priſca illa tota mente repeto,auertam,omnis expers curæ,quæ ſcribẽtis animũ,
etſi non flectere à vero,ſollicitum tamen efficere poſſit.Quæ ante conditam,condendámue vrbem,
poëticis magis decora fabulis,quàm incorruptis rerum geſtarum monumentis traduntur : ea nec
affirmare,nec refellere in animo eſt.Datur hæc venia antiquitati,vt miſcendo humana diuinis, pri
mordia vrbium auguſtiora faciat.Et ſi cui populo licere oportet conſecrare origines ſuas,& ad deos
referre authores,ea belli gloria ẽ populo Romano,vt cum ſuum,conditoriſq; ſui parentem Martem
potiſſimum ferat:tam & hoc gentes humanæ patiantur æquo animo , quàm imperium patiuntur.
Sed hæc & his ſimilia,vtcũq; animaduerſa,aut exiſtimata erunt,haud in magno equidem ponam di
ſcrimine.Ad illa mihi pro ſe quiſq; acriter intendat animum, quæ vita, qui mors fuerint, per quos
viros,quibuſq; artibus,domi,militiæq;,& partum,& auctum imperium ſit:labẽte deinde paulatim
diſciplina,velut diſſidentes primo mores ſequatur animo:deinde vt magis,magiſq; lapſi ſint : tum
ire cœperint præcipites,donec ad hæc tempora,quibus nec vitia noſtra,nec remedia pati poſſumus
B peruentum eſt. Hoc illud eſt præcipue in cognitione rerum ſalubre ac frugiferum,omnis te exempli
documenta in illuſtri poſita monumento intueri:inde tibi tuæq; Reipub.quod imitere,capias:inde
fœdũ inceptu,fœdum exitu,quod vites.Cæterũ aut me amor negocii ſuſcepti fallit,aut nulla vnquã
Reſpub.nec maior,nec ſanctior,nec bonis exẽplis ditior fuit:nec in quã tã ſero auaritia,luxuriaq; im-
migrauerint:nec vbi tantus,ac tam diu paupertati,ac parſimoniæ honos fuerit, adeo quanto rerũ
minus,tanto minus cupiditatis erat.Nuper diuitiæ auaritiam,& abundantes voluptates, deſideriũ
per luxum atq; libidinem pereundi,perdendiq; omnia inuexere.Sed querelæ ne tum quidem gratæ
futuræ,cum forſitan neceſſariæ erunt:ab initio certe tantæ ordiendæ rei abſint:cũ bonis potius om-
nibus,votiſq; ac precationibus deorum,dearumq;,ſi vt poëtis,nobis quoque mos eſſet,libentius in
ciperemus,vt orſis tanti operis ſucceſſus proſperos darent.

IAM PRIMVM omnium ſatis conſtat, Troia capta, in cæteros ſæuitum eſſe
Troianos,duobus,Ænea, Antenoriq;,& vetuſti iure hoſpicii, & quia pacis , red-
dendæq; Helenæ ſemper authores fuerant : omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Ca-
ſibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetum,qui ſeditione ex Paphla-
gonia pulſi,& ſedes,& ducem rege Philemene ad Troiam amiſſo,quærebant :veniſ-
ſe in intimũ maris Adriatici ſinum:Euganeiſq;,qui inter mare,alpeſq; incolebant,
pulſis,Henetos Troianoſq; eas tenuiſſe terras:& in quem primum egreſſi ſunt locum, Troia voca-
tur:pagoq; inde Troia nomen eſt:gens vniuerſa Veneti appellati.Æneam ab ſimili clade domo pro 2
fugum,ſed ad maiora rerum initia ducentibus fatis,primo in Macedoniam veniſſe:inde in Siciliam
quærentem ſedes delatum:ab Sicilia claſſe Laurentem agrum tenuiſſe. Troia & huic loco nomen eſt.
ibi egreſſi Troiani,vt quibus ab immenſo propè errore nihil præter arma & naues ſupereſſet : cum
prædam ex agris agerent:Latinus rex,Aboriginesq;,qui tum ea tenebant loca:ad arcendam vim ad-
uenarum armati ex vrbe atq; agris concurrunt.Duplex exinde fama eſt.alii prælio victum Latinum
pacem cum Ænea,deinde affinitatem iunxiſſe tradunt.alii cum inſtructæ acies conſtitiſſent: priuſq̃
ſigna canerẽt:proceſſiſſe Latinum inter primores.ducemq; aduenarũ euocaſſe ad colloquium:perci-

C ctatum deinde, qui mortales eſſent? vnde, aut quo caſu profecti domo? quidúe quærentes in agrum
Laurentem exiſſent? poſtq̃ audierit multitudinem Troianos eſſe: ducem Æneam, filium Anchiſæ, &
Veneris: cremata patria, & domo profugos, ſedem, condendæq; vrbi locum quærere: & nobilitatem
admiratum gentis, viriq;, & animum vel bello, vel paci paratum, dextera data fidem futuræ amici-
tiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictum inter duces: inter exercitus ſalutationem factã. Æneam apud Latinũ
fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum apud penates deos domeſticum publico adiunxiſſe fœdus, filia Æneæ
in matrimonium data. ea res vtiq; Troianis ſpem affirmat tandem ſtabili, certaq; ſede finiendi erro-
ris. Oppidum condunt. Æneas ab nomine vxoris Lauiniũ appellat. breui ſtirps quoq; virilis ex nouo
matrimonio fuit: cui Aſcanium parentes dixere nomen. Bello deinde Aborigines, Troianiq; ſimul
petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lauinia ante aduentum Æneæ fuerat: prælatum ſibi adue-
nam ægre patiens, ſimul Æneæ, Latinoq; bellum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abiit,
victi Rutuli: victores Aborigines Troianiq; ducem Latinum amiſere. Inde Turnus, Rutuliq; diffiſi
rebus ad florentes Hetruſcorum opes, Mezentiumq; eorum regem confugiunt, qui Cæræ opulento
tum oppido imperitans, iam inde ab initio minime lætus nouæ origine vrbis, & tum nimio plus, q̃
ſatis tutum eſſet accolis, rem Troianam creſcere ratus, haud grauatim ſocia arma Rutulis iunxit.
Æneas aduerſus tanti belli terrorem vt animos Aboriginũ ſibi conciliaret: ne ſub eodem iure ſolum,
ſed etiam nomine omnes eſſent: Latinos vtranq; gentem appellauit. nec deinde Aborigines Troia-
nis ſtudio, ac fide erga regem Æneam ceſſere. fretusq; his animis coaleſcentium in dies magis duorũ
populorum Æneas, quanquam tanta opibus Hetruria erat: vt iam non terras ſolum, ſed mare etiã
per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretum Siculũ fama nominis ſui impleſſet: tamẽ cum
mœnibus bellum propulſare poſſet: in aciem copias eduxit. Secundum inde prælium Latinis, Æneæ
etiam vltimum operum mortalium fuit. Situs eſt, quemcunq; eum dici ius faſq; eſt, ſuper Numicũ
flumen. Iouem Indigetem appellant. Nondum maturus imperio Aſcanius Æneæ filius erat, tamen
id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit. tantiſper tutela muliebri (tanta indoles in La-
uinia erat) res latina, & regnum auitum, paternumq; puero ſtetit. Haud nihil ambigam (quis enim
rem tam veterẽ pro certo affirmet) hiccine fuerit Aſcanius: an maior quàm hic, Creuſa matre Ilio
incolumi natus, comesq; inde paternæ fugæ: quem Iulum eũdem Iulia gens authorem nominis ſui
nuncupat. is Aſcanius, vbicunq;, & quacunq; matre genitus (certe natum Ænea conſtat) abundã-
te Lauinii multitudine, florentem iam (vt tum res erant) atq; opulentam vrbem matri, ſeu nouercę
reliquit: nouam ipſe aliam ſub Albano monte condidit. quæ ab ſitu porrectæ in dorſo vrbis longa
D Alba appellata. Inter Lauinium, & Albam lõgam coloniam deductã triginta fermè interfuere anni.
tantum tamen opes creuerant, maxime fuſis Hetruſcis: vt ne morte quidem Æneæ, nec deinde inter
muliebrem tutelam, rudimentumq; primum puerilis regni, mouere arma, aut Mezentius, Hetru-
ſciq;, aut vlli alii accolæ auſi ſint. Pax ita conuenerat: vt Hetruſcis, Latiniſq; fluuius Albula, quem
nunc Tyberim vocant: finis eſſet. Syluius deinde regnat Aſcanii filius, caſu quodam in ſyluis natus.
is Æneam Syluiũ creat. is deinde Latinum Syluiũ. ab eo coloniæ aliquot deductæ, Priſci Latini ap-
pellati. manſit Syluius poſtea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus: Alba
Atys: Ati Capys: Capi Capetus: Capeto Tyberinus: qui in traiectu Albulæ amnis ſubmerſus, cele-
bre ad poſteros nomen flumini dedit. Agrippa inde Tyberini filius: poſt Agrippã Romulus Syluius
à patre accepto imperio regnat. Auentino fulmine ipſe ictus regnum per manus tradidit. is ſepul-
tus in eo colle, qui nunc eſt pars Romanæ vrbis: cognomen colli fecit. Proca deinde regnat. is Numi
torem atq; Amulium procreat: Numitori, qui ſtirpis maximus erat: regnum vetuſtum ſyluiæ gentis
legat. plus tamen vis potuit, quàm voluntas patris, aut verecundia ætatis. pulſo fratre Amulius re-
gnat. addit ſceleri ſcelus. ſtirpem fratris virilem interimit: fratris filiæ Rheæ Syluiæ per ſpeciem ho-
noris, cum veſtalem eam legiſſet: perpetua virginitate ſpem partus adimit. Sed debebatur (vt opi-
nor) fatis tantæ origo vrbis, maximiq; ſecundum deorum opes imperii principium. vi compreſſa
veſtalis cum geminum partum edidiſſet: ſeu ita rata: ſeu quia deus author culpæ honeſtior erat: Mar
tem incertæ ſtirpis patrem nuncupat. ſed nec dii, nec homines aut ipſam, aut ſtirpem à crudelitate
regia vindicant. ſacerdos vincta in cuſtodiam datur: pueros in profluentem aquam mitti iubet. Sor
te quadam diuinitus ſuper ripas Tyberis effuſus lenibus ſtagnis, nec adiri vſquam ad iuſti curſum
poterat amnis: & poſſe quamuis languida mergi aqua infantes, ſpem ferentibus dabat. ita velut de-
functi regis imperio, in proxima alluuie, vbi nunc ficus ruminalis eſt (Romularem vocatam ferũt)
pueros exponunt. vaſtæ tum in iis locis ſolitudines erant. Tenet fama: cum fluitantem alueum, quo
expoſiti erant pueri: tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet: lupam ſitientem ex montibus, qui circa ſunt:
ad puerilem vagitum curſum flexiſſe: eam ſummiſſas infantibus adeo mitem præbuiſſe mammas:
vt lingua lambentem pueros magiſter regii pecoris inuenerit: (Fauſtulo fuiſſe nomen ferunt) ab eo
ad ſtabula Laurentiæ vxori educandos datos. Sunt, qui Laurentiã vulgato corpore lupã inter paſto-
res vocatam putent: inde locum fabulæ, ac miraculo datum. Ita geniti, ita educati, cum primum
adoleuit

A adoleuit ætas:nec in ſtabulis,nec ad pecora ſegnes,venãdo peragrare ſaltus.hinc robore corporibus
animi'ſque ſumpto,iam nõ feras tantũ ſubſiſtere:ſed in latrones præda onuſtos impetum facere:pa-
ſtoribúſque rapta diuidere:& cum his,creſcente in dies grege iuuenum,ſerias ac iocos celebrare.Iã
6. tum in Palatino monte lupercal hoc fuiſſe ludicrum ferunt:& à Palanteo vrbe Arcadica Palãtium,
deinde Palatinum montem appellatum.ibi Euandrum,qui ex eo genere Arcadum multis ante tem-
peſtatibus ea tenuerat loca:ſolenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe:vt nudi iuuenes Lycæum Pana ve-
nerantes,per luxum atque laſciuiam currerẽt.quem Romani deinde vocarunt Inuum.huic deditis
ludicro,cum ſolenne votum eſſet:inſidiatos ob iram prædæ amiſſæ latrones,cum Romulus vi ſe de-
fendiſſet.Remum cępiſſe:captum regi Amulio tradidiſſe vltro accuſantes.crimini maxime dabant
in Numitoris agros ab his impetum fieri:inde eos collecta iuuenum manu hoſtilem in modum præ-
das agere.ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur.Iam inde ab initio Fauſtulo ſpes fuerat re-
giam ſtirpem apud ſe educari.nam & expoſitos iuſſu regis infantes ſciebat:& tempus, quo ipſe eos
ſuſtuliſſet:ad id ipſum congruere:ſed rem immaturam niſi aut per occaſionem,aut per neceſſitatem
aperiri noluerat.neceſſitas prior venit.ita metu ſubactus Romulo rem aperit.Forte & Numitori, cũ
in cuſtodia Remum haberet:audiſſetqúe geminos eſſe fratres:comparando eorum ætatem:& ipſam
minime ſeruilem indolem,tetigerat animum memoria nepotum:ſciſcitandóque eodem peruenit:vt
haud procul eſſet,quin Remum agnoſceret.ita vndique regi dolus nectitur.Romulus non cum glo-
bo iuuenum(nec enim erat ad vim apertam par)ſed aliis alio itinere iuſſis certo tempore ad regiã
venire paſtoribus,ad regem impetum facit.& à domo Numitoris alia cõparata manu,adiuuat Re-
mus.ita regem obtruncant.Numitor inter primum tumultum hoſtes inuaſiſſe vrbem,atque ador-
7. tos regiam dictitans,cum pubem Albanam in arcem præſidio,armiſq; obtinendam aduocaſſet:po-
ſteaquam iuuenes perpetrata cæde pergere ad ſe gratulãtes vidit:extemplo aduocato concilio, ſcele-
ra in ſe fratris,originẽ nepotũ,vt geniti,vt educati vt cogniti eſſent,cædẽ deinceps tyrãni,ſequé eius
authorem oſtendit.Iuuenes per mediam concionem agmine ingreſſi,cum auum regem ſalutaſſent:
ſecuta ex omni multitudine conſentiens vox ratum nomen,imperiumq; regi effecit.Ita Numitori
Albana permiſſa re,Romolum Remumq; cupido cępit,in iis locis,vbi expoſiti,vbiq; educati erant:
vrbis condendæ.& ſupererat multitudo Albanorum,Latinorumq;.ad id paſtores quoq; acceſſerant:
qui omnes facile ſpem facerent:paruam Albam,paruum Lauinium, præ ea vrbe,quæ conderetur,
8. fore.Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum,regni cupido:atq; inde fœdum certamẽ
B coortum à ſatis miti principio:quoniã gemini eſſent:nec ætatis verecundia diſcrimen facere poſſet:
vt dii,in quorum tutela ea loca eſſent:auguriis legerent,qui nomen nouæ vrbi daret:qui conditam
imperio regeret.Palatinum Romulus,Remus Auentinum ad inaugurandum templa capiunt.prio-
ri Remo augurium veniſſe fertur,ſex vultures.iamq; nunciato augurio, cum duplex numerus Ro-
mulo ſe oſtendiſſet:vtrunque regem ſua multitudo conſalutauerat. tempore illi pręcępto, at hi nu-
mero auium regnum trahebant.Inde cum altercatione congreſſi certamine irarum ad cædem vertũ-
tur.ibi in turba ictus Remus cecidit.Vulgatior fama eſt:ludibrio fratris Remum nouos tranſiluiſſe
muros:inde ab irato Romulo,cum verbis quoque increpitãs adiecisset:ſic deinde, quicunque alius
tranſiliet mœnia mea:interfectum.Ita ſolus potitus imperio Romulus:condita vrbs conditoris no-
mine appellata.Palatinum primum,in quo ipſe erat educatus:muniit.ſacra diis aliis Albano ritu,
Græco Herculi,vt ab Euandro inſtituta erant,facit.Herculem in ea loca Geryone interempto boues
9. mira ſpecie abegiſſe memorant:ac prope Tyberim fluuium,quà præ ſe armentum agens nãdo traie-
cerat:loco herbido,vt quiete & pabulo læto reficeret boues:& ipſum feſſum via procubuiſſe.ibi cum
eum cibo,vinoq; grauatum ſopor oppreſſiſſet:paſtor accola eius loci nomine Cacus,ferox viribus,
captus pulchritudine boum,cum auertere eam prædam vellet:quia,ſi agendo armentum in ſpelun-
cam compuliſſet : ipſa veſtigia quærentem dominum eò deductura erant : auerſos boues eximium
quenq; pulchritudine,caudis in ſpeluncam traxit.Hercules ad primam auroram ſomno excitus cũ
gregem perluſtraſſet oculis:& partem abeſſe numero ſenſiſſet:pergit ad proximam ſpeluncam:ſi for-
te eò veſtigia ferrent. quæ vbi omnia foras verſa vidit:nec in partem aliam ferre:confuſus atq; incer-
tus animi ex loco infeſto agere porrò armentum occœpit.Indæ cum actæ boues quædam ad deſyde-
rium (vt fit)relictarum mugiſſent:reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem conuertit.
quem cum vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus eſſet:ictus claua,fidem paſtorum
nequicquam inuocans morte occubuit.Euander tum ea,profugus ex Peloponneſo,authoritate ma-
10. gis,quàm imperio regebat loca:venerabilis vir miraculo literarum,rei nouæ inter rudes artium ho-
mines : venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris.quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiã
aduentum miratæ hæ gentes fuerant.is tum Euander concurſu paſtorum trepidantium circa aduc-
nam manifeſtæ reum cædis excitus,poſtquàm facinus,facinoriſq; cauſam audiuit : habitum , for-
mamq; viri aliquantum ampliorem auguſtioremq; humana intuens,rogitat , qui vir eſſet? vbi no-
men,patremq;,ac patriã accępit:Ioue nate Hercules ſalue,inquit,te mihi mater veridica interpres

C deũm auctum cœleſtium numerum cecinit:tibiq; aram hic dicatum iri:quam opulẽtiſſima olim in terris gens maximam vocet:tuoq; ritu colat. dextra Hercules data accipere ſe omen, impleturũq; fata, ara condita atq; dicata, ait. Ibi tum primum boue eximia capta de grege, ſacrum, adhibitis ad miniſterium dapemq; Potitius, ac Pinarius, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant: factum. Forte ita euenit: vt Potitii ad tempus præſto eſſent:iiſq; exta apponerentur:Pinarii extis adeſis ad cæteram venirent dapem. inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit:ne extis ſolennibus veſcerentur. Potitii ab Euandro edocti antiſtites ſacri eius per multas ætates fuerunt:donec tradito ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorum interiit. Hæc tũ ſacra Romulus vna ex omnibus peregrina ſuſcepit, iam tum immortalitatis virtute partæ, ad quam eum ſua fata ducebant, fautor. Rebus diuinis rite perpetratis, vocataq; ad concilium multitudine, quæ coaleſcere in populi vnius corpus nulla re, præterquàm legibus poterat: iura dedit. quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem inſignibus imperii feciſſet: cum cætero habitu ſe auguſtiorem, tum maxime lictoribus duodecim ſumptis fecit. alii ab numero auium, quæ augurio regnum portenderant: eum ſecutum numerum putant. me haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe: quibus & apparitores, & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, vnde ſella curulis, vnde toga prætexta ſumpta eſt: numerum quoq; ipſum ductum placet: & ita habuiſſe Hetruſcos; quod ex XII populis communiter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Creſcebat interim vrbs munitionibus, alia atq; alia appetendo loca: cum in ſpem magis futuræ multitudinis, quàm ad id, quod tum hominum erat: munirent. deinde, ne vana vrbis magnitudo eſſet: adiiciendæ multitudinis cauſa, vetere conſilio condentium vrbes, qui obſcuram atq; humilem conciendo ad ſe multitudinem, natam è terra ſibi prolem mentiebantur: locum, qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt: aſylum aperit. eò ex finitimis populis turba omnis ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum perfugit. idq; primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Cum iam virium haud pœniteret: conſilium deinde viribus parat. centum creat ſenatores: ſiue quia is numerus ſatis erat: ſiue quia ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. patres certe ab honore, patriciiq; progenies eorum appellati.

Iam res Romana adeo erat valida, vt cuilibet finitimarum ciuitatũ bello par eſſet. ſed penuria mulierum hominis ætatem duratura magnitudo erat. quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum fi-

D nitimis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes miſit: qui ſocietatem connubiũq; nouo populo peterent. Vrbes quoq;, vt cætera, ex infimo naſci: deinde quas ſua virtus ac dii iuuent: magnas opes, magnumq; nomen ſibi facere. ſatis ſcire origini Romanæ & deos affuiſſe: & nõ defuturã virtutẽ. proinde ne grauarentur homines cũ hominibus ſanguinẽ & genus miſcere. Nuſquã benigne legatio audita eſt: adeo ſimul omnes ſpernebant: ſimul tãtam in medio creſcentem molẽ ſibi, ac poſteris ſuis metuebãt. à pleriſq; rogitãtibus dimiſſi, ecquod fœminis quoq; aſylũ aperuiſſent: id enim demũ cõpar connubiũ fore. Ægre id Romana pubes paſſa: & haud dubie ad vim ſpectare res cœpit. cui tempus locumq; aptũ vt daret Romulus, ægritudinẽ animi diſſimulans: ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolennes: Conſualia vocat. Indici deinde finitimis ſpectaculum iubet. quantoq; apparatu tum ſciebant, aut poterant, concelebrant: vt rem claram, expectatamq; facerent. Multi mortales conuenere ſtudio etiam videndæ nouæ vrbis: maxime proximi quiq;, Ceninenſes, Cruſtumini, Antemnates. Iam Sabinorũ omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit. inuitati hoſpitaliter per domos, cum ſitũ, mœniaq;, & frequentẽ tectis vrbẽ vidiſſent: mirãtur tam breui rem Romanam creuiſſe. Vbi ſpectaculi tempus venit: deditæq; eò mẽtes cum oculis erãt: tum ex compoſito orta vis: ſignoq; dato iuuentus Romana ad capiendas virgines diſcurrit magna pars forte vt in quem quæq; inciderat, raptæ. quaſdam forma excellentes primoribus patrum deſtinatas ex plebe homines, quibus datum negocium erat: domos deferebant. Vnam longe ante alias ſpecie ac pulchritudine inſignem à globo Talaſſii cuiuſdam raptam ferunt: multiſq; ſciſcitantibus cuinam eam ferrent, identidem, nequis violaret, Talaſſio ferri clamitatum: inde nuptialẽ hanc vocem factam. Turbato per metum ludicro, mœſti parentes virginum profugiunt, incuſantes violati hoſpicii fœdus, deũq; inuocantes, cuius ad ſolenne, ludoſq; per fas ac fidem decepti veniſſent. Nec raptis aut ſpes de ſe melior, aut idignatio eſt minor. ſed ipſe Romulus circumibat: docebatq;: patrũ id ſuperbia factum: qui connubium finitimis negaſſent. illas tamen in matrimonio in ſocietate fortunarum omnium, ciuitatiſq;, &, quo nihil carius humano generi ſit, liberũm fore. mollirẽt modo iras: & quibus ſors corpora dediſſet, darent animos. ſæpe ex iniuria poſtmodum gratiã ortam: eoq; melioribus vſuras viris, quod annixurus pro ſe quiſq; ſit: vt cum ſua vice functus officio ſit: parentum etiam, patriæq; expleat deſyderium. accedebant blanditiæ virorum factum purgantium cupiditate atq; amore: quæ maxime ad muliebre ingenium efficaces preces ſunt. Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarum parentes tum maxime ſordida veſte, lachrymiſq; & querelis ciuitates concitabant: nec domi tantum indignationes continebant, ſed cõgregabantur vndiq; ad Titũ Tatium regem Sabinorum: & legationes eò, quod maximum Tatii nomen in his regionibus erat, conueniebant.

A conueniebant. Cęninenſes, Cruſtuminiq́;, & Antemnates erant: ad quos eius iniuriæ pars pertine-
bat: lente agere ius Tatius, Sabiniq́; viſi ſunt. Ipſi inter ſe tres populi communiter bellum parant. nec
Cruſtumini quidem atq; Antemnates pro ardore, iraq́; Cęninenſium ſatis ſe impigre mouent. ita
per ſeipſum nomen cęninum in agrum Romanum impetum facit: ſed effuſe vaſtantibus fit obuius
cũ exercitu Romulus: leuiq́; certamine docet vanã ſine viribus iram eſſe: exercitũ fundit fugatq́;: fu-
ſum perſequitur: regem in prælio obtruncat & ſpoliat: duce hoſtiũ occiſo, vrbem primo impetu ca-
pit. Inde exercitu victore reducto, ipſe cum factis vir magnificus, tũ factorũ oſtentator haud minor,
ſpolia ducis hoſtiũ cæſi ſuſpenſa fabricato ad id apte ferculo gerens in capitolium aſcendit: ibiq́; ea
cum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet: ſimul cum dono deſignauit templo Iouis fines: co-
gnomenq́; addidit deo: Iupiter Feretri, inquit, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero: tẽpluq́;
iis regionibus, quas modo animo metatus ſum, dedico: ſedẽ opimis ſpoliis, quæ regibus, ducibusq́;
hoſtium cæſis me authorem ſequentes poſteri ferent. Hæc templi eſt origo, quod primum omnium
Romæ ſacratum eſt: ita deinde diis viſum, nec irritam conditoris templi vocem eſſe: qua laturos eo
ſpolia poſteros nuncupauit: nec multitudine compotũ eius doni vulgari laudem. bina poſtea inter
tot annos, tot bella opima parta ſunt ſpolia: adeo rara eius fortuna decoris fuit. Dum ea ibi Roma-
ni gerũt: Antẽnatiũ exercitus per occaſionẽ ac ſolitudinem hoſtiliter in fines Romanos incurſionẽ
facit. raptim & ad hos Romana legio ducta palantes in agris oppreſſit. fuſi ſunt igitur primo impe-
tu, & clamore hoſtes: oppidũ captum: duplicíq; victoria ouantem Romulum Herſilia coniux preci-
bus raptarũ fatigata, orat, vt parentibus earum det veniam: & in ciuitatẽ accipiat. ita rem coaleſce-
re concordia poſſe. facile impetratum. Inde cõtra Cruſtuminos profectus, bellum inferentes. ibi mi-
nus etiã, quod alienis cladibus ceciderant animi: certaminis fuit. vtroq; coloniæ miſſæ: plures inuen
ti, qui propter vbertatem terræ in Cruſtuminium nomina darent. & Romam inde frequẽter migra
tũ eſt à parentibus maxime ac propinquis raptarũ. Nouiſſimum ab Sabinis bellum ortum: multoq́;
id maximũ fuit. nihil enim per iram, aut cupiditatem actum eſt. nec oſtenderũt bellum prius, quàm
intulerunt: conſilio etiã additus dolus. Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci. huius filiam virginem
auro corrũpit Tatius: vt armatos in arcem accipiat. aquã forte ea tum ſacris extra mœnia petitum
ierat. accepti obrutã armis necauere: ſeu vt vi capta potius arx videretur: ſeu prodẽdi exempli cauſa:
nequid vſquam fidum proditori eſſet. additur fabulæ, quod vulgo Sabini aureas armillas magni põ
deris brachio læuo, gemmatosq́; magna ſpecie annulos habuerint. pepigiſſe eã, quod in ſiniſtris ma-
B nibus haberent: eo ſcuta illi pro aureis donis congeſta. Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in ſini
ſtris manibus eſſet, decreto arma petiſſe dicant: & fraude viſam agere ſua ipſam peremptam merce-
de. tenuere tamen arcem Sabini. atque inde poſtera die, cum Romanus exercitus inſtructus, quod
inter palatinum capitolinumq́; collem campi eſt, compleſſet: non prius deſcenderunt in æquum, q̃
ira, & cupiditate recuperandæ arcis ſtimulãte animos in aduerſum Romani ſubiere. Pricipes vtrin-
que pugnam ciebant: ab Sabinis Metius Curtius, ab Romanis Hoſtius Hoſtilius. hic rem Roma-
nam iniquo loco ad prima ſigna animo atque audacia ſuſtinebat. Vt Hoſtius cecidit: confeſtim
Romana inclinatur acies: fuſaq́; eſt ad veterem portam palatii. Romulus & ipſe turba fugientium
actus, arma ad cœlum tollens, Iupiter tuis, inquit, iuſſus auibus hic in palatino prima vrbi funda-
menta ieci: arcem iam ſcelere emptam Sabini habent. inde huc armati ſuperatã media valle tẽdunt.
at tu pater deũm, hominumq́;, hinc ſaltem arce hoſtes: deme terrorem Romanis: fugámque fœdam
ſiſte. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam
vrbem eſſe: voueo. Hæc precatus, veluti ſenſiſſet auditas preces: hinc, inquit, Romani Iupiter opti-
mus maximus reſiſtere, atque iterare pugnam iubet. reſtitere Romani, tanquã cœleſti voce iuſſi. ipſe
ad primores Romulus prouolat. Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decurrerat: & effuſos
egerat Romanos, toto quantum foro ſpatium eſt. nec procul iam à porta palatii erat, clamitans. vi-
cimus perfidos hoſpites, imbelles hoſtes. iam ſciunt longe aliud eſſe virgines rapere: aliud pugnare
cum viris. in eum hæc gloriantem cum globo ferociſſimorum iuuenum Romulus impetum facit.
ex equo tum forte Metius pugnabat: eo pelli facilius fuit. pulſum Romani perſequuntur. & alia Ro
mana acies audacia regis accenſa, fundit Sabinos. Metius in paludem ſeſe ſtrepitu ſequentium tre-
pidante equo coniecit. auerteratq́; ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. Et ille quidem annuenti-
bus, ac vocantibus ſuis, fauore multorum addito animo, euadit. Romani, Sabiniq́; in media cõual-
le duorum montium redintegrant prælium. ſed res Romana erat ſuperior. Tum Sabinę mulieres,
quarum ex iniuria bellum ortum erat: crinibus paſſis, ſciſſaq́; veſte, victo malis muliebri pauore, au-
ſæ ſe inter tela volãtia inferre: ex tranſuerſo impetu facto, dirimere infeſtas acies: dirimere iras: hinc
patres, hinc viros orantes, ne ſe ſanguine nefando ſoceri, generiq́; reſpergerent: ne paricidio macula
rent partus ſuos: nepotũ illi, liberũ hi progeniẽ. ſi affinitatis inter vos, ſi connubii piget: in nos ver-
tite iras. nos cauſa belli, nos vulnerũ, ac cædiũ viris, ac parentibus ſumus. melius peribimus, q̃ ſine
alteris veſtrũ viduæ, aut orbæ viuemus. Mouet res tũ multitudinẽ, tũ duces. ſilentium, & repentina

C fit quies.inde ad fœdus faciendum duces prodeunt:nec pacem modo, ſed ciuitatem vnã ex duabus A
faciunt:regnũ conſociant:imperiũ omne conferunt Romam.Ita geminata vrbe,vt Sabinis tamen
aliquid daretur:Quirites à Curibus appellati.monimentũ eius pugnæ, vbi primum ex profundà
emerſus palude equũ Curtius in vado ſtatuit:Curtium lacũ appellarunt.Ex bello tam triſti læta re-
pente pax cariores Sabinas viris:ac parentibus, & ante omnes Romulo ipſi fecit.Itaque cũ populũ
in curias triginta diuideret:nomina earũ curiis impoſuit,id nõ traditur:cũ haud dubie aliquanto nu-
merus maior hoc mulierũ fuerit:ætate,an dignitatibus ſuis,virorũ ue,an ſorte lectæ ſint,quæ no-
mina curiis darent.Eodẽ tẽpore & centuriæ tres equitum cõſcriptæ ſunt, Ramnenſes ab Romulo,
ab Tito Tatio Titienſes appellati.Lucerũ nominis,& originis cauſa incerta eſt.inde nõ modo com-
mune,ſed concors etiã regnũ duobus regibus fuit. Poſt aliquot annos propinqui regis Tatii lega-
tos Laurentiũ pulſant.cũque Laurentes iure gentium agerent:apud Tatiũ gratia ſuorum, & preces
plus poterant.igitur illorũ pœnam in ſe vertit:nam Lauinii,cũ ad ſolenne ſacrificiũ eò veniſſet:con-
curſu facto interficitur.eam rem minus ægre,q̃ dignũ erat,tuliſſe Romulũ ferunt:ſeu ob infidam ſo-
cietatẽ regni:ſeu quia haud iniuria cæſum credebat.Itaque bello quidem abſtinuit.vt tamen expia-
rentur legatorũ iniuriæ,regiſque cædes:fœdus inter Romam,Lauiniumq; vrbes renouatũ eſt.Et cũ
his quidem inſperata pax erat:aliud multo propius,atque in ipſis propè portis bellũ ortũ.Fidenates
nimis vicinas prope ſe cõualeſcere opes,rati prius,q̃ tm̃ roboris eſſet,quãtũ futurũ apparebat:occu-
pant bellũ facere.iuuentute armata immiſſa,vaſtatur agri quod inter vrbem, ac Fidenas eſt.inde ad
læuam verſi,quia dextra Tyberis arcebat:cum magna trepidatione agreſtium populantur. tumul-
tuſque repens ex agris in vrbem illatus pro nuncio fuit.excitus Romulus (neque enim dilationem
pati tam vicinum bellum poterat) exercitũ educit:caſtra à Fidenis mille paſſuum locat.ibi modico
præſidio relicto,egreſſus omnibus copiis,partem militum locis circa denſa obſita virgulta obſcuris
ſubſidere in inſidiis iuſſit.cum parte maiore,atque omni equitatu profectus:id, quod quærebat: tu-
multuoſo,& minaci genere pugnæ obequitando ipſis propè portis hoſtẽ exciuit.fugę quoque, quę
ſimulanda erat:eadem equeſtris pugna cauſam minus mirabilem dedit.&,cũ velut inter pugnæ, fu-
gæq; conſilium trepidante equitatu pedes quoque referret gradum : plenis repente portis effuſi ho-
ſtes,impulſa Romana acie,ſtudio inſtandi,ſequendiq; trahuntur ad locũ inſidiarũ.inde ſubito exor-
ti Romani tranſuerſam inuadunt hoſtiũ aciem.addunr pauorẽ:mota è caſtris ſigna eorũ,qui in prę-
ſidio relicti fuerãt.ita multiplici terrore perculſi Fidenates,prius penè,q̃ Romulus,quiq; cũ eo equi-
tes erant,circumagerent frenis equos:terga vertunt:multoq; effuſius,quippe vera fuga,qui ſimulan-
D tes pauloante ſecuti erant:oppidũ repetebant:nõ tamẽ eripuere ſe hoſti.Hærens in terga Romanus,
prius,q̃ fores portarũ obiicerentur,velut agmine vno irrumpit.Belli Fidenatis contagione irritati
Veientium animi:& conſanguinitate,nam Fidenates quoque Hetruſci fuerũt:& ꝙ ipſa propinqui-
tas loci,ſi Romana arma omnibus infeſta finitimis eſſent : ſtimulabat. in fines Romanos excurre-
runt,populabundi magis,q̃ iuſti more belli.Itaq; non caſtris poſitis,nõ expectato hoſtium exercitu,
raptam ex agris prædã portantes,Veios rediere.Romanus cõtra,poſtq̃ hoſtem in agris nõ inuenit:
dimicationi vltimæ inſtructus,intentuſq;,Tyberim tranſit.quẽ poſtq̃ caſtra ponere,& ad vrbẽ acceſ-
ſurum Veientes audiuere:obuiã egreſſi:vt potius acie decernerent,q̃ incluſi de tectis, mœnibuſq; di-
micarent.ibi viribus nulla parte adiutis,tantum veterani robore exercitus rex Romanus vicit:perſe-
cutuſq; fuſos ad mœnia hoſtes,vrbe valida muris,ac ſitu ipſo munita abſtinuit.agros rediẽs vaſtat,
vlciſcendi magis q̃ prædæ ſtudio.eaq; clade haud minus q̃ aduerſa pugna ſubacti Veientes pacẽ pe-
titum oratores Romam mittunt.agri parte mulctatis in centũ annos induciæ datæ.Hęc fermè Ro-
mulo regnãte domi,militiæq; geſta.quorũ nihil abſonũ fidei diuinæ origini,diuinitatiſq; poſt mor-
tem creditæ,fuit:nõ animus in regno auito recuperando:nõ condendæ vrbis cõſiliũ,non bello ac pa-
ce firmandę.ab illo.n.profecto viribus datis tantũ valuit,vt in quadraginta deinde annos tutã pacẽ
haberet.multitudini tm̃ gratior fuit,q̃ patribus:longe ante alios acceptiſſimus militũ animis.trecẽ-
toſq; armatos ad cuſtodiã corporis,quos celeres appellauit:nõ in bello ſolũ,ſed etiã in pace habuit.
His immortalibus editis operibus,cũ ad exercitũ recenſendũ concionẽ in campo ad Caprę paludẽ
haberet ſubito coorta tẽpeſtas cum magno fragore,tonitribuſq; tam denſo regem operuit nimbo:
vt conſpectũ eius concioni abſtulerit.nec deinde in terris Romulus fuit.Romana pubes ſedato tan-
dem pauore,poſtq̃ ex tam turbido die ſerena & tranquilla lux rediit:vbi vacuã ſedẽ regiã vidit:etſi ſa-
tis credebat patribus,qui proximi ſteterant,ſublimẽ raptũ procella:tamẽ velut orbitatis metu icta,
mœſtũ aliquandiu ſilentiũ obtinuit.deinde à paucis initio facto,deũ deo natũ, regẽ, parentemq; vr-
bis Romanæ ſaluere vniuerſi Romulũ iubent:pacẽ precibus expoſcunt:vti volens propitius ſuam
ſemper ſoſpitet progeniem.Fuiſſe credo tum quoq; aliquos:qui diſcerptũ regem patrum manibus
taciti arguerenr.manauit enim hæc quoq;,ſed perobſcura fama.illã alterã admiratio viri, & pauor
præſens nobilitauit.conſilio etiã vnius hominis addita rei dicitur fides.nãq; Proculus Iulius,ſolici-
ta ciuitate deſiderio regis,& infenſa patribus,grauis,vt traditur,quãuis magnæ rei author,in con-

cionem

A cionem prodit.Romulus,inquit,Quirites parens vrbis huius prima hodierna luce cœlo repente de
lapſus ſe mihi obuium dedit.cum perfuſus horrore,venerabundusq; aſtitiſſem,petens precibus: vt
contra intueri fas eſſet:abi,nũcia,inquit,Romanis:cœleſtes ita velle:vt mea Roma caput orbis ter-
rarũ ſit.proinde rem militarem colant:ſciantq;,& ita poſteris tradant: nullas opes humanas armis
Romanis reſiſtere poſſe.hęc,inquit,locutus,ſublimis abiit.Mirũ quãtũ illi viro nunciãti hæc fides
fuerit:quamq; deſideriũ Romuli apud plebẽ,exercitumq; facta fide immortalitatis,lenitũ ſit. Patrũ
interim animos certamen regni,ac cupido verſabat.nec dum a ſingulis,quia nemo magnopere emi
nebat in nouo populo:peruenerant factiones.inter ordines certabatur.oriundi ab Sabinis, ne, quia
poſt Tatii mortẽ ab ſua parte nõ erat regnatũ in ſocietate æqua:poſſeſſionem imperii amitterent:ſui
corporis creari regem volebant.Romani veteres peregrinũ regem aſpernabantur.in variis volunta
tibus,regem tñ omnes volebant,libertatis dulcedine nondũ experta. Timor deinde patres inceſſit:
ne ciuitatem ſine imperio,exercitũ ſine duce,multarũ circa ciuitatũ irritatis animis,vis aliqua exter
na adoriretur.& eſſe igitur aliquod caput placebat:& nemo alteri cõcedere in animũ inducebat.itaq;
rem inter ſe centũ patres decem decuriis factis,ſingulisq; in ſingulas decurias creatis,qui ſummæ re-
rum præeſſent: cõſociãt.decem imperitabãt:vnus cum inſignibus imperii,& lictoribus erat. quinq;
dierum ſpatio finiebatur imperiũ:ac per omnes in orbem ibat:annuumq; interuallũ regni fuit.id ab
re,quod nunc quoq; tenet nomen,interregnũ appellatũ.Fremere deinde plebs multiplicatã ſeruitu-
tem:centũ pro vno dominos factos.nec vltra,niſi regẽ,& ab ipſis creatũ videbantur paſſuri. Cũ ſen-
ſiſſent ea moueri patres:offerendũ vltro rati,quod amiſſuri erant:ita gratiã ineunt, ſumma potesta-
te populo permiſſa:vt nõ plus darent iuris,q̃ detinerent.decreuerunt eni:vt cũ populus regẽ iuſſiſſet,
id ſic ratũ eſſet,ſi patres authores fierent.hodieq; in legibus,magiſtratibusq; rogandis vſurpatur idẽ
ius,vi ademptũ:priusq̃ populus ſuffragiũ ineat,in incertũ comitiorũ euentũ patres authores fiunt.
Tum interrex cõcione aduocata, Quod bonũ,fauſtum,felixq; ſit,inquit, Quirites regem create.ita
patrib us viſum eſt.patres deinde,ſi dignũ,qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis:authores
fient.Adeo id gratũ plebi fuit:vt,ne victi beneficio viderentur:id modo ſciſcerent,iuberentq;:vt ſena
tus decerneret,qui Romæ regnaret. Inclyta iuſtitia,religioq; ea tẽpeſtate Numæ Pompilii erat.Curi
bus Sabinis habitabat cõſultiſſimus vir,vt in illa quiſquã ætate eſſe poterat,omnis diuini atque hu
B mani iuris.Authorẽ doctrinæ eius,quia non extat alius:falſò Samiũ Pythagorã edunt: quẽ Seruio
Tullo regnante Romæ centũ amplius poſt annos,in vltima Italiæ ora circa Metapõtũ, Heracleãq;,
& Crotonã iuuenũ æmulantiũ ſtudia cœtus habuiſſe cõſtat.ex quibus locis,etſi eiuſdẽ ætatis fuiſſet:
quæ fama in Sabinos,aut quo linguæ cõmercio quenquã ad cupiditatẽ diſcendi exciuiſſet? quóue
præſidio vnus per tot gentes diſſonas ſermone,moribusq; perueniſſet?Suopte igitur ingenio tẽpera
tũ animũ virtutibus fuiſſe opinor magis:inſtructumq; nõ tã peregrinis artibus,q̃ diſciplina tetrica,
ac triſti veterũ Sabinorũ:quo genere nullũ quondã incorruptius fuit.Audito nomine Numæ patres
Romani,quanqua inclinari opes ad Sabinos regẽ inde ſumpto videbãtur:tñ neq; ſe quiſquam,nec
factionis ſuæ alium,nec denique patrũ,aut ciuiũ quenquã præferre illi viro auſi, ad vnum omnes
Numæ Pompilio regnũ deferendũ decernunt. Accitus, ſicut Romulus augurato in vrbe condenda
regnũ adeptus eſt,de ſe quoq; deos conſuli iuſſit.inde ab augure,cui deinde honoris gratia publicũ
id,perpetuumq; ſacerdotiũ fuit:deductus in arcẽ,in lapide ad meridiẽ verſus cõſedit .augur ad læuã
eius capite velato ſedẽ cępit,dextra manu baculũ ſine nodo aduncũ tenens:quẽ lituũ appellauerunt.
inde vbi proſpectu in vrbẽ,agrumq; capto,deos precatus,regiones ab oriente ad occaſum determi-
nauit:dextras ad meridiẽ partes,læuasq; ad ſeptentrionẽ eſſe dixit:ſignũ,contra quod longiſſime con
ſpectum oculi ferebãt:animo finiuit:tũ lituo in læuam manũ tranſlato,dextra in capite Numæ impo
ſita,precatus eſt ita. Iupiter pater,ſi eſt fas hunc Numã Pompiliũ,cuius ego caput teneo: regẽ Ro-
mæ eſſe:vt tua ſigna nobis certa,ac clara ſint inter eos fines,quos feci. Tum peregit verbis auſpicia,
quæ mitti vellet.quibus miſſis,declaratus rex Numa de tẽplo deſcendit.qui regno ita potitus, vrbẽ
nouã conditã vi,& armis,iure eam,legibusq;,ac moribus de integro condere parat.quibus cũ inter
bella aſſueſcere videret nõ poſſe:quippe efferatis militia animis:mitigãdũ ferocẽ populũ armorũ de
ſuetudine ratus,Ianũ ad infimũ Argiletũ indicẽ pacis,belliq; fecit:apertus vt in armis eſſe ciuitatẽ,
clauſus pacatos circa omneis populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnũ clauſus fuit: ſemel
Tito Manlio conſule,poſt punicũ primũ perfectũ bellum:iterũ,quod noſtræ ætati dii dederunt vt vi
deremus:poſt bellũ Actiacum ab imperatore Cæſare Auguſto pace terra,mariq; parta. Clauſo eo,
cum omniũ circa finitimorũ ſocietate,ac fœderibus iunxiſſet animos:poſitis externorũ periculorũ
curis ne luxuriarent ocio animi:quos metus hoſtium,diſciplinaq; militaris continuerat:omniũ pri
mũ rem ad multitudinem imperitã,& illis ſeculis rudem,efficaciſſimã,deorum metũ iniiciendũ ra-
tus eſt. qui cũ deſcendere ad animos ſine aliquo cõmento miraculi non poſſet:ſimulat ſibi cum dea
Ægeria congreſſus nocturnos eſſe:eius ſe monitu,quæ acceptiſſima diis eſſent,ſacra inſtituere: ſa-
cerdotes ſuos cuique deorum præficere.atque omnium primũ ad curſum lunæ in duodecim menſes

C deſcribit annum.quem,quia tricenos dies ſingulis menſibus luna non explet:deſuntq́; dies ſolido an- A
no:qui ſolſtitiali circumagitur orbe:intercalares menſibus interponẽdo ita diſpenſauit:vt vigeſimo-
quarto quoque anno ad metam eandem ſolis,vnde orſi eſſent,plenis annorum omnium ſpatiis dies
congruerent. Idem nefaſtos dies,faſtosq́; fecit:quia aliquãdo nihil cum populo agi vtile futurũ erat.
Tum ſacerdotibus creandis animum adiecit:quanquam ipſe plurima ſacra obibat:ea maxime,quæ
nunc ad dialem flaminem pertinent.ſed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli,quàm Numæ ſimi
les reges putabat fore,iturosq́; ipſos ad bella:ne ſacra regiæ vicis deſererentur,flaminẽ Ioui aſſiduũ
ſacerdotem creauit:inſigniq́; eũ veſte,& curuli regia ſella adornauit.huic duos flamines adiecit:Mar-
ti vnum:alterum Quirino.virginesq́; Veſtæ legit:Alba oriundum ſacerdotium:& genti conditoris
haud alienum.his,vt aſſidue templi antiſtites eſſent:ſtipẽdium de publico ſtatuit:virginitate,aliisq́;
cærimoniis venerabiles,ac ſanctas fecit.Salios item duodecim Marti Gradiuo legit:tunicæq́; pictæ
inſigne dedit:& ſuper tunicam æneum pectori tegumen.cœleſtiaq́; arma,quæ ancilia appellantur:fer
re,ac per vrbem ire canentes carmina cum tripudiis,ſolenniq́; ſaltatu iuſſit.Pontificem deinde Nu-
ma Marcium Marci filium ex patribus legit:eiq́; ſacra omnia exſcripta,exſignatáque attribuit:qbus
hoſtiis,quibus diebus,ad quæ templa ſacra fierent:atque vnde in eos ſumptus pecunia erogaretur.
cęterá que omnia publica priuatá que ſacra pontificis ſcitis ſubiecit:vt eſſet,quò conſultum plebs ve
niret:nequid diuini iuris negligendo patrios ritus:peregrinoſq́; aſciſcendo,turbaretur.nec cœleſtes
modo cærimonias,ſed iuſta quoque funebria,placandosq́; manes vt idem pontifex edoceret : quæq́;
prodigia fulminibus,alió ue quo viſu miſſa ſuſciperentur,atque curarentur:ad ea eliciẽda ex menti-
bus diuinis Ioui Elicio aram in Auentino dicauit:deumq́; cõſuluit auguriis,quæ ſuſcipiẽda eſſent.
ad hęc conſultanda,procurandaq́;,multitudine omni à vi,& armis conuerſa,& animi aliquid agẽdo
occupati erant:& deorum aſſidua inſidens cura,cum intereſſe rebus humanis cœleſte numen videre-
tur:ea pietate omnium pectora imbuerat:vt fides,ac iuſiurandum propulſo legum,ac pœnarũ metu
ciuitatem regerent.& cum ipſi ſe homines in regis,velut vnici exempli,mores formarent:tum finiti-
mi etiam populi,qui ante caſtra,non vrbem poſitam in medio ad ſolicitandam omnium pacem cre
diderant:in eam verecundiam adducti ſunt:vt ciuitatem totam in cultum verſam deorũ,violari du-
cerent nefas.Lucus erat:quem mediũ ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua.quò quia ſe perſæpe
Numa ſine arbitris,velut ad congreſſum deæ inferebat:camœnis eum lucum ſacrauit:quod earũ ſibi
concilia cum coniuge ſua Ægeria eſſent:& ſoli fidei ſolenne inſtituit.ad id ſacrarium flamines bigis
D curru arcuato vehi iuſſit.manuq́; ad digitos vſque inuoluta rem diuinam facere:ſignificantes fidem
tutandam,ſedemq́; eius etiam in dextris ſacratã eſſe.Multa alia ſacrificia,locaq́; ſacris faciendis,quæ
Argeos pontifices vocant:dedicauit . omnium tamen maximum eius operum fuit tutela per omne
regni tempus haud minor pacis,quàm regni.Ita duo deinceps reges,alius alia via,ille bello,hic pa-
ce ciuitatem auxerunt. Romulus ſeptẽ & triginta regnauit annos:Numa tres & quadraginta.Tum
valida,tum temperata & belli,& pacis artibus erat ciuitas.Numæ morte ad interregnum res rediit.
Inde Tullum Hoſtilium nepotẽ Hoſtilii,cuius in infima arce clara pugna aduerſus Sabinos fuerat:
regem populus iuſſit.patres authores facti. Hic non ſolum proximo regi diſſimilis,ſed ferocior etiã
Romulo fuit:tum ætas viresq́;,tum auita quoque gloria animum ſtimulabat.Seneſcere igitur ciuita
tem ocio ratus,vndiq; materiam excitandi belli quærebat.Forte euenit:vt agreſtes Romani ex Alba
no agro,Albani ex Romano prędas inuicem agerent.imperitabat tum Caius Ciuilius Albę.vtrinq;
legati ferè ſub idem tempus ad res repetendas miſſi.Tullus præcęperat ſuis,ne quid priuſq̃ mandata
agerent.ſatis ſciebat negaturum Albanũ:ita pie bellum indici poſſe.ab Albanis ſocordius res acta.
excępti hoſpitio ab Tullo blande ac benigne,comiter regis conuiuium celebrant.tantiſper Romani
& res repetiuerant priores:& neganti Albano bellum in trigeſimum diem indixerant:Hæc renũciant
Tullo.Tum legatis Tullus dicendi poteſtatem quid petentes venerint,facit.illi omnium ignari,pri-
mum purgando terunt tempus.Se inuitos quicquam,quod minus placeat Tullo dicturos:ſed impe
rio ſubigi.res repetitum ſe veniſſe.ni reddantur:bellũ indicere iuſſos.Ad hæc Tullus,nũciate,inquit,
regi veſtro:regem Romanum deos facere teſtes:vter prius populus res repetentes legatos aſpernatus
dimiſerit:vt in eum omnes expetant huiuſce clades belli.Hæc nunciant domum Albani . Et bellum
vtrinq; ſumma ope parabatur ciuili ſimillimum bello,propè inter parẽtes,natosq́;,Troianã vtranq;
prolẽ:cum Lauinium ab Troia,ab Lauinio Alba,ab Albanorũ ſtirpe regũ oriundi Romani eſſent.
Euentus tamen belli minus miſerabilem dimicationem fecit:quod nec acie certatũ eſt:& tectis modo
dirutis alterius vrbis,duo populi in vnum confuſi ſunt.Albani priores ingenti exercitu in agrũ Ro-
manum impetum fecere.caſtra ab vrbe haud plus quinq; millia paſſuum locant:foſſa circundant.foſ
ſa Ciuilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt:donec cũ re nomen quoq; vetuſtate abole
uit . in his caſtris Ciuilius Albanus rex moritur.dictatorem Albani Metium Suffetium creant.In-
terim Tullus ferox præcipue morte regis,magnumq́; deorum numen ab ipſo capite orſum,in om-
ne nomen Albanum expetiturum pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium
caſtris,

A caſtris,infeſto exercitu in agrum Albanum pergit.Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium.is ducit exercitũ
q̃ proxime ad hoſtem poteſt. inde legatum præmiſſum nunciare Tullo iubet: priuſq̃ dimicent,opus
eſſe colloquio:ſi ſecum cõgreſſus ſit,ſatis ſcire ea ſe allaturum: quæ nihilo minus ad rem Romanam,
q̃ ad Albanam pertineant.haud aſpernatus Tullus,tametſi vana afferebantur: ſuos in aciem educit.
exeunt contra & Albani.poſtq̃ inſtructi vtrinq; ſtabant:cum paucis procerum in medium duces pro-
cedunt.ibi infit Albanus. Iniurias,& non redditas res ex fœdere,quæ repetitæ ſunt: & ego regem no-
ſtrum Cluilium cauſam huiuſce eſſe belli audiſſe videor:nec te dubito Tulle eadem præ te ferre.ſed ſi
vera potius,q̃ dictu ſpecioſa dicenda ſunt:cupido ĩperii duos cognatos, vicinoſq; populos ad arma
ſtimulat. neq; recte,an perperam,ĩterpretor:fuerit iſta eius deliberatio,qui bellũ ſuſcepit.me Albani
gerendo bello ducem creauere.Illud te Tulle monitum velim:hetruſca res quanta circa nos,teq; ma-
xime ſit,quo propiores vos, hoc magis ſcis. multum illi terra, plurimum mari pollent.memor eſto
iam,cum ſignum pugnæ dabis: has duas acies ſpectaculo fore:vt feſſos confectoſq;, ſimul victorem
ac victum aggrediantur.Itaq; ſi nos dii amant: qm̃ non contenti libertate certa, in dubiam imperii
ſeruitiiq; aleam imus:ineamus aliquam viam:qua vtri vtris imperent, ſine magna clade, ſine multo
ſanguine vtriuſq; populi decerni poſſit.Haud diſplicet res Tullo: q̃q̃ tũ indole animi, tum ſpe victo-
riæ ferocior erat.Quærẽtibus vtrinq; ratio initur.cui & fortuna ipſa præbuit materiã Forte in duo-
bus tũ exercitibus erant trigemini fratres:nec ætate nec viribus diſpares.Horatios,Curiatioſq; fuiſ-
ſe ſatis conſtat,nec ferme res antiqua alia eſt nobilior.tñ in re tam clara nominũ error manet:vtrius
populi Horatii, vtrius Curiatii fuerint. authores vtroq; trahunt. plures tñ inuenio , qui Romanos
Horatios vocent.hos vt ſequar,inclinat animus.Cum trigeminis agunt reges: vt pro ſua quiſq; pa-
tria dimicent ferro.ibi imperium fore,vnde victoria fuerit.nihil recuſatur,tempus, & locus cõuenit.
priuſq̃ dimicarent: fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus: vt cuius populi ciues
eo certamine viciſſent:is alteri populo cum bona pace imperitaret.Fœdera alia aliis legibus, cæterũ
eodem modo omnia fiunt.Tum ita factum accepimus.nec vllius vetuſtior fœderis memoria eſt.fœ-
cialis regem Tullum ita rogauit.Iubes ne me rex cũ patrepatrato populi Albani fœdus ferire?iuben-
te rege,Sagmina,inquit,te rex poſco.rex ait.purã tollito. fœcialis ex arce graminis herbam purã at-
tulit:poſtea regem ita rogauit.rex,facis ne me tu regiũ nũcium,populiq; Romani Quiritium?vaſa,
comiteſq; meos?Rex reſpondit.Quod ſine fraude mea,populiq; Romani Quiritium fiat,facio.Fœ-
cialis erat Marcus Valerius: patrempatratum Sp. Fuſium fecit, verbena,caput, capilloſq; tangens:
B (paterpatratus ad iuſiurandũ patrandum,id eſt ſanciẽdum fit)fœdus,multiſq; id verbis, quæ longo
effata carmine nõ operæ eſt referre:peragit.Legibus deinde recitatis,audi, inquit,Iupiter:audi pater
patrate populi Albani:audi tu populus Albanus:vt illa palàm prima poſtremaq; ex illis tabulis, ce-
ráue recitata ſunt ſine dolo malo:vtiq; ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt:illis legibus populus Ro
manus prior nõ deficiet.ſi prior defecerit publico conſilio,dolo malo:tu illo die Iupiter populum Ro
manum ſic ferito:vt ego hunc porcũ hodie feriam:tãto q; magis ferito,quãto magis potes,polleſq;.
id vbi dixit:porcũ ſaxo ſilice percuſſit.Sua item carmina Albani,ſuumq; iuſiurandũ per ſuum dicta-
torem,ſuoſq; ſacerdotes peregerunt. Fœdere icto,trigemini,ſicut cõuenerat,arma capiunt.Cum ſui
vtroſq; adhortarentur:deos patrios,patriam ac parentes,quicquid ciuium domi,quicquid in exerci
tu ſit:illorum tunc arma,illorũ intueri manus:feroces & ſuopte ingenio,& pleni adhortantium voci-
bus,in medium inter duas acies procedũt.Conſederãt vtrinq; pro caſtris duo exercitus,periculi ma-
gis præſentis,q̃ curæ expertes.Quippe imperium agebatur.in tam paucorũ virtute atq; fortuna poſi-
tum.itaq; ergo erecti,ſuſpenſiq; in minime gratũ ſpectaculum animo intenduñt.Datur ſignum,infe
ſtiſq; armis,velut acies,terni iuuenes magnorũ exercituũ animos gerentes cõcurrũt: nec his, nec illis
periculũ ſuum,ſed publicũ imperium,ſeruitiumq; obuerſatur animo : futuraq; ea deinde patriæ for-
tuna,quã ipſi feciſſent. Vt primo ſtatim concurſu increpuere arma,micanteſq; fulſere gladii, horror
ingens ſpectãtes perſtringit,& neutro inclinata ſpe torpebat vox, ſpirituſq;. Conſertis deinde mani-
bus,cum iam nõ motus tñ corporũ,agitatioq; anceps telorũ,armorumq;, ſed vulnera quoq;, & ſan-
guis ſpectaculo eſſent:duo Romani,ſuper alium alius,vulneratis tribus Albanis,expirantes corrue-
runt,ad quorum caſum cum clamaſſet gaudio Albanus exercitus,Romanas legiones iam ſpes tota,
nondum tñ cura deſeruerat,exanimes vice vnius,quem tres Curiatii circumſteterãt.Forte is integer
fuit,vt vniuerſis ſolus nequaq̃ par, ſic aduerſus ſingulos ferox:ergo , vt ſegregaret pugnam eorũ, ca-
peſſit fugam,ita ratus ſecuturos, vt quenq; vulnere affectum corpus ſineret. Iam aliquantum ſpacii
ex eo loco,vbi pugnatum eſt,aufugerat,cum reſpiciens videt magnis interuallis ſequẽtes: vnũ haud
procul ab ſeſe abeſſe.in eum magno impetu redit.Et dum Albanus exercitus inclamat Curiatius,vti
opem ferant fratri,iam Horatius cæſo hoſte victor ſecundam pugnam petebat.tunc clamore, qualis
ex inſperato pauentium ſolet:Romani adiuuant militem ſuum, & ille defungi prælio feſtinat . Prius
itaq; quàm alter , qui nec procul aberat , conſequi poſſet : & alterum Curiatium conficit . Iamq;
æquato Marte ſinguli ſupererãt,ſed nec ſpe,nec viribus pares. alterum intactum ferro corpus , & ge-

C minata victoria ferocem in certamen tertium dabant. alter ſeſſum vulnere, ſeſſum curſu trahens corpus, victusq́; fratrum ante ſe ſtrage, victori obiicitur hoſti. nec illud prælīū fuit. Romanos exultans, duos, inquit, fratrū manibus dedi: tertiū cauſam belli huiuſce, vt Romanus Albano imperet, dabo. Male ſuſtinenti arma gladium superne iugulo defigit, iacentem ſpoliat. Romani ouātes, ac gratulantes Horatium accipiunt, eo maiore cū gaudio, quo propè metum res fuerat. Ad ſepulturā inde ſuorū nequaq̄ paribus animis vertuntur: quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienæ facti. ſepulchra extant, quo quiſq; loco cecidit: duo Romana vno loco propius Albam, tria Albana Romam verſus, ſed diſtantia locis, & vt pugnatum eſt. Priuſquam inde digrederentur, roganti Metio ex fœdere icto quid imperaret, imperat Tullus: vti iuuentutem in armis habeat: vſurum ſe eorum opera, ſi bellum cum Veientibus foret. ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat, trigemina ſpolia præ ſe gerens. cui ſoror virgo, quæ deſponſata vni ex Curiatiis fuerat: obuiam ante portā Capenam fuit: cognitoq́; ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat: ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Mouet feroci iuueni animū cōploratio ſororis in victoria ſua, tantoq́; gaudio publico. Stricto itaq; gladio ſimul verbis increpās transfigit puellā. Abi hinc cum immaturato amore ad ſponſum, inquit, oblita fratrum mortuorū, viuiq́;, oblita patriæ. Sic eat, quæcunq; Romanum lugebit hoſtem. Atrox viſum id facinus patribus, plebiq́;: ſed recens meritum facto obſtabat, tñ raptus in ius ad regem. Rex, ne ipſe tā triſtis, ingratiq́; ad vulgus iudicii, aut ſecundum iudicium ſupplicii author eſſet: cōcilio populi aduocato, duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent ſecundū legem: facio. lex horrendi carminis erat. Duumuiri perduellionem iudicent, ſi à duumuiris prouocarit: prouocatione certato. ſi vincent: caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito: verberato, vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Hac lege duumuiri creati, qui ſe abſoluere non rebantur ea lege ne innoxium quidē poſſe: cum condēnaſſent: tū alter ex his, P. Horati tibi perduellionem iudico, inquit. lictor colliga manus. acceſſerat lictor, iniiciebatq́; laqueum. tū Horatius authore Tullo clemēte legis interprete, prouoco, inquit. ita de prouocatione certatū ad populum eſt. Moti hoīes ſunt in eo iudicio, maxime P. Horatio patre proclamante: ſe filiam iure cæſam iudicare. ni ita eſſet, patrio iure in filium animaduerſurum fuiſſe: orabat deinde, ne ſe, quem pauloante cū egregia ſtirpe conſpexiſſent: orbū liberis facerēt. inter hæc ſenex iuuenem amplexus, ſpolia Curiatiorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur: oſtentans, hunccine aiebat, quem modo decoratum, ouantemq́; victoria incedentem vidiſtis Quirites: eum ſub furca vinctum inter verbera, &
D cruciatus videre poteſtis? quod vix Albanorū oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I lictor, colliga manus: quæ pauloante armatæ imperium populo Ro. pepererūt. i, caput obnube liberatoris huius vrbis: arbori infelici ſuſpēde: verbera vel intra pomœrium, modo inter illa pila, & ſpolia hoſtium: vel extra pomœrium, modo intra ſepulchra Curiatiorū. quò enim ducere hunc iuuenem poteſtis, vbi non ſua decora eū à tanta fœditate ſupplicii vindicent? Non tulit populus nec patris lachrymas, nec ipſius parem in omni periculo animum: abſoluerūtq́; magis admiratione virtutis, q̄ iure cauſæ. Itaq; vt cædes manifeſta, aliquo tñ piaculo lueretur: imperatum patri, vt filium expiaret pecunia publica. is quibuſdā piacularibus ſacrificiis factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita ſunt transmiſſo per viam tigillo, capite adoperto, velut ſub iugum, miſit iuuenem. id hodie publice quoq; ſemp refectum manet: ſororium tigillum vocant. Horatiæ ſepulchrum, quo loco corruerat icta: cōſtructū eſt ſaxo quadrato. Nec diu pax Albana manſit. inuidia vulgi, quod tribus militibus fortuna publica cōmiſſa fuerit: vanum ingenium dictatoris corrupit. &, qm̄ recta conſilia haud bene euenerāt: prauis reconciliare popularium animos cœpit. Igitur vt prius in bello pacem, ſic in pace bellum quærens, quia ſuæ ciuitati animorum plus, q̄ virium cernebat eſſe: ad bellum palàm, atq; ex edicto gerendum alios concitat populos: ſuis per ſpeciem ſocietatis proditionem reſeruat. Fidenates colonia romana, Veientibus ſociis conſilii aſſumptis, pacto tranſitionis Albanorum, ad bellum atq; arma incitātur. Cum fidenæ aperte defeciſſent: Tullus Metio, exercituq́; eius ab Alba accito, contra hoſtes ducit. vbi Anienem tranſiit, ad confluentes collocat caſtra. Inter eum locum, & Fidenas Veientium exercitus Tyberim tranſierat. Hi & in acie propè flumen tenuere dextrum cornu, in ſiniſtro Fidenates propius montes conſiſtunt. Tullus aduerſus Veientem hoſtem dirigit ſuos. Albanos contra legionē Fidenatium collocat. Albano non plus animi erat, q̄ fidei: nec manere ergo, nec trāſire aperte auſus, ſenſim ad montes ſuccedit. inde vbi ſatis ſubiſſe ſeſe ratus eſt: erigit totam aciem, fluctuanſq́; animo, vt tereret tempus, ordines explicat. Conſilium erat: quà fortuna rem daret, eà inclinare vires. Miraculo primo eſſe Romanis, qui proximi ſteterant: vt nudari latera ſua ſociorum digreſſu ſenſerūt. inde eques citato equo nunciat regi: abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim vouit ſalios, fanaq́; Pallori, ac Pauori. equitem clara increpans voce, vt hoſtes exaudirent, redire in prælīū iubet. Nihil trepidatione opus eſſe, ſuo iuſſu circūduci Albanorū exercitum, vt Fidenatiū nuda terga inuadat. Idē imperat: vt haſtas equites erigere iubeat. Id factum magnæ parti peditum Romanorum cōſpectū abeuntis albani exercitus interſepſit. qui viderant: id, quod ab rege auditum erat, rati, eo acrius pugnant.

Terror

A Terror ad hoſtes tranſit,&audiuerát clara voce dictum:& magna pars Fidenatiũ,vt qui coloni additi
Romanis eſſent,latine ſciebant. Itaq; ne ſubito ex collibus decurſu Albanorum intercluderentur ab
oppido:terga vertunt. Inſtat Tullus,fuſoq; Fidenatiũ cornu, in Veientem alieno pauore perculſum
ferociter redit. nec illi tulere impetũ,ſed ab effuſa fuga flumen obiectum à tergo arcebat. Quò poſtq̃
fuga inclinauit,alii arma fœde iactantes in aquam cæci ruebant:alii, dum cunctantur in ripis, inter
fugæ pugnæq; conſilium oppreſſi:non alia ante Romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exerci-
tus ſpectator certaminis deductus in campos. Metius Tullo deuictos hoſtes gratulatur:cõtra Tullus
Metium benigne alloquit:(quod bene vertat)caſtra Albanos Romanis caſtris iungere iubet: ſacrifi
cium luſtrale in diem poſterum parat. Vbi illuxit,paratis oibus, vt aſſolet vocari ad concionẽ vtrũq;
exercitum iubet. præcones ab extremo orſi primo exciuere Albanos. hi nouitate ẽt rei moti,vt regem
Romanum concionantem audirent:proximi conſtitere. ex cõpoſito armata circundatur Romana le
gio. centurionibus datum negocium erat vt ſine mora imperia exequerentur. Tum ita Tullus infit.
Romani,ſi vnquam ante aliãs vllo in bello fuit, quod primum diis immortalibus gratias ageretis:
deinde veſtræ ipſorum virtuti:heſternum id præliũ fuit. dimicatum eſt enim non magis cũ hoſtibus,
q̃(quæ dimicatio maior,ac periculoſior eſt)cum proditione,ac perfidia ſociorũ. nam,ne vos falſa opi
nio teneat:iniuſſu meo Albani ſubiere ad montes:nec imperium illud meũ, ſed conſilium, & imperii
ſimulatio fuit:vt nec vobis ignorantibus deſeri vos,auerteretur à certamine animus: & hoſtibus cir
cũueniri ſe ab tergo ratis,terror,ac fuga iniiceretur. Nec ea culpa, quá arguo, oium Albanorum eſt.
ducẽ ſecuti ſunt:vt & vos,ſiquò ego inde agmen declinare voluiſſem: feciſſetis. Metius ille eſt ductor
itineris huius: Metius idem huius machinator belli: Metius fœderis Romani, Albaniq; ruptor. au-
deat deinde talia alius:niſi in hunc inſigne iam documentũ mortalibus dedero. Centuriones armati
Metium circũſiſtunt. rex cætera,vt orſus erat,peragit. Quod bonum,fauſtum, felixq; ſit populo Ro-
mano,ac mihi,vobiſq; Albani:populum omnem Albanũ Romá traducere in animo eſt: ciuitatem
dare plebi:primores in patres legere:vnam vrbem,vnam rempub. facere:vt ex vno quondam in duos
populos diuiſa Albana res eſt: ſic nunc in vnum redeat. Ad hæc Albana pubes inermis ab armatis
ſepta in variis voluntatibus,cõmuni tñ metu cogẽte,ſilentiũ tenet. tum Tullus,Meti Suffeti inquit:
ſi ipſe diſcere poſſes fidem,ac fœdera ſeruare:viuo tibi ea diſciplina à me adhibita eſſet:nunc quoniã
tuũ inſanabile ingenium eſt:at tu tuo ſupplicio doce humanũ genus ea ſancta credere, quæ à te vio-
B lata ſunt. vt igitur pauloante animũ inter Fidenatem,Romanamq; rẽ ancipitem geſſiſti: ita iam cor-
pus paſſim diſtrahendũ dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earum diſtentum illigat
Metiũ. deinde in diuerſum iter equi concitati,lacerũ in vtroq; curru corpus,qua inhæſerant vinculis
mẽbra,portantes. auertẽre oẽs à tanta fœditate ſpectaculi oculos. Primum,vltimumq; illud ſuppli-
cium apud Romanos exempli parũ memoris legum humanarum fuit. in aliis gloriari licet: nulli gen
tium mitiores placuiſſe pœnas. Inter hæc iam præmiſſi Albam erant equites: qui multitudinem tra
ducerent Romam. legiones deinde ductæ ad diruendam vrbem. quæ vbi intrauere portas: non quidẽ
fuit tumultus ille,nec pauor,qualis captarũ eſſe vrbium ſolet:cũ effractis portis, ſtratiſue ariete mu-
ris, aut arce vi capta,clamor hoſtilis,& curſus per vrbem armatorũ oia ferro,flãmaq; miſcet. ſed ſilen
tium triſte,ac tacita mœſtitia ita defixit oium animos:vt præ metu obliti quid relinquerent, quid ſe-
cum ferrent,deficiente conſilio,rogitanteſq; alii alios,nunc in liminibus ſtarent: nunc errabundi do
mos ſuas,vltimum illud viſuri peruagarẽtur. Vt vero iam equitum clamor exire iubentiũ inſtabat:
iam fragor tectorũ,quæ diruebantur, vltimis vrbis partibus audiebat:puluiſq; ex diſtantibus locis
ortus,velut nube inducta oia impleuerat: raptim quibus quiſq; poterat elatis, cum larẽ, ac penates,
tectaq;,in quibus natus quiſq;,educatuſq; eſſet:relinquentes,exirent:iam continens agmen migran-
tium impleuerat vias:& cõſpectus aliorũ mutua miſeratione integrabat lachrymas: voceſq; ẽt miſe-
rabiles exaudiebant,mulierum præcipue:cũ obſeſſa ab armatis tẽpla auguſta præterirent:ac velut ca
ptos relinquerent deos. Egreſſis vrbẽ Albanis Romanus paſſim publica,priuataq; oia tecta adęquat
ſolo. vnaq; hora quadringentorũ annorũ opus, quibus Alba ſteterat,excidio ac ruinis dedit. templis
tñ deũm(ita enim edictum ab rege fuerat)temperatũ eſt. Roma interim creſcit Albæ ruinis:duplica-
tur ciuiũ numerus:Cœlius additur vrbi mons:&,quo frequentius habitaretur,eandem ſedẽ Tullus
regiæ capit:ibiq; habitauit. principes Albanorũ in patres, vt ea quoq; pars reipublicæ creſceret:legit:
Tullios,Seruilios,Quintios, Geganios, Curiatios, Chlœlios: tẽplumq; ordini ab ſe aucto curiam
fecit:quæ hoſtilia vſq; ad patrũ noſtrorũ ætatẽ appellata eſt, & vt omnium ordinum viribus aliqd ex
nouo populo adiiceretur:equitũ decẽ turmas ex Albanis legit. legiones ẽt veteres eodem ſupplemẽto
expleuit:& nouas ſcripſit. Hac fiducia virium Tullus Sabinis bellũ indicit. genti ea tempeſtate ſecun
dum Hetruſcos opulentiſſimæ viris,armiſq;. vtrinq; iniuriæ factæ:ac res nequicquá erant repetitæ.
Tullus ad Feroniæ fanũ mercatu frequenti negociatores Romanos cõprehenſos querebatur: Sabini
ſuos prius in lucũ confugiſſe:ac Romæ retentos. Hæ cauſæ belli ferebantur. Sabini haud parum me-
mores, & ſuarum virium partem Romæ ab Tatio locatam, & Romanam rem nuper etiam adic-

C ctione populi Albani auctā, circūſpicere & ipſi externa auxilia. Hetruria erat vicina: proximi Hetruſcoꝝ Veientes. inde ob reſiduas belloꝝ iras maxime ſolicitatis ad defectionē animis, voluntarios traxere: & apud vagos quoſdā ex inopi plebe ēt merces valuit. publico auxilio nullo adiuti ſunt. valuitq; apud Veientes (nam de cęteris minus mirū eſt) pacta cū Romulo induciarū fides. Cum bellū vtrinq; ſumma ope pararent: vertiq; in eo res videretur: vtri prius arma inferrent: occupat Tullus in agrum Sabinum transire. pugna atrox ad ſyluā Malicuſam fuit. vbi & peditū quidē robore, cæterū equitatu aucto nuper, plurimū Romana acies valuit. ab equitibus repente inuectis turbati ordines ſunt Sabinorum. nec pugna deinde illis cōſtare, nec fuga explicari ſine magna cæde potuit. Deuictis Sabinis, cum in magna gloria, magniſq; opibus regnū Tulli, ac tota res Romana eſſet: nunciatum regi, patribuſq; eſt: in monte Albano lapidibus pluiſſe. quod cum credi vix poſſet: miſſis ad id viſendum prodigium, in conſpectu haud aliter, q̃ cum grandinem venti glomeratam in terras agunt: crebri cecidere cœlo lapides. viſi ēt audire vocem ingentem ex ſummi caçuminis luco: vt patrio ritu ſacra Albani facerent: quæ velut diis quoq; ſimul cum patria relictis, obliuioni dederant: & aut Romana ſacra ſuſceperant: aut fortunæ (vt fit) obirati cultum reliquerant deū̃. Romanis quoq; ab eodē prodigio nouendiale ſacrum publice ſuſceptum eſt: ſeu voce cœleſti ex Albano monte miſſa (nam id quoq; traditur) ſeu aruſpicum monitu. manſit certe ſolēne: vt quandocunq; idem prodigium nunciaretur: feriæ per nouem dies agerētur. Haud ita multo poſt peſtilentia laboratum eſt. vnde cum pigritia militandi oriretur: nulla tñ ab armis quies dabatur à bellicoſo rege, ſalubriora ēt credēte militiæ, q̃ domi iuuenum corpora eſſe: donec ipſe quoq; longinquo morbo eſt implicitus. tunc adeo fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiritus illi feroces: vt qui nihil ante ratus eſſet minus regium, q̃ ſacris dedere animum: repente oībus, magnis, paruiſq; ſuperſtitionibus obnoxius degeret: religionibuſq; ēt populum impleret. vulgo iam homines eum ſtatum rerū, qui ſub Numa rege fuerat: requirentes, vnam opem ægris corporibus relictam, ſi pax, veniaq; ab diis impetrata eſſet: credebant. Ipſum regē tradunt voluentem cōmentarios Numæ, cū ibi quædā occulta ſolēnia ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet: operatū his ſacris ſe abdidiſſe: ſed nō rite initū, aut curatū id ſacrū eſſe: nec ſolū nullam ei oblatā cœleſtiū ſpeciē: ſed ira Iouis ſolicitati praua religione fulmine ictum cū domo cōflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta. Mortuo Tullo, res, vt inſtitutū iam inde ab initio erat: ad patres redierat: hiq; interregē nominauerant, quo comitia habente, Ancū Martium regē populus creauit: patres fuere authores. Numæ Pompilii regis nepos filia ortus Ancus Martius erat. q vt regnare cœpit:

D & auitæ gloriæ memor, & quia proximū regnum cæteris egregium ab vna parte haud ſatis proſperū fuerat, aut neglectis religionibus, aut praue cultis: longeq; antiquiſſimum ratus ſacra publica, vt ab Numa inſtituta erant, facere, oīa ea ex cōmentariis regis pontificē maximum in album relata proponere in publico iubet. inde & ciuibus ocii cupidis, & finitimis ciuitatibus facta ſpes, in aui mores, atq; inſtituta regem abiturū. Igitur Latini, cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat: ſuſtulerāt animos. & cum incurſionem in agrū Romanum feciſſent: repetentibus res Romanis ſuperbe reſponſum reddiderunt: deſidem Romanū regem inter ſacella, & aras acturū eſſe regnū rati. Medium erat in Anco ingeniū, & Numæ, & Romuli memor: & præterq̃ quod aui regno magis neceſſariam fuiſſe pacem credebat, cū in nouo, tum feroci populo: ēt quod illi contigiſſet ociū ſine iniuria, id ſe haud facile habiturum: tentari patientiam, & tentatam contēni: temporaq; eſſe Tullo regi aptiora, q̃ Numæ. vt tñ, quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet: à ſe bellicæ cærimoniæ proderentur: nec gererētur ſolum, ſed ēt indicerentur bella aliquo ritu: ius ab antiqua gente Æquicolis, quod nunc fœciales habēt: deſcripſit: quo res repetunť. Legatus vbi ad fines eoꝝ venit, vnde res repetuntur: capite velato (filum lanę velamen eſt) Audi Iupiter, inquit: audite fines: (cuiuſcūq; gentis ſunt, nominat:) audiat fas. ego ſum publicus nuncius populi Romani: iuſte pieq; legatus venio: verbiſq; meis fides ſit. Peragit deinde poſtulata. inde Iouem teſtē facit. Si ego iniuſte, impieq; illos hoīes, illaſq; res dedier nuncio populi Romani mihi expoſco: tū patriæ cōpotem me nunq̃ ſinas eſſe. Hæc, cū fines ſupra ſcādit: hæc, quicūq; ei primus vir obuius fuerit: hæc portā ingrediens, hæc foꝝ ingreſſus, paucis verbis carminis, cōcipiendiq; iuriſiurādi mutatis, peragit. ſi nō dedunť, quos expoſcit: diebus tribus & triginta (tot enim ſolēnes ſunt) peractis, bellum ita indicit. Audi Iupiter, & tu Iuno: Quirine, diiq; omnes cœleſtes, voſq; terreſtres, voſq; inferni audite. ego vos teſtor: populū illum (quicunq; eſt, nominat) iniuſtum eſſe: neq; ius perſoluere. ſed de iſtis rebus in patria maiores natu cōſulemus, quo pacto ius noſtrum adipiſcamur. Cum his nuncius Romā ad conſulendum redit: confeſtim rex ex his fermè verbis patres conſulebat. Quarum rerū, litium, cauſarum condixit paterpatratus populi Romani Quiritium patripatrato priſcoꝝ Latinoꝝ, hoībuſq; priſcis Latinis: quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt: quas res dari, fieri, ſolui oportuit: dic, inquit ei, quem primum ſententiā rogabat: quid cenſes: tū ille. Puro, pioq; duello quærēdas cenſeo: itaq; cōſentio, conſciſcoq;. Inde ordine alii rogabantur quādoq; pars maior eoꝝ, qui aderant, in eandem ſententiā ibat: bellum erat cōſenſu fieri ſolitum: vt fœcialis haſtam ferratam, aut ſanguineā præuſtam ad fines eoꝝ ferret, & non minus tri-

bus

A bus puberibus præſentibus diceret. Quod populi priſcorum Latinorum, hominesq́; priſci Latini
aduerſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerūt: quod populus Romanus Quiritiū
bellum cū priſcis Latinis iuſſit eſſe: ſenatusq́; populi Romani Quiritium cenſuit, conſenſit, cōſciuit:
vt bellum cū priſcis Latinis fieret: ob eam rē ego, populusq́; Romanus populis priſcorꝫ Latinorꝫ, ho-
minibusq́; priſcis Latinis bellum indico: facioq́;. Id vbi dixiſſet: haſtam in fines eorꝫ emittebat. Hoc
tum modo ab Latinis repetitæ res: ac bellum indictū: moremq́; eum poſteri accęperunt. Ancus de-
mandata cura ſacrorꝫ flaminibus, ſacerdotibusq́; aliis, exercitu nouo conſcripto profectus Politoriū
vrbem Latinorum vi cæpit. ſecutusq́; morem regum priorꝫ, qui rem Romanam auxerāt hoſtibus in
ciuitatem accipiendis: multitudinem omnē Romam traduxit. & cum circa palatium ſedem veteres
Romani, Sabini Capitolium, atq; arcem, Cœlium montē Albani impleſſent: Auentinū nouæ mul-
titudini datum. additi eidem haud ita multo poſt, Tellenis, Ficanaq́; captis, noui ciues. Politorium
inde rurſus bello repetitum: quod vacuum occupauerant priſci Latini. eaq́; cauſa diruēdæ vrbis eius
fuit Romanis: ne hoſtium ſemper receptaculum eſſet. Poſtremo omni bello Latino Medulliam cōpul-
ſo, aliquādiu ibi marte incerto, varia victoria pugnatum eſt. nam & vrbs tuta munitionibus, præſi-
dioq́; firmata valido erat: & caſtris in aperto poſitis, aliquoties exercitus Latinus cominus cū Roma-
nis ſigna contulerat. Ad vltimum oībus copiis cōnixus Ancus acie primū vincit: inde ingenti prędā
potitus Romam redit: tum quoq; multis millibus Latinorꝫ in ciuitatem accęptis. quibus, vt iunge-
retur Palatio Auentinum: ad Murciæ datæ ſedes. Ianiculum quoq; adiectum, non inopia loci: ſed ne-
quando ea arx hoſtiū eſſet. id non muro ſolū, ſed etiam ob cōmoditatem itineris ponte Sublicio tum
primū in Tyberi facto, coniungi vrbi placuit. Quiritium quoq; foſſa, haud paruum munimentum
à planioribus additum locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, cū in tanta mul-
titudine hoīum, diſcrimine recte an perperā facti confuſo, facinora clandeſtina fierent: carcer ad ter-
rorem increſcentis audaciæ media vrbe imminens foro ędificatur. nec vrbs tantū hoc rege creuit: ſed
ēt ager, finesq́;: ſylua Mæſia Veientibus adempta, vſq; ad mare imperium prolatū: & in ora Tyberis
Hoſtia vrbs condita: ſalinæ circa factæ: egregieq́; rebus bello geſtis, ædes Iouis Feretrii amplificata.

Anco regnante Lucumo vir impiger, ac diuitiis potens Romam cōmigrauit, cupidine maxime, ac
ſpe magni honoris: cuius adipiſcendi Tarquinis (nam ibi quoq; peregrina ſtirpe oriundus erat) fa-
cultas non fuerat. Demarati Corinthii filius erat, qui ob ſeditiones domo profugus cum Tarquiniis
forte cōſediſſet: vxore ibi ducta duos filios genuit. nomina his Lucumo, atq; Aruns fuerunt. Lucumo
B ſuperfuit patri bonorꝫ omniū hæres: Aruns prior, q̄ pater moritur, vxore grauida relicta. nec diu ma-
net ſuperſtes filio pater. qui cum ignorans nurū ventrē ferre, immemor in teſtādo nepotis deceſſiſſet:
puero poſt aui mortē in nullam ſortē bonorꝫ nato ab inopia Egerio inditū nomen. Lucumoni cōtra
omnium hæredi bonorꝫ cū diuitiæ iam animos facerēt: auxit ducta in matrimoniū Tanaquil, ſum-
mo loco nata: & quæ haud facile iis, in quibus nata erat, humiliora ſineret. ea cū illi nupſiſſet: ſpernen-
tibus Hetruſcis Lucumonē exule aduena ortum, ferre indignitatē non potuit. oblitaq́; ingenitæ erga
patriam charitatis, dūmodo virum honoratū videret: conſilium migrandi ab Tarquiniis cæpit. Ro-
ma eſt ad id potiſſimū viſa. In nouo populo, vbi omnis repentina, atq; ex virtute nobilitas ſit: futurū
locū forti, ac ſtrenuo viro. regnaſſe Tatium Sabinū: acceſſitū in regnū Numam à Curibus: & Ancū
Sabina matre ortū: nobilemq́; vna imagine Numæ eſſe. facile viro pſuadet, vt cupido honorū: & cui
Tarquinii materna tm̄ patria eſſet. Sublatis itaq; rebus cōmigrant Romam. Ad Ianiculū forte ven-
tum erat. ibi ei carpento ſedenti cū vxore aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileū aufert: ſuperq́; car-
pentum cū magno clangore volitās rurſus velut miniſterio diuinitus miſſa capiti apte repoſuit: inde
ſublimis abiit. accæpiſſe id auguriū læta dicitur Tanaquil, perita, vt vulgo Hetruſci, cœleſtiū prodi-
giorum mulier. excelſa, & alta ſperare cōplexa virū iubet. eam alitē ea regione cœli & eius dei nunciā
veniſſe: circa ſummum culmen hoīs auſpicium feciſſe: leuaſſe humano ſuperpoſitū capiti decus: vt di-
uinitus eidem redderet. Has ſpes, cogitationesq́; ſecum portantes vrbem ingreſſi ſunt: domicilioq́;
ibi cōparato, L. Tarquinium Priſcum edidere nomen. Iam & Romanis cōſpicuum eum nouitas, di-
uitiæq́; faciebant: & ipſe quoq; fortunā benigno alloquio, comitate inuitandi, beneficiisq́; quos po-
terat ſibi conciliando, adiuuabat: donec in regiam quoq; de eo fama perlata eſt. notitiaq́; eum breui
apud regem, liberaliter, dextereq́; obeundo officia, in familiaris amicitiæ adduxerat iura: vt publicis
pariter, ac priuatis conſiliis bello domiq; intereſſet: & per oīa expertus, poſtremo tutor etiam liberis
regis teſtamento inſtitueretur. Regnauit Ancus annos quatuor & viginti, cuilibet ſuperiorū regū
belli, pacisq́; & artibus, & gloria par. Iam filii prope puberem ætatem erant. eo magis Tarquinius
inſtare: vt quamprimū comitia regi creando fierent: quibus indictis, ſub tēpus pueros venatū able-
gauit. isq́; primus & petiſſe ambitioſe regnū, & orationē dicitur habuiſſe ad cōciliandos plebis ani-
mos cōpoſitam. Cum ſe non rem nouam petere: quippe qui non primus, quod quiſquā indignari,
mirari ue poſſet: ſed tertius Romæ peregrinus regnū affectet. & Tatium non ex peregrino ſolum, ſed
etiam ex hoſte regem factū. & Numam ignarū vrbis, nō petētem in regnum vltro accitum. ſe ex quo

C ſui potens fuerit:Romam cum coniuge,ac fortunis oĩbus cõmigraſſe.maiorem partem ætatis eius,
qua ciuilibus officiis ſungantur hoĩes: Romæ ſe, q̃ in vetere patria vixiſſe.domi, militiæq; ſub haud
pœnitendo magiſtro, ipſo Anco rege Romana ſe iura, Romanos ritus didiciſſe. obſequio, & obſer-
uantia in regem cum oĩbus,benignitate erga alios cũ rege ipſo certaſſe. Hæc eum haud falſa memo
rantẽ ingenti cõſenſu populus Romanus regnare iuſſit.ergo virũ cætera egregiũ,ſecuta,quã in petẽ-
do habuerat,ẽt regnantem ambitio eſt.nec minus regni ſui firmandi,q̃ augendæ reipublicæ memor,
centum in patres legit:qui deinde minorꝝ gentium ſunt appellati: factio haud dubia regis: cuius be-
neficio in curiã venerant. Bellũ primũ cũ Latinis geſſit.& oppidũ ibi Appiolas vi cæpit:prædaq; inde
maiore q̃ quanta belli fama fuerat,reuecta,ludos opulẽtius inſtructiusq;,q̃ priores reges,fecit. Tum
primũ circo,qui nunc maximus dicitur: deſignatus locus eſt. loca diuiſa patribus, equitibusq;, vbi
ſpectacula ſibi quiſq; facerent:fori appellati. Spectauere, furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſu-
ſtinentibus pedes.ludicrũ fuit equi,pugileſq; ex Hetruria maxime acciti. ſolẽnes deinde annui man-
ſere ludi,Romani,Magniq; varie appellati.ab eodẽ rege & circa forũ priuatis ædificanda diuiſa ſunt
loca:porticus,tabernæq; factæ.muro quoq; lapideo circũdare vrbem parabat:cum Sabinum bellum
cœptis interuenit.adeoq; ea ſubita res fuit:vt prius Anienem tranſirent hoſtes:q̃ obuiam ire,ac pro-
hibere exercitus Romanus poſſet. itaq; trepidatũ Romæ eſt. & primo dubia victoria magna vtrinq;
cæde pugnatum eſt. reductis deinde in caſtra hoſtium copiis, datoq; ſpacio Romanis ad cõparandũ
deintegro bellum, Tarquinius equitem maxime ſuis deeſſe viribus ratus, ad Ramnenſes, Titienſes,
Luceres,quas centurias Romulus ſcripſerat:addere alias conſtituit:ſuoq; inſignes relinquere noĩe.id
quia inaugurato Romulus fecerat: negare Accius Nauius inclytus ea tẽpeſtate augur,neq; mutari,
neq; nouum conſtitui,niſi aues addixiſſent:poſſe.ex eo ira regi mota.eludenſq; artẽ(vt ferunt)agẽdũ,
inquit,diuine tu, inaugura:fieri'ne poſſit,quod nunc ego mente concipio.cũ ille in augurio re exper-
tus profecto futuram dixiſſet:atqui hoc animo agitaui,inquit:te nouacula cotem diſciſſurum. cape
hæc:& perage,quod aues tuæ fieri poſſe portendunt. Tum illum haud cunctanter diſcidiſſe cotem fe-
runt. Statua Accii capite velato,quo in loco res acta eſt: in comitio in gradibus ipſis ad læuam cu-
riæ fuit.cotem quoq; eodẽ loco ſitam fuiſſe memorant: vt eſſet ad poſteros miraculi eius monimen-
tum.auguriis certe,ſacerdotioq; augurũ tantus honos acceſſit: vt nihil belli,domiq; poſtea, niſi au-
ſpicato gereretur:concilia populi,exercitus vocati,ſumma rerum, vbi aues non admiſiſſent, dirime-
D rentur. Neq; tum Tarquinius de equitum centuriis quicq̃ mutauit:numero tñ alterum adiecit: vt
mille & trecenti equites in tribus centuriis eſſent.poſteriore modo ſub iiſdem nominibus, qui additi
erant:appellati ſunt.quas nunc,quia geminatæ ſunt:ſex vocant centurias.Hac parte copiarũ aucta,
iterum cum Sabinis confligitur. ſed præterquã quod viribus creuerat Romanus exercitus:ex occul-
to ẽt additur dolus:miſſis,qui magnam vim lignorum in Anienis ripa iacentem, ardentẽ in flumen
conicerent. ventoq; iuuante accenſa ligna,& pleraq; in ratibus impacta ſublicis cũ hærerent:pontẽ
incẽdunt.ea quoq; res in pugna terrorem attulit Sabinis: effuſis eadẽ fugam impedit. multiq; mor-
tales,cum hoſtem effugiſſent: in flumine ipſo periere. quorum fluitantia arma ad vrbem cognita in
Tyberi,prius penè,q̃ nunciari poſſet, inſignem victoriam fecere. Eo prælio præcipua equitũ gloria
fuit.vtrinq; ab cornibus poſitos, cum iam pelleretur media peditum ſuorum acies: ita incurriſſe ab
lateribus ferunt:vt non ſiſterent modo Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus:ſed ſubito in
fugam auerterẽt.montes effuſo curſu Sabini petebant: & pauci tenuere. maxima pars, vt ante dictũ
eſt,ab equitibus in flumen acti ſunt. Tarquinius inſtandum perterritis ratus,præda, captiuiſq; Ro-
mam miſſis,ſpoliis hoſtium(votum id Vulcano erat)ingenti cumulo accẽſis, pergit porrò in agrũ
Sabinum exercitum inducere.& quanquam male geſta res erat:nec geſturos melius ſperare poterant:
tamen quia conſulendi res nõ dabat ſpacium:iere obuiam Sabini tumultuario milite. iterumq; ibi
fuſi perditis iam propè rebus pacem petiere. Collatia, & quicquid circa Collatiã agri erat: Sabinis
ademptum.Egerius(fratris hic filius erat regis),Collatiæ in præſidio relictus. deditoſq; Collatinos
ita accipio:eamq; deditionis formulã eſſe.Rex interrogauit. Eſtis'ne vos legati oratoreſq; miſſi à po
pulo Collatino:vt vos,populumq; Collatinum dederetis? Sumus. Eſt'ne populus Collatinus in ſua
poteſtate?Eſt.Deditis'ne vos,populumq; Collatinum,vrbem, agros,aquã,terminos,delubra,vten-
ſilia,diuina,humanaq; omnia in meam,populiq; Romani ditionẽ?Dedimus. Et ego recipio. Bello
Sabino perfecto,Tarquinius triumphans Romam rediit.inde priſcis Latinis bellum fecit.vbi nuſq̃
ad vniuerſæ rei dimicationem ventum eſt.ad ſingula oppida circunferendo arma nomen omne Lati
num domuit.Corniculum,Ficulnea vetus,Cameria,Cruſtumerium,Ameriola,Medullia,Nomen-
tum,hæc de priſcis Latinis,aut qui ad Latinos defecerant: capta oppida. Pax deinde facta. Maiore
inde animo pacis opera inchoata:q̃ quanta mole geſſerat bella:vt non quietior populus domi eſſet,
quàm militiæ fuiſſet.nam & muro lapideo', cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat: vr-
bem,quam nondum munierat:cingere parat.& infima vrbis loca circa forũ, aliaſq; interiectas colli-
bus conualles,quia ex planis locis haud facile euehebant aquas:cloacis è faſtigio in Tyberim ductis
ſiccat;

A ſiccat:& aream ad ædem in Capitolio Iouis,quam vouerat bello Sabino,iam præſagiente animo fu-
turam olim amplitudinem loci:occupat fundamentis. Eo tempore in regia prodigiũ viſu,euentuq́;
mirabile fuit.Puero dormienti,cui Seruio Tullio nomen fuit: caput arſiſſe ferunt multorũ in cõſpe-
ctu. plurimo igitur clamore inde ad tantæ rei miraculum orto excitum regem. & cũ quidam familia-
rium aquam ad reſtinguendũ ferret:ab regina retentum: ſedatoq́; iam tumultu, moueri vetuiſſe pue-
rum:donec ſua ſponte experrectus eſſet.mox cũ ſomno & flãmam abiiſſe. Tum adducto in ſecretum
viro Tanaquil. Videſ ne tu puerũ hunc,inquit:quẽ tam humili cultu educamus? ſcire licet hunc lu-
men quondã rebus noſtris dubiis futurũ, præſidiumq́; regiæ afflictæ. proinde materiem ingentis pu-
blice,priuatimq́; decoris omni indulgentia noſtra nutriamus. inde puerũ liberũ loco cœptum ha-
beri:erudiriq́; artibus,quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitãtur. Euenit facile,quod diis
cordi eſſet.iuuenis euaſit veræ indolis regiæ.nec,cũ quæreretur gener Tarquinio: quiſquã Romanæ
iuuentutis vlla arte conferri potuit.filiamq́; ei ſuam rex deſpondit. Hic quacunq; de cauſa tantus illi
honos habitus credere prohibet ſerua natum eum:paruumq́; ipſum ſeruiſſe. eorum magis ſententiæ
ſum:qui Cornelio capto Seruii Tullii, qui princeps in illa vrbe fuerat, grauidã viro occiſo vxorem,
cũ inter reliquas captiuas cognita eſſet: ob vnicam nobilitatẽ ab regina Romana prohibitã ferunt
ſeruitio partum Romæ edidiſſe Priſci Tarquinii domo:inde tanto beneficio, & inter mulieres fami-
liaritatẽ auctam:& puerũ in domo à paruo educatũ in charitate, atq; honore fuiſſe. fortunã matris,
quod capta patria in hoſtiũ manus venerit: vt ſerua natus crederetur, feciſſe. Duodequadrageſimo
fermè anno.ex quo regnare cœperat Tarquinius:nõ apud regẽ modo,ſed apud patres,plebemq́; lon-
ge maximo honore Seruius Tullius erat. Tũ Anci filii duo etſi antea ſemꝑ pro indigniſſimo habue-
rant,ſe patrio regno tutoris fraude pulſos:regnare Romæ aduenã,nõ modo nõ vicinæ,ſed ne Italicę
quidem ſtirpis: tum impenſius his indignitas creſcere: ſi ne ab Tarquinio quidẽ ad ſe rediret regnũ:
ſed præceps inde porrò ad ſeruitia caderet: vt in eadẽ ciuitate poſt centeſimum ferè annum, q̃ Romu-
lus deo prognatus,deus ipſe tenuerit regnũ, donec in terris fuerit:id ſeruus ſerua natus poſſideat. tũ
cõmune Romani nominis,tum præcipue id domus ſuæ dedecus fore, ſi Anci regis virili ſtirpe ſalua,
non modo aduenis,ſed ſeruis ẽt regnum Romæ pateret.ferro igitur eã arcere cõtumeliam ſtatuunt,
ſed & iniuriæ dolor in Tarquiniũ ipſum magis, q̃ in Seruium eos ſtimulabat: & quia grauior vltor
cædis,ſi ſupereſſet,rex futurus erat,q̃ priuatus:tũ Seruio occiſo,quẽcunq; alium generum delegiſſet:
B eundẽ regni hæredem facturus videbatur:ob hæc ipſi regi inſidiæ parantur. Ex paſtoribus duo ferociſſi-
mi delecti ad facinus,qui conſueti erant vterq; agreſtibus ferramentis, in veſtibulo regiæ q̃ potuere
tumultuoſiſſime ſpecie rixæ in ſe oẽs apparitores regios conuertunt. inde cum ambo regem appella-
rent:clamorq́; eorum penitus in regiam perueniſſet: euocati ad regem pergunt. primo vterq; vocife-
rari:& certatim alter alteri obſtrepere.coerciti ab lictore,& iuſſi inuicem dicere,tandem obloqui deſi-
ſtunt.vnus rem ex cõpoſito orditur.dum intentus in eum ſe rex totus auerteret,alter elatam ſecurim
in caput deiecit:relictoq́; in vulnere telo,ambo ſe foras eiiciunt. Tarquinium moribũdum cum qui
circa erant excepiſſent,illos fugientes lictores cõprehendunt.clamor inde,cõcurſusq́; populi,miran-
tium quid rei eſſet. Tanaquil inter tumultum claudi regiam iubet: arbitros eiecit: ſimul quæ curãdo
vulneri opus ſunt,tanq̃ ſpes ſubeſſet:ſedulo comparat: ſimul,ſi deſtituat ſpes: alia præſidia molitur.
Seruio propere accito cum penè exanguem virum oſtendiſſet:dextram tenens,orat: ne inultam mor-
tem ſoceri,ne ſocrum inimicis ludibrio eſſe ſinat. tuũ eſt, inquit,Serui, ſi vir es,regnũ: non eorũ qui
alienis manibus peſſimũ facinus fecere. erige te:deoſq́; duces ſequere:qui clarũ hoc fore caput diuino
quondã circũfuſo igni portenderunt. nũc te illa cœleſtis excitet flãma: nunc expergiſcere vere. & nos
peregrini regnauimus.qui ſis,nõ vnde natus ſis,reputa.ſi tua re ſubita cõſilia torpent:at tu mea con-
ſilia ſequere. Cum clamor impetuſq́; multitudinis vix ſuſtineri poſſet: ex ſuperiore parte ædium per
feneſtras in nouam viã verſus(habitabat enim rex ad Iouis ſtatoris ædem) populum Tanaquil allo-
quitur. Iubet bono aĩo eſſe.ſopitũ fuiſſe regem ſubito ictu:ferrum haud alte in corpus deſcendiſſe, iã
ad ſe rediſſe:inſpectũ vulnus abſterſo cruore:oĩa ſalubria eſſe. cõfidere propediem ipſum eos viſuros.
Interim Seruio Tullio iubere populũ dicto audientẽ eſſe: eum iura redditurũ, obiturumq́; alia regis
munia. Seruius cũ trabea,& lictoribus prodit:ac ſede regia ſedens alia decernit: de aliis conſulturũ
ſe regẽ eſſe ſimulat. Itaq; ꝑ aliquot dies,cũ iam expiraſſet Tarquinius: celata morte per ſpeciẽ alienæ
fungẽdæ vicis,ſuas opes firmauit.tum demũ palã facta ex cõploratione in regia orta,Seruius præ-
ſidio firmo munitus, primus iniuſſu populi voluntate patrum regnauit. Anci liberi iam tum cõpre-
henſis ſceleris miniſtris,vt viuere regẽ,& tãtas eſſe opes Seruii nũciatũ eſt, Sueſſam Pometiã exulatũ
ierant. Nec iã publicis magis cõſiliis Seruius,q̃ priuatis munire opes. & ne qualis Anci liberum aĩus
aduerſus Tarquiniũ fuerat,talis aduerſus ſe Tarquinii liberũ eẽt:duas filias iuuenibus regiis, Lucio
atq; Arunti Tarquiniis iungit. nec rupit tñ fati neceſſitatẽ humanis cõſiliis: quin inuidia regni ẽt in-
ter domeſticos infida oĩa, atq; infeſta faceret. Peropportune ad præſentis quietem ſtatus bellum cum
Veientibus,(iam enim induciæ exierãt)aliiſq́; Hetruſcis ſumptum. in eo bello, & virtus, & fortuna

C cenituit Tullii. fuſoq; ingenti hoſtium exercitu haud dubius rex, ſeu patrum, ſeu plebis animus peri-
clitaretur: Romam rediit. aggrediturq; inde pacis longe maximum opus: vt quẽadmodum Numa
diuini author iuris fuiſſet: ita Seruium conditorem omnis in ciuitate diſcriminis, ordinumq;, qbus
inter gradus dignitatis, fortunæq; aliquid interlucet: poſteri fama ferrent. Cenſum enim inſtituit, rẽ
ſaluberrimã tanto futuro ĩperio: ex quo belli, pacisq; munia nõ viritim, vt ante, ſed pro habitu pecu-
niarũ fierent. tũ claſſes, centuriasq;, & hũc ordinẽ ex cenſu deſcripſit, vel paci decorũ, vel bello. Ex iis,
q centum milliũ æris, aut maiorem cenſum haberẽt: LXXX confecit centurias: quadragenas ſenio
rum, ac iuniorum. prima claſſis oẽs appellati. ſeniores, ad vrbis cuſtodiam vt præſto eſſent: iuuenes,
vt foris bella gererent. arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære: hæc vt tegumẽ-
ta corporis eſſent. tela in hoſtem, haſtaq;, & gladius. additæ huic claſſi duæ fabrũm centuriæ: quę ſine
armis ſtipendia facerent. datum munus: vt machinas in bello ferrent. Secunda claſſis intra centum
vſq; ad quinq; & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. & ex his ſenioribus, iunioribusq; viginti cõ-
ſcriptæ cẽturiæ: arma imperata, ſcutum pro clypeo, & præter loricam omnia eadem. Tertiæ claſſis in
quinquaginta milliũ cenſum eſſe voluit. totidẽ centuriæ & eæ, eodemq; diſcrimine ætatũ factæ: nec
de armis quicq̃ mutatũ: ocreæ tñ ademptę. In quarta claſſe cẽſus, quinq; & viginti milliũ: totidẽ centu-
riæ factę, arma mutata: nihil p̃ter haſtã & verutũ datũ. Quinta claſſis aucta: centuriæ triginta factæ.
fundas, lapidesq; miſſiles hi ſecum gerebant. in his accenſi cornicines, tibicinesq; in tres centurias
diſtributi. vndecim millibus hæc claſſis cẽſebatur. Hinc minor cenſus reliquam multitudinẽ habuit.
Inde vna centuria facta eſt immunis militia. Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoq;, equitum ex
primoribus ciuitatis XII ſcripſit centurias. ſex item alias centurias, tribus ab Romulo inſtitutis,
ſub iiſdem, quibus inauguratæ erant, nominibus fecit. ad equos emendos dena millia æris ex publico
data: & qbus equos alerent, viduæ attributæ: quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hæc
omnia in dites à pauperibus inclinata onera. Deinde eſt honos additus. nõ enim, vt ab Romulo tra-
ditum cæteri ſeruauerant reges: viritim ſuffragium eadem vi, eodemq; iure promiſcue oĩbus datũ eſt:
ſed gradus facti: vt neq; excluſus quiſquam ſuffragio videretur: & vis omnis penes primores ciuita-
tis eſſet. equites enim vocabantur primi, LXXX inde primæ claſſis centuriæ primum peditũ vo-
cabantur. ibi ſi variaret: quod raro incidebat: vt ſecundæ claſſis vocarẽtur: nec ferè vnquam infra ita
deſcenderent: vt ad infimos peruenirent. Nec mirari oportet: hunc ordinem, qui nunc eſt, poſt exple-
tas quinq; & XXX tribus, duplicato earum numero, centuriis iuniorum, ſeniorumq; ad inſtitutã
ab Seruio Tullio ſummam non conuenire. quadrifariam enim vrbe diuiſa regionibus, collibusq;,
D quæ habitabantur partes, tribus eas appellauit, vt ego arbitror, ab tributo. nam eius quoq; æquali-
ter ex cenſu conferendi ab eodem inita ratio eſt. neq; hæ tribus ad centuriarum diſtributionem, nume-
rumq; quicq̃ pertinuere. Cenſu perfecto, quem maturauerat metu legis de incẽſis latæ: cũ vinculorũ
minis, mortisq; edixit: vt omnes ciues Romani equites, peditesq; in ſuis quiſq; centuriis in campo
Martio prima luce adeſſent. ibi inſtructum exercitum omnem ſue, oue, taurisq; tribus luſtrauit. idq;
conditum luſtrum appellatũ: quia in cenſendo finis factus eſt. Millia LXXX eo luſtro ciuium cenſa
dicuntur. Adiicit ſcriptorum antiquiſſimus Fabius Pictor: eorum, qui ferre arma poſſent: eum nu-
merum fuiſſe. Ad eam multitudinem vrbs quoq; amplificanda viſa eſt. addit duos colles, Quirinalẽ,
Viminalemq;. inde deinceps auget Eſquilias: ibiq; ipſe, vt loco dignitas fieret: habitat. aggere, & foſ-
ſis, & muro vrbem circũdat. item pomœrium profert. Pomœrium verbi vim ſolam intuentes poſt-
mœnium interpretantur eſſe. eſt autem magis circa murum locus: quẽ in condendis vrbibus quon-
dam Hetruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conſecrabant: vt neq; in-
teriore parte ædificia mœnibus continuarentur: quæ nunc vulgo etiam coniunguntur: & extrinſecus
puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. hoc ſpacium, quod neq; habitari, neq; arari fas erat: non
magis quod poſt murum eſſet, q̃ quod murus poſt id: pomœrium Romani appellarunt. & in vrbis
incremento ſemper, quantum mœnia proceſſura erant: tantum termini hi conſecrati proferebantur.
Aucta ciuitate magnitudine vrbis, formatis oĩbus domi, & ad belli, & ad pacis vſus, ne ſemp armis
opes acquirerentur: conſilio augere imperium conatus eſt: ſimul & aliquod addere vrbi decus. Iam tũ
erat inclytum Dianæ Epheſiæ fanum. id cõmuniter à ciuitatibus Aſiæ factum fama ferebat. Cum cõ-
ſenſum, deosq; conſociatos laudaret mire Seruius inter proceres Latinorum: cum quibus publice pri
uatimq; hoſpitia, amicitiasq; de induſtria iunxerat: ſæpe iterando eadem, perpulit tandem: vt Romæ
fanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent. ea erat confeſſio: caput rerum Romam
eſſe. de quo toties armis certatum fuerat. id quanq̃ omiſſum iam ex omnium cura Latinorum ob rẽ
toties infeliciter tentatam armis, videbatur: vni ſe ex Sabinis fors dare viſa eſt priuato conſilio impe
max. lib. 7. c. iij. rii recuperandi. Bós in Sabinis nata cuidã patrifamiliæ dicitur miranda magnitudine, ac ſpecie. fixa
per multas ætates cornua in ueſtibulo templi Dianæ monumẽtum ei fuere miraculo. habita, vt erat,
res prodigii loco eſt. & cecinere vates: cuius ciuitatis eam ciues Dianæ immolaſſent: ibi fore imperiũ.
idq; carmẽ p̃uenerat ad antiſtitem fani Dianæ. Sabinus, vt primũ apta dies ſacrificio viſa eſt: bouem
Romam

A Romam actam deducit ad fanum Dianæ:& ante aram ſtatuit. Ibi antiſtes Romanus, cum eum ma-
gnitudo victimæ celebrata fama mouiſſet:memor reſponſi, Sabinũ ita alloquitur. Quidnam tu ho-
ſpes paras, inquit, inceſte ſacrificiũ Dianæ facere? quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima val-
le perfluit Tyberis. Religione tactus hoſpes, qui omnia, vt prodigio reſponderet euentus, cuperet ri-
te facta: extemplo deſcendit ad Tyberim. interea Romanus immolat Dianæ bouem. id mire gratum
regi, atq; ciuitati fuit. Seruius, quanquã iam vſu haud dubie regnũ poſſederat: tamen quia interdum
iactari voces à iuuene Tarquinio audiebat:ſe iniuſſu populi regnare: conciliata prius voluntate ple-
bis, agro capto ex hoſtibus viritim diuiſo, auſus eſt ferre ad populum: vellent: iuberént ne ſe regnare.
tan oq; conſenſu, quanto haud quiſquã alius ante, rex eſt declaratus. neq; ea res Tarquinio ſpem affe-
ctandi regni minuit. imò eo impenſius, quia de agro plebis aduerſum patrum voluntatem ſenſerat
agi: criminandi Seruii apud patres, creſcendiq; in curia ſibi occaſionem datã ratus eſt:& ipſe iuuenis
ardentis animi, & domi vxore Tullia inquietum animum ſtimulante. Tulit enim Romana regia ſce-
leris tragici exemplum, vt tædio regum maturior veniret libertas: vltimumq; regnum eſſet, quod ſce-
lere partũ foret. Hic L. Tarquinius Priſci Tarquinii regis filius, nepó ſue fuerit, parum liquet: pluri
mis tamen authoribus filium crediderim. fratrem habuerat Aruntem Tarquiniũ, mitis ingenii iu-
uenem. His duobus, vt ante dictum eſt, duæ Tulliæ regis filiæ nupſerant, & ipſæ longe diſpares mori-
bus. Forte ita inciderat: ne duo violenta ingenia matrimonio iungerentur: fortuna credo populi Ro-
mani: quo diuturnius Seruii regnũ eſſet: conſtituiq; ciuitatis mores poſſent. Angebatur ferox Tullia
nihil materiæ in viro neq; ad cupiditatem, neq; ad audaciam eſſe. tota in alterũ verſa Tarquinium,
eum mirari: eum virũ dicere, ac regio ſanguine ortum: ſpernere ſororem: quod virum nacta muliebri
ceſſaret audacia. Contrahit celeriter ſimilitudo eos: vt ferè fit malum malo aptiſſimum. ſed initiũ tur-
bandi omnia à fœmina ortum eſt. ea ſecretis viri alieni aſſuefacta ſermonibus, nullis verborũ contu-
meliis parcere de viro ad fratrem, de ſorore ad virum:& ſe rectius viduam, & illum cœlibem futurũ
fuiſſe contendere: quàm cum impari iungi: aut elangueſcendum aliena ignauia eſſe. ſi ſibi eũ, quo di-
gna eſſet, dii dediſſent virum, domi ſe propediem viſuram regnum fuiſſe, quod apud patrem videat.
celeriter adoleſcentem ſuæ temeritatis implet. Aruns Tarquinius, & Tullia minor propè cõtinuatis
funeribus cum domos vacuas nouo matrimonio feciſſent: iunguntur nuptiis magis non prohiben-
te Seruio, quàm approbãte. Tum vero in dies infeſtior Tullii ſenectus, infeſtius cœpit regnum eſſe.
iam enim ab ſcelere ad aliud ſpectare mulier ſcelus: nec nocte, nec interdiu virum conquieſcere pati:
ne gratuita præterita parricidia eſſent. Non ſibi defuiſſe, cui nupta diceretur: nec, cũ quo tacita ſer-
uiret. defuiſſe, qui ſe regno dignum putaret: qui meminiſſet ſe eſſe Priſci Tarquinii filiũ: qui habere,
B quàm ſperare regnum mallet. ſi tu is es: cui nuptam eſſe me arbitror:& virum, & regẽ appello. ſin mi-
nus: eo nunc peius mutata eſt res: quod iſtic cum ignauia eſt ſcelus. quin accingeris? non tibi ab Co-
rintho, nec ab Tarquiniis, vt patri tuo, peregrina regna moliri neceſſe eſt. dii te penates, patriiq;, &
patris imago, & domus regia, & in domo regale ſolium, & nomẽ Tarquinium creat, vocatq; regem.
aut ſi ad hæc parum eſt animi: quid fruſtraris ciuitatem? quid te vt regium iuuenem conſpici ſinis? fa-
ceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthum: deuoluere retro ad ſtirpem fratri ſimilior, q̃ patri. His aliisq;
increpando iuuenem inſtigat: nec conquieſcere ipſa poteſt: ſi, cum Tanaquil peregrina mulier tantũ
moliri potuiſſet animo: vt duo cõtinua regna, viro, ac deinceps genero dediſſet: ipſa regio ſemine or-
ta nullum momentũ in dando, adimendoq; regno faceret. His muliebribus inſtinctus furiis Tarqui
nius, circumire, & prehenſare minorum maxime gentium patres: admonere paterni beneficii, ac pro
eo gratiam repetere: allicere donis iuuenes: tum de ſe ingentia pollicendo, tũ regis criminibus omni-
bus locis creſcere. Poſtremo vt iam agendæ rei tempus viſum eſt: ſtipatus agmine armatorum in fo-
rum irrupit. inde omnibus perculſis pauore, in regia ſede pro curia ſedens, patres in curiam per præ-
conem ad regem Tarquinium citari iuſſit. Conuenere extemplo, alii iam ante ad hoc præparati, alii
metu: ne non veniſſe fraudi eſſet: nouitate ac miraculo attoniti, etiam de Seruio actum rati. Ibi Tar-
quinius maledicta ab ſtirpe vltima orſus, Seruum, ſeruaq; natũ poſt mortẽ indignam parentis ſui,
non interregno, vt antea, inito, non comitiis habitis, non per ſuffragiũ populi, non authoribus pa-
tribus, muliebri dolo regnũ occupaſſe. ita natum, ita creatum regẽ fautorẽ infimi generis hominũ,
ex quo ipſe ſit: odio alienæ honeſtatis ereptum primoribus agrum ſordidiſſimo cuiq; diuiſiſſe: omnia
onera: quæ cõmunia quondam fuerint: inclinaſſe in primores ciuitatis: inſtituiſſe cẽſum: vt inſignis
ad inuidiã locupletiorum fortuna eſſet:& parata, vbi vellet, egentiſſimis largiretur. Huic oratiõi Ser-
uius cũ interueniſſet, trepido nũcio excitatus: extẽplo à veſtibulo curiæ magna voce, Quid hoc, in-
quit, Tarquini rei eſt? qua tu audacia me viuo vocare auſus es patres? aut in ſede conſidere mea? Cũ
ille ferociter ad hæc. ſe patris ſui tenere ſedem: multo quàm ſeruũ potiorem filiũ regis regni hæredẽ:
ſatis illũ diu per licentiam eludentẽ inſultaſſe dominis. Clamor ab vtriuſq; fautoribus oritur:& con-
curſus populi fiebat in curiam: apparebatq; regnaturum, qui viciſſet. Tum Tarquinius neceſſitate
iam ipſa cogente vltima audere, multo & ætate, & viribus validior mediũ arripit Seruium: elatumq;

D è curia in inferiorem partem per gradus deiicit. inde ad cogendum ſenatum in curiam redit. fit fuga A
regis apparitorum, atq; comitum ipſe propè exanguis cum ſemianimis regio comitatu domum ſe
reciperet: perueniſſetq; ad ſummum Cyprium vicum: ab iis, qui miſſi ab Tarquinio fugientem con-
ſecuti erant: interficitur. Creditur, quia non abhorret à cætero ſcelere: admonitu Tulliæ id factũ. car-
pento certe, id quod ſatis conſtat, in forum inuecta, nec reuerita cœtum virorum; euocauit virũ è cu
ria: regemq; prima appellauit. à quo faceſſere iuſſa ex tanto tumultu, cum ſe domum reciperet: perue-
niſſetq; ad ſummum Cyprium vicum: vbi Dianium nuper fuit: flectente carpentũ dextra in virbium
cliuum, vt in collem Eſquiliarum eueheretur, reſtitit pauidus, atq; inhibuit frenos is, qui iumẽta age
bat: iacentemq; dominæ Seruium trucidatum oſtendit. fœdum, inhumanumq; inde traditur ſcelus:
monumentoq; locus eſt: quem Sceleratum vicum vocant: quo amens agitantibus furiis ſororis, ac
viri, Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur: partemq; ſanguinis, ac cædis paternæ cruento
vehiculo cõtaminata ipſa, reſperſaq; tuliſſe ad penates ſuos, viriq; ſui: quibus iratis malo regni prin-
cipio ſimiles propediem exitus ſequerentur. Seruius Tullius regnauit annos quatuor & quadragin
ta: ita, vt bono etiam, moderatoq; ſuccedenti regi difficilis æmulatio eſſet. cæterũ id quoque ad gloriã
acceſſit: quod cũ illo ſimul iuſta, ac legitima regna occiderunt. Idipſum tam mite, ac tam moderatũ
imperiũ, tamen quia vnius eſſet, deponere eum in animo habuiſſe quidã authores ſunt: ni ſcelus inte
ſtinum liberandæ patriæ conſilia agitanti interueniſſet. Inde L. Tarquinius regnare occœpit: cui Su
perbo cognomen facta indiderunt: quia ſocerũ gener ſepultura prohibuit, Romulum quoq; inſepul
tum periſſe dictitans. primores patrũ, quos Seruii rebus fauiſſe credebat: interfecit. conſcius deinde
male quærendi regni ab ſeipſo aduerſus ſe exemplũ capi poſſe, armatis corpus circũſepſit. neq; enim
ad ius regni quicquã præter vim habebat: vt qui neq; populi iuſſu, neq; authoribus patribus regna-
ret. eò accedebat: vt in charitate ciuiũ nihil ſpei reponenti metu regnum tutandũ eſſet. quem vt plu-
ribus incuteret: cognitiones capitalium rerum ſine conſiliis per ſe ſolus exercebat, perq; eam cauſam
occidere, in exiliũ agere, bonis mulctare poterat nõ ſuſpectos modo aut inuiſos: ſed vnde nihil aliud,
quàm prædam ſperare poſſet. Ita patrũ præcipue numero imminuto, ſtatuit nullos in patres legere:
quo contemptior paucitate ipſa ordo eſſet: minuſq; per ſe nihil agi indignarentur. Hic enim regum
primus traditum à prioribus morem de omnibus ſenatũ conſulendi ſoluit: domeſticis cõſiliis rem-
publicã adminiſtrauit: bellum, pacem, fœdera, ſocietates per ſe ipſe cum quibus voluit, iniuſſu popu
li, ac ſenatus fecit: diremitq;. Latinorũ ſibi maxime gentẽ conciliabat, vt peregrinis quoq; opibus tu-
C tior inter ciues eſſet. neq; hoſpitia modo cum primoribus eorũ, ſed affinitates quoq; iungebat. Octa
uio Mamilio Thuſculano: is longe princeps latini nominis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe, deaq;
Circe oriundus: ei Mamilio filiam nuptũ dat: perq; eas nuptias multos ſibi cognatos, amicoſq; eius
conciliat. Iam magna Tarquinii authoritas inter Latinorũ proceres erat. cum in diem certam vt ad
lucum Ferentinæ conueniant, indicit. eſſe, quæ agere de rebus cõmunibus velit. Conueniunt frequen
tes prima luce. ipſe Tarquinius diem quidem ſeruauit: ſed pauloante q̃ ſol occideret, venit. multa ibi
toto die in concilio variis iactata ſermonibus erant. Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in abſen
tem Tarquinium erat inuectus. Haud mirũ eſſe, Superbo inditũ Romæ cognomen: (iam enim ita
clàm quidam muſſitantes, vulgo tamen eum appellabant) an quicquã ſuperbius eſſe: quàm ludifica
ri ſic omne nomen latinum? principibus longe ab domo excitis, ipſum, qui concilium indixerit: non
adeſſe. tentari profecto patientiã: vt ſi iugum accœperint: obnoxios premat. cui enim non appareret:
affectare eũ imperium in Latinos? Quod ſi ſui bene crediderint ciues: aut ſi creditũ illud, & non raptũ
parricidio ſit: credere & latinos. quanquã ne ſic quidem alienigenæ deberent. ſin ſuos eius pœniteat:
quippe qui alii ſuper alios trucidentur: exulatum eant: bona amittant: quid ſpei melioris Latinis por
tendi? ſi ſe audiant: domũ ſuam quenq; inde abituros: neq; magis obſeruaturos diem concilii, q̃ ipſe,
qui indixerit, obſeruet. Hæc, atq; alia eodẽ pertinẽtia ſeditioſus, facinoroſuſq; homo, hiſq; artibus
opes domi nactus, cũ maxime differeret: interuenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. Auerſi omnes
ad Tarquinium ſalutandũ. Qui ſilentio facto, monitus à proximis vt purgaret ſe, quod id temporis
veniſſet: diſceptatorem ait, ſe ſumptum inter patrẽ, & filium: cura reconciliandi eos in gratiam, mo-
ratum eſſe. & quia ea res exemiſſet illum diem: poſtero die acturum, quæ conſtituiſſet. Ne id quidẽ ab
Turno tuliſſe tacitum ferunt. dixiſſe enim: nullam breuiorem eſſe cognitionem, quàm inter patrẽ, &
filium: pauciſq; tranſigi verbis poſſe. ni pareat patri: habiturum infortunium eſſe. Hæc Aricinus in
regem Romanum increpans ex concilio abiit. Quam rem Tarquinius aliquanto, quàm videbatur,
ægrius ferens, confeſtim Turno necem machinatur: vt eundem terrorem, quo ciuium animos domi
oppreſſerat Latinis iniiceret. & quia pro imperio palàm interfici non poterat: oblato falſo crimine
inſontem oppreſſit. per aduerſæ factionis quoſdam Aricinos ſeruum Turni auro corrupit: vt in di-
uerſorium eius vim magnam gladiorũ inferri clàm ſineret. ea cum vna nocte perfecta eſſent: Tarqui-
nius pauloante lucem accitis ad ſe principibus Latinorum, quaſi re noua perturbatus, moram ſuã
heſternam velut deorũ quadã prouidentia illatam, ait ſaluti ſibi, atq; illis fuiſſe. ab Turno dici ſibi, &
primoribus

A primoribus populorum parari necem:vt Latinorum ſolus imperium teneat. aggreſſurũ fuiſſe heſter-
no die in concilio:dilatam rem eſſe:quod author cõcilii abfuerit:quem maxime peteret. inde illã ab-
ſentis inſectationem eſſe natã:quod morando ſpem deſtituerit. non dubitare, ſi vera deferantur:quin
prima luce vbi ventum in concilium ſit, inſtructus cum cõiuratorum manu, armatuſq; venturus ſit.
dici gladiorum ingentem numerum eſſe ad eum cõuectum. id verum nec' ne ſit, extemplo ſciri poſſe.
rogare eos:vt inde ſecum ad Turnũ veniant. Suſpectam fecit rem, & ingenium Turni ferox, & oratio
heſterna, & mora Tarquinii:quod videbatur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quidem
ad credendũ animis:tamẽ, niſi gladiis deprehẽſis:cætera vana exiſtimaturi. vbi eſt eò ventũ:Turnum
ex ſomno excitatũ circũſiſtunt cuſtodes:comprehenſiſq; ſeruis, qui charitate domini vim parabant:
cũ gladii abditi ex omnibus locis diuerticuli protraherentur:enimuero manifeſta res viſa:iniectæq;
Turno catenæ:& confeſtim Latinorum concilium magno cum tumultu aduocatur. ibi tam atrox in-
uidia orta eſt, gladiis in medio poſitis:vt indicta cauſa nouo genere leti, deiectus ad caput aquæ Fe-
rentinæ crate ſuperne iniecta, ſaxiſq; congeſtis mergeretur. Reuocatis deinde ad concilium Latinis
Tarquinius, collaudatiſq;, qui Turnum nouantem res pro manifeſto parricidio merita pœna affeciſ-
ſent:ita verba fecit. Poſſe quidem ſe vetuſto iure agere, quod cũ omnes Latini ab Alba oriundi ſint:in
eo fœdere teneantur:quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis ſuis in Romanum ceſſerit impe-
rium. cæterum ſe vtilitatis id magis omniũ cauſa cenſere:vt renouetur id fœdus:ſecũdaq; potius for-
tuna populi Romani vt participes Latini fruantur:q̃ vrbium excidia, vaſtationeſq; agrorum, quas
Anco prius, patre deinde ſuo regnante perpeſſi ſint ſemper aut expectent, aut patiãtur. Haud difficul-
ter perſuaſum Latinis:quanquam in eo fœdere ſuperior Romana res erat. cæterũ & capita nominis
Latini ſtare, ac ſentire cum rege videbantur:& turnus ſui cuiq; periculi, ſi aduerſatus eſſet, recens erat
documentum. Ita renouatum fœdus. indictumq; iunioribus Latinorum:vt ex fœdere die certa ad lu-
cum Ferentinæ armati frequentes adeſſent. Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis
conuenere:ne ducem ſuum, né ue ſecretũ imperium, propriá ue ſigna haberent:miſcuit manipulos ex
Latinis, Romaniſq;:vt ex binis ſingulos faceret, binoſq; ex ſingulis. ita geminatis manipulis centu-
riones impoſuit. Nec vt iniuſtus in pace rex, ita dux belli prauus fuit. quin ea arte ęquaſſet ſuperiores
reges:ni degeneratũ in aliis, huic quoq; decori obfeciſſet. Is primus Volſcis bellum in ducentos am-
plius poſt ſuam ætatem annos mouit:Sueſſamq; Pometiam ex his vi cępit:vbi cum diuẽdita præda
XL. talenta argenti, auriq; recepiſſet, concępit animo eam amplitudinem Iouis templi:quæ digna
deũm:hominumq; rege, quæ Romano imperio, quæ ipſius etiam loci maieſtate eſſet. captiuam pecu-
B niam in ædificationem eius templi ſepoſuit. Excępit deinde eum lentius ſpe bellum:quo Gabios pro-
pinquã vrbem nequicquam vi adortus, cum obſidẽdi quoq; vrbem ſpes pulſo à mœnibus adempta
eſſet:poſtremo minime arte Romana, fraude ac dolo aggreſſus eſt. nam cũ velut poſito bello, funda-
mentis templi faciẽdis, aliiſq; vrbanis operibus intentum ſe eſſe ſimularet:Sextus filius eius, qui mi-
nimus ex tribus erat:transfugit ex compoſito Gabios, patris in ſe ſæuitiam intolerabilem conque-
rens. Iam ab alienis in ſuos vertiſſe ſuperbiam:& liberorum quoq; cum frequẽtię tædere:vt quam in
curia ſolitudinem fecerit, domi quoq; faciat:nequam ſtirpem, nequem hæredem regni relinquat. ſe
quidem inter tela, & gladios patris elapſum, nihil vſquam ſibi tutum, niſi apud hoſtes L. Tarquinii
credidiſſe. nam ne errarent, manere his bellum, quod poſitum ſimuletur:& per occaſionẽ cum incau-
tos inuaſurum. Quod ſi apud eos ſupplicibus locus non ſit:pererraturum ſe omne Latiũ:Volſcoſq;
ſe inde, & Aequos, & Hernicos petiturum:donec ad eos perueniat:qui à patrũ crudelibus, atq; impiis
ſuppliciis tegere liberos ſciant. forſitan etiam ardoris aliquid ad bellum, armaq; ſe aduerſus ſuperbiſ-
ſimum regem, ac ferociſſimũ populum inuenturũ. Cum, ſi nihil mouerentur, infenſus ira porrò inde
abiturus videretur:benigne ab Gabinis excipitur. Vetant mirari:ſi qualis in ciues, qualis in ſocios,
talis ad vltimũ in liberos eſſet. in ſeipſum poſtremo ſæuiturum, ſi alia deſint. ſibi vero gratum aduen-
tum eius eſſe:futurumq; credere breui, vt illo adiuuante ab portis Gabinis ſub Romana mœnia bel-
lum transferatur. Inde in conſilia publica adhiberi. vbi cum de aliis rebus aſſentire ſe veteribus Ga-
binis diceret:quibus hæ notiores eſſent:ipſe identidem belli author eſſet:in eo ſibi præcipuã pruden-
tiam aſſumere:quod vtriuſq; populi vires noſſet:ſciretq; inuiſam profecto ſuperbiam regiã ciuibus
eſſe:quam ferre ne liberi quidem potuiſſent. Ita cũ ſenſim ad rebellandum primores Gabinorum inci-
taret:ipſe cum promptiſſimis iuuenum prædatum, atq; in expeditiones iret:& dictis, factiſq; omni-
bus ad fallendũ inſtructis vana accreſceret fides:dux ad vltimum belli legitur. ibi cum inſcia multitu-
dine quid ageretur, prælia parua inter Romam, Gabioſq; fierent:quibus plerũq; gabina res ſuperior
eſſet:tum certatim ſummi, infimiq; Gabinorũ Sex. Tarquinium dono deũm ſibi miſſum ducem cre-
dere. apud milites vero obeundo pericula ac labores, pariter prædam munifice largiendo, tanta chari-
tate eſſe:vt non pater Tarquinius potentior Romæ, q̃ filius Gabiis eſſet. Itaq; poſtq̃ ſatis virium col-
lectum ad omnes conatus videbat:tum è ſuis vnum ſciſcitatum Romam ad patrem mittit:quidnã
ſe facere vellet:quãdoquidem vt omnia vnus Gabiis poſſet, ei dii dediſſent. Huic nuncio, quia credo

dubiæ fidei videbatur:nihil voce reſponſum eſt.rex velut deliberabundus in hortum ædium trãſit ſe-
C quente nuncio filii.ibi inambulans tacitus ſumma papauerũ capita dicitur baculo decuſſiſſe.Inter-
rogando,expectãdoq; reſpõſum nuncius feſſus,vt re imperfecta redit Gabios.quæ dixerit ipſe,quæq;
viderit,refert.ſeu ira,ſeu odio,ſeu ſuperbia inſita ingenio nullam eũ vocem emiſiſſe. Sexto vbi quid
vellet parẽs,quid'ue præciperet tacitis ambagibus,patuit:primores ciuitatis,criminãdo alios apud
populum,alios ſua ipſos inuidia opportunos interemit.multi palàm,quidam,in quibus minus ſpe
cioſa criminatio erat futura:clàm interfecti.patuit quibuſdam volentibus fuga:aut in exilium acti
ſunt.abſentiumq; bona iuxta,atq; interemptorum diuiſa fuere.Largitionis inde,prædæq;,& dulcedi-
ne priuati cõmodi,ſenſus malorum publicorum adimi:donec orba cõſilio,auxilioq; gabina res regi
Romano ſine vlla dimicatione in manum traditur.Gabiis receptis Tarquinius pacem cum Æquo-
rum gente fecit:fœdus cum Thuſcis renouauit. Inde ad negocia vrbana animum conuertit.quorum
erat primum:vt Iouis templũ in monte Tarpeio monumẽtum regni ſui,nominiſq; relinqueret. Tar-
quinios reges ambos,patrem vouiſſe,filiũ perfeciſſe.& vt libera à cæteris religionibus arx ea eſſet to-
ta Iouis,templiq; eius,quod in ea ædificaretur:exaugurare fana,ſacellaq; ſtatuit:quia aliqua vota ibi
à Tacio rege primum in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ,cõſecrata inaugurataq; poſtea
fuerant. Inter principia condendi huius operis,mouiſſe numen ad indicandam tanti imperii molẽ,
traditur deos.nam cum omnium ſacellorum exaugurationes admitterent aues:in Termini fano nõ
addixere.id omen,auguriumq; ita acceptum eſt:non motam Termini ſedem:vnumq; deorũ non euo
catum ſacratis ibi finibus firma ſtabiliaq; cuncta portendere.Hoc perpetuitatis auſpicio accepto,ſe-
cutum aliud magnitudinem imperii portendens prodigium eſt.caput humanum integra facie ape-
rientibus fundamenta templi dicitur apparuiſſe.quæ viſa ſpecies haud per ambages arcem eam im-
perii,caputq; rerum fore portendebat.idq; ita cecinere vates,quiq; in vrbe erant:quoſq; ad eam rem
conſultandã ex Hetruria acciuerant.Augebatur ad impenſas regis animus.itaq; pontinæ manubiæ,
quæ perducendo ad culmen operi deſtinatæ erant:vix in fundamenta ſuppeditauere. Eo magis Fa-
bio Pictori,præterq̃ quod antiquior eſt,crediderim XL ea ſola talenta fuiſſe:q̃ Piſoni:qui XL millia
pondo argenti ſepoſita in eam rem ſcribit.quã ſummam pecuniæ neq; ex vnius tum vrbis præda ſpe
randã:& nullius,ne horum quidem magnificentiæ operum fundamenta non exuperaturã. Intentus
perficiendo templo fabris vndiq; ex Hetruria accitis,non pecunia ſolũ ad id publica eſt vſus,ſed ope-
ris etiã ex plebe.qui cum haud paruus & ipſe militiæ adderetur labor:minus tamẽ plebs grauabatur,
ſe templa deũm ædificare manibus ſuis.quæ poſthac & ad alia vt ſpecie minora,ſic laboris aliquanto
maioris traducebantur opera,foros in circo faciendos,cloacamq; maximam receptaculum omniũ
D purgamentorum vrbis,ſub terram agendam.quibus duobus operibus vix noua hæc magnificentia
quicquã adæquare potuit.His laboribus exercita plebe,quia & vrbi multitudinem,vbi vſus nõ eſſet,
oneri rebatur eſſe:& colonis mittendis occupari latius imperii fines volebat:Signiam,Circeiosq; co-
lonos miſit,præſidia vrbi futura terra,mariq;. Hæc agenti portentum terribile viſum.anguis ex co-
lumna lignea elapſus cum terrorem fugamq; in regiam feciſſet: ipſius regis non tam ſubito pauore
perculit pectus:q̃ anxiis impleuit curis. Itaq; cum ad publica prodigia Hetruſci tantum vates adhi-
berentur:hoc velut domeſtico exterritus viſu,Delphos ad maxime inclitum in terris oraculum mitte
re ſtatuit.neq; reſponſa ſortium vlli alii cõmittere auſus,duos filios per ignotas ea tempeſtate terras,
ignotiora maria in Græciam miſit. Titus,& Aruns ꝓfecti.comes his additus L. Iunius Brutus Tar-
quinia ſorore regis natus,iuuenis longe alius ingenio,q̃ cuius ſimulationem induerat. Is,cũ primo-
res ciuitatis,in quibus fratrem ſuum ab auunculo interfectum audiſſet:neq; in animo ſuo quicquã
regi timendum,neq; in fortuna concupiſcendũ relinquere ſtatuit:contemptuq; tutus eſſe:vbi in iure
parum præſidii eſſet.Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitiæ,cum ſe,ſuaq; prædæ eſſe regi
fineret:Bruti quoq; haud abnuit cognomen: vt ſub eius obtentu cognominis liberator ille populi
Rom. animus latens aperiretur tempore ſuo. Is tum ab Tarquiniis ductus Delphos ludibrium ve-
rius,q̃ comes,aureum baculũ incluſum corneo cauato ad id baculo tuliſſe donum Apollini dicitur,
per ambages tegens effigiem ingenii ſui. Quò poſtq̃ ventum eſt: perfectis patris mandatis,cupido
inceſſit animos iuuenum ſciſcitandi:ad quem eorum regnum Romanum eſſet venturum.ex infimo
ſpecu vocem redditam ferunt.imperium ſummum Romæ habebit,qui veſtrum primus ò iuuenes
oſculum matri tulerit. Tarquinii,vt Sextus,qui Romæ relictus fuerat:ignarus reſponſi,expersq; im-
perii eſſet,rem ſumma ope taceri iubent.ipſi inter ſe vter prior cum Romam rediſſet,matri oſculum
daret,ſorti permittunt. Brutus aliò ratus ſpectare pythicam vocem,velut ſi prolapſus cecidiſſet,ter
ram oſculo cõtigit:ſcilicet quod ea cõmunis mater omnium mortalium eſſet. Reditum inde Romã:
vbi aduerſus Rutulos bellũ ſumma vi parabatur. Ardeam Rutuli habebant,gens vt in ea regione,
atq; in ea ætate,diuitiis præpollens.eaq; ipſa cauſa belli fuit:quod rex Romanus tum ipſe ditari ex-
hauſtus magnificentia publicorum operum,tum præda delinere popularium animos ſtudebat,præ-
ter aliam ſuperbiam regno infeſtos etiam:quod ſe in fabrorum miniſteriis,ac ſeruili tandiu habitos

A opere ab rege in dignabantur. Tentata res eſt primũ:ſi primo impetu capi Ardea poſſet. vbi id parũ
proceſſit:obſidione munitionibusq́; cœpti premi hoſtes. In ſtatiuis (vt fit) longo magis, q̃ acri bello
ſatis liberi commeatus erant:primoribus tamen magis, q̃ militibus. regii quidem iuuenes interdum
ocium conuiuiis, comeſſatiõibusq́; inter ſe terebant. Forte potantibus his apud Sextũ Tarquiniũ,
vbi & Collatinus cœnabat Tarquinius Egerii filius:incidit de vxoribus mentio. ſuam quiſq; laudare
miris modis. inde certamine acceſo, Collatinus negat verbis opus eſſe. paucis id quidem horis poſſe
ſciri, quantum cæteris præſtet Lucretia ſua. quin ſi vigor iuuentæ ineſt, conſcendimus equos:inuiſi-
musq́; præſentes noſtrarum ingenia? Id cuiq; ſpectatiſſimum ſit:quod nec opinato viri aduẽtu occur-
rerit oculis:incaluerant vino. age ſanè omnes citatis equis aduolant Romã. quò cũ primis ſe inten-
dentibus tenebris perueniſſent:pergunt inde Collatiam:vbi Lucretiam haudquaquam vt regias nu-
rus, quas in conuiuio, luxuq́; cum æqualibus viderant tempus terentes:ſed nocte ſera deditã lanæ in-
ter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedentem inueniunt. Muliebris certaminis laus penès Lu-
cretiam fuit. adueniens vir, Tarquiniiq́; excepti benigne. victor maritus comiter inuitat regios iuue-
nes. ibi Sextũ Tarquiniũ mala libido Lucretiæ p̃ vim ſtuprãdæ capit:tũ forma, tum ſpectata caſtitas
incitat. & tũ quidẽ ab nocturno iuuenili ludo in caſtra redeũt. Paucis interiectis diebus, Sex. Tarqui-
nius inſcio Collatino cum comite vno Collatiam venit. vbi exceptus benigne ab ignaris conſilii, cũ
poſt cœnam in hoſpitale cubiculum ductus eſſet:amore ardens poſtq̃ ſatis tuta omnia circa, ſopitiq́;
omnes videbantur:ſtricto gladio ad dormientem Lucretiam venit. ſiniſtraq́; manu mulieris pectore
oppreſſo, tace Lucretia, inquit:Sex. Tarquinius ſum. ferrum in manu eſt:moriere, ſi emiſeris vocem.
Cum pauida è ſomno mulier nullam opem, propè mortẽ imminentẽ videret:tum Tarquinius fate-
ri amorem:orare:miſcere precibus minas:verſare in omnes partes muliebrem animum. vbi obſtina-
tam videbat:& ne mortis quidem metu inclinari:addit ad metum dedecus. cum mortua iugulatum
ſeruum nudum poſiturũ ait:vt in ſordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum viciſſet obſtina-
tam pudicitiam velut victrix libido:profectusq́; inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri
eſſet:Lucretia mœſta tanto malo nuncium Romam eundẽ ad patrem, Ardeamq́; ad virum mittit:vt
cum ſingulis fidelibus amicis veniant:ita facto, maturatoq́; opus eſſe:rem atrocem incidiſſe. Sp. Lu-
cretius cum P. Valerio Voleſi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto venit:cum quo forte Romã re-
diens, ab nuncio vxoris erat conuentus. Lucretiam mœſtam in cubiculo ſedentem inueniunt. aduen-
tu ſuorum lachrymæ obortæ. quærentiq́; viro ſatin' ſalue? minime, inquit, quid enim ſalui eſt mulie-
B ri amiſſa pudicitia? veſtigia viri alieni Collatine in lecto ſunt tuo. cæterum corpus eſt tantum viola-
tum:animus inſons:mors teſtis erit. ſed date dextras, fidemq́;:haud impune adultero fore. Sex. Tar-
quinius eſt:qui hoſtis pro hoſpite priore nocte vi armatus mihi, ſibiq́;, ſi vos viri eſtis, peſtiferũ hinc
abſtulit gaudium. Dant ordine omnes fidem:conſolantur ægram animi, auertẽdo noxam ab coacta
in authorem delicti. mentem peccare non corpus:& vnde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. Vos, in-
quit, videritis, quid illi debeatur:ego me & ſi peccato abſoluo, ſupplicio nõ libero. nec vlla deinde im-
pudica Lucretiæ exemplo viuet. Cultrum, quẽ ſub veſte abditum habebat:eum in corde defigit:pro-
lapſaq́; in vulnus moribunda cecidit. Conclamant vir, paterq́;. Brutus illis luctu occupatis, cultrum
ex vulnere Lucretiæ extractum manantẽ cruore præ ſe tenens, per hunc, inquit, caſtiſſimũ ante regiã
iniuriam ſanguinem iuro:vosq́; dii teſtes facio:me L. Tarquinium Superbum cum ſcelerata cõiuge,
& omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, quacunq; dehinc vi poſſim, exacturum:nec illos, nec aliũ quen-
quam regnare Romæ paſſurum. cultrum deinde Collatino tradit. inde Lucretio, ac Valerio ſtupen-
tibus miraculo rei, vnde nouum in Bruti pectore ingenium:vt præceptũ erat, iurant. totiq́; ab luctu
verſi in iram, Brutum iam inde ad expugnandum regnum vocantem ſequuntur ducem. Elatum do-
mo Lucretiæ corpus in forum deferunt:concientq́; miraculo (vt fit) rei nouæ, atq; indignitate homi-
nes. pro ſe quiſq; ſcelus regium, ac vim queruntur. mouet tum patris mœſtitia:tum Brutus caſtiga-
tor lachrymarum, atq; inertium querelarum, authorq́;, quod viros, quod Romanos deceret, arma ca-
piendi aduerſus hoſtilia auſos. Ferociſſimus quiſq; iuuenum cum armis voluntarius adeſt:ſequitur
& cætera iuuentus. inde pari præſidio relicto Collatiæ ad portas, cuſtodibusq́; datis, nequis eum mo-
tum regibus nunciaret:cæteri armati duce Bruto Romam profecti. vbi eò ventũ eſt:quacũq; incedit
armata multitudo, pauorem, ac tumultum facit. rurſus vbi anteire primores ciuitatis vident:quic-
quid ſit, haud temere eſſe rentur. nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit:q̃ Col-
latiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis vrbis in forũ curritur. quò ſimul ventum eſt:præco ad tribunũ
celerum, in quo tum magiſtratu forte Brutus erat:populum aduocauit. Ibi oratio habita nequaquã
eius pectoris, ingeniiq́;, quod ſimulatum ad eam diem fuerat:de vi, ac libidine Sex. Tarquinii:de ſtu-
pro infando Lucretiæ, & miſerabili cæde:de orbitate Tricipitini:cui morte filiæ cauſa mortis indi-
gnior, ac miſerabilior eſſet. addita ſup̃bia ipſius regis, miſeriæq́;, & labores plebis in foſſas, cloacasq́;
exhauriendas demerſæ. Romanos homines victores omnium circa populorũ, opifices, ac lapicidas
pro bellatoribus factos. indigna Seruii Tullii regis memorata cædes:& inuecta corpori patris nefan-

C do vehiculo filia:inuocatiq; vltores parentum dii. His,atrocioribusq; credo aliis,quæ præſens rerum indignitas haudquaquã relatu ſcriptoribus facilia ſubiicit:memoratis,incẽſam multitudinẽ perpulit:vt imperium regi abrogaret:exulesq; eſſe iuberet L. Tarquinium cũ coniuge,ac liberis.ipſe iunioribus,qui vltro nomina dabant,lectis,armatisq;,ad concitandũ inde aduerſus regem exercitum Ardeam in caſtra eſt profectus.imperium in vrbe Lucretio præfecto vrbis iam ante ab rege inſtituto reliquit.Inter hũc tumultũ Tullia domo profugit:execrãtibus quacũq; incedebat,inuocãtibusq; parentum furias viris,mulieribusq;.Harum rerũ nunciis in caſtra perlatis,cum re noua trepidus rex pergeret Romã ad comprimendos motus:flexit viã Brutus(ſenſerat enim aduentum)ne obuius fieret.eodemq; ferè tẽpore diuerſis itineribus Brutus Ardeã,Tarquinius Romam venerunt. Tarquinio clauſæ portæ:exiliumq; indictũ:liberatorẽ vrbis læta caſtra accepere.exactiq; inde liberi regis,duo patrem ſecuti ſunt:qui exulatum Cære in Hetruſcos ierunt.Sex.Tarquinius Gabios tanquã in ſuum regnũ profectus,ab vltoribus veterum ſimultatum,quas ſibi ipſe cædibus,rapinisq; conciuerat:eſt interfectus. L.Tarquinius Superbus regnauit annos V & XX. Regnatum Romæ ab condita vrbe ad liberatam annos CCXLIIII. Duo conſules inde comitiis centuriatis à præfecto vrbis ex cõmentariis Seruii Tullii creati ſunt,L.Iunius Brutus,& L.Tarquinius Collatinus.

DECADIS PRIMÆ LIBER SECVNDVS.

LIBERI iam hinc populi Romani res pace,belloq; geſtas,annuos magiſtratus,imperiaq; legum potentiora,q̃ hominum peragam.quæ libertas vt lætior eſſet,proximi regis ſuperbia fecerat.nam priores ita regnarunt:vt haud immerito omnes deinceps cõditores partiũ cœptæ vrbis,quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudini addiderunt:numerentur. neq; ambigitur:quin Brutus idem,qui tantũ gloriæ Superbo exacto rege meruit:peſſimo publico id facturus fuerit:ſi libertatis immaturæ cupidine priorum regum alicui regnum extorſiſſet.Quid enim futurum fuit:ſi illa paſtorum,conuenarumq; plebs trãſfuga ex ſuis populis ſub tutela inuiolati templi,aut libertatem,aut certe impunitatẽ adepta,ſoluta regio metu agitari cœpta eſſet tribunitiis procellis:& in aliena vrbe cum patribus ſerere certamina priuſquàm pignora coniugum ac li-
D berorum,charitasq; ipſius ſoli,cui longo tempore aſſueſcitur:animos eorum conſociaſſet:diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent:quas fouit tranquilla moderatio imperii,eoq; nutriendo perduxit:vt bonam frugem libertatis maturis iam viribus ferre poſſent.libertatis autem originẽ inde magis,quia annuum imperium cõſulare factum eſt:quàm quod diminutum quicquam ſit ex regia poteſtate:numeres.omnia iura,omnia inſignia primi conſules tenuere.id modo cautum eſt:ne ſi ambo faſces haberent,duplicatus terror videretur.Brutus prior concedente collega faſces habuit:qui non acrior vindex libertatis fuerat:q̃ deinde cuſtos fuit. Omnium primum auidum nouæ libertatis populum,ne poſtmodum flecti precibus,aut donis regiis poſſet:iureiurando adegit:neminem Romæ paſſuros regnare.deinde quo plus virium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret:cædibus regis diminutum patrum numerum primoribus equeſtris gradus electis ad trecentorum ſummam expleuit.traditumq; inde fertur:vt in ſenatum vocarentur,qui patres,quiq; conſcripti eſſent.conſcriptos videlicet nouum ſenatum,appellabant lectos.Id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis,iungendoſq; patribus plebis animos.Rerum deinde diuinarum habita cura.& quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant:necubi regum deſyderium eſſet,regem ſacrificulum creant.id ſacerdotiũ pontifici ſubiecere:ne additus nomini honos aliquid libertati,cuius tunc prima erat cura:officeret.ac neſcio an nimis vndiq; eam minimis quoq; rebus muniendo,modum exceſſerint.conſulis enim alterius,cum nihil aliud offenderit:nomen inuiſum ciuitati fuit.Nimium Tarquinios regno aſſueſſe.initium à Priſco factum.regnaſſe deinde Seruium Tullium.ne interuallo quidem facto oblitum tanquam alieni regni Superbum Tarquinium velut hæreditatem gentis,ſcelere ac vi repetiſſe.pulſo Superbo,penes Collatinum imperium eſſe.neſcire Tarquinios priuatos viuere.non placere nomen:periculoſum libertati eſſe.Hic primo ſenſim tentantium animos ſermo per totam ciuitatem eſt datus:ſolicitatamq; ſuſpicione plebem Brutus ad cõcionem vocat.ibi omnium primũ iuſiurandum populi recitat:neminem regnare paſſuros.nec eſſe Romæ,vnde periculum libertati foret.id ſumma ope tuendum eſſe:neq; vllam rem,quæ eo pertineat:contemnendam.inuitum ſe dicere hominis cauſa:nec dicturum fuiſſe:ni charitas reipublicæ vinceret.non credere populum Romanum ſolidam libertatem recuperatam eſſe.regium genus,regium nomen non ſolum in ciuitate,ſed etiam in imperio eſſe.id officere,id obſtare libertati.Hunc tu,inquit,tua voluntate L.Tarquini remoue metũ. meminimus:fatemur:eiecisti reges.abſolue beneficium tuum:aufer hinc regium nomẽ.res tuas tibi

non ſolum

A non ſolum reddent ciues tui authore me:ſed ſiquid deeſt, munifice augebunt. amicus abi: exonera ci/
uitatem vano forſitan metu. ita perſuaſum eſt animis: cum gente tarquinia regnum hunc abiturum.
Conſuli primo tam nouæ rei, ac ſubitæ admiratio incluſerat vocem. dicere deinde incipientem pri/
mores ciuitatis circumſiſtunt: eadem multis precibus orant. & cæteri quidem mouebant minus. poſt/
quàm Sp. Lucretius maior ætate, ac dignitate, ſocer præterea ipſius agere varie, rogãdo alternis ſua/
dendoq; cœpit: vt vinci ſe conſenſu ciuitatis pateretur: timens conſul ne poſtmodum priuato ſibi ea/
dem illa cum bonorum amiſſione, additaq; alia inſuper ignominia acciderent: abdicauit ſe cõſulatu:
rebusq; ſuis omnibus Lauinium tranſlatis, ciuitate ceſſit. Brutus ex ſenatuſconſulto ad populum tu/
lit: vt omnes tarquiniæ gentis exules eſſent. collegã ſibi comitiis centuriatis creauit P. Valeriũ: quo
adiutore reges eiecerat. Cum haud cuiquam in dubio eſſet: bellũ ab Tarquiniis imminere: id quidẽ
ſpe omnium ſerius fuit. cæterum, id quod non timebant, per dolum ac proditionem propè libertas
amiſſa eſt. Erant in romana iuuentute adoleſcentes aliquot: nec ii tenui loco orti: quorum in regno
libido ſolutior fuerat: æquales, ſodalesq; adoleſcentium Tarquiniorũ, aſſueti more regio viuere. eam
tum æquato iure omnium licentiã quærẽtes, libertatẽ aliorũ in ſuam vertiſſe ſeruitutem inter ſe con
querebantur. Regem hominem eſſe: à quo impetres vbi ius, vbi iniuria opus ſit. eſſe gratiæ locũ, eſſe
beneficio: & iraſci, & ignoſcere poſſe: inter amicum, atq; inimicum diſcrimen noſſe. leges rem ſurdã,
inexorabilem eſſe: ſalubriorem, melioremq; inopi, q̄ potenti: nihil laxamenti, nec veniæ habere: ſi mo/
dum exceſſeris. periculoſum eſſe: in tot humanis erroribus ſola innocentia viuere. Ita iam ſua ſponte
ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt, ſine mentione reditus bona tantum repetentes. eorum
verba poſtq̄ in ſenatu audita ſunt: per aliquot dies ea conſultatio tenuit: ne non reddita belli cauſa,
reddita belli materia & adiumentum eſſent. Interim legati cum aliis alia moliri: aperte bona repeten/
tes, clàm recuperandi regni conſilia ſtruere: & tanquam ad id, quod agi videbatur, ambientes nobi/
lium adoleſcentium animos pertentabant. à quibus placide oratio accepta eſt. his literas ab Tarqui
niis reddunt: & de accipiendis clàm nocte in vrbem regibus colloquuntur. Vitelliis, Aquiliisq; fra/
tribus primo commiſſa res eſt. Vitelliorum ſoror conſuli nupta Bruto erat. iamq; ex eo matrimonio
adoleſcentes erãt liberi, Titus, Tiberiusq;, eos quoq; in ſocietatem conſilii auunculi aſſumunt. præ/
terea & nobiles aliquot adoleſcentes cõſcii aſſumpti: quorum vetuſtate memoria abiit. Interim cum
in ſenatu viciſſet ſententia, quæ cenſebat reddenda bona: eamq; ipſam cauſam moræ in vrbe haberẽt
legati: quod ſpatium ad vehicula comparanda à conſulibus ſumpſiſſent: quibus regum aſportarent
res: omne id tempus cũ coniuratis conſultando abſumunt: euincuntq; inſtando: vt literæ ſibi ad Tar
B quinios darentur. nam aliter qui credituros eos, non vana ab legatis ſuper rebus tantis afferri? Datæ
literæ vt pignus fidei eſſent, manifeſtũ facinus fecerunt. nam cum, pridieq̄ legati ad Tarquinios pro/
ficiſcerentur: & cœnatum forte apud Vitellios eſſet: coniuratiq; ibi remotis arbitris multa inter ſe de
nouo (vt fit) conſilio egiſſent: ſermonem eorum ex ſeruis vnus excepit. qui iam antea id ſenſerat agi:
ſed eam occaſionem, vt literæ legatis darentur, quæ deprehenſæ rem coarguere poſſent: expectabat.
poſtq̄ datas ſenſit: rem ad conſules detulit. Conſules ad deprehendendos legatos, coniuratosq; profe.
cti domo, ſine tumultu rem omnem oppreſſere: literarũ in primis habita cura, ne interciderent. pro/
ditoribus extemplo in vincla coniectis, de legatis paululum addubitatum eſt. & quanquam viſi ſunt
commiſiſſe, vt hoſtium loco eſſent: ius tamen gentium valuit. De bonis regis, quæ reddenda ante cen
fuerant: res integra refertur ad patres. illi victi ira vetuere reddi, vetuere in publicum redigi. diripien/
da plebi ſunt data: vt cõtacta regia præda ſpem in perpetuum cum his pacis amitteret. ager Tarqui/
niorum, qui inter vrbem, ac Tyberim fuit: cõſecratus Marti Martius deinde campus fuit. Forte ibi
tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſſi. quem campi fructum quia religioſum erat cõſumere: de/
ſectam cum ſtramento ſegetẽ magna vis hominum ſimul immiſſa corbibus fudere in Tyberim tenui
fluentem aqua: vt mediis caloribus ſolet. ita in vadis hæſitantis frumenti aceruos, conſediſſe illitos
limo: inſulam inde paulatim, & aliis, quæ fert temere flumen, eodẽ inuectis factam. poſtea credo addi
tas moles: manuq; adiutum: vt tam eminens area, firmaq; templis quoq;, ac porticibus ſuſtinendis
eſſet. Direptis bonis regum, damnati proditores: ſumptumq; ſupplicium, conſpectius eo: quod pœ
næ capiendæ miniſterium patri de liberis cõſulatus impoſuit: & qui ſpectator erat amouendus: cum
ipſum fortuna exactorem ſupplicii dedit. Stabant deligati ad palum nobiliſſimi iuuenes. ſed à cæte/
ris velut ab ignotis capitibus, conſulis liberi omnium in ſe auerterãt oculos. miſerebatq; non pœnę
magis homines, q̄ ſceleris, quo pœnam meriti eſſent. illos eo potiſſimũ anno patriam liberatam, pa/
trem liberatorem, conſulatum ortum ex domo Iunia, patres, plebem, quicquid hominum, deorumq;
Romanorum eſſet: induxiſſe in animum: vt Superbo quondam regi, tum infeſto exuli proderẽt. Con
ſules in ſedem proceſſere ſuam: miſſiq; lictores ad ſumendum ſupplicium, nudatos virgis cædunt: ſe/
curiq; feriunt: cum inter omne tempus pater, vultusq;, & os eius ſpectaculo eſſet: eminente animo pa
trio inter publicę pœnę miniſterium. Secundum pœnam nocentium, vt in vtranq; partem arcendis
ſceleribus exemplũ nobile eſſet, præmiũ indici pecunia ex ærario, libertas, & ciuitas data. Ille primũ

C dicitur vindicta liberatus. quidam vindictæ quoq; nomen tractum ab illo putant: Vindicio ipſi no-
men fuiſſe. poſt illum ſeruatum: vt qui ita liberati eſſent: in ciuitatem accępti viderentur. His ſicut
acta erant, nunciatis, incenſus Tarquinius non dolore ſolum tantæ ad irritum cadentis ſpei, ſed etiã
odio, iraq;, poſtquàm dolo viam obſeptam vidit bellum aperte moliendum ratus, circumire ſupplex
Hetruriæ vrbes: orare maxime Veientes, Tarquinienſesq;: ne ſe ortum eiuſdem ſanguinis extorrem,
egentem ex tanto modo regno cum liberis adoleſcentibus ante oculos ſuos perire ſinerent. alios pere-
gre in regnum Romam accitos: ſe regem augentem bello Romanum imperium, à proximis ſcelera-
ta coniuratione pulſum. eos inter ſe, quia nemo vnus ſatis dignus regno viſus ſit: partes regni ra-
puiſſe: bona ſua diripienda populo dediſſe: ne quis expers ſceleris eſſet. patriam ſe, regnúmque ſuum
repetere: & perſequi ingratos ciues velle. ferrent opem: adiuuarent: ſuas quoq; veteres iniurias vltum
irent: toties cæſas legiones: agrum ademptum. Hæc mouerunt Veientes. ac pro ſe quiſq; Romano
ſaltem duce ignominias demendas, belloq; amiſſa repetenda, minaciter fremunt. Tarquinienſes no-
men, ac cognatio mouet. pulchrum videbatur ſuos Romæ regnare. Ita duo duarum ciuitatum exer-
citus ad repetendum regnum, belloq; perſequendos Romanos ſecuti Tarquinium. Poſtq̃ in agrum
Romanum ventum eſt: obuiam hoſti conſules eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Bru-
tus ad explorandum cum equitatu anteceſſit. Eodem modo primus eques hoſtium agminis fuit.
præerat Aruns Tarquinius filius regis: rex ipſe cum legionibus ſequebatur. Aruns, vbi ex lictori-
bus procul conſulem eſſe: deinde iam propius, ac certius facie quoque Brutum cognouit: inflam-
matus ira, ille eſt vir, inquit: qui nos extorres expulit patria. ipſe en ille noſtris decoratus inſignibus
magnifice incedit. dii regum vltores adeſte. concitat calcaribus equum: atque in ipſum infeſtus con-
ſulem dirigit. ſenſit in ſe iri Brutus: (decorum erat tum ipſis capeſſere pugnam ducibus) auide ita-
que ſe certamini offert. adeoq; infeſtis animis concurrerunt, neuter, dum hoſtem vulneraret, ſui pro-
tegendi corporis memor: vt contrario ictu per parmam vterque transfixus, duabus hærentes haſtis
moribundi ex equis lapſi ſint. ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit. neque ita multo poſt & pedi-
tes ſuperueniunt. Ibi varia victoria, & velut æquo marte pugnatum eſt. dextra vtrinque cornua vi-
cere: læua ſuperata. Veientes vinci ab Romano milite aſſueti, fuſi, fugatiq; ſunt. Tarquinienſis no-
uus hoſtis non ſtetit ſolum: ſed etiam ab ſua parte Romanum pepulit. Ita cum pugnatum eſſet: tan-
tus terror Tarquinium, atque Hetruſcos inceſſit: vt omiſſa irrita re, nocte ambo exercitus, Veiens,
Tarquinienſisq; ſuas quiſque abirent domos. Adiiciunt miracula huic pugnæ: ſilentio proximæ
noctis ex ſylua Arſia ingentem editam vocem: Syluani vocem eam creditam: hæc dicta. vno plus
D Hetruſcorum cecidiſſe in acie: vincere bello Romanum. Ita certe inde abiere Romani, vt victores:
Hetruſci pro victis. nam poſtquàm illuxit: nec quiſquam hoſtium in conſpectu erat: P. Valerius
conſul ſpolia legit: triumphansq; inde Romam redut. collegæ funus quanto tum potuit appara-
tu, fecit. ſed multo maius morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis: quia matro-
næ annum, vt parentem eum luxerunt: quod tam acer vltor violatæ pudicitiæ fuiſſet. Conſuli de-
inde, qui ſuperfuerat: vt ſunt mutabiles vulgi animi: ex fauore non inuidia modo, ſed ſuſpicio etiam
cum atroci crimine orta. regnum eum affectare, fama ferebat: quia nec collegam ſubrogauerat in
locum Bruti: & ædificabat in ſumma Velia. ibi alto, atque munito loco arcem inexpugnabilem fo-
re. Hæc dicta vulgo, creditaq; cum indignitate angerent conſulis animum: vocato ad concilium
populo, ſummiſſis faſcibus in concionem aſcendit. Gratum id multitudini ſpectaculum fuit. ſum-
miſſa ſibi eſſe imperii inſignia: confeſſionemq; factam: populi, quàm conſulis maieſtatem, vimq;
maiorem eſſe. Vbi audire iuſſi: conſul laudare fortunam collegæ: quod liberata patria in ſummo
honore pro republica dimicans, matura gloria, nec dum ſe vertente in inuidiam, mortem occubuiſ-
ſet. ſe ſuperſtitem gloriæ ſuæ ad crimen, atque inuidiam ſupereſſe: ex liberatore patriæ ad Aqui-
lios, Vitelliosq; recidiſſe. Nunquam'ne ergo, inquit, vlla adeo à vobis ſpectata virtus erit: vt ſuſ-
picione violari nequeat? ego me illum acerrimum regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimen
ſubiturum timerem? ego ſi in ipſa arce, Capitolioq; habitarem: metui me credere poſſem à ciui-
bus meis? tam leui momento mea apud vos fama pendet? adeó ne eſt fundata leuiter fides: vt vbi
ſim, quàm qui ſim magis referat? Non obſtabunt P. Valerii ædes libertati veſtræ Quirites: tuta
erit vobis Velia. deferam non in planum modo ædes: ſed colli etiam ſubiciam: vt vos ſupra ſuſ-
pectum me ciuem habitetis. in Velia ædificent, quibus melius, quàm P. Valerio creditur liber-
tas. Delata confeſtim materia omnis infra Veliam: & vbi nunc vicus publicus eſt, domus in infi-
mo cliuo ædificata. Latæ deinde leges: non ſolum, quę regni ſuſpicione conſulem abſoluerent: ſed
quæ adeo in contrarium verterent: vt popularem etiam facerent. Inde cognomen factum Publico-
læ eſt. Ante omnes de prouocatione aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandoq; cum bonis ca-
pite eius, qui regni occupandi conſilia iniſſet. Gratæ in vulgus leges fuere. quas cum ſolus pertuliſ-
ſet: vt ſua vnius in his gratia eſſet: tum deinde comitia collegæ ſubrogando habuit. Creatus Sp. Lu-
cretius conſul: qui magno natu, non ſufficientibus iam viribus ad conſularia munera obeunda,

intra

A intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretii locum M. Horatius Puluillus. Apud quoſdam ve-
teres authores non inuenio Lucretium conſulẽ. Bruto ſtatim Horatium ſuggerunt. credo, quod nul-
la geſta res inſignem fecerit conſulatum, memoria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in Capitolio
Iouis ædes. Valerius, Horatiusq́; conſules ſortiti vter dedicaret: Horatio ſorte euenit: Publicola ad
Veientium bellum profectus. Ægrius, q̃ dignum erat, tulere Valerii neceſſarii: dedicationẽ tã inclyti
templi Horatio dari. id oibus modis impedire conati, poſtq̃ alia fruſtra tentata erant: poſtem iam te-
nenti conſuli fœdum inter precationem deũm nuncium incutiunt: mortuum eius filiũ eſſe: funeſtaq́;
familia dedicare eum templũ non poſſe. Non crediderit factum: an tantum roboris animo fuerit: nec
traditur certum: nec interpretatio eſt facilis. nihil aliud ad eum nuncium à propoſito auerſus, q̃ vt
cadauer efferri iuberet, tenẽs poſtem, precationem peragit: & dedicat templum. Hæc poſt exactos re-
ges domi, militiæq́; geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius conſules facti. Iam
Tarquinii ad Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo conſilium, precesq́;, nũc
orabant: ne ſe oriundos ex Hetruſcis eiuſdem ſanguinis, nominisq́; egentes exulare pateretur: nunc
monebant etiam: ne orientem morẽ pellendi reges inultum fineret. ſatis libertatem ipſam habere dul-
cedinis, niſi quanta vi ciuitates eam expetant, tanta regna reges defendant: æquari ſumma infimis:
nihil excelſum, nihil, quod ſupra cætera emineat, in ciuitatibus fore: adeſſe finẽ regnis, rei inter deos,
hominesq́; pulcherrimæ. Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Hetruſcæ gentis regem amplum Thu-
ſcis ratus, Romam infeſto exercitu venit. Non vnquam aliâs ante tantus terror ſenatum inuaſit:
adeo valida res tũ Cluſina erat, magnumq́; Porſenæ nomen. nec hoſtes modo timebant: ſed ſuoſmet
ipſos ciues: ne Romana plebs metu perculſa, receptis in vrbem regibus vel cum ſeruitute pacẽ acci-
peret. Multa igitur blandimẽta plebi per id tempus ab ſenatu data. annonæ in primis habita cura:
& ad frumentum comparandum miſſi, alii in Volſcos, alii Cumas. ſalis quoq; vendendi arbitrium,
quia impenſo pretio venibat in publicum: omni ſumptu ademptum priuatis: portoriis quoq;, & tri-
buto plebe liberata: vt diuites conferrent: qui oneri ferendo eſſent. pauperes ſatis ſtipendii pendere: ſi
liberos educent. Itaq; hæc indulgentia patrum aſperis poſtmodum rebus in obſidiõe, ac fame, adeo
concordem ciuitatem tenuit: vt regium nomen non ſummi magis, q̃ infimi horrerent: nec quiſquã
vnus malis artibus poſtea tam popularis eſſet: q̃ tum bene imperando vniuerſus ſenatus fuit. Cum
hoſtes adeſſent: pro ſe quiſq; in vrbem ex agris demigrant: vrbem ipſam ſepiunt præſidiis. alia muris,
B alia Tyberi obiecto videbantur tuta. pons Sublicius iter penè hoſtibus dediſſet, ni vnus vir fuiſſet, Ho- *Horatius Co*
ratius Cocles: (id munimentum illo die fortuna vrbis romanæ habuit) qui poſitus forte in ſtatione *Val. max. l. 3.*
pontis, cum captum repentino impetu Ianiculum, atq; inde citatos decurrere hoſtes vidiſſet: trepi-
damq; turbam ſuorũ arma, ordinesq́; relinquere: reprehenſans ſingulos, obſiſtens, obteſtansq́; deũm
& hominum fidem, teſtabatur: nequicquam deſerto præſidio eos fugere. ſi tranſitum pontem à tergo
reliquiſſent: iam plus hoſtium in Palatio, Capitolioq́;, q̃ in Ianiculo fore. Itaq; monere, prædicare:
vt pontem ferro, igni, quacunq; vi poſſent, interrumpant: ſe impetum hoſtium, quantum corpore
vno poſſet obſiſti, excepturum. Vadit inde in primum aditum pontis: inſignisq́; inter conſpecta ce-
dentium pugnæ terga, obuerſis cominus ad ineundum prælium armis, ipſo miraculo audaciæ obſtu-
pefecit hoſtes. duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Lartium, ac T. Herminium, ambos claros gene-
re, factisq́;. Cum his primam periculi procellam, & quod tumultuoſiſſimum pugnæ erat, parumper
ſuſtinuit: deinde eos quoq; ipſos exigua parte pontis relicta, reuocantibus, qui reſcindebant, cedere
in tutum coegit. Circũferens inde minaciter truces oculos ad proceres Hetruſcorum, nunc ſingulos
prouocare: nunc increpare omnes: ſeruitia regum ſuperborum ſuæ libertatis immemores alienam
oppugnatum venire. Cunctati aliquandiu ſunt: dum alius alium, vt prælium incipiant, circunſpe-
ctant. pudor deinde commouit aciem: & clamore ſublato vndiq; in vnum hoſtem tela coniiciũt. quæ
cum in obiecto cuncta ſcuto hæſiſſent: neq; ille minus obſtinatus ingenti pontem obtineret gradu:
iam impetu detrudere conabantur virum: cum ſimul fragor rupti pontis, ſimul clamor Romanorũ
alacritate perfecti operis ſublatus, pauore ſubito impetũ ſuſtinuit. Tum Cocles, Tyberine, inquit,
pater te ſancte precor: hæc arma, & hunc militem propitio flumine accipias. ita ſic armatus in Tybe-
rim deſiluit: multisq́; deſuper incidentibus telis, incolumis ad ſuos tranauit: rem auſus plus famæ ha-
bituram ad poſteros, q̃ fidei. Grata erga tantam virtutem ciuitas fuit. ſtatua in comitio poſita: agri
quantum vno die circũarauit, datum. priuata quoq; inter publicos honores ſtudia eminebant. nam
in magna inopia pro domeſticis copiis vnuſquiſq; ei aliquid, fraudans ſe ipſe victu ſuo, contulit.
Porſena primo conatu repulſus, conſiliis ab oppugnanda vrbe ad obſidendam verſis, præſidio in
Ianiculo locato, ipſe in plano, ripisq́; Tyberis caſtra poſuit: nauibus vndiq; accitis, & ad cuſtodiam:
nequid Romam frumenti ſubuehi fineret: & vt prædatum milites trans flumen per occaſiones aliis,
atq; aliis locis traiicerent. breuiq́; adeo infeſtum omnem romanũ agrum reddidit: vt non cætera ſolũ
ex agris, ſed pecus quoq; omne in vrbem compelleretur: neq; quiſquam extra portas propellere au-
deret. Hoc tantum licentiæ Hetruſcis non metu magis, quàm conſilio conceſſum. namq; Valerius

conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus negli-
C gens vltor grauem ſe ad maiora vindicē ſeruabat. itaq; vt eliceret prædatores: edicit ſuis: poſtero die
frequentes porta eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat: expellerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus:
quod in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent. Et ſciere perfugæ indicio: multoq; plures, vt
in ſpem vniuerſæ prædæ, flumen traiiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis ad
ſecundum lapidem Gabina via occultum conſidere iubet: Sp. Lartium cū expedita iuuentute ad por
tam Collinam ſtare: donec hoſtis prætereat: deinde ſe obiicere: ne ſit ad flumen reditus. conſulū alter,
T. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militum egreſſus: ipſe Valerius Cœlio monte co-
hortes delectas educit. hiq; primi apparuere hoſti. Herminius vbi tumultum ſenſit: concurrit ex inſi-
diis: verſiſq; in Lucretium Hetruſcis terga cædit. dextra læuaq;, hinc à porta Collina, illinc ab Næuia
redditus clamor. ita cæſi in medio prædatores, neq; ad pugnā viribus pares, & ad fugam ſeptis oībus
viis. finiſq; ille tam effuſe vagandi Hetruſcis fuit. Obſidio erat nihilo minus, & frumenti cū ſumma
caritate inopia: ſedendoq; expugnaturum ſe vrbem, ſpem Porſena habebat. cū C. Mutius adoleſcens
nobilis, cui indignū videbatur: populum Ro. ſeruientē, cum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab ho-
ſtibus vllis obſeſſum eſſe: liberum eundē populum ab iiſdem Hetruſcis obſideri: quorū ſæpe exercitus
fuderit: itaq; magno, audaciq; aliquo facinore eam indignitatem vindicandā ratus, primo ſua ſpon-
te penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: dein metuens ne, ſi conſulum iniuſſu, & ignaris oībus iret:
forte deprehenſus à cuſtodibus romanis retraheretur vt transfuga, fortuna tum vrbis crimen affir-
mante: ſenatum adit. Tranſire Tyberim, inquit, patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium volo, nō
prædo, nec populationum inuicem vltor. maius, ſi dii iuuant, in animo eſt facinus. Approbant pa-
tres. abdito intra veſtem ferro proficiſcitur. vbi eò venit. in confertiſſima turba propè regium tribu-
nal conſtitit. ibi cum ſtipendiū forte militibus daretur: & ſcriba cū rege ſedens pari ferè ornatu mul-
ta ageret: eumq; milites vulgo adirent: timens ſciſcitari vter Porſena eſſet, ne ignorando regē ſemet
ipſe aperiret quis eſſet: quò temere traxit fortuna facinus: ſcribam pro rege obtruncat. vadētem inde
quà per trepidam turbam cruento mucrone ſibi ipſe fecerat viam, cum concurſu ad clamorem facto
comprehenſum regii ſatellites retraxiſſent ante tribunal regis: deſtitutus tum quoq; inter tantas for-
tunæ minas, metuendus magis q̄ metuens, Romanus ſum, inquit, ciuis: C. Mutium vocant. hoſtis
hoſtem occidere volui. nec ad mortē minus animi eſt, q̄ ad cædem fuit. & facere, & pati fortia, roma-
num eſt. nec vnus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petētium decus. proinde
D in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere: vt in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum, hoſtemq; in ve
ſtibulo habeas regiæ. hoc tibi iuuentus romana indicimus bellum. nullam aciem, nullum prælium
timueris. vni tibi, & cum ſingulis res erit. Cum rex ſimul ira infenſus, periculoq; conterritus, circūda
ri ignes minitabūdus iuberet: niſi expromeret propere, quas inſidiarum minas per ambages iaceret:
en tibi, inquit: vt ſentias q̄ vile corpus ſit iis, qui magnam gloriam petunt. dextramq; accenſo ad ſa-
crificium foculo iniicit. quam cum velut alienato ab ſenſu torreret animo: propè attonitus miracu-
lo rex, cum ab ſede ſua proſiluiſſet: amoueriq; ab altaribus iuuenem iuſſiſſet: tu vero abi, inquit, in te
magis q̄ in me hoſtilia auſus. iuberem macte virtute eſſe: ſi pro mea patria iſta virtus ſtaret. nunc iure
belli liberum te, intactum, inuiolatumq; hinc dimitto. Tum Mutius quaſi remunerans meritum,
quandoquidem, inquit, eſt apud te virtuti honos: vt beneficio tuleris à me, quod minis nequiſti: tre-
centi cōiurauimus principes iuuentutis romanæ: vt in te hac via graſſaremur. mea prima ſors fuit.
ceteri, vtcunq; ceciderit primum, quoad te opportunum fortuna dederit: ſuo quiſq; tēpore aderunt.
Mutium dimiſſum, cui poſtea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomētum inditum: legati à Por-
ſena Romam ſecuti ſunt. adeo mouerat eum & primi periculi caſus: quo nihil ſe præter errorem inſi-
diatoris texiſſet: & ſubeunda dimicatio toties, quot coniurati ſupereſſent: vt pacis conditiones vltro
ferret Romanis. Iactatum in conditionibus nequicq̄ de Tarquiniis in regnum reſtituendis: magis
quia id negare ipſe nequiuerat Taquinus: q̄ quod negatum iri ſibi ab Romanis ignoraret. de agro
Veientibus reſtituendo impetratum: expreſſaq; neceſſitas obſides dandi Romanis: ſi Ianiculo præſi-
dium deduci vellent. His conditionibus compoſita pace, exercitum ab Ianiculo deduxit Porſena: &
agro romano exceſſit. Patres C. Mutio virtutis cauſa trans Tyberim agrū dono dedere: quæ poſtea
ſunt Mutia prata appellata. Ergo ita honorata virtute, fœminæ quoq; ad publica decora excitatæ.
Clœlia virgo, vna ex obſidibus, cū caſtra Hetruſcorū forte haud procul ripa Tyberis locata eſſent:
fruſtrata cuſtodes, dux agminis virginum inter tela hoſtiū Tyberim tranauit: ſoſpiteſq; omnes Ro-
mam ad propinquos reſtituit. Quod vbi regi nunciatum eſt: primo incēſus ira oratores Romam
miſit ad Clœliam obſidem depoſcendam: alias haud magnifacere. deinde in admirationem verſus,
ſupra Coclites, Mutioſq; dicere id facinus eſſe: & præ ſe ferre: quēadmodū, ſi nō dedatur obſes: pro ru
pro ſe fœdus habiturū: ſic deditam, intactam inuiolatamq; ad ſuos remiſſurū. Vtrinq; cōſtitit fides,
& Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerūt: & apud regē Hetruſcū non tuta ſolū, ſed honorata ēt
virtus fuit. laudatamq; virginē parte obſidū ſe donare dixit. ipſa quos vellet, legeret. productis oībus
elegiſſe

A elegiſſe impuberes dicitur:quod & virginitati decorū, & conſenſu obſidum ipſorū probabile erat: eā
ætatem potiſſimū liberari ab hoſte:quę maxime opportuna iniurię eſſet. Pace redintegrata, Romani
nouam in fœmina virtutem nouo genere honoris, ſtatua equeſtri donauere. in ſumma Sacra via fuit
poſita virgo inſidens equo. Huic tam pacatæ profectioni ab vrbe regis Hetruſci abhorrens mos
traditus ab antiquis vſq; ad noſtram ætatē inter cætera ſolēnia manet: bonis vendēdis bona Porſenę
regis vendendi. cuius originē moris neceſſe eſt aut inter bellum natam eſſe, neq; omiſſam in pace: aut
amiciore creuiſſe principio, q̃ hic præ ſe ferat titulus: bona hoſtiliter vendēdi. proximū vero eſt ex iis,
quæ traduntur: Porſenam diſcedentē ab Ianiculo caſtra opulenta cōuecto ex propinquis, ac fertili-
bus Hetruriæ aruis cōmeatu, Romanis dono dediſſe: inopi tum vrbe ab longinqua obſidiōe. ea dein-
de, ne populo immiſſo diriperētur hoſtiliter, veniſſe bona: quæ Porſenæ appellata: gratiam muneris
magis ſignificante titulo, q̃ auctionem fortunæ regiæ: quæ ne in poteſtate quidem populi Romani
eſſet. Omiſſo Romano bello Porſena, ne fruſtra in ea loca exercitus adductus videretur: cū parte co-
piarum filium Aruntem Ariciam oppugnatū mittit. Primo Aricinos res nec opinata perculerat. ac-
cerſita deinde auxilia & à Latinis populis, & à Cumis tm̄ ſpei fecere: vt acie decernere auderēt. Prælio
inito adeo cōcitato impetu ſe intulerant Hetruſci: vt funderent ipſo incurſu Aricinos. Cumanæ co-
hortes arte aduerſus vim vſæ, declinauere paululum: effuſeq; prælatos hoſtes cōuerſis ſignis ab tergo
adortæ ſunt. Ita in medio propè iam victores cęſi Hetruſci, pars perexigua duce amiſſo, quia nullum
propius perfugium erat: Romam inermes & fortuna, & ſpecie ſupplicum delati ſunt. ibi benigne ex-
cępti: diuiſiq; in hoſpitia. Curatis vulneribus alii profecti domos, nuncii hoſpitaliū beneficiorum:
multos Romæ hoſpitum, vrbiſq; charitas tenuit. his locus ad habitandum datus: quē deinde Thu-
ſcum vicum appellarunt. P. Lucretius inde, & P. Valerius Publicola tertiū conſules facti. Eo anno
poſtremum legati à Porſena de reducendo in regnū Tarquinio venerunt. quibus cū reſponſum eſſet:
miſſurū ad regē ſenatū legatos: miſſi confeſtim honoratiſſimus quiſq; ex patribus. non, quin breuiter
reddi reſponſum potuerit, nō recipi reges: ideo potius delectos patrum ad eum miſſos, q̃ legatis eius
Romæ daretur reſponſum: ſed vt in ꝑpetuum mentio eius rei finiretur: ne in tantis mutuis beneficiis
inuicē animi ſolicitarentur: cū ille peteret, quod contra libertatē populi Romani eſſet: Romani, niſi
in perniciem ſuā faciles eſſe vellent: negarent, cui nihil negatū vellent. Non in regno populū Roma-
num, ſed in libertate eſſe. ita induxiſſe in animū: hoſtibus potius, q̃ regibus portas patefacere. eā eſſe
B voluntatem oīum: vt qui libertati erit in illa vrbe finis: idē vrbi ſit. proinde ſi ſaluam eſſe vellet Ro-
mam: vt patiaꝛ liberam eſſe, orare. Rex verecundia victus, qn̄ id certū, atq; obſtinatū eſt, inquit: neq;
ego obtundā, ſæpius eadem nequicq̃ agēdo: nec Tarquinios ſpe auxilii, quod nullū in me eſt: fruſtra-
bor. aliū hinc. ſeu bello opus eſt, ſeu quiete, exilio quærant locū: nequid meam vobiſcū pacē diſtineat.
Dictis facta amiciora adiecit. obſidū quod reliquum erat, reddidit. agrū Veientem, fœdere ad Iani-
culum icto ademptum, reſtituit. Tarquinius ſpe omni reditus inciſa, exulatum ad generū Mamiliū
Octauium Thuſculum abiit. Romanis pax fida ita cū Porſena fuit. Conſules deinde Marcus Vale-
rius, Publius Poſthumius. Eo anno bene pugnatū cum Sabinis, cōſules triumpharunt. Maiore inde
mole Sabini bellū parabant. aduerſus eos, & nequid ſimul ab Thuſculo, vnde etſi nō apertum, ſuſpe-
ctum tn̄ bellum erat: repentini periculi oriretur: P. Valerius quartū, T. Lucretius iterū conſules facti.
Seditio inter belli, paciſq; authores orta in Sabinis aliquantū inde virium tranſtulit ad Romanos.
nanq; Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cognomen: cū pacis ipſe author à turbatori-
bus belli premeretur: nec par factioni eſſet: ab Regillo magna clientium comitatus manu, Romam
transfugit. His ciuitas data, agerq; trans Aniēnē. vetus Claudia tribus, additis poſtea nouis tribuli-
bus, qui ex eo venirēt agro: appellata. Appius inter patres lectus haud ita multo poſt in principū di-
gnationē peruenit. Conſules infeſto exercitu in agrū Sabinum profecti, cū ita vaſtatione, deinde præ-
lio afflixiſſent opes hoſtiū: vt diu nihil inde rebellionis timere poſſent: triūphantes Romā redierunt.
P. Valerius oīum conſenſu princeps belli, paciſq; artibus, anno poſt, Agrippa Menenio, P. Poſthu-
mio cōſulibus moriꝛ, gloria ingēti, copiis familiaribus adeo exiguis: vt funeri ſumptus deeſſet. de pu
blico eſt elatus. Luxere matronæ, vt Brutū. Eodē anno duæ coloniæ latinæ, Pometia & Cora ad Au-
runcos deficiunt. cū Aurūcis bellū initū. fuſoq; ingēti exercitu, qui ſe ingredientibus fines cōſulibus fe-
rociter obtulerat: omne auruncū bellū Pometiā cōpulſum eſt. Nec magis poſt prælia, q̃ in prælio cæ-
dibus tēperatum eſt. & cæſi aliquāto plures erant, q̃ capti: & captos paſſim trucidauerūt. ne ab obſidi-
bus quidē, qui CCC accępti numero erant: ira belli abſtinuit. Et hoc anno Romæ triumphatum.
Secuti cōſules Opiter Virginius, Sp. Caſſius Pometiā primo vi, deide vineis, aliiſq; opibus oppu-
gnauerūt. in quos Aurunci magis iā inexpiabili odio, q̃ ſpe aliqua, aut occaſione coorti, cum plures
igni q̃ ferro armati excurriſſent: cæde, incēdioq; cūcta cōplent, vineis incenſis, multis hoſtiū vulnera-
tis & occiſis. cōſulū quoq; alterū (ſed verū nomē authores non adiciunt) graui vulnere ex equo deie-
ctū propè interfecerūt. Romā inde male geſta re reditū. inter multos ſaucios cōſul ſpe incerta vitæ re-
lict⁹. Interiecto deide haud magno ſpacio, qđ vulnerib⁹ curādis, ſupplēdoq; exercitui ſatis eēt: tū ira

C maiore belli, tum viribus etiam auctis Pometiæ arma illata. & cum vineis refectis, aliaq; mole belli
iam in eo eſſet, vt in muros euaderet miles: deditio eſt facta. cæterum nihilo minus fœde dedita vrbe,
q̃ ſi capta foret, Aurunci paſſim principes ſecuri percuſſi: ſub corona venierunt coloni alii: oppidum
dirutum: ager venit. Cõſules magis ob iras grauiter vltas, q̃ ob magnitudinẽ perfecti belli trium-
pharunt. Inſequens annus Poſthumiũ Cominium, & T. Largium conſules habuit. Eo anno Ro-
mæ cum per ludos ab Sabinorum iuuentute per laſciuiam ſcorta raperẽtur: concurſu hominũ rixa,
ac propè prælium fuit: paruaq; ex re ad rebellionem ſpectare res videbatur. Supra belli Latini metum
id quoq; acceſſerat: quod triginta iam coniuraſſe populos concitante Octauio Mamilio, ſatis conſta
bat. In hac tantarum expectatione rerum ſolicita ciuitate, dictatoris primum creandi mentio orta,
ſed nec quo anno, nec quibus factis conſulibus, quia ex factione tarquiniana eſſent (id quoq; enim
traditur) parum creditum ſit: nec quis primum dictator creatus ſit, ſatis conſtat. apud veterrimos tñ
authores T. Largium dictatorem primum, Sp. Caſſium magiſtrum equitum, creatos inuenio. con-
ſulares legere. ita lex iubebat, de dictatore creando lata. eo magis adducor vt credam Largium, qui
conſularis erat, potius, q̃ M. Valerium Fuſium Voleſi nepotem, qui nondum conſul fuerat: modera-
torem, & magiſtrum conſulibus appoſitum. qui ſi maxime ex ea familia legi dictatorem vellent: pa-
trem multo potius M. Valerium ſpectatæ virtutis cõſularem virum legiſſent. Creato dictatore pri-
mum Romæ, poſtq̃ præferri ſecures viderunt: magnus plebem metus inceſſit: vt intentiores eſſent
ad dicto parendum. neq; enim vt in conſulibus, qui pari poteſtate eſſent: alterius auxilium, neq; pro-
uocatio erat: neq; vllum vſquam, niſi in cura parendi auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dicta-
tor eo magis, quod propter ſe creatum crediderant: metum incuſſit. itaq; legatos de pace mittũt. qui-
bus orantibus dictatorem, ſenatumq;, vt veniam erroris hominibus adoleſcentibus darent: reſpon-
ſum: ignoſci adoleſcentibus poſſe: ſenibus non poſſe: qui bella ex bellis ſererent. actum tamen eſt de
pace: impetrataq; foret: ſi quod impenſæ factum in bellum erat, præſtare Sabini (id enim poſtulatum
erat) in animum induxiſſent. bellum indictum. tacite induciæ quietum annum tenuere. Conſules
Seruius Sulpitius, M. Manlius Tullus. nihil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde, & C. Ve
tuſius. His cõſulibus Fidenæ obſeſſæ: Cruſtumeria capta: Præneſte ab Latinis ad Romanos deſciuit.
nec vltra bellum Latinum gliſcens iam per aliquot annos dilatum. A. Poſthumius dictator, T. Ebu
tius magiſter equitum magnis copiis peditum, equitumq; profecti ad lacum Regillum in agro Tu-
ſculano agmini hoſtium occurrerunt. & quia Tarquinios eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt: ſu-
D ſtineri ira non potuit, quin extemplo confligerent. ergo etiam prælium aliquanto quàm cætera gra
uius atq; atrocius fuit. non enim duces ad regendam modo conſilio rem affuere: ſed ſuiſmetipſis cor
poribus dimicantes miſcuere certamina. nec quiſquã procerum fermè hac, aut illa ex acie ſine vulne-
re, præter dictatorem Romanum, exceſſit. In Poſthumium prima in acie ſuos adhortantem, in-
ſtruentemq; Tarquinius Superbus, quanquam iam ætate & viribus erat grauior: equum infeſtus ad-
miſit. ictusq; ab latere concurſu ſuorum receptus in tutum eſt. Et ad alterum cornu Ebutius magi-
ſter equitum in Octauium Mamilium impetum dederat. nec ſefellit veniens Thuſculanum ducem:
contra quem & ille concitat equum. tantaq; vis infeſtis venientium haſtis fuit: vt brachium Ebu-
tio traiectum ſit: Mamilio pectus percuſſum. hunc quidem in ſecundam aciem Latini recepere: Ebu-
tius, cum ſaucio brachio tenere telum non poſſet: pugna exceſſit. Latinus dux nihil deterritus vulne-
re prælium ciet. & quia ſuos perculſos videbat: acceſſit cohortem exulum Romanorum: cui L. Tar-
quinii filius præerat. ea quo maiore pugnabat ira ob erepta bona, patriamq; ademptam: pugnam
parumper reſtituit. Referentibus iam pedem ab ea parte Romanis, M'. Valerius Publicolæ frater
conſpicatus ferocem iuuenem Tarquinium oſtentantem ſe in prima exulum acie, domeſtica etiam
gloria accenſus, vt cuius familiæ decus eiecti reges erant, eiuſdem interfecti forent: ſubdit calcaria
equo: & Tarquinium infeſto ſpiculo petit. Tarquinius retro in agmen ſuorum infenſo ceſſit hoſti.
Valerium inuectum temere in exulum aciem ex tranſuerſo quidam adortus transfigit: nec quicquã
equitis vulnere equo retardato, moribundus Romanus labentibus ſuper corpus armis ad terram
defluxit. Dictator Poſthumius poſtquàm cecidiſſe talem virum, exules ferociter citato agmine inue-
hi, ſuos perculſos cedere animaduertit: cohorti ſuæ, quam delecta manu præſidii cauſa circa ſe ha-
bebat: dat ſignum: vt quem ſuorum fugientem viderint, pro hoſte habeant. ita metu ancipiti verſi
à fuga Romani in hoſtem: & reſtituta acies. Cohors dictatoris tum primum prælium iniit: integris
corporibus, animiſq; feſſos adorti exules cædunt. Ibi alia inter proceres coorta pugna. imperator La
tinus vbi cohortem exulum à dictatore Romano propè circumuentam vidit: ex ſubſidiariis mani-
pulos aliquot in primam aciem ſecum rapit. hos agmine venientes T. Herminius legatus conſpi-
catus, interq; eos inſignem veſte armiſq; Mamilium noſcitans, tanto vi maiore, quàm paulo ante
magiſter equitum cum hoſtium duce prælium iniit: vt & vno ictu transfixum per latus occiderit Ma
milium: & ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis veruto percuſſus, cum victor in caſtra eſſet rela-
tus: inter primam curationem expirauerit. Tum ad equites dictator aduolat, obteſtans: vt feſſo iam
pedite

A pedire deſcendant ex equis: & pugnam capeſſant. dicto paruere: deſiliunt ex equis: prouolant in pri-
mum: & pro anteſignanis parmas obiiciunt. recipit extemplo animum pedeſtris acies: poſtq̃ iuuen-
tutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi ſuſtinentes vidit. Tum demum impulſi
Latini: perculſaq; inclinauit acies. equitibus admoti equi: vt perſequi hoſtem poſſent. ſecuta & pede-
ſtris acies. Ibi nihil nec diuinæ, nec humanæ opis dictator prætermittens, ædem Caſtori vouiſſe fert:
ac pronunciaſſe militi præmia, qui primus, qui ſecūdus caſtra hoſtium intraſſet. tantusq; ardor fuit:
vt eodem impetu, quo fuderant hoſtē, Romani caſtra caperent. Hoc modo ad lacum Regillum pu
gnatum eſt. Dictator, & magiſter equitum triumphantes in vrbē rediere. Triennio deinde nec certa
pax, nec bellum fuit. Conſules Q. Clœlius, & T. Lartius. Inde A. Sempronius, & M. Minutius. his
conſulibus ædes Saturno dedicata: ſaturnalia inſtitutus feſtus dies. A. deinde Poſthumius, & T. Vir
ginius conſules facti. Hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum apud quoſdam inuenio.
A. Poſthumium, quia collega dubiæ fidei fuerit: ſe conſulatu abdicaſſe: dictatorem inde factū. Tanti
errores implicant tempoꝝ, alter apud alios ordinatis magiſtratibus: vt nec qui cōſules ſecūdū quoſ-
dā, nec quid quoq; anno actum ſit, in tanta vetuſtate non rerum modo, ſed etiā authorum digerere
poſſis. Ap. Claudius deinde, & P. Seruilius conſules facti. Inſignis hic annus eſt nuncio Tarquinii
mortis. Mortuus eſt Cumis: quò ſe poſt fractas opes Latinoꝝ ad Ariſtodemum tyrannum cōtulerat.
Eo nūcio erecti patres: erecta plebes. ſed patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia. plebi, cui ad eam diē
ſumma ope inſeruitum erat: iniuriæ à prioribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia, quam rex
Tarquinius deduxerat: ſuppleto numero colonorum iterum deducta eſt. Romæ tribus vna & XXX
factæ. Ædes Mercurii dedicata eſt idibus Maiis. Cum Volſcorum gente Latino bello neq; pax, neq;
bellum fuerat. nam & Volſci comparauerant auxilia, quę mitterent Latinis: ni maturatum ab dicta-
tore Romano eſſet: & maturauit Romanus: ne prælio vno cum Latino, Volſcoq; contenderet. Hac
ira conſules in Volſcum agrum legiones duxere. Volſcos conſilii pœnam metuentes nec opinata res
perculit. armorum immemores obſides dant CCC principū à Cora, atq; Pometia liberos. ita ſine
certamine inde abductæ legiōes. Nec ita multo poſt Volſcis leuatis metu ſuum redit ingeniū. rurſus
occultum parant bellū, Hernicis in ſocietatem armoꝝ aſſumptis. legatos quoq; ad ſolicitandū Latiū
paſſim dimittunt. ſed recens ad Regillum lacum accepta clades Latinos ira, odioq; eius, quicūq; ar-
ma ſuaderet: ne ab legatis quidē violādis abſtinuit. cōprehenſos Volſcos Romam duxere. ibi traditi
conſulibus: indicatumq; eſt: Volſcos, Hernicosq; parare bellum Romanis. Relata re ad ſenatū, adeo
B fuit gratum patribus, vt & captiuorum ſex millia Latinis remitterent: & de fœdere, quod propè in ꝑ-
petuum negatum fuerat: rem ad nouos magiſtratus traiicerēt. Enimuero tum Latini gaudere facto:
pacis authores in ingenti gloria eſſe. coronam auream Ioui donum in Capitolium mittunt. cum le-
gatis, donoq;, qui captiuorum remiſſi ad ſuos fuerant: magna circūfuſa multitudo venit. pergūt do
mos eorum, apud quem quiſq; ſeruierant. gratias agunt liberaliter habiti, cultiq; in calamitate ſua:
inde hoſpitia iungunt. Nunq̃ aliās ante publice, priuatimq; latinum nomen Romano imperio con-
iunctius fuit. Sed & bellum Volſcum imminebat: & ciuitas ſecum ipſa diſcors inteſtino inter patres,
plebemq; flagrabat odio: maxime propter nexos ob æs alienum. Fremebant: ſe foris pro libertate &
imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremq; in bello, q̃ in pace, inter ho-
ſtes, q̃ inter ciues libertatem plebis eſſe. inuidiamq; eam ſua ſponte gliſcentem inſignis vnius calami-
tas accendit. Magno natu quidam cum omnium maiorum ſuorum inſignibus ſe in forum proiecit.
obſita erat ſqualore veſtis: fœdior corporis habitus pallore, ac macie perempti. ad hoc plixa barba,
& capilli efferauerant ſpeciem oris. noſcitabatur tñ in tanta deformitate: & ordines duxiſſe aiebant:
aliaq; militiæ decora vulgo miſerantes eum iactabant. ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarū
cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus vnde ille habitus? vnde deformitas? cum circū-
fuſa turba eſſet propè in concionis modū: Sabino bello ait ſe militantē, quia propter populationes
agri nō fructu modo caruerit: ſed villa incenſa fuerit: direpta oīa: pecora abacta: tributum iniquo ſuo
tempore imperatum: æs alienum feciſſe. id cumulatū vſuris primo ſe agro paterno, auitoq; exuiſſe: de-
inde fortunis aliis: poſtremo velut tabem perueniſſe ad corpus. ductum ſe ab creditore nō in ſeruitiū,
ſed in ergaſtulum & carnificinam eſſe. inde oſtētare tergum fœdum recentibus veſtigiis verberū. Ad
hæc viſa, auditaq; clamor ingens oritur. nō iam foro ſe tumultus continet: ſed paſſim totam vrbem
peruadit. nexu vincti, ſolutiq; ſe vndiq; in publicū proripiunt: implorant Quiritium fidem. nullo lo-
co deeſt ſeditionis voluntarius comes. multis paſſim agminibus per oēs vias cum clamore in forum
curritur. Magno cū periculo ſuo, qui ſorte patrū in foro erant, in eam turbā inciderunt. nec tēperatū
manibus foret: ni ꝓpere cōſules P. Seruilius, & Ap. Claudius ad cōprimendā ſeditionē interueniſſent.
At in eos multitudo verſa oſtētare vincula ſua, deformitatemq; aliā. hæc ſe meritos dicere, exprobran
tes ſuā quiſq; alius alibi militiā. poſtulare minaciter magis, q̃ ſuppliciter: vt ſenatū vocarent. curiamq;
ipſi futuri arbitri, moderatoresq; publici conſilii circūſiſtunt. Pauci admodum patrum, quos caſus
obtulerat: contracti ad conſules: cæteros metus nō curia modo, ſed etiam foro arcebat. nec agi quicq̃

C per infrequentiam poterat ſenatus. Tum vero eludi, atq; extrahi ſe multitudo putare: & patrũ qui abeſſent, non caſu, non metu, ſed impediendæ rei cauſa abeſſe: & conſules ipſos tergiuerſari: nec dubie ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iam propè erat, vt ne conſulum quidẽ maieſtas coërceret iras hominũ: cũ incerti morando, an veniendo plus periculi contraherent, tandem in ſenatum veniunt. frequentiq; tandem curia non modo inter patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos ſatis conueniebat. Appius vehementis ingenii vir imperio conſulari rem agendam cenſebat: vno aut altero arrepto, quieturos alios. Seruilius lenibus remediis aptior, cõcitatos aĩos flecti, q̃ frangi putabat cum tutius, tũ facilius eſſe. Inter hæc maior alius terror. Latini equites cũ tumultuoſo aduolãt nuncio: Volſcos infeſto exercitu ad vrbem oppugnandam venire. quæ audita (adeo duas ex vna ciuitate diſcordia fecerat) longe aliter patres ac plebem affecere. exultare gaudio plebes: vltores ſuperbiæ patrũ adeſſe dicere deos: alius alium confirmare ne nomina darent: cũ omnibus potius, q̃ ſolos perituros. patres militarent: patres arma caperent: vt penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. At vero curia mœſta, ac trepida ancipiti metu & ab ciue, & ab hoſte, Seruilium conſulem, cui ingeniũ magis populare erat: orare: vt tantis circũuentam terroribus expediret rempublicam. Tum conſul miſſo ſenatu in concionẽ prodit. ibi curæ eſſe patribus oſtendit: vt conſulatur plebi: cæterum deliberationi de maxima quidẽ illa, ſed tñ parte ciuitatis, metum pro vniuerſa republica interueniſſe. nec poſſe, cum hoſtes propè ad portas eſſent: bello præuertiſſe quicq̃: nec, ſi ſit laxamenti aliquid: aut plebi honeſtũ eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe: neq; patribus ſatis decorum, per metum potius, q̃ poſtmodum voluntate, afflictis ciuium ſuorum fortunis conſuluiſſe. Concioni deinde edicto addidit fidem. quo edixit: ne quis ciuem Romanum vinctum aut clauſum teneret: quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret: ne quis militis, donec in caſtris eſſet: bona poſſideret: aut venderet: liberos, nepotes' ue eius moraretur. Hoc propoſito edicto, & qui aderãt nexi, profiteri extemplo nomina: & vndiq; ex tota vrbe proripientium ſe ex priuato, cum retinendi ius creditori non eſſet: cõcurſus in forum, vt ſacramento dicerent, fieri. magna ea manus fuit. neq; aliorum magis in Volſco bello virtus, atq; opera enituit. Conſul copias contra hoſtẽ educit: paruo dirimente interuallo caſtra ponit. proxima inde nocte Volſci diſcordia Romana freti, ſiqua nocturna tranſitio, proditió ue fieri poſſit: tentant caſtra. ſenſere vigiles: excitatus exercitus: ſigno dato cõcurſum eſt ad arma. Ita fruſtra id inceptum Volſcis fuit. reliquum noctis vtrinq; quieti datum. poſtero die prima luce Volſci foſſis repletis vallum inuadunt. Iamq; ab omni parte munimenta vellebantur: cum conſul, quanq̃ cũcti
D vndiq;, & nexi ante omnes vt ſignum daret, clamabant: experiendi animos militum cauſa parumper moratus, poſtq̃ ſatis apparebat ingens ardor: dato tandem ad erumpendum ſigno, militem auidum certaminis emittit. primo ſtatim incurſu pulſi hoſtes: fugiẽtibus quoad inſequi pedes potuit, terga cæſa. eques vſq; ad caſtra pauidos egit. mox ipſa caſtra legionibus circundatis, cum Volſcos inde ẽt pauor expuliſſet: capta, direptaq;. Poſtero die ad Sueſſam Pometiam, quò confugerant hoſtes, legionibus ductis, intra paucos dies oppidum capitur: captum prædæ datum. inde paulũ recreatus egens miles. Conſul cum maxima gloria ſua victorem exercitum Romam reducit. decedentem Romam Ecetranorum Volſcorum legati rebus ſuis timentes poſt Pometiam captam, adeunt. His ex ſenatus cõſulto data pax: ager ademptus. Confeſtim & Sabini Romanos territauere. tumultus enim fuit verius, q̃ bellũ. Nocte in vrbe nunciatum eſt, exercitum Sabinũ prædabundum ad Anienem amnem peruenisse: ibi paſſim diripi, atq; incendi villas. Miſſus extẽplo eò cum oĩbus copiis equitum A. Poſthumius: qui dictator bello latino fuerat. ſecutus conſul Seruilius cum delecta peditum manu. pleroſq; palantes eques circũuenit. nec adueniẽti peditum agmini reſtitit Sabina legio. feſſi tum itinere, tum populatione nocturna, magna pars in villis repleti cibo, vinoq; vix fugæ quod ſatis eſſet virium, habuere. Nocte vna audito, perfectoq; bello Sabino, poſtero die in magna iam ſpe vndiq; partæ pacis legati Aurunci ſenatum adeunt, ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. cũ legatis ſimul exercitus Auruncorum domo profectus erat. cuius fama haud procul iam ab Aricia viſi tanto tumultu conciuit Romanos: vt nec conſuli ordine patres, nec pacatũ reſpõſum arma inferentibus arma ipſi capiẽtes dare poſſent. Ariciã infeſto agmine itur: nec procul inde cũ Auruncis ſigna collata: prælioq; vno debellatũ eſt. Fuſis Auruncis victor tot intra paucos dies bellis Romanus promiſſa conſulis, fidemq; ſenatus expectabat: cũ Appius & inſita ſuperbia animo, & vt collegæ vanã faceret fidẽ: q̃ aſperrime poterat, ius de creditis pecuniis dicere. deinceps & qui ante nexi fuerant: creditoribus tradebantur: & nectebantur alii. Quod vbi cui militi inciderat: collegã appellabat: cõcurſus ad Seruiliũ fiebat: illius promiſſa iactabant: illi exprobrabant ſua quiſq; belli merita, cicatricesq; acceptas: poſtulabãt: vt aut referret ad ſenatũ: aut vt auxilio eſſet cõſul ciuibus ſuis, imperator militibus. Mouebant conſulẽ hæc: ſed tergiuerſari res cogebat. adeo ĩ alterã cauſam nõ collega ſolũ præceps ierat, ſed oĩs factio nobiliũ. ita mediũ ſe gerẽdo, nec plebis vitauit odiũ: nec apud patres gratiã iniit. Patres mollẽ cõſulẽ, & ambitioſum rati: plebs fallacẽ. breuiq; apparuit: æquaſſe cũ Appii odiũ. Certamẽ cõſulibus inciderat: vter dedicaret Mercurii ædẽ. ſenatus à ſe rẽ ad populũ reiecit. vtri eorum dedicatio iuſſu populi data

eſſet:

A eſſet:cum præeſſe annonæ,mercatorum collegium inſtituere,ſolẽnia pro pontifice iuſſit ſuſcipere.po
pulus dedicationem ædis dat M.Lectorio primipili centurioni:quod facile appareret non tam ad ho
norem eius,cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet:factum: q̃ ad conſulum ignominiã . Sæuire inde
vtrique conſulum alter,patresq;.ſed plebi creuerant animi:& longe alia,q̃ primo inſtituerant,via graſ
ſabantur.deſperato enim conſulum,ſenatusq; auxilio,cũ in ius duci debitorem vidiſſent:vndique con
uolabant:neque decretum exaudiri cõſulis præ ſtrepitu & clamore poterat:neque cum decreuiſſet,quiſq̃
obtemperabat.vi agebatur:metusq; omnis,& periculum libertatis,cum in conſpectu conſulis ſingu
li à pluribus violarentur:in creditores à debitoribus verterant.Super hæc timor inceſſit Sabini belli.
delectuq; decreto,nemo nomen dedit:furẽte Appio,& inſectante ambitionem collegæ: qui populari
ſilentio rempublicam proderet:& ad id,quod de credita pecunia ius non dixiſſet:adiceret: vt ne dele
ctum quidem ex ſenatus conſulto haberet. non eſſe tamen deſertam omnino rempublicã: neque proie
ctum conſulare imperium.ſe vnum & ſuæ,& patrũ maieſtatis vindicem fore.Cum circũſtaret quoti
diana multitudo licentia accenſa: arripi vnum inſignem ducem ſeditionum iuſſit.ille, cum à lictori
bus iam traheretur:prouocauit.nec ceſſiſſet prouocationi conſul:quia non dubium erat populi iudi
cium:niſi ægre victa pertinacia foret conſilio magis,& authoritate principũ,q̃ populi clamore.adeo
ſupererant animi ad ſuſtinendam inuidiam.Creſcere inde malũ in dies non clamoribus modo aper
tis,ſed,quod multo pernicioſius erat,ſeceſſione,occultiſq; colloquiis. Tandem inuiſi plebi conſules
magiſtratu abeũt:Seruilius neutris,Appius patribus mire gratus.A. Virginius inde,& T. Vetuſius
cõſulatũ ineunt. Tum vero plebs incerta quales habitura conſules eſſet, cœtus nocturnos pars in Eſ
quiliis,pars in Auentino faceret:ne in foro ſubitis trepidaret cõſiliis: & omnia temere,ac fortuito age
ret.Eam rem conſules rati,vt erat,pernicioſam,ad patres referunt:ſed delatam conſulere ordine non
licuit.adeo tumultuoſe excæpta eſt clamoribus vndique,& indignatione patrum.ſi quod imperio con
ſulari exequendũ eſſet:inuidiam eius conſules ad ſenatum reiicerẽt.profecto ſi eſſent in republica ma
giſtratus:nullum futurum fuiſſe Romæ niſi publicũ concilium.nunc in mille curias,concioneſq;, cũ
alia in Eſquiliis,alia in Auentino fiant concilia:diſperſam,& diſſipatam eſſe rempublicam.vnũ Her
cule virum,(id enim plus eſſe,q̃ conſulem)qualis Ap.Claudius fuerit:momento tẽporis diſcuſſurũ
illos cœtus fuiſſe. Correpti conſules cũ quid ergo ſe facere vellent? (nihil enim ſegnius mollius ue, q̃
patribus placeat,acturos)percũctarentur:decernunt:vt delectum quam acerrimũ habeãt. ocio laſci
B uire plebẽ.Dimiſſo ſenatu conſules in tribunal aſcendunt:citant nominatim iuniores.cum ad nomẽ
nemo reſponderet:circũfuſa multitudo in concionis modũ , negare vltra decipi plebem poſſe. nunq̃ C
vnum militem habituros: ni præſtaretur fides publica: libertatem vnicuique prius reddendam eſſe, q̃
arma danda:vt pro patria,ciuibuſq;,non pro dominis pugnẽt. Conſules quid mandatũ eſſet à ſena
tu,videbant:ſed eorum,qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur: neminem adeſſe inuidiæ ſuæ
participem.& apparebat atrox cũ plebe certamen.prius itaque,q̃ vltima experirentur:ſenatum iterum
conſulere placuit.tum vero ad ſellas conſulũ propere conuolauere minimus quiſque natu patrũ, abdi
care cõſulatu iubentes,& deponere imperium,ad quod tuẽdũ animus deeſſet. Vtraque re ſatis experta;
tum demũ conſules.Ne prędictum negetis Patres Conſcripti:adeſt ingens ſeditio.poſtulamus:vt ii,
qui maxime ignauiam increpant:adſint nobis habẽtibus delectum. acerrimi cuiuſque arbitrio,qñ ita
placet:rem agemus.Redeunt in tribunal:citari nominatim vnũ ex iis,qui in conſpectu erant:dedita
opera iubent.cum ſtaret tacitus:& circa eum aliquot hominum,ne forte violaretur , conſtitiſſet glo
bus:lictorem ad eum conſules mittunt.quo repulſo, tum vero indignũ facinus eſſe clamitantes, qui
patrum conſulibus aderant,deuolant de tribunali:vt lictori auxilio eſſent.ſed ab lictore nihil aliud,q̃
prehendere prohibito,cum conuerſus in patres impetus eſſet:cõſulũ intercurſu rixa ſedata eſt.in qua
tũ ſine lapide,ſine telo plus clamoris,atque irarũ,q̃ iniuriæ fuerat.Senatus tumultuoſe vocatus tumul
tuoſius conſulitur:quæſtionem poſtulantibus iis, qui pulſati fuerant : decernente ferociſſimo quoque
non ſententiis magis,q̃ clamore & ſtrepitu.tandem cum iræ reſediſſent : exprobrantibus conſulibus
nihilo plus ſanitatis in curia,q̃ in foro eſſe,ordine conſuli cœpit . Tres fuere ſententiæ. P. Virginius
rem non vulgabat.de iis tãtum,qui fidem ſecuti P.Seruilii conſulis Volſco, Aurunco, Sabinoq; mi
litaſſent bello:agẽdum cenſebat. T. Largius,non id tempus eſſe:vt merita tantũmodo exoluerentur.
totam plebem ære alieno demerſam eſſe:nec ſiſti poſſe:ni omnibus conſulatur.quin ſi alia aliorum ſit
conditio:accendi magis diſcordiam,q̃ ſedari. Ap.Claudius & natura immitis, & efferatus hinc ple
bis odio,illinc patrum laudibus,non miſeriis ait, ſed licentia tantum cõcitum turbarum: & laſciui
re magis plebem,q̃ ſæuire.id adeo malum ex prouocatione natum:quippe minas eſſe conſulum,non
imperium:vbi ad eos,qui vnà peccauerint,prouocare liceat.agẽdũ,inquit,dictatorem,à quo prouo
catio non eſt:creemus.iam hic,quo nunc oĩa ardent:cõticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorem , qui
ſciet ius de tergo,vitaq; ſua penes vnũ illum eſſe:cuius maieſtatẽ violauit. Multis,vt erat ; horrida &
atrox videbatur Appii ſententia:rurſus Virginii Largiiq;,exemplo haud ſalubrem vtique Largii puta
bant ſententiam: quæ totam fidem tolleret.mediũ maxime,& moderatum vtroque cõſilium Virginii

C habebatur.ſed factione,reſpectuq; rerum priuatarum,quæ ſemper offecere,officientq; publicis conſi-
liis:Appius vicit:ac propè fuit,vt dictator ille idem crearetur.quæ res vtiq; alienaſſet plebem pericu-
loſiſſimo tempore:cum Volſci,Æquiq;, & Sabini forte vnà omnes in armis eſſent. ſed curæ fuit con-
ſulibus,& ſenioribus patrum,vt imperium ſuo vehemēs manſueto permitteretur ingenio. M. Vale-
rium dictatorem Voleſi filium creant.Plebs etſi aduerſus ſe creatum dictatorem videbat: tū cum pro
uocationem fratris lege haberet:nihil ex ea familia triſte,nec ſuperbum timebat.edictum deinde à di
ctatore propoſitū confirmauit animos,Seruilii ferè conſulis edicto conueniens.ſed & homini,& po-
teſtati melius rati credi,omiſſo certamine nomina dedēre.quātus nunq̃ ante exercitus, legiones decē
effectæ.ternæ inde datæ cōſulibus:,quatuor dictator vſus.Nec poterat iam bellū differri.Æqui latinū
agrum inuaſerant.oratores Latinorū à ſenatu petebant:vt aut mitterent ſubſidium:aut ſeipſos tuen-
dorum finium cauſa capere arma ſinerent. Tutius viſum eſt:defendi inermes Latinos,q̃ pati retracta-
re arma. Vetuſius cōſul miſſus eſt.is finis populationibus fuit.Ceſſere Æqui campis:locoq; magis,q̃
armis freti,ſummis ſe iugis montiū tutabantur. Alter conſul in Volſcos profectus, ne & ipſe tereret
tēpus:vaſtandis maxime agris hoſtem ad cōferenda propius caſtra,dimicādumq; acie exciuit. medio
inter caſtra cāpo ante ſuum quiſq; vallum infeſtis ſignis conſtitere. multitudine aliquantum Volſci
ſuperabant.itaq; effuſi,& contemptim pugnā iniere.Conſul Romanus nec promouit aciem:nec cla-
morem reddi paſſus,defixis pilis ſtare ſuos iuſſit:vbi ad manum veniſſet hoſtis: tum cohortes tota vi
gladiis rem gerere. Volſci curſu & clamore feſſi cum ſe velut ſtupentibus metu intuliſſent Romanis:
poſtq̃ impreſſionē ſenſere ex aduerſo factam:& ante oculos micare gladios:haud ſecus:q̃ ſi in inſidias
incidiſſent,turbati vertunt terga.& ne ad fugam quidē ſatis virium fuit:quia curſu in prælium ierāt.
Romani cōtra,quia principio pugnæ quieti ſteterant: vigentes corporibus facile adepti feſſos, & ca-
ſtra impetu ceperunt:& caſtris exutum hoſtem Velitras perſecuti , vno agmine victores cum victis
in vrbem irrupere.plusq; ibi ſanguinis promiſcua omnium generum cæde,q̃ in ipſa dimicatione fa-
ctum.paucis data venia:qui inermes in deditionem venerunt.Dum hæc in Volſcis geruntur: dicta-
tor Sabinos,vbi longe plurimū belli fuerat:fundit:fugatq;:exuitq; caſtris. Equitatu miſſo mediā tur-
bauerat hoſtium aciem,qua,dum ſe cornua latius pandunt:parum apte introrſum ordinibus aciem
firmauerant.turbatos pedes inuaſit.eodē impetu caſtra capta:debellatumq; eſt . Poſt pugnam ad Re-
gillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit.dictator triumphans Romā inuehitur.ſuper ſo
litos honores locus in circo ipſi,poſteriſq; ad ſpectaculū datus:ſella in eo loco curulis poſita. Volſcis
D deuictis Veliternus ager adēptus: Velitras coloni ab vrbe miſſi : & colonia deducta. Cū Æquis poſt
aliquanto pugnatū eſt,inuito quidem conſule:quia loco iniquo ſubeundū erat ad hoſtes. ſed milites
extrahi rem criminantes,vt dictator,priusq̃ ipſi redirēt in vrbē,magiſtratu abiret: irritaq;, ſicut ante
conſulis,promiſſa eius caderent:perpulere: vt forte temere in aduerſos montes agmen erigeret. id ma
le cōmiſſum ignauia hoſtium in bonū vertit.qui,priusq̃ ad coniectum teli veniretur:obſtupefacti au
dacia Romanorū,relictis caſtris,quæ munitiſſimis tenuerant locis:in aduerſas valles deſiluere.vbi ſa
tis prædæ,& victoria incruenta fuit. Ita triſariam re bello bene geſta , de domeſticarū rerū euentu nec
patribus,nec plebi cura deceſſerat.tanta cū gratia,tum arte præparauerant fœneratores,quæ nō mo-
do plebem,ſed ipſum ēt dictatorem fruſtrarentur.Nanq; Valerius poſt Vetuſii conſulis reditū oīum
actionum in ſenatū primam habuit pro victore populo : retulitq; quid de nexis fieri placeret. quæ cū
reiecta relatio eſſet:non placeo,inquit,concordiæ author.optabitis mediusfidius propediem: vt mei
ſimiles Romana plebs patronos habeat.quod ad me attinet:neq; fruſtrabor vltra ciues meos: neque
ipſe fruſtra dictator ero.diſcordiæ inteſtinæ,bellum externū fecere vt hoc magiſtratu egeret reſpubli-
ca.pax foris parta eſt:domi impeditur.priuatus potius,q̃ dictator ſeditioni intereero. Ita curia egreſ-
ſus dictatura ſe abdicauit.apparuit cauſa plebis ſuā vicem indignātem magiſtratu abiſſe. Itaq; velut
perſoluta fide,qm̄ per eū nō ſtetiſſet quin præſtaretur:decedentē domum cū fauore,ac laudibus proſe-
cuti ſunt. Timor inde patres inceſſit:ne ſi dimiſſus exercitus foret, rurſus cœtus occulti , coniuratio-
nesq; fierent.itaq; quanq̃ per dictatorem delectus habitus eſſet:tū quia in conſulum verba iuraſſent:
ſacramento teneri militē rati,per cauſam renouati ab Æquis belli educi ex vrbe legiones iuſſere.quo
facto maturata eſt ſeditio. & primo agitatum dicitur de conſulum cæde:vt ſoluerentur ſacramento:
doctos deinde nullam ſcelere religionem exolui,Sicinio quodam authore iniuſſu conſulum in Sacrū
montem ſeceſſiſſe trans Anienem amnem tria ab vrbe millia paſſuum.ea frequentior fama eſt,q̃,cu-
ius Piſo author eſt:in Auentinum ſeceſſionem factam eſſe. Ibi ſine vllo duce,vallo,foſſaq; cōmunitis
caſtris,quieti rem nullam niſi neceſſariam ad victum ſumendo,per aliquot dies neq; laceſſiti, neq; la-
ceſſentes ſeſe tenuere.pauor ingens in vrbe:metuq; mutuo ſuſpēſa erant omnia. timere relicta ab ſuis
plebes violētiam patrum:timere patres reſidem in vrbe plebem:incerti manere eā, an abire mallent.
quandiu autem tranquillam,quæ ſeceſſerit,multitudinem fore:quid futurum deinde: ſi quod exter-
num interim bellum exſtat:nullam profecto, niſi in concordia ciuium ſpem reliquam ducere . eam
p æqua,per iniqua reconciliandam ciuitati eſſe.Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium
Agrippam,

A Agrippam, facundum virum, &, quod inde oriundus erat, plebi carũ. is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicendi & horrido modo nihil aliud, quã in hoc narraſſe fertur. Tempore, quo in homine nõ, vt nunc, omnia in vnum conſentiebant: ſed ſingulis membris ſuum cuiq; conſilium, ſuus ſermo fuerat: indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri: ventrẽ in medio quietum nihil aliud, q̃ datis voluptatibus frui: cõſpiraſſe inde ne manus ad os cibum ferrent: nec os acciperet datum: nec dentes cõficerent. hac ira dum ventrem fame domare vellent: ipſa vnà membra, totumq; corpus ad extremam tabem veniſſe. inde apparuiſſe: ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, q̃ alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemusq;, diuiſum pariter in venas maturè confecto cibo ſanguinẽ. Comparando hinc q̃ inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptũ: conceſſumq; in conditiones: vt plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti: quibus auxilii latio aduerſus conſules eſſet: néue cui patrum capere eum magiſtratum liceret. ita tribuni plebeii creati duo, C. Licinius, & L. Albinus. Hi tres collegas ſibi creauerunt. in his Sicinium fuiſſe ſeditionis authorẽ: de duobus qui fuerint, minus conuenit. Sunt, qui duos tantum in ſacro monte creatos tribunos eſſe dicant: ibiq; ſacratam legem latam. Per ſeceſſionem plebis Sp. Caſſius, & poſthumus Cominius conſulatum inierunt. his conſulibus cum Latinis populis ictum fœdus. ad id feriendum conſul alter Romæ manſit: alter ad Volſcum bellum miſſus, Antiates Volſcos fundit, fugatq;: compulſos in oppidum Longulam perſecutus, mœnibus potitur. inde protinus Mucamitem Volſcorũ cępit. tum magna vi adortus eſt Coriolos. Erat tum in caſtris inter primores iuuenum Cn. Martius adoleſcens: & conſilio, & manu promptus: cui cognomen poſtea Coriolano fuit. Cum ſubito exercitum Romanũ Coriolos obſidentem, atq; in oppidanos, quos intus clauſos habebat, intentũ ſine vllo metu extrinſecus imminentis belli Volſcæ legiones profectæ ab Antio inuaſiſſent: eodemq; tempore ex oppido erupiſſent hoſtes: forte in ſtatione Martius fuit. is cum delecta militũ manu non modo impetũ erumpentium retudit, ſed per patentem portam ferox irrupit: cædeq; in proximo vrbis facta, ignem temerè arreptum imminentibus muro ædificiis iniecit. clamor inde oppidanorum miſtus muliebri, puerilíq; ploratu ad terrorem, vt ſolet, primo ortus, & Romanis auxit animum: & turbauit Volſcos: vtpote capta vrbe, cui ad ferendam opem venerant. Ita fuſi Volſci Antiates: Corioli oppidũ captum. tantumq; ſua laude obſtitit famæ conſulis Martius: vt, niſi fœdus cum Latinis columna ænea inſculptũ
B monumento eſſet, ab Sp. Caſſio vno, quia collega abſuerat, ictum: Poſthumum Cominium bellum geſſiſſe cũ Volſcis, memoria ceſſiſſet. Eodem anno Agrippa Menenius moritur, vir omni vita pariter patribus, ac plebi carus, poſt ſeceſſionem carior plebi factus. Huic interpreti, arbitroq; concordiæ ciuium, legato patrum ad plebem, reductori plebis Romanæ in vrbem, ſumptus funeri defuit. extulit eum plebs ſextantibus collatis in capita. Conſules deinde T. Geganius, P. Minutius facti. Eo anno, cum & foris quieta omnia bello eſſent: & domi ſanata diſcordia: aliud multo grauius malũ ciuitatem inuaſit: caritas primum annonæ ex incultis per ſeceſſionẽ plebis agris: fames deinde: qualis clauſis ſolet. ventumq; ad interitũ ſeruitiorũ vtiq;, & plebis eſſet: ni conſules prouidiſſent, dimiſſis paſſim ad frumentum coëmendum nõ in Hetruriam modo dextris ab hoſtia litoribus, læuoq; per Volſcos mari vſq; ad Cumas: ſed quæſitum in Siciliã quoq;. adeo finitimorũ odia longinquis coëgerant indigere auxilijs. Frumentum cum Cumis coëmptum eſſet: naues pro bonis Tarquiniorum ab Ariſtodemo tyranno, qui hæres erat: retentæ ſunt. in Volſcis, Pontinoq; ne emi quidẽ potuit. periculũ quoq; ab impetu hominum ipſis frumentatoribus fuit. Ex Hetruſcis frumentum Tyberi venit. eo ſuſtentata eſt plebs. Incõmodo bello in tam arctis cõmeatibus vexati forent: ni Volſcos iam mouentes arma peſtilentia ingens inuaſiſſet. ea clade conterritis hoſtium animis, vt etiam vbi ea remiſiſſet, terrore aliquo tenerentur: & Velitris auxere numerũ colonorum Romani: & Norbæ in montes nouã coloniã, quæ arx in Pontino eſſet, miſerũt. M. Minutio deinde, & A. Sempronio cõſulibus magna vis frumenti ex Sicilia aduecta: agitatũq; in ſenatu: quantum plebi daretur. Multi veniſſe tempus premendæ plebis putabant: recuperandiq; iura, quæ extorta ſeceſſione, ac vi patribus eſſent. In primis Martius Coriolanus hoſtis tribunitiæ poteſtatis, ſi annonam, inquit, veterem volunt: ius priſtinum reddant patribus. cur ego plebeios magiſtratus, cur Sicinii pollentem video ſub iugũ miſſus, tanquã à latronibus redemptus? egóne has indignitates diutius patiar, q̃ neceſſe eſt? Tarquinium regem qui non tulerim, Siciniũ ferãm? ſecedat nunc: auocet plebem: patet via in Sacrum montẽ, aliosq; colles. rapiãt frumenta ex agris noſtris: quemadmodũ tertio anno rapuere: vtãtur annona, qua furore ſuo fecere. audeo dicere. hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorum fore, q̃ vt armati per ſeceſſionem coli prohibeant. Haud tã facile dictu eſt: faciendũ ne fuerit, q̃ potuiſſe arbitror fieri, vt cõditionibus laxandi annonam, & tribunitiã poteſtatẽ, & omnia inuitis iura impoſita patres demerent ſibi. Et ſenatui nimis atrox viſa ſententia eſt: & ira plebem propè armauit. Fame iam ſe ſicut hoſtes peti: cibo, victuq; fraudari: peregrinum frumentũ, quę ſola alimenta ex inſperato fortuna dederit: ab ore rapi: niſi Cn. Martio vincti dedantur tribuni: niſi de tergo plebis Romanæ ſatisfiat. eum ſibi carnificẽ nouum

Menenius Agr. orator ad Pleb.

Trib. Pl. creati.

C exortum: qui aut mori, aut ſeruire iubeat. In exeuntem è curia impetus factus eſſet: ni peropportune tribuni diem dixiſſent. ibi ira eſt ſuppreſſa. ſe iudicem quiſq;, ſe dominum vitæ, neciſq; inimici factū videbat. Contemptim primo Martius audiebat minas tribunitias. auxilii, non pœnæ ius datum illi poteſtati: plebiſq;, non patrū tribunos eſſe. ſed adeo coorta erat infenſa plebs: vt vnius pœna defungendum eſſet patribus. reſtiterunt tamen aduerſa inuidia: vſiq; ſunt qua ſuis quiſq;, qua totius ordinis viribus. ac primo tentata res eſt: ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à concionibus, conciliiſq;, diſiicere rem poſſent. vniuerſi deinde proceſſere (quicquid erat patrum, reos diceres) precibus plebem expoſcentes: vnum ſibi ciuem, vnum ſenatorem, ſi innocentem abſoluere nollent: pro nocente donarent. Ipſe cum die dicta non adeſſet: perſeueratū in ira eſt. damnatus abſens in Volſcos exulatum abiit, minitans patriæ, hoſtileſq; iam tum ſpiritus gerens. venientem Volſci benigne excęperet: benigniuſq; in dies colebant: quo maior ira in ſuos eminebat: crebræq; nūc querelæ, nunc minæ percipiebātur. Hoſpitio vtebatur Accii Tullii. longe is tum princeps Volſci nominis erat, Romaniſq; ſemper infeſtus. ita cum alterum vetus odium, alterum ira recens ſtimularet: cōſilia conferunt de Romano bello. haud facile credebant plebem ſuam impelli poſſe vt toties infeliciter tentata arma caperent. multis ſæpe bellis, peſtilentia poſtremo amiſſa iuuentute, fractos ſpiritus eſſe. arte agendum in exoleto iam vetuſtate odio: vt recenti aliqua ira exacerbarētur animi. Ludi forte ex inſtauratione magni Romæ parabantur. inſtaurandis hęc cauſa fuerat ludis. Mane ſeruum quidā paterfamiliæ nondum cōmiſſo ſpectaculo ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti inde ludi: velut ea res nihil ad religionē pertinuiſſet. haud ita multo poſt T. Latino de plebe homini ſomnium fuit. Viſus Iupiter dicere: ſibi ludi præſultorem diſplicuiſſe. niſi magnifice inſtaurarentur hi ludi: periculum, vrbi fore. iret: ea conſulibus nunciaret. Quanquam haud ſane liber erat religione animus: verecundia tamen maieſtatis magiſtratuum timorem vicit: ne in ora hominum pro ludibrio abiret. magno illi ea cunctatio ſtetit. filiū nanq; intra paucos dies amiſit. cuius repentinæ cladis ne cauſa dubia eſſet: ægro animi eadem illa in ſomnis obuerſata ſpecies, viſa eſt rogitare: ſatin' magnam ſpreti numinis haberet mercedem: maiorē inſtare, ni eat propere ac nunciet conſulibus. Iam præſentior res erat: cunctantē tamen, ac prolatantem ingens vis morbi adorta eſt debilitate ſubita. tum enimuero deorum ira admonuit. feſſus igitur malis præteritis, inſtantibuſq;, conſilio propinquorū adhibito, cum viſa, atq; audita, & obſeruatum toties ſomno Iouem, minas, iraſq; cœleſtes repræſentatas caſibus ſuis expoſuiſſet: conſenſu inde haud dubio omnium qui aderant, in forum ad conſules lectica defertur. inde in curiā iuſſu

D conſulum delatus, eadem illa cū patribus ingenti omniū admiratione enarraſſet: ecce aliud miraculum. qui captus omnibus mēbris delatus in curiā eſſet: eum functum officio pedibus ſuis domum rediſſe, traditū memoriæ eſt. Ludi q̄ ampliſſimi vt fierent, ſenatus decreuit. Ad eos ludos authore Accio Tullio vis magna Volſcorum venit. priuſq̄ cōmitterentur ludi: Tullius, vt domi compoſitum cum Martio fuerat: ad conſules venit. dicit eſſe, quæ ſecretò agere de rep. velit arbitris remotis. Inuitus, inquit, quos ſequi iuſſi, de meis ciuibus loquor. non tamen admiſſum quicquam ab iis, criminatum venio: ſed cautū, ne admittant. Nimio plus q̄ velim, noſtrorum ingenia ſunt mobilia. multis id cladibus ſenſimus: quippe qui non noſtro merito, ſed veſtra patientia incolumes ſumus. magna hic nunc Volſcorū multitudo eſt: ludi ſunt: ſpectaculo intenta ciuitas erit. memini quid per eandē occaſionē ab Sabinorum iuuentute in hac vrbe cōmiſſum ſit. horret animus: nequid inconſulte, ac temere fiat. hæc noſtra, veſtraq; cauſa prius dicenda vobis conſules ratus ſum. Quod ad me attinet: extēplo hinc domū abire in animo eſt: ne cuius facti, dictiq; contagione præſens violer. Hæc locutus abiit. Conſules cū ad patres rem dubiam ſub authore certo detuliſſent: author magis (vt fit) q̄ res ad præcauendū vel ex ſuperuacuo mouit. factoq; ſenatuſconſulto vt vrbem excederēt Volſci, præcones dimittuntur, qui omnes eos proficiſci ante noctē iuberent. Ingens pauor primo diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit: proficiſcentibus deinde indignatio oborta: ſe vt conſceleratos cōtaminatoſq; ab ludis, feſtis diebus, cœtu quodāmodo hominū deorumq; abactos eſſe. Cū prope continuato agmine irent: prægreſſus Tullius ad caput Ferentinum, vt quiſq; veniret, primores eorū excipiens, querēdo, indignandoq;, & eos ipſos ſedulo audientes ſecunda iræ verba, & per eos multitudinē aliā in ſubiectum viæ campū deduxit. ibi in concionis modum orationē exorſus, Veteres populi Romani iniurias, cladeſq; gentis Volſcorū, vt omnia, inquit, obliuiſcamini alia: hodiernā hanc cōtumeliam quo tandē animo fertis? qua per noſtram ignominiā ludos cōmiſerēt. an non ſenſiſtis triumphatū hodie de vobis eſſe? vos omnibus ciuibus, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeūtes fuiſſe? veſtras cōiuges, veſtros liberos traductos per ora hominū? quid eos, qui audiuere vocē præconis? quid qui vos videre abeuntes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuii: exiſtimaſſe putatis? niſi aliquod profecto nefas eſſe: quod ſi interſimus ſpectaculo: violaturi ſimus ludos, piaculumq; merituri: ideo nos ab ſede piorū, cœtu, concilioq; abigi. quid deinde illud nō ſuccurrit? viuere nos: quod maturauimus proficiſci: ſi hæc profectio, & nō fuga eſt: & hanc vrbē vos non hoſtium ducitis: vbi ſi vnum diem morati eſſetis: moriendū omnibus fuit. Bellū vobis indictū eſt magno eorū malo, qui indixere:

ſi viri

A ſi viri eſtis. Ita & ſua ſponte irarum pleni,& incitati domos inde digreſſi ſunt:inſtigãdoq; ſuos quiſq;
populos effecere:vt omne Volſcum nomen deficeret. Imperatores ad id bellũ de omniũ populorum
ſententia lecti Accius Tullius,& Cn.Martius exul Romanus:in quo aliquanto plus ſpei repoſitum,
quã ſpem nequaquã ſefellit:vt facile appareret:ducibus validiorem,q̃ exercitu rẽ Romanam eſſe. Cir
ceios profectus,primum colonos inde Romanos expulit:liberamq; eam vrbem Volſcis tradidit:in-
de in latinam viã tranſuerſis tramitibus trãſgreſſus,Satricum,Longulam,Polluſtiam,Coriolos,no
uella hæc Romanis oppida ademit:inde Lanuuium recepit.tunc deinceps Corbionẽ,Viteliam,Tre
biam,Labicos,Pedum,cępit.poſtremũ ad vrbẽ à Pedo ducit:& ad foſſas Cluilias quinq; ab vrbe mil
lia paſſuũ caſtris poſitis,populatur inde agrũ Romanũ:cuſtodibus inter populatores miſſis,qui pa-
triciorum agros intactos ſeruarent:ſiue infenſus plebi magis:ſiue vt diſcordia inde inter patres,ple-
bemq; oriretur.Quæ profecto orta eſſet:adeo tribuni iam ferocẽ per ſe plebẽ criminando in primo-
res ciuitatis inſtigabant:ſed externus timor maximũ cõcordiæ vinculũ,quãuis ſuſpectos,infenſosq;
inter ſe iungebat animos. Id modo nõ conueniebat:quod ſenatus,cõſulesq; nuſquã alibi ſpem,q̃ in
armis ponebant:plebes omnia,q̃ bellum malebat. Sp.Nautius iam,& Sex.Furius conſules erãt.Eos
recenſentes legiones,præſidia per muros,aliaq; in quibus ſtationes,vigiliaſq; eſſe placuerat,loca di-
ſtribuentes multitudo ingens pacem poſcentiũ primum ſeditioſo clamore conterruit:deinde vocare
ſenatum,referre de legatis ad Cn.Martiũ mittendis coẽgit. Accęperunt relationẽ patres:poſtq̃ appa
ruit labare plebis animos.miſſiq; de pace ad Martium oratores,atrox reſponſum retulerunt. Si Vol-
ſcis ager redderetur:poſſe agi de pace.ſi præda belli per ociũ frui velint:memorẽ ſe & ciuiũ iniuriæ,&
hoſpitum beneficii,adniſurum:vt appareat exilio ſibi irritatos,non fractos animos eſſe. Iterũ deinde
iidẽ miſſi non recipiuntur in caſtra.ſacerdotes quoq; ſuis inſignibus velatos iſſe ſupplices ad caſtra
hoſtium,traditũ eſt:nihilo magis q̃ legatos flexiſſe animum: Tum matronæ ad Veturiam matrẽ Co
riolani, Volumniamq; vxorẽ frequentes coëunt.id publicũ conſilium,an muliebris timor fuerit,pa
rum inuenio.peruicere certe:vt & Veturia magno natu mulier,& Volumnia duos paruos ex Martio
ferens filios ſecum in caſtra hoſtium irent:& quã armis viri defendere vrbẽ non poſſent:mulieres pre-
cibus,lachrymiſq; defenderẽt. Vbi ad caſtra ventũ eſt:nunciatũq; Coriolano:adeſſe ingens mulierũ
agmen:primo,vt qui nec publica maieſtate in legatis,nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis,aioq;
religione motus eſſet:multo obſtinatior aduerſus lachrymas muliebres erat.dein familiariũ quidã,
qui inſignẽ mœſtitia inter cæteras cognouerat Veturiã inter nurum,nepoteſq; ſtantem:niſi me fru-
B ſtrantur,inquit,oculi:mater tibi,coniuxq;,& liberi adſunt. Coriolanus propere vt amens,conſterna
tus ab ſede ſua cũ ferret matri obuiæ cõplexum:mulier in iram ex precibus verſa,Sine priuſquã com-
plexum accipio,ſciam,inquit:ad hoſtem,an ad filiũ venerim:captiua,matẽ me in caſtris tuis ſim.in
hoc me longa vita:& infelix ſenecta traxit:vt exulẽ te,deinde hoſtem viderem?potuiſti populari hanc
terrã:quæ te genuit,atq; aluit?non tibi,quãuis infeſto animo & minaci perueneras:ingredienti fines
ira cecidit?non,cũ in conſpectu Roma fuit?ſuccurrit?intra illa mœnia domus,ac penates mei ſunt?
mater coniux,liberiq;?Ergo ego niſi peperiſſem:Roma nõ oppugnaretur?niſi filiũ haberẽ:libera in li-
bera patria mortua eſſem?Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius,quàm mihi miſerius poſſum : nec
vt ſim miſerrima:diu futura ſum.de his videris:quos,ſi pergis:aut immatura mors,aut longa ſerui-
tus manet. Vxor deinde ac liberi amplexi,fletuſq; ab omni turba mulierũ ortus,& comploratio ſui,
patriæq;,fregẽre tandẽ virũ.complexus inde ſuos,dimittit:ipſe retro ab vrbe caſtra mouit. Abductis
deinde legionibus ex agro Romano,inuidia rei oppreſſum periſſe tradũt:alii alio leto.apud Fabium
longe antiquiſſimũ authorẽ,vſq; ad ſenectutem vixiſſe eundẽ inuenio.refert certe hanc ſæpe eũ exacta
ætate vſurpaſſe vocem.multo miſerius ſeni exilium eſſe. Non inuiderunt laudes ſuas mulieribus viri
Romani.adeo ſine obtrectatione gloriæ alienæ viuebatur.monumento quoq; quod eſſet:templũ For-
tunæ muliebri ædificatũ,dedicatũq; eſt. Redijere deinde Volſci adiunctis Æquis in agrũ Romanum.
ſed Æqui Accium Tulliũ haud vltra tulere ducem. Hinc ex certamine Volſci,Æqui ne imperatorem
coniuncto exercitui darent,ſeditio,deinde atrox prælũ ortum. Ibi fortuna populi Romani duos ho
ſtium exercitus haud minus pernicioſo,q̃ pertinaci certamine confecit . Conſules T.Sicinius,& C.
Aquilius. Sicinio Volſci,Aquilio Hernici(nã ii quoq; in armis erãt)prouincia euenit.eo anno Her
nici deuicti:cũ Volſcis æquo Marte diſceſſum eſt. Sp.Caſſius deinde,& Proculus Virginius conſules
facti.cum Hernicis fœdus ictum:agri partes duæ ademptæ.inde dimidium Latinis,dimidium plebi
diuiſurus conſul Caſſius erat.adijciebat huic muneri agri aliquantum:quem publicũ poſſideri à pri-
uatis criminabatur. Id multos quidem patrum,ipſos poſſeſſores,periculo rerum ſuarũ terrebat.ſed
& publica patribus ſolicitudo inerat:largitione conſulem pericuſoſas libertati opes ſtruere. Tum pri
mum lex agraria promulgata eſt,nunquam deinde vſq; ad hanc memoriam ſine maximis motibus
rerũ agitata. Conſul alter largitioni reſiſtebat,authoribus patribus,nec omni plebe aduerſante:quæ
primo cœperat faſtidire munus vulgatum à ciuibus iſſe in ſocios.ſæpe deinde & Virginium conſulẽ
in concionibus velut vaticinantem audiebat.peſtilens collegæ munus eſſe:agros illos ſeruitutem iis,

C qui accęperint:laturoſ:regno viā fieri.quid enim ita aſſumi ſocios,& nomen latinum?quid attinuiſ-
ſe,Hernicis pauloante hoſtibus capti agri tertiam partem reddi?niſi vt hæ gentes pro Coriolano du
ce Caſſium habeant?Popularis iam eſſe diſſuaſor,& interceſſor legis agrariæ cœperat.vterq; deinde
conſul certatim plebi indulgere.Virginius dicere:paſſurū ſe aſſignari agros:dum ne cui,niſi ciui Ro
mano aſſignentur.Caſſius,quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios,eoq; ciuibus vilior erat:
vt alio munere ſibi reconciliaret ciuium animos:iubere pro ſiculo frumento pecuniam accęptam re-
tribui populo.Id vero haud ſecus,q̄ pręſentem mercedē regni aſpernata plebs.adeo propter ſuſpicio
nem inſitam regni,velut abundarent omnia,munera eius in animis hominum reſpuebantur.quem,
vbi primū magiſtratu abiit:damnatum,necatumq; conſtat.Sunt,qui patrē authorē eius ſupplicii fe
rant.eum cognita domi cauſa verberaſſe,ac necaſſe:peculiūq; filii Cereri conſecraui ſſe:ſignū inde fa-
ctum eſſe,& inſcriptum.ex Caſſia familia datum.Inuenio apud quoſdā:idq; propius fidei eſt:à quæ-
ſtoribus Cæſone Fabio,& L.Valerio diem dictam perduellionis:damnatūq; populi iudicio:dirutas
publice ædes.ea eſt area ante Telluris ædē.Cæterū ſiue illud domeſticū,ſiue publicum fuit iudicium:
damnatur Serg.Cornelio,Q.Fabio conſulibus.Haud diuturna ira populi in Caſſium fuit.dulcedo
agrariæ legis ipſa per ſe dempto authore ſubibat animos.accenſaq; ea cupiditas eſt malignitate pa-
trum:qui deuictis eo anno Volſcis,Æquiſq; militem præda fraudauere.quicquid captū ex hoſtibus
eſt,vendidit Fabius conſul:ac redegit in publicū.Inuiſum erat Fabium nomen plebi propter nouiſſi-
mum conſulem:tenuere tamen patres:vt cum L.Æmylio Cæſo Fabius conſul crearetur.eo infeſtior
facta plebes.ſeditio domeſtica bellū externum exciuit:bello deinde ciuiles diſcordiæ intermiſſæ.vno
animo patres ac plebs rebellantes Volſcos,& Æquos duce Æmylio proſpera pugna vicere.plus ta-
men hoſtium fuga,q̄ præliū abſumpſit.adeo pertinaciter fuſos inſecuti ſunt equites.Caſtoris ædes
eodem anno Idibus Quintilibus dedicata eſt.vota erat Latino bello Poſthumio dictatore.filius eius
duumuir ad id ipſum creatus dedicauit.Solicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi ple-
bis.tribuni plebis popularem poteſtatem lege populari celebrabāt.patres ſatis ſuperq; gratuiti furo-
ris in multitudine credentes eſſe,largitiones,temeritatiſq; inuitamenta horrebāt.acerrimi patribus
duces ad reſiſtendū conſules fuere.ea igitur pars reipublicæ vicit.nec in præſens modo,ſed in venien-
tem etiam annum M.Fabium Cæſonis fratrem,& magis inuiſum alterū plebi accuſatione Sp.Caſ-
ſii.L.Valeriū conſulem dedit.Certatum eo quoq; anno cum tribunis eſt.vana lex,vaniq; legis autho-
res,iactando irritum munus,facti.Fabiū inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus,vnoq;
velut tenore omnes expertos tribuniciis certaminibus habitum.itaq; vt bene locatus manſit in ea fa
milia aliquandiu honos.Bellū inde Veiens initū.& Volſci rebellarunt.ſed ad bella externa propè ſu-
D perarant vires:abutebanturq; iis inter ſemetipſos certando.Acceſſere ad ægras iam omnium mentes
prodigia cœleſtia,propè quotidianas in vrbe,agriſq; oſtentātia minas.motiq; irā numinis cauſam
nullam aliā vates canebant,publice priuatimq; nunc extis,nunc per aues conſulti:q̄,haud rite ſacra
fieri.qui terrores tamē eò euaſere:vt Oppia virgo veſtalis damnata inceſti pœnas dederit.Q.Fabius
inde,& C.Tullius conſules facti.Eo anno non ſegnior diſcordia domi,& bellum foris atrocius fuit.
Ab Æquis arma ſumpta.Veientes agrum quoq; Romanorum populantes inierunt.quorū bellorū
creſcente cura,Cæſo Fabius,& Sp.Furius conſules fiunt.Artonam latinam vrbem Æqui oppugna-
bant.Veientes pleni iam populationum Romam ipſam ſe oppugnaturos minitabantur.qui terro-
res,cum compeſcere deberent,auxere inſuper animos plebis:redibatq; non ſua ſponte plebi mos de-
trectandi militiam:ſed Sp.Licinius tribunus plebis veniſſe tempus ratus per vltimā neceſſitatē legis
agrariæ patribus iniungendæ,ſuſcęperat rem militarē impediendā.cæterum tota inuidia tribunitiæ
poteſtatis verſa in authorē eſt:nec in eum conſules acrius,q̄ ipſius eius collegæ coorti ſunt.auxilioq;
eorum delectum conſules habent.Ad duo ſimul bella exercitus ſcribitur ducēdus:Fabio in Veientes,
in Æquos Furio datur.& in Æquis quidē nihil dignū memoria geſtū eſt.Fabio aliquanto plus nego
cii cū ciuibus,q̄ cū hoſtibus fuit.vnus ille vir ipſe conſul rempublicā ſuſtinuit:quam exercitus odio
conſulis,quantū in ſe fuit,prodebat.nam cū cōſul pręter cæteras imperatorias artes,quas parando
gerendoq; bello edidit plurimas:ita inſtruxiſſet aciem:vt ſolo equitatu emiſſo exercitum hoſtiū fun-
deret:inſequi fuſos pedes noluit.nec illos,etſi non adhortatio inuiſi ducis,ſuum ſaltem flagitium,&
publicum in præſentia dedecus,poſtmodo periculū,ſi animus hoſti rediſſet:cogere potuit gradū acce
lerare:aut ſi aliud nihil,inſtare inſtructos.iniuſſi ſigna referunt:mœſtiq; (crederes victos) execrantes
nunc imperatorem,nunc nauatā ab equite operam,redeunt in caſtra.Nec huic tam peſtilenti exēplo
remedia vlla ab imperatore quæſita ſunt.adeo excellentibus ingeniis citius defuerit ars,qua ciuē re-
gant:q̄ qua hoſtem ſuperent.Conſul Romam rediit,non tam belli gloria aucta,q̄ irritato,exacerba-
toq; in ſe militum odio.Obtinuere tamen patres:vt in Fabia gente conſulatus maneret.M.Fabium
conſulem creant:Fabio collega Cn.Manlius datur.Et hic annus tribunum authorem legis Agrarię
habuit.T.Pontificius fuit.is eandē viam,velut proceſſiſſet Sp.Licinio,ingreſſus,delectum pauliſper
impediit.Perturbatis iterū patribus Ap.Claudius victam tribunitiā poteſtatē dicere priore anno,

in præſentia

A in præſentia re ipſa, exemplo in perpetuũ: quando inuentũ ſit, ſuis ipſam viribus diſſolui. neq; enim
vnquã defuturũ: qui & ex collega victoriã ſibi, & gratiã melioris partis bono publico velit quæſitã. &
plures, ſi pluribus opus ſit, tribunos ad auxilium conſulum paratos fore: & vnũ vel aduerſus omnes
ſatis eſſe. darent modo & conſules, & primores patrum operam: vt, ſi minus omnes, aliquos tamen ex
tribunis reip. ac ſenatui conciliarent. Præceptis Appii moniti patres vniuerſi comiter ac benigne tri
bunos appellare: & conſulares, vt cuique eorũ priuatim aliquid iuris aduerſus ſingulos erat: partim
gratia, partim authoritate obtinuere: vt tribunitiæ poteſtatis vires ſalubres vellent reipublicæ eſſe.
quatuorq; tribunorum aduerſus vnum moratorem publici cõmodi auxilio delectũ conſules habent.
Inde ad Veiens bellum profecti: quò vndiq; ex Hetruria auxilia conuenerant: non tam Veientũ gra
tia concitata: q̃ quod in ſpem ventũ erat: diſcordia inteſtina diſſolui rem Romanã poſſe. principesq;
in omnium Hetruriæ populorũ cõciliis fremebant: æternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemetipſos
ſeditionibus ſæuiant. id vnum venenũ, eam labem ciuitatibus opulentis repertam: vt magna impe-
ria mortalia eſſent. diu ſuſtentatum id malum partim patrũ conſiliis, partim patientia plebis iam ad
extrema veniſſe: duas ciuitates ex vna factas: ſuos cuiq; parti magiſtratus, ſuas leges eſſe. primũ in de-
lectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus. qualicunq; vrbis ſtatu, manente diſci
plina militari, ſiſti potuiſſe. iam non parendi magiſtratibus morem in caſtra quoq; Romanum mili
tem ſequi. proximo bello in ipſa acie in ipſo certamine conſenſu exercitus traditam vltro victoriam
victis Æquis: ſigna deſerta: imperatorem in acie relictum: iniuſſu in caſtra reditũ. profecto ſi inſtetur:
ſuo milite vinci Romam poſſe. nihil aliud opus eſſe: q̃ indici, oſtendiq; bellum: cætera ſua ſpõte fata:
& deos geſturos. Ea ſpes Hetruſcos armauerat, multis inuicẽ caſibus victos, victoresq;. Coss. quoque
Romani nihil prȩterea aliud, q̃ ſuas vires, ſua arma horrebãt: memoriaq; peſſimi proximo bello exẽ-
pli terrebantur: ne rem cõmitterent eò: vbi duę ſimul acies timendę eſſent. itaq; caſtris ſe tenebãt, tam
ancipiti periculo auerſi. diem, tempusq; forſitan ipſum leniturũ iras, ſanitatemq; animis allaturum.
Veiens hoſtis, Hetruſciq; eo magis præpropere agere: laceſſere ad pugnam primo obequitando ca-
ſtris, prouocandoq;: poſtremo vt nihil mouebant: qua conſules ipſos, qua exercitũ increpando. ſimu-
lationem inteſtinæ diſcordiæ remedium timoris inuentũ: & conſules magis non confidere: q̃ non cre-
dere ſuis militibus: nouũ ſeditionis genus, ſilentiũ, ociumq; inter armatos. ad hæc in nouitatẽ gene-
ris, originisq; qua falſa, qua vera iacere. Hæc cũ ſub ipſo vallo, portisq; ſtreperent: haud ægre cõſules
pati. at imperitæ multitudini nunc indignatio, nunc pudor pectora verſare: & ab inteſtinis auertere
malis. nolle inultos hoſtes: nolle ſucceſſum, non patribus, non conſulibus. externa, & domeſtica odia
B certare in animis. tãdẽ ſuperant externa: adeo ſuperbe, inſolenterq; hoſtis eludebat. frequẽtes in præ
torium conueniunt: poſcunt pugnã: poſtulant vt ſignum detur. Conſules velut deliberabundi, capi-
ta conferunt: diu colloquuntur. pugnare cupiebant: ſed retro reuocanda, & addenda cupiditas erat:
vt aduerſando, remorandoq; incitato ſemel militi adderent impetum. Redditur reſponſum: immatu
ram rem agi: nondũ tẽpus pugnæ eſſe: caſtris ſe tenerent. edicunt inde: vt abſtineant pugna. ſiquis in-
iuſſu pugnauerit: vt in hoſtem animaduerſuros. ita dimiſſis, quo minus conſules velle credũt: creſcit
ardor pugnandi. accendunt inſuper hoſtes ferocius multo: vt ſtatuiſſe non pugnare conſules cogni-
tum eſt. quippe impune ſe inſultaturos. non credi militi arma. rem ad vltimum ſeditionis erupturã:
finemq; veniſſe Romano imperio. His freti occurſant portis: ingerunt probra: ægre abſtinent, quin
caſtra oppugnent. Enimuero non vltra contumeliam pati Romanus poſſe. totis caſtris vndiq; ad cõ-
ſules curritur. non iam ſenſim, vt ante, per centurionũ principes poſtulant: ſed paſſim omnes clamo-
ribus agunt. Matura res erat: tergiuerſatur tamẽ Fabius. deinde ad creſcentẽ tumultũ, iam metu ſedi-
tionis collega cõcedente, cum ſilentiũ claſſico feciſſet: ego iſtos Cn. Manlii poſſe vincere ſcio: velle ne
ſcirem, ipſi fecerunt. itaq; certum atq; decretũ eſt: non dare ſignũ: niſi victores ſe redituros ex hac pu-
gna iurent. conſulem Romanũ miles ſemel in acie fefellit: deos nunquã fallet. Centurio erat M. Fla-
uoleius inter primores pugnæ flagitator. victor, inquit, M. Fabi reuertar ex acie. ſi fallat: Iouẽ patrẽ,
Gradiuumq; Martẽ, alioſq; iuratus inuocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſq; iurat.
Iuratis datur ſignũ: arma capiunt: eunt in pugnam irarum, ſpeiq; pleni. nunc iubent Hetruſcos pro-
bra iacere: nunc armatis ſibi quiſq; lingua promptũ hoſtẽ offerri. Omnium illo die, qua plebis, qua
patrũ eximia virtus fuit. Fabium nomẽ, Fabia gens maxime enituit, multis ciuilibus certaminibus
infenſos plebis animos illa pugna ſibi reconciliare ſtatuũt. inſtruitur acies. Nec veiens hoſtis, Hetru
ſcæq; legiones detrectãt. propè certa ſpes erat: nõ magis ſecũ pugnaturos, q̃ pugnauerint cũ Æquis.
maius quoq; aliquod in tam irritatis animis, & occaſione ancipiti haud deſperandũ eſſe facinus. res
aliter longe euenit. nã nõ alio ante bello infeſtior Romanus (adeo hinc cõtumeliis hoſtes, hinc conſu
les mora exacerbauerãt) prælium init. Vix explicandi ordinis ſpacium Hetruſcis fuit: cũ pilis inter pri
mam trepidationẽ abiectis temere magis q̃ emiſſis, pugna iam ad manus, iam ad gladios, vbi mars
eſt atrociſſimus: venerat. Inter primores genus Fabium inſigne ſpectaculo, exemploq; ciuibus erat. ex

C his Q. Fabiũ (tertio hic anno ante cõſul fuerat) principẽ in confertos Veientes euntẽ ferox viribus
& armorum arte Thuſcus incautum inter multas verſantẽ hoſtium manus gladio per pectus trans-
figit. telo extracto præceps Fabius in vulnus abiit. Senſit vtraq; acies vnius viri caſum. cedebatq; in-
de Romanus: Cum M. Fabius conſul tranſilit iacẽtis corpus: obiectaq; parma, hoc iuraſtis, inquit,
milites? fugientes vos in caſtra rediturosꝰ adeo ignauiſſimos hoſtes magis timetis, q̃ Iouẽ, Martẽq;,
per quos iuraſtisꝰ at ego iniuratus aut victor reuertar: aut prope te hic Q. Fabi dimicans cadam. con
ſuli tum Cæſo Fabius prioris anni conſul. verbis' ne iſtis frater vt pugnent te impetraturum crediſꝰ
dii impetrabunt, per quos iurauere. & nos, vt decet proceres: vt Fabio nomine eſt dignum: pugnãdo
potius, q̃ adhortando accendamus militũ animos. Sic in primum infeſtis haſtis prouolant duo Fa-
bii: totamq; mouerunt ſecum aciem. Prælio ex parte vna reſtituto, nihilo ſegnius in altero cornu Cn.
Manilius conſul pugnam ciebat. vbi propè ſimilis fortuna eſt verſata. nã vt altero in cornu Q. Fa-
bium, ſic in hoc ipſum conſulem Manilium iam velut fuſos agentem hoſtes & impigre milites ſecuti
ſunt: & vt ille graui vulnere ictus ex acie ceſſit, interfectũ rati, gradum retulere. ceſſiſſentq; loco. ni con
ſul alter cum aliquot turmis equitũ in eam partem citato equo aduectus, viuere clamitans collegã, ſe
victorem effuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatam ſuſtinuiſſet. Manilius quoque ad reſtituendam
aciem ſe ipſe corãm offert. duorum conſulum cognita ora accendunt militum animos. ſimul & va-
nior iam erat hoſtium acies: dum abundante multitudine freti ſubtracta ſubſidia mittunt ad caſtra
oppugnanda. in quæ haud magno certamine impetu facto, dum prædæ magis q̃ pugnæ memores te
rerent tempus: triarii Romani, qui primam irruptionem ſuſtinere non potuerant: miſſis ad conſules
nunciis quo loco res eſſent, conglobati ad prætorium redeunt: & ſua ſponte prælium ipſi renouant: &
Manilius cõſul reuectus in caſtra ad omnes portas milite oppoſito hoſtibus viam clauſerat. ea deſpe-
ratio Thuſcis rabiem magis, q̃ audaciam accendit. nam cum incurſantes quacunq; exitum oſtende-
ret ſpes, vano aliquoties impetu iſſent: globus iuuenum vnus in ipſum cõſulem inſignem armis in-
uadit. prima excepta à circunſtantibus tela: ſuſtineri deinde vis nequit. cõſul mortifero vulnere ictus
cadit: fuſiq; circa omnes. Thuſcis creſcit audacia. Romanos terror per tota caſtra trepidos agit. & ad
extrema ventũ foret: ni legati rapto conſulis corpore patefeciſſent vna porta hoſtibus viam. eà erum-
punt: conſternatoq; agmine abeuntes in victorem alterum incidunt conſulem. ibi iterum cæſi, fuſiq;
paſſim. Victoria egregie parta: triſtis tamen duobus tam claris funeribus. Itaq; cõſul, decernente ſe-
natu triumphum, ſi exercitus ſine imperatore triumphare poſſit: pro eximia eo bello opera facile paſ-
D ſurum reſpondit: ſe familia funeſta Q. Fabii fratris morte, rep. ex parte orba conſule altero amiſſo,
publico, priuatoq; deformem luctu lauream nõ accepturum. Omni acto triumpho depoſitus trium-
phus clarior fuit. adeo ſpreta in tempore gloria interdum cumulatior redit. Funera deinde duo, colle-
gæ, fratriſq; ducit. idem in vtroq; laudator: cum concedendo illis ſuas laudes, ipſe maximam partem
earum ferret. neque immemor eius, quod initio conſulatus imbiberat: reconciliandi animos plebis,
ſaucios milites curandos diuidit patribus. Fabiis plurimi dati: nec alibi maiore cura habiti. inde po-
pulares iam eſſe Fabii: nec hoc vlla re, niſi ſalubri reipub. parte. Igitur non patrum magis quàm ple-
bis ſtudiis Cæſo Fabius cum T. Virginio conſul factus, neque bella, neq; delectus, neq; vllam aliam
priorem curam agere, quàm vt iam aliqua ex parte inchoata cõcordiæ ſpe primo quoq; tempore cũ
patribus coaleſcerent animi plebis. Itaq; principio anni cenſuit: priuſquam quiſquam agrariæ legis
author tribunus exiſteret: occuparent patres ipſi ſuum munus facere: captiuũ agrum plebi quamma
xime ęqualiter darent. ęquum eſſe habere eos: quorum ſanguine ac ſudore partus ſit. aſpernati patres
ſunt: queſti quoq; quidam nimia gloria luxuriare, & euaneſcere viuidum quondam illud Cæſonis in-
genium. nullæ deinde vrbanæ factiones fuere. Vexabantur incurſionibus Æquorum Latini. eò cum
exercitu Cæſo miſſus, in ipſorum Æquorum agrum depopulandum tranſit. Æqui ſe in oppida recę
perunt: muriſq; ſe tenebant. eo nulla pugna memorabilis fuit. At à veiente hoſte clades accępta teme
ritate alterius conſulis. actumq; de exercitu foret: ni Cæſo Fabius in tempore ſubſidio veniſſet. Ex eo
tempore neq; pax, neq; bellum cum Veientibus fuit. res proxime in formam latrocinii venerat. legio
nibus Romanis cedebant: in vrbem vbi abductas ſenſerant legiones: agros incurſabant, bellũ quie-
te, quietem bello inuicem eludentes. ita neq; omitti tota res, neq; perfici poterat. & alia bella aut præ-
ſentia inſtabant, vt ab Æquis, Volſcisq;, non diutius, quàm recens dolor proximæ cladis tranſiſſet,
quieſcentibus: aut mox moturos ſe apparebat Sabinos ſemper infeſtos, Hetruriamq; omnem. Sed ve
iens hoſtis aſſiduus magis, quàm grauis, contumeliis ſepius, quàm periculo animos agitabat: quod
nullo tempore negligi poterat: aut auerti aliò ſinebat. Tum Fabia gens ſenatum adiit. cõſul pro gen-
te loquitur. Aſſiduo magis, q̃ magno præſidio, vt ſcitis patres cõſcripti: bellum Veiens eget. vos alia
bella curate: Fabios hoſtes Veientibus date. authores ſumus: tutam ibi maieſtatem Romani nomi-
nis fore. noſtrum id nobis velut familiare bellum priuato ſumptu gerere in animo eſt. reſpublica &
milite illic, & pecunia vacet. Gratiæ ingentes actæ. Conſul è curia egreſſus comitante Fabiorum
agmine

A agmine qui in veſtibulo curiæ ſenatuſconſultum expectantes ſteterant: domum redit. iuſſi armati poſtero die ad limen conſulis adeſſe, domos inde diſcedunt. Manat tota vrbe rumor: Fabios ad cœlum laudibus ferunt. familiam vnam ſubiiſſe ciuitatis onus: Veiens bellum in priuatam curã, in priuata arma verſum. ſi ſint duæ roboris eiuſdẽ in vrbe gentes: depoſcant, hæc Volſcos ſibi, illa Æquos: populo Romano tranquillam pacem agente, omnes finitimos ſubigi populos poſſe. Fabii poſtera die arma capiunt: quò iuſſi erant, conueniunt. Conſul paludatus egrediens in veſtibulo gentem omnem ſuam inſtructo agmine videt: acceptus in medium ſigna ferri iubet. nunquam exercitus neq; minor numero, neq; clarior fama & admiratione hominum per vrbem inceſſit. Sex & CCC milites, omnes patricii, omnes vnius gentis, quorum neminem ducem ſperneret egregius quibuſlibet temporibus ſenatus: ibant vnius familiæ viribus Veienti populo peſtem minitantes. ſequebatur turba, propria alia cognatorum, ſodaliumq;, nihil mediũ nec ſpem nec curam, ſed immenſa omnia voluentium animo: alia publica ſolicitudine excitata, fauore & admiratione ſtupens. ire fortes, ire felices iubent: inceptis euentus pares reddere conſulatus inde ac triumphos, omnia præmia ab ſe, omnes honores ſperare. Prætereuntibus Capitolium, arcemq;, & alia templa, quicquid deorum oculis, quicquid animo occurrit: precantur: vt illud agmen fauſtum, atq; felix mittant: ſoſpites breui in patriam ad parentes reſtituant. Incaſſum miſſæ preces. infelici via à dextro Iano portæ Carmentalis profecti, ad Cremeram flumen perueniunt. is opportunus viſus locus cõmuniẽdo præſidio. L. Aemylius inde, & C. Seruilius cõſules facti. & donec nil aliud, q̃ in populationibus res fuit: non ad præſidium modo tutandum Fabii ſatis erant: ſed tota regione, qua Thuſcus ager Romano adiacet: ſua tuta omnia infeſta hoſtium, vagantes per vtrunq; finẽ fecere. Interuallum deinde haud magnum populationibus fuit: dum & Veientes accito ex Hetruria exercitu præſidium Cremeræ oppugnant: & Romanæ legiones ab L. Aemylio conſule adductæ cominus cum Hetruſcis dimicant acie. quanquam vix dirigendi aciem ſpatium Veientibus fuit. adeo inter primã trepidationẽ, dum poſt ſigna ordines introeunt: ſubſidiaq; locant: inuecta ſubito ab latere Romana equitum ala, non pugnæ modo incipiendæ, ſed conſiſtendi ademit locum. ita fuſi retro ad ſaxa Rubra (ibi caſtra habebant) pacem ſupplices petunt. cuius impetratæ ab inſita animis leuitate ante deductum Cremera Romanum præſidium pœnituit. rurſus cum Fabiis erat Veienti populo ſine vllo maioris belli apparatu certamen. nec erant incurſiones modo in agros, aut ſubiti impetus incurſantium: ſed aliquoties ęquo campo, collatiſq; ſignis certatũ: genſq; vna populi Romani ſæpe ex opulentiſſima, vt tum res erant, Hetruſca ciuitate victoriam tulit.

B Id primo acerbum, indignũq; Veientibus viſum. inde cõſilium ex re natum, inſidiis ferocem hoſtem captandi. gaudere etiam multo ſucceſſu Fabiis audaciam creſcere. itaq; & pecora prædãtibus aliquoties, velut caſu incidiſſent: obuiam acta: & agreſtium fuga vaſti relicti agri: & ſubſidia armatorum ad arcendas populationes miſſa, ſæpius ſimulato, q̃ vero pauore refugerunt. Iamq; Fabii adeo contempſerant hoſtem: vt ſua inuicta arma neq; loco, neq; tempore vllo crederent ſuſtineri poſſe. hæc ſpes adeo prouexit: vt ad cõſpecta procul à Cremera magno campi interuallo pecora, quanquam rara hoſtium apparebant arma: decurrerẽt. & cum improuidi effuſo curſu inſidias circa ipſum iter locatas ſuperaſſent: palatiq; paſſim vaga (vt fit) pauore iniecto raperent pecora: ſubito ex inſidiis conſurgitur. & aduerſi, & vndiq; hoſtes erant. primo clamor circũlatus exterruit: dein tela ab omni parte accedebant. coeuntibuſq; Hetruſcis iam continenti agmine armatorum ſepti, quo magis ſe hoſtis inferebat, cogebantur breuiore ſpatio & ipſi orbem colligere. quę res paucitatem eorum inſignem, & multitudinem Hetruſcorum, multiplicatis in arcto ordinibus, faciebat. tum omiſſa pugna, quam in omnes partes parem intenderant: in vnũ locum ſe omnes inclinant. eò nixi corporibus, armiſq; rupere cuneo viam. duxit via in editum leniter collem. inde primo reſtitere: mox vt reſpirandi ſuperior locus ſpatium dedit, recipiendiq; à pauore tanto animum: pepulere etiã ſubeuntes: vincebatq; auxilio loci paucitas: ni iugo circũmiſſus Veiens, in verticem collis euaſiſſet. ita ſuperior rurſus hoſtis factus: Fabii cæſi ad vnum omnes: præſidiumq; expugnatũ. CCCVI periſſe ſatis conuenit, vnum propè puberem ætate relictum, ſtirpem genti Fabiæ, dubiiſq; rebus populi Romani ſæpe domi belliq; vel maximum futurũ auxilium. Cum hęc accępta clades eſſet: iam C. Horatius, & T. Menenius cõſules erant. Menenius aduerſus Thuſcos victoria elatos cõfeſtim miſſus. tum quoq; male pugnatum eſt. & Ianiculum hoſtes occupauere: obſeſſaq; vrbs foret, ſuper bellum annona premente: (tranſierant enim Hetruſci Tyberim) ni Horatius conſul ex Volſcis eſſet reuocatus, adeoq; id bellum ipſis inſtitit mœnibus: vt primo pugnatũ ad Spei ſit æquo marte: iterum ad portam Collinam. ibi quanquam paruo momento ſuperior Romana res fuit: meliorem tamen militem recępto priſtino animo in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius, & Sp. Seruilius conſules fiunt. poſt accęptam proximam pugnæ cladem Veientes abſtinuere acie. populationes erant: & velut ab arce Ianiculi paſſim in Romanum agrum impetus dabant. nõ vſquam

C pecora tuta,non agreſtes erant.capti deinde eadem arte ſunt:qua cęperant Fabios. Secuti dedita
opera paſſim ad illecebras propulſa pecora præcipitauere in inſidias.quo plures erant,maior cæ-
des fuit.ex hac clade atrox ira maioris cladis cauſa,atq; initium fuit.traiecto enim nocte Tyberi ca
ſtra Seruilii conſulis adorti ſunt oppugnare. inde fuſi magna cæde in Ianiculum ſe ægre recæpe-
runt.Confeſtim conſul & ipſe tranſit Tyberim:caſtra ſub Ianiculo cõmunit.poſtero die luce orta
non nihil & heſterna felicitate pugnæ ferox,magis tamen,quod inopia frumenti,quãuis præcipi-
tia,dum celeriora eſſent,agebant conſilia:temere aduerſo Ianiculo ad caſtra hoſtium aciem erexit.
fœdiusq; inde pulſus quàm pridie pepulerat,interuentu collegæ ipſe exercitusq; eſt ſeruatus.inter
duas acies Hetruſci,cum inuicem his atq; illis terga darent:occidione occiſi.Ita oppreſſum teme-
ritate felici Veiens bellum. Vrbi cum pace laxior etiã annona redit,& aduecto ex Campania fru-
mento:&,poſtquam timor ſibi cuiq; futuræ inopiæ abiit:eo,quod abditum fuerat,prolato.Ex co-
pia deinde,ocioq; laſciuire ruiſus animi:& priſtina mala,poſtquam foris deerant: domi quærere.
tribuni plebẽ agitare ſuo veneno:agraria lege in reſiſtentes incitare patres:nec in vniuerſos modo,
ſed in ſingulos.Q.Conſidius,& T.Genutius authores agrariæ legis T.Menenio diem dicunt.in-
uidiæ erat amiſſum Cremeræ præſidium: cum haud procul inde ſtatiua conſul habuiſſet.eam op-
preſſit:cum & patres haud minus q̃ pro Coriolano annixi eſſent:& patris Agrippæ fauor haud dũ
exoleuiſſet. In mulcta temperarunt tribuni:cum capitis anquiſiſſent.duo millia æris dãnato mul-
ctam edixerunt.ea in caput vertit. negant tuliſſe ignominiam:ægritudineq;, inde morbo abſum-
ptum eſſe. Alius deinde reus Sp.Seruilius,vt conſulatu abiit,C.Nautio & P.Valerio cõſulibus,
initio ſtatim anni ab L.Ceditio & T.Statio tribunis die dicta,nõ,vt Menenius,precibus ſuis aut
patrum,ſed cum multa fiducia innocentiæ gratiæq; tribunicios impetus tulit.& huic prælium cũ
Thuſcis ad Ianiculũ erat crimini.ſed feruidi animi vir vt in publico periculo ante,ſic tum in ſuo
non tribunos modo,ſed plebem oratione feroci refutando,exprobrandoq; T.Menenii damnatio-
nem,mortemq;,cuius patris munere reſtituta quondam plebs eos ipſos,quibus tum ſæuiret,ma-
giſtratus,eas leges haberet:periculũ audacia diſcuſſit.iuuit & Virginius collega teſtis productus,
participando laudes:magis tamen Menenianum(adeo mutauerant animum)profuit iudicium.
Certamina domi finita:Veiens bellum exortum:quibus Sabini arma coniunxerant.P.Valerius
conſul accitis Latinorum,Hernicorũq; auxiliis cum exercitu Veios miſſus caſtra Sabina,quæ pro
mœnibus ſociorum locata erant:cõfeſtim aggreditur:tantamq; trepidationem iniecit:vt dum di-
ſperſi alii,alii manipulatim excurrunt ad arcendam hoſtium vim:ea porta, cui ſignum primũ in-
D tulerat,caperetur.intra vallum deinde cędes magis,quàm pręlium eſſe.tumultus è caſtris & in vr
bem penetrat,tanquam Veiis captis,ita pauidi Veientes ad arma currũt.pars Sabinis eunt ſub-
ſidio:pars Romanos toto impetu intentos in caſtra adoriũtur.pauliſper auerſi,turbatiq; ſunt:de-
inde & ipſi vtroq; verſis ſignis reſiſtunt.& eques ab conſule immiſſus Thuſcos fundit, fugatq;. ea-
demq; hora duo exercitus, duæq; potentiſſimæ, & maxime finitimæ gentes ſuperatæ ſunt. Dum
hæc ad Veios geruntur: Volſci,Aequiq; in Latino agro poſuerant caſtra: populatiq; fines erant.
eos per ſeipſi Latini aſſumptis Hernicis ſine Romano aut duce,aut auxilio caſtris exuerunt.ingen
ti præda præter ſuas recuperatas res potiti ſunt.miſſus tamen ab Roma cõſul in Volſcos C.Nau
tius.mos credo non placebat ſine Romano duce,exercituq; ſocios propriis viribus,conſiliisq; bel-
la gerere:nullum genus calamitatis,contumeliæq; non editum in Volſcos eſt.nec tamen perpelli
potuere:vt acie dimicarent. L.Furius inde & C.Manilius conſules. Manilio Veientes prouincia
euenit.non tamen bellatum.induciæ in annos XL petentibus datæ:frumento,ſtipendioq; impe
rato.Paci externæ confeſtim continuatur diſcordia domi. agrariæ legis tribuniciis ſtimulis plebs
furebat.conſules nihil Menenii damnatione,nihil periculo deterriti Seruilii,ſumma vi reſiſtunt.
abeuntes magiſtratu cõſules Genutius tribunus plebis arripuit.L.Aemylius,& Opiter Virginius
conſulatum ineunt. Vopiſcum Iulium pro Virginio in quibuſdam annalibus cõſulem inuenio.
Hoc anno,quoſcũq; conſules habuit:rei ad populum Furius,& Manilius circũeunt ſorditati non
plebem magis,q̃ iuniores patrum.ſuadent:monent:honoribus & adminiſtratione reipublicæ ab-
ſtineant.conſulares vero faſces,prætextam,curulemq; ſellam nihil aliud,q̃ pompã funeris putent.
claris inſignibus velut infulis velatos ad mortẽ deſtinari.quod ſi conſulatus tanta dulcedo ſit:iam
nunc ita in animum inducant:conſulatum captum & oppreſſum ab tribunitia poteſtate eſſe.con
ſuli velut apparitori tribunitio omnia ad nutũ,imperiũq; tribuni agẽda eſſe.ſi ſe cõmouerit:ſi re-
ſpexerit patres:ſi aliud q̃ plebẽ eſſe in republica crediderit:exiliũ Cn.Martii,Menenii damnationẽ
& mortem ſibi proponat ante oculos.His accenſi vocibus patres conſilia inde non publica,ſed in
priuato,ſeductaq; à pluriũ cõſcientia habuere.vbi cũ id modo conſtaret:iure,an iniuria eripiẽdos
eẽ reos:atrociſſima quæq; maxime placebat ſentẽtia:nec author quãuis audaci facinori deerat.Igi
tur iudicii die cum plebs in foro erecta expectatiõe ſtaret:mirari primo:quod nõ deſcẽderet tribu-
nus:deinde,

A nus: deinde, cum iam mora ſuſpectior fieret: deterritum à primoribus credere: & deſertam ac pro-
ditam cauſam publicam queri. tandem qui obuerſati veſtibulo tribuni fuerant: nunciant i domi
mortuum eſſe inuentum. quod vbi in totam concionem pertulit rumor: ſicut acies funditur duce
occiſo: ita dilapſi paſſim alii aliò. precipuus pauor tribunos inuaſerat, q̄ nihil auxilii ſacratę leges
haberent, morte collegę monitos. Nec patres ſatis moderate ferre lætitiam. adeoq; neminem noxę
pœnitebat: vt etiam inſontes feciſſe videri vellent: palamq; ferrent: malo domandam tribuniciam
poteſtatem. Sub hac peſſimi exempli victoria delectus edicitur: pauentibusq; tribunis ſine inter-
ceſſione vlla conſules rem peragunt. Tum vero iraſci plebs tribunorum magis ſilentio, quàm con
ſulum imperio: & dicere: actum eſſe de libertate ſua: rurſus ad antiqua reditum: cum Genutio vnà
mortuam ac ſepultam tribuniciam poteſtatem: aliud agendum, ac cogitandum: quo modo reſiſta
tur patribus. id autem vnum conſilium eſſe: vt ſe ipſa plebs, quando aliud nihil auxilii habeat: de-
fendat. quatuor & viginti lictores apparere conſulibus: & eos ipſos plebis homines: nihil contem-
ptius, neq; infirmius: ſi ſint qui contemnant. ſibi quenq; ea magna, atq; horrenda facere. His voci-
bus alii alios cum incitaſſent: ad Voleronem Publium de plebe hominem, quia quod ordines du-
xiſſet, negaret ſe militem fieri debere: lictor miſſus eſt à conſulibus. Volero appellat tribunos. cum
auxilio nemo eſſet: conſules ſpoliari hominem, & virgas expediri iubent. prouoco inquit ad popu-
lum Volero: quoniam tribuni ciuem Romanum in conſpectu ſuo virgis cædi malunt: quàm ipſi
in lecto ſuo à vobis trucidari. quo ferocius clamitabat: eo infeſtius circūſcindere, & ſpoliare lictor.
Tum Volero & præualens ipſe, & adiuuantibus aduocatis repulſo lictore, vbi indignantium pro
ſe acerrimus erat clamor, eò ſe in turbam confertiſſimam recipit clamitans. prouoco: & fidem ple-
bis imploro. adeſte ciues, adeſte commilitones: nihil eſt, quod expectetis tribunos: quibus ipſis ve-
ſtro auxilio opus eſt. Concitati homines veluti ad prælium ſe expediunt, apparebatq; omne di-
ſcrimen adeſſe: nihil cuiquam ſanctum non publici fore, non priuati iuris. Huic tantæ tempeſtati
cum ſe conſules obtuliſſent: facile experti ſunt: parum tutam maieſtatem ſine viribus eſſe. violatis
lictoribus, faſcibus fractis è foro in curiam compelluntur, incerti quatenus Volero exerceret vi-
ctoriam. Conticeſcente deinde tumultu, cum ſenatum vocari iuſſiſſent: queruntur iniurias ſuas,
vim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententiis, vicere ſeniores: quibus ira pa
trum aduerſus temeritatem plebis certari nō placuit. Voleronem amplexa fauore plebs, proximis
comitus tribunum plebis creat in eum annum: qui L. Pinarium, P. Furium conſules habuit. con-
B traq; omnium opinionem, qui cum vexādis prioris anni conſulibus adminiſtraturum tribunatū
credebant: poſt publicam cauſam priuato dolore habito, ne verbo quidem violatis conſulibus ro
gationem tulit ad populum: vt plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent. Haud parua res ſub
titulo prima ſpecie minime atroci ferebatur: ſed quæ patriciis omnem poteſtatem per clientum
ſuffragia creandi quos vellent tribunos, auferret. Huic actioni gratiſſimæ plebi cum ſumma vi re-
ſiſterent patres: nec, quæ vna vis ad reſiſtendum erat: vt intercederet aliquis ex collegio, authori-
tate aut conſulum, aut principum adduci poſſet: res tamē ſuo ipſa molimine grauis certaminibus
in annum extrahitur. Plebs Voleronem tribunum reficit. patres ad vltimum dimicationis rati rē
venturam, Ap. Claudium Appii filium iam inde à paternis certaminibus inuiſum, infeſtumq; ple
bi, conſulem faciunt. collega ei T. Quintius datur. Principio ſtatim anni nihil prius, q̄ de lege age
batur. ſed vt inuentor legis Volero, ſic Lectorius collega eius author tum recentior, tū acrior erat.
ferocem faciebat belli gloria ingens: quod ætatis eius haud quiſq̄ manu promptior erat. is, cum
Volero nihil præterq̄ de lege loqueretur, inſectatione abſtinens coſs. ipſe in accuſationem Appii,
familiæq; ſuperbiſſimæ, ac crudeliſſimæ in plebem Ro. exorſus, cum à patribus non coſ. ſed carni-
ficem ad vexandam & lacerandam plebem creatum eſſe contenderet, rudis in militari homine lin-
gua non ſuppetebat libertati, animoq;. itaq; deficiente oratione, quandoquidem non tam facile lo
quor, inquit, Quirites, q̄ quod locutus ſum, præſto: craſtino die adeſte. aut hic ego in cōſpectu ve-
ſtro moriar: aut perferam legem. Occupant tribuni templum poſtero die. conſules, nobilitasq; ad
impediendam legem in concione conſiſtunt. ſummoueri Lectorius iubet, præterquam qui ſuffra-
gium ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant nihil cedentes viatori. tum ex his prehendi quoſdam
Lectorius iubet. Conſul Appius negare, ius eſſe tribuno in quenquam, niſi in plebeium: non enim
populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe: nec illum ipſum ſummouere pro imperio poſſe more ma
iorum, quia ita dicatur. ſi vobis videtur: diſcedite Quirites. Facile, & contemptim de iure diſſeren
do perturbare Lectorium poterat. ardens igitur ira tribunus viatorem mittit ad conſulem: conſul
lictorem ad tribunum, priuatum eſſe clamitās, ſine imperio, ſine magiſtratu. violatusq; eſſet tribu-
nus: ni & concio omnis atrox coorta pro tribuno in conſulem eſſet: & concurſus hoīum in forum
ex tota vrbe concitatæ multitudinis fieret. ſuſtinebat tñ Appius pertinacia tantam tempeſtatem:
certatumq; haud incruēto prælio foret: ni Quintius cōſul alter cōſularibus negocio dato, vt col-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

C legam vi,ſi aliter non poſſent, de foro abducerent : ipſe nunc plebem ſæuientem precibus leniſſet:
nunc oraſſet tribunos:vt concilium dimitterent : darent iræ ſpacium : non vim ſuam illis tempus
ademptur͂u:ſed conſilium viribus additurum:& patres in populi,& conſulem in patrum fore pote
ſtate. Ægre ſedata ab Quintio plebs:multo ægrius conſul alter à patribus . Dimiſſo tandem con-
cilio plebis:ſenatum conſules habent. vbi cum timor, atq; ira inuicem ſententias variaſſent : quo
magis ſpacio interpoſito ab impetu ad conſultandum aduocabantur : eo plus abhorrebant à cer-
tatione animi:adeo,vt Quintio gratias agerent:quod eius opera mitigata diſcordia eſſet.ab Ap-
pio petitur : vt tantam conſularem maieſtatem eſſe vellet : quanta in concordi ciuitate eſſe poſſet,
dum tribuni,conſuleſq; ad ſe quiſq; omnia trahant, nihil relictum eſſe virium in medio. diſtractã
laceratamq; rempublicam per magiſtratus,magis quorum in manu ſit, q̃ vt incolumis ſit, quæri.
Appius contra,teſtari deos,atq; homines:remp. prodi per metum,ac deſeri:non cõſulem ſenatui,
ſed ſenatum conſuli deeſſe:grauiores accipi leges:q̃ in Sacro monte acceptæ ſint. victus tamen pa
trum conſenſu quieuit. lex ſilentio perfertur. Tum primum tributis comitiis creati tribuni ſunt
numero etiã additos tres,perinde ac duo antea fuerint, Piſo author eſt. nominat quoq; tribunos,
Cn. Siccium,L. Numitorium,M. Duellium,Sp. Icilium,L. Mecilium. Volſci tum, Æquiq; inter
ſeditionem Romanam & bellum coortum,vaſtauerant agros:vt ſiqua ſeceſſio plebis fieret:ad ſe re
ceptum haberent. compoſitis deinde rebus,caſtra retro mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus.
Quintio Æqui ꝓuincia euenit. Eadem in militia ſæuitia Appii,quæ domi,eſſe, eo liberior : quod
ſine tribuniciis vinculis erat. odiſſe plebem plus q̃ paterno odio : quod ſe victum videbat ab ea. ſe
vnico conſule obiecto aduerſus tribuniciam poteſtatem,perlatam legem eſſe:quam minore cona-
tu,nequaquam tanta patrum ſpe,priores impedierant conſules. Hæc ira,indignatioq; ferocẽ ani-
mum ad vexandum ſæuo imperio exercitum ſtimulabat. nec vlla vi domari poterat:tantum certa-
men animis imbiberant. ſegniter,ocioſe,negligenter, contumaciter omnia agere. nec pudor, nec
metus coercebat. ſi citius agi vellet agmen : tardius ſedulo incedere. ſi adhortator operis adeſſet:
omnes ſua ſponte motam remittere induſtriam:præſenti vultus demittere: tacite prætereuntẽ exe-
crari:vt inuictus ille odio plebeio animus interdũ moueretur,omni nequicq̃ acerbitate prompta.
nihil iam cum militibus agere;à cẽturionibus corruptum exercitum dicere:tribunos plebeios, ca-
uillans interdum,& Volerones vocare. Nihil eoꝝ Volſci neſciebãt:inſtabantq; eo magis,ſperãtes
idem certamen animoꝝ aduerſus Appium habiturũ exercitum Romanum, quod aduerſus Fabiũ
conſulem habuiſſet. cæterum multo Appio,q̃ Fabio violẽtior fuit. non enim vincere tantũ noluit:
D vt Fabianus exercitus: ſed vinci voluit. ꝓductus in aciem turpi fuga petit caſtra : nec ante reſtitit:
q̃ ſigna inferentem Volſcum munimentis vidit:fœdamq; extremi agminis cædẽ. tum expreſſa vis
ad pugnandum:vt victor iam à vallo ſummoueretur hoſtis : ſatis tñ appareret : capi tantũ caſtra
militem Romanum noluiſſe. alii gaudere ſua clade,atq; ignominia . Quibus nihil infractus ferox
Appii animus,cum inſuper ſæuire vellet:concionemq; aduocaret:concurrunt ad eum legati,tribu
niq; monentes:ne vtiq; experiri vellet imperiũ:cuius vis omnis in conſenſu obedientiũ eſſet. nega-
re vulgo milites ſe ad concionem ituros:paſſimq; exaudiri voces poſtulãtium:vt caſtra ex Volſco
agro moueãt. hoſtem victorem pauloante propè in portis, ac vallo fuiſſe:ingentiſq; mali non ſu
ſpicionem modo,ſed apertã ſpeciem obuerſari ante oculos. Victus tandẽ (qñquidem nihil præter
tempus noxæ lucrarentur) remiſſa cõcione iter in ſequentẽ diem pronunciari cum iuſſiſſet:prima
luce claſſico ſignum profectionis dedit. Cum maxime agmen è caſtris explicaretur, Volſci vt eodẽ
ſigno excitati nouiſſimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tumultus, eo pauore ſignaq; &
ordines turbauit:vt neq; imperia exaudiri,neq; inſtrui acies poſſent. nemo vllius niſi fugæ memor,
ita effuſo agmine per ſtragẽ corpoꝝ,armorumq; euaſere:vt prius hoſtis deſiſteret ſequi, q̃ Roma-
nus fugere. Tandem collectis ex diſſipato curſu militibus,conſul cum reuocando nequicq̃ ſuos ꝑ-
ſecutus eſſet:in pacato agro caſtra poſuit. aduocataq; cõcione, inuectus haud falſo in proditorem
exercitum militaris diſciplinæ,deſertorẽ ſignorum,vbi ſigna,vbi arma eſſent ? ſingulos rogitans,
inermes milites,ſigno amiſſo ſigniferos,ad hoc centuriones duplicarioſq;,q reliquerant ordines:
virgis cæſos ſecuri percuſſit. cætera multitudo ſorte decimus quiſq; ad ſuppliciũ lecti. Contra ea
in Æquis inter cõſulẽ,ac militẽ comitate,ac beneficiis certatũ eſt. & natura Quintius erat lenior:
& ſæuitia infelix collegæ quo is magis gauderet ingenio ſuo,effecerat. Huic tantæ cõcordiæ ducis,
exercituſq; non auſi offerre ſe Æqui,vagari populabundum hoſtem per agros paſſi. nec vllo antè
bello latius inde actæ prædæ. omnis militi data eſt. addebãtur & laudes:quibus haud minus q̃ præ-
mio gaudent militum animi. Tum duci,tum propter ducem patribus quoq; placatior exercitus
rediit:ſibi parentem, alteri exercitui dominum datum ab ſenatu memorans. Varia fortuna belli,
atroci diſcordia domi foriſq; annũ exactum, inſignẽ maxime comitia tributa efficiunt: res maior
victoria ſuſcepti certaminis,q̃ vſu. plus enim dignitatis comitiis ipſis detractum eſt , patribus ex
conſilio

conſilio ſummouendis: quàm virium aut plebi additum, aut demptum patribus. Turbulentior
A inde annus excepit, L. Valerio, T. Æmylio conſulibus, tum propter certamina ordinũ de lege agra-
ria: tum propter iudicium Ap. Claudii. cui acerrimo aduerſario legis, cauſamq; poſſeſſorum publici
agri tanquam tertio conſuli ſuſtinenti M. Duellius, & Cn. Siccius diem dixere. Nunquam ante tam
inuiſus plebi reus ad iudicium vocatus populi eſt, plenus ſuarum, plenus paternarum irarũ. patres
quoq; non temere pro vllo æque annixi ſunt: propugnatorem ſenatus, maieſtatisq; vindicem ſuæ ad
omnes tribunicios, plebeiosq; oppoſitum tumultus, modum dũtaxat in certamine egreſſum, obiici
iratæ plebi. Vnus è patribus ipſe Ap. Cláudius, & tribunos, & plebem, & ſuum iudicium pro nihilo Sueton. i vita Tibe
habebat. illum non minæ plebis, non ſenatus preces perpellere vnquam potuere, nõ modo vt veſtem
mutaret: aut ſupplex prehenſaret homines: ſed ne vt ex cõſueta quidem aſperitate orationis, cum ad
populum agenda cauſa eſſet: aliquid leniret: atq; ſummitteret. idem habitus oris. eadem contumacia
in vultu, idem in oratione ſpiritus erat: adeo, vt magna pars plebis Appium non minus reum time-
ret, quàm conſulem timuerat. ſemel cauſam dixit, quo ſemper agere omnia ſolitus erat, accuſatorio
ſpiritu: adeoq; conſtantia ſua & tribunos obſtupefecit, & plebem: vt diem ipſi ſua voluntate produce-
rent: trahi deinde rem ſinerent. haud ita multum interim temporis fuit: ante tamen quàm prædicta
dies veniret, morbo moritur. cuius collaudationem cum tribuni plebis impedire conarẽtur: plebs
fraudari ſolẽni honore ſupremum diem tanti viri voluit: & laudationem tam æquis auribus mortui
audiuit: quàm viui accuſationem audierat: & exequias frequens celebrauit. Eodem anno Valerius
conſul cum exercitu in Æquos profectus, cum hoſtem ad prælium elicere nõ poſſet: caſtra oppugna-
re eſt adortus. prohibuit fœda tempeſtas, cum grandine, ac tonitribus cœlo deiecta. admirationem
deinde auxit, ſigno receptui dato, adeo tranquilla ſerenitas reddita: vt velut numine aliquo defenſa
caſtra oppugnare iterum religio fuerit. omnis ira belli ad populationem agri vertitur. Alter conſul
Æmylius in Sabinis bellum geſſit. & ibi, quia hoſtis mœnibus ſe tenebat: vaſtati agri ſunt. Incẽdiis
deinde non villarum modo, ſed etiam vicorum, quibus frequenter habitabatur, Sabini exciti cum
prædatoribus occurriſſent: ancipiti prælio digreſſi, poſtero die retulere caſtra in tutiora loca. id ſatis
conſuli viſum: cum pro victo relinqueret hoſtẽ, integro inde decedens bello. Inter hæc bella manen-
te diſcordia domi, T. Numitius Priſcus, A. Virginius conſules facti. Non vltra videbatur latura plebs
dilationem agrariæ legis: vltimaq; vis parabatur: cum Volſcos adeſſe, fumo ex incendiis villarum,
fugaq; agreſtium cognitum eſt. ea res maturam iam ſeditionem, ac propè erumpentẽ repreſſit. Con-
B ſules coacti extemplo ab ſenatu ad bellum, educta ex vrbe iuuentute, trãquilliorem cæteram plebem
fecerunt. Et hoſtes quidem nihil aliud, quàm perfuſis vano timore Romanis, citato agmine abeunt.
Numitius Antiũ aduerſus Volſcos, Virginius contra Æquos ꝓfectus. ibi ex inſidiis propè magna
accepta clade, virtus militum rem prolapſam negligentia conſulis reſtituit. Melius in Volſcis impe-
ratum eſt. fuſi primo prælio hoſtes: fugaq; in vrbem Antium, vt tum res erant, opulentiſſimam acti.
quam conſul oppugnare non auſus, Cenonem aliud oppidum nequaquam tam opulentum ab An-
tiatibus cepit. Dum Æqui, Volſciq; Romanos exercitus tenent: Sabini vſq; ad portas vrbis popu-
lantes inceſſere. deinde ipſi paucis poſt diebus à duobus exercitibus, vtroq; per iram conſule ingreſſo
in fines, plus cladium, quàm intulerant, acceperunt. Extremo anno pacis aliquid fuit: ſed, vt ſemp
aliâs, ſolicitæ certamine patrum, & plebis. Irata plebs intereſſe conſularibus comitiis noluit. per pa-
tres, clientesq; patrum conſules creati, T. Quintius, & Q. Seruilius. ſimilem annum priori conſules
habent: ſeditioſa initia, bello deinde externo tranquilla. Sabini cruſtuminos campos citato agmine
tranſgreſſi, cum cædes & incendium circum Anienem flumen feciſſent, à porta propè Collina, mœ-
nibusq; pulſi, ingentes tamen prædas hominum, pecorumq; egẽre. quos Seruilius conſul infeſto exer-
citu inſecutus, ipſum quidem agmen adipiſci æquis locis non potuit: populationẽ adeo effuſe fecit:
vt nihil bello intactũ relinqueret: multipliciq; capta præda rediret. Et in Volſcis reſpublica egregie
geſta, tum ducis, tum militum opera. Primum æquo campo ſignis collatis pugnatum, ingenti cæde
vtrinq;, plurimo ſanguine. Et Romani, quia paucitas damno ſentiendo propior erat: gradum retu-
liſſent: ni ſalubri mendacio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem. impetu
facto, dũ ſe putãt vincere, vicere. Conſul metuẽs ne nimis inſtãdo renouaret certamẽ, ſignũ receptui
dedit. Interceſſere pauci dies, velut tacitis induciis vtrinq; quiete ſumpta: ꝑ quos ingẽs vis hominũ
ex oĩbus Volſcis, Æquisq; populis in caſtra venit: haud dubitãs, ſi ſenſerint, Romanos nocte abitu-
ros. itaq; tertia ferè vigilia ad caſtra oppugnãda veniũt. Quintius ſedato tumultu, quẽ terror ſubitus
exciuerat: cũ manere in tentoriis quietũ militẽ iuſſiſſet: Hernicorum cohortẽ in ſtationẽ educit: cornici-
nes, tibicinesq; in equos ĩpoſitos canere ante vallũ iubet: ſolicitumq; hoſtẽ ad lucẽ tenere. reliquũ no-
ctis adeo tranqlla oĩa in caſtris fuere: vt ſomni quoq; Romanis copia eſſet. Volſcos ſpecies armato-
rũ peditũ, quos & plures eſſe, & Romanos putabãt: fremitus, hinnitusq; equorum, q & inſueto ſedente
eqte, & inſup aures agitante ſonitu, ſæuiebãt: intẽtos velut ad ĩpetum hoſtiũ tenuit. Vbi illuxit: Ro-

C manus integer, ſatiatusq́; ſomno, productus in aciem, feſſum ſtando & vigiliis Volſcum primo impetu perculit. quanq̃ ceſſere magis, q̃ pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant cliui: in quos poſt principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul vbi ad iniquum locum ventũ eſt: ſiſtit aciem. miles ægre teneri: clamare: & poſcere: vt perculſis inſtare liceat. ferocius agunt equites circũfuſi ducibus: vociferantur ſe ante ſigna ituros. Dum cunctatur conſul virtute militum fretus, loco parum fidens: conclamant ſe ituros clamoremq́; res eſt ſecuta. fixis in terrã pilis, quo leuiores ardua euaderent: curſu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primum impetum miſſilibus telis, ſaxa adiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes: turbatosq́; ictibus crebris vrget ex ſuperiore loco. Sic propè oneratũ eſt ſiniſtrum Romanis cornu: ni referentibus iam gradum conſul increpando ſimul temeritatẽ, ſimul ignauiam, pudore metum excuſſiſſet. reſtitere primo obſtinatis animis: deinde vt obtinentes locum vires ferebãt: audent vltro gradum inferre: & clamore renouato commouent aciem. tum rurſus impetu capto enituntur: atq; exuperant iniquitatem loci. iam propè erat vt in ſummum cliui iugum euaderẽt: cum terga hoſtes dedêre: effuſoq́; curſu penè agmine vno, fugientes ſequentesq́; caſtris incidêre. in eo pauore caſtra capiuntur. qui Volſcorum effugere potuerunt: Antium petunt. Antium & Romanus exercitus ductus. paucos circũſeſſum dies deditur, nulla oppugnantium noua vi: ſed quod iam inde ab infelici pugna, caſtrisq́; amiſſis ceciderant animi.

DECADIS PRIMÆ LIBER TERTIVS.

ANTIO capto, T. Æmylius, & Q. Fabius conſules fiunt. hic erat Fabius: qui vnus extinctæ ad Cremeram genti ſuperfuerat. Iam priore cõſulatu Æmylius dandi agri plebi fuerat author. itaq; ſecundo quoq; cõſulatu eius & agrarii ſe in ſpem legis erexerant: & tribuni rem contra cõſules ſepe tentatam adiutore vtiq; conſule obtineri poſſe rati, ſuſcipiũt: & conſul manebat in ſententia ſua poſſeſſores, & magna pars patrũ tribuniciis ſe iactari actionibus, principem ciuitatis elargiendo de alieno popularem fieri querentes, totius inuidiam rei à tribunis in conſulem auerterant. atrox certamen aderat: ni Fabius conſilio neutri partiũ acerbo rem expediſſet. T. Quintii ductu & auſpicio agri capti priore anno
D aliquantum à Volſcis eſſe: Antium propinquum opportunam & maritimam vrbem coloniam deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore. Hæc ſententia accepta eſt. Triumuiros agro dãdo creant T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. iuſſi nomina dare: qui agrum accipere vellent. Fecit ſtatim (vt fit) faſtidium copia: adeoq́; pauci nomina dedêre: vt ad explendum numerũ coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, q̃ alibi accipere. Æqui à Q. Fabio (is eò cum exercitu venerat) pacem petiere: irritamq́; eam ipſi ſubita incurſione in agrum Latinum fecere. Q. Seruilius inſequenti anno: is enim cum Sp. Poſthumio cõſul fuit: in Æquos miſſus, in Latino agro ſtatiua habuit. intra caſtra quies neceſſario morbo implicitum exercitum tenuit. Extractũ in tertium annum bellum eſt, Q. Fabio, & T. Quintio conſulibus. Fabio extra ordinem, quia is victor pacem Æquis dederat: ea prouincia data. Qui haud dubia ſpe profectus famam nominis ſui pacaturam Æquos, legatos in concilium gentis miſſos nunciare iuſſit: Q. Fabium conſulem dicere: ſe ex Æquis pacem Romam tuliſſe: ab Roma Æquis bellum afferre, eadem dextera armata, quam pacatam illis antea dederat. quorũ id perfidia, & periurio fiat, deos nunc teſtes eſſe: mox fore vltores. ſe tamen, vtcunq; ſit, etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Æquos, q̃ pati hoſtilia, malle. ſi pœniteat: tutum receptum ad expertam clementiam fore. ſin periurio gaudeant: diis magis iratis, q̃ hoſtibus geſturos bellum. Hæc dicta adeo nihil mouerunt quenq̃: vt legati propè violati ſint: exercitusq́; in Algidum aduerſus Romanos miſſus. Quæ vbi Romam ſunt nunciata: indignitas rei magis q̃ periculũ conſulem alterum ab vrbe exciuit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtem acceſſere, acie inſtructa: vt confeſtim dimicarent. Sed cum forte haud multum diei ſupereſſet: vnus ab ſtatione hoſtiũ exclamat. Oſtentare hoc eſt Romani, non gerere bellum. in noctem imminentem aciem inſtruitis. longiore luce ad id certamen, quod inſtat, nobis opus eſt. craſtino die oriente ſole redite in aciem: erit copia pugnandi, ne timete. His vocibus irritatus miles in diem poſterum, in caſtra reducitur, longam venire noctem ratus, quæ moram certamini faceret. tum quidem corpora cibo, ſomnoq́; curant. vbi illuxit poſtero die: prior aliquanto cõſtitit Romana acies, tandem & Æqui proceſſere. prælium fuit vtrinq; vehemens: quod & Romanus ira, odioq́; pugnabat: & Æquos conſcientia contracti culpa periculi, & deſperatio futuræ ſibi poſtea fidei, vltima audere, & experiri cogebat. Non tamen ſuſtinuere aciem Romanam Æqui. pulſiq́; cum in fines ſuos ſe recepiſſent: nihilo inclinatioribus ad pacem animis

ferox

A ferox multitudo increpare duces: quod in aciem, qua pugnandi arte Romanus excellat, cõmiſſa res ſit. Æquos populationibus, incurſionibuſq; meliores eſſe: & multas paſſim manus, q̃ magnam molẽ vnius exercitus, rectius bella gerere. Relicto itaq; caſtris præſidio, egreſſi tãto cum tumultu inuaſere fines Romanos: vt ad vrbem quoq; terrorem pertulerint. nec opinata etiam res plus trepidatiõis fecit, quod nihil minus, q̃ ne victus, ac propè in caſtris obſeſſus hoſtis memor populationis eſſet: timeri poterat. agreſteſq; pauidi incidentes portis non populationem, nec prædonum paruas manus, ſed omnia vano augentes timore, exercitus & legiones adeſſe hoſtium, & infeſto agmine ruere ad vrbem clamabant. Ab his proximi audita incerta, eoq; vaniora ferre ad alios: curſus, clamorq; vocantiũ ad arma, haud multũ à pauore captæ vrbis abeſſe. Forte ab Algido Quintius conſul redierat Romã (id remedium timori fuit) tumultuq; ſedato, victos timeri increpans hoſtes, præſidia portis impoſuit. vocato deinde ſenatu cum ex authoritate patrum iuſtitio indicto profectus ad tutandos fines eſſet, Q. Seruilio præfecto vrbis relicto: hoſtem in agris non inuenit. Ab altero conſule res geſta egregie eſt. qui quà venturum hoſtẽ ſciebat, grauẽ præda eoq; impeditiore agmine incedentem aggreſſus, funeſtam ei populationem fecit. pauci hoſtium euaſere ex inſidiis: præda omnis recȩpta eſt. Sic finẽ iuſtitio, quod quatriduum fuit: reditus Quintii conſulis in vrbẽ fecit. Cenſus deinde actus: & conditũ à Quintio luſtrũ. Cenſa ciuiũ capita centũ quatuor & XX millia, CCXIIII dicuntur, prȩter orbos, orbaſq;. In Æquis nihil deinde memorabile actum. in oppida ſua ſe recȩpere, vri ſua, populariq; paſſi. Conſul cum aliquoties per omnem hoſtium agrũ infeſto agmine populabundus iſſet: cũ ingenti laude, prædaq; Romam rediit. Conſules inde Poſthumius Albus, Sp. Furius. Furios Fuſios ſcripſere quidam. id admoneo: nequis immutationem virorũ ipſorum eſſe, quæ nominum eſt, putet. Haud dubiũ erat: quin cũ Æquis alter conſulum bellũ gereret. itaq; Æqui ab Ecetranis Volſcis præſidium petiere. quo cupide oblato (adeo ciuitates hæ perpetuo in Romanos odio certauere) bellum ſumma vi parabatur. Sentiunt Hernici: & prædicũt Romanis: Ecetranũ ad Æquos deſciſſe. ſuſpecta & colonia Antiũ fuit: quod magna vis hoium inde, cum oppidum captũ eſſet: cõfugiſſet ad Æquos. iſq; miles per bellum æquicũ vel acerrimus fuit. Cõpulſis deinde in oppida Æquis, ea multitudo dilapſa cum Antium rediſſet: ſua ſponte iam infidos colonos Romanis abalienauit. Necdum matura re, cum defectionẽ parari delatum ad ſenatũ eſſet: datum negocium eſt cõſulibus: vt principibus coloniæ Romam excitis, quærerent quidnam rei eſſet: qui cum haud grauate veniſſent: introducti à cõſulibus ad ſenatum, ita reſponderunt ad interrogata: vt magis ſuſpecti q̃ venerant, dimitterent̃. Bellum inde haud dubiũ haberi. Sp. Furius cõſulũ alter, cui ea prouincia euenerat: profectus in Æquos,

B Hernicorum in agro populabundũ hoſtem inuenit: ignaruſq; multitudinis, quia nuſq̃ vniuerſa cõſpecta fuerat: imparem copiis exercitũ, temere pugnæ cõmiſit. primo concurſu pulſus ſe in caſtra recȩpit, neq; is finis periculi fuit. nanq; & proxima nocte, & poſtero die tanta vi caſtra ſunt circũſeſſa, atq; oppugnata: vt ne nuncius quidem inde mitti Romam poſſet. Hernici & male pugnatum, & conſulẽ, exercitumq; obſideri, nunciauerũt: tantumq; terrorem incuſſere patribus: vt (quæ forma ſenatus cõſulti vltimæ ſemper neceſſitatis habita eſt) Poſthumio alteri conſulum negocium daretur: videret ne quid reſpublica detrimenti caperet. Ipſum conſulem Romæ manere ad cõſcribendos omnes, qui arma ferre poſſent: optimum viſum eſſe: proconſulem T. Quintium ſubſidio caſtris cum ſociali exercitu mitti. ad eum explendum Latini, Herniciq;, & colonia Antium dare Quintio ſubitarios milites (ita tum repẽtina auxilia appellabãt) iuſſi. Multi per eos dies motus, multiq; impetus hinc atq; illinc facti: quia ſuperante multitudine hoſtes carpere multifariam vires Romanas vt non ſuffecturas ad omnia, aggreſſi ſunt. ſimul caſtra oppugnabantur: ſimul pars exercitus ad populandum agrum Romanum miſſa: vrbemq; ipſam, ſiqua fortuna daret, tentandam. L. Valerius ad præſidium vrbis relictus: cõſul Poſthumius ad arcendas populationes finium miſſus. Nihil remiſſum ab vlla parte curæ, aut laboris. vigiliæ in vrbe, ſtationes ante portas, præſidiaq; in muris diſpoſita: &, quod neceſſe erat in tanto tumultu: iuſtitium per aliquot dies ſeruatum. Interim in caſtris Furius conſul cum primo quietus obſidionem paſſus eſſet: in incautum hoſtem decumana porta erupit: & cum perſequi poſſet, metu ſubſtitit: nequa ex parte altera in caſtra vis fieret. Furium legatum (frater idẽ conſulis erat) longius extulit curſus: nec ſuos ille redeuntes perſequendi ſtudio, neq; hoſtium ab tergo incurſum vidit. ita excluſus multis ſæpe fruſtra conatibus captis, vt viam ſibi ad caſtra faceret: acriter dimicans cecidit. Et conſul nuncio circumuenti fratris conuerſus ad pugnam, dum ſe temere magis, q̃ ſatis caute in mediam dimicationem infert, vulnere accepto, ægre ab circũſtantibus ereptus, & ſuorum animos turbauit: & ferociores hoſtes fecit: qui cæde legati, & conſulis vulnere accenſi nulla deinde vi ſuſtineri potuere, cum compulſi in caſtra Romani rurſus obſiderentur, nec ſpe, nec viribus pares: veniſſetq; in periculum ſumma rerum, ni T. Quintius peregrinis copiis cum Latino, Hernicoq; exercitu ſubueniſſet. is intentos in caſtra Romana Æquos, legatiq; caput ferociter oſtentantes ab tergo adortus, ſimul ad ſignum à ſe procul editum ex caſtris eruptione facta, magnam vim hoſtium circumuenit. Minor cædes, fuga effuſior Æquorum in agro fuit Romano. in quos palatos prædã agentes Poſthu-

C mius aliquot locis, qbus opportuna impoſuerat præſidia: impetum dedit. ii vagi diſſipato agmine
fugiẽtes in Quintium victorẽ cum ſaucio conſule reuertentem incidẽre. Tum conſularis exercitus
egregia pugna cõſulis vulnus, legati & cohortium vltus eſt cædem. Magnæ clades vltro citroq; illis
diebus & illatæ, & acceptæ. difficile ad fidem eſt in tam antiqua re, quot pugnauerint, ceciderint ue,
exacto affirmare numero. audet tñ Antiãs Valerius cõcipere ſummas. Romanos cecidiſſe in Herni-
co agro V Mil. ac CCC. ex prædatoribus Æquorum, qui populabundi in finibus Romanis va-
gabantur: ab A. Poſthumio cõſule duo millia & CCCC cæſos: cæteram multitudinẽ prædã agen-
tem, quæ inciderit in Quintium: nequaq̃ pari defunctam eſſe cæde: interfecta inter quatuor millia: &
exequendo ſubtiliter numerũ, CC ait & XXX. Inde Romam reditũ eſt: iuſtitium remiſſum eſt.
Cœlũ viſum eſt ardere plurimo igni: portentaq; alia aut obuerſata oculis: aut vanas exterritis oſtẽ-
tauere ſpecies. His auertendis terroribus in triduum feriæ indictæ: per quas oĩa delubra pacem deũm
expoſcentium virorũ, mulierumq; turba implebantur. Cohortes inde Latinæ, Hernicæq;, ab ſenatu
gratiis ob impigram militiã actis, remiſſæ domos. Antiates mille milites, quia ſerum auxilium poſt
prælium venerant: propè cum ignominia dimiſſi. Comitia inde habita. creati conſules L. Ebutius,
P. Seruilius calendis ſextilibus, vt tunc principium anni agebatur: cõſulatum ineunt. Graue tẽpus,
& forte annus peſtilens erat vrbi, agriſq;, nec hoĩbus magis, q̃ pecori. & auxere vim morbi terrores
populationis: pecoribus, agreſtibuſq; in vrbem acceptis. ea colluuio miſtorum omnis generis ani-
mantium, & odore inſolito vrbanos, & agreſtem cõfertum in arcta tecta æſtu, ac vigiliis angebat: mi-
niſteriaq; inuicẽ, ac contagio ipſa vulgabant morbos. Vix inſtantes ſuſtinẽtibus clades repẽte legati
Hernici nunciant: in agro ſuo Æquos, Volſcoſq; cõiunctis copiis caſtra poſuiſſe: inde ingenti exer-
citu fines ſuos depopulari. præterq̃ quod infrequẽs ſenatus indicio erat ſociis, afflictam ciuitatẽ pe-
ſtilentia eſſe: mœſtũ ẽt reſponſum tulere: vt per ſe ipſi Hernici cum Latinis res ſuas tutarentur: vrbem
Romanã ſubita deũm ira morbo populari. ſi qua eius mali quies veniat: vt anno ante, vt ſemp aliãs,
ſociis opem laturos. Diſceſſere ſocii, pro triſti nuncio triſtiorẽ domum referentes: quippe quibus per
ſe ſuſtinendum bellum erat: quod vix Romanis fulti viribus ſuſtinuiſſent. Non diutius ſe in Hernico
hoſtis cõtinuit. pergit inde infeſtus in agros Romanos, ẽt ſine belli iniuria vaſtatos. Vbi cum obuius
nemo ne inermis quidẽ fieret: perq; oĩa non præſidiis modo deſerta, ſed ẽt cultu agreſti, tranſirent: p-
uenere ad tertium lapidem Gabina via. Mortuus Ebutius erat Romanus cõſul: collega eius Seruilius
exigua in ſpe trahebat animã: affecti pleriq; principũ, patrum maior pars: militaris ferè ætas omnis:
D vt nõmodo ad expeditiones, quas in tanto tumultu res poſcebat: ſed vix ad quietas ſtationes viribus
ſufficerent. munus vigiliarum ſenatores, qui per ætatem, ac valetudinem poterant: per ſe ipſi obibãt.
circuitio, ac cura ædilium plebis erat: ad eos ſumma rerũ, ac maieſtas conſularis imperii venerat. De-
ſerta oĩa ſine capite, ſine viribus dii præſides, ac fortuna vrbis tutata eſt: quæ Volſcis, Æquiſq; prędo
num potius mentem, q̃ hoſtium dedit. adeo enim nulla ſpes non potiundi modo ſed ne adeundi qui-
dem Romana mœnia animos eorum cepit: tectaq; procul viſa, atq; iminentes tumuli auertere men
tes eorum: vt totis paſſim caſtris fremitu orto, quid in vaſto, ac deſerto agro, inter tabem pecorũ ho-
minumq;, deſides ſine præda tempus tererent: cum integra loca, Thuſculanum agrum opimũ copiis
petere poſſent: ſigna repente cõuellerent: tranſuerſiſq; itineribus per lauicanos agros in Thuſculanos
colles tranſirent: eò vis omnis, tempeſtaſq; belli conuerſa eſt. Interim Hernici, Latiniq; pudore etiã,
non miſericordia ſolũ moti, ſi nec obſtitiſſent cõmunibus hoſtibus, infeſto agmine Romanam vrbẽ
petentibus: nec opem vllam obſeſſis ſociis ferrent: coniuncto exercitu Romam pergunt. vbi cum ho
ſtes non inueniſſent: ſecuti famam, ac veſtigia, obuii fiunt deſcendentibus à Thuſculano in Albanã
vallem. ibi haudquaquam æquo prælio pugnatum eſt: fideſq; ſua ſociis parum felix in præſentia fuit.
Haud minor Romæ fit morbo ſtrages, q̃ quanta ferro ſociorum facta erat. cõſul, qui vnus ſupererat,
moritur. mortui & alii clari viri: M. Valerius, T. Virginius Rutilius, augures: Ser. Sulpitius, Curio
maximus. & pér ignota capita late euagata eſt vis morbi: inopſq; ſenatus auxilii humani, ad deos po
pulum, ac vota vertit. iuſſi cum coniugibus, ac liberis ſupplicatum ire: pacemq; expoſcere deũm. ad
id, quod ſua quenq; mala cogebant, authoritate publica euocati, omnia delubra ĩplent. ſtratæ paſſim
matres crinibus templa verrẽtes, veniam irarum cœleſtium, finemq; peſti expoſcunt. Inde paulatim
ſeu pace deũm impetrata, ſeu grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora ſalu
briora eſſe cœpere: verſiſq; animis iam ad publicam curam, cum aliquot interregna exiſſent: P. Vale-
rius Publicola tertio die q̃ interregnum inierat, conſules creat L. Lucretium Tricipitinum, & T. Ve-
turium Geminum: ſiue ille Vetuſius fuit. Ante diem III idus ſextiles conſulatum ineunt, iam ſatis
valida ciuitate: vt non ſolum arcere bellum, ſed vltro etiam inferre poſſet. Igitur nunciantibus Her-
nicis, in fines ſuos tranſcendiſſe hoſtes, impigre promiſſum auxilium. duo conſulares exercitus ſcri-
pti. Veturius miſſus in Volſcos ad bellum vltro inferendum. Tricipitinus populationibus arcendis
ſociorum agro oppoſitus, non vltra quàm in Hernicos procedit. Veturius primo prælio hoſtes
fundit, fugatq;. Lucretium, dum in Hernicis ſedet: prædonum agmen feſellit, ſupra montes Præne-
ſtinos

A ſtinos ductum. inde dimiſſum in campos, vaſtauere agros, Præneſtinum, Gabinumq́; : ex Gabino in
Tuſculanos flexere colles. vrbi quoq; Romæ ingens præbitus terror, magis in re ſubita, q̃ quod ad
arcendam vim parum virium eſſet. Q. Fabius præerat vrbi. is armata iuuentute, diſpoſitisq́; præſidiis
tuta oia ac tranquilla fecit. Itaq; hoſtes præda ex proximis locis rapta appropinquare vrbi non auſi.
cum circumacto agmine redirent, quanto longius ab vrbe hoſtium abſcederent, eo ſolutiore cura: in
Lucretium incidunt conſulem, iam ante exploratis itineribus ſuis inſtructum, & ad certamen inten-
tum. Igitur præparatis animis repentino pauore perculſos adorti, aliquanto pauciores multitudinē
ingentem fundunt fugantq́;: & cōpulſos in cauas valles, cum exitus haud in facili eſſet: circūueniunt.
ibi Volſcum nomen propè deletum eſt XIII millia CCCCLXX cecidiſſe in acie, ac fuga, M.
C'CL viuos captos, ſigna XXVII militaria relata, in quibuſdā annalibus inuenio, vbi etſi adie-
ctum numero aliquid ſit: magna certe cædes fuit. Victor conſul ingenti præda potitus eadem in ſta-
tiua rediit. tum conſules caſtra coniungunt. & Volſci, Æquiq́; afflictas vires ſuas in vnum contule-
re. Tertia illa pugna eo anno fuit. eadem fortuna victoriam dedit. fuſis hoſtibus ēt caſtra capta. Sic
res Romana in antiquum ſtatum rediit: ſecundæq́; belli res extemplo vrbanos motus excitauerunt.
C. Terentillus Arſa tribunus plebis eo anno fuit. is conſulibus abſentibus ratus locum tribuniciis
actionibus datum, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem criminatus, maxime in conſulare
imperium tanq̃ nimium, nec tolerabile liberæ ciuitati inuehebatur. nomine enim tantū minus inui-
dioſum, re ipſa propè atrocius q̃ regium eſſe. quippe duos pro vno dominos acceptos immoderata,
infinita poteſtate: qui ſoluti atq; effrenati ipſi, omnis metus legum, omniaq́; ſupplicia verterent in
plebem. quæ ne æterna illis licentia ſit: legem ſe promulgaturum: vt quinqueuiri creentur legibus de
imperio conſulari ſcribendis. quod populus in ſe ius dederit: eo conſulem vſurum: non ipſos libidi-
nem, ac licentiam ſuā pro lege habituros. Qua promulgata lege, cum timerēt patres: ne abſentibus
conſulibus iugum acciperent: ſenatus à præfecto vrbis Q. Fabio vocatur. qui adeo atrociter in roga-
tionem, latoremq́; ipſum eſt inuectus: vt nihil, ſi ambo conſules infeſti circūſtarent tribunum: relictū
minarū, atq; terroris ſit. Inſidiatum eum, & tempore capto adortum rempublicam. ſi quem ſimilē
eius priore anno inter morbum, bellumq́; irati dii tribunum dediſſent: nō potuiſſe ſiſti. mortuis duo-
bus conſulibus, iacente ægra ciuitate in colluuione omnium rerū, ad tollendū è republica conſulare
imperiū laturum leges fuiſſe: ducem Volſcis, Æquiſq́; ad oppugnādam vrbem futurū. Quid tandē
B illi nō licere: ſi quid conſules ſuperbe in aliquem ciuium, aut crudeliter fecerint: diem dicere: accuſare
his ipſis iudicibus, quorū in aliquem ſæuitū ſit: non illum conſulare imperium, ſed tribuniciam pote-
ſtatem inuiſam, intolerandamq́; facere: quam pacatā, recōciliatamq́; patribus deintegro in antiqua
redigi mala. neq; illū ſe deprecari quo minus pergat vt cœpit. Vos, inqt Fabius, cæteri tribuni ora-
mus: vt primum oium cogitetis: poteſtatem iſtam ad ſingulorū auxilium, nō ad perniciem vniuerſorū
cōparatam eſſe: tribunos plebis vos creatos, non hoſtes patribus. nobis miſerum, inuidioſum vobis
eſt, deſertam rempublicā inuadi. non ius veſtrum, ſed inuidiam minueritis. agite cum collega: vt rē
integram in aduentum conſulū differat. ne Æqui quidē, ac Volſci morbo abſumptis priore anno cō-
ſulibus, crudeli, ſuperboq́; nobis bello inſtitere. Agunt cum Terentillo tribuni. dilataq́; in ſpeciem
actione, re ipſa ſublata, cōſules extēplo accerſiti. Lucretius cum ingenti præda, maiore multo gloria
rediit. & auget gloriam adueniens expoſita omni in campo Martio præda: vt ſuū quiſq; per triduum
cognitū abduceret. reliqua vendita: qbus dñi nō extitere. Debebatur oium conſenſu cōſuli triūphus:
ſed dilata res eſt, tribuno de lege agente. id antiquius conſuli fuit. Iactata per aliquot dies tum in ſe-
natu res, tum ad populū eſt. ceſſit ad vltimū maieſtati conſulis tribunus: & deſtitit. Tum imperatori,
exercituiq́; honos ſuus redditus. Triumphauit de Volſcis, Æquiſq́;: triumphantē ſecutæ ſuæ legio-
nes. Alteri cōſuli datum: vt ouans ſine militibus vrbē iniret. Anno deinde inſequenti lex Terentilla
ab toto relata collegio nouos aggreſſa cōſules eſt. erāt cōſules P. Volumnius, Ser. Sulpitius. Eo anno
cœlum ardere viſum: terra ingenti concuſſa motu eſt. bouē locutā, cui rei priore anno fides nō fuerat:
creditum. Inter alia prodigia & carnē pluiſſe: quam in vrbem ingens numerus auiū intra volitando
rapuiſſe fertur: quod intercidit, ſparſum ita iacuiſſe per aliquot dies: vt nihil odor mutaret. Libri per
duumuiros ſacrorū aditi. pericula à conuentu alienigenarū prædicta: ne qui in loca ſumma vrbis im-
petus, cædesq́; inde fierent. inter cætera monitum: vt ſeditionibus abſtineretur. Id factū ad impedien-
dam legem tribuni criminabantur: ingēsq́; aderat certamen. Ecce (vt idem in ſingulos annos orbis
volueretur) Hernici nunciant: Volſcos, & Æquos, etſi abſciſſæ res ſint, reficere exercitus: Antii ſum-
mam rei poſitam: eucere Antiates colonos: palàm concilia facere: id caput, eas vires belli eſſe. Vt hæc
dicta in ſenatu ſunt: delectus edicitur. conſules belli adminiſtrationem inter ſe diſpartiri iuſſi: alteri vt
Volſci alteri vt Æqui prouincia eſſet. Tribuni coràm in foro perſonare: fabulam cōpoſitam Volſci
belli: Hernicos ad partes paratos. iam ne virtute quidē premi libertatē populi Romani: ſed arte ludi.
quia occidione propè occiſos Volſcos, & Æquos mouere ſua ſponte arma poſſe, iā fides abierit: no-
uos hoſtes quæri: coloniam fidam propinquā infamem fieri: bellū innoxiis Antiatibus indici: geri cū

C pleb e Romana:quam oneratam armis ex vrbe præcipiti agmine acturi eſſent, exilio & relegatione ci-
uium vlciſcentes tribunos.ſic nequid aliud actum putent, victam legem eſſe: niſi,dum in integro res
ſit:dum domi,dũ togati ſint:caueant:ne poſſeſſione vrbis pellantur:ne iugum accipiãt.ſi animus ſit:
non defore auxilium.conſentire oẽs tribunos:nullum terrorem externum,nullũ periculũ eſſe: cauiſſe
deos priore anno vt tutò libertas defendi poſſet. Hæc tribuni. At ex parte altera conſules in cõſpe-
ctu eorũ poſitis ſellis delectum habebant.eò decurrunt tribuni:concionemq; ſecũ trahunt.citati pau-
ci,velut rei experiundæ cauſa:& ſtatim vi ſcoorta. quęcunq; lictor iuſſu conſulis prehendiſſet, tribu-
nus mitti iubebat.neq; ſuum cuiq; ius modum faciebat: ſed virium ſpe, ſed manu obtinendum erat
quod intenderes.quemadmodum ſe tribuni geſſiſſent in prohibẽdo delectu : ſic patres in lege, quæ p
omneis comitiales dies ferebatur,impediẽda gerebant. Initiũ erat rixæ: cũ diſcedere populũ iuſſiſſent
tribuni,quod patres ſe ſummoueri haud ſinebant. nec ferè ſeniores rei intererant: quippe quæ nõ cõ-
ſilio regẽda,ſed permiſſa temeritati,audaciæq; eſſet. multũ & cõſules ſe abſtinebant:necui in colluuio-
ne rerũ maieſtatẽ ſuam contumeliæ offerrent. Cæſo erat Quintius ferox iuuenis qua nobilitate gen-
tis,qua corporis magnitudine ac viribus.ad ea munera data à diis & ipſe addiderat multa belli deco-
ra,facundiamq; in foro:vt nemo non lingua,nõ manu promptior in ciuitate haberetur.Hic cum in
medio patrum agmine conſtitiſſet: eminens inter alios velut oẽs dictaturas , conſulatusq; gerens in
voce,ac viribus ſuis,vnus impetus tribunitios popularesq; procellas ſuſtinebat.hoc duce ſæpe pulſi
foro tribuni:fuſa ac fugata plebes eſt.qui obuius fuerat:mulctatus,nudatusq; abibat: vt ſatis appa-
reret:ſi ſic agi liceret, victam legem eſſe. Tum propè iam perculſis aliis tribunis, A. Virginius ex col-
legio vnus Cæſoni capitis diem dicit. atrox ingenium accenderat eo facto magis,q̃ conterruerat. eo
acrius obſtare legi:agitare plebem:tribunos velut iuſto perſequi bello. accuſator pati reum ruere, in-
uidiæq; flãmam, ac materiam criminibus ſuis ſuggerere: legem interim non tam ad ſpem perferẽdi,
q̃ ad laceſſendam Cæſonis temeritatẽ ferre. Ibi multa ſæpe ab iuuentute inconſulte dicta, factaq; in
vnius Cæſonis ſuſpectum incidunt ingenium.tñ legi reſiſtebatur. Et A. Virginius identidem plebi.
Ecquid ſentitis iam vos Quirites:Cæſonem ſimul ciuem,& legem,quam cupitis, habere non poſſe?
quanq̃ quid ego legem loquor?libertati obſtat,omnes Tarquinios ſuperbia exuperat.expectate,dum
conſul,aut dictator fiat:quem priuatum viribus,& audacia regnantem videtis.Aſſentiebãtur multi,
pulſatos ſe querentes:& tribunum ad rem peragendam vltro incitabant. Iam aderat iudicio dies:ap-
parebatq; vulgo homines in damnatione Cæſonis libertatem agi credere.tum demum coactus cum
D multa indignitate prehenſabat ſingulos. ſequebantur neceſſarii , principes ciuitatis. T.Quintius
Capitolinus,qui ter conſul fuerat:cũ multa referret ſua,familiæq; decora:affirmabat:neq; in Quin-
tia gente,neq; in ciuitate Romana tantam indolem tam maturæ virtutis vnq̃ extitiſſe. ſuum primũ
militem fuiſſe:ſe ſæpe vidente pugnaſſe in hoſtem.Sp.Furius:miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eũ
in dubiis ſuis rebus veniſſe ſubſidio.neminem vnum eſſe,cuius magis opera putet rempublicam re-
ſtitutam.L.Lucretius conſul anni prioris,recẽti gloria nitens , ſuas laudes participare cum Cæſone:
memorare pugnas:referre egregia facinora nunc in expeditionibus,nunc in acie:ſuadere,& monere:
iuuenem egregium,inſtructum naturæ,fortunæq; omnibus bonis,maximũ momentum rerũ eius ci-
uitatis,in quacunq; veniſſet:ſuum,q̃ alienum mallent ciuem eſſe. quod offendat in eo: feruoré, & au-
daciam ætatem quotidie auferre.quod deſideretur conſilium:id in dies creſcere. ſeneſcentibus vitiis,
matureſcente virtute,ſinerent tñ virum ſenem in ciuitate fieri.Pater inter hos L.Quintius,cui Cin-
cinnato cognomen erat:non iterando laudes, ne cumularet inuidiam: ſed veniam errori , atq; adole-
ſcentiæ petendo,ſibi,qui non dicto,qui non facto quenq̃ offendiſſet : vt condonarent filium,orabat.
Sed alii auerſabantur preces,aut verecundia,aut metu:alii ſe,ſuosq; mulctatos querentes,atroci re-
ſponſo iudicium ſuum præferebant.Premebat reum,præter vulgatam inuidiam, crimen vnũ: quod
M.Volſcius Fictor,q ante aliquot annos tribunus plebis fuerat:teſtis extiterat : ſe haud multo poſt,
q̃ peſtilentia in vrbe fuerat,in iuuentutem graſſantem in Suburra incidiſſe. Ibi rixam natam eſſe:fra-
tremq; ſuum maiorem natu necdum ex morbo ſatis validum pugno ictum à Cæſone cecidiſſe ſemi-
animem:inter manus domum allatum: mortuumq; inde arbitrari. nec ſibi rem exequi tam atrocem
per conſules ſuperiorum annorum licuiſſe.Hæc Volſcio clamitante adeo concitati homines ſunt:vt
haud multum abfuerit,quin impetu populi Cæſo interiret. Virginius arripi iubet hominem : & in
vincula duci.patricii vi contra vim reſiſtunt. T.Quintius clamitat: cui reo capitalis dies dicta ſit: &
de quo futurum propediem iudicium:eum indemnatum indicta cauſa nõ debere violari . Tribunus
ſupplicium negat ſumpturũ ſe de indemnato:ſeruaturũ tñ in vinculis eſſe ad iudicii diem: vt qui ho-
minem necauerit:de eo ſupplicii ſumẽdi copia populo Romano fiat. Appellati tribuni medio decre-
to ius auxilii ſui expediunt:in vincla conici vetant: ſiſti reum, pecuniamq;, niſi ſiſtatur populo pro-
mitti placere pronunciant.ſummam pecuniæ quantam æquum eſſet pro mitti,veniebat in dubium.
id ad ſenatum reiicitur.reus,dum conſulerentur patres, retentus in publico eſt . vades dare placuit.
vnum vadem III Mil.æris obligarũt.quot darentur,permiſſum tribunis eſt. decem finierũt tot va-
dibus

A dibus accuſator vadatus eſt reum. Hic primus vades publicos dedit. Dimiſſus è foro nocte prima
iuſſu conſulum in Thuſcos in exilium abiit. Iudicii die cum excuſaretur ſolum vertiſſe exilii cau/
ſa: nihilo minus Virginio comitia habente collegę appellati dimiſere concilium. pecunia à pa/
tre exacta crudeliter: vt diuenditis omnibus bonis aliquãdiu trãs Tyberim veluti relegatus agello
quodam in tugurio viueret. Hoc iudicium, & ꝑmulgata lex exercuit ciuitatem. ab externis armis
otium fuit. cum velut uictores tribuni perculſis patribus Cæſonis exilio propè perlatã eſſe crede/
rent legẽ: & quod ad ſeniores patrũ pertineret, ceſſiſſent poſſeſſione reipublicæ: iuniores, id maxime
quod Cæſonis ſodalium fuit: auxere iras in plebẽ: non minuerunt animos. ſed ibi plurimũ profe/
ctũ eſt: quod modo quodã tẽperauere impetus ſuos. Cum primo poſt Cæſonis exilium lex cœpta
ferri eſt: inſtructi, paratiq́; cum ingenti clientium exercitu ſic tribunos, ubi primũ ſummouẽtes præ/
buere cauſam: adorti ſunt: ut nemo unus inde præcipuũ quicquã gloriæ domum, inuidiæue ferret:
mille pro vno Cæſones extitiſſe plebes q̃reretur. Mediis dieb⁹ tribus, tribuni de lege nõ agerent: nihil
eiſdẽ illis placidius, aut quietius erat. benigne ſalutare: alloqui plebis homines: domum inuitare:
adeſſe in foro: tribunos ipſos cætera pati ſine interpellatione cõcilia habere: nunquã vlli neq; publi
ce, neq; priuati truces eſſe niſi cũ de lege agi cœptũ eſſet. alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera
modo tribuni tranquille peregere: ſed refecti quoq; in inſequentẽ annum. ne uoce quidem incõmo/
da, nedum vt ulla uis fieret: paulatim permulcendo, tractandoq́; manſueſecerant plebẽ. His per to/
tum annum artibus lex eluſa eſt. Accipiunt ciuitatẽ placidiorẽ conſules C. Claudius Appii filius,
& P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat. legis ferendæ, aut accipiendæ cura ci/
uitatem tenebat. Quantũ iuniores patrũ plebi ſe magis inſinuabant: eo acrius contra tribuni ten
debant: vt plebi ſuſpectos eos criminando facerẽt. cõiurationẽ factã: Cæſonẽ Romæ eſſe: interficiẽ/
dorum tribunorũ, trucidandæ plebis conſilia inita. id negotii datũ ab ſenioribus patrũ: vt iuuẽtus
tribuniciam poteſtatẽ è republica tolleret: formaq́; eadẽ ciuitatis eſſet: quæ ante Sacrũ montẽ occu
patum fuerat. Et ab Volſcis, & Æquis ſtatũ iam, ac propè ſolenne in ſingulos annos bellum time/
batur: propiusq́; aliud nouum malũ nec opinato exortũ. Exules, ſeruiq́; ad quatuor millia hominũ,
& quingenti, duce Ap. Herdonio Sabino nocte Capitolium, atq; arcem occupauere. cõfeſtim in ar/
ce facta cædes eorũ, qui coniurare, & ſimul capere arma noluerant. alii inter tumultũ pręcipites pa/
uore in forum deuolant. alternę voces, ad arma, &, hoſtes in vrbe ſunt: audiebantur. conſules & ar/
mare plebẽ, & inermẽ pati timebant: incerti quod malũ repentinũ, externum, an inteſtinũ, ab odio
B plebis, an ab ſeruili fraude vrbem inuaſiſſet. ſedabant tumultus: ſedando interdum mouebant. nec
enim poterat pauida, & conſternata multitudo regi imperio. dant tamẽ arma, non vulgo: tantũ, vt
incerto hoſte præſidium ſatis fidum ad omnia eſſet. ſoliciti reliquũ noctis, incertiq́; qui homines,
quantus numerus hoſtiũ eſſet: in ſtationibus diſponendis ad opportuna omnia vrbis loca egẽre.
Lux deinde aperuit bellũ, ducemq́; belli. ſeruos ad libertatẽ Ap. Herdonius ex Capitolio vocabat.
ſe miſerrimi cuiuſq; ſuſcępiſſe cauſam: vt exules iniuria pulſos in patriã reduceret: & ſeruitutis gra/
ue iugum demeret: id malle populo romano authore fieri. ſi ibi ſpes nõ ſit: ſe Volſcos, & Æquos,
& omnia extrema tentaturum, & concitaturũ. Dilucere res magis patribus, atq; conſulibus. præter
ea tamen, quæ denunciabantur: ne Veientium, ſeu Sabinorum id conſilium eſſet, timere: & cũ tan
tum in vrbe hoſtium eſſet: mox ſabinæ, hetruſcæq́; legiones ex cõpoſito adeſſent: tum æterni hoſtes
Volſci, & Æq nõ ad populandos, vt ante, fines, ſed ad vrbẽ vt ex parte captã venirent. Multi, & uarii
timores. inter cæteros eminebat terror ſeruilis: ne ſuus cuiq; domi hoſtis eſſet: cui nec credere, nec nõ
credendo, ne infeſtior fieret, fidem abrogare, ſatis erat tutum. vixq́; concordia ſiſti videbatur poſſe.
tantum ſuperantibus aliis, ac emergentibus malis nemo tribunos, aut plebem timebat. manſuetũ
id malum, & per aliorum quietem malorũ ſemper exoriens, tumq́; eſſe peregrino terrore ſopitũ vide/
batur. At id propè vnum maxime inclinatis rebus incubuit. tantus enim tribunos furor tenuit: vt
nõ bellum, ſed vanam imaginem belli ad auertẽdos ab legis cura plebis animos Capitolium in/
ſediſſe contenderent: patriciorũ hoſpites, cliẽtesq́;, ſi perlata lege fruſtra tumultuatos eſſe ſe ſentiãt:
maiore q̃ venerint ſilentio abituros. Concilium inde legi perferendæ habere, auocato populo ab
armis. Senatum interim conſules habent: alio ſe maiore à tribunis metu oſtẽdente, quàm quem
nocturnus hoſtis intulerat. Poſtquàm arma poni, & diſcedere homines ab ſtationibus nunciatum
eſt: P. Valerius, collega ſenatũ retinente, ſe ex curia proripit: inde in tẽplũ ad tribunos venit. Quid
hoc rei eſt, inquit, tribuni? Ap. Herdonii ductu & auſpicio rempublicã euerſuri eſtis: tã felix vobis
corrũpendis fuit, qui ſeruitia nõ cõmouit author? cum hoſtes ſupra caput ſint: diſcedi ab armis, le/
gesq́; ferri placet? Inde ad multitudinẽ oratione cõuerſa. Si vos vrbis Quirites, ſi veſtri nulla cura
tangit: at vos veremini deos veſtros ab hoſtibus captos. Iupiter optimus maximus, Iuno regina,
& Minerua, alii dii, deæq́; obſidentur: caſtra ſeruorũ publicos veſtros penates tenẽt. hæc vobis for/
ma ſanæ ciuitatis videtur? tãtũ hoſtiũ nõ ſolũ intra muros eſt, ſed in arce ſupra forũ, curiamq́;: comi
tia interim in foro ſunt: ſenatus in curia eſt: velut cum otium ſuperat, ſenator ſententiam dicit: alii

C Quirites ſuffragiū ineunt, nō quicquid patrū, plebiſq; eſt, cōſules, tribunos, deos, homines q; om-
nes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare auguſtiſſimā illā domum Iouis
optimi maximi decuit! Romule pater, tu mentē tuā, qua quondā arcem ab his iiſdē Sabinis auro
captā recepiſti: da ſtirpi tuæ. iube hāc ingredi viam: quā tu dux, quā tuus ingreſſus exercitus eſt. pri-
mus en ego conſul quantū mortalis deum poſſum, te, ac tua veſtigia ſequar. Vltimum orationis
fuit: ſe arma capere: vocare omnes Quirites ad arma. ſi quis impediat: iam ſe conſularis imperii, iā
tribuniciæ poteſtatis, ſacratarumq; legū oblitum, quiſquis ille ſit, vbicūq; ſit, in Capitolio, in foro,
pro hoſte habiturū. iuberent tribuni, quoniā in Ap. Herdonium vetarent, in P. Valerium conſulē
ſumi arma. auſurum ſe in tribunis, quod princeps familiæ ſuæ auſus in regibus eſſet. Vim vltimā
apparebat futurā: ſpectaculoq; ſeditionē Romanam hoſtibus fore: nec lex tamē ferri, nec ire in Ca-
pitolium conſul potuit. nox certamina cœpta oppreſſit. tribuni ceſſere nocti, timentes conſulū ar-
ma. Amotis inde ſeditionis authoribus, patres circumire plebē: inſerētesq; ſe in circulos ſermones
tempori aptos ſerere: admonere: vt viderent in quod diſcrimen rempublicam adducerent: nō inter
patres ac plebem certamen eſſe: ſed ſimul patres, plebemq;, arcem vrbis, tēpla deorū, penates publi-
cos priuatosq; hoſtibus dedi. Dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ cauſa aguntur: cōſules interim,
ne Sabini, ne Veiens hoſtis moueretur, circa portas, murosq; diſceſſerant. Eadē nocte & Thuſculū
de arce capta, Capitolioq; occupato, & alio turbatæ vrbis ſtatu nuncii veniunt. L. Manilius Thu
ſculi tum dictator erat. is confeſtim cōuocato ſenatu, atq; introductis nūciis, magnopere cēſet: ne
expectēt, dū ab Roma legati auxiliū petētes veniant: periculū ipſum, diſcrimenq;, ac ſociales deos,
fidemq; fœderū id poſcere. demerendi beneficio tam potentē, tam propinquā ciuitatem, nunquam
parem occaſionem daturos deos. Placet ferri auxiliū: iuuentus cōſcribitur: arma dantur. Romā pri
ma luce veniētes, procul ſpeciē hoſtiū præbuere. Æqui, aut Volſci venire viſi ſunt. deinde vbi va-
nus terror abiit: accepti in vrbem agmine in forū deſcendunt. ibi iam P. Valerius relicto ad porta-
rum præſidia collega, inſtruebat aciem. authoritas viri mouerat, affirmantis Capitolio recuperato,
& vrbe pacata, ſi ſe doceri ſiuiſſent quæ fraus ab tribunis occulta in lege ferretur: memorē ſe maio-
rum ſuorū, memorē cognominis, quod populi colēdi velut hæreditaria cura ſibi à maioribus tra-
dita eſſet: cōcilium plebis non impediturū. hunc ducē ſecuti nequicquam reclamātibus tribunis,
in cliuum capitolinū erigunt aciem. adiungitur & thuſculana legio. certare ſocii, ciueſq;, vtri recu-
peratæ arcis ſuum decus facerēt. dux vterq; ſuos adhortatur. Trepidare tum hoſtes: nec vlli ſatis rei,
præterquā loco fidere. trepidantibus inferunt ſigna Romani, ſociiq;. Iam in veſtibulum perruperāt
tēpli: cum P. Valerius inter primores pugnam ciens interficitur. P. Volumnius conſularis vidit ca-
D dentē. is dato negocio ſuis vt corpus obtegerent, ipſe in locū, vicemq; conſulis prouolat. præ ardo-
re, impetuq; tantæ rei ſenſus non peruenit ad militē. prius vicit, quàm ſe pugnare ſine duce ſentiret.
Multi exulū cæde ſua fœdauere tēplū: multi viui capti: Herdonius īterfect⁹. Ita Capitoliū recupera-
tū. De captiuis vt quiſq; liber, aut ſeru⁹ eſſet, ſuæ fortunæ à quoque ſumptū ſuppliciū eſt. Thuſcu-
lanis gratiæ actę: Capitoliū purgatum atq; luſtratū. In conſulis domum plebes quadrantes, vt fu-
nere ampliore efferetur: iactaſſe fertur. Pace parta, inſtare tum tribuni patribus: vt P. Valerii fidē
exolrerēt: inſtare Claudio: vt collegæ deos manes fraude liberaret: agi de lege fineret. Conſul, ante-
quàm collegā ſibi ſubrogaſſet, negare paſſurum agi de lege. hæ tenuere contentiones vſq; ad comi-
tia conſulis ſubrogandi. Decembri menſe ſummo patrum ſtudio L. Quintius Cincinnatus pater
Cæſonis conſul creatur: qui magiſtratū ſtatim occiperet. Perculſa erat plebes conſulē habitura ira-
tum, potētem fauore patrum, virture ſua, tribus liberis: quorū nemo Cęſoni cedebat magnitudi-
ne animi, cōſiliū & modū adhibēdo vbi res poſceret, priores erāt. Is vt magiſtratū iniit: aſſiduis cō
cionibus pro tribunali nō in plebe coercenda, q̄ ſenatu caſtigando vehementior fuit. cuius ordi-
nis langore perpetuo iam tribuni plebis non vt in republica populi romani, ſed vt in perdita do-
mo lingua, criminibuſq; regnarent. cum Cæſone filio ſuo virtutem, cōſtantiam, omnia iuuentutis
belli domiq; decora pulſa ex vrbe romana, & fugata eſſe: loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarum,
iterum ac tertio tribunos peſſimis artibus regia licentia viuere. Aulus, inquit, ille Virginius, quia
in Capitolio nō fuit: minus ſupplicii. q̄ Ap. Herdonius meruit! plus hercule aliquanto: qui vere
rem ęſtimare velit. Herdonius ſi nihil aliud, hoſtē ſe fatendo ꝑpe denūciauit, vt arma caperetis. hic
negādo bella eſſe, arma vobis ademit: nudoſq; ſeruis veſtris, & exulib⁹ obiecit. &, nos (cū C. Claudii
pace, & P. Valerii mortui loquar) prius in cliuū capitolinum ſigna intuliſtis: q̄ hos hoſtes de foro
tolleretis! pudet deorū, hominūq;. cū hoſtes in arce, in Capitolio eſſent: exulū, & ſeruorū dux profa-
natis omnibus in cella Iouis optimi maximi habitaret: Thuſculi ante q̄ Romæ ſumpta ſunt ar-
ma. in dubio fuit: vtrū L. Manilius thuſculanus dux, an P. Valerius & C. Claudius cōſules roma-
nā arcē liberarent. & qui ante Latinos ne pro ſe quidē ipſis, cū in finibus hoſtē haberēt: attingere
arma paſſi ſumus: nūc niſi Latini ſua ſpōte arma ſumpſiſſent: capti & deleti eramus. Hoc eſt tribu-
ni auxiliū plebi ferre: inermē eā hoſti trucidandā obiicere! ſcilicet ſiquis vobis humillimus homo

Quintis

A de veſtra plebe, quā patrē veluti abruptā à cætero populo veſtrā patriā, peculiaremq́; remp. feciſtis: ſi quis ex his domum ſuam obſeſſam à familia armata nunciaret: ferēdum auxilium putaretis: Iupiter optimus maximus, exulum atq; ſeruorum ſeptus armis, nulla humana ope dignus erat? & hi poſtulāt: vt ſacroſancti habeantur? quibus ipſi dii neq; ſacri, neq; ſancti ſunt. at enim diuinis, humanisq́; abruptis legibus legem vos hoc anno perlaturos dictitatis? tū hercule illo die, quo ego conſul ſum creatus: male geſta eſt reſpublica: peius multo, q̄ cum P. Valerius cōſul periit: ſi tuleritis. Iam primū omnium, inquit, Quirites, in Volſcos & Æquos mihi, atq; collegæ legiones ducere in animo eſt. neſcio quo fato magis bellantes, q̄ pacati propitios habeamus deos. quantū periculū ab illis populis fuerit: ſi Capitolium ab exulibus obſeſſum ſciſſent: ſuſpicari de præterito, q̄ re ipſa experiri, eſt melius. Mouerat plebē oratio cōſulis. erecti patres reſtitutā credebant rempublicā. cōſul alter comes animoſior, q̄ author, ſuſcepiſſe collegam priorem actionem tam grauis rei facile paſſus, peragendi cōſularis officii partem ad ſe vendicabat. Tum tribuni eludentes velut vana dicta, perſequi: quærendo quonā modo exercitum educturi conſules eſſent: quos delectum habere nemo paſſurus eſſet? Nobis vero, inquit Quintius, nihil delectu opus eſt: cum, quo tēpore P. Valerius ad recipiendū Capitolium arma plebi dedit: omnes in verba iurauerint: cōuēturos ſe iuſſu conſulis: nec iniuſſu abituros, edicimus itaq; omnes, qui in verba iuraſtis: craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis. Cauillari tum tribuni: & populū exoluere religione velle: priuatum eo tēpore Quintium fuiſſe: cum ſacramēto adacti ſint. ſed nōdum hæc, quę nunc tenet ſeculū, negligentia deūm venerat: nec interpretando ſibi quiſq; iuſiurandū, & leges aptas faciebat: ſed ſuos potius mores ad ea accōmodabat. Igitur tribuni, vt impediendæ rei nulla ſpes erat: de proferendo exercitu agere: eo magis: quod & augures iuſſos adeſſe ad Regillum lacū fama exierat: locumq́; inaugurari: vbi auſpicato cum populo agi poſſet: vt quicquid Romę vi tribunicia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. omnes id iuſſuros, quod conſules vellent. neq; enim prouocationē eſſe longius ab vrbe mille paſſuū: & tribunos, ſi eò aduenīant: in alia turba Quiritium ſubiectos fore cōſulari imperio. Terrebāt hæc. ſed ille maximus terror animos agitabat: quod ſæpius Quintius dictitabat: ſe conſulum comitia non habiturū. nō ita ciuitatē ægram eſſe: vt conſuetis remediis ſiſti poſſet. dictatore opus eſſe reipublicæ: vt qui ſe mouerit ad ſolicitādū ſtatū ciuitatis: ſentiat ſine prouocatione dictaturam eſſe. Senatus in Capitolio erat. eò tribuni cū perturbata plebe veniūt.

B multitudo clamore ingēti nunc conſulū, nunc patrum fidem implorant. nec ante mouerunt de ſententia conſulē: q̄ tribuni ſe in authoritate patrum futuros eſſe polliciti ſunt. Tunc referente conſule de tribunorū, & plebis poſtulatis, ſenatus conſulta fiunt: neq; tribuni legē eo anno ferrent: neq; conſules ab vrbe exercitum educerent. in reliquum magiſtratus continuari, & eos tribunos refici, iudicare ſenatum cōtra rempublicā eſſe. conſules fuere in patrum poteſtate. tribuni reclamantibus conſulibus refecti. patres quoq;, nequid cederent plebi: & ipſi L. Quintiū conſulē reficiebant. Nulla toto anno vehementior actio cōſulis fuit. Miter, inq̄t: ſi vana ueſtra patres cōſcripti ad plebē authoritas eſt? vos eleuatis eam. quippe quia plebs ſenatus cōſultū in continuandis magiſtratibus ſoluit: ipſi quoq; ſolutum vultis: ne temeritati multitudinis cedatis: tanquā id ſit plus poſſe in ciuitate: plus leuitatis, ac licentiæ habere. leuius enim, vaniusq́; profecto eſt, ſua decreta, & conſulta tollere, q̄ aliorū. Imitamini patres conſcripti turbam inconſultā: & qui exemplo aliis eſſe debetis: aliorum exemplo peccetis potius; q̄ alii veſtro recte faciant: dum ego ne imiter tribunos: nec me contra ſenatus conſultū conſulem renunciari patiar. Te vero C. Claudi adhortor: vt & ipſe populum romanum hac licentia arceas: & de me hoc tibi perſuadeas: me ita accepturū: vt non honorem meum à te impeditum, ſed gloriā ſpreti honoris auctam, inuidiamq́;, quæ ex continuato eo impenderet: leuatam putem. Cōmuniter inde edicunt: ne quis L. Quintium conſulem faceret. ſi quis feciſſet: ſe id ſuffragium non obſeruaturos. Conſules creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. luſtrum propter Capitolium captum, conſulem occiſum, condi religioſum fuit. Q. Fabio, & L. Cornelio conſulibus, principio anni ſtatim res turbulentę. inſtigabant plebem tribuni. bellū ingens à Volſcis, & Æquis Latini atq; Hernici nunciabant. Iam Antii Volſcorum legiones eſſe: & ipſam coloniā ingens metus erat defecturam. ægreq́; impetratum à tribunis: vt bellum præuerti ſinerēt. Conſules inde partiti prouincias. Fabio vt Antium legiones duceret, datum: Cornelius vt Romæ præſidio eſſet: nequa pars hoſtium, qui Æquis mos erat, ad populādum veniret. Hernici, & Latini iuſſi milites dare ex fœdere: duæq́; partes ſociorum in exercitu, tertia ciuium fuit. Poſtq̄ ad diem præſtitutum venerunt ſocii: conſul extra portam Capenam caſtra locat: inde luſtrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido, ſtatiuisq́; hoſtium conſedit. Vbi cum Volſci, quia nondum ab Æquis veniſſet exercitus: dimicare non auſi, quemadmodum quieti vallo ſe tutarentur parārent: poſtero die Fabius non permiſtim vnam ſociorum, ciuiumq́;, ſed trium populorum tres ſeparatim acies circa uallum hoſtium inſtruxit, ipſe erat medius cum legionibus romanis. inde ſignum obſeruare iuſſit: ut pariter & ſocii rem inciperent: referrentq́; pedem, ſi receptui cecinīſſet. equites item ſuæ cuiq; parti poſt principia collocat. Ita triſariam adortus caſtra circumuenit: & cum undiq; inſtaret: non ſuſtinētes impetū Volſcos

C vallo deturbat.träſgreſſus inde munitiones pauidam turbam, inclinatamq; in partem vnam caſtris
expellit.inde effuſe fugiẽtes eques,cui ſuperare vallũ haud facile fuerat:cũ ad id ſpectator pugnæ aſti-
tiſſet:libero campo adeptus,parte victoriæ fruitur,territos cædendo.Magna & in caſtris, & extra mu-
nimenta cædes,fugientium fuit:ſed præda maior:quia vix arma ſecum efferre hoſtis potuit. deletusq;
exercitus foret:ni fugientes ſyluæ texiſſent, Dum ad Antium hæc geruntur:interim Æqui robore iu-
uentutis præmiſſo,arcem thuſculanam improuiſo nocte capiunt:reliquo exercitu haud procul mœni
bus Thuſculi conſidunt:vt diſtinerent hoſtium copias.Hęc celeriter Romã,ab Roma in caſtra An-
tium perlata mouent Romanos haud ſecus,q̃ ſi Capitolium captum nunciaretur:adeo & recens erat
thuſculanorum meritum:& ſimilitudo ipſa periculi repoſcere datũ auxiliũ videbatur. Fabius omiſſis
omnibus,prædã ex caſtris raptim Antium conuehit.ibi modico præſidio relicto,citatũ agmen Thu-
ſculum rapit.nihil præter arma,& quod cocti ad manum fuit cibi,ferre militi licuit. Commeatum ab
Roma conſul Cornelius ſubuehit.Aliquot menſes Thuſculi bellatum. parte exercitus conſul caſtra
Æquorum oppugnabat:partem Thuſculanis dederat ad arcem recuperandam.vi nunquã eò ſubire
potuit.fames poſtremo inde detraxit hoſtem.quò poſtq̃ ventum ad extremũ eſt,inermes, nudiq; om-
nes ſub iugum ab Thuſculanis miſſi.hos ignominioſa fuga domum ſe recipientes romanus conſul
in Algido conſecutus,ad vnum omnes occidit. Victor ad Columen(id loco nomẽ eſt) exercitu reli-
cto caſtra locat.Et alter conſul,poſtq̃ mœnibus romanis iam pulſo hoſte periculũ eſſe deſierat: & ipſe
ab Roma profectus.ita bifariam cõſules ingreſſi hoſtium fines,ingenti certamine hinc Volſcos,hinc
Æquos populantur. Eodem anno deſciſſe Antiates,apud pleroſq; authores inuenio. L. Cornelium
conſulem id bellum geſſiſſe,oppidũq; cepiſſe.certum affirmare,quia nulla apud vetuſtiores ſcriptores
eius rei mentio eſt:non auſim. Hoc bello perfecto tribunicium domi bellum patres territat. Clamant:
fraude fieri,quod foris teneatur exercitus:fruſtrationẽ eam legis tollẽdæ eſſe.ſe nihilo minus rem ſuſce-
ptam peracturos.Obtinuit tamen P. Lucretius præfectus vrbis:vt actiones tribuniciæ in aduentum
conſulum differrentur.Erat & noua exorta cauſa motus. A. Cornelius,& Q. Seruilius quæſtores M.
Volſcio,quod falſus haud dubie teſtis in Cæſonẽ extitiſſet:diem dixerant.multis enim emanabat in-
diciis:neq; fratrem Volſcii,ex quo ſemel fuerit æger,vnquã non modo viſum in publico,ſed ne aſſur-
rexiſſe quidem ex morbo:multorũq; tabe menſiũ mortuum.nec his temporibus,in quæ teſtis crimen
coniecciſſet:Cæſonem Romæ viſum:affirmantibus,qui vnà meruerant,ſecum eum tum,frequentẽq;
D ad ſigna ſine vllo commeatu fuiſſe.Ita eſſe multi priuatim ferebant Volſcio iudices: cum ad iudiciũ
ire non auderet.Omnes eæ res in vnum congruentes haud magis dubiam damnationem Volſcii, q̃
Cæſonis Volſcio teſte fuerat:faciebant.in mora tribuni erant:qui comitia quęſtores habere de reo,
niſi prius habita de lege eſſent:paſſuros negabant.ita extracta vtraq; res in conſulum aduentum eſt.
Qui vbi triumphantes victore cum exercitu vrbem inierunt:quia ſilentiũ de lege erat,perculſos ma-
gna pars credebant tribunos at illi(etenim extremũ anni iam erat)quartum affectantes tribunatũ,
in comitiorum diſcęptationem ab lege certamen auerterant.& cum cõſules nihilo minus aduerſus
continuationem tribunatus,q̃ ſi lex minuendæ ſuæ maieſtatis cauſa promulgata ferretur:tetẽdiſſent:
victoria certaminis penes tribunos fuit. Eodẽ anno Æquis pax eſt petentibus data.Cenſus,res prio-
re anno ĩchoata,perficitur. idq; luſtrum ab origine vrbis decimum conditum. Fuerunt cenſa ciuium
capita centumtrigintaduo millia, CCCCXIX. Conſulum magna domi, belliq; eo anno gloria
fuit:quod & foris pacem pepererat:& domi,etſi non concors,minus tamen quàm aliãs infeſta ciuitas
fuit. L. Minutius inde,& L. Nautius conſules facti duas reſiduas anni prioris cauſas excæperũt.Eodẽ
modo conſules legem, tribuni iudicium de Volſcio impediebãt.ſed in quæſtoribus nouis maior vis,
maior authoritas erat.Cum M. Valerio Valerii filio, Voleſi nepote quęſtor erat T. Quintius Capi-
tolinus:qui ter conſul fuerat.is quoniã neq; quintiæ familię Cæſo,neq; reipublicæ maximus iuuenũ
reſtitui poſſet:falſum teſtem,qui dicendæ cauſæ innoxio poteſtatem ademiſſet:iuſto,ac pio bello per-
ſequebatur.Cum Virginius maxime ex tribunis de lege ageret:duum menſium ſpatium conſulibus
datum eſt ad inſpiciendam legem:vt:cum edocuiſſent populum,quid fraudis occultæ ferretur:finerẽt
deinde ſuffragium inire.hoc interualli datum res tranquillas in vrbe fecit. Nec diuturnam quietem
Æqui dederunt.Qui rupto fœdere,quod ictum erat priore anno cum Romanis:imperium ad Grac-
chum Cluilium deferunt.is tum longe princeps in Æquis erat.Gracchi duce in Lanuuinum agrũ,
inde in Thuſculanum hoſtili populatione veniunt; pleniq; prædę in Algido caſtra locant. In ea ca-
ſtra Q. Fabius, P. Volumnius, A. Poſthumius legati ab Roma venerunt queſtum iniurias: & ex eo
fœdere res repetitum.eos Æquorum imperator quę mandata habeant ab ſenatu romano, ad quercũ
iubet dicere:ſe alia interim acturum.quercus ingens arbor prætorio imminebat:cuius vmbra opaca
ſedes erat. Tum ex legatis vnus abiens,& hæc,inquit,ſacrata quercus,& quicquid deorum eſt, audiãt
fœdus à vobis ruptum:noſtriſq; & nunc querelis adſint:& mox armis: cum deorum, hominumq; ſi-
mul violata iura exequemur.Romam redire legati.Senatus iuſſit:alterum conſulem contra Gracchũ
in Algidum exercitum ducere:alteri populationem finium Æquorum prouinciam dedit. Tribuni

A ſuo more impedire delectum,& forſitan ad vltimum impediſſent:ſed nouus ſubito additus terror eſt.
Vis Sabinorum ingens propè ad mœnia vrbis infeſtæ populatione venit.fœdati agri:terror iniectus
vrbi eſt.tum plebs benigne arma cępit,reclamantibus fruſtra tribunis:magni duo exercitus ſcripti.al-
terum Nautius contra Sabinos duxit.caſtriſq; ad Eretum poſitis,per expeditiones paruas pleruꝗ no-
cturnis incurſionibus tantam vaſtitatẽ in ſabino agro reddidit:vt cõparati ad eá propè intacti bello
fines romani viderentur.Minutio neq; fortuna,nec uis animi eadẽ in gerendo negocio fuit,nam cum
haud ꝑcul ab hoſte caſtra poſuiſſet:nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pauidus tenebat.Quod
vbi ſenſerunt hoſtes:creuit ex metu alieno (vt fit) audacia.& nocte adorti caſtra, poſtq̃ parũ vis aper-
ta profecerat:munitiones poſtero die circũdant.Quæ priuſq̃ vndiq; vallo obiectæ clauderent exitus:
quinq; equites inter ſtationes hoſtium emiſſi,Romam pertulere:cõſulem,exercitumq; obſideri. Nihil
tam nec inopinatum,nec inſperatum accidere potuit.itaq; tantus pauor,tanta trepidatio fuit:quan-
ta,ſi vrbem,non caſtra hoſtes obſiderent.Nautium conſulem acceſſunt,in quo cum parum præſidii
videretur:dictatoreq; dici placeret,qui rem perculſam reſtitueret: L. Quintius Cincinnatus conſen-
ſu omnium dicitur. Operæpretium eſt audire,qui omnia præ diuitiis humana ſpernunt:neq; hono
ri magno locum,neq; virtuti putant eſſe:niſi effuſe afſluant opes.Spes vnica imperii populi romani
L. Quintius trans Tyberim contra eum ipſum locũ,vbi nunc naualia ſunt:quatuor iugerum colebat
agrum:quæ prata Quintia vocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens bipalio innixus, ſeu cum ara-
ret,operi certe,id quod conſtat,agreſti intentus,ſalute data inuicem,redditaq;,rogatus vt(quod bene
verteret ipſi,reiq; publicæ)togatus mandata ſenatus audiret:admiratus,rogitáſq;,ſatiſne ſalua eſſent
omnia:togam propere è tugurio proferre vxorem Raciliam iubet.qua ſimul abſterſo puluere ac ſudo
re,velatus proceſſit:dictatorem eum legati gratulantes conſalutant:in vrbem vocant:qui terror ſit in
exercitu,exponunt.Nauis Quintio publice parata fuit:tranſuectumq; tres obuiam egreſſi filii exci-
piunt:inde alii propinqui,atq; amici:tum patrũ maior pars.ea frequentia ſtipatus antecedentibus li-
ctoribus deductus eſt domum.& plebis concurſus ingens fuit:ſed ea nequaquam tam lęta Quintiũ
vidit,& imperii nimium,& virum in ipſo imperio vehementiorem rata.Et illa quidem nocte nihil,
præterquàm vigilatum eſt in vrbe.Poſtero die dictator cum ante lucem in forum veniſſet:magiſtrum
equitum dicit L. Tarquinium patricię gentis:ſed qui tum ſtipendia pedibus propter paupertatem
feciſſet:bello tamen primus longe romanæ iuuentutis habitus eſſet.Cum magiſtro equitum,in con-
cionem venit:iuſtitium edicit:claudi tabernas tota vrbe iubet:vetat quenquam priuatæ quicquam
rei agere.Tum quicunq; ætate militari eſſent:armati cum cibariis in dies quinq; coctis, valliſq; duo-
B denis ante ſolis occaſum Martio in cãpo adeſſent.q̃bus ætas ad militandũ grauior eſſet:vicino militi
dũ is arma pararet vallũ peteret:cibaria coquere iuſſit.Sic iuuentus diſcurrit ad vallũ petẽdũ.ſumpſe
re vnde cuiq; proximũ fuit:prohibitus nemo eſt:impigereq; omnes ad edictum dictatoris præſtò fue-
re.Inde compoſito agmine nõ itineri magis apto,q̃ pręlio,ſi res ita tuliſſet,legiones ipſe dictator,ma-
giſter equitum ſuos equites ducit.In vtroq; agmine quas tẽpus ipſum poſcebat,adhortationes erát:
adderent gradum:maturato opus eſſe:vt nocte ad hoſtem peruenire poſſent.conſulem,exercitumq; ro
manum obſideri:tertium diem iam clauſos eſſe:quid quæq; nox,aut dies ferat,incertum eſſe: puncto
ſæpe temporis maximarum rerum momenta verti.accelera ſignifer:ſequere miles:inter ſe quoq; grati-
ficantes ducibus clamabant.media nocte in Algidum perueniunt:& vt ſenſere ſe iam propè hoſtes
eſſe,ſigna conſtituunt.Ibi dictator quantum nocte proſpici poterat,equo circumuectus,contempla
tuſq; qui tractus caſtrorum, quęq; forma eſſet,tribunis militum imperauit:vt ſarcinas in vnũ conici
iubeant:militem cum armis,valloq; redire in ordines ſuos.facta,quæ imperauit.Tum quo fuerant or-
dine in via ,exercitum omnẽ lõgo agmine circundat hoſtium caſtris:& vbi ſignum datum ſit,clamo-
rem omnes tollere iubet:clamore ſublato,ante ſe quemq; ducere foſſam,& iacere vallum.Edito impe
rio ſignum ſecutum eſt:iuſſa miles exequitur: clamor hoſtes circũſonat. ſuperat inde caſtra hoſtium,
& in caſtra conſulis venit:alibi pauorem,alibi gaudium ingens facit.Romani ciuilem eſſe clamorem
atq; auxilium adeſſe inter ſe gratulantes, vltro ex ſtationibus,ac vigiliis territant hoſtem.Conſul diffe
rendum negat.illo clamore non aduentum modo ſignificari:ſed rem ab ſuis cœptam : mirumq; eſſe,
ni iam exteriore parte caſtra hoſtiũ oppugnentur.itaq; arma ſuos capere , & ſe ſubſequi iubet. Nocte
initum prælium eſt:legionibus dictatoris clamore ſignificantibus ab ea quoq; parte rem in diſcrimi-
ne eſſe. Iam ſe ad prohibenda circundati opera Æqui parabát:cum ab interiore hoſte prælio cœpto,
ne per media ſua caſtra fieret eruptio à munientibus ad pugnantes introrſum verſi, vacuam noctem
operi dedére:pugnatũq; cũ conſule ad lucẽ eſt,luce prima iã circũuallati ab dictatore erant : & vix ad-
uerſus vnum exercitum pugnam ſuſtinebant.tum à quintiano exercitu,qui confeſtim à perfecto ope
re ad arma redit.inuaditur vallum.hic iuſtabat noua pugna:illa nihil remiſerat prior, tum ancipiti
malo vrgente à prælio ad preces verſi,hinc dictatorem,hinc conſulẽ orare:ne in occidione victoriá po
nerent:vt inermes ſe inde abire ſinerent.Ab cõſule ad dictatorẽ ire iuſſis ignominiá inſenſus addidit.
Gracchum Cluilium ducem,principeſq; alios vinctos ad ſe adduci iubet:oppido Corbione decedi:

C ſanguinis ſe Æquorum nō egere, licere abire: ſed, vt exprimatur tandem confeſſio, ſubactam, domitamq; eſſe gentem: ſub iugum abituros. Tribus haſtis iugum fit, humi fixis duabus, ſuperq; eas trāſuerſa vna deligata. ſub hoc iugo dictator Æquos miſit. Caſtris hoſtium receptis plenis omnium rerū (nudos enim emiſerat) prædam omnē ſuo tantū militi dedit. conſularē exercitū, ipſumq; conſulē increpans, carebis, inquit, prædę parte miles ex eo hoſte, cui propè prædæ fuiſti. & tu L. Minuti, donec conſularē animū incipias habere: legatus his legionibus præeris. Ita ſe Minutius abdicat conſulatu: iuſſusq; ad exercitū manet. Sed adeo tū imperio meliori animus manſuete obediens erat: vt beneficii magis quàm ignominiæ hic exercitus memor, & coronam auream dictatori libræ pondo decreuerit: & proficiſcentē eum patronū ſalutauerit. Romę à Q. Fabio præfecto vrbis ſenatus habitus triūphātē Quintiū quo veniebat agmine vrbem ingredi iuſſit. ducti ante currum hoſtium duces: militaria ſigna prælata: ſecutus exercitus prędа onuſtus. epulę inſtructæ dicūtur fuiſſe ante omniū domos: epulantesq; cum carmine triūphali, & ſolēnibus iocis cōmeſſantiū modo currum ſecuti ſunt. Eo die L. Manlio Thuſculano approbantibus cunctis ciuitas data eſt. cōfeſtimq; ſe dictator magiſtratu abdicaſſet: ni comitia M. Volſcii falſi teſtis tenuiſſent. ea ne impedirēt tribuni, dictatoris obſtitit metus. Volſcius damnatus Lanuuiū exulatum abiit. Quintius XVI die dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicauit. Per eos dies conſul Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat. ad vaſtatos agros ea quoq; clades acceſſit. Sabinis Minutio Fabius ſucceſſor in Algidū miſſus. Extremo anno agitatū de lege ab tribunis eſt. ſed quia duo exercitus aberāt: ne quid ferretur ad populū, patres tenuere. plebes vicit: vt quintūm eoſdem tribunos crearent. Lupos viſos in Capitolio ferunt à canibus fugatos: ob id ꝓdigiū luſtratū Capitoliū eſſe. Hæc eo anno geſta. Sequūtur cōſules, Q. Minutius, M. Horatius Puluillus. Cuius initio anni cū foris otiū eſſet: domi ſeditiones iidē tribuni, eadē lex faciebat. vlteriusq; ventum foret: adeo exarſerant animis: ni velut dedita opera nocturno impetu Æquorum Corbione amiſſum præſidium, nunciatū eſſet. Senatū conſules vocant. iubentur ſubitariū ſcribere exercitū. atq; in Algidū ducere. Inde poſito legis certamine, noua de delectu contentio exorta. vincebaturq; conſulare imperiū tribunicio auxilio: cum alius additur terror: ſabinū exercitū prædatū deſcendiſſe in agros romanos: inde ad vrbē venire. is metus perculit: vt ſcribi militē tribuni ſinerent: non ſine pactione tamen: vt, quoniā ipſi quinquēnium eluſi eſſent: paruūq; id plebi præſidiū foret: decē deinde tribuni plebis crearentur. Expreſſit hoc neceſſitas patribus. id modo excepere: ne poſtea eoſdem tribunos iuberēt.

D Tribunicia comitia, ne id quoq; poſt bellum, vt cætera, vanū eſſet: extēplo habita. Triceſimoſexto anno à primis tribunis plebis decē creati ſunt: bini ex ſingulis claſſibus. itaq; cautum eſt vt poſtea crearentur. Delectu deinde habito Minutius cōtra Sabinos profectus non inuenit hoſtem. Horatius, cum iam Æqui Corbione interfecto præſidio Hortanam etiam cępiſſent: in Algido pugnat. multos mortales occidit: fugat hoſtem nō ex Algido modo, ſed à Corbione, Hortanaq;: Corbionem etiam diruit propter proditū præſidium. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius conſules facti. Domi, foriſq; otium fuit. annona propter aquarū intemperiem laboratum eſt. De Auentino publicando lata lex eſt. Tribuni plebis iidem refecti. Hi ſequente anno T. Romulio, & C. Veturio conſulibus legem omnibus cōcionibus ſuis celebrant. Pudere ſe numeri ſui nequicquam aucti: ſi ea res æque ſuo biennio iaceret, ac toto ſuperiore luſtro iacuiſſet. Cū maxime hæc agerent: trepidi nuncii ab Thuſculo veniūt: Æquos in agro thuſculano eſſe. Fecit pudorem: recens eius populi meritum morandi auxilii. ambo conſules cum exercitu miſſi hoſtem in ſua ſede in Algido inueniunt. Ibi pugnatū, ſupra ſeptē millia hoſtium cæſa: alii fugati: præda parta ingens. eam propter inopiam ærarii conſules vendiderunt. inuidiæ tamen ad exercitum fuit. ea deniq; tribunis materiam criminandi ad plebē conſules præbuit. Itaq; ergo vt magiſtratu abiere: Sp. Tarpeio, & A. Æternio conſulibus, dies dicta eſt, Romulio ab C. Claudio Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Halieno ædili plebis. vterq; magna patrū indignatione damnatus: Romulius decem millibus æris: Veturius XV millibus. Nec hæc priorum calamitas conſulū ſegniores nouos fecerat conſules. & ſe damnari poſſe aiebant: & plebem, & tribunos legem ferre non poſſe. Tum abiecta lege, quę promulgata conſenuerat: tribuni lenius agere cum patribus. Finem tandem certaminum facerent: ſi plebeię leges diſplicerent. at illi cōmuniter legum latores, & ex plebe, & ex patribus, qui vtriſq; vtilia ferrent: quæq; æquandę libertatis eſſent: ſinerent creari. Rem nō aſpernabantur patres: daturum leges neminem niſi ex patribus aiebant. Cum de legibus conueniret de latore tantum diſcreparent: miſſi legati Athenas Sp. Poſthumius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus: iuſſiq; inclytas leges Solonis deſcribere: & aliarum Græciæ ciuitatū, inſtituta, mores, iuraq; noſcere. Ab externis bellis quietus annus fuit. quietior inſequens P. Curiatio, & Sex. Quintilio conſulibus, perpetuo ſilentio tribunorum. quod primo legatorum, qui Athenas ierant: legumq; peregrinarum expectatio præbuit: deinde duo ſimul mala ingentia exorta, fames, peſtilentiaq; fœda homini, fœda pecori. vaſtati agri ſunt: vrbs aſſiduis exhauſta funeribus: multę, & claræ lugubres domus. Flamen quirinalis Serg. Cornelius mortuus, augur C. Horatius Pulullius: in cuius locum C. Veturium eo cupidius, quia damnatus à plebe erat; augures legere. mortuus conſul Quintilius; quatuor tribuni

A buni plebis.multiplici clade fœdatus annus.ab hoſte otium fuit. Inde conſules C. Menenius, P. Sex
tius Capitolinus.neq; eo anno quicquam belli externi fuit.domi motus orti. Iam redierant legati cũ
atticis legibus.eo intentius inſtabant tribuni:vt tandem ſcribendarũ legum initiũ fieret. Placet crea-
ri decemuiros ſine prouocatione, & nequis eo anno alius magiſtratus eſſet:admiſcerentur ne plebei,
controuerſia aliquandiu fuit.poſtremo conceſſum patribus:modo ne lex Acilia de Auentino, aliæq;
ſacratæ leges abrogarentur. Anno trecenteſimo altero,quàm condita Roma erat,iterum mutatur for
ma ciuitatis:ab conſulibus ad decemuiros,quẽadmodũ ab regibus ante ad conſules venerat:transla
to imperio.minus inſignis,quia non diuturna,mutatio fuit.lęta enim principia magiſtratus eius ni
mis luxuriauere.eo citius lapſa res eſt:repetitumq;:duobus vti mandaretur conſulum nomen, impe-
riumq;. Decemuiri creati Ap. Claudius, T. Genutius,P. Sextius,L. Veturius,C.Iulius, A. Manlius,
P.Sulpitius,P. Curiatius,T. Romilius,Sp.Poſthumius.Claudio,& Genutio,quia deſignàti conſu-
les in eum annum fuerant:pro honore honor redditus;& Sextio alteri conſulum prioris anni : quod
eam rem collega inuito ad patres retulerat.his proximi legati tres habiti:qui Athenas ierant:ſimul vt
pro legatione tam longinqua præmio eſſet honos : ſimul peritos legum peregrinarum ad condenda
noua iura vſui fore credebant.ſuppleuere cæteri numerũ.graues quoq; ætate electos nouiſſimis ſuffra
giis ferunt:quo minus ferociter aliorũ ſcitis aduerſarentur.Regimen totius magiſtratus penes Appiũ
erat fauore plebis:adeoq; nouum ſibi ingenium induerat:vt plebicola repente,omniſq; auræ popu-
laris captator euaderet pro truci,ſæuoq; inſectatore plebis.Decimo die ius populo ſinguli reddebant.
eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant:collegis nouem ſinguli accenſi apparebàt.& vni
ca concordia inter ipſos,qui conſenſus in priuatis interdũ inutilis eſſet:ſumma aduerſus alios ęqui-
tas erat.Moderationis eorum argumentum exemplo vnius rei notaſſe ſatis erit. Cũ ſine prouocatio-
ne creati eſſent:defoſſo cadauere domi apud P. Sextium patriciæ gentis virum inuento, prolatoq; in
concionem,in re iuxta manifeſta,atq; atroci C. Iulius decemuiro diem Sextio dixit : & accuſator ad
populum extitit:cuius rei iudex legitimus erat:deceſſitq; iure ſuo:vt demptum de vi magiſtratus po-
puli libertati adiiceret. Cum promptum hoc ius velut ex oraculo incorruptum pariter ab his ſummi,
infimiq; ferrent:tum legibus condendis opera dabatur:ingentiq; hominum expectatione propoſitis
decem tabulis populum ad concionem àduocauerũt:&,quod bonum,fauſtũ,felixq; reipublicæ, ipſis,
liberiſq; eorum eſſet:ire,& legere leges propoſitas iuſſere.ſe,quantum decem hominum ingeniis pro-
uideri potuerit,omnibus ſummis,infimiſq; iura æquaſſe.plus pollere multorum ingenia , conſiliaq;.
B verſarent in animis ſecum vnamquàq; rem:agitarẽt deinde ſermonibus:atq; in mediũ quid in quaq;
re plus,minuſue eſſet,conferrent.eas leges habiturum populum romanum:quas conſenſus omnium
non iuſſiſſe latas magis,quàm tuliſſe videri poſſet.Cum ad rumores hominum de vno quoq; legum
capite edito ſatis correctæ viderentur:centuriatis comitiis X tabularum leges perlatæ ſunt, quæ nũc
quoq; in hoc immẽſo aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo fons omnis publici, priuatiq;
eſt iuris. Vulgatur deinde rumor:duas deeſſe tabulas:quibus adiectis abſolui poſſe velut corpus om-
nis Romani iuris. Ea expectatio,cum dies comitiorum appropinquaret: deſiderium decemuiros ite-
rum creandi fecit. Iam plebs,præterquàm quod conſulum nomen haud ſecus, quàm regum peroſa
erat:ne tribunicium quidem auxilium cedentibus inuicem appellatione decemuiris quærebat.Poſtq̃
vero comitia decemuiris creandis in trinundinum indicta ſunt: tanta exarſit ambitio : vt primores
quoq; ciuitatis(metu credo ne tanti poſſeſſio imperii vacuo ab ſe relicto loco haud ſatis dignis pate-
ret)prehenſarent homines:honorem ſumma ope ab ſe impugnatum ab ea plebe,cum qua contende-
rent,ſuppliciter petentes.Dimiſſa iam in diſcrimen dignitas ea ętate,hiſq; honoribus actis, ſtimula-
bat Ap. Claudium,neſcires vtrum inter decemuiros,an inter candidatos numerares. propior inter-
dum petendo,q̃ gerendo magiſtratui erat.criminari optimates:extollere candidatorum leuiſſimum
quẽq;,humillimũq;. ipſe medius iter tribunicios Duillios, Iciliosq; in foro volitare:per illos ſe plebi vẽ
ditare.donec collegæ quoq;, qui vnice illi dediti fuerant ad id tempus:coniecere in eum oculos,mirã-
tes quid ſibi vellet.apparere nihil ſynceri eſſe:profecto haud gratuitam in tãta ſuperbia comitatem fo
re:nimium in ordinẽ ſe ipſum cogere:& vulgari cum priuatis.non tam properantis abire magiſtratu,
q̃ uiam ad continuandum magiſtratum quærentis eſſe.Propalàm obuiam ire cupiditati parum auſi,
obſecundando mollire impetum aggrediuntur.comitiorum illi habendorum,quando minimus na-
tu ſit,munus cõſenſu iniungunt.ars ea hæc erat:ne ſemetipſe creare poſſet.quod præter tribunos ple-
bis,& id ipſum peſſimo exemplo,nemo vnquam feciſſet. Ille enimuero, quod beneuertat, habiturum
ſe comitia profeſſus,impedimentũ pro hac occaſione arripuit.deiectiſq; honore per concionem duo-
bus Quintiis,Capitolino,& Cincinnato,& patruo ſuo C. Claudio,conſtãtiſſimo viro in optimatiũ
cauſa,& aliis eiuſdem faſtigii ciuibus,nequaquã ſplendore vitæ pares decemuiros creat:ſe in primis.
quod haud ſecus factum improbabant boni:q̃ nemo facere auſurum crediderat.. Creati cum eo M.
Cornelius Maluginẽſis,M.Sergius,L.Minutius,Q. Fabius Vibulanus,Q. Petilius, T.Antonius Me
renda,Cæſo Duillius,Sp.Oppius Cornicẽ,M. Rabuleius. Ille finis alienę perſonæ ferẽdæ Appio fuit.

ſuo iam inde viuere ingenio cœpit:nouosq́; collegas iam priuſq̃ inirent magiſtratum,in ſuos mores
C formare.Quotidie coibant remotis arbitris.inde impotentibus inſtructi cõſiliis, quæ ſecretò ab aliis
coquebant,iam haud diſſimulando ſuperbiam,rari aditus,colloquentibus difficiles ad idus maias rẽ
perduxere.Idus tum Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus erant.Initio igitur magiſtratus primum
honoris diem denunciatione ingentis terroris inſignem fecere.nam cum ita priores decemuiri ſeruaſ-
ſent,vt vnus faſces haberet:& hoc inſigne regñ in orbem ſuam cuiuſq; vicem per omnes iret: ſubito
omnes cum duodenis faſcibus prodiere.centum viginti lictores forũ impleuerant:& cum faſcibus ſe
cures illigatas proferebant.nec attinuiſſe demi ſecurim,cum ſine prouocatione creati eſſent:interpreta-
bantur.decẽ regũ ſpecies erat:multiplicatusq́; terror non infimis ſolum,ſed primoribus patrum, ratis
cædis cauſam,ac principium quæri:vt ſiquis memorem libertatis vocem aut in ſenatu, aut in popu-
lo miſiſſet:ſtatim virgę,ſecuresq́; etiam ad cæterorum metum expedirentur.nam præterq̃ quod in po-
pulo nihil erat pręſidii,ſublata prouocatione:interceſſionem quoq; conſenſus ſuſtulerat:cum priores
decemuiri appellatione collegæ corrigi reddita ab ſe iura tuliſſent:& quædam, quæ ſui iudicii videri
poſſent:ad populum reieciſſent.Aliquandiu æquatus inter omnes terror fuit: paulatim totus vetere
in plebem cœpit.abſtinebatur à patribus:in humiliores libidinoſe, crudeliterq́; conſulebatur, homi-
num,non cauſarum toti erant:vt apud quos gratia vim ęqui haberet.iudicia domi conflabant:pro-
nunciabant in foro.ſiquis collegam appellaſſet:ab eo,ad quem venerat,ita diſcedebat: vt pœniteret
non prioris decreto ſtetiſſe.Opinio etiam ſine authore exierat:non in præſentis modo temporis eos
iniuriam conſpiraſſe:ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos iureiurando ictum:ne comitia haberẽt:per-
petuoq́; decemuiratu poſſeſſum ſemel obtinerent imperium.Circunſpectare tum patriciorum vultus
plebeii:& ide libertatis captare auram:vnde ſeruitutem timendo,in eum ſtatum remp.adduxerant.pri
mores patrum odiſſe decemuiros:odiſſe plebem:nec probare quæ fierẽt:& credere haud indignis acci-
dere:auide ruendo ad libertatem,in ſeruitutem elapſos iuuare nolle:cumulare quoq; iniurias:vt tædio
pręſentiũ conſules duo tandem,& ſtatus priſtinus rerum in deſideriũ veniant.Iam & proceſſerat pars
maior anni:& duæ tabulæ legũ ad prioris anni decem tabulas erant adiectæ: nec quicquã iam ſupe-
rerat,ſi hæ quoq; leges centuriatis comitiis perlatæ eſſent:cur eo magiſtratu reipub.opus eſſet.expecta-
bant q̃ mox conſulibus creandis comitia edicerentur.Id modo plebs agitabat:quonã modo tribuni-
D ciam poteſtatem,munimentum libertatis,rem intermiſſam repararent:cum interim mẽtio comitio
rum nulla fieri:& decemuiri,qui primo tribunicios homines,quia id populare habebatur: circùm ſe
oſtentauerant plebi:patriciis iuuenibus ſepſerant latera:eorum cateruæ tribunalia obſederant.Hi ferè
agere plebem plebisq́; res,cum fortuna,qua quicquid cupitum foret:potentioris eſſet.& iam ne tergo
quidem abſtinebatur:virgis cædi alii:alii ſecuri ſubiici:& ne gratuita crudelitas eſſet:bonorum dona
tio ſequi domini ſuppliciũ.Hac mercede iuuentus nobilis corrupta non modo non ire obuiam iniu-
riç:ſed propalam licentiam ſuam malle,q̃ omniũ libertatem.Idus Maiæ venere,nullis ſubrogatis ma-
giſtratibus.priuati pro decemuiris neq; animis ad imperium inhibendũ imminutis,neq; ad ſpeciem
honoris inſignibus prodeũt.Id vero regnũ haud dubie videri:deploratur in perpetuum libertas: nec
vindex quiſquã exiſtit:aut futurus videtur.Nec ipſi ſolum deſponderãt animos:ſed contemni cœpti
erant à finitimis populis:imperiumq́; ibi eſſe,vbi non eſſet libertas: indignabantur. Sabini magna
manu incurſionẽ in agrum Romanũ fecere:lateq́; populati,cum hominũ,atq; pecudũ inulti prædas
egiſſent:recepto ad Eretum,quod paſſim vagatũ erat,agmine,caſtra locant,ſpem in diſcordia roma-
na ponentes:eam impedimentũ delectui fore.Non nuncii ſolum,ſed per vrbem agreſtium fuga trepi-
dationem iniecit.decemuiri conſultant quid facto opus ſit.deſtitutis inter patrũ,& plebis odia addit
terrorẽ inſuper aliũ fortuna.Æqui alia ex parte caſtra in Algido locant:depopularumq́; inde excurſio-
nibus thuſculanũ agrum,legati ab Thuſculo præſidium orantes,nunciant.Is pauor perculit decem-
uiros:vt ſenatũ ſimul duobus circunſtantibus vrbẽ bellis,conſulerent.citari iubent in curiam patres,
haud ignari quanta inuidiæ immineret tẽpeſtas:omnes vaſtati agri,periculorũq́; imminentium cau
ſas in ſe congeſturos:tentationẽq́; eam fore abolendi ſibi magiſtratus:ni cõſenſu reſiſterent:imperioq́;
inhibendo acriter in paucos preferocis animi,conatus aliorũ cõprimerent. Poſtq̃ audita in foro vox
eſt pręconis,patres in curiã ad decemuiros vocantis:velut noua res:quia intermiſerant iamdiu morẽ
cõſulendi ſenatus:mirabundã plebem conuertit,quidnam incidiſſet:cur ex tanto interuallo rem de ſua
tã vſurparent.hoſtibus,belloq́; gratiã habendã:quod ſolitũ quicq̃ liberæ ciuitatis fieret. circũſpectare
omnibus fori partibus ſenatorẽ:raroq́; vſquam noſcitare:curiã inde, ac ſolitudinem circa decẽuiros
intueri:cum & ipſi conſenſu inuiſum imperiũ,& plebs,quia priuatis ius non eſſet vocandi ſenatum:
non cõuenire patres,interpretarentur.iam caput fieri libertatẽ repetentium:ſi ſe plebs comitẽ ſenatui
det:& quemadmodũ patres vocati non coeant in ſenatũ:ſic plebs abnuat delectũ.Hæc fremebat ple-
bes.Patrum haud ferè quiſq̃ in foro,in vrbe rari erãt.indignitate rerũ ceſſerant in agros:ſuarumq́; rerũ
erant,amiſſa publica:tantũ ab iniuria ſe abeſſe rati,quantũ à cœtu,cõgreſſuq́; impotentium dñorũ
ſe amouiſſent.Poſtq̃ citati non conueniebãt:dimiſſi circa domos appatitores ſimul ad pignora ca-
pienda,

A pienda, ſciſcitandumq́; num conſulto detrectarent? referunt: ſenatum in agris eſſe. Lætius id decemuiris accidit: q̃ ſi præſentes detrectare imperium referrent. iubent acciri omnes: ſenatumq́; in diem poſterum edicunt: qui aliquanto ſpe ipſorum frequentior conuenit. quo facto proditam à patribus plebis libertatem rata: quod iis, qui iam magiſtratu abiſſent: priuatisq́; ius abeſſet: tãquam iure cogentibus ſenatus paruiſſet. Sed magis obediẽter ventum in curiam eſt: q̃ obnoxie dictas ſententias accẽpimus. L. Valerium Potitum proditum memoriæ eſt, poſt relationem Ap. Claudii. priuſquàm ordine ſententiæ rogarentur: poſtulando vt de rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter decemuiris, proditurum ſe ad plebem denunciantem, tumultũ exciuiſſe. Nec minus ferociter M Horatium Barbatum iſſe in certamen, X Tarquinios appellãtẽ, admonentemq́; Valeriis & Horatiis ducibus pulſos reges: nec nominis homines tum pertæſum eſſe: quippe quo Iouem appellari fas ſit: quo Romulum cõditorem vrbis: deincepsq́; reges appellatos: quod ſacris etiam vt ſolẽne retẽtum ſit. ſuperbiam, violentiamq́; tum peroſos regis, quæ ſi in rege tum eodem, aut in filio regis ferenda non fuerint: quem laturum in tot priuatis? viderent: ne vetando in curia libere homines loqui, extra curiam etiam mouerẽt vocem. neq́; ſe videre: qui ſibi minus priuato ad concionem populum vocare, quàm illis ſenatum cogere liceat. vbi vellent: experirentur quanto ferocior dolor in libertate ſua vindicanda, quàm cupiditas in iniuſta dominatione eſſet. De bello ſabino eos referre, tanquam maius vllum populo Romano bellum ſit: quàm cum iis, qui legum ferendarum cauſa creati nihil iuris in ciuitate reliquerint: qui comitia, qui annuos magiſtratus, qui viciſſitudinem imperitandi, quod vnum exæquandæ ſit libertatis: ſuſtulerint: qui priuati faſces, & regium imperium habeant. Fuiſſe regibus exactis patricios magiſtratus creatos: poſtea poſt ſeceſſionem plebis, plebeios. cuius illi partis eſſent, rogitare. populares? quid enim eos per populũ egiſſe? optimates? qui anno propè iam ſenatum non habuerint: tunc ita habeant: vt de repub. loqui prohibeant? ne nimium in metu alieno ſpei ponerent. grauiora, quæ patiantur, videri iam hominibus, quàm quæ metuant. Hæc vociferante Horatio, cum decemuiri nec iræ, nec ignoſcendi modum reperirent: nec quo euaſura res eſſet, cernerent: C. Claudii, qui patruus Appii decemuiri erat: oratio fuit precibus, quàm iurgio ſimilior, perorantis per ſui fratris, parẽtisq́; eius manes, vt ciuilis potius ſocietatis, in qua natus eſſet: quàm fœderis nefarie icti cum collegis meminiſſet. multo id magis ſe illius cauſa orare, q̃ reipublicæ. quippe rempub. ſi à volentibus nequeat, ab inuitis ius expetituram. ſed ex magno certamine magnas excitari ferme iras: earum euentum ſe horrere. Cum aliud præterquàm de quo retuliſſent, decemuiri dicere prohiberent: Claudium interpellandi verecundia fuit. ſententiam igitur peregit: nullum placere ſenatus conſultum fieri. omnesq́; ita accipiebant, priuatos eos à Claudio iudicatos: multiq́; ex conſularibus verbo aſſenſi ſunt. Alia ſentẽtia aſperior in ſpeciem, vim minorem

B aliquanto habuit: quæ patricios coire ad prodendum interregem iubebat. cenſendo enim quoſcunque magiſtratus eſſe, qui ſenatum haberent, iudicabat: quos priuatos fecerat author nullius ſenatus conſulti faciendi. Ita labente iam cauſa decemuirorum. L. Cornelius Maluginenſis M. Cornelii decemuiri frater, cum ex conſularibus ad vltimum dicendi locum cõſulto ſeruatus eſſet: ſimulando curam belli, fratrem, collegasq́; eius tuebatur: quonam fato incidiſſet mirari ſe dictitans, vt decemuiros, qui decemuiratum petiſſent: aut ſocii, aut hi maxime oppugnarent: aut quid ita, cum per tot menſes vacua ciuitate nemo iuſtí ne magiſtratus ſummæ rerum præeſſent, controuerſiam fecerit: nunc demum cum hoſtes propè ad portas ſint, ciuiles diſcordias ſerant. niſi quod in turbido minus perſpicuum fore putent quid agatur. Cæterum neminem, maiore cura occupatis animis, verum ex ſe præiudicium rei tãtæ afferre. ſibi placere de eo, quod Valerius, Horatiusq́; ante idus Maias decemuiros abiſſe magiſtratu inſimulent: bellis quæ immineant, perfectis, republica in tranquillum redacta, ſenatu diſcrepante agi. etiam nunc ita ſe parare Ap. Claudium: vt comitiorũ, quæ decemuiris creandis decemuir ipſe habuerit: ſciat ſibi rationem reddendam eſſe: verũ in vnũ annũ creati ſint: an donec leges, quæ deeſſent, perferantur. in præſentia omnia præter bellum omitti placere. cuius ſi falsò famam vulgatã, vanaq́; non nuncios ſolũ, ſed Thuſculanorũ etiam legatos attuliſſe putent: ſpeculatores mittendos cenſere: qui certius explorata referant. ſin fides & nunciis, & legatis habeatur: delectum quoq́; primo tempore haberi: & decemuiros quò cuiq́; eorũ videatur, exercitus ducere: nec rem aliam præuerti. In hanc ſententiam vt diſcederetur, iuniores patrum euincebant, ferocioresq́; iterum coorti Valerius Horatiusq́; vociferari: vt de repub. liceret dicere: dicturos ad populum: ſi in ſenatu per factionem non liceat, neq́; enim ſibi priuatos aut in curia, aut in concione poſſe obſtare: neq́; ſe imaginariis faſcibus eorum ceſſuros eſſe. Tum Appius iam propè eſſe ratus: vt, ni violentiæ eorum pari reſiſteretur audacia: victum imperium eſſet: non erit melius: inquit: niſi de quo conſulimus, vocem miſiſſe. & ad Valerium negantem ſe priuato reticere, lictorem accedere iuſſit. Iam Quiritium fidem implorante Valerio, à curiæ limine L. Cornelius complexus Appium, non (quod ſimulabat) conſulendo diremit certamen. factaq́; per Cornelium Valerio dicendi gratia quæ vellet: cum libertas non vltra vocem exceſſiſſet: decemuiri propoſitum tenuere. conſulares quoq́; ac ſeniores ab reſiduo tribuniciæ poteſtatis odio, cuius deſiderium plebi multo acrius, quàm cõſularis imperii rebantur eſſe: propè malebant poſtmodum ipſos decemuiros

C voluntate abire magiſtratu, quàm inuidia eorum exurgere rurſus plebem. ſi leniter ducta res ſine populari ſtrepitu ad cõſules rediſſet: aut bellis interpoſitis, aut moderatione conſulum in imperiis exercẽdis, poſſe in obliuionẽ tribunorũ adduci. Silẽtio patrum edicitur delectus, iuniores, cũ ſine ꝓuocatione imperium eſſet, ad nomina reſpondẽt. Legionibus ſcriptis, inter ſe decẽuiri cõparabant, quos ire ad bellũ, quos præeſſe exercitibus oporteret. Principes inter decẽuiros erant Q. Fabius, & Ap. Claudius. bellũ domi maius, quàm foris apparebat. Appii violentiam aptiorem rati ad comprimendos vrbanos motus: in Fabio minus in bono conſtans, ꝙ gnauum in malitia ingenium eſſe. hunc enim virum egregium olim domi, militiæq́; decemuiratus, collegæq́; ita mutauerant: vt Appii ꝙ ſui ſimilis mallet eſſe. huic bellum in Sabinis, M. Rabuleio, & Q. Petilio additis collegis: mandarum. M. Cornelius in Algidum miſſus cum L. Minutio, & T. Antonio, & Cæſone Duillio, & M. Sergio. Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad vrbem tuendam æquo omniũ decemuirorum imperio decernunt. Nihilo militiæ, quàm domi melius reſpu. adminiſtrata eſt. illa modo in ducibus culpa: quod vt odio eſſent ciuibus, fecerant: alia omnis penes milites noxa erat. qui nequid ductu: atq; auſpicio decemuirorum proſpere vſquam gereretur: vinci ſe per ſuum, atq; illorum dedecus patiebãtur. Fuſi & ab Sabinis ad Eretum. & in Algido ab Æquis exercitus erant: ab Ereto per ſilentium noctis profugi propius vrbem inter Fidenas. Cruſtumeniamq́; loco edito caſtra communierant. perſecutis hoſtibus nuſquam ſe æquo certamine committẽtes, natura loci ac vallo: non virtute, aut armis tutabantur. Maius flagitium in Algido: maior etiam clades accępta: caſtra quoq; amiſſa erant: exutusq́; omnibus vtenſilibus miles Tuſculum ſe fide, miſericordiaq́; victurus hoſpitum (quæ tamen non fefellerunt) contulerant. Romam tanti erant terrores allati: vt poſito iam decemuirali odio patres vigilias in vrbe habendas cenſerent: omnes, qui per ætatem arma ferre poſſent: cuſtodire mœnia, ac pro portis ſtatiões agere iuberent: arma Tuſculum ad ſupplementum decernerent: decemuirosq́; ab arce Tuſculi digreſſos in caſtris militem habere: caſtra alia à Fidenis in ſabinum agrum transferri: belloq́; vltro inferendo deterreri hoſtes à conſilio vrbis oppugnandæ. Ad clades ab hoſtibus accęptas duo nefanda facinora decemuiri belli, domiq́; adiiciunt. L. Siccium in Sabinis per inuidiam decemuiralem tribunorum creandorum, ſeceſſioniſq; mẽtiones ad vulgus militum ſermonibus occultis ferentem, proſpeculatum ad locum caſtris capiendum mittunt.

D datur negocium militibus, quos miſerant expeditionis eius comites: vt eum oppurtuno adorti loco interficerent. Haud inultum interfecere. nam circa repugnantem aliquot inſidiatores cecidere: cum ipſe ſe prævalidus pari viribus animo circũuentus tutaretur. Nunciant in caſtra cæteri: præcipitatum in inſidias eſſe Siccium egregie pugnantem, militesq́; quoſdam cum eo amiſſos. Primo fides nunciantibus fuit: profecta deinde cohors ad ſepeliendos qui ceciderant, decemuirorum permiſſu, poſtquàm nullum ſpoliatum ibi corpus, Sicciumq́; in medio iacentem, armatumq́; omnibus in eum verſis corporibus videre: hoſtium neq; corpus vllum, nec veſtigia abeuntium: profecto ab ſuis interfectum memorantes retulere corpus. inuidiæq́; plena caſtra erant: & Romam ferri protinus Siccium placebat: ni decemuiri funus militare ei publica impenſa facere maturaſſent. Sepultus ingenti militum mœſtitia: peſſima decemuirorum in vulgus fama eſt. Sequitur aliud in vrbe nefas ab libidine ortum: haud minus fœdo euentu, quàm quod per ſtuprum, cædemq́; Lucretiæ vrbe, regnoq́; Tarquinios expulerat: vt non finis ſolum idem decemuiris, qui regibus, ſed cauſa etiã eadem imperii amittendi eſſet. Ap. Claudiũ virginis plebeiæ ſtuprãdæ libido cępit, pater virginis L. Virginius honeſtũ ordinẽ in Algido ducebat, vir exẽpli recti domi: militiæq́; perinde vxor inſtituta fuerat: liberiq́; inſtituebãtur. deſponderant filiam. L. Icilio tribunicio, viro acri, & pro cauſa plebis expertæ virtutis, hãc virginem adultam, forma excellentem Appius amore ardens pretio, ac ſpe pellicere adortus, poſtquam omnia pudore ſepta animaduerterat: ad crudelem, ſuperbamq́; vim animum conuertit. Marco Claudio clienti negocium dedit: vt virginem in ſeruitutem aſſereret: neq; cederet ſecundum libertatem poſtulantibus vindicias: quod pater puellæ abeſſet, locum iniuriæ eſſe ratus. virgini venienti in forum (ibi nanq; in tabernis literarum ludi erant) miniſter decemuiri libidinis manum iniecit, ſerua ſua natam, ſeruamq́; appellans eſſe, ſequiq́; ſe iubebat: cunctantem vi abſtracturum. Pauida puella ſtupente, ad clamorem nutricis fidem Quiritium implorantis fit concurſus. Virginii patris, ſponſiq́; Icilii populare nomen celebratur: notos gratiá eorum, turbam indignitas rei virgini conciliat. Iam à vi tuta erat, cum aſſertor nihil opus eſſe multitudine concitata ait: ſe iure graſſari, non vi. vocat puellam in ius, authoribus, qui aderant, vt ſequeretur. ad tribunal Appii peruentum eſt. notam iudici fabulam petitor, quippe apud ipſum authorem argumenti, peragit. Puellam domi ſuæ natam: furtoq́; inde in domum Virginii tranſlatam: ſuppoſitam ei eſſe. id ſe indicio compertum afferre: probaturumq́; vel ipſo Virginio iudice: ad quem maior pars iniuriæ eius pertineat. interim dominum ſequi ancillam, æquum eſſe. Aduocati puellæ: cum Virginium reipub. cauſa dixiſſent abeſſe: biduo affuturum, ſi nunciatum ei ſit: iniquum eſſe abſentem de liberis dimicare: poſtulant: vt rem integram in patris aduentum differat: lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem, neu patiatur virginẽ adultam famę prius: ꝙ libertatis periculum adire. Appius decreto præfatus, quàm libertati faueat, eam ipſam legẽ declarare: quam

A quam Virginii amici poſtulationi ſuæ prætendant. cæterum ita in ea firmum libertati fore præſidiũ:
ſi nec cauſis, nec perſonis variet. in his enim, qui aſſerãtur in libertatem: quia quiuis lege agere poſſit,
id iuris eſſe: in ea, quæ in patris manu ſit: neminẽ eſſe alium, cui dominus poſſeſſiõe cedat. placere itaq;
patrem accerſiri: interea iuris ſui iacturam aſſertorem non facere, quin ducat puellam: ſiſtendamq; in
aduentum eius, qui pater dicatur: promittat. Aduerſus iniuriam decreti cum multi magis fremerent,
q̃ quiſquam vnus recuſare auderet: P. Numitorius puellæ auunculus, & ſponſus Icilius interueniunt:
dataq; inter turbam via, cum multitudo Icilii maxime interuentu reſiſti poſſe Appio crederet: lictor
decreſſe ait: vociferantemq; Icilium ſummouet. Placidum quoq; ingenium tam atrox iniuria accẽdiſ-
ſet. Ferro hinc tibi ſummouendus ſum Appi, inquit: vt tacitum feras: quod cælari vis. virginem ego
hanc ſum ducturus, nuptamq; pudicam habiturus. proinde omnes collegarum quoq; lictores conuo-
ca: expediri virgas, & ſecures iube: non manebit extra domum patris ſponſa Icilii. non, ſi tribunicium
auxilium & prouocationem plebi Romanæ, duas arces libertatis tuendæ ademiſtis: ideo in liberos
quoq; noſtros, coniugeſq; regnum veſtræ libidini datum eſt. ſæuite in tergum, & in ceruices noſtras:
pudicitia ſaltem in tuto ſit. Huic ſi vis afferetur: ego præſentium Quiritium pro ſponſa, Virginius
militum pro vnica filia, omnes deorum: hominumq; implorabimus fidem: neq; tu iſtud unquam de-
cretum ſine cæde noſtra referes: poſtulo Appi, etiã, atq; ẽt conſideres quo' progrediare. Virginius vide-
rit de filia, vbi venerit, quid agat. hoc tantum ſciat: ſibi, ſi huius vindiciis ceſſerit: conditionem
filiæ quærendam eſſe. me vindicantem ſponſam in libertatem vita citius deſeret, quàm fides.
Concitata multitudo erat: certameniq; inſtare videbatur. lictores Icilium circunſteterant: nec vltra mi-
nas tamen proceſſum eſt: cum Appius non Virginiam defendi ab Icilio ſed inquietum hominem, &
tribunatum etiam nũc ſperantem: locum ſeditionis quærere diceret: non præbiturum ſe illi eo die ma-
teriam: ſed vt iam ſciret, non id petulantiæ ſuæ, ſed Virginio abſenti, & patrio nomini, & libertati da-
tum: ius eo die ſe non dicturum, neq; decretum interpoſiturum: à M. Claudio petiturum: vt decederet
iure ſuo: vindicariq; puellam in poſterum diem pateretur. quod niſi pater poſtero die affuiſſet: denun-
ciare ſe Icilio, ſimilibuſq; Icilii: neq; legi ſuæ latorem, neq; decemuiro conſtantiam defore: nec ſe vtiq;
collegarum lictores conuocaturum ad coercendos ſeditionis authores: cõtentum ſe ſuis lictoribus fo-
re. Cum dilatum tempus iniuriæ eſſet: ſeceſſiſſentq; aduocati puellę: placuit omnium primum fratrẽ
Icilii: filiumq; Numitorii, impigros iuuenes pergere inde recta ad portam: & quantum accelerari poſ-
ſet, Virginium acciri è caſtris. in eo verti puellæ ſalutem: ſi poſtero die vindex iniuriæ ad tempus præ-
ſto' eſſet. Iuſſi pergunt: citatiſq; equis nunciũ ad patrem perferunt. Cum inſtaret aſſertor puellæ vt vin-
dicaret: ſponſoreſq; daret: atq; id ipſum agi diceret Icilius, ſedulo tempus terens: dum præriperent iter
nuncii miſſi in caſtra: manus tollere vndiq; multitudo: & ſe quiſq; paratum ad ſpõdendum Icilio oſtẽ-
B deret. atq; ille lachrymabundus, gratum eſt, inquit: craſtina die veſtra opera vtar: ſponſorum nunc ſa-
tis eſt. Ita vindicatur Virginia ſpondentibus propinquis. Appius paulisper moratus, ne eius rei cau-
ſa ſediſſe videretur: poſtq̃ omiſſis rebus aliis præ cura vnius nemo eum adibat: domum ſe recępit: col-
legiſq; in caſtra ſcribit: ne Virginio commeatum dent: atq; etiam in cuſtodia habeant. improbum cõ-
ſilium ſerum, vt debuit, fuit: & iam commeatu ſumpto profectus Virginius prima vigilia erat, cũ po-
ſtero die mane de retinendo eo nequicquam literæ redduntur. At in vrbe prima luce, cum ciuitas in fo-
ro expectatione erecta ſtaret: Virginius ſordidatus filiam ſecum obſoleta veſte comitantibus aliquot
matronis cum ingenti aduocatione in forum adducit. circũire ibi, & prehenſare homines cœpit: & nõ
orare ſolum precariam opem: ſed pro debita petere. ſe pro liberis eorum, ac cõiugibus quotidie in acie
ſtare: nec alium virum eſſe, cuius ſtrenue, ac ferociter facta in bello plura memorari poſſent. quid ꝓdeſ-
ſe, ſi incolumi vrbe quæ capta vltima timeantur, liberis ſuis ſint patienda? Hæc propè concionabun-
dus circumibat homines. Similia his ab Icilio iactabãtur. comitatus muliebris plus tacito fletu: q̃ vl-
la vox mouebat. Aduerſus quæ omnia obſtinato animo Appius (tanta vis amentiæ verius, q̃ amoris
mentẽ turbauerat) in tribunal aſcendit: & vltro quęrente pauca petitore, quod ius ſibi pridie per am-
bitionẽ dictũ nõ eſſet: priuſquã aut ille poſtulatum perageret: aut. Virginio reſpondẽdi daretur locus:
Appius interfatur. Quẽ decreto ſermonẽ prætenderit, forſan aliquẽ verũ authores antiqui tradiderũt.
quia nuſq̃ vllum in tanta fœditate decreti veriſimilem inuenio: id quod conſtat, nudum videtur ꝓpo-
nendũ. decreſſe vindicias ſecundum ſeruitutem. Primo ſtupor omnes admiratione rei tam atrocis defi-
xit: ſilentium inde aliquãdiu tenuit. deinde cum M. Claudius circũſtantibus matronis iret ad compre-
hendendam virginem: lamẽtabiliſq; eum mulierũ cõploratio excepiſſet: Virginius intentans in Ap-
pium manus, Icilio, inquit, Appi, non tibi filiá deſpondi: & ad nuptias, nõ ad ſtuprum educaui. placet
pecudum, ferarumq; ritu promiſcue in cõcubitus ruere? paſſuri ne hæc iſti ſint, neſcio. nõ ſpero eſſe paſ-
ſuros illos, qui arma habẽt. Cum repelleretur aſſertor virginis à globo mulierum, circũſtantiumq; ad-
uocatorum, ſilentium factum per præconem. Decẽuir alienato ad libidinẽ animo, negat: heſterno tan-
tũ conuitio Icilii, violentiaq; Virginii, cuius teſtem Romanũ populum habeat: ſed certis quoq; indi-
ciis compertũ ſe habere: nocte tota cœtus in vrbe factos eſſe ad mouendam ſeditionem. itaq; ſe haud

inſcium eius dimicationis cũ armatis deſcẽdiſſe:nõ vt quenq̃ quietum violaret:ſed vt turbantes ciui

C tatis ocium pro maieſtate imperii coerceret:proinde quieſſe erit melius.i. inquit lictor, ſummoue turbam:& da viam domino ad prehẽdendum mancipium. Cum hæc intonuiſſet plenus iræ:multitudo ipſa ſe ſua ſpõte dimouit:deſertaq; præda iniuriæ puella ſtabat. Tum Virginius vbi nihil vſquam auxilii vidit:queſo,inquit,Appi,primũ ignoſce patrio dolori,ſi quid inclemẽtius in re ſum inuectus:deinde ſinas hic coram virgine nutricẽ percunctari:quid hoc rei ſit?vt,ſi falſo pater dictus ſum:æquiore hic animo diſcedam. Data venia ſeducit filiã,ac nutricẽ ꝓpe Cloacinæ ad tabernas:quibus nunc nouis eſt nomen:atq; ibi ab lanio cultro arrepto:hoc te vno,quo poſſum,ait,modo filia in libertatẽ vindico:pectus deinde puellæ trãſfigit ſpectanſq; ad tribunal.te,inquit.Appi,tuumq; caput ſanguine hoc conſecro. Clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius cõprehendi Virginium iubet.ille ferro, quacũq; ibat,viam facere:donec multitudine etiam proſequentium tuẽte ad portam perrexit. Icilius, Numitoriuſq; exangue corpus ſublatum oſtẽtant populo:ſcelus Appii,puellæ infelicem formam,neceſſitatem patris deplorant.ſequentes clamitãt matronæ:eam ne liberorum ꝓcreandorum cõditionẽ? ea pudicitiæ præmia eſſe?cæteraq;:quæ in tali re muliebris dolor,quo eſt mœſtior imbecillo animo,eo miſerabilia magis querẽtibus ſubiicit. Virorum,& maxime Icilii vox tota tribuniciæ poteſtatis:ac ꝓuocationis ad populum ereptæ,publicarumq; indignationum erat. Cõcitatur multitudo partim atrocitate ſceleris:partim ſpe per occaſionẽ repetendæ libertatis. Appius nunc vocari Icilium:nunc retractantem arripi:poſtremo cum locus adeundi apparitoribus non daretur:ipſe cum agmine patriciorum iuuenum per turbam vadens in vincla duci iubet. Iam circa Icilium non ſolum multitudo,ſed duces quoq; multitudinis erant. L. Valerius,& M. Horatius.qui repulſo lictore,ſi iure agerent,vindicare ſe à priuato Icilium aiebant,ſi vim afferre conarentur:ibi quoq; ſe haud impares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valerium,Horatiumq; lictor decẽuiri inuadit:franguntur à multitudine faſces. In cõcionem Appius aſcendit:ſequuntur Horatius, Valeriuſq;.eos concio audit:decemuiro obſtrepitur. Iam pro imperio Valerius diſcedere à priuato lictores iubebat:cũ fractis animis Appius vitæ metuens in domũ ſe propinquã foro inſciis aduerſariis capite obuoluto recępit. Sp. Oppius vt auxilio collegæ eſſet,in forum ex altera parte irrũpit:videt imperium vi victum. Agitatus deinde cõſiliis,atq; ex omni parte aſſentiendo multis authoribus trepidus,ſenatum poſtremo vocari iuſſit.ea res,quod magnæ parti pa

D trum diſplicere acta decẽuirorum videbãtur:ſpe per ſenatum finiendæ poteſtatis eius multitudinem ſedauit. Senatus nec plebem irritandam cenſuit:& multo magis prouidendum,nequid Virginii aduẽtus in exercitu motus faceret.itaq; miſſi iuniores patrum in caſtra:quæ tum in monte Vecilio erant: nũciant decẽuiris:vt omni ope ab ſeditione milites cõtineant.vbi Virginius maiorem,quàm liquerat in vrbe,motũ exciuit Nam præterquam quod agmine propè quadringẽtorum hominũ veniens, qui ab vrbe indignitate rei accenſi comites ei ſe dederãt: cõſpectus eſt:ſtrictũ etiam telum,reſperſuſq; ipſe cruore tota in ſe caſtra cõuertit:& togæ multifariã in caſtris viſæ maioris aliquãto q̃ erat:ſpeciem vrbanæ multitudinis fecerãt. Quærentibus quid rei eſſet,flens diu vocẽ non emiſit:tandem vt iam ex trepidatione cõcurrentium turba cõſtitit:ac ſilentium fuit:ordine cũcta vt geſta erant,expoſuit. Supinas deinde tendens manus:commilitones appellãs orabat:ne,quod ſcelus Ap. Claudii eſſet,ſibi attribuerẽt:neu ſe vt parricidam liberum auerſarẽtur.ſibi vitam filiæ ſua cariorem fuiſſe:ſi libere,ac pudice viuere licitum fuiſſet.cum velut ſeruam ad ſtuprum rapi videret:morte amitti melius ratum,q̃ contumelia liberos:miſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis lapſum:nec ſe ſuperſtitem filiæ futurum fuiſſe:niſi ſpem vlciſcẽdæ mortis eius in auxilio cõmilitonum habuiſſet.illis quoq; enim filias,ſorores, coniuges eſſe:nec cum filia ſua libidinem Ap. Claudii extinctam eſſe:ſed quo impunitior ſit,eo effrenatiorẽ fore,aliena calamitate documentum datum illis cauendæ ſimilis iniuriæ.quod ad ſe attineat: vxorem ſibi fato ereptam:filiã,quia non vltra victura pudica fuerit:miſeram,ſed honeſtam mortem occubuiſſe.non eſſe iam Appii libidini locum in domo ſua:ab alia violẽtia eius eodem ſe animo ſuum corpus vindicaturũ,quo vindicauerit filiæ.cæteri ſibi,ac liberis ſuis cõſulerent. Hæc Virginio vociferãti ſuc clamabat multitudo:nec illius dolori:nec ſuæ libertati ſe defuturos. Et immiſſi turbæ militũ togati cũ eadẽ illa querendo,docendoq; quanto viſa,q̃ audita indigniora potuerint videri: ſimul profligatam iam rem nunciando Romæ eſſe:inſecutoſq;,qui Appium propè interemptum in exilium abiiſſe dicerẽt:perpulerũt:vt ad arma cõclamaretur:vellerentq; ſigna:& Romã ꝓficiſcerẽtur. Decemuiri ſimul iis, quæ videbant,iiſq;,quæ acta Romæ audierant,perturbati,alius in aliam partem caſtrorum ad ſedandos motus diſcurrũt:& leniter agẽtibus reſponſum nõ redditur,imperio ſi qs inhiberet:& viros,& armatos ſe eſſe reſpõdetur.eunt agmine ad vrbẽ:& Auẽtinũ inſidũt:vt quiſq; occurrerat plebẽ ad repetẽdam libertatem creandoſq; tribunos plebis adhortantes. alia vox nulla violenta audita eſt.ſenatum Sp. Oppius habet. nihil placet aſpere agi, quippe ab ipſis datum locum ſeditionis eſſe.mittuntur tres legati conſulares. Sp. Tarpeius. C. Iulius, P. Sulpitius: qui quærerent ſenatus verbis: cuius iuſſu caſtra deſeruiſſent? aut quid ſibi vellent, qui armati Auentinum obſediſſent?belloq; auerſo ab hoſtibus patriam ſuam cępiſſent? Non defuit quid reſponderetur:deerat qui daret reſponſum nullo dum

certo

A certo duce:nec ſatis audentibus ſingulis inuidiæ ſe offerre.id modo à multitudine conclamatum eſt: vt L. Valerium,& M.Horatium ad ſe mitterent:his ſe daturos reſponſum. Dimiſſis legatis. admonet milites Virginius:in re non maxima pauloante trepidatum eſſe:quia ſine capite multitudo fuerit,reſponſumq; quanq̃ non inutiliter,fortuito tamen magis conſenſu:q̃ cõmuni conſilio eſſe.placere decẽ creari, q ſũmę rei p̄eſſent:militariq; honore tribunos militũ appellari.Cũ ad eũ ipſum primũ is honos deferretur:melioribus meis,veſtriſq; rebus reſeruate, inquit, iſta de me iudicia, nec mihi filia in vita honorem vllum iucũdum eſſe patitur:nec in perturbata rep ub.eos vtile eſt præeſſe vobis,qui proximi inuidiæ ſint.ſiquis vſus mei eſt, nihilo minor ex priuato capietur. Ita decem numero tribunos militares creant. Neq; in Sabinis quieuit exercitus.ibi quoq; authore Icilio,Numitonoq; ſeceſſio ab decẽuiris facta eſt:nõ minore motu animorũ Siccii cędis memoria reuocata,q̃ qui noua fama de Virginia adeo fœde ad libidinẽ petita accẽderat.Icilius vbi audiuit tribunos militum in Auentino creatos: ne comitiorũ militarium prærogatiuàm vrbana comitia iiſdẽ tribunis plebis creãdis ſequerentur: peritus rerũ populariũ,imminenſq; etiam poteſtati,& ipſe,priuſq̃ iretur ad vrbem:pari poteſtate eundẽ numerum ab ſuis creãdum curat.Porta Collina vrbẽ intrauere ſub ſignis:mediaq; vrbe agmine in Auẽtinum pergunt:ibi cõiuncti alteri exercitui X X tribunis militũ negocium dederunt:vt ex ſuo numero duos crearẽt:qui ſummæ rerum præeſſent M.Oppium:Sex.Manilium creant. Patres ſolliciti de ſumma rerũ cũ ſenatus quotidie eſſet:iurgiis ſæpius terunt tẽpus,q̃ conſiliis.Siccii cædes decẽuiris,& appiana libido,& dedecora militiæ obiiciebãtur.placebat Valeriũ,Horatiumq; ire in Auentinum.illi negabãt ſe aliter ituros,q̃ ſi decemuiri deponerẽt inſignia magiſtratus eius,quo anno iam ante abiiſſent.Decemuiri querẽtes ſe in ordinẽ cogi,non ante quàm perlatis legibus; quarũ cauſa creati eſſent:depoſituros imperium ſe aiebãt.Per M.Duillium,qui tribunus plebis fuerat:certior facta plebs, contentionibus aſſiduis nihil tranſigi,in Sacrũ montem ex Auentino tranſit,affirmante Duillio non prius,quàm deſeri vrbem videãt,curam in animos patrum deſcẽſuram:admoniturum Sacrũ montẽ conſtantiæ plebis:ſcituros,quod ſine reſtituta poteſtate redigi in concordiam res nequeant. Via Nomentana,cui tum Ficulenſi nomen fuit:profecti,caſtra in monte Sacro locauere,modeſtiam patrum ſuorum,nihil violando,imitati.Secuta exercitũ plebs,nullo,qui per ætatem ire poſſet,retractante:proſequuntur coniuges,liberiq;,cuinam ſe relinquerent in ea vrbe,in qua nec pudicitia,nec libertas ſancta eſſet?miſerabiliter rogitantes. Cum vaſta Romæ omnia inſueta ſolitudo feciſſet:in foro præter paucos ſeniorum nemo eſſet,vocatis vtiq; in ſenatum patribus,deſertum apparuiſſet forum:plures iã,

B quàm Horatius & Valerius vociferabantur. Quid expectabitis Pa.Conſcripti?ſi decemuiri finẽ pertinaciæ non faciunt:ruere,ac deflagrare omnia paſſuri eſtis?Quod autem iſtud imperium eſt decemuiri,quod amplexi tenetis?tectis:ac parietibus iura dicturi eſtis?nõ pudet lictorum veſtrorum maiorem propè numerum in foro conſpici,quàm togatorum aliorum?Quid:ſi hoſtes ad vrbem veniant,facturi eſtis?quid:ſi plebs mox vbi parum ſeceſſione moueamur,armata veniat?occaſũne vrbis vultis finire imperium?atqui aut plebes non eſt habẽda:aut habendi ſunt tribuni plebis.Nos citius caruerimus patriciis magiſtratibus,quàm illi plebeiis.nouam,inexpertamq; eam poteſtatẽ eripuere patribus noſtris:ne nunc dulcedine ſemel capti ferant deſiderium: cum preſertim nec nos temperemus imperiis; quo minus illi auxilii egeant. Cum hæc ex omni parte iactarentur:victi conſenſu decemuiri futuros ſe,quando ita videatur,in poteſtate patrum affirmant.id modo ſimul orant,ac monent:vt ipſis ab inuidia caueatur:nec ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebem aſſuefaciant. Tũc Valerius Horatiuſq; miſſi ad plebem conditionibus,quibus videretur reuocandam,componendaſq; res,decemuiris quoq; ab ira,& impetu multitudinis præcauere iubentur.Profecti gaudio ingenti plebis accipiuntur in caſtra: quippe liberatores haud dubie & motus initio,& exitu rei.ob hæc iis aduenientibus gratiæ actæ.Icilius pro multitudine verba facit.idem cum de conditionibus ageretur, quærentibus legatis quæ poſtulata plebis eſſent: compoſito iam ante aduentum legatorum conſilio ea poſtulauit: vt appareret in æquitate rerum plus,q̃ in armis repoñi ſpei.poteſtatem enim tribuniciam, prouocationẽq; repetebant: quæ ante decemuiros creatos auxilia plebis fuerant.&,necui fraudi eſſet,conciſſe milites, aut plebem ad repetendam per ſeceſſionem libertatem.de decemuirorum modo ſupplicio atrox poſtulatum fuit.dedi quippe eos æquum cenſebant: viuoſq; igni concrematuros minabantur. Legati ad ea. Quæ conſilii fuerunt,adeo æqua poſtulaſtis,vt vltro vobis deferẽda fuerint.libertati enim ea præſidia petitis:non licentiæ ad impugnandum alios.iræ veſtræ magis ignoſcendum,q̃ indulgendum ẽ: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis;& prius pene quàm ipſi liberi ſitis,dominari iam in aduerſarios vultis.Nunquámne quieſcet ciuitas noſtra à ſuppliciis,aut patrum in plebem Romanam,aut plebis in patres?Scuto vobis magis,quàm gladio opus eſt. ſatis ſuperq; humilis eſt,qui iure æquo in ciuitate viuit, nec inferendo iniuriam,nec patiendo.etiam ſiquando metuendos vos præbituri eſtis:cum recuperatis magiſtratibus,legibuſq; veſtris iudicia penes vos erunt:de capite noſtro, fortuniſq; tũc,vt quæq; cauſa erit,ſtatuetis.nũc libertatẽ repeti ſatis eſt. Facerent vt vellent permittẽtibus cunctis,mox redituros ſe legati rebus perfectis affirmãt. Profecti cum mandata plebis patribus

C expoſuiſſent:alii decemuiri,quandoquidem præter ſpem ipſoꝝ ſupplicii ſui nulla mentio fieret:haud quicq̃ annuere.Appius truci ingenio,& inuidia præcipua odium in ſe aliorũ ſuo in eos metiens odio haud ignaro,inquit,imminet fortuna.video donec arma aduerſariis tradãtur,differri aduerſus nos certamen:dandus inuidiæ eſt ſanguis:nihil ne ego quidẽ moror,quo minus decẽuiratu abeam.Factum ſenatuſcõſultum,vt decẽuiri ſe primo quoq; tẽpore magiſtratu abdicarẽt:Q.Furius põtifex maximus tribunos plebis crearet:& necui fraudi eſſet ſeceſſio militum:plebiſq;.His ſenatus cõſulto perfectis,dimiſſo ſenatu decẽuiri ꝓdeunt in cõcionem:abdicantq; ſe magiſtratu ingenti hominum lætitia.Nunciantur hæc plebi.legatos quicquid in vrbe hominũ ſupererat,proſequitur:huic multitudini lęta alia turba ex caſtris occurrit:congratulantur libertatem,concordiamq; ciuitati reſtitutam.Legati pro concione.Quod bonum,fauſtum,felixq; ſit vobis,reiq; publicæ:redite in patriam ad penates,coniuges,liberoſq; veſtros,ſed qua hic modeſtia fuiſtis:vbi nullius ager in tot vſu rerum neceſſario tãtę multitudini eſt violatus:eam modeſtiam ferte in vrbẽ.in Auentinum ite:vnde ꝓfecti eſtis.ibi felici loco,vbi prima initia inchoaſtis libertatis veſtræ:tribunos plebis creabitis:pręſto erit põtifex maximus,qui comitia habeat.Ingens aſſenſus,alacritaſq; cuncta approbantium fuit.cõuellunt inde ſigna,profectiq; Romam certant cum obuiis gaudio:armati per vrbem ſilentio in Auentinum perueniunt.ibi extẽplo põtifice maximo comitia habẽte tribunos plebis creauerũt,omnium primum A.Virginium,inde L.Icilium,& P.Numitorium auunculum Virginiæ,authores ſeceſſionis:tum C.Sicinium,ꝓgeniem eius,quẽ primum tribunum plebis creatum in Sacro monte,proditum memorię eſt:& M.Duillium:qui tribunatum inſignem ante decẽuiros creatos geſſerat:nec in decẽuiralibus certaminibus plebi defuerat.ſpe deinde magis,q̃ meritis electi,M.Titinnius,M.Pomponius,C.Apronius,Ap.Iulius,C.Oppius. Tribunatu inito L.Icilius extemplo plebem rogauit:& plebs ſciuit,necui fraudi eſſet ſeceſſio ab decẽuiris facta:confeſtim de conſulibus creandis cum prouocatione M.Duillius rogationem pertulit.ea omnia in pratis Flaminiis concilio plebis acta:quem nunc circum Flaminium appellant.Per interregem deinde conſules creati,L.Valerius,& M.Horatius:qui extemplo magiſtratum occeperunt:quorum conſulatus popularis ſine vlla patrum iniuria:nec ſine offenſione fuit.quicquid enim libertati plebis caueretur:id ſuis decedere opibus credebant. Omnium primum,cum veluti in cõtrouerſo iure eſſet:tenerentúrne patres plebiſcitis:legem centuriatis comitiis tulere:vt quod tribuni plebis iuſſiſſent,populus teneret:qua lege tribuniciis rogationibus telum acerrimum datum eſt.Aliam deinde cõſularem legem de prouocatione,vnicum præſidium libertatis:decemuirali poteſtate euerſam non reſtituunt modo:ſed etiam in poſterum muniunt:ſanciendo nouam legem:ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet,qui creaſſet:cum ius faſq; eſſet occidi:néue ea cædes capitalis noxæ haberetur:& cum plebem hinc ꝓuocatione,hinc tribunicio auxilio ſatis firmaſſent:ipſis quoq; tribunis vt ſacroſancti viderẽtur:cuius rei ꝓpe iam memoria aboleuerat:relatis quibuſdam ex magno interuallo

D cęrimoniis,renouarunt:& cũ religione inuiolatos eos,tum lege etiã fecerunt:ſanciendo:vt q tribunis plebis,ædilibus,iudicibus,decẽuiris nocuiſſet:eius caput Ioui ſacrum eſſet:familia ad ædem Cereris,Liberi,Liberæq; venũ iret.Hac lege iuris interpretes negant quenquam ſacroſanctum eſſe:ſed eum:qui eorũ cuiquã nocuerit,id ad ſacrum ſanciri:itaq; ædilem prehendi,duciq; à maioribus magiſtratibus,quod & ſi non iure fiat:(noceri enim ei:cũ hac lege non liceat)tamen argumentũ eſſe non haberi pro ſacroſancto ædilem:tribunos vetere iureiurãdo plebis,cum primum eam poteſtatem creauit:ſacroſanctos eſſe.Fuere,qui interpretarentur,eadem hac Horatia lege cõſulibus quoq;,& prætoribus,quia eiſdẽ auſpiciis:quibus cõſules crearẽtur:cautum eſſe.iudicem enim cõſulem appellari.Quæ refellitur interpretatio:quod his tẽporibus nõdum cõſulem iudicem,ſed prætorem appellari mos fuerit. Hæ conſulares leges fuere. Inſtitutum etiã ab iiſdem cõſulibus:vt ſenatuſconſulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrẽtur:quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebantur:nuntiabanturq;. M.Duillius deinde tribunus plebis plebem rogauit:plebeſq; ſciuit:qui plebem ſine tribunis reliquiſſent:quiq; magiſtratum ſine prouocatione creaſſent:tergo,ac capite punirentur. Hæc omnia vt inuitis,ita non aduerſantibus patriciis tranſacta:quia nondum in quenquam vnum ſæuiebatur.Fundata deinde & poteſtate tribunicia,& plebis libertate:tum tribuni aggredi ſingulos tutum maturumq; iam rati,accuſatorem primum Virginium,& Appium reum deligunt.Cum diem Appio Virginius dixiſſet:& Appius ſtipatus patriciis iuuenibus in forum deſcendiſſet:redintegrata extemplo eſt omnibus memoria fœdiſſimæ poteſtatis:cum ipſum ſatelliteſq; eius vidiſſent.Tum Virginius,Oratio,inquit,rebus dubiis inuẽta eſt.itaq; neq; ego accuſando apud vos eum tẽpus teram,à cuius crudelitate voſmetipſi armis vindicaſtis:nec iſtum ad cætera ſcelera impudentiam in defendendo ſe adiicere patiar.Omnium igitur tibi Ap.Claudi, quæ impie nefarieq; per biennium alia ſuper alia es auſus:gratiam facio.vnius tantum criminis niſi te vindices,ab libertate in ſeruitutem contra leges vindicias non dediſſe:in vincula te duci iubeo.Nec in tribunicio auxilio Appius,nec in iudicio populi vllam ſpem habebat:attamen & tribunos appellauit:& nullo morante arreptus à viatore,prouoco,inquit.Audita vox vna vindex libertatis ex eo miſſa ore,quo vindiciæ nuper ab libertate dictæ erant:ſilentium fecit.Et dum pro

A ſe quiſq; deos tandem eſſe,& nõ negligere humana fremunt:& ſuperbiæ,crudelitatiq; etſi ſeras, non
leues tamen venire pœnas:ꝓuocare qui ꝓuocationem ſuſtuliſſet:& implorare præſidiũ populi,qui
omnia iura populi obtriſſet:rapiq; in vincula egẽtem iure libertatis,qui liberũ corpus in ſeruitutẽ
addidiſſet:ipſius Appii inter cõcionis murmur fidem populi Romani implorãtis vox audiebatur.
Maiorꝶ merita in rempub.domi,militiæq; cõmemorabat:ſuum infelix erga plebem Romanã ſtu-
dium coæquãdarum legũ cauſa:cum maxima offenſiõe patrũ cõſulatu abiiſſet:ſuas leges,q̃bus ma-
nẽtibus lator earum in vincula ducatur.cæterum ſua ꝓpria bona,malaq; cum cauſæ dicendæ data
facultas ſit,tum ſe experturũ.in præſentia ſe cõmuni iure ciuitatis ciuem Romanum die dicta po-
ſtulare:vt dicere liceat:vt iudiciũ populi Ro.experiri.non ita ſe inuidiã pertimuiſſe : vt nihil in æq-
tate,& miſericordia ciuiũ ſuorꝶ ſpei habeat:quod ſi ĩdicta cauſa in vincula ducatur:iterum ſe tribu-
nos plebis appellare:& monere:ne imitẽtur,quos oderint:quod ſi tribuni eodẽ fœdere obligatos ſe
fateãtur tollẽdæ appellationis cauſa:in quam cõſpiraſſe decẽuiros criminati ſunt:ait ſe prouocare
ad populum:implorare leges de ꝓuocatione.& conſulares,& tribunicias eo ipſo anno latas.quem
enim ꝓuocaturũ:ſi hoc indẽnato indicta cauſa non liceat?cui plebeio,& humili præſidium in legi-
bus fore:ſi Ap.Claudio nõ ſit?ſe documento futurum:vtrum nouis legibus dominatio,an libertas
firmata ſit:& appellatio,ꝓuocatioq; aduerſus iniuriã magiſtratuũ oſtẽtata tantum inanibus literis
an vere data ſit. Cõtra ea Virginius,vnũ Ap.Claudiũ & legum expertem,& ciuilis & humani fœ-
deris eſſe aiebat.reſpicerẽt tribunal homines,caſtellum omniũ ſcelerũ:vbi decemuir ille perpetuus,
bonis,tergo,ſanguini ciuium infeſtus,virgas,ſecureſq; omnibus minitãs, deorꝶ,hominũq; contẽ-
ptor,carnificibus,nõ lictoribus ſtipatus,iam ab rapinis & cædibus animo ad libidinẽ verſo , virgi-
nẽ ingenuã in oculis populi Romani velut bello captã,à cõplexu patris abreptam miniſtro cubi-
culi ſui cliẽti,dono vindicias dederit:vbi crudeli decreto,nefandiſq; vindiciis dexterã patris in filiã
armauerit:vbi tollẽtes corpus ſemianime virginis,ſpõſum,auunculumq; in carcerem duci iuſſerit,
ſtupro interpellato magis quàm cæde motus:& illi carcerẽ ædificatũ eſſe:quod domicilium plebis
Romanæ vocare ſit ſolitus.Proinde vt ille iterũ,ac ſæpius ꝓuocet:ſic ſe iterũ,ac ſæpius iudicẽ illi fer-
re:ne vindicias ab libertate in ſeruitutẽ dederit:ſi ad iudicẽ nõ eat:pro dãnato in vincula duci iube-
re. Vt haud quoquam improbãte,ſic magno motu animorꝶ:cum tãti viri ſupplicio ſua & plebi
iam nimia libertas videretur:in carcerẽ eſt coniectus.tribunus ei diẽ prædixit.Inter hæc ab Latinis,
& Hernicis legati gratulatum de cõcordia patrum:ac plebis Romam venerũt:donumq; ob eam Io-
B ui optimo maximo coronã auream in Capitolium tulere parui ponderis:prout res haud opulentæ
erãt:colebãturq; religiones pie magis,quàm magnifice.Iiſdem authoribus cognitum eſt:Æquos,
Volſcoſq; ſumma vi bellum apparare.Itaq; partiri ꝓuincias cõſules iuſſi.Horatio Sabini, Valerio
Æequi euenere.Cũ ad ea bella delectum edixiſſent:fauore plebis nõ iuniores modo,ſed emeritis ẽt
ſtipẽdiis pars magna volũtariorum ad nomina dãda præſtò fuere,eoq; non copia modo,ſed gene-
re etiam militũ veteranis admiſtis firmior exercitus fuit:Priuſquam vrbẽ egrederentur : leges decẽ-
uirales,q̃bus tabulis duodecim eſt nomen:in æs inciſas in publico ꝓpoſuerunt.Sunt q iuſſu tribu-
norum ædiles functos eo miniſterio ſcribãt. C.Claudius,qui peroſus decemuirorum ſcelera,& ante
omnis fratris filii ſuperbiæ infeſtus,Regillum antiquam in patriam ſe cõtulerat:is magno iã natu
cũ ad pericula eius deprecanda rediſſet,cuius vitia fugerat:ſordidatus cũ gentilibus , clientibuſq;
in foro prehenſabat ſingulos:orabatq;:ne claudiæ genti eam inuſtam maculam vellent:vt carcere,
& vinculis viderentur digni.virum honoratiſſimæ imaginis futurum ad poſteros,legumlatorem,
conditoremq; Romani iuris iacere vinctum inter fures nocturnos,ac latrones:auerterent ab ira pa-
rumper ad cognitionem,cogitationemq; animos:& potius vnum tot Claudiis deprecãtibus con-
donarent,quàm ꝓpter vnius odium multorum preces aſpernarentur.ſe quoq; id generi,ac nomi-
ni dare:nec cum eo in gratiam rediſſe,cuius aduerſæ fortunæ velit ſuccurſum.virtute libertatem re-
cuperatã eſſe:clementia cõcordiã ordinum ſtabiliri poſſe. Erant,quos moueret ſua magis pietate,
quàm eius:pro quo agebat,cauſa.ſed Virginius ſui potius vt miſererẽtur orabat : filiæq;:nec gẽtis
claudiæ regnum in plebem ſortitæ,ſed neceſſariorum Virginii : & trium tribunorum preces audi-
rent:qui ad auxilium plebis creati,ipſi plebis fidem,atq; auxilium implorarent.Iuſtiores hæ lachry-
mæ videbantur. Itaq; ſpe inciſa:priuſquam prædicta dies adeſſet,Appius ſibi mortem conſciuit.
Subinde arreptus à P.Numitorio Sp.Oppius inuidiæ proximus:quod in vrbe fuerat,cum iniuſtæ
vindiciæ à collega dicerentur.plus tamen facta iniuria Oppio,q̃ non prohibita inuidiæ fecit.teſtis
productus:qui VII & XX enumeratis ſtipendiis , octies extra ordinem donatus,donaq; ea ge-
rens in conſpectu populi,ſciſſa veſte tergum laceratum virgis oſtendit: nihilum deprecans quin,
ſi quam ſuam noxam reus dicere poſſet,priuatus in ſe iterum ſæuiret. Oppius quoque ductus in
vincula eſt: & ante iudicii diem finem ibi vitæ fecit. Bona Claudii , Oppiiq; tribuni publica-
uere.collegæ eorum exilii cauſa ſolum verterunt : bona publicata ſunt . & M. Claudius aſſertor
Virginiæ die dicta damnatus , ipſo remittente Virginio vltimam pœnam,dimiſſus Tybur exu-

latum abiit,maneſq; Virginiæ mortuæ,quàm viuæ feliciores per tot domos ad petẽdas pœnas va
C gati,nullo relicto ſonte tandem quieuerunt. Ingens metus inceſſerat patres,vultuſq; iam iidem tri
bunorum erat,qui decemuirorũ fuerant:cum M.Duillius tribunus plebis inhibito ſalubriter mo-
do nimiæ poteſtatis,& libertatis,inquit,noſtræ, & pœnarũ ex inimicis ſatis eſt.itaq; hoc anno nec
diem dici cuiquam,nec i vincula duci quenquam ſum paſſurus.nam neq; vetera peccata repeti iã
obliterata placet:cũ & noua expiata ſint decemuirorum ſuppliciis:& nihil admiſſum iri,quod vim
tribuniciam deſideret,ſpondet perpetua cõſulum amborum in libertate veſtra tuenda cura. Ea pri-
mum moderatio tribuni metum patribus dempſit:eademq; auxit conſulum inuidiam:quod adeo
toti plebis fuiſſent:vt patrũ ſalutis libertatiſq; prior plebeio magiſtratui, ꝗ patricio cura fuiſſet:&
ante inimicos ſatietas pœnarũ ſuarũ cępiſſet:ꝗ obuiã ituros licẽtiæ eorũ conſules appareret.mul
tiq; erant,qui mollius cõſultum dicerent:quod legum ab iis latarum patres authores fuiſſent. neq;
erat dubiũ:quin turbato reipub.ſtatu tẽpori ſuccubuiſſent. Conſules rebus vrbanis cõpoſitis.fun
datoq; plebis ſtatu,in prouincias diuerſi abiere. Valerius aduerſus cõiunctos iam in Algido exerci-
tus Æquorũ.Volſcorumq; ſuſtinuit cõſilio bellum.quod ſi extẽplo rem fortunę commiſiſſet:haud
ſcio an(qui tum animi ab decemuirorũ infelicibus auſpiciis Romanis,hoſtibuſq; erant)magno
detrimento certamen ſtatutũ fuerit.Caſtris mille paſſuum ab hoſte poſitis,copias continebat. ho-
ſtes medium inter bina caſtra ſpatium acie inſtructa complebant:prouocantibuſq; ad prælium re
ſponſum Romanus nemo reddebat.tandem fatigati ſtando,ac nequicquam expectando certamẽ
Æqui,Volſciq;,poſtquã cõceſſum propemodum de victoria credebãt:pars in Hernicos,pars in La
tinos prædatum abeũt.relinquitur magis caſtris præſidiũ:quàm ſatis virium ad certamen. Quod
vbi ſenſit conſul:reddit illatum antea terrorẽ:inſtructaq; acie vltro hoſtem laceſſit.vbi illi conſciẽtia
quid abeſſet virũ detrectauere pugnam:creuit extẽplo Romanis animus:& pro victis habebãt pa
uentes intra vallum.Cũ per totum diem ſtetiſſent intenti ad certamen:nocti ceſſere.& Romani qui
dem pleni ſpei corpora curabãt.haudquaꝗ pari hoſtes animo nũcios paſſim trepidi ad reuocãdos
prædatores dimittũt.recurritur ex ꝓximis locis:vlteriores non inuenti. Vbi illuxit:egreditur caſtris
Romanus,vallum inuaſurus,ni copia pugnæ fieret.& poſtꝗ multa iam dies erat:neq; mouebatur
quicꝗ ab hoſte:iubet ſigna inferri cõſul.motaq; acie indignatio Æquos,& Volſcos inceſſit:ſi victo
res exercitus vallũ potius,quàm virtus & arma tegerẽt.igitur & ipſi efflagitatum ab ducibus ſignũ
pugnæ accępere. Iamq; pars egreſſa portis erat:deincepſq; alii ſeruabant ordinẽ,in ſuum quiſq; lo-
D cũ deſcendẽtes:cũ cõſul Romanus,prius quàm totis viribus fulta conſtaret hoſtiũ acies,intulit ſi-
gna:adortuſq; nec oẽs dum eductos,nec qui erant,ſatis explicatis ordinibus,propè fluctuantẽ tur-
bam trepidantiũ huc atq; illuc,circunſpectantiumq; ſe ac ſuos,addito turbatis mentibus clamore
atq; impetu,inuadit.Retulere primo pedẽ hoſtes.deinde cũ animos collegiſſent:& vndiq; duces vi-
ctis ne ceſſuri eſſent,increparẽt:reſtituitur pugna. Cõſul ex altera parte Romanos meminiſſe iube-
bat:illo die primũ liberos pro libera vrbe Romana pugnare:ſibimetipſis victuros:nõ vt decemui-
rorum victores præmium eſſent:nõ Appio duce rem geri:ſed cõſule Valerio à liberatoribus popu
li Romani orto,liberatore ipſo:oſtẽderent,prioribus præliis per duces,nõ per milites ſtetiſſe ne vin-
cerent.turpe eſſe,cõtra ciues plus animi habuiſſe,quàm cõtra hoſtes:& domi,quàm foris ſeruitutẽ
magis timuiſſe.Vnã Virginiã fuiſſe:cuius pudicitiæ in pace periculũ eſſet:unum Appiũ ciuem pe-
riculoſæ libidinis:at ſi fortuna belli inclinet:omniũ liberis ab tot milibus hoſtium periculum fore.
Nolle ominari,quæ nec Iupiter,nec Mars pater paſſuri ſint iis auſpiciis cõditæ vrbi accidere.Auen
tini,Sacriq; montis admonebat:vt vbi libertas parta eſſet paucis ante mẽſibus:eo` imperium illi-
batũ referrẽt:oſtẽderentq;,eandem indolem militibus Romanis poſt exactos decẽuiros eſſe,quę an-
te creatos fuerit:nec æquatis legibus iminutã virtutẽ populi Romani eſſe. Hæc vbi iter ſigna pedi
tũ dicta dedit:aduolat deinde ad eqtes.Agite iuuenes,inquit:pręſtate virtute peditẽ:vt honore atq;
ordine præſtatis.primo cõcurſu pedes mouit hoſtẽ:pulſum vos immiſſis equis exigite e` campo.nõ
ſuſtinebũt impetũ:& nunc cunctãtur magis,quàm reſiſtũt. Concitant equos:permittuntq; in ho-
ſtẽ pedeſtri iam turbatũ pugna:& perruptis ordinibus elati ad nouiſſimã aciem,pars libero ſpatio
circũuecti,iam fugã vndiq; capeſſentes pleroſq; à caſtris auertunt.prætereq́uitanteſq; abſterrent pe-
ditum acies,& cõſul ipſe,viſq; omnis belli fertur in caſtra,captiſq; cũ ingenti cæde maiore præda
potitur. Huius pugnæ fama perlata nõ in vrbẽ modo,ſed in Sabinos ad alterũ exercitũ,in vrbe læ
titia modo celebrata eſt:in caſtris animos militũ ad æmulandũ decus accẽdit. Iam Horatius eos ex
curſionibus ſufficiẽdo:præliiſq; leuibus experiũdo,aſſueſecerat ſibi potius fidere, quàm meminiſſe
ignominiæ decẽuirorũ ductu accęptę:paruaq; certamina in ſummã totius profecerãt ſpei.Nec ceſ
ſabãt Sabini feroces ab re priore anno bene geſta laceſſere atq; inſtare,rogitãtes quid latrocinii mo
do procurſantes pauci,recurrenteſq; tererent tẽpus?& in multa prælia,paruaq; carperẽt ſummam
vnius belli?quin illi cõgrederentur acies?inclinandamq; ſemel fortunæ rem darent?Ad id quod ſua
ſponte ſatis collectum animorum erat; indignitate etiam Romani accendebantur.iam alterum
exercitum

A exercitum victorem in vrbem rediturum:ſibi vltro per contumelias hoſtem inſultare.quando autem
ſe,ſi tum non ſint.pares hoſtibus fore? Vbi hæc fremere militem in caſtris conſul ſenſit:concione ad/
uocata, Quemadmodum,inquit,in Algido res geſta ſit,arbitror vos milites audiſſe.qualem liberi po
puli exercitum decuit eſſe,talis fuit.conſilio collegæ,virtute militum victoria parta eſt. Quod ad me
attinet:id cõſilii,animiq; habiturus ſum,quod vos milites mihi effeceritis.& trahi bellum ſalubriter,
& mature perfici poteſt.ſi trahendum eſt:ego vt in dies,ſpes,virtusq; veſtra creſcat,eadem qua inſtitui
diſciplina efficiam.ſi iam ſatis animi eſt:decerniq; placet:agite eum clamorem:qualem in aciem ſub/
laturi eſtis:tollite hic indicem voluntatis virtutisq; veſtrę. Poſtquã ingenti alacritate clamor eſt ſub/
latus:quod bene vertat,geſturum ſe illis morem,poſteroq; die in aciem deducturum,affirmat,reliquũ
diei apparandis armis conſumptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui Romanam aciem Sabini videre: &
ipſi iampridem auidi certaminis procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes ſibimet ambos exerci/
tus,veteris perpetuæq; alterum gloriæ,alterum nuper noua victoria elatum. Conſilio etiam Sabini vi
res adiuuere.nam cum æquaſſent aciem:duo extra ordinem millia,quæ in ſiniſtrum cornu Romano
rum in ipſo certamine impreſſionem facerent:tenuere.quæ vbi illatis ex tranſuerſo ſignis degrauabãt
propè circunuentum cornu: equites duarum legionum ſexcenti ferè ex equis deſiliunt: cedentibusq;
iam ſuis prouolant in primum:ſimulq; & hoſti ſe opponunt:& æquato primum periculo, pudore de/
inde animos peditum accendunt.verecundiæ erat:equitem ſuo,alienoq; marte pugnare:peditem ne
ad pedes quidem degreſſo equiti parem eſſe. Vadunt igitur in prælium ab ſua parte omiſſum:& locũ,
ex quo exceſſerant,repetunt:momentoq; nõ reſtituta modo pugna:ſed inclinatur etiã Sabinis cornu:
eques inter ordines peditum tectus ſe ad equos recipit:tranſuolat inde in partem alteram ſuis victo/
rię nuncius:ſimul & in hoſtes iam pauidos,quippe fuſo ſuę partis validiore cornu,impetum facit.nõ
aliorum eo prælio virtus magis enituit. Conſul prouidere omnia:laudare fortes:increpare, ſicubi ſe/
gnior pugna eſſet.caſtigati fortium ſtatim virorum opera edebant:tãtumq; hos pudor, quantũ alios
laudes excitabant. Redintegrato clamore vndiq; omnes connixi hoſtem auertunt:nec deinde Roma/
na vis ſuſtineri potuit. Sabini fuſi paſſim per agros caſtra hoſti ad prędam relinquunt.ibi non ſocio/
rum ſicut in Algido res,ſed ſuas Romanus populationibus agrorum amiſſas recipit. Gemina victo
ria duobus biſariam prælijs,parta,maligne ſenatus in vnum diem ſupplicationes cõſulum nomine
decreuit. populus iniuſſu & altero die frequens iit ſupplicatum.& hæc vaga,popularisq; ſupplicatio
ſtudiis propè celebratior fuit. Conſules ex compoſito eodem biduo ad vrbem acceſſere:ſenatumq; in
Martium campum euocauere. vbi cũ de rebus ab ſe geſtis agerent:queſti primores patrum : ſenatum
B inter milites dedita opera terroris cauſa haberi.itaq; inde conſules,ne criminationi locus eſſet,in pra/
ta Flaminia,vbi nunc ædes Apollinis eſt:(circum iam tum Appollinarem appellabant) auocaue/
re ſenatum.vbi cum ingenti cõſenſu patrum negaretur triumphus:L. Icilius tribunus plebis tulit ad
populum de triumpho conſulum:multis diſſuaſum prodeuntibus:maxime C. Claudio vociferante:
de patribus,non de hoſtibus conſules triumphare velle,gratiamq; pro priuato merito in tribunũ, nõ
pro virtute honorem peti.nunq̃ ante de triumpho per populum actum :ſemper æſtimationem, arbi/
triumq; eius honoris penes ſenatum fuiſſe:ne reges quidem maieſtatem ſummi ordinis imminuiſſe.
ne ita omnia tribuni poteſtatis ſuæ implerent:vt nullum publicum conſilium ſinerent eſſe.ita demũ
liberam ciuitatem fore:ita ęquatas leges:ſi ſua quiſq; iura ordo,ſuam maieſtatem teneat. in eandem
ſentẽtiam multa & à cæteris ſenioribus patrum cum eſſent dicta: omnes tribus eã rogationem accę/
perunt. Tum primum ſine authoritate ſenatus populi iuſſu triumphatum eſt. Hæc victoria tribuno/
rum,plebisq; propè in haud ſalubrem luxuriam vertit,conſpiratione inter tribunos facta,vt iidem tri
buni reficerentur &,quo ſua minus cupiditas emineret:conſulibus quoq; continuarent magiſtratũ.
conſenſum patrũ cauſabantur:quo per contumeliam conſulum iura plebis labefactata eſſent. quid
futurum,nondum firmatis legibus ſi nouos tribunos p factiones ſuas,conſules adorti eſſent? nõ enim
ſemper Valerios Horatiosq; conſules fore,qui libertati plebis ſuas opes poſtferrent. Forte quadam vti
li ad tempus,vt comitiis præeſſet,potiſſimum M. Duillio ſorte euenit;viro prudenti, & ex continua/
tione magiſtratus inuidiam imminentem cernenti.qui cum ex veteribus tribunis negaret vllius ſe ra/
tionem habiturum : pugnarentq; collegæ vt liberas tribus in ſuffragium mitteret:aut concederet ſor
tem comitiorum collegis,habituris è lege potius comitia:quàm ex voluntate patrum:iniecta contẽ/
tione Duillius cõſules ad ſubſellia accitos cum interrogaſſet,quid de comitiis cõſularibus in animo
haberent? reſpondiſſentq; ſe nouos conſules creaturos:authores popularis ſententiæ haud populares
nactus,in concionem cum iis proceſſit,vbi cum conſules producti ad populum, interrogatiq; , ſi eos
populus Romanus memor libertatis per illos receptę domi,memor militiæ, rerumq; geſtarum,con/
ſules iterum faceret:quidnã facturi eſſent? nihil ſententiæ ſuæ mutaſſent:collaudatis conſulibus,quod
pſeuerarent ad vltimum diſſimiles decemuirorũ eſſe,comitia habuit, & quinq; tribunis plebis crea/
tis,cum præ ſtudiis aperte petentium nouem tribunorum alii candidati tribus non explerent:conci/
lium dimiſit:nec deinde comitiorum cauſa habuit, ſatiſfactum legi aiebat: quæ numero nuſquam

C præfinito tribunis, modo vt relinquerentur, ſanciret: & ab iis, qui creati eſſent, cooptati collegas iuberet, recitabatq; rogationis carmen: in quo. Si tribunos plebis decem rogabo: ſi qui vos minus hodie decem tribunos plebis fecerint: hi tum vtiq; quos ſibi collegas cooptaſſent; vt illi legitimi eadem lege tribuni plebei ſint: vt illi, quos hodie tribunos plebei feceritis. Duillius cum ad vltimum perſeueraſſet, negando XV. tribunos plebis rempublicam habere poſſe: victa collegarum cupiditate, pariter patribus, plebiq; acceptus magiſtratu abiit. Noui tribuni plebis in cooptandis collegis patrum voluntatem fouerunt: duos etiam patricios, cõſularesq;, Sp. Tarpeium, & A. Aeternium cooptauere. Cõſules creati, Sp. Herminius, T. Virginius Cælimontanus, nihil magnopere ad patrum, aut plebis cauſam inclinati ocium domi ac foris habuere. L. Trebonius tribunus plebis infeſtus patribus, quod ſe ab iis in cooptandis tribunis fraude captum, proditumq; à collegis aiebat: rogationem tulit: vt qui plebem Romanam tribunos plebis rogaret: is vſq; eò rogaret: dum X tribunos plebis faceret. inſectandisq; patribus, vnde Aſpero etiam inditum eſt cognomen: tribunatum geſſit. Inde M. Geganius Macrinus, & C. Iulius conſules facti, conciones tribunorum aduerſus nobilium iuuentutem ortas, ſine inſectatione poteſtatis eius, conſeruata maieſtate patrum, ſedauere: plebem decreto ad bellum Volſcorum, & Aequorum delectu ſuſtinendo, rem ab ſeditionibus continuere: vrbano quoq; ocio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes, per diſcordias ciuiles externos tollere animos: cura pacis concordię quoq; inteſtinæ cauſa fuit. Sed alter ſemper ordo grauis alterius modeſtiæ erat. quieſcenti plebi ab iunioribus patrum iniuriæ fieri coeptæ. vbi tribuni auxilio humilioribus eſſent: in primis parum proderat: deinde ne ipſi quidem inuiolati erant. vtiq; poſtremis menſibus cum & per coitiones potentiorum iniuria fieret: & vis poteſtatis omnis aliquanto poſteriore anni parte languidior fermè eſſet: iamq; plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei, ſi ſimiles Icilio tribunos haberet: nomina tantum ſe biennio habuiſſe. Seniores contra patrum vt nimis feroces ſuos credere iuuenes eſſe: ita malle, ſi modus excedendus eſſet, ſuis q̃ aduerſariis ſupereſſe animos, adeo moderatio tuendæ libertatis, dum æquari velle ſimulando ita ſe quiſq; extollit, vt deprimat alium: ut difficili eſt: cauendoq; ne metuant homines, metuendos vltro ſe efficiunt: & iniuriam à nobis repulſam, tanq̃ aut facere aut pati neceſſe ſit: iniungimus aliis. T. Quintius Capitolinus quartum, & Agrippa Furius conſules inde facti, nec ſeditionem domi, nec foris bellum acceperunt: ſed imminebat vtrũq;. Iam non vltra diſcordia ciuiũ reprimi poterat: & tribunis, & plebe incitata in patres: cum dies alicui nobilium dicta nouis ſemper

D certaminibus conciones turbaret. Ad quarum primum ſtrepitum velut ſigno accepto arma cepere Aequi, ac Volſci: ſimul quod perſuaſerant iis duces cupidi prędarum: biennio ante delectum indictũ haberi non potuiſſe, abnuente iam plebe imperium. eo aduerſus ſe non eſſe miſſos exercitus. diſſolui licentia militandi morem: nec pro cõmuni iam patria Romam eſſe. quicquid iratum, ſimultatumq; cum externis fuerit, in ipſos verti. occæcatos lupos inteſtina rabie opprimendi occaſionẽ eſſe. Coniunctis exercitibus Latinum primũ agrum populati ſunt: deinde poſtquam ibi nemo vindex occurrebat: tum vero exultantibus belli authoribus, ad moenia ipſa Romæ populabundi regione portæ Eſquilinę acceſſere, vaſtationẽ agrorum vrbi per contumeliam oſtentantes. vnde poſtquã inulti prædam præ ſe agentes retro ad Corbionem agmine iere: Quintius conſul ad concionem populum vocauit. ibi in hanc ſententiã locutũ accipio. Etſi mihi nullius noxæ conſcius Quirites ſum: tamen cum pudore ſummo in concionem veſtram proceſſi: hoc vos ſcire: hoc poſteris memoriæ traditum iri: Æquos, & Volſcos vix Hernicis modo pares, T. Quintio quartum conſule ad moenia vrbis Romæ impune armatos veniſſe. hanc ego ignominiam (quanquam iamdiu ita viuitur: is ſtatus rerum eſt: vt nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſſimum imminere anno ſciſſem: vel exilio, vel morte, ſi alia fuga honoris non eſſet: vitaſſem. Ergo ſi arma illa viros habuiſſent, quæ in portis fuere noſtris: capi Roma me cõſule potuit! ſatis honorum, ſatis ſuperq; vitæ erat: mori conſulem tertium oportuit. Quẽ tandẽ ignauiſſimi hoſtium contempſere! nos conſules! an vos Quirites! ſi culpa in nobis eſt: auferte imperium indignis: &, ſi id parum eſt, inſuper poenas expetite. ſi in vobis: nemo deorum, nec hominum ſit, qui veſtra puniat peccata Quirites: voſmet tantum eorum poeniteat. Non illi veſtram ignauiam cõtempſere: nec ſuæ virtuti confiſi ſunt: quippe toties fuſi, fugatiq;, caſtris exuti, agro mulctati, ſub iugum miſſi, & ſe, & vos nouere. diſcordia ordinum eſt venenũ vrbis huius: patrum ac plebis certamina. dum nec nobis imperii, nec vobis libertatis eſt modus: dum tędet vos patriciorum, nos plebeiorum magiſtratuum: ſuſtulere illi animos. Prò deũm fidẽ; quid vobis vultis! tribunos plebis cõcupiſtis: concordiæ cauſa cõceſſimus. decemuiros deſyderaſtis: creari paſſi ſumus decemuirorum vos pertæſum eſt: coegimus abire magiſtratu: manente in eoſdem priuatos ira veſtra, mori, atq; exulare nobiliſſimos viros, honoratiſſimoſq; paſſi ſumus. tribunos plebis creare iterum voluiſtis: creaſtis. conſules facere veſtrarũ partium, etſi patribus uidebamus iniquum: patritiũ quoq; magiſtratum plebi donum fieri uidimus. auxilium tribunitium, prouocationem ad populum, ſcita plebis iniuncta patribus ſub titulo ęquandarum legũ, noſtra iura oppreſſa tulimus: & ferimus. Qui finis erit diſcordiarum! ecquando unam urbem habere! ecquando cõmunem hanc eſſe patriam licebit! Victi nos æquiore animo quieſcimus, q̃

vos

A vos victores. ſatis'ne eſt, nobis vos metuẽdos eſſe? Aduerſus nos Auentinum capitur: aduerſus nos Sacer occupatur mons. Eſquilias quidem ab hoſte propè captas: & ſcandentẽ in aggerẽ Volſcum hoſtẽ nemo ſubmouit. in nos viri, in nos armati eſtis. Agitedum, vbi hic curiam circũſederitis: & forum infeſtum feceritis: & carcerem impleueritis principibus: iiſdem iſtis ferocibus animis egredimini extra portam Eſquilinam, aut ſi ne hoc quidem audetis: ex muris viſite agros veſtros ferro, igniq; vaſtatos: prædam abigi: fumare incenſa paſſim tecta. At enim communis res per hæc loco eſt peiore. ager vritur: vrbs obſidetur: belli gloria penès hoſtes eſt. Quid tãdem priuatæ res veſtræ quo in ſtatu ſunt? iam vnicuiq; ex agris ſua damna nunciabuntur. quid eſt tandem domi, vnde ea expleatis? tribuni vobis amiſſa reddent, ac reſtituent? vocis, verborumq; quantum voletis, ingerent, & criminum in principes, & legũ aliarum ſuper alias, & concionum: ſed ex illis concionibus nunquam veſtrum quiſquam re, fortunaq; domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad coniugem, & liberos, præter odia, offenſiones, ſimultates publicas, priuataſq;? à quibus ſemper non veſtra virtute, innocentiaq;, ſed auxilio alieno tuti ſitis. At hercules cum ſtipendia nobis conſulibus, non tribunis ducibus, & in caſtris, non in foro faciebatis: & in acie veſtrum clamorem hoſtes, non in concione patres Romani horrebant: præda parta, agro ex hoſte capto, pleni fortunarum gloriæq; ſimul publicæ, ſimul priuatæ, triumphantes domum ad penates redibatis, nunc oneratum veſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi concionibus: & in foro viuite: ſequitur vos neceſſitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Æquos, & Volſcos proficiſci? ante portas eſt bellum. ſi inde non pellitur: iam intra mœnia erit: & arcem, & Capitolium ſcandet: & in domos veſtras vos proſequetur. Biennio ante ſenatus delectum haberi, & educi exercitum in Algidum iuſſit. ſedemus deſides domi, mulierum ritu inter nos altercantes, præſenti pace læti: nec cernentes ex ocio illo breui multiplex bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio: ſed me vera, pro gratis loqui, & ſi meum ingenium non moneret, neceſſitas cogit, vellem equidem vobis placere Quirites: ſed multo malo vos ſaluos eſſe: qualicunq; erga me animo futuri eſtis. Natura hoc ita comparatũ eſt: vt qui apud multitudinem ſua cauſa loquitur: gratior eo ſit, cuius mens nihil præter publicum cõmodum videt. niſi forte aſſentatores publicos, plebicolas iſtos, qui vos nec in armis, nec in ocio eſſe ſinunt: veſtra vos cauſa incitare, & ſtimulare putatis, concitati aut honori, aut quæſtui illis eſtis, & quia in concordia ordinum nullos ſe vſquam eſſe vident: malæ rei ſe, quàm nullius, turbarum ac ſeditionũ duces eſſe volunt. Quarum rerum ſi vos tędium tandem capere poteſt: & patrum, veſtroſq; antiquos mores vultis pro his nouis ſumere: nulla ſupplicia recuſo: niſi paucis diebus hos populatores agrorũ noſtrorum fuſos, fugatoſq; caſtris exuero: & à portis noſtris, mœnibuſq; ad illorum vrbes hunc belli
B terrorem, quo nunc vos attoniti eſtis: tranſtulero. Raro aliàs tribuni popularis oratio acceptior plebi: quàm tunc ſeueriſſimi conſulis fuit. Iuuentus quoq;, quæ inter tales metus detrectationem militiæ, telum acerrimum aduerſus patres habere ſolita erat: bellum, & arma ſpectabat. & agreſtiũ fuga, ſpoliatiq; in agris, & vulnerati fœdiora iis, quæ ſubiiciebantur oculis, nunciantes, totam vrbem ira impleuere. In ſenatum vbi ventum eſt: ibi vero in Quintium omnes verſi, vt vnum vindicem maieſtatis Romanæ intueri: & primores patrum dignam dicere concionem imperio conſulari, dignam tot conſulatibus anteactis, dignam vita omni plena honorum ſæpe geſtorum, ſæpius meritorum. alios conſules aut per proditionem dignitatis patrum plebi adulatos: aut acerbe tuendo iura ordinis aſperiorem domando multitudinem feciſſe: T. Quintium orationem memorẽ maieſtatis patrum, concordięq; ordinum, & temporum in primis habuiſſe. orare eum, collegamq;: vt capeſſerent rempublicam. orare tribunos: vt vno animo cum conſulibus bellum ab vrbe, ac mœnibus propulſari vellent: plebemq; obedientem in re tam trepida patribus præberent. appellare tribunos communem patriam: auxiliumq; eorum implorare, vaſtatis agris, vrbe propè oppugnata. Conſenſu omnium delectus decernitur: haberturq;. Conſules cum in concione pronunciaſſent, tempus non eſſe cauſas cognoſcendi: omnes iuniores poſtero die prima luce in campo Martio adeſſent: cognoſcendis cauſis eorum, qui nomina non dediſſent, bello perfecto ſe daturos tempus: pro deſertore futurum, cuius non probaſſent cauſam, omnis iuuentus affuit poſtero die. cohortes ſibi quæq; centuriones legerunt: bini ſenatores ſingulis cohortibus præpoſiti. Hæc omnia adeo mature perfecta accępimus: vt ſigna eo ipſo die à quæſtoribus ex ærario prompta, delataq; in campum, quarta diei hora mota ex campo ſint: exercituſq; nouus, paucis cohortibus veterũ militum voluntate ſequẽtibus, manſerit ad decimum lapidem. inſequens dies hoſtem in conſpectum dedit: caſtraq; ad Corbionem caſtris ſunt cõiuncta. tertio die cum ira Romanos, illos, cum toties rebellaſſent, cõſciẽtia culpæ, ac deſperatio irritaret: mora dimicandi nulla eſt facta. In exercitu Romano cum duo conſules eſſent poteſtate pari: quod ſaluberrimum in adminiſtratiõe magnarum rerum eſt: ſumma imperii concedente Agrippa penes collegam erat: & prælatus illi facilitati ſummittentis ſe comiter reſpondebat, cõmunicando conſilia, laudeſq;, & æquando imparem ſibi. In acie Quintius dextrum cornu, Agrippa ſiniſtrũ tenuit: Sp. Poſthumio Albo legato datur media acies tuẽda; legatum alterum P. Sulpitium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregie pugnauere, haud ſegniter reſiſtentibus Volſcis. P. Sulpitius per mediam hoſtium aciem cum equitatu perrupit.

C vnde cum eadem reuerti poſſet ad ſuos, priuſq̃ hoſtis turbatos ordines reficeret: terga impugnare, hoſtium ſatius viſum eſt. momentoq; temporis in auerſam incurſando aciem ancipiti terrore diſſipaſſet hoſtes: ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorum, & Aequorum exceptum aliquandiu tenuiſſent. Ibi vero Sulpitius negare cunctandi tempus eſſe, circũuentos, intercluſoſq; ab ſuis vociferans, ni equeſtre prælium connixi omni vi perficerent: nec fugare equitẽ integrum ſatis eſſe. cõficerent equos, viroſq;, nequis reueheretur inde ad prælium: aut integraret pugnam. non poſſe illos reſiſtere ſibi: quibus conferta peditum acies ceſſiſſet. Haud ſurdis auribus dicta. impreſſione vna totum equitatum fudere: magnam vim ex equis præcipitauere: ipſos, equoſq; ſpiculis confodere. Is finis pugnæ equeſtris fuit. Tunc adorti peditum aciem, nuncios ad conſules rei geſtæ mittunt, vbi iam inclinabatur hoſtiũ acies, nuncius deinde & vincentibus Romanis animos auxit: & referentes gradum perculit Æquos. In media primum acie vinci cœpti: qua permiſſus equitatus turbauerat ordines. ſiniſtrum deinde cornu ab Quintio conſule pelli cœptum. in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa ætate, viribuſq; ferox cum omni parte pugnæ melius rem geri, quàm apud ſe videret: accepta ſigna ab ſigniferis ipſe inferre quædam iacere etiam in confertos hoſtes cœpit. cuius ignominiæ metu concitati milites inuaſere hoſtem. ita æquata ex omni parte victoria eſt. Nuncius tum à Quintio venit: victorem iam ſe imminere hoſtium caſtris: nolle irrumpere antequàm ſciat debellatum & in ſiniſtro cornu eſſe. ſi iam fudiſſet hoſtes: conferret ad ſe ſigna: vt ſimul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cũ mutua gratulatione ad victorem collegam: caſtraq; hoſtium venit. ibi paucis defendentibus, momentoq; fuſis, ſine certamine in munitiones irrumpũt: prædaq; ingenti compotem exercitum, ſuis etiam rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amiſſæ erant: reducunt. Triumphum nec ipſos poſtulaſſe, nec delatum iis ab ſenatu, accipio: nec traditur cauſa ſpreti, aut non ſperati honoris. ego quantum in tanto interuallo tẽporum conijcio: cum Valerio, atq; Horatio conſulibus, qui præter Volſcos, & Æquos Sabini etiam belli perfecti gloriam pepererant: negatus ab ſenatu triumphus eſſet: verecũdiæ fuit pro parte dimidia rerum conſulibus petere triumphum: ne, etiam ſi impetraſſent, magis hominum ratio, q̃ meritorum habita videretur. Victoriam honeſtam ex hoſtibus partam turpe domi de finibus ſociorum iudicium populi deformauit. Aricini, atq; Ardeates de ambiguo agro cum ſæpe bello certaſſent: multis inuicem cladibus feſſi iudicem populũ Romanum cœpere. Cũ ad cauſam orandam veniſſent:

D concilio populi à magiſtratibus dato, magna contentione actum. iamq; editis teſtibus cum tribus vocari, & populum inire ſuffragium oporteret: cõſurgit P. Scaptius de plebe magno natu. Et, ſi licet, inquit, conſules de repub. dicere: errare ego populum in hac cauſa non patiar. Cum vt vanum eum negarent conſules audiendum eſſe: vociferãtemq; prodi publicam cauſam, ſummoueri iuſſiſſent: tribunos appellat. Tribuni, vt fere ſemper reguntur à multitudine magis, q̃ regunt: dedere cupide audiendi plebi vt quæ vellet, Scaptius diceret. Ibi infit: annum ſe tertium & octogeſimum agere: & in eo agro, de quo agitur, militaſſe non iuuenem, ſed viceſima iam ſtipendia merentem: cum ad Coriolos ſit bellatũ. eo ſe rem vetuſtate obliteratam, cæterum ſuæ memoriæ infixam afferre. agrũ, de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuiſſe: captiſq; Coriolis iure belli publicum populi Romani factum. mirari ſe: quonam more Ardeates, Aricinìq;, cuius agri ius nunq̃ vſurpauerint incolumi Coriolana re: eum ſe à populo Romano, quem pro domino iudicem fecerint: intercepturos ſperent. Sibi exiguum vitæ tẽpus ſupereſſe: non potuiſſe ſe tamen inducere in animum, quin quem agrum miles pro parte virili manu cœpiſſet: eum ſenex quoq; voce, qua vna poſſet, vindicaret. magnopere ſe ſuadere populo: ne inutili pudore ſuam ipſe cauſam dãnaret. Conſules cum Scaptium non ſilentio modo, ſed cum aſſenſu etiã audiri animaduertiſſent: deos, homineſq; teſtantes flagitium ingens fieri, patrum primores acceſſunt. cum his circumire tribunos: orare: ne peſſimum facinus peiore exemplo admitterent iudices, in ſuam rem litem vertendo: cum præſertim, etiam ſi fas ſit curam emolumenti ſui iudicii eſſe: nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur: quantum amittatur alienandis iniuria ſociorum animis. nam famæ quidem: ac fidei damna maiora eſſe, q̃ quæ æſtimari poſſent. Hoc legatos referre domum! hoc vulgari! hoc ſocios audire! hoc hoſtes! quo cum dolore hos! quo cum gaudio illos! Scaptio ne hoc cõcionali ſeni aſſignaturos putarent finitimos populos! clarum hoc fore imagine Scaptii! populum Romanum quadruplatoris, & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. quem enim hoc priuatæ rei iudicem feciſſe: vt ſibi controuerſioſam adiudicaret rem! Scaptium ipſum id quidem, etſi præmortui iam ſit pudoris, non facturum. Hæc conſules, hæc patres vociferantur. ſed plus cupiditas, & author cupiditatis Scaptius valet. vocatę tribus iudicauerũt agrum publicum populi Romani eſſe. nec abnuitur ita fuiſſe, ſi ad iudices alios itum foret. nunc haud ſanè quicquam cauſæ bono leuatur dedecus iudicii. idq; non Aricinis, Ardeatibuſq;, quàm patribus Romanis, fœdius atq; acerbius viſum. Reliquum anni quietum ab vrbanis motibus, & ab externis manſit.

Decadis

EOS ſecuti M. Genutius, & P. Curiatius conſules. Fuit annus domi, foriſq; infeſtus. nam anni principio & de cõnubio patrum & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationem promulgauit: qua cõtaminari ſanguinem ſuum patres, confundiq; iura gentium rebantur: & mentio primo ſenſim illata à tribunis, vt alterum ex plebe cõſulem liceret fieri: eò proceſſit deinde: vt rogationem nouem tribuni promulgarent: vt populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de patribus vellet, conſules faciendi. Id vero ſi fieret: non vulgari modo cum infimis, ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperium credebant. Lęti ergo audiere patres: Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati deſciſſe: & Veiẽtes depopulatos extrema agri Romani: & Volſcos, Æquoſq; ob communitã Verruginem fremere. adeo vel infelix bellum ignominioſæ paci præferebant. His itaq; in maius etiam acceptis, vt inter ſtrepitum tot bellorũ conticeſcerent actiones tribuniciæ: delectus haberi, bellum, armaq; ui ſumma apparari iubent: ſi quo intentius poſſit, quàm T. Quintio cõſule, apparatũ ſit. Tũ C. Canuleius pauca i ſenatu vociferatus: nequicquam territando conſules auertere plebem à cura nouarum legum: nunquam eos ſe viuo delectum habituros, antequàm ea, quæ promulgata ab ſe: collegiſq; eſſent: plebes ſciuiſſet, confeſtim ad concionem aduocauit. Eodem tempore & conſules ſenatum in tribunum:, & tribunus populum in conſules incitabat. Negabãt conſules iam vltra ferri poſſe furores tribunicios. vẽtum iam ad finem eſſe: domi plus belli cõcitari, quàm foris, id adeo non plebis, quàm patrum, neq; tribunorum magis, quàm conſulum culpa accidere. cuius rei præmium ſit in ciuitate: eam maximis ſemper auctibus creſcere: ſic pace bonos, ſic bello fieri. maximum Romæ præmium ſeditionem eſſe: id & ſingulis vniuerſiſq; ſemper honori fuiſſe, Reminiſcerentur quam maieſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent, quam liberis tradituri eſſent: & quẽadmodum plebs gloriari poſſet auctiorem, ampliorem q; eſſe. finem ergo non fieri, nec futurum: donec quàm felices ſeditiones, tam honorati ſeditionum authores eſſent. Quas, quantaſq; res C. Canuleium aggreſſum? colluuione gentium perturbationem auſpiciorum publicorum, priuatorumq; afferre: nequid ſynceri, nequid incontaminati ſit: vt diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam, nec ſuos

B nouerit. quam enim aliam vim connubia promiſcua habere: niſi vt ferarum propè ritu vulgentur cõcubitus plebis, patrumq;? vt qui natus ſit: ignoret cuius ſanguinis, quorum ſacrorum ſit: dimidius patrum ſit, dimidius plebis, ne ſecum quidem ipſe concors. Parum id videri: quod omnia diuina, humanaq; turbentur: iam ad conſulatum vulgi turbatores accingi: & primo, vt alter conſul ex plebe fieret, id modo ſermonibus tentaſſe: nũc rogari: vt, ſeu ex patribus, ſeu ex plebe velit, populus conſules creet: & creaturos haud dubie ex plebe ſeditioſiſſimum quenq;. Canuleios igitur, Iciliosq; couſules fore, ne id Iupiter optimus maximus fineret: regiæ maieſtatis imperium eò recidere. & ſe millies morituros potius; q̃ vt tantum dedecoris admitti patiantur. certum habere: maiores quoq;, ſi diuinaſſent, concedendo omnia non mitiorem in ſe plebem, ſed aſperiorem, alia ex aliis iniquiora poſtulando, cum prima impetraſſet, futuram: primo quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius, quàm eas leges ſibi imponi paterentur. quia tum conceſſum ſit de tribunis: iterum conceſſum eſſe. Finem non fieri poſſe, in eadem ciuitate tribunos plebis, & patres eſſe: aut hunc ordinem, aut illum magiſtratum tollendum eſſe: potiusq; ſero, q̃ nunquam obuiam eundum audaciæ, temeritatiq;. illi ne vt impune primo diſcordias ſerentes, concitent finitima bella, deinde aduerſus ea quæ concitauerint, armari ciuitatem defendiq; prohibeant? & cum hoſtes tantumnon acceſſerint, exercitus conſcribi aduerſus hoſtes non patiantur? Sed audeat Canuleius in ſenatu proloqui, ſe, niſi ſuas leges tanquam victoris patres accipi ſinant, delectum haberi prohibiturum, quid eſſe aliud: quàm minari ſe proditurum patriam? oppugnari, atq; capi paſſurum? quid eam vocem animorum, non plebi Romanę, ſed Volſcis, & Æquis, & Veientibus allaturam? nónne Canuleio duce ſe ſperaturos Capitolium, atq; arcem ſcandere poſſe: ſi patribus tribuni cum iure, ac maieſtate adempta, animos etiam eripuerint? Conſules paratos eſſe duces prius aduerſus ſcelus ciuium, quàm aduerſus hoſtium arma. Cum maxime hæc in ſenatu agerentur, Canuleius pro legibus ſuis, & aduerſus conſules ita diſſeruit. Quantopere vos Quirites cõtemnerent patres: q̃ indignos ducerent, qui vna ſecum vrbe intra eadem mœnia viueretis: ſæpe equidem & ante videor animaduertiſſe: nũc tamen maxime: quod adeo atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt, quibus quid aliud, q̃ admonemus ciues nos eorum eſſe? etſi non eaſdem opes habere, eandem tamen patriam incolere? Altera connubium petimus: quod finitimis, externiſq; dari ſolet. nos quidem ciuitatem: quę plus quàm connubium eſt: hoſtibus etiam victis, dedimus. Altera nihil noui ferimus: ſed id, quod populi eſt: repetimus, atq; vſurpamus: vt quibus velit populus Romanus honores mandet. Quid tandẽ eſt, cur cœlum ac terras miſceant? cur in me impetus modo penę in ſenatu ſit factus? negent ſe manu-

C bus temperaturos? violaturoſq; denuncient ſacroſanctam poteſtatem? Si populo Romano liberum
ſuffragium datur: vt quibus velit: conſulatum mandet: & non præciditur ſpes plebeio quoq;, ſi dignus
ſummo honore erit, adipiſcendi ſummi honoris: ſtare vrbs hæc non poterit? de imperio actum eſt? Et
perinde hoc valet: plebeius ne conſul fiat: tanquam ſeruum, aut libertinum aliquis conſulem futurum
dicat. Ecquid ſentitis in quanto contẽptu viuatis? Lucis vobis huius partem, ſi liceat, adimant. quod
ſpiratis: quod vocem mittitis: quod formas hominum habetis, indignantur, quinetiam (ſi diis pla-
cet) nefas aiunt eſſe conſulem plebeium fieri. Obſecro vos, ſi non ad faſtos, nõ ad commentarios põtifi
cum admittimur: ne ea quidem ſcimus, quæ omnes peregrini etiam ſciunt: conſules in locum regum
ſucceſſiſſe, nec aut iuris, aut maieſtatis quicquam habere, quod nõ in regibus ante fuerit: en vnquam
creditis fando auditum eſſe: Numam Pompilium non modo non patricium, ſed ne ciuem quidẽ Ro
manum, ex Sabino agro accitum, populi iuſſu, patribus authoribus Romę regnaſſe? L. deinde Tarqui
nium non modo Romanæ, ſed ne Italicæ quidem gẽtis, Demarati Corinthii filium, incolam ab Tar-
quiniis: viuis liberis Anci, Regem factum? Seruium Tullium poſt hũc captiua Corniculana natum,
patre nullo, matre ſerua, ingenio & virtute regnum tenuiſſe? quid enim de T. Tatio Sabino dicam? quẽ
ipſe Romulus parens vrbis in ſocietatem regni accępit? Ergo dum nullum faſtiditur genus, in quo
eniteret virtus: creuit imperium Romanum. pœniteat nunc vos plebeii conſulis: cum maiores no-
ſtri aduenas reges non faſtidierint: & ne regibus quidem exactis clauſa vrbs fuerit peregrinæ virtuti.
Claudiam certe gentem poſt reges exactos ex Sabinis nõ in ciuitatem modo accępimus, ſed etiam in
patriciorum numerum. Ex peregrinóne patricius, deinde conſul fiat? ciuis Romanus ſi ſit ex plebe,
præciſa conſulatus ſpes erit? Vtrum tandem non credimus fieri poſſe, vt vir fortis, ac ſtrenuus, pace bel
loq; bonum ex plebe, ſit Numæ, L. Tarquinio, Seruio Tullio ſimilis? an ne ſi ſit quidem, ad gubernacu-
la reipu. accedere eum patiemur? potiuſq; decemuiris teterrimis mortalium, qui rum omnes ex patri-
bus erant: q̃ optimis regum nouis hominibus ſimiles cõſules ſumus habituri? At enim nemo poſt re-
ges exactos de plebe conſul fuit. Quid poſtea? nullá ne res noua inſtitui debet? & quod nondum eſt fa-
ctum: multa enim nondum ſunt facta in nouo populo: ea ne ſi vtilia quidem ſint, fieri oportet? Ponti-
fices, augures Romulo regnante nulli erant: ab Numa Pompilio creati ſunt. cenſus in ciuitate, & de-
ſcriptio centuriarum, claſſiumq; non erat: ab Seruilio Tullio eſt facta. cõſules nunquam fuerant: regi-
bus exactis creati ſunt. dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat: apud patres eſſe cœpit. tribuni ple
D bis, ædiles, quæſtores nulli erant: inſtitutum eſt vt fierent. decemuiros legibus ſcribendis intra decem
hos annos & creauimus: & è republica ſuſtulimus. Quis dubitat, quin in æternum vrbe condita, & in
immenſum creſcente, noua imperia, ſacerdotia, iura gentium, hominumq; inſtruantur? Hoc ipſum,
ne connubium patribus cum plebe eſſet: non decemuiri tulerunt paucis his annis peſſimo exemplo,
cum ſumma iniuria plebis? an eſſe vlla maior, aut inſignior contumelia poteſt: q̃ partem ciuitatis ve-
lut contaminatam indignam connubio haberi? quid eſt aliud, q̃ exilium intra eadem mœnia, quàm
relegationem pati? ne affinitatibus, ne propinquitatibus immiſceamur? Cauent ne ſocietur ſanguis.
quid, hoc ſi polluit nobilitatem iſtam veſtram: quam pleriq; oriundi ex Albanis & Sabinis, non gene-
re, nec ſanguine, ſed per cooptationem ĩ patres, habetis, aut ab regibus lecti, aut poſt reges exactos iuſ-
ſu populi: ſynceram ſeruare priuatis conſiliis non poteratis, nec ducendo ex plebe, neq; veſtras filias, ſo-
roreſq; etiam, enubere ſinendo è patribus? Nemo plebeius patriciæ virgini vim afferret: patriciorum
iſta libido eſt: nemo inuitum pactionem nuptialem quenquam facere coëgiſſet. verumenimuero lege
id prohiberi, & connubium tolli patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt. cur enim non
confertis: ne ſit connubium diuitibus ac pauperibus? Quod priuatorum conſiliorum vbiq; ſemper fu-
it: vt in quam cuiq; fœminæ conueniſſet domum, nuberet: ex qua pactus eſſet vir domo, in matrimo-
nium duceret: id vos ſub legis ſuperbiſſimæ vincula conticitis: qua dirimatis ſocietatẽ ciuilem: duaſq;
ex vna ciuitate faciatis. Cur non ſancitis, ne vicinus patricio ſit plebeius? ne eodem itinere eat? ne idẽ
conuiuium ineat? ne in foro eodem conſiſtat? quid enim in re eſt aliud, ſi plebeiam patricius duxerit? ſi
patriciam plebeius? quid iuris tandem mutatur? nempe patrem ſequuntur liberi. nec, quod nos ex cõ-
nubio veſtro petamus, quicquam eſt: præterq̃ vt hominum, vt ciuiũ numero ſimus. nec vos (niſi in cõ
tumeliam, ignominiamq; noſtram certare iuuat) quod contendatis, quicquam eſt. Deniq;, vtrum tan
dem populi Romani: an veſtrum ſummum imperium eſt? regibus exactis vtrum vobis dominatio, an
omnibus æqua libertas parta eſt? Oportet licere populo Romano, ſi velit, iubere legem. an vt quæq;
rogatio promulgata erit: vos delectum pro pœna decernetis? & ſimul ego tribunus vocare tribus in
ſuffragium cœpero: tu ſtatim conſul ſacramento iuniores adiges? & in caſtra educes? & minaberis ple
bi? minaberis tribuno? Quid? ſi non quantum iſtæ minæ aduerſus plebis conſenſum valerent, bis iam
experti eſſetis? ſcilicet quia nobis conſultum volebatis, certamine abſtinuiſtis? an ideo non eſt dimica-
tum: quod quæ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec nunc erit certamen Quirites. animos veſtros
illi tentabunt ſemper: vires non experientur. Itaq; ad bella iſta, ſeu falſa, ſeu vera ſunt: conſules parata
vobis plebs eſt: ſi connubiis redditis, vnam hanc ciuitatem tandem facitis: ſi coaleſcere, ſi iungi, miſce

tiq;

A riq; vobis priuatis neceſſitudinibus poſſunt: ſi ſpes, ſi aditus ad honores viris ſtrenuis, & fortibus datur:
ſi in conſortio, ſi in ſocietate reipublicæ eſſe: ſi, quod æquæ libertatis eſt, inuicem annuis magiſtratibus
parere, atq; imperitare licet. Si hæc impediet aliquis: ferte ſermonibus, & multiplicate fama bella. nemo
eſt nomen daturus: nemo arma capturus: nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis: cum quibus nec
in re publica honorum, nec in priuata connubii ſocietas eſt. Cum in concionem & conſules proceſſiſ-
ſent: & res à perpetuis orationibus in altercationem vertiſſet: interroganti tribuno, cur plebeium con-
ſulem fieri non oporteret? vt fortaſſe vere, ſic parum vtiliter in præſens certamen reſpondit: quod ne-
mo plebeius auſpicia haberet, ideoq; decem uiros cõnubium diremiſſe: ne incerta prole auſpicia turba-
rentur. Plebes ad id maxime indignatione exarſit: quod auſpicari tãquam inuiſi diis immortalibus ne-
garentur poſſe. Nec ante finis contentionum fuit: cum & tribunum acerrimum authorem plebs nacta
eſſet: & ipſa cum eo pertinacia certaret: quàm victi tandem patres vt de connubio ferretur, conſenſere:
ita maxime rati contentionem de plebeis cõſulibus tribunos aut totam depoſituros, aut poſt bellum
dilaturos eſſe: contentamq; interim connubio plebem paratam delectui fore. Cum Canuleius victo-
ria de patribus, & plebis fauore ingens eſſet: accenſi alii tribuni ad certamen, protogatione ſua ſumma
vi pugnant: & creſcente in dies fama belli, delectum impediunt. Conſules, cum per ſenatum, intercedẽ-
tibus tribunis, nihil agi poſſet: conſilia principum domi habebant. apparebat, aut hoſtibus, aut ciui-
bus de victoria concedendum eſſe. Soli ex conſularibus Valerius, atq; Horatius non intererant conſi-
liis C. Claudii ſententia conſules armabat in tribunos: Quintiorum, Cincinnatiq;, & Capitolini ſen-
tentiæ abhorrebant à cæde, violandisq;, quos fœdere icto cum plebe ſacroſanctos accepiſſent. Per hęc
conſilia eò deducta res eſt: vt tribunos militũ conſulari poteſtate promiſcue ex patribus, ac plebe crea-
ri ſinerent, de conſulibus creandis nihil mutaretur. eoq; contenti tribuni, contenta plebs fuit. Comi-
tia tribunis conſulari poteſtate tribus creandis indicuntur. quibus indictis, extemplo quicunq; aliqd
ſeditioſe dixerat, aut fecerat: quàm maxime tribunicii & prehenſare homines, & concurſare toto foro
candidati cœpere: vt patricios deſperatio primo irritata plebe adipiſcẽdi honoris, deinde indignatio,
ſi cum his gerendus eſſet honos, deterreret, poſtremo coacti tamen à primoribus, petiere: ne ceſſiſſe poſ-
ſeſſione reipub. viderentur. Euentus eorum comitiorum docuit: alios animos in contentione liberta-
tis, dignitatisq;, alios ſecundum depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe. tribunos enim omnes pa-
tricios creauit populus, contentus eo: quod ratio habita plebeiorum eſſet. Hanc modeſtiam, æquita-
temq;, & altitudinem animi vbi nunc in vno inueneris: quæ tum populi vniuerſi fuit? Anno trecente-
B ſimo decimo quàm vrbs Roma condita erat: primum tribuni militum pro conſulibus magiſtratum
ineunt, A. Sempronius Atratinus, L. Atilius, T. Cæcilius. quorum in magiſtratu concordia domi, pa-
cem etiam foris præbuit. Sũt, qui propter adiectum Æquorum, Volſcorumq; bello, & Ardeatium de-
fectioni Veiens bellum, quia duo conſules obire tot ſimul bella nequirent: tribunos militum tres crea-
tos dicant, ſine mentione promulgatæ legis de conſulibus creandis ex plebe: & imperio, & inſignibus
conſularibus vſos. Non tamen pro firmato iam ſtetit magiſtratus eius ius: quia tertio menſe q̃ inie-
runt, augurum decreto, perinde ac vitio creati honore abiere: quod Cn. Curiatius, qui comitiis eorum
præfuerat, parum recte tabernaculum cepiſſet. Legati ab Ardeatibus Romam venerunt, ita de iniuria
querentes: vt ſi demeretur ea, in fœdere atq; amicitia manſuros reſtituto agro appareret. Ab ſenatu re-
ſponſum eſt: iudicium populi reſcindi ab ſenatu non poſſe, præterquàm quod nullo nec exemplo, nec
iure fieret, concordiæ etiam ordinum cauſa. ſi Ardeates ſua tempora expectare velint: arbitriumq; ſena-
tui leuandæ iniuriæ ſuæ permittant: fore, vt poſtmodum gaudeant ſe iræ moderatos: ſciantq; patribus
æque curæ fuiſſe, ne qua iniuria in eos oriretur: ac ne orta, diuturna eſſet. Ita legati, cum ſe rem integrã
relaturos dixiſſent: comiter dimiſſi. Patricii, cum ſine curuli magiſtratu reſpublica eſſet: coiere: & inter-
regem creauere. contentio, conſulésne, an tribuni militum crearẽtur, in interregno rem dies complures
tenuit. Interrex, ac ſenatus conſulum comitia: tribuni plebis, & plebs tribunorum militum vt habean-
tur: tendunt. Vicerunt patres: quia & plebs patricus ſeu hunc, ſeu illum delatura honorem, fruſtra cer-
tare ſuperſedit: & principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio ſua: q̃ quibus vt
indigni præterirentur. tribuni quoq; plebis certamen ſine effectu in beneficio apud primores patrum
reliquere. T. Quintius Barbatus interrex conſules creat, L. Papyrium Mugilanum, L. Semproniũ Atra-
tinum. His conſulibus cum Ardeatibus fœdus renouatum eſt. Idq; monumenti eſt, conſules eos illo
anno fuiſſe: qui neq; in annalibus priſcis, neq; in libris magiſtratuum inueniuntur. credo, quod tribu-
ni militum initio anni fuerunt: eo, perinde ac ſi totum annum in imperio fuerint, ſuffectis his conſu-
libus, prætermiſſa nomina conſulum ..um. Licinius Macer author eſt & in fœdere Ardeatino, & in
linteis libris ad Monetæ inuentos. Et foris, cum tot terrores à finitimis oſtentati eſſent: & domi ocium
fuit. Hunc annum, ſeu tribunos modo, ſeu tribunis ſuffectos conſules quoq; habuit: ſequitur annus
haud dubiis conſulibus, M. Geganio Macrino iterum. T. Quintio Capitolino quintum couſule.
Idem hic annus cenſuræ initium fuit, rei à parua origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta
eſt: vt morum, diſciplinæ Romanæ penes eam regimen, ſenatus equitumq; centuriæ, decoris dedeco-

C tiſq; diſcrimen ſub ditione eius magiſtratus, publicorum ius, priuatorumq; locorum, vectigalia
populi Romani ſub nutu, atq; arbitrio eſſent. ortum autem initium rei eſt, quod populo per multos
annos incenſo neq; differri cenſus poterat: neq; conſulibus, cum tot populorum bella imminerent:
operæ erat id negocium agere. Mentio illata ab ſenatu eſt: rem operoſam, ac minime conſularem ſuo
proprio magiſtratu egere: cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiæq; & tabularum cura, cui arbitrium for-
mulæ cenſendi ſubiiceretur. Et patres quanquam rem paruam, tamen quo plures patricii magiſtratus
in republica eſſent: læti accepere: id quod euenit, futurum credo etiam rati: vt mox ope eorum, qui
præeſſent, ipſi honori ius, maieſtatemq; adiicerent. & tribuni (id, quod tunc erat) magis neceſſariam,
quàm ſpecioſi miniſterii procurationem intuentes: ne in paruis quoq; rebus incommode aduerſaren-
tur: haud ſanè tetendere. Cum à primoribus ciuitatis ſpretus honor eſſet: Papyrium, Semproniumq;
quorum de conſulatu dubitabatur: vt eo magiſtratu parum ſolidum conſulatũ explerent: cenſui agen-
do populus ſuffragiis præfecit. Cenſores ab re appellati ſunt. Dum hæc Romæ geruntur: legati ab Ar-
dea veniunt, pro vetuſtiſſima ſocietate, renouatoq; fœdere recenti auxilium propè euerſæ vrbi imploran-
tes. frui nanq; pace optimo conſilio cum populo Romano ſeruata, per inteſtina arma non licuit, quo-
rum cauſa, atq; initium traditur ex certamine factionum ortum: quæ fuere, eruntq; pluribus populis
magis exitio, quàm bella externa, quàm fames, morbiue, quæq; alia in deũm iras velut vltima publi-
corum malorum vertunt. Virginem plebeii generis maxime forma notam petiere iuuenes alter virgi-
ni genere par, tutoribus fretus: qui & ipſi eiuſdem corporis erant: nobilis alter: nulla re, præter quàm
forma captus. adiuuabant eum optimatium ſtudia: per quæ in domum quoq; puellæ certamen par-
tium penetrauit. nobilis ſuperior iudicio matris eſſe: quæ quàm ſplendidiſſimis nuptiis iungi puel-
lam volebat. tutores in ea quoq; re partium memores, ad ſuum tendere. Cum res peragi intra parietes
nequiſſet: ventum in ius eſt. poſtulatu audito matris, tutorumq;, magiſtratus ſecundum parentis arbi-
trium dant ius nuptiarum. Sed vis potentior fuit. nanq; tutores inter ſuæ partis homines de iniuria
decreti palam in foro concionati, manu facta virginem ex domo matris rapiũt. aduerſus quos eo in-
feſtior coorta optimatium acies ſequitur accenſum iniuria iuuenem. fit prælium atrox. Pulſa plebs
nihil Romanæ plebi ſimilis, armata ex vrbe profecta colle quodam capto in agros optimatium cum
D ferro, ignis excurſiones facit. vrbem quoq; omnis etiam expertem ante certaminis, multitudine
opificum ad ſpem prædæ euocata, obſidere parat. nec vlla ſpecies, cladeſq; belli abeſt: velut conta-
cta ciuitate rabie duorum iuuenum, funeſtas nuptias ex occaſu patriæ petentium. Parum parti
vtrique domi armorum, belliq; eſt viſum. optimates Romanos ad auxilium vrbis obſeſſæ, plebs ad
expugnandam ſecum Ardeam Volſcos exciuere. Priores Volſci duce Æquo Ciuilio Ardeam vene-
runt: & mœnibus hoſtium vallum obiecere. Quod vbi Romam eſt nunciatum: extemplo M. Ge-
ganius conſul cum exercitu profectus, tria millia paſſuum ab hoſte locum caſtris cępit: præcipi-
tiq; iam die curare corpora milites iubet. quarta deinde vigilia ſigna profert: cœptumq; opus adeo
approperatum eſt: vt ſole orto Volſci firmiore ſe munimento ab Romanis circumuallatos, quàm à
ſe vrbem viderent. & alia parte conſul muro Ardeæ brachium iniunxerat: qua ex oppido ſui com-
meare poſſent. Volſcus imperator, qui ad eam diem non commeatu præparato, ſed ex populatio-
ne agrorum rapto in diem frumento aluiſſet militem: poſtquàm ſeptus vallo repente inops omni-
um rerum erat: ad colloquium conſule euocato, ſi ſoluendæ obſidionis cauſa veneri Romanus: ab-
ducturum ſe inde Volſcos ait. Aduerſus ea conſul, victis conditiones accipiendas eſſe, non ferendas
reſpondit: neque vt venerint ad oppugnandos ſocios populi Romani ſuo arbitrio, ita abituros Vol-
ſcos eſſe. dedi imperatorem, arma poni iubet, fatentes victos ſe eſſe, & imperio parere. aliter tam
abeuntibus, quàm manentibus ſe hoſtem infenſum, victoriam potius ex Volſcis, quàm pacem infi-
dam Romam relaturum. Volſci exiguam ſpem in armis. alia vndiq; abſciſa, cum tentaſſent: præ-
ter cætera aduerſa, loco quoq; iniquo ad pugnam congreſſi, iniquiore ad fugam, cum ab omni par-
te cæderentur: ad preces à certamine verſi, dedito imperatore, traditiſq; armis ſub iugum miſſi, cum
ſingulis veſtimentis ignominiæ, cladiſq; pleni dimittuntur. & cum haud procul vrbe Thuſculo con-
ſediſſent: vetere Tuſculanorum odio inermes oppreſſi dederunt pœnas, vix nunciis cædis relictis. Ro-
manus conſul Ardeę turbatas ſeditione res, principibus eius motus ſecuri percuſſis, boniſq; eorum in
publicum Ardeatium redactis, compoſuit. Demptamq; iniuriam iudicii tanto beneficio populi Ro-
mani Ardeates credebant. ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendum publicæ auaritiæ monumentum vi-
debatur. Conſul triumphans in vrbem rediit: Ciuilio Volſcorum duce ante currum ducto, præla-
tiſq; ſpoliis, quibus dearmatum exercitum hoſtium ſub iugum miſerat. Æquauit, quod haud faci-
le eſt, Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ: qua concordiæ, paciſq; domeſticam curam,
iura infimis, ſummiſq; moderando, ita tenuit: vt eum & patres ſeuerum conſulem, & plebs ſatis co-
mem crediderint: & aduerſus tribunos authoritate plura, quàm certamine tenuit. quinq; conſula-
tus eodem tenore geſti, vitaq; omnis conſulariter acta, verendum penè ipſum magis, quàm hono-
rem faciebant. eo tribunorum militarium nulla mentio his conſulibus fuit. Conſules creant M. Fabiũ
Vibulanũ

Vibulanum, Poſthumium Ebutium Cornicinem. Fabius, & Ebutius conſules, quo maiori gloriæ
A rerum domi, foriſq; geſtarum ſuccedere ſe cernebant: maxime autem memorabilem annum apud fini-
timos ſocios, hoſteſq; eſſe: quod Ardeatibus in re præcipiti tanta ſoret cura ſubuentum: eo impēſius,
vt delerent prorſus ex animis hominum infamiam iudicii: ſenatuſconſultum fecerunt: vt, quoniam
ciuitas Ardeatiū inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet: coloni eò præſidii cauſa aduerſus Volſcos
ſcriberentur. Hoc palàm relatum in tabulas: vt plebem, tribunoſq; falleret iudicii reſcindendi conſiliū
initum, conſenſerant autem: vt multo maiore parte Rutulorum colonorum, quàm Romanorum ſcri-
pta, nec ager vllus diuideretur: niſi is, qui interceptus iudicio infami erat: nec vlli prius Romano ibi,
quàm omnibus Rutulis diuiſus eſſet: gleba vlla agri aſſignaretur. Sic ager ad Ardeates redit. Trium-
uiri ad Coloniam Ardeam deducendam creati, Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Ebucius
Helua. Qui præter minime populare miniſterium agro aſſignando ſociis, quem populus Romanus
ſuum iudicaſſet: cum plebem offendiſſent: ne primoribus quidem patrū ſatis accępti, quod nihil gra-
tiæ cuiuſquam dederant: vexationes, ad populum iam die dicta ab tribunis, coloni aſcripti remanen-
do in colonia, quam teſtem integritatis, iuſtitiæq; habebant: vitauere. Pax domi foriſq; fuit, & hoc, &
in ſequenti anno, C. Furio Pacilio, & M. Papyrio Craſſo conſulibus. Ludi ab decemuiris per ſeceſſio-
nem plebis à patribus ex ſenatuſconſulto voti, eo anno facti ſunt. Cauſa ſeditionum nequicquam à
Petilio quæſita. qui tribunus plebis iterū ea ipſa denunciando factus, neq; vt de agris diuidendis ple-
bi referrent conſules ad ſenatum, peruincere potuit: & cum magno certamine obtinuiſſet vt cōſule-
rentur patres, conſulum, an tribunorum placeret comitia haberi: conſules creari iuſſi ſunt, ludibrioq;
erant minæ tribuni denunciantis ſe delectum impediturum: cum quietis finitimis neq; bello, neq;
belli apparatu opus eſſet. Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus Proculo Geganio Macrino, L.
Menenio Lanato conſulibus, multiplici clade ac periculo inſignis, ſeditionibus, famæ, regno propè
per largitionis dulcedinem in ceruices accępto. Vnum abfuit bellum externum: quo ſi aggrauatæ res
eſſent: vix ope deorum omnium res ſiſti potuiſſet. Cœpere à fame mala: ſeu aduerſus annus frugibus
fuit: ſeu dulcedine concionum & vrbis, deſerto agrorum cultu. nam vtrunq; traditur & patres plebem
deſidem, & tribuni plebis nunc fraudem, nunc negligentiam conſulum accuſabant. Poſtremo perpu-
lere plebem haud aduerſante ſenatu: vt L. Minutius præfectus annonæ crearetur: felicior in eo magiſtra-
tu ad cuſtodiam libertatis futurus, quàm ad curationem miniſterii ſui: quanquam poſtremo annonæ
B quoq; leuatæ haud immeritam gratiam, & gloriam tulit. Qui cum multus circa finitimos populos
legationibus terra mariq; ne quicquam miſſis, niſi quod ex Hetruria haud ita multum frumenti adue-
ctum eſt: & nullum momentum annonæ feciſſet: & reuolutus ad diſpenſationem inopiæ, confiteri co-
gendo frumentum, & vendere quod vſui menſtruo ſupereſſet: fraudandoq; parte diurni cibi ſeruitia:
criminando inde, & obiiciendo iræ populi frumentarios, acerba inquiſitione aperiret magis, quàm
leuaret inopiam: multi ex plebe ſpe amiſſa potius, quàm vt cruciarentur trahendo animam, capi-
tibus obuolutis ſe in Tyberim præcipitauerunt. Tum Sp. Melius ex equeſtri ordine, vt illis tempori-
bus, prædiues: rem vtilem peſſimo exemplo, peiore conſilio eſt aggreſſus. frumento nanq; ex Hetru-
ria priuata pecunia per hoſpitum, clientiumq; miniſteria coëmpto, (quæ credo ipſa res ad leuandam
publica cura annonam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere inſtituit: plebemq; hoc mu-
nere delinitam, quacunq; incederet conſpectus, elatuſq; ſupra modum hominis priuati, ſecum trahe-
re, haud dubium conſulatum ei fauore, ac ſpe deſpondentem. Ipſe, vt eſt animus humanus inſatiabi-
lis eo quod fortuna ſpōdet: ad altiora, & non conceſſa tendere: & quoniam conſulatus quoq; eripien-
dus inuitis patribus eſſet: de regno agitare. id vnum dignum tanto apparatu conſiliorum, & certami-
ne, quod ingens exudandum eſſet: præmium fore. Iam comitia conſularia inſtabant: quæ res eum nec-
dum compoſitis, maturiſue ſatis cōſiliis, oppreſſit. Conſul ſextum creatus T. Quintius Capitolinus,
minime opportunus vir nouanti res: collega additur ei Agrippa Menenius: cuius Lanato erat co-
gnomen. & L. Minutius præfectus annonæ, ſeu refectus: ſeu quoad res poſceret, in incertum creatus. ni-
hil enim conſtat: niſi in libros linteos vtroq; anno relatum inter magiſtratus præfecti nomen. Hic
Minutius eandem reipub. curationem agens, quam Melius priuatim agendam ſuſcęperat: cum in
vtraq; domo genus idem hominum verſaretur: rem compertam ad ſenatū refert: tela in domum Me-
lii conferri: cumq; conciones domi habere: ac non dubia regni conſilia eſſe: tempus agendæ rei non-
dum ſtare: cætera iam conueniſſe: & tribunos mercede emptos ad prodendam libertatem: & partita du-
cibus multitudinis miniſteria eſſe. ſerius ſe penè, quàm tutum fuerit, ne cuius incerti, vaniq; author eſ-
ſet: ea deferre. Quæ poſtquàm ſunt audita: & vndiq; primores patrum & prioris anni conſules increpa-
rent: quod eas largitiones, cœtuſq; plebis in priuata domo paſſi eſſent fieri: & nouos conſules, quod
expectaſſent, donec à præfecto annonæ tanta res ad ſenatum deferretur, quæ conſulem non autho-
rem ſolum deſideraret, ſed etiam vindicem: tum T. Quintius, conſules immerito increpari ait: qui
conſtricti legibus de prouocatione ad diſſoluendum imperium latis, nequaquam tantum virium in
magiſtratu ad eā rē pro atrocitate vindicandam, quantum animi haberent. opus eſſe non forti ſolum

C viro, ſed etiam libero, exolutoq́; legum vinculis: Itaq; ſe dictatorem L. Quintium dicturum. ibi animū parem tantę poteſtati eſſe. Approbantibus cunctis, primo Quintius abnuere: &, quid ſibi vellent, rogitare: qui ſe ætate exacta tantę dimicationi obiicerent? Dein cum vndiq; plus in illo ſenili animo nō conſilii modo, ſed etiam virtutis eſſe, quàm in omnibus aliis dicerēt: laudibusq́; haud immeritis onerarent: & conſul nihil remitteret: precatus tandem deos immortales Cincinnatus, ne ſenectus ſua in tam trepidis rebus damno, dedecoriúe reipublicæ eſſet: dictator à conſule dicitur. ipſe deinde C. Seruilium Halam magiſtrum equitum dicit. Poſtero die diſpoſitis præſidiis cum in forum deſcendiſſet: conuerſaq́; in eum plebs nouitate rei, ac miraculo eſſet: & Meliani, atque ipſe dux eorum in ſe intētam vim tanti imperii cernerent: expertes cōſiliorum regni, qui tumultus, quod bellum repens aut dictatoriam maieſtatem, aut Quintium poſt octogeſimum annum rectorem reipublicæ quæſiſſet? rogitarent: miſſus ab dictatore Seruilius magiſter equitum ad Melium, vocat te, inquit, dictator. Cum pauidus ille quid vellet, quæreret: Seruiliusq́; cauſam dicendam eſſe proponeret: crimenq́; à Minutio delatum ad ſenatum diluendum: tunc Melius recipere ſe in cateruam ſuorum: & primum circunſpectans tergiuerſari: poſtremo cum apparitor iuſſu magiſtri equitum eum duceret: ereptus à circunſtantibus, fugiensq́; fidem plebis Romanæ implorare: & opprimi ſe conſenſu patrum dicere, quod plebi benigne feciſſet: orare vt opem ſibi vltimo in diſcrimine ferrent: néue ante oculos ſuos trucidari ſinerent. Hæc eum vociferantem aſſecutus Hala Seruilius obtruncat: reſperſusq́; cruore obtruncati, ſtipatus caterua patriciorum iuuenum dictatori renunciat: vocatum ad eum Melium repulſo apparitore concitantem multitudinem, pœnam meritam habere. Tum dictator, macte virtute, inquit, C. Seruili eſto, liberata republica. Tumultuantem deinde multitudinem incerta exiſtimatione facti, ad concionem vocari iuſſit: & Melium iure cæſum pronunciauit: etiam ſi regni crimine inſons fuerit: qui vocatus à magiſtro equitum ad dictatorem non veniſſet. ſe ad cauſam cognoſcendam conſediſſe: qua cognita, habiturum fuiſſe Melium ſimilem cauſæ fortunam. vim parantem ne iudicio ſe committeret, vi coercitum eſſe. nec cum eo tanquam cum ciue agendum fuiſſe: qui natus in libero populo inter iura, legesq́;, ex qua vrbe reges exactos ſciret: eodemq́; anno ſororis filios regis, & liberos conſulis liberatoris patriæ, propter pactionem indicatam recipiendorum in vrbem regum, à patre ſecuri eſſe percuſſos: ex qua Collatinum Tarquinium conſulem nominis odio abdicare ſe magiſtratu,

D atq; exulare iuſſum: in qua de Sp. Caſſio poſt aliquot annos propter conſilia inita de regno ſupplicium ſumptum, in qua nuper decemuiros bonis, exilio, capite mulctatos ob ſuperbiam regiam: in ea Sp. Melius ſpem regni concęperit, & quis homo? quāquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiquam ad dominationem pandere viam. ſed tamen Claudios, Caſſios conſulatibus, decemuiratibus ſuis, maiorumq́; honoribus, ſplendore familiarum ſuſtuliſſe animos, quod nefas fuerit: Sp. Melium, cui tribunatus plebis magis optandus, quàm ſperandus fuerit, frumentarium diuitem bilibre farris ſperaſſe libertatem ſe ciuium ſuorum emiſſe: ciboq; obiiciēdo ratum victorem finitimorum omnium populum in ſeruitutem pellici poſſe: vt quem ſenatorem cōcoquere ciuitas vix poſſet: regem ferret. Romuli conditoris ab diis orti, recępti ad deos, inſignia atq; imperium habētem: nō pro ſcelere id magis, q̄ pro monſtro habendum. Nec ſatis eſſe ſanguine eius expiatum: niſi tecta, parieteſq́; intra quæ tantum amentiæ concęptum eſſet: diſſiparentur: bonaq́; contacta pretiis regni mercandi, publicarentur. Iubere itaq; quæſtores vendere ea bona, atq; in publicum redigere. Domum deinde, vt monumento area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei: dirui extemplo iuſſit. id Æquimelium appellatum eſt. L. Minutius boue aurato extra portam trigeminam eſt donatus, ne plebe quidem inuita: quia frumentum melianum aſſibus in modios æſtimatum plebi diuiſit. Hunc Minutium apud quoſdam authores tranſiſſe à patribus ad plebem, vndecimumq́; tribunum plebis cooptatum, ſeditionem motam ex meliana cæde ſedaſſe, inuenio. cæterum vix credibile eſt: numerum tribunorum patres augeri paſſos: idq́; potiſſimum exemplum à patricio homine introductum: nec deinde id plebem conceſſum ſemel obtinuiſſe, aut certe tentaſſe. ſed ante omnia refellit falſum imaginis titulum, paucis ante annis lege cautum: ne tribunis collegam cooptare liceret. Q. Cæcilius. Q. Iunius, Sex. Titinnius, ſoli ex collegio tribunorum, neq; tulerant de honoribus Minutii legem, & criminari nunc Minutium, nunc Seruilium apud plebem, queriq́; indignam necem Melii non deſtiterant. peruicerunt igitur: vt tribunorum militum potius, quàm conſulum comitia haberentur: haud dubii, quin ſex lectis (tot enim iam creari licebat) & plebeii aliqui profitendo ſe vltores fore melianæ cædis, crearentur. Plebs quāquā agitata multis eo anno, & variis motibus erat: nec plures, quàm tres tribunos conſulari poteſtate creauit: & in iis L. Quintium Cincinnati filium: ex cuius dictaturæ inuidia tumultus quærebatur. prælatus ſuffragiis Quintio Mamercus Æmilius, vir ſummæ dignitatis. L. Iulium tertium creant. In horum magiſtratu Fidenæ colonia Romana ad Lartem Tolumnium Veientium regem, ac Veientes defecere. maius additum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, C. Iulium Tullum. Sp. Nautium, L. Roſcium legatos Romanos, cauſam noui conſilii quærentes, iuſſu Tolumnii interfecerunt. Leuant quidam regis facinus. in teſſerarum proſpero iactu vocem eius ambiguā, vt occidi iuſſiſſe videretur, à Fidenatibus exceptā,

cauſam

A cauſam mortis legatis fuiſſe. rem incredibilem: interuentu Fidenatium nouorum ſociorum conſulentium de cæde ruptura ius gentium, non auerſum ab intentione luſus animum: nec deinde in horrorē verſum facinus. propius eſt fidem: obſtringi Fidenatium populum, ne reſpicere ſpem vllam ab Romanis poſſet conſcientia tanti ſceleris: voluiſſe. Legatorum, qui Fidenis cæſi erant: ſtatuæ publice in roſtris poſitæ ſunt. Cum Veientibus, Fidenatibusq́;, præterquàm finitimis populis ab cauſa etiam tam nefanda bellum exorſis, atrox dimicatio inſtabat. Itaq; ad curam ſummæ rerum quieta plebe, tribuniſq; eius, nihil controuerſiæ fuit quin conſules crearentur M. Geganius Macrinus tertium, & L. Sergius Fidenas, à bello credo, quod deinde geſſit: appellatus. hic enim primus cis Anienem cum rege Veientium ſecundo prælio conflixit: nec incruentam victoriam retulit. Maior itaq; ex ciuibus amiſſis dolor, quàm lætitia fuſis hoſtibus, fuit. & ſenatus, vt in trepidis rebus, dictatorem dici Mamercum Æmilium iuſſit. is magiſtrum equitum ex collegio prioris anni, quo ſimul tribuni militum conſulari poteſtate fuerant: L. Quintium Cincinnatum dignum parente iuuenem, dixit. Ad delectum à conſulibus habitum centuriones veteres belli periti adiecti: & numerus amiſſorum proxima pugna expletus, Legatos, Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum ſequi ſe dictator iuſſit. Cum poteſtas maior, tum vir quoque poteſtati par hoſtes ex agro Romano trans Anienem ſubmouere: colleſq́ue inter Fidenas, atq; Anienem cœperunt, referentes caſtra: nec ante in campos digreſſi ſunt: quàm legiones auxilio Faliſcorum venerunt. tum demum caſtra Hetruſcorum pro mœnibus Fidenarum poſita. Et dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit: in vtriuſq; ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, vallo interpoſito. poſtero die in aciem eduxit. Inter hoſtes variæ fuere ſententiæ. Faliſcus procul ab domo militiam ægre patiens, ſatiſq; fidens ſibi, poſcere pugnam: Veienti, Fidenatiq; plus ſpei in trahendo bello eſſe. Tolumnius quanquam ſuorum magis placebant conſilia: ne longinquam militiam non paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. Dictatori, ac Romanis, quod detrectaſſet pugnam hoſtis: animi acceſſere. poſteroq; die iam militibus caſtra, vrbemq; ſe oppugnaturos frementibus, ni copia pugnæ fiat: vtrinq; acies inter bina caſtra in medium campi procedunt. Veiens multitudine abundans, qui inter dimicationem caſtra Romana aggrederentur: poſt montes circummiſit. Trium populorum exercitus ita ſtetit inſtructus: vt dextrum cornu Veientes, ſiniſtrum Faliſci tenerent: medii Fidenates eſſent. Dictator dextro cornu aduerſus Faliſcos, ſiniſtro contra Veientem Capitolinus Quintius intulit ſigna: ante mediam aciem cum equitatu magiſter equitum proceſſit. Parumper ſilentium, & quies fuit: nec Hetruſcis, niſi cogerentur, pugnam inituris: & dictatore arcem Romanam reſpectante: vt ab auguribus ſimul aues

B rite admiſiſſent: ex compoſito tolleretur ſignum. quod vbi conſpexit: primos equites clamore ſublato in hoſtem emiſit. ſecuta peditum acies ingenti vi conflixit. nulla parte legiones Hetruſcæ ſuſtinuere impetum Romanorum. eques maxime reſiſtebat. equitumq; longe fortiſſimus ipſe rex ab omni parte effuſe ſequentibus obequitans Romanis, trahebat certamen. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coſſus eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par, memorq; generis: quod ampliſſimum acceptum, maius auctiusq; reliquit poſteris. Is cum ad impetum Tolumnii quacunq; ſe intendiſſet, trepidantes Romanas videret turmas: inſignemq; eum regio habitu volitantem tota acie cognouiſſet: hiccine eſt, inquit, ruptor fœderis humani, violatorq; gentium iuris? iam ego hanc mactatam victimam (ſi modo ſancti quicquam in terris eſſe dii volunt) legatorum manibus dabo. calcaribus ſubditis infeſta cuſpide in vnum fertur hoſtem. quem cum ictum equo deieciſſet; confeſtim & ipſa haſta innixus ſe in pedes excipit: aſſurgentem ibi regem vmbone reſupinat: repetitumq; ſæpius cuſpide ad terram affixit. tum exangui detracta ſpolia, caputq; abſciſum victor ſpiculo gerens, terrore cæſi regis hoſtes fundit. Ita equitum quoq; fuſa acies: quæ vna fecerat anceps certamen. Dictator fugatis legionibus inſtat: & ad caſtra compulſos cædit. Fidenatium plurimi locorum notitia effugere in montes. Coſſus Tyberim cum equitatu tranſuectus, ex agro Veientano ingentem detulit prædam ad vrbem. Inter prælium & ad caſtra Romana pugnatum eſt aduerſus partem copiarum ab Tolumnio, vt ante dictum eſt, ad caſtra miſſam. Fabius Vibulanus corona primum vallum defendit: intentos deinde hoſtes in vallum, egreſſus dextra principali cum triariis repente inuadit. quo pauore iniecto, cædes minor, quia pauciores erant: fuga non minus trepida, quàm in acie fuit. Omnibus locis re bene geſta, dictator ſenatuſconſulto, iuſſuq; populi triumphans in vrbem redit. Longe maximum triumphi ſpectaculum fuit Coſſus ſpolia opima regis interfecti gerens. in eum milites carmina incondita æquantes eum Romulo, canere. Spolia in æde Iouis Feretrii prope Romuli ſpolia, quæ opima prima appellata ſola ea tempeſtate erant: cum ſolenni dedicatione dono fixit. auerteratq; in ſe à curru dictatoris ciuium ora: & celebritatis eius diei fructum propè ſolus tulerat. Dictator coronam auream libræ pondo ex publica pecunia populi iuſſu in Capitolio Ioui donum poſuit. Omneis ante me authores ſecutus, A. Cornelium Coſſum tribunum militum ſecunda ſpolia opima Iouis Feretrii templo intuliſſe expoſui. cæterum præterquàm quod ea rite opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxerit: nec ducem nou

Corn. Coſsi opima ſpolia. de quibus Val. max. lib. 3. c. 2.

C mus, niſi cuius auſpicio bellum geritur: titulus ipſe ſpoliis inſcriptus illos, méque arguit: conſu-
lem ea Coſſum cæpiſſe. Hoc ego, cum Auguſtum Cæſarem templorum omnium conditorem aut re-
ſtitutorem, ingreſſum ædem Feretrii Iouis, quam vetuſtate dilapſam refecit: ſcripſum in thorace lin-
teo ſcriptum legiſſe audiſſem: propè ſacrilegiúm ratus ſum: Coſſum ſpoliorum ſuorum, Cæſaremq́;
ipſius templi authorem ſubtrahere teſtem. qui ſi ea in re ſit error: quod tam veteres annales quodq́; ma
giſtratuum libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius citat identidem authores: ſe-
ptimo poſt demum anno cum T. Quintio Pœno A. Cornelium Coſſum conſulem habeāt: exiſtima
tio communis omnibus eſt. nam etiam illud accedit: ne tam clara pugna in eum annum transferri
poſſet: quod imbelle triennium fermè peſtilentia, inopiaq́; frugum circa A. Cornelium cōſulem fuit:
adeo, vt quidam annales velut funeſti, nihil præter nomina conſulum ſuggerant. tertius ab conſulatu
Coſſi annus tribunum eum militum cōſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum equitum: quo
in imperio alteram inſignem edidit pugnam equeſtrem. ea libera coniectura eſt. ſed (vt ego arbitror)
vana verſare in omnes opiniones licet: cum author pugnæ recentibus ſpoliis in ſacra ſede poſitis, Io-
uem propè ipſum, cui vota erant: Romulumq́; intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Cor-
nelium Coſſum conſulem ſcripſerit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papyrio Craſſo conſulibus, exerci-
tus in agrum Veientem, ac Faliſcum ducti: prædæ abactæ hominum, pecorumq́;: hoſtis in agris nuſ-
quam inuentus: neq; pugnandi copia facta. vrbes tamen non oppugnatæ: quia peſtilentia populum
inuaſit. Et ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motæ tamen, ab Sp. Melio trib. plebis. qui fauore nomi-
nis moturum ſe aliquid ratus, & Minutio diem dixerat: & Rogationem de publicandis bonis Seruilii
Halæ tulerat: falſis criminibus à Minutio circumuentum Melium arguens: Seruilio cædem ciuis in-
demnati obiiciens. quæ vaniora ad populum ipſo authore fuere. Cæterum magis vis morbi ingraue-
ſcens curæ erat, terroresq́;, ac prodigia: maxime, quod crebris motibus terræ ruere in agris nunciabant
tecta. Obſecratio itaq; à populo duumuiris præeuntibus eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Iulio
iterum, & L. Virginio conſulibus, tantum metum vaſtitatis in vrbe, agriſq́; fecit: vt non modo prædā-
di cauſa quiſquam ex agro Romano nō exiret, belliúe inferendi memoria patribus, aut plebi eſſet: ſed
vltro Fidenates, qui ſe primo aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant: populabundi deſcende-
D rent in agrum Romanum. deinde Veientium exercitu accito (nam Faliſci perpelli ad inſtaurandum
bellū, neq; clade Romanorum, neq; ſociorum precibus potuere) duo populi tranſiere Anienem: atq;
haud procul Collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaq; non in agris magis, quàm in vrbe eſt. Iu
lius conſul in aggere, muriſq́; explicat copias. à Virginio ſenatus in æde Quirini conſulitur. dictato
rem dici A. Seruilium placet: cuiq́; Priſco alii, alii Structo fuiſſe cognomē tradūt. Virginius dum colle
gam conſuleret moratus: permittente eo nocte dictatorem dixit. is ſibi magiſtrum equitum Poſthu-
mium Ebucium Heluium dicit. Dictator omnes luce prima extra portam Collinam adeſſe iubet. qui-
buſcunq; vires ſuppetebant ad arma ferenda, præſtò fuere: ſigna ex ærario pōrpta feruntur ad dictato-
rem. Quæ cum agerentur: hoſtes in loca altiora conceſſere. eò dictator agmine infeſto ſubit: nec
procul Nomento ſignis collatis fudit hetruſcas legiones: compulit inde in vrbem Fidenas: valloq́;
circundedit. ſed neq; ſcalis capi poterat vrbs alta, & munita: neq; in obſidione vis vlla erat: quia
frumentum non neceſſitati modo ſatis, ſed copiæ quoq; abunde ex ante conuecto ſufficiebat. Itaq;
expugnandi pariter, cogendiq́; ad deditionem ſpe amiſſa, dictator in locis propter propinquita-
tem notis ab auerſa parte vrbis maxime neglecta, quia ſuapte natura tutiſſima erat: agere in ar-
cem cuniculum inſtituit. ipſe diuerſiſſimis locis ſubeundo ad mœnia quadrifariam diuiſo exercitu,
qui alii aliis ſuccederent ad pugnam: continenti die ac nocte prælio ab ſenſu operis hoſtes auerte-
bat: donec perfoſſo à caſtris monte erecta in arcem via eſt. intentiſq́; Hetruſcis ad vanas à certo pe-
riculo minas, clamor ſupra caput hoſtilis captam vrbem oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilius, & M.
Geganius Macrinus cenſores villam publicam in campo Martio probauerunt: ibiq́; primum cenſus
populi eſt actus. Eoſdem conſules in ſequenti anno refectos, Iulium tertium, Virginium iterū, apud
Macrum Licinium inuenio. Valerius Antiās, & Q. Tubero M. Manilium, & Q. Sulpitium conſules
in eum annum edunt. cæterum in tam diſcrepanti editione & Tubero, & Macer libros linteos autho-
res profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuiſſe, traditum à ſcriptoribus antiquis diſſimulat.
Licinio libros haud dubie ſequi linteos placet. & Tubero incertus veri eſt. ſed inter cętera vetuſtate in-
comperta hoc quoq; in incerto poſitū. Trepidatū in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, nō Veientibus
ſolum exterritis metu ſimilis excidii, ſed etiam Faliſcis, memoria initi primo cum iis belli: quanquā
rebellantibus nō affuerant. Igitur cum duæ ciuitates legatis circa XII populos miſſis impetraſſent,
vt ad Voltumnæ fanum indiceretur omni Hetruriæ cōcilium: velut magno inde tumultu imminente,
ſenatus Mamercum Æmilium dictatorem iterum dici iuſſit. Ab eo A. Poſthumius Tubertus magiſter
equitum eſt dictus, bellumq́; tanto maiore, q̄ proximo conatu apparatū eſt: quanto plus erat ab omni
Hetruria periculi, quàm ab duobus populis fuerat. Ea res aliquanto expectatione omniū tranquillior
fuit. Itaq; cū renūciatum à mercatoribus eſſet: negara Veientibus auxilia: iuſſoſq́; ſuo conſilio bellū
initum

A initum,ſuis viribus exequi,nec aduerſarum rerum quærere ſocios:cum quibus ſpem integram com-
municati non ſint:tum dictator,ne nequicquã creatus eſſet:materia quærendæ bello gloriæ adempta,
in pace aliquid operis edere,quod monumentum eſſet dictaturæ,cupiẽs,cenſuram minuere parat:ſeu
nimiam poteſtatem ratus:ſeu non tam magnitudine honoris,q̃ diuturnitate offenſus:Concione itaq;
aduocata rempublicam foris gerendam ait,tutaq; omnia preſtanda,deos immortales ſuſcepiſſe. ſe,
quod intra muros agendum eſſet,libertati populi Romani conſulturum.maximam autem eius cuſto-
diam eſſe:ſi magna imperia diuturna non eſſent:& temporis modus imponeretur,quibus iuris impo-
ni non poſſet.Alios magiſtratus annuos eſſe:quinquẽnalem cenſuram grauem eſſe:iiſdem per tot an-
nos magna parte vitæ obnoxios viuere.ſe legem laturum:ne plus quàm annua ac ſemeſtris cenſura eſ-
ſet.Conſenſu ingenti populi legem poſtero die pertulit.Et vt re ipſa,inquit,ſciatis Quirites,quàm mi-
hi diuturna non placeãt imperia:dictatura me abdico.Depoſito ſuo magiſtratu,modo aliorum magi-
ſtratui impoſito fine alteri,congratulatione ac fauore ingenti populi domum eſt reductus. Cenſores
ægre paſſi,Mamercum,quod magiſtratum populi Romani minuiſſet:tribu mouerunt:octuplicatoq;
cenſu ærarium fecerunt.Quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferſit:cauſam potius ignominiæ in-
tuentem,quàm ignominiam.primores patrum,quanquam diminutum cenſuræ ius voluiſſent:
exemplo acerbitatis cenſoriæ offenſos.quippe cum ſe quiſq; diutius,ac ſæpius ſubiectum cenſori-
bus fore cerneret,quàm cenſuram geſturum.Populi certe tanta indignatio coorta dicitur:vt vis à cẽ-
ſoribus nullius authoritate,præterquàm ipſius Mamerci,deterreri quiuerit. Tribuni plebis aſſiduis
concionibus prohibendo conſularia comitia:cum res propè ad interregnum perducta eſſet:euicere
tandem:vt tribuni militum conſulari poteſtate crearentur,victoriæ præmium,quod petebatur:vt ple-
beius crearetur:nullum fuit.omnes patricii creati ſunt,M.Fabius Vibulanus,M.Folius,L.Sergius Fi-
denas.Peſtilentia eo anno aliarum rerum ocium præbuit.ædes Apollini pro valetudine populi vota
eſt.multa duumuiri ex libris placandæ deûm iræ,auertendæq; à populo peſtis cauſa,fecere.magna ta-
men clades in vrbe,agriſq; promiſcue hominum,pecorumq; pernicie accepta.famẽ cultoribus agro-
rum timentes,in Hetruriam,pontinumq; agrum,&Cumas,poſtremo in Siciliam quoq; frumenti cau-
ſa miſere.Conſularium comitiorum nulla mentio habita eſt. Tribuni militum conſulari poteſtate
omnes patricii creati ſunt,L.Pinarius Mamercus,L.Furius Medulinus,SP.Poſthumius Albus.Eo an-
no vis morbi leuata:neq; à penuria frumenti,quia ante prouiſum erat:periculum fuit. Conſilia
ad mouenda bella in Volſcorum,Æquorumq; conciliis,& in Hetruria ad fanum Voltumnę agita-
B ta.Ibi prolatæ in annum res:decretoq; cautum:ne quod ante concilium fieret:nequicquam Veiente
populo quęrente eandem,qua Fidenæ deletæ ſint,imminere Veiis fortunam.Interim Romæ prin-
cipes plebis iamdiu nequicquam imminente ſpe maioris honoris,dum foris ocium eſſet,coetus in-
dicere in domos tribunorum plebis.ibi ſecreta conſilia agitare.Queri ſe à plebe adeo ſpretos:vt,cum
per tot annos tribuni militum conſulari poteſtate crearentur:nulli unquam plebeio ad eum honorẽ adi-
tus fuerit.multum prouidiſſe ſuos maiores:qui cauerint:necui patricio plebeii magiſtratus paterent:
aut patricios habendos fuiſſe tribunos plebis.adeo ſe ſuis etiam ſordere:nec à plebe minus,quàm à
patribus contemni.Alii purgare plebem:culpam in patres vertere.eorum ambitione,artibuſq; fieri,
vt obſeptum plebi ſit ad honorem iter.ſi plebi reſpirare ab eorum miſtis precibus,minisq; liceat:me-
morem eam ſuorum inituram ſuffragia eſſe:& parto auxilio imperium quoq; aſcituram.Placet tollen-
dæ ambitionis cauſa tribunos legem promulgare:ne cui album veſtimentum addere petitionis cau-
ſa liceret.Parua nunc res,& vix ſerio agenda videri poſſit,quæ tunc ingenti certamine patres,ac ple-
bem accendit.Vicere tamen tribuni:vt legem perferrent:apparebatq;:irritatis animis plebem ad ſu-
os ſtudia inclinaturam.quæ ne libera eſſent:ſenatuſconſultum factum eſt:vt conſularia comitia ha-
berentur.Tumultus cauſa fuit:quem ab Æquis,& Volſcis,Latini atq; Hernici nunciarant.T.Quin-
tius Lucii filius,Cincinnatus,(eidem & Pœno cognomen additur)& Cn.Iulius Mento conſules fa-
cti.nec vltra terror belli eſt dilatus.Lege ſacrata,quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat:de-
lectu habito,vtrinq; validi exercitus profecti in Algidum conuenere.ibiq; ſeorſum Æqui,ſeorſum Vol-
ſci caſtra communiuere:intentiorq;,quàm vnquam ante,muniendi,exercendiq; militem cura duci-
bus erat.eo plus nuncii terroris Romam attulere.Senatui dictatorem dici placuit:quia etſi ſæpe vi-
cti populi,maiore tamen conatu,quàm aliãs vnquam rebellarent:& aliquantum Romanæ iuuen-
tutis morbo abſumptum erat.ante omnia prauitas conſulum,diſcordiaq; inter ipſos,& certamina
in conſiliis omnibus,terrebant. Sunt,qui male pugnatum ab his conſulibus in Algido:authores
ſint:eamq; cauſam dictatoris creandi fuiſſe.Illud ſatis conſtat:ad alia diſcordes,in vno aduerſus pa-
trum voluntatem conſenſiſſe:ne dicerent dictatorem.donec,cum alia aliis terribiliora afferentur:nec
in authoritate ſenatus conſules eſſent:Q.Seruilius Priſcus ſummis honoribus egregie vſus,vos,
inquit,tribuni plebis,quoniam ad extrema ventum eſt:ſenatus appellat:vt in tanto diſcrimine rei-
publicæ dictatorem dicere conſules pro poteſtate veſtra cogatis.Qua voce audita,occaſionem obla-
tã rati tribuni augẽdæ poteſtatis,ſecedunt:proq; collegio pronunciant:placere conſules ſenatui dicto

C audientes eſſe.ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis vltra tendant in vincula ſe duci eos iuſſuros. Conſules ab tribunis,quàm ab ſenatu vinci maluerunt,proditum à patribus ſummi imperii ius,datumq; ſub iugum tribuniciæ poteſtati conſulatum memorantes.ſiquidem cogi aliquid pro poteſtate ab tribuno conſules,&(quo quid vlterius priuato timendum foret!)in vincula etiam duci poſſent. Sors,vt dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas conuenerat)T. Quintio euenit.is A. Poſthumium Tubertum,ſocerum ſuum,ſeueriſſimi imperii virum,dictatorē dixit.ab eo L.Iulius magiſter equitum eſt dictus.ſimul edicitur & iuſtitium:neq; aliud tota vrbe agi:quàm bellum appari.cognitio vacantium militiæ munere poſt bellum differtur.ita dubii quoq; inclinant ad nomina danda. & Hernicis,Latiniſq; milites imperati.vtrinq; obnixe obeditum dictatori eſt.Hęc omnia celeritate ingenti acta.relictoq; Cn.Iulio conſule ad præſidium vrbis,& L.Iulio magiſtro equitum ad ſubita belli miniſteria,ne qua res,qua eguiſſent in caſtris,moraretur:dictator præeunte A.Cornelio pontifice maximo ludos magnos tumultus cauſa vouit:profectuſq; ab vrbe diuiſo cum Quintio conſule exercitu: ad hoſtes peruenit. Sicut bina caſtra hoſtium paruo inter ſe ſpatio diſtantia viderant:ipſi quoq; mille fermè paſſus ab hoſte,dictator Thuſculo,conſul Lanuuio propiorem locum caſtris cęperunt. Ita quatuor exercitus totidem munimenta:planiciem in medio non paruis modo excurſiõibus ad prælia: ſed vel ad explicandas vtrinq; acies ſatis patentem habebant,nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt,ceſſatum à leuibus præliis eſt:facile patiente dictatore: conferendo vires ſpem vniuerſæ victoriæ,tentato paulatim euentu certaminum,ſuos præcipere. Itaq; hoſtes nulla in prælio iuſto relicta ſpe,noctu adorti caſtra conſulis rem in caſum ancipitis euentus committunt. Clamor ſubito ortus non conſulis modo vigiles,exercitum deinde omnem,ſed dictatorē quoq; ex ſomno exciuit. Vbi præſenti ope res egebant,conſul nec animo deficit,nec conſilio.pars militum portarum ſtationes firmant:pars corona vallum cingunt. In alteris apud dictatorem caſtris quo minus tumultus eſt:eo plus animaduertitur quid opus facto ſit. miſſum extemplo ad caſtra ſubſidium,cui Sp.Poſthumius Albus legatus præficitur.ipſe parte copiarum paruo circuitu locum maxime ſecretum ab tumultu petit:vnde ex nec opinato auerſum hoſtem inuadat. Q.Sulpitium legatum præfecit caſtris:M.Fabio legato aſſignat equites: nec ante lucem mouere iubet manum,inter nocturnos tumultus moderatu difficilem. Omnia,quæ vel alius

D imperator prudens,& impiger in tali re præciperet,ageretq;,præcipit ordine,atq; agit. Illud eximium conſilii,animiq; ſpecimen:& neutiq; vulgatæ laudis:quod vltro ad oppugnanda caſtra hoſtium,vnde maiore agmine profectos exploratum fuerat:M.Geganium cum cohortibus delectis miſit.qui poſtq̃ intentos homines in euentum periculi alieni,pro ſe incautos neglectis vigiliis:ſtationibuſq; eſt adortus:prius penè cępit caſtra,quàm oppugnari hoſtes ſatis ſcirent.inde fumo,vt conuenerat,datum ſignum vbi conſpectum ab dictatore eſt:exclamat,capta hoſtium caſtra:nũciariq; paſſim iubet. Et iam luceſcebat:omniaq; ſub oculis erant:& Fabius cum equitatu impetum dederat,& conſul eruptionem è caſtris intrepidos iam hoſtes fecerat. Dictator autem parte altera ſubſidia,& ſecundam aciem adortus,circumagenti ſe ad diſſonos clamores,ac ſubitos tumultus, hoſti vndiq; obiecerat victorem peditem,equitemq;. Circũuenti igitur iam in medio ad vnum omnes pœnas rebellionis dediſſent:ni Vectius Meſſius ex Volſcis nobilior vir factis quàm genere: iam orbem voluentes ſuos increpans clara voce,hic perituri,inquit,vos telis hoſtium eſtis indefenſi,inulti!quid igitur arma habetis!aut quid vltro bellum intuliſtis!in ocio tumultuoſi,in bello ſegnes!quid hic ſtantibus ſpei eſt!an deũm aliquem protecturum vos,rapturumq; hinc putatis!ferro via facienda eſt.hac,qua me pgreſſum videritis,agite:q viſuri domos,parentes,coniuges:liberos eſtis,ite mecum:non murus, nec vallum,ſed armati armatis obſtãt:virtute pares,neceſſitate,quæ vltimũ ac maximum telum eſt:ſuperiores eſtis. Hæc locutum,exequẽtemq; dicta redintegrato clamore ſecuti,dant impreſſionem,qua Poſthumius Albus cohortes obiecerat:& mouerũt victorē:donec dictator pedē iam referentibus ſuis aduenit:eoq; omne prælium verſum eſt. Vni viro Meſſio fortuna hoſtium innititur.multa vtrinq; vulnera,multa paſſim cædes eſt. Iã ne duces qdē Romani incruẽti pugnãt. Ibi Poſthumius ictus ſaxo,perfracto capite acie exceſſit. Non dictatorem humerus vulneratus,non Fabium propè affixum equo femur,nõ brachium abſciſum cõſulem ex tam ancipiti prælio ſubmouit. Meſſiũ impetus per ſtratos cæde hoſtes cũ globo fortiſſimorũ iuuenum extulit ad caſtra Volſcorum,quæ nondum capta erant.eodem omnis acies inclinatur. Cõſul effuſos vſq; ad vallum perſecutus:ipſa caſtra:vallumq; aggreditur:eodem & dictator alia parte copias admouet.nõ ſegnior oppugnatio eſt,q̃ pugna fuerat, Conſulem ſignũ quoq; intra vallum iniciſſe ferunt:quo milites acrius ſubirent:repetendoq; ſigno primam impreſſionem factam. Et dictator prorupto vallo iam in caſtra prælium intulerat. Tum abiici arma paſſim:ac dedi hoſtes cœpti:caſtriſq; & his captis, hoſtes, præter ſenatores, omnes venundati ſunt. Prædæ pars, ſua cognoſcentibus Latinis, atq; Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit: præpoſitoq; conſule caſtris, ipſe triumphans inuectus vrbem, dictatura ſe abdicauit. Egregiæ dictaturæ triſtem memoriam faciunt: qui filium ab A.Poſthumio,quod occaſione bene pugnandi captus iniuſſu diſceſſerit præſidio:victorē ſecuri percuſſum tradunt.nec libet credere;& licet,in variis opinionibus:& argumento eſt:quod im-

rax. lib. 2. tit. 2.

pena

iii 73.

A peria malliana:non poſthumiana,appellata ſint:quoniam qui prior author tam ſæui exempli foret,
occupaturus inſignem titulum crudelitatis fuerit. imperioſo quoq; Mallio cognomen inditum,Poſt/
humius nulla triſti nota eſt inſignitus. Cn. Iulius conſul ædem Apollinis abſente collega ſine ſorte
dedicauit. ægre id paſſus Quintius,cum dimiſſo exercitu in vrbem rediſſet: nequicquam in ſenatu eſt
conqueſtus. Inſigni magnis rebus anno additur,nihil tum ad rem Romanam pertinere viſum:quod
Carthaginenſes tanti hoſtes futuri,tum primum per ſeditiones Siculorum ad partis alterius auxili/
um in Siciliam exercitum traiecere. Agitatum in vrbe ab tribunis plebis:vt tribuni militum conſula/
ri poteſtate crearentur:nec obtineri potuit. Conſules fiunt L.Papyrius Craſſus, L.Iulius. Æquorum
legati fœdus ab ſenatu cum petiſſent:& pro fœdere deditio oſtentaretur:inducias annorum octo im/
petrauerunt. Volſcorum res ſuper acceptam in Algido cladem,pertinaci certamine inter pacis,bel/
liq; authores in iurgia & ſeditiones verſa. Vndiq; ocium fuit Romanis. Legem de mulctarum æſti/
matione pergratam populo cum ab tribunis parari cõſules vnius ex collegio proditione excepiſſent:
ipſi præoccupauerunt ferre. Conſules L.Sergius Fidenas iterum,Hoſtius Lucretius Tricipitinus. Ni/
hil dignum dictu actum his conſulibus. Secuti eos conſules,A.Cornelius Coſſus,T.Quintius Pœ/
nus iterum. Veientes in agrum Romanum excurſiones fecerunt.Fama fuit:quoſdam ex Fidenatium
iuuentute participes eius populationis fuiſſe.cognitioq; eius rei L.Sergio,& Q. Seruilio,& Mamerco
Æmylio permiſſa.Quidam Hoſtiam relegati,quod cur per eos dies à Fidenis abfuiſſent,parum con/
ſtabat.colonorum additus numerus:agerq; iis bello interemptorum aſſignatus. Siccitate eo anno
plurimũ laboratum eſt:nec cœleſtes modo defuerunt aquæ: ſed terra quoq; ingenito humore egens,
vix ad perennes ſuffecit amnes.defectus alibi aquarum circa torridos fontes,riuoſq;,ſtragem ſiti peco
rum morientium dedit.ſcabie alia abſumpta.vulgatiq; contactu in homines morbi:& primo in agre-
ſtes ingruerãt ſeruitiaq;,vrbs deinde impletur.Nec corpora modo affecta tabo:ſed animos quoq; mul
tiplex religio,& pleraq; externa inuaſit:nouos ritus ſacrificandi vaticinando inferentibus in domos,
quibus quæſtui ſunt capti ſuperſtitione animi.donec publicus iam pudor ad primores ciuitatis per/
uenit,cernentes in omnibus vicis,ſacelliſq; peregrina, atq; inſolita piacula pacis deũm expoſcendæ.
Datum inde negocium ædilibus:vt animaduerterent: nequi, niſi Romani dii, neu quo alio more,
q̃ patrio colerentur. Iræ aduerſus Veientes in inſequentem annum C.Seruilio Hala,L.Papyrio Mu/
gilano conſulibus,dilatæ ſunt. Tunc quoq; ne confeſtim bellum indiceretur: néue exercitus mitteren/
tur,religio obſtitit:fœciales prius mittendos ad res repetendas cenſuere.Cum Veientibus nuper acie
dimicatum ad Nomentum,& Fidenas fuerat: induciæq; inde,non pax facta: quarum & dies exierat:
B & ante diem rebellauerant. miſſi tamen fœciales: nec eorum, cum more patrum iurati repeterent
res:verba ſunt audita. Controuerſia inde fuit: vtrum populi iuſſu indiceretur bellum? an ſatis eſſet
ſenatus conſultum? Peruicere tribuni,denunciando impedituros ſe delectum: vt Quintius conſul de
bello ad populum ferret. omnes centuriæ iuſſere. In eo quoq; plebs ſuperior fuit: quod tenuit ne con/
ſules in proximum annum crearentur. Tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt: T.
Quintius Pœnus ex conſulatu, C.Furius, M.Poſthumius, A. Cornelius Coſſus,ex iis Coſſus præfuit
vrbi,tres delectu habito profecti ſunt Veios.documentoq; fuere:q̃ plurium imperium bello inutile eſ
ſet. Tendendo ad ſua quiſq; conſilia,cum aliud alii videretur:aperuerunt ad occaſionem locum hoſti;
incertam nãq; aciem,ſignum aliis dari receptui,aliis cani iubẽtibus,inuaſere opportune Veientes.ca/
ſtra ꝓpinqua turbatos,ac terga dãtes accepere.Plus itaq; ignominiæ,q̃ cladis eſt acceptũ. Mœſta ciui
tas fuit,vinci inſueta:odiſſe tribunos poſcere dictatorẽ:in eo verti ſpes ciuitatis:& cũ ibi quoq; religio ob
ſtaret ne poſſet niſi ab cõſule dici dictator:augures cõſulti eã religionẽ exemere. A.Cornelius dictatorẽ
Mamercum Æmyliũ dixit:& ipſe ab eo magiſter equum eſt dictus.adeo,ſimul fortuna ciuitatis virtute
vera eguit:nihil cẽſoria animaduerſio effecit,quo minus regimen rerum ex notata indigne domo pe/
teretur. Veientes re ſecunda elati,miſſis circum Hetruriæ populos legatis,iactando tres duces Roma
nos ab ſe vno prælio fuſos cũ tamen nullã publici conſilii ſocietatem mouiſſent: volũtarios vndiq; ad
ſpem prædæ adſciuerunt. Vni Fidenatiũ populo rebellare placuit:& tanq̃ niſi ab ſcelere bellum ordiri
nefas eſſet:ſicut legatoꝝ antea,ita tũ nouoꝝ colonoꝝ cæde ĩbutis armis, Veiẽtibus ſeſe cõiungũt. Cõ
ſultare inde pricipes duorum populoꝝ Veios,an Fidenas ſedẽ belli caperẽt.Fidenæ viſæ opportunio/
res. Itaq; traiecto Tyberi Veientes Fidenas tranſtulerunt bellum. Romæ terror ingens erat: accito
exercitu ab Veiis, hoſtibus poſitis ad Fidenas: eoq; ipſo ob rem male geſtam perculſa caſtra lo/
cantur ante portam Collinam:& in muris armati diſpoſiti: & iuſtitium in foro,tabernæq; clauſæ:fi/
untq; omnia caſtris,q̃ vrbi ſimiliora. Tum trepidam ciuitatem præconibus per vicos dimiſſis dicta/
tor ad concionem aduocatam increpuit:quod animos ex tam leuibus fortunę momentis ſuſpẽſos ge
rerent: vt parua iactura accepta,quæ ipſa non virtute hoſtiũ,nec ignauia Romani exercitus, ſed diſ/
cordia imperatorũ accepta ſit: veientem hoſtem ſexies victum pertimeſcant:Fidenaſq; propè ſępius
captas,q̃ oppugnatas:eoſdẽ & Romanos,& hoſtes eſſe:qui per tot ſecula fuerint:eoſdem animos,eaſ/
dem corporis,vires,eadem arma gerere.ſe quoq; eundem dictatorem Mamercum Æmylium eũq; ante

C Veientium,Fidenatiumq́; adiunctis Faliſcis ad Nomentum exercitus fuderit:&magiſtrum equitum
A.Cornelium eundem in acie fore:qui priore bello tribunus militum Larte Tolumnio rege Veienti-
um in conſpectu duorum exercituum occiſo,ſpolia opima Iouis Feretrii templo intulerit.proinde me-
mores ſecum triumphos,ſecum ſpolia,ſecum victoriã eſſe,cum hoſtibus ſcelus legatorum contra ius
gentium interfectorum,cædem in pace Fidenatium colonorum,inducias ruptas,ſeptimã infelicem
defectionem,arma caperent:ſimul caſtra caſtris coniunxiſſent:ſatis confidere,nec ſceleratiſſimis hoſti-
bus diuturnum ex ignominia exercitus Romani gaudium fore:& populum Romanũ intellecturum
quanto melius de repub.meriti ſint,qui ſe dictatorẽ tertium dixerint:q̃ eos,qui ob ereptũ cenſuræ re-
gnum labem ſecundæ dictaturæ ſuæ impoſuerint. Votis deinde nuncupatis profectus, M & D paſ-
ſus citra Fidenas caſtra locat:dextra mõtibus,læua Tyberi amne ſeptus.T.Quintium Pœnum legatũ
occupare montes iubet:occultũq́; id iugũ capere,quod ab tergo hoſtibus foret.ipſe poſtero die,cũ He-
truſci pleni animoꝝ,ac priſtini diei meliore occaſione q̃ pugna in aciem proceſſiſſent:cunctatus paulũ-
per,dum ſpeculatores referrent,Quintium euaſiſſe in iugum propinquum arci Fidenarum:ſigna pro-
fert:peditumq́; aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem inducit.magiſtro equitum præcipit:ne iniuſ-
ſu pugnam incipiat:ſe,cum opus ſit,equeſtri auxilio ſignum daturum:tum vt memor regiæ pugnæ,
memor opimi doni,Romuliq́;,ac Iouis Feretrii,rem gereret.Legiones impetu ingenti confligunt.Ro-
manus odio accenſus,impium Fidenatem,prædonem Veiẽtem,ruptores induciarum,cruentos lega-
toꝝ infanda cæde,reſperſos ſanguine colonoꝝ ſuorum,perfidos ſocios,imbelles hoſtes compellans,fa-
ctis ſimul,dictisq́; odium explet.Concuſſerat primo ſtatim congreſſu hoſtem:cum repente patefactis
Fidenarum portis noua erupit acies,inaudita ante id tempus:inuſitataq́;.Ignibus armata ingẽs mul-
titudo,facibusq́; ardentibus tota collucens,velut phanatico inſtincta curſu in hoſtem ruit:formaq́;
inſolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit.Tum dictator magiſtro equitum,equitibusq́;,tum ex
montibus Quintio accito prælium ciens,ipſe in ſiniſtrum cornu,quod incẽdio ſimilius,q̃ prælio ter-
ritum ceſſerat flammis:accurrit:claraq́; voce,fumo ne victi,inquit:velut examen apum loco veſtro
exacti,inermi cedetis hoſti!non ferro extinguitis ignes!non faces has ipſas pro ſe quisq;,ſi igni,non te-
lis pugnandum eſt:ereptas vltro infertis!agite nominis romani,ac virtutis patrũ,ueſtræq́; memores:
vertite incendium hoc in hoſtium vrbem,& ſuis flammis delete Fidenas:quas veſtris beneficiis pla-
care non potuiſtis.legatoꝝ hoc vos veſtrorum,colonorumq́; ſanguis,vaſtatiq́; fines monent. Ad im-
D perium dictatoris mota cũcta acies:faces partim emiſſæ excipiuntur:partim vi eripiuntur:vtraq; aci-
es armatur igni.Magiſter equitum & ipſe nouat pugnam equeſtrem.frenos vt detrahant equis,impe-
rat:& ipſe princeps calcaribus ſubditis euectus effreno equo,in medios ignes infertur:& alii concitati
equi libero curſu ferunt equitem in hoſtem.Puluis elatus,miſtusq́; fumo lucem ex oculis viroꝝ,equo-
rumq́; aufert.ea,quæ militem terruerat,ſpecies nihil terruit equos.ruinæ igitur ſimilem ſtragem eques
quacunq; perſuaſerat,dedit.Clamor deinde accidit nouus.qui cum vtranq; mirabundam in ſe aciem
vertiſſet:dictator exclamat:Quintium legatum,& ſuos ab tergo hoſtẽ adortos:ipſe redintegrato cla-
more infert acrius ſigna.Cum duæ acies,duo diuerſa prælia circũuentos Hetruſcos & à fronte,& ab
tergo vrgerent:neq; in caſtra retro,neq; in montes,vnde ſe nouus hoſtis obiecerat,iter fugæ eſſet,& eq-
tem paſſi liberi frenis diſpuliſſent equi:Veientiũ maxima pars Tyberim effuſi petũt:Fidenatiũ qui ſu-
perſunt,ad vrbem Fidenas tendunt.infert pauidos fuga in mediam cædem:obtruncantur in ripis:ali-
os in aquam compulſos gurgites ferunt:etiam peritos nandi laſſitudo,& vulnera,&pauor degrauant:
pauci ex multis tranant.alterum agmen fertur per caſtra in vrbem:eodem & Romanos ſequentes im-
petus rapit:Quintium maxime,& cum eo digreſſos modo de montibus,recentiſſimum ad laborẽ mi-
litem:quia vltimo prælio aduenerat.Hi,poſtq̃ miſti hoſtibus portã intrauere:in muros euadunt:ſuisq́;
capti oppidi ſignum ex muris tollunt.quod vbi dictator conſpexit:(iam enim & ipſe in deſerta hoſti-
um caſtra penetrauerat)cupientem militem diſcurrere ad prædam,ſpe iniecta maioris in vrbe prædæ
ad portam ducit:receptusq́; intra muros,in arcem,quò ruere fugientium turbam videbat:pergit Nec
minor cædes in vrbe,q̃ in prælio fuit:donec abiectis armis:nihil præter vitam petentes dictatori dedũ-
tur.Vrbs,caſtraq́; diripiuntur.Poſtero die ſingulis captiuis ab equite ad centurionem ſorte ductis,&
quoꝝ eximia virtus fuerat,binis,aliis ſub corona venundatis,exercitum victorem opulentumq́; prędа
triumphãs dictator Romam reduxit:iuſſoq́; magiſtro equitum abdicare ſe magiſtratu,ipſe deinde ab-
dicat die ſextodecimo,reddito in pace imperio:quod in bello,trepidisq́; rebus acceperat. Claſſibus
quoq; ad Fidenas pugnatum cum Veientibus quidam annales retulere:rem æque difficilem,atq; in-
credibilem:nec nunc lato ſatis ad hoc amne:& tum aliquanto,vt à veteribus accepimus,arctiore.niſi
in traiectu forte fluminis prohibendo aliquarum nauium concurſum,in maius(vt fit)celebrantes,na-
ualis victoriæ vanum titulum appetiuere. Inſequens annus tribunos militares conſulari poteſtate
habuit,A.Sempronium Atratinum,L.Quintium Cincinnatum,L.Furium Medullinum,L.Horatiũ
Barbatum. Veientibus annorum XX induciæ datæ:& Æquis triennii:cum plurium annorum pe-
tiſſent. Et ab ſeditionibus vrbanis ocium fuit. Annum inſequentem neq; bello foris,neq; domi ſe-

ditione

A ditione inſignem, ludi bello voti celebrem & tribunorum militum apparatu, & finitimorum concurſu fecere. Tribuni conſulari poteſtate erant, Cl. Craſſus, Sp. Nautius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullus. Spectaculum comitate etiam hoſpitũ, ad quod publico conſenſu venerant: aduenis gratius fuit. Poſt ludos conciones ſeditioſæ tribunorũ plebis fuerunt, obiurgãtium multitudinem: quod admiratione eorum, quos odiſſent, ſtupens, in æterno ſe ipſa teneret ſeruitio: & non modo ad ſpem cõſulatus in partem reuocandam aſpirare non auderet: ſed ne in tribunis quidem militũ creandis (quę cõmunia eſſent comitia patrum, ac plebis) aut ſui, aut ſuorum meminiſſet. deſineret ergo mirari: cur nemo de cõmodis plebis ageret, eò impendi laborem, ac periculum: vnde emolumentum atq; honos ſperetur. nihil non aggreſſuros homines: ſi magna conatis magna præmia proponantur. vt quidẽ aliquis tribunus plebis ruat cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo: ex quibus pro certo habeat, patres, aduerſus quos tenderet: bello inexpiabili ſe perſecuturos: apud plebem, pro qua dimicauerit: nihilo ſe honoratiorem fore: neq; ſperandum, neq; poſtulãdum eſſe. magnos animos, magnis honoribus fieri. neminem ſe plebeium contempturum: vbi contemni deſiſſent. experiendam rem deniq; in vno, aut altero eſſe: ſit'ne aliquis plebeius ferendo magno honori: an portẽto ſimile, miraculoq; ſit: fortem, ac ſtrenuum aliquem exiſtere ortum ex plebe. Summa vi expugnatum eſſe: vt tribuni militum conſulari poteſtate, & ex plebe crearentur. petiſſe viros domi, militiæq; ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo præbere ad contumeliam os. nec ſe videre cur nõ lex quoq; abrogetur: qua id liceat, quod nunq̃ futurum ſit. minorem quippe ruborem fore in iuris iniquitate, q̃ ſi per indignitatem ipſorum prætereantur. Huius generis orationes cum aſſenſu auditæ incitauere quoſdam ad petendum tribunatum militum: alium alia de cõmodis plebis laturum ſe in magiſtratu profitentem. Agri publici diuidendi, coloniarumq; deducendarum oſtentatæ ſpes: & vectigali poſſeſſoribus agrorum impoſito, in ſtipendium militum erogandi æris. Captatum deinde tempus ab tribunis militum: quo per diſceſſum hominum ab vrbe, cum patres clandeſtina denunciatione reuocati ad diem certam eſſent: ſenatuſconſultum fieret abſentibus tribunis plebis: vt, quoniam Volſcos in Hernicorum agros prædatum exiſſe, fama eſſet: ad rem inſpiciendam tribuni militum proficiſcerentur: conſulariaq; comitia haberentur. Profecti Appium Claudium filium decemuiri præfectum vrbis relinquunt, impigrum iuuenem, & iam inde ab incunabulis imbutum odio tribunorum, plebiſq;. tribunis plebis nec cum abſentibus iis, qui ſenatus conſultum fecerant: nec cũ Appio tranſacta re, quod contenderent, fuit. Creati conſules, C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res,

B ſed memoria digna traditur eo anno facta. Vulturnum Hetruſcorum vrbem, quæ nunc Capua eſt: ab Samnitibus captam: Capuamq; ab duce eorum Capy, vel (quod propius vero eſt) à campeſtri agro appellatam. cępere autem prius bello fatigatis Hetruſcis, in ſocietatem vrbis, agrorumq; accępti: deinde feſto die grauatos ſomno, epuliſq; incolas veteres noui coloni nocturna cæde adorti. His rebus actis, conſules ii, quos diximus: idibus Decembris magiſtratum occæpere. Iam non ſolum qui ad id miſſi erant, retulerunt imminere Volſcum bellum: ſed legati quoq; ab Latinis, & Hernicis nunciabãt: non ante vnquam Volſcos nec ducibus legendis, nec exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe. vulgo fremere: aut in perpetuũ bellum, armaq; obliuioni danda, iugumq; accipiendum: aut iis, cum quibus de imperio certetur: nec virtute, nec patientia, nec diſciplina rei militaris cedendum eſſe. Haud vana attulere: ſed nec perinde patres moti ſunt, & C. Sempronius, cui ea prouincia ſorte euenit: tanq̃ conſtantiſſimæ rei fortuna fretus, quod victoris populi exercitum aduerſus victos duxiſſet: omnia temere, ac negligenter egit: adeo, vt diſciplinæ romanæ plus in volſco exercitu, q̃ in romano eſſet. ergo fortuna, vt ſæpe aliâs, virtutem eſt ſecuta. Primo prælio, quod ab Sempronio incaute, inconſulteq; cõmiſſum eſt: non ſubſidiis firmata acie, non equite apte locato concurſum eſt. clamor indicium primum fuit quò res inclinatura eſſet: excitatior, crebriorq; ab hoſte ſublatus: ab Romanis diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, incerto clamore prodidit pauorem animorum. Eo ferocior illatus hoſtis vrgere ſcutis: micare gladiis. altera ex parte nutant circũſpectantibus galeæ: & incerti trepidant: applicantq; ſe turbæ: ſigna nunc reſiſtentia deſeruntur ab anteſignanis: nunc inter ſuos manipulos recipiuntur. Nondũ fuga certa, nondum victoria erat, tegi magis Romanus, q̃ pugnare. Volſcus inferre ſigna: vrgere aciem: plus cædis hoſtium videre, q̃ fugæ. Iam in oĩbus locis ceditur, nequicquam Sempronio cõſule obiurgãte, atq; hortante. nihil nec imperiũ, nec maieſtas valebat. dataq; mox terga hoſtibus forent: ni Sex. Tempanius decurio equitũ labente iam re præſenti aĩo ſubueniſſet. Qui, cum magna voce exclamaſſet: vt equites, qui ſaluam remp. vellent eſſe: ex equis deſilirent: oĩum turmarum equitibus velut ad conſulis imperium motis, niſi hæc, inquit, armata cohors ſiſtat impetũ hoſtium: actũ de imperio eſt. ſequimini pro vexillo cuſpidem meã: oſtendite Romanis, Volſciſq;: nec equitibus vobis vllos equites, nec peditibus eſſe pedites pares. Cum clamore cõprobata adhortatio eſſet: vadit alte cuſpidẽ gerens: quacũq; incedunt, vi viam faciunt: eò ſe inferunt obiectis parmis: vbi ſuorum plurimum laborem vident. reſtituitur oĩbus locis pugna, in quæ eos impetus tulit. nec dubiũ erat: quin, ſi tam pauci ſimul obire oĩa; poſſent: terga daturi hoſtes fuerint. Et cũ iam parte nulla ſuſtinerẽtur: dat ſignum Volſcus imperator

Capua unde dicta.

Val. max. lib. 3. c. 2

C vt parmatis, nouæ cohorti hoſtium locus detur: donec impetu illati ab ſuis excludantur. quod vbi eſt factum interclusi equites cũ nec prorumpere eadẽ, qua tranſierant, poſſent, ibi maxime confertis hoſtibus, qua viam fecerant: & conſul, legionesq; romanæ, cum quod tegumen modo omnis exercitus fuerat, nuſquam viderent: ne tot fortiſſimos viros interclusos opprimeret hoſtis: tendunt in quemcunq; caſum. diuerſi Volſci, hinc conſulem, ac legiones ſuſtulere: altera fronte inſtare Tempanio, atq; equitibus qui, cum ſæpe conati nequiſſent perrumpere ad ſuos: tumulo quodam occupato, in orbem ſe tutabantur, nequaquam inulti. nec pugnæ finis ante noctem fuit. conſul quoq; nuſquam remiſſo certamine, dum quicquam ſuperfuit lucis, hoſtem tenuit. nox incertos diremit. tantusq; ab imprudentia euentus vtraq; caſtra tenuit pauor: vt relictis ſauciis, & magna parte impedimentorum, ambo pro victis exercitus ſe in montes proximos reciperent. tumulus tamen circũſeſſus vltra mediam eſt noctem. quò cum circũſedentibus nunciatum eſſet caſtra deſerta eſſe: victos rati ſuos, & ipſi, qua quenq; in tenebris pauor tulit, fugerunt. Tempanius metu inſidiarũ ſuos ad lucẽ tenuit. digreſſus deinde ipſe cum paucis ſpeculatum, cum ab ſaucius hoſtibus ſciſcitando cõperiſſet caſtra Volſcorum deſerta eſſe: lætus ab tumulo ſuos deuocat: & in caſtra romana penetrat: vbi cum vaſta, deſertaq; oĩa, atq; eandem, quam apud hoſtes, fœditatẽ inueniſſet: priuſq̃ Volſcos cognitus error reduceret: quibus poterat ſaucus ductis ſecum, ignarus quam regionem conſul petiſſet, ad vrbem proximis itineribus pergit. Iam eò fama pugnæ aduerſæ, caſtrorumq; deſertorum perlata erat: & ante oĩa deplorati erant equites non priuato magis, q̃ publico luctu: Fabiusq; conſul terrore vrbi quoq; iniecto ſtationes ante portas agebat: cum equites procul viſi non ſine terrore ab dubiis quinam eſſent, mox cogniti tantam ex metu lætitiam fecere: vt clamor vrbem peruaderet gratulantium ſaluos, victoresq; rediſſe equites: & ex mœſtis pauloante domibus, quæ conclamauerant ſuos: procurreretur in vias: pauidæq; matres, ac coniuges, oblitæ præ gaudio decoris, obuiam agmini occurrerent, in ſuos quæq; ſimul corpore atq; aĩo vix præ gaudio compotes, effuſæ. Tribunis plebis, qui M. Poſthumio, & T. Quintio diem dixerant: quod ad Veios eorum opera male pugnatũ eſſet: occaſio viſa eſt per recens odiũ Sempronii conſulis renouandæ in eos inuidiæ. itaq; aduocata concione cũ proditam Veiis remp. eſſe ab ducibus, proditũ deinde, quia illis impune fuerit, in Volſcis ab conſule exercitum, traditos ad cædem fortiſſimos equites, deſerta fœde caſtra vociferati eſſent: C. Iulius vnus ex tribunis Tempanium eqtem vocari iuſſit. coramq; eis, Sexte Tempani inquit quæro de te, arbitreris ne C. Sempronium conſulem aut in tempore pugnã iniſſe, aut firmaſſe ſubſidiis aciem? aut vllo boni conſulis functũ officio? & tu ne ipſe victis legionibus
D romanis tuo conſilio equitem ad pedes deduxeris? reſtitueriſq; pugnam? excluſo deinde ab acie noſtra tibi, atq; equitibus num aut conſul ipſe ſubuenerit, aut miſerit præſidium? poſtero deniq; die ecquid præſidii vſq̃ habueris? an tu, cohorsq; in caſtra veſtra virtute prorupueritis? ecquem in caſtris conſulem, ecquem exercitũ inueneritis? an deſerta caſtra, relictos ſaucios milites? Hæc pro virtute tua, fideq;, qua vna hoc bello reſp. ſtetit: dicenda tibi ſunt hodie. Deniq; vbi C. Sempronius, vbi legiones noſtræ ſint? deſertus ſis: an deſerueris conſulem, exercitumq;? victi deniq; ſimus: an vicerimus? Aduerſus hæc Tempanii oratio incõpoſita fuiſſe dicitur: cæterum militariter grauis, non ſuis vana laudibus, nõ crimine alieno læta. Quanta prudẽtia rei bellicæ in C. Sempronio eſſet, nõ militis de imperatore æſtimationẽ eſſe: ſed populi Romani fuiſſe, cum eum comitiis conſulem legeret. Itaq; ne ab ſe imperatoria cõſilia, neu cõſulares artes exquirerẽt: quæ penſitanda quoq; magnis animis, atq; ingeniis eſſent: ſed quod viderit, referre poſſe. Vidiſſe aũt ſe prius, q̃ ab acie intercluderetur, conſulem in prima acie pugnantem, adhortantẽ, inter ſigna romana telaq; hoſtiũ verſantẽ: poſtea ſe ab conſpectu ſuorũ ablatũ, ex ſtrepitu tñ & clamore ſenſiſſe vſq; ad noctem extractum certamen: nec ad tumulum, quẽ ipſe tenuerat, præ multitudine hoſtium credere perrumpi potuiſſe. Exercitus vbi eſſet, ſe neſcire: arbitrari velut ipſe in re trepida loci præſidio ſe, ſuoſq; ſit tutatus, ſic conſulem ſeruandi exercitus cauſa loca tutiora caſtris cepiſſe. Nec Volſcorum meliores res eſſe credere, q̃ populi Romani fortunam: noctemq; omnia erroris mutui impleſſe. precantemq; deinde ne ſe feſſum labore, ac vulneribus tenerent, cũ ingenti laude non virtutis magis, q̃ moderationis dimiſſum. Cũ hæc agerentur, iam conſul via lauicana ad fanum Quietis erat. eò miſſa plauſtra, iumẽtaq; alia ab vrbe: exercitum affectũ prælio, ac via nocturna excepere. Paulopoſt in vrbem eſt ingreſſus conſul, non ab ſe magis enixe amouens culpam, q̃ Tempaniũ meritis laudibus ferens. Mœſtæ ciuitati ab re male geſta, & iratæ ducibus M. Poſthumius reus obiectus, q tribunus militum pro conſule ad Veios fuerat: decẽ millibus æris grauis damnatur. T. Quintium collegam eius, quia & in Volſcis conſul auſpicio dictatoris Poſthumii Tuberti, & ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mamerci Æmylii res proſpere geſſerat: totam culpã eius tẽporis in prædamnatum collegã transferentẽ, oẽs tribus abſoluerunt. profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dicitur, venerabilis viri, & exactæ iam ætatis Capitolinus Quintius, ſuppliciter orans ne ſe breui reliquo vitæ ſpacio tam triſtem nuncium ferre ad Cincinnatum paterẽtur. Plebs tribunos plebis abſentes Sex. Tempanium, A. Selliũ, & Antiſtium, & Spurilium fecit: quos & pro centurionibus ſibi præfecerant Tempanio authore equites. Senatus, cum odio Sempronii conſulare nomen offenderet: tribunos militum conſulari poteſtate

A creari iuſſit.creati ſunt L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papyrius Mugillanus.
Principio ſtatim anni L.Hortenſius tribunus plebis C.Sempronio conſuli anni prioris diem dixit.
quem cum quatuor collegæ inſpectante populo Romano orarent, ne imperatorem ſuum innoxiũ,
in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet, vexaret: ægre Hortenſius pati, tentationem eã cre-
dens eſſe perſeuerantiæ ſuæ, nec precibus tribunorũ, quæ in ſpeciem modo iactentur, ſed auxilio con
fidere reum. Itaq; modo ad eum conuerſus, vbi illi patricii ſpiritus, vbi ſubnixus & fidens innocen-
tiæ animus eſſet quærebat: ſub tribunicia vmbra conſularem virũ delituiſſe. modo ad collegas. vos
autem ſi reum perago, quid acturi eſtis? an erepturi ius populo, & euerſuri tribuniciam poteſtatem?
Cum illi & de Sempronio, & de omnibus ſummam populi Romani poteſtatem eſſe dicerent: nec ſe
iudiciũ populi tollere aut velle, aut poſſe: ſed ſi preces ſuæ pro imperatore, qui ſibi parentis eſſet lo-
co, non valuiſſent: ſe veſtem cum eo mutaturos: tum Hortenſius, non videbit, inquit, plebs Roma-
na ſordidatos tribunos ſuos. C.Sempronium nihil moror: qñ hoc eſt in imperio cõſecutus, vt tam
carus eſſet militibus. nec pietas quatuor tribunorum, q̃ Hortenſii tam placabile ad iuſtas preces in-
genium pariter plebi, patribusq; gratior fuit. Non diutius fortuna Æquis indulſit: qui ambiguam
victoriam Volſcorum pro ſua amplexi fuerant. proximo anno Cn. Fabio Vibulano, T. Quintio
Capitolino filio Capitolini conſulibus, ductu Fabii, cui ſorte ea prouincia euenerat: nihil dignum
memoratu actum. cũ trepidam tñ oſtendiſſent aciem Æqui, turpi fuga funduntͬ haud magno con-
ſulis decore. Itaq; triumphus negatus: cæterum ob ſempronianæ cladis leuatam ignominiam, vt
ouans vrbem intraret cõceſſum eſt. Quemadmodũ bellum minore q̃ timuerant dimicatione erat pͬ-
fectum: ſic in vrbe ex tranquillo nec opinata moles diſcordiarum inter plebem, ac patres exorta eſt,
cœpta ab duplicando quæſtorum numero. quam rem, præter duos vrbanos quæſtores, duo, qui con
ſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent, à conſulibus relatam cum & patres ſumma ope approbaſ-
ſent: conſulibus tribuni plebis certamen intulerũt, vt pars quæſtorum (nam ad id tempus patricii
creati erant) ex plebe fieret. aduerſus quam actionem primo & conſules, & patres ſumma ope annixi
ſunt. concedendo deinde vt quẽadmodum in tribunis conſulari poteſtate creandis vſi ſunt, id ęque
in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi: cũ parum proficerent: totam rem de augendo quæ-
ſtorum numero omittunt. Excipiunt omiſſam tribuni: aliæq; ſubinde, inter quas & agrariæ legis, ſe-
ditioſę actiones exiſtunt. pp quos motus cum ſenatus conſules q̃ tribunos creari mallet: neq; poſſet
B per interceſſiones tribunicias ſenatuſcõſultum fieri: reſp. à conſulibus ad interregnũ, neq; id ipſum
(nam coire patricios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti redit. Cum pars maior inſequẽ-
tis anni per nouos tribunos plebis, & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet: modo prohibẽ-
tibus tribunis patricios coire ad prodendum interregem, modo interregem interpellantibus ne ſe-
natuſconſultũ de comitiis conſularibus faceret: poſtremo L. Papyrius Mugillanus proditus inter-
rex caſtigando nunc patres, nunc tribunos plebis, deſertam omiſſamq; ab hominibus remp. deorũ
prouidentia, curaq; exceptam memorabat Veientibus induciis, & cunctatione Æquorũ ſtare: vnde
ſiquid increpet terroris, ſine patricio magiſtratu placere remp. opprimi: non exercitum, non ducem
ſcribẽdo exercitui eſſe. an bello inteſtino bellum externũ propulſaturos? quæ ſi in vnum conueniãt:
vix deorũ opibus quin obruatur Romana res, reſiſti poſſe. quin illi, remittendo de ſumma quiſq; iu-
ris medius copularent concordiam, patres patiendo tribunos militum pro conſulibus fieri, tribuni
plebis non intercedẽdo quo minus quatuor quæſtores promiſcue de plebe ac patribus libero ſuffra-
gio populi fierent. tribunicia primum comitia ſunt habita: creati tribuni conſulari poteſtate oẽs
patricii, L. Quintius Cincinnatus tertium, Sex. Furius Medullinus iterum, M. Manlius, A. Sempro-
nius Atratinus. Hoc tribuno comitia quæſtorum habente, petẽtibusq; inter aliquot plebeios filio
Antiſtii tribuni plebis, & fratre alterius tribuni plebis Sex. Pompilii, nec poteſtas, nec ſuffragatio
eorũ valuit, quin quorum patres, auosq; conſules viderant, eos nobilitate præferrent. Furere oẽs tri-
buni plebis, ante oẽs Pompilius, Antiſtiusq; repulſa ſuorum accenſi. quidnam id rei eſſet? non ſuis
beneficiis, non patrum iniuriis, nõ deniq; vſurpandi libidine, cũ liceat quod ante non licuerit, ſi nõ
tribunum militarẽ, ne quæſtorẽ quidem quenq̃ ex plebe factum: non valuiſſe patris pro filio, fratris
pro fratre preces, tribunorum plebis, poteſtatis ſacroſanctæ ad auxilium libertatis creatæ. Fraudem
profecto in re eſſe, & A. Sempronium comitiis plus artis adhibuiſſe, q̃ fidei: eius iniuria queri ſuos
honore deiectos. Itaq; cum in ipſum & innocentia tutum, & magiſtratu, in quo tunc erat, impetus
fieri non poſſet: flexere iras in C. Sempronium patruelem Atratini: eiq; ob ignominiam Volſci belli
adiutore collega M. Canuleio diem dixere. ſubinde ab eiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris di-
uidendis illata eſt: cui actioni ſemper acerrime C. Sempronius reſtiterat: ratis, id quod erat, aut de-
poſita cauſa leuiorẽ futurum apud patres reum, aut perſeuerantem ſub iudicii tempus plebẽ offen-
ſurum. aduerſæ inuidiæ obiici maluit: & ſuæ nocere cauſæ, quã publicæ deeſſe: ſtetitq; in eadem ſen-
tentia, nequa largitio ceſſura in trium gratiam tribunorũ fieret. nec tum agrum plebi, ſed ſibi inui-
diam quæri: ſe quoq; ſubiturũ eam tempeſtatem forti animo: nec ſenatui tanti ſe ciuem, aut quenq̃

altum debere eſſe, vt in parcendo vni malum publicum fiat. Nihilo demiſſiore animo cum dies venit A
C cauſa ipſe pro ſe dicta, nequicq̃ omnia expertis patribus vt mitigarent plebem, quindecim millibus
æris dãnatur. Eodem anno Poſthumia virgo veſtalis de inceſtu cauſam dixit, crimine innoxia: ob ſu
ſpicionẽ pp cultum amœniorem, ingeniumq́; liberius q̃ virginem decet, parum abhorrens famam.
Ampliatam, deinde abſolutam pro collegii ſentẽtia pontifex maximus abſtinere iocis, coliq́; ſancte
potius, q̃ ſcite iuſſit. Eodem anno à Campanis Cumæ, quam Græci tum vrbẽ tenebant, capiuntur.
Inſequens annus tribunos militũ conſulari poteſtate habuit Agrippam Menenium Lanatũ, P. Lu-
cretium Tricipitinum, Sp. Nautium: Annus felicitate populi Romani periculo potius ingenti, q̃
clade inſignis. ſeruitia vrbem vt incenderent diſtantibus locis, cõiurarũt: populoq́; ad opem paſſim
ferendam tectis intento, vt arcẽ, capitoliumq́; armati occuparent. Auertit nefanda conſilia Iupiter:
indicioq́; duorũ cõprehenſi ſontes pœnas dederũt. indicibus dena millia grauis æris, quæ tũ diuitiæ
habebãtur, ex ærario numerata: & libertas præmium fuit. Bellum inde ab Æquis reparari cœptum:
& nouos hoſtes Lauicanos conſilia cum veteribus iungere, haud incertis authoribus Romã eſt alla-
tum. Æquorum iam velut anniuerſariis armis aſſueuerat ciuitas. Lauicos legati miſſi cũ reſponſa
inde retuliſſent dubia: quibus nec tũc bellũ parari, nec diuturnam pacẽ fore appareret: Thuſculanis
negociũ datum, aduerterent animos nequid noui tumultus Lauicis oriretur. Ad inſequentis anni
tribunos militũ conſulari poteſtate inito magiſtratu legati ab Thuſculo venerunt, L. Sergiũ Fide-
natem, M. Papyriũ Mugillanũ, C. Seruilium Q. Seruilii Priſci filiũ; quo dictatore Fidenæ captæ fue-
rant, nunciabant legati Lauicanos arma cœpiſſe: & cum Æquorũ exercitu depopulatos agrũ Thu-
ſculanũ caſtra in Algido poſuiſſe. Tum Lauicanis bellũ indictũ: factoq́; ſenatuſcõſulto vt duo ex tri-
bunis ad bellũ proficiſcerẽtur, vnus res Romæ curaret, certamen ſubito inter tribunos exortum. ſe
quiſq; belli ducẽ potiorẽ ferre: curam vrbis vt ingratã, ignobilemq́; aſpernari. Cum parũ decorum
inter collegas certamen mirabũdi patres cõſpicerent: Q. Seruilius, qñ nec ordinis huius vlla, inqt,
nec reip. eſt verecundia, patria maieſtas altercationẽ iſtã dirimet: filius meus extra ſortẽ vrbi prœerit.
bellũ vtinam qui appetunt, conſideratius, cõcordiusq́; q̃ cupiunt, gerant. Delectum haberi non ex
toto paſſim populo placuit: decẽ tribus ſorte ductæ ſunt. ex his ſcriptos iuniores duo tribuni ad bel-
lum duxere. Cœpta inter eos in vrbe certamina cupiditate eadẽ imperii multo impenſius in caſtris
accendi: nihil ſentire idẽ: pro ſentẽtia pugnare: ſua conſilia velle, ſua imperia ſola rata eſſe: contẽnere
inuicẽ, & contẽni: donec caſtigantibus legatis tandẽ ita cõparatum eſt, vt alternis diebus ſummam
D imperii haberẽt. Quæ cũ allata Romã eſſent: dicitur Q. Seruilius ætate & vſu doctus, precatus ab
diis immortalibus ne diſcordia tribunorũ dãnoſior reipublicæ eſſet, q̃ ad Veios fuiſſet: & velut haud
dubia clade imminẽte, inſtituiſſe filio vt milites ſcriberet, & arma pararet. Nec falſus vates fuit. nam
ductu L. Sergii, cuius dies imperii erat, loco iniquo ſub hoſtiũ caſtris, cum, quia ſimulato metu re-
ceperat ſe hoſtis ad vallũ: ſpes vana expugnãdi caſtra eò traxiſſet: repentino impetu Æquorum per
ſupinam vallẽ fuſi ſunt: multiq́; in ruina maiore, q̃ fuga oppreſſi, obtruncatiq́;: caſtraq́; eo die ægre
retẽta. Poſtero die circũfuſis iam magna ex parte hoſtibus, per auerſam portã fuga turpi deſerũtur.
duces, legatiq́;, & quod circa ſigna roboris de exercitu fuit, Thuſculum petiere. Palati alii per agros
paſſim multis itineribus maioris, q̃ accepta erat, cladis nuncii Romã contenderunt. Minus trepida
tionis fuit: quod euentus timori hoium cõgruens fuerat: & quod ſubſidia, quæ reſpicerent, in re tre-
pida præparata erant ab tribuno militũ: iuſſuq́; eiuſdẽ per minores magiſtratus ſedato in vrbe tu-
multu, ſpeculatores propere miſſi nunciauere Thuſculi duces, exercitumq́; eſſe i hoſtem caſtra loco
nõ mouiſſe. &, quod plurimũ animorũ fecit, dictator ex ſenatuſconſulto dictus Q. Seruilius Priſcus,
vir, cuius prouidentiã in rep. cũ multis aliis tẽpeſtatibus ante experta ciuitas erat, tum euentu eius
belli: quod vni certamen tribunorũ ſuſpectum ante rẽ male geſtã fuerat. Magiſtro equitum creato, à
quo ipſo tribuno militũ dictator erat dictus, filio ſuo, vt tradidere quidã: (nam alii Halam Seruiliũ
magiſtrũ equitũ eo anno fuiſſe ſcribũt) nouo exercitu profectus ad bellũ, accitis qui Thuſculi erant,
duo millia paſſuum ab hoſte locũ caſtris cœpit. Tranſierat ex re bene geſta ſuperbia, negligentiaq́; ad
Æquos, quæ in romanis ducibus fuerat. Itaq; primo ſtatim prælio cum dictator equitatu immiſſo
anteſignanos hoſtiũ turbaſſet: legionũ inde ſigna inferri propere iuſſit: ſigniferumq́; ex ſuis vnũ cun
ctantẽ occidit. tantus ardor ad dimicandũ fuit, vt ipetũ Æqui nõ tulerint: victiq́; acie cũ fuga effuſa
petiſſent caſtra: breuiore tẽpore & certamine minor caſtrorũ oppugnatio fuit, q̃ prœliũ fuerat. captis,
direptisq́; caſtris cũ prædam dictator militi cõceſſiſſet, ſecutiq́; fugientẽ ex caſtris hoſtẽ equites renũ-
ciaſſent oẽs Lauicanos victos: magnam partẽ Æquorũ Lauicos cõfugiſſe: poſtero die ad Lauicos du-
ctus exercitus: oppidumq́; corona circũdatum, ſcalis captum, ac direptum eſt. Dictator exercitu vi-
ctore Romã reducto, die octauo q̃ creatus erat, magiſtratu ſe abdicauit. & opportune ſenatus prius
q̃ ab tribunis plebis agrariæ ſeditiones mentione illata de agro Lauicano diuidendo fierent, cenſuit
frequẽs coloniam Lauicos deducendã. coloni ab vrbe mille & quingẽti miſſi bina iugera accẽperũt.
Captis Lauicis, ac deinde tribunis militũ cõſulari poteſtate Agrippa Menenio Lanato, & L. Seruilio
Structo,

A Structo, & P. Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, & Sp. Rutilio Craſſo: & inſequenti anno A. Sempronio Atratino tertium, & duobus iterum M. Papyrio Mugillano, & Sp. Nautio Rutilio, biennium tranquillæ externæ res, diſcordia domi ex agrariis legibus fuit. Turbatores vulgi erant Sp. Mecilius quartū, & Metilius tertium tribuni plebis ambo abſentes creati. & cum rogationem promulgaſſent vt ager ex hoſtibus captus viritim diuideretur: magnæq; partis nobiliū eo plebiſcito publicarētur fortunæ: (nec enim ferme quicq̃ agri, vt in vrbe alieno ſolo poſita, non armis partū erat: nec quod veniſſet, aſſignatum'ue publice eſſet, præterq̃ plebs habebat) atrox plebi, patribusq; ꝓpoſitum videbatur certamen: nec tribuni militum nunc in ſenatu, nunc in conſiliis priuatis principum cogendis viam conſilii inueniebant. Cum Ap. Claudius nepos eius, qui decemuir legibus ſcribendis fuerat: minimus natu ex patrum cōcilio dicitur dixiſſe, vetus ſe ac familiare conſiliū domo afferre: proauum enim ſuū Ap. Claudium oſtēdiſſe patribus viam vnā diſſoluendæ tribuniciæ poteſtatis per collegarū interceſſionē. facile homines nouos authoritate principum de ſententia deduci, ſi tempoꝝ interdum potius q̃ maieſtatis memor adhibeatur oratio. pro fortuna illis animos eſſe: vbi videant collegas principes agēdæ rei gratiam omnem ad plebē præoccupaſſe, nec locū in ea relictum ſibi, haud grauate acclinaturos ſe ad cauſam ſenatus: per quā vniuerſo ordini cū primoribus ſe patrū concilient. Approbantibus cunctis, & ante omnes Q. Seruilio Priſco quod non degeneraſſet ab ſtirpe claudia collaudante iuuenem, negocium datur vt, quos quiſq; poſſet ex collegio tribunoꝝ ad interceſſionē perlicerent. Miſſo ſenatu prehenſantur ab principibus tribuni, ſuadēdo, monendo, pollicendoq; gratum id ſingulis priuatim, gratum vniuerſo ſenatui fore: ſex ad interceſſionē cōparauere. Poſteroq; die, cū ex cōpoſito relatum ad ſenatū eſſet de ſeditione, quam Mecilius, Metiliusq; largitione peſſimi exēpli concirent: eæ orationes à primoribus patrū habitæ ſunt, vt pro ſe quiſq; iam nec conſilium ſibi ſuppetere diceret: nec ſe vllam opē cernere aliam vſquam, præter q̃ in tribunicio auxilio: in eius poteſtatis fidē circūuentam remp. tanq̃ priuatam inopem confugere. præclarum ipſis, poteſtatiq; eſſe non ad vexandum ſenatum, diſcordiamq; ordinū mouendam plus in tribunatu viriū eſſe, q̃ ad reſiſtendū improbis collegis. Fremitus deinde vniuerſi ſenatus ortus: cū ex oībus partibus curiæ tribuni appellarentur. tum ſilentio facto ii, qui præparati erant gratia principum, quā rogationem à collegis promulgatā ſenatus cenſeat diſſoluendæ reip. eſſe, ei ſe interceſſuros oſtendunt. Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ. Latores rogationis concione aduocata prodi-

B tores plebis cōmodorum, ac ſeruos cōſularium appellantes, aliaq; truci oratione in collegas inuecti actionē depoſuere. Duo bella inſequens annus habuiſſet, quo P. Cornelius Coſſus, Caius Valerius Potitus, Quintius Cincinnatus, M. Fabius Vibulanus tribuni militū conſulari poteſtate fuerunt: ni Veiens bellū religio principū diſtuliſſet: quoꝝ agros Tyberis ſuper ripas effuſus maxime ruinis villarum vaſtauit. ſimul Æquos triēnio ante accepta clades prohibuit Volanis, ſuæ gentis populo præſidiū ferre. Excurſiones inde in cōfinem agrū Lauicanū factæ erant: nouisq; colonis bellū illatum. Quam noxam cū ſe conſenſu oīum Æquorum defenſuros ſperaſſent: deſerti ab ſuis ne memorabili qdem bello per obſidionē, leuemq; vnam pugnam & oppidū, & fines amiſere. Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis vt rogationē ferret, qua Volas quoq; ſicut Lauicos coloni mitterētur: per interceſſionem collegarū, qui nullū plebiſcitū, niſi ex authoritate ſenatus paſſuros ſe perferri oſtenderunt: diſcuſſum eſt. Volis inſequēte anno receptis, Æqui, coloniaq; eo deducta nouis viribus oppidum firmarunt, Tribunis militū Romæ conſulari poteſtate Cn. Cornelio Coſſo, L. Valerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterū, M. Poſthumio Regillenſi. huic bellū aduerſus Æquos ꝑmiſſum eſt, prauæ mētis homini: quantū victoria magis q̃ bellū oſtendit. Nā exercitu impigre ſcripto, ductoq; ad Volas, cū leuibus prælis Æquoꝝ animos fregiſſet: poſtremo in oppidum irrupit. deinde ab hoſtibus in ciues certamen vertit. & cū inter oppugnationē prædam militis fore edixiſſet: capto oppido fidē mutauit. Eam magis adducor, vt credam iræ cauſam exercitui fuiſſe, q̃ quod in vrbe nuper direpta, coloniaq; noua minus prædicatione tribuni prædæ fuerit. Auxit eam ira poſtq̃ ab collegis acceſitus ꝓ ſeditiones tribunicias in vrbem reuertit, audita vox eius in concione ſtolida, ac propè vecors: qua Sextio tribuno plebis legē agrariam ferenti, ſimul Volas quoq; vt mitterentur coloni laturū ſe dicēti: dignos enim eſſe, qui armis cepiſſent, coꝝ vrbem, agrumq; Volanum eſſe: malū quidē militibus meis, inquit, niſi quieuerint. quod auditū nō concionē magis, q̃ mox patres offendit. & tribunus plebis vir acer, nec infacundus, nactus inter aduerſarios ſuperbū ingenium, immodicamq; linguam, quā irritando, agitandoq; in eas impelleret voces, quæ inuidiæ non ipſi tm̄, ſed cauſæ, atq; vniuerſo ordini eſſent: neminem ex collegio tribunoꝝ militum ſæpius, q̃ Poſthumium in diſceptationē trahebat. Tum vero ſecundū tam ſæuum, atq; inhumanū dictum, auditis, inquit, Quirites, ſicut ſeruis, malum minantē militibus? tamen hæc bellua dignior vobis tanto honore videbitur, q̃ qui vos vrbe, agrisq; donatos in colonias mittunt: qui ſedem ſenectuti veſtræ proſpiciūt: qui pro veſtris cōmodis aduerſus tam crudeles, ſuperbosq; aduerſarios depugnant. Incipite deinde mirari, cur pauci iam veſtrā ſuſcipiant cauſam. quid vt à vobis ſperēt? an honores? quos aduerſariis veſtris potius, q̃

C populi Romani propugnatoribus datis? Ingemuiſtis modo voce huius audita. quid id referet? iam ſi
ſuffragium detur: hunc, qui malũ vobis minatur: iis, qui agros, ſedesq́;, ac fortunas ſtabilire volũt;
præferetis. Perlata hæc vox Poſthumii ad milites, multo in caſtris maiorem indignationem mouit.
prædæ ne interceptorẽ, fraudatoremq́; ẽt malum minari militibus? Itaq; cum fremitus aperte eſſet:
& quæſtor P. Sextius eadem violentia coerceri putaret ſeditionẽ poſſe, qua mota erat: miſſo ad voci-
ferantem quendam militem lictore, cum inde clamor & iurgium oriretur; ſaxo ictus turba excedit:
inſuper increpãte, qui vulnerauerat, habere quæſtorẽ, quod imperator eſſet militibus minatus. Ad
hunc tumultum accitus Poſthumius aſperiora oĩa fecit acerbis quæſtiõibus, crudelibus ſuppliciis.
poſtremo cum modum iræ nullum faceret: ad vociferationẽ eorum, quos necari ſub crate iuſſerat,
concurſu facto, ipſe ad interpellantis pœnam vecors de tribunali decurrit. ibi cum ſummouentes
paſſim lictores, centurionesq́; vexarent turbam: eò indignatio erupit: vt tribunus militum ab exer-
citu ſuo lapidibus obrueretur. Quod tam atrox facinus poſtq̃ eſt Romam nunciatũ: tribunis mi-
litum de morte collegæ per ſenatũ quæſtiones decernẽtibus tribuni plebis intercedebant. ſed ea con-
tentio ex certamine alio pendebat: quod cura inceſſerat patres: ne metu quæſtionum plebs, iraq́;, tri-
bunos militum ex plebe crearet: tendebantq́; ſumma ope: vt conſules crearentur. Cum ſenatuſcon-
ſultum fieri tribuni plebis non paterentur: iidem intercederent conſularibus comitiis: res ad interre-
gnum rediit. victoria deinde penes patres fuit. Quinto Fabio Vibulano interregẽ comitia haben-
te, conſules creati ſunt, A. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus. His conſulibus principio anni
ſenatuſconſultum factũ eſt: vt de quæſtione poſthumianæ cædis tribuni primo quoq; tẽpore ad ple-
bem ferrent: plebsq́; præficeret quæſtioni, quem vellet. à plebe conſenſu populi conſulibus negociũ
mandatur. qui ſumma moderatione, ac lenitate per paucorũ ſupplicium, quos ſibimet ipſos cõſciſſe
mortem ſatis creditum eſt: tranſacta re, nequiuere tñ conſequi vt non ægerrime id plebs ferret. iacere
tãdiu irritas ſanctiones: quæ de ſuis cõmodis ferrentur: cũ interim de ſanguine, & ſupplicio ſuo latã
legem cõfeſtim exerceri, & tantam vim habere. Aptiſſimum tẽpus erat, vindicatis ſeditionibus deli-
nimentum animis Volani agri diuiſionẽ obiici: quo facto minuiſſent deſiderium agrariæ legis: quæ
poſſeſſo per iniuriam agro publico patres pellebat. Tunc hæc ipſa indignitas angebat animos, non
in retinendis modo publicis agris, quos vi teneret, pertinacem nobilitatẽ eſſe, ſed ne vacuum quidẽ
agrum nuper ex hoſtibus captum plebi diuidere, mox paucis, vt cætera, futurũ prædæ. Eodem anno
aduerſus Volſcos populantes Hernicorũ fines, legiones ductæ à Furio conſule, cũ hoſtem ibi non in-
D uenisſent: Ferentinum, quò magna multitudo Volſcorũ ſe contulerat: expere. minus prædæ q̃ ſpera-
uerant, fuit: quòd Volſci, poſtq̃ ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus nocte oppidum reliquerunt.
poſtero die propè deſertum capitur. Hernicis ipſe ager dono datus. Annum modeſtia tribunorum
quietũ excæpit tribunus pl. L. Icilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilio conſulibus. Is cum prin-
cipio ſtatim anni velut penſum nominis familiæq́;, ſeditiones agrariis legibus promulgãdis cieret:
peſtilentia coorta, minacior tñ q̃ pernicioſior, cogitationes hominum à foro, certaminibusq́; publi-
cis ad domũ, curamq́; corporũ nutriendorum auertit: minusq́; eam dãnoſam fuiſſe, q̃ ſeditio futura
fuerit, credunt. Defuncta ciuitate plurimorũ morbis, perpaucis funeribus, peſtilentem annũ, inopia
frugũ neglecto cultu agrorum (vt plerunq; fit) excæpit, M. Papyrio Atracino, C. Nautio Rutilio cõ-
ſulibus. Iam fames, q̃ peſtilentia triſtior erat: ni dimiſſis circa oẽs populos legatis, qui Hetruſcum
mare, quiq́; Tyberim accolunt, ad frumentũ mercandum, annonæ foret ſubuentũ. ſuperbe ab Sam-
nitibus, qui Capuam habebant, Cumasq́;: legati prohibiti commercio ſunt. contra ea benigne ab
Siculorum tyrãnis adiuti. maximos cõmeatus ſummo Hetruriæ ſtudio Tyberis deuexit. Solitudinẽ
in ciuitate ægra experti conſules ſunt: cũ in legationes non plus ſingulis ſenatoribus inuenientes,
coacti ſunt binos eqtes adiicere. Præterq̃ ab morbo, annonaq́;, nihil eo biẽnio inteſtini, externí ue
incõmodi fuit. at vbi hæ ſolicitudines diſceſſere, oĩa, quibus turbari ſolita erat ciuitas: domi diſcor-
dia: foris bellũ exortũ. M. Æmylio, C. Valerio Potito, conſulibus, bellum Æqui parabant: Volſcis,
quanq̃ non publico conſilio capeſſentibus arma, voluntariis mercede ſecutis militiam. Ad quorum
famã hoſtium (iam enim in latinũ, hernicumq́; tranſcenderant agrum) delectũ habentẽ Valerium
conſulem M. Menenius tribunus plebis legis agrariæ lator cum impediret: auxilioq́; tribuni nemo
inuitus ſacramẽto diceret: repente nunciatur: arcem Caruentanam ab hoſtibus occupatam eſſe. Ea
ignominia accepta tum apud patres inuidiæ Menenio fuit: tum cæteris tribunis iam ante præpara-
tis interceſſoribus legis agrariæ, præbuit iuſtiorẽ cauſam reſiſtendi collegæ. Itaq; cum res diu ducta
per altercationẽ eſſet: conſulibus deos, hominesq́; teſtantibus, quicquid ab hoſtibus cladis, ignomi-
niæq́; aut iam acceptum eſſet, aut immineret, culpã penes Menenium fore: qui delectum impediret:
Menenio contra vociferante, ſi iniuſti domini poſſeſſione agri publici cederent, ſe morẽ delectui nõ
facere: decreto interpoſito nouẽ tribuni ſuſtulerunt certamen: pronunciaueruntq́; ex collegii ſenten-
tia: C. Valerio conſuli ſe, dãnum aliamq́; coercitionẽ aduerſus interceſſionẽ collegæ delectus cauſa
detrectantibus militiam inhibenti, auxilio futuros eſſe. Hoc decreto conſul armatus cum paucis

appellantibus

A appellantibus tribunum collĩ torſiſſet:metu cæteri ſacramento dixere. Ductus exercitus ad Caruentanam arcem, quanq̃ inuiſus, infeſtusq; conſuli erat:impigre primo ſtatim aduentu, deiectis, qui in præſidio erant, arcẽ recepit. prædatores ex præſidio per negligentiam dilapſi, occaſionẽ aperuere ad inuadẽdũ. Prædæ ex aſſiduis populationibus, quòd oĩa in locum tutũ congeſta erant: fuit aliquantum. venditum ſub haſta conſul in ærariũ redigere quæſtores iuſſit, tum prædicans participẽ prædæ fore exercitum: cum militiã non abnuiſſet. Auctæ inde plebis, ac militum in cõſulem iræ. itaq; cũ ex ſenatuſconſulto vrbẽ ouans introiret: alternis incõditi verſus militari licentia iactati: quibus conſul increpitus, Menenii celebre nomẽ laudibus fuit: cũ ad omnem mentionẽ tribuni fauor circũſtantis populi plauſuq; & aſſenſu cum vocibus militũ certaret. pluſq; ea res, q̃ propè ſolẽnis militũ laſciuia in conſulem, curæ patribus iniecit. & tanq̃ haud dubius inter tribunos militum honos Menenii, ſi peteret, conſularibus comitiis eſt excluſus. Creati cõſules ſunt Cn. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus iterum. Non aliãs ęgrius plebs tulit tribunicia ſibi comitia non cõmiſſa. eum dolorẽ quæſtoriis comitiis ſimul oſtendit, & vlta eſt, tunc primũ plebeiis quæſtoribus creatis: ita, vt in quatuor creandis vni patricio C. Fabio Ambuſto relinqueretur locus: tres plebeii, Q. Silius, P. Ælius, P. Pipius, clariſſimarum familiarum iuuenibus præferrentur. Authores fuiſſe tam liberi populo ſuffragii Icilios accipio, ex familia infeſtiſſima patribus, tres in eũ annum tribunos plebis creatos, multarum, magnarumq; rerũ molem auidiſſimo adeo populo oſtentãtes: cum affirmaſſent nihil ſe moturos: ſi ne quæſtoriis quidẽ comitiis, quæ ſola promiſcua plebi, patribuſq; reliquiſſet ſenatus: ſatis animi populo eſſet ad id, quod tãdiu vellent: & p leges liceret. Pro ingenti itaq; victoria id fuit plebi: quæſturamq; non honoris ipſius finẽ æſtimabant: ſed patefactus ad conſulatũ, ac triũphos locus nouis hoĩbus videbatur. Patres contra, non pro cõmunicatis, ſed pro amiſſis honoribus fremere: negare: ſi ea ita ſint, liberos tollẽdos eſſe: qui pulſi maiorũ loco, cernentesq; alios in poſſeſſione dignitatis ſuæ, ſalii, flaminesq; nuſquã alio, q̃ ad ſacrificandũ pro populo ſine imperiis, ac poteſtatibus relinquantur. Irritatis vtriuſq; partis animis, cũ & ſpiritus plebes ſumpſiſſet: & tres ad popularem cauſam celeberrimi nominis haberet duces: patres oĩa quæſtoriis comitiis, vbi vtrunq; plebi liceret, ſimilia fore cernẽtes, tendere ad conſulũ comitia: quæ nondũ promiſcua eſſent. Icilii cõtra, tribunos militum creandos dicere: & tandem aliqñ impartiẽdos plebi honores. Sed nulla erat cõſularis actio, quã impediendo, id, quod petebant, exprimerent: cũ mira opportunitate Volſcos & Æquos prædatum extra fines exiſſe in agrum Latinum Hernicumq;, affertur.

B ad quod bellũ vbi ex ſenatuſconſulto conſules delectũ habere occipiunt: obſtare tunc enixe tribuni, ſibi plebiq; eam fortunam oblatã memorantes. Tres erant, & oẽs acerrimi viri, generoſiq; etiã, vt inter plebeios. duo, ſinguli ſingulos ſibi conſules aſſeruandos aſſidua opera deſumunt: vni concionibus data nunc detinenda, nunc cõcienda plebs. Nec delectum conſules, nec comitia, quæ petebant, tribuni expediebant. inclinante deinde ſe fortuna ad cauſam plebis, nuncii veniũt: arcẽ Caruentanam dilapſis ad prædã militibus, qui in præſidio erant, Æquos interfectis paucis cuſtodibus arcis, inuaſiſſe: alios recurrẽtes in arcẽ, alios palantes in agris cæſos. Ea aduerſa ciuitati res vires tribuniciæ actioni adiecit. nequicq̃ enim tentati vt tũ deniq; deſiſterent impediẽdo bello; poſtq̃ non ceſſere nec publicæ tẽpeſtati, nec ſuæ inuidiæ: peruincunt: vt ſenatuſconſultum fiat de tribunis militum creandis: certo tñ pacto: ne cuius ratio haberet, qui eo anno tribunus plebis eſſet: né ue quis reficeretur in annũ tribunus plebis: haud dubiæ Icilios denotante ſenatu: quos mercedẽ ſeditioſi tribunatus, petere conſulatũ inſimulabant. Tum delectus haberi, bellumq; oĩum ordinum conſenſu apparari cœptum. Conſules an ambo profecti ſint ad arcẽ Caruentanam: an alter ad comitia habenda ſubſtiterit, incertum diuerſi authores faciunt. illa pro certo habenda: in quibus nõ diſſentiunt: ab arce Caruentana, cũ diu nequicq̃ oppugnata eſſet, receſſum: Verruginem in Volſcis eodem exercitu receptam: populationesq;, & prædas & in Æquis, & in Volſco agro ingentes factas. Romæ, ſicut plebis victoria fuit in eo, vt quæ mallent comitia haberent: ita euentu comitiorũ patres vicere. nanq; tribuni militũ conſulari poteſtate contra ſpem oĩum tres patricii creati ſunt, C. Iulius Tullus, Cn. Cornelius Coſſus, C. Seruilius Hala. Artẽ adhibitam ferũt à patriciis: cuius eos Icilii tum quoq; inſimulabant: quod turbam indignorũ candidatorũ intermiſcendo dignis, tædio ſordium in quibuſdam inſignium populum à plebeiis auertiſſent. Volſcos deinde, & Æquos, ſeu Caruentana arx retenta in ſpem, ſeu Verrugine amiſſum præſidium ad iram cum impuliſſet: fama affertur, ſumma vi ad bellũ coortos: caput rerum Antiates eſſe. eorum legatos vtriuſq; gentis populos circumiſſe: caſtigantes ignauiam: quod abditi intra muros populabundos in agris vagari Romanos priore anno, & opprimi Verruginis pręſidium paſſi eſſent. iam nõ exercitus modo armatos, ſed colonias ẽt in ſuos fines mitti: nec ipſos modo Romanos ſua diuiſa habere: ſed Ferentinum ẽt de ſe captum Hernicis donaſſe. Ad hæc cũ inflãmarentur animi: vt ad quoſq; ventum erat, numerus iuniorũ conſcribebatur. Ita oĩum populorũ iuuentus Antium contracta. ibi caſtris poſitis hoſtẽ opperiebantur. Quæ vbi tumultu maiore ẽt, q̃ res erat, nunciãtur Romam: ſenatus extemplo (quod in rebus trepidis vltimum conſilium erat) dictatorẽ dici iuſſit. Quam rem ægre

C paſſos, Iulium, Corneliumq́; ferunt: magnoq́; certamine animorum rem actam: cũ primores patrum
nequicq̃ conqueſti non eſſe in authoritate ſenatus tribunos militum, poſtremo ẽt tribunos plebis
appellarent: & conſulis quoq; ab ea poteſtate vim ſuper tali re inhibitam referrẽt: tribuni plebis læti
diſcordia patrum, nihil eſſe in his auxilii dicerent: q̃ non ciuium, non deniq; hominũ numero eſſent.
ſiquando promiſcui honores, cõmunicata reſp. eſſet: tum ſe animaduerſuros: nequa ſuperbia magi-
ſtratuum irrita ſenatus conſulta eſſent. interim patricii ſoluti legũ, magiſtratuumq́; verecundia, per
ſe quoq; tribuniciá poteſtatem agerent. Hæc contentio minime idoneo tẽpore, cum tñ belli in ma-
nibus eſſet: occupauerat cogitationes hoĩum: donec, vbi diu alternis Iulius, Corneliusq́;, cum ad id
bellũ ipſi ſatis idonei duces eſſent, non eſſe æquum, mandatũ ſibi à populo eripi honorem, diſſeruere:
tum Hala Seruilius tribunus militũ tacuiſſe ſe tãdiu ait, non quia incertus ſententiæ fuerit: (quem
enim bonũ ciuem ſecernere ſua à publicis conſilia!) ſed quia maluerit collegas ſua ſponte cedere au-
thoritati ſenatus: q̃ tribuniciá poteſtatem aduerſus ſe implorari paterẽtur. tum quoq;, ſi res fineret,
libenter ſe daturum tẽpus iis fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ. ſed cũ belli neceſſitates
non expectent humana conſilia: potiorẽ ſibi collegarũ gratia rempublicam fore. & ſi maneat in ſen-
tentia ſenatus: dictatorẽ nocte proxima dicturũ: ac ſiquis intercedat ſenatuſconſulti authoritate ſe
fore contentũ. Quo facto, cum haud immeritá laudẽ, gratiamq́; apud oẽs tuliſſet: dictatore P. Cor-
nelio dicto, ipſe ab eo magiſter equitũ creatus eſt. Exemplo fuit collegas, cumq́; intuentibus, q̃ gratia
atq; honos opportuniora interdũ non cupientibus eſſent. Bellũ haud memorabile fuit. vno, atq; eo
facili prçlio cæſi ad Antium hoſtes. victor exercitus depopulatus Volſcum agrum. caſtellum ad lacũ
Fucinum vi expugnatum: atq; in eo tria millia hoĩum capta i cæteris Volſcis intra mœnia cõpulſis,
nec defendẽtibus agros. Dictator bello ita geſto, vt tantum non defuiſſe fortunę videretur: felicitate,
q̃ gloria maior in vrbem rediit: magiſtratuq́; ſe abdicauit. Tribuni militũ mentione nulla comitiorum
conſularium habita (credo ob iram dictatoris creati) tribunorum militum comitia edixerunt. Tũ vero
grauior cura patribus inceſſit: quippe cum prodi cauſam ab ſuis cernerent. Itaq; ſicut priore anno
per indigniſſimos ex plebeiis candidatos oĩum ẽt dignorum tędiũ fecerant: ſic tum primoribus pa-
trum ſplendore gratiaq́; ad petendum præparatis, oĩa loca obtinuere: necui plebeio aditus eſſet. qua-
tuor creati ſunt, oẽs iam functi eo honore, L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Cn. Fabius
Vibulanus, C. Seruilius Hala. hic refectus continuato honore, tum ob alias virtutes, tum ob recen-
tem fauorẽ vnica moderatione partum. Eo anno, quia tẽpus induciarũ cum Veienti populo exierat:
D per legatos, fœcialesq́; res repeti cœptæ. quibus veniẽtibus ad finem legatio Veientium obuiá fuit.
petiere: ne priuſq̃ ipſi ſenatum Romanũ adiſſent, Veios iretur. Ab ſenatu impetratum, quia diſcor-
dia inteſtina laborarent Veientes: ne res ab iis repeterentur. tñ abfuit vt ex incõmodo alieno ſua oc-
caſio peteretur. Et in Volſcis accepta clades: amiſſo Verrugine præſidio. vbi tñ in tempore fuit mo-
menti: vt, cum precantibus opem militibus, qui ibi à Volſcis obſidebantur, ſuccurri, ſi maturatum
eſſet, potuiſſet: ad id venerit exercitus ſubſidio miſſus: vt ab recenti cæde palati ad prædãdum hoſtes
opprimerent. Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit, q̃ in tribunis. qui, quia ſumma vi reſiſtere nun-
ciabantur: parum cogitauerunt: nulla non virtute ſuperari humanarũ virium modũ. fortiſſimi mi-
lites non tñ nec viui, nec poſt mortem inulti fuere. Inſequenti anno, P. & Cn. Corneliis Coſſis, C.
Fabio Ambuſto, L. Valerio Potito, tribunis militum conſulari poteſtate, Veiens bellum motũ ob
ſuperbum reſponſum Veientis ſenatus. qui legatis repetentibus res, ni faceſſerent propere vrbe, fini-
busq́;, daturos pœnas, quas Larti Tolumnio dediſſent, reſponderi iuſſit. Id patres ægre paſſi, decreue-
re: vt tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoq; die ad populum ferrent. Quod
vbi primo promulgatum eſt: fremere iuuentus: nondum debellatum cũ Volſcis eſſe: modo duo præ-
ſidia occidione occiſa cũ periculo retineri: nullũ annum eſſe, quo non acie dimicet: & tanq̃ pœniteat
laboris: nouũ bellum cũ finitimo populo, & potentiſſimo parari: qui omnẽ Hetruriam ſit cõcitatu-
rus. Hæc ſua ſponte agitata inſuper tribuni plebis accendũt. Maximũ bellum patribus cũ plebe eſſe
dictitant: eam de induſtria vexandã militia, trucidandamq́; hoſtibus obiici: eam procul vrbe haberi,
atq; ablegari: ne domi per ocium memor libertatis coloniarumq́;, aut agri publici, aut ſuffragii libe-
re ferendi conſilia agitet. prehenſantesq́; veteranos, ſtipendia cuiuſq;, & vulnera, ac cicatrices nume-
rabant: quid iam integri eſſe in corpore loci ad noua vulnera accipienda! quid supereſſe ſanguinis, q
dari pro republica poſſet! rogitantes. Hæc cum in ſermonibus, concionibusq́; interdum agitantes,
auertiſſent plebem ab ſuſcipiendo bello: profertur tẽpus ferundæ legis: quá, ſi ſubiecta inuidiæ eſſet,
antiquari apparebat. Interim tribunis militũ in Volſcum agrum ducere exercitũ placuit. Cn. Cor-
nelius vnus Romæ relictus. Tres tribuni, poſt q̃ nullo loco caſtra Volſcorum eſſe, nec cõmiſſuros ſe
prælio apparuit: tripartito ad deuaſtãdos fines diſceſſere: Valerius Antiũ petit, Cornelius Ecetras.
quacunq; inceſſere: late populati ſunt tecta, agrosq́;: vt diſtinerent Volſcos. Fabius, quod maxime
petebat, ad Anxur oppugnãdũ ſine vlla populatione acceſſit. Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ ſunt:
vrbs proua in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationẽ oſtendit. Circummiſſæ quatuor cohortes

A cum C. Seruilio Hala, cum imminentem vrbi collem cepiſſent: ex locò altiore, qua nullum erat præ-
ſidium, ingẽti clamore ac tumultu mœnia inuaſere. ad quem tumultum obſtupefacti, qui aduerſus
Fabium vrbem infimam tuebantur: locum dedere ſcalas admouendi. plenaq; hoſtium cũcta erant:
& in muris diu cædes pariter fugientium, ac reſiſtentium, armatorum, atq; inermium fuit. cogeban
tur itaq; victi, quia cedentibus ſpei nihil erat, pugnam inire: cum pronunciatum repẽte, nequis præ
ter armatos violaretur: reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: quorum ad duo
millia & quingenti viui capiũtur. à cætera præda Fabius militem abſtinuit: donec collegæ venirẽt:
ab illis quoq; exercitibus captum Anxur dictitãs eſſe, qui cæteros Volſcos à præſidio eius loci auer-
tiſſent. Qui vbi venerunt: oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere. eaq; primũ
benignitas imperatorum plebem patribus conciliauit. Additum deinde omnium maxime tempe-
ſtiue præcipuum in multitudinem munus: vt ante mentionem vllam plebis, tribunorumúe, decer-
neret ſenatus: vt ſtipendium miles de publico acciperet: cum ante id tempus de ſuo quiſq; functus
eo munere eſſet. Nihil acceptum vnquam à plebe tanto gaudio traditur. concurſum itaq; ad curiã
eſſe: prehenſataſq; exeuntium manus: & patres vere appellatos: effectum eſſe fatẽtibus, vt nemo pro
tam munifica patria, donec quicquam virium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum
cõmoditas iuuaret, rem familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atq; opera
tum reipublicæ eſſet. rum quod vltro ſibi oblatũ eſſet, non à tribunis plebis vnquã agitatũ, non ſuis
ſermonibus efflagitatum: id efficiebat multiplex gaudium, cumulatioremq; gratiã rei. Tribuni ple
bis communis ordinum lętitiæ, concordiæq; ſoli expertes, negare tam id lætum partibus vniuerſis,
nec proſperum fore, q̃ ipſi crederent. conſilium ſpecie prima melius fuiſſe, q̃ vſu appariturũ. vnde
enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur alios largitos. neq; id
etiam ſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent: meliore conditione alios
militare, q̃ ipſi militaſſent: & eoſdem in ſua ſtipendia impenſas feciſſe, & in aliorum facere. His voci
bus mouerunt partem plebis. poſtremo indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni: auxilio ſe fu-
turos, ſiquis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeueran
ter tueri: conferre ipſi primi: & quia nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidã ad
ærarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebãt. Cum ſenatus ſumma fide ex cenſu cõ
tuliſſet: primores plebis nobilium amici ex compoſito conferre incipiunt. quos cum & à patribus
collaudari, & à militari ætate tanquam bonos ciues conſpici vulgus hominum vidit: repente ſpre-
B to tribunicio auxilio, certamen conferendi eſt ortum. & lege perlata de indicendo Veientibus bello,
exercitum magna ex parte voluntarium noui tribuni militum conſulari poteſtate Veios duxere.
Fuere autem tribuni T. Quintius Capitolinus, Q. Quintius Cincinnatus, C. Iulius Tullus ite-
rum, A. Manlius, L. Furius Medullinus tertium, M. Æmylius Mamercus. Ab his primum circum-
ſeſſi Veii ſunt. ſub cuius initium obſidionis cum Hetruſcorum concilium ad fanum Vultumnæ fre
quenter habitum eſſet: parum conſtitit: bellóne publico gentis vniuerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea
oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit: parte tribunorum, exercituſq; ad Volſcũ aduocata bellũ.
Tribunos militum conſulari poteſtate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, M. Sergiũ
Fidenatem, P. Cornelium Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, C. Fabium Ambuſtum, Sp.
Nautium Rutilium iterum. Cum Volſcis inter Ferentinũ, atq; Ecetram ſignis collatis dimicatum.
Romanis ſecũda fortuna pugnæ fuit. Artena inde Volſcorum oppidũ ab tribunis obſideri cœpta.
inde inter eruptionem tentatam compulſo in vrbem hoſte, occaſio data eſt Romanis irrumpendi:
præterq; arcem, cætera capta. in arcem munitam natura globus armatorum conceſſit. infra ar-
cẽ cæſi, captiq; multi mortales. Arx deinde obſidebatur: nec aut vi capi poterat: quia p ſpa-
cio loci ſatis præſidii habebat: aut ſpem dabat deditionis, omni publico frumento priuſ
quã vrbs caperetur, in arcẽ cõuecto. tędioq; receſſum inde foret: ni ſeruus arcẽ Roma-
nis prodidiſſet. ab eo milites per locum arduum accępti, cepere. à quibus cum cu-
ſtodes trucidarentur: cætera multitudo repentino pauore oppreſſa in deditionẽ
venit. Diruta & arce, & vrbe Artena, reductæ legiones ex Volſcis: omniſq; vis
Romana Veios cõuerſa eſt. Proditori præter libertatem, duarum familia
rum bona in præmiũ data. Seruius Romanus vocitatus. Sunt, qui
Artenam Veientium, non Volſcorum fuiſſe credant. præbet
errorẽ: quod eiuſdẽ nominis vrbs inter Cære, atque Veios
fuit. ſed eam reges Romani deleuere Ceretumq;,
non Veientium fuerat. altera hæc nomi-
ne eodem in Volſco agro fuit:
cuius excidiũ eſt dictum.

Stipendiũ ex ærar
primũ militib; dati

C PACE alibi parta, Romani, Veiiq; in armis erãt, tanta ira, odioq; : vt
victis finẽ adeſſe appareret. Comitia vtriuſq; populi lõge diuerſa ratio-
ne facta ſunt. Romani auxere tribunorũ militũ cõſulari poteſtate nu-
merũ. octo, quot nũquã antea, creati, M. Æmylius Mamercus iterũ, L.
Valerius Potitus tertiũ, Ap. Claudius Craſſus, M. Quintilius Varus
M. Iulius Tullus, M. Poſthumius, M. Furius Camillus, M. Poſthumius
Albinus. Veientes cõtra, tędio annuæ ambitionis, quæ interdũ diſcor
diarũ cauſa erat: regẽ creauere. Offendit ea res populorũ Hetruriæ ani-
mos nõ maiore odio regni, q̃ ipſius regis. grauis iam is antea genti ſue
rat opibus, ſuperbiaq;: quia ſolennia ludorũ, quos intermitti nefas eſt:
violenter diremiſſet: cũ ob iram repulſæ, quod ſuffragio XII populorũ
alius ſacerdos ei prælatus eſſet: artifices, quorũ magna pars ipſius ſer-
ui erant: ex medio ludicro repente abduxit. gens itaq; ante oẽs alias eo magis dedita religionibus,
quod excelleret arte colendi eas: auxiliũ Veientibus negãdũ, donec ſub rege eſſent, decreuit. cuius de
creti ſuppreſſa fama eſt Veiis ꝓpter metũ regis: qui à quo tale quid dictũ referretur, pro ſeditionis
eũ principe, nõ noui ſermonis authorẽ habebat. Romanis & ſi quietæ res ex Hetruria nunciabãtur:
tñ, quia omnibus cõciliis eã rem agitari afferebatur: ita muniebãt: vt ancipitia munimenta eſſent.
alia in vrbẽ, & cõtra oppidanorũ eruptiones verſa: aliis frons in Hetruriã ſpectãs auxiliis, ſiqua for
te inde venirẽt, obſtruebatur. Cũ ſpes maior iperatoribus Romanis in obſidione, q̃ in oppugnatio
ne eſſet: hybernacula etiã, res noua militi Romano, ædificari cœpta: cõſiliumq; erat hyemando cõti-
nuare bellũ. qđ poſtq̃ tribunis plebis, iamdiu nullã nouãdi res cauſam inuenientibus, Romã eſt alla
tũ: in cõcionẽ proſiliunt: ſolicitant plebis animos, hoc illud eſſe dictitãtes, qđ æra militibus ſint cõ-
ſtituta. nec ſe feſelliſſe: id donũ inimicorũ veneno illitũ fore. veniſſe libertatẽ plebis. remotã in per-
petuũ, & ablegatã ab vrbe, & ab republica iuuentutẽ iã ne hyemi quidẽ, aut tẽpori anni cedere: ac do
mos, & res inuiſere ſuas. Quã putarẽt cõtinuatæ militiæ cauſam eſſe? nullã ꝓfecto aliã inuẽturos: q̃
nequid ꝑ frequẽtiã iuuenũ eoꝝ, in quibus vires oẽs plebis eſſent: agi de cõmodis eoꝝ poſſet. vexari
præterea, & ſubigi multo acrius, q̃ Veientes. Quippe illos hyemẽ ſub tectis ſuis agere, egregiis mu
ris, ſituq; naturali vrbẽ tutãtes. militẽ Romanũ in opere, ac labore, niuibus, pruinisq; obrutũ ſub
pellibus durare, ne hyemis qdẽ ſpatio, quæ omniũ bellorũ terra mariq; ſit quies: arma deponentem.
Hoc neq; reges, neq; ante tribuniciã poteſtatẽ creatã ſuperbos illos cõſules, neq; triſte dictatoris im-
periũ, neq; importunos decẽuiros iniunxiſſe ſeruitutis: vt perennẽ militiã facerent: quod tribuni mi
D litũ in plebe Romana regnũ exercerent. quidnã illi cõſules, dictatorẽ ue facturi eſſent: qui procõſula
rem imaginẽ tã ſęuã, ac trucẽ fecerint? Sed id accidere haud immerito. nõ fuiſſe ne in octo quidẽ tri-
bunis militũ locũ vlli plebeio. Antea trina loca cũ contẽtione ſumma patricios explere ſolitos. nũc
iam octoiuges ad imperia obtinẽda ire: & ne in turba quidẽ hærere plebeiũ quẽquã: qui ſi nihil aliud
admoneat collegas: liberos: & ciues eorũ, nõ ſeruos militare: quos hyeme ſaltẽ in domos, ac tecta re-
duci oporteat: & aliquo tẽpore anni parẽtes, liberosq;, ac coniuges inuiſere: & vſurpare libertatẽ: &
creare magiſtratus. Hæc, taliaq; vociferãtes aduerſariũ haud imparẽ nacti ſunt, Ap. Claudiũ, relic-
tũ à collegis ad tribunicias ſeditiones cõprimẽdas, virũ imbutũ iã ab iuuẽta certaminibus plebeis:
quẽ authorẽ aliquot annis ante fuiſſe memoratũ eſt per collegarũ interceſſionẽ tribuniciæ poteſta-
tis diſſoluendæ. Is tũ iam nõ promptus ingenio tantũ, ſed vſu etiã exercitatus talẽ orationẽ habuit.
Si vnquã dubitatũ eſt Quirites: vtrũ tribuni plebis veſtra, an ſua cauſa ſeditionũ ſemper authores
fuerint: id ego hoc anno deſiiſſe dubitari certũ habeo, & cũ lætor tandẽ longi erroris vobis finẽ factũ
eſſe: tũ, quod ſecũdis potiſſimũ his veſtris rebus hic error eſt ſublatus: & vobis, & ꝓpter vos reipu.
gratulor. An eſt quiſquã, qui dubitet: nullis iniuriis veſtris, ſi quæ forte aliqñ fuerũt: vnquã æque q̃
munere patrũ in plebẽ, cum æra militantibus cõſtituta ſunt: tribunos plebis offenſos, ac cõcitatos
eſſe? quid illos aliud aut tũ timuiſſe creditis, aut hodie turbare velle, niſi cõcordiã ordinũ? quã diſſol-
uendæ maxime tribuniciæ poteſtati rentur eſſe. Hoc hercule tanquã artifices improbi opus quęrũt:
qui & ſemper ægri aliquid eſſe in rep. volũt: vt ſit, ad cuius curationẽ à vobis adhibeantur. Vtrũ enĩ
defenditis, an impugnatis plebẽ? vtrũ militantiũ aduerſarii eſtis? an cauſam agitis? niſi forte, hoc di
citis, quicquid patres faciunt, diſplicet: ſiue illud pro plebe, ſeu cõtra plebem eſt. Et quemadmodũ
ſeruis ſuis vetant domini quicquã rei cũ alienis hominibus eſſe: pariterq; in iis beneficio ac male-
ficio abſtineri ęquũ cenſent: ſic vos interdicitis patribus cõmercio plebis: ne nos comitate, ac muni
ficẽtia noſtra prouocemus plebẽ: nec plebs nobis dicto audiens atq; obediens ſit. Quanto tandem,
ſi quicquã in vobis non dico ciuilis, ſed humani eſſet: fauere vos magis, & quantũ in vobis eſſet, in-
dulgere potius comitati patrũ, atq; obſequio plebis oportuit? quę ſi perpetua cõcordia ſit: quis nõ
ſpondere

A ſpondere auſit maximũ hoc imperiũ inter finitimos breui futurũ eſſe? Atq; ego q̃ hoc cõſilium colle garũ meorũ, quo abducere infecta re à Veiis exercitũ noluerunt: nõ vtile ſolũ, ſed etiã neceſſarium fuerit: poſtea edifferã. nunc de ipſa cõditione dicere militantiũ libet, quã orationẽ non apud vos ſolum, ſed etiã in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptãte: æquã arbitror videri poſſe. in qua ſi mihi ipſi nihil, quod dicerem, in mentẽ venire poſſet: aduerſariorũ certe orationibus contentus eſſem. Negabant nuper danda eſſe æra militibus: quia nunquã data eſſent. quonã modo igitur nunc indignari poſſunt: quibus aliquid noui adiectũ cõmodi ſit, eis laboris etiam nouum pro portione iniungi? nuſquã nec opera ſine emolumento, nec emolumentũ fermè ſine impẽſa opera eſt. labor, voluptasq; diſſimillima natura, ſocietate quadã inter ſe naturali ſunt iuncta. Moleſte antea ferebat miles ſe ſuo ſumptu operã reip. præbere: gaudebat idem partẽ anni ſe agrum ſuũ colere: quærere vnde domi, militiæq; ſe, ac ſuos tueri poſſet. gaudet nunc fructui ſibi remp. eſſe: & lætus ſtipendiũ accipit. æquo igitur animo patiatur ſe ab domo, ab re familiari, cui grauis impenſa non eſt: paulo diutius abeſſe. an ſi ad calculos eum reſp. vocet, non merito dicat? annua æra habes: annuã operam ede. an tu æquũ cenſes? militia ſemeſtri ſolidũ te ſtipẽdiũ annuũ accipere? Inuitus in hac parte orationis, Quirites moror. ſic enim agere debent, qui mercenario milite vtuntur. at nos tanquam cum ciuibus agere volumus: agiq; tanquã cũ patria nobiſcum, æquũ cenſemus. Aut nõ ſuſcipi bellũ oportuit: aut geri pro dignitate populi Romani, & perfici quamprimũ oportet. perficietur autẽ: ſi vrgemus obſeſſos: ſi nõ ante abſcedimus: q̃ ſpei noſtræ finẽ captis Veiis impoſuerimus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indignitas perſeuerantiã imponere debuit. Decẽ quondã annos vrbs oppugnata eſt ob vnã mulierẽ ab vniuerſa Græcia, q̃ procul ab domo? quot terras: quot maria diſtans? nos intra viceſimũ lapidẽ, in cõſpectu propè vrbis noſtræ annuã oppugnationẽ perferre piget: ſcilicet quia leuis cauſa belli eſt: nec ſatis quicquã iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandũ ſtimulet. Septies rebellarũt: in pace nunquã fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coẽgerũt: colonos noſtros ibi interfecerũt: authores fuere contra ius gentium cædis impiæ legatorũ noſtrorum: Hetruriam omnẽ aduerſus nos cõcitare voluerũt: hodieq; id moliũtur: res repetẽtes legatos noſtros haud procul abfuit quin violarẽt. Cũ his molliter, & per dilationes bellũ geri oportet? Si nos tã iuſtũ odium nihil mouet: ne illa quidẽ oro vos mouent? operibus ingentibus ſepta vrbs eſt: quibus intra muros coërcetur hoſtis. agrũ non coluit: & culta euaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitũ: quis eſt, qui dubitet illos nõ cupiditate ſolũ vleiſcendi, ſed etiã neceſſitate impoſita ex alieno prædandi, cũ ſua amiſerint, agrũ noſtrũ inuaſuros? nõ differimus igitur bellum iſto cõſilio: ſed intra fines noſtros

B accipimus. Quid? illud quod proprie ad milites pertinet: quibus boni tribuni plebis cũ ſtipendiũ extorquere voluerint, nunc conſultũ repente volunt: quale eſt? vallũ, foſſamq;, ingentis vtranq; rem operis, per tantũ ſpatiũ duxerunt: caſtella primo pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fecerunt: munitiones nõ in vrbẽ modo, ſed in Hetruriã etiã ſpectantes, ſiqua inde auxilia veniant, oppoſuere. quid turres? quid vineas, teſtudinesq;, & taliũ oppugnandarũ vrbium apparatũ loquar? cũ tãtum laboris exhauſtum ſit: & ad finẽ iam operis tandem perueniũ: relinquenda ne hæc cẽſetis: vt ad æſtatem rurſus nouus de integro his inſtituendis exudetur labor? quãto eſt minus opera tueri facta? & inſtare, & perſeuerare, defungiq; cura? breuis enim profecto res eſt: ſi vno tenore peragitur, nec ipſi per intermiſſiones has interuallaq; lentiorẽ ſpem noſtram facimus. loquor de opere, & de temporis iactura. Quid? periculi, quod differendo bello adimus: nũ obliuiſci nos hęc tam crebra Hetrurię cõcilia de mittendis Veios auxiliis patiuntur? vt nunc res ſe habet: irati ſunt: oderunt: negãt miſſuros quantũ in illis eſt, capere Veios licet. quis eſt, qui ſpondeat: eundem, ſi differtur bellũ, animũ poſtea fore? cum, ſi laxamẽtum dederis, maior, frequentiorq; legatio itura ſit: cum, id, quod nunc offendit Hetruſcos, rex creatus Veiis ſpacio mutari interpoſito poſſit: vel cõſenſu ciuitatis, vt eo reconciliẽt Hetruriæ animos: vel ipſius voluntate regis, qui obſtare regnũ ſuũ ſaluti ciuium nolit. Videte quot res q̃ inutiles ſequantur illam viam conſilii: iactura operũ tanto labore factorũ: vaſtatio imminens finium noſtrorum: Hetruſcũ bellũ pro Veiente cõcitatũ. Hæc ſunt tribuni cõſilia veſtra, non hercule diſſimilia, ac ſiquis ægro, qui curari ſe fortiter paſſus, extemplo cõualeſcere poſſit: cibi gratia præſentis, aut potionis longinquum, & forſitan inſanabilem morbum efficiat. Si medius fidius ad hoc bellũ nihil pertineret: ad diſciplinã certe militiæ plurimũ intererat inſueſcere militem noſtrũ nõ ſolũ parta victoria frui: ſed, ſi res etiã lentior ſit, pati tędium: & q̃uis ſeræ ſpei exitum expectare: &, ſi nõ ſit æſtate perfectũ bellũ, hyemem operiri: nec, ſicut æſtiuas aues, ſtatim autumno tecta ac receſſum circumſpicere. Obſecro vos: venandi ſtudiũ, ac voluptas homines per niues, ac pruinas in montes ſyluasq; rapit: belli neceſſitatibus eam patientiã non adhibebimus, quã vel luſus, ac voluptas elicere ſolet? adeó ne effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeo molles animos: vt hyemem vnã durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? vt tanquã nauale bellum tempeſtatibus captandis, & obſeruando tempore anni gerant? non æſtus, nõ frigora pati poſſint? erubeſcant profecto, ſiquis eis hæc obiiciat: contendantq;, & animis, & corporibus ſuis virilem patiẽtiam ineſſe: &

C ſe iuxta hyeme, atq; æſtate bella gerere poſſe: nec patrocinium molliciæ, inertiæq; mandaſſe tribunis: & meminiſſe hác ipſam poteſtatẽ nõ in vmbra, nec i tectis maiores ſuos creaſſe. Hæc virtute militum veſtrorũ, hæc Romano nomine ſunt digna: nõ Veios tantũ, nec hoc bellũ intueri, quod inſtat: ſed famã & ad alia bella, & ad cæteros populos in poſterũ quærere. An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturũ ex hac re putatis? vtrũ tandẽ finitimi populũ Romanũ eſſe putent: cuius ſiqua vrbs primũ illum breuiſſimi tẽporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat? an hic ſit terror nominis noſtri? vt exercitum Romanũ non tędiũ lõginquæ oppugnationis, non vis hyemis ab vrbe circunſeſſa ſemel amouere poſſit? nec finẽ vllum alium belli, q̃ victoriã nouerit? nec impetu potius bella, q̃ perſeuerantia gerat? quæ in omni quidẽ genere militiæ, maxime tñ in obſidendis vrbibus neceſſaria eſt: quarũ pleraſq; munitionibus, ac naturali ſitu inexpugnabiles, fame, ſitiq; tẽpus ipſum vincit atq; expugnat: ſicut Veios expugnabit: niſi auxilio hoſtibus tribuni plebis fuerint: & Romæ inuenerint præſidia Veientes: quæ nequicquã in Hetruria quærũt. An eſt quicquã, quod Veientibus optatum æque contingere poſſit: q̃ vt ſeditionibus primũ vrbs Romana, deinde velut ex cõtagione caſtra impleantur? At hercule apud hoſtes tanta modeſtia eſt: vt nõ obſidionis tędio, nõ denique regni, quicquã apud eos nouatũ ſit: nõ negata auxilia ab Hetruſcis irritauerint animos. morietur enim extẽplo, quicunq; erit ſeditionis author: nec cuiquã dicere eã licebit, quæ apud vos impune dicuntur. fuſtuariũ meretur, qui ſigna relinquit: aut præſidio decedit. authores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra, nõ vni aut alteri militi, ſed vniuerſis exercitibus palã in cõcione audiuntur. adeo quicquid tribunus plebis loquitur: & ſi prodendæ patriæ, diſſoluendæq; reipub. eſt: aſſueſcitis audire: & dulcedine poteſtatis eius capti, quælibet ſub ea ſcelera latere ſinitis. Reliquũ eſt: vt quæ hic vociferantur, eadẽ in caſtris, & apud milites agant: & exercitus corrũpant: ducibusq; parere nõ patiantur: qm̃ ea demũ Romæ libertas eſt: non ſenatũ, nõ magiſtratus, nõ leges, nõ mores maiorũ, non inſtituta patrũ, non diſciplinã vereri militiæ. Par iam etiã in concionibus erat Appius, tribunis plebis: cũ ſubito, vnde minime quis crederet, accepta calamitas apud Veios, & ſuperiorẽ Appium in cauſa, & cõcordiã ordinum maiorẽ, ardoremq; ad obſidendos pertinacius Veios fecit. Nã cũ agger promotus ad vrbem, vineæq; tantũmnõ iam iniunctæ mœnibus eſſent: dum opera interdiu fiunt intentius, q̃ nocte cuſtodiuntur: patefacta repente porta, ingens multitudo facibus maxime armata ignes coniecit: horæq; momẽto ſimul aggerem, ac vineas, tam longi tẽporis opus incẽdiũ hauſit:

D multiq; ibi mortales nequicquã opem ferentes, ferro, igniq; abſumpti ſunt. Quod vbi Romam eſt nunciatũ: mœſtitiam omnibus, ſenatui curã, metumq; iniecit: ne tum vero ſuſtineri nec in vrbe ſeditio, nec in caſtris poſſet: & tribuni plebis velut ab ſe victæ reip. inſultarent: cum repẽte, quibus cẽſus equeſter erat, equi publici nõ erant aſſignati, conſilio prius inter ſeſe habito, ſenatũ adeunt: factaq; dicendi poteſtate, equis ſe ſuis ſtipendia facturos promittunt. Quibus cum ampliſſimis verbis gratiæ ab ſenatu actæ eſſent: famaq; ea forum atq; vrbẽ peruaſiſſet: ſubito ad curiã concurſus fit plebis. pedeſtris ordinis ſe aiunt nũc eſſe: operamq; reipublicæ extra ordinẽ polliceri: ſeu Veios, ſeu quò aliò ducere velint. ſi Veios ducti ſint: negãt ſe inde prius, q̃ capta vrbe hoſtium, redituros eſſe. Tum vero iam ſuperfundenti ſe lętitiæ vix tẽperatũ eſt. nõ enim ſicut equites, dato magiſtratibus negocio, laudari iuſſi: neq; aut in curiam vocati, quibus reſponſum daretur: aut limine curiæ continebatur ſenatus: ſed pro ſe quiſq; ex ſuperiore loco ad multitudinem in comitio ſtantem, voce manibusq; ſignificare publicã lætitiã. beatam vrbem Romanam, & inuictã, & ęternã illa concordia dicere: laudare equites: laudare plebem, diem ipſum laudibus ferre: victam eſſe fateri comitatem benignitatemq; ſenatus. certatim patribus, plebiq; manare gaudio lachrymæ. donec reuocatis in curiam patribus ſenatuſconſultum factum eſt: vt tribuni militares cõcione aduocata peditibus, equitibusq; gratias agerent: memorem pietatis eorũ erga patriam dicerent ſenatũ fore: placere autẽ omnibus his voluntariam extra ordinem profeſſis militiã æra procedere. & equiti certus numerus ęris eſt aſſignatus. Tum primum equis merere equites cœperũt. Volũtarius ductus exercitus Veios nõ amiſſa modo reſtituit opera: ſed noua etiam inſtituit. ab vrbe cõmeatus intentiore, q̃ antea ſubuehi cura: ne quid tam benemerito exercitui ad vſum deeſſet. Inſequens annus tribunos militũ conſulari poteſtate habuit, C. Seruiliũ Halã tertiũ, Q. Seruiliũ, P. Virginiũ, Q. Sulpitium, A. Manlium iterum, M. Sergium iterum. His tribunis dum cura omnium in Veiẽs bellum intenta eſt: neglectum Anxuri præſidium vagationibus militum, & Volſcos mercatores vulgo recęptando, proditis repẽte portarum cuſtodibus oppreſſum eſt. minus militum periit: quia præter ægros lixarum in modũ oẽs per agros, vicinaſq; vrbes negociabantur. Nec Veiis melius geſta res: qđ tũ caput oium curarũ publicarũ erat. nã & duces Romani plus inter ſe irarũ q̃ aduerſus hoſtes animi habuerũt: & auctũ eſt bellũ aduẽtu repẽtino Capenatiũ, & Faliſcorũ. Hi duo Hetruriæ populi, quia ꝓximi regione erãt, deuictis Veiis bello quoq; Romano ſe ꝓximos fore credẽtes, Faliſci ꝓpria etiam cauſa infeſti, qđ Fidenati bello ſe iam antea imiſcuerãt: per legatos vltro citroq; miſſos iureiurando inter ſe obligati, cũ exercitibus nec opinato ad Veios acceſſere. Forte ea regiõe, qua M. Sergius tribunus militũ

præerat:

A præerat :caſtra adorti ſunt:ingentēq; terrorem intulere:quia Hetruriā omnē excitā ſedibus magna mole adeſſe Romani crediderant. eadem opinio Veientes in vrbe concitauit. Ita ancipiti prælio caſtra Romana oppugnabātur. cōcurſantesq; cū huc atq; illuc ſigna transſferrent:nec Veientem ſatis cohibere intra munitiones, nec ſuis munimentis arcere iam vim, ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. vna ſpes erat:ſi ex maioribus caſtris ſubueniretur : vt diuerſæ legiones, aliæ aduerſus Capenatem, ac Faliſcum, aliç cōtra eruptionē oppidanorū pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius priuatim Sergio inuiſus, infeſtusq;. is cum pleraq; caſtella oppugnata, ſuperatas munitiones, vtrinq; inuehi hoſtē nunciaretur:in armis milites tenuit:ſi opus foret auxilio, collegā dictitans ad ſe miſſurum. Huius arrogantiā pertinacia alterius æquabat. qui, nequā opem ab inimico videretur petiſſe: vinci ab hoſte, q̄ vincere per ciuē maluit. Diu in medio cæſi milites:poſtremo deſertis munitiōibus perpauci in maiora caſtra, pars maxima, atq; ipſe Sergius Romā pertenderunt. vbi cū omnē culpā in collegam inclinaret:acciri Virginiū ex caſtris, interea præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſenatu res eſt:certatūq; inter collegas maledictis. pauci reipublicæ, huic atq; illi, vt quoſq; ſtudiū priuatim, aut gratia occupauerūt:adſunt. Primores patrū, ſiue culpa, ſiue infelicitate imperatorū tam ignominioſa clades accepta eſſet:cenſuere nō expectandū iuſtum tēpus comitiorum:ſed extemplo nouos tribunos militū creandos eſſe:qui Calēdis octobribus magiſtratū occiperēt. In quā ſententiā cū pedibus iretur:cæteri tribuni militū nihil cōtradicere. at enimuero Sergius Virginiuſq; , ꝓpter quos pœnitere magiſtratuū eius anni ſenatū apparebat:primo deprecari ignominiā:deinde intercedere ſenatuſconſulto. negare ſe ante Idus Decēbres, ſolēnē ineūdis magiſtratibus diē, honore abituros eſſe. Inter hæç tribuni plebis, cū in cōcordia hominū, ſecundiſq; rebus ciuitatis inuiti ſilētiū tenuiſſent:feroces repente minari tribunis militū, niſi in authoritate ſenatus eſſent, ſe in vincula coniici iuſſuros eſſe. Tum C. Seruilius Hala tribunus militū. Quod ad vos attinet tribuni plebis, minasq; veſtras:næ ego libenter experirer q̄ nō plus in his iuris, q̄ in vobis animi eſſet. ſed nefas eſt tēdere aduerſus authoritatē ſenatus. proinde & vos deſinite inter noſtra certamina locū iniuriæ quærere:& collegæ aut facient, quod cenſet ſenatus:aut ſi pertinacius tendent, dictatorē extemplo dicā: qui eos abire magiſtratu cogat. Cum omniū aſſenſu cōprobata oratio eſſet:gauderētq; patres:ſine tribuniciæ poteſtatis terriculis inuentā eſſe aliā vim maiorē ad coercendos magiſtratus:victi cōſenſu omniū comitia tribunorū militū habuere:qui Calendis octobribus magiſtratū occiperent : ſeq; eā ante diē magiſtratu abdicauere. B L. Valerio Potito quartū, M. Furio Camillo iterū, M. Æmylio Mamerco tertiū, Cn. Cornelio Coſſo iterū, C. Fabio Ambuſto, L. Iulio Tullo, tribunis militū cōſulari poteſtate, multa domi, militiæq; geſta. Nā & bellū multiplex fuit eodē tpe, ad Veios, & ad Capenā, & ad Falerios, & in Volſcis:vt Anxur ab hoſtibus recuperaretur : & Romæ ſimul de delectu, ſimul de tributo conferendo laboratū eſt:& de tribunis plebis cooptandis cōtentio fuit:& haud parū motū duo iudicia eorū, qui pauloante cōſulari poteſtate fuerāt:exciuere. Omniū primū tribunis militū fuit, delectū haberi:nec iuniores modo cōſcripti:ſed ſeniores etiā coacti nomina dare:vt vrbis cuſtodiā agerent. Quanto autē augebatur militū numerus:tanto maiore pecunia in ſtipēdiū opus erat:eaq; tributo conferebatur inuitis conferentibus, qui domi remanebant:quia tuentibus vrbem opera quoq; militari laborandū, ſeruiendumq; reipublicæ erat. Hæc per ſe grauia, indignioraq; vt viderentur, tribuni plebis ſeditioſis cōcionibus faciebant:ideo æra militibus cōſtituta eſſe arguēdo:vt plebis partē militia, partē tributo cōficerēt. Vnū bellū annū iā tertiū trahi:& cōſulto male geri:vt diutius gerāt. in quatuor deīde bella vno delectu exercitus ſcriptos:& pueros quoq;, ac ſenes extractos. Iā nō æſtatis, nec hyemis diſcrimen eſſe:ne vlla quies vnquā miſeræ plebi ſit:quæ nūc etiā vectigalis ad vltimū facta ſit:vt cū cōfecta labore, vulneribus, poſtremo ætate corpora retulerint:incultaq; omnia diutino dominorū deſiderio domi inuenerint:tributū ex affecta re familiari pēdant:æraq; militaria velut fœnore accępta, multiplicia reip. reddant. Inter delectū, tributumq;, & occupatos animos maiorū rerū curis, comitiis tribunorū pl. numerus expleri nequiit. Pugnatū inde, in loca vacua vt patricii cooptarentur. poſtq̄ obtineri nō poterat:tamen labefactandæ legis tribuniciæ cauſa effectū eſt vt cooptarentur tribuni pl. C. Lacerius, & M. Acutius, haud dubie patriciorū opibus. Fors ita tulit:vt eo anno trib. pl. C. Trebonius eſſet:qui nomini, ac familiæ debitum præſtare videretur treboniæ legis patrocinium. is, quod petiſſent patres quidam primo incœpto repulſi, tñ tribunos militū expugnaſſe vociferans, legem treboniā ſublatā, & cooptatos tribunos plebis nō ſuffragiis populi, ſed imperio patriciorū, & eò deuolui rem, vt aut patricii, aut patriciorum aſſeclæ habendi tribuni plebis ſint, eripi ſacratas leges, extorqueri tribuniciā poteſtatē, id fraude patriciorū, ſcelere ac proditione collegarū factū arguere. Cū arderēt inuidia nō patres modo, ſed etiā tribuni plebis, cooptati pariter, & qui cooptauerāt:tū ex collegio tres, P. Curiatius, M. Metilius, & M. Minutius, trepidi rerū ſuarū in Sergiū, Virginiūq; prioris anni tribunos militares incurrunt: in eos ab ſe irā plebis, inuidiāq; die dicta auertūt. Quibus delectus, q̄bus tributū, quibus diutina militia, longinquitaſq; belli ſit grauis:qui clade accępta ad Veios doleant:q̄ amiſſis liberis, fratri-

C bus, propinquis, affinibus lugubres domos habeant: iis publici, priuatiq; doloris exequendi ius, poteſtatemq; ex duobus noxiis capitibus datam ab ſe memorant. omnium nanq; malorum in Sergio, Virginioq; cauſas eſſe: nec id accuſatorem magis arguere, quàm fateri reos: qui noxii ambo, alter in alterum cauſam conferant: fugam Sergii Virginius, Sergius proditionem increpans Virginii. quorum adeo incredibilem amentiã fuiſſe: vt multo veriſimilius ſit: cõpacto eam rem, & cõmuni fraude patriciorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incẽdẽda opera, belli trahendi cauſa: & nũc proditũ exercitum: tradita Faliſcis Romana caſtra. omnia fieri: vt conſeneſcat ad Veios iuuentus: nec de agris, nec de aliis cõmodis plebis ferre ad populum tribuni, frequentiaq; vrbana celebrare actiones, & reſiſtere cõſpirationi patriciorũ poſſint. Præiudiciũ iã de reis & ab ſenatu, & à populo Romano, & ab ipſorũ collegis factũ eſſe. nã & ſenatuſconſulto eos ab republica remotos eſſe: & recuſantes abdicare ſe magiſtratu, dictatoris metu ab collegis coërcitos eſſe: & populum Romanum tribunos creaſſe: qui non Idibus Decembribus die ſolenni, ſed extemplo Cal. octobribus magiſtratũ occiperent: quia ſtare diutius reſpublica his manentibus in magiſtratu non poſſet. Et tamen eos tot iudiciis confoſſos, prædamnatoſq; venire ad populi iudiciũ: & exiſtimare defunctos ſe eſſe: ſatiſq; pœnarũ dediſſe: quod duobus menſibus citius priuati facti ſint: neq; intelligere: nocendi ſibi diutius tum poteſtatem ereptam eſſe, non pœnam irrogatam. quippe & collegis abrogatũ imperiũ: qui certe nihil deliquiſſent. illos repeterent animos Quirites: quos recenti clade accepta habuiſſent: cum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pauore incidentem portis exercitum viderint, non fortunam, aut quenquam deorum, ſed hos duces accuſantem. Pro certo ſe habere: neminem in concione ſtare, qui illo die non caput, domũ, fortunaſq; L. Virginii ac M. Sergii ſit execratus, deteſtatuſq;. minime conuenire: quibus iratos quiſq; deos precatus ſit: in iis ſua poteſtate, cũ liceat, & oporteat, non vti. nunquã deos ipſos admouere nocentibus manus: ſatis eſſe, ſi occaſione vlciſcendi læſos arment. His orationibus incitata plebs denis millibus æris grauis reos condemnat: nequicquam Sergio martem cõmunem belli, fortunamq; accuſante: Virginio deprecante, ne infelicior domi, quàm militiæ eſſet. In hos verſa ira populi cooptationis tribunorum, fraudiſq; cõtra legem treboniam factæ memoriam obſcuram fecit. Victores tribuni, vt præſentem mercedem iudicii plebes haberet: legem agrariam promulgant: tributumq; conferri prohibent: cum tot exercitibus ſtipendio opus eſſet: reſq; militia ita proſpere gererẽtur: vt nullo bello veniret ad exitũ ſpei. nãq; Veiis caſtra, quæ amiſſa erant, recuperata caſtellis præſidiiſq; firmantur. Præerãt tribuni militum, M. Æmilius, & Q. Fabius. M. Furio in Faliſcis, & Cn. Cornelio in capenate agro hoſtes nulli extra mœnia inuẽti: prædæ actæ: incendiiſq; villarũ, ac frugũ uaſtati fines: oppida nec oppugnata, nec obſeſſa ſunt. At in Volſcis depopulato agro Anxur nequicquã oppugnatũ, loco alto ſitũ: & poſtq̃ vis

D irrita erat, vallo foſſaq; obſideri cœptũ. Valerio Potito Volſci prouincia euenerat. Hoc ſtatu militarium rerũ, ſeditio inteſtina maiore mole coorta, quàm bella tractabantur: & cũ tributum conferri per tribunos nõ poſſet: nec ſtipendium imperatoribus mitteretur: æraq; militaria flagitaret miles: haud procul erat, quin caſtra quoq; vrbanæ ſeditionis contagione turbarẽt. Inter has iras plebis in patres cum tribuni plebis nunc illud tempus eſſe dicerent ſtabiliendæ libertatis: & ab Sergiis, Virginiiſq; ad plebeios viros fortes, ac ſtrenuos transferendi ſummi honoris: non tamẽ vltra proceſſum eſt: q̃ vt vnus ex plebe vſurpandi iuris cauſa, P. Licinius Caluus tribunus militũ cõſulari poteſtate crearẽt. cæteri patricii creati: P. Manlius, & P. Titinius, P. Melius, L. Furius Medullinus, L. Popilius Volſco. Ipſa plebes mirabatur ſe tantã rem obtinuiſſe: nõ is modo, qui creatus erat, vir nullis ante honoribus vſus, vetus tãtũ ſenator, & ætate iã grauis. Nec ſatis cõſtat: cur primus, ac potiſſimus ad nouũ delibãdũ honorẽ ſit habitus. Alii Cn. Cornelii fratris, qui tribunus militũ priore anno fuerat: triplexq; ſtipendiũ equitibus dederat: gratia extractum ad tantũ honorẽ credunt. alii orationem ipſum tẽpeſtiuam de concordia ordinũ, patribus plebiq; gratam habuiſſe. Hac victoria comitiorũ exultantes tribuni plebis, quod maxime rempublicam impediebat, de tributo remiſerũt. at collatũ obediẽter, miſſumq; ad exercitũ eſt. Anxur in Volſcis breui receptum eſt: neglectis die feſto cuſtodiis vrbis. Inſignis annus hyeme gelida, ac niuoſa fuit: adeo, vt viæ clauſæ, Tyberis innauigabilis fuerit. Annona ex ante conuecta copia nihil mutauit. Et quia P. Licinius vt cœperat haud tumultuoſe magiſtratũ maiore gaudio plebis, q̃ indignatione patrũ, ita etiã geſſit: dulcedo inuaſit proximis comitiis tribunorũ militũ plebeios creãdi. vnus M. Veturius ex patriciis candidatis locũ tenuit. plebeios alios tribunos militũ cõſulari poteſtate omnes ferè cẽturiæ dixere, L. Titiniũ, P. Meneniũ, P. Aciliũ, Cn. Genutiũ, L. Atiliũ. Triſtem hyemem, ſiue ex intẽperie cœli raptim mutatione in contrariũ facta, ſiue alia qua de cauſa, grauis, peſtilenſq; omnibus animalibus æſtas excepit. cuius inſanabili pernicie quando nec cauſa, nec finis inueniebatur: libri Sibyllini ex ſenatuſconſulto aditi ſunt. duumuiri ſacris faciũdis lectiſternio tunc primum in vrbe Romana facto, per dies octo Apollinẽ, Latonamq; & Dianã, Herculẽ, Mercuriũ, atq; Neptunum tribus, q̃ampliſſime tum apparari poterat, ſtratis lectis placauere. priuatim quoq; id ſacrum celebratum eſt. tota vrbe

parentibus

A patentibus ianuis,promiſcuoq́; vſu rerum omnium in propatulo poſito,notos,ignotosq́; paſſim ad/
uenas in hoſpitium ductos ferunt:& cũ inimicis quoq; benige,ac comiter ſermones habitos:iurgiis,
ac litibus temperatum:vinctis quoq; dempta in eos dies vincula:religioni deinde fuiſſe,quibus eam
opem detuliſſent,vinciri.Interim ad Veios terror multiplex fuit:tribus in vnum bellis collatis. nanq;
codẽ,quo antea,modo circa munimenta,cũ repente Capenates,Faliſciq́; ſubſidio veniſſent : aduerſus
tres exercitus ancipiti prælio pugnatũ eſt.ante omnia adiuuit memoria damnationis Sergii,ac Vir/
ginii.itaq; maioribus caſtris,vnde antea ceſſatum fuerat:breui ſpatio circunductæ copiæ Capenates
in vallũ Romanũ verſos ab tergo aggrediuntur.Inde pugna cœpta & Faliſcis intulit terrorẽ:trepidan
tesq́; eruptio ex caſtris opportune facta auertit.repulſos deinde inſecuti victores,ingentem edide/
runt cædem.Nec ita multo poſt iã palantes,veluti forte oblati,populatores capenatis agri reliquias
pugnæ abſumpſere.& Veientium refugientes in vrbem multi ante portas cæſi:dũ præ metu ne ſimul
Romanus irrumperet,obiectis foribus extremos ſuorum excluſere.Hæc eo anno acta.Et iam comitia
tribunorum militum aderant:quorum propè maior patribus,quàm belli cura erat:quippe non com
municatum modo cum plebe,ſed propè amiſſum cernentibus ſummum imperium. itaq; clariſſimis
viris ex compoſito præparatis ad petendum,quos prætereundi verecundiam crederent fore:nihilo mi
nus ipſi perinde,ac ſi omnes candidati eſſent,cuncta experientes,non homines modo,ſed deos etiam
excipiebant, in religionem vertentes comitia biennio habita.priore anno intolerãdam hyemem, pro
digiisq́; diuinis ſimilem coortam:proximo non prodigia,ſed iam euentus,peſtilentiam agris, vrbiq́;
illatam haud dubia ita deũm:quos peſtis eius arcendę cauſa placandos eſſe,in libris fatalibus inuen/
tum ſit. comitiis,auſpicato quæ fierent,indignum diis viſum honores vulgari,diſcriminaq; gentium
confundi. Pręterquàm maieſtate petentium,religione etiam attoniti homines patricios omnes, par
tem magnam honoratiſſimum quenq;,tribunos militum conſulari poteſtate creauere, L. Valerium
Potitum quintum,M.Valerium Maximum,M.Furium Camillum tertium, L. Furium Medullinum
tertium,Q. Seruilium Fidenatem iterum, Q. Sulpitium Camerinum iterum.His tribunis ad Veios
nihil admodum memorabile actum eſt.tota vis in populationibus fuit.duo ſummi imperatores,Po/
titus à Faleriis, Camillus à Capena prædas ingentes egere:nulla incolumi relicta re,cui ferro,aut igni
noceri poſſet.Prodigia interim multa nũciari:quorum pleraq;,& quia ſinguli authores erant, parum
credita ,ſpretaq́;:& quia hoſtibus Hetruſcis, per quos ea procurarent,aruſpices non erant. In vnum
omnium curæ verſæ ſunt:quod lacus in Albano nemore ſine vllis cœleſtibus aquis cauſaue qua alia,
quæ rem miraculo eximeret,in altitudinem inſolitam creuit. Quidnam eo dii portẽderent prodigio,
B miſſi ſciſcitatum oratores ad delphicum oraculum.ſed propior interpres fatis oblatus ſenior quidam
Veiens. qui inter cauillantes in ſtationibus,ac cuſtodiis milites Romanos,Hetruſcosq́;, vaticinan/
tis in modum cecinit:priuſquam ex lacu Albano aqua emiſſa foret,nunquam potiturum Veiis Ro/
manum. quod primo velut temere iactum ſperni,agitari deinde ſermonibus cœptum eſt:donec vnus
ex ſtatione Romana percunctatus proximum oppidanorum ,iam per longinquitatem belli commer
cio ſermonum facto, quis nam is eſſet,qui per ambages de lacu Albano iaceret : poſtquàm audiuit
aruſpicem eſſe,vir haud intacti religione animi,cauſatus de priuati portenti procuratione, ſi operæ
illi eſſet,conſulere velle, ad colloquium vatem elicuit.cumq́; progreſſi ambo à ſuis longius eſſent iner
mes,ſine vllo metu : præualens iuuenis Romanus ſenem infirmum in conſpectu omnium raptum
nequicquam tumultuantibus Hetruſcis, ad ſuos tranſtulit.qui cum productus ad imperatorem, in/
de Romam ad ſenatum miſſus eſſet:ſciſcitantibus quidnam id eſſet,quod de lacu Albano docuiſſet,
reſpondit : profecto iratos deos Veienti populo illo fuiſſe die,quo ſibi eam mentem obieciſſent : vt
excidium patriæ fatale proderet. itaq; quæ tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctus:ea ſe nec vt indi/
cta ſint,reuocare poſſe:& tacendo forſitan quæ dii immortales vulgari velint,haud minus q̃ cęlanda
effando,nefas contrahi.Sic igitur libris fatalibus,ſic diſciplina Hetruſca traditũ eſſe:vt quando aqua
Albana abundaſſet:tum ſi eam Romanus rite emiſiſſet, victoriam de Veientibus dari : antequam id
fiat,deos mœnia Veientium deſerturos non eſſe.Exequebatur inde quę ſolennis deriuatio eſſet. Sed
authorem leuem,nec ſatis fidum ſuper tanta re patres rati,decreuere legatos,ſortesq́; oraculi pythici
expectandas.Priuſquam à Delphis oratores redirent:Albaniue prodigii piacula inuenirentur : noui
tribuni militum conſulari poteſtate, L. Iulius Tullus, L. Furius Medullinus quartum, L. Sergius
Fidenas, A. Poſthumius Regillenſis, P. Cornelius Maluginenſis,A. Manilius magiſtratum inierũt.
Eo anno Tarquinienſes, noui hoſtes exorti:quia multis ſimul bellis, Volſcorum ad Anxur, vbi pręſi/
diũ obſidebatur:Æquorum ad Lauicos,qui Romanam ibi coloniam oppugnabant:ad hoc Veienti
quoq;,& Faliſco,& Capenati bello occupatos videbant Romanos:nec intra muros quietiora nego/
cia eſſe certaminibus patrũ,ac plebis.inter hęc locũ iniurię rati eſſe,prædatũ in agrum Romanũ co/
hortes expeditas mittunt.aut enim paſſuros inultam eã iniuriã Romanos:ne nouo bello ſe onerarẽt:
aut exiguo,eoq́; parũ valido exercitu perſecuturos,Romanis indignitas maior, q̃ cura populationis
Tarquinienſium fuit.eo nec magno conatu ſuſcepta,nec in longum dilata res eſt.A. Poſthumius,&

C L. Iulius non iuſto delectu (etenim ab tribunis plebis impediebantur) ſed propè voluntariorũ, quos
adhortando incitauerant, coacta manu, per agrum cæretem obliquis tramitibus egreſſi, redeuntes à
populationibus, graueſq; præda Tarquinienſes oppreſſere. multos mortales obtruncãt: omnes exuũt
impedimentis: & receptis agrorum ſuorum ſpoliis Romam reuertuntur. Biduum ad recognoſcen-
das res datum dominis: tertio incognita (erant autem ea pleraq; hoſtium ipſorum) ſub haſta veniere.
quodq; inde redactum, militibus eſt diuiſum. Cætera bella, maximeq; Veiens, incerti exitus erant. Iãq;
Romani deſperata ope humana, fata, & deos ſpectabant: cum legati ab Delphis venerunt, ſortem ora-
culi afferentes congruentem reſponſo captiui vatis. Romane, aquam Albanam caue lacu contineri:
caue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis: diſſipatamq; riuis extingues. tum
tu inſiſte audax hoſtium muris, memor quam per tot annos obſides vrbẽ. ex ea tibi his, quæ nunc pan-
duntur, fatis victoriam datam. bello perfecto donum amplum victor ad mea templa portato: ſacraq;
patria, quorũ omiſſa cura eſt: inſtaurata, vt aſſolet, facito. Ingens inde haberi captiuus vates cœptus:
eumq; adhibere tribuni militum Cornelius, Poſthumiusq; ad prodigii Albani procurationẽ, ac deos
rite placandos cœpere. inuentumq; tandem eſt, vbi neglectas cærimonias, intermiſſumue ſolenne dii
arguerent: nihil profecto aliud eſſe, q̃ magiſtratus vitio creatos, Latinas, ſacrumq; in Albano mõte nõ
rite concepiſſe. vnam expiationem eorum eſſe: vt tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu: auſpicia
de integro repeterentur: & interregnum iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatuſconſulto. Interreges tres
deinceps fuere, L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. nunquã deſitum interim tur-
bari comitia interpellantibus tribunis plebis: donec conueniſſet prius, vt maior pars tribunorũ mi-
litum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur: concilia Hetruriæ ad fanum Vulturnę habita. poſtulã-
tibusq; Capenatibus, ac Faliſcis, vt Veios cõmuni animo, conſilioq; omnes Hetruriæ populi ex obſi-
dione eriperent: reſponſum eſt: antea ſe id Veientibus negaſſe: quia vnde conſilium non petiſſent ſu-
per tanta re, auxilium petere non deberent: nunc iam pro ſe fortunam ſuam illis negare, maxime in ea
parte Hetrurię gẽtem inuſitatam, nouos accolas Gallos eſſe: cum quibus nec pax ſatis fida, nec bellũ
pro certo ſit. ſanguini tamen, nominiq;, & pręſentibus periculis conſanguineorum id dari: vt ſiqui iu-
uentutis ſuæ voluntarii ad id bellum eant, non impediant. Eum magnum aduenisse hoſtium nume-
rum fama Romæ erat. eoq; miteſcere diſcordiæ inteſtinæ metu cõmuni, vt fit, cœptæ. Haud inuitis pa-
tribus P. Licinium Caluum prærogatiua tribunum militum non petentem creant, moderationis ex-
D pertæ in priore magiſtratu virum, cæterum iam tũ exactæ ętatis. omneſq; deinceps ex collegio eiuſdẽ
anni refici apparebat, L. Titinium, P. Menenium, Cn. Genutium, L. Attilium. qui priuſquam renũ-
ciarentur, iure vocatis tribubus permiſſu interregis P. Licinius Caluus ita verba fecit. Omen cõcor-
diæ Quirites, rei maxime in hoc tempus vtilis, memoria noſtri magiſtratus vos his comitiis petere in
inſequentem annum video: ſi & collegas eoſdem reficitis, etiam vſu meliores factos. me iam non eun-
dem, ſed vmbram, nomenq; P. Licinii relictum videtis. uires corporis effœtæ: ſenſus oculorum, atq; au-
rium hebetes: memoria labat: vigor animi obtuſus. En vobis, inquit, iuuenem, filium tenens, effigiem
atq; imaginem eius, quem vos antea tribunum militum ex plebe primum feciſtis. hunc ego inſtitutũ
diſciplina mea, vicarium pro me reip. do, dicoq;: voſq; quæſo Quirites delatum mihi vltro honorem
huic petenti, meiſq; pro eo adiectis precibus mandetis. Datum id petẽti patri: filiusq; eius P. Licinius
tribunus militum cõſulari poteſtate cum iis, quos ſupra ſcripſimus, declaratus. Titinius, Genutiusq;
tribuni militum profecti aduerſus Faliſcos, Capenateſq;, dum bellum maiore animo gerunt, q̃ conſi-
lio: pręcipitauere ſe in inſidias. Genutius morte honeſta temeritatem luens, ante ſigna inter primores
cecidit: Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis, aciem reſtituit: nec ſe
tamen æquo loco hoſti cõmiſit. Plus ignominiæ erat, quàm cladis acceptum. quæ propè in cladem
ingentem vertit: tantum inde terroris nõ Romæ modo, quò multiplex fama peruenerat: ſed in caſtris
quoque fuit ad Veios, ægre ibi miles retentus à fuga eſt: cum peruaſiſſet caſtra rumor: ducibus, exer-
cituq; cæſo victorem Capenatem, ac Faliſcum, Hetruriæq; omnẽ iuuentutẽ haud procul inde abeſſe.
His tumultuoſiora Romę. iam caſtra ad Veios oppugnari, iam partem hoſtium tendere ad vrbem
agmine infeſto crediderãt: concurſumq; in muros eſt. & matronarum, quas ex domo conciuerat publi-
cus pauor: obſecrationes in templis factæ: precibusq; ab diis petitum: vt exitium ab vrbis tectis, tem-
pliſq;, ac mœnibus Romanis arcerent: Veioſq; eum auerterent terrorem: ſi ſacra renouata rite, ſi pro-
curata prodigia eſſent. Iam ludi, latinęq; inſtaurata erant: iam ex lacu Albano aqua emiſſa in agros:
Veioſq; fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius vrbis, ſeruandæq; patriæ, M Furius Ca-
millus dictator dictus magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repente mutaue-
rat imperator mutatus. alia ſpes, alius animus hominum, fortuna quoq; alia vrbis videri. Omnium
primum in eos, qui à Veiis in illo pauore fugerant: more militari animaduertit: efficitq;: ne hoſtis ma-
xime timendus militi eſſet. deinde indicto delectu in diem certam, ipſe interim Veios ad confirman-
dos militum animos intercurrit: inde Romam ad ſcribendum nouum exercitum redit: nullo detrectã-
te militiam. peregrina etiam iuuentus, Latini, Hernicique operam ſuam pollicentes, ad id bellũ venere.

quibus

A quibus cum gratias in ſenatu egiſſet dictator:ſatis iam omnibus ad id bellũ paratis,ludos magnos
ex ſenatuſconſulto vouit Veiis captis ſe facturum,ædemq; Matutę matris refectam dedicaturum,
iam ante ab rege Seruio Tullio dedicatã.Profectus cũ exercitu ab vrbe expectatione hominũ maio-
re q̃ ſpe,in agro primũ Nepeſino cũ Faliſcis,& Capenatibus ſigna confert.omnia ibi ſumma ratio
ne,conſilioq; acta fortuna etiam,vt fit,ſecuta eſt.nõ prælio tãtũ fudit hoſtes:ſed caſtris quoq; exuit,
ingentiq; præda eſt potitus:cuius pars maxima ad quæſtorem redacta eſt:haud ita multum militi da
tum.Inde ad Veios exercitus ductus:denſioraq; caſtella facta:& à procurſationibus,quæ multæ te-
mere inter murum,ac vallum fiebant:edicto nequis iniuſſu pugnaret,ad opus milites traducti.ope-
rum fuit omnium longe maximũ,ac laborioſiſſimum,cuniculus in arcem hoſtiũ agi cœptus. quod
ne intermitteretur opus:neu ſub terra cõtinuus labor eoſdem conficeret:in partes ſex munitorum
numerũ diuiſit.ſenæ horę in orbẽ operi attributæ ſunt.nocte,ac die nunquã ante omiſſum,q̃ in arcẽ
viam facerent.Dictator,cum iam in manibus videret victoriam eſſe:vrbem opulentiſſimã capi:tan
tumq; prædę fore,quantũ non omnibus in vnum collatis ante bellis fuiſſet:nequam inde aut mili-
tum iram ex malignitate prędæ partitę,aut inuidiam apud patres ex prodiga largitione caperet:
literas ad ſenatum miſit.Deũm immortalium benignitate ſuis conſiliis, patientia militũ Veios iã
fore in poteſtate populi Romani.quid de præda faciendũ cenſerent?Duæ ſenatũ diſtinebant ſenten
tiæ ſenis P.Licinii.quẽ primũ dixiſſe à filio interrogatum ferunt:edici palàm placere populo,vt qui
particeps eſſe prædæ vellet,in caſtra Veios iret:altera Ap. Claudii.qui largitionẽ nouam, prodigã,
inæqualẽ,inconſultã arguens,ſi ſemel nefas ducerent captam ex hoſtibus in ærario exhauſto bellis
pecuniã eſſe:author erat ſtipendii ex ea pecunia militi numerandi:vt eo minus tributi plebes con-
ferret.eius enim doni ſocietatẽ ſenſuras æqualiter omniũ domos:non auidas in direptiones manus
ocioſorũ vrbanorum prærepturas fortium bellatorum præmia eſſe:cũ ita fermè eueniat:vt ſegnior
ſit prædator:vt quiſq; laboris,periculiq; præcipuam petere partẽ ſoleat.Licinius contra ſuſpectam,
& inuiſam ſemper eam pecuniam fore aiebat:cauſasq; criminũ ad plebem,ſeditionum inde, ac le-
gum nouarũ præbituram.ſatius igitur eſſe reconciliari eo dono plebis animos:exhauſtis, atq; exi-
nanitis tributo tot annorũ ſuccurri:& ſentire prædæ fructũ ex eo bello,in quo propè conſenuerint.
gratius id fore,lætiusq;,quod quiſq; ſua manu ex hoſte captum domũ retulerit:q̃ ſi multiplex alte-
rius arbitrio accipiat.ipſum dictatorẽ fugere inuidiam ex eo criminaq;,eo delegaſſe ad ſenatum:ſe-
natum quoq; debere reiectam rem ad ſe permittere plebi:ac pati habere,quod cuiq; fors belli dede-
B rit.Hæc tutior viſa ſententia eſt:quæ popularem ſenatũ faceret.Edictum itaq; eſt:ad prædã Veien-
tem quibus videretur,in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur.ingens profecta multitudo repleuit
caſtra.Tum dictator auſpicato egreſſus,cũ edixiſſet:vt arma milites caperent: Tuo ductu, inquit,
Pythice Apollo,tuoq; numine inſtinctus pergo ad delendã vrbem Veios:tibiq; hunc decimã partẽ
prædæ voueo.te ſimul Iuno regina,quæ nunc Veios colis,precor:vt nos victores in noſtrã, tuamq;
mox futuram vrbem ſequare:vbi te dignũ amplitudine tua templum accipiat.Hæc precatus, ſupe-
rãte multitudine ab omnibus locis vrbẽ aggreditur:quo minor ab cuniculo ingruentis periculi ſen-
ſus eſſet. Veientes ignari ſe iam ab ſuis vatibus,iam ab externis oraculis proditos, iam in partem
prædæ ſuæ vocatos deos,alios votis ex vrbe ſua euocatos hoſtiũ tẽpla, nouasq; ſedes ſpectare, ſeq;
vltimum illum diẽ agere,nihil minus timentes,q̃ ſubrutis cuniculo mœnibus arcem iam plenam
hoſtiũ eſſe,in muros pro ſe quiſq; armati diſcurrunt:mirantes quidnam id eſſet,quod,cum tot per
dies nemo ſe ab ſtationibus Romanis mouiſſet:tum velut repentino icti furore improuidi currerent
ad muros.Inſeritur huic loco fabula:immolante rege Veientium,vocem aruſpicis dicẽtis,qui eius
hoſtiæ exta proſecuiſſet,ei victoriam dari,exauditam in cuniculo mouiſſe Romanos milites,vt ada
perto cuniculo exta raperent:& ad dictatorem ferrent.Sed in rebus tam antiquis ſi quæ ſimilia veri
ſint,pro veris accipiantur,ſatis habeam.hæc ad oſtentationẽ ſcenæ gaudentis miraculis aptiora, q̃
ad fidẽ,neq; affirmare,neq; refellere eſt operæpretiũ.Cuniculus delectis militibus eotpe plenus:in ęde
Iunonis, quæ in Veientana arce erat:armatos repẽte edidit,& pars auerſos in muris inuadunt ho-
ſtes:pars clauſtra portarum reuellunt:pars,cum ex tectis ſaxa tegulæq; à mulieribus, ac ſeruitiis ia-
cerentur:inferunt ignes.Clamor omnia variis terrentium,ac pauentium vocibus,miſto mulierum
ac puerorum ploratu,complet.Momento temporis deiectis ex muro vndiq; armatis, patefactisq;
portis,cum alii agmine irruerent:alii deſertos ſcanderent muros:vrbs hoſtibus impletur:omnibus
locis pugnatur.Deinde multa iam edita cæde,ſeneſcit pugna:& dictator præcones edicere iubet : vt
ab inermi abſtineatur.Is finis ſanguinis fuit.dedi inde inermes cœpti.& ad prædam miles permiſſu
dictatoris diſcurrit.quæ cum ante oculos eius aliquantum ſpe,atq; opinione maior,maiorisq; pre-
tii rerum ferretur:dicitur manus ad cœlum tollens precatus eſſe:vt ſicui deorum, hominũq; nimia
ſua fortuna,populiq; Romani videretur:vt eam inuidiam lenire quam minimo ſuo priuato incõ-
modo,publicoq; Romani populi liceret.conuertentem ſe inter hanc venerationem , traditur me-
moriæ,prolapſum cecidiſſe:idq; omen pertinuiſſe poſtea euentu rẽ cõiectantibus viſum ad damna-

C tionē ipſius Camilli, captæ deinde vrbis Romanæ, quod poſt paucos accidit annos, cladem. Atq;
ille dies cæde hoſtiũ, ac direptione vrbis opulentiſſimæ eſt conſumptus. Poſtero die libera corpora
dictator ſub corona vendidit. ea ſola pecunia in publicũ redigitur, haud ſine ira plebis. & quod retu-
lere ſecum prædæ, nec duci, qui ad ſenatum, malignitatis authores quærendo, rem arbitrii ſui reie-
ciſſet: nec ſenatui: ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad ſenatũ retuliſſet: pater tam popularis ſenten-
tiæ author fuiſſet: acceptũ referebant. Cum iam humanæ opes aſportatæ, egeſtæq; à Veiis eſſent:
amoliri tum deũm dona ipſosq; deos, ſed colentiũ magis, q̃ rapientium modo, cœpere. nanq; dele-
cti ex omni exercitu iuuenes, pure lautis corporibus, candida veſte, quibus deportando Romã regi-
na Iuno aſſignata erat: venerabundi templum iniere, primo religioſe admouentes manus: quod id
ſignũ more Hetruſco niſi certæ gentis ſacerdos attrectare nõ eſſet ſolitus. deinde cũ quidam, ſeu ſpi-
ritu diuino tactus, ſeu iuuenili ioco, viſne Romã ire Iuno? dixiſſet: annuiſſe cæteri Deam conclama-
uerunt. inde fabulæ adiectũ eſt: vocem quoq; dicentis, velle, auditã. motam certe ſede ſua parui moli-
menti adminiculis, ſequentis modo accepimus leuem, ac facilem tranſlatu fuiſſe: integrãq; in Auẽ-
tinũ æternam ſedem ſuam, quò vota Romani dictatoris vocauerant: perlatam: vbi templum ei po-
ſtea idem, qui vouerat, Camillus dedicauit. Hic Veiorũ occaſus fuit, vrbis opulentiſſimæ Hetruſci
nominis, magnitudinẽ ſuam vel vltima clade indicantis: quod decem æſtates, hyemesq; continuas
circũſeſſa, cum plus aliquanto cladiũ intuliſſet, q̃ accepiſſet: poſtremo iam fato quoq; vrgente ope-
ribus tamen, non vi expugnata eſt. Romã vt nunciatum eſt, Veios captos: quanq̃ & prodigia pro-
curata fuerant: & vatum reſponſa, & pythicæ ſortes notæ: & quantũ humanis adiuuari conſiliis po-
tuerat res, ducem M. Furium maximũ imperatorum omniũ legerant: tamen quia tot annis varie ibi
bellatum erat: multæq; clades acceptæ: velut ex inſperato immenſum gaudiũ fuit. & priuſquã ſena-
tus decerneret, plena omnia tẽpla Romanarũ matrũ gratias diis agentium erant. ſenatus in quatri-
duum, quot dierũ nullo ante bello, ſupplicationes decernit. Aduentus quoq; dictatoris omnibus or-
dinibus obuiam effuſis celebratior, q̃ vllius vnquã antea fuit: triumphusq; omnem conſuetũ hono-
randi illius diei modũ aliquantum exceſſit. maxime conſpectus ipſe eſt, curru equis albis iuncto vr-
bem inuectus: parumq; id nõ ciuile modo, ſed humanũ etiã viſum. Iouis, Soliſq; equis æquiparatũ
dictatorẽ in religionem etiam trahebãt. triumphusq; ob eam vnam maxime rem clarior, q̃ gratior
fuit. Tum Iunoni reginæ templũ in Auentino locauit: dedicauitq; Matutæ matris. atque his diui-
nis, humaniſq; rebus geſtis, dictatura ſe abdicauit. Agi deinde de Apollinis dono cœptũ. cui ſe deci-
D mã vouiſſe prædæ partem cũ diceret Camillus: pontifices ſoluendũ religione populum cenſerent:
haud facile inibatur ratio iubendi referre prædã populũ: vt ex ea pars debita in ſacrum ſecernere-
tur. tandẽ eò, quod leuiſſimũ videbatur, decurſum eſt: vt qui ſe, domumq; religione exoluere vellet:
cum ſibimetipſi prædã æſtimaſſet ſuam: decimæ pretium partis in publicum deferret: vt ex eo donũ
aureum dignum amplitudine tẽpli, ac numine dei ex dignitate populi Romani fieret. ea quoq; col-
latio plebis animos à Camillo alienauit. Inter hæc pacificatũ legati à Volſcis, & Aequis venerunt.
impetrataq; pax, magis vt feſſa tam diutino bello acquieſceret ciuitas, q̃ quod digni peterent. Veiis
captis, ſex tribunos militũ cõſulari poteſtate inſequens annus habuit, duos P. Cornelios, Coſſum,
& Scipionem, M. Valeriũ Maximũ iterũ, C. Fabium Ambuſtum iterũ, L. Furium Medullinũ quin-
tũ, Q. Seruilium tertiũ. Corneliis faliſcũ bellũ, Valerio, ac Seruilio capenas ſorte euenit. ab iis nõ
vrbes vi aut operibus tentatæ: ſed ager eſt depopulatus: prædæq; rerũ agreſtium actæ: nulla felix ar-
bor, nihil frugiferũ in agro relictũ. Ea clades capenatẽ populũ ſubegit. pax petentibus data. In Fa-
liſcis bellũ reſtabat. Romæ interim multiplex ſeditio erat: cuius leniẽdæ cauſa coloniã in Volſcos,
quò tria millia ciuiũ Romanorum ſcriberentur, deducendam cenſuerant: triumuiriq; ad id creati
terna iugera, & ſeptunces viritim diuiſerant. Et largitio ſperni cœpta: quia ſpei maioris auertendæ
ſolatium obiectum cenſebant. cur enim relegari plebem in Volſcos? cum pulcherrima vrbs Veii,
agerq; Veientanus in cõſpectu ſit, vberior, ampliorq; Romano agro? vrbem quoq; vrbi Romæ vel
ſitu, vel magnificentia publicorũ, priuatorumq; tectorũ, ac locorum præponebant. quin illa quoq;
actio mouebatur, quæ poſt captam vtiq; Romã à Gallis celebratior fuit: tranſmigrandi Veios. cæ-
terũ partem plebis, partem ſenatus deſtinabant habitãdos Veios: duaſq; vrbes cõmunes reipubli-
cæ incoli à Romano populo poſſe. Aduerſus quæ cum optimates ita tenderent, vt morituros ſe ci-
tius dicerent in conſpectu populi Romani, q̃ quicquã earum rerum rogaretur: quippe nunc in vna
vrbe tantũ diſſenſionũ eſſe: quid in duabus vrbibus fore? victãmne vt quiſquã victrici patriæ præ-
ferret? ſineretq; maiorem fortunam captis eſſe Veiis, q̃ incolumibus fuerit? poſtremo ſe relinqui
à ciuibus in patria poſſe: vt relinquant patriam, atq; ciues, nullam vim vnquam ſubacturam: & T.
Sicinium (is enim ex tribunis plebis rogationis eius lator erat) cõditorem Veios ſequantur, reli-
cto deo Romulo, dei filio, parente, & authore vrbis Romæ. Hæc cum fœdis certaminibus ageren-
tur: (nam partem tribunorũ plebis patres in ſuam ſententiã traxerant) nulla res alia manibus tem-
perare plebem cogebat: q̃ quod vbi rixæ committendæ cauſa clamor ortus eſſet, principes ſenatus
primi

A primi turbæ offerentes ſe, peti, feriri, atq; occidi iubebant. ab horũ ætatibus dignitatibusq;, & honoribus violandis dũ abſtinebatur: & ad reliquos ſimiles conatus verecundia iræ obſtabat. Camillus identidem omnibus locis cõcionabatur. haud mirum id quidem eſſe: furere ciuitatem: quæ damnata voti omnium rerum potiorem curam, q̃ religione ſe exoluendi, habeat. nihil de collatione dicere ſtipis verius, q̃ decimæ: quando ea ſe quiſq; priuatim obligauerit: liberatus ſit populus. enimuero illud ſe tacere, ſuam cõſcientiam nõ pati: quod ex ea tantũ præda, quæ rerum mouētium ſit: decima deſignetur: vrbis, atq; agri capti, quæ & ipſa voto contineatur: mentionem nullam fieri. Cum ea diſceptatio anceps ſenatui viſa, delegata ad pontifices eſſet: adhibito Camillo viſum collegio: quod eius ante conceptum votum Veientium fuiſſet, & poſt votum in poteſtatē populi Romani veniſſet: eius partem decimam Apollini ſacratam eſſe. ita in æſtimationē vrbs, agerq; venit. pecunia ex ærario prompta: & tribunis militum cõſularibus vt aurum ex ea coemerent, negocium datum. cuius cũ copia non eſſet: matronæ cœtibus ad eam rem conſultandam habitis, & communi decreto pollicitæ tribunis militum aurum & omnia ornamenta ſua, in ærarium detulerũt. Grata ea res, vt quæ maxime ſenatui vnquam fuit: honoremq; ob eam munificentiā ferũt matronis habitum: vt pilento ad ſacra, ludosq; carpentis feſto, profeſtoq; vterentur. Pondere ab ſingulis auri accepto; æſtimatoq;, vt pecuniæ ſoluerentur, crateram auream fieri placuit: quæ donum Apollini Delphos portaretur. *Si*mul ab religione animos remiſerunt: integrant ſeditionē tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes, ante alios in Camillum. eam prædam Veientanam publicando, ſacrandoq; ad nihilum redegiſſe. abſentes ferociter increpant: præſentiũ, cum ſe vltro iratis offerrent, verecundiam habent. Simul extrahi rem ex eo anno viderunt: tribunos plebis latores legis in annum eoſdē reficiũt: & patres hoc idem de interceſſoribus legis anniſi. ita tribuni plebis magna ex parte iidē refecti. Comitiis tribunorũ militum patres ſumma ope euicerunt vt M. Furius Camillus crearetur. propter bella ſimulabant parari ducem: ſed rogationi tribuniciæ aduerſarius quærebatur. cum Camillo creati tribuni militum conſulari poteſtate, L. Furius Medullinus ſextum, C. Aemylius, L. Valerius Publicola, Sp. Poſthumius, P. Cornelius iterũ. Principio anni tribuni plebis nihil mouerũt: donec M. Furius Camillus in Faliſcos, cui id bellum mandatũ erat: proficiſceretur. differēdo deinde elanguit res. & Camillo, quem aduerſarium maxime metuerant: gloria in Faliſcis creuit. Nam cum primo mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſſimum id rati: populatione agrorũ, atq; incendiis villarum coegit eos egredi vrbe: ſed timor longius progredi prohibuit. mille ferè paſſuum ab oppido caſtra locant:

B nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, q̃ difficultate aditus aſperis, confragoſiſq; circa, & partim arctis, partim arduis viis. Cæterum Camillus captiuum indicem ex agris ſecutus ducē, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. trifariā Romani muniebant. alius exercitus prælio intentus ſtabat. ibi impedire opus conatos hoſtes fundit, fugatq;. tantũq; inde pauoris Faliſcis iniectum eſt: vt effuſa fuga caſtra ſua, quæ propiora erant, prælati, vrbem peterent. multi cæſi, vulneratiq;: priuſquā pauentes portis inciderent. caſtra capta: præda ad quæſtores redacta cũ magna militum ira. ſed ſeueritate imperii victi eandem virtutem & oderant, & mirabātur. Obſidio inde vrbis, & munitiones, & interdum per occaſionem impetus oppidanorum in Romanas ſtationes, præliaq; parua fieri: & teri tempus, neutro inclinata ſpe: cum frumētum, copięq; aliæ ex ante cõuecto largius obſeſſis, quàm obſidentibus ſuppeterent. videbaturq; æque diuturnus futurus labor: ac Veiis fuiſſet: ni fortuna imperatori Romano ſimul & cognitæ rebus bellicis virtutis ſpecimen & maturam victoriam dediſſet. Mos erat Faliſcis eodem magiſtro liberorum, & comite vti: ſimulq; plures pueri, quod hodie quoq; in Græcia manet: vnius curæ demandabantur. principum liberos ſicut ferè fit, qui ſcientia videbatur præcellere, erudiebat. Is cum in pace inſtituiſſet pueros ante vrbē luſus, exercendiq; cauſa producere: nihil eo more per belli tēpus intermiſſo, dum modo breuioribus, modo longioribus ſpatiis trahendo eos à porta luſu, ſermonibuſq; variatis longius ſolito vbi res dedit, progreſſus inter ſtationes eos hoſtium, caſtraq; inde Romana in prætoriũ ad Camillum perduxit. ibi ſceleſto facinori ſceleſtiorē ſermonē addit: Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe: quando eos pueros, quorum parentes capita ibi rerum ſint, in poteſtatem dediderit. Quæ vbi Camillus audiuit: non ad ſimilem inquit tui nec populum, nec imperatorem ſceleſtus ipſe cum ſceleſto munere veniſti. nobis cum Faliſcis, quæ pacto ſit humano, ſocietas nõ eſt: quā ingenerauit natura, vtriſq; eſt, eritq;, ſunt & belli, ſicut pacis iura: iuſteq; ea non minus q̃ fortiter didicimus gerere. arma habemus non aduerſum eam ætatem, cui etiam captis vrbibus parcitur: ſed aduerſus armatos. & ipſos, qui nec læſi, nec laceſſiti à nobis caſtra Romana ad Veios oppugnarunt. eos tu, quātum in te fuit, nouo ſcelere viciſti: ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, ſicut Veios vincam. Denudatum deinde eum manibus poſt tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit: virgaſq; eis quibus proditorem agerent in vrbem verberantes, dedit. Ad quod ſpectaculum concurſu populi primum facto, deinde à magiſtratibus de re noua vocato ſenatu, tanta mutatio animis eſt iniecta, vt qui modo efferati odio, iraq; Veientium exitum penè, quàm Capenatium pacem mallēt: apud eos

C pacem vniuerſa poſceret ciuitas.fides Romana, iuſtitia imperatoris in foro,& curia celebrantur, A
conſenſuq; omnium legati ad Camillum in caſtra,atq; inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatũ,
qui dederent Falerios,proficiſcuntur.introducti ad ſenatum ita locuti traduntur.Patres conſcripti
victoria,cui nec deus,nec homo quiſquã inuideat, victi à vobis, & imperatore veſtro dedimus nos
vobis:rati, quo nihil victori pulchrius eſt,melius nos ſub imperio veſtro, q̃ legibus noſtris victu-
ros.Euentu huius belli duo ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt.vos fidẽ in bello, q̃ præ-
ſentem victoriam maluiſtis:nos fide prouocati victoriam vltro detulimus:ſub ditiõe veſtra ſumus.
mittite qui arma,qui obſides,qui vrbem patentibus portis accipiant:nec vos fidei noſtræ,nec nos
imperii veſtri pœnitebit.Camillo & ab hoſtibus,& à ciuibus gratiæ actæ:Faliſcis in ſtipendiũ mili-
tum eius anni,vt populus Romanus tributo vacaret,pecunia imperata.Pace data,exercitus Romã
reductus.Camillus meliore multo laude,q̃ cum triumphãtem albi per vrbẽ vexerant equi, inſignis
iuſtitia fideq; hoſtibus victis cum in vrbem rediſſet:tacite eius verecundiam non tulit ſenatus,quin
ſine mora voti liberaretur:crateramq; auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent, Lucius
Valerius,Lucius Sergius,Aulus Manlius miſſi longa vna naue,haud procul freto ſiculo à piratis
liparenſium excepti deuehuntur Liparas.mos erat ciuitatis velut publico latrocinio partã prędã di-
uidere.Forte eo anno in ſũmo magiſtratu erat Timaſitheus quidã Romanis vir ſimilior, q̃ ſuis qui
legatorum nomen,donumq;,& deũ cui mitteretur,& doni cauſam veritus ipſe, multitudinẽ quoq;,
quæ ſemper fermè regenti eſt ſimilis,religionis iuſtæ impleuit:adductoſq; in publicum hoſpitium
legatos cum præſidio etiam nauiũ Delphos proſecutus.Romam inde ſoſpites reſtituit.hoſpitium
cum eo ſenatuſconſulto eſt factum:donaq; publice data.Eodem anno in Aequis varie bellatũ : adeo
vt in incerto fuerit & apud ipſos exercitus,& Romæ:viciſſent, victi ne eſſent. Imperatores Romani
fuere ex tribunis militum C. Æmylius,Spurius Poſthumius.primo rem cõmuniter geſſerunt:fuſis
inde acie hoſtibus, Æmylium præſidio Verruginem obtinere placuit, Poſthumium fines vaſtare.
ibi eum incõpoſito agmine negligentius ab re bene geſta euntẽ adorti Aequi terrore iniecto in pro-
ximos cõpulere tumulos :pauorq; inde Verruginem etiam ad præſidium alterum eſt perlatus.Poſt-
humius ſuis in tutum receptis cum concione aduocata terrorem increparet, ac fugam:fuſos eſſe ab
D ignauiſſimo,& fugaciſſimo hoſte:cõclamat vniuerſus exercitus merito ſe ea audire:& fateri admiſ-
ſum flagitium:ſed eoſdem correcturos eſſe:neq; diuturnũ id gaudium hoſtibus fore:poſcentes vt cõ-
feſtim inde ad caſtra hoſtiũ duceret(ea in conſpectu erant poſita in plano)nihil pœnæ recuſabant,
ni ea ante noctem expugnaſſent. Collaudatos,corpora curare, paratoſq; eſſe quarta vigilia iubet.&
hoſtes nocturnã fugam ex tumulo Romanorũ vt ab ea via,quæ ferebat Verruginẽ,excluderent,fue-
re obuii : præliũq; ante lucẽ(ſed luna pernox erat)cõmiſſum eſt:& haud incertius diurno præliũ fuit.
Sed clamor Verruginem perlatus,cum caſtra Romana crederent oppugnari,tantum iniecit pauo-
ris,vt nequicquam retinente atq; obſecrante Æmylio, Thuſculum palati fugerent.inde fama Ro-
mam perlata eſt Poſthumiũ,exercitumq;occiſum.Qui vbi prima lux metum inſidiarũ effuſe ſequẽ-
tibus ſuſtulit:cum perequitaſſet aciem promiſſa repentens,tantum iniecit ardoris,vt non vltra ſu-
ſtinuerint impetum Æqui . cædes inde fugientium, qualis vbi ira magis q̃ virtute res geritur, ad
perniciem hoſtium facta eſt.triſtemq; ab Tuſculo nuncium nequicquam exterrita ciuitate literæ à
Poſthumio laureatæ ſequuntur:victoriam populi Romani eſſe:Æquorum exercitum deletum. Tri-
bunorum plebis actiones quia nondum inuenerant finem,& plebs cõtinuare latoribus legis tribu-
natum,& patres reficere interceſſores legis anniſi ſunt.ſed plus ſuis comitiis plebs valuit. quem do-
lorem vlti patres ſunt,ſenatuſconſulto facto vt conſules,inuiſus plebi magiſtratus,crearẽtur. annũ
poſt quintumdecimum creati conſules L. Lucretius Flauus, Seruius Sulpitius Camerinus. Princi-
pio huius anni ferociter,quia nemo ex collegio interceſſurus erat:coortis ad perferendam legem tri-
bunis plebis,nec ſegnius ob id ipſum conſulibus reſiſtentibus, omniq; ciuitate in vnam eam curã
conuerſa, Vitelliam coloniam Romanam in ſuo agro Æqui expugnant.colonorum pars maxima
incolumis,quia nocte proditione oppidum captum liberam per auerſa vrbis fugam dederat:Romã
perfugere.L. Lucretio conſuli ea prouincia euenit.is cũ exercitu profectus acie hoſtes vicit: victorq;
Romam ad maius aliquanto certamen rediit.dies dicta erat tribunis plebis biennii ſuperioris A.
Virginio,& Q. Pomponio:quos defendi patrum conſenſu ad fidem ſenatus pertinebat.neque enĩ
eos aut vitæ vllo crimine alio,aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat,præterquam quod grati-
ficantes patribus rogationi tribuniciæ interceſſiſſent. vicit tamen gratiam ſenatus plebis ira:& peſ-
ſimo exemplo innoxii denis millibus grauis æris condemnati ſunt.id ægre paſſi patres.Camillus pa-
làm ſceleris plebem arguere:quæ iam in ſuos verſa nõ intelligeret ſe prauo iudicio de tribunis inter-
ceſſionem ſuſtuliſſe:quod interceſſione ſublata tribuniciam poteſtatem euertiſſent. Nam quod illi
ſperarent effrenatam licentiam eius magiſtratus patres laturos, falli eos.ſi tribunicia vis tribunicio
auxilio repelli nequeat,aliud telum patres inuenturos eſſe.conſuleſq; increpabat,quod fide publica
decipi tribunos eos taciti tuliſſent,qui ſenatus authoritatem ſecuti eſſent.Hæc propalàm cõciona-
bundus

A bundus in dies magis augebat iras hominum. ſenatum vero incitare aduerſus legẽ haud deſiſtebat, ne aliter deſcenderent in forum cum dies ferendæ legis veniſſet, q̃ vt qui meminiſſent ſibi pro aris focisq;, & deũm templis, ac ſolo in quo nati eſſent, dimicandum fore. nam quod ad ſe priuatim attineat: ſi ſuæ gloriæ ſibi inter dimicationem patriæ meminiſſe ſit fas, ſibi amplum quoq; eſſe vrbẽ ab ſe captam frequentari: quotidie ſe frui monimento gloriæ ſuæ: & ante oculos habere vrbem latam in triumpho ſuo: inſiſtere omnes veſtigiis laudum ſuarum. ſed nefas ducere deſertam, ac relictam ab diis immortalibus incoli vrbem: & in captiuo ſolo habitare populum Romanum: & victricem patriam victa mutari. His adhortationibus principes concitati, patres, ſenes, iuueneſq; cum ferretur lex, agmine facto in forum venerunt: diſſipatiq; per tribus, ſuos quiſq; tribules prehenſantes orare cum lachrymis cœpere ne eam patriam, pro qua fortiſſime feliciſſimeq; ipſi, ac patres eorum dimicaſſent: deſererent, capitolium, ædem Veſtæ, cætera circa templa deorum oſtentantes: ne exulem, extorrem populum Ro. ab ſolo patrio, ac diis penatibus in hoſtium vrbem agerent: eoq; rem adducerent, vt melius fuerit non capi Veios, ne Roma deſereretur. Quia non vi agebant, ſed precibus: & inter preces multa deorum mentio erat: religioſum parti maximæ fuit: & legem vnam plures tribus antiquarunt, quàm iuſſerunt. adeoq; ea victoria læta patribus fuit, vt poſtero die referentibus conſulibus ſenatuſconſultum fieret, vt agri vieientani ſeptena iugera plebi diuiderentur: nec patribus familiæ tantum, ſed vt omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur: velletq; in eam ſpem liberos tollere. Eo munere delinita plebe nihil certatum eſt, quo minus conſularia comitia haberentur. creati conſules L. Valerius Potitus, M. Manlius, cui Capitolino poſtea fuit cognomen. Hi conſules magnos ludos fecere: quos M. Furius dictator vouerat vieienti bello. eodem anno ædes Iunonis reginæ ab eodem dictatore, eodemq; bello vota dedicatur: celebratamq; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cum Æquis geſtum eſt, fuſis hoſtibus prius penè, quàm manus confererent. Valerio, quod perſeuerantior cædendis in fuga fuit: triumphus, Manlio vt ouans ingrederetur vrbem, decretum eſt. Eodem anno nouum bellum cum Volſinienſibus exortum: quò propter famem, peſtilentiamq; in agro Romano ex ſiccitate, caloribusq; nimiis ortam exercitus duci nequiuit. ob quæ Volſinienſes Salpinatibus adiunctis ſuperbia elati vltro agros Romanos incurſauere. bellum inde duobus populis indictum. Caius Iulius cenſor deceſſit: in eius locum Marcus Cornelius ſuffectus. quæ res poſtea religioni fuit; quia eo luſtro Roma eſt capta: nec deinde vnq̃ in demortui locum cenſor ſufficitur. conſulibuſq; morbo implicitis

B placuit per interregnum renouari auſpicia. itaq; cum ex ſenatuſconſulto conſules magiſtratu ſe abdicaſſent: interrex creatur Marcus Furius Camillus: qui Publium Cornelium Scipionem, is deinde Lucium Valerium Potitum interregem prodidit. ab eo creati ſex tribuni militum conſulari poteſtate: vt etiam ſi cui eorum incommoda valetudo fuiſſet, copia magiſtratuum reipublicæ eſſet. Calendis quintilibus magiſtratum occępere L. Lucretius, Seruius Sulpitius, M. Æmylius, L. Furius Medullinus ſeptimum, Agrippa Furius, C. Æmylius iterũ. Ex his L. Lucretio, & C. Æmylio Volſinienſes prouincia euenit: Salpinates Agrippę Furio, & Seruio Sulpitio. Prius cum Volſinienſibus pugnatum eſt. bellum numero hoſtium ingens, certamine haud ſanè aſperum fuit. fuſa concurſu primo acies in fugam. millia octo armatorum ab equitibus intercluſa poſitis armis in deditionem venerunt. Eius belli fama effecit: ne ſe pugnæ committerent Salpinates: mœnibus armati ſe tutabantur. Romani prædas paſſim & ex Salpinati agro, & ex Volſinienſi, nullo eam vim arcente, egerunt: donec Volſinienſibus feſſis bello ea conditione, vt res populo Romano redderent: ſtipendiumq; eius anni exercitui præſtarent: in viginti annos induciæ datæ. Eodem anno M. Cæditius de plebe nunciauit tribunis: ſe in Noua via, vbi nunc ſacellum eſt: ſupra ædem Veſtæ vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana: quæ magiſtratibus dici iuberet: Gallos aduentare. Id (vt fit) propter authoris humilitatem ſpretum: & quod longinqua, eoq; ignotior gens erat. Neq; deorum modo monita ingruente fato ſpreta: ſed humanam quoque opem, quæ vna erat: M. Furiũ ab vrbe amouẽre. qui die dicta ab L. Apuleio tribuno plebis propter prædam Veientanam, filio quoque adoleſcente per idẽ tempus orbatus, cum accitis domum tribulibus, & clientibus, quæ magna pars plebis erat: percunctatus animos eorũ, reſponſum tuliſſet: ſe collaturos quanti damnatus eſſet: abſoluere eũ nõ poſſe: in exiliũ abiit: pcatus ab diis imortalibus, ſi innixio ſibi ea iniuria fieret: primo quoq; tẽpore deſiderium ſui ciuitati ingratæ facerent. abſens quindecim millibus grauis æris damnatur. Expulſo ciue, quo manente, ſi quicquam humanorum certi eſt: capi Roma non potuerat: aduentante fatali vrbi clade, legati ab Cluſinis veniunt, auxilium aduerſus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama dulcedine frugum, maximeq; vini noua tum voluptate captam, alpes tranſiiſſe: agroſque ab Hetruſcis ante cultos poſſediſſe: & inuexiſſe in Galliam vinum illiciendæ gentis cauſa Arũtem Cluſinum, ira corruptæ vxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat: ipſo præpotente iuuene, & à quo expeti pœnæ, niſi externa vis quæſita eſſet, nequirent: hunc tranſeuntibus alpes ducem, authoremq; Cluſium oppugnãdi fuiſſe. Equidẽ haud abnuerim: Cluſiũ Gallos ab Arunte, ſeu quo alio Cluſino adductos.

C ſed eos qui oppugnauerint Cluſium, non fuiſſe qui primi alpes tranſierint, ſatis conſtat. ducentis
quippe annis, quàm Cluſium oppugnarent: vrbemq; Romam caperent: in Italiam Galli tranſcen-
derunt: nec cum his primum Hetruſcorum, ſed multo ante cum iis, qui inter Apenninum, Alpesq;
incolebant: ſæpe exercitus Gallici pugnauere. Thuſcorum ante Romanorum imperium late terra,
mariq; opes patuere. mari ſupero inferoq;, quibus Italia inſulæ modo cingitur: quantum potuerint
nomina ſunt argumento, quod alterum Thuſcum cõmuni vocabulo gentis, alterum adriaticum
mare ab Adria, Thuſcorum colonia vocauere Italicæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum, atq; Adriati
cum vocant. Ii in vtrumq; mare vergenteis incoluere vrbibus duodenis terras: prius cis Apẽnium,
ad inferum mare: poſtea trans Apennium totidem, quot capita originis erant, coloniis miſſis: quæ
trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui ſinum circuncolunt maris, vſq; ad alpes
tenuere. Alpinis quoq; ea gentibus haud dubie origo eſt, maxime Rhetiis: quos loca ipſa efferarũt,
nequid ex antiquo, præter ſonum linguæ, nec eum incorruptum, retinerent. De tranſitu in Italiam
Gallorum hæc accepimus. Priſco Tarquinio Romæ regnãte Celtarum, quæ pars Galliæ tertia eſt:
penes Bituriges ſumma imperii fuit. ii regem Celtico dabãt. Ambigatus is fuit, virtute, fortunaq;
tum ſua, tum publica præpollẽs: quod in imperio eius Gallia adeo frugum, hominumq; fertilis fuit:
vt abundans multitudo vix regi videretur poſſe. Hic magno natu ipſe iam exonerare prægrauante tur
ba regnum cupiens, Belloueſum, ac Sigoueſum ſororis filios impigros iuuenes miſſurum ſe eſſe in
quas dii dediſſent auguriis ſedes, oſtendit. quãtum ipſi vellent numerum hominum, excirent: ne qua
gens arcere aduenientes poſſet. Tum Sigoueſo ſortibus dati Hercynei ſaltus. Belloueſo haud paulo
lætiorem in Italiam viam dii dabant. Is, quod eis ex populis abundabat: Bituriges, Aruernos, Seno
nes, Heduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, exciuit profectus ingentibus peditum, equitumq; co
pus in Tricaſtinos venit. Alpes inde oppoſitæ erãt: quas inexuperabiles viſas haud equidem miror,
nulla dum via (quod quidem continens memoria ſit: niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas.
Ibi cum velut ſeptos montium altitudo teneret Gallos: circumſpectarentq; qua nam per iuncta cœ-
lo iuga in alium orbem terrarum tranſirent: religio etiam tenuit: quod allatum eſt: aduenas quæren-
tes agrum ab Salluuiorum gente oppugnari. Maſſilienſes erant in nauibus à Phocide profecti. id
Galli fortunæ ſuæ omen rati adiuuere: vt quem primum in terram egreſſi occupauerant locum, pa-
tentibus ſyluis communirent. ipſi per Taurinos ſaltusq; Iuliæ Alpis tranſcenderunt: fuſisq; acie
Thuſcis haud procul Ticino flumine, eum, in quo conſederant, agrum Inſubrium appellari audiſ-
ſent, cognominem Inſubribus pago Heduorum: ibi omen ſequentes loci, condidere vrbem: Medio
D lanum appellarunt. Alia ſubinde manus Germanorum Elitouio duce veſtigia priorum ſecuta, eo-
dem ſaltu fauente Belloueſo cum tranſcendiſſet Alpes: vbi nunc Brixia, ac Verona vrbes ſunt, lo-
cos tenuere: ibi conſidunt. poſt hos Salluuii: qui prope antiquam gentem Leuos Ligures, incolentes
circa Ticinum amnem, petiere Apenninum. deinde Boii, Lingonesq; trãſgreſſi; cum iam inter Pa-
dum atq; Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto, non Hetruſcos modo, ſed etiam Vmbros
agro pellunt: intra Apenninum tamen ſeſe tenuere. Tum Senones recẽtiſſimi aduenarum ab Vſen-
te flumine vſq; ad Aheſim, fines habuere. hanc gentem Cluſium, Romamq; inde veniſſe comperio:
id parum certum eſt, ſolámne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adiutam. Cluſini
nouo bello exterriti, cum multitudinem, cum formas hominum inuſitatas cernerent, & genus armo-
rum: audirentq; ſæpe ab iis cis Padum, vltraq;, legiones Hetruſcorum fuſas: quanq̃ aduerſus Ro-
manos nullum eis ius ſocietatis, amicitiæue erat: niſi quod Veientes conſanguineos aduerſus po-
pulum Ro. non defendiſſent: legatos Romam, qui auxilium ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio
nihil impetratum. legati tres, M. Fabii Ambuſti filii miſſi: qui ſenatus, populiq; Romani nomine
agerent cum Gallis, ne à quibus nullam iniuriam accepiſſent, ſocios populi Romani, atq; amicos
oppugnarent. Romanis eos bello quoq;, ſi res cogat, tuendos eſſe: ſed melius viſum bellum ipſum
amoueri, ſi poſſet: & Gallos nouam gentem pace potius cognoſci, quàm armis. mitis legatio: ni præ
feroces legatos, Gallisq; magis quàm Romanis ſimiles habuiſſet. quibus, poſtquam mandata edi-
derunt in concilio Gallorum, datur reſponſum. Etſi nouum nomen audiant Romanorum: tamen
credere viros fortes eſſe: quorum auxilium à Cluſinis in re trepida ſit imploratum. & quoniam le-
gatione aduerſus ſe maluerint, quàm armis tueri ſocios: ne ſe quidem pacem, quam illi afferant,
aſpernari: ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſſideant quàm colant Cluſini, partem finium cõ-
cedant. aliter pacem impetrari non poſſe: & reſponſum coràm Romanis ſe accipere velle. & ſi nege-
tur ager: coram iiſdem Romanis dimicaturos: vt nunciare domum poſſint quantum Galli virtute
cæteros mortales præſtarent. Quodnam id ius eſſet? agrum à poſſeſſoribus petere? aut minari arma?
Romanis quærentibus, ecquid in Hetruria rei Gallis eſſet? cum illi ſe in armis ius ferre, & omnia
fortium virorum eſſe ferociter dicerent: accenſis vtrinq; animis ad arma diſcurritur: & prælium cõ-
feritur. ibi, iam vrgentibus Romanam vrbem fatis, legati contra ius gentium arma capiunt. nec
id clàm eſſe potuit: cum ante ſigna Hetruſcorum tres nobiliſſimi, fortiſſimiq; Romanæ iuuentutis
pugnarent.

A pugnarent. tantum eminebat peregrina virtus. quin etiam Q. Fabius euectus extra aciem equo, ducem Gallorum ferociter in ipſa ſigna Hetruſcorum incurſantem perlatus tranſfixum haſta occidit. ſpoliaq; eius legentem Galli agnouere: perq; totam aciem Romanum legatum eſſe ſignum datū eſt. Omiſſa inde in Cluſinos ira receptui canunt, minantes Romanis. Erant, qui extemplo Romam eundum cenſerent. vicere ſeniores: vt legati prius mitterētur queſtum iniurias: poſtulatumq;: vt pro iure gentium violato Fabii dederentur. Legati Gallorum cum ea, ſicut erant mandata, expoſuiſſent: ſenatui nec factum placebat Fabiorum: & ius poſtulare barbari videbātur. ſed ne id, quod placebat, decerneret in tātæ nobilitatis viris, ambitio obſtabat. itaq; ne penes ipſos culpa eſſet cladis forte gallico bello acceptæ: cognitionem de poſtulatis Gallorum ad populum reiiciunt. vbi tanto plus gratia, atq; opes valuere: vt quorum de pœna agebatur, tribuni militum conſulari poteſtate in ſequentem annum crearentur. quo facto haud ſecus quàm dignum erat, infenſi Galli bellū propalàm minantes, ad ſuos redeunt. Tribuni militum cum tribus Fabiis creati P. Sulpitius Longus, Q. Seruilius quartum, P. Seruilius Maluginēſis. Cum tanta moles mali inſtaret: (adeo occæcat animos fortuna: vbi vim ſuam ingruentem refringi non vult) ciuitas, quæ aduerſus fidenatem, ac veientem hoſtem, alioſq; finitimos populos vltima experiens auxilia, dictatorem multis tempeſtatibus dixiſſet: ea tunc inuſitato, atq; inaudito hoſte ab oceano, terrarumq; vltimis ori- bellum ciente, nihil extraordinarii imperii, aut auxilii quæſiuit. Tribuni, quorum temeritate bellum contractū erat: ſummæ rerum præerant: delectumq; nihilo accuratiorem, q̄ ad media bella haberi ſolitus erat: extenuantes etiam famam belli, habebant. Interim Galli, poſtquam accepere: vltro honorem habitum violatoribus iuris humani: eluſamq; ſuam legationē eſſe: flagrantes ira, cuius impatiens eſt gens: confeſtim ſignis cōuulſis, citato agmine iter ingrediūtur. Ad quorum prætereuntium raptim tumultum cum exterritæ vrbes ad arma cōcurrerent: fugaq; agreſtium fieret: Romam ſe ire magno clamore ſignificabant: quacunq; ibant, equis, viriſq; longe, ac late fuſo agmine imēnſum obtinentes loci. Sed antecedente fama, nunciiſq; Cluſinorum, deinceps inde aliorum populorum plurimum terroris Romam celeritas hoſtium tulit. quippe quibus velut tumultuario exercitu raptim ducto ægre ad vndecimū lapidem occurſum eſt: qua flumen Allia è cruſtuminis montibus præalto defluens alueo haud multo infra viam Tyberino amni miſcetur. Iam omnia contra, circaq; hoſtium plena erant: & nata in vanos tumultus gens truci cantu, clamoribuſq; variis horrendo cuncta cōpleuerant ſono. Ibi tri-

B buni militum nō loco caſtris antecapto, nō præmunito vallo, quò receptus eſſet, non deorum ſaltē, ſi non hominum memores, nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem diductam in cornua: ne circūueniri à multitudine hoſtiū poſſent. nec tamē æquari frontes poterant: cum extenuando, infirmā, & vix cohærentē mediā aciem haberent. paulum erat ab dextera editi loci: quē ſubſidiariis repleri placuit. eaq; res vt initium pauoris ac fugæ, ſic vna ſalus fugientibus fuit. nam Brennus regulus Gallorum in paucitate hoſtium artem maxime timens, ratus ad id captum ſuperiorē locum, vt, vbi Galli cum acie legionum recta fronte concurriſſent, ſubſidia in auerſos, tranſuerſoſq; impetum darēt: ad ſubſidiarios ſigna cōuertit: ſi eos loco depuliſſet, haud dubius facilem in æquo capi tantū ſuperanti multitudini victoriam fore. adeo nō fortuna modo, ſed ratio etiam cum barbaris ſtabat. In altera acie nihil ſimile Romanis, non apud duces, non apud milites erat. pauor, fugaq; occupauerat animos: & tanta hominū obliuio: vt multo maior pars Veios in hoſtium vrbem, cū Tyberis arceret: q̄ recto itinere Romam ad coniuges, ac liberos fugerent. Parumper ſubſidiarios tutatus eſt locus. in reliqua acie ſimul eſt clamor proximis ab latere, vltimis ab tergo auditus: ignotum hoſtē prius penè q̄ viderent, nonmodo non tentato certamine, ſed ne clamore quidem reddito, integri, intactiq; fugerunt. nec vlla cædes pugnantium fuit. terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientium fugam. circa ripam Tyberis, quò armis abiectis totum ſiniſtrū cornu defugit: magna ſtrages facta eſt: multoſq; imperitos nandi, aut inualidos graues loricis, aliiſq; tegminibus hauſere gurgites. maxima tamen pars incolumis Veios perfugit: vnde nonmodo præſidii quicquam, ſed ne nūcius quidem cladis Romam eſt miſſus. ab dextro cornu, quod procul à flumine, & magis ſub monte ſteterat: Romā omnes petiere: & ne clauſis quidem portis vrbis in arcem confugerunt. Gallos quoq; velut obſtupefactos miraculum victoriæ tam repentinæ tenuit. & ipſi pauore defixi primū ſteterūt, velut ignari quid accidiſſet: deinde inſidias vereri: poſtremo cæſorum ſpolia legere: armorūq; cumulos, vt mos eis eſt, coaceruare. Tum demum poſtquam nihil uſquam hoſtile cernebatur: viā ingreſſi haud multo ante ſolis occaſum ad vrbem Romam perueniunt. vbi cum prægreſſi equites non portas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris retuliſſent: aliud priori ſimile miraculum eos ſuſtinuit. noctemq; veriti, & ignotæ ſitum vrbis, inter Romam, atq; Anienem conſedere: exploratoribus miſſis circa mœnia aliaſq; portas, quænam hoſtibus in perdita re conſilia eſſent. Romani, cum pars maior ex acie Veios petiſſet, q̄ Romam: nec ſupereſſe quenquam præter eos, qui Romā refugerant, crederent: cōplorati omnes pariter viui, mortuiq; totam propè vrbē lamentis impleuerunt. Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor: poſtq̄ hoſtes adeſſe nuncia-

tum eſt.mox vlulatus,cantuſq; diſſonos vagantibus circa mœnia turmatim barbaris audiebant.
C omne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit animos vſq; ad lucem alterá:vt,identidem iam in vrbem futurus videretur impetus primo aduentu:quo acceſſerant ad vrbem.manſuros enim ad Alliá fuiſſe niſi hoc conſiliũ foret.deinde ſub occaſum ſolis,quia haud multũ diei ſupererat, ante noctem rati ſe inuaſuros:tum in noctem dilatũ cõſiliũ eſſe;quo plus pauoris inferrẽt.poſtremo lux appropinquãs exanimare.timoriq; perpetuo ipſum malum cõtinens fuit:cum ſigna infeſta portis ſunt illata. nequaq̃ tamen ea nocte,neq; inſequenti die ſimilis illi,quæ ad Alliam tam pauide fugerat:ciuitas fuit. nam cum defendi vrbẽ poſſe tam parua relicta manu ſpes nulla eſſet:placuit cũ cõiugibus,ac liberis iuuentutẽ militarẽ,ſenatuſq; robur in arcem,capitoliumq; concedere:armiſq;,& frumento collatis ex loco inde munito deos,hominesq;,& Romanum nomen defendere:flaminem,ſacerdotesq; veſtales,ſacra publica à cæde,ab incẽdiis procul auferre:nec ante deſeri cultum eorũ:q̃ nõ ſupereſſent,qui colerent. Si arx,Capitoliumq; ſedes deorum,ſi ſenatus caput publici conſilii,ſi militaris iuuentus ſuperfuerit imminenti ruinæ vrbis:facilem iacturam eſſe ſeniorũ,relictæ in vrbe vtiq; perituræ turbæ.& quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret:ſenes triumphales,conſulareſq; ſimul ſe cum illis palàm dicere obituros:nec his corporibus,quibus non arma ferre, non tueri patriam poſſent: oneraturos inopiam armatorũ. Hæc inter ſeniores morti deſtinatos iactata ſolatia. Verſæ inde adhortationes ad agmen iuuenum:quos in Capitolium,atq; in arcem proſequebantur:cõmendantes virtuti eorũ iuuẽtæq; vrbis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis victricis, quæcũq; reliqua eſſet,fortuná. digredientibus qui ſpem omnem atq; opem ſecum ferebant:ab iis,qui captæ vrbis nõ ſupereſſe ſtatuerant exitio:cum ipſa res,ſpecieſq; miſerabilis erat:tum muliebris fletus:& concurſatio incerta nunc hos,nunc illos ſequentium,rogãtiũq; viros,natoſq; cui ſe fato darent:nihil, quod humanis ſupereſſet malis,relinquebant.magna pars tamen earum in arcem ſuos proſecutæ ſunt, nec prohibente vllo,nec vocante:quia quod vtile obſeſſis ad minuendam imbellem multitudinem, id parũ humanum erat. Alia maxime plebis turba,quam nec capere tam exiguus collis,nec alere in tanta inopia frumenti poterat:ex vrbe effuſa velut agmine iam vno petiit Ianiculum.inde pars per agros dilapſi:pars vrbes petunt finitimas,ſine vllo duce,aut conſenſu,ſuam quiſq; ſpem, ſua conſilia,cõmunibus deploratis,exequentes. Flamen interim quirinalis,virgineſq; veſtales omiſſa rerum ſuarum cura,quæ ſacrorũ ſecum ferenda, quæ, quia vires ad omnia ferenda deerant, relinquenda eſſent conſultantes,quiſue ea locus fideli aſſeruaturus cuſtodia eſſet:optimũ ducunt:condita in doliolis ſacello proximo ædibus flaminis quirinalis,vbi nunc deſpui religio eſt:defodere. cætera inter ſe onere partito ferunt via,quæ ſublicio ponte ducit ad Ianiculum. In eo cliuo eas cũ L. Albinus de plebe Romana homo conſpexiſſet,plauſtro coniugem ac liberos habẽs inter cæteram turbam,quæ
D inutilis bello vrbe excedebat:ſaluo etiam tum diſcrimine diuinarũ,humanarumq; rerum irreligioſum ratus ſacerdotes publicos,ſacraq; populi Ro.pedibus ire,ferriq; ſe ac ſuos in vehiculo conſpici,deſcendere vxorem ac pueros iuſſit:virgines,ſacraq; in plauſtrum impoſuit:& Cære,quò iter ſacerdotibus erat, peruexit. Romæ interim ſatis iam omnibus,vt in tali re,ad tuendam arcem compoſitis,turba ſeniorũ domos regreſſa aduentũ hoſtium obſtinato ad mortem animo expectabat.qui eorũ curules geſſerãt magiſtratus:vt in fortunæ priſtinę,honorumq;,aut virtutis inſignibus morerentur:quæ auguſtiſſima veſtis eſt thenſas ducentibus,triumphantibúſue,ea veſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedere. Sunt,qui M. Fabio pontifice maximo præfante carmen deuouiſſe eos ſe pro patria,quiritibuſq; Romanis tradant. Galli & quia interpoſita nocte à contentione pugnæ remiſerant animos:& quod nec in acie ancipiti vſquã certauerant prælio:nec tum impetu,aut vi capiebãt vrbem:ſine ira,ſine ardore animorum ingreſſi poſtero die vrbem patente Collina porta in forũ perueniunt,circum ferentes oculos ad templa deũm,arcemq; ſolam belli ſpeciem tenentem. inde modico relicto præſidio,nequis in diſſipatos ex arce,aut Capitolio impetus fieret, dilapſi ad prædam vacuis occurſu hominum viis,pars in proxima quæq; tectorũ agmine ruunt:pars vltima, velut ea demum intacta,& referta præda petunt.inde rurſus ipſa ſolitudine abſterriti ,nequa fraus hoſtilis vagos exciperet:in forũ,ac propinqua foro loca conglobati redibant:vbi eos,plebis ædificiis obſeratis,patentibus atriis principũ,maior propè cunctatio tenebat aperta, q̃ clauſa inuadendi.adeo haud ſecus q̃ venerabundi intuebantur in ædium veſtibulis ſedentes viros,præter ornatũ,habitũq; humano auguſtiorem,maieſtate etiam,quam vultus grauitaſq; oris præ ſe ferebat,ſimillimos diis. Ad eos velut ſimulachra verſi cũ ſtarent:M.Papyrius vnus ex his dicitur Gallo barbam ſuam,vt tũ omnibus promiſſa erat,permulcenti ſcipione eburneo in caput incuſſo iram mouiſſe,atq; ab eo initium cædis ortum:cæteros in ſedibus ſuis trucidatos. Poſt principum cædem nulli deinde mortaliũ parci:diripi tecta:exhauſtis inici ignes. Cæterum,ſeu non omnibus delendi vrbem libido erat:ſeu ita placuerat principibus Gallorũ:& oſtentari quædam incendia terroris cauſa,ſi compelli ad deditionẽ caritate ædium ſuarũ obſeſſi poſſent:& non omnia concremari tecta:vt quodcunq; ſupereſſet vrbis,id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent ; nequaquam perinde atq; in capta vrbe

...lliũ uocat hunc Val. lib. 3. c. 2. sed cũ li... cõcordat Plut. in Camill.

prima

A prima die aut paſſim, aut late vagatus eſt ignis. Romani ex arce plenam hoſtium vrbem cernentes,
vagosq; per vias oẽs curſus, cum alia atq; alia parte noua aliqua clades oriretur: non mentibus ſolũ
concipere, ſed ne auribus quidem, atq; oculis ſatis conſtare poterant. quocunq; clamor, ſonitus ho-
ſtium, mulierũ puerorumq; ploratus, ſonitus flammę, & fragor ruentium tectorũ auertiſſet: pauentes
ad omnia animos, oraq;, & oculos flectebant, velut ad ſpectaculũ à fortuna poſiti occidentis patriæ,
nec vllius rerũ ſuarum relicti, præter q̃ corporũ vindices: tanto ante alios miſerandi magis, qui vnq̃
obſeſſi ſunt: quod interclusi à patria obſidebantur, omnia ſua cernentes in hoſtium poteſtate. Nec
tranquillior nox diem tam fœde actum excepit. Lux deinde noctẽ inquietam inſecuta eſt. nec vllum
erat tempus, quod à nouæ ſemper cladis alicuius ſpectaculo ceſſaret. nihil tñ tot onerati, atq; obruti
malis flexerunt animos, quin etſi omnia flãmis, ac ruinis æquata vidiſſent: q̃uis inopem, paruumq;,
quem tenebant, collem libertati relictum virtute defenderent: & iam cum eadem quotidie acciderent
velut aſſueti malis abalienauerant ab ſenſu rerum ſuarum animos, arma tantum, ferrumq; in dextris
velut ſolas reliquias ſpei ſuæ intuentes. Galli quoq; per aliquot dies in tecta modo vrbis nequicquã
bello geſto, cum inter incendia ac ruinas captæ vrbis nihil ſupereſſe præter armatos hoſtes viderent,
nec quicquam tot cladibus territos, nec flexuros ad deditionem animos, ni vis adhiberetur: experiri
vltima, & impetum facere in arcem ſtatuũt. Prima luce ſigno dato multitudo omnis in foro inſtrui-
tur: inde clamore ſublato, ac teſtudine facta ſubeunt. aduerſus quos Romani nihil temere, nec trepi-
de: ad omnes aditus ſtationibus firmatis, quà ſigna ferri videbant: eà robore virorum oppoſito ſcan
dere hoſtem ſinunt: quo ſuceeſſerit magis in arduũ, eo pelli poſſe per procliue facilius rati. medio ferè
cliuo reſtitere: atq; inde ex loco ſuperiore, q̃ propè ſua ſponte in hoſtẽ inferebat: impetu facto ſtrage,
ac ruina fudere Gallos: vt nunq̃ poſtea nec pars, nec vniuerſi tentauerint tale pugnæ genus. Omiſſa
itaq; ſpe per vim, atq; arma ſubeundi, obſidionem parant: cuius ad id tempus immemores, & quod
in vrbe fuerat frumentum, incendiis vrbis abſumpſerãt: & ex agris per ipſos dies raptũ omne Veios
erat. Igitur exercitu diuiſo partim per finitimos populos prædari placuit, partim obſideri arcem: vt
obſidentibus frumentum populatores agrorum præberẽt. Proficiſcentes Gallos ab vrbe ad Roma-
nam experiendam virtutẽ fortuna ipſa Ardeam, vbi Camillus exulabat: duxit. Qui mœſtior ibi for-
tuna publica q̃ ſua, cum diis, hominibusq; accuſandis ſeneſceret: indignando, mirandoq; vbi illi viri
eſſent, qui ſecum Veios, Faleriosq; cepiſſent: qui alia bella fortius ſemper, q̃ felicius geſſiſſent: repen-
te audit Gallorum exercitum aduentare: atq; de eo pauidos Ardeatis conſultare. Nec ſecus q̃ diuino
B ſpiritu tactus, cum ſe in mediam concionẽ intuliſſet, abſtinere ſuetus ante talibus conciliis. Ardea-
tes, inquit, veteres amici, noui etiam ciues mei, quando & veſtrum beneficium ita tulit, & fortuna
hoc egit mea, nemo veſtrum conditionis meæ oblitum me huc proceſſiſſe putet. ſed res, ac periculũ
commune cogit quod quiſq; poſſit in re trepida præſidii, in medium conferre. & quando ego vobis
pro tantis veſtris in me meritis gratiam referam, ſi nunc ceſſauero? aut vbi vſus erit mei vobis, ſi in
bello non fuerit? hac arte in patria ſteti: & inuictus bello in pace ab ingratis ciuibus pulſus ſum. Vo-
bis autem Ardeates fortuna oblata eſt & pro tantis priſtinis populi Romani beneficiis, quanta ipſi
meminiſtis, (nec enim exprobranda apud memores ſunt) gratiæ referendæ, & huic vrbi decus ingẽs
belli ex hoſte cõmuni pariendi. Quæ effuſo agmine aduentat: gens eſt, cui natura corpora, animosq;
magna magis quàm firma dederit. eo in certamen omne plus terroris quàm virium ferunt. argumẽ-
to ſit clades Romana. patentem cepere vrbem: ex arce, Capitolioq;, quod his exigua reſiſtitur ma-
nu: iam obſidionis tædio victi abſcedunt: vagiq; per agros palantur. cibo, vinoq; raptim hauſto re-
pleti vbi nox appetit, propè riuos aquarum ſine munimento, ſine ſtationibus ac cuſtodiis paſſim
ferarum ritu ſternuntur, nunc ab ſecundis rebus magis etiam ſolito incauti. Si vobis in animo eſt
tueri mœnia veſtra: nec pati hæc omnia Galliam fieri: prima vigilia capite arma frequentes: me ſe-
quimini ad cædem, non ad pugnam. niſi victos ſomno velut pecudes trucidandos tradidero: non
recuſo eundem Ardeæ rerum mearum exitum, quẽ Romæ habui. Æquis, iniquisq; perſuaſum erat:
tantum bello virum neminem vſquam ea tempeſtate eſſe. concione dimiſſa corpora curant, intenti
q̃ mox ſignum daretur. quo dato, primæ noctis ſilentio ad portas cum Camillo præſtò fuere. egreſſi
haud procul vrbe, ſicut prædictum erat, caſtra Gallorum intuta, neglectaq; ab omni parte nacti cum
ingenti clamore inuadunt. nuſquam prælium, omnibus locis cædes eſt: nuda corpora, & ſoluta ſomno
trucidantur. extremos tamẽ pauor cubilibus ſuis excitos, quæ, aut vnde vis eſſet ignaros, in fugã, &
quoſdam in hoſtem ipſum improuidos tulit. magna pars in agrum Antiatem delati, incurſione ab
oppidanis in palatos facta, circũueniuntur. Similis in agro Veienti Thuſcorum facta ſtrages eſt.
qui vrbis iam propè quadringenteſimum annũ vicinæ oppreſſæ ab hoſte inuſitato, inauditoq; adeo
nihil miſerti ſunt, vt in agrum Romanum eo tẽpore incurſiones facerent: pleniq; prædæ Veios etiã
præſidiumq;, & ſpem vltimam Romani nominis in animo habuerint oppugnare. Viderant eos mi-
lites Romani vagantes per agros, & congregatos agmine prædam præ ſe agentes: & caſtra cernebãt
haud procul Veiis poſita. inde primum miſeratio ſui, deinde indignitas, atq; ex ea ira animos cepit.

C Hetruſcis etiam, à quibus bellum Gallicum in ſe auertiſſent: ludibrio eſſe clades ſuas. vix temperauere animis: quin extẽplo impetum facerent: cõpreſſiq; à Cæditio centurione, quẽ ſibimetipſi præfecerant, rem in noctem ſuſtinuere. tantum par Camillo defuit author: cætera eodẽ ordine, eodemq; fortunæ euentu geſta. quin ẽt ducibus captiuis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerant, ad aliam manũ Thuſcorum ad Salinas profecti nocte inſequenti ex improuiſo maiorem cædem edidere: dupliciq; victoria ouantes Veios redeunt. Romæ interim plerunq; obſidio ſegnis, & vtrinq; ſilentium eſſe: ad id tantum intentis Gallis, nequis hoſtium euadere inter ſtationes poſſet. cum repente iuuenis Romanus admiratione in ſe ciues, hoſteſq; conuertit. ſacrificium erat ſtatũ in quirinali colle genti Fabiæ. ad id faciendum C. Fabius Dorſo, gabino ritu cinctus, ſacra manibus gerens cũ de Capitolio deſcẽdiſſet: per medias hoſtium ſtationes egreſſus, nihil ad vocem cuiuſquam, terroréue motus in Quirinalẽ collem peruenit. ibiq; oĩbus ſolenniter peractis, eadem reuertens ſimiliter conſtanti vultu graduq;, ſatis ſperans propitios eſſe deos, quorũ cultum ne mortis quidem metu prohibitus deſeruiſſet: in Capitolium ad ſuos rediit, ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ, ſeu religione ẽt motis: cuius haudquaq̃ negligens gens eſt. Veiis interim non animi tantum indies, ſed ẽt vires creſcebant: nec Romanis ſolũ eò cõuenientibus ex agris, qui aut prælio aduerſo, aut clade captę vrbis palati fuerant: ſed ẽt ex Latio voluntariis confluentibus, vt in parte prædæ eſſent. Maturum iam videbatur repeti patriam, eripiq; ex hoſtiũ manibus: ſed corpori valido caput deerat. locus ipſe admonebat Camilli & magna pars militum erat, qui ductu, auſpicioq; eius res proſpere geſſerant. Cæditius negare ſe cõmiſſurum cur ſibi aut deorum aut hominum quiſquam imperiũ finiret potius: q̃ ipſe memor ordinis ſui poſceret imperatorem. Conſenſu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri: ſed antea cõſulto Senatu, qui Romæ eſſet. adeo regebat oĩa pudor: diſcriminaq; rerum propè perditis rebus ſeruabant. Ingenti periculo tranſeundum per hoſtium, cuſtodias erat. ad eam rem Pontius Cominius impiger iuuenis operam pollicitus, incubans cortici ſecũdo Tyberi ad vrbem defertur: inde qua proximũ fuit à ripa per præruptum, eoq; neglectum hoſtium cuſtodiæ ſaxum in capitolium euadit: & ad magiſtratus ductus mandata exercitus edit. Accepto inde Senatus decreto, vt & comitiis curiatis reuocatus de exilio iuſſu populi Camillus dictator extemplo diceretur: militeſq; haberent imperatorem, quẽ vellent: eadem digreſſus nuncius Veios contendit: miſſiq; Ardeam legati ad Camillum Veios eum perducere: ſeu, quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, q̃ comperit legem latam; quod nec iniuſſu populi mutari finibus poſſet, nec niſi dictator dictus auſpicia in exercitu habere: lex curiata lata

D eſt, dictatorq; abſens dictus. Dũ hæc Veiis agebantur, interim arx Romæ, capitoliumq; in ingenti periculo fuit. nanq; Galli ſeu veſtigio notato humano, quà nuncius à Veiis peruenerat, ſeu ſua ſponte animaduerſo ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri cum primo inermem, qui tentaret viam, præmiſiſſent: tradentes inde arma, vbi quid iniqui eſſet, alterni innixi, ſubleuanteſq; inuicem, & trahentes alii alios, prout poſtularet locus, tanto ſilentio in ſummum euaſere: vt nõ cuſtodes ſolum fallerent, ſed ne canes quidem, ſolicitum animal ad nocturnos ſtrepitus, excitarent. anſeres nõ fefellere: quibus ſacris Iunoni in ſumma inopia cibi tamen abſtinebatur. quæ res ſaluti fuit. nanq; clangore corũ, alarumq; crepitu excitus M. Manlius, qui triennio ante conſul fuerat: vir bello egregius, armis arreptis ſimul ad arma cæteros ciens vadit. & dum cæteri trepidant: Gallum, qui iam in ſummo conſtiterat: vmbone ictum deturbat. cuius caſus prolapſi cum proximos ſterneret: trepidantes alios, armiſq; omiſſis ſaxa, quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat. iamq; & alii congregati telis, miſſilibuſq; ſaxis proturbare hoſtes: ruinaq; tota prolapſa acies in præceps deferri. Sedato deinde tumultu reliquũ noctis, quantũ in turbatis mentibus poterat, cum præteritũ quoq; periculũ ſolicitaret: quieti datum eſt. Luce orta vocatis claſſico ad conciliũ militibus ad tribunos, cũ & recte, & perperam facto precium deberetur: Manlius primũ ob virtutem laudatus: donatuſq; nõ ab tribunis ſolum militũ, ſed conſenſu etiam militari. cui vniuerſi ſelibras farris, & quartarios vini ad ædes eius, quæ in arce erant, contulerunt: rem dictu paruam: cæterum inopia fecerat eam argumẽtum ingens caritatis: cum ſe quiſq; victu ſuo defraudans detractũ corpori, atq; vſibus neceſſariis ad honorem vnius viri conferret. Tum vigiles eius loci, quos fefellerat aſcendens hoſtis: citati. & cum in oẽs more militari ſe animaduerſurum P. Sulpitius tribunus militũ pronunciaſſet: conſentiente clamore militum in vnum vigilem conuicientium culpam, deterritus à cæteris abſtinuit: reum haud dubiũ eius noxæ approbantibus cunctis de ſaxo deiecit. Inde intentiores vtrinq; cuſtodiæ eſſe: & apud Gallos: quia vulgatum erat: inter Veios, Romamq; nuncios commeare: & apud Romanos, ob nocturni periculi memoriam. Sed ante omnia obſidionis, belliq; mala fames vtrinq; exercitum vrgebat: Gallos peſtilentia etiam: cum loco iacente inter tumulos caſtra habentes, tum ab incendiis torrido, & vaporis pleno, cineremq;, non puluerem modo ferente, cum quid venti motum eſſet: quorũ intolerantiſſima gens eſt, humoriq;, ac frigori aſſueta, tum æſtu, & angore vexata: vulgatis veluti in pecora morbis morerentur. Iam pigritia ſingulos ſepeliendi, promiſcue aceruatos cumulos hoium vrebant: buſtorumq; inde gallicorum nomine inſignem locũ fecere. Induciæ deinde cũ Romanis factæ: & colloquia

A & colloquia permiſſu imperatorum habita. in quibus cum identidem Galli famem obiicerent: eaq; neceſſitate ad deditionē vocarent: dicitur auertendæ eius opinionis cauſa multis locis panis de Capitolio iactatus eſſe in hoſtium ſtationes. Sed iam neq; diſſimulari, neq; ferri vltra fames poterat. itaq; dum dictator delectum per ſe Ardeæ habet: magiſtrum equitum L. Valerium à Veiis abducere exercitum iubet: parat, inſtruitq;, quibus haud impar adoriatur hoſtes: interim capitolinus exercitus ſtationibus, vigiliiſq; feſſus, ſuperatis tamen humanis omnibus malis cum famem vnam natura vinci non fineret: diem de die proſpectans ecquod auxilium ab dictatore appareret, poſtremo ſpe quoq; iam, non ſolum cibo deficiente, & cum ſtationibus procederent propè obruentibus infirmum corpus armis, vel dedi, vel redimi ſe quacunq; pactione poſſet, iuſſit: iactantibus non obſcure Gallis, haud magna mercede ſe adduci poſſe vt obſidionem relinquant. Tum ſenatus habitus: tribuniſq; militum negocium datum, vt paciſcerentur. Inde inter P. Sulpitium tribunum militum, & Brennū regulum Gallorum colloquio tranſacta res eſt: & mille pondo auri precium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei fœdiſſimæ per ſe, adiecta indignitas eſt. pondera ab Gallis allata iniqua: & tribuno recuſante, additus ab inſolente Gallo ponderi gladius: auditaq; intoleranda Romanis vox, ve victis eſſe. Sed diiq;, & homines prohibuere redemptos viuere Romanos. nam forte quadā, prius quàm infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenſo: dictator interuenit: auferriq; aurum de medio, & Gallos ſubmoueri iubet. cum illi reiutentes pactos dicerent ſeſe: negat eam pactionem ratam eſſe, quæ, poſtquā ipſe dictator creatus eſſet, iniuſſu ſuo ab inferioris iuris magiſtratu facta eſſet: denunciatq; Gallis: vt ſe ad prælium expediant: ſuos in aceruum conijcere ſarcinas, & arma aptare, ferroq;, non auro recuperare patriam iubet, in cōſpectu habentes fana deūm, & coniuges, & liberos, & ſolum patriæ deforme belli malis, & omnia, quæ defendi, repetiq;, & vlciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, vt loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo vrbis, & natura inæquali: & omnia, quæ arte belli ſecunda ſuis eligi, præparariue poterant: prouidit. Galli noua re trepidi arma capiunt: iraq; magis, quàm conſilio in Romanos incurrunt. Iam verterat fortuna: iam deorū opes, humanaq; conſilia rem romanam adiuuabant. Igitur primo concurſu haud maiore momento fuſi Galli ſunt, quàm ad Alliam vicerāt. Iuſtiore altero deinde prælio ad octauum lapidem Gabina via, quò ſe ex fuga contulerant: eiuſdem ductu, auſpicioq; Camilli vincuntur. Ibi cædes omnia obtinuit: caſtra capiuntur: & ne nūcius quidem cladis relictus. Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, triūphans in vrbem redit: interq; iocos militares, quos inconditos iaciunt: Romulus, ac parens patriæ,
B conditorq; alter vrbis haud vanis laudibus appellabatur. Seruatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubie ſeruauit: cum prohibuit migrari Veios: & tribunis rem intētius agentibus poſt incenſam vrbem: & per ſe inclinata magis plebe ad id conſilium. eaq; cauſa fuit non abdicandæ poſt triumphum dictaturæ: ſenatu obſecrante ne rempublicam in incerto relinqueret ſtatu. Omnium primum, vt erat diligentiſſimus religionū cultor: quæ ad deos immortales pertinebant, retulit: & ſenatuſconſultū facit: fana oīa, quod ea hoſtes poſſediſſent: reſtituerentur, terminarentur, expiarenturq;: expiatioq; eorum in libris per duumuiros quæreretur: cum Ceretibus publice hoſpitium fieret: quod ſacra populi romani, ac ſacerdotes recepiſſent: beneficioq; eius populi nō intermiſſus honos deūm immortalium eſſet: ludi Capitolini fierēt: quod Iuppiter optimus maximus ſuā ſedem, atq; arcē populi romani in re trepida tutatus eſſet: collegiumq; ad eam rem M. Furius dictator conſtitueret ex iis, qui in capitolio, atq; arce habitarent. Expiandæ et vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellū gallicū audita, neglectaq; eſſet: mētio illata: iuſſumq; & templū in Noua via Aio Locutio fieri. Aurum, quod Gallis ereptum erat: quodq; ex aliis templis inter trepidationem in Iouis cellam collatum: cum in quæ referri oporteret, cōfuſa memoria eſſet: ſacrum omne iudicatum, & ſub Iouis ſella poni iuſſum. Iam ante in eo religio ciuitatis apparuerat: quod cum in publico deeſſet aurum, ex quo ſumma pactæ mercedis Gallis conficeretur: à matronis collatum acceperant: vt ſacro auro abſtineretur. Matronis gratiæ actæ: honoſq; additus: vt earum, ſicut virorum, poſt mortem ſolennis laudatio eſſet. Iis peractis, quæ ad deos pertinebant: quæq; per ſenatum agi poterant: tum demum agitantibus tribunis plebem aſſiduis concionibus, vt relictis ruinis in vrbem paratam Veios tranſmigrarent: in concionem vniuerſo ſenatu proſequēte aſcendit: atq; ita verba fecit. Adeò mihi acerbæ ſunt Quirites cōtentiones cum tribunis plebis: vt nec triſtiſſimi exilii ſolatium aliud habuerim quoad Ardeæ vixi: quā quod procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc non, niſi me ſenatuſcōſulto, populiq; iuſſu reuocaretis: rediturus vnquā fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea volūtas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit: quippe vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur: non vt ego vtiq; in patria eſſem: & nunc quieſcerē, ac tacerem libenter: niſi hæc quoq; pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe quoad vita ſuppetat, aliis turpe, Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repetiimus: quod obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus? ſi recuperatam ipſi deſerimus? & cum victoribus Gallis capta tota vrbe, Capitolium tamen, atq; arcem diiq; & homines romani tenuerint: habitauerint: victoribus Romanis recuperata vrbe arx quoq; & Capitolium deſeretur? & plus vaſtitatis huic vrbi ſecunda noſtra fortuna faciet:

C q̃ aduerſa fecerit? Equidem ſi nobis cũ vrbe ſimul poſitæ, traditæq; per manus religiones nullæ eſſent: tamen tam euidens numen hac tempeſtate rebus affuit Romanis: vt omnẽ negligentiam diuini cultus exemptam hoibus putem. intuemini enim horum deinceps annorum vel ſecundas res, vel aduerſas: inuenietis omnia proſpere eueniſſe ſequentibus deos, aduerſa ſpernentibus. Iam oium primum veiens bellum, per quot annos, quãto labore geſtum non ante cœpit finem: q̃ monitu deoꝝ aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tãdem vrbis noſtræ clades noua? num ante exorta eſt, q̃ ſpreta vox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum? q̃ gentium ius ab legatis noſtris violatum? q̃ à nobis cum vindicari deberet, eadem negligentia deorum prætermiſſum? Igitur victi, captiq;, ac redempti tantũ pœnarum diis, hominibusq; dedimus: vt terrarum orbi documento eſſemus. aduerſæ deinde res admonuerunt religionum. Confugimus in Capitolium ad deos, ad ſedem Iouis optimi maximi: ſacra in ruina rerum noſtrarum alia terræ celauimus: alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtium oculis: deorum cultum deſerti ab diis, hominibusq;, tñ non intermiſimus. reddidere igitur patriá, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes, qui cæci auaritia in pondere auri fœdus, ac fidem fefellerunt: verterunt terrorem, fugamq;, & cædem. Hæc culti, neglectiq; numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis Quirites quantũ vixdum ex naufragiis prioris culpæ, cladiſq; emergẽtes paremus nefas? Vrbem auſpicato, inauguratoq; conditam habemus: nullus lócus in ea non religionum, deorumq; eſt plenus: ſacrificiis ſolẽnibus non dies magis ſtati, q̃ loca ſunt, in quibus fiant. hos oẽs deos publicos, priuatoſq; Quirites deſerturi eſtis? q̃ par veſtrum factũ eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente C. Fabio non minore hoſtium admiratione, q̃ veſtra conſpectum eſt? cum inter gallica tela digreſſus ex arce ſolẽne Fabiæ gentis in colle Quirinali obiit. An gẽtilicia ſacra ne in bello quidẽ intermitti, publica ſacra, & romanos deos ẽt in pace deſeri placet? & pontifices, flamineſq; negligentiores publicarum religionum eſſe, q̃ priuatus in ſolẽni gentis fuerit? Forſitan aliqs dicat: aut Veiis ea nos facturos: aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant. quorum neutrum fieri ſaluis cærimoniis poteſt, & ne oia generatim ſacra, omneſq; percenſeã deos: in Iouis epulo num alibi, quàm in Capitolio puluinar ſuſcipi poteſt? Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoq; quod imperii pignus cuſtodia eius templi tenetur: loquar? quid de ancylibus veſtris, Mars Gradiue, tuq; Quirine pater? hæc oia in profano deſeri placet ſacra, æqualia vrbi, quædam vetuſtiora origine vrbis? Videte quid inter nos, ac maiores interſit. illi ſacra quædam in monte Albano, Lauinioq; nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium vrbibus Romam ad nos transferri
D ſacra religioſum fuit: hinc ſine piaculo in hoſtiũ vrbẽ Veios transferemus? Recordamini agitẽ dũ, quoties ſacra inſtaurentur: quia aliquid ex patrio ritu negligentia, caſu ue prætermiſſum eſt. Modo quæ res poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorumq; renouatio affectæ veienti bello reipub. remedio fuit? At etiam tanq̃ veterum religionum memores, & peregrinos deos tranſtulimus Romam: & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veiis nuper in Auentino q̃ inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebriq; dedicata eſt die? Aio locutio templum propter cœleſtem vocem exauditam in Noua via iuſſimus fieri: capitolinos ludos ſolẽnibus aliis addidimus: collegiumq; ad id nouum authore ſenatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi: ſi vnà cum Gallis vrbem romanam relicturi fuimus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot mẽſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? de ſacris loquimur, & de tẽplis: quid tandem de ſacerdotibus? non ne in mentem venit, quanta piacula cõmittantur? Veſtalibus nempe vnà illa ſedes eſt: ex qua eas nihil vnquam, præterq̃ vrbs capta mouit. flamini diali noctem vnam manere extra vrbem nefas eſt. hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & veſtales tuæ te deſerent Veſta? & flamen peregre habitando, in ſingulas noctes quantum ſibi, reiq; publicæ piaculi cõtrahet? Quid alia, quæ auſpicato agimus omnia ferè intra pomœrium: cui obliuioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem militarem continent: comitia centuriata, quibus conſules, tribunoſq; militares creatis: vbi auſpicato, niſi vbi aſſolent, fieri poſſunt? Veios ne hæc transferemus? an comitiorũ cauſa populus tanto incõmodo in deſertam hanc ab diis, hominibuſq; vrbem cõueniet? Sed res ipſa cogit vaſtatam incẽdiis, ruiniſq; relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare: nec hic ædificando inopem plebem vexare. Hanc autem iactari magis cauſam, q̃ veram eſſe, vt ego non dicam, apparere vobis Quirites puto: qui meminiſtis ante Galloꝝ aduentum ſaluis tectis publicis, priuatiſq;, ſtante incolumi vrbe, hanc eandẽ rem actá eſſe: vt Veios trãſmigraremus. Et videte quantũ inter meam ſententiam, veſtramq; interſit tribuni. vos etiam ſi tunc faciendum non fuerit: nunc vtiq; faciendum putatis. ego contra (nec id mirati ſitis prius, q̃ quale ſit audieritis) etiam ſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota vrbe: nunc has ruinas relinquendas non cenſerẽ. quippe tum cauſa nobis in vrbem captam migrandi victoria eſſet, glorioſa nobis, ac poſteris noſtris. nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis, Gallis glorioſa eſt. non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriá videbimur. hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circumſeſſum Capitoliũ neceſſitatis impoſuiſſe: vt deſereremus penates noſtros: exiliumq; ac fugá nobis ex eo loco cõſciſceremus: quẽ tueri nõ poſſemus,

& Gallæ

A & Galli euertere potuerunt Romam: quam Romani reſtituere non videbũtur potuiſſe! Quid reſtat! niſi vt, ſi iam nouis copiis veniant: (conſtat enim vix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta ab ſe, deſerta à vobis hac vrbe velint: ſinatis! Quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes veſtri. Æqui, Volſcí ue faciant: vt commigrent Romam! velitis ne illos Romanos, vos Veientes eſſe! non malitis hanc ſolitudinem veſtram, q̃ vrbem hoſtium eſſe! non equidem video quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, q̃a piget reædificare: hæc dedecora pati parati eſtis! Si tota vrbe nullũ melius, ampliuś ue tectum fieri poſſit, q̃ caſa illa conditoris eſt noſtri: non in caſis ritu paſtorum, agreſtiumq; habitare eſt ſatius inter ſacra, penateſq; veſtros: q̃ exulatum publice ire! Maiores noſtri conuenæ, paſtoreſq;, cum in his locis nihil præter ſyluas, paludeſq; eſſet: nouam vrbem tam breui ædificarunt. nos Capitolio, arce incolumi, ſtantibus templis deorum, ædificare incenſam piget! & quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent: hoc in publico incendio vniuerſi recuſamus facere! Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veiis incendium ortum ſit: ventoq; (vt fieri poteſt) diffuſa flamma magnam partem vrbis abſumat: Fidenas inde, aut Gabios, aliam ue quam vrbem quæſituri ſumus, quo tranſmigremus! adeo nihil tenet ſolum patriæ! nec hæc terra, quam matrẽ appellamus! ſed in ſuperficie, tigniſq; charitas nobis patriæ pendet! Et quidem fatebor vobis: etſi minus iniuriæ veſtræ, q̃ calamitatis meæ meminiſſe iuuat: cum abeſſem: quotieſcunq; patria in mentem veniret: hæc omnia occurrebant: colles, campiq;, & Tyberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus, educatuſq; eſſem. quæ vos Quirites nunc moueant potius charitate ſua: vt maneatis in ſede veſtra: q̃ poſtea, cum reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſa dii, homineſq; hunc vrbi condendæ locum elegerũt: ſaluberrimos colles, flumen opportunum: quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur: quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum regionum: Italiæ medium, ad incrementum vrbis natum vnice locũ. argumẽto eſt ipſa magnitudo tam nouæ vrbis. trecenteſimus ſexagimusquintus annus vrbis Quirites agitur. inter tot vetertimos populos tãdiu bella geritis: cum interea, ne ſingulas loquar vrbes, non coniuncti cum Æquis Volſci, tot tam valida oppida, non vniuerſa Hetruria tantum terra mariq; pollens, atq; inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis par eſt. Quod cum ita ſit: quæ malum ratio eſt expertis alia experiri! cum iam vt virtus veſtra tranſire aliò poſſit: fortuna certe loci huius transferri non poſſit. Hic Capitolium eſt: vbi quondam capite humano inuento reſpon-

B ſum eſt: eo loco caput rerum, ſummamq; imperii fore. hic, cum augurato liberaretur Capitolium, Iuuentas, Terminuſq; maximo gaudio patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi. hic Veſtæ ignes: hic ancylia cœlo demiſſa: hic omnes propitii manentibus vobis dii. Mouiſſe eos Camillus cũ aliá oratione, tum ea, quæ ad religiones pertinebat: maxime dicitur. ſed rẽ dubiam decreuit opportuné vox emiſſa: quod cum ſenatus poſt paulo de his rebus in curia Hoſtilia haberetur: cohorteſq; ex præſidiis reuertentes forte agmine forum tranſirent: centurio in comitio exclamauit. ſignifer, ſtatue ſignum: hic manebimus optime. Qua voce audita, & ſenatus accipere ſe omen ex curia egreſſus cõclamauit: & plebs circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcue vrbs ædificari cœpta. tegula publice præbita eſt: ſaxi, materiæq; cædendæ vnde quiſq; vellet, ius factũ prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit vicos dirigendi: dum omiſſo ſui, alieniq; diſcrimine, in vacuo ædificant. ea eſt cauſa: vt veteres cloacæ primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta: formaq; vrbis ſit occupatæ magis, q̃ diuiſæ ſimilis.

DECADIS PRIMÆ LIBER VI.

QVÆ ab condita vrbe Roma ad captam eandem vrbem Romani ſub regibus primum, conſulibus deinde, ac dictatoribus, decemuiriſq;, ac tribunis conſularibus geſſere foris bella, domi ſeditiones: quinq; libris expoſui: res cum vetuſtate nimia obſcuras: velut quæ magno ex interuallo loci vix cernuntur: tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuere: vna cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: & quod etiá ſi quæ in cõmentariis pontificum, aliiſq; publicis, priuatiſq; erant monumẽtis: incenſa vrbe pleræq; interiere. clariora deinceps, certioraq; ab ſecunda origine, velut ab ſtirpibus lętius, feraciuſq; renatæ vrbis, geſta domi militiæq; exponentur. Cæterum primo quo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit: neq; eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circunacto paſſi ſunt. Comitia in inſequentem annum tribunos habere, quorum in magiſtratu capta vrbs eſſet: non placuit: res ad interregnum rediit. Cum ciuitas in opere, ac labore aſſiduo reficiẽdæ vrbis teneretur: interim Q. Fabio, ſimul primum magiſtratu abiit: ab C. Martio tribunos plebis dicta dies eſt: quod legatus ĩ Gallos, ad quos miſſus erat orator

C contra ius gentium pugnaſſet. cui iudicio eum mors adeo opportuna, vt voluntariam magna pars crederet: ſubtraxit. Interregnum init P. Cornelius Scipio interrex: & poſt eum M. Furius Camillus iterum. is tribunos militum cõſulari poteſtate creat, A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginiũ, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmylium, L. Poſthumium. Ii ex interregno cum extemplo magiſtratum iniſſent: nulla de re prius, quàm de religionibus ſenatum conſuluere. In primis fœdera, ac leges (erant autem ex duodecim tabulæ, & quædam regiæ leges) conquiri, quæ comparerent, iuſſerunt. alia ex eis edita etiam in vulgus. quæ autem ad ſacra pertinebant: à pontificibus maxime, vt religione obſtrictos haberent multitudinis animos: ſuppreſſa. Tum de diebus religioſis agitari cœptum: diemq́; ad XV. calendas ſextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremeram Fabii cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœde pugnatum: à poſteriore clade Allienſem appellarunt: inſignemq́; rei nullius publicæ, priuatimq́; agendæ fecerunt. Quidam, quod poſtridie idus Quintiles non litaſſet Sulpitius tribunus militum: neq; inuenta pace deũm poſt diem tertium obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet: etiã poſtridie idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde vt poſtridie calẽdas quoq; ac nonas eadem religio eſſet: traditum putant. Nec diu licuit quietis conſilia erigẽdæ ex tam graui caſu reipublicæ ſecum agitare. Hinc Volſci veteres hoſtes ad extinguendum nomen Romanũ arma ceperant. Hinc Hetruriæ principũ ex omnibus populis coniurationẽ de bello ad fanum Voltumnæ factam, mercatores afferebant. nouus quoq; terror acceſſerat defectione Latinorum, Hernicorumq́; qui poſt pugnam ad lacum Regillum factam, per annos propè centum nunquam ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant. Itaq; cum tanti vndiq; terrores circunſtarent: appareretq́; omnibus non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemptu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare: placuit eiuſdem auſpiciis defendi rempublicam, cuius recuperata eſſet: dictatoremq́; dici M. Furium Camillum. is dictator C. Seruilium Halam magiſtrum equitum dixit: iuſtitioq́; indicto delectum iuniorum habuit: ita, vt ſeniores quoq;, quibus aliquid roboris ſupereſſet: in verba ſua iuratos centuriaret. Exercitum conſcriptum, armatumq́; trifariam diuiſit. partem vnam in agro Veiente Hetruriæ oppoſuit: alteram ante vrbem caſtra locare iuſſit. tribunus militum his A. Manlius: illis, qui aduerſus Hetruſcos mittebantur, L. Æmylius præpoſitus. tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit. nec procul ab Lanuuio (Admetium is locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. quibus ab contẽptu, quod propè omnem deletam à Gallis Romanam iuuentutem crederent: ad bellum profectis, tantũ Camillus auditus imperator terroris intulerat: vt vallo ſe ipſi, vallum congeſtis arboribus ſepirent:

D nequa intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod vbi animaduertit Camillus: ignem in obiectam ſepem conici iuſſit. & forte erat vis magna venti verſa in hoſtem. itaq; non aperuit ſolum incendio viam: ſed flammis in caſtra tendentibus, vapore etiam ac fumo, crepituq́; viridis materiæ flagrantis ita conſternauit hoſtes: vt minor moles ſuperantibus vallum in caſtra Volſcorum Romanis fuerit: quàm tranſcendentibus ſepem incendio abſumptam fuerat. Fuſis hoſtibus, cæſiſq́;, cum caſtra impetu cepiſſet dictator: prædam militi dedit, quo minus ſperatam minime largitore duce, eo militi gratiorem. perſecutus deinde fugientes, cum omnem volſcum agrũ depopulatus eſſet: ad deditionem Volſcos ſeptuageſimo demum anno ſubegit. Victor ex Volſcis in Æquos tranſiit, & ipſos bellum molientes. exercitum eorum ad Bolas oppreſſit: nec caſtra modo, ſed vrbem ẽt aggreſſus, primo ĩpetu cepit. Cum in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat: ea fortuna eſſet: aliam in partem terror ingens ingruerat. Hetruria propè omnis armata Sutrium ſocios populi Romani obſidebat. quorum legati opem rebus affectis orantes cum ſenatum adiſſent: decretum tulere: vt dictator primo quoq; tempore auxilium Sutrinis ferret. cuius ſpei moram cum pati fortuna obſeſſorũ non potuiſſet: confectaq́; paucitas oppidanorum opere, vigiliis, vulneribusq́;, quæ ſemper eoſdem vrgebant: per pactionem vrbe hoſtibus tradita, inermes cũ ſingulis emiſſi veſtimentis, miſerabili agmine penates relinquerent: eo forte tempore Camillus cũ exercitu Romano interuenit. cui cum ſe mœſta turba ad pedes prouoluiſſet: principumq́; orationem neceſſitate vltima expreſſam, fletus mulierum, ac puerorum, qui exilii comites trahebantur: excepiſſet: parcere lamentis Sutrinos iuſſit: Hetruſcis ſe luctum, lachrymasq́; ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinosq́; ibi conſidere modico præſidio relicto, arma ſecum militẽ ferre iubet. ita expedito exercitu profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (vt fit) ſecundis inuenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, victorẽ vagum prædam ex hoſtium tectis egerentem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur: victores Hetruſci paſſim trucidantur ab nouo hoſte: neq; ſe conglobandi, coeundiq́; in vnum, aut arma capiendi datur ſpaciũ. cum pro ſe quiſq; tenderent ad portas: ſiqua forte ſe in agros eiicere poſſent: clauſas (id enim primum dictator imperauerat) portas inueniunt. Inde alii arma capere: alii, quos forte armatos tumultus occupauerat: cõuocare ſuos: vt præliũ inirent. quod accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet: ni præcones p vrbem dimiſſi poni arma, & parci inermi iuſſiſſent: nec præter armatos quenq̃ violari. Tum ẽt quibus animi in ſpe vltima obſtinati ad decertandũ fuerant: poſtq̃ data ſpes vitæ eſt: iactare paſſim arma: inermesq́;, qd' tutius fortuna fecerat: ſe hoſti offerre. Magna multitudo

in custo-

A In cuſtodias diuiſa: oppidum ante noctem redditum Sutrinis inuiolatum, integrumq́; ab omni clade belli: quia non vi captum, ſed traditum per conditiones fuerat. Camillus in vrbem triumphans redijt, trium ſimul bellorũ victor. longe plurimos captiuos ex Hetruſcis ante currum duxit. quibus ſub haſta venundatis, tantum æris redactum eſt: vt precio pro auro matronis perſoluto, ex eo, quod ſupererat: tres pateræ aureæ factæ ſint: quas cum titulo nominis Camilli ante Capitolium incẽſum in Iouis cella conſtat ante pedes Iunonis poſitas fuiſſe. Eo anno in ciuitatem accepti, qui Veientium, Capenatiumq́;, ac Faliſcorum per ea bella transfugerãt ad Romanos: agerq́; iis nouis ciuibus aſſignatus. reuocati quoq; in vrbem ſenatuſconſulto à Veiis: qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis Veios ſe contulerant. & primo fremitus fuit aſpernantium imperium. dies deinde præſtituta, capitaliſq́; pœna, qui non remigraſſet Romam: ex ferocibus vniuerſis ſingulos metu ſuo quenq; obedientes fecit. Et Roma cum frequentia creſcere: tum tota ſimul exurgere ædificiis: & republica impenſas adiuuante: & ædilibus velut publicum exigentibus opus: & ipſis priuatis (admonebat enim deſiderium vſus) feſtinantibus ad effectum operis. intraq́; annũ noua vrbs ſtetit. Exitu anni comitia tribunorum militum conſulari poteſtate habita. Creati, T. Quintius Cincinnatus, Q. Seruilius Fidenas quintum, Iulius Tullus, L. Aquilius Coruus, L. Lucretius Tricipitinus, Ser. Sulpitius Rufus. Exercitum alterum in Æquos, non ad bellum (victos nanq; ſe fatebantur) ſed ab odio ad peruaſtandos fines, nequid ad noua conſilia relinquerent virium, duxere: alterum in agrum tarquinienſem. ibi oppida Hetruſcorum Cortuoſa, & Contenebra vi capta, dirutaq́;. Ad Cortuoſam nihil certaminis fuit, improuiſo adorti primo clamore, atq; impetu cepere. direptum oppidũ, atq; incenſum eſt. Contenebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit: laborq́; continuus non die, nõ nocte remiſſus ſubegit eos. cũ in ſex partes diuiſus exercitus romanus ſenis horis ĩ orbẽ ſuccederet ꝑlio: oppidanos eoſdẽ integro ſemper certamini paucitas feſſos obiiceret: ceſſere tandem: locuſq́; inuadendi vrbem romanis datus eſt. Publicari prædam tribunis placebat: ſed imperium, q̃ conſilium ſegnius fuit. dum cunctantur: iam militum præda erat: nec niſi per inuidiam adimi poterat. Eodem anno, ne priuatis tantum operibus creſceret vrbs: capitolium quoq; ſaxo quadrato ſubſtructum eſt: opus vel in hac magnificentia vrbis conſpiciendum. Iam & tribuni plebis, ciuitate ædificando occupata, conciones ſuas frequentare legibus agrariis conabantur. oſtentabatur in ſpem pontinus ager, tum primum poſt acciſas à Camillo Volſcorum res poſſeſſionis haud ambiguæ. Criminaban-

B tur multo eum infeſtiorem agrum ab nobilitate eſſe: q̃ à Volſcis fuerit. ab illis enim tantum, quoad vires, & arma habuerunt: incurſiones eò factas. nobiles homines in poſſeſſionem agri publici graſſari: nec, niſi anteq̃ omnia præripiant, diuiſus ſit: locum ibi plebi fore. Haud magnopere plebẽ mouerant, & infrequentem in foro, propter ædificandi curam, & eandem exhauſtam impenſis, eoq́; agri immemorem: ad quem inſtruendum vires non eſſent. In ciuitate plena religionum, tum etiam ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, vt renouarentur auſpicia, res ad interregnum rediit. interreges deinceps, M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpitius Camerinus, L. Valerius Potitus. hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit, L. Papyrium, Cn. Sergium, L. Æmylium iterũ, L. Liciniũ, M. Menenium, L. Valerium Publicolam tertium, crear. hi ex interregno magiſtratũ occœpere. Eo anno ædes Martis Gallico bello vota, dedicata eſt à T. Quintio duumuiro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Pometina, Sabbatina, Arnienſis: eæq́; triginta quinque tribuum numerum expleuere. De agro Pontino ab L. Sicinio tribuno plebis actũ ad frequentiorem iam populum, mobilioremq́; ad cupiditatem agri, q̃ fuerat. Et de Latino, Hernicoq; bello mentio facta in ſenatu, maioris belli cura, quod Hetruria in armis erat: dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum conſulari poteſtate rediit. collegæ additi quinq;, Serg. Cornelius Maluginenſis, Q. Seruilius Fidenas ſextum, L. Quintius Cincinnatus, L. Horatius Puluillus, P. Valerius. Principio anni auerſæ curæ hominum ſunt à bello Hetruſco: quod fugientium ex agro Pontino agmen repente illatũ in vrbem, attulit: Antiates in armis eſſe: Latinorumq́; populos iuuentutem ſummiſiſſe ad id bellum, eo abnuentes publicum fuiſſe conſilium: quod non prohibitos tantummodo, voluntarios dicerent militare, vbi vellent. Deſierant iam vlla contemni bella. itaq; ſenatus diis agere gratias: quod Camillus in magiſtratu eſſet. dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe, ſi priuatus eſſet. & collegæ fateri regimen omnium rerum, vbi quid bellici terroris ingruat: in viro vno eſſe: ſibiq́; deſtinatum in animo eſſe Camillo ſummittere imperium: nec quicquam de maieſtate ſua detractum credere: quod maieſtati eius viri conceſſiſſent. Collaudatis ab ſenatu tribunis, & ipſe Camillus confuſus animo gratias egit. Ingens inde ait onus à populo Romano ſibi, qui ſe dictatorem iam quartum creaſſet: magnum à ſenatu talibus de ſe iudiciis eius ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obſequio iniungi. itaque ſiquid laboris, vigiliarumq́; adiici poſſit: certantem ſecum ipſum anniſurum, vt tanto de ſe conſenſu ciuitatis opinionem, quæ maxima ſit: etiam conſtantem efficiat. Quod ad bellum, atq; Antiates attineat: plus ibi minarum, quàm periculi eſſe: ſe tamen, vt nihil timendi, ſic nihil contemnendi authorem eſſe. Circunſederi vrbem

C Romanam ab inuidia,& odio finitimorum. itaq; & ducibus pluribus, & exercitibus adminiſtrandã
rempublicam eſſe. Te,inquit,P. Valeri ſocium imperii,conſiliiq; legiones mecum aduerſus Antiatẽ
hoſtem ducere placet:teq; Seruili altero exercitu inſtructo,paratoq; in vrbe caſtra habere intentum.
ſiue Hetruria ſe interim, vt nuper, ſiue noua hęc cura, Latini,atq; Hernici mouerint: pro certo ha-
beo ita rem geſturum:vt patre,auo,teq; ipſo,ac ſex tribunatibus dignum eſt. tertius exercitus ex cau
ſariis,ſenioribusq; à L.Quintio ſcribatur:qui vrbi,mœnibusq; præſidio ſit. L. Horatius arma,tela,
frumentum,quæq; belli alia tempora poſcent:prouideat. Te Sergi Corneli, præſidem huius publici
conſilii,cuſtodem religionum,comitiorum,legum,rerum omnium vrbanarum collegam facimus.
Cunctis in partes muneris ſui benigne pollicentibus operam, Valerius ſocius imperii lectus adie-
cit:M.Furium ſibi pro dictatore,ſeq; ei pro magiſtro equitum futurum: proinde quam opinionem
de vnico imperatore,eã ſpem de bello haberent. Se vero bene ſperare patres & de bello & de pace, vni-
uerſaq; republica erecti gaudio fremunt:nec dictatore vnquam opus fore reipublicæ:ſi tales viros in
magiſtratu habeat,tam concordibus iunctos animis,parere atq; imperare iuxta paratos,laudemq;
conferentes potius in mediũ,q̃ ex cõmuni ad ſe trahentes. Iuſtitio indicto,delectuq; habito,Furius,
ac Valerius ad Satricum profecti.quò non Volſcorum modo iuuentutem Antiates ex noua ſobole
lectam,ſed ingentem Latinorum,Hernicorumq; conciuerant ex integerrimis diutina pace populis.
itaq; nouus hoſtis veteri adiunctus cõmouit animos militis Romani. Quod vbi aciẽ iam inſtruen-
ti Camillo,centuriones renunciauerunt:turbatas militum mentes eſſe: ſegniter arma capta: cuncta-
bundoſq;,& reſiſtẽtes egreſſos caſtris eſſe:quin voces quoq; auditas: cum centenis hoſtibus ſingulos
pugnaturos:& ægre inermem tantam multitudinem,nedum armatam ſuſtineri poſſe:in equum in-
ſilit:& ante ſigna obuerſus in aciem,ordines interequitans. Quæ triſtitia milites hæc, quæ inſoli-
ta cunctatio eſt? hoſtem,an me,an vos ignoratis? hoſtis eſt, quid aliud,q̃ perpetua materia virtutis,
gloriæq; veſtræ? vos contra,me duce(vt Falerios, Veioſq; captos,& in capta patria Gallorum legio-
nes cæſas taceam)modo trigeminæ victoriæ triplicem triumphum ex his ipſis Volſcis, & Æquis,&
ex Hetruria egiſtis. an me,quod non dictator vobis,ſed tribunus ſignum dedi,non agnoſcitis ducẽ?
neq; ego maxima iperia in vos deſidero:& vos in me nihil præter me ipſum intueri decet. neq; enim
dictatura mihi vnquam animos fecit:vt ne exilium quidem ademit. Iidem igitur omnes ſumus: &
cum eadem omnia in hoc bellum afferamus,quæ in priora attulimus: eundem euentum belli expe-
D ctemus. ſimul concurreritis:quod quiſq; didicit ac conſueuit,faciet:vos vincetis,illi fugient. Dato
deinde ſigno ex equo deſilit:& proximum ſigniferum manu arreptum ſecum in hoſtem rapit: infer
miles clamitans ſignum. Quod vbi videre ipſum Camillum iam ad munera corporis ſenecta inua-
lidum vadentem in hoſtes: procurrunt pariter omnes clamore ſublato: ſequere imperatorem pro ſe
quiſq; clamantes. emiſſum etiam ſignum Camilli iuſſu in hoſtium aciem ferunt:idq; vt repeteretur,
concitatos anteſignanos. Ibi primum pulſum Antiatem: terroremq; non in primam tãtum aciem,
ſed etiam ad ſubſidiarios perlatum. nec vis tantum militum mouebat excitata præſentia ducis: ſed
quod Volſcorum animis nihil terribilius erat, q̃ ipſius Camilli forte oblata ſpecies. ita quocunq; ſe
intuliſſet:victoriam ſecum haud dubiã trahebat. maxime id euidẽs fuit,cum in læuum cornu propè
iam pulſum arrepto repente equo cum ſcuto pedeſtri aduectus conſpectu ſuo prælium reſtituit, oſten-
tans vincentem cæteram aciem. Iam inclinata res erat. ſed turba hoſtium & fuga impediebatur: &
longa cæde conficienda multitudo tanta feſſo militi erat:cũ repente ingẽtibus procellis fuſus imber
certam magis victoriam,q̃ prælium diremit. Signo deinde receptui dato, nox inſecuta quietis Ro-
manis perfecit bellum. Latini nanq;,& Hernici relictis Volſcis domos profecti ſunt, malis conſiliis
pares adepti euentus. Volſci vbi ſe deſertos ab eis videre,quorum fiducia rebellauerant: relictis ca-
ſtris,mœnibus Satrici ſe includunt. quos primo Camillus vallo circundare,& aggere,atq; operibus
oppugnare eſt adortus. Quæ poſtq̃ nulla eruptione impediri videt:minus eſſe animi ratus in hoſte,
q̃ vt in eo tam lentæ ſpei victoriam expectaret: cohortatus milites ne tanq̃ Veios oppugnantes in
opere longinquo ſeſe tererent:victoriam in manibus eſſe:ingenti militum alacritate mœnia vndiq;
aggreſſus ſcalis oppidum cæpit. Volſci abiectis armis ſeſe dediderunt. Cæterum animus ducis rei
maiori,Antio imminebat. id caput Volſcorum:eam fuiſſe originem proximi belli. ſed quia niſi ma-
gno apparatu,tormentis,machiniſq; tam valida vrbs capi non poterat: relicto ad exercitũ collega
Romam eſt profectus:vt ſenatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter ſermonem eius(credo
rem antiatem diuturniorem manere diis cordi fuiſſe)legati ab Nepete,ac Sutrio auxilium aduerſus
Hetruſcos petentes veniunt,breuem occaſionem eſſe ferẽdi auxilii memorantes. eò vim Camilli ab
Antio fortuna auertit. nanq; cum ea loca oppoſita Hetruriæ,& velut clauſtra inde, portæq; eſſent:&
illis occupandi ea,cum quid noui molirentur,& Romanis recuperandi,tuendiq; cura erat. Igitur ſe-
natui cum Camillo agi placuit,vt omiſſo Antio bellum hetruſcum ſuſciperet. legiões vrbanæ, qui-
bus Quintius præfuerat:ei decernuntur. quanquam expertum exercitum, aſſuetumq; imperio, qui
in Volſcis erat, mallet:nihil recuſauit: Valerium tantũmodo imperii ſociũ depopoſcit. Quintius,

Horatiuſq;

A Horatiusq́; ſucceſſores Valerio in Volſcis miſſi. Profecti ab vrbe Sutrium Furius, & Valerius partē oppidi iam captā ab Hetruſcis inuenere: ex parte altera interceptis itineribus ægre oppidanos vim hoſtium ab ſe arcentes. tum Romani auxilii aduentus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hoſtes ſociosq́;, & in præſentia rem inclinatam ſuſtinuit: & ſpacium ad opem ferendam dedit. Itaq; diuiſo exercitu Camillus collegam eam in partem circunductis copiis, quam hoſtes tenebant, mœnia aggredi iubet: non tanta ſpe ſcalis capi vrbem poſſe, q̃ vt auerſis eò hoſtibus, & oppidanis iam pugnando feſſis laxaretur labor, & ipſe ſpacium intrandi ſine certamine mœnia haberet. Quod cùm ſimul vtrinq; factum eſſet: ancepsq́; terror Hetruſcos circunſtaret: & mœnia ſumma vi oppugnari, & intra mœnia eſſe hoſtem viderent: porta ſe, quæ vna forte non obſidebatur, trepidi vno agmine eiecere. magna cædes fugientium & in vrbe, & per agros eſt facta. plures à Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani expeditiores ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpectum ademit, finem cædendi fecere. Sutrio recepto, reſtitutoq́; ſociis, Nepete exercitus ductus: quod per deditionem acceptum iam totum Hetruſci habebant. Videbatur plus in ea vrbe recipienda laboris fore non in eò ſolum, quod tota hoſtium erat: ſed etiam quod parte Nepeſinorum prodente ciuitatem facta erat deditio. mitti tamen ad principes eorum placuit vt ſecernerent ſe ab Hetruſcis: fidemq́; quā implorâſſent ab Romanis, ipſi præſtarēt. Vnde cum reſponſum allatū eſſet: nihil ſuæ poteſtatis eſſe: Hetruſcós mœnia, cuſtodiasq́; portarū tenere: primo populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde poſtq̃ deditionis q̃ ſocietatis fides ſanctior erat, faſcibus ſarmētorum ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus: cōpletisq́; foſſis ſcalæ admotæ: & clamore primo, ĩpetuq́; oppidū capitur. Nepeſinis inde edictū vt arma ponāt: parciq́; iuſſum inermi. Hetruſci pariter armati atq; inermes cæſi. Nepeſinorū quoq; authores deditiōis ſecuri percuſſi: innoxiæ multitudini redditæ res: oppidumq́; cum præſidio relictum. Ita duabus ſociis vrbibus ex hoſte receptis, victorem exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerūt. Eodem anno ab Latinis, Hernicisq́; res repetitæ: quæſitumq́; cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſſent. Reſponſum frequenti vtriuſq; gentis concilio eſt nec culpam in eo publicam, nec cōſilium fuiſſe, quod ſuæ iuuentutis aliqui apud Volſcos militauerint: eos tamen ipſos praui conſilii pœnam habere: nec quenquam ex his reducem eſſe. militis autem non dati cauſam, terrorem aſſiduum à Volſcis fuiſſe: quam peſtem adhærentem lateri ſuo tot ſuper alia aliis bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patribus magis tempus, q̃ cauſam non viſa belli habere.

B Inſequenti anno A. Manlio, Publio Cornelio, T. & Lucio Quintiis Capitolinis, L. Papyrio Curſore tribunis cōſulari poteſtate, graue bellum foris, grauior domi ſeditio exorta: bellum à Volſcis adiuncta Latinorum, atq; Hernicorum defectione: ſeditio, vnde minime timeri potuit, à patriciæ gentis viro, & inclytæ famæ M. Manlio Capitolino. qui nimius animis cum alios principes ſperneret, vni inuideret, eximio ſimul honoribus, atq; virtutibus M. Furio: ęgre ferebat ſolum eū in magiſtratibus, ſolum apud exercitus eſſe: tantum iam eminere, vt iiſdem auſpiciis creatos non pro collegis, ſed pro miniſtris habeat: cum interim, ſiquis vere æſtimare velit, M. Furio recuperari patria ex obſidione hoſtium non potuerit, niſi à ſe prius capitolium, atq; arx ſeruata eſſet: & ille inter aurum accipiendum, & ſpem pacis ſolutis animis Gallos aggreſſus ſit: ipſe armatos, capientesq́; arcē depulerit. illius gloriæ pars virilis apud oēs milites ſit, qui ſimul vicerint, ſuæ victoriæ neminem omnium mortaliū ſocium eſſe. His opinionibus inflato animo, ad hoc vitio quoq; ingenii vehemēs & impotens poſtq̃ inter patres non quantum æquum cenſebat excellere ſuas opes animaduertit: primum omnium ex patribus popularis factus cum plebeiis magiſtratibus conſilia communicare, criminando patres, alliciendo ad ſe plebeiam auram: non conſilio ferri: famæq́; magnæ malle, q̃ bonæ eſſe: & non contentus agrariis legibus, quę materia ſemper tribunis plebis ſeditionum fuiſſet: idē moliri cœpit. acriores quippe æris alieni ſtimulos eſſe, qui non egeſtatem modo atq; ignominiam minentur, ſed neruo, ac vinculis corpus liberum terrēt: & erat æris alieni magna vis, res damnoſiſſima etiam diuitibus, ædificando contracta. Bellum itaq; Volſcum graue per ſe, oneratum Latinorum, atq; Hernicorum defectione in ſpeciem cauſæ iactatum, vt maior poteſtas quæreretur. ſed noua conſilia Manlii magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. creatus A. Cornelius Coſſus magiſtrum equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator etſi maiorem dimicationem propoſitam domi, q̃ foris cernebat: tamen ſeu quia celeritate ad bellum opus erat, ſeu victoria triumphoq́; dictaturæ ipſi vires ſe additurum ratus, delectu habito in agrum pontinum, quò à Volſcis exercitum induci indictum audierat: pergit. Non dubito præter ſacietatem tot iam libris aſſidue bella cum Volſcis geſta legētibus illud quoq; ſuccurſurum, quod mihi percenſenti propiores temporibus harum rerum authores miraculo fuit: vnde toties victis Volſcis, & Æquis ſuffecerint milites. quod cum ab antiquis tacitum, prætermiſſumq́; ſit: cuius tandem ego rei præter opinionem, quæ ſua cuiq; coniectanti eſſe poteſt: author ſim? Simile veri eſt, aut interuallis bellorū, ſicut nunc in delectibus fit romanis, alia atq; alia ſobole iuniorū ad bella inſtaurāda toties vſos eſſe: aut non ex iiſdē ſemper populis exercitus ſcriptos: quanq̃ eadem ſemper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum

C in eis fuiſſe locis: quæ nunc vix ſeminario exiguo militum relicto ſeruitia romana ab ſolitudine vindicant. ingens certe (quod inter omnes authores conueniat) quanq̃ nuper Camilli ductu atq; auſpicio acciſæ res erant, Volſcorum exercitus fuit. ad hoc Latini, Hernici q; acceſſerant, & Circeienſium quidam, & coloni ēt à Velitris. Romanus dictator caſtris eo die poſitis, poſtero cum auſpicato prodiſſet: hoſtia q; cæſa pacem deũm adoraſſet: lætus ad milites iam arma ad ꝓpoſitum pugnæ ſignum, ſicut edictum erat, luce prima capiẽtes proceſſit. Noſtra victoria eſt milites, inquit, ſiquid dii, vates q; eorum in futurum vident. itaq; vt decet certæ ſpei plenos, & cum imparibus manus cõſerturos, pilis ante pedes poſitis, gladiis tantum dextras armemus: ne procurri quidem ab acie velim: ſed obnoxios vos ſtabili gradu impetum hoſtiũ excipere. vbi illi vana iniecerint miſſilia: & effuſi ſtantibus vobis ſe intulerint: tum micent gladii: & veniat in mẽtem vnicuiq; deos eſſe, qui Romanum adiuuent: deos, qui ſecundis auibus in prælium miſerint. Tu Q uinti equitem intentus ad primũ initium moti certaminis teneas: vbi hærere iam aciem collato pede videris, tum terrorem equeſtrẽ occupatis alio labore infer: inuectus q; ordines pugnantium diſſipa. Sic eques, ſic pedes, vt præceperat, pugnant. nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem. Multitudo hoſtium nulli rei præter q̃ numero freta & oculis vtranq; metiens aciem, temere prælium iniit, temere omiſit: clamore tantum, miſſilibus q; telis, & primo pugnæ impetu ferox gladios, & collatum pedem, & vultum hoſtis ardore animi micantem ferre non potuit. Impulſa frons prima: & trepidatio ſubſidiis illata: & ſuum terrorem intulit eques. rupti inde multis locis ordines, mota q; omnia: & fluctuanti ſimilis acies erat. deinde, poſtq̃ cadentibus primis iam ad ſe quiſq; peruenturam cædem cernebat, terga vertunt. Inſtare Romanus: & donec armati, confertiq; abibant, peditum labor in perſequẽdo fuit. Poſtq̃ iactari arma paſſim, fuga q; ꝑ agros ſpargi aciem hoſtium animaduerſum eſt: tum equitum turmæ emiſſæ, dato ſigno ne in ſingulorũ morando cæde ſpacium ad euadendum interim multitudini darent: ſatis eſſe miſſilibus, ac terrore impediri curſum: obequitãdo q; agmen teneri: dum aſſequi pedes, & iuſta cæde conficere hoſtẽ poſſet. fugæ, ſequendiq; non ante noctem finis fuit: capta quoq;, ac direpta eodem die caſtra Volſcorum: præda q; omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt. pars maxima captiuorum ex Latinis, atq; Hernicis fuit: nec hominum de plebe: vt credi poſſet mercede militaſſe: ſed principes quidã iuuentutis inuenti: manifeſta fides publica ope Volſcos hoſtes adiutos. Circeienſium quoq; quidam cogniti, & coloni à Velitris: Romam q; omnes miſſi percunctantibus primoribus patrum eadem, quæ dictatori, defectionem ſui quiſq; populi haud perplexe indicauere. Dictator exercitũ in ſtatiuis tenebat, minime

D dubius bellum cum his populis patres iuſſuros: cum maior domi exorta moles coegit acciri Romã cum, gliſcente in dies ſeditione, quam ſolito magis metuendam author faciebat. non enim iam orationes modo M. Manlii, ſed facta popularia in ſpeciem, tumultuoſa eadem, qua mente fierent intuẽda erãt. Centurionem nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniæ cum duci vidiſſet: medio foro cum caterua ſua accurrit: & manum iniecit: vociferatus q; de ſuperbia patrum, ac crudelitate fœneratorũ, & miſeriis plebis, virtutibus eius viri fortuna q;, tum vero ego, inquit, nequicq̃ hac dextra capitolium, arcem q; ſeruauerim, ſi ciuem cõmilitonem q; meum tanq̃ Gallis victoribus captum in ſeruitutem, ac vincula duci videã. inde rem creditori palàm populo ſoluit: libra q;, & ære liberatũ emittit, deos atq; hoïes obteſtãtem vt M. Manlio liberatori ſuo, parenti plebis Romanæ gratiã referant. acceptus extemplo in tumultuoſam turbã & ipſe tumultum augebat, cicatrices acceptas Veienti, Gallico, aliis q; deinceps bellis oſtentans: ſe militantẽ, ſe reſtituẽtem euerſos penates multiplici iam ſorte exoluta, mergentibus ſemper ſortem vſuris obrutum fœnore eſſe: videre lucem, forum, ciuium ora. M. Manlii opera, oïa parentum beneficia ab illo ſe habere: illi ſe deuouere corporis, vitæ q;, ac ſanguinis quod ſuperſit: quodcunq; ſibi cũ patria, penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit, id cũ vno homine eſſe. His vocibus inſtincta plebes cũ iam vnius hominis eſſet, addita alia commodioris ad omnia turbãda cõſilii res. fundum in Veienti, caput patrimonii, ſubiecit præconi. ne quem veſtrũ, inquit, Quirites, donec quicq̃ in re mea ſupererit, iudicatum, addictum ue duci patiar. Id vero ita accendit animos, vt per omne fas ac nefas ſecuturi vindicẽ libertatis viderentur. ad hoc domi concionãtis in modum ſermones pleni criminum in patres. inter quos cum omiſſo diſcrimine vera an vana iaceret, theſauros gallici auri occultari à patribus iecit: nec iam poſſidendis publicis agris contentos eſſe, niſi pecuniam quoq; publicam auertant. ea res ſi palàm fiat, exolui plebẽ ære alieno poſſe. Quæ vbi obiecta ſpes eſt: enim uero indignum facinus videri, cum conferendum ad redimendam ciuitatem à Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam, idem aurum ex hoſtibus captũ in paucorum prædam ceſſiſſe. itaq; exequebantur quærendo vbi tantæ rei furtum occultaretur: differẽte q;, & tempore ſuo ſe indicaturum dicente, cæteris omiſſis eò verſæ erãt omnium curæ: apparebat q; nec veri indicii gratiam mediam, nec falſi offenſionem fore. Ita ſuſpenſis rebus dictator accitus ab exercitu in vrbem venit. poſtero die ſenatu habito cum ſatis periclitatus volũtates hominum diſcedere ſenatum ab ſe vetuiſſet: ſtipatus ea multitudine ſella in comitio poſita viatorem ad M. Manliũ miſit: qui dictatoris iuſſu vocatus cũ ſignũ ſuis dediſſet adeſſe certamen, agmine ingenti ad tribunal venit.

hinc

A hinc ſenatus,hinc plebs ſuum quiſq; intuentes ducem velut in acie conſtiterant. Tum dictator ſilen-
tio ſacto,vtinam,inquit,mihi,patribusq; romanis ira de cæteris rebus cum plebe conueniat:quẽad-
modum quod ad te attinet,eamq; rem,quam de te ſum quæſiturus, conuenturũ ſatis confido. Spem
factam à te ciuitati video fide incolumi ex theſauris gallicis,quos primores patrũ occultent,creditũ
ſolui poſſe.cui ego rei tantum abeſt vt impedimento ſim, vt contra te M. Manli adhorter liberes fœ-
nore plebem Romanam : & iſtos incubantes publicis theſauris ex præda clandeſtina euoluas. quod
niſi facis,ſiue quod & ipſe in parte prædę ſis,ſiue quia vanum indicium eſt: in vincla te duci iubebo:
nec diutius patiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari. Ad ea Manlius nec ſe feſelliſſe ait nõ aduer-
ſus Volſcos toties hoſtes , quoties patribus expediat:nec aduerſus Latinos ,'Hernicosq;,quos falſis
criminibus in arma agãt:ſed aduerſus ſe, ac plebem romanam dictatorem creatum eſſe. iam omiſſo
bello,quod ſimulatum ſit, in ſe impetum fieri:iam dictatorem profiteri patrocinium fœneratorum
aduerſus plebẽ:iam ſibi ex fauore multitudinis crimẽ,& perniciẽ quæri.Offendit,inqt,te A.Corneli,
vosq; patres cõſcripti circũfuſa turba lateri meo.quin eam deducitis à me ſinguli veſtris beneficiis!
intercedendo, eximendo de neruo ciues veſtros , prohibendo iudicatos addictosq; duci,ex eo, quod
afflu it opibus veſtris,ſuſtinẽdo neceſſitates aliorum! Sed quid ego vos de veſtro impendatis hortor!
ſortem aliam ferte,de capite deducite quod vſuris pernumeratum eſt:iam nihilo mea turba, q̃ vllius
conſpectior erit. Atenim quid ita ſolus ego ciuium curam ago! nihilo magis quod reſpondeam ha-
beo,q̃ ſi quæras quid ita ſolus capitolium,arcemq; ſeruarim.& tum vniuerſis quam potui,opẽ tuli:
& nunc ſingulis feram.Nam quod ad theſauros gallicos attinet,rem ſuapte natura facilem , difficilẽ
interrogatio facit. cur enim quæritis quod ſcitis! cur quod in ſinu veſtro eſt,excuti iubetis potius q̃
ponatis!niſi aliqua fraus ſubeſt.quo magis argui præſtigias iubetis veſtras , eo plus vereor ne abſtu-
leritis obſeruantibus ẽt oculos. Itaq; non ego vobis vt indicem prædas veſtras,ſed vos id cogẽdi eſtis
vt in medium proferatis.Cum mittere ambages dictator iuberet : & aut peragere verum indiciũ co-
geret,aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenatus,oblatæq; vani furti inuidiæ:negantem arbi
trio inimicorum ſe locuturum in vincula duci iuſſit. Arreptus à viatore, Iupiter,inquit,optime ma
xime, Iunoq; regina,ac Minerua,cæteriq; dii deæq;,qui capitolium arcemq; incolitis:ſiccine veſtrum
militem,ac præſidem ſinitis vexari ab inimicis!hæc dextra, qua Gallos fudi à delubris veſtris: iam in
vinculis & cathenis erit!Nullius nec oculi,nec aures indignitatem ferebant:ſed inuicta ſibi quædam
B patientiſſima iuſti imperii ciuitas fecerat:nec aduerſus dictatoriam vim aut tribuni plebis, aut ipſa
plebs attollere oculos,aut hiſcere audebant. Coniecto in carcere Manlio , ſatis conſtat magnã partẽ
plebis veſtem mutaſſe:multos mortales capillum,ac barbam promiſiſſe: obuerſatamq; veſtibulo car-
ceris meſtam turbam.Dictator de Volſcis triumphauit : inuidiæq; magis triumphus , q̃ gloriæ fuit.
quippe domi,non militiæ partum eum,actumq; de ciue,non de hoſte fremebant : vnum defuiſſe tñ
ſuperbiæ,quod non M.Manlius ante currum ſit ductus . Iamq; haud procul ſeditione res erat.cuius
leniendæ cauſa poſtulante nullo largitor voluntarius repẽte ſenatus factus Satricum coloniam duo
millia ciuium Romanorum deduci iuſſit:bina iugera & ſemiſſes agri aſſignati.Quod cum & paruũ,
& paucis datum,& mercedem eſſe prodendi M.Manlii interpretarentur: remedio irritatur ſeditio. &
iam magis inſignis & ſordibus,& facie reorum turba manliana erat : amotusq; poſt triumphum ab-
dicatione dictaturæ terror & linguam,& animos liberauerat hominum.audiebantur itaq; propalàm
voces exprobrantium multitudini quod defenſores ſuos in præcipitẽ ſemper locum fauore tollat:de-
inde in ipſo diſcrimine periculi deſtituat.ſic Sp.Caſſium in agros plebem vocantem,ſic Sp. Melium
ab ore ciuium famem ſuis impenſis propulſantem oppreſſos:ſic M.Manlium merſam,& obrutã fœ-
nore partem ciuitatis in libertatem ac lucem extrahentem proditum inimicis. ſaginare plebem po-
pulares ſuos vt iugulentur.hoccine patiendum fuiſſe,ſi ad nutum dictatoris non reſponderit vir con
ſularis!fingerent mentitum ante:atq; ideo non habuiſſe, quod tum reſponderet : cui ſeruo vnq̃ men-
dacii pœnam vincula fuiſſe!Non obuerſatam eſſe memoriã noctis illius,quæ penè vltima, atq; æter-
na nomini romano fuerit:non ſpeciem agminis Gallorum per Tarpeiam rupẽ ſcandentis:nõ ipſius
M.Manlii:qualem eum armatum,plenum ſudoris ac ſanguinis, ipſo penè Ioue erepto ex hoſtiũ ma
nibus vidiſſent.ſelibris ne farris gratiam ſeruatori patriæ relatam! & quem propè cœleſtẽ, cognomi-
ne certe capitolino Ioui parem fecerint,cum pati vinctum in carcere, in tenebris obnoxiam carnifi-
cis arbitrio ducere animam!adeo in vno oĩbus ſatis auxilii fuiſſe:nullã opem in tam multis vni eſſe!
Iam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur:refracturosq; carcerem minabãtur: cum remiſſo,
id quod erepturi erant,ex ſenatus conſulto Manlius vinculis liberatur.quo facto non ſeditio finita,
ſed dux ſeditioni datus eſt.Per eoſdem dies Latinis,& Hernicis,ſimul colonis Circeienſibus, & à Ve
litris purgantibus ſe volſci crimine belli,captiuosq; repetentibus vt ſuis legibus in eos animaduer-
terent, triſtia reſponſa reddita:triſtiora colonis,quod ciues Romani patriæ oppugnandæ nefanda
conſilia iniſſent. Non negatum itaq; tantum de captiuis.ſed,in quo ab ſociis tamen temperauerãt,
denunciatum ſenatus verbis:facceſſerent propere ex vrbe ab ore,atq; oculis populi Romani: ne nihil

C eos legationis ius externo, non ciui cõparatum tegeret. Recrudeſcente manliana ſeditione ſub exitu anni comitia habita: creatiq́; tribuni militum conſulari poteſtate Sergius Cornelius Maluginenſis ſecundum, Publius Valerius Potitus iterum, M. Furius Camillus V, Seruius Sulpitius Ruffus iterum, C. Papyrius Craſſus, Titus Quintius Cincinnatus ſecundum. Cuius principio anni & patribus, & plebi peropportune externa pax data: plebi, quod non auocata delectu ſpem cepit dum tam potentem haberet ducem, fœnoris expugnandi: patribus, ne quo externo terrore auocarentur animi ab ſanandis domeſticis malis. Igitur cum pars vtraq; acrior aliquanto coorta eſſet, iam in propinquum certamen aderat: & Manlius aduocata domum plebe cum principibus nouandarũ rerum interdiu, noctuq́; conſilia agitat, plenior aliquanto animorum, irarumq́;, q̃ antea fuerat. iram accenderat ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto: ſpiritus dabat, quod nec auſus eſſet idem in ſe dictator, quod in Sp. Melio Cincinnatus Quintius feciſſet: & vinculorum ſuorum inuidiã non dictator modo abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſenatus quidem ſuſtinere potuiſſet. His ſimul inflatus, exacerbatusq́; iam per ſe accenſos incitabat plebis animos. Quouſq; tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit? numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot aduerſarios habeatis. ſi ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis: tamen acrius crederem vos pro libertate, q̃ illos pro dominatione certaturos. quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc aduerſus vnum hoſtes eritis. oſtendite modo bellum, pacẽ habebitis. videant vos paratos ad vim, ius ipſi remittent. audendum eſt aliquid vniuerſis: aut omnia ſingulis patienda. Quouſq; me circũſpectabitis: ego quidẽ nulli veſtrum deero. ne fortuna mea deſit, videte. ipſe vindex veſter vbi viſum inimicis eſt, nullus repente fui: & vidiſtis in vincula duci vniuerſi eum, qui à ſingulis vobis vincula depulerã. quid ſperem, ſi plus in me audeãt inimici? an exitum Caſſii, Meliiq́; expectem? bene facitis quod abominamini. dii prohibebunt hæc. ſed nunq̃ propter me de cœlo deſcendent. vobis dent mentem oportet, vt prohibeatis: ſicut mihi dederunt armato, togatoq́;, vt vos à barbaris hoſtibus, à ſuperbis defenderẽ ciuibus. Tam paruus animus tanti populi eſt, vt ſemper vobis auxilium aduerſus inimicos ſatis ſit? nec vllũ, niſi quatenus imperari vobis ſinatis, certamen aduerſus patres noritis? nec hoc natura inſitum vobis eſt, ſed vſu poſſidemini. cur enim aduerſus externos tantum animorum geritis, vt imperare illis æquum cenſeatis? quia conſueſtis cũ eis pro imperio certare: aduerſus hos tentare magis, q̃ tueri libertatem. tamen qualeſcunq; duces habuiſtis, qualeſcunq; ipſi fuiſtis, oĩa adhuc quantacunq; petiſtis, obtinuiſtis ſeu vi, ſeu fortuna veſtra. tempus eſt ẽt maiora conari. experimini modo

D & veſtram felicitatem, & me (vt ſpero) feliciter expertum: minore negocio qui imperet patribus, imponetis, q̃ qui reſiſterent imperantibus, impoſuiſtis. Solo æquandæ ſunt dictaturæ, conſulatusq́;, vt caput attollere Romana plebes poſſit. Proinde adeſte: prohibete ius de pecuniis dici. ego me patronũ profiteor plebis: quod mihi cura mea, & fides nomen induit. vos ſi quo inſigni magis imperii, honoris ue nomine veſtrum appellabitis ducẽ: eo vtemini potentiore ad obtinenda ea, quæ vultis. Inde de regno agendi ortum initium dicitur: ſed nec cum quibus, nec quem ad finem cõſilia peruenerint, ſat planum traditur. At in parte altera ſenatus de ſeceſſiõe in domum priuatam plebis, forte etiã in arce poſitam, & imminenti mole libertati agitat. magna pars vociferatur, Seruilio Hala opus eſſe: qui nõ in vincula duci iubendo irritet publicum hoſtẽ, ſed vnius iactura ciuis finiat inteſtinum bellũ. decurritur ad leniorem verbis ſententiam, vim tamen eandem habentẽ: vt videant magiſtratus ne quid ex pernicioſis conſiliis M. Manlii reſpub. detrimenti capiat. Tum tribuni conſulari poteſtate, tribuniq́; plebis: nam &, quia eundem & ſuæ poteſtatis, quem libertatis omnium finem cernebant, patrum authoritati ſe dediderant: hi tum omnes quid opus facto ſit, cõſultant. Cum præter vim, & cædẽ nihil cuiq̃ occurreret: eam aũt ingentis dimicatiõis fore appareret: tũ M. Menenius, & Q. Publius tribuni plebis. quid patrũ, & plebis certamẽ facimus, quod ciuitatis eſſe aduerſus vnũ peſtiferũ ciuem debet? quid cum plebe aggredimur eum, quem per ipſam plebẽ tutius aggredi eſt? vt ſuis ipſe oneratus viribus ruat. diem dicere ei nobis in animo eſt. nihil minus populare q̃ regnum eſt. ſimul multitudo illa non ſecum certari viderint: & ex aduocatis iudices facti erunt: & accuſatores de plebe, patricium reũ intuebuntur, & regni crimen in medio: nulli magis, q̃ libertati fauebunt ſuæ. Approbantibus cũctis diem Manlio dicunt. quod vbi eſt factum, primo cõmota plebs eſt, vtiq; poſtq̃ ſordidatum reũ viderunt: nec cum eo non modo patrum quenq̃, ſed ne cognatos quidẽ, aut affines, poſtremo ne fratres quidem A. & T. Manlios, quod ad eum diem nunq̃ vſu veniſſet, vt in tanto diſcrimine nõ & proximi veſtem mutarent. Appio Claudio in vincula ducto C. Claudium inimicum, Claudiamq́; omnẽ gentem ſordidatam fuiſſe. conſenſu opprimi popularem virum, quod primus à patribus ad plebem defeciſſet. Cum dies venit, quæ præter cœtus multitudinis ſeditioſasq́; voces, & largitionem, & fallax indicium, pertinentia proprie ad regni crimen, ab accuſatoribus obiecta ſunt reo, apud neminem authorem inuenio. nec dubito haud parua fuiſſe: cum damnandi mora plebi non in cauſa, ſed in loco fuerit. Illud notandũ videtur: vt ſciant homines quæ, & quanta decora fœda cupiditas regni non ingrata ſolum, ſed inuiſa etiam reddiderit. Homines propè CCCC produxiſſe dicitur: quibus ſine

fœnore

A fœnore expenſas pecunias tuliſſet: quorum bona venire, quos duci addictos prohibuiſſet. ad hæc decora quoq; belli non cõmemoraſſe tantum, ſed protuliſſe etiam conſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorũ ad XXX. dona imperatorum ad XL. in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo. ad hoc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxiſſe, inter quos C. Seruilium magiſtrum equitum abſentem nominatum. & cum ea quoq;, quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratione ẽt magnifica facta dictis æquando memoraſſet: nudaſſe pectus inſigne cicatricibus bello acceptis: & identidem capitoliũ ſpectans, Iouem, deosq; alios deuocaſſe ad auxilium fortunarum ſuarum: precatusq; eſſe vt quã mentem ſibi capitolinam arcem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos, vniuerſosq; vt capitolium, atq; arcẽ intuentes, vt ad deos immortales verſi de ſe iudicarent. In cãpo martio cum centuriatim populus citaretur: & reus ad capitolium manus tendens ab hominibus ad deos preces auertiſſet: apparuit tribunis, niſi oculos quoq; hominum liberaſſent à tanti memoria decoris, nunq̃ fore in præoccupatis beneficio animis vero crimini locum. ita producta die, in Petelinum lucum extra portam Flumentanam, vnde conſpectus in Capitolium nõ eſſet, concilium populi indictum eſt. ibi crimen valuit: & obſtinatis animis triſte iudicium, inuiſumq; etiam iudicibus factum. ſunt qui duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos, authores ſint. Damnatum tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt: locusq; idem in vno homine & eximiæ gloriæ monumẽtum, & pœnæ vltimæ fuit. Adiectæ mortuo notæ ſunt. publica vna: quod, cum domus eius fuiſſet, vbi nunc ædes, atq; officina Monetæ eſt: latum ad populum eſt: ne quis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. gentilicia altera: quod gentis Manliæ decreto cautũ eſt: ne quis deinde M. Manlius vocaretur. Hunc exitum habuit vir, niſi in libera ciuitate natus eſſet, memorabilis. Populum breui poſtq̃ periculum ab eo nullum erat: per ſe ipſas recordantem virtutes deſiderium eius tenuit. peſtilentia etiam breui conſecuta, nullis occurrentibus tantæ cladis cauſis, ex manliano ſupplicio magnæ parti videri orta. violatũ Capitolium eſſe ſanguine ſeruatoris: nec dijs cordi fuiſſe pœnam eius oblatam propè oculis ſuis, à quo ſua templa erepta è manibus hoſtium eſſent. Peſtilẽtiam, inopiam frugum, & vulgatam vtriuſq; mali famam, anno inſequente multiplex bellũ excepit, L. Valerio IIII, A. Manlio III, Ser. Sulpitio III, L. Lucretio, L. Æmylio III, M. Trebonio, tribunis militum conſulari poteſtate. Hoſtes noui, præter Volſcos velut ſorte quadam propè in æternum exercẽdo Romano militi datos, Circeiosq;, & Velitras colonias iamdiu molientes defectionẽ, & ſuſpectum Latium, Lanuuini ẽt, quæ fideliſſima vrbs fuerat: ſubito exorti.
B Id patres rati cõtemptu accidere, quod Veliternis ciuibus ſuis tãdiu impunita defectio eſſet: decreuerunt, vt primo quoq; tẽpore ad populum ferretur de bello eis indicendo: ad quam militiam quo paratior plebes eſſet, quinqueuiros pontino agro diuidendo, & triumuiros Nepete coloniæ deducẽdæ creauerunt. Tum vt bellum iuberent, latum ad populum eſt: & nequicq̃ diſſuadentibus tribunis plebis, oẽs tribus bellũ iuſſerunt. Apparatum eo anno bellum eſt: exercitus propter peſtilentiam non eductus. eaq; cunctatio colonis ſpacium dederat deprecandi ſenatum: & magna hominum pars eò, vt legatio ſupplex Romã mitteretur: inclinabat: ni priuato (vt fit) periculo publicum implicitum eſſet: authoresq; defectionis ab Romanis metu ne ſoli crimini ſubiecti piacula iræ Romanorum dederentur: auertiſſent colonias à conſiliis pacis. neq; in ſenatu ſolũ per eos legatio impedita eſt: ſed magna pars plebis incitata, vt prædatum in agrum Romanũ exirent. hæc noua iniuria exturbauit omnem ſpem pacis. De Præneſtinorum quoq; defectione eo anno primum fama exorta: arguentibusq; eos Thuſculanis, & Gabinis, & Labicanis, quorum in fines incurſatũ erat: ita placide ab ſenatu reſponſum eſt: vt minus credi de criminibus, quia nollent ea vera eſſe: appareret. Inſequenti anno Sp. & L. Papyrii noui tribuni militũ conſulari poteſtate Velitras legiones duxere: quatuor collegis Ser. Cornelio Maluginenſe IIII, Q. Seruilio, C. Sulpitio, L. Æmylio quartum, tribunis ad præſidium vrbis, & ſiqui ex Hetruria noui motus nunciarentur (omnia enim inde ſuſpecta erant) relictis. Ad Velitras aduerſus maiora penè auxilia Præneſtinorum, q̃ ipſam colonorum multitudinem ſecundo prælio pugnatum eſt: ita, vt propinquitas vrbis hoſti & cauſa maturioris fugæ, & vnum ex fuga receptaculum eſſet. Oppidi oppugnatione tribuni abſtinuere: quia & anceps erat: nec in perniciem coloniæ pugnandum cenſebant. literę Romam ad ſenatum cum victoriæ nunciis acriores in præneſtinum, q̃ in veliternum hoſtem miſſæ. Itaq; ex ſenatuſconſulto, populiq; iuſſu bellum Præneſtinis indictum: qui cõiuncti Volſcis anno inſequente Satricum coloniã populi Romani pertinaciter à colonis defenſam vi expugnarunt: fœdeq; in captis exercuere victoriam. Eam rem ægre paſſi Romani M. Furium Camillum VII tribunum militum creauere. additi collegæ, A. & L. Poſthumii Regillenſes, ac L. Furius cũ L. Lucretio, & M. Fabio Ambuſto. Volſcum bellum M. Furio extra ordinem decretum. adiutor ex tribunis ſorte L. Furius datur, non tam è repub. q̃ vt collegæ materia ad omnem laudẽ eſſet: & publice, quod rem temeritate eius prolapſam reſtituit: & priuatim, quod ex errore gratiam potius eius ſibi q̃ ſuam gloriã petiit. Exactę iam ætatis Camillus erat: comitiisq; iurare parato in verba excuſandæ valetudinis ſolitæ cõſenſus populi reſtiterat. ſed vegetum ingeniũ in viuido pectore vigebat, virebatq; integris ſenſibus:

C & ciuiles iam res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternũm mil-
lium ſcriptis exercitu indicto ad portam Eſquilinam in poſteram diem, ad Satricum profectus. ibi
cum expugnatores coloniæ haudquaq̃ perculſi, fidentes militum numero, quo aliquantũ præſtabãt:
opperiebantur. poſtq̃ appropinquare Romanos ſenſerunt: extemplo in aciem procedunt, nihil dila-
turi quin periculum ſummæ rerum facerent. ita paucitati hoſtium nihil artes imperatoris vnici, qui-
bus ſolis confideret: profuturas eſſe. Idem ardor & in Romano exercitu erat, & in altero duce: nec præ-
ſentis dimicationis fortunam vlla res, præterq̃ vnius viri conſilium, atq; imperium morabatur: qui
occaſionem iuuandarum ratione virium trahendo bello quærebat. eo magis hoſtis inſtare: nec iam
pro caſtris tantum ſuis explicare aciem: ſed procedere in mediũ campi: & vallo propè hoſtium ſigna
inferendo ſuperbam fiduciam virium oſtentare. Id ægre patiebatur Romanus miles: multo ægrius
alter ex tribunis Militum L. Furius, ferox tum ætate & ingenio, tum multitudinis ex incertiſſimo ſu-
mentis animos ſpe inflatus. hic per ſe iam milites incitatos inſuper inſtigabat eleuãdo, qua vna po-
terat, ætate authoritatem collegæ: iuuenibus bella data dictitans: & cum corporibus vigere, & deflo-
reſcere animos: cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui adueniens caſtra, vrbesq; primo im-
petu capere ſit ſolitus: eum reſidem intra vallum tempus terere: quid acceſſurum ſuis, deceſſurum ue
hoſtium viribus ſperantem! quam occaſionem! quod tempus! quem inſidiis inſtruentem locũ! friger-
re, ac torpere ſenis conſilia. ſed Camillo tum vitæ ſatis, tum gloriæ eſſe: quid attinere cũ mortali cor-
pore vno, ciuitatis, quam immortalẽ eſſe deceat: pati conſeneſcere vires! His ſermonibus tota in ſe
auerterat caſtra. & cum omnibus locis poſceretur pugna: ſuſtinere, inquit, M. Furi non poſſumus mi-
litum impetum: & hoſtis, cuius animos cunctando auximus: iam minime tolerãda ſuperbia inſultat.
cede vnus omnibus: & patere te vinci conſilio: vt maturius bello vincas. Ad ea Camillus. Quæ bel-
la ſuo vnius auſpicio geſta ad eam diem eſſent: negare in eis neq; ſe, neq; populum Ro. aut cõſilii ſui,
aut fortunæ pœnituiſſe. nunc ſcire ſe collegam habere iure, imperioq; parem, vigore ætatis præſtantẽ.
itaq; ſe, quod ad exercitũ attineat: regere conſueſſe, non regi. collegæ imperium ſe non poſſe impedire.
diis bene iuuantibus ageret, quod è republica duceret. ætati ſuæ ſe veniam ẽt petere: ne in prima acie
eſſet. quæ ſenis munia in bello ſint: iis ſe nõ defuturum, Id à diis immortalibus precari: ne qui caſus
ſuum conſilium laudabile efficiat. Nec ab hoĩbus ſalutaris ſententia, nec à diis tam piæ preces audi-
tæ ſunt. primam aciem author pugnæ inſtruit: ſubſidia Camillus firmat: validamq; ſtationem pro ca-
ſtris opponit: ipſe edito loco ſpectator intentus in euentu alieni conſilii cõſtitit. Simul primo cõcurſu
D concrepuere arma: hoſtis dolo, non metu pedẽ retulit. Lenis à tergo cliuus erat inter aciem, & caſtra:
& quod multitudo ſuppeditabat: aliquot validas cohortes in caſtris armatas, inſtructaſq; relique-
rant: quæ inter cõmiſſum iam certamen, vbi vallo appropinquaſſet hoſtis: erumperent. Romanus ce-
dentem hoſtem effuſe ſequendo in locum iniquum pertractus, opportunus huic eruptioni fuit. ver-
ſus itaq; in victorem terror, & nouo hoſte, & ſupina valle Romanam inclinauit aciem. Inſtãt Volſci
recentes: qui è caſtris impetum fecerant: integrant & illi pugnam: qui ſimulata ceſſerant fuga. Iam
non recipiebat ſe Romanus miles: ſed immemor recentis ferociæ, veteriſq; decoris, terga paſſim da-
bat: atq; effuſo curſu caſtra repetebat: cum Camillus ſublatus à circũſtantibus in equum, & raptim
ſubſidiis oppoſitis, hæc eſt, inquit, milites pugna, quam popoſciſtis! quis homo, quis deus eſt, quem
accuſare poſſitis! veſtra illa temeritas, veſtra ignauia hæc eſt. ſecuti alium ducem, ſequimini nunc Ca-
millum: &, quod ductu meo ſoletis, vincite. quid vallum, & caſtra ſpectatis! neminẽ veſtrum illa, niſi
victorem receptura ſunt. Pudor primo tenuit effuſos: inde vt circũagi ſigna, obuertiq; aciẽ viderunt
in hoſtem: & dux præterq̃ quod tot inſignis triumphis, etiam ætate venerabilis inter prima ſigna,
vbi plurimus labor, periculumq; erat, ſe offerebat: increpare ſinguli ſe quiſq;, & alios: & adhortatio
inuicem totam alacri clamore perſuaſit aciem. Neq; alter tribunus rei defuit: ſed miſſus à collega re-
ſtituente peditum aciem ad equites, nõ caſtigando, ad quã rem leuiorem authorẽ cum culpæ ſocietas
fecerat: ſed ab imperio totus ad preces verſus, orare ſingulos, vniuerſoſq;: vt ſe reũ fortunæ eius diei
crimine eximerent. Abnuente, ac prohibente collega. temeritatis me omniũ potius ſocium, q̃ vnius
prudentiæ dedi, Camillus in vtraq; veſtra fortuna ſuam gloriã videt: ego, ni reſtituitur pugna: quod
miſerrimum eſt: fortunam cum oĩbus, infamiam ſolus ſentiam. Optimum viſum eſt in fluctuantem
aciem tradi equos: & pedeſtri pugna inuadere hoſtem. eunt inſignes armis, animiſq;, qua premi par-
te maxime peditũ copias vident: nihil neq; apud duces, neq; apud milites remittitur à ſummo certa-
mine animi. Senſit ergo euentus virtutis enixæ opem: & Volſci, qua modo ſimulato metu ceſſerant:
eunt in veram fugã effuſi. Magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga cæſi: cæteri in caſtris, quæ
capta eodem impetu ſunt: plures tamen capti, q̃ occiſi. Vbi in recenſendis captiuis cum Thuſcula-
ni aliquot noſcitarentur: ſecreti ab aliis ad tribunos adducuntur: percunctantibuſq; faſſi publico cõ-
ſilio ſe militaſſe. Cuius tam vicini belli metu Camillus motus extemplo ſe Romam captiuos ductu-
rum ait: ne patres ignari ſint Thuſculanos ab ſocietate defeciſſe: caſtris, exercituiq; interim, ſi videat,
præſit collega. documento vnus dies fuerat: ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen aut ipſi,

A aut in exercitu cuiquam ſatis placato animo Camillus laturus culpam eius videbatur: qua data in
tam præcipitem caſum reſpublica eſſet. & tum in exercitu, tum Romæ conſtans omnium fama erat:
cum varia fortuna in Volſcis geſta res eſſet: aduerſæ pugnæ, fugæq́ in L. Furio culpam, ſecundæ, de-
cus omne penes M. Furium eſſe. Introductis in ſenatum captiuis, cum bello perſequendos Thuſcu-
lanos patres cenſuiſſent: Camilloq́ id bellũ mandaſſent: adiutorem ſibi ad eam rem vnum petit: per-
miſſoq́ vt ex collegis optaret, quem vellet: contra ſpem omnium L. Furium optauit. Qua modera-
tione animi cum collegæ leuauit infamiam: tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thu-
ſculanis bellum. pace conſtanti vim Romanam arcuerunt: quam armis non poterant. Intrantibus
fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineri locis: non cultus agrorũ intermiſſus: paten-
tibus portis vrbis togati obuiam frequentes imperatoribus proceſſere: cõmeatus exercitui comiter
in caſtra ex vrbe, & ex agris deuehit. Camillus caſtris ante portas poſitis, eadem'ne forma pacis, quæ
in agris oſtentaretur, ēt intra mœnia eſſet, ſcire cupiens, ingreſſus vrbem, vbi patentes ianuas, & ta-
bernis apertis propoſita omnia in medio vidit: intentosq́ opifices ſuo quemq́ operi: & ludos litera-
rum ſtrepere diſcentium vocibus: ac repletas ſemitas inter vulgus aliud puerorum, & mulierum huc
atq́ illuc euntium, quà quemq́ ſuorum vſuum cauſæ ferrent: nihil vſquam non pauidis modo, ſed
ne mirantibus quidem ſimile circũſpiciebat, oĩa inquirens oculis, vbi nam bellum fuiſſet. adeo nec
amotæ rei vſquam, nec oblatæ ad tempus veſtigium vllum erat: ſed ita omnia conſtanti tranquilla
pace: vt eò vix fama belli perlata videri poſſet. Victus igitur patientia hoſtium, ſenatum eorum vo-
cari iuſſit. Soli adhuc, inquit, Thuſculani vera arma, verasq́ vires, quibus ab ira Romanorũ veſtra
tutaremini: inueniſtis. ite Romam ad ſenatum. æſtimabunt patres: vtrum plus ante pœnæ, an nunc
veniæ meriti ſitis. non præripiam gratiam publici beneficii. deprecandi poteſtatem à me habueritis:
precibus euentum veſtris ſenatus quem videbitur dabit. Poſtq̃ Romam Thuſculani venerunt: ſena-
tusq́ paulo ante fidelium ſociorum mœſtus in veſtibulo curiæ eſt conſpectus: moti extemplo patres,
vocari eos iam tum hoſpitaliter magis, q̃ hoſtiliter iuſſere. Dictator Thuſculanus ita verba fecit.
Quibus bellum indixiſtis, intuliſtisq́, patres conſcripti: ſicut nunc videtis nos ſtantes in veſtibulo
curiæ veſtræ: ita armati, paratiq́ obuiã imperatoribus, legionibusq́ veſtris proceſſimus. hic noſter,
hic plebis noſtræ habitus fuit, eritq́ ſemper: niſi qñ à vobis, proq́ vobis arma acceperimus. Gratias
agimus & ducibus veſtris, & exercitibus: quod oculis magis, q̃ auribus crediderũt: & vbi nihil hoſtile
B erat: ne ipſi quidem fecerũt. pacem quã nos præſtitimus: eam à vobis petimus: bellum eò, ſicubi eſt,
auertatis precamur. In nos quid arma polleant veſtra, ſi patiendo experiundum eſt: inermes experie-
mur: hæc mens noſtra eſt, dii immortales faciant, tam felix q̃ pia. Quod ad crimina attinet: quibus
moti bellum indixiſtis: etſi reuicta rebus verbis confutare nihil attinet: tamen etiamſi vera ſint: vel fa-
teri nobis ea, cum tam euidenter pœnituerit: tutum cenſemus. peccetur in vos: dum digni ſitis, qui-
bus ita ſatisfiat. Tantum ferè verborum ab Thuſculanis factum. pacem in præſentia, nec ita mul-
to poſt ciuitatem etiam impetrauerunt. ab Thuſculo legiones reductæ. Camillus conſilio & virtute
in Volſco bello, felicitate in thuſculana expeditione, vtrobiq́ ſingulari aduerſus collegam patiẽtia,
& moderatione inſignis, magiſtratu abiit: creatis militaribus tribunis in inſequentem annũ L. & P.
Valeriis, Lucio V, Publio III, & C. Sergio III, Licinio Menenio II, P. Papyrio, Sergio
Cornelio Maluginenſe. Cenſoribus quoq́ eguit annus, maxime propter incertã famam æris alieni,
aggrauantibus ſummam etiam inuidiæ eius tribunis plebis: cũ ab iis eleuaretur, quibus fide magis
q̃ fortuna debentium laborare creditum videri expediebat. Creati cẽſores, C. Sulpitius Camerinus,
Sp. Poſthumus Regillenſis. cœptaq́ iam res morte Poſthumii, quia collegam ſuffici cenſori religio
erat: interpellata eſt. igitur cum Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu: cenſores alii vitio creati non geſſe-
runt magiſtratum. tertios creari, velut diis non accipientibus in eum annum cenſuram, religioſum
fuit. Eam vero ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. Fugere ſenatum teſtes tabulas pu-
blicas cenſus cuiuſq́: quia nolint conſpici ſummam æris alieni: quæ indicatura ſit demerſam partẽ
à parte ciuitatis: cum interim obæratam plebẽ obiectari aliis atq́ aliis hoſtibus. paſſim iam ſine vllo
diſcrimine bella quæri: ab Antio Satricum, ab Satrico Velitras, inde Thuſculum legiones ductas.
Latinis, Hernicis, Prænestinis, iam intentari arma ciuium magis, q̃ hoſtium odio: vt in armis terãt
plebem: nec reſpirare in vrbe, aut per ocium libertatis meminiſſe ſinant, aut conſiſtere in concione:
vbi aliquando audiant vocem tribuniciam de leuando fœnore, & fine aliarum iniuriarum agentem.
Quod ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis: ſe nec addici quenq̃ ciuem Romanum ob credi-
tam pecuniam paſſuros: neq́ delectum haberi: donec inſpecto ære alieno, initaq́ ratione minuendi
eius ſciat vnuſquiſq́ quid ſui, quid alieni ſit: ſuperſit ſibi liberum corpus: an id quoq́ neruo debeat.
Merces ſeditionis propoſita confeſtim ſeditionem excitauit. nam & addicebantur multi: & ad Præ-
neſtini famam belli nouas legiones ſcribendas patres cenſuerãt. quæ vtraq́ ſimul auxilio tribunicio,
& conſenſu plebis impediri cœpta. nam neq́ duci addictos tribuni ſinebant: neq́ iuniores nomina
dabant. cum patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ iuris exequendi, q̃ delectus eſſet: quippe

C iam à Præneſte profectos hoſtes in agro Sabino conſediſſe nunciabatur: interim tribunos plebis fa-
ma ipſa irritauerat magis ad ſuſceptum certamen, quàm deterruerat. neq; aliud ad ſeditionem extinguen-
dam in vrbe, quàm propè illatum mœnibus ipſis bellum valuit. Nam cum eſſet Præneſtinis nuncia-
tum: nullum exercitum cõſcriptum Romæ: nullum ducem certũ eſſe: patres ac plebem in ſemetipſos
verſos: occaſionem rati duces eorum, raptim agmine facto peruaſtatis protinus agris ad portam
Collinam ſigna intulere. Ingens in vrbe trepidatio fuit: conclamatum ad arma, concurſumq; in mu-
ros atq; portas eſt: tandemq; ab ſeditione ad bellum verſi, dictatorem T. Quintium Cincinnatum
creauere. is magiſtrum equitum A. Sempronium Atratinum dixit. Quod vbi auditum eſt: (tantus
eius magiſtratus terror erat) ſimul hoſtes à mœnibus receſſere: & iuniores Romani ad edictum ſine
detrectatione conuenere. Dum conſcribitur Romæ exercitus; caſtra interim hoſtium haud procul
Allia flumine poſita. inde agrum late populantes, fatalem ſe vrbi Romanæ locum cepiſſe inter ſe
iactabant: ſimilem pauorem inde ac fugam fore, ac bello gallico fuerit. etenim ſi diem contactum re-
ligione, inſignemq; nomine eius loci timeant Romani: quanto magis Allienſi die Alliam ipſam mo-
numentum tantæ cladis reformidaturos? ſpecies profecto his ibi truces Gallorum, ſonumq; vocis,
in oculis, atq; in auribus fore. Has inanium rerum inanes ipſas voluentes cogitationes, fortunæ lo-
ci delegauerant ſpes ſuas. Romani contra, vbicunq; eſſet Latinus hoſtis: ſatis ſcire eum eſſe: quem
ad Regillum lacum deuictum centum annorum pace obnoxia tenuerint. locum inſignem memoria
cladis irritaturum ſe potius ad delendam memoriam dedecoris, quàm vt timorem faciat: nequa ter-
ra ſit nefaſta victoriæ ſuæ. quin ipſi Galli ſi offerantur: illo loco ſe ita pugnaturos: vt Romæ pugna-
uerint in repetenda patria: vt poſtero die ad Gabios: tunc, cum effecerint nequis hoſtis, qui mœnia
Romana intraſſet: nuncium ſecundæ, aduerſæq; fortunæ domum perferret. His vtrinq; animis ad
Alliam ventum eſt. Dictator Romanus, poſtquam in conſpectu hoſtes erant inſtructi, intentiq;:
vides' ne tu, inquit, A. Semproni loci fortuna illos fretos ad Alliam conſtitiſſe? nec illis dii immor-
tales certioris quicquam fiduciæ, maioris' ue quod ſit auxilii, dederint. at tu fretus armis animiſq;,
concitatis equis inuade mediam aciem: ego cum legionibus in turbatos, trepidanteſq; inferam
ſigna. Adeſte dii teſtes fœderis: & expetite pœnas debitas ſimul vobis violatis, nobiſq; per veſtrum
numen deceptis. Non equitem, non peditem ſuſtinuere Præneſtini. primo impetu ac clamore diſ-
ſipati ordines ſunt: deinde, poſtquam nullo loco conſtabat acies: terga vertunt: conſternatiq;, &
præter caſtra etiam ſua pauore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt: quàm in conſpectu Præ-
D neſte fuit. ibi ex fuga diſſipati locum, quem tumultuario opere communirent: capiunt: ne, ſi intra
mœnia ſe recepiſſent: extemplo vreretur ager: depopulatiſq; omnibus obſidio vrbi inferretur. Sed
poſtquam direptis ad Alliam caſtris victor Romanus aderat: id quoque munimentum relictum: &
vix mœnia tuta rati, oppido ſe Præneſte includunt: Octo præterea oppida erant ſub ditione Præne-
ſtinorum. ad ea circumlatum bellum: deincepſq; haud magno certamine captis, Velitras exerci-
tus ductus. eæ quoque expugnatæ. tum ad caput belli Præneſte ventum. id non vi, ſed per deditio-
nem receptum eſt. T. Quintius ſemel acie victor, binis caſtris hoſtium, nouem oppidis vi captis.
Præneſte in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphanſq; ſignum Præneſte deuectum Io-
uis imperatoris in Capitolium tulit. dedicatum eſt inter cellam Iouis, ac Mineruæ: tabulaq; ſub
eo fixa, monumentum rerum geſtarum his fermè inciſa literis fuit. Iupiter, atque dii omnes hoc
dederunt: vt T. Quintius dictator oppida nouem caperet. Die XX, quàm creatus erat dictatu-
ra ſe abdicauit. Comitia inde habita tribunorum militum conſulari poteſtate: quibus æquatus
patriciorum, plebeiorumq; numerus. Ex patribus creati, P. & C. Manlii cum L. Iulio: plebes C.
Sextilium, M. Albinum, L. Antiſtium dedit. Manlius, quod genere plebeios, gratia Iulium ante-
ibant: Volſci prouincia ſine ſorte, ſine comparatione extra ordinem data: cuius & ipſos poſtmo-
do, & patres, qui dederant: pœnituit. Inexplorato pabulatum cohortes miſere. quibus velut circũ-
uentis, cum id falſo nunciatum eſſet, dum præſidio vt eſſent, citati feruntur: ne authore quidem
aſſeruato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano fruſtratus erat: ipſi in inſidias præcipitauere.
ibi dum iniquo loco ſola virtute militum reſiſtentes cæduntur, cæduntq;: caſtra interim Romana
iacentia in campo ab altera parte hoſtes inuaſere. Ab ducibus vtrobiq; prodita temeritate, atq; in-
ſcitia res. quicquid ſuperfuit fortunæ populi Romani: id militum etiam ſine rectore ſtabilis virtus
tutata eſt. Quæ, vbi Romam ſunt relata: primũ dictatorem dici placebat: deinde, poſtquam quietæ
res ex Volſcis afferebantur, & apparuit neſcire eos victoria, & tempore vti: reuocati etiam inde exer-
citus, ac duces, ocium q; inde, quantum à Volſcis fuiſſet, fuit. id modo extremo anno tumultua-
tum: quod Præneſtini concitatis Latinorum populis rebellarunt. Eodem anno etiam ipſis querenti-
bus penuriam hominum, noui coloni aſcripti. Rebuſq; haud proſperis bello domeſtica quies, quã
tribunorum militum ex plebe gratia, maieſtaſq; inter ſuos obtinuit: ſolatium fuit. Inſequentis
anni principia ſtatim ſeditione ingenti arſere: tribunis militum conſulari poteſtate, Sp. Furio, Q.
Seruilio II, Licinio Menenio III, P. Clœlio, M. Horatio, L. Geganio. Erat autem & materia, &
cauſa

A cauſa ſeditionis æs alienum: cuius noſcendi gratia Sp. Seruilius Priſcus, Q. Clœlius Siculus cenſores facti, ne rem agerent, bello impediti ſunt. nanq; trepidi nuncii primo, fuga deinde ex agris, legiones Volſcorum ingreſſas fines, populariq; paſſim Romanum agrum, attulere. In qua trepidatione tantum abfuit, vt ciuilia certamina terror externus cohiberet: vt contra eo inſolentior tribunicia poteſtas impediendo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ patribus: ne quis quo ad bellatum eſſet, tributum daret: aut ius de pecunia credita diceret. eo laxamento plebi ſumpto, mora delectui non eſt facta. Legionibus nouis ſcriptis, placuit duos exercitus in agrum Volſcum legionibus diuiſis duci. Sp. Furius, M. Horatius dextrorſus maritimam oram, atq; Antium, Q. Seruilius, & L. Geganius læua ad montes Ecetram pergunt. Neutra parte obuius hoſtis fuit. populatioq; non illi vagæ ſimilis, quam Volſcus latrocinii more diſcordia hoſtium fretus, & virtutem metuẽs per trepidationem raptim fecerat, ſed ab iuſto exercitu iuſta ira facta, ſpatio quoq; temporis grauior. quippe à Volſcis timentibus, ne interim exercitus ab Roma exiret: incurſiones in extrema finium factæ erãt: Romano contra etiam in hoſtico cõmorandi cauſa erat: vt hoſtem ad certamẽ eliceret. Itaq; omnibus paſſim tectis agrorum, vicisq; etiam quibuſdam exuſtis, non arbore frugifera, nõ ſatis in ſpem frugum relictis, omni, quæ extra mœnia fuit, hominũ pecudumq; præda abacta, Romã vtriq; exercitus reducti. Paruo interuallo ad reſpirandum debitoribus dato, poſtquam quietæ res ab hoſtibus erant: celebrari de integro iuriſdictio: & tantum abeſſe ſpes veteris leuandi fœnoris: vt tributo nouũ fœnus contraheretur in murum à cenſoribus locatum, ſaxo quadrato faciundum. cui ſuccumbere oneri coacta plebes: quia quem delectum impedirent, non habebant tribuni plebis. Tribunos etiã militares patricios omnes coacta principum opibus fecit, L. Æmylium, P. Valeriũ IIII, C. Veturium, Ser. Sulpitiũ, L. & C. Quintios Cincinnatos. Iiſdẽ opibus obtinuere: vt aduerſus Latinos, Volſcosq;, qui coniunctis legionibus ad Satricum caſtra habebant: nullo impediente omnibus iunioribus ſacramento adactis, tres exercitus ſcriberent: vnum ad præſidiũ vrbis: alterũ, qui, ſi qui alibi motus extitiſſent: ad ſubita bella mitti poſſet: tertium longe validiſſimum P. Valerius, & L. Æmylius ad Satricum duxere. vbi cum aciem inſtructam hoſtium loco æquo inueniſſent: extemplo pugnatum: & vt nondum ſatis claram victoriam, ſic proſperæ ſpei pugnam imber ingentibus procellis fuſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquandiu æqua virtute, fortunaq; Latinæ maxime legiones longa ſocietate militiam Romanam edoctę, reſtabant. Sed eques immiſſus ordines turbauit: turbatis ſigna peditum illata: quantumq; Romana ſe inuexit acies: tantum hoſtes gradu demoti. & vt

B ſemel inclinauit pugna: iam intolerabilis Romana vis erat. Fuſi hoſtes cum Satricũ, quod duobus millibus inde aberat: non caſtra peterent: ab equite maxime cæſi. caſtra capta, direptaq;. Ab Satrico nocte, quæ prælio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petũt Antium: & cum Romanus exercitus propè in veſtigiis ſequeretur: plus tamen timor, quàm ira, celeritatis habuit. prius itaque mœnia intrauere hoſtes: quàm Romanus extrema agminis carpere, aut morari poſſet. inde aliquot dies vaſtando agro abſumpti, nec Romanis ſatis inſtructis apparatu bellico ad mœnia aggredienda, nec illis ad ſubeundum pugnæ caſum. Seditio tum inter Antiates, Latinosq; coorta: cum Antiates victi malis, ſubactiq; bello, in quo & nati erant, & conſenuerant, deditionem ſpectarent: Latinos ex diutina pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perſeuerandum in bello faceret. finis certaminis fuit, poſtquam vtriſque apparuit nihil per alteros ſtare quo minus incœpta perſequerẽtur. Latini profecti ab ſocietate pacis, vt rebantur, inhoneſtæ ſeſe vindicauerũt. Antiates incommodis arbitris ſalutarium conſiliorum remotis, vrbem agrosq; Romanis dedunt. Ira & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello lędere, nec Volſcos in armis retinere potuerant: eò erupit, vt Satricum vrbem, quæ receptaculum primum eis aduerſæ pugnæ fuerat, igni concremarent. nec aliud tectum eius ſuperfuit vrbis, cum faces pariter ſacris, profanis que inicerent: quàm matris Matutæ templum. inde eos nec ſua religio, nec verecundia deũm arcuiſſe dicitur: ſed vox horrenda edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amouiſſent. incenſos ea rabie impetus Thuſculum tulit, ob iram, quod deſerto communi concilio Latinorum non in ſocietatem modo Romanam, ſed etiam in ciuitatem ſe dediſſent. patentibus portis cum improuiſo inciſſent, primo clamore oppidum præter arcem captum eſt. in arcem oppidani refugẽre cum coniugibus, ac liberis: nunciosq; Romam, qui certiorem de ſuo caſu ſenatum facerent, miſere. Haud ſegnius quàm fide populi Romani dignum fuit, exercitus Thuſculũ ductus. L. Quintius, & Seruius Sulpitius tribuni militum duxere. clauſas portas Thuſculi, Latinosq;, ſimul obſidentium atq; obſeſſorum animo hinc mœnia tueri vident, illinc arcem oppugnare, terrere vnà, ac pauere. aduentus Romanorum mutauerat vtriuſque partis animos: Thuſculanos ex ingenti metu in ſummam alacritatem, Latinos ex propè certa fiducia mox capiendæ arcis, quoniam oppido potirentur, in exiguam de ſe ipſis ſpem verterat. Tollitur ex arce clamor ab Thuſculanis: excipitur aliquanto maiore ab exercitu Romano. vtrinq; vrgentur Latini: nec impetus Thuſculanorum: decurrentium ex ſuperiore loco ſuſtinent: nec Romanos ſubeuntes mœnia, molientesq; obices portarum arcere poſſunt

C ſcalis prius mœnia capta inde effracta clauſtra portarum. & cũ anceps hoſtis & à fronte, & à tergo vrgeret: nec ad pugnam vlla vis, nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet: in medio cæſi ad vnũ omnes. Recuperato ab hoſtibus Thuſculo exercitus Romã eſt reductus. Quanto magis proſperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in vrbe vis patrum in dies, miſeriæq́; plebis creſcebant: cum eo ipſo, quod neceſſe erat ſolui, facultas ſoluẽdi impediretur. itaq; cum ex re iam nihil dari poſſet, fame & corpore iudicati, atq; addicti creditoribus ſatisfaciebant: pœnaq́; in vicem fidei ceſſerat. adeo ergo obnoxios ſummiſerant animos nõ infimi ſolũ, ſed principes etiã plebis, vt nõ modo ad tribunatum militum inter patricios petendum, quod tanta vi vt liceret tetenderant: ſed ne ad plebeios quidẽ magiſtratus capeſſendos, petendosq́; vlli viro acri, experientiq́; animus eſſet: poſſeſſionemq́; honoris vſurpati modo à plebe per paucos annos, recuperaſſe in perpetuũ patres viderentur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, parua (vt plerumq; ſolet) rem ingentem moliundi cauſa interuenit. M. Fabii Ambuſti potentis viri tum inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem, quod haudquaquam inter id genus contemptor eius habebatur: filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni erat, illuſtri quidẽ viro, tñ plebeio: eaq́; ipſa affinitas haud ſpreta gratiam Fabio ad vulgus quæſierat. Forte ita incidit, vt in Ser. Sulpitii tribuni militum domo ſorores Fabiæ cum inter ſe (vt fit) ſermonibus tempus tererent: lictor Sulpitii, cum is de foro ſe domum reciperet, forem (vt mos eſt) virga percuteret. cum ad id moris eius inſueta expauiſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit miranti ignorare id ſororem. Cæterum is riſus ſtimulos paruis mobili rebus animo muliebri ſubdidit. frequentia quoq; proſequentium, rogantiumq́; nunquid vellet: credo fortunatum matrimonium ei ſororis viſum: ſuiq́; ipſam malo arbitrio, quo à proximis quiſq; minime anteiri vult, pœnituiſſe. confuſam eam ex recenti morſu animi cum pater forte vidiſſet, percunctatus ſatin ſaluæ? auertentem cauſam doloris, quippe nec ſatis piam aduerſus ſororem, nec admodum in virum honorificam, elicuit comiter ſciſcitando vt fateretur eam eſſe cauſam doloris, quod iuncta impari eſſet, nupta in domo, quam nec honos, nec gratia intrare poſſet. conſolans inde filiam Ambuſtus bonum animum habere iuſſit: eoſdem propediem domi viſuram honores, quos apud ſororem viderat. Inde conſilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio ſtrenuo adoleſcente, & cuius ſpei nihil præter genus patricium deeſſet. Occaſio videbatur rerum nouandarum propter ingentem vim æris alieni: cuius leuamen mali plebes, niſi ſuis in ſummo imperio locatis nullum ſperaret. accingendum ad eam cogitationem eſſe, conando agendoq́; iam eò gradum feciſſe plebeios, vnde ſi porro annitantur, peruenire ad ſumma, & patribus æquari tam honore, quàm virtute

D poſſent. In præſentia tribunos plebis fieri placuit: quo in magiſtratu ſibimetipſi viam ad cæteros honores aperirent. creatiq́; tribuni C. Licinius, & L. Sextius promulgauere leges omnes aduerſus opes patriciorum, & pro commodis plebis: vnam de ære alieno, vt deducto eo de capite, quod vſuris pernumeratum eſſet: id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolueretur. alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta iugera agri poſſideret. tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent: conſulumq́; vtiq; alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia, & quæ ſine certamine maximo obtineri non poſſent. Omnium igitur ſimul rerum, quarum immodica cupido inter mortales eſt: agri, pecuniæ, honorum diſcrimine propoſito, conterriti patres cum trepidaſſent: publicis, priuatisq́; conſiliis nullo remedio alio præter expertam multis iam ante certaminibus interceſſionem inuento, collegas aduerſus tribunicias rogationes comparauerunt. qui vbi tribus ad ſuffragiũ ineundum citari à Licinio, Sextioq́; viderunt: ſtipati patrum præſidiis nec recitari rogationes, nec ſolenne quicquam aliud ad ſciſcendum plebi fieri paſſi ſunt. Iamq́; fruſtra ſæpe concilio aduocato cum pro antiquatis rogationes eſſent, bene habet inquit Sextius: quandoquidem tantum interceſſionem pollere placet, iſto ipſo telo tutabimur plebem. agitẽdum, comitia indicite patres tribunis militum creandis. faxo ne iuuet vox iſta, veto, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis. Haud irritæ cecidere minæ: comitia præter ædilium, tribunorumq́; plebis nulla ſunt habita. Licinius, Sextiusq́; tribuni plebis refecti nullos curules magiſtratus creari paſſi ſunt. eaq́; magiſtratuum ſolitudo, & plebe reficiente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus per quinquennium vrbem tenuit. Alia bella opportune quieuere. Veliterni coloni geſtiẽtes ocio, quod nullus exercitus Romanus eſſet, & agrum Romanum aliquoties incurſauere: & Thuſculum oppugnare adorti ſunt. eaq́; res Thuſculanis veteribus ſociis, nouis ciuibus opem orantibus verecundia maxime non patres modo, ſed etiam plebem mouit. remittentibus tribunis plebis comitia per interregem ſunt habita: creatiq́; tribuni militum L. Furius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, Serg. Cornelius, A. & C. Valerii haudquaquam tam obedientem in delectu, quàm in comitiis plebem habuere: ingentiq́; contentione exercitu ſcripto profecti non ab Thuſculo modo ſubmouere hoſtem, ſed intra ſuamet ipſa mœnia compulere. obſidebanturq́; haud paulo vi maiore Velitræ, quàm Thuſculũ obſeſſum fuerat: nec tñ ab eis, à quibus obſideri cœptæ erant: expugnari potuere. ante noui creati ſunt tribuni militũ Q. Seruilius, C. Veturius, A. Mãlius, M. Cornelius, Q. Quintius, M. Fabius.

A Fabius. nihil ne ab his quidem tribunis ad Velitras memorabile factum. In maiore diſcrimine do
mi res vertebantur. nam præter Sextium, Liciniumq; latores legum, iam octauum tribunos plebis
refectos, Fabius quoq; tribunus militum Stolonis ſocer quarum legum author fuerat, earum ſua-
ſorem ſe haud dubium ferebat. & cum octo ex collegio tribunorũ plebis primo interceſſores legum
fuiſſent, quinq; ſoli erant: & (vt fermè ſolent, qui à ſuis deſciſcunt) capti, & ſtupẽtes animi vocibus
alienis id modo, quod domi præceptũ erat, interceſſioni ſuæ prætendebãt: Velitris in exercitu plebis
magnam partem abeſſe: in aduentum militum comitia differri debere: vt vniuerſa plebes de ſuis cõ-
modis ſuffragium ferret. Sextius, Liciniusq; cum parte collegarum, & vno ex tribunis militũ Fabio,
artifices iam tot annorũ vſu tractandi animos plebis, primores patrum productos interrogando de
ſingulis, quæ ferebantur ad populum: fatigabant. auderent ne poſtulare, vt cum bina iugera agri ple
bi diuiderentur, ipſis plus quingenta iugera habere liceret? vt ſinguli propè trecentorũ ciuiũ poſſide
rent agros, plebeio homini vix ad tectum neceſſarium, aut locum ſepulturæ ſuus pateret ager? an pla
ceret fœnore circũuentam plebem, ni potius, q̃ ſortem creditum ſoluat, corpus in neruũ, ac ſuppli-
cia dare? & gregatim quotidie de foro addictos duci? & repleri vinctis nobiles domos? & vbicumq; pa
tricius habitet, ibi carcerem priuatum eſſe? Hæc indigna, miſerandaq; auditu cum apud timentes
ſibimetipſis maiore audientiũ indignatione q̃ ſua increpuiſſent: atqui nec agros occupandi modũ,
nec fœnore trucidandi plebem alium patribus vnquam fore affirmabant, niſi alterum ex plebe con-
ſulem cuſtodem ſuæ libertatis plebs feciſſet. cõtemni iam tribunos plebis: quippe quæ poteſtas iam
ſuam ipſa vim frangat intercedendo: nõ poſſe æquo iure agi, vbi imperiũ penès illos penès ſe auxiliũ
tm̃ ſit: niſi imperio cõmunicato nunquam plebem in parte pari reipublicæ fore: nec eſſe quod quiſ-
quam ſatis putet, ſi plebeiorum ratio comitiis conſularibus habeatur: niſi alterum conſulem vtiq;
ex plebe fieri neceſſe ſit, neminem fore. an iam memoria exiſſe cum tribunos militum idcirco potius,
quàm cõſules creari placuiſſet, vt & plebeiis pateret ſũmus honos: IIII & XL annis neminem ex
plebe tribunum militum creatum eſſe? qui crederent duobus ne in locis ſua voluntate imparti turos
plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint? & ad conſulatũ viã
fieri paſſuros, qui tribunatum ſeptum tandiu habuerint? lege obtinendum eſſe, quod comitiis per
gratiam nequeat: & ſeponendum extra certamen alterum conſulatum, ad quem plebi ſit aditus: quo
niam in certamine relictus præmium ſemper potentioris futurus ſit. nec iam poſſe dici id, quod iam
antea iactare ſoliti ſint: non eſſe in plebeiis idoneos viros ad curules magiſtratus, nunquid enim ſo-
B cordius, aut ſegnius reſpublica adminiſtrata poſt P. Licinii Calui tribunatum, qui primus ex ple-
be creatus ſit: quàm per eos annos geſta ſit, quibus præter patricios nemo tribunus militum fuerit?
quin contra patricios aliquot damnatos poſt tribunatum, neminem plebeium. quæſtores quoque,
ſicut tribunos militum, paucis ante annis ex plebe cœptos creari: nec vllius eorũ pplm Romanũ pœ
nituiſſe. conſulatum ſupereſſe plebeiis: eam eſſe arcem libertatis, id columen: ſi eò peruentum ſit,
tum populum Romanum vere exactos ex vrbe Reges, & ſtabilem libertatem ſuam exiſtimaturum.
quippe ex illa die in plebem ventura omnia, quibus patricii excellant: imperium, atq; honorem, glo
riam belli, genus, nobilitatem, magna ipſi fruenda, maiora liberis relinquenda. Huius generis ora-
tiones vbi accipi videre: nouam rogationem promulgant, vt pro duumuiris ſacris faciundis decem
uiri crearentur: ita vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat: omniumq; earum rogationũ comitia in ad-
uentum eius exercitus differũt, qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus, q̃ à Velitris re-
ducerentur legiones. ita ſuſpenſa de legibus res ad nouos tribunos militum dilata. nam plebis tri-
bunos eoſdem, duos vtique qui legum latores erant, plebes reficiebat. tribuni militum creati L.
Quintius. Serg. Cornelius, Ser. Sulpitius, Sp. Seruilius, L. Papyrius, L. Veturius. Principio ſta-
tim anni ad vltimam dimicationem de legibus ventum: & cum tribus vocarentur: nec interceſſio
collegarum latoribus obſtaret: trepidi patres ad duo vltima auxilia, ſummum imperium, ſummũq;
ad ciuem decurrunt. dictatorem dici placet. dicitur M. Furius Camillus: qui magiſtrum equitum
L. Æmylium cooptat. Legum quoque latores aduerſus tantum apparatum aduerſariorum & ipſi
cauſam plebis ingentibus animis armant: concilioq; plebis indicto tribus ad ſuffragium vocant. cũ
dictator ſtipatus agmine patriciorum plenus iræ, minarumq; conſediſſet: atq; ageretur res ſolito
primum certamine inter ſe tribunorum plebis ferentium legem, intercedentiumq;: & quanto iure
potentior interceſſio erat, tantum vinceretur fauore legum ipſarum, latorumq;: & vti rogaſſent pri
mæ tribus dicerent. Tum Camillus, quandoquidem inquit quirites iam vos tribunicia libido, non
poteſtas regit: & interceſſionem ſeceſſione quondam plebis partam vobis eadem vi facitis irritam,
qua peperiſtis: nõ reipub. magis vniuerſæ, quàm veſtra cauſa dictator interceſſioni adero: euerſumq;
veſtrum auxilium imperio tutabor. itaq; ſi Cicinius, & L. Sextius interceſſioni collegarum cedunt,
nihil patricium magiſtratum inſeram concilio plebis: ſi aduerſus interceſſionem tanquam captæ
ciuitati leges imponere tendent, vim tribuniciam à ſe ipſa diſſolui non patiar. Aduerſus ea cum con
temptum tribuni plebis rẽ nihilo ſegnius peragerent; tũ percitus ira Camillus lictores, qui de medio

C plebem emouerent, miſit. & addidit minas: ſi pergerent, ſacramento omnes iuniores adacturũ, exer-
citum extemplo ex vrbe educturum. Terrorem ingentem incuſſerat plebi: ducibus plebis accendit
magis certamine animos, q̃ minuit. ſed re neutrò inclinata magiſtratu ſe abdicauit: ſeu quia vitio
creatus erat, vt ſcripſere quidam: ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idq́; plebs ſciuit, vt ſi
M. Furius pro dictatore quid egiſſet: quingentũm millium æris ei mulcta eſſet. Sed auſpicius magis,
q̃ noui exempli rogatione deterritum vt potius credam, cum ipſius viri facit ingeniũ: tum quod ei
ſuffectus eſt extemplo P. Manlius dictator: quem quid creari attinebat ad id certamen, quo M. furius
victus eſſet? & quod eundem M. Furium dictatorem inſequens annus habuit, haud ſine pudore certe
fractum priore anno in ſe imperium repetiturũ: ſimul quod eo tempore, quo promulgatũ de mulcta
eius traditur, aut & huic rogationi, qua ſe in ordinem cogi videbat, obſiſtere potuit: aut ne illas qui-
dem, propter quas & hæc lata erat, impedire: & quod vſq; ad memoriam noſtram tribuniciis, cõſula-
ribusq́; certatum viribus eſt, dictaturæ ſemper altius faſtigium fuit. Inter priorem dictaturam abdi-
catam, nouamq́; à Manlio initam ab tribunis velut per interregnum concilio plebis habito, appa-
ruit quæ ex ꝓmulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. nam de fœnore, atq; agro rogationes iu-
bebant: de plebeio conſulatu antiquabant. & perfecta vtraq; res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul cõ-
ſulere plebem dixiſſent. P. Manlius deinde dictator rem in cauſam plebis inclinauit, C. Licinio, qui
tribunus militum fuerat, magiſtro equitũ de plebe dicto. Id ægre patres paſſos accipio: dictatorem
propinqua cognatione Licinii ſe apud patres excuſare ſolitum, ſimul negantem magiſtri equitum
maius quàm tribuni conſularis imperium eſſe. Licinius, Sextiusq́;, cum tribunorum plebis crean-
dorum indicta comitia eſſent: ita ſe gerere, vt negando iam ſibi velle continuari honorem acerrime
accenderent ad id, quod diſſimulando petebant, plebem. nonum ſe annum iam velut in aciem aduer-
ſus optimates maximo priuatim periculo, nullo publico emolumento ſtare: cõſenuiſſe iam ſecum &
rogationes promulgatas, & vim omnem tribuniciæ poteſtatis: primo interceſſione collegarum in le-
ges ſuas pugnatum eſſe, deinde ablegatione iuuentutis ad Veliternum bellum, poſtremo dictatoriũ
fulmen in ſe intẽtatũ. iam nec collegas, nec bellum, nec dictatorem obſtare, quippe qui etiam omen
plebeio conſuli, magiſtro equitum ex plebe dicendo dederit. ſe ipſam plebem, & cõmoda morari ſua.
liberam vrbem ac forum à creditoribus, liberos agros ab iniuſtis poſſeſſoribus extemplo, ſi velit, ha-
bere poſſe. quæ munera quando tandem ſatis grato animo æſtimaturos, ſi inter accipiendas de ſuis
commodis rogationes ſpem honoris latoribus earum incidant? non eſſe modeſtiæ populi Romani
id poſtulare, vt ipſe fœnore leuetur: & in agrum iniuria poſſeſſum à potentibus inducatur: per quos
D ea conſecutus ſit, ſenes tribunicios non ſine honore tantum, ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat.
Proinde ipſi primum ſtatuerent apud animos quid vellent: deinde comitiis tribuniciis declararent
voluntatem. ſi coniunctim ferre ab ſe promulgatas rogationes vellent, eſſe quod eoſdem reficerent
tribunos plebis: perlaturos enim quæ promulgauerint. ſin quod cuiq; priuatim opus ſit, id modo acci-
pi velint: opus eſſe nihil inuidioſa cõtinuatione honoris, nec ſe tribunatũ, nec illos ea, quæ promul-
gata ſint, habituros. Aduerſus tam obſtinatam orationem tribunorum cum præ indignitate rerum
ſtupor, ſilentiumq́; inde cæteros patrũ defixiſſet: Ap. Claudius Craſſus nepos decemuiri dicitur odio
magis iraq́;, quàm ſpe ad diſſuadendum proceſſiſſe: & locutus in hanc ferè ſententiam eſſe. Neq; no-
uum, neq; inopinatum mihi ſit quirites, ſi quod vnum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſedi-
tioſis tribunis, id nunc ego quoq; audiam: Claudiæ genti iam inde ab initio nil antiquius in repub.
patrum maieſtate fuiſſe: ſemper plebis cõmodis aduerſatos eſſe. quorum alterum neq; nego, neq; in-
ficias eo, nos, ex quo aſciti ſumus ſimul in ciuitatem, & patres, enixe operam dediſſe vt per nos aucta
potius, quàm imminuta maieſtas earum gentium, inter quas nos eſſe voluiſtis, dici vere poſſet. illud
alterum pro me, maioribusq́; meis contendere auſim quirites (niſi quæ prò vniuerſa republica fiant,
ea plebi tanquam aliam incolenti vrbem aduerſa quis putet) nihil nos neque priuatos, neq; in ma-
giſtratibus quod incommodum plebi eſſet, ſcientes feciſſe: nec vllum factum, dictú mue noſtrum cõ-
tra vtilitatem veſtram, & ſi quædam contra voluntatem fuerint, vere referri poſſe. An hoc, ſi claudię
familiæ non ſim, nec ex patritio ſanguine ortus, ſed vnus quiritium quilibet, qui modo me duobus
ingenuis ortum, & viuere in libera ciuitate ſciam: reticere poſſim? L. illum Sextium, & C. Licinium
perpetuos (ſi diis placet) tribunos tantum licentiæ nouem annis, quibus regnant, ſumpſiſſe, vt vo-
bis negent poteſtatem liberam ſuffragii non in comitiis, non in legibus iubendis ſe permiſſuros
eſſe? ſub conditione inquit nos reficietis decimum tribunos. quid eſt aliud dicere? quod petunt alii,
nos adeo faſtidimus, vt ſine mercede magna non accipiamus. ſed quæ tandem iſta merces eſt, qua
vos ſemper tribunos plebis habeamus? vt rogationes inquit noſtras, ſeu placent ſeu diſplicent,
ſeu vtiles ſeu inutiles ſunt, omnes coniunctim accipiatis. Obſecro vos Tarquinii tribuni ple-
bis, putate me ex media concione vnum ciuem ſucclamare. bona venia veſtra liceat ex his roga-
tionibus legere, quas ſalubres nobis cenſemus, eſſe: antiquare alias. non inquit licebit tu de fœno-
re atq; agris quod ad vos omnes pertinet, iubeas: & hoc portenti non fiat in vrbe Romana, vti L.
Sextium,

A Sextium, atq; hunc C. Liciniū conſules, quod indignaris, quod abominaris, videas. aut omnia acci-
pe: aut nihil fero. vt ſiquis ei, quem vrgeat fames, venenū ponat cum cibo: & aut abſtinere eo, quod
vitale ſit, iubeat: aut mortiferum vitali admiſceat. Ergo ſi eſſet libera hęc ciuitas, non tibi frequen-
tes ſucclamaſſent? abi hinc cum tribunatibus, ac rogationibus tuis. quid ſi tu non tuleris quod cō-
modum eſt populo accipere, nemo erit qui ferat illud? Siquis patricius, ſi quis (quod illi volunt in-
uidioſius eſſe) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero: quis veſtrum quirites ferret? nun-
quam ne vos res potius, quàm authores ſpectabitis? ſed omnia ſemper, quæ magiſtratus ille dicet,
ſecundis auribus, quæ ab noſtrū aliquo dicentur, aduerſis accipietis? At hercule ſermo eſt minime ci
uilis. Quid rogatio qualis eſt, quam à vobis antiquatam indignantur? ſermoni quirites ſimillima
conſules inquit rogo ne vobis, quos velitis, facere liceat. an aliter rogat, qui vtiq; alterum ex plebe
fieri conſulem iubet? nec duos patricios creandi poteſtatem vobis permittit? Si hodie bella ſint, qua-
le Hetruſcum fuit, cum Porſena ianiculum inſedit: quale gallicū modo, cum præter Capitoliū, atq;
arcem omnia hæc hoſtiū erant: & cōſulatum cum hoc M. Furio, & quolibet alio ex patribus L. ille
Sextius peteret: poſſetis ne ferre Sextiū haud pro dubio conſulem eſſe, Camillum de repulſa dimica-
re? Hoccine eſt in cōmune honores vocare? vt duos plebeios fieri conſules liceat, duos patricios non
liceat? & alterū ex plebe creari neceſſe ſit, vtrunq; ex patribus præterire liceat? Quęnam iſta ſocietas,
quænam conſortio eſt? parum eſt ſi cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partē eius venis, niſi partem
petendo totum traxeris? Timeo, inquit, ne ſi duos licebit creari patricios, neminem creetis plebeiū.
Quid eſt aliud dicere? quia indignos veſtra voluntate creaturi non eſtis, neceſſitatem vobis creandi
quos non vultis, imponam. quid ſequitur, niſi vt ne beneficium quidem debeat populo, ſi cum duo
bus patriciis vnus petierit plebeius: & lege ſe, nō ſuffragio creatum dicat? Quomodo extorqueant,
non quomodo petant honores, quærunt: & ita maxima ſunt adepturi, vt nihil ne pro minimis qui-
dē debeant: & occaſionibus potius, q̃ virtute petere honores malunt. Eſt aliquis, qui ſe inſpici, qui
æſtimari faſtidiat? qui certos ſibi vni honores inter dimicantes cōpetitores æquum cenſeat eſſe? qui
ſe arbitrio veſtro eximat? qui veſtra neceſſaria ſuffragia pro voluntariis, & ſerua pro liberis faciat?
omitto Licinium, Sextiumq;: quorū annos in perpetua poteſtate tanquam Regum in capitolio nu-
meratis: quis eſt hodie in ciuitate tam humilis, cui non via ad conſulatum facilior per iſtius legis
occaſionem, q̃ nobis ac liberis noſtris fiat? ſi quidem nos ne cum volueritis quidem creare interdum
poteritis: iſtos etiam ſi nolueritis, neceſſe ſit. De indignitate ſatis dictū eſt: (etenim dignitas ad ho-
B mines pertinet) quid de religionibus, atq; auſpiciis, quæ propria deorū immortalium contemptio
atq; iniuria eſt: loquar? auſpiciis hanc vrbem conditam eſſe, auſpiciis bello ac pace, domi militięq;
omnia geri, quis eſt qui ignoret? penès quos igitur ſunt auſpicia more maiorū? nempe penès patres.
nam plebeius quidē magiſtratus nullus auſpicato creatur: nobis adeo propria ſunt auſpicia, vt nō
ſolum quos populus creat patricios magiſtratus, non aliter q̃ auſpicato creet: ſed nos quoq; ipſi ſi-
ne ſuffragio populi auſpicato interregem prodamus: & priuatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in
magiſtratibus quidē habent. Quid igitur aliud q̃ tollit ex ciuitate auſpicia, qui plebeios conſules
creando à patribus, qui ſoli ea habere poſſunt, aufert? Eludant nunc licet religiones. quid enim eſt ſi
pulli non paſcentur? ſi ex cauea tardius exierint? ſi occinerit auis? parua ſunt hæc. ſed parua iſta non
cōtemnendo maiores noſtri maximam hanc rem fecerunt. nunc nos tanquam iam nihil pace deorū
opus ſit, omnes cærimonias polluimus. vulgo ergo pontifices, augures, ſacrificuli Reges creentur:
cuilibet apicem dialem, dum modo homo ſit, imponamus: tradamus ancylia, penetralia, deos, deo-
rumq; curam, quibus nefas eſt: non leges auſpicato ferantur: non magiſtratus creent: nec centuria-
tis, nec curiatis comitiis patres authorès fiant: Sextius & Licinius tanquam Romulus ac Tatius in
vrbe Romana regnent: quia pecunias alienas, quia agros dono dant. tāta dulcedo eſt ex alienis for-
tunis prædandi: nec in mentem venit altera lege ſolitudines vaſtas in agris fieri pellendo finibus do-
minos: altera fidē abrogari, cū qua omnis humana ſocietas tollitur. Omniū rerū cauſa vobis anti-
quandas cenſeo iſtas rogationes. quod faxitis, deos velim fortunare. Oratio Ap. ad id modo valuit,
vt tempus rogationum iubendarum proferretur. Refecti decimum iidē tribuni Sextius & Licinius
de decēuiris ſacrorum ex parte de plebe creādis pertulere. creati quinq; patrū, quinq; plebis: graduq;
eo iam via facta ad conſulatum videbatur. Hac victoria cōtenta plebes ceſſit patribus, vt in præſen-
tia conſulum mentione omiſſa tribuni militum crearentur. creati A. & M. Cornelii iterū, M. Gega-
nius, P. Manlius, L. Veturius, P. Valerius VI. Cū præter Velitrarum obſidionem, tardi magis rem
exitus quàm dubii, quietæ externæ res Romanis eſſent: fama repens belli gallici allata perpulit ci-
uitatem vt M. Furius dictator quintū diceretur. is T. Quintium Pœnum magiſtrum equitum di-
xit. Bellatum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen author eſt Claudius: inclytamq; in ponte
pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo prouocatus manus conſeruit, in conſpectu duorum
exercituum cæſum torque ſpoliauit: tum pugnatam. Pluribus authoribus magis adducor vt cre-
dam decem haud minus poſt annos ea acta: hoc autem anno in albano agro cum Gallis dictatore

C M.Furio ſigna collata.nec dubia,nec difficilis Romanis,quãquam ingentem Galli terrorẽ memoria priſtinæ cladis attulerant:victoria fuit.multa millia barbarorum in acie,multa captis caſtris cæſa.palati alii Apuliam maxime petentes,cum fuga ſe longinqua,tum quod paſſim eos ſimul pauor terrorq; diſtulerant:ab hoſte ſeſe tutati ſunt.Dictatori conſenſu patrum,plebiſq; triumphus decretus.Vix dum perfunctum eum bello atrocior domi ſeditio excępit:& per ingentia certamina dictator,ſenatusq; victus,vt rogationes tribuniciæ acciperentur:& comitia conſulum aduerſa nobilitate habita:quibus L. Sextius de plebe primus Cos. Factus.Et ne is quidem finis certaminum fuit:quia patricii ſe authores futuros negabant,prope ſeceſſionem plebis res,terribileſq; alias minas ciuiliũ certaminum venit.cum tamen per dictatorem conditionibus ſedatæ diſcordiæ ſunt:cõceſſumq; ab nobilitate plebi de conſule plebeio,à plebe nobilitati de prætore vno,qui ius in vrbe diceret, ex patribus creando.Ita ab diutina ira tandem in concordiam redectis ordinibus,cum dignam eam rem ſenatus cenſeret eſſe:meritoq; id,ſiquando vnquam aliãs deum immortalium cauſa libenter facturos:fore vt ludi maximi fierent:& dies vnus ad triduum adiiceretur:recuſantibus id munus ædilibus plebis,conclamatum à patriciis eſt iuuenibus,ſe id honoris deum immortalium cauſa libẽter acturos,vt ædiles fierent.quibus cũ ab vniuerſis gratiæ actæ eſſent:factum ſenatus conſultũ vt duos viros ædiles ex patribus dictator populũ rogaret:patres authores omnibus eius anni comitiis fierẽt.

DECADIS PRIMÆ LIBER SEPTIMVS.

ANNVS hic erit inſignis noui hominis conſulatu,inſignis nouis duobus magiſtratibus,prætura,& curuli ædilitate.hos ſibi patricii quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero conſulatu.Plebes conſulatũ L. Sextio,cuius lege partus erat,dedit:patres præturã Sp. Furio M. filio Camillo,ædilitatem Cn. Quintio Capitolino,& P. Cornelio Scipioni ſuarum gentium viris gratia cãpeſtri cęperunt.L.Sextio collega ex patribus datus L. Æmylius Mamercus.Principio anni & de Gallis, quos primo palatos per Apuliam congregari iam fama erat:& de Hernicorum defectione agitata mentio.Cum de induſtria omnia, nequid per plebeium conſulem ageretur,proferrentur:ſilentium omnium rerum,ac iuſtitio ſimile ocium fuit:niſi quod non patiẽtibus tacitum tribunis,quod pro conſule vno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet:prætorem quidem etiam iura reddentem,&

D collegã conſulibus,atq; iiſdẽ auſpiciis creatũ:verecundia inde ĩpoſita eſt ſenatui ex patribus iubendi ædiles curules creari.primo vt alternis annis ex plebe fierent,cõuenerat:poſtea ꝓmiſcuũ fuit. Inde L. Genutio,& Q.Seruilio Coss.& ab ſeditione, & à bello quietis rebus, nequando à metu ac periculis vacarẽt,peſtilentia ingens orta.cenſorẽ,ædilẽ curulẽ,tres tribunos plebis mortuos ferũt:pro portione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe.maximeq; eam peſtilentiam inſignem mors quàm matura,tã acerba M. Furii fecit.fuit.n. vere vir vnicus in omni fortuna,princeps pace belloq; prius quàm exulatum iret:clarior in exilio vel deſiderio ciuitatis,quæ capta abſentis implorauit opem: vel felicitate, qua reſtitutus in patriam ſecum patriã ipſam reſtituit.par deinde per quinq; & XXX annos (tot enim poſtea vixit) titulo tantæ gloriæ fuit:dignuſq; habitus, quem ſecundum à Romulo conditorem vrbis Romanæ ferrent.Et hoc,& inſequenti anno T. Sulpitio Potito, C. Licinio Stolone Coss. peſtilentia fuit.eo nihil dignum memoria actum : niſi quod pacis deum expoſcendæ cauſa tertio tum poſt conditam vrbem lectiſternium fuit.& cum vis morbi nec humanis conſiliis, nec ope diuina leuaretur:victis ſuperſtitione animis ludi quoq; ſcenici, noua res bellicoſo populo (nam circi modo ſpectaculum fuerat)inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur.Cæterum parua quoq; (vt fermè principia omnia) & ea ipſa peregrina res fuit. ſine carmine vllo, ſine imitandorum carminum actu.ludiones ex Hetruria acciti ad tibicinis modos ſaltantes haud indecoros motus more Thuſco dabant.imitari deinde eos iuuentus ſimul inconditis inter ſe iocularia fundentes verſibus cœpere : nec abſoni à voce motus erant. Accepta itaq; res, ſæpiuſq; vſurpando excitata. vernaculis artificibus , quia hiſter thuſco verbo ludio vocabatur,nomen hiſtrionibus inditum: qui non ſicut ante feſcennino verſu ſimilem incompoſitum temere, ac rudem alternis iaciebant : ſed impletas modis ſatyras deſcripto iam ad tibicinem cantu , motuq; congruenti peragebant. Liuius poſt aliquot annos,qui ab ſatyris auſus eſt primus argumento fabulam ſerere:idem(ſcilicet id quod omnes tum erant)ſuorum carminum actor dicitur , cum ſæpius reuocatus vocem obtudiſſet:venia petita puerum ad canendum ante tibicinem, cum ſtatuiſſet : canticum egiſſe aliquanto magis vigente motu:quia nihil vocis vſus ĩpediebat.inde ad manũ cantari hiſtrionibus cœptum:diuerbiaq; tãtum ipſorũ voci relicta.Poſtquàm lege hac fabularũ ab riſu,ac ſoluto ioco

A loco res auocabatur:& ludus in artẽ paulatim verterat:iuuentus hiſtrionibus fabellarũ actu relicto,
ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta verſibus iactitare cœpit.quæ exodia poſtea appellata,cõ-
ſertaq; fabellis potiſſimũ attellanis ſunt.quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuit iuuentus
nec ab hiſtrionibus pollui paſſa eſt.eo inſtitutum manet,vt authores attellanarum nec tribu mouea-
tur:& ſtipendia tanquã expertes artis ludicræ faciant.Inter aliarum parua principia rerũ ludorum
quoq; prima origo ponenda viſa eſt:vt appareret q̃ ab ſano initio res in hanc vix opulentis regnis
tolerabilem inſaniã venerit.nec tamen ludorũ primum initium procurandis religionibus datũ aut
religione animos,aut corpora morbis leuauit.quinetiam cum medios forte ludos circus Tyberi ſu
perfuſo irrigatus ĩpediſſet:id vero velut auerſis iã dijs,aſpernãtibusq; placamina iræ terrorẽ ingẽtẽ fe
cit.Itaq; C.Genutio,L.Æmylio Mamerco ſecundũ conſulibus,cũ piaculorũ magis conquiſitio ani-
mos,q̃ corpora morbi afficerent:repetitum ex ſeniorũ memoria dicitur peſtilentiam quõdam clauo
ab dictatore fixo ſedatam.Eaq; religione adductus ſenatus dictatorem claui figendi cauſa dici iuſſit.
dictus L. Manlius Imperioſus L. Pinariũ magiſtrum equitum dixit.Lex vetuſta eſt priſcis literis,ver
bisq; ſcripta:vt qui prætor maximus ſit,Idibus Septembribus clauum pangat.fixus fuit dextro late
ri ædis Iouis optimi maximi ea parte,qua Mineruæ templũ eſt.eum clauum,quia raræ per ea tem-
pora literæ erant:notam numeri annorũ fuiſſe ferunt:eoq; Mineruæ templo dicatam legem,quia nu
merus Mineruæ inuentum ſit. Volſiniis quoq; clauos indices numeri annorũ fixos in templo Nor-
tiæ Hetruſcæ deæ comparere diligens talium monimẽtorum author Cintius affirmat.M.Horatius
conſul ex lege templum Iouis optimi maximi dedicauit anno poſt reges exactos. à cõſulibus poſtea
ad dictatores,quia maius imperium erat:ſolenne claui figendi tranſlatum eſt.Intermiſſo deinde mo
re digna etiam per ſe viſa eſt res,propter quam dictator crearetur.qua de cauſa creatus L. Manlius,
perinde ac rei gerendæ,ac non ſoluendæ religionis gratia creatus eſſet,bellum Hernicũ affectans de-
lectu acerbo iuuentutem agitauit,tandemq; omnibus in eum trib.plebis coortis,ſeu vi,ſeu verecũ-
dia victus dictatura abijt.neq; eo minus principio inſequentis anni Q. Seruilio Hala, L. Genutio
II Coſs.dies Manlio dicitur à M. Pomponio tribuno plebis.acerbitas in delectu non damno modo
ciuium,ſed etiã laceratione corporũ lata,partim virgis cæſis,qui ad nomina non reſpondiſſent:par-
tim in vincula ductis,inuiſa erat.& ante omnia inuiſum ipſum ingenium: atrox, cognomẽq; Impe-
B rioſi graue liberæ ciuitati ab oſtentatione ſæuitiæ aſcitum:quam nõ magis in alienis, quàm in pro
ximis,ac in ſanguine ipſo ſuo exerceret.criminiq; ei tribunus inter cætera dabat, quod filium iuue-
nem nullius probri cõpertum extorrem vrbe,domo,penatibus,foro,luce,congreſſu æqualium pro-
hibitum in opus ſeruile,propè in carcerem,atq; in ergaſtulum dederit:vbi ſummo loco natus dicta-
torius iuuenis quotidiana miſeria diſceret vere imperioſo patre ſe natũ eſſe.at quã ob noxam! quia
infacundior ſit,& lingua impromptus.quod naturæ damnum vtrum nutriẽdum patri, ſi quicquã
in eo humani eſſet,an caſtigandũ,ac vexatione inſigne faciendum fuiſſe?ne mutas quidẽ beſtias mi-
nus alere,ac fouere,ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit.at hercule L. Manliũ malum malo
augere filij:& tarditatem ingenij inſuper premere:& ſiquid in eo exiguum naturalis vigoris ſit, id
extinguere vita agreſti,& ruſtico cultu inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationi-
bus,quàm ipſius iuuenis irritatus eſt animus.quin cõtrà ſe quoq; parenti cauſam inuidiæ,atq; cri-
minum eſſe ægre paſſus,vt omnes dij,hominesq; ſcirent ſe parẽti opem latam,quàm inimicis eius
malle: capit conſilium rudis quidẽ, atq; agreſtis animi, & quanquã non ciuilis exempli,tamen pie
tate laudabile.Inſcientibus cunctis cultro ſuccinctus mane in vrbem,atq; à porta domũ confeſtim
ad M.Pomponium tribunum pergit:ianitori opus eſſe ſibi domino eius conuento extemplo ait:nũ
ciaret T. Manlium Lucij filium eſſe.mox introductus(etenim percitũ ira in patrem ſpes erat aut cri-
minis aliquid noui,aut conſilij ad rem agendam deferre)ſalute accepta,redditaq;, eſſe ait quę cum
eo agere arbitris remotis velit.procul inde omnibus abire iuſſis cultrum ſtringit:& ſuper lectũ ſtans
ferro intento,niſi in quæ ipſe cõcepiſſet verba iuraret, ſe patris eius accuſandi cauſa conciliũ plebis
nunquam habiturum:ſe cum extemplo transfixurum minatur.pauidus tribunus(quippe qui ferrũ
ante oculos micare,ſe ſolum inermem,illum præualidum iuuenem,&,quod haud minus timendũ
erat,ſtolide ferocem viribus ſuis cerneret) adiurat in quæ adactus eſt verba.& præ ſe deinde tulit ea
vi ſubactum ſe incœpto deſtitiſſe.nec perinde vt maluiſſet plebes,ſibi ſuffragij ferendi de tam crude
li,& ſuperbo reo poteſtatem fieri:ita ægre habuit filium id pro parente auſum: eoq; id laudabilius
erat,quod animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertiſſet. Itaq; non patri modo re-
miſſa cauſæ dictio eſt:ſed ipſi etiã adoleſcenti ea res honori fuit.& cum eo anno primum placuiſſet
tribunos militũ ad legiones ſuffragio fieri(nam & antea ſicut nunc,quos ruffulos vocant,imperato
res ipſi faciebant)ſecundum in ſex locis tenuit,nullis domi militiæq; ad conciliandum gratiam me
ritis:vt qui rure,& procul cœtu hominum iuuentam egiſſet. Eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua
vi alia forum medium fermè ſpecu vaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neq; eam
voraginem coniectu terræ,cum pro ſe quiſq; gereret,expleri potuiſſe prius, q̃ deum monitu quæri

C ceptum quo plurimum populus Romanus poſſet.id enim illi loco dicandum vates canebant, ſi
rempub. Romanam perpetuam eſſe vellent.tum M.Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe fe-
runt dubitantes an vllum magis Romanum bonum,quàm arma,virtusq́; eſſet:Silentio facto tem-
pla deorum immortalium,quæ foro iminent,Capitoliumq́; intuentem,& manus nunc in cœlum,
nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem ſe deuouiſſe:equo deinde quàm poterat
maxime exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe:donaq́; ac fruges ſuper eum à mul-
titudine virorum,ac mulierum congeſtas:lacumq́; Curtiũ non ab antiquo illo T. Tatii milite Cur
tio Metio,ſed ab hoc appellatum.cura non deeſſet,ſiqua ad verum via inquirentem ferret. nunc fa-
mæ rerum ſtandum eſt,vbi certam derogat vetuſtas fidem.& lacus nomẽ ab hac recentiore inſignius
fabula eſt.poſt tãti prodigii procurationem eodem anno de Hernicis conſultus ſenatus cum fecia
les ad res repetendas nequicquam miſiſſet:primo quoq; die ferendum ad populũ de bello indicendo
Hernicis cenſuit,populusq́; id bellum frequens iuſſit.L.Genutio conſuli ea prouincia ſorte euenit.
In expectatione ciuitas erat:quod primus ille de plebe conſul bellum ſuis auſpiciis geſturus eſſet:de-
inde vt euenirет res,ita communicatos honores proſpere,aut ſecus conſulto habitura. Forte ita tu-
lit caſus,vt Genutius ad hoſtes magno conatu profectus in inſidias præcipitaretur:legionibus nec
opinato pauore fuſis conſul circumuentus ab inſciis quem interfeciſſent,occideretur.Quod ubi eſt
Romam nunciatum,nequaquam tantum publica calamitate mœſti patres,quantum feroces infe-
lici conſulis plebeii ductu fremũt omnibus locis:irent,crearent conſules ex plebe:trãſferrent auſpi-
cia,quò nefas eſſet.potuiſſe patres plebiſcito pelli honoribus ſuis:num etiam in deos immortales
inauſpicatam legem valuiſſe?vindicaſſe ipſos ſuum numen,ſua auſpicia:quæ vt primum contacta
ſint ab eo,à quo nec ius,nec fas fuerit:deletum cum duce exercitum documento fuiſſe ne deinde tur
bato gentium iure comitia haberentur.His vocibus curia,& forum perſonat. Ap. Claudium,quia
diſſuaſerat legem,maiore nunc authoritate euentum reprehenſi ab ſe conſilii incuſantem, dictato-
rem conſenſu patriciorum Seruilius conſul dicit:delectusq́;,& iuſtitium indictum. Prius quàm di-
ctator,legionesq́; nouæ in Hernicos venirent,ductu C. Sulpitii legati res per occaſionem geſta egre
gie eſt. In Hernicos morte conſulis contemptim ad caſtra Romana cum haud dubia expugnandi
ſpe ſuccedentes hortante legato, & plenis iræ,atq; indignitatis militũ animis eruptio eſt facta.mul
tum ab ſpe adeundi vallites Hernicis abfuit:adeo turbatis inde ordinibus abſceſſere. Dictatoris de
inde aduentu nouus veteri exercitus iungitur:& copiæ duplicantur.& pro concione dictator laudi-
bus legati,militumq́;,quorũ virtute caſtra defenſa erant:ſimul audiẽtibus laudes meritas tollit ani-
D mos:ſimul cæteros ad æmulandas virtutes acuit.Neq; ſegnius ad hoſtes bellum apparatur: qui &
parti ante decoris memores,neq; ignari auctarum virium hoſtis,ſuas quoq; vires augent. omne
Hernicum nomen,omnis militaris ætas excitur. quadragenariæ octo cohortes,lecta robora virorũ
ſcribuntur.hunc eximium florem iuuentutis eo etiam,quod vt duplex acciperent ſtipendium decre
uerant,ſpei animorumq́; impleuere.immunes quoq; operum militarium erant:vt in vnum pugnæ
laborem reſeruati plus ſibi,quàm pro virili parte annitendum ſcirent.extra ordinem etiam in acie
locati:quo cõſpectior virtus eſſet.Duum millium planicies caſtra Romana ab Hernicis dirimebat:
ibi pari fermè vtrinq; ſpatio in medio pugnatum eſt.primo ſtetit ambigua ſpe pugna,nequicquam
ſæpe conatis equitibus Romanis impetu turbare hoſtiũ aciẽ.poſtq̃ equeſtris pugna effectu, quàm
conatibus vanior erat:conſulto prius dictatore equites permiſſu deinde eius,relictis equis clamore
prouolãt ante ſigna:& nouam integrant pugnam.neq; ſuſtineri poterant:ni extraordinariæ cohor-
tes pari corporum,animorumq́; robore ſe obieciſſent. Tunc inter primores duorum populorum res
geritur.quicquid hinc,aut illinc cõmunis Mars bello aufert,multiplex quàm pro numero damnũ
eſt: vulgus aliud armatorum velut delegata primoribus pugna euentum ſuum in virtute aliena po-
nit.multi vtrinq; cadunt:plures vulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpantes quid
deinde reſtaret quærendo,ſi neq; ex equis pepuliſſent hoſtem:neq; pedites quicquã momẽti facerẽt:
quã tertiã expectarent pugnã?q̃d ante ſigna feroces proſiluiſſent:& alieno pugnarent loco!His inter
ſe vocibus concitati clamore renouato inferunt pedem:& primum gradu mouerunt hoſtem,deinde
pepulerunt:poſtremo iam haud dubie auertunt.neq; tam vires pares quę ſuperauerit res, facile di-
ctu eſt:niſi quod perpetua fortuna vtriuſq; populi & extollere animos,& minuere potuit. Vſq; ad ca
ſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur:caſtrorũ oppugnatione,quia ſerum erat diei, abſtinue-
re. diu non perlitatum tenuerat dictatorem ne ante meridiem ſignum dare poſſet:eo in noctem tra-
ctum erat certamen. Poſtera die deſerta fuga caſtra Hernicorum:& ſaucii relicti quidam inuenti:
agmenq́; fugientium ab ſignis,cum præter mœnia eorum infrequentia ſigna conſpecta eſſent: fu-
ſum,ac per agros trepida fuga palatum eſt.nec Romanis incruenta victoria fuit:quarta pars mili-
tum amiſſa: & vbi haud minus iacturæ fuit, aliquot equites Romani cecidere. Inſequenti anno
cum L. Sulpitius,& C. Licinius Caluus conſules in Hernicos exercitum duxiſſent:neq; inuentis in
agro hoſtibus Ferentinum vrbem eorũ vi cepiſſent: reuertentibus inde eis Tyburtes portas clauſe-
re.ca

A re.ea vltima fuit cauſa cum multæ ante querimoniæ vltro, citroq́; iactatæ eſſent, cur per fœciales rebus repetitis bellum Tyburti populo indiceretur. Dictatorem T. Quintium Pœnum eo anno fuiſſe ſatis conſtat, & magiſtrum equitum Sergium Cornelium Maluginenſem. Macer Licinius comitiorum habendorum cauſa & ab Licinio conſule dictum ſcribit: quia collega comitia bello præferre feſtinante vt continuaret conſulatum, obuiam eundum prauæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriæ familiæ laus leuiorem authorem Licinium facit. cũ mentionem eius rei in vetuſtioribus annalibus nullam inueniam: magis vt belli Gallici cauſa dictatorem creatum arbitrer, inclinat animus. eo certe anno Galli ad tertium lapidem Salaria via trans pontem Anienis caſtra habuere. Dictator cum tumultus Gallici cauſa iuſtitium edixiſſet: omnes iuniores ſacramento adegit: ingentiq́; exercitu ab vrbe profectus in citeriore ripa Anienis caſtra poſuit. Pons in medio erat, neutris eum rũpentibus, ne timoris indicium eſſet: prælia de occupando ponte crebra erant: nec qui potirentur, incertis viribus ſatis diſcerni poterat. tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus proceſſit: & quantum maxima voce potuit, quem nunc inquit Roma fortiſſimũ virum habet, procedat agédum ad pugnam: vt noſter duorum euentus oſtendat vtra gens bello ſit melior. Diu inter primores iuuenum Romanorum ſilentium fuit: cum & abnuere certamen vererentur: & præcipuã ſortẽ periculi petere nollẽt. tũ T. Mãlius L. Filius, qui patrẽ à vexatione tribunicia vindicauerat: ex ſtatione ad dictatorem pergit. iniuſſu tuo inquit imperator extraordinem nunquam pugnauerim: non ſi certam victoriam videam. ſi tu permittis, volo ego illi belluæ oſtendere, quando adeo ferox præſultat hoſtium ſignis: me ex ea familia ortum, quæ Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit. Tum dictator macte virtute inquit, hac pietate in patrem, patriamq́; T. Manli eſto: perge, & nomen Romanũ inuictum iuuantibus diis præſta. Armant inde iuuenem æquales: pedeſtre ſcutũ capit: Hiſpano cingitur gladio: ad propiorem habili pugnam, armatum, adornatumq́; aduerſus Gallũ ſtolide lætum, &(quoniam id quoq; memoria dignum antiquis viſum eſt) linguam etiam ab irriſu exerentẽ producunt. 38. Ves. Recipiunt inde ſe ad ſtationem: & duo in medio armati ſpectaculi magis more, quàm lege belli deſtituuntur, nequaquam viſu ac ſpecie æſtimantibus pares. corpus alteri magnitudine eximium, verſicolori veſte, pictisq́; & auro cælatis refulgens armis. media in altero militaris ſtatura: modicaq́; in armis habilibus magis quàm decoris ſpecies: non cantus, non exultatio, armorumq́; agitatio vana, ſed pectus animoſum, iræq́; tacitæ plenum omnem ferociã in diſcrimen ipſum certaminis

B diſtulerat. Vbi conſtitere inter duas acies tot circa mortalium animis ſpe metuq́; pendentibus: Gallus velut moles ſuperne imminens proiecto læua ſcuto in aduenientis arma hoſtis vanum cæſim cũ ingenti ſonitu enſem deiecit. Romanus mucrone ſurrecto cum ſcuto ſcutum imum perculiſſet: totoq́; corpore interior periculo vulneris factus inſinuaſſet ſe inter corpus, armaq́: vno alteroq́; ſubinde ictu ventrem, atq; inguina hauſit: & in ſpatium ingẽs ruentem porrexit hoſtem. iacentis inde corpus ab omni alia vexatione intactum vno torque ſpoliauit: quem reſperſum cruore collo circũdedit ſuo. Defixerat pauor cum admiratione Gallos. Romani alacres ab ſtatione obuiam militi ſuo progreſſi laudantes, gratulantesq́; ad dictatorem perducunt. inter carminum propémodum incondita quædã militariter ioculantes Torquati cognomen auditum: celebratum deinde poſteris etiam familiæq́; honori fuit. dictator coronam auream addidit donum: miriſq́; pro concionéeam pugnam laudibus tulit. Et hercule tanti ea ad vniuerſi belli euentum momenti dimicatio fuit, vt Gallorum exercitus proxima nocte relictis trepide caſtris in Tyburtem agrum, atq; inde ſocietate belli facta, commeatuq́; benigne ab Tyburtibus adiutus mox in campaniam tranſierit. Ea fuit cauſa cur proximo anno C. Petilius Balbus Cos. cum collegæ eius M. Fabio Ambuſto Hernici prouincia eueniſſet: aduerſus Tyburtes iuſſu populi exercitum duceret. ad quorum auxilium cum Galli ex Campania rediſſent: fœde populationes in Lauicano, Tuſculanoq́;, & Albano agro haud dubie Tyburtibus ducibus ſunt factæ. Et cum aduerſus Tyburtem hoſtem duce Cos. contenta reſpub. eſſet: Gallicus tumultus dictatorem creari coëgit. creatus Q. Seruilius Hala T. Quintium magiſtrum equitum dixit: & ex authoritate patrum, ſi proſpere id bellum eueniſſet, ludos magnos vouit. Dictator ad cõtinendos proprio bello Tyburtes, conſulari exercitu iuſſo manere, omnes iuniores nullo detrectante militiam ſacramento adegit. Pugnatum haud procul porta Collina eſt totius viribus vrbis in conſpectu parentum, coniugumq́;, ac liberorum: quæ magna etiam abſentibus hortamenta animi, tum ſubiecta oculis ſimul verecundia, miſericordiaq́; militem accendebant. Magna vtrinq; edita cæde, auertitur tandem acies Gallorum: fuga Tybur ſicut arcem belli Gallici petunt. palati à Cos. Petilio haud procul Tybure excepti, egreſſis ad opem ferendam Tyburtibus ſimul cum his intra portas compelluntur. Egregie tum ab dictatore, tũ ad Cos. res geſta eſt. Et Cos.. alter Fabius prælius primum paruis, poſtremo vna inſigni pugna cũ hoſtes totis adorti copiis eſſent, Hernicos deuincit. Dictator Coss. in ſenatu, & apud populũ magnifice collaudatis, & ſuarũ quoq; rerum illis remiſſo honore, dictatura ſe abdicauit. Petilius de Gallis, Tyburtibusq́; geminũ triũphũ egit. Fabio ſatis viſum, vt ouãs vrbẽ iniret. Irridere Petilii triũphũ Tyburtes: vbi enim cũ ſecum acie conflixiſſe! ſpeculatores paucos ſu-

C gæ,trepidationiſq; Gallorum extra portas egreſſos,poſtq̃ in ſe quoq; fieri impetum viderin,t& ſine
diſcrimine obuios cædi: recępiſſe ſe in vrbem.eam rem triumpho dignam viſam Romanis . ne ni-
mis mirum,magnumq; cenſerent,tumultum exciere in hoſtium portis,maiorẽ ipſos trepidationẽ
ante mœnia ſua viſuros.Itaq; inſequẽti anno M.Popilio Lenate, Gn.Mãlio Coss.primo ſilẽtio no
ctis ab Tybure agmine infeſto ꝑfecti ad vrbem Romã venerunt.terrorẽ repẽte ex ſomno excitatis
ſubita res,& nocturnus pauor præbuit,ad hoc multoꝝ inſcitia qui,aut vnde hoſtes aduenissent.cõ
clamatũ tamen celeriter ad arma eſt:& portæ ſtationibus,muriq; præſidiis firmati.& vbi prima lux
mediocrẽ multitudinẽ ante mœnia,neq; alium q̃ Tyburtem hoſtẽ oſtendit:duabus portis egreſſi cõ
ſules,vtrinq; aciem ſubeuntiũ iam muros aggrediũtur.apparuitq; occaſione magis,q̃ virtute fre-
tos veniſſe:adeo vix primũ impetum Romanoꝝ ſuſtinuere.quin etiã bono fuiſſe Romanis aduen-
tum eorũ conſtabat:orientemq; iam ſeditionẽ inter patres,& plebem metu tam ꝓpinqui belli cõ-
preſſam.Alius aduẽtus hoſtiũ fuit ꝓximo bello agris,q̃ vrbi terribilior.populabundi Tarquinieſes
fines Romanos maxime qua ex parte Hetruriam adiacent,peragrauere:rebuſq; nequicquam repe-
titis,noui cõſules C.Fabius,& C.Plautius iuſſu populi bellum indixere:Fabioq; ea prouincia,Plau
tio Hernici euenere.Gallici quoq; belli fama increbreſcebat : ſed inter multos terrores ſolatio fuit
pax Latinis petentibus data,& magna vis militum ab iis ex fœdere vetuſto,quod multis intermiſe
rãt annis,accępta.quo præſidio cũ fulta res Romana eſſet : leuius fuit,quod Gallos mox Præneſte
veniſſe,atq; inde circa Pedum cõſediſſe auditum eſt.Dictatorẽ dici C.Sulpitium placuit:conſul ad
id accitus C.Plautius dixit.magiſter equum dictatori additus M. Valerius. Hi robora militum ex
duobus cõſularibus exercitibus electa aduerſus Gallos duxerũt.Lentius id aliquãtum bellũ,q̃ parti
vtriq; placebat, fuit:cum primo Galli tãtum auidi certaminis fuiſſent:deinde Romanus miles ruẽ
do in arma,ac dimicationẽ aliquãtum Gallicam ferociam vinceret.dictatori neutiq; placebat,qñ
nulla cogeret res,fortunæ ſe cõmittere aduerſus hoſtem:quem tẽpus deteriorẽ in dies,& locus alie
nus faceret,ſine præparato cõmeatu,ſine firmo munimẽto morãtẽ:ad hoc iis animis,corporibuſq;
quorum omnis in impetu vis eſſet:parua eadẽ langueſceret mora.His cõſiliis dictator bellum tra-
hebat:grauemq; edixerat pœnam,ſiquis iniuſſus in hoſtem pugnaſſet.milites ægre id patiẽtes pri-
mo in ſtationibus,vigiliiſq; inter ſe dictatorẽ ſermonibus carpere:interdum patres cõmuniter in-
D crepare,quod nõ iuſſiſſent per cõſules geri bellũ.electum eſſe eximium imperatorẽ , vnicum ducem:
q nihil agenti ſibi de cœlo deuolaturã in ſinum victoriam cẽſeat.eadem deinde hæc inter diu ꝓpa-
lãm,ac ferociora his iactare:ſe iniuſſu imperatoris aut dimicaturos, aut agmine Romã ituros:im
miſceriq; militibus cẽturiones:nec in circulis modo fremere,ſed iam in principiis,ac prætorio in
vnũ ſermones confundi:atq; in concionis magnitudinẽ creſcere turba:& vociferari ex omnibus lo-
cis vt extemplo ad dictatorem iretur:verba pro exercitu faceret Sex.Tullius , vt virtute eius dignũ
eſſet. Septimum primum pilum iam Tullius ducebat:neq; erat in exercitu,qui quidem pedeſtria ſti
pendia feciſſet,vir factis nobilior.is præcedẽs militũ agmen ad tribunal pergit.mirantiq; Sulpitio
nõ turbam magis q̃ turbæ principem Tullium imperiis obedientiſſimum militem. Scilicet dicta-
tor inquit condẽnatũ ſe vniuerſus exercitus à te ignauiæ ratus,& propè ignominiæ cauſa deſtitutũ
ſine armis,orauit me vt ſuam cauſam apud te agerem.Equidem ſicubi loco ceſſum,ſi terga data ho
ſti,ſi ſigna fœde amiſſa obiici nobis poſſent:tamen hoc à te impetrari æquum cenſerem: vt nos vir
tute culpam noſtram corrigere,& abolere flagitii memoriam noua gloria patereris.etiam ad Alliã
fuſæ legiones eandem,quam per pauorem amiſerant,patriam profectæ poſtea ab Veiis virtute re-
cuperauere.nobis deũm benignitate,felicitate tua , populiq; Romani & res,& gloria eſt integra:
quanquam de gloria vix dicere auſim:ſi nos & hoſtes haud ſecus q̃ fœminas abditos intra vallum
omnibus cõtumeliis eludũt:& tu imperator noſter,quod ægrius patimur:exercitum tuum ſine ani
mis,ſine armis:ſine manibus iudicas eſſe:& prius q̃ expertus nos eſſes,de nobis ita deſperaſti , vt te
mãcorum ac debilium ducẽ iudicares eſſe.quid enim aliud eſſe cauſæ credamus,cur veteranus dux
fortiſſimus bello compreſſis,quod aiũt,manibus ſedeas?vtcũq; enim ſe habeat res,te de noſtra vir
tute dubitaſſe videri:q̃ nos de tua verius eſt. Sin autem nõ tuum iſtuc,ſed publicum eſt conſilium:
& cõſenſus aliquis patrum,nõ Gallicum bellum nos ab vrbe,à penatibus noſtris ablegatos tenet:
quæſo:vt quæ dicam:nõ à militibus imperatori dicta cenſeas:ſed à plebe patribus : quæ ſicut vos
veſtra habeatis cõſilia,ſic ſe ſua habiturã dicat.Quis tandem ſuccenſeat milites nos eſſe,nõ ſeruos
veſtros?ad bellum,nõ in exilium miſſos?Si quis det ſignum,in aciem educat,vt viris ac Romanis
dignum ſit pugnaturos:ſi nihil armis opus ſit , ocium Romæ potius q̃ in caſtris acturos.hæc dicta
ſint patribus. Te imperator milites tui oramus,vt nobis pugnãdi copiam facias:tum vincere cupi
mus:tum duce te vincere:tibi lauream inſignem deferre:tecum triumphãtes vrbem inire:tuum ſe-
quentes currum Iouis optimi maximi templum gratantes,ouanteſq; adire. Orationem Tullii ex-
cęperunt preces multitudinis:& vndiq; vt ſignũ daret,vt capere arma iuberet,clamabãt. Dictator
quãquam rem bonam exemplo haud probabili actam cenſebat,tamen facturum quod milites vel-
lent:

A lent:ſe recepit: Tulliumq; ſecretò, quæ nam hæc res ſit, aut quo acta more, percũctatur. Tullius magnopere à dictatore petere, ne ſe oblitum diſciplinæ militaris, ne ſui, néue imperatoriæ maieſtatis crederet: multitudini concitatæ, quæ fermè authoribus ſimilis eſſet, non ſubtraxiſſe ſe ducem: neq; alius, qualé mota creare multitudo ſoleret, extiteret. nam ſe quidẽ nihil non arbitrio imperatoris acturum. Illi quoq; tamen videndũ magnopere eſſe, vt exercitum in poteſtate haberet: differri non poſſe: adeo concitatos animos ipſos ſibi locũ, ac tẽpus pugnandi ſumpturos, ſi ab imperatore non detur. Dum hæc loquũtur, iumẽta forte paſcentia extra vallum Gallo abigenti duo milites Romani ademerũt. in eos ſaxa cõiecta à Gallis: deinde ab Romana ſtatione clamor ortus: ac procurſum vtrinq; eſt. Iamq; haud ꝑcul iuſto prælio res erãt: ni celeriter dirẽptum certamen per centuriones eſſet. Affirmata certe eo caſu Tullii apud dictatorẽ fides eſt. nec recipiẽte iam dilationẽ re, in poſterum diem edicitur acie pugnaturos. Dictator tamen, vt q̃ magis animis, q̃ viribus fretus ad certamẽ deſcẽderet, omnia circũſpicere, atq; agitare cœpit: vt arte aliqua terrorẽ hoſtibus incuteret. ſolerti animo rem nouã excogitat: qua deinde multi noſtri, atq; externi imperatores, noſtra quoq; q̃dam ætate vſi ſunt. mulis ſtrata detrahi iubet: binisq; tantũ centunculis relictis agaſones partim captiuis, partim ægrorũ armis ornatos imponit: his ferè mille effectus centũ admiſcet equites: & nocte ſuper caſtra in mõtes euadere, ac ſyluis ſe occultare iubet: neq; inde ante moueri, q̃ ab ſe acciperent ſignum. ipſe vbi illuxit, in radicibus mõtium extẽdere aciem cœpit ſedulo, vt aduerſus montes cõſiſteret hoſtis. Inſtructo iam vani terroris apparatu, qui q̃dem terror plus penè veris viribus profuit: primo credere duces Galloꝝ non deſcenſuros in æquum Romanos: deinde vbi digreſſos repẽte viderũt: & ipſi certaminis auidi in prælium ruunt: priusq; pugna cœpit, q̃ ſignum ab ducibus daretur. Acrius inuaſere Galli dextrum cornu: neq; ſuſtineri potuiſſent, ni forte eo loco dictator fuiſſet: Sex. Tulliũ nomine increpans, rogitansq; ſiccine pugnaturos milites ſpopõdiſſet? vbi illi clamores ſint arma poſcẽtium? vbi minæ iniuſſu imperatoris prælium inituros? en ipſum imperatorem clara voce vocare ad præliũ: & ire armatum ante prima ſigna. ecquis ſequeretur eoꝝ, qui modo ducturi fuerint? ĩ caſtris feroces, in acie pauidi. Vera audiebãt: itaq; tantos pudor ſtimulos admouit, vt ruerẽt in hoſtium tela alienatis à memoria periculi animis. hic primo impetus propè vecors turbauit hoſtes: B eques deinde emiſſus turbatos auertit. Ipſe dictator poſtq̃ labantem vna parte vidit aciem: ſigna in læuum cornu confert, quò turbam hoſtium congregari cernebat: & iis, qui in monte erant, ſignum quod cõuenerat, dedit. Vbi inde quoq; nouus clamor ortus: & tendere obliquo mõte ad caſtra Gallorũ viſi ſunt: tum metu ne excluderẽtur, omiſſa pugna eſt: curſuq; effuſo ad caſtra ferebantur. vbi cũ occurriſſet eis M. Valerius magiſter equitũ, qui profligato dextro cornu obequitabar hoſtium munimẽtis: ad mõtes ſyluasq; vertunt fugã: plurimiq; ibi à fallaci equitum ſpecie, agaſonibusq; excepti ſunt: & eorũ, quos pauor pertulerat in ſyluas, atrox cædes poſt ſedatũ præliũ fuit. Nec alius poſt M. Furium, q̃ C. Sulpitius iuſtiorem de Gallis egit triumphum. auri quoq; ex Gallicis ſpoliis ſatis magnum pondus ſaxo quadraro ſeptum in Capitolio ſacrauit. Eodem anno & a Coss. vario euentu bellatum. nam Hernici à C. Plautio deuicti, ſubactiq; funt. Fabius collega eius incaute, atq; inconſulte aduerſus Tarquinienſes pugnauit: nec in acie tantũ ibi cladis acceptum, q̃ quod CCCVII milites Romanos captos Tarquinienſes immolauerunt. qua fœditate ſupplicii aliquãto ignominia populi Romani inſignior fuit. acceſſit ad eam cladem & vaſtatio Romani agri: quam Priuernates, Veliterni deinde incurſione repẽtina fecerũt. Eodẽ anno duæ tribus Pontina, & Publicia additæ. Ludi votiui, quos M. Furius dictator vouerat, facti. & de ambitu à C. Petilio tribuno plebis authoribus patribus tum primũ ad populũ latum eſt: eaq; rogatione nouorum maxime hominũ ambitionẽ, qui nundinas, & cõciliabula obire ſoliti erãt: cõpreſſam credebant. Haud æque patribus læta in ſequenti anno C. Martio, Cn. Mãlio Coss. de vnciario fœnore à M. Duilio, L. Menenio tribunis plebis rogatio eſt perlata: & plebs aliquãto eam cupidius ſciuit, accepitq;. Ad bella noua priore anno deſtinata Faliſci quoq; hoſtes exorti duplici crimine: quod cũ Tarquinienſibus iuuentus eoꝝ militauerat: & eos, qui Falerios perfugerant, cũ male pugnatum eſt: repetẽtibus fœcialibus Romanis nõ reddiderat. ea ꝓuincia Cn. Mãlio obuenit. Martius exercitum in agrum Priuernatem, integrũ pace lõginqua induxit: militemq; præda impleuit. ad copiam rerum addidit munificentiam: quod nihil in publicũ ſecernẽdo augẽti rem priuatã militi fauit. Priuernates cũ ante mœnia ſua caſtris permunitis cõſediſſent: vocatis ad cõcionẽ militibus, caſtra nũc inquit vobis hoſtiũ, vrbemq; prædæ do: ſi mihi pollicemini vos fortiter in aciem operam nauaturos: nec prædæ magis, q̃ pugnæ paratos eſſe. Signum poſcunt ingenti clamore: celſiq;, & ſpe haud dubia feroces in prælium vadunt: ibi ante ſigna Sex. Tullius, de quo ante dictum eſt, exclamat. aſpice imperator inquit, quemadmodum exercitus tuus tibi promiſſa præſtet: piloq; poſito, ſtricto gladio in hoſtem impetum facit: ſequũtur Tullium anteſignani omnes: primoq; impetu auertẽre hoſtem: fuſum inde ad oppidum perſecuti, cum iam ſcalas mœnibus admouerent, in deditionem vrbem acceperunt. triumphus de Priuernatibus actus. Ab altero Cos. nihil memorabile geſtum: niſi quod legem nouo exemplo ad Sutrium in ca

C ſtris tributim de viceſima eorum, qui manumitterentur, tulit. patres, quia ea lege haud paruum ve-
ctigal inopi ærario additum eſſet, authores fuerũt. cæterum tribuni plebis non tam lege q̃ exemplo
moti, nequis poſtea populum ſeuocaret, capite ſanxerunt. nihil enim non per milites iuratos in cõ
ſulis verba, quãuis pernicioſum populo, ſi id liceret, fieri poſſe. Eodem anno C. Licinius Stolo à M.
Popilio Lenate ſua lege decem millibus æris eſt damnatus: quod mille iugerum agri cum filio poſ-
ſideret, emancipandoq; filium fraudem legi feciſſet, prohibitum deinceps per tribunos plebis leges
in caſtris ferri. Noui conſules inde M. Fabius Ambuſtus II & M. Popilius Lenas II duo bella ha
buere: facile alterum cum Tyburtibus, quod Lenas geſſit: qui hoſte in vrbem compulſo agros vaſta
uit. Faliſci, Tarquinienſesq; alterum conſulem prima pugna ſuderunt. inde terror maximus fuit:
quod ſacerdotes eorum facibus ardẽtibus, anguibusq; prælatis inceſſu furiali militem Romanum
inſueta turbauerunt ſpecie: & tunc quidẽ velut lymphati, & attoniti munimẽtis ſuis trepido agmi
ne inciderunt. deinde vbi conſules, legatiq;, ac tribuni puerorum ritu vana miracula pauentes ir-
ridebant, increpabantq;: uertit animos repente pudor: & in ea ipſa, quæ fugerant, velut cæci rue-
bant. diſcuſſo itaq; vano apparatu hoſtium cum in ipſos armatos ſe intuliſſent, auerterunt totam
aciem: caſtriſq; etiam eo die potiti, præda ingenti parta victores reuerterũt, militaribus iocis cum
apparatum hoſtium, tum ſuum increpantes pauorem. Concitatur deinde omne nomen Hetruſcũ:
& Tarquinienſibus, Faliſciſq; ducibus ad Salinas perueniunt. aduerſus eum terrorem dictator C.
Martius Rutilius primus de plebe dictus magiſtrum equitum item de plebe C. Plautiũ dixit. Id ve
ro patribus indignum videri, etiam dictaturam in promiſcuo eſſe: omniq; ope impediebant neqd
dictatori ad id bellũ decerneretur, pararetú rue. eo próptius cuncta ferente dictatore populus iuſſit.
ꝓfectus ab vrbe vtraq; parte Tyberis, ratibus exercitu quocunq; fama hoſtiũ ducebat traiecto, mul
tos populatores agrorum vagos, palanteſq; oppreſſit: caſtra quoq; nec opinato aggreſſus cepit. &
VIII millibus hoſtium captis, cæteris aut cæſis, aut agro Romano fugatis, ſine authoritate pa-
trum populi iuſſu triũphauit. Quia nec per dictatorem plebeium, nec per Popilium conſulem co-
D mitia conſularia haberi volebant: & alter conſul Fabius bello retinebatur: res ad interregnũ redit.
Interreges deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fabius, Gn. Manlius, C. Fabius, C. Sulpitius, L. Æmy-
lius, Q. Seruilius, M. Fabius Ambuſtus. In ſecundo interregno orta contentio eſt: quod duo patri-
cii conſules creabantur, intercedentibuſq; tribunis interrex Fabius aiebat in XII tabulis legem
eſſe, vt quodcunq; poſtremum populus iuſſiſſet: id ius ratumq; eſſet: iuſſum populi, & ſuffragia eſſe.
Cũ intercedendo tribuni nihil aliud, q̃ vt differrent comitia valuiſſent: duo patricii Coſs. creati ſũt
C. Sulpitius Potitus tertiũ, M. Valerius Publicola: eodemq; die magiſtratũ inierunt. Quadringen
teſimo anno q̃ vrbs Romana condita erat, quinto triceſimo q̃ à Gallis recępta, ablato poſt nonũ
annum à plebe conſulatu: patricii Coſs. ambo ex interregno magiſtratum iniere C. Sulpitius Po-
titus tertiũ, M. Valerius Publicola. Empulium eo anno ex Tyburtibus haud memorando certami-
ne captũ: ſiue duorum Coſs. auſpicio bellum ibi geſtum eſt, vt ſcripſere quidam: ſeu per idem tem-
pus Tarquinieſiũ quoq; ſunt vaſtati agri ab Sulpitio Cos. quo Valerius aduerſus Tyburtes legio-
nes duxit. Domi maius certamen Coſs. cum plebe ac tribunis erat. fidei iam ſuæ, nõ ſolum virtutis
ducebant eſſe, vt accępiſſent duo patricii cõſulatum: ita ambobus patriciis mandare. quin aut to-
to cedendum eſſe, ſi plebeius iam magiſtratus fiat conſulatus: aut poſſidẽdum totum, quam poſſeſ-
ſionem integrá à patribus accępiſſent. Plebs contrà fremit. quid ſe viuere? quid in parte ciuium cẽ
ſeriſi quod duoꝝ hominum virtute L. Sextii, ac C. Licinii partum ſit, id obtinere vniuerſi non poſ-
ſint? vel reges, vel decemuiros, vel ſiquod triſtius ſit imperii nomen, patiẽdum eſſe potius, q̃ ambos
patricios Coſs. videant: nec inuicẽ pareatur, atq; imperetur: ſed pars altera in æterno imperio loca-
ta plebem nuſquam alio natam, q̃ ad ſeruiendum putet. Non deſunt tribuni authores turbarũ: ſed
inter cõcitatos per ſe oẽs vix duces eminẽt. Aliquoties fruſtra in campum deſcẽſum cũ eſſet: multiq;
ꝑ ſeditiones acti comitiales dies: poſtremo victa perſeuerãtia Coſs. plebe, eò dolor erupit: vt tribu-
nos actum eſſe de libertate vociferãtes, relinquendumq; nõ cãpum iam ſolum, ſed etiam vrbem ca-
ptã atq; oppreſſam regno patricioꝝ, mœſta plebs ſequeretur. Conſules relicti à parte populi per in-
frequẽtiam comitia nihilo ſegnius perficiunt. creati conſules ambo patricii M. Fabius Ambuſtus
tertiũ, T. Quintius. In quibuſdã annalibus pro T. Quintio M. Popilium Cos. inuenio. Duo bella
eo anno ꝓſpere geſta: cum Tyburtibuſq; ad deditionẽ pugnatũ: Saſſula ex his vrbs capta. cæteraq;
oppidda eandẽ fortunã habuiſſent, ni vniuerſa gens poſitis armis in fidem cõſulis veniſſet. trium-
phatũ de Tyburtibus: alioquin mitis victoria fuit in Tarquinieſes acerbe ſæuitũ, multis mortali-
bus in acie cæſis: ex ingẽti captiuoꝝ numero CCCLVIII delecti nobiliſſimus quiſq;, q Romã
mitteretur: vulgus aliud trucidatum, nec populus in eos, qui miſſi Romam erant, mitior fuit. me-
dio in foro oẽs virgis cæſi, ac ſecuri percuſſi. id pro immolatis in foro Tarquinienſium Romanis
pœnæ hoſtibus redditũ. Res bello bene geſtæ vt Sãnites quoq; amicitiã peterent, effecerunt. legatis
eoꝝ comiter ab ſenatu reſponſum: fœdere in ſocietatem accępti. Non eadem domi, quæ militiæ, for

tuna

A tuna erit plebi Romanæ.nam etſi vnciario fœnore facto leuata vſura erat:ſorte ipſa obruebantur
inopes:nexumq; inibant.eo nec patricios ambos conſules nec comitiorũ curã,publicáue ſtudia præ
priuatis incõmodis plebs ad animũ admittebat.Cõſulatus vterq; apud patricios manet. Cõſules
creati,C.Sulpitius Potitus quartũ,M. Valerius Publicola iterũ.In bellum Hetruſcum intenta ciui
taté,quia Cæritem populũ miſericordia conſanguinitatis Tarquinĕſibus adiunctũ fama ferebat:
legati Latini ad Volſcos conuertĕre,nunciantes:exercitum cõſcriptum, armatumq; iam ſuis fini-
bus imminere:inde populabundos in agrum Romanũ vẽturos eſſe.Cẽſuit igitur ſenatus neutram
neglıgẽdã rem eſſe.vtroq; legiones ſcribi:cõſulesq; ſortiri puincias iuſſit. Inclinauit deinde pars ma
ior curæ in Hetruſcũ bellũ:poſtq̃ literis Sulpitii cõſulis,cui Tarquinii puincia euenerat:cognitum
eſt:depopulatũ agrum circa Romanas ſalinas:prædæq; partẽ in Cæritũ fines auectam:& haud du-
bie iuuẽtutẽ eius populi inter prædatores fuiſſe.Itaq; Valeriũ cõſulem Volſcis oppoſitum,caſtraq;
ad finẽ Thuſculanum habentẽ,reuocatũ inde ſenatus dictatorẽ dicere iuſſit. T.Mãlium Lucii filiũ di
xit.Is,cũ ſibi magiſtrũ equitum A.Cornelium Coſſum dixiſſet:cõſulari exercitu cõtẽtus,ex authori
tate patrũ:ac populi iuſſu Cæritibus bellũ indixit.Tum primũ Cærites tanquã in verbis hoſtium
vis maior ad bellũ ſignificãdum,q̃ in ſuis factis,qui per populationẽ Romanos laceſſierant:eſſet:ve
rus belli terror inuaſit:& q̃ nõ ſuarũ virium ea dimicatio eſſet,cernebãt:pœnitebatq; populationis.
& Tarquinĕſes execrabãtur defectionis authores:nec arma,aut bellum quiſquã apparare, ſed pro
ſe quiſq; legatos mitti iubebat ad petendam erroris veniam.Legati ſenatũ cum adiſſent:ab ſenatu
reiecti ad populũ,deos rogauerunt,quorum ſacra bello Gallico accepta rite procuraſſent:vt Roma
nos florẽtes ea ſui miſericordia caperet:quæ ſe rebus afflictis quondam populi Romani cepiſſet:cõ-
uerſiq; ad delubra Veſtæ,hoſpitium flaminum,veſtaliumq; ab ſe caſte,ac religioſe cultum inuoca-
bant. Eãne meritos crederet quiſquam,hoſtes repente ſine cauſa factos?aut ſiquid hoſtiliter feciſ-
ſent:cõſilio id magis,q̃ furore lapſos feciſſe?vt ſua vetera beneficia locata præſertim apud tam gra-
tos nouis corrumperẽt maleficiis?florentemq; populum Romanum,ac feliciſſimum bello ſibi deſu-
merẽt hoſtem:cuius afflicti amicitiam cepiſſent?ne appellarẽt conſilium,quæ vis ac neceſſitas ap-
pellanda eſſet.Tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes,cum præter viam nihil
petiſſent:traxiſſe quoſdam agreſtiũ populationis eius,quæ ſibi crimini detur:comites. eos,ſeu dedi
B placeat,dedere ſe paratos eſſe:ſeu ſupplicio affici,daturos pœnas.Cære ſacrarium populi Romani,
diuerſorium ſacerdotũ,ac receptaculũ Romanorũ ſacrorum,intactum,inuiolatumq; crimine belli
hoſpitio Vaſtalium,cultiſq; diis darent. Mouit populum nõ tam cauſa præſens,q̃ vetus meritum:
vt maleficii,q̃ beneficii potius immemores eſſent.itaq; pax populo Cæriti data:induciaſq; in centũ
annos factas in ſenatuſconſulta referri placuit. In Faliſcos eodem noxios crimine vis belli conuer
ſa eſt:ſed hoſtes nuſquam inuenti.Cum populatione peragrati fines eſſent ab oppugnatione vrbiũ
temperatum:legionibuſq; Romã reductis reliquum anni muris,turribuſq; reficiendis conſumptũ.
& ædes Apollinis dedicata eſt. Extremo anno comitia conſularia certamen patrum ac plebis dire-
mit:tribunis negantibus paſſuros comitia haberi,niſi ſecundũ Liciniam legem haberentur:dictato
re obſtinato tollere potius totum è repub.conſulatum,quàm promiſcuum patribus,ac plebi face-
re.Prolatandis igitur comitiis cum dictator magiſtratu abiiſſet:res ad interregnum redut.Infeſtam
inde patribus plebem interreges cum accepiſſent:ad vndecimum interregem ſeditionibus certatũ
eſt. Legis Liciniæ patrocinium tribuni iactabãt:propior dolor plebi fœnoris ingraueſcentis erat:
curæq; priuatæ in certaminibus publicis erumpebant.quorum tędio patres L.Cornelium Scipionẽ
interregem concordiæ cauſa obſeruare legem Liciniam comitiis conſularibus iuſſere. P.Valerio
Publicolæ datus à plebe collega C.Martius Rutilius.Inclinatis ſemel in concordiam animis,noui
conſules fœnebrem quoq; rem,quæ diſtinere vnanimos videbatur:leuare aggreſſi,ſolutionem alie-
ni æris in publicam curam verterunt:quinqueuiris creatis:quos menſarios ab diſpenſatione pe-
cuniæ appellarunt.Ii meriti æquitate,curaq; ſunt:vt per omnium annalium monumenta celebres
nominibus eſſent.fuere autẽ C.Duellius,P.Decius Mus,M.Papyrius,Q.Publius,&.T.Æmylius:q
rẽ difficillimã tractatu,& plerumq; parti vtriq;,ſemper certe alteri grauem,tum alia moderatione,
tũ impẽdio magis publico,q̃ iactura ſuſtinuerũt.tarda enim nomina,& impeditiora inertia debito-
rũ,q̃ facultatibus,aut ærarium mẽſis cũ ære in foro poſitis diſſoluit, vt populo prius caueretur:aut
æſtimatio æquis rerum pretiis liberauit:vt nõ modo ſine iniuria,ſed etiam ſine querimoniis partis
vtriuſq; exhauſta vis ingẽs æris alieni ſit. Terror inde vanus belli Hetruſci,cũ cõiuraſſe duodecim
populos fama eſſet:dictatorẽ dici coẽgit.dictus in caſtris(eò enim ad conſules miſſum ſenatuſcõſul
tum eſt)C.Iulius:cui magiſter equitum adiectus L.Æmylius.Cæterũ foris trãquilla omnia fuere. Tẽ-
tatum domi per dictatorẽ vt ambo patricii cõſules crearẽtur,rem ad interregnum perduxit.duo in-
terreges C.Sulpitius,& M.Fabius interpoſiti obtinuere,quod dictator fruſtra tetẽderat:mitiore iã
plebe ob recens meritum leuati æris alieni,vt ambo patricii conſules crearentur.creati ipſe C.Sul-
pitius Potitus qui prior interregno abiit:& T.Quintius Pœnus.quidã Cæſonẽ cognomen Quin-

C tio adiiciunt. Ad bellum ambo profecti, Faliſcum Quintius, Sulpitius Tarquinienſe, nuſquam acie
congreſſo hoſte, cum agris magis, quàm cum hominibus, vrendo, populandoq́, geſſerunt bella. cu-
ius lentæ tabis ſenio victa vtriuſq; pertinacia populi eſt: vt primum à conſulibus deinde permiſſu
eorum ab ſenatu inducias peterent. in quadraginta annos impetrauerunt. Ita poſita duorum bel-
lorum, quæ imminebant, cura, dum aliqua ab armis quies eſſet: quia ſolutio æris alieni multarum
rerum mutauerat dominos: cenſum agi placuit. cæterum, cum cenſoribus creandis indicta comitia
eſſent: profeſſus ſe petere cenſuram C. Martius Rutilius, qui primus dictator de plebe fuerat: concor-
diam ordinum turbauit: quod videbatur quidem tempore alieno feciſſe: quia ambo tum forte patri-
cii conſules erant: qui rationem eius ſe habituros negabant. ſed & ipſe conſtantia incoeptũ obtinuit:
& tribuni omni vi recuperando ius conſularibus comitiis amiſſum, adiuuerunt. & tum ipſius viri
maieſtas nullius honoris faſtigium non æquabat: tum per eundẽ, qui ad dictaturã aperuiſſet viam:
cenſuram quoq; in partem vocari plebs volebat. Nec variatum comitiis eſt, quin cum Manlio Næ-
uio cenſor Martius crearetur. Dictatorem quoq; hic annus habuit M. Fabium, nullo terrore belli: ſed
ne Licinia lex comitiis conſularibus obſeruaretur. magiſter equitum dictatori additus Q. Seruilius.
nec tamen dictatura potentiorem eum conſenſum patrum conſularibus comitiis fecit, q̃ cenſorius
fuerat. M. Popilius Lenas à plebe conſul, à patribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quoq; illu-
ſtriorem plebeium conſulem fecit. nam cũ ingentem Gallorum exercitũ in agro latino caſtra poſuiſſe
nunciatum eſſet: Scipione graui morbo implicito Gallicum bellum Popilio extra ordinem datũ. Is
impigre exercitu ſcripto cum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem cõuenire armatos iu-
niores iuſſiſſet: ſignaq; eodem quæſtores ex ærario deferre: quatuor expletis legionibus: quod, ſuper-
fuit militũ, P. Valerio publicolæ prætori tradidit: author patribus ſcribendi alterius exercitus: quod
ad incertos belli euentus ſubſidiũ reipublicę eſſet. Ipſe iam ſatis omnibus inſtructis, comparatiſq́,
ad hoſtem pergit. cuius vt prius noſceret vires, quàm periculo vltimo tentaret: in tumulo, quẽ pro-
ximum caſtris Gallorũ capere potuit: vallum ducere coepit. Gens ferox, & ingenii auidi ad pugnam,
cum procul viſis Romanorum ſignis vt extemplo prœliũ initura explicuiſſet aciem: poſtquàm neq;
in æquum dimitti agmen vidit: & tum loci altitudine, tum vallo etiam integi Romanos: perculſos
pauore rata, ſimul opportuniores, quod intenti tum maxime operi eſſent: truci clamore aggreditur.
Ab Romanis nec opus intermiſſum: (triarii erant, qui muniebant) & ab haſtatis, principibuſq́, qui
pro munitoribus intenti, armatiq́ ſteterant: prælium initum. Præter virtutem locus quoq; ſuperior
adiuuit: vt pila omnia, haſtæq́ non tanquam ex æquo miſſa, vana (quod plerunq; fit) caderent, ſed
D omnia librata ponderibus figerentur. oneratiq́ telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut prægra-
uata inhærentibus gerebant ſcuta: cum curſu penè in aduerſum ſubiſſent: primo incerti reſtitere: de-
inde cũ ipſa cunctatio & in his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti: impulſi retro ruere alii ſuper alios:
ſtragemq́ inter ſe cæde ipſa foediorem dare. adeo præcipiti turba obtriti plures, quàm ferro necati.
Necdum certa Romanis victoria erat. alia in campũ digreſſis ſupererat moles. nanq; multitudo Gal-
lorum ſenſum omnem talis damni exuperans, velut noua rurſus exoriente acie integrũ militẽ aduer-
ſus victorem hoſtem ciebat. ſtetitq́ ſuppreſſo impetu Romanus: & quia iterum feſſis ſubeunda dimi-
catio erat: & quod conſul, dum inter primores incautus agitat, læuo humero materi propè traiecto
ceſſerat parumper ex acie. Iamq́ omiſſa cunctando victoria erat: cũ conſul vulnere alligato reuectus
ad prima ſigna, quid ſtas miles, inquit: non cũ Latino, Sabinoq́ hoſte res eſt: quẽ victum armis ſociũ
ex hoſte facias: in belluas ſtrinximus ferrũ: hauriendus, aut dandus eſt ſanguis. propuliſtis à caſtris: ſu-
pina valle præcipites egiſtis: ſtratis corporibus hoſtium ſuperſtatis: complete eadem ſtrage campos,
qua montes repleſtis. nolite expectare, dum ſtantes vos fugiant. inferenda ſunt ſigna: & vadendum in
hoſtem. His adhortationibus iterum coorti pellunt loco primos manipulos Gallorum: cuneis dein-
de in medium agmen perrumpũt. Inde barbari diſſipati, quibus nec certa imperia, nec duces eſſent:
vertunt impetum in ſuos: fuſiq́ per campos, & præter caſtra etiã ſua fuga prælati, quod editiſſimũ in-
ter æquales tumulos occurrebat oculis, arcem Albanam petunt. Conſúl non vltra caſtra inſecutus,
quia & vulnus degrauabat: & ſubiicere exercitum pugna feſſum nouo labori nolebat: à perſequendo
hoſte continuit, tumulis ab hoſte occupatis. Pręda omni caſtrorum militi data, victorem exercitum,
opulentũq́ Gallicis ſpoliis Romam reduxit. moram triumpho vulnus conſulis attulit. eadẽq́ cauſa
dictatoris deſiderium ſenatui fecit: vt eſſet, qui ægris conſulibus comitia haberet. Dictator L. Furius
Camillus dictus, addito magiſtro equitum P. Cornelio Scipione, reddidit patribus poſſeſſionem pri-
ſtinam conſulatus. ipſe ob id meritũ ingenti patrum ſtudio creatus conſul, collegam Ap. Claudium
Craſſum dixit. Priuſquam inirent noui conſules magiſtratum: triumphus à Popilio de Gallis actus
magno fauore plebis: muſitanteſq́ inter ſe rogitabant: num quem plebeii conſulis poeniteret: ſimul
dictatorem increpabant: qui Liciniæ legis ſpretæ mercedem conſulatũ priuata cupiditate, quàm pu-
blica iniuria foediorẽ, cępiſſet: vt ſe ipſe conſulẽ dictator crearet. Annus hic multis, variiſq́ motibus
uit inſignis. Galli ex Albanis montibus, quia hyemis vim pati nequiuerant: p campos, maritimaq́
loca

A loca vagi populabantur. Mare infeſtum claſſibus Græcorũ erat: oraq; litoris Antiatis, Laurenſq; tractus, & Tyberis hoſtia: vt prædones maritimi cum terreſtribus congreſſi ancipiti ſemel prælio decertarent: dubiiq; diſceſſerint in caſtra Galli, Græci retro ad naues, victos ſe, an victores putarent. Inter hos maximus longe extitit terror: concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinæ habita reſpõſumq; haud ambiguum imperantibus milites Romanis datum: abſiſterent imperare iis, quorum auxilio egerent. Latinos pro ſua libertate potius, quàm pro alieno imperio laturos arma. Inter duo ſimul bella externa defectione etiam ſociorum ſenatus anxius, cum cerneret metu tenẽdos, quos fides non tenuiſſet: extendere omnes imperii vires conſules delectu habendo iuſſit. ciuili quippe ſtandum exercitu eſſe: quando ſocialis cœtus defereret. Vndiq; non vrbana tantum, ſed etiam agreſti iuuentute decem legiones ſcriptæ dicuntur, quaternum millium & ducenorum peditum, equitumq; trecenorum. quem nunc nouum exercitum, ſiqua externa vis ingruat, hæ vires populi Romani, quas vix terrarum capit orbis: contractæ in vnum haud facile efficiant. adeo in quę laboramus ſola creuimus: diuitias, luxuriamq;. Inter cętera triſtia eius anni couſul alter Ap. Claudius in ipſo belli apparatu moritur. redierantq; res ad Camillum: cui vnico conſuli vel ob aliam dignationem haud ſubiiciendã dictaturæ, vel ob omen fauſtum ad Gallicum tumultum cognominis, dictatorem arrogari haud ſatis decorum viſum eſt patribus. Conſul duabus legionibus vrbi præpoſitis, octo cum L. Pinario prætore diuiſis, memor paternæ virtutis Gallicum ſibi bellum extra ſortem ſumit: prætoré maritimã oram tutari, Græcoſq; arcere litoribus iuſſit. & cũ in agrum pontinum deſcendiſſet: quia neq; in cãpis congredi nulla cogente re volebat: & prohibendo populationibus, quos rapto viuere neceſſitas cogeret: ſatis domari credebat hoſtem: locũ idoneum ſtatiuis delegit. Vbi cũ ſtationibus quieti tempus tererent: Gallus proceſſit magnitudine atq; armis inſignis. quatienſq; ſcutum haſta cũ ſilentium feciſſet: prouocat per interpretem vnũ ex Romanis, qui ſecũ ferro decernat. Marcus erat Valerius tribunus militũ, adoleſcens: qui haud indigniorem eo decore ſe, quàm T. Manliũ ratus, prius ſciſcitatus conſulis voluntatem, in mediũ armatus proceſſit. Minus inſigne certamen humanũ numine interpoſito deorum factũ. nanq; conſerenti iam manũ Romano coruus repente in galea conſedit in hoſtem verſus. quod primo vt auguriũ cœlo miſſum lætus accepit tribunus: precatus deinde ſi diuus, ſi diua eẽt, qui ſibi præpetem miſiſſet: volens: propitiusq; adeſſet: (dictu mirabile) tenuit non ſolum ales captã ſemel ſedẽ: ſed quotieſcũq; certamen initũ eſt: leuans ſe alis, os, oculoſq; hoſtis roſtro & vnguibus appetit: donec territũ prodigii talis viſu, oculiſq; ſimul, ac mente turbatũ Valerius obtruncat. coruus

B è conſpectu elatus orientẽ petit. Hactenus quietæ vtrinq; ſtationes fuere. Poſtq̃ ſpoliare corpus cæſi hoſtis tribunus cœpit: nec Galli ſe ſtatione tenuerunt: & Romanorum curſus ad victorem etiã ocior fuit. ibi circa iacentis Galli corpus cõtracto certamine, pugna atrox concitatur. Iam non manipulis proximarum ſtationũ, ſed legionibus vtrinq; effuſis res geritur. Camillus lætũ militem victoria tribuni, lætũ tam præſentibus ac ſecundis diis, ire in præliũ iubet. oſtẽtanſq; inſignem ſpoliis tribunũ, hunc imitare miles, aiebat: & circa iacentẽ ducem ſterne Gallorũ cateruas. Dii, homineſq; illi affuere pugnæ: depugnatumq; haud quaquã certamine ambiguo cum Gallis eſt. adeo duorũ militum euentum, inter quos pugnatum erat: vtraq; acies animis pręcęperat. Inter primos, quorũ cõcurſus alios exciuerat, atrox præliũ fuit: alia multitudo: priuſquàm ad coniectum teli veniret: terga vertit. primo per Volſcos, falernumq; agrũ diſſipati ſunt: inde Apuliam, ac mare inferũ petierunt. Conſul cõcione aduocata laudatũ tribunum decem bobus, aureaq; corona donat. ipſe iuſſus ab ſenatu bellum maritimũ curare, cum prætore iunxit caſtra. ibi, quia res trahi ſegnitia Græcorũ non cõmittentium ſe in aciem videbantur: dictatoré comitiorũ cauſa T. Manlium Torquatũ ex authoritate ſenatus dixit. Dictator magiſtro equitũ A. Cornelio Coſſo dicto conſularia comitia habuit: ęmulumq; decoris ſui abſentem M. Valeriũ Coruinum (id enim illi deinde cognominis fuit) ſummo fauore populi treis & viginti natum annos cõſulem renunciauit. collega Coruino de plebe M. Popilius Lenas IIII conſul futurus datus eſt. Cum Græcis à Camillo nulla memorabilis geſta res. nec illi terra, nec Romanus mari bellator erat. Poſtremo cũ litoribus arcerentur: aqua etia præter alia neceſſaria vſui deficiente, Italiam reliquere. Cuius populi ea, cuiuſq; gentis claſſis fuerit, nihil certi eſt. maxime Siciliæ fuiſſe tyrannos crediderim. nã vlterior Græcia ea tempeſtate inteſtino feſſa bello iam Macedonum opes horrebat. Exercitibus dimiſſis cũ & foris pax, & domi concordia ordinum ocium eſſet: ne nimis lętę res eſſent, peſtilentia ciuitatem adorta coégit ſenatũ imperare duumuiris: vt libros Sibyllinos inſpicerent: eorumq; monitu lectiſterniũ fuit. Eodem anno Satricum ab Antiatibus colonia deducta: reſtitutaq; vrbs: quã Latini diruerant. Et cum Carthaginenſibus legatis Romæ fœdus ictum: cũ amicitiam, & ſocietaté petentes veniſſent. Idem ocium domi foriſq; manſit, T. Manlio Torquato, C. Plautio ſecundũ conſulibus. ſemunciarium tantum ex vnciario fœnus factum: & in penſiões æquas triennii, ita vt quarta præſens eſſet: ſolutio æris alieni diſpenſata eſt. & ſic quo ꝑ parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curam ſenatui fuit. leuatę maxime res: quia tributo, ac delectu ſuperſeſſum. Tertio anno poſt Satricum reſtitutum à Volſcis, M. Valerius Coru

C nus ſecundum conſul cum C.Petilio factus,cum ex Latio nunciatum eſſet:legatos ab Antio circum-
ire populos Latinorum ad concitandum bellum:priusq̄ plus hoſtium fieret, Volſcis arma inferre iuſ
ſus,ad Satricum exercitu infeſto pergit. quò cum Antiates,aliiq́; Volſci præparatis iam ante,ſiquid
ab Roma moueretur, copiis occurriſſent: nulla mora inter infenſos diutino odio dimicandi facta
eſt. Volſci,ferocior ad rebellandum,quàm ad bellandū gens,certamine victi fuga effuſa Satrici mœ-
nia petunt.& ne in muris quidē ſatis firma ſpe,cum corona militū cincta iam ſcalis caperetur vrbs:
ad quatuor millia,præter multitudinē imbellem,ſeſe dedidere.oppidum dirutum atq; incenſum.ab
æde tantū matris Matutæ abſtinuere ignem.præda omnis militi data:extra prædam quatuor millia
deditorum habita.eos vinctos conſul ante currum triumphans egit:vēditis deinde,magnā pecuniā
in ærarium redegit.Sunt,qui hanc multitudinem captiuam ſeruorum fuiſſe ſcribant.id magis veri-
ſimile eſt,q̄ deditos venuſſe. Hos cōſules ſecuti ſunt M.Fabius Dorſuo,Ser.Sulpitius Camerinus.
Auruncum deinde bellum ab repentina populatione cœptum.metuq́;,ne id factū populi vnius con-
ſilium omnis nominis Latini eſſet:dictator velut aduerſus armatū iam Latiū L.Furius creatus,ma-
giſtrum equitum Cn.Manliū Capitolinū dixit.& cū(quod per magnos tumultus fieri ſolitū erat)
iuſtitio indicto delectus ſine vacationibus habitus eſſet:legiones quantū maturari potuit,in Aurun-
cos ductæ.Ibi prædonū magis,q̄ hoſtium animi inuenti.prima itaq; acie debellatū eſt.Dictator ta-
men,quia & vltro bellum intulerant:& ſine detrectatione ſe certamini offerebant:deorū quoq; opes
adhibendas ratus,inter ipſam dimicationem ædem Iunoni Monetæ vouit.cuius damnatus voti,cū
victor Romam reuertiſſet:dictatura ſe abdicauit.Senatus duumuiros ad eandem ædem pro amplitu
dine populi Romani faciendam creari iuſſit.locus in arce deſtinatus:quæ area ædium M.Manlii Ca
pitolini fuerat.Conſules dictatoris exercitu ad bellū Volſcum vſi,Soram ex hoſtibus,incautos ador
ti,cęperunt. Anno poſtq̄ vota erat,ædes Monetæ dedicatur,C.Martio Rutilio II, T.Manlio Tor
quato II conſulibus. Prodigium extemplo dedicationem ſecutum,ſimile vetuſto montis Albani
prodigio.nanq; & lapidibus pluit:& nox interdiu viſa intendi.libriſq́; inſpectis,cū plena religione ci
uitas eſſet:ſenatui placuit dictatorem feriarum conſtituendarū cauſa dici.dictus P. Valerius Publi-
cola:magiſter equitum ei Q.Fabius Ambuſtus datus eſt.Nō tribus tantum ſupplicatum ire placuit,
ſed finitimos etiā populos:ordoq́; iis,quo quiſq; die ſupplicarent,ſtatutus. Iudicia eo anno populi
triſtia in fœneratores facta,quibus ab ædilibus dictæ dies eſſent:tradūtur.Et res haud vlla inſigni ad
memoriā cauſa ad interregnum rediit. Ex interregno,vt id actum videri poſſet,ambo patricii cōſu-
les creati ſunt,M.Valerius Coruinus tertium,A.Cornelius Coſſus. Maiora iam hinc bella & viri-
D bus hoſtium,& longinquitate vel regionum,vel temporū ſpatio,quibus bellatum eſt:dicētur.nanq;
eo anno aduerſus Samnites,gentem opibus,armiſq́; validam mota arma.Samnitium bellū ancipi-
ti Marte geſtum Pyrrhus hoſtis,Pyrrhum Pœni ſecuti.quanta rerum moles?quoties in extrema peri
culorum ventū?vt in hanc magnitudinem,quæ vix ſuſtinetur:erigi imperium poſſet? Belli autē cau-
ſa cū Samnitibus Romanis,cum ſocietate,amicitiaq; iuncti eſſent:extrinſecus venit:non orta inter
ipſos eſt. Samnites Sidicinis iniuſta arma,quia viribus plus poterāt,cum intuliſſent:coacti inopes
ad opulentiorum auxiliū confugere,Campanis ſeſe coniungunt.Campani magis nomen ad præſi-
dium ſociorū,q̄ vires cū attuliſſent:fluentes luxu ab duratis vſu armorum in Sidicino pulſi agro,in ſe
deinde molem omnē belli verterunt.nanq; Samnites omiſſis Sidicinis,ipſam arcē finitimorū,Cam-
panos adorti:vnde æque facilis victoria,prædæ,atq; gloriæ plus eſſet: Tifata imminentes Capuæ col
les cum præſidio firmo occupaſſent:deſcendunt inde quadrato agmine in planiciem,quæ Capuā, Ti
fataq́; interiacet.ibi rurſus acie dimicatū.aduerſoq́; prælio Campani intra mœnia compulſi,cum ro-
bore iuuentutis ſuæ occiſo nulla propinqua ſpes eſſet:coacti ſunt ab Romanis petere auxilium.Lega
ti introducti in ſenatum maxime in hanc ſententiā locuti ſunt. Populus nos Campanus legatos ad
vos patres conſcripti miſit amicitiā in perpetuū,auxiliū præſens à vobis petitū.quā ſi ſecūdis rebus
noſtris petiſſemus:ſicut cœpta celerius,ita infirmiore vinculo cōtracta eſſet.tūc enim,vt qui ex ęquo
nos veniſſe in amicitiā meminiſſemus:amici forſitan pariter ac nunc,ſubiecti atq; obnoxii vobis mi
nus eſſemus.nūc miſericordia veſtra cōciliati,auxilioq́; in dubiis rebus defenſi,beneficiū quoq; accę-
ptū colamus oportet:ne ingrati,atq; omni ope diuina,humanaq́; indigni videamur.Neq; hercule,
quod Samnites priores amici,ſociiq́; vobis facti ſunt:ad id valere arbitror:ne nos in amicitiā ſuſci-
piamur:ſed vt vetuſtate,& gradu honoris nos pręſtent.neq; enim fœdere Samnitiū,ne qua noua iun
geretis fœdera,cautū eſt.Fuit quidē apud vos ſemper ſatis iuſta cauſa amicitiæ:velle cū vobis amicū
eſſe,qui vos appeteret.Campani,etſi fortuna præſens magnifice loqui prohibet:non vrbis amplitu-
dine,nō agri vbertate vlli populo præterquā vobis cedētes,haud parua(vt arbitror)acceſſio bonis
rebus veſtris in amicitiā venimus veſtram.Æquis,Volſciſq́; æternis hoſtibus huius vrbis,quando-
cūq; ſe mouerint,ab tergo erimus:& quod vos pro ſalute noſtra priores feceritis:id nos ꝓ imperio ve
ſtro,& gloria ſemper faciemus.Subactis iis gentibus,quæ inter nos,voſq́; ſunt:quod propediē futu-
rū ſpondet & virtus,& fortuna veſtra:cōtinens imperiū vſq; ad nos habebitis.Acerbū & miſerū eſt,
quod

A quod fateri nos fortuna noſtra cogit.eò ventũ eſt patres conſcripti,vt aut amicoꝝ, aut inimicorum
Campani ſimus.ſi defenditis,veſtri: ſi deſeritis,Samnitium erimus. Capuam ergo,& Campaniam
omnem veſtris,an Samnitium viribus accedere malitis, deliberate. Omnibus quidẽ Romani veſtrã
miſericordiam,veſtrumq; auxilium æquũ eſt patere:is tñ maxime,qui eam implorantibus aliis auxi
lium dum ſupra vires ſuas præſtant,oẽs ipſi in hanc neceſſitatem venerunt.quanq̃ pugnauimus ver-
bo pro Sidicinis,re pro nobis:cũ videremus finitimũ populum nefario latrocinio Samnitium peti:
&,vbi cõflagraſſent Sidicini:ad nos traiecturum illud incendiũ eſſe.Nec enim nunc,quia dolent iniu
riam acceptam Samnites:ſed quia gaudent ſibi oblatam eſſe cauſam: oppugnatũ nos veniunt. an ſi
vltio iræ hæc,& non occaſio cupiditatis explendæ eſſet:parũ fuit,quod ſemel in Sidicinio agro, iterũ
in Campania ipſa legiones noſtras ceciderẽt? quæ eſt iſta tam infeſta ira:quã per duas acies fuſus ſan-
guis explere non potuerit?adde huc populationẽ agroꝝ:prędas hominũ,atq; pecudum actas: incen-
dia villarũ,ac ruinas:oĩa ferro,igniq; vaſtata. Hiſcine ira expleri nõ potuit? Sed cupiditas explẽda eſt.
ea ad oppugnandã Capuam rapit.aut delere vrbem pulcherrimã,aut ipſi poſſidere volũt. Sed vos po
tius Romani beneficio veſtro occupate eam:q̃ illos habere per maleficium ſinatis. Non loquor apud
recuſantem iuſta bella populũ.ſed tñ ſi oſtẽderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus
fore.vſq; ad nos contẽptus Samnitiũ peruenit:ſupra nõ aſcendit.itaq; vmbra veſtri auxilii Romani
tegi poſſumus,quicquid deinde habuerimus,quicquid ipſi fuerimus,veſtrum id omne exiſtimaturi.
Vobis arabitur ager cãpanus:vobis capua vrbs frequentabitur:conditoꝝ,parentũ,deorum immor
taliũ numero nobis eritis.nulla colonia veſtra erit:quæ nos obſequio erga vos,fideq; ſuperet. Annui-
te patres conſcripti nutũ,numenq; veſtrum inuictũ Campanis:& iubete ſperare incolumẽ Capuam
futuram.Qua frequẽtia oĩum generum multitudinis proſequẽte creditis nos illinc profectos? q̃ oĩa
votoꝝ,& lachrymarum plena reliquiſſe?in qua nunc expectatione ſenatum, populumq; Campanũ,
coniuges,liberosq; noſtros eſſe?ſtare omnẽ multitudinem ad portas, viam hinc ferentẽ proſpectãtes
certum habeo,quid illis nos P.C.ſolicitis,ac pendentibus animis renũciare iubeatis. Alterũ reſpon-
ſum ſalutẽ,victoriã,lucem,ac libertatẽ:alterũ ominari horreo, quæ ferat. Proinde vt aut de veſtris
futuris ſociis atq; amicis, aut nuſquam vllis futuris nobis conſulite. Summotis deinde legatis,cũ
cõſultus ſenatus eſſet:etſi magnæ parti vrbs maxima opulentiſſimaq; Italiæ,vberrimus ager, mariq;
propinquus ad varietates annonæ horreum populi Romani fore videbatur: tñ tanta vtilitate fides
B antiquior fuit. reſponditq; ita ex authoritate ſenatus conſul. Auxilio vos Cãpani dignos cenſet ſe-
natus:ſed ita vobiſcũ amicitiã inſtitui par eſt:ne qua vetuſtior amicitia,ac ſocietas violetur. Samni-
tes nobiſcũ fœdere iuncti ſunt.itaq; arma deos prius,q̃ hoĩes violatura,aduerſus Samnites vobis ne
gamus:legatos,ſicut fas iusq; ẽ,ad ſocios atq; amicos precatũ mittemus:ne qua vis vobis fiat. Ad ea-
princeps legationis(ſic enim domo mãdatũ attulerat)quãdoqdẽ,inquit,noſtra tueri aduerſus vim,
atq; iniuriam iuſta vi non vultis:veſtra certe defendetis.itaq; populum Campanũ, vrbemq; Capuã,
agros,delubra deũm,humanaq; oĩa in veſtram P.C.populiq; Romani ditionem dedimus:quicquid
deinde patiemur,deditici veſtri paſſuri.Sub hæc dicta oẽs manus ad cõſules tendentes,pleni lachry-
marum in veſtibulo curiæ procubuerunt. Cõmoti patres vice fortunarum humanarum,ſi ille prępo
tens populus luxuria potentiaq; clarus,à quo pauloante auxiliũ finitimi petiſſent: adeo infractos ge-
reret animos,vt ſe ipſe,ſuaq; oĩa poteſtatis alienæ faceret.tum iam fides agi viſa,deditos non prodi:
neq; facturum æqua populum Samnitium cenſebant:ſi agrũ vrbemq; per deditionem factam populi
Romani oppugnarent.legatos itaq; extẽplo mitti ad Samnites placuit.data mandata: vt preces Cã-
panorum,reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitium memoris, deditionem poſtremo factã Samniti-
bus exponerent:peterent pro ſocietate,amicitiaq;:vt dediticiis ſuis parcerent:neq; in eum agrũ, qui
populi Romani factus eſſet:hoſtilia arma inferrent.ſi leniter agendo parum proficerent:denunciarẽt
Samnitibus populi Romani,ſenatusq; verbis:vt Capua vrbe,Campanoq; agro abſtinerent. Hæc le-
gatis agentibus in concilio Samnitium adeo eſt ferociter reſponſum:vt non ſolum geſturos ſe eſſe di
cerent id bellum:ſed magiſtratus eorum è curia egreſſi ſtantibus legatis præfectos cohortium voca-
rent:iisq; clara voce imperarent:vt prædatum in agrum Campanum extemplo proficiſcerent. Hac
legatiõe Romam relata,poſitis oĩum aliarum rerũ curis,patres fœcialibus ad res repetendas miſſis,
belloq;,quia non redderentur,ſolẽni more indicto,decreuerunt: vt primo quoq; tempore de ea re ad
populum ferretur.iuſſuq; populi conſules ambo cũ duobus ab vrbe exercitibus profecti, Valerius in
Campaniam,Cornelius in Samnium,ille ad montem Gaurũ,hic ad Satriculã caſtra ponunt. Priori
Valerio Samnitium legiones(eò nanq; omnem belli molem inclinaturã cenſebant)occurrũt. ſimul
in Campanos ſtimulabat ira tam promptos nunc ad ferenda, nunc ad accerſenda aduerſus ſe auxi-
lia. Vt vero caſtra Romana viderunt:ferociter pro ſe quiſq; ſignum duces poſcere: affirmare eadem
fortuna Romanum Campano laturũ opẽ:qua Campanus Sidicino tulerit. Valerius leuibus certa-
minibus tentandi hoſtis cauſa,haud ita multos moratus dies ſignum pugnę propoſuit,paucis ſuos
adhortatus. Ne nouum bellum eos, nouusq; hoſtis terreret. quicquid ab vrbe longius proferrent

C arma:magis magiſq; in imbelles gentes eos prodire. Ne Sidicinorum, Campanorumq; cladibus Samnitium æſtimarent virtutem. qualeſcunq; inter ſe certauerint: neceſſe fuiſſe alteram partẽ vinci. Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus, mollitiaq; ſua, q̃ vi hoſtium victos eſſe. Quid autem eſſe duo proſpera in tot ſeculis bella Samnitium aduerſus tot decora populi Romani: qui triumphos penè plures, q̃ annos ab vrbe condita numeret? qui oĩa circa ſe, Sabinos, Hetruriã, Latinos, Hernicos, Æquos, Volſcos, Aurũcos, domita armis habeat? qui Gallos tot prælus cæſos, poſtremo in mare ac naues fuga cõpulerit? Cum gloria belli, ac virtute ſua quenq; fretos ire in aciem debere: tum ẽt intueri cuius ductu, auſpicioq; ineunda pugna ſit: vtrum qui audiendus duntaxat magnificus adhortator ſit, verbis tantum ferox, operum militarium expers? an qui & ipſe tela tractare, procedere ante ſigna, verſari media in mole pugnæ ſciat? Facta mea, non dicta vos milites, inquit, ſequi volo: nec diſciplinam modo, ſed exemplũ etiam à me petere. Non factionibus modo, nec per conciones vſitatas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres conſulatus, ſummamq; laudem peperi. Fuit, cum hoc dici poterat. patricius enim eras: & à liberatoribus patriæ ortus: & eodem anno familia iſta conſulatum, quo vrbs hæc cõſulem, habuit. Nunc iam nobis patribus, vobiſq; plebeiis promiſcuus conſulatus patet: nec generis vt ante, ſed virtutis eſt præmium. proinde ſummũ quodq; ſpectate milites decus. Non, ſi mihi nouum hoc Coruini cognomen diis authoribus hoĩes dediſtis: Publicolarum vetuſtum familiæ noſtrę cognomen memoria exceſſit. ſemper ego plebem Romanam militiæ domiq;, priuatus, in magiſtratibus, paruis magniſq;, æque tribunus ac conſul, eodem tenore per oẽs deinceps conſulatus colo, atq; colui. Nunc quod inſtat, diis bene iuuantibus nouum atq; integrum de Samnitibus triumphum mecum petite. Non aliãs militi familiarior dux fuit: omnia inter infimos militum haud grauate munia obeundo. in ludo præterea militari, cum velocitatis viriumq; inter ſe æquales certamina ineunt: comiter facilis vincere, ac vinci, vultu eodem: nec quenq̃ aſpernari, parem qui ſe offerret factis: benignus pro re dictis: haud minus libertatis alienæ, q̃ ſuæ dignitatis memor: &, quo nihil popularius eſt: qbus artibus petierat magiſtratus, iiſdẽ gerebat. Itaq; vniuerſus exercitus incredibili alacritate adhortationẽ proſecutus ducis, caſtris egreditur. Præliũ, vt quod maxime vnq̃, pari ſpe, vtrinq; æquis viribus cũ fiducia ſui, ſine contẽptu hoſtiũ, cõmiſſum eſt. Samnitibus ferociam augebant nouæ res geſtæ, & paucos ante dies geminata victoria. Romanis cõtrà, quadringentorum annorũ decora, & cõditæ vrbi æqualis victoria. vtriſq; tñ nouus hoſtis curam addebat. pugna indicio fuit, quos geſſerint animos. nanq; ita conflixerunt, vt aliquãdiu in neutram

D partem inclinaret acies. Tum cõſul trepidationẽ iniiciendã ratus, qñ vi belli non poterant: eqtibus immiſſis turbare prima ſigna hoſtiũ conatur. quos vbi nequicq̃ tumultuãtes ĩ ſpacio exiguo voluere turmas vidit: nec poſſe aperire in hoſtes viã: reuectus ad anteſignanos legionum, cum deſiluiſſet ex equo: noſtrũ, inqt, peditũ illud milites eſt opus: agitedũ, vt me videritis, quacũq; inceſſero, in aciẽ hoſtiũ ferro viam faciẽtẽ: ſic pro ſe quiſq; obuios ſternite. illa nunc oĩa qua nũc erectæ micant haſtæ: patefacta ſtrage vaſta cernetis. Hæc dicta dederat: cũ eqtes conſulis iuſſu diſcurrunt in cornua: legionibuſq; in mediam aciem aperiunt viam. Primus oĩum conſul inuadit hoſtem: & cum quo forte contulit gradum, obtruncat. hoc ſpectaculo accenſi, dextra læuaq; ante ſe quiſq; memorandum prępliũ ciet. ſtant obnixi Samnites: q̃q̃ plura accipiunt, q̃ inferunt, vulnera. Aliquãdiu iam pugnatum erat: atrox cædes circa ſigna Samnitium, fuga ab nulla dum parte erat. adeo morte ſola vinci deſtinauerant animis. Itaq; Romani cũ effluere iam laſſitudine vires ſentirent: & diei haud multum ſupereſſe: accenſi ira concitant ſe in hoſtem. Tum primum referri pedem, atq; inclinari rem in fugã apparuit: tũ capi, occidi Samnis. nec ſuperfuiſſent multi: ni nox victoriam magis, q̃ prælium diremiſſet. & Romani fatebantur nunq̃ cum pertinaciore hoſte cõflictum. & Samnites, cum quæreretur quænã prima cauſa tam obſtinatos mouiſſet in fugam: oculos ſibi Romanorũ ardere viſos aiebant: veſanoſq; vultus, & furentia ora. inde plusq̃ ex alia vlla re terroris ortum. Quem terrorem non pugnæ ſolum euentu, ſed nocturna profectione confeſſi ſunt. Poſtero die vacuis hoſtium caſtris Romanus potitur. quò ſe omnis Campanorum multitudo gratulabunda effudit. Cæterum hoc gaudium magna propè clade in Samnio fœdatum eſt. nam ab Satricula profectus Cornelius conſul exercitum incaute in ſaltũ caua valle peruium, circaq; inſeſſum ab hoſte induxit: nec prius, q̃ recipi tutò ſigna nõ poterant: imminentem capiti hoſtem vidit. Dum id moræ Samnitibus eſt, quoad totum in vallem infimam dimitteret agmen: P. Decius tribunus militum conſpicit vnum editum in ſaltu collem, imminentem hoſtium caſtris, aditu arduum impedito agmini, expeditis haud difficilem. itaq; cõſuli territo animi, vides ne tu, inquit, A. Corneli cacumen illud ſupra hoſtem? arx illa eſt ſpei, ſalutiſq; noſtræ: ſi eam, quam cæci reliquere Samnites: impigre capimus. nec tu mihi plus, q̃ vnius legionis principes haſtatos dederis: cum quibus vbi euaſero in ſummum, perge hinc omni liber metu: teq;, & exercitum ſerua. neq; enim moueri hoſtis ſubiectus nobis ad omnes ictus ſine ſua pernicie poterit. nos deinde aut fortuna populi Romani, aut noſtra virtus expediet. Collaudatus à conſule accepto præſidio vadit occultus per ſaltum: nec prius ab hoſte eſt viſus: quàm loco, quem petebat, appropinquauit. Inde admiratione

A tione pauentibus cunctis, cum omnium in ſe vertiſſet oculos: & ſpacium conſuli dedit ad ſeducendũ agmen in æquiorem locum: & ipſe in ſummo conſtitit vertice. Samnites dum huc, illucq; ſigna vertunt: vtriuſq; rei omiſſa occaſione, neq; conſequi conſulẽ, niſi per eandem vallem, in qua paulo ante ſubiectum cum telis ſuis habuerãt: poſſunt: nec erigere agmen in captum ſuper ſe ab Decio tumulũ. ſed cum ira in hos magis, qui fortunã gerendæ rei eripuerant: tum propinquitas loci, atq; ipſa paucitas incitat: & nunc circũdare vndiq; collẽ armatis volunt: vt à conſule Decium intercludant: nunc viam patefacere: vt digreſſos in vallem adoriantur. incertos quid agerent, nox oppreſſit. Decium primum ſpes tenuit cum ſubeuntibus in aduerſum collem ex ſuperiore loco ſe pugnaturum: deinde admiratio inceſſit: quod nec pugnam inirent: nec, ſi ab eo conſilio iniquitate loci deterrerentur: opere ſe, valloq; circundarent. Tum centurionibus ad ſe vocatis. Quænam illa inſcitia belli, ac pigritia eſt? aut quonam modo iſti ex Sidicinis, Campaniſq; victoriam pepererunt? huc atq; illuc ſigna moueri, ac modo in vnum conferri, modo educi videtis. opus quidem incipit nemo: cũ iam circundati vallo potuerimus eſſe. Tum vero nos ſimiles iſtorum ſimus: ſi diutius hic moremur, q̃ commodum ſit. agitẽdum, ite mecum: vt, dum lucis aliquid ſupereſt: quibus locis præſidia ponant: qua pateant hinc exitus, exploremus. Hæc omnia ſagulo gregali amictus, centurionibus item manipularium habitu militum ductis, ne ducẽ circumire hoſtes notarẽt: perluſtrauit. Vigiliis deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſeram dari iubet: vbi ſecundæ vigiliæ buccina datũ ſignum eſſet: armati cum ſilentio ad ſe venirent. Quo vbi, ſicut edictum erat, taciti conuenerunt: Hoc ſilentium milites, inquit, omiſſo militari aſſenſu, in me audiendo ſeruandum eſt. vbi ſentẽtiam meam vobis peregero: tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti tranſibitis: quæ pars maior erit, eo ſtabitur conſilio. Nunc quæ mente agitem, audite. Non fuga delatos, nec inertia relictos hic vos circumuenit hoſtis. virtute cepiſtis locum: virtute hinc oportet euadatis. veniendo huc exercitum egregium populi Romani ſeruaſtis: erumpẽdo hic vos metipſos ſeruate. digni eſtis, qui pauci pluribus opem tuleritis: ipſi nullius auxilio egueritis. Cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiã vſus non ſit: hunc tam opportunum collem imminentẽ capiti ſuo non ante viderit, q̃ captum à nobis: nos tam paucos tot ipſe millibus hoĩum nec aſcenſu arcuerit: nec tenentes locum, cum diei tantum ſupereſſet: vallo circundederit. quem videntem, ac vigilantem ſic eluſeritis: ſopitum oportet fallatis: immo neceſſe eſt. in eo enim loco res ſunt noſtræ: vt ego vobis magis neceſſitatis veſtræ index, q̃
B conſilii author ſim. neq; enim maneatis, an abeatis hinc, deliberari poteſt: cum, præter arma, & animos armorum memores, nihil vobis fortuna reliqui fecerit: fame & ſiti moriendum ſit: ſi plus, q̃ viros ac Romanos decet, ferrum timeamus. Ergo vna eſt ſalus: erũpere hinc, atq; abire. id aut interdiu, aut nocte faciamus oportet. Ecce hoc aliud minus dubium. quippe ſi lux expectetur: quæ ſpes eſt non vallo perpetuo, foſſaq; nos ſepturum hoſtem? qui nunc corporibus ſuis ſubiectis vndiq; cinxerit, vt videtis, collem. atqui ſi nox opportuna eſt eruptioni: ſicut eſt: hæc profecto noctis aptiſſima hora eſt. ſigno ſecundæ vigiliæ conueniſtis: quod tempus mortales ſomno altiſſimo premit: per corpora ſopita vadetis, vel ſilentio incautos fallentes, vel ſentientibus clamore ſubito pauorem iniecturi. me modo ſequimini: quem ſecuti eſtis. ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunam. Quibus hæc ſalutaria videntur: agitẽdum, in dextram partem pedibus tranſite. Omnes tranſierunt: vadentemq; per intermiſſa cuſtodiis loca Decium ſecuti ſunt. Iam euaſerant media caſtra, cum ſuperſcandens vigilum ſtrata ſomno corpora miles offenſo ſcuto præbuit ſonitum. quo excitatus vigil cum proximum mouiſſet: erectiq; alios concitarent, ignari, ciues, an hoſtes eſſent: præſidium erumperet, an conſul caſtra cepiſſet: Decius, cũ nõ fallerẽt, clamorem tollere iuſſis militibus, torpidos ſomno inſuper pauore exanimat: quo p̃pediti nec arma impigre capere, nec obſiſtere, nec inſequi poterant. Inter trepidationẽ, tumultumq; Samnitium, præſidium Romanum, obuiis cuſtodibus cæſis, ad caſtra cõſulis peruadit. Aliquantum ſupererat noctis: iamq; in tuto videbantur eſſe: cum Decius, macti virtute, inquit, milites Romani eſte. veſtrum iter, ac reditum omnia ſecula laudibus ferent. ſed ad conſpiciendam tantam virtutem luce ac die opus eſt: nec vos digni eſtis, quos cum tanta gloria in caſtra reduces ſilentiũ ac nox tegat. hic lucem quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. atq; vbi primum illuxit: præmiſſo nuncio ad conſulem, in caſtra ingenti gaudio concitantur: & teſſera data incolumes reuerti, qui ſua corpora pro ſalute oĩum haud dubio periculo obieciſſent: pro ſe quiſq; obuiam effuſi laudant, gratulantur: ſingulos, vniuerſoſq; ſeruatores ſuos vocant: diis laudes, gratesq; agunt: Decium in cœlum ferunt. Hic Decii caſtrenſis triumphus fuit, incedentis per media caſtra cum armato præſidio, coniectis in eum omniũ oculis, & omni honore tribunum conſuli æquantibus. Vbi ad prætorium ventũ eſt: conſul claſſico ad concionem conuocat: orſuſq; meritas Decii laudes, interfante ipſo Decio diſtulit conciõẽ. qui author oĩa poſthabendi, dum occaſio in manibus eſſet: perpulit conſulem: vt hoſtes & nocturno pauore attonitos, & circa collem caſtellatim diſſipatos aggrederetur. credere etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſſos per ſaltum vagari. Iuſſæ legiones arma capere, egreſſæq; caſtris, cum per exploratores notior iam ſaltus eſſet: via patentiore ad hoſtem ducitur. quem incautũ improuiſo

C adortæ,cum palati paſſim Samnitium milites,pleriq; inermes,nec coire in vnum , nec arma cape-
re,nec recipere intra vallum ſe poſſent:pauẽtem primum intra caſtra compellunt:deinde caſtra ipſa
turbatis ſtationibus capiũt.perfertur circa collem clamor:fugatq; ex ſuis quenq; præſidiis.ita ma-
gna pars abſenti hoſti ceſſit.quos intra vallum egerat pauor:(fuere autẽ ad XXX millia)omnes
cæſi:caſtra direpta.Ita rebus geſtis,cõſul aduocata cõcione P.Decii nõ cœptas ſolũ ante,ſed cumu-
latas noua virtute laudes peragit:& præter militaria alia dona,aurea corona eum,& cẽtum bobus,
eximioq; vno albo opimo auratis cornibus donat.Milites,qui in præſidio ſimul fuerãt:duplici fru-
mẽto in perpetuum,in præſentia ſingulis bobus:,binisq; tunicis donati.Secundũ cõſulis donatio-
nẽ legiones gramineã coronã obſidionalẽ clamore donũ approbãtes Decio imponũt : altera coro-
na eiuſdẽ honoris index a præſidio ſuo impoſita eſt.His decoratus inſignibus bouem eximiũ Marti
immolauit,cẽtum boues militibus dono dedit,qui ſecum in expeditione fuerant.iiſdẽ militibus le-
giones libras farris,& ſextarios vini cõtulerunt.omniaq; ea ingẽti alacritate per clamorẽ militarẽ,
indicem omniũ aſſenſus,gerebãtur. Tertia pugna ad Sueſſulam cõmiſſa eſt:qua fugatus à M. Va-
lerio Samnitiũ exercitus,omni robore iuuẽtutis domo accito,certamine vltimo fortunam experiri
ſtatuit.Ab Sueſſula nũcii trepidi Capuã,inde equites citati ad Valeriũ cõſulẽ opem oratũ veniunt.
Cõfeſtim ſigna mota:relictisq; impedimẽtis caſtrorum valido præſidio,raptim agitur agmen:nec
procul ab hoſte locum exiguum,vt quibus præter equos cæterorum iumẽtorum,calonumq; turba
abeſſet:caſtris cæpit.Samnitium exercitus,velut haud vlla mora pugnæ futura eſſet : aciem inſtru-
it:deinde poſtq̃ nemo obuius ibat:infeſtis ſignis ad caſtra hoſtium ſuccedit.ibi vt militem in val-
lo vidit:miſſiq; ab omni parte exploratum,q̃ in exiguum orbem contracta caſtra eſſent:paucitatem
inde hoſtium colligeres,retulerũt:fremere omnis acies,cõplendas eſſe foſſas,ſcindẽdumq; vallũ , &
in caſtra irrumpẽdum.trãſactumq; ea temeritate bellum foret:ni duces cõtinuiſſent impetũ militũ.
Cæterum qa multitudo ſua cõmeatibus grauis,& prius ſedendo ad Sueſſulam , & tunc certaminis
mora,haud procul ab rerum omnium inopia eſſet:placuit,dum incluſus paueret hoſtis : frumẽta-
tum p agros militem duci.interim & Romano,qui expeditus quantũ humeris inter arma geri poſ
ſet:frumẽti ſecum attuliſſet:defutura omnia.Conſul,palatos per agros cum vidiſſet hoſtes:ſtatiões
infrequẽtes relictas:paucis milites adhortatus ad caſtra oppugnãda ducit.quæ cum primo clamo-
D rẽ atq; impetu cepiſſet:pluribus hoſtium in tentoriis ſuis,q̃ in portis valloq; cæſis,ſigna captiua in
vnum locum cõferri iuſſit,relictisq; duabus legionibus cuſtodiæ & præſidii cauſa,graui edicto mo-
nitis,vt donec ipſe reuertiſſet,præda abſtinerẽt:pfectus agmine inſtructo,cum præmiſſus eques ve
lut indagine diſſipatos Sãnites ageret:cædem ingentẽ fecit.nã neq; quo ſigno coirent inter ſe: neq;
vtrum caſtra peterẽt:an longiorẽ intenderẽt fugã,territis conſtare poterat.tantumq; fugæ ac formi-
dinis fuit , vt ad XL millia ſcutorũ,nequaquam tot cæſis,& ſigna militaria cũ iis,quæ in caſtris
capta erant:ad CLXX ad cõſulem deferrẽtur. Tum in caſtra hoſtium reditum: ibiq; omnis præ-
da militi data.Huius certaminis fortuna & Faliſcos,cum in induciis eſſent:fœdus petere ab ſenatu
coẽgit:& Latinos iam exercitibus cõparatis ab Romano in Pelignum vertit bellũ. Neq; ita rei ge
ſtæ fama Italiæ ſe finibus tenuit:ſed Carthaginẽſes quoq; legatos gratulatum Romã miſere cũ co-
ronæ aureæ dono:quæ in Capitolio in Iouis cælla poneretur.fuit, pondo XXV. Cõſules ambo
de Samnitibus triumpharunt:ſequẽte Decio inſigni cum laude,donisq;:cum incondito militari io
co haud minus tribuni celebre nomen,q̃ conſulum eſſet. Cãpanorum deinde,Sueſſanorumq; audi
tæ legationes.Precãtibus datum:vt præſidium eo in hyberna mitteretur:quo Samnitium excurſio
nes arcerentur.Iam tum minime ſalubris militari diſciplinæ Capua,inſtrumẽto omniũ voluptatũ
delinitos militũ animos auertit à memoria patriæ.inibãturq; cõſilia in hybernis eodem ſcelere adi-
mẽdæ Cãpanis Capuæ:per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſent:neq; immerito ſuum ipſo
rum exẽpluin in eos verſurum.Cur autẽ potius Cãpani agrũ Italiæ vberrimũ,dignã agro vrbem,
qui nec ſe,nec ſua tutari poſſint:q̃ victor exercitus haberet:qui ſuo ſudore,& ſanguine inde Samni
tes depuliſſet?An æquũ eſſe:deditios ſuos illa fertilitate atq; amœnitate perfrui:ſe militãdo feſſos
in peſtilẽti,atq; arido circa vrbẽ ſolo luctari?aut in vrbe inſidẽtem labem creſcentis in dies fœnoris
pati? Hæc agitata occultis cõiurationibus,needum vulgata in oẽs cõſilia inuenit nouus cõſul C.
Martius Rutilius:cui Cãpania ſorte pũincia euenerat:Q.Setuilio collega ad vrbem relicto.Itaq;
cũ omnia,ſicut geſta erãt,per tribunos cõperta & ætate haberet,& vſu doctus:quippe qui iam ter-
tium conſul eſſet:dictatorq;,& cenſor fuiſſet:optimum ratus,differendo ſpem quandocunq; vellent
conſilii exequendi,militarem impetum fruſtrari,rumorem diſſipat in iiſdem oppidis & anno poſt
præſidia hybernatura.diuiſa enim erant per Campaniæ vrbes : manauerantq; à Capua conſilia
in exercitum omnem.Eo laxamento cogitationibus dato , quieuit in præſentia ſeditio.conſul edu-
cto in æſtiua milite,dum quietos Samnites habebat:exercitum purgare miſſionibus turbulentorũ
hominum inſtituit:aliis emerita dicendo ſtipendia eſſe:alios graues iam ætate eſſe,aut viribus pa-
rum validos.quidã in cõmeatus mittebãtur,ſinguli primò,deinde & cohortes quædam,quia pcul
ab domo

A ab domo & rebus ſuis hybernaſſent:p ſpeciẽ militariũ vſuum magna pars ablegati.quã multitudinẽ cõſul alter Romæ,prætorq́; alias ex aliis fingendo moras retinebat.& primo qdẽ ignari ludificationis minime inuiti domos reuiſebãt.poſtq̃ neq; reuerti ad ſigna primos,nec ferme aliũ,q̃ qui in Cãpania hybernaſſent:præcipueq́; ex iis ſeditionis authores emitti viderũt:primum admiratio,deinde haud dubius timor incidit animos:cõſilia ſua emanaſſe:iam quæſtiones,iam iudicia, iam occulta ſingulorum ſupplicia,impotẽſq́; & crudele conſulũ,ac patrum in ſe regnum paſſuros. Hæc qui in caſtris erãt,occultis ſermonibus ſerũt,neruos cõiurationis eiectos arte cõſulis cernentes. Cohors vna,cũ haud ꝓcul Anxure eſſet:ad Lautulas ſaltu anguſto inter mare ac montes cõſedit,ad excipiendos,quos cõſul aliis atq; aliis(vt ante dictum eſt)cauſis mittebat. Iam valida admodũ numero manus erat:nec quicquã ad iuſti exercitus formam,præter ducem deerat.incõpoſiti itaq; prædantes in agrum Albanũ perueniunt:& ſub iugo Albæ Lõgæ caſtra vallo cingunt.perfecto inde opere reliquũ diei de imperatore ſumẽdo ſentẽtiis decertãt,nulli ex præſentibus ſatis fidentes.quẽ autem ab domo poſſe acciri?quẽ patrũ,aut plebis eſſe:qui aut ſe tanto periculo ſciens offerat:aut cui ex iniuria inſanientis exercitus cauſa recte cõmittatur?Poſtero die cũ eadẽ deliberatio teneretur:ex prædatoribus vagis quidã cõpertũ attulerũt:T. Quitium in Thuſculano agrũ colere,vrbis honorumq́; immemorẽ. Patriciæ hic vir gẽtis erat.cui militiæ magna cũ gloria actæ finem pes alter ex vulnere claudus feciſſet:ruri agere vitam ꝓcul ambitione,ac foro conſtituit.Nomine audito,extẽplo agnouere virum:&, quod bene verteret,acciri iuſſerunt,ſed parum ſpei erat voluntate quicquã facturum.vim adhibere, ac metum placuit.Itaq; ſilentio noctis cũ tectum villæ,qui ad id miſſi erant,intraſſent: ſomno graui Quintium oppreſſum,nihil mediũ,aut imperium atq; honorẽ,aut,vbi reſtaret,mortẽ,ni ſequeretur,denunciãtes,in caſtra pertraxerunt.Imperator extẽplo aduenĩẽs appellatus,inſigniaq́; honoris exterrito ſubitæ rei miraculo deferunt:& ad vrbẽ ducere iubẽt.Suo magis inde impetu,q̃ cõſilio ducis cõuulſis ſignis,infeſto agmine ad lapidẽ octauum viæ,quæ nunc Appia eſt:peruenerũt:iſſentq́; cõfeſtum ad vrbem:ni venire contra,exercitum,dictatoremq́; aduerſus ſe M. Valerium Coruinum dictum,audiſſent,& magiſtrum eqtum L. Æmylium Mamercum. Vbi primum in conſpectu ventum eſt:arma,ſignaq́; agnouere:extẽplo omnibus memoria patriæ iras permulſit.nõdũ erant tam fortes ad ſanguinem ciuilem:nec præter externa nouerant bella: vltimaq́; rabies ſeceſſio ab ſuis habebatur. Itaq; iam duces, iam milites vtrinq; congreſſus quærere ad colloquia. Quintius,quem armorũ

B etiã pro patria ſatietas teneret,nedum aduerſus patriã:Coruinus omnes charitate ciues, præcipue milites,& ante alios ſuũ exercitũ complexus,ad colloquium proceſſit.cognito ei extẽplo haud minor ab aduerſariis verecundia,q̃ ab ſuis ſilentium datũ. Deos,inquit,immortales milites veſtros publicos,meoſq́; ab vrbe proficiſcens ita adoraui,veniamq́; ſupplex popoſci:vt mihi de vobis cõcordiæ partã gloriam,nõ victoriam darent:ſatis fuit,eritq́;,vnde belli decus pariatur:hinc pax petenda eſt. quod deos immortales inter nũcupanda vota expopoſci,eius me compotem voti vos facere poteſtis:ſi meminiſſe vultis nõ vos in Samnio,nec in Volſcis,ſed in Romano ſolo caſtra habere:ſi illos colles,quos cernitis,patriæ veſtræ eſſe:ſi hunc exercitum ciuium veſtrorum: ſi me conſulem veſtrũ: cuius ductu,auſpicioq́; priore anno bis legiones Samnitiũ fudiſtis, bis caſtra vi cępiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus milites:cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos,non iniuriis ſenſiſtis:nullius ſuperbæ in vos legis,nullius crudelis ſenatusconſulti author:in omnibus meis imperiis in me ſeuerior,q̃ in vos. Ac ſicui gens,ſicui ſua virtus,ſicui etiam maieſtas, ſicui honores ſubdere ſpiritus potuerunt:iis eram natus:id ſpecimen mei dederam:ea ætate cõſulatum adeptus eram:vt potuerim treis & viginti annos natus cõſul patribus quoq; ferox eſſe,nõ ſolum plebi. Quod meum factum,dictũmue cõſulis grauius,q̃ tribuni audiſtis?eodẽ tenore duos inſequentes conſulatus geſſi: eodẽ hæc imperioſa dictatura geretur:vt neq; in hos meos,& patriæ meæ milites mitior,q̃ in vos,horreo dicere hoſtes.Ergo vos prius in me ſtrinxeritis ferrũ,q̃ in vos ego.iſtinc ſigna canent:iſtinc clamor prius incipiet,atq; impetus:ſi dimicandum eſt.inducite in animum,quod non induxerunt patres,auiq́; veſtri:non illi,qui in ſacrum montem ſeceſſerunt:non hi,qui poſtea Auentinum inſederunt.expectate,dum vobis ſingulis,vt olim Coriolano,matres,coniugeſq́; crinibus paſſis obuiæ ab vrbe veniant. tum Volſcorum legiones,quia Romanum habebant ducem,quieuerunt: vos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello?T.Quinti quocũq; iſtic loco ſeu volens,ſeu inuitus conſtitiſti:ſi dimicãdum erit,tum tum nouiſſimos te recipito:fugeris etiã honeſtius,tergumq́; ciui dederis:q̃ pugnaueris contra patriam.nũc ad pacificandum bene,atq; honeſte inter primos ſtabis: & colloquii huius ſalutaris interpres fueris.poſtulate æqua,& ferte:quanquam vel iniquis ſtandum potius, q̃ impias inter nos conſeramus manus. T.Quintius plenus lachrymarum ad ſuos verſus, Me quoq;,inquit, milites,ſiquis vſus mei eſt:meliorẽ pacis,q̃ belli habetis ducem.nõ enim illa modo Volſcus,aut Sãnis,ſed Romanus verba fecit:veſter conſul,veſter imperator milites:cuius auſpicia pro vobis experti,nolite aduerſus vos velle experiri.Qui pugnarẽt vobiſcũ infeſtius:& alios duces ſenatus habuit:q maxime ſuis militibus placeret:cui plurimum vos imperatori veſtro crederetis:eum elegit. pacem,

C etiá qui vincere poſſunt, volũt: quid nos velle oportet? quin omiſſis ira & ſpe fallacibus authoribus, nos ipſos, noſtraq; omnia cognitæ permittimus fidei? Approbãtibus clamore cunctis, T. Quintius ante ſigna progreſſus, in poteſtate dictatoris milites fore dixit: orauit, vt cauſam miſerorum ciuium ſuſciperet: ſuſceptamq; eadem fide, qua rempublicam adminiſtrare ſolitus eſſet: tueretur. ſibi ſe priuatim nihil cauere: nolle alibi, q̃ in innocentia ſpem habere. militibus cauẽdum, quod apud patres ſemel plebi, iterum legionibus cautum ſit: ne fraudi ſeceſſio eſſet. Quintio collaudato, cæteris bonũ animum habere iuſſis, dictator equo citato ad vrbem reuectus, authoribus patribus tulit ad populum in luco Petilino: necui militum fraudi ſeceſſio eſſet. orauit etiam bona venia Quirites: nequis eam rem ioco, ſerióue cuiquã exprobraret. Lex quoq; ſacrata militaris lata eſt: ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volẽte deleretur: additumq; legi: nequis, vbi tribunus militũ fuiſſet: poſtea ordinũ ductor eſſet. Sed id propter P. Salonium poſtulatũ eſt ab coniuratis: qui alternis propè; annis & tribunus militũ, & primus cẽturio erat: quẽ nunc primipilum appellant. huic infenſi milites erant: quod ſemper aduerſatus nouis cõſiliis fuiſſet: & ne particeps eorum eſſet, qui ab Lautulis fugiſſent. Itaq; cũ hoc vnũ propter Salonium ab ſenatu non impetraretur: tum Salonius obteſtatus patres cõſcriptos ne ſuum honorem pluris, q̃ concordiam ciuitatis æſtimarent: perpulit, vt id quoq; ferretur. Æque impotẽs poſtulatum fuit, vt de ſtipẽdio equitũ (merebãt autẽ triplex ea tempeſtate) æra demerentur: quod aduerſati coniurationi fuiſſent. Præter hæc inuenio apud quoſdam, L. Genutiũ tribunum plebis tuliſſe ad populum: ne fœnerare liceret. Item aliis plebiſcitis cautum: nequis eundem magiſtratum intra decem annos caperet: neu duos magiſtratus vno anno gereret: vtiq; liceret conſules ambos plebeios creari. quæ ſi omnia conceſſa ſunt plebi: apparet haud paruas vires defectionẽ habuiſſe. Aliis annalibus proditum eſt: neq; dictatorem Valerium dictum: ſed per conſulem omnem rem actam: neq; anteq̃ Romam veniretur, ſed Romæ eam multitudinem cõiuratorum ad arma conſternatam eſſe: nec in T. Quintii villam, ſed in ædes C. Manlii nocte impetum factum: eumq; à coniuratis comprehenſum: vt dux fieret: inde ad quartum lapidem profectos loco munito cõſediſſe: nec ab ducibus mẽtionẽ concordiæ ortam: ſed repente, cum in aciem armati exercitus proceſſiſſent: ſalutationẽ factam: & permiſtos dextras iungere, ac cõplecti inter ſe lachrymantes milites cœpiſſe: coactosq; conſules cũ viderent auerſos à dimicatiõe militũ animos: retuliſſe ad patres
D de cõcordia recõcilianda. adeo nihil, præterq̃ ſeditionem fuiſſe: eamq; compoſitam inter antiquos rerum authores conſtat. Et huius fama ſeditionis, & ſuſceptum cum Samnitibus graue bellum, aliquot populos ab Romana ſocietate auertit. & præter Latinorum infidum iam diu fœdus. Priuernates etiã Norbam, atq; Setiã: finitimas colonias Romanas incurſione ſubita depopulati ſunt.

DECADIS PRIMÆ LIBER OCTAVVS.

IAM conſules erant C. Plautius ſecundum, L. Æmylius Mamercus: cũ Setini, Norbaniq; Romam nuncii defectionis Priuernatium cum querimoniis acceptæ cladis venerũt. Volſcorũ item exercitum duce Antiati populo cõſediſſe ad Satricum, allatum eſt. vtrũq; bellum Plautio ſorte euenit. Prius ad Priuernũ pfectus, extẽplo acie cõflixit. haud magno certamine deuicti hoſtes: oppidũ captum: redditumq; Priuernatibus, præſidio valido impoſito: agri partes duæ adẽptæ. Inde victor exercitus Satricũ cõtra Antiates ductus. ibi magna vtrinq; cæde atrox prælũ fuit. & cũ tẽpeſtas eos neutrò inclinata ſpe dimicãtes diremiſſet: Romani nihil eo certamine tam ambiguo feſſi, in poſterũ diẽ prælũ parãt. Volſcis recẽſentibus quos viros in acie amiſiſſent, haud quaquã idẽ animus ad iterãdũ periculũ fuit. nocte pro victis Antium agmine trepido, ſauciis, ac parte impedimẽtorum relicta, abierunt. Armorũ magna vis tum inter cæſa corpora hoſtiũ, tum in caſtris inuenta eſt. ea Luæ matri dare ſe conſul dixit: finesq; hoſtiũ vſq; ad oram maritimã eſt depopulatus. Alteri conſuli Æmylio ingreſſo ad ſabellum agrum, non caſtra Samnitium, non legiones vſquam oppoſitæ. ferro, igniq; vaſtantem agros legati Sãnitium pacem orantes adeunt. à quo reiecti ad ſenatum, poteſtate facta dicendi, poſitis ferocibus animis pacem ſibi ab Romanis, belliq; ius aduerſus Sidicinos petierũt. quæ ſe eo iuſtius petere: quod in amicitiam populi Romani ſecundis ſuis rebus, non aduerſis, vt Campani, veniſſent: & aduerſus Sidicinos ſumerent arma, ſuos ſemper hoſtes, populi Romani nunquam amicos: qui nec, vt Samnites, in pace amicitiam, nec, vt Campani, auxiliũ in bello petiſſent: nec in fide populi Romani, nec in ditione eſſent. Cũ de poſtulatis Sãnitium T. Æmylius prætor ſenatum conſuluiſſet: reddendumq; his fœdus patres cenſuiſſent: prætor Samnitibus reſpondit: Nec, quo minus perpetua amicitia eſſet, p populũ Romanum ſtetiſſe: nec contradici quin, quoniam ipſos belli culpa ſua cõtracti tędiũ cœperit:

A rit:amicitia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet:nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis, bellíq; liberum arbitrium ſit. Fœdere icto cum domum reuertiſſent: extēplo inde exercitus Romanus ductus:annuo ſtipēdio, & trium menſium frumento accepto: quod pepigerat conſul, vt tempus inducijs daret, quoad legati rediſſent. Samnites copiis iiſdem, quibus vſi aduerſus Romanum bellum fuerant:contra Sidicinos profecti haud in dubia ſpe erant mature hoſtium vrbis potiūdæ. Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cœpta fieri ē. deinde, poſtq̄ patres vt ſeram eam, vltimaq; tandem neceſſitate expreſſam aſpernabantur:ad Latinos iam ſua ſponte in arma motos facta eſt. nec Campani quidem (adeo iniuriæ Samnitium, q̄ beneficii Romanorum memoria præſentior erat) his ſe armis abſtinuere. Ex his tot populis ingens exercitus duce latino fines Samnitium ingreſſus, plus populationibus: quàm prælijs cladium fecit. & quanquam ſuperiores certaminibus Latini erant:haud inuiti, ne ſæpius dimicandum foret:agro hoſtium exceſſere. Id ſpacium Samnitibus datum eſt Romam legatos mittendi. qui cum adiſſent ſenatum conqueſti eadē ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſſi:precibus infimis petiere:vt ſatis ducerent Romani victoriam:quam Samnitibus ex Campano, Sidicinoq; hoſte eripuiſſent:ne vinci etiam ſe ab ignauiſſimis populis finerent. Latinos, Campanosq;, ſi ſub ditione populi Romani eſſent:pro imperio arcerent Samniti agro. ſin imperium abnuerent:armis coërcerent. Aduerſus hæc reſponſum anceps datum:quia fateri pigebat in poteſtate ſua Latinos iam nō eſſe:timebantq; ne arguendo abalienarent. Campanorum aliam conditionem eſſe:qui nō fœdere, ſed per deditionem in fidē veniſſent. itaq; Cāpanos, ſeu velint, ſeu nolint, quieturos in fœdere Latino nihil eſſe, quod bellare cum quibus ipſi velint, prohibeantur. Quod reſponſum, ſicut dubios Samnites quidnam facturum Romanum cenſerent, dimiſit:ita Campanos metu abalienauit:Latinos, velut nihil iam non concedentibus Romanis, ferociores fecit. Ita per ſpeciem aduerſus Samnites belli parādi crebra concilia indicentes, omnibus conſultationibus inter ſe principes occulte Romanum coquebant bellum. huic quoq; aduerſus ſeruatores ſuos bello Campanus aderat. Sed quanquam omnia de induſtria cælabantur:priusq; quàm mouerentur Romani, tolli ab tergo Samnitem hoſtem volebant:tamen per quoſdam priuatis hoſpitiis, neceſſitudinibusq; coniunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt. iuſſisq;

B ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius noui conſules aduerſus tantam molem belli crearentur:religio inceſſit, ab eis, quorum imminutum imperiū eſſet:comitia haberi. itaq; interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius, ac M. Fabius. Creauere conſules T. Manlium Torquatum tertium, P. Decium Murem. Eo anno Alexādrum Epiri regem Italiam claſſe appuliſſe conſtat. quod bellum, ſi prima ſatis pſpera fuiſſent:haud dubie ad Romanos perueniſſet. Eadem ætas rerum magni Alexandri eſt:quem ſorore huius ortum, in alio tractu orbis inuictum bellis iuuenem fortuna morbo extinxit. Cæterum Romani, etſi defectio ſociorum, nominisq; latini haud dubia erat:tamen, tanquam de Samnitibus, nō de ſe curam agerent:decem principes Latinorum Romam euocauerunt:quibus imperarent, quæ vellent. Prætores tum duos latini habebant L. Anniū Setinum, & L. Numitium Circeiēſem, ambos ex coloniis Romanis:per quos, præter Signiā, Vehtrasq;, & ipſas colonias Romanas, Volſci etiam exciti ad arma erant. eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat ſuper qua re accirentur. itaq; concilio prius habito prætores, quàm Romam proficiſcerētur:euocatos ſe ab ſenatu docent Romano:& quæ actum iri ſecum credant:quidnam ad ea reſponderi placeat:referunt. Cū aliud alii cenſerēt:tum Annius. Quanquam ipſe ego retuli quid reſponderi placeret:tamen magis ad ſummā rerum noſtrarū pertinere arbitror, quid agēdū nobis, q̄ quid loquēdum ſit. facile erit, explicatis conſiliis, accōmodare rebus verba. Nā ſi etiam nūc ſub vmbra fœderis æqui ſeruitutem pati poſſumus:quid abeſt quin proditis Sidicinis nō Romanorū ſolum, ſed Samnitiū quoq; dicto pareamus? reſpōdeamusq; Romanis:nos, vbi innuerint, poſituros arma. Sin autem tandem libertatis deſiderium remordet animos:ſi fœdus eſt:ſi ſocietas æquatio iuris eſt:ſi cōſanguineos nos Romanorū eſſe, quod olim pudebat, nūc gloriari licet:ſi ſocialis vllus exercitus iis eſt, quo adiuncto duplicēt vires ſuas:quem ſecernere conſules ab ſe bellis pprijs ſumēdis, ponendisq; nolint:cur nō omnia æquantur? cur non alter ab Latinis conſul datur? vbi pars viriū:ibi & imperii pars eſt. Eſt quidem nobis hoc per ſe haud nimis amplum:quippe concedētibus Romā caput Latio eſſe, ſed vt amplum videri poſſet, diuturna patientia fecimus. Atqui ſiquādo vnquā cōſociandi imperii, vſurpandęq; libertatis tempus optaſtis:en hoc tempus adeſt, & virtute veſtra, & deūm benignitate vobis datum. Tentaſtis patiētiam negando militem. quis dubitat exarſiſſe eos:cum plus ducentorum annorum morē ſoluerimus? pertulerunt tamen hūc dolorem. bellum noſtro nomine cum Pelignis geſſimus. qui ne noſtrorum quidē finium per nos tuendorum ius antea dabant:nihil interceſſerunt. Sidicinos in fidem receptos, Campanus ad nos ab ſe defeciſſe, exercitus nos parare aduerſus Samnites fœderatos ſuos audierūt:nec mouerunt ſe ab vrbe. vnde hæc illis tanta modeſtia:niſi conſcientia virium & noſtrarum, & ſuarum? Idoneos authores habeo, querentibus de nobis Samnitibus ita reſponſum ab ſenatu Romano eſſe:vt facile appareret ne ipſos quidem iā

C poſtulare vt Latium ſub Romano imperio ſit. vſurpare modo poſtulando eo,quod illi vobis taciti concedunt. Siquem hoc metus dicere prohibet:ego ipſe audiẽte non populo Romano modo ſenatuq;,ſed Ioue ipſo,qui Capitolium incolit:profiteor me dicturum:vt,ſi nos in fœdere,ac ſocietate eſſe velint,conſulẽ alterum ab nobis,ſenatusq; partem accipiant. Hæc ferociter nõ ſuadenti ſolum,ſed pollicenti clamore & aſſenſu omnes permiſerunt vt ageret:diceretq;,quæ è repub.nominis latini,fideq; ſua viderentur. Vbi eſt Romã ventum:in Capitolio ei ſenatus datus eſt. Ibi cũ T.Mãlius conſul egiſſet cum eis ex authoritate patrũ:ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent:Annius tanquã victor armis Capitolium cepiſſet:non legatus iure gentium loqueretur:tempus erat,inq̃t, T.Manli,voſq; patres conſcripti,tandẽ iam vos nobiſcum nihil pro imperio agere:cũ florentiſſimum deũm benignitate nũc Latium armis viriſq;,Samnitibus bello victis, Sidicinis, Campaniſq; ſociis,nũc etiam Volſcis adiunctis,videretis: colonias quoq; veſtras Latinum Romano prętuliſſe imperium,ſed quoniã vos regno impotenti finem vt imponatis,non inducitis in animũ:nos quanquã armis poſſumus aſſerere Latiũ in libertatem:cõſanguinitati tamen hoc dabimus,vt cõditiones pacis feramus æquas vtriſq;: quoniã vires quoq; æquari diis immortalibus placuit.conſulem alterum Roma,alterum ex Latio creari oportet:ſenatus partem æquam ex vtraq; parte eſſe: vnum populũ,vnam rempub.fieri.& vt imperii eadem ſedes ſit,idemq; omnibus nomen: quoniam ab alterutra parte concedi neceſſe eſt:quod vtriſq; bene vertat:ſit hæc ſanè patria potior:& Romani omnes vocemur. Forte ita accidit:vt parem ferociæ huius & Romani conſulem T.Manliũ haberent:q adeo non tenuit iram:vt ſi tanta dementia patres conſcriptos cępiſſet,vt ab Setino homine leges acciperent:gladio cinctum in ſenatum ſe eſſe venturum palàm diceret:& quemcũq; in curia Latinum vidiſſet:ſua manu interempturum.& conuerſus ad ſimulacrum Iouis,Audi Iuppiter hæc ſcelera,inquit:audite ius faſq;.Peregrinos conſules,& peregrinum ſenatum in tuo Iuppiter augurato templo captus,atq; ipſe oppreſſus viſurus es?hæccine fœdera Tullus Romanus rex cum Albanis patribus veſtris Latini?hæc L.Tarquinius vobiſcum poſtea fœdera fecit?non venit in mẽtem pugna apud Regillum lacum?adeo & cladium veſtrarum veterum,& beneficiorum noſtrorum erga vos obliti eſtis?Cum conſulis vocem ſubſecuta patrum indignatio eſſet:proditur memoriæ: aduerſus crebram implorationem deũm,quos teſtes fœderum ſæpius inuocabant conſules vocem

D Annii ſpernentis numina Iouis Romani auditam.certe cum commotus ira ſe ab veſtibulo templi citato gradu proriperet:lapſus per gradus,capite grauiter offenſo impactus imo ita eſt ſaxo:vt ſopiretur.Exanimatum authores quoniam non oẽs ſunt:mihi quoq; in incerto relictũ ſit ſicut inter fœderum ruptorum teſtationem ingenti fragore cœli procellam effuſam.nam & vera eſſe, & apte ad repræſentãdam iram deũm ficta,poſſint. Torquatus miſſus ab ſenatu ad dimittẽdos legatos,cũ iacentem Annium vidiſſet:exclamat,ita vt populo patribuſq; audita vox pariter ſit.bene habet.dupium mouete bellũ.eſt cœleſte numẽ:es magne Iuppiter.haud fruſtra te patrẽ deũm hominũq; hac ſede ſacrauimus.Quid ceſſatis Quirites,voſq; patres conſcripti arma capere diis ducibus?ſic ſtratas legiones Latinorum dabo:quemadmodum legatum iacentem videtis.Aſſenſu populi excepta vox conſulis tantum ardoris animis fecit:vt legatos proficiſcentes cura magiſtratuum magis,qui iuſſu conſulis proſequebantur:quàm ius gentium ab ira, impetuq; hominum tegeret. Conſenſit & ſenatus bellum:Conſulesq; duobus ſcriptis exercitibus per Marſos,Pelignoſq; profecti,adiuncto Samnitium exercitu,ad Capuam,quò iam Latini,ſociiq; conuenerant:caſtra locant. Ibi in q̃ete vtriq; conſuli eadem dicitur viſa ſpecies viri maioris,q̃ humano habitu,auguſtioriſq;,dicentis: Ex vna acie imperatorem,ex altera exercitum diis manibus,matriq; Terræ deberi:vtrius exercitus imperator legiones hoſtium,ſuperq; eas ſe deuouiſſet:eius populi,partiſq; victoriam fore.Hos vbi nocturnos viſus inter ſe conſules cõtulerunt:placuit ad auertũcandam deũm iram victimas cędi:ſimul vt ſi extis eadem,quæ ſomno viſa fuerant:portenderentur:alteruter conſulum fata impleret. Vbi reſponſa aruſpicum inſidenti iam animo tacitæ religioni congruerunt:tum adhibitis legatis, tribuniſq;,& imperiis deũm propalàm expoſitis,ne mors voluntaria conſulis exercitum in acie terreret:comparant inter ſe,vt ab vtraq; parte cedere Romanus exercitus cœpiſſet:inde ſe conſul deuoueret pro populo Romano,Quiritibuſq;.Agitatum etiam in concilio eſt:vt,ſiquando vnquã ſeuero vllum imperio bellum adminiſtratum eſſet:tunc vti diſciplina militaris ad priſcos redigeretur mores.Curam acuebat:quod aduerſus Latinos bellandum erat:lingua,moribus,armorum genere,inſtitutis ante omnia militaribus congruentes:milites militibus, centurionibus cẽturiones, tribuni tribunis compares collegæq; iiſdem præſidiis,ſæpe iiſdem manipulis permiſti fuerant.Per hæc nequo errore milites caperentur:edicunt conſules:nequis extra ordinem in hoſtem pugnaret. Forte inter cæteros turmarum præfectos,qui exploratum in omnes partes dimiſſi erant.T.Manlius conſulis filius ſuper caſtra hoſtium cum ſuis turmalibus euaſit:vt vix teli iactu ab ſtatione proxima abeſſet.ibi Thuſculani erant equites:præerat Geminius Metius,vir tum genere inter ſuos,tũ factis clarus.is vbi Romanos equites,inſignemq; inter eos præcedẽtem cõſulis filiũ(nã oẽs inter ſe

vtriq;

A vtiq; illuſtres viri noti erant) cognouit: vná ne, ait, turma Romani cum Latinis, ſociisq́; bellũ geſturi eſtis? quid interea conſules, quid duo exercitus conſulares agent? Aderunt in tempore, Manlius inquit: & cum illis aderit Iupiter ipſe fœderum à vobis violatorum teſtis: qui plus poteſt, pollétq́;. Si ad regillum lacum ad ſatietatem veſtrã pugnauimus: hic quoq; efficiemus profecto, ne nimis acies vobis, & collata ſigna nobiſcum cordi ſint. Ad ea Geminius paululũ ab ſuis equo prouectus. vis ne igitur, dum dies iſta venit, qua magno conatu exercitus moueatis: interea tu ipſe congredi mecũ: vt noſtro duorum iam hinc euentu cernatur quantum eques Latinus Romano præſtet? Mouet ferocẽ animum iuuenis ſeu ira, ſeu detrectandi certaminis pudor, ſeu inexuperabilis vis fati. oblitus itaq; imperii patrii, conſulumq́; edicti, præceps ad id certamen agitur: quo vinceret, an vinceretur, haud multũ intereſſet. equitibus cæteris velut ad ſpectaculum ſummotis, ſpatio, quod parui interiacebat campi: aduerſos concitant equos: & cum infeſtis cuſpidibus concurriſſent, Manlii cuſpis ſuper galeam hoſtis, Metii trans ceruicem equi elapſa eſt. circumactis deinde equis cum prior ad iterandũ ictum Manlius conſurrexiſſet: ſpiculum inter aures equi fixit. ad cuius vulneris ſenſum cum equus prioribus pedibus erectis magna vi caput quateret: excuſſit equitem: quem cuſpide, parmaq́; innixum, attollentẽ ſe à graui caſu Manlius ab iugulo, ita vt per coſtas ferrũ emineret, terræ affixit: ſpoliisq́; lectis ad ſuos reuectus, cum ouante gaudio turma in caſtra, atq; deinde ad prætorium ad patrem tendit: ignarus fati futuri, quæ laus, an pœna merita eſſet. Vt me omnes, inquit, pater tuo ſanguine ortum vere ferrẽt: prouocatus equeſtria hæc ſpolia capta ex hoſte cæſo porto. Quod vbi audiuit conſul: extemplo filiũ auerſatus, concionem claſſico aduocari iuſſit. que vbi frequens conuenit: Quandoquidem, inquit, tu T. Manli neq; imperium conſulare, neq; maieſtatem patriam veritus, aduerſus edictum noſtrũ extra ordinem in hoſtem pugnaſti: &, quantum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diẽ Romana res: ſoluiſti: meq́; in eam neceſſitatem adduxiſti: vt aut reipub. mihi, aut mei, meorumq́; obliuiſcendum ſit: nos potius noſtro delicto plectemur, q̃ reſpu. tanto ſuo damno noſtra peccata luat. triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre iuuẽtuti erimus. Me quidem cum ingenita charitas liberũm, tum ſpecimẽ iſtud virtutis deceptum vana imagine decoris in te mouet: ſed cum aut morte tua ſanciẽda ſint conſulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidem, ſiquid in te noſtri ſanguinis eſt: recuſare cenſeam, quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam pœna reſtituas. I lictor, deliga ad palum. Exanimati omnes tam atroci imperio, nec aliter, q̃ in ſe quiſq; diſtrictã cernentes ſecurim, metu magis, q̃ modeſtia quieuere. Itaq; velut emerſo ab admiratione animo cum

B ſilentio defixi ſteriſſent repente, poſtq̃ ceruice cæſa fuſus eſt cruor: tum libero conqueſtu coortæ voces ſunt: vt neq; lamentis, neq; execrationibus parceretur: ſpoliisq́; contectum iuuenis corpus, quantum militaribus ſtudiis funus vllum concelebrari poteſt: ſtructo extra vallum rogo concremaretur: Manlianaq́; imperia non in præſentia modo horrenda, ſed exempli etiam triſtis in poſterũ eſſent. Fecit tamen atrocitas pœnæ obedientiorem duci militem: & præterq̃ quod vigiliæ, cuſtodiæq́;, & ordo ſtationum intentioris vbiq; curæ erant: in vltimo etiam certamine, cum deſcenſum in aciem eſt: ea ſeueritas profuit. fuit enim ciuili maxime bello pugna ſimilis. adeo nihil apud Latinos diſſonum ab Romana republica, præter animos, erat. Clypeis antea Romani vſi ſunt: deinde, poſtquàm ſtipendiarii facti ſunt: ſcuta pro clypeis fecere: & quod antea phalanges ſimiles Macedonicis: hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe. poſtremo in plures ordines inſtruebatur. ordo ſexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum habebat. Prima acies haſtati erant manipuli quindecim diſtantes inter ſe modicum ſpatium, manipulus leuis vicenos milites, aliam turbã ſcutatorũ habebat. leues autem, qui haſtam tantum, gæſaq́; gererent: vocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubeſcentium ad militiam habebat. Robuſtior inde ætas totidem manipulorum, quibus principibus eſt nomen, hos ſequebantur, ſcutati omnes, inſignibus maxime armis. hoc XXX manipulorum agmen antepilanos appellabant: quia ſub ſignis iam alii quindecim ordines locabantur: ex quibus ordo vnuſquiſq; tres partes habebat: earum vnamquáq; primum pilum vocabant: tribus ex vexillis conſtabat: vexillum CLXXXVI homines erant. Primum vexillum triarios ducebat, veteranũ militem ſpectatæ virtutis: ſecundum rorarios, minus roboris ætate, factisq́;: tertium accenſos: minimę fiduciæ manum: eo & in poſtremam aciem reiiciebãtur. Vbi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet: haſtati omnium primi pugnam inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent: pede preſſo eos retrocedentes in interualla ordinum principes recipiebant. tum principum pugna erat: haſtati ſequebantur. triarii ſub vexillis conſidebant: ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa humeris, haſtas ſuberecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus q̃ vallo ſepta inhorreret acies: tenẽtes. Si apud principes quoq; haud ſatis proſpere eſſet pugnatum: à prima acie ad triarios ſenſim referebantur. Inde rem ad triarios rediſſe, cum laboratur, prouerbio increbuit. Triarii conſurgentes, vbi in interualla ordinũ ſuorũ principes, & haſtatos recepiſſent: extemplo compreſſis ordinibus velut claudebant vias: vnoq́; continente agmine iam nulla ſpe poſt relicta in hoſtem incedebant. id erat formidoloſiſſimum hoſti: cũ velut victos inſecuti nouam repente aciem exurgentem, auctam numero cernebant. Scribebantur hæ qua-

tuor ferè legiones quinis millibus peditum, equitibus in ſingulas legiones trecenis. alterum tantum
C ex Latino delectu adiiciebatur: qui ea tempeſtate hoſtes erant Romanis: eodemq; ordine inſtruxerant
aciem. Tum nec vexilla cum vexillis tantum, vniuerſi haſtati cum haſtatis, principes cum principi-
bus, ſed centurio quoq; cum centurione, ſi ordines turbati non eſſent: cõcurrendum ſibi eſſe ſciebat.
Duo primipili ex vtraq; acie inter triarios erant: Romanus corpore haudquaquam ſatis validus, cæ-
terũ ſtrenuus vir, peritusq; militiæ: Latinus viribus ingens, bellatorq; primus: notiſſimi inter ſe: quia
ſemper pares ordines duxerunt. Romano haud ſatis fidenti viribus iam Romæ permiſſum erat ab
conſulibus vt ſubcenturionem ſibi, quem vellet, legeret: qui tutaretur eum ab vno deſtinato hoſte.
isq; iuuenis in acie oblatus, ex centurione Latino victoriam tulit. Pugnatum eſt haud procul à radi-
cibus Veſuuii montis: qua via ad Veſerim ferebat. Romani conſules prius quàm educerent in aciẽ
immolauerunt. Decio caput iecinoris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe: alioqui ac-
ceptam diis hoſtiam eſſe: Manlium egregie litaſſe. Atqui bene habet, inquit Decius: ſi ab collega lita-
tum eſt. Inſtructis, ſicut antedictum eſt, ordinibus proceſſere in aciem: Manlius dextro, Decius læuo
cornu præerat. Primo vtrinq; æquis viribus, eodem ardore animorum gerebatur res: deinde ab læ-
uo cornu haſtati Romani non ferentes impreſſionem Latinorum, ſe ad principes recepere. In hac tre-
pidatione Decius cõſul M. Valerium magna voce inclamat. Deorum, inquit, ope Valeri opus eſt.
agẽdum pontifex publicus populi Romani præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pon-
tifex eum togam prætextam ſumere iuſſit: & velato capite manu ſubter togam ad mentum exerta, ſu-
per telum ſubiectum pedibus ſtantem ſic dicere. Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares,
diui Nouenſiles, dii Indigetes, diui, quorum eſt poteſtas noſtrorum, hoſtiumq;: diiq; manes, vos pre-
cor, veneror, veniam peto, feroq;: vti populo Romano Quiritium vim, victoriamq; proſperetis: ho-
ſtesq; populi Romani Quiritium terrore, formidine, morteq; afficiatis. Sicut verbis nuncupaui ita
pro republica Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium, legiones, auxi-
liaq; hoſtium mecum diis manibus, Tellurique deuoueo. Hęc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium
iubet: matureq; collegæ ſe deuotum pro exercitu nunciare. ipſe incinctus cinctu gabino, armatus in
equum inſiluit: ac ſe in medios hoſtes immiſit. Conſpectus ab vtraq; acie aliquãto auguſtior huma-
no viſu, ſicut coelo miſſus, piaculum omnis deorum iræ: qui peſtem ab ſuis auerſam in hoſtes ferret.
Ita omnis terror, pauorq; cum illo latus ſigna primo Latinorum turbauit: deinde in totam penitus
aciem peruaſit. Euidentiſſimum id fuit: quod quacunq; equo inuectus eſt: ibi haud ſecus, quàm peſti-
D fero ſydere icti pauebant: vbi vero corruit obrutus telis: inde iam haud dubie conſternatæ cohortes
latinorum fugam, ac vaſtitatem late fecerunt. Simul & Romani exolutis religione animis, velut tum
primum ſigno dato coorti, pugnam integram ediderunt. nam & rorarii procurrebant inter antepila-
nos: addiderantq; vires haſtatis, ac principibus: & triarii genu dextro innixi nutum consulis ad cõſur-
gendum expectabant. procedente deinde certamine cum aliis partibus multitudo ſuperaret Latino-
rum, Manlius conſul audito euentu collegæ, cum, vt ius faſq; erat, lachrymis non minus, q̃ laudibus
debitis proſecutus tam memorabilem mortem eſſet: pauliſper addubitauit an cõſurgendi iam tria-
riis tempus eſſet: deinde melius ratus integros eos ad vltimum diſcrimen ſeruari, accenſos ab nouiſſi-
ma acie ante ſigna procedere iubet. Qui vbi ſubiere: extemplo Latini, tanquam idem aduerſarii feciſ-
ſent: triarios ſuos excitauerunt. qui aliquãdiu pugna atroci cum & ſemetipſi fatigaſſent: & haſtas aut
præfregiſſent, aut hebetaſſent: pellerent vi tamen hoſtem: debellatum iam rati, peruentumq; ad extre-
mam aciem: tum conſul triariis, conſurgite nunc, inquit, integri aduerſus feſſos, memores patriæ, pa-
rentumq;, & coniugum, ac liberorum, memores conſulis pro veſtra victoria morte occumbẽtis. Vbi
triarii conſurrexerunt integri, refulgentibus armis: noua ex improuiſo orta acies receptis in interual-
la ordinum antepilanis, clamore ſublato principia Latinorum perturbant: Haſtisq; ora fodientes pri-
mo robore virorum cæſo, per alios manipulos velut inermes propè intacti euaſere: tantaq; cæde per-
rupere cuneos: vt vix quartam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoq; ſub radicibus montis
procul inſtructi præbuere terrorem Latinis. Cæterum inter omnes ciues, ſociosq; præcipua laus eius
belli penes conſules fuit: quorum alter omnes minas, periculaq; ab deis ſuperis, inferisq; in ſe vnũ ver-
tit: alter ea virtute, eoq; conſilio in prælio fuit: vt facile conuenerit inter Romanos Latinosq;, qui eius
pugnæ memoriam poſteris tradiderunt: vtrius partis T. Manlius dux fuiſſet: eius futuram haud du-
bie fuiſſe victoriam. Latini ex fuga ſe Minturnas contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta: mul-
tiq; mortales ibi viui oppreſſi, maxime Campani. Decii corpus ne eo die inueniretur, nox quærentes
oppreſſit: poſtero die inuentum inter maximam hoſtium ſtragem, coopertum telis: funusq; compar
morti celebrante collega, factum. Illud adiiciẽdum videtur: licere conſuli, dictatoriq;, & prætori, cũ
legiones hoſtium deuoueat: non vtiq; ſe, ſed quem velit ex legione Romana ſcriptum ciuem deuoue-
re. ſi is homo, qui deuotus eſt, moritur: probe factum videri: ni moritur: tum ſignum ſeptem pedes al-
tum, aut maius in terram defodi: & piaculum hoſtia cædi, vbi illud ſignum defoſſum erit: eò magi-
ſtratum Romanum deſcendere fas non eſt. ſin autem ſeſe deuouere volet, ſicuti Decius deuouit: ni

moritur

A moritur:neq; ſuum,neq; publicum diuinum pure faciet.qui ſeſe deuouerit: Vulcano arma,ſiue cui alii diuo vouere volet:ſiue hoſtia,ſiue quo alio volet:ius eſto. Telo,ſuper quod ſtans conſul precatus eſt:hoſtem potiri fas nõ eſt:ſi potiatur:Martis vouet auribus piaculum fieri. Hęc etſi omnis diuini, humaniq; moris memoria aboleuit,noua peregrinaq; omnia priſcis ac patriis præferendo:haud ab re duxi,verbis quoq; ipſis,vt tradita,nuncupataq; ſunt,referre. Romanis poſt prælium demum factũ Samnites veniſſe ſubſidio,expectato euentu pugnæ,apud quoſdam authores inuenio: Latinis quoq; ab Lauinio auxilium,dum deliberando terunt tempus:victis demum ferri cœptum. & cum iam portis prima ſigna,& pars agminis eſſet egreſſa:nuncio allato de clade Latinorum,cum conuerſis ſignis retro in vrbem rediretur: prætorem eorum nomine Milionium dixiſſe ferunt: pro paulula via magnam mercedem Romanis eſſe ſoluendam. Qui Latinorum pugnę ſuperfuerant:multis itineribus diſſipati cum ſe in vnum conglobaſſent: Veſcia vrbs eis receptaculum fuit. Ibi in conciliis Numitius imperator eorum:affirmando communem fore Martem belli:vtranq; aciem pari cæde proſtrauiſſe:victoriæq; nomen tantum penes Romanos eſſe:cæteram pro victis fortunam & illos gerere:funeſta duo conſulum prætoria:alterum paricidio filii:alterum conſulis deuoti cæde:trucidatum exercitum omnem:cæſos haſtatos principeſq;,ſtragem & ante ſigna,& poſt ſigna factam:triarios poſtremo rem reſtituiſſe. Latinorum etſi pariter acciſæ copiæ ſint:tamen ſupplemento vel Latium propius eſſe,vel Volſcos, quàm Romam. Itaq;,ſi videatur eis, ſe ex Latinis,& ex Volſcis populis iuuentute propere excita,rediturum infeſto exercitu Capuam eſſe:Romanoſq; nihil tum minus,quàm prælium expectantes, necopinato aduentu perculſurum. Fallacibus literis circa Latium,nomenq; Volſcum miſſis,quia qui non interfuerunt pugnæ:ad credendum temere faciliores erant: tumultuarius vndiq; exercitus raptim conſcriptus cõuenit. Huic agmini Torquatus cõſul ad Triſanum (inter Sueſſam, Minturnaſq; is locus eſt) occurrit. prius quàm caſtris locus caperetur:ſarcinis vtrinque in aceruum coniectis,pugnatum,debellatumq; eſt. adeo enim acciſæ res ſunt:vt conſuli victorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti dederent ſe omnes Latini:deditionemq; eam Campani ſequerentur. Latium,Capuaq; agro mulctati: Latinus ager Priuernati addito agro,& Falernus, qui populi Campani fuerat:vſq; ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiditur, bina in Latio iugera, ita vt dodrantem ex Priuernati complerent:data:terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Extra pœnam fuere Latinorum Laurentes,Campanorumq; equites: quia non deſciuerant. Cum Laurentibus renouari fœdus iuſſum. renouaturq; ex eo quotannis poſt diem decimũ

B Latinarum. equitibus Campanis ciuitas data:monumentumq; vt eſſet,æneam tabulam in æde Caſtoris Romæ fixerunt. vectigal quoq; eis Campanus populus iuſſus pendere in ſingulos quotannis (fuere autem mille,& ſexcenti) denarios nummos quadringenos quinquagenos. Ita bello geſto,pecuniis,pœnaq; pro cuiuſq; merito perſolutis, T. Manlius Romam rediit. cui venienti ſeniores tantũ obuiam exiſſe conſtat:iuuentutem & tunc,& omni vita deinde auerſatam eum,execratamq;. Antiates in agrum Hoſtienſem,Ardeatem,Solonium incurſiones fecerunt. Manlius conſul, quia ipſe per valetudinem id bellum exequi nequierat:dictatorem L. Papyriũ Craſſum,qui tum forte erat prætor: dixit. ab eo magiſter equitum L. Papyrius Curſor dictus. Nihil memorabile aduerſus Antiates ab dictatore geſtum eſt:cum aliquot menſes ſtatiua in agro Antiati habuiſſet. Anno inſigni victoria de tot ac tam potentibus populis,ad hoc conſulum alterius nobili morte,alterius ſicut truci,ita claro ad memoriam imperio,ſucceſſere conſules T. Æmylius Mamercus,& Q. Publius Philo:neq; in ſimilem materiam rerum,& ipſi aut ſuarum rerum,aut partium in republica magis,q̃ patriæ memores. Latinos ob iram agri amiſſi rebellantes in campis Fenectanis fuderũt,caſtriſq; exuerunt. Ibi Publio, cuius ductu auſpicioq; res geſtæ erant,in deditionem accipiente Latinos populos,quorum ibi iuuentus cæſa erat: Æmylius ad Pedum exercitum duxit. Pedanos tuebatur Tyburs,Præneſtinus, Veliternuſq; populus:venerãt & ab Lanuuio,Antioq; auxilia. Vbi cum præliis quidem ſuperior Romanus eſſet,ad vrbem ipſam Pedum,caſtraq; ſociorum populorum,quæ vrbi adiuncta erant,integer labor reſtaret:bello infecto repente omiſſo conſul,quia collegæ decretum triumphum audiuit: ipſe quoq; triumphi ante victoriam flagitator Romam rediit. Qua cupiditate offenſis patribus,negantibuſq; niſi Pedo capto aut dedito triumphũ,hinc alienatus ab ſenatu Æmylius ſeditioſis tribunatibus ſimilem deinde conſulatũ geſſit. Nã neq; quoad fuit conſul,criminari apud populũ patres deſtitit,collega haudquaquam aduerſante:quia & ipſe de plebe erat. materiã autẽ præbebat criminibus ager in Latino,Falernoq; agro maligne plebi diuiſus. & poſtq̃ ſenatus finire imperiũ conſulibus cupiẽs dictatorem aduerſus rebellantes Latinos dici iuſſit: Æmylius cuius tum faſces erant, collegam dictatorem dixit:ab eo magiſter equitũ Iunius Brutus dictus. Dictatura popularis & orationibus in patres criminoſis fuit:& quod tres leges ſecundiſſimas plebi,aduerſas nobilitati tulit:vnã,vt plebiſcita omnes Quirites tenerent:alteram,vt legum,quæ comitiis centuriatis ferrentur,ante initũ ſuffragiũ patres authores fierent:tertiam,vt alter vtiq; ex plebe,cum eò ventũ ſit vt vtrunq; plebeium fieri liceret:cenſor crearetur. plus eo anno domi acceptum cladis ab conſulibus,ac dictatore,q̃ ex victoria eorũ,bel-

C liciſq; rebus foris auctum imperium patres credebant. Anno inſequenti L. Furio Camillo, C. Menio
coſs. quo inſignitius omiſſa res Æmylio ſuperioris anni cõſuli exprobraretur: Pedum armis, viriſq;,
& omni vi expugnandum ac delendum ſenatus fremit: coactiq; noui conſules omnibus eam rem præ-
uerti, proficiſcuntur. Iam Latio is ſtatus erat rerum, vt neq; bellum, neq; pacem pati poſſent. ad bellũ
opes deerant: pacem ob agri adempti dolorem aſpernabantur: mediis cõſiliis ſtandum videbatur: vt
oppidis ſe tenerent: ne laceſſitus Romanus cauſam belli haberet: & ſi cuius oppidi obſidio nunciata
eſſet: vndiq; ex omnibus populis auxilium obſeſſis ferretur. Neq; tamen niſi admodũ à paucis popu-
lis Pedani adiuti ſunt. Tyburtes, Præneſtiniq;, quorũ ager propior erat, Pedum peruenere. Aricinos,
Lanuuinoſq;, & Veliternos Antiatibus Volſcis ſe coniungentes ad Aſturæ flumen Menius improui-
ſo adortus fudit. Camillus ad Pedum cum Tyburtibus maxime valido exercitu maiore mole, quan-
quam æque proſpero euentu pugnat. Tumultum maxime repentina inter prælium eruptio oppida-
norum fecit: in quos parte exercitus cõuerſa Camillus non compulit ſolum eos intra mœnia: ſed eo-
dem etiam die, cum ipſos auxiliaq; eorum perculiſſet, oppidum ſcalis cępit. Placuit inde iam maio-
re conatu, animoq; ab vnius expugnatione vrbis ad perdomandum Latium victorem circunducere
exercitum. nec quieuere, ante q̃ expugnando, aut in deditionem accipiendo ſingulas vrbes, Latium
omne ſubegere. Præſidiis inde diſpoſitis per recępta oppida, Romam ad deſtinatum omnium con-
ſenſu triumphum deceſſere. additus triumpho honos: vt ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in fo-
ro ponerentur. Prius q̃ comitiis in inſequentem annum conſules rogarent: Camillus de Latinis po-
pulis ad ſenatum retulit: atq; ita diſſeruit. Patres conſcripti, quod bello armiſq; in Latio agẽdũ fuit,
id iam deũm benignitate, ac virtute militum ad finem venit. cæſi ad Pedum, Aſturamq; ſunt exerci-
tus hoſtium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volſcis aut vi capta, aut recępta in deditionẽ præ-
ſidiis tenentur veſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniam rebellando ſæpius nos ſolicitant: quonam
modo perpetua pace quietos obtineamus. dii immortales, ita vos potentes huius conſilii fecerũt, vt
ſit Latium deinde, an non ſit, in veſtra manu poſuerint. Itaq; pacem vobis, quod ad Latinos attinet,
parare in perpetuum vel ſæuiendo, vel ignoſcendo poteſtis. Vultis crudeliter conſulere in deditos,
victoſq;? licet delere omne Latiũ: vaſtas inde ſolitudines facere: vnde ſociali egregio exercitu per mul-
ta bella, magnaq; ſæpe vſi eſtis. Vultis exemplo maiorum augere rem Romanam victos in ciuitatẽ
accipiendo? materia creſcendi per ſummam gloriam ſuppeditat. certe id firmiſſimum longe imperiũ
eſt, quo obedientes gaudẽt. Sed maturato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. tot populos inter ſpem,
D metumq; ſuſpenſos animi habetis: & veſtram itaq; de eis curam q̃primum abſolui, & illorũ animos,
dum expectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio præoccupari oportet. Noſtrum enim fuit efficere
vt omnium rerum vobis ad conſulendum poteſtas eſſet. veſtrum eſt decernere quid optimum vobis,
reiq; publicæ ſit. Principes ſenatus relationem conſulis de ſumma rerum laudare: ſed cum aliorum
cauſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſiliũ dicere, vt pro merito cuiuſq; ſtatueretur, ſi de ſingulis nomi-
natim referrent populis. Relatum igitur de ſingulis, decretumq;. Lanuuinis ciuitas data: ſacraq; ſua
reddita cum eo, vt ædes lucuſq; Soſpitæ Iunonis cõmunis Lanuuinis municipibus cum populo Ro-
mano eſſet. Aricini, Nomentaniq;, & Pedani eodem iure, quo Lanuuini ciuitatem adepti. Thuſcula-
nis ſeruata ciuitas, quã habebant: crimenq; rebellionis à publica fraude in paucos authores verſum.
In Veliternos veteres ciues Romanos, quod toties rebellaſſent, grauiter ſæuitum: & muri deiecti: &
ſenatus inde abductus: iuſſiq; trans Tyberim habitare: vt eius, qui cis Tyberim deprehẽſus eſſet, vſq;
ad mille pondo clarigatio eſſet: nec prius q̃ ære perſoluto, is qui cæpiſſet extra vincula captũ haberet.
in agrum ſenatorum coloni miſſi: quibus aſcriptis, ſpeciem antiquæ frequentiæ Velitræ recęperũt.
Et Antium noua colonia miſſa, cum eo, vt Antiatibus permitteretur, ſi & ipſi aſcribi coloni vellent.
naues inde longæ abactę: interdictumq; mare Antiati populo eſt: & ciuitas data. Tyburtes, Præneſti-
niq; agro mulctati: neq; ob recens tantum rebellionis cõmune cum aliis Latinis crimen: ſed quod tę-
dio imperii Romani cum Gallis gente efferata arma quondam conſociaſſent. Cæteris Latinis popu-
lis cõnubia, cõmerciaq;, & conſilia inter ſe ademerunt. Campanis equitibus honoris cauſa, quia cum
Latinis rebellare noluiſſent: Fundaniſq;, & Formianis, quod per fines eorũ tuta pacataq; ſemper fuiſ-
ſet via: ciuitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanoſq; eiuſdem iuris cõditioniſq;, cuius Capuã
eſſe placuit. Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: roſtriſq; earum
ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: roſtraq; id templum appellatũ. C. Sulpitio Longo. P.
Ælio Peto cõſulibus, cũ omnia non opes magis Romanæ, q̃ beneficiis parta gratia bona pace obtine-
ret: inter Sidicinos, Auruncoſq; bellũ ortum. Aurunci à T. Manlio cõſule in deditionẽ acc ępti nihil
deinde mouerant: eo petẽdi auxilii ab Romanis cauſa iuſtior fuit. ſed prius q̃ cõſules ab vrbe (iuſſerat
enim ſenatus defendi Aurũcos) exercitũ educerẽt: fama affertur Auruncos oppidum deſeruiſſe: pro-
fugoſq; cum cõiugibus, ac liberis Sueſſam cõmuniiſſe: quæ nunc Aurunca appellata: mœnia antiqua
eorum, vrbemq; à Sidicinis deletam. Ob ea inſenſus conſulibus ſenatus, quorum cunctatione prodi-
ti ſocii eſſent: dictatorem dici iuſſit. dictus eſt Claudius Regillenſis: magiſtrum equitum C. Claudiũ

A Hortatorem dixit. Religio inde iniecta de dictatore: & cum augures vitio creatum videri dixiſſent, di-
ctator, magiſterq; equitum ſe magiſtratu abdicarũt. Eo anno Minutia veſtalis ſuſpecta primo pro-
pter mundiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices ab indice ſeruo, cum decreto eo-
rum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamq; in poteſtate habere: facto iudicio viua ſub terram ad por-
tam Collinam dextra via ſtrata defoſſa ſcelerato campo. credo ab inceſto id ei loco nomen factum.
Eodem anno Q. Publius Philo prætor primum de plebe aduerſante Sulpitio conſule, qui negabat
rationem eius ſe habiturum: eſt factus, ſenatuq;, cum in ſummis imperiis id non obtinuiſſet, minus
in prætura intendente. Inſequens annus L. Papyrio Craſſo, Cæſone Duilio conſulibus, Auſonũ ma-
gis nouo quàm magno bello fuit inſignis. ea gens Cales vrbem incolebat: Sidicinis finitimis arma
coniunxerat: vnoq; prælio haud ſanè memorabili duorum populorum exercitus fuſus propinquita-
te vrbium ad fugã pronior, & in fuga ipſa tutior fuit. nec tamen omiſſa eius belli cura patribus: quia
toties iam Sidicini aut ipſi mouerant bellum, aut mouentibus auxilium tulerant, aut cauſa armorũ
fuerant. Itaq; omni ope annixi ſunt vt maximum ea tempeſtate imperatorem M. Valerium Corui-
num conſulem quartum facerent: collega additus Coruino M. Attilius Regulus. & ne forte caſu erra-
retur, petitum ab conſulibus, vt extra ſortem Coruini ea prouincia eſſet. Exercitu victore à ſuperiori-
bus conſulibus accepto ad Cales, vnde bellum ortum erat, profectus cum hoſtes ab ſuperioris etiam
certaminis memoria pauidos clamore atq; impetu primo fudiſſet: mœnia ipſa oppugnare eſt aggreſ-
ſus: & militum quidem is erat ardor, vt iam inde cũ ſcalis ſuccedere ad muros vellent, euaſuroſq; con
tenderent. Coruinus, quia id arduum factu erat, labore militum potius, quàm periculo peragere in-
cœptum voluit. itaq; & aggerem, & vineas egit: turreſq; muro admouit: quarũ vſum forte oblata op-
portunitas præuertit. nanq; M. Fabius captiuus Romanus cum per negligẽtiam cuſtodum feſto die
vinculis ruptis per murum inter opera Romanorum religata ad pinnam muri reſte ſuſpenſus ma-
nibus ſe demiſiſſet: perpulit imperatorem vt vino, epuliſq; ſopitos hoſtes aggrederetur. nec maiore
certamine capti cum vrbe Auſones ſunt, quàm acie fuſi erant. præda capta ingens eſt: præſidioq; im-
poſito Calibus reductæ Romam legiones. conſul ex ſenatus conſulto triumphauit: & ne Attilius ex-
pers gloriæ eſſet, iuſſi ambo cõſules aduerſus Sidicinos ducere exercitum. dictatorem ante ex ſenatus
conſulto comitiorum habendorum cauſa dixerunt L. Æmylium Mamercum: is magiſtrum equitum
Q. Publium Philonem dixit. Dictatore comitia habente coss. creati ſunt T. Veturius, Sp. Poſthu-
mius. Etſi belli pars cum Sidicinis reſtabat: tamen vt beneficio præuenirent deſyderium plebis, de co-
B lonia deducenda Cales retulerunt: factoq; ſenatus conſulto vt duo millia quingenti homines eò ſcri-
berentur, tres viros coloniæ deducendæ, agroq; diuidundo creauerunt, Cæſonem Duillium, T. Quin
tium, M. Fabium. Noui deinde coss. à veteribus exercitu accepto, ingreſſi hoſtium fines populando
vſq; ad mœnia atq; vrbem peruenerunt. Ibi, quia ingenti exercitu comparato Sidicini & ipſi pro ex-
trema ſpe dimicaturi enixe videbantur: & Samnium fama erat conciri ad bellum, dictator ab conſu-
libus ex authoritate ſenatus dictus P. Cornelius Ruffinus: magiſter equitum M. Antonius. Religio
deinde inceſſit vitio eos creatos: magiſtratuq; ſe abdicauerunt. & quia peſtilentia inſecuta eſt velut
omnibus eo vitio contactis auſpiciis, res ad interregnum redut. ab interregno inito per quintum de-
mum interregem M. Valerium Coruinum creati coss. L. Cornelius iterum, & Cn. Domitius. Tran-
quillis rebus ſama Gallici belli pro tumultu valuit vt dictatorẽ dici placeret. dictus M. Papyrius Craſ
ſus: & magiſter equitum P. Valerius Publicola. à quibus cum delectus intentius q̃ aduerſus finitima
bella haberetur: exploratores miſſi attulerunt quieta omnia apud Gallos eſſe. Samniũ quoq; iam alte-
rum annum turbari nouis conſiliis ſuſpectum erat: eo ex agro Sidicino exercitus Romanus non eſt
deductus. cæterũ Samnites bellum Alexandri Epeirenſis in Lucanos traxit. qui duo populi aduerſus
regem excurſionẽ à Pæſto facientem ſignis collatis pugnauerunt. eo certamine ſuperior Alexãder in-
certũ qua fide culturus ſi perinde cætera proceſſiſſent, pacem cũ Romanis fecit. Eodem anno cenſus
actus: nouiq; ciues cenſi: tribus propter eos additæ Metia & Scaptia: cenſores addiderũt P. Philo, Sp.
Poſthumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætore lata: qua ciuitas ſine ſuffragio data.
Hæc eo anno domi militiæq; geſta. Fœdus inſequens annus ſeu intemperie cœli, ſeu humana fraude
fuit, M. Claudio Marcello, T. Valerio coss. Flaccum, Potitumq; varie in annalibus cognomen con-
ſulis inuenio: cæterũ in eo paruni refert, quid veri ſit. illud peruelim (nec omnes authores ſunt) prodi-
tum falſò eſſe: venenis abſumptos, quorũ mors infamẽ annũ peſtilentia fecerit, ſicut proditur tamen
res, ne cui authorum abrogauerim fidem, exponenda eſt. Cum primores ciuitatis ſimilibus morbis,
eodemq; fermè omnes euentu morerentur: ancilla quædam ad Q. Fabium Maximũ ædilem curulem
indicaturã ſe cauſam publicæ peſtis profeſſa eſt, ſi ab eo ſibi fides data eſſet haud futurũ noxæ indiciũ.
Fabius confeſtim rem ad conſules, cõſules ad ſenatum referunt: conſenſuq; ordinis fides indici data.
Tum patefactũ muliebri fraude ciuitatẽ premi: matronaſq; ea venena coquere: & ſi ſe ſequi extemplo
velint, manifeſto deprehendi poſſe. Secuti indicem & coquentes quaſdã medicamenta, & recondita
alia inuenerunt. quibus in forum delatis, & ad XX matronis, apud quas deprehẽſa erant, per via-

C torem accitis,duæ ex eis Cornelia,ac Sergia patriciæ vtraq; gentis cum ea medicamenta ſalubria eſſe
contenderent:ab conſutante indice bibere iuſſæ,vt ſe falſum cõmentatam arguerent:ſpatio ad collo-
quendum ſumpto cum ſummoto populo in conſpectu omnium rem ad cæteras retuliſſent:haud ab-
nuentibus & illis bibere,epoto medicamento ſuametipſæ fraude omnes interierunt.comprehẽſæ ex-
templo earum comites magnum numerum matronarum indicauerunt:ex quibus ad CLXX dam-
natæ.Neq; de veneficiis ante eam diem Romæ quæſitum eſt.prodigii ea res loco habita:captiſq; ma-
gis mentibus,ꝗ conſceleratis ſimilis viſa.Itaq; memoria ex annalibus repetita,in ſeceſſiõibus quon-
dam plebis clauum ab dictatore fixum,alienataſq; diſcordia mentes hominum eo piaculo compotes
ſui feciſſe,dictatorẽ claui figendi cauſa creari placuit.creatus Cn.Quintilius magiſtrum equitum L.
Valerium dixit:qui fixo clauo magiſtratu ſe abdicarunt. Creati coſs.L.Papyrius Craſſus iterum,L.
Plautius Venox.cuius principio anni legati ex Volſcis Fabraterni,& Lucani Romam venerſit,oran-
tes vt in fidem reciperentur:ſi à Samnitium armis defenſi eſſent,ſe ſub imperio populi Romani fide-
liter,atq; obedienter futuros.Miſſi tum ab ſenatu legati:denunciatũq; Samnitibus vt eorum populo-
rum finibus vim abſtinerent.valuitq; ea legatio,non tam quia pacẽ volebant Samnites,ꝗ quia non-
dum parati erant ad bellum. Eodem anno Priuernas bellum initum:cuius ſocii Fundani,dux etiam
fundanus fuit Vitrubius Vaccus,vir nõ domi ſolum,ſed etiam Romæ clarus.ædes fuere in palatio
eius,quæ Vacci prata diruto ædificio,publicatoq; ſolo appellata.aduerſus hunc vaſtantẽ effuſe ſeti-
num,norbanumq;,& coranũ agrum L.Papyrius profectus haud procul caſtris eius conſedit. Vitru-
bio nec vt vallo ſe teneret aduerſus validiorem hoſtem ſana conſtare mens:nec vt longius à caſtris di-
micaret,animus ſuppetere.vix tota extra portam caſtrorũ explicata acie fugã magis retro,ꝗ prælium,
aut hoſtem expectante milite,ſine conſilio,ſine audacia depugnat: & vt leui momento, nec ambigue
eſt victus:ita breuitate ipſa loci,faciliq; receptu in tam propinqua caſtra haud ægre militem à multa
cæde eſt tutatus:nec ferè quiſquã in ipſo certamine,pauci in turba fugę extremę,cũ in caſtra ruerent,
cæſi:primiſq; tenebris Priuernũ inde petitum agmine trepido:vt muris potius,ꝗ vallo ſeſe tutaren-
tur.A Priuerno Plautius alter conſul peruaſtatis paſſim agris,prædaq; abacta in agrum fundanum
exercitum inducit:ingredienti fines ſenatus Fundanorum occurrit:negant ſe pro Vitrubio,ſectamq;
eius ſecutis precatum veniſſe,ſed pro Fundano populo: quem extra culpã belli eſſe ipſum Vitrubiũ
indicaſſe:cum receptaculum fugæ Priuernum habuerit,non patriam Fundos.Priuerni igitur hoſtes
D populi Romani quærendos,perſequendoſq; eſſe:qui ſimul à Fundanis, ac Romanis vtriuſq; patriæ
immemores defecerunt.Fundanis pacẽ eſſe,& animos Romanos,& gratam memoriã acceptæ ciui-
tatis:orare ſe conſulem vt bellũ ab innoxio populo abſtineat:agros,vrbem,corpora ipſorum,coniu-
gumq;,ac liberorũ ſuorum in poteſtate populi Romani eſſe,futuraq;.Collaudatis Fundanis conſul,
literiſq; Romam miſſis in officio Fundanos eſſe,ad Priuernũ flexit iter.Prius animaduerſum in eos,
qui capita coniurationis fuerant,à conſule ſcribit Claudius:ad CCCL ex coniuratis vinctos Ro-
mam miſſos:eamq; deditionem ab ſenatu non acceptam:quod egentium,atq; humiliũ pœna defun-
gi velle Fundanum populum cenſuerint.Priuernũ duobus cõſularibus exercitibus cum obſideretur:
alter cos.comitiorum cauſa Romam reuocatus.Carceres eo anno in circo primum ſtatuti. Nondũ
perfunctos cura priuernatis belli tumultus gallici fama atrox inuaſit,haud fermè vnquam neglecta
patribus.Extemplo igitur cõſules noui L.Æmylius Mamercus,& Cn.Plautius eo ipſo die cal.Quin-
tilibus,quo magiſtratus inierunt,comparare inter ſe prouincias iuſſi:& Mamercus,cui gallicum bel-
lum euenerat,ſcribere exercitum ſine vlla vacatiõis venia.quin opificũ quoq; vulgus,& ſellulariũ,mi-
nime militię idoneum genus,exciti dicuntur. Veioſq; ingens exercitus contractus:vt inde obuiam
Gallis iretur.longius diſcedi, ne alio itinere hoſtis falleret ad vrbem incedens,non placuit. Paucos
deinde poſt dies ſatis explorata temporis eius quiete,à Gallis Priuernum omnis cõuerſa vis.Duplex
inde fama eſt.alii vi captam vrbem,Vitrubiumq; viuũ in poteſtatem veniſſe:alii, prius ꝗ vltima ad-
hiberetur vis ipſos ſe in deditionem conſulis caduceum præferentes permiſiſſe,authores ſunt:Vitru-
biumq; ab ſuis traditum.Senatus de Vitrubio,Priuernatibuſq; conſultus conſulem Plautium diru-
tis Priuerni muris,pręſidioq; valido impoſito,ad triumphũ acceſſit.Vitrubiũ in carcerẽ aſſeruari iuſ-
ſit quoad cõſul rediſſet:tum verberatũ necari:ædes eius,quæ eſſent in palatio,diruendas,bona Semo-
ni Iano cenſuerunt cõſecranda:quodq; æris ex eis redactum eſt,ex eo ęnei orbes facti,poſiti in ſacello
Semonis Iani aduerſus ędem Quirini.De ſenatu Priuernate ita decretũ,vt qui ſenator Priuerni poſt
defectionẽ ab Romanis mãſiſſet:trans Tyberim eadẽ lege,qua Veliterni,habitaret.His ita decretis,
vſq; ad triumphũ Plautii ſilentium de Priuernatibus fuit:poſt triumphũ conſul necato Vitrubio,ſo-
ciuſq; eius noxæ, apud ſatiatos iam ſuppliciis nocentiũ tutam mentionem de Priuernatibus ratus,
quoniã defectionis authores,inquit,meritas pœnas & ab diis immortalibus,& à nobis habent pa-
tres conſcripti:quid placet de innoxia multitudine fieri:equidem etſi meæ partes exquirendæ magis
ſententiæ,ꝗ dandæ ſunt:tamen cũ videam Priuernates vicinos Samnitibus eſſe,vnde nunc nobis in-
certiſſima pax eſt:ꝗ minimũ irarum inter nos illoſq; relinqui velim.Cum ipſa per ſe res anceps eſſet,a

prout

A prout cuiuſq; ingenium erat atrocius, mitius've ſuadentibus, tum incertiora omnia vnus ex Priuernatibus legatis fecit, magis conditionis, in qua natus eſſet, quàm præſentis neceſſitatis memor: qui interrogatus à quodam triſtioris ſentẽtiæ authore quam pœnam meritos Priuernates cenſeret: eam, inquit, quam merentur qui ſe libertate dignos cenſent. cuius cum feroci reſpõſo infeſtiores factos videret conſul eos, qui ante Priuernatium cauſam impugnabant: vt ipſe benigna interrogatione mitius reſponſum eliceret: quid, ſi pœnam, inquit, remittimus vobis, qualem nos pacem vobiſcum habituros ſperemus? Si bonã dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam: ſi malam, haud diuturnã. Tum vero minari, nec id ambigue Priuernatem quidam, & illis vocibus ad rebellandum incitari pacatos populos: pars melior ſenatus ad meliora reſponſa trahere: & dicere viri, & liberi vocem auditam: an credi poſſe vllum populum, aut hominem deniq; in ea conditione, cuius eũ pœniteat, diutius quàm neceſſe ſit manſurum? ibi pacem eſſe fidam, vbi volũtarii pacati ſint: neq; eo loco, vbi ſeruitutem eſſe velint, fidem ſperandam eſſe. In hanc ſententiam maxime conſul ipſe inclinauit animos: identidem ad principes ſententiarum conſules, vti exaudiri poſſet à pluribus, dicẽdo eos demum, qui nihil præterquàm de libertate cogitant, dignos eſſe qui Romani fiant. Itaq; & in ſenatu cauſam obtinuere: & ex authoritate patrum latum ad populum eſt vt Priuernatibus ciuitas daretur. Eodem anno Anxur trecenti in coloniam miſſi ſunt: bina iugera agri acceperunt. ſecutus eſt annus nulla re belli, domi've inſignis P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula coſs. præterq̃ quod Fregellas (Signorum is ager, deinde Volſcorũ fuerat) colonia deducta: & populo viſceratio data à M. Flauio in funere matris. Erant qui per ſpeciem honorandæ parentis meritam mercedem populo ſolutam interpretarentur: quod eũ die dicta ab ædilibus crimine ſtupratæ matriſfamiliæ abſoluiſſet. Data viſceratio in præteritam iudicii gratiam honoris etiam cauſa fuit: tribunatuq; plebis proximis comitiis abſens petentibus præfertur. Palæpolis fuit haud procul inde, vbi nunc Neapolis ſita eſt: duabus vrbibus populus idem habitabat: Cumis erant oriundi, Cumani Chalcide euboica originem trahunt. Claſſe, qua aduecti ab domo fuerant, multum in ora maris eius, quod accolunt, potuere. Primo in inſulas Ænariam, & Pithecuſas egreſſi, deinde in continentem auſi ſedes transferre. Hęc ciuitas tum ſuis viribus, tum Samnitium infida aduerſus Romanos ſocietate freta, ſiue peſtilentia, quæ Romanam vrbem adorta nunciabatur, fidens, multa hoſtilia aduerſus Romanos agrum Campanum Falernumq; incolẽtes fecit: Igitur L. Cornelio Lentulo, Q. Publio Philone iterum coſs. fœcialibus Palæpolim ad res repetendas
B miſſis cum relatum eſſet à Græcis, gente lingua magis ſtrenua quàm factis, ferox reſponſum: ex authoritate patrum populus Palępolitanis bellum fieri iuſſit. Inter conſules prouinciis comparatis, bello Græci perſequendi Publio euenerunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, ſiqua ſe mouerent, oppoſitus. fama autem erat defectioni Campanorum imminentes admoturos caſtra. ibi optimum viſum Cornelio ſtatiua habere. Ab vtroq; conſule exiguam ſpem pacis cum Samnitibus eſſe certior fit ſenatus. Publius duo millia Nolanorum militum, & quatuor Samnitium magis Nolanis cogentibus, quàm voluntate Græcorum recępta Palæpoli miſerat. Romæ compertum eſt delectum indictum à magiſtratibus: vniuerſum Samnium erectum: ac vicinos populos, Priuernatem, Fundanũq;, & Formianum haud ambigue ſolicitari. Ob hæc cum legatos mitti placuiſſet prius ad Samnites, q̃ bellum fieret: reſponſum redditur à Samnitibus ferox, vltro incuſabant iniurias Romanorum: neq; eo negligentius ea, quæ ipſis obiicerentur, purgabant. Haud vllo publico conſilio, auxilio've iuuari Græcos: nec Fundanũ, Formianum've à ſe ſolicitatos. quippe minime pœnitere ſe virium ſuarum, ſi bellum placeat. Cæterum non poſſe diſſimulare, ægre pati ciuitatem Samnitium quod Fregellas ex Volſcis captas dirutaſq; ab ſe reſtituerit Romanus populus: coloniamq; in Samnitium agro impoſuerit: quam coloni eorum Fregellas appellent. eam ſe contumeliam, iniuriamq; ni ſibi ab iis, qui fecerint, dematur, ipſos omni vi depulſuros eſſe. Cum Romanus legatus ad diſcęptandum eos ad cõmunes ſocios, atq; amicos vocaret: quid perplexe agimus, inquit? noſtra certamina Romani, non verba legatorum, nec hominum quiſquam diſcęptator, ſed campus campanus, in quo concurrendum eſt, & arma, & communis mars belli decernet. Proinde inter Capuam, Sueſſulamq; caſtra caſtris conferamus: & Samnis Romanú'sne imperio Italiam regat decernamus. Legati Romanorum cum ſe non quò hoſtis vocaſſet, ſed quò imperatores ſui duxiſſent: ituros eſſe reſpõdiſſent: iam Publius inter Palæpolin, Neapolinq; loco opportune capto diremerat hoſtibus ſocietatẽ auxilii mutui: qua vt quiſq; locus premeretur, inter ſe vſi fuerant: Itaq; cum & comitiorum dies inſtaret: & Publium imminẽtem hoſtium muris auocari ab ſpe capiendæ in dies vrbis haud è republica eſſet: actum cum tribunis eſt ad populum ferrent, vt cum Publius Philo conſulatu abiiſſet, proconſul rem gereret quoad debellatum cum Græcis eſſet. L. Cornelio, quia ne eum quidem in Samnium iam ingreſſum reuocari ab impetu belli placebat: literæ miſſæ, vt dictatorem comitiorum cauſa diceret. dixit M. Claudium Marcellum: ab eo magiſter equitũ dictus Sp. Poſthumius. Nec tamẽ ab dictatore comitia ſunt habita: quia vitio'ne creatus eſſet, in diſcuſſionem venit. conſulti augures vitioſum videri dictatorem pronunciauerunt. Eam rem tribuni ſuſpectam infamemq; criminando fecerunt. nam neq; facile fuiſſe id vitium

A tia,& temeritate de officio deceſſum. Collaudatus ab imperatore tria millia militum ad occupandã eam partem vrbis, quam Samnites inſidebant: accæpit: præſidio ei L. Quintius tribunus militũ præpoſitus. Eodem tempore & Nymphius prætorem Samnitium arte aggreſſus perpulerat, vt quoniã omnis Romanus exercitus aut circa Palæpolin, aut in Samnio eſſet: fineret ſe claſſe circumuehi ad Romanum agrum, non oram modo maris, ſed ipſi vrbi propinqua loca depopulaturum. ſed vt falleret, nocte proficiſcendum eſſe: extemploq́; naues deducẽdas. Quod quo maturius fieret, omnis iuuentus Samnitium præter neceſſarium vrbis præſidium ad litus miſſa. Vbi dum Nymphius ĩ tenebris, & multitudine ſemetipſam impediente ſedulo aliis alia imperia turbans terit tempus: Charilaus ex compoſito ab ſociis in vrbẽ receptus cum ſumma vrbis Romano milite impleſſet, tolli clamorem iuſſit: ad quem Græci ſigno accæpto à principibus, quieuere: Nolani per auerſam partem vrbis via Nolam ferente effugiunt. Samnitibus excluſis ab vrbe, vt expeditior in præſentia fuga, ita fœdior, poſtq̃ periculo euaſerunt, viſa: quippe qui inermes nulla rerum ſuarum non relicta inter hoſtes, ludibrium non externis modo, ſed etiam popularibus, ſpoliati atq; egẽtes domos rediere. Haud ignarus opinionis alterius, qua hæc proditio ab Samnitibus facta traditur: cum authoribus hoc dedi, qbus dignius credi eſt: tum fœdus Neapolitanum (eò enim deinde ſumma rei Græcorum venit) ſimilius vero facit ipſos in amicitiam rediſſe. Publio triũphus decretus: quod ſatis credebatur obſidione domitos hoſtes in fidem veniſſe. Duo ſingularia hæc ei viro primum contigere, prorogatio imperii nõ ante in vllo facta, & acto honore triumphus. Aliud ſubinde bellum cum alterius oræ Græcis exortũ. nanq; cum Tarentini rem Palæpolitanam vana ſpe auxilii aliquandiu ſuſtinuiſſent: poſtq̃ Romanos vrbe potitos accæpere, velut deſtituti, ac non qui ipſi deſtituiſſent, increpare Palæpolitanos: ira atq; inuidia in Romanos furere: eo ẽt, quod Lucanos, & Apulos (nanq; vtraq; eo anno ſocietas cœpta eſt) in fidem populi Romani veniſſe allatum eſt. quippe propemodum peruentum ad ſe eſſe: iamq́; in eo rem fore, vt Romani, aut hoſtes, aut domini habẽdi ſint. diſcrimen profecto rerum ſuarũ in bello Samnitium, euentuq́; eius verti: eam ſolam gẽtem reſtare, nec eam ipſam ſatis validam: qñ Lucanus defecerit: quem reuocari adhuc, impelliq́; ad abolendam ſocietatẽ Romanam poſſe: ſi qua ars ſerẽdis diſcordiis adhibeatur. Hæc conſilia cum apud cupidos rerum nouandarum valuiſſent: ex iuuentute quidam Lucanorum pretio acciti, clari magis inter populares q̃ honeſti, inter ſe mulctati ipſi virgis cum corpora nuda intuliſſent in ciuiũ cœtum: vociferati ſunt ſe, quod caſtra Romana ingredi auſi

B eſſent, à conſule virgis cæſos, ac propè ſecuri percuſſos eſſe. Deformis ſuapte natura res cum ſpeciẽ iniuriæ magis, q̃ doli præ ſe ferret, concitati homines cogunt clamore ſuo magiſtratus ſenatũ vocare: & alii circunſtantes concilium bellum in Romanos poſcunt: alii ad concitandã in arma multitudinem agreſtium diſcurrunt: tumultuq́; etiam ſanos conſternante animos decernitur vt ſocietas cũ Samnitibus renouaretur: legatiq́; ad eam rem mittantur. Repentina res quia q̃ cauſam nullam, tamne fidem quidẽ habebat, coacti à Samnitibus obſides dare, & præſidia in loca munita accipere, cæci fraude & ira nihil recuſarunt. Dilucere deinde breui fraus cœpit: poſtq̃ criminum falſorum authores Tarentum cõmigrauere: ſed amiſſa omni de ſe poteſtate nihil vltra, q̃ vt pœniteret frustra, reſtabat.

Eo anno plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum eſt: quod necti deſierunt. mutatũ aũt ius ob vnius fœneratoris ſimul libidinem, ſimul crudelitatem inſignem. L. Papyrius is fuit: cui cum ſenatus conſulto Publius ob æs alienum paternũ nexum dediſſet: quẽ ætas, formaq́; ad miſericordiã elicere poterant, ad libidinem & contumeliã animum accenderunt: & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti ratus, primo perlicere adoleſcentẽ ſermone inceſto eſt conatus: deinde poſtq̃ aſpernabantur flagitium aures, minis territare, atq; identidem admonere fortunæ: poſtremo cũ ingenuitatis magis q̃ præſentis conditionis memorem videret, nudari iubet, verberaq́; afferri. Quibus laceratus iuuenis cum ſe in publicum proripuiſſet, libidinem crudelitatemq́; conquerẽs fœneratoris: ingens vis hominum cum ætatis miſeratione atq; indignitate iniuriæ accenſa, tum ſuæ conditionis, liberũmq; ſuorũ reſpectu, in forum, atq; inde agmine facto ad curiã concurrit. & cũ conſules tumultu repentino coacti ſenatũ vocarent, introeuntibus in curiã patribus laceratũ iuuenis tergum procumbentes ad ſingulorũ pedes oſtendebant. Victum eo die, ob impotentem iniuriam vnius ingens vinculum fidei: iuſſiq́; conſules ferre ad populum, ne quis, niſi qui noxã meruiſſet: donec pœnam lueret, in cõpedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. itaq; nexi ſoluti: cautumq́; in poſterum, ne necterentur. Eodem anno cum ſatis per ſeipſum Samnitiũ bellum, & defectio repens Lucanorũ, authoreſq́; defectionis Tarentini ſolicitos haberent patres: acceſſit vt & Veſtinus populus Samnitibus ſeſe cõiungeret. Quæ res, ſicut eo anno ſermonibus magis paſſim hominum iactata, q̃ in publico vllo cõcilio eſt: ita inſequentis anni cõſulibus L. Furio Camillo iterum, Iunio Bruto Scæuæ, nulla prior potiorq́; viſa eſt, de qua ad ſenatũ referrent. & quanq̃ noua res erat, tamen tanta cura patres inceſſit, vt pariter eam ſuſceptam neglectamq́; timerent: ne aut impunitas eorũ laſciuia ſuperbiaq́;, aut bello pœnæ expetitæ metu propinquo atq; ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par, Marſi, Pelígniq́;, & Marucini: quos

ſi Veſtinus attingeretur, omnes habendos hoſtes. Vicit tamen pars, quæ in præſentia videri potuit
C maioris animi q̃ conſilii: ſed euentus docuit fortes fortunam iuuare. Bellum ex authoritate patrum
populus aduerſus Veſtinos iuſſit: prouincia ea Bruto, Samniū Camillo ſorte euenit. exercitus vtroq;
ducti: & cura tuendorum finium hoſtes prohibiti coniungere arma. Cæterum alterū conſulem L. Fu-
rium, cui maior moles rerū impoſita erat: morbo graui implicitum fortuna bello ſubtraxit: iuſſusq;
dictatorem dicere rei gerendæ cauſa, longe clariſſimum bello ea tempeſtate dixit L. Papyrium Curſo-
rem: à quo Q. Fabius Maximus Rutilianus magiſter equitum eſt dictus: par nobile rebus in eo ma-
giſtratu geſtis, diſcordia tamen, qua propè ad vltimum dimicationis ventum eſt, nobilius. Ab alte-
ro conſule in Veſtinis multiplex bellum, nec vſquam vario euentu geſtum eſt. nam & peruaſtauit
agros: & populando, atq; vrendo tecta hoſtium, ſataq;, in aciem inuitos extraxit: & ita prælio vno
accidit Veſtinorum res haudquaquam tamen incruento milite ſuo: vt non in caſtra ſolum refugerēt
hoſtes: ſed iam ne vallo quidem ac foſſis freti dilaberentur in oppida, ſitu vrbium mœnibusq; ſe de-
fenſuri. Poſtremo oppida quoq; vi expugnare adortus, primo Cutinam ingenti ardore militum, aut
vulnerum ira, quod haud ferè quiſquam integer prælio exceſſerat: ſcalis cæpit: deinde Cingiliam.
vtriuſq; vrbis prædam militibus, quod eos neq; portæ, neq; muri hoſtium arcuerant: conceſſit. In
Samnium incertis itum auſpiciis eſt: cuius rei vitium non in belli euentum, quod proſpere geſtum
eſt: ſed in rabiem atq; iras imperatorum vertitur. Nanq; Papyrius dictator à pullario monitus cum
ad auſpicium petendum Romam proficiſceretur, magiſtro equitum denunciauit vt ſeſe loco teneret:
neu abſente ſe cum hoſte manum conſereret. Fabius cum poſt profectionem dictatoris per explora-
tores compeiſſet perinde omnia ſoluta apud hoſtes, ac ſi nemo Romanus in Samnio eſſet: ſeu ferox
adoleſcens indignitate accenſus, quod omnia in dictatore viderentur repoſita eſſe: ſeu occaſione bene
gerendæ rei inductus exercitu inſtructo, paratoq; profectus ad Imbrinium (ita vocant locum) acie
cum Samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit, vt nihil relictum ſit, quo ſi affuiſſet dictator, res
melius geri potuerit: non dux militi, non miles duci defuit. eques etiam authore L. Cominio tribuno
militum, qui aliquoties impetu capto perrumpere non poterat hoſtiū agmen: detraxit frenos equis:
atq; ita concitatos calcaribus permiſit, vt ſuſtinere eos nulla vis poſſet. per arma, per viros late ſtra-
gem dedēre. ſecutus pedes impetum equitum turbatis hoſtibus intulit ſigna. viginti millia hoſtium
cæſa eo die traduntur. Authores habeo, bis cum hoſte ſigna collata dictatore abſente: bis rem egre-
D gie geſtam. apud antiquiſſimos ſcriptores vna hæc pugna inuenitur. in quibuſdam annalibus tota
res prætermiſſa eſt. Magiſter equitum, vt ex tanta cæde multis potitus ſpoliis, congeſta in ingentem
aceruum hoſtilia arma ſubdito igne concremauit: ſeu votum id deorum cuipiam fuit: ſeu credere li-
bet Fabio authore factum, ne ſuæ gloriæ fructum dictator caperet: nomenq; ibi ſcriberet: aut ſpolia
in triumpho ferret. Literæ quoq; de re proſpere geſta ad ſenatum, non ad dictatorē miſſæ argumen-
tum fuere minime cum eo cōmunicantis laudes. Ita certe dictator id factum accæpit: vt lætis aliis
victoria parta præ ſe ferret iram, triſtitiamq;: miſſoq; repente ſenatu ſe ex curia proripuit, tum vero
non Samnitium magis legiones, quàm maieſtatem dictatoriam, & diſciplinam militarem à magi-
ſtro equitum victam & euerſam dictitans, ſi illi impune ſpretum imperium fuiſſet. Itaq; plenus mi-
narum iræq;, profectus in caſtra cum maximis itineribus iſſet: non tamen præuenire famam aduen-
tus ſui potuit. præcurrerant enim ab vrbe, qui nunciarent dictatorem auidum pœnæ venire, alternis
penè verbis T. Manlii facta laudantem. Fabius extemplo concione aduocata, obteſtatus milites eſt
vt qua virtute rempublicam ab infeſtiſſimis hoſtibus defendiſſent, eadem ſe, cuius ductu auſpicioq;
viciſſent, ab impotenti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire amentem inuidia: iratum virtu-
ti alienæ, felicitatiq; furere quod ſe abſente reſpublica geſta egregie eſſet: malle, ſi mutare fortunam
poſſet, apud Samnites, quàm Romanos victoriam eſſe: imperium dictitare ſpretum: tanquam non
eadem mente pugnari vetuerit, qua pugnatum doleat: & tunc inuidia impedire virtutem alienam
voluiſſe: cupidiſſimisq; ablaturum arma fuiſſe militibus, ne ſe abſente moueri poſſent: & nunc id
furere, id ægre pati: quod ſine L. Papyrio non inermes, non manci milites fuerint: quod ſe Q. Fabius
magiſtrum equitum duxerit, ac non accenſum dictatoris. Quid illum facturum fuiſſe, ſi, quod belli
caſus ferunt, Marsq; communis, aduerſa pugna eueniſſet? qui ſibi deuictis hoſtibus, republica bene
geſta, ita vt non ab illo vnico duce melius geri potuerit: ſupplicium magiſtro equitum, & tunc vi-
ctori minetur. Neque illum magiſtro equitum infeſtiorem, quàm tribunis militum, quàm centu-
rionibus, quàm militibus eſſe: ſi poſſit, in omnes ſæuiturum fuiſſe: quia id nequeat, in vnum ſæui-
re: & iam inuidiam tanquam ignem ſumma petere, in caput conſilii, in ducem incurrere. Si ſe ſimul
cum gloria rei geſtæ extinxiſſet, tunc victorem velut in capto exercitu dominantem quicquid licue-
rit in magiſtro equitum, in militibus auſurum. Proinde adeſſent in ſua cauſa omnium libertati, ſi
conſenſum exercitus eundem, qui in prælio fuerit, in tuenda victoria videat, & ſalutem vnius
omnibus curæ eſſe: inclinaturum ad clementiorem ſententiam animum. poſtremo ſe vitam, for-
tunasq; ſuas illorum fidei, virtutiq; permittere. Clamor è tota concione ortus, vti bonum animum
haberet:

A haberet:neminem illi vim allaturum ſaluis egiõibus Romanis. Haud multo poſt dictator aduenit: claſſicoq́; extemplo ad cõcionem aduocauit. Tum ſilentio facto, præco Quintum Fabium magiſtrũ equitũ citauit. qui ſimul ex inferiore loco ad tribunal acceſſit, tũ dictator, quæro inquit de te Quinte Fabi, cum ſummum imperium dictatoris ſit: pareantq́; ei Conſs. regia poteſtas, prætoresq́; iiſdem auſpiciis, quibus Conſs. creati: æquum cenſeas nec'ne magiſtrum equitum dicto audiẽtem eſſe? itemq́; illud interrogo, cum me incertis auſpiciis profectum ab domo ſcirem: vtrum mihi turbatis religionibus reſpublica in diſcrimen cõmittenda fuerit? an auſpicia repetẽda, nequid dubiis diis agerẽ? ſimul illud, quæ dictatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit: num ea magiſter equitum ſolutus ac liber potuerit eſſe? Sed quid ego hæc interrogo? cum, ſi ego tacitus abiſſem, tamen tibi ad voluntatis interpretationem meæ dirigenda tua ſententia fuerit. quin tu reſpondeas, vetuerim'ne te quicquã rei me abſente agere? vetuerim'ne ſigna cum hoſtibus conferre? quo tu imperio meo ſpreto, incertis auſpiciis, turbatis religionibus, aduerſus morem militarem, diſciplinamq́; maiorum, & numen deorum auſus es cum hoſte confligere? Ad hæc, quæ interrogatus es, reſponde: extra ea caue vocem emittas. Accede lictor. Aduerſus quæ ſingula Q. Fabio cum reſpondere haud facile eſſet: & nunc quereret accuſatorem eundem capitis ſui, ac iudicem eſſe: modo vitam ſibi eripi citius, quã gloriam rerum geſtarum poſſe vociferaretur: purgaretq́; ſe inuicem, atq; vltro accuſaret: tunc Papyrius redintegrata ira ſpoliari magiſtrum equitum, ac virgas & ſecures expediri iuſſit. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus ad triarios tumultum iam in concionẽ miſcentes ſeſe recepit. inde clamor per totam concionem eſt perlatus: alibi preces, alibi minæ audiebantur. qui proximi forte tribunali ſteterant, quia ſubiecti oculis imperatoris noſcitari poterant: orabãt vt parceret magiſtro equitum: neu cum eo exercitum damnaret. extrema concio, & circa Fabium globus increpabant inclemẽtem dictatorem: nec procul ſeditione aberant: Ne tribunal quidem ſatis quietum erat. legati circũſtantes ſellam orabant vt rem in poſterum diem differret: & iræ ſuæ ſpacium, & cõſilio tempus daret: ſatis caſtigatam adoleſcentiam Fabii eſſe: ſatis deformatam victoriam: ne ad extremum finẽ ſupplicii tenderet: neu vnico iuueni, neu patri eius clariſſimo viro, neu Fabiæ genti eam inureret ignominiam. cũ parum precibus, parum cauſa proficerent: intueri ſæuientem concionem iubebant: ita irritatis militum animis ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni non eſſe ætatis, non prudentiæ eius: neminem id Quinto Fabio pœnam deprecanti ſuam vitio verſurum, ſed dictatori: ſi occæcatus ira infeſtã multitudinem in ſe prauo certamine mouiſſet. Poſtremo ne id ſe gratiæ dare Q. Fabii crederet, ſe iuſiuran-

B dum dare paratos eſſe: non videri è repub. in Fabium eo tempore animaduerti. His vocibus cum in ſe magis concitarent dictatorem, quã magiſtro equitum placarent, iuſſi de tribunali deſcendere legati: & ſilentio nequicquam per præconem tentato, cum præ ſtrepitu ac tumultu nec ipſius dictatoris, nec apparitorum eius vox audiretur: nox velut in prælio certamini finem fecit. magiſter equitũ iuſſus poſtero die adeſſe, cum omnes affirmarent infeſtius Papyrium exarſurum agitatum cõtentione ipſa, exacerbatumq́;: clàm ex caſtris Romam profugit: & patre authore M. Fabio, qui ter iam Cons. dictatorq́; fuerat: vocato extemplo ſenatu cum maxime conquereretur apud patres vim, atq; iniuriam dictatoris: repente ſtrepitus ante curiam lictorum ſubmouentiũ auditur: & ipſe infenſus aderat, poſtquã comperit profectum ex caſtris, cum expedito equitatu ſecutus. Iterata deinde contentio: & prehendi Papyrius Fabium iuſſit. vbi cum deprecantibus primoribus patrum, atq; vniuerſo ſenatu perſtaret in cœpto immitis animus: tum pater M. Fabius, quandoquidem inquit apud te nec authoritas ſenatus, nec ætas mea, cui orbitatem paras, nec virtus, nobilitasq́; magiſtri equitum à te ipſo nominati valet: nec preces, quæ ſæpe hoſtem mitigauere, quæ deorum iras placant: tribunos plebis appello: & prouoco ad populum: eumq́; tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus iudicium iudicem fero: qui certe vnus plus quã tua dictatura poteſt, polletq́;: videro ceſſurus'ne prouocationi ſis: cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit. Ex curia in concionem itur, quò cum paucis dictator. cum omni genere principum magiſter equitum cum aſcendiſſet: deduci eum de roſtris Papyrius in partem inferiorẽ iuſſit. ſecutus pater, bene agis inquit: cum eò nos deduci iuſſiſti:, vnde & priuati vocem mittere poſſemus.

Ibi primo non tam perpetuæ orationes, quã altercatio exaudiebantur. vicit deinde ſtrepitum vox, & indignatio Fabii ſenis increpantis ſuperbiam, crudelitatemq́; Papyrii: ſe quoq; dictatorem Romæ fuiſſe: nec à ſe quenquam ne plebis quidem hominem, non centurionem, non militem violatum. Papyrium tanquam ex hoſtium ducibus, ſic ex Romano imperatore victoriam, & triumphum petere. Quantum intereſſet inter moderationem antiquorum, & nouam ſuperbiam crudelitatemq́;. dictatorem Quintium Cincinnatum in L. Minutium Cos. ex obſidione à ſe ereptum non vltra ſæuiſſe, quã vt legatum eum ad exercitum pro Cos. relinqueret. M. Furium Camillum in L. Furio, qui cõtempta ſua ſenectute, & authoritate fœdiſſimo cum euentu pugnaſſet: non ſolum in præſentia moderatum iræ eſſe, nequid de collega ſecus populo, aut ſenatui ſcriberet: ſed cum reuertiſſet, potiſſimum ex tribunis conſularibus habuiſſe, quem ex collegis optione ab ſenatu data ſocium ſibi imperii delegerit. Nam populi quidem, penès quem poteſtas omnium rerum eſſet: ne iram quidem vnquam atro-

C ciorem in eos fuiſſe, qui temeritate, atq; inſcitia exercitus amiſiſſent: q̃ vt pecunia eos mulctaret: capite anquiſitum ob rem bello male geſtam de imperatore nullum ad eam diem eſſe: nunc ducibus populi Romani, quæ nec victis quidem bello fas fuerit, virgas & ſecures victoribus, & iuſtiſſimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem paſſurum fuiſſe filium ſuum, ſi exercitum amiſiſſet? ſi fuſus, fugatus, caſtris exutus fuiſſet? quò vltra irã, violentiamq; eius exceſſuram fuiſſe, q̃ vt verberaret, necaretq;? Quam conueniẽs eſſe propter Quintum Fabium ciuitatem in lætitia, victoria, ſupplicationibus, ac gratulationibus eſſe: eum, propter quem deũm delubra pateant: aræ ſacrificiis fument: honore, donis cumulentur: nudatum virgis lacerari in conſpectu populi Romani, intuentem Capitolium, atq; arcem, deosq; ab ſe duobus prælius haud fruſtra aduocatos? quo id animo exercitũ, qui eius ductu, auſpiciisq; viciſſet, laturum? quem luctum in caſtris Romanis, quam lætitiam inter hoſtes fore? Hæc ſimul iurgans, querens, deum, hominumq; fidem obteſtãs, & cõplexus filium plurimis cum lachrymis agebat. Stabat cum eo ſenatus maieſtas, fauor populi, tribunicium auxilium, memoria abſentis exercitus. Ex parte altera imperium inuictum populi Romani, & diſciplina rei militaris, & dict■oris edictum pro numine ſemper obſeruatum, & Manliana imperia, & poſthabita filii charitas publicæ vtilitati iactabantur. Hoc etiam L. Brutum cõditorem Romanæ libertatis antea in duobus liberis feciſſe. nunc patres comes, & ſenes faciles de alieno imperio ſpreto tanq̃ rei paruæ diſciplinæ militaris euerſæ iuuentuti gratiam facere: ſe tamen perſtaturum in incœpto: nec ei, qui aduerſus dictum ſuũ turbatis religionibus, ac dubiis auſpiciis pugnaſſet: quicq̃ ex iuſta pœna remiſſurum. Maieſtas imperii perpetua ne eſſet, non eſſe in ſua poteſtate: L. Papyrium nihil de eius iure diminuturum. optare ne poteſtas tribunicia inuiolata ipſa violet interceſſione ſua Romanum imperiũ: neu populus Romanus in ſe potiſſimum dictatorem, & ius dictaturæ extinguat. Quod ſi feciſſet: nõ L. Papyrium, ſed tribunos, ſed prauum populi iudicium nequicq̃ poſteros accuſaturos: cum polluta ſemel militari diſciplina non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non magiſter equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominũ, nemo deorum verecundiam habeat: non edicta imperatorum, non auſpicia obſeruentur: ſine cõmeatu vagi milites in pacato, in hoſtico errent, immemores ſacramenti, licentia ſola: qua ſe vbi velint, exauthorent: infrequentia deſerantur ſigna: neq; conueniatur ad edictum: nec diſcernatur interdiu, nocte, æquo, iniquo loco iniuſſu imperatoris pugnent: & non ſigna, nõ ordines ſeruent: latrocinii modo cæca, & fortuita pro ſolẽni, & ſacrata militia ſit. Horum criminum vos reos in oĩa ſecula offerte tribuni plebis:

D veſtra obnoxia capita pro licentia Q. Fabii obiicite. Tepentes tribunos, & ſuam iam vicem magis anxios, q̃ eius, cui auxilium ab ſe petebatur: liberauit onere conſenſus populi Romani ad preces, & obteſtationem verſus: vt ſibi pœnam magiſtri equitum dictator remitteret. tribuni quoq; inclinatã rem in preces ſubſecuti, orare dictatorem inſiſtunt, vt veniam errori humano, veniam adoleſcentiæ Q. Fabii daret: ſatis eum pœnarum dediſſe. iam ipſe adoleſcens, iam pater M. Fabius contentionis obliti procũbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Tum dictator ſilẽtio facto, bene habet, inq̃t, quirites. vicit diſciplina militaris: vicit imperii maieſtas: quæ in diſcrimine fuerunt an vlla poſt hãc diem eſſent, nõ noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnauit: ſed noxæ dãnatus donatur populo Romano: donatur tribuniciæ poteſtati, precarium, non iuſtum auxiliũ ferenti. Viue Q. Fabi felicior hoc conſenſu ciuitatis ad tuendũ te, q̃ qua paulo ante exultabas victoria: viue id facinus auſus, cuius tibi ne parens quidẽ, ſi eodẽ loco fuiſſet, quo fuit L. Papyrius: veniã dediſſet. Mecum vt voles reuerteris in gratiam: populo Romano, cui vitam debes, nihil maius præſtiteris, q̃ ſi hic tibi dies ſatis documenti dederit vt bello, ac pace pati legitima imperia poſſis. Cũ ſe nihil morari magiſtrum equitum pronunciaſſet: digreſſum eum templo lætus ſenatus, lætior populus, circũfuſi, ac gratulantes hinc magiſtro equitũ, hinc dictatori proſecuti ſunt. firmatumq; imperiũ militare haud minus periculo Q. Fabii, q̃ ſupplicio miſerabili adoleſcẽtis Manlii videbat. Forte ita eo anno euenit, vt quoticſcũq; dictator ab exercitu receſſit, hoſtes in Samnio mouerentur. cæterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato, qui in caſtris præerat: ne quam vim hoſtium magis, q̃ trucem dictatoris irã timeret. Itaq; frumentatores cum circũuenti ex inſidiis cæſi loco iniquo eſſent: creditũ vulgo eſt, ſubueniri eis ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. ea quoq; ira alienauit à dictatore militũ animos, iam ante infenſos: quod implacabilis Q. Fabio fuiſſet: & quod ſuis precibus negaſſet, eius populo Romano veniã dediſſet. Poſtq̃ dictator præpoſito in vrbe L. Papyrio Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio vetito quicq̃ pro magiſtratu agere, in caſtra rediit: neq; ciuibus ſatis lætus aduentus eius fuit: nec hoſtibus quicquam attulit terroris. Nanq; poſtero die ſeu ignari veniſſe dictatorem, ſeu adeſſet an abeſſet parui facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſerunt. Cæterum tantum momenti in vno viro L. Papyrio fuit, vt ſi ducis conſilia fauor ſubſecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe pro haud dubio habitum ſit: ita inſtruxit aciem loco, ac ſubſidiis: ita omni arte bellica firmauit. Ceſſatum à milite: ac de induſtria, vt obtrectaretur laudibus ducis impedita victoria eſt. Plures Samnitium cecidere: plures Romani vulnerati ſunt. Senſit peritus dux

quæ

A quæ res victoriæ obſtaret: temperandũ ingenium ſuum eſſe, & ſeueritatem miſcendã comitati. itaq;
adhibitis legatis ipſe circũ ſaucios milites inſerens in tentoria caput, ſingulos vt ſeſe haberent rogitans,
curam eorũ nominatim legatis, tribuniſq;, & præfectis demandabat: rem per ſe popularem ita
dexter egit: vt medendis corporibus animi multo plus militum imperatori reconciliarent: nec quicq̃
ad ſalubritatẽ efficacius fuerit, q̃ quod grato aio ea cura accepta eſt. Refecto exercitu cum hoſte con
greſſus haud dubia ſpe ſua militumq;, ita fudit fugauitq; Samnites: vt ille vltimus eis dies conferẽdi
ſigna cũ dictatore fuerit. Inceſſit deinde quà duxit prædæ ſpes, victor exercitus: perluſtrauitq; hoſtiũ
agros, nulla arma, nullá vim nec apertam, nec inſidiis expertus. Addebat alacritatem, quod dictator
prædam omnẽ edixerat militibus: nec ira magis publica, q̃ priuatum cõpendium in hoſtem acuebat.

His cladibus ſubacti Samnites pacẽ à dictatore petiere: cũ quo pacti, vt ſingula veſtimẽta militibus,
& annuum ſtipendiũ darent: cũ ire ad ſenatũ iuſſi eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſponderunt, vnius
eius fidei, virtutiq; cauſam ſuá cõmendantes. ita deductus ex Samnitibus exercitus. Dictator triumphans
vrbem eſt ingreſſus: & cum ſe dictatura abdicare vellet, iuſſu patrum prius q̃ abdicaret, Coss.
creauit C. Sulpitium longũ iterum, Q. Æmylium Cæritanum. Samnites infecta pace, quia de conditionibus
agebatur, inducias annuas ab vrbe retulerũt: nec earũ ipſarũ ſancta fides fuit, adeo poſtq̃
Papyrium abiſſe magiſtratu nunciatũ eſt, arrecti ad bellandum animi ſunt. C. Sulpitio, Q. Æmylio
(Aulum quidá annales habent) Coss. ad defectionem Samnitium Apulum nouum bellum acceſſit.
vtroq; exercitus miſſi. Sulpitio Samnites, Apulia Æmylio ſorte euenerunt. Sunt qui nõ ipſis Apulis
bellũ illatum, ſed ſocios eius gentis populos ab Samnitium vi, atq; iniuriis defenſos ſcribãt. Cæterum
fortuna Samnitium vix à ſe ipſis eo tẽpore propulſantium bellum, propius vt ſit vero facit, nõ
Apulis ab Samnitibus arma illata, ſed cum vtraq; ſimul gente bellum Romanis fuiſſe. Nec tamẽ res
vlla memorabilis acta: ager apulus, Samniumq; euaſtatũ: hoſtes nec hic nec illic inuenti. Romæ nocturnus
terror ita ex ſomno trepidã repente ciuitatẽ exciuit, vt Capitoliũ atq; arx, mœniaq;, & portæ
plena armatorum fuerint. & cum concurſatũ, clamatumq; ad arma omnibus locis eſſet: prima luce
nec author, nec cauſa terroris comparuit. Eodem anno de Thuſculanis flauia rogatione populi fuit
iudiciũ. M. Flauius tribunus plebis tulit ad populum vt in Thuſculanos animaduerteretur: quorũ
ope ac cõſilio Veliterni, Priuernateſq; populo Romano bellum feciſſent. Populus Thuſculanus cũ
coniugibus, ac liberis Romam venit: ea multitudo veſte mutata, & ſpecie reorum tribus circuit, ge-

B nibus ſe omnium aduoluens. Plus itaq; miſericordia ad pœnæ veniam impetrandam, q̃ cauſa ad crimen
purgandum valuit. Tribus omnes, præter polliam antiquarunt legem. polliæ ſententia fuit, puberes
verberatos necari: coniuges, liberoſq; ſub corona lege belli venire: memoriamq; eius iræ Thuſculanis
in pœnæ tam atrocis authores manſiſſe ad patrum ætatem conſtat: nec quenq̃ ex pollia tribu
candidatum fermè datum papyriam ferre ſolitum. Inſequenti anno Q. Fabio, L. Fuluio Coss. A.
Cornelius Aruina dictator, & M. Fabius Ambuſtus magiſter equitũ metu grauioris in Samnio belli
(conducta enim pretio à finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito egregium exercitũ
aduerſus Samnites duxerũt: caſtra in hoſtico incurioſe ita poſita tanq̃ procul abeſſet hoſtis: cũ ſubito
aduenere Samnitium legiones tanta ferocia, vt vallum vſq; ad ſtationem Romanam inferrent. nox
iam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri: nec diſſimulabãt orta luce poſtero die facturos. Dictator
vbi propiorem ſpe dimicationẽ vidit: ne militũ virtuti damno locus eſſet, ignibus crebris relictis,
qui conſpectum hoſtiũ fruſtrarentur: ſilentio legiones educit: nec tñ fallerẽ propter propinquitatem
caſtrorum potuit. eques extẽplo inſecutus ita inſtitit agmini, vt donec luceſceret, prælio abſtineret:
nec pedeſtres quidem copiæ ante lucem caſtris egreſſæ. Eques luce demũ auſus incurſare in hoſtẽ,
carpendo nouiſſimos, premendoq; iniquis ad tranſitum locis agmen detinuit. interim pedes equitẽ
aſſecutus: & totis iam copiis Samnis vrgebat. Tum dictator poſtq̃ ſine magno incõmodo progredi
non poterat: cum ipſum, in quo conſtiterat, locũ caſtris cõmuniri iuſſit. Id vero circũfuſo vndiq; equitatu,
vt vallum peteretur, opuſq; inciperet, fieri non poterat. Itaq; cum neq; eundi, neq; manendi copiam
eſſe videt: inſtruit aciem impedimentis ex agmine remotis: inſtruuntur contra & hoſtes, & animis,
& viribus pares. auxerat id maxime animos: quod ignari loco iniquo non hoſti ceſſum, velut fugientes
ac territos terribiles ipſi ſecuti fuerant. Id aliquandiu æquauit pugnam iam pridem deſueto
Samnite clamorẽ Romani exercitus pati. Et hercule illo die ab hora diei tertia ad octauã ita anceps
dicitur certamen ſtetiſſe, vt neq; clamor vt primo ſemel cõcurſum eſt ſublatus, iteratus ſit: neq; ſigna
promota loco, retró ue recepta: neq; recurſum ab vlla ſit parte. in ſuo quiſq; gradu obnixi, vrgentes
ſcutis ſine reſpiratione, ac reſpectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorq; idẽ pugnæ in defatigationem
vltimã, aut noctem ſpectabat. Iam viris vires, iam ferró ſua vis, iam ducibus cõſilia deerant: cũ
ſubito Samnitium equites cum turma vna longius prouecta accepiſſent impedimenta Romanorũ
procul ab armatis ſine præſidio, ſine munimẽto ſtare: auiditate prædæ impetum faciunt. Quod vbi
dictatori nuncius trepidus attulit: ſine modo inquit ſe præda præpediant. alii deinde ſuper alios diripi
paſſim, ferriq; fortunas militum vociferabãtur. Tum magiſtro equitum accito, vides tu inquit

C M. Fabi ab hoſtium equite omiſſam pugnam: hærent impediti impedimentis noſtris: aggredere
(quod inter prædandum omni multitudini euenit) diſſipatos: raros equis inſidentes, raros quibus
ferrum in manu ſit, inuenies: equosq; dum præda onerant, cæde inermes: cruentamq; illis prædam
redde. mihi legiones, peditumq; pugna curę erunt: penès te equeſtre ſit decus. Equitum acies qualis
quæ eſſe inſtructiſſima poteſt, inuecta in diſſipatos, impeditosq; hoſtes cæde omnia replet. inter ſarci/
nas omiſſas replente obiacentes pedibus ſugientium, conſternatorumq; equorum neq; pugnæ, neq;
fugæ ſatis potentes cæduntur. Tum deleto propè equitatu hoſtium M. Fabius circũductis paululũ
alis ab tergo pedeſtrem aciem adoritur. clamor inde nouus accedens & Samnitium animos terruit:
& dictator, vbi reſpectantes hoſtium anteſignanos, turbataq; ſigna, & fluctuantem aciem vidit: tum
appellare, tum adhortari milites: tribunos, principesq; ordinum nominatim ad iterandam ſecum
pugnã vocare. Nouato clamore ſigna inferunt: & quocũq; ꝑgrediebantur, magis magisq; turbatos
hoſtes cernebant. Eques ipſe iam primis erat in conſpectu: & Cornelius reſpiciẽs ad manipulos mi/
litum, quod manu, quod voce poterat, monſtrabat: vexilla ſe ſuorum, parmasq; cernere equitum.
Quod vbi auditum, ſimulq; viſum eſt adeo repente laboris per diem penè totũ tolerati, vulnerumq;
obliti ſunt, vt haud ſecus q̃ ſi tum integri è caſtris ſignum pugnæ accæpiſſent, concitauerint ſe in ho
ſtem, nec vltra Samnis tolerare terrorem equitum, peditumq; vim potuit: partim in medio cæſi, par/
tim in ſuga diſſipati ſunt. pedeſtres reſtantes, ac circumuentos cædunt: ab equite ſugientium ſtrages
eſt ſacta: inter quos & ipſe imperator cecidit. Hoc demum prælium Samnitium res ita infregit: vt
omnibus conciliis fremerent minime id quidem mirum eſſe, ſi impio bello, & cõtra fœdus ſuſcępto
infeſtioribus merito diis, q̃ hominibus nihil proſpere agerent: expiandum id bellum magna merce/
de, luendumq; eſſe. id referre tantum: vtrum ſupplicia noxio paucorum, an omnium innoxio præbeãt
ſanguine: audebantq; iam quidam nominare authores armorum. vnum maxime nomen per conſen
ſum clamantium Brutuli Papii exaudiebatur. Vir nobilis, potensq; erat, haud dubie proximarum
induciarum ruptor. de eo coacti referre prætores decretum fecerunt vt Brutulus Papius Romanis
dederetur: & cum eo præda omnis Romana, captiuiq; Romam mitterentur: quæq; res per fœciales
ex fœdere repetitæ eſſent, ſecum dum ius faſq; reſtituerentur. Fœciales Romam vt cenſuerunt miſſi:
& corpus Brutuli exanime: ipſe morte voluntaria ignominiæ ſe, ac ſupplicio ſubtraxit: placuit cum
corpore bona eius quoq; dedi. nihil tamen earum rerum præter captiuos, & ſiqua cognita ex præda
ſunt, acceptum eſt: ſed cæterarum rerum irrita ſuit deditio. dictator ex ſenatus conſulto triumpha/
uit. Hoc bellum à Coſs. bellatum quidam authores ſunt: eosq; de Samnitibus triumphaſſe: Fabium
D etiam in Apuliam proceſſiſſe, atq; inde magnas prædas egiſſe. nec diſcrepant quin dictator eo anno
A. Cornelius fuerit. id ambigitur: belli ne gerendi cauſa creatus ſit: an vt eſſet qui ludis Romanis, q̃a
L. Plautius prætor graui morbo forte implicitus erat: ſignum mittendis quadrigis daret: functusq;
eo haud ſanè memorandi imperii miniſterio ſe dictatura abdicaret. nec facile eſt aut rem rei, aut au/
thorem authori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falſisq; imaginum titulis:
dum familia ad ſe quæq; famam rerum geſtarum, honorumq; fallente mendacio trahunt. inde certe
& ſingulorum geſta, & publica monimenta rerum confuſa. nec quiſquam æqualis temporibus illis
ſcriptor extat, quo ſatis certo authore ſtetur.

DECADIS PRIMÆ LIBER NONVS.

SEQVITVR hunc annũ nobilis clade Romana caudina pax T. Vetu
rio Caluino, Sp. Poſthumio Coſs. Samnites eo anno imperatorem
C. Pontium Herennii filium habuerunt patre longe prudentiſſimo na/
tum, primum ipſum bellatorem, ducemq;. Is, vbi legati, qui ad dedẽdas
res miſſi erant, pace infecta redierunt: ne nihil actum, inquit, hac lega/
tione cenſeatis, expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos
cœleſtium fuit. Satis ſcio, quibuſcunq; diis cordi fuit ſubigi nos ad ne/
ceſſitatem dedendi res, quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant: iis non
fuiſſe cordi tam ſuperbe ab Romanis fœderis expiationẽ ſpretã. Quid
enim vltra fieri ad placandos deos, mitigandosq; hoĩes potuit, q̃ quod
nos fecimus? Res hoſtium in præda captas, quæ belli iure noſtræ vide/
bantur, remiſimus: authores belli, q̃a viuos nõ potuimus, ꝑfunctos iam
fato dedimus: bona eorũ ne quid ex cõtagione noxæ remaneret penes nos, Romã portauimus. Quid
vltra tibi Romane, q̃d fœderi, q̃d diis arbitris fœderis debeo? quẽ tibi tuarũ irarum, quẽ meorũ ſup/
pliciorũ iudicẽ feram? neminẽ neq; populũ, neq; priuatũ fugio. Quod ſi nihil cũ potentiore iuris hu/
mani relinquit inopi: at ego ad deos vindices intolerãdæ ſupbiæ cõfugiã: & precabor vt iras ſuas ver/
tant i eos, q̃bus nõ ſuæ redditę res, nõ alienę accumulatę ſatis ſint: quorũ ſęuitiã nõ mors noxiorũ, nõ
deditio

A deditio exanimatorum corporum, non bona ſequentia domini deditionē exatient: placari nequeāt, niſi hauriendum ſanguinem, laniandaq; viſcera noſtra præbuerimus. Iuſtum eſt bellum Samnites, quibus neceſſarium: & pia arma, quibus nulla niſi in armis reliquitur ſpes. Proinde cum rerum humanarum maximum momentum ſit q̄ propitiis rem, q̄ aduerſis agant dus: pro certo habete priora bella aduerſus deos magis, q̄ homines geſſiſſe: hoc, quod inſtat, ducibus ipſis dus geſturos. Hęc nō læta magis, q̄ vera vaticinatus, exercitu educto circa Caudium caſtra q̄ poteſt occultiſſime ducit: inde ad Calatiam, vbi iam Coss. Romanos, caſtraq; eſſe audiebat: milites decem paſtorum habitu mittit: pecoraq; diuerſos alium alibi haud procul Romanis paſcere iubet præſidus: vbi inciderint in prædatores, vt idem omnibus ſermo conſtet: legiones Samnitium in Apulia eſſe: Luceriam omnibus copiis circunſidere: nec procul abeſſe, quin vi capiant. Iam & is etiam rumor ante de induſtria vulgatus venerat ad Romanos: ſed fidem auxere captiui, eo maxime: quod ſermo inter omnes congruebat. Haud erat dubium quin Lucerinis opem Romanus ferret, bonis ac fidelibus ſociis: ſimul ne Apulia omnis ad præſentem terrorem deficeret. ea modo, quà irent, conſultatio fuit. Duæ ad Luceriā ferebant viæ: altera propter oram ſuperi maris patens apertaq;, ſed quāto tutior, tanto ferè longior: altera per furculas caudinas breuior. ſed ita natus locus eſt. ſaltus duo alti, ſyluoſi q; ſunt, montibus circa ſe perpetuis inter ſe iuncti: iacet inter eos ſatis patēs clauſus in medio campus, herbidus, aquoſusq;: per quę medium iter eſt. ſed ante q̄ venias ad eum, intrandæ primæ anguſtiæ ſunt: & aut eadē, qua te inſinuaueris, retro via repetenda: aut ſi ire porrò pergas, per alium ſaltum arctiorem, impeditioremq; euadēdum. In eum campum via alia per cauam rupem Romani demiſſo agmine, cum ad alias anguſtias protinus pergerent: ſeptas deiectu arborum, ſaxorumq; ingentium obiacēte mole inuenere. cū fraus hoſtilis apparuiſſet: præſidium etiam in ſummo ſaltu cōſpicitur: citati inde retro, quà venerant, pergunt repetere viam: eam quoq; clauſam ſua obice, armisq; inueniunt. ſiſtunt inde gradum ſine vllius imperio. ſtupor omnium animos, ac velut torpor quidam inſolitus membra tenet: intuentesq; alii alios, cum alterum quiſq; cōpotem magis mentis, ac conſilii ducerent: diu immobiles ſilent. deinde vbi prætoria Coss. erigi videre, & expedire quoſdam vtilia operi: quanq̄ ludibrio fore muniētes perditis rebus, ac ſpe omni adempta cernebant: tamen ne culpam malis adderent, pro ſe quiſq; nec hortante vllo, nec imperante ad muniendum verſi caſtra propè aquam vallo circūdant, ſua ipſi opera, laboremq; irritum, præter q̄ quod hoſtes ſuperbe increpabant, cum miſerabili confeſſione eludēres. ad Coss. mœſtos ne aduocantes quidem in conſilium, quando nec conſilio, nec auxilio locus eſſet, ſua
B ſponte legati, ac tribuni conueniunt: militesq; in prætorium verſi opem, quā vix dii immortales ferre poterant: ab ducibus expoſcunt. Querentes magis, q̄ conſulentes nox oppreſſit. cum pro ingenio quiſq; fremerent: alius, per obices viarum, alius per diuerſa montium, per ſyluas, quà ferri arma poterant, eamus: modo ad hoſtem peruenire liceat, quē per annos iam propè XXX. vicimus: omnia æqua, ac plana erūt Romano in perfidum Samnitē pugnanti. alius, quò, aut quà eamus? num montes moliri ſede ſua paramus? dum hæc imminebunt iuga, quà tu ad hoſtem venies? armati, inermes, fortes, ignaui pariter omnes capti, atq; victi ſumus, ne ferrum quidem ad bene moriendum oblaturus eſt hoſtis: ſedens bellum conficiet. His inuicem ſermonibus tanq̄ quietis immemores nox traducta eſt. Ne Samnitibus quidem cōſilium in tam lætis ſuppetebat rebus. itaq; vniuerſi Herenniū Pontium patrem imperatoris per literas conſulendum cenſuerunt. Iam is grauis annis nō militaribus ſolū, ſed ciuilibus quoq; abſceſſerat muneribus: in corpore tamen affecto vigebat vis animi, cōſiliiq;.

Is vbi accepit ad furculas caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos: cōſultus ab nuncio filii cenſuit omnes inde quàm primū inuiolatos dimittēdos. quæ vbi ſpreta ſentētia eſt: iterumq; eodem remeante nuncio conſulebatur: cenſuit ad vnum omnes interficiendos. Quæ vbi tam diſcordia inter ſe velut ex ancipiti oraculo reſponſa data ſunt: quanq̄ filius ipſe in primis iam animū quoq; patris conſenuiſſe in affecto corpore rebatur: tamen conſenſu omnium victus eſt vt ipſum in cōſiliū acciret. Nec grauatus ſenex plauſtro in caſtra dicitur aduectus: vocatusq; in conſilium ita fermè locutus eſt, vt nihil ſententiæ ſuæ mutaret: cauſas tantum adiiceret. Priore ſe conſilio, quod optimum duceret: cum potentiſſimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacē, amicitiamq;. altero cōſilio, in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus haud facile recęptura vires Romana res eſſet: bellum differre. tertium nullum conſilium eſſe. Cum filius, aliiq; principes percunctando exquirerent, quid ſi media via conſilium caperetur? vt & dimitterentur incolumes, & leges iis iure belli victis imponerētur? iſta quidem ſententia inquit ea eſt, quæ neq; amicos parat, neq; inimicos tollit: ſeruate modo, quos ignominia irritaueritis. Ea eſt Romana gens, quæ victa q̄ſcere neſciat: viuet ſemp in pectoribus illorum quicquid iſtuc præſens neceſſitas iniunxerit: neq; eos ante multiplices pœnas expetitas à vobis quieſcere ſinet. Neutra ſententia accepta: Herēnius domum aduectus. Et in caſtris Romanis cum fruſtra multi conatus ad erumpendum capti eſſent, & iam omnium rerū inopia eſſet: victi neceſſitate legatos mittunt, qui primum pacem peterent æquam: ſi pacem non impetrarēt: prouocarent ad pugnam. Tum Pontius debellatum eſſe reſpondit: & quoniam ne victi quidem, ac capti

C fortunam fateri ſcirent: inermes cum ſingulis veſtimentis ſub iugum miſſurum: alias conditiones pacis æquas victis, ac victoribus fore, ſi agro Samnitiũ decederetur: coloniæ abducerentur. ſuis deinde legibus Romanum, ac Samnitem æquo fœdere victurum. His cõditionibus paratum ſe eſſe fœdus cum Coſs. ferire: ſiquid eorum diſpliceat, legatos iam redire ad ſe vetuit. Hæc cum legatio renunciaretur, tantus gemitus omnium ſubito exortus eſt: tantaq; mœſtitia inceſſit, vt non grauius accepturi viderentur, ſi nunciaretur omnibus eo loco mortem oppetendam eſſe. Cum diu ſilentium fuiſſet: nec Coſs. aut pro fœdere tam turpi, aut contra fœdus tam neceſſarium hiſcere poſſent: Tum: L. Lentulus, qui tum princeps legatorum virtute atq; honoribus erat: patrem meum inquit Coſs. ſæpe audiui memorantem, ſe in capitolio vnum non fuiſſe authorem ſenatui redimendæ auro à Gallis ciuitatis: quando nec foſſa, valloq; ab ignauiſſimo ad opera, ac muniẽdum hoſte clauſi eſſent: & erumpere ſi nõ ſine periculo magno, tamen ſine certa pernicie poſſent. Quod ſi, vt illis decurrere ex Capitolio armatis in hoſtem licuit, quo ſæpe modo obſeſſi in obſidentes eruperunt: ita nobis æquo aut iniquo loco dimicandi tantũmodo cum hoſte copia eſſet: non mihi paterni animi indoles in conſilio dando deeſſet. Equidem mortem pro patria præclarã eſſe fateor: & me vel deuouere pro populo Romano legionibuſq;, vel in medios me mittere hoſtes paratus ſum: ſed hic patriã video: hic, quicquid Romanarum legionum eſt: quæ ſi pro ſe ipſis ad mortem ruere volunt, quid habent quod morte ſua ſeruent? tecta vrbis dicat aliquis, & mœnia, & eam turbã, à qua vrbs incolitur. imò hercule produntur ea magis omnia deleto hoc exercitu: non ſeruatur. quis enim ea tuebitur? imbellis videlicet, atq; inermis multitudo? tam hercule, q̃ à Gallorum impetu defendit. an à Veiis exercitum, Camillumq; ducem implorabunt? Hic omnis ſpes, opeſq; ſunt: quas ſeruando, patriam ſeruamus: dedendo ad necem, patriam deſerimus, ac prodimus. At fœda atq; ignominioſa deditio eſt: ſed ea charitas patriæ eſt, vt tam ignominia eam, quam morte noſtra, ſi opus ſit, ſeruemus. Subeatur ergo iſta quantacũq; eſt indignitas: & pareatur neceſſitati: quam ne dii quidem ſuperãt. Ite Coſs. redimite armis ciuitatẽ: quam auro maiores noſtri redemerunt. Coſs. profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere victor agitaret: negare iniuſſu populi fœdus fieri poſſe: nec ſine fœcialibus, cærimoniaq; alia ſolenni. Itaq; non vt vulgo credunt, Claudiuſq; etiam ſcribit, fœdere pax caudina, ſed per ſponſionem facta eſt. quid enim aut ſponſoribus in fœdere opus eſſet, aut obſidibus, vbi precatione res tranſigitur? per quem populum fiat quo minus legibus dictis ſtetur: vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fœcialibus porcus feriatur? Spoponderunt Coſs. præfecti, legati, quæſtores, tribuni militũ: nominaq;
D omnium, qui ſpoponderunt extant: vbi ſi ex fœdere acta res eſſet, præterquam duorum fœcialiũ non extarent. & propter neceſſariam fœderis dilationẽ obſides etiam ſexcenti equites imperati: qui capite luerent, ſi pacto non ſtaretur. tempus inde ſtatutum tradendis obſidibus, exercituq; inermi mittẽdo.

Redintegrauit luctum in caſtris conſulum aduentus: vt vix ab iis abſtinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti eſſent: quorum ignauia fœdius inde, q̃ veniſſent, abituri. illis nõ ducem locorum, non exploratorem fuiſſe: belluarum modo cæcos in foueam miſſos. alii alios intueri: contẽplari arma mox tradenda, & inermes futuras dextras, obnoxiaq; corpora hoſti. Proponere ſibimetipſi ante oculos iugum hoſtile, & ludibria victoris, & vultus ſuperbos, & per armatos inermium iter. inde fœdi agminis miſerabilem viam per ſociorum vrbes: reditum in patriam, ac parentes: quò ſæpe ipſi, maioreſq; eorum triumphantes veniſſent. Se ſolos ſine vulnere, ſine ferro, ſine acie victos: ſibi nõ ſtringere licuiſſe gladios, non manum cum hoſte conferre: ſibi nequicquam animos datos. Hæc frementibus hora fatalis ignominiæ aduenit, omnia triſtiora experiundo factura, q̃ quæ præceperãt animis.

Iam primum cum ſingulis veſtimentis inermes extra vallum exire iuſſi: & primi traditi obſides, atq; in cuſtodiam abducti. Tum à Coſs. abire lictores iuſſi: paludamentaq; detracta tantam inter eos, qui paulo ante eos execrantes, dedendos, lacerandoſq; cenſuerant, miſerationem fecit: vt ſuæ quiſq; conditionis oblitus ab illa deformatione tantæ maieſtatis velut à nefando ſpectaculo auerteret oculos.

Primi Coſs. propè ſeminudi ſub iugum miſſi: tum vt quiſq; gradu proximus erat, ita ignominiæ obiectus: tum deinceps ſingulæ legiones. circumſtabant armati hoſtes exprobrantes, eludenteſq;: gladii etiam pleriſq; intentati: vulnerati quidam, necatiq;: ſi vultus eorum indignitate rerum acrior victorem offendiſſet. ita traducti ſub iugum, & (quod penè grauius erat) per hoſtiũ oculos, cũ ex ſaltu euaſiſſent: etſi velut ab inferis extracti tum primum lucem aſpicere viſi ſunt: tamen ipſa lux ita deforme intuentibus agmen omni morte triſtior fuit. Itaq; cum ante noctem Capuam peruenire poſſent: incerti de fide ſociorum, & quod pudor præpediebat, circa viam haud procul Capua omnium egena corpora humi proſtrauerunt. Quod vbi eſt Capuam nunciatum: euicit miſeratio iuſta ſociorum ſuperbiam ingenitam Campanis. confeſtim inſignia ſua Coſs. faſces, lictores, arma, equos, veſtimẽta, cõmeatus militibus benigne mittunt: & venientibus Capuam cunctus ſenatus, populuſq; obuiam egreſſus, iuſtis omnibus hoſpitalibus, priuatiſq; & publicis fungitur officiis: neq; illis ſociorum comitas, vultuſq; benigni, & alloquia nõ modo ſermonem elicere, ſed ne vt oculos quidem attollerẽt, aut conſolantes amicos contra intuerentur, efficere poterant. adeo ſuper mœrorem pudor quoq;

effugere

A effugere colloquia, & cœtus hominum cogebat. Poſtero die cum iuuenes nobiles miſſi à Capua vt
proficiſcentes ad finem Campanum proſequerentur, reuertiſſent: vocatiq; in curiam percunctanti-
bus maioribus natu multo ſibi mœſtiores, & abiectiores animi viſos referrent: adeo ſilens, ac prope
mutum agmen inceſſiſſe: tacere indolem illam Romanam: ablatosq; cum armis animos: non reddere
ſalutem, non ſalutantibus dare reſponſum: non hiſcere quenq̃ præ metu potuiſſe: tanquam ferẽtibus
adhuc ceruicibus iugum, ſub quod emiſſi eſſent. Habere ſamnites victoriam nõ præclaram ſolum,
ſed etiam perpetuam: cępiſſe enim eos nõ Romam, ſicut ante Gallos: ſed, quod multo bellicoſius fue-
rit, Romanam virtutem, ferociamq;. Cum hæc dicerentur, audirenturq;: & deploratum penè Roma-
num nomen in conſilio ſociorum fidelium eſſet: dicitur Offilius Calauius Oui filius, clarus genere fa-
ctisq;. tum etiam ætate verendus, longe aliter ſe habere rem duxiſſe: ſilentium illud obſtinatum, fixosq;
in terram oculos, & ſurdas ad omnia ſolatia aures, & pudorem intuendæ lucis, ingentem molem ira-
rum ex alto animi cientis indicia eſſe: aut Romana ſe ignorare ingenia: aut ſilentium illud Samni-
tibus flebiles breui clamores, gemitusq; excitaturum: caudinæq; pacis aliquanto Samnitibus, quàm
Romanis triſtiorem memoriam fore. quippe ſuos quenque eorum animos habiturum, vbicunque
congreſſuri ſint: ſaltus caudinos non vbique Samnitibus fore. Iam & Romę ſua infamis clades erat,
obſeſſos primum audierunt: triſtior deinde ignominioſæ pacis, quàm periculi nuncius fuit. Ad fa-
mam obſidionis delectus haberi cœptus erat: dimiſſus deinde auxiliorum apparatus, poſtquàm de-
ditionem tam fœde factam acceperunt: extemploq; ſine vlla publica authoritate conceſſum in om-
nem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ: iuſtitiumq; in foro ſua ſponte cœptum, prius
quàm indictum: lati claui, annuli aurei poſiti: penè mœſtior exercitu ipſo ciuitas eſſe: nec ducibus ſo-
lum atq; authoribus, ſponſoribusq; pacis iraſci: ſed innoxios etiam milites odiſſe: & negare vrbe, te-
ctisue accipiendos. Quam cõcitationem animorum fregit aduentus exercitus, etiã iratis miſerabi-
lis, non enim tanq̃ in patriã reuertentes ex inſperato incolumes, ſed captorũ habitu, vultuq; ingreſſi
ſero in vrbem ita ſe in ſuis quiſq; tectis abdiderunt, vt poſtero, atq; inſequentibus diebus nemo eorũ
forum, aut publicum aſpicere vellet. Cõſules in priuato abditi nihil pro magiſtratu agere, niſi quod
expreſſum ſenatus conſulto eſt vt dictatorem dicerent comitiorum cauſa: Q. Fabium Ambuſtum di-
xerunt, & P. Ælium Petum magiſtrum equitũ. quibus vitio creatis ſuffecti. M. Æmylius Pappus di-
ctator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum. nec per eos comitia habita: & quia tedebat populum
omnium magiſtratuum eius anni, res ad interregnum rediit. interreges Q. Fabius Maximus, M. Va-
lerius Coruinus. is Coss. creauit Q. Publium Philonem, & L. Papyrium Curſorem iterum, haud du-
B bio cõſenſu ciuitatis, quod nulli ea tẽpeſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt die, eo (ſic enim
placuerat patribus) magiſtratum inierunt: ſolẽnibusq; ſanctis perfectis, de pace caudina retulerunt.
& Publius, penès quem faſces erant: dic Spuri Poſthumi inquit. Qui vbi ſurrexit, eodem illo vultu,
quo ſub iugum miſſus erat, haud ſum ignarus inquit Coss. ignominiæ, nõ honoris cauſa me primũ
excitatum, iuſſumq; dicere, non tanq̃ ſenatorem, ſed tanq̃ reum tam infelicis belli, q̃ ignominioſæ pa-
cis. ego tamen, quando neq; de noxa noſtra, neque de pœna retuliſtis: omiſſa defenſione, quæ non dif-
ficillima eſſet apud haud ignaros fortunarum humanarum, neceſſitatumq;: ſententiam de eo, de quo
retuliſtis, paucis peragam: quæ ſententia teſtis erit mihi ne, an legiõibus veſtris pepercerim: cum me
ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi: qua tamen, quando iniuſſu populi facta eſt, non tenetur
populus Romanus: nec quicquã ex ea, præter quàm corpora noſtra debentur Samnitibus. Dedamur
per fœciales nudi, vinctiq;: exoluamus religione populum, ſiqua obligauimus: nequid diuini, aut hu-
mani obſtet, quo minus iuſtum piumq; de integro ineatur bellum. interea Coss. exercitum ſcribere
armare, educere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quàm omnia iuſta in deditionem noſtrã per-
fecta erunt. Vos dii immortales precor, quæſoq;, ſi vobis non fuit cordi Sp. Poſthumium, T. Vetu-
rium Coss. cum Samnitibus proſpere bellum gerere: at vos ſatis habeatis vidiſſe nos ſub iugum miſ-
ſos: vidiſſe ſponſione infami obligatos: videre nudos vinctosq; hoſtibus deditos, omnem iram ho-
ſtium noſtris capitibus excipientes: nouos Coss. legionesq; Romanas ita cum Samnite gerere bellũ
velitis, vt omnia ante nos conſules bella geſta ſunt. Quæ vbi dixit: tãta ſimul admiratio, miſeratioq;
viri inceſſit homines, vt modo vix crederent illum eundem eſſe Sp. Poſthumium, qui author tam fœ-
dæ pacis fuiſſet: modo miſerarentur quod vir talis etiam præcipuum apud hoſtes ſupplicium paſſu-
rus eſſet ob iram diremptæ pacis. cum omnes laudibus modo proſequentes virum in ſentẽtiam eius
pedibus irent: tentata pauliſper interceſſio eſt ab L. Liuio, & Q. Melio tribunis plebis: qui neq; exolui
religione populum aiebant deditione ſua: niſi omnia Samnitibus qualia apud Caudium fuiſſent, re-
ſtituerentur: neque ſe pro eo, quod ſpondendo pacem ſeruaſſent exercitum populi Ro. pœnam vllam
meritos eſſe: neq; ad extremũ cum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus, violariue poſſe. Tũ Poſthumius,
interea dedite inquit profanos nos, quos ſalua religiõe poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos,
cum primum magiſtratu abierint: ſed, ſi me audiatis, prius quàm dedantur, hic in comitio virgis cæ-
ſos, hanc iam vt intercalatæ pœnæ vſuram habeant. Nam quod deditione noſtra negant exolui reli-

C gione pop ulum:id iſtos magis ne dedantur, quàm quia ita res ſe habeat, dicere quis adeo iuris fœcia
lium expers eſt, qui ignoret: neque ego inficias eo patres conſcripti, tam ſponſiones, q̃ fœdera ſancta
eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi
nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia, qua ſponſionem iſtam
expreſſerunt nobis Samnites, coegiſſent nos verba legitima dedentium vrbes nuncupare: deditũ po-
pulum Romanum vos tribuni diceretis? & hanc vrbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitiũ eſſe?
omitto deditionem: quoniam de ſponſiõne agitur. Quid tandem, ſi ſpopondiſſemus vrbem hanc re-
licturum populum Romanum? ſi incenſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatum, ſi leges non habiturum? ſi
ſub regibus futurum? Dii meliora, inquis. atqui non indignitas rerum ſpõſioni vinculum leuat. Si-
quid eſt, in quo obligari populus poſſit: in omnibus poteſt. & ne illud quidem, quod quoſdã forſitan
moueat, refert: Cos. an dictator, an prætor ſpoponderit. & hoc ipſi etiam Samnites iudicauerũt: qui-
bus non fuit ſatis Coss. ſpondere: ſed legatos, quæſtores, tribunos militum ſpondere coegerunt. Nec
à me nunc quiſquam quæſiuerit quid ita ſpoponderim: cum id nec conſulis ius eſſet: nec illis ſponde
re pacem, quæ mei non erat arbitrii: nec pro vobis, qui nihil mandaueratis, poſſem. Nihil ad Caudiũ
patres conſcripti humanis conſiliis geſtum eſt: dii immortales & veſtris, & hoſtium imperatoribus
mentem ademerunt: nec nos in bello ſatis cauimus: & illi male partam victoriam male perdiderunt:
dum vix locis, quibus vicerant, credunt: dum quacunq; conditione arma viris in arma natis auferre
feſtinant. An ſi ſana mens fuiſſet, difficile illis fuit, dum ſenes ab domo ad conſultandum acceſſunt:
mittere Romam legatos? cum ſenatu, cum populo de pace, ac fœdere agere? tridui iter expeditis erat.
interea in induciis res fuiſſet: donec ab Roma legati aut victoriam illis certam, aut pacem afferrent.
ea demum ſponſio eſſet, quam populi iuſſu ſpopõdiſſemus. ſed neq; vos tuliſſetis: nec nos ſpopondiſ-
ſemus: nec fas fuit alium rerum exitum eſſe, q̃ vt & illi velut ſomnio lætiore, q̃ quod mentes eorum ca
pere poſſent, nequicquam eluderentur, & noſtrum exercitum eadem quæ impedierat fortuna, expedi-
ret: vanam victoriam vanior irritam faceret pax: ſponſio interponeretur, quæ neminem præter ſpon
ſorem, obligaret. Quid enim vobiſcum patres conſcripti? quid cum populo Romano actũ eſt? quis
vos appellare poteſt? quis ſe à vobis dicere deceptum? hoſtis? an ciuis? hoſti nihil ſpopõdiſtis: ciuem
neminem ſpondere pro vobis iuſſiſtis. nihil ergo vobis, nec nobiſcum eſt, quibus nihil mãdaſtis: nec
cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus rei ſatis locupletes in
D id, quod noſtrum eſt: in id, quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, & animos: in hæc ſæuiant: in hęc
ferrum, in hęc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet: conſulite vtrum præſens deditio eorum
fieri poſſit: an in diem differatur: nos interim T. Veturi: voſq; cæteri vilia hæc capita luendæ ſponſio-
nis feramus: & noſtro ſupplicio liberemus Romana arma. Mouit patres conſcriptos tum cauſa, tum
author: nec cæteros ſolum, ſed tribunos etiam plebis, vt ſe in ſenatus dicerẽt fore poteſtate. magiſtra-
tu inde ſe extemplo abdicauerunt: traditiq; fœcialibus cum cæteris Caudium ducẽdi. Hoc facto ſena-
tus conſulto, lux quędam affulſiſſe ciuitati viſa eſt: Poſthumius in ore omnium erat: eum laudibus ad
cœlum ferebant: deuotioni P. Decii conſulis, aliis claris facinoribus ęquabant: emerſiſſe ciuitatem ex
obnoxia pace illius conſilio, & opera: ipſum ſe cruciatibus, & hoſtium iræ offerre: piacula pro populo
dare Romano. arma cuncti ſpectant: & bellóne vnquam futurum, vt congredi armatis cum Samnite
liceat. In ciuitate ira, odioq; ardente delectus omnium propè voluntariorum fuit: reſcriptæ ex eodem
milite nouæ legiones: ductuſq; ad Caudium exercitus. Progreſſi fœciales vbi ad portam venere, veſtẽ
detrahi pacis ſponſoribus iubent: manus poſt tergum vinciri. Cum apparitor verecundia maieſtatis
Poſthumium laxe vinciret: quin tu inquit adducis lorũ, vt iuſta fiat deditio? Tum vbi in cœtũ Sam-
nitium, & ad tribunal Pontii ventum eſt: A. Cornelius Aruina fœcialis ita verba fecit. Quandoqui-
dem hiſce homines iniuſſu populi Romani quiritium fœdus ictum iri ſpoponderunt: atq; ob eã rem
noxam nocuerunt: ob eam rem, quo populus Romanus ſcelere impio ſit ſolutus: hoſce homines vo-
bis dedo. Hæc dicenti fœciali Poſthumius genu femur quãta maxime potuit vi, perculit: & clara vo
ce ait ſe Samnitem ciuem eſſe, illum legatum: fœcialem à ſe contra ius gentium violatum: eo iuſtius
bellum geſturos. Tum Pontius, nec ego iſtam deditionem accipiam inquit: nec Samnites ratam ha
bebunt. quin tu Spuri Poſthumi, ſi deos eſſe cenſes: aut omnia irrita facis: aut pacto ſtas? Samniti po
pulo omnes, quos in poteſtate habuit: aut pro iis pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captũ
victori cum qua potes fide reſtituis? populum Romanum appello: quem ſi ſponſiõis ad furculas cau
dinas factæ pœnitet: reſtituat legiones intra ſaltum, quo ſeptæ fuerunt. nemo quenquam deceperit:
omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quę per pactionẽ tradiderunt: redeant in caſtra ſua: quicquid
pridie habuerunt, q̃ in colloquium eſt ventum, habeant. tum bellum, & fortia conſilia placeant: tunc
ſponſio, & pax repudietur. ea fortuna iis locis, quam ante pacis mentionem habuimus: geramus bel
lum. nec populus Romanus conſulũ ſponſionem, nec nos fidem populi Romani accuſemus. Nun-
quámne cauſa deficiet cur victi pacto non ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis: furto eos ſubduxiſtis. auro ci
uitatẽ à Gallis redemiſtis: inter accipiendum aurum cæſi ſunt. pacem nobiſcũ pepigiſtis, vt legiones

vobis

A vobis captas reſtitueremus:eam pacem irritam facitis:& ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris impo-
nitis.Non probat populus Romanus ignominioſa pace legiones ſeruatas:pacem ſibi habeat:legio-
nes captas victori reſtituat.hoc fide,hoc fœderibus,hoc fœcialibus cæremoniis dignum erat:vt qui-
dem tu,quod petiſti,per pactionem habeas,tot ciues incolumes:ego pacem,quam hoſti tibi remit-
tendo pactus ſum:non habeam?hoc tu A.Corneli,hoc vos fœciales iuris gentibus dicitis?Ego vero
iſtos,quos dedi ſimulatis,nec accipio,nec dedi arbitror:nec moror quo minus in ciuitatem obliga-
tam ſponſione cõmiſſa iratis omnibus diis,quorum eluditur numen:redeant.geratur bellum:quan-
do Sp.Poſthumius modo legatum fœcialem genu perculit:ita dii credent Samnitem ciuem Poſthu-
mium,non ciuem Romanum eſſe:& à Samnite Romanum legatum violatum:eo vobis iuſtũ in nos
factum eſſe bellum.Hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre?& vix pueris dignas am-
bages ſenes ac cõſulares fallendæ fidei exquirere?I lictor,deme vincula Romanis:moratus ſit nemo,
quo minus vbi viſum fuerit,abeant.Et illi quidem forſitan & publica,ſua certe liberata fide,ab Cau-
dio in caſtra Romana inuiolati redierunt.Samnitibus pro ſuperba pace infeſtiſſimum cernentibus
renatum bellum omnia,quæ deinde venerunt,non in animis ſolum,ſed propè in oculis eſſe:& ſerò,
ac nequicquam laudare ſenis Pontii vtraque conſilia:inter quæ ſe media lapſos victoriæ poſſeſſionem
pace incerta mutaſſe:& beneficii,& maleficii occaſione amiſſa, pugnaturos cum eis,quos potuerint
in perpetuum vel inimicos tollere, vel amicos facere.adeoq; nullo dum certamine inclinatis viribus
poſt caudinam pacem animi mutauerant,vt clariorem inter Romanos deditio Poſthumium,q̃ Pon
tium incruenta victoria inter Samnites faceret:& geri poſſe bellum Romani pro victoria certa habe
rent:Samnites ſimul rebellaſſe,& viciſſe crederẽt Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites defe-
cerant: & Fregellæ colonia necopinato aduẽtu Samnitium (fuiſſe & Satricanos cum iis ſatis con-
ſtat) nocte occupata eſt.timor inde mutuus vtroſque vſque ad lucem quietos tenuit:lux pugnæ initium
fuit:quam aliquandiu æquam,& quia pro aris,& focis dimicabatur: & quia ex tectis adiuuabat im-
bellis multitudo:tamen Fregellani,ſuſtinuerunt.Fraus deinde rem inclinauit:quod vocẽ audiri præ-
conis paſſi ſunt incolumem abiturum,qui arma poſuiſſet.ea ſpes remiſit à certamine animos:& paſ
ſim arma iactari cœpta.Pertinacior pars armata per auerſam portã erupit:tutiorq; eis audacia fuit,
q̃ incautus ad credendum cæteris pauor:quos circundatos igni,nequicquam deos fidemq; inuocan
tes,Samnites concremauerunt.Coſs.inter ſe partiti prouincias,Papyrius in Apuliam ad Luceriam
pergit: vbi equites Romani obſides ad Caudium dati cuſtodiebantur: Publius in Samnio ſubſtitit
B aduerſus caudinas legiones.Diſtendit ea res Samnitium animos:quod nec ad Luceriam ire,ne à ter-
go inſtaret hoſtis:nec manere,ne Luceria interim amitteretur:ſatis audebant:optimum viſum eſt cõ-
mittere rem fortunę:& tranſigere cum Publio certamen.itaque in aciem copias ducunt.aduerſus quos
Publius Cos.cum dimicaturus eſſet:prius alloquendos milites ratus concionem aduocari iuſſit.cæ-
terum ſicut ingenti alacritate ad prætorium concurſum eſt:ita præ clamore poſcentium pugnã nul-
la adhortatio imperatoris audita eſt:ſuus cuique animus memor ignominiæ adhortator aderat. Va-
dunt igitur in prælium vrgentes ſigniferos:& ne mora in concurſu pilis emittendis,ſtringendisq; in-
de gladiis eſſet:pila velut dato ad id ſigno abiiciunt:ſtrictisq; gladiis curſu in hoſtem feruntur.nihil
illic imperatoriæ artis ordinibus,aut ſubſidiis locandis fuit:omnia ira militaris propè veſano ordi-
ne egit.Itaque non fuſi modo hoſtes ſunt,ſed ne caſtris quidem ſuis fugã impedire auſi,Apuliam diſſi-
pati petiere:Luceriam tamen coacto rurſus in vnum agmine eſt peruentum.Romanos ira eadẽ,quę
per mediam hoſtium aciem tulerat:& in caſtra pertulit.ibi plus quàm in acie ſanguinis,ac cædis fa-
ctum:prædæq; pars maior ira corrupta. Exercitus alter cum Papyrio Cos.locis maritimis peruene-
rat Arpos per omnia pacata Samnitium magis iniuriis & odio,quàm beneficio vllo populi Roma-
ni.nam Samnites ea tempeſtate in montibus vicatim habitantes,campeſtria & maritima loca con-
temptu cultorum molliore,atque,vt euenit,ferè locis ſimili genere,ipſi montani,atque agreſtes depopu
labantur.quę regio ſi fida Samnitibus fuiſſet:aut peruenire Arpos exercitus Romanus nequiſſet:aut
interiecta inter Romam & Arpos penuria rerum omnium, excluſos à commeatibus abſumpſiſſet.
Tum quoque profectos inde ad Luceriam iuxta obſidentes,obſeſſosq; inopia vexauit:omnia ab Arpis
Romanis ſuppeditabantur:cæterum adeo exigue,vt militi occupato ſtationibus,vigiliisq; & opere,
eques folliculis in caſtra ab Arpis frumentum veheret:interdum occurſu hoſtium cogeretur abiecto
ab equo frumento pugnare.& obſeſſis prius quàm alter Cons.victore exercitu aduenit:& cõmeatus
ex montibus Samnitium inuecti erant:& auxilia intro miſſa.Arctiora omnia aduentus Publii fecit:
qui obſidione delegata in curam collegæ,vacuus per agros cuncta infeſta commeatibus hoſtium fe-
cerat.Itaque cum ſpes nulla eſſet diutius obſeſſos inopiam laturos:coacti Samnites,qui ad Luceriã ca-
ſtra habebant:vndique contractis viribus ſigna cum Papyrio cõferre. Per id tẽpus parantibus vtriſque
ſe ad prælium,legati Tarentini interueniunt,denũciantes Samnitibus,Romaniſq;:vt bellum omit-
terent: per vtros ſtetiſſet quo minus diſcederetur ab armis: aduerſus eos ſe pro alteris pugnaturos.
Ea legatione Papyrius audita, perinde ac motus dictis eorum cum collega ſe communicaturum re-

ſpondit:accitoq́; eo cum tempus omne in apparatu cõſumpſiſſet:collocutus de re haud dubia,ſignũ
C pugnæ propoſuit.Agentibus diuina humanaq́;,quæ aſſolent cum acie dimicandum eſt i conſulibus
Tarentini legati occurſare,reſponſum expectantes: quibus Papyrius ait.Auſpicia ſecũda eſſe Taren-
tini pullarius nunciat:litatum præterea eſt egregie.authoribus diis,vt videtis,ad rem agendam pro-
ficiſcimur. Signum inde ferri iuſſit:& copias eduxit,vaniſſimam increpans gentem:quæ ſuarũ im-
potens rerum prędomeſticis ſeditionibus diſcordiiſq́;,aliis modum pacis ac belli facere ęquum cen
ſeret.Samnites ex parte altera cum omnem curam belli remiſiſſent:quia aut pacẽ vere cupiebant,aut
expediebat ſimulare, vt Tarentinos ſibi conciliarent:cum inſtructos repente ad pugnam Romanos
conſpexiſſent:vociferari ſe in authoritate Tarentinorum manere,nec deſcendere in aciem,nec extra
vallum arma ferre:deceptos potius quodcũq; caſus ferat,paſſuros:quàm vt ſpreuiſſe pacis authores
Tarentinos videantur.Accipere ſe omen conſules aiunt:& eam precari mentem hoſtibus, vt ne val-
lum quidem defendant.ipſi inter ſe partitis copiis ſuccedunt hoſtium munimentis: & ſimul vndiq;
adorti,cum pars foſſas explerent,pars vellerent vallum,atq; in foſſas proruerẽt: nec virtus modo in-
ſita,ſed ira etiam exulceratos ignominia ſtimularet animos:caſtra inuaſere.& pro ſe quiſq;,non hæc
furcas,nec Caudium,nec ſaltus inuios eſſe:vbi errorem fraus ſuperbe viciſſet:ſed Romanam virtu-
tem,quam nec vallum, nec foſſæ arcerent,memorantes,cædunt pariter reſiſtentes fuſoſq́;, inermes
atq; armatos,ſeruos,liberos,puberes,impuberes,homines,iumẽtaq́;.nec vllum ſuperfuiſſet animal:
ni conſules receptui ſignum dediſſent:auidoſq́; cædis milites è caſtris hoſtium imperio,ac minis ex-
puliſſent.Itaq; apud infenſos ob interpolatam dulcedinem iræ confeſtim oratio habita eſt:vt docere-
tur miles minime cuiquam militum conſules odio ceſſiſſe,aut ceſſuros:quin duces ſicut belli,ita inſa-
tiabilis ſupplicii futuros fuiſſe:ni reſpectus equitum ſexcentorũ,qui Luceriæ obſides tenerentur:præ-
pediſſet animos,ne deſperata venia hoſtes cæcos in ſupplicia eorũ ageret,perdere prius, ꝙ̃ perire,op-
tantes.Laudare ea milites:lætariq́; obuiam itum iræ ſuæ eſſe:fateri omnia patienda prius,quàm per-
deretur ſalus tot principum Romanæ iuuentutis.Dimiſſa concione cõſilium habitum:omnibus'ne
copiis Luceriam premerent:an altero exercitu,& duce Apuli circã,gens dubiæ ad id voluntatis,ten-
tarentur.Publius conſul ad peragrandum profectus Apuliam,aliquot expeditione vna populos aut
vi ſubegit:aut conditionibus in ſocietatem accẹpit.Papyrio quoq;, qui obſeſſor Luceriæ reſtiterat:
breui ad ſpem euentus reſpondit.nam inſeſſis omnibus viis,per quas commeatus ex Samnio ſubue-
D hebatur:fame domiti Samnites qui Luceriæ in præſidio erant:legatos miſere ad conſulem Romanũ:
vt receptis equitibus,qui cauſa belli eſſent:abſiſteret obſidione. His Papyrius ita reſpõdit. Debuiſ-
ſe eos Pontium Herennii filium, quo authore Romanos ſub iugum miſiſſent: conſulere quid victis
patiendum cenſeret.cæterum,quoniam ab hoſtibus in ſe æqua ſtatui,ꝙ̃ in ſe ipſi ferre maluerint:nun
ciare Luceriam iuſſit:arma,ſarcinas,iumenta,multitudinem omnem imbellẽ intra mœnia relinque-
rent:militem ſe cum ſingulis veſtimentis ſub iugum miſſurum:vlciſcentem illatam,non nouam infe
rentem ignominiam.Nihil recuſatum.ſeptem millia militum ſub iugum miſſa:prædaq́; ingens Lu-
ceriæ capta,receptis omnibus ſignis,armiſq́;,quæ ad Caudium amiſerãt:&,quod omnia ſuperabat
gaudia:equitibus recuperatis:quos pignora pacis cuſtodiendos Luceriam Samnites dederant.Haud
fermè alia mutatione ſubita rerum clarior victoria populi Romani eſt.ſiquidem etiam(quod qui-
buſdam in annalibus inuenitur)Pontius Herennii filius,Samnitium imperator,vt expiaret conſulũ
ignominiam:ſub iugum cum cæteris eſt miſſus.Cæterum id minus miror obſcurum eſſe de hoſtium
duce dedito,miſſoq́; ſub iugum. id magis mirabile eſt ambigi:Lucius'ne Cornelius dictator cum L.
Papyrio Curſore magiſtro equitum eas res ad Caudium,atq; inde Luceriæ geſſerit:vltorq́; vnicus ro
manæ ignominiæ haud ſciam an iuſtiſſimo triumpho ad eam ætatem ſecundum Furium Camillum
triumphauerit:an conſulis Papyrii præcipuum id decus ſit.Sequitur hunc errorem alius error:Cur-
ſor'ne Papyrius proximis comitiis cum Q. Æmylio Cæretano iterum ob rem bene geſtam Luceriæ
continuato magiſtratu conſul tertium creatus ſit:an L.Papyrius Mugilanus:& in cognomine erratũ
ſit.Conuenit iam inde per conſules reliqua belli perfecta.Æmylius cum Ferentanis vno ſecũdo præ-
lio debellauit:vrbemq́; ipſam,quò ſe fuſa cõtulerat acies:obſidibus imperatis in deditionem accẹpit.
Pari fortuna conſul alter cum Satricanis,qui ciues Romani poſt caudinam cladem ad Samnites de-
fecerant:præſidiumq́; eorum in vrbem acceperant:rem geſſit.nam cum ad mœnia Satricæ admotus
eſſet exercitus:legatiſq́; miſſis ad pacem cum precibus petendam,triſte reſponſum ab conſule redditũ
eſſet,niſi præſidio Samnitium interfecto,aut tradito,ne ad ſe remearent:plus ea voce,ꝙ̃ armis illatis,
terroris colonis iniectum.Itaq; ſubinde cum exequerentur quærendo à conſule legati,quonam ſe pa
cto paucos,& infirmos crederet præſidio tam valido,& armato vim allaturos:ab iiſdem cõſilium pe-
tere iuſſi,quibus authoribus præſidium in vrbem accẹpiſſent:diſcedunt:ægreq́; impetrato vt de ea re
conſuli ſenatum,reſponſaq́; ad ſe referri ſineret:ad ſuos redeunt.Duæ factiones ſenatum diſtinebant:
vna cuius principes erant defectionis à populo Romano authores:altera fidelium ciuium.certatum
ab vtriſq; tamen eſt:vt ad reconciliandam pacem conſuli opera nauaretur.Pars altera,cum præſidi,
Samnitiumq́;

A Samnitium, quia nihil ſatis præparati erant ad obſidionem tolerandam: excurſurum proxima nocte eſſet: nunciare conſuli ſatis habuit, qua noctis hora, quamq; per portam, & quã in viã egreſſurus hoſtis foret. altera, quibus inuitis deſcitum ad Samnites erat: eadem nocte portam etiã conſulibus aperuerunt. ita duplici proditione & præſidium Samnitium, inſeſſis circa viã ſyluestribus locis, nec opinato oppreſſum eſt: & ab vrbe plena hoſtium clamor ſublatus: momẽtoq; vnius horæ Samnis cæſus, Satricanus captus: & omnia in poteſtate conſulis erãt. qui quæſtione habita, quorum opera defectio eſſet facta: quos ſontes comperit: virgis cæſos ſecuri percuſſit: præſidioq; valido impoſito, arma Satricanis ademit. Inde ad triumphũ deceſſiſſe Romã Papyrium Curſorem ſcribunt, qui eo duce Luceriã receptã, Samnitesq; ſub iugum miſſos, authores ſunt. & fuit vir haud dubie dignus omni bellica laude, non animi ſolum vigore, ſed etiã corporis viribus excellens. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiã dedit: victoremq; curſu omnium ætatis ſuæ fuiſſe ferunt: & ſeu virium vi, ſeu exercitatione multa, cibi viniq; eundem capaciſſimum: nec cũ vllo aſperiorẽ, quia ipſe inuicti ad laborem corporis eſſet: fuiſſe militiam pediti pariter, equitiq;. equites etiam aliquando auſos ab eo petere: vt ſibi pro re bene geſta laxaret aliquid laboris: quibus ille, ne nihil remiſſum dicatis: remitto, inquit, ne vtiq; dorſum demulceatis, cum ex equis deſcenderitis. & vis erat in eo viro imperii ingens pariter in ſocios, ciuesq;. Prænestinus prætor per timorem ſegnius ex ſubſidiis ſuos duxerat in primam aciẽ: quẽ cum inambulans ante tabernaculum vocari iuſſiſſet: lictorem expedire ſecurim iuſſit. ad quã vocem exanimi ſtante Prænestino, agẽ dum lictor, excide radicem hanc, inquit, incõmodam ambulantibus: perfuſumq; vltimi ſupplicii metu, mulcta dicta dimiſit. Haud dubie illa ætate, qua nulla virtutũ feracior fuit: nemo vnus erat vir, quo magis innixa res Romana ſtaret. quin eum parem deſtinant animis magno Alexandro ducem: ſi arma Aſia perdomita in Europã vertiſſet. Nihil minus quæſitum à principio huius operis videri poteſt: q̃, vt plus iuſto ab rerum ordine declinarẽ: varietatibusq; diſtinguẽdo opere, & legentibus velut diuerticula amœna, & requiem animo meo quærerem: tamen tanti regis, ac ducis mentio, quibus ſæpe tacitis cogitationibus volutauit animum, eas euocat in mediũ: vt quærere libeat: quinam euentus Romanis rebus, ſi cum Alexandro foret bellatum: futurus fuerit. Plurimum in bello pollere vidẽtur, militum copia, & virtus, ingenia imperatorũ, fortuna per omnia humana, maxime in res bellicas potens. Ea & ſingula intuenti, & vniuerſa, ſicut ab aliis regibus gentibusq;. ita ab hoc quoq; facile præſtant inuictum Romanum imperium. Iam primum, vt ordiar ab
B ducibus comparandis: haud equidem abnuo egregium ducem fuiſſe Alexandrum. ſed clariorem eum tamen facit: quod vnus fuit: quod adoleſcens in incremento rerum nondum alteram fortunam expertus deceſſit. Vt alios reges claros, ducesq; omittam: magna exempla caſuum humanorum: Cyrum, quem maxime Græci laudibus celebrant: quid niſi longa vita, ſicut Magnum modo Pompeium, vertenti præbuit fortunæ? Recẽſeam duces Romanos: nec omnes omnium ætatum: ſed ipſos eos, cum quibus conſulibus, aut dictatoribus Alexãdro fuit bellandũ: M. Valerium Coruinum, C. Martium Rutilium, C. Sulpitium, T. Manlium Torquatum, Q. Publium Philonem, L. Papyrium Curſorem, Q. Fabium Maximum, duos Decios L. Volumnium, Marcum Curium. deinceps ingentes ſequũtur viri: ſi Punicum Romano præuertiſſet bellum: ſeniorq; in Italiam traieciſſet. Horũ in quolibet tum indoles eadem, quæ in Alexandro erat, animi, ingeniiq;: tum diſciplina militaris iam inde ab initiis vrbis tradita per manus, in artis perpetuis præceptis ordinate modum venerat. Ita reges geſſerãt bella: ita deinde exactores regum Iunii, Valeriiq;: ita deinceps Fabii, Quintii, Cornelii: ita Furius Camillus: quem iuuenes duo, quibus cum Alexandro dimicandum erat: ſenem viderãt. Militaria opera pugnando obeunti Alexandro (nam ea quoq; haud minus clarum eum faciunt) ceſſiſſet videlicet in acie oblatus par Manlius Torquatus, aut Valerius Coruinus, inſignes ante milites, quàm duces? ceſſiſſent Decii deuotis corporibus in hoſtem ruentes? ceſſiſſet Papyrius Curſor illo corporis robore, illo animi? victus eſſet conſiliis iuuenis vnius, ne ſingulos nominem, ſenatus ille? quem qui ex regibus conſtare dixit: vnus veram ſpeciem Romani ſenatus cẽpit. Id vero erat periculum: ne ſolertius quàm quiuis vnus ex iis, quos nominaui: caſtris locum caperet: cõmeatus expediret: ab inſidiis præcaueret: tempus pugnæ eligeret: aciem inſtrueret, ſubſidiis firmaret. non iam cum Dario rem eſſe dixiſſet: quem mulierum, ac ſpadonum agmen trahentem inter purpuram atq; aurum eneruatum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam verius, quàm hoſtem, nihil aliud, quàm bene auſus vana contemnere, incruentus deuicit. Lõge alius Italiæ, q̃ Indiæ, per quam temulento agmine comeſſabundus inceſſit: viſus illi habitus eſſet: ſaltus Apuliæ, ac montes Lucanos cernenti, & veſtigia recentia domeſticæ cladis vbi auunculus eius nuper, Epeiri rex Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexãdro nõdum merſo ſecundis rebus: quarum nemo intolerantior fuit. qui ſi ex habitu nouæ fortunæ, nouiq; (vt ita dicam) ingenii. quod ſibi, victor induerat: ſpectetur: Dario magis ſimilis, quàm Alexandro in Italiam veniſſet: & exercitum Macedoniæ oblitum, degenerantemq; iam in Perſarum mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbam mutationem veſtis: & deſyderatas humi iacentium adulationes, etiam victis graues, nedum Macedonibus victoribus: & fœda ſupplicia: & inter vinum & ep-

C ulas cædes amicorũ: & vanitatem ementiendæ ſtirpis. Quid, ſi vini amor in dies fieret acrior? quid,
ſi trux, ac præferuida ira? (nec quicquam dubium inter ſcriptores refero) nullá ne hæc damna impe-
ratoris virtutibus ducimus? Id vero periculum erat: quod leuiſſimi ex Græcis, qui Parthorũ quoq;
contra nomen Romanum gloriæ fauent: dictitare ſolét: ne maieſtatem nominis Alexandri, quem ne
fama quidem illis notum arbitror fuiſſe: ſuſtinere nõ potuerit populus Romanus: & aduerſus quem
Athenis, in ciuitate fracta Macedonum armis, cernente tum maxime propè fumantes Thebarũ rui-
nas, concionari libere auſi ſint homines: (id, quod ex monumentis orationum patet) aduerſus eum
nemo ex tot proceribus Romanis vocem liberam miſſurus fuerit. Quátalibet magnitudo hominis
concipiatur animo: vnius tamen ea magnitudo hominis erit, collecta paulo plus decem annorum
felicitate: quam qui eo extollunt, quod populus Romanus etſi nullo bello, multis tamen prælius vi-
ctus ſit: Alexandro nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit: non intelligunt ſe, hominis res geſtas,
& eius iuuenis cum populi iam octingenteſimum bellantis annum rebus conferre. miremur, ſi, cum
ex hac parte ſecula plura numerentur, q̃ ex illa anni: plus in tam longo ſpatio, quàm in ætate XIII
annorum fortuna variauerit. Quin tu hominis cum homine, & ducis cum duce, fortunam cum for-
tuna confers? Quot Romanos duces nominem: quibus nunq̃ aduerſa fortuna pugnæ fuit? paginas
in annalibus magiſtratuum, faſtiſq; percurrere licet, conſulum, dictatorumq;: quorum nec virtutis,
nec fortunæ vllo die populum Romanum pœnituit. Et quo ſint mirabiliores, quàm Alexander: aut
quiſq̃ alius rex: denos, vicenoſq; dies quidam dictaturam, nemo plus, q̃ annum cõſulatum geſſit. ab
tribunis plebis delectus impediti ſunt: poſt tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum cauſa
reuocati ſunt: in ipſo conatu rerum circumegit ſe annus: collegæ nunc temeritas, nunc prauitas im-
pedimento, aut damno fuit: male geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt: tironem, aut mala diſciplina in-
ſtitutum exercitum accęperunt. At Hercule reges non liberi ſolum impedimẽtis omnibus, ſed domi-
ni rerum temporumq;, trahunt conſiliis cuncta, non ſequuntur. Inuictus ergo Alexander cum inui-
ctis ducibus bella geſſiſſet: & eadem fortunæ pignora in diſcrimen detuliſſet: immo etiam eo plus pe-
riculi ſubiſſet: quod Macedones vnum Alexandrum habuiſſent, multis caſibus non ſolum obnoxiũ,
ſed etiam offerentem ſe: Romani multi fuiſſent Alexandro vel gloria, vel rerum magnitudine pares:
quorum ſuo quiſq; fato ſine publico diſcrimine viueret, moreretúrq;. Reſtat vt copiæ copiis compa-
rentur vel numero, vel militum genere, vel multitudine auxiliorum. Cenſebantur eius ætatis luſtris
D ducena quinquagena millia capitum, Itaq; in omni defectione ſociorũ Latini nominis vrbano pro-
pè delectu decem ſcribebantur legiones. quaterni, quiniq; exercitus ſæpe per eos annos, in Hetruria,
in Vmbria, Gallis hoſtibus adiunctis, in Samnio, in Lucanis gerebant bellum. Latium deinde omne
cum Sabinis, & Volſcis, & Æquis, & omni Campania, & parte Vmbriæ, Hetruriæq;, & Picentibus,
& Marſis, Pelignisq;, ac Veſtinis, atq; Apulis, adiunctaq; omni ora Græcorũ inferi maris à Thuriis
Neapolin & Cumas, & inde Antio atq; Hoſtia tenus Samnites, aut ſocios validos Romanis, aut fra-
ctos bello inueniſſet hoſtes. Ipſe traieciſſet mare cum veteranis Macedonibus, non plus triginta mil-
libus hominum, & quatuor millibus equitum, maxime Theſſalorum. hoc enim roboris erat. Perſas,
Indos, aliaſq; ſi adiunxiſſet gentes: impedimentum maius, quàm auxilium traheret. Adde, quod Ro-
manis ad manum domi ſupplementũ eſſet: Alexandro (quod poſtea Annibali accidit) alieno in agro
bellanti exercitus conſenuiſſet. Arma, clypeus, ſariſſæq; illis: Romano ſcutũ, maius corpori tegumen-
tum, & pilum haud paulo, quàm haſta vehementius ictu, miſſuq; telum. ſtatarius vterque miles, or-
dines ſeruans: ſed illa phalanx immobilis vnius generis: Romana acies diſtinctior ex pluribus parti-
bus cõſtans: facilis partienti quacũq; opus eſſet, facilis iungenti. Iam in opere quis par Romano mi-
les? quis ad tolerádũ laborẽ melior? Vno prælio victus Alexáder, bello victus eſſet: Romanũ, quẽ Cau-
diũ quẽ Cannæ non fregerunt: quæ fregiſſet acies? Næ ille ſæpe, etiá ſi prima proſpere eueniſſent: Per-
ſas, & Indos, & imbellem Aſiam quæſiſſet: & cum fœminis ſibi bellum fuiſſe dixiſſet: quod Epiri regẽ
Alexandrum mortifero vulnere ictum dixiſſe ferunt: ſortem bellorum in Aſia geſtorum ab hoc ipſo
iuuene cum ſua conferentem. Equidem cum per annos quatuor & viginti primo Punico bello claſſi-
bus certatum cum Pœnis recordor: vix ætatem Alexandri ſuffecturam fuiſſe reor ad vnum bellum. &
forſitan cum & fœderibus vetuſtis iuncta res Punica Romanæ eſſet: & timor par aduerſus cõmunem
hoſtem duas potẽtiſſimas armis, viriſq; vrbes armaret: ſimul Punico, Romanoq; obrutus bello eſſet.
Non quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum rebus, ſed experti tamen ſunt Romani Ma-
cedonem hoſtem aduerſus Antiochum, Philippũ, & Perſen, non modo cũ clade vlla, ſed ne cum peri
culo quidem ſuo. abſit inuidia verbo: & ciuilia bella ſileant. nunquam ab equite hoſte, nunquam à pe
dite, nunquam aperta acie, nunquam æquis vtriq;, nunquam iniquis locis laborauimus. Equitem, ſa-
gittas, ſaltus impeditos, auia commeatibus loca, grauis armis miles timere poteſt. mille acies gra-
uiores, quàm Macedonum, atque Alexandri, auertit, auertetq;: modo ſit perpetuus huius, qua viui-
mus pacis amor, & ciuilis cura concordiæ. M. Folius Flaccina inde, & L. Plautius Venox conſules
facti. Eo anno ab frequentibus Samnitium populis de fœdere renouando legati cum ſenatum humi
ſtrati

A ſtrati mouiſſent:reiecti ad populum haudquaquam tam efficaces habebãt preces.itaq; de fœdere ne-
gatum:induciæ biennii,cum per aliquot dies fatigaſſent ſingulos:precibus impetratæ.Et ex Apulia
Theanenſes,Canuſiniq; populationibus feſſi,obſidibus L.Plautio conſuli datis,in deditionem vene
runt. Eodem anno primum præfecti Capuæ creari cœpti, legibus ab L.Furio prætore datis: cum
vtrũq; ipſi pro remedio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent. Et duæ Romę additę tribus: Vfen-
tina, ac Falerna. Inclinatis ſemel in Apulia rebus, Theates quoq; Apuli ad nouos conſules C.Iu-
nium Bubulcum,Q.Æmylium Barbulam fœdus petitum venerunt.pacis per omnem Apuliá præ-
ſtandæ populo Romano authores,id audacter ſpondendo,impetrauerunt:vt fœdus daretur: neq; vt
æquo tamen fœdere,ſed in ditione populi Romani eſſent.Apulia perdomita(nam Taréto quoq; va-
lido oppido Iunius potitus erat)in Lucanos perrectum.inde repentino aduentu Æmylii cõſulis Ne-
rulum vi captum.Et poſtq̃ res Capuæ ſtabilitas Romana diſciplina fama per ſocios vulgauit: An-
tiatibus quoq;,qui ſe ſine legibus certis,ſine magiſtratibus agere querebantur:dati ab ſenatu ad iura
ſtatuenda ipſius coloniæ patroni.nec arma modo,ſed iura etiam Romana late pollebant. C.Iunius
Bubulcus, & Q.Æmylius Barbula conſules exitu anni non conſulibus ab ſe creatis, Sp.Nautio,&
M.Popilio,cæterum dictatori L.Æmylio legiones tradiderunt. Is cum L.Fuluio magiſtro equitũ Sa-
triculam oppugnare adortus,rebellãdi cauſam Samnitibus dedit.Duplex inde terror illatus Roma-
nis.hinc Samnis magno exercitu coacto ad eximendos obſidione ſocios haud procul caſtris Ro-
manorũ caſtra poſuit.hinc Satricani magno cum tumultu patefactis repente portis in ſtationes ho-
ſtium incurrerunt.Inde pars vtraq; ſpe alieni magis auxilii,quàm viribus freta ſuis,iuſto mox præ-
lio inito Romanos vrgent.& quanquam anceps dimicatio erat:tamen vtrinq; tutam aciem dictator
habuit:quia & locum haud facilem ad circũueniendum cępit:& diuerſa ſtatuit ſigna.infeſtior tamen
in erumpentes iſceſſit:nec magno certamine intra mœnia compulit.tum totam aciem in Samnites
obuertit.ibi plus certaminis fuit.victoria ſicut ſera,ita nec dubia,nec varia fuit.Fuſi in caſtra Samni-
tes extinctis nocte ignibus tacito agmine abeunt:& ſpe abiecta Satriculæ tuendæ,Pliſtiam ipſi ſocios
Romanorum,vt parem dolorem hoſti redderent:circunſidunt. Anno circumacto,bellum deinceps
ab dictatore Q.Fabio geſtum.conſules noui,ſicut ſuperiores Romæ manſerunt:Fabius ad accipien-
dum ab Æmylio exercitum ad Satriculam cum ſupplemento venit.neq; enim Samnites ad Pliſtiam
manſerant:ſed accitis ab domo nouis militibus,multitudine freti caſtra eodem,quo ante,loco poſue
B runt:laceſſentesq; prælio Romanos auertere ab obſidione conabantur.Eo intentius dictator in mœ-
nia hoſtium verſus,id bellum tanti ducere,quod vrbem oppugnabat:ſecurior ab Samnitibus agere,
ſtationibus modo oppoſitis:nequa in caſtra vis fieret.eo ferocius adequitare Samnites vallo, neque
ocium pati.& cum iam propè in portis caſtrorum eſſet hoſtis:nihil conſulto dictatore magiſter equi-
tum Q.Æmylius Cęritanus magno tumultu cum omnibus turmis equitũ euectus,ſummouit ho-
ſtem.tum in minime pertinaci genere pugnæ ſic fortuna exercuit opes: vt inſignis vtrinq; clades, &
clara ipſorum ducum ederet funera.prior Samnitium imperator ægre patiens,quò tam ferociter ad-
equitaſſet,inde ſe fundi fugariq;:orando hortandoq; equites prælium integrauit. In quem inſignem
inter ſuos cientem pugnam magiſter equitum Romanus infeſta cuſpide ita permiſit equum:vt vno
ictu exanimẽ equo præcipitaret:nec,vt fit,ad ducis caſum perculſa magis,quàm irritata eſt multitu-
do omnis.Qui circa erant:in Æmylium temere inuectum per hoſtium turmas tela coniecerunt:fra-
triq; præcipuum decus viti Samnitium imperatoris dederunt. Is victorem detractum ex equo magi
ſtrum equitum plenus mœroris,atq; iræ trucidauit:nec multum abfuit,quin corpore etiam,quia in-
ter hoſtiles ceciderat turmas:Samnites potirentur.ſed extemplo ad pedes deſcẽſum ab Romanis eſt:
coactiq; idem Samnites facere:& repẽtina acies circa corpora ducum pedeſtre præliũ iniit: quo haud
dubie ſuperat Romanus: recuperatumq; Æmylii corpus miſta cum dolore lætitia victores in caſtra
referunt.Samnites duce amiſſo, & per equeſtre certamen tentatis viribus, omiſſa Satricula,quá ne-
quicquam defendi rebantur:ad Pliſtiæ obſidionem redeunt:intraq; paucos dies Satricula Romanus
per deditionem,Pliſtia per vim Samnis potitur.Mutata inde belli ſedes eſt:ad Soram è Samnio,Apu
liaq; traductæ legiones.Sora ad Samnites defecerat,interfectis colonis Romanorũ. Quò cum prior
Romanus exercitus ad vlciſcendam ciuium necem,recuperandamq; coloniá magnis itineribus per-
ueniſſet:ſparſi per vias ſpeculatores ſequi legiones Samnitium,nec iam procul abeſſe cum alii ſuper
alios nunciarent:obuiam itum hoſti,atq; ad Lautulas ancipiti prælio dimicatum eſt.non cædes,non
fuga alterius partis,ſed nox incertos victi,victorés ne eſſent,diremit. Inuenio apud quoſdam aduer-
ſam eam pugnam Romanis fuiſſe:atq; in ea cecidiſſe Q.Aulium magiſtrum equitũ. Suffectus in lo-
cum Aulii C.Fabius magiſter equitum cum exercitu nouo ab Roma aduenit:& per præmiſſos nun-
cios conſulto dictatore vbi ſubſiſteret,quó ue tempore,& qua ex parte hoſtem aggrederetur: ſubſtitit
occultus ad omnia ſatis exploratis conſilus. Dictator cum per aliquot dies poſt pugnam continuiſ-
ſet ſuos intra vallum,obſeſſi magis quàm obſidentis modo:ſignum repente pugnæ propoſuit.& effi-
cacius ratus ad accendendos virorum fortium animos nullam alibi,quàm in ſemetipſo cuiquam re-

C lictam ſpem:de magiſtro equitum,nouoq; exercitu militem celauit:& tanquã nulla,niſi in eruptione
ſpes eſſet,Locis,inquit,anguſtis milites deprehenſi,niſi quam victoria patefecerimus,viam nullam
habemus:ſtatiua noſtra munimento ſatis tuta ſunt,ſed inopia eadem infeſta.nam & circa omnia de-
fecerunt,vnde ſubuehi cõmeatus poterant:& ſi homines iuuare velint,iniqua loca ſunt.Itaque non
fruſtrabor ego vos caſtra hic relinquendo:in quæ infecta victoria,ſicut priſtino die,vos recipiatis.ar-
mis munimenta,non munimentis arma tuta eſſe debent.caſtra habeant,repetantq;,quibus operę eſt
trahere bellum:nos omnium rerum reſpectum,prçterquàm victoriæ nobis abſcindamus.ferte ſigna
in hoſtem:vbi extra vallum agmen exceſſerit,caſtra quibus imperatum eſt,incendant.damna noſtra
milites omnium circa,qui defecerunt,populorum præda ſarcientur.Ea oratione dictatoris, quæ ne-
ceſſitatis vltimæ index erat:milites accenſi vadunt in hoſtem:& reſpectus ipſe ardentium caſtrorum,
quanquam proximis tantum(ita enim iuſſerat dictator)ignis eſt ſubditus:haud paruum fuit irrita-
mentum.Itaq; velut vecordes illati ſigna primo impetu hoſtium turbant:& in tempore poſtquàm ar-
dentia procul vidit caſtra magiſter equitum(id conuenerat ſignum)hoſtium terga inuadit.ita circũ-
uenti Samnites quà poteſt quiſque,fugam per diuerſa petunt,Ingens multitudo in vnum metu con
globata,ac ſemetipſam turba impediens in medio cæſa.caſtra hoſtium capta direptaq;: quorũ præ-
da onuſtum militem in Romana caſtra dictator reducit,haudquaquam tam victoria lætum, quàm
quod præter exiguam deformatam incendio partem cætera contra ſpem ſalua inuenit.Ad Soram in-
de reditum:nouiq; conſules M.Petilius,C.Sulpitius exercitum ab dictatore Fabio accipiunt,magna
parte veterum militum dimiſſa,nouisq; cohortibus in ſupplementum adductis.Cæterum cum pro-
pter difficilem vrbis ſitum nec oppugnandi ſatis certa ratio iniretur:& aut tempore longinqua, aut
præceps periculo victoria eſſet:Soranus transfuga clàm ex oppido profectus cum ad vigiles Roma-
nos penetraſſet,duci ſe extemplo ad conſules iubet:deductusq; traditurum vrbem promittit.viſus in-
de,cum quonammodo id præſtaturus eſſet percunctantes doceret,haud vana afferre,perpulit propè
adiuncta mœnibus Romana caſtra vt ſex millia ab oppido remouerentur. fore vt minus intentæ in
cuſtodiam vrbis diurnæ ſtationes,ac nocturnæ vigiliæ eſſent.ipſe inſequenti nocte ſub oppido ſylue-
ſtribus locis cohortibus inſidere iuſſis,decem milites delectos ſecum per ardua,ac propè inuia in ar-
cem ducit,pluribus quàm pro numero virorum miſſilibus telis eò collatis.ad hęc ſaxa erant,& teme
re iacentia(vt fit)in aſpretis:& de induſtria etiam,quo locus tutior eſſet,ab oppidanis congeſta. vbi
cum conſtituiſſet Romanos:ſemitamq; anguſtam,& arduam erectam ex oppido in arcem oſtẽdiſſet:
D hoc quidem aſcẽſu,inquit,vel tres armati quamlibet multitudinem arcuerint:vos & decem numero,
&,quod plus eſt,Romani,Romanorũq; fortiſſimi viri eſtis:& locus pro vobis,& nox erit:quæ omnia
ex incerto maiora territis oſtẽtat.ego iam terrore omnia implebo:vos arcem intenti tenete.decurrit
inde quanto maxime poterat cum tumultu,ad arma,& prò veſtram fidem ciues,clamitans:arx ab ho
ſtibus capta eſt:defendite:ite.hæc incedens principũ foribus,hæc obuiis,hæc excurrentibus in publi
cum pauidis increpat. Acceptum ab vno pauorem plures per vrbem fecerunt. Trepidi magiſtratus
miſſis ad arcem exploratoribus,cum tela, & armatos tenere arcem multiplicato numero audirent,
auertunt animos à ſpe recuperãdæ arcis.fuga cuncta complentur:portæq; à ſemiſomnis,ac maxima
parte inermibus refringuntur:quarum per vnã præſidium Romanum clamore excitatum irrumpit:
& concurſantes per viam pauidos cædit.Iam Sora capta erat:cum conſules prima luce aduenere: &
quos reliquos fortuna ex nocturna cæde,ac fuga fecerat,in deditionem accipiunt.ex his CCXXV.
qui omnium conſenſu deſtinabantur,& infandæ colonorum cædis,& defectionis authores: vinctos
Romam deducunt.cæteram multitudinem incolumem præſidio impoſito Soræ relinquunt.omnes,
qui Romam deducti erant:virgis in foro cęſi,ac ſecuri percuſſi ſummo gaudio plebis:cuius maxime
intererat:tutam vbiq;,quæ paſſim in colonias mitteretur,multitudinem eſſe.Conſules ab Sora pro-
fecti,in agros,atq; vrbes Auſonum bellum intulerunt.mota nanq; omnia aduẽtu Samnitium, cum
apud Lautulas dimicatum eſſet:fuerant cõiurationesq; circa Campaniam paſſim factæ.nec Capua
ipſa crimine caruit.quin Romam quoq;,& ad principum quoſdam inquirendos ventum eſt.cæterũ
Auſonũ gens proditione vrbium,ſicut Sora,in poteſtatem venit.Auſona,& Minturnæ,& Veſtina,
vrbes erant:ex quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionem vrbium ſuarũ coniu-
rati ad cõſules veniunt.docent: ſuos iampridem exoptantes Samnitiũ aduentum,ſimul ad Lautulas
pugnatum audierunt:pro victis Romanos habuiſſe:iuuentute,& armis Samnites iuuiſſe:fugatis in-
de Samnitibus incerta pace agere:nec claudentes portas Romanis,ne accerſant bellũ: & obſtinatos
claudere,ſi exercitus admoueatur.in ea fluctuatiõe animorũ opprimi incautos poſſe.His authoribus
mota propius caſtra:miſſiq; eodẽ tẽpore circa tria oppida milites:partim armati qui occulti propin
qua mœnibus inſiderẽt loca:partim togati,tectis veſte gladiisq; ſub lucẽ apertis portis vrbes ingre-
derẽtur.ab iis ſimul cuſtodes trucidari cœpti:ſimul datũ ſignũ armatis,vt ex inſidiis cõcurrerent.ita
portæ occupatæ:triaq; oppida eadẽ hora,eodẽq; cõſilio capta. ſed quia abſentibus ducibus impetus
eſt factus:nullus modus cædibus fuit:deletaq; Auſonum gens vix certo defectiõis crimine:perinde,ac

A ſi internecino bello certaſſe. Eodem anno prodito hoſtibus Romano præſidio, Luceria Samnitium
facta: nec diu proditoribus impunita res fuit. haud procul inde exercitus Romanus erat: cuius primo
impetu vrbs ſita in plano capitur: Lucerini, ac Samnites ad internicionem cæſi. eoq; ira proceſſit: vt
Romæ cum de colonis mittendis Luceriam conſuleretur ſenatus: multi delendam vrbem cenſerent.
præter odium, quod execrabile in bis captos eſſet: longinquitas quoq; abhorrere à relegandis tam
procul ab domo ciuibus inter tam infeſtas gentes cogebat: vicit tamen ſententia, vt mitterẽtur colo-
ni. duo millia & quingenti miſſi. Eodem anno, cum omnia infida Romanis eſſent: Capuæ quoq;
occultæ principum coniurationes patefactæ. de quibus cum ad ſenatum relatum eſſet: haudquaquã
neglecta res eſt. quæſtiones decretæ: dictatoremq; quæſtionibus exercendis dici placuit. C. Menenius
dictus. is M. Follium magiſtrum equitum dixit. Ingens erat magiſtratus eius terror. itaq; ſiue timo-
re, ſeu conſcientia eius, Calabios, Obuium, Nouiumq; (ea capita coniurationis fuerant) prius q̃ no-
minarentur apud dictatorem, mors haud dubie ab ipſis cõſcita iudicio ſubtraxit. Deinde vt quæſtio-
ni Campanæ materia deceſſit: verſa Romam interpretando res. nõ nominatim, qui Capuæ, ſed in
vniuerſum, qui vſquam coiſſent, coniuraſſent' ue aduerſus Romanum populum: quæri ſenatum
iuſſiſſe: & coitiones honorum adipiſcendorum cauſa factas, aduerſus rempub. eſſe. latiorq; & re, & per
ſonis quæſtio fieri: haud abnuente dictatore ſine fine vlla quæſtionis ſuæ ius eſſe. Poſtulabantur ergo
nobiles homines: appellantibusq; tribunos nemo erat auxilio, quin nomina reciperentur. inde nobi-
litas, nec ii modo, in quos crimen intendebatur: ſed vniuerſi ſimul negare nobilium id crimen eſſe:
quibus, ſi nulla obſtetur fraude: pateat via ad honorem: ſed hominum nouorum. ipſos adeo dictato-
rem, magiſtrumq; equitum reos magis, q̃ quæſtores idoneos eius criminis eſſe: intellecturosq; ita id
eſſe, ſimul magiſtratu abiſſent. Tum enim vero Menenius iam famæ magis, q̃ imperii memor, pro-
greſſus in concionem ita verba fecit, Etſi omnes anteactæ vitæ vos conſcios habeo Quirites: & hic
ipſe honos delatus ad me teſtis eſt innocentiæ meæ. neq; enim, quod ſæpe aliâs, quia ita tempora po-
ſtulabant reipublicæ: qui bello clariſſimus eſſet: ſed qui maxime procul ab his concionibus vitam
egiſſet: dictator deligendus exercendis quæſtionibus fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines
(qua de cauſa vos exiſtimare, q̃ me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt) pri-
mum ipſas expugnare quæſtiones omni ope annixi' ſunt: deinde poſtq̃ ad id parum potentes erant:
ne cauſam dicerent: in præſidia aduerſariorum, appellationem, & tribunitium auxiliũ patricii con-
B fugerunt: poſtremo repulſi inde (adeo omnia tutiora, q̃ vt innocentiam ſuam purgarent, viſa) in nos
irruerunt: & priuatis dictatorem poſcere reum verecundiæ non fuit: vt omnes dii, hominesq; ſciant
ab illis, etiam quæ nõ poſſint, tentari, ne rationem vitæ reddãt: me obuiam ire crimini, & offerre me
inimicis reum: dictatura me abdico. Vos quæſo conſules, ſi vobis datum ab ſenatu negocium fuerit:
in me primum, & hunc M. Follium quæſtiones exerceatis: vt appareat innocentia noſtra nos, non
maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictatura: & poſt eum confeſtim Fol-
lius magiſterio equitum: primiq; apud conſules (iis enim ab ſenatu mandata res eſt) rei facti, aduer-
ſus nobilium teſtimonia egregie abſoluũtur. Publius etiam Philo multiplicatis ſummis honoribus
poſt res tot domi belloq; geſtas, cæterum inuiſus nobilitati, dixit cauſam: abſolutusq; eſt. Ne diutius
(vt fit) quàm dum recens erat, quæſtio per clara nomina reorum viguit. inde labi cœpit ad viliora ca
pita: donec factionibus, coitionibusq;, aduerſus quas comparata erat: oppreſſa eſt. Earum fama re-
rum, magis tamen ſpes Campanæ defectionis, in quam coniuratum erat: Samnites in Apuliam ver
ſos rurſus ad Caudium reuocauit: vt inde ex propinquo, ſiqui motus occaſionem aperirent: Ca-
puam Romanis eriperent. Eò conſules cum valido exercitu venerũt. & primo circa ſaltus, cũ vtrinq;
ad hoſtem iniqua via eſſet: cunctati ſunt. deinde Samnites per aperta loca breui circuitu in loca pla-
na, campanos campos agmen dimittunt. ibiq; primum caſtra in conſpectu hoſtibus data: deinde le-
uibus prælus equitum ſæpius, quam peditum vtrinq; periculum factum. nec aut euentus eorum Ro
manum, aut moræ, qua trahebant bellum: pœnitebat. Samnitium contra ducibus, & carpi quoti-
die paruis damnis, & ſeneſcere dilatione belli vires ſuæ videbantur. itaq; in aciem procedunt, equiti-
bus in cornua diuiſis: quibus præceptum erat intentiores eſſe ad reſpectum caſtrorum: ne qua eò vis
fieret, cum ad prælium ſtarent: aciem peditum tutam fore. Conſules, Sulpitius in dextro. Petilius in
læuo cornu conſiſtunt. dextra pars, qua & Samnites raris ordinibus, aut ad circumeundos hoſtes, aut
ne ipſi circumuenirentur, cõſtiterant: latius patefacta ſtetit. ſiniſtris, præterq̃ quod confertiores ſtete-
rant: repentino conſilio Petilii conſulis additæ vires: qui ſubſidiarias cohortes, quæ integræ ad lon-
gioris pugnæ caſus reſeruabantur: in primam aciem extemplo emiſit: vniuerſiſq; hoſtem primo im-
petu viribus impulit. Commota pedeſtri acie Samnitium, eques in pugnam ſuccedit. in hunc
tranſuerſo agmine inter duas acies ſe inferentem Romanus equitatus concitat equos: ſignaq;, & or-
dines peditum, atque equitum confundit: donec vniuerſam ab ea parte auertit aciem. In eo cornu
non Petilius ſolus, ſed Sulpitius etiam hortator affuerat, auectus ab ſuis nondum conferentibus
manus ad clamorem ab ſiniſtra parte prius exortum. vnde haud dubiam victoriam cernens, cum

ad ſuum cornu tenderet cum mille ducentis viris: diſſimilem ibi fortunam inuenit: Romanos loco
C pulſos: victorem hoſtem ſigna in perculſos inferentem. cæterum omnia mutauit repente conſulis aduentus. nam & conſpectu ducis refectus militum eſt animus: & maius, q̃ pro numero, auxilium aduenerat, fortes viri: & partis alterius victoria audita, mox viſa etiam, prælium reſtituit. tota deinde iam vincere acie Romanus: & omiſſo certamine cædi, capiq; Samnites: niſi qui Maleuentũ, cui nunc vrbi Beneuentum nomen eſt: perfugerunt. Ad triginta millia cæſa, aut capta Samnitium, proditum memoriæ eſt. Conſules, egregia victoria parta, protinus inde ad Bouianum oppugnandum legiones ducunt: ibiq; hyberna egerunt: donec ab nouis cõſulibus L. Papyrio Curſore quintum, C. Iunio Bubulco iterum, nominatus dictator C. Petilius cum M. Follio magiſtro equitum, exercitum accepit. Is, cum audiſſet arcem Fregellanã ab Samnitibus captam: omiſſo Bouiano ad Fregellas pergit. vnde poſt nocturnam Samnitium fugam ſine certamine receptis Fregellis, præſidioq; valido impoſito, in Campaniam reditum, maxime ad Nolam armis repetendam. eo ſe intra mœnia ſub aduentũ dictatoris & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agreſtes contulerãt. Dictator vrbis ſitu circũſpecto, quo apertior aditus ad mœnia eſſet: omnia ædificia (& frequenter ibi habitatur) circumiecta muris incendit. nec ita multo poſt, ſiue à Petilio dictatore, ſiue ab C. Iunio conſule (nam vtrunq; traditur) Nola eſt capta. Qui captæ decus Nolæ ad conſulem trahunt: adiiciunt Atinam, & Calatiam ab eodem captas: Petilium autem peſtilentia orta claui figẽdi cauſa dictatorem dictum. Sueſſa, & Pontia eodem anno coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa Auruncorum fuerat: Volſci Pontias inſulam ſitam in conſpectu litoris ſui incoluerunt. Minturnæ, & Caſſinum vt deducerentur coloniæ, ſenatus conſultum factum eſt. triumuiros creauere, ac miſere colonorũ quatuor millia inſequentes conſules M. Valerius, P. Decius. Profligato ferè Samnitium bello, prius q̃ ea cura decederet patribus Romanis: Hetruſci belli fama exorta eſt. nec erat ea tempeſtate gens alia, cuius ſecundum Gallicos tumultus arma terribiliora eſſent, tum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaq; altero conſule in Samnio reliquias belli perſequente, P. Decius, qui grauiter æger Romæ reſtiterat: authore ſenatu dictatorem C. Iunium Bubulcum dixit. Is, prout rei magnitudo poſtulabat: omnes iuniores ſacramento adigit: arma, quæq; alia res poſcit: ſumma induſtria parat: nec tantis apparatibus elatus de inferendo bello agitat, quieturus haud dubie: niſi vltro arma Hetruſci inferrent. Eadem in comparãdo, cohibẽdoq; bello conſilia & apud Hetruſcos fuere. neutri finibus egreſſi. Et cenſura clara eo anno Ap. Claudii, &
D C. Plautii fuit: memoriæ tamen felicioris ad poſteros nomen Appii: quod & viã muniuit: & aquã in vrbem duxit: eaq; vnus perfecit: quia ob infamem, atq; inuidioſam ſenatus lectionem verecundia victus collega magiſtratu ſe abdicauerat. Appius iam inde antiquitus inſitam pertinaciam familię gerendo, ſolus cenſuram obtinuit. Eodẽ Appio authore Poticia gens, cuius ad aram Maximã Herculis familiare ſacerdotium fuerat: ſeruos publicos miniſterii delegandi cauſa ſolẽnia eius ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile: & quod dimouendis ſtatu ſuo ſacris religionem afferre facile poſſet: cum duodecim familiæ ea tempeſtate Poticiorum eſſent: puberes ad triginta: omnes intra annũ cum ſtirpe extinctos: nec nomen tantum Poticiorum interiiſſe: ſed cenſorem etiam Appium memori deũm ira poſt aliquot annos luminibus captum. Itaq; conſules, qui eum annũ ſecuti ſunt: C. Iunius Bubulcus tertium, & Q. Æmylius Barbula iterum, initio anni queſti apud populum deformatum ordinem praua lectione ſenatus, qua potiores aliquot lectis præteriti eſſent: negauerunt eam lectionem ſe, quæ ſine recti, prauiq; diſcrimine ad gratiam, ac libidinem facta eſſet: obſeruaturos: & ſenatum extemplo citauerunt eo ordine, qui ante cenſores, Ap. Claudium, & C. Plautium fuerat. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum: vtraq; pertinentia ad rem militarem: vnum: vt tribuni militum ſenideni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea per q̃ paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum, & conſulum fermè fuerant beneficia. tulere eã rogationẽ tribuni plebei L. Atilius, C. Martius. alterum: vt duumuiros nauales claſſis ordinandæ, reficiendæq; cauſa idem populus iuberet. Lator huius plebiſciti fuit M. Decius tribunus plebis. Eiuſdem anni rem dictu paruã præterirem: ni ad religionem eſſet viſa pertinere. Tibicines, quia prohibiti à proximis cenſoribus erant in æde Iouis veſci: quod traditum antiquitus erat: ægre paſſi, Tybur vno agmine abierunt: adeo, vt nemo in vrbe eſſet, qui ſacrificiis præcineret. Eius rei religio tenuit Senatum: legatoſq; Tybur miſerunt: vt darent operam vt hi homines Romanis reſtituerentur. Tyburtini benigne polliciti, primum accitos eos in curiam hortati ſunt vt reuerterentur Romam: poſtq̃ perpelli nequibãt, cõſilio haud abhorrente ab ingeniis hominum, eos aggrediuntur. Die feſto alii alios per ſpeciem celebrandarum cantu epularum cauſa inuitant: & vino, cuius auidum fermè genus eſt: oneratos ſopiũt: atq; ita in plauſtra ſomno victos coniiciunt: ac Romam deportãt: nec prius ſenſere, q̃ plauſtris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppreſſit. Tunc concurſus populi factus: impetratoq;, vt manerent: datum, vt triduum quotannis ornati cum cantu, atque hac, quæ nunc ſolennis eſt, licentia per vrbem vagarentur, reſtitutumq; in æde veſcendi ius iis, qui ſacris præcinerent. Hæc inter duorum ingentium bellorum curam gerebantur. Conſules inter ſe prouincias partiti: Iunio Samnites,

Æmylio

A Æmylio nouum bellum Hetruria forte euenit. In Samnio Cluuiani præſidium Romanum, quia ne-
quiuerat vi capi: obſeſſum fame in deditionem acceperant: Samnites verberibus fœdum in modum
laceratos occiderant deditos. Huic infenſus crudelitati Iunius nihil antiquius oppugnatione Cluuia-
na ratus, quo die aggreſſus eſt mœnia, vi cepit: atq; omnes puberes interfecit. Inde victor exercitus
Bouianum ductus. caput hoc erat Pentrorum Samnitium, longe ditiſſimum, atq; opulentiſſimum
armis, viriſq;. Ibi, quia haud tantum irarum erat: ſpe prædæ milites accenſi, oppido potiuntur. minus
itaq; ſæuitum in hoſtes eſt: præda plus penè, q̄ ex omni Samnio vnquam egeſtum: benigneq; omnis
militi conceſſa. & poſtq̄ præpotentem armis Romanum nec acies ſubſiſtere vllæ, nec caſtra, nec vrbes
poterant: omnium principum in Samnio eò curæ ſunt intentæ: vt inſidiis quæreretur locus: ſiqua li-
centia populando effuſus exercitus excipi, ac circũueniri poſſet. Transfugæ agreſtes, & captiui quidã,
pars forte, pars conſilio oblati congruentia ad conſulem afferẽtes, quæ & vera erant: pecoris vim in-
gentem in ſaltum auium compulſam eſſe: perpulerunt: vt prædatum eò expeditæ ducerentur legiões.
ibi ingens hoſtium exercitus itinera occultus inſederat: & poſtq̄ intraſſe Romanos vidit ſaltũ: repen-
te adortus cum clamore, ac tumultu inuadit. & primo noua res trepidationẽ fecit: dum arma capiũt:
ſarcinas congerunt in mediũ. deinde, poſtq̄ vt quiſq; liberauerat ſe onere, aptaueratq; armis: ad ſigna
vndiq; coibant: & notis ordinibus in veteri diſciplina militiæ iã ſine præcepto vllius ſua ſponte ſtrue-
batur acies: conſul ad ancipitem maxime pugnam aduectus, deſilit ex equo: & Iouem, Martemq;, atq;
alios teſtatur deos: ſe nullam ſuam gloriam inde, ſed prædam militi quærentem, in eum locum deue-
niſſe: neq; in ſe aliud, q̄ nimiam ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe. ab eo ſe dedecore nul-
lam rem aliam, q̄ virtutem militum vindicaturam. conniterentur modo vno animo inuadere hoſtẽ
victum acie, caſtris exutum, nudatum vrbibus, vltimam ſpem furto inſidiarum tentantem, & loco,
non armis fretum. Sed quem eſſe iam virtuti Romanæ inexpugnabilem locum? Fregellana arx, Sora-
naq;, & vbicunq; iniquo ſucceſſum erat loco: memorabantur. His accẽſus miles, omnium immemor
difficultatum, vadit aduerſus imminentem hoſtium aciem. ibi paululum laboris fuit: dum in aduer-
ſum cliuum erigitur agmen. cæterum, poſtq̄ prima ſigna planiciem ſummam cẽperũt: ſenſitq; acies
æquo ſe iam institiſſe loco: verſus extẽplo eſt terror in inſidiatores: eaſdemq; latebras, quibus ſe pau-
lo ante texerant: palati, atq; inermes fuga repetebant: ſed loca difficilia hoſti quæſita ipſos ni ſua frau-
de impediebant. itaq; ergo perpaucis effugiũ patuit. Cæſa ad viginti millia hominum: victorq; Ro-
B manus ad oblatam vltro ab hoſte prædam pecorum diſcurrit. Dum hæc geruntur in Samnio: iam
omnes Hetruriæ populi, præter Arretinos, ad arma ierant: ab oppugnando Sutrio, quæ vrbs ſocia
Romanis velut clauſtra Hetruriæ erat: ingens orſi bellum. Eo alter conſul Æmylius cum exercitu ad
liberandos obſidione ſocios venit. aduenientibus Romanis Sutrini cõmeatus benigne in caſtra ante
vrbem poſita aduexere. Hetruſci diem primum, conſultando maturarent, traherent'ne bellum, tradu-
xerunt: poſtero die, vbi celeriora, q̄ tutiora conſilia magis placuere ducibus: ſole orto ſignum pugnæ
propoſitum eſt: armatiq; in aciem procedunt. Quod poſtq̄ conſuli nunciatum eſt: extemplo teſſeram
dari iubet: vt prandeat miles: firmatiſq; cibo viribus arma capiat. dicto paretur. cõſul vbi armatos,
paratoſq; vidit: ſigna extra vallum proferri iuſſit: & haud procul hoſte inſtruxit aciem. Aliquandiu in-
tenti vtrinq; ſteterunt, expectantes vt ab aduerſariis clamor, & pugna inciperet. & prius ſol meridie ſe
inclinauit: quàm telum hinc, aut illinc emiſſum eſt. inde, ne infecta re abiretur: clamor ab Hetruſcis
oritur, concinuntq; tubæ: & ſigna inferuntur. Nec ſegnius Romanis pugna initur. concurrunt infen-
ſis animis. numero hoſtis, virtute Romanus ſuperat. anceps prælium multos vtrinq;, & fortiſſimum
quenq; abſumit. nec prius inclinata res eſt: q̄ ſecunda acies Romana ad prima ſignã, feſſis integri ſuc-
ceſſerunt. Hetruſci, quia nullis recentibus ſubſidiis fulta prima acies fuit: ante ſigna, circaq; omnes
ceciderunt, nullo vnquã prælio fugæ minus, nec plus cædis fuiſſet: ni obſtinatos mori Thuſcos nox
texiſſet: ita, vt victores prius, q̄ victi pugnandi finem facerẽt. Poſt occaſum ſolis ſignum receptui da-
tum eſt: nocte ab vtroq; in caſtra reditum. Nec deinde quicquam eo anno rei memoria dignæ apud
Sutrium geſtum eſt: quia & ex hoſtium exercitu prima tota acies deleta vno prelio fuerat: ſubſidiariis
modo relictis: vix quod ſatis eſſet ad caſtrorum præſidium: & apud Romanos tãtum vulnerum fuit:
vt plures poſt prælium ſaucii deceſſerint, q̄ ceciderant in acie. Q. Fabius inſequentis anni cõſul bel-
lum ad Sutrium excepit. collega Fabio C. Martius Rutilius datus eſt. cæterum & Fabius ſupplemen-
tum ab Roma adduxit: & nouus exercitus domo accitus Hetruſcis venit. Permulti iam anni erant:
cum inter patricios magiſtratus, tribunoſq; nulla certamina fuerant: cum ex ea familia, quæ velut fa- Suet. in Vita Tiberij.
talis tum tribunis, ac plebi erat: certamen oritur. App. Claudius cenſor circũactis decem & octo men-
ſibus, quod Æmylia lege finitum cenſuræ ſpacium temporis erat: cum C. Plautius collega eius magi-
ſtratu ſe abdicaſſet: nulla vi compelli vt abdicaret, potuit. P. Sempronius erat tribunus plebis: qui fi-
niendæ cenſuræ intra legitimum tempus actionem ſuſceperat, non popularem magis, q̄ iuſtam, nec
in vulgus, quàm optimo cuiq; gratiorem. Is, cum identidem legem Æmyliam recitaret: autho-
remq; eius Mamercum Æmylium dictatorem laudibus ferret: qui quinquennalem ante cenſuram,

C & longinquitate poteſtatem dominantem intra ſex menſium & anni coegiſſet ſpacium: dic agẽdum, inquit, Ap. Claudi, quidnam facturus fueris, ſi eo tempore, quo C. Furius, & M. Geganius cenſores fuerunt: cenſor fuiſſes? Negare Appius interrogationẽ tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuã: nam etſi tenuerit lex Æmylia eos cenſores, quorũ in magiſtratu lata eſſet: quia poſt illos cenſores creatos eam legem populus iuſſiſſet: quodq; poſtremum iuſſiſſet, id ius, ratumq; eſſet: non tñ aut ſe, aut eorum quenq̃, qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent: teneri ea lege potuiſſe. Hæc ſine vllius aſſenſu cauillãte Appio, En, inquit, Quirites illius Appii progenies, qui decemuir in annum creatus altero anno ſe ipſe creauit: tertio nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces, & imperium obtinuit: nec ante continuando abſtitit magiſtratu: q̃ obruerent eum male parta, male geſta, male retenta imperia. hæc eſt eadem familia Quirites: cuius vi, atq; iniuriis cõpulſi extorres patria Sacrum montem cæpiſtis. hæc: aduerſus quam tribunicium auxilium vobis cõparaſtis. hæc: propter quam duo exercitus Auentinum inſediſtis. hæc, quæ fœnebres leges: hæc, quæ agrarias ſemper impugnauit. hæc connubia patrum, & plebis interrupit. hæc plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit. hoc eſt nomen multo, q̃ Tarquiniorum, infeſtius veſtræ libertati. Itáne tandem Ap. Claudi, cum centeſimus iã annus ſit ab Mamerco Æmylio dictatore: tot cenſores fuerint nobiliſſimi, fortiſſimiq; viri: nemo eorũ duodecim tabulas legit? nemo id ius eſſe, quod poſtremo populus iuſſiſſet: ſciuit? imo vero oẽs ſciuerunt: ideo Æmyliæ potius legi paruerunt, q̃ illi antiquæ, qua primum cenſores creati erant: quia hanc poſtremum iuſſerat populus: & quia, vbi duæ contrariæ leges ſunt, ſemp antiquæ abrogat noua. An hoc dicis Appi? non teneri Æmylia lege populum? an populum teneri: te vnum extra legem eſſe? Tenuit Æmylia lex violẽtos illos cenſores, C. Furium, & M. Geganiũ. qui quid iſte magiſtratus in republica male facere poſſet: indicarũt: cum ira finitæ poteſtatis, Mamercum Æmylium principem ætatis ſuæ belli domiq;, ærarium fecerunt. tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annoꝝ ſpacium. tenet C. Plautium collegam tuum, iiſdem auſpiciis, eodẽ iure creatum. An hunc nõ vt qui optimo iure cenſor creatus eſſet: populus creauit? tu vnus eximius es: in quo hoc præcipuum, ac ſingulare valeat? quẽ tu regem ſacrificiorum crees? amplexus regni nomen, vt qui optimo iure rex Romæ creatus ſit, creatum ſe dicet. quem ſemeſtri dictatura, quem interregno quinq; diebus contentum fore putes? quem claui figendi, aut ludoꝝ cauſa dictatorem audacter crees? Quàm iſti ſtolidos, ac ſocordes videri credĩtis eos: qui intra viceſimũ diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicauerunt? aut qui vitio creati

D abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetã? nuper intra decem annos C. Menenius dictator, quia, cum quæſtiones ſeuerius, q̃ quibuſdam potentibus tutum erat, exerceret: contagio eius, quod quærebat, ipſi criminis obiectata ab inimicis eſt: vt priuatus obuiam iret crimini, dictatura ſe abdicauit. Nolo ego iſtam in te modeſtiam: ne degeneraueris à familia imperioſiſſima, & ſuperbiſſima: nõ die, non hora citius, q̃ neceſſe eſt, magiſtratu abieris: modo ne excedas finitum tẽpus: ſatis eſt aut diẽ, aut menſem cenſuræ adiicere. Triennium, inquit, & ſex menſes vltra q̃ licet æmylia lege, cenſuram geram: & ſolus geram. hoc quidem iam regnó ſimile eſt. An collegã ſubrogabis? quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt. pœnitet enim, quod antiquiſſimum ſolẽne, & ſolum ab ipſo, cui fit, inſtitutum deo, ab nobiliſſimis antiſtitibus eius ſacri ad ſeruorum miniſterium religioſus cenſor deduxiſti: gens antiquior originibus vrbis huius, hoſpitio deorum immortalium ſancta, propter te, ac tuam cenſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi vniuerſam rempublicam eo nefario obſtrinxeris: quod ominari etiã reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt: quo demortuo collega C. Iulio cenſore L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogauit. & quanto modeſtior illius cupiditas fuit, q̃ tua Appi? nec ſolus, nec vltra finitum lege tẽpus L. Papyrius cẽſuram geſſit. tñ neminem inuenit: qui ſe poſtea authorem ſequeretur. oẽs deinceps cenſores poſt mortem collegæ ſe magiſtratu abdicarunt. Te nec, quod dies exiit cenſuræ: nec quod collega magiſtratu abiit: nec lex, nec pudor coercet: virtutem in ſuperbia, audaciam in contẽptu deoꝝ, hoĩumq; ponis. Ego te Appi Claudi pro iſtius magiſtratus maieſtate ac verecundia, quem geſſiſti: non modo manu violatum, ſed ne verbo quidem inclementiori à me appellatum vellem: ſed & hæc, quæ adhuc egi, peruicacia tua, & ſuperbia coegit me loqui: & niſi Æmyliæ legi parueris: in vincula duci iubebo: nec, cum ita cõparatum à maioribus ſit: vt comitiis cenſoriis, niſi duo cõfecerint legitima ſuffragia: non renunciato altero comitia differantur: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſſis: ſolum cenſuram gerere patiar. Hæc, taliaq; cũ dixiſſet: prehendi cenſorem, & in vincula duci iuſſit. Approbãtibus ſex tribunis actionem collegæ, tres appellanti Appio auxilio fuerunt: ſummaq; inuidia omnium ordinũ ſolus cenſuram geſſit. Dum ea Romæ geruntur: iam Sutrium ab Hetruſcis obſidebatur: conſuliq; Fabio imis montibus ducenti ad ferendam opem ſociis, tentandasq; munitiones, ſiqua poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit. quorum ingentem multitudinem cum oſtenderet ſubiecta late planicies: conſul, vt loco paucitatem ſuorum adiuuaret: deflectit paululum in cliuos agmen: (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtem obuertit. Hetruſci omnium, præterquàm multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, immemores, prælium ineunt adeo raptim, & auide: vt abiectis miſſilibus, quo

celerius

A celerius manus consererent:ſtringerent gladios vadentes in hoſtem. Romanus cōtra, nūc tela, nunc
ſaxa, quibus eos affatim locus ipſe armabat, ingerere. igitur ſcuta, galeæq; ictæ cum etiam quos non
vulnerauerāt, turbarent: neq; ſubire erat facile ad propiorem pugnam: neq; miſſilia habebāt, quibus
eminus rem gererent: ſtantes, & expoſitos ad ictus cum iam ſatis nihil tegeret: quoſdam etiam pedē
referentes, fluctuātesq;, & inſtabilem aciem redintegrato clamore ſtrictis gladiis haſtati, & principes
inuadunt. eum impetum non tulerunt Hetruſci: verſisq; ſignis fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equi-
tes Romani præuecti per obliqua campi cum ſe fugiētibus obtuliſſent: omiſſo ad caſtra itinere mon-
tes petunt. Inde inermi penè agmine, ac vexato vulneribus in ſyluā Ciminiam penetrant. Roma-
nus multis millibus Hetruſcorum cæſis, duodequadraginta ſignis militaribus captis, caſtris etiam
hoſtium cum præda ingenti potitur. Tum de perſequendo hoſte agitari cœptum. Sylua erat Cimi-
nia magis tum inuia, atq; horrenda, q̄ nuper fuere Germanici ſaltus: nulli ad eam diem ne mercato-
rum quidem adita. eam intrare haud ferè quiſquam præter ducem ipſum audebat. aliis oībus cladis
caudinæ nondum memoria aboleuerat. Tum ex iis qui aderant, conſulis fratrem M. Fabium Cæſo-
nem alii, C. Claudium quidam, matre eadem qua conſulē genitum, tradunt ſpeculatum ſe iturū pro
feſſum: breuiq; omnia certa allaturum. Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde literis eruditus
erat: linguamq; Hetruſcam probe nouerat. Habeo authores: vulgo tū Romanos pueros, ſicut nunc
Græcis, ita Hetruſcis literis erudiri ſolitos. ſed propius eſt vero: præcipuum aliquid fuiſſe in eo: qui ſe
tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcuerit. ſeruus ei dicitur comes vnus fuiſſe, nutritus vnà, eoq;
haud ignarus linguæ eiuſdem. nec quicquā aliud proficiſcentes, q̄ ſummatim regionis, quæ intran-
da erat: naturam, ac nomina principum in populis accepere: ne qua inter colloquia inſigni nota hæ-
ſitantes deprehēdi poſſent. iere paſtorali habitu agreſtibus telis, gæſiſq; binis armati. Sed neq; cōmer-
cium linguæ, nec veſtis, armorum'ue habitus ſic eos texit: q̄ quod abhorrebat à fide, quenquā exter-
num Ciminios ſaltus intraturum. Vſq; ad Camertes Vmbros penetraſſe dicuntur. ibi, qui eſſent, fa-
teri Romanum auſum: introductumq; in ſenatum, conſulis verbis egiſſe de ſocietate, amicitiaq;: atq;
inde comi hoſpitio acceptum, nunciare Romanis iuſſum: cōmeatum exercitui dierū XXX præſtò
fore, ſi ea loca intraſſet: iuuentutemq; Camertium Vmbrorum in armis paratam imperio futuram.
Hæc cum relata conſuli eſſent: impedimentis prima vigilia præmiſſis, legionibus poſt impedimenta
ire iuſſis, ipſe ſubſtitit cum equitatu: & luce orta poſtero die obequitauit ſtationibus hoſtium: quæ
B extra ſaltum diſpoſitæ erant. & cum ſatis diu tenuiſſet hoſtem: in caſtra ſeſe recepit: portaq; alte-
ra egreſſus, ante noctem agmen aſſequitur. poſterò die luce prima iuga Ciminii montis tenebat: inde
contemplatus opulenta Hetruriæ arua, milites emittit. Ingenti iam abacta præda, tumultuariæ
agreſtium Hetruſcorū cohortes repente à principibus regionis eius concitatæ Romanis occurrunt,
adeo incompoſitæ: vt vindices prædarum propè ipſi prædæ fuerint. Cæſis, fugatiſq; iis, late depopu-
lato agro victor Romanus, opulentuſq; rerum omnium copia, in caſtra redit. Eò forte V legati
cum duobus tribunis plebis venerant denunciatum Fabio ſenatus verbis: ne ſaltū Ciminium tran-
ſiret. læti ſerius ſe, q̄ vt impedire bellum poſſent, veniſſe, nuncii victoriæ Romam reuertūtur. Hac
expeditione conſulis motum latius erat, q̄ profligatum bellum. vaſtationē nanq; ſub Ciminii mon-
tis radicibus iacens ora ſenſerat: cōciuerat q; indignatione nō Hetruriæ modo populos, ſed Vmbriæ
finitima. itaq; quantus non vnquam antea, exercitus ad Sutrium venit: neq; è ſyluis tantummodo
promota caſtra: ſed etiam auiditate dimicandi q̄ primum in campos delata acies: deinde inſtructa
primo ſuo ſtare loco: relicto hoſtibus ad inſtruendum contra ſpacio. deinde poſtq̄ detrectare hoſtem
ſenſere pugnam: ad vallum ſubeūt. vbi poſtq̄ ſtationes quoq; receptas intra munimenta ſenſere: cla-
mor repente circa duces ortus: vt eò ſibi è caſtris cibaria eius diei deferri iuberent: manſuros ſe ſub
armis: & aut nocte, aut certe luce prima caſtra hoſtiū inuaſuros. Nihilo quietior Romanus exercitus
imperio ducis continetur. decima erat ferè diei hora: cū cibum capere conſul milites iubet: præcipit:
vt in armis ſint, quacunq; diei, noctis'ue hora ſignū dederit. paucis milites alloquitur: Samnitiū bel-
lum extollit: eleuat Hetruſcos: nec hoſtem hoſti, nec multitudinē multitudini cōparandā ait eſſe: præ-
terea telum aliud occultū ſcituros in tēpore: interea taceri opus eſſe. His ambagibus prodi ſimulabat
hoſtes: quo animus militū multitudine territus reſtitueretur: & quod ſine munimento cōſederant: ve-
riſimilius erat, quod ſimulabat. Curati cibo corpora quieti dant: & quarta fere vigilia ſine tumultu
excitati arma capiūt. dolabræ calonibus diuidunt ad vallum proruendum, foſſaſq; implendas. intra
munimēta inſtruitur acies: delectæ cohortes ad portarū exitus collocantur. dato deinde ſigno paulo
ante lucē, quod æſtiuis noctibus ſopitæ maxime quietis tempus eſt: proruto vallo erupit acies: & ſtra-
tos paſſim inuadit hoſtes: alios imobiles, alios ſemiſomnes in cubilibus ſuis, maximā partē ad arma
trepidantes cædes oppreſſit. paucis armādi ſe datū ſpaciū eſt. eos ipſos nō ſignum certū, non ducē ſe-
quētes fundit Romanus, fugatoſq; pſequit. ad caſtra, ad ſyluas diuerſi tendebāt. ſyluæ tutius dedēre
refugiū. nam caſtra in cāpis ſita eodē die capiunt. aurum, argentumq; iuſſum referri ad cōſulē. cætera
præda militis fuit. Cæſa, aut capta eo die hoſtiū millia ad ſexaginta. Eam tam claram pugnā trans

A morum fuerat:doctiq; à ducibus erant horridū militē eſſe debere:nō cælatū auro, argētoq́;,ſed ferro, & animis fretum. quippe illa prædam verius, q̄ arma eſſe, nitētia ante rē, deformia inter ſanguinē & vulnera: virtutē eſſe militis decus: & oīa illa victoriam ſequi: & ditem hoſtem q̄uis pauperis victoris præmium eſſe. His Curſor vocibus inſtinctos milites in prælium ducit: dextro ipſe cornu cōſiſtit:ſiniſtro præfecit magiſtrū equitum. Simul eſt cōcurſum, ingens fuit cū hoſte certamen: nō ſegnius inter dictatorē,& magiſtrū equitum ab vtra parte victoria inciperet. Prior forte Iunius cōmouit hoſtem, leuo dextrū cornu,ſacratos more Samnitiū milites,eoq; candida veſte,& paribus candore armis inſignes.eos ſe orco mactare Iunius dictitans cū intuliſſet ſigna,turbauit ordines:& haud dubie impulit aciem. Quod vbi ſenſit dictator,ab leuó ne cornu victoria incipiet?inquit:& dextrū cornu,dictatoris acies alienā pugnā ſequetur?nō partem maximā victoriæ trahet?concitat milites. Nec peditū virtuti equites,aut legatoꝝ ſtudia ducibus cedūt. M. Valerius à dextro,P. Decius ab leuo cornu,ambo cōſulares ad eqtes in cornibus poſitos euehuntur:adhortatiq; eos,vt partem ſecum capeſſerent decoris,in tranſuerſa latera hoſtiū incurrunt. is nouus terror additus cū ex vtraq; parte circūuaſiſſet aciem: & ad terrorē hoſtium legiones Romanæ redintegrato clamore intuliſſent gradū:tum fuga ab Samnitibus cœpta. Iam ſtrage hoīum,armorumq; inſignium cāpi repleri. ac primo pauidos Samnites caſtra ſua accæpere:deinde ne ea quidē retenta. captis, direptisq; ante noctē iniectus ignis. Dictator ex Senatus cōſulto triūphauit. cuius triūpho longe maximam ſpeciē captiua arma præbuere. tm̄ magnificentiæ viſum in iis,vt aurata ſcuta dominis argentarioꝝ ad forū ornandū diuiderentur. inde natū initium dicitur fori ornādi ab ædilibus,cū thenſæ ducerentur. Et Romani quidē ad honorē deūm inſignibus armis hoſtiū vſi ſunt. Cāpani ab ſupbia,& odio Samnitiū gladiatores,quod ſpectaculū inter epulas erat:eo ornatu armarūt: Samnitiumq; nomine appellarunt. Eodē anno cū reliquis Hetruſcorum ad Peruſiam,quæ & ipſa induciarū fidem ruperat:Fabius Cos. nec dubia,nec difficili victoria dimicat. Ipſum oppidum(nam ad mœnia victor acceſſit)cæpiſſet:ni legati dedentes vrbem exiſſent. Præſidio Peruſiæ impoſito,legationibus Hetruriæ amicitiā petentibus præ ſe Romā ad Senatum miſſis, Cos. præſtantiore ēt q̄ dictator victoria triūphans vrbē eſt inuectus. Quinetiā deuictoꝝ Samnitiū decus magna ex parte ad legatos P. Decium,& M. Valeriū eſt verſum:quos populus proximis comitiis ingenti cōſenſu Cos. alterum, alterū prætorē declarauit. Fabio ob egregie pdomitā Hetruriā continuatur conſulatus:Decius collega datur. Valerius prætor quartum creatus. Cōſules partiti prouincias.

B Hetruria Decio, Samniū Fabio euenit. Is pfectus ad Nuceriā, Alliſates iam tum pacē petentes, quod vti ea,cū daretur,noluiſſent, aſpernatus,oppugnādo ſubegit. Cum Samnitibus acie dimicatū. haud magno certamine hoſtes victi. neq; eius pugnæ memoria tradita foret:ni Marſi eo primū prælio cum Romanis bellaſſent. Secuti Marſoꝝ defectionē Peligni,eandē fortunā habuerunt. Decio quoq;,alteri cōſuli ſecunda belli fortuna erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentū exercitui præbere,atq; inducias in X L annos petere. Volſinienſium caſtella aliquot vi cæpit:quædā ex iis diruit: ne receptaculo hoſtibus eſſent:circūferendoq; paſſim bello tm̄ terrorē ſui fecit, vt nomen omne Hetruſcū fœdus à cōſule peteret. ac de eo quidē nihil impetratum. induciæ annuæ datæ. ſtipendiū exercitui Romano ab hoſte in eum annū penſum:& binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces induciarum fuit. Tranquillas res iam Hetruſcis turbauit repentina defectio Vmbroꝝ,gentis integræ à cladibus belli:niſi quod tranſitum exercitus ager ſenſerat. Ii concitata omni iuuentute ſua, & magna parte Hetruſcoꝝ ad rebellionem cōpulſa,tm̄ exercitum fecerant, vt relicto poſt ſe in Hetruria Decio, ad oppugnandā inde Romam ituros, magnifice de ſe,ac cōtemptim de Romanis loquētes,iactarent. Quod inceptū eoꝝ vbi ad Decium conſulem perlatū eſt:ad vrbem ex Hetruria magnis itineribus pergit: & in agro pipinienſi ad famam intentus hoſtiū cōſedit. Nec Romæ ſpernebatur Vmbroꝝ bellū:& ipſæ minæ metū fecerant expertis à Gallica clade q̄ intutam vrbem incolerent. Itaq; legati ad Fabium conſulem miſſi ſunt:vt,ſiquid laxamenti à bello Samnitium eſſet:in Vmbriam propere exercitum duceret. Dicto paruit cōſul:magnisq; itineribus ad Menaniam, vbi tum copiæ Vmbroꝝ erant:perrexit. Repens aduentus conſulis,quē procul Vmbria in Samnio bello alio occupatū crediderant: ita exterruit Vmbros, vt alii recedendum ad vrbes munitas, quidam bellū omittendum cenſerent. Plaga vna(materinam ipſi appellant)non continuit modo cæteros in armis:ſed confeſtim ad certamen egit. caſtra vallantē Fabium adorti ſunt. Quos vbi effuſos ruere in munimenta conſul vidit: reuocatos milites ab opere, prout loci natura tēpusq; patiebatur:ita inſtruxit: cohortatusq; prædicatione vera qua in Thuſcis, qua in Samnio partoꝝ decorum, exiguam appendicem Hetruſci belli conficere iubet:& vocis impiæ pœnas expetere:qua ſe vrbem Romanam oppugnaturos minati ſunt. Hæc tanta ſunt alacritate militum audita, vt clamor ſua ſponte ortus loquentē interpellauerit ducē. ante imperiū deinde cōcentu tubarū ac cornuū,curſu effuſo in hoſtē feruntur: non tanq̄ in viros, aut armatos incurrūt. mirabilia dictu:ſigna primo eripi cœpta ſigniferis: deinde ipſi ſigniferi trahi ad cōſulē: armatiq; milites ex acie in aciē transferri:& ſicubi eſt certamen:ſcutis magis, q̄ gladiis gerit̄ res. vmbonibus, incuſſaq; ala ſternuntur hoſtes. plus capitur hoīum, q̄ cæditur: atq; vna vox ponere arma iubentium per totā fertur

C aciem. Itaq; inter ipſum certamen facta deditio eſt à primis authoribus belli. poſtero, inſequẽtibusq́; diebus & cæteri Vmbrorum populi deduntur. Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti. Fabius alienæ ſortis victor belli, in ſuam prouinciam exercitum reduxit. itaq; ei ob res tam feliciter geſtas, ſicut priore anno populus continuauerat conſulatum: ita ſenatus in inſequentem annum, quo Ap. Claudius, L. Volumnius conſules fuerunt: prorogauit, maxime Appio aduerſante, imperium. Appium cenſorem petiſſe conſulatũ, comitiaq́; eius ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec ſe cenſura abdicauit: in quibuſdam annalibus inuenio. Creatus cõſul, cum collegæ nouum bellum, Salentini hoſtes decernerentur: Romæ manſit, vt vrbanis artibus opes augeret: quando belli decus penes alios eſſet. Volumnium prouinciæ haud pœnituit. multa ſecunda prælia fecit: aliquot vrbes hoſtiũ vi cæpit. prædæ erat largitor: & benignitatem per ſe gratá, comitate adiuuabat: militemq́; iis artibus fecerat & periculi, & laboris auidum. Q. Fabius proconſul ad vrbem Alliſas cum Samnitium exercitu ſignis collatis confligit. minime ambigua res fuit. Fuſi hoſtes: atq; in caſtra compulſi. nec caſtra forent retenta: ni exiguum ſuperfuiſſet diei: ante noctem tamen ſunt circũſeſſa: & nocte cuſtodita: ne qs elabi poſſet. poſtero die vix dum luce certa, deditio fieri cœpta: & pacti, qui Samnitium forent, vt cũ ſingulis veſtimentis emitterentur. hi omnes ſub iugum miſſi. ſociis Samnitium nihil cautũ. ad VII millia ſub corona venere. qui ſe ciuem Hernicum dixerat: ſeorſum in cuſtodia habitus. eos omnes Fabius Romam ad Senatum miſit: & cum quæſitum eſſet, delectu, an voluntarii pro Samnitibus aduerſus Romanos bellaſſent: per Latinos populos cuſtodiendi dantur. Iuſſiq́; eam integrá rem noui cõſules P. Cornelius Aruina, Q. Martius Tremulus (ii enim iam creati erant) ad Senatum referre. Id ægre paſſi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo, quem Maritimum vocant: præter Alatrinatem, Ferentinatemq́;, & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt. In Samnio quoq;, quia deceſſerat inde Fabius, noui motus exorti. Calatia, & Sora, præſidiaq́;, quæ in iis Romana erant: expugnata: & in captiuorũ corpora militum fœde ſæuitum. itaq; eò P. Cornelius cum exercitu miſſus. Martio noui hoſtes (iam enim Anagninis, Hernicisq́; aliis bellum iuſſum erat) decernuntur. Primo ita omnia opportuna loca hoſtes inter conſulũ caſtra intercęperunt, vt peruadere expeditus nuncius nõ poſſet: & per aliquot dies incerti rerũ oĩum, ſuſpenſiq́; de ſtatu alterius vterq; cõſul ageret: Romamq́; is metus manaret: adeo, vt omnes iuniores ſacramento adigerentur: atq; ad ſubita rerum duo iuſti ſcriberentur exercitus. Cæterum Hernicum bellum nequaquam pro præſenti terrore, ac vetuſtate gentis gloriæ fuit. nihil vſquam dictu dignum auſi, trinis caſtris intra paucos dies exuti: triginta dierum inducias, ita vt ad Senatum Romam

D legatos mitterent: pacti ſunt bimeſtri ſtipendio, frumentoq́;, & ſingulis in militem tunicis. Ab ſenatu ad Martium reiecti: cui S. C. permiſſum de Hernicis erat: isq́; gentẽ in deditionẽ accæpit. Et in Samnio alter conſul ſuperior viribus, locis impeditior erat. omnia itinera obſepſerãt hoſtes: ſaltusq́; peruios cæperant: nequa ſubuehi cõmeatus poſſent. neq; eos, cum quotidie ſigna in aciem conſul proferret: elicere ad certamen poterat: ſatisq́; apparebat neq; Samnitem certamen præſens, nec Romanum dilationem belli laturum. Aduẽtus Martii, qui Hernicis ſubactis maturauit collegæ venire auxilio: moram certaminis hoſti exemit. nam, vt qui ne alteri quidem exercitui ſe ad certamẽ credidiſſent pares: coniungi vtiq; paſſi duos conſulares exercitus, nihil crederent ſupereſſe ſpei: aduenientẽ incompoſito agmine Martium aggrediuntur. Raptim collatæ ſarcinæ in medium: & prout tempus patiebatur, inſtructa acies. clamor primum in ſtatiua perlatus, deinde conſpectus procul puluis tumultum apud alterum conſulem in caſtris fecit. isq́; confeſtim arma capere iuſſis, raptimq́; eductis in aciem militibus, tranſuerſam hoſtium aciem, atq; alio certamine occupatam inuadit: clamitans ſummum flagitium fore: ſi alterum exercitum vtriuſq; victoriæ compotem ſinerent fieri: nec ad ſe ſui belli vindicarẽt decus. quà impetum dederat, perrumpit: aciemq́; per mediam in caſtra hoſtium tẽdit: & vacua defenſoribus capit, atq; incendit. Quæ vbi flagrantia martianus miles conſpexit, & hoſtes reſpexere: tum paſſim fuga cœpta Samnitium fieri. ſed omnia obtinet cædes: nec in vllam partem tutum perfugiũ eſt. Iam XXX millibus hoſtium cæſis, ſignum receptui conſules dederant: colligebantq́; in vnum copias, inuicem inter ſe gratantes: cum repente viſæ procul hoſtium nouæ cohortes, quæ in ſupplementum ſcriptæ fuerant: integrauere cædem. in quas nec iuſſu conſulum, nec ſigno accæpto victores vadunt: malo tyrocinio imbuendum Samnitem clamitantes. Indulgent conſules legionum ardori: vt qui probe ſcirent nouum militẽ hoſtium inter perculſos fuga veteranos ne tentando quidem ſatis certamini fore. nec eos opinio fefellit. oẽs Samnitium copiæ veteres, nouæq́; montes proximos fuga capiunt. eò & Romana erigitur acies: nec quicq̃ ſatis tuti loci victis eſt: & de iugis, quæ cæperant, funduntur. iamq́; vna voce oẽs pacem petebant. Tum trium menſium frumento imperato, & annuo ſtipendio, ac ſingulis in militem tunicis, ad ſenatum pacis oratores miſſi. Cornelius in Samnio relictus. Martius de Hernicis triumphãs in vrbem rediit. ſtatuaq́; equeſtris in foro decreta eſt: quæ ante templum Caſtoris poſita eſt. Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt q̃ ciuitatem, ſuæ leges redditæ: connubiumq́; inter ipſos, quod aliquandiu ſoli Hernicorũ

habuerunt:

A habuerunt:permiſſum. Anagninis,quiq; arma Romanis intulerant:ciuitas ſine ſuffragij latione data:concilia,cõnubiaq; adempta:& magiſtratibus,præterq̃ ſacrorũ curatione,interdictũ. Eodẽ anno ædes Salutis à C.Iunio Bubulco cenſore locata eſt:quã conſul bello Samnitiũ vouerat.ab eodẽ, collegaq; eius M.Valerio Maximo viæ per agros publica impenſa factæ. Et cũ Carthaginenſibus eodẽ anno fœdus tertio renouatum:legatiſq; eorum,qui ad id venerant:comiter munera miſſa. Dictatorem idem annus habuit,P.Corneliũ Scipionem cum magiſtro equitũ P.Decio Mure.ab iis,propter quæ creati erant,comitia conſularia habita:quia neuter conſulum potuerant bello abeſſe.Creati cõſules L.Poſthumius, T.Minutius.Hos conſules Piſo Q.Fabio,& P.Decio ſuggerit:biẽnio exempto: quo Claudiũ, Volumniumq;,& Corneliũ cum Martio conſules factos tradidimus.memoriáne fugerit in annalibus digerendis:an conſulto binos conſules falſos ratus tranſcenderit:incertũ eſt. Eodem anno in campum ſtellatem agri Campani Samnitiũ incurſiones factæ.itaq; ambo conſules in Samnium miſſi.cum diuerſas regiones,Tifernum Poſthumius,Bouianũ Minutius petiſſent: Poſthumii prius ductu ad Tifernum pugnatum.Alii haud dubie Samnites victos,ac triginta millia inde hominum capta tradunt:alii Marte æquo diſceſſum:& Poſthumium metum ſimulantem nocturno itinere clàm in montes copias adduxiſſe:hoſtes ſecutos duo millia inde locis munitis & ipſos cõſediſſe.Conſul,vt ſtatiua tuta,copioſaq;(& ita erant)petiſſe videretur: poſtq̃ & munimentis caſtra firmauit: & omni apparatu rerũ vtilium inſtruxit:relicto firmo præſidio vigilia tertia, qua duci proxime poteſt, expeditas legiones ad collegam,& ipſum aduerſus alios ſedentẽ,ducit.ibi authore Poſthumio Minutius cum hoſtibus ſigna cõfert.& cum anceps prælium in multum diei proceſſiſſet:tum Poſthumius integris legionibus defeſſam iam aciem hoſtiũ improuiſo inuadit.itaq; cũ laſſitudo,ac vulnera fugã quoq; præpediſſent:occidiõe occiſi hoſtes:ſigna vnum & viginti capta:atq; inde ad caſtra Poſthumii perrectum.ibi duo victores exercitus perculſum iam fama hoſtem adorti fundunt,fugantq;:ſigna militaria ſex & viginti capta:& impator Samnitiũ Statius Cellius,multiq; alii mortales,& caſtra vtraq; capta:& Bouianũ,vbi poſtero die cœptũ oppugnari:breui capitur.magnaq; gloria rerũ geſtarũ conſules triumpharunt.Minutiũ cõſulem cũ vulnere graui relatũ in caſtra mortuũ,quidã authores ſunt: & M.Fuluiũ in locũ eius conſulẽ ſuffectũ:& ab eo,cũ ad exercitũ Minutii miſſus eſſet: Bouianũ captũ. Eodẽ anno Sora,Arpinum,Conſentia,recepta ab Samnitibus.Herculis magnũ ſimulachrũ in Capitolio poſitũ,dedicatumq;. P.Sulpitio Auerrione,P.Sempronio Sopho Coſs.Samnites, ſeu finẽ,

B ſeu dilationẽ belli quærentes,legatos de pace Romã miſere.quibus ſuppliciter agentibus reſpõſum eſt:niſi ſæpe bellũ parantes pacẽ petiſſent Samnites:oratione vltro,citroq; habita,de pace trãſigi potuiſſe.nunc,quando verba vana ad id locorũ fuerint:rebus ſtandũ eſſe.P.Semproniũ conſulem cum exercitu breui in Samnio fore:eũ,ad bellũ,pacem'ne inclinent animi,falli nõ poſſe,comperta omnia Senatui relaturũ:decedentem ex Samnio conſulem legati ſequerentur. Eo anno cum pacatum Samnium exercitus Romanus benigne præbito cõmeatu peragraſſet:fœdus antiquũ Samnitibus redditum. Ad Æquos inde veteres hoſtes,cæterũ per multos annos ſub ſpecie infidæ pacis quietos,verſa arma Romana: quod incolumi Hernico nomine miſſitauerant ſimul cũ iis Samniti auxilia: & poſt Hernicos ſubactos vniuerſa propè gens ſine diſſimulatiõe cõſilii publici ad hoſtes deſciuerat &:poſtq̃ icto Romæ cũ Samnitibus fœdere fœciales venerant res repetitũ:tentationem aiebant eſſe,vt terrore incuſſo belli Romanos ſe fieri paterentur.quod quãtopere optandũ foret,Hernicos docuiſſe:cũ,quibus licuerit,ſuas leges Romanæ ciuitati præoptauerint:quibus legendi quid mallent copia non fuerit:pro pœna neceſſariã ciuitatem fore.Ob hæc vulgo in conciliis iactata populus Romanus bellum fieri Æquis iuſſit.conſuleſq; ambo ad nouũ profecti bellum quatuor millia à caſtris hoſtium cõſederunt.Æquorum exercitus(vt qui ſuo nomine per multos annos imbelles egiſſent)tumultuario ſimilis,ſine ducibus certis,ſine imperio trepidare.alii exeundũ in aciem,alii caſtra tuenda cenſent:mouet pleroſq; vaſtatio futura agrorũ,ac deinceps cũ leuibus præſidiis vrbium relictarũ excidia. itaq; poſtq̃ inter multas ſententias vna,quæ omiſſa cura cõmunium ad reſpectum ſuarũ quẽq; rerum auertiſſet: audita:vt prima vigilia diuerſi è caſtris ad deportanda omnia,tuendaſq; mœnibus in vrbes abirent: cuncti eam ſententiã ingenti aſſenſu accępere.Palatis hoſtibus per agros prima luce Romani ſignis prolatis in acie conſiſtunt:& vbi nemo obuius ibat,pleno gradu ad caſtra hoſtium tendunt.cæterum poſtq̃ ibi neq; ſtationes pro portis,nec quẽquã in vallo,nec fremitũ conſuetũ caſtrorũ animaduerterunt:inſolito ſilentio moti,metu inſidiarũ ſubſiſtunt.trãſgreſſi deinde vallum cũ deſerta omnia inueniſſent,pergunt hoſtẽ veſtigiis ſequi.ſed veſtigia in omnes æque ferentia partes,vt in dilapſis paſſim, primo errorẽ faciebãt:poſt per exploratores cõpertis hoſtiũ conſiliis ad ſingulas vrbes circũferẽdo bello vnũ & quadraginta oppida intra dies ſexaginta omnia oppugnãdo cęperũt,quorũ pleraq; diruta, atq; incenſa:nomẽq; Æquorũ propè ad internitionẽ deletũ.De Æquis triumphatũ:exemploq; eorũ clades fuit,vt Marrucini,Marſi,Peligni,Ferentini mitterẽt Romã oratores pacis petẽdæ,amicitiæq;. iis populis fœdus petẽtibus datũ.Eodẽ anno C.Flauius Cn.filius ſcriba,patre libertino humili fortuna ortus,cęterũ callidus vir & facundus,ædilis curulis fuit.Inuenio in quibuſdã annalibus,cũ appa- Plin. lib. 33. c. 1. Val. max 2. de inst. Ant.

C teret ædilibus:fieriq́; ſe pro tribu ædilem videret;neq; eius accipi nomen,quod ſcriptũ faceret:tabulã poſuiſſe:& iuraſſe ſe ſcriptũ non facturũ.quẽ aliquanto antea deſiſſe ſcriptũ facere arguit Macer Licinius:tribunatu ante geſto, triumuiratibusq́;,nocturno altero,altero coloniæ deducendæ. Cæterum (id quod haud diſcrepat)cõtumacia aduerſus cõtemnẽtes humilitatẽ ſuã nobiles certauit.ciuile ius repoſitũ in penetralibus põtificũ euulgauit:faſtosq́; circa forũ in albo propoſuit:vt quando lege agi poſſet ſciretur.ædem Cõcordiæ in area Vulcani ſumma inuidia nobiliũ dedicauit:coactusq́; cõſenſu populi Cornelius Barbatus Pontifex Maximus verba præire: cũ more maiorũ negaret niſi Coſ.aut imperatorẽ poſſe templũ dedicare. Itaq; ex authoritate Senatus latũ ad populũ eſt,nequis templum, aráue iniuſſu Senatus,aut tribunorũ plebis partis maioris dedicaret. Haud memorabilẽ rem per ſe,niſi documentũ ſit aduerſus ſuperbiã nobiliũ plebeię libertatis,referam. Ad collegã ęgrum viſendi cauſa Flauius cũ veniſſet:conſenſuq́; nobiliũ adoleſcentiũ, qui ibi aſſidebant,aſſurrectũ ei non eſſet: curulem afferri ſellam eò iuſſit:ac ſede honoris ſui anxios inuidia inimicos ſpectauit. Cæterum Flauium dixerat ædilem forenſis factio,Ap.Claudii cenſura vires nacta:qui Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinauerat.& poſteaq̃ eam lectionẽ nemo ratam habuit:nec in curia adeptus erat quas petierat opes vrbanas:humilibus per omnes tribus diuiſis:forum & campum corrupit.tantũq; Flauii comitia indignitatis habuerunt,vt pleriq; nobilium annulos aureos,& phaleras depoſuerint. Ex eo tempore in duas partes diſceſſit ciuitas:aliud integer populus fautor,& cultor bonorum,aliud forenſis factio tenebat. donec Q.Fabius, & P.Decius cenſores facti. Fabius ſimul concordiæ cauſa, ſimul ne humillimorum in manu comitia eſſent:omnem forenſem turbam excretam in quatuor tribus coniecit:vrbanasq́; eas appellauit.adeoq; eam rem accęptam gratis animis ferunt,vt Maximi cognomen,quod tot victoriis nõ pepererat,hac ordinum temperatione pareret. Ab eodem inſtitutum dicitur,vt equites Idibus quintilibus tranſueherentur.

DECADIS PRIMÆ LIBER DECIMVS.

D LVCIO Genutio,Scr.Cornelio Coſſ.ab externis fermè bellis ocium fuit.Soram,atq; Albã coloniæ deductæ.Albã in Æquos ſex millia colonorũ ſcripta.Sora agri Volſci fuerat:ſed poſſederant Samnites.eò quatuor millia hominum miſſa.Eodẽ anno Arpinatibus, Trebulanisq́; ciuitas data.Fruſinates tertia parte agri dãnati:quod Hernicos ab eis ſollicitatos compertũ:capitaq́; cõiurationis eius,quæſtione ab Coſſ.ex S.C. habita,virgis cæſi,ac ſecuri percuſſi. Tamen ne prorſus imbellẽ gererent annũ,parua expeditio in Vmbria facta eſt:quod nunciabatur ex ſpelunca quadã excurſiones armatorũ in agros fieri. In eam ſpeluncã penetratũ cũ ſignis eſt: & ex eo loco obſcuro multa vulnera accępta, maximeq; lapidũ ictu:donec altero eius ſpecus ore(nã peruius erat)inuẽto,vtræq; fauces cõgeſtis lignis accenſæ.ita intus fumo ac vapore ad duo millia armatorũ ruẽtia nouiſſime in ipſas flãmas dũ euadere tendũt,abſumpta. M.Liuio,& C.Æmylio Coſſ. redintegratũ Æquorũ bellum. Coloniã ægre patiẽtes velut arcem ſuis finibus impoſitã ſumma vi expugnare adorti,ab ipſis colonis pellũtur.cæterũ tantũ Romę terrorẽ fecerunt,quia vix credibile erat tam affectis rebus ſolos per ſe Æquos ad bellũ coortos, vt tumultus eius cauſa dictator dicerętur C. Iunius Bubulcus cũ M.Titinio magiſtro equitũ.ꝑfectus primo cõgreſſu Æquos ſubegit.ac die octauo triũphans in vrbẽ cum rediſſet,ędem Salutis,quã Coſ.vouerat,cenſor locauerat:dictator dedicauit. Eodẽ anno claſſis Græcorũ Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italię littora appulſa Thurias vrbẽ in Salentinis cæpit. Aduerſus hunc hoſtẽ Coſ.Æmylius miſſus prælio vno fugatũ compulit in naues. Thuriæ redditæ veteri cultori:ſalentinoq́; agro pax parta. Iuniũ Bubulcũ dictatorẽ miſſum in Salentinos in quibuſdã annalibus inuenio:& Cleonymũ prius q̃ confligendũ eſſet cũ Romanis, Italia exceſſiſſe. circũuectus inde Brunduſii promontoriũ, medioq́; ſinu Hadriatico ventis latus,cum lęua importuoſa Italiæ littora,dextra Illyrici,Liburniq́;,& Iſtri,gentes feræ & magna ex parte latrociniis maritimis infames terrerẽt:penitus ad littora Venetorũ peruenit.ibi expoſitis paucis,qui loca explorarent:cũ audiſſent tenue prætẽtũ littus eſſe,quod trãſgreſſis,ſtagna ab tergo ſint irrigua æſtibus maritimis:agros haud procul proximos campeſtres cerni:vlteriora colles videri:eſſe oſtium prælati fluminis,quò circumagi naues in ſtationẽ tutã,vidiſſe(Meduacus amnis erat)eò inuectã claſſem ſubire flumine aduerſo iuſſit. Grauiſſimas nauiũ nõ pertulit alueus fluminis.in leuiora nauigia tranſgreſſa multitudo armatorũ ad frequẽtes agros tribus maritimis Patauinorũ vicis colentibus eam oram peruenit. Ibi egreſſi leui præſidio nauibus relicto,vicos expugnant:inflãmant tecta:hominum,pecudumq́; pręda agunt:& dulcedine prędandi longius vſq; à nauibus procedunt. Hęc vbi Patauiũ ſunt nunciata(ſemper autẽ eos in armis accolæ Galli habebant)in duas partes iuuentutẽ diuidunt.altera

in regionem

A in regionem,qua effuſa populatio nunciabatur:altera , ne cui prædonũ obuia fieret,altero itinere ad
ſtationẽ nauium(millia autẽ XIIII ab oppido aberãt)ducta. In naues paruas cuſtodibus interem-
ptis repentinus impetus factus:territiq; nautæ coguntur naues in alteram ripã amnis traiicere.& in
terra proſperũ æque in palatos prædatores prælium fuerat : refugientibusq; ad ſtationẽ Græcis Veneti
obſiſtũt.Ita in medio circũuenti hoſtes,cæſiq;.pars capti claſſem indicant,regẽq; Cleonymũ tria mil-
lia abeſſe.Ibi captiuis proximo vico in cuſtodiã datis,pars fluuiatiles naues ad ſuperãda vada ſtagno
rum,apte planis alueis fabricatas,pars captiua nauigia armatis cõplent.profectiq; ad claſſem,immo-
biles naues,& loca ignota plus q̃ hoſtẽ timẽtes circũuadunt:fugientesq; in altũ,ac nuſquã repugnan
tes vſq; ad oſtiũ amnis perſecuti,captis quibuſdã,incenſisq; nauibus hoſtiũ,quas trepidatio in vada
intulerat:victores reuertuntur . Cleonymus vix quinta parte nauium incolumi, nulla regione maris
Hadriatici proſpere adita,diſceſſit.roſtra nauiũ,ſpoliaq; Laconũ in æde Iunonis veteri fixa,multi ſu-
perſunt,qui viderunt.Patauii monimẽtũ naualis pugnæ eo die,quo pugnatũ eſt:quotannis ſolenni
certamine nauiũ flumine in oppidi medio exercetur.Eodẽ anno Romæ cũ Veſtinis petẽtibus amici-
tiam ictũ eſt fœdus.Multiplex deinde exortus terror.Hetruriã rebellare ab Arretinorũ ſeditiõibus mo
tu orto nunciabatur:vbi ciuium Liciniũ genus præpotens diuitiarũ inuidia pelli armis cœptũ.ſimul
Marſos agrũ vi tueri:in quẽ colonia Carſeoli deducta erat.quatuor millibus hominũ ſcriptis . Itaq;
propter eos tumultus dictus M. Valerius Maximus:dictator magiſtrũ equitum ſibi legit M.Æmyliũ
Paulũ.id magis credo,q̃ Q.Fabiũ ea ætate,atq; eis honoribus Valerio ſubiectũ.cęterum ex Maximi
cõmuni cognomine ortum errorẽ haud abnuerim.Profectus dictator cũ exercitu prælio vno Marſos
fudit.compulſis deinde in vrbes munitas,Milioniã,Pliſtiam,Freſiliã intra paucos dies cæpit:& parte
agri mulctatis Marſis fœdus reſtituit.Tũ in Hetruſcos verſum bellũ.& cum dictator auſpiciorũ repe-
tendorũ cauſa profectus Romã eſſet,magiſter equitum pabulatũ egreſſus ex inſidiis circumuenitur:
ſigniſq; aliquot amiſſis fœda militũ cæde,ac fuga in caſtra eſt cõpulſus.qui terror non eo tantũ à Fa-
bio abhorret:quod ſiqua alia arte cognomen ſuũ æquauit,tũ maxime bellicis laudibus:ſed etiã quod
memor papyrianæ ſæuitiæ nunquã vt dictatoris iniuſſu dimicaret,adduci potuiſſet.Nunciata ea cla
des Romã maiorem q̃ res erat terrorem exciuit.nã vt exercitu deleto,ita iuſtitiũ indictũ : cuſtodiæ in
portis,vigiliæ vicatim exactæ:arma,tela in muros congeſta.Omnibus iunioribus ſacramẽto adactis
dictator ad exercitũ miſſus omnia ſpe trãquilliora,& compoſita magiſtri equitũ cura,caſtra in tutio-
B rem locũ redacta,cohortes,quæ ſigna amiſerant,extra vallũ ſine tentoriis deſtitutas inuenit:exercitũ
auidũ pugnæ:quo maturius ignominia aboleretur.Itaq; confeſtim caſtra inde in agrũ Ruſellanum
promouit.eò & hoſtes ſecuti,quanquã ex bene geſta re ſummã & in aperto certamine viriũ ſpem ha-
bebãt:tamen inſidiis quoq;,quas feliciter experti erãt,hoſtẽ tentant. Tecta ſemiruta,vici per vaſtatio-
nem agrorũ deuſti haud procul caſtris Romanorũ aberant.ibi abditis armatis , pecus in conſpectu
prçſidii Romani,cui prçerat C.Fuluius legatus:propulſum.ad quã illecebram cum cõmoueretur ne-
mo ab Romana ſtatione:paſtorũ vnus progreſſus ſub ipſas munitiones,inclamat alios cunctãter ab
ruinis vici pecus propellentes quid ceſſarent:cum per media caſtra Romana tuto agere poſſent?Hæc
cum legato Cærites quidã interpretarentur:& per omnes militũ manipulos ingens eſſet indignatio:
nec tamen iniuſſu mouere ſe auderent:iubet peritos linguæ attẽdere animũ,paſtorũ ſermo agreſti an
vrbano propior eſſet.Cum referrent ſonũ linguæ,& corporũ habitum,& nitorẽ cultiora,q̃ paſtoralia
eſſe:ite igitur,dicite inquit,detegant nequicquã conditas inſidias : omnia ſcire Romanũ:nec magis
iam dolo capi,q̃ armis vinci poſſe.Hæc vbi audita ſunt,& ad eos,qui conſederant in inſidiis,perlata:
conſurrectũ repente ex latebris eſt:& in patentẽ ad conſpectum vndiq; campũ prolata ſigna.viſa lega
to maior acies,q̃ quæ ab ſuo præſidio ſuſtineri poſſet.itaq; propere ad dictatorẽ auxilia accitũ mittit:
interea ipſe impetus hoſtiũ ſuſtinet.Nuncio allato,dictator ſigna ferri,ac ſequi armatos iubet.ſed ce
leriora propè omnia imperio erant.rapta extẽplo ſigna,armaq;:& vix ab impetu,& curſu tenebãtur.
cum ira ab accepta nuper clade ſtimulabat:tum cõcitatior accedens clamor ab increſcẽte certamine.
vrgent itaq; alii alios:hortãturq; ſigniferos vt ocius eant.quo magis feſtinãtes videt dictator,eo im-
penſius retentat agmen:ac ſenſim incedere iubet.Hetruſci cõtra,principio exciti pugnę omnibus co-
piis aderãt:& ſuper alios alii nunciãt dictatori omnes legiones Hetruſcorũ capeſſiſſe pugnã:nec iam
ab ſuis reſiſti poſſe.& ipſe cernit ex ſuperiore loco in quãto diſcrimine prçſidiũ eſſet:cæterum ſatis fre-
tus eſſe etiã nunc tolerando certamini legatum,nec ſe procul abeſſe periculi vindicem,q̃ maxime vult
fatigari hoſtẽ,vt integris adoriatur viribus feſſos.quãquã lente procedunt:iam tamen ad impetũ ca-
piendũ equiti vtiq; modicũ erat ſpatiũ.prima incedebant ſigna legionũ:nequid occultũ,aut repenti-
num hoſtis timeret:ſed reliquerat interualla inter ordines peditũ:quà ſatis lato ſpatio equi præmitti
poſſent.Pariter ſuſtulit clamorẽ acies:& immiſſus eques libero curſu in hoſtẽ inuehitur:incõpoſitiſq;
aduerſus equeſtrẽ procellã ſubitum pauorẽ offundit.Itaq; vt propè ſerũ auxilium iam penè circum-
uentis,ita vniuerſa requies data eſt.integri accępere pugnã:nec ea ipſa longa,aut anceps fuit.fuſi ho-
ſtes caſtra repetunt:inferentibusq; iam ſigna Romanis cedunt:& in vltimã caſtrorũ partẽ cõgloban-

C tur.hęrent fugientes in anguſtiis portarū:pars magna aggerem,vallūq; cōſcendunt:ſi aut ex ſuperio-
re loco tueri ſe,aut ſuperare aliquā,& euadere poſſent.Forte quodā loco male denſatus agger pondere
ſupra ſtantiū in foſſam procubuit:atq; eā cū deos pandere viam fugę conclamaſſent:plures inermes,
q̄ armati euadunt.Hoc pręlio fractę iterum Hetruſcorū vires:& pacto annuo ſtipendio,& duum men-
ſium frumēto,permiſſum ab dictatore,vt de pace legatos mitterēt Romā.pax negata:induciæ biēnii
datæ.dictator triumphans in vrbē rediit.Habeo authores,ſine vllo memorabili prælio pacatā ab di-
ctatore Hetruriā eſſe:ſeditionibus tantū Arretinorū compoſitis,& Licinio genere cū plebe in gratiā
reducto.Cos.ex dictatura factū M.Valeriū non petentē,atq; adeo abſentē etiā creatum credidere qui-
dam:& per interregē ea comitia facta.id vnū non ambigitur conſulatū cū Apuleio Panſa geſſiſſe.M.
Valero,& Q.Apuleio Coſs.ſatis pacatę res foris fuere.Hetruſcū aduerſa belli res,& induciæ quietū
tenebāt:Samnitē multorum annorū cladibus domitum haud dum fœderis noui pœnitebat.Romæ
quoq; plebē quietam,& exoneratam deducta in colonias multitudo præſtabat.tamen ne vndiq; tran-
quillæ res eſſent,certamen inceptū inter primores ciuitatis patricios,plebeioſq; ab tribunis plebis
Q.& Cn.Ogulniis.qui vndiq; criminandorum patrū apud plebē occaſionibus quæſitis,poſtq̄ alia
fruſtra tentata erant:eam actionē ſuſcęperunt,qua non infimā plebē accenderent,ſed ipſa capita ple-
bis,cōſulares triūphaleſq; plebeios:quorū honoribus nihil,pręter ſacerdotia,quę nondū promiſcua
erant,deeſſet.Rogationē quoq; promulgarunt,vt cū quatuor augures,quatuor pontifices ea tempe-
ſtate eſſent:placeretq; augeri ſacerdotū numerū,quatuor pontifices,quinq; augures,de plebe omnes
adlegerentur.Quēadmodum ad quatuor augurū numerū,niſi morte duorum id redigi collegiū po-
tuerit,non inuenio:cum inter augures conſtet imparē numerum debere eſſe,vt tres antiquæ tribus,
Ramnenſes,Titienſes,Luceres ſuū quæq; augurem habeant.aut ſi pluribus ſit opus,pari inter ſe nu-
mero ſacerdotes multiplicent:ſicut multiplicati ſunt,cū ad quatuor quinq; adiecti nouē numerum,
vt terni in ſingulas eſſent,expleuerunt.Cæterū quia de plebe adlegebantur:iuxta eam rem ægre paſſi
patres,q̄ cum conſulatum vulgari viderent:ſimulabant ad deos id magis,q̄ ad ſe pertinere.ipſos vi-
ſuros ne ſacra ſua polluantur.id ſe optare tantū,nequa in rempub.clades veniat.Minus autē tetende-
re,aſſueti iam tali genere certaminū vinci.& cernebant aduerſarios nō id,quod olim vix ſperauerint,
affectantes,magnos honores:ſed omnia iam,in quorū ſpem dubiā erat certatū:tamen adeptos,mul-
tiplices conſulatus,cenſuraſq;,& triumphos.Certatū tamen ſuadenda,diſſuadendaq; lege inter Ap.
Claudium maxime ferunt,& inter Publiū Decium Murem.qui cū eadem fermè de iure patrum ac ple-
D bis,quæ pro lege Licinia quondā,contraq; eam dicta erant,cum plebeus conſulatus rogabatur,diſſe-
ruiſſent:retuliſſe dicitur Decius parentis ſui ſpeciē:qualem eum multi,qui in concione erant,viderāt:
incinctum gabino cultu,ſuper telum ſtantem:quo ſe habitu pro populo,ac legionibus Romanis de-
uouiſſet.tum Publiū Decium conſulem purum,piumq; diis immortalibus viſum,æque ac ſi T.Man-
lius collega eius deuoueretur:eundem P.Deciū,qui ſacra publica populi Romani faceret:legi rite nō
potuiſſe?id eſſe periculū:ne ſuas preces minus audirent dii,q̄ Ap.Claudii?caſtius eū ſacra priuata fa-
cere:& religioſius deos colere,q̄ ſe?quē pœnitere votorū,quæ pro re publica nūcupauerint tot Coſs.
plebeii,tot dictatores aut ad exercitus euntes,aut inter ipſa bella?Numerarentur duces eorū annorū,
quibus plebeiorū ductu,& auſpicio res geri cœptæ ſunt:numerarentur triumphi:iam ne nobilitatis
quidē ſuæ plebeios pœnitere.pro certo habere,ſi quod repens bellū oriatur:nō plus ſpei fore Senatui,
populoq; Romano in patriciis,q̄ in plebeiis ducibus.Quod cū ita ſe habeat:cui deorū,hominúmue
indignū videri poteſt,inquit,eis viris,quos vos ſellis curulibus,toga prætexta,tunica palmata,& to-
ga picta,& corona triumphali,laureaq; honoratis:quorū domos ſpoliis hoſtiū affixis inſignes inter
alias feceritis:pontificalia,atq; auguralia inſignia adiicere?Qui Iouis optimi maximi ornatu decora-
tus,curru aurato per vrbē vectus in Capitoliū aſcenderit:ſi conſpiciatur cum capide ac lituo,capite
velato victimā cædat:auguriúmue ex arce capiat?cuius imaginis titulo cōſulatus,cenſuraq;,& triū-
phus æquo animo legetur:ſi auguratū,aut pontificatum adieceritis:non ſuſtinebunt legentiū oculi?
equidem(pace dixerim deūm)eos nos iam populi Romani beneficio eſſe ſpero:qui ſacerdotiis non
minus reddamus dignatione noſtra honoris,q̄ acceperimus:& deorum magis,q̄ noſtra cauſa expeta-
mus,vt quos priuatim colimus,publice colamus.Quid autem ego ſic adhuc egi,tanquā integra ſit
cauſa patriciorum de ſacerdotiis?& non nos iam in poſſeſſione vnius ampliſſimi ſimus ſacerdotii?de-
cemuiros ſacris faciundis,carminū Sibyllę,ac fatorū populi huius interpretes,antiſtites eoſdē apol-
linaris ſacri,cęrimoniarūq; aliarum plebeios videmus.nec & tum patriciis vlla iniuria facta eſt,cum
duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios numerus:& nūc tribunus,vir fortis ac ſtre-
nuus,quinq; augurū loca,quatuor pontificū adiecit:in quæ plebeii nominentur:non vt vos Appi
veſtro loco pellant,ſed vt adiuuent vos homines plebeii diuinis quoq; rebus procurandis:ſicut in cæ-
teris humanis pro parte virili adiuuant.Noli erubeſcere Appi collegā in ſacerdotio habere,quem in
cenſura,quē in conſulatu collegam habere potuiſti:cuius tam dictatoris magiſter equitum,q̄ magi-
ſtri equitū dictator eſſe potes.Sabinum aduenā principē nobilitatis veſtræ,ſeu Ap.Clauſum,ſeu Ap.
Claudium

Claudium maualtis, illi antiqui patricii in ſuũ numerũ accęperũt. ne faſtidieris nos in ſacerdotũ nu-
A merum accipere. multa nobiſcũ decora afferimus: imò omnia eadem, quæ vos ſuperbos fecerunt. L.
Sextius primus de plebe cõſul eſt factus: Caius Licinius Stolo primus magiſter equitum: C. Martius
Rutilius primus & dictator, & cenſor: Q. Publius Philo primus prætor. Semper iſta audita ſunt ea-
dem: penes vos auſpicia eſſe: vos ſolos gentẽ habere: vos ſolos iuſtũ imperium & auſpiciũ domi mili-
tiæq́; æque adhuc proſperũ plebeium, ac patricium fuit, porroq́; erit. En vnquã fando audiſtis patri-
cios primo eſſe factos, nõ de coelo demiſſos, ſed qui patrẽ ciere, auiũq́; poſſent: id eſt nihil vltra: q̃ inge-
nuos. Cõſulẽ iam patrẽ ciere poſſum: auũq́; iam poterit filius meus. nihil eſt aliud in re Quirites, niſi
vt omnia negata adipiſcamur. certamen tantũ patricii petunt: neq; curant quẽ euentũ certaminum
habeant. Ego hanc legẽ, quod bonũ, fauſtũ, felixq́; ſit vobis, ac reipu. vti rogaſtis, iubendam cenſeo.
Vocare tribus extemplo populus iubebat: apparebatq́; accipi legẽ: ille tamen dies eſt interceſſiõe ſub-
latus. poſtero die deterritis tribunis ingenti conſenſu accępta eſt. Pontifices creantur, ſuaſor legis P.
Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Martius Rutilius, M. Liuius Denter. Quinq; augures, item
de plebe C. Genutius, P. Ælius Pætus, L. Minutius Feſſus, C. Martius, T. Publius. Ita octo põtificũ,
nouẽ augurũ numerus factus. Eodẽ anno M. Valerius Cos. de prouocatione legem tulit diligentius
ſanctam. tertio ea tum poſt reges exactos lata eſt, ſemper à familia eadem. cauſam renouandæ ſæpius
haud aliã fuiſſe reor, q̃ quod plus paucorum opes, q̃ libertas plebis poterãt. Portia tamen lex ſola pro
tergo ciuiũ lata videtur: quod ea graui poena, ſiquis verberaſſet, necaſſẽtue ciuem Romanum: ſanxit.
Valeria lex, cũ eum, qui prouocaſſet, virgis cædi, ſecuriq́; necari vetuiſſet: ſiquis aduerſus ea feciſſet,
nihil vltra, q̃ improbe factũ adiecit. id (qui tum pudor hominũ erat) viſum credo vinculũ ſatis validũ
legis. nunc vix ſeruo ſuo ita minetur quiſquã. Bellum ab eodẽ conſule haudquaquã memorabile ad-
uerſus rebellantes Æquos, cum præter animos feroces nihil ex antiqua fortuna haberent: geſtum eſt.
Alter conſul Apuleius in Vmbria Nequinum oppidũ circumſedit. locus erat arduus, atq; in parte
vna præceps. vbi nunc Narnia ſita eſt: nec vi, nec munimento capi poterat. itaq; eam infectã rem M.
Fuluius Pætus, T. Manlius Torquatus noui Coſs. accęperunt. In eum annũ cum Fabiũ Cos. nõ pe-
tentẽ omnes dicerent centuriæ: ipſum authorẽ fuiſſe Macer Licinius, ac Tubero tradunt differẽdi ſibi
conſulatus in bellicoſiorem annum: eo anno maiori ſe vſui reip. fore vrbano geſto magiſtratu: ita nec
diſſimulantem quid mallet, nec petentẽ tamen, ædilem curulem cũ L. Papyrio Curſore factum. Id ne
pro certo ponerem, vetuſtior annaliũ author Piſo effecit: qui eo anno ædiles curules fuiſſe tradit C.
B Domitium, Cn. F. Caluinum, & Sp. Caruilium, Q. F. Maximum. id credo cognomen errorẽ in ædili-
bus feciſſe: ſecutamq́; fabulã mixtam ex ædiliciis, & conſularibus comitiis conuenientem errori. Et lu-
ſtrum eo anno cõditum à P. Sempronio Sopho, & P. Sulpitio Auerrione cenſoribus: tribusq́; additæ
duæ, Anienſis, ac Terentina. Hæc Romæ geſta. cæterum ad Nequinũ oppidum cum ſegni obſidione
tempus tereretur: duo ex oppidanis, quorũ erãt ædificia iuncta muro: ſpecu facto ad ſtationes Roma-
nas itinere occulto perueniunt: inde ad conſulẽ deducti præſidiũ armatũ ſe intra moenia, & muros ac-
cępturos confirmant. Nec aſpernanda res viſa, neq; incaute credenda. cũ altero eorũ (nam alter obſes
retentus) duo exploratores per cuniculũ miſſi: per quos ſatis comperta re, trecenti armati transfuga
duce in vrbẽ ingreſſi nocte portã, quæ proxima erat, cępere: qua refracta Cos. exercitusq́; Romanus
ſine certamine vrbẽ inuaſere. ita Nequinũ in ditionẽ populi Romani venit. colonia eò aduerſus Vm-
bros miſſa à Nare flumine Narnia appellata. exercitus cum magna præda Romã reductus. Eodẽ an-
no ab Hetruſcis aduerſus inducias paratũ bellum. ſed eos alia molientes Gallorum ingens exercitus
fines ingreſſus paulliſper à propoſito auertit: pecunia deinde, qua multũ poterant, freti, ſocios ex ho-
ſtibus facere Gallos conantur: vt eo adiuncto exercitu cum Romanis bellarent. de ſocietate haud ab-
nuunt barbari: de mercede agitur. qua pacta, accęptaq́;, cum parata cętera ad bellũ eſſent: ſequiq́; He-
truſcus iuberet: inficias eunt mercedẽ ſe belli Romanis inferendi pactos: quicquid accęperint, accę-
piſſe ne agrũ Hetruſcum vaſtarent: armisq́; laceſſerent cultores. militaturos tamen ſe, ſi vtiq; Hetruſci
velint: ſed nulla alia mercede, q̃ vt in partem agri accipiantur: tandemq́; aliqua ſede certa conſiſtant.
Multa de eo concilia populorũ Hetruriæ habita: nec perfici quicquã potuit: non tam, quia imminui
agrum, q̃ quia accolas ſibi quiſq; adiungere tam efferatæ gentis homines horrebat. ita dimiſſi Galli
pecuniã ingentẽ ſine labore, ac periculo paratã retulerũt. Romæ terrorẽ prębuit fama Gallici tumul-
tus ad bellũ Hetruſcũ adiecti: eo minus cunctãter foedus ictum cũ Picenti populo eſt. T. Manlio Cos.
Hetruria prouincia ſorte euenit: qui vix dum ingreſſus hoſtiũ fines, cũ exerceretur inter equites ab ra-
pido curſu circũagendo equo effuſus extẽplo propè expirauit: tertius ab eo caſu dies finis vitæ Cos.
fuit. Quo velut omine belli accępto, deos pro ſe cõmiſiſſe bellum memorãtes Hetruſci ſuſtulere ani-
mos. Romæ tum deſiderio viri, tum incõmoditate tẽporis triſtis nuncius fuit, vt patres ab iubendo
dictatore conſulis ſubrogandi comitia ex ſententia principũ habita deterruerint. M. Valeriũ Cos.
omnes ſententiæ, centuriæq́; duxere. quem ſenatus dictatorem dici iuſſurus fuerat. tum extẽplo in He-
truriã ad legiones proficiſci iuſſit. aduentus eius cõpreſſit Hetruſcos, adeo vt nemo extra munimenta

C egredi auderet:timorq́; ipſorũ obſidioni ſimilis eſſet.neq; illos nouus Cos.vaſtãdis agris,vrendiſq́; te-
ctis,cũ paſſim non villæ ſolũ,ſed frequẽtes quoq; vici incendiis fumarent:elicere ad certamen potuit.
Cũ hoc ſegnius bellũ opinione eſſet:alterius belli,quod multis inuicẽ cladibus haud immerito terri-
bile erat:fama Picentiũ nouorum ſociorũ indicio exorta eſt:Samnites arma,& rebellionem ſpectare:
ſeq́; ab iis ſollicitatos eſſe.Picentibus gratiæ actæ:& magna pars curæ patribus ab Hetruria in Sam-
nites verſa eſt.Caritas etiã annonæ ſollicitã ciuitatẽ habuit:ventũq́; ad inopiæ vltimũ forer:vt ſcripſe-
re,quibus ædilẽ fuiſſe eo anno Fabiũ Maximũ placet:ni eius viri cura,qualis in bellicis rebus multis
tempeſtatibus fuerat,talis domi tum in annonæ diſpenſatione præparando,ac conuehendo frumen-
to fuiſſet.Eo anno(nec traditur cauſa)interregnum initũ.interreges fuere Ap.Claudius,dein P.Sul-
pitius.is comitia cõſularia habuit:creauit L.Corneliũ Scipionem,& Cn.Fuluiũ conſules.Principio
huius anni oratores Lucanorũ ad nouos conſules venerant queſtum:quia conditionibus perlicere ſe
nequiuerint ad ſocietatẽ armorũ:Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos vaſtare:belloq́; ad bel-
lum cogere.Lucano populo ſatis ſuperq́; erratum quondã.nunc ita obſtinatos animos eſſe,vt omnia
ferre,ac pati tolerabilius ducant:q̃ vt vnquã poſtea nomen Romanũ violent.Orare patres,vt & Lu-
canos in fidẽ accipiant:& vim,atq; iniuriam ab ſe Samnitium arceant.Se,quanquã bello cũ Samni-
tibus ſuſcepto neceſſaria iam facta aduerſus Romanos fides ſit:tamen obſides dare paratos eſſe.Bre-
uis cõſultatio Senatus fuit.ad vnũ omnes iungendũ fœdus cum Lucanis,reſq́; repetẽdas ab Samni-
tibus cenſent.Benigne reſpõſum Lucanis:ictũq́; fœdus. Fœciales miſſi,qui Samnitẽ decedere agro
ſociorũ,ac deducere exercitũ finibus Lucanis iuberent.quibus obuiã miſſi ab Samnitibus:qui denun-
ciarent:ſi quod adiſſent in Samnio conciliũ:haud inuiolatos abituros.Hęc poſtq̃ audita ſunt Romę,
bellũ Samnitibus & patres cenſuerũt,& populus iuſſit.Conſules inter ſe prouincias partiti ſunt.Sci-
pioni Hetruria,Fuluio Samnites obuenerunt:diuerſiq́; ad ſuũ quiſq; bellũ proficiſcuntur.Scipioni ſe-
gne bellũ,& ſimile prioris anni militiæ expectanti hoſtes ad Volaterras inſtructo agmine occurrerũt.
pugnatũ maiore parte diei magna vtrinq; cæde.nox incertis qua data victoria eſſet,interuenit.lux in-
ſequens victorẽ,victũq́; oſtendit.nã Hetruſci ſilentio noctis caſtra reliquerunt.Romanus egreſſus in
aciem vbi profectione hoſtiũ cõceſſam victoriã videt:progreſſus ad caſtra vacuis cum plurima præda
(nã & ſtatiua trepide deſerta fuerant)potitur.inde in Faliſcum agrũ copiis reductis,cũ impedimẽta
Faleriis cũ modico præſidio reliquiſſet:expedito agmine ad depopulãdos hoſtiũ fines intendit.omnia
ferro,igniq́; vaſtantur:prædæ vndiq; actæ.nec ſolũmodo vaſtatũ hoſti relictũ,ſed caſtellis etiã,viciſq́;
D illatus ignis.vrbibus oppugnandis temperatũ:in quas timor Hetruſcos cõpulerat.Cn.Fuluii cõſulis
clara pugna in Samnio ad Bouianum haudquaquã ambiguæ victoriæ fuit.Bouianum inde aggreſ-
ſus:nec ita multo poſt Aufidenam,vi cępit.Eodẽ anno Carſeolos Colonia in agrũ Æquicolorũ dedu-
cta.Fuluius conſul de Samnitibus triumphauit.Cum comitia conſularia inſtarent:fama exorta:He-
truſcos,Samniteſq́; ingentes cõſcribere exercitus:palàm omnibus conciliis vexari principes Hetru-
ſcorũ:quod nõ Gallos quacunq; cõditione traxerint ad bellũ:increpari magiſtratus Samnitiũ,quod
exercitum aduerſus lucanum hoſtem cõparatum obiecerint Romanis.itaq; ſuis,ſociorumq́; viribus
conſurgere hoſtes ad bellũ:& haudquaquã pari defungendũ eſſe certamine. Hic terror,cum illuſtres
viri conſulatum peterent,omnes in Q.Fabium Maximũ primo non petentem,deinde vt inclinata
ſtudia vidit,etiã recuſantẽ conuertit.Quid ſe iam ſenem,ac perfunctũ laboribus,laborumq́; premiis,
ſollicitarent:nec corporis,nec animi vigorẽ remanere eundẽ:& fortunã ipſam vereri:ne cui deorũ ni-
mia iam in ſe,& conſtantior q̃ velint humanæ res,videatur:& ſe gloriæ ſeniorum ſuccreuiſſe:& ad ſuã
gloriã cõſurgentes alios lętum aſpicere.nec honores magnos fortiſſimis viris Romæ,nec honoribus
deeſſe fortes viros.Acuebat hac moderatione tam iuſta ſtudia:quæ verecundia legũ reſtinguenda ra-
tus,legẽ recitari iuſſit:qua intra decẽ annos eundẽ conſulẽ refici non liceret.vix præ ſtrepitu audita lex
eſt.tribuniq́; plebis nihil id impedimẽti futurũ aiebant:ſe ad populũ laturos:vti legibus ſolueretur.&
ille quidem in recuſando perſtabat:quid ergo attinet leges ferri rogitans:quibus per eoſdẽ,qui tuliſ-
ſent,fraus fieret:iam regi leges,non regere. Populus nihilominus ſuffragia inibat:& , vt quęq; intro
vocata erat centuria:cõſulẽ haud dubie Fabiũ dicebat.Tum demũ cõſenſu ciuitatis victus,dei appro-
bent,inquit,quod agitis,acturiq́; eſtis Quirites.ceterũ quoniã in me,quod vos vultis,facturi eſtis:
in collega ſit meæ apud vos gratiæ locus.P.Deciũ expertũ mihi concordi collegio virũ,dignũ vobis,
dignũ parente ſuo,quæſo mecũ cõſulẽ faciatis.Iuſta ſuffragatio viſa.omnes quæ ſupererãt,centuriæ
Q.Fabiũ,P.Deciũ cõſules dixere.Eo anno pleriſq; dies dicta ab ædilibus:quia plus,q̃ quod lege fini-
tum erat,agri poſſiderent:nec quiſquã fermè eſt purgatus:vinculũq́; ingens immodicæ cupiditatis
iniectũ eſt.Conſules noui,Q.Fabius Maximus quartũ,& P.Decius Mus tertiũ,cũ inter ſe agitarent
vti alter Samnites hoſtes,alter Hetruſcos deligeret:quantæq́; in hanc,aut in illam prouinciã copiæ
ſatis eſſent:& vter ad vtrũ bellũ dux idoneus magis eſſet:ab Sutrio,& Nepete,& Faleriis legati,autho-
res,concilia Hetruriæ populorũ de petenda pace haberi,totam belli molem in Samnium auerterunt.
Profecti cõſules,quo expeditiores cõmeatus eſſent:& incertior hoſtis,quà venturum bellum foret:Fa-
bius per-

bius per

A bius per Soranũ,Decius per Sidicinum agrũ in Samnium legiones ducunt. Vbi in hoſtiũ fines ven-
tum eſt:vterq; populabundus effuſo agmine incedit:explorát tamen latius,q̃ populantur. Igitur nõ
fefellere ad Tifernũ hoſtes in occulta valle inſtructi:qua ingreſſos Romanos ſuperiore ex loco adoriri
parabãt.Fabius impedimentis in locũ tutum remotis,præſidio q; modico impoſito,præmonitis mi-
litibus adeſſe certamen,quadrato agmine ad prædictas hoſtium latebras ſuccedit.Samnites deſperan-
tes improuiſo tumultu,quando in apertũ ſemel diſcrimen euaſura eſſet res:& ipſi acie iuſta maluerũt
concurrere.itaq; & in æquum deſcendunt:ac fortunæ ſe maiore animo,q̃ ſpe cõmittunt.cęterum ſiue
quia ex omniũ Samnitium populis quodcũq; roboris fuerat,cõtraxerant.ſeu quia diſcrimen ſummæ
rerum augebat animos:aliquantũ quoq; aperta pugna præbuerunt terroris.Fabius,vbi nulla ex par-
te hoſtẽ loco moueri videt:M.Fuluiũ, & M.Valerium tribunos militũ,cum quibus ad primã aciem
procurrerat:ire ad equites iubet:& adhortari,vt ſiquãdo vnquam equeſtri ope adiutam rempub.me-
minerint,illo die annitantur vt ordinis eius gloriã inuictam præſtent.peditũ certamine immobilem
hoſtem reſtare:omnẽ reliquã ſpem in impetu eſſe equitum.& ipſos nominatim iuuenes pari comitate
vtrunq; nunc laudibus,nunc promiſſis onerat.Cæterum quando ne ea quoq; tentata vis proficeret:
cõſilio graſſandũ,ſi nihil vires iuuarent,ratus,Scipionẽ legatum haſtatos primæ legionis ſubtrahere
ex acie,& ad montes proximos, q̃ poſſet occultiſſime,circunducere iubet:inde aſcenſu abdito à con-
ſpectu erigere in montes agmen:auerſoq; hoſti ab tergo repente ſe oſtẽdere.Equites ducibus tribunis
haud multo plus hoſtibus,q̃ ſuis ex improuiſo ante ſigna euecti præbuerunt tumultus.aduerſus inci-
tatas turmas ſtetit immota Samnitiũ acies:nec parte vlla pelli,aut perrumpi potuit.& poſtq̃ irritum
inceptũ erat:recepti poſt ſigna prælio exceſſerunt.Creuit ex eo hoſtiũ animus:nec ſuſtinere frons pri-
ma tam longũ certamen,increſcentemq; fiduciã ſui vim potuiſſet:ni ſecunda acies iuſſu Cos.in pri-
mum ſucceſſiſſet.Ibi integræ vires ſiſtunt inuehẽtẽ ſe iam Samnitem.& tempore improuiſa ex mon-
tibus ſigna,clamorq; ſublatus non vero tantũ metu terruere Samnitiũ animos.Nã & Fabius Deciũ
collegã appropinquare exclamauit:& pro ſe quiſq; miles adeſſe alterũ conſulẽ,adeſſe legiones gaudio
alacres fremunt:errorq; vtilis Romanis oblatus,fugæ formidiniſq; Samnites impleuit: maxime ter-
riti ne ab altero exercitu integro,intactoq; feſſi opprimerentur.& quia paſſim in fugã diſſipati ſunt:
minor cædes, quã pro tanta victoria fuit.tria millia & CCCC cæſi:capti trecẽti fermè & triginta:
ſigna militaria capta tria & viginti.Samnitibus Apuli ſe ante præliũ coniunxiſſent:ni P.Decius con-
B ſul us ad Maleuentum caſtra obieciſſet:extractoſq; deinde ad certamen fudiſſet. Ibi quoque plus fugæ
fuit,q̃ cædis.duo millia Apulorũ cæſa.ſpretoq; eo hoſte Decius in Samnium legiones duxit.Ibi duo
cõſulares exercitus diuerſis vagati partibus omnia ſpatio quinq; menſiũ euaſtarunt.quadraginta &
quinq; loca in Samnio fuere,in quibus Decii caſtra fuerũt:alterius Cos.ſex & octoginta.nec valli tan-
tum,ac foſſarum veſtigia relicta:ſed multo illis inſigniora monimenta vaſtitatis circa,regionũq; de-
populatarũ.Fabius etiã vrbem Cimetrã cepit.ibi capta armatorũ duo millia CCCC. cæſi fermè
pugnantes ad quadringentos triginta.Inde comitiorũ cauſa Romã profecturus maturauit eam rem
agere.cũ primo vocatæ Q.Fabium Cos.dicerẽt omnes cẽturiæ:Ap.Claudius cõſularis candidatus,
vir acer,& ambitioſus non ſui magis honoris cauſa,q̃ vt patricii recuperarent duo cõſularia loca:cũ
ſuis,tum totius nobilitatis viribus incubuit,vt ſe cũ Q.Fabio Cos.diceren:.Fabius primo de ſe ea-
dem ferè,quæ priore anno dicendo abnuere.circunſtare ſellã omnis nobilitas:orare vt ex cœno plebe-
io cõſulatũ extraheret:maieſtatemq; priſtinam tum honori,tum patriciis gentibus redderet. Fabius
ſilentio facto media oratione ſtudia hominũ ſedauit.facturũ enim ſe fuiſſe dixit,vt duorũ patriciorum
nomina reciperet,ſi aliũ,q̃ ſe Cos.fieri videret:nunc ſe ſui rationem comitiis,cũ contra legem futurũ
ſit,peſſimo exemplo non habiturũ.Ita Lucius Volumnius de plebe cum Appio Claudio Cos.eſt fa-
ctus:priore item conſulatu inter ſe cõparati.Nobilitas obiectare Fabio,fugiſſe eum Appiũ Claudiũ
collegã,eloquentia ciuilibuſq; artibus haud dubie præſtantem.Comitiis perfectis veteres Coss.iuſſi
bellũ in Samnio gerere prorogato in ſex menſes imperio.itaq; inſequenti quoq; anno L.Volumnio,
& Ap.Claudio Coss.P.Decius,qui Cos.in Samnio relictus à collega fuerat:proconſul idem popu-
lari non deſtitit agros:donec Samnitiũ exercitum nuſquã ſe prælio cõmittentẽ poſtremo expulit fini-
bus.Hetruriã pulſi petierunt:& quod legationibus nequicquã ſæpe tentauerant, id ſe tanto agmine
armatorũ miſſis terrore precibus acturos efficacius rati,poſtulauerunt principũ Hetruriæ cõcilium.
Quo coacto,per quot annos pro libertate dimicent cum Romanis,exponunt.omnia expertos eſſe,ſi
ſuiſmetipſorum viribus tolerare tantã molem belli poſſent:tentaſſe etiã haud magni momenti finiti-
marum gentiũ auxilia:petiſſe pacem à populo Romano,cum bellum tolerare non poſſent:rebellaſſe,
quod pax ſeruiẽtibus grauior,q̃ liberis bellum eſſet.vnam ſibi ſpem reliquã in Hetruſcis reſtare: ſcire
gentẽ Italiæ opulentiſſimam armis,viris,pecunia eſſe:habere accolas Gallos inter ferrũ & arma na-
tos,feroces cũ ſuopte ingenio,tum aduerſus Romanum populum:quem captum à ſe,auroq; redem-
ptum haud vana iactantes memorent. Nihil abeſſe,ſi ſit animus Hetruſcis, qui Porſenæ quondam,
maioribuſq; eorũ fuerit:quin Romanos omni agro cis Tyberim pulſos dimicare pro ſalute ſua,non

C de intolerandò Italiæ regno cogant. Samnitē illis exercitum paratū: inſtructū armis ſtipendiò veniſ-
ſe: confeſtim ſecuturos, vel ſi ad ipſam Romanā vrbem oppugnandā ducant. Hæc eos in Hetruria ia-
ctantes, molientesq; bellū domi Romanū vrebat. nā P. Decius vbi comperit per exploratores profe-
ctum Samnitū exercitū: aduocato concilio, quid per agros inquit vagamur vicatim circumferentes
bellū? quin vrbes, ac mœnia aggredimur? nullus iam exercitus Sānio præſidet. ceſſere finibus: ac ſibi-
metipſi exiliū conſciuere. Approbantibus cunctis ad Murgantiam validā vrbem oppugnandā ducit:
tantusq; ardor militum fuit, & charitate ducis, & ſpe maioris, q̃ ex agreſtibus populatiōibus prædæ,
vt vno die vi atq; armis vrbem caperent. ibi duo millia Samnitū, & centum pugnātes circumuenti,
captiq; & alia præda ingens capta eſt. quæ ne impedimentis grauibus agmen oneraret, cōuocari mi-
lites Decius iubet, haccine inquit victoria ſola, aut hac præda contenti eſtis futuri? ſi vultis vos pro
virtute ſpes gerere, omnes Samnitū vrbes, fortunæq; in vrbibus relictæ veſtræ ſunt: quando legiones
eorū tot prælijs fuſas, poſtremo finibus expuliſtis. vendite iſta: & illicite lucro mercatorē, vt ſequatur
agmen. ego ſubinde ſuggeram, quæ vendatis. Ad Romuleā vrbem hinc eamus, vbi vos labor haud
magnus, præda maior manet. Diuendita prę́da, vltro adhortantes imperatorē ad Romuleā pergunt.
Ibi quoq; ſine opere, ſine tormētis ſimul admota ſunt ſigna: nulla vi deterriti à muris, qua cuiq; pro-
ximum fuit, ſcalis raptim admotis in mœnia euaſere. captū oppidum, ac direptum eſt. ad duo millia
& trecenti occiſi: & ſex millia hominum capta. Et miles ingēti præda potitus: quā vendere, ſicut prio-
rem coactus: Ferentinū inde, quanquā nihil quietis dabatur, tamen ſumma alacritate ductus. cæterū
ibi plus laboris ac periculi fuit. & defenſa ſumma vi mœnia ſunt: & locus erat munimento, naturaq;
tutus. ſed euicit omnia aſſuetus prędæ miles. ad tria millia hoſtium circa muros cæſa: prę́da militum
fuit. Huius oppugnatarū vrbium decoris pars maior in quibuſdā annalibus ad Maximum trahitur:
Murgantiā ab Decio, à Fabio Ferentinū, Romuleamq; oppugnatas tradunt. ſunt, qui nouorū conſu
lum hanc gloriā faciant. quidā non amborum, ſed alterius P. Volumnij: ei Samnium prouinciā eue-
niſſe. Dum ea in Samnio cuiuſcūq; ductu, auſpicioq; gererentur: Romanis in Hetruria interim bel-
lum ingens multis ex gentibus concitur: cuius author Gelius Egnatius ex Sānitibus erat. Thuſci ferè
omnes conſciuerant bellum, traxerat contagio proximos Vmbriæ populos: & Gallica auxilia merce
de ſollicitabantur. omnis ea multitudo ad caſtra Samnitiū conueniebat. Qui tumultus repens poſt
q̃ Romam perlatus eſt: cum iam L. Volumnius Cos. cum legione ſecunda, ac tertia, ſociorumq; mil-
D libus quindecim profectus in Samnium eſſet: Ap. Claudiū primo quoq; tempore in Hetruriā ire pla-
cuit. duæ Romanæ legiones ſecutæ, prima, & quarta, & ſociorū duodecim millia: caſtra haud procul
ab hoſte poſita. Cæterū magis eò profectum eſt, quod mature ventum erat: vt quoſdā ſpectantes iam
arma in Hetruria populos metus Romani nominis comprimeret: q̃ quod ductu Cos. quicquam ibi
ſatis ſcite, aut fortunate geſtū ſit. Multa prælia locis, & temporibus iniquis cōmiſſa: ſpesq; in dies gra
uiorem hoſtē faciebat. & iam propè erat, vt nec duci milites, nec militibus dux ſatis fideret. Literas ad
collegā accerſendum ex Samnio miſſas in trinis annalibus inuenio. piget tamen incertum ponere, cū
ea ipſa inter Coss. populi Romani iam iterū eodem honore fungentes diſcrepatio fuerit, Appio ab-
nuente miſſas, Volumnio affirmante Appij ſe literis accitū. Iam Volumnius in Samnio tria caſtel-
la ceperat, in quibus ad tria millia hoſtiū cæſa erant: dimidium ferè eius captum. Et Lucanorum ſedi-
tiones à plebeis, & egentibus ducibus ortas, ſumma optimatium voluntate per Q. Fabiū proconſu-
lem miſſum eò cum veteri exercitu compreſſerat. Decio populandos hoſtiū agros relinquit: ipſe cum
ſuis copiis in Hetruriā ad collegā pergit: quē aduenientem læti omnes accepere. Appium ex cōſcien-
tia ſua credo animū habuiſſe haud immerito iratum, ſi nihil ſcripſerat: illiberali, & ingrato animo, ſi
eguerat ope, diſſimulantē, vix enim ſalute mutua reddita cum obuiā egreſſus eſſet: ſatin' ſaluæ inquit,
Luci Volumni? vt ſeſe in Samnio res habent? quæ te cauſa, vt prouincia tua excederes, induxit? Vo-
lumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis eius accitum veniſſe: quæ ſi falſæ fuerint, nec vſus ſui
ſit in Hetruria, extemplo conuerſis ſignis abiturum. Tu vero abeas, inquit: neq; te quiſquā moratur.
etenim minime conſentaneum eſt, cum bello tuo forſitan vix ſufficias, hic te ad opem ferendam alijs
gloriari veniſſe. Bene Hercules verteret dicere Volumnius: malle fruſtra operam inſumptā, q̃ quicquā
incidiſſe cur non ſatis eſſet Hetruriæ vnus conſularis exercitus. Digredientē iam Cos. legati, tribuniq;
ex Appiano exercitu circūſiſtunt. pars imperatorem ſuum orare ne collegæ auxiliū, quod acciendum
vltro fuerit, ſua ſponte oblatū ſperneretur. plures abeunti Volumnio obſiſtere: atq; obteſtari ne pra-
uo cum collega certamine remp. perdat. ſiqua clades incidiſſet: deſertori magis, q̃ deſerto noxiæ fore.
eò rem adductam: vt omnis rei bene, aut ſecus geſtæ in Hetruria decus, dedecusq; ad L. Volumniū ſit
delegatum. neminem quæſiturum quæ verba Appij, ſed quæ fortuna exercitus fuerit. dimitti ab Ap-
pio eum: ſed ab repub. & ab exercitu retineri. experirentur modo voluntatem militum. Hæc monendo,
obteſtandoq; propè reſiſtentes Coss. in concionē pertraxerunt. ibi orationes longiores habitæ in ean
dem fermè ſententiam, in quam inter paucos certatum verbis fuerat. Et cum Volumnius cauſa ſupe
rior, ne infacundus quidem aduerſus eximiam eloquentiā collegæ viſus eſſet: cauillanſq; Appius ſibi
acceptum

A acceptum referre diceret debere, quod ex muto, atq; elingui facundũ etiam Cos. haberent: priore conſulatu primis vtiq; menſibus hiſcere eum nequiſſe: nunc iam populares orationes ſerere: q̃ mallem, inquit Volumnius, tu à me ſtrenue facere, q̃ ego abs te ſcite loqui didiciſſem. Poſtremo conditionem ferre, quæ decretura ſit nõ orator (neq; enim id deſiderare rempub.) ſed imperator vter ſit melior: Hetruriã, & Samnium prouincias eſſe: vtram mallet, eligeret. ſuo exercitu ſe vel in Hetruria, vel in Samnio rem geſturum. Tum militum clamor ortus, vt ſimul ambo bellum Hetruſcum ſuſciperent. quo animaduerſo conſenſu Volumnius, quoniam in collegæ voluntate interpretanda inquit erraui, non cõmittam vt quid vos velitis, obſcurum ſit. manere, an abire me velitis, clamore ſignificate. tum vero tantus eſt clamor exortus, vt hoſtem è caſtris exciret: armis arreptis in aciẽ deſcendunt. & Volumnius ſigna canere, ac vexilla efferri è caſtris iuſſit. Appium addubitaſſe ferunt: cernentem ſeu pugnante, ſeu quieto ſe fore collegæ victoriam: deinde veritum ne ſuæ quoq; legiones Volumnium ſequerentur, & ipſum flagitantibus ſuis ſignum dediſſe. Ab neutra parte ſatis cõmode inſtructi fuerunt. nam & Samnitium dux Celius Egnatius pabulatum cũ cohortibus paucis ierat: ſuoq; impetu magis milites, q̃ cuiuſquam ductu, aut imperio pugnam capeſſebant. & Romani exercitus nec pariter ambo ducti: nec ſatis temporis ad inſtruendum fuit. Prius concurrit Volumnius, q̃ Appius ad hoſtem perueniret. itaq; fronte inæquali concurſum eſt: & velut ſorte quadã mutante aſſuetos inter ſe hoſtes, Hetruſci Volumnio, Samnites parumper cunctati: quia dux aberat, Appio occurrẽre. Dicitur Appius in medio pugnæ diſcrimine, ita vt inter prima ſigna manibus ad cœlum ſublatis conſpiceretur: ita precatus eſſe. Bellona, ſi hodie nobis victoriam duis: aſt hic ego tibi templum voueo. Hæc precatus velut inſtigante Dea, & ipſe collegę, & exercitus virtutẽ adæquauit ducis. imperatoria opera exequitur: & milites ne ab altera parte prius victoria incipiat, annituntur. ergo fundunt, fugãtq; hoſtes, maiorem molem haud facile ſuſtinentes, q̃ cum qua manus conſerere aſſueti fuerant. vrgendo cedentes, inſequendoq; effuſos compulere ad caſtra. ibi interuentu Gelii, cohortiumq; ſabellarũ paulisper recruduit pugna. iis quoq; mox fuſis, iam à victoribus caſtra oppugnabantur. & cũ Volumnius ipſe portę ſigna inferret: Appius Bellonam victricem idẽtidem celebrans, accenderet militum animos: per vallum, per foſſas irruperunt. caſtra capta, direptaq;: pręda ingens parta, & militi conceſſa eſt. ſeptẽ millia ac trecenti hoſtium occiſi: duo millia & centum viginti capti. Dum ambo Coſs. omniſq; Romana vis in Hetruſcum bellum magis inclinat: in Samnio noui exercitus exorti ad depopulandos imperii Romani fines per Veſtinos in Campaniam, Falernumq; agrum tranſcendunt: ingenteſq; prædas

B faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samnium redeuntem (iam enim Fabio, Decioq; prorogati imperii finis aderat) fama de Samnitium exercitu, depopulationibuſq; Campani agri ad tuendos ſocios conuertit. Vt in Calenum agrum venit: & ipſe cernit recentia cladis veſtigia: & Caleni narrant tantum iam prædæ hoſtes trahere, vt vix explicare agmen poſſint: itaq; iam propalàm duces loqui, extemplo eundũ in Samnium eſſe: vt relicta ibi præda in expeditionem redeant: nec tam oneratum agmen dimicationi cõmittant. Eá quanquam ſimilia veris erant, certius tamen exploranda ratus, dimittit equites, qui vagos prædatores in agros palantes excipiant: ex quibus inquirẽdo cognoſcit ad Vulturnum flumen ſedere hoſtem: inde tertia vigilia moturum iter in Samnium eſſe. His ſatis exploratis profectus tanto interuallo ab hoſtibus conſedit, vt nec aduẽtus ſuus propinquitate nimia noſci poſſet: & egredientem è caſtris hoſtem opprimeret. aliquanto ante lucem ad caſtra acceſſit: gnaroſq; oſcæ linguæ exploratum quid agatur mittit. Intermiſti hoſtibus (quod facile erat in nocturna trepidatione) cognoſcunt infrequentia armatis ſigna egreſſa, prædam prædæq; cuſtodes exire, ignobile agmen, & ſua quenq; molientẽ, nullo inter alios conſenſu, nec ſatis certo imperio. Tempus aggrediendi aptiſſimum viſum eſt: & iam lux appetebat: itaq; ſigna canere iuſſit: agmenq; hoſtiũ aggreditur. Samnites præda impediti infrequentes armati, pars addere gradum, ac præ ſe agere prædam: pars ſtare, incerti vtrum progredi, an regredi in caſtra tutius foret. inter cunctationẽ opprimũtur. & Romani iam tranſcenderant vallum: cædeſq;, ac tumultus erat in caſtris. Samnitium agmen præter q̃ hoſtili tumultu, captiuorum etiam repentina defectione turbatum erat: qui partim ipſi ſoluti vinctos ſoluebant: partim arma in ſarcinis deligata rapiebant: tumultumq; prælio ipſo terribiliorem intermiſti agmini præbebant. memorandum deinde edidere facinus: nam Statium Egnatium ducem adeuntem ordines, hortantemq; inuadũt: diſſipatis inde equitibus, qui cũ eo aderant, ipſum circunſiſtunt: inſidentemq; equo captũ ad Cos. Romanum rapiunt. Reuocata eo tumultu prima ſigna Samnitium: præliumq; iam profligatũ integratũ eſt: nec diutius ſuſtineri potuit. cæſa ad ſex millia hominũ: duo millia & quingenti capti: in eis tribuni militum quatuor: ſigna militaria triginta: &, quod lætiſſimũ victoribus fuit, captiuorũ recepta ſeptem millia & CCCC. præda ingens ſociorum: acitiq; edicto domini ad res ſuas noſcendas, recipiendaſq; præſtituta die. quarum rerũ non extitit dominus, militi cõceſſę: coactiq; vendere prædam: ne alibi, q̃ in armis animũ haberent. Magnũ ea populatio Campani agri tumultum Romæ præbuerat: & per eos forte dies ex Hetruria allatum erat, poſt deductum inde volumnianũ exercitum Hetruriã concitam in arma: & Gelium Egnatiũ Samnitium

C ducem, & Vmbros ad defectionẽ vocari & Gallos pretio ingenti ſolicitari. His nunciis Senatus conterritus iuſtitium indici, delectum omnis generis hominum haberi iuſſit: nec ingenui modo, aut iuniores ſacramento adacti ſunt: ſed ſeniorum etiam cohortes factæ: libertiniq; centuriati. & defendendæ vrbis cõſilia agitabãtur: ſummæq; rerum prætor P. Sempronius præerat. cæterũ parte curæ exonerarũt Senatum Lucii Volumnii Cos. literæ: quibus cæſos, fuſosq; populatores Cãpaniæ cognitum eſt. Itaq; & ſupplicationes ob rem bene geſtã Cos. nomine decernũt: iuſtitium remittũt, quod fuerat dies decem octo: ſupplicatioq; perlæta fuit. Tum de præſidio regiõis depopulatæ ab Samnitibus agitari cœptum: itaq; placuit vt duæ coloniæ circa Veſtinũ, & Falernum agrum deducerẽtur: vna ad hoſtium Liris fluuii, quæ Minturnæ appellata: altera in ſaltu veſtino Falernũ cõtingente agrum: vbi Synope dicitur græca vrbs fuiſſe, Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. Tribunis plebis negocium datũ eſt, vt plebiſcito iuberetur P. Sempronius prætor triumuiros in ea loca colonis deducẽdis creare. nec qui nomina darent, facile inueniebantur: quia in ſtationem ſe propè perpetuam infeſtæ regionis, nõ in agros mitti rebantur. auertit ab eis curis Senatum Hetruriæ ingraueſcens bellũ: & crebræ literæ Appii, monentis ne regionis eius motũ negligerẽt: quatuor gentes conferre arma, Hetruſcos, Samnites, Vmbros, Gallos. iam caſtra bifariam facta eſſe: quia vnus locus capere tantam multitudinem non poſſet. Ob hęc etiã appetebat tempus comitiorũ: quorum cauſa L. Volumnius Cos. Romã reuocatus. qui prius q̃ ad ſuffragium centurias vocaret: in concionem aduocato populo multa de magnitudine belli Hetruſci diſſeruit. iam tum, cũ ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit: fuiſſe tantum bellum, vt nec duce vno, nec vno exercitu geri potuerit: acceſſiſſe poſtea dici Vmbros, & ingentem exercitũ Gallorum. Aduerſus quatuor populos duces Coſs. illo die deligi meminiſſent. ſe, niſi confideret eum cõſenſu populi Romani Cos. declaratum iri, qui haud dubie tum primus omniũ ductor habeatur: dictatorem fuiſſe extemplo dicturum. Nemini dubiũ erat quin Q. Fabius omniũ conſenſu deſtinaretur: eumq; & prærogatiuæ, & primo vocatæ omnes centuriæ conſulem cũ L. Volũnio dicebant. Fabii oratio fuit qualis biennio ante: deinde vt vincebatur conſenſu, verba poſtremo ad collegam P. Deciũ poſcendũ. id ſenectuti ſuæ adminiculum fore: cenſura, duobusq; cõſulatibus ſimul geſtis expertum ſe nil concordi collegio firmius ad rempub. tuẽdã eſſe. nouo imperii ſocio vix iam aſſueſcere ſenilem animũ poſſe: cum moribus notis facilius ſe cõmunicaturũ conſilia. Subſcripſit orationi eius Cos. cum meritis P. Decii laudibus, tum quod ex concordia conſulum bona quæq;, ex diſcordia

D mala in adminiſtratione rerũ militarium euenirent: memorando q̃ propè ad vltimũ diſcrimen ſuis, & collegę certaminibus nuper ventũ foret: admonendo Decium Fabiumq;, vt vno animo, vna mente viuerent. Eſſe præterea viros natos militiæ, factis magnos, ad verborum linguæq; certamina rudes: ea ingenia conſularia eſſe. callidos, ſollertesq;, iuris atq; eloquentiæ cõſultos, qualis Ap. Claudius eſſet: vrbi, ac foro præſides habendos, prætoresq; ad reddenda iura creandos eſſe. His agendis dies eſt conſumptus. poſtridie ad præſcriptum Cos. & conſularia & prætoria comitia habita. Coſs. creati Q. Fabius, & P. Decius: Ap. Claudius prætor: omnes abſentes. & L. Volumnio ex S. C. & ſcito plebis prorogatum in annum imperiũ eſt. Eo anno prodigia multa fuerunt: quorum auerruncandorũ cauſa ſupplicatiões in biduũ Senatus decreuit. publice vinũ, ac thus præbitum. ſupplicatũ iere frequẽtes viri, fœminæq;. Inſignẽ ſupplicationẽ fecit certamen in ſacello Pudicitiæ patricię, quæ in foro bouario eſt ad ædem rotundam Herculis: inter matronas ortum. Virginiã Auli filiã patriciam plebeio nuptã L. Volumnio Cos. matronæ, quod è patribus nupſiſſet, ſacris arcuerãt. Breuis altercatio inde ex iracundia muliebri in cõtentionẽ animorũ exarſit. cũ ſe Virginia & patriciam, & pudicã in patricię Pudicitiæ templũ ingreſſam, & vni nuptã, ad quẽ virgo deducta ſit: nec ſe viri, honorũ, ue eius, ac rerũ geſtarũ pœnitere vero gloriaretur: facto deinde egregio magnifica verba adauxit. in vico longo, vbi habitabat, ex parte ædiũ quod ſatis eſſet loci modico ſacello, excluſit: aramq; ibi poſuit: & conuocatis plebeiis matronis cõqueſta de iniuria patriciarũ, hãc ego arã, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico: voſq; hortor, vt quod certamẽ virtutis viros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas ſit: detisq; operã, vt hęc ara, q̃ illa, ſiquid poteſt, ſanctius, & à caſtioribus coli dicat̃. Eodẽ fermè ritu & hęc ara, quo illa antiquior, culta eſt: vt nulla niſi ſpectatę pudicitię matrona, & quę vni viro nupta fuiſſet, ius ſacrificãdi haberet. Vulgata deinde religio à pollutis, nec matronis ſolũ, ſed omnis ordinis fœminis, poſtremo in obliuionẽ venit. Eodẽ anno Cn. & Q. Ogulnii ædiles curules aliquot fœneratoribus diẽ dixerũt. quorũ bonis mulctatis, ex eo quod in publicũ redactũ eſt: ænea in Capitolio limina, & trium mẽſarũ argẽtea vaſa in cella Iouis, Iouẽq; in culmine cũ quadrigis, & ad Ficũ Ruminalẽ ſimulachra infantiũ conditorũ vrbis ſub vberibus lupæ poſuerunt: ſemitamq; ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ædẽ ſtrauerũt. Et ab ædilibus plebeiis L. Ælio Pæto, & C. Fuluio Curuo ex mulctaticia itẽ pecunia, quã exegerunt pecuariis damnatis: ludi facti: pateræq; aureæ ad Cereris ædem poſitæ. Q. Fabius inde quintum, & P. Decius quartum, conſulatum ineunt: tribus conſulatibus, cenſuraq; collegæ, nec gloria magis rerum, quæ ingens erat: quàm concordia inter ſe clari. quæ ne perpetua eſſet: ordinum magis q̃ ipſorũ inter ſe certamen interueniſſe reor: patriciis tendentibus vt Fabius Hetruriã extra ordinem

A ducem prouinciam haberet:plebeiis authoribus Decio, vt ad ſortem reuocaret. Fuit certe contentio in Senatu.& poſtq̃ ibi Fabius plus poterat:reuocata res ad populum eſt. in concione, vt inter militares viros,& factis potius, q̃ dictis fretos,pauca verba habita. Fabius, quam arborem conſeruiſſet:ſub ea legere alium fructum, indignũ eſſe dicere. ſe aperuiſſe Ciminiam ſyluam:viamq́; per deuios ſaltus Romano bello feciſſe. Quid ſe id ætatis ſolicitaſſent, ſi alio duce bellum geſturi eſſent? Nimirum aduerſarium ſe,non ſocium imperii legiſſe ſenſim exprobrat:& inuidiſſe Decium concordibus collegis tribus. Poſtremo ſe tendere nihil vltra, q̃ vt, ſi ſe dignum prouinciá ducerent:in eam mitterent. in Senatus arbitrio ſe fuiſſe:& in poteſtate populi futurũ. P. Decius Senatus iniuriá querebatur. Quoad potuerint patres, annifos ne plebeiis aditus ad magnos honores eſſet. poſtq̃ ipſa virtus peruicerit ne in vllo genere hominum inhonorata eſſet:quæri quemadmodum irrita ſint non ſuffragia modo populi, ſed arbitria etiam fortunæ:& in paucorum poteſtatem vertantur. Omnes ante ſe conſules ſortitos prouincias eſſe:nunc extra ſortem Fabio Senatum prouinciam dare. Si honoris eius cauſa: ita eũ de ſe, deq́; repub. meritum eſſe, vt faueat Q. Fabii gloriæ:quæ modo nõ ſua contumelia ſplendeat. cui autem dubium eſſe:vbi vnum bellum ſit aſperum ac difficile, cũ id alteri extra ſortem mãdetur: quin alter conſul pro ſuperuacaneo, atq; inutili habeatur? gloriari Fabium rebus in Hetruria geſtis: velle & P. Decium gloriari:& forſitan quem ille obrutum ignem reliquerit: ita, vt toties nouum ex improuiſo incendium daret:eum ſe extincturum. Poſtremo ſe collegæ honores, premiaq́; conceſſurum verecundia ætatis eius, maieſtatisq́:cum periculum, cum dimicatio propoſita ſit:neq; cedere ſua ſponte, neq; ceſſurum.& ſi nihil aliud ex eo certamine tulerit:illud certe laturum, vt quod populi ſit, populus iubeat potius, q̃ patres gratificetur. Iouem optimum maximum, deoſq́; immortales ſe precari: vt ita ſortem æquam ſibi cum collega dent:ſi eandem virtutem, fęlicitatemq́; in bello adminiſtrãdo daturi ſint. certe id & natura æquum, & exemplo vtile eſſe:& ad famam populi Romani pertinere:eos conſules eſſe; quorum vtrolibet duce bellum Hetruſcũ geri recte poſſit.. Fabius nihil aliud precatus populum, q̃ vt prius q̃ introuocarentur ad ſuffragium tribus:Ap. Claudii prætoris allatas ex Hetruria literas audirent:comitio abit. nec minore populi cõſenſu, q̃ ſenatus, prouincia Hetruria extra ſortem Fabio decreta eſt. Concurſus inde ad cõſulem factus omnium ferme iuniorum: & pro ſe quiſq; nomina dabant. tanta cupido erat ſub eo duce ſtipendia faciendi. Qua circũfuſus turba, quatuor millia, inquit, peditum, & ſexcentos equites duntaxat ſcribere in animo eſt. hodierno, & craſtino die qui no-

B mina dederitis, mecum ducam. maiori mihi curæ eſt, vt omnes locupletes reducam: q̃ vt multis rem geram militibus. Profectus apto exercitu, & eo plus fiduciæ ac ſpei gerente, quod non deſiderata multitudo erat:ad oppidum Aharnam, vnde haud procul hoſtes erant: ad caſtra Appii prætoris pergit. paucis citra millibus lignatores ei cũ præſidio occurrunt. qui vt lictores prægredi viderũt: Fabiumq́; eſſe conſulem accepere:læti, atq; alacres diis, populoq́; Romano gratias agunt: quod eum ſibi imperatorem miſiſſent. Circunfuſi deinde cum conſulem ſalutarent:quærit Fabius quò pergerent. reſpondentibusq́; lignatum ſe ire, ain' tandem, inquit, num caſtra vallata non habetis? ad hoc cũ ſuclamatum eſſet:duplici quidem vallo, & foſſa:& tñ in ingẽti metu eſſe: habetis igitur, inquit, affatim lignorum:redite, & vellite vallum. Redeunt in caſtra, terroremq́; ibi vellentes vallum & iis, qui in caſtris remanſerant, militibus, & ipſi Appio fecerũt. Tum pro ſe quiſq; alii aliis dicere, conſulis ſe Q. Fabii facere iuſſu. Poſtero inde die caſtra mota: & Appius prætor Romam dimiſſus. inde nuſquam ſtatiua Romanis fuere. negabat vtile eſſe vno loco ſedere exercitum: itineribus, ac mutatione locoꝝ nobiliorem, ac ſalubriorem eſſe. fiebant aũt itinera, quanta fieri ſinebat hyems haud dũ exacta. Vere inde primo relicta ſecunda legione ad Cluſium, quod Camars olim appellabãt:præpoſitoq́; caſtris L. Scipione proprætore, Romam ipſe ad conſultandũ de bello rediit:ſiue ipſe ſponte ſua:quia bellum ei maius in conſpectu erat, q̃ quantũ eſſe famæ crediderat:ſiue ſenatuſconſulto accitus:nã in vtrunq; authores ſunt. Ab Ap. Claudio prætore retractum quidam videri volunt:cum in ſenatu, & apud populum (id, quod per literas aſſidue fecerat) terrorem belli Hetruſci augeret. non ſuffecturum ducem vnum, nec exercitum vnum aduerſus quatuor populos. periculoſum eſſe, ſiue iuncti vnũ premant:ſiue id diuerſi gerant bellum:ne ad omnia ſimul adire, & obire vnus non poſſit. duas ſe ibi legiones Romanas reliquiſſe:& minus quinq; millia peditum, equitumq́; cum Fabio veniſſe. ſibi placere, P. Decium cõſulem primo quoq; tempore in Hetruriam ad collegam proficiſci:L. Volumnio Samnium prouinciá dari. ſi conſul mallet in ſuam prouinciam ire:L. Volumnium in Hetruriam ad cõſulem cum exercitu iuſto conſulari proficiſci. Cum magnam partem moueret oratio prætoris: P. Decium cenſuiſſe ferunt, vt omnia integra ac libera Q. Fabio ſeruarentur:donec vel ipſe, ſi per cõmodum reipub. poſſet: Romá veniſſet:vel aliquem ex legatis miſiſſet:à quo diſceret Senatus quantũ in Hetruria belli eſſet:quãtisq́; adminiſtrandũ copiis, & quot per duces eſſet. Fabius vt Romam rediit:& in Senatu, & productus ad populum, mediam orationem habuit, vt nec augere, nec minuere videretur belli famam: magisq́; in altero aſſumendo duce aliorum indulgere timori: q̃ ſuo, aut reipub. periculo conſulere. Cæterum ſi ſibi adiutorem belli, ſociumq́; imperii darent:quonam modo ſe obliuiſci P. Decii cõſulis per tot col-

C legia experti poſſe:neminem omnium ſecum coniungi malle: & copiarum ſatis ſibi cum P. Decio, &
nunquã nimium hoſtium fore. Si collega quid aliud malit: at ſibi L. Voluminium darent adiutorem.
Omnium rerum arbitrium & à populo, & à Senatu, & ab ipſo collega Fabio permiſſum eſt. & cum
Decius ſe in Samnium, vel in Hetruriam proficiſci paratum eſſe oſtendiſſet: tanta lætitia ac gratula-
tio fuit, vt præciperetur victoria animis: triumphusq;, non bellum decretum conſulibus videretur.
Inuenio apud quoſdam:extemplo cõſulatu inito profectos in Hetruriam Fabium, Deciumq;, ſine
vlla mentione ſortis prouinciarum, certaminumq; inter collegas, quæ expoſui. Sunt, quibus ne hæc
quidem certamina exponere ſatis fuerit:adiecerint & Appii criminationes de Fabio abſente ad popu
lum, & pertinaciam aduerſus præſentem Cos. prætoris:contentionemq; aliam inter collegas: tenden
te Decio, vt ſuæ quiſq; prouinciæ ſortem tueretur. Conſtare res incipit ex eo tempore, quo profecti
ambo Cos. ad bellum ſunt. Cæterum anteq̃ Coss. in Hetruriam peruenirent, Senones Galli multi-
tudine ingenti ad Cluſium venerunt, legionem Romanam, caſtraq; oppugnaturi. Scipio, qui caſtris
præerat:loco adiuuãdam paucitatem ſuorum militum ratus, in colle, qui inter vrbem & caſtra erat:
aciem erexit. ſed, vt in re ſubita, parum explorato itinere ad iugũ perrexit:quod hoſtes ceperant parte
alia aggreſſi. ita cæſa ab tergo legio: atq; in medio, cũ hoſtis vndiq; vrgeret, circũuenta. Deletã quoq;
ibi legionem, ita vt nuncius non ſupereſſet, quidam authores ſunt: nec ante ad conſules, qui iã haud
procul à Cluſio aberant: famam eius cladis perlatam: q̃ in conſpectu fuere Gallorum equites, pecto-
ribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita, & lanceis infixa, ouantesq; moris ſui carmine. Sunt qui
Vmbros fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantum cladis acceptum:& circumuentis pabulatoribus cũ
L. Manlio Torquato legato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe: victoresq; Vmbros
redintegrato prælio victos eſſe:captiuosq; eis, ac prædam ademptam. Similius vero eſt, à Gallo hoſte,
q̃ Vmbro eam cladem acceptam. quod cũ ſæpe aliàs, tum eo anno Gallici tumultus præcipuus ter-
ror ciuitatem tenuit. Itaq; præterq̃ quod ambo conſules profecti ad bellum erant cũ quatuor legio-
nibus, & magno equitatu Romano, Campanisq; mille equitibus delectis ad id bellum miſſis, & ſo-
ciorum, nominisq; latini maiore exercitu, q̃ Romani: alii duo exercitus haud procul vrbe Hetruriæ
oppoſiti: vnus in Faliſco, alter in Vaticano agro. Cn. Fuluius, & L. Poſthumius Megillus, proprætto-
res ambo, ſtatiua in eis locis habere iuſſi. conſules ad hoſtes tranſgreſſo Appennino in agrum ſenti-
natem peruenerunt. ibi quatuor milium fermè interuallo caſtra poſita. Inter hoſtes deinde conſulta-
tiones habitæ: atq; ita conuenit, vt ne vnis caſtris miſcerentur omnes: né ue in aciem deſcenderent ſi-
D mul. Samnitibus Galli, Hetruſcis Vmbri adiecti. dies indicta pugnæ: Samnitibus, Gallisq; delegata
pugna: inter ipſum certamen Hetruſci, Vmbriq; iuſſi caſtra Romana oppugnare. Hæc cõſilia turba-
runt transfugæ Cluſini tres, clàm nocte ad Fabium conſulem tranſgreſſi. qui editis hoſtium conſiliis
dimiſſi cum donis, vt ſubinde vt quæq; res noua decreta eſſet, exploratam perferrent. cõſules Fuluio,
vt ex Faliſco, Poſthumio, vt ex Vaticano exercitum ad Cluſium admoueant: ſummaq; vi fines ho-
ſtium depopulentur: ſcribunt. Huius populationis fama Hetruſcos ex agro ſentinate ad ſuos fines
tuendos mouit. inſtare inde conſules, vt abſentibus iis pugnaretur. per biduũ laceſſiere prælio hoſtẽ:
biduo nihil dignũ dictu actũ. pauci vtrinq; cecidere: magisq; irritati ſunt ad iuſtum certamẽ animi:
q̃ ad diſcrimen ſumma rerum adducta. tertio die deſcenſum in campum omnibus copiis eſt. Cum
inſtructæ acies ſtarent: cerua fugiens lupum è montibus exacta per campos inter duas acies decurrit:
inde diuerſæ feræ, cerua ad Gallos, lupus ad Romanos curſum deflexit. Lupo data inter ordines via;
ceruam Galli confixere. Tum ex anteſignanis Romanus miles, illac fuga, inquit, & cædes vertit, vbi
ſacram Dianæ feram iacentẽ videtis: hinc victor Martius lupus integer, & intactus gentis nos Mar-
tiæ, & conditoris noſtri admonuit. Dextro cornu Galli, ſiniſtro Samnites conſtiterunt. aduerſus
Samnites Q. Fabius primã, ac tertiã legionẽ pro dextro cornu, aduerſus Gallos pro ſiniſtro Decius
quintã & ſextã inſtruxit. ſecũda & quarta cũ L. Volumnio ꝓconſule in Samnio gerebat bellũ. Primo
cõcurſu adeo æquis viribus geſta res eſt: vt, ſi affuiſſent Hetruſci, & Vmbri: aut in acie, aut in caſtris,
quocunq; ſe inclinaſſent, accipienda clades fuerit. cæterum quanq̃ cõmunis adhuc Mars belli erat:
needum diſcrimen fortuna fecerat, quà datura vires eſſet: haudquaq̃ ſimilis pugna in dextro, læuoq;
cornu erat: Romani apud Fabium arcebant magis, q̃ inferebant pugnam: extrahebaturq; in q̃ maxi-
me ſerum diei certamen: quia ita perſuaſum erat duci: & Samnites, & Gallos primo impetu feroces
eſſe: quos ſuſtineri ſatis ſit: longiore certamine ſenſim reſidere Samnitium animos: Gallorũ quidem
ẽt corpora intolerantiſſima laboris, atq; æſtus fluere: primaq; eorũ prælia plusq̃ virorum, poſtrema
minus q̃ fœminarũ eſſe. In id tempus igitur, quo vinci ſolebat hoſtis: q̃ integerrimas vires militi ſer-
uabat. Ferocior Decius & ætate, & vigore animi, quantũcũq; viriũ habuit, certamine primo effudit:
& quia lentior videbatur pedeſtris pugna, equitatum in pugnã concitat: & ipſe fortiſſimæ iuuenum
turmæ immiſtus orat proceres iuuẽtutis, vt ſecũ in hoſtem impetum faciant: duplicem illorũ gloriã
foreſi ab læuo cornu, & ab equite victoria incipiat. Bis auertẽre Gallicũ equitatum. iterum longius
euectos, & iã inter media equitũ agmina prælũ ciẽtes, nouũ pugnæ cõterruit genus: eſſedis, carrisq;
ſuperſtans

A ſuperſtans armatus hoſtis ingenti ſonitu equorum, rotarumq; aduenit: & inſolitos eius tumultus Romanorum conterruit equos. Ita victorem equitatũ velut lymphaticus pauor diſſipat: ſternit inde ruentes equos viroſq; improuida fuga. turbata hinc etiam ſigna legionum: multiq; impetu equorũ, ac vehiculorum raptorũ per agmen obtriti anteſignani: & inſecuta, ſimul territos hoſtes vidit, Gallica acies nullum ſpacium reſpirandi, recipiendiq; ſe dedit. Vociferare Decius, quò fugerẽt? quam ue in fuga ſpem haberent? obſiſtere cedẽtibus: ac reuocare fuſos. deinde vt nulla vi perculſos ſuſtinere poterat: patrem P. Decium nomine cõpellãs, quid vltra moror? inquit. familiare fatum datum hoc noſtro generi eſt, vt luendis periculis publicis piacula ſimus. iam ego mecum legiones hoſtium mactandas Telluri, ac diis manibus dabo. Hæc locutus, M. Liuium Pontificem, quem deſcẽdens in aciem digredi vetuerat ab ſe, præire iuſſit verba, quibus ſe, legioneſq; hoſtium pro exercitu populi Romani Quiritium deuoueret. deuotus inde eadem precatione, eodemq; habitu, quo pater P. Decius ad Veſerim bello latino ſe iuſſerat deuoueri: cum ſecundum ſolẽnes precationes adiecisſet: præ ſe agere ſeſe formidinem ac fugam, cædemq; ac cruorem: cœleſtium, infernorum iras: cõtacturum funeribus diris ſigna, tela, arma hoſtium, locumq; eũdem ſuæ peſtis, & Gallorum ac Samnitium fore. Hæc execratus in ſe, hoſteſq;, quà confertiſſimam cernebat Gallorum aciem, concitat equum: inferenſq; ſe ipſe infeſtis telis interfectus eſt. Vix humanæ inde opis videri pugna potuit. Romani duce amiſſo, quæ res terrori aliãs eſſe ſolet, ſiſtere fugam, ac nouam de integro velle inſtaurare pugnã. Galli, & maxime globus circũſtans conſulis corpus, velut alienata mente vana incaſſum iactare tela: torpere quidã: & nec pugnæ meminiſſe, nec fugæ. At ex parte altera põtifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat: iuſſeratq; proprætorem eſſe, vociferari viciſſe Romanos, defunctos conſulis fato i Gallos, Samniteſq; Telluris matris, ac deorũ manium eſſe: rapere ad ſe, ac vocare Decium deuotam ſecũ aciem: furiarumq;, ac formidinis plena oia ad hoſtes eſſe. Superueniunt deinde his reſtituentibus pugnã Cornelius Scipio, & C. Martius, cũ ſubſidiis ex nouiſſima acie iuſſu Q. Fabii conſulis ad præſidiũ collegæ miſſi. ibi audiũt P. Decii euentus, ingẽs hortamen ad oia pro rep. audenda. itaq; cũ Galli ſtructis ante ſe ſcutis cõferti ſtarent: nec facilis pede collato videref pugna: iuſſu legatorũ collecta humi pila: quæ ſtrata inter duas acies iacebant: atq; in teſtudinem hoſtium coniecta. quibus pleriſq; in ſcuta, pleriſq; verutis in corpora ipſa fixis, ſternitur cuneus: ita, vt magna pars integris corporibus attoniti conciderent. hæc in ſiniſtro cornu Romanorum fortuna variauerat.

B Fabius in dextro cornu primo (vt ante dictum eſt) cunctando extraxerat diem: deinde, poſtq̃ nec clamor hoſtium, nec impetus, nec tela miſſa eandem vim habere viſa: præfectis equitum iuſſis ad latus Samnitium circũducere alas, vt ſigno dato in tranſuerſos quanto maximo poſſent impetu incurrerent: ſenſim ſuos ſigna inferre iuſſit, & cõmouere hoſtem. Poſtq̃ non reſiſti vidit, & haud dubiam laſſitudinem eſſe: tum collectis omnibus ſubſidiis, quæ ad id tempus reſeruauerat: & legiones concitauit: & ſignum ad inuadendos hoſtes equitibus dedit. Nec ſuſtinuerunt Samnites impetum: prætercq; aciem ipſam Gallorum relictis in dimicatione ſociis, ad caſtra effuſo curſu ferebantur. Galli teſtudine facta conferti ſtabant. Tum Fabius audita morte collegæ, Campanorum alam, quingentos ferè equites excedere acie iubet: & circumuectos à tergo Gallicam inuadere aciem: tertiæ deinde legionis ſubſequi principes: & quà turbatum agmen hoſtium viderẽt impetu equitum, inſtare ac territos cædere. Ipſe ædem Ioui Victori, ſpoliaq; hoſtium cum vouiſſet, ad caſtra Samnitium perrexit: quò multitudo omnis conſternata agebatur. ſub ipſo vallo, quia tantã multitudinem portæ non recepere, tentata ab excluſis turba ſuorum pugna eſt. ibi Gelius Egnatius imperator Samnitium cecidit. compulſi deinde intra vallum Samnites: paruoq; certamine capta caſtra: & Galli à tergo circumuenti. Cæſa eo die hoſtium XXV millia, octo capta. nec incruenta victoria fuit. nam ex P. Decii exercitu cæſa ſeptem millia: ex Fabii mille ac ducẽti. Fabius dimiſſis ad quærendum collegæ corpus, ſpolia hoſtium coniecta in aceruum Ioui Victori cremauit. Cõſulis corpus eo die, quia obrutum ſuper ſtratis Gallorũ cumulis erat, inueniri non potuit. poſtero die inuentũ, relatumq; eſt cũ multis militum lachrymis. Intermiſſa inde omnium aliarũ rerum cura. Fabius collegæ funus omni honore, laudibuſq; meritis celebrat. Et in Hetruria per eos dies ab Cn. Fuluio proprætore res ex ſententia geſta: & præter ingentẽ illatam populationibus agrorum hoſti cladem, pugnatũ etiam egregie eſt: Peruſinorumq;, & Cluſinorum cæſa amplius tria millia: & ſigna militaria ad viginti capta. Samnitium agmen cum per Pelignũ agrũ fugeret: circumuentũ à Pelignis eſt. ex millibus quinq; ad mille cæſi. Magna eius diei, quo in Sentinati agro bellatum: fama eſt, etiam vero ſtãti. Sed ſuperiecere quidã augendo fidẽ, qui in hoſtiũ exercitu peditũ quadraginta millia, CCCXX, equitum ſex & quadraginta millia, mille carpẽtorũ ſcripſere fuiſſe: ſcilicet cum Vmbris, Thuſciſq;: quos & ipſos pugnæ affuiſſe. & vt Romanorũ quoq; augerent copias: L. Volumnium proconſulem ducem conſulibus, exercitumq; eius legionibus conſulum adiiciunt. In pluribus annalibus duorum ea cõſulum propria victoria eſt. Volumnius in Samnio interim res gerit, Samnitiumq; exercitum in Tifernum montem compulſum, non deterritus iniquitate loci fundit, fugatq;. Q. Fabius Deciano exercitu relicto in Hetruria, ſuis legionibus deductis ad vrbem, de Gallis, Hetruſciſq;, ac Samnitibus

C trimphauit milites triumphantem ſecuti ſunt. celebrata inconditis carminibus militaribus nõ ma-
gis victoria Q. Fabii, q̃ mors præclara P. Decii eſt: excitataq́; memoria parentis, æquata euentu publi
co priuatoq́; filii laudib⁹. Data ex prçda militibus æris octogeni bini, ſagaq́;, & tunicæ: præmia illa tẽ
peſtate militiæ haudquaq̃ ſpernenda. His ita rebus geſtis, nec in Samnitibus adhuc, nec in Hetru-
ria pax erat. nam & Peruſinis authoribus poſt deductum ab conſule exercitum rebellatum fuerat: &
Samnites prædatum in agrũ Veſtinum, Formianumq́;, & parte alia, in Eſerunium, quęq́; Vulturno
adiacet flumini: deſcẽdẽre. Aduerſus eos Ap. Claudius prætor cum exercitu Deciano miſſus. Fabius
Hetruria rebellante denuo quatuor millia & quingentos Peruſinorum occidit: cæpit ad mille ſeptin-
gentos quadraginta: qui redempti ſinguli æris trecentis decem. præda alia omnis militibus conceſſa.
Samnitium legiones cum partim Ap. Claudius prætor, partim L. Volumnius procõſul ſequeretur:
in agrum Stellatem conuenerunt. ibi & Samnitium legiones omnes conſidunt: & Appius, Volum-
niusq́; caſtra coniungunt. pugnatum infeſtiſſimis animis: hinc ira ſtimulante aduerſus rebellantes
toties: illinc ab vltima iam dimicantibus ſpe. Cæſa ergo Samnitiũ XVI millia trecenti, capta duo
millia ſeptingenti. ex Romano exercitu cecidere duo millia ſeptingenti. Felix annus bellicis rebus,
peſtilentia grauis, prodigusq́; ſolicitus. nam & terram multifariam pluuiſſe: & in exercitu Ap. Clau-
dii pleroſq; fulminibus ictos, nunciatum eſt: libriq́; ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurges con-
ſulis filius aliquot matronas ad populum ſtupri dãnatas pecunia mulctauit: ex quo mulctatitio ære
Veneris ædem, quæ propè circum eſt, faciendam curauit. Superſunt etiam nunc Samnitium bella,
quæ continua per quartum iam volumen, annumq́; ſextum & quadrageſimum à M. Valerio, A. Cor
nelio conſulibus, qui primi Samnio arma intulerunt: agimus. & ne tot annorum clades vtriuſq; gen
tis, laboresq́; actos nunc referam: quibus nequiuerint tamen dum illa pectora vinci: proximo anno
Samnites in Sentinati agro, Pelignis, ad Tifernũ, Stellatibus campis, ſuis ipſi legionibus, miſti alie-
nis, ab quatuor exercitibus, quatuor ducibus Romanis cæſi fuerant: imperatorem clariſſimum gen-
tis ſuæ amiſerant: ſocios belli, Hetruſcos, Vmbros, Gallos in eadem fortuna videbant, qua ipſi erãt:
nec ſuis, nec externis viribus iam ſtare poterant: tamen bello non abſtinebant. adeo ne infeliciter qui-
dem defenſæ libertatis tędebat: & vinci, q̃ non tentare victoriam, malebant. quinam ſit ille, quem nõ
pigeat longinquitatis bellorum ſcribendo, legendoq́;, quæ gerentes non fatigauerunt? Q. Fabium,
P. Decium, L. Poſthumius Megillus, & M. Attilius Regulus cõſules ſecuti ſunt. Samnium ambobus
D decreta prouincia eſt, quia tres ſcriptos hoſtium exercitus: vno Hetruriam, altero populationẽ Cam
paniæ repeti: tertium tuendis parari finibus, fama erat. Poſthumiũ valitudo aduerſa Romæ tenuit.
Attilius cum exercitu extemplo profectus, vt in Samnio hoſtes (ita enim placuerat patribus) nondũ
egreſſos opprimeret: velut ex cõpoſito ibi obuium habuere hoſtem: vbi & intrare, nedum vaſtare ipſi
Samnitium agrũ prohiberẽtur: & egredi inde in pacata, ſociorumq́; populi Romani fines Samnites
prohiberent. cum caſtra caſtris collata eſſent: quod vix Romanus toties victor auderet: auſi Samni-
tes ſunt (tantum deſperatio vltima temeritatis facit) caſtra Romana oppugnare. & quanquam non
venit ad finem tam audax inceptum: tamen haud omnino vanum fuit. Nebula erat ad multum
diei, denſa adeo: vt lucis vſum eriperet, non proſpectu modo extra vallum adempto, ſed propinquo
etiam congredientium inter ſe conſpectu. hac velut latebra inſidiarum freti Samnites vixdum ſatis
certa luce, & eam ipſam premente caligine, ad ſtationem Romanam in porta ſegniter agentem vigi-
lias perueniunt. Improuiſo oppreſſis, nec animi ſatis ad reſiſtendum, nec virium ſuit. ab tergo caſtro-
rum decumana porta impetus factus. itaq; captum quæſtoriũ: quæſtorq́; ibi L. Opimius Panſa occi-
ſus. conclamatum inde ad arma. Conſul tumultu excitus cohortes duas ſociorum, Lucanam, Sueſ-
ſanamq́;, quæ proximæ forte erant: tueri prætorium iubet: manipulos legionum principali via indu-
cit. vix dum ſatis aptatis armis in ordines eunt: & clamore magis, q̃ oculis hoſtem noſcunt: nec quã-
tus numerus ſit, æſtimari poteſt. cedunt primo incerti fortunæ ſuæ: & hoſtem introrſum in media ca-
ſtra accipiũt. inde cũ conſul vociferaretur, expulſi ne extra vallũ caſtra deinde ſua oppugnaturi eſſent,
rogitans: clamore ſublato cõnixi primo reſiſtunt: deinde inferunt pedem, vrgentq́;: & impulſos ſemel
terrore eodẽ agunt, quo cœperunt: expellunt extra portam, vallumq́;: inde pergere, ac perſequi, quia
turbida lux metum circa inſidiarum faciebat: non auſi, liberatis caſtris contenti receperunt ſe intra
vallum, trecentis fermè hoſtium occiſis. Romanorum ſtationis primæ, vigilumq́;, & eorum qui circa
quæſtorium oppreſſi, periere ad ducentos triginta. Animos inde Samnitibus non infelix audacia au-
xit: & non modo proferre inde caſtra Romanum, ſed ne pabulari quidem per agros ſuos patiebant.
retro in pacatum Soranum agrum pabulatores ibant. Quarũ rerũ fama tumultuoſior etiam, q̃ res
erant, perlata Romam coegit L. Poſthumiũ Cos. vix dum validũ proficiſci ex vrbe, prius tñ q̃ exiret,
militibus edicto Sorã iuſſis cõuenire. Ipſe ædẽ Victoriæ, quam ædilis curulis ex mulctatitia pecunia
faciendã curauerat: dedicauit. Ita ad exercitũ profectus ab Sora in Samniũ ad caſtra collegæ perrexit.
inde poſtq̃ Sãnites diffiſi duobus exercitibus reſiſti poſſe receſſerũt: diuerſi Coss. ad vaſtandos agros,
vrbesq́; oppugnãdas diſcedũt. Poſthumius Milioniã oppugnare adortus vi primo, atq; ĩpetu: deinde
poſtq̃

A poſtq̃ ea parũ procedebant,opere,ac vineis demũ iniunctis muro cœpit.ibi capta iam vrbe,ab hora
quarta vſq; ad octauam ferè horam oĩbus partibus vrbis diu incerto euentu pugnatum eſt.poſtremo
potitur oppido Romanus. Samnitium cæſi tria millia ducenti: capti quatuor millia CC. præter
prædam aliam. Inde Ferentinum ductæ legiones: vnde oppidani cum omnibus rebus ſuis, quæ ferri
agiq; potuerunt:nocte per auerſam portam ſilentio exceſſerunt. Igitur ſimul aduenit Cos. primo ita
cõpoſitus inſtructusq; mœnibus ſucceſſit, tanq̃ idem, quod ad Milioniam fuerat, certaminis foret:
deinde vt ſilentium vaſtum in vrbe,nec arma,nec viros in turribus ac muris vidit: auidum inuadẽdi
deſerta mœnia militem detinet:nequã occultam in fraudem incautus rueret: duas turmas ſociorum
latini nominis circũequitare mœnia,atq; explorare oĩa iubet. equites portam vnam, alteramq; eadẽ
regione in propinquo patẽtes cõſpiciunt,itineribusq; iis veſtigia nocturnæ hoſtium fugæ. adequitãt
deinde ſenſim portis: vrbemq; ex tuto rectis itineribus per viam cõſpiciunt: & cõſuli referũt exceſſum
vrbe:ſolitudine haud dubia id perſpicuũ eſſe, & recentibus veſtigiis fugæ,ac ſtrage rerum in trepida-
tione nocturna paſſim relictarum. His auditis Cos. ad eam partem vrbis,quam adierant equites:cir-
cunducit agmen:conſtitutisq; haud procul porta ſignis,quinq; equites iubet intrare vrbem:& modi-
cum ſpacium progreſſos tres manere eodem loco,ſi tuta videantur:duos explorata ad ſe referre. Qui
vbi redierunt:retuleruntq; eò ſe progreſſos,vnde in omnes partes circũſpectus eſſet:longe,lateq; ſilẽ-
tium,ac ſolitudinem vidiſſe:extẽplo Cos. cohortes expeditas in vrbẽ induxit: cæteros interim caſtra
cõmunire iuſſit. Ingreſſi milites refractis foribus paucos graues ætate, aut inualidos inueniunt: reli-
ctaq;,quæ migratu difficilia eſſent.ea direpta:& cognitũ ex captiuis eſt cõmuni conſilio aliquot circa
vrbes conſciſſe fugam:ſuos prima vigilia profectos:credere eandẽ in aliis vrbibus ſolitudinẽ inuen-
turos. Dictis captiuoꝝ fides extitit:deſertis oppidis Cos. potitur. Alteri Cos. M. Attilio nequaq̃ tam
facile bellum fuit.cum ad Luceriam duceret legiones,quã oppugnari ab Samnitibus audierat:ad finẽ
Lucerinũ ei hoſtis obuius fuit.ibi ira vires æquauit.prælium varium,& anceps fuit:triſtius tñ euentu
Romanis:& quia inſueti erant vinci:& quia digredientes magis,q̃ in ipſo certamine ſenſerunt quan-
tum in ſua parte plus vulnerum ac cædis fuiſſet. Itaq; is terror in caſtris ortus, qui ſi pugnantes cæ-
piſſet,inſignis accepta clades foret.tum quoq; ſollicita nox fuit,iam inuaſurũ caſtra Samnitẽ credẽ-
tibus,aut prima luce cũ victoribus cõferendas manus. Minus cladis, cæterũ nõ plus animoꝝ ad ho-
ſtes erat. vbi primũ illuxit,abire ſine certamine cupiunt. Sed via vna,& ea ipſa præter hoſtes erat: quã
B ingreſſi præbuere ſpeciem recta tendentium ad caſtra oppugnanda. Cos. arma capere milites iubet:&
ſequi ſe extra vallum:legatis,tribunis,præfectis ſocioꝝ imperat,quod apud quenq; factoꝝ opus eſt.
Omnes affirmãt ſe quidẽ oĩa facturos:ſed militũ iacere animos,tota nocte inter vulnera, & gemitus
morientiũ vigilatum eſſe. Si ante lucem ad caſtra ventũ foret:tñ pauoris fuiſſe,vt relicturi ſigna fue-
rint:nunc pudore à fuga contineri:alioquin pro victis eſſe. Quæ vbi cõſul accepit,ſibimetipſi circũ-
eundos,alloquendosq; milites ratus,vt ad quoſq; venerat,cunctantes arma capere increpabat. quid
ceſſarent?tergiuerſarenturq;?hoſtẽ in caſtra venturũ,niſi illi extra caſtra exiſſent: & pro tentoriis ſuis
pugnaturos,ſi pro vallo nollent. armatis,ac dimicantibus dubiã victoriã eſſe:qui nudus atq; inermis
hoſtem maneat,ei aut mortẽ,aut ſeruitutẽ patiendam. Hæc iurganti,increpantiq; reſpondebãt con-
fectos ſe pugna heſterna:nec virium quicq̃,nec ſanguinis ſupereſſe:maiorem multitudinem hoſtium
apparere,q̃ pridie fuerit. Inter hæc appropinquabat agmen:& iam breuiore interuallo certiora in-
tuentes,vallum ſecũ portare Samnitem affirmant:nec dubium eſſe quin caſtra circumuallaturi ſint.
Tunc enimuero Cos. indignum facinus eſſe vociferari tantã contumeliam, ignominiamq; ab igna-
uiſſimo accipi hoſte.etiam'ne circũſedebimur,inquit,in caſtris: vt fame potius per ignominiam,q̃
ferro,ſi neceſſe eſt,per virtutẽ moriamur? Dii bene verterent:facerentq; quod ſe dignũ quiſq; ducerẽt.
Cos. M. Attiliũ vel ſolũ,ſi nemo alius ſequatur,iturũ aduerſus hoſtes: caſurumq; inter ſigna Samni-
tium potius,q̃ circumuallari caſtra Romana videat. Dicta cõſulis legati,tribuniq;,& omnes turmæ
equitum, & centuriones primorum ordinum approbauere. tum pudore victus miles ſegniter arma
capit:ſegniter è caſtris egreditur:longo agmine,nec continenti mœſti,ac propè victi procedunt ver-
ſus hoſtem,nec ſpe,nec animo certiorẽ.itaq; ſimul conſpecta ſunt Romana ſigna, extemplo à primo
Samnitium agmine ad nouiſſimũ fremitus perfertur:exire, id quod timuerint, ad impediendum iter
Romanos:nullam inde ne fugæ quidem patere viam:illo loco aut cadendum eſſe,aut ſtratis hoſtibus
per corpora eorum euadendum. in medio ſarcinas coniiciunt:armati ſuis quiſq; ordinibus inſtruunt
aciem. Iam exiguum inter duas acies erat ſpacium:& ſtabant expectantes dum ab hoſtibus prius im-
petus,prius clamor inciperet:neutris animus eſt ad pugnãdũ. Diuerſiq; integri, atq; intacti abiiſſent:
ni cedenti inſtaturum alterũ timuiſſent. ſua ſponte inter inuitos, tergiuerſantesq; ſegnis pugna cla-
more incerto,atq; impari cœpit:nec veſtigio qſq̃ mouebatur. Tum Cos. Romanus vt rem excitaret,
equitũ paucas turmas extra ordinẽ immiſit:quorũ cũ pleriq; elapſi ex equis eſſent:& alii turbati:& ab
Samnitium acie ad opprimendos eos,qui occiderãt:& ad ſuos tuendos ab Romanis procurſum eſt.
Inde paululũ irritata pugna eſt:ſed aliquãto & impigre magis,& plures ꝑcurrerãt Sãnites: & turba-

C tus eques ſua ipſe ſubſidia territis equis proculcauit. hinc fuga cœpta totam auertit aciem Roma-
nam. Iamq; in terga fugientiũ Samnites pugnabant: cum Cos. equo præuectus ad portam caſtrorũ,
ac ſtatione equitũ ibi oppoſita, edictoq; vt quicunq; ad vallũ tenderet, ſiue ille Romanus, ſiue Samnis
eſſet, pro hoſte haberet: hæc ipſa minitans obſtitit profuſe tendentibus ſuis in caſtra. quò pergis inqt
miles? & hic arma, & viros inuenies: nec viuo Cos. tuo niſi victor caſtra intrabis: proinde elige cum
ciue, an hoſte pugnare malis. Hæc dicente Cos. equites infeſtis cuſpidibus circunfunduntur: ac pedi-
tes in pugnam redire iubent. Non virtus ſolum Cos. ſed fors ẽt adiuuit: quod nõ inſtiterunt Samni-
tes: ſpaciumq; circũagendi ſigna, vertendiq; aciem à caſtris in hoſtem fuit. Tum alii alios hortari vt
repeterent pugnam: centuriones ab ſigniferis rapta ſigna inferre: & oſtẽdere ſuis paucos, & ordinibus
incõpoſitis effuſe venire hoſtes. Inter hæc Cos. manus ad cœlum attollens voce clara, ita vt exaudi-
retur, tẽplũ Ioui Statori vouet, ſi conſtitiſſet à fuga Romana acies: redintegratoq; prælio cecidiſſet,
viciſſetq; legiones Samnitium. omnes vndiq; anniſi ad reſtituendam pugnam duces, milites, peditũ,
equitumq; vis. numen etiã deoꝝ reſpexiſſe nomen Romanũ viſum. adeo facile inclinata res: repulſiq;
à caſtris hoſtes: mox ẽt redacti ad eum locũ, in quo cõmiſſa pugna erat. Ibi obiacente ſarcinarum cu-
mulo, quas coniecerant in mediũ, hæſere impediti: deinde ne diriperentur res, orbem armatorũ ſarci
nis circũdant. Tum vero eos à fronte vrgere pedites: ab tergo circumuecti equites. ita in medio cæſi.
captiq;. Captiuoꝝ numerus fuit ſeptem millia CCC. qui oẽs nudi ſub iugum miſſi. cæſos retulere
ad quatuor millia octingẽtos. Nec Romanis quidẽ læta victoria fuit. recenſente Cos. biduo acceptã
cladem, amiſſorũ militum numerus relatus ſeptem millia trecenti. Dum hæc in Apulia gerebantur:
altero exercitu Samnites Interamnam coloniã Romanã, quæ via latina eſt: occupare conati, vrbem
non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde miſtam hominũ, atq; pecudũ, colonosq;
captos agerent: in victorem incidunt Cos. ab Luceria redeuntẽ: nec prædam ſolum amittunt, ſed ipſi
longo atq; impedito agmine incõpoſiti cæduntur. Conſul Interamnam edicto dominis ad res ſuas
noſcendas, recipiendasq; reuocatis, & exercitu ibi relicto, comitioꝝ cauſa Romam eſt profectus. Cui
de triumpho agenti negatus honos, & ob amiſſa tot millia militũ: & quod captiuos ſine pactione ſub
iugum miſiſſet. Cos. alter Poſthumius, quia in Samnitibus materia belli deerat: in Hetruriam tradu
cto exercitu primum peruaſtauerat Volſinienſem agrum: deinde cum egreſſis ad tuendos fines haud
procul mœnibus ipſoꝝ depugnat. duo millia CC Hetruſcorum cæſi: cæteros propinquitas vrbis
tutata eſt. In Roſellanum agrum exercitus traductus. ibi non agri tñ vaſtati, ſed oppidũ etiam expu-
D gnatũ: capta amplius duo millia hoium: minus duo millia circa muros cæſa. Pax tñ clarior maiorq;,
q̃ bellũ in Hetruria eo anno fuerat: parta eſt. tres validiſſimæ vrbes, Hetruriæ capita, Volſinii, Peru-
ſia, Arretium pacem petiere: & veſtimentis militum, frumentoq; pacti cũ Cos. vt mitti Romã orato-
res liceret, inducias in quadraginta annos impetrauerunt. mulcta præſens quingentũm milliũ æris
in ſingulas ciuitates impoſita. Ob haſce res geſtas conſul cum triumphum ab Senatu moris magis
cauſa, q̃ ſpe impetrandi petiſſet: videretq; alios, quod tardius ab vrbe exiſſet: alios, quod iniuſſu Sena-
tus ex Samnio in Hetruriam tranſiſſet: partim ſuos inimicos, partim collegæ amicos, ad ſolatium
æquatæ repulſæ ſibi quoq; negare triumphum: non ita, inquit, Patres cõſcripti veſtræ maieſtatis me-
minero, vt me cõſulem eſſe obliuiſcar: eodẽ iure imperii, quo bella geſſi, bellis feliciter geſtis, Samnio
atq; Hetruria ſubactis, victoria & pace parta triumphabo. ita Senatum reliquit. Inde inter tribunos
plebis contentio orta eſt. pars interceſſuros, ne nouo exemplo triumpharet, aiebãt: pars auxilio ſe ad-
uerſus collegas triumphanti futuros. Iactata res ad populum eſt: vocatusq; eò conſul cũ L. Horatiũ,
Marcum Valerium conſules: C. Martium Rutilium nuper, patrem eius qui tunc cenſor eſſet: non ex
authoritate Senatus, ſed iuſſu populi triumphaſſe diceret: adiiciebat ſe quoq; laturum fuiſſe ad popu
lum: ni ſciret mancipia nobilium tribunos plebis legem impedituros: voluntatem ſibi, ac fauorẽ con
ſentientis populi pro oibus iuſſis affutura. Poſtero die auxilio tribunorum plebis trium aduerſus in-
terceſſionem VII tribunorum, & conſenſum Senatus, celebrante populo diem, triumphauit. Et
huius anni parum conſtans memoria eſt. Poſthumiũ author eſt Claudius in Samnio captis aliquot
vrbibus, in Apulia fuſum fugatumq;, ſaucium ipſum cum paucis Luceriam compulſum: ab Attilio
in Hetruria res geſtas: eumq; triumphaſſe. Fabius ambos Coss. in Samnio, & ad Luceriam res geſ-
ſiſſe ſcribit, traductumq; in Hetruriam exercitum: ſed ab vtro Cos. nõ adiecit: & ad Luceriam vtrinq;
multos occiſos: inq; ea pugna Iouis Statoris ędem votam, vt Romulus ante vouerat: ſed fanum tñ,
id eſt locus templo effatus iam ſacratus fuerat. Cæterum hoc demum anno, vt ædem etiam fieri Se-
natus iuberet, bis eiuſdem voti damnata reſpub. in religionem venit. Sequitur hunc annũ & Cos.
inſignis, L. Papyrius Curſor qua paterna gloria, qua ſua: & bellum ingens, victoriaq;: quantam de
Samnitibus nemo ad eam diẽ, præter L. Papyrium patrem Cos. pepererat. & forte eodẽ conatu, appa-
ratuq; omni opulentia inſignium armoꝝ bellum adornauerant: & opes deorum etiam adhibuerant
ritu quodam ſacramenti vetuſto velut initiatis militibus, delectu per omne Samnium habito noua
lege: vt qui iuniorũ non conueniſſet ad imperatoꝝ edictũ, quiq; iniuſſu abiiſſet, caput Ioui ſacratum
erat.

A erat. Tum exercitus omnis Aquiloniã eſt inductus. ad XL millia militũ, quod roboris in Samnio
erat, conuenerunt. ibi medius ferè caſtris locus eſt cõſeptus cratibus, pluteiſq; & linteis contectus, pa-
tens ducentos maxime pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro vetere linteo lecto ſacrificatum ſa-
cerdote Ouio Paccio quodam, homine magno natu: qui ſe id ſacrum petere affirmabat ex vetuſta
Samnitium religione: qua quondam vſi maiores eorum fuiſſent, cum adimendæ Hetruſcis Capuæ
clandeſtinum cœpiſſent conſilium. Sacrificio perfecto per viatorem imperator acciri iubebat nobiliſ-
ſimum quenq; genere, factiſq;. ſinguli introducebantur. erat tum alius apparatus ſacri, qui perfunde-
re religione animum poſſet: tũ in loco circa omni cõtecto additæ aræ in medio victimæq; circa cæſæ,
& circũſtantes centuriones ſtrictis gladiis. admouebatur altaribus miles, magis vt victima, q̃ vt ſacri
particeps: adigebaturq; iureiurando quæ viſa, auditaq; in eo loco eſſent, non enunciaturum. dein iu-
rare cogebatur diro quodam carmine in execrationem capitis, familiæq;, & ſtirpis cõpoſito, niſi iſſet
in prælium, quò imperatores duxiſſent: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet: aut ſiquem fugientem vidiſſet, nõ
extemplo occidiſſet. Id primo quidam abnuentes iuraturos ſe obtruncati circa altaria ſunt: iacentes
deinde inter ſtragem victimarum documento cæteris fuere ne abnuerent. Primoribus Samnitium ea
deteſtatione obſtrictis, decem nominatis ab imperatore. eis dictum vt vir virum legerent: donec ſex-
decim millium numerum confeciſſent. ea legio linteata ab integumento conſepti, quo ſacrata nobili-
tas erat: appellata eſt. his arma inſignia data, & criſtatæ galeæ, vt inter cæteros eminerent. Paulo plus
viginti millium alius exercitus fuit, nec corporũ ſpecie, nec gloria belli, nec apparatu linteatæ legio-
ni diſpar. hic hominum numerus, quod roboris erat, ad Aquiloniã conſedit. Coſs. profecti ab vrbe:
prior Sp. Caruilius: cui veteres legiones, quas M. Attilius ſuperioris anni Cos. in agro interamnati
reliquerat: decretæ erant. cum eis in Samnium profectus, dum hoſtes operati ſuperſtitionibus conci-
lia ſecreta agunt: Amiternum oppidum de Samnitibus vi cœpit. cæſa ibi millia hominũ duo fermè,
atq; octingenti: capta quatuor millia ducenti ſeptuaginta. Papyrius nouo exercitu (ita enim decretũ
erat) ſcripto Duroniam vrbem expugnauit: minus q̃ collega cœpit hominum: plus aliquãto occidit:
præda opulẽta vtrobiq; eſt parta. Inde peruagati Samnium Coſs. maxime depopulato atinate agro,
Caruilius ad Cominium, Papyrius ad Aquiloniam, vbi ſumma rei Samnitiũ erat, peruenit. ibi ali-
quandiu nec ceſſatum ab armis eſt: neq; gnauiter pugnatum: laceſſendo quietos, reſiſtentibus ceden-
do, cõminandoq; magis, q̃ inferendo pugnam dies abſumebatur. quod cum inciperetur, remittere-
B turq;: omnium rerum etiam paruarum euentus proferebatur in dies. Altera Romana caſtra viginti
millium ſpacio aberant: & abſentis collegæ conſilia omnibus gerendis intererant rebus: intentiorq;
Caruilius, quo maiore diſcrimine res vertebatur, in Aquiloniam, q̃ ad Cominium, quod obſidebat,
erat. L. Papyrius iam per oĩa ad dimicandum ſatis paratus nunciũ ad collegam mittit: ſibi in animo
eſſe poſtero die, ſi per auſpicia liceret, confligere cum hoſte: opus eſſe & illũ quanta maxima vi poſſet,
Cominium oppugnare: nequid laxamenti ſit Samnitibus ad ſubſidia Aquiloniã mittenda. diem ad
proficiſcendum nuncius habuit: nocte rediit. approbare collegam conſulta referens. Papyrius nũcio
miſſo extẽplo concionẽ habuit: multa de vniuerſo genere belli, multa de præſenti hoſtiũ apparatu va-
na magis ſpecie, q̃ efficaci ad euentũ diſſeruit. Non enim criſtas vulnera facere: & per picta, atq; aura-
ta ſcuta tranſire Romanum pilum: & candore tunicarũ fulgentem aciem, vbi res ferro geratur, cruen-
tari. Auream olim, atq; argenteam Samnitium aciẽ à parente ſuo occidione occiſam: ſpoliaq; ea ho-
neſtiora victori hoſti, q̃ ipſis arma fuiſſe. Datum hoc forſan nomini, familiæq; ſuæ: vt aduerſus ma-
ximos conatus Samnitium opponerentur duces: ſpoliaq; ea referrent, quæ inſignia publicis ẽt locis
decorandis eſſent. Deos immortales adeſſe propter toties petita fœdera, toties rupta: tum ſiqua
coniectura mentis diuinæ ſit, nulli vnquam exercitui fuiſſe infeſtiores, q̃ qui nefando ſacro miſta ho-
minum, pecudumq; cæde reſperſus, ancipiti deum iræ deuotus, hinc fœderũ cũ Romanis ictorũ teſtes
deos, hinc iuriſiurandi aduerſus fœdera ſuſcepti execrationes horrens, inuitus iurauerit, oderit ſacra
mentum, vno tẽpore deos, ciues, hoſteis metuat. Hæc cõperta perfugarum indiciis cũ apud infenſos
iam ſua ſponte milites diſſeruiſſet: ſimul diuinæ, humanæq; ſpei pleni clamore conſentienti pugnam
poſcunt: pœnitet in poſterũ diem dilatũ certamen: moram diei, noctiſq; oderũt. Tertia vigilia noctis
iam relatis literis à collega Papyrius ſilentio ſurgit: & pullariũ in auſpicium mittit. Nullũ erat genus
hominũ in caſtris intactũ cupiditate pugnæ: ſummi, infimiq; æque intenti erant: dux militum, miles
ducis ardorem ſpectabat. Is ardor omnium ẽt ad eos, qui auſpicio intererant: peruenit. nam cũ pulli
non paſcerentur: pullarius auſpicium mentiri auſus, tripudium ſolliſtimũ Cos. nunciauit. Cos. lætus
auſpicium egregium eſſe, & deis authoribus rem geſturos pronunciat: ſignumq; pugnæ proponit.
Exeunti iam forte in aciem nunciat perfuga viginti cohortes Samnitiũ (quadrigenariæ fermè erãt)
Cominium profectas. quod ne ignoraret collega, extemplo nuncium mittit: ipſe ſibi ſigna ocius
præferri iubet: ſubſidiaq; ſuis quæq; locis, & præfectos ſubſidiis attribuerat. Dextro cornu L. Vo-
lumnium, ſiniſtro L. Scipionem, equitibus legatos alios, C. Ceditium, & Trebonium præfecit. Sp.
Nautium mulos detractis clitellis cum cohortibus alaribus in tumulum conſpectum propere circũ-

C ducere iubet: atq; inde inter ipſam dimicationẽ quanto maxime poſſet moto puluere oſtẽdere. Dum
his intentus imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auſpicio eius diei, exauditaq; ab equi-
tibus Romanis: qui rem haud ſpernendam rati, Sp. Papyrio fratris filio conſulis ambigi de auſpicio
renunciauerunt. Iuuenis ante doctrinam deos ſpernentem natus, rem inquiſitam nequid incõpertũ
deferret, ad conſulem detulit. cui ille. tu quidem macte virtute, diligentiaq; eſto: cæterum qui auſpicio
adeſt, ſiquid falſi nunciat, in ſemetipſum religionem recipit: mihi quidem tripudium nunciatum po
pulo Romano, exercituiq; egregium auſpicium eſt. centurionibus deinde imperauit, vt pullarios in-
ter prima ſigna conſtituerent. Promouent & Samnites ſigna: inſequitur acies ornata, armataq;: vt ho
ſtium quoq; magnificum ſpectaculum eſſet. Prius q̃ clamor tolleretur, concurrereturq;, emiſſo teme-
re pilo ictus pullarius ante ſigna cecidit. quod vbi Cos. nũciatum eſt: dii in prælio ſunt, inquit: habet
pœnam noxium caput. Ante Cos. hæc dicentem coruus voce clara occinuit. quo lætus augurio con-
ſul affirmans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe deos, ſigna canere, & clamorem
tollere iuſſit. Prælium cõmiſſum atrox, cæterum longe diſparibus animis. Romanos ira, ſpes, ardor
certaminis, auidos hoſtium ſanguinis in prælium rapit: Samnitium magnam partem neceſſitas, ac
religio inuitos magis reſiſtere, q̃ inferre pugnam cogit. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem, atq; im-
petum Romanorum per aliquot iam annos vinci aſſueti: ni potentior alius metus inſidens pectori-
bus à fuga retineret. quippe in oculis erat omnis ille occulti paratus ſacri, & armati ſacerdotes, & ꝓ-
miſcua hominum pecudumq; ſtrages, & reſperſæ fando nefandoq; ſanguine aræ, & dira execratio, ac
furiale carmen deteſtandæ familiæ, ſtirpiq; compoſitum. his vinculis fugæ obſtricti ſtabant, ciuẽ ma-
gis q̃ hoſtem timentes. Inſtare Romanus à cornu vtroq;, à media acie: & cædere deorũ, hominumq;
attonitos metu. repugnatur ſegniter, vt ab iis, quos timor moraretur à fuga. Iam propè ad ſigna
cædes peruenerat: cum ex tranſuerſo puluis velut ingẽtis agminis inceſſu motus apparuit. Sp. Nau-
tius (Octauium Metium quidam eum tradunt) dux alaribus cohortibus erat: puluerem maiorem q̃
pro numero excitabant: inſidentes mulis calones frondoſos ramos per terrã trahebant: arma, ſignaq;
per turbidam lucem in primo apparebant: poſt altior, denſiorq; puluis equitum ſpeciem cogentium
agmen dabat. fefellitq; non Samnites modo, ſed etiam Romanos: & conſul affirmauit errorem: cla-
mitans inter prima ſigna, ita, vt vox etiam ad hoſtes accederet: captum Cominium: victorem colle-
D gam adeſſe. anniterẽtur vincere prius, q̃ gloria alterius exercitus foret. Hæc inſidens equo. inde tribu-
nis, centurionibusq; imperat, vt vias equitibus patefaciant. ipſe Trebonio, Cæditioq; prædixerat, vt
vbi ſe cuſpidem erectam quatientem vidiſſent: quanta maxima vi poſſent, concitarent equites in ho-
ſtem. Ad nutum omnia, vt ex ante præparato, fiunt. pandũtur inter ordines viæ: prouolat eques: atq;
infeſtis cuſpidibus in medium agmen hoſtium ruit: perrupitq; ordines, quacunq; impetum dedit.
inſtant Volumnius, & Scipio: & perculſos ſternunt. Tum iam deorum, hominumq; victa vis fundũ-
tur linteatæ cohortes: pariter iurati, iniuratiq; fugiunt: nec quenq̃ præter hoſtes metuunt. Peditum
agmen, quod ſuperfuit pugnę: in caſtra ad Aquiloniam cõpulſum eſt. nobilitas, equitesq; Bouianũ
profugerunt. equites eques ſequitur. peditem pedes: ac diuerſa cornua, dextrum ad caſtra Samnitiũ,
læuum ad vrbem tendit. Prior aliquanto Volumnius caſtra cæpit. ad vrbem Scipioni maiore reſiſti-
tur vi: non quia plus animi victis eſt, ſed melius muri, q̃ vallum armatos arcent. inde lapidibus pro-
pulſant hoſtem. Scipio, niſi in primo pauore, priuſq̃ colligerentur animi, tranſacta res eſſet i lentiorẽ
fore munitæ armis vrbis oppugnationem ratus, interrogat milites: ſatin' ęquo animo paterẽtur ab
altero cornu caſtra capta eſſe: ſe victores pelli à portis vrbis? Reclamantibus vniuerſis, primus ipſe
ſcuto ſuper caput elato pergit ad portam: ſecuti alii teſtudine facta in vrbẽ perrumpunt: deturbatiſq;
Samnitibus, qui circa portam erant: muros occupauere. penetrare interiora vrbis, quia pauci admo-
dũ erant: nõ audent. Hæc primo ignorare cõſul, & intentus recipiendo exercitui eſſe. iã enim præceps
in occaſum ſol erat: & appetens nox periculoſa & ſuſpecta oĩa etiã victoribus faciebat. progreſſus lon-
gius, ab dextra caſtra capta videt: ab leua clamorem in vrbe, miſtum pugnantiũ ac pauentiũ fremitu
eſſe. & tum forte certamen ad portam erat. aduectus deinde equo propius, vt ſuos in muris videt: nec
iam integri quicq̃ eſſe, quin temeritate paucoꝝ magnæ rei parta occaſio eſſet: acciri quas recęperat
copias ſignaq; in vrbẽ inferri iuſſit. ingreſſi proxima ex parte, quia nox appropinquabat: quieuere. no-
cte oppidũ ab hoſtibus deſertũ eſt. Cæſa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti
quadraginta: capta tria millia octingenti & ſeptuaginta: ſigna militaria nonaginta ſeptẽ. Cæterum
illud memoriæ tradit: nõ fermè alium ducẽ lętiorẽ in acie viſum: ſeu ſuopte ingenio, ſeu fiducia bene
gerũdæ rei. Ab eodẽ robore animi neq; cõtrouerſo auſpicio reuocari à prælio potuit: & in ipſo diſcri-
mine, quo tẽpla diis ĩmortalibus voueri mos erat: vouerat Ioui Victori, ſi legiones hoſtium fudiſſet:
pocillũ mulſi priuſq̃ temetũ biberet: ſeſe facturũ. id votũ diis cordi fuit: & auſpicia in bonũ verterſit.
Eadẽ fortuna ab altero cõſule ad Cominiũ geſta res. Prima luce ad mœnia oĩbus copiis admotis, co-
rona cinxit vrbẽ: ſubſidiaq; firma, nequa eruptio fieret: portis oppoſuit. Iam ſignũ dantẽ eũ nuncius
à collega trepidus de viginti cohortium aduẽtu, & ab impetu moratus eſt: & partẽ copiarũ reuocare
inſtructam,

A inſtructam, intentamq; ad oppugnádum, coegit. D. Brutum Scæuam legatū cum legione prima, &
viginti cohortibus alaribus, equitatuq; ire aduerſus ſubſidium hoſtiū iuſſit: quocunq; in loco fuiſſet:
obuius obſiſteret, ac moraretur: manumq; ſi forte ita res poſceret. conferret: modo ne ad Cominium
eæ copiæ admoueri poſſent. ipſe ſcalas ferri ad muros ab omni parte vrbis iuſſit: ac teſtudine ad por-
tas ſucceſſit. ſimul & refringebātur portæ: & vis vndiq; in muros fiebat. Samnites, ſicut antequam in
muris viderent armatos, ſatis animi habuerunt ad prohibendos vrbis aditu hoſtes: ita, poſtq̄ iá non
ex interuallo, nec miſſilibus, ſed cōminus gerebatur res: & qui ægre ſucceſſerant ex plano in muros: lo
co, quem magis timuerant, victo, facile in hoſtem imparem ex æquo pugnabāt: relictis turribus mu-
riſq;, in forum omnes compulſi, pauliſper inde tentauerunt extremam pugnæ fortunam. deinde abie-
ctis armis, ad quindecim millia hominum & quadringenti in fidem conſulis venerunt. cæſa ad qua-
tuor millia ac trecenti octuaginta. Sic ad Cominium, ſic ad Aquiloniam geſta res. Inde medio inter
duas verbes ſpacio, vbi tertia expectata, erat pugna: hoſtes non inuenti. ſeptem millia paſſuum cum
abeſſent à Cominio: reuocati ab ſuis, neutri prælio occurrerunt. primis fermè tenebris cum in con-
ſpectu iam caſtra, iam Aquiloniam habuiſſent: clamor eos vtrinq; par accidens ſuſtinuit: deinde è re
gione caſtrorum, quæ incenſa ab Romanis erant: flamma late fuſa certioris cladis iudicio progredi
longius prohibuit. Eo ipſo loco propè temere ſub armis ſtrati paſſim inquietum omne tempus no-
ctis, expectando timendoq; lucem, egere. prima luce incerti quam in partem intenderent iter, repen-
te in fugam conſternantur conſpecti ab equitibus: qui egreſſos nocte ab oppido Samnites perſecuti,
viderant multitudinem non vallo, non ſtationibus firmatā. conſpecta & ex muris Aquiloniæ ea mul
titudo erat. iamq; etiam legionariæ cohortes ſequebantur. cæterum nec pedes fugientes perſequi po-
tuit: & ab equite nouiſſimi agminis ducēti fermè & octoginta interfecti. arma multa pauidi, ac ſigna
militaria duo de viginti reliquere. alio agmine incolumi vix ex tanta trepidatione Bouianū peruen-
tum eſt. Lætitiā vtriuſq; exercitus Romani auxit & ab altera parte feliciter geſta res. vterq; ex alterius
ſententia conſul captum oppidum diripiendum militi dedit: exhauſtis deinde tectis ignem iniecit.
eodemq; die Aquilonia, & Cominium deflagrauere. & conſules cum gratulatione mutua legionum,
ſuaq; caſtra coniunxere. In conſpectu duorum exercituum & Caruilius ſuos pro cuiuſq; merito lau
dauit, donauitq;: & Papyrius, apud quem multiplex in acie circa caſtra, circa vrbem fuerat certamē
Sp. Nautium, Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulumq; haſtatorum, armil
B lis, aureiſq; coronis donauit: Nautium: propter expeditionem, qua magni agminis modo terruerat
hoſtes: iuuenem Papyrium: propter nauatam cum equitatu & in prælio operam, & nocte: qua fugam
infeſtam Samnitibus ab Aquilonia clàm egreſſis fecit: centuriones, militeſq;, quia primi portā, mu-
rumq; Aquiloniæ ceperant. equites omnes ob inſignem multis locis operam, corniculis, armilliſq;
argenteis donat. Conſilium inde habitum: cum iam tempus eſſet deducendi ab Samnio exercitus,
aut vtriuſque, aut certe alterius. optimum viſum. quo magis fractæ res Samnitium eſſent: eo per-
tinacius & infeſtius agere cætera, & perſequi vt perdomitum Samnium inſequentibus cōſulibus tra-
di poſſet. quando iam nullus eſſet hoſtium exercitus, qui ſignis collatis dimicaturus videretur: vnum
ſupereſſe belli genus: vrbium oppugnationes: quarum per excidia militem locupletare præda, & ho-
ſtem pro aris ac focis dimicantem conficere poſſent. Itaq; literis miſſis ad Senatum populumq; Ro-
manum de rebus ab ſe geſtis, diuerſi, Papyrius ad Sepinum, Caruilius ad Volanam oppugnandam
legiones ducunt. Literæ conſulum ingenti lætitia & in curia, & in concione auditæ: & quatridui ſup-
plicatione publicum gaudium priuatis ſtudiis celebratum eſt. nec populo Romano magna ſolum,
ſed peropportuna etiā ea victoria fuit: qa per idem forte tēpus rebellaſſe Hetruſcos allatū eſt. Subibat
cogitatio animum: quonam modo tolerabilis futura Hetruria fuiſſet: ſiquid in Samnio aduerſi ve-
niſſet: quæ coniuratione Samnitium erecta, quoniam ambo conſules, omniſq; Romana vis auerſa
in Samnium eſſet: occupationem populi Romani pro occaſione rebellandi habuiſſet. Legationes ſo-
ciorum à M. Attilio prætore in Senatum introductæ. querebantur vri, & vaſtari agros à finitimis
Hetruſcis: quod deſciſcere à populo Romano nollent: obteſtabanturq; patres conſcriptos, vt ſe à vi,
atq; iniuria cōmunium hoſtiū tutarentur. Reſponſum legatis: curæ ſenatui futurum, ne ſocios fidei
ſuæ pœniteret: Hetruſcorum propediem eandem fortunā, quā Samnitium, fore. Segnius tñ, quod ad
Hetruriam attinebat, acta res eſſet: ni Faliſcos quoq;, qui per multos annos in amicitia fuerant: alla-
tum foret arma Hetruſcis iunxiſſe. Huius propinquitas populi acuit curā patribus, vt fœciales mit-
tendos ad res repetēdas cenſerent. quibus nō redditis, ex authoritate patrū iuſſu populi bellū Faliſcis
indictum eſt: iuſſiq; conſules ſortiri, vter ex Samnio in Hetruriam cū exercitu trāſiret. Iam Caruilius
Volanā, & Palumbinū, & Herculaneū ex Samnitibus ceperat: Volanā itra paucos dies: Palumbinū
eodē, quo ad muros acceſſit. ad Herculaneū bis ēt ſignis collatis ancipiti prælio, & cum maiore ſua, q̄
hoſtiū iactura dimicauit: caſtris deinde poſitis, mœnibus hoſtē incluſit: oppugnatū oppidū, captūq;.
In his tribus vrbibus capta, aut cæſa ad decē millia hominum: ita, vt pauore admodum plures cape-
rentur. Sortientibus prouincias cōſulibus, Hetruria Caruilio euenit ſecundum vota militū, qui vim

C frigoris iam in Samnio non patiebantur. Papyrio ad Sepinum maior vis hoſtium reſtitit: ſæpe in acie, ſæpe in agmine, ſæpe circa ipſam vrbem aduerſus eruptiones hoſtium pugnatum: neq; obſidio, neq; bellum ex æquo erat: non enim muris magis ſe Samnites, q̃ armis ac viris mœnia tutabantur. tandem pugnando in obſidionem iuſtam coegit hoſtes: obſidendoq́; vi atq; operibus vrbẽ expugnauit. itaq; ab ira plus cædis editum: capta vrbe, ſeptem millia quadringenti cæſi: capta minus tria millia hominum: præda, quę plurima fuit, congeſtis Samnitium rebus in vrbes paucas: militi conceſſa eſt. Niues iam omnia oppleuerant: nec durari extra tecta poterat: itaq; conſul de Samnio exercitũ deduxit. Venienti Romam triumphus omnium conſenſu eſt delatus. triumphauit in magiſtratu, inſigni, vt illorum temporum habitus erat: triumpho. pedites, equitesq́; inſignes donis tranſire: ac trãſuectis multæ ciuicæ coronæ, vallaresq́;, ac murales conſpectæ. inſpectata ſpolia Samnitium: & decore, ac pulchritudine paternis ſpoliis, quæ nota frequenti publicorum ornatu locorum erant: comparabantur. nobiles aliquot captiui, clari ſuis patrumq́; factis, ducti. æris grauis tranſuecta vicies centum millia: & auri triginta tria millia: (id enim redactum ex captiuis dicebatur) argenti, quod captũ ex vrbibus erat: P. mil. CCCXXX. omne æs, argentumq́; in ærarium conditum: militibus nihil datum ex præda eſt. auctaq́; ea inuidia eſt ad plebem, quod tributum etiam in ſtipendium militũ collatum eſt: cum, ſi ſpreta gloria fuiſſet captiuæ pecuniæ in ærarium illatæ: & militi tum dari ex præda, & ſtipendium militare præſtari potuiſſet. Ædem Quirini, quã in ipſa dimicatione votam apud neminem veterem authorem inuenio: (neq; hercule tam exiguo tẽpore perficere potuiſſet) ab dictatore patre votam filius conſul dedicauit: exornauitq́; hoſtium ſpoliis. quorũ tanta multitudo fuit, vt non templum tãtum, forumq́; his ornaretur, ſed ſociis etiam, coloniſq́; finitimis ad templorũ, locorumq́; publicorum ornatum diuiderentur. A triumpho exercitum in agrum Veſtinum, quia regio ea infeſta ab Samnitibus erat: hybernatum duxit. Inter hæc Caruilius conſul in Hetruria Troilium primũ oppugnare adortus, quadringentos ſeptuaginta ditiſſimos, pecũnia grandi pactos vt abire inde liceret, dimiſit: cæteram multitudinem, oppidumq́; ipſum vi cepit. inde quinq; caſtella locis ſita munitis expugnauit. Cæſa ibi hoſtium duo millia quadringenti: minus duo millia capti. & Faliſcis pacem petentibus annuas inducias dedit: pactus centum millia grauis æris, & ſtipendium eius anni militibus. His rebus actis ad triumphum deceſſit, vt minus clarum de Samnitibus, q̃ collegæ triumphus fuerat: ita cumulo Hetruſci belli æquatum. æris grauis tulit in ærarium trecẽta nonaginta millia: de
D reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locauit. propè ædem eidem deæ ab rege Seruio Tullo dedicatam. & militibus ex præda centenos binos aſſes, & alterum tantum centurionibus atq; equitibus, malignitate collegæ gratius accipientibus munus, diuiſit. Fauor cõſulis tutatus ad populum eſt L. Poſthumium legatum eius: qui dicta die a M. Cancio tribuno plebis fugerat in legationem (vt fama ferebat) populi iudicium: iactariq́; magis, q̃ peragi accuſatio eius poterat. Exacto iam anno noui tribuni plebis magiſtratum inierant: iisq; ipſis, quia vitio creati erant: quinq; poſt dies alii ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina, C. Martio Rutilio, cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo, trecẽta viginti duo. Cenſores viceſimi ſexti à primis cenſoribus: luſtrũ vndeuiceſimum fuit. Eodẽ anno coronati primũ ob res bello bene geſtas ludos Romanos ſpectauerunt: palmæq́;, tum primũ tranſlato è Græcia more, victoribus datæ. Eodẽ anno ab ædilibus curulibus, q eos ludos fecerunt: dãnatis aliquot pecuariis, via à Martis ſilice ad Bouillas perſtrata eſt. Comicia conſularia L. Papyrius habuit: creauit conſules, Q. Fabium Maximi filium, Gurgitem, Iunium Brutum Scęuam. ipſe Papyrius prętor factus. Multis rebus lætus annus vix ad ſolatium vnius mali, peſtilentiæ vrentis ſimul vrbem atq; agros, ſuffecit. portentoq́; iam ſimilis clades erat: & libri aditi, qui nam finis, aut quod remedium eius mali ab diis daretur. inuẽtum in libris: Æſculapium ab Epidauro Romam acceſſendum. neq; eo anno, quia bello occupati conſules erant: quicq̃ de ea re actum: præter q̃ quod vnũ diem Æſculapio ſupplicatio habita eſt.

FINIS.

A TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE

LIBRI PRIMI EPITOME.

IN ITALIA BELLI Punici ſecundi acta narrantur:& Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem tranſitus:à quo Saguntus ſociorum populi Romani ciuitas octauo mēſe capta eſt. de quibus iniuriis miſſi legati ad Carthaginenſes, qui quererentur. & cum ſatisfacere nollent: bellum iis indictum eſt. Annibal ſuperato Pyreneo ſaltu, per Gallias fuſis, qui obſiſtere ei conati erant: ad Alpes venit: & laborioſo per eas tranſitu cum montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælus repuliſſet: deſcendit in Italiam: & ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prælio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius: qui Africani poſtea nomen accepit. iterumq; exercitu Ro. ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Appēninum per maximam militum vexationem propter vim tempeſtatum tranſiit. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

LIBRI II

ANNIBAL per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine vlla requie iter fecit. C. Flaminius Cos. homo temerarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterant: & ab equo, quem conſcenderat: per caput deuolutus, inſidiis ab Annibale circūuentus ad Traſimenum lacum cū exercitu cæſus eſt. Sex millia quæ eruperant: fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta ſunt. Cū ad nuncium cladis Romæ luctus eſſet: duę matres inſperato receptis filiis, gaudio mortuæ ſunt. Ob
B hanc cladem ex ſibyllinis libris ver ſacrum votum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere: ne contra ferocem tot victoriis hoſtem territum aduerſis prælus militem pugnæ cōmitteret: & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem, tanquàm timidū & ſegnem: effecit vt populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq; exercitu, cum in iniquum locum confluxiſſet: & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent: ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio victus caſtra cum eo iunxit: & patrem eum ſalutauit: idemq; milites facere commilitonibus iuſſit. Annibal vaſtata Campania inter Caſilinum oppidum, & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis & incenſis, prę ſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat: fugauit: & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq; Fabii Maximi dictatoris, cum circumpoſita vreret: agro pepercit: vt illum tanq̄ proditorem ſuſpectum faceret. Æmylio deinde Paulo, & Terentio Varrone Coſs. & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cānas pugnatum eſt: cæſaq; eo prælio Romanorum quadragintaquinq; millia cū Paulo conſule & ſenatoribus LXXX, conſularibus atq; prætoriis aut ędilitiis triginta. Poſt quā cladem cum a nobilibus adoleſcentibus propter deſperationē conſiliū de relinquenda Italia iniretur: P. Cornelius Scipio tribunus militū qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantiū ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturū eum: qui in verba ſua non iuraſſet: effecitq;: vt omnes minime relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem vrbis, & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas cōtinet. Opimia, & Floronia veſtales virgines inceſti damnatæ ſunt. Propter paucitatem vero militū ſeruorum octo millia armata ſunt. captiui cū poteſtas eſſet redimendi: redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt: & gratiæ actæq; de rep. non deſperaſſet.

LIBRI III

CAMPANI ad Annibalem defecere. Nuncius cannenſis victoriæ Mago Carthaginem miſſus annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in veſtibulo curiæ fudit: quos exceſſiſſe modiū menſuram traditur. poſt quem quidem nuncium Hanno ex Pœnis vir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginenſium: vt pacē à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente barchina factione. Claudius Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta proſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt: vt corporum viribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum à Pœnis obſeſſum ita fame vexatū eſt: vt lora, & pel,

C les ſcutis detractas, item mures eſſenti & nucibus per Vulturnum amnẽ à Romanis miſſis vixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominibus centum nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L.Poſthumius prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn.& P.Scipiones in Hiſpania Aſdrubalẽ vicerunt:& Hiſpaniã ſuã fecerunt. Reliquiæ cannẽſis exercitus in Siciliã relegatæ ſunt:ne recederẽt inde, niſi finito bello. Inter Philippũ Macedonũ regẽ, & Annibalẽ ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus Cos. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T.Mãlio prętore aduerſus Pœnos, Sardosq́; res geſtas cõtinet: à quo Aſdrubal dux, & Mago, & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitũ ad Nolã prælio fudit:& vicit:primusq́; omniũ tot cladibus feſſis Romanis meliorẽ ſpẽ belli dedit.

LIBRI IIII

HIERONYMVS *Syracuſanorum rex*, cuius auus Hiero amicus populo Romano fuerat: ad Carthaginenſes defecit:& propter crudelitatem, ſuperbiamq́; à ſuis interfectus eſt. T.Sempronius Gracchus proconſul proſpere aduerſus Pœnos, & Hannonem ducem ad Beneuentum pugnauit, ſeruorum maxime opera: quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus Cos. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat: Syracuſas obſedit. Philippo Macedonũ regi bellũ indictũ eſt. qui ad Apolloniã nocturno prælio oppreſſus, fugatusq́;, in Macedoniã cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellũ gerendũ Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P.& Cn.Scipionibus aduerſus Carthaginenſes geſtas cõtinet. *Syphax rex* Numidarũ in amicitiã aſcitus cõtra Maſaniſſam Regẽ Maſæſulorũ pro Carthaginenſibus pugnans, victus, in Hiſpaniã ad Scipionẽ cũ maxima manu tranſit contra Gades: vbi anguſto freto Africa, & Hiſpania dirimũtur. Celtiberi quoq; in amicitiã recępti ſunt: quorum auxilijs accitis, tunc primũ mercenariũ militem Romana caſtra habuerunt.

LIBRI V

PCORNELIVS Scipio, poſtea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus eſt. Annibal .vrbem Tarentum præter arcem per Tarentinos iuuenes, qui ſe noctu venatum ire ſimulauerãt: cepit. Ludi Apollinares ex martiis carminibus, quibus cannenſis clades prædicta fuerat inſtituti ſunt. A Q.Fuluio, & Ap.Claudio Coss. aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum eſt. T.Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus, à Magone
D interemptus eſt. Centenius Penula, qui centurio militauerat: cum petiſſet à ſenatu: vt ſibi exercitus daretur: pollicitusq́; eſſet, ſi hoc impetraſſet, de Annibale victoriam: octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cęcidit. Cn.Fuluius prætor male aduerſus Annibalem pugnauit: in quo prælio hominum ſexdecim millia ceciderunt: ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q.Fuluio, & ab Ap.Claudio Coss. Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio:& ingentem ſe virũ geſſit. in eo tumultu vrbis captæ Archimedes intentus formis, quas in puluere deſcripſerat: interfectus eſt. P.& Cn.Scipiones in Hiſpania tot tantarumq́; rerũ feliciter geſtarum triſtẽ exitum tulerunt, propè cũ totis exercitibus cæſi anno octauo, q̃ in Hiſpaniã iuerant. amiſſaq́; eius prouinciæ poſſeſſio foret: niſi L.Martii equitis Romani virtute & induſtria contractis exercituũ reliquiis, eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent ad triginta ſeptem millia cæſa: ex mille octingentis: præda ingens capta. dux Martius appellatus eſt.

LIBRI VI

ANNIBAL ad tertium ab vrbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. ipſe vero cum duobus millibus equitum vſq; ad portam Capenam, vt vrbis ſitum exploraret: obequitauit. & cum per triduum in aciem vtrinq; exercitus omnis deſcendiſſet: certamen tempeſtas diremit. nã cum in caſtra rediſſent: ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q.Fuluio, & Ap.Claudio Coss. Principes Campani veneno ſibi conſciuerunt mortem. Cum ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos: vt ſecuri ferirentur: literas à ſenatu miſſas Q.Fuluius Cos. quibus iubebatur parcere: antequam legeret, in ſinu poſuit:& lege agi iuſſit:& ſupplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quęreretur: cui mandaretur Hiſpaniarũ imperiũ: nullo id volente ſuſcipere, P.Scipio P.filius, qui in Hiſpania ceciderat: profeſſus eſt ſe iturum. & ſuffragio populi, conſenſuq́; omniũ miſſus, Nouam Carthaginem vno die expugnauit: cum ageret vigeſimum quartum annum: videreturq́; diuina ſtirpe creatus: quoniã & ipſe, poſtraquã togam accęperat: quotidie in Capitolio erat:& in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero viſus eſt. Res præterea in Sicilia geſtas cõtinet:& amicitiam cum Ætolis iunctã, bellumq́; geſtum aduerſum Acarnãnas, & Philippum Macedonum regem.

LIBRI VII

CN.Fuluius proconſul cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello conſule aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſſit. Marcellus inſecutus

A lius inſecutus eſt & ſubinde cedentẽ preſſit:donec effugeret.priore pugna Annibal ſuperior fuit:Marcellus inſequenti. Fabius Maximus pater Cos. Tarentinos per deditionem accępit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit: & vicit.inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſaniſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus, T.Quintius Criſpinus Coss.ſpeculandi cauſa egreſſi à caſtris inſidiis ab Annibale circumuenti ſunt.Marcellus occiſus fuit:Criſpinus fugit. Res præterea à P.Sulpitio prætore aduerſus Philippum,& Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus cõditum eſt:cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia,centum & octo.ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet. Aſdrubal,qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes:vt ſe Annibali coniungeret:cum millibus hominum LVI cæſus eſt M.Liuii conſulis ductu,nõ minore opera Claudii Neronis conſulis.qui cum Annibali oppoſitus eſſet:relictis caſtris,ita vt inimicum falleret:electa manu profectus Aſdrubalem circumuenit.

LIBRI VIII

RES in Hiſpania proſpere geſtæ à Syllano Scipiõis legato,& à L.Scipione fratre aduerſus Pœnos:à Sulpitio procõſule,& ab Attalo rege Aſiæ aduerſus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Cum M.Liuio,& Claudio Neroni Coss.triumphus decretus eſſet:Liuius,qui in prouincia ſua rem geſſerat:quadrigis inuectus eſt:Nero, qui in collegæ prouinciam, & vt victoriam eius adiuuaret:venerat:equo eſt ſecutus:& in hoc habitu plus glorię,reuerẽtiæq́; habuit.nam & plus in bello,quàm collega fecerat. Ignis in æde Veſtæ negligentia virginis,quæ non cuſtodierat:extinctus eſt.virgo cæſa eſt flagro. P.Scipio in Hiſpania cum Pœnis debellauit XIIII anno eius belli, anno quinto,poſteaquam ierat: excluſisq́; in totum poſſeſſione eius hoſtibus,Hiſpaniam rę̃cępit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem regẽ Numidarum duobus nauigiis tranſuectus,fœdus iunxit.Aſdrubal Giſgonis ibi cum eo in eodem lecto accubauit.munus gladiatorium in honorẽ patris, patruiq́; Carthagini Nouæ dedit,non ex gladiatoribus:ſed ex iis:qui aut in honorẽ ducis,aut ex prouocatione in certamen deſcendebant:in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Aſtapa vrbs ab Romanis oppugnaretur:oppidani liberos,& coniuges rogo extructo occiderunt:ſe inſuper prę̃cipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui morbo implicitus eſſet:ſeditionẽ in parte exercitus motam

B confirmatus diſcuſſit:rebellantesq́; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem venire. Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa rege Numidarũ:qui illi quidem auxiliũ,ſi in Africã traieciſſet: pollicebatur. Cum Gaditanis quoq; poſt diſceſſum inde Magonis,cui ex Carthagine ſcriptum erat:vt in Italiam traiiceret.Romam reuerſus,conſulq́; creatus. Africam prouinciam petenti,contradicente Q.Fabio Maximo,Sicilia data eſt:permiſſumq́;:vt in Africã traiiceret:ſi ex republica eſſe cenſeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula,vbi hyemarat:in Italiam traiecit.

LIBRI IX

EX Sicilia C.Lælius in Africam à Scipione miſſus ingentem prædam reportauit: & mãdata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, conquerentis:quod non exercitum in Africam traieciſſet. Bellum in Hiſpania finitum,victore Romano:quod Indibilis excitauerat.ipſe in acie occiſus: Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt. Magoni:qui in Galliam,& Liguriam ierat:ex Africa & militum ampla manus miſſa:& pecuniæ:quibus auxilia conduceret:præceptumq́;:vt ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit:& Locros,pulſo punico præſidio,fugatoq́; Annibale, recępit. Pax cum Philippo facta eſt. Idęa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ: carmine in libris ſibyllinis inuento:pelli Italia alienigenam hoſtẽ poſſe:ſi mater Idæa deportata Romam eſſet.tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ.Lapis erat,quem matrem deũm incolæ dicebant.excępit P.Scipio Naſica,Cn.filius,eius,qui in Hiſpania perierat, vir optimus à ſenatu iudicatus,adoleſcens nondum quæſtorius:quoniam ita reſponſum habebatur:vt numen id ab optimo viro reciperetur:conſecraretur q́;. Locrenſes legatos Romã miſerunt:qui de impotentia Q.Pleminii legati quererentur:quod pecuniam Proſerpinæ abſtulerat:& liberos eorum,& coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P.Scipione proconſule,qui in Sicilia erat:in vrbem perlatus eſſet:tanquam luxuriaretur: miſſis ob hoc legatis à ſenatu,qui explorarẽt:an ea vera eſſent:purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. Syphax accępta filia in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis,amicitiæ,quã cum Scipione ipſe iunxerat:renunciauit. Maſaniſſa rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat: amiſſo patre Gala, de regno exciderat.quo per bellum ſæpe repetito,aliquot prælus à Syphace rege Numidarum victus,in totum priuatus eſt:& cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit: & cum eo primo ſtatim bello Hannonẽ Amilcaris filiũ cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Syphacis,qui propè cum centum millibus armatorum venerant:ab obſidione Vticæ depul-

C ſus hyberna communiuit. Sempronius Cos. in agro crotonienſi proſpere aduerſus Annibalem pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCXV millia. Inter cenſores M. Liuium, & Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nã & Claudius Liuio collegæ equũ ademit: quod à populo Romano damnatus, actusq; in exiliũ fuerat: & Liuius Claudio: quod falſum in ſe teſtimoniũ dixiſſet: & quod minime bona fide ſecum in gratiã rediſſet. idem omnes tribus, extra vnã, ærarias reliquit: quod & innocentẽ ſe damnaſſent: & poſtea conſulem, cenſoremq; feciſſent.

LIBRI .X.

IN Africa Scipio Carthaginenſes, & eundem Syphacem Numidarum regem, Aſdrubalemq; pluribus prælis vicit, adiuuante Maſaniſſa: binaq; hoſtium caſtra expugnauit: in quibus XL millia hominum ferro igniq; conſumpta ſunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Maſaniſſa Sophonisbã vxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis, captam ſtatim adamauit: & nuptiis factis vxorem habuit: caſtigatusq; à Scipione venenum ei tranſmiſit: quo quidem hauſto illa deceſſit. Effectumq; eſt multis Scipionis victoriis: vt Carthaginẽſes in deſperationem acti in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. Isq; anno decimo ſexto Italia diſcedens in Africam traiecit: tentauitq; per colloquiũ pacem cum Scipione componere, & cum de conditionibus pacis non conueniſſet: acie victus eſt. Pax Carthaginenſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit. Mago bello, quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat: vulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur: ex vulnere mortuus eſt. Reuerſus in vrbem Scipio ampliſſimum, nobiliſſimumq; egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certe hic imperator victæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE LIBER PRIMVS.

A IN PARTE operis mei licet mihi prçfari, quod in principio ſummç
totius profeſſi pleriq; ſunt rerum ſcriptores, bellum maxime memorabi-
le omnium, quæ vnquã geſta ſint: me ſcripturum quod Annibale duce
Carthaginenſes cũ populo Romano geſſere. nã neq; validiores opibus
vllæ inter ſe ciuitates, genteſq; contulerunt arma: neq; his ipſis tantum
vnquam virium, aut roboris fuit. & haud ignotas belli artes inter ſe, ſed
expertas primo punico conſerebant bello. & adeo varia belli fortuna, an-
cepsq; mars fuit: vt propius periculo fuerint, qui vicere. odiis etiã propè
maioribus certarunt, q̃ viribus: Romanis indignantibus, quod victori-
bus victi vltro inferrent arma i Pœnis, quod ſuperbe, auareq; crederent
imperitatum victis eſſe. Fama etiam eſt: Annibalẽ annorum fermè nouẽ
pueriliter blandientem patri Amilcari, vt duceretur in Hiſpaniam: cum
perfecto Africo bello exercitum eò traiecturus ſacrificaret: altaribus admotum, tactis ſacris iureiuran-
do adactum: ſe, cum primum poſſet, hoſtem fore populo Romano. Angebãt ingentis ſpiritus virum
Sicilia, Sardiniaq; amiſſæ. nam & Siciliam nimis celeri deſperatione rerum conceſſam, & Sardiniam
inter motum Africæ fraude Romanorum, ſtipendio etiam ſuperimpoſito, interçeptam. His anxius
curis ita ſe Africo bello, quod fuit ſub recentem Romanã pacem: per quinq; annos: ita deinde nouem
annis in Hiſpania augendo punico imperio geſſit: vt appareret maius eum q̃ quod gereret, agitare in
animo bellum: & ſi diutius vixiſſet: Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuiſſe: qui Annibalis
ductu intulerunt. Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis, diſtulerunt bellum. Medius
Aſdrubal inter patrem & filium octo fermè annos imperium obtinuit, flore ætatis (vti ferunt) primo
Amilcari cõciliatus: gener inde ob altam indolem profectus animi aſcitus: & quia gener erat: factio-
B nis barchinæ opibus, quæ apud milites, plebẽq; plus quàm modicæ erant: haud ſanè voluntate prin-
cipum in imperio poſitus. Is plura conſilio quàm vi gerens, auſpiciis regulorum magis, concilian-
diſq; per amicitiam principum nouis gentibus, q̃ bello aut armis, rem Carthaginenſem auxit. Cç-
terum nihilo ei pax tutior fuit. barbarus eum quidam palàm ob iram interfecti ab eo domini obtrun-
cauit. comprehenſuſq; à circunſtantibus haud alio q̃ ſi euaſiſſet vultu, tormentis quoq; cum lacera-
retur: eo fuit habitu oris: vt ſuperante lætitia dolo res, ridentis etiã ſpeciem prębuerit. Cũ hoc Aſdru-
bale, quia miræ artis in ſolicitandis gentibus, imperioq; iungẽdis ſuo fuerat: fœdus renouauerat po-
pulus Romanus: vt finis vtriuſq; imperii eſſet amnis Iberus: Sagũtinisq; medius inter imperia duo-
rum populorum libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locum haud dubia res fuit quin prærogatiuã mi-
litarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus: imperatorq; ingenti omnium cla-
more atq; aſſenſu appellatus erat: fauor etiam plebis ſequeretur. Hunc vixdum puberem Aſdrubal li-
teris ad ſe acceſſierat: actaq; res in ſenatu etiam fuerat: Barchinis nitẽtibus vt aſſueſceret militiæ An-
nibal: atq; in paternas ſuccederet opes. Hanno alterius factionis princeps, & æquum poſtulare vide-
tur, inquit, Aſdrubal: & ego tamen non cenſeo quod petit, tribuendum. Cum admiratione tam anci-
pitis ſententiæ in ſe omnes conuertiſſet: florem ætatis, inquit, Aſdrubal, quem ipſe patri Annibalis
fruendum præbuit: iuſto iure eum à filio repeti cenſet. nos tamen minime decet iuuentutem noſtram
pro militari rudimento aſſuefacere libidini imperatorũ. An hoc timemus, ne Amilcaris filius nimis
ſero imperia immodica, & regni paterni ſpeciem videat? & cuius regis genero hæreditarii ſint relicti
exercitus noſtri: eius filio parũ mature ſeruiamus? Ego iſtũ iuuenem domi tenendum ſub legibus, ſub
magiſtratibus docendũ viuere æquo iure cũ cæteris cenſeo: ne quandoq; paruus hic ignis incendium
ingens exſuſcitet. Pauci, ac fermè optimus quiſq; Hannoni aſſentiebantur: ſed (vt plerũq; fit) maior
pars meliorẽ vicit. Miſſus Annibal in Hiſpaniã primo ſtatim aduentu omnem exercitum in ſe con-
uertit. Amilcarem viuentẽ redditum ſibi veteres milites credere: eundem vigorem in vultu, vimq; in
oculis, habitũ oris, lineamentaq; intueri. deinde breui effecit: vt pater in ſe minimũ momentum ad fa-
uorem conciliandũ eſſet. Nunquã ingenium idem ad res diuerſiſſimas, parendũ atq; imperandum,
habilius fuit. itaq; haud facile diſcerneres: vtrũ imperatori, an exercitui carior eſſet. neq; Aſdrubal aliũ
quenquã præficere malle, vbi quid fortiter ac ſtrenue agendũ eſſet: neq; milites, alio duce plus confide-
re, aut audere. plurimũ audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimũ conſilii inter ipſa pericula erat. nullo

C labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. caloris, ac frigoris patiētia par: cibi, potionisq; deſiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum, ſomniq; nec die, nec nocte diſcriminata tempora. id quod gerendis rebus ſupereſſet: quieti datum. ea neq; molli ſtrato, neq; ſilentio acceſſita. multi ſæpe militari ſagulo opertum, humi iacentem inter cuſtodias, ſtationesq; militum conſpexerunt. veſtitus nihil inter æquales excellens: arma, atq; equi conſpiciebantur. equitū, peditumq; idem longe primus erat. princeps prælium inibat: vltimus conſerto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingētia vitia æquabāt: inhumana crudelitas, perfidia plus q̃ punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus deū̃m metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Cū hac indole virtutum ac vitiorū triennio ſub Aſdrubale imperatore meruit: nulla re, quæ agenda audendaq; magno futuro duci eſſet: prætermiſſa. Cæterū ex quo die dux eſt declaratus: velut Italia ei prouincia decreta, bellumq; Romanū mandatum eſſet: nihil prolatandum ratus, ne ſe quoq;, vt patrem Amilcarem, deinde Aſdrubalem, cunctantem caſus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum ſtatuit: quibus oppugnandis haud dubie Romana arma mouebantur. in Olcadum fines prius (vltra Iberum ea gens in parte magis, q̃ in ditione Carthaginenſium erat) induxit exercitū: vt non petiſſe Saguntinos, ſed rerum ſerie, finitimis domitis gentibus, iungendoq; tractus ad id bellum videri poſſet. Carteiam vrbem opulentam caput gentis eius expugnat: diripitq;. quo metu perculſæ minores ciuitates, ſtipendio impoſito imperium accępere. victor exercitus, opulentusq; præda Carthaginem Nouam in hyberna eſt deductus. Ibi large partiendo prædam, ſtipendia præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium ſuorum ſociorumq; animis in ſe firmatis, vere primo in Vacceos promotum bellum. Hermandica, & Arbacala Carteiorū vrbes vi captæ. Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defenſa. Ab Hermandica profugi exulibus Olcadum, priore æſtate domitæ gentis, cum ſe iunxiſſent: concitant Carpetanos: adortiq; Annibalem regreſſum ex Vacceis. haud procul Tago flumine agmen graue præda turbauere. Annibal pręlio abſtinuit: caſtrisq; ſuper ripam poſitis, cum prima quies, ſilentiūq; ab hoſtibus fuit: agmen vado traiecit, valloq; ita producto, vt locū ad transgrediendū hoſtes haberent: inuadere eos transeuntes ſtatuit. equitibus pręcępit: vt cum ingreſſos aquam viderent: adorirentur peditum agmen. in ripa elephantos ante quadraginta diſpoſuit. Carpetanorum cum appendicibus Olcadum, Vaccęorumq;, centum millia fuere: inuicta acies: ſi æquo dimicaretur campo. Itaq; & ingenio feroces, & multitudine freti, & quod metu ceſſiſſe credebāt hoſtem: id morari victoriam rati, quod intereſſet amnis:
D clamore ſublato, paſſim ſine vllius imperio quà cuiq; proximum eſt, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ vis ingens equitum in flumen immiſſa: medioq; alueo haudquaquam pari certamine concurſum: quippe vbi pedes inſtabilis, ac vix vado fidens vel inermi equite equo temere acto peruerti poſſet: eques corpore armisq; liber, equo vel per medios gurgites ſtabili, cōminus eminusq; rem gereret. Pars magna flumine abſumpta. quidam vorticoſo amni delati in hoſtes, ab elephantis obtriti ſunt. poſtremi, quibus ingreſſus in ſuam ripam tutior fuit: ex varia trepidatione cum in vnum colligerentur: prius quàm tanto ex pauore reciperent animos: Annibal agmine quadrato amnem ingreſſus, fugam ex ripa fecit: vaſtatisq; agris intra paucos dies Carpetanos quoque in deditionem accępit. Et iam omnia trans Iberum, pręter Saguntinos, Carthaginenſium erant. cum Saguntinis bellum nondum erat. cæterum iam belli cauſa certamina cum finitimis ſerebantur: maxime Turdetanis. quos cū adeſſet idem, qui litis erat ſator: nec certamen iuris, ſed vim quæri appareret: legati à Saguntinis Romam miſſi: auxilium ad bellum iam haud dubie imminens orantes. Conſules tūc Romę erāt P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius Longus. qui cum legatis in ſenatum introductis de repu. retuliſſent: placuiſſetq; mitti legatos in Hiſpaniam ad res ſociorum inſpiciendas: quibus ſi videretur digna cauſa: & Annibali denunciarent: vt ab Saguntinis ſociis populi Romani abſtineret: & Carthaginem in Africam traiicerent: ac ſociorum populi Ro. querimonias deferrent: hac legatione decreta, necdum miſſa, omnium ſpe celerius Saguntum oppugnari allatum eſt. tunc delata ex integro res ad ſenatum. Alii prouincias conſulibus Hiſpaniam, atq; Africam decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alii totum in Hiſpaniā, Annibalemq; intendebant bellū. erant qui non temere mouendam rem tantā, expectandosq; ex Hiſpania legatos cenſerent. Hæc ſententia, quæ tutiſſima videbatur: vicit. legatiq; eo maturius miſſi P. Valerius Flaccus, & Q. Bebius Pamphilus Saguntum ad Annibalē: atq; inde Carthaginem, ſi non abſiſteretur bello: ad ducem ipſum in pœnā fœderis rupti depoſcendum. Dum ea Romani parant: conſultantq;: iam Saguntum ſumma vi oppugnabatur. Ciuitas ea longe opulentiſſima vltra Iberū fuit, ſita paſſus mille fermè à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicitur: miſtiq; etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. cæterum in tantas breui creuerant opes, ſeu maritimis, ſeu terreſtribus fructibus, ſeu multitudinis incremento, ſeu ſanctitate diſciplinæ: qua fidem ſocialem vſq; ad perniciem ſuam coluerunt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines, peruaſtatis paſſim agris, vrbem tripartito aggreditur. Angulus muri erat, in planiorem patentioremq;, quàm cętera circa, vallem vergens: aduerſus eū vineas agere inſtituit, per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Sed vt locus procul muro ſatis æquus agendis vineis fuit: ita haudquaquàm proſpere, poſtquam ad effe-

ctum operis

A ctum operis ventum eſt:cœptis ſuccedebat.& turris ingẽs imminebat:& murus,vt in ſuſpecto loco, ſupra cæteræ modum altitudinis emunitus erat:& iuuentus delecta,vbi plurimum periculi ac laboris oſtendebatur:ibi vi maiore obſiſtebãt.ac primo miſſilibus ſummouere hoſtem:nec quicq̃ ſatis tutum munientibus pati.deinde iam non pro mœnibus modo,atq; turri tela micare : ſed ad erumpendum etiam in ſtationes,operaq; hoſtium animus erat. quibus tumultuariis certaminibus haud fermè plures Saguntini cadebant,q̃ Pœni. Vt vero Annibal ipſe,dum murum incautius ſubit:aduerſum femur tragula grauiter ictus cecidit:tãta circa fuga,atq; trepidatio fuit:vt non multum abeſſet, quin opera ac vineæ desererentur . Obſidio deinde per paucos dies magis,quàm oppugnatio fuit:dũ vulnus ducis curaretur.per quod tempus vt quies certaminum erat:ita ab apparatu operum,ac munitionum nihil ceſſatum.itaq; acrius deintegro obortum eſt bellũ:pluribusq; partibus,vix accipientibus quibuſdam opera locis,vineæ cœptæ agi:admoueriq; aries.Abũdabat multitudine hominum Pœnus.ad centum enim quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur.Oppidani ad omnia tuenda,atq; obeunda multimoda arte diſtineri cœpti ſunt:& non ſufficiebant.iam enim feriebantur arietibus muri:quaſſatæ quoq; multæ partes erant.vna continentibus ruinis nudauerat vrbem.tres deinceps turres,quantũq; inter eas muri erat:cum fragore ingenti prociderant.captumq; oppidũ ea ruina crediderant Pœni.qua,velut ſi pariter vtroſq; murus texiſſet:ita vtrinque in pugnam procurſum eſt.Nihil tumultuariæ pugnæ ſimile erat:quales in oppugnatiõibus vrbium per occaſionem partis alterius conſeri ſolent:ſed iuſtæ acies,velut patẽti campo,inter ruinas muri,tectaq; vrbis modico diſtantia interuallo cõſtiterant.Hinc ſpes,hinc deſperatio animos irritat:Pœno cœpiſſe iam ſe vrbem, ſi paululum adnitatur,credente:Saguntinis pro nudata mœnibus patria corpora opponentibus:nec vllo pedem referente:ne relicto à ſe loco hoſtẽ immitteret. Itaq; quo acrius,& cõfertim magis vtrinq; pugnabatur:eo plures vulnerabantur:nullo inter arma corporaq; vano intercidẽte telo.Falarica erat Saguntinis,miſſile telum haſtili oblongo,& cætera tereti,præterquam ad extremum:vnde ferrũ extabat.id,ſicut in pilo,quadratum ſtuppa circumligabant:linebantq; pice.ferrum autem tres in longũ habebat pedes : vt cum armis transfigere corpus poſſet . ſed id maxime,etiam ſi hæſiſſet in ſcuto : nec penetraſſet in corpus:pauorem faciebat:quod cum medium accenſum mitteretur : cõcęptumq; ipſo motu multo maiorem ignem ferret:arma omitti cogebat:nudumq; militẽ ad inſequentes ictus præbebat.Cũ ergo diu anceps fuiſſet certamen:& Saguntinis,quia præter ſpem reſiſterent:creuiſſent animi:Pœnus,quia non viciſſet:pro victo eſſet:clamorem repente oppidani tollunt:hoſtemq; in ruinas muri expellunt,inde impeditum,trepidantemq; exturbant:poſtremo fuſum,fugatumq; in caſtra redi-

B gunt. Interim ab Roma legatos veniſſe nunciatũ eſt.quibus obuiam ad mare miſſi ab Annibale qui dicerent:nec tuto eos adituros inter tot tam effrenatarum gentium arma:nec Annibali in tanto diſcrimine rerum operæ eſſe legationes audire.Apparebat nõ admiſſos protinus Carthaginem ituros: literas igitur,nunciosq; ad principes factionis barchinæ præmittit:vt præpararent ſuorum animos: nequid pars altera gratificari pro Romanis poſſet.Itaq; præterquam quod admiſſi,auditiq; nõ ſunt: ea quoque vana atque irrita legatio fuit . Hanno vnus aduerſo ſenatu cauſam fœderis rupti magno ſilentio propter authoritatem ſuam cum aſſenſu audientium egit . Per deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe,prędixiſſe ſe:ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent.non manes,non ſtirpem eius conquieſcere viri:nec vnquam,donec ſanguinis nominisq; barchini quiſquam ſuperſit:quietura Romana fœdera.Iuuenem flagrantem cupidine regni,viamq; vnam ad id cernentem , ſi ex bellis bella ſerendo ſuccinctus armis legionibusq; viuat , velut materiam igni præbentes , ad exercitus miſiſtis.aluiſtis ergo hoc incendium:quo nunc ardetis.Saguntum veſtri circunſedent exercitus:vnde arcentur fœdere:mox Carthaginẽ circũſedebũt Romanæ legiones ducibus iiſdem diis:per quos priore bello rupta fœdera ſunt vlti. Vtrum hoſtem,an vos,an fortunam vtriuſque populi ignoratis?Legatos ab ſociis,& pro ſociis venientes bonus imperator veſter in caſtra non admiſit:ius gentium ſuſtulit.hi tamen,vnde ne hoſtium quidem legati arcentur:pulſi ad vos veniunt:res ex fœdere repetuntur: publica fraus abſit:authorem culpæ,& reum criminis depoſcunt.quo lenius agunt,ſegnius incipiſit: eo cum cœperint,vereor ne perſeuerantius ſæuiant. Aegates inſulas,Erycemq; ante oculos proponite:quæ terra mariq; per quatuor & vigintĩ annos paſſi ſitis.Nec puer hic dux erat:ſed pater ipſe Amilcar,Mars alter,vt iſti volunt.ſed Tarento tum in Italia non abſtinueramus ex fœdere:ſicut nunc Sagunto non abſtinemus.vicerunt ergo dii,hominesq;:&,id de quo verbis ambigebatur:vter populus fœdus rupiſſet:euentus belli,velut æquus iudex,vnde ius ſtabat:ei victoriam dedit.Carthagini nunc Annibal vineas,turreſq; admouet: Carthaginis mœnia quatit ariete.Sagunti ruinæ(falſus vtinam vates ſim)noſtris capitibus incident:ſuſcęptumq; cum Saguntinis bellum,habendum cum Romanis eſt. Dedemus ergo Annibalem?dicet aliquis.Scio meam leuem eſſe in eo authoritatem,propter paternas inimicitias.ſed & Amilcarem eo periiſſe lætatus ſum:quod ſi ille viueret:bellum iam cũ Romanis haberemus:& hunc iuuenem tanq̃ furiam,facemq; huius belli odi,ac deteſtor.nec dedendum ſolum ad piaculum rupti fœderis;ſed ſi nemo depoſcat:deuehẽdum in vltimas maris terrarũq; oras:

C ablegandumq́; eò, vnde nec ad nos nomen famaq́; eius accedere, nec ſolicitare quietæ ciuitatis ſtatū poſſit. Ego autem ita cenſeo: legatos extemplo Romam mittendos: qui ſenatui ſatiſfaciant: alios: qui Annibali nuncient: vt exercitum ab Sagunto abducat: ipſumq́; Annibalem ex fœdere Romanis dedant. tertiam legationem ad res Saguntinis reddēdas decerno. Cum Hanno peroraſſet: nemini omniū certare oratiōe cum eo neceſſe fuit. adeo propè omnis ſenatus Annibalis erat: infeſtiusq́; locutum arguebant Hannonem: q̄ Flaccum Valerium legatum Romanum. Reſponſum inde legatis Romanis eſt: bellum ortum ab Saguntinis, non ab Annibale eſſe. populum Ro. iniuſte facere: ſi Saguntinos vetuſtiſſimæ Carthaginenſium ſocietati præponat. Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis: Annibal, quia feſſum militem prælus, operibusq́; habebat: paucorum iis dierum quietem dedit, ſtationibus ad cuſtodiam vinearum, aliorumq́; operum diſpoſitis: interim animos eorum nunc ira in hoſtes ſtimulando, nunc ſpe præmiorum accendit. vt vero pro concione prædam captæ vrbis edixit militum fore: adeo accenſi omnes ſunt: vt, ſi extemplo ſignū datum eſſet: nulla vi reſiſti videretur poſſe. Saguntini vt à prælus quietem habuerant, nec laceſſentes, nec laceſſiti per aliquot dies: ita nō nocte, non die vnq̄ ceſſauerant ab opere: vt nouum murum ab ea parte, qua patefactum oppidum ruinis erat: reficerent. Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior, q̄ ante adorta eſt: nec qua primum, aut potiſſimum parte ferrent opem: cum omnia variis clamoribus ſtreperent: ſatis ſcire poterāt. Ipſe Annibal, quà turris mobilis omnia munimenta vrbis ſuperans altitudine agebatur: hortator aderat. quæ cū admota, catapultis, baliſtisq́; per omnia tabulata diſpoſitis, muros defenſoribus nudaſſet: tum Annibal occaſionem ratus, quingentos fermè Afros cum dolabris ad ſubruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus: quod cæmenta non calce durata erant: ſed interlita luto, ſtructuræ antiquæ genere. itaq; ante quàm cæderetur, ruebat: perq́; patentia ruinis agmina armatorum in vrbem vadebāt. locum quoq; editum capiunt: collatisq́; eò catapultis, baliſtisq́;, vt caſtellum in ipſa vrbe velut arcem imminentem haberent: muro circundant. & Saguntini murum interiorem ab nondum capta vrbis parte ducunt. Vtrinq; ſumma vi, & muniunt: & pugnant. ſed interiora tuendo, minorem in dies vrbē Saguntini faciunt. ſimul creſcit inopia omnium longa obſidiōe: & minuitur expectatio externæ opis: cum tam procul Romani, vnica ſpes, circa omnia hoſtiū eſſent. pauliſper tamen affectos animos recreauit repentina profectio Annibalis in Oretanos, Carpetanosq́;. qui duo populi delectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus metum defectiōis cum præbuiſſent: oppreſſi celeritate Annibalis omiſerunt mota arma.

D Nec Sagunti oppugnatio ſegnior erat: Maharbale Himilconis filio, quē præfecerat Annibal: ita impigre rem agente: vt ducem abeſſe, nec ciues, nec hoſtes ſentirent, Is & prælia aliquot ſecunda fecit: & tribus arietibus aliquantum muri diſcuſſit: ſtrataq́; omnia recentibus ruinis aduenienti Annibali oſtendit. itaq; ad ipſam arcem extemplo ductus exercitus: atroxq́; prælium cum multorū vtrinq; cæde initum: & pars arcis capta eſt. Tentata deinde per duos exigua pacis ſpes, Alconem Saguntinum, & Alorcum Hiſpanum. Alcon inconſcius Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus, cum ad Annibalem noctu trāſiſſet: poſtq̄ nihil lachrymæ mouebant, conditionesq́; triſtes, vt ab irato victore ferebantur: transfuga ex oratore factus, apud hoſtem manſit: moriturum affirmans, qui ſub conditionibus his de pace ageret. Poſtulabatur autem: redderent res Turdetanis: trāditoq́; omni auro atq; argento, egreſſi vrbe cū ſingulis veſtimētis ibi habitarent: vbi Pœnus iuſſiſſet. Has pacis leges abnuente Alcone accepturos Saguntinos, Alorcus vinci animos vbi alia vincātur, affirmās, ſe pacis eius interpretem fore pollicetur. Erat autem tum miles Annibalis: cæterum publice Saguntinis amicus, atq; hoſpes. Tradito palàm telo cuſtodibus hoſtium, trāſgreſſus munimenta, ad prætorem Saguntinum (& ipſe ita iubebat) eſt deductus. Quò cum extemplo concurſus omnis generis hominū eſſet factus: ſummota cętera multitudine, ſenatus Alorco datus eſt. cuius talis oratio fuit. Si ciuis veſter Alcon ſicuti ad pacem petendā ad Annibalem venit: ita pacis cōditiones ab Annibale ad vos retuliſſet: ſuperuacaneū hoc mihi fuiſſet iter: quo nec orator Annibalis, nec trāſfuga ad vos veniſſem. cum vero ille aut veſtra, aut ſua culpa māſerit apud hoſtem: ſi metum ſimulauit, ſua: veſtra, ſi periculum eſt apud vos vera referentibus: ego, ne ignoretis eſſe aliquas & ſalutis, & pacis vobis cōditiones: pro vetuſto hoſpitio, quod mihi vobiſcum eſt: ad vos veni. Veſtra autē cauſa me, nec vllius alterius loqui, quæ loquor apud vos: vel ea fides ſit: quod neq; dum veſtris viribus reſtitiſtis: neq; dum auxilia ab Romanis ſperaſtis: pacis vnquam apud vos mentionem feci. poſtquam nec ab Romanis vobis vlla ſpes eſt: nec veſtra iam aut arma vos, aut mœnia ſatis defendunt: pacem affero ad vos magis neceſſariā, q̄ æquam. cuius ita aliqua ſpes eſt: ſi eam quēadmodum vt victor fert Annibal: ſic vos vt victi audiatis: ſi nō id, quod amittitur: in damno, cum omnia victoris ſint: ſed quicquid relinquitur: pro munere habituri eſtis. Vrbem vobis, quam ex magna iam parte dirutam, captam ferè totam habet: adimit: agros relinquit: locum aſſignaturus, in quo nouum oppidum ædificetis: aurum, argentumq́; omne, publicum priuatumq́; ad ſe iubet deferri: coniugum, veſtraq́; corpora, ac liberorum veſtrorum ſeruat inuiolata: ſi inermes cum binis veſtimentis velitis à Sagunto exire. Hæc victor hoſtis imperat. hæc, quanquam ſint grauia, atque acerba: fortuna veſtra vobis ſuadet. Equidem haud de-

ſpero:

A ſpero:cū omnium poteſtas ei à vobis facta ſit : aliquid ex his rebus remiſſurum . Sed hæc patienda
cenſeo potius,quàm trucidari corpora veſtra , rapi trahiq; ante ora veſtra coniuges , ac liberos belli
iure ſinatis . Ad hæc audienda cum circūfuſa paulatim multitudine permiſtum ſenatui eſſet populi
concilium : repente primores ſeceſſione facta , priuſquam reſponſum daretur : argentum , aurumq;
omne ex publico priuatoq; in forū collatum in ignem ad id raptim factum cōiicientes,eodem pleriq;
ſemetipſos præcipitauerunt . Cum ex eo pauor,ac trepidatio totam vrbem peruaſiſſet:alius inſuper
tumultus ex arce auditur. Turris diu quaſſata prociderat : perq; ruinam eius cohors Pœnorum impe
tu facto cum ſignum imperatori dediſſet : nudatam ſtationibus cuſtodiiſq; ſolitis hoſtium eſſe vrbē:
non cunctandum in tali occaſiōe ratus Annibal, totis viribus aggreſſus vrbē momento cœpit:ſigno
dato:vt omnes puberes interficerentur. quod imperium crudele , cæterum propè neceſſarium cogni/
tum in ipſo euentu eſt. cui enim parci potuit ex iis : qui aut incluſi cū coniugibus, ac liberis domos
ſuper ſeipſos concremauerunt ? aut armati nullum ante finem pugnæ quàm morientes fecerunt?
Captum oppidum eſt cum ingenti præda. quanquā pleraq; ab dominis de induſtria corrupta erant:
& in cædibus vix vllum diſcrimen ætatis ira fecerat,& captiui militum præda fuerant: tamen ex pre/
cio rerum venditarum aliquantum pecuniæ redactum eſſe conſtat:& multam precioſam ſuppellecti/
lem,veſtemq; miſſam Carthaginem. Octauo menſe,quàm cœptum oppugnari,captum Saguntum
quidam ſcripſere:inde Carthaginem Nouam in hyberna Annibalem conceſſiſſe:quinto deinde men
ſe,quàm à Carthagine profectus ſit:in Italiam perueniſſe . Quæ ſi ita ſunt:fieri nō potuit:vt P.Cor/
nelius, T.Sempronius cōſules fuerint:ad quos & in principio oppugnationis legati Saguntini miſſi
ſint:& qui in ſuo magiſtratu cum Annibale,alter ad Ticinum amnem,ambo aliquanto poſt ad Tre/
biam pugnauerint.aut omnia breuiora aliquanto fuere:aut Saguntum principio anni,quo P.Cor/
nelius, T.Sempronius conſules fuerunt:non cœptum oppugnari eſt : ſed captum . nam exceſſiſſe pu/
gna ad Trebiam in annum Cn.Seruilii,& C.Flaminii non poteſt. quià Flaminius Arimini conſula/
tum iniit,creatus ab T.Sempronio conſule:qui poſt pugnam ad Trebiam ad creandos conſules Ro
mam cum veniſſet : comitiis perfectis , ad exercitum in hyberna rediit.Sub idem ferè tempus & lega/
ti,qui redierant à Carthagine:Romam retulerunt:omnia hoſtilia eſſe: & Saguntì excidium nuncia/
tum eſt:tantusq; ſimul mœror patres,miſericordiaq; ſociorum peremptorum indigne,& pudor non
lati auxilii,& ira in Carthaginenſes,metusq; de ſumma rerū cepit:velut ſi iam ad portas hoſtis eſſet:
B vt tot vno tempore motibus animi turbati trepidarent magis,quàm cōſulerent . Nam neq; hoſtem
acriorem,bellicoſioremq; ſecum congreſſum:nec rem Romanam tam deſidem vnquam fuiſſe,atque
imbellem.Sardos,Corſosq;,& Hiſtros,atq; Illyricos laceſſiſſe magis , q̄ exercuiſſe Romana arma: &
cum Gallis tumultuatum magis, quàm belligeratum. Pœnum hoſtem veteranum trium & viginti
annorum militia duriſſima inter Hiſpanas gentes ſemper victorem,primū Amilcare, deinde Aſdru/
bale,nunc Annibale duce acerrimo aſſuetum,recentem ab excidio opulentiſſimæ vrbis Iberum tran
ſire:trahere ſecum tot excitos Hiſpanorum populos : cōciturum auidas ſemper armorum Gallicas
gentes:cum orbe terrarū bellum gerēdum in Italia,ac pro mœnibus Romanis eſſe . Nominatæ iam
antea conſulibus prouinciæ erant.tum ſortiri iuſſi. Cornelio Hiſpania , Sempronio Africa cum Si/
cilia euenit.Sex in eum annum decretæ legiones:& ſociorum,quantū ipſis videretur:& claſſis, quan/
ta parari poſſet. quatuor & viginti peditum Romanorum millia ſunt ſcripta:mille & octingēti equi/
tes ſociorum XLIIII peditum,& IIII equitum.naues CCXX quinqueremes,celoces vigin
ti deductæ.Latum inde ad populum:vellent:iuberent: populo Carthaginenſi bellū indici. eiusq; belli
cauſa ſupplicatio per vrbem habita:atq; adorati dii:vt bene, ac feliciter eueniret : quod bellum popu/
lus Romanus iuſſiſſet. Inter cōſules ita copiæ diuiſæ. Sempronio datæ legiones duæ:ea quaterna mil/
lia erant peditum,& treceni equites: ſociorum ſedecim millia peditum,equites mille octingenti: na/
ues longæ CLX, celoces duodecim.Cum his terreſtribus,maritimisq; copiis T.Sempronius miſ/
ſus in Siciliam:ita in Africam tranſmiſſurus : ſi ad arcendum Italia Pœnum conſul alter ſatis eſſet.
Cornelio minus copiarum datum : quia L. Manlius prætor & ipſe cum haud inualido præſidio in
Galliam mittebatur.Nauiū maxime Cornelio numerus diminutus. LX quinqueremes datæ:(neq;
enim mari venturum, aut ea parte bello dimicaturum hoſtem credebant) & duæ Romanæ legiones
cum ſuo iuſto equitatu,& quatuordecim millibus ſociorum peditū,equitibus mille ducentis . Duas
legiones Romanas,& quatuordecim millia ſociorū peditum , mille equites ſocios, DC Romanos
Gallia prouincia eodem anno verſa in punicum bellum habuit . His ita comparatis, vt omnia iuſta
ante bellum fierent:legatos maiores natu,Q.Fabium,M.Liuium,L.Æmylium,C.Licinium,Q.Be/
bium,in Africam mittunt ad percunctandos Carthaginenſes : publico ne conſilio Annibal Sagun/
tum oppugnaſſet? & ſi,id quod facturi videbantur:faterentur:ac defenderent publico conſilio factum:
vt indicerent populo Carthaginenſi bellum.Romani poſtq̄ Carthaginem venerunt:cum ſenatus da
tus eſſet : & Q. Fabius nihil vltra q̄ vnum,quod mandatum erat:percunctatus eſſet: tum ex Cartha/
ginenſibus vnus princeps, Vana Romani,inquit, & prior legatio fuit:cum Annibalem tanquā ſuo

C conſilio Saguntum oppugnãtem depoſcebatis.cæterum hæc legatio verbis adhuc lenior eſt,re aſpe-
rior.tunc enim Annibal & inſimulabatur,& depoſcebatur.nunc à nobis & confeſſio culpæ exprimit:
& vt à confeſſis res extemplo repetuntur.Ego autem non priuato,publico´ue conſilio Saguntum op-
pugnatum ſit,quærendũ cenſeo:ſed vtrum iure,an iniuria.noſtra enim hæc quæſtio,atq; animaduer-
ſio in ciuem noſtrum eſt:noſtro,an ſuo fecerit arbitrio. vobiſcum vna diſceptatio eſt : licuerit´ne per
fœdus fieri. Itaq; quoniam diſcerni placet:quid publico conſilio,quid ſua ſponte imperatores faciãt:
nobis vobiſcum fœdus eſt à Luctatio conſule ictum:in quo cauetur vtrorunq; ſocıis.nihil de Sagun
tinis(necdum enim erãt ſocii veſtri) cautum eſt. At enim eo fœdere,quod cum Aſdrubale ictum eſt:
Saguntini excipiunt.aduerſus quod nihil ego dicturus ſum:niſi quod à vobis didici. vos enim quod
C.Luctatius conſul primo nobiſcum fœdus icit:quia neq; authoritate patrum, nec populi iuſſu ictũ
erat:negaſtis vos eo teneri.itaq; aliud deintegro fœdus publico conſilio ictũ eſt. ſi vos non tenent ve-
ſtra fœdera,niſi ex authoritate aut iuſſu veſtro icta:ne nos quidem Aſdrubalis fœdus,quod nobis in-
ſciis icit:obligare potuit.Proinde omittite Sagunti,atq; Iberi mẽtionem facere: & quod diu parturit
animus veſter:aliquando pariat. Tum Romanus ſinu ex toga facto,hic,inquit, vobis bellum , & pa-
cem portamus:vtrum placet,ſumite.Sub hanc vocem haud minus ferociter,daret vtrum vellet: ſuc-
clamatum eſt.& cum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet:accipere´ſe omnes reſponderũt : & qui-
bus acciperent animis:iiſdem ſe geſturos. Hæc directa percunctatio , ac denunciatio belli magis ex
dignitate populi Romani viſa eſt:q̃ de fœderum iure verbis diſceptare,cũ ante,tum maxime Sagun
to exciſa.nam ſi verboꝝ diſceptationis res eſſet:quod fœdus Aſdrubalis cum Luctatii priore fœdere
cõmutatum eſt:cõparandum non erat:cum in Luctatii fœdere diſerte additum eſſet: ita id ratũ foret:
ſi populus cenſuiſſet:in Aſdrubalis fœdere,nec exceptum tale quicq̃ fuerit: & tot annorum ſilẽtio ita
viuo eo comprobatum ſit fœdus:vt ne mortuo quidem authore quicq̃ mutaretur. quanq̃ & ſi priore
fœdere ſtaretur:ſatis cautum erat Saguntinis,ſociis vtrorumq; exceptis.nam neq; additum erat:iis,
qui tunc eſſent:nec,ne qui poſtea aſſumerentur.& cum aſſumere nouos liceret ſocios: quis æquũ cen-
ſeret:aut ob nulla quenq̃ merita in amicitiam recipi: aut receptos in fidem non defendi: tantum: ne
Carthaginenſium ſocii,aut ſolicitarentur ad defectionem : aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur.
Legati Romani ab Carthagine,ſicut his Romæ imperatũ erat : in Hiſpaniam, vt adirent ciuitates:
vt in ſocietatem pellicerent:aut auerterent à Pœnis:traiecerunt . Ad Barguſios primum venerunt . à
D quibus benigne excepti, q̃a tædebat imperii Punici: multos trans Iberum populos ad cupidinẽ no-
uæ fortunæ erexerunt. Ad Volcianos inde eſt ventum.quorum´celebre per Hiſpaniam reſponſum cæ-
teros populos à ſocietate Romana auertit.ita enim maximus natu ex iis in concilio reſpondit.Quę
verecundia eſt vos Romani poſtulare,vti veſtram Carthaginenſium præponamus amicitiæ: cũ qui
id fecerunt Saguntini:crudelius,q̃ Pœnus hoſtis perdidit: vos ſocii prodideritis.ibi quæratis ſocios
cenſeo:vbi Saguntina clades ignota eſt . Hiſpanis populis ſicut lugubre , ita inſigne documentũ Sa-
gunti ruinæ erunt:ne quis fidei Romanæ, aut ſocietati cõfidat. Inde extemplo abire finibus Volcia-
norum iuſſi,ab nullo deinde concilio Hiſpaniæ benigniora verba tulere.itaq; nequicq̃ peragrata Hi-
ſpania in Galliã tranſeũt. In his noua,terribiliſq; ſpecies viſa eſt: quod armati (ita mos gentis erat)
in concilium venerunt.Cum verbis extollentes virtutem gloriamq; populi Romani, ac magnitudi-
nem imperii,petiſſent:ne Pœno bellum Italiæ inferenti per agros,vrbeſq; ſuas tranſitum darent:tan
tus cum fremitu riſus dicitur ortus:vt vix à magiſtratibus,maioribuſq; natu iuuentus ſedaret. adeo
ſtolida,impudenſq; poſtulatio viſa eſt:cenſere ne in Italiam tranſmittant Galli bellũ: ipſos id auerte-
re in ſe:agroſq; ſuos pro alienis populãdos obiicere.Sedato tandẽ fremitu,reſponſum legatis eſt:neq;
Romanorum in ſe meritum eſſe:neq; Carthaginenſium iniuriam:ob quæ aut pro Romanis,aut ad-
uerſus Pœnos ſumant arma.Contra ea audire ſeſe:gentis ſuæ homines agris , finibuſq; Italiæ pelli à
populo Romano: ſtipendiumq; pendi : & cætera indigna pati.Eadem fermè in cæteris Galliæ cõci-
liis dicta,auditaq;.nec hoſpitale quicq̃,pacatum´ue ſatis prius auditum : q̃ Maſſiliam venerunt. ibi
omnia ab ſociis inquiſita cum cura ac fide,cognita:præoccupatos iam ab Annibale Galloꝝ animos
eſſe.ſed ne illi quidem ipſi ſatis mitem gentem fore:(adeo ferocia, atq; indomita ingenia eſſe) ni ſub-
inde auro,cuius auidiſſima gens eſt:principum animi concilientur. Ita peragratis Hiſpaniæ & Galliæ
populis,legati Romam redeunt:haud ita multo poſt q̃ conſules in prouincias profecti erant. ciuita-
tem omnem in expectationẽ belli erectam inuenerunt:ſatis conſtante fama,iam Iberum Pœnos tran
ſiſſe. Annibal Sagunto capto Carthaginẽ Nouam in hyberna cõceſſerat,ibiq; auditis, quæ Romæ,
quæq; Carthagine acta,decretaq; forentiſeq; non ducẽ ſolum,ſed ẽt cauſam eſſe belli:partitis, diuen-
ditiſq; reliquiis prædæ,nihil vltra differendum ratus,Hiſpani generis milites conuocat. Credo ego
vos,inquit,ſocii & ipſos cernere:pacatis oĩbus Hiſpaniæ populis, aut finiendam vobis militiã, exer-
cituſq; dimittendos eſſe:aut in alias terras transferendum bellum . ita enim hæ gentes non pacis ſo-
lum,ſed etiam victoriæ bonis florebunt:ſi ex aliis gentibus prædam,& gloriam quæremus.itaq; cum
longinqua ab domo inſtet militia:incertumq; ſit quando domos veſtras,& quæ cuiq; ibi cara ſint, vi-
ſuri

ſuri ſitis:ſi quis veſtrum ſuos inuiſere vult:cōmeatum do.primo vere edico adſitis:vt diis bene iuuan-
A tibus bellum ingentis gloriæ, prædæq; futurum incipiamus. Omnibus ferè viſendi domos oblata
vltro poteſtas grata erat, & iam deſiderantibus ſuos, & longius in futurum prouidentibus deſideriū.
Per totum tempus hyemis quies inter labores aut iam exhauſtos, aut mox exhauriendos, renouauit
corpora animoſq; ad omnia deintegro patienda. vere primo ad edictum conuenere. Annibal cum re-
cenſuiſſet omnium auxilia gentium: Gades profectus Herculi vota exoluit: nouiſq; ſe obligat votis:
ſi cætera proſpera eueniſſent. Inde partiens curas ſimul inferendi, atq; arcendi belli, ne, dum ipſe terre-
ſtri per Hiſpaniam, Galliaſq; itinere Italiam peteret: nuda, apertaq; Romanis Africa ab Sicilia eſſet:
valido præſidio eam firmare ſtatuit. pro eo ſupplementum ipſe ex Africa, maxime iaculatorum leuiū
armis petiit: vt Afri in Hiſpania, Hiſpani in Africa, melior procul ab domo futurus vterq; miles, ve-
lut mutuis pignoribus obligati ſtipendia facerent. Tredecim millia octingentos quinquaginta pedi-
tes cetratos miſit in Africam, & funditores baleares octingentos ſeptuaginta, equites miſtos ex mul-
tis gentibus mille ducentos. has copias partim Carthagini præſidio eſſe, partim diſtribui per Africā
iubet. ſimul conquiſitoribus in ciuitates miſſis, quatuor millia conſcripta delectæ iuuentutis, præſi-
dium eoſdem, & obſides duci Carthaginē iubet. Neq; Hiſpaniam negligendam ratus, atq; ideo haud
minus, quod haud ignarus erat: circuitam ab Romanis eam legatis ad ſolicitandos principum ani-
mos: Aſdrubali fratri viro impigro eam prouinciam deſtinat: firmatq; eū Africis maxime præſidiis,
peditum Afrorum vndecim millibus, octingentis quinquaginta Liguribus, trecētis Balearibus. ad
hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices, miſtum Punicum Afris genus, trecēti, & Numi-
dæ, Mauriq; accolæ Oceani ad mille octigentos, & parua Ilergetū manus ex Hiſpania ducenti equi-
tes: & ne quod terreſtris deeſſet auxilii genus: elephanti quatuordecim. claſſis præterea data ad tuendā
maritimam oram: quia qua parte belli vicerāt: ea tum quoq; rem geſturos Romanos credi poterat:
quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinq;. ſed aptæ, iſtructæq; remigio trigin-
ta & duæ quinqueremes erant, & triremes quinq;. Ab Gadibus Carthaginem ad hyberna exercitus
redit: atq; inde profectus præter Etouiſſam vrbem ad Iberū maritimamq; oram ducit. Ibi fama eſt
in quiete viſum ab eo iuuenem diuina ſpecie: qui ſe ab Ioue diceret ducem in Italiam Annibali miſ-
ſum. proinde ſequeretur: neq; vſquam à ſe deflecteret oculos. pauidum primo nuſquam circunſpiciē-
tem, aut reſpicientem ſecutum: deinde cura humani ingenii cum quidnam id eſſet, quod reſpicere ve-
titus eſſet: agitaret animo: temperare oculis nequiuiſſe. tum vidiſſe poſt ſe ſerpentem mira magnitu-
B dine cum ingenti arborum, ac virgultorum ſtrage ferri: ac poſt inſequi, cum fragore cœli nimbum. tū
quæ moles ea, quid'ue prodigii eſſet, quærentem audiſſe: vaſtitatem Italiæ eſſe: pergeret porrò ire: nec
vltra inquireret: fineretq; fata in occulto eſſe. Hoc viſu lætus tripartito Iberū copias traiecit: præmiſ-
ſis, qui Gallorum animos quà traducendus exercitus erat, donis conciliarent: Alpiumq; tranſitus
ſpecularentur. nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberū traducit. Ilergetes inde,
Barguſioſq;, & Auſetanos, & Aquitaniam, quæ ſubiecta Pyreneis montibus eſt: ſubegit: oræq; huic
omni præfecit Hannonem: vt fauces, quæ Hiſpanias Gallus iungunt: in poteſtate eſſent. Decē millia
peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data: & mille equites. Poſtq̃ per Pyreneum ſal-
tum traduci exercitus cœptus eſt: rumorq; per barbaros manauit certior de bello Romano: tria mil-
lia inde Carpetanorum peditum iter auerterunt. conſtabat non tam bello motos, q̃ longinquitate
viæ, inſuperabiliq; Alpium tranſitu. Annibal quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: ne cætero-
rum etiam feroces animi irritarentur: ſupra ſeptem millia hominum domos remiſit: quos & ipſe gra-
uari militia ſenſerat: Carpetanos quoq; ab ſe dimiſſos ſimulās. inde ne mora, atq; ocium animos ſo-
licitarent: cum reliquis copiis Pyreneum tranſgreditur: & ad oppidum Illiberum caſtra locat. Galli
quanquam Italiæ bellum inferri audiebāt: tamen quia vi ſubactos trans Pyreneum Hiſpanos fama
erat: præſidiaq; valida impoſita: metu ſeruitutis ad arma conſternati, Ruſcinonē aliquot populi con-
ueniunt. quod vbi Annibali nunciatum eſt: moram magis q̃ bellum metuēs, oratores ad regulos eo-
rum miſit: colloqui ſemetipſum velle cum his: & vel illi propius Illiberum accederēt: vel ſe Ruſcino-
nem proceſſurum, vt ex propinquo congreſſus facilior eſſet. nam & accepturum eos in caſtra ſua ſe læ-
tum: nec cunctanter ſe ipſum ad eos venturum. hoſpitem enim ſe Galliæ, non hoſtem aduenisse: nec
ſtricturum ante gladium: ſi per Gallos liceat: q̃ in Italiam veniſſet. Et per nuncios quidem hæc. Vt
vero reguli Gallorum caſtris ad Illiberū extemplo motis, haud grauate ad Pœnum venerunt: capti
donis cum bona pace exercitum per fines ſuos præter Ruſcinonem oppidum tranſmiſerunt. In Ita-
liam interim nihil vltra, q̃ Iberum tranſiſſe Annibalem, à Maſſilienſium legatis Romam perlatum
erat: cum perinde, ac ſi Alpes iam trāſiſſet: Boii ſolicitatis Inſubribus defecerunt: nec tam ob veteres
in populum Romanum iras: quàm quod nuper circa Padum Placentiam, Cremonamq; colonias
in agrum Gallicum deductas ægre patiebantur. Itaq; armis repente arreptis, in eum ipſum agrum
impetu facto, tantum terroris ac tumultus fecerunt: vt non agreſtis modo multitudo, ſed ipſi trium-
uiri Romani, qui ad agrum venerant aſſignandum: diffiſi Placentiæ mœnibus, Mutinā cōfugerunt:

C C.Luctatius, A.Seruilius, T.Annius. Luctatii nomen haud dubium eſt. pro A.Seruilio, & T.Annio, Q.Acilium, & C. Herennium habent quidam annales: alii P. Cornelium Aſinam, & C. Papyrium Maſonem. Id quoq; dubium eſt: legati ad Boios ad expoſtulandum miſſi, violati ſint: an in triũuiros agrum metantes impetus ſit factus. Mutinę cum obſiderentur: & gens ad oppugnandarum vrbium artes rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, ſenis intactis aſſideret muris: ſimulari cœptũ de pace agi. euocatiq; ab Gallorum principibus legati ad colloquium, non contra ius modo gentium, ſed violata etiam, quæ data in id tempus erat: fide, comprehenduntur: negãtibus Gallis, niſi obſides ſibi redderentur, eos ſe dimiſſuros. Cum hæc de legatis nunciata eſſent: & Mutina, præſidiumq; in periculo eſſet: L. Manlius prætor ira accẽſus effuſum agmen ad Mutinam ducit. Syluæ tunc circa viã erant, pleriſq; incultis. ibi inexplorato profectus, in inſidias præcipitatus: multaq; cum cæde ſuorum ægre in apertos campos emerſit. ibi caſtra cõmunita: & quia Gallis ad tentanda ea defuit ſpes: refecti ſunt militum animi: quanq̃ accíſas res ſatis conſtabat. Iter deinde deintegro cœptum. necdum per patentia loca ducebatur agmen: cum apparuit hoſtis. vbi rurſus ſyluæ intratæ: tum poſtremos adorti cum magna trepidatione ac pauore omnium, octingentos milites occiderunt: ſex ſigna ademere. Finis & Gallis territandi, & pauendi Romanis fuit: vt ex ſaltu inuio, atq; impedito euaſere. inde apertis locis facile tutantes agmen Romani Cannetum vicum propinquum Pado contendẽre. ibi ſe munimẽto ad tempus, cõmeatibusq; fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio aduerſus creſcentem in dies multitudinem hoſtium tutabantur. Qui tumultus repens poſtq̃ eſt Romam perlatus: & Punicũ inſuper Gallico bello auctum patres accæperunt: C. Attilium prætorem cum vna legione Romana, & quinq; millibus ſociorum delectu nouo à conſule conſcriptis, auxiliũ ferre Manlio iubent. qui ſine vllo certamine (abſceſſerant enim metu hoſtes) Cannetum peruenit. Et P. Cornelius in locum eius, quæ miſſa cum prætore fuerat: tranſcripta legione noua, profectus ab vrbe ſexaginta longis nauibus præter oram Hetruriæ, Ligurumq;, & inde Salyum, mox peruenit Maſſiliam: & ad proximum oſtium Rhodani (pluribus enim diuiſus amnis in mare decurrit) caſtra locat: vixdum ſatis credens Annibalem ſuperaſſe Pyreneos montes. quem vt de Rhodani quoq; tranſitu agitare animaduertit: incertus quonam ei loco: occurreret, necdum ſatis refectis ab iactatione maritima militibus, trecentos interim delectos equites, ducibus Maſſilienſibus & auxiliaribus Gallis, ad exploranda omnia, viſendosq; ex tuto hoſtes præmittit. Annibal cæteris metu, aut precio pacatis, iam in Volcarum peruenerat agrum, gentis validæ. colunt autem circa vtranq; ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro arceri

D Pœnum poſſe, vt flumen pro munimento haberent: omnibus fermè ſuis trans Rhodanum traiectis, vlteriorem ripam amnis obtinebãt. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos, qui ipſas ſedes tenuerant: ſimul perlicit donis ad naues vndiq; contrahendas, fabricãdasq;: ſimul & ipſi traiici exercitum, leuariq; q̃primum regionem ſuam tanta vrgente hominum turba cupiebant. Itaq; ingẽs coacta vis nauium eſt, lintriumq; temere ad vicinalem vſum paratarum. nouasq; alias primum Galli inchoantes cauabant ex ſingulis arboribus: deinde & ipſi milites, ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, & capere onera poſſent: curantes, raptim faciebant: quibus ſe, ſuaq; tranſueherent. Iamq; omnibus ſatis comparatis ad traiiciendum, terrebant ex aduerſo hoſtes omnem ripam equis viriſq; obtinentes. quos vt auerteret: Hannonẽ Bomilcaris filium vigilia prima noctis cum parte copiarum, maxime Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter vnius diei iubet: & vbi primo poſſit: q̃ occultiſſime traiecto amni, circũducere agmen: vt cum facto opus ſit, adoriatur ab tergo hoſtem. ad id dati duces Galli educũt inde millia quinq; & viginti fermè ſupra paruæ inſulæ circumfuſum amnem, latiorem vbi diuidebatur: eoq; minus alto alueo tranſitum oſtendẽre. ibi raptim cæſa materia: ratesq; fabricatę: in quibus equi, viriq;, & alia onera traiicerentur. Hiſpani ſine vlla mole in vtres veſtimentis coniectis, ipſi cetris ſuperpoſitis incubãtes flumen tranſnatauere. Et alius exercitus ratibus iunctis traiectus, caſtris propè flumen poſitis, nocturno itinere atq; operis labore feſſus quiete vnius diei reficitur: intento duce ad conſilium opportune exequendũ. Poſtero die ꝓfecti ex loco: prodito fumo ſignificante tranſiſſe: & haud procul abeſſe. quod vbi accæpit Annibal: ne tempori deeſſet: dat ſignum ad traiiciendum. Iam paratas aptatasq; habebat pedes lintres. eques ferè propter equos nantes nauium agmen ad excipiendum aduerſi impetũ fluminis parte ſuperiore tranſmittens, tranquillitatem infra traiicientibus lintribus præbebat. equorũ pars magna nantes loris à puppibus trahebantur: præter eos: quos inſtructos frenatosq;, vt extemplo egreſſo in ripam equiti vſui eſſent: impoſuerunt in naues. Galli occurſant in ripam cum variis vlulatibus, cantuq; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, vibrantesq; dextris tela: quanquam & ex aduerſo terrebat tanta vis nauium cum ingenti ſono fluminis, & clamore vario nautarum, & militum: qui nitebantur perrumpere impetum fluminis: & qui ex altera ripa traiicientes ſuos hortabantur. Iam ſatis pauentes aduerſo tumultu terribilior ab tergo adortus clamor, caſtris ab Hannone captis. mox & ipſe aderat: ancepsq; terror circumſtabat: & è nauibus tanta vis armatorum in terram euadens, & à tergo improuiſa premebat acies. Galli poſtquàm vim facere conati, vltro pellebantur:

tur:

A tunquã patere viſum maxime iter, perrumpunt: trepidiq; in vicos paſſim ſuos diffugiunt. Annibal cæteris copiis per ocium traiectis, ſpernens iam Gallicos tumultus caſtra locat. Elephantorũ traiciẽdorum varia conſilia fuiſſe credo. certe variata memoria eſt actæ rei. quidam cõgregatis ad ripam elephantis tradunt ferociſſimum ex iis irritatum à rectore ſuo, cum refugientem in aquam natantẽ ſequeretur: traxiſſe gregem: vt quenq; timentem altitudinem deſtituerat vadum, impetu ipſo fluminis in alteram ripam rapiente. Cæterum magis conſtat ratibus traiectos. id vt tutius conſilium ante rem foret: ita acta re, ad fidem pronius eſt. Ratem vnam ducentos longam pedes, quinquaginta latam, à terra in amnem porrexerunt. quam, ne ſecunda aqua deferretur: pluribus retinaculis validis parte ſuperiore ripæ religatam pontis in modum humo iniecta conſtrauerunt: vt beluæ audacter velut per ſolum ingrederentur. altera ratis æque lata, longa pedes centũ, ad traiciẽdum flumen apta, huic copulata eſt: & cum elephanti per ſtabilem ratem, tanquam viam, prægredientibus fœminis, acti, in minorem applicatam tranſgreſſi ſunt: ea extemplo reſolutis, quibus leuiter annexa erat vinculis, ab actuariis aliquot nauibus ad alteram ripam pertrahitur. ita primis expoſitis, alii deinde repetiti, ac traiecti ſunt. nihil ſanè trepidabant: donec continenti velut ponte agerentur. primis erat pauor, cũ ſoluta ab cæteris rate in altum raperentur. ibi vrgentes inter ſe, cedentibus extremis ab aqua, trepidationem aliquantum edebant: donec quietem ipſe timor circũſpicientibus aquam feciſſet. excidẽre etiã ſæuientes quidam in flumen: ſed pondere ipſo ſtabiles, deiectis rectoribus, quærendis pedetentim vadis in terram euaſere. Dum elephanti traiciũtur, interim Annibal Numidas equites quingentos ad caſtra Romana miſerat ſpeculatum: vbi, & quantæ copiæ eſſent: & quid pararent. huic alæ equitum miſſi, vt ante dictum eſt: ab oſtio Rhodani trecenti Romanorũ equites occurrunt. prælium atrocius quàm pro numero pugnantium editur. nã prçter multa vulnera, cçdes etiam propè par vtrinq; fuit. fugaq;, & pauor Numidarum Romanis iam admodum feſſis victoriam dedit. victores ad centum ſexaginta, nec omnes Romani, ſed pars Gallorum, victi amplius ducentis ceciderunt. Hoc principiũ, ſimulq; omen belli vt ſummæ rerum proſperum euentum, ita haud ſanè incruentam, ancipitisq; certaminis victoriam Romanis portendit. Re ita geſta, ad vtrunq; ducem ſui redierunt. Nec Scipionis ſtare ſententia poterat: niſi vt ex conſiliis, cœptisq; hoſtis & ipſe conatus caperet: & Annibalem incertum, vtrum cœptum in Italiam intenderet iter: an cum eo, qui primus ſe obtuliſſet Romanus exercitus: manus confereret: auerterat à præſenti certamine Boiorum legatorum, reguliq; Matali aduentus: qui ſe duces itinerum, ſocios periculi fore affirmantes, integro bello, nuſquam ante libatis viribus, Italiam aggrediendam cenſent. Multitudo timebat quidem hoſtes, nondum obliterata memoria ſuperioris belli: ſed magis iter immenſum, Alpesq;, rem fama vtiq; inexpertis horrendam metuebat. Itaq; Annibal, poſtq̃ ipſi ſententia ſtetit pergere, ire, atq; Italiam petere: aduocata concione, varie militum verſat animos, caſtigando, adhortandoq;. Mirari ſe quinam pectora ſemper impauida repens terror inuaſerit. per tot annos vincentes eos ſtipendia facere: neq; ante Hiſpania exceſſiſſe: q̃ omnes gentesq; & terræ eæ, quas duo diuerſa maria amplectantur: Carthaginenſium eſſent. indignatos deinde, quod quicunq; Saguntum obſediſſent: velut ob noxam ſibi dedi poſtularet populus Romanus: Iberum traieciſſe ad delendum nomen Romanorum, liberandumq; orbem terrarum. tum nemini viſum id longum: cum ab occaſu ſolis ad exortus intenderent iter. nunc, poſtq̃ multo maiorem partem itineris emenſam cernant: Pyreneum ſaltum inter ferociſſimas gentes ſuperatum: Rhodanũ tantum amnem, tot millibus Gallorum prohibentibus, domita etiam ipſius fluminis vi, traiectum: in conſpectu Alpes habeant: quarum alterum latus Italia ſit: in ipſis portis hoſtium fatigatos ſubſiſtere: quid aliud Alpes eſſe credentes, q̃ montium altitudines? fingerent altiores Pyreneis iugis: nullas profecto terras cœlum contingere: nec inexuperabiles humano generi eſſe. Alpes quidem habitari, coli, gignere, atq; alere animantes, peruias paucis eſſe? exercitibus inuias? eos ipſos, quos cernant, legatos non pennis ſublime elatos Alpes tranſgreſſos. nec maiores quidem eorum indigenas, ſed aduenas Italiæ cultores has ipſas Alpes ingentibus ſæpe agminibus cum liberis, ac coniugibus migrantium modo tuto tranſmiſiſſe. Militi quidem armato, nihil ſecum præter inſtrumenta belli portanti, quid inuium, aut inexuperabile eſſe? Saguntum vt caperetur: quid per octo menſes periculi, quid laboris exhauſtum eſſe? Romam orbis terrarum caput petentibus quicquam adeo aſperum atq; arduum videri: quod inceptum moretur? cepiſſe quondam Gallos ea, quæ adiri poſſe Pœnus deſperet? proinde aut cederent animo, atq; virtute genti per eos dies toties ab ſe victæ: aut itineris finem ſperent campum interiacentem Tyberi, ac mœnibus Romanis. His adhortationibus incitatos corpora curare, atq; ad iter ſe parare iubet. Poſtero die profectus aduerſa ripa Rhodani, mediterranea Galliæ petit: nõ quia rectior ad Alpes via eſſet: ſed quantũ à mari receſſiſſet: minus obuiã fore Romanum credens: cum quo, prius q̃ in Italiam ventum foret: non erat in animo manus conſerere. Quartis caſtris ad Inſulam peruenit. ibi Arar, Rhodanusq; amnis diuerſis ex Alpibus decurrentes, agri aliquãtulũ amplexi cõfluunt in vnũ. mediis cãpis Inſulæ nomẽ inditũ. accolunt propè Allobroges, gens iã inde nulla gallica gẽte opibus aut fama inferior. tum diſcors erat. regni certamine ambi-

C gebant fratres. maior, & qui prius imperitarat, Brancus nomine, minore à fratre & cœtu iuniorum,
qui iure minus, vi plus poterat: pellebatur. Huius ſeditionis peropportuna diſceptatio cũ ad Anni-
balem reiecta eſſet: arbiter regni factus, quod erat ſenatus principumq; ſententia futurum: imperium
maiori reſtituit. ob id meritum cõmeatu, copiaq; rerum omnium & veſtimentis eſt adiutus: quæ infa
mes frigoribus Alpes præparare cogebant. Sedatis certaminibus Allobrogum, cum iam Alpes pete
ret: non recta regione iter inſtituit: ſed ad læuam in Tricaſtinos flexit: inde per extremã oram Vocon-
tiorum agri tetendit in Tricorios: haud vſquam impedita via, prius q̃ ad Druentiam flumen perue-
nit. Is & ipſe alpinus amnis longe omnium Galliæ fluminum difficillimus tranſitu eſt. nam cũ aquæ
vim vehat ingentem: non tamen nauium patiens eſt: quia nullis coercitus ripis, pluribus ſimul, neq;
iiſdem alueis fluens, noua ſemper vada nouoſq; gurgites faciẽs, & ob eadem pediti quoq; incerta via
eſt) ad hæc ſaxa glareoſa voluens, nihil ſtabilis, nec tuti ingredienti præbet. & tum forte imbribus au-
ctus ingentem tranſgrediẽtibus tumultum fecit: cum ſuper cætera trepidatione ipſi ſua, atq; incertis
clamoribus turbarentur. P. Cornelius cos. triduo ferè, poſtq̃ Annibal ab ripa Rhodani mouit: qua-
drato agmine ad caſtra hoſtium venerat, nullam dimicandi moram facturus. cæterũ vbi deſerta mu-
nimenta, nec facile ſe tantum progreſſos aſſecuturum videt: ad mare ad naues redit: tutius, faciliusq;
ita deſcendenti ab Alpibus Annibali occurſurus. ne tamẽ nuda auxilus romanis Hiſpania eſſet: quã
prouinciam ſortitus erat: Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte copiarum aduerſus Aſdrubalẽ
miſit: non ad tutandos tantũmodo veteres ſocios, conciliandoſq; nouos: ſed etiam ad pellendũ Hi-
ſpania Aſdrubalẽ. ipſe cum admodum exiguis copus Genuam repetit: eo, qui circa Padum erat exer
citus: Italiam defenſurus. Annibal ab Druẽtia campeſtri maxime itinere cum bona pace ad Alpes in-
colentium ea loca Gallorum peruenit. Tum, quanq̃ fama prius, qua quidem incerta in maius vero
ferri ſolent: percepta res erat: tamen ex propinquo viſa montium altitudo, niueſq; cœlo propè immi
ſtæ, tecta informia impoſita rupibus, pecora iumentaq; torrida frigore, hoies intonſi & inculti, aialia
inanimaq; omnia rigentia gelu, cætera viſu q̃ dictu fœdiora, terrorem renouauere. Erigentibus in pri
mos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes montani. qui ſi valles occultiores
inſediſſent: coorti in pugnam repente, ingentem fugam ſtragemq; dediſſent. Annibal conſiſtere ſigna
iubet: Galliſq; ad viſenda loca præmiſſis, poſtq̃ cõperit tranſitum eà non eſſe: caſtra inter confragoſa
omnia, præruptaq; q̃ extentiſſima poteſt valle locat. Tum per eoſdem Gallos, haud ſanè multum lin-
D gua moribuſq; abhorrentes cum ſe immiſcuiſſent colloquiis montanorum: edoctus, interdiu tantũ
obſideri ſaltum: nocte in ſua quenq; dilabi tecta: luce prima ſubiit tumulos: vt ex aperto, atq; interdiu
viam per anguſtias facturus. die deinde ſimulando aliud q̃ quod parabatur, conſumpto, cum eodem,
quo cõſtiterat, loco caſtra cõmuniſſet: vbi primum digreſſos tumulis montanos, laxataſq; ſenſit cu-
ſtodias: pluribus ignibus q̃ pro numero manentium in ſpeciem factis, impedimẽtiſq; cum equite re-
lictis, & maxima parte peditum, ipſe cũ expeditis acerrimo quoq; viro raptim anguſtias euadit: iiſq;
ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant: conſedit. Prima deinde luce caſtra mota: & agmen reliquum in-
cedere cœpit. Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitam conueniebant: cum repente
conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput imminentes, alios via tranſire hoſtes. vtraq; ſimul
obiecta res oculis animis immobiles parumper eos defixit. deinde vt trepidationẽ in anguſtiis, ſuoq;
ipſo tumultu Annibalis miſceri agmen vidẽre: equis maxime conſternatis: quicquid adiecissent ipſi
terroris, ſatis ad perniciem fore rati, peruerſis rupibus iuxta inuia, ac deuia aſſueti diſcurrunt. Tũ ve-
ro ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur: pluſq; inter ipſos, ſibi cuiq;
tendenti vt periculo prius euaderet: q̃ cum hoſtibus certaminis erat. equi maxime infeſtum agmen fa-
ciebant. qui & clamoribus diſſonis, quos nemora etiam repercuſſæq; valles augebant territi trepida-
bant: & icti forte, aut vulnerati adeo conſternati ſunt: vt ſtragem ingentem ſimul hominum, ac ſarci-
narum omnis generis facerent. multoſq; turba, cum præcipites diruptæq; vtrinq; anguſtiæ eſſent: in
immenſum altitudinis deiecit: quoſdam & armatos: inde ruinæ maximæ modo iumenta cũ oneri-
bus deuoluebantur. Quæ quanq̃ fœda viſu erant: ſtetit parumper tamen Annibal: ac ſuos cõtinuit:
ne tumultum, ac trepidationem augeret. deinde, poſtq̃ interrumpi agmen vidit: periculumq; eſſe, ne
exutum impedimentis exercitum nequicq̃ incolumem traduxiſſet: decurrit ex ſuperiore loco: & cum
impetu ipſo fudiſſet hoſtem: ſuis tumultum auxit. ſed is tumultus momento temporis, poſtq̃ libera-
ta itinera fuga montanorum erat: ſedatur: nec per ocium modo, ſed propè ſilentio mox omnes tradu-
cti. caſtellum inde, quod caput eius regionis erat: vicoſq; circumiectos capit: & captiuorũ pecoribus
per triduum exercitum aluit. & quia nec montanis primo perculſis, nec loco magnopere impediebã-
tur: aliquantum eo triduo viæ confecit. Peruentum inde ad frequentem cultoribus alium, vt inter
montana, populum. ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidiis eſt propè circum-
uentus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum veniunt: alienis malis, vtili exem-
plo doctos, memorantes amicitiam malle, quàm vim experiri Pœnorum: itaque obedienter impe-
rata facturos. commeatum, itineriſq; duces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Annibal
nec temere

A nec temere credẽdo, nec aſpernando, ne repudiati aperte hoſtes fierent: benigne cum reſpondiſſet: ob
ſidibus, quos dabant, acceptis, & cõmeatu, quem in via ipſi detulerant: vſus, nequaq̃, vt inter paca
tos, incompoſito agmine duces eorũ ſequitur. Primum agmen elephanti, & equites erant: ipſe poſt
cum robore peditum circũſpectans ſollicitus omnia, incedebat. vbi in anguſtiorem viam ex parte al
tera ſubiectã iugo inſuper imminenti ventũ eſt: vndiq; ex inſidiis barbari à fronte, & à tergo coorti,
cõminus eminusq; petunt: ſaxa ingentia in agmen deuoluunt. maxima ab tergo vis hominum vrge
bat. in eos verſa peditum acies haud dubium fecit, quin, niſi firmata extrema agmina fuiſſent: ingens
in eo ſaltu accipienda clades fuerit. Tunc quoq; ad extremum periculi, ac prope perniciem ventũ eſt.
nam dum cunctaretur Annibal dimittere in anguſtias agmen: quia non, vt ipſe equitibus præſidio
erat: ita peditibus quicq̃ ab tergo auxilii reliquerat: occurſantes per obliqua montani erupto medio
agmine viam inſedere, noxq; vna Annibali ſine equitibus, ac impedimentis acta eſt. Poſtero die iam
ſegnius intercurſantibus barbaris, iunctæ copiæ: ſaltuſq; haud ſine clade, maiore tamen iumentorũ
q̃ hominũ pernicie ſuperatus. inde montani pauciores iam, & latrocinii magis q̃ belli more conuer
ſabant modo in primum, modo in nouiſſimũ agmen: vt cuiq; aut locus opportunitatem daret: aut
progreſſi, morati'ue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas vias magna
mora agebantur: ita tutum ab hoſtibus quacunq; incederent, quia inſuetis adeundi propius metus
erat: agmen præbebant. Nono die in iugum Alpium peruentum eſt per inuia pleraq;, & errores: quos
aut ducentium fraus, aut, vbi fides iis nõ eſſet: temere initæ valles à coniectãtibus iter, faciebant. Bi
duum in iugis ſtatiua habita: feſſiſq; labore, ac pugnando quies data militibus: iumentaq; aliquot,
quæ prolapſa in rupibus erant: ſequẽdo veſtigia agminis, in caſtra peruenere. Feſſis tædio tot malo
rum niuis etiam caſus, occidente iam ſydere vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per omnia niue
oppleta cum ſignis prima luce motis ſegniter agmen incederet: pigritiaq; & deſperatio in omnium
vultu emineret: prægreſſus ſigna Annibal in ꝓmontorio quodã, vnde longe ac late proſpectus erat:
conſiſtere iuſſis militibus Italiam oſtentat: ſubiectoſq; Alpinis montibus circumpadanos campos:
mœniaq; eos tum tranſcendere non Italiæ modo, ſed etiam vrbis Romæ: cætera plana, procliua fo
re: vno, aut ad ſummum altero prælio arcẽ & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere
inde agmen cœpit: iam nihil ne hoſtibus quidem, præter parua furta per occaſionem, tentantibus.
cæterum iter multo, q̃ in aſcẽſu fuerat: vt pleraq; Alpium ab Italia ſicut breuiora, ita arrectiora ſunt:
difficilius fuit. oĩs enim fermè via præceps, anguſta, lubrica erat: vt neq; ſuſtinere ſe à lapſu poſſent:
B nec, ſi qui paululum titubaſſent: hærere afflicti veſtigio ſuo: aliiq; ſuper alios, & iumenta, & homines
occiderẽt. Ventũ deinde ad multo anguſtiorẽ rupẽ, atq; ita rectis ſaxis: vt ægre expeditus miles tenta
bundus, manibuſq; retinens virgulta, ac ſtirpes circa eminentes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus
iam ante præceps, recenti terræ lapſu in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cum
velut ad finem viæ equites conſtitiſſent: miranti Annibali quæ res moraretur agmen, nunciatur ru
pem inuiam eſſe. digreſſus deinde ipſe ad locum viſendum. haud dubia res viſa, quin per inuia circa,
nec trita antea q̃ vis longo ambitu circũduceret agmen. Ea vero via inſuperabilis fuit. nam cũ ſuper
veterem niuem intactam noua modicæ altitudinis eſſet: molli, nec præaltæ niui facile pedes ingrediẽ
tium inſiſtebant. vt vero tot hominum, iumentorumq; inceſſu dilapſa eſt: per nudam infra glaciem,
fluentemq; labem liqueſcentis niuis ingrediebantur. tetra ibi luctatio erat: vt à lubrica glacie non re
cipiente veſtigiũ, & in prono citius pede ſe fallente: & ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adiuuiſ
ſent: ipſis adminiculis prolapſi ſi iterum corruiſſent: nec ſtirpes circa, radices'ue, ad quas pede, aut ma
nu quiſquam eniti poſſet: erant. itaq; in leui tantum glacie, tabidaq; niue volutabantur iumenta. ſeca
bantur interdum, etiam tum infirmam ingredientia niuem: & prolapſa iactandis grauius in conti
nendo vngulis, penitus perfringebant: vt pleraq; velut pedica capta hærerent in durata & alta concre
ta glacie. Tandem nequicquam iumentis atq; hominibus fatigatis, caſtra in iugo poſita: ægerrime
ad idipſum loco purgato. tantum niuis fodiendum, atq; egerendum fuit. inde ad rupem minuendã,
per quam via vna eſſe poterat: milites ducti, cum cædẽdum eſſet ſaxum: arboribus circa immanibus
deiectis detruncatiſq;, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamq;, cum & vis venti apta faciẽdo igni
coorta eſſet: ſuccendunt: ardentiaq; ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. ita torridam incendio rupem fer
ro pandunt: molliuntq; anfractibus modicis cliuos: vt non iumenta ſolum, ſed elephanti etiam dedu
ci poſſent. Quatriduum circa rupem conſumptum. iumenta propè fame abſumebantur. nuda enim
ferè cacumina ſunt: & ſi quid eſt pabuli: obruunt niues. inferiora vallis apricos quoſdam colles ha
bent, riuoſq; propè ſyluas, etiam humano cultu digniora loca. ibi iumẽta in pabulum miſſa: & quies
muniendo feſſis hominibus data triduo. inde ad planum deſcenſum eſt: etiam locis mollioribus, &
accolarum ingeniis. Hoc maxime modo peruentum eſt in Italiam quinto menſe à Carthagine
Noua, (vt quidam authores ſunt) quintodecimo die Alpibus ſuperatis. Quantæ copiæ tranſ
greſſo in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter authores conſtat. qui plurimum: centum
millia peditum, viginti equitum fuiſſe ſcribunt. qui minimum: viginti millia peditum, ſex equitum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM. II

C L.Cincius Alimentius, qui captum ſe ab Annibale ſcribit: maxime author moueret me: niſi confunderet numerum, Gallis, Liguribuſq; additis. cum his ſcribit octoginta millia peditum, decem equitum, adducta in Italiam: (magis affluxiſſe veriſimile eſt: & ita quidam authores ſunt) ex ipſo autem audiſſe Annibale: poſtq̃ Rhodanum tranſierit: trigintaſex millia hominum, ingentemq; numerum equorum, & aliorum iumentorum amiſiſſe in Taurinis: quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digreſſo. Id cum inter omnes conſtet: eo magis miror ambigi: quanam Alpes tranſierit: & vulgo credere Pennino, atq; inde nomen & iugo Alpium inditum: trãſgreſſum. Cœlius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe. qui ambo ſaltus eum non in Taurinos, ſed per ſaltus montanos ad Libuos Gallos deduxiſſent. Nec veriſimile eſt, ea tum ad Galliam patuiſſe itinera: vtiq; cum quæ ad Penninum ferãt, obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent. neq; hercule montibus his (ſi quem forte id mouet) ab trãſitu Pœnorum vllo Veragri incolæ iugi eius norunt nomen inditum: ſed ab eo, quem in ſummo ſacratũ vertice Penninum montani appellant. Peropportune ad principia rerum Taurinis proximæ genti aduerſus Inſubres motum bellum erat. ſed armare exercitum Annibal, vt parti alteri auxilio eſſet: in reficiendo maxime ſentientẽ cõtracta ante mala, non poterat. ociũ etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuuie tabeq;, ſqualida & propè efferata corpora varie mouebant. Ea P. Cornelio conſuli cauſa fuit, cum Piſas nauibus veniſſet: exercitu à Manlio, Attilioq; accepto tyrone, & in nouis ignominiis trepido, ad Padum feſtinandi: vt cum hoſte nondum refecto manum confereret. ſed cum Placentiam conſul venit: iam ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq; vnam vrbem caput gentis eius, quia volens in amicitiam non veniebat: vi expugnarat: iunxiſſetq; ſibi non metu ſolum, ſed etiã voluntate Gallos accolas Padi: ni eos circũſpectantes defectionis tempus ſubito aduentus conſulis oppreſſiſſet. Et Annibal mouit ex Taurinis, incertos quæ pars ſequenda eſſet, Gallos præſentem ſe ſecuturos ratus. Iam propè in conſpectu erant exercitus: conuenerãtq; duces, ſicut vterq; inter ſe nondum ſatis noti, ita iam imbutus vterq; quadã admiratione alterius. nam Annibalis & apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat: & Scipionem Annibal eo ipſo, quod aduerſus ſe dux potiſſimũ lectus eſſet: præſtantẽ virum credebat. & auxerant inter ſe opinionem: Scipio, quod relictus in Gallia, obuius fuerat in Italiam tranſgreſſo Annibali: Annibal conatu tam audaci traiiciendarum Alpium, & effectu. Occupauit tamen Scipio Padum traiicere: & ad Ticinum amnem motis caſtris, prius q̃ educeret in aciem: adhortãdorum militum cauſa talem orationem exorſus eſt.

D Si eum exercitum milites educerem in aciẽ: quem in Gallia mecũ habui: ſuperſediſſem loqui apud vos. quid enim adhortari referret, aut eos equites, qui equitatum hoſtiũ ad Rhodanum flumẽ egregie viciſſent: aut eas legiones: cum quibus fugientem hunc ipſum hoſtem ſecutus, confeſſionẽ cedentis ac detrectantis certamen pro victoria habui? nũc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouinciæ ſcriptus, ibi cum fratre Cn. Scipione meis auſpiciis rẽ gerit: vbi eum gerere ſenatus populuſq; Romanus voluit: ego, vt conſulem ducem aduerſus Annibalem, ac Pœnos haberetis: ipſe me huic voluntario certamini obtuli. Nouo imperatori apud nouos milites pauca verba faciẽda ſunt. Ne genus belli, né ue hoſtem ignoretis: cum iis eſt vobis milites pugnãdum: quos terra, mariq; priore bello viciſtis: à quibus ſtipendium per viginti annos exegiſtis: à quibus capta belli præmia, Siciliam, ac Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc certamine is vobis, illiſq; animus: qui victoribus, & victis eſſe ſolet. Nec nunc illi, quia audent: ſed quia neceſſe eſt: pugnaturi ſunt. niſi creditis: qui exercitu incolumi pugnã detrectauere: eos duabus partibus peditũ equitumq; in tranſitu Alpiũ amiſſis, qui plures penè perierint, q̃ ſuperſint: plus ſpei nactos eſſe. At enim pauci quidem ſunt: ſed vigentes animis, corporibuſq;: quorũ robora, ac vires vix ſuſtinere vis vlla poſſit. Effigies, immo vmbræ hominum: fame, frigore, illuuie, ſqualore enecti: contuſi, ac debilitati inter ſaxa, rupeſq;: ad hæc, peruſti artus: niue rigentes nerui: mẽbra torrida gelu: quaſſata, fractaq; arma: claudi, ac debiles equi. cum hoc equite, cũ hoc pedite pugnaturi eſtis: reliquias extremas hoſtium, non hoſtes habebitis. Ac nihil magis vereor: ne anteq̃ vos cũ hoſte pugnaueritis: Alpes viciſſe Annibalem videantur. Sed ita forſitan decuit: cum fœderum ruptore duce, ac populo deos ipſos ſine vlla humana ope cõmittere, ac profligare bellum: nos autem, qui ſecundum deos violati ſumus: commiſſum, ac profligatum cõficere. Non vereor ne quis me hoc veſtri adhortandi cauſa magnifice loqui exiſtimet: ipſum aliter animo affectũ eſſe. Licuit in Hiſpaniã prouinciam meam ire: quò iam profectus eram cum exercitu meo: vbi & fratrem conſilii participẽ, ac periculi ſocium haberem: & Aſdrubalem potius, q̃ Annibalem hoſtem: & minorẽ haud dubie molem belli. tamẽ cum præterueherer nauibus Galliæ oram: ad famam huius hoſtis in terram egreſſus, præmiſſo equitatu, ad Rhodanum moui caſtra. equeſtri prælio, qua parte copiarum conferendi manum fortuna data eſt: hoſtem fudi. peditum agmen, quod in modum fugiẽtium raptim agebat: quia aſſequi terra non poteram: neq; regreſſus ad naues erat: quanta maxime celeritate potui, tanto maris, terrarumq; circuitu, in radicibus Alpium obuius fui. Huic timendo hoſti vtrum, cũ declinarem certamen: improuiſus videor incidiſſe? an occurrere in veſtigiis eius? laceſſere? ac trahere ad decernẽdũ? Experiri iuuat: vtrum alios certe repente Carthaginenſes per viginti annos terra ediderit: an iidem ſint, qui

A ſint, qui ad Ægates pugnauere inſulas:& quos ab Eryce duodeuicenis denariis æſtimatos emiſiſtis:& vtrũ Annibal hic ſit æmulus itinerum Herculis:vt ipſe fert:an vectigalis,ſtipẽdiariusq;,& ſeruus populi Romani à patre relictus.quẽ niſi Saguntinum ſcelus agitaret:reſpiceret profecto;ſi nõ patriam victã,domum certe,pacemq;,& fœdera Amilcaris ſcripta manu,qui iuſſus à conſule noſtro præſidiũ deduxit ab Eryce:qui graues impoſitas victis Carthaginẽſibus leges fremens,mœrensq; accepit:qui decedere Sicilia,qui ſtipẽdium populo Romano dare pactus eſt. Itaq; vos ego milites,non eo ſolum animo,quo aduerſus alios hoſtes ſoletis:pugnare velim:ſed cum indignatione quadam atq; ira: velut ſi ſeruos videatis veſtros arma repente contra vos ferẽtes. Licuit,ſi voluiſſemus:ad Erycem clauſos vltimo ſupplicio humanorum,fame interficere.licuit claſſem victricem in Africam traiicere:atq; intra paucos dies ſine vllo certamine Carthaginem delere. Veniam dedimus precantibus:emiſimus ex obſidione:pacem cum victis fecimus:tutelæ noſtræ deinde duximus:cum Africo bello vrgerẽtur. Pro his imperitis furioſum iuuenẽ ſequentes oppugnatum patriã noſtram veniunt. Atq; vtinam pro decore nobis hoc tantum,& non pro ſalute eſſet certamen. Non de poſſeſſione Siciliæ, ac Sardiniæ,de quibus quondam agebatur:ſed pro Italia nobis eſt pugnandum.nec eſt alius ab tergo exercitus:qui, niſi nos vincimus:hoſti obſiſtat:nec Alpes aliæ ſunt:quas dum ſuperat:comparari noua poſſint præſidia. Hic eſt obſtandum milites:velut ſi ante Romana mœnia pugnemus. Vnuſquiſq; ſe non corpus ſuum,ſed coniugem,ac liberos paruos armis protegere putet:nec domeſticas ſolum agitet curas:ſed identidem hoc animo reputet:noſtras nunc intueri manus ſenatum populumq; Romanum: qualis noſtra vis,virtusq; fuerit:talem deinde fortunã illius vrbis,ac Romani imperii fore. Hæc apud Romanos conſul. Annibal rebus prius, q̃ verbis adhortandos milites ratus,circundato ad ſpectaculũ exercitu,captiuos montanos vinctos in medio conſtituit: armiſq; Gallicis ante eorum pedes proiectis,interrogare interpretem iuſſit:quis,ſi vinculis leuaretur: armaq;,& equum victor acciperet: decertare ferro vellet? Cum ad vnũ omnes ferrũ,pugnamq; poſcerent:& deiecta eſſet in id ſors:ſe quiſq; eum optabat:quem fortuna in id certamen eligeret. Vt cuiuſq; ſors exciderat:alacer, inter gratulantes gaudio exultans cum ſui moris tripudiis arma raptim capiebat. vbi vero dimicarent: is habitus animorum non inter eiuſdem modo conditionis homines erat: ſed etiam inter ſpectantes vulgo:vt non vincentium magis,q̃ bene morientiũ fortuna laudaretur. Dum ſic aliquot ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet:concione inde aduocata,ita apud eos locutus fertur. Si quem animum in alienæ fortis exemplo paulo ante habuiſtis:eundem mox in æſtimanda fortuna veſtra habueritis:vicimus milites.neq; enim ſpectaculum modo illud,ſed quædam veluti imago veſtræ conditionis erat.ac neſcio,
B an maiora vincula,maioreſq; neceſſitates vobis,quàm captiuis veſtris fortuna circũdederit.dextra, læuaq; duo maria claudunt,nullum ne ad effugium quidem nauem habentibus:circa Padus amnis, maior ac violentior Rhodano:à tergo Alpes vrgent,vix integris vobis,ac vigẽtibus trãſitę. Hic vobis vincendum,aut moriendum milites eſt:vbi primum hoſti ocurriſtis.& eadem fortuna,quæ neceſſitatem pugnandi impoſuit:præmia vobis ea victoribus proponit: quibus ampliora homines ne à diis quidem immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantum, ac Sardiniam parentibus noſtris ereptas noſtra virtute recuperaturi eſſemus:ſatis tamen ampla pretia eſſent.quicquid Romani tot triũphis partum,congeſtumq; poſſident:id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedẽ agite cum diis bene iuuantibus:arma capite. Satis adhuc in vaſtis Luſitaniæ, Celtiberiæq; montibus pecora conſectando nullum emolumentum tot laborum periculorumq; veſtrorum vidiſtis.tempus eſt iam opulenta vos ac ditia ſtipẽdia facere:& magna operæ pretia mereri,tantum itineris per tot montes,fluminaq;,& tot armatas gentes emenſos. Hic vobis terminum laborũ fortuna dedit:hic dignam mercedem emeritis ſtipendiis dabit. Nec quàm magni nominis bellũ eſt: tam difficilem exiſtimaueritis victoriam fore. Sæpe & contemptus hoſtis cruentum certamen edidit: & inclyti populi,regeſq; perleui momento victi ſunt. Nam dempto hoc vno fulgore nominis Romani,quid eſt,quod illi vobis comparandi ſint? Vt viginti annorum militiam veſtram cum illa virtute,cum illa fortuna taceam:ab Herculis columnis,ab Oceano, terminiſq; vltimis terrarum, per tot ferociſſimos Hiſpaniæ & Galliæ populos vincentes huc perueniſtis.pugnabitis cum exercitu tyrone; hac ipſa æſtate cæſo,victo,circunſeſſo à Gallis,ignoto adhuc duci ſuo,ignorantiq; ducem. An me in prætorio patris clariſſimi imperatoris propè natum,certe educatũ,domitorem Hiſpaniæ,Galliæq;, victorem eundem nõ Alpinarum modo gentium,ſed ipſarum,quod multo maius eſt, Alpium,cum ſemeſtri hoc cõferam duce,deſertore exercitus ſui:cui ſi quis demptis ſignis Pœnos,Romanoſq; hodie oſtendat:ignoraturum certum habeo,vtrius exercitus ſit conſul. Non ego illud parui æſtimo milites:quod nemo veſtrum eſt: cuius non ante oculos ipſe ſæpe militare aliquod ediderim facinus:cui non idem ego virtutis ſpectator,ac teſtis notata tẽporibus lociſq; referre ſua poſſim decora.tum laudaſtis me milites:donaſtis. Alumnus prius omnium veſtrum, q̃ imperator procedam acie aduerſus ignotos inter ſe,ignoranteſq;. Quocunq; circũtuli oculos:plena omnia video animorum, ac roboris;veteranum peditem: generoſiſſimarum gentiũ equites frenatos,& infrenatos: vos ſocios fideliſſi-

C mos,fortiſſimoſq; vos Carthaginenſes tum ob patriam,tum ob iram iuſtiſſimam pugnaturos.In- A
ferimus bellum:infeſtiſq; ſignis deſcendimus in Italiam:tanto audacius,fortiuſq; pugnaturi: quan-
to maior ſpes,maiorq; animus inferentis eſt vim,quàm arcentis. Accendit præterea animos,& ſtimu-
lat dolor,iniuria,indignitas. Ad ſupplicium depopoſcere me ducem primũ:deinde vos omnes, qui
Saguntum oppugnaſſetis:deditos vltimis cruciatibus affecturi fuere. Crudeliſſima,ac ſuperbiſſima
gens ſua omnia,ſuiq; arbitrii facit:cum quibus bellum,cum quibus pacem habeamus,ſe modũ im-
ponere aequum cenſet:circũſcribit,includitq; nos terminis montium,fluminumq;, quos ne exceda-
mus:neq; eos,quos ſtatuit,terminos obſeruat. Ne tranſieris Iberum.ne quid rei tibi ſit cum Sagun-
tinis.ad Iberum eſt Sagũtum.nuſquam te veſtigio moueris. Parum eſt quod veterrimas prouincias
noſtras Siciliam,ac Sardiniam ademit:niſi adimat etiam Hiſpaniam.& ſi inde ceſſero:in Africã trã-
ſcendet. Tranſcendiſſe autem dico.duos conſules huius anni, vnum in Africam,alterum in Hiſpa-
niam miſère.nihil vſquam nobis relictum eſt:niſi quod armis vindicauerimus.illis timidis,& igna-
uis licet eſſe:qui receptum habent:quos ſuus ager,ſua terra per tuta ac pacata itinera fugientes acci-
pient.vobis neceſſe eſt fortibus viris eſſe:& omnibus inter victoriam,mortem ue certa deſperatione
abruptis,aut vincere:aut ſi fortuna dubitabit: in prælio potius,quàm in fuga mortem oppetere. Si
hoc bene fixum omnibus,deſtinatumq; in animo eſt:iterum dicam:viciſtis.nullum incitamentum ad
vincendum homini à diis immortalibus acrius datum eſt. His adhortationibus cum vtrinq; ad cer-
tamen accenſi militum animi eſſent:Romani ponte Ticinum iungunt:tutandiq; pontis cauſa caſtel-
lum ſuper imponunt. Pœnus opere occupatis hoſtibus,Maharbalem cum ala Numidarum,equiti-
bus quingentis ad depopulandos ſociorum populi Romani agros mittit: Gallis parci quàm maxi-
me iubet:principumq; animos ſolicitare ad defectionem. Ponte perfecto traductus Romanus exerci-
tus in agrum Inſubrium,quinq; millia paſſuum à vico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habe-
bat:reuocatoq; propere Maharbale,atq; equitibus,cum inſtare certamen cerneret:nihil vnquam ſa-
tis dictum,præmonitumq; ad cohortandos milites ratus, vocatis ad concionem certa præmia pro-
nunciat:in quorum ſpem pugnarent.agrum ſeſe daturum eſſe in Italia,Africa,Hiſpania,vbi quiſq;
velit, immunem ipſi,qui accepiſſet:liberiſq;.qui pecuniam quàm agrum maluiſſet:ei ſe argento ſa-
tisfacturum.qui ſociorum ciues Carthaginenſes fieri vellent:poteſtatem facturum.qui domos redi-
re mallent:daturum ſe operam,ne cuius ſuorum popularium mutatam ſecum fortunam eſſe vellent.
D ſeruis quoq; dominos proſecutis libertatem proponit:binaq; pro his mancipia dominis ſe redditu-
rum.Eaq; vt rata ſcirent fore:agnum læua manu,dextra ſilicem retinens,ſi falleret: Iouem, cæteroſq;
precatus deos:ita ſe mactarent,quemadmodum ipſe agnum mactaſſet:ſecũdum precationem caput a
pecudis ſaxo eliſit. Tum vero omnes velut diis authoribus in ſpem ſuam quiſq; acceptis,id moræ,
quod nondum pugnarent,ad potiẽda ſperata rati,prælium vno animo,& voce vna poſcunt. Apud
Romanos haud quaquam tanta alacritas erat,ſuper cætera recentibus etiam territos prodigiis.nam
& lupus intrauerat caſtra:laniatiſq; obuiis,ipſe intactus euaſerat. & examen apũ in arbore prætorio
imminente conſederat. Quibus procuratis,Scipio cũ equitatu,iaculatoribuſq; expeditis profectus
ad caſtra hoſtium,exq; propinquo copias,quãtæ,& cuius generis eſſent,ſpeculandas,obuius fit An-
nibali,& ipſi cum equitibus ad exploranda circa loca progreſſo. Neutri alteros primo cernebant.den-
ſior deinde inceſſu tot hominum equorumq; oriens puluis ſignum propinquantiũ hoſtium fuit. Cõ-
ſtitit vtrũq; agmen:& prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores, & Gallos equites in fronte locat:
Romanos:ſociorũq; quod roboris fuit:in ſubſidiis. Annibal frenatos equites in mediũ accipit:cor-
nua Numidis firmat. Vixdum clamore ſublato, iaculatores fugêre inter ſubſidia ad ſecundam aciẽ:
inde equitum certamen erat aliquandiu anceps.deinde quia turbabãt equos pedites intermiſti:mul-
tis labentibus ex equis,aut deſilientibus,vbi ſuos premi circumuentos vidiſſent:iam magna ex parte
anceps pugna erat.donec Numidæ,qui in cornibus erant: circumuecti paululum ab tergo ſe oſten-
dêre. Is pauor perculit Romanos:auxitq; pauorem cõſulis vulnus,periculumq; intercurſu tum pri-
mum pubeſcentis filii propulſatum:Hic erat iuuenis,penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt:Afri-
canus ob egregiam victoriam de Annibale,& de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorum
maxime fuit:quos primos Numidæ inuaſerunt. Alius confertus equitatus cõſulem in medium ac-
ceptum non armis modo,ſed etiam corporibus ſuis protegens, in caſtra,nuſquam trepide neq; effu-
ſe cedendo,reduxit. Seruati cõſulis decus Cœlius ad ſeruum natione Ligurem delegat. Malim equi-
dem de filio verum eſſe:quod & plures tradidere authores.ſeruum fama obtinuit. Hoc primum cum
Annibale prælium fuit.quo facile apparuit,& equitatu meliorẽ Pœnum eſſe:& ob id campos paten-
tes,quales ſunt inter Padũ,Alpeſq;:bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Itaq; proxima nocte iuſ-
ſis militibus vaſa ſilẽtio colligere,caſtra ab Ticino mota:feſtinatumq; ad Padum eſt: vt ratibus,qui-
bus iunxerat flumen:nondum reſolutis,ſine tumultu atq; inſectatione hoſtis,copias traiiceret. Prius
Placentiam peruenere:quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos.tamen aliquot moratorum in
citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes cœpit. tranſire non potuit pontem:vt extrema reſoluta erant,
tota rate

[handwritten margin note:] ...icani cognomen.

A tota rate in ſecundam aquam labente. Cœlius author eſt: Magonem cum equitatu, & Hiſpanis peditibus flumen extemplo tranſnataſſe: ipſum Annibalem per ſuperiora Padi vada exercitum traduxiſſe elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetum fluminis oppoſitis. Ea peritis amnis eius vix fecerint fidem. nam neq; equites armis equiſq; ſaluis tantam vim fluminis ſuperaſſe, veriſimile eſt: vt iam Hiſpanos omnes inflati tranſuexerint vtres: & multorum dierum circuitu Padi vada petenda fuerant: quà exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me authores ſunt, qui biduo vix locum rate iungendo flumini inuentum tradunt: ea cum Magone equites Hiſpanorum expeditos præmiſſos. Dum Annibal citra flumen legationibus Gallorũ audiendis moratus traiicit grauius peditum agmen: interim Mago, equitesq; ab tranſitu fluminis diei vnius itinere Placentiam ad hoſtes contendunt. Annibal paucis poſt diebus ſex millia à Placentia caſtra communiuit: & poſtero die in conſpectu hoſtium acie directa, poteſtatem pugnæ fecit. Inſequenti nocte cædes in caſtris Romanis, tumultu tamen q̃ re maior, ab auxiliaribus Gallis facta eſt. Ad duo millia peditum, & ducenti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugiunt. quos Pœnus benigne allocutus; & ſpe ingentium donorum accenſos, in ciuitates quenq; ſuas ad ſolicitandos popularium animos dimiſit. Scipio cædem eam ſignum defectiõis omnium Gallorum eſſe ratus, contactosq; eo ſcelere velut iniecta rabie ad arma ituros: quanquam grauis adhuc vulnere erat, tamen quarta vigilia noctis inſequentis tacito agmine profectus ad Trebiam fluuium in loca altiora, colleſq; impeditiores equiti caſtra mouet. Minus q̃ ad Ticinũ fefellit: miſſiſq; Annibal primũ Numidis, deinde omni equitatu, turbaſſet vtiq; nouiſſimum agmen: ni auiditate prædæ in vacua Romana caſtra Numidæ diuertiſſent. Ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum nullo ſatis digno moræ pretio tempus terunt: emiſſus hoſtis de manibus eſt. & cum iam tranſgreſſos Trebiam Romanos, metantesq; caſtra conſpexiſſent: paucos moratorum occiderunt citra flumen interceptos. Scipio nec vexationem vulneris in via iactantis vltra patiens, & collegam (iam enim reuocatum ex Sicilia audierat) ratus expectandum, locum, qui prope flumen tutiſſimus ſtatiuis eſt viſus: delectum cõmuniuit. Nec procul inde Annibal cum conſediſſet: quantum victoria equeſtri elatus, tantum anxius inopia, quæ per hoſtium agros euntem nuſquam præparatis cõmeatibus maior in dies excipiebat: ad Claſtidium vicum, quo magnũ frumenti numerum congeſſerant Romani: mittit. ibi cum vim pararent: ſpes facta proditionis: nec ſanè magno pretio, nummis aureis quadringentis datis P. Brundiſino præfecto præſidii corrupto, traditur Annibali Claſtidium. id horreũ fuit Pœnis ſedẽtibus ad Trebiam. In captiuos ex tradito præſidio, vt fama clementiæ in principio rerum colligeretur: nihil ſæuitũ eſt. Cum

B ad Trebiam terreſtre cõſtitiſſet bellum: interim circa Siciliã, inſulaſq; Italiæ imminentes, & à Sempronio conſule, & ante aduentum eius terra mariq; res geſtæ. Viginti quinqueremes cũ mille armatis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginenſibus miſſæ, nouem Liparas, octo inſulam Vulcani tenuerunt: tres in fretum auertit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone rege Syracuſanorum miſſæ, qui tum forte Meſſanæ erat conſulem Romanum opperiens: nullo repugnante captas naues Meſſanam in portũ deduxerunt. Cognitũ ex captiuis: præter viginti naues, cuius ipſi claſſis eſſent: in Italiã miſſas, quinq; & triginta alias quinqueremes Siciliam petere ad ſolicitandos veteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuã curã eſſe. credere eadẽ tempeſtate, qua ipſi diſiecti forent, eam quoq; claſſem ad Ægates inſulã deiectam. Hæc ſicut audita erant: rex Meſſanæ Æmylio prætori, cuius Sicilia erat prouincia: perſcribit: monetq; Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplo & circa prætorẽ ad ciuitates miſſi legati, tribuniq;: qui ſuos ad curã cuſtodiæ intenderẽt: ante omnia Lilybæum teneri ad apparatum belli: edicto propoſito, vt ſocii nauales decem dierũ cocta cibaria ad naues deferrent: vbi ſignum datum eſſet: ne quid moræ conſcendendi facerent: perq; omnem oram qui erant: ex ſpeculis conſpicerent aduentantem hoſtiũ claſſem. Simul itaq;, quanquam de induſtria morati curſum nauium erant Carthaginenſes: vt ante lucem accederent Lilybæum: præſenſum tamen eſt: quia & luna pernox erat: & ſublatis armamentis veniebant: extemplo datum è ſpeculis ſignum: & in oppido ad arma conclamatum eſt: & in naues cõſcenſum. pars militum in muris, portarumq; ſtationibus, pars in nauibus erant. Et Carthaginenſes, quia rem fore haud cum imparatis cernebant: vſq; ad lucem portu ſe abſtinuerunt: demendis armamentis eo tempore, aptandaq; ad pugnam claſſe abſumpto. Vbi illuxit: recepere claſſem in altum: vt ſpatiũ pugnæ eſſet: exitumq; liberum è portu naues hoſtiũ haberent. Nec Romani detrectauere pugnam: & memoria circa ea ipſa loca geſtarum rerum freti, & militũ multitudine, ac virtute. Vbi in altum euecti ſunt: Romanus cõſerere pugnam, & ex propinquo vires conferre velle. contra eludere Pœnus: & arte, non vi rem gerere. nauiumq; q̃ virorum, aut armorũ malle certamen facere. nã vt ſociis naualibus affatim inſtructam claſſem, ita inopẽ milite habebat: & ſicubi conſerta manus eſſet: haudquaq̃ par numerus armatorum ex ea pugnabat. Quod vbi animaduerſum eſt: & Romanis multitudo ſua auxit animum: & paucitas illis minuit. Extemplo ſeptem naues punicæ circũuentæ: fugã cæteræ ceperunt. Mille & DCC fuere in nauibus capti, milites nautæq;: in iis tres nobiles Carthaginẽſiũ. Claſſis Romana incolumis, vna tantũ perfo-

C rata naui, ſed ea quoq; ipſa reduce, in portum rediit. Secundùm hanc pugnam, nondum gnaris eis, A qui Meſſanæ erant: T. Sempronius conſul Meſſanam venit: & fretum intranti rex Hiero claſſem ornatam obuiam duxit. tranſgreſſusq; ex regia in prætoriam nauem, gratulatus ſoſpitem cum exercitu & nauibus aduenisſe, precatusq; proſperum ac felicem in Siciliam tranſitum, ſtatum deinde inſulæ; & Carthaginienſium conata expoſuit: pollicitusq; eſt: quo animo priore bello populum Romanum iuuenis adiuuiſſet: eo ſenem adiuturum: frumenta, veſtimentaq; ſe legionibus conſulis, ſociisq; naualibus gratis præbiturum. grande periculum Lilybæorum, maritimisq; ciuitatibus eſſe: quibuſdam volentibus nouas res fore. Ob hoc conſuli nihil cunctādum viſum: quin Lilybæum claſſe peteret. & rex, regiaq; claſſis vnà profecti. nauigantes inde, pugnatum ad Lilybæum, fuſasq; & captas hoſtium naues accepere. A' Lilybæo, conſul, Hierone cum claſſe regia dimiſſo, relictoq; prætore ad tuendam Siciliæ oram, ipſe in inſulam Melitam, quæ à Carthaginenſibus tenebatur: traiecit. Aduenienti Amilcar Giſgonis filius præfectus præſidii cum paulo minus duobus millibus militum, oppidumq; cum inſula traditur. inde poſt paucos dies reditum Lilybæum. captiuiq; & à conſule, & à prætore, præter inſignes nobilitate viros, ſub corona venierūt. Poſtquam ab ea parte ſatis tutam Siciliam cenſebat cōſul: ad inſulas Vulcani, quia fama erat ſtare ibi punicam claſſem: traiecit. nec quiſquam hoſtium circa eas inſulas inuentus. iam forte tranſmiſerant ad vaſtandam Italiæ oram: depopulatoq; Vibonenſi agro vrbem etiam terrebant. Repetēti Siciliam conſuli excurſio hoſtium in agrum Vibonenſem facta nunciatur: literæq; à ſenatu de tranſitu in Italiam Annibalis, & vt primò quoq; tempore collegæ ferret auxilium: miſſæ traduntur. Multis ſimul anxius curis exercitum extemplo in naues impoſitum Ariminum ſupero mari miſit: Sex. Pomponio legato cū viginti quinq; longis nauibus Vibonenſem agrum, maritimamq; oram Italiæ tuendam attribuit: M. Æmylio prætori quinquaginta nauium claſſem expleuit: ipſe compoſitis Siciliæ rebus, decem nauibus oram Italiæ legens, Ariminum peruenit: inde cum exercitu ſuo profectus ad Trebiam flumen collegæ coniungitur. Iam ambo conſules, & quicquid Romanarum virium erat Annibali oppoſitum, aut illis copiis defendi poſſe Romanum imperium, aut ſpem nullam aliam eſſe, ſatis declarabat. Tamen cōſul alter equeſtri prælio vno, & vulnere ſuo minutus trahi rem malebat. recentis animi alter, eoq; ferocior nullam dilationem patiebatur. Quod inter Trebiam, Padumq; agri eſt: Galli tum incolebant: in duorum præpotentium populorum certamine per ambiguum fauorem haud dubie gratiam victoris ſpectantes. Id Romani, ne

D quid modo mouerent: æquo ſatis, Pœnus periniquo animo ferebat: à Gallis accitum ſe veniſſe ad liberandum eos dictitans. Ob eam iram, ſimul vt præda militem aleret: duo millia peditū, & mille equites, Numidas pleroſq; miſtos, quoſdam & Gallos, populari omnem deinceps agrum vſq; ad Padi ripas iuſſit. Egentes ope Galli, cū ad id dubios ſeruaſſent animos: coacti ab authoribus iniuriæ ad vindices futuros declinant: legatisq; ad conſulē miſſis, auxilium Romanorū terræ ob nimiam cultorum fidem in Romanos laboranti, orant. Cornelio nec cauſa, nec tempus agendæ rei placebat: ſuſpectaq; ei gens erat, tum ob infida multa facinora: tum, vt alia vetuſtate obſoleuiſſent: ob recentem Boiorum perfidiā. Sempronius contra, cōtinendis in fide ſociis maximū vinculū eſſe, primos, qui coiſſent, ope defenſos, cēſebat. Tum collega cunctante, equitatū ſuum, mille peditū iaculatoribus fermè admiſtis, ad defendendū Gallicum agrum trans Trebiam mittit. Ii ſparſos, & incompoſitos, oneratoſq; præda pleroſq; cum inopinantes inuaſiſſent: ingentem terrorem, cædemq;, ac fugam vſq; ad caſtra, ſtationesq; hoſtium fecere: vnde multitudine effuſa pulſi, rurſus ſubſidio ſuorum prælium reſtituere. varia inde pugna ſequentes quanquam ad extremum æquaſſent certamen: maior tamen hoſtium Romanis fama victoriæ fuit. Cæterum nemini omnium maior, iuſtiorq;, quàm ipſi conſuli videri. gaudio efferri: qua parte copiarum alter cōſul victus foret: ea ſe viciſſe, reſtitutos ac refectos militum animos: nec quenquam eſſe, præter collegam: qui dilatam dimicationem vellet. eum animo magis, q̃ corpore ægrum memoria vulneris aciem ac tela horrere. ſed non eſſe cum ægro ſeneſcendum. quid enim vltra differri, ac teri tempus? quem tertium conſulem, quem alium exercitum expectari? caſtra Carthaginenſium in Italia, ac propè in conſpectu vrbis eſſe. non Siciliam, ac Sardiniam victis ademptas: nec cis Iberum Hiſpaniam peti: ſed ſolo patrio, terraq;, in qua geniti forent: pelli Romanos. Quantū ingemiſcant, inquit, patres noſtri circa mœnia Carthaginis bellare ſoliti: ſi videant nos, progeniē ſuā, duos conſules, cōſularesq; exercitus in media Italia pauentes intra caſtra? Pœnum quod inter Alpes, Appenninumq; agri ſit, ſuæ ditionis feciſſe? Hæc aſſidens ægro collegæ, hæc in prætorio propè cōcionabundus agere. ſtimulabat & tempus propinquum comitiorum: ne in nouos cōſules bellum differretur: & occaſio in ſe vnum vertendæ gloriæ: dum æger collega erat. Itaq; nequicquā diſſentiente Cornelio, parari ad propinquum certamen milites iubet. Annibal cum quid optimum foret hoſti: cerneret: vix vllam ſpem habebat: temere, atq; improuide quicq̃ conſules acturos. ſed cum alterius ingeniū fama prius, deinde re cognitum, percitum ac ferox ſciret eſſe: ferociusq; factum ex proſpero cum prædatoribus ſuis certamine crederet: adeſſe gerendæ rei fortunam haud diffidebat. cuius ne quod prætermitteret tempus: ſolicitusq;, & intentus erat: dum tyro hoſtium eſſet miles: dum meliorem ex ducibus

A inutilem vulnus faceret: dum Gallorum animi vigerent: quorum ingẽtem multitudinem ſciebat ſegnius ſecuturam, quanto longius ab domo traherentur. Cum ob hæc, taliaq; ſperaret propinquum certamen: & facere, ſi ceſſaretur, cuperet: ſpeculatoresq; Galli ad ea exploranda, quæ vellet, tutiores, quia in vtriſq; caſtris militabant: paratos pugnæ eſſe Romanos retuliſſent: locum inſidiis circunſpectare Pœnus cœpit. Erat in medio riuus, præaltis vtrinq; clauſus ripis, & circa obſitus paluſtribus herbis, &, quibus inculta fermè veſtiuntur: virgultis, vepribusq;. quẽ vbi ad equites quoq; tegendos ſatis latebroſum locũ circunuectus ipſe oculis perluſtrauit: hic erit locus, Magoni fratri ait, quem teneas. delige centenos viros ex omni pedite, atq; equite: cum quibus ad me vigilia prima venias. nũc corpora curare tempus eſt. Ita prætorium miſſum. mox cum delectis Mago aderat. Robora virorũ cerno, inquit Annibal. ſed vt & numero etiã, non animis modo valeatis: ſingulis vobis nouenos ex turmis, manipuliſq; veſtri ſimiles eligite. Mago locum monſtrabit: quem inſideatis. hoſtem cæcũ ad has belli artes habebitis. Ita mille equitibus Magoni, mille peditibus dimiſſis, Annibal prima luce Numidas equites tranſgreſſos Trebiam flumen obequitare iubet hoſtium portis: iaculandoq; in ſtationes elicere ad pugnam hoſtem: iniecto deinde certamine, cedendo ſenſim circa flumen pertrahere. Hæc mandata Numidis. cæteris ducibus peditum equitumq; præcẽptum: vt prandere omnes iuberent: armatos deinde, inſtratiſq; equis ſignum expectare. Sempronius ad tumultum Numidarum primum omnem equitatum, ferox ea parte virium, deinde ſex millia peditum, poſtremo omnes copias ad deſtinatum locum iam ante conſilio, auidus certaminis eduxit. Erat forte brumæ tempus, & niualis dies in locis Alpibus Appenninoq; interiectis: propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis. ad hæc raptim eductis hominibus atq; equis, non capto ante cibo, nõ ope vlla ad arcendũ frigus adhibita, nihil caloris inerat: & quicquid auræ fluminis appropinquabat: afflabat acrior frigoris vis. vt vero refugientes Numidas inſequẽtes aquam ingreſſi ſunt, (& erat pectoribus tenus aucta nocturno imbri) tum vtiq; egreſſis rigere omnibus corpora: vt vix armorum tenendorum potentia eſſent: & ſimul procedente iam die fame etiam deficere. Annibalis interim miles ignibus ante tentoria factis, oleoq; per manipulos, vt mollirent artus, miſſo, & cibo per ocium capto, vbi trãſgreſſos flumen nunciatum eſt hoſtes: alacer animis corporibusq; arma capit: atq; in aciem procedit. Baleares locat ante ſigna, leuem armaturam, octo fermè millia hominum: deinde grauiorem armis peditem. quod virium, quod roboris erat: in cornibus circunfudit: decem millia equitum: & ab cornibus in vtranq; partem diuiſos elephantos ſtatuit. Conſul effuſos ſequentes equites, cum ab reſiſtentibus ſubito Numidis incauti exciperentur: ſigno receptui dato reuocatos circundedit peditibus.

B Duodeuiginti millia Romanorum erant: ſociũm nominis Latini XX: auxilia præterea Cenomanorum. ea ſola in fide manſerat gallica gens. his copiis concurſum eſt. Prælium à Balearibus ortum eſt. quibus cum maiore robore legiones obſiſterẽt: deductæ propere in cornua leues armaturæ ſunt. quæ res effecit vt equitatus Romanus extemplo vrgeretur. nam cum vix iam per ſe reſiſterent decem millibus equitum quatuor millia: & feſſi Romani pleriſq; integris Pœnis: obruti ſunt inſuper velut nube iaculorum à Balearibus coniecta. ad hoc elephãti eminentes ab extremis cornibus, equis maxime non viſu modo ſed odore inſolito territis, fugam late faciebant. Pedeſtris pugna par animis magis, quàm viribus erat: quas recentes Pœnus pauloante curatis corporibus in prælium attulerat: contra, ieiuna feſſaq; corpora Romanis, & rigentia gelu torquebant. reſtitiſſent tamen animis: ſi cum pedite ſolum foret pugnatum. ſed & Baleares pulſo equite iaculabantur in latera: & elephanti iam in mediam peditum aciem ſeſe tulerant: & Mago, Numidæq;, ſimul latebras eorum improuida præterlata acies eſt: exorti à tergo ingentem tumultum, ac terrorem fecere. Tamen in tot circunſtantibus malis manſit aliquandiu immota acies: maxime præter ſpem omnium aduerſus elephãtos. eos pedites ad id ipſum locati verutis coniectis, & auertere: & inſecuti auerſos ſub caudis, quà maxime molli cute vulnera accipiunt: fodiebant. Trepidantes propeq; iam in ſuos conſternatos media acie in extremam, ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxiliares agi iuſſit Annibal. extemplo haud dubiã fecere fugam. additus quoq; nouus terror Romanis: vt fuſa auxilia ſua viderũt. itaq; cum iam in orbem vtrinq; pugnarent: decem millia fermè hominum cum alia euadere nequiuiſſent: media Afrorum acie, quæ gallicis auxilius firmata erat: cum ingenti cæde hoſtium perrupere. & cũ neq; in caſtra reditus eſſet flumine interclufis: neq; præ imbri ſatis diſcernere poſſent quà ſuis opem ferrent: Placentiam recto itinere perrexere. Plures deinde in omnes partes eruptiões factæ. & qui flumen petiere: aut gurgitibus abſumpti ſunt: aut inter cunctationem ingrediendi ab hoſtibus oppreſſi. qui paſſim per agros fuga ſparſi erant: veſtigia cedentis ſequentes agminis Placentiam cõtendere. aliis timor hoſtiũ audaciam ingrediendi flumen fecit: tranſgreſſiq; in caſtra peruenere. Imber niue miſtus, & intoleranda vis frigoris, & homines multos, & iumenta, & elephãtos propè omnes conſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit. & ita torpentes gelu in caſtra rediere: vt vix lætitiã victoriç ſentirent. Itaq; nocte inſequenti cum præſidium Romanorum caſtrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat; ratibus Trebiam traiicerent: aut nihil ſenſere Pœni obſtrepente pluuia: aut,

C quia iam moueri præ laſſitudine nequibant, ac vulneribus: ſentire ſeſe diſſimulauerũt. quietisq; Pœ-
nis, tacito agmine ab Scipione conſule exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cre-
monam: ne duorũ exercituum hybernis vna colonia premeretur. Romam tantus terror ex hac cla-
de perlatus eſt: vt iam ad vrbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem venturum: nec quicq̃ ſpei,
aut auxilii eſſe: quo portis, mœnibusq; vim arcerent. Vno conſule ad Ticinum victo altero ex Sicilia
reuocato, duobus conſulibus, duobus cõſularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias le-
giones eſſe, quæ accerſerentur? Ita territis Sempronius conſul aduenit: ingenti periculo per effuſos
paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis, q̃ conſilio aut ſpe fallendi, reſiſtendiue, ſi non
falleret: tranſgreſſus. Id quod vnum maxime in præſentia deſiderabatur: comitiis conſularibus habi-
tis, in hyberna rediit. Creati conſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Cæterũ ne hyberna quidẽ Ro-
manis quieta erant: vagantibus paſſim Numidis equitibus, &, quæ his impeditiora erãt: Celtiberis,
Luſitanisq;. Omnes igitur clauſi vndiq; cõmeatus erant: niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporiũ
propè Placentiam fuit, & opere valido, & magno munitũ præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum
equitibus, ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in cælando incœpto ad effectum ſpei
habuiſſet: nocte adortus non fefellit vigiles. tantus repente clamor eſt ſublatus; vt Placẽtiæ quoq; au-
diretur. Itaq; ſub lucem cũ equitatu conſul aderat: iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Eque-
ſtre præliũ interim cõmiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit: pauore hoſtibus iniecto,
defenſum egregie præſidiũ eſt. Paucorum inde dierũ quiete ſumpta, & vixdum ſatis percurato vulne-
re, ad Victũias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis gallico bello fuerat munitũ. inde
locũ frequentauerant accolæ miſti vndiq; ex finitimis populis: & tum terror populationũ eò pleroſq;
ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigre defenſi ad Placentiam præſidii accenſa,
armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine, q̃ acie in via concurrerunt. & cum ex alte-
ra parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles: ad triginta
quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta præſidium intra mœnia accęperet
iuſſiq; arma tradere, cũ dicto paruiſſent: ſignũ repente victoribus datur: vt tanquam vi captam vrbẽ
diriperent. neq; vlla, quæ in tali re memorabilis ſcribentibus videri ſolet: prætermiſſa clades eſt. adeo
omnis libidinis, crudelitatisq;, & inhumanæ ſuperbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuere hy-
bernæ expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus, dum intolerabilia frigora erant: quies
D militi data eſt: & ad prima, ac dubia ſigna veris profectus ex hybernis, in Hetruriam ducit: eam quoq;
gentem, ſicut Gallos, Liguresq;, aut vi, aut voluntate adiuncturus. Tranſeuntem Appenninum adeo
atrox tempeſtas adorta eſt: vt Alpium fœditatem propè ſuperauerit. Vento miſtus imber cum ferre-
tur in ipſa ora: primum, quia aut arma omittenda erant: aut contra enitentes vortice intorti afflige-
bantur: conſtitere. deinde cum iam ſpiritũ intercluderet: nec reciprocare animam ſineret: auerſi à ven-
to parumper conſedere. Tum vero ingenti ſono cœlum ſtrepere: & inter horrendos fragores micare
ignes. capti auribus, & oculis metu omnes torpere. Tandem effuſo imbre, cum eo magis accenſa vis
venti eſſet: ipſo illo, quo deprehẽſi erant, loco caſtra ponere neceſſarium viſum eſt. Id vero laboris ve-
lut deintegro initium fuit. nam nec explicare quicquam, nec ſtatuere poterant: nec quod ſtatutũ eſſet:
manebat: omnia perſcindente vento, & rapiente. & mox aqua leuata vento cum ſuper gelida montiũ
cacumina concreta eſſet: tantũ niuoſæ grãdinis deiecit: vt omnibus omiſſis procumberent homines,
tegminibus ſuis magis obruti, q̃ tecti. tantaq; vis frigoris inſecuta eſt: vt ex illa miſerabili hominum,
iumentorũq; ſtrage cum ſe quiſq; attollere, ac leuare vellet: diu nequiret: quia torpentibus rigore ner-
uis vix flectere artus poterãt. deinde vt tandem agitando ſeſe mouère, ac recępere animos: & raris lo-
cis ignis fieri eſt cœptus: ad alienam opem quiſq; inops tendere. Biduum eo loco velut obſeſſi manſe-
re. multi homines, multa iumenta elephanti quoq; ex his, qui prælio ad Trebiam facto ſuperfuerant:
ſeptem abſumpti. Digreſſus Appennino retro ad Placentiam caſtra mouit: & ad decẽ millia progreſ-
ſus conſedit. Poſtero die XII millia peditum, quinq; equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Sempro-
nius conſul (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atq; eo die tria millia paſſuum inter
bina caſtra fuere. Poſtero die ingentibus animis, vario euentu pugnatum eſt. primo cõcurſu adeo res
Romana ſuperior fuit: vt non acie vincerent ſolum: ſed perculſos hoſtes in caſtra perſequerẽtur: mox
caſtra quoq; oppugnarent. Annibal paucis propugnatoribus in vallo portisq; poſitis, cæteros con-
fertos in media caſtra recępit: intentosq; ſignum ad erumpendum ſpectare iubet. Iam nona fermè
diei hora erat: cum Romanus nequicquã fatigato milite, poſtq̃ nulla ſpes erat potiundi caſtris: ſignũ
recęptui dedit. Quod vbi Annibal accępit: laxatãq; pugnã & receſſum à caſtris vidit: extẽplo equiti-
bus dextra læuaq; emiſſis in hoſtẽ, ipſe cum peditũ robore de his caſtris erupit. Pugna raro vlla ma-
gis ſæua, & cum vtriuſq; partis pernicie clarior fuiſſet: ſi extendi à die in longum ſpatiũ quiuiſſet. nox
accenſum ingentibus animis prælium diremit. itaq; acrior cõcurſus fuit, q̃ cædes. & ſicut æquata fer-
mè pugna erat: ita clade pari diſceſſum eſt. ab vtraq; parte ſexcentis plus peditibus, & dimidium eius
equitũ cecidit. ſed maior Romanis, q̃ pro numero iactura fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tri-

A buni militum quinq;, & præfecti ſociorum tres ſunt interfecti. Secundum eam pugnam Annibal in
Ligures, Sempronius Lucā conceſſit. Venienti in Ligures Annibali per inſidias intercepti duo quæ-
ſtores Romani, C. Fuluius, & L. Lucretius cum duobus tribunis militum, & quinq; equeſtris ordinis
ſenatorum ferme liberis, quo magis ratam fore cum his pacem ſocietatemq; crederet: traduntur.
Dum hæc in Italia geruntur: Cn. Scipio in Hiſpaniā cum claſſe & exercitu miſſus, cum ab oſtio Rho-
dani profectus, Pyrenæoſq; montes circūuectus Emporiis appuliſſet claſſem: expoſito ibi exercitu or-
ſus à Lacetanis vſque ad Iberum flumen, partim renouandis ſocietatibus, partim nouis inſtituen-
dis, Romanæ ditionis fecit. inde conciliata clementiæ fama nō ad maritimos modo populos, ſed in
mediterraneis quoq; ac montanis ad ferociores iam gentes valuit: nec pax modo apud eos, ſed ſocie-
tas etiam armorum parata eſt: validæq; aliquot auxiliorum cohortes ex iis conſcriptæ ſunt. Hanno
non inſcius erat. eum reliquerat Annibal ad regionis eius præſidium. itaq; priuſquam alienarentur
omnia: obuiam eundum ratus, caſtris in conſpectu hoſtium poſitis, in aciem educit. Nec Romano
differendum certamen viſum: quippe qui ſciret cum Hannone, & Aſdrubale ſibi dimicandum eſſe:
malletq; aduerſus ſingulos ſeparatim, quàm aduerſus duos ſimul rem gerere. Nec magni certaminis
ea dimicatio fuit. Sex millia hoſtium cæſa: duo capta cum præſidio caſtrorum. nā & caſtra expugna-
ta ſunt: atque ipſe dux militum cum aliquot præſidiis capitur: & Sciſſum propinquum caſtris oppi-
dum expugnatur. cæterum præda oppidi parui pretii rerum fuit, ſupellex barbarica, ac vilium man-
cipiorum. caſtra militem ditauere, non eius modo exercitus, qui victus erat: ſed & eius, qui cum An-
nibale in Italia militabat: omnibus ferè caris rebus, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent: circa
Pyrenæum relictis. Priuſquam certa huius cladis fama accederet: tranſgreſſus Iberum Aſdrubal cum
octo millibus peditum, mille equitibus, tanquam ad primum aduentum Romanorum occurſurus,
poſtquam perditas res, amiſſaq; caſtra accepit: iter ad mare conuertit. Haud procul Tarracone claſ-
ſicos milites, naualeſq; ſocios vagos palanteſq; per agros (quod ferme fit: vt ſecundæ res negligen-
tiam creent) equite paſſim dimiſſo, cū magna cæde, maiore fuga ad naues compellit. nec diutius cir-
ca ea loca morari auſus, ne à Scipione opprimeretur: trans Iberum ſeſe recepit. Et Scipio raptim ad
famam nouorum hoſtium agmine acto, cum in paucos præfectos paululum animaduertiſſet: præ-
ſidio Tarracone modico relicto, Emporias cum claſſe redit. Vixdum digreſſo eo Aſdrubal aderat: &
Ilergetum populo, qui obſides Scipioni dederat: ad defectionem impulſo, cum eorum ipſorū iuuen-
tute agros fidelium Romanis ſociorum vaſtat. Excito deinde Scipione hybernis, hoſtis cis Iberum
Tarraconem verſus cedit. Agros Scipio relictos ab authore defectionis, & Ilergetum gētem cum in-
B feſto exercitu inuaſiſſet: compulſis omnibus, Athanagiam vrbem, quæ caput eius populi erat: cir-
cunſedit: intraq; dies paucos pluribus quàm ante obſidibus imperatis, Ilergetes pecunia etiam mul-
ctatos in ius ditionemq; recepit. inde in Auſetanos prope Iberum, ſocios & ipſos Pœnorum, pro-
cedit: atque vrbe eorum obſeſſa, Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte, haud procul iam vrbe,
cum intrare vellēt: excepit inſidiis. Cæſa ad XII millia: exuti penè omnes armis, domos paſſim pa-
lantes per agros diffugēre: nec obſeſſos alia vlla res, quàm iniqua oppugnātibus hyems tutabatur.
XXX dies obſidio fuit: per quos raro vnquam nix minus quatuor pedes alta iacuit: adeoq; pluteos,
ac vineas Romanorum operuerat, vt ea ſola, ignibus aliquoties coniectis ab hoſte, etiam tutamen-
tum fuerit. poſtremo cum Amuſitus princeps eorum ad Aſdrubalem profugiſſet: XX argenti ta-
lentis pacti deduntur. Tarraconem in hyberna reditum eſt. Romæ autem & circa vrbem multa eā
hyeme prodigia facta: aut (quod euenire ſolet, motis ſemel in religionem animis) multa nunciata, &
temere credita ſunt. In quis ingenuum infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamaſſe:
& foro boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe: atque inde tumultu habita-
torum territum ſeſe deiecisse: & nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe: & ædem Spei, quæ in foro olitorio
eſt: fulmine ictam: & Lanuuii haſtam ſe commouiſſe: & coruum in ædem Iunonis deuolaſſe: atque
in ipſo puluinario conſediſſe: & in agro amiternino multis locis hominum ſpecie procul candida ve-
ſte viſos: nec tamen illos congreſſos: & in Piceno lapidibus pluuiſſe: & Cære ſortes extenuatas: & in
Gallia lupum vigili gladium è vagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decemui-
ri iuſſi. quod autem lapidibus pluuiſſet in Piceno: nouendiale ſacrum edictum: & ſubinde aliis pro-
curādis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium vrbs luſtrata eſt: hoſtiæq; maiores,
quibus edictum eſt, diis cæſæ: & donum ex auri pondo XL Lanuuium Iunoni portatum eſt: & ſi-
gnum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerunt: & lectiſternium Cære, vbi ſortes extenua-
tæ erant: imperatum: & ſupplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoque & lectiſternium Iuuentæ: &
ſupplicatio ad ædem Herculis, nominatim deinde vniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta.
& Genio maiores hoſtiæ cæſæ quinq;: & C. Attilius Seranus prætor vota ſuſcipere iuſſus: ſi in X an-
nos R. P. eodem ſtetiſſet ſtatu. Hæc procurata votaq; ex libris ſibyllinis magna ex parte leuauerāt ani-
mum religione. Conſulum deſignatorum alter, Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hyberna-
bant: ſorte euenerant: edictum & literas ad conſulem miſit: vt is exercitus idibus martiis Arimini

C eſſet in caſtris. Huic in prouincia conſulatum inire conſilium erat, memori veterum certaminum cũ patribus: quæ tribunus plebis, & quæ poſtea conſul, prius de conſulatu, qui abrogabatur: dein de triumpho habuerat: inuiſus etiam ſenatui ob nouam legem: quã iniq; Q. Claudius tribunus plebis aduerſus ſenatum, vno patrum adiuuante C. Flaminio, tulerat: ne quis ſenator, quiue ſenatoris pater fuiſſet: maritimam nauem, quæ plus, quàm trecentarum amphorarum eſſet: haberet. id ſatis habitum ad fructus ex agris vectandos. quæſtus omnis patribus indecorus viſus eſt. Res per ſummam contentionem acta inuidiam apud nobilitatem ſuaſori legis Flaminio, fauorem apud plebem, alterumq; inde conſulatum peperit. Ob hoc ratus auſpiciis ementiendis, Latinarumq; feriarum mora, & conſularibus aliis impedimentis: retẽturos ſe in vrbe, ſimulato itinere priuatus clàm in prouinciam abiit. Ea res vbi palàm facta eſt: nouã inſuper irã infeſtis iam ante patribus mouit. Non cum ſenatu modo, ſed cũ diis immortalibus C. Flaminiũ bellum gerere. conſulem ante inauſpicato factum reuocantibus ex ipſa acie diis, atq; hominibus non paruiſſe: & nunc comitia prætorum, & Capitolium, & ſolẽnem votorum nuncupationem fugiſſe: ne die initi magiſtratus Iouis opt. max. templũ adiret: ne ſenatum inuiſus ipſe, & ſibi vni inuiſum videret, conſuleretq;: ne Latinas indiceret, Iouiq; Latiali ſolenne ſacrum in monte Albano faceret: ne auſpicato profectus in Capitolium ad vota nuncupanda paludatus inde ad prouinciam iret. lixæ modo ſine inſignibus, ſine lictoribus profectũ clàm, furtim, haud aliter, q̃ ſi exilii cauſa ſolum vertiſſet: magis pro maieſtate videlicet imperii Arimini, q̃ Romæ magiſtratum initurum: & in diuerſorio hoſpitali: q̃ apud penates ſuos prætextam ſumpturum. Reuocandum vniuerſi, retrahendumq; cenſuerunt: & cogendum omnibus prius præſentem in deos hominesq; fungi officiis: q̃ ad exercitum, & in prouinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius, & M. Antiſtius profecti nihilo magis eum mouêre: q̃ priori conſulatu literæ mouerant à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratũ iniit: immolantiq; ei vitulus iam ictus è manibus ſacrificantiũ ſeſe cũ proripuiſſet: multos circũſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit. id à pleriſq; in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni conſule, duabus à C. Attilio prætore acceptis, in Hetruriam iam per Appennini tramites exercitus duci eſt coeptus.

DECADIS TERTIÆ LIBER SECVNDVS xxii

D IAM VER appetebat: cũ Annibal ex hybernis mouit, & nequicquã ante conatus tranſcendere Appenninum intolerandis frigoribus, & cũ ingenti periculo moratus, ac metu, Galli, quos prædę populationumq; conciuerat ſpes: poſtquam pro eo, vt ipſi ex alieno agro raperent agerentq;, ſuas terras ſedem belli eſſe, premiq; vtriuſque partis exercituum viderunt hybernis: verterũt retro ad Annibalem ab Romanis odia: petitusq; ſæpe principum inſidiis: ipſorumq; inter ſe fraude, eadem leuitate qua conſenſerant, conſenſum indicantium ſeruatus erat: & mutando nunc veſtem, nunc tegumenta capitis, errore etiam ſeſe ab inſidiis munierat, cæterum hic quoque ei timor cauſa fuit maturius mouendi ex hybernis. Per idem tempus Cn. Seruilius Romæ Idibus Martiis magiſtratum iniit. Ibi cum de repub. retuliſſet: redintegrata in C. Flaminiũ inuidia eſt. Duos ſe conſules creaſſe: vnum habere. quod enim illi iuſtum imperium, quod auſpicium eſſet magiſtratus: id à domo, publicis priuatisq; penatibus, Latinis feriis actis, ſacrificio in mõte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre. nec priuatum auſpicia ſequi: nec ſine auſpiciis profectum in externo ea ſolo noua, atque integra concipere poſſe. Augebant metum prodigia ex pluribus ſimul locis nunciata: in Sicilia militibus aliquot ſpicula, in Sardinia autem in muro circũeunti vigilias equiti Scipionẽ, quem manu tenuerat: arſiſſe: & littora crebris ignibus fulſiſſe: & ſcuta duo ſanguinem ſudaſſe: & milites quoſdam ictos fulminibus: & ſolis orbem minui viſum: & Præneſte ardentes lapides coelo cecidiſſe: & Arpis palmas in coelo viſas: pugnantemq; cum luna ſolem: & Capenæ duas interdiu lunas ortas: & aquas Cærete ſanguine mixtas fluxiſſe: fontẽq; ipſum Herculis cruentis manaſſe ſparſum maculis: & Antii metentibus cruentas in corbem ſpicas cecidiſſe: & Faleriis coelum findi viſum velut magno hiatu: quaq; patuerit, ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſpõte attenuatas: vnamq; excidiſſe ita ſcriptam. Mauors telum ſuum concutit. & per idem tempus Romæ ſignum Martis Appia via ad ſimulachra luporum ſudaſſe: & Capuæ ſpeciem coeli ardentis fuiſſe, lunæq; inter imbrem cadentis. Inde minoribus etiam dictu prodigiis fides habita: Capras lanatas quibuſdam factas: & gallinam in marem, gallum in foeminã ſeſe vertiſſe. His ſicut erant nunciata expoſitis, authoribusq; in curiam introductis, conſul de religione patres conſuluit. Decretum: vt ea prodigia partim maioribus hoſtiis, partim lactentibus procurarentur: & vti ſupplicatio per triduum ad omnia pul

A tinaria haberetur. Cætera cum decemuiri libros inſpexiſſent, vt ita fieret, quemadmodum cordi eſſe diui carminibus præfarentur. id decemuirorum monitu decretum eſt: Ioui primum donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret: Iunoni, Mineruæq; ex argento daretur: & Iunoni Reginæ in Auentino, Iunoniq; Soſpitæ Lanuuii maioribus hoſtiis ſacrificaretur: matronæq; pecunia collata, quantum conferre cuiq; commodum eſſet: donū Iunoni Reginæ in Auentinū ferrent: lectiſterniumq; fieret: quin & libertinæ & ipſæ, vnde Feroniæ donum daretur: pecuniam pro facultatibus ſuis conferrent. Hæc vbi facta: decēuiri Ardeæ in foro maioribus hoſtiis ſacrificarunt. poſtremo ex libris decēbri iam menſe ad ædem Saturni Romæ immolatum eſt: lectiſterniumq; imperatum: (& eum lectum ſenatores ſtrauerunt) & conuiuium publicum: ac per vrbem ſaturnalia die ac nocte clamatum: populusq; eum diem feſtum habere, ac ſeruare in perpetuum iuſſus. Dum conſul placandis Romæ diis, habendoq; delectu dat operam: Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminium conſulem Arretiū perueniſſe fama erat: cum aliud longius, cæterum commodius oſtenderetur iter: propiorem viam per paludem petit: qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inundauerat. Hiſpanos & Afros, & omne quod veterani erat robur exercitus: admiſtis ipſorum impedimentis, necubi conſiſtere coactis neceſſaria ad vſus deeſſent: primos ire iuſſit: ſequi Gallos: vt id agminis medium eſſet: nouiſſimos ire equites: Magonem inde cum expeditis Numidis cogere agmen: maxime Gallos, ſi tædio laboris longæq; viæ (vt eſt mollis ad talia gens) dilaberentur, aut ſubſiſterent: cohibentem. Primi, quà modo præirēt duces: per præaltas fluuii, ac profundas voragines hauſti penè limo, immergentesq; ſe, tamen ſigna ſequebantur. Galli neq; ſuſtinere ſe prolapſi, neq; aſſurgere ex voraginibus poterant: aut corpora animis, aut animos ſpe ſuſtinebant: alii feſſa ægre trahentes membra: alii vbi ſemel victis tædio animis procubuiſſent: inter iumenta & ipſa iacentia paſſim morientes. maximeq; omnium vigiliæ conficiebant, per quatriduum iam, & tres noctes toleratæ. Cum omnia obtinētibus aquis, nihil, vbi in ſicco feſſa ſternerent corpora, inueniri poſſet: cumulatis in aquas ſarcinis inſuper incumbebant. iumentorum itinere toto proſtratorum paſſim acerui, tantum quod extaret aqua quærētibus ad quietē, parui temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal æger oculis ex verna primum intemperie variante calores frigoraq; elephanto, qui vnus ſuperfuerat: quod altius ex aqua extaret, vectus, vigiliis tū, & nocturno humore, paluſtriq; cœlo grauante caput, & quia medendi nec locus, nec tempus erat: altero oculo capitur. Multis hominibus iumentisq; fœde amiſſis, cum tandē de paludibus emerſiſſet:
B vbi primum in ſicco potuit, caſtra locat: certumq; per præmiſſos exploratores habuit: exercitum Romanum circa Arretii mœnia eſſe. conſulis deinde cōſilia atq; animum, & ſitum regionum, itineraq; & copias, atq; commeatus expediendos, & cætera, quæ cognoſcenda in re erant: ſumma omnia cum cura inquirendo exequebatur. Regio erat in primis Italiæ fertilis, Hetruſci campi, qui Feſulas inter, Arretiumq; iacent: frumenti, ac pecoris, & omnium copia rerum opulenti. Conſul ferox ab cōſulatu priore, & nonmodo legum aut patrum maieſtatis, ſed ne deorum quidem ſatis metuens erat. hanc inſitam ingenio eius temeritatem fortuna proſpero ciuilibus, bellicisq; rebus ſucceſſu aluerat. itaq; ſatis apparebat: nec deos, nec homines conſulentem, ferociter omnia ac præpropere acturum. quoq; pronior eſſet in vitia ſua: agitare eum, atq; irritare Pœnus parat: & læua relicto hoſte, Feſulas petens, Hetruriæ agros prædatum profectus, quantam maximam vaſtitatem poteſt, cædibus, incendiisq; cōſuli procul oſtendit. Flaminius, qui ne quieto quidem hoſte ipſe quieturus erat: tum vero, poſteaquā res ſociorum ante oculos propè ſuos ferri agiq; vidit: ſuum id dedecus ratus, per mediam iam Italiam vagari Pœnum: atq; obſiſtente nullo ad ipſa Romana mœnia ire oppugnāda: cæteris omnibus in conſilio ſalutaria magis, q̄ ſpecioſa ſuadentibus: collegam expectandum, vt coniunctis exercitibus communi animo, conſilioq; rem gererent: interim equitatu, auxiliisq; leuium armorum ab effuſa prædandi licentia hoſtem cohibendum: iratus ſe ex concilio proripuit: ſignumq; ſimul itineris, pugnæq; propoſuit. Quinimo Arretii ante mœnia ſedeamus: inquit: hic enim patria, & penates ſunt: Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiam: vaſtandoq; & vrendo omnia, ad Romana mœnia perueniat: nec ante nos hinc mouerimus: quàm, ſicut olim Camillum ab Veiis, C. Flaminium ab Arretio patres acciuerint. Hæc ſimul increpans cum ocyus ſigna conuelli iuberet: & ipſe in equum inſiluiſſet, equus repente corruit: conſulemq; lapſum ſuper caput effudit. Territis omnibus qui circa erant, velut fœdo omine incipiendæ rei, inſuper nunciatur: ſigni omni vi moliēte ſignifero conuelli nequire. Conuerſus ad nuncium, num literas quoq;, inquit, ab ſenatu affers: quæ me rem gerere vetent? abi: nuncia, ſignum effodiant: ſi ad conuellendū manus præ metu obtorpuerint. Incedere inde agmen cœpit: primoribus, ſuperq̄ quod diſſenſerant à cōſilio, territis & duplici prodigio: milite in vulgus læto ferocia ducis: cum ſpem magis ipſam, q̄ cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri eſt inter Cortonā vrbē, Thraſimenumq; lacū: omni clade belli peruaſtat: quo magis iram hoſti ad vindicandas ſociorum iniurias acuat. Et iam peruenerant ad loca inſidiis nata: vbi maxime montes cortonēſes Thraſimenus ſubit. Via tantū intereſt perangusta, velut ad id ipſum de induſtria relicto ſpacio: deinde paulo latior pateſcit campus: inde colles aſſurgūt. Ibi caſtra in aperto locat: vbi ipſe cū Afris modo,

[illegible]

A ſa magna cum cura inquiſitum non inuenit. Romæ ad primum nuncium cladis eius cum ingenti
terrore ac tumultu concurſus in forum populi eſt factus. Matronæ vagæ per vias, quæ repens clades
allata, quæ'ue fortuna exercitus eſſet, obuios percunctantur. & cum frequẽtis concionis modo turba
in comitium & curiá verſa magiſtratus vocaret: tandem haud multo ante ſolis occaſum M. Pompo-
nius prætor, pugna, inquit, magna victi ſumus. & quanq̃ nihil certius ex eo auditum eſt: tñ alius ab
alio impleti rumoribus domos referunt: conſulem cũ magna parte copiarũ cæſum: ſupereſſe paucos,
aut fuga paſſim per Hetruriá ſparſos, aut captos ab hoſte. Quot caſus exercitus victi fuerant: tot in
curas diſpertiti eorum animi erant: quorum propinqui ſub C. Flaminio conſule meruerant: ignoran
tium quæ cuiuſq; ſuorum fortuna eſſet. nec quiſquam ſatis certum habet, quid aut ſperet, aut timeat.
Poſtero, ac deinceps aliquot diebus ad portas maior propè mulierũ, q̃ virorum multitudo ſtetit, aut
ſuorum aliquẽ, aut nuncios de his operiens: circũfundebanturq; obuiis ſciſcitantes: neq; auelli vtiq;
à notis, prius q̃ ordine omnia inquiſiſſent: poterant. inde varios vultus digrediẽtium ab nunciis cer-
neres: vt cuiq; aut læta, aut triſtia nunciabantur: gratulantisq;, aut conſolantis redeuntibus domos
circunfuſos. Fœminarum præcipue, & gaudia inſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta, ſoſpite
filio repente oblato, in conſpectu eius expiraſſe ferunt. alteram, cui mors filii falſò nunciata erat: mœ-
ſtam ſedentem domi, ad primum conſpectum redeuntis filii gaudio nimio exanimatam. Senatũ præ
tores per dies aliquot ab orto vſq; ad occidentem ſolem in curia retinent: conſultantes quoná duce,
aut quibus copiis reſiſti victoribus Pœnis poſſet. Priuſquá ſatis certa conſilia eſſent: repens alia nun
ciatur clades: quatuor millia equitum cum C. Centronio proprætore miſſa ad collegam à Seruilio
conſule, in Vmbria, quò poſt pugnam ad Traſimenum auditam auerterant iter: ab Annibale circũn
uenta. Eius rei fama varie homines affecit. pars occupatis maiore ægritudine animis, leuem ex cõpa-
ratione priorum ducere recentem equitum iacturam. pars non id, quod acciderat: per ſe æſtimare: ſed
vt in affecto corpore quamuis leuis cauſa magis, q̃ valido grauior ſentiretur: ita tum ægræ & affectæ
ciuitati quodcũq; aduerſi inciderit: non rerum magnitudine, ſed viribus extenuatis, quæ nihil, quod
aggrauaret, pati poſſent: æſtimandum eſſe. Itaq; ad remedium iamdiu deſideratum, nec adhibitũ, di-
ctatorem dicendum ciuitas confugit: & quia & conſul aberat: à quo vno dici poſſe videbatur: nec per
occupatam armis punicis Italiam facile erat aut nũcium, aut literas mitti: nec dictatorem populus
creare poterat: quod nunq̃ ante eam diem factum erat: prodictatorem populus creauit Q. Fabiũ Ma
B ximum, & magiſtrum equitum M. Minutium Rufum. hiſq; negocium ab ſenatu datum: vt muros,
turreſq; vrbis firmarent: & præſidia diſponerent quibus locis videretur: ponteſq; reſcinderent flumi-
num. ac tum pro penatibus, pro vrbe dimicãdum eſſe: qñ Italiá tueri nequiuiſſent. Annibal interim
recto itinere per Vmbriam vſq; ad Spoletum venit. inde cum perpopulato agro vrbem oppugnare
adortus eſſet: cũ magna cæde ſuorum repulſus, cõiectans ex vnius coloniæ haud nimis proſpere ten-
tatæ viribus, quanta moles Romanæ vrbis eſſet: in agrum picenũ auertit iter, non copia ſolũ omnis
generis frugum abundantem, ſed refertum præda: quam effuſe auidi atq; egẽtes rapiebant. ibi p dies
aliquot ſtatiua habita: refectuſq; miles, hybernis itineribus, ac paluſtri via, prælioq; magis ad euen-
tum ſecundo, quàm leui aut facili affectus. Vbi ſatis quieti datum præda ac populationibus ma-
gis, quàm ocio aut requie gaudentibus profectus, prætutianum, adrianumq; agrum, Marſos inde,
Marrucinoſq;, & Pelignos deuaſtat: circaq; Arpos, & Luceriam proximá Apuliæ regionem. Cn. Ser
uilius cõſul leuibus præliis cum Gallis actis, & vno oppido ignobili expugnato, poſtquam de colle-
gæ exercituſq; cæde audiuit: iam mœnibus patriæ metuens, ne abeſſet in diſcrimine extremo: ad vrbẽ
iter intendit. Q. Fabius Maximus dictator quo die magiſtratum iniit, vocato ſenatu, ab diis orſus cũ
edocuiſſet patres: plus negligentia cærimoniarum, auſpiciorumq; temeritate, q̃ inſcitia peccatum à
C. Flaminio conſule eſſe: quæq; piacula iræ deum eſſent, ipſos deos conſulẽdos eſſe: peruicit: vt, quod
non fermè decernitur, niſi cũ tetra prodigia nunciata ſunt: decemuiri libros ſibyllinos adire iuberen-
tur. qui inſpectis fatalibus libris retulerunt patribus: quod eius belli cauſa votum Marti foret: id nõ
rite factum, de integro, atq; amplius faciendum eſſe: & Ioui ludos magnos, & ædes Veneri Erycinæ,
ac Menti vouendas eſſet: & ſupplicationem, lectiſterniumq; habendum: & ver ſacrum vouendũ: ſi bel-
latum proſpere eſſet: reſq; publica in eodem, quo ante bellum fuiſſet, ſtatu permanſiſſet. Senatus, qñ
Fabiũ belli cura occupatura eſſet: M. Æmylium prætorem ex collegii pontificum ſententia omnia ea
vt mature fiant, curare iubet. His ſenatuſcõſultis perfectis. L. Cornelius Lentulus pontifex maximus
conſulente collegio pontificum, omnium primũ populum conſulendum de vere ſacro cenſet: iniuſſu
populi voueri nõ poſſe. Rogatus in hæc verba populus. Velitis, iubeatis'ne hoc ſic fieri? ſi res popu-
li Romani quiritium ad quinquennium proximũ, ſicut velim eam, ſalua ſeruata erit hiſce duellis: da
tum donũ duit populus Romanus quiritiũ: quod duellum populo Romano cum Carthaginẽſi eſt:
quæq; duella cum Gallis ſunt: qui cis Alpes ſunt: quod ver attulerit ex ſuillo, ouillo, caprino grege,
quæq; prophana erunt, Ioui fieri. ex qua die ſenatus, populuſq; iuſſerit, qui faciet: quando volet,
quaq; lege volet, facito: quo modo faxit: probe factũ eſto. ſi id moritur, quod fieri oportebit: propha,

C num eſto:neq; ſcelus eſto.ſi quis rumpet,occidet'ue inſciens: ne fraus eſto. ſi quis clepſet: ne populo ſcelus eſto:ne'ue cui cleptum erit.ſi atro die faxit inſciens:probe factũ eſto.ſi nocte,ſiue luce, ſi ſeruus, ſiue liber faxit:probe factum eſto.ſi ante id ea ſenatus,populusq; iuſſerit fieri:ac faxit:eo populus ſolutus,liber eſto. Eiuſdem rei cauſa ludi magni voti æris CCCXXXIII millibus,triente:præterea bubus Ioui CCC: multis alus diuis bubus albis,atq; cæteris hoſtiis. Votis rite nuncupatis, ſupplicatio edicta:ſupplicatumq; iit cum coniugibus, ac liberis non vrbana multitudo tantũ, ſed agreſtium etiam:quos in aliqua ſua fortuna publica quoq; contingebat. Curatum lectiſterniũ: & per triduum habitum:decemuiris ſacrorum curantibus.& puluinaria in conſpectu fuere:Ioui,& Iunoni vnũ: alterum Neptuno,& Mineruæ:tertium Marti,ac Veneri:quartũ Apollini,ac Dianæ:quintũ Vulcano,ac Veſtæ:ſextum Mercurio,& Cereri. Tum ædes vota Veneri Erycinæ.ædem Q. Fabius Max. dictator vouit:quia ita ex fatalibus libris edictum erat:vt is voueret: cuius maximum imperiũ in ciuitate eſſet. Menti ædem Attilius prætor vouit. Ita rebus diuinis peractis,tum de bello,req; publica dictator retulit:quibus,quot'ue legionibus victori hoſti obuiam eundum eſſe,patres cenſerent. Decretum:vt ab Cn. Seruilio conſule exercitum acciperet:ſcriberet præterea ex ciuibus ,ſociisq; quantum equitum,ac peditum videretur:cætera omnia ageret, faceretq;. vt è republica duceret. Fabius duas legiones ſe adiecturum ad ſeruilianum exercitum dixit. his per magiſtrum equitum ſcriptis, Tybur diem ad conueniẽdum edixit.edictoq; propoſito,vt quibus oppida,caſtellaq; immunita eſſent: in loca tuta commigrarent:ex agris quoq; vti demigrarẽt omnes regionis eius, qua iturus Annibal eſſet: tectis prius incenſis,ac frugibus corruptis:ne cuius rei copia eſſet: ipſe via Flaminia profectus obuiã conſuli exercituiq;,cum ad Tyberim circa Otriculum proſpexiſſet agmen, cõſulemq; cum equitibus ad ſe progredientem:viatorem miſit:qui conſuli nunciaret: vt ſine lictoribus ad dictatorem veniret. Qui cum dicto paruiſſet:congreſſusq; eorum ingentem ſpeciem dictaturæ apud ciues,ſociosq; vetuſtate iam propè oblitos eius imperii,feciſſet:literæ ab vrbe allatæ ſunt:naues onerarias commeatum ab Hoſtia in Hiſpaniam ad exercitum portantes à claſſe punica circa portum Coſſanum captas eſſe. Itaq; extemplo conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus: nauibus, quæ ad vrbem Romanam, aut Hoſtiæ eſſent, completis milite ac naualibus ſociis, perſequi hoſtium claſſem, ac litora Italiæ tutari. Magna vis hominum conſcripta Romæ erat. Libertini etiam,quibus liberi eſſent,& ætas militaris, in verba iurauerant. Ex hoc vrbano exercitu qui minores quinq; & triginta annis erant:in naues imD poſiti:alii,vt vrbi præſiderent,relicti. dictator exercitu conſulis accepto à Fuluio Flacco legato, per agrum ſabinum Tybur,quò diem ad conueniendum edixerat nouis militibus: venit: inde Præneſte trãſuerſis tramitibus in viam Latinam eſt regreſſus:vnde itineribus ſumma cum cura exploratis ad hoſtem ducit:nullo loco,niſi quantum neceſſitas cogeret:fortunæ ſe commiſſurus. Quo primum die haud procul Arpis in conſpectu hoſtium poſuit caſtra: nulla mora facta: quin Pœnus educeret in aciem:copiamq; pugnandi faceret. ſed vbi quieta omnia apud hoſtes,nec caſtra vllo tumultu mota videt:increpans quidem victos tandem martios animos Romanorum, debellatumq;, & conceſſum eis propalàm de virtute ac gloria eſſe,in caſtra rediit. Cæterum tacita cura animum incenſus, quod cum duce haudquaquam Flaminio, Sempronioq; ſimili futura ſibi res eſſet:ac tum demum edocti malis Romani parem Annibali ducem quæſiſſent: & prudentiam quidem, non vim dictatoris extẽplo timuit:conſtantiamq; eius hauddum expertus, agitare ac tentare animum mouendo crebro caſtra,populandoq; in oculis eius agros ſociorum,cœpit:& modo citato agmine è conſpectu abibat: modo repẽte in aliquo flexu viæ,ſi excipere digreſſum in æquum poſſet: occultus ſubſiſtebat. Fabius per loca alta agmen ducebat,modico ab hoſte interuallo:vt neq; omitteret eum:neq; congrederetur. caſtris,niſi quantum vſus neceſſario cogeret:tenebatur miles.pabulum & ligna nec pauci petebant, nec paſſim.equitum,leuisq; armaturæ ſtatio compoſita inſtructaq; in ſubitos tumultus, & ſuo militi tuta omnia, & infeſta effuſis hoſtium populatoribus præbebat. neq; vniuerſo periculo ſumma rerum committebatur:& parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum, finitimorum receptu,aſſuefaciebant territum priſtinis cladibus militem minus iam tandem aut virtutis,aut fortunæ pœnitere ſuæ. Sed non Annibalem magis infeſtum tam ſanis conſiliis habebat, q̃ magiſtrum equitum,qui nihil aliud,quàm quod non imperabat, moræ ad rempublicam præcipitandam habebat. ferox rapidusq; in conſiliis,ac lingua immodicus,primo inter paucos,dein propalàm in vulgus pro cunctatore ſegnem, pro cauto timidum,affingens vicina virtutibus vitia,compellabat: premendorumq; ſuperiorum arte, quæ peſſima ars nimis proſperis multorum ſucceſſibus creuit, ſeſe extollebat. Annibal ex Arpis in Samnium tranſit: beneuentanum depopulatur agrum: Teleſiam vrbem capit:irritat etiam de induſtria ducem:ſi forte accenſum tot indignitatibus, cladibusq; ſociorũ trahere ad æquum certamen poſſit. Inter multitudinem ſociorum italici generis,qui ad Thraſimenum capti ab Annibale,dimiſſiq; fuerant:tres campani equites erant,multis iam tum illecti donis, promiſſisq; Annibalis ad conciliandos popularium animos. Hi nunciantes, ſi in Campaniam exercitũ admouiſſet: Capuæ potiendæ copiam fore:cum res maior quàm authores eſſet:dubiũ Annibalem,

alternisq;

A alteriſq; fidentem ac diffidentem, tamen vt Campanos ex Samnio peteret, mouerunt. Monitos, vt etiam atq; etiam promiſſa rebus confirmarent: iuſſoſq; cum popularibus, & aliquibus principum redire ad ſe, dimiſit. ipſe imperat duci: vt ſe in agrum Caſinatem ducat: edoctus à peritis regionum, ſi eum ſaltum occupaſſet: exitum Romano ad opem ferendam ſocijs intercluſurum. Sed punicum abhorrens ab latino nomen, Caſilinum pro Caſino, ducem accipere fecit: auerſuſq; ab itinere, per Aliſanum, Calatinumq;, & Calenum agrum in campum Stellatem deſcendit. vbi cum montibus, fluminibuſq; clauſam regionem circumſpexiſſet: vocatum ducem percunctatur: vbi terrarum eſſet. cum is Caſilini eo die manſurum eum dixiſſet: tum demum cognitus eſt error: & Caſinum longe inde alia regione eſſe. virgiſq; cæſo duce, & ad reliquorum terrorē in crucē ſublato, caſtris cōmunitis Maharbalē cū equitibus in agrum Falernum prædatum dimiſit. Vſq; ad aquas Sinueſſanas populatio ea peruenit. ingentem cladem, fugam tamen, terroremq; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cū omnia bello flagrarent: fide ſocios dimouit: videlicet quia iuſto & moderato regebantur imperio: nec abnuebant, quod vnum vinculum fidei eſt: melioribus parere. Vt vero ad Vulturnum flumen caſtra ſunt poſita: exurebaturq; amœniſſimus Italiæ ager: villæq; paſſim incendijs fumabant: per iuga Maſſici montis Fabio ducente, propè de integro eſt orta ſeditio: ac duces ſeditionis accenſi quidam. fuerat enim ſilentium per paucos dies: quia cū celerius ſolito ductum agmen fuiſſet: feſtinari ad prohibendam populationibus Campaniam crediderant. vt vero in extrema iuga Maſſici montis ventū eſt: hoſteſq; ſub oculis erant, falerni agri, colonorumq; Sinueſſæ tecta vrentes: nec vlla erat mentio pugnæ. Spectatum ne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, ſociorum cædes, & incendia venimus? nec ſi nullius alterius nos, ne ciuium quidem horū pudet? quos in Sinueſſam colonos patres noſtri miſerunt: vt ab Samnite hoſte tuta hæc ora eſſet: quam nunc non vicinus Samnis vrit: ſed Pœnus aduena, ab extremis orbis terrarum terminis noſtra cūctatione, & ſocordia iam huc progreſſus. Tantum (prò dolor) degeneramus à parentibus noſtris: vt, præter quam oram illi, Punicas vagari claſſes, dedecus eſſe imperij ſui duxerint: eam nos nunc plenam Numidarum hoſtium, ac Maurorum iam factam videamus? Qui modo Saguntum oppugnari indignando non homines tantum, ſed fœdera, & deos ciebamus: tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalem lenti ſpectamus. Fumus ex incendijs villarum, agrorumq; in oculos atq; ora venit: ſtrepunt aures clamoribus plorantium ſociorum, ſæpius nos. q̃ deorum inuocantium opem. nos hic pecorū more per æſtiuos ſaltus, deuioſq;
B colles exercitum ducimus, conditi nubibus, ſyluiſq;. Si hoc modo peragrando cacumina ſaltuſq; Furius recipere à Gallis vrbem voluiſſet: quo hic nouus Camillus nobis dictator vnicus in rebus afflictis quæſitus Italiam ab Annibale recuperare parat: Gallorum Roma eſſet: quam vereor ne ſic cunctātibus nobis, Annibali ac pœnis toties ſeruauerint maiores noſtri. Sed vir, ac vere Romanus quo die dictatorem eum ex authoritate patrum iuſſuq; populi dictum, Veios allatus eſt nūcius: cum eſſet ſatis altum Ianiculum: vbi ſedens proſpectaret hoſtem: deſcendit in æquum: atq; illo ipſo die media in vrbe, quà nunc buſta Gallica ſunt: & poſtero die citra Gabios cecidit Gallorū legiones. Quid poſt multos annos, cum ad furcas caudinas ab Samnite hoſte ſub iugum miſſi ſumus? vtrum tandē L. Papyrius Curſor iuga Samnij perluſtrando, an Luceriam premendo, obſidendoq;, & laceſſendo victorē hoſtem, depulſum ab Romanis ceruicibus iugum ſuperbo Samniti impoſuit? Modo conſuli Luctatio quæ alia res, quàm celeritas victoriam dedit? quod poſtero die, quàm hoſtem vidit: claſſem grauē commeatibus, impeditam ſuo ipſam inſtrumento atq; apparatu, oppreſſit. Stultitia eſt ſedendo, aut votis debellari credere poſſe. armari copias oportet, deducendas in æquum: vt vir cum viro congrediaris. Audendo, agendoq; res Romana creuit: nō his ſenſibus, conſilijs ue i quæ timidi cauta vocāt.

Hæc velut concionanti Minutio circūfundebatur tribunorum, equitumq; Romanorum multitudo: & ad aures quoq; militum dicta ferocia voluebantur. ac ſi militaris ſuffragij res eſſet: haud dubie ferebant: Minutium Fabio duci prælaturos. Fabius pariter in ſuos haud minus, q̃ in hoſtes intentus, prius ab alijs inuictum animum præſtans, quanquam probe ſcit: non in caſtris modo ſuis, ſed iam etiam Romæ ſuam cunctationem infamem eſſe: obſtinatus tamen eodem conſiliorum tenore æſtatis reliquum extraxit: vt Annibal deſtitutus ab ſpe ſumma appetiti certaminis, iam hybernis locum circumſpectaret: quia ea regio præſentis erat copiæ, non perpetuæ: arbuſta, vineæq;: & conſita omnia magis amœnis, quàm neceſſarijs fructibus. Hac per exploratores relata fama Fabio, cum ſatis ſciret per eaſdem anguſtias, quibus intrauerat falernum agrum: rediturum i Gallicanum montem, & Caſilinum occupat modicis præſidijs: quæ vrbs Vulturno flumine dirempta, falernum à campano agro diuidit. ipſe iugis iiſdem exercitum reducit: miſſo exploratū cum CCCC equitibus ſociorum L. Hoſtilio Mancino. qui ex turba iuuenum audientium ſæpe ferociter concionantē magiſtrum equitum, progreſſus primo exploratoris modo, vt ex tuto ſpecularet̃ hoſtē: vbi vagos paſſim per vicos Numidas vidit: per occaſionē etiam paucos occidit: extēplo occupatus certamine eſt animus: exciderūtq; præcepta dictatoris: qui quàm tuto poſſet progreſſum prius recipere ſeſe iuſſerat: quàm in conſpectum hoſtium veniret. Numidæ alij atq; alij occurſantes, refugienteſq;, ad caſtra propè ipſum cū fa-

C tigatiõe equoꝝ, atq; hominum pertraxere. inde Cartalò, penès quem ſumma equeſtris imperii erat: A
concitatis equis inuectus, cum prius q̃ ad coniectum teli ueniret: auertiſſet hoſtem: quinq; millia fer-
mè continenti curſu ſecutus eſt fugientes. Mancinus poſtquàm nec hoſtem deſiſtere ſequi, nec ſpem
vidit effugiendi eſſe: cohortatus ſuos in prælíũ redit, omni parte virium impar. itaq; ipſe, & delecti
equitum circumuenti occiduntur. cæteri effuſo rurſus curſu Cales primum, inde propè inuiis colli-
bus ad dictatorem perfugerunt. Eo forte die Minutius ſe cõiunxerat Fabio: miſſus ad firmandũ præſi-
dio ſaltum: qui ſuper Tarracinam in arctas coactus fauces imminet mari: ne immunito Appiæ limi-
te Pœnus peruenire in agrum Romanum poſſet. Coniunctis exercitibus dictator, ac magiſter equi-
tum caſtra in viam deferunt: qua Annibal ducturus erat. duo inde millia hoſtes aberant. Poſtero die
Pœni quod viæ inter bina caſtra erat: agmine compleuere. Cum Romani ſub ipſo cõſtitiſſent vallo,
haud dubie æquiore loco: ſucceſſit tñ Pœnus cũ expeditis equitibus: atq; ad laceſſendũ hoſtẽ raptim
& procurſando, recipiẽdoq; ſeſe pugnauere. Reſtitit ſuo loco Romana acies. lenta pugna, & ex dicta-
toris magis, q̃ Annibalis fuit voluntate. CC ab Romanis, DCCC hoſtium cecidere. Incluſus
inde videri Annibal, & ad Caſilinum obſeſſus: cum Capua, & Samnium, & tñ ab tergo diuitũ ſocio-
rum Romanis cõmeatus ſubueheret: Pœnus cõtra intra formiana ſaxa, ac Linterni arenas, ſtagnaq;
perhorrida ſitu hybernaturus eſſet. Nec Annibalem fefellit ſuis ſe artibus peti. itaq; cum per Caſilinũ
euadere non poſſet: petendiq; montes, & iugum Calliculæ ſuperandum eſſet: necubi Romanus inclu-
ſum vallibus agmen aggrederetur: ludibrium oculorum ſpecie terribile ad fruſtrandum hoſtem com-
mentus, principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit. Fallacis conſilii talis apparatus fuit. Fa-
ces vndiq; ex agris collectæ, faſceſq; virgarum, atq; arida ſarmẽta præligãtur cornibus boum: quos
domitos, indomitoſq; multos inter cæteram agreſtem prædã agebat. ad duo millia fermè boum effe-
cta: Aſdrubaliq; negocium datum: vt primis tenebris noctis id armentum accenſis cornibus ad mon-
tes ageret, maxime, ſi poſſet, ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra: boues
aliquanto ante ſigna acti. vbi ad radices montium, viaſq; anguſtas ventum eſt: ſignum extemplo da-
tur: vt accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur montes. & metus ipſe relucentis flammæ
ex capite, calorq; iam ad viuum, ad imaq; cornuum adueniens velut ſtimulatos furore agebat boues.
quo repente diſcurſu haud ſecus, q̃ ſyluis montibuſq; accenſis, omnia circum virgulta ardere: capi-
tumq; inquietatio excitans flammam, hominum paſſim diſcurrentium ſpeciem præbebat. Qui ad
D tranſitus ſaltus inſidendos locati erant: vbi in ſummis montibus, ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpe- a
xerunt: circumuentos ſe eſſe rati, præſidio exceſſere: quà ingens emicabat flamma, velut tutiſſimũ iter
petentes ſumma montium iuga. tum in quoſdam boues palantes à ſuis gregibus inciderunt. & pri-
mo cum procul cernerent, veluti flammas ſpirantium miraculo attoniti conſtiterunt. deinde vt hu-
mana apparuit fraus: tum vero inſidias rati eſſe, cum multo maximoq; ſtrepitu concitant ſe in fugã:
leuiq; armaturæ hoſtium incurrẽre. cæterum nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lu-
cem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per ſaltum, & quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium
oppreſſis, in agro aliſano poſuit caſtra. Hunc tumultum ſenſit Fabius: cæterum & inſidias eſſe ratus,
& ab nocturno vtiq; abhorrens certamine, ſuos munimentis tenuit. Luce prima ſub iugo montis præ-
lium fuit: quo intercluſam ab ſuis leuem armaturam facile (etenim numero aliquantum præſtabat)
Romani ſuperaſſent: niſi Hiſpanorum cohors ad idipſum remiſſa ab Annibale, perueniſſet. ea aſſue-
tior montibus, & ad cõcurſandum inter ſaxa rupeſq; aptior ac leuior, cum velocitate corporum, tũ
armorum habitu, campeſtrem hoſtem, grauem armis ſtatariumq;, pugnæ genere facile eluſit. Ita
haudquaquã pari certamine digreſſi, Hiſpani ferè omnes incolumes, Romani aliquot ſuis amiſſis,
in caſtra contẽderunt. Fabius quoq; mouit caſtra: tranſgreſſuſq; ſaltum ſuper Aliſas loco alto ac mu-
nito conſedit. Tum per Samnium Romã ſe petere ſimulans Annibal, vſq; in Pelignos populabũdus
redit. Fabius medius inter hoſtium agmen, vrbemq; Romam iugis ducebat, nec abſiſtens, nec con-
grediens. Ex Pelignis Pœnus flexit iter: retroq; Apuliam repetens, Gerionem peruenit, vrbem metu,
quia collapſa ruinis pars mœnium erat: ab ſuis deſertam. Dictator in larinate agro caſtra cõmunit.
inde ſacrorum cauſa Romam reuocatus non imperio modo, ſed conſilio etiam, ac propè precibus
agens cum magiſtro equitum: vt plus conſilio, q̃ fortunæ cõfidat: & ſe potius ducem, q̃ Semproniũ,
Flaminiumq; imitetur. ne nihil actum cenſeret extracta propè æſtate per ludificationẽ hoſtis. medi-
cos quoq; plus interdum quiete, q̃ mouendo atq; agendo proficere. haud paruam rem eſſe: ab toties
victore hoſte vinci deſiſſe: & ab continuis cladibus reſpiraſſe. Hæc nequicquam præmonito magi-
ſtro equitum, Romam eſt profectus. Principio æſtatis, qua hæc gerebantur: in Hiſpania quoq; ter-
ra mariq; cœptum bellum eſt. Aſdrubal ad eum nauium numerum, quem à fratre inſtructum, para-
tumq; acceperat: decem adiecit. quadraginta nauium claſſem Himilconi tradidit: atque ita Cartha-
gine profectus nauibus propè terram, exercitum in litore ducebat: paratus confligere quacunq; par-
te copiarum hoſtis occurriſſet. Cn. Scipioni, poſtquàm mouiſſe ex hybernis hoſtem audiuit: primo
idem conſilii fuit: deinde minus terra propter ingentem famam nouorum auxilioꝝ cõcurrere auſus,

delecto

A delecto milite in naues impoſito, quinq; & triginta nauium claſſe ire obuiam hoſti pergit. Altero ab
Tarracone die ad ſtationem XX millia paſſuum diſtantem ab oſtio Iberi amnis peruenit. inde duæ
Maſſilienſium ſpeculatoriæ præmiſſæ retulerunt: claſſem punicam ſtare in oſtio fluminis: caſtraq; in
ripa poſita. Itaq; vt improuidos, incautosq; vniuerſo ſimul effuſo terrore opprimeret: ſublatis ancho-
ris ad hoſtem vadit. Multas, & locis altis poſitas turres Hiſpania habet: quibus & ſpeculis, & propu-
gnaculis aduerſus latrones vtuntur. Inde primo conſpectis hoſtium nauibus, datum ſignum Aſdru-
bali eſt: tumultusq; prius in terra & caſtris, q̃ ad mare & ad naues eſt ortus: nondum aut pulſu remo-
rum, ſtrepituq; alio nautico exaudito: aut aperientibus claſſem promontoriis: cũ repente eques alius
ſuper alium ab Aſdrubale miſſus, vagos in litore, quietosq; in tentoriis ſuis, nihil minus, q̃ hoſtem,
aut prælium eo die expectantes, conſcendere naues propere, atq; arma capere iubet. claſſem Romanã
iam haud procul à portu eſſe. Hæc equites dimiſſi paſſim imperabant. mox Aſdrubal ipſe cum omni
exercitu aderat: varioq; omnia tumultu ſtrepunt: ruentibus in naues ſimul remigibus militibusq; fu-
gientium magis è terra, q̃ in pugnam euntium modo. Vixdum omnes conſcenderant: cum alii reſo-
luunt oras, aut anchoram vellunt: alii, ne quid teneat, anchoralia incidunt: raptimq; omnia præpro-
pere agendo, militũ apparatu nautica miniſteria impediuntur: trepidatione nautarũ capere & aptare
arma miles prohibetur. Et iam Romanus non appropinquabat modo: ſed direxerat etiam in pugnã
naues. itaq; non ab hoſte & prælio magis Pœni, q̃ ſuomet ipſi tumultu turbabãtur: & tentata verius
pugna, q̃ inita, in fugã auerterunt claſſem. & cum auerſi, ac diuerſo late agmine à tam multis ſimul
venientibus haud ſanè impenetrabiles eſſent: in litus paſſim naues egerunt: atq; alii vadis, alii ſicco
litore excepti, partim armati, partim inermes ad inſtructam per litus aciem ſuorum perfugère. Duæ
tamen primo concurſu captę erant punicæ naues: quatuor ſuppreſſæ. Romani, quanquam terra ho-
ſtium erat: armatamq; aciem toto prætentam in litore cernebant: haud cunctanter tamen inſecuti tre-
pidam hoſtium claſſem, naues omnes, quæ non aut perfregerant proras litore illiſas: aut carinas fixe-
rant vadis: religatas puppibus in altum extraxere. ad V & XX naues ex XXX cepere. Neque id
pulcherrimum eius victoriæ fuit: ſed quod vna leui pugna toto eius oræ mari potiti erant. Itaque ad
Honoſcam claſſe prouecti, aſcenſu à nauibus in terram facto, cum vrbem vi cepiſſent: captamq; diri-
puiſſent: Carthaginem inde petiũt: atq; omnem agrũ circa depopulati, poſtremo tecta quoq; coniun-
cta muro, portisq; incenderunt. Inde iam præda grauis ad Longunticam peruenit claſſis: vbi vis ma-
gna ſparti fuit, ad rem nauticã congeſta ab Aſdrubale. quod ſatis in vſum fuit, ſublato, cęterũ omne
B incenſum eſt. Nec continentis modo proiectas oras prætervecta: ſed in Ebuſum inſulã tranſmiſſum.
vbi vrbe, quæ caput inſulæ eſt: biduum nequicquam ſummo labore oppugnata, vbi in ſpem irritam
fruſtra teri tempus animaduerſum eſt: ad populationem agri verſi, direptis aliquot incenſisq; vicis,
maiore q̃ ex continenti præda parta, cum in naues ſeſe recepiſſent: ex Balearibus inſulis legati pacem
petentes ad Scipionem venerunt. Inde flexa retro claſſis: reditumq; in citeriora prouinciæ. quò oĩum
populorum, qui Iberum incolunt: multorum & vltimæ Hiſpaniæ legati concurrerunt. Sed qui vere
ditionis imperiiq; Romani facti ſunt obſidibus datis, populi amplius fuerũt centumuiginti. Igitur
terreſtribus quoq; copiis ſatis fidens Romanus, vſq; ad ſaltũ caſtulonenſem eſt progreſſus. Aſdrubal
in Luſitaniam, ac propius Oceanum conceſſit. Quietum inde fore videbatur reliquum æſtatis tem-
pus: fuiſſetq; per Pœnum hoſtẽ: ſed præterq̃ quod ipſorum Hiſpanorum inquieta, audaq; in nouas
res ſunt ingenia: Mandonius vir nobilis, qui antea Ilergetum regulus fuerat: poſtq̃ Romani ab ſaltu
receſſere ad maritimam oram: concitis popularibus in agrum pacatum romanorum ſociorum ad
populandum venere. Aduerſus eos tribus millibus cum expeditis auxiliis à Scipione miſſis, leui cer-
tamine vt tumultuariam manum fudere: multis occiſis: quibuſdam captis: magnaq; parte armis exu-
ta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Aſdrubalem cis Iberum ad ſocios tutandos retra-
xit. Caſtra punica in agro Ilercaonenſium, caſtra Romana ad nouam claſſem erant: cum fama repens
aliò vertit bellum. Celtiberi principes, qui regionis ſuæ legatos, obſidesq; dederant Romanis: nun-
cio miſſo à Scipione exciti arma capiunt: prouinciamq; Carthaginenſium valido exercitu inuadũt:
tria oppida vi expugnant: inde cum ipſo Aſdrubale duobus præliis egregie pugnantes, XV millia
hoſtium occiderunt: quatuor millia cum multis militaribus ſignis capiunt. Hoc ſtatu rerum in
Hiſpania, P. Scipio in prouinciam venit: prorogato poſt conſulatum imperio ab ſenatu miſſus cum
XXX longis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; commeatu adiecto. Ea claſſis ingens
agmine onerariarum procul viſa cum magna lætitia ciuium ſociorumq;, portum Tarraconis ex alto
tenuit. ibi milite expoſito, profectus Scipio fratri coniungitur: ac deinde communi animo, conſi-
lioq; gerebant bellum. Occupatis igitur Carthaginenſibus celtiberico bello, haud cunctanter Ibe-
rum tranſgrediuntur: nec vllo viſo hoſte Saguntum pergunt ire: quod ibi obſides totius Hiſpaniæ
cuſtodiæ traditos ab Annibale, fama erat modico in arce cuſtodiri præſidio. Id vnum pignus in-
clinatos ad romanam ſocietatem omnium Hiſpaniæ populorum animos morabatur: ne ſangui-
ne liberorum ſuorum culpa defectionis lueretur. Eo vinculo Hiſpaniam vir vnus ſolerti magis

C quam fideli conſilio exoluit. Acedux erat Sagunti nobilis Hiſpanus, fidus ante Pœnis:tum (qualia pleraq; ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidem. cæterum transfugam ſine magnæ rei proditione venientem ad hoſtes, nihil aliud q̃ vnum vile atq; infame corpus eſſe ratus, id agebat: vt q̃maximum emolumentum nouis ſocius eſſet. circunſpectis igitur omnibus, quæ fortuna poteſtatis eius poterat facere: obſidibus potiſſimum tradendis animum adiecit: eam vnam rem maxime ratus conciliaturam Romanis principum Hiſpaniæ amicitiam. Sed cum iniuſſu Boſtaris præfecti ſatis ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eſſe: Boſtarem ipſum arte aggreditur. Caſtra extra vrbem in ipſo litore habebat Boſtar: vt aditum ex portu intercluderet Romanis. ibi eum in ſecretum abductum velut ignorantem monet in quo ſtatu ſit res. Metum cõtinuiſſe ad eam diem Hiſpanorum animos: quia procul Romani abeſſent: nũc cis Iberum caſtra Romana eſſe, arcem tutam, perfugiumq; nouas volentibus res, itaq; quos metus non teneat: beneficio & gratia deuinciẽdos eſſe. Miranti Boſtari, percunctãtiq;, quodnam id ſubitum tantæ rei donum poſſit eſſe, obſides, inquit, in ciuitates remitte. id priuatim parentibus, quorum maximum nomen in ciuitatibus eſt ſuis, & publice populis gratum erit. Vult ſibi quiſq; credi: & habita fides ipſam plerunq; obligat fidem. Miniſteriũ reſtituendorum domos obſidum mihimet depoſco ipſe, vt opera quoq; impenſa conſilium adiuuem meum: & rei ſuapte natura gratæ quantam inſuper gratiam poſſim, adiiciam. Homini nõ ad cætera punica ingenia callido vt perſuaſit: nocte clàm progreſſus ad hoſtium ſtationes, conuentis quibuſdã auxiliaribus Hiſpanis, & ab iis ad Scipionem perductus, quid afferret exprimit. Fide accæpta, dataq;, ac loco & tempore conſtituto ad obſides tradendos, Saguntum redit. diem inſequentem abſumpſit cum Boſtare mandatis ad rem agendam accipiendis. dimiſſus cum ſe nocte iturum, vt cuſtodias hoſtium falleret: conſtituiſſet: ad compoſitam cum iis horam excitatis cuſtodibus puerorũ profectus, veluti ignarus in præparatas ſua fraude inſidias ducit. In caſtra romana perducti. cætera omnia de reddẽdis obſidibus, ſicut cum Boſtare conſtitutum erat: acta per eundem ordinem: quaſi Carthaginenſiũ nomine ſic agerentur. Maior aliquanto Romanorum gratia fuit in re pari: q̃ quanta futura Carthaginẽſium fuerat. illos enim graues, ſuperboſq; in rebus ſecundis expertos fortuna & timor mitigaſſe videri poterat. Romanus primo aduentu, incognitus ante, ab re clementi liberaliq; initium fecerat, & Acedux vir prudens haud fruſtra videbatur ſocios mutaſſe. Itaq; ingenti conſenſu ad defectionem omnes ſpectare. armaq; extemplo mota forent: ni hyems, quæ Romanos quoq;, & Carthaginenſes concedere in

D tecta coegit: interueniſſet. Hæc in Hiſpania quoq; ſecunda æſtate punici belli geſta: cũ in Italia paulum interualli cladibus Romanis ſolers cunctatio Fabii feciſſet. quæ vt Annibalem non mediocri ſolicitum cura habebat, tandem eum militiæ magiſtrum delegiſſe Romanos cernentem: qui bellum ratione, non fortuna gereret: ita contempta erat inter ciues armatos pariter, togatoſq;: vtiq; poſtq̃ abſente eo, temeritate magiſtri equitum læto, vt verius dixerim, q̃ proſpero euẽtu pugnatum fuerat.

Acceſſerant duæ res ad augendam inuidiam dictatoris. vna fraude, ac dolo Annibalis: quod cum à perfugis ei monſtratus ager dictatoris eſſet: omnibus circa ſolo æquatis, ab vno eo ferrum, ignemq;, & vim omnem hoſtium abſtineri iuſſit: vt occulti alicuius pacti ea merces videri poſſet. altera ipſius facto, primo forſitan dubio, quia nõ expectata in eo ſenatus authoritas eſt: ad extremum haud ambigue in maximam laudem verſo, in permutãdis captiuis: quod ſicut primo punico bello factum erat: conuenerat inter duces Romanos, Pœnumq;: vt quæ pars plus reciperet: q̃ daret: argẽti pondo bina, & ſelibras in militẽ præſtaret. CCXLVII cum plures Romanus, q̃ Pœnus recæpiſſet: argẽtumq; pro eis debitum, ſæpe iactata in ſenatu re, quoniam non conſuluiſſet patres: tardius rogaretur: inuiolatum ab hoſte agrum miſſo Romam filio vendidit: fidemq; publicam impendio priuato exoluit.

Annibal pro Gerionis mœnibus, cuius vrbis captæ, atq; incenſæ ab ſe in vſum horreorũ pauca reliquerat tecta: ſtatiua habebat. inde frumentatum duas exercitus partes mittebat: cum tertia ipſe expedita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circunſpectans necunde impetus in frumẽtatores fieret. Romanus tunc exercitus in agro larinati erat. præerat Minutius magiſter equitum, profecto, ſicut ante dictum eſt: ad vrbem dictatore. Cæterum caſtra, quæ in monte alto, ac tuto loco poſita fuerant: iam in planum deferuntur: agitabanturq; pro ingenio ducis conſilia callidiora: vt impetus aut in frumentatores palantes, aut in caſtra relicta cum leui manu præſidioq; fieret. Nec Annibalem fefellit: cũ duce mutatam eſſe belli rationem: & ferocius, q̃ conſultius rem hoſtes geſturos. Ipſe autem (quod minime quis crederet) cum hoſtis propius eſſet: tertiam partem militum frumentatum, duabus in caſtris retentis, dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit, duo fermè à Gerione millia, in tumulum hoſti conſpectum: vt intentum ſciret eſſe ad frumentatores, ſi qua vis fieret, tutandos. Propior inde ei, atq; ipſis imminens Romanorum caſtris tumulus apparuit: ad quẽ capiẽdum, ſi luce palàm iretur, quia haud dubie hoſtibus breuiore via præuentus eſſet: nocte clàm miſſi Numidæ ceperunt. quos tenentes locum contempta paucitate Romani poſtero die cum eieciſſent: ipſi eò transferũt caſtra. Tum itaq; vt exiguum ſpaciũ vallum à vallo aberat: & idipſum tota propè compleuerat Romana acies: ſimul & per auerſa caſtra à caſtris Annibalis equitatus cũ leui armatura emiſſus in frumen-

tatores

A tatores late cædem fugamq; hoſtium palatorũ fecit nec acie certare Annibal auſus: quia tanta pau-
citate vix caſtra, ſi oppugnarentur, tutari poterat. iamq; artibus Fabii pars exercitus aberat: iam fer-
mè ſedendo, & cunctando bellum gerebat: receperatq; ſuos in priora caſtra: quæ pro Gerionis mœ-
nibus erant. Iuſta quoque acie, & collatis ſignis dimicatum, quidam authores ſunt. primo concur-
ſu Pœnum vſque ad caſtra fuſum: inde eruptione facta repente verſum terrorem in Romanos: Nu-
merii Decimi Samnitis deinde aduentu prælium reſtitutum. hunc principem genere ac diuitiis nõ
Bouiani modo, vnde erat: ſed toto Samnio, iuſſu dictatoris octo millia peditum, & equites ducen-
tos adducentem in caſtra, ab tergo cum apparuiſſet Annibali: ſpem parti vtrique præbuiſſe noui
ſubſidii: tumq; Fabio ab Roma veniente, Annibalem inſidiarum quoque aliquid timentem rece-
piſſe ſuos: Romanum inſecutum adiuuante Samnite duo caſtella eo die expugnaſſe: ſex millia hoſtiũ
cæſa: quinque admodum Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ victoriæ
cum vanioribus literis magiſtri equitum Romam perlatam. De his rebus perſæpe & in ſenatu, &
in concione actum eſt. Cum læta ciuitate dictator vnus nihil nec famæ, nec literis crederet: vt ſi ve-
ra omnia eſſent: ſecunda ſe magis, quàm aduerſa timere diceret: tum M. Metellus tribunus plebis
id vnum enimuero ferendum eſſe negat: non præſentem ſolum dictatorem obſtitiſſe rei bene geren-
dæ: ſed abſentem etiam geſtæ obſtare: & in ducendo bello ſedulo tempus terere: quo diutius in ma-
giſtratu ſit: ſolusq; & Romæ, & in exercitu imperium habeat. quippe conſulum alterum in acie ce-
cidiſſe: alterum ſpecie claſſis Punicæ perſequendæ procul ab Italia ablegatum, duos prætores Sici-
lia, atque Sardinia occupatos: quorum neutra hoc tempore prouincia prætore egeat. M. Minutium
magiſtrum equitum, ne hoſtem videret: ne quid rei bellicæ gereret: propè in cuſtodia habitum. Ita-
que Hercule non Samnium modo, quo iam tanquam trans Iberum agro Pœnis conceſſum ſit: ſed
Campanum, Calenumq;, & Falernum agrum peruaſtatos eſſe: ſedente Caſilini dictatore: & legio-
nibus populi Romani agrum ſuum tutante. exercitum cupientem pugnare, & magiſtrum equitum,
clauſos propè intra vallum retentos: tanquam hoſtibus captiuis arma adempta. tandem vt abſceſ-
ſerit inde dictator: vt obſidione liberatos extra vallum egreſſos fudiſſe, ac fugaſſe hoſtes. Quas ob
res, ſi antiquus animus plebi Romanæ eſſet: audacter ſe laturum fuiſſe de abrogando Q. Fabio im-
perio. Nunc modicam rogationem promulgaturum de æquando magiſtri equitum & dictatoris
iure. nec tamen ne ita quidem prius dimittendum ad exercitum Q. Fabium: quàm conſulem in lo-
B cum C. Flaminii ſuffeciſſet. Dictator concionibus ſe abſtinuit, in actione minime popularis. ne
in ſenatu quidem ſatis æquis auribus audiebatur: tunc cum hoſtem verbis extolleret: bienniiq; cla-
des per temeritatem atque inſcitiam ducum acceptas referret: magiſtro'que equitum, quod contra
dictum ſuum pugnaſſet: rationem diceret reddendam eſſe. ſi penes ſe ſumma imperii, conſiliiq; ſit:
propediem effecturum, vt ſciant homines, bono imperatori haud magni fortunam momenti eſſe:
mentem, rationemq; dominari. ſe ſæuo tempore, & ſine ignominia ſeruaſſe exercitum, quàm mul-
ta millia hoſtium occidiſſe, ducere maiorem gloriam eſſe. Huius generis orationibus fruſtra habi-
tis, & conſule creato M. Attilio Regulo, ne præſens de iure imperii dimicaret: pridie quàm roga-
tionis ferendæ dies adeſſet, nocte ad exercitum abiit. Luce orta cum plebis concilium eſſet: magis ta-
cita inuidia dictatoris, fauorq; magiſtri equitum animos verſabat: quàm ſatis audebant homines
ad ſuadendum quod vulgo placebat, prodire: & fauore ſuperante, authoritas tamen rogationi de-
erat. Vnus inuentus eſt ſuaſor legis C. Terentius Varro: qui priore anno prætor fuerat: loco non hu-
mili ſolum, ſed etiam ſordido ortus. patrem lanium fuiſſe ferunt, ipſum inſtitorem mercis, filioq; hoc
ipſo in ſeruili eius artis miniſterio vſum. Is iuuenis vbi ex eo genere quæſtus pecunia à patre reli-
cta, animum ad ſpem liberalioris fortunæ adiecit: togaq;, & forum placuere, proclamando pro ſor-
didis hominibus, cauſiſq; aduerſus rem & famam bonorum, primum in notitiam populi, deinde ad
honorem peruenit. quæſtura quoque, & duabus ædilitatibus, plebeia, & curuli, poſtremo & prætu-
ra perfunctus, iam ad conſulatus ſpem cum attolleret animos: haud parum callide auram fauorabi-
lis populi ex dictatoria inuidia petit: ſicq; plebis vnus gratiam tulit. Omnes eam rogationem, quiq;
Romæ, quiq; in exercitu erant, æqui, atque iniqui, præter ipſum dictatorem, in contumeliam eius
latam acceperunt: ipſe qua grauitate animi criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat: ea-
dem & populi in ſe ſæuientis iniuriam tulit. acceptiſq; in ipſo itinere literis ſenatus conſulti de æqua-
to imperio, ſatis fidens haudquaquam cum imperii iure artem imperandi æquatam, cumq; inui-
cto à ciuibus, hoſtibuſq; animo ad exercitum rediit. Minutius vero cum iam ante vix tolerabilis
fuiſſet: ſecundis rebus, ac fauore vulgi tum vtique immodice, immodeſteq; non Annibale magis
victo ab ſe, quàm Fabio gloriari. Illum in rebus aſperis vnicum ac parem ducem quæſitum Anni-
bali, maiorem minori, dictatorem magiſtro equitum, quod nulla memoria habeat annalium iuſ-
ſu populi æquatum in eadem ciuitate: in qua magiſtri equitum virgas, ac ſecures dictatoris treme-
re, atque horrere ſoliti ſunt. in tantum ſuam felicitatem, virtutemq; enituiſſe. ergo ſecuturum ſe
fortunam ſuam: ſi dictatoris cunctatio in ſegnitie deorum hominumq; iudicio damnata perſtaret.

C Itaque quo die primum congreſſus eſt cum Fabio: ſtatuendum omnium primum ait eſſe: quemad-
modum imperio adæquato vtantur. ſe optimum ducere: aut diebus alternis, aut, ſi maiora inter-
ualla placerent: partitis temporibus alternis ſummum ius imperiumq́; eſſe: vt par hoſti non ſolum
conſilio, ſed viribus etiam eſſet: ſi quam occaſionem rei gerendæ habuiſſet. Q. Fabio haudquaquã
id placere. omnia enim ſortunam habituram: quæcunque temeritas collegæ habuiſſet. ſibi commu-
nicatum cum illo, ſed non ademptum imperium eſſe. itaque ſe nunquam volentem parte, qua poſ-
ſet, rerum conſilio gerendarum ceſſurum: nec ſe tempora, aut dies imperii cum eo, ſed exercitus di-
uiſurum: ſuiſq́; conſiliis, quoniam omnia non liceret: quæ poſſet, ſeruaturum. Ita obtinuit vt legio-
nes, ſicut conſulibus mos eſſet: inter ſe diuiderent. prima & quarta Minutio, ſecunda & tertia Fabio
euenerunt. item equites pari numero, ſociũmq́;, & Latini nominis auxilia diuiſerunt. caſtris ſe quo-
que ſeparari magiſter equitum voluit. Duplex inde Annibali gaudium fuit: (neque enim quicquam
eorum, quæ apud hoſtes agerentur: eum fallebat, & perfugis multa indicantibus, & per ſuos explo-
rantem) nam & liberam Minutii temeritatem ſe ſuo modo capturum: & ſolertiæ Fabii dimidium
virium deceſſiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutii, Pœnorumq́;, eum qui occupaſſet: haud dubie
iniquiorem erat hoſti locum facturus. eum non tam capere ſine certamine volebat Annibal: quan-
quam id operæpretium erat: quàm cauſam certaminis cum Minutio, quem ſemper occurſurum ad
obſiſtendum ſatis ſciebat: cõtrahere. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori: quia
non modo ſyluestre quicquam, ſed ne vepribus quidem veſtitum habebat: re ipſa natus tegẽdis in-
ſidiis: eo magis, quod in nuda valle nulla talis fraus timeri poterat. & erant in anfractibus cauæ ru-
pes: vt quædam earum ducentos armatos poſſent capere. In has latebras, quot quenque locum apte
inſidere poterant: quinque millia conduntur peditum, equitumq́;. necubi tamen aut motus alicu-
ius temere egreſſi, aut fulgor armorum fraudem in valle tam aperta detegeret: miſſis paucis prima lu-
ce ad capiendum quem ante diximus tumulum, auertit oculos hoſtium. Primo ſtatim conſpectu
contempta paucitas: ac ſibi quiſque depoſcere pellendos inde hoſtes. ad locum capiendum dux ipſe
inter ſtolidiſſimos, ferociſſimosq́; ad arma vocat: & vanis animis, & minis increpat hoſtem. Prin-
cipio leuem armaturam dimittit: deinde conſerto agmine mittit equites: poſtremo, cum hoſtibus
quoque ſubſidia mitti videret: inſtructis legionibus procedit. Et Annibal laborantibus ſuis alia atq;
alia creſcente certamine mittens auxilia peditum equitumq́;, iam iuſtam expleuerat aciem: ac totis
D vtrinque viribus certabatur. Prima leuis armatura Romanorum præoccupatum inferiore loco ſuc-
cedens tumulum, pulſa, detruſaq́; terrorem in ſuccedentem intulit equitem: & ad ſigna legionum
refugit. peditũ acies inter perculſos impauida ſola erat: videbaturq́;, ſi iuſta, aut ſi recta pugna eſſet:
haudquaquam impar futura. tantum animorum fecerat proſpere ante paucos dies res geſta. ſed ex-
orti repente inſidiatores eum tumultum terroremq́; in latera vtrinq;, ab tergoq́; incurſantes fecerũt:
vt neque animus ad pugnam, neque ad fugam ſpes cuiquam ſupereſſet. Tunc Fabius primo clamo-
re pauentium audito, dein conſpecta procul turbata acie, ita eſt, inquit: non celerius quàm timui,
deprehendit fortuna temeritatem. Fabio æquatus imperio, Annibalem & virtute & fortuna ſuperio-
rem videt. ſed aliud iurgandi ſuccenſendiq́; tempus erit. nunc ſigna extra vallum proferte: victoriam
hoſti extorqueamus: confeſſionem erroris ciuibus. Iam magna ex parte cæſis aliis, aliis circunſpectan-
tibus fugam, fabiana ſe acies repente velut cœlo demiſſa ad auxilium oſtendit. itaq; priuſq̃ ad conie-
ctum teli veniret: aut manum conſereret: & ſuos à fuga effuſa, & à feroci pugna hoſtes cõtinuit. Qui
ſolutis ordinibus vage diſſipati erant: vndiq; confugerunt ad integram aciem. qui plures ſimul terga
dederant: conuerſi in hoſtem, voluentesq́; orbem, nunc ſenſim referre pedem: nunc conglobati reſtare.
ac iam propè vna acies facta erat victi atque integri exercitus: inferebantq́; ſigna in hoſtem: cũ Pœ-
nus receptui cecinit: palàm ferente Annibale: ab ſe Minutium, ſe à Fabio victum. Ita per variam
fortunam diei maiore parte exacta, cum in caſtra reditum eſſet: Minutius conuocatis militibus, Sæ-
pe ego, inquit, audiui milites: eum primum eſſe virum: qui ipſe conſulat quid in rem ſit: ſecundum,
eum qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit: eum extremi ingenii eſſe.
Nobis quoniam prima animi, ingeniiq́; negata ſors eſt: ſecundam, ac mediam teneamus: & dum im-
perare diſcimus: parere prudẽti in animum inducamus. caſtra cum Fabio iungamus. ad prætorium
eius ſigna cum tulerimus: vbi ego eum parentem appellauero: quod beneficio eius erga nos, ac maie-
ſtate eius dignum eſt: vos milites eos, quorum vos modo arma dexteræq́; texerunt: patronos ſalutabi-
tis: & ſi nihil aliud, gratorum certe nobis animorum gloriam dies hęc dederit. Signo dato, conclama-
tur inde vt colligantur vaſa. profecti agmine incedẽtes ad dictatoris caſtra, in admirationẽ & ipſum,
& omnes, qui circa erant: cõuerterũt. Vt cõſtituta ſunt ante tribunal ſigna: progreſſus ante alios ma-
giſter equitum cum patrem Fabium appellaſſet: circunfuſosq́; militũ eius totũ agmen patronos con-
ſalutaſſet: Parentibus, inquit, meis dictator, quibus te modo nomine, quo fando poſſum, æquaui: vi-
tam tantũ debeo: tibi cũ meã ſalutẽ, tum omniũ horũ. itaq; plebiſcitum, quo oneratus magis, q̃ ho-
noratus ſum: primus antiquo, abrogoq́;: &, quod tibi mihiq́;, quod meo exercitui tuoq́;, cõſeruato ac

conſeruatori

A conſeruatori ſit felix:ſub imperium auſpiciumq; tuum redeo:&ſigna hęc legionesq; reſtituo.tu quæſo placatus me magiſtrum equitum,hos ordinibus ſuis quéq; teneri iubeas. Tum dextræ interiūctę: militesq; concione dimiſſa à notis ignotisq; benigne atq; hoſpitaliter inuitati:lætusq; dies ex admodum triſti pauloante,ac propè execrabili factus. Romæ,vt eſt perlata fama rei geſtæ:dein literis non magis ipſorum imperatorum,q̃ vulgo militum ex vtroq; exercitu affirmata:pro ſe quiſq; Maximum laudibus ad cœlum ferre.Par gloria apud Annibalem,hoſteisq; Pœnos erat:ac tum demum ſentire,cum Romanis,atque in Italia bellum eſſe.nam biennio ante adeo & duces Romanos,& milites ſpreuerant:vt vix cum eadem gente bellum eſſe crederent:cuius terribilem eam famam à patribus accæpiſſent. Annibalem quoque ex acie redeuntem dixiſſe ferunt:tandem eam nubem,quæ ſederet in iugis montium:ſolicitatam procellæ imbrem dediſſe. Dum hæc geruntur in Italia: Cn.Seruilius Geminus cōſul cum claſſe nauium circumuectus Sardinię & Corſicæ oram,& obſidibus vtrinque accęptis,in Africam tranſmiſit:& priuſquàm in continentem deſcenſiones faceret,Meninge inſula vaſtata,& ab incolentibus circa eam,ne & ipſorum vreretur,diripereturq; ager:decem talentis argenti accęptis,ad litora Africæ acceſſit:copiasq; expoſuit. Inde ad populandum agrum ducti milites,naualesq; ſocii iuxta effuſi,acſi inſulas cultorum egenteis prædarentur.itaque in inſidias temere illati,cum à frequentibus palantes,& locorum ignari circumuenirētur:cum multa cæde,ac fœda fuga retro ad naues compulſi ſunt.Ad mille hominum, cum his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo,claſſis à litoribus hoſtium plenis trepide ſoluta in Siciliam curſum tenuit:traditaq; Lilybei tota Attilio prætori:vt ab legato eius P.Sura Romam reduceretur.ipſe per Siciliam pedibus profectus,freto in Italiam traiecit:literisq; Fabii accitus & ipſe,& collega eius M.Attilius:vt exercitum ab ſe exacto iam propè ſemeſtri imperio acciperent. Omnium propè annales Fabium dictatorem aduerſus Annibalem rem geſſiſſe tradunt.Cœlius etiam eum primum à populo creatum dictatorem ſcribit.Sed & Cœlium,& cæteros fugit:vni conſuli Cn.Seruilio, qui tunc procul in Gallia prouincia aberat:ius fuiſſe dicendi dictatoris:quam moram quia expectare territa iam clade ciuitas non poterat:eò decurſum eſſe: vt à populo crearetur qui pro dictatore eſſet:res inde geſtas,gloriamq; inſignem ducis,& augēdæ titulum imaginis poſteris,vt dictator pro prodictatore diceretur,facile obtinuiſſe. Conſules M.Attilius Regulus,Cn.Seruilius Geminus exercitu accępto, hybernaculis mature communitis,(tum enim autumni erat tempus) Fabii artibus cum ſumma inter ſe concordia bellum geſſerunt. Frumentatum

B exeunti Annibali diuerſis locis opportune aderant,carpētes agmen,palantesq; excipientes.in caſum vniuerſæ dimicationis,quam omnibus artibus petebat hoſtis:non veniebant. adeoq; inopia eſt coactus Annibal:vt niſi tum fugæ ſpeciem abeundo timuiſſet,Galliam repetiturus fuerit: nulla relicta ſpe alendi exercitus in eis locis:ſi inſequentes conſules eiſdem artibus bellum gererent. Cum ad Geronem iam hyeme impendente conſtitiſſet bellum:Neapolitani legati Romam venere.ab iis quadraginta pateræ aureæ magni ponderis in curiam illatæ:atq; ita verba facta:vt dicerent: ſcire ſe Romani populi ærarium bello exhauriri:& cum iuxta pro vrbibus agrisq; ſociorum,ac pro capite atq; arce Italiæ vrbe romana,atque imperio geratur:æquum cenſuiſſe Neapolitanos: quod auri ſibi cum ad ipſorum ornatum,tum ad ſubſidium fortunæ à maióribus relictum foret,eo iuuare populum romanum.ſiquam opem in ſeſe crederent:eodem ſtudio fuiſſe oblaturos.gratum ſibi patres romanos,populumq; facturum:ſi omnes res Neapolitanorum ſuas duxiſſent:dignosq; iudicauerint:à quibus donum animo ac voluntate eorum,qui libentes darent,quàm re maius ampliusq;,acciperent. Legatis gratiæ actæ pro munificentia,curaq;,patera,quæ pōderis minimi fuit:accępta.Per eoſdem dies ſpeculator carthaginenſis, qui per biennium feſellerat:Romæ deprehenſus: præciſisq; manibus dimiſſus:& ſerui quinque & viginti in crucem acti:quod in campo martio cōiuraſſent.indici data libertas: & ęris grauis viginti millia. Legati & ad Philippum Macedonum regem miſſi ad depoſcendum Demetrium Pharium; qui bello victus ad eum fugiſſet:& alii in Ligures, ad expoſtulandum quod Pœnum opibus auxiliisq; ſuis iuuiſſent:ſimul ad viſendum ex propinquo, quæ in Boiis,atque Inſubribus gererentur. Ad Pineum quoque regem in Illyricos legati miſſi ad ſtipendium,cuius dies exierat: poſcendum:aut,ſi diem proferre vellet:obſides accipiēdos.adeo etſi bellum ingens in ceruicibus erat: nullius vſquam terrarum rei cura Romanos,ne longinqua quidem,effugiebat. In religionem etiam venit:ædem Concordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio ante L.Manlius prætor in Gallia vouiſſet: locatam ad id tempus non eſſe. itaque duumuiri ad eam rem creati ab Æmylio prætore vrbis,Cn.Pupius,& Cæſo Quintius Flaminius,ædem in arce faciendam locauerunt. Ab eodem prætore ex ſenatus conſulto literæ ad conſules miſſæ:vt ſi iis videretur:alter eorum ad conſules creandos Romam veniret:ſe in eam diem,qua iuſſiſſent:comitia edicturum.Ad hæc à conſulibus reſcriptum: ſine detrimento reipublicæ abſcedi non poſſe ab hoſte.itaq; per interregem comitia habenda eſſe potius:q̃ conſulum alter à bello auocaretur.Patribus rectius viſum eſt:dictatorem à conſule dici comitiorum habendorum cauſa.Dictus L.Veturius Philo M.Pomponium Mathonem magiſtrum equitū dixit.His vicio creatis,iuſſisq; die quartodecimo ſe magiſtratu abdicare, ad interregnū res redit.

C conſulibus protogatum in annum imperium. interreges proditi à patribus Cn. Claudius, Appii fi
lius, Cento, inde P. Cornelius Aſina. in eius interregno comitia habita magno certamine patrum ac
plebis. C. Terentiũ Varronem, ſui generis hominem, plebi inſectatione principum, popularibusq;
artibus conciliatum, ab Q. Fabii opibus & dictatorio imperio concuſſis, aliena inuidia ſplendẽtem,
vulgus etiam extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant: ne ſe inſectando, ſibi
æquari aſſueſcerent homines. Bebius Herennius tribunus plebis, cognatus C. Terentii criminando
non ſenatum modo, ſed etiam augures, quod dictatorem prohibuiſſent comitia perficere: per inuidiã
eorum fauorem candidato ſuo cõciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quæ-
rentibus Annibalem in Italiam adductum: ab iiſdem, cum debellari poſſit: fraude id bellum trahi. cũ
quatuor militum legiõibus vniuerſis pugnari poſſe apparuiſſet: eo quod M. Minutius abſente Fabio
proſpere pugnaſſet: duas legiões hoſti ad cædem obiectas: deinde ex ipſa cæde ereptas: vt pater, patro-
nusq; appellaretur, qui prius vincere prohibuiſſet Romanos, q̃ vinci. Conſules deinde Fabianis arti-
bus, cum debellari poſſet: bellum traxiſſe. Id fœdus inter omnes nobiles ictum: nec finem ante belli ha
bituros: quàm conſulem vere plebeium, id eſt, hominem nouum feciſſent. nam plebeios nobiles iam
eiſdem initiatos eſſe ſacris: & contemnere plebem, ex quo contemni deſierint à patribus: cœpiſſe. Cui
non id apparere? id actum, & quæſitum eſſe: vt interregnum iniretur: vt in patrum poteſtate comitia
eſſent. id conſules ambos ad exercitum morando quæſiſſe. id poſtea, quia inuitis iis dictator eſſet di-
ctus comitiorum cauſa: expugnatum eſſe: vt vitioſus dictator per augures fieret. Abhorrere igitur in-
terregnum eos: conſulatum vnum certe plebis romanæ eſſe: populum liberius habiturum: ac daturũ
ei, qui magis vincere, quàm diu imperare malit. Cum his oratiõibus accenſa plebs eſſet: tribus pa-
triciis petẽtibus, P. Cornelio Merenda, L. Manlione Volſone, M. Æmylio Lepido, duobus nobilibus
iam familiaribus plebi, C. Attilio Serrano, & Q. Ælio Pæto, quorum alter pontifex, alter augur erat:
C. Terentius conſul vnus creatur: vt in manu eius eſſent comitia rogando collegæ. Tum experta no
bilitas parum fuiſſe virium in competitoribus eius, L. Æmylium Paulum, qui cum M. Læhio conſul
fuerat: & damnatiõe collegæ, & ſua propè ambuſtus euaſerat: infeſtum plebi, diu ac multum recuſan-
tem ad petitionem compellit: iis ius proximo comitiali die concedentibus omnibus, qui cum Var-
rone certauerant: parq; magis in aduerſando, quàm collega datur conſuli. Inde prætoria comitia ha-
bita. creati M. Pomponius Matho, & P. Furius Philus. Romæ iuris dicundi vrbana ſors Pomponio:
inter ciues Romanos, & inter peregrinos P. Furio Philo euenit. Additi duo prætores, M. Claudius
D Marcellus in Siciliam, L. Poſthumius Albinus in Galliam. Omnes abſentes creati ſunt: nec cuiquam
eorum, præter Terentium conſulem, erat mandatus honos: quem iam non antea geſſiſſet: præteritis
aliquot fortibus ac ſtrenuis viris: quia in tali tempore nullus nouis magiſtratus videbatur mandan-
dus. Exercitus quoque multiplicati ſunt. Quantæ autem peditum equitumq; additę ſint copiæ, adeo
& numero, & genere copiarum variant authores: vt vix quicquam ſatis certum affirmare auſim. De-
cem millia nouorum militum alii ſcripta in ſupplementum. alii nouas quatuor legiones quinque le-
gionibus additas: vt nouem legionibus rem gererent. numero quoque peditum equitumq; legiones
auctas, millibus peditum, & centenis equitibus in ſingulas adiectis: vt quina millia peditum, treceni
equites eſſent: ſocii duplicem numerum equitum darent: pedites æquarent. Septem & octoginta mil-
lia armatorum, & ducẽtos in caſtris romanis, cum pugnatum ad Cannas eſt: quidam authores ſunt.
Illud haudquaquam diſcrepat: maiore conatu atq; impetu rem actam, quàm prioribus annis: quia
ſpem poſſe vinci hoſtem dictator præbuerat. Cæterum prius quàm ſigna ab vrbe nouæ legiones mo-
uerent: decemuiri libros adire, atq; inſpicere iuſſi, propter territos vulgo homines nouis prodigiis. nã
& Romæ in Auentino, & Ariciæ nunciatum erat ſub idem tempus lapidibus pluuiſſe, & multo cruo-
re, ſigna in Sabinis cædis, aquas è fonte calidas manaſſe. id quidem & quod ſæpius acciderat, magis
terrebat. & in via Fornicata, quæ ad campum erat: aliquot homines de cœlo tacti, exanimatiq; fuerãt.
Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Peſto pateras aureas Romam attulerunt. iis, ſicut Neapoli-
tanis, gratiæ actæ: aurum non acceptum. Per eoſdem dies ab Hierone claſſis Hoſtiam cum magno
commeatu acceſſit. legati in ſenatum introducti nunciarunt: cædem C. Flaminii cõſulis, exercitusq;
allatam adeo ægre tuliſſe regem Hieronẽ: vt nulla ſui propria, regniq; ſui clade moueri magis potue-
rit. itaq;, quanquam probè ſciat magnitudinem populi Romani admirabiliorem propè aduerſis re-
bus, q̃ ſecundis eſſe: miſſa tamen à ſe omnia: quibus à bonis fidelibusq; ſociis bella iuuari ſoleãt. quæ
ne accipere abnuant, magnopere ſe P. C. orare. Iam omnium primum ominis cauſa victoriam au-
reã pondo CCCXX afferre ſeſe: acciperent eam, tenerentq;: & haberẽt propriã, & perpetuam. adue-
xiſſe etiam trecenta millia modiũ tritici, ducenta hordei: ne cõmeatus deeſſent. & quantũ præterea
opus eſſet: quò iuſſiſſent, ſubuecturos. Milite, atque equite ſcire niſi romano, latiniq; nominis non vti
populum romanum: leuium armatorum auxilia etiam externa vidiſſe in caſtris romanis. itaq; miſiſſe
mille ſagittariorum ac funditorum, aptam manum aduerſus Baleares, ac Mauros, pugnacesq; alias
miſſili telo gentes. Ad ea dona conſilium quoq; addebant: vt prætor, cui prouincia Sicilia eueniſſet:
claſſem

A claſſem in Africam traiiceret:vt & hoſtes in terra ſua bellum haberent:minusq; laxamenti daretur iis
ad auxilia Annibali ſummittenda. Ab ſenatu ita reſponſum regi eſt. Virum bonum,egregiumq; ſo-
cium Hieronem eſſe:atq; vno tenore, ex quo in amicitiam populi romani venerit:fidem coluiſſe: ac
rem romanam omni tempore,ac loco munifice adiuuiſſe:id perinde ac deberet,pergratũ populo Ro-
mano eſſe. Aurum & à ciuitatibus quibuſdam allatum gratia rei accepta non accepiſſe populum ro-
manum:victoriam,omenq; accipere:ſedemq; ei ſe diuæ dare,dicare Capitoliũ, templũ Iouis Opti-
mi Maximi.in ea arce vrbis Romæ ſacratam, volentem,propitiamq;, firmam ac ſtabilem fore popu-
lo romano. Funditores,ſagittariiq;,& frumentum traditum conſulibus. Quinqueremes ad nauium
claſſem,quæ cum T. Octacilio proprætore in Sicilia erant:quinq; & viginti additæ:permiſſumq; eſt:
vt ſi è republica cenſeret eſſe:in Africam traiiceret. Delectu perfecto,conſules paucos morati dies:dũ
ſocii ab nomine latino venirent. Milites tunc,quod nunquam antea factum erat iureiurando à tri-
bunis militum adacti:iuſſu conſulum conuenturos:neque iniuſſu abituros. nam ad eam diem nihil
præter ſacramentum fuerat:& vbi ad decuriatum,aut centuriatum conueniſſent:ſua voluntate ipſi
inter ſe equites decuriati,centuriati pedites coniurabant: ſeſe fugæ atq; formidinis ergò non abitu-
ros:neq; ex ordine receſſuros:niſi teli ſumendi,aut petendi,aut hoſtis feriendi,aut ciuis ſeruandi cau-
ſa. id ex voluntario inter ipſos fœdere à tribunis ad legitimam iuriſiurandi adactionem tranſlatum.
Conciones prius quàm ab vrbe ſigna mouerentur, conſulis Varronis multæ ac feroces fuere,denun-
ciantes:bellum accerſitum in Italiam ab nobilibus, manſurumq; in viſceribus reipublicæ, ſi plures
Fabios imperatores haberet:ſe quo die hoſtem vidiſſet,profligaturum. Collegæ eius Pauli vna,pri-
die q̃ ex vrbe proficiſcerentur:concio fuit,verior,quàm gratior populo:qua nihil inclemẽter in Var-
ronem dictum:niſi id modo. Mirari ſe,quo modo quis dux,prius quàm aut ſuum,aut hoſtium exer-
citum,locorum ſitum,naturam regionis noſſet:iam nunc locatus in vrbe ſciret, quæ ſibi agenda ar-
mato forent:& diem quoque prædicere poſſet:qua cum hoſte ſignis collatis eſſet dimicaturus. Se quę
conſilia magis res dent hominibus,quàm homines rebus:ea ante tempus immatura non pręceptu-
rum. optare:vt quæ caute,atq; conſulte geſta eſſent:ſatis proſpere euenirent. temeritatẽ,præterquàm
quod ſtulta ſit: infelicem etiam ad id locorum fuiſſe. Eum ſua ſponte apparebat tuta celeribus con-
ſiliis præpoſiturum: & quo id conſtantius perſeueraret: Q. Fabius Maximus ſic eum proficiſcentem
allocutus fertur. Si aut collegam (id quod mallem) tui ſimilem L. Æmylii haberes:aut tu collegæ tui
ſimilis eſſes:ſuperuacanea eſſet oratio mea. nam & duo boni conſules etiam me tacente omnia è repu-
B blica fide veſtra faceretis:& mali nec mea verba auribus veſtris,nec conſilia animis reciperetis. nunc
& collegam tuum,& te talem virum intuenti mihi tecum omnis oratio eſt. quem video nequicquam
& virum bonum,& ciuem fore:ſi altera parte claudicet reſpublica: malis conſiliis idem ac bonis iu-
ris & poteſtatis erit. Erras enim L. Paule:ſi tibi minus certaminis cum C. Terentio,quàm cum An-
nibale futurum cenſes. neſcio an infeſtior hic aduerſarius,quàm ille hoſtis maneat. & cum illo in acie
tantum,cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es:& aduerſus Annibalẽ, legionesq; eius
tuis equitibus ac peditibus pugnandũ tibi eſt: Varro dux tuis militibus te eſt oppugnaturus. Omi-
nis etiam tibi cauſa abſit C. Flaminii memoria. tamen ille conſul demum,& in prouincia,& ad exer-
citum cœpit furere. hic prius quàm peteret conſulatum: deinde in petendo conſulatu:nunc quoque
conſul,prius quàm caſtra videat,aut hoſtem:inſanit. & qui tantas iam nunc procellas,prælia atque
acies iactando inter togatos ciet: quid inter armatam iuuentutem cenſes facturum? & vbi extemplo
verba res ſequitur? Atqui ſi hic,quod facturum ſe denunciat:extemplo pugnauerit:aut ego rem mi-
litarem,belli hoc genus,hoſtem hunc ignoro:aut nobilior alius Thraſimeno locus noſtris cladibus
erit. Nec gloriandi tempus aduerſus vnum eſt: & ego contemnendo potius,quàm appetendo glo-
riam,modum exceſſerim. ſed ita res habet. vna ratio belli gerendi aduerſus Annibalem eſt: qua ego
geſſi. nec euentus modo hoc docet:ſtultorum iſte magiſter eſt:ſed eadem ratio: quæ fuit,futuraq;,do-
nec res eædem manebunt:immutabilis eſt. In Italia bellum gerimus:in ſede,ac ſolo noſtro. omnia
circa plena ciuium,ac ſociorum ſunt. armis,viris, equis,commeatibus iuuant, iuuabuntq;:id iam
fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt. meliores,prudentiores,cõſtantiores nos tem-
pus dieſq; facit. Annibal contra,in aliena,in hoſtili eſt terra: inter omnia inimica infeſtaq;,procul à
domo,procul à patria. neque illi terra,neque mari eſt pax:nullæ eum vrbes accipiunt, nulla mœnia:
nihil vſquam ſui videt:in diem rapto viuit. partem vix tertiam exercitus eius habet:quem Iberum
amnem traiecit. plures fames,quàm ferrum abſumpſit. nec his paucis iam victum ſuppeditat. Du-
bitas ergo quin eum ſedendo ſuperaturi ſimus: qui ſeneſcat in dies:nõ commeatus,non ſupplemen-
tum,non pecuniam habeat? Quàm diu pro Gerionis,caſtelli Apuliæ inopis,tanquam pro Cartha-
ginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidem ego gloriabor. Cn. Seruilius, atque Atti-
lius proximi conſules,vide quemadmodum eum ludificati ſint. Hæc vna ſalutis eſt via L. Paule,quã
difficilem infeſtamq; ciues ſibi magis,quàm hoſtes facient. idem enim tui,quod hoſtium milites,vo-
lent:idem Varro conſul romanus, quod Annibal pœnus imperator, cupiet. duobus ducibus vnus

C reſiſtas oportet.reſiſtes autem:aduerſus famam rumoresq́; hominum ſi ſatis firmus ſteteris:ſi te neque collegæ vana gloria,neq; tua falſa infamia mouerit.A` veritate laborare nimis ius ſæpe aiunt:extingui nunquam.Gloriam qui ſpreuerit:veram habebit.Sine timidum pro cauto,tardum pro conſiderato,imbellem pro perito belli vocent.malo te ſapiẽs hoſtis metuat:quàm ſtulti ciues laudent.omnia audentem contemnet Annibal:nil temere agentem metuet.Nec ego,vt nihil agatur:ſed vt agentem te ratio ducat,non fortuna.tuæ poteſtatis ſemper,tuaq́; omnia ſint.armatus,intẽtusq́; ſis:neq; occaſioni tuæ deſis:neque ſuam occaſionem hoſti des.omnia nõ properanti clara,certaq́; erunt.feſtinatio improuida eſt,& cæca. Aduerſus ea oratio conſulis haud ſanè læta fuit, magis fatentis ea,quæ diceret,vera,quàm facilia factu eſſe. Dictatori magiſtrum equitum intolerabilem fuiſſe:quid cõſilii aduerſus collegam ſeditioſum ac temerarium virum, atque authoritatis fore? Se populare incendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe.optare vt omnia proſpere euenirent. at ſi quid aduerſi caderet: hoſtium ſe telis potius,quàm ſuffragiis iratorum ciuium caput obiecturum.Ab hoc ſermone profectum Paulum tradunt,proſequentibus primoribus patrum. Plebeium conſulem ſua plebs proſecuta,turba,quàm dignitate conſpectior. Vt in caſtra venerunt:permiſto nouo exercitu ac vetere,caſtris bifariam factis,vt noua minora eſſent propius Annibal:in veteribus maior pars,& omne robur virum eſſet:tum anni prioris conſulem M.Attilium ætatem excuſantem Romam miſerunt, Cn.Seruilium in minoribus caſtris legioni Romanæ, & ſociũm peditum equitumq́; duobus millibus præficiunt.Annibal quanquam parte dimidia auctas hoſtium copias cernebat:tamen aduentu conſulũ mire gaudere.non ſolum enim nihil ex raptis in diem cõmeatibus ſuperabat:ſed ne vnde raperet quidem,quicquam reliqui erat:omni vndiq; frumẽto poſteaquàm ager parum tutus erat:in vrbes munitas conuecto:vt vix decem dierum,quod compertum poſtea eſt:frumẽtum ſupereſſet: Hiſpanorũq́; ob inopiam tranſitio parata fuerit:ſi maturitas temporum expectata foret.Cæterum temeritati conſulis,ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit: quod in prohibendis prædatoribus tumultuario prælio,ac procurſu magis militũ,quàm ex præparato,aut iuſſu imperatorum orto, haudquaquam par Pœnis dimicatio fuit. Ad mille & ſeptingentos cæſi:non plus centum Romanorum,ſociorumq́; occiſis. Cæterum victoribus effuſe ſequentibus metu inſidiarum obſtitit Paulus conſul: cuius eo die (nam alternis imperitabant) imperium erat: Varrone indignante,ac vociferante: emiſſum hoſtem è manibus:debellariq́;,ni ceſſatum foret,potuiſſe. Annibal id damnum haud ægerrime

D pati:quin potius credere,velut ineſcatam temeritatem ferocioris conſulis,ac nouorum maxime militum eſſe.& omnia ei hoſtiũ haud ſecus,quàm ſua,nota erant:diſſimiles diſcordesq́; imperitare:duas propè partes tyronum militum in exercitu eſſe.itaq; locum & tempus inſidiis aptum ſe habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferentes ſecum milites ducens,caſtra plena omnis fortunæ publicę priuatæq́; relinquit:tranſq́; proximos montes læua pedites inſtructos condit:dextra equites:impedimenta per cornua in medium agmen traducit:vt diripiendis velut deſertis fuga dominorũ caſtris occupatum,impeditumq́; hoſtem opprimeret. Crebri relicti in caſtris ignes:vt fides fieret:dum ipſe longius ſpatium fuga præriperet:falſa imagine caſtrorum,ſicut Fabium priore anno fruſtratus eſſet: tenere in locis conſules voluiſſe. Vbi illuxit:ſubductæ primo ſtationes,deinde propius adeuntibus inſolitum ſilentium admirationem fecit. Iam ſatis comperta ſolitudine in caſtris,concurſus fit ad prætoria conſulum nunciantium fugam hoſtium adeo trepidam: vt tabernaculis ſtantibus caſtra reliquerint:quoq́; fuga obſcurior eſſet: crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus:vt ſigna proferri iuberent: ducerentq́; ad perſequendos hoſtes,ac protinus caſtra diripienda. Et conſul alter velut vnus turbæ militaris erat.Paulus etiam atque etiam diceret:prouidendum, præcauendumq́; eſſe.poſtremo cum aliter neque ſeditionem,neque ducem ſeditionis ſuſtinere poſſet:M.Statilium præfectum cũ turma Lucanorum exploratum miſit.qui vbi adequitauit portis:ſubſiſtere extra munimenta cæteris iuſſis,ipſe cum duobus equitibus vallum intrauit:ſpeculatusq́; omnia cum cura,renunciat:inſidias profectò eſſe:ignes in parte caſtrorum,quæ vergat in hoſtem:relictos:tabernacula aperta, & omnia cara in promptu relicta:argẽtum quibuſdam locis temere per vias velut obiectum ad prædã vidiſſe.Quæ ad detinendos à cupiditate animos nunciata erant,ea accenderunt: & clamore ſublato à militibus, niſi ſignum detur,ſine ducibus ituros:haudquaquam dux defuit.nam extemplo Varro ſignum dedit proficiſcendi.Paulus,cum ei ſua ſponte cunctanti pulli quoque auſpicio non addixiſſent: obnunciari iam efferẽti porta ſigna collegæ iuſſit.quod quanquàm Varro ægre eſt paſſus: Flaminii tamen recens caſus,Claudiiq́; cõſulis primo Punico bello memorata naualis clades religionem animo incuſſit.Dii propè ipſi eo die magis diſtulere,quàm prohibuere imminentem peſtem Romanis.nam forte ita euenit:vt,cũ referri ſigna in caſtra iubenti cõſuli milites non parerent:ſerui duo, Formiani vnus, alter Sidicini equitis, qui Seruilio,atq; Attilio conſulibus inter pabulatores excępti à Numidis fuerant:profugerent eo die ad dominos:qui deducti ad conſules denunciant:omnem exercitum Annibalis trans proximos montes ſedere in inſidiis. Horum opportunus aduentus conſules imperii potẽtes fecit:cum ambitio alterius ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Annibal

poſteaquam

A poſteaquam motos magis incōſulte Romanos, quàm ad vltimum temere euectos vidit: nequicquã detecta fraude in caſtra redit. ibi plures dies propter inopiam frumenti manere nequibat: nouaq́; cōſilia in dies nō apud milites ſolum miſtos ex colluuione omnium gentium, ſed etiam apud ipſum ducem oriebantur. nam cum initio fremitus, deinde aperta vociferatio fuiſſet expoſcẽtium ſtipendium debitum, querentiumq́; annonam primo, poſtremo famem: & mercenarios milites, maxime Hiſpani generis, de tranſitione cœpiſſe conſilium fama eſſet: ipſe etiam interdum Annibal de fuga in Galliam dicitur agitaſſe: ita vt relicto peditatu omni, cum equitatu ſe proriperet. Cum hæc conſilia, atq; hic habitus animorum eſſet in caſtris: mouere inde ſtatuit in calidiora, atq; eo maturiora meſſibus Apuliæ loca: ſimul vt quo longius ab hoſte receſſiſſet: transfugia impeditiora leuibus ingeniis eſſent. Profectus eſt nocte, ignibus ſimiliter factis, tabernaculiſq́; paucis in ſpeciẽ relictis: vt inſidiarũ par priori metus cōtineret Romanos. Sed per eundem Lucanum Statilium omnibus vltra caſtra, transq́; montes exploratis, cum relatum eſſet: viſum procul hoſtium agmen: tum die ſequenti eius inſequendi cōſilia agitari cœpta. Cum vtriuſq; conſulis eadem, quæ ſemper ante, fuiſſet ſententia: cæterum Varroni ferè omnes, Paulo nemo, præter Seruilium prioris anni conſulem, aſſentiretur: maioris partis ſententia ad nobilitandas clade Romana Cannas vrgente fato profecti ſunt. Prope eum vicum Annibal caſtra poſuerat auerſa à Vulturno vento: qui campis torridis ſiccitate nubes pulueris vehit. id cũ ipſis caſtris percōmodum fuit: tum ſalutare præcipue futurum erat, cum aciem dirigerent, ipſi auerſi, terga tantum afflante vento, in obcæcatum puluere effuſo hoſtem pugnaturi. Cōſules ſatis exploratis itineribus ſequentes Pœnum, vt ventum ad Cannas eſt: vbi in conſpectu Pœnum habebant: bina caſtra communiũt eodem fermè interuallo, quo ad Gerionẽ, ſicut ante, copiis diuiſis. Aufidus amnis vtriſq; caſtris affluens aditum aquatoribus ex ſua cuiuſq; opportunitate haud ſine certamine dabat. ex minoribus tamen caſtris, quæ poſita trans Aufidum erant: liberius aquabantur Romani: quia ripa vlterior nullum habebat hoſtium præſidium. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrẽ pugnam, qua parte virium inuictus erat: facturus copiam pugnandi conſulibus, dirigit aciem: laceſſitq́; Numidarum procurſatione hoſtes. Inde rurſus ſolicitari ſeditione militari, ac diſcordia cōſulum Romana caſtra: cum Paulus Sempronii, & Flaminii temeritatẽ Varroni, Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplum Fabii obiiceret: teſtareturq́; deos & homines hic nullam penès ſe culpá eſſe: quod Annibal iam velut ſuam cœpiſſet Italiam: ſe conſtrictum à collega teneri: ferrum, atq; arma iratis, &
B pugnare cupientibus adimi militibus: ille, ſi quid proiectis ac proditis ad inconſultam atq; improuidam pugnam legionibus accideret: ſe omnis culpę exortem, omnis tamen euentus participem fore diceret. videret: vt quibus lingua prompta, ac temeraria eſſet: æque in pugnam vigeret manus. Dum altercationibus magis, quàm conſiliis tempus teritur: Annibal ex acie, quam ad multum diei tenuerat inſtructam: cum in caſtra cæteras reciperet copias: Numidas ad inuadendos ex minoribus caſtris Romanorum aquatores trans flumen mittit. quam inconditam turbam cum vix dum in ripá egreſſi clamore ac tumultu fugaſſent: in ſtationem quoq; pro vallo locatam, atque ipſas propè portas euecti ſunt. Id vero indignum viſum: ab tumultuario auxilio iam etiam caſtra Romana terreri: vt ea modo vna cauſa, ne extemplo tranſirent flumen, dirigerentq́; aciem: tenuerit Romanos: quod ſumma imperii eo die penès Paulum fuerit. Itaq; Varro poſtero die, cui ſors eius diei imperii erat: nihil conſulto collega ſignum propoſuit: inſtructiſq́; copiis flumen tranſiuit, ſequente Paulo: quia magis non probare, quàm non adiuuare conſilium poterat. Tranſgreſſi flumen eas quoque, quas in caſtris minoribus habuerant copias: ſuis adiungunt: atque ita inſtructa acie, in dextro cornu (id erat flumini propius) Romanos equites locãt, deinde pedites. læuum cornu extremi equites ſociorum, intra pedites; ad medium iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores. ex cæteris leuium armorum auxiliis prima acies facta. conſules cornua tenent: Terentius læuum, Æmylius dextrum. Cn. Seruilio media pugna tuenda data. Annibal luce prima Balearibus, leuiq́; alia armatura præmiſſa tranſgreſſus flumen, vt quoſq; traduxerat: ita in acie locabat. Gallos, Hiſpanoſq́; equites prope ripam læuo in cornu aduerſus Romanum equitatum. dextrum cornu numidis equitibus datum, media acie peditibus firmata: ita, vt Afrorum vtraq; cornua eſſent: interponerentur his medii Galli atq; Hiſpani. Afros Romanam magna ex parte crederes aciem: ita armati erant, armis & ad Trebiam, cæterũ magna ex parte ad Traſimenum captis. Gallis, Hiſpaniſq́; ſcuta eiuſdem formæ ferè erant: diſpares ac diſſimiles gladii. Gallis prælongi, ac ſine mucronibus: Hiſpano punctim magis, q̃ cæſim aſſueto petere hoſtem, breuitate habiles, & cũ mucronibus. ante cæteros armati (is gentiũ harũ habitus tum magnitudine corporũ, tum ſpecie terribilis erat.) Galli ſuper vmbilicũ erant nudi. Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis candore miro fulgentibus conſtiterant. Numerũ omniũ, qui tum peditũ, equitumq́; in acie ſteterẽ: illum ferunt: videlicet quadraginta peditum millia, decẽ equitũ. Duces cornibus pręerant. ſiniſtrum Aſdrubal, dextrum regebat Maharbal. mediã aciem Annibal ipſe cũ fratre Magone tenuit. ſol ſeu de induſtria ita locatis, ſeu forte ita ſtando, peropportune vtriq; parti obliquus erat, Romanis in meridiem, Pœnis in ſeptentrionem verſis. ventus, quem Vulturnũ incolæ regionis vocant, aduerſus

C Romanos coortus, multo puluere in ipſa ora voluendo proſpectum ademit. Clamore ſublato procurſum ab auxiliis: & pugna leuibus primum armis commiſſa: deinde equitum. Gallorum, Hiſpanorumq; leuum cornu cum dextro Romano concurrit, minime equeſtris more pugnæ. frontibus enim aduerſis concurrendum erat: quia nullo circa ad euagandum relicto ſpatio: hinc amnis hinc peditum acies clau debant. in directum vtrinque nitentes, ſtantibus ac confertis poſtremo turbatis equis, vir virum amplexus detrahebat equo. pedeſtre magna iam ex parte certamen factum erat. acrius tamen, quàm diutius pugnatum eſt: pulſiq; Romani equites terga vertunt. Sub equeſtris finem certaminis coorta eſt peditum pugna. primo & viribus, & animis pares conſtabant ordines Gallis, Hiſpaniſq;. tandem Romani diu ac ſæpe conſilio agitabant: qua fronte, acieq; denſa impellerent hoſtiũ cuneum nimis tenuem, eoq; parum validum, à cætera prominentem acie. impulſis deinde, ac trepide referentibus pedem inſiſtere: ac tenore vno per præceps pauore fugientium agmen in mediam primum aciem illati, poſtremo nullo reſiſtente ad ſubſidia Afrorum peruenerunt: qui vtrinq; reductis alis conſtiterant. medijq; Galli, Hiſpaniq; ſteterunt aliquantum prominente acie. qui cuneus vt pulſus æquauit frontem primum: deinde nitendo etiam ſinũ in medio dedit: Afri circa iam cornua vim fecerant: irruentibusq; incaute in medium Romanis circundedere alas: mox cornua extendendo, clauſere & ab tergo hoſtes. Hinc Romani defuncti nequicquam prælio vno, omiſſis Gallis Hiſpaniſq;, quorum terga ceciderant: etiam aduerſus Afros integram pugnam ineunt: non tantum eo iniquam: quod incluſi aduerſus circũfuſos, ſed etiam quod feſſi cum recentibus ac vegetis pugnabant. Iam & in ſiniſtro cornu Romano, vbi ſociorũ equites aduerſus Numidas ſteterant: conſertũ prælium erat, ſegne primo, & à punica cœptũ fraude. Quingenti fermè Numidæ præter conſueta arma telaq;, gladios occultos ſub loricis habẽtes, ſpecie trãsfugarũ cũ ab ſuis parmas poſt terga habẽtes adequitaſſent: repente ex equis deſiliunt: parmiſq; & iaculis ante pedes hoſtiũ proiectis, in mediã aciem accepti, ductiq; ad vltimos conſidere ab tergo iubentur. ac dum prælium ab omni parte conſeritur quieti manſerũt. poſtq̃ omniũ animos oculoſq; occupauerat certamen: tũ arreptis ſcutis, quæ paſſim inter aceruos cæſorũ corporum ſtrata erant: auerſam adoriũtur Romanã aciem: tergaq; ferientes, ac poplites cædẽtes ſtragem ingentẽ dederunt: ac maiorẽ aliquanto pauorẽ, ac tumultũ fecerunt. Cũ alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe prælium eſſet: Aſdrubal, qui ea parte præerat: ſubductos ex media acie Numidas, quia ſegnis eorũ cum aduerſis pugna erat: ad perſequẽdos paſſim fugiẽtes mittit. Hiſpanos, & Gallos pedites Afris iam propè feſſis cæde magis, q̃ pugna adiungit. Parte altera

D pugnæ Paulus, quanq̃ primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat: tamẽ & occurrit ſæpe cũ confertis Annibali: & aliquot locis præliũ reſtituit, protegentibus eũ equitibus Romanis, omiſſis poſtremo equis, quia conſulẽ ad regendũ equũ vires deficiebant: tum denũcianti cuidã, iuſſiſſe conſulẽ ad pedes deſcendere equites, dixiſſe Annibalẽ ferũt. q̃ mallem vinctos mihi traderet. Equitũ pedeſtre prælium, quale iam haud dubia hoſtium victoria: fuit: cũ victi mori in veſtigio mallent: q̃ fugere victores morantibus victoriã irati, trucidarent quos pellere nõ poterant. pepulerũt tamen iam paucos ſuperatos, & labore ac vulneribus feſſos. inde diſſipati omnes ſunt: equoſq; ad fugã, qui poterãt, repetebant. Cn. Lentulus tri. militũ cum præteruehens equo ſedentem in ſaxo cruore oppletum conſulem vidiſſet: L. Æmyli, inquit, quem vnũ inſontem culpæ cladis hodiernæ dii reſpicere debẽt: cape hunc equũ. dum & tibi viriũ aliquid ſupereſt: comes ego te tollere poſſum, ac protegere: ne funeſtã hanc pugnã morte cõſulis feceris. etiã ſine hoc lachrymarũ ſatis, luctuſq; eſt. Ad ea conſul. Tu quidẽ Cn. Corneli macte virtute eſto. ſed caue fruſtra miſerãdo exiguum tempus è manibus hoſtium euadendi abſumas. Abi: nuncia publice patribus: vrbem Romam muniant, ac prius quàm hoſtis victor adueniat: præſidiis firment: priuatimq; Q. Fabio: L. Æmylium præceptorum eius memorem extitiſſe, & vixiſſe, & adhuc mori. & tu me in hac ſtrage militum meorum patere expirare: ne vt reus interεam: cauſaq; conſulatus accuſator collegæ exiſtam: vt alieno crimine innocentiã meam protegam. Hæc exigentem prius turba fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſere conſulem, ignorantes quis eſſet: obruerũtq; telis. Lentulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſe fugiunt. Septem millia hominum in minora caſtra, decem in maiora, duo fermè in vicum ipſum Cannas perfugerunt. qui extẽplo à Cartalone, atq; equitibus, nullo munimento tegente vicum, circumuenti ſunt. Conſul alter, ſeu forte, ſeu conſilio, nihil fugientium inſeſtus agmini, cum quinquaginta ferè equitibus Venuſiam profugit. Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, & tanta propè ciuium ſociorumq; pars cæſi dicuntur. in his alter conſulum: quæſtores, L. Attilius, & L. Furius Bibaculus: XXI tribuni militum: conſulares quidam, prætoriiq;, & ædilitii: inter eos Cn. Seruilius, & C. Minutius Numatius: qui magiſter equitum priore anno aliquot diebus ante fuerat. LXXX præterea ſenatores: aut qui eos magiſtratus geſſiſſent: vnde in ſenatum legi deberent: cum ſua voluntate milites in legionibus facti eſſent. Capta eo prælio tria millia peditum, & equites trecenti dicuntur. Hæc eſt pugna cannenſi clade nobilitata, par cætera allienſi: vtq; hæc illa iis, quæ poſt pugnam accidẽre: leuior: quia ab hoſte ceſſatum eſt: ſic ſtrage exercitus grauior, fœdiorq; fuit fuga. nanq; ad Alliam fuga ſicut vrbem prodidit: ita exercitum

citum

A citum ſeruauit:ad Cannas fugientē cōſulem vix quinquaginta ſecuti ſunt: alterius morientis propè
totus exercitus fugit. Binis in caſtris cū multitudo ſemiermis ſine ducibus eſſet: nunciū q in maiori-
bus erant, mittunt:dū plio, deinde ex lætitia epulis fatigatos quies nocturna hoſtes premeret: vt ad ſe
tranſirent. vno agmine Cannuſium abituros eſſe. Eam ſententiam alii totā aſpernari. cur enim illos,
qui ſe accerſant: ipſos non venire:cum ęque coniungi poſſent? quia videlicet plena hoſtium omnia
in medio eſſent:& aliorum, q̄ ſua corpora tanto periculo mallent obiicere. Aliis non tam ſententia di
ſpliceret,q̄ animus deeſſe. P. Sempronius Tuditanus tribunus militū, Capi ergo mauultis, inquit,
ab auariſſimo, & crudeliſſimo hoſte? æſtimariq; capita veſtra precio? & exquiri ab interrogantibus,
Romanus ciuis ſis, an latinus ſocius? vt ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur, nō tibi.
Non vos quidem L. Æmylii, qui ſe bene mori, q̄ turpiter viuere maluit: & tot fortiſſimorū virorum,
qui circa eum cumulati iacent:ſimiles eſtis. Sed anteq̄ opprimat lux:maioraq; hoſtium agmina obſe
piant iter:per hos qui inordinati, atq; incompoſiti obſtrepunt portis: erumpamus. Ferro, atq; auda-
cia iter fit q̄uis per cōfertos hoſtes. cuneo quidem hoc laxum atq; ſolutum agmen, ac ſi nihil obſtet,
tranſibimus. itaq; ite mecum, qui & voſmetipſos, & remp. ſaluam vultis. Hæc vbi dicta dedit: ſtrin-
git gladium: cuneoq; facto per medios vadit hoſtes. & cum in latus dextrum, quod patebat, Numidæ
iacularentur: tranſlatis in dexteram partem ſcutis, in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerunt: atq; inde
protinus alio magno agmine adiuncto Cannuſium incolumes perueniunt. Hæc apud victos ma-
gis impetu animorū, quem ingenium ſuum cuiq;, aut fors dabat: q̄ ex conſilio ipſorum, aut imperio
cuiuſquam agebantur. Annibali victori cum cæteri circūfuſi gratularentur: ſuaderentq;, vt tanto p-
functus bello, diei quod reliquum eſſet, noctiſq; inſequētis, quietem & ipſe ſibi ſumeret: & feſſis daret
militibus: Maharbal præfectus equitum minime ceſſandum ratus, Imò, vt quid hac pugna ſit actum
ſcias: die quinti, inquit, victor in Capitolio epulaberis. ſequere cum equite: vt prius te veniſſe, q̄ ven-
turum ſciant. Præcedant, Annibal inquit, nunc ii: læta res eſt: ſed via maior: q̄ vt eā ſtatim capere ani-
mo poſſim. itaq; voluntatem ſe laudare Maharbalis, at: ad conſilium prenſandum tempus opus eſſe.
Tum Maharbal. Non oīa nimirum eidem dii dedere. Vincere ſcis Annibal; victoria vti neſcis. Mora
eius diei ſatis creditur saluti fuiſſe vrbi, atq; imperio. Poſtero die vbi primum illuxit: ad ſpolia legēda,
fœdamq; etiam hoſtibus ſpectandam ſtragem inſiſtunt. Iacebant tot Romanorum millia, pedites
paſſim, equitesq;: vt quem cuiq; fors, aut pugna iunxerat, aut fuga. aſſurgentes quidam ex ſtrage me-
B dia cruenti, quos ſtricta matutino frigore excitauerant vulnera: ab hoſte oppreſſi ſunt. Quoſdam &
iacentes viuos ſucciſis feminibus, poplitibusq; inuenerunt, nudantes ceruicē iugulumq;, & reliquū
ſanguinem inuitantes haurire. Inuenti ſunt quidam merſis in effoſſam terram capitibus: quos ſibi
ipſos feciſſe foueas obruentesq; ora ſubiecta ſuper humo iniecta intercluſiſſe ſpiritū apparebat. Præci
pue conuertit omnes ſubſtratus Numida mortuo ſuperincumbenti Romano viuus, naſo auribusq;
laceratis: cum, manibus ad capiendum telum inutilibus, in rabiem ira verſus, laniando dentibus ho-
ſtem expiraſſet. Spoliis ad multum diei lectis, Annibal ad minora ducit caſtra oppugnanda: & oīum
primum brachio fluminis obiecto eos excludit. Cæterum ab omnibus, labore, vigiliis, vulneribus ēt
feſſis maturior ipſius ſpe deditio eſt facta. pacti vt arma atq; equos traderent, in capita Romana tre-
cenis numis quadrigatis, in ſocios ducenis, in ſeruos centenis, & vt eo precio perſoluto, cum ſingu-
lis abirent veſtimentis, in caſtra hoſtes acceperunt: traditiq; in cuſtodiam omnes ſunt: ſed ſeorſum
ciues, ſociiq;. Dum ibi tempus teritur: interea cum ex maioribus caſtris, quibus ſatis virtū aut ani-
mi fuit, ad quatuor millia hominum, & CC equites, alii agmine, alii palantes paſſim per agros,
quod haud minus tutum erat: Cānuſium perfugiſſent: caſtra ipſa ab ſaucius, timidiſq; eadem condi-
tione, qua altera, tradita hoſti. Præda ingens parta eſt: & præter equos viroſq;, & ſi quid argēti, quod
plurimum in faleris equorum erat: (nam ad veſcendum facto perexiguo vtiq; militantes vtebantur)
omnis cætera præda diripienda data eſt. Tum ſepeliendi cauſa conferri in vnum corpora ſuorum iuſ-
ſit. Ad octo millia fuiſſe dicuntur fortiſſimorum virorum. Conſulem quoq; Romanum conquiſitū,
ſepultum, quidam authores ſunt. Eos, qui Cannuſium perfugerant: mulier Paula nomine Buſa, ge
nere clara ac diuitiis, mœnibus tantum tectiſq; à Cannuſinis acceptos, frumento, veſte: viatico etiā
iuuit. pro qua ei munificentia poſtea bello perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt. Cæterum cum ibi
tribuni militum quatuor eſſent, Fabius Maximus de legione prima, cuius pater priore anno dictator
fuerat: & de legione ſecūda L. Publicius Bibulus, & P. Cornelius Scipio, & de legione tertia Ap. Clau-
dius Pulcher: qui proxime ædilis fuerat: omnium conſenſu ad P. Scipionem admodum adoleſcen-
tem, & ad Ap. Claudium ſumma imperii delata eſt. quibus cōſultantibus inter paucos de ſumma re-
rum nunciat P. Furius Philus, conſularis viri filius: nequicquam eos conſultare: perditam ſpem foue
re deſperatam, comploratamq; rem eſſe publicam. nobiles iuuenes quoſdam, quorum principem
L. Cæcilium Metellum, mare ac naues ſpectare: vt deſerta Italia, ad regum aliquem transfugiant. Val. m. l. 2. c. 4. et c. 6.
Quod malum præterq̄ quod atrox ſuper tot clades, etiam nouum, cum ſtupore ac miraculo tor-
pidos defixiſſet: & qui aderant, concilium aduocandum de eo cenſerent: negat conſilii rem eſſe Sci-
pioni

C pio, iuuenis fatalis dux huiuſce belli. audendum atq; agendum, non conſultandum ait in tanto malo eſſe. irent ſecum extemplo armati: qui rempub. ſaluam vellent. nuſquam verius, q̃ vbi ea cogitentur: hoſtium caſtra eſſe. Pergit deinde ire ſequentibus paucis in hoſpitium Metelli. & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat: inueniſſet: ſtricto ſuper capita conſultantium gladio, ex mei animi ſententia, inquit, iuro: vt ego rempublicam non deſeram: neq; alium ciuem Romanum deſerere patiar. ſi ſciens fallo: tum me Iupiter Optime Maxime, domum, familiam, remq́; meam peſſimo leto afficias. In hæc verba L. Cæcili iures expoſtulo: cæteriq́; qui adeſtis. qui non iurauerit: in ſe hunc gladiũ ſtrictum eſſe ſciat. Haud ſecus pauidi, quàm ſi victorem Annibalem cernerent: iurant omnes: cuſtodiendosq́; ſemetipſos contra Annibalem Scipioni tradunt. Eo tempore, quo hæc Cannuſii agebantur: Venuſiam ad conſulem ad quatuor millia peditum equitumq́;, qui ſparſi fuga per agros fuerant: peruenere. Eos omnes Venuſini per familias benigne accipiendos, curandosq́; cum diuiſiſſent: in ſingulos equites togas, & tunicas, & quadrigatos numos quinoſuicenos, & peditibus denos, & arma quibus deerant, dederunt. cæteraq́; publice, ac priuatim hoſpitaliter facta: certatumq́;: ne à muliere cannuſina populus venuſinus officiis vinceretur. Sed Cannuſii grauius onus Buſæ multitudo faciebat. & iam ad decem millia hominum erant. Appiusq́; & Scipio poſtquam incolumem eſſe alterum conſulem acceperunt: nuncium extemplo mittunt: quantæ ſecum peditum, equitumq́; copiæ eſſent: ſciſcitatumq́; ſimul: vtrum Venuſiam adduci exercitum, an manere iuberet Cannuſii? Varro ipſe Cannuſium copias traduxit. Et iam aliqua ſpecies conſularis exercitus erat: mœnibusq́; ſe certe, ſi nõ armis ab hoſte videbantur defenſuri. Romam ne has quidẽ reliquias ſupereſſe ciuium, ſociorumq́;, ſed occidione occiſum cum duobus exercitibus conſulem, deletasq́; omnes copias, allatum fuerat. Nunquam ſalua vrbe tantum pauoris, tumultusq́; intra mœnia Romana fuit. Itaq; ſuccumbã oneri: neq; aggrediar narrare: quæ diſſerendo minora vero facio. Conſule, exercituq́; ad Traſimenſi priore anno amiſſo, non vulnus ſuper vulnus, ſed multiplex clades, cum duobus conſulibus conſulares exercitus amiſſi annunciabantur: nec vlla iam caſtra Romana, nec ducem, nec militem eſſe: Annibalis Apuliam, Samnium, ac iam propè totam Italiam factam. Nulla profectò alia gens tanta mole cladis non obruta eſſet. Comparem cladem ad Ægates inſulas Carthaginenſium prælio nauali acceptam? qua fracti, Sicilia ac Sardinia ceſſere: hinc vectigales ac ſtipendiarios fieri ſe paſſi ſunt. aut pugnam aduerſam in Africa? cui poſtea hic ipſe Annibal ſuccubuit. nulla ex parte comparandæ

D ſunt: niſi quod minore animo latæ ſunt. P. Furius Philus, & M. Pomponius prætores ſenatum in curiam Hoſtiliam vocauerunt: vt de vrbis cuſtodia conſulerent. neq; enim dubitabant: deletis exercitibus, hoſtem ad oppugnãdam Romam, quod vnum opus belli reſtaret: venturum. Cum malis ſicut ingentibus, ita ignotis, nec conſilium quidem ſatis expedirent: obſtreperetq́; clamor lamentantium mulierum: & nondum palàm facti viui, mortuiq́; per omnes penè domos promiſcue complorarentur: tum Fabius Maximus cenſuit equites expeditos & Appia, & Latina via mittendos: qui obuiam euntes percunctarentur aliquos profectos ex fuga, paſſim diſſipatos, forte referant: quæ fortuna conſulum, atq; exercituũ ſit: & ſi quid dii immortales miſeri imperii reliquũ Romano nomini fecerint: vbi eæ copiæ ſint: quò ſe Annibal poſt prælium contulerit: quid paret: quid agat: acturusq́; ſit. Hæc exploranda, noſcendaq́; per impigros iuuenes eſſe. Illud per patres ipſos agendum: quoniam magiſtratuum parum ſit: vt tumultum, ac trepidationem in vrbe tollãt: matronas publico arceant: contineriq́; intra ſuum quamq; limen cogãt: comploratus familiarum coerceant: ſilentium per vrbẽ faciant: nuncios rerum omnium ad prætores deducendos curẽt: ſuæ quiſq; fortunæ domi authorem expectet: cuſtodes præterea ad portas ponant: qui prohibeant quenquam egredi vrbem: cogantq́; homines nullam, niſi vrbe ac mœnibus ſaluis, ſalutem ſperare. vbi conticuerit tumultus: recte tum in curiam patres reuocandos: conſulendumq́; de vrbis cuſtodia eſſe. Cum in hanc ſententiam pedibus omnes iſſent: ſummotaq́; foro per magiſtratus turba, patres diuerſi ad ſedandos tumultus diſceſſiſſent: tum demum literæ à Terentio conſule allatæ ſunt: L. Æmylium conſulem, exercitumq́; cæſum: Cannuſiiq́; ſe eſſe, reliquias tantæ cladis velut ex naufragio colligentem: ad X millia militum fermè eſſe incompoſitorum, inordinatorumq́;. ſed Annibalem nunc ſedere ad Cannas, in captiuorum preciis, prædaq́; alia victoriam nec victoris animo, nec magni ducis more metientem. Tum priuatæ quoq; per domos clades vulgatæ ſunt: adeoq́; totam vrbem oppleuit luctus: vt ſacrũ anniuerſarium Cereris intermiſſum ſit: quia nec lugentibus id facere eſt fas: nec vlla in illa tempeſtate matrona expers luctus fuerat. Itaq; ne ob eandem cauſam alia quoq; ſacra publica, aut priuata deſererentur, ſenatus conſulto diebus XXX luctus eſt finitus. Cæterum cum ſedato vrbis tumultu reuocati in curiam patres eſſent: aliæ inſuper ex Sicilia literæ allatæ ſunt ab T. Octacilio proprætore, regnum Hieronis claſſe punica vaſtari. cui cum opem imploranti ferre vellet: nunciatum ſibi eſſe: aliam claſſem ad Ægates inſulas ſtare paratam, inſtructamq́;: vt vbi ſe verſum ad tuendam ſyracuſanam oram Pœni ſenſiſſent: Lilybæum extemplo, prouinciamq́; aliam Romanam aggrederentur. itaque claſſe opus eſſe: ſi regem ſocium, Siciliamq́; tueri vellent. Literis conſulis, proprætoriſq́;

* torisq; lectis, M. Claudium, qui claſſi ad Oſtiam ſtanti pręeſſet: Cannuſium ad exercitum mittendũ: A ſcribendumq; conſuli: vt cum prætori exercitum tradidiſſet: primo quoq; tempore, quantum per cõmodum reipublicæ fieri poſſet, Romam veniret. Territi etiam ſuper tantas clades, cũ cæteris prodigiis: tũ quod duæ veſtales eo anno, Opimia, atq; Floronia ſtupri cõpertæ: & altera ſub terrá, vt mos eſt: ad portam Collinam necata fuerat: altera ſibimet ipſa mortẽ conſciuerat: L. Cantilius ſcriba pontificum, quos nunc minores pontifices appellant: qui cum Floronia ſtuprum fecerat: à põtifice maximo eo vſq; virgis in comitio cæſus erat: vt inter verbera expiraret. Hoc nefas cum inter tot, vt fit, clades in prodigium verſum eſſet: decemuiri libros adire iuſſi ſunt. Et Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum miſſus eſt ſciſcitatũ: quibus præcibus, ſupplicationibusq; deos poſſent placare: & quænam futura finis tãtis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario ſub terra viui demiſſi ſunt in locum ſaxo conſeptum, ibi ante hoſtus humanis minime Romano ſacro imbutum. Placatis ſatis vt rebantur deis, M. Claudius Marcellus ab Oſtia mille & quingentos milites, quos in claſſem ſcriptos habebat: Romam, vt vrbi præſidio eſſent, mittit. ipſe legione claſſis (ea tertia legio erat) cum tribunis mili. Theano Sidicino præmiſſa, claſſe tradita P. Furio collegæ, paucos poſt dies Cannuſiũ magnis itineribus contendit. Dictator ex authoritate patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magiſter equitũ, delectu edicto, iuniores ab annis XVII & quoſdam prætextatos ſcribunt. quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. item ad ſocios, latinumq; nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt: arma, tela, alia parari iubent. & vetera hoſtium ſpolia detrahunt templis, porticibusq;. Et aliam formã noui delectus inopia liberorum capitum, ac neceſſitas dedit: octo millia iuuenum validorum ex ſeruitiis, prius ſciſcitantes ſingulos vellent ne militare, empta publice armauerunt. Hic miles magis placuit: cum precio minore redimendi captiuos copia fieret. Nanq; Annibal ſecundum tam proſperam ad Cannas pugnam victoris magis, q̃ bellum gerentis intentus curis, cum captiuis productis, ſegregatisq; ſociis, eos, ſicut ante ad Trebiam, Traſimenumq; lacum, benigne allocutus ſine precio dimiſiſſet: Romanos quoq; vocatos, quod nunq̃ aliàs antea, ſatis miti ſermone alloquitur. Non internecinum ſibi eſſe cum Romanis bellũ: de dignitate, atq; imperio certare. & patres virtuti Romanæ ceſſiſſe: & ſe id adniti: vt ſuæ inuicem ſimul felicitati, & virtuti cedatur. itaq; redimendi ſe captiuis copiá B facere. precium fore in capita, equiti quingenos quadrigatos nummos, trecenos pediti, ſeruo cẽtum. Quanquam aliquantum adiiciebatur equitibus ad id precium, quod pepigerant dedentes ſe: læti tñ quancunq; conditionem paciſcendi acceperunt. Placuit ſuffragio eorum decem deligi: qui Romam ad ſenatum irent. nec pignus aliud fidei, q̃ vt iurarent ſe redituros: acceptũ. Miſſus cum his Carthalo nobilis Carthaginenſis: qui, ſi forte ad pacem inclinarent animos: conditiones ferret. Cum egreſſi caſtris eſſent: vnus ex iis minime Romani ingenii homo, velut aliquid oblitus, iuriſiurandi ſoluendi cauſa cum in caſtra rediſſet: ante noctem comites aſſequitur. Vbi eos Romam venire nunciatũ eſt: Carthaloni obuiam lictor miſſus: qui dictatoris verbis nunciaret: vt ante noctem excederet finibus Romanis. Legatis captiuorum ſenatus ab dictatore datus eſt. Quorũ princeps M. Iunius, P.C. inquit, nemo veſtrum ignorat: nulli vnq̃ ciuitati viliores fuiſſe captiuos: q̃ noſtræ. cæterum, niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa: non alii vnquam minus negligendi vobis, q̃ nos, in hoſtium poteſtatẽ venerunt. non enim in acie per timorem arma tradidimus: ſed cum propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cæſorum corporum prælium extraxiſſemus: in caſtra recepimus nos. diei reliquum, ac noctem inſequentem feſſi labore ac vulneribus vallum ſumus tutati. poſtero die cum circunſeſſi ab exercitu victore aqua arceremur: nec vlla alia iam per confertos hoſtes erumpendi ſpes eſſet. nec eſſe nefas duceremus: quinquaginta millibus hominum ex acie noſtra trucidatis, aliquẽ ex cannenſi pugna Romanum militem reſtare: tum demum pacti ſumus precium: quo redempti dimitteremur. arma, in q̃bus nihil iá auxilii erat: hoſti tradidimus. Maiores noſtros quoq; acceperamus ſe à Gallis auro redemiſſe: & patres noſtros, aſperrimos illos ad conditionem pacis, legatos tamen captiuorum redimendorũ gratia Tarẽtum miſiſſe. atqui in Italia cum Gallis, & ad Heracleam cum Pyrrho, vtraq; non tam clade infamis, quàm pauore & fuga, pugna fuit. Cannenſes campos aceruí Romanorum corporum tegunt: nec ſuperſumus pugnæ: niſi in quibus trucidandis & ferrum, & vires hoſtem defecerunt. Sunt etiam de noſtris quidam: qui nec in acie quidem refugerunt: ſed præſidio caſtris relicti, cum caſtra traderentur: in poteſtatem hoſtium venerunt. Haud equidem vllius ciuis, aut cómmilitonis fortunæ, aut conditioni inuideo, nec premendo alium me extuliſſe velim videri. ne illi quidem, (niſi pernicitatis pedum, & curſus aliquod præmium eſt) qui pleriq; inermes ex acie fugientes non prius, quàm Venuſiæ, aut Cannuſii conſtiterunt: ſe nobis merito prætulerint, gloriatiq; ſint: in ſe plus, quàm in nobis præſidii reipublicæ eſſe. ſed illis vt bonis ac fortibus viris militibusq; vtemini: & nobis iam promptioribus pro patria: quod beneficio veſtro redempti, atque in patriam reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis. octo millia ſeruorum audio armari. non minor numerus noſter eſt: nec maiori precio redimi poſſumus: quàm hi emuntur. nam ſi con-

C ſeram nos cum illis: iniuriam nomini Romano faciam. Illud ẽt tali in conſilio animaduertẽdum vobis cenſeam P.C: ſi tam duri oris eſſe velitis: quod nullo noſtro merito, faciatis: cui nos hoſti relicturi ſitis. Pyrrho videlicet? qui nos hoſpitum numero habuit captiuos. an barbaro, ac pœno? qui vtrum auarior, an crudelior ſit, vix exiſtimari poteſt. Si videatis catenas, ſqualorem, deformitatemq́; ciuiũ veſtrorum: non minus profectò vos ea ſpecies moueat, ꝗ ſi ex altera parte cernatis ſtratas cannẽſibus campis legiones veſtras. Intueri poteſtis ſolicitudinem, & lachrymas in veſtibulo curiæ ſtantium cognatorum noſtroꝝ, expectantiumq́; reſponſum veſtrũ: cum ii pro nobis, proq́; iis qui abſunt, ita ſuſpenſi ac ſoliciti ſint: quem cenſetis animum ipſoꝝ eſſe, quorũ in diſcrimine vita libertasq́; eſt? Si mediusfidius ipſe in nos mitis Annibal contra naturam ſuã eſſe velit: nihil tñ nobis vita opus eſſe cenſeamus: cum indigni vt à vobis redimeremur, viſi ſumus. Rediere Romam quondã remiſſi à Pyrrho ſine precio capti. ſed rediere cũ legatis, primoribus ciuitatis, ad redimendos ſeſe miſſis. Redeam ego in patriã trecentis numis non æſtimatus ciuis? Suum quiſq; habet animum P.C. ſcio in diſcrimine eſſe vitam, corpusq́; meum, magis me famæ periculum mouet: ne à vobis damnati, ac repulſi habeamur. neq; enim vos precio pepercisse homines credent. Vbi is finem fecit: extemplo ab ea turba, quę in comitio erat: clamor flebilis eſt ſublatus: manusq́; ad curiam tendebant orantes: vt ſibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq; metus, ac neceſſitas turbæ huic virorum in foro immiſcuerat. Senatus ſummotis arbitris conſuli cœptus. Ibi cum ſententiis variaretur: & alii redimendos de publico: alii nullam publicam impenſam faciendã: nec prohibendos ex priuato redimi: ſi quibus argentum in præſentia deeſſet: dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusq́; ac prædiis cauendũ populo cenſerẽt: tum T. Manlius Torquatus priſcæ ac nimis duræ, vt pleriſq; videbatur, ſeueritatis, interrogatus ſententiam ita locutus fertur. Si tantũmodo poſtulaſſent legati pro iis, qui in hoſtium poteſtate ſunt: vt redimerentur: ſine vllius inſectatione eorũ breui ſententiam peregiſſem. quid enim aliud ꝗ admonendi eſſetis: vt morem traditum à patribus neceſſario ad rem militarẽ exemplo ſeruaretis? nunc autem cum propè gloriati ſint quod ſe hoſtibus dediderint: præferriq́; non captis modo in acie ab hoſtibus, ſed etiam iis, qui Venuſiam, Cãnuſiumq́; peruenerunt: atq; ipſi C. Terentio conſuli, æquum cenſuerint: nihil vos eorum P.C. quæ illic acta ſunt: ignorare patiar. Atq; vtinam hæc, quæ apud vos acturus ſum: Cannnuſii apud ipſum exercitum agerem, optimum teſtem ignauiæ cuiuſq;, & virtutis: aut vnus hic ſaltem adeſſet P. Sempronius. quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent: milites
D hodie in caſtris Romanis, non captiui in hoſtium poteſtate eſſent: &, cum feſſis pugnando hoſtibus, tum victoria lætis, & ipſis pleriſq; regreſſis in caſtra ſua, noctem ad erumpẽdũ liberam habuiſſent: & ſeptena armatoꝝ hominum millia erũpere etiam inter confertos hoſtes potuiſſent, neq; enim per ſe ipſi id facere conati ſunt: neq; aliũ ſequi voluerunt. Nocte propè tota P. Sempronius Tuditanus non deſtitit admonere, adhortariq́; eos: dum paucitas hoſtiũ circa caſtra, dum quies ac ſilentium eſſet: dũ nox inceptum tegeret: ſe ducem ſequerentur, ante lucẽ peruenire in tuta loca, in ſocioꝝ vrbes poſſe. Sicut auoꝝ memoria P. Decius tribunus militũ in Samnio, ſicut nobis adoleſcẽtibus priori punico bello Calpurnius Flamma trecentis voluntariis, cum ad tumulum eos capiendum, ſitũ inter medios hoſtes, duceret: dixit: moriamur milites: & morte noſtra eripiamus ex obſidione circũuentas legiões: ſi hoc P. Sempronius diceret: nec viros quidẽ, nec Romanos vos duceret: ſi nemo tantæ virtutis exiſteret comes. Viam non ad gloriam magis, ꝗ ad ſalutẽ ferentem demonſtrat: ducem ſe in patriam, ad parentes ad cõiuges ac liberos facit: vt ſeruemini, deeſt vobis animus. quid, ſi moriendum pro patria eſſet, faceretis? Quinquaginta millia ciuiũ, ſociorumq́; circa vos eo ipſo die cæſa iacent. ſi tot exẽpla virtutis non mouent, nihil vnquam mouebit. ſi tanta clades vobis vilem vitam nõ fecit: nulla faciet. Liberi, atq; incolumes deſiderate patriam. imò deſiderate: dum patria, eſt: dũ ciues eius eſtis. ſero nunc deſideratis, diminuti capite, abalienati iure ciuium, ſerui Carthaginenſiũ facti. Precio redituri eſtis eò: vnde ignauia, ac nequitia abiſtis? P. Sempronium ciuem veſtrũ nõ audiſtis, arma capere, ac ſe iubentem ſequi: Annibalem paulopoſt audiſtis, caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Quã ego ignauiã iſtorum accuſo? cum ſcelus poſſim accuſare? non enim modo ſequi recuſarunt benemonentem, ſed obſiſtere, ac retinere conati ſunt: ni ſtrictis gladiis viri fortiſſimi inertes ſummouiſſent. prius inquã P. Sempronio per ciuium agmen, ꝗ per hoſtium fuit erumpendum. Hos ciues patria deſideret? quoꝝ ſi cæteri ſimiles fuiſſent: neminem hodie ex iis, qui ad Cannas pugnauerunt: ciuem haberet. Ex millibus ſeptem armatoꝝ ſexcenti extiterunt: qui erumpere auderent: qui in patriam liberi, atq; armati redirent. neq; iis quadraginta millia hoſtium obſtitere. ꝗ tutum iter duarum propè legionum agmini futurum cenſetis fuiſſe? haberetis hodie viginti millia armatorum Cannuſii, fortia, fidelia P.C. Nunc autem quemadmodum hi boni, fideleſq́; (nam fortes ne ipſi quidem dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe: qui erumpentibus quin erumperent, obſiſtere conati ſint: aut non inuidere eos cum incolumitati, tum gloriæ illorum per virtutem partæ: cum ſibi timorem, ignauiamq́; ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentoriis latentes ſimul lucem, atq; hoſtẽ expectare: cũ ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. At enim ad erumpendũ è caſtris defuit animus:

mus: ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt. dies noctesq́; aliquot obſeſſi, armati ſe ipſi tutati A vallo ſunt: tandem vltima auſi, paſſiq́;, cū omnia ſubſidia vitæ deeſſent: affectisq́; fame viribus, arma iam ſuſtinere nequirent: neceſſitatibus magis humanis, q̃ armis victi ſunt. Orto ſole hoſtis ad vallū acceſſit. ante ſecūdam horam nullam fortunam certaminis experti tradiderunt arma, ac ſeipſos. Hęc vobis ipſorū per biduum militia fuit. cum in acie ſtare, ac pugnare decuerat, tum in caſtra refugerūt: cum pro vallo pugnandum erat, caſtra tradiderunt, neq; in acie, neq; in caſtris vtiles. Quos redimāt cum erumpere caſtris oportet, cunctamini ac manetis. cum manere, & caſtra tutari armis neceſſe eſt: & caſtra, & arma, & vos ipſos traditis hoſti. Ego non magis iſtos redimēdos P.C. cenſeo: q̃ illos dedēdos Annibali: qui per medios hoſtes è caſtris eruperunt: ac per ſummam virtutem ſe patriæ reſtituerunt. Poſtea quàm Manlius dixit: quanq̃ patrum quoq; plerosq; captiui cognatione attingebant: præter exemplum ciuitatis minime in captiuos iam inde antiquitus indulgētis, pecuniæ quoq; ſumma homines mouit. quia nec ærarium exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiam emendos, armandosq́;, nec Annibalem maxime huiuſce rei, vt fama erat, egentē locupletari volebāt.

Cum triſte reſponſum non redimi captiuos redditum eſſet, nouusq́; ſuper veterem luctus tot iactura ciuium adiectus eſſet: cum magnis fletibus, queſtibusq́; legatos ad portam proſecuti ſunt. Vnus ex iis domū abiit: quod fallaci reditu in caſtra iureiurando ſe exoluiſſet. quod vbi innotuit: relatumq́; ad ſenatum eſt: omnes cenſuerunt, comprehendendum, & cuſtodibus publice datis, deducendum ad Annibalem eſſe. Eſt & alia de captiuis fama. X primos veniſſe. de eis cum dubitatū in ſenatu eſſet: *Val. m. lib. 2. c. 4.* admitterentur in vrbem, nec ne: ita admiſſos eſſe, ne tamen iis ſenatus daretur. morantibus deinde *Gel. l. 7. c. 18 Cic.* longius omnium ſpe, alios tres inſuper legatos veniſſe, L. Scribonium, & C. Calpurnium, & L. Man- *Polyb. lib. 6.* lium. tum demum ab cognato Scribonii tribuno ple. de redimendis captiuis relatū eſſet: nec cenſuiſſe redimendos ſenatum & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe: decem veteres remanſiſſe: quod per cauſam recognoſcēdi nomina captiuorū ad Annibalem ex itinere regreſſi religiōe ſeſe exoluiſſent. de iis dedendis magna contentione actum in ſenatu eſſe: victosq́; paucis ſententiis: qui dedendos cenſuerint. cæterum proximis cenſoribus adeo oībus notis, ignominiisq́; confectos eſſe, vt quidam eorū mortem ſibi ipſi extemplo cōſciuerint: cæteri nō foro ſolum omni deinde vita, ſed propè luce ac publico caruerint. Mirari magis adeo diſcrepare inter authores, q̃ quid veri ſit, diſcernere queas. Quanto autem maior hæc clades ſuperioribus cladibus fuerit: vel ea res indicio eſt: quod qui ſociorum ad eā B diem firmi ſteterant: tum labare cœperunt: nulla profecto alia de re q̃ quod deſperare cœperāt de imperio. Defecere autem ad Pœnos hi populi: Attellani: Calatini: Hirpini: Apulorum pars: Samnites: præter Petellinos, Brutii omnes: Lucani: præter hos Surrentini: & Græcorum omnis fermè ora: Tarentini: Metapontini: Crotonenſes: Locriq́;: & Ciſalpini omnes Galli. nec tamen hæ clades defectionesq́; ſociorum mouerunt, vt pacis vnquam mentio apud Romanos fieret: neq; ante cōſulis Romani aduentum: nec poſtquam is rediit: renouauitq́; memoriā acceptæ cladis. quo in tēpore ipſo adeo magno animo ciuitas fuit: vt conſuli ex tanta clade, cuius ipſe maxima cauſa fuiſſet: redeūti, & obuiā itum frequenter ab omnibus ordinibus ſit: & gratiæ actæ: quod de repub. non deſperaſſet. cui, ſi Carthaginenſium ductor fuiſſet: nihil recuſandum ſupplicii foret.

DECADIS TERTIÆ LIBER TERTIVS. *xxiii*

ANNIBAL poſt Cannenſem pugnam, caſtra capta ac direpta, confeſtim ex Apulia in Samnium mouerat: accitus in Hirpinos à Statio pollicente ſe Coſſam tradıturum. Coſſanus erat Trebius, nobilis inter ſuos: ſed premebat eum Coſſanorum factio familiæ per gratiā Romanorum potentis. poſt famam cannenſis pugnæ, vulgatumq́; Trebii ſermonibus aduentum Annibalis, cum Coſſani vrbe exceſſiſſent: ſine certamine tradita vrbs Pœno: præſidiumq́; acceptū eſt. Ibi præda omni, atq; impedimentis relictis, exercitu partito, Magonē regionis eius vrbes, aut deficientes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet. ipſe per agrum campanum mare inferum petit oppugnaturus Neapolim: vt vrbem maritimam haberet. Vbi fines Neapolitanorum intrauit: Numidas partim in inſidiis (& pleræq; cauæ ſunt viæ, ſinusq́; occulti) quacūq; arte poterat, diſpoſuit: alios præ ſe actā prædā ex agris oſtētantes obequitare portis iuſſit. in quos, quia nec multi, & incōpoſiti videbant: cū turma equitū erupiſſet: à cedētibus cōſulto tracta in inſidias, circūuenta eſt. nec euaſiſſet quiſq̃: ni mare propinquum, & haud procul litore naues piſcatoriæ pleræq; cōſpectæ peritis nandi dediſſent effugiū. aliquot tn̄ eo prælio nobiles iuuenes cæſi ſunt. inter quos & Hegeas p̄fectus eqtū itēperātius cedētes ſecutus, cecidit. Ab vrbe oppugnāda Pœnū abſterruere cōſpecta mœnia, haudquaq̃ prōpta oppugnāti. Inde Capuā flectit iter luxu

C riantem longa felicitate, atq; indulgentia fortunæ. maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis ſine modo libertatem exercentis, ſenatum & ſibi, & plebi obnoxium Pacuuius Calauius fecerat, nobilis idem ac popularis homo, cæterum malis artibus nactus opes. Is cum eo forte anno, quo res male geſta ad Thraſimenum eſt: in ſummo magiſtratu eſſet: iam diu infeſtam ſenatui plebẽ ratus per occaſionem nouãdi res magnũ auſuram facinus, vt ſi in ea loca Annibal cũ victore exercitu veniſſet: trucidato ſenatu traderet Capuam Pœnis: improbus homo, ſed nõ ad extremum perditus, cũ mallet incolumi, q̃ euerſa rep. dominari: nullam autem incolumen eſſe orbatam publico conſilio crederet: rationem iniit: qua & ſenatum ſeruaret: & obnoxium ſibi, ac plebi faceret. Vocato ſenatu, cum ſibi defectionis ab Romanis cõſilium placiturum nullo modo, niſi neceſſarium fuiſſet: præfatus eſſet: quippe qui liberos ex Appii Claudii filia haberet: filiamq; Romam nuptum Liuio dediſſet: cæterum maiorẽ multo rem, magisq; timendam inſtare. non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ſed per cædem ſenatus vacuam remp. tradere Annibali, ac Pœnis velle. eo ſe periculo poſſe liberare eos: ſi ſe permittãt ſibi: & certaminum in repub. obliti credant. Cum omnes victi metu permitterent: claudam in curia vos, inquit: & tanq̃ & ipſe cogitati facinoris particeps, approbando conſilia, quibus nequicq̃ aduerſarer: viam ſaluti veſtræ inueniam. in hoc fidem, quam vultis ipſi: accipite. Fide data egreſſus claudi curiam iubet: præſidiumq; in veſtibulo reliquit: nequis adire curiam iniuſſu ſuo, né uc inde egredi poſſit. Tunc vocato ad concionem populo, quod ſæpe, inquit, optaſtis Campani: vt ſupplicii ſumendi vobis ex improbo, ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet: eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidiis clientium, ſeruorumq; tuentur: cum ſummo veſtro periculo, ſed tutam habetis ac liberã. Clauſos oẽs in curiam accipite, ſolos, inermes: nec quicq̃ raptim, aut forte temere egeritis. de ſingulorum capite vobis ius ſententiæ dicẽdæ faciam: vt quas quiſq; emeritus eſt, pœnas pẽdat. Sed ante oĩa ita vos iræ indulgere oportet: vt potiorem ira ſalutem, atq; vtilitatẽ veſtrã habeatis. Etenim hos (vt opinor) odiſtis ſenatores. nã ſenatum omnino non habere non vultis. quippe aut rex, quod abominãdum: aut, quod vnum liberæ ciuitatis conſiliũ eſt: ſenatus habendus eſt. Itaq; duæ res ſimul agendæ ſunt vobis: vt, & veterem ſenatũ tollatis: & nouũ coopteris. Citari ſingulos ſenatores iubebo: de quorum capite vos conſulam. quod de quoq; cenſueritis: fiet. ſed prius in eius locum virum fortem ac ſtrenuũ nouum ſenatorem cooptabitis: q̃ de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit: & nominibus in vrnam coniectis, citari quod primum ſorte no-

D men excidit: ipſumq; è curia produci iuſſit. Vbi auditum eſt nomen, malum & improbũ pro ſe quiſq; clamare, & ſupplicio dignum. Tum Pacuuius. video quæ ſententia de hoc ſit data: eiicitur pro malo atq; improbo. bonum ſenatorem, & iuſtum eligite. Primo ſilẽtium erat inopia potioris ſubiiciundi: deinde cum aliquis omiſſa verecundia quempiam nominaſſet: multo maior extemplo clamor oriebatur: cum alii negarent noſſe: alii nunc probra, nunc humilitatem, ſordidamq; inopiam, & pudẽdæ artis aut quæſtus genus obiicerent. Hoc multo magis in ſecundo, ac tertio ſenatore eſt factũ: vt ipſius pœnitere homines appareret: quem autem in eius ſubſtituerent locũ: deeſſe. quia nec eoſdẽ nominari attinebat, nihil aliud q̃ ad audienda probra nominatos: & multo humiliores, obſcurioresq; cæteri erant eis: qui primi memoriæ occurrebant. Ita dilabi homines: notiſſimum quodq; malum maxime tolerabile dicentes eſſe: iubentesq; ſenatum ex cuſtodia dimitti. Hoc modo Pacuuius cum obnoxium vitæ beneficio ſenatum multo ſibi magis, q̃ plebi feciſſet: ſine armis iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc ſenatores omiſſa dignitatis libertatisq; memoria plebẽ affari: ſalutare: benigne inuitare: apparatis accipere epulis: eius cauſas ſuſcipere: ei ſemper parati adeſſe: ſecundum eum in lite iudicẽ dare, qui magis popularis, aptiorq; in vulgus fauori cõciliando eſſet. iam vero nihil in ſenatu actum aliter: q̃ ſi plebis ibi eſſet cõcilium. Prona ſemper ciuitas in luxuriam nõ ingeniorum modo vitio, ſed affluenti copia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſq;, tum vero ita obſequio principum, & licentia plebis laſciuire: vt nec libidini, nec ſumptibus modus eſſet. ad cõtemptum legum, magiſtratuum, ſenatuſq;, acceſſit tum poſt cannẽſem cladem: vt, cuius aliqua erat verecundia, Romanum quoq; imperium ſpernerent. id modo erat in mora, ne id extemplo efficerent: quod cõnubium vetuſtum multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat: & quod, cũ militarent aliquot apud Romanos: maximum vinculũ erant trecenti equites nobiliſſimus quiſq; Campanorum, in præſidia ſicularum vrbium delecti ab Romanis, ac miſſi. Horum parentes, cognatiq; ægre peruicerunt: vt legati ad cõſulem Romanum mitterentur. Ii nõdum Cannuſium profectũ, ſed Venuſiæ cum paucis ac ſemiermibus cõſulem inuenerunt, q̃ poterat maxime miſerabilem bonis ſociis, ſuperbis atq; infidelibus, vt erant Campani: ſpernendum. Et auxit rerum ſuarum, ſuiq; contemptum conſul, nimis detegendo cladem, nudandoq;. nam cum legati ægre ferre ſenatum, populumq; campanum aduerſi quicq̃ eueniſſe Romanis, nunciaſſent: pollicerenturq; omnia, quæ ad bellũ opus eſſent: Morem, inquit, magis loquendi cum ſociis ſeruaſtis Campani, iubentes quæ opus eſſent ad bellum, imperare: q̃ conuenienter ad præſentem fortunæ noſtræ ſtatum locuti eſtis. quod enim nobis ad Cannas relictum eſt: vt quaſi aliquid habeamus, id quod deeſt, expleri ab ſociis velimus? pedites

vobis

A vobis imperemus? tanq̃ equites habeamus? pecuniam deeſſe dicamus: tanq̃ ea tantum deſit? Nihil, ne quod ſuppleremus quidem: nobis reliquit fortuna. legiones, equitatus, arma, ſigna, equi, viriq́;, pecunia, commeatus, aut in acie, aut in ruinis poſtero die amiſſis caſtris perierunt. Itaq; non iuuetis nos in bello oportet Campani: ſed cum Pœnis bellum pro nobis ſuſcipiatis. Veniat in mentem: vt trepidos quondam maiores veſtros intra mœnia cõpulſos, nec Samnitem modo hoſtem, ſed etiam Sidicinum pauentes, receptos in fidem apud Saticulam defenderimus: cœptumq́; propter vos cum Samnitibus bellum per centum propè annos variante fortuna euentum, tulerimus. Adiicite ad hęc: quod fœdus æquum dedimus: quod leges noſtras, quod ad extremum, id quod ante cannenſem certe cladem maximum fuit: ciuitatem noſtram magnæ parti veſtrũ dedimus: cõmunicauimusq́; vobiſcũ. Itaq; cõmunem vos hanc cladem, quę accepta eſt: credere Campani oportet: cõmunem patriá tuendam arbitrari eſſe. Non cũ Samnite, aut Hetruſco res eſt: vt quod à nobis ablatum ſit: in Italia tamẽ imperiũ maneat. Pœnus hoſtis, ne Africæ quidem indigena, ab vltimis terrarum oris, freto Oceani, Herculiſq́; columnis, expertem omnis iuris, & cõditionis, & linguæ propè humanæ militem trahit. Hunc natura & moribus immitẽ ferumq́; inſuper dux ipſe efferauit, pontibus, ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis, & (quod proloqui etiam piget) veſci humanis corporibus docẽdo. hos infandis paſtos epulis, quos contingere ẽt nefas ſit: videre, atq; habere dominos, & ex Africa, & à Carthinage iura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorum pati prouinciam eſſe, cui non, genito modo in Italia, deteſtabile ſit? Pulchrum erit Campani: prolapſum clade Romanum imperium veſtra fide, veſtris viribus retentũ, ac recuperatũ eſſe. Triginta millia peditum, quatuor equitũ arbitror ex Campania vos ſcripſiſſe, iam pecuniæ affatim eſſe, frumentiq́;. qui ſi parem fortunæ veſtræ fidẽ habetis: nec Annibal ſe viciſſe ſentiet: nec Romani ſe victos eſſe. Hac oratione conſulis dimiſſis redeũtibusq́; domum legatis, vnus ex iis, Subius Virius, tempus veniſſe, ait: quo Campani non agrũ ſolũ ab Romanis quondam per iniuriam ademptũ recuperare, ſed imperio ẽt Italiæ potiri poſſint. fœdus enim cũ Annibale quibus velint legibus facturos, neq; cõtrouerſiam fore: quin ipſe cõfecto bello Annibal victor in Africam hinc decedat: exercitumq́; deportet: Italiæ imperiũ Campanis relinquatur. Hæc Virio loquenti aſſenſi oẽs ita: enunciant legationẽ: vti deletum oĩbus videretur nomen Romanum. Extemplo plebes ad defectionẽ, ac pars maxima ſenatus ſpectare. extracta tñ authoritatibus ſe-
B niorum per paucos dies eſt res. poſtremo vicit ſententia plurium: vt iidem legati, qui ad conſulem Romanũ ierant: ad Annibalem mitterentur. Quò prius q̃ iretur, certumq́; defectionis conſiliũ eſſet: Romá legatos miſſos à Cápanis, in quibuſdam annalibus inuenio, poſtulantes: vt alter conſul campanus fieret: ſi rẽ Romanam adiuuari vellent. indignatione orta, ſummoueri à curia iuſſos eſſe: miſſumq́; lictorẽ: qui ex vrbe educeret eos: atq; eo die manere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis compar Latinorũ quondam poſtulationi erat: Cœliusq́;, & alii id haud ſine cauſa prætermiſerant ſcriptores: ponere pro certo ſum veritus. Legati ad Annibalẽ venerunt: pacemq́; cũ eo his conditionibus fecerũt. Ne quis imperator, magiſtratuſue Pœnorum ius vllum in ciuem cápanum haberet: néue ciuis campanus inuitus militaret: munuſue faceret. vt ſuæ leges, ſui magiſtratus Campanis eſſent. vt trecentos ex Romanis captiuos Pœnus daret Campanis: quos ipſi elegiſſent: cũ quibus equitũ campanorũ, qui in Sicilia ſtipendia facerent: permutatio fieret. Hæc pacta. Alia inſuper, q̃ quæ pacta erãt, facinora Campani ediderũt. nam præfectos ſociũm, ciueſq́; Romanos alios, partim aliquo militiæ munere occupatos, partim priuatis negociis implicitos, plebs repente omnis comprehenſos, velut cuſtodiæ cauſa balneis includi iuſſit: vbi feruore, atq; æſtu anima intercluſa, fœdum in modũ expirarent. Ea ne fierent: neu legatio mitteretur ad Pœnũ, ſumma ope Decius Magius, vir, cui ad ſummá authoritatẽ nihil præter ſanam ciuium mentem defuit: reſtiterat. vt vero præſidiũ mitti ab Annibale audiuit: Pyrrhi ſuperbam dominationẽ, miſerabilemq́; Tarentinorũ ſeruitutem exempla referens, primo ne reciperetur præſidium, palàm vociferatus eſt: deinde vt receptũ aut eiiceretur: aut, ſi malum facinus, quod à vetuſtiſſimis sociis, conſanguineiſq́; defeciſſent, forti ac memorabili facinore purgare vellent: vt interfecto punico præſidio reſtituerent ſe Romanis. Hæc (neq; enim occulte agebantur) cũ relata Annibali eſſent: primo miſit, qui vocarent Magium ad ſeſe in caſtra. deinde cũ is ferociter negaſſet ſe iturum: (nec enim Annibali ius eſſe in ciuem cápanum) concitatus ira Pœnus cõprehendi hominem: vinctumq́; attrahi ad ſe iuſſit. veritus deinde nequid inter vim tumultus, atq; ex cõcitatione animorũ inconſulti certaminis oriretur: ipſe præmiſſo nuncio ad Marium Bloſium prætorẽ campanum poſtero die ſe Capuæ futurum, proficiſcitur è caſtris cũ modico præſidio. Marius concione aduocata edicit: vt frequẽtes cum coniugibus, ac liberis obuiam irent Annibali. Ab vniuerſis id non obedienter modo, ſed enixe, fauore ẽt vulgi, & ſtudio viſendi tot iam victoriis clarũ imperatorem, factum eſt. Decius Magius nec obuiam egreſſus eſt: nec, quo timorem aliquem ex cõſcientia ſignificare poſſet: priuatim ſe tenuit. in foro cum filio, clientibuſq́; paucis ocioſe inambulauit: trepidante tota ciuitate ad excipiendum Pœnum, viſendumq́;. Annibal ingreſſus vrbem ſenatum extẽplo poſtulat. precantibuſq́; inde primoribus Campanorum, nequid eo die ferè gereret: diemq́; vt ipſe aduentu ſuo

C ſeſtum lætus, ac libens celebraret: quanquam præceps ingenio in iram erat: tamen nequid in princi-
pio negaret: viſendo vrbem magnam diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud Munios Celeres,
Stenium, Pacuuiumq;, inclytos nobilitate ac diuitiis. Eò Pacuuius Calauius, de quo ante dictũ eſt:
princeps factionis eius quæ attraxerat rem ad Pœnos: filium iuuenem adduxit: abſtractumq; ab ſe à
Decii ait latere: cum quo ferociſſimè pro Romana ſocietate aduerſus punicum fœdus ſteterat: nec eũ
aut inclinata in partem alterã ciuitas, aut patria maieſtas ſentẽtia depulerat. Huic cum pater iuueni
Annibalem deprecando magis, q̃ purgando placauit. victusq; patris precibus lachrymisq;, etiam ad
cœnam eum cum patre vocari iuſſit: cui conuiuio neminem Campanum, præterq̃ hoſpites, Iubel-
liumq; Tauream inſignem bello virum, adhibiturus erat. Cœperunt epulari de die, & conuiuiũ non
ex more punico, aut militari diſciplina eſſe: ſed vt in ciuitate, atq; etiã modo diu ad varias omnium
voluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorum inuitatione, nec ipſius interdum Anniba-
lis, Calauii filius Perolla vinci potuit. ipſiq; valitudinem excuſans patri, animi quoq; eius mirabilẽ
interturbationem cum quæreret: ante ſolis fermè occaſum patrem Calauium ex conuiuio egreſſum
ſecutus filius. vbi in ſecretum (hortus erat poſticis ædium partibus) peruenerunt: conſilium, inquit,
affero pater: quo non veniam ſolum peccati, quo deficimus ad Annibalem impetrare ab Romanis:
ſed in multo maiore dignitate, & gratia ſimus Campani: q̃ vnquam fuimus. Cum mirabũdus pater
quidnam id eſſet conſilii quæreret: toga reiecta ab humero, latus ſuccinctum gladio nudat. Iam ego,
inquit, ſanguine Annibalis ſanciam Romanum fœdus. te id prius ſcire volui: ſi forte abeſſe, dum fa-
cinus patratur, malles. Quæ vbi vidit, audiuitq; ſenex: velut ſi iam agendis quæ audiebat, intereſſet:
cum metu. Per ego te, inquit, fili quæcunq; iura liberos iungunt parẽtibus, precor: quæſoq;, ne ante
oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. paucæ horæ ſunt, intra quas iurantes per quicquid
deorum eſt, dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus: vt ſacratis de menſis eſſemus. digreſſi à col-
loquio extemplo in eum armamur? ſurgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhi-
bitus ab Annibale es: eam ipſam mẽſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Annibalẽ pater filio meo
potui placare: filium Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſanctũ, non fides, non religio, non pietas: au-
diantur infanda: ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalẽ? quid
illa turba tot liberorum, ſeruorumq;? quid in vnum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpe-
ſcent ne in amentia illa? vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt: quem horret po-
D pulus Romanus, tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſint: meipſum ferire: corpus meum opponentẽ pro
corpore Annibalis, ſuſtinebis? atqui per meum pectus petẽdus ille tibi, transfigendusq; eſt. deterreri
hic ſine te potius, q̃ illic vinci. valeant preces apud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt. Lachrymã-
tem inde iuuenem cernens, medium complectitur, atq; oſculo hærens non ante precibus abſtitit, q̃
peruicit vt gladium poneret: fidemq; daret, nihil facturum tale. Tum iuuenis, Ego quidem, inquit,
quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri. tuam doleo vicem: cui ter proditæ patriæ ſuſtinendum
eſt crimen: ſemel, cum defectionem iniſti ab Romanis: iterum, cum pacis cũ Annibale fuiſti author:
tertio hodie, cum reſtituendæ Romanis Capuæ mora, atq; impedimentum tu es. O patria, ferrum,
quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hoſti minime parcens: quãdo parens extorquet,
recipe. Hæc cum dixiſſet, gladium in publicũ trans maceriam horti abiecit: & quo minus res ſuſpe-
cta eſſet, ſe ipſe conuiuio reddidit. Poſtero die Senatus frequẽs datur Annibali. vbi prima eius oratio
perblanda ac benigna fuit: qua gratias egit Campanis: quod amicitiam ſuã Romanæ ſocietati præ-
poſuiſſent. & inter cætera magnifica promiſſa pollicitus, breui caput Italiæ oĩs Capuam fore: iuraq;
inde cum cæteris populis Romanum etiam petiturum. Vnum eſſe exortem punicæ amicitiæ, fœde-
riſq; ſecum facti: quem neq; eſſe Campanũ, neq; dici debere: Magium Decium. eum poſtulare, vt ſibi
dedatur: ac ſe præſente de eo referatur, ſenatuſq; conſultum fiat. oẽs in eam ſententiam ierunt: quanq̃
magnæ parti, & vir indignus ea calamitate, & haud paruo initio minui videbat̃ ius libertatis. Egreſ-
ſus curia in templo magiſtratus conſedit: comprehendiq; Decium Magium, atq; ante pedes deſtitu-
tum cauſam dicere iuſſit. Qui cum manente ferocia animi negaret lege fœderis id cogi poſſe: tũ inie-
ctæ catenæ: duciq; ante lictorem in caſtra eſt iuſſus. Quoad capite aperto eſt ductus: concionabũdus
inceſſit, ad circũfuſam vndiq; multitudinem vociferans. Habetis libertatẽ Campani, quam petiſtis.
foro medio, luce clara, videntibus vobis nulli Campanorum ſecundus, vinctus ad mortem rapior.
quid violentius Capua capta fieret? ite obuiam Annibali: exornate vrbem: diemq; aduentus eius cõ-
ſecrate: vt hunc triumphum de ciue veſtro ſpectetis. Hæc eo vociferante cum moueri vulgus videret̃:
obuolutum caput eſt: ocyusq; rapi extra portam iuſſus. ita in caſtra perducitur: extẽploq; impoſitus
in nauim: & Carthaginem miſſus, ne motu aliquo Capuæ ex indignitate rei orto, Senatum quoq;
pœniteret dediti principis: & legatione miſſa ad repetendum eum, ne, aut negando rem, quam pri-
mum peterẽt: offendendi ſibi noui ſocii: aut tribuendo habendus Capuæ eſſet ſeditionis ac turba-
rum author. Nauem Cyrenas detulit tempeſtas, quæ tum in ditione regum erant. ibi cum Magius
ad ſtatuam Ptolemæi regis confugiſſet: deportatus à cuſtodibus Alexandriam ad Ptolemæum, dum

A eum docuiſſet, contra ius fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: vinculis liberatur: permiſſumq́;, vt rediret, ſeu Romam, ſeu Capuam mallet. Nec Magius Capuam ſibi tutam dicere: & Romam eo tempore, quo inter Romanos, Campanosq́; bellum ſit: transfugæ magis, q̃ hoſpitis fore domicilium. nuſquam malle, q̃ in regno eius viuere: quem vindicem, atq; authorẽ habeat libertatis. Dum hæc geruntur: Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam redut: reſponſumq́; ex ſcripto recitauit. (diui quoq; in eo erant: quibus, quoq; modo ſupplicaretur.) Tum ſi ita faxitis Romani: veſtræ res meliores, facilioresq́; erunt: magisq́; ex ſentẽtia reſp. veſtra vobis procedet: victoriaq́; duelli populi Romani erit. Pythio Apollini, repub. veſtra bene geſta, ſeruataq́;, lucris meritis donum mittitote: deq́; præda, manubiis, ſpoliisq́; honorem habetote. Hæc vbi ex Græco carmine interpretata recitauit: tum dixit, ſe oraculo egreſſum extemplo his omnibus diuis rem diuinã thure ac vino feciſſe: iuſſumq́; ab antiſtite, ſicut coronatus laurea corona & oraculum adiſſet: & rem diuinam feciſſet: ita coronatum nauim aſcendere: nec ante deponere eam: q̃ Romam perueniſſet. ſe quæcunq; imperata ſint, cũ ſumma religione ac diligẽtia executum, coronam Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe. Senatus decreuit, vt eæ res diuinæ, ſupplicationesq́; primo quoq; tempore cum cura fierent. Dum hæc Romæ atq; in Italia geruntur, nuncius victoriæ ad Cannas Carthaginem venerat, Mago Amilcaris filius, non ex ipſa acie à fratre miſſus, ſed retentus aliquot dies in recipiendis ciuitatibus Bruttiorũ, quę deficiebãt. Is, cum ei Senatus datus eſſet: res geſtas in Italia à fratre expoſuit. Cum ſex imperatoribus eũ, quorum quatuor conſules, duo, dictator ac magiſter equitum fuerint: cum ſex conſularibus exercitibus acie conflixiſſe. occidiſſe ſupra ducenta millia hoſtium: ſupra L millia cępiſſe. ex quatuor conſulibus duos occidiſſe. ex duobus ſaucium alterum, alterũ toto exercitu amiſſo vix cum L hominibus effugiſſe. magiſtrum equitum, qui conſularis poteſtatis ſit: fuſum, fugatumq́;. dictatorem, quia ſe in aciẽ nunquam commiſerit: vnicum haberi imperatorem. Bruttios, Apulosq́;, partem Samnitum, ac Lucanorum, defeciſſe ad Pœnos. Capuam, quod caput non Campaniæ modo, ſed poſt afflictam rẽ Romanam Cannenſi pugna, Italiæ ſit: Annibali ſe tradidiſſe. Pro his tantis, totq́; victoriis rerum ſacrũ diis immortalibus agi, haberiq́;. Ad fidem deinde tam lætarum rerũ effundi in veſtibulo curiæ iuſſit annulos aureos. qui tantus aceruus fuit, vt metientibus dimidium ſuper tres modios expleſſe, ſint quidam authores. Fama tenuit, quæ propior vero eſt: haud plus fuiſſe modio. Adiecit deinde verbis, quo maioris cladis indiciũ eſſet: neminem, niſi equitem, atq; eorũ ipſorũ primores id gerere inſigne. Summa fuit orationis, quo propius ſpes belli perficiendi ſit: eo magis omni ope iuuandum Annibalem eſſe. procul enim ab domo militiã eſſe, in media hoſtium terra: magnã vim frumenti, pecuniæq́;

B abſumi: & tot acies vt hoſtiũ exercitus deleſſe: ita victoris etiã copias parte aliqua minuiſſe. mittendũ igitur ſupplementũ eſſe: mittendam in ſtipendiũ pecuniã, frumẽtũq́; tam benemeritis de nomine punico militibus. Secundũ hæc dicta Magonis lætis omnibus, Himilco vir factionis barchinæ locum Hannonis increpandi eſſe ratus, Quid eſt Hanno? inquit: etiam nũc pœnitet belli ſuſcępti aduerſus Romanos? iube dedi Annibalẽ: veta in tã proſperis rebus gratias diis immortalibus agi. audiamus Romanum Senatorem in Carthaginenſiũ curia. Tum Hanno, Tacuiſſem hodie Patres cõſcripti, ne quid in cõmuni omnium gaudio, minus lætum quod eſſet vobis, loquerer. nunc interroganti Senatori, pœniteat ne me adhuc ſuſcępti aduerſus Romanos belli: ſi reticeam: aut ſuperbus, aut obnoxius videar. quorũ alterũ eſt hominis alienæ libertatis obliti, alterum ſuæ. Reſpondeam, inquit, Himilconi: non deſiſſe pœnitere me belli: neq; deſiturum ante inuictum noſtrum imperatorem incuſare: q̃ finitum aliqua tolerabili conditione bellum videro. nec mihi pacis antiquæ deſiderium vlla alia res, q̃ pax noua finiet. Itaq; iſta, quæ modo Mago iactauit: Himilconi, cæterisq́; Annibalis ſatellitibus iam læta ſunt. mihi poſſunt læta eſſe: quia res bello bene geſtæ, ſi volumus fortuna vti, pacem nobis æquiorem dabunt. nã ſi prætermittimus hoc tempus: quo magis dare, quàm accipere poſſumus videri pacem: vereor ne hæc quoq; lætitia luxuriet nobis, ac vana euadat. quæ tamẽ nunc quoq; qualis eſt? Occidi exercitus hoſtium. mittite milites mihi. Quid aliud rogares, ſi eſſes victus? Hoſtiũ cæpi bina caſtra: prædæ videlicet plena, & commeatuum. frumentum, & pecuniam date. Quid aliud inquam, ſi ſpoliatus, ſi exutus caſtris eſſes, peteres? Et ne omnia ipſe mirer: (mihi quoq; enim, quoniã reſpondi Himilconi: interrogare ius faſq́; eſt) velim ſeu Himilco, ſeu Mago reſpondeat: cum ad internitionem Romani imperii pugnatum ad Cannas ſit: conſtetq́;, in defectione totam Italiam eſſe: primũ ecquis latini nominis populus defecerit ad nos? deinde ecquis homo ex V & XXX tribubus ad Annibalẽ transfugerit? Cum vtrũq; Mago negaſſet: Hoſtium quidẽ ergo, inquit, adhuc multũ ſupereſt. ſed multitudo ea quid animorum, quidúe ſpei habeat, ſcire velim. Cum id neſcire ſe Mago diceret: Nihil facilius ſcitu eſt, inquit. ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace? ecquã deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe, allatum ad vos eſt? Cum id quoq; negaſſet: Bellũ igitur, inquit, tam integrum habemus, q̃ habuimus qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm varia victoria priore punico bello fuerit: pleriq;, qui meminerimus, ſuperſumus. nunquã terra, mariq́; magis proſperæ res noſtræ viſæ ſunt: q̃ ante conſules C. Luctatium, & A. Poſthumium fuerunt. Luctatio

C & Poſthumio conſulibus, deuicti ad Ægates inſulas ſumus. Quod ſi (id quod dii omen auertant) nunc quoq; fortuna aliquid variauerit: tum pacē ſperatis, cum vincimur: quā nūc, cū vincimus, dat nemo? Ego, ſi quis de pace conſulet, ſeu de ferenda hoſtibus, ſeu accipienda: habeo quid ſententiæ dicam. ſi de iis quæ Mago poſtulat, refertis: nec victoribus mitti attinere puto: & fruſtrantibus nos falſa atq; inani victoria multo minus cenſeo mittenda eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio. nā & ſimultas cum familia Barchina leuiorē authorem faciebat: & occupati animi præſenti lætitia nihil, quo vanius fieret gaudiū ſuum: auribus admittebant: debellatūq; mox fore, ſi adniti paulu lum voluiſſent, rebantur. Itaq; ingenti conſenſu fit ſenatuſconſultū, vt Annibali XL Numidarū millia in ſupplementū mitterentur: & XL elephanti: & argenti multa talenta. Dictatorq; cum Magone in Hiſpaniam præmiſſus eſt ad conducenda XX millia peditum, quatuor equitum, quibus exercitus, qui in Italia, quiq; in Hiſpania erant, ſupplerentur. Cæterū hæc, vt in ſecundis rebus, ſegniter ocioſeq; geſta ſunt. Romanos præter inſitam induſtriá animis, fortuna etiā cunctari prohibebat. nam nec conſul vlli rei, quæ per eum agēda eſſet, deerat: & dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latoq; vt ſolet ad populum, vt equum aſcendere liceret: præter duas vrbanas legiones, quæ principio anni à cōſulibus cōſcriptæ fuerant: & ſeruorum delectū, cohorteſq; ex agro Piceno & Gallico collectas, ad vltimū propè deſperatæ reipub. auxiliū, cum honeſta vtilibus cedunt: deſcendit equo, dixitq;: qui capitalem fraudem auſi, quiq; pecuniæ iudicati in vinculis eſſent: qui eorū apud ſe milites fierēt: eos noxa, pecuniaq; ſe exolui iuſſurū. & ſex millia hominū gallicis ſpoliis, quæ triumpho C. Flaminii tranſlata erant, armauit. itaq; cum XXV millibus armatorū ab vrbe proficiſcitur. Annibal Capua recepta cū iterū Neapolitanorum animos partim ſpe, partim metu nequicquam tentaſſet, in agrū Nolanum exercitum traducit: & vt non hoſtiliter ſtatim, quia non deſperabat voluntariam deditionem: ita ſi morarentur ſpem: nihil eorū, quæ pati aut timere poſſent, prætermiſſurus. Senatus, ac maxime primores eius in ſocietate Romana cum fide perſtare. plebs nouarū (vt ſolet) rerum auida, atq; Annibalis tota eſſe: metumq; agrorum populatiōis, & patienda in obſidione multa grauia, indignaq; proponere animo. neq; authores defectionis deerant. Itaq; vbi Senatum metus cœpit, ſi palàm contrà tenderent: reſiſti multitudini concitatæ non poſſe: clàm ſimulando dilationem mali inueniunt. placere enim ſibi defectionem ad Annibalem ſimulant: quibus autem conditionibus in fœdus, amicitiamq; nouam tranſeant, parum conſtare. Ita ſpatio ſumpto, legatos propere ad prætorem Romanum Marcellum

D Claudiū, qui Cannuſii cum exercitu erat, mittunt: docentq;, quāto in diſcrimine ſit Nolana res. agrū Annibalis eſſe: & Pœnorū vrbem extemplo futuram, ni ſubueniatur. concedendo plebi Senatum, vbi velint, defecturos ſe, ne deficere præfeſtinarent, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem ſimulatione extrahi rem in ſuum aduentū iuſſit: interim cælari quę ſecū acta eſſent: ſpemq; omnem auxilii Romani. Ipſe à Cannuſio Calatiam petit: atq; inde Vulturno amne traiecto, perq; agrum Satriculanum, Trebianūq; ſuper Sueſſulā per montes Nolam peruenit. Sub aduentum prętoris Romani Pœnus agro Nolano exceſſit: & ad mare proxime Neapolim deſcēdit, cupidus marini oppidi potiundi. quò curſus nauibus tutus ex Africa eſſet. Cæterum poſteaq̄ Neapolim à præfecto Romano teneri accępit: (M. Iunius Syllanus erat, ab ipſis Neapolitanis accitus) Neapolim quoq;, ſicut Nolam, non admiſſus, petit Nuceriam. Eam cum aliquandiu circunſediſſet: ſępe vi, ſępe ſolicitandis nequicquam nunc plebe, nunc principibus, fame demū in deditionē accępit, pactus: vt inermes cū ſingulis abirēt veſtimētis. deinde, vt qui à principio mitis omnibus Italicis, pręter Romanos, videri vellet: pręmia atq; honores iis, qui remanſiſſent: ac militare vellent ſecū, propoſuit. nec ea ſpes quēquam tenuit. dilapſi omnes quocūq; hoſpitia, aut fortuitus animi impetus tulit, per Campaniæ vrbes, maxime Nolam, Neapolimq;. Cum fermè triginta ſenatores, ac forte primus quiſq; Capuā petiſſent: excluſi inde, quod portas Annibali clauſiſſent, Cumas ſe contulerunt. Nucerię pręda militi data eſt: vrbs direpta atq; incenſa. Nolam Marcellus non ſui magis fiducia pręſidii, q̄ voluntate principum habebat. plebs timebatur: & ante omnes L. Bantius: quē cōſenſus attentatæ defectiōis, ac metus à prętore Romano nunc ad proditionē patriæ, nunc ſi ea die fortuna defuiſſet: ad transfugiēdum ſtimulabat. Erat iuuenis acer, & ſociorū ea tēpeſtate nobiliſſimus eques. ſeminecem eum ad Cannas in aceruo cæſorū corporū inuentū, curatūq; benigne etiā cum donis Annibal domū remiſerat. ob eius gratiam meriti rem Nolanā in ius, ditionēq; dare voluerat Pœno. anxiūq; eum, & ſolicitum cura nouandi res prętor cernebat. cęterū cum aut pœna cohibendus eſſet, aut beneficio conciliandus: ſibi aſſumpſiſſe, q̄ hoſti ademiſſe fortē ac ſtrenuum maluit ſocium. accitumq; ad ſe benigne appellat. Multos eum inuidos inter populares habere, inde exiſtimatu facile eſſe: quod nemo ciuis Nolanus ſibi indicauerit quàm multa eius egregia facinora militaria eſſent. ſed qui in Romanis militauerit caſtris, non poſſe obſcuram eius virtutē eſſe. multos ſibi, qui cū eo ſtipendia fecerint: referre qui vir eſſet ille: quęq;, & quoties pericula pro ſalute ac dignitate populi Romani adiſſet: vtiq; Cannenſi pugna nō prius prælio abſtiterit: q̄ propè exanguis ruina ſuper incidentiū virorum, equorum, armorūq; ſit oppreſſus, Itaq; macte virtute eſto, inquit. apud me tibi omnis honos, atq; omne præmiū erit: & quo frequentior mecū fueris,

A ſenties eam rem tibi dignitati atq; emolumēto eſſe. Lætoq; iuueni promiſſis equum eximiū dono dat,
bigatosq; quingentos quæſtorem numerare iubet. lictoribus imperat, vt eum ſe adire, quoties velit
patiantur. Hac comitate Marcelli ferocis iuuenis animus adeo eſt mollitus, vt nemo inde ſociorū rē
Romanam fortius ac fidelius iuuerit. Cum Annibal ad portas eſſet, (Nolá enim rurſus à Nuceria
mouerat caſtra) plebesq; Nolana deintegro ad defectionē ſpectaret: Marcellus ſub aduentū hoſtium
intra muros ſe recepit: nō caſtris metuens, ſed ne prodendæ vrbis occaſionē nimis multis in eā immi
nentibus daret. Inſtrui deinde vtrinq; acies cœptæ, Romanorū pro mœnibus Nolæ, Pœnorum ante
caſtra ſua. prælia hinc parua inter vrbē caſtraq;, & vario euētu fiebant: quia duces nec prohibere pau/
cos temere rogantes, nec dare ſignū vniuerſæ pugnæ volebant. in hac comitiaria iam duorum exer/
cituū ſtatione principes Nolanorum nunciant Marcello: nocturna colloquia inter plebē, ac Pœnos
fieri: ſtatutūq; eſſe, vt cū Romana acies egreſſa portis iret: impedimenta eorū, ac ſarcinas diriperent:
clauderentq; deinde portas, murosq; occuparent, vt potentes rerū ſuarum atq; vrbis, Pœnū inde pro
Romano acciperent. Hæc vbi nunciata ſunt Marcello, collaudatis ſenatoribus Nolanis, priuſq̃ aliqs
motus in muris oriretur: fortunam pugnæ experiri ſtatuit. Ad tres portas in hoſtes verſas tripartito
exercitum inſtruxit. impedimenta ſubſequi iuſſit: calones, lixasq;, & inualidos milites vallū ferre. me/
dia porta robora legionū, & Romanos equites, duabus circa portis nouos milites, leuemq; armatu/
ram, ac ſociorū equites ſtatuit. Nolanos muros, portasq; adire vetiti, ſubſidiaq; deſtinata impedimen/
tis data, ne occupatis prælio legionibus in ea impetus fieret. ita inſtructi intra portas ſtabāt. Anniba
li ſub ſignis (id quod per aliquot dies fecerat) ad multum diei in acie ſtāti primo miraculo eſſe: quod
nec exercitus Romanus porta egrederetur: nec armatus quiſquā in muris eſſet. ratus deinde prodita
colloquia eſſe, metuq; reſides factos, partē militum in caſtra remittit, iuſſos propere apparatū omnē
oppugnandæ vrbis in primā aciem afferre: ſatis fidens, ſi cunctantibus inſtaret: tumultū aliquem in
vrbe plebē moturā. Moxq; dū in ſua quiſq; miniſteria diſcurſu trepidat ad prima ſigna: ſuccēditq; ad
muros acies: pate facta repente porta, Marcellus ſigna canere, clamorēq; tolli, ac pedites primū, dein/
de equites quāto maximo poſſent impetu, in hoſtē erumpere iubet. Satis terroris, tumultusq; in aciē
mediā intulerant, cum duabus circa portis P. Valerius Flaccus, & C. Aurelius legati in cornua ho/
ſtium erupere. Addidere clamorē lixæ, calonesq;, & alia turba cuſtodiæ impedimentorum appoſita, vt
paucitatē maxime ſpernētibus Pœnis ingētis repēte exercitus ſpeciē fecerint. Vix equidē auſim affir/
mare, quod quidā authores ſunt, duo millia & C C C hoſtiū cæſos: non plus vno Romanos amiſiſ/
ſe. Siue tanta, ſiue minor victoria fuit, ingens eo die res, ac neſcio an maxima illo bello geſta ſit. non
B vinci enim ab Annibale vincentibus difficilius fuit, q̃ poſtea vincere. Annibal ſpe potiundæ Nolæ
adempta cū Acerras receſſiſſet: Marcellus extēplo clauſis portis, cuſtodibusq; diſpoſitis, ne quis egre/
deretur: quæſtionē in foro de iis, qui clàm in colloquiis hoſtiū fuerant, habuit. ſupra L X X damna/
tos proditionis ſecuri percuſſit, bonaq; eorū iuſſit publica eſſe. & ſumma rerū ſenatui tradita, cū exer/
citu omni profectus ſupra Sueſſulam caſtris poſitis cōſedit. Pœnus Acerras primū ad voluntariam
deditionē conatus pellicere, poſtea q̃ obſtinatos vidit: obſidere inde atq; oppugnare parat. Cæterum
Acerranis plus animi, q̃ viriū erat. itaq; deſperata tutela vrbis, vt circūuallari mœnia viderūt: priuſq̃
continuarentur hoſtiū opera: per intermiſſa munimenta, neglectasq; cuſtodias ſilentio noctis dilapſi,
per vias, inuiaq;, quà quenq; aut cōſiliū, aut terror tulit: in vrbes Campaniæ, quas ſatis certum erat
non mutaſſe fidē, perfugerūt. Annibal Acerris direptis atq; incēſis, cū à Caſilino dictatorē Romanū
legiōesq; nuncii accipi nūciaſſent: ne quis tam propinquis hoſtiū caſtris Capua quoq; recurrat: exer
citum ad Caſilinū ducit. Caſilinū eo tempore quingenti Prænestini habebant cū paucis Romanis,
latiniq; nominis: quos eodē audita Cānenſis clades cōtulerat. Hi non confecto Præneſte ad diem dele/
ctu, ſerius profecti domo cū Caſilinum ante aduerſæ pugnæ famā veniſſent: & aliis aggregarent ſeſe
Romanis, ſociisq;: profecti à Caſilino cū ſatis magno agmine irent: auertit eos retro Caſilinū nun/
cius Cannēſis pugnæ. ibi cū dies aliquot ſuſpecti Campanis timentesq; cauēdis ac ſtruendis inuicē
inſidiis traduxiſſent: iamq; de Capuæ defectiōe agi, accipiq; Annibalē ſatis pro certo habuere: interfe
ctis nocte oppidanis, partē vrbis quæ citra Vulturnū eſt, (eo enim diuiditur amni) occupauere. idq;
præſidiū Caſilini habebāt Romani. Additur & peruſina cohors. homines C C C C & L X, eodem
nuncio, quo Prænestini paucos ante dies, Caſilinū compulſi & ſatis fermè armatorū ad tam exigua
mœnia, & flumine altera parte cincta, tuenda erat. penuria frumenti, nimium etiā vt videretur homi
num, efficiebat. Annibal cū iam inde haud procul eſſet: Getulos cū præfecto nomine Iſalca præmit/
tit. ac primo, ſi fiat colloquii copia: verbis benignis ad portas aperiendas, præſidiūq; accipiendū per
licere iubet. ſin in pertinacia perſtēt, rem gerere, ac tentare ſi qua parte inuadere vrbem poſſit. Vbi ad
mœnia acceſſere, quia ſilentiū erat, ſolitudo viſa, metuq; cōceſſum barbarus ratus, moliri portas, &
ſeras clauſtraq; effringere parat. cū patefactis repente portis cohortes duæ ad id ipſum inſtructæ in/
tus, ingenti cū tumultu erumpūt, ſtragēq; hoſtiū faciunt. Ita primis repulſis, Maharbal cum maiore
robore virorum miſſus, nec ipſe eruptionē cohortium ſuſtinuit. Poſtremo Annibal caſtris ante ipſa

C mœnia oppoſitis,paruam vrbem , paruiq́; præſidiũ ſumma vi , atq; omnibus copiis oppugnare parat.ac dum inſtat:laceſſitq́;,corona vndiq; circundatis mœnibus:aliquot milites,& promptiſſimum quenq; è muro,turribusq́; ictos amiſit . Semel vltro erūpentes agmine elephantorũ oppoſito propè interclusit:trepidosq́; cõpulit in vrbem:ſatis multis,vt ex tanta paucitate , interfectis.plures occidiſſent,ni nox prælio interueniſſet.Poſtero die omniũ animi ad oppugnãdũ accenduntur:vtiq; poſteaq̃ corona aurea muralis propoſita eſt : atq; ipſe dux caſtelli plano loco poſiti ſegnem oppugnationẽ Sagunti expugnatoribus exprobrabat:Cannarum, Thraſimeniq́;,& Trebiæ ſingulos admonẽs,vtiuerſosq́;.inde vineæ quoq; cœptæ agi,cuniculiq́;:nec ad varios conatus hoſtium aut vis vlla , aut ars deerat. Socii Romanorũ propugnacula aduerſus vineas ſtatuere,tranſuerſis cuniculis hoſtiũ cuniculos excipere:& palàm,& clàm cœptis obuiã ire:donec pudor etiã Annibalẽ ab incœpto auertit.caſtriſq́; cõmunitis,ac præſidio modico impoſito,ne omiſſa res videretur in hyberna Capuã cõceſſit.ibi partem maiorẽ hyemis exercitũ in tectis habuit,aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu durantẽ,bonis inexpertũ atq; inſuetũ.itaq; quos nulla mali vicerat vis:perdidere nimia bona,ac voluptates immodicę:&,eo impenſius,quo auidius ex inſolẽtia in eas ſe immerſerãt.ſomnus enim,& vinum,& epulæ,& ſcorta,balneaq́;:& ociũ cõſuetudine in dies blandius,ita eneruauerũt corpora,animoſq́;,vt magis deinde præteritæ victoriæ eos , q̃ præſentes tutarentur vires:maiusq́; id peccatũ ducis apud peritos artiũ militariũ haberetur:q̃ quod non ex Cannenſi acie protinus ad vrbem Romam duxiſſet . illa enim cunctatio diſtuliſſe modo victoriã videri potuit:hic error vires ademiſſe ad vincendũ. Itaq; Hercule,velut ſi cũ alio exercitu à Capua exiret:nihil vſquã priſtinæ diſciplinæ tenuit.nam & redierũt pleriq; ſcortis impliciti,& vbi primũ ſub pellibus haberi cœpti ſunt : viaq́;,& alius militaris labor excępit:tyronũ modo corporibus,animiſq́; deficiebãt : & deinde per omne æſtiuorũ tempus magna pars ſine cõmeatibus ab ſignis dilabebantur:neq; aliæ latebræ , q̃ Capua deſertoribus erant. Cęterũ miteſcente iam hyeme ducto ex hybernis milite , Caſilinum redit . vbi quanquã ab oppugnatione ceſſatũ erat,obſidio tamen cõtinuata oppidanos,præſidiũq́; ad vltimum inopiæ adduxerat.Caſtris Romanis T.Sempronius præerat:dictatore auſpiciorum repetendorũ cauſa profecto Romã.Marcellum & ipſum cupientẽ ferre auxiliũ obſeſſis Vulturnus amnis inflatus aquis,& preces Nolanorũ atq; Acerranorũ tenebant,Campanos timentiũ:ſi præſidiũ Romanum abſceſſiſſet.Gracchus aſſidens tantum Caſilino,quia prædictum erat dictatoris,ne quid abſente eo rei gereret:nihil mouebat:quanquã quę

D facile omnẽ patientiã vincerent,nunciabantur à Caſilino . nã & præcipitaſſe ſe quoſdã non tolerantes famem,cõſtabat:& ſtare inermes in muris,nuda corpora ad miſſilium telorum ictus præbẽtes.Ea ægre patiens Gracchus,cũ neq; pugnam cõſerere,dictatoris iniuſſu auderet : pugnandũ autem eſſe,ſi palàm frumentum importare vellet,videret:neq; clàm importãdi ſpes eſſet:farre ex agris circa vndiq; cõuecto cum cõplura dolia compleſſet:nunciũ ad magiſtratum Caſilinum miſit, vt exciperent dolia, quæ amnis deferret . Inſequenti nocte intentis omnibus in flumen ac ſpem ab nũcio Romano factã, dolia medio miſſa amni defluxerunt.æqualiter inter omnes frumẽtum diuiſum.id poſtero quoq; die, ac tertio factum eſt.nocte & mittebantur,& perueniebãt.eo cuſtodias hoſtiũ fallebant . Imbribus deinde cõtinuis citatior ſolito amnis tranſuerſo vertice dolia impulit ad ripã:quã hoſtes ſeruabant.ibi hærentia inter obnata ripis ſalicta cõſpiciuntur,nunciatũq́; Annibali eſt:& deinde intẽtiore cuſtodia cautũ,ne quid falleret Vulturno ad vrbem miſſum.Nuces inde fuſæ ab Romanis caſtris cum medio amni ad Caſilinũ defluerent,cratibus excipiebantur. Poſtremo ad id ventum inopiæ eſt, vt lora,detractaſq́; ſcutis pelles,vbi feruida molliſſent aqua,mandere conarẽtur:nec muribus , alioue animali abſtinerent:& omne herbarum,radicũq́; genus aggeribus infimis muri eruerẽt.& cum hoſtes obaraſſent quicquid herbidi terreni extra murũ erat:raporum ſemen iniecerunt , vt Annibal,eó ne vſq; dum ea naſcantur,ad Caſilinũ ſeſſurus ſum'exclamaret. Qui nullã antea pactionẽ auribus admiſerat : tũ demum agi ſecũ eſt paſſus de redemptione liberorũ capitum. Septunces auri in ſingulos pretium cõuenit.fide accępta,ſeſe tradiderunt.donec omne aurũ perſolutũ eſt:in vinculis habiti.tum remiſſi Cumas cũ fide. Id verius eſt,q̃ ab equite in abeuntes immiſſo interfectos.Pręneſtini maxima pars fuere. ex quingentis ſeptuaginta,qui in præſidio fuerunt :minus dimidiũ ferrum,famesq́; abſumpſit.cæteri incolumes Præneſte cũ prætore ſuo Manitio(ſcriba is antea fuerat)redierunt.Statua eius indicio fuit Præneſte in foro ſtatuta,loricata,amicta toga,velato capite:& tria ſigna cum titulo laminæ æneæ inſcripto:Manitiũ pro militibus,qui Caſilini in pręſidio fuerint,votũ vouiſſe. Idẽ titulus tribus ſignis in æde Fortunæ poſitis fuit ſubiectus. Caſilinũ oppidũ redditũ Campanis eſt, firmatũ ſeptingentorũ militũ de exercitu Annibalis præſidio:ne,vbi Pœnus inde abſceſſiſſet:Romani oppugnarent. Pręneſtinis militibus Senatus Romanus duplex ſtipẽdiũ,& quinquẽnii militiæ vacationẽ decreuit.ciuitate cum donarentur ob virtutẽ,non mutauerunt, Peruſinorũ caſus obſcurior fama eſt:quia nec ipſorũ monumẽto vllo eſt illuſtratus,nec decreto Romanorum.Eodẽ tempore Petellinos,qui vni ex Brutiis manſerãt in amicitia Romana:nõ Carthaginẽſes modo,qui regionem obtinebãt , ſed Brutii quoq; cæteri ob ſeparata ab ſe cõſilia oppugnabant. quibus cum obſiſtere malis nequirẽt Petellini:legatos

Romam

A Romam ad præſidiũ petendum miſerunt. Quorũ preces, lachrymæq; (in queſtus enim flebiles, cum
ſibimetipſi cõſulere iuſſi ſunt: ſeſe in veſtibulo curiæ profuderũt) ingentem miſericordiã patribus ac
populo mouerunt. cõſultiq; iterũ à M. Æmylio prętore patres, circũſpectis omnibus imperii viribus
fateri coacti, nihil iam longinquis ſociis in ſe præſidii eſſe, redire domũ, fideq; ad vltimũ expleta, cõſu-
lere ſibimet ipſos in pręſenti fortuna iuſſerũt. Hæc poſteaq̃ renunciata legatio Petellinis eſt: tantus re-
pente mœror, pauorq; ſenatũ eorum cepit, vt pars profugiendi quà quiſq; poſſet, ac deſerendæ vrbis
authores eſſent: pars quãdo deſerti à veteribus ſociis eſſent, adiũgendi ſe cęteris Brutiis: ac per eos de-
dendi Annibali. Vicit tamẽ ea pars, quæ nihil raptim, nec temere agendũ, cõſulendũq; deintegro cen
ſuit. Relaxata poſtero die per minorẽ trepidationem retinuerunt optimates, vt cõuectis omnibus ex
agris, vrbẽ ac muros firmarẽt. Per idẽ ferè tempus literæ ex Sicilia, Sardiniaq; Romã allatæ. priores
ex Sicilia Octacilii proprætoris in ſenatu recitatæ ſunt. L. Furiũ prætorẽ cũ claſſe ex Africa Lilybęum
veniſſe. ipſum grauiter ſauciũ in diſcrimine vltimo vitę eſſe. militi & naualibus ſociis neq; ſtipendiũ,
neq; frumentũ ad diẽ dari: neq; vnde detur, eſſe. magnopere ſuadere vt q̃primũ ea mittantur: ſibiq;, ſi
ita videatur, ex nouis prætoribus ſucceſſorẽ mittant. Eadẽq; fermè de ſtipendio, frumẽtoq; ab A. Cor-
nelio Mammula proprætore ex Sardinia ſcripta. Reſponſum vtriſq;, nõ eſſe, vnde mitteretur. iuſſiq;,
ipſi claſſibus atq; exercitibus ſuis conſulerent. Octacilius ad vnicũ ſubſidiũ populi Romani Hieronẽ
legatos cũ miſiſſet, an ſtipẽdium quãtũ argenti opus fuit: & ſex menſiũ frumentũ accępit. Cornelio in
Sardinia ciuitates ſociæ benigne cõtulerũt. Et Romæ quoq; propter penuriã argẽti triumuiri menſa-
rii rogatiõe Minutii tribuni pl. facti, L. Æmylius, qui cõſul, cẽſorq; fuerat: & M. Attilius Regulus, qui
bis cõſul fuerat: & L. Scribonius Libo, qui tum tribunus pl. erat. Et duũuiri creati, M. & C. Attilii, ædẽ
Concordiæ, quã L. Manlius prætor vouerat, dedicauerũt. Et tres põtifices creati, Q. Cæcilius Metel-
lus, Q. Fabius Maximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locũ P. Scantinii demortui, & L. Æmylii Pauli cõ-
ſulis, & Q. Ælii Pæti, qui ceciderant pugna Cannenſi. Cũ cætera, quę cõtinuis cladibus fortuna mi-
nuerat, quantũ conſiliis humanis aſſequi poterant, patres expleſſent: tandẽ ſe quoq;, & ſolitudinẽ cu-
riæ, paucitatẽq; cõuenientiũ ad publicũ conſilium reſpexerunt. neq; enim poſt L. Æmyliũ, & C. Flami
nium cenſores ſenatus lectus fuerat: cũ tantũ ſenatorum aduerſę pugnę, ad hoc ſui quenq; caſus per
quinquenniũ abſumpſiſſent. Cũ de ea re M. Æmylius prætor, dictatore poſt Caſilinũ amiſſum profe-
cto iam ad exercitũ, expoſcẽtibus cunctis retuliſſet: tum Sp. Caruilius, cũ longa oratione non ſolũ in-
B optã, ſed paucitatẽ etiã ciuium, ex quibus in patres legerentur, cõqueſtus eſſet: explẽdi ſenatus cauſa,
& iungẽdi arctius latini nominis, pro magna re ſe ſuadere dixit, vt ex ſingulis populis Latinorũ binis
ſenatoribus, ſi patres Romani cenſuiſſent: ciuitas daretur, atq; in demortuorũ locum in ſenatum le-
gerentur. Eam ſententiã haud æquioribus animis, q̃ ipſorũ quondã poſtulatum Latinorũ patres au-
dierunt. & cũ fremitus indignantiũ tota curia eſſet: & præcipue Manlius, eſſe etiã nunc ſtirpis eius vi-
rum diceret: ex qua quondã in Capitolio conſul minatus eſſet: quẽ Latinum in curia vidiſſet, eum ſua
manu ſe interfecturũ: Q. Fabius Maximus nunquã rei vllius alieniore tẽpore mentionem factã in ſe-
natu dixit, q̃ inter tam ſuſpenſos ſociorũ animos, incertamq; fidem id tactũ: quod inſuper ſolicitaret
eos. eam vnius hominis temerariã vocem ſilentio omniũ extinguendã eſſe: & ſiquid vnquam arcani,
ſanctiúe ad ſilendum in curia fuerit, id omniũ maxime tegendũ, occulendum, obliuiſcendũ, pro non
dicto habendũ eſſe. Ita eius rei oppreſſa mentio eſt. Dictatorẽ, qui cenſor ante fuiſſet: vetuſtiſſimusq;
ex iis qui viuerent, cenſoriis eſſet: creari placuit, qui ſenatũ legeret: acciriq; C. Terentiũ conſulẽ ad di-
ctatorẽ dicendũ iuſſerunt. qui cũ ex Apulia, relicto ibi præſidio, magnis itineribus Romã rediſſet: no
ctẽ proxima, vt mos erat: M. Fabium Buteonẽ ex S.C. ſine magiſtro equitũ dictatorẽ in ſex menſes di-
xit. Is, vbi cum lictoribus in roſtra aſcendit: neq; duos dictatores tempore vno, quod nunquã antea
factũ eſſet, probare ſe dixit: neq; dictatorẽ ſe ſine magiſtro equitũ: nec cenſoriã vim permiſſam vni &
eidem iterũ: nec dictatori, niſi rei gerendæ cauſa creato, in ſex menſes datum imperium. quæ immode
rata, fors, tempus, ac neceſſitas fecerint: iis ſe modũ impoſiturum. nam neq; ſenatu quenquã moturũ
ex iis, quos C. Flaminius, L. Æmylius cenſores in Senatũ legiſſent: tranſcribi tantũ, recitariq; eos iuſ-
ſurũ: ne penes vnũ hominẽ iudicium arbitriũq; de fama ac moribus ſenatoris fuerit: & ita in demor-
tuorum locũ ſublecturum, vt ordo ordini, non homo homini prælatus videretur. Recitato vetere ſe-
natu, inde primũ in demortuorũ locum legit, qui poſt L. Æmylium, & C. Flaminiũ cenſores curulem
magiſtratũ cępiſſent, necdum in ſenatũ lecti eſſent: vt quiſq; eorũ ſenator primus creatus erat. tum le-
git qui ędiles, tribuni, prætores, quæſtoresúe fuerãt. tum ex iis, qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi
haberent, aut ciuicã coronã accępiſſent. Ita CLXXVII cum ingenti approbatione omniũ in ſe-
natũ lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit: priuatusq; de roſtris deſcẽdit, lictoribus abire iuſſis, tur
bæq; ſe immiſcuit priuatas agentiũ res: tempus hoc ſedulo terens, ne deducẽdi ſui cauſa populum de
foro abduceret. neq; tamen elanguit cura hominũ ea mora, frequentesq; eum domũ deduxerũt. Con-
ſul nocte inſequẽti ad exercitum rediit, nõ facto certiore ſenatu, ne comitiorũ cauſa in vrbe retinere-
tur. Poſtero die cõſultus à M. Pomponio prætore ſenatus decreuit dictatori ſcribendũ: vti, ſi è repub.

C cenſeret eſſe: ad cõſules ſubrogandos veniret cum magiſtro equitum, & prætore M. Marcello, vt ex iis præſentibus noſcere patres poſſent quo ſtatu reſpub. eſſet, cõſiliaq; ex rebus caperẽt. Qui acciti erãt, omnes venerunt, relictis legatis, qui legionibus præeſſent. Dictator de ſe pauca, ac modice locutus, in magiſtrũ equitum T. Sempronium Gracchum magnam partẽ gloriç vertit, comitiaq; edixit: quibus L. Poſthumius III abſens, qui tum Galliã prouinciã obtinebat: & T. Sempronius Gracchus, qui tum magiſter equitũ: & eò accurrerat, cõſules crearentur. Prætores inde creati, M. Valerius Leuinus, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Flaccus, Q. Mutius ſcæuola. Dictator creatis magiſtratibus, Theanum in hyberna ad exercitũ rediit, relicto magiſtro equitũ Romç: qui, cũ poſt paucos dies magiſtratum initurus eſſet, de exercitibus ſcribendis, comparãdisq; in annũ, patres cõſuleret. Cum ex res maxime agerentur, noua clades nunciata: alia ſuper alia cumulante in eum annũ fortuna: L. Poſthumiũ cõſulem deſignatũ, in Gallia ipſum, atq; exercitũ deletos. Sylua erat vaſta: (Litanã Galli vocãt) qua exercitũ traducturus erat. eius ſyluç dextra, lçuaq; circa viam Galli arbores ita inciderant, vt immotç ſtarent: momẽto leui impulſç occiderẽt. Legiones duas Romanas habebat Poſthumius: ſociũq; ab ſupero mari tantũ conſcripſerat, vt XXV millia armatorũ in agros hoſtium induxiſſet. Galli oras extremæ ſyluæ cum circumſediſſent, vbi intrauit agmen ſaltum: tum extremas arborũ ſuccisarũ impellunt. quæ alia in aliã inſtabilẽ per ſe ac male hçrentẽ incidentes, ancipiti ſtrage arma, viros, equos obruerunt, vt vix decẽ homines effugerẽt. nam cũ exanimati pleriq; eſſent arborum truncis, fragmentisq; ramorũ: cçteram quoq; multitudinẽ inopinato malo trepidã Galli ſaltũ omnem armati circumſidentes interfecerunt, paucis è tanto numero captis: qui pontẽ fluminis petentes obſeſſo ante ab hoſtibus põte intercluſi ſunt. Ibi Poſthumius omni vi ne caperetur obnixus, occubuit. ſpolia corporis, caputq; ducis præciſum Boii ouantes tẽplo, quod ſanctiſſimũ eſt apud eos, intulere. purgato inde capite, vt mos iis eſt: caluã auro cælauere. idq; ſacrũ vas iis erat, quo ſolennibus libarent: poculũq; idem ſacerdotis eſſe, ac tẽpli antiſtitibus. Præda quoq; haud minor Gallis, q̃ victoria fuit. nam etſi magna pars animaliũ ſtrage ſyluç oppreſſa erat, tamẽ cæteræ res, quia nihil diſſipatũ fuga eſt: ſtratæ per omnẽ iacentis agminis ordinẽ inuentæ ſunt. Hac nũciata clade cũ per dies multos in tanto pauore fuiſſet ciuitas, vt tabernis clauſis, velut nocturna ſolitudine per vrbem acta, ſenatus ædilibus negõciũ daret, vt vrbẽ circumirent, apeririq; tabernas, & mœſtitiæ publicæ ſpeciẽ vrbi demi iuberent: tum T. Sempronius ſenatũ habuit, cõſolatusq; patres eſt: & adhortatus, ne, qui Cannẽſi ruinæ nõ ſuccubuiſſent,

D ad minores calamitates animos ſummitterẽt. quod ad Carthaginenſes hoſtes, Annibalemq; attinet: proſpera modo eſſet, ſicut ſperaret, fortuna: Gallicũ bellum & omitti tuto, & differri poſſe: vltionemq; eam fraudis in deorũ ac populi Romani poteſtate fore. de hoſte Pœno, exercitibusq;, per quos id bellum gereretur, conſultandũ atq; agitandũ. Ipſe primũ quid peditum, equitũq;, quid ciuium, quid ſociorum in exercitu eſſet dictatoris, diſſeruit. Tum Marcellus ſuarũ copiarũ ſummã expoſuit. Quid in Apulia cum C. Terentio conſule eſſet, à peritis quæſitum eſt. duóne cõſulares exercitus ſatis firmati tanto bello ſufficerent, inibatur ratio. itaq; Galliam, quanquã ſtimulabat iuſta ira: omitti eo anno placuit. Exercitus dictatoris cõſuli decretus eſt. De exercitu Marcelli qui ex fuga Cannenſi eſſent, in Siciliã eos traduci, atq; ibi militare, donec in Italia bellũ eſſet, placuit. eodem ex dictatoris legionibus reiici militẽ minimi quenq; roboris, nullo præſtituto militiæ tempore: niſi quod ſtipendiorum legitimorũ eſſet. Duæ legiones vrbanæ alteri conſuli, qui in locũ L. Poſthumii ſuffectus eſſet, decretç ſunt: eumq;, cum primũ ſaluis auſpiciis poſſet, creari placuit, legiones præterea duas primo quoq; tẽpore ex Sicilia acciri: atq; inde conſul, cui legiones vrbanç eueniſſent: militũ ſumeret quantũ opus eſſet. C. Terentio cõſuli prorogari in annum imperiũ: neq; de eo exercitu, quẽ ad prçſidium Apuliæ haberet, quicquã minui. Dum hæc in Italia geruntur, apparãturq;, nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat, ſed ad eam diẽ magis proſperum Romanis. P. & Cn. Scipiones inter ſe partiti copias, vt Cn. terra, P. mari nauibusq; rem gereret. Aſdrubal Pœnorũ imperator neutri parti virũ ſatis fidẽs, procul ab hoſte interuallo, ac locis tutis tenebat ſe. cui multũ, ac diu obteſtanti quatuor millia peditũ, & quingẽti equites in ſupplementũ miſſi ex Africa ſunt. tum refecta tandẽ ſpe, caſtra propius hoſtem mouit: claſſemq; & ipſe inſtrui, pararíq; iubet, ad inſulas, maritimãq; oram tutandam. In ipſo impetu mouendarũ deintegro rerũ perculit cum præfectorũ nauium tranſitio: qui poſt claſſem ad Iberũ per pauorẽ deſertã grauiter increpiti, nunquã deinde ſatis fidi aut duci, aut Carthaginenſiũ rebus fuerant. Fecerant ii transfugç motũ in Carpeſiorum gente: deſciuerantq; iis authoribus vrbes aliquot: vna etiã ab ipſis vi capta fuerat. In eam gentẽ verſum ab Romanis bellum eſt: infeſtoq; exercitu Aſdrubal ingreſſus agrũ hoſtiũ, pro captæ ante dies paucos vrbis mœnibus Galbum nobilem Carpeſiorum ducẽ cũ valido exercitu caſtris ſe detinentẽ aggredi ſtatuit. prçmiſſa igitur leui armatura, quæ eliceret hoſtes ad pugnã: peditum partẽ ad depopulandũ per agros paſſim dimiſit, vt palantes exciperent. ſimul & ad caſtra tumultus erat: & per agros fugaq;, & cædes. deinde vndiq; diuerſis itineribus cum in caſtra ſe recçpiſſent: adeo repente deceſſit animis pauor, vt nõ ad munimenta modo defendẽda ſatis animorũ eſſet, ſed etiã ad laceſſendum hoſtem prælio. Erumpunt igitur agmine è caſtris tripudiantes more ſuo:

repentinaq;

A repentinaq; eorũ audacia terrorem hoſti pauloante vltro laceſſenti incuſſit. itaq; & ipſe Aſdrubal in collẽ ſatis arduum, tutũq; flumine etiam obiecto tum copias ſubducit: & prætermiſſam leuẽ armaturam, equiteſq; palatos eodem recepit: nec aut colli, aut flumini ſatis fidẽs, vallo caſtra permunit. In hoc alterno pauore certamina aliquot ſunt cõtracta. nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iaculator Maurus cetrato, velocitate pari, robore animi viriũq; aliquantũ præſtãti. Poſteaq̃ neq; elicere Pœnum ad certamen obuerſati caſtris poterant: neq; caſtrorũ oppugnatio facilis erat: vrbẽ Aſenam, quò fines hoſtiũ ingrediens Aſdrubal frumentũ, cõmeatuſq; alios cõuexerat: vi capiũt, omniq; circa agro potiuntur. nec iam aut in agmine, aut in caſtris vllo imperio contineri. Quã vbi negligentiam ex re (vt fit) bene geſta oriri ſenſerat Aſdrubal: cohortatus milites vt palantes ſine ſignis hoſtes aggrederentur, digreſſus colle pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quẽ vt adeſſe tumultuoſi nuncii refugientes ex ſpeculis ſtationibuſq; attulere: ad arma conclamatũ eſt. Vt quiſq; arma cęperat, ſine imperio, ſine ſigno, incompoſiti, inordinati in prælιũ ruunt. Iam primi cõſeruerant manus, cũ alii cateruatim currerent, alii nondũ è caſtris exiſſent. tum primo ipſa audacia terruere hoſtẽ. deinde rari in cõfertos illati, cũ paucitas parũ tuta eſſet, reſpicere alii alios, & vndiq; pulſi coire in orbẽ. & dum corporibus applicantur, armaq; armis iungunt, in arctũ cõpulſi, cum vix mouendis armis ſatis ſpatii eſſet: corona hoſtiũ cincti, ad multũ diei cæduntur. Exigua pars eruptione facta, ſyluas ac montes petit. pariq; terrore & caſtra ſunt deſerta: & vniuerſa gens poſtero die in deditionẽ venit. nec diu in pacato manſit. nã ſubinde ab Carthagine allatũ eſt, vt Aſdrubal primo quoq; tẽpore in Italiã exercitũ duceret. quæ vulgata res per Hiſpaniam omniũ fermè animos ad Romanos auertit. Itaq; Aſdrubal extemplo literas Carthaginẽ mittit, indicans: quãto fama profectiõis ſuæ damno fuiſſet. Si vero inde pergeret: priuſq̃ Iberum tranſiret: Romanorũ Hiſpaniã fore. nam præterq̃ q nec præſidiũ, nec ducẽ haberet: quẽ relinqueret pro ſe: imperatores eſſe Romanos: quibus vix ęquis viribus reſiſti poſſit. itaq; ſi vlla Hiſpaniæ cura eſſet: ſucceſſorẽ ſibi cũ valido exercitu mitterent. cui ſi omnia proſpere euenirent, non tamẽ ocioſam prouinciã fore. Hæ literæ quanquã primo admodũ mouerunt Senatum, tamen quia Italiæ cura prior, potiorq; erat: nihil de Aſdrubale, neq; de copiis eius mutatũ eſt. Himilco cum exercitu iuſto, & aucta claſſe ad retinendã terra mariq;, ac tuendã Hiſpaniã eſt miſſus. qui vt pedeſtres, naualeſq; copias traiecit: caſtris cõmunitis, nauibuſq; ſubductis, & vallo circundatis, cum equitibus delectis ipſe quantũ maxime accelerare poterat, per dubios infeſtoſq; populos iuxta intentus ad Aſdrubalẽ peruenit.

B Cum decreta Senatus, mandataq; expoſuiſſet: atq; edidiciſſet ipſe inuicẽ: quemadmodũ tractandũ bellum in Hiſpania foret: retro in ſua caſtra rediit: nulla re, q̃ celeritate tutior: q vndiq; abierat, anteq̃ populi cõſentirent. Aſdrubal priuſq̃ moueret caſtra, pecunias imperat populis omnibus ſuæ ditiõis: ſatis gnarus Annibalẽ tranſitus quoſdã pretio mercatũ: nec auxilia gallica aliter, q̃ conducta habuiſſe: inopem tantũ iter ingreſſum, vix penetraturum ad Alpes fuiſſe. pecuniis igitur raptim exactis, ad Iberũ deſcendit. Decreta Carthaginenſium, & Aſdrubalis iter vbi ad Romanos ſunt perlata, omnibus omiſſis rebus, ambo duces iunctis copiis ire obuiã cœptis, atq; obſiſtere parant: rati, ſi Annibali vix per ſe ipſi tolerando Italiæ hoſti Aſdrubal dux atq; Hiſpanienſis exercitus eſſet iunctus: illico Romani finẽ imperii fore. His anxii curis ad Iberũ cõtrahunt copias, & tranſito amne cũ diu conſultaſſent: vtrũ caſtra caſtris cõferrent: an ſatis haberent, ſociis Carthaginenſium oppugnandis morari ab itinere propoſito hoſtẽ: vrbẽ à propinquo flumine Iberam appellatam, opulentiſſimã ea tẽpeſtate regionis eius, oppugnare parant. quod vbi ſenſit Aſdrubal, pro ope ferenda ſociis pergit ipſe ire ad vrbem deditam nuper in fidẽ Romanorũ, oppugnandam. Ita iam cœpta obſidio omiſſa ab Romanis eſt, & in ipſum Aſdrubalem verſum bellũ. Quinq; milliũ interuallo caſtra diſtantia habuere paucos dies: nec ſine leuibus prælus, nec vt in aciem exirent. tandẽ vno eodẽq; die velut ex compoſito vtrinq; ſignum pugnæ propoſitũ eſt: atq; omnibus copiis in campum deſcenſum eſt. Triplex ſtetit Romana acies, peditũ pars ante ſigna locata, pars poſt ſigna accępta, equites cornua cinxere. Aſdrubal mediã aciem Hiſpanis firmat, in cornibus, dextro Pœnos locat, læuo Afros, mercenariorumq; auxilia equitũ Numidas Pœnorũ peditibus, cæteros Afros pro cornibus opponit. nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, ſed quibus deſultorũ in modum binos trahentibus equos inter acerrimã ſæpe pugnam in recentem equũ ex feſſo armatis tranſultare mos erat. tanta velocitas ipſis, tamq; docile equorũ genus eſt. Cum hoc modo inſtructi ſtarent, imperatorũ vtriuſq; partis haud fermè diſpares ſpes erãt. nam ne multum quidem aut numero, aut genere militũ hi, aut illi præſtabant. militibus longe diſpar animus erat. Romanis enim, quanquã procul à patria pugnarent: facile perſuaſerant duces pro Italia, atq; vrbe Roma eos pugnare. itaq; velut quibus reditus in patriam eo diſcrimine pugnæ verteretur: obſtinauerant animis vincere, aut mori. Minus pertinaces viros habebat altera acies. nã maxima pars Hiſpani erant, qui vinci in Hiſpania, q̃ victores in Italiã trahi, malebant. Primo igitur cõcurſu cũ vix pila cõiecta eſſent, retulit pedẽ media acies, inferentibuſq; ſeſe magno impetu Romanis terga vertit. Nihilo ſegnius in cornibus prœlium fuit. hinc Pœnus, hinc Afer vrget: & velut in circũuentos prælio ancipiti pugnant. ſed cũ in medium tota iam coiſſet Romana acies: ſatis viriũ ad dimouenda

C hoſtium cornua hab uit. itaq; duo diuerſa prælia erant: vtroq; Romani, vt qui pulſis tandẽ mediis, &
numero & robore virorũ præſtarent, haud dubie ſuperarũt. Magna vis hominũ ibi occiſa. & niſi Hi-
ſpani vixdum cõſerto prælio tam effuſe fugiſſent: perpauci ex tota ſuperfuiſſent acie. Equeſtris pugna
nulla admodũ fuit. quia ſimul inclinatá mediá aciẽ Mauri, Numidæq; viderũt: extẽplo fuga effuſa nu-
da cornua, elephãtis quoq; præ ſe actis, deſeruere. Et Aſdrubal vſq; ad vltimũ euentum pugnæ mora-
tus, è media cæde cũ paucis effugit. Caſtra Romani cępere, atq; inde diripuere. Ea pugna, ſi qua du-
bia in Hiſpania erãt, Romanis adiunxit: Aſdrubaliq; non modo in Italiá traducẽdi exercitus, ſed ne
manendi quidẽ ſatis tuto in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaq̃ literis Scipionũ Romæ vulgata
ſunt, non tam victoria: q̃ prohibito Aſdrubalis in Italiá tranſitu lætabantur. Dum hęc in Hiſpania
geruntur: Petellia in Brutiis aliquot poſt menſibus, q̃ cœpta oppugnari erat: ab Himilcone pręfecto
Annibalis expugnata eſt. multorumq; ſanguine, ac vulneribus ea Pœnis victoria ſtetit. nec vlla ma-
gis vis obſeſſos, q̃ fames expugnauit. abſumptis enim frugũ alimentis, carniſq; omnis generis qua-
drupedum, ſutrinęq; poſtremo coriis, herbiſq;, & radicibus, & corticibus teneris, ſtrictiſq; rubis vi-
xere. nec anteq̃ vires ad ſtandum in muris, ferendaq; arma deerant, expugnati ſunt. Recępta Petellia,
Pœnus ad Conſentiam copias traducit. quã minus pertinaciter defenſam, intra paucos dies in dedi-
tionem accępit. Iiſdem fermè diebus & Brutiorũ exercitus Crotonẽ gręcam vrbẽ circũſedit, opulen-
tam quondã armis viriſq;, tum iam adeo multis magniſq; cladibus afflictã, vt omnis ętatis minus
viginti millia ciuium ſupereſſent. itaq; vrbe defenſoribus vaſtata facile potiti ſunt hoſtes. arx tantum
retenta, in quam inter tumultũ captæ vrbis è media cęde quidam effugẽre. Et Locrenſes deſciuere ad
Brutios, Pœnoſq;, prodita multitudine à principibus. Rhegyni tantummodo regionis eius & in fide
erga Romanos, & poteſtatis ſuæ ad vltimũ manſerunt. In Siciliam quoq; eadẽ inclinatio animorũ
peruenit: & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abſtinuit. nanq; Gelo maximus ſtirpis cõ-
tempta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladem Romana ſocietate, ad Pœnos defecit.
mouiſſetq; in Sicilia res: niſi mors adeo opportuna, vt patrem quoq; ſuſpiciõe aſpergeret: armantem
eum multitudinem, ſolicitantẽq; ſocios abſumpſiſſet. Hæc eo anno in Italia, in Africa, in Sicilia, in
Hiſpania vario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maximus à Senatu poſtulauit, vt ædem Veneris
Erycinæ, quã dictator vouiſſet, dedicari liceret. Senatus decreuit, vt T. Sempronius cõſul deſignatus,
cum primũ magiſtratum iniſſet, ad populum ferret, vt Fabiũ duumuirũ eſſe iuberent ædis dedicandæ
D cauſa. Et M. Æmylio Lepido, qui bis conſul, augurq; fuerat: filii tres, Lucius, Marcus, Quintus, ludos
funebres per triduum, & gladiatorũ paria duo & XX per triduum in foro dederunt. Ædiles curules
C. Lectorius, & T. Sempronius Gracchus conſul deſignatus, qui in ædilitate magiſter equitum fue-
rat: ludos Romanos fecerunt, qui per triduum inſtaurati ſunt. Plebeii ludi à M, Aurelio Cotta, & M.
Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt. Circumacto tertio anno punici belli, T. Sempronius cõſul Idi-
bus Martiis magiſtratũ iniit. Prætoreſq; Fuluius Flaccus, qui antea cõſul, cenſorq; fuerat: vrbanam,
M. Valerius Leuinus peregrinam ſortẽ in iuriſdictione habuit. Ap. Claudius pulcher Siciliá, Q. Mu-
tius Scæuola Sardiniá ſortiti ſunt. M. Marcello proconſulis imperium eſſe populus iuſſit: quod poſt
Cannenſem cladem vnus Romanorum imperatorũ in Italia proſpere rem geſſiſſet. Senatus quo die
primũ eſt in Capitolio conſultus, decreuit, vt eo anno duplex tributũ imperaretur: ſimplex confeſtim
exigeretur, ex quo ſtipendiũ præſens omnibus militibus daretur: præterq̃ qui milites ad Cannas fuiſ-
ſent. Inde de exercitibus ita decretum eſt, vt duabus legionibus vrbanis T. Sempronius conſul Cales
ad conueniendum diem ediceret. inde ſex legiones in caſtra Claudiana ſupra Sueſſulã deducerentur.
quæ ibi legiones eſſent: (erant autem Cannẽſis maxime exercitus) eas Ap. Claudius Pulcher prætor
in Siciliá traiiceret: quæq; in Sicilia eſſent: Romam deportarentur. Ad exercitum, cui ad conuenien-
dum Cales edicta dies erat: M. Claudius Marcellus miſſus: iſq; iuſſus in caſtra Claudiana deducere
vrbanas legiones. ad veterem exercitum accipiendum, deducendumq; in Siciliam, T. Metilius Croto
legatus ab Ap. Claudio eſt miſſus. Taciti primo expectauerant homines, vti conſul comitia collegę
creando haberet. deinde vbi ablegatum velut de induſtria M. Marcellum viderunt: quem maxime
conſulem in eum annum ob egregie in prætura res geſtas creari volebant, fremitus in curia eſt or-
tus. Quod vbi ſenſit conſul, vtrunq;, inquit, è republica fuit patres conſcripti: & M. Claudium ad
permutandos exercitus in Campaniam proficiſci: & comitia non prius edici, quàm is inde confecto,
quod mandatum eſt, negocio, reuertiſſet: vt vos conſulem, quẽ tempus reipublicæ poſtularet: quẽq;
maxime vultis, haberetis. Ita de comitiis, donec rediit Marcellus: ſilentium fuit. Interea duumui-
ri creati ſunt Q. Fabius Maximus, & T. Octacilius Craſſus ædibus dedicandis, Menti Attilius, Fa-
bius Veneri Erycinæ. Vtraque in Capitolio eſt, canali vno diſcretæ. Et de trecentis equitibus Cam-
panis, qui in Sicilia cum fide ſtipendiis emeritis Romam venerãt: delatum ad populum, vt ciues Ro-
mani eſſent: item vti municipes cumani eſſent: pridie, quàm populus Campanus à populo Romano
defeciſſet. Maxime vt hoc ferretur, mouerat: quod quorum hominũ eſſent, ſcire ſe ipſi negabant, vete-
re patria relicta, in eam, in quam redierant, nondum adſciti. Poſteaq̃ Marcellus ab exercitu rediit: co-
mitia vni

A mitia vni conſuli rogando in locum L. Poſthumii edicuntur. Creatur ingenti conſenſu Marcellus:
qui extemplo magiſtratum occiperet. cui ineunti conſulatum cum tonuiſſet, vocati augures vitio
creatum videri pronunciauerunt. vulgoq́; patres ita fama ferebant: quod tum primum duo plebei
conſules facti eſſent, id deis cordi non eſſe. In locum Marcelli, vbi is ſe magiſtratu abdicauit: ſuffectus
Fabius Maximus tertium. Mare arſit eo anno ad Sinueſſam bos equuleū peperit: ſigna Lanuuii ab
Iunonis Soſpitæ cruore manauere: lapidibusq́; circa id templū pluuit. ob quem imbrem nouendiale,
vt aſſolet, ſacrum fuit. cæteraq́; prodigia cum cura expiata. Conſules exercitus inter ſe diuiſerunt.
Fabio exercitus, cui M. Iunius dictator præfuerat, euenit. Sempronio volonum quod fuerat: & ſocio-
rum XXV millia. M. Valerio prætori legiones, quæ ex Sicilia rediſſent: decretæ. M. Claudius pro-
conſul ad eum exercitum, qui ſupra Sueſſulam Nolæ præſideret, miſſus. Prætores in Siciliam, ac Sar-
diniam profecti. Conſules edixerunt: quoties ſenatum vocaſſent, vti ſenatores, quibusq́; in ſenatu
dicere ſententiam liceret: ad portam Capenam conuenirent. Prætores, quorum iuriſdictio erat: tribu-
nalia ad Piſcinam publicam poſuerunt. eò vadimonia fieri iuſſerunt. ibiq́; eo anno ius dictum eſt.
Interim Carthaginem, vnde Mago frater Annibalis XII millia peditum, & mille quingentos
equites, XX elephantos, mil. argenti talenta in Italiam tranſmiſſurus erat cum præſidio LX na-
uium longarum: nuncius affertur: in Hiſpania rem male geſtam: omnesq́; fermè eius prouinciæ po-
pulos ad Romanos defeciſſe. Erant qui Magonem cum claſſe ea, copiisq́; omiſſa Italia in Hiſpaniā
auerterent: cū Sardiniæ recipiendæ repentina ſpes affulſit. Paruum ibi exercitum Romanum eſſe. ve-
terem prætorem inde Cornelium prouinciæ peritum decedere: nouum expectari. ad hoc, feſſos iam
animos Sardorum eſſe diuturnitate imperii: & proximo iis anno acerbe, atq; auare imperatū: graui
tributo, & collatione iniqua frumenti oppreſſos. nihil deeſſe aliud q̄ authorem, ad quem deficerent.
Hæc clandeſtina legatio per principes miſſa erat: maxime eam rem moliente Harſicora: qui tū autho-
ritate atq; opibus longe primus erat. His nunciis propè vno tempore turbati, erectiq́;, Magonem cū
claſſe ſua, copiisq́; in Hiſpaniam mittunt. in Sardiniam Aſdrubalem cognomento Caluum deligūt
ducem: & tantum fermè copiarum, quantū Magoni, decernunt. Et Romæ cōſules tranſactis rebus,
quæ in vrbe agendæ erant: mouebant iam ſeſe ad bellum. T. Sempronius militibus Sinueſſam diem
ad conueniendum edixit. & Q. Fabius, conſulto prius Senatu, vt frumenta omnes ex agris ante calen-
das Iulias primas in vrbes munitas conueherent. qui nō inuexiſſent: eorū ſe agrum populaturum: ſer-
B uos ſub haſta venditurum, villas incenſurum. Ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendū creati erāt:
vacatio à belli adminiſtratione data eſt. Valerium prætorem in Apuliam ire placuit ad exercitum à
Terentio accipiendum. cum ex Sicilia legiones veniſſent: iis potiſſimū vti ad regionis eius præſidiū:
terentianum mitti cum aliquo legatorum. Et XXV naues M. Valerio datæ ſunt: quibus oram ma-
ritimam inter Brundiſium ac Tarentum tutari poſſet. Par nauiū numerus Q. Fuluio prætori vrbis
decretus ad ſuburbana litora tutanda. C. Terentio proconſuli negocium datum: vt in Piceno agro
conquiſitionem militū haberet: locisq́; iis præſidio eſſet. Et T. Octacilius Craſſus poſteaq̄ ædem Men-
tis in Capitolio dedicauit: in Siciliam cum imperio, qui claſſi præeſſet, miſſus. In hanc dimicationē
duorum opulentiſſimorum in terris populorum omnes reges, gentesq́; animos intenderant. inter
quos Philippus Macedonum rex, eo magis: quod propior Italiæ, ac mari tantū Ionio diſcretus erat.
Is vbi primum fama accepit, Annibalem Alpes tranſgreſſum: vt bello inter Romanos, Pœnumq́;
orto lætatus erat: ita vtrius populi mallet victoriā eſſe, incertis adhuc viribus fluctuatus animo fue-
rat. poſteaq̄ tertia iam pugna, tertia victoria cum Annibale & pœnis erat, ad fortunam inclinauit: le-
gatosq́; ad Annibalem miſit qui vitantes portus Brundiſinū, Tarentinumq́;, quia cuſtodiis nauiū
Romanarum tenebantur: ad Laciniæ Iunonis templum in terram egreſſi ſunt. inde per Apuliam pe-
tentes Capuam media in præſidia romana illati ſunt: deductiq́; ad M. Valerium Leuinum prætorē,
circa Nucceriam caſtra habentem. Ibi intrepide Xenophanes legationis princeps à Philippo rege
ſe miſſum ait ad amicitiam, ſocietatemq́; iungendam cum populo romano, mandata habere ad con-
ſules, ac ſenatum populumq́; romanum. Inter defectiones veterum ſociorum Valerius noua ſocieta-
te tam clari regis lætus admodū hoſtem pro hoſpite comiter accepit. dat, qui proſequātur: itineraq́;
cum cura demonſtrent: quæ loca, quosq́; ſaltus, aut Romani, aut hoſtes teneant. Xenophanes p̄ præ-
ſidia romana in campaniam, inde quà proximum fuit, in caſtra Annibalis peruenit: fœdusq́; cū eo,
atq; amicitiam iungit legibus his: vt Philippus rex q̄maxima claſſe (ducentas autem naues videba-
tur effecturus) in Italiam traiiceret: & vaſtaret maritimam oram: bellū pro parte ſua terra, mariq́; ge-
reret. vbi debellatum eſſet: Italia omnis cum ipſa vrbe Roma Carthaginenſium atq; Annibalis eſſet:
prædaq́; omnis Annibali cederet. perdomita Italia, nauigarent in Græciam: bellumq́; cum quibus re-
gibus placeret, gererent. quæ ciuitates continentis, quæ inſulæ ad Macedoniam vergūt: eæ Philippi,
regniq́; eius eſſent. In has fermè leges inter Pœnum ducē, legatosq́; Macedonū ictum fœdus. miſſiq́;
cum iis ad regis ipſius firmandam fidem legati, Giſgo, & Boſtar, & Mago, eodem ad Iunonis Laci-
niæ templum, vbi nauis occulta in ſtatione erat: perueniunt. inde profecti cum iam altum tenerent:

C conſpecti à claſſe romana ſunt: quæ præſidio erat Calabriæ litoribus. Q. Fuluius Flaccus Corcyræos
ad perſequendam, retrahendamq́; nauem cum miſiſſet: primo fugere regii conati: deinde vbi celerita-
te victi ceſſerunt: tradunt ſe Romanis: & ad præfectum claſſis adducti. cum quæreret: qui: & vnde: &
quò tenderent curſum: Xenophanes primo ſatis iam ſemel felix mendacium ſtruere: à Philippo ſe ad
Romanos miſſum, ad M. Valerium, ad quem vnum iter tutum fuerit: perueniſſe: Campaniam ſupe-
rare nequiſſe, ſeptam hoſtium præſidiis. deinde vt punicus cultus, habitusq́; ſuſpectos legatos fecit
Annibalis: interrogatosq́; ſermo prodidit: tũ comitibus eorũ ſeductis, ac metu territis, literæ quoq;
ab Annibale ad Philippum inuentæ de pace inter regem Macedonum, Pœnumq́; ducem. Quibus ſa-
tis cognitis, optimum viſum eſt: captiuos, comitesq́; eorũ Romam ad ſenatum, aut cõſules, vbicũq;
eſſent: q̃primum deportare. ad id celerrimæ quinq; naues delectæ: ac L. Valerius Antias, qui præeſſet,
miſſus: eiq́; mandatum: vt in omnes naues legatos partim cuſtodiendos diuideret: daretq́; operã ne
quod iis colloquium inter ſe, né ue cõmunicatio conſilii eſſet. Per idem tempus Romæ, cum A. Cor-
nelius Mammula ex Sardinia prouincia decedens retuliſſet: qui ſtatus rerum in inſula eſſet: ad bellũ,
ac defectionẽ omnes ſpectare: Q. Mutium, qui ſucceſſiſſet ſibi: grauitate cœli aquarumq́; aduenientẽ
exceptum, non tam in periculoſum, q̃ longum morbum implicitum, diu ad belli vim ſuſtinendam
inutilem fore: exercitumq́; ibi vt ſatis firmum pacatæ prouinciæ præſidem eſſe: ita parum bello: quod
motum iri videretur: decreuerunt patres: vt Q. Fuluius Flaccus quinq; millia peditum, quadringen-
tos equites ſcriberet: eamq́; legionem primo quoq; tempore in Sardiniam traiiciendam curaret: mit-
teretq́; cum imperio quem ipſi videretur: qui rem gereret: quoad Mutius conualuiſſet. Ad eam rem
miſſus eſt T. Manlius Torquatus: qui bis conſul, cenſorq́; fuerat: ſubegeratq́; in conſulatu Sardos.
Sub idem ferè tẽpus & à Carthagine in Sardiniam claſſis miſſa duce Aſdrubale, cui Caluo cogno-
men erat: fœda tempeſtate vexata ad Baleares inſulas ducitur. ibiq́; (adeo non armamenta modo, ſed
etiam aluei nauium quaſſati erant) ſubductæ naues dum reficiuntur, aliquantum temporis triuerũt.
In Italia cum poſt cannenſem pugnam fractis partis alterius viribus, alterius mollitis animis, ſe-
gnius bellum eſſet: Campani per ſe adorti ſunt rem cumanam ſuæ ditionis facere: primo ſolicitantes
vt ab Romanis deficerent. vbi id parum proceſſit: dolum ad capiendos eos comparant. Campanis
omnibus ſtatutum ſacrificium ad Hamas. eò ſenatum campanum venturum certiores Cumanos fe-
cerunt: petieruntq́;: vt & cumanus eò ſenatus veniret ad conſultandum communiter: vt eoſdẽ vterq;
D populus ſocios, hoſtesq́; haberet. præſidium ibi armatum ſeſe habituros: nequid ab Romanis noui
periculi eſſet. Cumani, quanquam ſuſpecta fraus erat: nihil abnuere, ita tegi fallax conſiliũ poſſe rati.
Interim T. Sempronius conſul romanus Sinueſſæ, quo ad conueniendum diem edixerat: exercitu lu-
ſtrato, trangreſſus Vulturnum flumen, circa Linternum caſtra poſuit. Ibi, quia ocioſa ſtatiua erant:
crebro decurrere milites cogebat: vt tyrones (ea maxima pars volonum erat) aſſueſcerẽt ſigna ſequi:
& in acie agnoſcere ordines ſuos. inter quæ cõcordiæ maxima erat cura duci. itaq; legatis, tribunisq́;
præceperat: ne quam exprobratio cuiquam veteris fortunæ diſcordiã inter ordines ſereret: vetus mi-
les tyroni, liber voloni ſeſe exæquari ſineret. omnes ſatis honeſtos, generoſosq́; ducerẽt: quibus arma
ſua, ſignaq́; populus romanus cõmiſiſſet. quæ fortuna coegiſſet ita fieri: eandem cogere tueri factum:
Ea non maiore cura præcepta ab ducibus ſunt: q̃ à militibus obſeruata. breuiq́; tanta concordia co-
aluerant omnium animi: vt propè in obliuionẽ venirent, qua ex conditione quiſq; eſſet miles factus.
Hæc agenti Graccho legati cumani nunciarunt: quæ à Campanis legatio paucos ante dies veniſſet:
& quid iis ipſi reſpondiſſent. Triduum poſt eum diem feſtum eſſe: non ſenatum ſolum omnem ibi fu-
turum: ſed caſtra etiam, & exercitum campanum. Gracchus iuſſit Cumanis omnia ex agris in vrbẽ
conuehere: & manere intra muros. ipſe pridie, q̃ ſtatutum ſacrificium Campanis eſſet: Cumas mouet
caſtra. Hamæ inde tria millia paſſuum abſunt. Iam Campani eò frequentes ex cõpoſito conuenerãt.
nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui ſummus magiſtratus erat Campanis: cum XIIII
millibus militum habebat caſtra. is ſacrificio apparando, & inter id inſtruendæ fraudi aliquanto in-
tentior, q̃ muniendis caſtris, aut vlli militari operi fuit. Triduum ſacrificatum ad Hamas. nocturnũ
erat ſacrum: ita, vt ante mediam noctem compleretur. Huic Gracchus inſidiandum tempori ratus,
cuſtodibus ad portas poſitis, ne quis enunciare poſſet: à ſexta ad decimam diei horam coactis militi-
bus corpora curare, ſomnoq́; operam dare, vt primis tenebris conuenire ad ſignum poſſent: vigilia
fermè prima tolli iuſſit ſigna. ſilentiq́; profectus agmine cũ ad Hamas media nocte perueniſſet: caſtra
campana, vt in peruigilio neglecta, ſimul oĩbus portis inuadit. alios ſomno ſtratos, alios perpetrato
ſacro inermes redeuntes obtruncat. Hominũ eo tumultu nocturno cæſa plus duo millia cũ ipſo duce
Mario Alfio. capta ſunt ſigna militaria quatuor & triginta. Gracchus minus centum militũ iactura
caſtris hoſtiũ potitus, Cumas ſe propere recæpit, ab Annibale metuens: q ſuper Capuam ad Tifata
habebat caſtra. Nec eum prouida viri fefellit opinio. nã ſimul Capuam ea clades eſt nunciata: ratus
Annibal ab re bene geſta inſolenter lætum exercitum tyronum magna ex parte ſeruorumq́;, ſpoliantẽ
victos prædasq́; agentem ad Hamas ſe inuenturũ, citatum agmen præter Capuam rapit. obuiosq́; ex

fuga

A fuga Campanorum per duo præſidia Capuam duci, ſaucios vehiculis tolli, portariq́; iubet. ipſe ad Hamas vacua ab hoſtibus caſtra, nec quicq̃, præter recẽtis veſtigia cædis, ſtrataq́; paſſim corpora ſociorum, inuenit. Authores erant quidam: vt protinus inde Cumas duceret: vrbemq́; oppugnaret. Id quanq̃ haud modice Annibal cupiebat, vt quia Neapolim non potuerat: Cumas ſaltem maritimam vrbem haberet: tamẽ quia præter arma nihil ſecum miles raptim acto agmine extulerat: retro in caſtra ſupra Tifata ſe recæpit. inde fatigatus Campanorum precibus ſequẽti die cum omni apparatu oppugnãdæ vrbis Cumas redit: populatoq́; agro cumano, mille paſſus ab vrbe caſtra locat. Tũ Gracchus magis verecundia in tali neceſſitate deſerendi ſocios implorantes fidem ſuam populiq́; romani ſubſtitit: q̃ ſatis fidens exercitui. Nec alter conſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat: Vulturnum traducere audebat exercitum: occupatus primo auſpiciis repetẽdis Romæ, dein prodigiis: quæ alia ſuper alia nunciabantur: expiantiq́; ea haud facile litari aruſpices reſpondebant. Hæ cauſæ cum Fabium tenerent: Sempronius in obſidione erat: & iam operibus oppugnabatur. Aduerſus ligneam ingentem turrim admotam vrbi, aliam turrim ex ipſo muro excitauit conſul romanus aliquanto altiorem: quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis validis ſublicis pro ſolo vſus erat. inde primum ſaxis, ſudibusq́;, & cæteris miſſilibus propugnatores vrbem ac mœnia tuebantur. poſtremo vbi promouẽdo adiunctam muro viderunt turrim: facibus ardentibus plurimum ſimul ignem coniecerunt. quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri ſeſe præcipitaret: eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta ſtationes hoſtium fudit, fugauitq́; in caſtra: vt eo die obſeſſo, q̃ obſidẽti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille CCCC Carthaginenſium cæſi: vnde quadraginta viui capti: qui circa muros, & in ſtationibus ſolute ac negligenter agentes, cum nihil minus, q̃ eruptionem timuiſſent: ex improuiſo oppreſſi ſunt. Gracchus priusq̃ ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent: receptui ſignum dedit: ac ſuos intra muros recæpit. Poſtero die Annibal elatum ſecunda re conſulem iuſto prælio ratus certaturum, aciem inter caſtra atq; vrbem inſtruxit. cæterum poſteaq̃ neminem moueri ab ſolita cuſtodia vrbis vidit: nec committi quicquam temerariæ ſpei: ad Tifata redit infecta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione: iiſdem diebus & in Lucanis ad Grumẽtum T. Sempronius, cui Longo cognomen erat: cum Hannone Pœno proſpere pugnat. ſupra duo millia hominum occidit: & CCLXXX milites amiſit. ſigna militaria ad XLI cæpit. Pulſus finibus lucanis Hanno retro in Brutios ſeſe recæpit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo Romano defecerant: vi recæpta per

B M. Valerium prætorem. Vercellius, Siciliusq́;, authores defectionis ſecuri percuſſi. ſupra mille captiuorum ſub haſta venierunt. præda alia militi cõceſſa. exercitusq́; Cumas reductus. Dum hæc in Lucanis, atq; in Hirpinis geruntur: quinq; naues, quæ Macedonum, atq; Pœnorum captos legatos Romam portabant: à ſupero mari ad inferum circũuectæ propè omnem Italiæ oram, cum præter Cumas velis ferrentur: neq; hoſtium, an ſociorum eſſent, ſatis ſciretur: Gracchus obuiam ex claſſe ſua naues miſit. Cum percunctando inuicem cognitum eſſet, cõſulem Cumis eſſe: naues Cumas appulſæ: captiuiq́; ad conſulẽ deducti: & literæ datæ. Conſul literis Philippi, atq; Annibalis perlectis, cõſignata omnia ad ſenatum itinere terreſtri miſit: nauibus deuehi legatos iuſſit. Cum eodem ferè die literæ, legatiq́; Romam veniſſent: & percunctatione facta, dicta cum ſcriptis congruerent: primo grauis cura patres inceſſit: cernentes quanta vix tolerantibus punicum bellũ macedonici belli moles inſtaret. cui tamen adeo non ſuccubuerunt: vt extemplo agitaretur: quemadmodum vltro inferẽdo bello auerterent ab Italia hoſtem. Captiuis in vincula conditis, comitibusq́; eorum ſub haſta venditis, ad naues XXV, quibus Q. Fuluius Flaccus præfectus præerat: viginti paratas alias decernunt. His cõparatis deductisq́; & additis quinq; nauibus, quæ aduexerant captiuos legatos: quinquaginta naues ab Oſtia Tarentum profectæ: iuſſusq́; Q. Fuluius militibus varronianis, quibus L. Apuſtius legatus Tarenti præerat: in naues impoſitis, L nauium claſſe non tueri modo Italiæ oram: ſed explorare de macedonico bello. ſi congruentia literis, legatorumq́; indiciis Philippi conſilia eſſent: vt M. Valeriũ prætorem literis certiorem faceret: isq́; L. Apuſtio legato exercitui præpoſito, Tarentũ ad claſſem profectus, primo quoq; tempore in Macedoniam tranſmitteret: daretq́; operam: vt Philippum in regno contineret. Pecunia ad claſſem tuendã, bellumq́; macedonicũ ei decreta eſt: quæ Ap. Claudio in Siciliam miſſa erat: vt redderetur Hieroni regi. & hæc per L. Apuſtium legatũ Tarẽtum eſt deuecta. ſimul ab Hierone miſſa ducenta millia modiũm tritici, & hordei centum. Dum hæc Romani parant, aguntq́;, ad Philippum captiua nauis vna ex iis, quæ Romam miſſæ erant: excuſſa fugit. inde ſcitum, legatos cũ literis captos. itaq; ignarus de iis, quæ cũ Annibale legatis ſuis conueniſſent: quæq́; legati eius ad ſe allaturi fuiſſent: legationem aliam cũ eiſdem mandatis mittit. Legati ad Annibalem miſſi Heraclitus, cui Scotino cognomen erat: & Crito Boreuſetis, & Soſitheus Magnes. hi pſpere tulerũt, ac retulerunt mandata. ſed prius ſe æſtas circũegit: q̃ mouere, ac moliri quicq̃ rex poſſet. tantũ nauis vna capta cum legatis momẽti fecit ad dilationem imminentis Romanis belli. Et circa Capuam, tranſgreſſo Vulturnũ Fabio poſt expiata tandẽ prodigia, ambo conſules rẽ gerebant. Combulteriã, & Trebulam, & Auſticulam vrbes, quæ ad Pœnum defecerãt: Fabius vi cæpit. præſidiaq́; in iis Anni-

C balis,Campani permulti capti.& Nolæ,ſicut priore anno,ſenatus Romanorum,plebs Annibalis erat:
conſiliaq́; occulta de cæde principum,& proditione vrbis inibantur.Quibus ne incœpta procederēt:
inter Capuam caſtraq́; Annibalis,quæ in Tifatis erāt: traducto exercitu Fabius ſuper Veſuuium in
caſtris claudianis conſedit. inde M. Marcellum proconſulem cū iis copiis,quas habebat: Nolam in
præſidium miſit.Et in Sardinia res per T. Manlium prætorē adminiſtrari cœptæ: quæ omiſſæ erant:
poſteaquā Q.Mutius prætor graui morbo eſt implicitus.Manlius nauibus longis ad Carales ſubdu-
ctis,naualibusq́; ſociis armatis,vt terra rē gereret:& à prætore exercitu accepto,duo & viginti millia
peditum,mille & ducentos equites cōfecit.Cum his equitū peditumq́; copiis profectus in agrum ho-
ſtium,haud procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicora tum forte profectus erat in Pellidos
Sardos ad iuuentutem armandā: qua copias augeret. Filius eius nomine Hioſtus caſtris præerat. Is
adoleſcentia ferox temere prælio inito fuſus, fugatusq́;. ad X X X millia Sardorum eo prælio cæſa.
mille trecenti fermè viui capti.Alius exercitus primo per agros,ſyluasq́; fuga palatus:dein,quò ducem
fugiſſe fama erat:ad vrbē nomine Cornum,caput eius regionis.confugit. Debellatumq́; eo prælio in
Sardinia eſſet:ni claſſis punica cū duce Aſdrubale,quæ tēpeſtate deiecta ad Baleares erat:in tēpore ad
ſpem rebellandi aduenisſet.Manlius poſt famam appulſæ punicæ claſſis Calares ſe recepit.ea occaſio
Harſicoræ data Pœno ſe iungendi.Aſdrubal copiis in terrā expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginem,
duce Harſicora ad ſociorum populi romani agrum populandum profectus, Calares peruenturus erat:
ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatione cōtinuiſſet. Primo caſtra caſtris modico inter-
uallo ſunt obiecta:deinceps procurſationes, leuiaq́; certamina vario euentu inita: poſtremo deſcen-
ſum in aciē:ſignis collatis iuſto prælio per quatuor horas pugnatum. Diu pugnā ancipitem Pœni,
Sardis facile vinci aſſuetis fecerunt: poſtremo & ipſi, cum oia circa ſtrage ac fuga Sardorum repleta
eſſent:fuſi.cæterum terga dantes circūducto cornu, quo pepulerat Sardos: incluſit Romanus. cædes
inde magis,quàm pugna fuit.Duodecim millia hoſtium cæſa,Sardorum ſimul,Pœnorumq́;. fermè III
millia,& DCC capti: & ſigna militaria ſeptem & XX. Ante omnia claram & memorabilem pu-
gnam fecit Aſdrubal imperator captus,& Hanno,& Mago,nobiles Carthaginenſes:Mago ex gente
barchina propinqua cognatione Annibali iunctus:Hanno author rebellionis Sardis,belliq́; eius haud
dubie concitator.Nec Sardorum duces minus nobilem eam pugnā cladibus ſuis fecerunt.nā & filius
Harſicoræ Hioſtus in acie cecidit:& Harſicora cū paucis equitibus fugiens, vt ſuper afflictas res necē
D quoq; filii audiuit:nocte,ne cuiuſquam interuentus cœptum impediret: mortem ſibi conſciuit. Cæ-
teris vrbs Cornus eadem,quæ ante,fugæ receptaculum fuit. quā Manlius victore exercitu aggreſſus
intra paucos dies recepit.Deinde aliæ quoq; ciuitates,quæ ad Harſicoram Pœnosq́; defecerant: obſi-
dibus datis,dediderunt ſeſe. quibus ſtipendio frumentoq́; imperato pro cuiuſq; aut viribus, aut deli-
cto,Calares exercitum reduxit. Ibi nauibus longis deductis, impoſitoq́; quem ſecum aduexerat mili-
te,Romam nauigat:Sardiniamq́; perdomitam nunciat patribus: & ſtipendiū quæſtoribus,frumen-
tum ædilibus,captiuosq́; Fuluio prætori tradidit. Per idem tempus T. Octacilius prætor quinqua-
ginta nauium ab Lilybæo claſſe in Africam tranſuectus,depopulatusq́; agrum Carthaginenſem, cū
Sardiniam inde peteret: quò fama erat Aſdrubalem à Balearibus nuper traieciſſe: claſſi Africam re-
petenti occurrit:leuiq́; armatura certamine in alto cōmiſſo,ſeptem inde naues cum ſociis naualibus
cæpit.cæteras metus haud ſecus,quàm tempeſtas paſſim diſiecit. Per eoſdem forte dies & Bomilcar cum
militibus ad ſupplementū Carthagine miſſis, quadragintaq́; elephātis,& cōmeatu, Locros acceſſit.
quem vt incautū opprimeret Ap.Claudius: per ſimulationem prouinciæ circūeundæ Meſſanā raptim
exercitu ducto,æſtu ſecūdo Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hannonem in Brutios profectus
erat:& Locrenſes portas Romanis clauſerunt.Appius magno conatu nulla re geſta,Meſſanā repetit.
Eadem æſtate Marcellus ab Nola,quam præſidio obtinebat:crebras excurſiones in agrum hirpinū,
& Samnites Caudinos fecit,adeoq́; oia ferro,atq; igni vaſtauit:vt antiquarum cladium Samnio me-
moriam renouaret.itaq; extemplo legati ad Annibalem miſſi ſimul ex vtraq; gente, ita Pœnum allo-
cuti ſunt. Hoſtes populi Romani Annibal fuimus primum per nos ipſi: quoad noſtra arma, noſtræ
vires nos tutari poterant.poſteaquàm iis parum fidebamus: Pyrrho regi nos adiunximus. à quo relicti,
pacem neceſſariam accepimus:fuimusq́; in ea per annos propè quinquaginta ad id tempus: quo in
Italiam veniſti. Tua nos non magis virtus fortunaq́;, quàm vnica comitas ac benignitas erga ciues no-
ſtros,quos captos nobis remiſiſti:ita conciliauit tibi:vt te ſaluo atq; incolumi amico, non modo po-
pulum romanum,ſed ne deos quidem iratos(ſi dici fas eſt)timeremus. At Hercule nō ſolū incolumi
& victore,ſed præſente te,cum ploratum propè coniugum ac liberorum noſtrorum exaudire, & flagran-
tia tecta poſſes conſpicere:ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati: vt M. Marcellus, nō Annibal vi-
ciſſe ad Cannas videatur:glorienturq́; Romani:te ad vnū modo ictum vigentem, velut iaculo emiſ-
ſo torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum geſſimus, nullo externo adiuti
nec duce,nec exercitu: niſi quod per biennium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit vires: quàm
ſuis viribus nos defendit.Non ego ſecundis rebus noſtris gloriabor:duos conſules, ac duos conſula-

A tes exercitus à nobis ſub iugum miſſos:& ſi qua alia aut læta, aut glorioſa nobis euenerunt. quæ aſpe
ra, aduerſaq́; tunc acciderunt: minore indignatione referre poſſumus: q̃ quæ hodie eueniunt. Magni
dictatores cum magiſtris equitum, bini conſules cum binis conſularibus exercitibus ingrediebãtur
fines noſtros. ante explorato, & ſubſidiis poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc propè
vnius, & parui ad tuendam Nolam præſidii præda ſumus. iam ne manipulatim quidem, ſed latronũ
modo percurſant totis finibus noſtris negligentius: q̃ ſi in Romano vagarentur agro. Cauſa autem
hæc eſt: quod neq; tu defendis: & noſtra iuuentus, quæ ſi domi eſſet, tutaretur: omnis ſub ſignis mili-
tat tuis. Nec te, nec exercitum tuum norim: niſi à quo tot Romanas acies fuſas, ſtratasq́; eſſe ſciam:
ei facile eſſe ducẽ opprimere populatores noſtros vagos, ſine ſignis, palatos, quò quenq; trahit quã-
uis vana prædæ ſpes. Numidarũ paucorũ illi quidem præda erunt: præſidiumq́; miſſum nobis erit: &
Nolæ ademeris: ſi modo quos vt ſocios haberes, dignos duxiſti: haud indignos iudicas, quos in fidẽ
receptos tuearis. Ad ea Annibal reſpondit: oĩa ſimul facere Hirpinos, Samnitesq́;: & indicare clades
ſuas: & petere præſidium: & queri indefenſos ſe, neglectosq́;. Indicandũ autem fuiſſe primum: dein pe
tendum præſidium: poſtremo ni impetraretur: tum deniq; querendum fruſtra opem imploratã. Exer-
citum ſe non in agrum Hirpinum, Samnitemue, ne & ipſe oneri eſſet: ſed in proxima loca ſociorum
populi Romani adducturum. iis populandis & militẽ ſuũ repleturũ ſe: & metu procul ab iis ſummo-
turum hoſtes. Quod ad bellum romanum attineret: ſi Thraſimeni, q̃ Trebiæ, ſi Cannarum, q̃ Thra-
ſimeni pugna nobilior eſſet: Cannarum ſe quoq; memoriam obſcuram maiore & clariore victoria fa
cturum. Cum hoc reſponſo, muneribusq́; amplis legatos dimiſit. ipſe præſidio modico relicto in Ti
fatis, profectus cum cætero exercitu ire Nolam pergit. Eodem Hanno ex Brutiis cum ſupplemento
Carthagine aducecto, atq; elephantis venit. ibi caſtris haud procul poſitis, longe alia oĩa inquirenti
cõperta ſunt: q̃ quæ à legatis ſociorũ audierat. nihil enim Marcellus ita gerebat: vt aut fortunæ, aut te
mere hoſti cõmiſſum dici poſſet. explorato, cũ firmisq́; præſidiis tuto receptu prædatũ ierat: omniaq́;
velut aduerſus præſentẽ Annibalem cauta, prouiſaq́; fuerunt. tum vbi ſenſit hoſtẽ aduentare: copias
intra mœnia tenuit: p̃ muros inambulare ſenatores Nolanos iuſſit: & oĩa circa explorare, quæ apud
hoſtes fierent. Ex iis Hanno, cum ad murum ſucceſſiſſet: Herennium Baſſum, & Herium Petrium ad
colloquium euocatos, permiſſuq́; Marcelli egreſſos, per interpretem alloquitur. Annibalis virtutẽ,
fortunamq́; extollit: populi Romani obterit ſeneſcẽtem cum viribus maieſtatem. quæ ſi paria eſſent:
B vt quondam fuiſſent: tamẽ expertis q̃ graue romanum imperium ſociis, quanta indulgentia Anni-
balis etiam in captiuos omnes Italici nominis fuiſſet: Punicam Romanæ ſocietatem, atq; amicitiã
præoptandam eſſe. Si ambo conſules cum ſuis exercitibus ad Nolam eſſent: tamen non magis pares
Annibali futuros: q̃ ad Cannas fuiſſent: nedum prætor vnus cum paucis, & nouis militibus Nolam
tutari poſſit. Ipſorũ magis, q̃ Annibalis intereſſe: capta, an tradita Nola potiretur. potiturum enim:
vt Capua, Nuceriaq́; potitus eſſet. ſed quid inter Capuæ, Nuceriæq́; fortunam intereſſet: ipſos propè
in medio ſitos Nolanos ſcire. Nolle ominari quæ captæ vrbi ceſſura forent: ſed potius ſpondere: ſi
Marcellum cum præſidio, ac Nolam tradidiſſent: neminem alium, q̃ ipſos, legem, qua in ſocietatem
amicitiamq́; Annibalis venirent: dicturum. Ad ea Herennius Baſſus reſpondit: Multos annos iam
inter Romanum, Nolanumq́; populum amicitiã eſſe: cuius neutros ad eam diem pœniteret, & ſibi
ſi cum fortuna mutanda fides fuerat: ſero iam eſſe mutare eam. dedituris ſe Annibali non fuiſſe accer
ſendum romanum præſidium. cum iis, qui ad ſe tuendos veniſſent: omnia ſibi & eſſe conſociata: & ad
vltimum fore. Hoc colloquium abſtulit ſpem Annibali per proditionem recipiendæ Nolæ. itaq; op
pidum corona circundedit: vt ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem vt ſucceſſiſſe muris
Marcellus vidit: inſtructa intra portam acie cum magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu per
culſi, cæſiq́; ſunt. deinde concurſu ad pugnam facto, æquatisq́; viribus, atrox cœpit eſſe pugna. memo
rabilisq́; inter paucas fuiſſet: ni ingentibus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die com-
miſſo modico certamine, atq; irritatis animis, in vrbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe receperunt. tñ
Pœnorum prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus, q̃ triginta: Romanorum nullus. Imber
continens per noctem totam vſq; ad horam tertiam diei inſequentis tenuit. itaq; quanquam vtraq;
pars auida certaminis erat: eo die tamen tenuerunt ſeſe munimentis, tertio die Annibal partem co-
piarum prædatum in agrum Nolanum miſit. Quod vbi animaduertit Marcellus: extemplo in aciẽ
copias eduxit. neq; Annibal detrectauit. Mille ferè paſſuum inter vrbem erant, caſtraq́; eo ſpacio (&
ſunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt. Clamor ex parte vtraq; ſublatus proximos ex cohor-
tibus iis, quæ in agros prædatum exierant: ad prælium iam commiſſum reuocauit. Et Nolani aciem
romanam auxerunt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidiis ſtare, & ſaucios ex acie efferre iuſſit. pu-
gna abſtinerent: niſi ab ſe ſignum accepiſſent. Prælium erat anceps. ſumma vi & duces hortabantur:
& milites pugnabant. Macellus victis ante diem tertium; fugatis ante paucos dies à Cumis, pulſis
priore anno ab Nola ab eodẽ ſe duce, milite alio, inſtare iubet. Non oẽs eſſe in acie: prædãtes vagari
in agro. ſed qui pugnent: marcere campana luxuria, vino, ſcortis, oĩbusq́; luſtris per totam hyemem

C confectos.abiſſe iſlam vim,vigoremq; : dilapſa eſſe robora corporum animorumq; : quibus Pyrenei,
Alpiumq; ſuperata ſint iuga.reliquias illorum virorum vix arma,mēbraq; ſuſtinentes pugnare. Ca-
puam Annibali Cannas fuiſſe. ibi virtutem bellicam, ibi militarē diſciplinā, ibi præteriti temporis
famam,ibi ſpem futuri extinctam . Cum hæc exprobrando hoſti Marcellus ſuorū militū animos eri-
geret: Annibal multo grauioribus probris increpabat. Arma, ſignaq; eadē ſe aiebat noſcere : quæ ad
Trebiam, Thraſimenumq;,poſtremo ad Cannas viderit:habueritq;. militē aliū profectò ſe in hyber-
na Capuam duxiſſe: aliū inde eduxiſſe. Legatum'ne romanū, & legionis vnius atq; alæ magno certa-
mine vix toleratis pugnam:quos binæ acies conſulares nunq̄ ſuſtinuerunt? Marcellus tyrone milite,
ac Nolanis ſubſidiis inultus nos iam iterū laceſſit? Vbi ille meus miles eſt: qui erepto ex equo C. Fla-
minio conſuli caput abſtulit?vbi,qui L.Paulum ad Cannas occidit? ferrum nunc hebet ? an dexteræ
torpent?an quid prodigii eſt aliud?qui pauci plures vincere ſoliti eſtis : nunc paucis plures vix reſta-
tis.Romam vos expugnaturos,ſi quis duceret:fortes lingua iactabatis.en nunc minor res eſt. hic ex-
periri vim,virtutemq; volo.expugnare Nolam, campeſtrē vrbem,nō flumine,nō mari ſeptam. hinc
vos ex tam opulenta vrbe præda ſpoliisq; onuſtos vel ducā quò voletis,vel ſequar.Nec bene,nec ma-
le dicta profuerunt ad cōfirmandos animos.Cum omni parte pellerentur:Romanisq; creſcerent ani-
mi,non duce ſolū adhortante,ſed Nolanis ēt per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardo-
rem pugnæ:terga Pœni dederunt:atq; in caſtra cōpulſi ſunt. quæ oppugnare cupiētes milites roma-
nos Marcellus Nolam reduxit cum magno gaudio,& gratulatione etiā plebis: quæ ante inclinatior
ad Pœnos fuerat.Hoſtium plus mille cæſi eo die : capti mille DC: & ſigna militaria vndeuiginti: &
duo elephanti:quatuor in acie occiſi. Romanorū minus mille interfecti . Poſterum diē indutiis datis
ſepeliendo vtrinq; cæſos in acie,cōſumpſerunt. Spolia hoſtium Marcellus Vulcano votū cremauit.
Tertio poſt die(ob irā credo aliquā,aut ſpem liberalioris militiæ)mille CCLXXII equites miſti
Numidæ,Hiſpaniq; ad Marcellū transfugerunt.eorū forti fideliq; opera in eo bello vſi ſunt ſæpe Ro-
mani.Ager Hiſpanis in Hiſpania, & Numidis in Africa poſt bellum virtutis cauſa latus datus eſt.
Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone cū quibus venerat copiis, ipſe Apuliæ hyberna petit:
circaq; Arpos conſedit.Q.Fabius vt profectum in Apuliam Annibalem audiuit : frumēto ab Nola,
Neapoliq; in ea caſtra conuecto,quæ ſuper Sueſſulam erant:munimētisq; firmatis, & præſidio, quod
per hyberna ad tutandum locū ſatis eſſet:relicto,ipſe Capuam propius mouit caſtra:agrumq; Cam-
D panum ferro,igniq; eſt depopulatus.donec coacti ſunt Campani nihil admodum viribus ſuis fidētes
egredi portis:& caſtra ante vrbem in aperto cōmunire.Sex millia armatorum habebant : peditē im-
bellem:equitatu plus poterant.itaq; equeſtribus præliis laceſſebant hoſtē. Inter multos nobiles equi-
tes Campanos acerrimus erat Iubellius,cognomine Taurea.ciuis indidem erat,longe omniū Cam-
panorum fortiſſimus eques:adeo,vt cum apud Romanos militaret:vnus eum Romanus, Claudius
Aſellus gloria equeſtri æquaret. Hunc Taurea cum diu perluſtrās oculis obequitaſſet hoſtiū turmis:
tandem facto ſilentio,vbi eſſet Claudius Aſellus quæſiuit.& quoniam verbis ſecum de virtute ambi-
gere ſolitus eſſet:cur non ferro decerneret ? daretq; opima ſpolia victus ? aut victor caperet ? Hęc vbi
Aſello nunciata ſunt in caſtra:id modo moratus,vt conſulem percunctaretur:liceret'ne extra ordinē
in prouocantem hoſtem pugnare ? permiſſu eius arma extemplo cæpit:prouectusq; ante ſtationes
equo,Tauream nomine compellauit : congrediq; vbi vellet iuſſit . Iam Romani ad ſpectaculum pu-
gnæ eius frequentes exierant.& Campani non vallum modo caſtrorum, ſed mœnia etiam vrbis pro-
ſpectantes repleuerunt.Cum iam ante ferocibus dictis rem nobilitaſſent : infeſtis haſtis concitarunt
equos.dein libero ſpacio inter ſe ludificantes,ſine vulnere pugnam extrahebant.tum Campanus Ro-
mano,Equorum,inquit,hoc,non equitum erit certamen: niſi è campo in cauam hanc viam demit-
timus equos.ibi nullo ad euagandum ſpacio comminus conſerētur manus.Dicto propè citius equū
in viam Claudius egit. Taurea verbis ferocior, q̄ re, minime ſis,inquit, canterium in foſſa. quæ vox
in ruſticum inde prouerbium prodita.Claudius cum ex via longe perequitaſſet,nullo obuio hoſte in
campum rurſus euectus: increpans ignauiam hoſtis,cum magno gaudio & gratulatiōe victor in ca-
ſtra redit.Huic pugnæ equeſtri rem,quam ſatis certam,communis exiſtimatio eſt: mirabilem certe,
adiiciunt quidam annales: cum refugientem ad vrbem Tauream Claudius ſequeretur : patenti ho-
ſtium portæ inuectum , per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Quieta inde
ſtatiua fuere: ac retro etiam conſul mouit caſtra : vt ſementem Campani facerent.nec ante violauit
agrum Campanum:q̄ iam altæ in ſegetibus herbæ pabulum præbere poterant. id conuexit in Clau-
diana caſtra ſuper Sueſſulam:ibiq; hyberna ædificauit.M.Claudio proconſuli imperauit : vt retento
Nolæ neceſſario ad tuendam vrbē præſidio,cæteros milites dimitteret Romā:ne oneri ſociis,& ſum-
ptui reipublicæ eſſent. Et T. Gracchus à Cumis Luceriam in Apuliam legiones cum duxiſſet :
M. Valerium inde prętorem Brunduſium cum eo,quem Luceriæ habuerat,exercitu miſit:tueriq; orā
agri Salentini, & prouidere quod ad Philippum bellumq; Macedonicum attineret : iuſſit . Exitu
æſtatis eius,qua hæc geſta perſcripſimus:literæ à P. & Cn. Scipionibus venerunt : quantas, quamq;
proſperas

A proſperas in Hiſpania res geſſiſſet:ſed pecuniam in ſtipendium, veſtimentaq́;, & frumentũ exercitui,
& ſocijs naualibus oia deeſſe. quod ad ſtipendium attineat:ſi ærarium inops eſſet,ſe aliquã rationem
inituros,quo modo ab Hiſpanis ſumant. cætera vtiq; ab Roma mittẽda eſſe. nec aliter aut exercitũ,
aut prouinciam retineri poſſe. Literis recitatis,nemo omnium erat:qui non & vera ſcribi, & poſtula-
ri æqua fateretur. ſed occurrebat animis:quantos exercitus terreſtres, naualesq́; tuerentur : quantaq́;
noua claſſis mox paranda eſſet:ſi bellũ Macedonicũ moueretur. Siciliam,ac Sardiniam,quæ ante bel-
lum vectigales fuiſſent:vix præſides prouinciarũ exercitus alere. tributo ſumptus ſuppeditari. verum
cũ ipſum tributum conferentium numerũ tantis exercituum ſtragibus & ad Thraſimenum lacũ, &
ad Cannas,imminutum:tum qui ſupereſſent pauci:ſi multiplici grauarentur ſtipẽdio:alia perituros
peſte. itaq; niſi fide ſtaret reſpublica:opibus non ſtaturam. Prodeundũ in concionem Fuluio prætori
eſſe:indicandasq́; populo publicas neceſſitates:exhortandosq́;, q̃ redempturis auxiſſent patrimonia:
vt reipublicæ,ex qua creuiſſent:ad tẽpus cõmodarent:cõducerentq́; ex lege præbenda,quæ ad exercitũ
Hiſpanienſem opus eſſent:vt cũ pecunia in ærario eſſet : ijs primis ſolueretur. Hæc prætor in cõcio-
ne edixit:qua die veſtimenta,frumentũ,Hiſpanienſi exercitui præbenda,quæq́; alia opus eſſent naua-
libus ſocijs:eſſet locaturus. Vbi ea dies venit: ad cõducendũ tres ſocietates aderant hominum vnde-
uiginti. quorũ duo poſtulata fuere. vnum:ne alij triẽnio eo publicani eſſent. alterum : vt quæ in naues
impoſuiſſent:ab hoſtium,tẽpeſtatisq́; vi publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato, cõduxerunt: pri-
uataq́; pecunia reſpublica adminiſtrata eſt. Hi mores,eaq́; caritas patriæ per oẽs ordines, velut teno-
re vno pertinebat. Quemadmodum cõducta omnia magno animo ſunt: ſic ſumma fide præbita:nec
quicq̃ deſideratum: ac ſi ex opulẽto ærario, vt quondam, alerentur. Cum hi cõmeatus venerunt: Illi-
turgum oppidum ab Aſdrubale,ac Magone, & Amilcare Bomilcaris filio , ob defectionẽ ad Roma-
nos oppugnabatur . Inter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in vrbem ſociorum magno cer-
tamine,ac ſtrage obſiſtentium perueniſſent: frumentum, cuius inopia erat : aduexerunt. cohortatiq́;
oppidanos,vt eodem animo mœnia tutarẽtur:quo pro ſe pugnantem romanũ exercitum vidiſſent:
ad caſtra maxima oppugnanda,quibus Aſdrubal præerat:ducunt. Eodem & duo duces, & duo exerci
tus Carthaginenſium,ibi rem ſummam agi cernentes,conuenerunt. itaq; eruptione è caſtris pugna
tum eſt. LX hoſtium millia eo die in pugna fuerunt:ſexdecim circiter Romanis. Tamen adeo haud
dubia victoria fuit:vt plures numero,q̃ ipſi erãt: Romani hoſtium occiderint: ceperint amplius tria
B millia hominum,pauio minus mille equorum, vndeſexaginta militaria ſigna: elephantis V in præ-
lio occiſis. tertiisq́; caſtris eo die potiti ſunt. Illiturgo obſidione liberato, ad Incibili oppugnandũ pu
nici exercitus traducti:ſuppletis copijs ex prouincia, vt quæ maxime omniũ belli auida : modo præ-
da,aut merces eſſet:& tum iuuentute abundante. Iterum ſignis collatis eadem fortuna vtriuſq; par-
tis pugnatum. ſupra XIII millia hoſtium cæſa : ſupraq́; tria capta , cum ſignis duobus & XL, &
nouem elephantis. Tum vero omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerũt. multoq́; maio-
res ea æſtate in Hiſpania,q̃ in Italia res geſtę.

DECADIS TERTIÆ LIBER QVARTVS. XXIIII.

VT EX Campania in Brutios reditum eſt : Hanno adiutoribus & du-
cibus Brutijs Græcas vrbes tentauit: eo facilius in ſocietate manentes
Romana:quod Brutios,quos & oderant & metuebant: Carthaginen-
ſium partis factos cernebant. Rhegium primũ tentatum eſt: diesq́; ali-
quot ibi nequicq̃ abſumpti. Interim Locrenſes frumentum, lignaq́;, &
cætera neceſſaria vſibus ex agris ĩ vrbem rapere ẽt:nequid relictũ prædę
hoſtibus eſſet : & in dies maior oĩbus portis multitudo effundi. poſtre-
mo ij modo relicti in vrbe erant:qui reficere muros,ac portas, telaq́; in
propugnacula congerere cogebantur. In permiſtam omnium ætatum
ordinumq́; multitudinem,& vagãtem in agris magna ex parte inermẽ
Amilcar Pœnus equites emiſit. qui violare quenq̃ vetiti,tantum vt ex-
cluderent ab vrbe fuga diſſipatos:turmas obiecere. Dux ipſe loco ſupe-
riore caſtra ponit:vnde agros, vrbemq́; poſſit cõſpicere. Brutiorũ cohortem adire muros, atq; vocare
principes Locrenſiũ ad colloquiũ iuſſit: & pollicẽtes amicitiã Annibalis, adhortari ad vrbẽ tradẽdã.
Brutijs in colloquio nullius rei primo fides eſt:deinde vt Pœnus apparuit in collibus : & refugientes
pauci aliã omnẽ multitudinẽ in poteſtate hoſtiũ eſſe afferebant : tũ metu victi cõſulturos ſe populum
reſponderũt. aduocataq́; extẽplo cõcione,cũ & leuiſſimus quiſq; nouas res,nouamq́; ſocietatẽ mallet:
& quorũ propinqui extra vrbẽ interclusi ab hoſtibus erãt:velut obſidibus datis, pignoratos haberent
aĩos:pauci magis taciti ꝓbarẽt conſtantẽ fidẽ,q̃ probatã tueri auderent:haud dubio in ſpeciẽ cõſenſu
fit ad Pœnos deditio. L. Attilio præfecto præſidij,quiq́; cum eo milites romani erãt:clàm in portũ de-

C ductis, atq; impoſitis in naues, vt Rhegium deueherentur: Amilcarem, Pœnosq; ea conditione, vt fœdus extemplo æquis legibus fieret. in vrbem acceperunt. Cuius rei propè non ſeruata fides deditis eſt: cum Pœnus dolo dimiſſum Romanum incuſaret: Locrenſes profugiſſe ipſum cauſarentur. Inſecuti etiam equites ſunt: ſi quo caſu in freto æſtus morari, aut deferre naues in terrã poſſet. & eos quidem, quos ſequebantur: non ſunt adepti. alias à Meſſana traiicienteis freto Rhegium naues conſpexerunt. milites erant romani à Claudio prætore miſſi ad obtinendam vrbem præſidio. itaq; Rhegio extemplo abſceſſum eſt. Locrenſibus iuſſu Annibalis data pax: vt liberi ſuis legibus viuerent: vrbs pariter, & portus in poteſtate Locrenſium eſſet: ſocietas eo iure ſtaret, vt Pœnus Locrenſem, Locrenſisq; Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti, frementibus Brutiis: quod Rhegium, ac Locros, quas vrbes direpturos ſe deſtinauerant: intactas reliquiſſent. Itaq; per ſe ipſi conſcriptis armatisq; iuuentutis ſuæ XV millibus, ad Crotonem oppugnandum pergunt ire, Græcam & ipſam vrbem, & maritimam: plurimum acceſſurum opibus, ſi in ora maris portum ac vrbem mœnibus validam tenuiſſent: credentes. Ea cura angebat: quod neq; non accerſere ad auxilium Pœnos ſatis audebant: nequid non pro ſociis egiſſe viderẽtur: etſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis, q̃ adiutor belli fuiſſet: ne in libertatem Crotonis, ſicut ante Locrorum, fruſtra pugnaretur. itaq; optimum viſum eſt: ad Annibalem mitti legatos: caueriq; ab eo: vt receptus Croto Brutiorum eſſet. Annibal cũ præſentium eam conſultationẽ eſſe reſpondiſſet: & ad Hannonem eos reiecißet: ab Hannone nihil certi allatum. nec enim diripi volebant nobilem, atq; opulentam vrbem: & ſperabant: cum Brutius oppugnaret: Pœnos nec probare, nec iuuare eam oppugnationẽ appareret: eo maturius ad ſe defecturos. Crotone nec conſilium vnum inter populares, nec voluntas erat. Vnus velut morbus inuaſerat omnes Italiæ ciuitates: vt plebes ab optimatibus diſſentirent: ſenatus Romanis faueret: & plebs ad Pœnos retraheret. Eam diſſenſionem in vrbe perfuga nunciat Brutiis. Ariſtomachum eſſe principem plebis, tradendæq; authorem vrbis: & in vaſta vrbe, lateq; omnibus disiectis mœnibus partitas ſtationes cuſtodiasq; ſenatorum ac plebis eſſe. quacũq; cuſtodiãt plebis homines: eà patere aditum. Authore ac duce perfuga Brutii corona cinxerunt vrbem: acceptiq; à plebe primo impetu locos omnes, præter arcem, cepere. Arcem optimates tenebant: præparato iam ante ad talem caſum perfugio. Eodẽ Ariſtomachus perfugit: tanq̃ Pœnis, non Brutiis author vrbis tradendæ fuiſſet. Vrbs Croto murum in circuitu patẽtem XII millia paſſuum habuit ante Pyrrhi in Italiam aduentum. poſt vaſtitatem eo
D bello factam vix pars dimidia habitabaẽ. flumen, quod medio oppido fluxerat: extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul iis, qui inhabitabantur. ſex millia aberat ab vrbe nobile templum, ipſa vrbe nobilius, Laciniæ Iunonis, ſanctum omnibus circa populis. lucus ibi frequẽti ſylua, & proceris abietis arboribus ſeptus, læta in medio paſcua habuit: vbi omnis generis ſacrum deæ paſcebaẽ pecus ſine vllo paſtore: ſeparatimq; egreſſi cuiuſq; generis greges nocte remeabant ad ſtabula, nunq̃ inſidiis ferarũ, nõ fraude violati hominum. magni igitur fructus ex eo pecore capti: columnaq; inde aurea ſolida facta, & ſacrata eſt: inclytumq; templum diuitiis etiam, non tantũ ſanctitate fuit. Ac miracula aliqua affinguntur plerunq; tam inſignibus locis. Fama eſt aram eſſe in veſtibulo tẽpli: cuius cinerẽ nullus vnq̃ moueat ventus. Et arx Crotonis vna parte imminẽs mari, altera vergente in agrũ, ſitu tantum naturali quondam munita: poſtea & muro cincta: quà per auerſas rupes ab Dionyſio Siciliæ tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem ſatis, vt videbatur, rutam Crotoniatum optimates tenebant: circunſedente cum Brutiis eos etiam plebe ſua. Poſtremo Brutii, cum ſuis viribus inexpugnabilem viderent arcem: coacti neceſſitate Hannonis auxilium implorant. Is conditionibus ad deditionẽ compellere Crotoniatas conatus, vt coloniam Brutiorum eò deduci, antiquamq; frequentiam coꝝ recipere vaſtam ac deſertam bellis vrbem paterentur: omnium neminẽ præter Ariſtomachum mouit. morituros ſe affirmabant citius: q̃ immiſti Brutiis in alienos ritus, mores, legesq;, ac mox linguam etiam verterentur. Ariſtomachus vnus quando nec ſuadendo ad deditionem ſatis valebat: nec ſicut vrbem prodiderat, locum prodendæ arcis inueniebat: transfugit ad Hannonẽ. Locrenſes breui poſt legati cum permiſſu Hannonis arcem intraſſent: perſuadẽt: vt traduci ſe in Locros paterentur: nec vltima experiri vellent. iam hoc vt ſibi liceret, impetrauerant & ab Annibale, miſſis ad idipſum tum legatis. Ita Crotone exceſſum eſt: deductiq; Crotoniatæ ad mare naues conſcendũt. Locros omnis multitudo abeunt. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos, atq; Annibalem erat. Luceriæ Sempronius conſul, Annibal haud procul Arpis hybernabat. Inter eos leuia prælia ex occaſione, aut opportunitate huius, aut illius partis oriebantur: meliorq; eis Romanus, & in dies cautior, tutiorq; ab inſidiis fiebat. In Sicilia Romanis omnia mutauerat mors Hieronis, regnumq; ad Hieronymum nepotem eius translatum, puerũ, vixdum libertatem, nedum dominationem modice laturum. Læte id ingenium tutores, atq; amici ad præcipitandum in omnia vitia accæperunt. Quę ita futura cernens Hiero, vltima ſenecta voluiſſe dicitur liberas Syracuſas relinquere: ne ſub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus partum firmatumq; interiret regnum. Huic conſilio eius ſumma ope obſtitere filiæ: nomen regium penes puerum futurum ratæ, regimen rerũ oĩum

penes

A penes ſe,viroſq́; ſuos,Andronodorum,& Zoilum nam ii tutorum primi relinquebantur.Non facile erat nonageſimum iam agenti annum,circunſeſſo dies nocteſq́; muliebribus blanditiis liberare animum:& cõuertere ad publicã priuatam curam.Itaq; tutores numero quindecim puero reliquit.quos precatus eſt moriens:vt fidem erga populum romanum quinquaginta annos ab ſe cultam inuiolatã ſeruarent:iuuenẽq́; ſuis potiſſimum veſtigiis inſiſtere vellent:diſciplinæq́;,in qua edoctus eſſet. Poſt hæc mandata cum expiraſſet:tutores prodeunt. teſtamento prolato,pueroq́; in concionẽ producto,(erat autẽ XV tunc fermè annorũ)paucis, qui per concionẽ ad excitandos clamores diſpoſiti erãt: approbantibus teſtamentum,cæteris velut patre amiſſo in orba ciuitate omnia timentibus,funus fit regium magis amore ciuiũ & caritate,q̃ cura ſuorum celebre.Deinde cæteros tutores ſummouet Andronodorus:iuuenẽ iam eſſe dictitans Hieronymũ,ac regni potentem:deponendoq́; tutelam,quę ipſi cum pluribus cõmunis erat:in ſe vnum omnium vires cõuertit. Vix quidẽ vlli bono, moderatoq́; regi facilis erat fauor apud Syracuſanos,ſuccedenti tanta caritate Hieronis.verum enimuero Hieronymus,velut ſuis vitiis deſiderabilẽ efficere vellet auum:primo ſtatim cõſpectu omnia q̃ diſparia eſſent,oſtendit.nam qui per tot annos Hieronem,filiumq́; eius Gelonem,nec veſtis habitu,nec alio vllo inſigni differentes à cæteris ciuibus vidiſſent:& conſpexere purpuram, ac diadema,ac ſatellites armatos:quadrigiſq́; etiã alborum equorum interdum ex regia procedentẽ,more Dionyſii tyranni. Hunc tam ſuperbum apparatum,habitũq́; conuenientes ſequebantur mores:contemptus omnium hominum,ſuperbæ aures,contumelioſa dicta,aditus non alienis modo,ſed tutoribus etiã difficilis,libidines nouæ,inhumana crudelitas.itaq; tantus omnes terror inuaſerat:vt quidã ex tutoribus aut morte voluntaria,aut fuga præuerterent metũ ſuppliciorum. Tres ex iis,quibus ſolis aditus in domũ familiarior erat:Andronodorus & Zoilus,generi Hieronis,& Thraſo quidã,de aliis quidẽ rebus haud magnopere audiebantur.Tendendo autem duo ad Carthaginẽſes,Thraſo ad ſocietatem romanam,certamine ac ſtudiis interdum in ſe conuertebant animum adoleſcentis.Coniuratio in tyranni caput facta indicatur per Calonem quendã æqualem Hieronymi, & iam inde à puero in omnia familiaria iura aſſuetum.Index vnum ex cõiuratis Theodorũ,à quo ipſe appellatus erat: nominare potuit.qui comprehenſus extemplo,traditusq́; Andronodoro torquendus,de ſe ipſe haud cunctanter faſſus,cõſcios cælabat.poſtremo cũ omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur:victum malis ſe ſimulans auertit ab conſciis in inſontes indiciũ: Thraſonẽ eſſe authorẽ conſilii mentitus.nec

B niſi tam potenti duce confiſos,rem tantam auſuros.ab latere inde eos nominat tyrãni: quorũ capita viliſſima fingẽti inter dolores,gemituſq́; occurrẽre.Maxime animo tyrãni credibile indicium Thraſo nominatus fecit.itaq; extẽplo traditur ad ſuppliciũ.adiectiq́; pœnæ cæteri iuxta inſontes.Cõſciorum nemo,cum diu ſocius conſilii torqueretur:aut latuit:aut fugit.tantum illis in virtute ac fide Theodori fiduciæ fuit:tantumq́; ipſi Theodoro virium ad arcana occultanda. Itaque,quod vnum vinculum cum Romanis ſocietatis erat: Thraſone ſublato è medio, extemplo haud dubie ad defectionem res ſpectabat.legatiq́; ad Annibalem miſſi:ac remiſſi ab eo cum Annibale nobili aduleſcentulo, Hippocrates,& Epicides,nati Carthagine,ſed oriũdi ab Syracuſis exule auo,Pœni ipſi materno genere. per hos iuncta ſocietas Annibali, ac Syracuſano tyranno. nec inuito Annibale apud tyrannum manſerunt. App.Claudius prætor,cuius Sicilia prouincia erat:vbi ea accepit:extemplo legatos ad Hieronymum miſit.qui cum ſeſe ad renouãdam ſocietatem,quæ cum auo fuiſſet:veniſſe dicerent: per ludibrium auditi,dimiſſiq́; ſunt ab quærente per iocum Hieronymo:quæ fortuna eis pugnæ ad Cannas fuiſſet.vix credibilia enim legatos Annibalis narrare. velle quid veri ſit ſcire:vt ex eo vtram ſpem ſequatur,conſilium capiat.Romani,cum ſerio legationes audire cœpiſſet: redituros ſe ad eum dicentes eſſe,monito magis eo,quàm rogato,ne fidem temere mutaret:proficiſcuntur. Hieronymus legatos Carthaginem miſit ad fœdus ex ſocietate cum Annibale faciendum.Pacto conuenit:vt cum Romanos Sicilia expuliſſent:(id autem breui fore:ſi naues,atq; exercitum miſiſſent) Himera amnis,qui fermè inſulam diuidit:finis regni Syracuſani, ac Punici imperii eſſet. Aliam deinde inflatus aſſentationibus eorum,qui eum non Hieronis tantum,ſed Pyrrhi etiam regis materni aui iubebant meminiſſe:legationem miſit:qua æquum cenſebat:Siciliam ſibi omnem cedi: Italiæ imperium proprium quæri Carthaginenſi populo. Hanc leuitatem ac iactationem animi neq; mirabantur in iuuene furioſo:neq; arguebant:dummodo auerterent eum ab Romanis. Sed omnia in eo præcipitia ad exitiũ fuerunt.nam cum prætermiſſis Hippocrate,atq; Epicide cum binis millibus armatorum ad tentandas vrbes,quæ præſidiis tenebantur Romanis:& ipſe in Leontinos cum cætero omni exercitu(erant autem ad XV millia peditum equitumq́;)profectus eſſet:liberas ædes coniurati(& omnes forte militabant)imminentes viæ anguſtæ,qua deſcendere ad forum rex ſolebat:ſumpſerunt. ibi cum inſtructi armatiq́; cæteri tranſitum expectantes ſtarent:vni ex eis(Indigemini fuit nomen)quia cuſtos corporis erat:partes datæ ſunt:vt cum appropinquaret ianuæ rex:per cauſam aliquam in anguſtiis ſuſtineret ab tergo agmen. Ita,vt conuenerat:factum eſt.tanquã laxaret elatũ pedem abſtricto nodo, moratus turbam Indigemines,tantum interualli fecit:vt cum in prætereuntem ſine armatis regẽ impe-

C tus fieret:confoderetur aliquot prius vulneribus,q̃ ſuccurri poſſet. Clamore & tumultu audito, in Indigeminem iam haud dubie obſtantem tela coniiciuntur. per quæ tamen, duobus acceptis vulneribus, euaſit. fuga ſatellitum, vt iacentem vidêre regem: facta eſt. interfectores pars in forum in multitudinem lętam libertate, pars Syracuſas pergunt ad præoccupanda Andronodori, regiorumq; aliorum conſilia. Incerto rerum ſtatu, Ap. claudius bellum oriens ex propinquo cum cerneret: ſenatum literis certiorem fecit: Siciliam carthaginenſi populo, & Annibali conciliari. ipſe aduerſus ſyracuſana cõſilia prouinciam, regniq; fines, omnia cõuertit præſidia. Exitu anni eius Q. Fabius ex authoritate ſenatus Puteolos, per bellum cœptũ frequentari emporium, cõmuniuit: præſidiumq; impoſuit. inde Romam comitiorum cauſa veniens, in eum, quem primum diem comitialem habuit: comitia edixit: atq; ex itinere præter vrbem in campum deſcendit. Eo die cum ſors prærogatiuæ ante iuniorũ exiſſet: eaq; T. Octaciliũ, & M. Æmylium Regulum coss. diceret: tum Q. Fabius ſilentio facto tali oratione eſt vſus. Si aut pacem in Italia, aut bellum cum eo hoſte haberemus: in quo negligẽtiæ, aut errori locus eſſet: qui veſtris ſtudiis, quæ in campum ad mandandos quibus velitis honores affertis: moram vllam offerret: is mihi parum meminiſſe videretur veſtræ libertatis. ſed cũ in hoc bello, cum hoc hoſte nũquam ab vllo duce ſine ingenti noſtra clade erratum ſit: eadem vos cura, qua in aciem armati deſcenditis: inire ſuffragiũ ad creandos coss. decet: & ſibi ſic quenq; dicere. Annibali imperatori parem cõſulem nomino. Hoc anno ad Capuam Iubellio Taureæ Campano ſummo equiti prouocãti ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus. Aduerſus Gallum quondã prouocantẽ in ponte Anienis Manlium fidentẽ & animo & viribus miſêre maiores noſtri. Ob eandẽ cauſam haud multis annis poſt fuiſſe nõ negauerim: cur M. Valerio non diffideretur, aduerſus ſimiliter prouocantẽ arma capiẽti Gallũ ad certamen. Quemadmodũ pedites equiteſq; optamus vt validiores, ſi minus, vt pares hoſti habeamus: ita duci hoſtiũ parem imperatorem quæramus. Cum qui eſt ſummus in ciuitate dux, cum legerimus: tum repente lectus, in annũ creatus aduerſus veterem ac perpetuũ imperatorem comparabitur, nullis neq; temporis, neq; iuris incluſum anguſtiis: quominus ita omnia gerat, adminiſtretq;, vt tẽpora poſtulabũt belli. nobis autẽ in apparatu ipſo, ac tantũ inchoantibus res, annus circũagitur. Quoniã quales viros creare vos cõſules deceat, ſatis eſt dictũ: reſtat vt pauca de eis, in quos prærogatiuæ fauor inclinauit: dicã. M. Æmylius Regulus flamẽ eſt Quirinalis: quẽ neq; mittere à ſacris, neq; retinere poſſumus: vt non deũm, aut belli deſeramus curã. Octacilius ſororis meę filiã vxorẽ,

D atq; ex ea liberos habet. cæterũ non ea veſtra in me, maioreſq; meos merita ſunt: vt non potiorẽ priuatis neceſſitudinibus rempublicã habeam. Quilibet nautarum, vectorũq; tranquillo mari gubernare poteſt. vbi ſæua orta tẽpeſtas eſt: ac turbato mari rapitur vento nauis: tum viro, & gubernatore opus eſt. Non trãquillo nauigamus: ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus. itaq; quis ad gubernacula ſedeat: ſumma cura prouidendũ, ac præcauendũ nobis eſt. In minore re experti T. Octacili operã tuam ſumus. haud ſanè, cur ad maiora tibi fidamus: documenti quicquam dediſti. Claſſem hoc anno, cui tu præfuiſti: trium rerum cauſa parauimus: vt Africæ oram popularetur: vt tuta nobis Italiæ litora eſſent: ante omnia, ne ſupplementum cum ſtipendio, cõmeatuq; ab Carthagine Annibali trãſportaretur. Create conſulem T. Octacilium: non dico ſi omnia hæc, ſed ſi aliquid eorum reipublicæ præſtitit. Sin autem te claſſem obtinente, etiam velut pacato mari quælibet Annibali tuta atque integra ab domo venerunt: ſi ora Italiæ infeſtior hoc anno, q̃ Africæ fuit: quid dicere potes: cur te potiſſimum ducem Annibali hoſti opponant? Si cõſul eſſes: dictatorem dicendum exemplo maiorum noſtrorum cenſeremus. nec tu id indignari poſſes: aliquem in ciuitate romana meliorem bello haberi, q̃ te. magis nullius intereſt, quàm tua T. Octacili: non imponi ceruicibus tuis onus: ſub quo concidas. Ego magnopere ſuadeo: eodem animo, quo, ſi ſtantibus vobis in aciem armatis repente deligẽdi duo imperatores eſſent: quorũ ductu atq; auſpicio dimicaretis: hodie quoq; cõſules creetis: quibus ſacramenta liberi noſtri dicant: ad quorum edictum conueniant: ſub quorum tutela atq; cura militent. Lacus Thraſimenus, & Cannæ, triſte ad recordationem exemplar: at ad præcauendum ſimile, vtiles documento ſunt. Prærogatiua iuniorum in ſuffragium reuocata, cum T. Octacilius ferociter eum cõtinuare conſulatum velle vociferaretur: atq; obſtreperet: lictores ad eum accedere conſul iuſſit. & quia in vrbem non inierat, protinus in campum ex itinere profectus: admonuit: cum ſecuribus ſibi faſces præferri. Interim prærogatiua ſuffragium init: creatiq; in ea conſules Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium. eoſdem cõſules cæteræ centuriæ ſine variatione vlla dixerunt. & prætor vnus refectus, Q. Fuluius Flaccus nonum. alii creati: T. Octacilius Craſſus iterum, Q. Fabius cõſulis filius, qui tum ædilis curulis erat: P. Cornelius Lentulus. Comitiis prætorum perfectis, S. C. factũ eſt: vt Q. Fuluio extra ordinem vrbana prouincia eſſet: isq; potiſſimum conſulibus ad bellũ profectis, vrbi præeſſet. Aquę magnę, & niues eo anno fuerũt: Tyberiſq; agros mundauit cum magna ſtrage tectorum, pecorumq; & hominum pernicie. Quinto anno ſecũdi punici belli Q. Fabius Maximus quartum, M. Claudius Marcellus tertium, conſulatum ineuntes plus ſolito cõuerterant in ſe ciuitatis animos. multis enim annis tale cõſulũ par non fuerat. Referebant ſenes: ſic Maximum Rullum cum P. Decio ad bellum

A ad bellum gallicum,ſic poſtea Papyrium, & Caruiliũ aduerſus Samnites,Brutioſq;, & Lucanum cũ
Tarentino populum,conſules declaratos. Abſens Marcellus conſul creatus:cum ad exercitum eſſet.
præſenti Fabio,atq; ipſo comitia habente,conſulatus continuatus. Tempus,ac neceſſitas belli,ac di/
ſcrimen ſummæ rerum faciebant:ne quis aut in exemplum exquireret : aut ſuſpectum cupiditatis im/
perii conſulem haberet. quin laudabant potius magnitudinem animi : quod cum ſummo imperato/
re eſſe opus reipublicæ ſciret ſeq; eum haud dubie eſſe:minoris inuidiam ſuam,ſi qua ex re oriretur,q̃
vtilitatem reipublicę feciſſet. Quo die magiſtratum inierunt conſules:ſenatus in Capitolio eſt habi/
tus:decretumq; omnium primũ,vt cõſules ſortirentur:compararentq; inter ſe:vter cenſoribus crean
dis comitia haberet:priuſq̃ ad exercitum proficiſceretur. Prorogatũ deinde imperium omnibus : qui
ad exercitus erant:iuſſiq; in prouinciis manere: T.Gracchus Luceriæ,vbi cum volonum exercitu erat,
C.Terẽtius Varro in agro Piceno,M.Pomponius in Gallico.ex prætoribus prioris anni proprætor
Q.Mutius obtineret Sardiniã:M. Valerius ad Brundiſiũ oræ maritimæ, intentus aduerſus omnes
motus Philippi Macedonũ regis, præeſſet. P.Cornelio Lentulo prætori Sicilia decreta prouincia: T.
Octacilio claſſis eadem : quam aduerſus Carthaginenſes priore anno habuiſſet. Prodigia eo anno
multa nunciata ſunt. quæ quo magis credebant ſimplices ac religioſi homines:eo etiam plura nun/
ciabantur. Lanuuii in æde intus Soſpitæ Iunonis coruos nidum feciſſe. In Apulia palmam viridem
arſiſſe. Mantuę ſtagnum effuſum Mincio amni cruentum viſum. Et Calibus creta,& Romæ in foro
Boario ſanguine pluuiſſe. Et in vico Iſtrico fontem ſub terra tãta vi aquarũ fluxiſſe:vt ſerias,doliaq;,
quæ in eo loco erant,prouoluta velut impetus torrentis tulerit. Tacta de coelo,atrium publicum in
Capitolio,ædem in campo Vulcani,nucem in Sabinis,publicamq; viam:murum,ac portã Gabiis.
Iam alia vulgata miracula erant:haſtam Martis Præneſte ſua ſpõte promotam : bouem in Sicilia lo/
cutum:infantem in vtero matris in Marrucinis, Io triumphe, clamaſſe:ex muliere Spoleti virum fa/
ctum:Hadriæ aram in coelo,ſpecieſq; hominum circum eam cum candida veſte viſas eſſe. Quin Ro/
mę quoq; in ipſa vrbe ſecundum apum examen in foro viſum. quod mirabile eſt,quia rarũ,affirman
tes quidam legiones ſe armatas in Ianiculo videre,concitauerunt ciuitatẽ ad arma. qui cum in Iani/
culum iuiſſent:negarunt quenquam ibi,præter aſſuetos collis eius cultores,apparuiſſe. Hęc prodigia
hoſtiis maioribus procurata ſunt ex aruſpicum reſponſo:& ſupplicatio omnibus diis,quorum pul/
uinaria Romæ ſint:indicta eſt. Perpetratis,quæ ad pacem deũm pertinebant:de republica belloq; ge/
rendo,& quantum copiarum,& vbi quæq; eſſent, conſules ad ſenatum retulerunt. Duodeuiginti le
B gionibus bellum geri placuit:binas conſules ſibi ſumere:binis Galliam,Siciliamq;,ac Sardiniã obti
neri,duabuſq; Q.Fabiũ prætorem Apuliæ,duabus volonum T.Gracchum circa Luceriam præeſſe:
ſingulas C.Terẽtio proconſuli ad Picenum,& M. Valerio ad claſſem circa Brundiſium, & duas vrbi
præſidium relinqui. Hic vt numerus legionũ expleretur:ſex nouæ legiones erant ſcribendæ. Eas primo
quoq; tempore conſules ſcribere iuſſi:& claſſem parare:vt cum eis nauibus,quæ pro Calabrię litori/
bus in ſtatione eſſent: CL longarum nauium claſſis eo anno expleretur. Delectu habito,& nauibus
nouis deductis,Q.Fabius comitia cenſoribus creandis habuit. creati M.Attilius Regulus.& P.Fu/
rius Philus. Cum increbreſceret rumor i bellum in Sicilia eſſe: T.Octacilius eò cũ claſſe proficiſci iuſ/
ſus eſt. Cũ deeſſent nautæ:conſules ex ſenatus conſulto edixerunt:vt qui L.Æmylio.C.Flaminio cen/
ſoribus,millibus æris quinquaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet vſq; ad centum millia:aut cui
poſtea res tanta eſſet facta:nautam vnum cum ſex menſium ſtipendio daret. qui ſupra centum millia
vſq; ad CCC millia:treis nautas cum ſtipendio annuo. qui ſupra trecẽta millia vſq; ad decies æris:
quinq; nautas:qui ſupra decies:ſeptem. ſenatores octo nautas cum annuo ſtipẽdio darent. Ex hoc edi/
cto dati nautæ armati,inſtructiq; ab dominis cum triginta dierum coctis cibariis naues conſcende/
runt. Tum primum eſt factum:vt claſſis Romana sociis naualibus priuata impenſa paratis cõplere/
tur. Hic maior ſolito apparatus pręcipue conterruit Campanos:ne ab obſidione Capuæ bellum eius
anni Romani inciperent. itaq; legatos ad Annibalem oratũ miſerunt:vt Capuam exercitum admo/
ueret. ad eam oppugnandam nouos exercitus ſcribi Romæ:nec vllius vrbis defectiõi magis infenſos
eorum animos eſſe. Id quia tam trepidi nunciabant : maturandũ Annibal ratus,ne præuenirent Ro/
mani:profectus Arpis ad Tifata in veteribus caſtris ſuper Capuã cõſedit. inde Numidis,Hiſpaniſq;
ad præſidiũ ſimul caſtrorũ ſimul Capuæ relictis,cũ cætero exercitu ad lacũ Auerni per ſpeciẽ ſacrificã/
di,re ipſa,vt tentaret Puteolos:quiq; ibi præſidio erant:deſcendit. Maximus,poſtq̃ Annibalem Arpis
profectũ,& regredi in Campaniã,allatũ eſt:nec die,nec nocte intermiſſo itinere,ad exercitum redit:&
T.Gracchũ ab Luceria Beneuentum copias admouere:Q.Fabium prætorem(is filius conſulis erat)
Luceriam Graccho ſuccedere iubet. In Siciliam eodem tempore duo prætores profecti:P.Cornelius
ad exercitum : Octacilius,qui maritimæ oræ, reiq; nauali præeſſet.& cæteri in ſuas quiſq; prouincias
profecti.& quibus prorogatũ imperium erat : eaſdem,quas priore anno, regiones obtinuerunt. Ad
Annibalem,cum ad lacũ Auerni eſſet:quinq; nobiles iuuenes ab Tarento venerunt:partim ad Thra/
ſimenum lacum,partim ad Cannas capti,dimiſſiq; domos cum eadem comitate, qua vſus aduerſus

C omnes Romanorum ſocios Pœnus fuerat. Ii memores beneficiorũ eius perpuliſſe magnam partẽ ſe iuuentutis tarentinæ referũt: vt Annibalis amicitiá ac ſocietatẽ, q̃ populi Romani mallent: legatosq́; ab ſuis miſſos rogare Annibalẽ: vt exercitum propius Tarentũ admoueat. ſi ſigna eius ſi caſtra cõſpecta à Tarento ſint: haud vllam interceſſuram morá, quin vrbs dedatur. in poteſtate iuniorum plebẽ, in manu plebis rem tarentiná eſſe. Annibal collaudatos eos, oneratosq́; ingentibus promiſſis domũ ad cœpta maturanda redire iubet: ſe in tempore affuturũ eſſe. Hac cũ ſpe dimiſſi Tarentini. Ipſum ingens cupido inceſſerat Tarenti potiũdi. vrbem eſſe videbat cum opulentá nobilemq́;, tum maritimá, & in Macedoniá opportune verſam: regemq́; Philippum hunc portũ, ſi tranſiret in Italiá: cum Brundiſium Romani haberent: petiturũ. Sacro inde perpetrato, ad quod venerat: & dum ibi moratur, peruaſtato agro cumano vſq; ad Miſeni promontoriũ, Puteolos repente agmen conuertit ad opprimendum præſidiũ Romanũ. Sex millia hominũ erant: & locus munimento quoq;, non natura modo tutus Triduum ibi moratus Pœnus, ab omni parte tentato præſidio. deinde, vt nihil procedebat: ad populandũ agrum neapolitanum magis ira, q̃ potiundæ vrbis ſpe proceſſit. Aduẽtu eius in propinquũ agrum nolana mota eſt plebs, iamdiu auerſa ab Romanis, & infeſta ſenatui ſuo. itaq; legati ad acceſſendum Annibalem cum haud dubio promiſſo tradendæ vrbis venerunt. Præuenit inceptum eorũ Marcellus conſul à primoribus accitus. die vno Sueſſulam à Calibus, cũ Vulturnus amnis traicientem moratus eſſet: contenderat. inde proxima nocte ſex millia peditũ, equitesq́; CCC, qui præſidio ſenatui eſſent: Nolá intromiſit. & vti à cõſule omnia impigre facta ſunt ad præoccupandá Nolam: ita Annibal tẽpus terebat: bis iam ante nequicquá tentata re ſegnior ad credendũ Nolanus factus. Iiſdẽ diebus & Q. Fabius conſul ad Caſilinum tentandũ, quod præſidio punico tenebatur, venit. Et ad Beneuentũ velut ex compoſito parte altera Hanno ex Brutiis cum magna peditum equitũq́; manu, altera T. Gracchus ab Luceria acceſſit. qui primo oppidũ intrauit. deinde, vt Hannonẽ tria millia fermè ab vrbe ad Calorẽ fluuium caſtra poſuiſſe, & inde agrum populari audiuit: & ipſe egreſſus mœnibus mille fermè paſſus ab hoſte caſtra locat: ibiq́; concionẽ militum habuit. Legiones magna ex parte volonum habebat: qui iam alterũ annum libertatẽ tacite mereri, q̃ poſtulare palàm maluerant. ſenſerat tamen hybernis egrediens murmur in agmine eſſe querentiũ, nunquá ne liberi militaturi eſſent: ſcripſeratq́; ſenatui, non tam quid deſiderarent: q̃ quid meruiſſent. bona, fortiq́; opera eorũ ſe ad eam diẽ vſum: neq; ad exemplum iuſti militis quicquá eis, præter libertatẽ, deeſſe. De eo permiſſum ipſi erat: faceret quod è republica duceret eſſe.

D Itaq; prius q̃ cum hoſte manum confereret: pronunciat: tempus veniſſe eis libertatis, quam diu ſperaſſent: potiundæ. poſtero die ſignis collatis dimicaturũ puro ac patenti campo: vbi ſine vllo inſidiarũ metu vera virtute geri res poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet: cũ ſe extemplo liberum iuſſurum eſſe. qui loco ceſſiſſet: in eum ſeruili ſupplicio animaduerſurũ. Suá cuiq; fortunam in manu eſſe. libertatis authorẽ eis non ſe fore ſolũ: ſed conſulem M. Marcellũ, & vniuerſos patres: qui conſulti ab ſe de libertate eorũ ſibi permiſiſſent. Literas, inde conſulis, ac ſenatus cõſultum recitauit. Ad quæ clamor cũ ingenti aſſenſu eſt ſublatus. pugná poſcebant: ſignumq́; vt daret extemplo, ferociter inſtabant. Gracchus prælio in poſterũ diem pronunciato, concionẽ dimiſit. Milites læti, præcipue quibus merces nauatæ in vnum diem operæ libertas futura erat: armis expediẽdis quod reliquum diei fuit, conſumpſerunt. Poſtero die vbi ſigna cœperunt canere: primi omnium parati, inſtructiq́; ad prætorium conueniunt. ſole orto Gracchus in aciem copias eduxit. Nec hoſtes morá dimicandi fecerũt. Decẽ & ſeptem millia peditũ erant, maxima ex parte Brutii, ac Lucani: equites MCC: inter quos pauci admodũ Italici: cæteri Numidæ ferè omnes, Mauriq́;. Pugnatũ eſt & acriter, & diu. quatuor horis neutrò inclinata eſt pugna. nec alia magis Romanũ impediebat res: q̃ capita hoſtium precia libertati facta. nam vt quiſq; hoſtẽ impigre occiderat: primũ capita ægre inter turbam tumultumq́; abſcindendo tempus terebat: deinde occupata dextra tenẽdo caput, fortiſſimus quiſq; pugnator eſſe deſierat. Quod vbi tribuni militũ Gracco nunciauerunt: neminem ſtantẽ iam vulnerari hoſtem: carnificari iacentes: & in dextris militũ pro gladiis humana capita eſſe: ſignũ dari propere iuſſit: proiicerent capita: inuaderentq́; hoſtem. clará ſatis, & inſignem virtutẽ eſſe: nec dubiá libertatẽ futurá ſtrenuis viris. Tum redintegrata pugna eſt: & eques etiá in hoſtem emiſſus. Quibus cũ impigre Numidæ concurriſſent, nec ſegnior equitum q̃ peditum pugna eſſet, iterum in dubiũ adducta res: cum vtrinq; duces, Romanus Brutium, Lucanũq́; toties à maioribus ſuis victos ſubactosq́;, Pœnus mancipia Romana, & ex ergaſtulo militẽ verbis obtereret. Poſtremo pronũciat Gracchus: eſſe nihil, quod de libertate ſperarent: niſi eo die fuſi fugatiq́; hoſtes eſſent. Ea demũ vox ita animos accendit: atq; renouato clamore velut alii repente facti, tanta vi ſe in hoſtem intulerunt: vt ſuſtineri vltra non poſſent. Primo anteſignani Pœnorũ, deinde ſigna perturbata: poſtremo tota impulſa acies: inde haud dubie terga data, ruuntq́; fugientes in caſtra adeo pauidi trepidiq́; vt ne in portis quidem, aut vallo quiſquá reſtiterit: ac propè continenti agmine Romani inſecuti, nouum de integro prælium incluſi hoſtium vallo ediderint. Ibi ſicut pugna impeditior in anguſtiis, ita cædes atrocior fuit. & adiuuere captiui qui rapto inter tumultũ ferro cõglobati, & à tergo cęciderũt Pœnos: & fugá impedierunt. itaq; minus

duo millia

A duo millia hominũ ex tanto exercitu,& ea maior pars equitũ cũ ipſo duce effugerunt. alii omnes cæſi: aut capti. capta & ſigna duodequadraginta. Ex victoribus duo millia fermè cecidere. præda omnis, præter q̃ hominum captorum, militi cõceſſa eſt. & pecus exceptum eſt: quod intra dies triginta domini cognouiſſent. Cum præda onuſti in caſtra rediſſent: quatuor millia fermè volonum militũ, qui pugnauerãt ſegnius: nec in caſtra irruperant ſimul metu pœnę collem haud procul caſtris cęperunt. poſtero die per tribunos militum inde deducti, cõcione militum aduocata à Graccho, superueniũt. Vbi cum proconſul veteres milites primũ, prout cuiuſq; virtus atq; opera in ea pugna fuerat: militaribus donis donaſſet: tunc quod ad volones attineret: omnes ait malle laudatos à ſe, dignos, indignosq;, q̃ quenquã eo die caſtigatum eſſe. quod bonum fauſtũ felixq; reipub. ipſisq; eſſet: omnes eos liberos eſſe iubere. Ad quã vocẽ cũ clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet: ac nunc cõplexi inter ſe, gratulantesq;, nũc manus ad cœlum tollentes bona omnia populo Romano, Gracchoq; ipſi precarẽtur: tum Gracchus, prius q̃ omnes iure libertatis æquaſſem: inquit: neminẽ nota ſtrenui, aut ignaui militis notaſſe volui. nunc exſoluta iam fide publica, ne diſcrimen omne virtutis, ignauiæq; pereat: nomina eorum, qui detrectatæ pugnæ memores ſeceſſionẽ pauloante fecerunt referri ad me iubebo: citatosq; ſingulos iureiurando adigã: niſi quibus morbus cauſa erit: nõ aliter, q̃ ſtantes cibum potũq;, quoad ſtipendia facient: capturos eſſe. Hanc mulctã ita æquo animo feretis: ſi reputabitis: nulla ignauiæ nota leuiore vos deſignari potuiſſe. Signũ deinde colligẽdi vaſa dedit: militesq; prædã portantes agentesq; per laſciuiã ac iocũ ita ludibundi Beneuentum rediere: vt ab epulis celebrẽ feſtumq; diẽ actis, nõ ex acie reuerti viderẽtur. Beneuentani omnes turba effuſa cum obuiã ad portas exiſſent: cõplecti milites: gratulari: vocare in hoſpitium. Apparata cõuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant. ad ea inuitabant: Gracchumq; orabãt: vt epulari permitteret militibus. Et Gracchus ita permiſit: in publico epularentur omnes. Ante ſuas quibuſq; fores prolata omnia. pileati, aut lana alba velatis capitibus volones epulati ſunt, alii accubãtes, alii ſtantes: qui ſimul miniſtrabãt: veſcebanturq;. Digna res viſa: vt ſimulachrũ celebrati eius diei Gracchus, Poſtquã Romã rediit: pingi iuberet in æde libertatis: quam pater eius in Auentino ex mulctaticia pecunia faciendã curauit: dedicauitq;. Dum hæc ad Beneuentum geruntur: Annibal depopulatus agrum neapolitanũ ad Nolã caſtra mouet. Quẽ vbi aduẽtare cõſul ſenſit: Pomponio proprætore cum eo exercitu, qui ſuper Sueſſulã in caſtris erat: accito, ire obuiã hoſti parat: ne morã dimicandi faceret. Claudium Neronem cum robore equitum ſilentio noctis per auerſam

B maxime ab hoſte portã emittit: circunuectũq; occulte ſubſequi ſenſim agmen hoſtiũ iubet: & cum coortum prælium videret: ab tergo ſe obiicere. Id errore viarũ, an exiguitate tẽporis Nero exequi nõ potuerit: incertum eſt. Abſente eo cum prælium cõmiſſum eſſet: ſuperior quidem haud dubie Romanus erat. ſed quia equites non affuere in tempore: ratio cõpoſitæ rei turbata eſt. Non auſus inſequi cedentes Marcellus, vincẽtibus ſuis ſignum receptui dedit. plus tamen duo millia hoſtium eo die cæſa traduntur: Romanorum minus CCCC. Solis ferè occaſu Nero diẽ noctemq; nequicquam fatigatis equis hominibusq;, ne viſo quidẽ hoſte rediens adeo grauiter eſt ab cõſule increpatus: vt per eum ſtetiſſe diceret: quo minus accępta ad Cannas, redderetur hoſti clades. Poſtero die Romanus in aciẽ deſcendit. Pœnus tacita etiã cõfeſſione victus caſtris ſe tenuit. Tertio die ſilentio noctis, omiſſa ſpe Nolæ potiundæ, rei nunquã proſpere tentatæ, Tarentum ad certiorẽ ſpem proditiõis proficiſcitur. Nec minore animo res Romanæ domi, q̃ militiæ gerebantur. Cenſores vacui ab operum locandorũ cura propter inopiã ærarii: ad mores hominum regendos animũ aduerterunt, caſtigãdaq; vitia: quæ, velut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt: nata bello erãt. Primũ eos citauerunt: qui poſt cannenſem pugnã rempub. deſeruiſſe, Italiaq; exceſſiſſe velle dicebãtur. princeps eorum L. Cæcilius Metellus: qui quæſtor tum forte erat. iuſſo deinde eo, cæterisq; eiuſdẽ noxæ reis cauſam dicere, cum purgari nequiſſent: pronunciarunt: verba, orationemq; eos aduerſus rempublicã habuiſſe: quo cõiuratio deſerẽdæ Italiæ cauſa fieret. Secundũ eos citati nimis callidi exoluendi iuriſiurãdi interpretes, qui captiuorũm ex itinere regreſſi clàm in caſtra Annibalis, ſolutum, quod iurauerãt redituros: rebantur. His, ſuperioribusq; illis equi adempti: qui publicum equum habebãt: tribuq; moti, ærarii omnes facti. Neq; ſenatu modo, aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorum tenuit. nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpſerunt: qui quadriẽnio nõ militaſſent: quibus neq; vacatio iuſta militię, neq; morbus cauſa fuiſſet. & ea ſupra duo millia nominũ in ærarios relata: tribuq; omnes moti. additũq; inerti cenſoriæ notę triſte ſenatus conſultũ: vt ii omnes, quos cenſores notaſſent: pedibus mererẽt: mitterenturq; in Siciliã ad cannenſis exercitus reliquias. cui militũ generi nõ prius q̃ pulſus Italia hoſtis eſſet, finitũ ſtipendiorũ tẽpus erat. Cum cenſores ob inopiã ærarii ſe iam locationibus abſtinerẽt ædium ſacrarũ tuendarum, curuliũq; equorũ præbendorum, ac ſimilium his rerũ, cõuenere ad eos frequẽtes: qui haſtæ huius generis aſſueuerãt: hortariq; cenſores: vt omnia perinde agerent: locarentq;: ac ſi pecunia in ærario eſſet. neminẽ niſi bello cõfecto, pecuniã ab ærario petiturum eſſe. Cõuenere deinde domini eorum: quos T. Sempronius ad Beneuentũ manu emiſerat: accerſitosq; ſe ab triumuiris menſariis eſſe dixerunt: vt pretia ſeruorũ acciperent. cæterũ non anteq̃ bello confecto accępturos eſſe. Cum hęc in-

C clinatio animorũ plebis ad ſuſtinendã inopiam ęrarii fieret:pecuniæ quoq; pupillares primo,deinde viduarum cœptæ cõferri:nuſq̃ eas tutius,ſanctiusq; deponere credentibus, qui deferebant:q̃ in publica fide.inde ſi quid emptũ,paratumq; pupillis,ac viduis foret:à quæſtore perſcribebatur. Manauit ea priuatorum benignitas ex vrbe etiã in caſtra:vt nõ eques,non centurio ſtipendiũ acciperent:mercenariumq; increpantes vocarent,qui accepiſſet. Q.Fabius conſul ad Caſilinũ caſtra habebat:quod duũm millium Campanorũ, & ſeptingentorum militũ Annibalis tenebatur præſidio. Præerat Statius Metius,miſſus ab Cn.Magio Atellano:qui eo anno Mediaſtuticus erat:ſeruitiaq;,& plebem promiſcue armabat:vt caſtra Romana inuaderet:intento conſule ad Caſilinum oppugnandũ. Nihil eorum Fabium fefellit.itaq; Nolam ad collegã mittit:altero exercitu, dum Caſilinũ oppugnatur: opus eſſe,qui Campanis opponatur.vel ipſe relicto Nolę pręſidio modico veniret.vel ſi eum Nola teneret, & necdum ſecuræ res ab Annibale eſſent T.Gracchũ proconſulem à Beneuento acciturũ. Hoc nũcio Marcellus duobus militũ millibus Nolæ in præſidio relictis, cum cætero exercitu Caſilinũ venit.aduentuq; eius Campani iam mouentes ſeſe quieuerunt.ita à duobus cõſulibus Caſilinum oppugnari cœptum.vbi cũ multa ſuccedẽtes temere mœnibus Romani milites acciperẽt vulnera:neq; ſatis inceptis ſuccederet:Fabius omittendã rem paruã,ac iuxta magnis difficilem,abſcedendũq; inde cenſebat:cũ res maiores inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut nõ aggrediẽda,ita ſemel aggreſſis nõ dimittenda eſſe dicendo,quia magna famę momenta in vtrãq; partẽ fierent:tenuit ne incœpto abiretur. Vineæ inde,omniaq; alia operũ machinationũq; genera cum admouerentur:Cãpaniq; Fabium orarent:vt abire Capuã tuto liceret:paucis egreſſis,Marcellus portam,qua egrediebantur: occupauit:cædesq; promiſcue omnium circa portã primo,deinde irruptione facta,etiã in vrbe fieri cœpta eſt. Quinquaginta ferè primo egreſſi Campanorũ cum ad Fabium cõfugiſſent:præſidio eius Capuam peruenerunt. Caſilinũ inter colloquia,cunctationemq; petentiũ fidem, per occaſionẽ captum eſt.captiui,quiq; campanorũ,quiq; Annibalis militũ erant:Romam miſſi: atq; ibi in carcere incluſi ſunt.oppidanorum turba per finitimos populos in cuſtodiã diuiſa. Quibus diebus à Caſilino re bene geſta receſſum eſt:eis Gracchus in Lucanis aliquot cohortes in ea regione cõſcriptas cum prefecto ſociorũ in agros hoſtiũ prædatum miſit.eos effuſe palatos Hanno adortus,haud multo minorẽ, q̃ à Beneuẽto acceperat:reddidit hoſti cladẽ:atq; in Brutios raptim,ne Gracchus aſſequeretur:cõceſſit. Conſules,Marcellus retro, vnde venerat, Nolam redit:Fabius in Samniũ ad populandos agros,recipiendasq;

D armis,quæ defecerãt, vrbes proceſſit. Caudinus Samnis grauius deuaſtatus:peruſti, populatiq; late agri:prædæ pecudũ,hominumq; actæ.oppida vi capta,Compulteria,Teleſia,Coſſa,Melæ, Fuiſulæ,& Orbitaniũ.ex Lucanis Blandæ,Apulorũ Ancæ oppugnatæ. Millia hoſtium in his vrbibus XXV capta,aut occiſa:& recepti perfugæ CCCLXX. quos cum Romã miſiſſet cõſul: virgis in comitio cæſi omnes,ac de ſaxo deiecti. Hæc à Q.Fabio intra paucos dies geſta. Marcellũ ab gerendis rebus valitudo aduerſa Nolæ tenuit. Et à prætore Q.Fabio,cui circa Luceriã prouincia erat: Accua oppidũ per eos dies vi captum:ſtatiuaq; ad Ardoneas cõmunita. Dum hęc aliis locis ab Romanis geruntur:iam Tarentum peruenerat Annibal cum maxima omniũ, quacunq; ierat,clade.in tarentino demũ agro pacatum incedere agmen cœpit.nihil ibi violatũ:neq; vſquã via exceſſum eſt.apparebatq; nõ id modeſtia militũ,aut ducis,niſi ad cõciliandos Tarentinorum animos fieri. Cęterum cum propè iam mœnibus acceſſiſſet:nullo ad cõſpectũ primi agminis,vt rebatur,motu facto,caſtra ab vrbe fermè paſſus mille locat. Tarẽtum triduo anteq̃ Annibal ad mœnia accederet:à M.Valerio proprætore,qui claſſi ad Brundiſium præerat:T.Valerius legatus miſſus. Is primorum iuuẽtute conſcripta,diſpoſitisq; ad omnes portas,circaq; muros quà res poſtulabat,ſtationibus,die ac nocte plurimum intẽtus,neq; hoſtibus,neq; dubiis ſociis loci quicq̃ prębuit ad tentandũ. Sicq; diebus aliquot fruſtra ibi abſumptis,Annibal,cum eorũ nemo,qui ad lacũ auerni adiſſent:aut ipſi venirẽt: aut nuncium,literasúe mitterẽt:vana promiſſa ſe temere ſecutũ cernens,caſtra inde mouit. Tum quoq; intacto agro tarentino,quanquã ſimulata lenitas nondũ profuerat:tamen ſpe labefactãdæ fidei haud abſiſtens,Salapiã tendit:eoq; frumentum ex agris metapontino,atq; heracleſi(iam media æſtas exacta erat:& hybernis placebat locus)cõportat. Prædatũ inde Numidæ,Mauriq; per ſalentinum agrũ,proximosq; Apuliæ ſaltus dimiſſi:vnde cęterę prędę haud multum,equorũ greges maxime abacti.è quibus ad quatuor millia domãda equitibus diuiſa. Romani,cum bellũ nequaquã contemnendum in Sicilia oriretur:morsq; tyrãni duces magis impigros dediſſet Syracuſanis:q̃ cauſam,aut animos mutaſſet:M.Marcello alteri conſulum eam prouinciã decernunt. Secundũ Hieronymi cædem primo tumultuatũ in Leontinis apud milites fuerat:vociferatũq; ferociter:parentandũ regi ſanguine coniuratorum eſſe.deinde libertatis reſtitutæ dulce auditũ nomen crebro vſurpatũ,ſpes facta ex pecunia regia largitionis militi,atq; fungẽdi potioribus ducibus,& relata tyrãni fœda ſcelera,fœdioresq; libidines, adeo mutauere animos:vt inſepultum iacere corpus pauloante deſiderati regis paterentur. Cũ cæteri ex cõiuratis ad exercitum obtinendum remãſiſſent, Theodorus,& Soſis regiis equis quanto maximo curſu poterãt,vt ignaros omniũ regios opprimerent:Syracuſas cõtendunt.cæterum præuenerat non

A fama ſolum:qua nihil in talibus rebus eſt celerius:ſed nuncius etiã ex regiis ſeruis. itaq; Andronodo-
rus & inſulã,& arcem,& alia,quæ poterat:quæq; opportuna erant:præſidiis firmarat. Hexapylo Theo
dorus,ac Soſis poſt ſolis occaſum iam obſcura luce inuecti,cum cruentã regiam veſtem,atq; inſigne
capitis oſtentarent:tranſuecti per Thicam, ſimul ad libertatem,ſimul ad arma vocãtes,in Acradinã
cõuenire iubẽt. Multitudo pars procurrit in vias:pars in ædiũ veſtibulis ſtat:pars ex tectis,feneſtriſq;
proſpectant:& quid rei ſit,rogitant. omnia luminibus collucent:ſtrepituq; vario complentur. armati
locis patentibus congregantur. inermes ex Olympii Iouis templo ſpolia Gallorũ,Illyricorũq;,dono
data Hieroni à populo Romano,fixaq; ab eo,detrahunt,precantes Iouem: vt volens propitius præ-
beat ſacra arma pro patria,pro deũ delubris,pro libertate ſeſe armantibus. Hæc quoq; multitudo ſta-
tionibus per principes regionũ vrbis diſpoſitis adiũgitur. In inſula inter cætera Andronodorus præ-
ſidiis firmat horrea publica. Locus ſaxo quadrato ſeptus,atq; arcis in modũ emunitus capitur ab iu-
uentute,quæ præſidio eius loci attributa erat. mittuntq; nuncios in Acradinã:horrea,frumentumq;
in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima populus omnis armatus,inermiſq; in Acradinã ad curiã conue-
nit. ibi pro Concordiæ ara,quæ in eo ſita loco erat: ex principibus vnus nomine Polyneus concionẽ
& liberam,& moderatã habuit. Seruitudinis,indignitatiſq; homines expertos aduerſus notũ malum
irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas importet clades,audiſſe magis à patribus Syracuſanos: q̃ ipſos
vidiſſe. Arma quòd impigre ceperint,laudare. magis laudaturũ:ſi non vtantur,niſi vltima neceſſitate
coacti. in præſentia legatos ad Andronodorũ mitti,placere:qui denuncient: vt in poteſtate ſenatus,
ac populi ſit:portæ inſulæ pateant: reddat præſidium. ſi tutelam alieni regni ſuũ regnum velit facere:
eundem ſe cenſere:multo acrius ab Andronodoro,q̃ ab Hieronymo repeti libertatẽ. Ab hac concio-
ne legati miſſi ſunt. ſenatus inde haberi cœptus eſt. quod ſicut regnante Hierone manſerat publicum
conſiliũ:ita poſt mortẽ eius ante eam diem nulla de re,neq; cõuocati,neq; conſulti fuerant. Vt ventũ
ad Andronodorũ eſt:ipſum quidẽ mouebat & ciuiũ conſenſus,& cũ aliæ occupatæ vrbis partes,tum
pars inſulæ,velut munitiſſima prodita, atq; alienata: ſed euocatum eum ab legatis Demarata vxor,
filia Hieronis,inflata adhuc regiis animis ac muliebri ſpiritu,admonet ſæpe vſurpatæ Dionyſii tyrã-
ni vocis:qua pedibus tractum,non inſidentẽ equo relinquere tyrannidẽ dixerit debere. facile eſſe mo-
mento quo quis velit,cedere poſſeſſione magnæ fortunæ:facere,& parare eam,difficile atq; arduũ eſſe.
paululum ſumeret ſpatii ad conſultandũ ab legatis,eo vteretur ad accerſendos ex Leontinis milites.
quibus ſi pecuniã regiã pollicitus eſſet:omnia in poteſtate eius futura. Hæc muliebria conſilia Andro
B nodorus neq; tota aſpernatus eſt:neq; extẽplo accepit:tutiorem ad opes affectandas ratus eſſe viam,ſi
in præſentia tempori ceſſiſſet. itaq; legatos renunciare iuſſit:futurũ ſe in ſenatus, ac populi poteſtate.
Poſtero die luce prima patefactis inſulæ portis in forũ Acradinæ venit. ibi in aram Cõcordiæ,ex qua
pridie Polyneus cõcionatus erat:aſcendit:orationemq; eam orſus eſt: qua primum cunctationis ſuæ
veniã petiuit. Se enim clauſas habuiſſe portas non ſeparantem ſuas res à publicis, ſed ſtrictis ſemel
gladiis timentem,qui finis cædibus eſſet futurus:vtrum,quod ſatis libertatis foret:contenti nece ty-
ranni eſſent:an quicunq; aut propinquitate, aut affinitate,aut aliquibus miniſteriis regiã contigiſ-
ſent:alienæ culpæ rei trucidarentur. poſtquã animaduertit:eos,qui liberaſſent patriã:ſeruare etiam li-
bertatẽ velle:atq; vndiq; conſuli in mediũ:non dubitaſſe,quin & corpus ſuum,& cætera omnia,quæ
ſuæ fidei tutelæq; eſſent:quando eum,qui mandaſſet,ſuus furor abſumpſiſſet:patriæ reſtitueret. Con-
uerſus deinde ad interfectores tyranni,ac nomine appellãs Theodorũ,ac Soſim, facinus,inquit,me-
morabile feciſtis. ſed,mihi credite,inchoata veſtra gloria nondum perfecta eſt:periculũq; ingens ma-
net: niſi cõmuni concordiæ conſulitis: ne libera efferatur res. Poſt hanc orationẽ claues portarum,
pecuniæq; regiæ ante pedes eorũ poſuit. atq; illo quidem die dimiſſi ex concione læti circa omnia fana
deũm ſupplicauerunt cũ coniugibus,ac liberis. poſtero die comitia prætoribus creandis habita. crea
tus in primis Andronodorus:cæteri magna ex parte interfectores tyranni. duos etiam abſentes, Sopa
trum,ac Deomenem fecerunt. Qui auditis iis,quæ Syracuſis acta erant:pecuniã regiã,quæ in Leon-
tinis erat: Syracuſas deuectam quæſtoribus ad idipſum creatis tradiderunt. & ea,quæ in inſula erat,
& Acradina:tradita eſt. muriq; ea pars,quæ ab cætera vrbe nimis firmo munimento interſepiebat in-
ſulam:conſenſu omniũ deiecta eſt. ſecutæ & cæteræ res hanc inclinationem animorum ad libertatẽ.
Hippocrates,atq; Epicides audita morte tyranni,quam Hippocrates etiam nuncio interfecto celare
voluerat:deſerti à militibus,quia id tutiſſimũ ex præſentibus videbãt:Syracuſas redière. vbi ne ſuſpe-
cti obſeruarentur,tanquã nouandi res aliquã occaſionem quærentes:prætores primum,dein per eos
ſenatum adeunt. Ab Annibale ſe miſſos prædicant ad Hieronymum,tanquam amicum,ac ſocium.
paruiſſe imperio eius:cuius imperator ſuus voluerit. velle ad Annibalem redire. cæterum cum iter tu-
tum non ſit,vagantibus paſſim per totam Siciliam Romanis armis:petere vt præſidiu dent aliquid:
quo Locros in Italiã perducantur. gratiam magnam eos parua opera apud Annibalem inituros. Fa-
cile res impetrata. abire enim duces regios,cũ peritos militiæ, tum egentes eoſdem atq; audaces cu-
piebant. ſed quod volebant:non quàm maturato opus erat,nauiter expediebãt. Interim iuuenes mi-

C litares, & aſſueti militibus, nunc apud eos ipſos, nunc apud transfugas, quorum maxima pars ex naualibus ſociis Romanorum erat: nunc etiam apud infimæ plebis homines crimina ſerebant in ſenatum, optimatesq́;. moliri clàm eos atq; ſtruere: vt Syracuſæ per ſpeciem recõciliandæ ſocietatis in ditione Romanorũ ſint: dein factio, & pauci authores fœderis renouati dominẽtur. His audiendis, credendisq́; opportuna multitudo maior indies Syracuſas confluebat: nec Hippocrati, & Epicidi ſolum ſpem nouandarum rerũ, ſed Andronodoro etiam præbebat. Qui feſſus tandẽ vxoris vocibus monentis, nunc illud eſſe tempus occupandi res: dum turbata omnia noua atq; incognita libertate eſſent: dũ regiis ſtipendiis paſtus obuerſaretur miles: dum ab Annibale miſſi duces aſſueti militibus iuuare poſſent incœpta: cum Themiſtho, cui Gelonis filia nupta erat: rem conſociatam paucos poſt dies Ariſtoni cuidam tragico actori, cui & alia arcana cõmittere aſſuerat: incaute aperit. Huic & genus, & fortuna honeſta erant: nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori eſt: ea deformabat. itaq; fidem potiorẽ ratus, quá patriæ debebat, indicium ad prætores defert. Qui vbi rem haud vanam eſſe certis indiciis compercerunt: conſultis ſenioribus, & authoritate eorũ præſidio ad fores poſito, ingreſſos curiá Themiſtũ, atq; Andronodorũ interfecerunt. & cũ tumultus ab re in ſpeciem atrociore cauſam aliis ignorantibus ortus eſſet: ſilentio tandẽ facto, indicem in curiá introduxerunt. Qui cum ordine omnia edocuiſſet: & principiũ coniurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptiis, quibus Themiſtho iuncta eſſet: Afrorum, Hiſpanorũq́; auxiliares inſtructos ad cædem prætorũ, principũq́; aliorum: bonaq́; eorum prædæ futura interfectoribus pronunciatum: iam mercenariorum manum aſſuetam imperiis Andronodori paratá fuiſſe ad inſulam rurſus occupandá: ſingula deinde, quæ, per quosq́; agerentur: totáq́; viris, armisq́; inſtructam coniurationem ante oculos poſuiſſet: ſenatui quidem tam iure cæſi, q̃ Hieronymus, videbantur. Ante curiam variæ, atq; incertæ rerum multitudinis clamor erat. quam ferociter minitantem in veſtibulo curiæ corpora coniuratorũ eo metu compreſſerunt: vt ſilentes integram plebem in concionẽ ſequerentur. Sopatro mãdatum ab Senatu, & ab collegis, vt verba faceret. Is (tanquam reos agebat) ab ante acta vita orſus, quæcũq; poſt Hieronis mortem ſceleſte, atq; impie facta eſſent: Andronodorum, ac Themiſtũ arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymum puerum, ac vixdum pubeſcentem facere potuiſſe? tutores, ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymũ, aut certe cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti deſtinatosq́; alia noua ſcelera poſt mortem tyranni molitos. palàm primo: cum clauſis Andronodorus inſulæ portis hęreditate regni creuerit: quæq́; procurator tenuerat: pro domino poſſederit.

D proditus deinde ab eis, qui in inſula erant: circunſeſſus ab vniuerſa ciuitate, quæ Acradinam tenuerit: nequicquam palàm atque aperte petitum regnum, clàm & dolo affectare conatus ſit. & ne beneficio quidem, atque honore potuerit vinci: cum inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet prætor. ſed animos eis regios regias coniuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas. Sub hanc vocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur: nullam earum viuere debere: nec quenquam ſupereſſe tyrãnorum ſtirpis. Hęc natura multitudinis eſt. aut ſeruit humiliter: aut ſuperbe dominatur. libertatem, quæ media eſt: nec ſpernere modice, nec habere ſciunt. & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri: qui auidos, atq; intemperantes plebeiorum animos ad ſanguinẽ, & cędes irritent. ſicut tum extemplo prætores rogationẽ promulgarunt: accęptaq́; penè prius, q̃ promulgata eſt: vt omnis regia ſtirps interficeretur. miſſiq́; à prætoribus Demaratam Hieronis, & Harmoniá Gelonis filiá, coniuges Andronodori & Themiſtii, interfecerunt. Heraclia erat filia Hieronis, vxor Soſippi: qui legatus ab Hieronymo ad regem Ptolemæum miſſus, volũtariũ conſciuerat exiliũ. Ea cum ad ſe quoq; venire præſciſſet: in ſacrarium ad penates confugit cum duabus filiabus virginibus, reſolutis crinibus, miſerabiliq́; alio habitu: & ad ea addidit preces: nunc per memoriam Hieronis patris, Gelonisq́; fratris: ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi conflagrare ſinerent. nihil ſe ex regno illius, præter exilium viri, habere. neq; fortunam ſuam eandem viuo Hieronymo fuiſſe, quam ſororis: neq; interfecto eo cauſam eandem eſſe. Quid quod, ſi Andronodoro cõſilia proceſſiſſent: illa cum viro fuerit regnatura? ſibi cum cæteris ſeruiendum? Si quis Soſippo nũciet: interfectum Hieronymum, ac liberatas Syracuſas cui dubiũ eſſe, quin extemplo conſcenſurus ſit nauim, atq; in patriam rediturus? Quantũ ſpes hominum fallit. in liberata patria coniugẽ eius, ac liberos de vita dimicare? quid obſtãtes libertati, aut legibus? quod ab ſe cuiq̃ periculũ, à ſola, ac propè vidua, & puellis in orbitate degentibus eſſe? At enim periculi quidem nihil ab ſe timeri: inuiſam tantum regiam ſtirpem eſſe. Ablegarẽt ergo procul ab Syracuſis, Siciliaq́;: & aſportari Alexandriam iuberent ad virum vxorẽ, ad patrẽ filias. Auerſis auribus, animisq́;, caſſe ne tẽpus tereretur, (ferrum enim quoſdá expedientes cernebat) tum omiſſis pro ſe precibus, puellis vt ſaltem parcerent, orare inſtitit: à qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent. ne tyrannos vlciſcendo, quæ odiſſent ſcelera, ipſi imitarentur. Inter hęc abſtractá à penetralibus iugulant. in virgines deinde reſperſas matris cruore impetum faciunt. quæ alienata mente ſimul luctu, metuq́;, velut captæ furore occurſu ſe ex ſacrario proripuerũt: vt, ſi effugiũ patuiſſet in publicũ: impleturæ vrbẽ tumultu fuerint. tũ quoq; haud magno ædiũ ſpatio inter medios tot armatos aliquoties integro

ties integro

A ties integro corpore euaſerunt:tenentibusq́;,cum tot ac tam validæ eluctandæ manus eſſent : ſeſe eri-
puerunt.tandem vulneribus confectæ,cum oīa repleſſent ſanguine, exanimes corruerunt. cædemq́; p
ſe miſerabilē, miſerabiliorē caſus fecit:quod paulo poſt nuncius venit, mutatis repente ad miſericor-
diam animis,ne interficerētur. Ira deinde ex miſericordia orta: quod adeo feſtinatū ad ſuppliciū: neq;
locus pœnitēdi,aut regreſſus ab ira relictus eſſet.itaq; fremere multitudo: & in locū Andronodori,ac
Themiſtu(nā ambo prætores fuerant)comitia poſcere:quæ nequaq̄ ex ſentētia prætoꝝ futura eſſent.
Statutus eſt comitiis dies : quo nec opinantibus oībus, vnus ex vltima turba Epicidem nominauit:
tum inde alius Hippocratē. crebriores deinde eæ voces , & cū haud dubio aſſenſu multitudinis eſſe.
Et erat confuſa concio,non populari modo,ſed militari quoq; turba,magna ex parte etiam perfugis,
qui oīa nouare cupiebant:permiſtis.Prætores diſſimulare primo:& trahendam rem eſſe. poſtremo vi-
cti conſenſu,& ſeditionem metuentes,pronunciant eos prætores. Nec illi primo ſtatim creati nudare
quid vellent:quanq̄ ægre ferebant,& de induciis dierum decem legatos iſſe ad Appium Claudium:&
impetratis eis alios,qui de fœdere antiquo renouando agerent: miſſos . Ad Murgātiam tum claſſem
nauium centū Romanus habebat:quò euaderent motus ex cædibus tyrannoꝝ orti Syracuſis:quó ue
eos ageret noua atq; inſolita libertas, opperiens. Per eoſdem dies cum ad Marcellum venientem in
Siciliam legati ſyracuſani miſſi ab Appio eſſent:auditis conditionibus pacis Marcellus poſſe rē con-
uenire ratus,& ipſe legatos Syracuſas,qui coràm cum prætoribus de renouando fœdere agerent:mi-
ſit.Et iam ibi nequaq̄ eadem quies,ac tranquillitas erat.poſtquam punicam claſſem acceſſiſſe Pachy-
num allatum eſt:dempto timore Hippocrates,& Epicides nunc apud mercenarios milites, nūc apud
transfugas prodi Romanis Syracuſas criminabantur.At vero Appius naues ad oſtium portus,quid
aliæ partis hoībus animi accederet opperiens,in ſtatione habere cœpit. Ingens in ſpeciē criminibus
vanis acceſſerat fides.ac primo etiā tumultuoſe decurrerat multitudo ad prohibendos:ſi in terrā egre-
derentur. In hac turbatione rerum in concionem vocari placuit. vbi cū alii aliò tenderēt, nec procul
à ſeditione res eſſet:Apollonides principum vnus orationem ſalutarem , vt in tali tempore, habuit.

Nec ſpem ſalutis, nec perniciem propiorem vnquā ciuitati vlli fuiſſe. ſi enim vno animo oēs vel ad
Romanos,vel ad Carthaginenſes inclinent:nullius ciuitatis ſtatum fortunatiorem, gratioremí ue fo
re.ſi alia aliò trahat res:non inter Pœnos,Romanosq́; bellū atrocius fore:q̄ inter ipſos Syracuſanos:
B cum intra eoſdē muros pars vna quæq; ſuos exercitus, ſua arma,ſuos habitura ſit duces . itaq; vt idē
omnes ſentiant:ſumma vi agendum eſſe.vtra ſocietas ſit vtilior:longe minoris adeo rē momenti con
ſultatione eſſe.ſed tamen Hieronis potius q̄ Hieronymi authoritatem ſequendam in ſociis legendis:
vel quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam nunc incognitæ,quondam infideli præferēdā.
Eſſe etiam momenti aliquid ad conſilium,quod Carthaginenſibus ita pax negari poſſit, vt non vtiq;
in præſentia bellū cum eis geratur:cum Romanis extemplo aut pacē,aut bellum habendū. Quo mi
nus cupiditatis,ac ſtudii viſa eſt oratio habere:eo plus authoritatis habuit . Adiectū eſt prætoribus,
ac delectis ſenatorum militare etiam conſiliū ,iuſſi & duces ordinū præfectiq́; auxiliorum ſimul conſu
lere. Cū ſæpe acta res eſſet mediis certaminibus:poſtremo quia belli cū Romanis gerendi ratio nulla
apparebat:pacem fieri placuit:mittiq́; cum eis legatos ad rem confirmandā . Dies haud ita multi in-
terceſſerāt: cum ex Leontinis legati præſidium finibus ſuis orantes venerunt . Legatio peropportuna
viſa ad multitudinem inconditam ac tumultuoſam exonerandam,ducesq́; eius ablegandos . Hippo-
crates prætor ducere eò trāsfugas iuſſus. ſecuti multi ex auxiliis mercenariis quatuor millia armato-
rum effecerunt.Et mittentibus,& miſſis ea læta expeditio fuit. nam & illis, quod iam diu cupiebant:
nouandi res occaſio data eſt:& hi ſentinam quandam vrbis rati exhauſtam, lætabantur. cæterū leua-
uerunt modo in præſentia velut corpus ægrum:quo mox in grauiorem morbū reciderer . Hippocra-
tes enim finitima prouinciæ Romanæ primo furtiuis excurſionibus vaſtare cœpit:deinde cū ad tuen
dos ſociorum agros miſſum ab Appio præſidium eſſet : omnibus copiis impetum in oppoſitam ſta-
tionem cum cæde multorum fecit. Quæ cum eſſent nunciata Marcello:legatos extemplo Syracuſas
miſit:qui pacis fidem ruptam eſſe dicerent:nec belli defuturā́m vnquā cauſam:niſi Hippocrates, atq;
Epicides non ab Syracuſis modo,ſed tota procul Sicilia ablegarentur.Epicides ne aut reus criminis
abſentis fratris præſens eſſet:aut deeſſet pro parte ſua concitādo belloi profectus & ipſe in Leontinos:
quia ſatis eos aduerſus populum Romanum concitatos cernebat : auertere etiā ab Syracuſis cœpit.
Nam ita eos pacem pepigiſſe cum Romanis: vt quicunq; populi ſub regibus fuiſſent: & ſuæ ditionis
eſſent.nec iam libertate contentos eſſe:niſi etiam regnent:ac dominentur. Renunciandum igitur eis
eſſe:Leontinos quoq; æquum cenſere liberos eſſe : vel quod in ſolo vrbis ſuæ tyrannus ceciderit : vel
quod ibi primum conclamatum ad libertatē:relictisq́; regiis ducibus Syracuſas ſit concurſum. Itaq;
aut eximendum id de fœdere eſſe;aut legem eam fœderis non accipiendam. Facile multitudini per-
ſuaſum . legatisq́; Syracuſanorum & de cæde ſtationis Romanæ querentibus , & Hippocratem atq;
Epicidem abire , ſeu Locros , ſeu quò aliò mallent : dummodo Sicilia cederent : iubentibus feroci-
ter reſponſum eſt . Neq; mandaſſe ſeſe Syracuſanis : vt pacem pro ſe cum Romanis facerent : neque

C teneri alienis fœderibus. Hæc ad Romanos Syracuſani detulerunt, abnuentes Leontinos in ſua poteſtate eſſe. itaq; integro ſecum fœdere bellum Romanos cum iis geſturos. neq; ſeſe defuturos ei bello: ita, vt in poteſtatem redacti ſuæ rurſus ditionis eſſent: ſicut pax conueniſſet. Marcellus cū omni exercitu profectus in Leontinos, Appio quoq; accito, vt altera parte aggrederetur: tanto ardore militum eſt vſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis: vt primo impetu vrbem expugnarent. Hippocrates, atq; Epicides poſteaquam capi muros, refringiq; portas viderunt: in arcē ſeſe cum paucis recepere. inde clàm nocte Herbeſum perfugiunt. Syracuſanis octo millium armatorū agmine pfectis domo ad Milam flumen nuncius occurrit: captam vrbē eſſe: cætera falſa miſta veris ferens: cædē promiſcuam militum, atq; oppidanorū factam: nec quenq̄ puberē arbitrari ſupereſſe: direptam vrbē: bona locupletum donata. Ad nuncium tam atrocem cōſtitit agmen: concitatisq; oībus, duces (erant autem Soſis, ac Dinomenes) quid agerent cōſultabāt. Erroris ſpeciem haud vanā mendacio præbuerant verberati, ac ſecuri percuſſi transfugæ ad duo millia hoīum. Cæterum Leontinorum, militumq; aliorū nemo poſt captam vrbem violatus fuerat: ſuaq; oīa eis, niſi quæ primus tumultus captæ vrbis abſumpſerat: reſtituebant. Nec vt Leontinos irent, proditos ad cædem cōmilitones quærentes, ꝑpelli potuere: nec vt eodē loco certiorem nuncium expectarent. Cum ad defectionē inclinatos animos cernerent prętores: ſed eum motū haud diuturnū fore: ſi duces amentiæ ſublati eſſent: exercitum ducunt Megaram. ipſi cū paucis equitibus Herbeſum proficiſcuntur: ſpe territis oībus per proditionē vrbis potiundæ. quod vbi fruſtra eis fuit inceptum: vi agendū rati, poſtero die Megaris caſtra mouent: vt Herbeſum oībus copiis oppugnarent. Hippocrates, & Epicides non tam tutū prima ſpecie, q̄ vnum ſpe vndiq; abſciſſa cōſilium eſſe rati, vt ſe militibus permitterent, & aſſuetis magna ex parte ſibi, & tū fama cædis cōmilitonum accenſis: obuiam agmini procedunt. Prima forte ſigna ſexcentorū Cretenſium erant: qui apud Hieronymum meruerant ſub eis: & Annibalis beneficium habebant, capti ad Thraſimenū inter Romana auxilia, dimiſſiq;. quos vbi ex ſignis armorumq; habitu cognouere Hippocrates, atq; Epicides: ramos oleæ, ac velamenta alia ſupplicum porrigētes orare: vt reciperent ſeſe: receptosq; tutarentur: neu proderent Syracuſanis: à quibus mox ipſi trucidādi populo Romano dederentur. Enimuero conclamant: bonum vt animū haberent: omnē ſe cum illis fortunam ſubituros. Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant: tenebaturq; agmen: nec dum quæ moræ cauſa foret, peruenerat ad duces. Poſtq̄ Hippocratem, atq; Epicidē adeſſe peruaſit rumor: fremitusq; toto agmine erat haud dubie approbantium aduentum eorum: extemplo prætores citatis equis ad prima ſigna perrexerunt. qui mos ille, quæ licentia Cretenſium eſſet, rogitantes, colloquia ſerendi cum hoſte? iniuſſuq;
D prætorum miſcendi eos agmini ſuo? comprehendi, vinciriq; catenis iuſſerunt Hippocratem. Ad quā vocem tantus extemplo primum à Cretenſibus clamor eſt ortus: deinde exceptus ab aliis: vt facile, ſi vltra tenderent: appareret eis timēdum eſſe. Soliciti, incertiq; rerum ſuarum Megaram, vnde profecti erant: referri ſigna iubent: nunciosq; de ſtatu præſenti Syracuſas mittunt. Fraudem quoq; Hippocrates addit, inclinatis ad omnem ſuſpicionē animis: & Cretenſiū quibuſdā ad itinera inſidenda miſſis, velut interceptas literas, quas ipſe cōpoſuerat: recitat. Prætores Syracuſani Marcello ſuo S. Secundum ſalutem, vt aſſolet, ſcriptū erat. Recte eū, atq; ordine feciſſe: quod in Leontinis nulli peperciſſet. Sed omnium mercenariorum militum eādem eſſe cauſam, nec vnquam Syracuſas quieturas: donec quicq̄ externorum auxiliorū aut in vrbe, aut in exercitu ſuo eſſet. itaq; daret operam: vt eos, qui cum ſuis prætoribus caſtra ad Megaram haberent: in ſuam poteſtatem redigeret, ac ſupplicio eorū liberaret tandem Syracuſas. Hæc cum recitata eſſent: tanto clamore ad arma diſcurſum eſt: vt prætores inter tumultum pauidi abequitauerint Syracuſas. & ne fuga quidem eorum ſeditio compreſſa eſt: impetusq; in ſyracuſanos milites fiebat. nec ab vllo temperatum foret: ni Epicides, atq; Hippocrates iræ multitudinis obuiam iſſent: nō à miſericordia, aut humano conſilio: ſed ne ſpem reditus præciderēt ſibi: & cum ipſos ſimul milites fidos haberent, ſimul obſides, tum cognatos quoq; eorū, atq; amicos tanto merito primum, dein pignore ſibi conciliarent. expertiq; q̄ vana, aut leui aura mobile vulgus eſſet, militem nacti ex eo numero, qui in Leontinis circūſeſſi erant: ſubornant: vt Syracuſas perferret nuncium conuenientem eis: quæ ad Mylam falſò nunciata erant: authoremq; ſe exhibendo, ac velut viſa, quæ dubia erant, narrando, concitaret iras hoīum. Huic non apud vulgum modo fides fuit: ſed ſenatū quoq; in curiam introductus mouit: vt vani quidam hoīes palàm ferrēt: perbene detectam in Leontinis eſſe auaritiā, & crudelitatem Romanorū. eadem, ſi intraſſent Syracuſas: aut fœdiora etiam, quo maius ibi auaritiæ præmium eſſet: facturos fuiſſe. Itaq; claudendas cuncti portas, & cuſtodiendam vrbem cenſere. ſed non ab eiſdem oēs timere: nec eoſdē odiſſe. ad militares penè omnes, partemq; magnam plebis inuiſum eſſe nomen Romanum. prætores, optimatumq; pauci quanq̄ inflati vano nuncio erant: tñ ad propius, præſentiusq; malum cautiores eſſe. Et iam ad Hexapylum erant Hippocrates, atq; Epicides: ſerebanturq; colloquia per propinquos popularium, qui in exercitu erant: vt portas aperirent: ſinerentq; cōmunē patriā defendi ab impetu Romanorū. Iam vnis foribus Hexapyli apertis cœpti erant recipi: cū prætores interuenerunt. & primo imperio minisq;, deinde authoritate

deterrendo,

A deterrendo, poſtremo, vt omnia vana erant: obliti maieſtatis precibus agebant, ne proderent patriã tyranni ante ſatellitibus, & tum corruptoribus exercitus. Sed ſurdæ adeo omnium aures concitatæ multitudinis erant: quod non minore intus vi, q̃ foris portæ effringerentur. effractisq; omnibus tuto in Herapylo agmen receptum eſt. Prætores in Acradinam cum iuuentute popularium confugiunt. mercenarii milites, perfugæq;, & quicquid regiorum militum Syracuſis erat, agmen hoſtium augẽt. Ita Acradina quoq; primo impetu capitur: prætoresq;, niſi qui inter tumultum effugerunt: oẽs interficiuntur. nox cædibus finem fecit. Poſtero die ſerui ad pileum vocati: & carcere vincti emiſſi. cõfuſaq; omnis multitudo Hippocratem, atq; Epicidem creant prætores. Syracuſæq;, cum breue tempus libertas affulſiſſet: in antiquam ſeruitutem reciderunt. Hæc nunciata cum eſſent Romanis: ex Leontinis mota ſunt extemplo caſtra ad Syracuſas. Et ab Appio legati per portum miſſi forte in quinqueremi erant. præmiſſa quadriremis cũ intraſſet fauces portus: capitur. legati ægre effugerunt. Et iam nõ modo pacis, ſed ne belli quidem iura relicta erant: cum Romanus exercitus ad Olympium (Iouis id templum eſt) mille & quingẽtis paſſibus ab vrbe caſtra poſuit. Inde quoq; legatos præmitti placuit. quibus, ne intrarent vrbem: extra portam Hippocrates, atq; Epicides obuiam cum ſuis proceſſerunt. Romanus orator nõ bellum ſe Syracuſanis, ſed opẽ auxiliumq; afferre ait: & iis, qui ex media cæde elapſi perfugerint ad ſe: & eis, qui metu oppreſſi fœdiorem non exilio ſolum, ſed etiam morte ſeruitutem patiantur. Nec cædem nefandam ſociorũ inultam Romanos paſſuros. Itaq; ſi eis, qui ad ſe perfugerunt: tutus in patriam reditus pateret: ac cædis authores dedantur: & libertas, legesq; Syracuſanis reſtituantur: nihil armis opus eſſe. ſi ea non fiant: quicũq; in mora ſit, bello perſecuturos. Ad ea Epicides, ſiqua ad ſe mandata haberent: reſponſum eis, ait, ſe daturos fuiſſe. cum in eorum, ad quos venerint: manu res ſyracuſana eſſet: tum reuerterentur. Si bello laceſſant: ipſa re intellecturos: nequaq̃ idem eſſe Syracuſas, ac Leontinos oppugnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra, mariq; ſimul cœptæ oppugnari Syracuſæ: terra ab Hexapylo: mari ab Acradina: cuius murus fluctu alluitur. & q̃a ſicut Leontinos terrore, ac primo impetu cæperant: non diffidebant, vaſtam diſiectamq; ſpacio vrbem parte aliqua ſe inuaſuros: omnem apparatum oppugnandarum vrbium muris admouerunt. Et habuiſſet tãto impetu cœpta res fortunam: niſi vnus homo Syracuſis ea tempeſtate fuiſſet. Archimedes is erat, vnicus ſpectator cœli ſyderumq;: mirabilior tamen inuentor, ac machinator bellicorum tormentorum, operumq;: quibus ea, quæ hoſtes ingenti mole agerent: ipſe perleui momento ludificaretur. Mu-

B rum per inæquales ductum colles, pleraq; alta & difficilia aditu, ſummiſſa quædam, & quæ planis vallibus adiri poſſent: vt cuiq; aptum viſum eſt loco: ita omni genere tormentorum inſtruxit. Acradinæ murum, qui, vt ante dictum eſt, mari alluitur: ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarii, funditoresq;, & velites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt: vix quenq̃ ſine vulnere conſiſtere in muro patiebantur. Hi, quia ſpacio miſſilibus opus eſt: procul muro tenebant naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, vt latus lateri applicaretur: cum exteriore ordine remorũ velut naues agerentur: turres contabulatas, machinamentaq; alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc naualem apparatũ Archimedes variæ magnitudinis tormenta in muris diſpoſuit. in eas quæ procul erant naues ſaxa ingenti pondere emittebat. propiores leuioribus, eoq; magis crebris petebat telis. poſtremo vt ſui vulnere intacti tela in hoſtem ingererent: murum ab imo ad ſummum crebris cubitalibus ferè cauis aperuit. per quæ caua pars ſagittis, pars ſcorpionibus modicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius quidẽ ſubibant naues: quo interiores ictibus tormentorum eſſent: in eas tollendas deſuper murum eminẽtem ferrea manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta proræ eſſet: grauiq; libramento plumbi recelleret ad ſolum: ſuſpenſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſſa ſubito, velut ex muro cadentem nauim cum ingẽti trepidatione nautarum ita vndæ affligebant: vt etiam ſi recta recideret: aliquátum aquæ acciperet. Ita maritima oppugnatio eſt eluſa. omnisq; vis eſt auerſa: vt totis viribus terra aggrederentur. ſed ea quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum inſtructa erat, Hieronis impenſis curaq; per multos annos, Archimedis vnica arte. natura etiam adiuuabat loci: quod ſaxum, cui impoſita muri fundamenta ſunt: magna ex parte ita procliue eſt: vt non ſolum miſſa tormento, ſed etiam quæ pondere ſuo prouoluta eſſent: grauiter in hoſtem inciderent. eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditum, inſtabilemq; ingreſſum præbebat. Ita conſilio habito, cum omnis conatus ludibrio eſſet: abſiſtere oppugnatione, atq; obſidendo tantum arcere terra mariq; cõmeatibus hoſtem placuit. Interim Marcellus cum tertia ferè parte exercitus ad recipiendas vrbes profectus: quæ in motu rerum ad Carthaginenſes defecerant: Pelorum, atq; Herbeſum dedentibus ipſis recepit. Megaram vi captam diruit, ac diripuit, ad reliquorum, ac maxime Syracuſanorum terrorem. Per idem ferè tempus & Himilco, qui ad Pachyni promontorium claſſem diu tenuerat: ad Heracleam, quam vocant Minoam: quinq; & viginti millia peditum, tria equitum, XII elephantos expoſuit. Nequaquam cum tantis copiis ante tenuerat ad Pachynum claſſem. ſed poſtquam ab Hippocrate occupatæ Syracuſæ erant: profectus Carthaginem, accitusq; ibi & ab legatis Hippocratis, & literis Annibalis, qui veniſſe tem-

C pus aiebat Siciliæ per ſummum decus repetendæ, & ipſe haud vanus præſens monitor facile perpu/
lerat: vt quantæ maxime poſſent, peditum equitumq; copiæ in Siciliam traucerẽtur. Adueniens He/
racleam intra paucos dies, inde Agrigentum recipit. aliarumq; ciuitatum, quæ partis Carthaginen/
ſium erant: adeo accenſæ ſunt ſpes ad pellendos Sicilia Romanos: vt poſtremo etiam qui obſideban/
tur Syracuſis: animos ſuſtulerint. & parte copiarum ſatis defendi vrbem poſſe rati, ita inter ſe munera
belli partiti ſunt: vt Epicides præeſſet cuſtodiæ vrbis: Hippocrates Himilconi coniunctus bellum ad/
uerſus conſulem Romanum gereret. Cum decem millibus peditum, quingentis equitibus nocte per
intermiſſa cuſtodiis loca profectus, caſtra circa Acillas vrbem ponebat. Munientibus ſuperuenit
Marcellus: ab Agrigento iam occupato, cum fruſtra eò præuenire hoſtem feſtinans tetendiſſet: rediẽs:
nihil minus ratus, q̃ illo tempore, ac loco ſyracuſanum ſibi exercitum obuiam fore. ſed tamen metu
Himilconis, Pœnorumq;, vt quibus nequaq̃ eis copiis, quas habebat: par eſſet: q̃ poterat maxime in/
tentus, atq; agmine ad oẽs caſus compoſito ibat. Forte ea cura, quæ erat aduerſus Pœnos præparata:
aduerſus Siculos vſui fuit. Caſtris ponendis incõpoſitos, ac diſperſos nactus eos, & pleroſq; inermes,
quod peditum fuit, circũuenit. eques leui certamine inito, cũ Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna
deficientes ab Romanis cum cohibuiſſet Siculos: Marcellus Syracuſas redit. & poſt paucos dies Hi/
milco adiuncto Hippocrate ad flumen Anatim, octo fermè inde millia caſtra poſuit. Sub idem ferè
tempus & naues longæ quinq; & quinquaginta Carthaginẽſium cum Bomilcare claſſis præfecto in
magnum portum Syracuſas ex alto decurrẽre: & Romana item claſſis, XXX quinqueremes legio/
nem primam Panormi expoſuere. verſumq; ab Italia bellũ. adeo vterq; populus in Siciliam intentus
fuiſſe videri poterat. Legionem Romanam, quæ expoſita Panormi erat: venientem Syracuſas prædæ
haud dubiæ ſibi futurã Himilco ratus, via decipitur. mediterraneo nanq; Pœnus itinere duxit: legio
maritimis locis claſſe proſequente ad Appium Claudium Pachynum cum parte copiarum obuiam
progreſſum, peruenit. Nec diutius Pœni Syracuſis morati ſunt. & Bomilcar ſimul parum fidens na/
uibus ſuis, duplici facile numero claſſe aduentãtibus Romanis, ſimul inutili mora cernẽs nihil aliud
ab ſuis, q̃ inopia aggrauari ſocios, velis in altum datis in Africam tranſmiſit. & Himilco ſecutus ne/
quicq̃ Marcellũ Syracuſas, ſi qua, prius q̃ maioribus copiis iungeretur: occaſio pugnandi eſſet: poſtq̃
ea nulla contigerat: tutumq; ad Syracuſas & munimento, & viribus hoſtem cernebat: ne fruſtra aſſi/
dendo, ſpectandoq; obſidionem ſociorum tempus tereret: caſtra inde mouit: vt quocunq; vocaſſet de/
fectionis ab Romanis ſpes: admoueret exercitũ: ac præſens ſuas res fouentibus adderet animos. Mur/
D gantiam primum, prodito ab ipſis præſidio Romano, recepit: vbi frumenti magna vis, cõmeatusq;
omnis generis conuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionem erecti ſunt & aliarum ciuitatum ani/
mi: præſidiaq; Romana aut pellebãtur arcibus: aut prodita per fraudem opprimebãtur. Ænna in ex/
celſo loco ac prærupto vndiq; ſita, cum loco inexpugnabilis erat: tum præſidium in arce validũ, præ/
fectumq; præſidii haud ſanè opportunum inſidiãtibus habebat. L. Pinarius erat, vir acer: & qui plus
in eo, ne poſſet decipi: q̃ in fide Siculorum reponeret. & tum intenderant eum ad cauendum omni cu/
ra tot auditę proditiões, defectionesq; vrbium, & clades præſidiorum. itaq; nocte, dieq; iuxta parata,
inſtructaq; omnia cuſtodiis, ac vigiliis erant: nec ab armis, aut loco ſuo miles abſcedebat. Quod vbi
Ænnenſium principes iam pacti cum Himilcone de proditione præſidii, animaduerterunt: nulli oc/
caſioni fraudis Romanum patere, aperte ac propalàm placuerat agendum. Vrbem, arcemq; ſuæ po/
teſtatis aiunt debere eſſe: ſi liberi in ſocietatem, non ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis. itaque
claues portarũ reddi ſibi æquum cenſent. bonis ſociis fidem maximum vinculum eſſe. & ita ſibi popu
lum Romanum, ſenatumq; gratias habiturum: ſi volentes, ac nõ coacti manſiſſent in amicitia. Ad ea
Romanus, ſe in præſidio impoſitũ eſſe, dicere, ab imperatore ſuo: clauesq; portarũ, & cuſtodiã arcis
ab eo accepiſſe, quæ nec ſuo, nec Ænnenſium arbitrio haberet: ſed eius, qui cõmiſiſſet. præſidio dece/
dere, apud Romanos capitale eſſe: & nec liberorum etiam ſuorum cauſa parentes, ſanxiſſe. conſulem
Marcellum haud procul eſſe. ad eum mitterẽt legatos: cuius iuris, atq; arbitrii eſſet. Se vero negare illi
miſſuros: teſtariq;, ſi verbis nihil agerent: vindictam aliquã libertatis ſuæ quæſituros. Tum Pinarius
ait illis: ſi ad conſulem grauarentur mittere: ſibi ſaltem darent populi concilium: vt ſciretur: vtrũ pau
corum ea denunciata, an vniuerſæ ciuitatis eſſent. Conſenſu in poſterum diem cõcio edicitur. Poſtq̃
ab eo colloquio in arcem ſeſe recepit: conuocatis militibus, Credo egò vos audiſſe milites, inquit:
quemadmodum præſidia Romana ab ſiculis circumuenta, & oppreſſa ſint per hos dies. eam vos frau/
dem deũm primo benignitate, dein veſtra ipſi virtute, dies noctesq; perſtando ac peruigilando in ar/
mis, vitaſtis. vtinam reliquum tempus nec patiendo infanda, nec faciendo; traduci poſſit. Hæc occul
ta fraude cautio eſt: qua, qa adhuc minus cuiq̃ ſucceſſit: aperte ac propalàm claues portarũ repoſcit.
quas ſimul tradiderimus: Carthaginenſiũ extẽplo Ænna erit: fœdiusq; hic trucidabimur: q̃ Murgan/
tiæ præſidium interfectum eſt. Noctem vnam ægre ad conſultandum ſumpſi: qua vos certiores pe/
riculi inſtantis facerem. Orta luce concionem habituri ſunt ad criminandum me, concitandumq;
in vos populũ. itaq; craſtino die aut veſtro, aut Ænnenſium ſanguine Ænna inundabitur. nec præ/
occupati

A occupati peculii, nec occupantes periculi quicq̃ habebitis. qui prior ſtrinxerit ferrum: eius victoria erit. Intenti ergo omnes, armatiq; ſignum expectabitis. ego in concione ero: & tempus, quoad omnia inſtructa ſint: loquendo, altercandoq; traham. cum toga ſignum dedero: tum mihi vndiq; clamore ſublato turbam inuadite: ac ſternite oĩa ferro: & cauete ne quiſq̃ ex iis ſuperſit: à quibus aut vis, aut fraus timeri poſſit. Vos Ceres mater, ac Proſerpina precor, cæteri ſuperni, inferniq; dii: qui hãc vrbẽ, hoc ſacratos lacus, lucoſq; colitis: vt ita nobis volentes propitii adſitis: ſi vitandæ, non ferendæ fraudis cauſa hoc conſilii capimus. Pluribus vos milites hortarer: ſi cum armatis dimicatio futura eſſet. inermes, incautos ad ſacietatem trucidabitis. Et conſulis caſtra in propinquo ſunt: nequid ab Himilcone, & Carthaginenſibus timeri poſſit. Ab hac adhortatione dimiſſi corpora curant. Poſtero die alii aliis locis ad obſidenda itinera, claudẽdoſq; oppidanis exitus, pars maxima ſup theatrũ, circaq;, aſſueti & ante ſpectaculis concionum conſiſtunt. Productus ad populum à magiſtratibus præfectus Romanus, cum conſulis de ea re ius ac poteſtatem eſſe, non ſuam, & pleraq; eadem, quæ pridie, prius dixiſſet: primo ſenſim, ac plures reddere claues: dein iam vna voce id omnes iuberent: cunctantiq;, ac differenti ferociter minitarentur: nec viderentur vltra vim vltimam dilaturi: tũ præfectus toga ſignũ, vt conuenerat, dedit. militesq; intenti dudum ac parati, alii ſuperne in aduerſam concionem clamore ſublato decurrunt: alii ad exitus theatri conferti obſiſtunt. Cæduntur Ænnenſes cauea incluſi: coaceruanturq; non cæde ſolum, ſed etiam fuga: cum alii ſuper aliorum capita ruerent: atq; integri ſauciis, viui mortuis incidentes cumularentur. Inde paſſim diſcurritur: & vrbis captæ modo fugaq;, & cædes omnia tenet: nihilo remiſſiore militum ira, quod iure turbam inermem cædebãt: q̃ ſi periculũ par, & ardor certaminis eos irritaret. Ita Ænna aut malo, aut neceſſario facinore retenta. Marcellus nec factum improbauit: & prædam Ænnenſium militibus cõceſſit: ratus timore deterritos, temperaturos proditionibus præſidiorum Siculos. Atq; ea clades, vt vrbis in media Sicilia ſitæ, clareq; vel ob inſignem munimento naturali locum, vel ob ſacrata omnia veſtigiis raptæ quondam Proſerpinæ, propè vno die omnem Siciliam peruaſit. & quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, ſed etiam deorum ſedem violatam eſſe: tum vero qui etiam ante dubii fuerant: defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Murgantiam, Himilco Agrigentum ſeſe recæpit: cum acciti à proditoribus nequicq̃ ad Ænnam exercitum admouiſſent. Marcellus retro in Leontinos redit: frumentoq;, & cõmeatibus

B aliis in caſtra conuectis, præſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſidẽdas venit. inde Appio Claudio Romam ad conſulatum petẽdum miſſo, T. Quintium Criſpinum in eius locum claſſi, caſtriſq; præfecit veteribus. ipſe hybernacula quinq; millia paſſuum Hexapylo (Leontiam vocant locum) cõmuniit: ædificauitq;. Hæc in Sicilia vſq; ad principium hyemis geſta. Eadem æſtate & cũ Philippo rege quod iam ante ſuſpectum fuerat, motum bellum eſt. Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem venerunt, præſidentem claſſi Brundiſio, Calabriæq; circa litoribus, nunciantes Philippum primum Apolloniam tentaſſe, leuibus biremibus CXX flumine aduerſo ſubuectũ: deinde, vt ea res tardiore ſpe fuerit: ad Oricum clàm nocte exercitum admouiſſe: eamq; vrbem ſitam in plano, neq; mœnibus, neq; viris, neq; armis validam primo impetu oppreſſam eſſe. Hæc nunciantes orabant, vt opem ferret: hoſtemq; haud dubium Romanis terra, aut maritimis viribus arceret: qui ob nullam aliam cauſam, niſi quod imminerent Italiæ: peterentur. M. Valerius præſidio loci eius relicto T. Valerio legato, cum claſſe inſtructa parataq;, & quod longæ naues militum capere non poterant, in onerarias impoſitis, altera die Oricum peruenit: vrbemq; eam leui tenente præſidio, quod recedens inde reliquerat Philippus: haud magno certamine recæpit. Legati eò ab Apollonia venerunt nunciantes: in obſidione ſeſe, quod deficere ab Romanis nollent: eſſe: neq; ſuſtinere vltra vim Macedonum poſſe: niſi præſidium mittatur Romanum. Facturum ſe quæ vellent, pollicitus, mille delectorum militum nauibus longis mittit ad hoſtiũ fluminis cum præfecto ſocium Næuio Criſpo, viro impigro, & perito militiæ. Is expoſitis in terram militibus, nauibuſq; Oricum retro, vnde venerat, ad cæteram claſſem remiſſis, milites procul à flumine per viam minime ab regiis obſeſſam duxit: & nocte, ita vt nemo hoſtium ſentiret: vrbem eſt ingreſſus. Die inſequenti quieuere: dum præfectus iuuentutem Apolloniatũ, armaq;, & vrbis vires inſpiceret. vbi eà viſa, inſpectaq; ſatis animorum fecere: ſimulq; ab exploratoribus comperit: quanta ſocordia, ac negligentia apud hoſtes eſſet: ſilẽtio noctis ab vrbe ſine vllo tumultu egreſſus, caſtra hoſtium adeo neglecta atq; aperta intrauit: vt ſatis conſtaret prius plus mille hominum vallum intraſſe, q̃ quiſquam ſentiret: ac ſi cæde abſtinuiſſent: peruenire ad tabernaculum regium potuiſſe. Cædes proximorum portæ excitauit hoſtes. inde tantus terror, pauorq; omnes occupauit: vt non modo alius quiſquam arma caperet: aut caſtris pellere hoſtem conaretur: ſed etiam ipſe rex, ſicut ſomno excitus erat: propè ſeminudus fugiens, militi quoque nedum regi, vix decoro habitu, ad flumen naueſq; perfugerit. eodem & alia turba effuſa eſt. Paulo minus tria millia militum in caſtris aut capta, aut occiſa. plus tamen hoſtium aliquanto captum, quàm cæſum eſt. Caſtris direptis, Apolloniatæ catapultas, baliſtas, tormentaq; alia, quæ oppugnandæ vrbi comparata erant: ad tuenda mœnia, ſiquando ſimilis fortuna veniſſet: Apolloniam deuexere. cætera omnis

C præda caſtrorum Romanus cōceſſa eſt. Hæc cum Oricum eſſent nunciata: M. Valerius claſſem extēplo ad hoſtiū fluminis duxit: ne nauibus capeſſere fugā rex poſſet. Itaq; Philippus neq; terreſtri, neq; nauali certamine ſatis fore parem ſe fidens, ſubductis aut incēſis nauibus, terra Macedoniam petiit, magna ex parte inermi exercitu, ſpoliatoq;. Romana claſſis cū M. Valerio Orici hybernauit. Eodē anno in Hiſpania variæ res geſtæ. nam prius q̃ Romani amnem Iberū tranſirent: ingētes copias Hiſpanorum Mago, & Aſdrubal fuderūt. defeciſſetq; ab Romanis vlterior Hiſpania: ni P. Cornelius raptim traducto exercitu Iberū, dubiis ſociorum animis in tēpore aduenīſſet. Primo ad caſtrū Altum (locus eſt inſignis cæde magni Amilcaris) caſtra Romani habuere. Arx erat munita: & conuexerant ante frumentum. tñ quia oīa circa hoſtium plena erant: agmenq; Romanum impune incurſatum ab equitibus hoſtium fuerat: & ad duo millia aut moratorum, aut palantiū per agros interfecta: ceſſere inde Romani propius pacata loca: & ad montem Victoriæ caſtra cōmuniuere. Eò Cn. Scipio cum oībus copiis, & Aſdrubal Giſgonis filius, tertius Carthaginenſium dux cum exercitu iuſto aduenit: contraq; caſtra Romana trans fluuiū oēs cōſedere. P. Scipio cum expeditis clàm profectus ad loca circa viſenda, haud fefellit hoſtes: oppreſſiſſentq; cum in patentibus campis: ni tumulū in propinquo cepiſſet. ibi quoq; circūſeſſus aduentu fratris obſidiōe eximitur. Caſtulo vrbs Hiſpaniæ valida, ac nobilis, & adeo coniuncta ſocietate Pœnis, vt vxor inde Annibali eſſet: ad Romanos defecit. Carthaginenſes Illiturgum oppugnare adorti, quia præſidiū ibi Romanū erat. videbanturq; inopia cum locū maxime expugnaturi. Cn. Scipio vt ſociis præſidioq; ferret opem, cū legione expedita profectus inter bina caſtra cū magna cæde hoſtiū vrbem eſt ingreſſus. & poſtero die eruptione æque felici pugnauit. ſupra duodecim millia hoīum cæſa duobus præliis: plus decē millia capta, cū ſex & triginta militaribus ſignis. ita ab Illiturgi receſſum eſt obſidione. Bigerra inde vrbs (ſocia & hæc Romanorū erat) à Carthaginenſibus oppugnari cœpta eſt. Eam obſidionē ſine certamine adueniens Cn. Scipio ſoluit. Ad Mundam exinde caſtra punica mota. Et Romani eò confeſtim ſecuti ſunt. Ibi ſignis collatis pugnatum p quatuor fermè horas: egregieq; vincētibus Romanis ſignū receptui eſt datum: quod Cn. Scipionis femur tragula cōfixum erat: pauorq; circa eum ceperat milites: ne mortiferum eſſet vulnus. Cæterum haud dubiū fuit: quin, niſi ea mora interueniſſet: caſtra eo die punica capi potuerint. iam enim non milites ſolū, ſed elephanti etiam vſq; ad vallum acti erant: ſuperq; ipſo nouem & triginta elephanti pilis confixi. Hoc quoq; prælio ad duodecim millia hoīum dicuntur cæſa: propè tria millia capta, cū ſignis militaribus ſeptē & quinquaginta. Ad Auringen inde vrbē Pœni receſſere. & vt territis inſtaret: ſecutus Romanus.

D Ibi iterum Scipio lecticula in aciē illatus conflixit. nec dubia victoria fuit. minus tñ dimidio hoſtium, q̃ antea, quia pauciores ſuperfuerant, qui pugnarent: occiſum. Sed gens nata inſtaurandis, reparādiſq; bellis, Magone ad cōquiſitionē militū fratre miſſo, breui repleuit exercitum: animoſq; ad tentandū deintegro certamen fecit. Alii pleriq; milites, ſicut pro parte toties intra paucos dies victa, eiſdem animis, q̄bus prius, eodemq; euentu pugnauere. plus octo millia hominum cæſa: haud multo minus q̃ mille capta: & ſigna militaria LVIII. & ſpolia plurima gallica fuere: annuli aurei, torques, armillæq;, magnus numerus. duo ēt īſignes reguli Galloꝝ (Mœnicapto, & Ciuiſmaro nomina erant) eo ꝓlio ceciderunt. octo elephanti capti: tres occiſi. Cū iam res proſperæ in Hiſpania eſſent: verecūdia Romanos tandē cepit: Saguntū oppidū, quod cauſa belli eſſet: octauū iam annū ſub hoſtiū poteſtate eſſe. itaq; id oppidū vi pulſo præſidio punico receperunt: cultoribuſq; antiquis, quos vis reliquerat belli: reſtituerūt. & Turderanos, qui cōtraxerant eis cū Carthaginēſibus bellū: in poteſtatem redactos ſub corona vendiderūt: vrbemq; eoꝝ deleuere. Hæc in Hiſpania Q. Fabio, M. Claudio conſulibus, geſta. Romæ cū tribuni plebis noui magiſtratum iniſſent: extēplo cenſoribus P. Furio, & M. Attilio à L. Metello tribuno plebis dies dicta ad populum eſt. quæſtorem cum proximo anno adempto equo tribu mouerant: atq; ærarium fecerāt, propter coniurationē deſerēdæ Italiæ ad Cannas factā. ſed nouem tribunorum auxilio vetiti cauſam in magiſtratu dicere: dimiſſiq; fuerant. Ne luſtrum perficerent: mors prohibuit P. Furii. M. Attilius magiſtratu ſe abdicauit. Conſularia comitia habita à Q. Fabio Maximo conſule: creati cōſules ambo abſentes, Q. Fabius Maximus conſulis filius, & T. Sempronius Gracchus iterum. Prætores fiunt M. Attilius, &, qui tum ædiles curules erant: P. Sempronius Tuditanus, & Cn. Fuluius Centimalus, & M. Æmylius Lepidus. Ludos ſcenicos per quatriduū eo anno primū factos ab curulibus ædilibus, memoriæ proditur. Ædilis Tuditanus hic erat: qui ad Cannas, pauore aliis in tanta clade torpentibus, ꝑ medios hoſtes erupit. Comitiis perfectis ab Q. Fabio conſule, deſignati conſules Romā acceſiti magiſtratum inierunt: ſenatumq; de bello, ac prouinciis ſuis, prætorumq;, & de exercitibus, quibus quiq; preeſſent: conſuluerūt. Itaq; prouinciæ, atq; exercitus diuiſi. Bellum vndecunq; cū Annibale conſulibus mandatum: & exercitus vnus: quē ipſe Sempronius habuerat: alter: quē Fabius conſul. eæ binæ erant legiones. M. Æmylius prætor, cuius peregrina ſors erat: iuriſdictionem Attilio collegæ prætori vrbano mādarat: vt Luceriam prouinciam haberet, legioneſq; duas: q̄bus Q. Fabius, qui tum cōſul erat: prætor præfuerat. prætori Sempronio prouincia Ariminum, Cn. Fuluio Sueſſula, cū binis itē legionibus euenerunt: vt

Fuluius

A Fuluius vrbanas legiones duceret: Tuditanus à M. Pomponio acciperet. Prorogata imperia, prouinciæq;: M. Claudio Sicilia, finibus eis, quibus regnum Hieronis fuiſſet: Lentulo proprætori prouincia vetus: T. Octacilio claſſis: exercitus nulli additi noui: M. Valerio Græcia, Macedoniaq;, cum legione, & claſſe, quã haberet: Q. Mutio cum vetere exercitu (duæ aũt legiones erant) Sardinia: C. Terẽtio cũ legione vna, cui iam diu præerat: Picenum. Scribi præterea duæ legiones vrbanæ iuſſę: & viginti millia ſociorum. His ducibus, his copiis aduerſus multa ſimul aut mota, aut ſuſpecta bella muniерunt Romanũ imperiũ. Conſules duabus vrbanis legionibus ſcriptis, ſupplemẽtoq; in alias lecto, prius q̃ ab vrbe mouerent: prodigia procurarunt: quæ nunciata erant. Murus, ac portæ tactæ. & Ariciæ etiam Iouis ædes de cœlo tacta fuerat. Et alia ludibria oculorũ, auriumq; credita pro veris. nauium longarũ ſpecies in flumine Tarracinæ, quæ nullæ erãt: viſæ. & in Iouis Vicilini templo, quod in coſſano agro eſt: arma concrepuiſſe. & flumen Amiterni cruentũ fluxiſſe. His procuratis ex decreto pontificũ, profecti conſules, Sempronius in Lucanos, in Apuliã Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulam in caſtra venit. cum obuiam filius progrederetur: lictoresq; verecũdia maieſtatis eius taciti anteirent nõ ſummouentes patrem: præter vndecim faſces equo præuectus ſenex, vt conſul animaduertere proximũ lictorem iuſſit: & is vt deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demũ deſiliẽs, experiri, inquit, volui fili: ſatin' ſcires conſulem te eſſe. In ea caſtra Claſſius Altinius Arpinãs clàm nocte cum tribus ſeruis venit, promittens: ſi ſibi præmio foret: ſe Arpos proditurum eſſe. Cum eã tunc rem ad conſiliũ retuliſſet Fabius: aliis pro transfuga verberandus, necandusq; videri ancipitis animi cõmunis hoſtis: qui poſt cannẽſem cladem: tanq̃ cũ fortuna fidem ſtare oporteret: ad Annibalem diſceſſiſſet: traxiſſetq; ad defectionem Arpos: tum poſteaq̃ res Romana cõtra ſpem, votaq; eius velut reſurgeret: turpius videatur nouam referre proditionem: vt proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet: ſemperq; aliud ſentiret, infidus ſocius, vanus hoſtis: ad Faleriorũ, Pyrrhi'ue proditorem, tertium transfugis documentum eſſet. Contra ea conſulis pater Fabius, temporũ oblitos hoĩes in medio ardore belli, tanq̃ in pace, libera de quoq; arbitrari, & agere, aiebat: cum illud potius agendũ, atq; eis cogitandum ſit: ſi quo modo fieri poſſit: ne qui ſocii à populo Romano deſciſcant: & non vocitent. documentũ autem ducant ſtatui oportere: ſi quis reſipiſcat: & antiquam ſocietatem reſpiciat. quod ſi abire ab Romanis liceat: redire ad eos non liceat: cui dubium eſſe: quin breui deſerta ab ſociis Romana res fœderibus punicis oĩa in Italia iuncta viſura ſit? Se tñ non eũ eſſe: qui Altinio fidei quicq̃ cenſeat habendum: ſed mediam conſecuturum conſilii

B viam. neq; eum pro hoſte, neq; pro ſocio in præſentia habitum, libera cuſtodia haud procul à caſtris placere in aliqua fida ciuitate ſeruari per belli tẽpus. perpetrato bello, tum conſultandũ: vtrũ defectio prior plus merita ſit pœnæ: an hic reditus veniæ. Fabio aſſenſum eſt. catenisq; ligatus traditus & ipſe, & comites: & auri ſatis magnũ pondus, quod ſecum tum attulerat: ei ſeruari iuſſum. Calibus eũ interdiu ſolutum cuſtodes ſequebantur: nocte clauſum aſſeruabant. Arpis domi primum deſiderari, quæriq; eſt cœptus: dein fama per totam vrbẽ vulgata tumultũ pro principe amiſſo fecit: metuq; rerũ nouarum extẽplo nuncii ad Annibalẽ miſſi. Quibus nequaq̃ offenſus Pœnus: quia & ipſum vt ambiguæ fidei virum ſuſpectũ iampridem habebat: & cauſam nactus erat tam ditis hoĩs bona poſſidendi, vendendiq;. cæterũ vt iræ magis, q̃ auaritiæ datũ crederent hoĩes: crudelitati quoq; grauitatẽ addidit: cõiugemq; eius, ac liberos in caſtra accitos, quæſtione prius habita, primũ de fuga, deinde quantum auri argentiq; domi relictũ eſſet: ſatis cognitis oĩbus, viuos combuſſit. Fabius ab Sueſſula profectus, Arpos primum inſtituit oppugnare. vbi cum à mille ferè paſſibus caſtra poſuiſſet: contẽplatus ex propinquo ſitum vrbis mœniaq;, quæ pars tutiſſima mœnibus erat: quia maxime neglectam cuſtodia vidit: ea potiſſimũ aggredi ſtatuit. Cõparatis oĩbus, quæ ad vrbes oppugnandas vſui ſunt: centurionũ robora ex toto exercitu delegit: tribunosq; viros fortes eis præfecit: & milites ſexcentos, quantum ſatis viſum eſt: attribuit: eosq;, vbi quartæ vigiliæ ſignũ cecinìſſet, ad eum locũ ſcalas iuſſit ferre. Porta ibi humilis, & anguſta erat, via infrequenti per deſertã partem vrbis. eam portã ſcalis prius tranſgreſſos, ad murum pergere: & ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenẽtes partem vrbis cornu ſignũ dare: vt cæteræ copiæ admouerẽtur. parata oĩa, atq; inſtructa ſeſe habiturũ. Ea impigre facta. & quod impedimentum agentibus fore videbatur: id maxime ad fallendũ iuuit. Imber à nocte media coortus cuſtodes, vigileſq; dilapſos è ſtationibus ſuffugere in tecta coegit: ſonituq; primo largioris procellæ ſtrepitum demolientium portam, exaudiri prohibuit: lentior deinde, æqualiorq; accidẽs auribus, magnam partem hominum ſopiuit. Poſteaquam portam tenuerunt, cornicines in via paribus interuallis diſpoſitos canere iubent, vt conſulem excirent. Id vbi factum ex cõpoſito eſt: ſigna efferri conſul iubet: ac paulo ante lucem per effractam portam vrbem ingreditur. Tum demum hoſtes excitati ſunt, iam & imbre cõquieſcente, & propinqua luce. Præſidium in vrbe erat Annibalis quinq; millia fermè armatorũ: & ipſi Arpini tria millia hoĩum armabãt. eos primos Pœni, ne quid ab tergo fraudis eſſet: hoſti oppoſuerunt. Pugnatum primo in tenebris: anguſtisq; viis eſt: cum Romani non vias tãtum, ſed tecta etiam proxima portæ occupaſſent: ne peti ſuperne, ac vulnerari poſſent. Cogniti inter ſe quidam Arpiniq;, & Romani: atq; inde colloquia cœpta fieri: pcunctantibus Romanis: quid ſibi vellent

C Arpini: quam ob noxam Romanoꝝ, quod ob meritũ Pœnorum, pro alienigenis ac barbaris Italici aduerſus veteres ſocios Romanos bellũ gererent: & vectigalē ac ſtipēdiariam Italiā Africæ facerent: Arpinis purgantibus: ignaros oium ſe venum à principibus datos, penè captos oppreſſosq; à paucis eſſe. Initio orto plures cũ pluribus colloqui. poſtremo prætor arpinus ab ſuis ad cōſulē deductus: fideq; data inter ſigna aciesq;, Arpini repente pro Romanis aduerſus Carthaginenſes arma verterũt. Hiſpani quoq; paulo minus mille hoies, nihil præterea cum conſule pacti, ꝗ vt ſine fraude punicum emitteretur præſidiũ: ad cōſulem tranſtulerunt ſigna. Carthaginenſibus portæ patefactæ: emiſſiq; cũ fide incolumes ad Annibalem Salapiam venerunt. Arpi ſine clade vllius, præterꝗ vnius veteris proditoris, noui perfugæ, reſtituti Romanis. Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa, operaq; eoꝝ forti ac fideli perſæpe reſpublica vſa eſt. Cum conſulũ alter in Apulia, alter in Lucanis eſſet: equites C X I I nobiles campani p ſpeciē prædandi ex hoſtiũ agro permiſſu magiſtratuum ab Capua profecti, ad caſtra Romana, quæ ſuper Sueſſulam erant: venerũt. ſtationi militũ qui eſſent dixerunt: colloqui ſe cũ prætore velle. Cn. Fuluius caſtris præerat. cui vbi nunciatũ eſt: X ex eo numero iuſſis inermibus deduci ad ſe, vbi quæ poſtularent audiuit: (nihil aũt aliud petebant: ꝗ vt Capua recepta bona ſibi reſtituerentur) in fidem oēs accepti. Et ab altero prætore Sempronio Tuditano oppidũ Cliternum expugnatum. amplius ſeptuaginta millia hoium capta: & æris, argētiq; ſignati aliquantum. Romæ fœdum incendiũ per duas noctes, ac diem vnum tenuit. ſolo æquata oia inter Salinas ac portam Carmentalem cum Æquimelio, Iugarioq; vico. in templis Fortunæ, ac Matris Matutæ, & Spei extra portā, late vagatus ignis ſacrá, profanaq; multa abſumpſit. Eodem anno P. & Cn. Cornelii, cũ in Hiſpania res proſperæ eſſent: multosq; & veteres reciperent ſocios: & nouos adiicerent: in Africam quoq; ſpem extenderunt. Syphax erat rex Numidarum, ſubito Carthaginenſibus hoſtis factus. ad eum cēturiones tres legatos miſerunt: qui cum eo amicitiá, ſocietatemq; facerent: & pollicerētur, ſi perſeueraret vrgere bello Carthaginenſes: gratā eam rem fore ſenatui populoq; Romano: & adnixuros: vt in tēpore, & bene cumulatam gratiam referant. Grata ea legatio barbaro fuit. collocutusq; cum legatis de ratione belli gerendi, vt veterum militum verba audiuit: ꝗ multarum rerum ipſe ignarus eſſet, ex cōparatione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit. Tum primum, vt pro bonis ac fidelibus ſociis facerent: orauit: vt duo legationē referrent ad imperatores ſuos: vnus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret. rudem ad pedeſtria bella Numidarũ gentem eſſe: equis tñ habilem. Ita iam inde à principijs gentis maiores ſuos bella geſſiſſe: ita ſe à pueris inſuetos. ſed habere hoſtem pedeſtri fidētem marte: cui ſe

D æquari robore virium velit: & ſibi pedites cōparandos eſſe: & ad id multitudine hoium regnum abundare. ſed armandi, ordinandiq;, & inſtruendi eos, artem ignorare. omnis, velut forte cōgregata, turba ſua inſcia, ac temeraria eſſet. Facturos ſe in præſentia quod vellet, legati reſponderunt: fide accepta: vt remitteret extemplo eum: ſi imperatores ſui non cōprobaſſent factum Q. Statorio nomen fuit: qui ad regem remanſit. Cum duobus Romanis relata Numida, legatosq; in Hiſpaniam miſit ad accipiēdam fidem ab imperatoribus Romanis. iiſdem mādauit: vt protinus Numidas, qui intra portas, ſeu præſidia Carthaginenſium auxiliares eſſent: ad tranſitionē perlicerent. Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites conſcripſit: ordinatosq; proxime morem Romanũ inſtruendo, & decurrendo ſigna ſequi, & ſeruare ordines docuit: & operi, aliisq; inſtitutis militaribus ita aſſuefecit: vt breui rex nō equiti magis fideret, ꝗ pediti: collatisq; æquo campo ſignis iuſto prælio Carthaginenſem hoſtē ſuperaret.

Romanis quoq; in Hiſpania legatoꝝ regis aduentus magno emolumento fuit. nanq; ad famā eoꝝ tranſitiones crebræ ab Numidis cœptæ fieri. Ita cum Syphace Romanis iuncta amicitia eſt. Quod vbi Carthaginenſes acceperunt: extēplo ad Galam in parte altera Numidiæ (Maſſyla ea gens vocat) regnantem legatos mittunt. Filium Gala Maſaniſſam habebat, ſeptem & decem annos natũ, cæterũ iuuenem ea indole: vt iam tum appareret: eius regnum opulentius, ꝗ quod accepiſſet, facturũ. Legati quoniam Syphax ſe Romanis iunxiſſet: vt potentior ſocietate eoꝝ aduerſus reges, populosq; Africæ eſſet: docent: melius fore Galæ quoq; Carthaginenſibus iungi quamprimum. antequam Syphax in Hiſpaniam, aut Romani in Africam tranſeant: opprimi Syphacem, nihildum præter nomen ex fœdere Romano habentem, poſſe. Facile perſuaſum Galæ, filio depoſcente id bellum, vt exercitum mitteret. Qui Carthaginenſium legionibus cōiunctis, magno prælio Syphacem deuicit X X X millia eo prælio hoium cæſa dicuntur. Syphax cum paucis equitibus in Mauruſios ex acie Numidas (extremi propè Oceanum aduerſus Gades colunt) refugit: affluentibusq; ad famam eius vndiq; barbaris, ingentes breui copias armauit. cum quibus anteꝗ in Hiſpaniam anguſto diremptam freto traiiceret: Maſaniſſa cum victore exercitu aduenit. isq; ibi cum Syphace ingenti gloria per ſe ſine vllis Carthaginenſium opibus geſſit bellum. In Hiſpania nihil memorabile geſtũ: præterꝗ quod Celtiberũ iuuentutem eadem mercede, quæ pacta cũ Carthaginenſibus erat: imperatores Romani ad ſe perduxerunt: & nobiliſſimos Hiſpanos ſupra C C C inde in Italiam ad ſolicitandos populares, qui inter auxilia Annibalis erant: miſerunt. Id modo eius anni in Hiſpania ad memoriam inſigne eſt: ꝙ mercenarium militem in caſtris neminem, anteꝗ tum Celtiberos, Romani habuerunt.

DECADIS TERTIÆ LIBER QVINTVS XXV.

A CVM HÆC in Africa atq; in Hiſpania gerſitur: Annibal in agro tarentino æſtatem conſumpſit, ſpe per proditionem vrbis Tarentinorum potiundæ. ipſorum interim Salentinorum ignobiles vrbes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutiis ex XII populis, qui anno priore ad Pœnos deſciuerant: Conſentini, & Thurini in fidem populi Romani redierunt. & plures rediſſent: ni L. Pomponius Veientanus præfectus ſocium, proſperis aliquot populationibus in agro brutio iuſti ducis ſpeciem nactus, tumultuario exercitu coacto cū Hannone conflixiſſet. Magna ibi vis hominū, ſed inconditæ turbæ agreſtiū, ſeruorūq; cæſa, aut capta eſt. minimūq; iacturæ fuit: quod præfectus inter cæteros eſt captus, & tum temerariæ pugnę author, & ante publicanus, omnibus malis artibus & reipub. & ſocietatibus infidus, damnoſusq;. Sempronius conſul in Lucanis multa prælia parua, haud vllum dignū memoratu fecit: & ignobilia oppida Lucanorū aliquot expugnauit. Quo diutius trahebatur bellum: & variabant ſecundæ, aduerſęq; res non fortunam magis, q̃ animos hominum: tanta religio, & ea magna ex parte externa, ciuitatē inceſſit: vt aut homines, aut dii repente alii viderētur facti. nec iam in ſecreto modo, atq; intra parietes ac poſtes cōtemnebantur Romani ritus: ſed in publico etiam, ac foro, Capitolioq; mulierum turba erat, nec ſacrificantium, nec precantium deos patrio more. Sacrificuli: ac vates cęperant hominū mentes. quorū numerū auxit ruſtica plebs, ex incultis diutino bello, infeſtisq; agris egeſtate, & metu in vrbem compulſa: & quæſtus ex alieno errore facilis: quem velut ex conceſſæ artis vſu exercebāt. Primo ſecrete bonorum indignationes exaudiebātur. deinde ad patres etiam, & ad publicam querimoniā exceſſit res. Incuſati grauiter ab ſenatu ædiles, triūuiriq; capitales, quod non prohiberent: cū emouere eam multitudinem è foro, ac diſiicere apparatus ſacrorum conati eſſent: haud procul abfuit, quin violarētur. Vbi potentius iam eſſe id malum apparuit, q̃ vt minores per magiſtratus ſedaretur: M. Æmylio prætori vrbis negocium ab ſenatu datum eſt: vt & his religionibus populum liberaret. Is & in concione ſenatus conſultum recitauit: & edixit: vt quicunq; libros vaticinos precationesu'e, aut artē ſacrificādi conſcriptā haberet: eos libros omnes, literasq; ad ſe ante Calen. Apriles deferret: neu quis in publico, ſacróue loco, nouo aut externo ritu ſacrificaret. Et aliquot publici ſacerdotes mortui eo anno ſunt: L.

B Cornelius Lentulus pontifex maximus, & C. Papyrius C. F. Maſſo pōtifex, & P. Furius Philus augur, & C. Papyrius L. F. Maſſo decemuir ſacrorum. In Lentuli locum M. Cornelius Cethegus. in Papyrii Cn. Seruilius Cepio, pontifices ſuffecti ſunt. augur creatus L. Quintius Flaminius: decemuir ſacrorū L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam appetebat tempus, ſed quia conſules à bello intentos auocare non placebat: T. Sempronius conſul comitiorum cauſa dictatorem dixit C. Claudium Centonem. ab eo magiſter equitū eſt dictus Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit conſules Q. Fuluium Flaccum magiſtrum equitum, & Ap. Claudium Pulchrum: cui Sicilia prouincia in prætura fuerat. Tum prætores creati Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus, P. Cornelius Sulla. comitiis perfectis, dictator magiſtratu abiit. Ædilis curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio: cui poſt Africanus fuit cognomen. Huic petēti ædilitatem cum obſiſterent tribuni plebis, negantes rationem eius habendam eſſe: quod nondum ad petendum legitima ætas eſſet: ſi me, inquit, omnes quirites ędilem facere volunt: ſatis annorum habeo. Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt: vt tribuni repēte incoepto deſtiterint. Ædilitia largitio hęc fuit. Ludi Romani pro temporis illius copiis magnifice facti, & diem vnū inſtaurati: & congii olei in vicos ſingulos dati. L. Iulius Apulus, & M. Fundanius ædiles plebeii aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas in exilium egerunt. Ludi plebeii per biduum inſtaurati. & Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Q. Fuluius Flaccus tertiū, Ap. Claudius conſulatum ineunt. Et prętores prouincias ſortiti ſunt: P. Cornelius Sulla vrbanam, & peregrinam: quæ duorum ante ſors fuerat: Cn. Fuluius Flaccus Apuliam: Claudius Nero Sueſſulā: M. Iunius Syllanus inter conſules. Conſulibus bellum cū Annibale, & binæ legiones decretæ. alter à Q. Fabio ſuperioris anni, conſule, alter à Fuluio Centimalo acciperet. Prætorum Fuluii Flacci, quæ Luceriæ ſub Æmylio prætore: Neronis Claudii, quæ in Piceno ſub C. Terentio fuiſſent: legiones eſſent. ſupplementum in eas quiſq; ſcriberet ſibi. M. Iunio inter conſules legiones vrbanę prioris anni datę. T. Sempronio Graccho, & P. Sempronio Tuditano imperium, prouinciæq;, Lucani, & Galliæ cum ſuis exercitibus prorogatæ. item P. Lentulo, quà vetus prouincia in Sicilia eſſet: M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnum fuiſſet: T. Octacilio claſſis: Græcia M. Valerio: Sardinia Q. Mutio Sceuolę: Hiſpanię P. & Cn. Cornelius. Ad veteres exercitus duæ vrbanæ legiones à conſulibus ſcriptæ, ſummaq; trium & viginti legionum eo anno effecta eſt. Delectum conſulum M. Poſthumii Pyrgenſis

C cum magno propè motu rerum factum impedijt. Publicanus erat Poſthumius:qui multis annis pa-
rem fraude auaritiaq; neminem in ciuitate habuerat, præter L. Pomponium Veientanũ:quem popu-
lantẽ temere agros in Lucanis, ductu Hannonis priore anno ceperant Carthaginenſes. Hi, quia pu-
blicum periculũ erat à vi tempeſtatis in iis; quæ portarentur ad exercitus & ementiti erãt facta nau-
fragia:& ea ipſa, quæ vera renunciauerant:fraude ipſorũ facta erant, non caſu:in veteres, quaſſatasq;
naues paucis, & parui pretij rebus impoſitis, cum merſiſſent eas in alto, exceptis in præparatas ſca-
phas nautis, multiplices fuiſſe merces ementiebantur. Ea fraus indicata M. Æmylio prætori priore an-
no fuerat:ac per eum ad ſenatum delata : nec tamen vllo ſenatus conſulto notata:quia patres ordinẽ
publicanorum in tali tempore offenſum nolebant. populus ſeuerior vindex fraudis erat. excitatiq; tan-
dem duo tribuni ple. Sp. & L. Carulii, cum rem inuiſam infamemq; cernerent:ducentũm milliũ æris
mulctam M. Poſthumio dixerunt. cuius certandæ cum dies aduenisſet:conciliumq; tam frequens ple-
bis adeſſet:vt multitudinem area Capitolii vix caperet : perorata cauſa, ſpes vna videbatur eſſe:ſi C.
Seruilius Caſca tribunus ple. q propinquus cognatusq; Poſthumio erat:prius q̃ ad ſuffragiũ tribus
vocarentur:interceſſiſſet. Teſtulis datis, tribuni populum ſummouerũt:ſitellaq; allata eſt:vt ſortiren-
tur, vbi Latini ſuffragium ferrent. Interim publicani Caſcæ inſtare, vt concilio diem eximeret. popu-
lus reclamare. & forte in cornu primus ſedebat Caſca:cui ſimul metus, pudorq; animum verſabat. Cũ
in eo parum præſidij eſſet:turbandę rei cauſa publicani per vacuum vi ſummo occupato loco in eos
irruperunt, iurgantes ſimul cum populo, tribunisq;. Nec procul dimicatiõe res erat:cum Fuluius cõ-
ſul tribunis, nõnne videtis, inquit, vos in ordinem coactos eſſe? & rem ad ſeditionem ſpectare? ni pro-
pere dimittitis plebis concilium. Plebe dimiſſa, ſenatus vocatur:& conſules referunt de cõcilio plebis
turbato, vi atque audacia publicanorum. M. Furium Camillum, cuius exilium ruina vrbis ſecuta fue-
rit:damnari ſe ab ingratis ciuibus paſſum eſſe. Decemuiros ante eum, quorum legibus ad eam diem
viuerent:multos poſtea principes ciuitatis iudicium de ſe populi paſſos. Poſthumiũ Pyrgenſem ſuf-
fragium populo per vim extorſiſſe:concilium plebis ſuſtuliſſe:tribunos in ordinem coegiſſe:cõtra po-
pulum Romanum aciem introduxiſſe:locum occupaſſe:vt tribunos à plebe intercluderet : tribus in
ſuffragium vocari prohiberet. nihil aliud à cæde ac dimicatione cõtinuiſſe homines, niſi patientiam
magiſtratuum:quòd ceſſerint in præſentia furori atq; audaciæ paucorum:vincíq; ſe, ac populum Ro
manum paſſi ſint:& comitia, quę reus vi, atq; armis prohibiturus erat:ne cauſa quærentibus dimica
D tionem daretur:voluntate ipſius ſuſtulerint. Hæc cum ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta eſſent:
vimq; eam cõtra rempublicam pernicioſo exemplo factam ſenatus decerneret:confeſtim Carulii tri-
buni plebis omiſſa mulctæ certatiõe, rei capitalis diem Poſthumio dixerunt:ac ni vades daret:prehen-
di à viatore, atque in carcerem duci iuſſerunt. Poſthumius vadibus datis, nõ affuit. Tribuni vocaue-
runt plebem. quæ ita ſciuit. Si M. Poſthumius ante Calend. Maias non prodiſſet:citatusq; eo die nõ
reſpondiſſet:neq; excuſatus eſſet : videri eum in exilio eſſe:bonaq; eius venire:ipſi aqua, & igni placere
interdici. Singulis deinde eorum, qui turbæ ac tumultus concitatores fuerant. rei capitalis diem di-
cere, ac vades poſcere cœperunt. primo non dantes, deinde etiam eos, qui dare poſſent : in carcerem
conijciebant. cuius rei periculum vitantes pleriq; in exilium abierunt. Hunc fraus publicanorũ, dein-
de fraudem audacia protegens, exitum habuit. Comitia inde pontifici maximo creando ſunt habi-
ta. Ea comitia nouus põtifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingenti certamine petierunt:Q.
Fuluius Flaccus conſul:qui & ante bis conſul, & cenſor fuerat:& T. Manlius Torquatus, & ipſe duo-
bus conſulatibus, & cenſura inſignis:& Licinius Craſſus, qui ædilitatem curulem petiturus erat. Hic
ſenes, honoratosq; iuuenis in eo certamine deuicit. Ante hunc intra centum annos & viginti nemo,
pręter P. Cornelium Caluſſam, pontifex maximus creatus fuerat:qui ſella curuli non ſediſſet. Con-
ſules cũ ægre delectũ cõficerent:quod inopia iuniorũ non facile in vtrũq;, vt & nouæ vrbanæ legiones:
& ſupplementũ veteribus ſcriberetur:ſufficiebat:ſenatus abſiſtere eos incœpto vetuit. & triũuiros bi-
nos creari iuſſit:alteros qui citra, alteros qui vltra quinquageſimum lapidem in planteis, forisq;, & in
conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent:& ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habe-
re viderentur:etiam ſi nondum militari ætate eſſent:milites facerent. Tribuni plebis, ſi iis videretur:
ad populũ ferrent:vt qui minores ſeptẽ & decẽ annis ſacramento dixiſſent:iis perinde ſtipẽdia proce-
derẽt:ac ſi ſeptẽ & viginti annorũ, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatus conſulto creati triũ-
uiri bini conquiſitionẽ ingenuorũ per agros habuerunt. Eodem tempore ex Sicilia literæ M. Marcel-
li de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant:in ſenatu recitatæ ſunt. Cannenſis reliquiæ
cladis is exercitus erat, relegatus in Siciliam:ſicut ante dictum eſt : ne ante punici belli finem in Italiã
reportaretur. Hi permiſſu Lentuli primores equitum centurionumq;, & robora ex legionibus peditũ
legatos in hyberna ad M. Marcellũ miſerunt. è quibus vnus poteſtate dicendi facta. Conſulem te M.
Marcelle in Italiam adiſſemus:cum primum de nobis, etſi non iniquum, certe triſte ſenatus conſultũ
factum eſt:niſi hoc ſperaſſemus:in prouinciam nos morte regum turbatam ad graue bellũ aduerſus
Siculos ſimul, Pœnosq; mitti:& ſanguine noſtro, vulneribusq; magiſtratibus ſatis facturos eſſe : ſicut

patrum

A patrum memoria qui capti à Pyrrho ad Heracleam erãt, aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatiſ-
fecerunt. quanquàm quod ob meritum noſtrum ſuccenſuiſtis patres conſcripti nobis? aut ſuccenſe-
tis? Ambos mihi conſules, & vniuerſum ſenatum intueri videor: cum te M. Marcelle intueor. quem ſi
ad Cannas conſulem habuiſſemus: melior & reip. & noſtra fortuna eſſet. Sine quæſo prius q̃ de condi
tione noſtra queror: noxam, cuius arguimur: nos purgare. Si nõ deũm ira, nec fato, cuius lege immo-
bilis rerum humanarum ordo ſeritur: ſed culpa perimus ad Cannas: cuius tandem ea culpa fuit? mi
litum? an imperatorum? Equidẽ miles nihil vnquam dicam de imperatore eo: cui preſertim gratias
ſciam ab ſenatu actas: quod nõ deſperauerit de republica: cui poſt fugam actam ſit per omnes annos
prorogatum imperium. Cæteros item ex reliquiis cladis eius, quos tribunos militum habuimus ho
nores petere, & gerere, & prouincias obtinere audiuimus. An vobis, veſtriſq; liberis ignoſcitis facile
patres conſcripti? in hæc vilia capita ſæuitis? & conſuli, primoribuſq; aliis ciuitatis fugere, cum ſpes
alia nulla eſſet: turpe nõ fuit? milites vtiq; morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliam propè omnis exer-
citus fugit: ad Furcas Caudinas ne expertus quidem certamen, arma tradidit hoſti (vt alias pudẽdas
clades exercituum taceam) tamen tantum abfuit ab eo: vt vlla ignominia iis exercitibus inureretur:
vt & vrbs Roma per eum exercitum, qui ab Allia Veios trãſfugerat: recuperaretur: & caudinæ legio-
nes, quæ ſine armis redierant Romam: armatæ remiſſæ in Samnium, eundem illum hoſtem ſub iugũ
miſerint: qui hac ſua ignominia lætatus fuerat. Cannenſem vero quiſquam exercitum fugæ, aut pa-
uoris inſimulare poteſt? vbi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt? vnde conſul cum equi-
tibus quinquaginta fugit? vnde nemo ſupereſt: niſi quem hoſtis cædendo feſſus reliquit? Cum capti-
uis redemptio negabatur: nos vulgo homines laudabant: quod reipublicæ nos ſeruaſſemus: quod ad
conſulem Venuſiam rediſſemus: & ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus. Nunc deteriore conditione ſu-
mus: quàm apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tantum, atque ordo militandi, lo-
cuſq;, in quo tenderent: in caſtris eſt mutatus. quæ tamen ſemel nauata reipublicæ opera, & vno feli-
ci prælio recuperarunt. nemo eorum relegatus in exilium eſt: nemini ſpes emerendi ſtipendia adem-
pta: hoſtis deniq; eſt datus: cum quo dimicantes, aut vitam ſemel, aut ignominiam finirẽt. Nos, qui-
bus, niſi quod commiſimus vt quiſquam ex cannenſi acie miles Romanus ſupereſſet, nihil obiici po
teſt: non ſolum à patria procul, Italiaq;, ſed ab hoſte etiam relegati ſumus: vbi ſeneſcamus in exilio:
ne qua ſpes, ne qua occaſio abolendæ ignominiæ, ne qua placandæ ciuiũ iræ, ne qua deniq; bene mo-
B riendi ſit. Neq; ignominiæ finem, nec virtutis præmium petimus: modo experiri animum, & virtu-
tem exercere liceat. laborem, & periculum petimus: vt virorum, vt militum officio fungamur. Bellũ
in Sicilia iam alterum annum ingenti dimicatiõe geritur. vrbes alias Pœnus, alias Romanus expu-
gnat. peditum, & equitum acies concurrunt. ad Syracuſas terra mariq; res geritur. clamorẽ pugnan-
tium, crepitumq; armorum exaudimus reſides ipſi, ac ſegnes, tanquam nec manus, nec arma habea-
mus. Seruorum legionibus T. Sempronius cõſul toties iam cum hoſte ſignis collatis pugnauit. ope-
ræpretium habent, libertatem, ciuitatemq;. pro ſeruis ſaltem ad hoc bellum emptis nobis ſimul con-
gredi cum hoſte liceat: & pugnando quærere libertatem. Vis tu mari, vis terra, vis acie, vis vrbibus
oppugnandis experiri virtutem? aſperrima quæq; ad laborem, periculumq; depoſcimus: vt quod ad
Cannas faciundum fuit: quàm primum fiat. quoniam quicquid poſtea viximus: id omne deſtinatũ
ignominiæ eſt. Sub hæc dicta ad genua Marcelli procubuerunt. Marcellus id nec iuris, nec poteſta-
tis ſuæ eſſe dixit. ſenatui ſcripturum ſe: omniaq; de ſententia patrum facturum eſſe. Hæ literæ ad no-
uos conſules allatæ: ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt. cõſultuſq; de his literis ita decreuit ſenatus. Mi-
litibus, qui ad Cannas commilitones ſuos pugnantes deſeruiſſent: ſenatui nihil videri rempublicam
committendam eſſe. ſi M. Claudio procõſuli aliter videretur: faceret quod è repub. fideq; ſua duceret:
dum ne quis eorum munere vacaret: neu dono militari virtutis ergõ donaretur: neu in Italiam repor-
tarentur: donec hoſtis intra Italiam eſſet. Comitia deinde à prætore vrbano de ſenatus ſententia, ple-
biſq; ſcito ſunt habita. quibus creati ſunt quinqueuiri muris, turribuſq; reficiendis: & triumuiri bi-
ni: vni ſacris conquirendis, doniſq; perſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ, & Matris Matu-
tæ intra portam Carmentalem, ſed & Spei extra portam: quæ priore anno incendio conſumptæ fue-
rant. Tempeſtates fœdæ fuere. In Albano mõte biduum continenter lapidibus pluuit. tacta de cœ-
lo multa: duæ in Capitolio ædes: vallum in caſtris multis locis ſupra Sueſſulam: & duo vigiles exani-
mati: murus, turreſq; quædam Cumis nõ ictæ modo fulminibus, ſed etiam decuſſæ. Reate ſaxum in-
gens viſum volitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineoq; ſimilis. Horum prodigiorum cauſa diẽ vnũ
ſupplicatio fuit: & per aliquot dies conſules rebus diuinis operam dederũt: & per eoſdem dies ſacrum
nouendiale fuit. Cum Tarentinorum defectio iam diu & in ſpe Annibali, & in ſuſpicione Romanis
eſſet: cauſa forte extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iam per ſpeciem le-
gationis Romæ cum eſſet, vir inquieti animi, & minime ocium, quo tum diutino ſeneſcere videba-
tur: patientis, aditum ſibi ad obſides Tarentinos inuenit. Cuſtodiebantur in atrio Libertatis minore
cura: quia nec ipſis, nec ciuitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos crebris colloquiis ſollicita

C tos,corruptis æditius duobus,cum primis tenebris cuſtodia eduxiſſet: ipſe comes occulti itineris factus profugit.Luce prima vulgata per vrbem fuga eſt:remiſſiq́; qui ſequerētur,à Tarracina compreheńſos omnes retraxerunt.deducti in comitio:virgisq́; approbante populo cæſi, de ſaxo deiiciuntur. Huius atrocitas pœnę duarum nobiliſſimarum in Italia græcarum ciuitatū animos irritauit, tum publice,tum etiam ſingulos priuatim:vt quiſq; tam fœde interemptos aut propinquitate,aut amicitia contingebat. Ex iis tredecim ferè nobiles Tarentini coniurauerunt: quorum principes Nico, & Philomenes erant.Hi prius q̃ aliquid mouerent:colloquēdum cum Annibale rati,nocte per ſpeciem venandi vrbe egreſſi ad eum proficiſcuntur. & cum haud procul caſtris abeſſent, cæteri ſylua prope viam ſeſe occuluerunt:Nico & Philomenes progreſſi ad ſtationes comprehenſiq́;, vltro id petētes,ad Annibalem deducti ſunt.Qui cū & cauſas conſilii ſui,& quid pararent,expoſuiſſent:collaudati,oneratiq́; promiſſis iubentur,vt fidem popularibus facerent prædandi cauſa ſe vrbe egreſſos:pecora Carthaginenſium,quæ paſtum propulſa eſſent:ad vrbē agere,tuto ac ſine certamine id facturos,promiſſum eſt.Conſpecta ea præda iuuenum eſt:minusq́; iterum,ac ſæpius id eos audere miraculo fuit.Congreſſi cum Annibale rurſus fide ſanxerunt:liberos Tarentinos leges,ſuaq́; omnia habituros:neq; vllū vectigal Pœno penſuros:præſidium inuitos recepturos:prodita præſidia Carthaginenſium fore. Hæc vbi conuenerunt:tunc vero Philomenes conſuetudinem nocte egrediundi,redeundiq́; in vrbem frequentiorem facere(& erat venandi ſtudio inſignis)canesq́;,& alius apparatus ſequebatur:captūq́; fermè aliquid,aut ab hoſte ex præparato ablatum reportando,donabat aut præfecto, aut cuſtodibus portarum.nocte maxime commeare propter metum hoſtium credebant. Vbi iam eò conſuetudinis adducta res eſt:vt quocunq; noctis tempore ſibilo dediſſet ſignum:porta aperiretur: tempus agendæ rei Annibali viſum eſt. Tridui via aberat.vbi,quo minus mirum eſſet vno,eodemq́; loco ſtatiua eum tamdiu habere:ægrum ſimulabat.Romanis quoque,qui in præſidio Tarenti erant:ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora eius deſierat.Cæterum poſteaquam Tarentum ire conſtituit: decem millibus peditum, atq; equitum,quos in expeditiōe velocitate corporum, ac leuitate armorum aptiſſimos eſſe ratus eſt: electis,quarta vigilia noctis ſigna mouit.præmiſſisq́; octuaginta ferè numidis equitibus præcepit:vt diſcurrerent circa vias:perluſtrarentq́; omnia oculis:ne quis agreſtium procul ſpectator agminis falleret: progreſſos retraherent: obuios occiderent: vt prædonum magis quàm exercitus accolis ſpecies eſſet.ipſe raptim agmine facto,quindecim fermè milliū ſpatio caſtra ab Tarento poſuit.& ne ibi quidem nunciato quò pergerent,tantum conuocatos milites monuit:via omnes irent:nec diuerti quēquam, aut excedere ordinem agminis paterentur:& in primis intenti ad imperia accipienda eſſent: neu quid niſi ducum iuſſu facerent.ſe in tempore editurum,quæ vellet agi.Eadem fermè hora Tarentum fama peruenerat:numidas equites paucos populari agros:terrorémque late agreſtibus iniecíſſe, Ad quem nuncium nihil vltra motus præfectus Romanus:quàm vt partem equitum poſtero die luce prima iuberet exire ad arcendum populationibus hoſtem. interea adeo nihil obedienter curatum eſt:vt contra pro argumento fuerit illa procurſatio Numidarum,Annibalem, exercitumq́; caſtris nō mouiſſe.Annibal cōcubia nocte mouit.dux Philomenes erat cum ſolito captæ venationis onere.cæteri proditores ea,quæ compoſita erant:expectabant.Cōuenerat autem vt Philomenes portula aſſueta venationem inferens armatos induceret.parte alia portam Temenitida adiret Annibal. Ea mediterranea regione orientem ſpectabat.aliquantum intra mœnia includitur.Cum portæ appropinquaret:editus ex compoſito ignis ab Annibale eſt:refulſitq́;. idem redditum ab Nicone ſignum. extinctæ deinde vtrinq; flammę ſunt.Annibal ſilentio ducebat ad portam.Nico ex improuiſo ad portas ſopitos vigiles in cubilibus ſuis obtruncat:portamq́; aperit. Annibal cum peditum agmine ingreditur: equites ſubſiſtere iubet: vt quò res poſtulet,occurrere libero campo poſſent. Et Philomenes portulæ parte alia,qua commeare aſſuerat:appropinquabat.nota vox eius, & familiare iam ſignum cum excitaſſet vigilem,dicentis,vix ſuſtinere grandis beſtię onus:portula aperitur.inferētes aprum duos iuuenes ſecutus ipſe cum expedito venatore,vigilem incautius miraculo magnitudinis in eōs qui ferebant verſum,venabulo traiicit.ingreſſi deinde triginta ferè armati cæteros vigiles obtruncant:refringuntq́; portam maximam. & agmen ſub ſignis confeſtim irrupit. inde cum ſilentio in forum ducti, Annibali ſeſe cōiunxerunt. Tum duo millia Gallorum Pœnus in treis diuiſa partes per vrbem dimittit. Tarentinos,& Afros quammaxime frequētia occupare iubet.tumultu orto,Romanos paſſim cædi:oppidanis parci.ſed vt fieri id poſſet:præcipit iuuenibus Tarentinis: vt vbi quem ſuorum procul vidiſſent:quieſcere & ſilere,ac bono animo eſſe iuberēt.Iam tumultus erat,clamorq́;:qualis eſſe in capta vrbe ſolet:ſed quid rei eſſet,nemo ſatis pro certo ſcire. Tarentini Romanos ad diripiendam vrbē credere coortos.Romanis ſeditio aliqua cum fraude videri ab oppidanis mota.Præfectus primo excitatus tumultu in portum effugit:inde acceptus ſcapha in arcem confugit. Terrorem & tuba audita ex theatro faciebat.nam & Romana erat, à proditoribus ad hoc ipſum præparata: & inſcienter à Græco inflata,quis,aut quibus ſignum daret,incertum efficiebat. Vbi illuxit:& Romanis punica,& Gallica arma cognita tum dubitationem exemerunt:& Græci Romanos paſſim cæde ſtratos cernen-

tes,ab

A tes,ab Annibale captam vrbem ſenſerunt.Poſtquam lux certior erat:& Romani qui cædibus ſuperfuerant:in arcem confugerant:conticeſcebatq́; paulatim tumultus:tum Annibal Tarentinos ſine armis conuocare iubet. Conuenere omnes:præterquàm qui cedentes in arcem Romanos ad omnem adeundam ſimul fortunam perſecuti fuerant.Ibi Annibal benigne allocutus Tarentinos,teſtatusq́;, quæ præſtitiſſet ciuibus eorum:quos ad Thraſimenum,aut ad Cannas cepiſſet:ſimul in dominationem ſuperbam Romanorum inuectus, recipere ſe in domos ſuas quemque iuſſit: & foribus nomen ſuum inſcribere.ſe domos eas,quæ inſcriptæ non eſſent:ſigno extemplo dato,diripi iuſſurum.ſi quis in hoſpitio ciuis Romani(vacuas autem cernebat domos)nomen inſcripſiſſet: eum ſe pro hoſte habiturum.Conciõe dimiſſa,cum titulis notatę fores diſcrimen pacatę ab hoſtili domo feciſſent:ſigno dato,ad diripienda hoſpitia Romana paſſim diſcurſum eſt.& fuit prædæ aliquantum.Poſtero die ad oppugnandam arcem ducit.quam cum & mari,quo in peninſulæ modum pars maior circũluitur:& præaltis rupibus,& ab ipſa vrbe muro & foſſa ingenti ſeptam videret:eoq́; nec vi,nec operibus expugnabilem eſſe:ne aut ſe ipſum cura tuendi Tarentinos à maioribus rebus moraretur: aut in relictos ſine valido præſidio Tarentinos impetum ex arce,cum vellent,Romani facerent: vallo vrbem ab arce interſepire ſtatuit:non ſine illa etiam ſpe:cum prohibentibus opus Romanis manum poſſe cõſeri: & ſi ferocius procurriſſent:magna cæde ita attenuari præſidii vires:vt facile per ſe ipſi Tarentini vrbẽ ab iis tueri poſſent. Vbi cœptum opus eſt:patefacta repente porta,in munientes impetum fecerunt Romani.pelliq́; ſe ſtatio paſſa eſt:quę pro opere erat:vt ſucceſſu creſceret audacia:pluresq́;,& longius pulſos perſequerẽtur. Tum ſigno dato coorti vndiq; Pœni ſunt: quos inſtructos ad hoc Annibal tenuerat.nec ſuſtinuere impetũ Romani.ſed ab effuſa fuga loci anguſtiæ eos, impedimentaq́; alia opere iam cœpto,alia apparatu operis,morabantur. plurimi in foſſam præcipitati: occiſiq́; ſunt plures in fuga,q̃ in pugna. Inde & opus nullo prohibente fieri cœptum. foſſa ingens ducta:& vallum intra eam erigitur:modicoq́; poſt interuallo murum etiam eadem regiõe addere parat: vt vel ſine præſidio tueri ſe aduerſus Romanos poſſent.reliquit tamen modicum præſidium:vt ſimul interfaciendo muro adiuuaret.ipſe profectus cum cæteris copiis ad Galeſum flumen(quinq; millia ab vrbe abeſt)poſuit caſtra.Ex iis ſtatiuis regreſſus ad inſpiciendum opus,quod aliquantum opiniõe eius celerius creuerat:ſpem cæpit etiam arcem expugnari poſſe.Et eſt nõ altitudine,vt cætera,tuta:ſed loco plano poſita:& ab vrbe muro tantum,ac foſſa diuiſa.Cum iam machinationum omni genere,& operibus op-

B pugnaretur:miſſum à Metaponto præſidium Romanis fecit animum: vt nocte ex improuiſo opera hoſtium inuaderent.alia diſiecerunt:alia igni corruperunt.iſq́; finis Annibali fuit ea parte arcem oppugnandi.Reliqua erat in obſidione ſpes:nec ea ſatis efficax. quia arcem tenentes,quà in peninſula poſita imminet faucibus portus:mare liberum habebant: vrbs contra excluſa maritimis commeatibus:propiusq́; inopiam erant obſidentes,quàm obſeſſi.Annibal conuocatis principibus tarentinis omnes præſentes difficultates expoſuit:neq; arcis tam munitę expugnandæ viam cernere:neq; in obſidione quicquam habere ſpei:donec mari potiãtur hoſtes.quod ſi naues ſint:quibus commeatus inuehi prohibeant:extemplo aut abſceſſuros,aut dedituros ſe hoſtes. Aſſentiebantur Tarentini.cæterũ ei,qui conſilium afferret:opem quoq; in eam rem afferendam eſſe cenſebant.punicas enim naues ex Sicilia accitas id poſſe facere:ſuas,quæ ſinu exiguo intercluſæ eſſent: cum clauſtra portus hoſtis haberet:quemadmodum inde in apertum mare euaſuras? Euadent,inquit Annibal.multa,quæ impedita natura ſunt:conſilio expediuntur.vrbem enim in campo ſitam habetis:planæ,& ſatis latæ viæ patent in omnes partes.via,quæ in portum per mediam vrbem ad mare tranſmiſſa eſt:plauſtris trãſuehã naues haud magna mole.& mare noſtrum erit:quo nunc hoſtes potiuntur:& illinc mari, hinc terra circunſedebimus arcem.imò breui,aut relictam ab hoſtibus,aut cum ipſis hoſtibus capiemus. Hæc oratio non ſpem modo effectus,ſed ingentem etiam ducis admirationem fecit.Cõtracta extemplo vndique plauſtra:iunctaq́; inter ſe:& machinæ ad ſubducendas naues admotæ, munitumq́; iter: quo faciliora plauſtra,minorq́; moles in tranſitu eſſet.iumenta inde,& homines cõtracti: & opus impigre cœptum.paucosq́; poſt dies claſſis inſtructa,ac parata circunuehitur arcem:& ante ipſum portum anchoras iacit.Hunc ſtatum rerum Annibal Tarenti reliquit:regreſſus ipſe in hyberna.Cæterũ defectio Tarentinorum vtrum priore anno, an hoc facta ſit: in diuerſum authores trahunt.plures, proprioresq́; ætate memoriæ rerum hoc anno tradunt factam. Romæ conſules,prætoresq́; vſq; ante diem quintum Calen.Maias latinæ tenuerunt,eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſq; prouincias proficiſcuntur.Religio deinde noua obiecta eſt ex carminibus martianis. Vates hic Martius illuſtris fuerat.& cum inquiſitio priore anno ex ſenatuſconſulto talium librorum fieret:in M.Æmylii prætoris vrbis,qui eam rem agebat:manus venerant.is protinus nouo prætori Sullæ tradiderat. Ex huius Martii duobus carminibus alterius poſtea aucta declarata authoritas euentu,alteri quoque, cuius nondum tempus venerat:afferebat fidem.Priore carmine cannenſis prædicta clades in hęc fermè verba erat. Amnem troiugena Cannam Romane fuge:ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conſerere manus.ſed neq; credes tu mihi:donec compleris ſanguine campum: multaq́; millia

C occiſa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera piſcibus, atq; auibus, feriſq;: quæ incolunt terras: iis fuat eſca caro tua. nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Et Diomedis Argiui campos, & Cannam flumen, qui militauerant in iis locis: iuxta, atq; ipſam cladem, agnoſcebant. Tum alterum carmen recitatum: nõ eo tantum obſcurius: quia incertiora futura præteritis ſunt: ſed perplexius etiã ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere vultis, vomicamq;: quæ gentium venit longe: Apollini vouendos cenſeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant, cũ populus dederit ex publico partem: priuati vti conferant pro ſe, ſuiſq;. iis ludis faciendis præerit prætor is: qui ius populo, plebiq; dabit ſummum. decemuiri græco ritu hoſtiis ſacra faciãt. hæc ſi recte faxitis: gaudebitis ſemper: fietq; res veſtra melior. nam is dius extinguet perduelles veſtros: qui veſtros campos paſcit placide. Ad id carmen explanandum diem vnum ſumpſerunt. poſtero die ſenatuſconſultum factum eſt: vt decemuiri libros de ludis Apollini, req; diuina facienda inſpicerent. Ea cum inſpecta, relataq; ad ſenatũ eſſent: cenſuerunt patres: Apollini ludos vouendos, faciendoſq;: & quando ludi facti eſſent: duodecim millia æris prætori ad rem diuinam, & duas hoſtias maiores dandas. Alterum ſenatuſcõſultũ factũ eſt: vt decemuiri ſacra græco ritu facerent: iiſq; hoſtiis: Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata. Ludos prætor in circo maximo cũ facturus eſſet: edixit: vt populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantam commodum eſſet, conferret. Hæc eſt origo ludorum Apollinarium, victoriæ non valetudinis ergõ, vt pleriq; rentur, votorum. factoſq; populus coronatus ſpectauit. matronæ ſupplicauere. vulgo apertis ianuis in propatulo epulati ſunt: celeberq; dies omni cærimoniarum genere fuit. Cum Annibal circa Tarentum, cõſules ambo in Samnio eſſent: ſed circumſeſſuri Capuam viderentur: quod malum diuturnæ obſidiõis eſſe ſolet: iam famem Campani ſentiebant: quia ſementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. itaq; legatos ad Annibalem miſerunt, orantes, vt prius quàm conſules in agros ſuos educerent legiones: viæq; omnes hoſtium præſidiis inſiderentur: frumentum ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam. Annibal Hannonem ex Brutiis cum exercitu in Campaniam tranſire, & dare operam vt frumenti copia fieret Campanis, iuſſit, Hanno ex Brutiis profectus cum exercitu, vitabundus caſtra hoſtium, conſuleſq;, qui in Samnio erant, cum Beneuento iam appropinquaret, tria paſſuũ millia ab ipſa vrbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſociis circa populis, quò æſtate comportatum erat: deuehi frumentũ in caſtra iuſſit, præſidiis datis, quæ commeatus eos proſequerentur. Capuam inde nuncium miſit, qua die ad accipien-

D dum frumentum præſto eſſent, omni vndiq; genere vehiculorum, iumentorumq; ex agris contracto. Id pro cetera ſecordia, negligentiaq; à Campanis actũ. paulo plus C C C C vehicula miſſa: & pauca præterea iumenta. ob id caſtigatis ab Hannone, quod ne fames quidem, quæ mutas accenderet beſtias, curam eorum ſtimulare poſſet: alia producta dies ad frumentum maiore apparatu petendũ. Ea omnia, ſicut acta erant, cum enunciata Beneuentanis eſſent, legatos decẽ extemplo ad conſules (circa Bouianum caſtra Romanorũ erant) miſerunt. Qui cum auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe comparaſſent, vt alter in Campaniam exercitũ duceret: Fuluius, cui ea prouincia euenerat: profectus nocte Beneuentum, mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit, Hannonem cum exercitus parte profectum frumentatum: duo millia plauſtrorum, inconditam, inermemq; aliam turbam aduenisse: per tumultum ac trepidationem omnia agi, caſtrorumq; formam, & militarem ordinem, immiſtis agreſtibus iis ex terris, ſublatum. His ſatis compertis, conſul militibus edicit: ſigna tãtum, armaq; in proximam noctem expedirent, caſtra punica oppugnãda eſſe. Quarta vigilia profecti, ſarcinis omnibus, impedimẽtiſq; Beneuenti relictis, pauloante lucem cum ad caſtra perueniſſent, tantum pauoris iniecerunt: vt ſi in plano caſtra poſita eſſent, haud dubie primo impetu capi potuerint. altitudo loci, & munimenta defenderunt: quæ nulla ex parte adiri, niſi arduo ac difficili aſcenſu poterant. Luce prima prælium ingens accenſum eſt. nec vallum modo tutantur Pœni: ſed, vt quibus locus æquior eſſet: deturbant nitenteis per ardua hoſtes. Vicit tamẽ omnia pertinax virtus, & aliquot ſimul partibus ad vallum, ac foſſas peruentum eſt: ſed cum multis vulneribus: ac militum pernicie. Itaq; cõuocatis tribunis militũ cõſul abſiſtendum temerario incœpto ait. tutius ſibi videri, reduci eo die exercitum Beneuentum: dein poſtero caſtris ſe hoſtiũ iungi, ne exire inde Campani, néue Hanno regredi poſſet. id quo facilius obtineatur: collegam quoq;, & exercitum eius ſe acciturum: totumq; eò verſuros bellum. Hęc conſilia ducis, cum iam receptui caneret: clamor militum aſpernantium tam ſegne imperium diſiecit. Proxima portæ hoſtium erat cohors peligna, cuius præfectus Vibius ereptum vexillũ trans vallum hoſtiũ traiecit. execratus inde ſeq;, & cohortem, ſi eius vexilli hoſtes potiti eſſent: princeps ipſe per foſſam, vallumq; in caſtra irrumpit. Iamq; intra vallũ Peligni pugnabant, cũ altera parte Valerio Flacco tribuno militum tertiæ legionis exprobrante Romanis ignauiam, qui ſociis captorũ caſtrorũ concederent decus: T. Pedanius princeps primus centurio, cum ſignifero ſignum ademiſſet: iam hoc ſignum, & hic centurio, inquit, intra vallum hoſtium erit: ſequantur qui capi ſignum ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui primum tranſcendentem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & conſul ad conſpectum tranſgredientium vallum mutato conſilio, ab reuocandis ad incitãdos hortandoſq;

A verſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine ac periculo fortiſſima cohors ſociorum & ciuiũ legio
eſſet. Itaq; pro ſe quiſq; omnes per æqua atq; iniqua loca, cũ vndiq; tela conijcerentur: armaq; & cor-
pora hoſtes obijcerent, peruadunt, irrumpuntq;. multi vulnerati, etiam quos vires, ſanguiſq; deſere-
ret, vt intra vallum hoſtiũ caderent: nitebantur. Capta itaq; momento temporis, velut in plano ſita,
nec permunita caſtra. Cædes inde, non iam pugna erat: omnibus intra vallũ permiſtis. ſupra ſex mil-
lia hoſtium cæſa. ſupra ſeptem millia capiuntur, cum frumentatoribus campanis, omniq; plauſtrorũ
& iumentorum apparatu. capta & alia ingens præda fuit: quam Hanno, populabundus paſſim cum
iſſet, ex ſociorum populi Romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtium caſtris, Beneuentum reditum
eſt. prædamq; ibi ambo conſules (nam & Ap. Claudius eò poſt paucos dies venit) vendiderũt, diuiſe-
runtq;. & donati, quorũ opera caſtra hoſtium capta erant: ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius
princeps tertiæ legionis. Hanno ab Comino Cerito, quò nunciata caſtrorum clades eſt: cum pau-
cis frumẽtatoribus, quos forte ſecum habuerat: fugæ magis, quàm itineris modo in Brutios redit.
Et Campani audita ſua pariter, ſociorumq; clade, legatos ad Annibalem miſerunt: qui nunciarent:
duos conſules ad Beneuentum eſſe; diei iter à Capua: tantumnon ad portas, & muros bellum eſſe. ni
propere ſubueniat, celerius Capuam: quàm Arpos, in poteſtatem hoſtium venturam. ne Tarentum
quidem, non modo arcem, tanti debere eſſe, vt Capuam, quam Carthagini æquare ſit ſolitus, deſer-
tam, indefenſamq; populo Romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rem Campanam pollicitus, in
præſentia duo millia equitum cum legatis mittit: quo præſidio agros populationibus poſſent prohi-
bere. Romanis interim, ſicut aliarum rerum, arcis Tarentinæ, præſidiiq;, quod ibi obſideretur, cura
eſſe. C. Seruilius legatus ex authoritate patrum à P. Cornelio prætore in Hetruriam ad frumentum
coëmendum miſſus, cum aliquot nauibus onuſtis in portum Tarentinum inter hoſtium cuſtodias
peruenit. Cuius aduentu, qui ante in exigua ſpe, vocati ſæpe ad tranſitionem ab hoſtibus per collo-
quia, erant: vltro ad tranſeundum hoſtes vocabant, ſolicitabantq;. & erat ſatis validum præſidium:
traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, militibus. Itaq; Metapontini extemplo
metu, quo tenebantur, liberati ad Annibalem defecere. Hoc idem eadem ora maris & Thurini fece-
runt. mouit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumq;, quibus indidem ex Achaia
oriundi etiam cognatione iuncti erant: q̃ ira in Romanos, propter obſides nuper interfectos. Eorum
amici, cognatiq; literas ac nuncios ad Hannonem, Magonemq;, qui in propinquo in Brutiis erant,
miſerunt: ſi exercitum ad mœnia admouiſſent, ſe in poteſtatem eorum vrbem tradituros eſſe. M. At-
tinius Thurinis cum modico præſidio præerat. quem facile elici ad certamen temere ineundũ reban-
B tur poſſe, non tam militum, quos perpaucos habebat, fiducia, quàm iuuentutis thurinæ. eam ex in-
duſtria centuriauerat, armaueratq; ad tales caſus. Diuiſis copiis inter ſe duces pœni cum agrũ Thu-
rinum ingreſſi eſſent: Hanno cum peditum agmine infeſtis ſignis ire ad vrbem pergit: Mago cũ equi-
tatu tectus collibus ad tegendas inſidias oppoſitis, ſubſiſtit. Attinius peditum tantum agmine per
exploratores comperto, in aciem copias educit, & fraudis inteſtinæ, & hoſtium inſidiarum ignarus.
Pedeſtre prælium fuit perſegne: paucis in prima acie pugnantibus Romanis: Thurinis expectãtibus
magis, quàm adiuuantibus euentum. & Carthaginenſium acies de induſtria pedem referebat, vt ad
terga collis ab equite ſuo inſeſſi hoſtem incautum pertraheret. Quò vbi ventũ eſt. coorti cũ clamore
equites propere incõditam Thurinorum turbam, nec ſatis fido animo, vnde pugnabat, ſtantem, ex-
templo in fugam auerterunt. Romani, quanquam circumuentos hinc pedes, hinc eques vrgebat: ta-
men aliquandiu pugnam traxere. poſtremo & ipſi terga vertunt, atq; ad vrbem fugiunt. Ibi prodito-
res conglobati cum popularium agmen patentibus portis accepiſſent: vbi Romanos fuſos ad vrbẽ
ferri viderunt, conclamant, inſtare Pœnum, permiſtoſq; hoſtes vrbem inuaſuros: ni propere portas
claudant. ita excluſos Romanos præbuere hoſti ad cædem. Attinius tamen cum paucis receptus. Se-
ditio inde paulisper tenuit, cum alii vrbem tuendam, inde alii cedendum fortunæ, & tradendã vrbem
victoribus cenſerent. cæterum, vt plerunq;, fortuna, & conſilia mala vicerunt. Attinio cũ ſuis ad ma-
re ac naues deducto, magis quia ipſi ob imperium in ſe mite ac iuſtum conſultum volebant, q̃ reſpe-
ctu Romanorum, Carthaginenſes in vrbem accipiunt. Conſules à Beneuento in Campanũ agrum
legiones ducunt: non ad frumenta modo, quæ iam in hybernis erant, corrumpenda, ſed ad Capuam
oppugnandam, nobilem ſe conſulatum tam opulentæ vrbis excidio rati facturos: ſimul & ingens fla-
gitium imperio dempturos, quod vrbi tam propinquæ tertium annũ impunita defectio eſſet. Cæte-
rum ne Beneuẽtum ſine præſidio eſſet: & vt ad ſubita belli, ſi Annibal (quod facturũ haud dubitabãt)
ad opem ferendã ſociis Capuam veniſſet: equites vim ſuſtinere poſſent: T. Gracchum ex Lucanis cum
equitatu, ac leui armatura Beneuentum venire iubent. legionibus, ſtatiuiſq; ad obtinendas res in Lu-
canis aliquem præficeret. Graccho, priuſq̃ ex Lucanis moueret, ſacrificanti triſte prodigium factum
eſt. ad exta ſacrificio perpetrato angues duo ex occulto allapſi edère iecur: conſpectiq; repente ex ocu-
lis abierunt. id cum aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atq; intẽtius exta reſerata ſeruaren-
tur: iterum, ac tertiũ veniſſe tradunt: libatoq; iecinore intactos angues abiiſſe. Cũ aruſpices ad impe-

C ratorem id pertinere prodigium præmonuiſſent: & ab occultis cauendum hominibus, conſiliiſq;: nul-
la tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit. Flauius Lucanus fuit, caput partis eius Lu-
canorũ: (cum pars ad Annibalem defeciſſet) quæ cũ Romanis ſtabat: & iam anno in magiſtratu erat
ab eiſdem illis creatus prætor. Is mutata repente voluntate locum gratiæ apud Pœnũ quærens, neq;
tranſire ipſe, neq; trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit, niſi imperatoris, & eiuſdem hoſpitis
proditi capite, ac ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Magonem, qui in Bruttiis præerat: clàm
in colloquium venit. fideq; ab eo accepta, ſi Romanum is imperatorem tradidiſſet: liberos cum ſuis
* legibus venturos in amicitiam Lucanos: deducit Pœnum in locũ pacis Gracchũ adducturus. Mago-
nem ibi pedites, equiteſq; armare, & capere eas latebras, vbi ingentem numerũ occuleret, iubet. Loco
ſatis inſpecto, atq; vndiq; explorato, dies compoſita gerendæ rei eſt: Flauius ad Romanum imperato-
rem venit. Rem ſe ait magnam inchoaſſe, ad quam perficiendam ipſius Gracchi opera opus eſſet:
omnium populorũ prætoribus, qui ad Pœnum in illo cõmuni Italiæ motu deſciſſent, perſuaſiſſe: vt
redirent in amicitiam Romanorum: quando res quoq; Romana, quæ prope exitium clade Cannẽſi
veniſſet: in dies melior atq; auctior fieret: Annibalis vis ſeneſceret, ac propè ad nihil um veniſſet. vete-
ri delicto haud implacabiles fore Romanos. nullam vnquam gentẽ magis exorabilẽ, promptioreẽq;
veniæ dandæ fuiſſe. quoties rebellioni etiã maiorum ſuorum ignotũ? Hæc ab ſe ait dicta. cæterum ab
ipſo Graccho eadem hæc audire malle eos: præſentiſq; contingere dextram: id pignus fidei ſecũ ferre.
Locum ſe cõſiliis edixiſſe à conſpectu amotum, haud procul à caſtris Romanis. ibi paucis verbis trã-
ſigi rem poſſe, vt omne nomen Lucanum in fide ac ſocietate Romana ſit. Gracchus fraudẽ & ſermo-
ni, & rei abeſſe ratus, ac ſimilitudine veri captus, cum lictoribus ac turma equitũ è caſtris profectus,
duce hoſpite in inſidias præcipitatus. Hoſtes ſubito exorti. & ne dubia proditio eſſet, Flauius his ſe ad-
iungit. tela vndiq; in Gracchũ atq; equites coniiciuntur. Gracchus ex equo deſilit: idem cæteros face-
re iubet: hortaturq;, vt quod vnum reliquum fortuna fecerit, id honeſtẽt virtute. reliquum autẽ quid
eſſet paucis à multitudine in valle ſylua ac montibus ſepta circumuentis, præter mortem? id referre:
vtrum præſenti torpore pecorum modo inulti trucidentur: an toto animo à patiendo, expectandoq;
euentu in impetum atq; iram verſo, agentes audenteſq;, perfuſi hoſtium cruore inter expirantiũ ini-
micorum cumulata armaq; & corpora cadant. Lucanum proditorem ac transfugã omnes peterent:
qui eam victimam præ ſe ad inferos miſiſſet: eum decus eximium, egregiumq; ſolatium ſuæ morti in-
D uenturum. Inter hęc dicta paludamento circum læuum brachium intorto (nam ne ſcuta quidẽ ſecũ
extulerant) in hoſtes impetum fecit. Maior quàm pro numero hominum editur pugna. iaculis maxi-
me aperta corpora Romanorum, & cum vndiq; ex altioribus locis in cauam vallem coniectus eſſet,
transfiguntur. Gracchum iam nudatum præſidio viuum capere Pœni nituntur. cęterum ille conſpi-
catus Lucanum hoſpitem inter hoſtes adeo infeſtus conſertos inuaſit, vt parci ei ſine multorũ perni-
cie nõ poſſet. Exanimem eum Mago extemplo ad Annibalem miſit: poniq; cum captis ſimul faſcibus
ante tribunal imperatoris iuſſit. Hæc vera fama eſt. Gracchus in Lucanis ad cãpos, qui Veteres vo-
cantur: periit. Sunt qui in agro Beneuentano prope Calorem fluuium oſtendant à caſtris cum licto-
ribus, ac tribus ſeruis lauandi cauſa progreſſum, cum forte inter ſalicta innata ripis laterent hoſtes:
nudum atq; inermem, ſaxiſq;, quæ voluit amnis: propugnantem, interfectum. Sunt qui aruſpicũ mo-
nitu quingentos paſſus à caſtris progreſſum, vti loco puro ea, quæ ante dicta prodigia ſunt, procura-
ret: ab inſidentibus forte locum duabus turmis Numidarum circumuentum ſcribãt. adeo nec locus,
nec ratio mortis in viro tam claro & inſigni conſtat. Funeris quoq; Gracchi varia fama eſt. Alii in ca-
ſtris Romanis ſepultum ab ſuis, alii ab Annibale (& ea vulgatior fama eſt) tradunt in veſtibulo pu-
nicorum caſtrorum rogum extructum eſſe: armatum exercitum decurriſſe cum tripudiis Hiſpano-
rum, motibuſq; armorum & corporum ſuæ cuique genti aſſuetis: ipſo Annibale omni rerum verbo-
rumq; honore exequias celebrante. Hæc tradunt, qui in Lucanis rei geſtæ authores ſunt. Si illis, qui
ad Calorem fluuium interfectum memorãt, credere velis, capitis tantum Gracchi hoſtes potiti ſunt.
eo delato ad Annibalem, miſſus ab eo confeſtim Carthalo: qui in caſtra Romana ad Cn. Cornelium
quæſtorem deferret. is funus imperatoris in caſtris, celebrantibus cum exercitu Beneuentanis, fecit.
Conſules agrum Campanum ingreſſi cum paſſim popularẽtur, eruptione oppidanorum, & Mago-
nis cum equitatu territi, ac trepidi ad ſigna milites palatos paſſim reuocarunt: & vixdũ inſtructa acie
fuſi, ſupra mille & quingentos milites amiſerũt. Inde ingens ferocia ſuperbę ſuopte ingenio genti cre-
uit: multiſq; præliis laceſſebant Romanos. ſed intentiores ad cauendũ cõſules vna pugna fecerat, in-
caute atq; inconſulte inita. Reſtituit tamen his animos, & illis minuit audaciã parua vna res. ſed in
bello nihil tam leue eſt, quod non magnæ interdũ rei momẽtum faciat. T. Quintio Criſpino Badius
Campanus hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus. creuerat conſuetudo, quod æger Romæ apud
Criſpinũ Badius ante defectionẽ Cãpanã liberaliter, comiterq; curatus fuerat: Tũ Badius progreſſus
ante ſtationes, quæ pro porta ſtabãt, euocari Criſpinũ iuſſit. quod vbi eſt Criſpino nunciatum, ratus
colloquiũ amicũ ac familiare quæri, manente memoria etiam in diſſidio publicorum fœderũ priua-
ti iuris,

A hiuris, paulum à cæteris proceſſit. Poſtquàm in conſpectum venere: prouoco te, inquit, ad pugnam
Criſpine, Badius. conſcendamus equos: ſummotisq; aliis, vter bello melior ſit decernamus. Ad ea
Criſpinus, nec ſibi, nec illi ait hoſtes deeſſe: in quibus virtutem oſtendant. ſe ab eo, etiam ſi in acie oc-
currat, declinaturum: ne hoſpitali cæde dextram violet. conuerſusq; abibat. Enimuero ferocius tum
Campanus increpare mollitiem, ignauiamq;: & ſe digna probra in inſontem iacere: hoſpitalem ho-
ſtem appellans: ſimulantemq; parcere cui ſciat parem ſe non eſſe. ſi parum publicis fœderibus ruptis
dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet: Badium Campanũ T. Quintio Criſpino Romano palàm
omnibus, duobus exercitibus audientibus, renunciare hoſpitium. nihil ſibi cum eo conſociatum:
nihil fœderatum hoſpiti cum hoſte: cuius patriam ac penates publicos priuatosq; oppugnatum ve-
niſſet. ſi vir eſſet, congrederetur. Diu cunctantem Criſpinum perpulere turmales, ne impune inſulta-
re Campanum pateretur. itaq; tantum moratus, dum imperatores conſuleret: permitterent ne ſibi
extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare: permiſſu eorum arma cæpit, equumq; conſcendit:
& Badium nomine cõpellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta eſt. infeſtis equis
concurrere. Criſpinus ſupra ſcutum ſiniſtrum humerum Badio haſta transfixit: ſuperq; delapſum cũ
vulnere ex equo deſiliit, vt pedes iacentem conficeret. Badius priuſquàm opprimeretur, parma atq;
equo relicto, ad ſuos aufugit. Criſpinus equum, armaq; capta, & cruentam cuſpidem inſignis ſpoliis
oſtentans, cum magna laude & gratulatione militum ad conſules eſt deductus: laudatusq; ibi magni-
fice, & donis donatus. Annibal ex agro Beneuentano caſtra ad Capuam cum mouiſſet, tertio poſt
die quàm venit, copias in aciem eduxit: haudquaquam dubius, quod Campanis abſente ſe paucos
ante dies ſecunda fuiſſet pugna: quin multo minus ſe, ſuumq; toties victorem exercitum ſuſtinere Ro-
mani poſſent. Cæterum poſteaq̃ pugnari cœptum eſt, equitum maxime incurſu cum iaculis obruere-
tur: laborabat Romana acies, donec ſignum equitibus datum eſt, vt in hoſtem admitterent equos.
itaq; equeſtre prælium erat, cũ procul viſus Sempronianus exercitus, cui C. Cornelius quæſtor præ-
erat: vtriq; parti parem metum præbuit, ne hoſtes noui aduentarent. velut ex compoſito vtrinq; ſi-
gnum receptui datum: reductiq; in caſtra propè æquo marte deceſſerunt. plures tamen ab Romanis
primo incurſu equitum ceciderunt. Inde conſules, vt auerterent Capua Annibalem: nocte quæ ſecu-
ta eſt: diuerſi, Fuluius in agrum Cumanum, Claudius in Lucanos abiit. Poſtero die cum vacua caſtra
Romanorum, nunciatum Annibali eſſet: & duobus agminibus diuerſos abiiſſe: incertus primo
vtrum ſequeretur, Appium inſtituit ſequi. Ille circũducto hoſte qua voluit, alio itinere ad Capuam
B rediit. Annibali alia in iis locis bene gerendæ rei fortuna oblata eſt. M. Centenius fuit cognomine
Penula, inſignis inter primi pili centuriones & magnitudine corporis, & animi. Is perfunctus mili-
tia, per P. Cornelium Sullam prætorem in Senatũ introductus petit à patribus: vti ſibi quinq; millia
militum darentur: ſe peritum & hoſtis & regionum, breui operæprecium facturum: & quibus artibus
ad id locorum noſtri & duces, & exercitus capti forent: iis aduerſus inuentorem vſurum. Id non pro-
miſſum magis ſtolide, quàm ſtolide creditũ: tanquam eædem militares, & imperatoriæ artes eſſent.
Data pro quinque octo millia militum: pars dimidia ciues, pars ſocii. & ipſe aliquantum volun-
tariorum itinere in agris conciuit: ac propè duplicato exercitu in Lucanos peruenit, vbi Annibal
nequicquam ſecutus Claudium ſubſtiterat. Haud dubia res eſt: quippe inter Annibalem ducem, &
centurionem, exercitusq;, alterum vincendo veteranum, alterum nouum totum, & magna ex parte
etiam tumultuarium, ac ſemiermem. Vt conſpecta inter ſe agmina ſunt: & neutra pars detrectauit
pugnam: extemplo inſtructæ acies. pugnatum tamen vt in nulla pari re duas amplius horas: concita-
ta etiam, donec dux ſtetiſſet, Romana acie. Poſteaq̃ is non pro vetere fama ſolũ, ſed etiam metu futuri
dedecoris, ſi ſua temeritate contractæ cladi ſupereſſet: obiectans ſe hoſtium telis cecidit: fuſa extẽplo
eſt Romana acies. ſed adeo ne fugæ quidem iter patuit, oĩbus viis ab equite inſeſſis, vt ex tanta mul-
titudine vix mille euaſerint. cæteri paſſim, alii alia peſte abſumpti ſunt. Capua à conſulibus interim
ſumma vi obſideri cœpta eſt: quæq; in eam rem opus erant, comportabantur, parabanturq;. Caſili-
num frumentum conuectum: ad Vulturni oſtium, vbi nunc vrbs eſt, caſtellum communitum: (ante
Fabius Maximus munierat) præſidium impoſitum, vt & mare proximum, & flumen in poteſtate
eſſent. In ea duo maritima caſtella frumentum, quod ex Sardinia nuper miſſum erat: quodq; Mutius
prætor ex Hetruria coemerat: ab Oſtia cõuectum eſt, vt exercitui per hyemem copia eſſet. Cæterum
ſuper eam cladem, quæ in Lucanis accepta erat, volonum quoq; exercitus, qui viuo Graccho ſum-
ma fide ſtipendia fecerat: velut exauthoratus morte ducis, ab ſignis deceſſit. Annibal non Capuam
neglectam, neq; in tanto diſcrimine deſertos volebat ſocios, ſed proſpero ex temeritate vnius Roma-
ni ducis ſucceſſu, in alterius ducis exercitusq; opprimendi occaſionem imminebat. Cn. Fuluium præ-
torem Apuli legati nunciabant, primo, dum vrbes quaſdam Apulorum, quæ ad Annibalem deſci-
uiſſent, oppugnaret: intentius rem egiſſe: poſtea nimio ſucceſſu & ipſum, & milites præda impletos in
tantam licentiam, ſecordiamq; effuſos, vt nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cum ſæpe aliàs,
tum paucis diebus ante expertus qualis ſub inſcio duce exercitus eſſet, in Apuliã caſtra mouit. Cir-

C ea Herdoniam Romanæ legiones,& prętor Fuluius erant,quò vbi allatũ eſt hoſtes aduentare:propè
eſt factum,vt iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent.nec res vlla magis tenuit,q̃ ſpes haud
dubia,ſuo id arbitrio,vbi vellent,acturos. Nocte inſequenti Annibal,cum tumultuatum in caſtris,
& pleroſq; ferociter ſignum vt daret inſtitiſſe duci ad arma vocãtes,ſciret: haud dubius proſperæ pu-
gnæ occaſionem dari,tria millia expeditorum militum in villis circa,vepribuſq;, & ſyluis diſponit: qui
ſigno dato ſimul omnes è latebris exilirent. & Magonem, ac duo fermè millia equitum, quà fugam
inclinaturam credebat:oĩa itinera inſidere iubet.his nocte præparatis, prima luce in aciẽ copias edu-
cit.Nec Fuluius eſt cunctatus,non tam ſua vlla ſpe,q̃ militum impetu fortuito tractus. itaq; eadẽ te-
meritate,qua proceſſum in aciem eſt, inſtruitur ipſa acies ad libidinem militum forte procurrentiũ,
conſiſtentiumq; quo loco ipſorum tuliſſet animus,deinde per libidinem, aut metum deſerentium lo-
cum.prima legio, & ſiniſtra ala primo inſtructæ: & in longitudinem porrectæ acies:clamantibus tri-
bunis,nihil introrſus roboris ac virium eſſe:& quacũq; impetum feciſſent: hoſtes perrupturos.nihil,
quod ſalutare eſſet:non modo ad animum,ſed ne ad aures quidem admittebant.Et Annibal quidem
haudquaq̃ ſimili exercitu,neq; ita inſtructo aderat.ergo ne clamorem quidem, atq; impetum primũ
eorum Romani ſuſtinuere.Dux ſtultitia,& temeritate Centenio par, animo nequaq̃ comparandus,
vbi rem inclinatam, ac trepidantes ſuos vidit: equo arrepto cum ducentis fermè equitibus effugit.
cætera à fronte pulſa,à tergo atq; alis circumuenta acies eo vſq; eſt cæſa,vt ex duodeuiginti millibus
hominum duo millia haud amplius euaſerint. caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper aliam alia
Romam cum eſſent nunciatæ:ingens quidem & luctus,& pauor ciuitatem cæpit.ſed tamen quia con
ſules,vbi ſumma rerum eſſet:ad id locorum proſpere gererent:minus his cladibus cõmouebantur.Le
gatos ad conſules mittũt C.Lectorium,M.Metilium,qui nunciarent, vt reliquias duorum exercituũ
cum cura colligerent:darentq; operam,ne per metum ac deſperationẽ hoſti ſe dederẽt: (id quod poſt
Cannenſem accidiſſet cladem)& vt deſertores de exercitu voloniũ conquirerent.Idem negocii P.Cor
nelio datum,cui & delectus mandatus erat.iſq; per fora,conciliabulaq; edixit:vt conquiſitio voloniũ
fieret:iiq; ad ſigna reducerẽtur.Hæc omnia intentiſſima cura acta. Ap.Claudius conſul D. Iunio ad
oſtium Vulturni,M.Aurelio Cotta Puteolis præpoſito,qui,vt quæq; naues ex Hetruria,ac Sardinia
acceſſiſſent:extemplo in caſtra mitterent frumentum:ipſe ad Capuam regreſſus Q. Fuluium collegã
inuenit Caſilino omnia importantem,molientemq; ad oppugnandam Capuam. Tum ambo conſu
les circũſederunt vrbem:& Claudium Neronem prætorem ab Sueſſula ex Claudianis caſtris exciue-
D runt.Is quoq; modico ibi præſidio ad tenendum locum relicto, cæteris cum omnibus copiis ad Ca-
puam deſcendit.ita tria prætoria circa Capuam erecta:tres exercitus diuerſis partibus opus aggreſſi,
foſſa valloq; circumdare vrbem parant:& caſtella excitant modicis interuallis:multiſq; ſimul locis cũ
prohibentibus opera Cãpanis eo euentu pugnant,vt poſtremo portis,muroq; ſe contineret Campa
nus.Prius tamen,q̃ hæc continuarentur opera:legati ad Annibalem miſſi:qui quererentur:deſertam
ab eo Capuam:ac propè redditam Romanis:obteſtarenturq;,vt tunc ſaltem opem non circumſeſſis
modo,ſed etiam circũuallatis ferret. Conſulibus literæ à P. Cornelio prætore miſſæ, vt priuſq̃ clau-
derent Capuam operibus:poteſtatem Campanis facerent,vt qui eorum vellent, exirent ab Capua,
ſuaſq; res ſecum auferrent.liberos fore, ſuaq; omnia habituros, qui ante Idus Martias exiſſent. poſt
eam diem quiq; exiſſent,quiq; ibi manſiſſent:hoſtium futuros numero. Ea pronunciata Campanis,
atq; ita ſpreta, vt vltro dicerent contumelias,minarenturq;. Annibal ab Herdonia Tarentum duxe-
rat legiones, ſpe aut vi,aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ.quod vbi parum proceſſit, ad Brundiſiũ
flexit iter,prodi id oppidum ratus.ibi quoq; cum fruſtra tereret tempus:legati Campani ad eum ve-
nerunt,querentes ſimul,orantesq;.quibus Annibal magnifice reſpondit: & antea ſoluiſſe obſidionẽ:
& nunc aduentum ſuum conſules non laturos. cum hac ſpe dimiſſi legati vix regredi Capuam iam
duplici foſſa,valloq; cinctam potuerunt. Cum maxime Capua circumuallaretur,Syracuſarũ quoq;
oppugnatio ad finem venit, præterq̃ vi ac virtute ducis exercituſq;, inteſtina etiã proditione adiu-
ta.Nanq; Marcellus initio veris incertus vtrum Agrigentum ad Himilconem, & Hippocratem ver-
teret bellum:an obſidione Syracuſas premeret: quanquam nec vi capi videbat poſſe inexpugnabi-
lem terreſtri ac maritimo ſitu vrbem, nec fame: quam propè liberi ab Carthagine commeatus ale-
rent:tamen ne quid inexpertum relinqueret: transfugas Syracuſanos (erant autem apud Romanos
aliqui nobiliſſimi viri,inter defectionem ab Romanis, quia ab nouis conſiliis abhorrebant, pulſi)
colloquiis ſuæ partis tentare hominum animos iuſſit:& fidem dare, ſi traditæ forent Syracuſæ: libe-
ros eos,ac ſuis legibus victuros eſſe.Non erat colloquii copia,quia multorum animi ſuſpecti omniũ
curam,oculoſq; conuerterant:ne quid falleret tale admiſſum. Seruus vnus exulum pro transfuga in-
tromiſſus in vrbem,conuentis paucis,initium colloquendi de tali re fecit.deinde in piſcatoria quidã
naui retibus operti:circumuectiq; ita ad caſtra Romana: collocutiq; cum transfugis. & idem ſæpius
eodem modo alii atq; alii.poſtremo ad octuaginta facti.& cum iam cõpoſita omnia ad proditionem
eſſent: inditio delato ad Epicidem per Attalum quendam indignantem ſibi rem creditam non eſſe,
necati

A necari omnes, & cruciati ſunt. Alia ſubinde ſpes, poſtq̃ hæc vana euaſerat, excepit. Damaſippus quidam Lacedæmonius miſſus ab *Syracuſis* ad Philippum regem, captus ab Romanis nauibus erat. huius vtiq; redimendi & Epicidi cura erat ingens: nec abnuit Marcellus: iam tum Ætolorum: cuius gentis ſocii Lacedæmonii erant: amicitiam affectãtibus Romanis. Ad colloquium de redemptione eius miſſis medius maxime, atq; vtriuſq; opportunus locus ad portum Trogilorum propter turrim, quã vocant Galeagram, eſt viſus. quò cum ſæpius commearent: vnus ex Romanis ex propinquo murũ contemplatus, numerando lapides, æſtimandoq; ipſe ſecum, qui in fronte paterent: ſimul altitudinem muri, quantum proxime coniectura poterat: permenſus, humilioremq; aliquanto priſtina opinione ſua & cæterorum omnium ratus eſſe, & vel mediocribus ſcalis ſuperabilem, ad Marcellum rem defert. Haud ſpernenda res viſa. ſed cum adiri locus, qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur, nõ poſſet, occaſio quærebatur. quam obtulit transfuga, nuncians: diem feſtum Dianæ per triduum agi: & quia aliá in obſidione deſint, vino largius epulas celebrari, & ab Epicide præbito vniuerſæ plebi, & per tribus à principibus diuiſo. Id vbi accepit Marcellus: cum paucis tribunorum militum collocutus, electiſq; per eos ad rem tantam agendam audendamq; idoneis centurionibus militibuſq;, & ſcalis in occulto comparatis, cæteris ſignum dari iubet, vt mature corpora curarent: quietiq; darent. nocte in expeditionem eundum eſſe. Inde vbi id temporis viſum, quo die epulatis iam, vinoq; ſaciatis principium ſomni eſſet: ſigni vnius milites ferre ſcalas iuſſit: & ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti. Vbi ſine ſtrepitu ac tumultu primi euaſerunt in murum: ſecuti ordine alii: cum priorum audacia dubiis etiam animum faceret. Iam mille armatorum ceperant partem, cum cæteræ admotæ, pluribuſq; ſcalis in murum euadebant: ſigno ab Hexapylo dato: quò per ingentem ſolitudinem erat peruentum: quia magna pars in turribus epulati, aut ſopiti vino erant, aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus interfecerunt. Propè Hexapylon eſt portula. ea magna vi refringi cœpta. & è muro ex compoſito tuba datum ſignum erat: & iam vndiq; non furtim, ſed vi aperte gerebatur res. quippe ad Epipolas, frequentem cuſtodiis locum, peruentum erat: terrendiq; magis hoſtes erant, quàm fallendi: ſicut territi ſunt. nam ſimulac tubarum eſt auditus cantus, clamorq; tenentium muros, partemq; vrbis: omnia teneri cuſtodes rati, alii per murum fugere: alii ſalire de muro: præcipitariq; turba pauentium. magna pars tamen ignara tanti mali erat: & grauatis omnibus vino, ſomnoq;: & in vaſtæ magnitudinis vrbe partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo effracto Marcellus omnibus copiis vrbem ingreſſus, excitauit,

B conuertitq; omnes ad arma capienda, opemq;, ſi quam poſſent, iam captæ propè vrbi ferendam. Epicides ab inſula, quam ipſi Naſſon vocant: citato profectus agmine, haud dubius quin paucos per negligentiam cuſtodum tranſgreſſos murum expulſurus foret: occurrentibus pauidis tumultum augere eos dictitans, & maiora ac terribiliora vero afferre, poſtq̃ conſpexit omnia circa Epipolas armis completa: laceſſito tantum hoſte paucis miſſilibus, retro in Acradinam agmen conuertit: non tam vim, multitudinemq; hoſtium metuens: quàm ne qua inteſtina fraus per occaſionem oriretur: clauſaſq; inter tumultum Acradinæ, atq; inſulæ inueniret portas. Marcellus vt mœnia ingreſſus ex ſuperioribus locis vrbem omnium fermè illa tempeſtate pulcherrimã ſubiectam oculis vidit: illachrymaſſe dicitur, partim gaudio tantæ perpetratæ rei, partim vetuſta gloria vrbis. Athenienſium claſſes demerſæ, & duo ingentes exercitus cum duobus clariſſimis ducibus deleti occurrebant: & tot bella cum Carthaginenſibus tanto cum diſcrimine geſta: tot, ac tam opulenti tyranni, regeſq;: præter cæteros Hiero, cum recentiſſimæ memoriæ rex, tum ante omnia, quæ virtus ei fortunaq; ſua dederat: beneficiis in populum Romanum inſignis. ea cum vniuerſa occurrerent animo: ſubiretq; cogitatio: iam illa momento horæ arſura omnia: & ad cineres reditura: priuſquam ſigna Acradinæ admoueret: præmittit Syracuſanos: qui inter præſidia Romana, vt ante dictum eſt, fuerant: vt alloquio leni perlicerent hoſtes ad dedendam vrbem. Tenebant Acradinæ portas, muroſq; maxime transfugæ: quibus nulla erat per conditiones veniæ ſpes. ii nec adire muros, nec alloqui quenquam paſſi. itaq; Marcellus poſtquam id inceptum irritum fuit: ad Euryalum ſigna referri iuſſit. Tumulus eſt in extrema parte vrbis verſus à mari, viæq; imminens ferenti in agros mediterraneaq; inſulæ, percommodus ad commeatus excipiendos. Præerat huic arci Philodemus Argiuus ab Epicide impoſitus. ad quem miſſus à Marcello Soſis, vnus ex interfectoribus tyranni, cum longo ſermone habito dilatus per fruſtrationem eſſet, retulit Marcello, tempus eum ad deliberandum ſumpſiſſe. Cum is diem de die differret, dum Hippocrates atque Himilco admouerent caſtra, legioneſq;: haud dubius, ſi in arcem accepiſſet eos: delere Romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus vt Euryalum neq; tradi, neq; capi vidit poſſe: inter Neapolim, & Thicam (nomina partium vrbis, & inſtar vrbium ſunt) poſuit caſtra: timens ne, ſi frequentia intraſſet loca: contineri à diſcurſu miles auidus prædæ non poſſet. Legati eò ab Thica, & Neapoli cum infulis, & velamentis venerunt precantes, vt à cædibus, & ab incendiis parceretur. De quorum precibus quàm poſtulatis magis conſilio habito, Marcellus ex oĩum ſententia edixit militibus: ne quis liberum corpus violaret: cætera prædæ futura. caſtraq; tectis

C parietum pro muro ſepta.portis regione platearum patentibus ſtationes,præſidiaq́; diſpoſuit: ne qs
in diſcurſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt. refractiſq́; fo-
ribus cum omnia terrore ac tumultu ſtreperent, à cædibus tamen temperatum eſt. rapinis nullus
ante modus fuit,quàm omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inter hæc & Philodemus,
cum ſpes auxilii nulla eſſet: fide accepta vt inuiolatus ad Epicidem rediret, reducto præſidio tradidit
tumulum Romanis. Auerſis omnibus ad tumulum ex parte captæ vrbis, Bomilcar noctem eam na
ctus,qua propter vim tempeſtatis ſtare ad anchoram in ſalo Romana claſſis non poſſet:cum tringin
taquinque nauibus ex portu Syracuſano profectus, libero mari vela in altum dedit: quinq; & quin-
quaginta nauibus Epicidæ, & Syracuſanis relictis. edoctiſq́; Carthaginenſibus, in quanto res Syra-
cuſana diſcrimine eſſet:cũ C nauibus poſt paucos dies redit: multis(vt fama eſt)donis ex Hieronis
gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recepto,præſidioq́; addito, vna cura erat liber: nequa
ab tergo vis hoſtium in arcem accepta incluſos, impeditoſq́; mœnibus ſuos turbaret. Acradinam
inde ternis caſtris per idonea diſpoſitis loca, ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos redacturum ſe,
circũſedit.Cum per aliquot dies quietæ ſtationes vtrinq; fuiſſent, repente aduentus Hippocratis &
Himilconis,vt vltro vndiq; oppugnarentur Romani,fecit.nam & Hippocrates caſtris ad magnum
portum cõmunitis,ſignoq́; iis dato,qui Acradinam tenebãt:caſtra vetera Romanorum adortus eſt,
quibus Criſpinus præerat:& Epicides eruptionem in ſtationes Marcelli fecit:& claſſis punica litori,
quod inter vrbem & caſtra Romana erat, appulſa eſt: nequid præſidii Criſpino ſubmitti à Marcello
poſſet. Tumultum tamen maiorem hoſtes præbuerunt, q̃ certamen. nam & Criſpinus Hippocratẽ
non repulit tantum à munimentis:ſed inſecutus etiam eſt trepide fugientem: & Epicidem Marcellus
in vrbem compulit.ſatiſq́; iam etiam in poſterum videbatur prouiſum:ne quid ab repentinis eorum
excurſionibus periculi foret. Acceſſit & peſtilentia,cõmune malũ:quod facile vtrorunq; animos auer-
teret à belli conſiliis.nam tempore autumni,& locis natura grauibus,multo tamẽ magis extra vrbẽ,
q̃ in vrbe, intoleranda vis æſtus per vtraq; caſtra omnium fermè corpora mouit. & primo temporis
ac loci vitio & ægri erant,& moriebantur.poſtea curatio ipſa,& contactus ægrorum vulgabat mor-
bos:vt aut neglecti,deſertiq́;,qui incidiſſent,morerentur:aut aſſidentes, curanteſq́; eadem vi morbi
repletos ſecum traherent:quotidianaq́; funera,& mors ob omniũ oculos eſſet:& vndiq; dies,nocteſq́;
ploratus audirent.poſtremo ita aſſuetudine mali efferauerant animos,vt non modo non lachrymis,
iuſtoq́; comploratu proſequerentur mortuos:ſed ne efferrent quidem,aut ſepelirent,iacerentq́; ſtrata
D exanima corpora in conſpectu ſimilem quoq; mortem expectantium: mortuiq́; ægros, ægri validos
cum metu,tum tabe,ac peſtifero odore corporũ conficerent.& vt ferro potius morerentur, quidã in-
uadebant ſoli hoſtium ſtationes.Multo tñ maior vis peſtis Pœnorum caſtra, q̃ Romana,diu circũſe-
* dendo Syracuſas cæde aquiſq́; affecerat magis. Ex hoſtiũ exercitu Siculi vt primũ vidẽre ex grauita-
te loci vulgari morbos:in ſuas quiſq; propinquas vrbes dilapſi ſunt. at Carthaginẽſes, quibus nuſq̃
receptus erat,cũ ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad internitionem omnes perierunt. Mar-
cellus,vt tanta vis ingruebat mali:adduxerat in vrbem ſuos:infirmaq́; corpora tecta,& vmbræ recrea
uerant.multi tamẽ ex Romano exercitu eadem peſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri punico exercitu,
Siculi,qui Hippocratis milites fuerant:haud in magna oppida,cæterum & ſitu, & munimẽtis tuta,
tria millia alterum ab Syracuſis,alterũ quindecim ab oſtio,& cõmeatus è ciuitatibus ſuis comporta-
bant,& auxilia accerſebant. Interea Bomilcar iterum cum claſſe profectus Carthaginem, ita expo-
ſita fortuna ſociorum,vt ſpem faceret,non ipſis modo ſalutarẽ opem ferri poſſe,ſed Romanos quoq;
in capta quodãmodo vrbe capi: perpulit vt onerarias naues q̃ plurimas omni copia rerum onuſtas
ſecum mitterent,claſſemq́; ſuam augerent. Igitur centũ triginta nauibus longis, & ſeptuaginta one-
rariis profectus à Carthagine ſatis proſperos ventos ad traiiciendum in Siciliam habuit. ſed iidem
venti ſuperare eum Pachynum prohibebant. Bomilcaris aduentus fama primo, dein præter ſpem
mora,cum gaudium & metum inuicem Romanis,Syracuſaniſq́; præbuiſſet:Epicides metuens ne, ſi
pergerent iidem,qui tum tenebant,ab ortu ſolis flare per dies plures venti: claſſis punica Africam re-
peteret: tradita Acradina mercenariorum militum ducibus,ad Bomilcarem nauigat. claſſem in ſta-
tione verſam in Africam habentem, atq; timentem nauale prælium, non tam quod impar viribus,
aut numero nauium eſſet:(quippe etiã plures habebat) q̃ quod venti aptiores Romanæ, quàm ſuæ
claſſi flarent:perpulit tandem,vt fortunam naualis certaminis experiri vellet. Et Marcellus cum & ſi-
culum exercitum ex tota inſula conciri videret:& cum ingenti commeatu claſſem punicam aduenta-
re,ne ſimul terra,mariq́; incluſus vrbe hoſtium vrgeretur: quanquam impar numero nauium erat,
prohibere aditu Syracuſarum Bomilcarem conſtituit. Duæ claſſes infeſtæ circa promontorium Pa-
chynum ſtabant,vbi primum tranquillitas maris in altum euexiſſet,concurſuræ. Itaq; cadente iam
euro,qui per dies aliquot ſæuierat: prior Bomilcar mouit. cuius prima claſſis petere altum viſa eſt:
quo facilius ſuperaret promontorium. cæterum poſtq̃ tendere ad ſe Romanas naues vidit, incer-
tum qua ſubita territus re, Bomilcar vela in altum dedit: miſſiſq́; nuncius Heracleam, qui onera-
rias

A rias naues retro in Africam repetere iuberent:ipſe Siciliam præteruectus, Tarentum petit. Epicides
à tanta repente deſtitutus ſpe, ne in obſidionem magna ex parte captæ vrbis rediret: Agrigentũ naui
gat, expectaturus magis euentum, q̃ inde quicquam moturus. Quæ vbi in caſtra Siculorũ ſunt nun-
ciata, Epicidem Syracuſis exceſſiſſe: à Carthaginenſibus relictam inſulam: & propè iterum Romanis
traditam, legatos de conditionibus dedendæ vrbis, explorata prius per colloquia voluntate eorũ, qui
obſidebantur, ad Marcellum mittunt. Cum haud fermè diſcreparet: quin quæ vbiq; regum fuiſſent;
Romanorum eſſent: Siculis cætera cum libertate, ac legibus ſuis ſeruarentur: euocatis ad colloquiũ
iis, quibus ab Epicide credita res erat: miſſos ſe ſimul ad Marcellum, ſimul ab eo ad exercitum Siculo
rum aiunt, vt vna omnium, qui obſiderentur, quiq; extra obſidionem eſſent, fortuna eſſet: né ue alteri
propriè ſibi paciſcerentur quicq̃. Recepti deinde ab iis, vt neceſſarios, hoſpitesq; alloquerẽtur: expo-
ſitis, quæ pacta iam cum Marcello haberent: oblata ſpe ſalutis perpulere eos, vt ſecum præfectos Epi-
cidis Polycletum, & Philiſtionem, & Epicidem, cui Sydon cognomen erat, aggrederentur. Interfectis
iis, & multitudine ad concionem conuocata, & inopiam, qua ipſi inter ſe fremere occulte ſoliti erant,
conqueſti: & quanquam tot mala vrgerent, negarunt fortunam accuſandam eſſe: quod in ipſorum
eſſet poteſtate, quandiu ea paterentur. Romanis cauſam oppugnandi Syracuſas fuiſſe charitatẽ Sy-
racuſanorum, non odiũ. nam vt occupatas res ab ſatellitibus Annibalis, deinde Hieronymi, Hippo-
crate atq; Epicide audierint: tum bellum mouiſſe: & obſidere vrbẽ cœpiſſe, vt crudeles tyrannos eius,
non vt ipſam vrbem expugnarent. Hippocrate vero interempto, Epicide intercluſo ab Syracuſis, &
præfectis eius occiſis, Carthaginenſibus omni poſſeſſione Siciliæ terra mariq; pulſis, quam ſupereſſe
cauſam Romanis: cur nõ perinde, ac ſi Hiero ipſe viueret, vnicus Romanę amicitiæ cultor, icolumes
Syracuſas eſſe velint? Itaq; nec vrbi, nec hominibus aliud periculi, q̃ ab ſemetipſis eſſe, ſi occaſionẽ re-
conciliandi ſe Romanis prætermiſiſſent. eam autem, qualis illo momento horæ ſit, nullam deinde fo
re: ſi ſimul libertas ab impotentibus tyrannis apparuiſſet. * Omnium ingenti aſſenſu oratio audita
eſt. prætores tamen prius creari q̃ legatos nominari placuit. ex ipſorum deinde prætorum numero
miſſi oratores ad Marcellum. quorum princeps, Neq; primo, inquit, Syracuſani à vobis defecimus:
ſed Hieronymus, nequaquam tam in vos impius, q̃ in nos: nec poſtea pacem tyranni cæde compoſi-
tam Syracuſanus quiſquam, ſed ſatellites regii Hippocrates atq; Epicides, oppreſſis nobis hinc me-
tu, hinc fraude, turbauerunt. nec quiſquam dicere poteſt. aliquando nobis libertatis tempus fuiſſe:
quod pacis vobiſcum non fuerit. Nunc certe cæde eorum, qui oppreſſas tenebant Syracuſas: cum pri
B mum arbitrii noſtri eſſe cœpimus: extemplo venimus ad tradenda arma: dedendos nos, vrbem, mœ-
nia: nullam recuſandam fortunam, quæ impoſita à vobis fuerit. Gloriam captæ nobiliſſimæ, pulcher
rimæq; vrbis Græcarum dii tibi dederunt Marcelle. quicquid vnquam terra, mariq; memorandum
geſſimus, id tui triumphi titulo accedit. famæ ne credi malis, quanta vrbs à te capta ſit, q̃ poſteris
quoq; eam ſpectaculo eſſe. quò quiſquis terra, quiſquis mari venerit: nunc noſtra de Athenienſibus,
Carthaginenſibusq; trophæa, nunc tua de nobis oſtendat. incolumesq; Syracuſas fa-
* miliæ veſtræ ſub clientela nominis Marcellorum, tutelaq; habendas tradas. ne plus apud vos Hiero-
nymi, q̃ Hieronis memoria momenti faciat. diutius ille multo amicus fuit, q̃ hic hoſtis: & illius etiam
benefacta perſenſiſtis: huius amentia ad perniciem tantum ipſius valuit. Omnia & impetrabilia &
tuta erant apud Romanos. inter ipſos plus belli ac periculi erat. nanq; transfugæ tradi ſe Romanis
rati, mercenariorum quoq; militum auxilia in eundem compulere metum. Arreptisq; armis præto-
res primum obtruncãt, inde ad cædem Syracuſanorum diſcurrunt: quosq; fors obtulit, irati interfece
runt: atq; omnia, quę in promptu erant, diripuere. tum, ne ſine ducibus eſſent, ſex præfectos creauere,
vt terni Acradinæ, ac Naſſo præeſſent. Sedato tandẽ tumultu exquirentibus ſciſcitando mercenariis,
quæ acta cum Romanis eſſent: dilucere id quod erat, cœpit: aliam ſuam, ac transfugarũ cauſam eſſe.
. In tempore legati à Marcello redierunt: falſa eos ſuſpitione incitatos memorãtes: nec cauſam expe-
tendæ pœnæ eorũ vllam Romanis eſſe. Erat ex tribus Acradinæ pręfectus Hiſpanus Mericus noĩe. ad
eũ inter comites legatorum de induſtria vnus ex Hiſpanorũ auxiliaribus eſt miſſus. qui ſine arbitris
Mericum nactus, primum quo in ſtatu reliquiſſet Hiſpaniam (& nuper inde venerat) exponit. omnia
Romanis ibi obtineri armis. poſſe eum, ſi operæprecium faciat: principem populariũ eſſe: ſeu milita-
re cum Romanis, ſeu in patriam reuerti libeat. contrà, ſi malle obſideri pergat: quam ſpem eſſe terra,
mariq; clauſo? Motus his Mericus, cũ legatos ad Marcellum mitti placuiſſet: fratrẽ inter eos mittit. q
per eundem illum Hiſpanum ſecretus ab aliis ad Marcellum deductus cum fidem accepiſſet: compo
ſuiſſetq; agendæ rei ordinẽ, Acradinam redit. Tum Mericus, vt ab ſuſpicione proditionis auerteret
omniũ animos: negat ſibi placere legatos cõmeare vltro, citroq;. neq; recipiendũ quenq̃, neq; mitten-
dum. & quo intentius cuſtodiæ ſeruentur: opportuna loca diuidenda præfectis eſſe, vt ſuæ quiſq; par-
tis tutandæ reus ſit. Omnes aſſenſi ſunt partibus diuidendis. ipſi regio euenit ab Arethuſa fonte vſq;
ad oſtium magni portus. id vt ſcirent Romani, fecit. Itaq; Marcellus nocte nauim onerariam cum
armatis remulco quadriremis trahi ad Acradinam iuſſit; exponiq; milites regione portæ: quæ pro-

C pe fontem Arethuſam eſt. Hoc cum quarta vigilia factum eſſet: expoſitosq; milites porta, vt conuene
rat, recepiſſet Mericus: luce prima Marcellus oĩbus copiis mœnia Acradinæ aggreditur: ita vt nõ eos
ſolum, qui Acradinam tenebant, in ſe conuerteret: ſed ab Naſſo etiam agmina armatoꝝ concurrerẽt,
relictis ſtationibus ſuis, ad vim & impetum Romanorum arcẽdum. In hoc tumultu actuariæ naues
inſtructæ iam ante, circũuectæq; ad Naſſum armatos exponunt. qui improuiſo adorti ſemiplenas ſta
tiones, & adapertas fores portæ, qua paulo ante excurrerant armati: haud magno certamine Naſſum
cæpere, deſertam trepidatione & fuga cuſtodum. neq; vllis minus præſidiũ, aut pertinaciæ ad manen-
dum, q̃ transfugis fuit, quia ne ſuis quidem ſatis credentes ſe, medio certamine effugerũt. Marcellus
vt captam eſſe Naſſum didicit: & Acradinæ regionẽ vnam teneri, Mericumq; cum præſidio ſuis adiũ
ctum, receptui cecinit: ne regiæ opes, quarum fama maior q̃ res erat, diriperentur. Suppreſſo impetu
militum, & iis qui in Acradina erant, transfugis ſpacium, locusq; fugæ datus eſt, & Syracuſani tandẽ
liberi metu, portis Acradinæ apertis, oratores ad Marcellum mittunt: nihil petentes aliud, q̃ incolu-
mitatem ſibi, liberisq; ſuis. Marcellus concilio aduocato, & adhibitis etiam Syracuſanis, qui per ſe-
ditiones pulſi ab domo inter præſidia Romana fuerant, reſpondit: non plura per annos quinquagin
ta beneſacta Hieronis, q̃ paucis his annis maleficia eorum, qui Syracuſas tenuerint: erga populũ Ro
manum eſſe. ſed pleraq; eorum quò debuerint, recidiſſe: fœderumq; ruptoꝝ ipſos ab ſe grauiores mul-
to, q̃ populus Romanus voluerit: pœnas exegiſſe. Se quidem tertium annum circũſedere Syracuſas:
non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet: ſed ne transfugarũ duces captam & oppreſſam tene-
rent. Quid potuerint Syracuſani facere, exemplo vel eos Syracuſanoꝝ eſſe, qui inter præſidia Roma-
na fuerint, vel Hiſpanum ducem Mericum, qui præſidium tradiderit: vel ipſorum Syracuſanorũ po-
ſtremo ſerum quidẽ, ſed forte conſiliũ. Omnium ſibi laborum, periculorumq; circa mœnia Syracuſa-
na terra, mariq; tandiu exhauſtorum nequaq̃ tantum fructum eſſe, q̃ capere Syracuſas potuiſſe. Inde
quæſtor cum præſidio ad Naſſum ad accipiendam pecuniam regiam, cuſtodiẽdamq; miſſus. diripien
daq; vrbs militi data eſt: cuſtodibus diuiſis per domos eoꝝ, qui intra præſidia Romana fuerũt. Cum
multa iræ, multa inuidiæ, auaritiæq; fœda exempla ederentur: Archimedem memoriæ proditũ eſt, in
tanto tumultu, quantum capta vrbs in diſcurſu diripientiũ militum ciere poterat: intentum formis,
quas in puluere deſcripſerat: ab ignaro milite quis eſſet, interfectum. ægre id Marcellum tuliſſe: ſepul-
turæq; curam habitam: & propinquis etiam inquiſitis honori, præſidioq; nomen, ac memoriam eius
D fuiſſe. Hoc maxime modo Syracuſæ captæ. in q̃bus prædæ tantũ fuit, quantũ vix capta Carthagine
tum fuiſſet, cũ qua viribus æquis certabatur. Paucis ante diebus, q̃ Syracuſæ caperentur, T. Octaci-
lius cum quinqueremibus octoginta Vticam ab Lilybæo tranſmiſit. & cum ante lucem portum in-
traſſet, onerarias frumento onuſtas cæpit: egreſſusq; in terram, depopulatus eſt aliquãtum agri circa
Vticam: prædamq; omnis generis retro ad naues egit. Lilybæum tertio die, q̃ inde profectus erat: cũ
centum triginta onerariis nauibus frumento, prædaq; onuſtis redit: idq; frumentum extemplo Sy-
racuſas miſit. quod ni tam in tempore ſubueniſſet: victoribus, victisq; pariter pernicioſa fames inſta
bat. Eadem æſtate in Hiſpania, cum biennio fermè nihil admodum memorabile factũ eſſet: cõſiliisq;
magis, q̃ armis bellum gereretur: Romani imperatores egreſſi hybernis copias coniunxerunt. ibi cõ-
cilium aduocatum: omniumq; in vnum congruerunt ſententiæ: quando ad id locoꝝ id modo actum
eſſet, vt Aſdrubalem tendentem in Italiam retinerent: tempus eſſe id iam agi, vt bellum in Hiſpania
finiretur. & ſatis ad id viriũ credebant acceſſiſſe, triginta millia Celtiberorum ea hyeme ad arma exci-
tata. Tres exercitus erant, Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago coniunctis caſtris quinq; fermè dierũ
iter ab Romanis aberant. Propior erat Amilcaris filius Aſdrubal, vetus in Hiſpania imperator. ad
vrbem nomine Anitorgin exercitũ habebat. Eum volebãt prius opprimi duces Romani, & ſpes erat
ſatis ſuperq; ad id virium eſſe. illa reſtabat cura, ne fuſo eo perculſi alter Aſdrubal, & Mago in auios
ſaltus, monteſq; recipientes ſeſe, bellum extraherent. Optimũ igitur rati diuiſis bifariã copiis totius
ſimul Hiſpaniæ amplecti bellũ, ita inter ſe diuiſerunt, vt P. Cornelius duas partes exercitus Roma-
norum, ſociorumq; aduerſus Magonẽ duceret, atq; Aſdrubalẽ: Cn. Cornelius cũ tertia parte veteris
exercitus Celtiberis adiunctis cũ Aſdrubale Barchino bellũ gereret. Vnà profecti ambo duces, exer
citusq;, Celtiberis prægredientibus, ad vrbem Anitorgin in conſpectu hoſtium, dirimente amne, po
nunt caſtra. Ibi Cn. Scipio cum quibus ante dictum eſt copiis ſubſtitit. Et P. Scipio profectus ad deſti-
natam belli partem. Aſdrubal poſtq̃ animaduertit exiguum Romanum exercitum in caſtris: & ſpem
omnem in Celtiberorum auxiliis eſſe: peritus omnis barbaricæ & præcipue omnium earum gentiũ,
in quibus per tot annos militabat: perfidiæ, facili linguæ commercio, cum vtraq; caſtra plena Hiſpa-
norum eſſent: per occulta colloquia paciſcitur magna mercede cum Celtiberorũ principibus, vt co-
pias inde abducant. Nec atrox viſum facinus: (non enim vt in Romanos verterent arma, agebatur)
& merces, quanta vel pro bello ſatis eſſet, dabatur, ne bellum gererent: & cum quies ipſa, tum re-
ditus domum, fructusq; videndi ſuos, ſuaq;, grata vulgo erãt. itaque non ducibus facilius, quàm
multitudini perſuaſum eſt. ſimul ne metus quidem ab Romanis erat, quippe tam paucis, ſe ne re-
tinerent.

A tinerent. Id quidem cauendum ſemper Romanis ducibus erit, exemplaq́; hæc vere pro documentis
habenda, ne ita externis credant auxilijs, vt non plus ſui roboris, ſuarumq́; propriè virium in caſtris
habeant. Signis repente ſublatis Celtiberi abeunt, nihil aliud quærentibus cauſam, obteſtátibusq́;
vt manerent Romanis reſpondentes, q̄ domeſtico ſe auocari bello. Scipio, poſtq̄ ſocij nec precibus,
nec vi retineri poterant: nec ſe aut parem ſine illis hoſti eſſe, aut fratri rurſus cōiungi vidit poſſe: nec
vllum aliud ſalutare conſilium in promptu eſſe: retro quantum poſſet, cedere ſtatuit: in id omni cura
intentus: necubi hoſti æquo ſe cōmitteret loco, qui tranſgreſſus flumen propè veſtigiis abeuntiū inſi-
ſtebat. Per eoſdem dies P. Scipionem par terror, periculū maius ab nouo hoſte vrgebat. Maſaniſſa
erat iuuenis, qui eo tempore erat ſocius Carthaginenſium: quem deinde clarum, potētemq́; Roma-
na fecit amicitia. Is tum cum equitatu Numidarum & aduenienti P. Scipioni occurrit: & deinde aſſi-
due dies, noctesq́; infeſtus aderat, vt non vagos tantum procul à caſtris lignatum, pabulatumq́; pro-
greſſos exciperet: ſed ipſis obequitaret caſtris, inuectusq́; in medias ſæpe ſtationes omnia ingenti tu-
multu turbaret. noctibus quoq; ſæpe incurſu repentino in portis, valloq́; trepidatum eſt: nec aut lo-
cus, aut tēpus vllum vacuum à metu ac ſolicitudine erat. Romanis. cōpulſisq́; intra vallū, adempto
rerum omnium vſu, cum propè iuſta obſidio eſſet: futuramq́; arctiorem eā appareret: ſi ſe Indibilis,
quem cum ſeptem millibus & quingentis Sueſſanorum aduentare fama erat: Pœnis cōiunxiſſet: dux
cautus & prudens Scipio victus neceſſitatibus temerarium capit conſilium, vt nocte Indibili obuiā
iret: & quocunq; occurriſſet loco, prælium conſereret. Relicto igitur modico præſidio in caſtris, præ-
poſitoq́; T. Fonteio legato, media nocte profectus cum obuiis hoſtibus manus conſeruit. Agmina
magis, q̄ acies pugnabant. ſuperior tn̄, vt in tumultuaria pugna, Romanus erat. cæterum & equites
Numidæ repente, quos fefelliſſe ſe dux ratus erat: ab lateribus circūfuſi magnum terrorem intulere.
Contracto aduerſus Numidas certamine nouo, tertius inſuper aduenit hoſtis, duces pœni aſſecuti
ab tergo iam pugnantes. ancepsq́; præliū Romanos circūſteterat: incertos in quē potiſſimū hoſtem,
quam ue in partem conferti eruptionē facerent. Pugnanti, hortantiq́; imperatori, & offerenti ſe, vbi
plurimus labor erat: latus dexterum lancea traiicitur. cuneusq́; is hoſtium, qui in confertos circa du-
cem impetum fecerat, vt exanimem, labentemq́; ex equo Scipionem vidit: alacres gaudio cū clamore
per totam aciem nunciantes diſcurrūt: imperatorem Romanū occidiſſe. Hæc peruagata paſſim vox,
vt & hoſtes haud dubie pro victoribus, & Romani pro victis eſſent, fecit. Fuga confeſtim ex acie du-
ce amiſſo fieri cœpta eſt. cæterum vt ad erumpendum inter Numidas, aliaq́; leuium armatorū auxilia
B haud difficilis res erat: ita effugere tn̄ equitum, æquantiumq́; equos velocitate peditum, vix poterát.
cæſiq́; propè plures in fuga, q̄ in pugna ſunt. nec ſuperfuiſſet quiſquam, ni præcipiti iam ad veſperū
die nox interueniſſet. Haud ſegniter inde duces pœni fortuna vſi, cōfeſtim è prælio, vix neceſſaria qete
data militibus, ad Aſdrubalem Amilcaris citatum agmen rapiunt: non dubia ſpe, cum copias con-
iunxiſſent, debellari poſſe. Quò vbi eſt ventum, inter exercitus, ducesq́; victoria recenti lætos gratula
tio ingens facta: imperatore tanto cū omni exercitu deleto, & alteram pro haud dubio parem victoriā
expectantes. Ad Romanos nondū quidem fama tantæ cladis peruenerat, ſed tamen mœſtū quoddā
ſilentium erat, & tacita diuinatio: qualis iam præſagientibus animis imminentis mali eſſe ſolet. Im-
perator ipſe, præterq̄ quod ab ſocijs ſe deſertum, hoſtium tantum auctas copias ſentiebat: coniectu-
ra etiam & ratione ad ſuſpicionem acceptæ cladis, q̄ ad vllam bonam ſpem pronior erat. Quonam
modo enim Aſdrubalem ac Magonem, niſi defuncto ſuo fratre bello, ſine certamine adducere exerci-
tum potuiſſe? quo modo aūt non obſtitiſſe? aut ab tergo non ſecutū fratrem? vt, ſi prohibere quo mi
nus in vnum coirent & duces, & exercitus hoſtium, nō poſſet: ipſe certe cum fratre cōiugeret copias.
His anxius curis id modo eſſe ſalutare in præſens credebat: cedere inde quantum poſſet. & inde vna
nocte ignaris hoſtibus, & ob id quietis. aliquantum emenſus eſt iter. Luce vt ſenſerunt profectos ho-
ſtes, præmiſſis Numidis, quàm poterant maxime citato agmine ſequi cœperunt. ante noctem aſſe-
cuti Numidæ, nunc ab tergo, nunc in latera concurſantes. Conſiſtere cœperunt: ac tutari agmen
quantum poſſent. tamen tuto vt ſimul pugnarēt, procederentq́;, Scipio hortabatur: priuſq̄ pedeſtres
copiæ aſſequerentur. cæterum nūc agendo, nunc ſuſtinendo agmen, cum aliquandiu haud multum
procederetur: & nox iam inſtaret: reuocat è prælio ſuos Scipio: & collectos in tumulum quendam, nō
quidem ſatis tutum, præſertim agmini perculſo, editiorem tamen, q̄ cætera circa erant: ſubducit. Ibi
primo impedimentis, & equitatu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter impetus
incurſantium Numidarum arcebát. dein poſtq̄ toto agmine tres imperatores cum tribus iuſtis exer-
citibus aderant: apparebatq́; parum armis ad tuendum locum ſine munimento valituros eſſe: circū-
ſpectare, atq; agitare dux cœpit: ſi quo modo poſſet vallū circùm inijcere. ſed erat adeo nudus tumu-
lus, & aſperi ſoli: vt nec virgulta vallo cædendo, nec terra ceſpiti faciundo, aut ducendæ foſſæ, alijue
vlli operi apta inueniri poſſet: nec fermè quicquam ſatis arduum, aut abſciſſum erat: quod hoſti adi-
tum, aſcenſum ue difficilem præberet. omnia faſtigio leni ſubuexa. vt tamē aliquam imaginem valli
obijcerent: clitellas illigatas oneribus velut ſtruentes ad altitudinem ſolitam circūdabant: cumulo

C ſarcinarum omnis generis obiecto, vbi ad moliendum clitellæ defuerant. Punici exercitus poſtq̄ ad-
uenere: in tumulū quidem perfacile agmen erexere. munitionis vero facies noua primo eos velut mi-
raculo quodam tenuit: cum duces vndiq; vociferarentur quid ſtarent? & non ludibrium illud vix fœ-
minis, pueris'ue morandis ſatis validum diſtraherent, diriperentq; ? captum hoſtem teneri latentem
poſt ſarcinas. Hæc contemptim duces increpabāt. cæterum neq; tranſilire, neq; moliri onera obiecta,
nec cædere ſtipatas clitellas, ipſiſq; obrutas ſarcinis, facile erat. Tardatis diu cū amoliri obiecta one-
ra armatis dediſſent viam: pluribusq; idē partibus fieret: capta iam vndiq; caſtra erant: pauci ab mul-
tis, perculſiq; à victoribus paſſim cædebantur. Magna pars tamen militum, cū in propinquas refu-
giſſet ſyluas: in caſtra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat: perfugerunt. Cn. Scipionem
alii in tumulo primo impetu hoſtium cæſum tradūt. alii cum paucis in propinquam caſtris turrim
perfugiſſe. hanc igni circundatam: atq; ita exuſtis foribus, quas nulla moliri potuerunt vi: captam:
omneſq; intus cū ipſo imperatore occiſos. Anno octauo poſtq̄ in Hiſpaniam venerat Cn. Scipio,
vndetrigeſimo die poſt fratris mortem eſt interfectus. Luctus ex morte eorum non Romæ maior, q̄
per totam Hiſpaniam fuit. quin apud ciues partem doloris & exercitus amiſſi, & alienata prouincia,
& publica trahebat clades. Hiſpaniæ ipſos lugebant, deſiderabantq; duces. Cneū tamen magis: quod
diutius præfuerat iis: priorq; & fauorē occupauerat: & ſpecimē iuſtitiæ, tēperātiæq; Romanæ primus
dederat. Cū deletus exercitus, amiſſæq; Hiſpaniæ viderentur: vir vnus res perditas reſtituit. Erat in
exercitu L. Martius Septimii filius, eques romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenii aliquanto q̄
p̄ fortuna, in qua erat natus: maioris. ad ſummā indolē accesſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua p̄
tot annos omnes militiæ artes edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & q̄buſdā de p̄ſidiis
deductis, haud contēnendū exercitū fecerat: iunxeratq; cū T. Fonteio P. Scipionis legato. Sed tantū
p̄ſtitit eques romanus authoritate īter milites, atq; honore: vt caſtris citra Iberū cōmunitis, cū ducē
exercituū comitiis militaribus creari placuiſſet: ſubeuntes alii aliis in cuſtodiā valli, ſtatiōeſq;, donec
p̄ omnes ſuffragium iret: ad L. Martium cuncti ſummā imperii detulerint. Omne inde tempus (exi-
guum id fuit) muniendis caſtris, conuehendiſq; commeatibus conſumptum: & omnia imperia mili-
tes cum impigre, tum haudquaquam abiecto animo exequebantur. Cæterum poſtq̄ Aſdrubalem
Giſgonis venientem ad reliquias belli delendas tranſiſſe Iberū, & appropinquare allatū eſt: ſignumq;
pugnæ propoſitū ab nouo duce milites viderunt: recordati, quos pauloante imperatores habuiſſent:
D quibuſq; & ducibus, & copiis freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent: flere omnes repente: & offenſare
capita: & alii manus ad cœlum tendere, deos incuſantes: alii ſtrati humi ſuum quiſq; nominatim du-
cem implorare. neq; ſedari lamentatio poterat, excitantibus centurionibus manipulares, & ipſo mi-
nitante & increpante Martio: quod in muliebres, & inutiles ſe proieciſſent fletus: potius q̄ ad tutan-
dos ſemetipſos, & rempublicam ſecum acuerent animos: & ne inultos imperatores ſuos iacere ſine-
rent: cum ſubito clamor, tubarumq; ſonus (iam enim propè vallum hoſtes erant) exauditur. inde ver-
ſo repente in iram luctu, diſcurrunt ad arma: ac velut accenſi rabie diſcurrunt ad portas: & in hoſtem
negligenter, atq; incompoſite venientem incurrūt. Extemplo improuiſa res pauorem incutit Pœnis.
mirabundiq;, vnde tot hoſtes tam ſubito exorti propè deleto exercitu forent: vnde tanta audacia, tan-
ta fiducia ſui victis, ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus cæſis extitiſſet: quis caſtris præ-
eſſet: quis ſignum dediſſet pugnæ: ad hæc tot iam nec opinata primo omnium incerti, ſtupenteſq; re-
ferunt pedem: dein valida impreſſione pulſi terga vertunt. & aut fugientium cædes fœda fuiſſet, aut
temerarius periculoſuſq; ſequentium impetus: ni Martius propere receptui dediſſet ſignum: obſi-
ſtenſq; ad prima ſigna, quoſdam & ipſe retinens, concitatam repreſſiſſet aciem. inde in caſtra auidos
adhuc cædiſq; & ſanguinis reduxit. Carthaginēſes trepide primo ab hoſtium vallo acti, poſtq̄ nemi-
nem inſequi viderunt: metu ſubſtitiſſe rati, contemptim rurſus, & ſedato gradu in caſtra abeunt. Par
negligentia in caſtris cuſtodiendis fuit. nam etſi propinquus hoſtis erat: tamē reliquias eum eſſe duo-
rum exercituum ante paucos dies deletorum, ſuccurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta apud hoſtes
eſſent: exploratis iis Martius ad conſilium prima ſpecie temerarium magis, q̄ audax animum adie-
cit: vt vltro caſtra hoſtium oppugnaret: ſimul facilius eſſe ratus vnius Aſdrubalis expugnari caſtra:
q̄, ſi ſe rurſus tres exercitus, ac tres duces iunxiſſent: ſua defendi: ſimul, aut ſi ſucceſſiſſet cœptis: rece-
pturum ſe afflictas res: aut ſi pulſus eſſet: tamen vltro inferendo arma contemptum ſui dempturum.
ne tamen ſubita res, & nocturnus error etiamnum ſuæ fortunæ conſilium perturbaret: alloquendos,
adhortandoſq; ſibi milites ratus, cōcione aduocata ita diſſeruit. Vel mea erga imperatores noſtros
viuos, mortuoſq; pietas, vel præſens omnium noſtrū milites fortuna fidem cuiuis facere poteſt: mihi
hoc imperium, vt amplum iudicio veſtro, ita re ipſa graue, ac ſolicitum eſſe. quo enim tempore, niſi
metus mœrorem obſtupefaceret: vix ita compos mei eſſem: vt aliqua ſolatia inuenire ægro animo
poſſem: cogor veſtram omnium vicem (quod difficillimum in luctu eſt) vnus conſolari. & ne tum
quidem, vbi quonam modo has reliquias duorum exercituum patriæ conſeruare poſſim: cogitandū
eſt: auertere animum ab aſſiduo mœrore libet. preſto eſt enim acerba memoria: & Scipiões me ambo
dies,

A dies, nocteſq; curis, inſomniiſq; agitant: & excitant ſæpe ſomno: ne u ſe, neu inuictos per octo annos in iis terris milites ſuos, commilitones veſtros, neu rempublicam patiar inultam: & ſuam diſciplinam, ſuaq; inſtituta ſequi iubent. Et vt imperiis viuorum nemo obedientior me vno fuerit: ita poſt mortem ſuam, quod quæque in re facturos illos fuiſſe maxime cenſeam: id optimum ducere vos quoque velim milites: non lamentis, lachrymiſq; tanquam extinctos proſequi: (viuunt enim, vigentq; fama rerum geſtarum) ſed quotieſcunque occurreret memoria illorum: velut ſi adhortantes, ſignumq; dantes videatis eos: ita prælia inire. Nec alia profecto ſpecies heſterno die oculis, animiſq; veſtris oblata memorabile illud edidit prælium: quo documentum dediſtis hoſtibus: non cum Scipionibus extinctum eſſe nomen Romanum: & cuius populi vis, atque virtus non obruta ſit cannenſi clade: ex omni profecto ſæuitia fortunæ emerſuram eſſe. Nunc, qui tantum auſi eſtis ſponte veſtra: experiri libet quantũ audeatis duce veſtro authore. non enim heſterno die cum ſignum receptui dedi, ſequentibus effuſe vobis turbatum hoſtem: frangere audaciam veſtram, ſed differre in maiorem gloriam, atque opportunitatem volui: vt poſtmodum præparati incautos, armati inermes, atque etiam ſopitos, per occaſionem aggredi poſſetis. Nec huius occaſionis ſpem milites forte temere, ſed ex re ipſa conceptam habeo. A' vobis quoque profecto ſi quis quærat: quonam modo pauci à multis, victi à victoribus caſtra tutati ſitis: nihil aliud reſpondeatis, quàm idipſum: timentes vos, omnia & operibus firmata habuiſſe: & ipſos paratos, inſtructoſq; fuiſſe. Et ita ſe res habet. ad id, quod ne timeatur fortuna facit: minime tuti ſunt homines. quia quod neglexeris: incautum, atque apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hoſtes: quàm ne obſeſſi modo ipſi, atque oppugnati, caſtra ſua vltro oppugnemus. Audeamus quod credi non poteſt auſuros nos. eo ipſo, quod difficillimum videtur: facillimum erit. Tertia vigilia noctis ſilenti agmine ducam vos. exploratum habeo: non vigiliarum ordinem, non ſtationes iuſtas eſſe. clamor in portis auditus, & primus impetus caſtra ceperit. tum inter torpidos ſomno, pauenteſq; ad nec opinatum tumultum, & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos illa cædes edatur: à qua vos heſterno die reuocatos ægre ferebatis. Scio audax videri cõſilium. ſed in rebus aſperis & tenuibus, fortiſſima quæque conſilia tutiſſima ſunt, quia ſi in occaſionis momẽto, cuius præteruolat opportunitas: cunctatus paulum fueris: nequicquam mox omiſſam queraris. Vnus exercitus in propinquo eſt: duo haud procul abſunt. nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt: & iam tentaſtis veſtras, atque illorum vires. ſi diem proferimus: & heſternæ eruptionis fama contenti deſierimus: periculum eſt ne omnes duces, omneſq; copiæ conueniant. tres

B deinde duces, tres exercitus ſuſtinebimus hoſtium: quos Cn. Scipio incolumi exercitu non ſuſtinuit. Vt diuidendo copias periere duces noſtri: ita ſeparati, ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes. alia belli gerendi via nulla eſt. proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatem expectemus. Ite diis bene iuuantibus: corpora curate: vt integri, vigenteſq; eodem animo in caſtra hoſtium irrumpatis: quo veſtra tutati eſtis. Læti & audiere ab nouo duce nouum conſilium: & quo audacius erat: magis placebat. reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum conſumptum: & maior pars noctis quieti data eſt. quarta vigilia mouere. Erant vltra proxima caſtra ſex millium interuallo diſtãtes aliæ copiæ Pœnorum. Vallis caua intererat, condenſa arboribus. in huius ſyluæ medio fermè ſtadio cohors Romana arte punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cæteræ copiæ ſilẽti agmine ad proximos hoſtes ductæ. & cum ſtatio nulla pro portis, neq; in vallo cuſtodiæ eſſent: velut in ſua caſtra, nullo vſquam obſiſtẽte, penetrauere. inde ſigna canunt: & tollitur clamor. pars ſemiſopitos hoſtes cædunt. pars ignis eſcas ſtramento arido tectis iniiciunt. pars portas occupant: vt fugam intercludant. hoſtes ſimul ignis, clamor, cædes, velut alienatos ſenſibus, nec audire, nec prouidere quicquam ſinunt. incidunt inermes inter cateruas armatorum. alii ruunt ad portas. alii obſeptis itineribus ſuper vallum ſaliunt. & vt quiſque euaſerat: protinus ad caſtra altera fugiunt. vbi à cohorte, & equitibus ex occulto prorumpentibus circumuenti, cæſiq; ad vnum omnes ſunt. quanquã etiam, ſi quis ex ea cæde effugiſſet: adeo raptim captis propioribus caſtris in altera tranſcurſum caſtra ab Romanis eſt: vt præuenire nuncius cladis non poſſet. Ibi vero quo longius ab hoſte aberant: & quia ſub lucem pabulatum, lignatum, & prædatum quidam dilapſi fuerant: neglecta magis omnia, ac ſoluta inuenere: arma tantum in ſtationibus poſita: milites inermes, aut humi ſedẽtes, accubanteſq;, aut obambulantes ante vallum, portaſq;. Cum his tam ſecuris, ſolutiſq; Romani calentes adhuc ab recenti pugna, feroceſq; victoria prælium ineunt. itaque nequaquam reſiſti in portis potuit. intra portas, cõcurſu ex totis caſtris ad primum clamorem, & tumultu facto, atrox prælium oritur. diuq; tenuiſſet: ni cruenta ſcuta Romanorum viſa indicium alterius cladis Pœnis, atque inde pauorem iniecĩſſent. hic terror in fugam auertit omnes. effuſiq; quà iter eſt, niſi quos cædes oppreſſit: exuuntur caſtris. Ita nocte, ac die bina caſtra hoſtium expugnata ductu L. Martii. Ad trigintaſeptem millia hoſtium cæſa, author eſt Claudius: qui annales Acilianos ex græco in latinum ſermonẽ vertit: captos ad mille octingentos triginta: prædam ingentem partam: in ea fuiſſe clypeum argenteum pondo centum trigintaocto cum imagine Barchini Aſdrubalis. Valerius Antias vna caſtra Magonis capta tradit: ſeptẽ

C millia cæſa hoſtium: altero prælio eruptione pugnatum cum Aſdrubale: decem millia occiſa: quatuor millia trecentos triginta captos. Piſo quinque millia hominum, cum Mago cedentes noſtros effuſe ſequeretur: cæſa ex inſidiis ſcribit. Apud omnes magnum nomen Martii ducis eſt. & veræ gloriæ eius etiam miracula addunt: flammam ei concionanti fuſam è capite ſine ipſius ſenſu cum magno pauore circunſtantium militum, monumentumq; victoriæ eius de Pœnis vſque ad incenſum Capitolium fuiſſe in templo Clypeum, Martium appellatum, cum imagine Aſdrubalis. Quietæ deinde aliquandiu in Hiſpania res fuere: vtriſque poſt tantas acceptas inuicem, illatasq; clades cunctantibus periculum ſummæ rerum facere. Dum hæc in Hiſpania geruntur: Marcellus captis Syracuſis cum cætera in Sicilia tanta fide atque integritate compoſuiſſet: vt non modo ſuam gloriam, ſed etiam maieſtatem populi Romani augeret: ornamenta vrbis, ſigna, tabulasq;, quibus abundabant Syracuſæ: Romam deuexit. Hoſtium quidem illa ſpolia: & parta belli iure. Cæterum inde primum initium mirandi Græcarum artium opera, licentiæq; hinc ſacra, profanaq; omnia vulgo ſpoliandi, factum eſt. quæ poſtremo in Romanos deos, templum idipſum primum, quod à Marcello eximie ornatum eſt: vertit. viſebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata à Marcello templa, propter excellentia eius generis ornamenta: quorum perexigua pars comparet. Legationes omnium fermè ciuitatum Sicilię ad eum conueniebant. diſpar vt cauſa earum, ita conditio erat. Qui ante captas Syracuſas, aut non defecerant: aut redierant in amicitiam: vt ſocii fideles accepti, cultiq;. quos metus poſt captas Syracuſas dediderat: vt victi à victore leges acceperunt. Erant tamen haud paruæ reliquiæ belli circa Agrigentum Romanis: Epicides, & Hanno, duces reliqui prioris belli, & tertius nouus ab Annibale in locum Hippocratis miſſus, Libyphœnicum generis Hipponiates, (Mutinem populares vocabant) vir impiger, & ſub Annibale magiſtro omnes belli artes edoctus. Huic ab Epicide, & Hannone Numidæ dati auxiliares. cum quibus ita peruagatus eſt hoſtium agros: ita ſocios ad retinendos in fide animos eorum, ferendumq; in tempore cuique auxilium, adiit: vt breui tempore totam Siciliam impleret nominis ſui: nec ſpes alia maior apud fauentes rebus Carthaginenſium eſſet. Itaque incluſi ad tempus mœnibus Agrigenti dux pœnus, Syracuſanusq;, non conſilio Mutinis, quàm fiducia, magis auſi egredi extra muros, ad Himeram amnem poſuerunt caſtra. Quod vbi perlatum ad Marcellum eſt: extemplo copias mouit: & ab hoſte quatuor fermè millium interuallo conſedit: quid agerent, pararentúe, expectaturus. Sed nullum ne-

D que locum, neque tempus cunctationi, conſilióue dedit Mutines, tranſgreſſus amnem, ac ſtationibus hoſtium cum ingenti terrore, ac tumultu inuectus. Poſtero die propè iuſto prælio compulit hoſtem intra munimenta. inde reuocatus ſeditione Numidarum in caſtris facta, cum trecenti fermè eorum Heracleam Minoam conceſſiſſent: ad mitigandos, reuocandosq; eos profectus magnopere monuiſſe duces dicitur: ne abſente ſe cum hoſte manus conſererent. Id ambo ægre paſſi duces: magis Hanno, iam ante anxius gloria eius: Mutinem ſibi modum facere, degenerem Afrum imperatori Carthaginenſi, miſſo ab ſenatu populoq;. Is perpulit cunctantem Epicidem: vt tranſgreſſi flumen in aciem exirent. nam ſi Mutinem opperirentur: & ſecunda pugnæ fortuna eueniſſet: haud dubie Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe qui Annibalem ſubnixum victoria Cannenſi ab Nola reppuliſſet: his terra, mari'que victis ab ſe hoſtibus cedere: arma propere capere milites, & efferri ſigna iubet. Ad inſtruentem exercitum decem effuſis equis aduolant ex hoſtium acie Numidæ, nunciantes: populares ſuos primum ea ſeditione motos, qua trecenti ex numero ſuo conceſſerint Heracleam: dein quod præfectum ſuum ab obtrectantibus ducibus gloriæ eius ſub ipſam certaminis diem ablegatum videant: quieturos in pugna. Gens fallax promiſſi fidem pręſtitit, itaque & Romanis creuit animus, nuncio celeri per ordinem miſſo: deſtitutum ab equite hoſtem eſſe: quem maxime timuerant: & territi hoſtes: præterquàm quod maxima parte virium ſuarum non iuuabantur: timore etiam incuſſo: ne ab ſuo ipſi equite oppugnarentur. Itaque haud magna vis certaminis fuit. Primus clamor atque impetus rem decreuit. Numidæ cum in cõcurſu quieti ſtetiſſent in cornibus: vt terga dantes ſuos viderunt: fugę tantũ parumper comites facti, poſtquàm omnes Agrigentum trepido agmine petentes viderunt: ipſi metu obſidionis paſſim in ciuitates proximas dilapſi. Multa millia hominũ cæſa, captaq;: & VIII elephanti. Hæc vltima in Sicilia Marcelli pugna fuit victor inde Syracuſas rèdiit. Iam fermè in exitu annus erat. itaq; ſenatus Romæ decreuit: vt P. Cornelius prætor literas Capuam ad coss. mitteret: dum Annibal procul abeſſet: nec vlla magni diſcriminis res ad Capuam gereretur: alter eorum, ſi ita videretur: ad magiſtratus ſubrogandos Romam veniret. Literis acceptis, inter ſe conſules compararunt: vt Claudius comitia perficeret: Fuluius ad Capuam maneret. Conſules Claudius creauit Cn. Fuluium Centimalum, & P. Sulpitium Seruilium, Quinti filium, Galbam: qui nullum antea curulem magiſtratum geſſiſſet. Pretores deinde creati L. Cornelius Lentulus, Cornelius Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piſo. Piſoni iuriſdictio vrbana, Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit. Cõſulibus prorogatum in annum imperium eſt.

A CN. FVLVIVS Centimalus, P. Sulpitius Galba conſules cum idibus martiis magiſtratum iniſſent: ſenatu in Capitolium vocato, de republica, de adminiſtratione belli, de prouinciis, exercitibusq; patres cõſuluerunt. Q. Fuluio, & Appio Claudio prioris anni conſulibus prorogatum imperium eſt, atq; exercitus, quos habebãt: decreti. adiectumq; ne à Capua, quam obſidebant: abſcederẽt: priuſq̃ expugnaſſent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos: nõ tam ob iram: quæ in nullam vnquam ciuitatem iuſtior fuit: q̃ quod vrbs tam nobilis, ac potẽs, ſicut defectiõe ſua traxerat aliquot populos: ita recepta inclinatura rurſus animos videbatur ad veteris imperii reſpectum. Et prętoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria, P. Sempronio in Gallia, cũ binis legionibus, quas habuerant: prorogatum eſt imperium. Prorogatum & M. Marcello: vt proconſul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu: quem haberet. ſi ſupplemento opus eſſet: ſuppleret de legionibus: quibus P. Cornelius proprætor in Sicilia præeſſet: dum nequem militem legeret ex eo numero: quibus ſenatus miſſionem, reditũq; in patriam negaſſet ante belli finẽ. C. Sulpitio, cui Sicilia euenerat: duę legiones, quas P. Cornelius habuiſſet: decretæ: & ſupplementum de exercitu Cn. Fuluii, qui priore anno in Apulia fœde cæſus, fugatusq; erat. Huic generi militum ſenatus eundem, quem cannenſibus, finem ſtatuerat militiæ. additum etiam vtrorumq; ignominię eſt: ne in oppidis hybernarent: ne ue hyberna propius vllam vrbem decem millibus paſſuũ ædificarent. L. Cornelio in Sardinia duæ legiones datæ: quibus Q. Mutius præfuerat. ſupplemẽtum, ſi opus eſſet: conſules ſcribere iuſſi. T. Octacilio, & M. Valerio, Siciliæ, Græciæq; ora cum legionibus, claſſibusq;, quibus præerant: decretæ. Quinquaginta Græci cum legione vna, centum Siculi cum duabus legionibus habebant naues. Tribus & viginti legionibus Romanis eo anno bellum terra mariq; eſt geſtum. Principio eius anni cum de literis L. Martii referretur: res geſtæ magnificæ ſenatui viſæ. titulus honoris, quod imperio non populi iuſſu, non ex authoritate patrum dato, proprætor ſenatui ſcripſerat: magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli eſſe: imperatores legi ab exercitibus: & ſolenne auſpicatorum comitiorum in caſtra, & prouincias procul ab legibus, magiſtratibusq; ad
B militarem temeritatem transferri. & cum quidam referendum ad ſenatum cenſerẽt: melius viſum differri eam conſultationem: donec proficiſcerentur equites: qui ab Martio literas attulerant. Reſcribi de frumento, & veſtimentis exercitus placuit: vtramq; rem eam curæ fore ſenatui. aſcribi autem, Proprætori L. Martio, non placuit: ne idipſum, quod conſultationi reliquerant: pro præiudicato ferrent. Dimiſſis equitibus, de nulla re prius conſules retulerunt. omniumq; in vnum ſententiæ congruebãt: agendum cum tribunis plebis eſſe: primo quoq; tempore ad plebem ferrent: quem cum imperio mitti placeret in Hiſpaniam ad eum exercitum: cui Cn. Scipio imperator præfuiſſet. Ea res cum tribunis acta, promulgataq; eſt. Sed aliud certamen occupauerat animos. C. Sempronius Blæſus die dicta Cn. Fuluium ob exercitum in Apulia amiſſum in concionibus vexabat: multa imperatorem temeritate, atque inſcitia exercitum in locum præcipitem perduxiſſe dictitans. Neminem, præter Cn. Fuluium, ante corrupiſſe omnibus vitiis legiones ſuas: quàm proderet. itaq; vere dici poſſe: prius eos periſſe: quàm viderẽt hoſtem: nec ab Annibale, ſed ab imperatore ſuo victos eſſe. Neminem, cum ſuffragium ineat: ſatis cernere, cui imperium, cui exercitum permittat. Quid interfuiſſe inter T. Sempronium? Cum ei ſeruorum exercitus datus eſſet: breui effeciſſe diſciplina, atque imperio: vt nemo eorum generis, ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet: præſidio ſociis, hoſtibus terrori eſſent. Cum ad Beneuentum, aliasq; vrbes eos velut è faucibus Annibalis ereptos populo Romano reſtituiſſet: Cn. Fuluium Quiritium Romanorum exercitum, honeſte genitos, liberaliter educatos, ſeruilibus vitiis imbuiſſe. ergo effeciſſe: vt feroces & inquieti inter ſocios, ignaui & imbelles inter hoſtes eſſent: nec impetum modo Pœnorum, ſed ne clamorem quidem ſuſtinere poſſent. Nec Hercule mirum eſſe: milites in acie non ſtetiſſe: cum primus omnium imperator fugeret. magis mirari ſe: aliquos ſtantes cecidiſſe: & non omnes comites Cn. Fuluii fuiſſe pauoris ac fugæ. C. Flaminium, L. Paulum. L. Poſthumium, Cn. ac P. Scipiones cadere in acie maluiſſe: quàm deſerere circunuentos hoſtibus ſuos exercitus. Cn. Fuluiũ propè vnum nuncium deleti exercitus Romam rediſſe. Facinus indignum eſſe: Cannenſem exercitũ, quod ex acie fugerit: in Siciliam deportatum: ne prius inde dimittatur: quàm hoſtis ex Italia deceſſerit: & hoc idem in Cn. Fuluii legionibus nuper decretum: Cn. Fuluio fugam ex prælio ipſius temeritate commiſſo impunitam eſſe: & eum in ganea, luſtriſq;, vbi iuuentam egerit: ſenectutem acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint: quàm quod imperatoris ſimiles fuerint: relegatos propè in exilium ignominioſam pati militiam. adeo imparem libertatem Romæ diti ac pauperi, honorato atq; inhonorato eſſe. Reus ab ſe culpam in milites transferebat. Eos ferociter pugnam poſcentes pro-

C ductos in aciem, non eo, quo voluerint: quia ſerum diei fuerit: ſed poſtero die, & tempore, & loco æque inſtructos, ſeu famam, ſeu vim hoſtium nõ ſuſtinuiſſe. cum effuſe omnes fugerent: ſe quoq; turba ablatum: vt Varronem Cannenſi pugna: vt multos alios imperatores. Quid autem ſolum ſe reſtantem prodeſſe reipublicæ potuiſſe? niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſe potuiſſet. Non ſe inopia commeatus, non in loca iniqua incaute deductum: non agmine inexplorato euntem inſidiis circumuentum. vi aperta, armis, acie victum, nec ſuorum animos, nec hoſtium, in poteſtate habuiſſe, ſuum cuique ingenium audaciam, aut pauorem facere. Bis eſt accuſatus: pecuniaq; anquiſitum. tertio teſtibus datis, cum præterquàm quod omnibus probris onerabatur: iurati permulti dicerent: fugæ, pauoriſq; initium à prætore ortum: ab eo deſertos milites, cum haud vanum timorem ducis crederent: terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt: vt capite anquirendum concio ſucclamaret. De eo quoque nouum certamen ortum. nam cum tribunus bis pecunia anquiſiſſet: tertio capitis ſe anquirere diceret: tribuni plebis appellati. cum collegæ negarent ſe in mora eſſe: quo minus, quod ei more maiorum permiſſum eſſet ſeu legibus, ſeu moribus mallet: anquireret: quoad vel capitis, vel pecuniæ iudicaſſet priuato: tum Sempronius perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit: diemq; comitiis ab C. Calpurnio prætore vrbis petit. Inde alia ſpes ab reo tentata eſt: ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater poſſet, florens tum & fama rerum geſtarum, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ. Id cum per literas miſerabiliter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius, negaſſentq; patres è republica eſſe abſcedi à Capua: priuſquàm dies comitiorum aderat: Cn. Fuluius exulatum Tarquinios abiit. id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs. Inter hęc vis omnis belli verſa in Capuam erat. obſidebatur tamen acrius, quàm oppugnabatur. nec aut famem tolerare ſeruitia, ac plebs poterant: aut mittere nuncios ad Annibalem per cuſtodias tam arctas. Inuentus eſt tandem quidam Numida: qui acceptis literis euaſurum ſe profeſſus, vt promiſſum præſtaret: per media Romana caſtra nocte egreſſus, ſpem accẽdit Campanis: dum aliquid virium ſupereſſet: ab omni parte eruptionem tentandi. Cæterũ in multis certaminibus equeſtria prælia fermè proſpera faciebant: pedites ſuperabantur. ſed nequaquã tam lætum vincere, quàm triſte vinci vlla parte erat ab obſeſſo, & propè expugnato hoſte. Inita tandem ratio eſt: vt quod viribus deerat: arte æquaretur. Ex omnibus legionibus electi ſunt iuuenes maxime vigore, ac leuitate corporum veloces. eis parmæ breuiores, quàm equeſtres, & ſeptena iacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro: quale haſtis velitaribus ineſt. eos ſingulos in equos ſuos accipientes equites aſſuefecerunt, & vehi poſt ſeſe: & deſilire perniciter: vbi datum ſignum eſſet. Poſtquàm aſſuetudine quotidiana ſatis intrepide viſum eſt fieri: in campum, qui medius inter caſtra, murumq; erat: aduerſus

D inſtructos Campanorum equites proceſſerunt. & vbi ad coniectum teli ventum eſt: ſigno dato velites deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repente in hoſtium equites incurrit: iaculaq; cum impetu alia ſuper alia emittunt. quibus plurimis in equos viroſq; paſſim coniectis permultos vulnerauerunt. pauoris tamen plus ex re noua, atque inopinata iniectum eſt. & in perculſum hoſtem equites inuecti, fugã ſtragemq; eorum vſq; ad portas fecerũt. Inde equitatu quoq; ſuperior Romana acies fuit. Inſtitutum: vt velites in legionibus eſſent. Authorem peditum equiti immiſcendorum centurionem Q. Nauium ferũt: honoriq; id ei apud imperatorem fuiſſe. Cum in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent: Annibalem in diuerſum Tarentinæ arcis potiundæ, Capuæq; retinendæ trahebant curæ. vicit tamẽ reſpectus Capuæ: in quam omnium ſociorum, hoſtiumq; conuerſos videbat animos: documento futuræ: qualemcunq; euentum defectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impedimentorum relicta in Brutiis, & omni grauiore armatura, cum delectis peditum equitumq; quàm poterat aptiſſimis ad maturandum iter, in Campaniam contendit. ſecuti tamen tam raptim eũtem tres & XXX elephanti. in valle occulta poſt Tifata montem imminentem Capuæ conſedit. Adueniens cum caſtellum Galatiam, præſidio inde vi pulſo, cepiſſet: in circumſedentes Capuam ſe vertit: præmiſſis ante nunciis Capuam: quo tempore caſtra Romana aggreſſurus eſſet: vt eodem & illi ad eruptionem parati portis omnibus ſeſe effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem præbuit terrorem. nam alia parte ipſe adortus eſt: alia Campani omnes pedites equiteſq;: & cum iis Punicum præſidium, cui Boſtar, & Hanno præerant: erupit. Romani, vt in re trepida, ne ad vnam concurrendo partem aliquid indefenſi relinquerẽt: ita inter ſe copias partiti ſunt. Appius Claudius Campanis, Fuluius Annibali eſt oppoſitus. Claudius Nero proprætor cum equitibus ſextę legionis via, quæ Sueſſulam fert: C. Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu conſtitit è regione Vulturni amnis. Prælium non ſolito modo clamore, ac tumultu eſt cœptum: ſed ad alium virorum equorum armorumq; ſonum diſpoſita in muris Campanorum imbellis multitudo tantum cum ęris crepitu, qualis in defectu lunę ſilenti nocte cieri ſolet: edidit clamorem: vt auerteret etiam pugnantium animos. Campanos facile in vallo Appius arcebat. Maior vis ab altera parte Fuluium, Annibal & Pœni vrgebant. legio ibi ſexta loco ceſſit. qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis vſque ad vallum peruaſit: ruperatq; mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe, ac periculo erat: vtrum in caſtra perrumperet: an interclauderetur à ſuis. Quem pauorem legiõis, periculumq; caſtrorum Fuluius vbi vidit: Q. Nauium,

primoreſq;

...ax. lib. 2. ci. de ...rum usu.

...es in legionib; institu...

A primoreſq; alios centurionum hortatur: vt cohortem hoſtium ſub vallo pugnantem inuadant, ac trucident. In ſummo diſcrimine rem verti. aut viam dandam iis eſſe: & minore conatu, quàm condenſam aciem irrupiſſent: in caſtra irrupturos: aut conficiendos ſub vallo eſſe. nec magni certaminis rem fore. paucos eſſe: & ab ſuis intercluſos: & quæ, dum paueat, Romanis interrupta acies videatur: etiam ſi ſe vtrinq; in hoſtem vertat: ancipiti pugna medios circunuenturam. Nauius vbi hæc imperatoris dicta accepit: ſecūdi haſtati ſignum ademptum ſignifero in hoſtes infert: iacturum in medios eos minitans, ni ſe propere ſequantur milites: & partem capeſſant pugnæ. Ingens corpus erat: & arma honeſtabant: & ſublatum alte ſignum conuerterat ad ſpectaculum ciues, hoſteſq;. cæterum poſtquàm iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorum: tum vndique in eum tragulæ coniectæ: & propè tota in vnum acies verſa. ſed neque hoſtium multitudo, neque telorum vis arcere impetum eius viri potuerunt. Et M. Atilius legatus primi principis ex eadem legione ſignum inferri in cohortem Hiſpanorum coegit. Et qui caſtris præerāt: L. Portius Licinius, & T. Popilius legati pro vallo acriter pugnāt: elephantoſq; tranſgredientes in ipſo vallo conficiunt. quorum corporibus cum oppleta eſſet foſſa: velut aggere, aut ponte iniecto, tranſitum hoſtibus dedit. ibi per ſtragem iacentium elephantorum atrox edita cædes. Altera in parte caſtrorum iam pulſi erant Campani, Punicumq; præſidium: & ſub ipſa porta Capuæ, quæ ad Vulturnum fert: pugnabatur: neque tam armati irrumpentibus Romanis reſiſtebant: quàm quòd porta baliſtis ſcorpionibuſq; inſtructa, miſſilibus procul hoſtes arcebat. & ſuppreſſit impetum Romanorum vulnus imperatoris Appii Claudii: cui ſuos ante prima ſigna adhortanti ſub læuo humero ſummum pectus gæſo ictum eſt. magna tamē vis hoſtium ante portam eſt cæſa: cæteri trepidi in vrbem compulſi. Et Annibal poſteaquam cohortis Hiſpanorum ſtragem vidit: ſummaq; vi caſtra hoſtium defendi: omiſſa oppugnatione recipere ſigna, & conuertere agmen peditum, obiecto à tergo equitatu, ne hoſtis inſtaret: cœpit. Legionū ardor ingens ad hoſtem inſequendum fuit. ſed Flaccus receptui cani iuſſit, ſatis ad vtrunque profectum ratus: vt & Campani quàm haud multum in Annibale præſidii eſſet, & ipſe Annibal ſentiret. Cæſa eo die, qui huius pugnę auctores ſunt: VIII millia hominum de Annibalis exercitu, tria ex Campanis tradunt: ſignaq; Carthaginenſibus quindecim adempta: duodeuiginti Campanis. Apud alios nequaquam tantam molem pugnæ inuenio. pluſq; pauoris, quàm certaminis fuiſſe: cum inopinato in caſtra Romana Numidæ, Hiſpaniq; cum elephantis irrupiſſent: elephanti per media caſtra vadentes ſtragem tabernaculorum ingenti ſonitu, ac fuga abrumpentium vincula iumentorum facerent. fraudem quoque ſuper

B tumultum adiectam: immiſſis ab Annibale, qui (habuit aliquot) gnari latinæ linguæ iuberent conſulum verbis, quoniam amiſſa caſtra eſſent: pro ſe quenq; militum in proximos montes fugere. ſed eam celeriter cognitam fraudem: oppreſſamq; magna cæde hoſtium. elephantos igni è caſtris exactos. Hoc vltimum, vtcunque initum, finitumq; eſt: ante deditionem Capuæ prælium fuit. Mediaſtuticus, qui ſummus magiſtratus apud Cāpanos eſt: eo anno Seppius Leſius erat, loco obſcuro, tenuiq; fortuna ortus. Matrem eius quondam pro pupillo eo procurantem familiare oſtentum, cum reſpondiſſet aruſpex: ſummum quod eſſet imperium Capuæ, peruenturum ad eum puerum. nihil ad eam ſpem agnoſcentem dixiſſe ferunt. tu perditas res Campanorum narras: vbi ſummus honos ad filium meum perueniet. Ea ludificatio veri & ipſa in verum vertit. nam cū fame, ferroq; vrgerentur: nec ſpes vlla ſupereſſet: iis qui nati in ſpem honorum erant: honores detrectantibus: Leſius querēdo deſertam ac proditam a primoribus Capuam, ſummum magiſtratum vltimus omnium Campanorum cepit. Cæterum Annibal vt nec hoſtes elici amplius ad pugnam vidit: nec per caſtra eorum perrumpi ad Capuam poſſe: ne ſuos quoque cōmeatus intercluderent noui conſules: abſcedere irrito incœpto, & mouere à Capua ſtatuit caſtra. multa ſecum quò iam inde ire pergeret voluenti ſubiit animū impetus caput ipſum belli Romam petēdi. cuius rei ſemper cupitæ prætermiſſam occaſionem poſt Cannenſem pugnam, & alii vulgo fremebant: & ipſe non diſſimulabat: nec opinato pauore ac tumultu nō eſſe deſperandum aliquam partem vrbis occupari poſſe. Si Roma in diſcrimine eſſet: Capuam extemplo omiſſuros aut ambos imperatores Romanos, aut alterum ex iis. qui ſi diuiſiſſent copias: vtrunq; infirmiorem factum, aut ſibi, aut Campanis bene gerēdæ rei fortunam daturos eſſe. Vna ea cura angebat: ne vbi abſceſſiſſet: extemplo dederentur Campani. Numidam promptum ad omnia audenda donis perlicit: vt literis acceptis, ſpecie transfugæ caſtra Romana ingreſſus, altera parte Capuam clàm peruadat. Literæ autem erant adhortatione plenæ. Profectionem ſuam, quæ ſalutaris illis foret: abſtracturam ad defendendam Romam ab oppugnanda Capua duces, atque exercitus Romanos. ne deſponderent animos. tolerando paucos dies, totam ſoluturos obſidionem. Inde naues in flumine Vulturno comprehenſas duci Caſilinum, quod iam ante pręſidii cauſa fecerat caſtellum iuſſit. quarum vbi tantam copiam eſſe, vt vna nocte traiici poſſet exercitus: allatum eſt: cibariis decem dierum præparatis, deductas nocte ad fluuium legiones ante lucem traiecit. Id priuſquàm fieret: ita futurum compertum ex transfugis Fuluius Flaccus ſenatui Romam cum ſcripſiſſet: varie hominum animi pro cuiuſque ingenio affecti ſunt. Vt in re tam trepida, ſenatu extemplo vocato, P. Cornelius, cui

C Aſinæ cognomen erat:omnes duces,exercituſq; ex tota Italia,neq; Capuæ,neq; vllius alterius rei me-
mor,ad vrbis præſidium reuocabat.Fabius Maximus abſcedi à Capua:terreriq; & circumagi ad nu-
tus comminationeſq; Annibalis,flagitioſum ducebat. Qui ad Cannas victor, ire tamen ad vrbem
auſus non eſſet:eum à Capua repulſum ſpem potiundæ vrbis Romæ cæpiſſe? Non ad Romam obſi-
dendam,ſed ad Capuam liberandam obſidione ire Romam.cum eo exercitu,qui ad vrbem eſſet: Io-
uem fœderum ruptorum ab Annibale teſtem, deoſq; alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſententias
media ſententia P. Valerii Flacci vicit.qui vtriuſq; rei memor imperatoribus,qui ad capuam eſſent:
ſcribendum cenſuit:quid ad vrbem præſidii eſſet.quantas autem Annibal copias duceret:aut quanto
exercitu ad Capuam obſidendam opus eſſet:ipſos ſcire.ſi & Romam è ducibus alter,& exercitus pars
mitti poſſet:vt ab reliquo & duce,& exercitu Capua recte obſideretur:inter ſe compararēt Claudius,
Fuluiuſq;:vtri obſidenda Capua:vtri ad prohibendam obſidione patriam,Romā veniendum eſſet.
Hoc ſenatuſconſulto Capuam perlato,Q.Fuluius proconſul,cui,collega ex vulnere ægro, eundum
Romam erat:è tribus exercitibus milite electo,ad quindecim millia peditum,mille equites Vultur-
num traducit.inde cum Annibalem Latina via iturum ſatis comperiſſet:ipſe per Appiæ municipia,
quæq; propter eam viam ſunt:Setiam,Soram,Lauinium præmiſit:vt commeatus paratos & in vrbi-
bus haberent:& ex agris deuiis in viam proferrent:præſidiaq; in vrbes cōtraherent:vt ſua cuiq; reſpu-
blica in manu eſſet. Annibal quo die Vulturnum eſt tranſgreſſus: haud procul à flumine caſtra po-
ſuit.poſtero die præter Cales in agrum ſidicinum peruenit.ibi diem vnum populando moratus, per
Sueſſulam,Alliſanumq;,& Caſinatem agrum via Latina ducit.ſub Caſinum biduo ſtatiua habita:&
paſſim populationes factæ.inde præter Interamnam,Aquinumq; in fregellanum agrum ad Lirim flu
uium ventum.vbi interciſum pontem à Fregellanis morandi itineris cauſa inuenit. Et Fuluiū Vul-
turnus tenuerat amnis,nauibus ab Annibale incenſis,rates ad traiiciendū exercitū in magna inopia
materiæ ægre comparantem. traiecto ratibus exercitu, reliquum Fuluio expeditum iter,non per vr-
bes modo,ſed circa viam expoſitis benigne commeatibus,erat.alacreſq; milites alius alium,vt adde-
ret gradum memor ad defendendam ire patriam:hortabantur. Romam Fregellanus nuncius diem
noctemq; itinere continuato ingentem attulit terrorem.tumultuoſius,quàm allatum erat:curſus ho
minum affingentium vana auditis totam vrbem conciuerat. ploratus mulierum non ex priuatis ſo-
lum domibus exaudiebatur:ſed vndiq; matronæ in publicum effuſæ circa deūm delubra diſcurrunt,
D crinibus paſſis aras verrentes,nixæ genibus,ſupinas manus ad cœlum ac deos tendentes,oranteſq;:
vt vrbem Romam è manibus hoſtium eriperent:matreſq; romanas,& liberos paruos inuiolatos ſer-
uarent.Senatus magiſtratibus in foro præſto eſt:ſiquid conſulere velint.alii accipiunt imperia:diſce-
duntq; ad ſuas quiſq; officiorum partes.alii offerunt ſe:ſiquo vſus operæ ſit.præſidia in arce,in Capi-
tolio,in muris,circa vrbem,in monte etiam Albano,atq; arce Tuſculana ponuntur. Inter hunc tu-
multum Q.Fuluium proconſulem profectum cum exercitu à Capua affertur.cui ne minueretur im-
perium,ſi in vrbem veniſſet:decreuit ſenatus:vt Q.Fuluio par cum conſulibus imperium eſſet. An-
nibal infeſtius perpopulato agro fregellano propter interciſos pontes,per fruſinatem,ferentinatēq;:
& anagninum agrum in Labicanum venit.inde Algido Tuſculum petiit:nec receptus mœnibus in-
fra Tuſculum dextrorſus Gabios deſcendit.inde in Pupiniam exercitu demiſſo, octo millia paſſuum
à Roma poſuit caſtra.Quo propius hoſtis accedebat eo maior cędes fiebat fugientium,præcedenti-
bus Numidis:pluresq; omnium generum,atq; ætatum capiebantur. In hoc tumultu Fuluius Flac-
cus porta Capena cum exercitu Romam ingreſſus,media vrbe per Carinas Exquilias cōtendit.inde
egreſſus inter Exquilinam,Collinamq; portam poſuit caſtra. Ædiles plebis commeatum eò compor
tarunt.conſules,ſenatuſq; in caſtra venerunt. ibi de ſumma reipublicæ conſultatum. Placuit:conſu-
les circa portas Collinam,Exquilinamq; ponere caſtra:C.Calpurnium prætorem vrbanum Capito
lio,atq; arci præeſſe:& ſenatum frequentem in foro cōtineri:ſi quid in tam ſubitis rebus cōſulto opus
eſſet. Inter hęc Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuū ab vrbe caſtra admouit. ibi ſtatiuis
poſitis,ipſe cum duobus millibus equitum ad portam Collinam vſq; ad Herculis templū eſt progreſ
ſus:atq; vnde proxime poterat,mœnia ſitumq; vrbis obequitans contemplabatur. Id cum tam licen
ter atq; ocioſe facere,Flacco indignū viſum eſt.itaq; immiſit equites:ſubmoueriq;,atq; in caſtra redi-
gi hoſtium equitatū iuſſit.Cum cōmiſſum prælium eſſet:coſs.transfugas Numidarū,qui tum in Auē-
tino ad mille & C C erant:media vrbe tranſire Exquilias iuſſerunt:nullos aptiores inter cōualles,te-
ctaq; hortorum,& ſepulchra,& cauas vndiq; vias ad pugnandū futuros rati.quos cum ex arce Capi-
tolioq; cliuo publico in equis decurrentes quidam vidiſſent:captū Auentinū conclamauerunt.Ea res
tantum tumultū,ac fugam prębuit:vt niſi caſtra punica extra vrbem fuiſſent:effuſura ſe omnis paui-
da multitudo fuerit. Tunc in domos,atq; in tecta refugiebant:vagoſq; in viis ſuos pro hoſtibus lapi-
dibus,teliſq; inceſſebant.nec comprimi tumultus,apeririq; error poterat,refertis itineribus agreſtiū
turba pecorūq;,quæ repentinus pauor in vrbem compulerat. Equeſtre prœlium ſecundum fuit: ſum-
motiq; hoſtes ſunt.& quia multis locis comprimendi tumultus erant; qui temere oriebātur:placuit:
omnes,

A omnes,qui dictatores,cōſules,cenſores'ue fuiſſent:cum imperio eſſe: donec receſſiſſet à muris hoſtis.
Et diei quod reliquum fuit,& nocte inſequenti,multi temere excitati tumultus ſunt,compreſſiq;. Po-
ſtero die tranſgreſſus Anienem Annibal in aciem omnes copias eduxit.nec Flaccus,conſulesq; certa-
men detrectauere.Inſtructis vtrinq; exercitibus in eius pugnæ caſum,in qua vrbs Roma victori præ-
mium eſſet,imber ingens grandine miſtus ita vtranq; aciem turbauit:vt vix armis retentis in caſtra
ſeſe recæperint,nullius rei minore q̃ hoſtium metu.Et poſtero die eodem loco acies inſtructas eadem
tempeſtas diremit:vbi recæpiſſent ſe in caſtra:mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur.In religio-
nē ea res apud Pœnos verſa eſt:auditaq; vox Annibalis fertur:potiundæ ſibi vrbis Romæ modo men
tem nō dari,modo fortunam.Minuēre etiam ſpem eius & aliæ paruæ,magnæq; res.magna illa:quod
cum ipſe ad mœnia vrbis Romæ armatus ſederet:milites ſub vexillis in ſupplementū Hiſpaniæ pro-
fectos audiuit.parua autem:quod per eos dies eum forte agrum,in quo ipſe caſtra haberet:veniſſe ni-
hil ob id diminuto pretio,cognitum ex quodam captiuo eſt.Id vero adeo ſuperbum,atq; indignum
viſum:eius ſoli,quod ipſe bello captum poſſideret:haberetq;:inuentum Romæ emptorem:vt extem-
plo vocato præcone,tabernas argentarias,quæ circa forum Romanū tunc eſſent:iuſſerit venire. His
motus ad Turiam fluuium caſtra retulit,ſex millia paſſuum ab vrbe.inde ad lucū Feroniæ pergit ire,
templum ea tempeſtate inclytum diuitiis.Capenates aliqui accolæ eius erant. primitias frugum eò,
donaq; alia pro copia portantes,multo auro argentoq; id exornatum habebant.His omnibus donis
tum ſpoliatum templū.æris aceruí,cum rudera milites religione inducti iacerent:poſt profectionem
Annibalis magni inuēti.Huius populatio templi haud dubia inter ſcriptores eſt. Cœlius Romam
euntem ab Ereto diuertiſſe eò Annibalem tradit: iterq; eius ab Reate,Cutiliisq;, & ab Amiterno or-
ditur.ex Campania in Samnium,inde in Pelignos perueniſſe:præterq; oppidum Sulmonē in Marru-
cinos tranſiſſe:inde albenſi agro in Marſos:hinc Amiternum,Foruloſq; vicum veniſſe.Neq; ibi error
eſt:quod tanti exercitus veſtigia intra tam breuis æui memoriā potuerint confundi.iſſe enim eà con-
ſtat.tātum id intereſt:venerit ne eo itinere ad vrbem:an ab vrbe in Campaniam redierit. Cæterum
non quantum pertinaciç ad premendam obſidione Capuam Romanis fuit:tantum ad defendendā
Annibali,nāq; ex Lucanis in Brutium agrum,ad fretum vero,ac Rhegiū eo curſu contendit:vt pro-
pè repentino aduentu incautos oppreſſerit. Capua etſi nihilo ſegnius oppreſſa per eos dies fuerat:ta
men aduentum Flacci ſenſit.& admiratio orta eſt:nō ſimul regreſſum Annibalem.inde per colloquia
intellexerunt:relictos ſe,deſertoſq;:& ſpem Capuæ retinendæ deploratam apud Pœnos eſſe. Acceſſit
B edictum proconſulis ex ſenatuſconſulto propoſitum, vulgatumq; apud hoſtes:vt qui ciuis Campa-
nus ante certam diem tranſiſſet:ſine fraude eſſet.nec vlla facta eſt tranſitio:metu magis eos,q̃ fide con-
tinente:quia maiora in defectione deliquerant:quàm quibus ignoſci poſſet.Cæterum quemadmodū
nemo priuato conſilio ad hoſtem tranſibat:ita nihil ſalutare in medium cōſulebatur.Nobilitas rem-
publicam deſeruerat:neq; in ſenatum cogi poterat.in magiſtratu autem erat: qui non ſibi honorem
adiecíſſet:ſed indignitate ſua vim ac ius magiſtratui,quem gerebat:dempſiſſet.iam ne in foro quidē,
aut publico loco principum quiſquam apparebat. domibus incluſi patriæ occaſum cum ſuo exitio
in dies expectabant.ſumma curæ omnis in Boſtarem, Hannonemq; præfectos præſidii punici verſa
erat,ſuo,non ſociorum periculo ſolicitos.Hi conſcriptis ad Annibalem literis non libere modo, ſed
etiam aſpere,quibus nō Capuam ſolum traditam in manum hoſtibus, ſed ſe quoq;,& præſidium in
omnes cruciatus proditos incuſabāt: abiiſſe eum in Brutios,velut auertentē ſeſe:ne Capua in oculis
eius caperetur.at Hercule Romanos ne oppugnatiōe quidem vrbis Romæ abſtrahi à Capua obſidē-
da potuiſſe. tanto conſtantiorem inimicum Romanum, quàm amicum Pœnum eſſe. Si redeat Ca-
puam:bellumq; omne eò vertat:& ſe,& Campanos paratos eruptioni fore. Non cum Rheginis,neq;
Tarentinis bellum geſturos tranſiſſe Alpes.vbi Romanæ legiones ſint:ibi & Carthaginenſium exer-
citus debere eſſe.ſic ad Cannas,ſic ad Thraſimenum rem bene geſtam:coeundo,conferendoq; cū ho-
ſte caſtra:fortunam tentando. In hanc ſententiā literæ conſcriptæ Numidis,propoſita mercede iam
profeſſis operam,dantur.Hi ſpecie transfugarum:cum ad Flaccum in caſtra veniſſent:vt inde tempo-
re captato abirent:fameſq;, quæ tam diu Capuæ erat:nulli non probabilem cauſam tranſitionis fa-
ceret:mulier repente campana in caſtra venit,ſcortum transfugarum vnius:indicatq; imperatori Ro
mano:Numidas fraude compoſita tranſiſſe:literaſq; ad Annibalem ferre.Id vnum ex iis, qui ſibi rem
aperuiſſet: arguere ſeſe paratam eſſe. Productus primo ſatis conſtanter ignorare ſe mulierem ſimu-
labat.paulatim deinde conuictus veris, cum tormenta poſci,& parari videret: faſſus id ita eſſe:lite-
ræq; prolatæ:& additum etiam indicio,quod cælabatur:& alios ſpecie trāsfugarum Numidas vaga-
ri in caſtris Romanis.Hi ſupra LXX comprehenſi:& cum transfugis nouis mulctati virgis:mani-
buſq; præciſis Capuam rediguntur. Conſpectum tam triſte ſupplicium fregit animos Campano-
rum.Concurſus ad curiam populi factus coegit Leſium ſenatum vocare.& primoribus, qui iamdiu
publicis conſiliis aberant:propalàm minabantur:niſi venirent in ſenatū:circa domos eorum ituros
ſe:& in publicum omnes vi extracturos eſſe. Is timor frequentem ſenatum magiſtratui præbuit.Ibi

C cum cæteri de legatis mittendis ad imperatores Romanos agerent: Vibius Virius, qui defectionis
ab Romanis author fuerat: interrogatus ſententiã, negat eos, qui de legatis, & de pace, ac deditiõe lo
quũtur meminiſſe, nec quid facturi fuerint: ſi Romanos in poteſtate habuiſſent: nec quid ipſis patien
dum ſit. Quid vos, inquit, eam deditionẽ fore cenſetis: qua quondam, vt aduerſus Samnites auxiliũ
impetraremus: nos, noſtraq; omnia Romanis dedimus? Iam è memoria exceſſit: quo tempore, & in
qua fortuna à populo Romano defecerimus? iam quẽadmodum in defectione præſidium, quod pote
rat emitti: per cruciatum, & ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidentes q̃ inimici eruperi-
mus? caſtra oppugnauerimus? Annibalẽ vocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſſimũ
eſt: ad oppugnandam Romam hinc cum miſerimus? Age contra, quæ illi infeſte in nos fecerint repo
tite: vt ex eo quid ſperetis habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet: & Annibal hoſtis: & cuncta
bello arderent: omiſſis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos cõſules, & duos cõſulares exercitus ad
Capuã oppugnandã miſerunt. alterum annũ circumuallatos incluſosq; nos fame macerãt, & ipſi no-
biſcum vltima pericula, grauiſſimos labores perpeſſi: circa vallũ, ac foſſas ſæpe trucidati: & propè ad
extremũ caſtris exuti. Sed omitto hæc. vetus, atq; vſitata res eſt: in oppugnanda hoſtiũ vrbe labores,
ac pericula pati. illud iræ, atq; odii execrabilis indiciũ eſt. Annibal ingentibus copiis peditum, equi-
tumq; caſtra oppugnauit: & ex parte cæpit. tãto periculo nihil moti ſunt ab obſidiõe. profectus trans
Vulturnũ peruſſit Calenum agrum. nihil tãta ſociorũ clade auocati ſunt. ad ipſam vrbem Romam
infeſta ſigna ferri iuſſit. eam quoq; tempeſtatem imminentẽ ſpreuerũt. tranſgreſſus Anienem tria mil-
lia paſſuum ab vrbe caſtra poſuit: poſtremo ad mœnia ipſa, & ad portas acceſſit: Romã ſe ademptu-
rum eis, niſi omitterent Capuam: oſtẽdit. & non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu ac rabie conci
tatas, ſi ad cubilia & catulos earũ ire pergas: ad opem ſuis ferendã auertas. Romanos Roma circun-
ſeſſa, cõiuges, liberi, quorũ ploratus hic quoq; propè exaudiebãtur: aræ, foci, deũm delubra, ſepulchra
maiorũ temerata ac violata, à Capua nõ auerterunt. tanta auiditas ſupplicii expetẽdi: tanta ſangui-
nis noſtri hauriendi eſt ſitis. nec iniuria forſitan. nos quoq; idem feciſſemus: ſi data fortuna eſſet. Itaq;
quando aliter diis immortalibus viſum eſt: cum mortẽ ne recuſare quidẽ debeam: cruciatus, cõtume-
liasq;, quas ſperat hoſtis: dum liber, dum mei potens ſum: effugere morte præterq̃ honeſta, etiam leni
poſſum: non videbor apud Claudiũ, & Q. Fuluiũ, victoria inſolenti ſubnixos: neq; vinctus per vrbẽ
Romã triumphi ſpectaculũ trahar: vt deinde in carcerẽ, aut ad paliũ deligatus, lacerato virgis tergo,
D ceruicẽ ſecuri Romanæ ſubiiciam: nec dirui, incendiq; patriam videbo: nec rapi ad ſtuprum matres
Campanas, virginesq;, & ingenuos pueros. Albam, vnde ipſi oriundi erãt: à fundamentis proruerũt:
ne ſtirpis, ne memoria originũ ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credam: cui infeſtiores, q̃
Carthagini ſunt. Itaq; quibus veſtrũ ante fato cedere, q̃ hæc tot, & tam acerba videant: in animo eſt:
iis apud me hodie epulę inſtructę, paratæq; ſunt. ſatiatis vino ciboq; poculũ idem, quod mihi datum
fuerit: circũferetur. ea potio corpus à cruciatu, animũ à contumeliis, oculos aures à videndis audien-
disq; omnibus acerbis indignisq;, quæ manent victos: vindicabit. parati erunt: qui magno rogo in
propatulo ædium accenſo corpora exanima iniiciant. Hæc vna via & honeſta, & libera ad mortem. &
ipſi virtutem mirabuntur hoſtes: & Annibal fortes ſocios ſciet ab ſe deſertos, ac proditos eſſe. Hanc
orationem Virii plures audierunt cum aſſenſu: quàm forti animo id, quod probabant: exequi potue-
runt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertam populi Romani clementiam haud diffidentes
ſibi quoq; placabilem fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt: miſeruntq;. Vibiũ
Virium ſeptem & viginti fermè ſenatores domum ſecuti ſunt: epulatiq; cum eo: & quantum face-
re potuerant, alienatis mentibus vino ab imminentis ſenſu mali, venenum omnes ſumpſerunt. inde
miſſo conuiuio, dextris inter ſe datis, vltimoq; complexu, collachrymantes ſuum patriæq; caſum, alii
vt eodem rogo cremarentur: manſerunt: alii domos digreſſi ſunt. Impletæ cibis vinoq; venæ minus
efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt. itaque noctem totam pleriq; eorum, & diei inſe
quentis partem cum animam egiſſent: omnes tamen prius quàm aperirentur hoſtibus portæ: expira
runt. Poſtero die porta Iouis, quæ aduerſus caſtra Romana erat: iuſſu procõſulis aperta eſt. ea intro-
miſſa legio vna: & duæ alæ cum C. Fuluio legato. Is cum omnium primum arma telaq;, quæ Capuæ
erant: ad ſe conferenda curaſſet: cuſtodiis ad omnes portas diſpoſitis, ne quis exire, aut emitti poſſet,
præſidium punicum comprehẽdit: ſenatum campanum ire in caſtra ad imperatores romanos iuſſit.
quò cum veniſſent: extemplo his omnibus catenæ iniectæ: iuſſiq; ad quæſtores deferre quod auri, ar-
gentiq; haberẽt. auri pondo LXX fuit: argenti tria millia pondo & CC. ſenatores quinq; & vigin-
ti Cales in cuſtodiã, duodetriginta Theanum miſſi: quorum de ſententia maxime deſcitũ ab Roma-
nis conſtabat. De ſupplicio campani ſenatus haudquaquam inter Fuluium, Claudiũq; conuenie-
bat. facilis impetrandæ veniæ Claudius: Fuluii durior ſentẽtia erat. Itaq; Appius Romã ad ſenatum
arbitrium eius rei totum reiiciebat. percunctandi etiã æquum eſſe poteſtatem fieri patribus: num cõ-
municaſſent conſilia cum aliquibus ſociorũ latini nominis municipiorũ? & num ope eorum in bello
forent, & municipiorũ adiuti? Id vero minime cõmittendum eſſe, Fuluius dicere: vt ſolicitarentur cri-

minibus

A minibus dubiis ſociorum fidelium animi:& ſubiicerentur indicibus:quæs neq; quid facerent, neque quid dicerēt, quicq̃ vnquam penſi fuiſſet. itaq; ſe eam quæſtionem oppreſſurum, extincturumq;. Ab hoc ſermone cum digreſſi eſſent:& Appius quãuis ferociter loquētem collegam, nõ dubitaret tamen literas ſuper tanta re ab Roma expectaturum:Fuluius ne idipſum impedimentum incœpto foret, dimittens prætorium, tribunis militum, ac præfectis ſociorum imperauit: vti duobus millibus equitũ delectis denunciarēt: vt ad tertiam buccinam præſto eſſent. Cum hoc equitatu nocte Theanum profectus, prima luce portam intrauit:atq; in forum perrexit:concurſuq; ad primum equitum ingreſſum facto, magiſtratum ſidicinũ citari iuſſit:imperauitq;:vt produceret Campanos: quos in cuſtodia haberet. Producti omnes:virgiſq; cæſi:ac ſecuri percuſſi. Inde citato equo Cales percurrit. vbi cũ in tribunali conſediſſet:productiq; Campani deligarentur ad palum: eques citus ab Roma venit. literaſq; à C. Calpurnio, populoq; romano Fuluio cum tradidiſſet: murmur à tribunali totam concionē peruaſit:deferri rem integram ad patres de Campanis. Et Fuluius id ita eſſe ratus, acceptas literas, neq; reſolutas cum in gremio repoſuiſſet:præconi imperauit:vt lictorē lege agere iuberet. Ita de iis quoq;, qui Calibus erant:ſumptum ſuppliciũ. tum literę lectæ: ſenatuſq; cõſultũ, ſerum ad impediendam rē actam: quæ ſumma ope approperata erat:ne impediri poſſet. Conſurgentem iam Fuluium Taurea Iubellius Campanus per mediam vadens turbam nomine inclamauit: & cum mirabundus quidnã ſeſe vellet, reſidiſſet Flaccus: me quoq;, iquit, iube occidi:vt gloriari poſſis:multo fortiorem, q̃ ipſe es, virum abs te occiſum eſſe. Cum Flaccus negaret profectò ſatis compotem mentis eſſe: modo prohiberi etiam ſe, ſi id vellet: S.C. diceret:tum Iubellius, quandoquidem, inquit, capta patria, propinquis amiciſq; amiſſis, cũ ipſe manu mea coniugē, liberoſq; interfecerim:ne quid indigni paterentur:mihi ne mortis quidem copia eadē eſt:quæ his ciuibus meis:petatur à virtute inuiſæ huius vitæ vindicta. atq; ita gladio, quem veſte texerat:per aduerſum pectus transfixus, ante pedes imperatoris moribundus procubuit. Quia & quod ad ſuppliciũ attinet Campanorum: & pleraq; alia de Flacci vnius ſententia acta erant:mortuum Appium Claudium ſub deditionem Capuæ quidam tradunt. hũc quoq; ipſum Tauream neq; ſua ſponte veniſſe Cales: neq; ſua manu īterfectum: ſed cũ inter cæteros ad palũ deligatus:quia parũ inter ſtrepitus exaudiri poſſent, quæ vociferabatur: ſilentium fieri Flaccũ iuſſiſſe: tum Tauream illa, quæ ante memorata ſunt, dixiſſe: virum ſe fortiſſimũ à nequaq̃ pari ad virtutē occidi. ſub hæc dicta iuſſu proconſulis præconem ita pronunciaſſe. Lictor viro forti adde virgas, & in eũ primum lege age. Lectum quoq; ſenatuſconſultũ, priuſq̃ ſecuri feriret: quidam authores ſunt. ſed quia

B adſcriptum in ſenatuſconſulto fuerit:ſi ei videretur:integram rem ad Senatum reiiceret:interpretatũ eſſe:quid magis è repub. duceret: ęſtimationem ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditũ eſt. Atellaq;, & Galatia in deditionem acceptæ. ibi quoq; in eos, qui capita rerum erãt, animaduerſum. ita ad L X X principes Senatus interfecti, trecenti fermè nobiles Campani in carcerem conditi. alii per ſociorum latini nominis vrbes in cuſtodias dati, variis caſibus interierunt. multitudo alia ciuiũ Campanorum venundata. De vrbe, agroq; reliqua conſultatio fuit:quibuſdam delendam cēſentibus vrbē præualidam, propinquam, inimicã. Cæterum præſens vtilitas vicit. nam propter agrum, quē omni fertilitate terræ ſatis conſtabat primum in Italia eſſe:vrbs ſeruata eſt, vt eſſet aliqua aratorum ſedes. vrbi frequentandæ multitudo incolarũ, libertinorumq;, & inſtitorum, opificumq; retēta. ager omnis, & tecta publica populi Romani facta. Cæterum habitari tantũ, tanq̃ vrbem, Capuã, frequentariq; placuit:corpus nullum ciuitatis, nec Senatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. ſine cõcilio publico, ſine imperio multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad cõſenſum inhabilem fore. præfectũ ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros. Ita ad Capuam res cõpoſitæ conſilio ab omni parte laudabili. ſeuere, & celeriter in maxime noxios animaduerſum:multitudo ciuium diſſipata in nullam ſpem reditus:non ſæuitum incendiis, ruiniſq; in tecta innoxia, muroſq;:& cum emolumento quæſita ēt apud ſocios lenitatis ſpecies incolumitate vrbis nobiliſſimæ, opulentiſſimæq;: cuius ruinis omnis Campania, omnes, qui Campaniã circa accolunt:populi ingemuiſſent:cõfeſſio expreſſa hoſti:quãta vis in Romanis ad expetendas pœnas ab infidelibus ſociis:& q̃ nihil in Annibale auxilii ad receptos in fidem tuendos eſſet. Romani proconſules perfuncti, quod ad Capuam attinebat:cura, Claudio Neroni ex iis duabus legionibus, quas ad Capuam habuerant:ſex millia peditum, & trecentos equites, quos ipſe legiſſet:& ſociũm latini nominis peditum numerum parem, & octingentos equites decernunt. Eum exercitum Puteolis in naues impoſitum Nero in Hiſpaniam tranſportauit. Cum Tarraconem nauibus veniſſet:expoſitiſq; ibi copiis, & nauibus ſubductis, ſocios quoq; nauales multitudinis augendæ cauſa armaſſet:profectus ad Iberũ flumen, exercitũ ab T. Fonteio, & Martio accepit. inde pergit ad hoſtes ire, Aſdrubal Amilcaris ad Lapides Atros caſtra habebat in Auſetanis. is locus eſt inter oppida Illiturgim, & Mentiſſam. huius ſaltus fauces Nero occupauit. Aſdrubal, ne in arcto res eſſet, caduceatorem miſit, qui promitteret, ſi inde miſſus foret, ſe omnem exercitũ ex Hiſpania deportaturũ. Quam rem cũ læto animo Romanus accepiſſet: diē poſterũ Aſdrubal colloquio petiuit. vt Romani leges conſcriberent de tradendis arcibus vrbium, dieq; ſtatuēda, ad quam præſidia dedu-

C cerentur:ſuaq; omnia ſine fraude Pœni deportarent. Quod vbi impetrauit, extẽplo primis tenebris,
atq; inde tota nocte quod grauiſſimum exercitus erat, Aſdrubal quacũq; poſſet, euadere è ſaltu iuſſit.
data ſedulo opera eſt, ne multi ea nocte exirent, vt ipſa paucitas tum ad hoſtẽ ſilentio fallendũ aptior,
tum ad euadendum per arctas ſemitas, ac difficiles eſſet. Ventum inſequẽti die ad colloquium eſt. ſed
loquendo plura, ſcribendoq; , dedita opera, quæ in rem non eſſent: die conſumpto, in poſterum dilatũ
eſt. addita inſequens nox ſpacium dedit & alios emittendi: nec poſtero die res finẽ inuenit. ita aliquot
dies diſceptando palàm de legibus, noctesq; emittendis clàm è caſtris Carthaginenſibus abſumptę.
& poſteaq̃ maior pars emiſſa exercitus erat: iam ne iis quidẽ, quæ vltro dicta erant, ſtabatur: minusq;
ac minus, cũ timore ſimul fide decreſcente, conueniebat. Iam fermè pedeſtres omnes copiæ euaſerant
è ſaltu: cum prima luce denſa nebula ſaltum omnem, camposq; circa intexuit. quod vbi ſenſit Aſdru-
bal, mittit ad Neronem, qui in poſterum diem colloquium differret. illũ diem religioſum Carthagi-
nenſibus ad agendum quicquam rei, feriatũ eſſe. Ne tum quidem ſuſpecta fraus. cum data eſſet venia
eius diei, extẽplo Aſdrubal cum equitatu, elephantisq; caſtris egreſſus ſine vllo tumultu in tutũ euaſit.
Hora fermè quarta depulſa ſole nebula aperuit diem, vacuaq; hoſtium caſtra conſpexerunt Romani.
Tum demum Claudius punicam fraudem agnoſcens, vt ſe dolo captum ſenſit: proficiſcẽtem inſtitit
ſequi, paratus confligere acie. ſed hoſtis detrectabat pugnam. leuia tamen prælia inter extremum pu-
nicum agmen, præcurſoresq; Romanorum fiebant. Inter hæc Hiſpaniæ populi, nec qui poſt cladem
acceptam defecerant, redibant ad Romanos, nec vlli noui deficiebant. Et Romæ Senatui, populoq;
poſt receptam Capuam non Italiæ iam maior, q̃ Hiſpaniæ cura erat. & exercitum augeri, & impera-
torem mitti placebat. nec tamen quem mitterent, ſatis conſtabat: quoniam illuc, vbi duo ſummi im-
peratores intra dies XXX ceciđiſſent: qui in locum duorum ſuccederet: extraordinaria cura deligen-
dus eſſet. Cum alii alium nominarent: poſtremum eò decurſum eſt, vt populus proconſuli creãdo in
Hiſpaniam comitia haberet. diemq; comitiis conſules edixerunt. Primo expectauerant, vt qui ſe tan-
to imperio dignos crederent, nomina profiterentur. quæ vt deſtituta expectatio eſt, redintegratus lu-
ctus acceptæ cladis: deſideriumq; imperatorum amiſſorum. Mœſta itaq; ciuitas propè inops conſi-
lii, comitiorum die tamen in campum deſcendit. atq; in magiſtratus verſi circumſpectant ora princi-
pum, aliorum alios intuentium, fremuntq; : adeo perditas res, deſperatumq; de repub. eſſe, vt nemo
audeat in Hiſpaniam imperiũ accipere. Cum ſubito P. Cornelius, illius, qui in Hiſpania ceciderat, fi-
lius, quatuor & viginti fermè annos natus, profeſſus ſe petere, in ſuperiore, vnde conſpici poſſet, loco
D conſtitit. In quem poſtq̃ omnium ora conuerſa ſunt, clamore ac fauore ominati extemplo ſunt felix,
fauſtumq; imperium. iuſſi deinde inire ſuffragium, ad vnum omnes non centuriæ modo, ſed etiã ho-
mines P. Scipioni imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterum poſt rem actam, vt iam reſiderat
impetus animorum, ardorq;: ſilentium ſubito ortũ: & tacita cogitatio: quidnam egiſſent noui. quod
fauor plus valuiſſet, q̃ ratio ætatis: maxime pœnitebat. quidam fortunam etiam domus horrebant,
nomenq; ex funeſtis duabus familiis in eas prouincias, vbi inter ſepulchra patris, patruiq; res gerẽdæ
eſſent, proficiſcentis. Quam vbi ab re tanto impetu acta ſolicitudinem, curamq; hominum animad-
uertit: aduocata concione, ita de ætate ſua, imperioq; mandato, & bello, quod gerẽdum eſſet, magno
elatoq; animo diſſeruit, vt ardorem eum, qui reſiderat: excitaret rurſus, innouaretq;: & impleret homi-
nes certioris ſpei, q̃ quantam fides promiſſi humani, aut ratio ex fiducia rerum ſubiicere ſolet. Fuit
enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis: ſed arte quoq; quadam ab iuuenta in oſtentatio-
nem earum compoſitus: pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas viſa ſpecies, aut velut diuini-
tus mente monita, agens: ſiue & ipſe capti quadam ſuperſtitione animi: ſiue vt imperia conſiliaq;, ve-
lut ſorte oraculi miſſa, ſine cunctatione aſſequeretur. ad hæc iam inde ab initio pręparans animos, ex
quo togam virilem ſumpſit, nullo die prius vllam publicam, priuatamq; rem egit, q̃ in Capitolium
iret: ingreſſusq; ædem conſideret: & plerunq; tẽpus ſolus in ſecreto ibi tereret. Hic mos, qui per omnẽ
vitam ſeruabatur: ſeu conſulto, ſeu temere vulgatæ opinioni fidem apud quoſdam fecit: ſtirpis eum
diuinæ virum eſſe. retulitq; famam in Alexãdro Magno prius vulgatam, & vanitate, & fabula parem:
anguis immanis concubitu conceptum: & in cubiculo matris eius perſæpe viſam prodigii eius ſpe-
ciem: interuentuq; hoium euolutam repente, atq; ex oculis elapſam. His miraculis nunq̃ ab ipſo elu-
ſa fides eſt, quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quicq̃, nec palàm affirmãdi. Multa alia
eiuſdẽ generis, alia vera, alia aſſimulata, admirationis humanæ in eo iuuene exceſſerant modũ. qbus
freta tunc ciuitas ætati haudquaq̃ maturæ tantam molem rerũ, tantumq; imperiũ permiſit. Ad eas
copias, quas ex vetere exercitu Hiſpania habebat: quæq; à Puteolis cũ Claudio Nerone traiectę erãt,
decem millia peditũ, & mille equites adduntur. & M. Iunius Syllanus proprætor adiutor ad res gerẽ-
das datus eſt. Ita cum XXX nauiũ claſſe, oẽs autem quinqueremes erant: oſtiis tyberinis profectus
præter oram tuſci maris, Alpes, atq; gallicũ ſinum, & deinde Pyrenes circumuectus promontorium.
Emporiis vrbe Græca (oriundi & ipſi à Phocea ſunt) copias expoſuit. inde ſequi nauibus iuſſis, Tar-
raconem pedibus profectus conuentũ omnium ſociorũ (etenim legationes ad famã aduentus eius ex
omni

A (omni ſe prouincia effuderant)habuit.naues ibi ſubduci iuſſit:remiſſis quatuor triremibus Maſſilienſium: quæ officii cauſa ab domo proſecutæ fuerant. Reſponſa inde legationibus ſuſpenſis varietate tot caſuum dare cœpit:ita elato ab ingenti virtutum ſuarũ fiducia animo:vt nullũ ferox verbum excederet:ingensq; omnibus,quæ diceret:tum maieſtas ineſſet,tum fides. Profectus ab Tarracone,& ciuitates ſociorum,& hyberna exercitus adiit: collaudauitq; milites, quod duabus tantis cladibus deinceps icti prouinciam obtinuiſſent: nec fructum ſecundarum rerum ſentire hoſtes paſſi, omni cis Iberum agro eos arcuiſſent, ſociosq; cum fide tutati eſſent. Martium ſecum habebat cũ tanto honore, vt facile appareret:nihil minus eum vereri,q̃ ne quis obſtaret gloriæ ſuæ. Succeſſit inde Neroni Syllanus, & in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus,quæ adeunda,agendaq; erant,mature aditis, peractisq;, Tarraconẽ conceſſit. Nihilo minor fama apud hoſtes Scipionis erat,q̃ apud ciues,ſociosq;: & diuinatio quædam futuri,quo minus ratio timoris reddi poterat, eo opportune maiorem inferens metum. In hyberna diuerſi conceſſerant. Aſdrubal Giſgonis vſq; ad Oceanũ,& Gades:Mago in mediterranea maxime ſupra caſtulonenſem ſaltum. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibero circa Saguntum hybernauit. Æſtatis eius extremo,quo capta eſt Capua:& Scipio in Hiſpaniam venit: punica claſſis ex Sicilia Tarentum accita ad arcendos cõmeatus præſidii Romani, quod in arce Tarentina erat:clauſerat quidem omnes ad arcem à mari aditus:ſed aſſidendo diutius arctiorem annonam ſociis,q̃ hoſti faciebat.non enim tantum ſubuehi oppidanis per pacata litora, apertosq; portus præſidio nauium punicarũ poterat:quantum frumenti claſſis ipſa turba nauali miſta ex omni genere hominum abſumebat:vt arcis præſidium etiam ſine inuecto,quia ibi pauci erant,ex ante præparato ſuſtentari poſſet:Tarentinis claſſiq; ne inuectum quidẽ ſufficeret.tandẽ maiore gratia,q̃ venerat,claſſis dimiſſa eſt.annona haud multũ laxauerat.quia remoto maritimo præſidio, ſubuehi frumentum non poterat. Eiuſdem æſtatis exitu M.Marcellus ex Sicilia prouincia cum ad vrbem veniſſet:à C.Calpurnio prætore ſenatus ei ad ædem Bellonæ datus eſt.ibi cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet: queſtus leniter non ſuam magis,q̃ militũ vicem,quod prouincia confecta exercitum deportare nõ licuiſſet,poſtulauit,vt triumphanti vrbem inire liceret:id nõ impetrauit. Cum multis verbis actum eſſet, vtrum minus conueniret,cuius nomine abſentis ob res proſpere ductu eius geſtas ſupplicatio decretá foret: & diis immortalibus habitus honos,ei præſenti negare triumphum: an quem tradere exercitum ſucceſſori iuſſiſſent: quod niſi manente in prouincia bello nõ decerneretur: eum quaſi debellato triũphare:cum exercitus teſtis meriti atq; immeriti triumphi abeſſet: mediũ viſum, vt ouans vrbem iniret.

B Tribuni plebis ex authoritate Senatus ad populum tulerunt, vt M. Marcello, quo die vrbem ouans iniret,imperium eſſet. Pridie q̃ vrbem iniret,in monte Albano triumphauit.inde ouans multam prę ſe prædam in vrbem intulit. Cum ſimulachro captarum Syracuſarum catapultæ,baliſtæq;,& alia oĩa inſtrumenta belli lata,& pacis diuturnæ,regiæq; opulentiæ ornamẽta:argenti,æriſq; fabrefacta vaſa: & alia ſupellex,precioſaq; veſtis:& multa nobilia ſigna, quibus inter primas Græciæ vrbes Syracuſæ ornatæ fuerant. Punicæ quoq; victoriæ ſignũ,octo ducti elephanti. Et non minimũ fuere ſpectaculum cũ coronis aureis præcedẽtes Soſis Syracuſanus,& Mericus Hiſpanus.quorum altero duce nocturno Syracuſas introitũ erat:alter Naſſum,quodq; ibi præſidii erat,ꝓdiderat. His ambobus ciuitas data. & quingena iugera agri: Soſidi in agro Syracuſano, qui aut regius, aut hoſtiũ populi Romani fuiſſet:& ædes Syracuſis cuius vellet eorum,in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſpaniſq;,qui cũ eo tranſierant:vrbs,agerq; in Sicilia ex iis,qui à populo Romano defeciſſent:iuſſa dari.id M.Cornelio mandatum,vt vbi ei videretur:vrbem,agrumq; eis aſſignaret.in eodem agro Belligeni,per quẽ illectus ad tranſitionem Mericus erat: CCCC iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli punica claſſis octo millia peditum, tria Numidarum equitũ expoſuit. Ad eos Murgentinæ defeciuerunt terræ.ſecutæ defectionem earum Hybla, & Magella ſunt: & ignobiliores quædam aliæ. Et Numidæ præfecto Mutine vagi per totã Siciliam ſociorum populi Romani agros vrebant. Super hæc exercitus Romanus iratus,partim quod cũ imperatore nõ deuectus ex prouincia eſſet: partim quod in oppidis hybernare vetiti erant:ſegni fungebantur militia: magisq; eis author ad ſeditionẽ, q̃ animus deerat. Inter has difficultates M.Cornelius prætor,& militum animos nunc conſolando, nunc caſtigando ſedauit:& ciuitates omnes,quæ defecerant,in deditionẽ redegit: atq; ex his Murgantiam Hiſpanis,quibus vrbs agerq; debebatur,ex S.C. attribuit. Cõſules cum ambo Apuliam prouinciã haberent,minusq; iam terroris à Pœnis & Annibale eſſet,ſortiri iuſſi Apuliam, Macedoniamq; prouincias. Sulpitio Macedonia euenit, isq; Leuino ſucceſſit. Fuluius Romã comitiorum cauſa acceritus cum comitia conſulibus rogandis haberet: prerogatiua centuria iuniorum declarauit T. Manlium Torquatũ,& T. Octacilium. Manlius,qui præſens erat,gratulandi cauſa cũ turba coiret: nec dubius eſſet conſenſus populi: magna circũfuſus turba ad tribunal cõſulis venit, petitq; vt pauca ſua verba audiret:centuriamq; quæ tuliſſet ſuffragiũ,reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione, quidnam poſtulaturus eſſet:oculorum valetudinem excuſauit. Impudentem & gubernatorem,& imperatorem eſſe:qui,cum alienis oculis ei omnia agenda ſint:poſtulet ſibi aliorum capita, ac fortunas committi.

C proinde ſi videretur, & redire in ſuffragium centuriam iuniorum iuberet: & meminiſſet in conſulibus creandis belli, quod in Italia ſit: temporumq́; reipublicæ. vixdum requieſcere aureis à ſtrepitu, & tumultu hoſtili: quo paucos ante menſes aſſederint propè mœnia Romana. Poſt hæc cum centuria frequens ſuccla maſſet, nihil ſe mutare ſententiæ, eoſdemq́; conſules dicturos eſſe: tum Torquatus, neq; ego veſtros, inquit, mores conſul ferre potero: neq; vos imperium meum. redite in ſuffragium, & cogitate, bellum punicum in Italia, & hoſtium ducem Annibalē eſſe. Tum centuria & authoritate mota viri, & admirantium circa fremitu, petit à conſule, vt centuriam ſeniorum citaret. velle ſeſe cum maioribus natu colloqui, & ex authoritate eorum conſules dicere. Citatis centuriæ ſenioribus, datū ſecreto in ouili cum his colloquendi tempus. Seniores de tribus conſulendum dixerunt eſſe: duobus iam plenis honorum, Q. Fabio, & M. Marcello: & ſi vtiq; nouum aliquem aduerſus Pœnos conſulem creari vellent: M. Valerium Leuinum egregie aduerſus Philippum regem terra, mariq́; res geſſiſſe. Ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniores ſuffragium ineunt. M. Claudium Marcellū fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium, abſentes conſules dixerunt. authoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eludant nunc antiqua mirantes. non equidem, ſi qua ſit ſapientium ciuitas: quā docti fingunt magis, q̃ norunt: aut principes grauiores, temperatioresq́; à cupidine imperii, aut multitudinem melius moratam cenſeant fieri poſſe. Centuriam vero iuniorum ſeniores cōſulere voluiſſe: quibus imperium ſuffragio mandaret: vix vt veriſimile ſit: parentum quoq; hoc ſeculo vilis leuisq́; apud liberos authoritas fecit. Prætoria inde comitia habita. P. Manlius Volſo, & L. Manlius Acidinus, & C. Lectorius, & L. Cincius Alimentius creati ſunt. Forte ita incidit, vt comitiis perfectis nunciaretur: T. Octacilium, quem T. Manlio, niſi interpellatus ordo comitiorum eſſet, collegā abſentē daturus fuiſſe videbatur populus, mortuum in Sicilia eſſe. Ludi Apollinares & priore anno fuerant: & eo anno vt fierent, repente Calpurnio prætori Senatus decreuit, vt in ꝑpetuum vouerētur.

* Eodem anno prodigia aliquot viſa, nunciataq́; ſunt. In æde Concordiæ Victoria, quæ in culmine erat: fulmine icta, decuſſaq́; ad Victorias, quæ in ante fixæ erant: hæſit: neq; inde ꝓcidit. Et Anagniæ, & Fregellis nunciatum eſt murum, portasq́; de cœlo tactas. & in foro ſudertano ſanguinis riuos per diem totum fluxiſſe. & Ereti lapidibus pluuiſſe. & Reate mulam peperiſſe. Ea prodigia hoſtiis maioribus ſunt procurata: & obſecratio in vnum diem populo indicta, & nouendiale ſacrum. Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui ſunt: nouiq́; ſuffecti, in locum M. Æmylii Numidæ decemuiri ſacrorum M. Æmylius Lepidus: in locū M. Pomponii Mathonis pontificis C. Liuius: in locum D Sp. Caruilii maximi auguris M. Seruilius. T. Octacilius Craſſus pontifex quia exacto anno mortuus erat: ideo nominatio in locum eius non eſt facta. C. Claudius flamen dialis, quod exta perperam dederat: flaminio abiit. Per idem tempus M. Valerius Leuinus, tentatis prius per ſecreta colloquia principum animis, ad indictum ante ad idipſum concilium Ætolorum claſſe expedita venit. Vbi cum Syracuſas, Capuamq́; captas in fidem, in Italiaq́; rerum ſecundarum ſucceſſum oſtentaſſet: adiecíſſetq́;, iam inde à maioribus traditum morem Romanis colendi ſocios: ex quibus alios in ciuitatem, atq; ęquū ſecum ius accepiſſent: alios in ea fortuna haberēt, vt ſocii eſſe, q̃ ciues mallent: Ætolos eo in maiore futuros honore, quod gentium trāſmarinarum in amicitiam primi veniſſent. Philippum eis, & Macedonas graues accolas eſſe. quorum ſe vim, ac ſpiritus etiam fregiſſe: & eò redactos eſſe, vt non his modo vrbibus, quas per vim ademiſſent Ætolis, excedant: ſed ipſam Macedoniam infeſtā habeant. Et Acarnanas, quos ægre ferrent Ætoli à corpore ſuo diremptos, reſtituturū ſe in antiquam formulā iuriſq́; ac ditionis eorum. Hæc dicta, promiſſaq́; à Romano imperatore Scopas, qui tum prætor gentis erat: & Dorimachus princeps Ætolorum affirmauerunt authoritate ſua, minore cum verecūdia, & maiore cum fide vim, maieſtatemq́; populi Romani extollentes. maxime tamen ſpes potiundæ mouebat Acarnaniæ. Igitur conſcriptæ conditiones, quibus in amicitiam, ſocietatemq́; populi Romani venirent. additumq́;, vt ſi placeret, vellentq́;, eodem iure amicitiæ Elei, Lacedæmoniiq́;, & Attalus, & Pleuratus, & Scerdiletus eſſent: Aſię Attalus, hi Thracum, & Illyricorum reges. Bellum vt extemplo Ætoli cum Philippo terra gererent. Nauibus ne minus XX quinqueremibus adiuuaret Romanus. Vrbium Corcyra tenus ab Ætolia incipienti ſolum, tectaq́;, & muri cum agris, Ætolorũ, alia omnis præda populi Romani eſſet. Darentq́; operam Romani, vt Acarnaniam Ætoli haberēt. Si Ætoli pacem cum Philippo facerent, fœderi adſcriberent: ita ratam eorum pacem, ſi Philippus arma ab Romanis, ſociisq́;, quiq́; eorum ditionis eſſent, abſtinuiſſet. Item ſi populus Romanus fœdere iungeretur regi, vt caueret, ne ius ei belli inferendi Ætolis, ſociisq́; eorũ eſſet. Hæc conuenerunt, conſcriptaq́; biennio poſt, Olympiæ ab Ætolis, in Capitolio ab Romanis, vt teſtata ſacratis monumentis eſſent, ſunt poſita. Moræ cauſa fuerant retenti Romæ diutius legati Ætolorum. nec tamen impedimento id rebus gerendis fuit. & Ætoli extemplo mouerunt aduerſus Philippum bellum: & Leuinus Zacynthum (parua inſula eſt, propinqua Ætoliæ: vrbem vnam eodem, quo ipſa eſt, nomine habet: eam, præter arcem, vi cæpit) & Oleniada, Naxumq́; Acarnanum captas Ætolis contribuit. Philippum quoq; ſatis implicatum bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnosq́; & pacta cum Annibale

A nibale poſſet reſpicere: Corcyram ipſe ſe recepit. Philippo Ætolorum defectio Pellæ hybernanti allata eſt. itaq; quia primo vere moturus exercitum in Græciam erat: Illyricos, finitimaſq; eis vrbes alterno metu quietas vt Macedonia haberet: expeditionem ſubitam in Oricinorum, atq; Apolloniatum fines fecit: egreſſoſq; Apolloniatas cum magno terrore, ac pauore compulit intra muros. vaſtatis proximis Illyricis, in Pelagoniam eadem celeritate vertit iter. inde Dardanorum vrbem ſitam in Macedonia, tranſitum Dardanis facturam, cepit. His raptim actis, memor Ætolici iunctiq; cum eo Romani belli per Pelagoniam, & Nympheum, & Boleam in Theſſaliam deſcendit. ad bellum ſecum aduerſus Ætolos capeſſendum incitari poſſe homines credebat: & relicto ad fauces Theſſaliæ Perſeo cum quatuor millibus armatorum ad arcendos aditu Ætolos, ipſe, priuſq̃ maioribus occuparetur rebus, in Macedoniam, atq; inde in Thraciam exercitum, ac Medos eduxit. Incurrere ea gens in Macedoniam ſolita erat: vbi regem occupatum externo bello, ac ſine præſidio eſſe regnum ſenſiſſet. Ad Phragandas igitur vaſtare agros, & vrbem Iamphariniam, caput arcemq; Medicæ oppugnare cœpit. Scopas vbi profectum in Thraciam regem, occupatumq; ibi bello audiuit: armata omni iuuentute Ætolorum, bellũ inferre Acarnaniæ parat. Aduerſus quos Acarnanum gens, & viribus impar, & iam mœnia Oleniadôs Naxumq; amiſſa cernens, Romanaq; inſuper arma ingruere, ira magis inſtruit, q̃ conſilio bellum. coniugibus, liberiſq;, & ſenioribus ſupra L X annos in propinquam Epirũ miſſis, ab X V ad L X annos coniurant: niſi victores, ſe non rediturOS. qui victus acie exceſſiſſet, eũ nequis vrbe tecto menſa lare reciperet, diram execrationem in populares, obteſtationem q̃ ſanctiſſimam potuerunt, aduerſus hoſpites compoſuerunt. precatiq; ſimul Epirotas ſunt, vt qui ſuorum in acie occidiſſent, eos vno tumulo cõtegerent, adhiberentq; humatis titulum. Hic ſiti ſunt Acarnanes, qui aduerſus vim atq; iniuriam Ætolorum pro patria pugnantes mortem occubuerunt. Per hæc incitatis animis, caſtra in extremis finibus ſuis obuiam hoſti poſuerunt. nuncijs ad Philippum miſſis, quanto res in diſcrimine eſſet: omittere Philippum id, quod in manibus erat, coegerũt bellum, Iamphaṙnia per deditionem recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerum. Ætolorum impetum tardauerat primo coniurationis fama Acarnanicæ: deinde auditus Philippi aduentus regredi etiam in intimos coegit fines. Nec Philippus, quanquam ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis ierat: vltra Clinem eſt progreſſus. inde cum audiſſet reditum Ætolorum ex Acarnania, & ipſe Pellã rediit. Leuinus veris principio à Corcyra profectus nauibus, ſuperato Leucate promontorio, cum veniſſet Naupactum: Anticyram inde ſe petiturum edixit, vt præſto ibi Scopas, Ætoliq; eſſent. Sita Anticyra eſt

B in Locride læua parte ſinum Corinthiacum intrãtibus, breue terra iter eò, breuis nauigatio ab Naupacto eſt. Tertio fermè poſt die vtrinq; oppugnari cœpta eſt. grauior à mari oppugnatio erat: quia & tormenta, machinæq; omnis generis in nauibus erant: & Romani inde oppugnabãt. itaq; intra paucos dies recepta vrbs per deditionem, Ætolis traditur. præda ex pacto Romanis ceſſit. Literæ Leuino redditæ: conſulem eum abſentem declaratum, & ſucceſſorem venire P. Sulpitium. cæterum diuturno ibi morbo implicitus ſerius ſpe omnium Romam venit. M. Marcellus cum Idibus Martijs conſulatum iniſſet, Senatum eo die moris modo cauſa habuit: profeſſus nihil ſe abſente collega, neq; de republica, neq; de prouincijs acturum. Scire ſe frequentes Siculos propè vrbem in villis obtrectatorum ſuorum eſſe. quibus tantum abeſſe, vt per ſe nõ liceat palàm Romæ crimina edita, fictaq; ab inimicis vulgare: vt ni ſimularent aliquem ſibi timorem abſente collega dicendi de conſule eſſe: ipſe eis extemplo daturus Senatum fuerit. vbi quidem collega veniſſet: non paſſurum quicquam prius ági, q̃ Siculi in Senatum introducantur. delectum propè à M. Cornelio per totam Siciliam habitum, vt q̃ plurimi queſtum de ſe Romam venirent. eundem literis falſis vrbem impleſſe, bellum in Sicilia eſſe, vt ſuam laudem minuat. Moderati animi gloriam eo die adeptus conſul Senatum dimiſit. ac propè iuſtitium omnium rerum futurum videbatur: donec alter conſul ad vrbem veniſſet. Ocium, vt ſolet, excitauit plebis rumores. belli diuturnitate, & vaſtatos agros circa vrbem, quà infeſto agmine iſſet Annibal: & exhauſtam delectibus Italiam, & pro republica Cannis exercitus cæſos, querebantur: & conſules bellicoſos ambos, viros acres nimis & feroces creatos: qui vel in pace tranquilla bellum excitare poſſent, nedum in bello reſpirare ciuitatem forent paſſuri. Interrupit hos ſermones nocte, quæ pridie quinquatrus fuit: pluribus ſimul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore ſeptem tabernæ, quæ poſtea quinq;: & argentariæ, quæ nunc nouæ appellãtur, arſere. comprehenſa poſtea priuata ædificia: (neq; enim tum baſilicæ erant) comprehenſæ lautumiæ, forumq; piſcatorium, & atrium regium. ædes Veſtæ vix defenſa eſt, tredecim maxime ſeruorum opera: qui in publicum redempti, ac manumiſſi ſunt. nocte ac die continuatum incendium fuit. nec vlli dubium erat, humana id fraude factum eſſe: quod pluribus ſimul locis, & iis diuerſis, ignes coorti eſſent. Itaq; conſul ex authoritate Senatus pro concione edixit: qui quorum opera id conflatum incendium profiteretur: præmium fore, libero pecuniam, ſeruo libertatem. Eo præmio inductus Campanorum Calauiorum ſeruus (Manus ei nomen erat) indicauit: dominos, & quinq; præterea iuuenes nobiles Campanos, quorum parentes à Q. Fuluio ſecuri percuſſi erant: id incendium feciſſe, vulgoq; facturos alia, ni compre-

C hendâtur. Comprehenſi, familiæq́; eorum. & primo eleuabatur index, indiciumq́; pridie cum verberi-
bus caſtigatum ab dominis diſceſſiſſe: per iram, ac leuitatem ex re fortuita crimen commentum. cæte-
rum vt coràm coarguebantur: & quæſtio ex miniſtris facinoris foro medio haberi cœpta eſt: faſſi oẽs,
atq; in dominos ſeruosq́; conſcios animaduerſum eſt. indici libertas data, & XX millia æris. Con-
ſuli Leuino Capuam prætereunti circumfuſa multitudo Campanorum eſt, obſecrantium cũ lachry-
mis, vt ſibi Romam ad Senatum ire liceret oratum: ſiqua miſericordia tandem flecti poſſent, ne ſe ad
vltimum perditum irent: nomenq́; Campanorum à Q. Flacco deleri ſinerẽt. Flaccus ſibi priuatam
ſimultatem cum Campanis negare vllam eſſe: publicas inimicitias & hoſtiles eſſe: & futuras, quoad
eo animo in populum Romanum eſſe ſciret. nullam enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtiorem
populum nomini Romano. ideo ſe mœnibus incluſos tenere eos: quia ſiqui euaſiſſent aliqua, velut
feras beſtias per agros vagari: & laniare, & trucidare quodcunq; obuium detur. alios ad Annibalem
transfugiſſe, alios ad Romam incendendam profectos. inuenturum in ſemiuſto foro conſulem veſti-
gia ſceleris Campanorum. Veſtæ ædem petitam, & æternos ignes, & conditum in penetrali fatale
pignus imperii Romani. ſe minime cenſere tutum eſſe: Campanis poteſtatẽ intrandi Romana mœ-
nia fieri. Leuinus Campanos iureiurando à Flacco adactos, quinto die, q̃ à Senatu reſponſum acce-
piſſent: Capuam redituros, ſequi ſe Romam iuſſit. Hac circumfuſus multitudine ſimul Siculis obuiã
egreſſis poteſtatem Romam adeundi fecit: clariſſimarum vrbium excidio celeberrimis viris victos
bello accuſatores in vrbem adducens. De republica tamen primum, ac de prouinciis ambo conſules
ad Senatum retulere. Ibi Leuinus quo ſtatu Macedonia, & Græcia, Ætoli, Acarnanes, Locriq́; eſſent:
quasq́; ibi res ipſe egiſſet terra mariq́; expoſuit. Philippum inferentem bellum Ætolis in Macedoniã
retro ab ſe cõpulſum, ad intima penitus regni abiiſſe: legionemq́; inde deduci poſſe. claſſem ſatis eſſe
ad arcendum Italia regem. Hæc de ſe, deq́; prouincia, cui præfuerat. Conſulum de prouinciis cõ-
munis relatio fuit. Decreuere patres, vt alteri conſulum Italia, bellumq́; cum Annibale, prouincia
eſſet: alter claſſem, cui T. Octacilius præfuiſſet: Siciliamq́; prouinciam cum L. Cincio prætore obtine-
ret. Exercitus eis duo decreti, qui in Hetruria, Galliaq́; eſſent. ex quatuor erant legiones vrbanæ. duæ
ſuperioris anni in Hetruriam: duæ, quibus Sulpitius conſul præfuiſſet: in Galliam mitterentur. Gal-
liæ, & legionibus præeſſet: quem cõſul, cuius Italia prouincia eſſet, præfeciſſet. In Hetruriam. C. Cal-
purnius poſt præturam, prorogato in annum imperio, miſſus. Et Q. Fuluio Capua prouincia decre-
ta, prorogatumq́; in annum imperium. Exercitus ciuium, ſociorumq́; minui iuſſus, vt ex duabus le-
gionibus vna legio quinq; millia peditum, & trecenti equites eſſent: dimiſſis, qui plurima ſtipendia
D haberent: & ſociorum ſeptem millia peditum, & trecenti equites relinquerentur: eadem ratione ſtipẽ-
diorum habita in veteribus militibus dimittendis. Cn. Fuluio conſuli ſuperioris anni, nec de prouin-
cia Apulia, nec de exercitu, quem habuerat: quicquam mutatum, tãtum in annum prorogatum im-
perium eſt. P. Sulpitius collega eius omnem exercitum, præter ſocios nauales, iuſſus dimittere eſt. Itẽ
ex Sicilia exercitus, cui M. Cornelius præeſſet: vbi cõſul in prouinciam veniſſet, dimitti iuſſus. L. Cin-
cio prætori ad obtinendam Siciliam Cannenſes milites dati, duarum inſtar legionum. Totidem le-
giones in Sardiniam P. Manlio Volſoni prætori decretæ: quibus L. Cornelius in eadem prouincia
priore anno præfuerat. Vrbanas legiones ita ſcribere conſules iuſſi, ne quem militem facerent, qui
in exercitu M. Claudii, M. Valerii. Fuluiiq́; fuiſſent: ne'ue eo anno plures, quàm vna & XX Roma-
næ legiones eſſent. His Senatus conſultis perfectis, ſortiti prouincias conſules. Sicilia & claſſis
Marcello, Italia cum bello aduerſus Annibalem Leuino euenit. Quæ ſors, velut iterum captis Sy-
racuſis, ita exanimauit Siculos expectatione ſortis in conſulum conſpectu ſtantes, vt comploratio
eorum, flebilesq́; voces, & extemplo oculos hominum conuerterent: & poſtmodum ſermones præ-
buerint. Circumibant enim Senatum cum veſte ſordida, affirmantes: ſe non modo ſuam quiſque
patriam, ſed totam Siciliam relicturos: ſi eò Marcellus iterum cum imperio rediſſet. nullo ſuo me-
rito eum ante implacabilem in ſe fuiſſe: quid iratum, quod Romam de ſe queſtum veniſſe Siculos
ſciat, facturum? obrui ab Ætnæ ignibus, aut mergi freto, ſatius illi inſulæ eſſe, quàm velut dedi
noxæ inimico. Hæ Siculorum querelæ, domos primum nobilium circumlatæ, celebratæq́; ſermoni-
bus, quos partim miſericordia Siculorum, partim inuidia Marcelli excitabat: in Senatum etiam
peruenerunt. Poſtulatum à conſulibus eſt, vt de permutandis prouinciis Senatum conſulerent.
Marcellus, ſi iam auditi ab Senatu Siculi eſſent: aliam forſitan futuram fuiſſe ſententiam ſuam, dice-
re. nunc ne quis timore frenari eos dicere poſſet: quo minus de eo libere querantur, in cuius poteſta-
te mox futuri ſint: ſi collegæ nihil intereſt, mutare ſe prouinciam paratum eſſe. deprecari Senatus præ-
iudicium. nam cum extra ſortem collegæ optionem dare prouinciæ iniquum fuerit, quanto maio-
rem iniuriam, immo contumeliam eſſe, ſortem ſuam ad eum transferri? Ita Senatus, cum quid pla-
ceret, magis oſtendiſſet, quàm decreuiſſet, dimittitur. Inter ipſos conſules permutatio prouin-
ciarum, rapiente fato Marcellum ad Annibalem, facta eſt: vt ex quo primus aduerſæ pugnæ glo-
riam ceperat, in eius laudem poſtremus Romanorũ imperatorum, proſperis tum maxime bellicis
rebus,

A rebus,caderet.Permutatis prouinciis,Siculi in Senatum introducti multa de Hieronis regis fide perpetua erga populum Romanum verba fecerunt,in gratiam publicam auertentes. Hieronymum,ac poſtea Hippocratem,& Epicidem tyrannos,cum ob alia, tum propter defectionem ab Romanis ad Annibalem,inuiſos fuiſſe ſibi. ob eam cauſam & Hieronymum à principibus iuuentutis propè publico conſilio interfectum,& in Epicidis,Hippocratiſq; cædem ſeptuaginta nobiliſſimorum iuuenũ coniurationem factam.quos Marcelli mora deſtitutos, quia ad prædictum tempus exercitum ad Syracuſas non admouiſſet:indicio facto,omnes ab tyrannis interfectos. Eam quoq; Hippocratis, atq; Epicidis tyrannidem Marcellum excitaſſe,Leontinis crudeliter direptis. Nunquam deinde principes Syracuſanorum deſiſſe ad Marcellum tranſire,polliceriq;: ſe vrbem,cum vellet, ei tradituros.ſed eum primo vi capere maluiſſe:dein cum id neq; terra,neq; mari,omnia expertus,potuiſſet, authores tradi tarum Syracuſarum fabrum ærarium Soſin, & Mericum Hiſpanum, quàm principes Syracuſanorum habere,toties id nequicquam vltro offerentes,præoptaſſe: quo ſcilicet iuſtiore de cauſa vetuſtiſſimos ſocios populi Romani trucidaret ac diriperet. Si non Hieronymus ad Annibalem defeciſſet, ſed populus Syracuſanus,& Senatus:ſi portas Marcello Syracuſani publice,& non,oppreſſis Syracuſanis,tyranni eorum Hippocrates, & Epicides clauſiſſent: ſi Carthaginenſium animis bellum cum populo Romano geſſiſſent:quid vltra, quàm quod fecerit: niſi vt deleret Syracuſas: facere hoſtiliter Marcellum potuiſſet? Certe præter mœnia,& tecta exhauſta vrbis,ſacra fracta,ac ſpoliata deũm delubra,diis ipſis,ornamẽtiſq; eorum ablatis,nihil relictum Syracuſis eſſe. bona quoq; multis adempta: ita,vt ne nudo quidem ſolo,reliquis direptis,alere ſeſe,ac ſuos poſſent. Orare ſe patres conſcriptos, vt ſi nequeant omnia,ſaltem quæ compareant,cognoſciq; poſſint,reſtitui dominis iubeant. Talia conqueſtos cum excedere extemplo, vt de poſtulatis eorum patres conſuli poſſent: Leuinus iuſſiſſet: maneant,inquit Marcellus, vt coràm his reſpondeam: quando ea conditione pro vobis patres conſcripti bella gerimus,vt victos armis accuſatores habeamus:duæ captæ hoc anno vrbes,Capua Fuluium reum,Marcellum Syracuſæ habeant.Reductis in curiam legatis,tum conſul. Non adeo maieſtatis,inquit,populi Romani, imperiiq; huius oblitus ſum patres conſcripti: vt ſi de meo crimine ambigeretur:conſul dicturus cauſam,accuſantibus Græcis,fuerim. ſed non quid ego fecerim, in diſquiſitionem venit:ſed quid iſti pati debuerint. qui ſi non fuerunt hoſtes:nihil intereſt:nunc, an viuo Hierone Syracuſas violauerim.ſin autem deſciuerunt,legatos noſtros ferro atq; armis petierunt:

B vrbem,ac mœnia clauſerunt:exercitumq; Carthaginenſium aduerſus nos tutati ſunt: quis paſſos eſſe hoſtilia,cum fecerint:indignatur? Tradẽtes vrbem principes Syracuſanorum auerſatus ſum:Soſim, & Mericum Hiſpanum, quibus tantam rem crederem,potiores habui? Non eſtis extremi Syracuſanorum: quippe qui aliis humilitatem obiiciatis: quis eſt veſtrum, qui ſe mihi portas aperturum, qui armatos milites meos in vrbem accepturum promiſerit? Odiſtis, & execramini eos, qui fecerũt: & ne hic quidem contumeliis in eos dicendis parcitis. tantum abeſt, vt & ipſi tale quicquam facturi fueritis. Ipſa humilitas eorum patres conſcripti,quam iſti obiiciunt:maximo argumento eſt, me neminem,qui nauatam operam reipublicæ noſtræ velit,auerſatum eſſe. Et anteq̃ obſiderem Syracuſas: nunc legatis mittendis,nunc ad colloquium eundo,tentaui pacem:& poſteaq̃ neq; legatos violandi verecundia erat:nec mihi ipſi congreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur:multis terra mariq; exhauſtis laboribus,tandem vi atq; armis Syracuſas cepi. Quæ captis acciderint, apud Annibalem,& Carthaginenſes,victoſq; iuſtius, quàm apud victoris populi Romani Senatum quererentur. Ego Patres conſcripti Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem:nunquam ſpoliis earum vrbem Romam exornarem. quæ autem ſingulis victor aut ademi, aut dedi, cum belli iure, tum ex cuiuſq; merito ſatis ſcio me feciſſe. ea vos rata habeatis patres cõſcripti, necne: magis reipublicæ intereſt, quàm mea. mea quippe fides exoluta eſt: ad rempublicam pertinet: ne acta mea reſcindendo, alios in poſterum ſegniores duces faciatis. Et quoniam coràm & Siculorum, & mea verba audiſtis patres conſcripti: ſimul templo excedemus, vt me abſente liberius conſuli Senatus poſſit. Ita dimiſſis Siculis, & ipſe in Capitolium ad delectum diſceſſit. Conſul alter de poſtulatis Siculorum ad parres retulit. Ibi cum diu de ſententiis certatum eſſet,& magna pars Senatus,principe eius ſententiæ T. Manlio Torquato,cum tyrannis bellum gerendum fuiſſe cenſerent, hoſtibus & Syracuſanorum,& populi Romani: & vrbem recipi,non capi,& receptam legibus antiquis, & libertate ſtabiliri: non feſſam miſeranda ſeruitute bello affligi: inter tyrannorum,& ducis Romani certamina præmium victoris in medio poſitam vrbem pulcherrimam, ac nobiliſſimam periiſſe, horreum atq; ærarium quondam populi Romani: cuius munificentia ac donis multis tempeſtatibus, hoc denique ipſo punico bello adiuta ornataq; reſpublica eſſet. Si ab inferis exiſtat rex Hiero, fidiſſimus imperii Romani cultor: quo ore aut Syracuſas, aut Romam ei oſtendi poſſe? cum vbi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexerit, ingrediens Romam, in veſtibulo vrbis, propè in porta, ſpolia patriæ ſuæ viſurus ſit? Hæc, taliaq; cum ad inuidiam conſulis, miſerationemq; Siculorum dicerentur, mitius tamen decreuerunt patres cauſa Marcelli. Quæ is gerens bellum, victorq; egiſſet, rata habenda eſſe. in reliquum curæ Sena-

C tui fore rem Syracuſanam:mandaturoſq́; conſuli Leuino:quoad ſine iactura reipub. fieri poſſet: fortunis eius ciuitatis conſuleret. Miſſis duobus ſenatoribus in Capitolium ad conſulem, vti rediret in curiam:& introductis Siculis, Senatus cõſultum recitatum eſt. legatiq́; benigne appellati, ac dimiſſi, ad genua ſe Marcelli conſulis proiecerunt, obſecrantes: vt quæ deplorandæ, ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent, veniam eis daret: & in fidem, & clientelam ſe, vrbemq́; Syracuſas acciperet. poſt hæc conſul clementer appellatos eos dimiſit. Campanis deinde Senatus datus eſt. quorum oratio miſerabilior, cauſa durior erat. neq; enim meritas pœnas negare poterant: nec tyranni erant, in quos culpã conferrent. ſed ſatis penſum pœnarum, tot veneno abſumptis, tot ſecuri percuſſis ſenatoribus, credebant. Paucos nobilium ſuperſtites eſſe, quos nec ſua conſcientia, vt quicq̃ de ſe grauius conſulerent, impulerit: nec victoris ira capitis damnauerit. eos libertatem ſibi, ſuiſq́;, & bonorum aliquam partẽ orare, ciues Romanos, affinitatibus pleroſq; & propinquis iam iam cognationibus ex connubio vetuſto iunctos. Summotis deinde è templo, pauliſper dubitatũ an accerſendus à Capua Q. Fuluius eſſet: (mortuus enim poſt captam Claudius conſul erat) vt coràm imperatore, qui res geſſiſſet: ſicut inter Marcellum, Siculoſq́; diſceptatum fuerat, diſceptaretur. dein cum M. Attilium, C. Fuluium fratrem Flacci, legatos eius, atq; Minutium, & L. Veturium Philonem item Claudii legatos, qui oĩbus gerendis rebus affuerant: in Senatu viderent: nec Fuluium auocari à Capua, nec differri Campanos vellent: interrogatus ſententiam M. Attilius Regulus, cuius ex iis, qui ad Capuam fuerant: maxima authoritas erat: In conſilio, inquit, arbitror me fuiſſe cõſulibus Capua capta. cũ quæreretur: ecquis Campanorum de rep. noſtra benemeritus eſſet, duas mulieres compertum eſt, Veſtiam Oppiã Attellanam Capuæ habitãtẽ, & Fauculam Cluuiam, quæ quondam quæſtum corpore feciſſet: illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute & victoria populi Romani: hanc captiuis egentibus alimenta clàm ſuppeditaſſe: cæterorum omnium Campanorũ eundem erga nos animũ, quem Carthaginenſium, fuiſſe. ſecuriq́; percuſſos à Q. Fuluio fuiſſe magis, quorũ dignitas inter alios, q̃ quorũ culpa eminebat. Per Senatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt: iniuſſu populi non video poſſe. idq́; & apud maiores noſtros in Sutrianis factum eſt, cum defeciſſent, vt M. Antiſtius tribunus ple. prius rogationẽ ferret: ſciretq́; plebs, vti Senatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet. Itaq; cenſeo cum tribunis pl. agẽdum eſſe, vt eorum vnus, pluresúe rogationẽ ferant ad plebem, qua nobis ſtatuẽdi de Campanis ius fiat. L. Attilius tribunus pl. ex authoritate Senatus plebem in hæc verba rogauit. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionemq́; populi Romani Fuluio

D proconſuli: quæq́; vnà ſecum dediderunt, agrum, vrbemq́;, diuina, humanaq́;, vtenſiliaq́;: ſiue quid aliud dediderunt: de iis rebus quid fieri velitis, vos rogo quirites. Plebes ſic iuſſit. Quod Senatus maxima pars cenſeat, qui aſſidens, id volumus, iubemuſq́;. Ex hoc plebiſcito Senatus cõſultus Oppiæ, Cluuiæq́; primum bona, ac libertatem reſtituit. ſi qua alia præmia petere à Senatu vellent, venire eas Romam. Campanis in familias ſingulas decreta facta, quæ non operæprecium eſt omnia enumerare. Aliorum bona publicanda: ipſos, liberoſq́; eorum, & coniuges vendendas: extra filias, quæ nupſiſſent: prius q̃ in populi Romani poteſtatem venirent. alios in vincula condendos: ac de his poſterius conſulendum. aliorum Campanorũ ſummam etiam cenſus diſtinxerunt: publicanda necne bona eſſent. pecua captiua, præter equos, & mancipia, præter puberes virilis ſexus, & omnia quæ ſolo non continerentur: reſtituenda cẽnſuerunt dominis. Campanos omnes, Attellanos, Calatinos, Sabatinos, extra q̃ qui eorum aut ipſi, aut parentes eorum apud hoſtes eſſent, liberos eſſe iuſſerunt: ita, vt nemo eorum ciuis Romanus, aut latini nominis eſſet. néue quis eorum, qui Capuæ fuiſſent: dum portæ clauſæ eſſent: in vrbe, agróue Campano intra certã diem maneret. locus, vbi habitarent: trans Tyberim, qui non contingeret Tyberim, daretur. qui nec Capuæ, nec in vrbe Campana, quæ à populo Romano defeciſſet: per bellum fuiſſent: eos cis Lirim amnem Romam verſus: qui ad Romanos tranſiſſent, prius q̃ Annibal Capuam veniret: cis Vulturnum emouendos cenſuerunt, ne quis eorũ propius mare XV millibus paſſuum agrum, ædificiumúe haberet. qui eorũ trans Tyberim emoti eſſent: ne ipſi, poſteríue eorum vſpiã pararent, haberentúe: niſi in Veiente, aut Sutrino, Nepeſinóue agro: dum ne cui maior, q̃ quinquaginta iugerum agri modus eſſet. Senatorum omnium, quiq́; magiſtratus Capuæ, Attellæ, Calatiæ geſſiſſent: bona venire Capuæ iuſſerũt. libera corpora, quæ venũdari placuerat, Romam mitti, ac Romæ venire. Signa, ſtatuas æneas, quæ capta de hoſtibus dicerentur: quæ eorum ſacra, ac profana eſſent: ad pontificum collegium reiecerũt. Ob hæc decreta mœſtiores aliquanto, q̃ Romam venerant, Campanos dimiſerunt. nec iam Q. Fuluii ſæuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem deũm, atq; execrabilem fortunam ſuam incuſabant. Dimiſſis Siculis, Campaniſq́;, delectus habitus. ſcripto deinde exercitu, de remigum ſuplemento agi cœptum. in quam rem cum neq; hoĩum ſatis, nec ex qua pararentur ſtipendiumq́; acciperent: pecuniæ quicq̃ ea tempeſtate in publico eſſet, edixerunt conſules, vt priuati ex cenſu, ordinibuſq́;, ſicut antea, remiges darent cum ſtipendio, cibariiſq́; dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus hominum, tanta indignatio fuit, vt magis dux, q̃ materia ſeditioni deeſſet. Secũdum Siculos, Campanoſq́; plebem Romanã perdendam

laceerandamq́;,

A lacerandamq́; ſibi conſules ſumpſiſſe. per tot annos tributo exhauſtos nil reliqui, præter terram nudã
ac vaſtam, habere. tecta hoſtes incendiſſe: ſeruos agricultores rempublicã abduxiſſe: nunc ad militiã
paruo ære emendo: nunc remiges imperando. ſiquid cui argenti, æris ue fuerit: ſtipendio remigum, &
tributis annuis ablatũ. ſe vt dent, quod nõ habent: nulla vi, nullo imperio cogi poſſe. bona ſua vende
rent: in corpora, quæ reliqua eſſent: ſæuirent. ne vnde redimantur quidem, quicquã ſupereſſe. Hæc nõ
in occulto, ſed propalàm in foro, atq; oculis ipſorum conſulum ingens turba circumfuſi fremebant:
nec eos ſedare conſules nunc caſtigando, nunc cõſolando poterant. Spatiũ deinde his tribuere ſe, da-
req́; ad cogitandum dixerunt: quo ipſi ad rem inſpiciendã, expediendamq́; vſi ſunt. Senatum poſtero
die habuerunt de remigum ſupplemento. vbi cum multa deſeruiſſent: cur æqua plebis recuſatio eſſet:
verterunt orationem eò. vt dicerent: priuatis id, ſeu æquum, ſeu iniquum onus iniungẽdum eſſe. nam
vnde, cum pecunia in ærario non eſſet: paraturos nauales ſocios? quomodo autem ſine claſſibus, aut
Siciliam obtineri, aut Italia Philippum arceri poſſe? aut tuta Italiæ litora eſſe? Cum in hac difficulta
te rerum conſilium hæreret: ac propè torpor quidam occupaſſet hominum mentes: tum Leuinus cõ-
ſul. Magiſtratus Senatui, & Senatus populo ſicut honore præſtet: ita ad omnia, quæ dura atq; aſpe-
ra eſſent, ſubeunda ducem debere eſſe. ſiquid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos ſi ipſe iuris
ſtatueris: facilius omnes obedientes habeas. nec impenſa grauis eſt, cum ex ea plus q̃ pro virili parte
ſibi quẽq; capere principum vident. Itaq; vt claſſem habeat, quam ornare volumus: populus Roma-
nus: priuatos ſine recuſatiõe remiges dare, nobiſmetipſis primum imperemus. aurum, argentum, æs
ſignatum omnes ſenatores craſtina die in publicum conferamus: ita vt annulos ſibi quiſq; & cõiugi,
& liberis, & filio bullam: & quibus vxor, filiæ ue ſunt: ſingulas vncias auri, pondo relinquant. argenti,
qui curuli ſella ſederunt: equi ornamenta, & libras pondo, vt ſalinum, patellamq́; deorũ cauſa habere
poſſint. cæteri ſenatores libram argẽti tantum. æris ſignati quina millia in ſingulos patresfamiliæ re-
linquamus. Cęterum omne aurum, argentum, æs ſignatum, ad triumuiros menſarios extemplo defe
ramus: nullo ante ſenatus conſulto facto, vt voluntaria collatio, & certamen adiuuandæ reipublicæ
excitet ad æmulandũ animos primũ equeſtris ordinis, dein reliquæ plebis. hanc vnã viam, multa in-
ter nos collocuti, cõſules inuenimus. Ingredimini dijs bene iuuantibus. Reſpublica incolumis & pri-
uatas res facile ſaluas præſtat. publica prodendo, tua nequicquã ſerues. In hęc tanto animo conſen-
ſum eſt, vt gratiæ vltro cõſulibus agerentur. ſenatu inde miſſo, pro ſe quiſq; aurum, argentum, & ęs in
publicum conferunt, tanto certamine iniecto, vt prima inter primos nomina ſua vellent in publicis
tabulis eſſe, vt nec triumuiri accipiẽdo, nec ſcribæ referẽdo ſufficerent. Hunc cõſenſum ſenatus eque-
B ſter ordo eſt ſecutus: equeſtris ordinis plebs. ita ſine edicto, ſine cohortatione magiſtratus, nec remige
in ſupplementum, nec ſtipẽdio reſpub. eguit: paratisq́; omnibus ad bellũ, cõſules in prouincias pro-
fecti ſunt. Neq; aliud magis tempus belli fuit, quo Carthaginẽſes, Romaniq́; pariter variis caſibus
immiſtis magis in ancipiti ſpe ac metu fuerint. Nam Romanis & in prouinciis, hinc in Hiſpania ad-
uerſæ res, hinc proſperæ in Sicilia, luctum, & lætitiam miſcuerãt: & in Italia, cum Tarẽtum amiſſum
damno & dolori: tum arx cum præſidio retẽta præter ſpem, gaudio fuit: & terrorem ſubitum pauorẽq́;
vrbis Romæ obſeſſæ & oppugnatæ, Capua poſt dies paucos capta in lætitiam vertit. Tranſmarinæ
quoq; res quadã vice pẽſatæ. Philippus hoſtis tempore haud ſatis opportuno factus: Ætoli noui ad-
ſciti ſocii: Attalusq́; Aſiæ rex: iam velut deſpondẽte fortuna Romanis imperiũ oriẽtis. Carthaginẽſes
quoq; Capuã amiſſam, & Tarentum captum æquabãt: & vt ad mœnia vrbis Romę nullo prohibẽte
ſe perueniſſe in gloria ponebãt: ita pigebat irriti incœpti: pudebatq́; adeo ſe ſpretos, vt ſedẽtibus ipſis
ad Romana mœnia, alia porta exercitus Romanus in Hiſpaniam duceretur. Ipſæ quoq; Hiſpaniæ
quo propius ſpem venerant: tantis duobus ducibus exercitibusq́; cæſis, debellatum ibi: ac pulſos inde
Romanos eſſe: eo plus ab L. Martio tumultuario duce ad vanum & irritum victoriam redactam eſſe,
indignationis prębebãt. Ita æquante fortuna, ſuſpenſa omnia vtrinq; erãt, integra ſpe, integro me-
tu: velut illo tempore primum bellum inciperent. Annibalem ante omnia angebat: quod Capua per-
tinacius oppugnata ab Romanis, quàm defenſa ab ſe, multorum Italiæ populorum animos auerte-
rat: quos neque omnes tenere præſidiis, niſi vellet in multas paruasq́; partes carpere exercitum: quod
minime tum expediebat: poterat: nec deductis præſidiis ſpei liberam, vel obnoxiam timori ſociorum
relinquere fidem. Præceps in auaritiam & crudelitatem animus ad ſpolianda, quæ tueri nequibat, vt
vaſtata hoſti relinquerentur, inclinauit. Id fœdum cõſilium cum incœpto, tum etiam exitu fuit. neq;
enim indigna patientium modo abalienabãtur animi, ſed cæterorum etiam. quippe ad plures exem-
pli, quàm calamitas pertinebat. Nec cõſul Romanus tentãdis vrbibus, ſicunde ſpes aliqua ſe oſten-
diſſet, deerat. Salapiæ principes erant Daſius, & Blactius: Daſius Annibali amicus, Blactius quãtũ Blasius legi apud [L] 3. cap. ult.
ex tuto poterat, rem Romanam fouebat: & per occultos nũcios ſpem proditiõis fecerat Marcello, ſed
ſine adiutore Daſio res tranſigi non poterat. Multum ac diu cunctatus, & tum quoque magis inopia
conſilii potioris, quàm ſpe effectus, Daſium appellabat. at ille cum ab re auerſus, tum æmulo poten-
tatus inimicus, rem Annibali aperit. Accerſito vtroq;, Annibal cum pro tribunali quædam ageret,

C mox de Blactio cogniturus,ſtarentq; ſummoto populo accuſator,& reus:Blactius de proditiōe Da-
ſium appellabat.Enimuero ille velut in manifeſta re exclamat:ſub oculis Annibalis ſecū de proditiōe
agi.Annibali,atq; eis,qui aderant:quo audacior res erat:minus ſimilis veri viſa eſt.æmulationē pro-
fecto,atq; odium eſſe:& id crimen afferri,quod,quia teſtem habere non poſſet,liberius fingeretur.Ita
inde dimiſſi ſunt.nec Blactius ante abſtitit tam audaci incœpto:quàm idem obtundendo , docēdoq;
quàm ea res ipſis,patriæq; ſalutaris eſſet,peruicit,vt præſidium punicum,(hi autem Numidæ erāt)
Salapiaq; traderetur Marcello.Nec ſine cæde multa tradi potuit.longe fortiſſimi equitum toto puni-
co exercitu erant.itaq; quanquam improuiſa res fuit,nec vſus equorum in vrbe erat , tamē armis in-
ter tumultum captis,& eruptionem tentauerunt:& cum euadere nequirent,pugnantes ad vltimum
occubuerunt.nec plus quinquaginta ex his in poteſtatem hoſtium viui venerunt . pluſq; aliquanto
damni hæc ala equitum amiſſa Annibali,q̄ Salapia fuit:nec deinde vnquam Pœnus,quo longe plu-
rimum valuerat,equitatu ſuperior fuit. Per idem tempus cū in arce Tarentina vix inopia tolerabi-
lis eſſet,ſpem omnem pręſidium,quod ibi erat,Romanum,præfectuſq; præſidii atq; arcis M.Liuius
in cōmeatibus ab Sicilia miſſis habebant . qui vt tuto præterueherentur oram Italiæ : claſſis viginti
fermè nauium Rhegyi ſtabat.Præerat claſſi,commeatibuſq; D.Quintius obſcuro genere ortus,cæ-
terum multis fortibus factis gloria militari illuſtris.primo quinq; naues,quarum maximæ duæ trire-
mes à Marcello ei traditæ erant,habuit:poſtea rem impigre ſæpe gerenti tres additæ quinqueremes:
poſtremo ipſe à ſociis,Rhegyniſq;,& à Velia,& Peſto debitas ex fœdere exigendo , claſſem XX na-
uium , ſicut ante dictum eſt,effecit. Huic ab Rhegyo profectæ claſſi Democrates cum pari claſſe na-
uium Tarentinarum numero,quindecim millia fermè ab vrbe ad Sacriportū obuius fuit. Velis tum
forte improuidus futuri certaminis Romanus veniebat:ſed circa Crotonem,Sibarimq; ſuppleuerat
remigio naues:inſtructamq; & armatam egregie pro magnitudine nauium claſſem habebat.& tum
forte ſub idem ferè tempus & venti vis omnis cecidit:& hoſtes in conſpectu fuere,vt ad componenda
armamenta,expediendumq; remigem ac militem ad imminens certamen ſatis temporis eſſet . Raro
aliàs tantis animis iuſtæ concurrerunt claſſes:quippe cum in maioris diſcrimen rei,q̄ ipſæ erant,pu-
gnarent: Tarentini,vt recuperata vrbe ab Romanis poſt centeſimum propè annum , arcem etiam li-
berarent:ſpem commeatus quoq; hoſtibus,ſi nauali prælio poſſeſſionem maris ademiſſent,interclu-
ſuri:Romani,vt retenta poſſeſſione arcis,oſtenderent:non vi aut virtute,ſed proditione ac furto Ta-
D rentum amiſſum. Itaq; ex vtraq; parte ſigno dato cum roſtris concurriſſent:neq; retro nauem inhibe-
rent,nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur:quam quis indeptus nauē erat,ferrea iniecta manu:ita con-
ſerebant ex propinquo pugnam,vt non miſſilibus tantum,ſed gladiis etiam propè collato pede præ-
liarentur.Proræ inter ſe iunctæ hærebant,puppes alieno remigio circumagebantur.ita in arcto ſtipa-
tæ erant naues,vt vix vllum telūm in mari vanū incideret . frontibus velut pedeſtris acies vrgebāt:
peruiæq; naues pugnantibus erant.Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit duarū,quæ primæ agmi-
nis cōcurrerant inter ſe.in Romana naue ipſe Quintius erat:in Tarentina Nico:cui Perconi fuit co-
gnomen:non publico modo,ſed priuato etiam odio inuiſus atq; infeſtus Romanis:quod eius factio-
nis erat,quæ Tarentum Annibali prodiderat.Hic Quintium ſimul pugnantem , hortantemq; ſuos,
incautum haſta transfigit . ille atq; præceps cum armis procidit ante proram , victor Tarentinus in
turbatam duce amiſſo nauem impigre tranſgreſſus cum ſummouiſſet hoſtes : & prora iam Tarenti-
norum eſſet:puppim male conglobati tuerentur Romani:repente & alia à puppi triremis hoſtiū ap-
paruit.ita in medio circumuenta Romana nauis capitur.hinc cæteris terror iniectus , vt prætoriam
nauem captam vidēre:fugienteſq; paſſim,aliæ in alto merſæ:aliæ in terrā remis abreptæ,mox prædæ
fuere Thurinis,Metapontiniſq;.ex onerariis,quæ cum commeatu ſequebantur:perpaucæ in poteſta-
tem hoſtium venere:aliæ ad incertos ventos hinc atq; illinc obliqua transferentes vela , in altum eue-
ctę ſunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res geſta.nam ad quatuor millia hominum
frumentatum egreſſa cum in agris paſſim vagarentur:Liuius , qui arci præſidioq; Romano præerat:
intentus in omnes occaſiones gerendæ rei,C.Perſium impigrum virum cum duobus millibus arma-
torum ex arce emiſit.qui vage effuſos per agros,palatoſq; adortus cum diu paſſim cecidiſſet : paucos
ex multis trepida fuga incidentes ſemiapertis portarum foribus,in vrbem compulit : ne vrbs eodem
impetu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum:Romanis victoribus terra,Tarentinis mari.frumen-
ti ſpes,quæ in oculis fuerat , vtroſq; fruſtrata pariter. Per idem tempus Leuinus conſul iam magna
parte anni circumacta,in Siciliam veteribus nouiſq; ſociis expectatus cum veniſſet , primum ac po-
tiſſimum omnium ratus Syracuſanis noua pace inconditas componere res,Agrigentum inde,quod
belli reliquum erat:tenebaturq; à Carthaginenſium valido præſidio:duxit legiones . & affuit fortuna
incœpto.Hanno erat imperator Carthaginēſium,ſed omnem in Mutine , Numidiſq; ſpem repoſitā
habebat.Per totam Siciliam vagus prędas agebat ex ſociis Romanorum:neq; intercludi ab Agrigē-
to vi,aut arte vlla,nec quin erumperet vbi vellet,prohiberi poterat.Hæc eius gloria quia iam impera-
toris quoq; famæ officiebat:poſtremo in inuidiā vertit,vt ne bene geſtę quidē res iam Hannoni pro-

A pter authorem ſatis lætæ eſſent. propter quæ poſtremo præfecturam eius filio ſuo dedit: ratus cũ imperio authoritatem quoq; ei inter Numidas ereptum. quod longe aliter euenit. nã veterem fauorem eius ſua inſuper inuidia auxit. neq; ille indignitatẽ iniuriæ tulit: confeſtimq; ad Leuinũ occultos nuncios miſit de tradendo Agrigento. per quos vt eſt facta fides, compoſituſq; rei gerendæ modus, portã ad mare ferentem Numidæ cum occupaſſent, pulſis inde cuſtodibus, aut cæſis: Romanos ad idipſum miſſos in vrbem acceperunt. & cum agmine iam in media vrbis, ac forum magno tumultu iretur: ratus Hanno non aliud, q̃ tumultum ad ſeceſſionem (id quod & ante acciderat) Numidarũ eſſe, ad comprimendam ſeditionem proceſſit. atq; ille, cum ei multitudo maior, q̃ Numidarum procul viſa: & clamor Romanus haudquaquam ignotus ad aures accidiſſet: prius q̃ ad ictum teli veniret, capeſſit fugam. per auerſam portam emiſſus, aſſumpto comite Epicide, cũ paucis ad mare peruenit: nactiq; opportune paruum nauigium, relicta hoſtibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam traiecerũt. alia multitudo Pœnorum, Siculorumq; ne tentato quidem certamine cum cæci in fugam ruerent: clauſiq; exitus eſſent: circa portas cæſa. Oppido recepto Leuinus, qui capita rerum Agrigenti erant: virgis cæſos ſecuri percuſſit: cęteros, pręadamq; vendidit: omnem pecuniam Romam miſit. Fama Agrigentinorũ cladis Siciliam cum peruaſiſſet, omnia repente ad Romanos inclinauerunt. Prodita breui ſunt XX oppida, ſex vi capta. voluntaria deditiõe in fidẽ venerunt ad quadraginta. Quarum ciuitatum principibus cum pro cuiuſq; merito cõſul præmia, pœnaſq; exoluiſſet: coẽgiſſetq; Siculos poſitis tandem armis ad agrum colendũ animos conuertere: vt eſſet non incolarum modo alimentis frugifera inſula, ſed vrbis Romæ, atq; Italiæ (id quod multis ſæpe tempeſtatibus fecerat) annonam leuaret: ab Agatirna inconditam multitudinem ſecum in Italiam tranſuexit. Quatuor millia hominum erant, miſti ex omni colluuione, exules, obærati, capitalia auſi pleriq;, & cum in ciuitatibus ſuis, ac ſub legibus vixerant: & poſtq̃ eos ex variis cauſis fortuna ſimilis conglobauerat, Agatirnæ per latrocinia ac rapinam tolerantes vitam. Hos neq; relinquere Leuinus in inſula, tum primum noua pace coaleſcente, velut materiam nouandis rebus, ſatis tutum ratus eſt: & Rhegynis viſui futuri erant ad populandum Brutium agrum, aſſuetam latrociniis quærentibus manum. Et quod ad Siciliam attinet, eo anno debellatum eſt. In Hiſpania principio veris P. Scipio nauibus deductis, euocatiſq; edicto Tarraconem ſociorum auxiliis, claſſem, onerariaſq; oſtium inde Iberi fluminis petere iubet. eodem legiones ex hybernis conuenire cum iuſſiſſet, ipſe cum quinq; millibus ſociorum ab Tarracone profectus ad exercitum eſt. quò cum veniſſet, alloquendos maxime veteres milites, qui tantis ſuperfuerant cladibus ratus, concione aduocata ita diſſeruit. Nemo ante me nouus imperator militibus ſuis, prius quàm opera eorum vſus eſſet, gratias agere iure, ac merito potuit. me vobis, priuſq̃

B prouinciam, aut caſtra viderem, obligauit fortuna: primum, quod ea pietate erga patrem, patruumq; meum, viuos, mortuoſq; fuiſtis; deinde, quod amiſſam tanta clade prouinciæ poſſeſſionem integram & populo Romano, & ſucceſſori mihi virtute veſtra obtinuiſtis. Sed cum iam benignitate deũm id paremus atq; agamus, non vt ipſi maneamus in Hiſpania, ſed ne Pœni maneant: nec vt pro ripa Iberi ſtantes arceamus tranſitum hoſtis, ſed vt vltro tranſeamus, trãsferamuſq; bellum: vereor ne cui veſtrum maius id, audaciuſq; conſilium, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarum, aut pro ętate mea videatur. Aduerſæ pugnę in Hiſpania nullius in animo, quàm meo minus obliterari poſſunt. quippe cui pater, & patruus intra triginta dierum ſpatium, vt aliud ſuper aliud cumularetur familiæ noſtræ funus, interfecti ſunt. ſed vt familiaris penè orbitas ac ſolitudo frangit animum: ita publica cum fortuna, tum virtus deſperare de ſumma rerũ prohibet, eo fato, quo donata nobis ſors eſt, vt magnis omnibus bellis victi vicerimus. Vetera omitto: Porſenã, Gallos, Samnites. à punicis bellis incipiã. Quot claſſes, quot duces, quot exercitus priore bello amiſſi ſunt: iam quid hoc bello memorem: omnibus aut ipſe affui cladibus, aut quibus abfui, maxime vnus omnium eas ſenſi. Trebia, Thraſimenus, Cannæ, quid aliud ſunt, quàm monumenta occiſorum exercituum, conſulumq; Romanorum: adde defectionem Italiæ, Siciliæ, maioris partis Sardiniæ: adde vltimum terrorem ac pauorem, caſtra punica inter Anienem & mœnia Romana poſita, & viſum propè in portis victorẽ Annibalem. In hac ruina rerum ſtetit vna integra atque immobilis virtus populi Romani. hæc omnia ſtrata humi erexit ac ſuſtulit. Vos omnium primi milites poſt Cannenſem cladem vadenti Aſdrubali ad Alpes, Italiamq;, qui ſi ſe cum fratre coniunxiſſet, nullum iam nomen eſſet populi Romani: ductu, auſpicioq; patris mei obſtitiſtis. & hæ ſecundæ res illas aduerſas ſuſtinuerunt. Nunc benignitate deũm omnia ſecunda, proſpera, in dies lætiora ac meliora in Italia, Siciliaq; geruntur. In Sicilia Syracuſæ, Agrigẽtum captum: pulſi tota inſula hoſtes: receptaq; prouincia in ditionem populi Romani eſt. In Italia Arpi recepti, Capua capta, iter omne ab vrbe Roma trepida fuga emenſus Annibal, in extremum angulum agri Brutii compulſus nihil iam maius precatur deos, q̃ vt incolumi cedere atque abire ex hoſtium terra liceat. Quid igitur minus conueniat milites, quàm cum aliæ ſuper alias clades cumularentur, ac dii propè ipſi cum Annibale ſtarent: vos hic cũ parentibus meis (ęquentur enim ipſi ętiam honore nominis) ſuſtinuiſſe labantem fortunam populi Romani: nunc eoſdem, quia

C illi cõmnia ſecunda, lętaq; ſunt, animis deficere? Nuper quoq; quæ acciderunt, vtinã tam ſine meo luctu, q̃ veſtro tráſiſſent. Nunc dii immortales imperii Romani præſides, qui cẽturiis omnibus, vt mihi imperium iuberent dari, fuere authores: iidem auguriis, auſpiciis, ac per nocturnos etiã viſus omnia læta ac proſpera portendunt. animus quoq; meus, maximus mihi ad hoc tempus vates, præſagit: noſtram Hiſpaniam eſſe breui tempore: hinc omne punicum nomen maria, terrasq; fœda fuga impleturum. Quod mens ſua ſponte diuinat, idem ſubiicit ratio haud fallax. Vexati ab iis ſocii noſtram fidẽ per legatos implorant. tres duces diſcrepantes, propè vt defecerint alii ab aliis: trifariam exercitus in diuerſiſſimas regiones diſtraxere. eadem in viros ingruit fortuna, quæ nuper nos afflixit. nã & deſeruntur ab ſociis, vt prius ab Celtiberis vos: & diduxere exercitus, quę patri, patruoq; meo cauſa exitii fuit nec diſcordia inteſtina coire eos in vnum finet: neq; ſinguli nobis reſiſtere poterũt. Vos modo milites fauete nomini Scipionum, ſoboli imperatorũ veſtrorum, velut acciſis recreſcenti ſtirpibus. agite milites veteres, nouum exercitum, nouumq; ducẽ traducite Iberum: traducite in terras cum multis fortibus factis ſæpe à vobis peragratas. Breui faciam, vt quemadmodum nunc noſcitatis in me patris, patruiq; ſimilitudinem oris, vultusq;, & lineamenta corporis: ita ingenii, fidei, virtutisq; exemplum, ac effigiem vobis reddam, vt reuixiſſe, aut renatum ſibi quiſq; Scipionem imperatorem dicat. Hac oratione accenſis militum animis, relicto ad pręſidium regionis eius M. Syllano cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus, cæteras omnes copias (erát autem viginti quinq; millia peditũ, duo millia & quingenti equites) Iberum traiecit. Ibi quibuſdam ſuadentibus, vt, quoniam in tres tam diuerſas regiones diſceſſiſſent punici exercitus: proximum aggrederetur, periculum eſſe ratus, ne eo facto in vnum omnes contraheret: nec par eſſet vnus tot exercitibus: Carthaginem Nouã interim oppugnare ſtatuit, vrbem tum ipſam opulentam ſuis opibus, tum hoſtium omni bellico apparatu plenam, (ibi arma, ibi pecuniæ, ibi totius Hiſpaniæ obſides erant) ſitã præterea tum opportune ad traiciendum in Africam, tum ſuper portum ſatis amplum quantæ uis claſſi: & neſcio an vnam Hiſpaniæ oram: quæ noſtro adiacet mari. Nemo omnium quò iretur ſciebat, præter C. Lælium. Is claſſe circũmiſſus ita moderari curſum nauium iuſſus erat, vt eodem tempore exercitus oſtenderet, & claſſis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum eſt. ſimul terra, mariq; caſtra ab regiõe vrbis, qua in Septentrionem verſa eſt, poſita. his ab tergo (nam frons natura tuta erat) nullum obiectũ vallum. Cæterũ ſita Carthago ſic eſt. Sinus eſt maris media ferè Hiſpaniæ ora, maxime Africo vento

D oppoſitus, quingentos paſſus introrſus retractus, paulo plus paſſuum in latitudinem patens. huius in oſtio ſinus parua inſula obiecta ab alto, portum ab omnibus ventis præterq̃ Africo, tutum facit. ab intimo ſinu peninſula excurrit, tumulus is ipſe, in quo condita vrbs eſt: ab ortu ſolis, & à meridie cincta mari: ab occaſu ſtagnũ claudit, patulum, & ad ſeptẽtrionem fuſum, incertæ altitudinis: vtcunq; exæſtuat mare. continenti vrbem iugum ducentos ferè & quinquaginta paſſus patens coniungit. Vnde cum tam parui operis munitio eſſet: nõ obiecit vallum imperator Romanus, ſeu fiduciam hoſti ſuperbe oſtentans: ſiue vt ſubeunti ſępe ad mœnia vrbis recurſus pateret. Cætera, quæ munienda erant, cum perfeciſſet, naues etiam in portu, velut maritimam quoq; oſtentans obſidionem, inſtruxit. circũuectusq; claſſem cum monuiſſet præfectos nauium, vt vigilias nocturnas interim ſeruarent: (omnia vbiq; primo obſeſſum hoſtem conari) regreſſus in caſtra, vt conſilii ſui rationem, quod ab vrbe potiſſimum oppugnanda bellum orſus eſſet, militibus oſtenderet, & ſpem potiundæ hortando faceret, concione aduocata ita diſſeruit. Ad vrbem vnam oppugnandam ſi quis vos adductos credit: is magis operis veſtri, quàm emolumenti rationem exactam milites habet. oppugnabitis enim vere mœnia vnius vrbis, ſed in vna vrbe vniuerſam cæperitis Hiſpaniam. Hic ſunt obſides omnium nobilium, regum, populorumq;: qui ſimul in poteſtate veſtra erunt, extemplo omnia, quæ nũc ſub Carthaginenſibus ſunt, in ditionem noſtram tradent. hic pecunia omnis hoſtium: ſine qua neq; illi gerere bellum poſſunt: quippe qui mercenarios exercitus alant, & quæ nobis maxime vſui ad cõciliandos animos barbarorum erit. hic tormenta, arma, omnis apparatus belli eſt, qui ſimul vos inſtruet, & hoſtes nudabit. Potiemur præterea cum pulcherrima opulentiſſimaq; vrbe, tum opportuniſſima portu egregio: vnde terra mariq; quæ belli vſus poſcunt, ſuppeditentur. quæ cũ magna ipſi habebimus, tum dempſerimus hoſtibus multo maiora. hæc illis arx, hæc horreũ, ærariũ, armamentarium: hæc omniũ rerum receptaculum eſt. huc rectus ex Africa curſus eſt, hęc vna inter Pyreneũ, & Gades ſtatio, hinc omnis Hiſpania imminet Africæ. Sed quoniam vos inſtructos & ordinatos cognoſco, ad Carthaginem Nouam oppugnandam totis viribus, & bono animo tranſeamus. Cumq; omnes vna voce hoc faciendum ſucclamarent, eos Carthaginem duxit. tum terra, mariq; eam oppugnari iubet. Contra Mago Pœnorum dux, cum terra mariq; inſtrui oppugnationem videret: & ipſe copias ita diſponit. Oppidanorum duo millia ab ea parte, qua caſtra Romana erant, opponit: quingentis militibus arcem inſedit: quingentos tumulo vrbis in orientem verſo imponit, multitudinem aliam quò clamor, quò ſubita vis aduocaſſet, reſiſtentẽ ad omnia occurrere iubet. Patefacta deinde porta, eos, quos in via ferente ad caſtra hoſtium inſtruxerat, mittit. Romani duce ipſo præcipiente parumper cedere,

A vt propiores ſubſidiis in certamine ipſo ſummittendis eſſent. Et primo haud impari ſtetere acie. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa è caſtris non auerterunt ſolùm in fugã hoſtes, ſed adeo effuſis inſtiterunt, vt niſi receptui cecinisſet, permiſti fugientibus irrupturi fuiſſe in vrbem viderentur. Trepidatio vero non prælio maior, q̃ tota vrbe fuit. multæ ſtationes pauore atq; loca deſerta ſunt, relictiq; muri, cum quà cuiq; erat proximum, deſiluiſſent. Quod vbi verſus Scipio in tumulum, quem Mercurium Teutatem appellant, aduertit: multis partibus nudata defenſoribus mœnia eſſe: omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandam vrbem, & ferre ſcalas iubet. ipſe trium præ ſe iuuenum validorum ſcutis oppoſitis (ingens enim iam vis omnis generis telorum è muris volabat) ad vrbẽ ſuccedit. hortatur, imperat, quæ in rem ſunt: quodq; plurimum ad accendendos militũ animos intererat, teſtis, ſpectatorq; virtutis, atq; ignauiæ cuiuſq; adeſt. Itaq; in vulnera, ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; ſuperſtãtes armati arcere queunt, quin certatim aſcendant. Et ab nauibus eodẽ tẽpore ea, quæ mari alluitur, pars vrbis oppugnari cœpta eſt. cæterum tumultus inde maior, q̃ vis videri poterat. dum applicant, dum partim exponunt ſcalas militesq;, dum quà cuiq; proximum eſt, in terram euadere properant: ipſa feſtinatione, & certamine alii alios impediunt. Inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros, & vis magna, & ingens copia congeſta telorum ſuppeditabat. Sed neque viri, nec tela, nec quicquam aliud æque, q̃ mœnia ipſa ſeſe defendebant. raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæq; altiores, eo infirmiores erant. itaq; cum ſummus quiſq; euadere non poſſet, ſubirent tamen alii, onere ipſo frangebantur. quidam ſtantibus ſcalis, cum altitudo caliginem oculis offudiſſet, ad terrã delati ſunt. Et cum paſſim homines, ſcalęq; ruerent: & ipſo ſucceſſu audacia atq; alacritas hoſtiũ creſceret, ſignũ receptui datum eſt. quod ſpem non præſentis modo ab tanto certamine ac labore quietis obſeſſis, ſed etiam in poſterum dedit: ſcalis, & corona capi vrbem non poſſe, opera & difficilia eſſe, & tempus daturа ad ferendam opem imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus conticuerat, cum Scipio ab defeſſis iam, vulneratisq; recentes, integrosq; alios accipere ſcalas iubet, & vi maiore aggredi vrbẽ. ipſe, vt ei nunciatum eſt, æſtum decedere: quod per piſcatores Tarraconenſes, nunc leuibus cymbis, nũc, vbi eæ ſederent, vadis peruagatos per ſtagnum, compertũ habebat, facilem pedibus ad murũ tranſitũ dari, eò armatos duxit. Medium fermè diei erat, & ad id, quod ſua ſponte cedente in mare æſtu trahebatur aqua: acer etiam Septentrio ortus inclinatum ſtagnum eodem, quò æſtus, ferebat: & adeo nudauerat vada, vt alibi vmbilico tenus aqua eſſet, alibi genua vix ſuperaret. Hoc cura ac ratione compertum in prodigiũ ac deos vertens Scipio, qui ad tranſitũ Romanis mare verterent, & ſtagna auferrent: viasq;

B ante nũquam initas humano veſtigio aperirent: Neptunum iubebat ducem itineris ſequi; ac medio ſtagno euadere ad mœnia. Ab terra ingens labor ſuccedentibus erat: nec altitudine tantum mœnium impediebantur: ſed quod euntes ad ancipites vtrinq; ictus ſubiectos habebãt Romanos, vt latera infeſtiora ſubeuntibus, q̃ aduerſa corpora eſſent. At parte in alia quietus, & per ſtagnum facilis trãſitus, & in murum aſcenſus inde fuit. nam neq; opere emunitus erat, vt vbi ipſius loci ac ſtagni præſidio ſatis creditum foret: nec vlla armatorum ſtatio, aut cuſtodia oppoſita intentis omnibus ad opem ferendam, vnde periculum oſtendebatur. Vbi vrbem ſine certamine intrauere, pergunt inde quanto maximo curſu poterant, ad eam portam: circa quam omne contractum certamen erat. in quod adeo intenti omnium non animi ſolum fuere, ſed etiam oculi, aureſq; pugnantium, ſpectantiumq;, & adhortantium pugnantes, vt nemo ſentiret ante ab tergo captam vrbem, q̃ tela in auerſos inciderunt. Vtrinq; ancipitem hoſtem habebant. tunc turbatis defenſoribus metu, & mœnia capta: & porta intus, foriſq; pariter refringi cœpta: & mox cædendo cõfectis ac diſtractis, ne iter impediretur, foribus, armati impetum fecerunt. Magna multitudo & muros tranſcendebat: ſed ipſi paſſim ad cædem oppidanorum verſi. illa, quæ portam ingreſſa erat, iuſta acies cum ducibus, cum ordinibus media vrbe in forũ proceſſit. inde cum duobus itineribus fugientes videret hoſtes, alios ad tumulum in orientem verſum, qui tenebatur quingentorum militum præſidio, alios in arcem, in quam & ipſe Mago cum omnibus ferè armatis, qui muris pulſi fuerant, refugerat: partem copiarum ad tumulum expugnandũ mittit: partem ipſe ad arcem ducit. Et tumulus primo impetu eſt captus, & Mago arcẽm conatus defendere, cum omnia hoſtium plena videret: neque ſpem vllam eſſe, ſe, arcemq;, & præſidiũ dedidit. Quoad dedita arx eſt, cędes tota vrbe paſſim factę: nec vlli puberum, qui obuius fuit, parcebatur. Tum ſigno dato cædibus finis factus. ad prædam victores verſi, quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum virilis ſexus ad X millia capta. inde qui ciues Nouæ Carthaginis erãt, dimiſit, vrbẽq;, & ſua omnia, quæ reliqua eis bellum fecerat, reſtituit. Opifices ad duo millia hominum erant. eos publicos fore populo Romano edixit, cum ſpe propinqua libertatis: ſi ad miniſteria belli enixe operam nauaſſent. cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac validorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remigum dedit. & auxerat nauibus octo captiuis claſſem. Extra hanc multitudinem Hiſpanorum obſides erant. quorum perinde, ac ſi ſociorum liberi eſſent: cura habita. Captus & apparatus ingens belli, catapultæ maximæ fermè centum viginti, minores CCLXXXI, baliſtæ maiores XXIII, minores LII, ſcorpionum maiorum, minorumq;, & armorum, telorumq; ingens numerus: ſigna mi-

C litaria LXXIIII. Et auri, argenti que relata ad imperatorem magna vis. pateræ aureæ fuerunt,
CCLXXVI, libræ fermè omnes pondo: argenti facti, ſignatiq́; decem & octo millia & CCC pon
do: vaſorum argenteorum magnus numerus. Hæc omnia C. Flaminio quæſtori appenſa, adnumera-
taq́; ſunt. tritici XL millia modiorum: hordei CCLXX. At naues onerariæ LXIII in portu
expugnatæ, captæq́; quædam cum ſuis oneribus, frumento, armis, ære præterea, ferroq́;, & linteis, &
ſparto, & nauali alia materia ad claſſem ædificandam, vt minimum omnium inter tantas opes bel-
licas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio C. Lælio cum ſocijs naualibus vrbem cuſtodire iuſſo, ipſe
in caſtra legiones reduxit: feſſoſq́; milites omnibus vno die belli operibus (quippe qui & acie dimicaſ
ſent, & in capienda vrbe tantum laboris, periculiq́; adiſſent: & capta, cum iis qui in arcem confuge-
rant: iniquo etiam loco pugnaſſent) curare corpora iuſſit. Poſtero die militibus, naualibuſq́; ſocijs
conuocatis, primum dijs immortalibus laudes, gratiaſq́; egit: qui ſe non vrbis ſolum opulentiſſimę
omnium in Hiſpania vno die compotem feciſſent, ſed ante eò congeſſiſſent omnis penè Africæ atq;
Hiſpaniæ opes, vt neque hoſtibus quicquam relinqueretur, & ſibi ac ſuis omnia ſupereſſent. Mili-
tum deinde virtutem collaudauit, quod eos non eruptio hoſtium, non altitudo mœnium, non inex-
plorata ſtagni vada, non caſtellum in alto tumulo ſitum, non munitiſſima arx deterruiſſet: quo minus
tranſcenderent omnia, perrumperentq́;. Itaque quanquam omnibus omnia deberet: præcipuum ta
men muralis coronæ decus eius eſſe, qui primus murum aſcendiſſet. profiteretur. qui ſe dignum eo du
ceret dono. Duo profeſſi ſunt, Q. Tyberilius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius naua-
lis. Nec ipſi tam inter ſe acriter contendebant, quàm ſtudia excitauerant vterque ſui corporis homi-
num. ſocijs C. Lælius claſſicis, legionarijs M. Sempronius Tuditanus aderat. Ea contentio cum pro-
pe ſeditionem veniret, Scipio tres recuperatores cum ſe daturum pronunciaſſet, qui cognita cauſa, te
ſtibuſq́; auditis iudicarent, vter prior in oppidum tranſcendiſſet: C. Lælio, & M. Sempronio aduoca-
tis partis vtriuſque Cornelium Claudium de medio adiecit: eoſq́; tres recuperatores conſidere, & cau
ſam cognoſcere iuſſit. Cum res eo maiore ageretur certamine, quod admoti tantæ dignitatis nõ tam
aduocati, quàm moderatores ſtudiorum fuerant: C. Lælius relicto conſilio, ad tribunal ad Scipionẽ
accedit, eumq́; docet, rem ſine modo ac modeſtia agi: ac prope eſſe, vt manus inter ſe conſerant. cæte-
rum etiam ſi vis abſit, nihilominus deteſtabili exemplo rem agi. quippe vbi fraude, ac periurio decus
petatur virtutis. Stare hinc legionarios milites, hinc claſſicos, per omnes deos paratos iurare magis
D quæ velint, quàm quæ ſciant vera eſſe, & obſtringere periurio non ſe ſolum, ſuumq́; caput, ſed ſigna
militaria, & aquilas, ſacramentiq́; religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelii, & M. Sempro-
nii deferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem aduocauit, pronunciauitq́;, ſe ſatis compertum
habere: Q. Tyberilium, & Sex. Digitium pariter in murum aſcendiſſe: ſeq́; eos ambos virtutis cauſa
coronis muralibus donare. Tum reliquos, prout cuiuſque meritũ, virtuſq́; erat, donauit. ante omnes
C. Lælium præfectum claſſis, & omni genere laudis ſibimetipſi æquauit, & corona aurea, ac XXX
bobus donauit. Tum obſides ciuitatum Hiſpaniæ vocari iuſſit. quorum quantus numerus fuerit,
piget ſcribere: quippe vbi alibi CCC fermè, alibi DCCXXV fuiſſe inueniam. Æque & alia in-
ter authores diſcrepant. Præſidium punicum alius X, alius VII, alius haud plus, quàm duũm
millium fuiſſe ſcribit. Capta alibi decem millia capitum, alibi ſupra V & XX, inuenio. Scorpio-
nes maiores, minoreſq́; ad LX captos ſcripſerim, ſi authorem Græcum ſequar Silenum. Si Vale-
rium Antiatem, maiorum ſcorpionum ſex millia, minorum XIII. adeo nullus mentiendi modus
eſt. Ne de ducibus quidem cõuenit. plerique Lælium pręfuiſſe claſſi: ſunt qui M. Iunium Syllanum di-
cant. Armen præfuiſſe punico præſidio, deditumq́; Romanis, Antias Valerius: Magonem alii ſcri-
ptores tradunt. Non de numero nauium captarum, non de pondere auri, atque argenti, & redactæ pe-
cuniæ conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt, media ſimillima veris ſunt. Cæterum Scipio voca
tis obſidibus, primum vniuerſos bonum animum habere iuſſit. veniſſe eos in populi Romani pote-
ſtatem, qui beneficio, quàm metu obligare homines malit: exteraſq́; gentes fide ac ſocietate iunctas
habere, quàm triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum, recẽſuit captiuos: quot
cuiuſque populi eſſent: & nuncios domum miſit, vt ad ſuos quiſque recipiendos veniret. ſi quarum
forte ciuitatum legati aderant, eis præſentibus ſuos reſtituit. cæterorum curam benigne tuendorum
C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media turba obſidũ mulier magno natu, Mandonii vxor,
qui frater Indibilis Ilergetum reguli erat: flens ad pedes imperatoris procubuit, obteſtariq́; cœpit, vt
curam, cultumq́; fœminarum impenſius cuſtodibus commendaret. Cum Scipio nihil profecto defu
turum diceret: tum rurſus mulier, haud magni iſta facimus, inquit. quid enim huic fortunæ non ſatis
eſt? alia mihi cura ætatem harum intuenti (nam ipſa iam extra periculum iniuriæ muliebris ſum) ani
mum ſtimulat. ſtabant ætate & forma florẽtes circa eam Indibilis filiæ, eæq́; nobilitate pari, quæ om-
nes eam pro parente colebant. Tum Scipio, meæ, populiq́; Romani diſciplinæ cauſa facerem, in-
quit, nequid, quod ſanctum vſquã eſſet apud vos, violaretur. nunc vt id curem impenſius, veſtra quo-
que virtus, dignitaſq́; facit: quæ nec in malis quidem oblitæ decoris matronalis eſtis. Spectatæ dein-
de integritatis

A de integritatis viro tradidit eas, tueri'que haud ſecus verecunde ac modeſte, quàm ciuium coniuges ac matres iuſſit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum adulta virgo, adeo eximia forma, vt quacunque incedebat, conuerteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam, parentesq́;, inter cætera accepit, deſponſatam eam principi Celtiberorum adoleſcenti, cui Luceio nomen erat. Extemplo igitur parentibus, ſponſoq́; ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum ſponſæ amore, vbi primum venit: accuratiore eum ſermone, quàm parentes alloquitur. Iuuenis, inquit, iuuenem appello. minor ſit inter nos huius ſermonis verecundia. Ego, cum ſponſa tua vocata à militibus noſtris ad me deducta eſſet: audiremq́; eam tibi cordi eſſe: & forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret, ludo ætatis præſertim illecto, & læto legitimoq́; amore: & non reſpublica animum noſtrum occupaſſet: veniam mihi dari ſponſam impenſius amáti vellem: tuo, cuius ſponſa eſt, amori faueo. Fuit ſponſa tua apud me eadem, qua apud ſoceros tuos, parentesq́; ſuos, verecundia ſeruata eſt tibi, vt inuiolatum, & dignum me, teq́; dari tibi donum poſſet. hác mercedem vnam pro eo munere paciſcor: amicus populo Romano ſis. & ſi me virum bonum credis eſſe: quales patrem, patruumq́; meum iam ante hæ gentes norant: ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe: nec vllum in terris populum hodie dici poſſe: quem minus tibi hoſtem, tuisq́; eſſe velis, aut amicum malis. Adoleſcens ſimul pudore, gaudioq́; perculſus, dextram Scipionis tenens deos omnes inuocare ad gratiam illi pro ſe referendam: quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atque illius erga ſe eſſet. Parentes inde, cognatiq́; virginis appellati. qui quoniam gratis ſibi redderetur virgo: ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus: orare Scipionem, vt id ab ſe donum acciperet, cœperũt: haud minorem eius rei apud ſe gratiam fore affirmantes, quàm redditæ inuiolatæ foret virginis. Scipio; quando tantopere peterent: accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſſit: vocatoq́; ad ſe Luceio, ſuper dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es: hæc tibi à me dotalia dona accedent. aurumq́; tollere, ac ſibi habere iuſſit. His lætus donis honoribusq́; dimiſſus domum, impleuit populares laudibus, & meritis Scipionis. Veniſſe dîs ſimillimum iuuenem, vincentem omnia cum armis, tum benignitate ac beneficiis. Itaque delectu clientium habito, cum delectis mille & C C C C equitibus intra paucos dies ad Scipionem reuertit. Scipio retentum ſecum Lælium, dum captiuos, obſidesq́;, & prædam ex conſilio eius diſponeret: ſatis omnibus compoſitis, data quinquereme, captiuis Magone, & quindecim ferè ſenatoribus, qui ſimul cum eo capti erant, in naue impoſitis, nuncium victoriȩ

B Romam mittit. ipſe paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat: exercendis naualibus, pedeſtribusq́; copiis abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor millium ſpatio decurrerunt. ſecundo die arma curare, & tergere ante tentoria iuſſit. tertio die ſudibus inter ſe in modum iuſtæ pugnæ cócurrerunt: præpilatisq́; miſſilibus iaculati ſunt. quarto die quies data. quinto iterum in armis decurſum eſt. Hunc ordinem laboris, quietisq́;, quoad Carthagine morati ſunt, ſeruauerunt. Remigio claſſis ciues, militesq́; tranquillo in altum euectæ agilitatem nauium ſimulachris naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra vrbem terra, mariq́; corpora ſimul, animosq́; ad bellum acuebant. Reſpu. ipſa ſtrepebat apparatu belli. Fabris omnium generum in publica officina incluſis data cuncta: quam pari cura ſubibat. nunc operibus aſpiciendis tempus dabat: quæq́; in officinis, quæq́; in armamentario, ac naualibus fabrorum multitudo plurima in ſingulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectisq́;, quos quaſſauerát, muris, diſpoſitisq́; præſidiis ad cuſtodiam vrbis, Tarraconem eſt profectus, à multis legationibus protinus in via aditus. quas partim dato reſponſo ex itinere dimiſit, partim diſtulit Tarraconem: quò omnibus nouis, veteribusq́; ſociis edixerat conuentum. Et cuncti ferè, qui cis Iberum incolunt, populi, multiq́; etiam vlterioris Hiſpaniæ conuenerunt. Carthaginenſium duces primo ex induſtria famam captæ Carthaginis compreſſerant: deinde vt clarior res erat, quàm vt tegi, ac diſſimulari poſſet, eleuabát verbis. Nec opinato aduentu, ac propè furto vnius diei vrbem vnam Hiſpaniæ interceptam. cuius rei tam paruæ præmio elatum inſolenté iuuenem immodico gaudio ſpeciem magnæ victoriæ impoſuiſſe. at vbi appropinquare tres duces, tres victores hoſtium exercitus audiſſet, occurſuram ei extemplo domeſticorum funerum memoriam. Hæc in vulgus iactabant, haudquaquam ipſi ignari, quantum ſibi ad omnia virium Carthagine amiſſa deceſſiſſet.

C SIC ſtatus rerũ Hiſpaniæ erat. In Italia aũt conſul Marcellus, Salapia per proditionẽ recepta, Maroneã, & Meles de Samnitibus vi cæpit. Ad tria millia militũ ibi Annibalis, quæ præſidii cauſa relicta erát, oppreſſa. prædæ aliquãtũ eius militi fuit cõceſſum. tritici quoq́ CCXL millia modiũm, & CX millia hordei inuenta. Ceterũ nequaquã inde tantum gaudii fuit, quãta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul Herdonea vrbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius pcõſul habebat, ſpe recipiẽdæ Herdoneę, quæ poſt Cannẽſem cladẽ ab Romanis defecerat: nec loco ſatis tuto poſita, nec præſidiis firmata. Negligẽtiã inſitã ingenio ducis augebat ſpes ea: quod labare iis aduerſus Pœnũ fidẽ ſenſerat, poſtq̃ Salapia amiſſa exceſſiſſe his locis Annibalẽ in Brutios auditum eſt. Ea omnia ab Herdonea per occultos nũcios delata Annibali, ſimul curam ſociæ retinendæ vrbis, & ſpem fecere incautũ hoſtem aggrediendi. Exercitu expedito, ita vt famã propè præueniret, magnis itineribus ad Herdoneã contendit. & quo plus terroris hoſti obiiceret, acie inſtructa acceſſit. Pari audacia Romanus, cõſilio & viribus impar, copiis raptim eductis cõflixit. quinta legio, & ſiniſtra ala acriter pugnam inierunt. Cæterũ Annibal ſigno equitibus dato, vt cum pedeſtres acies occupaſſent præſenti certamine oculos, animosq́; circumuecti, pars caſtra hoſtiũ, pars terga pugnantium inuaderent: ipſe Cn. Fuluii ſimilitudinẽ nominis, quod Cn. Fuluium prætorẽ biẽnio ante in iiſdẽ deuicerat locis increpans, ſimilẽ euentum pugnæ fore affirmabat. Neq́; ea ſpes vana fuit. nam cum cõminus acie & peditum certamine multi cecidiſſent Romanorum, ſtarent tamẽ ordines, ſignaq́;: equeſtris à tergo tumultus, ſimul à caſtris clamor hoſtilis auditus, ſextam legionẽ ante, quæ in ſecunda acie poſita, prior ab Numidis turbata eſt: quintã deinde, atq́; eos, qui ad prima ſigna erãt, auertit. Pars in fugam effuſi, pars in medio cæſi. vbi & ipſe Cn. Fuluius cum duodecim tribunis militum cecidit. Romanorum, ſociorumq́; q̃ot cæſa in eo prælio millia ſint, quis pro certo affirmet? cũ tredecim millia alibi, alibi haud pluſq̃ ſeptem inueniam? Caſtris, prædaq́; victor potitur. Herdoneã, quia & defecturam fuiſſe ad Romanos comperit: nec manſuram in fide, ſi inde abſceſſiſſet, multitudine omni Metapontum ac Thurios traducta, incendit: occiditq́; principes, qui cum Fuluio colloquia

D occulta habuiſſe comperti ſunt. Romani, qui ex tanta clade euaſerãt, diuerſis itineribus ſemiermes ad Marcellum conſulem in Samnium confugerunt. Marcellus nihil admodũ tanta clade territus literas Romam ad ſenatum de duce, & exercitu ad Herdoneam amiſſo ſcribit. Cæterum eundem ſe, qui poſt Cannenſem pugnam ferocem victoria Annibalem contudiſſet, ire aduerſus eum, breuem illi lætitiam, qua exultet, facturum. Et Romæ quidem cum luctus ingens ex præterito, tum timor in futurũ erat. Cõſul ex Samnio in Lucanos tranſgreſſus ad Numiſtronẽ in cõſpectu Annibalis loco plano, cum Pœnus collem teneret, poſuit caſtra. addidit & aliam fidentis ſpeciẽ, quod prior in aciem eduxit. Nec detrectauit Annibal, vt ſigna portis efferri vidit. Ita tamen aciem inſtruxerunt, vt Pœnus dextrum cornu in collem erigeret, Romani ſiniſtrũ ad oppidum applicarent. Ab hora tertia cum ad noctem pugnam extendiſſent, feſſæq́; pugnando primæ acies eſſent, ab Romanis prima legio & dextera ala, ab Annibale Hiſpani milites, & funditores baleares, elephãti quoque, commiſſo iam certamine, in prælium acti. Diu pugna neutrò inclinata ſtetit. Primæ legioni tertia, dexteræ alæ ſiniſtra ſubiit. & apud hoſtes integri à feſſis pugnam accepere. Nouum atque atrox prælium ex tam ſegni repente exarſit: recentibus animis, corporibusq́;. ſed nox incerta victoria diremit pugnantes. Poſtero die Romani ab ſole orto in multũ diei ſtetere in acie, vbi nemo hoſtiũ aduerſus prodiit: ſpolia per ocium legẽre, & cõgeſtos in vnum locũ cremauere ſuos. Nocte inſequenti Annibal ſilentio mouit caſtra, & in Apuliam abiit. Marcellus vbi lux fugã hoſtium aperuit, ſauciis cũ præſidio modico Numiſtrone relictis, præpoſitoq́; his L. Furio Purpurione tribuno militum, veſtigiis inſtitit ſequi. Ad Venuſiam adeptus eum eſt. Ibi per dies aliquot cum ab ſtationibus procurſaretur, miſta equitum, peditumq́; tumultuoſa magis prælia, q̃ magna, & fermè omnia Romanis ſecunda fuerunt. Inde per Apuliã ducti exercitus ſine vllo memorando certamine, cum Annibal nocte ſigna moueret, locũ inſidiis quærens: Marcellus, niſi certa luce, & explorato ante, non ſequeretur. Capuæ interim Flaccus dum bonis principũ vendendis, agro, qui publicatus fuerat: locando (locauit autẽ omne frumentũ) tẽpus terit, ne deeſſet materia in Campanos ſæuiendi, nouũ in occulto gliſcens per indiciũ protractũ eſt facinus. milites ædificiis emotos, ſimul vt cũ agro tecta vrbis fruenda locarentur: ſimul metuens, ne ſuũ quoq́ exercitũ, ſicut Annibalis, nimia vrbis amœnitas emolliret: in portis, murisq́; ſibimetipſis tecta militariter coẽgerat ædificare. erãt aũt pleraq́ ex cratibus, aut tabulis facta: alia arũdine texta, ſtramẽto intecta: omnibus velut de induſtria alimẽtis ignis. Hęc noctis vna hora vt oĩa incenderẽt, CLXX Campani, principibus fratribus Bloſiis, cõiurauerãt. indicio eius rei ex familia Bloſiorum facto, portis repente

iuſſu

A iuſſu proconſulis clauſis, cum ad arma ſigno dato milites concurriſſent, comprehenſi omnes, qui in noxa erant: & quæſtione acriter habita, damnati, necatiq́. indicibus libertas, & æris dena millia data.

Nucerinos, & Acerranos querẽtes vbi habitarent nõ eſſe, Acerris ex parte incenſis, Nuceria deleta, Romam Fuluius ad ſenatum miſit. Acerranis permiſſum, vt ædificarent quæ incenſa erant. Nucerini Atellã, quia id maluerant, Atellanis Calatiam migrare iuſſis, traducti. Inter multas magnasq́; res, quæ nunc ſecundæ, nunc aduerſæ occupabant cogitationes hoĩum, ne Tarentinæ quidẽ arcis excidit memoria. M. Ogulnius, & P. Aquilius in Hetruriã legati ad frumentũ coemendũ, quod Tarentũ portaretur, profecti: & mille milites de exercitu Vrbano, par numerus Romanorũ, ſociorumq́; eodem in præſidium cũ frumento miſſi ſunt. Iam æſtas in exitu erat, comitiorumq́; conſulariũ inſtabat tẽpus. ſed literæ Marcelli negantis'è rep. eſſe, veſtigiũ abſcedit ab Annibale, cui cedenti, certamenq́; abnuẽti grauius ipſe inſtaret: curã iniecerant, ne aut conſulẽ Marcellũ tum maxime res agentẽ à bello auocarent, aut in annũ conſules deeſſent. Optimũ viſum eſt, quanq̃ extra Italiam eſſet, Valeriũ potius conſulem ex Sicilia reuocare. Ad eũ literæ iuſſu ſenatus ab L. Manlio prætore vrbis miſſæ cum literis conſulis M. Marcelli, vt ex iis noſceret, quæ cauſa patribus eum potius, q̃ collegã, reuocãdi ex prouincia eſſet. Eo ferè tempore legati ab rege Syphace Romã venerunt, quæ proſpera prælia rex cũ Carthaginenſibus feciſſet, memorantes. Regem nec inimiciorẽ vlli populo, q̃ Carthaginenſi, nec amiciorem, q̃ Romano affirmabãt eſſe. miſiſſe eũ antea legatos in Hiſpaniam ad Cn. & P. Cornelios imperatores Romanos. nũc ab ipſo velut fonte petere Romanã amicitiã voluiſſe. Senatus non legatis modo benigne reſpondit, ſed & ipſe legatos cũ donis ad regẽ miſit, L. Petelliũ Geminum, P. Popilium. Dona tulere, togam, & tunicam purpuream, ſellam eburneam, pateram ex quinq; pondo auri factam. Protinus & alios Africæ regulos iuſſit adire. iis quoq; quæ darẽtur, portatæ togæ prætextæ, & terna pondo pateræ aureæ. Et Alexandriam ad Ptolemæum & Cleopatram reges M. Attilius, & M. Acilius legati ad cõmemorandam renouandamq́; amicitiam miſſi dona tulere: Regi togam, & tunicam purpuream cũ ſella eburnea: Reginæ pallam pictam cum amiculo purpureo. Multa ea æſtate, qua hæc facta ſunt, ex propinquis vrbibus, agriſq́; nunciata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cũ vbere lactanti natum, Iouis ædis culmen fulmine ictum: ac propè omni tecto nudatũ. Iiſdẽ fermè diebus Anagniæ terram ante portam ictam diem ac noctẽ ſine vllo ignis alimento arſiſſe, & aues ad compitũ Anagninum in luco Dianæ nidos in arboribus reliquiſſe. Tarracinæ in mare haud procul portu angues magnitudinis miræ laſciuientium piſcium more exultaſſe. Tarquiniis porcum cum ore humano geni-
B tum. Et in agro Capenate ad lucum Feroniæ IIII ſigna ſanguine multo diem ac noctem ſudaſſe.

Hæc prodigia hoſtiis maioribus procurata decreto pontificum: & ſupplicatio diem vnum Romæ ad omnia puluinaria, alterum in Capenate agro ad Feroniæ lucum indicta. M. Valerius conſul literis excitus, prouincia, exercituq́; mandato Cincio prætori, M. Valerio Meſſala præfecto claſſis cum parte nauium in Africam prædatum ſimul, ſpeculatumq́, quæ populus Carthaginenſis ageret, paratetq́; imiſſo, ipſe X nauibus Romam profectus cum proſpere perueniſſet, ſenatũ extemplo habuit. vbi de ſuis rebus geſtis cõmemorauit. Cum annos propè LX in Sicilia terra mariq́; magnis ſæpe cladibus bellatum eſſet, ſe eam prouinciam confeciſſe. neminem Carthaginenſem in Sicilia eſſe: neminem Siculum, qui metu inde fugati abfuerint, abeſſe. omnes in vrbes, in agros ſuos reductos, arare, ſerere, deſertam recoli terram tandem, frugiferam ipſis cultoribus, populoq́; Romano pace ac bello fidiſſimum annonæ ſubſidium. Exinde Mutine, & ſi quorum aliorum merita erga populum Romanum erant, in ſenatum introductis, honores omnibus ad exoluendam fidem à conſule habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab tribuno plebis ex authoritate patrum ad plebẽ lata. Dum hæc Romæ geruntur, M. Valerius Meſſala L nauibus cum ante lucem ad Africam acceſſiſſet, improuiſam in agro Vticenſi excurſionem fecit: eumq́; late depopulatus, multis mortalibus cũ alia omnis generis præda captis, ad naues rediit, & ad Siciliam tranſmiſit: tertiodecimo die, quàm profectus erat inde, Lilybeum reuectus. Ex captiuis, quæſtione habita, hæc comperta: cõſuliq́; Leuino omnia ordine perſcripta, vt ſciret quo ordine, vel in quo ſtatu Africæ res eſſent. Quinq; millia Numidarum cum Maſaniſſa Galæ filio, acerrimo iuuene Carthagine eſſe: & alios per totam Africam milites mercede conduci, qui in Hiſpaniam ad Aſdrubalem traiicerentur: vt is q̃maximo exercitu primo quoq; tempore in Italiam tranſgreſſus iungeret ſe Annibali. in eo poſitam victoriam credere Carthaginenſes. claſſem præterea ingentem apparari ad Siciliam repetendam, eamq́; ſe credere breui traiecturam. Hæc recitata à conſule ita mouère ſenatum, vt non expectanda comitia conſuli cenſerent, ſed dictatorem comitiorum habendorum cauſa dici: & extemplo in prouinciam redeundum. Illa diſceptatio tenebat, quod conſul in Sicilia ſe M. Valerium Meſſalam, qui tum claſſi præeſſet: dictatorem dicturum eſſe aiebat: patres extra Romanum agrum (eum autem in Italia terminari) negabant dictatorem dici poſſe. M. Lucretius tribunus plebis cum de ea re conſuleret: ita decreuit ſenatus, vt conſul prius quàm ab vrbe diſcederet, populum rogaret: quem dictatorem dici placeret: eumq́; quem populus iuſſiſſet, diceret dictatorem. ſi conſul noluiſſet: prætor vrbanus populum roga-

C ret.ſi ne is quidem vellet, tum tribuni ad plebem ferrent. Cum conſul ſe populum rogaturũ negaſ-
ſet,quod ſuæ poteſtatis eſſet:prætoremq́; vetuiſſet rogare,tribuni plebis rogarunt: plebesq́; ſciuit, vt
Q.Fuluius,qui tum ad Capuam erat,dictator diceretur. Sed quo die id plebis cõcilium futurũ erat,
conſul clàm nocte in Siciliam abiit. deſtitutiq́; patres literas ad M. Claudium mittẽdas cenſuerunt,
vt deſertæ ab collega reipub.ſubueniret,diceretq́;,quem populus iuſſiſſet,dictatorem. Ita à M. Clau-
dio conſule Q.Fuluius dictator dictus. & ex eodẽ plebiſcito ab Q. Fuluio dictatore P. Licinius Craſ-
ſus pontifex maximus magiſter equitum dictus. Dictator poſteaq̃ Romam venit:Cn.Sempronium
Bleſum legatum,quem ad Capuam habuerat:in Hetruriam prouinciam ad exercitum miſit, in locũ
C.Calpurnii prætoris: quem, vt Capuæ,exercituiq́; ſuo præeſſet,literis exciuit. ipſe comitia in quẽ
diem primum potuit,edixit : quæ certamine inter tribunos dictatoremq́; iniecto, perfici non potue-
rant. Galeria iuniorum,quæ forte prærogatiua erat:Q.Fuluium,& Q.Fabium conſules dixerat.eo-
demq́; iure vocatæ reliquæ inclinaſſent, ni tribuni plebis C. & L. Arrani ſe interpoſuiſſent : qui neq;
magiſtratum continuari ſatis ciuile eſſe aiebant, & multo fœdioris exempli, eum ipſum creari, qui
comitia haberet.itaq; ſi ſuum nomen dictator acciperet,ſe comitiis interceſſuros.ſi aliorum,præterq̃
ipſius,ratio haberetur,comitiis ſe moram non facere. Dictator cauſam comitiorum authoritate Se-
natus,plebiſcito,,exemplisq́; tutabatur. Nanq; Cn. Seruilio Cos. cũ Flaminius alter cõſul ad Thra-
ſimenum cecidiſſet : ex authoritate patrum ad plebem latum : plebemq́; ſciuiſſe, vt quoad bellum in
Italia eſſet,ex iis,qui conſules fuiſſent:quos,& quoties vellet,reficiendi conſules populo ius eſſet.exẽ-
plumq́; ea in re vetus ſe habere L.Poſthumii Megelli:qui interrex iis comitiis,quæ ipſe habuiſſet:con-
ſul cũ Cn.Iunio Bubulco creatus eſſet : recensq́; Q.Fabii,qui ſibi continuari conſulatũ,niſi id bono
publico fieret:profecto nunquam ſiuiſſet. His orationibus cum diu certatum eſſet, poſtremo ita in-
ter dictatorem ac tribunos conuenit,vt eo quod cenſuiſſet Senatus,ſtaretur. Patribus id tempus rei-
publicæ viſum eſt,vt per veteres & expertos,belliq́; peritos imperatores reſpublica gereret. itaq; mo-
ram fieri comitiis non placere. Concedentibus tribunis, comitia habita. Declarati conſules Q. Fa-
bius Maximus quintum, Q. Fuluius Flaccus IIII. Prætores creati L. Veturius Philo, T. Quin-
tius Criſpinus, C.Hoſtilius Tubulus, C.Auruncuļeius.Magiſtratibus in annum creatis,Q.Fuluius
dictatura ſe abdicauit. Extremo æſtatis huius claſſis punica nauium XL cum præfecto Amilcare
in Sardiniam traiecta,Olbienſem primo, deinde poſtq̃ ibi P. Manlius Volſo prætor cũ exercitu ap-
paruit:circumacta inde ad alterum inſulæ latus,Caralitanum agrum vaſtauit : & cum præda omnis
generis in Africam rediit. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot,ſuffectiq́;.C.Seruilius pon-
D tifex factus in locum T.Octacilii Craſſi. Decemuir item ſacris faciũdis in locum T. Sempronii T.F.
Longi T.Sempronius C.F. Longus ſuffectus. M. Martius rex ſacrorum mortuus eſt : & M. Æmylius
Pappus maximus curio: neq; in eorum locum ſacerdotes eo anno ſuffecti. Et cenſores hic annus ha-
buit L. Veturium Philonem,& P.Licinium Craſſum pontificem maximum.Craſſus Licinius nec cõ-
ſul,nec prætor ante fuerat,q̃ cenſor eſt factus.ex ædilitate gradum ad cenſuram fecit.Hi cenſores neq;
ſenatum legerunt,nec quicquam reipublicæ egerunt.mors diremit L. Veturii.inde & Licinius cenſu-
ra ſe abdicauit. Ædiles curules L. Veturius,& P.Licinius Varus ludos Romanos diem vnum inſtau-
rarunt. Ædiles plebis Q. Cantius,& L. Portius Licinius ex multaticio argento ſigna ænea ad Cere-
ris dedẽre:& ludos pro tẽporis huius copia magnifici apparatus fecerunt. Exitu anni huius die IIII
& XXX, quàm ab Tarracone profectus erat:Lælius Romam venit.isq́; cum agmine captiuorum
ingreſſus vrbem magnum concurſum hominum fecit. Poſtero die in ſenatum introductus, captam
Carthaginem caput Hiſpaniæ vno die,receptasq́; aliquot vrbes,quæ defeciſſent:nouasq́; in ſocieta-
tem aſcitas,expoſuit. Ex captiuis comperta his ferè congruentia : quæ in literis fuerant M. Valerii
Meſſalæ. Maxime mouit patres Aſdrubalis tranſitus in Italiam, vix Annibali atq; eius armis ſubſi-
ſtentem. Productus in concionem Lælius eadem diſſeruit. Senatus ob res feliciter ab Scipione geſtas
ſupplicationes in vnum diem decreuit. C. Lælium primo quoq; tempore cum quibus venerat naui-
bus,redire in Hiſpaniam iuſſit. Carthaginis expugnationem in hunc annum contuli multis autho-
ribus:haud neſcius quoſdam eſſe,qui anno inſequenti captam tradiderint.quod mihi minus ſimile
veri viſum eſt,annum integrum Scipionem nihil gerendo in Hiſpania conſumpſiſſe. Q.Fabio Ma-
ximo quintum, Q.Fuluio Flacco IIII conſulibus Idibus Martiis,quo die magiſtratum inierunt:
Italia ambobus prouincia decreta : regionibus tamen partitum imperium. Fabius ad Tarentum,
Fuluius in Lucanis ac Bruttiis rẽ gereret. M. Claudio prorogatũ in annum imperium. Prætores ſor-
titi prouincias:C.Hoſtilius Tubulus vrbanam:L. Veturius Philo peregrinam cũ Gallia: T. Quin-
tius Criſpinus Capuam:C. Auruncuļeius Sardiniã. Exercitus ita per prouincias diuiſi. Fuluio duæ
legiones, quas in Sicilia Valerius Leuinus haberet. Q. Fabio:q̃bus in Hetruria C. Calpurnius præ-
eſſet.exercitus vrbanus vt in Hetruriã ſuccederet:C. Calpurnius eidẽ præeſſet prouinciæ, exercituiq́;
quẽ Q.Fuluius habuiſſet.Capuã,exercitumq́; Quintius obtineret.C.Hoſtilius ab C.Lectorio ꝓpræ-
tore prouinciam, exercitumq́;, qui tũ iam Arimini erat, acciperet. M. Marcello,q̃bus conſul rẽ geſſe-
rat,

A erat, legiones decretæ. M. Valerio cũ L. Cincio (his quoq; eſt prorogatũ in Sicilia imperium) Cannenſis exercitus datus: eumq; ſupplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fuluii ſupereſſent, iuſſi. Cõquiſitos eos conſules in Siciliam miſerunt, additaq; eadem militiæ ignominia, ſub qua Cannenſes militabant: quiq; ex prætoris Cn. Fuluii exercitu ob ſimilis iram fugæ miſſi ab eo Senatu fuerant. C. Auruncuſcio eædem in Sardiniam legiones, quibus P. Manlius Volſo eam prouinciam obtinuerat, decretæ. P. Sulpitio eadẽ legione, eademq; claſſe Macedoniam obtinere iuſſo prorogatum in annum imperium XXX quinqueremes ex Sicilia Tarentum ad Q. Fabium conſulẽ mitti iuſſæ: cætera claſſe placere prædatum in Africam aut ipſum M. Valerium Leuinum traiicere: aut mittere, ſeu L. Cinciũ, ſeu M. Valerium Meſſalam vellet. Nec de Hiſpania quicq̃ mutatum, niſi quod nõ in annũ Scipioni, Syllanoq;, ſed donec reuocati ab Senatu forent, prorogatũ imperiũ eſt. ita prouinciæ, exercitusq; in cũ locũ partita imperia. Inter maiorum rerũ curas comitia maximi curionis, cũ in locum M. Æmylii ſacerdos crearetur, vetus excitauerunt certamen: patriciis negantibus C. Manilii Attelii, qui vnus ex plebe petebat: habẽdam rationem eſſe: quia nemo ante eum, niſi ex patribus, id ſacerdotiũ habuiſſet. Tribuni appellati, ad Senatum reiecerunt. Senatus populo poteſtatem fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus curio C. Manilius Attelius. Et flaminem dialem inuitum inaugurari coegit P. Licinius pontifex maximus C. Valerium Flaccũ. decemuir ſacris faciundis creatus in locũ Q. Mutii Scæuolæ demortui C. Lectorius. Cauſam inaugurari coacti flaminis libens reticuiſſem, ni ex mala fama in bonam vertiſſet. Ob adoleſcentiam negligentẽ, luxurioſamq; C. Flaccus flamen captus à P. Licinio pontifice maximo erat, L. Flacco fratri germano, cognatisq; aliis ob eadem vitia inuiſus. Is, vt animum eius cura ſacrorum, & cærimoniarum cæpit, ita repente exuit antiquos mores, vt nemo tota iuuentute haberetur prior: nec probatior primoribus patrum, ſuis pariter, alienisq; eſſet. Huius famæ cõſenſu elatus ad iuſtam fiduciam ſui, rem intermiſſam per multos annos ob indignitatem flaminum priorũ repetiuit, vt in Senatum introiret. Ingreſſum eum curiam cum L. Licinius prætor inde eduxiſſet, tribunos plebis appellauit flamen. Vetuſtum ius ſacerdotii repetebat. datum id cum toga prætexta, & ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor non exoletis vetuſtate annalium exemplis ſtare ius, ſed recentiſſimæ cuiuſq; cõſuetudinis vſu volebat. nec patrum, nec auorũ memoria dialem quenq̃ id ius vſurpaſſe. Tribuni rem inertia flaminum obliteratam, ipſis, nõ ſacerdotio damno fuiſſe cũ æquum cenſuiſſent: ne ipſo quidem contra tendente prætore, magno aſſenſu patrum plebisq; flaminem in Senatũ introduxerunt: omnibus ita exiſtimantibus: magis ſanctitate vitæ, q̃ ſacerdotii iure rem eam flaminẽ obtinuiſſe. B Conſules prius q̃ in prouincias irent, duas vrbanas legiones: in ſupplemẽtum, quantũ opus erat cæteris exercitibus militum, ſcripſerunt. Vrbanum veterem exercitum Fuluius conſul C. Fuluio Flacco legato (frater hic conſulis erat) in Hetruriã dedit ducendam: & legiones, quæ in Hetruria erãt, Romam deducendas. Et Fabius conſul reliquias exercitus Fuluiani conquiſitas (fuerunt autẽ ad tria millia CCCXXXVI.) Q. Maximũ filium ducere in Siciliam ad M. Valerium proconſulẽ iuſſit: atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes accipere. Nihil hæ eductæ ex inſula legiones minuerunt, nec viribus, nec ſpecie eius prouinciæ præſidium. nam cum præter egregie ſuppletas duas veteres legiones, transfugarũ etiam Numidarũ equitum peditumq; magnam vim haberet: Siculos quoq; qui in exercitu Epicidis, aut Pœnorũ fuerant: belli peritos viros, milites ſcripſit. Ea externa auxilia cũ ſingulis Romanis legionibus adiunxiſſet: duorum ſpeciem exercituum ſeruauit. altero L. Cincium partem inſulæ, qua regnũ Hieronis fuerat: tueri iuſſit. altero ipſe cæterã inſulam tuebatur, diuiſam quõdã Romani, Puniciq; imperii finibus. Claſſis quoq; nauiũ LXX parata, vt omni ambitu litorũ præſidio oræ maritimæ eſſent. Ipſe cũ Mutinis eqtatu prouinciã peragrabat, vt viſeret agros, cultaq; ab incultis notaret: & perinde dominos laudaret, caſtigaretq;. Ita tñ ea cura frumẽti prouenit, vt & Romam mitteret, & Catanã conueheret: vnde exercitui, qui ad Tarentum æſtiua acturus eſſet, poſſet præberi. Cæterum tranſportati milites in Siciliam (& erat maior pars latini nominis, ſociorumq;) propè magni motus cauſa fuere. adeo ex paruis ſæpe magnarum momenta rerum pendent. fremitus enim inter Latinos, ſociosq; in cõciliis ortus. Decimum annũ delectibus, & ſtipẽdiis exhauſtos eſſe, quotánis fermè clade magna pugnare. alios in acie occidi alios morbo abſumi. magis perire ſibi ciuem: qui ab Romano miles lectus ſit, q̃ qui à Pœno captus. quippe ab hoſte gratis remitti in patriã: ab Romanis extra Italiam in exilium verius, q̃ in militiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſeneſcere Cannenſem militem, moriturum anteq̃ Italia hoſtis, quippe nũc cum maxime florens viribus, excedat. ſi veteres milites non redeant in patriam: noui legantur, breui neminem ſuperfuturũ. Itaq; quod propediem res ipſa negatura ſit: prius q̃ ad vltimam ſolitudinem atq; egeſtatem perueniant, negandum populo Romano eſſe. ſi conſentientes in hoc ſocios videant Romani: profecto de pace cum Carthaginenſibus iungenda cogitaturos. aliter nunquam viuo Annibale ſine bello Italiam fore. Hæc acta in conciliis. Triginta tum coloniæ populi Romani erant, ex iis XII, cum omniũ legationes Romæ eſſent, negauerunt conſulibus eſſe, vnde milites, pecuniamq; darent. Eæ fuere, Ardea, Nepete, Sutrium, Circeii, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Sora, Setia, Cales, Narnia. Inter-

C amna. Noua re conſules icti cum abſterrere eos à tam deteſtabili conſilio vellent, caſtigando increpā-
doq́; plus, q̃ leniter agendo, profecturos rati: eos auſos eſſe conſulibus dicere, aiebant: quod conſules
in Senatu vt pronunciarent, in animum inducere non poſſent. non enim detrectationem eam mune-
rum militiæ, ſed apertam defectionem à populo Romano eſſe. Redirent itaq; propere in colonias: &
tanq̃ integra re locuti magis, q̃ auſi tantum nefas, cum ſuis conſulerent. admonerent, non Campa-
nos, neq; Tarentinos eos eſſe, ſed Romanos: inde oriundos, inde in colonias atq; in agrū bello captū
ſtirpis augendæ cauſa miſſos. quæ liberi parentibus deberent: ea illos Romanis debere: ſi vlla pietas,
ſi memoria antiquæ patriæ eſſet. Conſulerent igitur de integro. nam tum quidem quæ temere agitaſ-
ſent: ea prodendi imperii Romani, tradēdæ Annibali victoriæ eſſe. Cum alternis hæc conſules diu ia-
ctaſſent, nihil moti legati, neq; ſe quod domum renunciarent, habere dixerūt: neq; Senatum ſuum qd
noui conſuleret: vbi nec miles, qui legeretur: nec pecunia, quæ daretur in ſtipēdium, eſſet. Cum obſti-
natos eos viderent conſules, rem ad Senatum detulerunt. vbi tantus pauor animis hominum eſt inie-
ctus, vt magna pars actum de imperio diceret. idem alias colonias facturas: idē ſocios cōſenſiſſe oēs,
ad prodendam Annibali vrbem Romam. Conſules hortari, & conſolari Senatum: & dicere, alias co-
lonias in fide, atq; officio priſtino fore. eas quoq; ipſas, quæ officio deceſſiſſent: ſi legati circa eas colo-
nias mittantur, qui caſtigent, non qui precentur: verecundiam imperii habituras eſſe. Permiſſum ab
Senatu iis cum eſſet, agerent, facerentq́;, vt è republica ducerent: tentatis prius aliarum coloniarū ani-
mis, citauerunt legatos: quæſiueruntq́; ab iis, ecquid milites ex formula paratos haberent? Pro duo-
deuiginti coloniis M. Sextilius Fregellanus reſpondit: & milites paratos ex formula eſſe: & ſi pluribus
opus eſſet, plures daturos: & quicquid aliud imperaret, velletq́; populus Romanus: enixe facturos. ad
id ſibi neq; opes deeſſe, animum etiam ſupereſſe. Conſules ſibi parum videri præfati pro merito eorū,
ſua voce collaudari eos, niſi vniuerſi patres in curia gratias egiſſent: ſequi in Senatum eos iuſſerunt.
Senatus q̃ poterat honoratiſſimo decreto allocutus eos, mandat conſulibus, vt ad populum quoq;
eos producerent: & inter multa alia præclara, quæ ipſis, maioribusq́; ſuis præſtitiſſent: recens etiā me-
ritum eorum in rempublicam commemorarent. Ne nunc quidem poſt tot ſecula ſileantur: frauden-
tur ue laude ſua. Signini fuere, & Nolani, & Norbani, Satriculaniq́;, & Brūdiſini, & Fregellani, & Nu-
cerini, & Adriani, & Firmani, & Ariminenſes: & ab altero mari, Pontiani, & Peſtani, & Coſſani, & me-
diterranei, Beneuentani, & Eſſernini, & Spoletani, & Placentini, & Cremonenſes. Harum coloniarū
ſubſidio tum imperium populi Romani ſtetit. iiſq́; gratiæ & in Senatu, & ad populum actæ. Duode-
cim aliarum coloniarum, quæ detrectauerūt imperium: mentionem fieri patres vetuerunt: neq; illos
D dimitti, neq; retineri, neq; appellari à cōſulibus. Ea tacita caſtigatio maxime ex dignitate populi Ro-
mani viſa eſt. cætera expedientibus, quæ ad bellum opus erant, conſulibus, aurum viceſimariū, quod
in ſanctiore ærario ad vltimos caſus ſeruabatur, promi placuit. prompta ad quatuor millia pondo
auri. Inde quingenta pondo data conſulibus, & M. Marcello, & P. Sulpitio proconſs. & L. Veturio præ-
tori, qui Galliam prouinciam ſortitus erat. additumq́; Fabio Cos. C pondo auri præcipuum, quod
in arcem Tarentinam portaretur. cætero vſi ſunt ad veſtimenta præſenti pecunia locanda exercitui,
qui in Hiſpania bellum ſua ſecunda fama, ducisq́; gerebat. Prodigia quoq;, prius q̃ ab vrbe conſules
proficiſcerentur, procurari placuit. In Albano monte tacta de cœlo erant, ſignum Iouis, arborq́; tem-
plo propinqua: & Hoſtiæ lacus, & Capuæ murus, Fortunæq́; ædes, & Sinueſſæ murus portaq́;. Hæc
de cœlo tacta. Cruentam etiam fluxiſſe aquam Albanam, quidam authores erant. Et Romæ intra
cællam ædis Fortis Fortunæ de capite ſignū, quod in corona erat, in manus ſponte ſua prolapſum.
Et Priuerni ſatis conſtabat bouem locutum, vulturiumq́; frequēti foro in tabernam deuolaſſe. Et Si-
nueſſæ natum ambiguo inter marem ac fœminam ſexu infantē: quos androgynos vulgus, vt pleraq;
faciliore ad duplicanda verba græco ſermone, appellat. & lacte pluuiſſe, & cum elephanti capite pue-
rum natum. Ea prodigia hoſtiis maioribus procurata, & ſupplicatio circa omnia puluinaria, obſe-
cratio in vnum diem indicta. & decretū, vt C. Hoſtilius prætor ludos Apollinis, ſicut his annis voti,
factiq́; erant, voueret, faceretq́;. Per eos dies & cenſoribus creandis Q. Fuluius cōſul comitia habuit.
Creati cenſores, ambo qui nondum conſules fuerant: M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tudi-
tanus. Cenſores vt agrum Campanum fruendum locarent, ex authoritate patrum latum ad plebem
eſt, plebesq́; ſciuit. Senatus lectionem contentio inter cenſores de principe legendo tenuit. Sempronii
lectio erat. Cæterum Cornelius morem traditum à patribus ſequendum aiebat, vt qui primus cen-
ſor ex iis, qui viuerent, fuiſſet, eum principem legerent: is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius,
cui dii ſortem legendi dediſſent: & ius liberum eoſdem dediſſe deos. ſe id ſuo arbitrio facturum, lectu-
rumq́; Q. Fabium Maximum, quem tum principē Romanæ ciuitatis eſſe, vel Annibale iudice dictu-
rus eſſet. Cum diu certatum eſſet verbis, concedente collega, lectus à Sempronio princeps in ſenatu
Q. Fabius Maximus conſul. Inde alius lectus ſenatus, octo præteritis, inter quos L. Cæcilius Metel-
lus erat, infamis author deſerendæ Italiæ poſt Cannenſem cladem. In equeſtribus quoq; notis ea-
dem ſeruata cauſa. ſed erant perpauci, quos ea infamia attingeret. Illis oībus (& multi erant) adem-
pti equi,

A pti equi, qui Cannenſium legionum equites in Sicilia erant. addiderunt acerbitati etiam tempus, ne
præterita ſtipendia procederent iis, qui equo publico meruerant, ſed dena ſtipendia equis priuatis fa-
cerent. Magnum præterea numerum eorum conquiſiuerunt, qui equo mereri deberent: atq; ex iis, qui
principio eius belli ſeptdecim annos nati fuerant, neq; militauerant, omnes ærarios fecerunt. Locaue-
runt inde reficienda, quæ circa forum incendio conſumpta erant, VII tabernas, macellum, atriũ
regium. Tranſactis omnibus, quæ Romæ agenda erant, conſules ad bellum profecti. prior Fuluius
prægreſſus Capuam. poſt paucos dies conſecutus Fabius. qui & collegam coram obteſtatus, & per li-
teras Marcellum, vt q̃ acerrimo bello detineret Annibalem, dum ipſe Tarentum oppugnaret. ea vrbe
adempta hoſti vndiq; pulſo, nec vbi conſiſteret, nec quid fidum reſpiceret habenti, ne remorandi qui-
dem cauſam in Italia fore. Rhegyum etiam nuncium mittit ad præfectum præſidij, quod ab Leuino
Cos. aduerſus Brutios ibi locatum erat, octo millia hominũ, pars maxima ab Agatirna (ſicut antea
dictum eſt) ex Sicilia traducta, rapto viuere hominum aſſuetorum. additi erant Brutiorum indidem
perfugæ, & audacia, & audendi omnia neceſſitatibus pares. Hanc manum ad Brutium agrum pri-
mum depopulandum duci iuſſit, inde ad Cauloniam vrbem oppugnãdam. Imperata, non impigre
ſolum, ſed etiam auide executi, direptis fugatiſq; cultoribus agri, ſumma vi vrbem oppugnabant.
Marcellus & conſulis literis excitus, & quia in animum induxerat, neminem ducem Romanum tã
parem Annibali, q̃ ſe eſſe: vbi primum in agris pabuli copia fuit: ex hybernis profectus, ad Cannu-
ſium Annibali occurrit. Solicitabat ad defectionem Cannuſinos Pœnus. cæterũ vt appropinquare
Marcellum audiuit, caſtra inde mouit. Aperta erat regio ſine vllis ad inſidias latebris. itaq; in loca ſal-
tuoſa cedere inde cœpit. Marcellus veſtigiis inſtabat, caſtraq; caſtris conferebat: & opere perfecto, ex-
templo in aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditumq; iaculatores leuia cer-
tamina ferens, caſum vniuerſæ pugnæ non neceſſarium ducebat. tractus eſt tamen ad id quod vita-
bat certamen. Nocte prægreſſum eum aſſequitur locis planis ac patentibus Marcellus. caſtra inde po-
nentem, pugnando vndiq; in munitores, operibus prohibet. Ita ſigna collata, pugnatumq; totis co-
piis. & cum iam nox inſtaret, marte æquo diſceſſum eſt. caſtra exiguo diſtantia ſpacio raptim ante no-
ctem permunita. Poſtero die luce prima Marcellus in aciem copias eduxit. Nec Annibal detrectauit
certamen, multis verbis adhortatus milites, vt memores Thraſimeni, Cannarumq;, contunderent
ferociam hoſtis, vrgere, atq; inſtare eum: non caſtra ponere pati, non reſpirare, aut circumſpicere.
B quotidie ſimul orientem ſolem, & Romanam aciem in campis videndam eſſe. ſi vno prælio haud in-
cruentus abeat: quietius deinde tranquilliuſq; eum bellaturum. His irritati adhortationibus, ſimulq;
tædio ferociæ hoſtium quotidie inſtantium laceſſentiumq;, acriter prælium ineunt. Pugnatum am-
plius duabus horis eſt. cedere inde ab Romanis dextera ala, & extraordinarii cœpere. quod vbi Mar-
cellus vidit, duodeuiceſimam legionem in primam aciem inducit. Dum alii trepidi cedunt, alii ſe-
gniter ſubeunt; turbata tota acies eſt: deinde prorſus fuſa, & vincente pudorem metu terga dabant. Ce-
cidereq; in pugna ad duo millia & ſeptingenti ciuium, ſociorumq;. in his quatuor Romani centu-
riones fuere: duo tribuni militum, M. Licinius, & M. Fuluius. ſigna militaria quatuor de ala prima,
quæ fugit: duo de legione, quæ cedentibus ſociis ſucceſſerat, amiſſa. Marcellus, poſt quàm in caſtra
reditum eſt, concionem adeo ſæuam atq; acerbam apud milites habuit, vt prælio per diem totum in-
feliciter tolerato triſtior iis irati ducis oratio eſſet. Diis immortalibus vt in tali re laudes grateſq;
inquit, ago: quod victor hoſtis cum tanto pauore incidentibus vobis in vallum portaſq;, non ipſa
caſtra eſt aggreſſus. deſeruiſſetis profecto eodẽ terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic?
qui terror? quæ repente, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos cæpit? nempe iidem ſunt il-
hoſtes, quos vincendo, & victos ſequendo priorem æſtatẽ abſumpſiſtis: quibus dies, nocteſq; fugien-
tibus per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus præliis fugaſtis, quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra
ponere paſſi eſtis. Omitto ea, q̈bus gloriari poteſtis: & cuius ipſius pudere, ac pœnitere vos oportet,
referam. Nempe æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. quid hæc nox, quid hæc dies abſtu-
lit? veſtræ his copiæ imminutæ ſunt, an illorum auctæ? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui
videor, nec cum Romanis militibus. corpora tãtum, atq; arma eadem ſunt. an ſi eoſdem animos ha-
buiſſetis: terga veſtra vidiſſet hoſtis? ſigna alicui manipulo, aut cohorti abſtuliſſet? Non adhuc cæſis
Romanis legionibus gloriabatur? vos illi hodierno die primũ fugati exercitus dediſtis decus. Cla-
mor inde ortus, vt veniam eius diei daret, vbi vellet deinde experiretur militum ſuorũ animos. Ego
vero experiar, inquit, milites: & vos craſtina die in aciem educam, vt victores potius, quàm victi ve-
niam impetretis, quam petitis. Cohortibus, quæ ſigna amiſerant, hordeũ dare iuſſit: centurioneſq;
manipulorum, quorum ſigna amiſſa fuerant, diſtrictis gladiis diſcinctos deſtituit: & vt poſtero die
omnes pedites, equiteſq; armati adeſſent, edixit. Ita concio dimiſſa, fatendo iure ac merito ſeſe incre-
pitos: neq; illo die virum quenquam in acie Romana fuiſſe, præter vnum ducẽ, cui aut morte ſatiſ-
faciendum, aut egregia victoria eſſet. Poſtero die ordinati, armatiq; ad edictum aderant. Imperator
eos collaudat, pronunciatq;: à quibus orta pridie fuga eſſet, cohorteſq; quæ ſigna amiſiſſent, ſe in

C primam aciem inducturum. edicere iam ſeſe:omnibus pugnandum ac vincendum eſſe: & adnitendũ
ſingulis, vniuerſisq́;ne prius heſternæ fugæ,q̃ hodiernæ victoriæ fama Romam perueniat. Inde cibo
corpora firmare iuſſi, vt ſi longior eſſet pugna, viribus quoq; ſufficerent. Vbi oĩa dicta, factaq́; ſunt,
quibus excitarentur animi militum, in aciem procedunt. Quod vbi Annibali nunciatum eſt, cum
eo nimirum, inquit, hoſte res eſt:qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt. ſeu vicit, ferociter
inſtat victis. ſeu victus eſt, inſtaurat cum victoribus certamen. Signa inde canere iuſſit, copias educit.
Pugnatum vtrinq; aliquanto q̃ pridie acrius eſt: Pœnis ad obtinendum heſternum decus adnitenti-
bus:Romanis ad demendam ignominiam. Siniſtra ala ab Romanis, & cohortes, quæ amiſerant ſi-
gna:in prima acie pugnabant. & legio viceſima ab dextro cornu inſtructa. L. Cornelius Lentulus, &
C. Claudius Nero legati cornibus præerant:Marcellus mediam aciem hortator, teſtisq́; præſens fir-
mabat. Ab Annibale Hiſpani primam obtinebãt frontem. & id roboris in omni exercitu erat. Cũ
anceps diu pugna eſſet: Annibal elephantos in primam aciem induci iuſſit: ſiquem iniicere ea res tu-
multum, ac pauorem poſſet. Et primo turbarunt ſigna, ordinesq́;:& partim conculcatis, partim diſſi-
patis terrore, qui circa erant:nudauerant vna parte aciem. latusq́; fuga manaſſet: ni C. Decimus Fla
uius tribunus militum ſigno arrepto primi haſtati manipulum eius ſigni ſe ſequi iuſſiſſet. duxit vbi
maxime tumultum conglobatæ belluæ faciebant: pilaq́; in eas conuici iuſſit. Hæſere omnia tela haud
difficili ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba. ſed vt non omnes vulnerati ſunt:
ita in quorum tergis infixa ſtetere pila, vt eſt genus anceps, in fugam verſi etiam integros auertere.
Tum iam non vnus manipulus, ſed pro ſe quiſq; miles, qui modo aſſequi agmen fugientiũ elephan-
torum poterat, pila coniicere. eo magis ruere in ſuos belluæ: tantoq́; maiorem ſtragem edere, q̃ inter
hoſtes ediderant:quanto acrius pauor conſternatas agit, q̃ inſidentis magiſtri imperio reguntur. In
perturbatam tranſcurſu belluarum aciem ſigna inferunt Romani pedites: & haud magno certami-
ne diſſipatos, trepidantesq́; auertunt. Tum in fugientes equitatum immittit Marcellus. nec ante finis
ſequendi eſt factus, q̃ in caſtra pauẽtes compulſi ſunt. nam ſuper alia, quæ terrorem trepidationemq́;
facerent, elephanti forte duo in ipſa porta corruerant, coactiq́; erant milites per foſſam, vallumq́; rue-
re in caſtra. ibi maxima hoſtium cædes facta. Cæſa ad octo millia hominum, quinq; elephanti. Nec
Romanis incruenta victoria fuit. mille fermè, & ſeptingenti de duabus legionibus, & ſociorũ ſupra
M & CCC occiſi:vulnerati permulti ciuium, ſociorumq́;. Annibal nocte proxima caſtra mouit.
Cupientem inſequi Marcellum prohibuit multitudo ſauciorum. Speculatores, qui proſequerentur
D agmen:miſſi, poſtero die retulerũt: Brutios Annibalem petere. Iiſdem fermè diebus & ad Q. Fuluiũ
conſulem Hirpini, & Lucani, & Volſcentes, traditis præſidiis Annibalis, quæ in vrbibus habebant,
dediderunt ſeſe: clementerq́; à conſule cum verborum tantum caſtigatione ob errorem præteritum
recepti ſunt. Et Brutiis ſimilis ſpes veniæ facta eſt, cum ab iis Vibius, & Pactius fratres, longe nobi-
liſſimi gentis eius, eandem, quæ data Lucanis erat, conditionẽ deditionis petentes veniſſent. Q. Fa-
bius cõſul oppidũ in Salentinis Mandurá vi cæpit. ibi ad quatuor millia hominum capta: & cæteræ
prædæ aliquantum. Inde Tarentum profectus, in ipſis faucibus portus poſuit caſtra. naues, quas Li-
uius tutandis commeatibus habuerat:partim machinationibus onerat, apparatuq́; mœnium oppu
gnandorum:partim tormentis, & ſaxis, omniq́; miſſilium telorum genere inſtruit. onerarias quoq;,
non eas ſolum, quæ remis agerentur, vt alii machinas, ſcalasq́; ad muros ferrent: alii procul ex naui-
bus vulnerarent mœnium propugnatores. Eæ naues ab aperto mari vt vrbem aggrederentur, inſtru-
ctæ, paratæq́; ſunt. Et erat liberum mare, claſſe punica, cum Philippus oppugnare Ætolos pararet:
Corcyram tranſmiſſa. In Brutiis interim Cauloniæ oppugnatores ſub aduentum Annibalis, ne op-
primerentur: in tumulum à præſenti impetu tutum, ad cætera inopem, ſe recæpere. Fabium Taren-
tum obſidentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præſidium Brutio-
rum datum ab Annibale Tarentini habebant. eius præſidii præfectus deperibat amore mulierculæ:
cuius frater in exercitu Fabii conſulis erat. Is certior literis ſororis factus de noua conſuetudine ad-
uenæ locupletis, atque inter populares tum honorati, ſpem nactus per ſororem quolibet impelli
amantem poſſe, quid ſperaret, ad conſulem detulit. Quæ cum haud vana cogitatio viſa eſſet, pro
transfuga iuſſus Tarentum tranſire. ac per ſororem præfecto conciliatus, primo occulte animum
eius tentando, dein ſatis explorata leuitate, blanditiis muliebribus perpulit eum ad proditionem
cuſtodiæ loci: cui præpoſitus erat. Vbi & ratio agendæ rei, & tempus conuenit: miles noctu per inter-
ualla ſtationum clàm ex vrbe emiſſus, ea, quæ acta erant: quæq́; vt agerentur, conuenerant, ad conſu
lem refert. Fabius vigilia prima dato ſigno iis, qui in arce erant: quiq́; cuſtodiam portus habebant:
ipſe circuito portu ab regione vrbis in orientem verſa occultus conſedit. Canere inde tubæ ſimul ab
arce, ſimul à portu & à nauibus, quæ ab aperto mari appulſæ erant: clamorq́; vndiq; cum ingenti
tumultu, vnde minimum periculi erat, de induſtria ortus. Conſul interim ſilentio continebat ſuos.
Igitur Democrates, qui præfectus claſſis fuerat, forte illo loco præpoſitus, poſtquàm quieta omnia
circa ſe vidit: alias partes eo tumultu perſonare, vt captæ vrbis interdum excitaretur clamor: ve-
ritus

A itus ne inter cunctationem ſuam conſul aliquam vim faceret, ſignaq; inferret: præſidium ad arcem,
vnde maxime terribilis accidebat ſonus, traducit. Fabius cum & ex temporis ſpacio, & ex ſilẽtio ipſo:
quod vbi paulo ante ſtrepebant excitantes, vocantesq; ad arma, inde nulla accidebat vox i deductas
cuſtodias ſenſiſſet, ferri ſcalas ad eam partem muri, qua Brutiorum præſidium eſſe agitatæ proditio-
nis conciliator nunciauerat, iubet. Ea primum captus eſt murus, adiuuantibus recipientibusq; Bru-
tiis: & tranſcenſum in vrbem eſt. inde & proxima refracta porta, vt frequenti agmine ſigna inferrent.
Tum clamore ſublato ſub ortum fermè lucis nullo obuio armato in forum perueniunt: oẽsq; vndiq;,
qui ad arcem, portumq; pugnabant, in ſe conuerterunt. Prælium in aditu fori maiore impetu, q̃ per-
ſeuerantia cõmiſſum eſt. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis, par
Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penè, q̃ conſererent manus, terga de-
derunt: dilapſiq; per nota vrbis itinera in ſuas, amicorumq; domos. Duo ex ducibus, Nico, & Demo-
crates fortiter pugnantes cecidere. Philomenes, qui proditionis ad Annibalem author fuerat: cum
citato equo ex prælio auectus eſſet, vacuus paulo poſt equus, errans q; per vrbem cognitus i corpus
nuſquam inuentum eſt. creditum vulgo eſt, in puteum apertum ex equo præcipitatum eſſe. Cartha-
lonem autem præfectum punici præſidii cum cõmemoratione paterni hoſpitii poſitis armis venien-
tem ad conſulẽ miles obuius obtruncat. Alii alios paſſim ſine diſcrimine armatos, inermesq; cædunt,
Carthaginẽſes, Tarentinosq; pariter. Brutii quoq; multi interfecti, ſeu per errorem, ſeu vetere in eos
inſito odio, ſeu ad proditionis famam, vt vi potius atq; armis captum Tarentũ videretur, extinguen-
dam. Tum à cæde ad diripiendam vrbem diſcurſum. Triginta millia ſeruilium capitum dicuntur
capta: argenti vis ingens facti, ſignatiq;: auri LXXXIII millia pondo: ſigna, tabulæq;: propè vt
Syracuſarum ornamenta æquauerint. Sed & maiore animo generis eius præda abſtinuit Fabius, q̃
Marcellus: qui interrogãti ſcribæ, quid fieri de ſignis vellet (ingẽtis magnitudinis dii ſunt, ſuo quiſq;
habitu in modum pugnãtium formati) deos iratos Tarentinis relinqui iuſſit. Murus inde, qui vrbẽ
ab arce dirimebat, dirutus eſt ac diſiectus. Dum hæc Tarenti aguntur, Annibal iis, qui Cauloniam
obſidebant, in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq; curſim agmine fa-
cto cum feſtinans ad opem ferẽdam captam vrbem audiſſet: & Romani, inquit, ſuum Annibalẽ ha-
bent. eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amiſimus. Ne tamen fugientis modo cõuertiſſe agmen
videretur: quo conſtiterat loco, quinq; millia fermè ab vrbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies
Metapontum ſeſe recepit. Inde duos Metapontinos cum literis principum eius ciuitatis ad Fabium
B Tarentum mittit, fidem ab conſule accepturos: impunita iis priora fore, ſi Metapontum ei cum præ
ſidio punico prodidiſſent. Fabius vera quæ afferrent eſſe ratus, diem, qua acceſſurus eſſet Metapontũ,
conſtituit, literasq; ad principes dedit, quæ ad Annibalem delatæ ſunt. Enimuero lætus ſucceſſu frau
dis, ſi ne Fabius quidem dolo inuictus fuiſſet: haud procul Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicã-
ti, prius q̃ egrederetur ab Tarento: aues ſemel atq; iterum non addixerunt. hoſtia quoq; cæſa conſulẽ-
ti deos aruſpex cauendum à fraude hoſtili, & ab inſidiis, prædixit. Metapontini, poſtq̃ ad conſtitutam
non venerat diem: remiſſi vt cunctantem hortarentur, repente cõprehenſi metu grauioris quæſtionis
detegunt inſidias. Æſtatis eius principio, qua hæc agebantur: P. Scipio in Hiſpania cum hyemem
totam reconciliandis barbarorum animis partim donis, partim remiſſione obſidum captiuorumq;
abſumpſiſſet: Edeſco ad eum, clarus inter duces Hiſpanos, venit. Erant cõiux, liberiq; eius apud Ro
manos. ſed præter eam cauſam etiam velut fortuita inclinatio animorum, quæ Hiſpaniam omnem
auerterat ad Romanum à punico imperio, traxit eum. Eadem cauſa Indibili, Mandonioq; fuit, haud
dubie omnis Hiſpaniæ principibus, cum omni populariũ manu, relicto Aſdrubale, ſecedendi in imi-
nentes caſtris eius tumulos: vnde per continentia iuga tutus receptus ad Romanos eſſet. Aſdrubal
cum hoſtium res tantis augeſcere incrementis cerneret: ſuas imminui, ac fore, vt, niſi audendo aliqd
moueret: qua cœpiſſent, fluerent: dimicare quàprimum ſtatuit. Scipio auidior etiã certaminis erat,
cum ea ſpe: quã ſucceſſus rerum augebat: tum quod prius q̃ iungerẽtur hoſtium exercitus, cum vno
dimicare duce, exercituq;, q̃ ſimul cum vniuerſis malebat. Cæterum etiam ſi cũ pluribus pariter di-
micandum foret: arte quadam copias auxerat. nam cum videret nullum eſſe nauiũ vſum: quia vacua
omnis Hiſpaniæ ora claſſibus punicis erat, ſubductis nauibus Tarraconem, nauales ſocios terreſtri-
bus copiis addidit. Et armorũ affatim erat captorum Carthagine: & quæ poſt captam eam fecerat,
tanto opificum numero incluſo. Cum iis copiis Scipio veris principio ab Tarracone egreſſus (iam
enim & Lælius redierat ab Roma: ſine quo nihil maioris rei motum volebat) ducere ad hoſtẽ pergit.
Per omnia pacata eunti, vt cuiuſq; populi fines tranſiret, proſequentibus, excipientibusq; ſociis: In-
dibilis & Mandonius cum ſuis copiis occurrerunt. Indibilis pro vtroq; locutus, haudquaq̃ vt bar-
barus ſtolide incauteq;: ſed potius cum verecunda grauitate: propiorq; excuſanti tranſitionem vt ne-
ceſſariam, quàm glorianti eam velut primam occaſionem raptam. Scire enim ſe, transfugæ nomen
execrabile veteribus ſociis, nouis ſuſpectum eſſe, neque enim ſe reprehendere morem hominum, ſi
tam anceps odium cauſa, non nomen faciat. Merita inde ſua in duces Carthaginenſes commemo-

C rault. auaritiam contra eorum, ſuperbiamq́;, & omnis generis iniurias in ſe, atq; populares. Itaq; corpus duntaxat ſuum ad id tẽpus apud eos fuiſſe, animum iampridẽ ibi eſſe, vbi ius ac fas crederet coli. ad deos quoq; confugere ſupplices, qui nequeant hominum vim, atq; iniurias pati. ſe id Scipionem orare, vt tranſitio ſibi nec fraudi apud eum, nec honori ſit. quales ex hac die experiundo cognouerit: perinde operæ eorum precium faceret. Ita prorſus reſpondet facturum Romanus, nec pro tranſfugis habiturum: qui non duxerint ſocietatem ratam: vbi nec diuini quicquam, nec humani ſanctum eſſet. Productæ deinde in conſpectum iis coniuges, liberiq́; lachrymantibus præ gaudio redduntur: atq; eo die in hoſpicium adducti. Poſtero die fœdere accepta fides, dimiſſiq́; ad copias adducendas. Iiſdem deinde in caſtris tendebant: donec ducibus iis ad hoſtem peruentum eſt. Proximus Carthaginenſium exercitus Aſdrubalis propè vrbem Betulam erat. pro caſtris equitum ſtationes habebat. In eas velites, anteſignaniq́;, & qui primi agminis erant: aduenientes ex itinere, priusq̃ caſtris locum caperent: adeo contemptim impetum fecerunt, vt facile appareret, quid vtriq; parti animorum eſſet. In caſtra trepida fuga compulſi equites ſunt: ſignaq́; Romana portis propè ipſis illata. Atq; illo quidem die irritatis tantum ad certamen animis, caſtra Romani poſuerunt. Nocte Aſdrubal in tumulũ copias recepit, plano campo in ſummo patẽtem: & fluuius ab tergo, ante, circaq́; velut ripa præceps oram eius omnem cingebat. ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies. eam quoq; altera crepido haud facilior in aſcẽſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtq̃ ſtantem pro caſtris hoſtium aciem vidit: equites numidas, leuiumq́; armorum Baleares, & Afros demiſit. Scipio circumuectus ordines ſignaq́;, oſtendebat hoſtem, prædãnata ſpe dimicandi æquo campo, captantem tumulos. Loci fiducia, non virtutis armorumq́; ſtare in conſpectu. ſed altiora mœnia habuiſſe Carthaginem: quæ tranſcendiſſet miles Romanus. nec tumulos, nec arcem, nec mare quidẽ armis obſtitiſſe ſuis. ad id fore altitudines, quas cepiſſent hoſtes, vt per præcipitia & prærupta ſalientes fugerent. eam quoq; ſe illis fugam clauſurum. Cohorteſq́; duas, alteram tenere fauces vallis, per quam deferretur amnis, iubet: alteram viam inſidere, quæ ab vrbe per tumuli obliqua in agros ferret. ipſe expeditos, qui pridie ſtationes hoſtium pepulerant, ad leuem armaturam infimo ſtantẽ ſupercilio ducit. Per aſpera primum nihil aliud, q̃ via impediti iere. deinde vt ſub iactum venerunt: telorum primo omnis generis vis ingens effuſa eſt in eos. ipſi cõtra ſaxa, quæ locus ſtrata paſſim omnia fermè miſſilia præbet, ingerere: non milites ſolum, ſed etiam turba calonum immiſta armatis. Cæterum quanquam aſcenſus difficilis erat, & propè obruebantur telis, ſaxiſq;: aſſuetudine tamen ſuccedendi

D muros, & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cepere aliquid æqui loci, vbi firmo conſiſterent gradu, leuem & concurſatorem hoſtem, atq; interuallo tutum, cum procul miſſilibus pugna eluditur, inſtabilem eundem ad comminus conſerendas manus, expulerunt loco: & cum cæde magna in aciem altiore ſuperſtantem tumulo impegere. Inde Scipio iuſſis aduerſus mediam euadere aciem victoribus, cæteras copias cum Lælio diuidit: atq; eum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris aſcenſus viam inueniret, iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in tranſuerſos hoſtes incurrit. Inde primo turbata acies eſt, dum ad circumſonantem vndiq; clamorem flectere cornua, & obuertere ordines volunt. Hoc tumultu & Lælius ſubiit. & dum pedem referunt, ne ab tergo vulnerarentur: laxata prima acies, locuſq́; ad euadendum medius datus eſt, qui per tam iniquum locum ſtantibus integris ordinibus, elephantiſq́; ante ſigna locatis, nunquam euaſiſſent. Cum ab omni parte cædes fieret, Scipio, qui læuo cornu in dextrum incurrerat: maxime in nuda hoſtium latera pugnabat. Et iam ne fugæ quidem patebat locus. nam & ſtationes vtrinq; Romanæ, dextra, læuaq́; inſederant vias: & caſtrorum portam ducis principumq́; fuga clauſerat: addita trepidatione elephantorum: quos territos æq;, atq; hoſtes timebant. Cæſa igitur ad octo millia hominum. Aſdrubal iam anteq̃ dimicaret, pecunia rapta, elephantiſq́; præmiſſis, q̃plurimos poterat de fuga excipiens, præter Tagum flumen ad Pyrenæũ tendit. Scipio caſtris hoſtium potitus, cum præter libera capita omnem prædam militibus conceſſiſſet: in recenſendis captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. ex iis Hiſpanos ſine precio omnes domum dimiſit: Afros vendere quæſtorem iuſſit. Circumfuſa inde omnis multitudo Hiſpanorum & ante deditorum, & pridie captorum, regem eum ingenti conſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen imperatoris eſſe dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent. regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile eſſe. regalem animum in ſe eſſe. ſi id in hominis ingenio ampliſſimum ducerent, tacite iudicarent: vocis vſurpatione abſtinerẽt. Senſere etiã barbari magnitudinem animi, cuius miraculo nominis alii mortales ſtuperent: id ex tam alto faſtigio aſpernantis. Dona inde regulis, principibuſq́; Hiſpanorum diuiſa. & ex magna copia captorum equorum trecentos, quos vellet, eligere Indibilem iuſſit. Cum Afros venderet iuſſu imperatoris quæſtor: puerum adultũ inter eos forma inſigni, cum audiſſet regii generis eſſe: ad Scipionem miſit. Quẽ cum percunctaretur Scipio, quis, & cuiãs, & cur id ætatis in caſtris fuiſſet: Numidam ſe eſſe ait. Maſſiuam populares vocare. orbum à patre relictum, apud maternum auum Galam regem Numidarum educatum. cum auunculo Maſaniſſa, qui nuper cum equitatu ſubſidio Carthaginenſibus veniſſet in

Hiſpaniam

A Hiſpaniam traieciſſe. prohibitum propter ætatem à Maſaniſſa, nunquam ante prælium iniiſſe. eo die ſe, quo pugnatum cum Romanis eſſet: inſcio auũculo clàm armis equoq; ſumpto in aciem exiſſe. ibi prolapſo equo effuſum in præceps captum ab Romanis eſſe. Scipio cum aſſeruari Numidã iuſſiſſet: quæ pro tribunali agenda erãt, peragit. inde cum ſe in prætoriũ recepiſſet: vocatum eum interrogat, vellet ne ad Maſaniſſam reuerti? Cum effuſis gaudio lachrymis cupere vero diceret: tum puero annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula, equumq; ornatum donat: iuſſiſq; proſequi quoad vellet equitibus, dimiſit. De bello inde cõſilium habitum, & authoribus quibuſdam, vt confeſtim Aſdrubalem cõſequeretur: anceps id ratus, ne Mago atq; Aſdrubal cum eo iungerent copias: præſidio tantum ad inſidẽdum Pyrenæum miſſo, ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidẽ Hiſpaniæ populis abſumpſit. Paucis poſt præliũ factum ad Bætulã diebus, cum Scipio rediens iam Tarraconẽ ſaltu Caſtulonenſi exceſſiſſet: Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago imperatores ex vlteriore Hiſpania ad Aſdrubalem venere: ſerum poſt male geſtam rem auxilium: conſilio in cætera exequenda belli haud parum opportuni. Ibi conferentibus, quid in cuiuſq; prouinciæ regione animorum Hiſpanis eſſet: vnus Aſdrubal Giſgonis vltimam Hiſpaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit: ignaram adhuc Romanorum eſſe, eoq; Carthaginenſibus ſatis fidam cenſebat. Inter Aſdrubalem alterũ, & Magonem cõſtabat, beneficiis Scipionis occupatos omnium animos publice, priuatimq; eſſe: nec tranſitionibus finem ante fore, q̃ omnes Hiſpani milites aut in vltima Hiſpaniæ amoti, aut traducti in Galliam forent. Itaq; etiam ſi ſenatus Carthaginenſium non cenſuiſſet, eundum tamen Aſdrubali fuiſſe in Italiã, vbi belli caput, & rerũ ſumma eſſet: ſimul vt Hiſpanos omnes procul ab nomine Scipionis ex Hiſpania abduceret. exercitum eius cum tranſitionibus, tum aduerſo prælio imminutum Hiſpanis repleri militibus. Et Magonem, Aſdrubali Giſgonis filio tradito exercitu, ipſum cũ grandi pecunia ad cõducenda mercede auxilia in Baleares traiicere. Aſdrubalem Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abire: nec cum Romanis manus conſerere. Maſaniſſæ ex omni equitatu quod roboris eſſet, tria millia equitum expleri: eumq; vagum per citeriorem Hiſpaniam ſociis opem ferre: hoſtium oppida atq; agros populari. His decretis, ad exequenda quæ ſtatuerant, duces digreſſi. Hęc eo anno in Hiſpania acta. Romæ fama Scipionis in dies creſcere. Fabio Tarentum captũ ingenio magis quàm virtute, gloriæ tamen eſſe: Fuluii ſeneſcere fama. Marcellus etiam aduerſo rumore eſſe, ſuper q̃ quod primo male pugnauerat: quia vagãte per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publitius Bibulus tribunus plebis. Is iam à prima pugna,

B quæ aduerſa fuerat, aſſiduis concionibus infamẽ, inuiſumq; plebi Claudium fecerat, & iam de imperio abrogando eius agebat: cũ tamen neceſſarii Claudii obtinuerunt, vt relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romam rediret ad purganda ea, quæ inimici obiicerent: nec de imperio eius abrogãdo abſente ipſo agerent. Forte ſub idem tempus & Marcellus ad deprecandã ignominiam, & Q. Fuluius cõſul comitiorum cauſa Romam venit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio eſt, ingenti cõcurſu plebiſq;, & omnium ordinũ. accuſauitq; tribunus plebis non Marcellum modo, ſed omnem nobilitatem. Fraude eorum, & cunctatione fieri, vt Annibal decimum iam annũ Italiam prouinciã habeat, diutiuſq; ibi, q̃ Carthagine vixerit. habere fructũ imperii prorogari Marcello populum Romanũ. bis cæſum exercitum eius æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus cõmemoratione rerum ſuarum, vt non rogatio ſolum de imperio eius abrogando antiquaretur, ſed poſtero die conſulem cum ingenti cõſenſu centuriæ omnes crearent. Additur collega T. Quintius Criſpinus, qui tum prætor erat. Poſtero die prætores creati P. Licinius Craſſus Diues, pontifex maximus, P. Licinius Varus, Sex. Iulius Cęſar, Q. Claudius Flaminius. Comitiorũ ipſorum diebus ſolicita ciuitas de Hetrurię defectione fuit. Principium eius rei ab Arretinis fieri, C. Calpurnius ſcripſerat, qui eam prouinciam proprætor obtinebat. Itaq; cõfeſtim eò miſſus Marcellus cõſul deſignatus, qui rem inſpiceret: ac ſi digna videretur, exercitu accito bellum ex Apulia in Hetruriam trãsferret. Eo metu cõpreſſi Hetruſci quieuerunt. Tarentinorum legatis pacem petẽtibus cum libertate, ac legibus ſuis reſponſum ab ſenatu eſt, vt redirent, cum Fabius cõſul Romam veniſſet. Ludi & Romani, & plebeii eo anno in ſingulos dies inſtaurati. Ædiles curules fuere L. Cornelius Claudius, & Ser. Sulpitius Galba: plebeii, C. Seruilius, & Q. Cæcilius Metellus. Seruilium negabant iure aut tribunũ plebis fuiſſe, aut ædilem eſſe: quod patrem eius, quem triumuirũ agrarium occiſum a Boiis circa Mutinã eſſe, opinio per decem annos fuerat, viuere, atq; in hoſtium poteſtate eſſe, ſatis conſtabat. Vndecimo anno punici belli conſulatum inierunt M. Marcellus quintum, (vt numeretur conſulatus, quem vitio creatus non geſſit) & Quintius Criſpinus. Vtriſq; conſulibus Italia decreta prouincia eſt, & duo cõſulares prioris anni exercitus: (tertius tum erat Venuſię: cui M. Marcellus præfuerat) ita vt ex tribus eligerent duos, quos vellent: tertius ei traderetur: cui Tarentum, & Salentini prouincia eueniſſet. Cæteræ prouinciæ ita diuiſæ prætoribus: P. Licinio Varo vrbana: P. Licinio Craſſo pontifici maximo peregrina: & quæ ſenatus cenſuiſſet: Sex. Iulio Cæſari Sicilia: Q. Claudio Flaminio Tarentum. Prorogatum imperium in annum eſt Q. Fuluio Flacco, vt prouinciam Capuam, in qua & T. Quintius

C prętor fuerat, cũ vna legiõe obtineret. Prorogatum & C. Hoſtilio Tubulo eſt, vt proprętor in Hetru-
riam ad duas legiones ſuccederet C. Calpurnio. Prorogatum & L. Veturio Philoni eſt, vt proprætor
Galliã eandẽ prouinciam cũ iiſdem duabus legionibus obtineret, quibus prætor obtinuiſſet. Quod
in L. Veturio, idem in C. Aurunculeio decretum ab ſenatu. latumq; de prorogãdo imperio ad popu-
lum eſt. qui prætor Sardiniam prouinciam cum duabus legionibus obtinuerat: additæ ei ad præſidiũ
prouinciæ quinquaginta longæ naues: quas P. Scipio ex Hiſpania miſiſſet. Et P. Scipioni, & M. Sylla-
no ſuæ Hiſpaniæ, ſuiq; exercitus in annum decreti. Scipio ex octuaginta nauibus, quas aut ſecum ex
Italia adductas, aut captas Carthagine habebat: quinquaginta in Sardiniã trãſmittere iuſſus: quia
fama erat, magnum naualem apparatum eo anno Carthagine eſſe: C C nauibus omnẽ oram Ita-
liæ, Siciliæ, Sardiniæq; impleturos. Et in Sicilia ita diuiſa res eſt. Sex. Cæſari exercitus Cannenſis eſt
datus. M. Valerius Leuinus (ei quoq; enim in annum prorogatum imperiũ eſt) claſſem, quæ ad Sici-
liam erat, nauium L X X obtineret. adderet eò X X X naues, quæ ad Tarentũ priore anno fuerant.
cum ea centum nauium claſſe, ſi videretur ei: prædatum in Africam traiiceret. Et P. Sulpitio, vt eadẽ
claſſe Macedoniam, Græciamq; prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium eſt. De dua-
bus quæ ad vrbem Romam fuerant, legionibus nihil mutatum. Supplemẽtũ, quo opus eſſet, vt ſcri-
berent, conſulibus permiſſum. Vna & viginti legionibus eo anno defenſum imperium Romanũ eſt.
Et P. Licinio Varo prætori vrbis negocium datũ, vt naues longas X X X veteres reficeret, quę Ho-
ſtiæ erant: & viginti nouas naues ſociis naualibus impleret, vt quinquaginta nauiũ claſſe oram ma-
ris vicinã vrbi Romæ tueri poſſet. C. Calpurnius vetitus ab Arretio mouere exercitũ: niſi cum ſucceſ-
ſor veniſſet. Idem & Tubulo imperatũ, vt inde præcipue caueret ne qua noua conſilia orirentur. Prę-
tores in prouincias profecti. Conſules religio tenebat, quod prodigiis aliquot nunciatis, non facile
litabant. Ex Campania nunciata erant, Capuæ duas ædes, Fortunæ & Martis, & ſepulchra aliquot
de cœlo tacta: cum iis, (adeo minimis etiam rebus praua religio inſerit deos) mures in æde Iouis au-
rum roſiſſe. Caſſini examen apum ingens in foro conſediſſe. Et Hoſtiæ murum, portamq; de cœlo ta-
ctam. Cære vulturiũ volaſſe in ędem Iouis. Vulſiniis ſanguine lacum manaſſe. Horum prodigiorum
cauſa diem vniũ ſupplicatio fuit. Per dies aliquot hoſtię maiores ſine litatione cæſę: diuq; non impetra-
ta pax deũm. in capita conſulũ, repub. incolumi, exitiabilis prodigiorum euentus vertit. Ludi Apol-
linares Q. Fuluio, Ap. Claudio Coſs. à P. Cornelio Sulla prętore vrbis primũ facti erãt: inde omnes
D deinceps prętores vrbani fecerant. ſed in vnum annũ vouebant, dieq; incerto faciebant. Eo anno pe-
ſtilentia grauis incidit in vrbẽ, agroſq;: quæ tamen magis in morbos longos, q̃ in perniciales euaſit.
Eius peſtilentię cauſa, & ſupplicatum per compita tota vrbe eſt: & P. Licinius Varus prętor vrbis le-
gem ferre ad populũ iuſſus, vt hi ludi in perpetuum in ſtatum diem vouerentur. Itaq; ipſe primus ita
vouit, fecitq; ante diem III Nonas Quintiles. is dies deinde ſolẽnis ſeruatus. De Arretinis, & fama
in dies grauior, & cura creſcere patribus. Itaq; C. Hoſtilio ſcriptũ eſt, ne differret obſides ab Arretinis
accipere. &, cui traderet Romam deducendos: C. Terentius Varro cũ imperio miſſus. qui vt aduenit,
extẽplo Hoſtilius legionem vnã, quę ante vrbem caſtra habebat, ſigna in vrbẽ ferre iuſſit, pręſidiaq;
locis idoneis diſpoſuit. tum in foro citatis ſenatoribus obſides imperauit. Cum ſenatus biduũ ad con-
ſiderandum tempus peteret, aut ipſos extemplo dare, aut ſe poſtero die ſenatorũ omnes liberos ſum-
pturum, edixit. inde portas cuſtodire iuſſit tribunis militum, pręfectiſq; ſociũm, & centurionibus, ne
quis nocte vrbe exiret. Id ſegnius, negligentiuſq; factum. ſeptem principes ſenatus, prius q̃ cuſtodiæ
in portis locarentur, ante noctem cũ liberis euaſerunt. Poſtero die luce prima cum ſenatus in forum
citari cœptus eſſet, deſiderati: bonaq; eorum venierunt. à cæteris ſenatoribus C X X obſides, liberi
ipſorũ accæpti, traditiq; C. Terentio Romã deducendi. Is omnia ſuſpectiora, q̃ ante fuerant, in ſena-
tu fecit. itaq; tanquã imminente Hetruſco tumultu, legionẽ alteram ex vrbanis Arretium ducere iuſ-
ſus ipſe C. Terẽtius, eamq; habere in pręſidio vrbis. C. Hoſtiliũ cum cætero exercitu placuit totã pro-
uinciam peragrare, & cauere, ne qua occaſio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius vt Arretiũ
cum legione venit: claues portarum cum magiſtratus popoſciſſet, negantibus iis comparere, fraude
amotas magis ratus, q̃ negligentia intercidiſſe, ipſe alias claues omnibus portis impoſuit, cauitq; cũ
cura, vt omnia in poteſtate ſua eſſent. Hoſtiliũ intenſius monuit, vt in eo ſpem nõ moturos quicquã
Hetruſcos poneret: ſi nequid mouere poſſent, præcauiſſet. De Tarentinis inde magna contentione
in ſenatu actum corã Fabio: defendente ipſo, quos cęperat armis: aliis infenſis, & pleriſq; æquãtibus
eos Campanorum noxæ, pœnęq;. S. C. in ſentẽtiam M. Acilii factum eſt, vt oppidum pręſidio cuſto-
diretur: Tarentiniq; omnes intra mœnia continerentur: res integra poſtea referretur, cũ tranquillior
ſtatus Italię eſſet. Et de M. Liuio pręfecto arcis Tarentinę haud minore certamine actũ eſt, aliis ſen-
tentiis notantibus pręfectũ: quod eius ſecordia Tarentum proditũ hoſti eſſet: aliis pręmia decernẽti-
bus, quod per quinquenniũ arcem tutatus eſſet: maximeq; vnius eius opera recæptũ Tarentum foret:
mediis ad cenſores, non ad ſenatum notionem de eo pertinere dicentibus. cuius ſententiæ & Fabius
fuit. adiecit tamen, fateri ſe opera Liuii Tarentũ recęptũ, quod amici eius vulgo in ſenatu iactaſſent
neq; enim.

A neq; enim recipiẽdum fuiſſe, niſi amiſſum foret. Conſulum alter Quintius Criſpinus ad exercitum,
quem Q. Fuluius Flaccus habuerat, cum ſupplemento in Lucanos eſt profectus. Marcellum aliæ atq;
aliæ obiectæ animo religiones tenebant. in quibus: quod, cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Ho-
nori & Virtuti vouiſſet, dedicatio eius à pontificibus impediebatur, quod negabant vnam cellã duo-
bus recte dedicari. quia ſi de cœlo tacta, aut prodigii aliquid in ea factum eſſet, difficilis procuratio fo-
ret: quod vtri deo diuina res fieret, ſciri nõ poſſet. neq; enim duobus, niſi certis deis rite vna hoſtia fie-
ri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere. neq; tamen ab ipſo ædes ex dedicatæ ſunt. Tum de-
mum ad exercitum, quem priore anno Venuſiæ reliquerat, cum ſupplemento proficiſcitur. Locros
in Brutiis Criſpinus oppugnare conatus, quia magnam famam attuliſſe Fabio Tarẽtum ferebatur:
omne genus tormentorum, machinarumq; ex Sicilia acceſſierat: & naues indidem acciæ erant: quæ
vergentem ad mare partem vrbis oppugnarent. Ea omiſſa oppugnatio eſt: quia Lacinium Annibal
admouerat copias, & collegam eduxiſſe iam à Venuſia exercitũ fama erat, cui coniungi volebat. Itaq;
in Apuliam ex Brutiis reditum eſt: & inter Venuſiam Bautiamq; minus trium millium paſſuum in-
teruallo conſules binis caſtris conſederant. In eandem regionem & Annibal redit, auerſo ab Locris
bello. Ibi ambo conſules ingenio feroces propè quotidie milites in aciẽ excire: haud dubia ſpe, ſi duo-
bus exercitibus conſularibus iunctis cõmiſiſſet ſeſe hoſtis, debellari poſſe. Annibal quia cum Marcel-
lo bis priore anno congreſſus vicerat, victusq; erat: vt cum eodem ſi dimicandum foret: nec ſpem, nec
metum ex vano haberet: ita duobus conſulibus haudquaquam ſeſe parem futurum credebat. itaq; to-
tus in ſuas artes verſus inſidiis locum quærebat. Leuia tamen prælia inter bina caſtra vario euẽtu fie-
bant. quibus cum extrahi æſtatem poſſe conſules crederent: nihilominus oppugnari Locros poſſe ra-
ti, L. Cincio, vt ex Sicilia Locros cum claſſe traiiceret, ſcribũt. Et vt ab terra quoq; oppugnari mœnia
poſſent, ab Tarento partem exercitus, quæ in præſidio erat, duci eò iuſſerunt. Ea ita futura per quoſdã
Thurinos comperta Annibali cum eſſent: mittit ad inſidendam ab Tarẽto viam. Ibi ſub tumulo Pe-
telliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locata: in quæ inexplorato euntes Romani cũ inci-
diſſent: ad duo millia armatorum cæſa: & mille & C C fermè viui capti. alii diſſipati fuga per agros,
ſaltusq; Tarentum rediere. Tumulus erat ſylueſtris inter punica & Romana caſtra, ab neutris primo
occupatus: quia Romani qualis pars eius, quæ vergeret ad hoſtiũ caſtra, eſſet, ignorabant. Annibal
inſidiis, q̃ caſtris aptiorem eũ crediderat. itaq; nocte ad id miſſas aliquot Numidarum turmas medio
in ſaltu condiderat. quorum interdiu nemo ab ſtatione mouebatur, ne aut arma, aut ipſi procul con-
B ſpicerentur. Fremebant vulgo in caſtris Romanis, occupandum eum tumulum eſſe, & caſtello firman-
dum: nec, ſi occupatus ab Annibale foret, velut in ceruicibus haberent hoſtem. Mouit ea res Marcellũ.
& collegæ, quin imus, inquit, ipſi cum equitibus paucis exploratũ? ſubiecta res oculis noſtris certius
dabit conſilium. Conſentiente Criſpino, cum equitibus ducentis & viginti, ex quibus X L Fregella-
ni, cæteri Hetruſci erant, proficiſcuntur. Secuti M. Marcellus conſulis filius, & A. Manlius, tribuni mi-
litum: ſimul & duo præfecti ſociũm, L. Arennius, & M. Aulius. Immolaſſe eo die quidã prodidere me-
moriæ Cos. Marcellum: & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentũ: in ſecunda omnia comparuiſ-
ſe, quæ aſſolent. Auctum etiam viſum in capite: nec id ſanè aruſpici placuiſſe, quod ſecundũ trunca &
turpia exta nimis læta apparuiſſent. Cæterum conſulem Marcellum tanta cupiditas tenebat dimicã-
di cum Annibale, vt nunquam ſatis caſtra caſtris collata crederet, Tum quoq; vallo egrediens ſignũ
dedit, vt ad locum miles eſſet paratus: vt ſi collis, in quem ſpeculatũ irent, placuiſſet, vaſa colligerent,
ac ſequerentur. Exiguum campi ante ea caſtra erat: inde in collem aperta vndiq;, & conſpecta ferebat
via. Numidis ſpeculator nequaquam in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos vagos pabuli, aut lignorũ
cauſa longius à caſtris progreſſos poſſet excipere, ſignum dat, vt pariter ab ſuis quiſq; latebris exori-
rentur. Non ante apparuere, quibus obuiis ab iugo ipſo conſurgendum erat: q̃ circumiere, qui ab ter-
go intercluderent viam. Tum vndiq; omnes exorti, & clamore ſublato impetum fecere. Cũ in ea valle
cõſules eſſent, vt neq; euadere poſſent in iugum occupatum ab hoſte: nec receptum ab tergo circum-
uenti haberent: extrahi tamen diutius certamen potuiſſet, ni cœpta ab Hetruſcis fuga pauorem cæte-
ris inieciſſet. Non tamen omiſere pugnam deſerti ab Hetruſcis Fregellani: donec integri conſules hor-
tando, ipſiq; ex parte pugnãdo rem ſuſtinebant, Sed poſtq̃ vulneratos ambos conſules, Marcellũ etiã
transfixum lancea prolabentem ex equo moribundũ vidêre: tum & ipſi (perpauci autem ſupererant)
cum Criſpino conſule duobus iaculis icto, & Marcello adoleſcente, ſaucio & ipſo, effugerunt. Interfe-
cti A. Manlius tribunus militũ: & ex duobus præfectis ſociũm M. Aulius occiſus: L. Arennius captus.
& lictores conſulum quinq; viui in hoſtium poteſtatem venerunt. cæteri aut interfecti, aut cum cõſu-
le effugerunt. equitum tres & X L aut in prælio, aut in fuga ceciderunt: duodeuiginti viui capti. Et
tumultuatũ in caſtris fuerat, vt conſulibus irent ſubſidio: cũ conſulem, & filium alterius cõſulis ſau-
cios, exiguasq; infelicis expeditionis reliquias ad caſtra venientes cernunt. Mors Marcelli cum alio-
qui miſerabilis fuit: tum quod nec pro ætate, (maior iam enim L X annis erat) neq; pro veteris pru-
dentia ducis, tam improuide iſſet: collegamq;, & propè totã rempublicã in præceps dederat. Multos

C circa vnam rem ambitus fecerim:ſi, quæ de Marcelli morte variant authores, omnia exequi velim. Vt omittam alios, C. Lælius triplicem rei geſtæ ordinem edit: vnam traditam fama: alterã ſcriptam laudatione filii: qui rei geſtæ interfuit: tertiam, quam ipſe pro inquiſita, ac ſibi comperta affert. Cæterum ita fama variat, vt tamen plerique loci ſpeculandi cauſa caſtris egreſſum, omnes inſidiis circũuentum tradant. Annibal magnum terrorem hoſtibus morte cõſulis vnius, vulnere alterius iniectũ eſſe ratus, ne cui deeſſet occaſioni: caſtra in tumulum, in quo pugnatum erat: extemplo transfert. ibi inuẽtum Marcelli corpus ſepelit. Criſpinus & morte collegæ, & ſuo vulnere territus, ſilentio inſequentis noctis profectus, quos proximos nactus eſt monteis: in iis loco alto & tuto vndique caſtra poſuit. Ibi duo duces ſagaciter moti ſunt, alter ad inferendam, alter ad cauendã fraudem. Annulo Marcelli ſimul cum corpore Annibal potitus erat. eius ſigni errore ne cui dolus necteretur à pœno, metuens Criſpinus, circa ciuitates proximas miſerat nuncios: occiſum collegam eſſe, annuloque eius hoſtem potitũ: ne quibus literis crederent nomine Marcelli compoſitis. Paulo ante hic nuncius conſulis Salapiã venerat, cum literæ ab Annibale allatæ ſunt, Marcelli nomine compoſitæ: ſe nocte, quæ diem illum ſecutura eſſet: Salapiam venturum. parati milites eſſent, qui in præſidio erãt, ſi qua opera eorũ opus eſſet. Senſere Salapiani fraudem, & ab ira non defectionis modo, ſed etiam equitum interfectorũ rati occaſionem ſupplicii petere, miſſo retro nuncio, (perfuga autẽ Romanus erat) vt ſine arbitro milites quę vellent, agerent: oppidanos per muros, vrbiſque opportuna loca in ſtationibus diſponunt: cuſtodias, vigiliaſque in eam noctem intentius inſtruunt: circa portam, qua venturũ hoſtem rebantur: quod roboris in præſidio erat, opponunt. Annibal quarta vigilia fermè ad vrbẽ acceſſit. Primi agminis erãt perfugæ Romanorũ: & arma Romana habebant. ii vbi ad portã eſt ventum, latine omnes loquentes excitant vigiles: aperirique portã iubent. conſulem adeſſe. Vigiles velut ad vocem eorũ excitati, tumultuari, trepidare, moliri. porta cataracta deiecta clauſa erat. eã partim vectibus leuant: partim funibus ſubducunt in tantũ altitudinis, vt ſubire recti poſſent. Vixdũ ſatis patebat iter. cum perfugę certatim ruunt per portam. & cũ ſexcenti fermè intraſſent, remiſſo fune, quo ſuſpenſa erat, cataracta magno ſonitu occidit. Salapiani, alii perfugas negligenter ex itinere ſuſpenſa humeris, vt inter pacatos, gerentes arma inuadunt: alii è turri eius portæ muriſque ſaxis, ſudibus, pilis abſterrent hoſtem. Ita inde Annibal ſua & ipſe fraude captus abiit: profectuſque ad Locrorum ſoluendã obſidionẽ, quã Cincius ſumma vi, operibus, tormentorumque omni genere ex Sicilia aduecto oppugnabat. Magoni iam haud fer-

D mè fidenti, retenturũ defenſurumque ſe vrbem, prima ſpes morte nunciata Marcelli affulſit: ſecutus inde nuncius: Annibalẽ Numidarũ equitatu præmiſſo, ipſum quantũ accelerare poſſet, cum peditum agmine ſequi. Itaque vbi primũ Numidas edito è ſpeculis ſigno aduẽtare ſenſit, & ipſe patefacta repente porta ferox in hoſtes erumpit. Et primo, magis quia improuiſo id fecerat: quàm quod par viribus eſſet, anceps certamen erat. deinde vt ſuperuenere Numidæ, tantus pauor Romanis eſt iniectus, vt paſſim ad mare ac naues fugerent, relictis operibus, machiniſque, quibus muros quatiebant. Ita aduẽtu Annibalis ſoluta Locrorũ obſidio eſt. Criſpinus poſtquàm in Brutios profectũ Annibalẽ ſenſit, exercitũ, cui collega præfuerat, M. Marcellum tribunũ militum Venuſiam adducere iuſſit. ipſe cũ legionibus ſuis Capuam profectus, vix lecticæ agitationẽ præ grauitate vulnerum patiens, Romam literas de morte collegę ſcripſit: quantoque ipſe in diſcrimine eſſet. Se comitiorum cauſa nõ poſſe Romam venire: quia nec viæ laborem paſſurus videretur, & de Tarento ſolicitus eſſet, ne ex Brutiis Annibal eò conuerteret agmen. legatos opus eſſe ad ſe mitti viros prudenteis, cum quibus quę vellet, de repub. loqueretur. Hæ literæ recitatæ, & magnũ luctum morte alterius conſulis, & metũ de altero fecerunt. Itaque & Q. Fabium filiũ ad exercitum Venuſiam miſerunt: & ad conſulem tres legati miſſi, Sex. Iulius Cæſar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentius: cũ paucis ante diebus ex Sicilia rediſſet. Hi nunciare conſuli iuſſi, vt ſi ad comitia ipſe Romã venire non poſſet, dictatorẽ in agro Romano diceret comitiorũ cauſa. ſi conſul Tarentum profectus eſſet: Q. Claudium prætorem placere in eam regionẽ inde abducere legiones, in qua plurimas ſociorum vrbes tueri poſſet. Eadem æſtate Valerius cum claſſe centum nauium ex Sicilia in Africam tranſmiſit, & ad Clupeam vrbẽ excurſione facta, agrũ late nullo fermè obuio armato vaſtauit. inde ad naues raptim prædatores recepti: quia repente fama accidit, claſſem punicã aduentare. LXXX erant & tres naues. Cum iis haud procul Clupea proſpere pugnat Romanus. Decẽ & octo nauibus captis, fugatis aliis, cũ magna terreſtri naualique præda Lilybæum rediit. Eadem æſtate & Philippus implorantibus Achæis auxilium tulit. quos & Machanidas tyrannus Lacedęmoniorum finitimo bello vrebat: & Ætoli nauibus per fretum, quod Naupactum, & Patras interfluit: (Rhion incolæ vocant) exercitu traiecto, depopulati erãt. Attalum quoque regem Aſiæ: quia Ætoli ſummum gentis ſuæ magiſtratum ad eum proximo cõcilio detulerant, fama erat in Europam traiecturum. Ob hoc Philippo in Græciam deſcendenti ad Lamiã vrbem Ætoli duce Phyſia, qui prętor in eum annum cũ abſente Attalo creatus erat, occurrerunt. Habebãt & ab Attalo auxilia ſecũ: & fermè mille ex Romana claſſe à P. Sulpitio miſſos. Aduerſus hunc ducem, atque has copias Philippus bis proſpero euentu pugnauit: multos admodum hoſtiũ vtraque pugna occidit. Inde cum Ætoli metu

compulſi

A compulſi Lamiæ vrbis mœnibus tenerent ſeſe, Philippus ad Phaleram exercitum reduxit. In maliaco ſinu is locus eſt, quondam frequenter habitatus propter egregium portum, tutasq́; circa ſtationes, & aliam opportunitatem maritimam, terreſtremq́;. Eò legati ab rege Ægypti Ptolemæo, Rhodiisq́; & Athenienſibus, & Chiis venerunt ad dirimendum inter Philippum atq; Ætolos bellum. Adhibitus ab Ætolis ex finitimis pacificator Aminãder rex Athamanum. Omnium autem non tanta pro Ætolis cura erat, ferocioribus q̃ pro ingeniis Græcorum gentis; q̃ ne Philippus regnumq́; eius, graue libertati futurum, rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata conſultatio eſt in concilium Achæorũ: concilioq́; ei & locus, & dies certa indicta. interim triginta dierum induciæ impetratæ. Profectus inde rex per Theſſaliam Bœotiamq́;, Chalcidem Eubœæ venit, vt Attalum, quem claſſe Eubœam petiturum audierat, portubus, & litorum appulſu arceret. Inde præſidio relicto aduerſus Attalum, ſi forte interim traieciſſet: profectus ipſe cum paucis equitum, leuisq́; armaturæ Argos venit. Ibi curatione Hereorum, Nemeorumq́; ſuffragiis populi ad eũ delata, quia ſe Macedonũ reges ex ea ciuitate oriundos referunt: Hereis peractis, ab ipſo ludicro extemplo Rhium profectus eſt ad indictum multo ante ſociorum concilium. Ibi de ætolico finiendo bello actum, ne cauſa aut Romanis, aut Attalo intrandi Græciam eſſet. Sed ea omnia vixdum induciarum tempore circumacto, Ætoli turbauere: poſtq̃ & Attalum Æginam veniſſe, & Romanam claſſem ſtare ad Naupactũ audiuere. Vocati enim in concilium Achæorum, in quo eædem legationes erant, quæ ad Phalerã egerant de pace: primo queſti ſunt quædam contra fidem conuentionis tempore induciarũ facta: poſtremo negarunt dirimi bellũ poſſe, niſi Meſſeniis Achæi Pylum redderent: pax Romanis reſtitueretur, Athamanis, Scerdileto, Pleurato, & Archidi. Enimuero indignum ratus Philippus victos victori ſibi vltro conditiones ferre, ne antea quidem ſe aut de pace audiſſe, aut inducias pepigiſſe, dixit, ſpem vllam habentem quieturos Ætolos: ſed vt omnes ſocios teſtes haberet, ſe pacis, illos belli cauſam quæſiſſe. Ita infecta pace concilium dimiſit, quatuor millibus armatorum relictis ad præſidiũ Achęorũ, & quinq; longis nauibus acceptis, quas ſi adieciſſet miſſæ nuper ad ſe claſſi Carthaginenſiũ, & ex Bithynia ab rege Pruſia venie̋tibus nauibus, ſtatuerat nauali prælio laceſſere Romanos, iamdiu in ea regione potentes maris. ipſe ab eo cõcilio Argos regreſſus. iam enim Nemeorum appetebat tempus, quę celebrari volebat pręſentia ſua.

Occupato rege apparatu ludorũ, & per dies feſtos licentius, q̃ inter belli tempora remittentę animũ, Sulpitius ab Naupacto profectus claſſem appulit inter Sicyonem & Corinthũ, agrumq́; nobiliſſimæ fertilitatis effuſe vaſtauit. Fama eius rei Philippum ab ludis exciuit, raptimq́; cũ equitatu profectus,
B iuſſis ſe ſubſequi peditibus, palatos paſſim per agros, grauesq́; præda, vt qui nihil tale metuerant, adortus Romanos compulit in naues. Claſſis Romana haudquaquã læta præda Naupactũ rediit. Philippus ludorum quoq;, qui reliqui erant, celebritatem quantæcunq; de Romanis tum victoriæ partę fama auxerat: lætitiaq́; ingenti celebrati feſti dies, eo magis etiam, quod populariter dempto capitis inſigni, purpuraq́;, atq; alio regio habitu, æquauerat cæteris ſe in ſpeciem, quo nihil gratius eſt ciuitatibus liberis. Præbuiſſetq́; haud dubiam eo facto ſpem libertatis, niſi omnia intoleranda libidine fœda ac deformia effeciſſet. vagabatur enim cũ vno aut altero comite per maritas domos dies noctesq́;: & ſubmittendo ſe in priuatum faſtigium, quo minus conſpectus, eo ſolutior erat; & libertatẽ cũ aliis vanam oſtendiſſet, totam in ſuam licentiam verterat. Neq; enim omnia emebat, aut eblandiebatur, ſed vim flagitiis adhibebat: periculoſumq́; & viris, & parentibus erat: moram incommoda ſeueritate libidini regiæ feciſſe. vni etiam principi Achæorum Arato adempta vxor nomine Polycratia, ac ſpe regiarum nuptiarum in Macedoniam aſportata fuerat. Per hęc flagitia ſolẽni Nemeorum peracto, paucisq́; additis diebus, Dymas eſt profectus ad præſidium Ætolorum, quod ab Eleis accitum accęptumq́; in vrbem erat, eiiciendum. Cycliadas (penes eũ ſumma imperii erat) Achæiq́; ad Dymas regi occurrẽre, & Eleorum accenſi odio, quod à cæteris Achęis diſſentirent: & infenſi Ætolis, quos Romanum quoq; aduerſus ſe mouiſſe bellum credebant. Profecti à Dymis coniuncto exercitu tranſeunt Lariſum amnem, qui Eleum agrum à Dymeo dirimit. Primum diem, quo fines hoſtiũ ingreſſi ſunt populando abſumpſerunt. Poſtero die acie inſtructa ad vrbem acceſſerunt, præmiſſis equitibus, qui obequitando portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Ætolorum. Ignorabant Sulpitium cum quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenẽ traieciſſe: & expoſitis in terram quatuor millibus armatorum ſilentio noctis, ne conſpici agmen poſſet, intraſſe Elim. Itaque improuiſa res ingentem iniecit terrorem: poſtquàm inter Ætolos, Eleosq́; Romana ſigna atque arma cognouere. Et primo recipere ſuos voluerat rex: deinde cõtracto iam inter Ætolos, & Tribalos (Illyricorum id eſt genus) certamine, cum vrgeri videret ſuos; & ipſe rex cum equitatu in cohortem Romanã incurrit. Ibi equus pilo traiectus cum prolapſum in caput regem effudiſſet: atrox pugna vtrinque accenſa eſt: & ab Romanis impetu in regem facto: & protegentibus regiis. Inſignis & ipſius pugna fuit: cum pedes inter equites coactus eſſet prælium inire. deinde cum iam impar certamen eſſet: caderentq́; circa eum multi: & vulnerarentur: raptus ab ſuis, atq; alteri equo iniectus fugit. Eo die caſtra V millia paſſuum ab vrbe Eleorum poſuit. poſtero die omnes copias ad propinquum Eleorũ caſtellum, quod Pyrgum vo-

C cant:duxitq; quò agreſtium multitudinem cum pecoribus metu populationum compulſam audierat.
eam inconditam,inermemq; multitudinem primo ſtatim terrore adueniẽs cæpit : cõpenſaueratq; ea
prǫda,quod ignominiæ ad Elim acceptum fuerat. Diuidenti prædam,captiuoſq;(fuerunt autẽ qua-
tuor millia hominum:pecorumq; omnis generis ad millia viginti) nũcius ex Macedonia venit Ero-
pum quendam corrupto arcis præſidiiq; præfecto,Lychnidum cæpiſſe:tenere & Daſſaretiorũ quoſdã
vicos:& Dardanos etiam cõcire. Omiſſo igitur achaico,atq; ætolico bello,relictis tamẽ duobus mil-
libus & quingentis omnis generis armatorum , cum Menippo & Polyphante ducibus ad præſidium
ſociorum profectus ab Dymis per Achaiam, Bœotiamq;,& Eubœam,decimis caſtris Demetriadem
in Theſſaliam peruenit. Ibi alii maiorem afferentes tumultũ nuncii occurrerunt:Dardanos in Mace-
doniam effuſos Oreſtidem iam tenere:ac deſcẽdiſſe in argeſtæum campum : famamq; inter barbaros
celebrẽ eſſe:Philippum occiſum. Expeditiõe ea,qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnauit:
in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeæ perfregit. id inuentũ ab
Ætolo quodam,perlatumq; in Ætoliam ad Scerdiletum , cui notum erat inſigne galeæ : famam in-
terfecti regis vulgauit. Poſt profectionem ex Achaia regis Sulpitius Æginam claſſe profectus cũ Atta
lo ſeſe coniunxit. Achæi cum Ætolis,Eleiſq; haud procul Meſſene proſperam pugnam fecerunt. At-
talus rex,& P.Sulpitius Æginę hybernarunt. Exitu huius anni T.Quintius conſul,dictatore comi-
tiorum ludorumq; faciendorũ cauſa dicto L.Manlio Torquato,ex vulnere moritur. Alii Tarenti,alii
in Campania mortuũ tradunt. Id quod nullo ante bello acciderat : duo cõſules ſine memorando præ-
lio interfecti velut orbam rempublicã reliquerãt. Dictator Manlius magiſtrũ equitum C.Seruilium,
qui tum ædilis curulis erat:dixit. Senatus quo die primum eſt habitus:ludos magnos facere dictato-
rem iuſſit:quos M.Æmylius prætor vrbis,C.Flaminio,Cn.Seruilio cõſulibus,fecerat:& in quinquẽ-
nium vouerat. Tum dictator & ludos fecit : & in inſequens luſtrum vouit. Cęterũ cum duo cõſula-
res exercitus tam prope hoſtem ſine ducibus eſſent:omnibus aliis omiſſis,vna præcipua cura patres,
populumq; inceſſit cõſules primo quoq; tempore creandi:vt eos potiſſimum crearẽt:quorum virtus
ſatis tuta à fraude punica eſſet. Cum toto eo bello damnoſa præpropera ac feruida ingenia imperato
rum fuiſſent:tum eò ipſo anno conſules nimia cupiditate conſerendi cũ hoſte manum in nec opinatã
fraudem lapſos eſſe. cæterum deos immortales miſertos nominis Romani pepercĩſſe innoxiis exerci-
tibus:temeritatem cõſulũ ipſorum capitibus damnaſſe. Cum circũſpicerent patres quoſnam cõſules
D facerent:longe ante alios eminebat C.Claudius Nero. ei collega quærebatur. & virum quidẽ eũ egre-
gium ducebant:ſed promptiorẽ,acrioremq;:q̃ tempora belli poſtularent:aut hoſtis Annibal. tempe-
randum acre ingeniũ eius moderato,& prudenti viro adiuncto collega cenſebant. M.Liuius erat,mul
tis annis ante ex conſulatu populi iudicio damnatus. quam ignominiã adeo ęgre tulerat:vt & rus mi-
graret:& per multos annos & vrbe,& omni cœtu careret hominũ. octauo fermè poſt damnationẽ an-
no M.Claudius Marcellus. & M.Valerius Leuinus conſules reduxerant eum in vrbem. ſed erat veſte
obſoleta,capilloq; & barba promiſſa ,præ ſe referens in vultu habituq; inſignem memoriam ignomi-
niæ acceptæ. L.Veturius,& P.Licinius cenſores eum tondere,& ſquallorem deponere , & in ſenatum
venire,fungiq; aliis publicis muneribus coegerunt. ſed tũ quoq; aut verbo aſſentiebatur:aut pedibus
in ſententiam ibat:donec cognati hominis eum cauſa M.Liuii Macati , cum de fama eius ageretur:
ſtantem coegit in ſenatu ſententiam dicere. Tum ex tanto interuallo auditus cõuertit ora hominum
in ſe:cauſamq; ſermonibus prębuit:indigno iniuriam à populo factã:magnoq; id damno fuiſſe:quod
tam graui bello nec opera,nec conſilio talis viri vſa reſpub. eſſet. C.Neroni neq; Q.Fabium,neq; M.
Valerium Leuinum dari collegas poſſe:quia duos patritios creari non liceret. eandem cauſam in T.
Manlio eſſe:præterq̃ quod recuſaſſet delatum conſulatum :recuſaturuſq; eſſet. egregium par cõſulum
fore:ſi M.Liuium C.Claudio collegam adiunxiſſent. Nec populus mentionem eius rei ortam à patri-
bus eſt aſpernatus. Vnus eam rem in ciuitate,is,cui deferebatur honos:abnuebat:leuitatem ciuitatis
accuſans. Sordidati rei nõ miſertos candidam togam inuito offerre. eodem honores,pœnaſq; conge
ri. ſi bonum virum ducerẽt:quid ita pro malo,ac noxio damnaſſent ? quid ita male credito priore cõ-
ſulatu,alterum crederent? Hæc,taliaq; arguentẽ,& querentem caſtigabant patres:& M.Furiũ memo-
rantes reuocatũ de exilio patriã pulſum ſede ſua reſtituiſſe. vt parentũ ſæuitiam , ſic patriæ patiẽdo ac
ferendo leniendã eſſe. Adnixi omnes cũ C.Claudio M.Liuiũ conſulem fecerunt . Poſt diẽ tertium eius
diei prætorum comitia habita. Prætores creati L.Portius Licinius,C.Manlius,A.& C.Hoſtilii Cato
nes. Comitiis perfectis,ludiſq; factis,dictator , & magiſter equitum magiſtratu abierunt. C.Teren-
tius Varro in Hetruriam proprætor miſſus:vt ex ea prouincia C.Hoſtilius Tarentum ad eum exerci
tum iret:quem T.Quintius conſul habuerat. & L.Manlius trans mare legatus iret:viſeretq; , quæ ibi
gererentur:ſimul,quod Olympiæ ludicrum ea æſtate futurũ erat:quod maximo cœtu Græciæ celebra
retur:vt ſi tuto per hoſtem poſſet:adiret id concilium:vt qui Siculi bello ibi profugi,aut Tarentini ci-
ues relegati ab Annibale eſſent:domos redirent:ſcirentq; ſua omnia iis,quæ ante bellum habuiſſent:
reddere populũ Romanũ. Quia periculoſiſſimus annus imminere videbatur : neq; cõſules in republi-
ca erant:

A ea erant:in conſules deſignatos omnes verſi,q̃ primũ eos ſortiri prouincias, & præſciſcere quam quis eorum prouinciam,quem hoſtem haberet:volebant. De reconciliatione etiam gratiæ eorũ in ſenatu actum eſt:principio facto à Q.Fabio Maximo. Inimicitiæ autem nobiles inter eos erãt:& acerbiores eas,indignioresq́; Liuio ſua calamitas fecerat: quod ſpretum ſe in ea fortuna credebat. itaq; is magis implacabilis erat:& nihil opus eſſe reconciliatione aiebat. acrius & intentius omnia geſturos, timentes ne creſcendi ex ſe inimico collegæ poteſtas fieret, Vicit tamen authoritas ſenatus:vt poſitis ſimultatibus,cõmuni animo cõſilioq́; adminiſtrarent rempublicã. Prouinciæ iis non permiſtæ regiõibus, ſicut ſuperioribus annis,ſed diuerſæ extremis Italiæ finibus,alteri aduerſus Annibalẽ Brutii,Lucani, alteri Gallia aduerſus Aſdrubalẽ,quẽ Alpibus appropinquare fama erat:decreta. Exercitũ ex duobus, qui in Gallia,quiq́; in Hetruria eſſent:addito vrbano eligeret,quẽ mallet: qui Galliam eſſet ſortitus. Cui Brutii prouincia euenisset:nouis legionibus vrbanis ſcriptis,vtrius mallet conſulũ prioris anni exercitũ ſumeret. Relictum autẽ à conſule exercitum Q.Fuluius proconſul acciperet:eiq́; in annũ imperium eſſet. & C.Hoſtilio,cui pro Hetruria Tarentũ mutauerant prouinciã:pro Tarento Capuam: legio vna data eſt:cui Fuluius proximo anno præfuerat. De Aſdrubalis aduẽtu in Italiã cura in dies creſcebat. Maſſilienſium primũ legati nunciauerant,eum in Galliam tranſgreſſum:erectosq́; aduentu eius,quia magnũ pondus auri attuliſſe diceretur ad mercede auxilia conducenda: Gallorum animos. miſſi deinde cũ iis legati ab Roma Sex.Antiſtius,& M.Retius ad rem inſpiciendã,retulerãt:miſiſſe ſe cũ Maſſilienſibus ducibus:qui per hoſpites eorũ principes Gallorum omnia explorata referrent. pro cõperto habere:Aſdrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo vere Alpes traiecturũ: nec tum eũ quicquã aliud morari:niſi quod clauſæ hyeme Alpes eſſent. In locum M.Marcelli L.Aquilius Pætus augur creatus:inauguratusq́;. Et Cn.Cornelius Dolobella rex ſacrorum inauguratus eſt in locum M. Martii:qui biennio ante mortuus erat. Hoc eodẽ anno & luſtrum cõditũ eſt à cenſoribus P.Sempronio Tuditano,& M.Cornelio Cethego. Cenſa ciuiũ capita C X X X V I I millia C & V I I I: minor aliquanto numerus:q̃ qui ante bellũ fuerat. Eo anno primũ,ex quo Annibal in Italiam veniſſet: comitiũ tectum eſſe,memoriæ proditum eſt:& ludos Romanos ſemel inſtauratos ab ędilibus curulibus Q.Metello,& C.Seruilio. & plebeiis ludis biduum inſtauratũ eſt ab Q.Manlio,& M.Cæcilio Metello ædilibus plebis. & tria ſigna ad Cereris ædem dederunt. & Iouis epulum fuit,ludorũ cauſa. Cõſulatum inde ineunt C.Claudius Nero,& M.Liuius iterum. qui, quia iam deſignati prouincias ſortiti erant:prætores ſortiri iuſſerunt. C.Hoſtilio vrbana iuriſdictio euenit:addita & peregrina: vt tres

B in prouincias exire poſſent. A.Hoſtilio Sardinia,C.Manlio Sicilia,L.Portio Gallia euenit. Summa legionum trium & X X ita per prouincias diuiſa:vt binæ conſulũ eſſent: quatuor Hiſpania haberet: tres prætores binas,in Sicilia,in Sardinia,& Gallia:duas C.Terentius in Hetruria:duas Q.Fuluius in Brutiis:duas Q.Claudius circa Tarentum,& Salentinos:vnã C. Hoſtilius Tubulus Capuæ:duæ vrbanæ vt ſcriberentur. primis quatuor legionibus populus tribunos creauit. in cæteras conſules miſerunt. Priuſq̃ cõſules proficiſcerentur:nouendiale ſacrum fuit:quia Veiis de cœlo lapidauerat. Sub vnius prodigii (vt fit) mentionẽ alia quoq; nũciata. Minturnis ædem Iouis,& lucum Maricæ, item Atellæ murum,& portam de cœlo tactam. Minturnenſes terribilius quod eſſet,adiiciebant:ſanguinis riuum in porta fluxiſſe. Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus vigilẽ laniauerat. Hæc procurata hoſtiis maioribus prodigia:& ſupplicatio diem vnum fuit. & ex decreto pontificum iterum nouendiale inſtauratum:quod in Armiluſtro lapidibus viſum pluere. Liberatas religione mentes turbauit rurſus nũciatum:Fruſinone infantem natum eſſe quadrimo parem:nec magnitudine tam mirandũ:q̃ quod is quoq;,vt Sinueſſę biennio ante,incertus mas,an fœmina eſſet,natus erat. Id vero aruſpices ex Hetruria acciti fœdũ ac turpe prodigiũ dicere:extorrẽ agro Romano procul terræ contactu alto immergendum. viuum in arcam cõdidere,prouectumq́; in mare proiecerunt. Decreuere item pontifices:vt virgines ter nouenæ per vrbem euntes carmen canerent. Id cum in Iouis Statoris æde diſcerent cõditum ab Liuio poeta carmen:tacta de cœlo ædes in Auentino Iunonis Reginę. prodigiũq́; id ad matronas pertinere aruſpices cum reſpõdiſſent:donoq́; diuam placandam eſſe:ædilium curulium edicto in Capitolium cõuocatæ,quibus in vrbe Roma,intraq́; decimum lapidem ab vrbe domicilia eſſent: ipſæ inter ſe quinq; & viginti delegerunt:ad quas ex dotibus ſtipem cõferrent. inde donũ peluis aurea facta:lataq́; in Auentinum:pure,caſteq́; à matronis ſacrificatum. Confeſtim ad aliud ſacrificiũ eidem diuæ ab decẽuiris edicta dies:cuius ordo talis fuit. Ab æde Apollinis boues fœminæ albæ duæ porta Carmentali in vrbem ductæ:poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginæ portabãtur. tum ſeptem & viginti virgines longam indutæ veſtem carmen in Iunonem reginam canentes ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingeniis,nunc abhorrens & incõditum: ſi referatur. virginum ordinem ſequebãtur decemuiri coronati laurea,prætextatiq́;. à porta Iugario vico in forũ venere. in foro pompa conſtitit. per manus reſte data,virgines ſonum vocis pulſu pedũ modulantes inceſſerunt. inde vico Tuſco,Velabroq́; per Boarium forum in cliuum publicũ,atq; ędem Iunonis reginæ perrectũ. ibi duæ hoſtiæ ab decemuiris immolatæ:& ſimulachra cupreſſea in ædem illata. Diis rite placatis, dele-

C ctum conſules habebant acrius, intentiuſq;, q̃ prioribus annis quiſquã meminerat habitum. nam &
belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiã aduentu: & minus iuuentutis erat: vnde ſcriberẽt milites.
itaq; colonos etiã maritimos, qui ſacroſanctam vacationẽ dicebantur habere: dare milites cogebant.
quibus recuſantibus edixere in diem certã: vt quo quiſq; iure vacationẽ haberet: ad ſenatũ deferret.
Ea die hi populi ad ſenatum venerunt: Hoſtienſis, Alſienſis, Antiãs, Anxurãs, Minturnenſis, Sinueſſa
nus, & à ſupero mari Senenſis. Cum vacatiões ſuas quiſq; populus recitaret: nullius, cũ in Italia ho-
ſtis eſſet: præter Antiatẽ, Hoſtienſemq;, vacatio obſeruata eſt. earũq; coloniarũ iuniores iureiurando
adacti: ſupra dies triginta non pernoctaturos ſe extra mœnia coloniæ ſuę: donec hoſtis in Italia eſſet.
Cum omnes cenſerẽt: primo quoq; tempore cõſulibus eundum ad bellum: (nam & Aſdrubali occur-
rendum eſſe deſcendenti ab Alpibus: ne Gallos Ciſalpinos, né ue Hetruriam erectam in ſpem rerum
nouarum ſolicitaret: & Annibalẽ ſuo proprio occupandum bello, ne emergeret ex Bruttiis: atq; obuiã
fratri ire poſſet) Liuius cunctabatur, parum fidens ſuarum prouinciarum exercitibus. collegã ex duo-
bus cõſularibus egregiis exercitibus, & tertio, cui Q. Claudius Tarẽti præeſſet: electionẽ habere. intu
leratq; mentionẽ de Voloníbus reuocandis ad ſigna. Senatus liberam poteſtatem conſulibus fecit, &
ſupplendi vnde vellent: & eligendi de omnibus exercitibus, quos vellent: permutãdiq; & ex prouinciis,
quos è republica cenſerent eſſe: traducendi. Ea omnia cũ ſumma cõcordia conſulum acta. Volones in
vndeuiceſimam, & viceſimam legiones ſcripti. magni roboris auxilia ex Hiſpania quoq; à P. Scipiõe
Liuio miſſa quidam ad id bellum authores ſunt, octo millia Hiſpanorum, Gallorumq;: & duo millia
de legionibus militum: equitumq; mille octingentos, miſtos Numidas, Hiſpanoſq;. M. Lucretiũ has
copias nauibus adduxiſſe. & ſagittariorum, funditorũq; ad quatuor millia ex Sicilia C. Manlium mi-
ſiſſe. Auxerunt Romæ tumultũ literæ ex Gallia miſſæ ab L. Portio prætore: Aſdrubalẽ mouiſſe ex hy-
bernis: & iam Alpes tranſire: octo millia Ligurum conſcripta, armataq;: cõiuncturaq; ſe tranſgreſſo in
Italiã eſſe: niſi mitteretur in Ligures, qui eos bello occuparet. ſe cum inualido exercitu, quoad tutum
putaret: progreſſurum. Hæ literæ conſules raptim confecto delectu maturius, quàm cõſtituerant, exi-
re in prouincias coegerunt: ea mente: vt vterque hoſtem in ſua prouincia contineret: neque cõiungi,
aut conferre in vnum vires pateretur. Plurimum in eam rem adiuuit opinio Annibalis: quod etſi ea
æſtate tranſiturum in Italiam fratrẽ crediderat: recordando quæ ipſe in tranſitu nunc Rhodani, nũc
Alpium cum hominibus, locisq; pugnando per quinque menſes exhauſiſſet: haudquaquam tam fa-
D cilem, maturumq; tranſitum expectabat. ea tardius mouendi ex hybernis cauſa fuit. Cæterum Aſdru
bali & ſua, & aliorum ſpe omnia celeriora, atque expeditiora fuere. non enim receperunt modo Aruer
ni eum: deincepſq; aliæ gallicæ, atque alpinæ gentes: ſed etiam ſecutæ ſunt ad bellum: & cum per mu-
nita pleraque tranſitu fratris, quæ antea inuia fuerant: ducebat: tum etiam duodecim annorum aſſue-
tudine peruiis Alpibus factis, inter mitiora iam hominum tranſibat ingenia. inuſitati nanque antea
alienigenis, nec videre ipſi aduenam in ſua terra aſſueti, omni generi humano inſociales erant: & pri-
mo ignari quò Pœnus pergeret, ſuas rupes, ſuaq; caſtella, & pecorum hominumq; prædam peti cre-
diderant. fama deinde punici belli, quo duodecimum annum Italia vrebatur: ſatis edocuerat: viam
tantum Alpes eſſe: duas præualidas vrbes, magno inter ſe maris terrarumq; ſpatio diſcretas, de im-
perio, & opibus certare. Hæ cauſæ aperuerãt Alpes Aſdrubali. Cæterum quod celeritate itineris pro-
fectum erat: id mora ad Placentiam, dum fruſtra obſidet magis, quàm oppugnat: corrupit. Credide-
rat campeſtris oppidi facilem expugnationem eſſe: & nobilitas coloniæ induxerat eum, magnum ſe
excidio eius vrbis terrorem cæteris ratum iniecturum. Non ipſum ſolum ea oppugnatio impediit:
ſed Annibalem poſt famam tranſitus eius tantò ſpe ſua celeriorem, iam mouentem ex hybernis, con-
tinuerat. quippe reputantem non ſolum quàm lenta vrbium oppugnatio eſſet, ſed etiam quàm ipſe
fruſtra eandem illam coloniam ab Trebia victor regreſſus tentaſſet. Cõſules diuerſis itineribus pro-
fecti ab vrbe velut in duo pariter bella, diſtenderant curas hominum: ſimul recordantium, quas pri-
mus aduentus Annibalis intuliſſet Italiæ clades: ſimul, cum illa angeret cura: quos tam propitios vr-
bi atque imperio fore deos: vt eodem tempore vtrobique reſpublica proſpere gereretur: aduerſa ſecun
dis penſando, rem ad id tempus extractam eſſe. cum in Italia ad Thraſimenum, & Cannas præcipi-
taſſet Romana reſpublica: proſpera bella in Hiſpania prolapſam eam erexiſſe. poſtea cũ in Hiſpania
alia ſuper aliam clades, duobus egregiis ducibus amiſſis, duos exercitus ex parte deleſſet: multa ſecun-
da in Italia, Siciliaq; geſta quaſſatam rempublicam excepiſſe: & ipſum interuallum loci, quod in vlti-
mis terrarum oris alterum bellum gereretur: ſpatium dediſſe ad reſpirandum. nunc duo bella in Ita-
lia accepta, duos celeberrimi nominis duces circunſtare vrbem Romam: & vnum in locum totam pe
riculi molem, omne onus incubuiſſe. qui eorum prior viciſſet: intra paucos dies caſtra cũ altero iun-
cturum. Terrebat & proximus annus lugubris duorum cõſulum funeribus. His anxii curis homi-
nes digredientes in prouincias conſules proſecuti ſunt. Memoriæ proditum eſt: plenum adhuc iræ in
ciues M. Liuiũ ad bellum proficiſcentem monenti Q. Fabio, ne priuſq̃ genus hoſtium noſſet: temere
manũ confereret: reſpondiſſe: vbi primum hoſtium agmen conſpexiſſet: pugnaturum. cũ quæreretur:

quæ

A quæ cauſa feſtinandi eſſet: aut ex hoſte egregiam gloriam, inquit, aut ex ciuibus victis gaudium, meritum certe, etſi nõ honeſtum, capiam. Priuſq̃ Claudius conſul in prouinciam veniret: per extremũ finem agri Larinatis ducentem in Salentinos exercitum Annibalem cum expeditis cohortibus adortus C. Hoſtilius Tubulus incõpoſito agmine terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia hominum occidit: nouem ſigna militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famam hoſtis Q. Claudius: qui per vrbes agri Salentini caſtra diſpoſita habebat. Itaq; ne cum duobus exercitibus ſimul confligeret Annibal: nocte caſtra ex agro Tarẽtino mouit: atq; in Brutios cõceſſit. Claudius in Salẽtinos agmen conuertit. Hoſtilius Capuam petens, obuius ad Venuſiam fit conſuli Claudio. Ibi ex vtroq; exercitu electa peditũ quadraginta millia: duo millia & quingenti equites: qbus cõſul aduerſus Annibalem rẽ gereret. reliquas copias Hoſtilius Capuã ducere iuſſus: vt Q. Fuluio pcõſuli traderet. Annibal vndiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præſidiis agri Brutii habuerat: in Lucanos ad Grumentum venit, ſpe recipiendi oppida: quæ per metum ad Romanos defeciſſent. eodem à Venuſia conſul Romanus exploratis itineribus contẽdit: & mille ferè & quingentos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumenti mœnibus propè iunctum videbatur Pœnorũ vallum. quingenti paſſus erant inter caſtra Punica, ac Romana. interiacebat campus: colles imminebant nudi, ſiniſtro lateri Carthaginenſiũ, dextro Romanorum, neutri ſuſpecti: quod nihil ſyluæ, neq; ad inſidias latebrarum habebant. In medio campo ab ſtationibus procurſantes certamina haud ſatis digna dictu, ſerebãt. Id modo Romanũ quærere apparebat: ne abire hoſtem pateretur. Annibal inde euadere cupiens, totis viribus in aciem deſcendebat. Tum cõſul ingenio hoſtis vſus, quo minus in tam apertis collibus timeri inſidiæ poterãt: quinq; cohortibus additis quinq; manipulis, nocte iugũ ſuperare, & in auerſis vallibus conſidere iubet: exurgendi tempus ex inſidiis, & aggrediendi hoſtem, T. Claudium Aſellum tribunũ militum, & P. Claudium præfectum ſociũm edocet: quos cũ iis mittebat. Ipſe luce prima copias omnes peditum, equitumq; in aciem eduxit. Paulo poſt & ab Annibale ſignum pugnæ propoſitum eſt: clamorq; in caſtris ad arma diſcurrentium eſt ſublatus. inde eques, pedeſq; certatim portis ruere: ac palati per campum properare ad hoſtes. Quos vbi effuſos conſul videt: tribuno militum tertiæ legionis C. Aurunculeio imperat: vt equites legionis quanto maximo impetu poſſit, in hoſtem emittat. ita pecorum modo incompoſitos toto paſſim ſe campo fudiſſe: vt ſterni, obteriq; priuſq̃ inſtruantur: poſſint. Nondum Annibal è caſtris exierat: cum pugnantium clamorem audiuit. itaq; excitus tumultu raptim ad hoſtem B copias agit. Iam primos occupauerat equites terror. peditum etiam prima legio, & dextra ala prælium inibant. incompoſiti hoſtes, vt quenq; aut pediti, aut equiti caſus obtulit: ita cõſerunt manus. creſcit pugna ſubſidiis: & procurrentiũ ad certamen numero augetur. pugnanteſq; (quod niſi in vetere exercitu, & duci veteri haud facile eſt) inter tumultum, ac terrorem inſtruxiſſet Annibal: ni cohortium, ac manipulorum decurrentium per colles clamor ab tergo auditus metum, ne intercluderẽtur à caſtris: inieciſſet. Inde pauor incuſſus: & fuga paſſim fieri cœpta eſt. minorq; cædes fuit: quia propinquitas caſtrorum breuiorem fugam perculſis fecit. equites enim in tergo inhærebant: in tranſuerſa latera inuaſerant cohortes ſecundis collibus via nuda ac facili decurrentes. tamen ſupra octo millia hominum occiſa: ſupra ſeptingentos capti: ſigna militaria nouem adempta. elephanti etiam, quorum nullus vſus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat: quatuor occiſi: duo capti. Romanorum ſociorumq; ducenti ceciderunt. Poſtero die Pœnus quieuit. Romanus in aciem copiis ductis, poſteaq̃ neminem ſigna contra efferre vidit: ſpolia legi cæſorum hoſtium, & ſuorum corpora collata in vnum ſepeliri iuſſit. inde inſequentibus cõtinuis diebus aliquot ita inſtitit portis: vt propè inferre ſigna videretur. donec Annibal tertia vigilia crebris ignibus tabernaculiſq;, quà pars caſtrorum ad hoſtes vergebat: & Numidis paucis, qui in vallo portiſq; ſe oſtenderent: relictis, profectus, Apuliam petere intendit. Vbi illuxit: ſucceſſit vallo Romana acies. & Numidæ ex compoſito pauliſper in portis ſe, valloq; oſtẽtauere: fruſtratiq; aliquandiu hoſtes, citatis equis agmen ſuorum aſſequuntur. Conſul vbi ſilentium in caſtris, & ne paucos quidem, qui prima luce obambulauerant: parte vlla cernebat: duobus equitibus ſpeculatum in caſtra præmiſſis, poſteaq̃ tuta omnia ſatis eſſe exploratum eſt: inferri ſigna iuſſit. tantumq; ibi moratus, dum milites ad prædam diſcurrerẽt: receptui deinde cecinit: multoq; ante noctem copias reduxit. Poſtero die prima luce profectus, magnis itineribus famam & veſtigia agminis ſequẽs, haud procul Venuſia hoſtem aſſequitur. Ibi quoq; tumultuaria pugna fuit. ſupra duo millia Pœnorum cæſa. Inde nocturnis, montaniſq; itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret: Metapontum petit. Hanno inde (is enim præſidio eius loci præfuerat) in Brutios cum paucis ad exercitum nouum comparandum miſſus. Annibal copiis eius ad ſuas additis, Venuſiam retro quibus venerat itineribus repetit: atq; inde Cannuſiũ procedit. Nunq̃ Nero veſtigiis hoſtis abſtiterat: & Q. Fuluiũ, cum Metapontum ipſe proficiſceretur: in Lucanos, ne regio ea ſine præſidio eſſet: acceſſierat. Inter hæc ab Aſdrubale, poſtq̃ à Placentiæ obſidione abſceſſit: quatuor Galli equites, duo Numidæ cum literis ad Annibalem miſſi, cum per medium hoſtem totam fermè longitudinem Italiæ emenſi eſſent: dum Metapontum cedentem Annibalem ſequuntur: incertis itineribus Tarentum delati, à

C vagis per agros pabulatoribus Romanis ad Q. Claudium proprætorem deducuntur. Eum primo incertis implicantes reſponſis, vt metus tormentorum admotus fateri vera coegit: edocuerũt: literas ſe ab Aſdrubale ad Annibalem ferre. Cum iis literis, ſicut erant, ſignatis L. Virginio tribuno militũ ducendi ad Claudium conſulem traduntur. duæ ſimul turmæ Samnitum præſidii cauſa emiſſæ. Qui vbi ad conſulem peruenerunt: literæq; lectæ per interpretem ſunt: & ex captiuis percunctatio facta: tũ Claudius non id tempus eſſe reipublicæ ratus, quo conſiliis ordinariis prouinciæ ſuæ quiſq; finibus per exercitus ſuos cum hoſte deſtinato ab ſenatu bellum gereret: audendum, ac nouandũ aliquid improuiſum, inopinatumq;, quod cœptum nõ minorẽ apud ciues, q̄ hoſtes terrorem faceret: perpetratum in magnam lętitiã ex magno metu verteret: literis Aſdrubalis Romam ad ſenatũ miſſis, ſimul & ipſos patres cõſcriptos quid pararet, edocet: vt cũ in Vmbria occurſurum ſe Aſdrubal fratri ſcribat: legionem à Capua Romam accerſant: delectũ Romæ habeant: exercitum vrbanũ ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui ſcripta. Præmiſſi inde per agrum Larinatem, Marrucinum, Ferẽtinũ, Prætutianum, quà exercitũ ducturus erat: vt omnes ex agris vrbibusq; cõmeatus paratos militi ad veſcendum in viam deferrent: equos, iumentaq; alia producerent: vt vehiculorũ feſſis copia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium, ſociorumq; quod roboris erat, delegit: ſex millia peditum, & mille equites. pronunciat: occupare ſe in Lucanis proximam vrbem, Punicumq; in ea præſidium velle: vt ad iter parati oẽs eſſent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et conſul quidem quantis maximis itineribus poterat, ad collegã ducebat: relicto Q. Tatio legato: qui caſtris præeſſet. Romæ haud minus terroris, ac tumultus erat: q̄ fuerat biennio ante: cum caſtra Punica obiecta Romanis mœnibus, portisq; fuerant. neq; ſatis conſtabat animis: tam audax iter conſulis laudarent: vituperarent ne. apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturum. Caſtra propè Annibalem hoſtem relicta ſine duce cũ exercitu: cui detractum foret omne, quod roboris, quod floris fuerat: & conſulem in Lucanos oſtẽdiſſe iter, cum Picenum, & Galliam peteret: caſtra relinquẽtem nulla alia re tutiora, q̄ errore hoſtis: qui ducem inde, atq; exercitus partem abeſſe ignoraret. Quid futurum: ſi id palàm fiat? & aut inſequi Neronẽ cum ſex millibus armatorum profectum Annibal toto exercitu velit? aut caſtra inuadere prædæ relicta, ſine viribus, ſine imperio, ſine auſpicio? Veteres eius belli clades, duo conſules proximo anno interfecti terrebant. & ea omnia accidiſſe: cum vnus imperator, vnus exercitus hoſtium in Italia eſſet. nunc duo bella Punica facta: duos ingentes exercitus, duos propè Annibales in Italia eſſe. quippe & Aſdrubalem patre eodem Amilcare genitum, æque impigrũ ducem, per tot in Hiſpania annos Romano exercitatum bello, gemina victoria inſignem, duobus exercitibus cum clariſſimis ducibus deletis.

D nam itineris quidem celeritate ex Hiſpania, cõcitatis ad arma Gallicis gentibus, multomagis q̄ Annibalem ipſum gloriari poſſe. quippe in iis locis hunc coegiſſe exercitum: quibus ille maiorem partem militum fame, ac frigore, quæ miſerrima mortis genera ſint: amiſiſſet. Adiiciebant etiã periti rerum Hiſpaniæ: haud cum ignoto duce C. Nerone congreſſurum: ſed quem in ſaltu impedito deprehenſus forte haud ſecus, quàm puerum: conſcribendis fallacibus conditionibus pacis fruſtratus eluſiſſet. Omnia maiora etiam vero præſidia hoſtium, minora ſua, metu interprete ſemper in deteriora inclinato, ducebant. Nero poſtq̄ tñ interualli ab hoſte fecerat: vt detegi conſilium ſatis tutum eſſet: paucis milites alloquitur. Negat vllius conſiliũ imperatoris in ſpeciẽ audacius, re ipſa tutius fuiſſe: q̄ ſuum. Ad certã eos ſe victoriã ducere. quippe ad quod bellũ collega non anteq̄ ad ſacietatem ipſius peditum atq; equitũ datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores, inſtructioresq;: q̄ ſi aduerſus ipſum Annibalem iret: profectus ſit: eò ipſos, quantuncunq; virium momentum addiderint: rẽ omnem inclinaturos. auditum modo in acie, (nam ne ante audiretur, daturum operam) alterum conſulem, & alterũ exercitum aduenisse, haud dubiã victoriã facturũ. Famam bellũ cõficere: & parua momenta in ſpem, metumq; impellere animos. Gloriæ quidẽ ex re bene geſta partæ fructum propè omnẽ ipſos laturos. Semper quod poſtremũ adiectũ ſit: id rem totã videri traxiſſe. Cernere ipſos: quo cõcurſu, qua admiratione, quo fauore hoium iter ſuũ celebretur. Et Hercule per inſtructa oia ordinibus virorũ, mulierumq; vndiq; ex agris effuſorũ inter vota, & preces, & laudes ibant. illos præſidia reipublicæ, vindices vrbis Romæ imperiiq; appellabant. in illorum armis, dexterisq; ſuam, & liberorum ſuorum ſalutem ac libertatem repoſitam eſſe. deos, deasq; precabãtur: vt illis fauſtum iter, felixq; pugna, matura ex hoſtibus victoria eſſet: & damnarentur ipſi votorum: quæ pro iis ſuſcepiſſent: vt quemadmodum nunc ſoliciti proſequerẽtur eos: ita paucos poſt dies læti ouantibus victoria obuiam irent. Inuitare inde pro ſe quiſq;: & offerre: & fatigare precibus: vt quæ ipſis, iumentisq; vſui eſſent: ab ſe potiſſimũ ſumerent. benigne omnia cumulata dare. Modeſtia certare milites: nequid vltra vſum neceſſarium ſumerent. nihil morari: nec ab ſignis ſubſiſtere. cibũ capientes diem ac noctẽ ire: vix quod ſatis ad naturale deſiderium corporum eſſet, quieti dare. Et ad collegam præmiſſi erant: qui nunciarent aduentum: percunctarenturq;: clam an palàm, interdiu, ac noctu venire ſeſe vellet: iiſdem an aliis conſidere caſtris. Nocte clam ingredi melius viſum eſt. Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat: vt tribunus tribunum, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet. neq; enim dilatari caſtra opus

eſſe: ne

A eſſe:ne hoſtis aduentum alterius conſulis ſentiret. & coartatio plurium in anguſto tendentium facilis
futura erat: quod Claudianus exercitus nihil ferè, præter arma, ſecum in expeditionem tulerat. Cæte-
rum in ipſo itinere auctum voluntariis agmen erat. offerentibus ſeſe vltro & veteribus militibus, per
functis iam militia: & iuuenibus: quos certatim nomina dantes, ſi quorum corporis ſpecies, roburq;
virium aptum militiæ videbatur: conſcripſerat. Ad Senam caſtra alterius conſulis erant. quingētos
inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. Itaq; cum iam appropinquaret: tectus montibus ſubſtitit Nero:
ne ante noctem caſtra ingrederetur. Silentio ingreſſi, ab ſui quiſq; ordinis hominibus in tentoria ad-
ducti, cum ſumma omnium lætitia hoſpitaliter excipiuntur. Poſtero die concilium habitum: cui &
L. Portius Licinius prætor affuit. Caſtra iuncta cõſulum caſtris habebat: & ante aduentum coꝝ per
loca alta ducēdo exercitum, cum modo inſideret anguſtos ſaltus: vt tranſitum clauderet: modo ab la-
tere, aut ab tergo carperet agmen: ludificatus hoſtem omnibus artibus belli fuerat. is tum in concilio
aderat. Multorum eò inclinabant ſententiæ: vt, dum feſſum via ac vigiliis reficeret militem Nero: ſi-
mul & ad noſcendum hoſtem paucos ſibi ſumeret dies: tempus pugnæ differretur. Nero non ſuadere
modo, ſed ſumma ope orare inſtitit: ne cõſilium ſuum, quod tutum celeritas feciſſet: temerarium mo-
rando facerent. Errore, qui non diuturnus futurus eſſet: velut torpentem Annibalem, nec caſtra ſua
ſine duce relicta aggredi: nec ad ſequendum ſe iter intendiſſe. anteq̃ ſe moueat: deleri exercitum Aſdru
balis poſſe: redireq; in Apuliam. Qui prolatando ſpacium hoſti det: eum & illa caſtra prodere Anni-
bali: & aperire in Galliam iter: vt per ocium, vbi velit, Aſdrubali coniungatur. Extemplo ſignum dan
dum: & exeundum in aciem: abutēdumq; errore hoſtium abſentiũ, præſentiumq;: dum neq; illi ſciant
cum paucioribus, nec hi cum pluribus, & validioribus rem eſſe. Concilio dimiſſo, ſignũ pugnæ pro
ponitur: confeſtimq; in aciem procedunt. Iam hoſtes ante caſtra inſtructi ſtabant. Moram pugnæ at-
tulit: quod Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus ſcuta vetera hoſtium notauit: quæ
ante non viderat: & ſtrigoſiores equos. multitudo quoq; maior ſolita viſa eſt. Suſpicatus id quod erat.
receptui propere cecinit: ac miſit ad flumen, vnde aquabantur: vbi & excipi aliqui poſſent, & notari
oculis: ſi qui forte aduſtioris coloris, vt ex recenti via, eſſent. ſimul circumuehi procul caſtra iubet: ſpe
cularíq;: num auctum aliqua parte ſit vallum: & vt attendant: ſemel, bis ne ſignum canat in caſtris.
Ea cum ordine omnia relata eſſent: caſtra nihil aucta errorem faciebant. Bina erant: ſicut ante aduen-
tum conſulis alterius fuerant: vna Liuii: altera L. Portii. neutris quicq̃, quo latius tenderetur: ad mu-
B numenta adiectum. Illud veterem ducem, aſſuetumq; Romano hoſti mouit: quod ſemel in prętoriis
caſtris ſignum, bis in conſularibus referebant cecinisſe. duos profectò conſules eſſe. & quonam modo
alter ab Annibale abſceſſiſſet, cura angebat. minime id, quod erat, ſuſpicari poterat: tantæ rei fruſtra-
tione Annibalem eluſum: vt vbi dux, vbi exercitus eſſet: cum quo caſtra collata habuerit: ignoraret.
profecto haud mediocri clade abſterritum, inſequi non auſum. magnopere vereri: ne perditis rebus ſe-
rum ipſe auxilium veniſſet: Romaniſq; eadem iam fortuna in Italia, quæ in Hiſpania eſſet. interdum
literas ſuas ad eum non perueniſſe, credere: interceptiſq; iis, conſulem ad ſeſe opprimendũ acceleraſſe.
His anxius curis, extinctis ignibus, vigilia prima dato ſigno, vt taciti vaſa colligerent: ſigna efferri
iuſſit. In trepidatione, & nocturno tumultu duces parum intenti iter aſſeruare, alter in deſtinatis iam
inde ante animo latebris ſubſedit: alter per vada nota Metaurum flumen tranauit. Ita deſertũ à duci-
bus agmen primo per agros palatur: feſſiq; aliquot ſomno, ac vigiliis ſternunt corpora paſſim: atq;
infrequentia relinquunt ſigna. Aſdrubal dum lux viam oſtenderet: ripa fluminis ſigna ferri iubet. & p
tortuoſi amnis ſinus flexuſq; cum errore voluens haud multum proceſſiſſet: vbi prima lux tranſitum
opportunum oſtendiſſet: tranſiturus erat. ſed cum, quantum à mari abſcedebat: tãto altioribus coer-
centibus amnem ripis, non inueniret vada: diem terendo ſpacium dedit ad inſequendum ſeſe hoſti.
Nero primum cum omni equitatu aduenit: L. Portius deinde aſſecutus cum leui armatura. Qui cũ
feſſum agmen carperent ab omni parte: incurſarentq;: & iam omiſſo itinere, quod fugæ ſimile erat: ca
ſtra metari Pœnus in tumulo ſuper fluminis ripam vellet: aduenit Liuius peditum omnibus copiis,
non itineri modo, ſed ad conferēdum extemplo prælium inſtructis, armatiſq;. Sed vbi omnes copias
coniunxerũt: directaq; acies eſt: Claudius dextro in cornu, Liuius ab ſiniſtro pugnam inſtruit: media
acies prætori tuenda datur. Aſdrubal omiſſa munitione caſtrorum, poſtq̃ pugnãdum vidit: in prima
acie ante ſigna elephantos collocat: circa eos læuo in cornu aduerſus Claudiũ Gallos opponit: haud
tantum eis fidens: quantum ab hoſte timeri eos credebat. ipſe dextrum cornu aduerſus M. Liuiũ ſibi,
atq; Hiſpanis, & vbi maxime in vetere milite ſpem habebat: ſumpſit. Ligures in medio poſt elephan-
tos poſiti. ſed longior, q̃ latior acies erat. Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hiſpani
tenebant: cum ſiniſtro Romanorum cornu concurrit. dextra omnis acies extra prælium eminens ceſ-
ſabat. collis oppoſitus arcebat: ne aut à fronte, aut ab latere aggrederentur. Inter Liuium, Aſdruba-
lemq; ingens contractum certamen erat: atroxq; cædes vtrinque edebatur. ibi duces ambo: ibi pars
maior peditum, equitumq; Romanorum: ibi Hiſpani, vetus miles, peritusq; Romanæ pugnæ:
& Ligures, durum in armis genus. eodem verſi elephanti: qui primo impetu turbauerant ante-

C ſignanos:& ſigna mouerant loco:deinde creſcente certamine & clamore, impotentes iam regi, inter duas acies verſari, velut incerti quorũ eſſent: haud diſſimiliter nauibus ſine gubernaculo vagis. Claudius, quid ergo præcipiti curſu tam longum iter emenſi ſumus? clamitans militibus, cũ in aduerſum collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet: poſtq̃ ea regione penetrari ad hoſtem non videbat poſſe: cohortes aliquot ſubductas è dextro cornu, vbi ſtationẽ magis ſegnem, q̃ pugnam futuram cernebat: poſt aciem circũducit:& non hoſtibus modo, ſed etiã ſuis inopinantibus, in ſiniſtrũ hoſtium latus incurrit: tantaq; celeritas fuit: vt cum oſtendiſſent ſe ab latere: mox in terga iam pugnarent. Ita ex oĩbus partibus: ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur Hiſpani, Liguresq;:& ad Gallos iam cædes peruenerat. Ibi minimum certaminis fuit. nã & pars magna ab ſignis aberat, nocte dilapſi, ſtratiq; ſomno paſſim per agros:& qui aderant: itinere ac vigiliis feſſi, intolerantiſſima laboris corpora, vix arma humeris geſtabãt. Et iam diei mediũ erat: ſitisq;, & calor hiantes cædẽdos capiẽdosq; affatim præbebat. Elephanti plures ab ipſis rectoribus, q̃ ab hoſte interfecti. fabrile ſcalprũ cum malleo habebãt. id, vbi ſæuire belluæ, ac ruere in ſuos cœperant: magiſter inter aures poſitum ipſa in compage, qua iungitur capiti ceruix: quanto maximo poterat ictu, adigebat. ea celerrima via mortis in tantæ molis bellua inuenta erat: vbi regẽdi ſpem vi viciſſet. primusq; id Aſdrubal inſtituerat: dux cum ſæpe aliâs memorabilis, tum illa præcipue pugna, ille pugnantes hortando, pariterq; obeundo pericula, ſuſtinuit: ille feſſos, abnuenteſq; tædio & labore, nunc precando, nunc caſtigando accẽdit: ille fugientes reuocauit, omiſſamq; pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremo cũ haud dubia fortuna hoſtiũ eſſet: ne ſupereſſet tanto exercitui ſuũ nomẽ ſecuto: cõcitato equo ſe in cohortẽ Romanã immiſit. ibi, vt patre Amilcare, & Annibale fratre dignũ erat: pugnans cecidit. Nunq̃ eo bello vna acie tm̃ hoſtiũ interfectũ eſt. redditaq; æqua Cannenſi clades vel ducis, vel exercitus interitu videbat̃. Quinquaginta ſex millia hoſtiũ occiſa: capta quinq; millia & quadringenti. Præda magna alia tũ oĩs generis, tum auri ẽt, argentiq;. ciuium ẽt Romanorũ, qui capti apud hoſtes erant: ſupra quatuor millia capitũ recæpta. id ſolatii fuit ꝑ amiſſis eo ꝑlio militibus. nã haudquaq̃ incruenta victoria fuit. octo fermè millia Romanorũ, ſociorumq; occiſa. Adeoq; ẽt victores ſanguinis, cædiſq; cæperat ſacietas: vt poſtero die, cũ eẽt nũciatũ Liuio cõſuli: Gallos Ciſalpinos, Liguresq;, qui aut ꝑlio nõ affuiſſent: aut inter cædem effugiſſent: vno agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine ordine vllo, aut imꝑio: poſſe, ſi vna equitũ ala mittat̃: oẽs deleri: ſuperſint, inquit, aliqui nuncii & hoſtium cladis, & noſtræ virtutis. Nero ea nocte, quæ ſecuta eſt pugnam: citatiore, q̃ inde venerat, agmine die ſexta ad ſtatiua ſua, atq; ad hoſtem peruenit. Iter eius frequentia minore, quia nemo præceſſerat nuncius: lætitia vero tanta, vix vt compotes mentiũ

D præ gaudio eſſent: celebratum eſt. Nam Romæ neuter animi habitus ſatis dici, enarrariq; poteſt: nec quo incerta expectatione euentus ciuitas fuerat: nec quo victoriæ famam accæperit. Nunquam per omnes dies, ex quo Claudium conſulem profectum fama attulit: ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator quiſquã à curia, atq; ab magiſtratibus abſceſſit: aut populus è foro. Matronæ, quia nihil in ipſis opis erat: in preces, obteſtationesq; verſæ, per omnia delubra vagæ ſupplicius, votisq; fatigare deos.

Tam ſolicitæ ac ſuſpenſæ ciuitati fama incerta primo accidit: duos Narnienſes eqtes in caſtra, quæ in faucibus Vmbriæ oppoſita erant: veniſſe ex prælio nunciantes: cæſos hoſtes. & primo magis auribus, q̃ animis id accæptum erat: vt maius, lætiusq; q̃ quod mente capere, aut ſatis credere poſſent: & ipſa celeritas fidem impediebat: quod biduo ante pugnatũ dicebatur. literæ deinde ab L. Manlio Acidino miſſæ ex caſtris afferuntur de Narnienſium equitum aduentu. Eæ literæ per forum ad tribunal perlatæ ſenatũ curia exciuerunt: tantoq; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt: vt adire nuncius non poſſet: traheretur q; à percunctantibus, vociferantibusq;: vt in roſtris, priuſq̃ in ſenatu literæ recitarentur. tandem cum ſummoti, & coerciti à magiſtratibus fuerunt: diſpenſariq; lætitia inter impotentes eius animos potuit: in ſenatu primum, deinde in cõcione literæ recitatæ ſunt: & pro cuiuſq; ingenio, aliis iam certum gaudium, aliis nulla ante futura fides erat: q̃ legatos conſulũ, vel literas audiſſent. Ipſos deinde appropinquare legatos allatũ eſt. Tunc enimuero omnis ætas currere obuii: primus quiſq; oculis, auribusq; haurire tantum gaudiũ cupientes. Ad Miluium vſq; pontem continens agmen peruenit. Legati erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cæcilius Metellus. Circũfuſi omnis generis hoium frequentia in forũ peruenerunt: cum alii ipſos, alii comites eorum, quæ acta eſſent, ꝑcunctarentur:& vt quiſq; audierat: exercitum hoſtiũ, imperatoremq; occiſum: legiones romanas incolumes, ſaluos cõſules eſſe: extẽplo aliis porrò impertiebãt gaudiũ ſuum. Cum ægre in curiam peruentũ eſſet: multo ægrius ſummota turba, ne patribus miſceret̃: literæ in ſenatu recitatæ ſunt. inde introducti in cõcionem legati. L. Veturius literis recitatis ipſe planius oĩa, quæ acta erant: expoſuit, cũ ingẽti aſſenſu, poſtremo ẽt clamore, vniuerſæ concionis: cũ vix gaudiũ animis caperent. Diſcurſum inde ab aliis circa tẽpla deũm: vt grates agerẽt: ab aliis domos: vt cõiugibus, liberiſq; tam lætũ nuncium impertirent. Senatus, quod M. Liuius, & C. Claudius cõſules incolumi exercitu, ducem hoſtium, legionesq; occidiſſent: ſupplicationem in triduum decreuit. Eam ſupplicationẽ C. Hoſtilius prætor pro cõcione edixit. celebrata à viris, fœminiſq; eſt. Omnia templa per totum triduum

A duum æqualem turbam habuere:cum matronæ ampliſſima veſte cum liberis,perinde, ac ſi debellatũ foret:omni ſolutæ metu deis immortalibus grates agerẽt. Statum quoq; ciuitatis ea victoria mouit: vt iam inde haud ſecus,q̃ in pace,res inter ſe contrahere,vendendo,emendo, mutuum dando, argentum creditum ſoluendo,auderent. C.Claudius cõſul cum in caſtra rediſſet: caput Aſdrubalis, quod ſeruatum cum cura attulerat:proiici ante hoſtium ſtationes: captiuosq; Afros vinctos,vt erant,oſtẽdi:duos etiam ex iis ſolutos ire ad Annibalem:& expromere quæ acta eſſent,iuſſit. Annibal tãto ſimul publico,familiariq; ictus luctu, agnoſcere ſe fortunã Carthaginis fertur dixiſſe. caſtriſq; inde motis, vt omnia auxilia,quæ diffuſa latius tueri non poterat:in extremum Italiæ angulum, Brutios, cõtraheret:& Metapontinos,ciuitatem vniuerſam,excitos ſedibus ſuis,& Lucanorũ qui ſuę ditionis erant: in Brutium agrum traduxit.

DECADIS TERTIÆ LIBER OCTAVVS. xxviii.

CVM tranſitu Aſdrubalis quãtum in Italia declinauerat belli, tantum leuatæ Hiſpaniæ viderentur;: renatum ibi ſubito par priori bellum eſt. Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebant Romani,Pœniq;. Aſdrubal Giſgonis filius ad Oceanum penitus,Gadeſq; conceſſerat, Noſtri maris ora,omniſq; fermè Hiſpania, quã in orientem vergit: Scipionis ac Romanæ ditionis erat. Nouus imperator Hanno in locum Barchini Aſdrubalis cũ nouo exercitu ex Africa tranſgreſſus, Magoniq; iunctus, cum in Celtiberia, quæ media inter duo maria eſt: breui magnum hominum numerum armaſſet:Scipio aduerſus eum M. Syllanum cũ decẽ millibus peditum,equitibus quingentis miſit. Syllanus quantis maximis potuit itineribus,(impediebant aũt & aſperitates viarum,& anguſtiæ ſaltibus crebris,vt pleraq; Hiſpaniæ ſunt;incluſæ) tamen non ſolũ nuncios,ſed ẽt famam aduentus ſui prægreſſus, ducibus indidẽ ex Celtiberia transfugis ad hoſtẽ peruenit.Eiſdẽ authoribus cõpertum eſt, cũ decem circiter millia ab hoſte abeſſent: bina caſtra circa viã, qua irent:eſſe:læua Celtiberos, nouum exercitũ ſupra nouẽ millia hoïum. dextra punica tenere caſtra. Hæc ſtationibus,vigiliis,omni iuſta militari cuſtodia tuta & firma eſſe:illa altera ſoluta neglectaq;,vt

B barbarorũ,& tyronum,& minus timentiũ: quod in ſua terra eſſent. Ea prius aggrediẽda eſſe ratus Syllanus,ſigna q̃maxime ad læuã iubebat ferri:necunde ab ſtationibus punicis cõſpiceret.ipſe præmiſſis ſpeculatoribus,citato agmine ad hoſtẽ pergit. Tria millia fermè aberat: cũ hauddum quiſq̃ hoſtium ſenſerat.confragoſa loca,& obſita virgultis tenebãt colles.ibi in caua valle,atq; ob id occulta,cõſidere militẽ,& cibum capere iubet.interim ſpeculatores,transfugarũ dicta affirmantes,venerunt. Tum ſarcinis in mediũ coniectis, arma Romani capiunt: acieq; iuſta in pugnã vadunt. Mille paſſuũ aberãt: cum ab hoſte cõſpecti ſunt.trepidariq; repente cœptũ. Mago ex caſtris citato equo ad primũ clamorẽ & tumultũ aduehitur. Erant in Celtibero exercitu quatuor millia ſcutata, & CC equites. hanc iuſtã legionẽ,& id fermè,quod roboris erat:in prima acie locat: leuẽ armaturam in ſubſidiis poſuit. Cum ita inſtructos educeret è caſtris: vixdum in egreſſos vallo Romani pila cõiecerunt.Subſidunt Hiſpani aduerſus emiſſa tela ab hoſte.inde ad emittẽda ipſi conſurgunt.quæ cũ Romani cõferti,vt ſolent,denſatis excepiſſent ſcutis:tũ pes cum pede collatus:& gladiis res geri cœpta eſt. Cæterũ aſperitas locorũ Celtiberis,qbus in prælio cõcurſare mos eſt: velocitatẽ inutilem faciebat: & haud iniqua eadem erat Romanis ſtabili pugnæ aſſuetis: niſi quod anguſtiæ, & internata virgulta ordines dirimebant:& ſinguli,biniq; velut cũ paribus conſerere pugnã cogebant.quod ad fuga impedimento hoſtibus erat: id ad cædem eos,velut vinctos præbebat.Et iam fermè oĩbus ſcutatis Celtiberorum interfectis,leuis armatura, & Carthaginenſes, qui ex alteris caſtris ſubſidio venerant: perculſi cædebantur. Duo haud amplius millia peditum,& equitatus omnis, vix inito prælio,cum Magone effugerunt. Hanno alter imperator cum eis,qui poſtremi iam profligato prælio aduenerant:viuus capitur. Magonem fugientem equitatus fermè omnis, & quod veterũ peditum erat:ſecuti,decimo die in Gaditanam prouinciã ad Aſdrubalem peruenerunt. Celtiberi,nouus miles, in proximas dilapſi ſyluas, inde domos diffugerunt. Peropportuna victoria nequaq̃ tantum iam conflatum bellum,quanta futuri materia belli,ſi licuiſſet iis Celtiberorum gente excita,& alios ad arma ſolicitare populos:oppreſſa erat. Itaq; collaudato benigne Syllano,Scipio ſpem debellandi,ſi nihil etiam ipſe cunctando moratus eſſet:nactus,ad id,quod reliquum belli erat:in vltimam Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalem pergit. Pœnus cum caſtra tum forte ad ſociorũ animos in Betica continẽdos in fide haberet:ſignis repente ſublatis,fugæ magis, q̃ itineris modo penitus ad Oceanum,& Gades ducit. Cæterũ quoad continuiſſet exercitum: propoſitum bello ſe fore ratus, anteq̃ freto Gades traiiceret: exercitum omnem paſſim in ciuitates diuiſit: vt & muris ſeipſi, & armis muros tutarentur. Scipio vbi animaduertit: diſſipatum paſſim bellum:

C & circumferre ad ſingulas vrbes arma, diutini magis, q̃ magni eſſe operis: retro vertit iter. ne hoſtibus
tamen eam relinqueret regionem: L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equi-
tum ad oppugnandam opulentiſſimam in iis locis vrbem, quam Oringin barbari appellabant: mit-
tit. In Meleſſum finibus eſt ſita, hiſpanæ gentis. ager frugifer. argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx
fuerat Aſdrubali ad excurſiones circa mediterraneos populos faciendas. Scipio caſtris propè vrbem
poſitis, prius q̃ circumuallaret vrbem: miſit ad portas: qui ex propinquo alloquio animos tentarent:
ſuaderentq́; vt amicitiam potius, q̃ vim experirentur Romanorum. Vbi nihil pacati reſpondebatur:
foſſa, duplicíq́; vallo circundata vrbe in tres partes exercitum diuiſit: vt vna ſemper pars, quietis in-
terim duabus, oppugnaret. Prima pars cum adorta oppugnare eſt: atrox ſanè, & anceps prælium
fuit. non ſubire, non ſcalas ferre ad muros præ incidẽtibus telis facile erat. & iam qui erexerant ad mu-
rum ſcalas: alii furcis ad idipſum factis detrudebantur: in alios lupi ſuperne ferrei iniecti: vt in pericu
lo eſſent: ne ſuſpenſi in murum extraherentur. Quod vbi animaduertit Scipio: nimia paucitate ſuo-
rum exæquatum certamen eſſe: & iam eo ſuperare hoſtem: quod ex muro pugnaret: duabus ſimul par-
tibus, prima recepta, vrbem eſt aggreſſus. Quæ res tantum pauoris iniecit feſſis iam cum primis pu
gnando: vt & oppidani mœnia repentina fuga desererent: & punicum præſidium metu, ne prodita
vrbs eſſet: relictis ſtatiõibus in vnum ſe colligeret. Timor inde oppidanos inceſſit: ne, ſi hoſtis vrbem
intraſſet: ſine diſcrimine, Pœnus, an Hiſpanus eſſet: obuii paſſim cæderentur. itaq; patefacta repente
porta, frequentes ex oppido ſeſe eiecerunt: ſcuta præ ſe tenentes: ne tela procul conicerentur: dextras
nudas oſtentantes: vt gladios abiecisse appareret. Id vtrum parum ex interuallo ſit conſpectum: an
dolus aliquis ſuſpectus fuerit: incompertum eſt. Impetus hoſtilis in trãsfugas factus: nec ſecus, q̃ ad-
uerſa acies eſſet: eademq́; porta ſigna infeſta vrbi illata. & aliis partibus ſecuribus dolabriſq́; cædeban
tur, & refringebantur portæ. & vt quiſq; intrauerat eques: ad forum occupãdum (ita enim præceptũ
erat) citato equo pergebat. additum erat & triariorum equiti præſidium. legionarii cæteras partes
peruadunt. direptione, & cæde obuiorum, niſi qui armis ſe tuebantur: abſtinuerunt. Carthaginen-
ſes omnes in cuſtodiam dati ſunt: oppidanorum quoq; CCC fermè: qui clauſerant portas. cæteris
traditum oppidum: ſuæ redditæ res. Cecidere in vrbis eius oppugnatione hoſtium duo millia fermè:
Romanorum haud amplius XC. Læta & ipſis, qui rem geſſere: vrbis eius expugnatio fuit: & impe-
ratori, cæteroq́; exercitui ſpecioſum aduentum ſuum, ingentem turbam captiuorum præ ſe agentes,
fecerunt. Scipio collaudato fratre, cum quanto poterat verborum honore Carthagini ab ſe captæ ca
D ptam ab eo Oringin æquaſſet: quia & hyems inſtabat: vt nec tentare Gades, nec diſiectum paſſim per
prouinciam exercitum Aſdrubalis conſectari poſſet: in citeriorem Hiſpaniam omnes ſuas copias re-
duxit: dimiſſiſq́; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romam miſſo, & Hannone hoſtium impe
ratore, cæteriſq́; nobilibus captiuis, ipſe Tarraconem conceſſit. Eodem anno claſſis romana cum
M. Valerio Leuino proconſule ex Sicilia in Africam tranſmiſſa, in vticenſi, carthaginenſiq́; agro late
populationes fecit. extremis finibus Carthaginenſium, circa ipſa mœnia Vticę prædæ actæ ſunt.
Repetentibus Siciliam claſſis punica (LXX erant longæ naues) occurrit: decemq́; & ſeptem naues
ex iis captæ ſunt: quatuor in alto merſæ: cætera fuſa, ac fugata claſſis. Terra mariq́; victor Romanus
cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Tuto inde mari pulſis hoſtium nauibus, magni
commeatus frumenti Romam ſubuecti. Principio æſtatis eius, qua hæc ſunt geſta: P. Sulpitius pro
conſul, & Attalus rex cum Æginæ (ſicut ante dictum eſt) hybernaſſent: Lemnum inde claſſe iuncta ro
manæ V & XX quinqueremes, regiæ V & XX tranſmiſerũt. Et Philippus, vt, ſeu terra, ſeu ma-
ri obuiam eundum hoſti foret: paratus ad omnes conatus eſſet: ipſe Demetriadem ad mare deſcendit:
Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq; ab ſociis legationes Demetriadem ad famã
regis conuenerunt. Suſtulerant enim animos Ætoli, cum ob romanam ſocietatem: tum poſt Attali
aduentum: finitimoſq́; depopulabantur. nec Acarnanes ſolum, Bœotiiq́;, & qui Eubœam incolunt:
in magno metu erant: ſed Achæi quoq;: quos ſuper ætolicum bellum Machanidas etiam lacedæmo-
nius tyrãnus haud procul Argiuorum fine poſitis caſtris terrebat. Hi omnes ſuis quiſq; vrbibus quæ
pericula terra mariq́; portendebantur, memorantes, auxilia regem orabant. Ne ex regno quidẽ ipſius
tranquillæ nunciabantur res. Et Scerdiletum, Pleuratumq́; motos eſſe: & Thracum maxime Medos,
ſi quod longinquum bellum regem occupaſſet: proxima Macedoniæ incurſuros. Bœotii quidem, &
interiores Græcię populi, Thermopylarum ſaltus, vbi anguſtæ fauces coarctant iter: foſſa, valloq́; in-
tercludi ab Ætolis nunciabant: ne tranſitum ad ſociorum vrbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnẽ
ducem tot excitare tumultus circunfuſi poterant. Legationes dimittit: pollicitus, prout tempus, ac
res ſe daret: omnibus laturum ſe auxilium. in præſentia quæ maxime vrgebant, res pararent. Tum
præſidium vrbi mittit: vnde allatum erat: Attalum ab Lemno claſſe tranſmiſſa omnem circa vrbem
agrum depopulatum. Polyphantem cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quendam
ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt) Chalcidem mittit. additi quin-
genti Ænianum: vt omnes inſulæ partes tueri poſſent. ipſe Scotuſam eſt profectus: eodemq́; ab
Lariſſa

A Lariſſa Macedonum copias traduci iuſſit. Eò nunciatum eſt:concilium Ætolis Heracleam indictum:
regemq; Attalum ad conſultandum de ſumma belli venturum. Hunc conuentum vt turbaret ſubito
aduentu:magnis itineribus Heracleam duxit:& cõcilio quidem dimiſſo iam venit: i ſegetibus tamen,
quæ iam propè maturitatem erant, maxime in ſinu æniano euaſtatis, Scotuſam copias reduxit. ibi
exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem ſeſe recepit. Inde vt ad omnes hoſtiũ motus
poſſet occurrere:etiam in Phocidem, atq; Eubœam, & Peparethum mittit:qui loca alta eligerẽt:vnde
editi ignes apparerent. ipſe in Ciſſeo (mons eſt in altitudinem ingentem cacuminis editi) ſpeculam
poſuit:vt ignibus procul ſublatis ſignum, vbi quid molirentur hoſtes: momẽto temporis acciperet.
Romanus imperator, & Attalus rex à Peparetho Niceam traiecerunt. inde claſſem in Eubœam ad
vrbem Oreum tranſmittunt:quæ ab Demetriaco ſinu Chalcidem & Euripum petenti ad læuã prima
vrbium Eubœæ poſita eſt. Ita inter Attalum, ac Sulpitium conuenit:vt Romani à mari, regii à terra
oppugnarent. Quatriduo poſtq̃ appulſa claſſis eſt:vrbem aggreſſi ſunt. id tempus occultis cum Pla-
tore, qui à Philippo præpoſitus vrbi erat:colloquiis abſumptum eſt. Duas arces vrbs habet: vnã im-
minentem mari:altera vrbis medio eſt:cuniculo inde via ad mare ducit:quam à mari turris quinq; ta-
bulatorum, egregium propugnaculum, claudebat. Ibi primo atrociſſimum contractũ eſt certamen:
& turre inſtructa omni genere telorum: & tormentis, machinisq; ad oppugnandam eam ex nauibus
expoſitis. Cum omniũ animos, oculosq; id certamen auertiſſet: porta maritimæ arcis Plator Roma-
nos accepit:momentoq; arx occupata eſt. Oppidani pulſi inde in mediam vrbem ad alteram tendere
arcem. Et ibi poſiti erant:qui fores portæ obiicerent. ita excluſi in medio cæduntur, capiunturq;. Mace-
donum præſidium conglobatum ſub arcis muro ſtetit:nec fuga effuſe petita: nec pertinaciter prælio
iterato. Eos Plator venia à Sulpitio ĩpetrata ĩ naues ĩpoſitos ad demetriacũ Phthiotidis expoſuit: ipſe
ad Attalum ſeſe recepit. Sulpitius tam facili ad Oreum ſucceſſu elatus, Chalcidem inde protinus vi-
ctrici claſſe petit. vbi haudquaquam ad ſpem euẽtus reſpondit. Ex patenti vtrinq; coactum in angu-
ſtias mare ſpeciẽ intuenti primo gemini portus in ora duo verſi præbuit. ſed haud facile alia infeſtior
claſſi ſtatio eſt. nam & venti ab vtriuſq; terræ præaltis montibus ſubiti, ac procelloſi deiiciunt: & fretũ
ipſum Euripi non ſepties die, ſicut fama fert:temporibus ſtatis reciprocat: ſed temere in modum ven-
ti nunc huc, nũc illuc verſo mari, velut monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. ita nec nocte, nec
die quies nauibus datur. Cum claſſem tam infeſta ſtatio accepit:tum & oppidum alia parte clauſum
mari, alia à terra egregie munitum, præſidioq; valido firmatum, & præcipue fide præfectorum, prin-
B cipumq;, quæ fluxa & vana apud Oreum fuerant:ſtabile atq; inexpugnabile fuit. Id prudenter, vt in
temere ſuſcepta re, Romanus fecit:quod circũſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus tereret:celeri-
ter abſtitit incœpto: claſſemq; inde ad Cynum Locridis (emporium id eſt vrbis Opuntiorum mille
paſſuum à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, ſed ſerius Platoris fraude
è ſpecula elati: & impari tum maritimis viribus haud facilis erat in iſulam claſſi acceſſus. Ita re p cun-
ctationem omiſſa, ad Chalcidis auxiliũ, vbi ſignum accepit:impigre eſt motus. nam & ipſa Chalcis
quanquam eiuſdem inſulæ vrbs eſt:tamen adeo arcto interſcinditur freto:vt ponte continenti iunga-
tur:terraq; aditum faciliorẽ, q̃ mari habeat. igitur Philippus deiecto præſidio, fuſisq; Ætolis, qui ſaltũ
Thermopylarum inſidebãt:cum ab Demetriade Scotuſam, inde tertia vigilia profectus trepidos ho-
ſtes Heracleam cõpuliſſet:ipſe vno die Phocidis Elatiam millia amplius L X contendit. Eodẽ fermè
die ab Attalo rege Opuntiorum vrbs capta diripiebatur. conceſſerat eam prædam regi Sulpitius: qa
Oreum paucos ante dies ab romano milite, expertibus regiis, direptum fuerat: cum romana claſſis
eò ſe recepiſſet. Attalus igitur ignarus aduentus Philippi, pecuniis à principibus exigendis terebat
tempus. adeoq; improuiſa res fuit:vt, niſi Cretenſium quidam forte pabulatum ab vrbe longius pro-
greſſi agmen hoſtium procul conſpexiſſent: opprimi potuerit. Attalus inermis, atq; incompoſitus,
curſu effuſus mare ac naues petit. & molientibus ab terra naues Philippus ſuperuenit:tumultumq; ẽt
ex terra nauticis præbuit. inde Opuntem rediit, deos, hominesq; accuſans: quod tantæ rei fortunam
ex oculis propè raptam amiſiſſet. Opuntii quoq; ab eadem ira increpiti:quod cum trahere obſidionẽ
in aduentum ſuum potuiſſent: viſo ſtatim hoſte propè in voluntariam deditionem conceſſiſſent. Cõ-
poſitis circa Opuntem rebus, Toronem eſt profectus. Et Attalus primo Oreum ſe recepit. inde cũ
fama accidiſſet:Pruſiam Bithyniæ regem in fines regni ſui tranſgreſſum: omiſſis Romanis, atq; æto-
lico bello, in Aſiam traiecit. Et Sulpitius Æginam claſſem recepit:vnde initio veris profectus erat.
Haud maiore certamine, q̃ Opuntem Attalus ceperat: Philippus Toronem cepit. Incolebant eam
vrbem profugi ab Thebis Phthiotici. vrbe ſua capta à Philippo, cum in fidem Ætolorum perfugiſ-
ſent:ſedem eis Ætoli eam dederant, vrbis vaſtatæ ac deſertæ priore eiuſdem Philippi bello. Tum ab
Torone, ſicut paulo ante dictũ eſt, recepta profectus, Tritonon, & Drymas, Doridis parua atq; igno-
bilia oppida cepit. inde Elatiam, iuſſis ibi ſe opperiri Ptolemæi, Rhodiorumq; legatis, venit. vbi
cum de finiendo ætolico bello ageretur (affuerant enim legati nuper Heracleæ concilio Romano-
rum, Ætolorumq;) nuncius affertur: Machanidam olympiorum ſolenne ludicrum parantes Eleos

C aggredi ſtatuiſſe. Præuertendum id ratus, legatis cum benigno reſponſo dimiſſis: ſe neq; cauſam eius belli fuiſſe: nec moram, ſi modo æqua, & honeſta cõditione liceat: paci facturum: cũ expedito agmine profectus per Bœotiam Megará, atq; inde Corinthũ deſcẽdit. vnde cõmeatibus ſumptis, Phliunta, Pheneumq; petit. & iam cum Eream veniſſet: audit: Machanidam fama aduentus ſui territum refugiſſe Lacedæmonem: Ægiumq; ſe ad concilium Achæorum recepit: ſimul claſſem punicam, vt mari quoq; aliquid poſſet, accitam, ibi ratus ſe inuenturum. Paucis ante diebus inde Phocæas traiecerant Pœni. inde portus Acarnanum petierant: cum ab Oreo profectum Attalum, Romanoſq; audiſſent: veriti, ne in ſe iretur: & intra Rhium (fauces eæ ſunt corinthiaci ſinus) opprimerẽtur. Philippus mœrebat quidem, & angebatur: cum ad omnia ipſe raptim iſſet: nulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe: & rapientem omnia ex oculis eluſiſſe celeritatem ſuam fortunam. In cõcilio tamen diſſimulans ægritudinem, elato animo diſſeruit, teſtatus deos, hominesq; ſe nulli loco, nec tempori defuiſſe: quin vbi hoſtium arma concrepuiſſent: eò quanta maxima poſſet celeritate, tenderet. ſed vix rationem inire poſſe: vtrum ab ſe audacius, an fugacius ab hoſtibus geratur bellum. ſic ab Opunte Attalum, ſic Sulpitium à Chalcide, ſic his ipſis diebus Machanidam è manibus ſuis elapſum. Sed non ſemper felicẽ eſſe fugam: nec pro difficili id bellum habendum: in quo, ſi modo cõgreſſus cum hoſtibus ſis: viceris. quod primum eſſet: cõfeſſionem ſe hoſtium habere: nequaq̃ pares eſſe eos ſibi. breui & victoriã haud dubiam habiturum: nec meliore euentu eos ſecum, q̃ ſpe pugnaturos. Læti regem ſocii audierunt. Reddidit inde Achæis Eream, & Triphyliam. Alipheram autem Megalopolitis, quod ſuorum fuiſſe finium ſatis probabant: reſtituit. inde nauibus acceptis ab Achæis (erant autem tres quadriremes, & biremes totidẽ) Anticyram traiecit. inde quinqueremibus ſeptem, & lembis viginti amplius, quos, vt adiungeret Carthaginenſium claſſi: miſerat in corinthium ſinum: profectus ad Erythras Ætolorũ, quæ propè Eupalium ſunt: exſcenſionem fecit. Haud fefellit Ætolos. nam hominũ quod aut in agris, aut in propinquis caſtellis Potidaniæ, atq; Apolloniæ fuit: in ſyluas, monteſq; refugit. Pecora, quæ inter feſtinationem abigi nequiuerant: ſunt direpta: & in naues compulſa. Cum his, cæteraq; præda Nicia prætore Achæorum Ægium miſſo, cũ Corinthum petiſſet: pedeſtres inde copias per Bœotiã terra duci iuſſit. ipſe ab Oenotrus præter terram Atticam ſuper ſinum nauigans inter medias propè hoſtium claſſes Chalcidẽ peruenit. inde collaudata fide, ac virtute, quod neq; timor, neq; ſpes flexiſſet eorum animos: hortatuſq; in poſterum, vt eadem conſtantia permanerent in ſocietate: ſi ſuã, quàm Oreanorum, atq; Opuntiorum fortunam mallẽt: ab Chalcide Oreum nauigat. principumq; iis, qui fugere capta vrbe q̃ ſe Romanis tradere maluerãt: ſumma rerum, & cuſtodia vrbis permiſſa. ipſe Demetriadem ab Eubœa, vnde primum ad opem ferendam ſociis profectus erat: traiecit. Caſandreæ deinde centum nauium longarum carinis poſitis, contractaq; ad effectũ eius operis multitudine fabrorum naualium, quia res in Græcia tranquillas & profectio Attali fecerat: & in tempore laborantibus ſociis latum ab ſe auxilium: retro in regnum conceſſit: vt Dardanis bellum inferret. Extremo æſtatis eius, qua hæc in Græcia geſta ſunt: cum Q. Fabius Maximus prætor legatus ab M. Liuio conſule Romam ad ſenatum miſſus nunciaſſet: conſulem ſatis præſidii Galliæ prouinciæ credere L. Porcium cũ ſuis legionibus eſſe: decedere ſe inde, ac deduci exercitum conſularem poſſe: patres non M. Liuium tm̃ redire ad vrbem, ſed collegam quoq; eius C. Claudium iuſſerunt. Id modo in decreto interfuit: quod M. Liuii exercitum reduci, Neronis legiones Annibali oppoſitas manere in prouincia iuſſerũt. Inter conſules ita per literas conuenit: vt quemadmodum vno animo rempublicam geſſiſſent: ita, quanq̃ ex diuerſis regionibus conuenirent: vno quoq; tempore ad vrbem accederent. Præneſte qui prior veniſſet: collegam ibi opperiri iuſſus. Forte ita euenit: vt eodẽ die ambo Præneſte venirent. inde præmiſſo edicto, vt triduo poſt frequens ſenatus ad ædem Bellonæ adeſſet: omni multitudine obuiam effuſa ad vrbem acceſſere. Non ſalutabant modo vniuerſi circunfuſi: ſed contingere pro ſe quiſq; victrices dextras cõſulum cupientes, alii gratulabantur: alii gratias agebant: quod eorũ opera incolumis reſpublica eſſet. In ſenatu cum more omniũ imperatorum expoſitis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſent: vt pro republica fortiter feliciterq; adminiſtrata, & diis immortalibus haberetur honos: & ipſis triumphantibus vrbem inire liceret: ſe vero ea, quæ poſtularent: decernere patres merito deorum primum, dein ſecundum deos conſulum, reſponderunt: & ſupplicatione amborum nomine, & triumpho vtriq; decreto. Inter ipſos, ne, cum bellum cõmuni animo geſſiſſent: triumphum ſepararent: ita conuenit: vt quoniam & in prouincia M. Liuii res geſta eſſet: & eo die, quo pugnatum foret: eius forte auſpicium fuiſſet: & exercitus Liuianus deductus Romam veniſſet: Neronis de prouincia deduci non potuiſſet: M. Liuium quadrigis vrbem ineuntem milites ſequerentur: C. Claudius equo ſine militibus inueheretur. Ita conſociatus triumphus, cum vtriq;, tum magis ei, qui quantum merito anteibat: tantum honore collegæ ceſſerat: gloriam auxit. Illum equitem aiebant ſex dierum ſpacio tranſcurriſſe longitudinem Italiæ: & eo die cum Aſdrubale in Gallia ſignis collatis pugnaſſe: quo cum caſtra aduerſus ſeſe in Apulia poſita habere Annibal credidiſſet. ita vnum conſulem pro vtraq; parte Italiæ aduerſus duos duces, duos imperatores, hinc conſilium ſuum, hinc corpus oppoſuiſſe. nomen Neronis ſatis

A fuiſſe ad continendum caſtris Annibalē: Aſdrubalem vero qua alia re, q̃ aduentu eius obrutum, atq; extinctum eſſet? Itaq; iret alter conſul ſublimis curru multiiugis, ſi vellet, equis: vnius equo per vrbem verum triumphū vehi: Neroniq;, etiā ſi pedes incedat: vel parto eo bello, vel ſpreto triumpho, gloriā memorabilē fore. Hi ſermones ſpectantiū Neronem vſq; in Capitolium proſecuti ſunt. Pecuniam in ærarium tulerunt ſeſtertiūm tricies octoginta millia æris. militibus M. Liuius quinquagenos ſenos aſſes diuiſit. tantundē C. Claudius abſentibus militibus ſuis eſt pollicitus: cum ad exercitum rediſſet. Notatum, eo die plura carmina militaribus iocis in C. Claudium, q̃ in conſulē ſuum iactata: equites L. Veturium, & Q. Cæcilium legatos magnis tuliſſe laudibus, hortatosq; eſſe plebem, vt eos cōſules in proximum annum crearent: adieciſſe equitū prærogatiuæ authoritatē conſules: poſtero die in concione, q̃ forti fideliq; duorum præcipuæ legatorū opera vſi eſſent, cōmemorantes. Cum comitiorum tempus appeteret, & per dictatorē comitia haberi placuiſſet, C. Claudius conſul M. Liuium collegā dictatorē dixit: Liuius Q. Cæcilium magiſtrū equitum. A' M. Liuio dictatore creati conſules L. Veturius, Q. Cæcilius: is ipſe, qui tum erat magiſter equitū. Inde prætorū comitia habita. Creati C. Seruilius, M. Cæcilius Metellus, T. Claudius Aſellus, Q. Manlius Thurinus, qui tum ædilis plebis erat. Comitiis perfectis, dictator magiſtratu abdicato, dimiſſoq; exercitu, in Hetruriam prouinciā ex S.C. eſt profectus ad quæſtiones habendas, qui Hetruſcorum, Vmbrorumue populi defectiōis ab Romanis ad Aſdrubalē ſub aduentu eius conſilia agitaſſent: quiq; eum auxiliis, aut cōmeatu, aut ope aliqua iuuiſſent. Hæc eo anno domi, militiæq; geſta. Et ludi romani ter toti inſtaurati ab ædilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Serg. Cornelio Lentulo. Item ludi plebeii ſemel toti inſtaurati ab ędilibus plebis M. Pōponio Mathone, & Q. Manlio Thurino. Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone, & Q. Cæcilio Metello cōſulibus, ambobus, vt cū Annibale bellum gererent, prouincia decreta. Prætores exinde ſortiti ſunt, M. Cæcilius Metellus vrbanā, Q. Mālius peregrinā, C. Seruilius Siciliā, T. Claudius Sardiniā. Exercitus ita diuiſi, conſulum alteri, quē C. Claudius prioris anni cōſul: alteri, quē Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuiſſet exercitū. In Hetruria duas volonum legiones à C. Terentio proconſule M. Liuius proconſul, cui prorogatum in annū imperium erat: acciperet. Et Q. Mālio, vt collegæ iuriſdictiōe tradita, Galliam cū exercitu, cui L. Porcius proprætor præfuerat, obtineret, decretū eſt: iuſſusq; populari agros Gallorū, qui ad Pœnos ſub aduentu Aſdrubalis defeciſſent. C. Seruilio cū Cānenſibus duabus legionibus, ſicut P. Manlius tenuerat, Sicilia tuenda data.

B Ex Sardinia vetus exercitus, cui A. Hoſtilius præfuerat, deportatus. nouā legionem, quam T. Claudius traiiceret ſecū, conſules cōſcripſerunt. Q. Claudio, vt Tarentum: C. Hoſtilio Tubulo, vti Capuā prouinciam haberet prorogatum in annū imperium eſt. M. Valerius procōſul, qui tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat. XXX nauibus C. Seruilio traditis, cum cætera omni claſſe redire ad vrbem iuſſus. In ciuitate tanto diſcrimine belli ſolicita, cū omnium ſecundorū, aduerſorumq; cauſas in deos verterent, multa prodigia nunciabantur. Tarracinæ Iouis ædē, Satrici matris Matutæ de cœlo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Iouis foribus ipſis duo prolapſi angues. Ab Antio nunciatū eſt: cruentas ſpicas metentibus viſas eſſe. Cære porcus biceps, & agnus mas, idemq; fœmina natus erat. Et Albæ duos ſoles viſos ferebāt: & nocte Fregellis lucem obortam. Et bos in agro romano locutus, & ara Neptuni multo manaſſe ſudore in circo Flaminio dicebatur: & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cœlo tactæ. Prodigia cōſules hoſtiis maioribus procurare iuſſi, & ſupplicationē vnum diē habere. Ea ex ſenatuſcōſulto facta. Plus omnibus aut nunciatis peregre, aut viſis domi prodigiis, terruit animos hominū ignis in æde Veſtæ extinctus. ob quā cauſam cæſa flagro eſt Veſtalis virgo, cuius cuſtodia eius noctis fuerat: iuſſu P. Licinii pontificis. Id quanquā nihil portendentibus diis, cæterū negligentia humana acciderat: tamen & hoſtiis maioribus procurari: & ſupplicationem ad Veſtæ aram haberi placuit. Priuſq̃ proficiſcerentur conſules ad bellū: moniti ab ſenatu ſunt: vt in agros reducendæ plebis curā haberent. deūm benignitate ſummotū bellum ab vrbe Roma, & Latio eſſe. poſſe ſine metu in agris habitari. minime conuenire: Siciliæ, q̃ Italiæ, colendæ maiorē curam eſſe. Sed res haudquaquā erat populo facilis: & liberis cultoribus bello abſumptis: & inopia ſeruitiorum: & pecore direpto: villisq; dirutis, aut incenſis: magna tamen pars authoritate conſulum compulſa in agros remigrauit. Mouerant autē huiuſce rei mentionē Placentinorū & Cremonenſiū legati, querentes: agrū ſuum ab accolis Gallis incurſari, ac vaſtari: magnamq; partē colonorum ſuorum dilapſam eſſe: & infrequētes ſe vrbes, agrū vaſtatum ac deſertum habere. Manlio prætori mandatū: vt colonias ab hoſte tueretur. Cōſules ex S.C. edixerunt: vt qui ciues Cremonenſes, aut Placentini eſſent: ante certum diem in colonias reuerterentur. principio deinde veris & ipſi ad bellū profecti ſunt. Q. Cæcilius cōſul exercitū ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accępit: nouisq; militibus, quos ipſe cōſcripſerat: ſuppleuit. Et in Conſentinū agrū conſules exercitum duxerunt: paſſimq; depopulati, cū agmen iam graue præda eſſet: in ſaltu anguſto à Brutiis, iaculatoribusq; numidis turbati ſunt: ita vt nō præda tantū, ſed armati quoq; in periculo fuerint. maior tamen tumultus, q̃ pugna fuit: & præmiſſa pręda, incolumes legiones in loca culta euaſere. inde in Lucanos profecti. Ea ſine certamine

C tota gens in ditionem populi romani rediit. Cum Annibale nihil eo anno rei geſtũ eſt. nã neq; ipſe
ſe obtulit in tam recenti vulnere publico, priuatoq;: neq; laceſſierũt quietũ Romani. tantã ineſſe vim,
etſi omnia alia circa eum ruerent: in vno illo duce cenſebant. Ac neſcio an mirabilior in aduerſis, q̃ ſe-
cundis rebus fuerit. quippe qui, cũ & in hoſtiũ terra per annos tredecim, tam procul ab domo, varia
fortuna bellũ gereret exercitu non ſuo ciuili, ſed miſto ex colluuione omniũ gentium: quibus non lex,
non mos, nõ lingua communis, alius habitus, alia veſtis, alia arma, alii ritus, alia ſacra, alii propè dii
eſſent: ita quodã vno vinculo copulauerit eos: vt nulla nec inter ipſos, nec aduerſus ducẽ ſeditio extite-
rit: cum & pecunia ſæpe in ſtipendiũ, & cõmeatus in hoſtium agro deeſſet: quorũ inopia priore puni-
co bello multa infanda inter duces, militesq; cõmiſſa fuerãt. Poſt Aſdrubalis vero exercitũ cum duce,
in quibus ſpes omnis repoſita victoriæ fuerat: deletum, cedendoq; in angulum brutium cætera Italia
cõceſſum, cui non videatur mirabile: nullũ motum in caſtris factum? nam ad cætera id quoq; acceſſe-
rat. vt ne alendi quidem exercitus, niſi ex Brutio agro ſpes eſſet. qui vt omnis coleretur: exiguus tamẽ
tãto alendo exercitui erat: cũ magnã partẽ iuuentutis abſtractam à cultu agrorũ bellũ occupauerit, &
mos vitio etiã inſitus genti per latrocinia militiã exercendi. nec ab domo quicquã mittebatur. de Hi-
ſpania retinenda ſolicitis: tanq̃ omnia proſpera in Italia eſſent. In Hiſpania res quadã ex parte ean-
dem fortunam, quadã longe diſparẽ habebant. eandẽ: quod prælio victi Carthaginenſes duce amiſſo
in vltimam Hiſpaniæ oram vſq; ad Oceanũ cõpulſi erant. diſparem autẽ: quod Hiſpania non q̃ Italia
modo, ſed q̃ vlla pars terrarũ bello reparando aptior erat locorum, hominũq; ingeniis. Itaq; ergo pri-
ma Romanis inita prouinciarũ, quæ quidem cõtinentis ſint: poſtrema omnium noſtra demum ætate
ductu, auſpicioq; Auguſti Cæſaris perdomita eſt. Ibi tum Aſdrubal Giſgonis filius, maximus clariſſi-
musq; eo bello ſecundum Barchinos dux, regreſſus ab Gadibus, rebellandi ſpem adiuuante Magone
Amilcaris filio, delectibus per vlteriorem Hiſpaniã habitis, ad quinquaginta millia peditum, & qua-
tuor millia & quingentos equites armauit. De equeſtribus copiis fermè inter authores cõuenit. pedi-
tum L X X millia quidã adducta ad Silpiã vrbẽ ſcribunt. Ibi ſuper campos patentes duo duces pœ-
ni ea mente, ne detrectarent certamen: cõſiderũt. Scipio, cũ ad eum fama tanti cõparati exercitus per-
lata eſſet: neq; romanis legionibus tantæ ſe fore parẽ multitudini ratus, vt non in ſpeciẽ ſaltem oppo-
nerentur barbarorũ auxilia: neq; in iis tamen tantũ virium ponendũ, vt mutando fidẽ, quæ cladis cau-
ſa fuiſſet patri patruoq;, magnum momentum facerent: præmiſſo Syllano ad Colcam duodetriginta
D oppidis regnantẽ, vt equites peditesq; ab eo, quos ſe per hyemẽ conſcripturũ pollicitus erat: acciperet
ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſociis, qui accolunt viã: modica cõtrahendo auxilia, Caſtu-
lonẽ peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia. tria millia peditum, & equites quingẽti. Inde ad Betulã
vrbẽ progreſſus cum omni exercitu ciuium ſociorũq;, peditum equitũq; V & X L millibus. Caſtra
ponentes eos Mago, & Maſaniſſa cũ omni equitatu aggreſſi ſunt. turbaſſentq; munientes: ni abditi
poſt tumulũ, opportune ad id poſiti ab Scipione, equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi prom-
ptiſſimũ quenq;, & proxime vallũ, atq; in ipſos munitores primũ inuectum vixdum prælio inito fude-
runt. cum cæteris, qui ſub ſignis, atq; ordine agminis inceſſerãt: longior, & diu ambigua pugna fuit,
ſed cũ ab ſtationibus primũ expeditæ cohortes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iuſſi,
plures & integri feſſis ſubirẽt: magnumq; iam agmen armatorũ à caſtris in præliũ rueret: terga haud
dubie vertunt Pœni. Numidæq; primo turmatim abibant, nihil propter pauorẽ, feſtinationem'ue cõ-
fuſis ordinibus. deinde poſtq̃ acrius vltimis incidebat Romanus: neq; ſuſtineri impetus poterat: ni-
hil iam ordinũ memores, paſſim quà cuiq; proximũ fuit, in fugam effunduntur. Et quanquã eo præ-
lio aliquantũ & Romanis aucti, & diminuti hoſtibus animi erãt: tamen nunquã aliquot inſeqnentes
dies ab excurſionibus equitũ, leuiſq; armaturæ ceſſatum eſt. Vbi, ſatis tentatæ per hæc leuia certami-
na vires ſunt: prior Aſdrubal in aciẽ copias eduxit: deinde & Romani proceſſere. ſed vtraq; acies pro
vallo ſtetit inſtructa. & cũ ab neutris pugna cœpta eſſet: iam die ad occaſum inclinãte, à Pœno prius,
deinde ab Romano in caſtra copiæ reductæ. Hoc idẽ per dies aliquot factum. prior ſemper Pœnus co-
pias caſtris educebat: prior feſſis ſtando ſignum recęptui dabat. ab neutra parte procurſum: telum'ue
miſſum: aut vox vlla orta. mediã aciem hinc Romani, illinc Carthaginẽſes miſti Afris, cornua ſocii
tenebant. erant autẽ vtrinq; Hiſpani pro cornibus. ante Punicã aciem elephanti caſtellorũ procul ſpe-
ciem viſu præbebant. Iam hoc in vtriſq; caſtris ſermonis erat: ita vt inſtructi ſteriſſent, pugnaturos:
medias acies, Romanũ Pœnumq;, quos inter belli cauſa eſſet: pari robore animorũ armorũq; cõcur-
ſuras. Scipio vbi hęc obſtinate credita animaduertit: omnia de induſtria in eum diem, quo pugnatu-
rus erat: mutauit. Teſſerã veſperi per caſtra dedit: vt ante lucem viri equiq;, cũ raptim pranſi eſſent: ar-
matus eques frenatos ſtratosq; teneret equos. Vixdum ſatis certa luce equitatũ omnẽ cum leui arma-
tura in ſtationes punicas immiſit. inde confeſtim ipſe cũ graui agmine legionum procedit. præter opi-
nionem deſtinatam ſuorum, hoſtiumq;, Romano milite cornibus firmatis ſociis in mediã aciem ac-
ceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus vt ex tabernaculo proſiluit: tumultumq; ante vallum, &
trepidationẽ ſuorum, & procul ſigna legionum fulgentia, plenosq; hoſtium campos vidit: equitatum
omnem

A omnem extemplo in equites emittit. ipſe cum peditum agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito
quicquā in acie ſtruenda mutat. Equitū īictu anceps pugna erat: nec ipſa per ſe decerni poterat: quia
pulſis (quod propè inuicē fiebat) in aciē peditum tutus receptus erat. ſed vbi iam haud plus quingē-
tos paſſus acies inter ſeſe diuiſæ aberant: ſigno receptui dato Scipio, patefactisq; ordinibus, equitatū
omnē leuemq; armaturam in medium acceptam, diuiſamq; in partes duas in ſubſidiis poſt cornua lo-
cat. inde vbi incipiendæ iam pugnæ tempus erat: Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſo gradu incede-
re iubet. ipſe è dextro cornu (ibi nanq; præerat) nunciū ad Syllanū, & Martium mittit: vt cornu exten-
derent in ſiniſtram partē: quēadmodum ſe tendentem ad dexterā vidiſſent: & cum expeditis peditum,
equitūq; prius pugnā cōſererent cum hoſte: q̃ coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis cornibus
cum ternis peditū cohortibus, ternisq; equitum turmis, ad hoc velitibus, citato gradu in hoſtē duce-
bant, ſequentibus in obliquū aliis. Sinus in medio erat: quia ſegnius Hiſpanorū ſigna incedebant. &
iam cōfluxerant cornua: cum, quod roboris in acie hoſtiū erat: Pœni veterani, Afriq; nondū ad teli cō-
iectum veniſſent: neq; in cornua, vt adiuuarent pugnantes: diſcurrere auderent: ne aperirent mediam
aciem venienti ex aduerſo hoſti. Cornua ancipiti prælio vrgebantur. eques, leuisq; armatura, & velites
circunductis alis in latera incurrebant: cohortes à fronte vrgebant: vt abrumperent cornua à cætera
acie. Et cū ab omni parte haudquaquā par pugna erat: tum, quod turba Balearium, tyronūq; Hiſpa-
norum Romano Latinoq; militi obiecta erat: procedēte iam die vires etiam deficere Aſdrubalis exer-
citum cœperāt: oppreſſos matutino tumultu: coactosq;, priuſq̃ cibo corpora firmarēt, raptim in aciē
exire. Ad id ſedulo diem extraxerat Scipio: vt ſera pugna eſſet. nam ab ſeptima demum hora peditum
ſigna cornibus incurrerunt. ad medias acies aliquanto ſerius peruenit pugna: vt prius æſtus à meridia-
no ſole, laborq; ſtandi ſub armis, & ſimul fames ſitisq; corpora afficerent: q̃ manus cum hoſte conſere-
rent. itaq; ſteterunt ſcutis innixi. nā ſuper cætera elephanti etiā tumultuoſo genere pugnæ equitum,
velitumq;, & leuis armaturæ conſternati è cornibus in mediam aciem ſeſe intulerant. Feſſi igitur cor-
poribus, animisq; retulere pedem: ordines tamen ſeruantes haud ſecus, q̃ ſi imperio ducis cederet inte-
gra acies. Sed cū eo ipſo acrius, vbi inclinatā ſenſere: victores ſe vndiq; inueherent: nec facile impetus
ſuſtineri poſſet: quanquā retinebat, obſiſtebatq; cedentibus Aſdrubal, ab tergo eſſe colles, tutumq; re-
ceptum, ſi modice ſe reciperent: clamitans: tamen vincente verecundiam metu, cum proximus quiſq;
hoſtem cæderet: terga extemplo data: atq; in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primo cōſiſtere ſigna in
B radicibus colliū, ac reuocare in ordines militē cœperant: cunctantibus in aduerſum collē erigere aciē
Romanis. inde vt inferri impigre ſigna viderunt: integrata fuga, in caſtra pauidi compelluntur. Nec
procul vallo Romanus aberat. cæpiſſetq; tanto impetu caſtra: niſi ex vehementi ſole, qualis inter gra-
ues imbre nubes effulget: tāta vis apud deiecta eſſet: vt vix in caſtra ſua reciperent ſe victores: quoſdā
etiam religio cæperit: vlterius quicquā eo die conandi. Carthaginēſes, quanquā feſſos labore, ac vul-
neribus, nox imberq; ad neceſſariam quietē vocabat: tamen quia metus, & periculum ceſſandi nō da-
bat tempus, prima luce oppugnaturis hoſtibus caſtra: ſaxis vndiq; circa ex propinquis vallibus cōge-
ſtis augent vallū: munimento ſeſe, quando in armis parū præſidii foret: defenſuri. Sed tranſitio ſocio-
rum, fugā vt tutior mora videretur, fecit. principiū defectiōis ab Attane regulo Turdetanorū factum
eſt. is cum magna popularium manu transfugit. inde duo munita oppida cū præſidiis tradita à præfe-
ctis Romano. Et ne latius, inclinatis ſemel ad defectionē animis, ſerperet res: ſilentio proximæ noctis
Aſdrubal caſtra mouet. Scipio, vt prima luce qui in ſtatiōibus erāt, retulerūt: profectos hoſtes: præmiſ-
ſo equitatu ſigna ferri iubet. adeoq; citato agmine educti ſunt: vt ſi via recta veſtigia ſequentes iſſent:
haud dubie aſſecuturi fuerint. ſed ducibus eſt creditū: breuius aliud eſſe iter ad Bætim fluuiū: vt trāſeū-
tes aggrederētur. Aſdrubal clauſo trāſitu fluminis ad Oceanū flectit. & iam inde fugientiū modo effu-
ſi abibant: idq; ab legionibus Romanis aliquantū interualli fecit. eques, leuisq; armatura nūc ab ter-
go, nunc ab lateribus occurrendo, fatigabat morabaturq;. ſed cū ad crebros tumultus ſigna conſiſte-
rent: & nunc equeſtria, nunc cū velitibus, auxiliisq; peditum prælia conſererent: ſuperuenerunt legio-
nes. Inde non iam pugna, ſed trucidatio velut pecorum fieri: donec ipſe dux fugæ author in proximos
colles cum ſeptē millibus fermè ſemiermiū euaſit. cæteri cæſi, captiq;. caſtra tumultuaria raptim Pœ-
ni tumulo editiſſimo cōmuniuerunt: atq; inde, cū hoſtis nequicquā ſubire iniquo aſcēſu conatus eſſet:
haud difficulter ſeſe tutati ſunt. ſed obſidio in loco nudo, atq; inopi vix in paucos dies tolerabilis erat.
itaq; tranſitiones ad hoſtes fiebāt. poſtremo dux ipſe nauibus acceptis (nec procul inde aberat mare)
nocte relicto exercitu Gades perfugit. Scipio fuga ducis hoſtium audita, decem millia peditum, mille
equites reliquit Syllano ad caſtrorū obſidionem. ipſe cum cæteris copiis, ſeptuageſimis caſtris, proti-
nus cauſis regulorū ciuitatumq; cognoſcendis, vt præmia ad veram meritorū æſtimationē tribui poſ-
ſent: Tarraconē redit. Poſt profectionē eius Maſaniſſa cum Syllano clam congreſſus, vt ad noua con-
ſilia gentem quoq; ſuam obedientē haberet: cum paucis popularibus in Africam traiecit: nō tam eui-
denti eo tempore ſubitæ mutationis cauſa: q̃ documento poſt id tempus conſtantiſſimæ ad vltimam
ſenectam fidei: ne tum quidē eum ſine probabili cauſa feciſſe. Mago inde remiſſis ab Aſdrubale naui-

C bus, Gades petit. Cæteri deſerti ab ducibus, pars tranſitione, pars fuga diſſipati per proximas ciuitates ſunt: nulla manus numero, aut viribus inſignis. Hoc maxime modo ductu atq; auſpicio proconſulis Scipionis pulſi Hiſpania Carthaginenſes ſunt, quartodecimo anno poſt bellum initum, quinto poſtq̃ prouinciam, & exercitũ accepit. Haud multo poſt Syllanus debellatũ referens, Tarraconẽ ad Scipionẽ redit. L. Scipio cũ multis nobilibus captiuis nuncius receptæ Hiſpaniæ Romã eſt miſſus. Et cum cæteri lætitia, gloriaq; ingenti eam rem vulgo ferrẽt: vnus, qui geſſerat: inexplebilis virtutis, veræq; laudis, paruum inſtar eorum, quæ ſpe ac magnitudine animi concepiſſet: receptas Hiſpanias ducebat. iam Africã, magnamq; Carthaginem, & in ſuũ decus nomenq; velut conſummatã eius belli gloriã ſpectabat. Itaq; præmoliendas ibi ratus iam res, cõciliandosq; regũ gentiumq; animos, Syphacem primum regẽ ſtatuit tentare. Maſæſulorũ is rex erat. Maſæſuli gens affinis Mauris, regionem Hiſpaniæ, maxime quà ſita Noua Carthago eſt: ſpectant. Fœdus ea tempeſtate regi cum Carthaginenſibus erat. quod haud grauius ei, ſanctiusq;, q̃ vulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides: ratus fore, oratorẽ ad eum C. Læliũ cum donis mittit. Quibus barbarus lętus, & quia res tum proſperę vbiq; Romanis, Pœnis autem in Italia aduerſæ, in Hiſpania nullæ iam erant: amicitiam ſe Romanorũ accipere annuit. firmandæ eius fidẽ nec dare, nec accipere: niſi cũ ipſo corã duce Romano. Ita Lælius in id modo fide ab rege accepta, tutum aduentum fore, ad Scipionẽ redit. Magnum in omnia momẽtũ Syphax affectanti res erat Africæ: opulentiſſimus eius terræ, bello iam expertus ipſos Carthaginẽſes: finibus etiã regni apte ad Hiſpaniã, quà freto exiguo dirimuntur, poſitis. Dignã itaq; rem Scipio ratus, quæ, quoniã non aliter poſſet: magno periculo peteretur: L. Martio Tarracone, Syllano Carthagine Noua, quò pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat: ad præſidium Hiſpaniæ relictis, ipſe cũ C. Lælio duabus quinqueremibus ab Carthagine profectus tranquillo mari plurimũ remis, interdũ & leni adiuuante vento in Africam traiecit. Forte ita incidit: vt eo ipſo tempore Aſdrubal pulſus Hiſpania ſeptem triremibus portũ inuectus anchoris poſitis terræ applicaret naues: cum cõſpectæ duæ quinqueremes haud cuiquam dubio, quin hoſtium eſſent: opprimiq; à pluribus, priuſq̃ portũ intrarent, poſſent: nihil aliud, q̃ tumultũ ac trepidationẽ ſimul militum, ac nautarum, nequicquã armaq; & naues expedientiũ, fecerunt. percuſſa enim ex alto vela paulo acriori vento prius in portũ intulerũt quinqueremes: q̃ Pœni anchoras molirentur. nec vltra tumultum edere quiſquã in regio portu audebat. Itaq; prior in terram Aſdrubal, mox Scipio, & Lælius egreſſi ad regem pergunt. Magnificumq; id

D Syphaci: nec erat aliàs viſum: duorũ opulentiſſimorũ ea tempeſtate duces populorũ vno die ſuam pacem, amicitiamq; petentes veniſſe. Vtrunq; in hoſpitiũ inuitat. & quoniã fors eos ſub vno tecto eſſe, atq; ad eoſdem penates voluiſſet: cõtrahere ad colloquium dirimendarum ſimultatum cauſa eſt conatus: Scipione abnuente: aut priuatim ſibi vllum cum Pœno odium eſſe: quod colloquendo finiret: aut de republica quicquam ſe cum hoſte agere iniuſſu ſenatus poſſe. illud magnopere cõtendente rege: ne alter hoſpitum excluſus menſa videretur: vt in animum induceret ad eaſdem venire epulas: haud abnuit. cœnatumq; ſimul apud regem eſt. & eodem etiã lecto Scipio, atq; Aſdrubal, quia ita cordi erat regi: accubuerunt. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atq; ad omnia naturalis ingenii dexteritas: vt non Syphacem modo barbarum, inſuetumq; moribus Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſſimum facunde alloquendo ſibi conciliaret. mirabilioremq; ſibi eum virum congreſſo coram viſum præ ſe ferebat: q̃ bello rebus geſtis. nec dubitare: quin Syphax, regnumq; eius iam in Romanorum eſſet poteſtate. eam artem illi viro ad cõciliandos animos eſſe. Itaq; non quo modo Hiſpaniæ amiſſæ ſint, quærendum magis Carthaginenſibus eſſe: q̃ quo modo Africam retineant, cogitandum. Non peregrinabundum, neq; circa amœnas oras vagantem tantum ducem Romanum, relicta prouincia nouæ ditiõis, relictis exercitibus, duabus nauibus in Africam traieciſſe: & commiſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidem inexpertam: ſed potiundæ Africæ ſpem affectantem. hoc eum iampridem volutare in animo: hoc palàm fremere: quod non quemadmodum Annibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gereret. Scipio fœdere icto cum Syphace, profectus ex Africa, dubiiſq; & pleriſq; ſæuis in alto iactatus ventis, die quarto Nouæ Carthaginis portum tenuit. Hiſpaniæ ſicut à bello Punico quietæ erant: ita quaſdam ciuitates propter conſcientiam culpæ metu magis, quàm fide quietas eſſe apparebat: quarum maxime inſignes & magnitudine & noxa, Illiturgum & Caſtulo erant. Caſtulonenſes cum proſperis rebus ſocii fuiſſent: poſt cæſos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perfugerant: interficiẽdisq;, ſcelus etiam defectioni addiderant. In eos populos primo aduentu, cum dubiæ Hiſpaniæ eſſent: merito magis, quàm vtiliter ſæuitum foret. tunc iam tranquillis rebus, quia tempus expetendæ pœnæ videbatur veniſſe: accitum ab Tarracone L. Martium cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem oppugnãdam mittit. ipſe cum cætero exercitu quintis fermè ad Illiturgum caſtris peruenit. Clauſæ erãt portæ: omniaq; inſtructa, & parata ad oppugnationem arcendam. adeo conſcientia, quid ſe meritos ſcirent: pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortari milites Scipio orſus eſt. Ipſos claudẽdis portis indicaſſe Hiſpanos: quid vt timerent, meriti eſſent. itaq; multo infeſtioribus animis cum eis, q̃ cum Carthaginenſibus bellum gerendum

A gerendum eſſe. quippe cum illis ſine ira propè de imperio, & gloria certari: ab iis perfidiæ, & crudelitatis, & ſceleris pœnas expetendas eſſe. veniſſe tempus: quo & nefandam commilitonum necem, & in ſemetipſos, ſi eodem fuga delati forent: inſtructam fraudem vlciſcerentur: & in omne tempus graui documento ſancirent: ne quis vnquam Romanum ciuem, militem'ue in vlla fortuna opportunum iniuriæ duceret. Ab hac exhortatione ducis incitati ſcalas electis per manipulos viris diuidunt. partito exercitu, ita vt parti alteri Lælius præeſſet legatus: duobus ſimul locis ancipiti terrore vrbẽ aggrediuntur. Non dux vnus, aut plures principes oppidanos, ſed ſua ipſorum conſcientia culpæ metu ad defendendam impigre vrbem hortatur. & meminerant: & admonebant alios: ſupplicium ex ſe, non victoriam peti. vbi quiſq; mortem oppeteret: id referre: vtrum in pugna & in acie, vbi mars communis & victum ſæpe erigeret, & affligeret victorem: an poſtmodum cremata & diruta vrbe ante ora captarum coniugum liberorumq; inter verbera & vincula, omnia fœda atque indigna paſſi, expirarent. Igitur non militaris modo ætas, aut viri tantum, ſed fœminæ quoque, puerique ſupra animi corporisq; vires adſunt: propugnantibus tela miniſtrant: ſaxa in muros munientibus gerunt. non libertas ſolum agebatur: quæ virorum fortium tantum pectora acuit: ſed vltima omnibus ſupplicia, & fœda mors ob oculos erat. accendebantur animi, & certamine laboris, ac periculi, atque ipſo inter ſe conſpectu. Itaque tanto ardore certamen initum eſt: vt domitor ille totius Hiſpaniæ exercitus ab vnius oppidi iuuẽtute ſæpe repulſus à muris haud ſatis decoro prælio trepidaret. Id vbi vidit Scipio: veritus ne vanis conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus: & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum ac partem periculi capeſſendam eſſe ratus, increpita ignauia militum, ferri ſcalas iubet: & ſeipſum, ſi cæteri cunctentur: aſcenſurum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia: cum clamor vndique ab ſolicitis vicem imperatoris militibus ſublatus: ſcalæq; multis ſimul partibus erigi cœptæ. Et ex altera parte Lælius inſtat. Tum victa oppidanorum vis: deiectisq; propugnatoribus occupantur muri. arx etiam ab ea parte, qua inexpugnabilis videbatur: inter tumultum capta eſt. Transfugæ Afri, qui tum inter auxilia Romana erant: & oppidanis in ea tuenda, vnde periculum videbatur: verſis, & Romanis ſubeuntibus ſcalis mœnia, quà adire poterant: conſpexerunt editiſſimam vrbis partem, quæ rupe præalta tegebatur: neque opere vllo munitam, & ab defenſoribus vacuam. leuium corporum homines, & multa exercitatione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inæqualiter'eminẽtia rupis poterant, ſcandunt. ſicubi nimis arduum, & leue ſaxum occurrebat: clauos per modica interualla figentes, cum velut gradus feciſſent: primi ſequentes extrahentes manu, poſtremi ſubleuantes

B eos, qui præirent: in ſummum euadunt. inde decurrunt cũ clamore in vrbem iam captam ab Romanis. Tum vero apparuit ab ira, & ab odio vrbem oppugnatam eſſe. nemo capiendi viuos: nemo, patentibus ad direptionem omnibus, prædæ memor eſt. trucidant inermes iuxta, atque armatos: fœminas pariter, ac viros: vſque ad infantium cædem ira crudelis peruenit. ignem deinde tectis iniciunt, ac diruunt, quæ incendio abſumi nequeunt. adeo veſtigia quoque vrbis extinguere, ac delere memoriam hoſtium ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitum ducit. quam vrbem non Hiſpani modo conuenæ, ſed punici etiam exercitus ex diſſipata paſſim fuga reliquiæ tutabantur. ſed aduentum Scipionis præuenerat fama cladis Illiturgitanorum: terrorq; deinde, ac deſperatio inuaſerat. & in diuerſis cauſis cum ſibi quiſque conſultum ſine alterius reſpectu vellet: primo tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſſionem inter Carthaginenſes, atque Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalàm deditionis author, Himilco punicis auxiliaribus præerat: quos, vrbemq;, fide clàm accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior ea victoria fuit. nec tantundem noxæ admiſſum erat. & aliquãtum iræ leniuerat voluntaria deditio. Martius inde in barbaros, ſi qui nondum perdomiti erant: ſub ius, ditionemq; redigendos miſſus. Scipio Carthaginem ad vota ſoluẽda diis, munusq; gladiatorium, quod mortis cauſa patris, patruiq; parauerat: edendum redit. Gladiatorium ſpectaculum fuit non ex eo genere hominum: ex quo laniſtis comparare mos eſt: ſeruorum delectu, ac libertorum: qui venalem ſanguinem habent. voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit, nam alii miſſi ab regulis ſunt ad ſpecimen inſitæ genti virtutis oſtendendum: alii ipſi profeſſi ſe pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio, & certamen, vt prouocarent: prouocati'ue haud abnuerent: traxit. quidam quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant: aut noluerant: pacti inter ſe, vt victorem res ſequeretur: ferro decreuerunt. Neque obſcuri generis homines, ſed clari illuſtresq;, Corbis, & Orſua, patrueles fratres, de principatu ciuitatis, quam Ibem vocabant: ambigentes, ferro ſe certaturos profeſſi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſuæ pater princeps proxime fuerat: à fratre maiore poſt mortem eius principatu accepto. Cum verbis diſceptare Scipio vellet: ac ſedare iras: negatũ id ambo dicere cõmunibus cognatis: nec alium deorum, hominum'ue, q̃ Martem ſe iudicem habituros eſſe. Robore maior, minor flore ætatis ferox, mortem in certamine, q̃ vt alter alterius imperio ſubigeretur: præoptãtes, cum ab tanta rabie dirimi nequirent: inſigne ſpectaculum exercitui præbuere: documentumq;: quantum cupiditas imperii malum inter mortales eſſet. Maior vſu armorum, & aſtu facile ſtolidas vires minoris ſuperauit. Huic gladiatorum ſpectaculo ludi funebres additi pro copia, & prouinciali, & caſtrenſi appa

C ratu. Res interim nihilo minus ab legatis gerebantur. Martius ſuperato Bæte amni, quem incolæ
Cirtim appellant, duas opulentas ciuitates ſine certamine in deditionem accepit. Aſtapa vrbs erat,
Carthaginenſium ſemper partis. neque id tam dignum ira erat: q̃ quod extra neceſſitates belli præci-
puum in Romanos gerebant odium. nec vrbem aut ſitu, aut munimento tutam habebant: quæ fero-
ciores iis animos faceret. ſed ingenia incolarum latrocinio læta, vt excurſiones in finitimum agrum
ſociorum populi Romani facerent: impulerant: & vagos milites Romanos, lixasq́;, & mercatores ex-
ciperent. magnum etiam comitatum, quia paucis parum tutum fuerat: tranſgredientem fines poſitis
inſidiis circumuentum iniquo loco interfecerunt. Ad hanc vrbem oppugnandam cum admotus exer
citus eſſet: oppidani cõſciẽtia ſcelerum, quia nec deditio tuta ad tam infeſtos videbatur: nec ſpes mœ-
nibus, aut armis tuendæ ſalutis erat: facinus in ſe, ac ſuos fœdum, ac ferum conſciſcunt. Locum in fo
ro deſtinant: quò pretioſiſſima rerum ſuarum congererent. ſuper eum cumulum coniuges, ac liberos
conſidere cum iuſſiſſent: ligna circa extruunt: faſcesq́; virgultorum coniiciunt. quinquaginta deinde
iuuenibus armatis præcipiunt: vt donec incertus euentus pugnæ eſſet: præſidium eo loco fortunarum
ſuarum, corporumq́;, quæ cariora fortunis eſſent: ſeruarent. ſi rem inclinatam viderẽt, atq; in eo iam
eſſe, vt vrbs caperetur: ſcirent: omnes, quos euntes in prælium cernerent: mortem in ipſa pugna obi-
turos. illos ſe per deos ſuperos, inferosq́; orare: vt memores libertatis, quæ illo die aut morte honeſtat
aut ſeruitute infami finienda eſſet: nihil relinquerent in quod ſæuire iratus hoſtis poſſet. ferrũ, ignẽq;
in manibus eſſe. amicæ, ac fideles potius ea, quæ peritura eſſent: abſumerent manus: quàm inſultarẽt
ſuperbo ludibrio hoſtes. His adhortationibus execratio dira adiecta: ſi quem à propoſito ſpes, mol-
litiáue animi flexiſſet. inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum tumultu erũpunt. Neq;
erat vlla ſatis firma ſtatio oppoſita: quia nihil minus, quàm vt egredi mœnibus auderent: timeri po-
terat. perpaucæ equitum turmæ, leuisq́; armatura repente è caſtris ad idipſum emiſſa occurrit. Acrior
impetu atque animis, quàm compoſitior vllo ordine pugna fuit. Itaq; pulſus eques, qui primus ho-
ſti ſe obtulerat: terrorem intulit leui armaturæ. pugnatumq́; ſub ipſo vallo foret: ni robur legionum,
perexiguo ad inſtruendum dato tempore, aciem direxiſſet. Ibi quoque trepidatum parumper circa ſi-
gna eſt: cum cæci furore in vulnera, ac ferrum vecordi audacia ruerent. dein vetus miles aduerſus teme
rarios impetus pertinax, cæde primorum inſequentes ſuppreſſit. conatus paulo poſt vltro inferre pe-
dem, vt neminem cedere, atque obſtinatos mori in veſtigio quenque ſuo vidit: patefacta acie, quod vt
D facere poſſet, multitudo armatorum facile ſuppeditabat: cornua hoſtium amplexus in orbẽ pugnan-
tes ad vnum omnes occidit. Atque hæc tamen hoſtium iratorum, ac tum maxime dimicantium iure
belli in armatos repugnantesq́; edebantur. fœdior alia in vrbe trucidatio erat. Cum turbam fœmina-
rum, puerorumq́; imbellem, inermemq́; ciues ſui cęderent: & in ſuccenſum rogum ſemianima pleraq;
inicerent corpora: riuiq́; ſanguinis flammam orientem reſtinguerent: poſtremo ipſi cæde miſeranda
ſuorum fatigati cum armis medio incendio ſe iniecerunt. Iam cædi perpetratæ victores Romani ſu-
peruenere. ac primo conſpectu tam fœdæ rei mirabundi parumper obſtupuerũt. deinde cum aurum,
argentumq́; cumulo rerum aliarum interfulgens auiditate ingenii humani rapere ex igne vellẽt: cor-
repti alii flamma ſunt: alii ambuſti afflatu vaporis: cum receptus primis vrgente ingenti turba non
eſſet. Ita Aſtapa ſine præda militum ferro igniq́; abſumpta eſt. Martius cæteris regionis eius metu in
deditionem accęptis, victorem exercitũ Carthaginem ad Scipionem reduxit. Per eos ipſos dies per-
fugæ à Gadibus venerunt, pollicentes: vrbem, Punicumq́; præſidium, quod in ea vrbe eſſet: & impera
torem præſidii cũ claſſe prodituros eſſe. Mago ibi ex fuga ſubſtiterat: nauibusq́; in Oceano collectis:
aliquantum auxiliorum & trans fretum ex Africa ora, & ex proximis Hiſpaniæ locis per Hannonem
præfectum coegerat. Fide accępta, dataq́; perfugis, & Martius eò cum expeditis cohortibus, & Lęlius
cum ſeptem triremibus, quinqueremi vna eſt miſſus: vt terra, mariq́; communi cõſilio rem gererent.
Scipio ipſe graui morbo implicitus, grauiore tamen fama, cum ad id quiſque, quod audierat: inſita
hominibus libidine alendi de induſtria rumores, adiiceret aliquid: prouinciam omnem, ac maxime
longinqua eius turbauit: apparuitq́;: quantam excitatura molem vera fuiſſet clades, cum vanus ru-
mor tantas procellas exciuiſſet: non ſocii in fide, non exercitus in officio manſit. Mandonius, & Indi-
bilis, quibus, quia regnum ſibi Hiſpaniæ pulſis inde Carthaginenſibus deſtinarant animis: nihil pro
ſpe contigerat: concitatis popularibus, (Lacetani autem erant) & iuuentute Celtiberorum excitata,
agrum Sueſſitanum, Sedetanumq́; ſociorũ populi Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Ciuilis alius
furor in caſtris ad Sueronem ortus. Octo ibi millia militum erant, præſidium gentibus, quæ cis Ibe-
rum incolunt: impoſitum. Motæ eorum autem mentes ſunt non tum: cum primum de vita imperato
ris dubii rumores allati ſunt: ſed iam ante, licentia ex diutino, vt fit, ocio collecta: & non nihil: quod in
hoſtico laxius rapto ſuetis viuere arctiores in pace res erant. Ac primo ſermones tantum occulti fere-
bantur. ſi bellum in prouincia eſſet: quid ſeſe inter pacatos facere? ſi debellatum iam, & confecta pro-
uincia eſſet: cur in Italiam non reuehi? Flagitatum quoque ſtipendium procacius, quàm ex more, &
modeſtia militari erat: & à cuſtodibus probra in circumeuntes vigilias tribunos iacta: & noctu qui-
dam prædatum

A dam prædatum in agrum circa pacatum ierant: poſtremo interdiu, ac propalàm ſine commeatu ab
ſignis abibant. omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto, aut diſciplina militiæ, aut imperio
eorum, qui præerant: gerebatur. forma tamen Romanorum caſtrorum conſtabat vna ea ſpe: quod tri
bunos ex contagione furoris haud expertes ſeditionis defectionisq; rati fore, & iura reddere in princi-
pus ſinebant: & ſignum ab eis petebant: & in ſtationes, ac vigilias in ordinem ibant: & vt vim impe-
rii abſtulerant: ita ſpeciem dicto parentium vltro ipſi imperantes ſeruabant. Erupit deinde ſeditio:
poſtquàm reprehendere, atque improbare tribunos ea, quæ fierent: & conari obuiam ire, & propalàm
abnuere furoris eorum ſe futuros ſocios, ſenſerũt. Fugatis itaque ex principiis, ac paulo poſt è caſtris
tribunis, ad principes ſeditiõis gregarios milites, C. Albium Calenum, & C. Atrium Vmbrium, de-
latum omnium conſenſu imperium. qui nequaquam tribuniciis contenti ornamẽtis, inſignia etiam
ſummi imperii, faſces ſecuresq; attrectare auſi. neque iis venit in mẽtem: ſuis tergis, ſuisq; ceruicibus
virgas illas, ſecuresq; imminere: quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falſò credita oc-
cæcabat animos: ſub cuius vulgatam iam famam non dubitabant totam Hiſpaniam arſuram bello:
in eo tumultu & ſociis pecunias imperari, & diripi ꝓpinquas vrbes poſſe: & turbatis rebus, cũ omnia
omnes auderent: minus inſignia fore, quæ ipſi feciſſent. Cum alios ſubinde recentes nuncios nõ mor-
tis modo, ſed etiam funeris expectarent: neque ſuperueniret quiſquam: euaneſceretq; temere ortus ru-
morum primi authores requiri cœpti, & ſubtrahentes ſe quoque, vt crediſſe potius temere, quàm
finxiſſe rem talem videri poſſent: deſtituti duces iam ſua ipſi inſignia, & pro vana imagine imperii,
quod gererent: veram, iuſtamq; mox in ſe verſuram poteſtatem exhorrebant. Stupenti ita ſeditioni cũ
viuere primo, mox etiam valere Scipionem, certi authores afferrent: tribuni militum ſeptem, qui ab
ipſo Scipione ſunt miſſi: ſuperuenerunt: Ad quorum primum aduentum exaſperati animo: mox ipſis
placido ſermone permulcentibus notos, cum quibus congreſſi erant: leniti ſunt. circumeuntes enim
tentoria primo, deinde in principiis, prætorioq;, vbi ſermones inter ſe ſerẽtium circulos vidiſſent: al-
loquebantur: percunctantes magis, quæ cauſa iræ, conſternationisq; ſubitæ foret: quàm factum ac-
cuſantes. Vulgo ſtipendium non datum ad diem iactabatur: & cum eodem tempore, quo ſcelus Illi-
turgitanorum extitiſſet: poſt duorum imperatorum, duorumq; exercituum ſtragem ſua virtute defen
ſum nomen romanorum, ac retẽta prouincia eſſet: Illiturgitanos pœnam noxæ meritam habere: ſuis
recte factis gratiam qui exoluat, non eſſe. Talia querentes æqua orare, ſeq; ea relaturos ad imperatorẽ
B reſpondebant. lætari: quod nihil triſtius, nec inſanabilius eſſet: & P. Scipionem proconſulem deũm
benignitate, & rempublicam eſſe gratiæ referendæ. Scipionem bellis aſſuetum, ad ſeditionum pro-
cellas rudem, ſolicitum habebat res: ne aut exercitus peccando, aut ipſe puniendo modum excederet.
in præſentia, vt cœpiſſet, leniter agi placuit: & miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus, ſtipen-
dii ſpem propinquam facere. Edictum ſubinde propoſitum, vt ad ſtipendium petendum cõuenirent
Carthaginem: ſeu carptim partes, ſeu vniuerſi mallent. Tranquillam ſeditionem iam per ſe langue-
ſcentem repentina quies rebellantium Hiſpanorũ fecit. redierant enim in fines omiſſo incœpto Man-
donius & Indibilis: poſtq̃ viuere Scipionem allatum eſt. nec iam erat aut ciuis, aut externus: cum quo
furorem ſuum conſociarent. omnia circunſpectantes cõſilia nihil reliqui habebant, præter vnum tu-
tiſſimum à malis conſiliis receptum: vt imperatoris vel iuſtæ iræ, vel non deſperandæ clementiæ ſeſe
committerent. etiam hoſtibus eum ignouiſſe: cum quibus ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionem ſine vul-
nere, ſine ſanguine fuiſſe: nec ipſam atrocem, nec atroci pœna dignã. vt ingenia humana ſunt ad ſuã
cuique leuandam culpam nimio plus facunda. Illa dubitatio erat: ſingulæ ne cohortes, an vniuerſi ad
ſtipendium petendum irent. inclinauit eò ſententia: quod tutius cenſebãt vniuerſos ire. Per eoſdem
dies, quibus hæc illi conſultabant: conſilium de iis Carthagine erat: certabaturq; ſententiis: vtrum in
authores tantum ſeditionis (erant autem hi numero haud plus quàm quinq; & triginta) animaduer
tereturi: an plurium ſupplicio vindicanda tam fœdi exempli defectio magis, q̃ ſeditio eſſet. Vicit ſen
tentia lenior: vt vnde culpa eſſet orta, ibi pœna conſiſteret. ad multitudinem caſtigationem ſatis eſſe.
Concilio dimiſſo, vt id actum videretur: expeditio aduerſus Mandonium, Indibilemq; edicitur exer-
citui, qui Carthagine erat: & cibaria dierum aliquot parare iubentur. tribunis ſeptem, qui & antea
Sucronem ad leniendam ſeditionem ierant: obuiam exercitui miſſis quina nomina principum ſedi-
tionis edita ſunt: vt eos per idoneos homines benigno vultu, ac ſermone in hoſpitium inuitatos, ſo-
pitosq; vino vincirent. Haud procul iam Carthagine aberant: cum ex obuiis auditum, poſtero die
omnem exercitum cum M. Syllano in Lacetanos proficiſci, non metu modo omni, qui tacitus inſide-
bat animis: liberauit eos: ſed licentiam ingẽtem fecit: quod magis habituri ſolum imperatorẽ, quàm
ipſi futuri in poteſtate eius eſſent. Sub occaſum ſolis vrbem ingreſſi ſunt: exercitumq; alterum paran-
tem omnia ad iter viderũt. Excepti ſermonibus de induſtria compoſitis: lætum, opportunumq; ad-
uentum eorum imperatori eſſe: quod ſub ipſa profectione alterius exercitus veniſſent. corpora curent.
A tribunis ſine vllo tumultu authores ſeditionis per idoneos homines inducti in hoſpitia, cõprehen-
ſi, ac vincti ſunt. Vigilia quarta impedimenta exercitus, cuius ſimulabatur iter: proficiſci cœpere. ſub

C lucem ſigna motã:& ad portã retentũ agmen:cuſtodesq́; circa omnes portas miſſi:ne quis vrbe egre- A
deretur. Vocati deinde ad cõcionem qui pridie venerant,ferociter in forum ad tribunal imperatoris,
vt vltro territuri ſuccla mationibus,cõcurrerunt. Simul & imperator in tribunal aſcendit: & reducti
armati à portis inermi ſe cõcioni ab tergo circũfuderunt:tum omnis ferocia cõcidit:&(vt poſtea fate-
bantur)nihil æque eos terruit:q̃ præter ſpem robur,& color imperatoris,quem affectum viſuros cre-
diderant:vultusq́;:qualem ne in acie quidem aiebant meminiſſe. Sedit tacitus paulisper:donec nun-
ciatum eſt:deductos in forum authores ſeditiõis:& parata iam omnia eſſe. Tum ſilentio per præconẽ
facto,ita cœpit. Nunquam mihi defuturam orationem,qua exercitum meum alloquerer:credidi:nõ
quo verba vnquam potius,q̃ res exercuerim:ſed quia propè à pueritia in caſtris habitus aſſueram mi-
litaribus ingeniis. apud vos quemadmodum loquar:nec cõſilium,nec oratio ſuppeditat:quos ne quo
nomine quidem appellare debeam,ſcio.ciues?qui à patria veſtra deſciuiſtis?an milites?qui imperiũ,
auſpiciumq́; abnuiſtis?ſacramenti religionem rupiſtis?hoſtes?corpora,ora,veſtitum,habitum ciuiũ
agnoſco:facta,dicta,cõſilia,animos hoſtium video. Quid enim vos,niſi quod Illergetes,& Lacetani:
aut optaſtis aliud?aut ſperaſtis?& illi tamẽ Mandonium,atq; Indibilem,regiæ nobilitatis viros,du-
ces furoris ſecuti ſunt:vos auſpicium,& imperium ad Vmbrium Atrium,& Calenum Albium detu-
liſtis. Negate vos id omnes feciſſe:aut factum voluiſſe milites. paucorum eum furorem,atq; amẽtiam
eſſe. libenter credam negãtibus. nec enim ea ſunt cõmiſſa: quæ vulgata in omnem exercitum ſine pia-
culis ingentibus expiari poſſint. inuitus ea,tanquam vulnera attingo:ſed niſi tacta,tractataq́; ſanari
nõ poſſunt. Equidem pulſis Hiſpania Carthaginenſibus,nullum locum tota prouincia,nullos homi-
nes credebam eſſe:vbi vita inuiſa eſſet mea. ſic me non ſolum aduerſus ſocios geſſeram:ſed etiã adver-
ſus hoſtes. In caſtris meis (en quantũ me opinio fefellit) fama mortis meæ nõ accepta ſolum,ſed etiã
expectata eſt. nõ quod ego vulgari facinus per omnes velim:(equidem ſi totum exercitum meum mor-
tem mihi optaſſe crederem:hic ſtatim ante oculos veſtros morerer:nec me vita iuuaret inuiſa ciuibus
& militibus meis) ſed multitudo omnis,ſicut natura maris,per ſe immobilis eſt:vt vẽti,& auræ cient:
ita aut trãquillum,aut procellæ in vobis ſunt:& cauſa,atq; origo omnis furoris penes authores eſt:
vos cõtagione inſaniſtis. Quin mihi ne hodie quidẽ ſcire videmini,quò amentiæ progreſſi ſitis:quid
facinoris in me,quid in patriam,parẽtesq́; ac liberos veſtros,quid in deos ſacramenti teſtes,quid ad-
uerſus auſpicia,ſub quibus militatis:quid aduerſus morem militię,diſciplinamq́; maiorũ, quid ad-
D uerſus ſummi imperii maieſtatẽ auſi ſitis. De meipſo taceo. temere potius,q̃ auide crediderítis: is de- 3
niq; ego ſim:cuius imperii tædere exercitum, minime mirandum ſit. patria quid de vobis meruerat?
quam cum Mandonio,& Indibili cõſociãdo cõſilia prodebatis?quid populus Romanus? cuius im-
perium ablatum ab tribunis ſuffragio populi creatis ad homines priuatos detuliſtis?cum,eo ipſo nõ
cõtenti,ſi pro tribunis illos haberetis:faſces imperatoris veſtri ad eos,quibus ſeruus,cui imperarent,
nunquã fuerat:romanus exercitus detuliſtis. In prætorio tetenderunt Albius,& Atrius:claſſicũ apud
eos cecinit:ſignũ ab iis petitũ eſt:ſederunt in tribunali procõſulis P. Scipiõis:lictor apparuit:ſubmo-
uẽte eo inceſſerũt: faſces cũ ſecuribus prælati ſunt. Lapides pluere,& fulmina iaci de cœlo,& inſuetos
fœtus animalia edere,vos portẽta eſſe putatis?hoc eſt portentum:quod nullis hoſtiis,nullis ſupplica-
tiõibus ſine ſanguine eorũ,qui tantũ facinus auſi ſunt:expiari poſſit. Atq; ego, quanquam nullũ ſce-
lus rationem habet:tamẽ vt in re nefaria,quæ mens,quod cõſiliũ veſtrum fuerit:ſcire velim. Rhegyũ
quondam in præſidium miſſa legio,interfectis per ſcelus principibus ciuitatis,vrbem opulentam per
decem annos tenuit. propter quod facinus tota legio,millia hominũ quattuor,in foro romano ſecuri
percuſſi ſunt. Sed illi tamen nõ Atrium Vmbrũ ſemilixam,nominis etiã abominãdi ducem,ſed De-
cium Iubellium tribunum militum ſecuti ſunt:nec cum Pyrrho,nec cũ Samnitibus,aut Lucanis,ho-
ſtibus populi Romani ſe coniunxerant. vos cum Mandonio, & Indibili conſilia communicaſtis: &
arma conſociaturi fuiſtis. Illi,ſicut Campani Capuam Tuſcis veteribus cultoribus ademptam,Ma-
mertini in Sicilia Meſſanam, ſic tum Rhegyum habituri perpetuam ſedem erant:nec populum Ro-
manum,nec ſocios populi Ro. vltro laceſſituri bello. Sucronem ne vos domicilium habituri eratis?
vbi ſi vos decedens confecta prouincia imperator relinquerem:deũm, hominumq́; fidem implorare
debebatis:quod non rediretis ad coniuges,liberosq́; veſtros. ſed horum quoque memoriam,ſicut pa-
triæ,meiq́;,eieceratis ex animis veſtris. Viam conſilii ſcelerati, ſed non ad vltimum dementis exequi
volo. Me ne viuo,& cætero incolumi exercitu,cum quo ego die vno Carthaginem cepi: cũ quo qua-
tuor imperatores,quatuor exercitus Carthaginenſium fudi:fugaui:Hiſpania expuli: vos octo millia
hominũ, maioris certe omnes pretii,quàm Albius,& Vmbrius ſunt:quibus vos ſubiecistis:Hiſpa-
niam prouinciam populo romano erepturi eratis?Amolior,& amoueo nomen meum:nihil vltra fa-
cile creditam mortẽ meam à vobis violatus ſim. quid:ſi ego morerer:mecum expiratura reſp. mecum
caſurũ imperiũ populi Ro. erat?ne iſtud Iuppiter Opt. Max. ſinat:vrbẽ auſpicato diis authoribus in
æternũ conditam huic fragili,& mortali corpori æqualem eſſe. Flaminio,Paulo Æmylio, Graccho,
Poſthumio Albino,M. Marcello,T. Quintio Criſpino,C. Fuluio,Scipionibus meis,tot tã præclaris
imperatoribus

A imperatoribus vno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus Ro. eritq́ʒ mille aliis, nunc ferro, nunc morbo morientibus: meo vnius funere elata reſpub. eſſet? Vos ipſi hic in Hiſpania patre, & patruo meo, duobus imperatoribus interfectis, Septimium Martiū ducem vobis aduerſus exultantes recenti victoria Pœnos delegiſtis. (& ſic loquor: tanq̄ ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint.) M. Syllanus eodē iure, eodem imperio mecū in prouinciā miſſus, L. Scipio frater meus, & C. Lælius legati, vindices maieſtatis imperii deeſſent? vtrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari poterat? quibus ſi oībus ſuperiores eſſetis: arma contra patriam, contra ciues veſtros ferretis? Africā Italiæ, Carthaginem vrbi Romæ imperare velletis? quā ob noxam patriæ? Coriolanum quondam damnatio iniuſta, miſerum & indignū exilium, vt iret ad oppugnādam patriam: impulit: reuocauit tñ à publico parricidio priuata pietas. vos qui dolor, quæ ira incitauit? ſtipendium ne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratū ſatis digna cauſa fuit: cur patriæ indiceretis bellum? cur ad Illergetes deſciſceretis à populo Ro. cur nihil diuinarum, humanarum'ue rerū inuiolatum vobis eſſet? inſaniſtis profecto milites: nec maior in corpus meum vis morbi, q̄ in veſtras mentes inuaſit. Horret animus referre: quid crediderint hoīes: quid ſperauerint: quid optauerint. auferat omnia irrita obliuio: ſi poteſt. ſi non: vtcunq; ſilentiū tegat. Non negauerim: triſtē, atrocemq́ʒ vobis viſam orationē meam. quanto creditis facta veſtra atrociora eſſe: q̄ dicta mea? & me quæ feciſtis, pati æquum cēſetis: vos ne dici quidem oīa æquo animo feretis? ſed ne ea quidē ipſa vltra exprobrabūtur. vtinam tam facile vos obliuiſcamini eorum: q̄ ego obliuiſcar. Itaq; quod ad vos vniuerſos attinet: ſi erroris pœnitet: ſatis ſuperq́ʒ pœnarū habeo. Albius Calenus, & Atrius Vmbrius, & cæteri nefariæ ſeditiōis authores ſanguine luent quod admiſerunt. vobis ſupplicii eorū ſpectaculum non modo non acerbū, ſed lætum ēt, ſi ſana mens rediit: debet eſſe. de nullis enim, q̄ de vobis infeſtius, aut inimicius cōſuluerunt. Vix finē dicendi fecerat: cum ex præparato ſimul oīum terror oculis, auribusq́ʒ eſt offuſus. Exercitus, qui coronа concionem circūdederat: gladiis ad ſcuta concrepuit. præconis audita vox citantis nomina dānatorum in concilio. nudi in medium protrahebantur: & ſimul omnis apparatus ſupplicii expromebatur. deligati ad palum: virgisq́ʒ cæſi: & ſecuri percuſſi: adeo torpentibus metu, qui aderant: vt non modo ferocior vox aduerſus atrocitatē pœnæ, ſed ne gemitus quidem exaudiretur. Tracti inde de medio oēs: purgatoq́ʒ loco, citati milites nominatim apud tribunos militū in verba P. Scipionis iurauerūt: ſtipendiumq́ʒ ad nomen ſingulis perſolutum eſt. Hunc finem, exitumq́ʒ ſeditio militum cœpta apud

B Sucronem habuit. Per idem tēpus ad Bætim fluuiū Hanno præfectus à Magone miſſus à Gadibus cum parua manu Afrorum, mercede Hiſpanos ſolicitando, ad IIII millia iuuenū armauit. caſtris deinde exutus ab L. Martio, maxima parte militum inter tumultū captorum caſtrorū, quibuſdam & in fuga amiſſis, palatos perſequente equite, cum paucis ipſe effugit. Dum hæc ad Bætim fluuiū geruntur: Lælius interim freto in Oceanum euectus ad Carteiam claſſe acceſſit. Vrbs ea in ora Oceani ſita eſt: vbi primum è faucibus anguſtis panditur mare. Gades ſine certamine per deditionē recipiendi, vltro qui eam rem pollicerentur, in caſtra romana venientibus, ſpes, ſicut ante dictū eſt: fuerat. ſed patefacta immatura proditio eſt: cōprehenſosq́ʒ omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem deuehendos tradit. Adherbal coniuratis in quinqueremem impoſitis, præmiſſaq́ʒ ea, quia tardior, q̄ triremis erat: ipſe cū octo triremibus modico interuallo ſequitur. Iam fretū intrabat quinqueremis: cum Lælius & ipſe in quinqueremi ex portu Carteiæ ſequentibus ſeptē triremibus euectus, in Adherbalē ac triremes inuehitur: quinqueremē ſatis credens deprehenſam rapido in freto in aduerſum æſtum reciprocari nō poſſe. Pœnus in re ſubita parūper incertus trepidauit: vtrū quinqueremem ſequeretur: an in hoſtes roſtra cōuerteret. ipſa cunctatio facultatē detrectandæ pugnæ ademit. iam enim ſub ictu teli erant: & vndiq; inſtabāt hoſtes. æſtus quoq; arbitriū moderandi naues ademerat. neq; erat nauali pugna ſimilis: quippe vbi nihil voluntarium, nihil artis, aut conſilii eſſet. vna natura freti, æſtusq́ʒ totius certaminis potens ſuis alienisq́ʒ nauibus nequicq̄ remigio in contrarium tendentes inuehebat: vt fugientē nauem videres retro vertice intortam victricibus illatā: & ſequentem, ſi in contrariū tractum incidiſſet maris: fugientis modo ſeſe auertentē. Iam in ipſa pugna hæc cū infeſto roſtro peteret hoſtiū nauem: obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat, illa cum tranſuerſa obiiceretur hoſti: repente intorta in proram circūagebatur. Cum inter triremes fortuna regente anceps prælium miſceretur: quinqueremis romana, ſeu pondere tenacior, ſeu pluribus remorū ordinibus ſcindentibus vertices, cum facilius regeretur: duas triremes ſuppreſſit: vnius prælata impetu lateris alterius remos detexit. cæterasq́ʒ, quas indepta eſſet: mulctaſſet: ni cū reliquis V nauibus Adherbal velis in Africam tranſmiſiſſet. Lælius victor Carteiam reuectus, auditis, quæ acta Gadibus erant: patefactā proditionem: coniuratosq́ʒ miſſos Carthaginē: ſpem ad irritum redactā: qua veniſſent: nūcius ad L. Martium miſſis, niſi terere fruſtra tēpus ſedendo ad Gades vellent: redeundum ad imperatorem eſſe: aſſentiente Martio, paucos poſt dies ambo Carthaginem rediere. Ad quorum diſceſſum non reſpirauit modo Mago: cum terra mariq́ʒ ancipiti metu vrgeretur: ſed etiam audita rebellione Illergetum ſpem recuperandæ Hiſpaniæ nactus, nuncios Carthaginem ad ſenatum mittit: qui ſimul ſeditionē ciuilē in ca

C ſtris romanis,ſimul defectionem ſociorum in maius verbis extollentes,hortatentur: vt auxilia mitterent:quibus traditũ à patribus imperium Hiſpaniæ repeti poſſet. Mandonius, & Indibilis in fines regreſſi,pauliſper,dum quidnam de ſeditione ſtatueretur, ſcirent: ſuſpenſi quieuerunt: ſi ciuiũ errori ignoſceretur:non diffidentes ſibi quoq; ignoſci poſſe.poſtq̃ vulgata eſt atrocitas ſupplicii: ſuã quoq; noxam pari pœna æſtimatam rati,vocatis rurſus ad arma popularibus,contractisq; etiam,quę ante habuerant,auxiliis,in ſedetanum agrum,vbi principio defectionis ſtatiua habuerant: cũ XX millibus peditum,duobus millibus equitũ & quingentis tranſcenderunt. Scipio cũ fide ſoluẽdis pariter oĩbus noxiis inoxiisq; ſtipẽdiis,vultu ac ſermone in omnes placato facile recõciliatis militũ animis, priusq̃ caſtra à Carthagine moueret:concione aduocata, multis verbis in perfidiam rebellantiũ regulorum inuectus, nequaq̃ eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad vindicandũ id ſcelus: quo ciuilẽ errorem nuper ſanauerit. Tum ſe haud ſecus,q̃ viſcera ſecantem ſua, cum gemitu & lachrymis triginta hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu imprudentiam,ſeu noxam:nunc læto & erecto animo ad cædem Illergetum ire.non enim eos neq; natos in eadem terra, nec vlla ſecũ ſocietate iunctos eſſe: eam,quæ ſola fuerat:fidem,atq; amicitiã ipſos per ſcelus rupiſſe.in exercitu ſuo ſe, præterq̃ quod oẽs ciues,aut ſocios,latiniq; nominis videat: etiã eo moueri: quod nemo ferè ſit miles: qui non aut à patruo ſuo Cn.Scipione,qui primus romani nominis in eam prouinciam venerit:aut à patre conſule, aut à ſe ſit ex Italia aductus. Scipionum nomini, auſpiciisq; omnes aſſuetos: quos ſecum in patriã ad meritum triumphũ deducere velit:quos cõſulatum petenti, velut ſi omnium cõmunis agatur honos iaffuturos ſperet.Quod ad expeditionem attineat:quæ inſtet: immemorem eſſe rerũ ſuarũ geſtarum:qui bellum id ducat.Magonis Herculę ſibi, qui extra orbem terrarum in circũfuſam Oceano inſulam cum paucis perfugerit nauibus:maiorem curam eſſe, q̃ Illergetum. quippe illic & ducem carthaginenſem,& quantumcũq; punicum præſidium eſſe:hic latrones,latronumq; duces:quibus vt ad populandos finitimorum agros:tectaq; vrẽda,& rapienda pecora aliqua vis ſit:ita in acie, ac ſignis collatis nullam eſſe.magis velocitate ad fugam,q̃ armis fretos,pugnaturos eſſe. Itaq; non quod vllum inde periculum,aut ſemen maioris belli videat:ideo ſe,priuſq̃ prouincia decedat:opprimendos Illergetes duxiſſe:ſed primum:ne impunita tam ſcelerata defectio eſſet:deinde: ne quis in prouincia ſimul virtute tanta & felicitate perdomita relictus hoſtis dici poſſet.Proinde deis bene iuuantibus ſequerẽtur non tam ad bellum gerendum:(neq; enim cum pari hoſte certamen eſſe)q̃ ad expetẽdas ab hominibus ſceleſtis pœnas. Ab hac oratione dimiſſos ad iter ſe comparare in diem poſterum iubet.profectusq; decimis caſtris peruenit ad Iberũ flumẽ.inde ſuperato amni, die quarto in conſpectu hoſtium

D poſuit caſtra.Campus aũt montibus circũſeptus erat.in eã vallem Scipio cum pecora rapta pleraq; ex ipſorum hoſtium agris propelli ad irritandam ferocitatem barbarorum iuſſiſſet:velites ſubſidio miſit.à quibus vbi per procurſationem cõmiſſa pugna eſſet:Lælium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet.mons opportune prominens equitũ inſidias texit.Nec vlla mora pugnæ facta eſt.Hiſpani in conſpecta procul pecora,velites in Hiſpanos præda occupatos incurrẽre.primo miſſilibus territauere.deinde emiſſis leuibus telis,quæ irritare magis q̃ decernere pugnam poterant: gladios nudant: & collato pede res cœpta geri eſt.Anceps pedeſtre certamen erat: niſi equites ſuperueniſſent. neq; ex aduerſo tñ illati obuios obtriuere:ſed circũuecti etiam quidam per infima cliui ab tergo ſe, vt pleroſq; intercluderent:obiecerunt.maiorq; cædes fuit:q̃ quantam edere leuia per excurſiones prælia ſolẽt. Ira magis accenſa aduerſo prælio barbaris eſt:q̃ imminuti animi.itaq; ne pulſi viderentur: prima luce poſtero die in aciem proceſſere.Non capiebat oẽs copias anguſta,ſicut antedictum eſt,vallis.duæ fermẽ peditum partes,& omnis equitatus in aciem deſcendit:quod reliquum peditum erat: obliquo cõſtituerunt colle.Scipio pro ſe eſſe loci anguſtias ratus, & quod in arcto pugna romano aptior, q̃ hiſpano militi futura videbatur:& quod in eum locũ detracta hoſtium acies eſſet:qui non omnem multitudinem eorum caperet:nouo etiam cõſilio adiecit animum:equitem nec poſſe circũdare cornibus in tam anguſto ſpacio:& hoſti,quem cum pedite eduxiſſet:inutilem fore.itaq; imperat Lælio: vt per colles q̃ occultiſſimo itinere circũducat equites:ſegregetq; quantum poſſit, equeſtrem à pedeſtri pugna. ipſe oĩa ſigna peditum in hoſtes vertit: quatuor cohortes in fronte ſtatuit: quia latius pandere aciem nõ poterat.moram pugnãdi nullam fecit:vt ipſo certamine auerteret à conſpectu tranſeuntiũ per colles equitũ.neq; ante circunductos ſenſere: q̃ tumultũ equeſtris pugnæ ab tergo accępere.Ita duo diuerſa prælia erant.duæ peditũ acies,duo equitatus per longitudinem campi,quia miſceri ex genere vtroq; præliũ anguſtiæ nõ patiebantur:pugnabãt.Hiſpanorum cũ neq; pedes equiti, neq; eques pediti auxilio eſſet:pedes fiducia equitis temere cõmiſſus cãpo cæderetur:eques circũuentus nec peditẽ à fronte,(iam enim ſtratæ pedeſtres copiæ erant)nec ab tergo equitẽ ſuſtineret:& ipſi cũ diu in orbem ſeſe ſtãtibus equis defendiſſent:ad vnũ oẽs cæſi ſunt:nec quiſq̃ peditũ,equitumue ſuperfuit:qui in valle pugnauerunt. Tertia pars,quæ in colle ad ſpectaculũ magis tutum, q̃ ad partem pugnæ capeſſendã ſteterat: & locum,& tempus ad fugiendum habuit. inter eos & reguli ipſi fugerunt: priuſq̃ tota circũueniretur acies,inter tumultum elapſi. Caſtra eodem die Hiſpanorũ præter reliquam prædam cũ tribus fermę

millibus

A millibus hominū capiuntur. Romani, ſociiq́; ad mille C C eo prælio ceciderunt: vulnerata amplius
tria millia hoium. minus cruenta victoria fuiſſet: ſi patentiore campo, & ad fugã capeſſendam facili
foret pugnatum. Indibilis abiectis belli cõſiliis, nihil tutius in afflictis rebus experta fide & clemētia
Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad eū mittit. Qui aduolutus genibus fatalē rabiē tēporis eius
accuſat: cū velut contagione quadã peſtifera non Illergetes modo, & Lacetani, ſed caſtra quoq; roma-
na inſanierint. ſuam quidē, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionē eſſe: vt aut, ſi ita vi-
deatur, reddant ſpiritū P. Scipioni, ab eodē illo acceptum: aut ſeruati bis vni debitam vitam pro eo
in perpetuū deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciam ſibi fuiſſe, nondum experta clementia eius: nunc
contra, nullam in cauſa, omnem in miſericordia victoris ſpem poſitã habere. Mos vetuſtus erat Ro-
manis: cum quo nec fœdere, nec æquis legibus iungerentur amicitia: non prius imperio in eum tanq̃
pacatum vti: q̃ omnia diuina, humanaq́; dediſſet: & obſides accepti, armaq́; adempta, & præſidia vr-
bibus impoſita forent. Scipio multis inuectus in præſentem Mandonium, abſentemq́; Indibilē ver-
bis, illos quidem merito periſſe ipſorū maleficio, at: victuros ſuo, atq; populi romani beneficio. cæte-
rum ſe neq; arma iis adempturum: (quippe ea pignora timentium rebellionē eſſe: ſe libere arma relin
quere, ſolutoſq́; metu animos) neq; ſe in obſides innoxios, ſed in ipſos, ſi defecerint: ſęuiturum: nec ab
inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum. vtranq; fortunam expertis permittere ſeſe: vtrū pro-
pitios, an iratos habere Romanos mallēt. Ita dimiſſus Mandonius: pecunia tantūmodo imperata:
ex qua ſtipendiū militi præſtari poſſet. Ipſe Martio in vlteriorem Hiſpaniam præmiſſo, Syllano Tar-
raconem remiſſo, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniã Illergetes pernumerarent: cū expe-
ditis Martium iam appropinquantē Oceano aſſequitur. Inchoata res iam ante de Maſaniſſa aliis
atq; aliis de cauſis dilata erat: quod Numida cum ipſo vtiq; congredi Scipione volebat: atq; eiuſdem
dextra fidem ſancire. ea tū itineris tam longi, ac tam deuii cauſa Scipioni fuit. Maſaniſſa cū Gadibus
eſſet: certior aduētare eum à Martio factus, cauſando corrumpi equos in inſula incluſos, penuriamq́;
omnium rerū & facere cæteris, & ipſos ſentire, adhæc equitē marceſcere deſidia, Magonem perpulit:
vt ſe traiicere in continentem ad populãdos proximos Hiſpaniæ agros pateretur. Tranſgreſſus tres
principes Numidarum præmittit ad tempus, locumq́; colloquio ſtatuendū: duos pro obſidibus reti-
neri à Scipione iubet. remiſſo tertio, qui quò iuſſus erat, adduceret Maſaniſſam: cum paucis in collo-
quium venerūt. Cęperat iam ante Numidam ex fama rerum geſtarum admiratio viri: ſubſtitueratq́;
B animo ſpeciē quoq; corporis amplam, ac magnificam. cæterum maior præſentis veneratio cæpit. &,
præterq̃ quod ſuapte natura multa maieſtas inerat: adornabat promiſſa cæſaries, habituſq́; corporis
nō cultus munditiis, ſed virilis vere, ac militaris: & ætas erat in medio virū robore: quod plenius, ni-
tiduſq́; ex morbo velut renouatus flos iuuētæ faciebat. Propè attonitus ipſo progreſſu Numida gra-
tias de fratris filio remiſſo agit. Ex eo tēpore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionem: quam tandem obla
tam deūm imortalium beneficio non omiſerit. cupere ſe illi, populoq́; romano operam nauare: ita, vt
nemo vnus externus magis enixe adiuuerit rem romanam. id ſe, ēt ſi iampridem vellet: minus præſta-
re in Hiſpania, aliena atq; ignota terra potuiſſe: in qua aūt genitus, educatuſq́; in ſpem paterni regni
eſſet: facile præſtaturum. ſi quidem eundem Scipionem ducē in Africam mittant Romani: ſatis ſpe-
rare perbreuis æui Carthaginem eſſe. Lætus eum Scipio vidit, audiuitq́; : cum caput rerum in omni
hoſtium equitatu Maſaniſſam fuiſſe ſciret: & ipſe iuuenis ſpecimen animi præ ſe ferret. Fide data accę-
ptaq́;, profectus retro Tarraconem eſt. Maſaniſſa permiſſu Romanorum, ne ſine cauſa traieciſſe in cō-
tinentē videretur: populatus proximos agros, Gades redit. Magoni, deſperatis in Hiſpania rebus,
in quarum ſpem ſeditio primum militaris, deinde defectio Indibilis animos eius ſuſtulerant: paran-
ti traiicere in Africam nunciatū ab Carthagine eſt: iubere ſenatum: vt claſſem, quam Gadibus habe
ret: in Italiam traiiceret: conductaq́; ibi Gallorum, ac Ligurum quanta maxima poſſet iuuentute, cō-
iungeret ſe Annibali: neu ſeneſcere bellū maximo impetu, maiore fortuna cœptum fineret. Ad eam
rē & à Carthagine pecunia Magoni aduecta eſt: & ipſe quãtam potuit, à Gaditanis exegit: nō ærario
modo eorū, ſed ēt tēplis ſpoliatis: & priuatim oībus coactis aurū, argentumq́; in publicū conferre. Cū
præterueheretur Hiſpaniæ oram: haud procul Carthagine Noua expoſitis in terrã militibus proxi-
mos depopulatus agros, inde ad vrbē claſſem appulit, ibi cum interdiu milites in nauibus tenuiſſet:
nocte in litus expoſitos, ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat: ducit: nec prę
ſidio ſatis valido vrbē teneri ratus: & aliquos oppidanorū ad ſpem nouãdi res aliquid moturos. Cæte
rum nuncii ex agris trepidi ſimul populationē, agreſtiumq́; fugam, & hoſtiū aduentum, attulerant: &
viſa interdiu claſſis erat: nec ſine cauſa erectã ante vrbē ſtationem apparebat. itaq; inſtructi armatiq́;
intra portam ad ſtagnum ac mare verſam continebantur. Vbi effuſi hoſtes, miſta inter milites naua-
li turba, ad muros tumultu maiore, q̃ vi ſubierunt: patefacta repente porta Romani cū clamore erū-
punt: turbatoſq́; hoſtes, & ad primum incurſum coniectumq́; telorū auerſos vſq; ad litus cum multa
cæde perſequunt. nec, niſi naues litori appulſæ trepidos accepiſſent: ſupfuiſſet fugæ, ac pugnæ quiſq̃.
In ipſis quoq; trepidatū nauibus eſt: dum, ne hoſtes cum ſuis ſimul irrūperent: trahunt ſcalas, oraſq́;

[illegible]

C & anchoras, ne in moliendo mora eſſet: præcidunt. multiq; adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut peterent, aut vitarent, fœde interierunt. Poſtero die cum claſſis inde retro ad Oceanũ, vnde venerat, fugiſſet: ad octingentos homines cæſi, inter murum litusq; ad duo millia armorum inuenta. Mago cum Gades repetiſſet, excluſus inde ad Cimbim (haud procul à Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis legatis, querendoq;, quod portæ ſibi ſocio, atq; amico clauſæ forent: purgantibus iis multitudinis concurſu factum, infeſte ob direpta quædam ab conſcendentibus naues militibus: ad colloquium Suffetes eoꝝ, qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus: cum quæſtore elicuit: laceratosq; verberibus cruci affigi iuſſit. inde nauibus ad Pithyuſam inſulã centũ millia fermè à continẽti (Pœni tum eam incolebant) traiecit. itaq; claſſis bona cum pace accepta eſt: nec cõmeatus modo benigne præbiti: ſed in ſupplementum claſſis iuuentus, armaq; data. quoꝝ fiducia Pœnus in Baleares inſulas (quinquaginta inde millia abſunt) tranſmiſit. Duæ ſunt Baleares inſulæ. maior altera, atq; opulentior armis viriſq;. & portum habet: vbi cõmode hybernaturum ſe (& iam extremum autumni erat) credebat. cæterũ haud ſecus, q̃ ſi Romani eam inſulam incolerent: hoſtiliter claſſi occurſum eſt. Fundis vt nunc plurimũ, ita tunc ſolo eo telo vtebantur. nec quiſq̃ alterius gentis vnus tñ ea arte, quantum inter alios oẽs Baleares excellunt. Itaq; tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in appropinquantem iam terræ claſſem effuſa eſt: vt intrare portum non auſi auerterent in altũ naues. In minorem inde Balearium inſulã traiecerunt, fertilem agro, viris armis haud æque validam. itaq; egreſſi nauibus ſupra portũ loco munito caſtra locãt: ac ſine certamine vrbe agroq; potiti, duobus millibus auxiliariũ inde conſcriptis, miſſiſq; Carthaginem ad hybernandum, naues ſubduxerunt. Poſt Magonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis deduntur. Hæc in Hiſpania P. Scipionis ductu, auſpicioq; geſta. Ipſe L. Lentulo, & L. Manlio Acidino prouincia tradita, cum decem nauibus Romã rediit. & ſenatu extra vrbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hiſpania geſſiſſet, diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet: quot oppida ex hoſtibus vi cæpiſſet, quas gentes in ditionẽ populi romani redegiſſet: aduerſus quatuor ſe imperatores, quatuor victores exercitus in Hiſpaniam iuiſſe, neminẽ Carthaginenſem in iis terris reliquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triumphi ſpes, q̃ petita pertinaciter: quia neminẽ ad eam diem triũphaſſe, qui ſine magiſtratu res geſſiſſet, conſtabat. Senatu miſſo, vrbem eſt ingreſſus, argentiq; præ ſe in ærarium tulit quatuordecim millia pondo CCCXLII: & ſignati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis cõſulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæq; oẽs ingenti fauore P. Scipionẽ conſulem dixerunt. collega additur ei P. Licinius Craſſus
D pontifex maximus. Cæterũ comitia maiore, q̃ vlla per id bellum celebrata frequentia, proditũ memoriæ eſt. conuenerant vndiq; non ſuffragandi modo, ſed ẽt ſpectandi cauſa P. Scipionis: cõcurrebantq; & domũ frequentes, & in capitolium ad immolantem eũ: cum cẽtum bobus votis in Hiſpania Ioui ſacrificaret. ſpondebantq; animi: ſicut C. Luctatius ſuperius bellum punicũ finiſſet: ita id, quod inſtaret: P. Cornelium finiturũ, atq; vt Hiſpania omni Pœnos expuliſſet: ſic Italia pulſurũ eſſe. Africamq; ei, perinde ac debellatum in Italia foret, prouinciam deſtinabant. Prætoria inde comitia habita. creati duo, qui tũ ædiles plebis erant, Sp. Lucretius, & Cn. Octauius, & ex priuatis Cn. Seruilius Cepio, & L. Æmylius Pappus. Quartodecimo anno punici belli P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Craſſus vt conſulatum inierunt, nominatæ cõſulibus prouinciæ ſunt: Sicilia Scipioni extra ſortẽ, concedente collega, quia ſacroꝝ cura pontificẽ maximũ in Italia retinebat: Brutii Craſſo. Tum prætoriæ prouinciæ in ſortẽ cõiectæ. vrbana Cn. Seruilio obtigit: Ariminũ (ita Galliã appellabant) Sp. Lucretio: Sicilia L. Æmylio: Cn. Octauio Sardinia. Senatus in capitolio habitus. ibi referente P. Scipione, ſenatuſcõſultum factũ eſt: vt quos ludos inter ſeditionẽ militarẽ in Hiſpania vouiſſet: ex ea pecunia, quã ipſe in ærariũ detuliſſet: faceret. Tũ Saguntinoꝝ legatos in ſenatũ introduxit. ex eis maximus natu. Etſi nihil vltra maloꝝ eſt P. C. q̃ quod paſſi ſumus: vt ad vltimum fidẽ vobis præſtaremus: tñ ea veſtra merita, imperatorumq; veſtroꝝ erga nos fuerũt: vt nos cladium noſtrarũ nõ pœniteat. Bellũ propter nos ſuſcepiſtis: ſuſceptumq; quartumdecimũ annum tam pertinaciter geritis: vt ſæpe ad vltimum diſcrimẽ & ipſi veneritis: & populũ carthaginenſem adduxeritis. Cum in Italia tã atrox bellũ, & Annibalem hoſtem haberetis: conſules cum exercitu in Hiſpaniam, velut ad colligendas reliquias naufragii noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelii ex quo in prouinciam venerunt: nullo tẽpore deſtiterunt, quæ nobis ſecũda, quæq; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent: facere. iam omnium primum oppidũ nobis reſtituerunt, per omnem Hiſpaniam ciues noſtros venundatos, dimiſſis qui conquirerent, ex ſeruitute in libertatem reſtituerunt. cũ iam propè eſſet: vt optabilem eã ex miſerrima fortunam haberemus: P. & Cn. Cornelii imperatores veſtri luctuoſius nobis propè, q̃ vobis perierunt. tum vero ad hoc retracti ex diſtantibus locis in ſedẽ antiquam videbamur: vt iterum periremus: & alterũ excidium patriæ videremus: nec ad perniciem noſtram carthaginẽſi vtiq; aut duce, aut exercitu opus eſſet: ab Turdetanis veterrimis hoſtibus, qui prioris quoq; excidii cauſa nobis fuerant: extingui poſſe: cũ ex inſperato repente miſiſtis nobis hunc P. Scipionem. quem, fortunatiſſimi omniũ Saguntinoꝝ videmur, quia cõſulem declaratum vidimus: ac vidiſſe nos, ciuibus noſtris renũciaturi ſumus: ſpem, opẽ, ſalutemq;

A temq; noſtram, qui cum plurimas hoſtium veſtrorum cæpiſſet in Hiſpania vrbes: vbiq; ex captorum numero excerptos Saguntinos in patriam remiſit. poſtremo Turdetaniam adeo infeſtã nobis, vt illa gente incolumi, ſtare Saguntũ non poſſet: ita bello afflixit: vt nõ modo nobis, (abſit verbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam vrbem cernimus eorũ: quorum in gratiã Saguntum deleuerat Annibal. vectigal ex agro eorum capimus: quod nobis nõ tam fructu iucundius eſt, q̃ vltione. Ob hæc, quibus maiora nec ſperare, nec optare ab diis imortalibus poteramus: gratias actũ nos decem legatos ſaguntinus ſenatus, populusq; ad vos miſit: ſimul gratulatum: quod ita res ꝑ hos annos in Hiſpania, atq; in Italia geſſiſtis: vt Hiſpaniam non Ibero amne tenus, ſed quà terrarũ vltimas finit Oceanus: domitã armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus vallum caſtrorũ cingit: nihil relinquentis Pœno. Ioui Opt. Max. præſidi capitolinæ arcis nõ grates tantũ ob hæc agere iuſſi ſumus: ſed donum hoc etiã, ſi vos permitteretis: coronã aureã in capitolium victoriæ ergô ferre. Id vti ꝑmittatis, quæſumus: vtiq; ſi vobis ita videretur: quæ nobis imperatores veſtri cõmoda tribuerunt: ea rata, atq; perpetua authoritate veſtra faciatis. Senatus legatis ſaguntinis reſpondit: & dirutũ, & reſtitutum Saguntum fidei ſocialis vtrinq; ſeruatæ documentũ oĩbus gentibus fore. ſuos imperatores recte, & ordine, & ex voluntate ſenatus feciſſe: quod Saguntũ reſtituerint: ciuesq; ſaguntinos ſeruitio exemerint. quæq; alia eis benigne fecerint: ea ſenatũ ita voluiſſe fieri. donum permittere vt in capitolio ponerent. Locus inde, lautiaq; legatis præberi iuſſa: & muneris ergô in ſingulos dari ne minus dena millia æris.

Legationes deinde cæteræ in ſenatum introductæ, auditæq;. Et petentibus Saguntinis, vt quatenus tuto poſſent, Italiam ſpectatũ irent: duces dati: literæq; per oppida miſſæ: vt Hiſpanos comiter acciperent. Tum de rep. de exercitibus ſcribẽdis, de prouinciis relatũ. Cum Africam nouam prouinciam extra ſortem P. Scipioni deſtinari, hoĩes fama ferrent: & ipſe nulla iam modica gloria cõtentus, nõ ad gerendũ modo bellum, ſed ad finiendũ diceret ſe conſulẽ declaratũ eſſe: neq; aliter id fieri poſſe: q̃ ſi ipſe in Africam exercitũ tranſportaret: & acturum ſe id per populum aperte ferret: ſi ſenatus aduerſaretur: idq; conſilium haudquaq̃ primoribus patrum conſcriptorũ placeret: cæteriq; per metũ, aut ambitionem muſſarent: Q. Fabius Maximus rogatus ſententiam: Scio, inquit, multis veſtrũ videri patres conſcripti, rem actã hodierno die agi: & fruſtra habiturum orationẽ: qui tanq̃ de integra re, de Africa prouincia ſententiam dixerit. Ego autem primum illud ignoro: quemadmodum certa iam prouincia Africa cõſulis viri fortis ac ſtrenui ſit: quam nec ſenatus cenſuit in hũc annum prouinciã eſſe: nec populus iuſſit. deinde, ſi eſt: conſulẽ peccare arbitror: qui de re tranſacta ſimulando ſe referre, ſenatũ

B ludibrio habet: nõ ſenatorẽ modo: qui de quo conſulitur: ſuo loco dicit ſentẽtiã. Atq; ego certum habeo: diſſentienti mihi ab iſta feſtinatione in Africam traiiciendi, duarũ rerum ſubeundã opinionem eſſe. vnius, inſitæ ingenio meo cunctationis. quã metum pigritiamq; hoĩes adoleſcentes ſanè appellent: dum me nõ pœniteat: adhuc aliorũ ſpecioſiora primo aſpectu cõſilia ſemper viſa: mea vſu meliora. alterius, obtrectationis atq; inuidiæ aduerſus creſcentẽ in dies gloriã fortiſſimi cõſulis. A' qua ſuſpicione ſi me neq; vita acta, & mores mei, neq; dictatura cũ quinq; cõſulatibus, tantumq; gloriæ belli domiq; partæ vindicat: vt propius faſtidiũ eius ſim, q̃ deſideriũ: ætas ſaltẽ liberet. quæ enim mihi æmulatio cũ eo eſſe poteſt: qui ne filio quidẽ meo æqualis ſit? Me dictatorem, cum vigerẽ adhuc viribus: & in curſu maximarum rerũ eſſem: recuſantẽ nemo aut in ſenatu, aut apud populũ audiuit: quo minus inſectanti me magiſtro equitum, quod fando nunq̃ ante auditum erat: imperium mecum æquaret. rebus, q̃ verbis aſſequi malui: vt qui aliorum iudicio mihi cõparatus erat: ſua mox cõfeſſione me ſibi præferret. nedum ego ꝑfunctus honoribus certamina mihi, atq; æmulationem cum adoleſcente florentiſſimo proponã: videlicet vt mihi iam viuendo, nõ ſolũ rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fuerit: Africa prouincia decernatur. cum ea gloria, quæ parta eſt, viuendũ, atq; moriendum eſt. Vincere ego prohibui Annibalẽ: vt à vobis, quorũ vigent nunc vires: etiam vinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere P. Corneli æquum erit: ſi, cum in me ipſo nunq̃ pluris famã hoĩum, q̃ remp. fecerim: ne tuam quidem gloriã bono publico præponam. quanq̃, ſi aut bellũ nullum in Italia, aut is hoſtis eſſet: ex quo victo nihil gloriæ quæreretur: qui te in Italia retineret: etſi id bono publico faceret: ſimul cum bello materiã gloriæ tuæ ireereptũ videri poſſet. cum vero Annibal hoſtis incolumi exercitu quartumdecimũ annum Italiã obſideat: pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ: ſi hoſtẽ eum, qui tot funerum, tot cladiũ nobis cauſa fuit: tu conſul Italia expuleris? & ſicut penes C. Luctatium prioris punici perpetrati belli titulus fuit: ita penes te huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt præferẽdus: aut illud bellũ huic: aut victoria illa maior, clariorq;: q̃ hæc (modo contingat vt te conſule vincamus) futura eſt. Ab Drepano, atq; Eryce detraxiſſe Amilcarem, q̃ Italiã expuliſſe Pœnos, atq; Annibalem malis? Ne tu quidem, etſi magis partam, q̃ ſperatam gloriam amplecteris: Hiſpania potius, quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. Nondum is eſt Annibal: quem non magis timuiſſe videatur: quàm contempſiſſe: qui aliud bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per iſtos circuitus, vt cum in Africam traieceris: ſecuturum te illuc Annibalem ſperes: potius, quàm recto hinc itinere, vbi Annibal eſt: eo bellum intendis? Egregiam iſtam palmam belli punici peracti petis? hoc & natura prius

C eſt:tua cum defenderis:aliena ire oppugnatũ.pax ante in Italia,q̃ bellũ in Africa ſit:& nobis prius de-
cedat timor:q̃ vltro aliis inferatur.ſi vtrũq; tuo ductu,auſpicioq; fieri poteſt: Annibale hic victo, illic
Carthaginem expugna.ſi alterutra victoria nobis cõſulibus relinquẽda eſt: prior cũ maior clarioŕq;,
tum cauſa etiam inſequentis fuerit. Nam nunc quidem præterq̃ quod & in Italia, & in Africa duos
diuerſos exercitus alere ærariũ non poteſt:præterq̃ quod vnde claſſes tueamur:vnde cõmeatibus ſuffi-
ciamus præbendis,nihil reliqui eſt:periculi tandem quantum adeatur,quem fallit? P. Licinius in Ita-
lia,P. Scipio bellum in Africa geret. Quid? ſi (quod omnes dii omen auertant: & dicere etiam refor-
midat animus:ſed quæ acciderunt:accidere poſſunt) & victor Annibal ire ad vrbem pergat: tum de-
mum te conſulem ex Africa, ſicut Q. Fuluium à Capua, accerſemus? Quid? quod in Africa quoq;
mars cõmunis belli erit? Domus tibi tua, pater, patruusq; intra triginta dies cum exercitibus cæſi
documento ſint: vbi per aliquot annos maximis rebus terra, mariq; gerendis ampliſſimum nomen
apud exteras gẽtes pupuli romani,veſtræq; familiæ fecerant. Dies me deficiet:ſi reges, imperatoresq;
temere in hoſtium terras tranſgreſſos cum maximis cladibus ſuis,exercituumq; ſuorum, enumerare
velim. Athenienſes,prudẽtiſſima ciuitas,bello domi relicto, authore æque impigro atq; nobili iuue-
ne magna claſſe in Siciliam tranſmiſſa,vna nauali pugna florentem rempublicam ſuam in perpetuũ
afflixerũt.Externa,& nimis antiqua repeto.Africa eadem iſta,& M. Attilius, inſigne vtriuſq; fortunæ
exemplum,nobis documento ſint.Næ tibi P. Corneli,cum ex alto Africã conſpexeris:ludus, & iocus
fuiſſe Hiſpaniæ tuæ videbuntur.quid enim ſimile? Pacato mari præter oram Italiæ, Galliæq; vectus
Emporias in vrbem ſociorum claſſem appuliſti: expoſitos milites per tutiſſima omnia ad ſocios,&
amicos populi romani, Tarraconẽ duxiſti:ab Tarracone deinde iter per præſidia romana: circa Ibe-
rum exercitus patris, patruiq; tui, poſt amiſſos imperatores ferociores calamitate ipſa facti: dux tu-
multuarius quidem ille,L. Martius,& militari ſuffragio ad tẽpus lectus: cæterum ſi nobilitas, ac iuſti
honores adornarẽt:claris imperatoribus qualibet arte belli par:oppugnata per ſummũ ocium Car-
thago:nullo trium punicorum exercituum ſocios defendente. Cætera,neq; ea eleuo:nullo tamen mo-
do africo bello comparanda. vbi non portus vllus claſſi noſtræ apertus: non ager pacatus: nõ ciuitas
ſocia:non rex amicus: non conſiſtendi vſquam locus:nõ procedendi.quacunq; circũſpexeris:hoſtilia
oia,atq; infeſta. An Syphaci,Numidiſq; credis? ſatis ſit ſemel creditũ. non ſemper temeritas eſt felix,
& fraus fidem in paruis ſibi præſtruit: vt cum operæpretium ſit:cum mercede magna fallat. Non ho-
ſtes patrem, patruumq; tuum armis, priuſq̃ Celtiberi ſocii fraude circũuenerunt. nec tibi ipſi à Ma-
D gone,& Aſdrubale hoſtium ducibus,quantum ab Indibili, & Mandonio in fidem acceptis periculi
fuit. Numidis tu credere potes,defectionẽ militum tuoꝝ expertus? Et Syphax, & Maſaniſſa ſe, q̃ Car-
thaginenſes,malunt potentes in Africa eſſe:Carthaginenſes:q̃ quenq̃ alium. nunc illos æmulatio in-
ter ſeſe, & oẽs cauſæ certaminum acuunt:quod procul externus metus eſt.oſtende romana arma, exer-
citum alienigenãi iam velut ad cõmune reſtinguendum incendium concurrent. Aliter iidem ii Car-
thaginenſes Hiſpaniam defenderunt:aliter mœnia patriæ,templa deũm, aras, & focos defendẽt: cũ
euntes in prælium pauida proſequetur coniux:& parui liberi occurſabunt. Quid porrò? ſi ſatis con-
fiſi Carthaginenſes conſenſu Africæ,fide ſociorum regum,mœnibus ſuis, cũ tuo exercituſq; tui præ
ſidio nudatam Italiam viderint:vltro ipſi nouum exercitum in Italiã aut ex Africa miſerint:aut Ma-
gonem,quẽ à Balearibus claſſe tranſmiſſa iam præter orã Ligurum alpinoꝝ vectari cõſtat:Annibali
ſe coniungere iuſſerint? nẽpe in eodẽ terrore erimus: in quo nuper fuimus: cum Aſdrubal in Italiam
tranſcendit. quẽ tu,qui nõ ſolũ Carthaginẽ,ſed omnẽ Africam exercitu tuo es clauſurus: è manibus
tuis in Italiã emiſiſti. Victũ à te dices.eo quidẽ minus vellem,& id tua,nõ reip.ſolũ cauſa,iter datum
victo in Italiã eſſe. Patere nos oia,quæ proſpera tibi,& populi Ro. imperio euenere: tuo conſilio aſſi-
gnare:aduerſa caſibus incertis belli,& fortunæ legare. quo melior, fortiorq; es:eo magis talem præſi-
dem ſibi patria,atq; vniuerſa Italia retinet. Non potes ne ipſe quidem diſſimulare: vbi Annibal ſit:
ibi caput,atq; arcẽ huius belli eſſe.quippe qui præ te feras: eam tibi cauſam eſſe traiiciendi in Africã:
vt Annibalẽ eò trahas. Siue igitur hic,ſiue illic cũ Annibale eſt tibi futura res: vtrum ergo tandem fir-
mior eris in Africa ſolus:an iſtic tuo,collegæq; tui exercitu cõiuncto? ne Claudius quidem,& Liuius
cõſules tã recenti exẽplo,quantũ id interſit,documẽto ſunt? Quid? Annibalẽ vtrum tandẽ extremus
angulus brutii agri fruſtra iãdiu poſcentem ab domo auxilia,an propinqua Carthago, & tota ſocia
Africa potentiorẽ armis viriſq; faciet? Quod iſtud cõſilium eſt?ibi malle decernere: vbi tuæ dimidio
minores copiæ ſint,hoſtium multo maiores:q̃ vbi duobus exercitibus aduerſus vnum tot præliis, &
tam diuturna & graui militia feſſum,pugnandũ ſit? Quàm compar conſiliũ tuũ parentis tui cõſilio
ſit,reputa. ille cõſul profectus in Hiſpaniã, vt Annibali ab Alpibus deſcẽdenti occurreret: in Italiam
ex prouincia rediit. tu,cũ Annibal in Italia ſit:relinquere Italiã paras: nõ quia reipublicæ id vtile, ſed
quia tibi amplũ & glorioſum cenſes eſſe.ſicut cũ prouincia & exercitu relicto,ſine lege, ſine ſenatuſcõ-
ſulto duabus nauibus populi romani imperator fortunã publicã,& maieſtatẽ imperii, quæ tũ in tuo
capite periclitabantur: cõmiſiſti. Ego P. Cornelium P. C. reipublicæ, nobiſq;,non ſibi ipſi priuatum
creatum

A creatum conſulem exiſtimo:exercitusq́; ad cuſtodiam vrbis, atq; Italiæ ſcriptos eſſe: non quos regio
more per ſuperbiam conſules quò terrarũ velint, traiiciant. Cum oratione ad tẽpus parata Fabius,
tum authoritate, & inueterata prudentiæ fama magnam partẽ ſenatus, & ſeniores maxime mouiſſet:
pluresq́; conſilium ſenis, q̃ animum adoleſcentia ferocẽ laudarent: Scipio ita locutus fertur. Et ipſe
Q. Fabius principio orationis P. C. Cõmemorauit in ſententia ſua poſſe obtrectationẽ ſuſpectã eſſe.
cuius ego rei non tam ipſe auſim tantum virũ inſimulare: q̃ ea ſuſpicio, vicio orationis, an rei, haud
ſatis purgata eſt. ſic enim honores ſuos, & famam rerum geſtarum extulit verbis ad extinguendũ in-
uidiæ crimen: tanq̃ mihi ab infimo quoq; periculum ſit: ne mecum æmuletur: & non ab eo: qui, quia
ſuper cæteros excellat: quò me quoq; niti non diſſimulo: me ſibi æquari nolit. ſic ſenem ſe perfunctũ:
& me infra ætatem filii ſui poſuit: tanq̃ non longius, q̃ quãtum vitæ humanæ ſpacium eſt: cupiditas
gloriæ extendatur: maximaq́; pars eius in memoriam, ac poſteritatẽ promineat. Maximo cuiq; id ac-
cidere animo certum habeo: vt ſe non cum præſentibus modo, ſed cum omnis æui claris viris cõpa-
ret. Equidem haud diſſimulo: me tuas Q. Fabi laudes non aſſequi ſolum velle: ſed (bona venia tua di-
xerim) ſi poſſim, etiã exuperare. Illud nec tibi in me, nec mihi in minores natu animi ſit: vt nolimus
quenq̃ noſtri ſimilem euadere ciuem. id enim non eorum modo, quibus inuiderimus: ſed reipublicæ,
& penè omnis generis humani detrimentum ſit. Cõmemorauit quantum eſſem periculi aditurus: ſi
in Africam traiicere velim: vt meam quoq;, non ſolum & reipublicæ & exercitus vicem videretur ſoli
citus. Vnde hæc repente de me cura exorta? cum pater, patruusq́; meus interfecti: cum duo exercitus
eorum propè occidione occiſi eſſent: cũ amiſſæ Hiſpaniæ: cũ quatuor exercitus Pœnorum, quatuorq́;
duces omnia metu armisq́; tenerent: cum quæſitus ad id bellũ imperator nemo ſe oſtenderet, præter
me: nemo profiteri nomen auſus eſſet: cum mihi quatuor & viginti annos nato detuliſſet imperium
populus romanus: quid ita tum nemo ætatem meam, vim hoſtium, difficultatẽ belli, patris patruiq́;
recentem cladem cõmemorabat? vtrum maior aliqua nunc in Africa calamitas accepta eſt: q̃ tunc
in Hiſpania erat? an maiores nunc ſunt exercitus in Africa, duces plures, melioresq́;: q̃ tunc in Hiſpa-
nia fuerunt? an ætas mea tunc maturior bello gerẽdo fuit: q̃ nunc eſt? an cum carthaginenſi hoſte in
Hiſpania, q̃ in Africa bellũ geri aptius eſt? Facile eſt poſt fuſos fugatosq́; quattuor exercitus punicos,
poſt tot vrbes vi captas, aut metu ſubactas in deditionem, poſt perdomita omnia vſq; ad Oceanum,
tot regulos, tot ſæuas gentes, poſt receptam totam Hiſpaniam, ita vt veſtigium belli nullũ reliquum
ſit: eleuare meas res geſtas: tam Hercule, q̃ ſi victor ex Africa redierim: ea ipſa eleuare: quæ nũc retinen
B di mei cauſa, vt terribilia eadem videantur: verbis extolluntur. Negat aditum eſſe in Africam: negat
vllos patere portus: M. Attilium captum in Africa commemorat: tanq̃ M. Attilius primo acceſſu ad
Africam offenderit: neq; recordatur: illi ipſi tam infelici imperatori patuiſſe tñ portus Africæ: & res
egregias primo anno geſſiſſet: &, quantum ad carthaginẽſes duces attinet: inuictum ad vltimum per-
manſiſſe. Nihil igitur me iſto exẽplo terrueris: ſi hoc bello, non priore, ſi nuper, & nõ annis ante qua-
draginta iſta clades accepta foret: quin ego minus in Africam Regulo capto, q̃ Scipionibus occiſis
in Hiſpaniam, traiicerem. nec felicius Xanthippum Lacedæmonium Carthagini, q̃ me patriæ meæ
finerem natum eſſe: creſceret mihi ex eo ipſo fiducia: quod poſſit in hominis vnius virtute tantũ mo-
menti eſſe. At etiam Athenienſes audiendi ſunt, temere in Siciliã omiſſo domi bello tranſgreſſi. Cur
ergo, quoniam græcas fabulas enarrare vacat: nõ Agathoclem potius ſyracuſanum regem, cum diu
Sicilia punico bello vreretur: tranſgreſſum in hanc eandem Africam, auertiſſe eò bellũ, vnde venerat:
refers? Sed quid, vltro metũ inferre hoſti, & ab ſe remoto periculo alium in diſcrimen adducere, quale
ſit, veteribus externisq́; exemplis admonere opus eſt? maius præſentius'ue vllum exemplum eſſe, q̃
Annibal poteſt? Multum intereſt: alienos populere fines: an tuos vri, excindiq́; videas. plus animi eſt
inferenti periculum, q̃ propulſanti. ad hoc, maior ignotarum rerum eſt terror: bona, malaq́; hoſtium
ex propinquo ingreſſus fines aſpicias. Non ſperauerat Annibal fore: vt tot in Italia populi ad ſe defi-
cerent: quot defecerunt poſt cannenſem cladem. quanto minus quicq̃ in Africa Carthaginenſibus fir
mum, ac ſtabile ſit, infidis ſociis, grauibus ac ſuperbis dominis? Ad hæc, nos etiam deſerti ab ſociis
viribus noſtris, milite romano ſtetimus. Carthaginenſi nihil ciuilis roboris eſt: mercede paratos mi-
lites habẽt, Afros, Numidasq́;, leuiſſima fidei mutãdæ ingenia. Hic modo nihil moræ ſit: vnà & traie-
ciſſe me audietis: & ardere bello Africam: & molientẽ hinc Annibalem: & obſideri Carthaginem. læ-
tiores, & frequentiores ex Africa expectate nũcios: q̃ ex Hiſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubiicit
fortuna populi Ro. dii fœderis ab hoſte violati, teſtes: Syphax, & Maſaniſſa reges: quoq; ego fidei ita
innitar: vt bene tutus à perfidia ſim. multa, quæ nunc ex interuallo non apparent: bellum aperiet. &
id eſt viri, & ducis: non deeſſe fortunæ præbenti ſe: & oblata caſu flectere ad conſiliũ. Habebo Q. Fabi
parem quidẽ Annibalẽ: ſed illũ potius ego traham: q̃ ille me retineat. in ſua terra cogã pugnare eum:
& Carthago potius præmiũ victoriæ erit: q̃ ſemiruta Brutiorũ caſtella. Nequid interim, dũ traiicio:
dum expono exercitum in Africam: dum caſtra ad Carthaginem promoueo: reſpublica hic detri-
menti capiat. Quod tu Q. Fabi, cũ victor tota Italia volitaret Annibal: potuiſti pręſtare: hoc vide ne

C contumelioſum ſit concuſſo iam, & penè fracto Annibale negare poſſe P. Licinium conſulem virum fortiſſimum præſtare. qui ne à ſacris abſit pontifex maximus: ideo in ſortem tam longinquæ prouinciæ non venit. Si Hercule nihilo maturius hoc, quo ego cenſeo, modo perficeretur bellum: tamen ad dignitatem populi Ro. famamq́; apud reges, genteſq; externas pertinebat: non ad defendendam modo Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri nobis animum eſſe: non hoc credi, vulgariq́; quod Annibal auſus ſit, neminem ducem Romanorum audere: & priore punico bello, tum, cum de Sicilia certaretur: toties Africam à noſtris exercitibus, & claſſibus oppugnatam: nunc, cum de Italia certetur, Africam pacatam eſſe. Requieſcat aliquando tandiu vexata Italia, vratur, euaſteturq́; inuicem Africa. caſtra romana potius Carthaginis portis immineant, q̃ nos iterum vallum hoſtium ex mœnibus noſtris videamus. Africa ſit reliqui belli ſedes, illuc terror fugaq́;, populatio agrorum, defectio ſociorum, cæteræ belli clades, quæ in nos per quatuordecim annos ingruerunt, vertantur. Quæ ad rempublicam pertinent, & bellum, quod inſtat: & prouincias, de quibus agitur, dixiſſe ſatis eſt. Illa longa oratio nec ad vos pertinens ſit, ſi quemadmodum Q. Fabius meas res geſtas in Hiſpania eleuauit, ſic & ego contra gloriam eius eludere, & meam verbis extollere velim. neutrum faciam P.C. & ſi nulla alia re, modeſtia certe, & temperamento linguæ adoleſcẽs ſenem vicero. ita & vixi, & res geſſi, vt tacitus ea opinione, quam veſtra ſponte cõceptam animis haberetis, facile contentus eſſem. Minus æquis animis auditus eſt Scipio: quia vulgatum erat, ſi apud ſenatum non obtinuiſſet vt prouincia Africa ſibi decerneretur: ad populum extemplo laturum. Itaq; Q. Fuluius, qui conſul quater, & cenſor fuerat: poſtulauit à conſule, vt palàm in ſenatu diceret, permitteret'ne patribus: vt de prouinciis decernerent, ſtaturuſq́; eo eſſet, quod cenſuiſſent: an ad populum laturus. Cum Scipio reſpondiſſet: ſe quod è republica eſſet, facturum: tum Fuluius, non ego, inquit, ignarus quid reſponſurus, facturus'ue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras: tentare magis, q̃ conſulere ſenatum: &, ni prouinciam tibi, quam volueris, extemplo decernamus, paratam rogationem habeas. Itaq; à vobis tribuni plebis poſtulo, inquit: vt ſententiam mihi ideo non dicenti, quod, ſi in meam ſententiam diſcedatur: nõ ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, cum cõſul negaret æquum eſſe tribunos intercedere, quo minus ſuo quiſq; loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt. Si conſul ſenatui de prouinciis permittit: ſtari eo, quod ſenatus cenſuerit, placet. nec de ea re ferri ad populum patiemur. ſi non permittit, qui de ea re ſentẽtiam recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem ad colloquendum cum collega petiit. Poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Prouinciæ ita decretæ.

D Alteri conſuli Sicilia, & triginta roſtratæ naues, quas C. Seruilius ſuperiore anno habuiſſet: permiſſumq́;, vt in Africam, ſi id è republica eſſe cenſeret, traiiceret. Alteri Brutii, & bellum cum Annibale cum eo exercitu, quem L. Veturius, & Q. Cæcilius ſortirentur inter ſe: cõpararent'ue: vter in Brutiis duabus legionibus, quas conſul reliquiſſet, rem gereret: imperiumq́; in annum ei prorogaretur, cui ea prouincia eueniſſet. Et cæteris præter conſules, prætoreſq́;, qui exercitibus, prouinciiſq́; præfuturi erant: prorogata imperia. Q. Cæcilio ſorte euenit: vt cum conſule in Brutiis aduerſus Annibalẽ bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia, & fauore ſpectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex præda Aſdrubalis portandum miſſi M. Pomponius Matho, & Q. Catulus, tulerunt coronam auream CC pondo, & ſimulachra ſpoliorum, & X pondo argenti facti. Scipio cũ vt delectum haberet, neq; impetraſſet: neq; magnopere tetendiſſet: vt voluntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: & quia impenſæ negauerat reipub. futuram claſſem: vt quæ à ſociis darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriæ primum populi pro ſuis quiſq; facultatibus conſulem adiuturos polliciti. Cærites frumẽtum ſociis naualibus, commeatumq́; omnis generis: Populonienſes ferrum: Tarquinienſes lintea ad vela: Volaterrani armamẽta nauiũ & frumentũ: Arretini XXX millia ſcutorum, galeas totidem, pila, geſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſummam pari cuiuſq; generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL longas naues opus eſſet: tritici centum & XX millia modiũm, & in viaticum decurionibus, remigibuſq́; collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietes in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum. abiete ex publicis ſyluis eſt vſus. Vmbriæ populi, & præter hos Nurſini, & Reatini, & Amiternini, ſabinuſq́; ager omnis, milites polliciti. Marſi, Peligni, Marruciniq́; multi volũtarii nomina in claſſem dederũt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis eſſent: cohortem armatam ſexcentorum hominum miſerunt. XXX nauium carinæ, XXX quinqueremes, X quadriremes cum eſſent poſitæ: ipſe ita inſtitit operi: vt die quadrageſimoquinto, q̃ ex ſyluis detracta materia eſſet: naues iſtructæ, armatæq́; in aquam deductæ ſint. Profectus in Siciliam eſt XXX nauibus longis, volũtariorum ſeptem ferme millibus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus conſulares venit. ex eis eum ſibi ſumpſit: quem L. Veturius cos. habuerat. Metello, vt quibus præfuiſſet legionibus: iis præeſſet: facilius cum aſſuetis imperio rem geſturũ ratus, permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat: agri campani regionẽ à foſſa græca ad mare verſam vendere quæſtores iuſſi. indicio quoq; permiſſo, qui ager ciuis cãpani fuiſſet: vt is publicus populi Ro. eſſet: indici

præmium

A præmium conſtitutũ, quantæ pecuniæ ager indicatus eſſet, pars decima. Et Cn. Seruilio prętori vrbis
negociũ datum: vt campani ciues, vbi cuiq; ex S.C. liceret habitare: ibi habitarent: animaduerteretq;
in eos: qui alibi habitarẽt. Eadẽ æſtate Mago Amilcaris filius ex minore Balearũ inſula, vbi hyberna
uerat: iuuẽtute lecta in claſſem impoſita, in Italiã X X X fermè roſtratis nauibus, & multis onerariis
X I I millia peditũ, duo fermè equitũ traiecit: Genuãq;, nullis præſidiis maritimam oram tutantibus,
repentino aduẽtu cæpit: inde ad oram Ligurum alpinorũ, ſi quos ibi motus facere poſſet: claſſem ap/
pulit, Ingauni (Liguũ ea gens eſt) bellum ea tempeſtate gerebãt cũ Epanteriis montanis. Igitur Pœ/
nus Sauone oppido alpino præda depoſita, & X longis nauibus in ſtationẽ ad pręſidium relictis, cę/
teris Carthaginẽ miſſis ad tuendam maritimam oram, quia fama erat: Scipionẽ eò traiecturum eſſe:
ipſe ſocietate cum Ingaunis, quorũ gratiam malebat: cõpoſita, montanos inſtituit oppugnare. Et cre
ſcebat in dies exercitus, ad famã nominis eius Gallis vndiq; confluentibus. Ea literis cognita Sp. Lu/
cretiu, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biẽnio ante forent lætati: ſi par aliud inde bellum duce
tantum mutato oriretur: curam ingentem accenderũt patribus. Itaq; & M. Liuium procos. ex Hetru/
ria volonum exercitum admouere Ariminum iuſſerunt. & Cn. Seruilio prætori negociũ datum: vt ſi
è rep. cenſeret eſſe: duas vrbanas legiões, cui imperio videretur dato, ex vrbe duci iuberet. M. Valerius
Leuinus Arretium eas legiones duxit. Eiſdẽ diebus naues onerariæ Pœnorum ad L X X X circa Sar
diniam ab C. Octauio, qui prouinciæ præerat: captæ. Eas Cœlius frumento miſſo ad Annibalẽ, com/
meatuq; onuſtas: Valerius prædam Hetruſcam, Ligurumq;, & montanorum captiuos Carthaginem
portantes, tradit. In Brutiis nihil fermè eo anno memorabile geſtũ eſt. Peſtilentia inceſſerat eo an/
no pari clade in Romanos, Pœnoſq;: niſi quod punicũ exercitum ſupra morbum etiã fames affecit:
Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibiq; aram cõdidit: dedicauitq; cum ingen/
ti rerum ab ſe geſtarum titulo punicis græciſq; literis inſculpto.

DECADIS TERTIÆ LIBER NONVS xxix.

SCIPIO poſteaquam in Siciliã venit: voluntarios milites ordinauit:
centuriauitq;. ex iis trecẽtos iuuenes florentes ætate & viriũ robore iner
mes circa ſe habebat, ignorantes: quẽ ad vſum neq; centuriati, neq; ar/
B mati ſeruarentur. tum ex totius Sicilię iuniorũ numero principes gene
re & fortuna trecentos equites, qui ſecũ in Africã traiicerent: legit: diẽq;
iis, qua equis armiſq; inſtructi atq; ornati adeſſent: edixit. Grauis ea mi
litia procul domo terra mariq; multos labores, magna pericula allatu/
ra videbatur: neq; ipſos modo, ſed parẽtes cognatoſq; eorũ ea cura an/
gebat. Vbi dies, quę edicta erat: aduenit: & arma, equoſq; oſtenderunt:
tum Scipio renũciari ſibi dixit: quoſdã equites Siculorũ tanquã grauẽ
& durã horrere eam militiam. ſiqui ita animati eſſent: malle eos ſibi tũc
fateri: q̃ poſtmodũ querẽtes, ſegnes atq; inutiles milites reipublicę eſſe.
expromerent quid ſentirent. cum bona venia ſe auditurũ. Vbi ex his vnus auſus eſt dicere: ſe prorſus,
ſi ſibi verũ velit, liberũ eſſet: nolle militare: tum Scipio ei. Quãdo igitur adoleſcens quid ſentires, non
diſſimulaſti: vicarium tibi expediã: cui tu arma equumq; & cætera inſtrumenta militiæ tradas: & tecũ
hinc extẽplo domũ ducas: exerceas: docendũ cures, equo tradito, armiſq;. Læto conditionẽ accipienti
vnũ ex C C C, quos inermes habebat: tradit. Vbi hoc modo exauthoratum equitẽ cũ gratia impe/
ratoris cæteri viderũt: ſe quiſq; excuſare: & vicariũ accipere. Ita trecẽtis ſiculis romani equites ſubſti/
tuti ſine publica impẽſa. docendorũ atq; exercendorum curã Siculi habuerunt: quia edictũ imperato/
ris erat: ipſum militaturũ: qui ita nõ feciſſet. Egregiã hanc alam equitũ euaſiſſe ferunt: multiſq; prælus
rempublicã adiuuiſſe. Legiones inde cũ inſpiceret: plurimorũ ſtipendiorum ex iis milites delegit: maxi
me qui ſub duce Marcello militauerãt. quos cũ optima diſciplina inſtitutos credebat: tum etiã ab lon
ga Syracuſarũ obſidiõe peritiſſimos eſſe vrbiũ oppugnãdarũ. nihil enim paruũ, ſed Carthaginis iam
excidia agitabat animo. Inde exercitũ per oppida diſpertit: frumẽtũ Siculorũ ciuitatibus imperat: ex
Italia aduecto parcit: veteres naues reficit: & cũ iis C. Læliũ in Africã prædatum mittit: nouas Panor/
mi ſubducit: quia ex viridi materia raptim factæ erant: vt in ſicco hybernarent. Præparatis omnibus
ad bellũ, Syracuſas nondũ ex magnis belli motibus ſatis tranquillas venit. Græci res à quibuſdã Ita/
lici generis eadem vi, qua per bellũ cæperãt: retinentibus conceſſas ſibi ab ſenatu repetebant. Omniũ
primũ ratus, tueri publicã fidem, partim edicto, partim iudiciis etiã in pertinaces ad obtinendã iniu/
riam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Nõ ipſis tantũ ea res, ſed omnibus Siciliæ populis grata
fuit: eoq; enixiùs ad bellũ adiuuerunt. Eadẽ æſtate in Hiſpania coortũ ingens bellũ: conciente Illerge
tes Indibili nulla alia de cauſa: q̃ per admirationẽ Scipionis contemptu imperatorũ aliorũ orto. Fũ
ſupereſſe vnum ducẽ Romanis, cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hiſpaniam cæſis

C Scipionibus aliũ, quẽ mitterent, habuiſſe: & poſteaq̃ in Italia grauius bellũ vrgeret: aduerſus Anniba
lem cum acceſſitũ. præterq̃ quod nomina tantum ducum in Hiſpania Romani habebant: exercitum
quoq; inde veterẽ deductũ. trepida omnia & inconditã inde turbam tyronũ eſſe. nunquã talẽ occaſio-
nem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitũ ad eam diem aut Carthaginenſibus, aut Romanis: nec inuicẽ
his, aut illis: ſed interdũ vtriſq; ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginenſes. ab Hiſpanis, ſi cõſentirẽt:
pelli Romanos poſſe: vt ab omni imperio externo ſoluta in perpetuũ Hiſpania in patrios rediret mo-
res, ritusq;. Hæc, taliaq; dicendo nõ populares modo, ſed Auſetanos quoq; vicinã gentẽ concitat: &
alios finitimos ſibi, atq; illis populos. itaq; intra paucos dies XXX millia peditum, quatuor fermè
equitũ in ſedetanũ agrum, quò edictũ erat: cõuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus, &
L. Manlius Acidinus, ne gliſceret primo negligendo bellũ: iunctis & ipſi exercitibus per agrum auſeta
num hoſtico, tanquã pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtiũ peruenere. trium milliũ ſpa-
tio procul à caſtris eorũ poſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquã eſt tentatũ: vt diſcederetur ab
armis. deinde cũ in pabulatores romanos impetus repẽte ab eqtibus Hiſpanis factus eſſet: ſummiſſo
ab ſtatione romana equitatu, equeſtre præliũ fuit, haud ſanè memorando in partẽ vllam euentu. Sole
oriente poſtero die armati, inſtructiq; omnes mille fermè paſſus procul à caſtris romanis aciem oſten
dẽre. Medii Auſetani erãt. cornu dextrum Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi. inter
cornua, & mediã aciem interualla patentia ſatis late fecerunt: quà equitatũ, vbi tempus eſſet, emitte-
rent. Et Romani more ſuo exercitũ cum inſtruxiſſent: ad modo hoſtiũ imitati ſunt: vt inter legiões &
ipſi patentes equiti relinquerent vias. Cæterũ Lentulus ei parti vſum equitis fore ratus, quæ prior in
dehiſcentẽ interuallis hoſtiũ aciem equites emiſiſſet: Sex. Cornelio tribuno militum imperat: equites
per patẽtes in hoſtiũ aciem vias permittere equos iubeat. ipſe cœpta parũ proſpere pedeſtri pugna,
tantũ moratus: dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata prona
erat: tertiamdecimã legionẽ ex ſubſidiis in primam aciem firmamentũ ducit. poſteaq̃ æquata ibi pu-
gna eſt: ad L. Manliũ inter prima ſigna hortantẽ, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem
venit, indicatq;: tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Sex. Corneliũ procella equeſtri hoſtes cir-
cũfuſurum. Vix hæc dicta dederat: cũ romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies
turbauerunt: ſimul equitibus Hiſpanorũ viã immittendi equos clauſerunt. itaq; omiſſa pugna eque-
ſtri ad pedeſtrẽ Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores vt turbatos hoſtiũ ordines, & trepidatio-
D nem, pauorẽq;, & fluctuantia viderũt ſigna, hortantur: orant milites, vt perculſos inuadant, neu reſti-
tui aciẽ patiantur. Non ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetũ barbari, ni regulus ipſe Indibilis cũ equiti
bus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditum ſe obiecciſſet. Ibi aliquãdiu atrox pugna ſtetit. tandẽ
poſtq̃ ii: qui circa regem ſeminecem reſtantẽ, deinde pilo terræ affixum pugnabant: obruti telis occu-
buerunt: tum fuga paſſim cœpta, pluresq; cæſi: quia equos conſcendendi equitibus ſpatium non fue-
rat: & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt, q̃ caſtris quoq; exuerũt hoſtẽ.
Tredecim millia Hiſpanorũ cæſa eo die: DCCC fermè capti. Romanorũ, ſociorũq; paulo amplius
CC, maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant: ſparſi pri-
mo per vrbes, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in cõciliũ, conque-
ſtiq; ibi clades ſuas increpitis authoribus belli, legatos mittendos ad arma tradenda, deditionemq; fa
ciendã cenſuerunt. Quibus culpã in authores belli Indibilẽ, cæterosq; principes, quorũ pleriq; in acie
cecidiſſent, cõferentibus tradentibusq; arma, & dedentibus ſeſe reſponſum eſt. in deditionem ita acci-
pi eos, ſi Mandoniũ cæterosq; belli cõcitatores tradidiſſent viuos. ſi minus, exercitus ſe in agrũ Illerge
tum Auſetanorũq; & deinceps aliorũ populorum ducturos. Hæc dicta legatis, renunciataq; in conci-
lium. Ibi Mandonius, cæteriq; principes cõprehenſi, traditi ad ſuppliciũ. Hiſpanis populis pax reddi-
ta, ſtipendiũ eius anni duplex, & frumẽtũ ſex menſium imperatũ, ſagaq; & togę exercitui, & obſides ab
triginta fermè populis accæpti. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos
dies cõcito & cõpreſſo, in Africã omnis terror verſus. C. Lælius nocte ad Hipponẽ Regiũ cum acceſ-
ſiſſet, luce prima ad populandũ agrũ ſub ſignis milites, ſociosq; nauales duxit. Omnibus pacis modo
incurioſe agentibus, magna clades illata, nunciiq; trepidi Carthaginẽ terrore ingenti cõpleuere, claſ-
ſem romanã Scipionẽq; imperatorem (& fama iam fuerat in Siciliã trãſgreſſum) aduenıſſe. Nec quot
naues vidiſſent, nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in maius metu augente ac-
cipiebant. itaq; primo terror pauorq;, dein mœſtitia animos inceſſit, tantũ fortunam mutaſſe: vt qui
modo ipſi exercitũ ante mœnia romana habuiſſent victores, ſtratisq; tot hoſtium exercitibus, omnes
Italiæ populos aut vi, aut voluntate in deditionẽ accepiſſent: ii verſo marte Africæ populationes, &
obſidionẽ Carthaginis viſuri forent, nequaq̃ pari ad patienda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis ro
manã plebẽ, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorẽ ſemper frequentioremq; pro tot cæſis exerciti
bus ſoboleſcentem cæterũ ſuam plebem imbellẽ in vrbe, imbellem in agris eſſe: mercede parari auxilia
ex Afris, gente ad omnẽ auram ſpei mobili atq; infida. iam regẽ Syphacẽ poſt colloquiũ cum Scipio-
ne alienatũ: & Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimũ hoſtem. nihil vſquã ſpei, nihil auxilii eſſe. nec
Magonem

A Magonem ex Gallia mouere tumultus quieꝗuá:nec cõiungere ſeſe Annibali.& Annibalẽ ipſum iam & fama ſeneſcere,& viribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuncio animos rurſus terror inſtãs reuocauit ad conſultandũ:quonã modo obuiã præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in vrbe, agriſq; haberi placet:mittere ad cõducenda Afrorũ auxilia:munire vrbẽ:frumentũ conueherent:tela, arma parare:inſtruere naues:& mittere ad Hipponẽ aduerſus romanã claſſem. Iam hęc agentibus nuncius tandẽ venit:Lælium,non Scipionẽ,copiaſq;,quantæ ad incurſiones agrorũ ſatis ſint:trãſuectas: ſummã belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum:mittiq; ad Syphacem legationes,alioſq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa coeptæ. Ad Philippũ quoꝗ miſſi:qui ducenta argenti talenta pollicerentur:vt in Siciliã,aut in Italiã traiiceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiã:vt omni terrore Scipionem retinerent. ad Magonẽ etiã non legati modo:ſed XXV naues longæ,ſex millia peditũ:octingenti equites,& ſeptẽ elephanti:ad hæc magna pecunia ad cõducenda auxilia:quibus fretus propius vrbẽ Romam exercitũ admoueret:cõiungeretq; ſe Annibali. Hæc Carthagine parabant,agitabantq;. Ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi,ac nudo pręſidiis agentẽ Maſaniſſa fama romanę claſſis excitus cũ equitibus paucis venit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus:quod non iam exercitũ in Africam traieciſſet,perculſis Carthaginẽſibus:Syphace impedito finitimis bellis:quem certum haberet,ſi ſpaciũ ad ſua,vt velit,cõponenda detur:nihil ſyncera fide cum Romanis acturũ. Hortaretur:ac ſtimularet Scipionẽ ne ceſſaret. ſe,quanquã regno pulſus eſſet:cum haud contẽnendis copiis affuturũ peditum,equitũq;. nec ipſi Lælio morandũ in Africa eſſe. claſſem credere profectã à Carthagine:cum qua abſente Scipione nõ ſatis tutũ eſſet cõtrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa,Lælius poſtero die naues præda onuſtas ab Hippone ſoluit:reuectuſq; in Siciliam Maſaniſſæ mãdata Scipioni expoſuit. Eiſdẽ fermè diebus naues,quæ ab Carthagine ad Magonẽ miſſæ erant:inter Albingaunos, Liguresq; Alpinos Genuam acceſſerunt. In iis locis tum forte Mago tenebat claſſem. qui legatorum auditis verbis,iubentiũ exercitus ꝗ̃maximos cõparare,extemplo Gallorum,& Ligurũ(nãꝗ vtriuſque gentis ingens ibi multitudo erat)conciliũ habuit.& miſſum ſe ad eos vindicandos in libertatẽ ait:vt & ipſi cernãt mitti ſibi ab domo præſidia. ſed quantis viribus,quantoq; exercitu id bellum geratur:in eorũ poteſtate eſſe. duos exercitus romanos,vnũ in Gallia,alterũ in Hetruria eſſe. ſatis ſcire:Sp. Lucretium ſe cum M. Liuio iuncturũ. multa millia ipſis etiã armanda eſſe:vt duobus ducibus,duobus exercitibus romanis reſiſtatur. Galli ſummã ad id ſuam volũtatẽ eſſe dicere. ſed cũ vna caſtra romana intra fines,altera in finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeant:ſi palàm fiat auxiliis adiutũ ab

B ſeſe Poenũ:extemplo infeſtos vtrinꝗ exercitus in agrum ſuũ incurſuros. ea ab Gallis deſideraret: quibus occulte adiuuari poſſet. Liguribus,quod procul agro,vrbibuſq; eorum caſtra romana ſint:libera cõſilia eſſe. illos armare iuuẽtutẽ,& capeſſere pro parte bellũ,æquum eſſe. Ligures haud abnuere. tempus modo duorum menſiũ petere ad delectus habẽdos. Interim Mago milites,Gallis dimiſſis,clàm per agros eorũ mercede cõducere. cõmeatus quoꝗ omnis generis occulte ad eũ à gallicis populis mittebantur. M. Liuius exercitũ volonum ex Hetruria in Galliã traducit:iunctuſq; Lucretio,ſi ſe Mago ex Liguribus propius vrbem moueat:obuiã ire parat:ſi Poenus ſub angulo Alpiũ quietus ſe contineat: & ipſe in eadẽ regione circa Ariminũ Italiæ præſidio futurus. ¶Poſt reditum ex Africa C. Lælii,& Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortatiõibus,& militibus prædam ex hoſtiũ terra cernẽtibus tota claſſe efferri,accenſis ad traiiciendum ꝗ̃primum,interuenit maiori minor cogitatio, Locros vrbem recipiendi:quæ ſub defectionẽ Italiæ deſciuerat & ipſa ad Poenos. Spes autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit:quod latrocinius magis,ꝗ̃ iuſto bello in Brutiis gerebãtur res:principio ab Numidis facto:& Brutiis non ſocietate magis punica,ꝗ̃ ſuopte ingenio cõgruentibus in eum morem. poſtremo Romani quoꝗ milites iam contagione quadam rapto gaudentes,quantũ per duces licebat,excurſiones in hoſtium agros facere. Ab iis egreſſi quidam vrbe Locrenſes circumuenti,Rhegyumq; abſtracti fuerant. in eo captiuorũ numero fabri quidã fuere,aſſueti forte apud Poenos mercede opus in arce Locrorũ facere. ii cogniti ab Locrenſiũ principibus:qui pulſi ab aduerſa factione,quæ Annibali Locros tradiderat:Rhegyum ſe cõtulerant. Cũ cætera percũctantibus(vt mos eſt iis,qui diu abſunt)quæ domi agerentur,expoſuiſſent:ſpem fecerũt:ſi redẽpti,ac remiſſi forent:arcẽ ſe iis tradituros. ibi ſe habitare:fidemq; ſibi rerũ omnium inter Carthaginenſes eſſe. Itaꝗ vt qui ſimul deſiderio patriæ agerentur: ſimul cupiditate inimicos vleiſcendi arderent:redemptis extẽplo iis,remiſſiſq;,cum ordinem agendæ rei cõpoſuiſſent:ſigna quoꝗ quæ procul edita obſeruarent:ipſi ad Scipionẽ Syracuſas profecti, apud quem pars exulũ erat:referentes ſibi promiſſa captiuorũ,cum ſpem ab effectu haud abhorrentẽ cõſuli feciſſent:tribuni militũ cum iis M. Sergius,& P. Matienus miſſi:iuſſiq; ab Rhegyo tria millia militũ Locros ducere,& Q. Pleminio proprætori ſcriptum:vt rei agendæ adeſſet. Profecti ab Rhegyo ſcalas ad dictam altitudinẽ arcis fabricatas portantes,media ferme nocte ex eo loco,vnde conuenerat:ſignũ dedẽre proditoribus arcis. qui parati intentiq;,& ipſi ſcalas ad idipſum factas cum demiſiſſent:pluribuſq; ſimul locis ſcandentes accepiſſent:priuſꝗ̃ clamor oriretur:in vigiles Poenorum,vt in nullo tali metu ſopitos,impetus eſt factus. quorũ gemitus primo morientiũ exauditus: dein ſubita cõſternatio

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

C ex ſomno,& tumultus.cum cauſa ignoraretur:poſtremo certiores,aliis excitantibus alios,iam pro ſe quiſq; ad arma vocabat.hoſtes in arce eſſe:& cædi vigiles.oppreſſiq; forent Romani,nequaquam numero pares:ni clamor ab iis qui extra arcem erãt ſublatus,incertum vnde accidiſſet,omnia vana augente nocturno tumultu,feciſſet. Itaq; velut plena iam hoſtiũ arce territi Pœni,omiſſo certamine in alteram arcem(duæ ſunt haud multũ inter ſe diſtantes)cõfugiunt:Oppidani vrbem habebant,victoribus præmiũ in medio poſitã. Ex arcibus duabus prælus quotidie leuibus certabatur.Q.Pleminius Romano,Amilcar punico præſidio præerat:& acceſſentes ex propinquis locis ſubſidia,copias augebant.Ipſe poſtremo veniebat Annibal.nec ſuſtinuiſſent Romani:niſi Locrenſiũ multitudo exacerbata ſuperbia atq; auaritia Pœnorum ad Romanos inclinaſſet. Scipioni vt nunciatũ eſt:in maiore diſcrimine Locris rem verti:ipſumq; Annibalem aduentare:ne præſidiũ etiam periclitaretur haud facili inde receptu:& ipſe à Meſſana,L.Scipione fratre in præſidio ibi relicto,cum primũ æſtu fretum inclinatũ eſt:naues mari ſecũdo miſit.Et Annibal à Buthroto amni(haud procul is ab vrbe Locris abeſt) nuncio præmiſſo,vt ſui luce prima ſumma vi prælium cum Romanis,ac Locrenſibus conſererent:dũ ipſe auerſis omnibus in eum tumultum ab tergo vrbem incautã aggrederetur:vbi luce cœptam inuenit pugnam:ipſe nec in arcem ſe includere,turba locum arctum impediturus,voluit:neq; ſcalas,quibus ſcanderet muros:attulerat.ſarcinis in aceruum coniectis,cum haud procul muris ad terrorẽ hoſtium aciem oſtendiſſet:cũ equitibus numidis circum equitabat vrbem.dum ſcalæ,quæq; alia ad oppugnandum opus erant,parantur:ad viſendũ qua maxime parte aggrederetur,progreſſus ad murũ,ſcorpione ictus,qui proximus forte eũ ſteterat.territus inde tam periculoſo caſu receptui canere cum iuſſiſſet:caſtra procul ab ictu teli cõmunit.Claſſis romana à Meſſana Locros multa die ſuperante acceſſit.expoſiti omnes è nauibus:& ante occaſum ſolis vrbem ingreſſi ſunt.Poſtero die cœpta ex arce à pœnis pugna.& Annibal iam ſcalis,aliisq; omnibus ad oppugnationẽ paratis,ſubibat muros:cum repente in eum nihil minus,q̃ tale quicquam timentem,patefacta porta erumpũt Romani.ad CC, improuidos cum inuaſiſſent:occidunt.cæteros Annibal,vt conſulẽ adeſſe ſenſit:in caſtra recepit:nuncioq; miſſo ad eos,qui in arce erant:vt ſibimetipſis conſulerent:nocte motis caſtris abiit.Et qui in arce erant:igni iniecto tectis,quæ tenebant:vt is tumultus hoſtem moraretur:agmen ſuorũ fugæ ſimili curſu ante noctem aſſecuti ſunt.Scipio vt & arcẽ relictã ab hoſtibus,& vacua vidit caſtra:vocatos ad cõcionẽ Locrenſes grauiter ob defectionẽ incuſauit,de authoribus ſuppliciũ ſumpſit:bonaq; eorũ alterius

D factionis principibus ob egregiã fidem aduerſus Romanos conceſſit.publice nec dare,nec eripere ſe quicquã Locrenſibus dixit.Romam mitterent legatos.quam ſenatus æquum cenſuiſſet.eam fortunã habituros.illud ſatis ſcire:etſi male de populo romano meriti eſſent:in meliore ſtatu ſub iratis Romanis futuros:q̃ ſub amicis Carthaginenſibus fuerint.Ipſe Q.Pleminio legato,præſidioq;,quod arcẽ ceperat:ad tuendã vrbem relicto,cũ quibus venerat copiis,Meſſanam traiecit.Ita ſuperbe & crudeliter habiti Locrenſes à Carthaginẽſibus poſt defectionẽ ab Romanis fuerant:vt modicas iniurias non æquo modo animo pati,ſed propè libenti videri poſſent. verũenimuero tantũ Pleminius Amilcarem præſidii præfectũ,tantũ præſidiarii milites romani Pœnos ſcelere atq; auaritia ſuperauerunt:vt non armis,ſed vitiis videretur certari.nihil omnium,quæ inopi inuiſas opes potentioris faciunt:prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce,aut à militibus.in corpora ipſorũ,in liberos,in coniuges infandæ contumeliæ editę.nã auaritia ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit:nec alia modo templa violata:ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri:præterq̃ quod à Pyrrho,qui cũ magno piaculo ſacrilegii ſui manubias retulit:ſpoliati dicebantur. Ergo ſicut ante regiæ naues laceratę naufragus nihil in terrã integri,præter ſacram pecuniam deæ,quã aſportabãt:extulerant:tum quoq; alio genere cladis eadẽ illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorẽ iniecit:atq; inter ſe ducem in ducem,militẽ in militem rabie hoſtili vertit.Summæ rei Pleminius præerat. militum pars ſub eo,quam ipſe ab Rhegyo adduxerat:pars ſub tribunis erat.Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminii miles fugiens,ſequentibus quorũ erat,obuius forte Sergio,& Matieno tribunis militum fuit.cui cũ iuſſu tribunorũ ademptũ eſſet poculum:primo iurgium,deinde clamor quoq;,pugna poſtremo orta inter Pleminii milites,tribunorũq;:vt ſuis quiſq; opportunus aduenerat,multitudine ſimul,ac tumultu creſcente. Victi Pleminii milites cũ ad Pleminium cruorem & vulnera oſtentantes non ſine vociferatione atq; indignatione cõcurriſſent,probra in eum ipſum iactata in iurgiis referentes:accenſus ira domo ſeſe proripuit:vocatosq; tribunos nudari,ac virgas expediri iubet.Dũ ſpoliandis iis(repugnabant enim:militũq; implorabãt auxiliũ)tempus teritur:repẽte frequẽtes milites feroces recenti victoria ex omnibus locis,velut aduerſus hoſtes,cũ ad arma cõclamatũ eſſet.cõcurrerunt. & cũ iam violata virgis corpora tribunorũ vidiſſent:tum vero in multo impotentiorẽ ſubito rabiem accenſi,ſine reſpectu non maieſtatis modo,ſed etiã humanitatis,in legatũ impetum,lictoribus prius indignũ in modũ mulctatis,faciunt.tum ipſum ab ſuis interceptũ & ſecluſum hoſtiliter lacerant:& propè exanguem,naſo auribusq; mutilatis,relinquunt.His Meſſanam nunciatis,Scipio poſt paucos dies Locros aduectus,cũ cauſam Pleminii,& tribunorũ audiſſet:Pleminio noxa liberato,relictoq; in

eiuſdem

A eiuſdem loci præſidio, tribunis ſontibus iudicatis, & in vincula cōiectis, vt Romam ad ſenatum mit-
terentur: Meſſanam atq; inde Syracuſas redit. Pleminius impotēs iræ, neglectā ab Scipione, & nimis
leuiter latam ſuam iniuriā ratus, nec quēquam æſtimare alium eam litem poſſe, niſi qui atrocitatem
eius patiendo ſenſiſſet: tribunos attrahi ad ſe iuſſit: laceratosq; omnibus, quæ pati corpus vllum po-
teſt, ſupplicijs interfecit: nec ſatiatus viuorū pœna inſepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locren-
ſium principes eſt vſus: quos ad conquerendas iniurias ad P. Scipionē profectos audiuit. & qui antea
per libidinem atq; auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat: tunc ab ira multiplicia edere: infamiæ
atq; inuidiæ non ſibi modo, ſed etiam imperatori eſſe. Iam comitiorū appetebat tempus: cum à P.
Licinio literæ Romā allatæ ſunt: ſe, exercitūq; ſuum graui morbo afflictari: nec ſiſti potuiſſe: niſi eadē
vis mali, aut grauior etiā in hoſtes ingruiſſet. itaq; quoniam ipſe venire ad comitia nō poſſet: ſi ita pa-
tribus videretur: ſe Q. Cæcilium Metellū dictatorem comitiorum cauſa dicturū. exercitum Q. Cæci-
lii dimitti, è republica eſſe. nam neq; vſum eius vllum in præſentia eſſe: cum Annibal iam in hyberna
ſuos recæperit: & tanta inceſſerit in ea caſtra vis morbi: vt niſi mature dimittantur: nemo omnium ſu-
perfuturus videatur. Ea conſuli à patribus faciēda, vt è republica fideq; ſua duceret: permiſſa. Ciui-
tatem eo tempore repens religio inuaſerat, inuēto carmine in libris ſibyllinis, propter crebrius eo an-
no de cœlo lapidatū inſpectis. Quandocūq; hoſtis alienigena terræ Italiæ bellū intuliſſet: eū pelli Ita-
lia, vinciq; poſſe: ſi Matris Idææ Peſinunte numen Romam aduectum foret. Id carmen ab decemuiris
inuentū eo magis patres mouit: quod & legati, qui donum Delphos portauerant: referebant: & ſacri-
ficantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe: & reſpōſum oraculo editum: maiorem multo
victoriam, q̄ cuius ex ſpolijs dona portarent: adeſſe populo romano. In eiuſdē ſpei ſummam confere-
bant P. Scipionis velut præſagientē animum de fine belli: quod depopoſciſſet prouinciā Africā. Itaq;
quo maturius fatis omnibus, oraculisq; portendentis ſeſe victoriæ compotes fierent: id cogitare: quæ
ratio trāſportandæ Romā deæ eſſet. Nullas tum in Aſia ciuitates ſocias habebat populus romanus.
tamen memores, Æſculapiū quoq; ex Græcia quondam hauddum vllo fœdere ſociata valetudinis po-
puli cauſa acceſſitum: & iam cū Attalo rege propter cōmune aduerſus Philippū bellum cœptam ami-
citiam eſſe: facturū eum quæ poſſet, populi Romani cauſa: legatos ad eum decernunt, M. Valeriū Le-
uinum, qui bis cōſul fuerat: ac res in Græcia geſſerat: M. Cæciliū Metellum prætoriū: Sulpitium Gal-
bam ædilitiū. duos quæſtores, C. Tremeliū Flaccum, & M. Valeriū Falconem. His quinq; naues quin-
queremes, vt ex dignitate populi romani adirent eas terras: ad quas cōciliāda maieſtas nomini roma-
B no eſſet: decernunt. Legati Aſiam petentes protinus Delphos cum deſcendiſſent: oraculū adierunt, cō-
ſulentes: ad quod negociū miſſi domo eſſent: perficiendi eius quā ſibi ſpem, populoq; romano porten-
deret. Reſpōſum eſſe ferūt: per Attalum regem compotes eius fore: quod peterent. cū Romā deam de-
uexiſſent: tum curarēt: vt eam qui vir optimus Romæ eſſet: hoſpitio acciperet. Pergamum ad regem
venerunt. Is legatos comiter acceptos Peſinuntem in Phrygiam deduxit: ſacrumq; iis lapidem, quem
matrem deūm incolæ eſſe dicebant: tradidit: ac deportare Romā iuſſit. Præmiſſus ab legatis M. Vale-
rius Falco nunciauit deam apportari: quærendum virum optimū in ciuitate eſſe: qui eam rite hoſpi-
tio acciperet. Q. Cæcilius Metellus dictator ab cōſule in Bruttis comitiorū cauſa dictus: exercitusq;
eius dimiſſus: magiſter equitum L. Veturius Philo. Comitia per dictatorem habita. Conſules facti
M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus abſens: cum prouinciam Græciā haberet. Preto-
res inde creati, T. Claudius Nero, M. Martius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius Matho. Co-
mitiis peractis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit. Ludi romani ter, plebeii ſepties inſtaurati. Curules
erāt ædiles Cn. & L. Cornelii Lentuli. L. Hiſpaniam prouinciam habebat. abſens creatus, abſens eum
honorē geſſit. T. Claudius Aſellus, & Marcus Iunius Pœnus plebeii ædiles fuerunt. Ædem Virtutis
eo anno ad portā Capenam M. Marcellus dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtq̄ à patre eius primo
cōſulatu vota in Gallia ad Claſtidium fuerat. Et flamen martialis eo anno eſt mortuus M. Æmylius
Regulus. Neglectæ eo biennio res in Græcia erant. itaq; Philippus Ætolos deſertos ab romano, cui
vni fidebant, auxilio, quibus voluit cōditionibus ad petendam & paciſcendam ſubegit pacem. quod
niſi omni vi perficere maturaſſet. bellantem eum cum Ætolis P. Sempronius procōſul, ſucceſſor impe-
rii miſſus Sulpitio cum decē millibus peditū, & mille equitibus, & trigintaquinq; roſtratis nauibus,
haud paruū momentū ad opem ferendā ſociis, oppreſſiſſet. Vixdū pace facta nuncius regi venit: Ro-
manos Dyrrhachiū veniſſe: Parthenosq;, & propinquas alias gentes motas eſſe ad ſpem nouandi res:
Dimallumq; oppugnare. eò ſe auerterant Romani ab Ætolorum, quo miſſi erant, auxilio: irati: quod
ſine authoritate ſua aduerſus fœdus cū rege pacem feciſſent. Ea cum audiſſet Philippus: ne qui motus
maior in finitimis gentibus, populisq; oriretur: magnis itineribus Apolloniā cōtendit: quò Sempro-
nius ſe receperat: miſſo Lectorio legato cum parte copiarum, & XV nauibus in Ætoliam ad viſen-
das res, pacemq;, ſi poſſet, turbandam. Philippus agros Apolloniatum vaſtauit: & ad vrbem admotis
copiis, poteſtatem pugnæ Romano fecit. quem poſteaq̄ quietum muros tātummodo tueri vidit: nec
ſatis fidens viribus vt vrbem oppugnaret: cum Romanis quoq;, ſicut cum Ætolis, cupiens pacem, ſi

C poſſet:ſi minus, inducias facere, nihil vltra irritatis nouo certamine odiis, in regnum ſe recepit. Per idem tempus tędio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum voluntate, legatos de pace communi ad Philippum miſêre: ſatis confidere conuenturam eam affirmantes: ſi ad colloquium cum P. Sempronio imperatore romano veniſſet. Facile impetratum: (neq; enim ipſius quidem regis abhorrebat animus) vt in Epirum tranſiret. Phœnice vrbs eſt Epiri. ibi prius collocutus rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epirotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congreditur. Affuit colloquio & Aminander Athamanum rex: & magiſtratus alii Epirotarum, & Acarnanum. Primus Philippus prætor verba fecit: & petiit ſimul ab rege, & ab imperatore Romano: vt finem belli facerent: darentq; eam Epirotis veniam. P. Sempronius cõditiones pacis dixit: vt Partheni, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorum eſſent. Atintanas, miſſis Romam legatis ad ſenatum, impetraſſe: vt Macedoniæ cederent. In eas conditiones cum pax cõueniſſet: ab rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithynię rex, Achæi, Bœotii, Theſſali, Acarnanes, Epirotæ: ab Romanis, Ilienſes, Attalus rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſſenii, Athenienſes. Hæc conſcripta modo, conſignataq; ſunt: & in duos menſes induciæ factæ: donec Romam mitterentur legati: vt populus in has conditiones pacem iuberet. Iuſſeruntq; omnes tribus: quia auerſo in Africam bello, omnibus aliis in præſentia leuari volebant bellis. Sempronius pace facta ad cõſulatum Romam deceſſit. P. Sempronio, M. Cornelio cõſulibus, (quintuſdecimus is annus punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Hetruria cum vetere exercitu, Sempronio Brutii, vt nouas ſcriberet legiones: decretæ: Prætoribus, M. Martio vrbana, L. Scribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni procõſuli cum eo exercitu, cumq; ea claſſe, quam habebat: prorogatum in annum imperium eſt. Item P. Licinio: vt Brutios cum duabus legionibus obtineret: quoad eum in prouincia cum imperio morari cõſuli è republica viſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cum binis legiõibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent: prorogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio: vt cum Sardiniam, legionemq; T. Claudio tradidiſſet: ipſe nauibus longis XL maritimam oram, quibus finibus ſenatus cenſuiſſet: tutaretur. M. Pomponio prætori in Sicilia cannenſis exercitus duæ legiones decretæ. T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuã, proprætores, ſicut priore anno, cum vetere vterque præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio, quod in eam prouinciã duos proconſules mitti placeret: latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdem L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinum proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent: obtinere eas prouincias iuſſerũt. Con-

D ſules delectũ habere inſtituerunt, & ad nouas ſcribendas in Brutios legiones, & in cæterorũ (ita enim iuſſi ab ſenatu erant) exercituum ſupplementum. Quãquam nondum aperte Africa prouincia decreta erat: occultantibus id credo patribus: ne præſciſcerent Carthaginienſes: tamen in eam ſpem erecta ciuitas erat: in Africa eo anno debellatum iri: finemq; bello punico adeſſe. Impleuerat ea res ſuperſtitione animos: proniq; & ad nuncianda, & ad credenda prodigia erant. ea plura vulgabantur: duos ſoles viſos: & nocte interluxiſſe: & facem ſtellæ ſpecie ab ortu ſolis ad occidentem porrigi viſam. Tarracinæ portam. Anagnię & portam, & multis locis murum de cœlo tactum: in æde Iunonis Soſpitæ Lanuuii cum horrendo fragore ſtrepitum editum. Eorum procurandorum cauſa diem vnum ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quod de cœlo lapidatum eſſet, factum. Eò acceſſit conſultatio de matre Idæa accipienda. quam præterquàm quod M. Valerius vnus ex legatis prægreſſus, actutum in Italia fore nunciauerat: recens nuncius aderat: Tarracinæ iam eſſe. Haud paruæ rei iudicium ſenatum tenebat: qui vir optimus in ciuitate eſſet. veram certe victoriam eius rei ſibi quiſq; mallet, q̃ vlla imperia, honoreſue ſuffragio ſeu patrum, ſeu plebis delatos. Patres conſcripti P. Scipionem, Cn. filium, eius, qui in Hiſpania ceciderat: adoleſcentem, nondum quæſtorium, iudicauerunt in tota ciuitate virũ optimum eſſe. Id quibus virtutibus inducti ita iudicauerint: ſicut traditum à proximis memoriæ temporum illorum ſcriptoribus libens poſteris tradiderim: ita eas opiniones coniectando, rem vetuſtate obrutam non interponam. P. Cornelius cum omnibus matronis Oſtiam ire iuſſus obuiam deæ: iſq; eam de naue accipere: & in terram elatam tradere referendam matronis. Poſtq̃ nauis ad oſtium amnis tyberini acceſſit: ſicut erat iuſſus: in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accepit: extulitq; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas vnius Claudiæ Quintiæ inſigne eſt nomẽ: accepere: cui dubia (vt traditur) antea fama clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiã fecit. Ex per manus ſuccedentes deinceps aliæ aliis, omni effuſa ciuitate obuiam, thuribulis ante ianuas poſitis, quà praferebatur: atque accenſo thure, precantibus vt volens propitiaq; vrbem Romam iniret: in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio: pertulere deam pridie idus Apriles: iſq; dies feſtus fuit. populus frequens dona deæ in palatio tulit: lectiſterniũq;, & ludi fuere: Megaleſia appellata. Cum de ſupplemento legionum, quæ in prouinciis erant: ageretur: tempus eſſe, à quibuſdam ſenatoribus ſubiectum eſt: quæ dubiis in rebus vtcunque tolerata eſſent: ea dempto iam tandem deũm benignitate metu, non vltra pati. Erectis expectatiõe patribus, ſubiecerunt: colonias latinas duodecim, quæ Q. Fabio, & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare: eas annum iam fermè ſextum vacationem militiæ, quaſi

[Marginal handwritten notes: "P. Scipio Naſica vir opt." — "Claudia quintia." — "Megaleſia"]

A honoris & beneficii cauſa habere:cum interim boni, obedienteſq; ſocii pro fide atque obſequio im-
perii Romani continuis omnium annorum delectibus exhauſti eſſent. Sub hanc vocem non memo-
ria magis patribus renouata rei propè iam obliteratæ eſt:quàm ira irritata. Itaque nihil prius refer
re conſules paſſi,decreuerunt:vt conſules magiſtratus,denoſq; principes Nepete, Sutrio, Ardea, Ca-
libus, Alba, Carſeolis, Sora, Sueſſa, Setia, Circeis, Narnia, Interamna(eæ nanque coloniæ in ea cau-
ſa erant) Romam excirent:iis imperarẽt: quantum quæque earum coloniarum militum plurimum
dediſſet populo Romano:ex quo hoſtes in Italia eſſent:duplicatum eius ſummæ numerum peditum
daret:& equites centenos vicenos.ſi qua eum numerum equitum explere non poſſet: pro equite vno
tres pedites liceret dare.pedites,equiteſq; quàm locupletiſſimi legerentur, mitterenturq;,vbicunque
extra Italiam ſupplemento opus eſſet.ſi qui ex iis recuſarent:retineri eius coloniæ magiſtratus,lega-
toſq; placere:neque,ſi poſtularent,ſenatum dari:priuſquàm imperata feciſſent. ſtipendium præterea
iis coloniis tria millia æris,aſſes ſingulos imperari,exigiq; quotannis:cenſumq; in iis coloniis agi ex
formula ab Romanis cenſoribus data.dari autem placere eandem,quam populo Romano :deferriq;
Romam ab iuratis cenſoribus coloniarum; priuſquàm magiſtratu abirent. Ex hoc ſenatuſconſulto
accitis Romam magiſtratibus,primoribuſq; earum coloniarum,conſules cum milites ſtipendiumq;
imperaſſent:alii aliis magis recuſare:ac reclamare. negare tantum militum effici poſſe:vix, ſi ſimplũ
ex formula imperetur:enixuros.orare:atque obſecrare:vt ſibi ſenatum adire,ac deprecari liceret.nihil
ſe,quare perire merito deberent,admiſiſſe.ſed ſi pereundum etiam foret:neque ſuum delictum, neque
iram populi Romani,vt plus militum darent,quàm haberent:poſſe efficere. Conſules obſtinati ma
nere legatos Romæ iubent; magiſtratus ire domos ad delectus habendos.niſi ſumma militum, quæ
imperata eſſet:Romam adducta,neminem iis ſenatum daturum. Ita præciſa ſpe ſenatum adeundi,
deprecandiq;, delectus in iis duodecim coloniis, per longam vacationem numero iuniorum aucto,
haud difficulter eſt perfectus. Altera itidem res propè æque longo neglecta ſilentio relata à M. Vale-
rio Leuino eſt: qui priuatis collatas pecunias,ſe,ac M. Claudio conſule,reddi tandem æquum eſſe di-
xit.nec mirari quenquam debere: in publica obligata fide ſuam præcipuam curam eſſe. nam præter-
quàm quod aliquid propriè ad cõſulem eius anni,quo collatæ pecuniæ eſſent:pertineret: etiam ſe au-
thorem ita conferendi fuiſſe in inopia ærarii,nec plebe ad tributum ſufficiente.Grata ea patribus ad-
monitio fuit.iuſſiſq; referre conſulibus,decreuerunt:vt tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur: pri-
mam præſentem ii,qui tum eſſent:duas tertii,& quinti cõſules numerarent. Omnes deinde alias cu-
B ras vna occupauit:poſtquàm Locrenſium clades,quæ ignotæ ad eam diem fuerant:legatorum aduen
tu vulgatæ ſunt.nec tam Q. Pleminii ſcelus,quàm Scipionis in eo aut ambitio,aut negligentia iras
hominum irritauit.Decem legati Locrenſium obſiti ſqualore & ſordibus,in comitio ſedentibus con
ſulibus,velamenta ſupplicum,ramos oleæ(vt Græcis mos eſt) porrigentes, ante tribunal cum flebi-
li vociferatione humi procubuerunt.Quærentibus conſulibus Locrenſes ſe dixerunt eſſe,ea paſſos à
Q. Pleminio legato,romaniſq; militibus:quæ pati ne Carthaginenſes quidem velit populus roma-
nus.rogare:vti ſibi patres adeundi,deplorandiq; ærumnas ſuas poteſtatem facerent.Senatu dato, ma-
ximus natu ex iis. Scio,inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud vos querelæ patres conſcripti pluri-
mum in eo momenti eſſe:ſi probe ſciatis.& quomodo proditi Locri Annibali ſint: & quo modo pul-
ſo Annibalis præſidio, reſtituti in ditionem veſtram. quippe ſi & culpa defectionis procul à publico
conſilio abſit:& reditum in veſtram ditionem appareat,non voluntate ſolum,ſed etiam ope ac virtu-
te noſtra:magis indignemini bonis ac fidelibus ſociis tam atroces atque indignas iniurias ab legato
veſtro,militibuſq; fieri.Sed ego cauſam vtriuſq; defectionis noſtræ in aliud tempus differendam arbi
tror eſſe,duarum rerum gratia:vnius:vt coram P. Scipione,qui Locros recepit:quiq; omnium nobis
recte perperamq; factorum eſt teſtis:agatur.alterius: quod qualeſcunq; ſumus: tamen hæc, quæ paſ-
ſi ſumus: pati non debuimus. Non poſſumus diſſimulare P.C.nos,cum præſidium punicum in ar-
ce noſtra haberemus:multa fœda & indigna à præfecto præſidii Amilcare,& ab Numidis, Afriſq; paſ-
ſos eſſe.ſed quid illa ſunt,collata cum iis,quæ hodie patimur? Cũ bona venia quæſo audiatis P.C.id,
quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nũc humanũ genus:vtrum vos,an Carthaginẽſes principes
orbis terrarum videat.ſed ſi ex iis,quæ Locrenſes,aut ab illis paſſi ſumus: aut à veſtro præſidio nunc
quàm maxime patimur:æſtimãdum romanum,ac punicum imperium ſit:nemo non illos ſibi, q̃ vos
dominos præoptet.Et tamen videte quemadmodum Locrenſes in vos animati ſint.cum à Carthagi-
nenſibus iniurias multo minores acciperemus:ad veſtrum imperatorem confugimus: cum à veſtro
præſidio pluſq; hoſtilia patiamur:nuſquã aliò,quàm ad vos querelas detulimus. Aut vos reſpicietis
perditas res noſtras P.C.aut ne ab diis quidẽ immortalibus quod precemur,quicquã ſupereſt.Q. Ple
minius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recipiendos à Carthaginẽſibus Locros:& cum eodẽ ibi re-
lictus eſt præſidio.in hoc legato veſtro(dant enim animum ad loquẽdũ libere vltimæ miſeriæ)nec ho
minis quicquam eſt patres conſcripti,præter figuram & ſpeciem:neq; romani ciuis,præter habitũ ve
ſtitumq;,& ſonum latinæ linguæ.peſtis,ac belua immanis:qualem fretum quõdã,quo ab Sicilia diui-

C dimur:ad perniciem nauigantium circũſediſſe fabulæ ferunt. Acſi ſcelus, libidinemq́;, & auaritiam ſolus ipſe exercere in ſocios veſtros ſatis haberet: vnam profundam quidem voraginem tamen patiẽtia noſtra expleremus. nunc omnes centuriones, militesq́; veſtros (adeo in promiſcuo licentiam atq; improbitatem eſſe voluit) Pleminios fecit. omnes rapiunt, ſpoliant, verberant, vulnerant, occidunt, cõſtuprant matronas, fiunt in virgines ingenuas raptus ex cõplexu parentũ puerosq́;. quotidie capitur vrbs noſtra: quotidie diripitur: dies, noctesq́; omnia paſſim mulierum, puerorũq́; qui rapiuntur, atq; aſportantur: ploratibus ſonant. Miretur, qui ſciat: quomodo aut nos ad patiendum ſufficiamus: aut illos, qui faciunt: nondum tantarum iniuriarum ſatietas cœperit. Neq; ego exequi poſſum: nec vobis opus eſt audire ſingula, quæ paſſi ſumus. cõmuniter omnia amplectar. Nego domũ vllam Locris, nego quenquam hominẽ expertem iniuriæ eſſe: nego vllũ genus ſceleris, libidinis, ac auaritiæ ſupereſſe: quod in eorum vllo, qui pati potuerint: prętermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt: vter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior: cũ hoſtes bello vrbẽ capere: an cum exitialis tyrãnus vi atq; armis oppreſſit. omnia, quæ captæ vrbes patiuntur: paſſi ſumus: & nunc q̃ maxime patimur P.C. omnia, quæ crudeliſſimi atq; importuniſſimi tyranni ſcelera in oppreſſos ciues edunt: Pleminius in nos, liberosq́; noſtros, coniugesq́; edidit. Vnum eſt: de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & vos audire: & exoluere remp. veſtram religiõe, ſi ita vobis videbitur: velimus P.C. vidimus enim cum quanta cærimonia non veſtros ſolum colatis deos: ſed etiam externos accipiatis. Fanũ eſt apud nos Proſerpinæ: de cuius ſanctitate templi credo aliquã famam ad vos perueniſſe Pyrrhi bello. qui cum ex Sicilia rediẽs Locros claſſe præterueheretur: inter alia fœda, quæ propter fidẽ noſtrã erga vos in ciuitatẽ noſtrã facinora edidit: theſauros quoq; Proſerpinæ intactos ad eam diẽ ſpoliauit: atq; ita pecunia in naues impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P.C.? claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lacerata: omnesq́; naues, quæ ſacrã pecuniã habebant: in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edoctus, tandem deos eſſe ſuperbiſſimus agnouit rex: pecuniãq́; omnem cõquiſitã in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit. nec tamen illi vnquam poſtea proſpere quicquã euenit: pulſusq́; Italia, ignobili atq; inhoneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cum audiſſet legatus veſter: tribuniq́; militũ: & mille alia: quę nõ augẽdæ religiõis cauſa, ſed pręſentis deæ numine ſæpe cõperta nobis maioribusq́; noſtris, referebãtur: auſi ſunt nihilo minus ſacrilegas admouere manus intactis illis theſauris: & nefanda ſeipſos præda, ac domos contaminare ſuas, & milites veſtros. quibus per vos fidemq́; veſtrã P.C. priusq̃ eorũ

D ſcelus expietis: neq; in Italia, neque in Africa quicquàm rei geſſeritis: ne quod piaculi cõmiſerunt: nõ ſolum ſuo ſanguine, ſed etiam publica clade luant. quanq̃ ne nũc quidem P.C. aut in ducibus, aut in militibus veſtris ceſſat ira deæ. aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrerunt. dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant. nõ acrius cum Carthaginenſibus, q̃ ipſi inter ſe ferro dimicauerunt. præbuiſſentq́; occaſionẽ furore ſuo Locros recipiendi Annibali: ni accitus à nobis Scipio interueniſſet. At Hercule milites cõtactos ſacrilegio furor agitat: in ducibus ipſis puniendis nullum deæ numẽ apparuit. immo ibi præſens maxime fuit. virgis cæſi tribuni ab legato ſunt. legatus deinde inſidiis tribunorum interceptus, præterq̃ quod toto corpore laceratus, naſo quoq; auribusq́; decisis exanguis eſt relictus. recreatus deinde legatus ex vulneribus tribunos militum in vincula coniectos, dein verberibus affectos, ſeruilibusq́; omnibus ſuppliciis trucidatos cruciãdo occidit: mortuos deinde prohibuit ſepeliri. Has dea pœnas à templi ſui ſpoliatoribus habet: nec ante deſinet omnibus eos agitare furiis: q̃ repoſita ſacra pecunia in theſauris fuerit. Maiores quondam noſtri graui Crotonenſium bello, quia extra vrbem templum eſt: transferre in vrbem eam pecuniam voluerũt. nocte audita ex delubro vox eſt: abſtinerent manus: deam ſua templa defenſuram. quia mouendi inde theſauros incuſſa erat religio: muro circundare templum voluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata erant mœnia: cũ ſubito collapſa ruina ſunt. Sed & nũc, & ſæpe aliãs dea ſuam ſedem, ſuumq́; templũ aut tutata eſt: aut à violatoribus grauia piacula exegit. noſtras iniurias nec poteſt, nec poſſit alius vlciſci: q̃ vos P.C. ad vos, veſtramq́; fidem ſupplices cõfugimus. nihil noſtra intereſt: vtrum ſub illo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis: an irato Annibali, & Pœnis ad ſupplicium dedatis. Nõ poſtulamus vt extemplo nobis de abſente indicta cauſa credatis. veniat: coram ipſe audiat: ipſe diluat. ſi quicquam ſceleris, quod homo in homines edere poteſt: in nos prætermiſit: non recuſamus quin & nos omnia eadem iterum, ſi pati poſſumus, patiamur: & ille omni diuino humanoq́; liberetur ſcelere. Hæc cum ab legatis dicta eſſent: quæſiſſetq́; ab iis Q. Fabius: detuliſſent' ne eas querelas ad P. Scipionem: reſpõderunt: miſſos legatos eſſe: ſed eum belli apparatu occupatum eſſe: & in Africã aut iam traieciſſe: aut poſt paucos dies traiecturum: & legati gratia quanta eſſet apud imperatorem, expertos eſſe: cum inter eum & tribunos cognita cauſa, tribunos in vincula coniecerit: legatum æque ſontem, aut magis etiam, in ea poteſtate reliquerit. Iuſſis excedere ex templo legatis, non Pleminius modo, ſed etiam Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum eum ad corrumpendam diſciplinam militarẽ arguere. ſic & in Hiſpania plus propè ſeditiõe militũ, quàm bello amiſſum. externo & regio more & indulgere licentiæ militum, & ſæuire in eos. Sententiam deinde æque trucem

orationi

A orationi adiecit.Pleminium legatum vinctum Romam deportari placere:& ex vinculis cauſam dice
re:ac ſi vera forent:quæ Locrenſes quererentur:in carcere necari:bonaq; eius publicari.P. Scipionem,
quod de prouincia deceſſiſſet iniuſſu ſenatus: reuocari, agiq; cum tribunis plebis: vt de imperio eius
abrogando ferrent ad populũ.Locrenſibus coram ſenatum reſpondere:quas ſibi iniurias factas quere
rentur:eas neq; ſenatum,neq; populum romanũ velle factas,viros bonos,ſocioſq;,& amicos eos ap/
pellari:liberos,coniuges,quæq; alia erepta eſſent:reſtitui:pecuniã,quanta ex theſauris Proſerpinæ ſu
blata eſſet:conquiri:duplamq; pecuniam in theſauris reponi:& ſacrum piaculare fieri:ita vt prius ad
collegium pontificum referretur,quod ſacri theſauri moti,aperti, violatiq; eſſent: quæ piacula qbus
diis,quibus hoſtiis fieri placeret.milites qui Locris eſſent,oẽs in Siciliã transportari: quatuor cohor/
tes ſociorum latini nominis ĩpræſidiũ Locros adduci. Perrogari eo die ſentẽtiæ accenſis ſtudiis pro
Scipione,& aduerſus Scipionem,non potuere.Præter Pleminiũ facinus,Locrenſiumq; cladem, ipſius
etiam imperatoris non romanus modo,ſed ne militaris qdem cultus iactabatur.cũ pallio,crepidiſq;
inambulare in gymnaſio:libellis etiã cũ,paleſtræq; operam dare: æque ſegniter,molliterq; cohortẽ to/
tam Syracuſarum amœnitate frui:Carthaginẽ,atq; Annibalem excidiſſe de memoria:exercitũ omnẽ
licentia corruptum:qualis Sucrone in Hiſpania fuerit:qualis nunc Locris: ſociis magis , q̃ hoſti me/
tuendus.Hæc quanq̃ partim vera,partim miſta,eoq; ſimilia veris iactabantur:vicit tñ Q.Metelli ſen
tentia:qui de cæteris maxime aſſenſus,de Scipionis cauſa diſſenſit. Qui enim conuenire: quẽ modo
ciuitas iuuenem admodum vnũ recuperandæ Hiſpaniæ delegerit: ducemq; recepta ab hoſtibus Hi/
ſpania ad imponendũ punico bello finem creauerit: conſulem ſpe deſtinauerit Africam ſubacturum:
Annibalem ex Italia detracturum:eum repente:tanq̃ Q. Pleminium, indicta cauſa propè damnatũ
ex prouincia reuocari?cum ea,quæ in ſe nefarie facta Locrenſes quererẽtur: ne præſente quidẽ Scipio/
ne facta dicerent:neq; aliud,q̃ patiẽtia,aut pudor,quod legato pepercîſſet:inſimulari poſſet?Sibi pla/
cere:M.Pomponium prætorem,cui Sicilia prouincia ſorte eueniſſet: triduo proximo in prouinciam
proficiſci:conſules decem legatos,quos iis videretur:ex ſenatu legere:quos cum prætore mitterent: &
duos tribunos plebis,atq; ædilem.cum eo conſilio cognoſcere prætorẽ.ſi ea,quæ Locrenſes facta que/
rerentur:iuſſu,aut voluntate P.Scipionis facta eſſent:vt eum de prouincia decedere iuberent:ſi P.Sci/
pio iam in Africam traieciſſet:tribuni plebis , atq; ædilis cum duobus legatis , quos maxime prætor
idoneos cenſuiſſet:in Africam proficiſcerentur:tribuni,atq; ædilis:qui reducerent inde Scipionem:le
gati,qui exercitui præeſſent:donec nouus imperator ad eum exercitum veniſſet.ſin M.Pomponius,&
B decem legati compeiſſent : neq; iuſſu, neq; voluntate P. Scipionis ea facta eſſe : vt in exercitu Scipio
maneret:bellumq; vt propoſuiſſet,gereret. Hoc facto S.C.cum tribunis plebis actum eſt:vt compa/
rarent inter ſe:aut ſorte legerent:qui duo cum prætore,ac legatis irent.Ad collegium pontificum rela/
tum de expiandis,quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta,violata,elataq; inde eſſent. Tribuni plebis
cum prætore & decem legatis profecti:M.Claudius Marcellus,& M.Cincius Alimentius:iiſq; ædilis
plebis datus eſt.quẽ,ſi aut in Sicilia prætoris dicto audiẽs non eſſet Scipio:aut iam in Africã traieciſ/
ſet:comprehendere tribuni iuberent:ac iure ſacroſanctæ poteſtatis reducere.Prius Locros ire,q̃ Meſ/
ſanam cõſilium erat.Cæterum duplex fama eſt:quod ad Pleminium attinet.alii:auditis, quæ Romæ
acta eſſent:in exilium Neapolim euntem forte in Q.Metellum vnum ex legatis incidiſſe.& ab eo Rhe
gyum vi retractum.alii: ab ipſo Scipione legatum cum triginta nobiliſſimis equitum miſſum : qui
Q.Pleminium in catenas,& cum eo ſeditionis principes conicerent. Ii omnes , ſeu ante Scipionis,
ſeu tum prætoris iuſſu traditi in cuſtodiam Rhegynis ſunt.Prætor,legatiq; Locros profecti primam,
ſicuti mandatum erat:religionis curam habuere.omnem enim ſacram pecuniam,quæq; apud Plemi
nium,quæq; apud milites erat:conquiſitam cum ea,quam ipſi ſecum attulerãt: in theſauris repoſue/
runt:ac piaculare ſacrum fecerunt.tum vocatos ad concionem milites prætor ſigna extra vrbẽ efferre
iubet:caſtraq; in campo locat,cũ graui edicto: ſi quis miles aut in vrbe reſtitiſſet: aut ſecum extuliſſet,
quod ſuum non eſſet.Locrenſibus ſe permittere: vt quod ſuum quiſq; cognoſceret : prehenderet: ſi qd
non cõpareret repeteret.ante oĩa libera corpora placere ſine omni mora Locrẽſibus reſtitui:nõ leui de/
functurum pœna:qui non reſtituiſſet.Locrenſium deinde concionem habuit:atq; iis libertatẽ, legeſq;
ſuas populum romanum,ſenatumq; reſtituere dixit.ſi quis Pleminium,aliumúe accuſare vellet:Rhe
gyũ ſe ſequeretur: ſi de P.Scipione publice queri vellent:ea,quæ Locris nefarie in deos, hominesq; fa/
cta eſſent:iuſſu,aut voluntate P.Scipionis facta eſſe:legatos mitterent Meſſanam. ibi ſe cum conſilio
cogniturum.Locrenſes prætori,legatiſq;,& ſenatui ac populo romano gratias egere. ſe ad Pleminiũ
accuſandum ituros . Scipionem , quanquam parum iniuriis ciuitatis ſuæ doluerit : eum eſſe virum:
quem amicum ſibi,q̃ inimicum mallent eſſe.pro certo ſe habere:neq; iuſſu,neq; voluntate P. Scipio/
nis tot tam nefanda commiſſa:ſed aut Pleminio nimium,aut ſibi parum creditum:aut natura inſitũ
quibuſdam eſſe:vt magis peccari nolint:quàm ſatis animi ad vindicanda peccata habeant . Et præ/
tori,& conſilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoſcendi.Pleminium, & alios tri
ginta homines cum eo damnauerunt : atq; in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionem profecti

C ſunt:vt ea quoq;, quæ vulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutaq́; militiæ diſciplina:comperta oculis referrent Romã. Venientibus iis Syracuſas Scipio res, non verba ad purgãdum ſe præparauit.exercitum omnem eò conuenire, claſſem expediri iuſſit: tanquam dimicãdum eo die terra mariq́; cum Carthaginenſibus eſſet. Quo die venerunt:hoſpitio comiter accepti.poſtero die terreſtres, naualesq́; exercitus non inſtructos modo, ſed hos decurrentes, claſſem in portu ſimulachrum & ipſam edẽtẽ naualis pugnæ oſtẽdit.tum circa armamentaria & horrea aliumq́; belli apparatum viſendum prætor, legatiq́; ducti.tantaq́; admiratio ſingularum, vniuerſarumq́; rerum incuſſa: vt ſatis crederent:aut illo duce atq; exercitu vinci carthaginenſem populum, aut alio nullo poſſe:iuberentq́;, quod dii bene verterent, traiicere: & ſpei conceptæ quo die illum omnes centuriæ priorem cõſulem dixiſſent:primo quoq; tempore compotem populũ romanum faceret.adeoq́; lætis inde animis profecti ſunt:tanquam victoriam, non belli magnificum apparatum nũciaturi Romam eſſent. Pleminius, quiq́; in eadem cauſa erant:poſtq̃ Romam eſt ventum:extemplo in carcerem conditi, ac primo producti ad populum ab tribunis apud præoccupatos Locrenſium clade animos nullum miſericordiæ locum habuerunt.poſtea cum ſæpius producerentur:iam ſeneſcente inuidia molliebãtur iræ: & ipſa deformitas Pleminii, memoriaq́; abſentis Scipionis, facilius eos ad vulgum conciliabat. mortuus eſt tamen prius in vinculis: q̃ iudicium de eo populi perficeretur. Hunc Pleminium Clodius Licinius in libro tertio rerum romanarum refert ludis votiuis, quos romæ Africanus iterum conſul faciebat:conatum per quoſdam, quos precio corruperat:aliquot locis vrbem incendere: vt frangẽdi carceris, fugiendiq́; haberet occaſionem: patefacto dein ſcelere, delegatum in Tullianum ex S.C. De Scipione nuſquam, niſi in ſenatu actum.vbi omnes legatiq́; & tribuni claſſem eam, exercitũ, ducemq́; verbis extollentes, effecerunt:vt ſenatus cenſeret primo quoq; tempore in Africam traiiciendum:Scipioniq́; permitteret:vt ex iis exercitibus, qui in Sicilia eſſent:ipſe legeret, quos in Africam ſecũ traiiceret:quos prouinciæ relinqueret præſidio. Dum hæc apud Romanos gererent:Carthaginẽſes quoq; cum ſpeculis per promontoria omnia poſitis, percunctantes pauentesq́; ad ſingulos nuncios ſolicitã hyemem egiſſent: haud paruum & ipſi tuendæ Africæ momentum adiecerunt ſocietatem Syphacis regis: cuius maxime fiducia traiecturum in Africam Romanum, crediderunt. Erat Aſdrubali Giſgonis filio non hoſpitium modò cum rege:de quo ante dictum eſt:cum ex Hiſpania forte in idem tempus Scipio, atq; Aſdrubal conuenerunt: ſed mentio quoq; inchoatæ affinitatis: vt rex duceret filiam Aſdrubalis.Ad eam rem conſumandam, tempusq́; nuptiis ſtatuendum(iam enim & nubilis erat vir-
D go)profectus Aſdrubal, vt accenſum cupiditate (& ſunt ante omnes barbaros Numidæ effuſi in venerem)ſenſit:virginem ab Carthagine accerſit, maturatq́; nuptias:& inter aliam gratulationem, vt publicum quoq; fœdus priuato adiiceretur: ſocietas inter populum carthaginenſem regemq́;, data vltro citroq́; fide eoſdem amicos inimicoſq́; habituros, iureiurando affirmatur. Cæterum Aſdrubal memor & cum Scipione initæ regiæ ſocietatis, & quàm vana & mutabilia barbarorũ ingenia eſſent: veritus ne, ſi traiiceret in Africam Scipio: paruum vinculum eæ nuptiæ eſſent: dum accẽſum recenti amore Numidã habet:perpellit, blanditiis quoq; puellæ adhibitis: vt legatos in Siciliam ad Scipionem mittat:per quos moneat eum:ne prioribus ſuis promiſſis fretus in Africã traiiciat. ſe & nuptiis ciuis carthaginenſis filiæ Aſdrubalis, quem viderit apud ſe in hoſpitio: & publico etiam fœdere cũ populo carthaginenſi iunctum.hortari primum:vt procul ab Africa, ſicut adhuc fecerint: bellũ Romani cum Carthaginenſibus gerant: ne ſibi intereſſe certaminibus eorum, armaq́; aut hæc, aut illa abnuentem alteram ſocietatem ſequi neceſſe ſit.ſi non abſtineat Africa Scipio: & Carthagini exercitum admoueat:ſibi neceſſarium fore, & pro terra Africa, in qua & ipſe ſit genitus:& pro patria coniugis ſuæ, proq́; parente, ac penatibus dimicare, Cum his mandatis ab rege legati ad Sipionem miſſi, Syracuſis eum conuenerunt. Scipio quanquam magno momento rerum in Africa gerendarum, magnaq́; ſpe deſtitutus erat:legatis propere, priuſq̃ res vulgaretur, remiſſis in Africam literas dat ad regem.quibus etiam atq; etiam monet eum:ne iura hoſpitii ſecum, neu cum populo romano initæ ſocietatis, neu fas, fidem, dexteras, deos teſtes atq; arbitros conuentorum fallat. Cæterum quando neq; cælari aduentus Numidarum poterat: (vagati enim in vrbe, obuerſatiq́; prætorio erant)&, ſi ſileretur quid petentes veniſſent:periculum erat:ne vera eo ipſo, quod cælarentur, ſua ſponte magis emanarent:timorq́; in exercitum incideret:ne ſimul cum rege, & Carthaginenſibus foret bellandum:auertit à vero falſis dicitas præoccupando mentes hominum. Et vocatis ad concionem militibus, non vltra eſſe cunctandum ait.inſtare vt in Africam q̃primum traiiciat, ſocios reges. Maſaniſſam ipſum prius ad Lælium veniſſe, querentem:quod cunctando tempus tereretur.nunc Syphacem mittere legatos, idem admirantem:quæ tam diuturnæ moræ ſit cauſa:poſtulantemq́;, vt aut traiiciatur tandẽ in Africam exercitus:aut, ſi mutata conſilia ſint, certior fiat, vt & ipſe ſibi, & regno ſuo poſſet conſulere. Itaq; iam ſatis oĩbus inſtructis apparatiſq́;, & re iam nõ vltra recipiente cũctationem, in animo ſibi eſſe:Lilybæum claſſe traducta, eodemq́; omnibus peditum equitumq́; copiis contractis, quæ prima dies curſum nauibus daret:diis bene iuuantibus in Africã traiicere. Literas ad M. Pomponiũ mittit,

vt ſi ei

A vt ſi ei videretur, Lilybæum veniret: vt cõmuniter cõſulerent, quas potiſſimum legiones, & quantum
militum numerum in Africam traiiceret. item circum oram maritimam miſit, vt naues onerariæ cõ
prehenſæ Lilybæum omnes contraherentur. Quicquid militum, nauiumq; in Sicilia erat: cũ Lilybæũ
conueniſſet: & nec vrbs multitudinem hominũ, nec portus naues caperet: tantus oĩbus ardor erat in
Africam traiiciendi, vt non ad bellum duci viderentur: ſed ad certa victoriæ præmia. præcipue qui ſu
perabant ex cannenſi exercitu milites: illo, non alio duce credebát nauata reipublicæ opera finire ſe mi
litiam ignominioſam poſſe. Et Scipio minime id genus militum aſpernabatur: vt qui neq; ad Cãnas
ignauia eorum cladem acceptam ſciret: neq; vllos æque veteres milites in exercitu romano eſſe, exper
tosq; non variis prælius modo, ſed in vrbibus etiam oppugnandis. Quinta, & ſexta cannenſes erant
legiones. eas ſe traiecturum in Africam cum dixiſſet: ſingulos milites inſpexit: relictisq;, quos non ido
neos credebat: in locum eorum ſubiecit quos ſecum ex Italia adduxerat: suppleuitq; ita eas legiones:
vt ſingulæ ſena millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites. ſocior; item latini nominis pedi
tes equitesq; de exercitu cannenſi legit. Quantum militum in Africam tranſportatum ſit: nõ paruo
numero inter authores diſcrepat. alibi decem millia peditũ, duo millia & ducentos equites: alibi XV
millia peditum, mille & quingẽtos equites: alibi parũ plus dimidio rem auctam: V & XXX millia
peditum, equitumq; in naues impoſita inuenio. quidam non adiecere numerum: inter quos me ipſe
in re dubia poni malui. Cœlius vt abſtinet numero: ita ad immẽſum multitudinis ſpeciem auget. vo
lucres ad terram delapſas clamore militum ait: tantamq; multitudinem conſcendiſſe naues: vt nemo
mortalium aut in Italia, aut in Sicilia relinqui videretur. Milites vt in naues ordine, ac ſine tumultu
conſcenderent: ipſe eam ſibi curã ſumpſit. nauticos C. Lælius, qui claſſis præfectus erat: in naues ante
conſcendere coactos continuit. cõmeatus imponendi M. Pomponio prætori curam dat. V & XL
dierum cibaria, è quibus XV dierum cocta, impoſita. Vt omnes iam ĩ nauibus erant: ſcaphas circũ
miſit: vt ex oĩbus nauibus gubernatoresq; & magiſtri nauiũ, & bini milites in for; conuenirent ad im
peria accipienda. Poſteaq̃ conuenerunt, primum ab iis quæſiuit: ſi aquam hominibus, iumentisq; ne
ceſſariam in totidem dies, quot frumentũ, impoſuiſſent. vbi reſponſum eſt: aquã dierũ V & XL in
nauibus eſſe: tum edixit militibus, vt ſilentium quieti nautis ſine certamine ad miniſteria exequenda
bene obedientes præſtarent. cum XX roſtratis ſe ac L. Scipionem ab dextro cornu: ab leuo totidẽ ro
ſtratis C. Lælium præfectũ claſſis cum M. Porcio Catone (quæſtor tum is erat) onerariis futurũ præſi
B dio. Lumina in nauibus ſingula roſtratæ, bina onerariæ haberent: in prætoria naue inſigne nocturnũ
trium luminũ fore. Emporia vt peterẽt gubernatoribus edixit. Fertiliſſimus ager: eoq; abũdans omni
copia rerum eſt regio: & imbelles (quod plerunq; in vbere agro euenit) barbari ſunt. prius quoq; q̃ à
Carthagine ſubueniretur: opprimi videbantur poſſe. Iis editis ĩperiis, redire ad naues iuſſi: & poſtero
die diis bene iuuantibus ſigno dato ſoluere naues. Multæ claſſes romanæ è Sicilia, atq; ipſo illo por
tu profectæ erant. cæterũ nõ eo bello ſolum, (nec id mirũ: prædatum enim tantũmodo pleræq; claſſes
ierant) ſed ne priore quidem vlla profectio tanti ſpectaculi fuit. quanq̃ ſi magnitudine claſſis æſtima
retur: & bini conſules cũ binis exercitibus ante traiecerant: & propè totidẽ roſtratæ in illis claſſibus
fuerant: quot onerariis Scipio tum traiiciebat. nam præter XL. naues longas, quadringentis fermè
onerariis exercitum tranſuexit. ſed & bellum bello, ſecundũ priore vt atrocius Romanis videretur, cũ
quod in Italia bellabatur, tum ingentes ſtrages tot exercituũ ſimul cæſis ducibus effecerant. & Scipio
dux partim factis fortibus, partim ſuapte fortuna quadã ingentis ad incremẽta gloriæ celebratus cõ
uerterat animos: ſimul & mens ipſa traiiciẽdi, nulli ante eo bello duci tentata, quod ad Annibalẽ de
trahendũ ex Italia, transferẽdumq; & finiendum in Africa bellũ, ſe tranſire vulgauerat. Cõcurrerat ad
ſpectaculũ in portu omnis turba nõ habitantiũ modo Lilybæi, ſed legationum oĩum ex Sicilia: quæ
ad proſequendũ Scipionẽ officii cauſa cõuenerãt: & prætorẽ prouinciæ M. Põponiũ ſecutæ fuerãt. ad hoc
legiones, quæ in Sicilia relinquebãtur: ad proſequẽdos cõmilitones proceſſerant. nec claſſis modo pro
ſpectantibus è terra, ſed terra ẽt omnis circa referta turba ſpectaculo nauigantibus erat. Vbi illuxit:
Scipio è prætoria naue, ſilentio p præconem facto. Dii deæq;, inquit, maria terrasq; qui colitis, vos
precor, quæſoq;: vti quæ in meo imperio geſta ſunt, & geruntur: poſtq; gerentur: ea mihi, populoq;, & ple
bi romanæ, ſociis nominiq; latino, qui populi romani, quiq; meã ſectã imperium auſpiciumq; terra,
mari, amnibusq; ſequuntur: bene vertant: eaq; vos oĩa bene iuuetis: bonis auibus addiitis: ſaluos inco
lumesq; victis pduellibus victores ſpoliis decoratos, præda onuſtos, triũphantesq; mecũ domos redu
ces ſiſtatis: inimicor;, hoſtiumq; vlciſcendor; copiam faxitis: quæq; populus carthaginenſis in ciuita
tem noſtrã facere molitus eſt: ea vt mihi, populoq; Ro. in ciuitatem Carthaginenſiũ exẽpla edendi fa
cultatem detis. Secundũ eas preces cruda exta cæſa victima (vti mos eſt) in mare porricit, tubaq; ſi
gnum dedit proficiſcẽdi. Vento ſecũdo ſatis vehementi profecti, celeriter è conſpectu terræ ablati ſunt.
& à meridie nebula occœperat ita vt vix cõcurſus nauiũ inter ſe vitarẽt. lenior ventus in alto factus.
noctẽ inſequentem eadẽ caligo obtinuit: ſole orto diſcuſſa eſt: & addita vis vento. Iam terrã cernebãt.
haud ita multo poſt T. Poſthumus gubernator Scipioni ait: non plus V millia paſſuũ Africã abeſſe:

C Mercurii promontorium ſe cernere.ſi iubeat eò dirigi:iam in portu fore omnem claſſem. Scipio vt in conſpectu terra fuit: precatus deos, vti bono reip. ſuoq; Africam viderit:dare vela, & alium infra nauibus acceſſum iubet petere. Et vento eodem ferebantur. cæterum nebula ſub idem fermè tẽpus, quo pridie, exorta conſpectum terræ ademit:& ventus premente nebula cecidit. nox deinde incertiora oĩa fecit. itaq; anchoras, ne aut inter ſe concurrerent naues:aut terræ inferrentur: iecere. vbi illuxit: ventus idem coortus, nebula diſiecta aperuit oĩa litora Africæ. Scipio quod eſſet proximum promontorium percunctatus, cum promontoriũ Pulchri id vocari audiſſet: placet omen, inquit: huc dirigite naues. eò claſſis decurrit: copiæq; oẽs in terram expoſitæ ſunt. Proſperam nauigationem ſine terrore ac tumultu fuiſſe, permultis græcis, latiniſq; authoribus credidi. Cœlius vnus præterq̃ quod non merſas fluctibus naues, cæteros omnes cœleſtes maritimoſq; terrores, poſtremo obreptã tẽpeſtate ab Africa claſſem ad inſulam Ægimurũ: inde ægre correptũ curſum exponit: & propè obrutis nauibus, iniuſſu imperatoris ſcaphis haud ſecus, q̃ naufragos milites ſine armis cũ ingẽti tumultu in terram euaſiſſe.

Expoſitis copiis Romani caſtra ĩ proximis tumulis metant. Iam nõ in maritimos modo agros conſpectu primum claſſis, dein tumultu egredientium in terram, pauor terrorq; peruenerat: ſed in ipſas vrbes. neq; enim hominum modo turba mulierũ puerorumq; agminibus immiſta oẽs paſſim cõpleuerat vias: ſed pecora quoq; præ ſe agreſtes agebant: vt relinqui ſubito Africam diceres. vrbibus ipſis maiorem, q̃ quem ſecum attulerant: terrorẽ inferebant. Præcipue Carthagini propè vt captæ tumultus fuit. nam poſt M. Attilium Regulum, & L. Manlium coss. annis propè quinquaginta nullum romanorum exercitũ viderant, præter prædatorias claſſes: quibus deſcenſiones in agros maritimos factæ erant: raptiſq;, quæ obuia ſors fecerat: prius recurſum ſemper ad naues, q̃ clamor agreſtis cõciret: fuerat. eo maior tum fuga, pauorq; in vrbe fuit. Et Hercule neq; exercitus domi validus, neq; dux, quẽ opponerent: erat. Aſdrubal Giſgonis filius genere, fama, diuitiis, regia tum etiam affinitate longe primus ciuitatis erat. ſed eum ab illo ipſo Scipione aliquot prælijs fuſum, pulſumq; in Hiſpania meminerant: nec magis ducem duci parem, q̃ tumultuarium exercitũ ſuũ romano exercitui eſſe. itaq; velut ſi vrbem extemplo aggreſſurus Scipio foret: ita ad arma eſt cõclamatum: portæq; raptim clauſæ: & armati in muris, vigiliæq; & ſtationes diſpoſitæ, ac nocte inſequenti vigilatum eſt. Poſtero die quingẽti equites ſpeculatum ad mare, turbandoſq; egredientes ex nauibus miſſi, in ſtationes Romanorũ inciderunt. iam enim Scipio claſſe Vticam miſſa, ipſe haud ita multum progreſſus à mari tumulos proximos ceperat: & equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat: & per agros miſerat prædatum. Ii cũ

D carthaginenſi equitatu præliũ cum cõmiſiſſent: paucos ĩ ipſo certamine, pleroſq; fugientes perſecuti, in quibus præfectum quoq; Hannonem nobilem iuuenem, occiderunt. Scipio nõ agros modo circa vaſtauit: ſed vrbem ẽt proximam Afrorum ſatis opulẽtam cepit. vbi præter cætera, quæ extemplo in naues onerarias impoſita, miſſaq; in Siciliam erant: octo millia liberorũ capitum ſeruorumq; ſunt capta. Lætiſſimus tñ Romanis in principio rerum gerendarũ aduentus fuit Maſaniſſæ. quem quidam cum CC haud amplius equitibus, pleriq; cum duũm millium equitatu tradunt veniſſe. Cæterum cũ longe maximus oĩum ætatis ſuæ regum hic fuerit: plurimumq; rem romanã iuuerit; operæpreciũ videtur excedere paululum ad enarrandũ q̃ varia fortuna vſus ſit in amittendo, recuperandoq; paterno regno. Militante eo pro Carthaginenſibus in Hiſpania, pater eius moritur: (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem regis Deſalcem pergrandẽ natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit. haud multo poſt Deſalce quoq; mortuo, maior ex duobus filiis eius Capuſa, puero admodũ altero, paternum imperiũ accepit. cæterũ cum magis iure gẽtis, q̃ authoritate inter ſuos, aut viribus obtineret regnũ: extitit quidam Mezetullus nomine, non alienus ſanguine regibus, familiæ ſemper inimicæ, ac de imperio varia fortuna cũ iis, qui tum obtinebant: certantis. Is concitatis popularibus, apud quos inuidia regũ magnæ authoritatis erat: caſtris palàm poſitis, deſcendere regẽ in aciẽ, ac dimicare de regno coegit. in eo prælio Capuſa cum multis principũ cecidit, gens Maſæſulorum omnis in ditionem imperiumq; Mezetulli conceſſit. regio tñ nomine abſtinuit: contentuſq; nomine modico tutoris, puerũ Lacumacen, qui ſtirpis regiæ ſupererat: regẽ appellat. carthaginenſem nobilem fœminã, ſororis filiã Annibalis, quæ proxime Deſalci regi nupta fuerat: matrimonio ſibi coniungit, ſpe Carthaginenſiũ ſocietatis: & cũ Syphace hoſpitiũ vetuſtum legatis miſſis renouat: oĩa ea auxilia præparans aduerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui, dein nece fratris patruelis, ex Hiſpania in Mauritaniam (Bocchar ea tẽpeſtate rex Maurorũ erat) traiecit. ab eo ſupplex infimis precibus auxiliũ itineri, qñ bello nõ poterat: quatuor millia Maurorũ impetrauit. Cũ iis, præmiſſo nũcio ad paternos ſuoſq; amicos, cum ad fines regni perueniſſet: quingenti fermè Numidæ ad eum cõuenerunt. Igitur Mauris inde, ſicut conuenerat, retro ad regẽ remiſſis, quanq̃ aliquanto minor ſpe multitudo, nec cũ qua tantam rẽ aggredi ſatis auderet, cõueniret: ratus agẽdo ac moliendo vires quoq; ad agendũ aliquid collecturum, proficiſcẽti ad Syphacẽ Lacumaci regulo ad Tapſum occurrit. trepidũ agmen cũ in vrbem refugiſſet: vrbẽ Maſaniſſa primo impetu capit. ex regiis alios tradentes ſe recepit: alios vim parantes occidit. pars maxima cũ ipſo puero inter tumultũ ad Syphacẽ, quò primo intenderat iter, peruenerũt.

Fama

A Fama huius modicæ rei in principio rerum proſpere actæ conuertit ad Maſaniſſam Numidas.affluc-
bantq́; vndiq; ex agris,viciſq́; veteres milites Galæ: incitabantq́; iuuenem ad recuperandum paternũ
regnum.Numero militum aliquantum Mezetullus ſuperabat. nam & ipſe cum exercitu, quo Capu-
ſam vicerat: & ex receptis poſt cædem regis aliquot habebat: & puer Lacumaces ab Syphace auxilia
ingentia adduxerat,quindecim millia peditum.Mezetullo X millia equitũ erant. Quibuſcum Ma-
ſaniſſa nequaq̃ tantum peditum equitum'ue habens acie conflixit. vicit tamen & veterum militũ vir
tus,& prudentia inter romana & punica arma exercitati ducis.Regulus cum tutore, & exigua Maſæ-
ſulorum manu in Carthaginẽſium agrũ perfugit. Ita recuperato regno paterno Maſaniſſa, quiaſibi
aduerſus Syphacem haud paulo maiorem reſtare dimicationem cernebat:optimum ratus cum fratre
patruele gratiam reconciliare,miſſis,qui & puero ſpem facerent:ſi in fidem Maſaniſſæ ſeſe permiſiſſet:
futurum eum in eodem honore:quo apud Galam,& Deſalcem quondam fuiſſet:& qui Mezetullo prę
ter impunitatem ſua omnia cum fide reſtitui ſponderent:ambos præoptantes exilio modicam domi
fortunam,oĩa,ne id fieret,Carthaginenſibus de induſtria agentibus,ad ſeſe perduxit. Aſdrubal tum
forte,cum gerebant: apud Syphacem erat.qui Numidæ haud ſanè multum ad ſe pertinere credenti,
vtrũ penes Lacumacen,an Maſaniſſam regnũ Maſæſulorũ eſſet:falli eũ magnopere ait: ſi Maſaniſſam
eiſdem contentũ fore,quibus patrem Galam,aut patruũ eius Deſalcem:credat. multo maiorẽ indolẽ
in eo animi,ingeniiq́; eſſe:q̃ in vllo gentis eius vnq̃ fuiſſet. ſæpe eum in Hiſpania raræ inter hoĩes vir-
tutis ſpecimen dediſſe ſociis pariter,hoſtibuſq́;.& Syphacem,& Carthaginenſes, niſi orientem illum
ignem oppreſſiſſent:ingenti mox incẽdio,cũ iam nullam opem ferre poſſent: arſuros. adhuc teneras,
& fragiles eius vires eſſe:vixdum coaleſcere fouenti regnum. Inſtando,ſtimulandoq́; peruicit:vt exer
citum ad fines Maſæſulorum admoueat:atq; in agro,de quo ſæpe cum Gala non verbis modo diſce-
ptatum,ſed etiam armis certatum fuerat: tanq̃ haud dubie iuris ſui caſtra locet: ſi quis arceat: quod
maxime opus ſit acie dimicaturũ.ſin per metum agro cedatur,in medium regnum eundum.aut ſine
certamine cõceſſuros in ditionem eius Maſæſulos:aut nequaq̃ pares futuros armis. His vocibus in-
citatus Syphax Maſaniſſæ bellum infert:& primo certamine Maſæſulos fundit,fugatq́;. Maſaniſſa cũ
paucis equitibus ex acie in montem(Balbum incolæ vocãt) perfugit. familiæ aliquot cũ mapalibus
pecoribusq́; ſuis(ea pecunia illis eſt)proſecuti ſunt regem.cætera Maſæſulorum multitudo in ditionẽ
Syphacis conceſſit.Quem cæperãt exules montem:herbidus aquoſusq́; eſt: & quia pecori bonus alen
B do erat:hominum quoq; carne,ac lacte veſcentium abunde ſufficiebat alimentis. Inde nocturnis pri-
mo ac furtiuis incurſionibus,deinde aperto latrocinio infeſta oĩa circa eſſe: maxime vri carthaginen-
ſis ager:quia & plus prædæ,q̃ inter Numidas,& latrocinũ tutius erat.iamq́; adeo licenter eludebant:
vt ad mare deuectam prædã venderent mercatoribus,appellentibus naues ad id ipſum:pluresq́;,q̃ iu-
ſto ſæpe in prælio,Carthaginenſes cæderentur,caperenturq́;. Deplorabant ea apud Syphacem Car-
thaginenſes,infenſumq́; & ipſum ad reliquias belli perſequendas inſtigabant. ſed vix regium videba-
tur:latronem vagum in montibus cõſectari. Bocchar ex præfectis regiis,vir acer & impiger ad id de-
lectus.ei quatuor millia peditũ data:duo equitum, præmiorumq́; ingenti ſpe oneratus: ſi caput Ma-
ſaniſſæ retuliſſet:aut viuum(id vero inæſtimabile gaudiũ fore)cæpiſſet. Is palatos,incurioſeq́; agẽtes
improuiſo adortus,pecorum hominumq́; ingẽti multitudine à præſidio armatorũ excluſa, Maſaniſ-
ſam ipſum cũ paucis in verticem montis cõpellit.inde propè iam vt debellato,nec præda modo peco
rum hominumq́; captorũ miſſa ad regem,ſed copiis etiam aliquãto maioribus, q̃ pro reliquiis belli,
remiſſis,cum quingentis haud amplius peditibus, ducẽtiſq́; equitibus degreſſum iugis Maſaniſſam
perſecutus in valle arcta,faucibus vtrinq; obſeſſis,incluſit.ibi ingens cædes Maſæſulorum facta, Ma-
ſaniſſa cũ quinquaginta haud amplius equitibus per anfractus montis ignotos ſequẽtibus ſeſe abri-
puit. Tenuit tñ veſtigia Bocchar:adeptuſq́; eum patentibus propè Clupeam vrbẽ campis ita circũ-
uenit:vt præter quatuor equites,oẽs ad vnum interficeret. cum iis ipſum quoq; Maſaniſſam ſauciũ
propè è manibus inter tumultum amiſit. In cõſpectu erant fugientis alæ equitum diſperſæ lato cam
po:quibuſdã vt occurrerent per obliqua tendentibus. quacunq; hoſtes ſequebãtur. amnis ingens fu-
gientes accæpit(neq; enim cunctãter, vt quos maior metus vrgeret:imiſerant equos)raptiq́; gurgi-
te:& in obliquum relati. duobus in præruptum gurgitem in conſpectu hoſtium hauſtis,ipſe periiſſe
creditus.ac duo reliqui equites cum eo iter virgulta vlterioris ripæ emerſerunt. Is finis Bocchari fuit
ſequẽdi:nec ingredi flumẽ auſo:nec habere credẽti ſe iam,quẽ ſequeret̃. inde vanus author abſumpti
Maſaniſſæ ad regẽ rediit,miſſiq́;,qui Carthaginem gaudiũ ingẽs nunciarẽt: totaq́; Africa fama mor-
tis Maſaniſſæ repleta varie animos affecit. Maſaniſſa in ſpelunca occulta cũ herbis curaret vulnus:
duorũ equitũ latrocinio ꝑ dies aliquot vixit.vbi primũ ducta cicatrix, patiq́; poſſe eſt viſa iactationẽ:
audacia ingẽti pergit ire ad regnũ repetendũ.atq; in ipſo itinere haud plus XL equitibus collectis,
cum in Maſæſulos palã iam quis eſſet ferẽs veniſſet:tñ motum cum fauore priſtino, tum gaudio in-
ſperato, quod quẽ periiſſe crediderant,incolumẽ cernebant,fecit:vt intra paucos dies VI millia pe-
ditum armatorũ,quatuor equitum ad eum cõuenirent:iamq́; non in poſſeſſione modo paterni regni

C eſſet:ſed etiam ſocios Carthaginenſiũ populos, Maſæſulorumq; fines (id Syphacis regnum erat) va-
ſtaret. inde irritato ad bellum Syphace, inter Cirtham, Hipponemq; in iugis opportunorum ad oĩa
montium conſedit. Maiorem igitur eam rem iam Syphax rex ratus, q̃ vt per præfectum ageret: cum
filio iuuene (nomen Verminæ erat) parte miſſa exercitus, imperat: vt circunducto agmine in ſe inten
tum hoſtem ab tergo inuadat. Nocte profectus Vermina: qui ex occulto aggreſſurus eũ erat. Syphax
autem interdiu aperto itinere, vt qui ſignis collatis acie dimicaturus eſſet: mouit caſtra. Vbi primo
tẽpus viſum eſt: quo perueniſſe iam circũmiſſi videri poterant: & ipſe leui cliuo ferẽte ad hoſtem, tum
multitudine fretus, tum præparatis à tergo inſidiis, per aduerſum montem erectam aciem ducit. Ma-
ſaniſſa fiducia maxime loci, quo multo æquiore pugnaturus erat: & ipſe dirigit ſuos. Atrox prælium,
& diu anceps fuit: loco, & virtute militum Maſaniſſam, multitudine, quæ nimio maior erat: Syphacẽ
iuuãte. Ea multitudo diuiſa, cum pars à fronte vrgeret: pars ab tergo ſe circũfudiſſet: victoriam haud
dubiam Syphaci dedit. & ne effugium quidem patebat, hinc à fronte, hinc ab tergo incluſis. itaq; ce-
teri pedites, equiteſq; cæſi: aut capti. Ducẽtos fermè equites Maſaniſſa circa ſe cõglobatos, diuiſoſq;
turmatim in tres partes erũpere iubet: loco prædicto: in quem ex diſſipata cõuenirent fuga. ipſe quà
intenderat, inter media tela hoſtiũ euaſit. duæ turmæ hæſere. altera metu dedita hoſti: altera pertinacior
in repugnando telis obruta, & confixa eſt. Verminam propè veſtigiis inſtantẽ in alia atq; alia flecten-
do itinera ludẽtis, tædio & deſperatiõe tandẽ feſſum abſiſtere à ſequẽdo coegit. ipſe cum LXX equi-
tibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum cõſcientia egregia ſæpe repetiti regni paterni inter puni-
ca emporia, gentemq; Garamantum omne tẽpus vſq; ad C. Lælii, claſſiſq; romanæ aduentũ in Afri-
cam conſumpſit. Hæc animum inclinant: vt cum modico potius, q̃ cum magno præſidio equitũ ad
Scipionem quoq; poſtea veniſſe Maſaniſſam credam. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas
exulis fortunæ conueniens eſt. Carthaginenſes ala equitum cũ præfecto amiſſa, alioq; equitatu per
nouum delectum cõparato, Hannonem Amilcaris filium præficiunt. Aſdrubalem ſubinde, ac Sypha-
cem per literas nuncioſq;, poſtremo ẽt per legatos accerſunt. Aſdrubalẽ opem ferre propè circunſeſſæ
patriæ iubent: Syphacem orant: vt Carthagini, & vniuerſæ Africæ ſubueniat. Ad Vticam tũ caſtra
Scipio, fermè mille paſſus ab vrbe, habebat, tranſlata à mari: vbi paucos dies ſtatiua coniuncta claſſi
fuerant. Hanno nequaq̃ ſatis valido non modo ad laceſſendũ hoſtes, ſed ne ad tuendos quidẽ à po-
pulationibus agros equitatu accepto, id omnium primum egit: vt per conquiſitionẽ numerũ equi-
tum augeret. nec aliarum gentium aſpernatus, maxime tñ Numidas (id longe primum equitum in I
D Africa eſt genus) conducit. Iam ad quatuor millia equitũ habebat: cum Saleram nomine vrbẽ occu-
pauit, XV fermè millia ab romanis caſtris. Quod vbi Scipioni relatum eſt: æſtiua ſub tectis agere
equitatus: ſint, inquit, vel plures: dum talem ducẽ habeant. eoq; minus ſibi ceſſandum ratus, quo illi
ſegnius rem agerent: Maſaniſſam cum equitatu præmiſſum portis obequitare, atq; hoſtem ad pugnã
elicere iubet. vbi omnis multitudo ſe effudiſſet: grauiorq; iam in certamine eſſet, q̃ vt facile ſuſtineri
poſſet: cederet paulatim. ſe in tẽpore pugnæ venturum. Tantum moratus, quantum ſatis temporis
prægreſſo viſum ad eliciendos hoſtes: cum romano equitatu ſecutus, tegentibus tumulis, qui perop-
portune circa viæ flexus ſuperpoſiti erant: occultus proceſſit. Maſaniſſa ex cõpoſito nunc terrẽtis, nũc
timentis modo, aut ipſis obequitabat portis: aut cedendo, cũ timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti
faceret: ad inſequendũ temere eliciebat. Nondum oẽs egreſſi erant: varieq; dux fatigabatur: alios vino
& ſomno graues arma capere, & frenare equos cogendo: aliis, ne ſparſi & inconditi ſine ordine, ſine ſi-
gnis oĩbus portis excurrerent: obſiſtendo. Primo incaute ſe inuehentes Maſaniſſa excipiebat: mox
plures ſimul cõferti porta effuſi æquauerant certamen: poſtremo iam omnis equitatus prælio cum
adeſſet: ſuſtineri vltra nequiuere. Non tñ effuſa fuga Maſaniſſa, ſed cedendo ſenſim impetus eorũ exci-
piebat: donec ad tumulos tegentes romanũ equitatũ pertraxit. Inde exorti equites & ipſi integris vi-
ribus, & recentibus equis Hannoni Afriſq; pugnando ac ſequendo feſſis ſe circumfudere: & Maſaniſſa
flexis ſubito equis in pugnã redit. Mille fermè, qui primi agminis fuerãt: qbus haud facilis receptus
fuit: cũ ipſo duce Hannone interclusi atq; interfecti ſunt. cæteros ducis præcipue territos cæde effuſe
fugiẽtes p triginta millia paſſuum victores ſecuti, ad duo præterea millia equitũ aut ceperunt, aut oc
ciderunt. inter eos ſatis conſtabat nõ minus ducẽtos Carthaginenſiũ equites fuiſſe, & diuitiis quoſ-
dam, & genere illuſtres. Eodem forte, quo hæc geſta ſunt die naues, quæ prædã in Siciliam vexerãt:
cum cõmeatu rediere: velut ominatæ ad prædam alteram repetendam ſeſe veniſſe. Duos eodem no-
mine Carthaginenſiũ duces duobus equeſtribus præliis interfectos, nõ oẽs authores ſunt: veriti cre-
do ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidem, & Valerius captum etiam Hannonem tradunt.

Scipio præfectos, equiteſq;, prout cuiuſq; opera fuerat: & ante omnes Maſaniſſam iſignibus donis
donat. & firmo præſidio Saleræ impoſito, ipſe cum cætero exercitu profectus, nõ agris modo quacũq;
incedebat, populatis, ſed vrbibus etiam quibuſdã, vicisq; expugnatis, late fuſo terrore belli, ſeptimo
die q̃ profectus erat, magnam vim hoĩum & pecoris & omnis generis prædæ trahens, in caſtra redit:
graueſq; iterũ hoſtium ſpoliis naues dimittit. inde omiſſis expeditionibus paruis populationibuſq;,
ad oppugnandam

A ad oppugnandam Vticam omnes belli vires conuertit:eam deinde, ſi cepiſſet, ſedem ad cætera exe-
quenda habiturus. Simul & à claſſe nauales ſocii, qua ex parte vrbs mari alluitur: ſimul & terreſtris
exercitus ad imminentem propè ipſis mœnibus tumulum eſt admotus. tormẽta machinaſq; & iam
aduexerat ſecum,& ex Sicilia cum cõmeatu miſſa erant:& noua,in armamentario multis talium ope
rum artificibus de induſtria incluſis, fiebant. Vticenſibus tanta vndiq; mole circunſeſſis in cartha-
ginenſi populo,Carthaginenſibus in Aſdrubale,ita,ſi is mouiſſet Syphacem:ſpes omnis erat. ſed de-
ſiderio indigentium auxilii tardius cuncta mouebantur. Aſdrubal intentiſſima conquiſitione cũ ad
XXX millia peditum,tria equitum confeciſſet: non tamen ante aduentum Syphacis caſtra propius
hoſtem mouere eſt auſus. Syphax cũ quinquaginta millibus peditum,decem equitum aduenit: con-
feſtimq; motis ab Carthagine caſtris,haud procul Vtica,munitionibuſq; romanis conſedit. Quorum
aduentus hoc tamen momenti fecit:vt Scipio, cum quadraginta fermè dies nequicq̃ omnia experiẽs
obſediſſet Vticam:abſcederet inde irrito incœpto.etenim hyems inſtabat.caſtra hyberna in promon
torio,quod tenui iugo continenti adhærens in aliquantum maris ſpacium extenditur: cõmunit vno
vallo:& naualium caſtra amplectitur: iugo medio legionum caſtris impoſitis. in litus ad ſeptentrio-
nem verſum ſubductæ naues: naualeſq; ſocii tenebant meridianã vallem ad alterum litus deuexam.

Hæc in Africa vſq; ad extremum autumni geſta.Præter conuectũ vndiq; ex populatis circa agris fru
mentum,cõmeatuſq; ex Sicilia atq; Italia aduectos,Cn.Octauius proprætor ex Sardinia ab T. Clau
dio prætore,cuius ea prouincia erat:ingentem vim frumenti aduexit: horreaq; non ſolũ ea, quæ iam
facta erant:repleta:ſed noua ædificata. Veſtimenta exercitui deerant. id mandatum Octauio vt cum
prætore ageret:ſi quid ex ea prouincia comparari, aut mitti poſſet.ea quoq; haud ſegniter curata res.
mille ducentæ togæ breui ſpacio,& XII millia tunicarũ miſſa. Æſtate ea, qua hæc in Africa geſta
ſunt:P.Sempronius conſul,cui Brutii prouincia erat: in agro crotonenſi cũ Annibale in ipſo itinere
tumultuario prælio conflixit.agminibus magis,q̃ acie pugnatũ eſt.Romani pulſi:& tumultu verius,
q̃ pugna ad mille & CC de exercitu cõſulis interfectis,in caſtra trepidi rediere. neq; oppugnare tñ ea
hoſtes auſi.Cæterum ſilentio proximæ noctis profectus inde conſul,præmiſſo nuncio ad P. Licinium
proconſulem,vt ſuas legiones admoueret:copias coniunxit.ita duo duces, duo exercitus ad Anniba-
lem redierunt.nec mora dimicandi facta eſt:cũ conſuli duplicatę vires:Pœno recens victoria animos
faceret. In primã aciem ſuas legiones Sempronius induxit:in ſubſidiis locatæ P.Licinii legiones. Cõ-
B ſul principio pugnæ ædem Fortunæ Primigeniæ vouit:ſi eo die hoſtes fudiſſet.cõpoſq; eius voti fuit.
fuſi,ac fugati Pœni.ſuprà quatuor millia armatoꝝ cæſa:paulo minus trecenti viui capti:& equi qua-
draginta:& vndecim militaria ſigna. Perculſus aduerſo prælio Annibal Crotonem exercitũ reduxit.

Eodem tẽpore M.Cornelius conſul in altera parte Italiæ nõ tam armis,q̃ iudicioꝝ terrore Hetruriã
continuit,totã fermè ad Magonem,ac per eum ad ſpem nouandi res verſam.Eas quæſtiones ex ſena-
tuſconſulto minime ambitioſe habuit.multiq; nobiles Hetruſci,qui aut ipſi ierant: aut miſerant ad
Magonem de populoꝝ ſuoꝝ defectione: primo præſentes erant cõdemnati: poſtea conſciẽtia ſibimet
ipſi exilium cõſciſcentes,cum abſentes damnati eſſent:corporibus ſubtractis,bona tantum, quæ pu-
blicari poterant:pigneranda pœnæ præbebant. Dum hæc cõſules diuerſis regionibus agunt: cenſo-
res interim Romæ M.Liuius,& C.Claudius ſenatum recitarũt, princeps iterum delectus Q. Fabius
Maximus.notati ſeptem:nemo tñ,qui ſella curuli ſediſſet.ſarta tecta acriter, & cum ſumma fide exege
runt:viã è foro Boario,& ad Veneris circa foros publicos,& ædem Matris Magnæ in palatio facien-
dam locauerunt:vectigal ẽt nouum ex ſalaria annona ſtatuerunt:(ſextante ſal & Romæ, & per totam
Italiã erat)Romæ precio eodẽ,pluris in foris & cõciliabulis,& alio alibi precio præbendũ locauerũt.
Id vectigal cõmentum alterum ex cenſoribus ſatis credebant, populo iratum: quod iniquo iudicio
quondam dãnatus eſſet.& in precio ſalis maxime oneratas tribus,quarũ opera damnatus erat: crede-
bant.inde Salinatori Liuio inditũ cognomen.Luſtrum conditũ ſerius: quia per prouincias dimiſerũt
cenſores:vt ciuiũ romanoꝝ in exercitibus,quantus vbiq; eſſet,referreẽ numerus.Cenſa cũ iis CCXV
millia hoium.condidit luſtrum C. Claudius Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunq̃ ante
factum erat:deferentibus cenſoribus,cenſum receperunt: vt quantum numero militum, quantũ pe-
cunia valerent: in publicis tabulis monumenta extarent. Equitum deinde cenſus agi cœptus eſt. &
ambo forte cenſores equum publicum habebãt.cum ad tribum Polliam ventum eſt:in qua M. Liuii
nomen erat:& præco cunctaretur citare ipſum cenſorem:cita,inquit Nero, M. Liuium. & ſiue ex reſi-
dua & vetere ſimultate,ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus,M.Liuium, quia populi iudi-
cio eſſet condẽnatus:equum vendere,iuſſit. Item M.Liuius, cũ ad tribum Narnienſem, & nomen col-
legæ ventũ eſt:vendere equũ C.Claudiũ iuſſit,duarum rerũ cauſa: vnius: quod falſum aduerſus ſe te-
ſtimonium dixiſſet:alterius,quod nõ ſyncera fide ſecũ in gratiam rediſſet. Itaq; ibi fœdum certamen
inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ damno factum eſt. Exitu cenſuræ cum in leges iuraſſet
C.Claudius:& in ærarium aſcendiſſet:inter nomina eorum,quos ærarios relinquebat: dedit collegæ
nomen.Deinde M.Liuius in ærarium venit:& præter Metiam tribum,quæ ſe nec condemnaſſet: neq;

C condemnatum aut conſulem, aut cenſorem feciſſet: populum romanum omnem, quatuor & triginta
tribus, ærarios reliquit: quod & innocentem ſe condemnaſſent: & condemnatum conſulem, & cenſo-
rem feciſſent: neq; inficiari poſſent: aut iudicio ſemel, aut comitiis bis ab ſe peccatũ eſſe. inter quatuor
& triginta tribus & C. Claudium ærarium fore. quod ſi exemplum haberet bis eũdem ærarium relin-
quendi: C. Claudium nominatim ſe inter ærarios fuiſſe relicturum. Prauum certamen notarũ inter
cenſores: caſtigatio inconſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorũ digna. In inuidia cen-
ſores cum eſſent: creſcendi ex his ratus eſſe occaſionem Cn. Bebius tribunus plebis, diem ad populũ
vtriq; dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt: ne poſtea obnoxia populari auræ cenſura eſſet. Eadẽ
æſtate in Brutiis iam Petilia à conſule deuicta, Conſentia, & Pandoſia, & ignobiles aliæ ciuitates vo-
luntate in deditionem venerunt. Et cum comitiorum iam appeteret tempus Cornelium potius ex
Hetruria, vbi nihil belli erat: Romam acciri placuit. Is conſules Cn. Seruiliũ Cepionem, & Cn. Ser-
uilium Geminũ creauit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P. Quintilius
Varus, P. Ælius Pætus, P. Iulius Appulus. Hi duo cũ ædiles plebis eſſent: prætores creati ſunt. Con
ſul comitiis perfectis ad exercitum in Hetruriam rediit. Sacerdotes eo anno mortui atq; in locũ eorũ
ſuffecti. T. Veturius Philo flamen martialis in locum M. Æmylii Regilli, qui priore anno mortuus
erat: creatus: inauguratusq;. & in M. Pomponii Mathonis auguris, & decemuiri locum creati, decẽuir
M. Aurelius Cotta, augur T. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens: quod tunc perrarum in
mandãdis ſacerdotiis erat. Quadrigæ aureæ eo anno in capitolio poſitæ ab ædilibus curulibus C. Li-
uio, & M. Seruilio Gemino, Et ludi romani biduum inſtaurati. item per biduũ plebeii ab ædilibus
P. Ælio, P. Iulio. & Iouis epulum fuit ludorum cauſa.

DECADIS TERTIÆ LIBER DECIMVS. xxx.

CN. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus conſules (ſextuſdecimus
is annus belli punici erat) cum de republica, belloq;, & prouinciis ad ſe-
natum retuliſſent: cenſuerunt patres: vt conſules inter ſe compararent,
ſortirentur'ue: vter Brutios aduerſus Annibalẽ, vter Hetruriam ac Li-
guriam prouinciam haberet. cui Brutii eueniſſent: exercitum à P. Sem-
pronio acciperet. P. Sempronius (ei quoq; enim proconſuli imperium
D in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet: is Romam reuerteret.
Bello quoq; bonus habitus ad cætera: quibus nemo ea tempeſtate in-
ſtructior ciuis habebatur: congeſtis omnibus humanis à natura fortu
naq; bonis. nobilis idem, ac diues erat: forma, viribusq; corporis excel-
lebat: facūdiſſimus habebatur: ſeu cauſa oranda: ſeu in ſenatu, & ad po-
pulum ſuadendi, ac diſſuadẽdi locus eſſet: iuris pontificii peritiſſimus.
ſuper hæc bellicæ quoq; laudis conſulatus compotem fecerat. Quod in Brutiis prouincia, idem in
Hetruria, ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitum iuſſus: ipſe proroga-
to imperio Galliam prouinciam obtinere cum legionibus iis: quas prætor L. Scribonius priore anno
habuiſſet. Sortiti deinde prouincias. Cepioni Brutii, Seruilio Gemino Hetruria euenit. Tum præto-
rum prouinciæ in ſortem coniectæ. Iuriſdictionem vrbanam P. Ælius, Sardiniam P. Lentulus, Sici-
liam P. Iulius, Ariminum cũ duabus legionibus (Sub Lucretio Spurio eæ fuerant) Quintilius Va-
rus eſt ſortitus. Et Lucretio prorogatum imperium eſt: vt Genuam oppidum à Magone Pœno diru-
tum exædificaret. P. Scipioni non temporis, ſed rei gerendæ fine, donec debellatum in Africa foret: pro
rogatum imperium eſt. decretumq;: vt ſupplicatio fieret: quod is in Africam prouinciam traieciſſet:
vt ea res ſalutaris populo romano, ipſiq; duci, atq; exercitui eſſet. In Sicilia tria millia militum ſunt
ſcripta. & quia quod roboris ea prouincia habuerat, in Africam tranſuectum fuerat: ne qua claſſis ex
Africa traiiceret: XL nauibus cuſtodiri placuerat Siciliæ maritimam oram. Tredecim nouas naues
Iulius ſecum in Siciliã duxit: cæteræ in Sicilia veteres refectæ. Huic claſſi M. Pomponius prioris anni
prætor prorogato imperio præpoſitus, nouos milites ex Italia aduectos in naues impoſuit. Parẽ na-
uium numerum Cn. Octauio prætori item prioris anni cum pari iure imperii ad tuendam Sardiniæ
oram patres decreuerũt. Lentulus prætor duo millia militum dare in naues iuſſus. Et Italiæ ora, quia
incertum erat: quò miſſuri claſſem Carthaginenſes forent: videbantur autem quicquid nudatũ præ-
ſidiis eſſet petituri, M. Martio prætori prioris anni cum totidem nauibus tuenda data eſt. tria millia
militum in eam claſſem ex decreto patrum conſules conſcripſerũt: & duas legiones vrbanas ad incer-
ta belli. Hiſpaniæ cum exercitibus, imperioq; veteribus imperatoribus, L. Lentulo, & L. Manlio Aci-
dino decretæ. Viginti omnino legionibus, & CLX nauibus longis res romana eo anno geſta.
Prætores in prouincias ire iuſſi. Conſulibus imperatum: vt priuſq̃ ab vrbe proficiſcerentur: ludos
magnos facerent: quos T. Manlius Torquatus dictator in quintum annum vouiſſet: ſi eodem ſtatu
reſpublica

A reſpublica ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis hominũ prodigia ex pluribus locis nunciata. Aurum in capitolio corui nõ laceraſſe tantum roſtris crediti: ſed etiam ediſſe. Mures Antii coronam auream arroſere. Circa Capuam omnẽ agrum locuſtarũ vis ingens, ita vt vnde aduenissent, parum cõſtaret: compleuit. Equuleus Reate cũ quinq; pedibus natus. Anagniæ ſparſi primum ignes in coelo, dein fax ingens arſit. Fruſinone arcus ſolem tenui linea amplexus eſt: circulum deinde ipſum maior ſolis orbis extrinſecus incluſit. Arpini terra campeſtri in agro in ingentẽ ſinum cõſedit. Conſulum alteri primá hoſtiam immolanti caput iecinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtiis procurata. editi à collegio pontificũ dii: quibus ſacrificaretur. Iis tranſactis, cõſules, prętoreſq; in prouincias profecti. omnibus tamen, velut eam ſortitis, Africæ cura erat: ſeu quia ibi ſummá rerum, belliq; verti cernebant: ſeu vt Scipioni gratificarentur: in quẽ tum omnis verſa ciuitas erat. itaq; nõ ex Sardinia tantum, (ſicut ante dictũ eſt) ſed ex Sicilia quoq;, & Hiſpania veſtimenta, frumentũq;: armaq;, & omne genus cõmeatus eò portabãtur. Nec Scipio vllo tẽpore hyemis belli opera remiſerat: quæ multa ſimul vndiq; eum circũſtabant. Vticam obſidebat: caſtra in cõſpectu Aſdrubalis erãt: Carthaginẽſes deduxerant naues: claſſem paratá, inſtructamq; ad cõmeatus intercipiendos habebãt. inter hæc ne Syphacis quidẽ reconciliandi curam ex animo miſerat: ſi forte iam ſatias amoris in vxore ex multa copia eũ cępiſſet. Ab Syphace magis pacis cũ Carthaginenſibus cõditiones, vt Romani Africa, Poeni Italia excederent: q̃ ſi bellaretur, ſpes vlla deſiturũ afferebatur. Hæc per nũcios magis equidem acta crediderim: & ita pars maior authores ſunt: q̃ ipſum Syphacẽ (vt Valerius Antias prodit) in caſtra romana ad colloquiũ veniſſe. Primo eas cõditiones imperator romanus vix auribus admiſit. poſtea vt cauſa probabilis viſa cõmeandi foret in caſtra hoſtiũ: mollius eadẽ illa abnuere: ac ſpem facere: ſæpius vltro citroq; agitantibus rem cõuenturam. Hybernacula Carthaginenſiũ, cõgeſta temere ex agris materia exædificata, lignea fermè tota erãt. Numidæ præcipue arũdine textis ſtoriaq; pars maxima tectis paſſim nullo ordine, quidá, vt ſine imperio occupatis locis, extra foſſam etiá valliũq; habitabant. Hæc relata Scipioni ſpem fecerãt caſtra hoſtiũ per occaſionem incendendi. Cum legatis, quos mitteret ad Syphacẽ: calonũ loco primos ordinis ſpectatæ virtutis atq; prudentiæ ſeruili habitu mittebat: qui, dũ in colloquio legati eſſent: vagi per caſtra alius alia, aditus exituſq; omnes, ſitum formãq; & vniuerſorum caſtrorum, & partiũ, qua Poeni, qua Numidę haberent: quãtũ interualli inter Aſdrubalis, ãc regia caſtra eſſet, ſpecularentur: moremq; ſimul noſcerẽt ſtationum, vigiliarumq;: nocte, an interdiu opportuniores inſidiãtibus eẽnt. & inter crebra colloquia alii atq; alii de induſtria, quo pluribus omnia

B nota eſſent: mittebantur. Cũ ſæpius agitata res certiorẽ ſpem pacis in dies & Syphaci, & Carthaginẽſibus per eũ faceret: legati romani vetitos ſe reuerti ad imperatorẽ aiunt: niſi certum reſpõſum detur. proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia: ſeu cõſulendus Aſdrubal, & Carthaginẽſes eſſent: cõſuleret. tempus eſſe, aut pacem cõponi: aut bellũ nauiter geri. Dum cõſulitur Aſdrubal ab Syphace: ab Aſdrubale Carthaginẽſes: & ſpeculatores omnia viſendi, & Scipio ad cõparanda ea, quæ in rem opus erãt: tempus habuit. & ex mentione ac ſpe pacis negligentia, vt fit, apud Poenos Numidaſq; orta cauendi: ne quid hoſtile interim paterentur. Tandem relatũ reſpõſum: quibuſdam, quod nimis cupere Romanus pacem videbatur: iniquis per occaſionẽ adiectis: quæ peropportune cupienti tollere inducias Scipioni cauſam prębuere. ac nuncio regis, cum relaturum ſe ad cõciliũ dixiſſet: poſtero die reſpondit: ſe vno fruſtra tendente nulli alii pacem placuiſſe. renunciaret igitur: nullam aliam ſpem pacis, q̃ relictis Carthaginenſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias: vt libera fide incepta exequeretur, deductiſq; nauibus (& iam veris principiũ erat) machinas, tormẽtaq;, velut à mari aggreſſurus Vticá, imponit. duo millia militũ ad capiendũ, quem antea tenuerat, tumulum ſuper Vticá mittit: ſimul vt ab eo, quod parabat: in alterius rei curam cõuerteret hoſtiũ animos: ſimul ne qua, cum ipſe ad Syphacem, Aſdrubalemq; profectus eſſet: eruptio ex vrbe, & impetus in caſtra ſua relicta cũ leui præſidio fieret. His præparatis, aduocatoq; cõcilio, & dicere exploratoribus iuſſis, quæ comperta afferrent, Maſaniſſaq;: cui omnia hoſtiũ nota erant: poſtremo quid ipſe pararet in proximá noctem proponit. tribunis edicit: vt vbi prætorio dimiſſo ſigna cõcinuiſſent: extẽplo educerent è caſtris legiões. Ita, vt imperauerat: ſigna ſub occaſum ſolis efferri ſunt coepta. ad primam fermè vigiliam agmen explicauerunt: media nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico gradu ad caſtra hoſtiũ peruentum eſt. Ibi Scipio partem copiarũ Lælio, Maſaniſſamq;, ac Numidas attribuit: & caſtra Syphacis inuadere, igneſq; conicere iubet. ſingulos deinde ſeparatim, Lælium, ac Maſaniſſam ſeductos obteſtatur: vt quantum nox prouidentiæ adimat. tantum diligenti expleant cura. & ſe Aſdrubalem, punicaq; caſtra aggreſſurum. cæterum non ante coepturum: q̃ ignem in regiis caſtris cõſpexiſſet. Neq; ea res morata diu eſt. nã vt proximis caſtris iniectus ignis hæſit: extemplo proxima quæq;, & deinceps cõtinua amplexus totis ſe paſſim diſſipauit caſtris. & trepidatio quidem, quanta neceſſe erat in nocturno effuſo tam late incendio: orta eſt. cæterum fortuitum non hoſtilem ac bellicũ ignem rati eſſe, ſine armis ad reſtinguendum incendiũ effuſi in armatos inciderunt hoſtes, maxime Numidas ab Maſaniſſa notitia regiorũ caſtrorum ad exitus itinerum idoneis locis diſpoſitos. Multos in ipſis cubiculis ſemiſomnes hauſit flãma

C multi in præcipiti fuga ruentes ſuper alios alii in anguſtiis portarum obtriti ſunt. Relucentẽ flãmam primo vigiles Carthaginenſium, deinde excitati alii nocturno tumultu cum conſpexiſſent: ab eodem errore credere & ipſi ſua ſponte incendiũ ortum. & clamor inter cædem & vulnera ſublatus, an ex trepidatiõe nocturna eſſet cõfuſus: ſenſum veri adimebat. Igitur pro ſe quiſq; inermes, vt quibus nihil hoſtile ſuſpectũ eſſet: omnibus portis, quà cuiq; proximum erat: ea modo, quę reſtinguendo igni forent: portantes, in agmen romanũ ruebant. Quibus cæſis omnibus, præterq̃ hoſtili odio, etiã ne quis nuncius effugeret: extemplo. Scipio neglectas, vt in tali tumultu, portas inuadit, ignibusq; in proxima tecta cõiectis, effuſa flãma primo veluti ſparſa pluribus locis reluxit: dein per continua ſerpens vno repente omnia incendio hauſit. Ambuſti homines, iumentaq; fœda primum fuga, dein ſtrage obruebãt itinera portarum. quos nõ oppreſſerat ignis: ferro abſumpti. binaq; caſtra die vna deleta. duces tamẽ ambo, & ex tot millibus armatorum X X millia peditũ, & quingẽti equites ſemiermes, magna pars ſaucii, afflatiq; incendio effugerunt. Cæſa, aut haſta flammis ad X L millia hominum ſunt: capti ſupra V I millia: multi Carthaginenſiũ nobiles: X I ſenatores: ſigna militaria C L X X V I I I: equi numidici ſupra I I millia D C C: elephanti ſex capti: octo flamma ferroq; abſumpti, magnaq; vis armorũ capta. Ea omnia imperator Vulcano ſacrata incendit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorũ vrbem proximã petierat: eoq; omnes, qui ſupererant: veſtigia ducis ſequẽtes ſe cõtulerant. metu deinde ne dederetur Scipioni, vrbe exceſſit. Mox eodẽ patentibus portis Romani accepti: nec quicquã hoſtile, quia voluntate cõceſſerant in deditionem: factum. duæ ſubinde vrbes captæ, direptæq;. ea prǽda, & quæ caſtris incenſis ex igne rapta erat: militi cõceſſa eſt. Syphax octo milliũ fermè inde ſpatio loco cõmunito cõſedit. Aſdrubal Carthaginem contendit: ne quid per metum ex recenti clade mollius cõſuleretur. quò tantus primo terror eſt allatus: vt omiſſa Vtica Carthaginem crederent extemplo Scipionẽ oppreſſurum. Senatũ itaq; Suffetes, quod velut conſulare imperium apud eos erat: vocauerũt. ibi tribus dictis ſententiis, vna de pace legatos ad Scipionẽ decernebat: altera Annibalẽ ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat: tertia romanæ in aduerſis rebus conſtantiæ exemplo reparãdũ exercitum, Syphacemq; orandũ, ne bello abſiſteret: cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præſens, barchinæq; omnes factionis bellũ malebant: vicit. Inde delectus in vrbe, agriſq; haberi cœptus: & ad Syphacẽ legati miſſi, ſumma ope & ipſum reparantẽ bellũ: cum vxor iam non vt ante blanditiis ſatis potentibus ad animũ amantis, ſed precibus, & miſericordia valuiſſet, plena lachrymarũ obteſtans: ne patrẽ ſuum, patriamq; proderet: iiſdemq; flammis Carthaginem, quibus caſtra conflagraſſent, abſumi ſineret.

D Spem quoq; opportune oblatã afferebant legati: quatuor millia Celtiberorũ circa vrbem nomine Olbam ab conquiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iuuentutis, ſibi occurriſſe: & Aſdrubalem propediẽ affore, cũ manu haudquaquã contẽnenda. Is non benigne modo legatis reſpõdit: ſed oſtẽdit etiã multitudinẽ Numidarum agreſtiũ: quibus per eoſdem dies arma, equoſq; dediſſet. & omnem iuuentutẽ affirmat exciturum ex regno. ſcire incendio, non prælio cladem acceptã. eũ bello inferiorẽ eſſe, qui armis vincatur. Hæc legatis reſpõſa. Et poſt dies paucos rurſus Aſdrubal & Syphax copias iunxerunt. is omnis exercitus fuit X X X fermè millia armatorũ. Scipionem, velut iam debellato, quod ad Syphacem, Carthaginenſeſq; attineret: Vticæ oppugnãdæ intentum, iamq; machinas admouẽtem muris auertit fama redintegrati belli. modiciſq; preſidiis ad ſpeciem modo obſidionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab caſtris regiis conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita vocant) Campos ſubiectos ei tumulo digreſſus, ſuccedendo ad ſtatiões hoſtium, laceſſendoq; leuibus prælis diem abſumpſit. & per inſequens biduum tumultuoſis hinc atq; illinc excurſionibus inuicem nihil dictu'ſatis dignum fecerunt. quarto die in aciem vtrinq; deſcenſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna in ſubſidiis triarios cõſtituit: equitatum Italicũ ab dextro cornu, ab læuo Numidas, Maſaniſſamq; oppoſuit. Syphax, Aſdrubalq; Numidis aduerſus Italicum equitatum, Carthaginẽſibus cõtra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legionũ accępere. Ita inſtructi concurrunt. Primo impetu ſimul vtroq; cornu & Numidæ, & Carthaginenſes pulſi. nam neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, romanum equitatũ: neq; Carthaginenſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recenti ſupra cætera victoria terribilem ſuſtinuere. Nudata vtrinq; cornibus Celtiberorum acies ſtabat: quod nec in fuga ſalus vlla oſtendebatur locis ignotis: neq; ſpes veniæ ab Scipione erat: quẽ bene meritũ de ſe, & gẽte ſua mercenariis armis in Africã oppugnatũ veniſſent. Igitur circũfuſis vndiq; hoſtibus, alii ſuper alios cadẽtes obſtricti moriebãtur. omnibuſq; in eos verſis, aliquantum ad fugam temporis Syphax, & Aſdrubal præcęperunt. fatigatos cæde diutius, q̃ pugna victores nox oppreſſit. Poſtero die Scipio Lælium, Maſaniſſamq; cum omni romano, & numidico equitatu, expeditiſq; militum ad perſequẽdos Syphacẽ, atq; Aſdrubalem mittit. ipſe cum robore exercitus vrbes circa omnes, quæ Carthaginenſium ditionis erant: partim vi, partim metu ſubegit. Carthagini quidem erat ingens terror: & circũferentem arma Scipionem, omnibus finitimis raptim perdomitis, ipſam Carthaginem repente aggreſſurũ credebant. itaq; & muri reficiebantur: propugnaculiſq; armabantur: & pro

ſe quiſq;

A ſe quiſq; quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt neceſſaria:ex agris cõuehit. Rara mentio eſt pacis,fre
quentior legatorũ ad Annibalem accerſendum mittendorũ. pars maxima claſſem , quæ ad cõmeatus
excipiendos parata erat:mittere iubent ad opprimendam ſtationẽ nauium ad Vticam incaute agen-
tem:forſitan etiam naualia caſtra relicta cũ leui pręſidio oppreſſuros. In hoc conſilium maxime incli-
nant. legatos tamen ad Annibalẽ mittendos cenſent. quippe claſſe vt feliciſſime gerantur res,parte ali
qua leuari Vticę obſidionem:Carthaginem ipſam qui tueatur,neq; imperatorem alium,q̃ Anniba-
lem,neq; exercitum aliũ,q̃ Annibalis supereſſe. Deductæ ergo poſtero die naues : ſimul & legati in Ita-
liam profecti. raptimq; omnia ſtimulante fortuna agebantur:& in quo quiſq; ceſſaſſet : prodi ab ſe ſa-
lutem omnium rebatur. Scipio grauem iam ſpolus multarũ vrbium exercitũ trahens,captiuis aliaq;
præda in vetera caſtra ad Vticam miſſis,iam in Carthaginẽ intentus occupat relictũ fuga cuſtodum
Tuneta. Abeſt ab Carthagine XII millia fermè paſſuũ:locus tum operibus,tum ſuapte natura tu-
tus:& qui ab Carthagine cõſpici,& præbere ipſe proſpectum tum ad vrbẽ , tum ad circũfuſum mare
vrbi poſſet. Inde,cum maxime vallum Romani iacerent:conſpecta claſſis hoſtiũ eſt Vticã à Cartha-
gine petens. Igitur omiſſo opere,pronunciatum iter:ſignaq; raptim ferri ſunt cœpta:ne naues in ter-
ram ad obſidionem verſæ,ac minime nauali prælio aptæ opprimerentur. qui enim reſtitiſſent agili,&
nautico inſtrumento aptæ,& armatæ claſſi naues tormẽta machinasq; portãtes?& aut in onerariarũ
vſum verſę?aut ita appulſę ad muros,vt pro aggere ac pontibus prębere acceſſum poſſent? Itaq; Sci-
pio,poſtq̃ eo ventũ eſt:vt in nauali certamine ſolet:roſtratis,quæ præſidio aliis eſſe poterãt:in poſtre-
mam aciem recęptis prope terram,onerariarum quadruplicẽ ordinẽ pro muro aduerſus hoſtẽ oppo-
ſuit:easq; ipſas,ne in tumultu pugnæ turbari ordines poſſent:malis,antemnisq; de naue in nauẽ tra-
iectis,ac validis funibus velut vno inter ſe vinculo illigatis cõpreſſit:tabulasq; ſuper inſtrauit:vt per-
uium nauium ordinẽ faceret:& ſub ipſis pontibus interualla fecit:quà procurrere ſpeculatoriæ naues
in hoſtẽ,ac tuto recipi poſſent. His raptim pro tempore inſtructis , mille fermè delecti propugnatores
onerariis imponuntur:telorũ maxime miſſilium,vt q̃ vis longo certamine ſufficerent:vis ingens cõ-
geritur. ita parati,inſtructiq; hoſtium aduentum opperiebantur. Carthaginenſes,qui,ſi maturaſſent,
omnia permiſta turba trepidantium primo impetu oppreſſiſſent:perculſi terreſtribus cladibus,atque
inde ne in mari quidem,vbi ipſi plus poterãt:ſatis fidẽtes,die ſegni nauigatione abſumpto , ſub occa-
ſum ſolis in portũ(Ruſcinona Afri vocant)claſſem appulere. poſtero die ſub ortũ ſolis inſtruxere ab
alto naues velut ad iuſtum prælium nauale,& tanquam exituris cõtra Romanis. Cum diu ſtetiſſent:
B poſtq̃ nihil moueri ab hoſtibus viderunt:tum demũ onerarias aggrediuntur . Erat res minime certa-
mini nauali ſimilis,proxime ſpeciẽ muros oppugnantium nauium. altitudine aliquantum onerariæ
ſuperabant. ex roſtratis Pœni vana pleraq;,vtpote ſupino iactu,tela in locũ ſuperiorem mittebãt. gra
uior,ac pondere ipſo libratior ſuperne ex onerariis ictus erat. ſpeculatoriæ naues , ac leuia ipſa nauı-
gia,quæ ſub conſtratis pontium per interualla excurrebant:primo ipſo tantũ impetu ac magnitudi-
ne roſtratarum obruebantur:deinde & propugnatoribus quoq; incõmodæ erãt :quod permiſtæ cum
hoſtium nauibus inhibere ſæpe tela cogebant:metu ne ambiguo ictu ſuis inciderent. poſtremo aſſeres
ferreo vnco præfixi(harpagones vocant milites)ex punicis nauibus inici in Romanas cœpti. quos
cum neq; ipſos neq; catenas,quibus ſuſpenſi iniciebantur:incidere poſſent : vt quæq; retro inhibita
roſtrata onerariam hęrente vnco traheret:ſcindi videres vincula:quibus aliæ aliis innexæ erãt:ſeriẽq;
aliam ſimul plurium nauiũ trahi. Hoc maxime modo lacerati quidem omnes pontes:& vix tranſilien
di in ſecundũ ordinem nauiũ ſpatium propugnatoribus datum eſt. Sex fermè onerariæ puppibus ab-
ſtractæ Carthaginẽ ſunt. maior q̃ pro re lætitia:ſed eo maior,quod inter aſſiduas clades ac lachrymas
vnum quantũcũq; ex inſperato gaudium affulſerat,cum eo:vt appareret haud procul exitio fuiſſe ro-
manam claſſem:ni ceſſatum à præfectis ſuarum nauium foret:& Scipio in tempore ſubueniſſet. Per
eoſdem forte dies cum Lælius,& Maſaniſſa quintodecimo fermè die in Numidiam perueniſſent:Ma-
ſæſuli regnum paternum Maſaniſſæ læti,vt ad regem diu deſideratum,conceſſere. Syphax,pulſis in-
de præfectis pręſidiisq; ſuis,vetere ſe cõtinebat regno,neutiquam quieturus. ſtimulabat ægrum amo
re vxor,ſocerq;:& ita viris equisq; abũdabat:vt ſubiectæ oculis regni per multos florentis annos vires
etiã minus barbaro,atq; impotẽti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omnibus , qui bello apti erãt:
in vnũ coactis,equos,arma,tela,diuidit:equites in turmas,pedites in cohortes , ſicut quondã ab ro-
manis centurionibus didicerat:diſtribuit. Exercitu haud minore , q̃ quẽ prius habuerat:cæterũ omni
propè nouo,atq; incõdito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris in propinquo poſitis,primo pauci equites ex
tuto ſpeculantes ab ſtatiõibus progredi:inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos:inde excurſiões inuicẽ
fieri:& cũ pulſos indignatio accenderet:plures ſubire:quod irritamentũ certaminũ equeſtriũ eſt:cum
aut vincentibus ſpes,aut pulſis ira aggregat ſuos. Ita tum à paucis prælio accenſo,omnem poſtremo
vtrinq; equitatũ certaminis ſtudiũ effudit. ac dum equeſtre prælium erat:multitudo Maſæſulorũ,ingen
tia agmina Syphace emittente,ſuſtineri vix poterat. deinde vt pedes romanus repentino per turmas
ſuas viam dantes intercurſu ſtabilem aciem fecit : abſterruitq; effuſe inuehentem ſeſe hoſtem:primo

C barbari ſegnius permittere equos: dein ſtare, ac propè turbari nouo genere pugnæ: poſtremo non pe-
diti ſolū cedere: ſed ne equitem quidē ſuſtinere peditis præſidio audentē. Iam ſigna quoq; legionū ap-
propinquabant. tum vero Maſæſuli non modo primum impetum, ſed ne conſpectū quidem ſignorū
atq; armorum tulerunt. tantū ſeu memoria priorum cladium, ſeu præſens terror valuit. Ibi Syphax,
dum obequitat hoſtium turmis: ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet: equo grauiter icto effu-
ſus opprimitur: capiturq;: & viuus, lætū ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculū, ad Læliū per-
trahitur. Cirtha caput regni Syphacis erat: eoq; ſe ingens hominū vis ex fuga cõtulerat. Cædes in eò
prælio minor, q̃ victoria fuit: quia equeſtri tantūmodo prælio certatum fuerat. nõ plus quinq; millia
occiſa: minus dimidiū eius hominū captum eſt: impetu in caſtra facto: quò perculſa rege amiſſo mul-
titudo ſe cõtulerat. Maſaniſſa Lælio dicere: ſibi quidem nihil eſſe in præſentia pulchrius: q̃ victorem
recuperatum tanto poſt interuallo patrium inuiſere regnum. ſed tam ſecundis; q̃ aduerſis rebus non
dari ſpatium ad ceſſandum. ſi ſe Lælius cū equitatu, victoq; Syphace Cirtham præcedere ſinat: trepida
omnia metu ſe oppreſſurum. Læliū cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiente Læ-
lio prægreſſus Cirtham, euocari ad colloquium principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros regis
caſus, neq; quæ acta eſſent promendo, nec minis, nec ſuadendo ante valuit: q̃ rex vinctus in cõſpectū
datus eſſet. Tum ad ſpectaculū tam fœdum comploratio orta: & partim pauore mœnia ſunt deſerta:
partim repentino conſenſu gratiam apud victorem quærentium patefactæ portæ. Et Maſaniſſa præ-
ſidio circa portas opportunaq; mœniū dimiſſo, ne cui fugæ pateret exitus: ad regiā occupandā citato
vadit equo. Intranti veſtibulum in ipſo veſtibuli limine Sophonisba vxor Syphacis, filia Aſdrubalis
Pœni occurrit: & cum in medio agmine armatorū Maſaniſſam inſignem cum armis, tum cætero ha-
bitu conſpexiſſet: regē eſſe (id quod erat) rata, genibus aduoluta eius. Omnia quidem, inquit, vt poſ-
ſes in nos, dii tibi dederunt, virtusq; & felicitas tua. ſed ſi captiuæ apud dominum vitę necisq; ſuæ vo-
cem ſupplicē mittere licet: ſi genua, ſi victricē attingere dextram: precor, quæſoq; per maieſtatē regiā;
in qua paulo ante nos quoq; fuimus: perq; gentis Numidarum nomē, quod tibi cum Syphace com-
mune fuit: per huiuſce regiæ deos: qui te melioribus ominibus accipiant: q̃ Syphacem hinc miſerūt:
hanc veniam ſupplici des: vt ipſe quodcunq; feret animus, de captiua ſtatuas: neq; me in cuiuſquam
Romani ſuperbum ac crudele arbitrium venire ſinas. ſi nihil aliud, q̃ Syphacis vxor fuiſſem: tamē Nu-
midæ, atq; in eadē mecum Africa geniti, q̃ alienigenæ & externi fidem experiri mallem. quid Cartha-
D ginenſi ab Romano, quid filiæ Aſdrubalis timendū ſit, vides. ſi nulla alia re potes: me morte vt vindi-
ces ab Romanorū arbitrio, oro, obteſtorq;. Forma erat inſignis, & florentiſſima ætas. itaq; cū modo
dextrā amplectens in id, ne cui Romano traderetur: fidē expoſceret: propiusq; iam blanditias oratio
eſſet, q̃ preces: non in miſericordiā modo prolapſus eſt animus victoris: ſed (vt eſt genus Numidarū
in venerem præceps) amore captiuę victor captus, data dextra in id, quod petebatur, obligandę fidei,
in regiam cõcedit. Inſtitit deinde reputare ſecum ipſe: quēadmodum promiſſi fidē pręſtaret. quod cū
expedire non poſſet: ab amore temerarium, atq; impudens mutuatur cõſilium. nuptias in eum ipſum
diem repente parari iubet: ne quid relinqueret integri aut Lælio, aut ipſi Scipioni conſulendi velut in
captiuam: quæ Maſaniſſæ iam nupta foret. Factis nuptiis ſuperuenit Lælius: & adeo non diſſimulauit
improbare factū: vt primo etiā cum Syphace, & cæteris captiuis detractam eam thoro geniali mittere
ad Scipionē conatus ſit. victus deinde precibus Maſaniſſę orantis, vt arbitrium, vtrius regū duorum
fortunæ acceſſio Sophonisba eſſet, ad Scipionem reiiceret: miſſo Syphace, & cęteris captiuis, cæteras
vrbes Numidiæ, quę pręſidiis regis tenebantur: adiuuante Maſaniſſa recępit. Syphacē in caſtra ad-
duci cū eſſet nunciatum: omnis velut ad ſpectaculū triumphi multitudo effuſa eſt. Pręcedebat ipſe vin-
ctus: ſequebatur grex nobiliū Numidarum. tum quantum quiſq; plurimū poterat, magnitudini Sy-
phacis, famæ gentis, victoriā ſuam augendo, addebat. Illum eſſe regē, cuius tantū maieſtati duo po-
tentiſſimi in terris tribuerint populi, romanus, carthaginenſiſq;, vt Scipio imperator ſuus ad ami-
citiam eius petendam, relicta prouincia Hiſpania, exercituq;, duabus quinqueremibus in Africam
nauigarit: Aſdrubal Pœnorū imperator non ipſe modo ad eū in regnum venerit: ſed etiam filiam ei
nuptum dederit. habuiſſe eū vno tempore in poteſtate duos imperatores, pœnum, romanūq;. ſicut ab
diis immortalibus pars vtraq; hoſtiis mactandis pacē petiſſet: ita ab eo vtrinq; pariter amicitiam pe-
titam. iam tantas habuiſſe opes, vt Maſaniſſam regno pulſum eò redegerit: vt vita eius fama mortis
& latebris, ferarum modo in ſyluis rapto viuentis tegeretur. His ſermonibus circūſtantiū celebratus
rex in pretorium ad Scipionē eſt productus. Mouit & Scipionē tum fortuna priſtina viri præſenti for-
tunę collata: tum recordatio hoſpitii, dextræq; datę, & fœderis publice ac priuatim iuncti. Eadē hæc
& Syphaci animū dederunt in alloquendo victorē. nā cū Scipio quid ſibi voluiſſet, quæreret: qui non
ſocietatē ſolum abnuiſſet romanā: ſed vltro bellū intuliſſet: tum ille peccaſſe quidem ſeſe, atq; inſaniſſe
fatebatur. ſed tum demum, cum arma aduerſus populum Ro. recæpiſſet, exitum ſui furoris fuiſſe, non
principiū. tunc ſe inſaniſſe: cum hoſpitia priuata & publica fœdera omnia ex animo eieciſſet: cū Car-
thaginenſem matronam domū accęperit. illis nuptialibus facibus regiam conflagraſſe ſuam: illam

furiam.

A ſuriam peſtemq; omnibus delinimentis animum ſuũ auertiſſe atq; alienaſſe: nec quieuiſſe: donec ipſa
manibus ſuis nefaria ſibi arma aduerſus hoſpitem atq; amicum induerit. perdito tamen atq; afflicto
ſibi hoc in miſeriis ſolatii eſſe: quod in omnium hominũ inimiciſſimi ſibi domum, ac penates eandẽ
peſtem ac furiã tranſiſſe videat. neq; prudentiorẽ, neq; cõſtantiorem Maſaniſſam, q̃ Syphacẽ eſſe: etiã
ab iuuenta incautiorẽ. certe ſtultius illũ atq; intemperatius eam, q̃ ſe duxiſſe. Hanc non hoſtili modo
odio, ſed amoris etiam ſtimulis armatam apud æmulum cernere ſe cũ dixiſſet: non mediocri cura Sci-
pionis animum pepulit. & fidẽ criminibus factæ propè inter arma nuptiæ, neq; cõſulto, neq; expecta-
to Lælio, faciebant: tamq; præceps feſtinatio: vt quo die captam reginam vidiſſet: eodem matrimonio
iunctam acciperet: & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret. etiam eo fœdiora hæc vide-
bantur Scipioni: quod ipſum in Hiſpania iuuenẽ nullius forma pepulerat captiuæ. Hæc ſecũ voluen-
ti Lælius, ac Maſaniſſa ſuperuenerunt, quos cum pariter ambos benigno vultu excepiſſet: & egregiis
laudibus frequenti prætorio celebraſſet: abductum in ſecretum Maſaniſſam ſic alloquitur. Aliqua te
exiſtimo Maſaniſſa intuentem in me bona, & principio in Hiſpaniam ad iungendam mecũ amicitiã
veniſſe: & poſtea in Africa teipſum, ſpeſq; omnes tuas in fidem meam cõmiſiſſe. atqui nulla earũ vir-
tus eſt, propter quas appetendus tibi viſus ſim, in qua ego æque atq; temperantia & continentia libi-
dinum gloriatus fuerim. Hanc te quoq; ad cæteras tuas eximias virtutes Maſaniſſa adiecisse velim. nã
nõ eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculum: quãtũ ab circunfuſis vndiq;
voluptatibus. qui eas ſua temperãtia frenauit, ac domuit: multo maius decus, maioremq; victoriam
ſibi peperit: q̃ nos Syphace victo habemus. Quæ me abſente ſtrenue, ac fortiter feciſti: libẽter & com-
memoraui, & memini: cætera teipſum reputare tecum, q̃ me dicente erubeſcere malo. Syphax populi
romani auſpiciis victus, captuſq; eſt. itaq; ipſe, coniux, regnum, agri, oppida, homines, qui incolũt:
quicquid deniq; Syphacis fuit: præda populi romani eſt: & regem, coniugemq; eius, etiam ſi nõ ciuis
carthaginenſis eſſet: etiam ſi non patrem eius imperatorem hoſtium videremus: Romam oporteret
mitti: ac ſenatus populiq; romani de ea iudicium, atq; arbitrium eſſe: quæ regem nobis ſociũ alienaſ-
ſe, atq; in arma coegiſſe præcipitem dicatur. Vince animum: caue ne deformes multa bona vno vi-
tio: & tot meritorum gratiam maiore culpa, q̃ cauſa culpæ eſt: corrumpas. Maſaniſſæ hæc audiẽti nõ
rubor eſt ſolum ſuffuſus: ſed lachrymæ etiam obortæ: & cum ſe quidem in poteſtate futurum impera-
toris dixiſſet: oraſſetq; eum: vt quantum res ſineret, fidei ſuæ temere obſtrictæ conſuleret: (promiſiſ-
B ſe enim ſeſe in nullius poteſtatem eam traditurum) ex prætorio in tabernaculum ſuum cõfuſus cõceſ-
ſit. Ibi arbitris remotis cũ crebro ſuſpirio, & gemitu, quo facile a circũſtantibus tabernaculum exau-
diri poſſet: aliquantum temporis cõſumpſiſſet: ingenti ad poſtremũ edito gemitu, fido ex ſeruis vno
accito, ſub cuius cuſtodia regio more ad incerta fortunæ venenum erat: ei miſtum in poculo ferre ad
Sophoniſbam iubet: ac ſimul nunciare: Maſaniſſam libẽter primam ei fidem præſtaturum fuiſſe: quã
vir vxori debuerit: quoniam arbitrium eius, qui poſſint, adimant: ſecũdam fidem præſtare: ne viua in
poteſtatem Romanorum veniat. memor patris imperatoris, patriæq;, & duorum regum, quibus nu-
pta fuiſſet: ſibi ipſa conſuleret. Hunc nunciũ, ac ſimul venenũ ferens miniſter cũ ad Sophoniſbã veniſ-
ſet: accipio, inquit, nuptiale munus: neq; ingratum: ſi nihil maius vir vxori præſtare potuit. hoc tamẽ
nuncia: melius me morituram fuiſſe: ſi non in funere meo nupſiſſem. nec locuta eſt ferocius: q̃ acceptũ
poculum nullo trepidationis ſigno dato impauide hauſit. Quod vbi nũciatum eſt Scipioni: ne quid
æger animo ferox iuuenis grauius conſuleret: accitum eum extemplo nunc ſolatur: nunc, quod teme-
ritatem temeritate alia luerit: triſtioremq; rem, q̃ neceſſe fuit, fecerit: leniter caſtigat. Poſtero die vt à
præſenti motu auerteret animum eius: in tribunal aſcendit: & concionem aduocari iuſſit. ibi Maſaniſ-
ſam primum regem appellatum, eximiuſq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curu-
li eburnea, & Scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit verbis honorem: neq; ma-
gnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe:
quo vnum omnium externorum dignum Maſaniſſam populus Ro. ducat. Læliũ deinde & ipſum col-
laudatum aurea corona donat. & alii militares viri prout à quoq; nauata opera erat: donati. Iis hono-
ribus mollitus regis animus: erectuſq; in ſpem propinquam, ſublato Syphace, omnis Numidiæ po-
tiundæ. Scipio C. Lælio cum Syphace, aliiſq; captiuis Romam miſſo, cum quibus & Maſaniſſæ le-
gati profecti ſunt: ipſe ad Tuneta rurſum caſtra refert: & quæ munimenta inchoauerat: permunit.
Carthaginenſes non breui ſolum, ſed propè vano gaudio ab ſatis proſpera in præſens oppugnatione
claſſis perfuſi, poſt famam capti Syphacis, in quo plus propè, q̃ in Aſdrubale, atq; exercitu ſuo ſpei re-
poſuerãt: perculſi, iam nullo authore belli vltro audito, oratores ad pacem petendam mittunt XXX
ſeniorum principes. id erat ſanctius apud illos conſilium: maximaq; ad ipſum ſenatum regendũ vis.
Qui vbi in caſtra romana & prætorium peruenerunt: more adorantium (accepto credo ritu ex ea re-
gione, ex qua oriundi erant) procubuerunt, Conueniens oratio tam humili adorationi fuit, non cul-
pam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæq; eius fautores. ve-
niam ciuitati petebant, ciuium temeritate bis iam ante euerſæ, incolumi futuræ iterum hoſtium be-

C neficio.imperium ex victis hoſtibus populum romanum,non perniciē petere.paratis obedienter ſer- A
uire,quæ vellet imperaret. Scipio & veniſſe ea ſpe in Africam ſe ait:& ſpem ſuam proſpero belli euen
tu auctam:victoriam ſe,non pacem domum reportaturum eſſe. tamen cum victoriam propè in ma-
nibus habeat:pacem non abnuere:vt omnes gentes ſciant : populum romanum & ſuſcipere iuſte bel-
la,& finire.Leges pacis ſe has dicere.Captiuos,& perfugas reſtituant. exercitus ex Italia & Gallia de-
ducant.Hiſpania abſtineāt.inſulis omnibus,quæ inter Italiam & Africam ſunt,decedant,naues lon
gas,præter viginti omnes tradant.tritici quingēta,hordei CCC millia modiūm.Pecuniæ ſummā
quantam imperauerit,parum conuenit.alibi quinq; millia talentūm,alibi quinq; millia pondo argē-
ti,alibi duplex ſtipendium militibus imperatum inuenio.His conditionibus,inquit,placeat ne pax:
triduum ad conſultandum dabitur.ſi placuerit:mecum inducias facite:Romam ad ſenatum mittite
legatos.Ita dimiſſi Carthaginenſes nullas recuſandas cōditiones pacis cū cenſuiſſent:quippe qui mo
ram temporis quærerent dum Annibal in Africam traiiceret:legatos alios ad Scipionē, vt inducias
facerent:alios Romam ad pacem petendam mittunt,ducentes paucos in ſpeciē captiuos,perfugasq;
& fugitiuos:quo impetrabilior pax eſſet.Multis ante diebus Lælius cum Syphace,primoribusq; Nu-
midarum captiuis Romam venit:quæq; in Africa geſta eſſent,omnia expoſuit ordine patribus,ingē-
ti omnium & in præſens lætitia,& in futurū ſpe. Cōſulti inde patres regē in cuſtodiā Albam mittēdū
cenſuerunt:Lælium retinendū:donec legati Carthaginenſes venirent.Supplicatio in quatriduū decre
ta eſt.P.Ælius prætor ſenatu miſſo,& cōcione inde aduocata,cum C.Lælio in roſtra aſcēdit.Ibi vero
audiētes,fuſos Carthaginenſiū exercitus,deuictum & captum ingentis nominis regem,Numidiam
omnem egregia victoria peragratam,tacitum continere gaudium non poterant:quin clamoribus,
quibusq; aliis multitudo ſolet:lætitiam immodicam ſignificarent.Itaque prætor extemplo edixit:vt
æditui ædes ſacras omnes tota vrbe aperirent:circūeundi,ſalutandiq; deos, agendiq; gratias per totū
diem populo poteſtas fieret.Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit.Gratulati primum
ſenatui ſunt:quod P.Scipio proſpere res in Africa geſſiſſet:deinde gratias egerunt:quod Maſaniſſam
non appellaſſet modo regem:ſed feciſſet,reſtituendo paternum regnum:in quo poſt Syphacem ſubla-
tum,ſi ita patribus viſum eſſet:ſine metu & certamine eſſet regnaturus.deinde, quod collaudatū pro
cōcione ampliſſimis decoraſſet donis:quibus ne indignus eſſet,& dediſſe operam Maſaniſſam:& por-
rò daturū eſſe.petere:vt regiū nomen,cæteraq; Scipionis beneficia & munera ſenatus decreto cōfirma
D ret:&,niſi moleſtū eſſet:illud quoq; petere Maſaniſſam:vt Numidas captiuos, qui Romæ in cuſtodia
eſſent:remitterent.id ſibi amplum apud populares futurum eſſe. Ad ea reſpōſum legatis. Rerum ge
ſtarum in Africa proſpere cōmunēm ſibi cum rege gratulationē eſſe.Scipionē recte,atq; ordine videri
feciſſe:quod eum regem appellauerit:& quicquid aliud fecerit:quod honori foret Maſaniſſæ:ea patres
cōprobare,atq; laudare.Munera,quæ legati ferrent regi,decreuerunt : ſagula purpurea duo cum fibu-
lis aureis ſingulis,& lato clauo tunicis:equos duos phaleratos,bina equeſtria arma cum loricis,& ta-
bernacula,militaremq; ſuppellectilem:qualem præberi cōſuli mos eſt.Hæc regi prætor mittere iuſſus.
legatis in ſingulos dona ne minus quinūm millium, comitibus eorum mille æris:& veſtimenta bina
legatis,ſingula comitibus,Numidisq;:qui ex cuſtodia miſſi redderētur regi.ad hoc ædes, libera loca,
lautia legatis decreta. Eadē æſtate.qua hæc decreta Romæ,& in Africa geſta ſunt:P.Quintilius Va-
rus prætor,& M.Cornelius procos. in agro Inſubrium Gallorum cum Magone pœno ſignis collatis
pugnauerunt.Prætoris legiones in prima acie fuerunt:Cornelius ſuas in ſubſidiis tenuit : ipſe ad pri-
ma ſigna equo aduectus. proq; duobus cornibus prætor, ac proconſul milites ad inferenda in hoſtes
ſigna ſumma vi hortabantur.poſteaq̄ nihil cōmouebant:tum Cornelio Quintilius,lentior,vt vides,
fit pugna:inquit:& induratus præter ſpem reſiſtendo hoſtium timor:ac ne vertatur in audaciam,peri
culum eſt.equeſtrem procellam excitemus oportet.ſi turbare,ac ſtatu mouere volumus.itaq; vel tu ad
prima ſigna prælium ſuſtine:ego inducam in pugnam equites:vel ego hic in prima acie rem gerā:tu
quatuor legionum equites in hoſtē emittito. Vtram vellet prætor muneris partē procōſule accipien-
te,Quintilius prætor cum filio,cui Marco prænomē erat:impigro iuuene,ad equites pergit : iuſſosq;
aſcendere in equos,repente in hoſtem emittit. Tumultum equeſtrem auxit clamor ab legionibus ad-
ditus:nec ſtetiſſet hoſtium acies:ni Mago ad primum equitū motum paratos elephātos extemplo in
prælium induxiſſet. ad quorum ſtridorem odoremq; & aſpectū territi equi vanum equeſtre præliū fe-
cerunt.& vt in rē permiſtis,vbi cuſpide vti,& cōminus gladio poſſet:roboris maioris romanus eques
erat:ita in ablatū pauentibus procul equis melius ex interuallo Numidæ iaculabātur.ſimul & peditū
legio duodecima magna ex parte cæſa,pudore magis,q̄ viribus tenebat locū: nec diutius tenuiſſet:ni
ex ſubſidiis tertiadecima legio in primā aciem inducta præliū dubium excepiſſet:Magoq; ex ſubſidiis
Gallos integræ legioni oppoſuiſſet. quibus haud magno certamine fuſis,haſtati legionis vndecimæ
cōglobant ſeſe:atq; elephantos iam etiā peditū aciem turbantes inuadunt. in quos cū pila confertos
cōieciſſent:nullo fermè fruſtra emiſſo,omnes retro in aciē ſuorū auerterunt.quatuor grauati vulneri-
bus corruerūt.Tum prima cōmota hoſtiū acies:ſimul omnibus peditibus,vt auerſos vidēre elephan-

A tos:ad augendum pauorem ac tumultum effuſis.ſed donec ſtetit ante ſigna Mago:gradum ſenſim referentes ordines tenorem pugnæ ſeruabant.poſteaq̃ fœmine transfixo cadentẽ,auferriq́; ex prælio propè exanguem vidẽre:extemplo in fugam omnes conuerſi.Ad V millia hoſtium eo die cæſa: & ſigna militaria duodeuiginti capta.nec Romanis incruenta victoria fuit. II millia & CCC de exercitu prætoris,pars multo maxima ex legione XII amiſſa.inde & tribuni militum duo,M.Coſconius,& M.Menius:tertiæ decimæ quoq; legionis,quæ poſtremo prælio affuerat:Cn.Heluius tribunus militũ in reſtituenda pugna cecidit:& duodeuiginti fermè equites illuſtres obtriti ab elephantis cum centurionibus aliquot perierunt.& longius certamen fuiſſet:ni vulnere ducis conceſſa victoria eſſet. Mago proximæ noctis ſilentio profectus,quantum pati vix per vulnus poterat,itineribus extentis,ad mare in Ligures Ingaunos peruenit. ibi eum legati ab Carthagine paucis ante diebus in ſinum Gallicum appulſis nauibus adierunt:iubentes primo quoq; tempore in Africam traiicere.idem & fratrem eius Annibalem(nam ad eũ quoq; iſſe legatos eadem iubentes)facturũ.non in eo eſſe Carthaginenſiũ res: vt Galliã,atq; Italiam armis obtineant. Mago nõ imperio modo ſenatus periculoq́; patriæ motus, ſed metuens etiã,ne victor hoſtis moranti inſtaret:Liguresq́; ipſi relinqui Italiã à Pœnis cernẽtes,ad eos,quorũ mox in poteſtate futuri eſſent,deficerent:ſimul ſperans leniorem in nauigatiõe,q̃ in via iactationem vulneris fore,& curatiõi omnia cõmodiora:impoſitis copiis in naues profectus,vixdũ ſuperata Sardinia ex vulnere moritur.naues quoq; aliquot Pœnorum diſiectæ in alto à claſſe romana, quæ circa Sardiniam erat, capiuntur. Hæc terra mariq́; in parte Italiæ, quæ iacet ad Alpes:geſta. Cõſul Cn.Seruilius nulla memorabili re in prouincia Hetruria, & Gallia(nam eò quoq; proceſſerat) geſta,patre Cn.Seruilio,& C.Luctatio patruo ex ſeruitute poſt decimumſextum annum receptis,qui ad vicũ Canetum à Boiis capti fuerant:hinc patre, hinc patruo latera circundantibus,priuato magis,q̃ publico decore inſignis Romã rediit.Latum ad populũ eſt,ne Cn.Seruilio fraudi eſſet:quod patre,qui ſella curuli ſediſſet:viuo,cũ id ignoraret:tribunus pl.atq; ædilis pl.fuiſſet:cõtra q̃ ſancitũ legibus erat.Hac rogatiõe perlata,in prouinciam rediit. Ad Cn.Seruilium cõſulem,qui in Brutiis erat: Conſentia,Vffugum,Vergæ,Beſidiæ,Hetriculum,Sypheum,Argentanum,Dampetia,multiq́; alii ignobiles populi ſeneſcere punicum bellum cernentes,defecere.Idem cõſul cum Annibale in agro crotonẽſi acie cõflixit.Obſcura eius pugnæ fama eſt. Valerius Antias quinq; millia hoſtiũ cæſa ait. quæ tanta res eſt:vt aut impudenter ficta ſit:aut negligenter prætermiſſa. Nihil certe vltra rei in Italia ab Annibale geſtũ.nam ad eum quoq; legati ab Carthagine vocantes in Africam iis forte diebus, quibus

B ad Magonem,venerunt.Frendens,gemensq́;,ac vix lachrymis temperans dicitur legatorum verba audiſſe.Poſteaq̃ edita ſunt mandata:iam non perplexe,inquit,ſed palã reuocant:qui vetando ſupplementum & pecuniam mitti,iampridem retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus romanus toties cæſus,fugatusq́;:ſed ſenatus carthaginenſis obtrectatione,atque inuidia.neque hac deformitate reditus mei tam P.Scipio exultabit,atque efferet ſeſeq̃ Hanno:qui domum noſtram,quando alia re non potuit:ruina Carthaginis oppreſſit. Iam hoc ipſum præſagiẽs animo præparauerat ante naues.itaq; inutili militum turba præſidii ſpecie in oppida brutii agri, quæ pauca magis metu,q̃ fide continebantur:dimiſſa,quod roboris in exercitu erat,in Africam tranſuexit:multis Italici generis,quia in Africam ſecuturos abnuentes cõceſſerat in Iunonis Laciniæ delubrum, inuiolatũ ad eam diem:in templo ipſo fœde interfectis. Raro quenquam alium patriam exilii cauſa relinquentẽ magis mœſtum abiiſſe ferunt:q̃ Annibalem hoſtium terra excedẽtem.reſpexiſſe ſæpe Italiæ litora: & deos homineſq́; accuſantem,ſe quoque ac ſuum ipſius caput execratum:quod non cruentum ab cannenſi victoria militem Romam duxiſſet.Scipionem ire ad Carthaginem auſum:qui conſul hoſtem in Italia Pœnum non vidiſſet.ſe centum millibus armatorum ad Thraſimenum & Cannas cæſis,circa Caſilinum,Cumas,Nolamq́; conſenuiſſe.Hæc accuſans,querensq́; ex diutina poſſeſſione Italiæ eſt detractus. Romam per eoſdem dies,& Magonem,& Annibalem profectos allatum eſt:cuius duplicis gratulationis relatio minuit lætitiam:& quod parum duces in retinendis iis,cum id mandatum ab ſenatu eſſet:aut animi,aut virium habuiſſe videbantur:& quod ſoliciti erãt:omni belli mole in vnum ducem exercitumq́; inclinata,quò euaſura eſſet res. Per eoſdem dies legati ſaguntini venerunt comprehenſos cum pecunia adducentes Carthaginenſes:qui ad conducenda auxilia in Hiſpaniam traiecisſent.ducẽta & qnquaginta auri,octingenta pondo argenti in veſtibulo curiæ poſuerunt.Hominibus acceptis,& in carcerẽ cõditis,auro argẽtoq́; reddito,gratiæ legatis actæ:atq; inſuper munera data,ac naues,quibus in Hiſpaniam reuerterentur. Mentio deinde ab ſenioribus facta eſt: ſegnius homines bona,q̃ mala ſentire.tranſitus Annibalis in Italiam quantum terroris pauoriſq́; inieciſſet, ſe ſemper meminiſſe.quas deinde clades,quos luctus incidiſſe? viſa caſtra hoſtium è muris vrbis:quæ vota ſingulorum,vniuerſorumq́; fuiſſe?quoties in conciliis voces manus ad cœlum porrigentium auditas? en vnquam ille dies futurus eſſet:quo vacuam hoſtibus Italiam bona pace florentem viſuri eſſent?dediſſe id deos ſextodecimo demũ anno:nec eſſe:qui diis gratias agendas cenſeant.adeo ne aduenientem quidem gratiam homines benigne accipere:nedum vt præteritæ ſatis memores ſint. Conclamatum

C deinde ex omni parte curiæ eſt:vti referret P. Ælius prætor:decretumq́;,vt V dies circa omnia puluí
naria ſupplicaretur,victimæq́; maiores immolarentur C X X. Iam dimiſſo Lælio,legatisq́; Maſaniſ
ſæ,cum Carthaginenſium legatos de pace ad ſenatum venientes Puteolis viſos , inde terra venturos
allatum eſſet:reuocari C. Lælium placuit : vt coràm eo de pace ageretur. Q. Fuluius Gillo legatus Sci/
pionis Carthaginenſes Romam adduxit:quibus vetitis ingredi vrbem,hoſpitiū in villa publica , ſe/
natus ad ædem Bellonæ datus eſt. Orationem eandem fermè,quam apud Scipionem,habuerunt:cul
pam omnem belli à publico conſilio in Annibalem vertentes. Eum iniuſſu ſenatus non Alpes modo,
ſed Iberum quoq; tranſgreſſum:nec Romanis ſolum,ſed ante etiam Saguntinis priuato cōſilio bellū
intuliſſe. ſenatui ac populo Carthaginenſi,ſi quis vere exiſtimet ı fœdus ad eam diem inuiolatum eſſe
cum Romanis.itaq; nihil aliud ſibi mandatū eſſe vti peterent:q̄ vt in ea pace , quæ poſtremo cū con
ſule Luctatio facta eſſet, manere liceret. Cum more tradito à patribus poteſtatē interrogandi,ſi quis
vellet,legatos prætor feciſſet:ſenioresq́; qui fœderibus interfuerāt:alia alii interrogarēt:nec meminiſ/
ſe ſe per ætatem(etenim omnes fermè iuuenes erant)dicerent legati:conclamatum ex omni parte cu
riæ eſt:punica fraude electos,qui veterem pacem repeterent:cuius ipſi non meminiſſent. Emotis dein/
de curia legatis,ſententiæ interrogari cœptæ. M. Liuius Cn. Seruilium cos. qui propior eſſet, accerſen
dum,vt corā eo de pace ageretur:cenſebat. cum de re maiore,q̄ quanta eſſet,conſultatio incidere non
poſſet,non videri ſibi abſente conſulū altero,ambobuſ'ue eam rem agi ſatis ex dignitate populi Ro.
eſſe. Q. Metellus,qui trienio ante cōſul,dictatorq́; fuerat:cū P. Scipio cædendo exercitus,agros popu/
lando,in eam neceſſitatē cōpuliſſet hoſtes:vt ſupplices pacē peterent:& nemo omniū verius exiſtima/
re poſſet:qua mēte ea pax peteretur:q̄ is,qui ante portas Carthaginis bellum gereret:nullius alterius
cōſilio,q̄ Scipionis accipiendā,abnuendāq́; pacē eē. M. Valerius Leuinus,qui bis conſul fuerat:ſpecu/
latores,nō legatos veniſſe arguebat:iubendosq́; eos Italia excedere : & cuſtodes cum iis vſq; ad naues
mittēdos:Scipioniq; ſcribendū,ne bellū remitteret. Lælius Fuluiusq́; adiecerunt:& Scipionem in eo
poſitam habuiſſe ſpem pacis:ſi Annibal,& Mago ex Italia non reuocarentur. cæterū omnia ſimulatu
ros Carthaginenſes,duces eos exercitusq́; expectātes:deinde q̄ vis recentiū fœderum,& deorū omniū
oblitos,bellū geſturos. Eo magis in M. Leuini ſententiā diſceſſum. Legati pace infecta , ac propè ſine
reſpōſo dimiſſi. Per eos dies Cn. Seruilius cōſul,haud dubius quin pacatæ Italiæ penes ſe gloria eēt:
velut pulſum ab ſe Annibalē perſequens,in Siciliā,inde in Africā trāſiturus , traiecit. Quod vbi Ro/
D mæ vulgatū eſt:primo cenſuerunt patres:vt prætor ſcriberet cōſuli:ſenatū æquum cenſere in Italiam
reuerti eum:deinde,cum prętor ſpreturū eum literas ſuas diceret:dictator ad idipſum creatus P. Sulpi
tius pro iure maioris imperii cōſulem in Italiā reuocauit. reliquū anni cū M. Seruilio magiſtro equi/
tum circūeundis Italiæ vrbibus,quæ bello alienatæ fuerant : noſcendisq́; ſingularum cauſis conſum/
pſit. Per induciarū tempus & ex Sardinia ab Lentulo prætore centum onerariæ naues cum cōmeatu
viginti roſtratarū prę ſidio actæ,& ab hoſte,& ab tempeſtatibus mari tuto in Africā tranſmiſerunt.
Cn. Octauio C C onerariis, X X X longis nauibus ex Sicilia traiicienti non eadē fortuna fuit . In
cōſpectū fermè Africæ proſpero curſu vectū primo deſtituit ventus:dein verſus in Africū turbauit,ac
paſſim naues diſiecit . ipſe cū roſtratis per aduerſos fluctus ingenti remigum labore enixus Apollinis
promontorium tenuit. onerariæ pars maxima ad Ægimurum inſulā(ea ſinum ab alto claudit:in quo
ſita Carthago eſt) X X X fermè millia ab vrbe,alia aduerſus vrbem ipſam ad Calidas Aquas delatę
ſunt. Omnia in conſpectu Carthaginis erant. itaq; ex tota vrbe in forū cōcurſum eſt . magiſtratus ſe/
natū vocare:populus in curiæ veſtibulo fremere:ne tanta ex oculis manibusq́; amitteretur præda . Cū
quidā pacis petitæ,alii induciarū(necdum enim dies exierat)fidem opponerent:poſtremo permiſto
penè ſenatus populiq́; conſilio,conſenſum eſt:vt claſſe quinquaginta nauium Aſdrubal Ægimurum
traiiceret:indeq́; per litora portusq́; diſperſas romanas naues colligeret, Deſertæ fuga nautarū primū
ab Ægimuro,dein ab Calidis Aquis onerariæ Carthaginē puppibus tractæ ſunt. Nondū reuerterāt
ab Roma legati:neq; ſciebant quæ ſenatus romani de bello,aut pace ſententia eſſet:necdum inducia/
rum dies exierat. eo indigniorem iniuriā ratus Scipio,ab iis qui petiſſent pacē & inducias,ſpem pacis
& fidē induciarum violatā eē:legatos Carthaginē L. Bebium, M. Seruilium, L. Fabiū extemplo miſit.
Qui cum multitudinis cōcurſu propè violati eſſent:nec reditum tutiorem cernerent futurū : petierūt
à magiſtratibus,quorum auxilio vis prohibita erat:vt naues mitterent:quæ ſe proſequerentur. Datę
triremes duæ cum ad Bragadam flumen peruenissent ı vnde caſtra romana conſpiciebantur:Cartha/
ginem rediere. Claſſis punica ad Vticam ſtationem habebat . ex ea tres quadriremes,ſeu clam miſ/
ſo à Carthagine nuncio , vti fieret:ſeu Aſdrubale qui claſſi præerat , ſine publica fraude auſo facinus,
quinqueremē romanam ſuperantē promontoriū ex alto repente aggreſſæ ſunt. ſed neq; roſtro ferire ce
leritate ſubterlabentē poterant:neq; tranſilire armati ex humilioribus in altiorē nauē:& defendebatur
egregie: quoad tela ſuppeditarūt. quibus deficientibus,cum iam nulla alia res eā,q̄ propinquitas ter/
ræ,multitudoq́; à caſtris in litus effuſa tueri potuiſſet. cōcitatā remis quanta maxima vi poterant , in
terrā cū immiſiſſent:nauis tantū iactura facta,incolumes ipſi euaſerūt. Ita alio ſuper aliud ſcęlere cum

haud

A haud dubie induciæ ruptæ eſſent: Lælius, Fuluiusq́ ab Roma cum legatis carthaginenſibus ſuperue-
nerunt. quibus Scipio, etſi non induciarum fides modo à Carthaginenſibus, ſed etiam ius gentium
in legatis ſuis violatum eſſet: tamen ſe nihil nec inſtitutis populi romani, nec ſuis moribus indignũ
in iis facturũ eſſe cum dixiſſet: legatis dimiſſis, bellum parabat. Annibale iam terræ appropinquante
iuſſus è nautis vnus aſcendere in malum, vt ſpecularetur quam tenerent regionem: cum dixiſſet ſepul
chrum dirutum proram ſpectare: locũ abominatus, præteruehi iuſſo gubernatore, ad Leptim appu-
lit claſſem: atq; ibi copias expoſuit. Hæc eo anno in Africa geſta. Inſequentia excedũt in eum annũ:
quo M. Seruilius Geminus, qui tum magiſter equitum erat: & T. Claudius Nero conſules facti ſunt.
· Cæterum exitu ſuperioris anni cum legati ſociarum vrbium ex Græcia queſti eſſent: vaſtatos agros
ab regiis præſidiis: profectosq́ in Macedoniam legatos ad res repetendas, non admiſſos ad Philippũ
regem: ſimul nunciaſſent: quatuor millia militũ cum Sopatro duce traiecta in Africam duci: vt eſſent
Carthaginenſibus præſidio, & pecuniæ aliquantum vnà miſſum: legatos ad regem, qui hæc aduerſus
fœdus facta videri patribus nunciarent i mittendos cenſuit ſenatus. Miſſi C. Terentius Varro, Cn.
Manlius, M. Aurelius. iis tres quinqueremes datæ. Annus inſignis incendio ingenti, quo cliuus pu-
blicus ad ſolum exuſtus eſt: & aquarum magnitudine, ſed & annonæ vilitate fuit: præterq̃ quod pace
omnis Italia erat aperta: etiam quod magnam vim frumẽti ex Hiſpania miſſam M. Valerius Falco,
& M. Fabius Buteo ædiles curules quaternis æris vicatim populo deſcripſerunt. Eodem anno Q. Fa
bius Maximus moritur, exactæ ætatis: ſi quidem verum eſt: augurem duos & quadraginta annos fuiſ-
ſe: quod quidam authores ſunt. Vir certe fuit dignus tãto cognomine: vel ſi nouum ab eo inciperet.
ſuperauit paternos honores: auitos æquauit. pluribus victoriis, & maioribus prœliis auus inſignis
Rullius: ſed omnia æquare vnus hoſtis Annibal poteſt. cautior tamen, q̃ promptior hic habitus fuit.
& ſicut dubites: vtrum ingenio cunctatior fuerit: an quia ita bello proprie, quod tum gerebatur: aptũ
erat: ſic nihil certius eſt: q̃ vnum hominem nobis cunctando rem reſtituiſſe i ſicut Ennius ait. Augur
in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius eius. in eiuſdem locum pontifex (nam duo ſa-
cerdotia habuit) Seruius Sulpitius Galba. Ludi romani diem vnum, plebeii ter toti inſtaurati ab
ædilibus M. Seſtio Sabino, & Cn. Tremellio Flacco. Ii ambo prætores facti: & cum iis C. Liuius Salu-
nator, & C. Aurelius Cotta. Comitia eius anni vtrum Cn. Seruilius conſul habuerit i an quia cum
res in Hetruria tenuerint, quęſtiones ex ſociis de coniurationibus principum habentem: dictator ab
eo dictus P. Sulpitius: incertum diuerſi authores faciunt. Principio inſequẽtis anni M. Seruilius, &
B T. Claudius ſenatu in capitolium vocato de prouinciis retulerunt. Italiam, atq; Africam in ſortem
conici, Africam ambo cupientes, volebant. cæterum Q. Metello maxime annitente, neq; data, neq;
negata eſt Africa. Conſules iuſſi cum tribunis plebis agere: vt, ſi iis videretur: populum rogarent: quẽ
vellent in Africa bellum gerere. omnes tribus P. Scipionem iuſſerunt. nihilominus conſules prouin-
ciam Africam (ita enim ſenatus decreuerat) in ſortem coniecerunt. T. Claudio Africa euenit: vt quin
quaginta nauium claſſem, omnes quinqueremes, in Africam traiiceret: pariq; imperio cum Scipio-
ne imperator eſſet. M. Seruilius Hetruriam ſortitus. In eadem prouincia & mn. Seruilio prorogatum
imperium: ſi conſules manere ad vrbem ſenatui placuiſſet. Prætores, M. Seſtius Galliam eſt ſortitus:
vt duas legiones, prouinciamq́; traderet ei P. Quintilius Varus: C. Liuius Brutios cũ duabus legio-
nibus: quibus P. Sempronius proconſul prioris anni præfuerat: Cn. Tremellius Siciliam: vt ab P. Iu-
lio Appulo prætore prioris anni prouinciam, & duas legiones acciperet. Iulius proprætor cum XX
nauibus longis, militibus mille oram Siciliæ tutaretur: inde M. Pomponius viginti nauibus reliquis
mille & quingentos milites Romam deportaret. C. Aurelio Cottæ vrbana euenit. cæteris ita, vti quiſq;
obtinebant prouincias, exercitusq́; prorogata imperia. Sexdecim non amplius eo anno legionibus
defenſum imperium eſt. Et vt à placandis diis omnia inciperent, agerentq́; quos ludos M. Claudio
Marcello, T. Quintio conſulibus T. Manlius dictator, quasq́; hoſtias maiores vouerat: ſi per quin-
quennium illud res publica eodem ſtatu fuiſſet: vt eos conſules, prius q̃ ad bellum proficiſcerentur, fa
cerent. Ludi in circo per quatriduum facti: hoſtiæq́; quibus votæ erant diis, cæſæ. Inter hæc ſimul
ſpes, ſimul cura in dies creſcebat: nec ſatis certum conſtare apud animum poterat: vtrum gaudio di-
gnum eſſet: Annibalem poſt ſextumdecimum annum ex Italia decedentem vacuam poſſeſſionẽ eius
reliquiſſe populo romano: an magis metuendũ: quod incolumi exercitu in Africã traieciſſet. Locum
nimirum, non periculum mutatũ. cuius tantæ dimicationis vatem, qui nuper deceſſiſſet: Q. Fabium
haud fruſtra canere ſolitũ: grauiorẽ in ſua terra futurũ hoſtẽ Annibalẽ: q̃ in aliena fuiſſet. nec Scipioni
aut cum Syphace, inconditæ barbariæ rege, qui ſtatarios ſemilixas ducere exercitus ſolitus ſit: aut cũ
ſocero eius Aſdrubale, fugaciſſimo duce rẽ futurã: aut tumultuariis exercitibus, ex agreſtiũ ſemiermi
turba ſubito collectis: ſed cũ Annibale, propè nato in prætorio patris fortiſſimi ducis, alito atq; edu-
cato inter arma, puero quondã milite, vixdum iuuene imperatore: q ſenex vincẽdo factus, Hiſpanias,
Gallias, Italiam ab Alpibus ad fretum monumentis ingentium rerum compleſſet. ducere exercitum
æqualem ſtipendiis ſuis, duratum omnium rerum patiẽtia, quas vix fides fiat hoies paſſos: perfuſum

C millies cruore romano,exuuias non militum modo, ſed etiam imperatorum portantem. multos oc-
curſuros Scipioni in acie:qui prætores,qui imperatores,qui cōſules romanos ſua manu occidiſſent:
muralibus,vallaribusq; inſignes coronis,peruagatos capta caſtra,captas vrbes romanas.nō eſſe ho-
die tot faſces magiſtratibus populi romani: quot captos ex cæde imperatorū præ ſe ferre poſſet Anni-
bal. Has formidines agitando animis,ipſi curas & metus augebant.& iam quod, cum aſſueſſent per
aliquot annos bellum ante oculos aliis atq; aliis in Italiæ partibus lenta ſpe in nullum propinquum
debellandi finem gerere:erexerant omnium animos Scipio,& Annibal,velut ad ſupremum certamen
cōparati duces:ii quoq;, q̄bus ingens erat in Scipione fiducia, & victoriæ ſpes:quo magis in propin-
quam eam imminebant animis:eo curæ intentioris erant. Haud diſpar habitus animorū Carthagi-
nenſibus erat.quos modo petiſſe pacē,intuentes Annibalē ac rerū geſtarū eius magnitudines, pœni-
tebat:modo,cū reſpicerēt:bis ſeſe acie victos:Syphacē captum:pulſos ſe Hiſpania: pulſos Italia: atq;
ea oīa vnius virtute,& conſilio Scipionis facta: velut fatalē eum ducem in exitium ſuum natum hor-
rebant. Iam Adrumetum peruenerat Annibal. vnde ad reficiendū ex iactatione maritima militem
paucis diebus ſumptis,excitus pauidis nunciis oīa circa Carthaginem obtineri armis afferentium,
magnis itineribus Zamam contendit. Zama quinq; dierum iter ab Carthagine abeſt. inde præmiſſi
ſpeculatores cum excepti à cuſtodibus romanis deducti ad Scipionem eſſent: traditos eos tribunis
militum,iuſſosq; omiſſo metu viſere omnia,per caſtra,quà vellent,circūduci iuſſit: percunctatosq;,
ſatin' percōmode omnia exploraſſent:datis qui proſequerentur:retro ad Annibalem dimiſit. Annibal
nihil quidem eorū,quæ nunciabantur:(nam & Maſaniſſam cum ſex millibus peditū,quatuor equitū
veniſſe eo ipſo forte die afferebant)læto animo audiuit, maxime hoſtis fiducia, quæ nō de nihilo pro-
fecto concepta eſt:perculſus.itaq; quanq̄ & ipſe cauſa belli eius erat:& aduentu ſuo turbauerat pactas
inducias,& ſpem fœderū:tamen,ſi integer,q̄ ſi victus peteret pacem: æquiora impetrari poſſe ratus,
nuncium ad Scipionem miſit:vt colloquendi ſecum poteſtatē faceret. Id vtrum ſua ſponte fecerit:an
publico cōſilio:neutrum cur affirmem,habeo. Valerius Antias primo prælio victum eum à Scipio-
ne,quo duodecim millia armatorū in acie ſunt cæſa:mille & ſeptingenti capti:legatum cum aliis decē
legatis tradit in caſtra ad Scipionem veniſſe. Cæterum Scipio cum colloquiū haud abnuiſſet:ambo
ex cōpoſito duces caſtra protulerunt, vt coire ex propinquo poſſent. Scipio haud procul Nadagara
D vrbe,tum ad cætera loco opportuno,tum quod aquatio intra teli coniectum erat: conſedit. Annibal
tumulum à quatuor millibus inde,tutū cōmodumq; alioqui,niſi quod longinquæ aquationis erat:
cæpit.ibi in medio locus conſpectus vndiq;,ne quid inſidiarum eſſet:delectus. Summotis pari ſpacio
armatis,cum ſingulis interpretibus cōgreſſi ſunt nō ſuæ modo ætatis maximi duces, ſed omnis ante
ſe memoriæ omnium gentiū cuilibet regum imperatorum'ue pares. Pauliſper alter alterius cōſpectu
admiratione mutua propè attoniti conticuere. Tum Annibal prior. Si hoc ita fato datum erat:vt
qui primus bellum intuli populo romano: quiq; toties propè in manibus victoriam habui: is vltro
ad pacem petendam venirem:lætor te mihi forte potiſſimum datum:à quo pacem peterē. Tibi quoq;
inter multa egregia non in vltimis laudū hoc fuerit: Annibalē, cui tot de romanis ducibus victorias
dii dediſſent:tibi ceſſiſſe:teq; huic bello veſtris pluſq̄ noſtris cladibus īſigni finē impoſuiſſe. hoc quoq;
ludibrium fortuna,an caſus ediderit: vt cum patre tuo cōſule cæperim arma: cum eodē primū roma-
no imperatore ſigna contulerim:ad filium eius inermis ad pacem petendā veniam. Optimum quidē
fuerat:eam patribus noſtris mentē datam ab diis eſſe:vt & vos Italiæ,& nos Africæ imperio contenti
eſſemus.neq; enim ne vobis quidem Sicilia, atq; Sardinia ſatis digna precia ſunt pro tot claſſibus,
tot exercitibus,tot tanq; egregiis amiſſis ducibus. Sed præterita magis reprehendi poſſunt:q̄ corrigi.
Ita aliena appetiuimus:vt de noſtris dimicaremus.nec in Italia ſolum'vobis bellū,nobisq; in Africa
eſt:ſed & vos in portis veſtris propè,ac mœnibus ſigna armaq; hoſtium vidiſtis: & nos ab Carthagi-
ne fremitū caſtrorū romanorū exaudiuimus. Quod igitur nos maxime abominaremur: vos autē antē
oīa optaretis:in meliore veſtra fortuna de pace agitur:agimusq; ii, quorū & maxime intereſt pacē eſſe:
& qui quodcūq; egerimus:ratum ciuitates noſtræ habituræ ſint. animo tantum nobis opus eſt non
abhorrente à quietis conſiliis. Quod ad me attinet:iam ætas ſenem in patriam reuertentē,vnde puer
profectus ſum:iam ſecundæ,iam aduerſæ res ita erudierunt:vt rationem ſequi,q̄ fortunā malim, tuā
& adoleſcentiam,& perpetuam felicitatem,ferociora vtraq;,q̄ quietis opus eſt conſiliis: metuo. Non
temere incerta caſuum reputat:quem fortuna nunquā decæpit. Quod ego fui ad Thraſimenum,ad
Cannas:id tu hodie es. vixdum militari ætate imperio accæpto,oīa audaciſſime incipientem nuſquā
fefellit fortuna. patris & patrui perſecutus mortem, ex calamitate veſtræ domus decus inſigne virtu-
tis pietatiſq; eximiæ cæpiſti:amiſſas Hiſpanias recuperaſti, quatuor inde punicis exercitibus pulſis.
conſul creatus,cū cæteris ad tutandā Italiam parum animi eſſet:trāſgreſſus in Africam, duobus hic
exercitibus cæſis,binis eadē hora captis ſimul incenſiſq; caſtris, Syphace potētiſſimo rege capto, tot
vrbibus regni eius,tot noſtri imperii ereptis,me ſextumdecimum iam annum hærentē in poſſeſſione
Italiæ detraxiſti. Poteſt victoria in,inquam,malle,q̄ pacem animus? Noui vobis ſpiritus magis ma-
gnos,

A gnos, q̃ vtiles. & mihi talis aliquando fortuna affulſit. Quod ſi in ſecundis rebus bonam quoq; men-
tem donarent dii: non ea ſolum, quæ eueniſſent: ſed etiam ea, quæ euenire poſſent: reputaremus. Vt
omnium obliuiſcaris alioꝝ: ſatis ego documenti in omnes caſus ſum. quem modo caſtris inter Anie
nem atq; vrbē Romā poſitis, ſigna inferētē ad mœnia romana videras: hic cernis duobus fortiſſimis
viris, fratribus, clariſſimis īperatoribus orbatū ante mœnia propè obſeſſæ patriæ, quibus terrui ve-
ſtram vrbem: ea pro mea deprecantem. Maximæ cuiq; fortunæ minime credendum eſt. In bonis tuis
rebus, noſtris dubiis, tibi ampla ac ſpecioſa danti eſt pax: nobis petentibus magis neceſſaria, q̃ hone
ſta. Melior tutiorq; eſt certa pax, q̃ ſperata victoria. hæc in tua, illa in deoꝝ manu eſt. Ne tot annorum
felicitatem in vnius horę dederis diſcrimen. cum tuas vires, tum vim fortunæ, martemq; belli cōmu-
nem propone animo. vtrinq; ferrum, corpora humana erunt. nuſquam minus, q̃ in bello euentus re-
ſpondent. Non tantū ad id, quod data pace iam habere potes: ſi prælio vincas: gloriæ adieceris: quan-
tum ademeris: ſi qd aduerſi eueniat. ſimul parta ac ſperata decora vnius horæ fortuna euertere poteſt.
omnia in pace iungenda tuæ poteſtatis ſunt P. Corneli. tunc ea habenda fortuna erit: quam dii dede-
rint. Inter pauca felicitatis virtutiſq; exempla M. Attilius quondam in hac eadem terra fuiſſe fertur:
qui ſic victor pacem petentibus patribus noſtris abnuit: ſed non ſtatuendo tandem felicitati modū,
nec cohibendo efferentem ſe fortunam, quanto altius elatus erat: eo fœdius corruit. Eſt quidem eius,
qui dat: non qui petit: cōditiones dicere pacis. ſed forſitan nō indigni ſimus: qui nobiſmetipſis mulc-
tam irrogemus: qui non recuſamus quin oīa, propter quæ bellum initum eſt: veſtra ſint: Sicilia, Sardi
nia, Hiſpania, quicquid inſularum toto iter Africam Italiamq; continetur mari: Carthaginenſes in-
cluſi Africæ litoribus, vos, quando ita diis placuit: externa etiam terra mariq; videamus regentes im-
peria. Haud negauerim: propter non nimis ſyncere petitam, aut expectatā nuper pacem, ſuſpectā eſſe
vobis punicam fidem. multū, per quos petita ſit, ad fidem tuendæ pacis pertinet Scipio. veſtri quoq;
(vt audio) patres non nihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legione erat: negauerunt pacem.
Annibal pero pacem: qui neq; peterem: niſi vtilem crederem: & propter eandem vtilitatem tuebor eā:
propter quam petii. & quemadmodū, quia à me bellum cœptum eſt: ne quem eius pœniteret, quoad
ipſi nō inuidère dei: præſtiti: ita annitar: ne quem pacis per me partæ pœniteat. Ad hæc imperator
romanus in hanc ferè ſententiam reſpondit. Non me fallebat Annibal aduentus tui ſpe Carthagi-
nenſes & præſentē induciarū fidem, & ſpem pacis turbaſſe: neq; tu id ſanè diſſimulas: qui de conditio-
nibus ſupioribus pacis oīa ſubtrahas: præter ea: quæ iampridē in noſtra poteſtate ſunt. cæterum ſicut
B tibi curæ eſt: ſentire ciues tuos quanto per te onere leuentur: ſic mihi laborandū eſt: ne quæ tunc pepi-
gerunt: hodie ſubtracta ex conditionibus pacis præmia perfidiæ habeantur. indigni, quibus eadē pa-
teat conditio: vt etiam proſit vobis fraus, petitis. Neq; patres noſtri priores de Sicilia, neq; nos de
Hiſpania fecimus bellum. & tum Mamertinoꝝ ſociorum periculum, & nunc Sagunti excidiū nobis
pia ac iuſta induerūt arma. vos laceſſiſſe, & tu ipſe fateris, & dii teſtes ſunt: qui & illius belli exitum ſe-
cundum ius faſq; dederūt, & huius dant & dabunt. Quod ad me attinet, & humanæ infirmitatis me-
mini: & vim fortunæ reputo: & oīa, quæcunq; agimus: ſubiecta eſſe mille caſibus ſcio. cæterum quēad-
modum ſuperbe, & violēter me facere faterer: ſi, priuſq̃ in Africam traieciſſem: te tua voluntate ceden-
tem Italia, & impoſito in naues exercitu ipſum venientem ad pacem petendam aſpernarer: ſic nunc,
cum propè manu conſerta reſtitantem ac tergiuerſantem in Africam attraxerim: nulla ſum tibi vere-
cūdia obſtrictus. proinde ſi quid ad ea, in quæ tum pax cōuentura videbatur: (quæ ſunt, noſti) mulc-
tæ nauium cū cōmeatu per inducias expugnatarum, legatorumq; violatorum, adiicitur: eſt quod refe
ram ad conſiliū. ſin illa quoq; grauia videntur: bellū parate: qm̄ pacem pati nō potuiſtis. Ita infecta
pace ex colloquio ad ſuos cū ſe recepiſſent: fruſtra verba pacata renunciant: armis decernendum eſſe:
habendamq; eā fortunam: quam dii dediſſent. In caſtra vt eſt ventū: pronūciant ambo: arma expedi-
rent milites, animoſq; ad ſupremū certamen, nō in vnum diē, ſed in perpetuum, ſi felicitas adeſſet: vi-
ctores. Roma, an Carthago iura gentibus daret: ante craſtinam noctem ſcituros. neq; enim Africā,
aut Italiam, ſed orbē terrarū victoriæ præmiū fore: par periculū præmio: quibus aduerſæ pugnæ fortu-
na fuiſſet. Nam neq; Romanis effugiū vllum patebat in aliena ignotaq; terra: & Carthagini ſupremo
auxilio effuſo adeſſe videbatꝰ præſens excidiū. Ad hoc diſcrimen procedūt poſtero die duoꝝ opulentiſ-
ſimorum populoꝝ duo longe clariſſimi duces, duo fortiſſimi exercitus, multa ante parta decora aut
cumulaturi eo die, aut euerſuri. Anceps igitur ſpes, & metus miſcebant animos: cōtēplantibuſq; mo-
dò ſuam, modo hoſtiū aciem, cum oculis magis, q̃ ratione penſarēt vires: ſimul læta, ſimul triſtia ob-
uerſabātur. quæ ipſis ſua ſponte non ſuccurrebant: ea duces admonendo, atq; hortando ſubiiciunt.
Pœnus XVI annoꝝ in terra Italia res geſtas, tot duces romanos, tot exercitus occidione occiſos,
& ſua cuiq; decora, vbi ad inſignē alicuius pugnæ memoria militē venerat: referebat. Scipio Hiſpa-
nias, & recētia in Africa prælia, & confeſſionē hoſtiū: quod neq; non petere pacē propter metum, neq;
manere in ea præ inſita animis perfidia potuiſſent. ad hoc, colloquium Annibalis in ſecreto habitū,
ac libertum fingēti, quà velit flecti. ominatur: quibus quondam auſpiciis patres eoꝝ pugnauerint ad

C Ægates inſulas:ea illis excitibus in aciem portendiſſe deos.adeſſe finem belli,ac laboris: in manibus
eſſe prædam Carthaginis,reditum domum in patriam ad parentes,liberos,cōiuges, penateſq; deos.
Adeo celſus hæc corpore,vultuq; ita læto, vt viciſſe iam crederes: dicebat. Inſtruit deinde primos ha-
ſtatos:poſt eos principes i triariis poſtremam aciem clauſit . non confertas autem cohortes ante ſua
quenq; ſigna inſtruebat:ſed manipulos aliquantum inter ſe diſtantes:vt eſſet ſpacium:quo elephanti
hoſtium accepti nihil ordines turbarent. Lælium,cuius ante legati,eo anno quæſtoris extra ſortem
ex ſenatuſconſulto opera vtebatur: cum italico equitatu ab ſiniſtro cornu, Maſaniſſam, Numidaſq;
ab dextro oppoſuit.vias patentes inter manipulos anteſignanorum velitibus (ea tunc leuis armatu-
ra erat)cōpleuit:dato præcepto : vt ad impetum elephantoꝝ aut poſt rectos refugerent ordines : aut
in dextram leuamq; diſcurſu applicantes ſe anteſignanis,viā quā irruerēt in ancipitia tela:beluis da-
rent. Annibal ad terrorem primum elephantos(LXXX autem erant: quot nulla vnq̄ in acie antè
habuerat)inſtruxit:deinde auxilia Ligurum,Galloruműq;,Balearibus, Mauriſq; admiſtis: in ſecunda
acie Carthaginenſes,Afroſq;,& Macedonum legionem: modico deinde interuallo relicto ſubſidiariā
aciem italicoꝝ militum(Brutii pleriq; erant, vi ac neceſſitate plures, q̄ ſua voluntate decedentem ex
Italia ſecuti)inſtruit.equitatum etiam ipſum circundedit cornibus.dextrum Carthaginēſes,ſiniſtrū
Numidæ tenuerunt. Varia adhortatio erat in exercitu inter tot homines:quibus non lingua, nō mo-
res,non lex,non arma,non veſtitus habituſq;,non cauſa militandi eadē eſſet. auxiliaribus & præſens,
& multiplicata merces ex præda oſtētatur . Galli proprio atq; inſito in Romanos odio accenduntur.
Liguribus campi vberes Italiæ deductis ex aſperrimis montibus in ſpem victoriæ oſtentantur. Mau-
ros,Numidaſq; in Maſaniſſæ impotenti futuros dominatu terret.aliis aliæ ſpes ac metus iactantur.
Carthaginenſibus mœnia patriæ,dii penates,ſepulchra maioꝝ, liberi cū parentibus , cōiuges paui-
dæ,aut excidium ſeruitiumq;, aut imperium orbis terrarum, nihil aut in metum, aut in ſpem mediū
oſtentatur. Cum maxime hæc imperator apud carthaginenſes duces ſuarū gentium, inter popula-
res pleraq; p interpretes intermiſtos alienigenis ageret:tubæ, cornuaq; ab Romanis cecinerunt: tan-
tuſq; clamor ortus: vt elephanti in ſuos,ſiniſtro maxime cornu,conuerterent,Mauros, ac Numidas:
addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorē: nudauitq; ab ea parte aciē equeſtri auxilio. paucæ tñ beſtia-
rum intrepide in hoſtem actæ inter velitum ordines cū multis ſuis vulneribus ingentē ſtragē edebāt.
D reſilientes enim ad manipulos velites,cū viam elephantis,ne obtererent,feciſſent:in ancipites ad ictū
vtrinq; coniiciebant haſtas.nec pila ab anteſignanis ceſſabant:donec vndiq; incidentibus telis exacti
ex romana acie hi quoq; in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginenſiū equites in fugam vertērūt.Lælius
vt turbatos vidit hoſtes:addit perculſis terrorē. Vtrinq; equite nudata erat punica acies : cum pedes
concurrit,nec ſpe,nec viribus iam par.ad hoc,dictu parua,ſed magni eadē in re gerenda momēti res:
congruens clamor à Romanis,eoq; maior & terribilior: diſſonæ illis, vt gentiū multarū diſcrepanti-
bus linguis,voces.pugna romana ſtabilis & ſuo,& armoꝝ pondere incumbentiū in hoſtem: cōcurſa-
tio & velocitas illinc maior,q̄ vis . Igitur primo impetu extēplo mouēre loco hoſtiū aciē Romani:
ala deinde,& vmbonibus pulſantes,in ſummotos gradu illato,aliquantum ſpacii,velut nullo reſiſtē-
te,inceſſēre: vrgentibus & nouiſſimis primos,vt ſemel motam aciē ſenſere:quod ipſum vim magnam
ad pellendum hoſtem addebat.Apud hoſtes auxiliares cedentes ſecunda acies,Afri & Carthaginēſes
adeo non ſuſtinebant: vt contra etiam , ne reſiſtentes pertinaciter primos cædēdo ad ſe perueniret ho-
ſtis:pedem referrent. Igitur auxiliares terga dant repente: & in ſuos verſi , partim refugere in ſecundā
aciem:partim non recipientes cædere: vti paulo ante non adiuti, & tunc excluſi. & propè duo iam per
miſta prælia erant:cū Carthaginenſes ſimul cum hoſtibus, ſimul cum ſuis cogerentur conſerere ma-
nus.non tñ ita perculſos,iratoſq; in aciem accepere:ſed denſatis ordinibus,in cornua,vacuumq; cir-
ca campum extra prælium eiecere:ne pauidos fuga vulneribuſq; milites in certam & integram aciem
miſcerēt. Cæterum tanta ſtrage hominum armorumq; locum,in quo ſteterant paulo ante auxiliares:
compleuerant:vt propè difficilior trāſitus eſſet:q̄ per confertiſſimos hoſtes fuerat. itaq; qui primi fue-
runt haſtati:per cumulos corpoꝝ armorumq;,& tabem ſanguinis,quà quiſq; poterat,ſequentes ho-
ſtem,& ſigna, & ordines confuderunt. principū quoq; ſigna fluctuare cœperant: vagam ante ſe cernē-
tes aciem.Quod Scipio vbi vidit: receptui propere canere haſtatis iuſſit : & ſaucis in poſtremā aciē
ſubductis,principes,triarioſq; in cornua īducit:quo tutior firmiorq; media haſtatoꝝ acies eſſet. Ita
nouum de integro præliū ortum eſt, quippe ad veros hoſtes peruentum erat, & armoꝝ genere, & vſu
militiæ,& fama rerum geſtarum,& magnitudine vel ſpei vel periculi pares. ſed numero Romanus ſu-
perior erat:& animo:quod iam equites,iam elephantos fuderat i iam prima acie pulſa, in ſecundam
pugnabat. In tempore Lælius,ac Maſaniſſa pulſos per aliquantum ſpacii ſecuti equites, reuertentes
in auerſam hoſtiū aciē incurrēre. Is demū equitū impetus fudit hoſtē. multi circūuenti , vná ue cæſi:
per patentem circà campum fuga ſparſi,tenente oīa equitatu,paſſim interierunt. Carthaginēſium,
ſociorumq; cæſa eo die ſupra millia viginti. par fermè numerus captus eſt, cū ſignis militaribus cen-
tū trigintatribus,elephantis vndecim . Victores ad decem millia cecidere. Annibal cū paucis equi-
tibus

A tibus inter tumultum elapſus Adrumetum perfugit: omnia & in prælio, & ante aciem, priuſq̃ exce-
deret pugna: expertus: & confeſſione ẽt Scipionis, omniumq́; peritorum militiæ illam laudẽ adeptus:
ſingulari arte aciem eo die inſtruxiſſe. elephantos in prima fronte: quorum fortuitus impetus, atq; in
tolerabilis vis ſigna ſequi, & ſeruare ordines, in quo plurimum ſpei ponerent: Romanos prohiberet.
deinde auxiliares ante Carthaginenſium aciem: ne homines miſti ex colluuione omniũ gentiũ, quos
non fides teneret: ſed merces: liberum receptũ fugæ haberent: ſimul primum ardorem atq; impetum
hoſtium excipientes fatigarent: ac ſi nihil aliud: alii miſſilibus, alii vulneribus ſuis ferrum hoſtium he
betarent. tum, vbi omnis ſpes eſſet: milites carthaginenſes afroſq́;: vt omnibus rebus aliis pares, eo
quod integri cũ feſſis ac ſauciis pugnarent: ſuperiores eſſent. italicos interuallo quoq; diremptos, in-
certos ſocii, an hoſtes eſſent: in poſtremam aciem ſummotos. Hoc edito velut vltimo virtutis opere
Annibal cum Adrumetum perfugiſſet; accitusq́; inde Carthaginem ſexto ac trigeſimo anno, poſtq̃
puer inde profectus erat: rediſſet: faſſus in curia eſt: non prælio modo ſe eſſe, ſed bello victum: nec ſpem
ſalutis alibi, q̃ in pace impetranda eſſe. Scipio confeſtim expugnatis à prælio hoſtiũ caſtris, direptisq́;,
cum ingenti præda ad mare ac naues rediit: nuncio allato: P. Lentulum cum L roſtratis, C onera-
riis nauibus cum omni genere cõmeatus ad Vticam acceſſiſſe. Admouendum igitur vndiq; terrorẽ
perculſæ Carthagini ratus, miſſo Lælio Romam cũ victoriæ nuncio, Cn. Octauium terreſtri itinere
ducere legiones Carthaginẽ iubet. ipſe ad ſuã veterẽ noua Lentuli claſſe adiuncta, profectus ab Vtica
portũ Carthaginis petit. Haud procul aberat: cũ velata infulis ramisq́; oleæ Carthaginenſiũ occur-
rit nauis. decem legati erant principes ciuitatis, authore Annibale miſſi ad petendam pacem. qui cũ
ad puppim prætoriæ nauis acceſſiſſent, velamenta ſupplicũ porrigentes, orantes, implorantesq́; fidẽ
& miſericordiam Scipionis: nullum iis aliud reſponſum datum: q̃ vt Tunetem venirent. eò ſe motu-
rum caſtra. ipſe ab contẽplato ſitu Carthaginis non tã noſcendi in præſentia, q̃ terrendi hoſtis cauſa,
Vticam, eodem & Octauio reuocato, rediit. Inde procedentibus ad Tunetem nuncius allatus: Ver-
minam Syphacis filium cũ equitibus pluribus, q̃ peditibus venire Carthaginenſibus auxilio. Pars
exercitus cũ omni equitatu miſſa turmalibus primis agmen aggreſſa Numidarum leui certamine fu
dit. exitu quoq; fugæ interclusſo parte omni circũdatis equitibus, XV millia hominũ cæſa: mille &
CC viui capti ſunt: & equi numidici mille & D: ſigna militaria duo & ſeptuaginta. Regulus ipſe
inter tumultũ cum paucis effugit. Tum ad Tunetẽ eodẽ, quo antea, loco caſtra poſita, legatiq́; XXX
Carthagine ad Scipionẽ venerunt. & illi quidem multo miſerabilius, q̃ ante, quia magis cogebat for
B tuna: egerunt. ſed aliquanto minore cũ miſericordia ob recentis memoriã pfidiæ auditi ſunt. Quanq̃
iuſta ira omnes ad delendam ſtimulabat Carthaginem: tñ cum & quanta res eſſet, & q̃ longi tẽporis
obſidio tam munitæ, & tam validæ vrbis, reputarent: & ipſum Scipionem expectatio ſucceſſoris, ven-
turi ad paratam alterius labore ac periculo finiti belli famam, ſolicitaret: ad pacem omnium animi
verſi ſunt. Poſtero die reuocatis legatis, & cũ multa caſtigatione pfidiæ monitis, vt tot cladibus edocti
tandem deos, & iuſiurandũ eſſe crederent: cõditiones pacis dictæ. Vt liberi legibus ſuis viuerent. quas
vrbes, quosq́; agros, quibusq́; finibus ante bellũ tenuiſſent: tenerẽt: populandiq́; finem eo die Roma-
nus faceret. perfugas, fugitiuosq́;, & captiuos omnes redderent Romanis: & naues roſtratas, præter
triremes, traderent: elephantosq́;, quos haberẽt domitos: neq; domarẽt alios. bellum ne ue in Africa,
ne ue extra Africam iniuſſu populi romani gererent. Maſaniſſæ res redderent: fœdusq́; cũ eo facerent.
frumentũ, ſtipendiumq́; auxiliis, donec ab Roma legati veniſſent: præſtarent. decem millia talentũm
argenti deſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent. obſides centum arbitratu Sci
pionis darent: nec minores XIIII annis: neu XXX maiores. inducias ita ſe daturũ: ſi per priores
inducias naues onerariæ captæ, quæq́; fuiſſent in nauibus: reſtituerẽtur. aliter nec inducias, nec ſpem
pacis vllam eſſe. Has conditiones legati cũ domum referre iuſſi in concionem ederent: & Giſgo ad
diſſuadendũ pacem proceſſiſſet: audireturq́; à multitudine inquieta, & imbelli: indignatus Annibal dici
ea in tali tẽpore, audiriq́;, arreptum Giſgonẽ manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quæ inſueta liberæ
ciuitati ſpecies cũ fremitũ populi mouiſſet: perturbatus militaris vir vrbana libertate, nouẽ, inquit,
annorum à vobis profectus poſt ſextum & triceſimum annum redii. militares artes, quas me à puero
fortuna nunc priuata, nunc publica docuit: probe videor ſcire: vrbis ac fori iura, leges, mores vos me
oportet doceatis. Excuſata imprudentia, de pace multis verbis diſſeruit: q̃ nec iniqua, & neceſſaria
eſſet. Id omnium maxime difficile erat: quod ex nauibus per inducias captis nihil, præter ipſas cõpa-
rebat naues: nec inquiſitio erat facilis. Cum aduerſantes paci arguerentur: placuit naues reddi: & ho-
mines vndiq; inquiri: cætera, quæ abeſſent, æſtimanda Scipioni permitti: atq; ita pecunia luere Car-
thaginenſes. Sunt qui Annibalẽ ex acie ad mare perueniſſe, inde præparata naue ad regẽ Antiochũ
extemplo profectũ tradant: poſtulantiq́; ante omnia Scipioni, vt Annibal ſibi traderetur, reſponſum
eſſe: Annibalem in Africa non eſſe. Poſteaq̃ redierunt ad Scipionem legati: quæq́; publica in naui-
bus fuerãt: ex publicis deſcripta rationibus quæſtores, quæ priuata, profiteri domini iuſſi: pro ea ſum-
ma pecuniæ XXV millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq́; Carthaginenſibus datæ in tres

C menſes. additum: ne per induciarum tempus aliò vſquam, q̃ Romam mitterent legatos: & quicunq;
legati Carthaginem veniſſent: ne ante dimitterent eos, q̃ romanum imperatorem, qui, & quæ peten-
tes veniſſent, certiorem facerent. Cum legatis carthaginenſibus Romam miſſi L. Veturius Philo,
& M. Martius Ralla, & L. Scipio imperatoris frater. Per eos dies cõmeatus ex Sicilia, Sardiniaq; tan
tam vilitatem annonæ fecerunt: vt pro vectura frumentum nautis mercatores relinquerẽt. Romæ
ad nuncium primum rebellionis Carthaginenſium trepidatũ fuerat: iuſſusq; erat T. Claudius matu-
re in Siciliam claſſem ducere: atq; inde in Africam traiicere: & alter conſul M. Seruilius ad vrbẽ mora-
ri: donec quo ſtatu res in Africa eſſent, ſciretur. Segniter omnia in cõparanda, deducendaq; claſſe ab
T. Claudio conſule facta erant: quod patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus
daretur, q̃ conſulis cenſuerant. Prodigia ergo nunciata ſub ipſam famã rebellionis terrorem attule-
rant. Cumis ſolis orbis minui viſus: & pluuit lapideo imbri. & in veliterno agro terra ingentibus ca-
uernis conſedit: arboresq; in profundũ hauſtæ. Aritiæ forũ, & circa tabernæ: Fruſinone murus aliquot
locis, & porta de cœlo tacta: & in palatio lapidibus pluuit. Id prodigiũ more patrio nouẽdiali ſacro,
cætera hoſtiis maioribus expiata. Inter quæ ẽt aquarum inſolita magnitudo in religionem verſa. nã
ita abundauit Tyberis: vt ludi Apollinares, circo inundato, extra portam Collinam ad ædẽ Erycinæ
Veneris parati ſint. cæterum ludorũ ipſo die ſerenitate ſubita orta, pompa duci cœpta ad portã Col-
linam, reuocata, deductaq; in circum eſt: cũ deceſſiſſe inde aquam nunciatũ eſſet: lætitiamq; populo,
& ludis celebritatem addidit ſedes ſua ſolẽni ſpectaculo reddita. Claudium cos. profectũ tandem ab
vrbe inter portus coſſanum, laurentinumq; atrox vix tempeſtatis adorta in metum ingẽtem adduxit.
Populonios inde cum perueniſſet: ſtetiſſetq; ibi, dum reliquum tempeſtatis exſæuiret: Iluam inſulam,
ex Ilua Corſicam, à Corſica in Sardiniam traiecit. ibi ſuperantem Inſanos montes multo ſæuior, &
infeſtioribus locis tempeſtas adorta diſiecit claſſem. multæ quaſſatæ, armamentisq; ſpoliatæ naues:
quædã fractæ. ita vexata, ac lacerata claſſis Calares tenuit. vbi dũ ſubductæ reficiuntur naues: hyems
oppreſſit: circũactumq; anni tempus. & nullo prorogante imperium, priuatus T. Claudius claſſem
Romã reduxit. M. Seruilius, ne comitiorũ cauſa ad vrbem reuocaretur: dictatore dicto Cn. Seruilio
Gemino, in prouinciam eſt profectus. Dictator magiſtrum equitum P. Ælium Pætum dixit. Sæpe
comitia indicta perfici tẽpeſtates prohibuerũt. itaq; cũ præter idus martias veteres magiſtratus abiiſ
ſent: noui ſuffecti non eſſent: reſpublica ſine curulibus magiſtratibus erat. L. Manlius Torquatus pon-
tifex eo anno mortuus. in locum eius ſuffectus Sulpitius Galba. Ab L. Licinio Lucullo, & Q. Fuluio
ædil. curul. ludi Romani ter toti inſtaurati. Pecuniam ex ærario ſcribæ, viatoresq; ædilitii clam egeſ-
ſiſſe per indicem cõperti, damnati ſunt: nõ ſine infamia Luculli ædilis. P. Ælius Tubero, & L. Lectorius
D ædiles plebis vitio creati magiſtratu ſe abdicauerunt. qui cum ludos, ludorumq; cauſa epulum Ioui
feciſſent: & ſigna tria ex multatitio argento facta in Capitolio poſuiſſent: Cereales ludos dictator, &
magiſter equitũ ex ſenatuſconſulto fecerunt. Legati ex Africa, romani ſimul, carthaginenſeſq; cum
veniſſent Romam: ſenatus ad ædem eſt Bellonæ habitus. vbi cum L. Veturius Philo pugnatum cũ
Annibale eſſe ſuprema cũ Carthaginenſibus pugna, finemq; tandẽ lugubri bello impoſitum. ingenti
lætitia patrum expoſuiſſet, adiecit: Verminam ẽt Syphacis filium, quæ parua bene geſtæ rei acceſſio
erat, deuictum: in concionem inde prodire iuſſus, gaudiumq; id populo impertire. Tum patuere facta
gratulatione oĩa in vrbe templa ſupplicationesq; decretæ in triduum. Legatis Carthaginenſium, &
Philippi regis (nam ii quoq; venerant) petentibus vt ſenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu patrum à
dictatore eſt: conſules nouos iis ſenatũ daturos eſſe. Comitia inde habita: creati conſules Cn. Cor-
nelius Lẽtulus, P. Ælius Pætus. prætores M. Iunius Pœnus: cui ſors vrbana euenit. M. Valerius Falco
Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Ælius Tubero Siciliã eſt ſortitus. Tum vero de prouinciis
conſulum nihil ante placebat agi: q̃ legati Philippi regis, & Carthaginenſium auditi eſſent. belli finẽ
alterius, principium alterius proſpiciebant animis. Cn. Lentulus cõſul cupiditate flagrabat prouin-
ciæ Africæ: ſeu bellum foret: facilẽ victoriam fore, ſeu iam finiretur: finiti tanti belli ſe conſule gloriam
petẽs. negare itaq; prius quicq̃ agi paſſurum: q̃ ſibi Africa decreta eſſet: cõcedente collega, moderato
viro & prudẽti: qui gloriæ eius certamen cũ Scipione, præterq̃ quod iniquum eſſet: ẽt impar futurum
cernebat. Q. Minutius Thermus, & M. Attilius Glabrio tribuni plebis rẽ priore anno nequicq̃ tenta
tam ab T. Claudio conſule Cn. Cornelium tentare aiebant. ex authoritate patrũ latum ad populum
eſſe: cuius vellẽt imperiũ in Africa eſſe. omnes V & XXX tribus P. Scipioni id imperiũ decreuiſſe.
Multis contentionibus & in ſenatu, & ad populũ acta res, poſtremo eò deducta eſt: vt ſenatui permitte-
rent. Patres igitur iurati (ita cõuenerat) cenſuerũt: vti cõſules prouincias inter ſe cõpararent, ſortiren
turue: vter Italiã, vter claſſem nauiũ L haberet. cui claſſis obueniſſet: in Siciliã nauigaret. ſi pax cũ
Carthaginenſibus cõponi nequiſſet: in Africam traiiceret: conſul mari, Scipio eodẽ, quo adhuc, iure
imperii terra rem gereret. ſi conditiones conuenirent pacis: tribuni pl. populum rogarent: vtrum con
ſulem, an P. Scipionẽ iuberent pacẽ dare: quem, ſi & deportãdus exercitus victor ex Africa eſſet: depor
tare. ſi pacem per P. Scipionem dari, atq; ab eodem exercitũ deportari iuſſiſſent: ne conſul ex Sicilia in

A Africam traiiceret. alter cõſul, cui Italia eueniſſet: duas legiones à Seſtio prætore acciperet. P. Scipio-
ni cũ exercitibus, quos haberet: in prouincia Africa prorogatũ imperiũ. Prætori M. Valerio Falconi
duæ legiones in Brutiis, qbus C. Liuius priore anno præfuerat, decretæ. P. Ælius prætor duas legiões
in Sicilia ab Cn. Tremellio acciperet. Legio vna Fabio in Sardiniã, quam P. Lentulus proprætor ha-
buiſſet, decernitur. M. Seruilio prioris anni conſuli cũ ſuis duabus item legionibus in Hetruria pro-
rogatum imperiũ eſt. Quod ad Hiſpanias attineret, aliquot iam annos ibi L. Cornelium Lentulũ, &
L. Manlium Accidinum eſſe. vt ii conſules cũ tribunis agerent: ſi eis videretur, vt plebẽ rogarent, cui
iuberent in Hiſpania imperiũ eſſe. is ex duobus exercitibus in vnam legionẽ cõſcriberet romanos mi-
lites: & in XV cohortes ſocios latini nominis, qbus prouinciam obtineret. veteres milites L. Corne-
lius, & L. Manlius in Italiam deportarẽt. Cornelio cõſuli L nauium claſſis ex duabus claſſibus, Cn.
Octauii, quæ in Africa eſſet: P. Iulii, quæ Siciliæ orã tuebatur, decreta: vt quas naues vellet, deligeret.
P. Scipio L longas naues haberet: quas habuiſſet. qbus ſi Cn. Octauiũ, ſicut præfuiſſet: præeſſe vellet:
Octauio proprætori in eum annũ imperiũ eſſet: ſi Lælium præficeret: Octauius Romam decederet. re-
duceretq́; naues: quibus proconſuli vſus non eſſet. Et M. Fabio in Sardiniã decẽ longæ naues decretæ.
Et cõſules duas legiones vrbanas ſcribere iuſſi: vt quatuordecim legionibus eo anno, centũ nauibus
longis reſpublica adminiſtraretur. Tum de legatis Philippi, & Carthaginenſiũ actum. priores Ma-
cedonas introduci placuit. quorũ varia oratio fuit: partim purgãtium, quæ queſti erant miſſi ad regẽ
à Roma legati de populatione ſociorũ: partim vltro accuſantiũ quidem & ſocios populi romani, ſed
multo infeſtius M. Aurelium: quẽ ex tribus ad ſe miſſis legatis delectu habito ſubſtitiſſe: & ſe bello la-
ceſſiſſe cõtra fœdus: & ſæpe cũ præfectis ſuis ſignis collatis pugnaſſe: partim poſtulantiũ, vt Macedo-
nes, duxq́; eorũ Sopater: qui apud Annibalem mercede militaſſent: captiq́; in vinculis eſſent: ſibi reſti-
tuerentur. Aduerſus ea M. Furius, miſſus ad idipſum ab Aurelio ex Macedonia, diſſeruit. Aurelium
relictum, ne ſocii populi romani feſſi populationibus, atq; iniuria ad regem deficerent: finibus ſocio-
rum nõ exceſſiſſe. dediſſe operã: ne impune in agros eorũ tranſcẽderent populatores. Sopatrum ex pur-
puratis, & propinquis regis eſſe. cũ cum quatuor millibus Macedonum, & pecunia miſſum nuper in
Africam eſſe Annibali, Carthaginenſibusq́; auxilio. De his rebus interrogati Macedones cũ pplexe
reſponderent: ipſi ante reſponſum tulerunt. Bellũ quærere regem: & ſi pergat: propediem inuenturũ.
dupliciter ab eo fœdus violatũ: & quod ſociis populi Ro. iniurias fecerit: bello armiſq́; laceſſiuerit: &
quod hoſtes auxiliis, & pecunia iuuerit. & P. Scipionem recte, atq; ordine videri feciſſe, & facere: quod
B eos, qui arma contra populũ Ro. ferentes capti ſunt: hoſtium numero in vinculis habeat. & M. Aure-
lium ẽ republica facere: gratumq́; id ſenatui eſſe: quod ſocios populi romani, quando iure fœderis nõ
poſſet: armis tueatur. Cum hoc tam triſti reſponſo dimiſſis Macedonibus, legati Carthaginenſes
vocati. quorũ ætatibus, dignitatibusq́; cõſpectis, (nam longe primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſq;
diceret vere de pace agi. Inſignis tamen inter cæteros Aſdrubal erat, (Hædum populares cognomine
appellabãt) pacis ſemper author, aduerſusq́; factioni barchinæ. eo tum plus illi authoritatis fuit, bel-
li culpam in paucorũ cupiditatẽ à republica transferenti. Qui cũ varia oratione vſus eſſet: nunc pur-
gando crimina: nunc quædam fatendo: ne impudenter certa negantibus difficilis, venia eſſet: nũc mo-
nendo etiam patres cõſcriptos: vt rebus ſecundis modeſte, ac moderate vterentur: Si ſe, atq; Hanno-
nem audiſſent Carthaginenſes: & ipſi tẽpore vti voluiſſent: daturos fuiſſe pacis conditiones: quas tũc
peterent. Raro ſimul hominibus bonã fortunam, bonamq́; mentẽ dari. populum Ro. eo inuictũ eſſe:
quod in ſecundis rebus ſapere, & conſulere meminerit. & Hercule mirandum fuiſſe: ſi aliter facerẽt ex
inſolẽtia. quibus noua bona fortuna ſit: impotẽtes lætitiæ inſanire. populo Ro. vſitata, ac propè iam
obſoleta ex victoria gaudia eſſe: ac plus penè parcendo victis, q̃ vincendo imperium auxiſſe. Cætero-
rum miſerabilior oratio fuit, cõmemorantium: ex quantis opibus quò recidiſſent Carthaginenſium
res. nihil eis, qui modo propè orbẽ terrarũ obtinuiſſent armis: ſupereſſe, præter Carthaginis mœnia.
iis incluſos non terra, nõ mari quicq̃ ſui iuris cernere. vrbem quoq; ipſam, ac penates ita habituros:
ſi nõ in ea quoq; mœnia, quo nihil vlterius ſit: ſæuire populus Ro. velit. Cum flecti miſericordia pa-
tres appareret: ſenatorũ vnum infeſtum perfidiæ Carthaginenſium ſuccla maſſe ferunt: per quos deos
fœdus icturi eſſent: cũ eos, per quos ante ictum eſſet: feſelliſſent? Per eoſdẽ, inquit Aſdrubal: qui tã in-
feſti ſunt fœdera violantibus. Inclinatis oĩum ad pacem animis, Cn. Lentulus cõſul, cui claſſis pro-
uincia erat: S. C. interceſſit. Tum M. Attilius, & Q. Minutius tribuni pl. ad populũ tulerunt: vellent,
iuberent' ne ſenatũ decernere: vt cũ Carthaginẽſibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quemq́; ex
Africa exercitũ deportare iuberent? De pace vti rogaſſent, oẽs tribus iuſſerunt: pacẽ dare P. Scipionẽ:
eundem exercitum deportare. Ex hac rogatione ſenatus decreuit: vt P. Scipio ex X legatorũ ſentẽtia
pacem cum populo carthaginenſi, quibus legibus ei videretur, faceret. Gratias deinde Carthaginen-
ſes egere patribus: petieruntq́;: vt ſibi in vrbem introire, & colloqui cum ciuibus ſuis liceret: qui capti
in publica cuſtodia eſſent. eſſe in iis partim propinquos, amicoſq́; ſuos, nobiles homines: partim ad
quos mandata à ppinquis haberent. Quibus conuentis cũ rurſus peterent, vt ſibi quos vellent, redi-

C mendi ex iis poteſtas fieret: iuſſi nomina edere. & cum ducentos fermè ederent: ſenatuſcōſultum factū
eſt: vt legati romani ducentos ex captiuis, quos Carthaginenſes vellent: ad P. Cornelium Scipionem
in Africam deportarent: nunciarentq́; ei: vt ſi pax conueniſſet: ſine precio eos Carthaginenſibus red-
deret. Fœciales cum in Africam ad fœdus feriēdum ire iuberentur: ipſis poſtulantibus ſenatuſconſul-
tum in hæc verba factum eſt. Vt priuos lapides ſilices, priuasq́; verbenas ſecum ferrent: vti prætor
romanus his imperaret vt fœdus ferirent: ſibi illi prætorē ſagmina poſcerent. Herbæ id genus ex arce
ſumptum dari fœcialibus ſolet. Ita dimiſſi ab Roma Carthaginenſes cum in Africam veniſſent ad
Scipionem: quibus ante dictum eſt legibus pacem fecerunt. Naues longas, elephantos, perfugas, fugi-
tiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt. inter quos Q. Terentius Culleo ſenator fuit. Naues
prouectas in altum incendi iuſſit. Quingentas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerentur: quidā tra-
dunt. quarum conſpectum repente incendium tam lugubre fuiſſe Pœnis: q̄ ſi tum ipſa Carthago ar-
deret. De perfugis grauius, q̄ de fugitiuis conſultū. nominis latini qui erant: ſecuri percuſſi: Romani
in crucem ſublati. Annis ante XL pax cum Carthaginenſibus poſtremo facta erat, C. Luctatio,
A. Poſthumio conſulibus. bellum initum annis poſt tribus & XX, P. Cornelio, T. Sempronio con-
ſulibus, finitum eſt ſeptimodecimo anno Cn. Cornelio, P. Ælio cōſulibus. Sæpe poſtea ferunt Sci-
pionem dixiſſe: T. Claudii primum cupiditatem, deinde Cn. Cornelii fuiſſe in mora: quo minus id
bellum exitio Carthaginis finiretur. Carthaginenſibus cum prima collatio pecuniæ diutino bello ex-
hauſtis difficilis videretur: mœſtitiaq́;, & fletus in curia eſſet: ridentem Annibalem ferunt conſpectū.
cuius cum Aſdrubal Hædus riſum increparet in publico fletu: cū ipſe lachrymarum cauſa eſſet: Si
quemadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit: ſic & animus intus cerni potuiſſet: facile vobis
appareret: non læti, ſed propè amentis malis cordis hunc, quem increpatis, riſum eſſe. qui tñ nequaq̄
adeo eſt intempeſtiuus, q̄ veſtræ iſtæ abſurdæ, atq; abhorrentes lachrymæ ſunt. tunc fleſſe decuit: cum
adempta nobis arma: incenſæ naues: interdictū externis bellis. illo enim vulnere concidimus. Nec eſſe
in vos odio veſtro cōſultum ab Romanis credatis. Nulla magna ciuitas diu quieſcere poteſt. ſi foris
hoſtem non habet: domi inuenit: vt prævalida corpora ab externis cauſis tuta videntur, ſed ſuis ipſa
viribus onerantur. Tantum nimirum ex publicis malis ſentimus: quantum ad priuatas res pertinet:
nec in eis quicq̄ acrius, q̄ pecuniæ damnum ſtimulat. Itaq; cum ſpolia victæ Carthagini detraheban-
tur: cum inermem iam, ac nudam deſtitui inter tot armatas gētes Africæ cerneretis: nemo ingemuit.
nunc quia tributum ex priuato conferendum eſt: tanq̄ in publico funere cōploratis. q̄ vereor: ne pro-
pediem ſentiatis leuiſſimo in malo vos hodie lachrymaſſe. Hæc Annibal apud Carthaginēſes. Sci-
pio cōcione aduocata Maſaniſſam ad regnum paternum Cirtha oppido, & cæteris vrbibus, agriſq́;,
D quæ ex regno Syphacis in populi romani poteſtatem veniſſent: adiectis donauit. Cn. Octauium claſ-
ſem in Siciliam ductam Cn. Cornelio conſuli tradere iuſſit. legatos Carthaginenſium Romam profi-
ciſci: vt quæ ab ſe ex decem legatorum ſententia acta eſſent: ea patrum authoritate, populiq́; iuſſu con-
firmarentur. Pace terra mariq́; parta, exercitu in naues impoſito, in Siciliam Lilybęum traiecit. inde
magna parte militū in nauibus miſſa, ipſe per lætam pace non minus, q̄ victoria Italiam, effuſis non
vrbibus modo ad habendos honores, ſed agreſtium etiam turba obſidente vias, Romam peruenit:
clariſſimoq́; omnium triumpho vrbem eſt inuectus. Argenti tulit in ærarium pondo centum millia
XXIII. militibus ex præda quadragenos æris diuiſit. Morte ſubtractus ſpectaculo magis hoīum,
q̄ triumphantis gloriæ Syphax eſt, Tybure haud ita multo ante mortuus: quò ab Alba tradu-
ctus fuerat. conſpecta mors tamen eius fuit: quia publico funere eſt elatus. Hunc regem in
triumpho ductum Polybius haudquaq̄ ſpernendus author tradit. Secutus Scipio-
nem triūphantem eſt pileo capiti impoſito Q. Terentius Culleo: omniq́; dein-
de vita, vt dignum erat, libertatis authorem coluit. Africanum cogno-
men militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit: an ſicuti
Felicis Syllæ, Magniq́; Pompeii patrum memoria cœptū
ab aſſentatione familiari ſit: parū cōpertum habeo.
Primus certe hic imperator nomine victæ ab ſe
gētis eſt nobilitatus. exemplo deinde huius
nequaquam victoria pares, inſignes
imaginum titulos, claraq́;
cognnmina fami-
liæ fecere.

FINIS.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE

LIBRI PRIMI EPITOME.

A BELLI ADVERSVS Philippum Macedoniæ regem, quod intermiſſum erat: repetiti cauſæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnânes, qui non initiati erant: Athenas venerunt: & in ſacrariũ Cereris cum aliis pluribus ſuis intrauerunt. ob hoc, tanquã nefas ſummum commiſiſſent: ab Athenienſibus cæſi ſunt. Acarnânes mortibus ſuorum commoti ad vindicandum illos auxilium à Philippo petierũt. Paucis menſibus poſt pacem Carthagĩẽſibus datam, quingenteſimo quadrageſimo anno ab vrbe condita, cum Athenienſium, qui obſidebãtur à Philippo: legati auxilium à ſenatu petiſſent: & ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor grauis erat: diſſentiente: tenuit authoritas patrum: vt ſociæ ciuitati ferre quoque opẽ populus iuberet. Bellum id P. Sulpitio conſuli mandatum eſt: qui exercitu in Macedoniam ducto, equeſtribus præliis cũ Philippo proſpere pugnauit. Abydeni à Philippo obſeſſi ad exemplum Saguntinorum, ſuos ſeq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Inſubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientem acie vicit. Amilcar eo in bello occiſus eſt: & millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitii conſulis, expugnationesq; vrbium ab vtroq; factas continet. Sulpitius Cons. adiuuantibus rege Attalo, & Rhodus bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI II

COMPLVRA prodigia ex diuerſis regionibus nunciata referuntur: inter quæ, in Macedonia
in puppi longæ nauis lauream eſſe natam. T. Quintius Flaminius Cons. aduerſus Philippũ
feliciter pugnauit in faucibus Epiri: fugatumq; coegit in regnum reuerti, Ipſe Theſſaliam, quæ eſt vi-
cina Macedoniæ: ſociis Ætolis, & Acarnanibus, vexauit. L. Quintius Flaminius conſulis frater naua-
B li prælio, Attalo rege, & Rhodus adiuuantibus, Eubœam, & maritimam oram cepit. Achæi in ami
citiam recepti ſunt. Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginenſibus obſidibus oppreſſa
eſt. Prætorum numerus ampliatus eſt: vt ſeni crearentur. Cornelius Cos. Gallos Inſubres prælio fu
dit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt. Præterea expugnationes vr-
bium in Macedonia referuntur.

LIBRI III

TITVS Quintius Flaminius proconſul cum Philippo ad Cynocephalas in Theſſalia acie victo debellauit. L. Quintius Flaminius frater procõſulis, Acarnãnas, Leucade vrbe, quæ caput eſt Acarnaniæ: expugnata, in deditionẽ accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cũ exercitu cæſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam inualitudinem tranſlatus deceſſit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data eſt. L. Furius, & Claudius Marcellus conſules Boios, & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginenſium ſenatum de eo miſerant: profugus ad Antiochum regem Syriæ ſe contulit: bellum contra Romanos parantem.

LIERI IIII

LEX Oppia, quã C. Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarũ tulerat: cum maxima contentione abrogata eſt: cum Porcius Cato author fuiſſet: ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniam profectus bello, quod Emporiis orſus eſt: citeriorẽ Hiſpaniã pacauit. T. Quintius Flaminius bellũ aduerſus Lacedæmonios, & tyrannũ eorum Nabidem proſpere geſtum, data iis pace, qualem ipſe voluit: liberatisq; Argis, qui ſub ditione tyranni erãt: finiuit. Senatus tunc primũ ſecretus à populo ludos ſpectauit. vt id fieret, Sex. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cenſores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ pleræq; deductæ ſunt. M. Porcius Cato de Hiſpania triũphauit. Res præterea aduerſus Boios, & Inſubres Gallos feliciter geſtæ referũtur. T. Quintius Flaminius, qui Philippum Macedonũ regem, & Nabidem Lacedæmoniorũ tyrannum vicerat: Græ-

C ciamq; omnẽ liberauerat:ob hanc rerum factarũ multitudinẽ triduo triumphauit. Legati Carthaginenſium nunciauerunt:Annibalẽ,qui ad Antiochum confugerat:bellum cũ eo moliri.tentauerat autem per Ariſtonem Tyrium ſine literis Carthaginẽ miſſum ad rebellandum Pœnos concitare.

LIBRI V

P. SCIPIO Africanus legatus miſſus ad Antiochũ,Epheſi cum Annibale,qui ſe Antiocho iunxerat:collocutus eſt:vt,ſi fieri poſſet,metum vitæ,quẽ ex populo Romano conceperat:eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale:quẽ fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet:reſpondit: Alexãdrum Macedonum regem:quod parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet:quodq; vltimas oras,quas viſere ſupra fidem humanam eſſet:peragraſſet.quærenti deinde quem ſecũdum poneret:inquit:Pyrrhum:eo quod caſtra metari docuiſſet:ad hæc neminẽ elegantius loca cepiſſe:præſidia diſpoſuiſſe.exequenti quem tertium diceret:ſemet dixit.ridens Scipio,quidnam tu diceres:ſi me,inquit,viciſſes?tũc vero,inquit,me & ante Alexandrũ,& ante Pyrrhum,& ante alios poſuiſſem. Inter ea prodigia,quæ plurima fuiſſe traduntur:bouem,Cn.Domitio conſule,locutũ :Roma caue tibi:refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani.Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis,qui & Philippum,& Antiochum ad inferendum bellum populo Romano ſolicitabãt:à populo Ro. deſciuit:& bello aduerſus Philopœmenẽ Achæorum prætorem geſto,ab Ætolis interfectus eſt. Ætoli quoq; ab amicitia populi Ro.defecerunt.cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ rex cũ bellum Græciæ intuliſſet:complures vrbes occupauit : inter quas Chalcidem,& totam Euboeam. Res præterea in Liguribus geſtas,& apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI VI

MARCVS Attilius Glabrio Cos.Antiochum apud Thermopylas,Philippo rege adiuuante,victum Græcia expulit:idemq; Ætolos ſubegit.P.Cornelius Scipio Naſica Cos.ædem matris deũm,quam ipſe in Palatiũ intulerat,vir optimus à ſenatu iudicatus:dedicauit.idemq; Boios,& Gallos victos in deditionem accepit : & de iis triũphauit. Præterea naualia certamina proſpera aduerſus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI VII

D CORNELIVS Scipio Cos.legato P.Scipione Africano:qui ſe fratris legatũ futurum dixerat:ſi ei Græcia,& Aſia prouincia decerneretur:cum C.Lælio,qui multum in ſenatu poterat:ea prouincia dari videretur:profectus ad bellum aduerſus Antiochum gerẽdũ,in Aſiam primus omniũ Romanorum ducum traiecit. Æmylius Regillus aduerſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonneſum.Rhodiis adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remiſſus eſt. M.Attilius Glabrio de Antiocho,quem Græcia expulerat:& de Ætolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L.Cornelio Scipione,adiuuante Eumene rege,Attali Pergameni filio,pax data,ea conditione:vt omnibus prouinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni , quo iuuante Antiochus victus erat:regnum ampliatum.Rhodiis quoque,qui & ipſi iuuerant:quædam ciuitates conceſſæ. Colonia deducta eſt Bononia.Æmylius Regillus,qui præfectos Antiochi nauali certamine vicerat : naualem triumphum duxit: L.Cornelius Scipio,qui cum Antiocho bellauerat:cognomine fratri coæquatus,Aſiaticus appellatus eſt.

LIBRI VIII

MARCVS Fuluius Cos.in Epiro Ambracienſes obſeſſos,per deditionem accepit:Cephaleniam ſubegit : Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn.Manlius Cos.collega eius Gallogræcos Toliſtobogios Tectoſagos,& Trocmos,qui Brenno duce in Aſiam tranſierant:cum ſoli citra Taurũ montem minime parerent:vicit.Eorum origo,& cũ eo loca,quæ tenent:occupauerantq;:referuntur. Exemplum quoq; virtutis,& pudicitiæ in fœmina traditur. Quæ,cum regis Gallogræcorũ vxor fuerit:capta centurionem qui ei vim intulerat:occidit. Luſtrum à cenſoribus cõditum eſt.cenſa ſunt ciuium capita CCLVIII millia,& CCCXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta eſt. Cn.Manlius,contradicentibus decem legatis,ex quorum conſilio fœdus cum Antiocho cõſcripſerat:de Gallogræcis,acta per ſe cauſa in ſenatu,triumphauit. Scipio Africanus , die ei dicta, vt quidam aiunt:à Petilio Acteo trib.plebis:vt quidam,à Nęuio : quod prędа cum Antiocho capta ærarium fraudaſſet:poſteaq̃ is dies venit:euocatus in roſtra,hac die,inquit,Quirites Carthaginẽ vici:& proſequente populo,Capitoliũ aſcendit:inde,ne amplius tribunitiis iniuriis vexaretur:in volũtarium exilium Liternum conceſſit,incertum ibi,an Romæ defunctus.nam eius monimentum vtrobiq; fuit.L.Scipio Aſiaticus,frater Africani,eodem peculatus crimine accuſatus,damnatusq;,cum in vincula,& carcerẽ duceretur : T.Sempronius Gracchus tribunus plebis , qui antea Scipionibus inimicus

A micus erat:interceſſit.& ob id beneficiũ Africani filiam duxit.Cũ populus quęſtores in bona eius publice poſſidenda miſiſſet:nõn modo in iis nullum veſtigiũ pecunię regiæ apparuit : ſed nequaq̃ tantũ in ærarium redactum:quãtæ ſummæ erat damnatus.collatam à cognatis:& amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit.quæ neceſſitati ei erat ad cultum:retenta.

LIBRI IX

AEMYLIVS Cos. Liguribus ſubactis,viam à Placentia vſq; Ariminũ perductam Flaminię iunxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu aſiatico referuntur.Ligures,quicũq; circa Appenninum erant:ſubacti ſunt. Bacchanalia ſacrum Græcum,& quidem nocturnũ,ſcelerum omniũ maximum ſeminarium,cum ad ingentis turbæ coniurationem perueniſſet:à conſule inueſtigatũ:& multorũ pœna ſublatũ eſt. A' cenſoribus L. Valerio Flacco,& M.Porcio Catone, vir & belli & pacis artibus maximus motus eſt ſenatu L.Quintius Flaminius T.Quintii frater : eo quod cũ Galliã prouinciam Cos.optinuerat:rogatus à Philippo Pœno,quẽ amabat:ſcorto nobili:Gallum quẽdam ſua manu occiderat:ſiue,vt quidam tradiderũt : vnum damnatorum ſecuri percuſſerat,rogatus à meretrice Placẽtina:cuius amore deperibat.Extat in eum M.Catonis oratio. Scipio Literni deceſſit.Et,tanquã iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorũ virorum , Annibal à Pruſia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat:cum dederetur Romanis:qui ad expoſcendũ illum T.Quintiũ Flaminium miſerant:veneno ſibi mortem conſciuit.Philopœmenes quoq;,dux Achęorum,vir maximus eſt à Meſſeniis interemptus veneno : cũ ab iis bello captus eſſet. Coloniæ Pollentia,& Piſaurũ, & Mutina,& Parma,deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſpere geſtas , & initia,cauſasq; belli macedonici continet.cuius origo inde venit:quod Philippus ægre ferebat regnum ſuũ minui à Romanis: eo quod cogeretur à Thracibus,aliisq; locis præſidia deducere.

LIERI X

B CVM Philippus liberos eorum,quos in vinculis nobiliſſimorũ quidem hominum habebat:cõquiri ad mortem iuſſiſſet: Theoxena pro liberis ſuis,& ſororis verita admodum pueris regis libidinem,prolatis in medium gladiis,& poculo,in quo erat venenum:ſuaſit iis:vt imminens ludibriũ morte effugerent:& cum perſuaſiſſet:ipſa etiam ſe interemit.Certamina inter Philippi Macedonię regis liberos Perſeum & Demetrium referuntur:& vt fraude fratris ſui Demetrius cõfictis criminibus, inter quæ accuſatione parricidii,& affectatione regni,primum ferro petitus,ad vltimum , quoniam populi Romani amicus erat:veneno necatus eſt : regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad Perſeũ deuẽnit. Item res in Liguribus,& Hiſpania contra Celtiberos à cõpluribus feliciter geſtas cõtinet. Libri Numæ Pompilii in agro L.Petilii ſcribæ ſub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clauſi & græci,& latini inuenti ſunt.in quibus plura , quæ diſſoluendarum religionum erant:prætor ad quem delati erant:cum legiſſet:iurauit ſenatui contra rempub.eſſe,vt legerentur:ſeruarenturq;:& ex S.C.in comitio exuſti ſunt. Colonia Aquileia deducta eſt. Philippus ægritudine animi confectus,quod Demetrium filium falſis alterius filii in eundem delationibus impulſus veneno ſuſtuliſſet:& de pœna Perſei cogitauit:voluitq; Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere . ſed in hac cogitatione morte raptus eſt . regnum Perſeus accepit.

T·LIVII PATAVINI HIſTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBER PRIMVS. xxxi.

C ME QVOQVE iuuat, velut ipſe in parte laboris ac periculi fuerim,
ad finem belli punici perueniſſe. nam etſi profiteri auſum, perſcripturũ
res omnes Romanas, in partibus ſingulis tãti operis fatigari minime
conuenit: tamen cum in mentẽ venit: tres & xl. annos (tot enim ſunt
à primo punico ad ſecundum bellum finitum) ęque multa volumina
occupaſſe mihi: quàm occuparint quadringenti LXXVIII anni à
condita vrbe ad Appium Claudium conſulem: qui primus bellũ Car/
thaginẽſibus intulit: iam prouideo animo, velut qui proximis litori va
dis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior: in vaſtio/
rem me altitudinem, ac velut profundum inuehi: & creſcere penè opus:
quod prima quæq; perficiendo minui videbatur. Pacem punicam bellũ
macedonicum excępit, periculo haudquaquam comparãdum aut vir/
tute ducis, aut robore militum: claritate regum antiquorum, vetuſtæq; fama gentis, & magnitudine
imperii, quo multam quondam Europæ, maiorem partem Aſiæ obtinuerant armis: propè nobilius.
Cæterum cœptum bellum aduerſus Philippum decem fermè ante annis, triennio prius depoſitum
erat: cum Ætoli & belli, & pacis fuiſſent cauſæ. vacuos deinde pace punica iam Romanos, & infenſos
Philippo, cum ob infidam aduerſus Ætolos, alioſq; regionis eiuſdem ſocios pacem, tum ob auxilia
cum pecunia nuper in Africam miſſa Annibali, Pœniſq;, preces Athenienſium, quos agro peruaſta/
to in vrbem compulerat: excitauerunt ad innouandum bellum. Sub idem ferè tempus & ab Attalo
rege, & Rhodiis legati venerunt, nunciantes: Aſiæ quoq; ciuitates ſolicitari. His legationibus reſpon
ſum eſt: curæ aſianam rem ſenatui fore. Conſultatio de macedonico bello integra ad Coſs. qui tunc
in prælio cum Boiis erant: reiecta eſt. Interim ad Ptolemæum Ægypti regẽ legati tres miſſi, C. Clau/
dius Nero, M. Æmylius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: vt annunciarent victum Annibalem,
Pœnoſq;: & gratias agerent regi: quod in rebus dubiis, cum finitimi etiam ſocii Romanos dezererẽt:
in fide manſiſſet: & peterent: vt ſi coacti iniuriis bellum aduerſus Philippum ſuſcępiſſent: priſtinum
D animum erga populum Romanum conſeruaret. Eodem ferè tempore P. Ælius Cos. in Gallia cum
audiſſet à Boiis ante ſuum aduentum incurſiones in agros ſociorũ factas: duabus legionibus ſubita/
riis tumultus eius cauſa ſcriptis, additiſq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu ſuo, C. Appiũ præfe
ctum ſociûm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam vocant: agrum Boio
rum inuadere iuſſit. ipſe eodem aperto itinere per montes duxit. Appius ingreſſus hoſtium fines pri/
mo populatiões ſatis proſpere, ac tuto fecit. delecto deinde ad caſtrum Mutilum ſatis idoneo loco ad
demetenda frumenta (iam enim maturæ erant ſegetes) profectus neq; explorato circa, nec ſtatiõibus
ſatis firmis, quæ armatæ inermes, atq; operi intẽtos tutarentur, poſitis, improuiſo impetu Gallorum
cum frumentatoribus eſt circumuentus. inde pauor, fugaq; etiam armatos cępit. ad ſeptem millia ho/
minum palata per ſegetes ſunt cęſa: inter quos ipſe C. Appius præfectus. cæteri in caſtra metu cõpul/
ſi, inde ſine certo duce conſenſu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum ſuarum, ad conſu/
lem per ſaltus propè inuios peruenere: qui, niſi quod populatus eſt Boiorum fines: & cũ Ingaunis Li/
guribus fœdus icit: nihil, quod eſſet memorabile, aliud in prouincia cum geſſiſſet: Romam rediit. Cũ
primum ſenatum habuit: vniuerſis poſtulãtibus, ne quam prius rem, quàm de Philippo, ſociorumq;
querelis ageret: relatum extemplo eſt: decreuitq; frequens ſenatus: vt P. Ælius Cos. quem videretur ei,
cum imperio mitteret: qui claſſe accępta, quã ex Sicilia Cn. Octauius reduceret: in Macedoniã traiice
ret. M. Valerius Leuinus proprætor miſſus, circa Vibonẽ duodequadraginta nauibus ab Cn. Octa/
uio acceptis in Macedoniam tranſmiſit. ad quem cum M. Aurelius legatus veniſſet: edocuiſſetq; eum
quantos exercitus, quantum nauium numerum comparaſſet rex: & quemadmodum circa omnes nõ
continentis modo vrbes, ſed etiam inſulas, partim ipſe adeũdo, partim per legatos conciret homines
ad arma: maiore conatu Romanis id capeſſendum bellum eſſe: ne cunctantibus iis auderet Philippus,
quod Pyrrhus prius auſus ex aliquanto minore regno eſſet: hæc eadem ſcribere Aurelium cõſulibus,
& ſenatui placuit. Exitu huius anni cum de agris veterum militum relatum eſſet: qui ductu, atq; au/
ſpicio proconſulis Scipionis in Africa bellum perfeciſſent: decreuerunt patres: vt M. Iulius prætor vr/
bis, ſi ei videretur: decemuiros agro ſamniti, apuloq;, quod is publicus populi Ro. eſſet: metiẽdo, diui/
dendoq; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Seruilii (Geminis ambobus co/
gnomen

A gnomen erat)L.& M.Hoſtilii Catones,P.Iulius Apulus,M.Fuluius Flaccus,P.Ælius Pætus,Q.Fla-
minius.Per eos dies P.Ælio conſulũ comitia habente, creati Coss.Ser.Sulpitius Galba,C.Aurelius
Cotta.Prætores exinde facti Q.Minutius Rufus,L.Furius Purpurio,Q.Fuluius Gillo, Cn.Sergius
Plancus.Ludi Romani ſcenici eo anno magnifice, apparateq; facti ab ædilibus curulibus L.Valerio
Flacco, & T.Quintio Flaminio,biduum inſtaurati ſunt. frumentiq; vim ingentem,quod ex Africa
proconſul Scipio miſerat:quaternis æris populo cum ſumma fide,& gratia diuiſerunt.Et plebeii ludi
ter toti inſtaurati ab ædilibus plebis L.Apuſtio Fullone,& Q.Minutio Rufo:qui ex ædilitate prætor
creatus erat.& Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Anno quingenteſimo quadrageſimo ab vrbe con-
dita,Ser.Sulpitio Galba,C.Aurelio Coss.bellum cũ rege Philippo initum eſt,paucis menſibus poſt
pacem Carthaginenſibus datam.Omnium primum eam rem idibus Martiis, quo die tum conſula-
tus inibatur:Ser.Sulpitius Cos.retulit:ſenatusq; decreuit:vt ii Coss.maioribus hoſtiis rem diuinam
facerent quibus diis ipſis videretur,cum precatione ea. Quam rem ſenatus populusq; Romanus de
republica,deq; ineundo nouo bello in animo haberet:ea res vti populo Romano,ſociisq;,ac nomini
latino bene,ac feliciter eueniret.ſecundum rem diuinam,precationemq;,vt de republica,deq; prouin
ciis ſenatum conſulerent. Per eos dies opportune irritandis ad bellum animis & literę à M.Aurelio
legato, & M.Valerio Leuino proprætore allatæ: & Athenienſium noua legatio venit:quæ regem ap-
propinquare finibus ſuis nunciaret:breuiq; non agros modo,ſed vrbem etiam in ditione eius futurã:
niſi quid in Romanis auxilii foret. Cum pronunciaſſent Coss.rem diuinam rite perfectã eſſe: & pre-
cationi annuiſſe deos, aruſpices reſpondere: lætaq; exta fuiſſe:& prolationem finium,victoriamq;,&
triumphum portendi:tum literæ Valerii, Aureliq; lectæ,& legati Athenienſium auditi.Senatus in-
de conſultum factum eſt:vt ſociis gratiæ agerentur,quod diu ſolicitati ne obſidionis quidem metu fi-
de deceſſiſſent.de auxilio mittendo tum reſpondere placere:cum conſules prouincias ſortiti eſſent:at-
que is Cos.cui Macedonia prouincia eueniſſet, ad populum tuliſſet: vt Philippo regi Macedonum
indiceretur bellum. Ser.Sulpitio prouincia Macedonia ſorte euenit. iſque rogationem promulga-
uit:vellent,iuberent Philippo regi,Macedonibusq;,qui ſub regno eius eſſent:ob iniurias,armaq; illa-
ta ſociis populi Romani bellum indici? Alteri conſuli Aurelio Italia prouincia obtigit. Prætores
exinde ſortiti ſunt: Cn.Sergius Plancus vrbanam:Q.Fuluius Gillo Siciliam:Q.Minutius Rufus
Brutios:L.Furius Purpurio Galliam.Rogatio de bello macedonico primis comitiis ab omnibus fer-
B mè centuriis antiquata eſt.id cum feſſi diuturnitate & grauitate belli ſua ſponte homines tædio labo-
rum,periculorumq; fecerant:tum Q.Bebius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres in-
greſſus incuſauerat bella ex bellis ſeri, ne pace vnquam frui plebs poſſet. Ægre eam rem paſſi patres:
laceratusq; probris in ſenatu tribunus plebis:& conſulem pro ſe quiſque hortari:vt de integro comi-
tia rogationi ferendæ ediceret: caſtigaretq; ſegnitiam populi: atque doceret quanto damno,dedeco-
riq; dilatio ea belli futura eſſet.Conſul in campo Martio comitiis habitis,priuſquam centurias in ſuf
fragium mitteret,concione aduocata, Ignorare,inquit,videmini mihi Quirites:non vtrum bellũ,
an pacem habeatis:vos conſuli:(neque enim liberum id vobis permittet Philippus:qui terra mariq;
ingens bellum molitur)ſed vtrum in Macedoniam legiones tranſportetis:an hoſtem in Italiam acci-
piatis.hoc quantũ interſit,ſi vnquam ante aliás,punico certe proximo bello experti eſtis.Quis enim
dubitat:quin,ſi Saguntinis obſeſſis,fidemq; noſtram implorantibus impigre tuliſſemus opem:ſicut
patres noſtri Mamertinis tulerant:totum in Hiſpaniam auerſuri bellum fuerimus: quod cunctando
cum ſumma clade noſtra in Italiam accępimus?Ne illud quidem dubium eſt:quin hunc ipſum Phi-
lippum pactum iam per legatos, literasq; cum Annibale in Italiam traiicere, miſſo cum claſſe Leui-
no,qui vltro ei bellum inferret:in Macedonia continuerimus.& quod tũc fecimus: cum hoſtem An-
nibalem in Italia haberemus:id nunc pulſo Italia Annibale,deuictis Carthaginenſibus,cunctamur
facere?Patiamur in expugnandis Athenis,ſicut in Sagunto expugnando Annibalem paſſi ſumus:ſe-
gnitiem noſtram experiri regem.non quinto inde menſe, quemadmodum ab Sagunto Annibal,ſed
quinto inde die, quàm ab Corintho ſoluerit naues:in Italiam perueniet. Ne æquaueritis Annibali
Philippum:ne Carthaginenſibus Macedonas:Pyrrho certe æquabitis:dico quantum vel vir viro,vel
gens genti præſtat.Minima acceſſio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit: & hodie eſt. Peloponne-
ſum totam in ditione Philippus habet, Argosq; ipſos,non vetere fama magis,quàm morte Pyrrhi
nobilitatos.Noſtra nunc compara.quanto magis florentẽ Italiam,quãto magis integras res, ſaluis
ducibus,ſaluis tot exercitibus,quos punicum poſtea bellum abſumpſit:aggreſſus Pyrrhus tamen cõ-
cuſſit:& victor propè ad ipſam vrbem Romam venit.nec Tarentini modo, oraq; illa Italiæ,quá ma-
iorem Græciam vocant:vt linguam,vt nomen ſecutos crederes:ſed Lucanus,& Brutius,& Samnis à
nobis defecerunt.hęc vos,ſi Philippus in Italiam tranſmiſerit:quietura,aut manſura in fide creditis?
manſerunt enim punico poſtea bello.nunquàm iſti populi,niſi cum deerit ad quem deſciſcant,à no-
bis non deficient.Si piguiſſet vos in Africam traiicere,hodie in Italia Annibalem, & Carthaginen-
ſes hoſtes haberetis.Macedonia potius,quàm Italia bellum habeat: hoſtium vrbes agriq; ferro,atq;

C igni vaſtentur. experti iam ſumus foris nobis, quàm domi feliciora, potentioraq́; arma eſſe. Ite in ſuf-
fragium bene iuuantibus diis: & quæ patres cenſuerunt: vos iubete. Huius vobis ſententiæ non con-
ſul modo author eſt: ſed etiam dii immortales: qui mihi ſacrificanti, precantiq́;, vt hoc bellum mihi,
ſenatuiq́;, vobisq́;, & ſociis, ac nomini latino, claſſibus, exercitibusq́; noſtris bene ac feliciter eueniret:
læta omnia, proſperaq́; portendêre. Ab hac oratione in ſuffragium miſſi, vti rogarat, bellum iuſſe-
runt. Supplicatio inde à Coss. in triduum ex S.C. indicta eſt: obſecratiq́; circa omnia puluinaria diis:
quod bellum cum Philippo populus iuſſiſſet: id bene ac feliciter eueniret. cõſultiq́; fœciales à Ser. Sul-
pitio: bellum, quod indiceretur regi Philippo: vtrum ipſi vtique annunciari iuberent: an ſatis eſſet, in
finibus regni quod proximum præſidium eſſet: eò nunciari. fœciales decreuerunt: vtrum eorum feciſ-
ſet, rectè facturum. Conſuli à patribus permiſſum: vt quem videretur ex iis, qui extra ſenatum eſſent:
legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitibus conſulum, prætorumq́; actum. con
ſules binas legiones ſcribere iuſſi: veteres dimittere exercitus. Sulpitio, cui nouum, ac magni nomi-
nis bellum decretum erat: permiſſum: vt de exercitu, quem proconſul Scipio ex Africa deportaſſet: vo
luntarios quos poſſet, duceret: inuitum ne quem militem veterem ducendi ius eſſet. Prætoribus L. Fu-
rio Purpurioni, & Q. Minutio Rufo quina millia ſociũm latini nominis conſul daret: quibus præ-
ſidiis alter Galliam, alter Brutios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipſe iuſſus ex eo exerci-
tu, quem P. Ælius Cos. habuiſſet: vt quiſque minime multa ſtipendia haberet, legere donec & ipſe
quinque millia ſociũm ac nominis latini effeciſſet: id præſidio Siciliæ prouinciæ eſſet. M. Valerio Fal-
coni qui prætor priore anno Campaniam prouinciam habuerat: prorogatum in annum imperium
eſt: vti proprætor in Sardiniam traiiceret: quodq́; de exercitu, qui ibi eſſet: quinq; millia ſociũm nomi-
nis latini, qui eorum minime multa ſtipendia haberet: legeret. Et conſules duas vrbanas legiones ſcri-
bere iuſſi: quæ ſi quò res poſceret, multis in Italia contactis gentibus punici belli ſocietate, iraq́; inde
tumentibus: mitterẽtur. Sex legionibus Romanis eo anno vſura reſpublica erat. In ipſo apparatu bel
li legati ab rege Ptolemæo venerunt: qui nunciarunt: Athenienſes aduerſus Philippum petiſſe ab rege
auxiliũ. cæterũ etſi cõmunes ſocii ſint: tamẽ niſi ex authoritate populi Romani, neq; claſſem, neq; exer
citum defendẽdi, aut oppugnandi cuiuſquam cauſa regem in Græciam miſſurum eſſe. vel quieturum
eum in regno: ſi populo Romano ſocios defendere liceat: vel Romanos quieſcere, ſi malint, paſſurũ:
atque ipſum auxilia, quibus facile aduerſus Philippum tueri Athenas poſſent: miſſurum. Gratiæ re-
D gi ab ſenatu actæ, reſponſumq́;: tutari ſocios populo Romano in animo eſſe. ſi qua re ad id bellũ opus
ſit: indicaturos regi. regniq́; eius opes ſcire ſubſidia firma ac fidelia ſuæ reip. eſſe. Munera deinde lega-
tis in ſingulos quina millia L æris ex S.C. miſſa. Cum delectum conſules haberent: pararentq́; quæ
ad bellum opus eſſent: ciuitas religioſa, in prouinciis maxime nouorum bellorum, ſupplicationibus
habitis iam, & obſecratione circa omnia puluinaria facta, ne quid prætermitteretur, quod aliquãdo
factum eſſet: ludos Ioui, donumq́; vouere conſulem, cui prouincia Macedonia eueniſſet: iuſſit. Moram
voto publico Licinius põtifex maximus attulit: qui negauit ex incerta pecunia vouere debere. ſi ea pe-
cunia non poſſet in bellum vſui eſſe: reponi ſtatim debere: nec cum alia pecunia miſceri. quod niſi fa-
ctum eſſet: votum rite ſolui non poſſe. Quanquam & res, & author mouebat: tamẽ ad collegium pon-
tificum referre conſul iuſſus: ſi poſſet rectè votum incertæ pecuniæ ſuſcipi. poſſe, rectiusq́; etiam eſſe,
pontifices decreuerunt. Vouit in eadem verba Cos. præeunte maximo pontifice: quibus ante quin-
quennalia vota ſuſcipi ſolita erant: præterquam quod tanta pecunia, quantam tum, cum ſolueretur,
ſenatus cenſuiſſet: ludos, donaq́; facturum vouit. toties ante ludi magni de certa pecunia voti erant: iii
primi de incerta. Omnium animis in bellum macedonicum verſis, repente nihil minus eo tempore
timentibus Gallici tumultus fama exorta eſt. Inſubres, Cenomaniq́;, & Boii, excitis Sallyis, Iluati-
busq́;, & cæteris Liguſticis populis, Amilcare Pœno duce, qui in iis locis de Aſdrubalis exercitu ſubſti
terat: Placentiam inuaſerant: & direpta vrbe, ac per iram magna ex parte incẽſa, vix duobus millibus
hominum inter incendia, ruinasq́; relictis, traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vici-
næ vrbis audita clades ſpatium colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq́; per muros diſponẽdas:
vt obſiderentur tamen prius quàm expugnarentur: nunciosq́; mitterent ad populum Romanum. L.
Furius Purpurio, qui tum prouinciæ præerat: cætero ex S.C. exercitu dimiſſo, præter quinq; millia ſo-
ciũm ac latini nominis, cum iis copus in proxima regione prouinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. is
tum ſenatui ſcripſit, quo in tumultu prouincia eſſet. duarum coloniarum, quæ ingentem illam tem-
peſtatem punici belli ſubterfugiſſent: alteram captam, ac direptam ab hoſtibus: alteram oppugnari.
nec in exercitu ſuo ſatis præſidii colonis laborãtibus fore: niſi quinq; millia ſociorum XL millibus
hoſtium (tot enim in armis eſſe) trucidanda obiicere velit: & tanta ſua clade iam inflatos excidio colo
niæ Romanæ augeri hoſtium animos. His literis recitatis decreuerũt: vt C. Aurelius Cos. exercitum
cui in Hetruriam ad conueniendum diem edixerat: Arimini eadem die adeſſe iuberet: & aut ipſe, ſi per
commodum reipublicæ poſſet: ad opprimendum gallicum tumultũ proficiſceretur: aut L. Furio præ-
tori ſcriberet: vt cum ad eum legiones ex Hetruria veniſſent: miſſis in vicem earum quinque millibus
ſociorum,

A ſociorum,qui interim Hetruriæ præſidio eſſent: proficiſce retur ipſe ad coloniam liberādā obſidione
Legatos item mittendos in Africam cenſuerunt:eoſdem Carthaginem,vt nunciarent:ciuem eorum
Amilcarem relictū in Gallia,haud ſatis ſcire ex Aſdrubalis prius,an ex Magonis poſtea exercitu,bellū
contra fœdus facere.exercitus Gallorum,Ligurumq́; exciuiſſe ad arma contra populum Romanum.
eum,ſi pax placeret:reuocandum illis,& dedendum populo Romano eſſe.ſimul nunciare iuſſi: perfu-
gas ſibi non omnes redditos eſſe:magnam partem eorum palàm Carthagini obuerſari dici:quos cō-
prehendi conquiriq́; debere:vt ſibi ex fœdere reſtituantur.Hæc ad Carthaginenſes mandata.Maſaniſ
ſæ gratulari iuſſi:quod non patrium modo recuperaſſet regnum: ſed parte florentiſſima Syphacis fi-
nium adiecta etiam auxiſſet.Nunciare præterea iuſſi:bellum cum rege Philippo ſuſceptum:quod Car
thaginenſes auxiliis iuuiſſet:iniuriasq́; inferendo ſociis populi Romani,flagrante bello Italia coegiſ
ſet claſſes exercitusq́; in Græciam mitti:& diſtinendo copias cauſa in primis fuiſſet ſerius in Africam
traiiciendi.peterent:vt ad id bellum mitteret auxilia Numidarum equitum. Dona ampla data: quæ
ferrent regi:vaſa aurea argenteaq́;,togaq́; purpurea,& palmata tunica cum eburneo ſcipione, & to-
ga prætexta cum curuli ſella.iuſſiq́; polliceri:ſi quid ei ad firmandum, augendumq́; regnum opus eſſe
iudicaſſet:enixe id populum Romanum merito eius præſtaturum. Verminæ quoque Syphacis filii
legati per eos dies ſenatum adierunt,excuſantes errorem adoleſcentiamq́;,& culpam omnem in frau-
dem Carthaginenſium auertentes. Et Maſaniſſam Romanis ex hoſte amicum factum: Verminam
quoque annixurum:ne officiis in populum Romanum aut à Maſaniſſa,aut ab vllo alio vincatur.pe
tere:vt rex,ſociusq́;,& amicus ab ſenatu appellaretur.Reſpōſum legatis eſt:& Syphacem patrem eius
ſine cauſa ex ſocio & amico hoſtem repente populi Ro.factum:& cum ipſum rudimentum adoleſcen-
tiæ bello laceſſentem Romanos poſuiſſe.itaque pacem illi prius petendam à populo Romano eſſe: q̄
vt rex,ſociusq́;,& amicus appelletur. nominis eius honorem pro magnis erga ſe regum meritis dare
populum Romanum conſueſſe.legatos Romanos in Africa fore:quibus mandaturum ſenatum: vt
Verminæ pacis dent leges:liberum arbitrium eis populo Romano permittente. ſi quid ad eas addi,
demi,mutarí ue vellet:rurſus ab ſenatu ei poſtulandum fore.Legati cum iis mandatis in Africā miſ-
ſi,C.Terentius Varro, Sp.Lucretius,Cn.Octauius. quinqueremes ſingulis datæ. Literæ deinde in
ſenatu recitatæ ſunt Q.Minutii prætoris:cui Brutii prouincia erat: pecuniam Locris ex Proſerpinæ
theſauris nocte clàm ſublatam:nec ad quos pertineat facinus,veſtigia vlla extare. Indigne paſſus ſe-
natus non ceſſari ab ſacrilegiis:& ne Pleminium quidem,tam clarum, recensq́; noxæ ſimul ac pœnæ
B exemplum,homines deterrere.C.Aurelio cōſuli negocium datum:vt ad prætorem in Brutios ſcribe-
ret:ſenatui placere quæſtionem de expilatis theſauris eodem exemplo haberi:quo M.Pomponius præ
tor triennio ante habuiſſet,quę inuenta pecunia eſſet:reponi.ſi quo minus inuentum foret:expleri:ac
piacularia,ſi videretur,ſicut ante pontifices cenſuiſſent:fieri,cauſa expiandæ violationis eius templi.
Prodigia etiam ſub idem tempus pluribus locis nunciata acciderunt.in Lucanis cœlum arſiſſe affere-
bant:Priuerni ſereno per diem totum rubrū ſolem fuiſſe:Lanuuii templo Soſpitæ Iunonis nocte ſtre-
pitum ingentem exortum.iam animalium obſcœni fœtus pluribus locis nunciabātur.in Sabinis in-
certus infans natus maſculus,an fœmina eēt.alter ſexdecim iam annorum item ambiguo ſexu inuē-
tus.Fruſinone agnus cum ſuillo capite,Sinueſſæ porcus cū capite humano natus:in Lucanis in agro
publico equus cum quinq; pedibus. Fœda omnia & deformia,errantisq́; in alienos fœtus naturæ vi-
ſa.ante omnia abominati ſemimares:iuſſiq́; in mare extēplo deportari: ſicut proxime C.Claudio,M.
Liuio Coſs.deportatus ſimilis prodigii fœtus erat.nihilominus decemuiros adire libros de portento
eo iuſſerūt.decemuiri ex libris res diuinas eaſdem, quæ proxime ſecūdum id prodigium factæ eſſent:
imperarunt. carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per vrbem iuſſerunt: donumq́; Iunoni
Reginę ferri.Ea vti fierent,C.Aurelius Coſ.ex decemuirorum reſpōſo curauit. carmen ſicut patrum
memoria Liuius,ita tum cōdidit P.Licinius Tegula.Expiatis omnibus religionibus(nam etiam Lo-
cris ſacrilegiū peruestigatum à Q.Minutio erat:pecuniaq́; ex bonis noxiorum in theſauris repoſita)
cum cōſules in prouincias proficiſci vellent:priuati frequētes,quibus ex pecunia,quam M.Valerio,
& M.Claudio Coſs.mutuam dederant:tertia penſio debebatur:eo anno adierūt ſenatum:quia cōſu-
les,cum ad nouū bellū,quod magna claſſe,magnisq́; exercitibus gerendū eēt, vix ærarium ſufficeret:
negauerant eſſe,vnde iis in pręſentia ſolueretur.Senatus querentes eos nō ſuſtinuit:ſi in punicum bel
lum pecunia data in macedonicum quoq; bellum vti reſpublica vellet: aliis ex aliis orientibus bellis,
quid aliud q̄ publicam pro beneficio tāquam ob noxam ſuam pecuniam fore? Cum & priuati æquū
poſtularēt:nec tamen ſoluēdo ære alieno reſpublica eſſet:quod medium inter æquum,& vtile erat:de-
creuerūt:vt,quoniam magna pars eorum agros vulgo venales eſſe diceret: & ſibimet emptis opus eēt
agri publici,qui intra quinquageſimum lapidem eſſet:copia iis fieret.cōſules agrum æſtimaturos:&
in iugera ſe aſſes vectigales,teſtandi cauſa publicum agrum eſſe,impoſituros.vt ſiquis,cū ſoluere poſ-
ſet populus:pecuniam habere:quàm agrum mallet:reſtitueret agrum populo. Læti eam conditionē
priuati accepere. Triētius, Tabuliusq́; is ager,quia pro tertia parte pecuniæ datus erat:appellatus.

C Tum Ser. Sulpitius ſecundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus ab vrbe, Brundiſium venit: & veteribus militibus voluntariis ex africano exercitu in legiones deſcriptis, nauibusq; ex claſſe conſulis Cornelii lectis: altera dieq̃ à Brũdiſio ſoluit, in Macedoniam traiecit. ibi ei præſto fuere Athenienſium legati, orantes: vt ſe obſidione eximeret. Miſſus extemplo Athenas eſt C. Claudius Centimalus cum XX longis nauibus, & militum copiis. neq; enim ipſe rex Athenas obſidebat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cũ Rhodiis, & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio vires expertus. ſed animos ei faciebat præter ferociam inſitam, fœdus ictũ cum Antiocho Syriæ rege: diuiſæq; iam cum eo Ægypti opes: cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebant. Cõtraxerant autẽ ſibi cum Philippo bellum Athenienſes haudquaq̃ digna cauſa: dum ex vetere fortuna nihil præter animos ſeruant. Acarnãnes duo iuuenes per initiorũ dies non initiati templum Cereris imprudẽtes religionis cum cætera turba ingreſſi ſunt. facile eos ſermo prodidit abſurde quædã percunctantes. deductiq; ad antiſtites templi, cum palàm eſſet per errorem ingreſſos: tanquam ob infandum ſcelus interfecti ſunt. Id tam fœde, atq; hoſtiliter gens Acarnanũ factum ad Philippum detulit: impetrauitq; ab eo: vt datis Macedonum auxiliis, bellum ſe inferre Athenienſibus pateretur. Hic exercitus primo terram Atticam ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit. & irritatio animorum ea prima fuit. poſtea iuſtum bellum decretis ciuitatis vltro indicendo factum. Attalus enim rex, Rhodiiq; perſecuti cedentem in Macedoniam Philippum, cum Æginam veniſſent: rex Piræeum renouandæ firmandæq; cum Athenienſibus ſocietatis cauſa traiecit. Ciuitas omnis obuiam effuſa cum cõiugibus ac liberis, ſacerdotes cũ inſignibus ſuis intrãtem vrbẽ, ac diui propè ipſi exciti ſedibus ſuis excęperũt. In cõcionem extẽplo populus vocatus: vt rex quæ vellet, coràm ageret. deinde ex dignitate magis viſum: ſcribere eũ de quibus videretur: q̃ præſentem aut referendis ſuis in ciuitatem beneficiis erubeſcere, aut ſignificationibus, acclamatiõibusq; multitudinis, aſſentatione immodica pudorem onerantis. In literis autem, quæ miſſæ in concionem, recitatęq; ſunt: cõmemoratio erat beneficiorum primum in ciuitatẽ ſociam: deinde rerũ: quas aduerſus Philippum geſſiſſet: ad poſtremum adhortatio capeſſendi bellũ: dum ſe, dum Rhodios, tum quidẽ dum etiã Romanos haberent. nequicquam poſtea, ſi tum ceſſarẽt: prætermiſſam occaſionem quæſituros. Rhodii deinde legati auditi ſunt: quorum recens erat beneficiũ: quod naues longas quatuor in portu Athenienſium captas nuper à Macedonibus, recuperataſq; remiſerant. Itaq; ingenti conſenſu bellum ad

D uerſus Philippum decretum. Honores regi primum Attalo immodici, deinde & Rhodiis habiti. tum primum mentio illata de tribu, quam Attalidẽ appellarent: ad decem veteres tribus addenda. & Rhodiorum populus corona aurea virtutis gratia donatus, ciuitaſq; Rhodiis data: quemadmodũ Rhodii prius Athenienſibus dederant. Secundum hæc rex Attalus Æginam ad claſſem ſe recępit. Rhodii etiam ab Ægina inde per inſulas Rhodum nauigarunt: omnibus, præter Andrum, Parumq;, & Scyrum, quæ præſidiis Macedonum tenebantur: in ſocietatem accęptis. Attalum Æginæ miſſi in Aetoliam nuncii, expectatioq; inde legati aliquandiu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes vtcunq; compoſita cum Philippo pace: & ipſe, Rhodiiq;, cum, ſi inſtitiſſent Philippo: egregiũ liberatæ per ſe Græciæ titulum habere potuiſſent: patiẽdo rurſus, eum in Helleſpontũ traiicere, occupãtemq; Græciæ opportuna loca vires colligere, bellũ aluere: gloriãq; eius geſti, perfectiq; Romanis conceſſerunt. Philippus magis regio animo eſt vſus: qui cum Attalum, Rhodioſq; hoſtes nõ ſuſtinuiſſet: ne Romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis ſuis cũ duobus millibus peditũ, equitibus ducẽtis ad populãdos Athenienſium agros miſſo, claſſe tradita Heraclidi, vt Maroneã peteret: ipſe terra eodẽ cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit. & Maroneam quidẽ primo impetu expugnauit. Ænum inde cum magno labore, poſtremo per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemæi cæpit. deinde alia caſtella, Cypſela, & Doriſcon, & Nympheum occupat. inde progreſſus ad Cherſoneſum, Elæũnta, & Alopeconneſum, tradentibus ipſis, recępit. Callipolis quoq;, & Madytos dedita: & caſtella quędã ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admiſſis, regi portas clauſerunt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit. eripiq; ex obſidione, ni ceſſatum ab Attalo, & Rhodiis foret: potuerunt. Attalus trecẽtos tantum milites in præſidium, Rhodii quadriremem vnam ex claſſe, cum ad Tenedum ſtaret: miſerunt. eodem poſtea cum iam vix ſuſtinerẽt obſidionem: & ipſe Attalus cum traieciſſet: ſpem tantum auxilii ex propinquo oſtẽdit, neq; terra: neq; mari adiutis ſociis. Abydeni primo tormentis per muros diſpoſitis, non terra modo adeuntes aditu arcebant: ſed nauium quoq; ſtationem infeſtam hoſti faciebant. poſtea cum & muri pars ſtrata ruinis, & ad interiorem raptim oppoſitum murum cuniculis iam peruentum eſſet: legatos ad regem de conditionibus tradendæ vrbis miſerunt. Paciſcebantur autem: vt rhodiam quadriremem cum ſociis naualibus, Attaliq; præſidium emitti liceret: atq; ipſis vrbe excedere cũ ſingulis veſtimẽtis, quibus cũ Philippus nihil pacati, niſi omnia permittẽtibus reſpõdiſſet: adeo renũciata hæc legatio, ab indignatione ſimul, ac deſperatiõe iram accendit: vt ad Saguntinam rabiẽ conuerſi matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos, virgineſq;, & infantes cũ ſuis nutricibus in gymnaſiũ includi iuberent:

A aurum & argentum in forum deferri: veſtem precioſam in naues rhodiam, cyzicenamq́; quę in portu erant: conuci: ſacerdotes, victimasq́; adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primū: qui vbi cæſam aciem ſuorum pro diruto muro pugnantem vidiſſent: extemplo coniuges, liberosq́; interficerent: aurum, argentum, veſtemq́;, quæ in nauibus eſſent: in mare deiicerent: tectis publicis priuatisq́; q̃pluri mis locis poſſent, ignes ſubiicerent: & ſe facinus perpetraturos, præeuntibus etiam execrabile carmen ſacerdotibus, iureiurando adacti: tum militaris ætas iurare, neminem viuum, niſi victorē, acie exceſſurum. Hi memores deorum adeo pertinaciter pugnauerunt: vt cum nox prælium diremptura eſſet: rex prior territus rabie eorum, pugna abſtiterit. Principes, quibus atrocior pars facinoris delegata erat: cum paucos, & cōfectos vulneribus ac laſſitudine ſupereſſe prælio cernerent: luce prima ſacerdotes cū infulis ad vrbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditionē ex iis legatis Romanis, qui Alexandriam miſſi erant: M. Æmylius duorum conſenſu, minimus natu, audita obſidione Abydenorum, ad Philippum venit. qui queſtus Attalo, Rhodiisq́; arma illata, & quod tum maxime Abydū oppugnaret: cum rex ab Attalo, & Rhodiis vltro ſe bello laceſſitum diceret: num Abydeni quoq;, inquit, vltro tibi intulerunt arma? Inſueto vera audire ferocior oratio viſa eſt, q̃ quæ habenda apud regem eſſet. Ætas, inquit, & forma, & ſuper omnia Romanum nomē te ferociorem facit. ego autem primū velim vos fœderū memores mecum ſeruare pacē. ſi bello laceſſitis: mihi quoq; in animo eſt facere, vt regnū Macedonum, nomenq́; haud minus, q̃ Romanū nobile bello ſentiatis. Ita dimiſſo legato Philippus auro argentoq́;, quæ coaceruata erant: accępto, hominum prædam omnem amiſit. tāta enim rabies multitudinem inuaſit: vt repente proditos rati, qui pugnantes mortē occubuiſſent: periuriumq́; alius alii exprobrantes, & ſacerdotibus maxime, qui quos ad mortem deuouiſſent: eorų viuorum deditionē hoſti feciſſent: repente oēs ad cædes coniugum, liberorumq́; diſcurrerent: ſeq́; ipſi per omnes vias lethi interficerent. Obſtupefactus eo furore rex ſuppreſſit impetum militum: & triduū ſe ad moriendū Abydenis dare dixit. quo ſpacio plura facinora in ſe victi ediderē t: q̃ infeſti edidiſſent victores. nec niſi quē vincula, aut alia neceſſitas mori prohibuit: quiſq̃ viuus i poteſtatē venit. Philippus impoſito Abydi præſidio, in regnū rediit. Cum velut Sagunti excidium Annibali, ſic Philippo Abydenorų clades ad Romanum bellum animos feciſſet: nuncii occurrerūt: conſulem iam in Epiro eſſe: & Apolloniam terreſtres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxiſſe. Inter hæc legatis, qui in Africam miſſi erāt: de Amilcare gallici exercitus duce, reſponſum à Carthaginenſibus eſt: nihil vltra ſe facere poſſe: q̃ vt

B exilio eum mulctarent: bonaq́; eius publicarent. perfugas & fugitiuos, quos inquirendo veſtigare potuerint: reddidiſſe. & de ea re miſſuros legatos Romam: qui ſenatui ſatisfacerent. Ducenta millia modiūm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miſerunt. Inde in Numidiam ad regem profecti legati. dona dara Maſaniſſæ: mandataq́; edita. Equites ducenti Numidæ, cum daret, accepti. ipſe in naues imponendos curauit: & cū ducentis millibus modiūm tritici, ducentis hordei in Macedoniam miſit. Tertia legatio ad Verminā erat. Is ad primos fines regni legatis obuiā progreſſus, vt ſcriberent ipſi quas vellent pacis conditiones, permiſit. omnem pacem iuſtam bonamq́; fore ſibi cum populo Romano. datæ leges pacis: iuſſusq́; ad eam confirmandam mittere legatos Romam. Per idē tempus L. Cornelius Lentulus proconſul ex Hiſpania rediit. qui cum in ſenatu res ab ſe per multos annos fortiter, feliciterq́; geſtas expoſuiſſet: poſtulaſſetq́;: vt triumphanti ſibi inuehi vrbem liceret: res triumpho dignas eſſe cēſebat ſenatus: ſed exemplum à maioribus non accepiſſe: vt qui neq; dictator, neq; conſul, neq; prætor res geſſiſſet: triumpharet. proconſulem illum Hiſpaniam prouinciam, nō cōſulem, aut prætorem obtinuiſſe. decurrebatur tñ eò: vt ouans vrbem iniret: intercedēte T. Sempronio Longo tribuno plebis: qui nihilo magis id more maiorū, aut vllo exemplo futurū dicebat. poſtremo victus conſenſu patrum tribunus ceſſit: & ex S. C. L. Lentulus ouans vrbem eſt ingreſſus. Argēti tulit ex prǽda quadragintaquatuor millia pondo: auri duo millia quadringenta L: militibus ex præda centū X X aſſes diuiſit. Iam exercitus cōſularis ab Arretio Ariminū traductus erat: & quinq; millia ſociūm latini nominis ex Gallia in Hetruriam tranſierant. itaq; L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduerſus Gallos Cremonā tum obſidentes profectus, caſtra mille quingentorų paſſuum interuallo ab hoſte poſuit. Occaſio egregie rei gerēdæ fuit: ſi protinus de via ad caſtra oppugnanda duxiſſet. palati paſſim vagabantur per agros, nullo ſatis firmo relicto præſidio. laſſitudini militum timuit: quod raptim ductū agmen erat. Galli clamore ſuorų ex agris reuocati, omiſſa præda, quæ in manibus erat: caſtra repetiuere. & poſtero die in aciē progreſſi. nec Romanus moram pugnādi fecit. ſed vix ſpacium inſtruendi fuit: eo curſu hoſtes in prælium venerunt. Dextera ala (quia in alas diuiſum ſocialem exercitū habebat) in prima acie locata eſt: in ſubſidiis duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpoſiti. Prætor ſecum duos legatos, Cn. Lectorium, & P. Titinium habebat: cū quibus circūſpicere, & obire ad omnes hoſtium ſubitos conatus poſſet. Primo Galli omni multitudine in vnū locū connixi, obruere, atq; obterere ſeſe dextram alam, quæ prima erat: ſperarūt poſſe. vbi id parum procedebat: circūuenire à cornibus & amplecti hoſtium aciē, quod multitudini aduerſus paucos facile videbatur: conati ſunt. Id vbi

C vidit prætor:vt & ipſe dilataret aciem:duas legiones ex ſubſidiis dextra læuaq; alæ, quæ in prima acie
pugnabat:circũdat:ædemq; deo Ioui vouit:ſi eo die hoſtes fudiſſet.L. Valerio iperat: vt altera parte
duarum legionum equites,altera ſociorum equitatum in cornua hoſtiũ emittat: nec circũuenire eos
aciem patiatur.ſimul & ipſe,vt extenuatam mediam ſubductis cornibus aciẽ Gallorum vidit:ſigna
inferre confertos milites,& perrumpere ordines iubet.& cornua ab equitibus,& medii à pedite pulſi:
ac repente,cũ omni parte cæde ingenti ſternerentur:Galli terga vertunt:fugaq; effuſa repetunt caſtra.
fugientes perſecutus eques:mox & legiones inſecutæ in caſtra impetum fecerunt.Minus ſex millia ho
minum inde effugerunt. cæſa & capta ſupra quinq; & XXX millia cum ſignis militaribus LXX,
carpentis gallicis multa præda oneratis plus ducentis. Amilcar dux pœnus eo prælio cecidit: & tres
imperatores nobiles Gallorum.Placentini captiui ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.
Magna victoria,lætaq; Romæ fuit literis allatis:ſupplicatio in triduum decreta eſt. Romanorum,ſo-
ciorumq; ad duo millia eo prælio ceciderunt:plurimi dexteræ alæ:in quam primo impetu ingens vis
hoſtiũ illata eſt. Quanq̃ à prætore propè debellatum erat:cõſul quoq; C. Aurelius perfectis: quæ Ro-
mæ agenda fuerant:profectus in Galliam victorẽ exercitum à prætore accepit. Conſul alter, cũ au-
tumno fermè exacto in prouinciam veniſſet:circa Apolloniá hybernabat.ab claſſe,quæ Corcyræ ſub-
ducta erat:C. Claudius,triremesq; Romanæ(ſicut ante dictum eſt) Athenas miſſæ cum Piræeum p-
ueniſſent:deſpondẽtibus iam animos ſociis ſpem ingentem attulerant. nã & terreſtres ab Corintho,
quæ per Megaram incurſiones in agros fieri ſolitæ erant:nõ fiebant: & prædonum à Chalcide naues,
quæ nõ mare ſolũ infeſtum,ſed etiá oẽs maritimos agros Athenienſibus fecerant: nonmodo Sunium
ſuperare,ſed nec extra fretum Euripi cõmittere aperto mari ſe audebant.Superuenerunt iis tres Rho-
diæ quadriremes:& erant atticæ tres aptæ naues ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac claſſe
ſi vrbs,agriq; Athenienſium defenderentur:ſatis in præſentia exiſtimanti Claudio eſſe, maioris ẽt rei
fortuna oblata eſt.Exules ab Chalcide regiorum iniuriis pulſi attulerunt: occupari Chalcidẽ ſine cer-
tamine vllo poſſe.nam & Macedonas, quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus:vagari paſſim: &
oppidanos præſidio Macedonum fretos cuſtodiá vrbis negligere.His authoribus profectus, quanq̃
Sunium ita mature peruenerat:vt inde prouehi ad primas anguſtias Eubœæ poſſet: ne ſuperato pro-
montorio conſpiceretur:claſſem in ſtatione vſq; ad noctẽ tenuit.primis tenebris mouit: & tranquillo
prouectus Chalcidẽ paulo ante lucem,quà infrequẽtiſſima ædificia vrbis ſunt: paucis militibus tur-
rim proximam,murumq; circa ſcalis cæpit:alibi ſopitis cuſtodibus,alibi nullo cuſtodiente. progreſſi
D inde ad frequẽtia ædificiis loca,cuſtodibus interfectis,refractaq; porta,cæterã multitudinem armato
rum acceperunt.inde in totam vrbẽ diſcurſum eſt:aucto etiam tumultu: quod circa forũ ignis tectis
iniectus erat.cõflagrarunt & horrea regia,& armamentariũ cum ingenti apparatu machinarum,tor
mentorumq;.cædes inde paſſim fugientium pariter ac repugnãtium fieri cœpta eſt.nec vllo iam, qui
militaris ætatis eſſet:non aut cæſo,aut fugato:Sopatro etiam Acarnãne præfecto præſidii interfecto:
præda omnis primo in forũ collata:deinde in naues impoſita.carcer etiam ab Rhodiis refractus:emiſ-
ſiq; captiui:quos Philippus tanq̃ in tutiſſimam cuſtodiam cõdiderat.ſtatuis inde regis deiectis, trun-
catiſq;,ſigno receptui dato,conſcenderunt naues:& Piræeum,vnde profecti erant: redierunt. Quod
ſi tantum militum Romanorum fuiſſet:vt & Chalcis teneri,& non deſeri præſidium Athenarum po
tuiſſet:magna res principio ſtatim belli,Chalcis,& Euripus adempta regi forent.nam vt terra Ther-
mopylarum anguſtiæ Græciá,ita mari fretum Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat. quò
cum eſſet nunciata clades ſociæ vrbis:quanq̃ ſerum auxilium perditis erat:tamen quæ proxima auxi
lio eſt,vltionem petens,cũ expeditis quinq; millibus peditum,& CCC equitibus extemplo profe-
ctus,curſu propere Chalcidem contendit,haudquaq̃ dubius opprimi Romanos poſſe.à qua deſtitu-
tus ſpe,nec ad quicq̃ aliud,q̃ ad deforme ſpectaculum ſemirutæ,ac fumantis ſociæ vrbis cũ veniſſet:
paucis,vix qui ſepelirent bello abſumptos,relictis,æque raptim ac venerat, tranſgreſſus ponte Euri-
pum per Bœotiam Athenas ducit,pari incœpto haud diſparem euentum ratus reſponſurum. & re-
ſpondiſſet:niſi ſpeculator(hemerodromos vocant Græci,ingens die vno curſu emetientes ſpacium)
cõtemplatus regiũ agmen è ſpecula quadam,p̃grеſſus nocte media Athenas perueniſſet. idem ibi
ſomnus,eademq; negligentia erat:quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat.Excitati nuncio tre-
pido & prætor Athenienſium,& Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum,cõ-
uocatis in forũ militibus,tuba ſignum ex arce dari iubent:vt hoſtes adeſſe omnes ſcirent.ita vndiq; ad
portas,ad muros diſcurrũt. Paucas poſt horas Philippus, aliquanto tñ ante lucem appropinquans
vrbi,conſpectis luminibus crebris,& fremitu hoium trepidantium(vt in tali tumultu) exaudito, ſu-
ſtinuit ſigna;& cõſidere,ac quieſcere agmen iuſſit, vi aperta propalàm vſurus: quando parum dolus
profuerat.ad Dipylon acceſſit.Porta ea,velut in ore vrbis poſita,maior aliquanto,patentiorq;, q̃ cæ-
teræ,eſt:& intra eam extraq; latæ ſunt viæ:vt & oppidani dirigere aciem à foro ad portam poſſent: &
extra limes mille fermè paſſus in Academiæ gymnaſium ferens,pediti equitiq; hoſtium liberum ſpa-
cium præberet.Eo milite Athenienſes cum Attali præſidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam
inſtructa

A inſtructa,ſigna extuleriſt.Quod vbi Philippus vidit:habere ſe hoſtes in poteſtate ratus,& diu optata
cæde(neq; enim vlli græcarum ciuitatũ infeſtior erat)expleturum,cohortatus milites,vt ſe intuentes
pugnarent:ſcirentq; ibi ſigna,ibi aciem eſſe debere,vbi rex eſſet:cõcitat in hoſtes equum,non ira tñ,
ſed etiam gloria elatus:quod ingenti turba cõpletis etiam ad ſpectaculum muris, conſpici ſe pugnan
tem egregium ducebat.Aliquantũ ante aciem cũ equitibus paucis euectus in medios hoſtes ingẽtem
tum ſuis ardorem,tum pauorẽ hoſtibus iniecit. plurimos manu ſua cõminus, eminusq; vulneratos,
cõpulſosq; in portam cõſecutus, & ipſe cum maiorem in anguſtiis trepidantium edidiſſet cædem : in
temerario incœpto tutum tñ receptum habuit: quia qui in turribus portæ erant: ſuſtinebant tela:ne
in permiſtos hoſtibus ſuos conijcerẽt.intra muros deinde tenentibus milites Athenienſibus, Philip-
pus ſigno receptui dato,caſtra ad Cynoſarges(templum Herculis, gymnaſiumq; & lucus erat circũ-
iectus)poſuit.ſed Cynoſarges,& lucus,& quicquid ſancti amœni ue circa vrbẽ erat: incenſum eſt : di-
rutaq; non tecta ſolũ,ſed ẽt ſepulchra:nec diuini humani ue iuris quicq̃ prę impotenti ira eſt ſeruatũ.
Poſtero die cũ primo clauſæ fuiſſent portæ : deinde ſubito apertæ : quia præſidium Attali ab Ægina,
Romaniq; ab Piræeo intrauerant vrbẽ:caſtra ab vrbe retulit rex tria fermè millia paſſuum.inde Eleu-
ſinem profectus,ſpe improuiſo templi,caſtelliq;,quod & imminet & circundatum eſt tẽplo:capiendi,
cum haudquaq̃ neglectas cuſtodias animaduertiſſet:& claſſem à Piræeo ſubſidio venire:omiſſo incœ-
pto,Megaram,ac protinus Corinthum ducit.& cũ Argis Achæorum conciliũ eſſe audiſſet:inopinan
tibus Achæis concioni ipſi ſuperuenit. Conſultabant de bello aduerſus Nabim tyrannum Lacedæ-
moniorum.qui tranſlato ab Achæis imperio à Philopœmene ad Cycliaden nequaq̃ parem illi ducẽ
dilapſa cernẽs Achæorum auxilia, redintegrauerat bellũ: agroſq; finitimorũ vaſtabat: & iam vrbibus
quoq; erat terribilis.Aduerſus hunc hoſtem cum quantũ ex quaq; ciuitatum militum conſcriberetur
conſultarent:Philippus dempturũ ſe eis curam,quod ad Nabin,& Lacedæmonios attineret : pollici-
tus:nec tñ agros ſociorum populationibus prohibiturum:ſed terrorem omnem belli in ipſam Laco
niam,ducto eò extemplo exercitu,tranſlaturum.Hæc oratio cum ingenti hominũ aſſenſu acciperet:
ita tamen ęquum eſt,inquit,me veſtra meis armis tutari:ne mea interim nudentur præſidiis. itaq;,ſi
vobis videtur:tantũ parate militum: quantũ ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthum tuenda ſatis
ſint:vt meis ab tergo tutis,ſecurus bellũ Nabidi inferam,& Lacedæmoniis.Non fefellit Achæos: quò
ſpectaſſet tam benigna pollicitatio,auxiliumq; oblatũ aduerſus Lacedæmonios.id quæri: vt obſidem
B Achæorũ iuuentutem educeret ex Peloponneſo ad illigandam Romano bello gentem . & id quidẽ co-
arguere Cycliades prætor Achæorũ nihil attinere ratus,id modo cũ dixiſſet: nõ licere legibus Achæo-
rũ de aliis rebus referreq̃ propter quas cõuocati eſſent : decreto de exercitu parando aduerſus Nabin
facto,concilium fortiter ac libere habitum dimiſit, inter aſſentatores regios ante eam diem habitus.
Philippus magna ſpe depulſus, voluntariis paucis militibus conſcriptis,Corinthum,atq; in Atticã
terram rediit. Per eos ipſos dies,q̃bus Philippus in Achaia fuit:Philocles pręfectus regius ex Eubœa
profectus cum duobus millibus Thracum, Macedonumq; ad depopulãdos Athenienſium fines, è re-
gione Eleuſinis ſaltum Cithæronis tranſcendit.inde dimidia parte militum ad prædandum paſſim p
agros dimiſſa,cum parte ipſe occultus loco ad inſidias opportuno cõſedit: vt ſi ex caſtello ab Eleuſine
in prædantes ſuos impetus fieret:repẽte hoſtes effuſos ex improuiſo adoriretur . Non fefellere inſidię.
itaq; reuocatis,qui diſcurrerant ad prædandum,militibus,inſtructiſq;, ad oppugnandum caſtellum
Eleuſinem profectus,cũ multis in vulneribus receſſit:Philippoq; ſe venienti ex Achaia coniunxit. Ten
tata & ab ipſo rege expugnatio eius caſtelli eſt.ſed naues Romanæ à Piræeo venientes,intromiſſumq;
præſidium abſiſtere incœpto coegerunt. Diuiſo deinde exercitu rex cũ parte Philoclem Athenas mit-
tit:cum parte ipſe Piræeum pergit:vt dum Philocles ſubeundo muros,& comminanda oppugnatio-
ne contineret vrbe Athenienſes: ipſi Piræeum leui cum præſidio relictum expugnandi facultas eſſet.
Cæterum nihil ei Piræei, q̃ Eleuſinis facilior : iiſdem ferè defendentibus , oppugnatio fuit. A' Piræo
Athenas repente duxit. inde eruptiõe ſubita peditum, equitumq; inter anguſtias ſemiruti muri, qui
brachiis duobus Piræeum Athenis iungit:repulſus, omiſſa oppugnatiõe vrbis, diuiſo cum Philocle
rurſus exercitu,ad vaſtandos agros profectus, cum priorem populationem ſepulchris circa vrbẽ di-
ruendis exercuiſſet,nequid inuiolatum relinqueret:templa deũm,quæ pagatim ſacrata habebant: di
rui , atque incendi iuſſit . Exornata eo genere operum eximie terra Attica , & copia domeſtici mar-
moris,& ingeniis artificum præbuit huic furori materiam . neq; enim diruere modo ipſa templa, ac
ſimulacra euertere ſatis habuit:ſed lapides quoq;,ne integri cumularent ruinas:frãgi iuſſit.& poſteaq̃
non tam ira ſatiata,q̃ iræ exercendæ materia hæc deerat: agro hoſtium in Bœotiam exceſſit:nec aliud
quicquam dignum memoria in Græcia egit. Conſul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam , ac
Dyrrachium habebat caſtra ad Apſum flumen: quò accerſitum T.Apuſtium legatum cum parte co-
piarum ad depopulandos hoſtium fines mittit . Apuſtius extrema Macedoniæ populatus , Corrha-
go,& Gerrhunio,& Oreſſo caſtellis primo impetu captis,ad Antipatriam,in faucibus anguſtis ſitam
vrbem,venit. ac primo euocatos principes ad colloquium , vt fidei Romanorum ſe committerent.

C perlicere eſt conatus: deinde vbi magnitudine ac mœnibus, ſituq́; vrbis freti dicta aſpernabantur: vi atq; armis adortus expugnauit: puberibusq́; interfectis, præda omni militibus conceſſa, diruit muros: atq; vrbẽ incendit. Hic metus Codrionem, ſatis validum & munitũ oppidum, ſine certamine vt dederetur Romanis, effecit. præſidio ibi relicto, Ilion (nomẽ propter alterã in Aſia vrbem, q̃ oppidũ, notius) vi capitur. Reuertentẽ legatum ad conſulem cum ſatis magna præda Athenagoras quidam regius præfectus in tranſitu fluminis à nouiſſimo agmine adortus poſtremos turbauit. ad quorũ clamorem, & trepidationẽ cum reuectus equo propere legatus ſigna conuertiſſet: coniectisq́; in medium ſarcinis aciẽ direxiſſet: non tulere impetum Romanorũ militum regii. multi ex iis occiſi: plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad conſulem, remittitur inde extemplo ad claſſem. Hac ſatis felici expeditione bello cõmiſſo, reguli ac principes accolæ Macedonum in caſtra Romana veniſſe, Pleuratus Scerdileti filius, & Aminander Athamãnum rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bellum ſuo nomine Longarus cũ Demetrio Philippi patre geſſerat. Pollicentibus auxilia reſpondit conſul: Dardanorum, & Pleurati opera, cum exercitũ in Macedoniam induceret: ſe vſurum. Aminandro Ætolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ii quoq; per id tempus venerant) mandat: vt Æginæ rex, vbi hybernabat: claſſem Romanam operiretur. qua adiuncta, bello maritimo, ſicut ante, Philippũ vrgeret. Ad Rhodios quoq; miſſi legati: vt capeſſerẽt partem belli. Nec Philippus ſegnius (iam enim in Macedoniam peruenerat) apparabat bellum. filiũ Perſea, puerum admodum, datis ex amicorũ numero, qui ætatem eius regerent: cum parte copiarum ad obſidendas anguſtias, quæ ad Pelagoniam ſunt: mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles vrbes, ne claſſi prædæ, aut præmio eſſent: diruit. Ad Ætolos mittit legatos: ne gens inquieta aduentu Romanorũ fidem mutaret. Concilium Ætolorum ſtatuta die, quod Panætolium vocant: futurũ erat. huic vt occurrerent: & legati regis iter accelerarunt: & ab conſule miſſus L. Furius Purpurio legatus venit. Atheniẽſium quoq; legati ad id conciliũ occurrerunt. Primi Macedones, cũ quibus recentiſſimũ fœdus erat: auditi ſunt. qui nulla noua re nihil ſe noui habere, quod afferrent, dixerunt. quibus enim de cauſis, experta inutili ſocietate Romana, pacem cũ Philippo feciſſent: cõpoſitam ſemel ſeruare eos debere. An imitari, inquit vnus ex legatis, Romanorum licentiam, an leuitatem dicam, mauultis? qui cum legatis veſtris Romæ reſponderi ita iuſſiſſent: quid ad nos venitis Ætoli: ſine quorum authoritate pacem cum Philippo feciſtis? iidem nunc, vt bellum ſecũ aduerſus Philippum geratis: poſtulãt: & antea propter vos, & pro vobis arma ſumpta aduerſus eum ſimulabant: nunc vos in pace eſſe cũ Philippo prohibent. Meſſanæ

D vt auxilio eſſent, primo in Siciliam conſcenderunt: iterum, vt Syracuſas oppreſſas ab Carthaginenſibus in libertatem eximerent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam ipſi habent: vectigalemq́; prouinciam ſecuribus, & faſcibus ſubiecerunt. Scilicet ſicut vos Naupacti legibus veſtris per magiſtratus à vobis creatos concilium habetis, ſociũ, hoſtemq́; libere, quem velitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri veſtro: ſic Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam aut Lilybæum indicitur concilium populi Romani: Romanus conuentus agitur: eo imperio euocati conueniunt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentem, ſtipatũ lictoribus vident: virgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent: & quotãnis alium atq; alium dominũ ſortiuntur. Nec id mirari debẽt: aut poſſunt: cũ Italiæ vrbes, Rhegium, Tarentũ, Capuam, finitimasq́;, quarũ ruinis creuit vrbs Romana: eiuſdẽ ſubiectas videant imperio. Capua quidem ſepulchrum & monumentum cãpano populo data, extorri & eiecto ipſo populo ſupereſt vrbs trunca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda q̃ ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenæ hoĩes plus lingua, & moribus, & legibus, q̃ maris terrarumq́; ſpacio diſcreti, hæc tenuerint: ſperare quicq̃ eodem ſtatu manſurum. Philippi regnum officere aliquid videri libertati veſtræ. qui cũ merito veſtro vobis infeſtus eſſet: & nihil à vobis vltra, q̃ pacem petiit: finemq́; hodie pacis pactæ deſiderat. Aſſuefacite iis terris legiones externas: & iugũ accipite. ſero, ac nequicq̃, cum dominum Romanum habebitis: ſocium Philippum quæretis. Ætolos, Acarnãnas, Macedonas eiuſdem linguæ hoĩes leues ad tempus ortæ cauſæ diſiungunt, cõiunguntq́;: cum alienigenis, cum barbaris æternum oĩbus Græcis bellum eſt: eritq́;. natura enim, quæ perpetua eſt: nõ mutabilibus in diem cauſis hoſtes ſunt. Sed vnde cœpit oratio mea: ibi deſinet. Hoc eodẽ loco iidem homines de eiuſdem Philippi pace triẽnio ante decreuiſtis, iiſdem improbantibus eam pacem Romanis: qui nunc pactam, & compoſitam turbare volunt. in qua conſultatione nihil fortuna mutauit: cur vos mutetis, nõ video. Secundũ Macedonas, ipſis Romanis ita cõcedẽtibus, iubẽtibusq́;, Athenienſes, qui fœda paſſi iuſtius in crudelitatem, ſæuitiamq́; regis inuehi poterãt, introducti ſunt. Deplorauerunt vaſtationem, populationemq́; miſerabilem agrorum. Neq; id ſe queri: quod hoſtilia ab hoſte paſſi forent. eſſe enim quædam belli iura: quæ vt facere, ita pati ſit fas. ſata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq́; agi, miſera magis, q̃ indigna patienti eſſe. verum enimuero id ſe queri: quod qui Romanos alienigenas, & barbaros vocet: adeo omnia ſimul diuina humanaq́; iura polluerit: vt priore populatione cum infernis diis, ſecunda cum ſuperis bellum nefarium geſſerit. omnia ſepulchra, monumentaq́; diruta eſſe in finibus ſuis: omnium nudatos manes: nullius oſſa terra tegi. delubra

A lubra ibi fuiſſe: quæ quondam pagatim habitantes in paruis illic caſtellis vicisq; conſecrata, ne in
vnam vrbem quidem contributi maiores ſui deſerta reliquerint. circa ea omnia templa Philippū in-
feſtos circuntuliſſe ignes: ſemiuſta, & truncata ſimulachra deūm inter proſtratos iacere poſtes tēplo-
rum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam, opulentamq;: talem eum, ſi liceat, Æto-
liam, Græciamq; omnem facturum. Vrbis quoq; ſuæ ſimilem deformitatem futuram fuiſſe: niſi Ro-
mani ſubueniſſent. eodem enim ſcelere vrbem colentem hos deos, præſidemq; arcis Mineruam petitā:
eodem Eleuſinæ Cereris templum: eodem Piræei Iouem, Mineruamq;. ſed ab eorum non templis mo-
do, ſed etiam mœnibus vi atq; armis repulſum, in ea delubra, quæ ſola religione tuta fuerint: ſæuiſſe.
Itaq; ſe orare, atq; obſecrare Ætolos: vt miſerti Athenienſiū, ducibus diis immortalibus, deinde Ro-
manis, qui ſecundum deos plurimum poſſint: bellum ſuſciperēt. Tum Romanus legatus. Totam
orationis meæ formam Macedones primum, deinde Athenienſes mutarunt. nam & Macedones, cū
ad conquerendas Philippi iniurias in tot ſocias nobis vrbes veniſſem: vltro accuſando Romanos,
defenſionem vt accuſatione potiorē haberem, effecerunt: & Athenienſes in deos ſuperos, inferosq; ne-
fanda, atq; inhumana ſcelera eius referendo, quid mihi, aut cuiq̃ reliquerūt: quod obiicere vltra poſſi
mus? Eadem Chios, Abydenos, Æneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Samios, Lariſſenſes, Meſſenios,
hinc ex Achæia exiſtimate queri grauiora etiam, acerbioraq; eos: quibus nocendi maiorem facultatē
habuit. Nam quod ad ea attinet: quæ nobis obiecit: niſi gloria digna ſunt, fateor ea defendi nō poſſe.
Rhegium, & Capuam, & Syracuſas nobis obiecit. Rhegiū Pyrrhi bello legio à nobis, Rheginis ipſis
vt mitteretur orantibus, in præſidium miſſa vrbē, ad quam defendendam miſſa erat: per ſcelus poſſe-
dit. cōprobauimus igitur id facinus? an bello perſecuti ſceleratam legionem in poteſtatē noſtram re-
dactam tergo & ceruicibus pœnas ſociis pendere cū coegiſſemus, vrbem, agros, ſuaq; omnia cū liber
tate, legibusq; Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſſis ab externis tyrānis, quo indignius eſſet:
cum tuliſſemus opem: & fatigari propè per trienniū terra mariq; vrbe munitiſſima oppugnanda eſſe-
mus: cum iam ipſi Syracuſani ſeruire tyrannis, q̃ capi à nobis mallent: captam iiſdem armis, & libera
tam vrbem reddidimus. neq; inficias imus: Siciliam prouinciā noſtram eſſe: & ciuitates quæcunq; in
parte Carthaginenſiū fuerunt: & vno animo cū illis aduerſus nos bellū geſſerūt: ſtipendiarias nobis,
ac vectigales eſſe. quin contra, hoc & vos, & oēs gentes ſcire volumus: pro merito cuiq; erga nos for-
tunam eſſe. An Campanorum pœnæ, de qua neq; ipſi quidem queri poſſunt, nos pœniteat? Hi homi-
B nes, cum pro iis bellum aduerſus Samnites per annos propè ſeptuaginta cum magnis noſtris cladi-
bus geſſiſſemus: ipſos fœdere primū, deinde cōnubio, atq; inde cognationibus, poſtremo ciuitate no
bis coniunxiſſemus: tēpore noſtro aduerſo primi omniū Italiæ populorum, præſidio noſtro fœde in-
terfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde indignati ſe obſideri à nobis, Annibalem ad oppugnan-
dam Romam miſerunt. Horum ſi neq; vrbs ipſa, neq; homo quiſquam ſupereſſet: quis id durius, q̃
pro merito ipſorum ſtatutum indignari poſſet? Plures ſibimet ipſi conſcientia ſcelerum mortem con
ſciuerunt: q̃ à nobis ſupplicio affecti ſunt. cæteris ita oppidum, ita agros ademimus: vt agrū locumq;
ad habitandum daremus: vrbem innoxiam ſtare incolumem pateremur: vt qui hodie videat eam: nul
lum ibi oppugnatæ, captæ ue vrbis veſtigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico? cum Carthagi-
ni victæ pacem ac libertatē dederimus? magis illud eſt periculū: ne nimis facile victis ignoſcēdo, plu-
res ob idipſum ad experiendam aduerſus nos fortunam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta ſint: hæc
aduerſus Philippum: cuius domeſtica parricidia, & cognatorū amicorumq; cædes, & libidinem inhu-
maniorem propè, q̃ crudelitatem, vos, quo propiores Macedoniæ eſtis: melius noſtis. Quod ad vos
attinet Ætoli: nos pro vobis bellum ſuſcepimus aduerſus Philippum: vos ſine nobis cum eo pacem
feciſtis. & forſitan dicatis: bello punico occupatis nobis, coactos metu vos leges pacis ab eo, qui tum
plus poterat: accepiſſe. & nos cum alia maiora vrgerent: depoſitum à vobis bellum & ipſi omiſimus.
Nunc & nos deūm benignitate punico perfecto bello, totis viribus noſtris in Macedoniam incubui-
mus: & vobis reſtituendi vos in amicitiam, ſocietatemq; noſtram fortuna oblata eſt: niſi perire cū Phi
lippo, q̃ vincere cum Romanis mauultis. Hæc dicta ab Romano cum eſſent: inclinatis omniū ani-
mis ad Romanos, Democritus prætor Ætolorū, pecunia, vt fama eſt, ab rege accepta, nihil aut huic,
aut illi parti aſſenſus, rem magni diſcriminis cōſiliis nullam eſſe tam inimicam, q̃ celeritatem, dixit.
celerem enim pœnitentiam, ſed eandem ſeram, atq; inutilem ſequi: cum præcipitata raptim conſilia
neq; reuocari, neq; in integrum reſtitui poſſint. deliberationis autem eius, cuius ipſe maturitatem ex-
pectandam putaret: tempus ita iam nunc ſtatui poſſe. cum legibus cautum eſſet: ne de pace, belló ue,
niſi in panætolico, & pyrrhiaco concilio ageretur: decernerent extemplo: vt prætor ſine fraude, cum de
bello, aut de pace agere vellet: aduocet concilium: & quod tum referatur, decernaturq;: vt perinde ius,
ratumq; ſit: ac ſi in panætolico, aut pyrrhiaco concilio actum eſſet. Dimiſſis ita ſuſpenſa re legatis,
egregie conſultum genti aiebat. nam vtrius partis melior fortuna belli eſſet: ad eius ſocietatem incli-
naturos. Hæc in concilio Ætolorum acta. Philippus impigre terra mariq; parabat bellum. nauales
copias Demetriadem in Theſſaliam contrahebat: Attalū, Romanamq; claſſem principio veris ab

C Ægina ratus moturos. nauibus maritimæq; oræ præfecit Heraclidam, quem & ante præfecerat. ipſe terreſtres copias comparabat:magna ſe duo auxilia detraxiſſe Romanis credēs:ex vna parte Ætolos: ex altera Dardanos,faucibus ad Pelagoniam à filio Perſeo interclusis. Ab conſule nō parabatur, ſed gerebatur iam bellum.per Daſſaretiorum fines exercitum ducebat:frumentum quod ex hybernis extulerat:integrum vehens:quod in vſum militi ſatis eſſet,præbentibus agris.oppida vicíq; partim voluntate,partim metu ſe tradebāt.quædam vi expugnata: quædam deſerta, in montes propinquos refugientibus barbaris,inueniebant. Ad Lingū ſtatiua poſuit propè flumen Beuum: inde frumentatū circa horrea Daſſaretiorum mittebat. Philippus conſternata quidem omnia circa,pauoremq; ingētem hominum cernebat:ſed parum gnarus quam partem petiſſet conſul:alam equitum ad explorandum,quonam hoſtes iter intendiſſent,miſit. Idem error apud conſulem erat. mouiſſe ex hybernis regē ſciebat,quam regionem petiſſet ignorans.is quoq; ſpeculatum miſerat equites. Hæ duæ alæ ex diuerſo,cum diu incertis itineribus vagatæ per Daſſaretios eſſent: tandem in vnum iter conuenerunt.neutros fefellit,vt fremitus procul hominum equorumq; exauditus eſt:hoſtes appropinquare.itaq; prius q̃ in conſpectum venirent:equos,armaq; expedierant.nec mora,vbi primum hoſtem videre: concurrendi facta eſt. Forte & numero, & virtute, vtpote lecti vtrinq;, haud impares, æquis viribus per aliquot horas pugnauerunt.fatigatio ipſorum,equorumq; incerta victoria diremit prælium. Macedonum XL equites,Romanorum quinq; & XXX ceciderunt. Neq; eo magis explorati quicquam, in qua regione hoſtium caſtra eſſent,aut illi ad regem, aut hi ad conſulem retulerunt. per transfugas cognitum eſt:quos leuitas ingeniorum ad cognoſcendas hoſtium res in omnibus bellis præbet. Philippus aliquid & ad caritatem ſuorum,& vt promptius pro eo periculum adirent,ratus profecturum ſe,ſi equitum,qui ceciderant in expeditione:ſepeliēdorum curam habuiſſet:afferri eos in caſtra iuſſit: vt conſpiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam incertum, nec tam inæſtimabile eſt, q̃ animi multitudinis. quod promptiores ad ſubeundam omnem dimicationem videbatur facturum,id metum,impigritiamq; incuſſit.nam qui haſtis,ſagittisq;,& rara lanceis vulnera facta vidiſſent: cū Græcis Illyricisq; pugnare aſſueti:poſteaq̃ gladio hiſpanienſi detruncata corpora brachiis abſciſis,aut tota ceruice deſecta,diuiſa à corpore capita, patentiaq; viſcera, & fœditatem aliam vulnerum viderūt: aduerſus quæ tela: quosq; viros pugnandum eſſet, pauidi vulgo cernebāt. ipſum quoq; regem terror cepit:nondum iuſto prælio cum Romanis congreſſum. ita reuocato filio, præſidioq;, quod in Pelagoniæ faucibus erat:vt iis copiis ſuas augeret: Pleurato, Dardanisq; iter in Macedoniā aperuit. Ipſe

D cum XX millibus peditū,quatuor millibus equitum,ducibus transfugis ad hoſtē profectus,paulo plus ducentis paſſibus à caſtris Romanis tumulum propinquum Athaco foſſa, ac vallo cōmuniuit. ac ſubiecta cernens Romana caſtra,admiratus eſſe dicitur,& vniuerſam ſpeciem caſtrorum,& deſcripta ſuis quæq; partibus,tum tendentium ordine,tum itinerum interuallis: & negaſſe barbarorum ea caſtra vlli videri poſſe. Biduum conſul,& rex, alter alterius conatus expectantes, cōtinuere ſuos intra vallum.tertio die Romanus omnes copias in aciem eduxit. Rex vero tam celerem aleam vniuerſi certaminis timens:quadringentos Tribalos(Illyricorum id,ſicut alio diximus loco:eſt genus)& Cretēſes CCC. addito iis peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora, vno ex purpuratis, ad laceſſendos hoſtium equites miſit. Ab Romanis autem aberat acies eorum paulo plus quingētos paſſus:velites,& equitum duæ fermè alæ emiſſæ: vt numero quoq; eques pedesq; hoſtem æquarent. Credidere regii genus pugnæ,cui aſſueuerant:fore:vt equites inuicem inſequentes,refugientesq; nūc telis vterentur:nunc terga darent: Illyricorum velocitas ad excurſiones,& impetus ſubitos vſui eſſet: Cretenſes in inuehentem ſe effuſe hoſtem ſagittas conicerent. Turbauit hunc ordinē pugnandi non acrior,q̃ pertinacior impetus Romanorum. nam haud ſecus, quàm ſi tota acie dimicarent:& velites emiſſis haſtis comminus gladiis rem gerebant: & equites, vt ſemel in hoſtem euecti ſunt: ſtantibus equis partim ex ipſis equis partim deſilientes,immiſcentesq; ſe peditibus pugnabant. ita nec eques regius equiti par erat, inſuetus ad ſtabilem pugnam: nec pedes concurſator, & vagus, & propè ſeminudus genere armorum veliti Romano parmam gladiumq; habenti, pariterq; & ad ſe tuendum, & ad hoſtem petendum armato.non tulere itaq; dimicationem: nec alia re, q̃ velocitate tutantes ſe, in caſtra refugerunt. Vno deinde intermiſſo die,cum omnibus copiis equitum leuisq; armaturæ pugnaturus rex eſſet:nocte cetratos;quos Peltaſtas vocant:loco opportuno inter bina caſtra in inſidiis abdiderat:præceperatq; Athenagoræ,& equitibus,vt ſi aperto prælio procederet res:vterentur fortuna:ſi minus:cedendo ſenſim ad inſidiarum locum hoſtem pertraherent.& equitatus quidem ceſſit. duces cetratæ cohortis,non ſatis expectato ſigno ante tempus excitatis ſuis, occaſionem bene gerendæ rei amiſere. Romanus & aperto prælio victor, & tutus à fraude inſidiarum in caſtra ſeſe recepit. Poſtero die omnibus copiis conſul in aciem deſcendit,ante prima ſigna locatis elephantis. quo auxilio tum primum Romani,quia captos aliquot bello punico habebant:vſi ſunt. vbi latentem intra vallū ſenſit:exprobrans metum ſucceſſit. Poſteaq̃ ne tum quidem poteſtas pugnandi dabatur: quia ex tam propinquis ſtatiuis parum tuta frumentatio erat, diſperſos milites per agros equitibus extemplo inuaſuris:

A inuaſuris: octo fermè inde millia interuallo tutiorem frumentationẽ habiturus, caſtra ad Atabolum
(id eſt loco nomen) mouit. Cum in propinquo agro frumentarentur Romani: primo rex intra vallũ
ſuos tenuit: vt creſceret ſimul & neglig ẽtia cum audacia hoſti. vbi effuſos vidit: cum omni equitatu,
& Cretenſium auxiliaribus, quantum equitũ velociſſimi pedites curſum æquare poterant, citato pro-
fectus agmine, inter caſtra Romana & frumentatores conſtituit ſigna. inde copiis diuiſis, partim ad
cõſectandos vagos frumentatores emiſit, dato ſigno nequem viuum relinquerent: cũ parte ipſe, ſubſti-
tit: itineraq́;, quibus ad caſtra recurſuri videbãtur hoſtes: obſedit. Iam paſſim cædes, ac fuga erat: nec-
dum quiſq̃ in caſtra Romana nuncius cladis peruenerat: quia refugientes in regiam ſtationẽ incide-
bant: & plures ab obſidentibus vias, q̃ ab emiſſis ad cædem interficiebantur. tandem inter medias ho-
ſtium ſtationes elapſi quidam trepidi tumultũ magis, q̃ certum nunciũ intulerũt caſtris. Cõſul equi-
tibus iuſſis qua quiſq; poſſet, opem ferre laborãtibus, ipſe legiones è caſtris educit: & agmine quadra-
to ad hoſtem ducit. Diſperſi equites per agros quidam aberrarunt, decæpti clamoribus aliis ex alio
exiſtentibus loco: pars obuios habuerunt hoſtes. pluribus locis ſimul pugna oritur. Regia ſtatio atro-
ciſſimum prælium edebat. nam & ipſa multitudine equitum, peditumq́; propè iuſta acies erat: & Ro-
manorum, quia medium obſederat iter: plurimi in eam inferebãtur. Eo quoq; ſuperiores Macedones
erant: quod & rex ipſe hortator aderat: & Cretenſium auxiliares multos ex improuiſo vulnerabãt, cõ-
ferti, præparatiq́; in diſperſos & effuſos pugnantes. Quod ſi modum in inſequendo habuiſſent: nõ in
præſentis modo certaminis gloriam, ſed in ſummam etiam belli profectum foret. nũc auiditate cædis
intemperantius inſecuti, in prægreſſas cum tribunis militum cohortes Romanas incidẽre. & fugiẽs
eques vt primo ſigna ſuorum vidit: conuertit in effuſum hoſtem equos: verſaq́; momẽto tẽporis for-
tuna pugnæ eſt, terga dantibus: qui modo ſecuti erant. multi comminus congreſſi, multi fugiẽtes in-
terfecti: nec ferro tantum periere: ſed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipſis equis hau-
ſti ſunt, Rex quoq; in periculo fuit. nam ruente ſaucio equo præceps in terram datus, haud multum
abfuit quin iacẽs opprimeretur. ſaluti fuit eques: qui raptim ipſe deſiluit: pauidumq́; regem in equũ
ſubiecit ipſe cum pedes æquare curſu fugientes non poſſet equites: ab hoſtibus ad caſum regis conci-
tatis confoſſus periit. Rex circumuectus per paludes peruias, inuiasq́; trepida fuga in caſtra tandem,
iam deſperantibus pleriſq; incolumem euaſurum, peruenit. Ducenti Macedonum equites eo prælio
periere: centum fermè capti: L X X X admodum ornati, equis ſpoliisq́; ſimul armorum relictis, ab-
ducti. Fuerunt: qui hoc die regem temeritatis, conſulem ſegnitiæ accuſarent. nam & Philippo quie-
B ſcendum fuiſſe: cum paucis diebus hoſtes exhauſto circa omni agro ad vltimum inopiæ venturos ſci-
ret: & conſulem, cum equitatum hoſtium, leuemq́; armaturam fudiſſet: ac propè regem ipſum cepiſ-
ſet: protinus ad caſtra hoſtium ducere debuiſſe. nec enim manſuros ita perculſos hoſtes fuiſſe: debella-
riq́; momento temporis potuiſſe. Id dictu, q̃ re, vt pleraq;, facilius. nam ſi omnibus peditum quoq;
copiis rex cõgreſſus fuiſſet: forſitan inter tumultum, cum omnes victi, metuq́; perculſi ex prælio intra
vallum, protinus inde ſuperuadentem munimenta victorem hoſtem fugerent: exui caſtris potuerit
rex. cum vero integræ copiæ peditum in caſtris manſiſſent: ſtationes ante portas, præſidiaq́; diſpoſita
eſſent: quid, niſi vt temeritatem regis effuſe pauloante ſecuti perculſos equites imitaretur: profeciſſet?
neq; enim ne regis quidem primum conſilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fe-
cit: reprehendendum foret: ſi modum proſperæ pugnæ impoſuiſſet. Eo quoq; minus eſt mirum, ten-
taſſe eum fortunam: quod fama erat: Pleuratum, Dardanosq́; ingentibus copiis profectos domo iam
in Macedoniam tranſcendiſſe: quibus ſi vndiq; circumuentus copiis foret: ſedẽtem Romanum debel-
laturum credi potuerit. Itaq; ſecundum duas aduerſas equeſtres pugnas multo minus tutam morã
in iiſdem ſtatiuis fore, Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiẽs hoſtem vellet: caduceatore ſub
occaſum ſolis ad conſulem miſſo, qui inducias ad ſepeliendos equites peteret: fruſtratus hoſtem ſecũ-
da vigilia, multis ignibus per tota caſtra relictis, ſilenti agmine abiit. Corpus iam curabat conſul: cũ
veniſſe caduceatorem, & quid veniſſet, nunciatum eſt. Reſponſo tantum dato, mane poſtero die fore
copiã conueniendi, id quod quæſitum erat, nox, dieiq́; inſequentis pars ad præcipiendũ iter Philippo
data eſt. montes quoq;, quam viã non ingreſſurum graui agmine Romanum ſciebat: petit. Cõſul
prima luce caduceatore datis induciis dimiſſo, haud ita multo poſt abiiſſe hoſtem cũ ſenſiſſet: ignarus
quà ſequeretur, iiſdem ſtatiuis frumentando dies aliquot conſumpſit. Stuberam deinde petit: atq; ex
Pelagonia frumentum, quod in agris erat: conuexit. inde ad Pluuinam eſt progreſſus nondum cõper-
to, quam regionem hoſtes petiſſent. Philippus cũ primo ad Bruannam ſtatiua habuiſſet: profectus
inde tranſuerſis limitibus terrorem præbuit ſubitum hoſti. mouere itaq; ex Pluuina Romani: & ad
Oſphagum flumen poſuerunt caſtra. Rex haud procul inde & ipſe vallo ſuper ripam amnis ducto
(Erigonũ incolæ vocant) tendit. inde ſatis cõperto Eduram petituros Romanos, ad occupandas
anguſtias, ne ſuperare hoſtes arctis faucibus incluſum aditũ poſſent: præceſſit. ibi alia vallo, alia foſſa,
alia lapidũ cõgerie, vt ꝓ muro eſſent: alia arboribus obiectis, ita vt locus poſtulabat: aut materia ſup-
peditabat: opere permuniit: atq; (vt ipſe rebat) viã ſuapte natura difficilẽ, obiectis ꝑ oẽs trãſitus opo-

C ribus inexpugnabilem fecit. Erant pleraq; ſylueſtria circa, incõmoda phalangi maxime Macedonum: quæ, niſi vbi prælongis haſtis velut vallũ ante clypeos obiecit: (quod vt fiat, libero campo opus eſt) nullius admodũ vſus eſt. Thracas quoq; rumphææ, ingẽtis & ipſe longitudinis, inter obiectos vndiq; ramos impediebant. Cretenſium vna cohors non inutilis erat. ſed ea quoq; ipſa, vt ſiquis impetum faceret: in patentem vulneri equum, equitemq; ſagittas conijcere poterat: ita aduerſus ſcuta Romana nec ad traijciendum ſatis magnam vim habebat: nec aperti quicq̃ erat, quod peteret. Itaq; id vt vanum teli genus ſenſerunt eſſe: ſaxis paſſim tota valle iacentibus inceſſebant hoſtem. ea maiore cum ſonitu, q̃ vulnere vllo, pulſatio ſcutorum parumper ſuccedentes Romanos tenuit. Deinde iis quoq; ſpretis, partim teſtudine facta per aduerſos vadunt hoſtes: partim breui circuitu cum in iugum collis euaſiſſent: trepidos ex præſidiis, ſtationibusq; Macedonas deturbant: &, vt in locis impeditis difficili fuga, pleroſq; etiam obtruncant. ita anguſtiæ minore certamine, q̃ quod animis propoſuerant: ſuperatæ: & in Eordæam peruẽtum: vbi peruaſtatis paſſim agris, in Elimeam ſe recepit. inde impetum in Oreſtidem fecit: & oppidum Celetrum eſt aggreſſus, in peninſula ſitum. lacus mœnia cingit anguſtis faucibus: vnde ex cõtinenti iter eſt. Primo ſitu ipſo freti, clauſis portis imperiũ abnuere: deinde poſtq̃ ſigna ferri, ac teſtudine ſuccedi ad portam, obſeſſasq; fauces agmine hoſtium viderunt: priuſquam experirentur certamen: metu in deditionem venerunt. Ab Celetro in Daſſaretios proceſſit: vrbemq; Pelium vi cæpit. ſeruitia inde cum cætera præda abduxit: & libera capita ſine precio dimiſit: oppidumq; iis reddidit, præſidio valido impoſito: nam & ſita opportune vrbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hoſtium agris conſul in loca iam pacata ad Apolloniam, vnde ortum bellum erat: copias reduxit. Philippum auerterant Ætoli, & Acarnãnes, & Dardani, & tot bella repente alia ex aliis locis exorta. Aduerſus Dardanos iam recipientes ex Macedonia ſeſe Athenagoram cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus miſit, iuſſum inſtare ab tergo abeuntibus, & carpendo poſtremum agmen ſegniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Ætolos Democritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum author fuerat: idem proximo concilio ad arma cõciuerat, poſt famam equeſtris ad Atabolum pugnæ, Dardanorumq;, & Pleurati cum Illyricis tranſitum in Macedoniam, ad hæc claſſis Romanæ aduentum in Oreum, & ſuper circunfuſas tot Macedoniæ gentes maritimam quoq; inſtantem obſidionem. Hæ cauſæ Democritum, Ætoloſq; reſtituerant Romanis. & Aminandro rege Athamanum adiuncto profecti Cercinium obſedere. Clauſerant portas: incertum vi, an voluntate: quia regium habebant præſidium. cæterum intra paucos dies captũ
D eſt Cercinium, atq; incenſum. qui ſuperfuerant è magna clade, liberi, ſeruiq; inter cæteram prædam abducti. Is timor omnes, qui circumcolunt Bœben paludem: relictis vrbibus montes coegit petere. Ætoli inopia prædæ inde auerſi in Perrebiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt: fœdeq; diripiũt. qui Maleam incolunt: voluntate in deditionem, ſocietatemq; accepti. Ex Perrebia Gomphos petẽdi Aminander author erat: (& imminet Athamania huic vrbi: videbaturq; expugnari ſine magno certamine poſſe) Ætoli campos Theſſaliæ opimos ad prædam petiere: ſequente, quanquam nõ probante Aminandro nec effuſas populationes Ætolorum, nec caſtra, quo ſors tuliſſet loco, ſine vllo diſcrimine, ac cura muniendi poſita. itaq; ne temeritas eorum, negligentiaq; ſibi ac ſuis etiam cladis alicuius cauſa eſſet: cum campeſtribus locis ſubiicientes eos caſtra Phecado vrbi videret: ipſe paulo plus quingentorum paſſuum inde tumulum ſuis, quãuis leui munimento tutum, cæpit. Cum Ætoli, niſi q̃ populabantur: vix meminiſſe viderentur ſe in hoſtium agro eſſe: alii palati ſemiermes vagarentur: alii in caſtris ſine ſtationibus per ſomnum vinumq; dies noctibus æquarent: Philippus inopinãtibus aduenit. quem cum adeſſe refugientes ex agris quidam pauidi nunciaſſent: trepidare Democritus, cæteriq; duces: & erat forte meridianum tempus: quo pleriq; graues cibo ſopiti iacebant. excitare igitur alii alios: iubere arma capere: alios dimittere ad reuocandos qui palati per agros prædabant. tantaq; trepidatio fuit: vt ſine gladiis quidam equitum exirent: loricas pleriq; non induerent. ita raptim educti, cum ſexcentorum ægre ſimul equites pediteſq; numerum expleſſent: incidunt in regium equitatũ, numero, animis, armiſq; præſtantem. itaq; primo impetu fuſi, vix tentato certamine turpi fuga repetunt caſtra. cæſi, captiq; quidam: quos equites ab agmine fugiẽtium intercluſere. Philippus ſuis iam vallo appropinquantibus receptui cani iuſſit. fatigatos enim equos, viroſq; non tam prælio, q̃ itineris ſimul longitudine, ſimul præpropera celeritate habebat. itaq; turmatim equites, inuicemq; manipulos leuis armaturæ aquatũ ire, & prandere iubet: alios in ſtatiõe armatos retinet, opperiẽs agmen peditum tardius ductum propter grauitatem armorum. quod vbi aduenit: & ipſis imperatum: vt ſtatutis ſignis, armiſq; ante ſe poſitis, raptim cibum caperent: binis, ternis ue ad ſummum ex manipulis aquandi cauſa miſſis. interim eques cũ leui armatura paratus, inſtructuſq; ſtetit: ſiquid hoſtis moueret. Ætoli (iam enim & quæ per agros multitudo ſparſa fuerat: receperat ſe in caſtra) vt defenſuri munimenta, circa portas, vallumq; armatos diſponũt: dum quietos hoſtes ipſi feroces ex tuto ſpectabant. poſteaq̃ mota ſigna Macedonum ſunt: & ſuccedere ad vallum parati, atq; inſtructi cœpere: oẽs repente relictis ſtationibus per auerſam partem caſtrorum ad tumulum, & ad caſtra Athamãnum perfugiunt.

A perfugiunt. multi in hac quoq; tam trepida fuga capti, cæſiq́; ſunt Ætolorum. Philippus, ſi ſatis diei
ſupereſſet, non dubius quin Athamânes quoq; exui caſtris potuiſſent: die per prælium, deinde per dire-
ptionem caſtrorum abſumpto, ſub tumulo in proxima planitie conſedit, prima luce inſequentis diei
hoſtem aggreſſurus. Sed Ætoli eodem pauore, quo ſua caſtra reliquerant: nocte proxima diſperſi fuge
runt. Maxime vſui fuit Aminander: quo duce Athamânes itinerum periti ſummis montibus per cal
les ignotos ſequentibus eos hoſtibus in Ætoliam perduxerunt. haud ita multos in diſperſa fuga error
intulit in Macedonum equites: quos luce prima Philippus, vt deſertum tumulum vidit: ad carpendū
hoſtium agmen miſit. Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipiētes ſe in fines
adeptus: poſtremum agmen primo turbauit. deinde poſteaquā Dardani conuerſis ſignis direxere aciē:
æqua pugna iuſto prælio erat. vbi rurſus procedere Dardani cœpiſſent: equite & leui armatura regii
nullū talis auxilii genus habentes Dardanos, oneratos immobilibus armis vexabant. & loca ipſa ad-
iuuabant. Occiſi perpauci ſunt: plures vulnerati: captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus
ſuis: ſed confertim & pugnant: & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas
expeditiones coercitis gentibus, reſtituerat Philippus incœpto forti, nō proſpero ſolū euentu. Minuit
deinde ei forte oblata res hoſtium Ætolorū numerum. Scopas princeps gētis ab Alexandria magno
cum pondere auri ab rege Ptolemæo miſſus ſex millia peditum, & equites mercede cōductos Ægyptū
auexit. nec ex iuuentute Ætolorum quenquam reliquiſſet, ni Democritus nūc belli, quod inſtaret: nūc
futuræ ſolitudinis admonens (incertum cura gentis, an vt aduerſaretur Scopæ, parum donis cultus)
partem iuniorum caſtigādo domi continuiſſet. Hæc ea æſtate ab Romanis, Philippoq́; geſta erāt.
Claſſis ab Corcyra eiuſdē principio æſtatis cū L. Apuſtio legato profecta, Malea ſuperata, circa Scyl-
læum agri Hermionici Attalo regi coniuncta eſt. Tum vero Athenienſium ciuitas cui odio in Philip
pum per metum iamdiu moderata erat: id omne in auxilii præſentis ſpem effudit. Nec vnquā ibi de-
ſunt linguæ promptæ ad plebem cōcitandam. quod genus cum in omnibus liberis ciuitatibus, tum
præcipue Athenis, vbi oratio plurimum pollet: fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tu
lerunt: plebesq́; ſciuit: vt Philippi ſtatuæ, imagines omnes, nominaq́; earum, item maiorum eius viri-
lis ac muliebris ſexus omniū tollerētur: delerēturq́; dies feſti: ſacra ſacerdotes, quæ ipſius, maiorum'ue
eius honoris cauſa inſtituta eſſent: omnia profanarentur: loca quoque, in quibus poſitum aliquid, in-
ſcriptum'ue honoris eius cauſa fuiſſet: deteſtabilia eſſent: neque in iis quicquam poſtea poni, dedica-
B riq́; fas eſſet. ſacerdotes publicos, quotieſcunque pro populo Athenienſi, ſociiſq́;, & exercitibus, & claſ
ſibus eorum precarentur: toties deteſtari, atque execrari Philippum, liberos eius, regnumq́;, terreſtres
naualesq́; copias, Macedonum genus omne, nomenq́;. additumq́; decreto: ſiquis quid poſtea, quod
ad notam, ignominiamq́; Philippi pertineret: ferret: id omne populum Athenienſem iuſſurum. ſiquis
cōtra ignominiam, pró'ue honore eius dixiſſet: feciſſet'ue: qui occidiſſet eum: iure cæſurum. poſtremo
incluſum: vt omnia quæ aduerſus Piſiſtratidas decreta quondam erant: eadem in Philippo ſeruaren-
tur. Athenienſes quidem literis, verbiſq́;, quibus ſolis valent: bellum aduerſus Philippum gerebāt.
Attalus, Romaniq́; cum Piræeum primo ab Hermione petiſſent: paucos ibi morati dies, oneratiq́;
æque immodicis ad honores ſociorum, ac quæ in iram aduerſus hoſtem fuerant, Athenienſium de-
cretis, nauigarunt à Piræeo Andrum. & cum in portu, quem Gaureleon vocant: conſtitiſſent: miſſis,
qui tentarent oppidanorum animos: ſi volūtate tradere vrbem, quàm vim experiri mallent: poſtquā
præſidio regio arcem teneri, nec ſe poteſtatis ſuæ eſſe reſpondebant: expoſitis copiis, omniq́; apparatu
vrbium expugnandarum, diuerſis partibus rex, & legatus Romanus ad vrbem ſubeunt. Plus aliquan
to Græcos Romana ſigna, armaq́; non ante viſa, animiq́; militum tam prompte ſuccedentium mu-
ro terruere. itaq; fuga extemplo in arcem facta eſt: vrbe hoſtes potiti. & in arce cum biduum loci ſe ma-
gis, quàm armorum fiducia tenuiſſent: tertio die pacti ipſi præſidiumq́;: vt cum ſingulis veſtimentis
Delium Bœotiæ tranſueherentur. Et ab Romanis regi Attalo conceſſa præda: ornamentaq́; vrbis ipſi
auexerant. Attalus ne deſertam haberet inſulā: & Macedonum ferè omnibus, & quibuſdam Andrio-
rum vt manerent, perſuaſit. poſtea & ab Delio, qui ex pacto tranſuecti eò fuerant: promiſſis regis cum
deſiderium quoque patriæ facilius ad credendum inclinaret animos: reuocati. Ab Andro Scyrum tra
iecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda vrbe nequicquam abſumpti. & quia vix operæpretium erat:
abſceſſere ad Praſias. Continentis atticæ is locus eſt. Iſſæorum XX lembi claſſi Romanorum adiun
cti ſunt. ii miſſi ad populandos Caryſtiorum agros. cætera claſſis Geræſtum nobilem Eubœæ portū,
dum à Caryſto Iſſæi redirēt: tenuit. Inde omnes velis in altum datis, maris medio præter Scyrum in-
ſulam Icum peruenere. ibi paucos dies ſæuiente borea retenti, vbi prima tranquillitas data eſt. Scia-
thum traiecere, vaſtatam vrbem: direptamq́; nuper à Philippo. Per agros palati milites frumentum,
& ſiqua alia vſui eſſe ad veſcendum poterant: ad naues retulere. prædæ nec erat quicquam: nec merue-
rant Græci, cur diriperentur. Inde Caſandream petentes primo ad Mendin, maritimū ciuitatis eius
vicum, tenuere. inde cum ſuperato promontorio ad ipſa mœnia vrbis circūagere claſſem vellent: ſæua
coorta tempeſtate propè obruti fluctibus, diſperſi magna ex parte amiſſis armamentis in terram effu-

C gerunt. Omen quoq; ea maritima tempeſtas ad rem terra gerendã fuit. nam collectis in vnũ nauibus,
expoſitisq; copiis aggreſſi vrbem, cũ multis vulneribus repulſi, (& erat validũ ibi regium præſidium)
irrito incœpto regreſſi Canaſtrũ Pallenes traiecere. inde ſuperato Toronæ promontorio, nauigantes
Acantũ petiere. ibi primo ager vaſtatus: deinde ipſa vrbs vi capta, atq; direpta, nec vltra pgreſſi, (iam
enim & graues præda naues habebant) retro, vnde venerant, Sciathum, & ab Sciatho Eubœam repe
tunt. Ibi relicta claſſe, decẽ nauibus expeditis ſinum maliacũ intrauere ad colloquendum cum Ætolis
de ratiõe gerendi belli. Sipyrrhicas Ætolus princeps legationis eius fuit: qui ad cõmunicanda cõſilia
Heracleam cũ rege, & cum Romano legato venit. Petitũ ex fœdere ab Attalo eſt: vt mille milites præ-
ſtaret. tantum enim numerũ bellũ gerentibus aduerſus Philippum debebat. Id negatũ Ætolis: quod
illi quoq; grauati prius eſſent ad populandam Macedoniã exire: quo tẽpore Philippo circa Pergamũ
vrente ſacra, profanaq;, abſtrahere eum inde reſpectu rerum ſuarũ potuiſſent. Ita Ætoli cum ſpe ma-
gis, Romanis omnia pollicentibus, q̃ cum auxilio dimiſſi. Apuſtius cum Attalo ad claſſem rediit. in-
de cõſultari de Oreo oppugnando cœptum. Valida ea ciuitas & mœnibus, &, quia ante fuerat tenta-
ta: firmo erat præſidio. Cõiunxerant ſe iis poſt expugnationẽ Andri cum præfecto Ageſimbroto XX
rhodiæ naues, tectæ omnes. eam claſſem in ſtationem ad Zelaſium miſerunt Iſthmię: (id ſuper Deme
triadẽ promontoriũ eſt peropportune obiectum) vt ſi quid inde mouerẽt Macedonum naues: in præ-
ſidio eſſent. Heraclides præfectus regius claſſem ibi tenebat: magis per occaſionem, ſi quam negligen-
tia hoſtiũ dediſſet, q̃ aperta vi quicquã auſurus. Oreum diuerſi Romani, & rex Attalus oppugnabant:
Romani à maritima arce: regii aduerſus vallem inter duas iacentẽ arces: quà & muro interſepta vrbs
eſt. & vt loca diuerſa, ſic diſpari modo etiã oppugnabant: Romani teſtudinibus, & vineis, & ariete ad-
mouendo muris: regii baliſtis, catapultisq;, & alio omni genere tormentorũ tela ingerentes, & ponde-
re ingenti ſaxa iaciebãt: & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertũ profuerat. Cæte
rum non plures tantũ Macedones, q̃ ante tuebantur vrbem, ſed etiã præſentioribus animis, & caſtiga
tionibus regis in admiſſa culpa, & ſimul minarũ, ſimul promiſſionum in futurũ memores: ita vt pa-
rum in expugnatiõe celeri ſpei eſſet. Interim & aliud agi poſſe ratus legatus, relictis quod ſatis videba-
tur ad opera perficienda militibus, traiicit in proxima cõtinentis: Lariſſamq;, non illam in Theſſalia
nobilẽ vrbem, ſed alteram, quã Cremaſten vocant, ſubito aduentu, præter arcẽ, cepit. Attalus quoq;
Ægeleon. nihil minus, q̃ tale quicquam in alterius oppugnatiõe vrbis timentibus, oppreſſit. Et iam
cũ opera in effectu erãt circa Oreum: tum præſidium, quod intus erat: labore aſſiduo, vigiliis diurnis
D pariter nocturnisq;, & vulneribus cõfectum. muri quoq; pars ariete incuſſo ſubruta multis iam locis
prociderat. perq; apertũ ruina iter nocte Romani, quodq; ſuper portũ eſt, in arcem perruperunt. Atta-
lus luce prima, ſigno ex arce dato ab Romanis, & ipſe vrbẽ inuaſit. ſtratis magna ex parte muris, præ-
ſidium, oppidaniq; in alteram arcẽ perfugẽre: vnde biduo poſt deditio facta. vrbs regi, captiua corpo-
ra Romanis ceſſere. Iam autũnale æquinoctium inſtabat, & eſt ſinus Euboicus, quem Cœla vocant:
ſuſpectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere inde cupiẽtes, Piræeum, vnde profecti ad bellum
erant, repetunt. Apuſtius triginta nauibus ibi relictis, ſuper Maleam nauigat ad Corcyram: regẽ ſpa-
tium initiorũ Cereris, vt ſacris intereſſet, tenuit. ſecũdũ initia & ipſe in Aſiam ſe recepit, Ageſimbro-
to & Rhodiis domũ remiſſis. Hæc ea æſtate terra mariq; aduerſus Philippũ, ſociosq; eius à conſule &
legato Romanis, adiuuantibus rege Attalo, & Rhodiis geſta. Cõſul alter C. Aurelius ad confectum
bellum cũ in prouinciã veniſſet: haud clàm tulit iram aduerſus prętorẽ, quod abſente ſe rem geſſiſſet.
miſſo igitur eo in Hetruriam, ipſe in agrũ hoſtium legiones induxit: populandoq; cum præda maio-
re, quàm gloria bellũ geſſit. L. Furius, ſimul quod in Hetruria nihil erat rei, quod gereret: ſimul galli-
co triũpho imminens, quem abſente cõſule irato atq; inuidente facilius impetrari poſſe ratus, Romã
inopinato cum veniſſet, ſenatũ in æde Bellonæ habuit, expoſitisq; rebus geſtis, vt triumphanti ſibi in
vrbem inuehi liceret, petit. Apud magnã partẽ ſenatus, & magnitudine rerũ geſtarum valebat, & gra-
tia. maiores natu negabant triumphũ: & quod alieno exercitu rem geſſiſſet, & q; prouinciã reliquiſſet
auiditate rapiendi per occaſiõẽ triumphi: id vero cum nullo exemplo feciſſe. conſulares præcipue ex-
pectandũ fuiſſe conſulem dicebant. potuiſſe enim caſtris propè vrbem poſitis, tutanda colonia, ita vt
acie nõ decerneret: in aduentũ eius rem extrahere. & quod prætor non feciſſet, ſenatui faciendum eſſe.
cõſulem expectarent. vbi coràm diſceptantes conſulẽ, & prætorẽ audiſſent, verius de cauſa eſtimatu-
ros eſſe. Magna pars ſenatus nihil, præter res geſtas, & an in magiſtratu ſuis quiſq; auſpiciis geſſiſſet,
cenſebant ſpectare ſenatum debere. Ex duabus coloniis, quæ velut clauſtra ad cohibẽdos gallicos tu-
multus oppoſitæ fuiſſent, cũ vna direpta & incenſa eſſet: traiecturũq; id incendiũ velut ex cõtinentibus
tectis in alteram tam propinquã coloniam eſſet: quid tandẽ prætori faciendum fuiſſe? nam ſi ſine con
ſule geri nihil opportuerit, aut ſenatum peccaſſe, qui exercitum prætori dederit: (potuiſſe enim, ſi nõ
cum prętoris, ſed conſulis exercitu rem geri voluerit: ita finire S. C. ne per prætorem, ſed per cõſulem
gereretur) aut cõſulem, qui non, cum exercitum ex Hetruria tranſire in Galliam iuſſiſſet: ipſe Arimin-
occurrerit, vt bello intereſſet, quod ſine eo geri fas non eſſet. Nõ expectare belli tempora moras, & di
lationes

A lationes imperatorũ.& pugnandum eſſe interdũ:non quia velis,ſed quia hoſtis cogat.pugnã ipſam, euentũq; pugnæ ſpectari oportere.fuſos,cæſosq; hoſtes:caſtra capta,ac direpta:coloniã liberatã obſidione:alterius coloniæ captiuos recuperatos,reſtitutosq; ſuis:debellatũ vno prælio eſſe.non homines tantũ ea victoria lætatos,ſed diis quoq; immortalibus per triduũ ſupplicationes habitas:quod bene ac feliciter,nõ quod male ac temere reſpublica à L.Furio prætore geſta eſſet.data etiã fato quodam Furiæ gẽti gallica bella. Huius generis orationibus ipſius amicorũq; victa eſt præſentis gratia prætoris, abſentis cõſulis maieſtas:triumphũq; frequẽtes L.Furio decreuerunt. Triũphauit de Gallis in magiſtratu L.Furius prætor. In ærariũ tulit trecẽta viginti millia æris,argẽti CLXX millia pondo.neq; captiui vlli ante currũ ducti:neq; ſpolia prælata,neq; milites ſecuti.omnia,præter victoriã,penes conſulẽ eſſe apparebat. Ludi deinde à P.Cornelio Scipione,quos cõſul in Africa vouerat: magno apparatu facti.Et de agris militũ eius decretũ,vt quot quiſq; eorũ annos in Hiſpania, aut in Africa militaſſet:in ſingulos annos bina iugera acciperet.eũ agrũ decẽuiri aſſignarẽt. Triũuiri inde creati ad supplẽdum Venuſinis colonorũ numerũ,quod bello Annibalis attenuatæ vires eius coloniæ erãt:C. Terẽtius Varro,T.Quintius Flaminius,P.Cornelius Scipio.ii colonos Venuſiã aſcripſerũt. Eodẽ anno C.Cornelius Cethegus,qui procõſul Hiſpaniã obtinebat:magnũ hoſtiũ exercitum in agro Sedetano fudit.quindecim millia Hiſpanorũ eo prælio dicuntur cæſa,ſigna militaria capta octo & LXX, C.Aurelius Cos.cũ ex prouincia Romã comitiorũ cauſa veniſſet,vt id nouit,quod animis præceperat:queſtus eſt nõ expectatũ ſe ab ſenatu:neq; diſceptandi cũ prætore cõſuli poteſtatem factam:ſed ita triumphũ decreuiſſe ſenatũ,vt nullius,niſi eius,qui triũphaturus eſſet:haud eorũ,qui bello interfuiſſent,verba audiret.maiores ideo inſtituiſſe vt legati,tribuni militũ,centuriões, milites deniq; triumpho adeſſent,vt virtutes rerũ geſtarũ eius,cui tantus honos haberetur,publice viderentur.neq; ex eo exercitu,qui cũ Gallis pugnauerit:militẽ vnũ ſaltem fuiſſe:quem percunctari poſſet ſenatus quid veri prætor,vani'ue referret. Comitiis deinde diẽ indixit.quibus creati ſunt cõſules L.Cornelius Lentulus, P.Iulius Appulus. Prætores inde facti L.Quintius Flaminius,L.Valerius Flaccus,L.Iulius Appulus,C.Bebius Pamphilus. Annona quoq; eo anno peruilis fuit.frumenti vim magnã ex Africa aduectam ædiles curules M.Claudius Marcellus, & Sex.Ælius Pætus binis æris in modios populo diuiſerunt:& ludos Romanos cũ magno apparatu fecerũt:diem vnũ inſtaurarũt:ſigna ænea quinq; ex mulctatitio argẽto in ærario poſuerũt. Plebeii ludi ab ædilibus L.Terentio Maſſo,& C.Bebio Pamphilo,

B quẽ prætorẽ deſignauerant, ter toti inſtaurati. Et ludi funebres eo anno per quatriduũ in foro mortis M.Valerii Leuini cauſa à P.& M.filiis eius facti:& munus gladiatorum datum ab iis.paria quinq; & viginti pugnarunt.M.Aurelius Cotta decemuir ſacrorũ mortuus.in eius locum M.Attilius Glabrio ſuffectus. Comitiis ædiles curules creati ſunt forte ambo,qui ſtatim accipere magiſtratũ nõ poſſent. nã C.Cornelius Cethegus abſens creatus erat,cũ Hiſpaniã obtineret prouinciã: C.Valerius Flaccus, quẽ præſentẽ creauerant;quia flamen Dialis erat,iurare in leges nõ poterat:magiſtratum autem plus quinq; dies,niſi qui iuraſſet in leges,nõ licebat gerere. Petẽte Flacco, vt legibus ſolueretur,ſenatus decreuit,vt ſi ædilis qui pro ſe iuraret,arbitratu cõſulũ daret:cõſules,ſi eis videretur, cũ tribunis plebis agerẽt,vti ad plebẽ ferrẽt. Datus,qui iuraret pro fratre:L.Valerius Flaccus prætor deſignatus.tribuni ad plebẽ tulerũt,plebesq; ſciuit,vt perinde eſſet,ac ſi ipſe ædilis iuraſſet. Et de altero ædile plebiſcitũ eſt factũ,rogãtibus tribunis,quos duos in Hiſpaniã cũ imperio ad exercitus ire iuberẽt,vt C.Cornelius ædilis curulis ad magiſtratũ gerendũ veniret,& L.Manlius Acidinus decederet de prouincia. Multos poſt annos plebes Cornelio Lentulo,& L.Stertinio procõſulibus imperiũ eſſe in Hiſpania iuſſit.

DECADIS QVARTÆ LIBER SECVNDVS xxxii.

CONSVLES, prætoresq; cum Idibus Martiis magiſtratũ iniſſent, prouincias ſortiti ſunt. L.Lentulo Italia, P.Iulio Macedonia: prætoribus,L.Quintio vrbana,C.Bebio Ariminum,L.Valerio Sicilia,L.Iulio Sardinia euenit. Lentulus Cos.nouas legiões ſcribere iuſſus: Iulius à P.Sulpitio exercitum accipere.in ſupplementum eius quantum militum videretur vt ſcriberet,ipſi permiſſum. Prætori Bebio legiões,quas C.Aurelius Cos.habuiſſet:ita decretæ,vt retineret eas,donec cõſul nouo cum exercitu ſuccederet in Gallia.vbi is veniſſet,omnes milites exauthorati domum dimitterentur,præter quinque millia ſociũm.his obtineri circa Ariminum prouinciam ſatis eſſe, prorogato imperio prætoribus prioris anni:Cn.Sergio,vt militibus q in Hiſpania,Sicilia, Sardinia ſtipendia per multos annos feciſſent, agrum aſſignandum curaret:Q.Minutio,vt in Brutiis idem de coniurationibus quæſtiones,quas prætor cum fide curaq; exercuiſſet,perficeret:& eos,quos ſacrilegii compertos in vinculis Romã miſiſſet:Locros mitteret ad ſup-

C pliciũ:quæq; ſublata ex delubro Proſerpinæ eſſent,reponenda cũ placulis curaret.Feriæ Latinæ pon-
tificum decreto inſtauratæ ſunt:quod legati ab Ardea queſti in ſenatu erant,ſibi in monte Albano La-
tinis carnem,vt aſſolet,datam non eſſe.Ab Sueſſa nunciatum eſt,duas portas,quodq; inter eas muri
erat,de coelo tactum.& Formiani legati,ædem Iouis:Item Oſtienſes,ædem Iouis:& Veliterni,Apol-
linis & Saturni ędes:& in Herculis ęde capillum enatum.& ex Brutiis ab Q.Minutio proprætore ſcri-
ptum,equum cum quinque pedibus,pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos eſſe.inde à P.
Sulpitio proconſule ex Macedonia literæ allatæ,in quibus inter cætera ſcriptum erat,lauream in pup-
pi nauis longæ enatam.Priorum prodigiorum cauſa ſenatus cenſuerat,vt conſul maioribus hoſtiis
quibus diis videretur,ſacrificaret.ob hoc vnum prodigium aruſpices in ſenatum vocati,atque ex re-
ſponſo eorum ſupplicatio populo in diem vnum edicta,& ad omnia puluinaria res diuinæ factæ.
Carthaginenſes eo anno argentum in ſtipendium impoſitum primum Romam aduexerunt.id quia
probum non eſſe quæſtores renunciauerant,experiẽtibusq; pars quarta decocta erat,pecunia Romæ
mutua ſumpta intertrimentum argenti ſuppleuerunt.Petentibus deinde,vt ſi iam videretur ſenatui:
obſides ſibi redderentur,centum redditi obſides.de cæteris,ſi in fide permanerẽt,ſpes facta.Petentibus
iiſdem:qui non reddebantur obſides,vt ab Norba,vbi parum cõmode eſſent,alio traducerentur,con-
ceſſum vt Signiam & Ferentinum tranſirent.Gaditanis item petentibus remiſſum,ne præfectus Ga-
deis mitteretur,aduerſus quod iis in fidem populi Romani venientibus cum L.Martio Septimio cõ-
ueniſſet.Et Narnienſium legatis querentibus ad numerum ſibi colonos non eſſe,& immiſtos quoſdã
non ſui generis pro colonis ſe gerere,earum rerum cauſa triumuiros creare L.Cornelius Cos.iuſſus.
creati P.& Sex.Ælii(Pętus fuit ambobus cognomen)& C.Cornelius Lentulus.Quod Narnienſibus
datum erat,vt colonorum numerus augeretur:Coſſani petentes non impetrauerunt. Rebus,quæ
Romæ agendæ erant,perfectis,conſules in prouincias profecti. P.Iulium,in Macedoniam cum ve-
niſſet:atrox ſeditio militum iam ante irritata,nec ſatis in principio compreſſa,excepit.ea militũ fuit,
qui ex Africa poſt deuictum Annibalem in Siciliam,inde anno ferè poſt in Macedoniam pro volun-
tariis tranſportati erant.id voluntate factũ negabant.ab tribunis recuſantes in naues impoſitos.ſed
vtcunq; ſeu inuita,ſeu ſuſcepta foret militia,& iam exhauſtam,& finem aliquem militandi fieri æquũ
eſſe.multis annis ſeſe Italiam non vidiſſe,conſenuiſſe ſub armis in Sicilia,Africa,Macedonia,confe-
ctos iam ſe labore,& opere:exangues tot acceptis vulneribus eſſe.Conſul cauſam poſtulandæ miſſio-
D nis probabilem,ſi modeſte peteretur,videri dixit:ſeditionis nec eam,nec vllam aliam ſatis iuſtam cau-
ſam eſſe.itaque ſi manere ad ſigna,& dicto parere velint,ſe de miſſione eorum ad ſenatum ſcripturum.
modeſtia facilius,quàm pertinacia quod velint,impetraturos. Thaumaſtos eo tempore Philippus
ſumma vi oppugnabat aggeribus,vineisq;:& iam arietem muris admoturus erat.cæterum incepto
abſiſtere eum coëgit ſubitus Ætolorum aduentus,qui Archidamo duce inter cuſtodias Macedonum
moenia ingreſſi,nec die,nec nocte finem vllum erumpendi nunc in ſtationes,nunc in opera Macedo-
num faciebant.& adiuuabat eos natura ipſa loci.nanq; Thaumaſti à Pylis,ſinuq; Maliaco per Lamiã
eunti loco alto ſiti ſunt,ipſis faucibus imminentes,quas Coelas vocant:Theſſaliæq; tranſeunti cõfra-
goſa loca,implicatasq; flexibus vallium vias,vbi ventum ad hanc vrbem eſt:repente velut maris va-
ſti,ſic immenſa panditur planities,vt ſubiectos campos terminare oculis haud facile queas.ab eo mi-
raculo Thaumaſti appellati.nec altitudine ſolũ tuta vrbs,ſed quod ſaxo vndiq; abſciſſo rupibus im-
poſita eſt.Hæ difficultates,& quod haud ſatis dignum tanti laboris,periculiq; pretium erat,vt abſiſte-
ret incepto Philippus,effecerunt.hyems quoq; iam inſtabat,cum inde abſceſſit,& in Macedoniam
in hyberna copias reduxit.Ibi cæteri quidem data quantacunque quiete temporis,ſimul animos,cor-
poraq; remiſerant:Philippum,quantum ab aſſiduis laboribus itinerum,pugnarumq; laxauerat ani-
mi:tanto magis intentum in vniuerſum euẽtum belli curæ angunt:non hoſtes modo timentem,qui
terra mariq; vrgebant,ſed nunc ſociorum,nunc etiam popularium animos,ne & illi ad ſpem amici-
tiæ Romanorum deficerent,& Macedonas ipſos cupido nouandi res caperet.itaque & in Achaiam le-
gatos miſit,ſimul qui iuſiurandum(ita enim pepigerant quotannis iuraturos in verba Philippi)exi-
gerent:ſimul qui redderent Achæis Orchomenon,& Heream,& Triphyliam:Eleis Alipheram cõten-
dentibus:nunquam eam vrbem fuiſſe ex Triphylia,ſed ſibi debere reſtitui:quia vna eſſet ex iis,quę ad
condendam Megalopolin ex concilio Arcadum contributæ forent.Et cum Achæis quidem per hęc ſo-
cietatem firmabat.Macedonum animos ſibi conciliauit cum Heraclide.nam cum eum maximę inui-
diæ ſibi eſſe cerneret,multis criminibus oneratum in vincla cõiecit ingenti popularium gaudio.Bel-
lum,ſiquando vnquam ante aliàs,cum magna cura apparauit,exercuitq; in armis & Macedonas,&
mercenarios milites,principioq; veris cum Athenagora omnia externa auxilia,quodq; leuis armatu-
ræ erat,in Chaoniam per Epirum ad occupãdas,quæ ad Antigoniã fauces ſunt(Stena vocãt Gręci)
miſit.ipſe poſt paucis diebus grauiore ſecutus agmine,cum ſitum omnem regiõis aſpexiſſet:maxime
idoneum locum credidit eſſe præter amnem Aoum.Is inter montes,quorum alterum Æropum,alte-
rum Aſnaum incolæ vocant,anguſta valle fluit,iter exiguum ſuper ripam præbens.Aſnaum Athe-

pagoram

A nagotam cum leui armatura tenere ac communire iubet:ipſe in Æropo poſuit caſtra. quà abſciſſę rupes erant:ſtatio paucorum armatorum tenebat. quæ minus tuta erat, alia foſſis, alia vallis, alia turribus muniebat. magna tormentorum etiam vis, vt miſſilibus procul arcerent hoſtem: idoneis locis diſpoſita eſt. tabernaculum regium pro vallo in conſpecto maxime tumulo, vt terrorem hoſtibus, ſuisq; ſpem ex fiducia faceret, poſitum. Conſul per Charopum Epiroten certior factus, quos ſaltus cũ exercitu inſediſſet rex:& ipſe cum Corcyræ hybernaſſet: vere primo in continentem trabeatus ad hoſtẽ ducere pergit. quinq; millia fermè ab regiis caſtris cum abeſſet, loco munito relictis legiõibus, ipſe cum expeditis progreſſus ad ſpeculanda loca, poſtero die cõſilium habuit, vtrum per inſeſſum ab hoſte ſaltum, quanquam labor ingens, periculumq; proponeretur: tranſitum tentaret, an eodem itinere, quo priore anno Sulpitius Macedoniam intrauerat, circunduceret copias. Hoc cõſilium per multos dies agitanti nuncius venit: T. Quintium conſulem factum, ſortitumq; prouinciam Macedoniam, maturato itinere iam Corcyram traieciſſe. Valerius Antiãs intraſſe ſaltum Iulium tradit, quia recto itinere nequierit, omnibus à rege inſeſſis, ſecutum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis: ponte raptim facto in ripam, in qua erant caſtra regis, tranſgreſſum acie conflixiſſe: fuſum, fugatũq; regem, caſtris exutum, XII millia hoſtium eo pręlio cęſa, capta duo millia, & ducentos:& ſigna militaria centum XXXII, equites CCXXX. ædem etiam Ioui in eo prælio votam, ſi res proſpere geſta eſſet. Cæteri Græci, Latiniq; authores, quorũ quidẽ ego legi annales, nihil memorabile à Iulio actũ, integrumq; bellum inſequentem conſulem T. Quintium accepiſſe tradũt. Dum hæc in Macedonia geruntur, conſul alter L. Lentulus, qui Romæ ſubſtiterat, comitia cenſoribus creandis habuit. multis claris petentibus viris, creati cenſores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus. Hi magna inter ſe cõcordia, & ſenatum ſine vllius nota regebant:& portoria venalium Capuæ, Puteolisq;, item caſtrorum portoriũ, quo in loco nunc oppidum eſt, fruendũ locarũt, colonosq; eò trecentos (is enim numerus finitus ab ſenatu erat) aſcripſerunt, & ſub Tifatis Capuæ agrum vendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hiſpania decedens, prohibitus à M. Porcio Lecca tribuno plebis ne ouans rediret, cum ab ſenatu impetraſſet, priuatus vrbem ingrediens MCC pondo argẽti, XXX pondo fermè auri in ærarium tulit. Eodem anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio cõſule anni prioris prouinciam Galliam acceperat, temere ingreſſus Gallorum Inſubriũ fines propè cũ toto exercitu eſt circumuentus. ſupra ſex millia, & ſexcentos milites amiſit. tãta ex eo bello, quod iam timeri

B deſierat, clades accepta eſt. Ea res L. Lentulum conſulem ab vrbe exciuit. qui vt in prouinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum prouincia decedere, atq; abire Romam iuſſit. neque ipſe conſul memorabile quicquam geſſit, comitiorum cauſa Romam reuocatus, quæ ipſa per M. Fuluium, & M. Curium tribunos plebis impediebantur: quod T. Quintium Flaminium conſulatum ex quæſtura petere non patiebantur. Iam ædilitatem, præturãq; faſtidiri: nec per honorum gradus documentum ſui dantes nobiles homines tendere ad conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare. Res ex campeſtri certamine in ſenatum venit. patres cenſuerunt, qui honorem, quem ſibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem velit, poteſtatem fieri æquum eſſe. In authoritate patrum fuere tribuni. creati Coss. Sex. Ælius Pętus, & T. Quintius Flaminius. Inde prætorum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Ælius, qui ædiles plebis fuerant. Ab iis ludi plebeii inſtaurati. & epulum Iouis fuit ludorum cauſa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius, & L. Galba põtifices eo anno mortui ſunt. in eorũ locum M. Æmylius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pontifices ſuffecti ſunt. Sex. Ælius Pætus, T. Quintius Flaminius conſules magiſtratu inito ſenatum in Capitolio cum habuiſſent, decreuerunt patres, vt prouincias Macedoniam atque Italiam cõſules compararent inter ſe, ſortirentur ue. vtri eorum Macedonia eueniſſet, in ſupplemẽtum legionum tria millia militũm Romanorum ſcriberet, & CCC equites: item ſociorum latini nominis quinque millia peditum, quingentos equites. alteri conſuli nouus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni cõſuli prorogatum imperium eſt, ne aut ipſe prouincia decederet prius, aut veterem exercitum deduceret, quàm cum legionibus nouis conſul veniſſet. Sortiti conſules prouincias. Ælio Italia, Quintio Macedonia euenit. Prætores, L. Cornelius Merula vrbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniá, C. Ælius Galliam eſt ſortitus. Delectus inde haberi eſt cœptus. nam præter conſulares exercitus prætores quoque iuſſi ſcribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor millia peditum ſociũm latini nominis, & CCC equites: Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum tria millia peditum, CC equites: ita vt hi prætores ambo cum in prouincias veniſſent, veteres dimitterent pedites, equitesq;. Attali deinde regis legatos in ſenatum conſules introduxerunt. Hi regem claſſe ſua, copiisq; omnibus terra mariq; Romanam rem iuuare, quæq; imperarent Romani conſules, impigre atque obediẽter ad eam diem feciſſe cum expoſuiſſent, vereri dixerunt, ne id præſtare ei per Antiochum regem vltra non liceret. vacuum nanque præſidiis naualibus, terreſtribusq; regnum Attali Antiochum inuaſiſſe. itaque

C Attalum orare P.C. ſi ſua claſſe, ſuaq́; opera vti ad Macedonicum bellum vellent: mitterent ipſi præ-
ſidium ad regnum eius tutandum: ſi id nollent, ipſum ad ſua defendenda cum claſſe, ac reliquis copiis
redire paterentur. Senatus legatis ita reſpõderi iuſſit, quod rex Attalus claſſe, copiisq́; aliis duces Ro-
manos iuuiſſet, id gratum ſenatui eſſe. auxilia nec ipſos miſſuros Attalo aduerſus Antiochum, ſociũ
& amicum populi Romani: nec Attali auxilia retenturos vltra, quàm regi commodum eſſet. Semper
populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno vſum. & principium, & finem in poteſtate ipſorũ,
qui ope ſua velint adiutos Romanos, eſſe. Legatos ad Antiochum miſſuros, qui nunciarent, Attali,
nauiumq́; eius, & militum opera aduerſus Philippum communem hoſtem vti. populo Romano gra-
tum eum facturum, & ſenatui: ſi Antiochus regno Attali abſtineat, belloq́; abſiſtat. æquũ eſſe, ſocios,
& amicos populi Romani reges inter ſe quoque ipſos pacem ſeruare. Conſulem T. Quintium, ita
habito delectu, vt eos ferè legeret, qui in Hiſpania, aut Africa meruiſſent ſpectatæ virtutis milites, p-
perantem in prouinciam prodigia nunciata, atq; eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cœlo ta-
cta erat via publica Veiis, forum, & ædes Iouis Lanuuii, Herculis ædes Ardeæ, Capuæ murus, & tur-
res, & ædes, quæ Alba dicitur. cœlum ardere viſum erat Arretii. terra Velitris trium iugerum ſpatio
cauerna ingenti deſederat. Sueſſæ aruſpices nunciabant agnum cum duobus capitibus natum: & Si-
nueſſæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum cauſa ſupplicatio vnum diem habita. & conſu-
les rebus diuinis operam dederunt: placatisq́; diis profecti in prouincias ſunt, Ælius cũ C. Ælio præ-
tore in Galliam: exercitumq́; ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, prætori tradidit, ipſe
nouis legionibus, quas ſecum adduxerat, bellum geſturus: neq; memorabilis rei quicquam geſſit. Et
T. Quintius alter Cos. maturius, quàm priores ſoliti erant Coſs. à Brunduſio cũ tranſmiſiſſet, Cor-
cyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus quingẽtis. à Corcyra in proxima Epiri quinque-
remi traiecit: & in caſtra Romana magnis itineribus contendit. inde Iulio dimiſſo paucos moratus
dies, dum ſe copiæ à Corcyra aſſequerentur, conſilium habuit: vtrum recto itinere per caſtra hoſtium
viam facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Daſſaretios potius, Lin-
gumq́; tuto circuitu Macedoniam intraret. viciſſetq́; ea ſententia, ni timuiſſet: ne, cum à mari longius
receſſiſſet, miſſo è manibus hoſte, ſi (quod antea fecerat) ſolitudinibus ſyluisq́; ſe tutari rex voluiſſet:
ſine vllo effectu æſtas extraheretur. vtcunque eſſet igitur, illo ipſo tam iniquo loco aggredi hoſtem pla-
cuit. ſed magis fieri id placebat, quàm quo modo fieret, ſatis expediebat. Dies XL ſine vllo conatu
D ſedens in conſpectu hoſtium abſumpſerat. inde ſpes data Philippo eſt per Epirotarum gentem tentan-
dæ pacis. habitoq́; conſilio delecti ad eam rem agendam Pauſanias, & Hypſelus ex Alexandri Magne-
tis equitibus, conſulem & regem, vbi in arctiſſimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium addu-
xerunt. Summa poſtulatorum conſulis erat, præſidia ex ciuitatibus rex deduceret: iis, quorum agros,
vrbesq́; populatus eſſet, redderet res, quæ comparerẽt: cæterorum æquo arbitrio æſtimatio fieret. Phi-
lippus aliam aliarum ciuitatum cõditionem eſſe reſpondit. quas ipſe cepiſſet, eas liberaturum. quæ
ſibi traditæ à maioribus eſſent: earum hęreditaria, ac iuſta poſſeſſione non exceſſurum. ſi quas quererẽ-
tur belli clades ex ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio, quo vellent, populorum, cum qui-
bus pax vtriſque fuiſſet, ſe vſurum. Conſul ad id quidem nihil arbitro, aut iudice opus eſſe dicere. cui
enim non apparere, ab eo, qui prior arma intuliſſet, iniuriam ortam? nec Philippum ab vllis bello la-
ceſſitum, ipſum priorem vim omnibus feciſſe. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberãdæ eſſent. Theſ-
ſalos primos omnium nominauit conſul. ad id vero adeo accenſus indignatione eſt rex, vt exclama-
ret. quid victo grauius imperares T. Quinti? atque ita ſe ex colloquio proripuit. & temperatum ægre
eſt: quin miſſilibus, quia dirempti medio amne fuerant, pugnam inter ſe conſererent. Poſtero die per
excurſiones ab ſtationibus primo in planitie ſatis ad id patenti multa leuia commiſſa ſunt prælia: de-
inde recipientibus ſe regiis in arcta & confragoſa loca, auiditate accenſi certaminis eò quoque Ro-
mani penetrauere. pro his ordo, & militaris diſciplina, & genus armorum erat ad amplum prælium
gerendum: contra, illis loca, & catapultæ, baliſtæq́; in omnibus propè rupibus, quaſi in muris diſpo-
ſitæ. multis hinc atque illinc vulneribus acceptis, cũ etiam, vt in pręlio iuſto, aliquot cecidiſſent: nox
pugnę finem fecit. Cum in hoc ſtatu res eſſet, paſtor quidam à Charopo principe Epirotarum miſſus
deducitur ad conſulem. is ſe in eo ſaltu, qui tunc regiis oneratus caſtris erat: armẽtum paſcere: omnes
montium eorum anfractus, callesq́; noſſe. ſi ſecũ aliquot mittere velit, non iniquo, nec perdifficili adi-
tu ſupra caput hoſtium deducturũ. hæc, Charopus renũciari iubet, ita crederet, vt ſuę potius omnia,
quàm vllius poteſtatis eſſent. Dum magis vellet credere, quàm auderet conſul, miſtumq́; gaudio ac
metu animum gereret, authoritate motus Charopi, experiri ſpem oblatam ſtatuit. & vt auerteret rẽ
à ſuſpitione, inſequenti biduo laceſſere hoſtẽm, diſpoſitis ab omni parte copiis, ſuccedentibusq́; inte-
gris in locum defeſſorum, non deſtitit. quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tribu-
no militum tradit. equites, quoad loca patiantur, ducere iubet: vbi ad inuia equiti ventum eſt, in pla-
nitie aliqua locari equitatum. pedites quà dux monſtraret, viam ire: vbi, vt polliceretur, ſuper caput
hoſtium peruentum ſit, fumo dare ſignum; nec ante clamorem tollere. quàm ab ſe ſigno accepto pu-

gnam

A gnam cœptam arbitrari poſſet. nocte itinera fieri iubet:(& pernox forte luna erat) interdiu cibi, quie-
tisq́; ſumeret tempus. ducem promiſſis ingentibus oneratum, ſi fides extaret, vinctum tamen tribu-
no tradit. His copiis ita dimiſſis, eo intentius Romanus vndique inſtat capere ſtationes. Interim
die tertio cum verticem, quem petierant: Romani cæpiſſe, ac tenere ſe fumo ſignificarent: tum vero
trifariam diuiſis copiis, conſul valle media cum militum robore ſuccedit: cornua dextra, læuaq́; ad-
mouet caſtris. nec ſegnius hoſtes obuiam eunt. & dum auiditate certaminis prouecti extra munitio-
nes pugnant, haud paulo ſuperior eſt Romanus miles & virtute, & ſcientia, & armorum genere. Po-
ſteaquàm multis vulneratis, interfectisq́; recepere ſe regii in loca aut munimēto, aut natura tuta, ver-
terat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum anguſtias progreſſos.
neque impunita temeritate inde recepiſſent ſeſe, ni clamor primum à tergo auditus, dein pugna etiā
cœpta amentes repentino terrore regios feciſſet. Pars in fugam effuſi ſunt. pars quia magis locus fu-
gæ deerat, quàm quod animi ſatis eſſet ad pugnam, cum ſubſtitiſſent: ab hoſte & à fronte & à tergo
vrgente circumuenti ſunt. Deleri totus exercitus potuit, ſi fugientes perſecuti victores eſſent: ſed equi-
tem anguſtiæ, locorumq́; aſperitas, peditem armorum grauitas impedijt. Rex primò effuſe, ac ſine re-
ſpectu fugit: deinde quinque millium ſpatium progreſſus, cum ex iniquitate locorum, id quod erat,
ſuſpicatus eſſet ſequi non poſſe hoſtem, ſubſtitit in tumulo quodam, dimiſitq́; ſuos per omnia iuga,
vallesq́;, qui palatos in vnum colligerent. Nō plus duobus millibus hominum amiſſis, cętera omnis
multitudo, velut ſignum aliquod ſecuta, in vnum cum conueniſſent, frequenti agmine petunt Theſ-
ſaliam. Romani quoad tutum fuit inſecuti cędentes, ſpoliantesq́; cęſos, caſtra regia, etiam ſine defen-
ſoribus difficili aditu, diripiunt: atq; ea nocte in ſuis caſtris manſerunt. Poſtero die cōſul per ipſas an-
guſtias, quà ſe inter valles flumen inſinuat, hoſtem inſequitur. Rex primo die ad caſtra Pyrrhi perue-
nit. locus, quem ita vocant, eſt in Triphylía terræ Melotidis. inde poſtero die ingenti itinere agminis
(& metus vrgebat) in montem Lingon porrexit. Ipſi montes Epiri ſunt, interiecti Macedoniæ, Theſ-
ſaliæq́;: latus, quod vergit in Theſſaliam, óriens ſpectat: ſeptentrioni Macedonia obiicitur. veſtiti fre-
quentibus ſyluis ſunt, iuga ſumma campos patentes, aquasq́; perennes habent. Ibi ſtatiuis rex per ali-
quot dies habitis, fluctuatus animo eſt, vtrum protinus in regnum ſe reciperet, an reuerti in Theſſa-
liam poſſet. inclinauit ſententia, ſuū in Theſſaliam agmen dimitteret. Triccam proximis limitibus
petit: inde obuias vrbes raptim peragrauit. homines, qui ſequi poſſent, ſedibus excibat: oppida incen-
B debat, rerum ſuarum, quas poſſent, ferendarum ſecum dominis ius fiebat: cætera militis præda erat.
nec quod ab hoſte crudelius pati poſſent, reliqui quicquam fuit: q̃ quæ ab ſociis patiebātur. Hęc etiā
facienti Philippo acerba erāt, ſed è terra mox futura hoſtium corpora ſaltē eripere ſociorum volebat.
ita euaſtata oppida ſunt Phacium, Ireſie, Euhydrium, Eretria, Palæpharus. Pheras cum peteret, exclu-
ſus, quia rex egebat mora: ſi expugnare vellet: nec tempus erat: omiſſo incœpto, in Macedoniā trāſcen-
dit: nam etiam Ætolos appropinquare fama erat, qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factū
erat, proximis prius euaſtatis circa Sperchias & Macrā quā vocant Comen, tranſgreſſi inde in Theſ-
ſaliam Cymines & Angeas primo impetu potiti ſunt. à Metropoli, dum vaſtant agros, cōcurſu oppi-
danorum ad tuenda mœnia facto, repulſi ſunt. Callithera inde aggreſſi ſimilem impetum oppidano-
rum pertinacius ſuſtinuerūt, cōpulſisq́; intra mœnia, qui eruperāt: cōtenti ea victoria, quia ſpes nul-
la admodum expugnādi erat, abſceſſerunt. Theuma inde, & Calathana vicos expugnant, diripiūtq́;.
Acharras per deditionem recęperunt. Xyniæ ſimili metu à cultoribus deſertæ ſunt. Hoc ſedibus ſuis
extorre agmen in præſidium incidit, quod Athamānum, quo tutior frumentatio eſſet, ducebatur. in-
condita inermisq́; multitudo, miſta imbelli turba, ab armatis cæſa eſt. Xyniæ deſertæ diripiūtur. Cy-
phara inde Ætoli capiunt, opportune Dolopiæ imminēs caſtellum. Hæc raptim intra paucos dies ab
Ætolis geſta. Nec Amynander, atq; Athamānes poſt famā proſpere pugnæ Romanorū quieuerunt.
Cæterum Amynander quia ſuo militi parum fidebat, petito ab conſule modico pręſidio, cum Gom-
phos peteret: oppidum protinus nomine Phecam, ſitum intèr Gomphos, faucesq́; anguſtas, quæ ab
Athamania Theſſaliam dirimunt, vi cæpit. inde Gomphos adortus, & per aliquot dies ſumma vi vr-
bem tuentes, cum ſcalas ad mœnia erexiſſet, eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc deditio Gom-
phorum ingentem terrorem Theſſalis intulit. dedidere deinceps ſeſe, qui Argentā, quiq; Pherinū, &
Thimarum, & Liſinas, & Stimonem, & Lampſum habent, aliaq́; caſtella iuxta ignobilia. Dum Atha-
mānes, Ætoliq́; ſummoto Macedonum metu, in aliena victoria ſuam prædā faciūt: Theſſaliaq́; ſimul
à tribus exercitibus, incerta quem hoſtē, quem ue ſocium crederet, vaſtatur: conſul faucibus, quas fu-
ga hoſtiū aperuerat, in regionem Epiri tranſgreſſus, etſi probe ſcit cui parti, Charopo principe exce-
pto, Epirotæ fauiſſent: tamen quia ab ſatisfaciendi quoq; cura imperata enixe facere videt: ex præſen-
ti eos potius, q̃ ex præterito æſtimat habitu: & ea ipſa facilitate veniæ animos eorū in poſterum conci-
liat. Miſſis deinde nunciis Corcyram, vt onerarię naues in ſinum venirent Ambracium: ipſe progreſ-
ſus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra, eodem Amynandro cum ſuis auxi-
liis accito, non tam virium eius egens, q̃ vt duces in Theſſaliam haberet. ab eodem conſilio, & pleriq;

C Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti. Primam vrbium Theſſaliæ Phaleriam eſt aggreſſus. duo-
millia Macedonum in præſidio habebat. qui primo ſumma vi reſtiterunt, quantũ arma, quantũ moe-
nia tueri poterant. ſed oppugnatio cõtinua non die, non nocte remiſſa, cum conſul in eo verti crede-
ret cæterorum Theſſalorum animos: ſi primi vim Romanam non ſuſtinuiſſent, vicit pertinaciã Ma-
cedonum. Capta Phaleria, legati à Metropoli, & à Piera dedentes vrbes venerunt. venia eiſdẽ petenti-
bus datur. Phaleria incenſa, ac direpta eſt. Inde Æginium petit. quem locum cũ vel modico præſidio
tutum, ac propè inexpugnabilem vidiſſet, paucis in ſtationem proximam telis cõiectis, ad Gompho-
rum regionem agmen vertit. digreſſusq́; in campos Theſſaliç, cum iam omnia exercitui deeſſent: quia
Epirotarum pepercerat agris: explorato ante, vtrum Leucadem, an ſinum Ambraciũ onerariæ tenuiſ-
ſent, frumentatum Ambraciam inuicem cohortes miſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam ſicut im-
peditũ ac difficile, ita ſpatio perbreui. intra paucos itaq; dies, tranſuectis à mari cõmeatibus, repleta
omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decẽ fermè millia à Lariſſa abeſt, ex Per-
rhebia oriundi ſunt: ſita eſt vrbs ſuper Peneum amnem. Nihil trepidauere Theſſali ad primum aduen-
tum Romanorũ. Et Philippus ſicut in Theſſaliam ipſe progredi nõ audebat, ita intra Tempe ſtati-
uis poſitis, vt quiſq; locus ab hoſte tentabatur, præſidia per occaſiones ſummittebat. Sub idem ferè
tempus, quo conſul aduerſus Philippum primum in Epiri faucibus caſtra poſuit: & L. Quintius fra-
ter conſulis, cui claſſis cura, maritimæq́; oræ imperium mandatum ab ſenatu erat, cum duabus quin-
queremibus Corcyram tranſuectus, poſtq̃ profectam inde claſſem audiuit, nihil morandum ratus, cũ
ad Zammam inſulam aſſecutus eſſet, dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat: tarde inde ad Maleam trahen-
dis plerunq; remulco nauibus, quæ cum cõmeatu ſequebantur, peruenit. A Malea, iuſſis cæteris quan-
tum maxime poſſent maturare ſequi, ipſe tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit, acce-
pitq́; naues ibi relictas ab L. Apuſtio legato ad præſidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Aſia
claſſes profectæ, vna cũ Attalo rege: (eæ quatuor & viginti quinqueremes erant) Rhodia altera XX
nauiũ tectarũ. Ageſimbrotus præerat. hæ circa Andrum inſulam claſſes coniunctæ, Euboeam inde exi-
guo diſtantẽ freto traiecerunt. Caryſtiorum primum agros vaſtarũt: deinde vbi Caryſtus præſidio à
Chalcide raptim miſſo, firma viſa eſt: ad Eretriam acceſſerũt. Eodem & L. Quintius cum iis nauibus,
quæ Piræei fuerant, Attali regis aduentu audito venit, iuſſitq́;, vt quæ ex ſua claſſe veniſſent naues, Eu-
boeam peterent. Eretria ſumma vi oppugnabatur: nã & trium iunctarũ claſſium naues omnis generis
D tormenta, machinasq́; ad vrbiũ excidia ſecum portabant: & agri affatim materiæ præbebãt ad noua
molienda opera. Oppidani primo haud impigre tuebãtur moenia: deinde feſſi vulneratiq́; aliquot, cũ
& muri partem euerſam operibus hoſtium cernerent, ad deditionem inclinarunt. ſed præſidium erat
Macedonum, quos non minus, q̃ Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus à Chalcide nũ-
cios mittebat: ſe in tempore affuturum, ſi ſuſtinerent obſidionem. Hæc miſta metu ſpes vltra quàm
vellent, aut quàm poſſent, trahere eos tempus cogebat. deinde poſteaquàm Philoclem repulſum, tre-
pidantemq́; refugiſſe Chalcidem acceperunt: oratores extemplo ad Attalum veniam, fidemq́; eius pe-
tentes miſerunt. Dum in ſpem pacis intenti ſegnius munera belli obeunt: ex ea modo parte, qua mu-
rus dirutus erat, cæteris neglectis, ſtationes armatas opponunt. Quintius noctu ab ea parte, quæ mi-
nime ſuſpecta erat, impetu facto, ſcalis vrbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugi-
bus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionẽ venit. pecuniæ, auriq́;, & argenti haud ſanè mul-
tum fuit: ſigna, tabulæ priſcæ artis, ornamentaq́; eius generis plura, quàm pro vrbis magnitudine,
aut opibus cæteris inuenta. Caryſtus inde repetita. vnde, priuſquàm è nauibus copiæ exponerentur,
omnis multitudo vrbe deſerta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mit-
tunt. oppidanis extemplo vita ac libertas conceſſa eſt: Macedonibus treceni nummi in capita ſtatu-
tum eſt pretium: & vt armis traditis abirent. hac ſumma redempti in Boeotiam inermes traiecti. Na-
uales copiæ duabus claris vrbibus Euboeæ intra dies paucos captis, circumuectæ Sunium Atticę ter-
ræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Conſul interim omnium ſpe
longiorem, atrociorémq́; oppugnationem habuit: & ea, qua minimum crediderat, reſiſtebant hoſtes.
nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. ſi aditum armatis in vrbem pateſeciſſet: fu-
gam inde, cædemq́; hoſtium fore: qualis captis vrbibus fieri ſolet. cæterũ poſteaquàm parte muri arie-
tibus decuſſa per ipſas ruinas tranſcenderunt in vrbem armati: illud principium velut noui atq; inte-
gri laboris fuit. nam Macedones, qui in præſidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam ra-
ti, ſi armis potius, & virtute, quàm moenibus vrbem tuerentur: cõferti pluribus introrſus ordinibus
acie firmata, cum tranſcẽdere ruinas ſenſiſſent Romanos: per impeditum, ac difficiliorem ad receptũ
locum expulerunt. Id conſul ægre paſſus, nec eam ignominiam ad vnius modo expugnandæ moram
vrbis, ſed ad ſummam vniuerſi belli pertinere ratus, quod ex momentis paruarum plerũq; rerum pen-
deret: purgato loco, qui ſtrage ſemiruti muri cumulatus erat: turrim ingentis altitudinis, magnã vim
armatorũ multiplici tabulato portantẽ, promouit: & cohortes inuicem ſub ſignis, quæ cuneũ Mace-
donum (phalangem ipſi vocant) ſi poſſent, vi perrumperent, emittebat. Sed ad loca anguſta, haud la-

te patente

A te patente interuallo diruti muri, genus armorũ pugnæq́; hoſti aptius erat. vbi conferti haſtas ingen-
tis longitudinis præ ſe Macedones obieciſſent, velut in conſtructã denſitate clypeorũ teſtudinem Ro-
mani pilis nequicquam emiſſis cum ſtrinxiſſent gladios: neq; cõgredi propius, neq; præcidere haſtas
poterant: & ſiqua incidiſſent, aut perfregiſſent haſtilia, fragmento ipſo acuto inter ſpicula integrarũ
haſtarum velut vallum explebant. ad hoc & muri pars adhuc integra vtraq; tuta præſtabãt latera: nec
ex longo ſpacio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare ordines ſolet. acceſſit etiã
forte res ad animos eorum firmandos. nam cum turris per aggerem parum denſati ſoli ageretur, rota
vna in altiorem orbitam depreſſa ita turrim inclinauit, vt ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemq́;
inſanam ſuperſtantibus armatis præbuerit. Cum parum quicquam ſuccederet: conſul minime æquo
animo comparationem militum, generiſq́; armorum fieri patiebatur: ſimul nec maturã expugnandi
ſpem, nec ſtationẽ procul à mari, & in euaſtatis belli cladibus locis hybernandi vllam cernebat. itaq;
reiecta obſidione, qa nullus in tota Acarnaniæ atq; Ætoliæ ora portus erat, qui ſimul & omnes one-
rarias, quæ cõmeatum exercitui portabant, caperet: ſimul & tecta ad hybernandum legionibus præbe-
ret: Anticyra in Phocide in Corinthium verſa ſinum ad id opportuniſſime ſita viſa: quia nec procul
Theſſalia, hoſtiumq́; locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo maris ſpacio diuiſam, ab ter-
go Ætoliam Acarnaniamq́;, ab lateribus Locridem ac Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu
Panopeam ſine certamine cæpit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambryſus
inde, Hyampoliſq́; receptæ. Daculiſia, quia in tumulo excelſo ſita eſt: nec ſcalis, nec operibus capi po-
terat. laceſſendo miſſilibus eos, qui in præſidio erant, cum ad excurſiones elicuiſſent: refugiendo inui-
cem, inſequendoq́;, & leuibus ſine effectu certaminibus, eò negligentiæ & contemptus adduxerunt, vt
cum refugientibus in portã permiſti impetum, Romani facerent. Sex alia ignobilia caſtella Phocidis
terrore magis, q̃ armis in poteſtatem venerunt. Elatia clauſit portas: nec, niſi vi cogerentur, recepturi
mœnibus videbantur aut ducem, aut exercitũ Romanum. Elatiam obſidenti conſuli rei maioris ſpes
affulſit, Achæorũ gentem ab ſocietate regia ad Romanã amicitiam auertendi. Cycliadam principem
factionis ad Philippum trahentiũ res, expulerant. Ariſthenus, qui Romanis gentem iungi volebat,
prætor erat. Claſſis Romana cũ Attalo & Rhodiis Cenchreis ſtabat, parabantq́; cõmuni oẽs conſilio
Corinthum oppugnare. Optimũ igitur ratus eſt, priuſq̃ eam rem aggrederentur, legatos ad gentem
Achæorũ mitti, pollicentesq́; ſi ab rege ad Romanos defeciſſent, Corinthũ iis cõtributuros in antiquũ
B gentis concilium. Authore conſule legati à fratre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Athenien-
ſibus ad Achæos miſſi. Sicyone datum iis eſt concilium. Erat autem non admodum ſimplex habitus
animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & aſſiduus hoſtis; horrebant Romana
arma: Macedonum beneficiis & veteribus & recentibus obligati erant: regem ipſum ſuſpectum habe-
bant: pro eius crudelitate perfidiaq́; ex iis, quæ tum ad tempus faceret: æſtimãtes, grauiorem poſt bel-
lum dominum futurum cernebant: neq; ſolum quid in ſenatu quiſq; ciuitatis ſuæ, aut in cõmunibus
conciliis gentis pro ſententia dicerent, ignorabant: ſed ne ipſis quidẽ ſecũ cogitantibus, quid vellent,
aut quid optarent, ſatis conſtabat. Ad homines ita incertos introductis legatis poteſtas dicendi data
eſt. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, poſt eos Rhodii diſſeruerũt.
Philippi deinde legatis dicendi poteſtas facta eſt. poſtremi Athenienſes, vt refellerent Macedonum di-
cta, auditi ſunt. ferè atrociſſime in regẽ, quia nulli nec plura, nec tam acerba paſſi erant, inuecti ſunt.
Et illa quidem concio ſub occaſum ſolis, tot legatorum perpetuis orationibus die abſumpto, dimiſſa
eſt. Poſtero die aduocatur concilium. vbi cũ per præconẽ, ſicut Græcis mos eſt, ſuadendi, ſiquis vellet,
poteſtas à magiſtratibus facta eſſet: nec quiſq̃ prodiret: diu ſilentium aliorum alios intuentium fuit.
neq; mirum, ſi, quibus ſua ſponte volutantibus res inter ſe pugnantes obtorpuerant quodammodo
animi: eos orationes quoq; inſuper turbauerant, vtrinq; quę difficilia eſſent, promendo, admonẽdoq́;
per totum diem habitæ. Tandem Ariſthenus prætor Achæorũ, ne tacitum conciliũ dimitteret. Vbi,
inquit, illa certamina animorũ Achæi ſunt, quibus in conuiuiis, & circulis, cũ de Philippo, & Roma-
nis mentio incidit: vix manibus temperabatis? nunc in concilio ad eam rem vnã indicto, cũ legatorũ
vtrinq; verba audieritis, cũ referant magiſtratus, cũ præco ad ſuadendum vocet, obmutuiſtis, ſi non
cura cõmunis ſalutis, ne ſtudia quidem, quæ in hanc, aut in illam partem animos veſtros inclinarũt:
vocem cuiquam poſſunt exprimere? cum preſertim nemo tam hebes ſit, qui ignorare poſſit dicẽdi, ac
ſuadendi quod quiſq; aut velit, aut optimũ putet, nunc occaſionẽ eſſe, priuſq̃ quicq̃ decernamus: vbi
ſemel decretum erit, oĩbus id, etiam quibus ante diſplicuerit: pro bono atq; vtili fœdere defendendũ.
Hæc adhortatio prætoris nõ modo quenq̃ vnum elicuit ad ſuadendũ: ſed ne fremitum quidem, aut
murmur concionis tantæ, ex tot populis cõgregatæ, mouit. Tum Ariſthenus prætor rurſus. Nõ ma-
gis conſiliũ vobis principes Achæorũ deeſt, q̃ lingua. ſed ſuo quiſq; periculo in cõmune conſultũ non
vult, forſitan ego quoq; tacerẽ, ſi priuatus eſſem. nunc prætor video aut nõ dandum concilium legatis
fuiſſe: aut inde ſine reſponſo eos dimittẽdos nõ eſſe. reſpondere autẽ niſi ex veſtro decreto qui poſſum?
& quando nemo veſtrum, qui in hoc concilium aduocati eſtis: pro ſententia quicq̃ dicere vult, aut au-

C det:orationes legatoꝝ heſterno die pro ſententiis dictas percenſeamus: perinde ac ſi nō poſtulauerint
quę è re ſua eſſent:ſed ſuaſerint quæ nobis cenſerent vtilia eſſe. Romani, Rhodiiq́;, & Attalus ſocieta-
tem, amicitiamq́; noſtram petunt: & in bello, quod aduerſus Philippum gerunt, ſe à nobis adiuuari
æquum cenſent. Philippus ſocietatis ſecum admonet, & iuriſiurandi: & modo poſtulat vt ſecum ſte-
mus: modo ne interſimus armis, contētum ait ſe eſſe. Nulli ne venit in mētē: cur qui nōdū ſocii ſunt,
plus petunt, q̄ ſocius? Non fit hoc neq; modeſtia Philippi, neq; impudētia Romanorum. Achæi por-
tus & dant fiduciam poſtulantibus, & demunt. Philippi præter legatū videmus nihil. Romana claſſis
ad Cenchreas ſtat, vrbium Eubœæ ſpolia præ ſe ferens: cōſulem, legionesq́; eius exiguo maris ſpacio
diſiunctas Phocidem, ac Locridem peruagantes videmus. Miramini cur diffidenter Cleomedon lega
tus Philippi, vt pro rege arma caperemus aduerſus Romanos, modo egerit. qui, ſi ex eodem fœdere
ac iureiurando, cuius nobis religionē iniiciebat: rogemus eum, vt nos Philippus & ab Nabide, ac La
cedæmoniis, & ab Romanis defendat: non modo præſidium, quo nos tueatur, ſed ne quid reſpondeat
quidem nobis, ſit inuenturus: non Hercle magis, q̄ ipſe Philippus, qui priore anno pollicendo ſe ad-
uerſus Nabidem bellum geſturum, cum tentaſſet noſtram iuuentutem hinc in Eubœam extrahere:
poſteaq̄ nos neq; decernere id ſibi præſidium. neq; velle illigari Romano bello vidit, oblitus ſocietatis
eius, quam nunc iactat, vaſtandos, depopulandosq́; Nabidi, ac Lacedæmoniis reliquit. Ac mihi qui-
dem minime conueniens inter ſe Cleomedontis oratio viſa eſt. Eleuabat Romanum bellum, euen-
tumq́; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo geſſerunt, dicebat. Cur igitur noſtrum
ille auxiliū abſens potius petit, quàm præſens nos veteres ſocios ſimul ab Nabide ac Romanis tuea-
tur? nos dico: quid ita paſſus eſt Eretriam, Caryſtumq́; capi? quid ita tot Theſſaliæ vrbes? quid ita
Locridem, Phocidemq́;? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur exceſſit faucibus Epiri, clau-
ſtrisq́; illis inexpugnabilibus ſuper Aoum amnem aut vi, aut metu, aut volūtate? relictoq́;, quem in-
ſidebat, ſaltu, penitus in regnum abiit? ſi ſua voluntate tot ſocios reliquit hoſtibus diripiendos: quid
recuſare poteſt quin & ſocii ſibi conſulant? ſi metu, nobis quoq; ignoſcat timentibus. ſi victus armis
ceſſit, Achæi nos arma Romana ſuſtinebimus Cleomedon: quæ vos Macedones non ſuſtinuiſtis? An
tibi potius credamus: Romanos non maioribus copiis, nec viribus nunc bellū gerere, quàm antea
geſſerint: potius quàm res ipſas intueamur? Ætolos cum claſſe adiuuerunt. nec duce conſulari, nec
exercitu bellum geſſerunt. ſociorum Philippi maritimæ etiam vrbes in terrore ac tumultu erant. me-
diterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, vt Philippus Ætolos nequicquam opem Roma-
D norum implorantes depopularetur. nunc autem defuncti bello punico Romani, quod per ſexdecim
annos velut intra viſcera Italiæ tolerauerunt: non præſidium Ætolis bellantibus miſerūt, ſed ipſi du
ces belli arma terra, mariq́; ſimul Macedoniæ intulerunt. tertius iam conſul ſumma vi gerit bellum.
Sulpitius in ipſa Macedonia congreſſus fudit, fugauitq́; regem, partem opulentiſſimam regni eius
depopulatus. nunc Quintius tenentem clauſtra Epiri, natura loci, munimentis, exercituq́; fretum
caſtris exuit: fugientem in Theſſaliam perſecutus, præſidia regia, ſociasq́; eius vrbes propè in conſpe
ctu regis ipſius expugnauit. Ne ſint vera quæ Athenienſes modo legati de crudelitate, auaritia, & libi-
dine regis dixerunt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica ſcelera in ſuperos, inferosq́; deos ſint
admiſſa: multo minus, quàm quæ Elæuntii, Abydeniq́;, qui procul à nobis abſunt, paſſi ſunt: noſtro-
rum ipſi vulnerum, ſi vultis, obliuiſcamur: cædes, direptionesq́; bonorum Meſſenæ in media Pelo-
ponneſo factæ, & hoſpitem Cypariſſiæ Garitenem contra ius omne ac fas inter epulas propè ipſas
occiſum, & Aratum patrem filiumq́; Sicyonios, cum ſenem infelicem parentem etiam appellare ſoli-
tus eſſet, interfectos, Polycratiam eius vxorem libidinis cauſa in Macedoniam aſportatam, cætera ſtu
pra virginum, matronarumq́; obliuioni dentur: ne ſint cum Philippo res, cuius crudelitatis metu ob
mutuiſtis omnes: (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium cauſa eſt?) cum Antigono mitiſſi-
mo, ac iuſtiſſimo rege, & de nobis omnibus optime merito exiſtimemus diſceptationem eſſe: num id
poſtularet facere nos, quod tum fieri non poſſet? Peninſula eſt Peloponneſus anguſtis Iſthmi fauci-
bus continenti adhærens, nulli aptior atq; opportunior, quàm nauali bello. ſi centum tectæ naues, &
quinquaginta leuiores apertæ, & centum triginta Iſſiaci lembi maritimam oram vaſtare, & expoſi-
tas propè in ipſis litoribus vrbes cœperint oppugnare, in mediterraneas ſcilicet nos vrbes recipie-
mus? tanquam non inteſtino, & hærente in ipſis viſceribus vtamur bello? cum terra Nabis, & Lace-
dæmonii, mari Romana claſſis vrgebunt: vnde regiam ſocietatem, & præſidia Macedonum implo-
rem? an ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur vrbes, quæ oppugnabuntur? egregie enim
Dymas priore bello ſumus tutati. Satis exemploꝝ nobis alienæ clades præbent, ne quæramus quem-
admodum cæteris exemplo ſimus. nolite, quia vltro Romani petunt amicitiam: id, quod optandum
vobis, ac ſummopere expetendū erat, faſtidire. metu enim videlicet compulſi in aliena terra, quia ſub
vmbra auxilii veſtri latere volūt, in ſocietatē veſtram confugiunt, vt portubus veſtris recipiantur, vt
cōmeatibus vtantur. Mare in poteſtate habent: terras quaſcunq; adeunt, extēplo ditionis ſuæ faciūt.
quod rogāt, cogere poſſunt. quia pepercisse vobis volūt, cōmittere vos cur pereatis, nō patiunt. Nam
quod

A quod Cleomedon modo tanquam mediam,& tutiſſimam vobis viam conſilii, vt quieſceretis, abſti-
neretisq; armis,oſtendebat,ea non media, ſed nulla via eſt. etenim præterq̃ quod aut accipienda, aut
aſpernanda vobis Romana ſocietas eſt:quid aliud q̃ nuſquam gratia ſtabili,velut qui euentum expe
ctauerimus,vt fortunæ applicaremus noſtra cõſilia:præda victoris erimus? Nolite,ſi quod omnibus
votis petendum erat:vltro offertur,faſtidire.nõ quemadmodum hodie vtrunq; vobis licet:ſic ſemper
liciturum eſt.nec ſæpe,nec diu eadem occaſio erit.Liberare vos à Philippo iamdiu magis votis,q̃ ar-
mis audetis. ſine veſtro labore & periculo qui vos in libertatem vindicarent : cum magnis claſſibus,
exercitibusq; mare traiecerunt.hos ſi ſocios aſpernamini:vix ſanæ mentis eſtis.ſed aut ſocios,aut ho
ſtes habeatis oportet. Secundum orationem prætoris murmur ortum aliorum cum aſſenſu, aliorũ
inclementer aſſentientes increpantium:& iam non ſinguli tantum,ſed etiam populi vniuerſi inter ſe
altercabantur:tum inter magiſtratus gentis(Demiurgos vocant:decem numero creantur)certamen
nihilo ſegnius,quàm inter multitudinẽ eſſe. quinq; relaturos ſe de ſocietate Romana aiebant: ſuffra-
giumq; daturos. quinq; lege cautum teſtabantur : nequid, quod aduerſus Philippi ſocietatem eſſet,
aut referre magiſtratibus,aut decernere concilio ius eſſet.Hic quoq; dies iurgiis eſt conſumptus. Su-
pererat vnus iuſti concilii dies:(tertio enim die lex iubebat decretum fieri) in quem adeo exarſere ſtu-
dia,vt vix parentes à liberis temperauerint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat, filium Demiurgum, nomine
Memnonem habebat, partis eius : quæ decretum recitari, perrogariq; ſententias prohibebat. is diu
obteſtatus filium,vt conſulere Achæos communi ſaluti pateretur: neu pertinacia ſua gentem vniuer-
ſam perditum iret:poſteaq̃ parum proficiebãt preces:iuratus ſe eum ſua manu interempturum : nec
pro filio,ſed pro hoſte habiturum,minis peruicit, vt poſtero die cõiungeret iis ſe, qui referebant.qui
cum plures facti referrent: omnibus ferè populis haud dubie approbantibus relationem, ac præ ſe fe-
rentibus quid decreturi eſſent:Dymæi,ac Megalopolitani,& quidam Argiuorum, prius q̃ decretum
fieret,conſurrexerunt,ac reliquerunt concilium:neq; morante vllo,neq; improbante. nam Megalopo-
litanos auorum memoria pulſos ab Lacedæmoniis reſtituerat in patriam Antigonus. & Dymæis ca-
ptis nuper,direptisq; ab exercitu Romano, cum redimi eos, vbicunq; ſeruirent, Philippus iuſſiſſet:
non libertatem modo,ſed etiam patriam reddiderat. iam Argiui, præterq̃ quod Macedonum reges
ab ſe oriundos credunt, priuatis etiam hoſpitiis,familiariq; amicitia pleriq; illigati Philippo erant.
ob hæc concilio,quod inclinauerat ad Romanam ſocietatem ineundam, exceſſerunt. veniaq; iis hu-
ius ſeceſſionis fuit,& magnis & recentibus colligatis beneficiis. Cæteri populi Achæorum, cum ſen-
B tentiæ perrogarentur:ſocietatem cum Attalo ac Rhodiis præſenti decreto confirmarũt.cum Roma-
nis,quia iniuſſu populi non poterat rata eſſe:in id tempus, quo Romam mitti legati poſſent : dilata
eſt.in præſentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit, & exercitum omnem Achæorum ad Co-
rinthum admoueri, captis Cenchreis, iam vrbem ipſam Quintio oppugnante. Et ii quidem è re-
gione portæ, quæ fert Sicyonem, poſuerunt caſtra. Romani ad Cenchreas verſam partem vrbis,
Attalus traducto per Iſthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, oppugnabant primo ſe-
gnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos, ac regium præſidium. poſteaq̃ vno animo
omnes,& Macedones tanquã cõmunem patriam tuebantur:& Corinthii ducem præſidii Androſthe-
nem haud ſecus,quàm ciuem,& ſuffragio creatum ſuo,imperio iuſto patiebantur : omnis inde ſpes
pugnantibus in vi,& armis,& operibus erat:vndiq; aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebã-
tur.Aries ex ea parte,quam Romani oppugnabant:aliquantum muri diruerat.in quem locum,quia
nudatus munimento erat : protegendum armis cum Macedones concurriſſent: atrox prælium inter
eos, ac Romanos ortum eſt. ac primo multitudine facile expellebantur Romani, aſſumptis deinde
Achæorum, Attaliq; auxiliis,æquabant certamen:nec dubium erat,quin Macedonas, Græcosq; fa-
cile loco pulſuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat:pars ex Annibalis exerci-
tu metu pœnæ à Romanis Philippum ſecuta: pars nauales ſocii relictis nuper claſſibus ad ſpem ho-
noratioris militiæ tranſgreſſi.hos deſperata ſalus,ſi Romani viciſſent:ad rabiem magis, q̃ audaciam
accendebat.Promontorium eſt aduerſus Sicyonem Iunonis,quam vocant Acræam: in altum excur-
rens:traiectus inde Corinthũ ſeptem millia fermè paſſuũ. eò Philocles regius & ipſe præfectus, mille
& quingentos milites per Bœotiam duxit.præſto fuere à Corintho lembi,qui præſidium id acceptũ
Lechæum traiicerent. Author erat Attalus incenſis operibus omittendæ extemplo oppugnationis.
pertinacius Quintius à Miſnepio perſtabat. is quoque, vt pro omnibus portis diſpoſita vidit præ-
ſidia regia : nec facile erumpentium impetus ſuſtineri poſſe : in Attali ſententiam conceſſit. ita irri-
to incepto, dimiſſis Achæis, reditum ad naues eſt. Attalus Piræeum, Romani Corcyram petie-
runt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur : conſul in Phocide ad Elatiam caſtris poſitis, primo
colloquiis rem per principes Elatienſium tentauit. poſteaquam nihil eſſe in manu ſua, & plures,
validioresq; eſſe regios, quàm oppidanos reſpondebatur : tum ſimul ab omni parte operibus, ar-
misq; vrbem eſt aggreſſus. Ariete admoto quantum inter turres muri erat prorutum cum ingen-
ti fragore, ac ſtrepitu nudaſſet vrbem : ſimul & cohors Romana per apertum recenti ſtrage iter inua-

C ſit:& ex omnibus oppidi partibus, relictis ſuis quiſq; ſtationibus, in eum, qui premebatur impetu A
hoſtium:locum concurrerunt. Eodē tempore Romani & ruinas muri ſuperuadebant: & ſcalas ad ſtan
tia mœnia inferebant.& dum in vnam partem oculos,animosq; hoſtiū certamen auerterat: pluribus
locis ſcalis capitur murus:armatiq; in vrbem tranſcenderunt.quo tumultu audito territi hoſtes, reli-
cto,quem conferti tuebantur,loco,in arcem omnes metu,inermi quoq; ſequente turba, confugerūt.
ita vrbe potitur conſul.qua direpta,dimiſſis in arcem,qui vitam regijs,ſi abire vellent inermes:liber-
tatem Elatienſibus pollicerētur:fideq; in hæc data,poſt paucos dies arcem recepit. Cæterū aduentu
in Achaiam Philoclis regij præfecti non facile Corinthus tantum liberata obſidione: ſed Arguorū
quoq; ciuitas per quoſdam principes Philocli prodita eſt,tentatis prius animis plebis. Mos erat co-
mitiorum die primo velut honoris cauſa prætores pronunciare Iouem, Apollinemq;, & Herculem.
additum legi erat:vt iis Philippus rex adijceretur.cuius nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatē
quia præco non adiecit:fremitus omnis primo multitudinis ortus:deinde clamor ſubijcientium Phi
lippi nomen iubentiumq; legitimum honorem vſurpare: donec cum ingenti aſſenſu nomen recitatū
eſt. Huius fiducia fauoris Philocles acceſſitus nocte occupat collem imminentem vrbi:(Lariſſam eā
arcem vocant)poſitoq; ibi præſidio,cum lucis principio ſignis infeſtis ad ſubiectum arci forum vade
ret:inſtructa acies ex aduerſo occurrit. præſidium erat Achæorum nuper impoſitum, quingenti ferè
iuuenes delecti omnium ciuitatū.Eneſidemus Elimeus præerat. Adhortator à præfecto regio miſſus,
qui excedere vrbe iuberet:(neq; enim pares eos oppidanis ſolis quidem, quod Macedones ſentirent:
nedum adiunctis Macedonibus eſſe: quos ne Romani quidem ad Corinthum ſuſtinuiſſent) primo
nihil nec ducem,nec ipſos mouit.poſt paulo vt Arguos quoq; armatos ex parte altera venientes ma-
gno agmine viderunt:certam perniciem cernentes,omnem tamen caſum,ſi pertinacior dux fuiſſet:vi
debantur ſubituri.& Eneſidemus,ne flos Achęorum iuuētutis ſimul cum vrbe amitteretur: pactus cū
Philocle vt abire illis liceret,ipſe quo loco ſteterat,armatus cum paucis clientibus nō exceſſit. miſſus
à Philocle:qui quæreret:quid ſibi vellet:nihil fatus, tantummodo cum proiecto præ ſe clypeo ſtaret:
in præſidio creditæ vrbis moriturum ſe armatum reſpondit.tum iuſſu pręfecti à Thracibus coniecta
tela:interfectiq; omnes. Et poſt pactam inter Achæos & Romanos ſocietatem duæ nobiliſſimæ ciui-
tates, Argi, & Corinthus in poteſtate regis erāt. Hæc ab Romanis ea æſtate in Græcia terra mariq;
geſta. In Gallia nihil ſanè memorabile ab Sex. Ælio conſule geſtum. cum duos exercitus in prouin-
cia habuiſſet:vnum retentum:quem dimitti oportebat:cui L. Cornelius proconſul præfuerat(ipſe ei
D C. Ælium prætorem præfecit)alterum:quem in prouinciam adduxit: totum propè annum Cremo-
nenſibus,placentiniſq; cogendis redire in colonias, vnde belli caſibus diſſipati erant: conſumpſit.
Quemadmodum Gallia præter ſpem quieta eo anno fuit: ita circa vrbem ſeruilis propè tumultus
excitatus eſt.Obſides Carthaginenſium Setiæ cuſtodiebantur: cum iis, vt principum liberis, magna
vis ſeruorum erat. augebant eorum numerum, vt ab recenti africo bello,& ab ipſis Setinis captiua
aliquot nationis eius ex præda empta mancipia.Cum coniurationem feciſſent: miſſis ex eo numero,
qui in Setino agro,deinde circa Norbam,& Circeios ſeruitia ſolicitarent: ſatis iam omnibus præpa-
ratis,ludis,qui Setiæ propediem futuri erant:ſpectaculo intentum populum aggredi ſtatuerāt: Setia
per cædem,& repentinum tumultum capta,Norbam & Circeios occupare. Huius rei tam fœdū in-
dicium Romam ad L. Cornelium Lentulum prætorem vrbis delatū eſt.Serui duo ante lucem ad eum
venerūt:atq; ordine oīa,quæ acta:futuraq; erant:expoſuerunt. quibus domi cuſtodiri iuſſis,prætor ſe-
natu vocato,edoctoq; quæ indices afferrent,proficiſci ad eā coniurationē quærendam,atq; opprimē-
dam iuſſus.cum quinq; legatis profectus, obuios in agris ſacramento rogatos arma capere, & ſequi
cogebat.Hoc tumultuario delectu duobus millibus fermè hoīum armatis, Setiam, oībus quò perge-
ret ignaris,venit.ibi raptim principibus cōiurationis comprehenſis,fuga ſeruorum ex oppido facta
eſt.dimiſſi deinde per agros:qui veſtigarēt.Egregia duorum opera ſeruorum indiciū, & vnius liberi
fuit.ei centum millia grauis æris dari patres iuſſerunt:ſeruis vicenaquina millia æris,& libertatē. pre-
cium eorū ex ærario ſolutum eſt dominis. Haud ita multo poſt ex eiuſdem cōiurationis reliquiis nun
ciatum eſt ſeruitia Præneſte occupatura.Eò L. Cornelius pręctor profectus de quingentis ferè hoībus,
qui in ea noxa erāt:ſuppliciū ſumpſit. In timore ciuitas fuit, obſides, captiuosq; Pœnorū ea moli-
ri.itaq; & Romæ vigiliæ per vicos ſeruatæ:iuſſiq; circūire eam minores magiſtratus:& triumuiri car-
ceris latomiarum intentiorem cuſtodiā habere iuſſi.& circa nomen latinū à prætore literæ miſſæ:vt &
obſides in priuato ſeruarentur:neq; in publicum prodeundi facultas daretur: & captiui ne minus de-
cem pondo cōpedibus vincti in nulla alia, q̄ in carceris publici cuſtodia eſſent. Eodē anno legati ab
rege Attalo coronam auream CCXLVI pondo in Capitolio poſuerūt:gratiasq; ſenatui egerunt:
quod Antiochus legatorum Romanorū authoritate motus finibus Attali exercitum deduxiſſet. Ea-
dem æſtate equites ducēti,& elephanti decē,& tritici modiūm CC. millia ab rege Maſaniſſa ad exer
citum,qui in Græcia erat:puenerūt. Itē ex Sicilia, Sardiniaq; magni cōmeatus,& veſtimēta exercitui
miſſa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat,ſanctus, & innocens, aſperior
tamen

A tamen in fœnore coërcendo habitus. fugatiq́; ex inſula fœneratores: & ſumptus, quos in cultum præ-
torum ſocii facere ſoliti erant: circũciſi: aut ſublati. Sex. Ælius Cos. ex Gallia comitiorum cauſa Ro
mam cum rediſſet: creauit Coss. Cn. Cornelium Cethegum, & Q. Minutium Rufum. Biduo poſt
prætorum comitia habita. Sex prætores illo primum anno creati: creſcentibus iam prouinciis, & la-
tius pateſcente imperio. creati autem hi: L. Manlius Volſo, Cn. Sempronius Tuditanus, M. Sergius
Silus, M. Ælius, M. Minutius Rufus, L. Attilius. Sempronius, & Ælius ex iis ædiles plebis erant. ædi-
les curules Q. Minutius Thermus, & T. Sẽpronius Lõgus. Ludi Romani eo anno quater inſtaurati.
Cn. Cornelio, & Q. Minutio conſulibus, oĩum primum de prouinciis conſulum, prætorumq́; actũ.
prius de prætoribus tranſacta res: quæ tranſigi ſorte poterat. vrbana Sergio, peregrina iuriſdictio Mi-
nutio obtigit. Sardiniam Attilius. Siciliam Manlius, Hiſpaniam citeriorem Sempronius, Ælius vl-
teriorem eſt ſortitus. Cõſulibus Italiam, Macedoniamq́; ſortiri parantibus L. Oppius, & Q. Fuluius
tribuni plebis impedimento erant: quod longinqua prouincia Macedonia eſſet: neq; vlla alia res ma-
ius bello impedimentum ad eam diem fuiſſet: quàm quod vixdum inchoatis rebus in ipſo conatu ge
rendi belli prior Cos. reuocaretur. Quartum iam annum eſſe ab decreto macedonico bello. quæren
do regem, & exercitum eius, Sulpitium maiorem partem anni abſumpſiſſe. Iulium congredientem
cum hoſte re infecta reuocatum. Quintium rebus diuinis Romæ maiorem partem anni retentum,
ita geſſiſſe tamen res: vt ſi aut maturius in prouinciam veniſſet: aut hyems magis ſera fuiſſet: potuerit
debellare. nunc propè in hyberna profectum ita comparare dici bellum: vt niſi ſucceſſor impediat: per
fecturus æſtate proxima videatur. His orationibus peruicerunt: vt conſules in ſenatus authoritate
fore dicerent ſi: ſi idem tribuni facerent. Permittentibus vtriſq; liberam conſultationem, patres con-
ſulibus ambobus Italiam prouinciam decreuerunt. T. Quintio prorogarunt imperium: donec ſuc-
ceſſor ei veniſſet. Cõſulibus binæ legiones decretæ: & vt bellum cum Gallis ciſalpinis, qui defeciſſent
à populo Romano: gererent. Quintio in Macedoniam ſupplementum decretũ peditum quinq;
millia, & CCC equites, & ſociorum naualium tria millia. Præeſſe idem, qui præerat: claſſi L. Quin-
tius Flaminius iuſſus. Prætoribus in Hiſpanias octona millia peditum ſociũm ac latini nominis da-
ta: & quadringeni equites: vt dimitterent veterem ex Hiſpaniis militem. & terminare iuſſi: quà vlte-
rior, citerior ue prouincia ſeruaretur. Macedoniæ legatos Ser. Sulpitium, & P. Iulium, qui conſules
in ea prouincia fuerant: adiecerunt. Prius q̃ conſules, prætoresq́; in prouincias proficiſcerentur: pro-
B digia procurari placuit: quod ædes Vulcani, Summaniq́; Romæ, & quod Fregellis murus, & porta
de cœlo tacta erãt: & Fruſinone inter noctem lux orta: & Aſculo agnus biceps cum quinq; pedibus na-
tus: & Formiis duo lupi oppidum ingreſſi obuios aliquot laniauerant: Romæ non in vrbem ſolum,
ſed in Capitolium penetrauerat lupus. C. Acilius tribunus plebis tulit: vt quinq; coloniæ in orã ma-
ritimam deducerentur: duæ ad oſtia fluminum Vulturni, Liternique: vna ad Puteolos: vna ad caſtrum
Salerni. his Buxentum adiectum. tricenæ familiæ in ſingulas colonias iubebantur mitti. iis triumuiri
deducendis ii, qui per triennium magiſtratum haberent: creati: M. Seruilius Geminus, Q. Minutius
Thermus, T. Sempronius Longus. Delectu, rebusq́; aliis diuinis humanisq́;, quæ per ipſos agendæ
erant: perfectis, conſules ambo in Galliã profecti. Cornelius recta ad Inſubres via, qui tum in armis
erant, Cenomanis aſſumptis: Q. Minutius in læua Italiæ ad inferum mare flexit iter: Genuamq́; exer-
citu abducto, ab Liguribus orſus eſt bellũ. Oppida Claſtidium, & Litubiũ, vtraq; Ligurũ, & duæ gen-
tis eiuſdem ciuitates, Celelates, Cerdiciatesq́; ſeſe dediderunt. Et iam oĩa cis Padum, præter Gallorũ
Boios, Iluates Ligurũ, ſub ditione erant. quindecim oppida, hominum viginti millia eſſe dicebãtur:
quæ ſeſe dediderant. inde in agrum Boiorũ legiones duxit. Boiorum exercitus haud ita multo ante
traiecerat Padum: iunxeratq́; ſe Inſubribus, & Cenomanis: quod ita acceperant: coniunctis legioni-
bus conſules rem geſturos: vt & ipſi collatas in vnum vires firmarent. poſteaq̃ fama accidit: alterum
conſulem Boiorum vrere agros: ſeditio extemplo orta eſt. poſtulare Boii: vt laborantibus opem vni-
uerſi ferrent. Inſubres negare ſe ſua deſerturos. ita diuiſæ copiæ: Boiisq́; in agrum ſuum tutandũ pro-
fectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincii ripas conſederũt. Infra eum locũ quinq; millia
paſſuum & conſul Cornelius eidem flumini caſtra applicuit. inde mittendo in vicos Cenomanorũ,
Brixiamq́;, quæ caput gentis erat: vt ſatis cõperit: non ex authoritate ſeniorum iuuentutem in armis
eſſe: nec publico cõſilio Inſubrium defectioni Cenomanos ſe adiunxiſſe: excitis ad ſe principibus, id
agere, ac moliri cœpit: vt deficerent ab Inſubribus Cenomani. & ſignis ſublatis aut domos redirent:
aut ad Romanos tranſirent. & id quidem impetrari nequiuit. in id data fides conſuli eſt: vt in acie aut
quieſcerent: aut ſiqua in re occaſio fuiſſet: adiuuarent Romanos. Hæc ita conueniſſe Inſubres ignora-
bant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis: labare fidem ſociorum. itaq; cum in aciem eduxiſſent:
neutrũ iis cornu cõmittere auſi, ne ſi dolo ceſſiſſent, rem totam inclinarent: poſt ſigna in ſubſidiis eos
locauerunt. Cõſul principio pugnæ vouit ædem Soſpitæ Iunoni: ſi eo die hoſtes fuſi, fugatiq́; eſſent.
à militibus clamor ſublatus: compotem voti conſulem ſe facturos: & impetus in hoſtes eſt factus.
non tulerunt Inſubres primum concurſum. Quidam & à Cenomanis terga repente in ipſo certamí-

C ne aggreſſus tumultum ancipitem iniectum authores ſunt: cæſaq; in medio V & XXX millia hoſtium: quinq; millia & DCC viuos captos: in iis Amilcarem Pœnorū imperatorem: qui belli cauſa fuiſſet: ſigna militaria CXXX: & carpēta ſupra CC millia. Oppida, quæ defectionē ſecuta erant: dediderunt ſe Romanis. Minutius Cos. primo effuſis populationibus peragrauerat fines Boiorum: deinde vt relictis Inſubribus ad tuenda ſua receperant ſeſe: caſtris ſe tenuit, acie dimicandū cum hoſte ratus. Nec Boii detrectaſſent pugnam: ni fama victos Inſubres allata animos fregiſſet. itaq; relicto duce, caſtriſq;, diſſipati per vicos, ſua vt quiſq; defenderent: rationem gerendi belli hoſti mutarunt. omiſſa enim conſul ſpe per vnam dimicationem rei decernendę, rurſus populari agros, & vrere tecta, vicoſq; expugnare cœpit. Per eoſdem dies Claſtidium incenſum. inde in Liguſtinos Iluates, qui ſoli non parebant: legiones ductæ. Ea quoq; gens, vt Inſubres acie victos, Boios, ita vt tentare ſpem certaminis metuerent: territos audiuit: in deditionem venit. Literæ conſulum à Gallia de geſtis proſpere ſub idem tempus Romam allatæ. M. Sergius prætor vrbis in ſenatu eas, deinde ex authoritate patrum ad populum recitauit. ſupplicatio in quatriduū decreta. Hyems iam eo tempore erat. Cum T. Quintius capta Elatia in Phocide, ac Locride hyberna diſpoſita haberet: Opunte ſeditio orta eſt. Factio vna Ætolos, qui propiores erant: altera Romanos accerſebat. Ætoli priores venerūt. ſed opulentior factio excluſis Ætolis, miſſoq; ad imperatorem Romanum nuncio, vſq; ad aduentum eius tenuit vrbem. arcem regium tenebat præſidium: neq; vt diſcederent inde, aut Opuntiorum minis, aut authoritate imperantis conſulis Romani perpelli potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnarentur, ea fuit: quod caduceator ab rege venerat, locum, ac tempus petens colloquio. id grauate conceſſum regi eſt. non quin cuperet Quintius per ſe partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum. necdum enim ſciebat: vtrum ſucceſſor ſibi alter ex nouis conſulibus mitteretur: an, quod ſumma vi vt obtinerent, amicis & propinquis mandauerat: imperium prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat: vt ſibi liberum eſſet, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In ſinu Maliaco propè Niceam littus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinq; lembis, & vna naue roſtrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exules: & vir inſignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Aminander erat: & Dionyſiodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus Rhodiæ claſſis, & Phaneas princeps Ætolorū, & Achæi duo, Ariſthenus, & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum littus progreſſus, cum rex in proram nauis in anchoris ſtātis proceſſiſſet: commodius, inquit, ſi in terram egrediaris: ex propinquo dicamus inuicem, audiamuſq;.

D Cum rex facturum ſe id negaret: quem tandem, inquit Quintius, times? Ad hæc ille ſuperbo, & regio animo. Neminem equidem timeo, præter deos immortales: non omnium autem credo fidei: quos circa te video: atq; omnium minime Ætolis. Iſtud quidem, ait Romanus, par omnibus periculum eſt, qui cum hoſte ad colloquium congrediuntur: vt in nullo fides ſit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti par perfidiæ præmium eſt, ſi fraude agatur, Philippus & Phaneas, neq; enim æq; difficulter Ætoli prætorem alium, ac Macedones regem in meum locum ſubſtituant. Secundum hæc ſilentiū fuit. Cum Romanus eum æquum cenſeret priorem dicere: qui petiſſet colloquium: rex, eius eſſe priorem orationem: qui daret pacis leges: non qui acciperet: tum Romanus ſimplicem ſuam orationem eſſe dixit. ea enim ſe dicturum: quæ ni fiant: nulla ſit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regis præſidia eſſe. captiuos, & transfugas ſociis populi Romani reddendos. reſtituenda Romanis ea Illyrici loca: quæ poſt pacem in Epiro factam occupaſſet. Ptolemæo regi Ægypti reddendas vrbes: quas poſt Philopatris Ptolemæi mortem occupaſſet. Suas, populiq; Romani conditiones has eſſe. cæterum & ſociorum audiri poſtulata æquum eſſe. Attali regis legatus naues, captiuoſq; quæ ad Chium nauali prælio capta eſſent, & Nicephorium, Veneriſq; templum, quæ ſpoliaſſet: euaſtaſſetq;: pro incorruptis reſtitui: Rhodii Pyrrheam (regio eſt continentis aduerſus inſulam, vetuſtæ eorum ditionis) repetebāt: poſtulabantq; præſidia deduci ab Iaſo, & Bargiliis, & Euromenſium vrbe, & Helleſponto, Seſto, atque Abydo: & Panopolin Byzantiis in antiqui formulam iuris reſtitui: & liberari omnia Aſiæ emporia, portuſq;. Achæi Corinthum, & Argos repetebant. Prætor Ætolorum Phaneas cum eadem ferè, quæ Romani: vt Græcia decederetur: poſtulaſſet: rederenturq; Ætolis vrbes: quæ quondam iuris, aut ditionis eorum fuiſſent: excepit orationem eius princeps Ætolorum Alexander, vir (vt inter Ætolos) facundus. Iamdudum ſe reticere, ait: non quo quicquam agi putet eo colloquio: ſed ne quem ſociorum dicentem interpellet. Neq; de pace cum fide Philippum agere: neq; bella vera virtute vnquam geſſiſſe. in colloquiis inſidiari, & captare: in bello non congredi æquo campo: neq; collatis ſignis dimicare: ſed refugientem incendere, ac diripere vrbes: & vincentium præmia victum corrūpere. At non ſic antiquos Macedonū reges, ſed acie bellare ſolitos: vrbibus parcere, quantum poſſent: quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum poſſeſſione dimicetur, tollentem nihil ſibi præter bellum relinquere, quod conſilium eſſe? Plures priore anno ſociorum vrbes in Theſſalia deuaſtaſſe Philippum: quàm omnes qui vnquam hoſtes Theſſaliæ fuerunt. ipſis quoq; Ætolis cum plura ſocium, q̃ hoſtem ademiſſe. Lyſimachiam pulſo prætore, & præſidio Ætolorum occupaſſe

cum

A tum. Chium item ſuæ ditionis vrbem funditus euertiſſe: ac deleſſe. eadem fraude habere eum Thebas
Phthias, Echinum, Lariſſam, & Pharſalum. Motus oratione Alexãdri Philippus nauem, vt exaudi-
retur: propius terram applicuit. Orſum eum dicere in Ætolos maxime violenter Phaneas interfatus,
non in verbis rem verti, ait. aut bello vincẽdum, aut melioribus parendum eſſe. Apparet id quidẽ,
inquit Philippus, etiam cæco: iocatus in valitudinem oculorum Phaneæ. & erat dicacior natura, q̃ re
gem decet: & ne inter ſeria quidem riſu ſatis temperans. Indignari inde cœpit: Ætolos, tanq̃ Roma-
nos decedi Græcia iuberet: qui, quibus finibus Græcia ſit, dicere non poſſint. ipſius enim Ætoliæ Græ
cos Apodotas, & Amphilochos: quæ permagna eorum pars ſit: Græciam nõ eſſe. An quod à ſociis
eorum non abſtinuerim: iuſtam querelam habent? cum ipſi pro lege hunc morem antiquitus ſeruẽt:
vt aduerſus ſocios ipſi ſuos publica tantum authoritate dempta iuuentutem ſuam militare ſinant:
& contrariæ perſæpe acies in vtraq; parte ætolica auxilia habeant? Neq; ego Chium expugnaui: ſed
Pruſiam ſocium, & amicum expugnantem adiuui: & Lyſimachiam ab Thracibus vindicaui. ſed quia
me neceſſitas ad hoc bellum à cuſtodia eius auertit: Thraces habent. Ætolis hæc. Attalo autem,
Rhodiiſq; nihil iure debeo. non enim à me, ſed ab illis principium belli ortum eſt. Romanorum autem
honoris cauſa Pyrrheam Rhodiis, & naues Attalo cum captiuis, qui comparebunt: reſtituam. nam
quod ad Nicephorium, Veneriſq; templi reſtitutionem attinet: quid ea reſtitui poſtulãtibus reſpon-
deam? niſi quo vno modo luci, ſyluæq; cæſæ reſtitui poſſunt: curam, impenſamq; ſationis me præſta-
turum: quoniam hæc inter ſe reges poſtulare, & reſpondere placet. Extrema eius oratio aduerſus
Achæos fuit: in qua orſus ab Antigoni primum, ſuis deinde erga eam gentem meritis, recitari decre-
ta eorum iuſſit, omnes diuinos humanoſq; honores complexa. atq; ad ea adiecit recens de exercitu,
quod ab ſe deſciuiſſet. inuectuſq; grauiter in perfidiam eorum, Argos tamen ſe redditurum eis dixit:
de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum eſſe: quæſiturũ ſimul ab eo: iis ne vrbibus dece
dere ſe æquum cenſeat: quas à ſeipſo captas iure belli habeat? an iis etiam: quas à maioribus ſuis ac-
cepiſſet? Parantibus Achæis, Ætoliſq; ad ea reſpondere, cum propè occaſum ſol eſſet: dilato in po-
ſterum diem colloquio, Philippus in ſtationem, à qua profectus erat: Romani, ſociiq; in caſtra redie-
runt. Quintius poſtero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad conſtitutum tempus venit. Phi-
lippi nullus vſquam nec nuncius ab eo per aliquot horas veniebat: & iam deſperantibus venturum
repente apparuerunt naues. atq; ipſe quidem, cum tam grauia, & indigna imperarentur: inopem cõ- C
ſilii diem ſe conſumpſiſſe deliberando aiebat. Vulgo credebatur de induſtria rem in ſerum tractam: ne
B tempus dari poſſet Achæis, Ætoliſq; ad reſpondendum. & eam opinionem ipſe affirmauit, petendo:
vt ſummotis aliis, ne tempus altercando tereretur: & aliquis finis rei imponi poſſet: cum ipſo impera
tore Romano liceret ſibi colloqui. Id primo non acceptum: ne excludi colloquio viderentur ſocii. de-
inde cum haud abſiſteret petere: ex omnium conſilio Romanus imperator cum A. Claudio præfecto,
& tribus tribunis militum, cæteris ſummotis, ad extremum littus proceſſit. Rex cum duobus, quos
pridie adhibuerat: in terram eſt egreſſus. Ibi cum aliquãdiu ſecreto locuti eſſent: quæ acta ad ſuos Phi
lippus retulerit: minus compertum eſt. Quintius hæc retulit ad ſocios. Romanis eum cedere tota Illy
rici ora: perfugas remittere, ac ſiqui eſſent captiui. Attalo naues, & cum iis captos nauales ſocios: &
Rhodiis regionem, quam Pyrrheam vocant: reddere: Iaſo, & Bargilis non ceſſurum. Ætolis Pharſa-
lum, Lariſſamq; reddere: Thebas non reddere. Achæis non Argis modo, ſed etiam Corintho ceſſurũ.
Nulli omnium placere partitũ, quibus aut ceſſurus, aut nõ ceſſurus eſſet, deſtinatio. plus enim amitti
in iis, q̃ acquiri: nec vnquam, niſi tota deduxiſſet Græcia præſidia: cauſas certaminum deponere. Cũ
hæc toto ex concilio certatim omnes vociferarẽtur: ad Philippum quoq; procul ſtantem vox eſt per-
lata. itaq; à Quintio petit: vt rem totam in poſterum diem differret. profecto aut perſuaſurum ſe: aut
perſuaderi ſibi paſſurum. Littus Athronium colloquio deſtinatur. eò mature conuentum eſt. Ibi Phi-
lippus primo & Quintium, & omnes, qui aderant: rogare: ne ſpem pacis turbare vellent. poſtremo pe
tere tempus: quo legatos Romam ad ſenatum mittere poſſet. aut his cõditionibus ſe pacem impetra-
turum: aut quaſcunq; ſenatus dediſſet, leges pacis accepturum. Id cæteris haudquaquã placebat. nec
enim aliud, q̃ moram, & dilationem ad colligendas vires, quæri. Quintius verum id futurum fuiſſe,
dicere: ſi æſtas, & tempus rerum gerendarum eſſet. nunc hyeme inſtante nihil amitti dato ſpacio ad le
gatos mittendos. nam neq; ſine authoritate ſenatus quicq̃ eorum ratum fore: quæ cum rege ipſi pepi
giſſent: & explorari, dum bello neceſſariam quietẽ ipſa hyems daret: ſenatus authoritatẽ poſſe. In hãc
ſententiam & cæteri ſociorum principes cõceſſerunt: induciiſq; datis in duos menſes, & ipſos mittere
ſingulos legatos ad edocẽdũ ſenatum, ne fraude regis caperetur: placuit. additũ induciarum pacto: vt
regia præſidia Phocide, ac Locride extemplo deducerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorum legatis
Amynandrum Athamãnum regẽ, vtq; ſpeciem legationis augeret: Q. Fabiũ, (vxoris Quintii ſoro-
ris filius erat) & Q. Fuluium, & P. Claudiũ miſit. Vt ventũ Romã eſt: prius ſociorum legati, q̃ regis au-
diti ſunt. cæterũ eorum oratio conuiciis regis cõſumpta eſt. Mouerũt eo maxime ſenatũ, demonſtrando
maris terrarumq; eius regionis ſitum: vt oĩbus appareret: ſi Demetriadem in Theſſalia, Chalcidẽ in

C Eubœa. Corinthum in Achaia rex teneret: non poſſe liberam Græciam eſſe: & ipſum Philippum non
contumelioſius, q̃ verius compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intromiſſi. quibus lon-
giorem exorſis orationem breuis interrogatio, ceſſurus ne iis tribus vrbibus eſſet: ſermonem incidit:
cum mandatum ſibi de his nominatim negarent quicq̃. Sic infecta pace regii dimiſſi. Quintio libe-
rum arbitrium pacis, ac belli permiſſum. Quod vt ſatis apparuit: non tædere belli ſenatum: & ipſe
victoriæ, q̃ pacis auidior, neq; colloquium poſtea Philippo dedit: neq; legationẽ aliam, q̃ quæ omni
Græcia decedi nunciaret: admiſſurum dixit. Philippus cum acie decernendum videret: & vndiq; ad
ſe contrahendas vires: maxime de Achaiæ vrbibus, regionis ab ſe diuerſæ, & magis tamen de Argis, q̃
de Corintho ſolicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedæmoniorum tyranno velut fiduciariã da-
re, vt victori ſibi reſtitueret: ſi quid aduerſi accidiſſet: ipſe haberet: Philocli, q Corintho, Argisq; præ-
erat: ſcribit: vt tyrannum ipſe conueniret. Philocles præterq̃ quod iam veniebat cum munere: adiicit
ad pignus futuræ regis cum tyanno amicitiæ: filias ſuas regem Nabidis filiis matrimonio coniũge-
re velle. Tyrannus primo negare aliter vrbem eam ſe accepturum: niſi Argiuorum ipſorum decreto
accerſitus ad auxilium vrbis eſſet. deinde, vt frequenti concione non aſpernatos modo, ſed abomina-
tos etiam nomen tyranni audiuit: cauſam ſe ſpoliandi eos nactum ratus, traderet vbi vellet, vrbem,
Philocli ait. Sic nocte ignaris omnibus acceptus in vrbem eſt tyrannus. prima luce occupat ſuperio-
ra omnia loca: portæq; clauſæ, paucis principum tumultum inter primum elapſis. eorum abſentium
direptæ fortunæ. præſentibus aurum, atq; argentum ablatum: pecuniæ imperatæ ingentes. qui non
cunctanter contulere: ſine contumelia, & laceratione corporum ſunt dimiſſi. quos occulere, aut retra-
here aliquid ſuſpicio fuit: in ſeruilem modum lacerati, atq; extorti. Cõcione inde aduocata, rogatio-
nem promulgauit: vnam de tabulis nouis: alteram de agro viritim diuidendo: duas faces nouãtibus
res ad plebem in optimates accendẽdam. Poſteaq̃ in poteſtate Nabidis Argiuorum ciuitas erat: nihil
eius memor tyrannus, à quo eam ciuitatem, & quam in conditionem accepiſſet: legatos Elatiam ad
Quintium, & Attalum Æginæ hybernantem mittit: qui nunciarent: Argos in poteſtate ſua eſſe: eò ſi
veniret Quintius ad colloquium: non diffidere ſibi oĩa cum eo conuentura. Quintius, vt eo quoq;
præſidio Philippum nudaret: cum annuiſſet ſe venturum: mittit ad Attalũ: vt ab Ægina Sicyonem
ſibi occurreret. ipſe ab Anticyra decem quinqueremibus: quas iis forte diebus L. Quintius frater eius
D adduxerat ex hybernis Corcyræ: Sicyonem tranſmiſit. Iam ibi Attalus erat. qui cum tyranno ad Ro-
manum imperatorem, non Romano ad tyrannum eundum diceret: in ſententiam ſuam Quintium
traduxit: ne in vrbem ipſam Argos iret. Haud procul vrbem Hyccenica vocatur. in eo loco vt congre-
derentur, conuenit. Quintius cum fratre, & tribunis militum paucis, Attalus cum regio comitatu,
Nicoſtratus Achæorum prætor cum auxiliaribus paucis venit: tyrannum ibi cum omnibus copiis
opperientem inuenerunt. progreſſus armatus cum ſatellitibus armatis eſt in mediũ ferè interiacentis
campi. inermis Quintius cum fratre, & duobus tribunis militũ inermibus: item regi prætor Achæo-
rum, & vnus ex purpuratis latus cingebant. Initium ſermonis ab excuſatione tyranni ortum: quod
armatus ipſe, armatisq; ſeptus, cum inermes Romanum imperatorẽ, regemq; cerneret: in colloquiũ
veniſſet. neq; enim ſe illos timere dixit: ſed exules Argiuorum. Inde vbi de conditionibus amicitiæ cœ-
ptum agi eſt: Romanus duas poſtulare res: vnam: vt bellum cum Achæis finiret: alteram: vt aduerſus
Philippum mitteret ſecum auxilia. Auxilia ſe miſſurum dixit. pro pace cum Achæis induciæ impetra-
tæ: donec bellum cum Philippo finiretur. De Argis quoq; diſceptatio ab Attalo rege eſt nata: cũ frau-
de Philoclis proditam vrbem vi ab eo teneri argueret: ille, ab ipſis Argiuis, vt ſe defenderet, accitum.
Concionem Argiuorum rex poſtulabat: vt id ſciri poſſet. nec tyrannus abnuere. ſed deductis ex vrbe
præſidiis liberam concionem, non immiſtis Lacedæmoniis declaraturam quid Argiui vellent, præbe-
ri debere dicebat rex. tyrannus negauit deducturum. Hæc diſceptatio fine exitu fuit. de colloquio di-
ſceſſum: ſexcentis Cretenſibus ab tyrãno datis Romano: induciisq; inter Nicoſtratũ prætorẽ Achæo-
rum, & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menſes factis. Inde Quintius Corinthum eſt profe-
ctus: & ad portam cum Cretenſium cohorte acceſſit: vt Philocli præfecto vrbis appareret tyrannum
à Philippo deſciſſe. Philocles & ipſe ad imperatorem Romanum in colloquium venit: hortantiq; vt
extemplo tranſiret, vrbemq; traderet, ita reſpondit: vt diſtuliſſe rem magis, quàm negaſſe videretur.
A' Corintho Quintius Anticyram traiecit: inde fratrem ad tentandam Acarnãnum gentem miſit.
Attalus ab Argis Sicyonẽ eſt profectus. Ibi & ciuitas nouis honoribus veteres regis honores auxit: &
rex ad id, quod ſacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat eis, tum quoq; ne ſine
aliqua munificentia præteriret ciuitatem ſociam atq; amicam: decem talenta argenti dono dedit: &
decem millia medimnũm frumenti. atq; ita Cenchreas ad naues rediit. Et Nabis firmato præſidio
Argis Lacedæmonẽ regreſſus, cum ipſe viros ſpoliaſſet: ad fœminas ſpoliãdas vxorem Argos remiſit.
Ea nunc ſingulas illuſtres, nunc ſimul plures genere inter ſe iunctas domũ accerſendo, blandiẽdoq;, ac
minando, non aurum modo iis, ſed & poſtremo veſtem, mundumq; omnem muliebrem ademit.

A

DECADIS QVARTÆ LIBER TERTIVS ACEPHALVS. xxxiii..

* *

iis partibus cohærens Acarnaniæ. quingentos fermè paſſus longæ fauces erãt: latæ haud amplius centum & viginti. in his anguſtiis Leucas poſita eſt, colli applicata verſo in orientem, & Acarnaniã. ima vrbis plana ſunt, iacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnania diuiditur. inde terra mariq́; expugnabilis eſt. nam & vada ſunt ſtagno ſimiliora, q̃ mari: & campus terrenus omnis, operiq́; facilis. itaque multis ſimul locis aut ſubruti, aut ariete decuſſi ruebant muri. Sed q̃ vrbs ipſa opportuna oppugnantibus erat: tam inexpugnabiles hoſtium animi. die ac nocte intenti reficere quaſſata muri: obſtruere quæ patefacta ruinis erãt: prælia impigre inire: & armis magis muros, q̃ ſeipſos mœnibus tutari. diutiusq́; ſpe Romanorum obſidionem eam extraxiſſent: ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes ab arce milites accepiſſent. eos tamen ex ſuperiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro inſtructa iuſto prælio aliquãdiu Leucadii ſuſtinuerũt. interim & ſcalis capta multis locis mœnia: & per ſtragem lapidum, ac ruinas tranſcenſum in vrbem. iamq́; ipſe legatus magno agmine circũuenerat pugnantes. pars in medio cæſi. pars armis abiectis dediderunt ſeſe victori. Et poſt dies paucos audito prælio, quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat: omnes populi Acarnaniæ in deditionem legati venerunt. Iiſdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna, Rhodii quoq; ad vindicandam à Philippo continentem regionem (Pyrrheam vocant) poſſeſſam à maioribus ſuis, Pauſiſtratum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille & noningentis ferè armatis ex vario genere auxiliorum collectis, miſerũt. Galli, & Niſuetæ, & Piſuetæ, & Tamiani, & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Aſia erãt. cum his copiis Pauſiſtratus tendebat in Stratonicenſi agro. locum peropportunum, ignaris regiis, qui tenuerant: occupauit. In tempore & ad ipſum excitum auxilium mille Achæi pedites cũ centum equitibus ſuperuenerunt. Theoxenus iis præerat. Dinocrates regius præfectus recuperandi caſtelli cauſa primo caſtra ad ipſa tendebat. mouit inde ad alterũ caſtellum, itẽ Stratonicẽſis agri. Aſtragon vocant. omnibusq́; ex pręſidiis, quę multifariam diſiecta erant: deuocatis, & ab ipſa Stratonice, cũ Theſſalorum auxiliaribus Alabandam, vbi hoſtes erant: ducere pergit. Nec Rhodii pugnam detrectauerunt. atq; caſtris in propinquum collatis, extemplo in aciem deſcenſum eſt. Dinocrates quingen-

B tos Macedonas dextro cornu, læuo Acrianos locat: in medium accipit cõtractos ex caſtellorũ (Cares maxime erant) pręſidiis: equites cornibus circũdat. Cretenſium auxiliares Thraciũq́; Rhodia cohors dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectam peditum manũ, habuere: medios miſta ex pluribus gentibus auxilia. equites, leuisq́; armaturæ quod erat, cornibus circũiectum. Eo die ſteterunt tantum acies vtræq; ſuper ripam: quę tenui aqua interfluebat torrentis: paucisq́; telis emiſſis, in caſtra recęperunt ſeſe. Poſtero die eodem ordine inſtructi maius aliquanto prælium q̃ pro numero edidere pugnantium. nec enim plus terna millia peditum fuere: & centeni fermè equites. cæterũ non numero tantum, nec armorũ genere, ſed animis quoq; paribus, & æqua ſpe pugnarũt. Achęi primi torrente ſuperato in Acrianos impetũ fecere. deinde tota propè curſu tranſgreſſa amnem acies eſt. diu anceps pugna ſte-

* tit. numero acie mille. & ipſi quadringẽtos loco expulere: inclinato dein dextrũ omnis cornu. Macedo-

* nes, vſq; dum ordine & velut ſtipata phalanx cõſiſtebat: moueri nequiuerunt. poſtq̃ læuo latere nudato circumiacere haſtas in venientẽ ex tranſuerſo hoſtem conati ſunt: turbati extẽplo tumultum primo inter ſe fecerunt: terga deinde vertunt: poſtremo abiectis armis, in præcipitem fugam effuſi, Bargyllas petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodii quantũ diei ſuperfuit ſecuti, recęperũt ſe ad caſtra. Satis conſtat: ſi cõfeſtim victores Stratoniceam petiſſent, recipi eam vrbem ſine certamine potuiſſe. Prætermiſſa eius rei occaſio eſt: dum in caſtellis, vicisq́; recipiendis Pyrrheæ tempus teritur. interim animi eorum, qui Stratonicẽã pręſidio obtinebant: cõfirmati ſunt. mox & Dinocrates cũ iis, quę pręlio ſupererãt, copiis intrauit muros. nequicq̃ inde obſeſſa, oppugnataq́; vrbs eſt. recipi niſi aliquãto poſt per Antiochũ non potuit. Hæc in Theſſalia, hęc in Achaia, hęc in Aſia per eoſdẽ dies fermè

* geſta. Philippus cũ audiſſet Dardanos tranſgreſſos fines: ab contentu conceſſit. cum regni ſuperiora

* Macedoniæ euaſtare: quãuis propè orbe terrarũ vndiq; ſe ſuos eligẽte fortuna vrgebatur: tamẽ morte triſtius ratus Macedoniæ etiam poſſeſſione pelli, delectu raptim per vrbes Macedonũ habito, cum ſex millibus peditum & quingentis equitibus circa Stobos Pœoniæ improuiſo hoſtes oppreſſit. Magna multitudo hominũ in prælio, maior prædandi cupidine palata per agros cæſa eſt. quibus fuga expeditior fuit: ne tentato quidẽ caſu pugnæ, in fines ſuos redierunt. Ea vna expeditione non pro reliquo ſtatu fortunæ facta, refectis ſuorũ animis, Theſſalonicam ſeſe recepit. Non tam in tempore punicũ bellum terminatũ erat: ne ſimul & cum Philippo foret bellãdũ: q̃ opportune, iam Antiocho in Syria moliente bellũ, Philippus eſt ſuperatus. nam pręterq̃ quod facilius cum ſingulis, q̃ ſi in vnũ ambo ſimul contuliſſent vires: bellatum eſt: Hiſpania quoq; ſub idem tempus magno tumultu ad bellum conſur-

C rexit. Antiochus cū priore æſtate omnibus, quæ in Cœle Syria ſunt, ciuitatibus Ptolemęi in ſuā poteſtaté redactis, in hyberna Antiochiā conceſſiſſet: nihilo quietiores poſtea res habuit. omnibus enim regni viribus cōnixus cum ingentes copias terreſtres maritimasq́; cōparaſſet: principio veris præmiſſis terra cū exercitu filiis duobus, Ardue ac Mithridate, iuſſisq́; Sardibus ſe opperiri, ipſe cū claſſe centum tectarū nauium, ad hoc leuioribus nauigiis, cercurisq́;, ac lembis ducētis proficiſcitur: ſimul per omnem oram Ciliciæ, & Cariæ tentaturus vrbes, quæ in ditione Ptolemæi eſſent: ſimul Philippum (necdum enim debellatum erat) exercitu nauibusq́; adiuturus. Multa egregia Rhodii pro fide erga populum Ro. proq́; vniuerſo nomine Græcorū terra mariq́; auſi ſunt, nihil magnificentius, q̄ quod ea tempeſtate non territi tanta mole imminentis belli legatos ad regem miſerūt: ne Helicinas (promontorium Ciliciæ eſt: inclytū fœdere antiquo Athenienſiū) ſuperaret. ſi eo nō contineret copias ſuas: ſe obuiam ituros: non ab odio vllo: ſed ne cōiungi cum Philippo paterentur: & impedimēto eſſe Romanis liberantibus Græciā. Coraceſium eo tēpore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodiſiade, & Coryco, & ſuperato Anemurio (promontorium id quoq; Ciliciæ eſt) Selinunte recępto, omnibus vicis, aliisq́; eius oræ caſtellis aut metu, aut voluntate ſine certamine in deditionem accęptis. Coraceſiū præter ſpem clauſis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorū auditi. & quanquam ea legatio erat: quæ accendere regium animū poſſet: temperauit iræ: & legatos ſe Rhodū miſſurum reſpondit: iisq́; mandaturum: vt renouarent vetuſta iura cum ea ciuitate, ſua, maiorumq́; ſuorū: & vetarent eos aduentū pertimeſcere regis. nihil his, aut ſociis eorū noxæ futurum, fraudí ue. nam Romanorum amicitiā ſe non violaturū, argumento & ſuam recentē ad eos legationē eſſe: & ſenatus honorifica in ſe decreta, reſpōſa, qui tum forte legati redibāt ab Roma: comiter auditi, dimiſſiq́: vt tempus poſtulabat, incerto adhuc aduerſus Philippum euentu belli. Cū hęc legati regis in cōcione Rhodiorum agerent: nuncius venit: debellatū ad Cynocephalas eſſe. Hoc nūcio accępto Rhodiis, dempto metu à Philippo omni, erat cōſilium obuiam eundi claſſe Antiocho. illā alteram curam nō omiſerunt tuendæ libertatis ciuitatū ſociarum Ptolemęi: quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam alias auxiliis iuuerunt: alias prouidendo, ac præmonendo conatus hoſtis: cauſaq́; libertatis fuerunt Caunus, Myndus, Halicarnaſſenſibus, Samusq́;. Non operæ eſt perſequi vt quæq; acta in his locis ſint: cum ad eā, quæ propriæ Romani belli ſunt, vix ſufficiam. Eodē tēpore & Attalus rex æger Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & ſeptuageſimo anno: cum quatuor & quadraginta annos regnaſſet. Huic viro præter diuitias nihil ad ſpem regni fortuna dederat. his ſimul prudenter, ſimul
D magnifice vtendo effecit: primum vt ſibi, deinde vt aliis non indignus videretur regno. victis deinde prælio vno Gallis, quæ tum gens recenti aduētu terribilior Aſiæ erat: regni aſciuit nomen: cuius magnitudini ſemper animū æquauit. ſumma iuſtitia ſuos rexit: vnicā fidem ſociis præſtitit. vxorem: ac liberos duos ſuperſtites habuit. mitis, ac munificus amicus fuit. regnū adeo ſtabile, ac firmū reliquit: vt ad tertiā ſtirpē poſſeſſio eius deſcenderit. Cum is ſtatus rerū in Aſia, Græciaq́;, & Macedonia eſſet: vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondū perpetrata, ingens in Hiſpania vlteriore cohortum eſt bellum. M. Heluius eam prouinciā obtinebat. is literis ſenatum certiorem fecit: Culcan, & Luſcinonē regulos in armis eſſe: cum Culca decem & ſeptē oppida: cum Luſcinone fidas vrbes Cardonem & Bardonē: & maritimam oram omnē, quæ nōdum animos mutauerat: ad finitimorum motus conſurrecturam. His literis à M. Sergio prętore, cuius iuriſdictio inter ciues, & peregrinos erat: recitatis, decreuerunt patres: vt comitiis prętorū perfectis, cui prætori prouincia Hiſpania obueniſſet: is primo quoq; tempore de bello Hiſpaniæ ad ſenatū referret. Sub idem tempus cōſules Romam venerunt. quibus in æde Bellonæ ſenatum habentibus, poſtulantibusq́; triumphum ob res proſpere bello geſtas, Catinius Labeo, & C. Vrſanius tribuni plebis, vt ſeparatim de triumpho agerent cōſules, poſtularunt. cōmunē ſe relationem de ea re fieri non paſſuros: ne par honos in diſpari merito eſſet. Cūq́; Minutius vtriq; prouinciam Italiam obtigiſſe diceret: communi animo conſilioq́; ſe, & collegam res geſſiſſe, Cornelius adiiceret: Boios aduerſus ſe tranſgredientes Padum, vt Inſubribus, Cenomanisq́; auxilio eſſent: depopulante vicos eorum atq; agros collega, ad ſua tuenda auerſos eſſe: tribuni res tantas bello geſſiſſe Cornelium fateri: vt nō magis de triumpho eius, q̄ de honore diis immortalibus habendo dubitari poſſit. non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem tantum gratia, atq; opibus valuiſſe: vt cum ſibimet triumphum impetraſſet: collegę eundem honorem impudenter petēti daret. Q. Minutium in Liguribus leuia pręlia, vix digna dictu feciſſe, in Gallia magnum numerum militū amiſiſſe. nominabant etiam tribunos militū T. Iuuentium, & C. Labeonem eius fratrem: qui aduerſa pugna cum multis aliis viris fortibus, ciuibus ac ſociis cecidiſſent. oppidorū paucorum, ac vicorum falſas, & in tempus ſimulatas ſine vllo pignore deditiones factas eſſe. Hæ inter conſules, tribunosq́; altercationes biduum tenuerunt: victiq́; perſeuerantia tribunorum cōſules ſeparatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium conſenſu decretus triumphus. & Placentini, Cremonenſesq́; addiderunt fauorem conſuli, gratias agentes, cōmemorantesq́;: obſidione ſe eſſe ab eo liberatos: pleroſq; etiam, cum apud hoſtes eſſent, ſeruitute excęptos. Q. Minutius tentata tantum relatione, cum aduerſum omnem ſenatum

A tum videret: in monte Albano ſe triumphaturum & iure imperii conſularis, & multorum clarorũ virorum exemplo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus, Cenomaniſq; in magiſtratu triumphauit. multa ſigna militaria tulit: multa gallica ſpolia captiuis carpentis trãſuexit. multi nobiles Galli ante currum traducti. inter quos quidã Amilcarẽ ducẽ Pœnorũ fuiſſe authores ſunt. cæterũ magis in ſe cõuertit oculos cremonenſiũ, placentinorũq; colonorũ turba pileatorũ currum ſequẽtium. Tulit in triumpho ducenta triginta ſeptem millia quingentos: argenti bigati ſeptuaginta nouem millia. ſeptuagenos æris militibus diuiſit: duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minutius Cos. de Liguribus, Boiiſq; Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus vt loco, & fama rerum geſtarũ, & quod ſumptũ non erogatũ ex ærario omnes ſciebant: inhonoratior fuit: ita ſignis, carpẽtiſq;, & ſpoliis fermè æquabat. pecuniæ etiã propè par ſumma fuit. æris tranſlata ducenta & quinquaginta quatuor millia: argẽti bigati quinquaginta tria millia, & ducenti. militibus, centurionibus, & equitibus item in ſingulos datum, quod dederat collega. Secundũ triumphũ cõſularia comitia habita. creati conſules L. Furius Purpurio, & M. Claudius Marcellus. Prętores poſtero die facti Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M. Attilius Glabrio, L. Apuſtius Fullo, C. Lælius. Exitu eius anni literę à T. Quintio venerunt: ſe ſignis collatis cũ rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe: hoſtiũ exercitum fuſum, fugatumq;. Hæ literæ prius in ſenatu à Sergio prætore, deinde ex authoritate patrũ in cõcione ſunt recitatæ. Ob res proſpere geſtas in dies quinq; ſupplicationes decretæ. Breui poſt legati & à T. Quintio, & ab rege venerunt. Macedones deducti extra vrbẽ in villam publicam: ubiq; iis locus, & lautia prębita: & ad ædem Bellonæ ſenatus eſt habitus. haud multa verba facta: cũ Macedones quæcunq; ſenatus cenſuiſſet, id regẽ facturũ eſſe dicerent. Decẽ legati more maiorum, quorũ ex cõſilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret: decreti. adiectũq;: vt in eo numero legatorum P. Sulpitius, & P. Iulius eſſent: qui cõſules prouinciam Macedoniã obtinuiſſent. Coſanis eo die poſtulantibus vt ſibi colonorũ numerus augeretur, mille aſcribi iuſſi. dum ne quis in eorũ numero eſſet: qui poſt L. Cornelium, & T. Sempronium cõſules hoſtis fuiſſet. Ludi Romani eo anno in circo, ſcenaq; ab ædilibus curulibus Cornelio Scipione, & C. Manlio Volſone & magnificentius, q̃ aliàs facti: & lætius propter res bello bene geſtas ſpectati: totiq; ter inſtaurati. Plebeii ſepties inſtaurati. Attilius Glabrio, C. Lęlius eos ludos fecerũt. ex argento mulctatitio tria ſigna ænea, Cereri, Liberoq;, & Liberæ poſuerunt. L. Furius, & M. Claudius Marcellus cõſulatu inito, cum de prouinciis ageretur: & Italiam vtriq; prouinciã

B ſenatus decerneret: vt Macedoniam cum Italia ſortirentur, petebat Marcellus prouinciæ cupidior. Pacem ſimulatã ac fallacẽ dicendo, & rebellaturum, ſi exercitus inde deportatus eſſet, regẽ, dubios ſententia patres fecerat. & forſitan obtinuiſſet cõſul, ni Q. Martius Rex, & Catinius Labeo tribuni ple. ſe interceſſuros dixiſſent: ni prius ipſi ad plebẽ tuliſſent: vellent, iuberéntne cũ rege Philippo pacẽ eſſe? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt. omnes quinq; & triginta tribus vti rogatæ iuſſerũt. Et quo magis pacem ratam eſſe in Macedonia vulgo lætarentur, triſtis ex Hiſpania nuncius allatus effecit, vulgatæq; literæ: C. Sempronium Tuditanum proconſulem in citeriore Hiſpania prælio victum: exercitum eius fuſum, fugatumq;: & illuſtres viros in acie cecidiſſe. Tuditanum cum graui vulnere latum ex prælio haud ita multo poſt expiraſſe. Conſulibus ambobus Italia prouincia cum his legionibus, quas ſuperiores cõſules habuiſſent: decreta: & vt quatuor legiones nouas ſcriberent: duaſq; quo ſenatus cenſuiſſet, mitterent. Et T. Quintius Flaminius cum duabus legionibus prouinciam eodẽ exer

* citu obtinere iuſſus, imperiũ ei prorogatum. ſatis iam ante diuidere eſſe. Prætores deinde prouincias ſortiti: L. Apuſtius Fullo vrbanam iuriſdictionem: M. Attilius Glabrio inter ciues & peregrinos: Q. Fabius Buteo Hiſpaniam vlteriorem: Q. Minutius Thermus citeriorem: C. Lælius Siciliam: T. Sempronius Lõgus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minutio, quibus Hiſpania prouincia euenerat: conſules legiones ſingulas ex quatuor ab ſe ſcriptis quas viderentur vti darent, decretum eſt: ſociũm ac nominis latini quaterna millia peditum, trecenos equites. hiq; primo quoque tempore in prouin-

* cias ire iuſſi: Bellum in Hiſpania quinto poſt anno eſt q̃ ſimul cum punico bello finitum. Priuſquã hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum primum ſuo nomine, nullo punico exercitu, aut duce ad arma ierant: proficiſcerentur: aut ipſi cõſules ab vrbe mouerent: procurare, vt aſſolet, prodigia, quę nunciabantur: iuſſi. L. Iulius equeſtris in Sabinos proficiſcẽs fulmine ipſe equuſq; exanimati fuerãt: ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat. ad Monetæ duarũ haſtarũ ſpicula arſerãt. lupus Eſquilina porta ingreſſus frequẽtiſſima parte vrbis cũ in forum decurriſſet: Tuſco vico atq; inde Melio per portam Capenam propè intactus euaſerat. Hæc prodigia maioribus hoſtiis ſunt procurata. Iiſdem diebus Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorem Hiſpaniam obtinuerat: cum ex S. C. vrbem eſſet ingreſſus: tulit præ ſe auri mille & quingẽta pondo quindecim, argenti viginti millia, ſignati denarios trigintaquatuor millia, & quingentos quinquaginta. Stertinius ex vlteriore Hiſpania, ne tentata quidem triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris Matutæ, vnum in maximo circo fecit: & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Hæc per hyemẽ fermè acta. Hybernabat eo tem-

C pore Athenis Quintius. à quo cum multa ſocii peterẽt: Bœotii petierunt: impetraueruntq́: vt hi, qui
ſuæ gentis militaſſent apud Philippum: ſibi reſtituerentur. id à Quintio facile impetratum: non quia
ſatis dignos eos credebat: ſed quia Antiocho rege iam ſuſpecto fauor conciliandus nomini Romano
apud ciuitates erat. Reſtitutis, confeſtim apparuit: quàm nulla inita apud Bœotios gratia eſſet. nam
ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atq; ab ipſo hi, & non à Quintio &
Romanis dati eſſent: miſerunt: & comitiis proximis Bœotii, ceu nullam aliam ob cauſam Barcillam
quendam, q̃ quod præfectus Bœotiorum apud regem militantium fuiſſet: fecerunt prætorem, prçte-
ritis Zeuſippo & Piſiſtrato, aliisq́; qui Romanæ ſocietatis authores fuerũt. Id ægre & in præſentia hi
paſſi: & in futurum etiam metum cœperunt: cum ad portas propè ſedente exercitu Romano ea fierẽt:
quidnam de ſe futurum eſſet profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo ſocios adiuuan-
te, & infeſto his, qui partis aduerſæ fuiſſent. Dum Romana arma propinqua habebant: tollere Barcil-
lam principem fautorum regis ſtatuerunt. & tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus re-
uerteretur domum temulentus, proſequentibus mollibus viris: qui ioci cauſa conuiuio celebri inter-
fuerant: ab ſex armatis, quorum tres Italici, tres Ætolici erant: circunuentus occiditur. Fuga comitũ,
& quiritatio facta: & tumultus tota vrbe diſcurrentium cum luminibus. percuſſores proxima porta
euaſerunt. Luce prima concio frequens, velut extante indicio, ad vocem præconis conuocata in thea-
tro erat. palàm ab ſuo comitatu, & obſcœnis illis viris fremebant interfectum: animis autem Zeuſip-
pum authorem deſtinabant cædis. in præſentia placuit comprehendi eos: qui ſimul fuiſſent: quæſtio-
nemq́; ex his haberi. Qui dum quçruntur, Zeuſippus conſimili animo auertendi ab ſe criminis cau-
ſa in cõcionem progreſſus, errare ait homines: qui tam atrocem cædẽ pertinere ad illos ſemiuiros cre-
derent. multaq́; in eam partem probabiliter argumentatus: quibus fidem apud quoſdam fecit: nunq̃,
ſi cõſcius eſſet: oblaturum ſe multitudini, mentionem'ue cædis nullo laceſſente facturum fuiſſe. alii nõ
dubitare: obuiam eundo impendentem criminis ſuſpicionem auerti. Torti poſt paulo inſontes', cum
ſcirent ipſi opinionẽ omniũ: ea pro indicio vſi Zeuſippum & Piſiſtratum nominauerunt, nullo adie-
cto, cur ſcire quicquam viderentur, argumento. Zeuſippus tamen cum Stratonida quodã nocte per-
fugit Tanagram, ſuam magis conſcientiam, q̃ indicium hominum nullius rei cõſciorum metuens.
Piſiſtratus ſpretis indicibus Thebis manſit. Seruus erat Zeuſippo, totius internuncius & miniſter rei.
quem indicem Piſiſtratus timens eo ipſo rem ad indicium protraxit. literas ad Zeuſippũ mittit: ſeruũ
conſcium tolleret. non tam idoneum ad celandam rem eum videri ſibi: q̃ ad agendam rem fuerit. Has
D qui tulit literas: iuſſit Zeuſippo dare quamprimum. is, quia non ſibi conueniendi eius copia fuit: ipſi
illi ſeruo, quem ex omnibus domino fidiſſimum credebat: tradidit: & adiecit: à Piſiſtrato de re magno-
pere pertinente ad Zeuſippum eſſe. Conſcientia ictus, cum extemplo traditurum eas affirmaſſet: ape-
rit. perlectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeuſippus quidem fuga ſerui motus Atenorem, tutio-
rem exilio locum ratus, conceſſit. De Piſiſtrato aliquæ quæſtiones tormentis habitæ: & ſumptum ſup-
plicium eſt. Efferauerat cædes Thebanos, Bœotiosq́; omnes ad execrabile odium Romanorũ. Zeu-
ſippũ principem gentis id facinus cõſciſſe. ad rebellandum neq; vires, neq; ducem habebant. proximũ
bello quod erat: in latrociniũ verſi, alios hoſpites, alios vagos per hyberna milites ad varios commea-
tus vſus excipiebant. quidã in ipſis itineribus ad notas latebras inſidiantibus, pars in deſerta per frau-
dem diuerſoria deuecti, deductiq́; opprimebantur. poſtremo nõ tantum odio, ſed etiam auiditate præ-
dæ ea facinora faciebant: quia negociandi fermè cauſa argentum in zonis habentes in commeatibus
erant. Cum primo pauci, deinde in dies plures deſiderarentur infamis eſſe Bœotia omnis cœpit: & ti-
midius q̃ in hoſtico egredi auſus miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrociniis per ciui-
tates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludem inuenti. ibi ex limo eruta, extractaq́; ex ſtagno
cadauera, ſaxis, aut amphoris, vt pondere traherentur in profundum: adnexa. multa facinora Acræ-
phiæ, & Coroneæ facta inueniebantur. Quintius primo noxios tradi ſibi iuſſit: & pro quingentis mi-
litibus (tot enim intercçpti erant) quingẽta talenta, Bœotios conferre. quorũ neutrũ cum fieret: ver-
bis tantum ciuitates excuſarent: nihil publico cõſilio factum eſſe: miſſis Athenas, & in Achaiam lega-
tis, qui teſtarentur ſociis: iuſto pioq́; bello ſe perſecuturum Bœotios: cum parte copiarum P. Claudio
Acræphiam ire iuſſo, cum parte Coroneam circunſedit: euaſtatis prius agris: q̃ ab Elatia duo diuerſa
agmina iere. Hac perculſi clade Bœotii, cũ omnia terrore ac fuga cõpleſſent: legatos mittunt. qui cum
in caſtra nõ admitterentur: Achæi, Athenienſesq́; superuenerũt. Plus authoritatis Achæi habuerũt de-
precãtes. ac ni impetraſſent pacẽ Bœotiis, bellũ ſimul gerere decreuerũt. Per Achços & Bœotiis copia
adeũdi, alloquendiq́; Romanũ facta eſt. iuſſisq́; tradere noxios, & mulctç nomine triginta talenta con-
ferre, pax data: & ab oppugnatione receſſum. Poſt paucos dies decem legati ab Roma venerũt. quo-
rum ex conſilio pax data Philippo in has leges eſt. Omnes Grçcorum ciuitates, quç in Europa, quæq́;
in Aſia eſſent: libertatem, ac ſuas leges haberent. quæ earum ſub ditione Philippi fuiſſent: præſidia ex
his Philippus deduceret: his, quæ in Aſia eſſent: Euromo, Piſidisq́;, & Bargyliis, & Iaſſo, & Myrina, &
Abydo, & Thaſo, & Perintho. eas quoque enim placere liberas eſſe Decianorum libertate. Quintius
Pruſiæ

A Pruſiæ Bithyniorum regi ſcriberet:quid ſenatui,& decem legatis placuiſſet.captiuos,trāsfugasq; red-
dere Philippū Romanis:& naues omnes tectas tradere:quin & regiam vnam inhabilis propè magni-
tudinis:quam ſexdecim verſus remorum agebant.ne plus quingentis armatorum haberet: néue ele-
phantū vllum.bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſſu ſenatus gereret.mille talentūm daret populo
Romano:dimidiū præſens:dimidium penſionibus decem annorum. Valerius Antiās quaternūm
milliū pondo argēti vectigal in decē annos,triginta quaterna millia pondo,& ducēta,præſens vigin-
ti millia pondo:idem nominatim adiectū ſcribit,ne cum Eumene Attali filio(nouus is tum rex erat)
bellū gereret. In hęc obſides accepti:inter quos Demetrius Philippi filius. Adiicit Valerius Antiās:
Attalo abſenti Æginā inſulam,elephātosq; dono datos: & Rhodiis Stratoniceam Cariæ,atq; alias
vrbes:quas Philippus tenuiſſet:Athenięſibus inſulas datas Paron,Imbrum,Delum,Scyrū. Omni-
* bus Græciæ ciuitatibus hanc pacē approbantibus,ſoli Ætoli id decretum decem clamitū ſanies carpe
bāt.literas inanes vana ſpecie libertatis adumbratas eſſe.cur enim alias Romanis tradi vrbes:nec no
minari eas:alias nominari:& ſine traditiōe iubere liberas eſſe:niſi quæq; in Aſia ſint:libenter longin-
* quitate ipſa tutiores.quæ in Græcia ſint:ne nominatæ intercipiātur:Corinthus,& Chalcis,& Oreū,
& Demetrias. Nec tota ex vano criminatio erat.dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide,&
Demetriade:quia in S.C.quo miſſi decē legati ab vrbe erant:cæteræ Gręciæ,atq; Aſiæ haud dubie li-
berabātur:de his tribus vrbibus legati,quo tempore populus Romanus poſtulaſſet id è repub.fideq;
ſua facere:ſtatuere iuſſi erāt. Antiochus rex erat:quē trāſgreſſurum in Europam, cū primū ei res ſuæ
placuiſſent:non dubitabāt.ei tam opportunas ad occupandū patere vrbes nolebant. Ab Elatia An-
ticyram cum decē legatis,inde Corinthū traiecit.ibi cōſilia decē legatorum tractabantur. Identidem
Quintius:liberandam omnē Græciam:ſi Ætolorum linguas retundere:ſi veram caritatē,maieſtatem
apud omnes nominis Romani vellent eſſe.ſi fidē facere,ad liberandam Græciā,nō ad transferendum
à Philippo ad ſe imperium ſe mare traieciſſe. Nihil cōtra ea de libertate vrbium alii dicebāt.cæterum
ipſis tutius eſſe,manere paulìſper ſub tutela populi Romani:q̄ pro Philippo Antiochū dominū acci-
pi. Poſtremo ita decretū eſt:Corinthus redderetur Achæis:vt in agro corinthio tamen præſidiū eſſet:
Chalcidē,ac Demetriadē retineri:donec cura de Antiocho deceſſiſſet. Nemeorum ſtatum ludicrum
aderat,ſemper quidem & aliās frequens,cum propter ſpectaculi ſtudium inſitum genti:quo certami
na omnis generis artiū,viriūq; ac pernicitatis viſuntur:tum quia propter opportunitatē loci per duo
diuerſa maria omniū græcorum vndiq; cōmune erat. Sed expectatiōe erecti,qui deinde ſtatus futurus
B Græciæ,quæ ſua fortuna eſſet,alii non taciti ſolum opinabantur:ſed ſermonibus etiam ſerebant Ro
manos ad ſpectaculum cōſederunt.& præco cū tubicine,vt mos eſt,in mediam arenam,vnde ſolenni
* carmine ludicrū indici ſolet:proceſſit.& tuba ſilentio facto ita pronunciat. Senatus Romanus,& T.
Quintius imperator, Philippo rege,Macedonibusq; deuictis,liberos, immunes ſuis legibus eſſe iu-
bet Corinthios,Phocēſes, Locrenſesq; omnes,& inſulam Euboeam.& Magnetas,Theſſalos,Perrhe-
bios,ac Heſtiæotas. Percenſuerat omnes gentes:quæ ſub ditione Philippi regis fuerāt. Audita voce
præconis,maius gaudium fuit:q̄ quod vniuerſi homines acciperent.vix ſatis credere ſe quiſq; audiſſe:
& alii alios intueri mirabundi:velut ſomni vanam ſpeciem quod ad quenq; pertineret, ſuarū aurium
fidei minimū credentes,proximos interrogabant. Reuocatus præco.cum vnuſquiſq; non audire,ſed
videre libertatis ſuæ nunciū aueret:iterum pronūciaret eadem.tum ab certo iam gaudio tantus cum
clamore plauſus eſt ortus:totiesq; repetitus:vt facile appareret:nihil omnium bonorum multitudini
gratius,q̄ libertatem eſſe. Ludicrū deinde ita raptim peractum eſt:vt nullius nec animi, nec oculi ſpe-
ctaculo intenti eſſent.adeo vnum gaudium pręoccupauerat omnem aliorū ſenſuum voluptatē. Ludis
vero dimiſſis,curſu propè omnes tendere ad imperatorem Romanū:vt ruente turba in vnum,adire,
cōtingere dextram cupientium,coronas lemniſcosq; iacientium,haud procul periculo fuerit.ſed erat
trium fermè & triginta annorum:& cum robur iuuentæ,tum gaudiū ex tam inſigni gloriæ fructu vi-
res ſuppeditabant.nec præſens omniū modo effuſa lætitia eſt: ſed per multos dies gratis & cogitatio-
nibus,& ſermonibus reuocata. Eſſe aliquam in terris gentem:quæ ſua impenſa,ſuo labore,ac pericu
lo bella gerat pro libertate aliorū.nec hoc finitimis,aut propinquæ vicinitatis,hominibus,aut terris
cōtinēti iunctis præſtet.maria traiiciat:ne quod toto orbe terrarū iniuſtū imperiū ſit:& vbiq; ius,fas,
lex potētiſſima ſint.vna voce præconis liberatas omnes Gręcię,atq; Aſiæ vrbes.hoc ſpe concipi auda
cis animi fuiſſe:ad effectū ducere virtutis & fortunę gentis. Secūdū iſta Quintius,& decē legati lega-
tiones regum,gentiū,ciuitatūq; audiuere. Primi omniū regis Antiochi vocati legati ſunt. his eadem
quæ ferè Romę erāt verba ſine fide rerū iactata.nihil iam perplexe,vt ante,cū dubiæ res incolumi Phi
lippo erant:ſed aperte pronūciatū:vt excederet Aſiæ vrbibus: quæ aut Philippi,aut Ptolemæi regum
fuiſſent.abſtineret liberas,omnesq; Græcas.ante omnia denunciatū:ne in Europā aut ipſe trāſiret:aut
copias traiiceret. Dimiſſis regis legatis,cōuentus gentium,ciuitatumq; eſt haberi cœptus.eoq; matu
rius peragebatur:quod decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronunciabant. Oreſtis,(Ma
cedonū ea gens eſt)quod primi ab rege defeciſſent:ſuæ leges redditæ. Magnetes, & Perrhebii,& Dolo-

C pes liberi quoq; pronunciati: Theſſalorum genti præter libertatem conceſſam Phthiotæ dati: Thebis
Phthioticis, & Pharſalo excepto. Ætolos de Pharſalo, & Leucade poſtulantes, vt ex fœdere ſibi reſtitue-
rentur, ad ſenatum reiecerunt. Phocenſes, Locrenſes, & quæ ſicut ante fuerant adiecta decreti authori-
tate: his cõtribuerũt. Corinthus, & Triphylia, & Herea (Peloponneſi & ipſa vrbs eſt) reddita Achæis.
Phocæam, & Eretriam decem legati Eumeni regi Attali filio dabant: diſſentiente Quintio, venit res in
arbitrium ſenatus: ſenatus libertatem his ciuitatibus dedit. Scerdileto ac Pleurato Lingus & Parthe-
ni dati. Illyriorum vtraq; gens ſub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iuſſerunt caſtella: quę
per belli tempus Philippo capta ademiſſet. Dimiſſo conuentu decem legati partiti munia inter ſe, ad
liberandas ſuæ quiſque regionis ciuitates diſceſſerunt: P. Lentulus Bargyllas: L. Thermus Hephestiã,
& Thaſum, & Thraciæ vrbes: P. Iulius, & L. Terentius ad regem Antiochum: Cn. Cornelius ad Phi-
lippum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus ſi conſilium non vtile ſolum, ſed etiã
ſalutare admittere auribus poſſet, cum rex gratias quoq; ſe acturum diceret: ſi quid, quod in rem ſuam
eſſet, expromeret: magnopere ei ſuaſit: quoniam pacem impetraſſet, ad ſocietatem amicitiamq; peten-
dam mitteret Romam legatos: ne, ſi quid Antiochus moueret: expectaſſe, & temporum opportunita-
tes captaſſe ad bellandũ videri poſſet. Ad Tempe Theſſalica Philippus eſt conuentus. qui cum ſe miſ-
ſurum extemplo legatos reſpondiſſet: Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ ſtatutis diebus
eſſe ſolet conuentus: (Pylaicum appellant) venit. Ætolos præcipue monuit: vt conſtanter, & fideliter
in amicitia populi Romani permanerẽt. Ætolorum principes alii queſti ſunt: quod non idem erga
ſuam gentem Romanorum animus eſſet poſt victoriam: qui in bello fuiſſet: alii ferocius incuſarunt:
exprobraruntq; non modo vinci ſine Ætolis Philippum, ſed ne tranſire quidem in Græciam Roma-
nos potuiſſe. Aduerſus ea reſpõdere, ne altercationem excederet res, cũ ſuperſediſſet Romanus: omnia
eos æqua impetraturos, ſi Romam miſiſſent: dixit. itaq; ex authoritate eius decreti legati ſunt. Hunc
finem bellum cum Philippo habuit. Cum hæc in Græcia, Macedoniaq;, & Aſia gererentur: Hetru-
riam infeſtam propè coniuratio ſeruorum fecit. Ad quærendam, opprimendãq; eam M. Attilius prę-
tor, cui inter ciues, peregrinoſq; iuriſdictio obtigerat: cum vna ex duabus legiõe vrbana miſſus, alios
iam congregatos pugnãdo vicit. ex his multi occiſi: multi capti. alios verberatos crucibus affixit: qui
principes coniurationis fuerant. alios dominis reſtituit. Conſules in prouincias profecti ſunt. Mar-
cellum Boiorum ingreſſum fines, fatigato per diem totum milite via facienda, caſtra in tumulo quo-
dam ponentem Corolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia hominum
D occidit. & illuſtres viri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt. inter quos præfecti sociũm T.
Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione ſecunda A. Ogulnius, & P.
Claudius. caſtra tamen ab Romanis impigre permunita, retentaq;: cum hoſtes proſpera pugna ne-
quicquam oppugnaſſent. Statiuis deinde eiſdem per dies aliquot ſeſe tenuit: dum & ſaucios curaret:
& tanto terrore animos militum reficeret. Boii, vt eſt gens minime ad moræ tædium patiens: in ca-
ſtella ſua, vicoſq; dilapſi ſunt. Marcellus Pado confeſtim traiecto in agrum comenſem, vbi Inſubres
comenſibus ad arma excitis caſtra habebant, ducit: legiones in ipſo itinere prælium committunt. &
primo adeo acriter inuaſerunt: vt anteſignanos impulerint. quod vbi animaduertit: veritus ne moti
ſe inde pellerent, cohortem Marſorum oppoſuit: & equitum latinorum omnes turmas in hoſtem emi-
ſit. quorum cum primus ſecunduſq; impetus retudiſſet inferentem ſe ferociter hoſtem: confirmata &
reliqua acies Romana reſtitit primo: deinde ſigna acriter intulit. nec vltra ſuſtinuerunt certamen Gal-
li, quin terga verterent: atque effuſe fugerent. In eo prælio ſupra quadraginta millia hominum cæſa
Valerius Antias ſcribit: & quingenta ſeptem ſigna militaria capta: & carpenta quadringenta trigin-
ta duo: & aureos torques multos. ex quibus vnum magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui do-
num in æde poſitum ſcribit. Poſtero die Gallorum caſtra expugnata, direptaq;. & Comum oppidum
intra dies paucos captum. caſtella inde duodetriginta ad conſulem defecerunt. Id quoque inter ſcri-
ptores ambigitur: vtrum in Boios prius, an Inſubres conſul exercitum induxerit: aduerſamq; proſpe-
ra pugna obliterauerit: an victoria ad Comũ parata deformata clade in Boiis accępta ſit. Sub hæc
tam varia fortuna geſta, L. Furius Purpurio alter conſul per tribum Sappiniam in Boios venit. Iam
caſtro Mutilo appropinquabat: cũ veritus ne intercluderetur ſimul à Boiis, Liguribuſq;, eadem via,
qua adduxerat: reduxit: & magno circuitu per aperta, eaque tuta loca ad collegam peruenit. Dein iun-
ctis exercitibus primum Boiorum agrum vſque ad Felſinam oppidum populantes peragrauerũt. Fa
vrbs, cæteraq; caſtella, & Boii ferè omnes, præter iuuentutem, quæ prædandi cauſa in armis erat: tunc
in deuias ſyluas receſſerat: in deditionem venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. In Boiis
negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipſi procul abeſſe viderentur, improuiſo aggreſſu-
ros ſe rati, per occultos ſaltus ſecuti ſunt. quos non adepti Pado repente nauibus traiecto Leuos Li-
buoſq; cum peruaſtaſſent: redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agreſti præda in agmen incidũt
Romanum. Celerius pręlium, acriuſq; commiſſum: quàm ſi tempore, locoq; ad certamen deſtinati
præparatis animis concurriſſent. Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. nã

ita cædis

A ita cædis magis, quàm victoriæ auidi pugnarunt Romani vt vix nuncium cladis hoſti relinquerent.
Ob eas res geſtas, conſulum literis Romam allatis, ſupplicatio in triduum decreta eſt. Breui poſt
Marcellus Romam venit, triumphusq́; ei magno conſenſu patrum eſt decretus. Triumphauit in
magiſtratu de inſubribus, Comenſibusq́;. Boiorum triumphi ſpem collegę reliquit: quia ipſi proprie
aduerſa pugna in ea gente euenerat: collegæ ſecunda. Multa ſpolia hoſtium captiuis carpentis tradu-
cta: multa militaria ſigna lata: æris trecenta viginti millia: argenti bigati ducenta triginta quatuor
millia. in pedites ſingulos dati octingenti æris: triplex equiti, centurioniq́;. Eodem anno Antiochus
rex cum hybernaſſet Epheſi: omnes Aſiæ ciuitates in antiquam imperii formulam redigere eſt cona-
tus: reliquas quidem, aut quia locis planis poſitæ erant: aut quia parum mœnibus armisq́; ac iuuen-
tuti fidebant: haud difficulter iugum accepturas. Smyrna, Lampſacus libertatem vſurpabant. peri-
culumq́; erat, ne ſi conceſſum his foret quos metuebat, Smyrnam in Æolide Ioniaq́;, Lampſacum in
Helleſponto, aliæ vrbes ſequerentur. Igitur & ipſe ab Epheſo ad Smyrnam obſidendam miſit: & quæ
Abydi copiæ erãt, præſidio tantum modico relicto, duci ad Lampſacum oppugnandum iuſſit. nec vi
tantum terrebat: ſed per legatos leniter alloquendo, caſtigandoq́; temeritatem, & pertinaciam, ſpem
conabatur facere: breui quæ peterent habituros. & tum ſatis & ipſis, & omnibus aliis apparere: ab
rege impetratam eos libertatem, non per occaſionem raptam habere. Aduerſus quæ reſpondebant:
nihil neque mirari, neque ſuccenſere Antiochum debere: ſi ſpem libertatis differri non ſatis æquo ani-
mo paterentur. Ipſe initio veris nauibus ab Epheſo profectus Helleſpontum petit. terreſtres copias
ad Abydum traiicit, Cherſoneſi vrbem. terreſtri naualem exercitum iunxit. & quia clauſerant portas:
circundedit mœnia armatis. & iam opera admouenti deditio eſt facta. Idem metus tum incolentes
alias Cherſoneſi vrbes in deditionem dedit. Lyſimachiam inde omnibus ſimul naualibus terreſtri-
busq́; copiis venit. quam cum deſertam, ac ſtratam propè ruinis inueniſſet: (ceperant autem, dire-
ptamq́; incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eum reſtituendi nobilem vrbem, & loco ſitã
opportuno, cepit. itaque omni cura ſimul eſt aggreſſus & tecta, murosq́; reſtituere: & partim redime-
re ſeruientes Lyſimachienſes: partim fuga ſparſos per Helleſpontum, Cherſoneſumq́; conquirere cõ-
trahereq́;: partim nouos colonos, ſpe commodorum propoſita, aſcribere: & omni modo frequentare.
ſimul vt Thracum ſummoueretur metus: ipſe parte dimidia terreſtrium copiarum ad depopulandũ
proxima Thraciæ eſt profectus: partem, naualesq́; ſocios omnes reliquit in operibus reficiendæ vr-
B bis. Sub hoc tempus & L. Cornelius miſſus ab ſenatu ad dirimenda inter Antiochum, Ptolemæũq́;
reges certamina. Selymbriæ ſubſtitit: & decem legatorum P. Lentulus à Bargyliis, P. Iulius & L. Teren
tius à Thaſſo Lyſimachiam petierunt. eodem & à Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia poſt paucos
dies Antiochus conuenerunt. Primus congreſſus cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & hoſpi
talis fuit. vt de mandatis, ſtatuq́; præſenti Aſiæ agi cœptum eſt: animi exaſperati ſunt. Romani omnia
acta eius, ex quo tempore è Syria claſſe ſoluiſſet: diſplicere ſenatui non diſſimulabant: reſtituiq́; Ptole-
mæo ciuitates omnes, quæ ditionis eius fuiſſent: æquum cenſebant. nam quod ad eas ciuitates attine-
ret: quas à Philippo poſſeſſas Antiochus per occaſionem, auerſo Philippo in Romanum bellum, in-
tercepiſſet: id vero ferendum non eſſe: Romanos per tot annos terra mariq́; tanta pericula ac labores
exhauſiſſe: Antiochum belli præmia habere. Sed vt in Aſiam aduentus eius diſſimulari ab Romanis,
tanquam nihil ad eos pertinens, potuerit: quod iam etiam in Europam omnibus naualibus terreſtri-
busq́; copiis tranſierit: quãtum à bello aperto Romanis abeſſe? illum quidem etiam in Italiam traii-
* ciat negaturum Romanos tam inquirere regi Antiocho faciendum, aut quouſque terra mariq́; pro-
grediendum fuerit. ipſos non cogitare, Aſiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec magis illis
inquirendum eſſe: quid Antiochus in Aſia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat.
Quod ad Ptolemæum attineat: cui ademptas ciuitates querantur, ſibi cum Ptolemæo & amicitiam
eſſe: & id agere ſe: vt breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidem aduerſa fortuna ſpolia
* vlla ſe petiſſe: aut aduerſus Romanos in Europam traieciſſe. fuerit, quo victo omnia, quæ illius fuiſ-
ſent: iure belli Seleuci facta ſint: exiſtimare ſuæ ditionis eſſe. occupatis maioribus ſuis rerum aliarum
alia cura, primo quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippum vſurpando aliena poſſediſſe: ſicut
quædam ex proxima Thracia. quæ indubitate Lyſimachi fuerint ad ea facienda in antiquum veniſſe:
& Lyſimachiam deletam Thracum impetu deintegro condere: vt Seleucus filius eam ſedem regni ha-
beat. His diſceptatiõibus per dies aliquot habitis, rumor ſine vllo ſatis certo authore allatus de mor
te Ptolemæi regis: vt nullus exitus imponeretur ſermonibus. nam diſſimulabat pars vtraque ſe audiſ-
ſe. & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum, Ptolemæumq́; mandata erat: ſpatium modi
ci temporis ad conueniendum Ptolemæum petebat: vt priuſquam moueretur aliquid in noua poſſeſ
ſione regni: perueniret in Ægyptum. & Antiochus ſuam fore Ægyptum, ſi tum occaſio eſſet: cenſebat.
itaque dimiſſis Romanis, relictoq́; Seleuco filio cum terreſtribus copiis ad reſtituendam, vt inſtitue-
rat, Lyſimachiam: ipſe omni claſſe nauigans Epheſum, legatis ad Quintium miſſis, qui ad fidem de
ſocietate agerent: oram Aſiæ legens peruenit in Lyciam. Patarisq́; cognito viuere Ptolemæum, nau-

C gandi quidem in Ægyptum omiſſum conſilium eſt. Cypri nihilo minus cum Chelidonium promon
toriũ ſuperaſſet: pauliſper ſeditione regũ eſt retentus in Pamphylia circa Eurymedontẽ amnem. Profe
ctum eum ad capita, quæ vocãt Sari fluminis: fœda tempeſtas oborta propè cũ omni claſſe demerſit.
multæ naues eiectæ: multæ ita hauſtæ mari: vt nemo in terram enauerit. magna vis hominũ ibi inte-
riit, non remigum tantum, militumq; ignotorum, ſed etiam inſignium amicorũ. Collectis reliquiis
naufragii, cum res non in eo eſſet: vt Cyprum tentaret: minus opulento agmine, ꝗ profectus erat, Se-
leuciã redit. ibi ſubduci nauibus iuſſis (iam & hyems inſtabat) ipſe in hyberna Antiochiã proceſſit.
In hoc ſtatu regum erãt res. Romæ eo primum anno triumuiri epulones facti, C. Licinius Lucullus,
T. Romuleius, qui legẽ de creandis his tulerat: & P. Porcius Lecca. His triumuiris itẽ vt pontifici lege
datum togæ prætextæ habendæ ius. Sed magnũ certamen cum omnibus ſacerdotibus eo anno fuit.
Quæſtoribus vrbanis Q. Fabio Labeoni, & L. Aurelio pecunia opus erat: quod vltimã penſionem pe-
cuniæ in bellũ collatæ perſoluere placuerat priuatis. quæſtores ab auguribus, pontificibus, quod ſti-
pendiũ per bellum non contuliſſent, petebant. ab ſacerdotibus tribuni nequicꝗ appellati: omniumq;
annorũ, per quos nõ dederant exactũ eſt. Eodẽ anno duo mortui pontifices: nouiq; in eorũ locũ ſuffe-
cti: M. Marcellus cõſul in locum T. Sempronii Tuditani: qui prætor in Hiſpania deceſſerat: & L. Vale-
rius in locum M. Cornelii Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus eſt, admodũ adoleſcens:
priuſꝗ vllũ magiſtratũ caperet: nec eo anno augur in eius locũ eſt ſuffectus. Comitia inde conſularia
habita à M. Marcello cõſule. creati Coss. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C.
Fabritius Lucinus, Catinius Labeo, C. Manlius Volſo, Ap. Claudius Nero, P. Manlius Nobilior, &
C. Flaminius. Tritici decies centum millia binis æris populo diuiſerunt. id C. Flaminii honoris cau-
ſa, ipſius, patriſq;, aduexerant Siculi Romam. Flaminius gratiam eius cõmunicauerat cum collega.
Ludi Romani & apparati magnificæ ſunt: & toti inſtaurati. Ædiles pl. Cn. Domitius Ænobarbus, &
C. Scribonius curio maximus multos pecuarios ad populi iudiciũ adduxerũt. tres ex his condemnati
* ſunt. ex eorũ mulctatitia pecunia ædẽ in inſula Fauni fecerũt. Ludi plebeii per biduũ inſtaurati. & epu-
lum fuit ludorũ cauſa. L. Valerius Flaccus, & M. Porcius quidẽ magiſtratum inierunt. de prouinciis
cum ad ſenatum retuliſſent: patres cenſuerunt: cum in Hiſpania tantum gliſceret bellum: vt iam cõſu-
lari & duce & exercitu opus eſſet: placere: conſules Hiſpaniam citeriorem, & Italiã prouincias aut com
D parare inter ſe, aut ſortiri. vtri Hiſpania prouincia eueniſſet: eum duas legiones ex quinq; millibus ſo
ciũ in latini nominis, & quingentos equites ſecum portaret: & naues longas viginti ducere. alter Cos.
duas legiones ſcriberet. his Galliam prouinciã obtineri ſatis eſſe: fractis proximo anno Inſubrium &
Boiorum animis. Cato Hiſpaniã, Valerius Italiam eſt ſortitus. Prætores deinde prouincias ſortiti:
* C. Fabritius Lucinus vrbanã: Catinius Labeo peregrinã: C. Mãlius Volſo Siciliã: Ap. Claudius Ne-
ro Hiſpaniam vlteriorẽ: P. Porcius Lecca Piſas, vt ab tergo Libuis eſſet: P. Manlius in Hiſpaniam cite
riorem adiutor conſuli datur. T. Quintio, ſuſpectis non ſolũ Antiocho, & Ætolis, ſed etiã Nabide La
cedæmoniorum tyranno, prorogatum in annũ imperium eſt: duas legiones vt haberet. in eas ſi quid
ſupplementi opus eſſet: cõſules ſcribere, & mittere in Macedoniam iuſſi. Ap. Claudio præter legionẽ,
quam P. Fabius habuerat: duo millia peditum & ducentos equites nouos conſcribere permiſſum. Par
numerus peditum equitumq; nouorum P. Manlio in citeriorem Hiſpaniam decretus: & legio eadem,
quæ fuerat ſub Minutio prætore: data. Et P. Porcio Leccæ ad Hetruriam circa Piſas ducenti pedites, &
quingenti equites ex gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatum imperium Sempronio Longo.
Prouinciis ita diſtributis, cõſules priuſꝗ ab vrbe proficiſcerentur: ver ſacrum ex pontificum iuſſu fe
cere: quod C. Cornelius Mammula prætor vouerat de ſenatus ſententia, populiq; iuſſu, Cn. Seruilio,
C. Flaminio Coss. annis poſt vno & viginti factum eſt: ꝗ votum. Per eoſdẽ dies C. Claudius, Appii
filius, Pulcher augur in locũ Q. Fabii Maximi, qui priore anno mortuus erat: lectus, inauguratusq;
eſt. Mirantibus iam vulgo, Minutium quod Hiſpania mouiſſet, bellum negligere: literæ à Q. Minu-
tio allatæ ſunt, ſe ad Turbã oppidum cum Budare & Beſaſide imperatoribus hiſpanis ſignis collatis
proſpere pugnaſſe: duodecim millia hoſtiũ cæſa: Budarẽ imperatorẽ captũ: cæteroſq; fuſos, fugatoſq;.
His literis lectis minus terroris ab hiſpanis erat: vnde ingẽs bellũ expectatũ fuerat. Omnes curæ poſt
aduentũ vtiq; decem legatorũ in Antiochũ regẽ conuerſæ. Hi expoſitis, quæ prius cum Philippo acta
eſſent: & quibus legibus data pax: nõ minorẽ belli molem reſtare ab Antiocho docuerũt. Ingẽti claſ-
ſe, egregio terreſtri exercitu in Europam eũ traieciſſe. niſi auertiſſet vana ſpes ex vaniore rumore orta
Ægypti inuadendæ: mox bello Græciã arſuram fuiſſe. neq; enim ne Ætolos quidẽ quieturos, cum in-
genio inquietam, tum iratam Romanis gentem. hærere & aliud in viſceribus Græciæ ingens malum.
Nabin tyrannũ Lacedæmoniorum mox, ſi liceat, vniuerſæ Græciæ futurũ tyrãnum, auaritia & crude-
litate omnes fama celebratos tyrannos æquantem. cui ſi Argos velut arcẽ Peloponneſo impoſitã oc-
cupare liceat: deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquã liberatã à Philippo Græciã fo-
re pro rege, ſi nihil aliud, longinquo vicinũ tyrannum dominũ habituram. Hæc cum iam ab graui-
bus authoribus, tum quia omnia per ſe ipſos explorata referrent: audirẽt maiores: quod ad Antiochũ
attineret:

A attineret: maturanda his, cum rex quacunq; de cauſa in Syriam conceſſiſſet: de tyranno conſultatio
viſa eſt. Cum diu diſceptatum eſſet: vtrum iam cauſæ ſatis videretur, cur decerneretur: an permitterent
T. Quintio quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, faceret quæ è repub. cenſeret eſſe: permiſerũt:
eam rem rati maturatã, dilatam'ue non magni momenti ad ſummã rem populi Romani eſſe: magis
id animaduertendum eſſe: quid Annibal, & Carthaginẽſes, ſi cum Antiocho ortum foret bellũ: acturi
eſſent. Aduerſæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quiſq; ſuis, identidem
ſcribebant: nuncios, literasq; ab Annibale ad Antiochum miſſas: & ab rege ad eum clàm legatos ve-
niſſe. vt feras quaſdam nunq̃ miteſcere: ſic immitem, implacabilem eius viri animum eſſe. marceſcere
ocio tum queri ciuitatem eum, & inertia operis: nec ſine armorũ ſonitu excitari poſſe. Hæc probabi-
lia memoria prioris belli per vnum illũ tam geſti, q̃ moti faciebat. Irritauerat etiam recenti facto mul
torum potẽtium animos. Iudicum ordo Carthagine ea tempeſtate dominabatur eo maxime: quod
iidẽ perpetui iudices erant. res, fama, vitaq; omniũ in illorum poteſtate erat. qui vnum eius ordinis,
idem omnes aduerſos habebat. nec accuſator apud iudices infeſtos deerat. Horum in tam potenti re-
gno (neq; enim ciuiliter nimiis opibus vtebatur) prætor factus Annibal vocare ad ſe quæſtorem. Idẽ
pro nihilo habuit. nã & aduerſæ factionis erat: & quia ex quæſtura in iudices, potentiſſimũ ordinẽ refe
rebantur: iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimuero indignũ id ratus Annibal viatorẽ
ad prehendendũ quæſtorẽ miſit: ſubductumq; in cõcionẽ non ipſum magis, q̃ ordinẽ iudicum, quorũ
ſuperbia atq; opibus nec leges quicq̃ eſſent, nec magiſtratus: accuſauit. & vt ſecundis auribus accipi
orationẽ animaduertit: & infimorũ quoq; libertati grauem eſſe ſuperbiã eorũ: legem extemplo promul
gauit: pertulitq;: vt in ſingulos annos iudices legerentur: ne quis biẽnium continuũ iudex eſſet. Cæte-
rum quãtam eo facto ad plebẽ inierat gratiã: tãtũ magnæ partis principũ offendebat animos. Adiecit
aliud: quod bono publico ſibi proprias ſimultates irritauit. Vectigalia publica partim negligentia
dilabebant: partim prædæ ac diuiſui principũ quibuſdã, & magiſtratibus erant. quin & pecunia, quæ
in ſtipendiũ Romanis ſuo quoq; anno penderetur: deerat: tributumq; graue priuatis imminere vide-
batur. Annibal poſtq̃ vectigalia quãta terreſtria maritimaq; eſſent, & in quas res erogarẽtur, animad-
uertit: & quid eorũ ordinati reipub. vſus conſumerent: quantũ peculatus auerteret: oĩbus reſiduis pe-
cuniis exactis, tributo priuatis remiſſo, ſatis locupletẽ rempub. fore ad vectigal præſtandũ Romanis,
pronunciauit in cõcione: & præſtitit promiſſum. Tum vero iſti, quos pauerant per aliquot annos pu
B blici peculatus: velut bonis ereptis, nõ furtis ex manibus extortis, iẽnſi & irati Romanos in Anniba-
lem, & ipſos cauſam odii quærentes, inſtigabant. Itaq; diu repugnante Scipione Africano, quia parũ
ex dignitate ſua ducebat ſubſcribere odiis accuſationibusq; Annibalis: & factionibus Carthaginẽſiũ
inſerere publicam authoritatẽ: nec ſatis habere bello viciſſe Annibalem: niſi velut accuſatores calũniã
in eum iurarent: ac nomen deferrent: tandẽ peruicerunt: vt legati Carthaginem mitterẽtur: qui apud
ſenatũ eorũ arguerent Annibalem cũ Antiocho rege cõſilia belli faciẽdi inire. Legati tres miſſi, C. Ser-
uilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terẽtius Cuelleo. qui cũ veniſſent: ex cõſilio inimicorũ Annibalis,
quærentibus cauſam aduentus dici iuſſerunt: veniſſe ad controuerſias, quæ cũ Maſaniſſa rege Numi-
darum Carthaginenſibus eſſent: dirimendas. id creditũ vulgo. Annibalem vnũ ſe peti ab Romanis
nõ fallebat: & ita pacẽ Carthaginenſibus datam eſſe: vt inexpiabile bellũ aduerſus ſe vnum maneret.
itaq; cedere tẽpori, & fortunæ ſtatuit. & præparatis iam oĩbus ante ad fugam, obuerſatus eo die in fo-
ro auertendæ ſuſpicionis cauſa, primis tenebris veſtitu forenſi ad portã cum duobus comitibus igna
ris conſilii eſt egreſſus. Cum equi quo in loco fuerunt præſto fuiſſent: nocte via cita regionẽ quandã
agri Vocani tranſgreſſus, poſtero die mane inter Adrumetũ & Tapſum ad ſuam turrim peruenit. ibi
eum parata, inſtructaq; remigio excepit nauis italica. Africa Annibal exceſſit ſæpius patriæ, q̃ ſuorũ
euentus miſeratus. Eo die in Cercinã inſulam traiecit. vbi cũ in portu naues aliquot onerarias cũ mer
cibus inueniſſet: & ad egreſſum eũ è naue concurſus ſalutantium eſſet factus: percũctantibus legatũ ſe
Tyrum dici iuſſit. veritus tñ ne qua eorum nauis nocte profecta Tapum, aut Adrumetũ nunciaret, ſe
Cercinæ viſum: ſacrificio apparari iuſſo, magiſtros nauium, mercatoresq; inuitari iuſſit: & vela cum
antennis ex nauibus corrogari: vt vmbra (etenim media æſtas forte erat) cœnantibus in litore fieret.
quantũ res, & tẽpus patiebantur, apparatæ celebratæq; eius diei epulæ ſunt: multoq; vino in ſerũ no-
ctis conuiuium productum. Annibal quamprimum fallendi eos, qui in portu erant, tempus habuit:
nauẽ ſoluit. cæteri ſopiti cũ poſtero die tandem ex ſomno pleni crapulæ ſurrexiſſent: id quod ſerũ erat,
aliquot horas remis in naues collocãdis, & aptandis armamẽtis abſumpſerũt. Carthagine & multi-
tudinis aſſuetæ domũ Annibalis frequentare cõcurſus ad veſtibulũ ædium eſt factus: & vt nõ compa-
rere eum vulgatum eſt: in forum turba cõuenit principem ciuitatis quærentiũ. & alii fugam cõſciſſe:
(id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum: idq; magis ferebant: variosq; vultus cerneres,
vt in ciuitate aliorum alias partes fouentium factionibus: viſum deinde Cercinæ eum tandẽ allatum
eſt. Romani legati cum in ſenatu expoſuiſſent: compertum patribus Romanis eſſe: & Philippum re
gem ante ab Annibale maxime accenſum, bellum populo Romano feciſſe: & nunc literas, nunciosq;

C ab eo ad Antiochum regem profectos:haud quieturum ante: q̄ bellum toto orbe terrarum conciſſet:
ne his debere impune eſſe:ſi ſatisfacere Carthaginenſes populo Romano vellent: nihil eorum ſua vo-
luntate,nec publico conſilio factum eſſe, Carthaginenſes reſponderunt. quicquid æquum cenſuiſſent
Romani:facturos eſſe. Annibal proſpero curſu Tyrum peruenit. exceptus à conditoribus Cartha-
ginis vt alia patria vir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies: Antiochiã nauigat.
ibi profectum iam regem cum audiſſet:filium eius ſolenne ludorum ad Daphnen celebrantem conue-
niſſet:comiter ab eo exceptus,nullam moram nauigandi fecit. Epheſi regem eſt conſecutus, fluctuan-
tem adhuc animo, incertumq; de Romano bello. ſed haud paruum momentum animo eius ad mo-
liendum aduentus Annibalis fecit. Ætoli quoq; eodem tempore alienati ab ſocietate Romana: &
Aminander. quorum legatos Pharſalum, & Leucadem, & quaſdam alias ciuitates ex primo fœdere
petentes ſenatus ad Quintium reiecit.

DECADIS QVARTÆ LIBER QVARTVS. xxxiiii

INTER bellorum magnorum, aut vixdum finitorũ, aut imminentiũ
curas interceſſit res parua dictu: ſed quæ ſtudiis in magnũ certamen ex-
ceſſerit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis ad plebem tulerunt
de Oppia lege abrogãda. Tulerat eã C. Oppius tribunus plebis, Q. Fa-
bio, T. Sempronio Coss. in medio ardore punici belli: ne qua mulier
plus ſemuncia auri haberet:neu veſtimẽto verſicolori vteretur:neu iun-
cto vehiculo in vrbe oppidó ue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacro
rum publicorũ cauſa, veheretur. M. & P. Iunii Bruti tribuni plebis legẽ
Oppiã tuebantur: neq; eã ſe abrogari paſſuros aiebant. Ad ſuadẽdum,
diſſuadendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hoĩum fa-
uentium, aduerſantiumq; legi cõplebatur. matronæ nulla nec authori-
tate, nec verecundia, nec imperio virorũ contineri limine poterant: oẽs
vias vrbis, aditusq; in forũ obſidebant, viros deſcendẽtes ad forum orantes: vt florente republica, cre-
ſcente in dies priuata oĩum fortuna, matronis quoq; priſtinũ ornatum reddi paterentur. augebat hæc
frequentia mulierũ in dies: nam ẽt ex oppidis, cõciliabuliſq; cõueniebant. iam & cõſules, prætoreſq;,
D & alios magiſtratus adire, & rogare audebãt. cæterũ minime exorabilẽ alterũ vtiq; cõſulem M. Porciũ
Catonẽ habebant. q pro lege, quæ abrogabatur: ita diſſeruit. Si in ſua quiſq; noſtrum matrẽfamiliãs
Quirites ius & maieſtatẽ viri retinere inſtituiſſet: minus cum vniuerſis fœminis negocii haberemus:
nũc domi victa libertas noſtra impotẽtia muliebri hic quoq; in foro obteritur: & calcatur. & qa ſingu
las ſuſtinere nõ potuimus vniuerſas horremus. Equidẽ fabulã, & fictam rem ducebã eſſe, virorũ omne
genus in aliqua inſula cõiuratione muliebri à ſtirpe ſublatũ eſſe. Ab nullo genere nõ ſummũ periculũ
eſt: ſi coetus, & cõcilia, & ſecretas cõſultationes eſſe ſinas. Atq; ego vix ſtatuere apud animũ meũ poſ-
ſum: vtrũ peior ipſa res, an peiore exẽplo agatur. quorũ alterum ad nos Coss. reliquoſq; magiſtratus,
alterũ ad vos Quirites magis ptinet. nã verum ẽ repub. ſit, nec ne, id, quod ad vos fertur: veſtra exiſti-
matio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc cõſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus vo
bis M. Fundanio, & L. Valerio facta eſt, haud dubie ad culpã magiſtratuũ pertinens, neſcio vobis tri-
bunis, an Coss. magis ſit deformis. nobis ſic fœminas ad cõcitandas tribunitias ſeditiones iam addu
xiſtis: nobis ſicut plebis quondã, ſic nunc mulierũ ſeceſſione leges accipiẽdæ ſunt. Equidẽ non ſine ru-
bore quodam paulo ante per mediũ agmen mulierum in forũ perueni. quod niſi me verecundia ſin-
gularũ magis maieſtatis & pudoris, q̄ vniuerſarũ tenuiſſet ne cõpellatæ à conſule viderẽtur: dixiſſem.
qui hic mos eſt in publicũ procurrendi, & obſidẽdi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos
quæq; domi rogare non potuiſtis? an blandiores in publico, q̄ in priuato, & alienis, q̄ veſtris eſtis? q̄q̄
ne domi quidem vos, ſi ſui iuris finibus matronas contineret pudor: quæ leges hic rogarentur, abro-
garentur ue: curare decuit. Maiores noſtri nullam ne priuatam quidẽ rem agere fœminas ſine autho-
re voluerunt: in manu eſſe parentũ, fratrum, virorũ. nos (ſi diis placet) iam remp. ẽt capeſſere eas pati-
mur: & foro propè, & cõcionibus, & comitiis imiſceri. quid enim nũc aliud per vias, & cõpita faciunt:
q̄ quod aliæ rogationes tribunorũ plebis ſuadent: aliæ legem abrogandã cenſent? Date frenos impotẽ-
ti naturæ, & indomito animali: & ſperate ipſas modũ licentiæ facturas: niſi vos faciatis. Minimũ hoc
eorũ eſt: quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus, aut legibus iniunctum patiuntur. oĩum rerum
libertatẽ, imò licentiã, ſi vera dicere volumus: deſiderãt. qd enim, ſi hoc expugnauerint: nõ tentabũt?
Recenſete oĩa muliebria iura: qbus licentiã earũ alligauerint maiores noſtri: per quæ quamq; ſubiece-
rint viris: qbus oĩbus cõſtrictas vix tñ cõtinere poteſtis. q ſi carpere ſingula, & extorquere, & exæquari
ad extremũ viris patiemini: tolerabiles vobis eas fore creditis? extẽplo, ſimul pares eſſe cœperint: ſupe-
riores erunt. At Hercule ne quid nouũ in eas rogetur, recuſant: nõ ius, ſed iniuriã deprecantur. imò vt
quam

A quam accepiſtis, iuſſiſtis ſuffragiis veſtris legem: quam vſu tot annorum & experiendo cõprobaſtis:
hanc vt abrogetis:id eſt:vt vnam tollendo legem cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis cõmoda omnibus
eſt.id modo quæritur: ſi maiori parti, & in ſummam prodeſt. ſi quod cuiquam priuatim officiet ius:
id deſtruet, ac demolief: quid attinebit vniuerſos rogare leges: quas mox abrogare, in quos latæ ſunt,
poſſint? Volo tamen audire quid ſit, própter quod matronæ conſternatæ procurrãt in publicum: ac
vix foro ſe, & concione abſtineant. vt captiui ab Annibale redimantur, parentes, viri, liberi, fratres ea-
rum. procul abeſt, abſitq; ſemper talis fortuna reipub. ſed tamen cum fuit: negaſtis hoc piis precibus
earum. At non pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio cõgregauit eas. matrem Idæam Peſinunte ex
Phrygia venientem accepturæ ſunt. Quid honeſtum dictu ſaltem ſeditioni prætẽditur muliebri? vt
auro & purpura fulgeamus: inquiunt: vt carpẽtis feſtis profeſtisq; diebus, velut triumphantes de lege
victa & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis veſtris per vrbẽ vectemur: ne vllus modus ſumptibus,
nec luxuriæ ſit. Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de virorum, nec de priuatorum modo, ſed ẽt
magiſtratuum ſumptibus audiſtis: diuerſisq; duobus vitiis, auaritia & luxuria ciuitatẽ laborare: quæ
peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego quo melior lætiorq; in dies fortuna reipub. eſt: im-
periumq; creſcit: & iam in Græciam Aſiamq; tranſcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas:
& regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo: ne illæ magis res nos cæperint: q̃ nos illas. Infeſta,
mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi. iam nimis multos audio Corinthi & Athenarũ
ornamenta laudantes mirantesq;, & ante fixa fictilia deorum Romanorum ridentes. hos ego malo
propitios deos: & ita ſpero futuros: ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria
per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modo, ſed etiam mulierum animos donis tentauit. non
dum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat: tamen nulla accepit. quã cauſam fuiſſe
cenſetis? eadem fuit: quæ maioribus noſtris nihil de hac re lege ſanciendi. nulla erat luxuria: quæ coer-
ceretur. Sicut ante morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, q̃ remedia eorũ: ſic & cupiditates prius natæ ſunt,
q̃ leges: quæ iis modum facerent. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus: niſi ingẽs
cupido agros continuandi? quid legem Cinciam de donis & muneribus: niſi quia vectigalis iam & ſti- Cincia lex de don
pendiaria plebs eſſe ſenatui cœperat? Itaq; minime mirum eſt: nec Oppiam, nec aliam vllam tum le-
gem deſideratam eſſe: quæ modum ſumptibus mulierum faceret: cum aurum & purpurã data & obla-
ta vltro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret: ſtantes in publico inue-
niſſet eas: quæ acciperent. Atq; ego nõnullarum cupiditatum ne cauſam quidem, aut rationem inire
B poſſum. nam vt quod alii liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris, aut indignatio-
nis habeat: ſic æquato omnium cultu, quid vnaquæq; veſtrũ vereretur, ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus
quidem eſt pudor vel parſimoniæ, vel paupertatis: ſed vtrunq; lex vobis demit: cũ id, quod habere nõ
licet: non habetis. Hanc inquit ipſam exæquationem non fero, illa locuples. cur non inſignis auro &
purpura conſpicior? cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet? vt quod habere non poſſunt: ha-
bituræ fuiſſe, ſi liceret, videantur. Vultis hoc certamen vxoribus veſtris inücere Quirites: vt diuites
id habere velint: quod nulla alia poſſit? pauperes, ne ob hoc ipſum contẽnant: ſupra vires ſe extendãt?
Ne ſimul pudere, quod nõ oportet, cœperit: quod oportet, non pudebit. quæ de ſuo poterit: parabit: q̃
nõ poterit: virum rogabit. Miſerum illũ virũ: & qui exoratus, & qui nõ exoratus erit: cũ quod ipſe nõ
dederit, datũ ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogãt: & quod maius eſt, legem & ſuffragia ro-
gant: & à quibuſdam impetrant aduerſus te, & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. ſimul lex modũ
ſumptibus vxoris tuæ facere deſierit: tu nunquam facies. Nolite eodem loco exiſtimare Quirites futu-
ram rem: quo fuit, anteq̃ lex de hoc ferretur. & hominem improbum nõ accuſari tutius eſt: q̃ abſolui:
& luxuria non mota tolerabilior eſſet: q̃ erit nũc ipſis vinculis ſolutis: ſicut feræ beſtiæ irritatæ, deinde
emiſſæ. Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam cenſeo. vos quod faxitis, deos omnes fortuna-
re velim. Poſt hæc tribuni quoq; plebis, qui ſe interceſſuros profeſſi erant: cum pauca in eandem ſen-
tentiam adieciſſent: tum L. Valerius pro rogatione ab ſe promulgata ita diſſeruit. Si priuati tãtũ-
modo ad ſuadendum, diſſuadẽdumq; id, quod à nobis rogatur: proceſſiſſent: ego quoq;, cum ſatis di-
ctum pro vtraq; parte exiſtimarẽ: tacitus ſuffragia veſtra expectaſſem. nunc cum vir grauiſſimus Cos.
M. Porcius non authoritate ſolum: quæ tacita ſatis momenti habuiſſet: ſed oratione etiam longa, &
accurata inſectatus ſit rogationem noſtram: neceſſe eſt paucis reſpondere. qui tamen plura verba in
caſtigandis matronis, q̃ in rogatione noſtra diſſuadenda conſumpſit. & quidem vt in dubio poneret:
vtrum id, quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis authoribus feciſſent. Rem defendam,
non nos: in quos iecit magis hoc Cos. verbó tenus: q̃ vt re inſimularet. Cœtum, & ſeditiones, & inter-
dum ſeceſſionem muliebrem appellauit: quod matronæ in publico vos rogaſſent: vt legem in ſe latã
per bellum temporibus duris, in pace & florente ac beata repub. abrogaretis. Verba magna, quæ rei
agendæ cauſa conquirantur: & hæc, & alia eſſe ſcio: & M. Catonem oratorem non ſolum grauem,
ſed interdum etiam trucem ſcimus omnes: cum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem noui matro-
næ fecerunt: quod frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerunt? nunquam ante

C hoc tempus in publico apparuerunt? tuas aduerſus te Origines reuoluam. accipe quoties id fecerint
& quidem ſemper bono publico. Iam à principio regnante Romulo, cũ Capitolio ab Sabinis capto
medio in foro ſignis collatis dimicaretur: non' ne intercurſu matronarum inter acies duas prælium
ſedatum eſt? Quid regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quin-
tum lapidem poſuiſſent? non' ne id agmen, quo obruta hæc vrbs eſſet: matronæ auerterunt? Iam vrbe
capta à Gallis aurum, quo vrbs redempta eſt: nempe matronæ conſenſu omnium in publicum cõtu-
lerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) non' ne & cũ pecunia opus fuit, viduarũ pecuniæ adiuue-
runt ærarium? & cum dii quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus accerſerentur: matronæ vniuer-
ſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendã? Diſſimiles, inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cau-
ſas æquare propoſitum eſt. nihil noui factum purgare ſatis eſt. Cæterum quod in rebus ad oẽs pari-
ter viros fœminasque pertinẽtibus feciſſe eas nemo miratus eſt: in cauſa proprie ad ipſas pertinente mi-
ramur feciſſe? quid autem fecerunt? ſuperbas mediusfidius aures habemus: ſi, cum domini ſeruorum nõ
faſtidiant preces: nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nunc ad id, de quo agit: in quo
duplex conſulis oratio fuit. nam & legem vllam omnino abrogari eſt indignatus: & eam præcipue le-
gem: quæ luxuriæ muliebris coercendæ cauſa lata eſſet. & illa cõmunis pro legibus viſa conſularis ora-
tio eſt: & hæc aduerſus luxuriã ſeueriſſimis moribus conueniebat. Itaque periculũ eſt: niſi quid in vtraque
re vani ſit, docuerimus: nequis error vobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex his legibus, quæ
non in tempus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt: nullam abrogari debere
fateor: niſi quam aut vſus coarguit: aut ſtatus aliquis reipub. inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua
deſiderarunt leges: mortales (vt ita dicam) & temporibus ipſis mutabiles eſſe video. quæ in pace latæ
ſunt, plerunque bellum abrogat: quæ in bello, pax, vt in nauis adminiſtratione alia in ſecunda, alia in
aduerſa tempeſtate vſui ſunt. Hæc cum ita natura diſtincta ſint: ex vtro tandem genere ea lex eſſe vide-
tur: quam abrogamus? quid, vetus regia lex, ſimul cum ipſa vrbe nata? aut (quod ſecundum eſt) à de-
cemuiris ad condenda iura creatis in XII tabulis ſcripta? ſine qua cum maiores noſtri nõ exiſtima-
rint matronale decus ſeruari poſſe: nobis quoque verendum ſit: ne cum ea pudorem ſanctitatemque fœ-
minarum abrogemus? Quis igitur neſciat: nouam iſtam legem eſſe, Q. Fabio, & T. Sempronio con-
ſulibus XX annis ante latam? ſine qua cũ per tot annos matronæ optimis moribus vixerint: quod
tandem, ne abrogata ea effundãtur ad luxuriam, periculum eſt? nam ſi iſta lex ideo lata eſſet: vt finiret
libidinem muliebrem: verendum foret: ne abrogata incitaret. cur autem lata ſit, ipſum indicauit tem-
D pus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat: ad
vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocii: non milites in ſupplementũ, nõ ſo-
cios nauales ad claſſem tuendam, nõ pecuniam in ærario habebamus: ſerui, quibus arma darẽtur, ita
vt precium pro iis bello perfecto dominis ſolueretur: emebantur: in eadẽ die deerant pecuniæ, frumẽ-
tum, & cætera: quæ belli vſus poſtulabat: præbenda publicani ſe conducturos profeſſi erant: ſeruos ad
remũ, numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentũ omne, à ſenato-
ribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ, & pupilli pecunias ſuas in ærarium defe-
rebant: cautũ erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi habere-
mus. Tali tẽpore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant: vt ad eã coercendam lex Oppia deſide-
rata ſit: cum, quia Cereris ſacrificiũ lugentibus oĩbus matronis intermiſſum erat: ſenatus finiri luctũ
XXX diebus iuſſit. Cui nõ apparet, miſeriam & inopiam ciuitatis, qua omnium priuatorum pe-
cuniæ in vſum publicũ vertendæ erant: iſtam legẽ ſcripſiſſe, tandiu manſuram, quãdiu cauſa ſcribẽdæ
legis manſiſſet? nam ſi quæ tunc temporis cauſa aut decreuit ſenatus: aut populus iuſſit: in perpetuũ
ſeruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui, q
militent, non emuntur? cur priuati nõ damus remiges: ſicut tunc dedimus? Omnes alii ordines, oẽs
homines mutationem in meliorem ſtatum reipublicæ ſentient: ad coniuges tantum noſtras pacis &
tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Purpura viri vtemur, prætextati in magiſtratibus, in
ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: magiſtratibus in coloniis, municipiisque to-
gæ prætextæ habendæ ius eſt: nec id vt viui ſolum habeant tantũ inſigne: ſed etiam vt cum eo cremen-
tur mortui: fœminis duntaxat vſum purpuræ interdicemus? & cum tibi viro liceat purpura in veſte
ſtragula vti: matremfamiliãs tuam purpureũ amiculum habere non ſines? & equus tuus ſpecioſius in-
ſtratus erit, q̃ vxor veſtita? Sed in purpura, quæ teritur, abſumiturque: non iniuſtam quidẽ, ſed aliquã
tamen cauſam tenacitatis video: in auro vero, in quo pręter manus preciũ nihil intertrimenti fit: quę
malignitas eſt? præſidiũ potius in eo eſt & ad publicos, & ad priuatos vſus: ſicuti experti eſtis. Nullam
æmulationẽ inter eas ſingularem, q̃ñ nulla haberet: eſſe aiebat. At Hercule vniuerſis dolor & indigna-
tio eſt: cũ ſociorum latini nominis vxoribus vident ea cõceſſa ornamenta: quæ ſibi adempta ſint: cum
inſignes eas eſſe auro & purpura: cũ illas vehi per vrbẽ, ſe pedibus ſequi: tanq̃ in illarũ ciuitatibus, nõ
in ſua imperium ſit. Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid muliercularũ cenſetis: quas etiam
parua mouẽt? Non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triũphi, nec inſignia, nec dona aut ſpolia bellica
his contingere

A his contingere poſſunt:munditiæ, ornatus: & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt:his gaudent, &
gloriantur:hunc mundũ,muliebrem appellauerunt maiores noſtri. Quid aliud in luctu,q̃ purpuram
atq; aurum deponunt?quid aliud cũ eluxerunt,ſumunt?quid in gratulationibus ſupplicationibusq́;,
niſi excellentiores ornatus adiiciunt? Scilicet ſi legem Oppiam abrogaueritis: non veſtri abitrii erit:
ſiquid eius vetare volueritis:quod nunc lex vetat? minus filiæ, vxores, ſorores ẽt quibuſdam in manu
erunt?Nunq̃ ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris. & ipſæ libertatem, quam viduitas & orbitas facit:
deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuũ ornatum,q̃ in legis malũt eſſe. & vos in manu & tutela, nõ in ſerui-
tio debetis habere eas.& mallent patres vos,aut viros,q̃ dominos dici. Inuidioſis nominibus vteba-
tur modo Cos.ſeditionem muliebrem,& ſeceſſionẽ appellando.id enim periculũ eſt:ne Sacrũ montẽ,
ſicut quondam irata plebs,aut Auentinum capiant. Patiendum huic infirmitati eſt quodcunq; vos
cenſueritis.quo plus poteſtis:eo moderatius imperio vti debetis. Hæc cum contra legem: proq; lege
dicta eſſent:aliquanto maior frequentia mulierum poſtero die ſeſe in publicum effudit:vnoq; agmine
oẽs tribunorum ianuas obſederunt,qui collegarũ rogationi intercedebant: nec ante abſtiterunt,q̃ re-
miſſa interceſſio à tribunis eſt.nulla deinde dubitatio fuit : quin oẽs tribus legem abrogarent. annis
XX poſt abrogata eſt,q̃ lata. M.Porcius Cos.poſteaq̃ abrogata eſt Oppia lex:extemplo XXV na-
uibus longis,quarum quinq; ſociorũ erant:ad Lunæ portum profectus,eodẽ exercitu conuenire iuſſo:
& edicto per oram maritimam miſſo nauibus omnis generis contractis,à Luna proficiſcens edixit:vt
ad portum Pyrenem ſequerentur:inde ſe frequẽti claſſe ad hoſtes iturum. Prætervecti liguſtinos mon-
tes,ſinumq́; gallicum,ad diem,quã edixerat:conuenerunt.inde Rhodam ventum, & præſidiũ Hiſpa-
norum,quod in caſtello erat:vi deiectum. ab Rhoda ſecundo vento Emporias peruentum. ibi copiæ
omnes,præter ſocios nauales,in terram expoſitæ. Iam tũc Emporiæ duo oppida erant,muro diuiſa.
vnum Græci habebant,à Phocea,vnde & Maſſilienſes,oriundi:alterum Hiſpani.ſed græcum oppidũ
in mare expoſitum totum orbem muri minus quadringentos paſſus patentem habebat:Hiſpanis re-
tractior à mari triũ millium paſſuũ in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuo
Cæſare poſt deuictos Pompeii liberos adiecti.nunc in corpus vnum confuſi omnes: Hiſpanis prius,
poſtremo & Græcis in ciuitatem Romanam aſcitis. Miraretur quis:cum cerneret aperto mari ab al-
tera parte,ab altera Hiſpanis,tã fera & bellicoſa gente,obiectis,quæ res eos tutaretur. diſciplina erat
cuſtos infirmitatis:quam inter validiores optime timor continet.Partem muri verſam in agros egre-
B gie munitam habebant, vna tantum in eam regionem porta impoſita: cuius aſſiduus cuſtos ſemper
aliquis ex magiſtratibus erat.nocte pars tertia ciuiũ in muris excubabat : neq; moris tantũ, aut legis
cauſa:ſed quanta ſi hoſtis ad portas eſſet,obſeruabant vigilias,& circumibant cura. Hiſpanum nemi-
nem in vrbem recipiebant,ne ipſi quidem temere vrbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus.
porta ad Hiſpanorum oppidum verſa nunquam niſi frequẽtes, pars tertia ferè, cuius proxima nocte
vigiliæ in muris fuerant:egrediebantur.cauſa exeundi hæc erat. cõmercio eorum Hiſpani impruden-
tes maris gaudebant:mercariq; & ipſi ea,quæ externa nauibus inueherentur:& agrorũ exigere fructus
volebant.huius mutui vſus deſiderium vt hiſpana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erãt etiam eo tutio-
res:quod ſub vmbra Romanæ amicitiæ latebant,quam ſicut minoribus viribus, q̃ Maſſilienſes, ita
pari colebant fide.tunc quoq; conſulem exercitumq́; comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi mo-
ratus dies Cato,dum exploraret,vbi,& quantæ hoſtium copiæ eſſent:vt ne mora quidem ſegnis eſſet:
omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. Id erat forte tempus anni: vt frumentum in areis
Hiſpani haberent.itaq; redemptoribus vetitis frumentum parare,ac Romam dimiſſis,bellũ,inquit,
ſeipſum alet.profectus ab Emporiis agros hoſtium vrit,vaſtatq́;:omnia fuga,& terrore complet. Eo-
dem tempore Heluio decedenti ex vlteriore Hiſpania cum præſidio ſex millium dato ab Ap. Claudio
prętore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Illiturgim occurrerunt. Viginti millia armatorũ fuiſſe
Valerius ſcribit:duodecim millia ex iis cæſa:oppidum Illiturgim receptum,& puberes omnes inter-
fectos. Inde ad caſtra Catonis Heluius peruenit. & quia tuta iam ab hoſtibus regio erat: præſidio in
vlteriorem Hiſpaniam remiſſo,Romam eſt profectus:& ob rem feliciter geſtam ouans vrbem eſt in-
greſſus. Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo ſeptingenta triginta duo: & ſi-
gnati bigatorum XVII millia XXIII: & oſcenſis argenti CXX millia CCCCXXXVIII.
Cauſa negati triumphi fuit:quod alieno auſpicio,& in aliena prouincia pugnaſſet. Cæterum biẽnio
poſt redierat:cum,prouincia quoq; ſucceſſori Q. Minutio tradita in annum ſequentem, retentus ibi
longo & graui fuiſſet morbo.itaq; duobus modo menſibus ante Heluius ouans vrbem eſt ingreſſus:
q̃ ſucceſſor eius Q. Minutius triumpharet. Hic quoq; tulit argenti pondo triginta quatuor millia
octingenta: bigatorum LXXVIII millia: & oſcenſis argenti CCLXXVIII millia. In Hi-
ſpania interim conſul haud procul Emporiis caſtra habebat. eò legati tres ab Ilergetum regulo Bili-
ſtage, in quibus vnus filius eius erat: conuenerunt,querentes, caſtella ſua oppugnari, nec ſpem vl-
lam eſſe reſiſtendi: niſi pręſidium Romani miſiſſent. quinq; millia militum ſatis eſſe: nec hoſtes, ſi
tanta manus veniſſet:manſuros. Ad ea conſul, moueri quidem ſe vel periculo eorum, vel metu dice-

C re:ſed ſibi nequaq̃ tantum copiarum eſſe: vt cũ magna vis hoſtium haud procul abſit: cum qua mox
ſignis collatis dimicandũ ſibi in dies expectet: diuidendo exercitum, minuere tuto vires poſſet. Legati
vbi hæc audierunt: flentẽs ad genua conſulis prouoluunt. Orant: ne ſe in rebus tam trepidis deſerat.
quò enim ſe repulſos ab Romanis ituros? nullos ſe ſocios, nihil vſquã in terris aliud ſpei habere. po-
tuiſſe ſe extra id periculum eſſe: ſi decedere fide, ſi coniurare cum cæteris voluiſſent. nullis minis, nullis
periculis ſe motos, ſperantes ſatis opis & auxilii ſibi in Romanis eſſe. id ſi nullum ſit: ſi ſibi à conſule
negetur: deos hominesq; ſe teſtes facere: inuitos & coactos ſe, ne eadem, quæ Saguntini paſſi ſunt: pa-
tiantur: defecturos: & cum cæteris potius Hiſpanis, q̃ ſolos perituros eſſe. Et illo quidem die ſic ſine
reſponſo dimiſſi. Cõſulem nocte, quæ inſecuta eſt: anceps cura agitare. nolle deſerere ſocios: nolle mi-
nuere exercitum: quod aut moram ſibi ad dimicandũ, aut in dimicando periculum afferre poſſet. ſtat ſen-
tentia non minuere copias. ne quid interim hoſtes inferant ignominiæ ſociis: ſpem pro re oſtendendã
cenſet. Sæpe vana pro veris, maxime in bello, valuiſſe: & credẽtẽ ſe aliquid auxilii habere, perinde atq;
haberet, ipſa fiducia & ſperando atq; audendo ſeruatũ. Poſtero die legatis reſpondit: quanq̃ vereatur
ne ſuas vires, aliis eas cõmodando, minuat: tñ illorum ſe temporis ac periculi magis, q̃ ſui rationem
habere. denunciari militũ parti tertiæ ex oĩbus cohortibus iubet: vt cibum, quem in naues imponát:
mature coquant: nauesq; in diem tertiũ expediri iuſſit. duos ex legatis Biliſtagi, atq; Ilergetibus nun-
ciare ea iubet: filiũ reguli comiter habẽdo: & muneribus apud ſe retinet. Legati nõ ante profecti, q̃ im
poſitos in naues milites viderunt: id pro haud dubio iam nunciantes, non ſuos modo, ſed etiã hoſtes
fama Romani auxilii aduentantis impleuerunt. Conſul vbi ſatis quod in ſpem fuit, oſtẽtatum eſt: re-
uocari ex nauibus milites iubet. ipſe cum iam id tẽpus anni appeteret: quo geri res poſſent: caſtra hy-
berna mille paſſuum ab Emporiis poſuit. inde per occaſiones nunc hac parte, nunc illa, modico præſi
dio caſtris relicto, prædatũ milites in hoſtiũ agros educebat. Nocte fermè proficiſcebãtur: vt & quam-
longiſſime à caſtris procederent: & inopinantes opprimerent. & exercebat ea res nouos milites, & ho-
ſtium magna vis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta caſtellorum audebant. Vbi ſatis admo-
dum & ſuorum, & hoſtium animos eſt expertus: conuocari tribunos, præfectosq;, & equites oẽs, & centu
riones iuſſit. Tempus, inquit, quod ſæpe optaſtis: venit: quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram
oſtendendi. adhuc prædonum magis, q̃ bellantium militaſtis more. nunc iuſta pugna hoſtes cũ hoſti
bus conferetis manus. non agros inde populari, ſed vrbium opes haurire licebit. Patres noſtri, cũ in
Hiſpania Carthaginẽſium & imperatores ibi, & exercitus eſſent: ipſi nullum imperatorem, nullos in
D ea milites haberent: tamen addere hoc in fœdere voluerũt: vt imperii ſui Iberus fluuius eſſet finis. nũc
cum duo prætores, cum Cos. cum tres exercitus, Romani Hiſpaniam obtineant: & Carthaginenſiũ
iam propè X annis nemo in his prouinciis ſit: imperium nobis citra Iberum amiſſum eſt. hoc ar-
mis, & virtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temere, quàm conſtanter bellan-
tem, iugum, quo ſe exuit: accipere rurſus cogatis. In hunc modum maxime adhortatus, pronun-
ciat: ſe nocte ad caſtra hoſtium ducturum. ita ad corpora curanda dimiſſi. Nocte media, cum au-
ſpicio operam dediſſet, profectus, vt locum, quem vellet, priuſquam hoſtes ſentirent: caperet: præter
caſtra hoſtium circunducit: & prima luce acie inſtructa ſub ipſum vallum tres cohortes mittit. Mirã-
tes barbari à tergo apparuiſſe Romanum, diſcurrere ipſi ad arma. interim conſul apud ſuos, Nuſq;
niſi in virtute ſpes eſt milites, inquit: & ego ſedulo, ne eſſet, feci. inter caſtra noſtra, & nos, medii hoſtes:
& ab tergo hoſtium ager eſt. quod pulcherrimum, idem tutiſſimũ eſt: in virtute ſpem poſitam habere.
Sub hæc cohortes recipi iubet: vt barbaros ſimulatione fugæ eliceret. Id, quod crediderat: euenit. per-
timuiſſe, & cedere rati Romanos, porta erumpunt: & quantum inter caſtra ſua, & hoſtium aciem reli
ctum erat loci: armatis cõplent. Dum trepidant acie inſtruẽda: conſul iam paratis ordinatisq; oĩbus,
incõpoſitos aggreditur. equites primos ab vtroq; cornu in pugnã induxit. ſed in dextro extẽplo pulſi,
cedentesq; trepidi etiã pediti terrorẽ intulere. Quod vbi vidit Cos. duas cohortes delectas ab dextro
latere hoſtium circunduci iubet: & ab tergo ſe oſtendere: prius q̃ concurrerent peditum acies. Is terror
obiectus hoſti rem metu Romanorum equitum inclinatam æquauit. tñ adeo turbati erant dexteræ
alæ equites, peditesq;: vt quoſdam conſul manu ipſe reprehenderit: & aduerſos in hoſtem verterit. ita
& quandiu miſſilibus pugnatũ eſt: anceps pugna erat: & iam ab dextera parte, vnde terror, & fuga cœ-
perat: ægre Romanus reſiſtebat. à ſiniſtro cornu, & ab fronte vrgebãtur barbari: & cohortes ab tergo
inſtantes pauidi reſpiciebant. Vt emiſſis ſoliferreis, falaricisq; gladios ſtrinxerunt: tum velut redinte-
grata eſt pugna. non cæcis ictibus procul ex improuiſo vulnerabantur: ſed pede collato, tota in virtu-
te ac viribus ſpes erat. Feſſos iam ſuos conſul, ex ſecunda acie ſubſidiariis cohortibus in pugnam in-
ductis, accendit. noua acie facta, integri recentibus telis fatigatos adorti hoſtes primum acri impetu
velut cuneo perculerunt: deinde diſſipatos in fugam auerterunt: effuſoq; per agros curſu caſtra repete-
bantur. Vbi omnia fuga completa vidit Cato: ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſubſidio poſita
erat: equo reuehitur: & ſigna præ ſe ferri, plenoq; gradu ad caſtra hoſtium oppugnãda ſuccedere iubet.
ſiquis extra ordinem auidius procurrit: & ipſe inter equites ſparo percutit: & tribunos, centurionesq;
caſtigare

A caſtigare iubet. Iam caſtra hoſtium oppugnabantur: ſaxiſq;, & ſudibus, & omni genere telorum ſum-
mouebantur à vallo Romani. vbi recens admota legio eſt: tum & oppugnantibus animus creuit: &
infenſius hoſtes pro vallo pugnabant. Conſul omnia oculis perluſtrat: vt qua minima vi reſiſtatur: ea
parte irrumpat. ad ſiniſtram portam infrequentes videt: eò ſecundæ legionis principes, haſtatoſq; in-
ducit. Non ſuſtinuit impetum eorũ ſtatio, quæ portæ appoſita erat. & cæteri poſteaq̃ intra vallum ho-
ſtes vident, ipſi caſtris exuti ſigna armaq; abiiciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arcto
hærentes. ſecundani terga hoſtiũ cædunt, cæteri caſtra diripiũt. Valerius Antias ſupra XL millia
hoſtium cæſa eo die ſcribit. Cato ipſe haud ſanè detrectator laudum ſuarũ multos cæſos ait, numerũ
non ſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſe putatur. vnum, quod circũducto exercitu, procul nauibus
ſuis caſtriſq;, vbi ſpem niſi in virtute haberent, inter medios hoſt*s prælium cõmiſit. alterum, quod
cohortes ab tergo hoſtibus obiecit. tertium, quod ſecundam legionẽ, cæteris oĩbus effuſis ad ſequen-
dos hoſt*s, pleno gradu ſub ſignis cõpoſitam, inſtructamq; ſubire ad portã caſtrorum iuſſit. Nihil
deinde à victoria ceſſatũ, cum receptui ſigno dato ſuos ſpoliis onuſtos in caſtra reduxiſſet: paucis ho-
ris noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. Effuſius, vt ſparſis hoſtibus fuga, prædati
ſunt. quæ res non minus, q̃ pugna pridie aduerſa Emporitanos Hiſpanos, accolaſq; eorũ in deditio-
nem compulit. multi & aliarum ciuitatum, qui Emporias perfugerant, dediderũt ſe. quos omn*s ap-
pellatos benigne domos dimiſit. Confeſtim inde caſtra mouit. & quacunq; incedebat agmen, legati
dedentium ciuitates ſuas occurrebant. & cum Tarraconẽ venit, iam omnis cis Iberum Hiſpania per-
domita erat, captiuiq; & Romani, & ſociũm ac latini nominis variis caſibus in Hiſpania oppreſſi do-
mum conſulis à barbaris reducebantur. Fama deinde vulgatur, conſulem in Turditaniam exercitum
ducturum. & ad deuios montanos profecturum etiam falſò perlatum eſt. Ad hunc vanũ, & ſine autho-
re vllo rumorem Bergiſtanorum ciuitates ſeptem, & aliquot caſtella defecerunt. eos deducto exercitu
conſul ſine memorando prælio in poteſtatem redegit. Haud ita multo poſt iidem, regreſſo Tarraconẽ
conſule, priuſquam inde quoquam procederet, defecerunt. Iterum ſubacti. ſed non eadem venia victis
fuit. ſub corona veniere omnes, ne ſæpius pacem ſollicitarent. Interim P. Manlius prætor exercitu ve-
tere à Q. Minutio, cui ſucceſſerat accepto, adiuncto & à P. Claudio Nerone ex vlteriore Hiſpania ve-
tere item exercitu, in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime imbelles habentur
Turdetani. freti tamen multitudine ſua obuiam ierunt agmini Romano. Eques immiſſus turbauit
B extemplo acies eorũ. pedeſtre præliũ nullius fermè certaminis fuit. milites veteres periti hoſtiũ bellíq;
haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum eſt. X millia Celtiberũm mercede
Turduli conducunt, alieniſq; armis parabãt bellum. Conſul interim rebellione Bergiſtanorũ ictus,
cæteras quoq; ciuitates ratus per occaſionem idem facturas, arma omnibus cis Iberum Hiſpanis
ademit. quam rem adeo ægre paſſi, vt multi mortem ſibimetipſis conſciſcerent: ferox gens nullam vi-
tam rati ſine armis eſſe. Quod vbi conſuli nunciatum eſt, ſenatores omnium ciuitatum ad ſe vocari
iuſſit. atq; iis, Non noſtra, inquit, magis, q̃ veſtra refert vos non rebellare. ſiquidem id maiore Hiſpa-
norum malo, q̃ exercitus Romani labore ſemper adhuc factũ eſt. id vt ne fiat, vno modo arbitror ca-
ueri poſſe, ſi effectum erit ne poſſitis rebellare. volo id q̃ molliſſima via conſequi. vos quoq; in ea re con-
ſilio me adiuuate. nullum libentius ſequar, q̃ quod voſmetipſi attuleritis. Tacentibus ſpacium ſe ad
deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum reuocati ſecundo quoq; concilio tacuiſſent: vno die
muris omnium dirutis, ad eos, qui nondũ parebant, profectus, vt in quamq; regionem venerat: oẽs,
qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segeſtham tantum, grauem atq; opulentam ci-
uitatem vineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in ſubigendis hoſtibus, q̃ qui pri-
mi venerant in Hiſpaniam: quod ad illos tædio imperii Carthaginenſium Hiſpani deficiebant: huic
ex vſurpata libertate in ſeruitutem velut aſſerendi erant. & ita mota omnia accepit, vt alii in armis
eſſent, alii obſidione ad defectionem cogerentur: nec, niſi in tempore ſubuentũ foret, vltra ſuſtentaturi
fuerint. Sed in conſule ea vis animi atq; ingenii fuit, vt omnia maxima, minimaq; per ſe adiret atque
ageret: nec cogitaret modo, imperaretq;, quę in rem eſſent, ſed pleraq; ipſe tranſigeret: nec in quenquã
omnium grauius, ſeueriuſq;, q̃ in ſemetipſum imperium exerceret: parſimonia, & vigiliis, & labore cũ
vltimis militum certaret: nec quicq̃ in exercitu ſuo præcipui, præter honorem atq; imperiũ haberet.
Difficilius bellum in Turdetania prætori Romano, P. Manlio Celtiberi mercede exciti ab hoſtibus,
ſicut ante dictum eſt, faciebant. itaq; eò conſul accerſitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eò venit:
(caſtra ſeparatim Celtiberi, & Turdetani habebant) cum Turdetanis extemplo leuia prælia incur-
ſantes in ſtationes eorum Romani facere: ſemperq; victores ex quàm vis temere cœpto certamine
abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire conſul, atq; iis trium conditionum electio-
nem ferre iubet. primam, ſi tranſire ad Romanos velint, & duplex ſtipendium accipere, quàm quan-
tum à Turdetanis pepigiſſent. alteram, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ fu-
turam, quod hoſtibus ſe Romanorum iunxiſſent. tertiam, ſi vtiq; bellum placeat, diem locumq; con-
ſtituant, vbi ſecum armis decernant. À Celtiberis dies ad conſultandũ petita. concilium immiſtis

C Turdetanis habitum magno cum tumultu, eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertum, bellum, an pax cum Celtiberis eſſet: cõmeatus tamen haud ſecus, ꝙ in pace, ex agris caſtellisq́; hoſtium Romani portabant: deinde ſæpe munimẽta eorum, velut cõmuni pacto cõmercio priuatis induciis ingredientes. Conſul vbi hoſtes ad pugnam elicere nequit: primum prædatum ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberũm omnes ſarcinas impedimentaq́; relicta, eò pergit ducere ad oppugnandum. Poſteaꝙ nulla mouentur re, perſoluto ſtipendio nõ ſuis modo, ſed etiam prætoris militibus, relictoq́; omni exercitu in caſtris prætoris, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt regreſſus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cæpit. defecere ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſſetani. Lacetanos, deuiam & ſylueſtrem gentem, cum inſita feritas cõtinebat in armis: tum conſcientia, dum conſul exercitusq́; Turdulo bello eſt occupatus: depopulatorę ſubitis incurſionibus ſociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum conſul ducit non Romanas modo cohortes, ſed & iuuentutem etiam merito infenſorum iis ſociorum. Oppidum longum in latitudinem haudquaꝙ tantundem patens habebant. quadringentos inde fermè paſſus conſtituit ſigna. ibi delectarum cohortium ſtationem relinquens, præcepit eis, ne ſe ex eo loco ante mouerent: ꝙ ipſe ad eos veniſſet. cæteras copias ad vlteriorem partem vrbis circũducit. maximum ex omnibus auxiliis numerum Sueſſetanæ iuuentutis habebat. eos ad murum oppugnandum ſubire iubet. Quorũ vbi arma ſignaq́; Lacetani cognouere: memores, ꝙ ſæpe in agro eorum impune perſultaſſent: quoties ipſos ſignis collatis fudiſſent, fugaſſentq́;: patefacta repente porta vniuerſi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedum impetum Sueſſetani tulere. quod poſteaꝙ futurum vt ratus erat, conſul fieri etiam vidit, equo citato ſubter murum hoſtiũ ad cohortes aduehitur: atq; eas arreptas, effuſis omnibus ad ſequendos Sueſſetanos, quà ſilentium ac ſolitudo erat, in vrbẽ inducit: priusq́; omnia cæpit, ꝙ ſe reciperent Lacetani. mox ipſos nihil præter arma habentes in deditionẽ accæpit. Confeſtim inde victor ad Vergium caſtrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat: & inde incurſiones in agros pacatos prouinciæ eius fiebant. Transfugit inde ad conſulem princeps Vergeſtanus: & purgare ſe, ac populares cœpit. non eſſe in manu ipſis rempub. prædones receptos totum ſuæ poteſtatis id caſtrum feciſſe. Conſul eum domum redire, conficta aliqua probabili cur abfuiſſet cauſa, iuſſit. cum ſe muros ſubiſſe cerneret, intentosq́; prædones ad tuenda mœnia eſſe: tum vti cum ſuæ factionis hominibus meminiſſet arcem occupare. Id vti præceperat, factũ. repente anceps terror, hinc muros aſcendentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumuaſit. Huius potitus loci Cos. eos, qui arcem D tenuerant, liberos eſſe cum cognatis, ſuaq́; habere iuſſit: Vergeſtanos cæteros quæſtori vt vẽderet imperauit: de prædonibus ſuppliciũ ſumpſit. Pacata prouincia, vectigalia magna inſtituit ex ferrariis, argentariisq́;, quibus tũ inſtitutis locupletior in dies prouincia fuit. Ob has res geſtas in Hiſpania ſupplicationem in triduum patres decreuerũt. Eadem æſtate alter Cos. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum exercitu propter Litanam ſyluam ſignis collatis ſecundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum cæſa traduntur. cæteri omnes in vicos ſuos atq; agros dilapſi. Conſul reliquum æſtatis circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituitq́; quæ in iis oppidis bello diruta fuerãt.

Cum hic ſtatus rerum in Italia, Hiſpaniaq́; eſſet, T. Quintio, in Græcia ita hybernis actis, vt exceptis Ætolis, quibus nec pro ſpe victoriæ præmia contigerant: nec diu quies placere poterat, vniuerſa Græcia ſimul pacis libertatisq́; perfruens bonis, egregie ſtatu ſuo gauderet: nec magis in bello virtutẽ Romani ducis, ꝙ in victoria temperantiam, iuſtitiamq́;, & moderationem miraretur: ſenatuſconſultum, quo bellum aduerſus Nabin Lacedæmonium decretum erat, affertur. quo lecto Quintius conuentum Corinthum omnium ſociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicit. ad quam vbi frequentes vndiq; principes conuenerũt: ita vt in ea ne Ætoli quidem abeſſent, tali oratione eſt vſus.

Bellum aduerſus Philippum non magis cõmuni animo conſilioq́; Romani, & Græci geſſerunt, ꝙ vtriq; ſuas cauſas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginenſes hoſtes eorum iuuando, nunc hic ſociis noſtris oppugnandis violauerat: & in vos talis fuit, vt nobis, etiã ſi noſtrarum obliuiſceremur iniuriarum, veſtræ iniuriæ ſatis digna cauſa belli fuerint. Hodierna conſultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad vos, vtrum Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatos pati velitis ſub ditione eius eſſe: an æquum cenſeatis nobiliſſimam, vetuſtiſſimamq́; ciuitatem in media Græcia ſitam repeti in libertatem: & eodem ſtatu, quo cæteras vrbes Peloponneſi & Græciæ eſſe. Hæc conſultatio, vt videtis, tota de re pertinẽte ad vos eſt: Romanos nihil contingit, niſi quatenus libertatis Græciæ vnius ciuitatis ſeruitus non plenã nec integram gloriam eſſe ſinit. Cæterum ſi vos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, ne ſerpat latius cõtagio eius mali: nos æqui boniq́; facimus. de hac re vos conſulo, ſtaturus eo, quod plures cẽſueritis. Poſt orationem Romani imperatoris percenſeri aliorum ſententiæ cœptæ ſunt. Cum legatus Athenienſium quãtum poterat gratiis agendis Romanorum in Græciam merita extuliſſet, imploratos auxilium aduerſus Philippũ tuliſſe opem: non rogatos vltro aduerſus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusq́; eſſet hæc tanta merita ſermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantium, cum fateri potius præte-

ritorum

A ritorum gratiam deberent, apparebat incenſos Ætolos. Igitur Alexander princeps gentis inue-
ctus primum in Athenienſes, qui libertatis quondam duces & authores, aſſentatiõis propriæ gratia
cõmunem cauſam proderent: queſtus deinde Achæos Philippi quondam milites, poſtremum ab in-
clinata eius fortuna transfugas, & Corinthum recepiſſe, & id agere, vt Argos habeant: Ætolos pri-
mos hoſtes Philippi, ſemper ſocios Romanorũ, pactos in fœdere ſuas vrbes agroſq́; fore deuicto Phi
lippo, fraudari Echino & Pharſalo: inſimulauit fraudis Romanos, quod vano titulo libertatis oſten-
tato, Chalcidem & Demetriadem præſidiis tenerent: qui Philippo cunctanti deducere inde præſidia
obiicere ſemper ſoliti ſunt: nũquam, donec Demetrias, Chalciſq́;, & Corinthus tenerentur, liberam
Græciam fore. Poſtremo, qui remanendi in Græcia, retinendiq́; exercitus Argos, & Nabin cauſam fa-
cerent: deportarent legiones in Italiam: Ætolos polliceri, aut conditione, & voluntate ſua Nabin præ-
ſidium Argis deducturum, aut vi atq; armis coacturos in poteſtate cõſentientis Græciæ eſſe. Hac va
niloquentia primũ Ariſthenũ prætorẽ Achæorum excitauit. Ne iſtud, inquit, Iuppiter Opt. Max.
ſinat, Iunoq́; regina: cuius in tutela Argi ſunt, vt illa ciuitas inter tyrannũ Lacedæmoniũ, & latrones
Ætolos præmium ſit poſita in eo diſcrimine, vt miſerius à nobis recipiatur, q̃ ab illo capta eſt. Mare
interiectũ ab iſtis prædonibus non tuetur nos T. Quinti. quid, ſi in media Peloponneſo arcẽ ſibi fece
rint, futurũ nobis eſt? Linguã tantũ Græcorũ habent, ſicut ſpeciem hominũ, moribus, ritibuſq́; effe-
rationibus, q̃ vlli barbari immanes beluæ viuũt. Itaq; vos rogamus Romani, vt & ab Nabide Argos
recuperetis: & ita res Græciæ cõſtituatis, vt à latrocinio quoq; Ætolorũ ſatis pacata hæc relinquatis.

Romanus cunctis vndiq; increpantibus Ætolos, reſpõſurũ ſe fuiſſe iis dixit, niſi ita infenſos omnes
in eos videret, vt ſedandi potius, q̃ irritandi eſſent. cõtentũ itaq; opinione ea, quæ de Romanis, Æto-
liſq́; eſſet, referre ſe dixit: quid de Nabidis bello placeret, niſi redderet Achæis Argos. Cũ omnes bellũ
decreuiſſent, auxilia vt pro viribus ſuis quæque ciuitates mitterent, eſt hortatus. Ad Ætolos legatos
etiam miſit, magis vt nudaret animos, id quod euenit, q̃ ſpe impetrari poſſe. Tribunis militũ vt exer-
citũ ab Elatia accerſerent, imperauit. Per eoſdẽ dies & Antiochi legatis de ſocietate agentibus reſpõ-
dit, nihil ſe abſentibus decẽ legatis ſententiæ habere, Romã eundum ad ſenatũ iis eſſe. Ipſe copias edu-
ctas ab Elatia ducere Argos pergit. atq; ei circa Cleonas Ariſthenus prætor cum X millibus Achæo
rum peditum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus poſuerũt caſtra. Poſte-
ro die in campum Argiuorũ deſcenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum caſtris capiũt. Præ-
B fectus præſidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & vxoris eius frater. qui ſub aduẽtum
Romanorum, & vtraſq; arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna, aut ſuſpecta
erant: validis præſidiis firmauit. ſed inter agenda hęc pauorẽ iniectũ aduentu Romanorũ diſſimulare
haudquaquam poterat: & ad externũ terrorẽ inteſtina etiam ſeditio acceſſit. Democles erat Argiuus,
adoleſcens maioris animi, q̃ conſilii. qui primo, iureiurando interpoſito, de præſidio expellendo cum
idoneis collocutus, dum vires adiicere coniurationi ſtudet, incautior fidei æſtimator fuit. colloquen-
tem eum cum ſuis ſatelles à præfecto miſſus cum accerſeret: ſenſit proditum cõſilium eſſe, hortatuſq́;
cõiuratos, qui aderant, vt potius, q̃ extorti morerentur: arma ſecum caperent. atq; ita cũ paucis in fo-
rum ire pergit. clamitans, vt qui ſaluam rempublicã vellent, authorem & ducẽ ſe libertatis ſequeren-
tur. Haud ſanè mouit quenquã, quia nihil vſquã ſpei propinquæ, nedũ ſatis firmi præſidii cernebãt.
Hęc vociferantem eum Lacedæmonii circũuentum cum ſuis interfecerunt. cõprehenſi deinde quidã
& alii: ex iis occiſi plures, pauci in cuſtodiam cõiecti. multi proxima nocte funibus per murũ demiſſi
ad Romanos transfugerunt. Quintius affirmantibus iis, ſi ad portas Romanus exercitus fuiſſet, nõ
ſine effectu futurũ eũ motũ fuiſſe: ſi propius caſtra admouerẽtur, non quieturos Argiuos: miſit expedi
tos pedites equiteſq́;. qui circa Cylarabin (gymnaſiũ id eſt minus trecentos paſſus ab vrbe) cũ erum-
pentibus à porta Lacedæmoniis prælium cõmiſerunt, atque eos haud magno certamine compulerunt
in vrbem. & caſtra eo ipſo loco, vbi pugnatũ erat, imperator Romanus poſuit. Diem inde vnũ in ſpe
culis fuit, ſiquid noui motus oriretur. poſteaq̃ oppreſſam metu ciuitatẽ vidit, aduocat conciliũ de op-
pugnandis Argis. Omniũ principum Græciæ, præter Ariſthenum, eadẽ ſententia erat, cum cauſa bel
li non alia eſſet: inde potiſſimum ordiendi belli. Quintio id nequaquam placebat, ſed Ariſthenũ con-
tra omnium conſenſum diſſerentem cũ haud dubia approbatione audiuit: & ipſe adiecit, cũ pro Ar-
giuis aduerſus tyrannum bellũ ſuſceptum ſit: quid minus cõueniens eſſe, q̃ omiſſo hoſte Argos oppu
gnari? ſe vero caput belli Lacedæmonẽ & tyrannum petiturũ. Et dimiſſo cõcilio, frumentatum expedi
tas cohortes miſit. quod maturi erat circa, demeſſum, & conuectum eſt: viride, ne hoſtes mox haberẽt,
protritum, & corruptũ. caſtra deinde mouit, & Parthenio mõte ſuperato, præter Tegeam tertio die ad
Carrhias poſuit caſtra. ibi, priuſq̃ hoſtium intraret agrum, ſociorũ auxilia expectauit. Venerũt Mace
donum à Philippo duo millia & D C C, & Theſſalorũ equites quadringenti. nec iam auxilia, quorũ
affatim erat, ſed cõmeatus finitimis vrbibus imperati morabantur Romanũ. Nauales quoq; magnæ
copiæ cõueniebãt, iam ab Leucade L. Quintius cũ X L nauibus venerat: iam Rhodiæ X & octo te-
ctæ naues: iam Eumenes rex circa Cycladas inſulas erat cum X tectis nauibus, triginta lembis, mi-

C ſtiſq; aliis minoris formæ nauigiis. ipſorum quoq; Lacedæmoniorum exules permulti Tyrannorũ iniuria pulſi, ſpe recuperandæ patriæ in caſtra Romana cõuenerant. Multi aũt erãt iam per aliquot ętates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonẽ: alii ab aliis expulſi. princeps erat exulum Hegeſipolis, cuius iure gentis regnum Lacedæmone erat: pulſus infans ab Lycurgo tyranno poſt mortẽ Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedęmone fuit. Cum terra mariq; tantum belli circumſtaret tyrannum: & propè nulla ſpes eſſet vires ſuas, hoſtiũq; æſtimanti: non tamen omiſit bellum, ſed à Creta mille delectos iuuentutis eorũ exciuit, cum mille iam haberet, & tria millia mercenariorũ militum, X millia popularium cum caſtellanis agreſtibus in armis habuit: & foſſa valloq; vrbem cõmuniuit. & nequid inteſtini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarũ tenebat animos. Quoniã vt ſaluum vellent tyrannum, ſperare non poterat: cũ ſuſpectos quoſdã ciuiũ haberet: eductis in campũ omnibus copiis, (Dromon ipſi vocant) poſitis armis ad cõcionem vocari iuſſit Lacedæmonios: atq; eorum cõcioni ſatellites armatos circumdedit. & pauca pręfatus cur ſibi omnia timenti, cauentiq; ignoſcẽdũ in tali tempore foret: & ipſorũ referre, ſiquos ſuſpectos ſtatus præſens rerũ faceret: prohiberi potius nequid moliri poſſint, q̃ puniri molientes. itaq; quoſdam ſe in cuſtodia habiturum, donec ea quæ inſtat tempeſtas prætereat. hoſtibus repulſis, à quibus, ſi modo proditio inteſtina ſatis caueatur, minus periculi eſſe, extẽplo eos emiſſurum. Sub hæc citari nomina octoginta fermè principum iuuentutis iuſſit: atq; eos, vt quiſq; ad nomen reſponderat, in cuſtodiã tradidit. nocte inſequenti omnes interfecti. Ilotarum deinde quidam (hi ſunt iam inde antiquitus caſtellani, agreſte genus) transfugere voluiſſe inſimulati, per omnes vicos ſub verberibus acti necantur. Hoc terrore obſtupuerãt multitudinis animi ab omni conatu nouorum conſiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem ſe ratus, ſi dimicare acie vellet: & vrbem relinquere tam ſuſpectis, & incertis omnium animis metuens. Quintius ſatis iam omnibus paratis profectus ab ſtatiuis, die poſtero ad Sellas ſuper Eurotam fluuiũ peruenit: quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno ſignis collatis dimicaſſe dicebatur. inde, cum audiſſet aſcenſum difficilis & arctę viæ eſſe, breui per montes circuitu pręmiſſis, qui munirent viam: lato ſatis & patenti limite ad Eurotam amnẽ ſub ipſis propè fluentẽ mœnibus, peruenit. vbi caſtra metãtes Romanos, Quintiumq; ipſum cum equitibus atq; expeditis pręgreſſum auxiliares tyranni adorti, ingentem terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantibus: quia nemo his obuius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro tranſierant. Aliquãdiu, peditibus equites,
D equitibus pedites vocãtibus, cum in ſe cuiq; minimum fiduciæ eſſet, trepidatum eſt. tandem ſigna legionum superuenerunt: & cum primi agminis cohortes inductæ in prælium eſſent: qui modo terrori fuerant, trepidantes in vrbem cõpulſi ſunt. Romani cum tantũ à muro receſſiſſent, vt extra ictum teli eſſent, acie directa pauliſper ſteterunt. poſteaq̃ nemo hoſtiũ contra exibat, redierunt in caſtra. Poſtero die Quintius propè fluuium præter vrbem ſub ipſas Mænali mõtis radices circumducere copias inſtructas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra murum inſtructos paratoſq; ſub ſignis habebat mercenarios milites, in quibus omnis fiducia erat, vt ab tergo hoſtem aggrederetur. poſteaq̃ extremum agmen præteriit, tum ab oppido eodẽ, quo pridie eruperant, tumultu pluribus ſimul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat. qui ad id quod futurum erat, ne inopinatũ accideret, pręparatis ſuorum animis, ſigna extemplo conuertit, totumq; in hoſtem agmen circumegit. itaq; velut rectæ acies cõcurriſſent, iuſtũ aliquandiu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ minus trepida fuiſſet, ni Achæi locorum prudentes inſtitiſſent. hi & cædes ingentes ediderunt, & diſperſos paſſim fuga pleroſq; armis exuerunt. Quintius prope Amyclas poſuit caſtra. vnde cum perpopulatus omnia circũiecta vrbi frequẽtis & amœni agri loca eſſet, nullo iam hoſtiũ porta excedente, mouit caſtra ad flumen Eurotam. inde vallẽ Taygeto ſubiectam, agroſq; ad mare pertinentes euaſtat. Eodem ferè tempore L. Quintius maritimę oræ oppida partim volũtate, partim metu aut vi recępit. certior deinde factus, Gytthe\`um oppidũ omniũ maritimarum rerũ Lacedæmoniis receptaculum eſſe: nec procul à mari caſtra Romana abeſſe, omnibus id copiis aggredi conſtituit. Erat eo tempore valida vrbs & multitudine ciuium incolarumq;, & omni bellico apparatu inſtructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eumenes, & claſſis Rhodiorum ſuperuenerunt. ingens multitudo naualium ſociorum è tribus cõcitata claſſibus intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationem vrbis terra mariq; munitæ facienda opera erant, perfecit. Iam teſtudinibus admotis murus ſubruebatur: iam arietibus quatiebatur. itaq; vna crebris ictibus euerſa eſt turris: quodq; circa muri erat, caſu eius proſtratum. & Romani ſimul à portu, vnde aditus planior erat, vt diſcederent ab apertiore loco hoſtes: ſimul per patefactum ruina iter irrumpere conabantur. nec multum abfuit, quin quà intenderant, penetrarent. ſed tardauit impetum eorũ ſpes obiecta dedendæ vrbis, mox deinde eadem turbata. Dexagorides, & Gorgopas pari imperio pręerãt vrbi. Dexagorides miſerat nũcium ad legatum Romanum, traditurum ſe vrbem. & cum ad eam rem tempus & ratio conueniſſet: à Gorgopa proditor interficitur. intentiuſq; ab vno vrbs defendebatur. & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum militũ ſuperueniſſet.

A uenißet. Is cum ſupercilio haud procul diſtantis tumuli ab vrbe inſtructã aciẽ oſtendiſſet: & ex altera parte L. Quintius ab operibus ſuis terra mariq́; inſtaret: tum vera deſperatio Gorgopam quoq; coẽgit id cõſiliu, quod in altero morte vindicauerat, capere. & pactus vt abducere inde milites, quos præſidii cauſa habebat, liceret, tradidit Quintio vrbem. Priuſq̃ Gytheum traderetur: Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita cuſtodia vrbis Timocrati Pellenenſi, cum mille mercenariis militibus, & duobus millibus Argiuorũ Lacedæmonem ad Nabin venit. Nabis ſicut primo aduentu Romanæ claſſis, & traditione oppidorum maritimæ orę conterritus erat: ſic parua ſpe cũ acquieuiſſet, Gytheo ab ſuis retento: poſteaq̃ id quoq; traditum Romanis audiuit eſſe: cũ ab terra omnibus circa hoſtibus, nihil ſpei eſſet: à mari quoq; toto ſe interclusum: tunc cedendum fortunæ ratus, caduceatorẽ primum in caſtra miſit ad explorãdum ſi paterẽtur legatos ad ſe mitti. qua impetrata re, Pythagoras ad imperatorem venit nullis cum aliis mandatis: q̃ vt tyranno colloqui cum imperatore liceret. Cõcilio aduocato, cum omnes dandum colloquium cenſuiſſent: dies locuſq; cõſtituitur. In mediæ regionis tumulos modicis copiis ſequentibus cum veniſſent: relictis ibi in ſtatiõe cõſpecta vtrinq; cohortibus, Nabis cũ delectis cuſtodibus corporis, Quintius cũ fratre, & Eumene rege, & Soſilao Rhodio, & Ariſtheno Achæorũ prætore, tribuniſq́; militũ paucis deſcẽdit. Ibi permiſſo vt ſeu dicere prius, ſeu audire mallet, ita cœpit tyrãnus. Si ipſe per me T. Quinti voſq́; qui adeſtis, cauſam excogitare, cur mihi aut indixiſſetis bellum, aut inferretis, poſſem: tacitus euentum fortunæ meę expectaſſem. nunc imperare animo nequeo: quin priuſq̃ perirem, cur periturus eſſem, ſcirẽ. & Hercule ſi tales eſſetis, quales eſſe Carthaginenſes fama eſt: apud quos nihil ſocietatis fides ſancti haberet: in me quoq; vobis quid faceretis minus penſi eſſe, non mirarer, nunc cum vos intueor, Romanos eſſe video, qui rerum diuinarũ fœdera, humanarumq́; fidem ſocialem ſanctiſſimam habeatis: cum me ipſe reſpexi, eum eſſe ſpero: cui & publice, ſicut cæteris Lacedęmoniis, vobiſcũ vetuſtiſſimũ fœdus ſit: & meo nomine priuatim amicitia ac ſocietas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam violaui, & euerti, quod Argiuorum ciuitatem teneo. Quo modo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem defenſionem præbet. nã & ipſis vocantibus, ac tradentibus vrbem eam accępi, non occupaui: & accępi vrbem, cum Philippi partium, non in veſtra ſocietate eſſet. Tempus autem me liberat, quod cum iam Argos haberẽ, ſocietas mihi vobiſcum conuẽnit: & vt vobis mitterem ad bellum auxilia, nõ vt Argis pręſidium deducerem, pepigiſtis. At Hercle in ea cõtrouerſia, quę de Argis eſt, ſuperior ſum, & æquitate rei: quod nõ

B veſtram vrbem, ſed hoſtium, quod volentem, non vi coactam accępi: & veſtra cõfeſſione, quod in conditionibus ſocietatis mihi Argos reliquiſtis. Cæterũ nomen tyranni, & facta me premunt, quod ſeruos ad libertatem voco, quod in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc reſpondere poſſum: me, qualiſcunq; ſum, eundẽ eſſe, qui fui. Cum tu ipſe mecum T. Quinti ſocietatem pepigiſti: tum me regem appellari à vobis memini: nunc tyrannum vocari video. itaq; ſi ego nomen imperii mutaſſem, mihi meæ inconſtantiæ, cum vos mutetis, vobis veſtræ reddenda ratio eſt. Quod ad multitudinem ſeruis liberatis auctam, & egentibus diuiſum agrũ attinet: poſſum quidẽ & in hoc me iure tẽporis tutari. nam feceram hæc, qualiacunq; ſunt, cũ ſocietatem mecum pepigiſtis: & auxilia in bello aduerſus Philippum accepiſtis. ſed ſi nunc ea feciſſem, non dico, quod in eo vos lęſiſſem, aut veſtrã amicitiam violaſſem, ſed illud me more atq; inſtituto maiorum feciſſe. Nolite ad veſtras leges atque inſtituta exigere ea, quæ Lacedęmone fiunt. nihil cõparare ſingula neceſſe eſt. vos à cenſu equitem, à cenſu peditẽ legitis: & paucos excellere opibus, plebem ſubiectam eſſe illis vultis. noſter legum lator non in paucorum manu rempub. eſſe voluit: quem vos ſenatum appellatis: nec excellere vnum, aut alterum ordinẽ in ciuitate: ſed per æquationem fortunæ ad dignitates fore credidit, vt multi eſſent, qui arma pro patria ferrent. Pluribus me peregiſſe, q̃ pro patriæ ſermone breuitatis fateor. & breuiter peroratum eſſe potuit: nihil me, poſteaq̃ vobiſcum amicitiam institui: cur eius vos pœniteret, commiſiſſe. Ad hæc imperator Romanus. Amicitia, & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iuſto ac legitimo facta eſt. cuius ius tyranni quoque, qui poſtea per vim tenuerunt Lacedęmone imperium: quia nos bella nunc punica, nunc gallica, nunc alia ex aliis occupauerant, vſurparũt, ſicut tu quoq; hoc Macedonico bello feciſti. nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Gręciæ aduerſus Philippum gereremus bellum: cum tyranno inſtituere amicitiam? & eo tyranno, quàm qui vnquam fuit, ſæuiſſimo, & violẽtiſſimo in ſuos? Nobis vero, etiam ſi Argos nec cepiſſes per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Græciam Lacedæmon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat, atq; in leges ſuas: quarum modo, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem feciſti. An vt ab Iaſſo, & Bargyllis præſidia Philippi deducantur, curæ erit nobis: Argos, & Lacedęmonem, duas clariſſimas vrbes, lumina quondã Græciæ, ſub pedibus tuis relinquemus: quæ titulum nobis liberatę Græciæ ſeruientes deforment? At enim cum Philippo Argiui ſenſerunt. Remittimus hoc tibi, ne noſtram vicem iraſcaris. ſatis compertum habemus, duorum, aut ad ſummum trium in ea re nouitatis culpã eſſe: tam Hercle, q̃ in te, tuoq́; præſidio accerſendo, accipiendoq́; in arcẽ, nihil ſit publico cõſilio actum. Theſſalos, & Phocenſes, & Locrenſes conſenſu omnium ſcimus partium Philippi fuiſſe. tamen cum

C cæteram liberauerimus Græciam: quid tandem cenſes in Argiuis, qui inſontes publici conſilii ſint, facturos? Seruorum ad libertatem vocatorũ, & egentibus hominibus agri diuiſi crimina tibi obiici dicebas: non quidẽ nec ipſa mediocria. ſed quid iſta ſunt præ iis, quæ à te, tuisq́; quotidie alia ſuper alia facinora eduntur? exhibe liberam cõcionem vel Argis, vel Lacedæmone: ſi audire iuuat vera dominationis impotentiſſimæ crimina, Vt omnia alia vetuſtiora omittam: quam cædem Argis Pithagoras iſte gener tuus penè in oculis meis edidit? quam tu ipſe, cum iam propè in finibus Lacedęmoniorum eſſem? Agedum, quos in cõcione comprehenſos, omnibus audiẽtibus ciuibus tuis, in cuſtodia te habiturum eſſe pronunciaſti: iube vinctos produci, vt miſeri parentes, quos falsò lugent, viuere ſciãt. At enim vt iam ita ſint hæc, quid ad vos Romani? hoc tu dicas liberantibus Græciam ſociis: qui vt liberare poſſent, mare traiecerũt? terra mariq́; geſſerunt bellũ? Vos tamen, inquis, veſtramq́; amicitiã, ac ſocietatẽ populi Romani non violaui. Quoties vis te id arguã feciſſe? ſed nolo pluribus, ſummã rem cõplectar. Quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi cũ hoſtibus te cõiugas. Vtrũ non à te factum eſt? nã & Meſſenen vno atq; eodem iure fœderis, quo & Lacedęmonẽ, in amicitiã noſtrã acceptam ſocius ipſe ſociam nobis vrbem vi atq; armis cæpiſti: & cũ Philippo hoſte noſtro nõ ſocietatẽ modo, ſed, ſi diis placeat, affinitatẽ etiã per Philoclem præfectũ eius pepigiſti: & bellũ aduerſum nos gerens mare circa Maleam infeſtũ nauibus piraticis feciſti: & plures propè ciues Romanos, q̃ Philippus, cæpiſti, atque occidiſti: tutiorq́; Macedoniæ ora, q̃ promontoriũ Maleæ cõmeatus ad exercitus noſtros portãtibus nauibus fuit. Proinde parce ſic fidẽ ac iura ſocietatis iactare: & omiſſa populari oratione, tanquã tyrãnus & hoſtis loquere. Sub hęc Ariſthenus nunc monere Nabin, nũc etiã orare: vt dum liceret, dum occaſio eſſet, ſibi, ac fortunis ſuis cõſuleret. & referre deinde nominatim tyrannos ciuitatũ finitimarũ cœpit: qui depoſito imperio, reſtitutaq́; libertate ſuis, nõ tutam modo, ſed etiã honoratam inter ciues ſenectutẽ egiſſent. His dictis inuicẽ, auditisq́;, nox propè diremit colloquiũ. poſtero die Nabis Argis ſe cedere, ac deducere pręſidiũ, quando ita Romanis placeret: & captiuos, & perfugas redditurum dixit. aliud ſi quid poſtularent: ſcriptum vt ederent, petiit, vt deliberare cum amicis poſſet. Itaq; & tyranno ad cõſultandum tempus datum eſt: & Quintius ſociorũ etiã principibus adhibitis, habuit cõſiliũ. Maximæ partis ſentẽtia erat, perſeuerandũ in bello eſſe, & tollendũ tyrãnum: nunquam aliter tutã libertatẽ Græciæ fore. ſatius multo fuiſſe non moueri bellum aduerſus eum, q̃ omitti motum. & ipſum velut cõprobata dominatione firmiorem futurum, authore iniuſti imperii aſſumpto populo Romano: & exemplo multos & in aliis
D ciuitatibus ad inſidiandum libertati ciuium ſuorũ incitaturũ. Ipſius imperatoris animus ad pacem inclinatior erat. videbat enim, compulſo intra mœnia hoſte, nihil præter obſidionem reſtare: eam aũt fore diuturnam. non enim Gytheum, quod ipſum tamen traditum, non expugnatum eſſet: ſed Lacedæmonem validiſſimam vrbẽ viris, armisq́; oppugnaturos. vnam ſpem fuiſſe, ſi qua admouentibus exercitum diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari poſſet: cũ ſigna portis propè inferri cernerent, neminem ſe mouiſſe. Adiiciebat & cum Antiocho infidã pacem Iulium legatum inde redeuntem nũciare. multo maioribus, q̃ ante, terreſtribus naualibusq́; copiis in Europam eum tranſiſſe. ſi occupaſſet obſidio Lacedæmonis exercitum, quibus aliis copiis aduerſus regẽ tam validum, ac potentẽ bellũ geſturos? Hæc propalàm dicebat. illa tacita ſuberat cura, ne nouus cõſul Græciam prouinciam ſortiretur: & inchoati belli victoria ſucceſſori tradenda eſſet. Cum aduerſus tendendo nihil moueret ſocios: ſimulando ſe tranſire in eorum ſententiã, omnes in aſſenſum conſilii ſui traduxit. Bene vertat, inquit, obſideamus Lacedæmonem, quando ita placet. cæterum cum res tam lenta, q̃ ipſi ſcitis, oppugnatio vrbium ſit: & obſidentibus prius ſępe, q̃ obſeſſis tædium afferat: iam nũc hoc ita proponere vos animis oportet: hybernandum circa Lacedæmonis mœnia eſſe. quæ mora ſi laborem tantũ, ac periculũ haberet, vt & animis, & corporibus ad ſuſtinenda ea parati eſſetis, hortarer vos. nunc impenſa quoq; magna eget in opera, in machinatiões, & tormenta, quibus tanta vrbs oppugnanda eſt: in commeatus vobis, nobisq́; in hyemem expediendos. Itaq; ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter deſtituatis, ſcribendum ante veſtris ciuitatibus cenſeo, explorandumq́;. quid quæq; animi, quid viriũ habeat. Auxiliorũ ſatis ſuperq́; habeo. ſed quo plures ſumus, pluribus rebus egebimus. nihil iam præter nudum ſolum ager hoſtium habet: ad hęc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primum animos omnium ad reſpicienda cuiq; domeſtica mala conuertit: ſegnitiam, & inuidiam, & obtrectationem domi manentium aduerſus militantes: libertatem difficilem ad conſenſum, inopiam publicam, malignitatem conferendi ex priuato. verſis itaq; ſubito voluntatibus, facere quod è republica populi Romani, ſociorumq́; eſſe crederet, imperatori permiſerunt. Inde Quintius adhibitis legatis tantũ, tribunisq́; militum conditiones, in quas cum tyranno pax fieret, has conſcripſit. Sex menſium induciæ vt eſſent Nabidi, Romanisq́;, & Eumeni regi, & Rhodiis. Legatos extẽplo mitterent Romã T. Quintius, & Nabis, vt pax ex authoritate ſenatus cõfirmaretur. Ex qua die ſcriptæ conditiones pacis editæ Nabidi forent: ea dies vt induciarum principiũ eſſet: & vt ex ea die intra decimum diem ab Argis, cæterisq́; oppidis, quæ in Argiuorũ agris eſſent, præſidia omnia deducerentur,

cerenturꝫ

A cerentur:vacuaq́;,& libera traderentur Romanis:& ne quod inde mancipiū regium publicum'ue aut
priuatum educeretur:& ſiqua ante educta forent,dominis recte reſtituerētur. Naues,quas ciuitatibus
maritimis ademiſſet,redderet:ne'ue ipſe nauem vllā,prӕter duos lembos,qui non plus q̄ ſexdecim re-
mis agerentur,haberet. Perfugas,& captiuos omnibus ſociis populi Romani ciuitatibus redderet.&
Meſſeniis omnia,quӕ comparerent:quӕq́; domini cognoſcerent. Exulibus quoq; Lacedӕmoniis libe
ros,& cōiuges reſtitueret:quӕ earum viros ſequi voluiſſent.inuita ne qua exulis comes eſſet. Mercena
riorū militum Nabidis,qui aut in ciuitates ſuas,aut ad Romanos tranſiſſent,iis res ſuӕ omnes re-
ctе redderentur. In Creta inſula ne quā vrbē haberet.quas habuiſſet,redderet Romanis.ne quā ſocie-
tatem cum vllo Cretenſium,aut quoquā alio inſtitueret,neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus,
quasq́; & ipſe reſtituiſſet:quӕq́; ſe ſuaq́; in fidē ac deditionē populi Romani tradidiſſent,omnia prӕ-
ſidia deduceret:ſeq́; ipſe,ſuosq́; ab his abſtineret. Ne quod oppidū,ne quod caſtellū in ſuo alieno'ue
agro conderet. Obſides ea ita futura,daret quinq; quos imperatori Romano placuiſſet:filium in his
ſuum:& talenta centū argenti in prӕſenti,& quinquaginta talēta in ſingulos annos per annos octo.
Hӕc cōſcripta caſtris propius vrbē motis Lacedӕmonē mittuntur.nec ſanè quicquā eorū ſatis pla-
cebat tyrāno:niſi quod prӕter ſpem reducendorū exulum mētio nulla facta erat:maxime autē omniū
ea res offendebat:quod & naues,& maritimӕ ciuitates ademptӕ erāt. fuerat autem ei magno fructui
mare omnē oram Maleӕ prӕdatoriis nauibus infeſtā habenti.iuuentutē prӕterea ciuitatū earū ad ſup
plemētum longe optimi generis militū habebat. Has cōditiones,quāquā ipſe in ſecreto volutauerat
cum amicis:vulgo tamen omnes fama ferebant:vanis,vt ad cӕterā fidē,ſic ad ſecreta tegēda ſatellitū
regiorum ingeniis. Non tam omnia vniuerſi,q̄ ea,quӕ ad quemq; pertinerent,ſinguli carpebant.qui
exulum cōiuges in matrimonio habebant,aut ex bonis eorum aliquid poſſederant,tanquā amiſſuri,
nō redditur̄i,indignabātur.ſeruis liberatis à tyrāno nō irrita modo futura libertas,ſed multo fœdior
q̄ fuiſſet ante,ſeruitus,redeuntibus in iratorū dominorum poteſtatē,ante oculos obuerſabatur.merce
narii milites & pretia militiӕ caſura in pace ӕgre ferebāt,& reditum ſibi nullum eſſe in ciuitates vide-
bant,infenſas nō tyrānis magis,q̄ ſatellitibus eorum. Hӕc inter ſe primo in circulis ſerentes fremere:
deinde ad arma ſubito diſcurrerunt.quo tumultu cum per ſe ſatis irritatā multitudinē cerneret tyran
nus,concionē aduocari iuſſit.ibi cū ea,quӕ imperarentur à Romanis,expoſuiſſet:& grauiora atq; in-
digniora quӕdā falſo affinxiſſet:& ad ſingula nunc ab vniuerſis,nunc à partibus cōcionis acclamare-
B tur,interrogauit:quid ſe reſpōdere ad ea,aut quid facere vellent?propè vna voce omnes nihil reſpōde-
re,bellū geri iuſſerunt:& pro ſe quiſq;,qualia multitudo ſolet,bonum animum habere,& bene ſperare
iubentes,fortes fortunā adiuuare aiebāt. His vocibus incitatus tyrānus,& Antiochū Ӕtolosq́; adiu-
turos pronūciat:& ſibi ad obſidionē ſuſtinēdā copiarum affatim eſſe. Exciderat pacis mētio ex omniū
animis,& in ſtationes nō vltra quieturi diſcurrunt. Paucorū laceſſentiū excurſio,& emiſſa iacula extē-
plo Romanis dubitationē,quin bellandum eſſet,exemerunt.leuia inde prӕlia per quatriduum primū
ſine vllo ſatis certo euentu cōmiſſa.quinto die propè iuſta pugna adeo pauētes in oppidū Lacedӕmo-
nii cōpulſi ſunt,vt quidā milites Romani terga fugiētium cӕdētes per intermiſſa,vt tunc erant,mœ-
nia vrbē intrarint. Et tunc quidē Quintius ſatis eo terrore coërcitis excurſiōibus hoſtium,nihil prӕ-
ter ipſius oppugnationē vrbis ſupereſſe ratus:miſſis qui omnes nauales ſocios à Gytheo acceſſerent,
ipſe interim cū tribunis militum ad viſendum vrbis ſitum mœnia circumuehitur. Fuerat quōdā ſine
muro Sparta.tyranni nuper locis patentibus,planisq́; obiecerant murum:altiora loca,& difficiliora
aditu ſtationibus armatorū pro munimento obiectis tutabantur. Vbi ſatis omnia inſpexit,corona
oppugnandum ratus,omnibus copiis (erant autē Romanorum ſociorūq́; ſimul peditū equitumq́;,
ſimul terreſtriumq́; ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hominū) vrbē cinxit. Alii ſcalas,
alii ignē,alii alia,quibus non oppugnarent modo,ſed etiā terrerent,portabant,iuſſi clamore ſublato
ſubire vndiq; oēs,vt quà primum occurrerent,quà'ue opem ferrent,ad omnia ſimul pauētes Lacedӕ-
monii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat,trifariā diuiſum.parte vna à Phœbeo,altera à Di-
ctynneo,tertia ab eo loco,quē Heptagonias appellant:(omnia autē hӕc aperta ſine muro loca ſunt)
aggredi iubet. Cum tantus vndiq; terror vrbē circūuaſiſſet:primo tyrānus & ad clamores repentinos,
& ad nuncios trepidos motus,vt quiſq; maxime laboraret locus,aut ipſe occurrebat,aut aliquos mit
tebat.deinde circumfuſo vndiq; pauore ita obtorpuit,vt nec dicere quod in rē eſſet,nec audire poſſet:
nec inops modo cōſilii,ſed vix mētis cōpos eſſet. Romanos primo ſuſtinebāt in anguſtiis Lacedӕmo-
nii,ternӕq́; acies tēpore vno locis diuerſis pugnabāt.deinde creſcēte certamine nequaquā erat prӕliū
par.miſſilibus enim Lacedӕmonii pugnabāt,à qbus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Romanus tue-
batur miles:& quod alii vani,alii leues admodū ictus erant.nā propter anguſtias loci,cōfertāq́; turbā
non modo ad emittēda cum procurſu,quo plurimum concitantur tela,ſpatium habebāt:ſed ne vt de
gradu quidē libero ac ſtabili conarentur.itaq; ex aduerſo miſſa tela nulla in corporibus,rara in ſcutis
hӕrebāt.à circumſtātibus ex ſuperioribus locis qdā vulnerati ſunt:mox progreſſos iam etiā ex tectis
non tela modo,ſed tegulӕ quoq; inopinātes perculerunt.ſublatis deinde ſupra capita ſcutis,cōtinua-

C tisq; ita inter ſe:vt nõ modo ad cæcos ictus,ſed ne ad inferendũ quidẽ ex propinquo telũ loci quicquã A
eſſet:teſtudine facta ſubibant.& primo anguſtiæ pauliſper ſua hoſtiũq; referta turba tenuerũt.poſteaq̃
in patentiorẽ viam vrbis paulatim vrgentes hoſtem proceſſere:non vltra vis eorũ,atq; impetus ſuſti-
neri poterant. Cum terga vertiſſent Lacedæmonii,& effuſa fuga ſuperiora peterẽt loca:Nabis quidẽ,
vt capta vrbe trepidans,qua nã ipſe euaderet,circũſpectabat. Pythagoras cum ad cætera animo offi-
cioq; ducis fungebatur:tum vero vnus ne caperetur vrbs,cauſa fuit. ſuccendi enim ædificia proxima
muro iuſſit.quæ cum momento temporis arſiſſent,vt adiuuantibus ignẽ,qui aliàs ad extinguendum
opem ferre ſolent,ruere in Romanos tecta:nec tegularũ modo fragmẽta,ſed etiam ambuſta tigna ad
armatos peruenire,& flãma late fundi,fumus terrorem etiam maiorẽ,q̃ periculum facere. Itaq; & qui
extra vrbem erãt Romanorũ,tum maxime impetus facientes receſſere à muro:& qui iam intrauerãt,
ne incendio à tergo oriente intercluderẽtur à ſuis,receperunt ſeſe.& Quintius poſteaq̃ quid rei eſſet,
vidit:receptui canere iuſſit.ita iam propè capta vrbe reuocati redierũt in caſtra.Quintius plus ex ti-
more hoſtiũ q̃ ex re ipſa ſpei nactus,per triduũ inſequens territauit eos,nunc prælijs laceſſendo,nunc
operibus interſepiendo quædam,ne exitus ad fugam eſſet.His cõminatiõibus cõpulſus tyrannus Py-
thagoram rurſus oratorẽ miſit.quẽ Quintius primo aſpernatus excedere caſtris iuſſit:deinde ſuppli-
citer orantem,aduolutumq; genibus tandem audiuit.Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio
Romanorũ.dein cum ea velut vana,& ſine effectu nihil proficerent,eò deducta res eſt,vt his cõditio-
nibus,quæ ex ſcripto paucis ante diebus editæ erant,induciæ fierent,pecuniaq;,& obſides accepti.
Dum oppugnatur tyrannus,Argiui nuncijs alijs propè ſuper alios afferentibus,non tantummodo
obſeſſam,ſed iam captam vrbẽ Lacedæmonem eſſe,erecti & ipſi ſimul eo,quod Pythagoras cum parte
validiſſima præſidij exceſſerat,contempta paucitate eorũ,qui in arce erant:duce Archippo quodam
præſidium expulerunt. Timocratẽ Pellenenſem,quia clementer præfuerat:viuum fide data emiſerunt.
Huic lætitiæ Quintius ſuperuenit,pace data tyranno,dimiſſiſq; à Lacedæmone Eumene,& Rhodiis,
& L.Quintio fratre ad claſſem.Læta ciuitas celeberrimum feſtorũ dierum ac nobile ludicrum Nemeo-
rum,die ſtata propter belli mala prætermiſſum,in aduentũ Romani exercitus ducisq; indixerũt:præfe-
ceruntq; ludis ipſum imperatorem.Multa erant,quæ gaudiũ cumularent.reducti ciues à Lacedæmo-
ne erant,quos nuper Pythagoras,quoſq; ante Nabis abduxerant.redierant,qui poſt compertã à Py-
thagora cõiurationẽ,& cæde iam cœpta effugerant.libertatem ex longo interuallo,libertatiſq; autho-
D res Romanos,quibus cauſa bellandi cum tyranno ipſi fuiſſent,cernebant.teſtata quoq; ipſo Nemeo- B
rum die voce præconis libertas eſt Argiuorum.Achæis quantũ reſtituti Argi in cõmune Achaiæ cõ-
cilium lætitiæ afferebant:tantum ſerua Lacedæmon relicta,lateri adhærens tyranni,non ſyncerũ gau-
dium præbebat.Ætoli vero eam rem omnibus cõcilijs lacerare.Cum Philippo non ante deſitum bel-
lari,q̃ omnibus excederet Græciæ vrbibus.tyranno relictam Lacedæmonem:regem autem legitimũ,
qui in Romanis fuerat caſtris,cæteroſq; nobiliſſimos ciues in exilio victuros. Nabidis dominantis
ſatellitem factum tribunum militum.Quintius ab Argis Elatiam,vnde ad bellum Spartanum profe-
ctus erat,copias reduxit.Sunt,qui nõ ex oppido proficiſcentem bellũ geſſiſſe tyrannum tradant:ſed ca-
ſtris aduerſus Romana caſtra poſitis:diuq; cunctatũ,cum Ætolorũ auxilia expectaſſet:coactum ad ex-
tremum acie cõfligere,impetu in pabulatores ſuos ab Romanis facto.eo prælio victũ,caſtriſq; exutũ
pacem petiſſe,cum cecidiſſent quindecim millia militum,capta plus quatuor millia eſſent. Eodem
ferè tempore & à T.Quintio de rebus ad Lacedæmonẽ geſtis,& ab M.Porcio conſule ex Hiſpania lite-
ræ allatæ.vtriuſq; nomine ternos in dies ſupplicatio à ſenatu decreta eſt. L.Valerius conſul cum poſt
fuſos circa Litanam ſyluã Boios quietam prouinciam habuiſſet,comitiorum cauſa Romam rediit:
& creauit cõſules P.Cornelium Scipionem Africanum iterum,& T.Sempronium Longum.Horum
patres primo anno ſecũdi punici belli cõſules fuerant.Prætoria inde comitia habita.creati P.Corne-
lius Scipio,& duo C.Cornelij,Merenda,& Blaſius,& Cn.Domitius Ænobarbus,& Sex.Digitius,&
T.Iuuentius Talua.Comitiis perfectis cõſul in prouinciam rediit.Nouum ius eo anno à Ferentina-
tibus tentatum,vt Latini,qui in coloniã Romanam nomina dediſſent,ciues Romani eſſent. Puteo-
los,Salernumq;,& Buxentum aſcripti coloni,qui nomina dederant:cum ob id ſe pro ciuibus Roma-
nis ferrent:ſenatus iudicauit non eſſe eos ciues Romanos. Principio anni,quo P.Scipio Africanus
iterum,& T.Sempronius Longus Coſs.fuerunt,legati Nabidis tyranni Romam venerunt.his extra
vrbem in æde Apollinis ſenatus datus eſt.pax,quæ cum T.Quintio cõuenisſet,vt rata eſſet,petierũt,
impetraueruntq;. De prouincijs cum relatum eſſet,ſenatus frequens in eam ſententiã ibat:vt,quoniã
in Hiſpania & Macedonia debellatũ foret,cõſulibus ambobus Italia prouincia eſſet. Scipio ſatis eſſe
Italiæ vnum cõſulẽ cenſebat:alteri decernendã Macedoniam eſſe.Bellum graue ab Antiocho immine-
re.iam ipſum ſua ſponte in Europam tranſgreſſum,quid deinde facturum cenſerent?cum hinc Æto-
li haud dubie hoſtes vocarent ad bellũ,illinc Annibal Romanis cladibus inſignis imperator ſtimula-
ret?Dum de prouincijs conſulum diſceptatur,prætores ſortiti ſunt.Cn.Domitio vrbana iuriſdictio,
T.Iuuentio peregrina euenit:P.Cornelio Hiſpania vlterior:Sex.Digitio citerior,duobus Cornelijs,
Blaſio

A Blaſio Sicilia, Metendæ Sardinia. In Macedoniam nouum exercitũ tranſportari nõ placuit: eum, qui eſſet ibi, reduci in Italiam à Quintio, ac dimitti. item eum exercitũ dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hiſpania eſſet. cõſulibus ambobus Italiam prouinciam eſſe, & duas vrbanas eò legiones ſcribere: vt dimiſſis, quos ſenatus cenſuiſſet, exercitibus, VIII omnino Romanæ legiones eſſent. Ver ſacrum factum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio Coſs. id cũ P. Licinius pontifex nõ eſſe recte factum collegio primũ deinde ex authoritate collegii patribus renunciaſſet: deintegro faciendum arbitratu pontificum cenſuerũt: ludosq́; magnos, qui vnà voti eſſent: tanta pecunia, quãta aſſoleret, faciendos. Ver ſacrum videri pecus, quod natũ eſſet inter Cal. Martias, & Idus Maias, P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo Coſs. Cenſorum inde comitia habita ſunt. creati cenſores Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus, principem ſenatus P. Scipionem conſulẽ, quem & priores cẽſores legerant, legerunt. tres omnino ſenatores, neminẽ curuli honore vſum, prætererunt. gratiam quoq; ingentẽ apud eum ordinẽ pepererunt: quod ludis Romanis ædilibus curulibus imperarũt, vt loca ſenatoria ſecernerent à populo. nã antea in promiſcuo ſpectabãt. equitibus quoq; perpaucis adempti equi, nec in vllũ ordinem ſæuitum. atrium libertatis, & villa publica ab eiſdem refecta, amplificataq́;. Ver ſacrum, ludiq́; votiui, quos vouerat Seruius Sulpitius Galba Coſ. facti. Cum ſpectaculo eorum occupati animi omniũ eſſent, Q. Pleminius, qui propter multa in deos hominesq́; ſcelera Locris admiſſa in carcerem cõiectus fuerat, comparauerat homines, qui pluribus ſimul locis vrbis nocte incendia facerent, vt in cõſternata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer poſſet. ea res indicio conſciorum palàm facta, delataq́; ad ſenatum eſt. Pleminius in inferiorẽ demiſſus carcerẽ eſt, necatusq́;. Coloniæ ciuium Romanorũ eo anno deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum, trecenti homines in ſingulas. Itẽ Salernũ, Buxentumq́; coloniæ Romanæ deductę ſunt. deduxere triũuiri, T. Sempronius Longus, qui tum conſul erat: M. Seruilius, Q. Minutius Thermus. Ager diuiſus eſt, qui Campanorũ fuerat. Sipontum item in agrũ, qui Arpinorũ fuerat: coloniã ciuium Romanorũ alii triũuiri, D. Iunius Brutus, M, Bebius Pamphilus, M. Heluius deduxerunt. Tempſam item, & Crotonẽ ciuium Romanorũ coloniæ deductæ. Tempſanus ager de Bruttiis captus erat. Brutii Græcos expulerant. Crotonem Græci habebãt. Triũuiri, C. Octauius, L. Æmylius Paulus, C. Lectorius Crotonẽ: Tempſam L.

* Cornelius Merula, deduxerunt. Prodigia quoq; alia viſa eo anno Romę ſunt, alia nunciata. in foro, & comitio, & Capitolio ſanguinis guttę viſę ſunt. & terra aliquoties pluit. & caput Vulcani arſit. nunciatum eſt, Interamnę lac fluxiſſe, pueros ingenuos Arimini ſine oculis ac naſo, & in piceno agro nõ

B manus, nõ pedes habentẽ natũ. Ea prodigia ex pontificũ decreto procurata, & ſacrificiũ nouẽdiale factum, quod Adriani nũciauerãt, in agro ſuo lapidibus pluiſſe. In Gallia L. Valerius Flaccus procõſul circa Mediolanũ cũ Gallis, Inſubribus, & Boiis, qui Dorulaco duce ad cõcitandos Inſubres Padũ trãſgreſſi erãt, ſignis collatis depugnauit. X millia hoſtiũ ſunt cæſa. Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hiſpania triũphauit. tulit in eo triũpho argenti infecti XXV millia pondo, bigati centum viginti tria millia, oſcẽſis auri quingenta quadraginta pondo. militibus quadringenta millia ex præda diuiſit, in ſingulos ducenos ſeptuagenos æris, triplex equiti. T. Sempronius Coſ. in prouinciam profectus in Boiorũ primum agrum legiones duxit. Boiorũ res tum regulus eorũ cum duobus fratribus tota gente cõcitata ad rebellãdũ, caſtra locis apertis poſuit: vt appareret dimicaturos, ſi hoſtis fines intraſſet. Cõſul vbi quantæ copię, quãta fiducia eſſet hoſti, ſenſit: nuncium ad collegã mittit, vt ſi videretur ei, maturaret venire: ſe tergiuerſando in aduentũ eius rem extracturum. Quæ cauſa cõſuli cunctandi, eadem Gallis, pręterq̃ quod cunctatio hoſtiũ animos faciebat, rei maturandæ erat, vt priuſq̃ cõiungerentur cõſulum copiæ, rem tranſigerent. per biduum tamen nihil aliud, q̃ ſteterunt parati ad pugnã, ſiqui cõtra egrederentur. tertio vi ſubiere ad vallũ, caſtraq́; ab omni ſimul parte aggreſſi ſunt. Conſul extẽplo arma capere milites iuſſit: armatos inde pauliſper cõtinuit, vt & ſtolidam fiduciam hoſti augeret: & diſponeret copias, quibus quæq; portis erumperent. duæ legiones duabus principalibus portis ſigna efferre iuſſæ. ſed in ipſo exitu ita cõferti obſtitere Galli, vt clauderent viam. Diu in anguſtiis pugnatum eſt: nec dextris magis, gladiisq́; gerebatur res, q̃ ſcutis corporibusq́; ipſis obnixi vrgebãt: Romani, vt ſigna foras efferrent: Galli, vt aut ipſi in caſtra penetrarẽt, aut exire Romanos prohiberẽt. nec ante in hãc, aut illã partem moueri acies potuerunt, q̃ Q. Victorius primi pili centurio, & C. Attinius tribunus militũ, quartæ hic, ille ſecũdæ legionis (rẽ in aſperis præliis ſæpe tentatã) ſigna adempta ſigniferis in hoſtes miſerunt. dum repetunt enixe ſignũ: priores ſecũdani ſe porta eiecere. Iam hi extra vallũ pugnabãt, quarta legione in porta hærente, cũ alius tumultus ex auerſa parte caſtrorũ eſt exortus. in portã quæſtoriã irruperãt Galli: reſiſtẽtesq́; pertinacius occiderãt L. Poſthumiũ quæſtorẽ, cui Tympano fuit cognomen: & M. Atiniũ, & P. Sempronium præfectos ſociũm, & ducentos fermè milites. Capta ab ea parte caſtra erant, donec cohors extraordinaria miſſa à cõſule ad tuendam quæſtoriam portã, & eos, qui intra vallũ erant, partim occidit, partim expulit caſtris, & irrũpentibus obſtitit. Eodem ferè tẽpore & quarta legio cũ duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. ita ſimul tria prælia circa caſtra locis diſtantibus erant: clamoresq́; diſſoni ad incertos ſuorũ euentus

C à præſenti certamine animos pugnantiũ auertebant. Vſq; ad meridiem æquis viribus,ac propè pari
ſpe pugnatũ eſt.labor,& æſtus emollida,& fluida corpora Gallorũ,& minime patiẽtia ſitis,cũ decede-
re pugna coẽgiſſet:in paucos reſtátes impetũ Romani fecerunt,fuſosq; cõpulerunt in caſtra.Signum
inde receptui à conſule datũ eſt.ad quod pars maior receperunt ſeſe,pars certaminis ſtudio,& ſpe po-
tiundi caſtris hoſtiũ perſtitit ad vallũ.eorũ paucitate cõtempta Galli vniuerſi ex caſtris erumpunt.fu-
ſi inde Romani,& qui imperio cõſulis parere noluerant,ſuo pauore ac terrore caſtra repetunt.ita va-
ria hinc atq; illinc nunc victoria,nunc fuga fuit.Gallorũ tamẽ ad XI millia,Romanorũ V millia
ſunt occiſa.Galli recepere in intima finium ſeſe.Cõſul Placentiã legiones duxit. Scipionẽ alii iuncto
exercitu cũ collega,per Boiorũ agros populantẽ iſſe,quoad progredi ſyluæ,paludesq; paſſæ ſunt,ſcri-
bunt:alii,nulla memorabili re geſta comitiorũ cauſa rediſſe Romã. Eodẽ anno T.Quintius Elatiç,
ex quo in hyberna reduxerat copias:totũ hyemis tẽpus iure dicundo conſumpſit:mutandisq; iis,quæ
aut ipſius Philippi,aut præfectorũ eius licentia in ciuitatibus facta erãt, cum ſuæ factiõis hominum
vires augendo,ius ac libertatẽ aliorũ deprimeret. Veris initio Corinthum,cõuentu edicto,venit.ibi
omnium ciuitatũ legationes in cõcionis modum circũfuſas eſt allocutus, orſus ab inita primũ Ro-
manis amicitia cum Græcorũ gente,& imperatorum,qui ante ſe in Macedonia fuiſſent,ſuisq; rebus
geſtis.Omnia cum approbatione ingenti ſunt audita,præterq̃ cum ad mentionẽ Nabidis ventũ eſſet.
id minime cõueniens liberanti Græciã videbatur,tyrannum reliquiſſe,non ſuæ ſolũ patriæ grauẽ,ſed
omnibus circa ciuitatibus metuendũ. Nec ignarus huius habitus animorum Quintius,ſi ſine exci-
dio Lacedęmonis fieri potuiſſet,fatebatur pacis cum tyráno mentionẽ admittendã auribus nõ fuiſſe:
& nũc,cum aliter q̃ ruina grauiſſima ciuitatis opprimi nõ poſſet:ſatius viſum eſſe:tyránum debilita-
tum,ac totis propè viribus ad nocendum cuiquã ademptis,relinqui:q̃ intermori vehemẽtioribus, q̃
quę pati poſſet,remediis ciuitatẽ ſinere,in ipſa vindicta libertatis periturã.Præteritorum cõmemora-
tioni ſubiecit:proficiſci ſibi in Italiã,atq; omnẽ exercitũ deportare in animo eſſe.Demetriadis,Chal-
cidisq; præſidia intra decimum diẽ audituros deducta:ac Corinthum ipſis extẽplo videntibus vacuã
Achæis traditurũ:vt omnes ſcirent:vtrũ Romanis,an Ætolis mentiri mos eſſet: qui male cõmiſſam
libertatẽ populo Ro.ſermonibus diſtulerint:& mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed
illis nec quid dicerẽt,nec quid facerent,quicq̃ vnquã penſi fuiſſe. Reliquas ciuitates monere:vt ex fa-
ctis nõ ex dictis amicos penſent:intelligantq;:quibus credendũ,& à quibus cauendũ ſit.libertate mo-
D dice vtantur.tẽperatã eam ſalubrẽ eis,& ſingulis ciuitatibus eſſe:nimiã & aliis grauem,& iis, qui ha-
beant:pręcipitẽ,& effrenatã eſſe.concordiæ in ciuitatibus principes,& ordines inter ſe, & in cõmune
omnes ciuitates cõſulerent.aduerſus cõſentientes nec regem quenq̃ ſatis validum, nec tyránum fore.
diſcordiã,& ſeditionẽ omnia opportuna inſidiãtibus facere:cum pars,quæ domeſtico certamine infe-
rior ſit:externo potius ſe applicet:q̃ ciui cedat.alienis armis partam,externa fide redditam libertatem
ſua cura cuſtodirent:ſeruarentq;:vt populus Romanus dignis datã libertatẽ,hinc munus ſuum bene
poſitum ſciret. Has velut parentis voces cum audirent: manare omnibus gaudio lachrymæ:adeo vt
ipſum quoq; cõfunderent dicentem.Paulíſper fremitus approbantium dicta fuit:monentiumq; alio-
rum alios:vt eas voces velut oraculo miſſas in pectora animosq; demitterẽt. ſilentio deinde facto pe-
tiit ab iis:vt ciues Romanos,ſiqui apud eos in ſeruitute eſſent:cõquiſitos intra duos menſes mitterẽt
ad ſe in Theſſaliã.ne ipſis quidẽ honeſtum eſſe:in liberata terra liberatores eius ſeruire. Omnes accla-
marunt:gratias ſe inter cætera etiã ob hoc agere:quod admoniti eſſent:vt tam pio,ac neceſſario offi-
cio fungerẽtur. Ingens numerus erat bello punico captorũ:quos Annibal,cum à ſuis nõ redimeren-
tur:venundederat.Multitudinis eorũ argumentum eſt:quod Polybius ſcribit centũ talentis eam rem
Achæis ſtetiſſe:cum quingenos denarios pretium in capita,quod redderetur dominis:ſtatuiſſent.mil-
le enim ducẽtos ea ratiõe Achæia habuit.adiice nunc proportionẽ: quot veriſimile ſit totam Græciã
habuiſſe.Nondũ cõuentus dimiſſus erat: cũ reſpiciunt præſidium à Corintho diſcedens protinus ad
portam duci,atq; abire.Quorum agmen imperator ſecutus,proſequentibus cunctis, ſeruatorem li-
beratoremq; acclamantibus,ſalutatis dimiſſisq; eis, eadem qua venerat via Elatiam rediit.inde cum
omnibus copiis Ap.Claudium legatum dimittit.per Theſſaliã,atq; Epirũ ducere Oricum iubet:atq;
ibi ſe opperiri.inde namq; in animo eſſe exercitũ in Italiã traducere.& L.Quintio fratri legato & præ-
fecto claſſis ſcribit:vt onerarias ex omni Græciæ ora eodem contraheret. Ipſe Chalcidem profectus,
deductisq; non à Chalcide ſolum,ſed etiam ab Oreo,atq; Eretria præſidiis,conuentum ibi euboicarũ
ciuitatum habuit:cõmonitosq; in quo ſtatu rerũ accępiſſet eos,& in quo relinqueret,dimiſit. Deme-
triadẽ inde proficiſcitur:deductoq; præſidio,proſequentibus cunctis,ſicut Corinthi & Chalcide,per-
git ire in Theſſaliam:vbi non liberandæ modo ciuitates erant:ſed ex omni colluuione & cõfuſione in
aliquam tolerabilem formam redigendæ.Nec enim temporum modo vitiis,ac violentia,& licẽtia re-
gia turbati erant:ſed inquieto etiã ingenio gentis:nec comitia,nec cõuentum,nec concilium vllum,
non per ſeditionem ac tumultum,iam inde à principio ad noſtram vſq; ætatem traducentes. À cenſu
maxime & ſenatum,& iudices legit:potentioremq; eam partem ciuitatum fecit:cui ſalua tranquillaq;
omnia

A omnia magis eſſe expediebat. Itaq; cum percenſuiſſet Theſſaliam: per Epirum in Oricum, vnde erat
traiecturus: venit. ab Orico copiæ omnes Brunduſium tranſportatæ, inde per totam Italiam ad vrbẽ
propè triumphantes non minore agmine rerum captarum, q̃ ſuo præ ſe acto venerunt. Poſteaquam
Romam ventum eſt: ſenatus extra vrbem Quintio ad res geſtas edisſerendas datus eſt: triumphusq;
meritus ab annuentibus decretus. Triduum triumphauit. die primo arma, tela, ſignaq; ærea, & mar-
morea tranſtulit plura Philippo adempta: q̃ quæ ex ciuitatibus ceperat. ſecũdo die aurum, argẽtumq;
factum, infectumq;, & ſignatum. infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta LXX. fa
cti vaſa multa omnis generis: cælata pleraq;: quædam eximiæ artis: & ex ære multa fabrefacta: ad hæc
clypea argentea X. ſignati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum. tetradrachmam vo-
cant. trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. auri pondo fuit tria millia ſeptuaginta
quatuordecim: & clypeum vnum ex auro totum: & Philippei nũmi aurei quatuordecim millia, quin-
genti XIIII. tertio die coronæ aureæ, dona ciuitatũ, tranſlatæ CXIIII: & hoſtiæ ductæ: & ante
currum multi nobiles captiui, obſidesq;: inter quos Demetrius Regis Philippi filius fuit: & Armenes
Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. ipſe deinde Quintius vrbem eſt inuectus. ſecuti currum mili-
tes frequentes: exercitu omni ex prouincia deportato. his ducem quinquageni æris in pedites diuiſi:
duplex centurioni: triplex equiti. præbuerant ſpeciem triumpho capitibus raſis ſecuti: qui ſeruitute
exempti fuerãt. Exitu huius anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis tulit ad plebem: plebesq; ſciuit:
vt latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrũ deducerentur. his deducendis trium
uiri creati: quibus in triennium imperiũ eſſet: in Brutios Q. Næuius, M. Minutius Rufus, M. Furius
Craſſipes: in Thurinum agrum A. Manlius, P. Æmylius, L. Apuſtius. ea bina comitia Cn. Domitius
prætor vrbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ ſunt. vna Iunonis Matutæ in
foro olitorio: vota locataq; quadriennio ante à C. Cornelio conſule gallico bello. cenſor idem dedica-
uit. altera Fauni. ædiles eam biennio ante ex mulctatitio argento faciendam locarant, C. Scribonius,
& Cn. Domitius: qui prætor vrbanus eam dedicauit. & ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirina-
li dedicauit Q. Martius Ralla, duumuir ad idipſum creatus. vouerat eam decem annis ante punico
bello P. Sempronius Sophus: locauerat idem cenſor. & in inſula Iouis ædem C. Seruilius duumuir
dedicauit. vota erat ſex annis ante gallico bello, ab L. Furio Purpurione prætore: ab eodem poſtea con
ſule locata. Hæc eo anno acta. P. Scipio ex prouincia Gallia ad conſules ſubrogandos rediit. Comi
tia conſulum fuere. quibus creati ſunt L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus. Poſtero die
B creati ſunt prætores L. Cornelius Scipio, M. Fuluius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Meſſala,
L. Porcius Licinius, & C. Flaminius. Megaleſia, ludos ſcenicos, Attilius Seranus, L. Scribonius Libo
ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primum ſenatus à populo ſecretus
ſpectauit: præbuitq; ſermones (ſicut omnis nouitas ſolet) aliis tandem quod multo ante debuerit, tri
butum exiſtimantibus ampliſſimo ordini: aliis demptum ex dignitate populi quicquid maieſtati pa
trum adiectum eſſet, interpretantibus: & omnia diſcrimina talia, quibus ordines diſcernerentur: & cõ
cordiæ, & libertatis æque minuendæ eſſe. Ad quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpecta-
tum eſſe. quid repente factum: cur immiſceri ſibi in cauea patres plebem nollent? cur diues pauperem
conſeſſorem faſtidiret? nouam, & ſuperbam libidinem ab nullius ante gẽtis ſenatu neq; deſideratam,
neq; inſtitutam. Poſtremo ipſum quoq; Africanum, quod conſul author eius rei fuiſſet, pœnituiſſe
ferunt. Adeo nihil motum ex antiquo probabile eſt. veteribus, niſi quę vſus euidenter arguit: ſtari ma
lunt. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Minutius Coſs. fuerunt: terræ motus ita crebri nũciaban
tur: vt non rei tantum ipſius, ſed feriarum quoq; ob id indictarum homines tæderet. nam neq; ſena-
tus haberi, neq; adminiſtrari reſpublica poterat, ſacrificando expiandoq; occupatis conſulibus. po-
ſtremo decemuiris adire libros iuſſis, ex reſponſo eorum ſupplicatio per triduum fuit. coronati ad oĩa
puluinaria ſupplicauerunt. edictumq; eſt: vt omnes, qui ex vna familia eſſent: pariter ſupplicarent.
item ex authoritate ſenatus conſules edixerunt: ne quis, quo die terræ motu nunciato feriæ indictæ
eſſent: eo die alium terræ motum nunciaret. Prouincias deinde conſules prius, tum prætores ſortiti.
Cornelius Galliam, Minutius Ligures ſortiti ſunt. C. Scribonius vrbanam, M. Valerius peregrinã,
L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hiſpaniam citeriorem, M. Fuluius Hiſpa
niam vlteriorem. Nihil eo anno belli expectantibus conſulibus literæ M. Cincii (præfectus is Piſis
erat) allatæ: Ligurum XX millia armatorum, coniuratione per omnia conciliabula vniuerſæ gentis
facta, Lunenſem primum agrum depopulatos, Piſanum deinde finem tranſgreſſos, omnem oram ma
ris peragraſſe. Itaq; Minutius Cos. cui Ligures prouincia euenerant: ex authoritate ſenatus in roſtra
aſcendit: ac edixit: vt legiones duæ vrbanæ, quæ ſuperiore anno conſcriptæ eſſent: poſt diem decimũ
Arretii adeſſent. in earum locum ſe duas legiones vrbanas ſcripturum. item ſociis, & latini nomi-
nis magiſtratibus, legatisq; eorum, qui milites dare debebant: edixit: vt in Capitolio ſe adirent.
ex iis XV millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiuſque iuniorum deſcripſit: & inde
è Capitolio protinus ire ad portam, &, vt maturaretur res: proficiſci ad delectum iuſſit. Fuluio

C Flaminioq́ terna millia Romanorum peditum, & centeni equites in ſupplementum, & quina millia
ſociũm latini nominis, & duceni equites decreti: mandatumq́ prætoribus: vt veteres dimitterent mi
lites: cum in prouinciã veniſſent. Cum milites, qui in legionibus vrbanis erant: frequentes tribunos
plebeios adiſſent: vti cauſas cognoſcerent eorũ: quibus aut emerita ſtipẽdia, aut morbus cauſæ eſſent:
quo minus militarent: eam rẽ literæ T. Sempronii diſcuſſerunt. in quibus ſcriptũ erat: Ligurum X V
millia in agrum placentinũ veniſſe: & cum vſq; ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas cum cædibus &
incendiis perpopulatos eſſe. Boiorũ quoq; gentem ad rebellionem ſpectare: ob eas res tumultum eſſe.
Decreuit ſenatus: tribunos plebei nõ placere cauſas militares cognoſcere: quo minus ad edictũ cõue
niretur. adiecerunt ẽt: vt ſocii nominis latini, qui in exercitu P. Cornelii, & T. Sempronii fuiſſent: &
dimiſſi ab iis cõſulibus eſſent: ad quã diem L. Cornelius Cos. edixiſſet: & in quẽ locum edixiſſet Hetru
riæ: conuenirent: & vt L. Cornelius Cos. in prouinciã proficiſcẽs in oppidis agriſq́, quà iturus eſſet:
ſi quos ei videretur, milites ſcriberet: armaretq́: & duceret ſecũ: dimittendiq́ ei, quos eorũ, quandoq́
vellet, ius eſſet. Poſteaq̃ conſules delectu habito profecti ſunt in prouincias: tum T. Quintius poſtu
lauit: vt de iis, quæ cũ decem legatis ipſe ſtatuiſſet: ſenatus audiret: eaq́, ſi videretur, authoritate ſua
cõfirmaret. id eos facilius facturos: ſi legatorũ verba, q ex vniuerſa Græcia, & magna parte Aſiæ, quiq́
ab regibus veniſſent, audiſſent. Hæ legationes à C. Scribonio Pr. vrbano in ſenatũ introductæ ſunt:
benigneq́ oĩbus reſponſum. cũ Antiocho quia longior diſceptatio erat: decẽ legatis, quorũ pars aut
in Aſia, aut Lyſimachiæ apud regẽ fuerant: delegata eſt. Quintio mandatũ: vt adhibitis iis legatorũ
regis verba audiret: reſponderetq́ iis, quę ex dignitate, atq; vtilitate populi Romani reſponderi poſ
ſent. Menippus, & Hegeſianax principes regiæ legationis erant. ex iis Menippus ignorare ſe dixit:
quidnam perplexi ſua legatio haberet: cũ ſimpliciter ad amicitiam petendã, iungendamq́ ſocietatẽ
veniſſent: eſſe aũt tria genera fœderum: qbus integre paciſcerentur amicitias ciuitates, regeſq́. vnum:
cũ bello victis dicerent leges. vbi enim omnia ei, qui armis plus poſſet: dedita eſſent: quæ ex iis habe
re victor, qbus mulctari eos velit: ipſius ius, atq; arbitrium eſſe. alterũ: cũ pares bello æquo fœdere in
pacem atq; amicitiam venirent. tunc enim repeti, reddiq́ per cõuentionem res: & ſi quarũ turbata
bello poſſeſſio ſit: eas aut ex æquo ſimul, aut ex formula iuris antiqui, aut partis vtriuſq; cõmodo cõ
poni. tertium eſſe genus: cum qui hoſtes nunq̃ fuerint: ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendã
coeant. eos neq; dicere, neq; accipere leges. id enim victoris, & victi eſſe. ex eo genere cum Antiochus
eſſet: mirari ſe: quod Romani æquum cenſeant ei leges dicere: quas Aſiæ vrbium liberas & immunes,
D quas ſtipendiarias eſſe velint: quas intrare præſidia regia: regemq́ vetent. cum Philippo enim hoſte
pacẽ, non cum Antiocho amico ſocietatis fœdus ita ſanciendũ eſſe. Ad ea Quintius. Quoniã vo
bis diſtinctæ agere libet: & genera iungendarum amicitiarum enumerare: ego quoq; duas conditiões
ponam: extra quas nullam eſſe regi nuncietis amicitiæ cum populo Romano iungendæ. vnam: ſi nos
nihil, quod ad vrbes Aſiæ attinet: curare velit: vt & ipſe omni Europa abſtineat. alteram: ſi ſe ille Aſiæ
finibus non contineat: & in Europam tranſcendat: vt & Romanis ius ſit Aſiæ ciuitatum amicitias &
tueri, quas habeant: & nouas complecti. Enimuero id auditu etiam dicere indignũ eſſe Hegeſianax:
Thraciæ & Cherſoneſi vrbibus arceri Antiochum: quæ Seleucus proauus eius, Lyſimacho rege bello
victo, & in acie cæſo, per ſummum decus parta reliquerit: pari cum laude eadem ab Thracibus poſ
ſeſſa partim armis receperit Antiochus: partim deſerta, ſicut ipſam Lyſimachiam, & reuocatis culto
ribus frequentauerit: & quæ ſtrata ruinis, atq; incendiis erant: ingentibus impenſis ædificauerit. quid
igitur ſimile eſſe: ex ea poſſeſſione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum: & Romanos abſtinere
Aſia: quæ nunq̃ eorum fuerit? Amicitiam expetere Romanorum Antiochum: ſed quæ impetrata glo
riæ ſibi, non pudori ſit. Ad hæc Quintius. Quandoquidem, inquit, honeſta penſamus: ſic, vt aut
ſola: aut prima certe penſari decet principi orbis terrarum populo, & tanto regi: vtrum tandem vide
tur honeſtius: liberas velle omnes, quæ vbiq; ſunt, Græcię vrbes: an ſeruas, & vectigales facere? Si ſibi
Antiochus pulchrum eſſe cenſet: quas vrbes proauus belli iure habuerit: auus, paterq́ nunq̃ vſurpa
uerint: pro ſuis eas repetere in ſeruitutem: & populus Romanus ſuſceptum patrocinium libertatis
Græcorum non deſerere, fidei conſtantiæq́ ſuæ ducit eſſe. ſicut à Philippo Græciam liberauit: ita ab
Antiocho græcas Aſiæ vrbes liberare in animo habet. neq; enim in Æolidem, Ioniamq́ coloniæ in
ſeruitutem regiam miſſæ ſunt: ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentiſq́ vetuſtiſſimæ per orbem terrarũ pro
pagandæ. Cum hæſitaret Hegeſianax: nec inficiari poſſet: honeſtiorẽ cauſam libertatis, q̃ ſeruitutis
prætexi titulo: quin mittimus ambages, iquit P. Sulpitius: qui maximus natu ex decem legatis erat.
alteram ex duabus conditionibus, quæ modo diſerte à Quintio datæ ſunt: legite: aut ſuperſedete de
amicitia agere. Nos vero, inquit Menippus, nec volumus, nec poſſumus paciſci quicquam: quo re
gnum Antiochi minuatur. Poſtero die Quintius legationes vniuerſas Græciæ, Aſiæq́ cum in ſena
tum introduxiſſet: vt ſcirent quali animo populus Romanus, quali Antiochus erga ciuitates Græ
ciæ eſſent: poſtulata & ſua, & regis expoſuit. Renunciarent ciuitatibus ſuis: populum Romanum
qua virtute, quaq́ fide libertatem eorum à Philippo vindicauerit: eadem ab Antiocho, niſi decedat
Europa:

A Europã vindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintium, & patres inſtitit: ne feſtinarent decernere, quo decreto turbaturi orbẽ terrarũ eſſent. tẽpus & ſibi ſumerent, & regi ad cogitandũ darent. cogitaturum, cum renunciatæ cõditiones eſſẽt: & impetraturum aliquid: aut pacis cauſa conſenſurum. Ita integra dilata res eſt. legatos mitti ad regẽ eoſdẽ, qui Lyſimachiæ apud eum fuerant, placuit: P. Sulpitium, P. Iulium, P. Ælium. Vixdum ii profecti erant: cum à Carthagine legati bellum haud dubie parare Antiochum Annibale miniſtro, attulerunt: iniecerunt'q; curam: ne ſimul & punicũ excitaretur bellum. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochum, ſicut ante dictũ eſt: & erat apud regẽ in magno honore, nulla alia arte, niſi quod volutanti diu conſilia de Romano bello, nemo aptior ſuper tali re particeps eſſe ſermonis poterat. Sententia eius vna, atq; eadẽ ſemper erat: vt in Italia bellum gereretur. Italiam & milites, & cõmeatus præbituram externo hoſti. ſi nihil ibi moueatur, liceat'q; populo Romano viribus & copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere; neq; regem, neq; gentem vllam parem Romanis eſſe. Sibi centum tectas naues, XVI millia peditum, mille equites depoſcebat. ea ſe claſſe primum Africam petiturum: magnopere confidere: & Carthaginienſes ad rebellandum ab ſe compelli poſſe. ſi illi cunctentur, ſe aliqua parte Italiæ bellum excitaturũ Romanis. Regem cũ cæteris omnibus tranſire in Europam debere: & in aliqua parte Græciæ copias continere, neq; traiicientem, &, quod in ſpeciem famamq; belli ſatis ſit, paratum traiicere. In hanc ſententiam cum adduxiſſet regẽ: præparandos ſibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo caſu interceptæ palã facerent conata, ſcribere non eſt auſus. Ariſtonem quendam Tyrium, natum Epheſi, expertus ſolertiã leuioribus miniſteriis, partim donis, partim ſpe præmiorum oneratum, quibus etiã ipſe rex annuerat: Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum, quibus conuentis opus eſſet. inſtruit etiam ſecretis notis, per quas haud dubie agnoſcerent ſua mandata eſſe. Hunc Ariſtonem Carthagine obuerſantẽ non prius amici, quã inimici Annibalis, qua de cauſa veniſſet, cognouerunt. & primo in circulis, conuiuiiſq; celebrata ſermonibus res eſt. deinde in ſenatu quidam nihil actum eſſe dicere exilio Annibalis, ſi abſens quoq; nouas moliri res, ſolicitandoq; animos hominum turbare ſtatum ciuitatis poſſet. Ariſtonem quendam Tyrium aduenam, inſtructum mandatis ab Annibale, & ab Antiocho rege, veniſſe: certos hoĩes quotidie cũ eo ſecreta colloquia ſerere: & in occulto colloqui: quod mox in omniũ perniciem erupturum eſſet. Conclamauere omnes: vocari Ariſtonem debere: & quæri quid veniſſet: & niſi expromeret: cũ legatis Romam mitti. ſatis pro temeritate vnius hominis ſupplicior; penſum eſſe. priuatos ſuo periculo peccaturos. rempublicam non extra noxam modo, ſed etiam extra famam

B noxæ conſeruandam eſſe. Vocatus Ariſton purgare ſeſe: & firmiſſimo propugnaculo vti: quod nihil literarum ad quenquã attuliſſet. cæterum nec cauſam aduentus ſatis expediebat: & in eo maxime hæſitabat, quod cum barchinæ ſolum factionis hominibus collocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio eſt: aliis pro ſpeculatore comprehendi iam, & cuſtodiri iubentibus: aliis negantibus tumultuãdi cauſam eſſe. mali rem exempli eſſe, de nihilo hoſpites corripi. idem Carthaginenſibus & Tyri, & in aliis emporiis, in quæ frequenter cõmeant, euenturum. Dilata eo die res eſt. Ariſton punico ingenio inter Pœnos vſus, tabellas conſcriptas celeberrimo loco ſupra ſedem quotidianam magiſtratuũ prima veſpera ſuſpendit. ipſe deinde tertia vigilia nauem conſcẽdit: & profugit. poſtero die cum ſuffetes ad ius dicendum conſediſſent, conſpectæ tabellæ, ademptæq; & lectæ. ſcriptum erat: Ariſtonem priuatim ad neminem, publice ad ſeniores (ita ſenatum vocabant) mandata habuiſſe. Publicato crimine minus intenta de paucis quæſtio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad Coſs. & ſenatum deferrent, placuit: ſimul qui de iniuriis Maſaniſſæ quererentur. Maſaniſſa poſteaquã & infames Carthaginenſes, & inter ſeipſos diſcordes principes propter colloquia Ariſtonis ſenſit: ſenatum propter indicia ipſius Ariſtonis populo ſuſpectum: locum iniuriæ eſſe ratus, agrum maritimum eorum depopulatus eſt: & quaſdam vrbes vectigales Carthaginenſium ſibi coegit ſtipẽdium pendere. Emporia vocant eam regionem. ora eſt minoris ſyrtis, agri vberis: vna ciuitas eius Leptis ſingula in dies talenta vectigal Carthaginenſibus dedit. Hanc tum regionem & totam infeſtam Maſaniſſa, & ex quadam parte dubiæ poſſeſſionis, ſui regni, an Carthaginenſium eſſet, effecerat. & quia ſimul ad purganda crimina, & queſtum de ſe Romam eos ituros comperit, qui & illa onerarent ſuſpicionibus, & de iure vectigalium diſceptarent, legatos & ipſe Romam miſit. Auditi de tyrio aduena primum Carthaginenſes curam iniecere patribus: ne cum Antiocho ſimul, & Pœnis bellandum eſſet. maxime ea ſuſpicio crimen augebat: quod quem comprehenſum Romam mitti placuiſſet, nec ipſum, nec nauem eius cuſtodiſſent. De agro deinde cum regis legatis ſimul diſceptari cœptum. Carthaginenſes iure finium cauſam tuebantur: quod intra eos terminos eſſet: quibus P. Scipio victor agrum, qui iuris eſſet Carthaginenſium, finiſſet: & confeſſione regis: qui cum Aphyrem profugum ex regno ſuo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas perſequeretur: precario ab ſe iter per eum ipſum agrum, tanquam haud dubie Carthaginenſium iuris, petiſſet. Numidæ & de terminatione Scipionis mentiri eos arguebant: & ſiquis veram originem iuris exigere vellet: quem proprium agrum Carthaginenſium in Africa eſſe? aduenis, quantum ſecto bouis tergo amplecti loci potuerint: tantũ ad

quod

C vrbem cōmuniendam precario datū. quicquid Byrſam ſedem ſuā exceſſerint: vi atq; iniuria partum habere. Neq; enim de quo agat, probare eos poſſe, nonmodo ſemper, ex quo cœperint: ſed ne diu quidē eos poſſediſſe. per opportunitates nunc illos, nūc reges Numidarū vſurpaſſe ius: ſemperq; penes eum poſſeſſionē fuiſſe, q plus armis potuiſſet. Cuius cōditionis res fuerit: priuſq hoſtes Romanis Carthaginenſes, ſocius atq; amicus rex Numidarū eſſet: eius ſinerent eſſe: nec ſe interponerent: quo minus q poſſent: tenerent. Reſponderi legatis vtriuſq; partis placuit: miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginenſem, & regē in re præſenti diſceptarent. Miſſi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M. Minutius Rufus, audita inſpectaq; rē ſuſpenſa oīa, neutrō inclinatis ſententiis, reliquere. Id vtrum ſua ſponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certum eſt, q videtur tempori aptum fuiſſe integro certamine eos relinqui: nam ni ita eſſet: vnus Scipio vel notitia rei, vel authoritate ita de vtriſq; meritus, finire nutu diſceptationem potuiſſet.

DECADIS QVARTÆ LIBER QVINTUS.

PRINCIPIO anni, quo hæc geſta ſunt: Sex. Digitius prætor in Hiſpania citeriore cū ciuitatibus iis, quæ poſt profectionē M. Catonis permultæ rebellauerant: crebra magis, q digna dictu prœlia fecit: & adeo pleraq; aduerſa: vt vix dimidiū militū, q quod acceperat: ſucceſſori tradiderit: nec dubium eſt: quin omnis Hiſpania ſublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius Scipio, Cn. filius, trans Iberū multa ſecūda prœlia feciſſet: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eū defecerunt. Prætor hæc geſſerat Scipio: Idē proprætor Luſitanos peruaſtata vlteriori prouincia cū ingenti præda domū redeuntes in ipſo itinere aggreſſus, ab hora tertia diei ad octauā incerto euentu pugnauit, numero militū impar, ſuperior aliis: nā & acie frequenti armatis aduerſus longū & impeditum turba pecorū agmen, & recenti milite aduerſus feſſos longo itinere occurrerat. tertia nanq; vigilia exierāt hoſtes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ acceſſerāt: nec vlla quiete data, laborē viæ prœliū exceperat. itaq; principio pugnæ vigoris aliqd in corporibus,

D animiſq; fuit. & turbauerāt primo Romanos: deinde æquata paulisper pugna eſt. In hoc diſcrimine ludos Ioui, ſi vi fudiſſet, cecidiſſetq; hoſtes: proprætor vouit. tandē gradum acrius intulere Romani: ceſſitq; Luſitanus: deinde prorſus terga dedit. & cū inſtitiſſent fugiētibus victores: ad XII milia hoſtium ſunt cæſa: capti quingenti quadraginta, oēs ferme equites: & ſigna militaria capta centū triginta quatuor. De exercitu Romano ſeptuaginta & tres amiſſi. Pugnatū inde haud procul Ilipa vrbe eſt. eò victorē opulentū præda exercitū P. Cornelius reduxit. ea oīs ante vrbē expoſita eſt: poteſtaſq; dominis ſuas res cognoſcēdi facta eſt. cætera vendenda quæſtori data. quod inde refectum eſt: militi diuiſum.

Nondū ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor cū hæc in Hiſpania gerebanť. itaq; tā aduerſæ, q ſecūdæ res per ipſum, amicoſq; eius magnis ſermonibus celebrabanť. & tentauerat: quū belli ingens in prouincia exarſiſſet: & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atq; eas ipſas plenas pauoris ac fugæ accepturus eſſet: vt vnā ſibi ex vrbanis legionibus decernerent: ad quā cū militē ab ſe ipſo ſcriptū ex ſenatus cōſulto adieciſſet: eligeret ex omni numero ſex millia & quingētos pedites, & equites trecentos. ea ſe legione (nā in Sex. Digitii exercitu haud multū ſpei eſſe) rē geſturum. Seniores negare: ad rumores à priuatis temere in gratiā magiſtratuū cōfictos ſenatuſcōſulta faciēda eſſe. niſi quod aut prætores ex prouinciis ſcriberēt: aut legati renunciarēt: nihil ratum haberi debere. ſi tumultus in Hiſpania eſſet: placere: tumultuarios milites extra Italiam ſcribi à prætore. Mens ea ſenatus fuit: vt in Hiſpania tumultuarii milites legerenť. Valerius Antias & in Siciliam nauigaſſe delectus cauſa C. Flaminiū ſcribit: & ex Sicilia Hiſpaniā petētē tēpeſtate in Africā delatū, vagos milites de exercitu P. Africani ſacramēto rogaſſe: his duarū prouinciarū delectibus tertiū in Hiſpania allegiſſe. Nec in Italia ſegnius Ligurū bellū creſcebat. Piſas iā quadraginta millibus hoium, affluēte quotidie multitudine ad famā belli, ſpemq; prædæ, circūſedebant. Minutius Cos. Arretiū die, quē edixerat ad cōueniendū militibus: venit. inde quadrato agmine ad Piſas duxit. & cū hoſtes mille paſſuū ab oppido trās fluuiū mouiſſent caſtra: cōſul vrbē haud dubie ſeruatā aduentu ſuo eſt ingreſſus. Poſtero die & ipſe trans fluuiū quingentos ferè paſſus ab hoſte poſuit caſtra. inde leuibus prœliis à populationibus agrū ſocioꝝ tutabať. in aciē exire nō audebat, nouo milite, & ex multis generibus hoium collecto, nec dū noto ſatis inter ſe: vt vix fidere alii aliis poſſent. Ligures multitudine freti & in aciē exibāt, parati de ſumma rerum decernere: & abundātes militū numero paſſim multas manus per extrema finiū ad prædādū emittebāt: & cū coacta vis magna pecoꝝ, prædæq; eſſet: paratū erat præſidiū: per quod in caſtella eoꝝ, vicoſq; ageretť. Cum bellum liguſtinum ad Piſas conſtitiſſet: conſul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrū Boioꝝ induxit. vbi longe alia belli ratio, q cū Liguribus erat: conſul in aciē exibat: hoſtes

A hoſtes pugnam detrectabant:prædatumq́; vbi nemo obuiam exiret,diſcurrebãt Romani:Boii diripi
ſua impune,q̃ tuendo ea cõſerere certamen malebãt. Poſteaq̃ oĩa ferro igniq́; ſatis euaſtata erant:cõſul
agro hoſtium exceſſit:& ad Mutinam agmine incauto,vt inter pacatos,ducebat. Boii vbi egreſſum ẽ
finibus ſuis hoſtẽ ſenſere:ſequebant̃ ſilenti agmine, locum inſidiis quærẽtes. nocte prætergreſſi caſtra
Romana ſaltũ,quà tranſeundũ erat Romanis:inſederunt. Id cũ parũ occulte feciſſent: cõſul,qui mul-
ta nocte ſolitus erat mouere caſtra:ne nox terrorẽ in tumultuario prælio augeret,lucem expectauit.&
cũ luce moueret:tñ turmam eqtum exploratum miſit. Poſteaq̃ relatum eſt:quantæ copiæ,& in quo lo-
co eſſent:totius agminis ſarcinas in mediũ conici iuſſit:& triarios vallum circũiicere:cætero exercitu
inſtructo ad hoſtẽ acceſſit. Idem & Galli fecerunt:poſteaq̃ apertas eſſe inſidias,ac recto & iuſto prælio,
vbi vera vinceret virtus:dimicandũ viderunt. Hora ſecunda fermè cõcurſum eſt. ſiniſtra ſocioꝝ eqtũ
ala,& extraordinarii prima in acie pugnabãt.præerant duo cõſulares legati,M. Marcellus, & T. Sem-
pronius prioris anni conſul. Nouus Cos. nunc ad prima ſigna erat:nũc legiones continebat in ſubſi-
diis:ne certaminis ſtudio prius procurrerent:q̃ datum ſignũ eſſet,equites earũ extra aciem in locũ pa-
tentem Q. & P. Minutios tribunos militũ educere iuſſit: inde cũ ſignum dediſſet, impetum ex aperto
facerent. Hæc agenti nũcius venit à T. Sempronio Longo: nõ ſuſtinere extraordinarios impetũ Gal-
lorum:& cæſos permultos eſſe:& qui ſupſint:partim labore,partim metu remiſiſſe ardorem pugnæ. le-
gionem alterã ex duabus,ſi videretur,ſummitterent:priuſq̃ ignominia acciperetur. Secunda miſſa eſt
legio:& extraordinarii recepti. tum redintegrata eſt pugna: cũ & recens miles, & frequens ordinibus
legio ſucceſſiſſet:& ſiniſtra ala ex prælio ſubducta eſt: dextera in primã aciem ſubiit. Sol ingenti ardore
torrebat minime patientia æſtus corpora Galloꝝ. denſis tñ ordinibus nunc alii in alios, nũc in ſcuta
incumbentes ſuſtinebant impetus Romanoꝝ. Quod vbi animaduertit Cos. ad pturbandos ordines
eoꝝ C. Liuium Salinatorem,qui præerat alariis equitibus: quam cõcitatiſſimos equos immittere iu-
bet:& legionarios equites in ſubſidiis eſſe. Hæc procella equeſtris primo confudit & turbauit,deinde
diſſipauit aciẽ Galloꝝ:non tñ vt terga darent. obſtabant duces,haſtilibus cædẽtes terga trepidantiũ,
& redire in ordines cogentes:ſed interequitantes alarii non patiebãtur. Conſul obteſtabatur milites:
vt paululum adniterent̃. victoriam in manibus eſſe. dum pturbatos,& trepidantes viderent, inſtarẽt,
ſi reſtitui ordines ſiuiſſent:integro rurſus eos prælio,& dubio dimicaturos. Inferre vexillarios iuſſit ſi-
gna. omnes cõnixi tandem auerterũt hoſtẽ. poſtq̃ terga dabant,& in fugã paſſim effundebantur: tum
ad pſequendos eos legionarii equites immiſſi. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæſa ſunt: viui
B capti mille nonaginta duo: equites ducenti vigintiunus:tres duces eoꝝ: ſigna militaria ducẽta XII,
carpenta LXIII. Nec Romanis incruenta victoria fuit. ſupra quinq; millia militũ, ipſorum, aut
ſocioꝝ ſunt amiſſa: centuriones tres & XX, præfecti ſociũ quatuor, & M. Martius tribunus militũ
ſecundæ legionis. Eodem ferè tẽpore duoꝝ conſulum literæ allatæ ſunt: L. Cornelii, ad Mutinam de
prælio cum Boiis facto:& Q. Minutii à Piſis. Comitia ſuæ ſortis eſſe. cæterum adeo ſuſpenſa oĩa in
Liguribus ſe habere:vt abſcedi inde ſine pernicie ſocioꝝ,& dãno reip. non poſſit. ſi ita videretur patri-
bus:mitterent ad collegam:vt is,qui profligatũ bellum haberet:ad comitia Romã rediret. ſi id facere
grauaretur:quod nõ ſuæ ſortis id negocium eſſet:ſe qdem facturũ,quodcũq; ſenatus cenſuiſſet. ſed ẽt
atq; etiam viderent:ſi magis ẽ repub. eſſet interregnum iniri: q̃ ab ſe in eo ſtatu relinqui prouinciam.
Senatus C. Scribonio negocium dedit: vt duos legatos ex ordine ſenatorio mitteret ad L. Corneliũ
conſulem:qui literas collegæ ad ſenatum miſſas deferrent ad eũ:& nunciarent,ſenatum,ni is ad magi-
ſtratus ſubrogandos Romã veniret:potius,q̃ Q. Minutius à bello integro auocaretur:interregnum
iniri paſſurũ. Miſſi legati renunciauerũt:L. Cornelium ad magiſtratus ſubrogãdos Romã venturũ.
De literis L. Cornelii,q ſcripſerat ſecundũ prælium cũ Boiis factũ:diſceptatio in ſenatu fuit,qa pri-
uatim pleriſq; ſenatoribus legatus M. Claudius ſcripſerat:fortunæ populi Ro. & militum virtuti gra-
tiam habendã:quod res bene geſta eſſet. cõſulis opera & militũ aliquantum amiſſum: & hoſtiũ exerci-
tum,cuius delendi oblata fortuna fuerat:nõ deletũ. milites eo plures periiſſe: quod tardius ex ſubſidiis
q laborantibus opem ferrent,ſucceſſiſſent. hoſtes è manibus emiſſos: quod eqtibus legionariis & tar-
dius datum ſignum eſſet:& perſequi fugientes non licuiſſet. De ea re nihil temere decerni placuit:ad
frequentiores cõſultatio delata eſt. inſtabat enim cura alia:quod ciuitas fœnore laborabat: & cũ mul-
tis fœnebribus legibus conſtricta auaritia eſſet:via fraudis inita erat: vt in ſocios, q nõ tenerentur iis
legibus:nomina tranſcriberent. ita liberos fœnore obruebãt debitores. cuius coercendi cũ ratio quæ-
reretur:diem finiri placuit,fœneralia quæ proxime fuiſſent: vt qui poſt eã diem ſocii ciuibus Roma-
nis credidiſſent pecunias:profiterentur:& ex ea die pecuniæ creditæ,quibus debitor vellet legibus,ius
creditori diceret. Deinde poſteaq̃ profeſſionibus detecta eſt magnitudo æris alieni p hanc fraudẽ con-
tracti:M. Sempronius tribunus plebis ex authoritate patrum plebem rogauit:plebeſq́; ſciuit:vt cum
ſociis,ac nomine latino pecuniæ creditæ ius idem,quod cum ciuibus Romanis eſſet. Hæc in Italia
domi,militiæq́; acta. In Hiſpania nequaquã tantum belli fuit: quantũ auxerat fama. C. Flaminius
in citeriori Hiſpania oppidum Iluciam in Oretanis cepit:deinde in hyberna milites deduxit: & per

C hyemem prælia aliquot nulla memoria digna aduerſus latronum magis, quã hoſtiũ excurſiones, vario A
tñ euentu, nec ſine militũ iactura ſunt facta. Maiores res geſtæ à M. Fuluio. Is apud Toletũ oppidũ
cum Vacceis, Vectonibusq;, & Celtiberis ſignis collatis dimicauit: exercitum earũ gentium fudit: fu
gauitq;: regem Hilermum viuum cepit. Dum hæc in Hiſpania gerebant: comitiorũ iam appetebat
dies. itaq; L. Cornelius Cos. relicto ad exercitũ M. Claudio legato, Romã venit. Is in ſenatu cũ de re
bus à ſe geſtis diſſeruiſſet: quoq; in ſtatu prouincia eſſet: queſtus eſt cum patribus cõſcriptis: quod tãto
bello vna ſecunda pugna tam feliciter pfecto, non eſſet habitus diis immortalibus honos. poſtulauit
deinde: vt ſupplicationẽ ſimul, triũphumq; decernerẽt. Prius tñ, quã relatio fieret: Q. Metellus, qui cõ
ſul dictatorq; fuerat. literas eodẽ tẽpore dixit & cõſulis L. Cornelii ad ſenatũ, & M. Claudii ad magnã
partem ſenatorũ allatas eſſe inter ſe pugnantes: eoq; dilatã eſſe cõſultationem: vt præſentibus autho
ribus earum literarũ diſceptaretur. itaq; expectaſſe ſeſe: vt cõſul, qui ſciret ab legato ſuo aduerſus ſe ſcri
ptum aliquid: cum ipſi veniendũ eſſet: duceret eum ſecum Romam: cum ẽt verius eſſet: T. Sempronio
imperium habenti tradi exercitum, quã legato. nũc videre ſeſe amotũ de induſtria: ne ea, quæ ſcripſiſſet,
præſens diceret: aut argueret corã: et ſi quid vani aſſeret: argui poſſet: donec ad liquidũ veritas ex
plorata eſſet. itaq; nihil eorũ, quæ poſtularet Cos. decernendum in præſentia cenſere. Cum pergeret
nihilo ſegnius referre: vt ſupplicatio decerneretur: triumphãtiq; ſibi in vrbem inuehi liceret: M. & C. Li
cinii tribuni plebis ſe interceſſuros, ſi de ea re fieret ſenatus conſultũ: dixerunt. Cenſores erant priore
anno creati Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus: Cornelius luſtrum cõdidit. cenſa ſunt ciuiũ
capita CXLIII millia ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tyberis loca pla
na vrbis inundauit. circa portam Flumentanam ẽt collapſa quædam ruinis ſunt. & porta Cœlimon
tana fulmine icta eſt: murusq; circa multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ, & Lanuuii, & in Auentino
lapidibus pluuit. & à Capua nunciatum eſt: examen veſparum ingens in forũ aduolaſſe, & in Martis
æde conſediſſe. eas collectas cũ cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorũ cauſa decemuiri libros
adire iuſſi: & nouendiale ſacrum factum: & ſupplicatio indicta eſt: atq; vrbs luſtrata. Iiſdẽ diebus ædi
culam Victoriæ virginis propè ædem Victoriæ M. Porcius Cato dedicauit, biẽnio poſtquam vouit.
Eodem anno coloniã latinam in agrum ferentinũ triumuiri deduxerunt, C. Manlius Volſo, L. Apu
ſtius Fullo, P. Ælius Tubero: cuius lege deducebantur tria millia peditum ferè, CCC equites: nu
merus exiguus pro copia agri. Dari potuere quadragena iugera in pedites, ſexagena in equites. Apu
ſtio authore tertia pars agri dempta eſt: quo poſtea, ſi vellẽt, nouos colonos aſcribere poſſent. vicena
D iugera pedites quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat: & ambitio magis, quã vnquã
aliãs exarſerat cõſularibus comitiis. multi & potentes petebant patricii plebeiiq;: P. Cornelius, Cn. I
filius, Scipio, qui ex Hiſpania prouincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis: & L. Quintius Flami
nius, qui claſſi in Græcia præfuerat: & C. Manlius Volſo: hi patricii. plebei autem, C. Lælius, Cn. Do
mitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. ſed oium oculi in Quintium, Corneliumq; coniecti. nam &
in vnum locum tendebant patricii ambo: & rei militaris gloria recens vtrunq; cõmendabat. Cæterũ
ante oia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clariſſimi ſuæ ætatis imperatores. maior
gloria Scipionis, & quo maior: eo propior inuidiæ: Quintii recentior: vt qui eo anno triumphaſſet.
Accedebat: quod alter decimum iam propè annum aſſiduus in oculis hoium fuerat: quæ res minus
verendos magnos hoies ipſa ſatietate facit: cõſul iterum poſt deuictum Annibalem, cenſorq; fuerat.
in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erant. nihil nec petierat à populo poſt triumphũ: nec
adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele ſe petere aiebat: pro legato & participe adminiſtrati
belli. ſe terra, fratrem mari rem geſſiſſe. Is obtinuit: vt præferretur candidato: quẽ Africanus frater du
cebat: quẽ Cornelia gens, Cornelio cõſule comitia habente: quem tñ præiudiciũ ſenatus virum è ci
uitate optimũ iudicatum, q matrem Idæã Peſſinunte venientẽ in vrbem acciperet. L. Quintius, &
Cn. Domitius Ænobarbus Coss. facti. adeo ne in plebeio quidẽ conſule, cum pro C. Lælio niteretur,
Africanus valuit. Poſtero die prætores creati L. Scribonius Libo, M. Fuluius Centimalus, A. Attilius
Serranus, M. Bebius Pamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra. Ædilitas inſignis eo anno
fuit M. Æmylii Lepidi, & P. Æmylii Pauli. Multos pecuarios dãnarunt: & ex ea pecunia clypea inaura
ta in faſtigio ædis Iouis poſuerunt. porticũ vnam extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim
adiecto: alteram à porta Fontinali ad Martis aram, qua in campos iter eſſet, perduxerunt. Diu nihil
memoria dignũ in Liguribus geſtũ erat. extremo eius anni bis in magnũ periculum res adducta eſt.
nam & caſtra conſulis oppugnata ægre ſunt defenſa: & non ita multo poſt per ſaltum anguſtum cum
duceretur agmen Romanum: ipſas fauces exercitus Ligurum inſedit. quà cum exitus non pateret:
conuerſo agmine redire inſtituit cõſul. & à tergo fauces ſaltus occupatæ à parte hoſtium erant: caudi
næq; cladis memoria nõ animis modo, ſed propè oculis obuerſabatur. Numidas octingẽtos fermè eq
tes inter auxilia habebat. Eorũ præfectus conſuli pollicetur: ſe parte vtra vellet cum ſuis erupturum:
tantum vti diceret: vtra pars frequentior vicis eſſet. in eos ſe impetum facturum: & nihil prius, quã flã
mam tectis iniecturum: vt is pauor cogeret Ligures excedere ſaltu, quẽ obſiderẽt: & diſcurrere ad opẽ
ferendam

A ferendam ſuis. Collaudatũ cum conſul ſpe præmioꝝ onerat. At Numidæ equos conſcendunt: & obe-
quitare ſtationibus hoſtiũ neminem laceſſentes cœperũt. Nihil primo contẽptius: equi, hoieſq; pau-
luli & graciles: diſcinctus, & inermis eques: præterq̃ quod iacula ſecũ portat: equi ſine frenis, deformis
ipſe curſus rigida ceruice & extento capite currentiũ. Hunc contẽptum de induſtria augentes labi ex
equis: & per ludibrium ſpectaculo eſſe. Itaq; qui primo intenti, paratiq́; ſi laceſſerentur, in ſtationibus
fuerãt: iam inermes, ſedenteſq; pars maxima ſpectabãt. Numidæ adequitare: dein refugere: ſed ꝓpius
ſaltũ paulatim euehi: velut quos impotẽtes regẽdi equos inuitos efferrent. poſtremo ſubditis calcari-
bus ꝑ medias ſtatiões hoſtiũ erupere: & in agrũ latiorẽ euecti oĩa propinqua viæ tecta incẽdũt: ꝓximo
deinde vico inferunt ignem: ferro, flãmaq́; oĩa peruaſtant. Fumus primo cõſpectus: deinde clamor tre-
pidantium in vicis auditus, poſtremo ſeniores puerióq; refugiẽtes tumultũ in caſtris fecerũt. itaq; ſine
conſilio, ſine imperio pro ſe quiſq; currere ad ſua tutanda: momentoq́; temporis caſtra relicta erant: &
obſidione liberatus Cos. quò intenderat, peruẽnit. Sed neq; Boii, neq; Hiſpani, cũ quibus eo anno
bellatũ erat: tam inimici, infeſtiq́; erant Romanis: q̃ Ætoloꝝ gens. Ii poſt deportatos ex Græcia exer-
citus primo in ſpe fuerant, & Antiochũ in vacuam Europæ poſſeſſionẽ venturũ: nec Philippum, aut
Nabin quieturos. vbi nihil vſquam moueri viderũt: agitandũ aliquid, miſcendumq́; rati, ne cũctãdo
ſeneſcerent cõſilia: concilium Naupactum indixerunt. Ibi Thoas eoꝝ prætor cõqueſtus iniurias Ro-
manorum, ſtatumq́; Ætoliæ, quod omniũ Græciæ gentium ciuitatumq́; inhonoratiſſimi poſt eã vi-
ctoriam eſſent: cuius cauſa ipſi fuiſſent: legatos cenſuit circa reges mittendos: qui non ſolũ tentarent
animos eoꝝ: ſed ſuis quenq; ſtimulis mouerent ad Romanũ bellũ. Democritus ad Nabin, Nicander
ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum eſt miſſus. Tyranno Lacedæmonio Demo-
critus ademptis maritimis ciuitatibus eneruatã tyrãnidem dicere: inde militẽ, inde naues, naualeſq́;
ſocios habuiſſe: incluſum ſuis propè muris Achæos videre dominantes Peloponneſo: nunq̃ habiturũ
recuperãdi ſua occaſionẽ, ſi eam, quæ tũ eſſet, prætermiſiſſet. & nullũ exercitum Romanum in Græcia
eſſe: nec propter Gytheũ, aut maritimos alios Laconas dignã cauſam exiſtimaturos Romanos, cur
legiones rurſus in Græciã tranſmittant. Hæc ad incitandum animum tyrãni dicebantur: vt cum in
Græciam Antiochus traieciſſet: cõſcientia violatæ ꝑ ſociorum iniurias Romanæ amicitiæ cõiunge-
ret ſe cũ Antiocho. Et Philippum Nicander haud diſſimili oratione incitabat. erat ẽt maior orationi
materia: quo ex altiore faſtigio rex, q̃ tyrãnus detractus erat: quoq́; plures ademptæ res. ad hæc vetuſta
regũ Macedoniæ fama, peragratuſq́; orbis terrarũ victoriis eius gentis referebantur. Et tutum vel in-
B cœpto, vel euentu ſe cõſilium afferre. nã neq; vt ante ſe moueat Philippus, q̃ Antiochus cum exercitu
tranſierit in Græciam, ſuadere. & qui ſine Antiocho aduerſus Romanos, Ætoloſq́; tandiu ſuſtinuerit
bellum: adiuncto Antiocho, ſociis Ætolis, q tum grauiores hoſtes, q̃ Romani fuerint: quibus tãdem
viribus reſiſtere Romanos poſſe? Adiiciebat de duce Annibale, nato aduerſus Romanos hoſte: q plu-
res & duces, & milites eoꝝ occidiſſet: q̃ quot ſupereſſent. Hæc Philippo Nicãder. Alia Dicæarchus
Antiocho: & primum omnium prædam de Philippo Romanoꝝ eſſe, dicere: victoriam Ætolorum. &
aditum in Græciam Romanis nullos alios, q̃ Ætolos dediſſe: & ad vincendum vires eoſdẽ præbuiſſe.
deinde quantas peditum equitumq́; copias præbituri Antiocho ad bellum eſſent: quæ loca terreſtri-
bus copiis: quos portus maritimis. Tum de Philippo, & Nabide libero mendacio abutebatur: para-
tum vtrunq; ad rebellandum eſſe: & primam quanq; occaſionem recuperandi ea, quæ bello amiſiſ-
ſent, arrepturos. Ita per totum ſimul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum. & re-
ges tamen aut non moti, aut tardius moti ſunt. Nabis extemplo circa omnes vicos maritimos dimi-
ſit ad ſeditiones in iis miſcendas: & alios principum donis ad ſuam cauſam perduxit: alios pertina-
citer in ſocietate Romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendo-
rum à T. Quintio cura mandata erat. itaq; extemplo ad tyrannum legatos miſerunt: qui admone-
rent fœderis cum Romanis: denunciarentq́; ne pacem, quam tantopere petiſſet: turbaret: & auxilia ad
Gytheum, quod iam oppugnabaẽ à tyranno: & Romã qui ea nunciarent, legatos miſerunt. Antio-
chus rex ea hyeme Rhaphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimoniũ data, cũ Antio-
chiam ſe recepiſſet: per Ciliciã, Tauro monte ſuperato, extremo iam hyemis Epheſum peruenit. inde
principio veris, Antiocho filio miſſo in Syriam ad cuſtodiam vltimarum partium regni, ne quid ab-
ſente ſe à tergo moueretur: ipſe cũ omnibus terreſtribus copiis ad Piſidas, qui circa Sidam incolunt:
oppugnandos eſt profectus. Eo tempore legati Romani P. Sulpitius, & P. Iulius, qui ad Antiochũ
(ſicut ante dictum eſt) miſſi erant, iuſſi prius Eumenem adire, Elæam venere: inde Pergamũ (ibi regia
Eumenis fuit) deſcenderũt. Cupidus belli aduerſus Antiochum Eumenes erat: grauem, ſi pax eſſet,
accolam tanto potentiorem regem credens: eundem, ſi motum bellum eſſet, non magis parẽ Roma-
nis fore: q̃ Philippus fuiſſet: & aut funditus ſublatum iri: aut ſi pax victo daretur: multa illi detracta
ſibi acceſſura: vt facile deinde ſe ab eo ſine vllo Romano auxilio tueri poſſet. etiã ſi quid aduerſi caſurũ
foret: ſatius eſſe Romanis ſociis quãcũq; fortunam ſubire: q̃ ſolum aut imperium pati Antiochi: aut
abnuentem vi atq; armis cogi. Ob hæc quantum authoritate, quantum conſilio valebat, incitabat

C Romanos ad bellum. Sulpitiusq; æger Pergami ſubſtitit. Iulius cum Piſidiæ bello occupatum eſſe regem audiſſet: Epheſum profectus, dum paucos ibi moratur dies: dedit operam: vt cum Annibale, qui tum ibi forte erat: ſæpe congrederetur: vt animum eius & tentaret, ſi qua poſſet: & metum demeret periculi ei quicquam ab Romanis eſſe. His colloquiis aliud nihil actum eſt: ſecutum tamen ſua ſponte eſt: velut conſilio petitum eſſet: vt vilior ob ea regi Annibal: ſuſpectiorq; ad oīa fieret. Claudius ſecutus Græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuiſſe legatione tradit: eumq; Epheſi collocutum cū Annibale. & ſermonem etiam vnum refert: quo quærenti Africano quem fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet, reſpondiſſet Alexandrum Macedonum regem: quod parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodq; vltimas oras, quas viſere ſupra ſpem humanam eſſet: peragraſſet. quærēti deinde quem ſecundum poneret, Pyrrhum dixiſſe. caſtra metari primum docuiſſe: ad hoc neminem elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpoſuiſſe: artem etiam conciliandi ſibi hoīes eam habuiſſe: vt italicæ gentes regis externi, q̄ populi Romani tandiu principis in ea terra imperiū eſſe mallent. exequenti deinde quem tertium duceret, haud dubie ſemetipſum dixiſſe. tum riſum obortum Scipioni: & ſubieciſſe. quidnam tu diceres: ſi me viciſſes? tum me vero, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperatores eſſe. & perplexū punico aſtu reſponſum & aſſentationis genus Scipionem mouiſſe: quod è grege ſe imperatorum velut inæſtimabilem ſecreuiſſet. Iulius ab Epheſo Apameam proceſſit. eò & Antiochus audito Romanorum legatorū aduentu occurrit. Apameæ cōgreſſis diſceptatio eadem fermè fuit: quæ Romæ inter Quintium, & legatos regis fuerat. mors nunciata Antiochi filii regis, quem miſſum paulo ante dixeram in Syriam: diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit: magnumq; eius iuuenis deſiderium. id enim iam ſpecimen ſui dederat: vt ſi vita longior contigiſſet: magni iuſtiq; regis in eo indolem fuiſſe appareret. Quo carior, acceptiorq; omnibus fuerat: eo mors eius ſuſpectior fuit. grauem ſucceſſorem eum inſtare ſenectuti ſuæ patrem credentem, per ſpadones quoſdam, talium miniſteriis facinorum acceptos regibus, veneno ſuſtuliſſe. Eam quoq; cauſam clandeſtino facinori adiiciebant: quod cū Seleuco filio Lyſimachiam dediſſet: Antiocho quā ſimilem daret ſedem, vt procul ab ſe honore eum quoq; ablegaret: nō habuiſſet. Magni tamen luctus ſpecies per aliquot dies regiam tenuit. legatusq; Romanus, ne alieno tempore incōmodus obuerſaretur: Pergamū conceſſit. rex Epheſum omiſſo quod inchoauerat bello, rediit, ibi per luctū regia clauſa cū Minione quodā, qui princeps amicorū eius erat: ſecreta cōſilia agitauit. Minio ignarus oīum externorū, vireſq; æſtimās regis ex rebus in Syria, aut Aſia geſtis, nō cauſa modo ſuperiorē eſſe Antiochū,

D quod nihil æqui poſtularēt Romani: ſed bello quoq; ſuperaturū credebat. Fugiēti regi diſceptationē cū legatis, ſeu iam experto eā minus proſperam, ſeu mœrore recenti confuſo, profeſſus Minio, ſe quæ pro cauſa eſſet dicturū, perſuaſit: vt à Pergamo accerſerentur legati. Iam conualuerat Sulpitius. itaq; ambo Epheſum venerūt. rex à Minione excuſatus: & abſente eo res agi cœpta eſt. Ibi præparata oratione Minio. Specioſo titulo, inquit, vti vos Romani græcarum ciuitatū liberandarum video. ſed facta veſtra orationi non conueniunt: & aliud Antiocho iuris ſtatuiſtis: alio ipſi vtimini. Quid enim magis Smyrnæi, Lampſaceniq; Græci ſunt, q̄ Neapolitani, & Rhegini, & Tarentini: à quibus ſtipendium: à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracuſas, atq; in alias Siciliæ græcas vrbes prætorem quotānis cum imperio, & virgis, & ſecuribus mittitis? nihil aliud profecto dicatis: q̄ armis ſuperatis vos iis has leges impoſuiſſe. Eandem de Smyrna, & Lampſaco, ciuitatibusq;, quæ Ioniæ, aut Æolidis ſunt: cauſam ab Antiocho accipite. bello ſuperatas à maioribus, & ſtipendiarias ac vectigales factas Antiochus repetit. itaq; ad hæc ei reſponderi velim: ſi ex æquo diſceptatur: & non belli cauſa quærit.

Ad ea Sulpitius Fecit verecunde, inquit, Antiochus: qui ſi alia pro cauſa eius non erant, quæ dicerentur: quēlibet iſta, q̄ ſe dicere maluit. Quid enim ſimile habet ciuitatū earū, quas cōparaſti, cauſa? Ab Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in noſtram venerunt poteſtatem: vno & ꝑpetuo tenore iuris ſemper vſurpato, nunq̄ intermiſſo, quæ ex fœdere debent exigimus. Poteſ' ne tandem dicere: vt ii populi non per ſe, non per aliū quenq̄ fœdus mutauerint: ſic Aſiæ ciuitates, vt ſemel venerūt in maiorum Antiochi poteſtatem: in perpetua poſſeſſione regni veſtri permanſiſſe? & non alias earū in Philippi, alias in Ptolemæi fuiſſe poteſtate? alias per multos annos nullo ambigente libertatē vſurpaſſe? Nam ſi, quod aliquando ſeruierunt temporū iniquitate preſſi: ius poſt tot ſecula aſſerendi eos in ſeruitutem faciet: quid abeſt quin actū nobis nihil ſit: quod à Philippo liberauimus Græciam? & repetant poſteri eius Corinthum, Calcidem, Demetriadem, & Theſſalorum totā gentem? Sed quid ego cauſam ciuitatū ago: quā ipſis agētibus & nos, & regē ipſum cognoſcere æquius eſt? Vocari deinde ciuitatum legationes iuſſit, præparatas iam ante, & inſtructas ab Eumene: qui quantūcunq; virium Antiocho deceſſiſſet, ſuo id acceſſurum regno ducebat. Admiſſi plures, dum ſuas quiſq; nūc querelas, nūc expoſtulationes inferit, æqua iniquis miſcentes, è diſceptatione altercationē fecerunt. itaq; neq; remiſſa vlla re, neq; impetrata, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimiſſis iis cōſilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quiſq; aſperius aduerſus Romanos locutus eſſet: eo ſpe gratiæ maior erat. alius ſuperbiam poſtulatorū increpare, tanq̄ Nabidi

victo, ſic

A victo,ſic Antiocho,maximo Aſiæ regũ,imponẽtium leges.quanquã Nabidi tamen dominationem
in patriã ſuam,& patriam Lacedæmonem remiſſam:Antiocho ſi Smyrna,& Lampſacus imperata fa-
ciant:indignũ videri.alii,paruas,& vix dictu dignas belli cauſas tanto regi eas ciuitates eſſe.ſed initiũ
ſemper per ius iniuſta imperandi fieri.niſi crederent:Perſas,cum aquã terramq; ab Lacedæmonus pe-
tierunt:gleba terræ,& hauſtu aquæ eguiſſe.per ſimilẽ tentationẽ Romanis de duabus ciuitatibus agi.
& alias ciuitates,ſimul duas iugum exuiſſe vidiſſent:ad liberatorẽ populum defecturas.ſi non libertas
ſeruitute potior ſit:tamen omnẽ præſenti in ſtatu ſpem cuiq; nouandi res ſuas blandiorẽ eſſe. Alexan
der Acarnãn in cõcilio erat,Philippi quondã amicus,nuper relicto eo ſecutus opulentiorẽ regiã An-
tiochi:& tanquam peritus Græciæ,nec ignarus Romanorũ,in eum gradum amicitiæ regis, vt con-
ſiliis quoq; arcanis intereſſet,acceptus erat.Is,tanquã non vtrum bellandũ eſſet,nec ne,cõſuleretur:
ſed vbi,& qua ratiõe bellũ gereretur:victoriã ſe haud dubiã ꝓponere an imo affirmabat. Si in Euro-
pam tranſiſſet rex:& in aliqua Græciæ parte ſedẽ bello cepiſſet:iam primum Ætolos,qui vmbilicum
Græciæ incolerent:in armis eũ inuenturũ,anteſignanos,ad aſperrima quæq; belli paratos in duobus
velut cornibus Græciæ:Nabin à Peloponneſo conciraturum omnia,repetentẽ argiuorũ vrbem,repe
tentẽ maritimas ciuitates:quibus eũ depulſum Romani Lacedæmonis muris incluſiſſent:à Macedo
nia Philippum:vbi primum bellicũ cani audiſſet:arma capturũ.noſſe ſe ſpiritus eius:noſſe animum.
ſcire eum ferarũ modo,quæ clauſtris,aut vinculis tenecantur:ingentes iamdiu iras in pectore voluere.
meminiſſe etiã ſe:quoties in bello precari omnes deos ſolitus ſit:vt Antiochũ ſibi darent adiutorẽ.cu-
ius voti ſi compos nunc fiat:nullã moram rebellandi facturum.tantũ non cunctandũ,neq; ceſſandum
eſſe.in eo enim victoriã vertiſſi & loca opportuna,& ſocii præoccuparentur. Annibalẽ quoq; ſine mo-
ra mittendum in Africã eſſe ad diſtringendos Romanos. Annibal non adhibitus eſt in conſiliũ,pro-
pter colloquia cũ Iulio ſuſpectus regi,& in nullo poſtea honore habitus.Primo eam contumeliã taci-
tus tulit:deinde melius eſſe ratus,& percunctari cauſam repentinę alienationis,& purgare ſe tempore
apto,quæſita ſimpliciter iracundiæ cauſa,auditaq;. Pater Amilcar,inquit,Antioche paruum admo
dum me,cum ſacrificaret,altaribus admotũ iureiurando adegit:nũquã amicum fore populi Roma-
ni.ſub hoc ſacramẽto ſex & XXX annos militaui:hoc me in pace patria mea expulit:hoc patria ex-
torrem in tuã regiã adduxit: hoc duce,ſi tu ſpem meã deſtitueris:vbicunq; vires,vbi arma eſſe ſciam:
huc veniam,toto orbe terrarũ quærens aliquos Romanis hoſtes.itaq; ſi quibus tuorũ meis crimini-
B bus apud te creſcere libet:aliam materiã creſcendi,q̃ ex me quærant.odioq; quod ſim Romanis:id me
verum dicere pater Amilcar,& dii teſtes ſunt.proinde cum de bello Romano cogitabis:inter primos
amicos Annibalem habeto.ſiqua res te ad pacẽ cõpellet:in id conſilium cum quo deliberes,quęrito.
Non mouit modo talis oratio regẽ:ſed etiam recõciliauit Annibali.Ex cõſilio ita diſceſſum eſt:vt bel-
lum gereretur. Romæ deſtinabant quidẽ ſermonibus hoſtem Antiochum:ſed nihil dum ad id bellũ
præter animos parabant. Cõſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt:ita vt inter ſe cõpararent:
ſortirenturue:vter comitiis eius anni præeſſet:ad vtrũ ea non pertineret cura:vt paratus eſſet: ſi quo
eum extra Italiã opus eſſet ducere legiões.Huic conſuli permiſſum: vt duas legiones ſcriberet nouas,
& ſociũm ac latini nominis XX millia,& equites DCCC. Alteri cõſuli duæ legiões decretę:quas
L.Cornelius Cos.ſuperioris anni habuiſſet:& ſociũm ac latini nominis ex eodẽ exercitu pedites XV
millia,& equites quingenti.Q.Minutio cum exercitu,quẽ in Liguribus habebat:prorogatũ imperiũ.
additum:in ſupplementũ vt IIII millia peditum Romanorũ ſcriberentur,& CL equites:& ſociis
eodem V millia peditum imperarẽtur, CCL equites.Cn.Domitio extra Italiam,quò ſenatus cen
ſuiſſet,prouincia euẽnit:L.Quintio Gallia.Prætores deinde prouincias ſortiti,M.Fuluius Centima-
lus vrbanã,L.Scribonius Libo peregrinam,L.Valerius Tappus Siciliam,Q.Salonius Sarra Sardi-
niam,M.Bebius Pamphilus Hiſpaniã citeriorem,A.Attilius Serranus vlteriorem. Sed his duobus
primũ ſenatuſconſulto,deinde plebis etiã ſcito permutatæ prouinciæ ſunt,A.Attilio claſſis,& Mace-
donia:M.Bebio Brutii decreti:Flaminio,Fuluioq; in Hiſpaniis prorogatũ imperiũ. Bebio Pamphi-
lo in Brutios duæ legiones decretæ:quæ priore anno vrbanæ fuiſſent:vt & ſociis eodem millia peditũ
XV imperarentur,& quingenti equites.A.Attilius triginta naues quinqueremes facere iuſſus: & ex
naualibus veteres deducere:ſi quæ vtiles eſſent:& ſcribere nauales ſocios.Et cõſulibus imperatum:vti
duo millia ſociũm ac latini nominis,& mille pedites darent Romanos.Hi duo prætores,& duo exerci
tus terreſtres naualesq; aduerſus Nabin aperte iam oppugnantem ſocios populi Romani,dicebantur
parari.cæterum legati ad Antiochum miſſi expectabantur:& priuſquam ii rediſſent,vetuerat Cn.Do
mitium cõſulẽ ſenatus ab vrbe diſcedere.Prętoribus Fuluio,& Scribonio,quibus vt ius dicerent,Ro-
ma prouincia erat:negociũ datum:vt præter eam claſſem,cui Attilius pręfuturus erat,centum quin-
queremes pararent. Priuſquam cõſul,prætoresq; in prouincias proficiſcerentur:ſupplicatio fuit pro-
digiorũ cauſa.Capram ſex hœdos vno fœtu edidiſſe,ex Piceno nunciatũ eſt: & Arretii puerũ natum
vnimanũ:Amiterni terrã pluuiſſe:Formiis portã,murumq; de cœlo tacta: &(quod maxime terrebat
conſulem Cn.Domitiũ)bouem locutum:Roma caue tibi.Cæterorum prodigiorũ cauſa ſupplicatũ

C eſt: bouem cũ cura ſeruari aliquot aruſpices iuſſerunt. Tyberis infeſtiore, q̃ priore impetu illatus vrbi duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanã euertit. ſaxum ingens, ſiue imbribus, ſeu motu terrę leniore q̃ vt alioqui ſentiretur, labefactatũ, in vicum Iugariũ ex Capitolio procidit: & multos oppreſſit. in agris paſſim inundatis pecora ablata: villarum ſtrages facta eſt. Priuſquam L. Quintius conſul in prouinciã perueniret: Q. Minutius in agro piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnauit: nouem millia hoſtiũ occidit: cæteros fuſos, fugatosq́; in caſtra cõpulit. ea vſq; in noctẽ magno certamine oppugnata, defenſaq́; ſunt. nocte clàm profecti Ligures: prima luce Romanus vacua caſtra inuaſit. prædæ minus inuentũ eſt, eo: quod ſubinde ſpolia agrorũ capta domos mittebant. Minutius nihil deinde laxamenti hoſtibus dedit. ex agro piſano in Ligures profectus, caſtella vicosq́; eorum igni ferroq́; peruaſtauit. ibi præda Hetruſca, quæ miſſa à populatoribus fuerat: repletus eſt miles Romanus. Sub idem tempus legati ab regibus Romam reuerterunt. qui cum nihil, quod ſatis maturam cauſam belli haberet, niſi aduerſus lacedæmoniũ tyrannum attuliſſent: quem & Achæi legati nunciabant cõtra fœdus maritimã oram Laconum oppugnare: Attilius prætor cum claſſe miſſus eſt in Græciã ad ſocios tuendos. Conſules, quando nihil ab Antiocho inſtaret: proficiſci ambos in prouincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximũ fuit: Quintius per Ligures in Boios venit. Duo conſulum agmina diuerſa late agrũ hoſtiũ peruaſtarunt. Primo equites eorũ pauci cũ præfectis, deinde vniuerſus ſenatus. poſtremo, in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat: ad mille quingenti ad cõſules transfugerũt. Et in vtraq; Hiſpania eo anno res proſpere geſtæ. nam & C. Flaminius oppidũ Litabrum munitũ, opulentũq́; vineis expugnauit: & nobilẽ regulum Corribilonẽ viuum cæpit: & M. Fuluius procõſul cum duobus exercitibus hoſtiũ duo ſecunda prælia fecit: oppida duo Hiſpanorum Veſceliam, Holonemq́;, & caſtella multa expugnauit. alia voluntate ad eum defecerũt. tum in Oretanos progreſſus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba, & Cuſibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parua vrbs erat: ſed loco munita. eam cũ oppugnaret: Vectonũ magnus exercitus Toletanis ſubſidio venit. cum his ſignis collatis proſpere pugnauit: & fuſis Vectonibus, operibus Toletum cæpit. Cęterum eo tempore minus ea bella, quæ gerebantur: curæ patribus erant: q̃ expectatio nõdum cœpti cum Antiocho belli. nam etſi per legatos idẽtidem omnia explorabantur: tamẽ rumores temere ſine vllis authoribus orti multa falſa veris miſcebant. inter quæ allatum erat: cum in Ætoliã veniſſet Antiochus: extemplo claſſem eum in Siciliã miſſurum. Itaq; ſenatus etſi prætorem Attiliũ cũ claſſe

D miſerat in Græciam: tamen quia non copus modo ſed etiam authoritate opus erat ad tuendos ſociorum animos: T. Quintiũ, & Cn. Octauiũ, & Cn. Seruiliũ, & P. Iuliũ legatos in Græciã miſit: & vt M. Bebius ex Brutiis ad Tarentũ, & Brunduſiũ promoueret legiões, decreuit: inde, ſi res poſceret, in Macedoniã traiiceret: & M. Fuluius prætor claſſem nauiũ triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram: & vt cum imperio eſſet, qui claſſem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator: qui priore anno ædilis plebis fuerat) & vt idẽ prætor L. Valerio collegæ ſcriberet, periculũ eſſe ne claſſis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliã traiiceret. itaq; placere ſenatui, vt ad eum exercitum quẽ haberet, tumultuariorũ militũ ad XII millia pedites, & quadringentos equites ſcriberet: quibus oram maritimam prouincię, quæ vergeret in Græciã, tueri poſſet. Eum delectũ prætor non ex Sicilia ipſa tantũ, ſed etiã ex circumiacentibus inſulis habuit: oppidaq́; omnia maritima, quę in Gręciã verſa erant: præſidiis firmauit. Addidit alimẽta rumoribus aduentus Attali, Eumenis fratris: qui nunciauit: Antiochũ regẽ Helleſpõtum cum exercitu tranſiſſe: & ita ſe parare Ætolos: vt ſub aduentũ eius in armis eſſent. Et Eumeni abſenti, & præſenti Attalo gratiæ actę: & ędes liberę Attalo, ac lautia decreta: & munera data quina ambobus equeſtria arma, & vaſa argentea centũ pondo. Cũ alii atq; alii nuncii bellum inſtare afferrent: ad rem pertinere viſum eſt: conſules primo quoq; tẽpore creari. itaq; ſenatuſcõſultũ factum eſt: vt M. Fuluius prætor literas extemplo ad conſulem mitteret: quibus certior fieret ſenatui placere: prouincia, exercituq́; tradito legatis, Romã reuerti eum: & ex itinere præmittere edictum: quo comitia cõſulibus creandis ediceret. Paruit his literis Cos. & præmiſſo edicto, Romã venit. Eo quoq; anno magna ambitio fuit: quod patritii tres in vnũ locum petierunt: P, Cornelius. Cn. filius, Scipio, qui priore anno repulſam tulerat: & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volſo. P. Scipioni, vt dilatũ viro tali, nõ negatum honorẽ appareret: cõſulatus datus eſt. additus ei de plebe collega, M. Attilius Glabrio. Poſtero die prętores creati L. Æmylius Paulus, M. Æmylius Lepidus, M. Iunius Brutus, L. Cornelius Mammula. C. Liuius, & L. Oppius. vtriq; eorũ Salinator cognomen erat. Oppius is erat: qui claſſem triginta nauiũ in Siciliã duxerat. Interim dum noui magiſtratus ſortirentur prouincias: M. Bebius à Brunduſio cũ omnibus copiis tranſire in Epirũ eſt iuſſus: & circa Apolloniã copias continere: & M. Fuluio prætori vrbano negociũ datũ eſt: vt quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidem Romanus ita ſe ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam non differebat bellum: ſed ſumma vi Gytheũ oppugnabat: & infeſtus Achęis, quod miſerant obſeſſis præſidiũ: agros eorũ vaſtabat. Achæi nõ antea auſi capeſſere bellũ, q̃ ab Roma reuertiſſent legati: vt quid ſenatui placeret, ſcirẽt: poſt reditũ legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt: & legatos ad T. Quintium miſerunt, qui cõſiliũ ab eo

petерent

A peterent. In cõcilio omniũ ad bellũ extemplo capeſſendũ inclinatæ ſententiæ erant:literæ T. Quintii cunctationẽ iniecerunt:quibus author erat prætorẽ,claſſemq; Romanã expectandi. Cũ principũ alii in ſententia permanerẽt:alii vtendũ eius,quẽ ipſi cõſuluiſſent,cõſilio cenſerent: multitudo Philopœmenis ſentẽtiã expectabat. Prætor is tũ erat:& omnes eo tẽpore & prudẽtia,& authoritate anteibat. Is præfatus,bene cõparatũ apud Ætolos eſſe,ne prętor,cũ de bello cõſuluiſſet,ipſe ſentẽtiã diceret:ſtatuere quãprimũ ipſos qd vellent,iuſſit.prætorẽ decreta eorũ cũ fide,& cura executurũ:annixurũq;:vt quãtum in cõſilio humano poſitũ eſſet:nec pacis eos pœniteret,nec belli. Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellũ habuit:q̃ ſi aperte ſuadendo cupiditatẽ res gerendi oſtẽdiſſet.itaq; ingenti cõſenſu bellum decretũ eſt:tẽpus,& ratio adminiſtrandi eius libera prętori permiſſa Philopœmeni ſunt. Prętereq̃ quod ita Quintio placeret:& ipſe exiſtimabat claſſem Romanã expectandã:quę à mari Gytheũ tueri poſſet.ſed metuens,ne dilationẽ res nõ pateretur,& non Gytheũ ſolum,ſed præſidiũ quoq; miſſum ad tuendam vrbẽ amitteretur:naues Achæorũ deduxit. Cõparauerat & tyrãnus modicã claſſem ad prohibenda,ſi qua obſeſſis mari ſummitterẽtur,præſidia,tres tectas naues,& lembos tres:iſq; tradita vetere claſſe ex fœdere Romanis,harũ nouarũ nauiũ agilitatẽ vt experiretur: ſimul vt omnia ſatis apta ad certamen eſſent,prouectos in altum quotidie remigem militẽq; ſimulachris naualis pugnæ exercebat,in eo ratus verti ſpem obſidionis:ſi præſidia maritima interclusiſſet. Prætor Achæorũ ſicut terreſtriũ certaminũ arte quemuis clarorũ imperatorũ vel vſu,vel ingenio æquabat:ita rudis in re nauali erat:Arcas,mediterraneus homo,externorũ etiã omnium, niſi quod in Creta præfectus auxiliorum militauerat:ignarus. Nauis erat quadriremis vetus,capta annis octoginta ante:cũ Crateri vxorẽ Nicæam à Naupacto Corinthũ veheret.huius fama motus (fuerat enim nobile in claſſe regia quõdam nauigiũ)deduci ab Ægio putrem eam admodũ,& vetuſtate dilabentem iuſſit. Hac tum prætoria naue præcedente claſſem,cũ in ea Patrenſis Piſo præfectus claſſis veheretur: occurrerũt à Gytheo Laconum naues:& primo ſtatim incurſu ad nouã & firmã nauem vetus,quæ per ſe ipſa omnibus compagibus aquam acciperet:diuulſa eſt:captiq; omnes:qui in naui erant. cætera claſſis prętoria naue amiſſa, quãtũ quæq; remis valuit,fugit. ipſe Philopœmenes in leui ſpeculatoria naue fuit:nec ante fugę finẽ, q̃ Patras ventũ ſit,fecit. Nihil ea res animũ militaris viri,& multos experti caſus imminuit: quin cõtra,ſi in re nauali,cuius eſſet ignarus,offendiſſet:eo plus in ea,quorũ vſu calleret,ſpei nactus,breue id tyranno gaudiũ ſe effecturũ affirmabat. Nabis cũ proſpera re elatus,tum etiã ſpem haud dubiam nactus,nihil iam à mari periculi fore,& terreſtres aditus claudere opportune poſitis pręſidiis voluit. B tertia parte copiarũ ab obſidione Gythei abducta,ad Pleias poſuit caſtra. Imminet is locus & Leucis, & Acris:quà videbantur hoſtes exercitũ admoturi. Cum ibi ſtatiua eſſent:& pauci tabernacula haberent:multitudo alia caſas ex arũdinibus textas fronde,quæ vmbrã modo prę beret:texiſſent:priuſq̃ in conſpectũ hoſtium veniret Philopœmenes:nec opinantẽ eum improuiſo genere belli aggredi ſtatuit. Nauigia parua in ſtationẽ occultã agri argiui cõtraxit:in ea expeditos milites,cetratos pleroſq; cum fundis,& iaculis,& alio leui genere armaturæ impoſuit: inde litora legens cum ad propinquũ caſtris hoſtiũ promontoriũ veniſſet:egreſſus callibus notis nocte Pleias peruenit: & ſopitis vigilibus, vt in nullo propinquo metu,ignem caſis ab omni parte caſtrorum iniecit. Multi prius incendio abſumpti ſunt:q̃ hoſtiũ aduentũ ſentirent:& qui ſenſerant:nullam opem afferre potuerũt.ferro, flãmaq; omnia abſumpta.perpauci tamen ex tam ancipiti peſte ad Gytheũ in maiora caſtra perfugerũt. Ita perculſis hoſtibus Philopœmenes protinus ad depopulandã Tripolin laconici agri,qui proximus fines Megalopolitarũ eſt:duxit:& magna vi pecorum hominũq; inde abrepta,priuſquã à Gytheo tyrannus præſidium agris mitteret:diſcęſſit. Idẽ Telegã exercitu cõtracto, concilioq; eodẽ & Achæis & ſocus indicto,in quo & Epirotarũ,& Acarnãnum fuere principes:ſtatuit,quoniã ſatis & ſuorũ à pudore maritimæ ignominię reſtituti animi,& hoſtiũ cõterriti eſſent:ad Lacedęmonẽ ducere:eo modo vno ratus ab obſidione Gythei hoſtẽ abduci poſſe. Ad Carias primũ in hoſtium terra poſuit caſtra. Eo ipſo die Gytheum expugnatũ eſt. cuius rei ignarus Philopœmenes caſtra ad Barboſthenem(mons eſt decẽ millia paſſuũ ab Lacedęmone)promouit. Et Nabis recepto Gytheo,cum expedito exercitu inde profectus,cum pręter Lacedęmonem raptim duxiſſet:Pyrrhi(que vocant)caſtra occupauit: quẽ peti locũ ab Achæis non dubitabat.inde hoſtibus occurrit. Obtinebãt autẽ longo agmine propter anguſtias vię propè quinq; millia paſſuũ:cogebatur agmen ab equitibus,& maxime à parte auxiliorum:quod exiſtimabat Philopœmenes:tyrãnũ mercenariis militibus,quibus plurimum fideret,à tergo ſuos aggreſſurũ. Duæ res ſimul inopinatæ perculerunt eũ:vna,præoccupatus,quẽ petebat,locus:altera:quod primo agmini occurriſſe hoſtẽ cernebat:vbi cũ per loca confragoſa iter eſſet:ſine leuis armaturæ præſidio ſigna ferri nõ videbat poſſe. Erat autẽ Philopœmenes præcipuæ in ducendo agmine locisq; capiẽdis ſolertiæ,atq; vſus:nec belli tantũ temporibus,ſed etiã in pace ſe ad id maxime exercuerat. Vbi iter quopiam faceret:& ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet:contemplatus ab omni parte loci naturam,cum ſolus iret,ſecum ipſe agitabat animo:cum comites haberet, ab iis quęrebat:ſi hoſtis eo loco appareuiſſet:quid,ſi à fronte,quid,ſi ab latere hoc,aut illo,quid ſi à tergo adoriretur,capiẽdũ cõſilii

C foret? poſſe inſtructos recta acie, poſſe inconditũ agmen, & tantũmodo aptum viæ, occurrere: quẽ locũ ipſe capturus eſſet, cogitãdo, aut quærendo exequebatur: aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimũ enim intereſſe) vſurus: quò impedimenta, quò ſarcinas, quò turbã inermẽ trauceret: quãto ea, aut quali præſidio cuſtodiret: & vtrũ pergere qua cœpiſſet ire, via, an ea qua veniſſet, repetere melius eſſet: caſtris quoq; quẽ locũ caperet: quantũ munimẽto amplecteretur loci, quà opportuna aquatio: quà pabuli lignorumq; copia eſſet: quà poſtero die caſtra mouenti tutum maxime iter, quæ forma agminis eſſet. His curis cogitatiõibusq; ita ab ineũte ætate animũ agitauerat: vt nulla ei noua in tali re cogitatio eſſet. Et tum omniũ primũ agmen conſtituit: dein cretenſes auxiliares, & quos tarentinos vocabãt, equites binos ſecũ trahentes equos ad prima ſigna miſit: & iuſſis equitibus ſubſequi, ſuper torrentẽ, vnde aquari poſſent, rupem occupauit: eò impedimenta omnia, & calonũ turbã collectã armatis circũdedit: & pro natura loci caſtra cõmuniuit. tabernacula ſtatuere in aſpretis, & inęquabili ſolo difficile erat. Hoſtes quingẽtos paſſus aberãt. ex eodẽ riuo vtrinq; cũ præſidio leuis armaturæ aquati ſunt: & priuſq̃, qualia in propinquis caſtris ſolent, contraheretur certamen: nox interuẽnit. poſtero die apparebat pugnandũ pro aquatoribus circa riuum eſſe. nocte in valle à cõſpectu hoſtium auerſa, quantã multitudinẽ locus occulere poterat, cõdidit cetratorũ. Luce orta Cretenſiũ leuis armatura, & tarentini equites ſuper torrentẽ prælium cõmiſerunt. Letennaſtus Cretenſis popularibus ſuis, equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat, Cretenſes & hoſtiũ auxiliares, equitũq; idẽ genus tarentini præſidio aquatoribus erant. aliquãdiu dubiũ præliũ fuit: vt eodẽ ex parte vtraq; hominũ genere, & armis paribus. procedente certamine, & numero vicere tyranni auxiliares: & quia ita præcęptũ à Philopœmene præfectis erat: vt modico edito prælio in fugã inclinarent: hoſtẽq; ad inſidiarum locum pertraherent. effuſe ſecuti fugientes per cõuallẽ pleriq; & vulnerati, & interfecti ſunt, priuſq̃ occultum hoſtẽ viderẽt. Cetrati ita, quantũ latitudo vallis patiebatur, inſtructi ſederãt: vt facile per interualla ordinũ fugientes ſuos acciperẽt. cõſurgũt deinde ipſi integri, recẽtes, inſtructi: & in hoſtes inordinatos, effuſos, labore etiã & vulneribus feſſos impetũ faciunt. nec dubia victoria fuit: extemplo terga dedit tyrãni miles: & haud paulo concitatiore curſu, q̃ ſecutus erat, fugiẽs in caſtra eſt cõpulſus. multi cæſi, captiq; in ea fuga ſunt. & in caſtris quoq; foret trepidatum: ni Philopœmenes recęptui cani iuſſiſſet: loca magis cõfragoſa, quacunq; temere proceſſiſſet, iniqua, q̃ hoſtẽ metuens. Inde & ex fortuna pugnæ & ingenio ducis coniectans, in quo tum is pauore eſſet, vnũ de auxiliaribus ſpecie transfugæ miſit ad eũ: qui pro

D cõperto afferret: Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotam amnẽ, qui propè ſub ipſis affluit mœnibus: progredi vt intercluderent iter: ne aut tyrannus cum vellet, recęptũ ad vrbem haberet: aut cõmeatus ab vrbe in caſtra portarentur: ſimul etiã tentaturos: ſi quorũ animi ſolicitari ad defectionẽ à tyranno poſſent. Nõ tam fidẽ dictis perfuga fecit, q̃ perculſo metu relinquẽdi caſtra cauſam probabilẽ prębuit. Poſtero die Pythagorã cum auxiliaribus, & equitatu ſtationem agere pro vallo iuſſit. ipſe tanquam in aciẽ cum robore exercitus egreſſus, ſigna ocyus ferri ad vrbem iuſſit. Philopœmenes poſteaq̃ citatum agmen per anguſtam, & procliuẽ viam duci raptim vidit: equitatum omnem, & Cretenſium auxiliares in ſtationẽ hoſtium, quæ pro caſtris erat; emittit. Illi vbi hoſtes adeſſe, & à ſuis ſe deſertos eſſe viderunt: primo in caſtra ſe recipere conati ſunt: deinde poſteaq̃ inſtructa acies tota Achęorũ admouebatur: metu ne cũ ipſis caſtris caperentur, ſequi ſuorũ agmen aliquantũ prægreſſum inſiſtunt. Extemplo cetrati Achęorũ in caſtra impetũ faciunt: cæteri ad perſequendos hoſtes ire pergunt. Erat iter tale: per quod vix tranquillũ ab hoſtili metu agmen expediri poſſet. Vt vero ad poſtremos præliũ ortũ eſt: clamorq; terribilis à tergo pauentiũ ad prima ſigna eſt perlatus: pro ſe quiſq; armis abiectis in circũiectas itineri ſyluas diffugiunt: momẽtoq; temporis ſtrage armorũ ſepta via eſt: maxime haſtis: quæ pleræq; aduerſæ cadentes, velut vallo obiecto iter impediebant. Philopœmenes vtcũq; poſſent, inſtare, & perſequi auxiliaribus iuſſis (vtiq; enim equitibus haud facilẽ futurã fugã) ipſe grauius agmen via patentiore ad Eurotã amnẽ deduxit. ibi caſtris ſub occaſum ſolis poſitis, leuem armaturã, quam ad perſequendum reliquerat hoſtẽ: opperiebatur. qui vbi prima vigilia venerunt, nunciantes: tyrannum cũ paucis ad vrbẽ penetraſſe, cæterã multitudinẽ inermem toto ſparſam vagari ſaltu: corpora curare eos iubet. ipſe tum ex cætera copia militũ, qui, quia priores in caſtra venerãt: refecti & cibo ſumpto, & modica quiete erant: delectos, nihil præter gladios ſecum ferentes extemplo educit: & duarũ portarũ itineribus, quæ Pheras, quæq; Barboſthenem ferunt: eos inſtruxit: quà ex fuga recępturos ſeſe hoſtes credebat. Nec eum opinio fefellit. nã Lacedæmonii quoad lucis ſuperfuit quicquã: à deuiis callibus medio ſaltu recipiebant ſe. primo veſpere vt lumina in caſtris hoſtium cõſpexere: è regione eorum occultis ſemitis ſe tenuerunt. vbi prætergreſſi ea ſunt: iam tutum rati, in patentes vias deſcenderunt. ibi excępti ab inſidente hoſte paſſim ita multi cæſi, captiq; ſunt: vt vix quarta pars de toto exercitu euaſerit. Philopœmenes incluſo tyranno in vrbe, inſequentes dies propè triginta vaſtandis agris Laconum abſumpſit: debilitatisq;, & propè fractis tyranni viribus, domum rediit: ęquantibus eum gloria rerũ Achęis imperatori Romano, & quod ad Laconicum bellum attineret, pęferẽtibus etiã. Dũ inter Achęos, & tyrannũ bellum erat: legati Romanorum circũiere ſoliciti ſociorum vrbes: ne Ætoli partis alicuius

animos

A animos ad Antiochũ auertiſſent.minimũ operæ in Achæis adeundis cõſumpſerũt:quos,quia Nabi-
di infeſti erãt,ad cætera quoq; ſatis fidos cẽſebant eſſe.Athenas primũ,inde Chalcidẽ,inde in Theſſa-
liam iere:allocutiq; cõcilio frequẽti Theſſalos,Demetriadẽ iter flexere.eò Magnetũ conciliũ indictum
eſt.Accuratior ibi habenda oratio fuit: quod pars principũ alienati à Romanis,totiq; Antiochi, &
Ætolorũ erant:quia cum reddi filiũ obſidẽ Philippo allatũ eſſet,ſtipẽdiũq; impoſitũ remitti:inter cæ-
tera vana allatũ erat:Demetriadẽ quoq; ei reddituros Romanos eſſe.id ne fieret,Eurylochus princeps
Magnetũ,factiõiſq; eius quidã omnia nouari Ætolorũ,Antiochiq; aduẽtu malebant. Aduerſus eos
ita diſſerendũ erat:ne timorẽ vanũ iis demẽdo ſpes inciſa Philippũ abalienaret:in quo plus ad omnia
momenti,q̃ in Magnetibus eſſet. Illa tantũ cõmemorata: cum totam Græciã beneficio libertatis ob-
noxiã Romanis eſſe:tum eam ciuitatẽ præcipue.ibi enim non præſidia modo Macedonũ fuiſſe:ſed re-
giam exædificatã:vt præſens ſemper in oculis habẽdus eſſet dominus.cæterũ nequicq̃ ea facta:ſi Æto-
li Antiochũ in Philippi regiã adducerent:& nouus & incognitus pro vetere & experto habendus rex
eſſet.Magnetarchen ſummũ magiſtratum vocãt.is tum Eurylochus erat: ac poteſtate ea fretus nega-
uit diſſimulandũ ſibi,& Magnetibus eſſe,quæ fama vulgata de reddenda Demetriade Philippo foret.
id ne fieret:omnia & conanda, & audenda Magnetibus eſſe.& inter dicendi contentionẽ inconſultius
euectus proiecit:tũ quoq; ſpecie liberã Demetriadẽ eſſe:re vero omnia ad nutũ Romanorũ fieri. Sub
hanc vocẽ fremitus variantis multitudinis fuit,partim aſſentientium, partim indignantiũ dicere id
auſum eum.Quintius quidẽ adeo exarſit ira:vt manus ad cœlum tendẽs deos teſtes ingrati ac perfidi
animi Magnetũ inuocaret.Hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus vnus Magnetũ, cum
ob eleganter actã vitã authoritate,tum quod ſemper Romanorũ haud dubie partis fuerat:ab Quin-
tio,legatiſq; aliis flens petiit:ne vnius amẽtiã ciuitati aſſignarẽt.ſuo quenq; periculo furere.Magne-
tas non libertatẽ modo,ſed omnia,quę hominibus ſancta,caraq; ſunt:T.Quintio,& populo Roma-
no debere.nihil quenquã à diis immortalibus precari poſſe:quod nõ Magnetes ab illis haberent.& in
corpora ſua citius per furorẽ ſæuituros:q̃ vt Romanã amicitiã violarent. Huius orationẽ ſubſecutæ
multitudinis preces ſunt.Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam,atq; inde protinus in
Ætoliã profugit. Iam enim (& id magis in dies) Ætoli defectionẽ nudabant:eoq; ipſo forte tempo-
re Thoas princeps gentis,quẽ miſerant ad Antiochũ:redierat: indeq; Menippum ſeçum adduxerat,
regis legatũ.qui,priuſq̃ cõciliũ iis daretur:impleuerant omniũ aures,terreſtres naualeſq; copias com-
B memorando:ingentẽ vim peditũ equitumq; venire:ex India elephãtos accitos:ante omnia,quo ma-
xime moueri credebant multitudinis animos:tantum aduehi auri:vt ipſos emere Romanos poſſit.
Apparebat:quid ea oratio in cõcilio motura eſſet:(nam & veniſſe eos,& quæ agerent, omnia Roma-
nis legatis deferebantur)& quãquã propè abſciſſa res erat:tamen nõ ab re eſſe Quintio viſum eſt:ſo-
ciorum aliquos legatos intereſſe ei cõcilio:qui admonerent Romanæ ſocietatis Ætolos:qui vocẽ libe-
ram mittere aduerſus regis legatũ auderẽt.Athenieſes maxime in eam rem idonei viſi ſunt,& propter
ciuitatis dignitatẽ,& vetuſtã ſocietatẽ cum Ætolis. ab iis Quintius petiit: vt legatos ad panætolicũ
concilium mitterent. Thoas primus in eo cõcilio renunciauit legationẽ.Menippus poſt eum intro-
miſſus. Optimũ fuiſſe omnibus,qui Græciã,Aſiamq; incolerent:ait,integris rebus Philippi potuiſ-
ſe interuenire Antiochum.ſua quenq; habiturum fuiſſe:neq; omnia ſub nutum,ditionemq; Romanã
peruentura.nunc quoq;,inquit,ſi modo vos quæ inchoaſtis,cõſilia cõſtanter perducitis ad exitũ:pote-
rit diis iuuãtibus,& Ætolis ſociis,Antiochus quamuis inclinatas Græciæ res reſtituere in priſtinam
dignitatẽ.ea autẽ in libertate poſita eſt:quæ ſuis ſtat viribus:nõ ex alieno arbitrio pendet. Athenien-
ſes,quibus primis poſt regiã legationẽ dicendi quæ vellent poteſtas facta eſt:mentiõe omni regis pre-
termiſſa,Romanæ ſocietatis Ætolos,meritorũq; in vniuerſam Græciã T.Quintii admonuerunt:ne
temere eam celeritate nimia cõſiliorum euerterent.Cõſilia callidã & audacia prima ſpecie læta,tractu
dura,euẽtu triſtia eſſe.legatos Romanos,& in iis T.Quintium haud procul inde abeſſe.dum integra
omnia eſſent:verbis potius de iis,quæ ambigerẽtur:diſceptarent:q̃.Aſiam,Europamq; ad funeſtũ ar-
marent bellũ. Multitudo auida nouandi res,Antiochi tota erat:& ne admittendos quidẽ in conciliũ
Romanos cenſebant.principũ maxime ſeniores authoritate obtinuere:vt daretur iis concilium.Hoc
decretũ Athenieſes cum retuliſſent:eundũ in Ætoliã Quintio viſum eſt.aut enim moturum aliquid:
aut omnes homines teſtes fore: penes Ætolos belli culpam eſſe:Romanos iuſta, ac propè neceſſaria
ſumpturos arma.Poſteaq̃ ventum eſt eò:Quintius in eo cõcilio orſus à principio ſocietatis Ætolorũ
cum Romanis,& quoties ab iis fides mota fœderis eſſet,pauca de iure ciuitatũ,de quibus ambigere-
tur:diſſeruit.Si quid tamen æqui ſe habere arbitrarentur:quãto eſſe ſatius:Romã mittere legatos:ſeu
diſceptare,ſeu rogare ſenatũ mallent:q̃ populũ Romanũ cum Antiocho immiſſis Ætolis nõ ſine mo-
tu magno generis humani,& pernicie Græciæ dimicare:nec vllos prius cladem eius belli ſenſuros:q̃
qui mouiſſent.Hoc nequicquã velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde,cæteriq; factiõis eiuſdẽ
cum aſſenſu omnium auditi peruicerũt:vt ne dilato quidẽ cõcilio, & abſentibus Romanis decretum
fieret:quo acceſſeretur Antiochus ad liberandam Græciã,diſceptãdumq; inter Ætolos & Romanos.

C Huic tam ſuperbo decreto addidit propriam cõtumeliã Democritus prætor eorũ. nam cum idipſum
poſceret decretũ T. Quintius: non veritus maieſtatẽ viri, primo aliud in pręſentia, quod magis inſta
ret: præuertendum ſibi eſſe dixit. decretum, reſponſumq́; breui in Italia, caſtris ſuper ripã Tyberis po-
ſitis, daturũ. tantus furor illo tempore gentem Ætolorũ, tantusq́; magiſtratus eorũ cœpit. Quintius,
legatiq́; Corinthum rediere. Inde, vt quæq; de Antiocho nihil per ſe ipſi moti, & ſedẽtes expectare ad-
uentũ viderentur regis: concilium quidẽ vniuerſæ gentis poſt dimiſſos Romanos non habuerũt: per
apocletos autem (ita vocant ſanctius cõciliũ: ex delectis cõſtat viris) id agitabant: quo nam modo res
in Græcia nouarentur. Inter omnes cõſtabat: in ciuitatibus principes, & optimum quenq; Romanæ
ſocietatis eſſe: & præſenti ſtatu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex ſententia ipſorũ eſſent:
omnia nouare velle. Ætoli cõſiliũ vno die ſpei quoq; non audacis modo, ſed etiam impudentis cæpe-
runt: Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonẽ occupandi. Singuli in ſingulas miſſi ſunt principes:
Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonẽ, Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cu
ius fuga, cauſaq́; fugæ ante dictum eſt: quia reditus in patriam nulla ſpes alia erat: adiuuit. Literis Eu-
rylochi admoniti propinqui, amiciq́;, & qui eiuſdem factionis erant, liberos & coniugẽ eius cum ſor-
dida veſte tenentes velamenta ſupplicum cõcionẽ frequentem adire iubent, ſingulos, vniuerſosq́; ob-
teſtantes: ne inſontem, indemnatum cõſeneſcere in exilio ſinerent. Et ſimplices homines miſericordia,
& improbos ſeditioſosq́; immiſcendi res tumultu ætolico ſpes mouit. pro ſe quiſq; reuocare iubebãt.
His præparatis Diocles cũ omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) ſpecie reducentis exulem
hoſpitem profectus, die ac nocte ingens iter emenſus, cũ millia ſex ab vrbe abeſſet: luce prima tribus
electis turmis, cætera multitudine equitũ ſubſequi iuſſa, proceſſit. poſteaquam portæ appropinqua-
bat: deſilire omnes ex equis iuſſit: & loris ducere equos, itineris maxime modo ſolutis ordinibus: vt co-
mitatus magis præfecti videretur, q̃ præſidium. Ibi vna ex turmis ad portam relicta, ne excludi ſubſe-
quens equitatus poſſet: media vrbe ac per forũ manu Eurylochum tenens, multis occurrẽtibus, gratu
lantibusq;, domũ deduxit. mox equitũ plena vrbs erat: & loca opportuna occupabantur. tum in do-
mos miſſi: qui principes aduerſæ factionis interficerent. Ita Demetrias Ætolorũ facta eſt. Lacedæmo
ne non vrbi vis afferenda, ſed tyrannus dolo capiendus erat: quẽ ſpoliatũ maritimis oppidis à Roma-
nis, tunc intra mœnia etiã Lacedæmonis ab Achæis compulſum, qui occupaſſet occidere: eum totius
gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Cauſam mittendi ad eũ habuerunt: quod fatigabat preci-
D bus: vt auxilia ſibi, cum illis authoribus rebellaſſet: mitterentur. Mille pedites Alexameno dati ſunt: &
trecenti delecti ex iuuẽtute equites. Iis à prętore Democrito in cõcilio arcano gentis, de quo ante di-
ctum eſt: denunciatũ: ne ſe ad bellum Achaicũ, aut rem vllam, quã ſua quiſq; opinione: præcipere poſ-
ſet: crederent miſſos eſſe. quicquid Alexamenum res mouiſſet ſubiti cõſilii capere: ad id q̃ vis inopina-
tum, temerarium, audax obedienter exequendum parati eſſent: ac pro eo acciperent: tanq̃ ad id vnum
agendum miſſos à domo ſe ſcirent. Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrannũ venit: quẽ adue-
niens extemplo ſpei impleuit. Antiochum iam in Europam tranſiſſe: mox in Græcia fore, terras, ma-
ria armis virisq́; cõpleturũ. nõ cũ Philippo rem eſſe credituros Romanos. numerũ iniri peditũ, equi-
tumq́;, ac nauium non poſſe: elephantorũ aciem cõſpectu ipſo debellaturam. Ætolos toto ſuo exerci-
tu paratos eſſe venire Lacedæmonem, cum res poſcat: ſed frequentes armatos oſtendere aduenientⁱ re-
gi voluiſſe. Nabidi quoq; & ipſi faciendũ eſſe: vt quas haberet copias, non ſineret ſub tectis marceſce-
re ocio: ſed educeret: & in armis decurrere cogeret: ſimul animos acueret: & corpora exerceret. cõſuetu-
dine leuiorẽ laborem fore: & comitate, ac benignitate ducis etiã non iniucũdum fieri poſſe. Educi in-
de frequẽter ante vrbem in campũ ad Eurotã amnem cœpere. Satellites tyranni media ferè in acie cõ-
ſiſtebant. tyrannus cum tribus ſummũ equitibus, inter quos plerunq; Alexamenus erat: ante ſigna ve-
ctabatur cornua extrema inuiſens. in dextero cornu Ætoli erant: & qui ante auxiliares tyrãni fuerãt:
& qui venerant milites cũ Alexameno. Fecerat ſibi morem Alexamenus nunc cũ tyrãno inter paucos
ordines circũeundi, monendiq́; cum, quæ in rem eſſe videbãtur: nũc in dexterũ cornu ad ſuos adequi-
tandi: mox inde, velut imperato, quod res popoſciſſet: recipiendi ſe ad tyrannũ. Sed quẽ diem patran-
do facinori ſtatuerat: eo pauliſper cũ tyrãno vectatus, cum ad ſuos cõceſſiſſet: tum equitibus à domo
ſecum miſſis, Agenda, inquit, res eſt iuuenes, audendaq́;, quã me duce impigre exequi iuſſi eſtis. pa-
rate animos, dextrasq́;: nequis in eo, quod me viderit facientẽ: ceſſet. qui cunctatus fuerit: & ſuum cõ-
ſilium meo interponet: ſciat ſibi reditum ad penates non eſſe. Horror cunctos cæpit: & meminerãt,
cum quibus mandatis exiſſent. Tyrãnus ab læuo cornu veniebat. Ponere haſtas equites Alexamenus
iubet: & ſe intueri. colligit & ipſe animũ cõfuſum tantę cogitatione rei. poſteaq̃ appropinquabat: im-
petum facit: & transfixo equo tyrannum deturbat. iacentem equites confodiunt multis fruſtra in lori-
cam ictibus datis. tandem in nudum corpus vulnera peruenerũt: & priuſquam à media acie ſuccurre-
retur, expirauit. Alexamenus cũ omnibus Ætolis citato gradu ad regiam occupandã pergit. Corpo-
ris cuſtodes, cum res in oculis gereretur: pauor primo cæpit. deinde poſteaq̃ abire Ætolorum agmen
videre: concurrunt ad relictum tyrãni corpus. Perpaucorum turba ex cuſtodibus vitæ, mortisq́; vlto-
ribus

A tibus facta eſt. nec mouiſſet ſe quiſquã: ſi extemplo poſitis armis vocata in cõcionem multitudo fuiſ-
ſet: & oratio habita tempori conueniens. Frequentes inde retenti in armis Ætoli, ſine iniuria cuiuſq;.
ſed, vt oportuit in cõſilio fraude cœpto, omnia in maturandã perniciẽ eorum, qui fecerant, ſunt acta.
Dux regia incluſus diem ac noctẽ in ſcrutandis theſauris tyranni cõſumpſit: Ætoli velut capta vrbe,
quam liberaſſe videri volebant: in prædam verſi. Simul indignitas rei, ac ſimul contemptus animos
Lacedæmoniis ad cœundũ fecit. alii dicere: exturbãdos Ætolos: & libertatẽ, cum reſtitui videretur: in-
tercæptam repetẽdã. alii: vt caput agendæ rei eſſet: regii generis aliquẽ in ſpeciem aſſumendũ. Laconi
cus eius ſtirpis erat puer admodũ, educatus cum liberis tyranni. eum in equũ imponunt: & armis arre
ptis Ætolos vagos per vrbẽ cædunt: tum regiã inuadunt: ibi Alexamenũ cum paucis reſiſtentem ob-
truncant. Ætoli circa Chalciœcum (Mineruæ eſt templũ æreum) congregati cæduntur. pauci armis
abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiũt. ibi cõprehẽſi à magiſtratibus ſub corona vene-
runt. Philopœmenes audita cæde tyranni profectus Lacedæmonẽ, cum omnia turbata metu inueniſ
ſet: euocatis principibus, & oratione habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat: ſocietati Achæo-
rum Lacedæmonios adiunxit: eo etiã facilius, quod ad idẽ forte tẽpus A. Attilius cũ quatuor & vigin-
ti quinqueremibus ad Gytheum acceſſit. Iiſdẽ diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidã prin
cipẽ pulſum opibus eorũ, qui Romanæ ſocietatis, erãt: poſt T. Quintii, legatorũq; aduẽtum, & Hero-
dorum mercatorem, ſed potẽtẽ Chalcide propter diuitias, præparatis ad ꝑditionẽ iis, qui Euthymi-
dæ factionis erant: nequaq̃ eandem fortunã, qua Demetrias per Eurylochũ occupata erat: habuit. Eu-
thymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locũ) Thebas primũ, hinc Salganea proceſſit. Hero-
dorus ad Thronium inde haud procul in maliaco ſinu duo millia peditũ, & Thoas ducẽtos equites,
naues onerarias leues ad triginta habebat. eas cũ ſexcentis peditibus Herodorus traiicere in inſulam
Atalantam iuſſus: vt inde, cũ pedeſtres copias appropinquare iam Aulidi, atq; Euripo ſenſiſſet: Chal-
cidẽ traiiceret. ipſi cæteras copias nocturnis maxime itineribus quanta poterãt celeritate, Chalcidem
ducebant. Mictilo, & Xenoclides, penes quos tum ſumma rerũ pulſo Euthymida, Chalcide erat: ſeu
ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primo pauidi nihil vſquã ſpei, niſi in fuga ponebãt. deinde poſtea-
quam reſedit terror: & prodi, & deſeri non patriam modo, ſed etiam Romanorũ ſocietatẽ cernebant:
conſilio tali animũ adiecerunt. Sacrum anniuerſariũ eo forte tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ
erat: quod non populariũ modo, ſed Caryſtiorum etiã cœtu celebratur. Eò miſerunt qui orarent Ere-
B trienſes, Caryſtioſq;: vt & ſuarũ fortunarũ in eadem inſula geniti miſererẽtur: & Romanã ſocietatem
reſpicerent: ne finerent Ætolorũ Chalcidem fieri. Eubœam habituros: ſi Chalcidẽ habuiſſent. graues
fuiſſe Macedonas dominos: multo minus tolerabiles futuros Ætolos. Romanorũ maxime reſpectus
ciuitates mouit, & virtutẽ nuper in bello, & in victoria iuſtitiã benignitatemq; expertas. itaq; quod ro
boris in iuuentute erat, vtraq; ciuitas armauit: miſitq;. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani cum
tradidiſſent: ipſi cũ omnibus copiis trãſgreſſi Euripum ad Salganea poſuerunt caſtra. inde caduceator
primũ, deinde & legati ad Ætolos miſſi percũctatũ: quo ſuo dicto, factó ue ſocii, atq; amici ad ſe oppu-
gnandos venirẽt. Reſpõdit Thoas dux Ætolorũ nõ ad oppugnãdos, ſed ad liberãdos ab Romanis ve-
nire ſeſe. ſplendidiore nũc eos catena, ſed multo grauiore vinctos eſſe: q̃ cum præſidiũ Macedonũ in ar-
ce habuiſſent. Se vero negare Chalcidẽſes aut ſeruire vlli, aut præſidio cuiuſq; egere. Ita digreſſi ex col-
loquio legati ad ſuos. Thoas, & Ætoli, vt qui ſpem omnẽ in eo, vt improuiſo opprimerẽt, habuiſſent:
ad iuſtũ bellum, oppugnationẽq; vrbis mari ac terra munitæ haudquaq̃ pares: domũ rediere. Euthy-
midas poſteaq̃ caſtra populariũ ad Salganea eſſe, profectoſq; Ætolos audiuit: & ipſe à Thebis Athe-
nas rediit. Et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalanta ſignũ nequicq̃ expectaſſet: miſſa
ſpeculatoria naue, vt quid moræ cauſa eſſet, ſciret: poſteaq̃ rem amiſſam à ſociis vidit: Throniũ, vnde
venerat, repetit. Quintius quoq; his auditis à Corintho veniẽs nauibus in Chalcidẽ Euripo Eume-
ni regi occurrit. placuit: quingentos milites præſidii cauſa relinqui Chalcide ab Eumene rege: ipſum
Athenas ire. Quintius, quò profectus erat, Demetriadem contendit: ratus Chalcidẽ liberatã momẽ-
ti aliquid apud Magnetas ad repetendam ſocietatẽ Romanam facturã. & vt præſidii aliquid eſſet ſuæ
partis hominibus: Eunomo prætori Theſſalorum ſcripſit: vt armaret iuuentutẽ. & Iulium ad Deme-
triadẽ præmiſit ad tentandos animos: non aliter, niſi pars aliqua inclinaret ad reſpectum priſtinæ ſo-
cietatis: rem aggreſſurus. Iulius quinqueremi naue ad hoſtiũ portus eſt inuectus. Eò multitudo Ma-
gnetum omnis cum ſe effudiſſet: quæſiuit Iulius: vtrũ ad amicos, an ad hoſtes ſeſe veniſſe mallẽt? Re-
ſpõdit magnetarches Eurylochus: ad amicos veniſſe eum. ſed abſtineret portu: & fineret Magnetas in
cõcordia: & libertate eſſe: nec per colloquii ſpeciem multitudinẽ ſolicitaret. Altercatio inde, nõ ſermo
fuit: cũ Romanus vt ingratos increparet Magnetas: imminentesq; prædiceret clades: multitudo ob-
ſtreperet, nunc ſenatũ, nunc Quintium accuſando. Ita irrito incœpto Iulius ad Quintium ſeſe rece-
pit. At Quintius nuncio ad prætorem miſſo, vt reduceret domum copias: ipſe nauibus Corinthum
rediit. Abſtulerunt me velut de ſpatio Græciæ res immiſtæ Romanis: non quia ipſas operæpretium
eſſet perſcribere: ſed quia cauſæ fuerũt cũ Antiocho belli. Cõſulibus deſignatis (inde nãq; diuerterã)

C L.Quintius, & Cn.Domitius conſules in prouincias profecti ſunt: Quintius in Ligures: Domitius aduerſus Boios. Boii quieuerunt: atq; etiam ſenatus eorũ cum liberis, & præfecti cum equitatu (ſumma omniũ mille & quingenti) conſuli dediderunt ſeſe. Ab altero cõſule ager Ligurũ late eſt vaſtatus: caſtellaq; aliquot capta: vnde non præda modo omnis generis cũ captiuis parta: ſed recepti quoq; aliquot ciues, ſociiq; qui in hoſtium poteſtate fuerãt. Eodẽ hoc anno Vibonẽ colonia deducta eſt ex ſenatus cõſulto, plebiſq; ſcito. mille ſeptingẽti pedites ierunt: trecenti equites. triũuiri deduxerũt eos, Q.Næuius, M.Minutius, M.Furius Craſſipes. quinadena iugera agri data in ſingulos pedites ſunt: duplex equitibus. Brutiorũ proxime fuerat ager: Brutii ceperant de Græcis. Romæ per idẽ tẽpus duo maximi fuerunt terrores, diutinus alter: ſed ſegnior. terra dies duodequadraginta mouit. per totidẽ dies feriæ in ſolicitudine, ac metu fuere: in triduũ eius rei cauſa ſupplicatio habita eſt. alter nõ pauor vanus, ſed vera multorũ clades fuit. incendio à foro Bôario orto diẽ noctemq; ædificia in Tyberim verſa arſere: tabernæq; omnes cum magni pretii mercibus conflagrauerunt. Iam ferè in exitu annus erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, & cura patribus creſcebat. itaq; de prouinciis magiſtratuum deſignatorum, quo intentiores eſſent omnes: agitari cœptum eſt. Decreuere: vt conſulibus Italia, & quò ſenatus cenſuiſſet: (iam eſſe bellũ aduerſus Antiochum regẽ omnes ſciebant) prouinciæ eſſent. cuius ea ſors eſſet: quatuor millia peditum ciuiũ Romanorũ, & trecenti equites, ſex millia ſociũ & latini nominis cum quadringentis equitibus ſunt decreta. eorum delectum habere L.Quintius Cos. iuſſus: ne quid moraretur: quo minus cõſul nouus quò ſenatus cenſuiſſet, extemplo proficiſci poſſet. Itẽ de prouinciis prætorũ decretũ eſt: prima vt ſors duæ, peregrina vrbanaq;, & inter ciues ac peregrinos iuriſdictio eſſet: ſecunda Brutii: tertia claſſis: vt nauigaret, quò ſenatus cenſuiſſet: quarta Sicilia: quinta Sardinia: ſexta Hiſpania vlterior. Imperatũ præterea L.Quintio cõſuli eſt: vt duas legiones ciuiũ Romanorum nouas cõſcriberet: & ſociũ ac latini nominis viginti millia peditũ, & octingẽtos equites. eũ exercitũ prætori, cui Brutii prouincia eueniſſet: decreuerunt. Ædes duæ Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ ſunt. vouerat L.Furius Purpurio prętor gallico bello vnã: alterã cõſul. dedicauit Q.Martius Ralla duũuir. Iudicia in fœneratores eo anno multa ſeuere ſunt facta, accuſantibus priuatos ędilibus curulibus, T.Mutio, & P.Iunio Bruto. de mulcta damnatorũ quadrigę inauratę in Capitolio poſitę: & in cella Iouis ſupra faſtigium ędiculæ: & XII clypea inaurata. & iidem porticum extra portã Trigeminam inter lignarios fecerunt. Intentis in apparatũ noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidẽ

D ceſſabatur. Tres eum ciuitates tenebant, Smyrna, & Alexãdria Troas, & Lampſacus: quas neq; vi expugnare ad eam diẽ poterat: neq; cõditionibus in amicitiã pellicere: neq; à tergo relinquere traiiciẽs ipſe in Europam volebat. Tenuit eum, & de Annibale deliberatio: & primo naues apertæ, quas cum eo miſſurus in Africam fuerat: moratæ ſunt: deinde an omnino mittendus eſſet, cõſultatio mota eſt: maxime à Thoante Ætolo. qui omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in poteſtate eſſe: & quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis copias eius, erexerat multorum in Græcia animos: iiſdem & regis ſpem inflabat. omnium votis eum acceſſiri. cõcurſum ad litora futurum: vnde claſſem regiam proſpexiſſent. Hic idem auſus de Annibale eſt mouere ſententiam propè iam certam regis. nam neq; dimittendam partem nauium à claſſe regia cenſebat: neq; ſi mittendæ naues forent: minus quẽquam ei claſſi, quàm Annibalem præficiendum. Exulem illũ, & Pœnum eſſe: cui mille in dies noua conſilia vel fortuna ſua, vel ingenium poſſit facere. & ipſam eam gloriam belli, qua velut dote Annibal conciliatur: nimiam in præfecto regio eſſe. regem conſpici, regem vnum ducẽ, vnũ imperatorem videri debere. Si claſſem, ſi exercitum amittat Annibal: idem damni fore, ac ſi per alium ducem amittantur. ſi quid proſpere eueniat: Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore. Si vero vniuerſo bello vincendi Romanos fortuna detur: quàm ſpem eſſe: ſub rege victurum Annibalẽ vni ſubiectum: qui patriam propè non tulerit: non ita ſe à iuuenta eum geſſiſſe, ſpe animoq; complexum orbis terrarum imperiũ: vt in ſenectute dominum laturus videatur. Nihil opus eſſet regi Annibale duce, comite, & conſiliario eodem ad bellum vti poſſe. modicum fructum ex ingenio tali neq; grauẽ, neq; inutilem fore. ſi ſumma petantur: & dantem, & accipientem pergrauatura. Nulla ingenia tàm prona ad inuidiam ſunt: q̃ eorum qui genus ac fortunam ſuam animis non æquãt: quia virtutem, & alienũ bonum oderunt. Extemplo cõſilium mittendi Annibalis, quod vnum in principio belli vtiliter cogitatum erat: abiectum eſt. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, nõ vltra differre profectionem in Græciam cõſtituit. Priuſquam ſolueret naues: Ilium à mari aſcendit: vt Mineruæ ſacrificaret. Inde ad claſſem regreſſus, proficiſcitur XL tectis nauibus, apertis LX: & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu, bellicoq; alio apparatu, ſequebantur. Imbrum primo inſulam tenuit: inde Scyathum traiecit. vbi collectis in alto, quæ diſſipatæ erãt, nauibus, ad Pteleum primum continẽtis venit. Ibi Eurylochus magnetarches, principeſq; Magnetũ ab Demetriade occurrerunt. quorum frequẽtia lætus die poſtero in vrbis portum nauibus eſt inuectus. Copias haud procul inde expoſuit. X millia peditum fuere: & quingenti equites, ſex elephanti: vix ad Græciã nudam occupandam ſatis copiarũ, ne dum ad ſuſtinendum Romanum bellũ. Ætoli poſteaquã Demetriadem

veniſſe

A veniſſe Antiochum allatum eſt:concilio indicto decretum,quo accerſerent eum:fecerunt. Iam profectus ab Demetriade rex,quia ita decreturos ſciebat:Phalaram in ſinum maliacū proceſſerat. inde decreto accepto Lamiam venit.Exceptus ingenti fauore multitudinis cum plauſibus, clamoribuſq;,& qbus aliis lætitia effuſa vulgi ſignificat. In conciliū vt ventum eſt: à Phanea prætore,principibuſq; aliis introductus,facto ſilētio rex dicere orſus.Prima eius oratio fuit excuſantis:quod tāto minoribus ſpe,atq; opinione oium copiis veniſſet. Id ſuæ impenſæ erga eos voluntatis maximū debere indiciū eſſe:quod nec paratus ſatis vlla re,& tempore ad nauigandū immaturo,vocantibus legatis eorū haud grauate obſecutus eſſet:crediſſetq;:cū ſe vidiſſent Ætoli: oia vel in ſe vno poſita præſidia exiſtimaturos eſſe. Cæterum eorū quoq; ſe, quorū expectatio deſtituta in præſentia videat: ſpem abunde expleturum.nam ſimul primū anni tēpus nauigabile præbuiſſet mare: omnē ſe Græciā armis,viris, equiſq;, omnem oram maritimā claſſibus cōpleturum:nec impenſæ,nec labori,nec periculo parſurum:donec depulſo ceruicibus eorū imperio Romano, liberā vere Græciam, atq; in ea principes Ætolos feciſſet. cū exercitibus cōmeatus quoq; omnis generis ex Aſia venturos in præſentia curæ eſſe Ætolis deberet vt copia frumenti ſuis,& annona tolerabilis rerū aliarum ſuppeditet. In hanc ſententiā rex cum magno oium aſſenſu locutus diſceſſit.Poſt diſceſſum regis inter duos principes Ætolorum, Phaneam & Thoantem cōtentio fuit.Phaneas reconciliatore pacis,& diſceptatore de iis,quæ in cōtrouerſia cum populo Romano eſſent:vtendū potius Antiocho cenſebat,q̄ duce belli.Aduentū eius,& maieſtatem ad verecundiā inferendā Romanis vim maiorem habiturā,q̄ arma.Multa hoies, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere:quæ bello & armis cogi nō poſſint. Thoas negare:paci ſtudere Phaneam:ſed diſcutere apparatū belli velle:vt tædio & impetus relangueſcat regis: & Romani tēpus ad cōparandum habeant.Nihil enim æqui ab Romanis impetrari poſſe, toties legatiōibus miſſis Romam, toties cū ipſo Quintio diſceptando ſatis expertum eſſe. nec niſi abſciſſa omni ſpe, auxiliū Antiochi imploraturos fuiſſe.quo celerius ſpe oium oblato,non eſſe elangueſcendū:ſed orandum potius regem:vt qm̄, quod maximum fuerit,ipſe vindex Græciæ venerit:copias quoq; terreſtres, naualeſq;: accerſat. armatum regem aliquid impetraturū:inermem non pro Ætolis modo,ſed ne pro ſe quidem ipſo momenti vilius futurum apud Romanos. Hæc vicit ſententia:imperatoremq; regē appellandū cenſuerunt:& XXX principes,cum qbus,ſiqua vellet,conſultaret:delegerunt. Ita dimiſſo concilio, multitudo ois in ſuas ciuitates dilapſa eſt.Rex poſtero die cum apocletis eorum vnde bellum ordiretur, cōſultabat. optimū viſum eſt:Chalcidem fruſtra nuper ab Ætolis tentatam primū aggredi: & celeritate in eam rē

B magis,q̄ magno conatu & apparatu opus eſſe.Itaq; cū mille peditibus rex,qui eū Demetriade ſecuti erant:profectus per Phocidē eſt.& alio itinere principes Ætoli,iuniorum paucis euocatis,ad Chæroniam occurrerunt:& X roſtratis nauibus ſecuti ſunt.Rex ad Salganea caſtris poſitis,ipſe cum principibus Ætolorum Euripū traiecit.& cum haud procul portu egreſſus eſſet:magiſtratus quoq; Chalcidenſium,& principes ante portam proceſſerunt.pauci vtrinq; ad colloquium congreſſi ſunt. Ætoli magnopere ſuadere:vt ſalua Romanorū amicitia regem quoq; aſſumerent ſociū atq; amicum. Neq; enim eum inferendi belli,ſed liberandæ Græciæ cauſa in Europam traieciſſe,& re liberandæ;nō verbis & ſimulatione:quod feciſſent Romani.Nihil autem vtilius Græciæ ciuitatibus eſſe: q̄ vtrāq; cōplecti amicitiā. ita enim ab vtriuſq; iniuria tutā alterius ſemper præſidio & fiducia fore. nam ſi non recepiſſent regem:viderent quid patiēdum iis extemplo foret:cum Romanorū procul auxiliū: hoſtis Antiochus,cui reſiſtere viribus ſuis non poſſent:ante portas eſſet. Ad hæc Mictio vnus ex principibus,mirari ſe dixit:ad quos liberandos Antiochus relicto regno ſuo in Europam traieciſſet. nullam enim ciuitatem ſe in Græcia noſſe:quæ aut præſidium habeat: aut ſtipendium Romanis pendat: aut fœdere iniquo alligata,quas nolit,leges patiatur. itaq; Chalcidenſes neq; vindice libertatis vllo indigere: cū liberi ſint:neq; præſidio:cum pacē eiuſdem populi Romani beneficio,& libertatem habeāt.Amicitiā regis non aſpernari,neq; ipſorū Ætolorum.id primum eos pro amicis facturos:ſi inſula excedant:atq; abeant.nam ipſis certum eſſe:nonmodo non recipere mœnibus:ſed ne ſocietatē quidē vllam paciſci, niſi ex authoritate Romanorum. Hæc renunciata regi ad naues,vbi reſtiterat, cum eſſent:in præſentia(neq; enim iis venerat copiis:vt vi agere quicq̄ poſſet)reuerti Demetriadem placuit.ibi,quoniam primū manè inceptum euaſiſſet:cōſultare cū Ætolis rex quid deinde fieret.Placuit:Achæos,& Aminandrum regem Athamanum tentare. Bœotiorū gentem auerſam ab Romanis iam inde à Barcillæ morte,& quæ ſecutæ eam fuerant:cenſebāt.Achæorum Philopœmenem principem æmulatione gloriæ in bello Laconū infeſtum, inuiſumq; eſſe Quintio credebant. Aminander vxorē Apamiam, filiā Alexandri cuiuſdam Megalopolitani,habebat: qui ſe oriundū à Magno Alexandro ferens, filiis duobus Philippum atq; Alexandrum,& filiæ Apamiam nomina impoſuerat: quam regiis indultam nuptiis maior ex fratribus Philippus ſecutus in Athamaniam fuerat. Hunc forte ingenio vanum Ætoli,& Antiochus impulerant in ſpem, quod is vere regum ſtirpis eſſet, regni Macedoniæ: ſi Aminandrum,Athamaneſq; Antiocho cōiunxiſſet. & ea vanitas promiſſorum non apud Philippum modo, ſed ēt apud Aminandrū valuit. In Achaia legatis Antiochi,Ætolorumq; coràm T.Quintio Ægii

tam giue

C datum eſt conciliũ. Antiochi legatus prior, q̃ Ætoli eſt auditus. Is, vt plerique, quos opes regiæ alunt:
vaniloquus maria terraq; inani ſonitu verboꝝ cõpleuit. Equitũ innumerabilẽ vim traiici Helleſpon-
to in Europã: partim loricatos: quos cataphractos vocant: partim ſagittis ex equo vtentes: &, à quo
nihil ſatis tecti ſit: auerſos refugiẽte equo certius figentes. His equeſtribus copiis quanquã vel totius
Europæ exercitus in vnũ coacti obrui poſſent: adiiciebat multiplices copias peditum: & nominibus
quoq; gentiũ vix fando auditis terrebat: Dacas, Medos, Elim rosq;, & Caduſios appellãs. Naualiũ ve-
ro copiarũ, quas nulli portus capere in Græcia poſſent: dexterũ cornu Sidonios, & Tyrios, ſiniſtrum
Aradios, & ex Pãphylia Hydetas tenere: quas gentes nullæ vnq̃ nec arte, nec virtute nauali æquaſſent.
Iam pecuniã, iam alios belli apparatus referre ſupuacaneũ eſſe. ſcire ipſos: abundaſſe ſemp auro regna
Aſiæ. Itaq; non cũ Philippo, nec Annibale rẽ futurã Romanis: principe altero ciuitatis: altero Mace-
doniç tñ regni finibus incluſo: ſed cum magno Aſiæ totius, partisq; Europæ rege. Eum tñ, quanq̃ ab
vltimis oriẽtis terminis ad liberandã Græciã venit: nihil poſtulare ab Achæis: in quo fides eoꝝ aduer
ſus Romanos, priores ſocios atq; amicos lædatur. non enim vt ſecũ aduerſus eos arma capiant: ſed vt
neutri parti ſeſe coniungant, peterę pacẽ vtriq; parti, quod medios deceat amicos: optent: bello ſe nõ
interponãt. Idẽ fermè & Ætoloꝝ legatus Archidamus petiit: vt q̃ facillima, & tutiſſima eſſet, quietẽ
pſtarẽt: ſpectatoresq; belli fortunarũ alienarũ euentũ ſine vllo diſcrimine rerũ ſuarũ operirẽt. Proue-
ctus deinde eſt intemperantia linguæ in maledicta, nunc cõmuniter Romanoꝝ, nunc proprie ipſius
Quintii ingratos appellans, & exprobrans nõ victoriã modo de Philippo virtute Ætoloꝝ partã, ſed
ẽt ſalutem: ipſumq;, & exercitum ſua opera ſeruatos. Quo enim illum vnq̃ imperatoris functum offi
cio eſſe? auſpicantem, immolantemq;, & vota nuncupantem ſacrificuli vatis modo in acie vidiſſe: cũ
ipſe corpus ſuũ pro eo telis hoſtiũ obiiceret. Ad ea Quintius, Coràm quibus magis, q̃ apud quos
verba faceret, dicere Archidamum rationem habuiſſe. Achæos enim probe ſcire: Ætoloꝝ omnem fe-
rociam in verbis, non in factis eſſe: & in cõciliis magis, concionibusq;, q̃ in acie apparere. itaq; parui
Achæorum exiſtimationem, quibus notos eſſe ſe ſcirent, feciſſe: legatis regis, & per eos abſenti regi eſſ
ſe iactaſſe. Quod ſi quis antea ignoraſſet: quæ res Antiochum, & Ætolos coniunxiſſet: ex legatorũ ſer-
mone potuiſſet apparere. mentiendo inuicem, iactandoq; vires, quas non haberent, inflaſſe vana ſpe
atq; inflatos eſſe: dum ii ab ſe Philippum victum, ſua virtute protectos Romanos, & quæ modo au-
diebatis narrant: vos, cæterasq; ciuitates, & gentes, ſuam ſectam eſſe ſecuturos: rex contra peditum,
equitumq; nubes iactat: & conſternit maria ſuis claſſibus. Eſt autem res ſimillima cœnæ chalcidenſis
D hoſpitis mei, hominis & boni, & ſciti conuiuatoris. apud quem ſolſtitiali tempore comiter accepti
cum miraremur, vnde illi eo tẽpore anni tam varia, & tam multa venatio: homo non q̃ iſti ſunt, glo-
rioſus renidens condimentis ait varietatem illam, & ſpeciem ferinæ carnis ex manſueto ſue factã. Hoc
dici apte in copias regis, quæ paulo ante iactatæ ſunt: poſſe: & in varia genera armorum, & multa no-
mina gentium inauditarum: Dacas, & Medos, & Caduſios, & Elimæos, Syros omnes eſſe: haud paulo
mancipiorum melius, propter ſeruilia ingenia, q̃ militum genus. Et vtinam ſubiicere oculis veſtris
Achæi poſſem concurſationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiam in concilium Ætolorum,
nunc Chalcidem; videretis vix duarũ male plenarum legiuncularum inſtar in caſtris regis. videretis
regẽ nunc mendicantem propè frumentũ ab Ætolis, quod militi admetiatur: nũc mutuas pecunias
fœnore in ſtipendium quærentẽ, nunc ad portas Chalcidis ſtãtem, & mox inde excluſum, nihil aliud,
q̃ Aulide atq; Euripo ſpectatis, in Ætoliam redeuntẽ. Male crediderunt & Antiochus Ætolis, & Æto
li regiæ vanitati. quo minus vos decipi debetis; ſed expertæ potius, ſpectatæq; Romanorum fidei cre-
dere. Nam quod optimum eſſe dicant: non interponi vos bello: nihil immò tam alienum rebus veſtris
eſt. quippe ſine gratia, ſine dignitate præmium victoris eritis. Nec abſurde aduerſus vtroſq; reſpon-
diſſe viſus eſt: & facile erat orationem apud fauẽtes æquis auribus accipi. nulla enim nec diſceptatio,
nec dubitatio fuit: quin omnes, eoſdem genti Achæorũ hoſtes, & amicos, quos populus Romanus
cenſuiſſet, iudicarent: bellumq; & Antiocho, & Ætolis nunciari iuberent. Auxilia etiam quò cenſuit
Quintius, quingentoꝝ militum Chalcidem, quingentorum Piræeum extẽplo miſerunt. Erat enim
haud procul ſeditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibuſdam ſpe largitionum venalẽ
precio multitudinem: donec ab iis, qui Romanæ partis erãt: Quintius eſt accitus: & accuſante Leon-
te quodam Apollodorus auctor defectionis damnatus, atq; in exilium eſt eiectus. Et ab Achæis qui-
dem cum triſti reſponſo legatio ad regem rediit. Bœoti nihil certi reſponderunt. Cum Antiochus
in Bœotiam veniſſet: tum quid ſibi faciundum eſſet, ſe deliberaturos eſſe. Antiochus cum ad Chalci
dis præſidium & Achæos, & Eumenem regem miſiſſe audiſſet: maturandum ratus, vt & præuenirent
ſui: & venientes, ſi poſſent, exciperent: Menippum cum tribus fermè millibus militum, & cum omni
claſſe Polyxenidam mittit. ipſe paucos poſt dies ſex millia ſuorum militum, & ex ea copia, quæ Lamiæ
repente colligi potuit: non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti, ab Eumene rege modicum
auxilium miſſum, duce Xenoclide Chalcidenſi nondum obſeſſis itineribus tuto tranſgreſſi Euripũ,
Chalcidem peruenerunt. Romani milites quingenti fermè & ipſi, cum iam Menippus caſtra ante
Salganea

A Salganea ad Herinnũ, quà tranſitus ex Bœotia in Eubœam inſulã eſt: haberet: venerũt. Mictilo erat cũ iis, legatus à Chalcide ad Quintiũ ad id ipſum præſidiũ petendũ miſſus, q poſteaq̃ obſeſſas ab hoſtibus fauces vidit: omiſſo ad Aulidem itinere, Delium cõuertit, vt inde in Eubœã tranſmiſſurus. Templum eſt Apollinis Deliũ iminens mari: V millia paſſuũ ab Tanagra abeſt. minus quatuor inde millium proximus in Eubœã eſt maris traiectus. Vbi & in fano lucoq́; ea religione & eo iure ſancto quo ſunt tẽpla quæ aſyla Greci appellant: & nondũ aut indicto bello, aut ita cõmiſſo, vt ſtrictos gladios, aut ſanguinẽ vſq̃ factũ audiſſent: cum p magnum ociũ milites, alii ad ſpectaculũ templi luciq́; verſi, alii in littore inermes vagarenť: magna pars p agros lignatum, pabulatumq́; dilapſa eſſet: repente Menippus palatos paſſim aggreſſus cecidit: ad quinquaginta viuos cæpit. ppauci effugerũt: in qbus Mictilo parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio, Romaniſq́; ſicut iactura militũ moleſta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adiecisse aliquantũ videbatur. Antiochus admoto ad Aulidẽ exercitu, cũ rurſus oratores partim ex ſuis, partim ætolos Chalcidẽ miſiſſet: q eadem illa, quæ nuper, cũ minis grauioribus agerent: nequicq̃ cõtra Mictilone & Xenoclide tendẽtibus, facile tenuit: vt portæ ſibi aperirenť. Qui romanæ partis erant: ſub aduentum regis vrbe exceſſerunt. Achæiq́; & Eumenis milites Salganea tenebãt. Et in Euripo caſtellũ romani milites pauci cuſtodiæ cauſa locũ cõmuniebãt. Salganea Menippus, rex ipſe caſtellũ Euripi oppugnare eſt adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti vt ſine fraude liceret abire, præſidio exceſſerũt. pertinacius Romani Euripum tuebanť. Hi quoq́; iam cũ terra mariq́; obſiderenť: & iam machinas, tormẽtaq́; cõportari viderent: nõ tulere obſidionẽ. Cum id, quod caput erat Eubœæ: teneret rex: ne cæteræ qdem eius inſulæ vrbes imperiũ abnuerũt. magnoq́; principio ſibi orſus bellũ videbať: quod tanta inſula, & tot opportunæ vrbes in ſuã ditionẽ veniſſent.

DECADIS QVARTÆ LIBER SEXTVS. xxxvi.

PVBLIVM Cornelium Cn. F. Scipionem, & M. Attilium Glabrionẽ conſules inito magiſtratu, patres priuſq̃ de prouinciis agerent, res diuinas facere maioribus hoſtiis iuſſerũt in oibus fanis: in qbus lectiſterniũ maiore parte anni fieri ſolet: precariq́;: quod ſenatus de nouo bello in aio haberet: vt ea res ſenatui, populoq́; Ro. bene atq́; feliciter eueniret. Ea oïa ſacrificia læta fuerunt: primiſq́; hoſtiis perlitatũ eſt: & ita aruſpices
B reſponderunt: eo bello terminos populi romani propagari: victoriã, ac triumphum oſtendi. Hæc cũ renunciata eſſent: ſolutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iuſſerunt: vellent: iuberenť ne: cum Antiocho rege, quiq́; ſectam eius ſecuti eſſent: bellum iniri: ſi ea perlata rogatio eſſet: tum, ſi ita videretur conſulibus: rem integram ad ſenatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum ſenatus decreuit vt conſules Italiam, & Græciam prouincias ſortirentur: cui Græcia eueniſſet: vt præter eum numerũ militum, quem L. Quintius in eam prouinciam ex authoritate ſenatus ſcripſiſſet: imperaſſetq́; ue: eum exercitum acciperet: quem M. Bebius prætor anno priore ex S. C. in Macedoniam traieciſſet. & extra Italiã permiſſum, vt, ſi res poſtulaſſet: auxilia ab ſociis ne ſupra V millia numerũ acciperet. L. Quintium ſuperioris anni conſulem legari ad id bellũ placuit. Alter cos. cui Italia prouincia eueniſſet: cum Boiis iuſſus bellũ gerere vtro exercitu mallet ex duobus: quos ſuperiores coss. habuiſſent: alterum vt mitteret Romam: eæq́; vrbanæ legiones eſſent paratæ, quò ſenatus cenſuiſſet. His ita in ſenatu ad id, quæ cuius prouincia foret, decretis, tum demũ ſortiri conſules placuit. Attilio Græcia, Cornelio Italia euẽnit. Certa deinde ſorte ſenatuſcõſultum factũ eſt: quod populus romanus eo tempore duellum iuſſiſſet cum rege Antiocho eſſe: quiq́; ſub imperio eius eſſent: vt eius rei cauſa ſupplicationem imperarent conſules: vtiq́; M. Attilius cos. ludos magnos Ioui voueret, & dona ad oïa puluinaria. Id votũ in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maximo conſul nuncupauit. Si duellum, quod cũ Antiocho rege ſumi populus iuſſit: id ex ſententia ſenatus, populiq́; romani cõfectum erit: tum tibi Iupiter populus romanus ludos magnos dies x continuos faciet: donaq́; ad oïa puluinaria dabunť de pecunia, q̃tã ſenatus decreuit. qſqs magiſtratus eos ludos qñ, vbiq́; faxit: hi ludi recte facti, donaq́; data recte ſunto. Supplicatio inde ab duobus coss. edicta per biduũ fuit. Conſulibus ſortitis prouincias, extẽplo & prætores ſortiti ſunt. M. Iunio Bruto iuriſdictio vtraq́; euẽnit: A. Cornelio Mãmulæ Brutii: M. Æmylio Lepido Sicilia: L. Oppio Salinatori Sardinia: C. Liuio Salinatori claſſis: L. Æmylio Paulo Hiſpania vlterior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, conſcripti priore anno ex S. C. à L. Quintio conſule, dati ſunt: iuſſuſq́; tueri omnem oram circa Tarentum, Brunduſiumq́;. L. Æmylio Paulo in vlteriorem Hiſpaniam præter eum exercitum, quem à M. Fuluio proconſule accepturus eſſet: decretum: vt nouorum militũ tria millia duceret, & trecentos equites: ita vt in iis duæ partes ſociũ̃m latini nominis, tertia ciuium romanorum eſſet. Idem ſupplemẽti ad C. Flaminiũ, cui

imperium prorogabatur:in Hiſpaniam citeriorem eſt miſſum.M.Æmylius Lepidus à L.Valerio,cui
ſucceſſurus eſſet:ſimul prouinciam,exercitumq; accipere iuſſus:L.Valeriũ,ſi ita videretur, proprę́to-
rem in prouincia retinere:& prouinciã ita diuidere,vt vna ab Agrigento ad Pachynum eſſet: altera à
Pachyno Tyndarium.eam maritimam oram L.Valerius XX nauibus longis cuſtodiret. Eidẽ præ-
tori mandatum:vt duas decimas frumenti exigeret:idq; ad mare comportandum, deuehendumq; in
Græciam curaret. Idem L.Oppio de alteris decimis exigendis in Sardinia imperatum.cæterũ non in
Græciam,ſed Romam id frumentũ portari placere.C.Liuius prætor,cui claſſis euenerat:cum XXX.
nauibus paratis traiicere in Græciã primo quoq; tempore iuſſus:& ab Attilio naues accipere:veteres
naues,quæ in naualibus erãt: vt reficeret,& armaret. M. Iunio prætori negociũ datum eſt:vt in eam
claſſem ſocios nauales libertinos legeret.Legati terni in Africam ad Carthaginẽſes, & in Numidiam
ad frumentum rogandũ,quod in Græciam portaretur: miſſi: pro quo precium ſolueret populus Ro.
Adeoq; in apparatum curamq; eius belli ciuitas intenta fuit:vt P.Cornelius cos.ediceret: qui ſenato-
res eſſent:quibusq; in ſenatu ſententiã dicere liceret:quiq; minores magiſtratus eſſent: ne quis eorum
longius ab vrbe Roma abiret:q̃ vnde eo die redire poſſet: ne'ue vno tẽpore quinq; ſenatores ab vrbe
Roma abeſſent. In cõparanda impigre claſſe C. Liuium pretorẽ contẽtio orta cũ colonis maritimis
pauliſper tenuit.nam cũ cogerentur in claſſem:tribunos plebis appellarunt. ab iis ad ſenatum reiecti
ſunt.ſenatus ita,vt ad vnum oẽs conſentirent:decreuit:vacationem rei naualis his colonis non eſſe,
Sena,& Fregena,& Caſtrum nouũ,& Pyrgi,& Antiũ,& Tarracina,& Minturnæ, & Sinueſſa fuerunt:
quæ cum prætore de vacatione certauerũt.conſul deinde M.Attilius ex S.C. ad collegiũ fœcialium re-
tulit:ipſi'ne vtiq; regi Antiocho indiceretur bellum? an ſatis eſſet ad præſidiũ aliquod eius nũciare? &
num Ætolis quoq; ſeparatim indici iuberent bellũ? & num prius ſocietas eis, & amicitia renunciãda
eſſet:q̃ bellum indicendum? Fœciales reſponderunt:iam ante ſeſe, cũ de Philippo conſulerentur: hæc
decreuiſſe:nihil referre,ipſi coram,an præſidio nunciaretur.amicitiam renunciatã videri:cum legatis
toties repetentibus res nec reddi,nec ſatisfieri æquum cẽſuiſſent.Ætolos vltro ſibi bellum indixiſſe:cũ
Demetriadem ſociorũ vrbem per vim occupaſſent: Chalcidẽ terra mariq; oppugnatum iſſent:regem
Antiochũ in Europam ad bellũ populo Ro. inferendũ traduxiſſent. Omnibus iam ſatis comparatis,
M.Attilius cos.edixit:vt quos L.Quintius milites cõſcripſiſſet:& quos ſociis nominiq; latino impe-
raſſet:quos ſecum in prouinciã ire oporteret tribunos militũ legionis primæ & tertiæ: vti oẽs Brun-
duſium idibus maiis cõuenirent.ipſe ad quintum nonas maias paludatus vrbe egreſſus eſt.Per eoſdẽ
D dies & prætores in ꝓuincias profecti ſunt.Sub idẽ tẽpus legati ab duobus regibus,Philippo, & Ptole-
mæo Ægypti rege,Romam venerunt,pollicẽtes ad bellũ auxilia,& pecuniam,& frumentũ. ab Ptole-
mæo etiam mille pondo auri,& mille XX pondo argenti allata.Nihil eſt acceptum: gratiæ regibus
actæ.& cũ vterq; ſe cum oĩbus copiis in Ætoliam venturũ,belloq; interfuturũ pollicerentur:Ptolemæo
id remiſſum:Philippi legatis reſponſum.gratum eum ſenatui,populoq; romano facturũ:ſi M.Attilio
conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginenſibus,& Maſaniſſa rege legati venerũt.Carthaginenſes tri-
tici modiũm mille,hordei quingenta millia ad exercitum,dimidiũ eius Romam apportaturos polli-
citi ſunt:id vt ab ſe munus Romani acciperent,petere ſe: & claſſem ſuorũ ſuo ſumptu cõparaturos: &
ſtipendium,quod pluribus penſionibus in multos annos deberent:præſens omne daturos. Maſaniſſę
legati:quingenta millia modiũm tritici,trecenta hordei ad exercitum in Græciam:Romam trecenta
millia modiũm tritici, CC quinquaginta hordei: equites quingentos, elephantos XX regem ad
M.Attiliũ conſulem miſſurum. De frumento vtriſq; reſponſum. ita vſurum eo populum romanum:
ſi precium acciperent.De claſſe Carthaginenſibus remiſſum: præterq̃ ſi quid nauium ex fœdere debe-
rent.de pecunia ita reſponſum:nullam ante diẽ accepturos. Cum hæc Romæ agebantur: Chalcide
Antiochus ne ceſſaret per hybernorũ tempus:partim ipſe ſolicitabat ciuitatũ animos mittẽdis lega-
tis:partim vltro ad eũ veniebant:ſicut Epirotę cõmuni gentis cõſenſu,& Elei è Peloponneſo venerũt.
Elei auxilium aduerſus Achæos petebant:quos poſt bellũ nõ ex ſua ſententia indictum Antiocho,pri-
mum ciuitati ſuæ arma illaturos credebant.Mille iis pedites cũ duce Cretenſi Euphane ſunt miſſi. Epi-
rotarum legatio erat minime in partẽ vllam liberi,aut ſimplicis animi. apud regẽ gratiam initam vo-
lebant,cum eo vt cauerent,nequid offenderent Romanos.petebãt enim:ne ſe temere in cauſam dedu-
ceret,expoſitos aduerſus Italiã pro omni Græcia,& primos impetus romanorũ excepturos.ſed ſi ipſe
poſſet terreſtribus,naualibusq; copiis præſidere Epiro: cupide eum oẽs Epirotas & vrbibus, & portu-
bus ſuis accepturos.ſi id nõ poſſet:deprecari:ne ſe nudos,atq; inermes romano bello obiiceret. Hac le-
gatione id agi apparebat:vt ſiue(quod magis credebãt)abſtinuiſſet Epiro:integra ſibi oĩa apud exer-
citus romanos eſſent,cõciliata ſatis apud regẽ gratia:quod accepturi fuiſſent venientẽ: ſiue veniſſet:
ſic quoq; ſpes veniæ ab romanis foret:quod nõ expectato longinquo ab ſe auxilio, præſentis viribus
ſuccubuiſſent.Huic tam perplexę legationi quia nõ ſatis in promptu erat quid reſponderet:legatos ſe
miſſurum ad eos dixit:qui de iis,quæ ad illos,ſeq; communiter pertinerent: loquerentur. In Bœotiã
ipſe profectus eſt,cauſas in ſpeciem iræ aduerſus Romanos eas, quas ante dixi, habentem, Barcillæ

neceм,

A necem,& bellũ à Quintio Coroneæ pp romanorum militum cædes allatũ: re vera per multa iam ſe-
cula publice priuatimq; labēte egregia quondam diſciplina gentis:& multoꝶ eo ſtatu: qui diuturnus
eſſe ſine mutatione rerũ non poſſet. Obuiam effuſis vndiq; Bœotiæ principibus, Thebas venit. Ibi in
concilio gentis, q̃q̃ & ad Delium impetu in præſidium romanũ facto, & ad Chalcidem cõmiſerat nec
à paruis, nec dubiis principiis bellum: tñ eadem oratione exorſus, qua in colloquio primo ad Chalci-
dem, quaq; per legatos in cõcilio Achæoꝶ vſus erat: vt amicitiam ſecũ inſtitui, nõ bellũ indici roma-
nis poſtularet: neminem quid agereť, fallebat. decretũ tñ ſub leui verboꝶ prætextu pro rege aduerſus
Romanos factũ eſt. Hac quoq; gente adiuncta Chalcidem regreſſus, præmiſſis inde literis, vt Deme-
triadem cõuenirent principes Ætoloꝶ: cum qbus de ſumma rerũ deliberaret: nauibus eò ad diem in-
dictam cõcilio venit. Et Aminander accitus ad conſultandũ ex Athamania, & Annibal Pœnus iãdiu
nõ adhibitus, interfuit ei conſilio. Conſultatũ de Theſſaloꝶ gente eſt: quorum oĩbus, qui aderant, vo-
luntas tentanda videbať. in eo modo diuerſæ ſententiæ erant: quod alii extẽplo agendũ, alii ex hyeme,
quæ tunc fermè media erat, differendũ in veris principium: & alii legatos tantũmodo mittendos, alii
cum oĩbus copiis eundũ cenſebant: terrendosq; metu, ſi cunctarenť. Cum circa hanc ferè conſultatio-
nem diſceptatio omnis verteretť: Annibal nominatim interrogatus ſententiã, in vniuerſi belli cogita-
tionem regem, atq; oẽs eos, qui aderant: tali oratione auertit. Si ex quo traiecimus in Græciam, ad-
hibitus eſſem in conſiliũ: cum de Eubœa, de Achæis, deq; Bœotia agebať: eandem ſententiã dixiſſem:
quã hodie, cum de Theſſalis agiť, dicam. Ante oĩa Philippum, & Macedonas belli in ſocietatem qua-
cunq; ratione cenſeo deducẽdos eſſe. nã quod ad Eubœam, Bœotiosq;, & Theſſalos attinet: cui dubiũ
eſt: quin, vt quibus nullæ ſuæ vires ſint: præſentibus adulando ſemper quẽ metũ in conſilio habeant:
eodẽ ad impetrandũ veniam vtãtur: ſimulac Ro. exercitum in Græcia viderint: ad cõſuetum imperiũ
ſe auertant? nec iis noxæ futurũ ſit: quod cũ Romani procul abeſſent: vim tuã præſentis, exercitusq;
tui experiri noluerint? Quanto igitur prius, potiusq; eſt Philippum nobis coniungere, q̃ hos: cui, ſi
ſemel in cauſam deſcenderit, nihil integri futurum ſit: quiq; eas vires afferat: quæ non acceſſio tñ ad
romanũ eſſe bellum: ſed per ſe ipſæ nuper ſuſtinere potuerint Romanos. Hoc ergo adiuncto (abſit ver-
bo inuidia) quid dubitare de euentu poſſim? cum quibus aduerſus Philippum valuerint Romani: iis
nunc fore videã vt ipſi oppugnenť. Ætoli qui Philippum (quod inter oẽs conſtat) vicerunt: cum Phi-
lippo aduerſus Ro. pugnabunt. Aminander, atq; Athamãnum gens, quoꝶ ſecundũ Ætolos plurima
fuit opera in eo bello: nobiſcum ſtabunt. Philippus tum te quieto totã molẽ ſuſtinebat belli: nũc duo
B maximi reges, Aſiæ, Europæq; viribus aduerſus vnũ populum, vt meã vtranq; fortunã taceam: patrũ
certe ætate ne vni quidem Epirotarũ regi parem, quicquid tandẽ erit vobiſcũ cõparatus: geretis bel-
lum. Quæ igitur res mihi fiduciã præbet cõiungi nobis Philippum poſſe? vna cõmunis vtilitas: quæ
ſocietatis maximũ vinculũ eſt, altera authores vos Ætoli. veſter enim legatus hic Thoas inter cętera,
quæ ad exciendũ in Græciam Antiochum dicere eſt ſolitus: ante oĩa hoc ſemper affirmauit: fremere
Philippũ: & ægre pati ſub ſpecie pacis leges ſeruitutis ſibi impoſitas. ille quidẽ, vt feræ beſtiæ vinctæ,
aut clauſæ, & refringere clauſtra cupiẽtes, regis irã verbis æquabat. cuius ſi talis animus eſt: ſoluamus
nos eius vincula: & clauſtra refringamus: vt erũpere diu coercita ira in hoſtes cõmunes poſſit. Quod
ſi nihil eũ legatio noſtra mouerit: at nos, qñ nobis eum adiungere non poſſumus: ne hoſtibus noſtris
ille adiungi poſſit, caueamus. Seleucus filius tuus Lyſimachiæ eſt: qui ſi eo exercitu, quem ſecũ habet: p
Thraciam proxima Macedoniæ cœperit depopulari: facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum
ad ſua potiſſimum tuenda auertet. De Philippo meam ſententiam habes. De ratione vniuerſi belli qd
ſentirem, iam ab initio non ignoraſti. quod ſi tum auditus forem: non in Eubœa Chalcidem captã,
& caſtellum Euripi expugnatũ Romani, ſed Hetruriam, Ligurumq;, & Galliæ ciſalpinæ oram bello ar-
dere, &, qui maximus iis terror eſt: Annibalẽ in Italia eſſe audirent. Nũc quoq; accerſas cẽſeo omnes
nauales terreſtresq; copias: ſequantur claſſem onerariæ cum cõmeatibus. nã hic ſicut ad belli munera
pauci ſumus: ſic nimis multi pro inopia cõmeatuũ. Cũ omnes tuas cõtraxeris vires: diuiſam claſſem
partim Corcyræ in ſtatiõe habebis: ne trãſitus Romanis liber, ac tutus pateat: partim ad littus Italiæ,
quod Sardiniã Africamq; ſpectat: traiicies: ipſe cũ oĩbus terreſtribus copiis in Byllinũ agrũ pcedes:
inde Græciæ præſidebis: & ſpeciẽ Romanis traiecturi te præbens, & ſi res popoſcerit, traiecturus. Hæc
ſuadeo: qui vt nõ omnis peritiſſimus ſim belli: cum Romanis certe bellare bonis malisq; meis didici.
In quæ conſiliũ dedi: in eadẽ nec infidelẽ, nec ſegnem operã polliceor. Dii approbent eã ſententiã: quæ
tibi optima viſa fuerit. Hæc fermè Annibalis oratio fuit: quã laudarũt magis in præſentia, q aderãt,
q̃ rebus ipſis executi ſunt. nihil enim eorũ eſt factũ: niſi quod ad claſſem, copiasq; accerſendas ex Aſia
Polyxenidam miſit. Legati Lariſſam ad concilium Theſſalorum ſunt miſſi. & Ætolis, Aminandroq;
dies ad conueniendum exercitui Pheras eſt indictus. eodem & rex cum ſuis copiis confeſtim venit.
Ibi dum opperiretur Aminandrum, atque Ætolos: Philippum Megalopolitanum cum duobus
millibus hominum ad legenda oſſa Macedonum circa Cynocephalas, vbi debellatum erat cum
Philippo: miſit: ſiue ab ipſo quærente ſibi cõmendationẽ ad Macedonũ gentẽ, & inuidiam regi, quod

C inſepultos milites reliquiſſet, monitus: ſiue ab inſita regibus vanitate, ad cõſilium ſpecie amplum, re inane animo adiecto. Tumulus eſt in vnũ oſſibus, quæ paſſim ſtrata erant, coaceruatis factus: q nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum mouit. Itaq; qui ad id tempus fortunam eſſet in conſilio habiturus: is extemplo ad M. Bebium proprętorem miſit: Antiochum in Theſſaliam impetum feciſſe. ſi videretur ei: moueret ex hybernis. ſe obuiam proceſſurũ: vt quid agendũ eſſet, cõſultarent. Antiocho ad Pheras iam caſtra habenti, vbi coniunxerant ei ſe Ætoli, & Aminander: legati ab Lariſſa venerunt, quærẽtes: quod ob factũ, dictum'ue Theſſalorũ bello laceſſeret eos: ſimul orantes: vt remoto exercitu per legatos, ſi quid ei videretur, ſecũ diſceptaret. Eodem tẽpore quingentos armatos duce Hippolocho Pheras in præſidium miſerunt. hi excluſi aditu, iam oĩa itinera obſidentibus regiis, Scotuſſam ſe receperunt. Legatis Lariſſæorũ rex clementer reſpondit: nõ belli faciendi, ſed tuendæ & ſtabiliendæ libertatis Theſſalorum cauſa Theſſaliam intraſſe. Similia his qui cum Pheræis ageret, miſſus. cui nullo dato reſponſo, Pheræi ipſi ſuum legatũ ad regem, principem ciuitatis Pauſaniã miſerunt. Qui cũ haud diſſimilia his, vt in cauſa pari, quæ pro Chalcidenſibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant: quædam etiam ferocius egiſſet: rex etiam atq; etiam deliberare eos iuſſos, ne id conſilii caperent: cuius, dum in futurũ minus cauti, & prouidi eſſent: extẽplo pœniteret: dimiſit. Hæc renunciata Pheras legatio cũ eſſet: ne paulum quidem dubitarunt: quin pro fide erga Romanos qcqd fors belli tuliſſet, paterentur. Itaq; & hi ſumma ope parabant ſe ad vrbem defendendã: & rex ab omni parte ſimul oppugnare mœnia eſt aggreſſus: &, vt qui ſatis intelligeret: (neq; enim dubium erat) in euentu eius vrbis poſitum eſſe, quam primam aggreſſus eſſet: aut ſperni deinde ab vniuerſa gente Theſſalorum, aut timeri ſe: omnem vndiq; terrorem obſeſſis iniecit. Primum impetum oppugnationis ſatis conſtanter ſuſtinuerunt: deinde cum multi propugnantes caderent: aut vulnerarentur: labare animi cœpere. reuocati deinde caſtigationibus principũ ad pſeuerandũ in propoſito, relicto exteriore circulo muri deficientibus iam copiis, in interiorem partẽ vrbis cõceſſerunt: cui breuior orbis munitionis circũiectus erat. poſtremo victi malis cũ timerẽt: ne vi captis nulla apud victorem venia eſſet: dediderunt ſeſe. Nihil deinde moratus rex, IIII millia armatorũ, dum recens terror eſſet: Scotuſſam miſit. Nec ibi mora deditionis eſt facta: cernentibus Pheræorũ recens exemplum: qui quod pertinaciter primo abnuerant: malo domiti tãdem feciſſent. cum ipſa vrbe Hippolochus, Lariſſæorumq; deditum eſt præſidium. Dimiſſi ab rege inuiolati omnes: quod eam rem magni momenti futuram rex ad conciliandos Lariſſæorum animos credebat. Intra decimũ diem q̃ Pheras venerat, his perfectis,

D Cranonem profectus cum toto exercitu primo aduentu cepit. inde Cyeriũ, & Metropolin, & iis circũiecta caſtella recepit. omniaq; iam regionis eius, præter Atracem, & Gyrtonem, in poteſtate erãt. Tum aggredi Lariſſam conſtituit: ratus vel terrore cæterarum expugnatarũ, vel beneficio præſidii dimiſſi, vel exemplo tot ciuitatum dedentium ſeſe, non vltra in pertinacia manſuros. Elephantis agi ante ſigna terroris cauſa iuſſis, quadrato agmine ad vrbem inceſſit: vt incerti fluctuarẽtur animi magnæ partis Lariſſæorum inter metum præſentem hoſtiũ, & verecundiã abſentium ſociorũ. Per eoſdem dies Aminander cum Athamãnum iuuentute occupat Pellineum: & Menippus cum tribus millibus peditum Ætolorũ, & ducẽtis equitibus in Perrhebiã profectus, Malloeam, & Cyretias vi cepit: depopulatuſq; eſt agrũ Tripolitanũ. His raptim peractis Lariſſam ad regẽ redeunt. cõſultanti quidnam agendũ eſſet de Lariſſa, ſupuenerunt. Ibi in diuerſum ſentẽtiæ tendebant: aliis vim adhibendam, & non differendũ cenſentibus: quin operibus ac machinis ſimul vndiq; mœnia aggrederẽtur vrbis, ſitæ in plano, à parte cãpeſtri vndiq; facilis aditu: aliis nunc vires vrbis nequaq̃ Pheræis conferẽdæ memorãtibus. nunc hyemẽ, & tẽpus anni nulli bellicæ rei, minime obſidioni atq; oppugnationi vrbiũ aptum. Incerto regi inter ſpem metumq; legati à Pharſalo, qui ad dedendã vrbẽ ſuam forte venerant: animos auxerũt.

M. Bebius interim cũ Philippo in Daſſaretiis cõgreſſus Ap. Claudiũ ex cõmuni cõſilio ad præſidium Lariſſæ miſit. qui p Macedoniã magnis itineribus in iugũ montiũ, quod ſup Gonnos eſt: puenit. Oppidum Gonni XX millia ab Lariſſa abeſt, in ipſis faucibus ſaltus, quæ Tempe appellant: ſitum. Ibi caſtrametatus latius q̃ pro copiis, & plures, q̃ quot ſatis in vſum erãt, ignes cũ accendiſſet: ſpeciem, quã quæſierat, hoſti fecit: omnẽ ibi Ro. exercitum cum rege Philippo eſſe. Itaq; hyemem inſtare apud ſuos cauſatus rex, vnũ tñ moratus diem ab Lariſſa receſſit: & Demetriadem redit. Ætoliq;, & Athamãnes in ſuos recepērũt ſe fines. Appius etſi, cuius rei cauſa miſſus erat: ſolutã cernebat obſidionem: tñ Lariſſam ad confirmandos in reliquũ ſociorũ animos deſcẽdit. duplexq; lætitia erat: quod & hoſtes exceſſerant finibus: & intra mœnia præſidiũ Ro. cernebant. Rex Chalcidẽ à Demetriade profectus, amore captus virginis Chalcidenſis Neoptolemi filiæ, cũ patrem primo ablegando, deinde corã ipſe rogando fatigaſſet, inuitum ſe grauiori fortunæ cõditioniq; illigantẽ: tandem impetrata re, tanq̃ in media pace nuptias celebrat: & reliquũ hyemis, oblitus quas tum ſimul duas res ſuſcepiſſet, bellum Ro. & Græciam liberandam, omiſſa omnium rerũ cura, in conuiuiis, & vinũ ſequentibus voluptatibus, ac deinde ex fatigatione magis, q̃ ſatietate earum in ſomno traduxit. Eadem omnes præfectos regios, qui vbiq;, ad Bœotiam maxime, præpoſiti hybernis erant: cepit luxuria. in eandem & milites

A effuſi ſunt:nec quiſq̃ eorꝫ aut arma induit:aut ſtationem,aut vigilias ſeruauit: aut quicq̃, quod militaris operis,aut muneris eſſet:fecit. Itaq; principio veris cum p Phocidem Chæroneam,quò côuenire omnem vndiq; exercitũ iuſſerat: veniſſet: facile animaduertit nihilo ſeueriore diſciplina milites,q̃ ducẽ hybernaſſe. Alexandrũ inde Acarnãnem,& Menippũ Macedonẽ magiſtratum Ætoliç copias ducere iuſſit. ipſe Delphis ſacrificio Apollini facto,Naupactum proceſſit. côcilio principũ Ætoliæ habito,via,quæ præter Chalcidẽ,& Lyſimachiam fert ad Stratũ:ſuis, qui p maliacũ ſinum veniebant:occurrit. Ibi Mneſilochus prīceps Acarnãnum multis emptus donis,non ipſe ſolũ gentẽ regi conciliabat:ſed Clytum ẽt prætorem,penes quẽ tum ſumma poteſtas erat: in ſuam ſententiã adduxerat. Is cũ Leucadios quod Acarnaniæ caput eſt:nõ facile ad defectionẽ poſſe cerneret impelli propter metum romanæ claſſis:quæ cũ Attilio,quæ'ue circa Cephaleniã erat:arte eos eſt aggreſſus. nã cum in concilio dixiſſet:tuenda mediterranea Acarnaniæ eſſe:& oĩbus,qui arma ferrent, exeundũ ad Medeonẽ, & Pyrrheum:ne ab Antiocho,aut Ætolis occuparent:fuere qui dicerent: nihil attinere omnes tumultuoſe côcitari:ſatis eſſe quingentorꝫ hoĩum præſidium. eam iuuentutẽ nactus,trecentis Medeone,ducentis Pyrrhei in præſidio poſitis,id agebat:vt pro obſidibus futuri venirẽt in poteſtatẽ regis. Per eoſdẽ dies legati regis Medeonẽ venerunt. quibus auditis,cũ in côcione quidnam reſpondẽdũ regi eſſet, conſultaretur:& alii manendũ in romana ſocietate, alii nõ aſpernandã amicitiã regis cenſerent: media viſa eſt Clyti ſententia:eoq; accepta eſt:vt ad regẽ mitterent legatos:peterentq; ab eo:vt Medeonios ſuper tanta re conſultare in côcilio Acarnãnum pateret. In eam legationẽ Mneſilochus, & qui eius factiõis erant,de induſtria collecti,clam miſſis, qui regẽ admouere copias iuberent : ipſi terebant tẽpus. itaq; vixdũ iis egreſſis legatis, Antiochus in finibus,mox ad portas erat:& trepidantibus,qui expertes proditionis erant:tumultuoſeq; iuuentutẽ ad arma vocantibus, ab Clyto & Mneſilocho in vrbẽ eſt inductus. & aliis ſua voluntate affluẽtibus,metu coacti ẽt,qui diſſentiebant:ad regem conuenerunt. quos placida oratione territos cũ pmulſiſſent:ad ſpem vulgatæ clemẽtiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Pyrrheũ à Medeone pfectus eſt:Mneſilocho eodẽ,& legatis præmiſſis. Cæterũ detecta Medeone fraus cautiores,nõ timidiores Pyrrhenſes fecit:dato ei haud pplexo reſponſo: nullã ſe nouam ſocietatem,niſi ex authoritate romanorꝫ imperatorꝫ accepturos: portis quoq; clauſis, armatos in muris diſpoſuerunt. Et peropportune ad côfirmãdos Acarnãnum animos Cn. Octauius miſſus à Quintio, cũ præſidiũ,& paucas naues ab A. Poſthumio,q ab Attilio legato Cephaleniæ præpoſitus fuerat, accepiſſet:Leucadẽ venit:impleuitq; ſpei ſocios: M. Attiliũ cos. iam cũ legionibus mare traieciſſe : & in
B Theſſalia caſtra romana eſſe. Hunc rumorẽ quia ſimilẽ veri tẽpus anni maturũ iam ad nauigandum faciebat:rex præſidio Medeone impoſito,& in qbuſdam aliis Acarnaniæ oppidis, Pyrrheo abſceſſit: & p Ætoliæ ac Phocidis vrbes Chalcidẽ redut. Sub idem tẽpus M. Bebius, & Philippus rex iã ante per hyemẽ in Daſſaretis côgreſſi,cum App. Claudium,vt obſidione Lariſſam eximeret,in Theſſaliam miſiſſent:quia id tẽpus rebus gerẽdis immaturũ erat,in hyberna regreſſi, principio veris côiunctis copiis in Theſſaliã deſcenderunt. (in Acarnania tũ Antiochus erat) aduenientes, Philippus Malloeam Perrhebiæ, Bebius Phacium eſt aggreſſus. quo primo propè impetu capto, Pheſtum eadẽ celeritate capit. inde Atracẽ cũ ſe recepiſſet:Cyretias hinc,& Eritium occupat:præſidiiſq; p recepta oppida diſpoſitis,Philippo rurſus obſidenti Malloeam ſe côiungit. Sub aduentũ romani exercitus ſeu ad metũ virium,ſeu ad ſpem veniæ cũ dedidiſſent ſeſe:ad ea recipiẽda oppida, quæ Athamãnes occupauerãt: vno agmine ierunt. erãt aũt hæc: Ægium, Argiſſa,Gomphi,Lariſſa,Tricca,Meliboea,Phaleria. Inde Pelineum, vbi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus,& equitibus XL in præſidio erat:& circumſidunt:& priuſq̃ oppugnarent,mittunt ad Philippum, qui monerent: ne vim vltimam experiri vellet. Quibus ille ſatis ferociter reſpondit:vel Romanis,vel Theſſalis ſe crediturum fuiſſe:in Philippi ſe poteſtatẽ cômiſſurum nõ eſſe. Poſteaq̃ apparuit vi agendũ : quia videbatur, & Limnæam eodem tẽpore oppugnari poſſe:regẽ ad Limnæam ire placuit: Bebius reſtitit ad Pelineũ oppugnandũ. Per eos forte dies M. Attilius cos. cum X millibus peditũ. duobus millibus equitũ, XV elephantis mari traiecto,pedeſtres copias Lariſſam ducere delectos militũ tribunos iuſſit : ipſe cum equitatu Limnæam ad Philippũ venit. Aduentu côſulis deditio ſine cunctatione eſt facta: traditumq; præſidiũ regium:& cum iis Athamãnes. Ab Limnæa Pelineum côſul proficiſcitur. Ibi primi Athamãnes tradiderunt ſeſe:deinde & Philippus Megalopolitanus. cui decedẽti de præſidio cum obuius forte fuiſſet Philippus rex:ad ludibriũ regẽ eũ côſalutari iuſſit: ipſe côgreſſus fratrem haud ſanè decoro maieſtati ſuæ ioco appellauit. deductus inde ad cos. cuſtodiri iuſſus : & haud ita multo poſt in vinculis romam miſſus. cætera multitudo Athamãnum, aut militũ Antiochi regis, quæ in præſidiis deditorꝫ per eos dies oppidorꝫ fuerat:Philippo tradita regi eſt. fuere aũt ad tria millia hoĩum. Conſul Lariſſam eſt profectus. ibi de ſumma belli conſultaturus. in itinere ab Pieria, & Metropoli legati tradentes vrbes ſuas occurrerunt. Philippus Athamãnum præcipue captiuis indulgenter habitis, vt per eos conciliaret gentem:nactus ſpem Athamaniæ potiũdæ,exercitum eò duxit,præmiſſis in ciuitates captiuis. Et illi magnã authoritatẽ apud populares habuerunt,clementiã erga ſe regis,munificẽtiamq; cômemoran

C tes:& Aminander,cuius præſentis maieſtas aliquos in fide continuiſſet: veritus ne traderet Philippo iampridem hoſti,& Romanis merito tum propter defectionem infenſis,cũ coniuge,ac liberis regno exceſſit.Ambraciamq́; ſe cõtulit.ita Athamania omnis in ius,ditionemq́; Philippi conceſſit. Conſul ad reficienda maxime iumenta,quæ & nauigatione,& poſtea itineribus fatigata erant:paucos Lariſſæ moratus dies,velut reparato modica quiete exercitu, Cranonem eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa,& Pheræ,quæq́; in eis præſidia Antiochi erant,dedũtur. ex iis interrogatos qui manere ſecũ vellent,mille volentes Philippo tradit:cæteros inermes Demetriadem remittit.Pernam inde recæpit: & quæ circa eam caſtella erant.Ducere tũ porro in ſinum maliacũ cœpit.Appropinquanti faucibus, ſuper quas ſiti Thaumaſti ſunt:deſerta vrbe iuuẽtus oĩs armata ſyluas,& itinera inſedit: & in agmen romanum ex ſuperioribus locis incurſauit. Conſul primo mittere: qui ex propinquo colloquẽtes deterrerent eos à tali furore.poſteaq̃ perſeuerare in incœpto vidit i tribuno cum duorum ſignorũ militibus circũmiſſo,intercluſit ad vrbem iter armatis i vacuamq́; eam cæpit. tum clamore ab tergo captæ vrbis audito,refugientiũ vndiq; ex ſyluis inſidiarorũ cædes facta eſt.À Thaumaſtis altero die cõſul ad Sperchium amnem peruenit:inde Hypatæorum agros vaſtauit. Cum hæc agebãtur: Chalcide erat Antiochus.qui iam tũ cernens,nihil ſe ex Græcia, præter amœna Chalcide hyberna, & infames nuptias,petiſſe.Ætolorũ vana promiſſa incuſare,& Thoantem:Annibalem vero non vt prudentem tñ virum,ſed propè vatem oĩum,quæ tũ euenerant: admirari. ne tñ temere cœpta ſegnitia inſuper euerteret:nuncios in Ætoliam mittit:vt omni contracta iuuentute cõuenirent. Iam & ipſe eò X millia ferè peditũ ex iis,qui poſtea venerant ex Aſia,expleta,& equites quingentos duxit.Quò cũ aliquanto pauciores,q̃ vnq̃ antea conueniſſent:& principes tantũmodo cum paucis clientibus eſſent: atq; ii dicerent:oĩa ſedulo ab ſe facta:vt q̃plurimos ex ciuitatibus ſuis euocarent: nec authoritate, nec gratia, nec imperio aduerſus detrectantes militiam valuiſſe:deſtitutus vndiq;, & ab ſuis,qui morabantur in Aſia:& ab ſociis,qui ea,in quorũ ſpem vocauerant:non præſtabant:intra ſaltum Thermopylarũ ſeſe recæpit. Id iugum,ſicut Apennini dorſo Italia diuiditur:ita mediam Græciam dirimit.ante ſaltum Thermopylarum in ſeptẽtrionẽ verſa Epirus,& Perrhebia,& Magneſia,& Theſſalia eſt: & Phthiotæ, & Achæi,& ſinus maliacus.intra fauces ad meridiẽ vergunt Ætoliæ pars maior,& Acarnania,& cum Locride Phocis,& Bœotia,adiunctaq́; inſula Eubœa,& excurrente in altũ velut promontorio Attica terra ſita ab tergo,& Peloponneſus. Hoc iugũ ab Leucade & mari ad occidentẽ verſum per Ætoliã ad alterum mare orienti obiectũ tendens,ea aſpreta,rupeſq́; interiectas habet:vt nõ modo exercitus, ſed

D ne expediti quidẽ facile vllos ad tranſitũ calles inueniant.extremos ad orientẽ montes Oetam vocãt: quorũ quod altiſſimum eſt:Callidromon appellatur:in cuius valle ad maliacum ſinum vergente iter eſt non latius,q̃ ſexaginta paſſus.hæc vna militaris via eſt: quà traduci exercitus, ſi nõ prohibeantur, poſſint.ideo Pylæ,& ab aliis,quia calidæ aquæ in ipſis faucibus ſunt: Thermopylæ locus appellatur: nobilis Lacedæmoniorũ aduerſus Perſas morte magis memorabili, q̃ pugna. Haudquaq̃ pari tum animo Antiochus intra portas loci eius caſtris poſitis, munitionibus inſuper ſaltum impediebat.& cũ duplici vallo,foſſaq́; & muro ẽt,quà res poſtulabat, ex multa copia paſſim iacentiũ lapidũ permuniſſet oĩa:ſatis fidens nunq̃ eà viam romanũ exercitum facturũ,Ætolos ex IIII millibus (tot enim conuenerant) partim ad Heracleam præſidio obtinendã,quæ ante ipſas fauces poſita eſt: partim Hypatam mittit:& Heracleam haud dubius conſulẽ oppugnaturum i & iam multis nunciantibus circa Hypatam oĩa euaſtari. Conſul depopulatus hypatenſem agrũ primo, deinde heracleenſem, inutili vtrobiq; auxilio Ætolorũ,in ipſis faucibus propè fontes calidarũ aquarũ aduerſus regẽ caſtra poſuit. Ætolorũ vtræq; manus Heracleã ſeſe incluſerunt. Antiochũ,cui,priuſq̃ hoſtẽ cerneret,ſatis oĩa permunita,& præſidiis obſepta videbanť:timor deinde inceſſit:ne quos ꝑ imminentia iuga calles inueniret ad tranſitum Romanus.nã & Lacedæmonios quondã ita à Perſis circumitos fama erat:& nuper Philippum ab iiſdem Romanis.itaq; nunciũ Heracleã ad Ætolos mittit:vt hanc ſaltẽ ſibi operã eo bello præſtarent:vt vertices occuparent circa montium i obſiderentq́;:ne quà trãſire Romanus poſſet.Hoc nuncio audito diſſenſio inter Ætolos orta eſt.pars imperio parendũ regis,atq; eundũ cenſebant: pars ſubſiſtendũ Heracleæ ad vtranq; fortunã:vt ſiue victus à cõſule rex eſſet:in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendã ciuitatibus ſuis:ſiue vinceret: vt diſſipatos in fugam Romanos perſequerẽtur. Vtraq; pars non manſit modo in ſententia ſua:ſed ẽt executa eſt conſilium.duo millia Heracleæ ſubſtiterũt:duo trifariã diuiſa,Callidromum,& Rhodontiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus ſunt) occupauere. Conſul poſteaq̃ inſeſſa ſuperiora loca ab Ætolis vidit: M. Porcium Catonem,& L. Valerium Flaccum conſulares legatos cum binis millibus delectorum peditum ad caſtella Ætolorum, Flaccum in Rhodontiam, & Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipſe priuſq̃ ad hoſtem copias admoueret:vocatos in concionem milites paucis eſt allocutus. Pleroſque omnium ordinum milites inter vos eſſe video:qui in hac eadem prouincia T. Quintii ductu, auſpicioq; militaueritis. Macedonico bello inexuperabilis magis ſaltus ad amnem Aoum fuit, quàm hic. quippe portæ ſunt hæ:& vnus,inter duo maria clauſis omnibus, velut naturalis tranſitus eſt. munitiones

A tiones & locis opportunioribus tunc fuerunt,& validiores impoſitæ: exercitus hoſtium multo & nu-
mero maior,& militũ genere aliquanto melior: quippe illic Macedones, Thraceſq́;,& Illyrici erant,
ferociſſimæ omnes gentes: hic Syri,& Aſiatici Græci ſunt, leuiſſima genera hominũ,& ſeruituti natæ:
rex ille bellicoſiſſimus, exercitatus iam inde ab iuuenta finitimis Thracum, atq; Illyricorum, & circa
omnium accolarũ bellis: hic, vt aliam omnem vitã omittam, eſt, qui cum ad inferendum populo Ro.
bellum ex Aſia in Europam tranſiſſet: nihil memorabilius toto tempore hybernorum geſſerit, q̃ quod
amoris cauſa ex domo priuata,& obſcuri etiam inter populares generis vxorem duxit: & nouus mari-
tus, velut ſaginatus nuptialibus cœnis, ad pugnã proceſſit. Summa virium, ſpeiq́; eius in Ætolis fuit,
gente vaniſſima,& ingratiſſima, vt vos prius experti eſtis: nunc Antiochus experitur. nam nec conue-
nerunt frequentes: nec cõtineri in caſtris potuerunt: & in ſeditiõe ipſi inter ſeſe ſunt;& cum Hypatam
tuendam, Heracleamq́; depopoſciſſent: neutrã tutati, pars refugerũt in iuga montium: pars Heracleæ
incluſerunt ſeſe. Rex ipſe confeſſus nuſquam æquo campo non modo congredi ſe ad pugnam aude-
re, ſed ne caſtra quidem in aperto ponere, relicta omni ante ſe regione ea, quam ſe nobis, ac Philippo
ademiſſe gloriabatur: cõdidit ſe intra rupes: ne ante fauces quidem ſaltus, vt quõdam Lacedæmonios
fama eſt: ſed intra penitus retractis caſtris. quod quantum intereſt ad timorem oſtendendũ: an muris
alicuius vrbis obſidendũ ſeſe incluſerit? Sed neq; Antiochum tuebuntur anguſtiæ: nec Ætolos verti-
ces illi: quos ceperunt. ſatis vndiq; prouiſum, atq; precautũ eſt: ne quid aduerſus vos in pugna præ-
ter hoſtes eſſet. Illud proponere animo veſtro debetis: non vos pro Græciæ libertate tantũ dimicare
(quanquã is quoq; egregius titulus eſſet, liberatã à Philippo ante, nunc ab Ætolis,& ab Antiocho li-
berare) neq; ea tantũ in præmiũ veſtrũ ceſſura: quæ nunc in regiis caſtris ſunt: ſed illũ quoq; omnem
apparatũ, qui in dies ab Epheſo expectatur: prædæ futurũ: Aſiam deinde, Syriamq́;,& omnia vſq; ad or-
tus ſolis ditiſſima regna imperio Ro. aperturos. Quid deinde aberit: quin ab Gadibus ad mare rubrũ
oceano fines terminemus: qui orbem terrarũ amplexu finit? & omne humanũ genus ſecundum deos
nomen romanum veneretur? In hęc tanta præmia dignos parate animos: vt craſtino die bene iuuan-
tibus diis acie decernamus. Ab hac concione dimiſſi milites, priuſq̃ corpora curarent: arma, telaq́;
parant. Luce prima ſigno pugnæ propoſito, inſtruit aciem conſul arcta fronte, ad naturã & anguſtias
loci. Rex poſteaq̃ ſigna hoſtiũ conſpexit: & ipſe copias educit. Leuis armaturæ partẽ ante vallum in
primo locauit: tum Macedonũ robur, quos ſariſſophoros appellabant: velut firmamentũ circa ipſas
munitiones cõſtituit. his ab ſiniſtro cornu iaculatorum, ſagittariorumq́;,& funditorum manum ſub
B ipſis radicibus montis poſuit: vt ex altiore loco nuda latera hoſtium inceſſerẽt. ab dextero Macedoni-
bus ad ipſum munimentorum finem, quæ loca vſq; ad mare inuia paluſtri limo,& voraginibus clau-
dunt: elephãtos cum aſſueto præſidio poſuit: poſt eos equites: tum modico interuallo relicto, cæteras
copias in ſecunda acie. Macedones pro vallo locati primo facile ſuſtinebant Romanos tentantes ab
omni parte aditus: multum adiuuantibus: qui ex loco ſuperiore fundis, velut nimbum grandinis, &
ſagittas ſimul, ac iacula ingerebant. deinde vt maior, nec iam toleranda vis hoſtium inferebat ſe: pulſi
loco intra munimenta ſubductis ordinibus conceſſerunt. inde ex vallo propè alterũ vallum haſtis præ
ſe obiectis fecerunt. & ita modica altitudo valli erat: vt & locum ſuperiorem ad pugnandum ſuis prę-
beret: & propter longitudinem haſtarum ſubiectum haberet hoſtem. Multi temere ſubeũtes vallum
transfixi ſunt: & aut incœpto irrito receſſiſſent: aut plures cecidiſſent: ni M. Porcius ab iugo Callidro-
mi, deiectis inde Ætolis,& magna ex parte cæſis, (incautos enim & pleroſq; ſopitos oppreſſerat) ſuper
imminentem caſtris collem apparuiſſet. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta,& Rhodontiam,
nequicquam ſubire ad ea caſtella conato fuerat. Macedones, quiq́; alii in caſtris fuerãt regiis, primo,
dum procul nihil aliud, q̃ turba & agmen apparebat: Ætolos credere viſa procul pugna ſubſidio veni-
re. cæterum vt primum ſignaq́; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt: tantus repẽte pa-
uor omnes cepit, vt abiectis armis fugerent. Et munimenta ſequẽtes impedierunt,& anguſtiæ val-
lis: per quam ſequendi erant: & maxime omnium: quod elephanti nouiſſimi agminis erant: quos pe-
des ægre præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumq́; inter ſe maiorẽ, quàm
prælio edentibus. aliquantum tempus & direptio caſtrorum obtinuit. Carpeiam tamen eodẽ die con
ſecuti ſunt hoſtem. Multis in ipſo itinere cæſis, captiſq́; non equis viriſq́; tantum, ſed etiam elephan-
tis, quos capere non potuerant, interfectis, in caſtra reuerterũt: quæ tentata eo die inter ipſum pugnæ
tempus ab Ætolis Heracleam obtinẽtibus præſidio ſine vllo haud parum audacis incœpti effectu fue-
rant. Conſul noctis inſequentis tertia vigilia pręmiſſo equitatu ad perſequendum hoſtem, ſigna le-
gionum prima luce mouit. Aliquantum viæ præcęperat rex: vt qui non anteq̃ Elatiæ à cõfuſo cõſti-
tiſſet curſu. vbi primum reliquiis pugnęq́; & fugæ collectis, cum perexigua manu ſemiermium militũ
Chalcidem ſe recæpit. Romanus equitatus ipſum quidem regem Elatiæ aſſecutus nõ eſt: ſed magnã
partem agminis aut laſſitudine ſubſiſtentis, aut errore, vt qui ſine ducibus per ignota itinera fugerẽt:
diſſipatos oppreſſerunt. nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt: ex toto exercitu quiſquam
effũgit; etiam ex X millibus militum, quos Polybio authore traieciſſe ſecum regem in Græciã ſcri-

C primus:exiguus numerus. Quid ſi Antiati Valerio credamus, L X millia militū fuiſſe in regio exercitu ſcribēti? X L inde millia cecidiſſet:ſupra V millia capta cū ſignis militaribus C C X X X: Romanorū C L interfecti ſunt. Conſule per Phocidem, & Bœotiam exercitū ducente, conſciæ defectionis ciuitates cum velamētis,ante portas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperentur:cæterum per omnes dies haud ſecus, q̃ in pacato agro ſine violatione vllius rei agmen proceſſit:donec in agrū coronæum ventum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi poſita in tēplo Mineruæ Itonææ iram accendit:permiſſumq́; militi eſt, vt circūiectum templo agrū popularetur. deinde cogitatio animum ſubiit:cum cōmuni decreto Bœotiorū poſita eſſet ſtatua:indignū eſſe in vnum coronenſem agrū ſæuire. reuocato extēplo milite finis populandi factus:caſtigati tantū verbis Bœotii ob ingratū in tantis, tamq́; recentibus beneficiis animum erga Romanos. Inter ipſum pugnæ tempus X naues regiæ cum præfecto Iſidoro ad Thronium in ſinu maliaco ſtabant. eò grauis vulneribus Alexander Acarnan nuncius aduerſæ pugnæ cum perfugiſſet:trepidæ inde recenti terrore naues Ceneū Eubœæ petierunt. ibi mortuus, ſepultusq́; Alexander. Tres, quæ ex Aſia profectæ eundē portū tenuerant naues:audita exercitus clade, Epheſum redierunt. Iſidorus ab Ceneo Demetriadē, ſi fortè eò deferret fuga regem: traiecit. Per eoſdē dies A. Attilius præfectus romanæ claſſis magnos regios cōmeatus iam fretum, quod ad Andrum inſulā eſt: prætervectos excepit. alias merſit, alias cepit naues. quæ nouiſſimę agminis erāt:curſum in Aſiā verterunt. Attilius Piræeum, vnde profectus erat, cum agmine captiuarū nauium reuectus, magnā vim frumenti & Athenienſibus, & aliis eiuſdē regionis ſociis diuiſit. Antiochus ſub aduentū conſulis à Chalcide profectus, Tenedum primo tenuit:inde Epheſum trāſmiſit. Conſuli Chalcidem venienti portæ patuerunt:cum appropinquāte eo Chriſtoteles præfectus regis vrbe exceſſiſſet. & cæteræ vrbes in Eubœa ſine certamine traditæ. paucosq́; per dies omnibus perpacatis, ſine vllius noxa vrbis exercitus Thermopylas reductus, multo modeſtia poſt victoriam, q̃ ipſa victoria laudabilior. Inde conſul M. Catonē per quē quæ geſta eſſent, ſenatus, populusq́; romanus haud dubio authore ſciret: Romā miſit. Is à Creuſa (Theſpienſium emporium eſt, in intimo ſinu corinthiaco retractū) Patras Achaię petit:à Patris Corcyram vſq; Ætoliæ atq; Acarnaniæ litora legit:atq; ita ad Hydruntum Italiæ traiecit:quinto die inde pedeſtri itinere Romam ingenti curſu peruēnit. ante lucem ingreſſus vrbē à porta ad prętorē M. Iuniū iter intendit. Is prima luce ſenatū vocauit. quò L. Cornelius Scipio aliquot diebus ante à conſule dimiſſus cū adueniens audiſſet prægreſſum Catonem in ſenatu eſſe:ſuperuenit exponenti, quæ geſta eſſent. Duo inde legati iuſſu ſenatus in concionem ſunt producti: atq; ibi eadem, quæ in ſenatu, de rebus in Ætolia geſtis expoſuerunt. Supplicatio in triduū decreta eſt:& vt X L hoſtiis

D maioribus prętor, quibus diis ei videretur, ſacrificaret. Per eoſdem dies & M. Fuluius Nobilior, qui biennio ante prætor in vlteriorem Hiſpaniā erat profectus:ouans vrbē eſt ingreſſus. Argēti bigati præ ſe tulit C X X X millia:& extra numeratū X I I millia pondo argēti:auri pondo C X X V I I. Attilius cōſul ab Thermopylis Heracleam ad Ætolos præmiſit:vt tunc ſaltem experti regiā vanitatē reſipiſcerent:traditaq́; Heraclea, cogitarent de petenda ab ſenatu ſeu furoris ſui, ſeu erroris venia. Et cæteras Græciæ ciuitates defeciſſe eo bello ab optime de ſe meritis Romanis: ſed quia poſt fugam regis, cuius fiducia ab officio deceſſiſſent:non addidiſſent pertinaciā culpæ:in fidem recęptas eſſe. Ætolos quoq;, quanquā non ſecuti ſint regem:ſed acceſſiſſent:& duces belli, non ſocii fuerint: ſi pœnitere poſſint, poſſe & incolumes eſſe. Ad ea cum pacati nihil reſponderetur: appareretq́; armis rem gerendam:& rege ſuperato bellum ætolicum integrum reſtare:caſtra ab Thermopylis ad Heracleam mouit: eoq́; ipſo die, vt ſitum noſceret vrbis:ab omni parte equo mœnia eſt circūuectus. Sita eſt Heraclea in radicibus Oetæ montis:ipſa in campo, arcem imminentē loco alto, & vndiq; præcipiti habet. Contemplatus omnia, quæ noſcenda erant:quatuor ſimul locis aggredi vrbem conſtituit. à flumine Aſoro, quà & gymnaſium eſt, L. Valerium operibus atq; oppugnatiōi præpoſuit. arcem extra muros, quæ frequentius propè q̃ vrbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandā dedit. ad regionem à Malea, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bebium:ab altero amnis latere, quem Melana vocāt, aduerſus Dianę templum App. Claudium oppoſuit. Horū magno certamine intra paucos dies turres, arietesq́;, & alius omnis apparatus oppugnandarum vrbium perficitur. & cum ager heracienſis paluſter omnis, frequensq́; proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam ſuppeditabat:tum quia refugerant intra mœnia Ætoli:deſertaq́; in veſtibulo vrbis erant tecta:in varios vſus non tigna modo, & tabulas, ſed laterem quoq;, & cæmenta, & ſaxa variæ magnitudinis præbebant. Et Romani quidem operibus magis, q̃ armis vrbem oppugnabant: Ætoli contra armis ſe tuebantur. nam cum ariete quaterentur muri:non iaculis ſolum, vt ſolet, excęptos declinabant ictus:ſed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus inücerent:ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum:& ipſi, cum pro dirutis reficerēt muros:crebriores eos, vt pluribus erumperetur in hoſtem locis:faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ vires erant:& frequentes, & impigre fecerunt:in dies deinde pauciores, & ſegnius. etenim cum multis vrgerentur rebus: nulla eos res æque, ac vigiliæ conficiebant:Romanis in magna copia militū ſuccedētibus aliis in ſtationem aliorū:Ætolos

propter

A propter paucitatem eoſdem dies noctesq́; aſſiduo labore vrente. per IIII & XX dies, ita, vt nullũ tempus vacuum dimicatiõe eſſet: aduerſus quatuor è partibus ſimul oppugnantẽ hoſtem nocturnus diurno continuatus labor eſt. Cum fatigatos iam Ætolos ſciret cos. & expectatiõe temporis, & quod ita transfugæ affirmabant: tale conſilium iniit. media nocte receptui ſignum dedit: & ab oppugnatiõe ſimul omnes milites deductos vſq; ad tertiam diei horam quietos in caſtris tenuit: inde cœpta oppugnatio ad mediam rurſus noctem perducta eſt: intermiſſa deinde vſq; ad tertiam diei horam. Fatigationem rati cauſam eſſe Ætoli non continuandæ oppugnatiõis, quæ & ipſos affecerat: vbi Romanis datum receptui ſignũ eſſet: velut ipſi quoq; hoc reuocati, pro ſe quiſq; ex ſtationibus decedebant: nec ante tertiam diei horã armati in muris apparebant. Conſul cum nocte media intermiſiſſet oppugnationem: quarta vigilia rurſus ab tribus partibus ſumma vi aggreſſurus, ab vna T. Semproniũ tenere intentos milites, ſignumq́; expectare iuſſit: ad ea in nocturno tumultu, vnde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hoſtes concurſuros. Ætoli pars ſopiti affecta labore ac vigiliis corpora ex ſomno moliebantur: pars vigilantes ad hunc ſtrepitum pugnantium in tenebris currũt. Hoſtes partim per ruinas iacentis muri tranſcendere muros conantur: partim ſcalis aſcẽſus tentant. aduerſus quos vndiq; ad opem ferendam concurrunt Ætoli. Pars vna, quà progreſſi erant: neq; defenditur; neq; oppugnatur: ſed qui oppugnarent: intenti ſignum expectabãt: defenſor nemo aderat. Iam diluceſcebat: cum ſignũ conſul dedit: & ſine vllo certamine partim per erutos, partim ſcalis per integros muros tranſcendẽre. Simul clamor index capti oppidi eſt exauditus: vndiq; Ætoli deſertis ſtationibus in arcem fugiunt. Oppidum victores permiſſu conſulis diripiunt: non tam ab ira, nec ab odio: q̃ vt miles coercitus in tot receptis ex poteſtate hoſtium vrbibus aliquo tandem loco fructum victoriæ ſentiret. Reuocatos inde à medio fermè die milites cum in duas diuiſiſſet partes: vnam radicibus mõtium circunduci ad rupem iuſſit: quæ faſtigio altitudinis par media valle velut abrupta ab arce erat: ſed adeo propè geminata cacumina eorum montium ſunt: vt ex vertice altero coniici tela in arcem poſſent: cum dimidiã militũ parte conſul ab vrbe aſcenſurus in arcem, ſignum ab iis, qui ab tergo in rupem euaſuri erant: expectabat. Non tulere, qui in arce erant Ætoli primum eorum qui rupem ceperant clamorem, deinde impetum ab vrbe Romanorũ: & fractis iam animis: & nulla ibi præparata re ad obſidionẽ diutius tolerandam: vtpote congregatis fœminis, pueriſq́;, & imbelli alia turba in arcem: quæ vix capere, nedum tueri multitudinem tantam poſſet. itaq; ad primũ impetum abiectis armis dediderũt ſeſe. Traditus inter cæteros principes Ætolorum Democritus eſt: qui principio belli decretum Ætolorum, quo

B accerſendum Antiochum cenſuerant: T. Quintio poſcenti reſponderat: in Italia daturũ: cũ caſtra ibi Ætoli poſuiſſent. ob eam ferociam maius victoribus gaudium traditus fuit. Eodẽ tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex cõpoſito oppugnabat: circa Thermopylas cũ conſule redeunte ex Bœotia, vt victoriã ipſi, populoq́; romano gratularetur: excuſaretq́;, quod morbo impeditus bello non interfuiſſet: congreſſus. inde diuerſi ad duas ſimul oppugnandas vrbes profecti ſunt: iter ſeptẽ millium fermè paſſuũ. & quia Lamia poſita in tumulo eſt: tum regionẽ maxime eo deſpectat oppido: quà breue interuallum videtur; & omnia in conſpectu ſunt: cum enixe velut propoſito certamine Romani Macedonesq́; diem ac noctem aut in operibus, aut in prœliis eſſent: hoc maior difficultas Macedonibus erat: quod Romani aggere, & vineis, & omnibus ſupra terram operibus, ſubtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in aſperis locis ſilex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat: & cum parum procederet inceptum: per colloquia principum oppidanos tentabat rex, vt vrbem dederent: haud dubius, quin ſi prius Heraclea capta foret: Romanis ſe potius, q̃ ſibi dedituri eſſent: ſuamq́; gratiã cõſul in obſidione liberanda facturus eſſet. Nec eũ opinio eſt fruſtrata, cõfeſtim enim ab Heraclea capta nũcius venit: vt oppugnatiõe abſtineret. Æquius eſſe romanos milites, qui acie dimicaſſent cũ Ætolis: præmia victoriæ habere. Ita receſſum ab Lamia eſt: & propinquæ clade vrbis ipſi, ne quid ſimile paterentur: effugerunt. Paucis priuſq̃ Heraclea caperetur diebus Ætoli cõcilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochũ miſerunt: inter quos & Thoas idẽ qui & antea, miſſus eſt. mandata erant, vt ab rege peterent primũ: vt ipſe coactis rurſus terreſtribus, naualibusq́; copiis, in Græciã traiiceret: deinde, ſi qua ipſum teneret res: vt pecuniam, & auxilia mitteret: ad eum ad dignitatem eius, fidemq́; pertinere: non prodi ſocios: tum etiam ad incolumitatem regni: non ſinere Romanos omni cura vacuos, cũ Ætolorum gentem ſuſtuliſſent: omnibus copiis in Aſiam traiicere. Vera erant quæ dicebantur: eo magis regem mouerunt. itaq; in præſentia pecuniam, quæ ad vſus belli neceſſaria erat: legatis dedit: auxilia terreſtria, naualiaq́; affirmauit miſſurum. Thoantem vnum ex legatis retinuit, & ipſum haud inuitũ morantem: vt exactor præſens promiſſorum adeſſet. Cæterum Heraclea capta fregit tandẽ animos Ætolorum: & ad paucos poſt dies, q̃ ad bellum renouandum, acciendumq́; regem in Aſiam miſerant legatos: abiectis belli conſiliis, pacis petendæ oratores ad conſulem miſerũt. Quos dicere exorſos conſul interfatus, cum alia ſibi præuertenda eſſe dixiſſet: redire Hypatam eos, datis dierum X. induciis, & L. Valerio Flacco cũ iis miſſo, iuſſit: ei, quæ ſecum acturi fuiſſent: exponere: & ſi qua vellent alia. Hypatam vt eſt ventum: principes Ætolorum apud Flaccum cõcilium habuerunt, cõſultantes: quonam

C agendum modo apud conſulem foret. Parantibus iis antiqua iura fœderũ ordiri, meritaq́; in populũ
romanum, abſiſtere iis Flaccus iuſſit, quæ ipſi violaſſent: cõfeſſionem iis culpæ magis profuturã, & to-
tam in preces orationem verſam. nec enim in cauſa ipſorum, ſed in populi romani clementia ſpem ſa-
lutis poſitam eſſe. & ſuppliciter agentibus iis profuturũ & apud conſulẽ, & Romæ in ſenatu. eò quoq;
enim mittendos fore legatos. Hæc vna via omnibus ad ſalutẽ viſa eſt: vt in fidẽ ſe permitterẽt Roma-
norum. ita enim & illis violandi ſupplices verecundiã ſe impoſituros: & ipſos nihilo minus ſuæ pote-
ſtatis fore: ſiquid melius fortuna oſtendiſſet. Poſteaq̃ ad cõſulem ventum eſt: Phaneas legatiõis prin-
ceps longam orationem, & varie ad mitigandã iram victoris compoſitã ita ad extremũ finiuit: vt di-
ceret Ætolos ſe, ſuaq́; omnia fidei populi romani permittere. Id conſul vbi audiuit: etiã atq; etiã vi-
dete, inquit, Ætoli: vt ita permittatis. Tum decretũ Phaneas in id, quod diſerte ſcriptũ erat: oſtendit.
Quando ergo, inquit, ita permittitis: poſtulo: vt mihi Dicæarchum ciuem veſtrum, & Menetã Epi-
rotam, (Naupactum is cum præſidio ingreſſus ad defectionem compulerat) & Aminãdrũ cum prin-
cipibus Athamânum, quorũ cõſilio ab nobis defeciſtis: ſine mora dedatis. Propè dicentẽ interfatus
Romanum, non in ſeruitutẽ, inquit, ſed in fidem tuam nos tradimus: & certũ te habeo imprudentia
labi: qui nobis imperes, quæ moris Græcorũ non ſint. Ad hæc conſul, nec Hercule, inquit, magnope-
re nunc curo: quid Ætoli ſatis ex more Græcorũ factum eſſe cenſeant: dum ego more romano impe-
rium id habeã in deditos modo decreto ſuo, ante armis victos. itaq; ni propere fit, quod impero: vin-
ciri vos iam iubeo. afferriq́; catenas, & circunſiſtere lictores iuſſit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Æto-
liſq́; aliis eſt: & tandẽ cuius cõditionis eſſent, ſenſere. & Phaneas, ſe quidem, & qui adſint Ætolorũ, ſci-
re facienda eſſe, quæ imperentur: dixit: ſed ad decernenda ea concilio Ætolorũ opus eſſe: ad id petere vt
X dierum inducias daret. Petẽte Flacco pro Ætolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum eſt. Vbi cũ
in cõcilio delectorũ, quos apocletos vocant: Phaneas & quæ imperarentur, & quæ ipſis propè accidiſ-
ſent, expoſuiſſet: ingemuerunt quidẽ principes conditionis ſuæ: parendũ tamen victori cenſebãt: & ex
omnibus oppidis conuocandos Ætolos ad conciliũ. Poſteaq̃ vero omnis coacta multitudo eadem
illa audiuit: adeo ſæuitia imperii, atq; indignitate animi exaſperati ſunt: vt ſi in pace fuiſſent: illo im-
petu iræ concitari potuerint ad bellũ. Ad irã accedebat & difficultas eorũ: quæ imperarentur: quoniã
modo enim vtiq; regẽ Aminandrũ ſe tradere poſſe? & ſpes forte oblata: quod Nicander eo ipſo tẽpore
ab rege Antiocho veniẽs impleuit expectatione vana multitudinẽ: terra mariq́; ingens parari bellum.
XII is die, q̃ cõſcenderat nauẽ, in Ætoliã perfecta legatione rediens. Phalarã in ſinu maliaco tenuit.
D. inde Lamiam pecuniã cum deuexiſſet: ipſe cũ expeditis veſpera prima inter Macedonũ romanaq́; ca-
ſtra medio agro dum Hypatam notis callibus petit: in ſtationẽ incidit Macedonũ: deductuſq; ad regẽ
eſt, nondũ conuiuio dimiſſo. Quod vbi nunciatũ eſt: velut hoſpitis, nõ hoſtis aduentu motus Philip-
pus, accibere eum, epularíq; iuſſit: atq; inde dimiſſis aliis ſolũ retentũ, ipſum quidẽ de ſe timere quic-
quam vetuit. Ætolorum praua cõſilia, atq; in ipſorum caput ſemper recidentia accuſauit: qui primũ
Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxiſſent. ſed prætcritorum, quæ magis reprehendi, q̃
corrigi poſſint: oblitum, ſe nõ facturũ vt inſultet aduerſis rebus eorũ. Ætolos quoq; finire tandem ad-
uerſus ſe odia debere: & Nicandrũ priuatim eius diei, quo ſeruatus à ſe foret: meminiſſe. Ita datis, qui
in tutũ eum proſequerentur: Hypatam Nicander cõſultantibus de pace Romana ſuperuenit. M. Aci-
lius vendita, aut cõceſſa militi circa Heracleã præda, poſteaq̃ nec Hypatæ pacata eſſe cõſilia, & Nau-
pactum concurriſſe Ætolos, vt inde totũ impetum belli ſuſtinerent: audiuit: præmiſſo Ap. Claudio cũ
IIII millibus militum ad occupanda iuga, quà difficiles tranſitus montium erant: ipſe Oetã aſcen-
dit: Herculiq́; ſacrificiũ fecit in eo loco: quẽ Pyram, quod ibi mortale corpus eius dei ſit crematũ: ap-
pellãt. inde toto exercitu profectus reliquũ iter ſatis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem eſt ventũ:
(mons eſt altiſſimus inter Callipolin, & Naupactũ) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cum
ipſis oneribus ſunt: & homines vexati. & facile apparebat: q̃ cum inerti hoſte res eſſet: qui tam impedi-
tum ſaltum nullo præſidio, vt clauderet tranſitũ, inſediſſet. Tum ergo vexato exercitu ad Naupactum
deſcendit: & vno caſtello aduerſus arcẽ poſito, cæteras partes vrbis, diuiſis copiis pro ſitu mœniũ, cir-
cunſedit. nec minus operis, laboriſq́; ea oppugnatio, q̃ Heracleæ habuit. Eodẽ tempore & Meſſene in
Pelopõneſo ab Achæis, quod concilii eorũ recuſaret eſſe: oppugnari cœpta eſt. Etenim duæ ciuitates,
Meſſene & Elis, quæ extra conciliũ Achaicũ erant: cum Ætolis ſentiebant. Elei tamen poſt fugatum ex
Græcia Antiochũ legatis Achæorũ lenius reſpõderãt: dimiſſo præſidio regio cogitaturos ſe, quid ſibi
faciendũ eſſet. Meſſenii ſine reſponſo dimiſſis legatis mouerant bellũ: trepidiq́; rerum ſuarũ; cum iam
ager effuſo exercitu paſſim vreretur: caſtraq́; prope vrbẽ poni viderent: legatos Chalcidẽ ad T. Quin-
tium authorẽ libertatis miſerũt: qui nunciarẽt: Meſſenios Romanis, nõ Achæis, & aperire portas, &
dedere vrbẽ paratos eſſe. Auditis legatis extẽplo profectus Quintius à Megalopoli, ad Diaphanem
prætorem Achæorum miſit: qui extemplo reducere eum à Meſſene exercitũ, & venire ad ſe iuberet. Di-
cto paruit Diaphanes: & ſoluta obſidione expeditus ipſe prægreſſus agmen, circa Andaniam, paruum
oppidum inter Megalopolin Meſſeneńq; poſitum, Quintio occurrit. & cum cauſas oppugnationis
exponeret:

A exponeret:caſtigatum leniter,quod tantam rem ſine authoritate ſua conatus eſſet,dimittere exercitũ iuſſit:nec pacem omnium bono partam turbare.Meſſeniis imperauit:vt exules reducerent:& Achçorum concilii eſſent.ſi qua haberent:de quibus aut recuſare,aut impoſterum cauere ſibi vellent.Corinthum ad ſe venirent.Diaphanem cõcilium Achæorum extemplo ſibi præbere iuſſit.Ibi de Zacyntho intercepta per fraudem inſula queſtus poſtulauit : vt reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat:& eam mercedem Aminãdro dederat:vt per Athamaniam ducere exercitum in ſuperiorem partem Ætoliæ liceret:qua expeditione fractis animis Ætolos compulit ad petendam pacem.Aminander Philippum Megalopolitanum inſulæ præfecit : poſtea per bellum,quo ſe Antiocho aduerſus Romanos cõiunxit:Philippo ad munia belli reuocato,Hieroclem Agrigentinũ ſucceſſorem miſit.Is poſt fugam ab Thermopylis Antiochi,Aminãdrũq; à Philippo Athamania pulſum, miſſis vltro ad Diaphanem prætorem Achçorum nunciis,pecunia pactus inſulam Achæis tradidit. Id prçmium belli ſuum eſſe,æquum cenſebant Romani.non enim M.Attilium conſulem,legionesq; Romanas Diaphani,& Achæis ad Thermopylas pugnaſſe.Diaphanes aduerſus hæc pugnare interdum ſeſe,gentemq;:interdum de iure facti diſſerere.Quidam Achæorum & initio eam ſe rem aſpernatos teſtabantur:& tunc pertinaciam increpabãt prætoris:authoribusq; iis decretum eſt : vt T.Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius ſicut aduerſantibus aſpernta,ſi cederes,idẽ placabilis.Omiſſa igitur contentione vocis vultusq;. Si vtilem,inquit,poſſeſſionẽ eius inſulæ cenſerem Achæis eſſe: author eſſem ſenatui,populoq; Romano : vt eam vos habere ſinerent.cæterum ſicut teſtudinem , vbi collecta in ſuum tegumen eſt,tutã ad omnes ictus video eſſe:vbi exerit partes aliquas:quodcunq; nudabit,obnoxium atq; infirmum habere:haud diſſimiliter vobis Achæi clauſis vndiq; mari,quæ intra Peloponneſi ſunt terminos ea & iungere vobis,& iuncta tueri facile:ſimul auiditate plura amplectẽdi hinc excedatis:nuda vobis omnia:quæ extra ſint,& expoſita ad omnes ictus eſſe.. Aſſentiẽte omni cõcilio,nec Diaphane vltra tendere auſo,Zacynthus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus ex proficiſcentẽ conſulẽ ad Naupactũ percunctatus,ſi ſe interim quæ defeciſſent ab ſocietate Romana vrbes,recipere vellet:permittente eo ad Demetriadem copias admouit , haud ignarus,quanta ibi tum conturbatio eſſet. Deſtituti enim ab omni ſpe:cum deſertos ſe ab Antiocho,ſpem nullã in Ætolis eſſe cernerent:dies nocteſq; aut Philippi hoſtis aduentum , aut infeſtiorem etiam,quo iuſtius irati erant,Romanorum expectabant. Turbæ erant ibi inconditæ regiorum : qui primo pauci in præſidio relicti,poſtea plures,pleriq; inermes ex prælio aduerſo fuga delati,nec virium,nec animi ſatis ad ob-

B ſidionem tolerandam habebant.itaq; præmiſſis à Philippo,qui ſpem impetrabilis veniæ oſtendebãt: reſponderant patere portas regi.Ad primũ eius ingreſſum principum quidam vrbe exceſſerunt:Eurylocus mortem ſibi conſciuit.Antiochi milites(ſic enim pacti erant) per Macedoniam , Thraciamq;, proſequentibus Macedonibus,ne quis eos violaret:Lyſimachiam deducti ſunt:Erant & paucæ naues Demetriade:quibus præerat Iſidorus:eæ quoque cum prçfecto ſuo dimiſſæ ſunt. Inde Dolopiam,& Aperantiam,& Perebiæ quaſdam ciuitates recçpit. Dum hæc à Philippo geruntur: T.Quintius recepta Zacyntho ab achaico concilio Naupactum traiecit:quæ iam per duos menſes(ſed propè excidium erat)oppugnabatur:& ſi capta vi foret:omne ibi nomen Ætolorum ad internicionem videbatur venturum.Cæterum quãquam merito iratus erat Ætolis:quod ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ,cum liberaret Græciam,meminerat:& nihil authoritate ſua motos eſſe:cum quæ tum maxime acciderãt, caſura præmonens,à furioſo incœpto eos deterreret:tamen ſui maxime operis eſſe credens,nullã gentẽ liberatæ à ſe Græciæ funditus euerti,obambulare muris,vt facile noſceretur ab Ætolis:cœpit.Confeſtim à primis ſtationibus cognitus eſt:vulgatumq; per omnes ordines,Quintiũ eſſe.itaq; concurſu facto vndiq; in muros , manus pro ſe quiſq; tendentes cõſonante clamore nominatim Quintiũ orare:vt opem ferret:ac ſeruaret.Et tum quidẽ,quanq̃ moueretur his vocibus:manu tamẽ annuit : quidnam opis in ſe eſſet?Cæterum poſteaq̃ ad conſulem venit: Vtrum fallit,inquit,te M.Attili,quid agatur?an cũ ſatis prouideas:nihil id magnopere ad ſummã reipu.pertinere cenſes?Erexerat expectatiõe conſulẽ.& quin expromis,inquit,quid rei ſit? Tum Quintius. Ecquid vides te deuicto Antiocho in duabus vrbibus oppugnandis tempus terere:cum iam propè annus circũactus ſit imperii tui? Philippum autẽ,qui non aciẽ,non ſigna hoſtiũ vidit:non ſolũ vrbes,ſed tot iam gentes,Athamaniam, Perebiam , Aperantiam,Dolopiam ſibi adiunxiſſe?atqui non tantũ intereſt noſtra:Ætolorũ opes,ac vires minui:quantũ non ſupra modũ Philippum creſcere:& victoriæ tuæ præmium te,militesq; tuos nondũ tot vrbes,quot Philippum gentes Græciæ habere: Aſſentiebatur his Cos.ſed pudor,ſi irrito incœpto abſcederet obſidione,occurrebat.tota inde Quintio res permiſſa eſt.Is rurſus ad eam partẽ muri,qua pauloante vociferati Ætoli fuerant:rediit.ibi cum impenſius orarent:vt miſereretur gentis Ætolorum:exire aliquos ad ſe iuſſit.Phaneas ipſe,principesq; alii extẽplo egreſſi ſunt . quibus prouolutis ad pedes,Fortuna,inquit,veſtra facit:vt & iræ meæ,& orationi tempora euenerint:quæ prædixi euentura.& ne hoc quidem reliqui vobis eſt : vt indignis accidiſſe ea videantur.ego tamen forte quadam nutriendæ Græciæ datus,ne ingratis quidem benefacere abſiſtam.mittite oratores ad conſulem:

C qui inducias tantum temporis petant: vt mittere legatos Romam poſſitis: per quos ſenatui de vobis permittatis. ego apud cōſulē deprecator, defenſorq́; vobis adero. Ita vt cenſuerat Quintius: feceruntnec aſpernatus eſt legationē Cos. induciisq́; in diem certam datis, qua legatio renunciari ab Roma poſſet: ſoluta obſidio eſt: & exercitus in Phocidem miſſus. Conſul cum T. Quintio ad achaicū concilium Ægium traiecit. ibi de Eleis, & de exulibus Meſſeniorū reſtituēdis actum: & neutra perfecta ſunt: quia ſuæ gratiæ reſeruari ea Achæi per ſe ipſi, q̃ per Romanos maluerunt achaico contribui cōcilio. Epirotarum legati ad conſulē venerunt: quos non ſyncera fide in amicitia fuiſſe ſatis conſtabat: militē tamen nullum Antiocho dederant: pecunia iuuiſſe eum inſimulabātur: legatos ad regem ne ipſi quidem miſiſſe inficiabantur. Iis petentibus, vt in amicitia priſtina eſſe liceret: reſpondit Cos. ſe, vtrum hoſtium, an pacatorum eos numero haberet, nondum ſcire: ſenatum eius rei iudicem fore. integram ſe cauſam eorum Romam reiicere: inducias ad id dierum XC dare. Epirotæ Romam miſſi ſenatū adierunt. iis magis quæ non feciſſent hoſtilia referentibus, q̃ purgantibus ea, de quibus arguebantur: reſponſum datum eſt: quo veniā impetraſſe, non cauſam probaſſe videri poſſent. Et Philippi regis legati ſub idem tempus in ſenatum introducti gratulantes de victoria. iis petentibus, vt ſibi ſacrificare in Capitolio, donumq́; ex auro liceret ponere in æde Ioui OPT. MAX. permiſſum ab ſenatu. C. pondo coronam auream poſuerunt. Non reſpōſum ſolū benigne legatis eſt: ſed Philippi quoq; filius Demetrius, qui obſes Romæ erat ad patrem reducendus legatis datus eſt. Bellum, quod cum Antiocho rege in Græcia geſtum eſt à M. Attilio conſule, hunc finē habuit. Alter Cos. P. Cornelius Scipio Galliam prouinciā ſortitus, priuſq̃ ad bellum, quod cum Boiis gerendū erat, proficiſceretur: poſtulauit ab ſenatu: vt pecunia ſibi decerneretur ad ludos: quos prætor in Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnæ vouiſſet. Nouum, atq; iniquum poſtulare eſt viſus. cenſuerunt ergo: quos ludos inconſulto ſenatu ex ſua vnius ſententia vouiſſet, eos vel de manubiis, ſi quam pecuniā ad id reſeruaſſet: vel ſua ipſe impenſa faceret. Eos ludos per dies X P. Cornelius fecit. Per idem ferè tempus ædes matris magnæ Idææ dedicata eſt: quam deam is P. Cornelius aduectam ex Aſia, P. Cornelio Scipione, cui poſt Africano fuit cognomen: P. Licinio Coss. in palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendā M. Liuius, C. Claudius cenſores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. tertiodecimo anno poſteaquam locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludiq́; ob dedicationē eius facti: quos primos ſcenicos fuiſſe Valerius Antiās eſt author, Megaleſia appellatos. Itē iuuentutis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. vouerat eam ſexdecim annis ante M. Liuius Cos. quo die Aſdrubalem,
D exercitumq́; eius cecidit. idem cenſor eam faciendam locauit, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. Huius quoq; dedicandæ cauſa ludi facti: & omnia cū maiore religiōe facta: quod nouum cum Antiocho inſtabat bellum. Principio eius anni, quo hęc iam profecto ad bellū M. Attilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio conſule, agebantur: boues duos domitos in Carinis per ſcalas perueniſſe in tegulas ædificii proditū memorię eſt. eos viuos comburi, cineremq́; eorum deiici in Tyberim aruſpices iuſſerunt. Tarracinæ, & Amiterni nunciatum eſt aliquoties lapidibus pluuiſſe: Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forū de coelo tactas eſſe: Vulturni in oſtio fluminis duas naues fulmine ictas cōflagraſſe. Eorū prodigiorū cauſa libros Sibyllinos ex S.C. decemuiri cum adiſſent: renunciarunt: ieiuniū inſtituendum Cereri eſſe: & id quinto quoq; anno ſeruandum: & vt nouendiale ſacrum fieret: & vnū diē ſupplicatio eſſet: coronati ſupplicarent: & conſul P. Cornelius quibus diis, quibusq́; hoſtiis edixiſſent decemuiri, ſacrificaret. Placatis diis nunc votis rite ſoluendis, nunc prodigiis expiandis, in prouinciā proficiſcitur Cos. atq; inde Cn. Domitium proconſulem dimiſſo exercitu Romā decedere iuſſit: ipſe in agrum Boiorū legiones induxit. Sub idem ferè tempus Ligures lege ſacrata coacto exercitu, nocte improuiſo caſtra Q. Minutii proconſulis aggreſſi ſunt. Minutius vſq; ad lucem intra vallum militem inſtructum tenuit, intentus: ne quà tranſcenderet hoſtis munimenta. prima luce duabus ſimul portis eruptionem fecit: nec primo impetu, quod ſperauerat, Ligures pulſi ſunt: duas amplius horas dubium certamen ſuſtinuere. poſtremo cum alia, atq; alia agmina erumperent: & integri feſſis ſuccederent ad pugnam: tandem Ligures inter cætera etiam vigiliis confecti, terga dederunt. cæſa ſupra quatuor millia hoſtium: ex Romanis, ſociisq́; minus CCC perierunt. Duobus ferè poſt menſibus P. Cornelius Cos. cum Boiorū exercitu ſignis collatis egregie pugnauit. Duodetriginta millia hoſtium cæſa Antiās Valerius ſcribit: capta tria millia, & quadringentos: ſigna militaria CXXIIII: equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadragintaſeptem: ex victoribus mille quadringentos octogintaquatuor cecidiſſe. Vbi in numero ſcriptori parum fidei ſit: quia in augendo eo non alius intemperātior eſt: magnam tamen victoriam fuiſſe apparet: quod & caſtra capta ſunt: & Boii poſt eam pugnam extemplo dediderūt ſeſe: & quod ſupplicatio eius victoriæ cauſa decreta ab ſenatu: victimæq́; maiores cæſæ. P. Cornelius Cos. primo obſidibus à Boiorum gēte accęptis, agri parte ferè dimidia eos mulctauit: quò ſi vellet, populus Romanus coloniā mittere poſſet. inde Romam, vt ad triumphum haud dubium, decedēs exercitum dimiſit: & adeſſe Romæ ad diem triumphi iuſſit. ipſe poſtero die q̃ venit, ſenatu in ædem Bellonæ vocato, cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet: poſtulauit: vt ſibi triumphanti

A liceret in vrbem inuehi. P.Sempronius Blęſus tribunus ple.non negandum Scipioni,ſed differēdū
honorem triumphi cenſebat. Bella Ligurū gallicis ſemper iuncta fuiſſe:eas inter ſe gentes mutua ex
propinquo ferre auxilia.Si P.Scipio deuictis acie Boiis,aut ipſe cum victore exercitu in agrū Ligurū
trāſiſſet,aut partem copiarū Q.Minutio miſiſſet:qui iam tertiū ibi annum dubio detineretur bello:
debellari cum Liguribus potuiſſe.Nunc ad triumphū frequentandū deductos eſſe milites:qui egregiā
nauare operam reipub.potuiſſent:poſſent etiam:ſi ſenatus,quod feſtinatiōe triumphi prætermiſſum
eſſet:id reſtituere differendo triūpho vellet.Iuberent conſulem cum legionibus redire in prouinciam:
dare operam vt Ligures ſubigantur.niſi illi cogantur in ius,ditionēq; populi Romani:ne Boios qui-
dem quieturos.aut pacem,aut bellum vtrobiq; habenda.deuictis Liguribus paucos poſt mēſes pro-
conſulem P.Cornelium multorū exemplo , qui in magiſtratu non triumphauerūt : triumphaturum
eſſe. Ad ea cōſul,neq; ſe Ligures prouinciam ſortitū eſſe,ait:neq; cum Liguribus bellum geſſiſſe : neq;
triumphum de iis poſtulare.Q.Minutiū confidere breui ſubactis iis merito triūphum poſtulaturum,
atq; impetraturū eſſe.ſe de Gallis Boiis poſtulare triumphū:quos acie vicerit:caſtris exuerit:quorum
gentē biduo poſt pugnam totam accęperit in deditionē:à quibus obſides abduxerit,pacis futuræ pi-
gnus. Verum enimuero illud multo maius eſſe:quod tantū numerum Gallorū ceciderit in acie:quod
cum tot millibus certe Boiorū nemo ante ſe imperator pugnauerit:plus partem dimidiā ex quinqua
ginta millibus hominū cæſam:multa millia capta:ſenes,puerosq; Boiis ſupereſſe. Itaq; id quenquā
mirari poſſe?cur victor exercitus,cū hoſtem in prouincia neminem reliquiſſet:Romā venerit ad cele-
brandū conſulis triumphū?Quorū militum ſi & in alia prouincia opera vti ſenatus velit:vtro tandē
modo promptiores ad aliud periculū,nouūq; laborem ituros credat? ſi perſoluta iis ſine detrectatiōe
prioris periculi,laborisq; merces ſit? an ſi ſpem pro re ferētibus dimittant iam ſemel in prima ſpe de-
cęptos?Nam quod ad ſe attineat:ſibi gloriæ in omnem vitam illo die ſatis quæſitum eſſe:quo ſe virū
optimum iudicatū ad accipiendā matrem Ideam miſiſſet ſenatus.hoc titulo,etſi nec conſulatus , nec
triūphus adiiceretur:ſatis honeſtā,honoratamq; P.Scipiōis Naſicæ imaginē fore. Vniuerſus ſenatus
non ipſe modo ad decernendum triumphū cōſenſit:ſed etiam tribunum ple.authoritate ſua compulit
ad remittendā interceſſionē. P.Cornelius Cos.triumphauit de Boiis.in eo triūpho gallicis carpen-
tis arma,ſignaq;,& ſpolia omnis generis tranſuexit , & vaſa ænea gallica : & cum captiuis nobilibus
equorum quoq; captorū gregem traduxit:aureos torques tranſtulit M C C C C L X X : ad hæc auri
B pondo C C X L V : argenti infecti , factiq; in gallicis vaſis non infabre ſuo more factis , duo millia
C C C X L pondo:bigatorū nummorū C C X X X I I I I . militibus,qui currum ſecuti ſunt : cente-
nos vicenos quinos aſſes diuiſit:duplex centurioni,triplex equiti.Poſtero die cōcione aduocata de re-
bus ab ſe geſtis,& de iniuria tribuni bello alieno ſe illigātis,vt ſuæ victoriæ fructu ſe defraudaret,cum
diſſeruiſſet:milites exauthoratos dimiſit. Dum hæc in Italia geruntur:Antiochus Epheſi ſecurus ad-
modū de bello Romano erat:tanq̄ non tranſituris in Aſiam Romanis.quā ſecuritatē ei magna pars
amicorū aut per errorem,aut aſſentando faciebat.Annibal vnus,cuius eo tempore vt maxima apud
regē authoritas erat:magis admirari ſe,aiebat:quod iam non in Aſia eſſent Romani:q̄ venturos du-
bitabat. Propius eſſe ex Græcia in Aſiam,q̄ ex Italia in Græciam traiicere : & multo maiorē cauſam
Antiochum,q̄ Ætolos eſſe.neq; enim mari minus,q̄ terra pollere Romana arma.iampridem claſſem
circa Maleam eſſe.audire ſeſe nuper nouas naues , nouum'que imperatorem rei gerendæ cauſa ex Ita-
lia veniſſe.itaq; defineret Antiochus pacem ſibi ipſe ſpe vana facere:in Aſia,& de ipſa Aſia breui terra,
mariq; dimicandum ei cum Romanis eſſe:& aut imperium adimendum orbem terrarum affectanti-
bus:aut ipſi regnum amittendum. Vnus vera & prouide & fideliter prædicere viſus.itaq; ipſe rex na-
uibus,quæ paratæ,inſtructæq; erant:Cherſonneſum petit:vt ea loca , ſi forte terra venirent Romani:
præſidiis firmaret.cæterā claſſem Polyxenidā parare , & deducere iuſſit : ſpeculatorias naues ad omnia
exploranda circa inſulas dimiſit. C.Liuius præfectus Romanæ claſſis cū quinquaginta nauibus te-
ctis profectus ab Roma Neapolim,quò ab ſociis eius oræ cōuenire iuſſerat apertas naues:quæ ex fœ-
dere debebantur:Siciliam inde petit:fretoq; Meſſanam prætervectus , cum ſex punicas naues ad auxi-
lium miſſas accępiſſet:ab Rheginis,Locriſq; , & eiuſdem iuris ſociis debitas exegiſſet naues : luſtrata
claſſe ad Lacinium altum petit.Corcyram,quam primam Græciæ ciuitatum adiit:cum veniſſet : per-
cunctatus de ſtatu belli,(needū enim omnia in Græcia perpacata erant)& vbi claſſis Romana eſſet,
poſteaquam audiuit circa Thermopylarum ſaltum in ſtatione conſulem,ac regem eſſe:claſſem Piręei
ſtare:maturandū ratus omnium rerū cauſa,pergit protinus nauigare Pelopōneſum.Samum,Zacyn-
thumq;,quia partis Ætolorū maluerant eſſe,protinus depopulatus,Maleam petit . proſpera nauiga-
tione vſus,paucis diebus Piræeum ad veterē claſſem peruēnit. Ad Scylleum Eumenes rex cum tribus
nauibus occurrit:cum Æginæ diu incertus cōſilii fuiſſet:vtrum ad tuendum rediret regnum:(audie-
bat enim Antiochum Epheſi nauales terreſtreſq; parare copias)an vſquam abſcederet ab Romanis,
ex quorum fortuna ſua penderet. A Piræeo A.Attilius traditis ſucceſſori quinq; & X X nauibus te-
ctis Romā eſt profectus. Liuius vna & L X X X roſtratis nauibus,multis præterea minoribus,quæ

A LVCIO Cornelio Scipione, & C. Lælio Coſs. nulla prius ſecundū legationes acta in ſenatu res eſt, q̄ de Ætolis, & legati eorū inſtitere: quia breuem induciarum diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romā ex Græcia redierat: adiuti ſunt. Ætoli, vt quibus plus in miſericordia ſenatus, q̄ in cauſa ſpei eſſet: ſuppliciter egerunt, veteribus benefactis noua penſantes malefícia. cæterū & præſentes interrogationibus vndiq; ſenatorū confeſſionē magis noxæ, q̄ reſponſa exprimentiū fatigati ſunt: & excedere curia iuſſi magnū certamen præbuere. Plus ira, q̄ miſericordia in cauſa eorū valebat: quia non vt hoſtibus modo, ſed tanq̄ indomitæ & inſociabili genti ſuccenſebant. Per aliquot dies cū certatum eſſet: poſtremo neq; dari, neq; negari pacem placuit. duæ conditiones eis latæ ſunt: vel ſenatui liberum arbitriū de ſe permitterent: vel mille talenta darent: eoſdemq; amicos, vel inimicos haberent. Exprimere cupiētibus, quarum rerum in ſe arbitriū ſenatui permitterent, nihil certi reſponſum eſt. ita infecta pace dimiſſi, vrbe eodem die, Italia intra XV dies excedere iuſſi. Tum de conſulum prouinciis cœptum eſt agi. Ambo Græciam cupiebant: multum Lælius in ſenatu poterat. Is, cum ſenatus aut ſortiri, aut comparare inter ſe prouincias cōſules iuſſiſſet: elegantius facturos dixit: ſi iudicio patrum, q̄ ſi ſorti eam rem permiſiſſent. Scipio reſponſo ad hoc dato, cogitaturum quid ſibi faciendum eſſet, cum fratre vno locutus, iuſſuſq; ab eo permittere audacter ſenatui, renunciat collegæ: facturū ſe, quod is cenſeret. Cum res aut noua, aut vetuſtate exemplorum memoriæ iam exoletæ relata expectatione certaminis ſenatū erexiſſet: P. Scipio Africanus ait: ſi L. Scipioni fratri ſuo prouinciam Græciam decreuiſſent, ſe legatum iturum. Hæc vox magno aſſenſu audita ſuſtulit certamen. Experiri libebat: vtrum plus regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano conſuli, legionibuſq; Romanis auxilii foret, ac propè omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreuerunt. Prætores inde prouincias ſortiti ſunt: L. Aurunculeius vrbanam, M. Fuluius peregrinā, L. Æmylius Regillus claſſem, P. Iunius Brutus Tuſcos, Cn. Fuluius Apuliā, & Brutios, C. Antiſtius Siciliam. Conſuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat: ad eum exercitum, quem à M. Attilio (duæ autem legiones erant) accepturus eſſet: in ſupplementum addita peditum ciuium Romanorū
B tria millia, equites centum, & ſociūm latini nominis quinq; millia, equites CC: & adiectum: vt cū in prouinciam veniſſet: ſi è republica videretur eſſe: exercitum in Aſiam traiiceret. Alteri conſuli totus nouus exercitus decretus: duæ legiones Romanæ, & ſociūm latini nominis XV millia peditū, equites ſexcenti. Exercitum ex Liguribus Q. Minutius (iam enim confectam prouinciam ſcripſerat: & Ligurum omne nomen in deditionem veniſſe) traducere in Boios, & P. Cornelio proconſuli tradere iuſſus. Ex agro, quo victos bello mulctauerat Boios: deductæ vrbanæ legiones, quæ priore anno conſcriptæ erant: Cn. Fuluio prætori datæ: & ſociūm latini nominis peditum XV millia, equites ſexcenti, ad Apuliam, Brutioſq; obtinendos. A. Cornelio ſuperioris anni prætori, qui Brutios cum exercitu obtinuerat: imperatum: ſi ita conſuli videretur: vt legiones in Ætoliam traiectas M. Attilio traderet: ſi is manere ibi vellet. ſi Attilius redire Romam mallet: vt A. Cornelius cum eo exercitu in Ætolia remaneret. C. Antiſtium Labeonem prouinciam Siciliam, exercitumq; à M. Æmylio accipere placuit: & in ſupplementum ſcribere ex ipſa prouincia, ſi vellet, peditū duo millia, & centū equites.

P. Iunius Brutus in Tuſcos exercitum nouum, legionē vnam Romanam, & decem millia ſociūm latini nominis ſcribere, & quadringentos equites: L. Æmylius, cui prouincia maritima erat: viginti naues longas, & ſocios nauales à M. Iunio prætore ſuperioris anni accipere iuſſus: & ſcribere ipſe nauales ſocios duo millia peditum: cum iis nauibus, militibuſq; in Aſiam proficiſci: & claſſem à C. Liuio accipere. Duas Hiſpanias, Sardiniamq; obtinentibus prorogatum in annum imperium eſt: & iidem exercitus decreti. Siciliæ, Sardiniæq; binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ: ſiculum omne frumētum in Ætoliam ad exercitū portari iuſſum: ex Sardinia pars Romā, pars in Ætoliam eodem, quo Siculū. priuſq̄ conſules in prouincias proficiſcerent: prodigia per pontifices procurari placuit.

Romæ Iunonis Lucinæ tēplum de cœlo tactū erat: ita, vt faſtigiū, ualuæq; deformarent. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta: & duo hoīes exanimati. Nurſiæ ſereno ſatis cōſtabat nimbum ortū: ibi quoq; duos liberos hoīes exanimatos. Terra apud ſe pluuiſſe Tuſculani nunciabant: & Reatini mulam in agro ſuo peperiſſe. Ea procurata: Latinæq; inſtauratæ: quod Laurentibus carnis, quæ dari deberet: data nō fuerat. Supplicatio quoq; earū religionū cauſa fuit: q̄bus diis decemuiri ex libris vt ſacra fierēt, ediderūt, decem ingenui, decē virgines, patrimi oēs, matrimiq; ad id ſacrificium adhibiti: & decemuiri nocte latentibus rem diuinā fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priuſq̄ proficiſceretur: fornicem in Capitolio aduerſus viam, qua in Capitoliū aſcenditur: cū ſignis ſeptem auratis: duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicē poſuit. Per eoſdē dies principes Ætolo-

C rum tres & XL, inter quos Democritus, & frater eius erãt:ab duabus cohortibus miſſis à M.Attilio Romam deducti,& in Latomias coniecti ſunt. cohortes inde ad exercitũ redire L. Cornelius Cos. iuſſit.Legati ab Ptolemæo & Cleopatra,regibus Ægypti,gratulantes,quod M.Attilius Cos.Antiochum regẽ Græcia expuliſſet,venerũt:adhortantesq́; vt in Aſiã exercitũ traiicerent.oĩa perculſa metu nõ in Aſia modo,ſed ẽt in Syria eſſe.reges Ægypti ad ea,quæ cenſuiſſet ſenatus:paratos fore. Gratię regibus actæ:legatis munera dari iuſſa,i ſingulos quaternũm milliũ æris. L. Cornelius Cos. pactis, quæ Romæ agẽda erant:pro concione edixit:vt milites, quos ipſe in ſupplementũ ſcripſiſſet:quiq́; in Brutiis cum A. Cornelio proprætore eſſent: vt hi oẽs Idibus Quintilibus Brunduſium conuenirẽt. itẽ tres legatos nominauit:Sex. Digitium,L.Apuſtiũ,C. Fabritiũ Lucinũ:q ex ora maritima vndiq; naues Brunduſiũ contraherent.Omnibus iam paratis,paludatus ab vrbe eſt profectus. Ad V millia voluntarioꝵ ex Romanis,ſociiſq́;,qui emerita ſtipẽdia ſub imperatore P.Africano habebant:præſto fuere exeunti conſuli:& nomina dederũt. Per eos dies, qbus eſt profectus ad bellũ Cos. ludis Apollinaribus,ad qntũ Idus Quintiles cœlo ſereno interdiu obſcurata lux eſt: cũ luna ſub orbẽ ſolis ſubiſſet.

Et L.Æmylius Regillus,cui naualis prouincia euenerat:eodẽ tẽpore profectus eſt. L. Aurunculeio negociũ ab ſenatu datũ eſt:vt XXX quinqueremes,viginti triremes faceret:quia fama erat: Antiochũ poſt prœliũ nauale maiorẽ claſſem aliquãto reparare. Ætoli poſteaq̃ legati ab Roma retulerunt: nullã ſpem pacis eſſe:quanq̃ omnis ora maritima eoꝵ,quæ in Peloponneſum verſa eſt:depopulata ab Achæis erat:periculi magis, q̃ damni memores, vt Romanis intercluderent iter: Coracẽ occupauerant montem.neq; enim dubitabant:ad oppugnationẽ Naupacti,eos principio veris redituros eſſe.

Attilio,quia id expectari ſciebat:ſatius viſum eſt inopinatã aggredi rẽ:& Lamiã oppugnare. nam & à Philippo propè ad excidiũ adductos eſſe: & tũc eo ipſo,quod nihil tale timerent: opprimi incautos poſſe. Profectus ab Elatia primũ in hoſtium terra circa Sperchium amnem poſuit caſtra: inde nocte motis ſignis,prima luce corona mœnia eſt aggreſſus. Magnus pauor ac tumultus , vt in re improuiſa,fuit.cõſtantius tñ,q̃ quis facturos crederet in tam ſubito periculo:cũ viri propugnarent: fœminæ tela omnis generis,ſaxaq́; in muros gererent,multifariam ſcalis appoſitis: vrbem eo die defenderunt. Attilius ſigno receptui dato,ſuos in caſtra medio fermè die reduxit: & tũc cibo & quiete refectis corporibus,priuſq̃ prætoriũ dimitteret:denũciauit:vt ante lucem armati,paratiq́; eſſent: niſi expugnata vrbe ſe eos in caſtra non reducturũ. Eodem tẽpore,quo pridie pluribus locis aggreſſus,cũ oppidanos

D iam vires,iam tela,iam ante oĩa animus deficeret:intra paucas horas vrbem cæpit. Ibi partim diuendita,partim diuiſa præda,conſiliũ habitũ:quid deinde faceret. Nemini ad Naupactũ ire placuit:occupato ad Coracem ab Ætolis ſaltu.ne tñ ſegnia ęſtiua eſſent: & Ætoli nõ impetratam pacẽ ab ſenatu nihilo minus p ſuam cunctationẽ haberent:oppugnare Attilius Amphiſſam ſtatuit.ab Heraclea per Oetam exercitus eò ductus.Cum ad mœnia caſtra poſuiſſet:non corona,ſicut Lamiam,ſed operibus oppugnare vrbem eſt adortus.Pluribus ſimul locis aries admouebatur:& cũ quaterentur muri: nihil aduerſus tale machinationis genus parare,aut cõminiſci oppidani conabãtur: omnis ſpes in armis, & audacia erat.eruptionibus crebris & ſtationes hoſtiũ,& eos ipſos,qui circa opera,& machinas erãt: turbabant.Multis tñ locis murus decuſſus erat:cum allatũ eſt:ſucceſſorem Apolloniæ expoſito exercitu,per Epirum ac Theſſaliam venire. Cum tribus millibus peditũ,& quingentis equitibus conſul veniebat. Iam in ſinum maliacũ venerat.& præmiſſis Hypatam,qui tradere vrbem iuberent,poſteaq̃ reſponſum eſt:nihil,niſi ex cõmuni Ætoloꝵ decreto facturos:ne teneret ſe oppugnatio Hypatæ,nondũ Amphiſſa recepta:præmiſſo fratre Africano,ad Amphiſſam agmen ducit.Sub aduentum eorũ oppidani relicta vrbe(iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat)in arcem , quã inexpugnabilẽ habent:oẽs armati,atq; inermes conceſſere.Conſul ſex millia fermè paſſuum inde poſuit caſtra. eò legati Athenienſes primum ad P.Scipionem,prægreſſum agmen(ſicut ante dictum eſt)deinde ad conſulem venerunt,deprecantes pro Ætolis.Clemẽtius reſponſum ab Africano tulerũt: qui cauſam relinquendi honeſte ætolici belli querens,Aſiam,& regẽ Antiochum ſpectabat: iuſſeratq́; Athenienſes nõ Romanis ſolum,vt pacem bello præferrent:ſed etiam Ætolis perſuadere.Celeriter authoribus Athenienſibus frequens ab Hypata legatio Ætolorum venit. & ſpem pacis eis ſermo etiam Africani , quẽ priorem adierunt:auxit,cõmemorantis:multas gẽtes,populoſq́; & in Hiſpania prius,deinde in Africa in fidem ſuam veniſſe:in omnibus ſe maiora clemẽtiæ,benignitatiſq́;,q̃ virtutis bellicæ monimenta reliquiſſe. Perfecta videbatur res,cum aditus Cos. idem illud reſponſum retulit: quo fugati ab ſenatu fuerant.Eo tanquam nouo cum icti Ætoli eſſent:(nihil enim nec legatione Athenienſium, nec placido Africani reſponſo perfectum videbant)referre ad ſuos dixerunt velle. Reditũ inde Hypatam eſt:nec conſiliũ expediebatur.nam neq; vnde mille talentũm daretur,erat: & permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſua ſæuiretur,metuebant. Venire itaq; eoſdem legatos ad conſulem,& Africanum iuſſerunt:& petere:vt,ſi dare vere pacem,non tantum oſtendere,fruſtrantes ſpem miſerorum, vellent: aut ex ſumma pecuniæ demerent: aut permiſſionem extra ciuium corpora fieri iuberent. Nihil impetratum , vt mutaret conſul. & ea quoq; irrita legatio dimiſſa eſt. Secuti & Athenienſes ſunt. & prin-

ceps

A ceps legationis eoꝝ Euthydemus fatigatos tot repulſis Ætolos, & cõplorantes inutili lamentatione
fortunã gentis, ad ſpem reuocauit, author inducias ſex menſium petendi: vt legatos Romam mittere
poſſent. dilationẽ nihil ad præſentia mala, quippe quæ vltima eſſent: adiecturã. leuari ꝑ multos caſus
tẽpore interpoſito præſentes clades poſſe. Authore Euthydemo indẽ miſſi, prius P. Scipione conuen-
to, per eũ inducias tẽporis eius, quod petebãt: à cõſule impetrauerũt. Et ſoluta obſidione Amphiſſæ,
M. Attilius tradito conſuli exercitu prouincia deceſſit. Et cõſul ab Amphiſſa Theſſaliam repetit: vt ꝑ
Macedoniã, Thraciamq; duceret in Aſiã. Tũ Africanus fratri. Iter, quod inſiſtis L. Scipio: ego quoq;
approbo: ſed totũ id vertitur in voluntate Philippi. q ſi imperio noſtro fidus eſt: & iter, & cõmeatus, &
oĩa, quæ in longo itinere exercitus alunt: iuuantq;: nobis ſuppeditabit. ſi is deſtituat: nihil ꝑ Thraciã
ſatis tutũ habebis. itaq; prius regis animũ explorari placet. opportune explorabitur: ſi nihil ex præpa
rato agentẽ opprimet, qui mittet. T. Sempronius Gracchus longe tũ acerrimus iuuenum ad id dele
ctus, per diſpoſitos equos propè incredibili celeritate ab Amphiſſa, inde Elim eſt dimiſſus: die tertio
Pellam peruẽnit. In conuiuio rex erat: & in multũ vini proceſſerat: ea ipſa remiſſio animi ſuſpicionẽ
dempſit nouare eum quicq̃ velle. Et tum quidẽ comiter acceptus hoſpes. poſtero die cõmeatus exerci
tui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, vias, vbi tranſitus difficiles erant: munitas vidit.
Hæc referẽs eadem, qua ierat, celeritate Thaumaſtis occurrit cõſuli. Inde certiore, & maiore ſpe lætus
exercitus ad præparata oĩa in Macedoniam peruẽnit. Venientes regio apparatu accepit: & proſecu-
tus eſt rex. Multa in eo & dexteritas, & humanitas viſa: quæ cõmendabilia apud Africanũ erant, virũ
ſicut ad cætera regiũ, ita à comitate, quæ ſine luxuria eſſet, nõ auerſum. Inde nõ ꝑ Macedoniã modo,
ſed ẽt Thraciam proſequente, & præparante oĩa Philippo, ad Helleſpontum peruentum eſt. Antio-
chus poſt naualem ad Corycũ pugnam, cũ totã hyemem liberã in apparatus terreſtres maritimosq;
habuiſſet: claſſi maxime reparandæ, ne tota maris poſſeſſione pelleref, intentus fuerat. Succurrebat: ſu
peratum ſe cũ claſſis abfuiſſet Rhodioꝝ: quod ſi ea quoq; (nec cõmiſſuros Rhodios: vt iterũ morarẽ-
tur) certamini adeſſet: magno ſibi nauium numero opus fore: vt viribus, & magnitudine claſſem ho-
ſtium æquaret. Itaq; & Annibalẽ in Syriã miſerat ad Phœnicũ accerſendas naues: & Polyxenidã, quo
minus proſpere geſta res erat: eo enixius & eas, quæ erant, reficere, & alias parare naues iuſſit. Ipſe in
Phrygia hybernauit. Vndiq; auxilia accerſens, ẽt in Gallogræciam miſerat. Bellicoſiores ea tẽpeſtate
erant Gallogræci, adhuc, nondũ exoleta ſtirpe gentis, ſeruantes animos. Filiũ Seleucũ in Æolide reli-
querat cũ exercitu ad maritimas cõtinendas vrbes: quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa,
B Erythrisq; Romani ſolicitabant. Claſſis Romana, ſicut ante dictũ eſt: ad Canas hybernabat. eò me-
dia fermè hyeme rex Eumenes cũ duobus millibus peditũ, equitibus centũ venit. Is cum magnã præ-
dam agi poſſe dixiſſet ex hoſtiũ agro: q circa Thyatiram eſſet: hortãdo ꝓpulit Liuium: vt quinq; millia
militum ſecũ mitteret. miſſi ingentem prædã intra paucos dies auerterũt. Inter hæc Phocææ ſeditio
orta: quibuſdam ad Antiochũ multitudinis animos auocantibus. Grauia hyberna nauiũ erãt: graue
tributum: quod togæ quingentæ imperatæ erant cũ quingentis tunicis: grauis ẽt inopia frumẽti: ꝓp
quam naues quoq;, & præſidiũ Romanũ exceſſit. tum vero liberata metu factio erat: quæ plebẽ in con
cionibus ad Antiochũ trahebat. ſenatus, & optimates in Romana ſocietate perſtandũ cenſebant. de-
fectionis authores plus apud multitudinẽ valuerũt. Rhodii, quo magis ceſſatum priore æſtate erat:
eo maturius æquinoctio verno eundẽ Pauſiſtratũ claſſis præfectũ cũ ſex & triginta nauibus miſerunt.
Iam Liuius à Canis cũ XXX nauibus, & VII quadriremibus, quas ſecũ Eumenes rex adduxe-
rat: Helleſpontũ petebat: vt ad tranſitũ exercitus, quẽ terra venturũ opinabaf: præpararet, quæ opus
eſſent. In portum, quẽ vocant Achæoꝝ: claſſem primũ auertit: inde Ilium aſcendit: ſacrificioq; Miner
uæ facto, legationes finitimas ab Eleunte, & Dardano, & Rhœteo, tradẽtes in fidẽ ciuitates ſuas beni
gne audiuit. inde ad Helleſponti fauces nauigat: & decẽ nauibus in ſtatione contra Abydum relictis,
cætera claſſe in Europã ad Seſton oppugnandam traiecit. Iam ſubeuntibus armatis muros fanatici
Galli primũ cum ſolẽni habitu ante portam occurrunt. iuſſu ſe matris deũm famulos deæ venire me-
morant ad precandũ Romanũ: vt parceret mœnibus, vrbiq;. Nemo eoꝝ violatus eſt. mox vniuerſus
ſenatus cũ magiſtratibus ad dedendam vrbẽ proceſſit. Inde Abydũ traiecta claſſis. vbi cũ tentatis ꝑ
colloquia animis nihil pacati reſponderetur: ad oppugnationẽ ſeſe expediebant. Dum hæc in Helle-
ſponto gerunf: Polyxenidas regius præfectus (erat autẽ exul Rhodius) cum audiſſet: profectam ab do
mo popularũ ſuoꝝ claſſem: & Pauſiſtratũ præfectum ſuperbe quædã, & contemptim in ſe concionan
tem dixiſſe: præcipuo certamine animi aduerſus eum ſumpto, nihil aliud dies noctesq; agitabat ani-
mo, q̃ vt verba magnifica eius rebus cõfutaret. Mittit ad eum hoĩem & illi notũ: qui diceret: & ſe Pau-
ſiſtrato, patriæq; ſuæ magno vſui, ſi liceat, fore: & à Pauſiſtrato ſe reſtitui in patriam poſſe. Cum quo-
nã modo ea fieri poſſent, mirabundus Pauſiſtratus percunctaretur: fidem petenti dedit agendæ com-
muniter rei, aut ſilentio tegendæ. Tum internuncius aperit: regiam claſſem aut totam, aut maiorem
eius partem Polyxenidam traditurum ei. precium tanti meriti nullum aliud paciſci, q̃ reditum in pa-
triam. Magnitudo rei, nec vt crederet: nec vt aſpernaretur dicta effecit. Panormũ Samiæ terræ petit:

C ibiq; ad explorandã rem,quæ oblata erat:ſubſtitit. Vltro,citroq; nuncii curſare: nec fides ante Pauſi
ſtrato facta eſt:q̃ coram nuncio eius Polyxenidas ſua manu ſcripſit: ſe ea,quæ pollicitus eſſet,facturũ:
ſignoq; ſuo impreſſas tabellas miſit.eo vero pignore velut authoratum ſibi proditorem ratus eſt.neq;
enim eũ,qui ſub rege viueret:cõmiſſurum fuiſſe:vt aduerſus ſemetipſum indicia manu ſua teſtata da-
ret, Inde ratio ſimulatæ proditionis cõpoſita. Omniũ ſe rerum apparatũ omiſſurũ , Polyxenidas di-
cere:nõ remigem, nõ ſocios nauales ad claſſem frequentes habiturũ : ſubducturũ per ſimulationẽ refi-
ciendi quaſdã naues,alias in propinquos portus dimiſſurũ: paucas ante portum Epheſi in ſalo habi-
turum:quas,ſi exire res cogeret:obiecturus certamini foret.Quam negligentiã Polyxenidam in claſſe
ſua habiturũ Pauſiſtratus audiuit : eam ipſe extẽplo habuit : partem nauiũ ad cõmeatus accerſendos
Halicarnaſſum,partem Samũ ad vrbẽ miſit:vt paratus eſſet : cũ ſignũ aggrediendi à proditore acce-
piſſet.Polyxenidas augere ſimulando errorẽ. ſubducit quaſdã naues : alias velut ſubducturus eſſet,na-
ualia reficit:remiges ex hybernis non Epheſum accerſit:ſed Magneſiam occulte cogit. Forte quidam
Antiochi miles,cũ Samum rei priuatæ cauſa veniſſet:pro ſpeculatore cõprehenſus deducitur Panor-
mum ad præfectum.is percũctãti quid Epheſi ageretur,incertũ metu, an erga ſuos haud ſyncera fide,
oia aperit:claſſem inſtructam paratamq; in portu ſtare:remigiũ omne Magneſiam miſſum ad Sipylũ:
perpaucas naues ſubductas eſſe:& naualia tegi:nunq̃ intentius rem naualẽ adminiſtratã eſſe. Hæc ne
pro veris audirentur,animus errore, & ſpe vana præoccupatus fecit. Polyxenidas ſatis oĩbus cõpara
tis,nocte remige à Magneſia accerſito, deductisq; raptim, quæ ſubductæ erant,nauibus, cũ diem nõ
tam in apparatu abſumpſiſſet: q̃ quod cõſpici proficiſcentem claſſem nolebat: poſt ſolis occaſum pro
fectus L X X nauibus tectis,vento aduerſo ante lucem Pygela portum tenuit. vbi cũ interdiu ob ean
dem cauſam quieuiſſet: nocte in proxima Samiæ terræ traiecit. hinc Nicandro quodã archipirata cũ
quinq; nauibus tectis Palinurum iuſſo petere,atq; inde armatos,quà proximum per agros iter eſſet,
Panormum ad tergum hoſtiũ ducere,ipſe interim claſſe diuiſa, vt ex vtraq; parte fauces portus tene-
ret:Panormũ petit. Pauſiſtratus primo,vt in re necopinata,turbatus parumper,deinde vetus miles
celeriter collecto aĩo, terra melius arceri , q̃ mari hoſtes poſſe ratus,armatos duobus agminibus ad
promontoria,quæ cornibus obiectis ab alto portum faciũt: ſubducit:unde facile telis ancipitibus ho-
ſtem ſummoturus.id inceptũ eius Nicander à terra viſus cũ turbaſſet:repente mutato cõſilio naues
cõſcendere oẽs iubet. Tum vero ingens pariter militũ , nautarumq; trepidatio orta:& veluti fuga in
D naues fieri:cũ ſe mari,terraq; ſimul cernerent circũuentos. Pauſiſtratus vnam viam ſalutis eſſe ratus,
ſi vim facere per fauces portus,atq; erumpere in mare apertum poſſet:poſteaq̃ cõſcendiſſe ſuos vidit:
ſequi cæteris iuſſis,ipſe princeps concitata naue remis ad oſtium portus tendit.Superantem iam fau-
ces nauem eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circũſiſtit. Nauis roſtris icta ſupprimitur : telis
obruuntur propugnatores:inter quos & Pauſiſtratus impigre pugnans interficitur. Nauiũ reliquarũ
ante portũ aliæ,aliæ in portu deprehenſæ:quædã à Nicandro,dum moliuntur à terra:captæ.Quinq;
tñ Rhodiæ naues cum duabus Cypriis effugerunt: terrore flammæ micantis via ſibi inter confertas
naues facta.iunctis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem præ
ſe portabant. Erythrææ triremes,cum haud procul à Samo Rhodiis nauibus, quibus vt eſſent præ-
ſidio,veniebant:obuiæ fugientibus fuiſſent:in Helleſpontum ad Romanos curſum auerterunt. Sub
idem tempus Seleucus proditam Phocæam porta vna per cuſtodes aperta,recepit:& Cyma , Elæaq;
eiuſdem oræ vrbes ad eum metu defecerunt. Dum hęc in Æolide geruntur:Abydus cum per aliquot
dies obſidionẽ toleraſſet,præſidio regio tutante mœnia: iam oĩbus feſſis, Philotã quoq; præfecto præ-
ſidii permittente,magiſtratus eorũ cum Liuio de conditionibus tradendæ vrbis agebant. rem diſtine
bat:quod vtrum armati,an inermes emitterentur regii,parum conueniebat.Hæc agentibus eis inter
uenisset nuncius Rhodiorum cladis:emiſſa de manibus res eſt.metuens enim Liuius,ne ſucceſſu tan-
tæ rei elatus Polyxenidas claſſem,quæ ad Canas erat:opprimeret:Abydi obſidione, cuſtodiaq; Helle-
ſponti extemplo relicta,naues,quæ ſubductæ Canis erant:deduxit. Et Eumenes Elæam venit . Liuius
omni claſſe,cui adiunxerat triremes duas Mitylenæas:Phocæam petit.quam cum teneri valido regio
præſidio audiſſet:nec procul Seleuci caſtra eſſe:depopulatus maritimam oram, & præda maxime ho-
minum raptim in naues impoſita,tantum moratus, dum Eumenes cum claſſe aſſequeretur: Samum
petere intendit. Rhodiis primo audita clades ſimul pauorẽ, ſimul luctum ingentem fecit. nam præ-
ter nauium,militumq; iacturam,quod floris,quod roboris in iuuentute fuerat,amiſerant:multis no
bilibus ſecutis inter cætera authoritatẽ Pauſiſtrati:quæ inter ſuos merito maxima erat. deinde quod
fraude capti,quod à ciue potiſſimum ſuo forent:in iram luctus vertit. Decem extemplo naues, & die-
bus poſt paucis decem alias præfecto omnium Eudemo miſerũt:quem alius virtutibus bellicis haud-
quaquam Pauſiſtrato parem,cautiorem quo minus animi erat, ducem futurum credebãt. Romani
& Eumenes rex in Erythram primum claſſem applicuerunt:ibi noctem vnam morati,poſtero die Co
rycum Theiorum promontorium tenuerũt.inde cum in proxima Sami vellent traiicere:non expecta
to ſolis ortu,ex quo ſtatum cœli notare gubernatores poſſent: in incertam tẽpeſtatẽ miſerunt. medio
in curſu

A in curſu aquilone in ſeptentrionem verſo, exaſperato fluctibus mari iactari cœperunt. Polyxenidas
Samum petituros ratus hoſtes, vt ſe rhodiæ claſſi coniungerent: ab Epheſo profectus primo ad Myo-
neſum ſtetit: inde ad Macrin (quam vocant) inſulam traiecit: vt prætervehens: ſi quas aberrantes ex
agmine naues poſſet, aut poſtremũ agmen opportune adoriretur. Poſteaq̃ ſparſam tẽpeſtate claſſem
vidit: occaſionem primo aggrediendi ratus, paulo poſt increbreſcente vento, & maiores iam voluẽte
fluctus, quia peruenire ſe ad eos videbat non poſſe: ad Æthaliam inſulam traiecit: vt inde poſtero die Sa-
mum ex alto petentes naues aggrederetur. Romani pars exigua, primis tenebris portum Sami de-
ſertum tenuerunt: claſſis cætera nocte tota in alto iactata in eundem portũ decurrit. Ibi ex agreſtibus
cognito, hoſtium naues ad Æthaliam ſtare, conſilium habitum: vtrum extẽplo decernerent: an Rhodiã
expectarent claſſem. dilata re (ita enim placuit) Corycũ, vnde venerãt: traiecerũt. Polyxenidas quoq;
cum fruſtra ſtetiſſet: Epheſum rediit. Tum Romanæ naues vacuo ab hoſtibus mari Samum traiece-
runt. Eodem & rhodia claſſis poſt dies paucos venit. Quam vt expectatam eſſe appareret, profecti ex-
templo ſunt Epheſum: vt aut decernerent navali certamine: aut ſi detrectaret hoſtis pugnã: quod plu-
rimum intererat ad animos ciuitatum, timoris confeſſionẽ exprimerent. Cõtra fauces portus inſtru-
cta in frontem nauium acie ſtetere. poſteaq̃ nemo aduerſus ibat: claſſe diuiſa, pars in ſalo ad oſtiũ por-
tus in anchoris ſtetit: pars in terram milites expoſuit. In eos iam ingentem prædam late depopulato
agro agentes Andronicus Macedo, qui in præſidio Epheſi erat, iam mœnibus appropinquantes eru-
ptionẽ fecit: exutosq; magna parte prædæ ad mare, ac naues redegit. Poſtero die inſidiis medio ferme
viæ poſitis, ad eliciẽdum extra mœnia Macedonem Romani ad vrbem agmine iere. inde, cum ea ipſa
ſuſpicio, ne quis exiret deterruiſſet: redierũt ad naues: & terra mariq; fugientibus certamen hoſtibus,
Samum, vnde venerat, claſſis repetit. inde duas ſociorũ ex Italia, duas rhodias triremes cum præfecto
Epicrate Rhodiorum ad fretum Cephaleniæ tuendũ prætor miſit. Infeſtum id latrocinio Lacedæmo-
nius Hybriſtas cum iuuentute Cephalenum faciebat: clauſumq; iam mare cõmeatibus italicis erat.
Piræei L. Æmylio Regillo ſuccedenti ad nauale imperium Epicrates occurrit. qui audita clade Rho-
diorum, cum ipſe duas tantum quinqueremes haberet: Epicratem cum quatuor nauibus in Aſiam
ſecum reduxit. proſecutæ etiam apertæ naues Athenienſium ſunt. Ægæo mari traiecit. Eodem Tima-
ſicrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempeſta venit: deductusq; ad Æmy-
lium, præſidii cauſa ſe miſſum ait: quod eam oram maris infeſtã onerariis regiæ naues excurſionibus
crebris ab Helleſponto, atq; Abydo facerẽt. Traiicienti Æmylio a Chio Samum duæ rhodiæ quadri- C
B remes miſſæ obuiam a Liuio, & rex Eumenes cũ duabus quinqueremibus occurrit. Samum poſteaq̃
ventum eſt: accepta a Liuio claſſe, & ſacrificio, vt aſſolet, rite facto, Æmylius conſilium aduocauit.
Ibi C. Liuius (is enim reſt primus rogatus ſententiam) neminem fidelius dare poſſe conſilium dixit:
q̃ eum, qui id alteri ſuaderet, quod ipſe, ſi in eodem loco eſſet, facturus fuerit. Se in animo habuiſſe to-
ta claſſe Epheſum petere: & onerarias ducere multa ſaburra grauatas: atq; eas in faucibus portus ſup-
primere. & eo minoris molimenti ea clauſtra eſſe: quod in fluminis modum, longum, & anguſtum, &
vadoſum oſtium portus ſit. ita adempturum ſe maris vſum hoſtibus fuiſſe: inutilemq; claſſem factu-
rum. Nulli ea placere ſententia. Eumenes rex quæſiuit: quid tandẽ, vbi demerſis nauibus frenaſſent
clauſtra maris: vtrum libera ſua claſſe abſceſſuri inde forent ad opem ferendam ſociis, terroremq; ho-
ſtibus præbendum: an nihilo minus tota claſſe portum obſeſſuri: ſiue enim abſcedant: cui dubiũ eſſet
quin hoſtes extracturi demerſas moles ſint: & minore molimento apertum portum, q̃ obſtruatur: ſi ſit
autem manendum ibi nihilo minus ſit: quid attinere claudi portũ? Quin contra, illos tutiſſimo por-
tu, opulentiſſima vrbe fruentes, omnia Aſia præbente, quieta æſtiua acturos: Romanos aperto in mari
fluctibus tempeſtatibusq; obiectos, omniũ inopes in aſſidua ſtatione futuros: ipſos magis alligatos,
impeditosq;: ne quid eorum, quæ agenda ſint, poſſint agere: q̃ vt hoſtes clauſos habeant. Eudemus
præfectus rhodiæ claſſis magis eam ſibi diſplicere ſententiam oſtendit: q̃ ipſe quid cenſeret, faciendũ
dixit. Epicrates Rhodius, omiſſa in præſentia Epheſo mittendam nauium partẽ in Lyciam cenſuit:
& Pataram, caput gentis, in ſocietatem adiungendam. in duas res magnas vſui fore: & Rhodios pa-
catis circa inſulam ſuam terris, totis viribus incumbere in vnius belli, quod aduerſus Antiochum
ſit, curam poſſe: & eam claſſem, quæ in Lycia compararetur: intercludi: ne Polyxenidæ coniungatur.
Hæc maxime mouit ſententia. placuit tamen: Regillum tota claſſe euehi ad portum Epheſi, ad infe-
rendum hoſtibus terrorem. C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadrire-
mibus rhodiis, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam eſt miſſus, Rhodũ prius iuſſus adire, & omnia
cum iis communicare conſilia. Ciuitates, quas prævectus eſt: Miletus, Myndus, Halicarnaſſus Cni-
dus, Cous, imperata enixe fecerunt. Rhodum vt eſt ventum; ſimul & ad quam rem miſſus eſſet, iis ex-
poſuit: & conſuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad eam, quam habebat claſſem aſſumptis tri-
bus quadriremibus, nauigat Pataram. Primo ſecundus ventus ad ipſam vrbem ferebat eos: ſpera-
bantq; ſubito terrore aliquid moturos. poſteaquam circumagente ſe vento fluctibus dubiis volui
cœptum eſt mare: peruicerunt quidem remis: vt tenerent terram; ſed neq; circa vrbem tuta ſtatio

C erat:nec ante oſtiũ portus in ſalo ſtare poterant, aſpero mari, & nocte imminente prætervecti mœnia
portum Phœnicum minus duũm millium ſpacio inde diſtantem petiere, navibus ad maritima vix
tutum. ſed altæ inſuper eminebãt rupes. quas celeriter oppidani aſſumptis regiis militibus, quos in
præſidio habebant: ceperunt. adverſus quos Livius, quanq̃ erant iniqua, & difficilia ad exitus loca:
Iſſæos auxiliares, & Smyrnæorum expeditos iuvenes miſit. Ii, dum miſſilibus primo, & adverſus pau
cos, & levibus excurſionibus laceſſebatur magis, q̃ cõſerebat pugna: ſuſtinuerunt certamen. poſteaq̃
plures ab urbe affluebant: & iam omnis multitudo effundebatur: timor inceſſit Livium: ne & auxilia
res circumvenirentur: & navibus etiam ab terra periculum eſſet. ita non milites ſolũ, ſed etiam nava
les ſocios, remigum turbã, quibus quiſq; poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoq; anceps
pugna fuit: nõ quod milites ſolũ aliquot, ſed quod L. Apuſtius tumultuario prælio cecidit. poſtremo
tamen fuſi, fugatiq; ſunt Lycii: atq; in urbem compulſi. & Romani cum haud incruenta victoria ad
naves redierunt. inde in Telmeſſicum profecti ſinum: qui latere uno Cariam, altero Lyciam cõtingit.
Omiſſo conatu Pataram amplius tentãdi, Rhodii domum dimiſſi ſunt. Livius prætervectus Aſiam,
in Græciam tranſmiſit: ut cõventis Scipionibus, qui tũ circa Theſſaliam erant: in Italiam traiiceret.
Æmylius poſteaq̃ omiſſas in Licia res, & Livium profectum in italiam cognovit: cũ ipſe ab Epheſo
repulſus tẽpeſtate irrito incœpto Samum revertiſſet: turpe ratus, tentatam fruſtra Pataram eſſe, profi
ciſci eò tota claſſe, & ſumma vi aggredi urbem ſtatuit. Miletum, & cæteram oram ſociorum præter
vecti, in Bargyllam, & Icoſon deſcenſionem ad Iaſſum fecerunt. Urbem regium tenebat præſidium,
agrum circa Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſſis deinde, qui per colloquia principum & magi
ſtratuum tentarent animos: poſteaq̃ nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſſe: ad urbem oppugnandã
ducit. Erant Iaſſenſium exules cum Romanis: ibi frequentes Rhodios orare inſtituerunt: ne urbem &
vicinam ſibi, & cognatam innoxiam perire ſinerent: ſibi exilii nullam aliam cauſam eſſe, quam fidem
erga Romanos. eadem vi regiorũ, qua ipſi pulſi ſint, teneri eos: qui in urbe maneant. omniũ Iaſſen
ſium unam mentem eſſe: ut ſervitutem regiam effugere vellent. Rhodii moti precibus, & Eumene etiã
aſſumpto, ſimul ſuas neceſſitudines cõmemorãdo, ſimul obſeſſæ regio præſidio urbis caſum miſeran
do, pervicerunt: ut oppugnatione abſtineretur. Profecti inde, pacatis cæteris, cum oram Aſiæ legerẽt:
Lorymam (portus adverſus Rhodum eſt) pervenerunt. Ibi in principiis ſermo primo inter tribunos
militũ ſecretus oritur: deinde ad aures ipſius Æmylii pervenit: abduci claſſem ab Epheſo, ab ſuo bello:

D ut ab tergo liber relictus hoſtis in tot propinquas ſociorum urbes omnia impune conari poſſet. Mo
vere ea Æmylium: vocatoſq; Rhodios cum percunctatus eſſet: poſſet'ne Pataris univerſa claſſis in
portu ſtare: cum reſpondiſſent non poſſe: cauſam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naves. Per
idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hybernorum tempus exercitum in Æolide cõ
tinuiſſet: partim ſociis ferendo opem: partim quos in ſocietatem pellicere non poterat, depopulãdis:
tranſire in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis, & Rhodiis Lyciæ maritima
oppugnaret, ſtatuit. Ad Elæam primo infeſtis ſignis acceſſit: deinde omiſſa oppugnatione urbis agros
hoſtiliter depopulatus, ad caput, arcemq; regni Pergamum ducit oppugnandum. Attalus primo ſta
tionibus ante urbem poſitis, & excurſionibus equitũ, leviſq; armaturæ magis laceſſebat, q̃ ſuſtinebat
hoſtem: poſtremo cum per levia certamina expertus nulla parte virium ſe parem eſſe, intra mœnia ſe
recepiſſet: obſideri urbs cœpta eſt. Eodẽ ferme tẽpore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus
primum, deinde haud procul Seleuci caſtris ad caput Caici amnis ſtativa habuit: cum magno exer
citu miſto variis ex gentibus plurimũ terroris feciſſet, Gallis mercede conductis, quatuor millia erãt.
hos, paucis admiſtis, ad pervaſtandũ paſſim pergamenũ agrũ milites miſit. Quæ poſteaq̃ Samum
ſunt nũciata: primo Eumenes avocatus domeſtico bello cũ claſſe Elæam petit: inde cũ præſto fuiſſent
equites, peditumq; expediti: præſidio eorũ tutus, priuſq̃ hoſtes ſentirent, aut moverentur: Pergamum
contendit, ibi rurſus levia per excurſiones prælia fieri cœpta: Eumene ſummæ rei diſcrimen haud du
bie detrectante. Paucos poſt dies Romana, Rhodiaq; claſſis, ut regi opem ferrẽt: Elæam ab Samo ve
nerunt. Quos ubi expoſuiſſe copias Elææ, & tot claſſes in unum conveniſſe portũ Antiocho allatum
eſt: & ſub idem tempus audivit conſulem cum exercitu iam in Macedonia eſſe: pararique, quæ ad tranſi
tum Helleſponti etiam opus eſſent: tempus veniſſe ratus, priuſq̃ terra mariq; ſimul urgeretur, agẽdi
de pace, tumulum quendam adverſus Elæam caſtris cepit. ibi peditum omnibus copiis relictis, (cõ
equitaverant aũt ſex millia equitũ) in campos ſub ipſa Elææ mœnia deſcendit: miſſo caduceatore ad
Æmylium: velle ſe de pace agere. Æmylius Eumene à Pergamo accito, adhibitiſq; Rhodiis, conſiliũ
habuit. Rhodii haud aſpernari pacem. Eumenes nec honeſtũ eſſe dicere, eo tẽpore de pace agi: nec exi
tum rei imponi poſſe. Qui enim, inquit, aut honeſte incluſi mœnibus, & obſeſſi velut leges pacis ac
cipiemus? aut cui rata iſta pax erit? quam ſine conſule, non ex authoritate ſenatus, non iuſſu populi
Romani pepegerimus? Quæro enim: pace per te facta, rediturus'ne extemplo in Italiam ſis? claſſem,
exercitumq; deducturus? an expectaturus, quid de ea re conſuli placeat? quid ſenatus cenſeat?
aut populus iubeat? Reſtat ergo ut maneas in Aſia: & rurſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo
ibi bello,

A ibi bello, exhauriant commeatibus præbendis ſocios: deinde, ſi ita viſum ſit iis: penes quos poteſtas fuerit: inſtauremus nouũ de integro bellũ: quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur: ante hyemem diis volentibus perfeciſſe. Hæc ſententia vicit: reſponſumq; Antiocho eſt ante conſulis aduentum de pace agi nõ poſſe. Antiochus pace nequicq̃ tentata, vaſtatis Elæēſium primũ, deinde Pergamenoꝝ agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteũ hoſtiliter itinere facto petit, agrũ opulentum, quẽ vocant Thebes campum: carmine Homeri nobilitatũ. neq; alio vllo loco Aſiæ maior regiis militibus parta eſt præda. Eodem, Adramytteum, vt vrbi præſidio eſſent: nauibus circũuecti Æmylius, & Eumenes venerunt. Per eoſdem forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diaphane oĩbus his copiis præpoſito, acceſſerunt. quos egreſſos nauibus obuiam miſſi ab Attalo nocte Pergamũ deduxerunt. veterani oẽs, & periti belli erant: & ipſe dux Philopœmenis, ſummi oĩum Græcoꝝ imperatoris diſcipulus. qui biduũ ſimul ad quietem hoĩum equorumq;, & ad viſendas hoſtium ſtationes, qbus locis, tẽporibusq; accederent, reciperentq; ſeſe: ſumpſeſit. Ad radices ferè collis, in quo poſita eſt vrbs: regii ſuccedebãt: ita libera ab tergo populatio erat: nullo ab vrbe, ne in ſtationes qdẽ qui procul iacularetur, excurrente: poſtq̃ ſemel cõpulſi metu ſe mœnibus incluſerunt. contẽptus eoꝝ, & inde negligẽtia apud regios oritur: nõ ſtratos, nõ infrenatos magna pars habebant equos: paucis ad arma, & ordines relictis, dilapſi cæteri ſparſerant ſe toto paſſim cãpo: pars in iuueniles luſus, laſciuiamq; verſi, pars veſcentes ſub vmbra, quidam ſomno etiam ſtrati. Hæc Diaphanes ex alta vrbe Pergamo contẽplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe iubet: ipſe Attalum adiit: & in animo ſibi eſſe dixit, hoſtiũ ſtationem tentare. Ægre id permittente Attalo, quippe q centum equitibus aduerſus ſexcentos, mille peditibus cũ quatuor millibus pugnaturũ cerneret: porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtiũ occaſionẽ opperiens cõſedit. Et qui Pergami erant: amẽtiam magis, q̃ audaciam credere eſſe: & hoſtes pauliſper in eos verſi, vt nihil moueri viderũt: nec ipſi quicq̃ ex ſolita negligentia, inſuper ẽt eludentes paucitatẽ, mutarũt. Diaphanes quietos aliquandiu ſuos, velut ad ſpectaculum modo eductos: cõtinuit: poſteaq̃ dilapſos ab ordinibus hoſtes vidit: peditibus quantum accelerare poſſent, ſequi iuſſis, ipſe princeps inter equites cũ turma ſua quantũ potuit effuſiſſimis habenis, clamore ab omni ſimul pedite, atq; equite ſublato, ſtationem hoſtiũ improuiſo inuadit. Non homines ſolum, ſed equi ẽt territi, cum vincula abrupiſſent: trepidationẽ, & tumultum inter ſuos fecerunt. pauci ſtabant impauidi equi: eos ipſos nõ ſternere, nõ infrenare, aut aſcendere facile poterant: multo maiorem, q̃ pro numero equitũ terrorem Achæis inferentibus. pedites vero ordinati,

B & præparati ſparſos per negligentiam, & ſemiſomnes propè adorti ſunt: cædes paſſim, fugaq; p campos facta eſt: Diaphanes ſecutus effuſos quoad tutum fuit. magno Achæoꝝ genti decore parto (ſpectauerunt enim è mœnibus Pergami non modo viri, ſed fœminæ ẽt) in præſidiũ vrbis redit. Poſtero die regiæ magis cõpoſitæ & ordinatæ ſtationes quingentis paſſibus longius ab vrbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodem fermè tẽpore, atq; in eundẽ locũ proceſſerunt. Per multas horas intenti vtrinq; velut iam futurum impetũ expectauere: poſteaq̃ haud procul occaſu ſolis redeũdi in caſtra tẽpus erat: regii ſignis collatis abire agmine ad iter magis, q̃ ad pugnam cõpoſito, cœpere. Quieuit Diaphanes: dum in conſpectu erãt: deinde eodem, quo pridie, impetu in poſtremum agmen incurrit: tantumq; rurſus pauoris, ac tumultus incuſſit: vt cum terga cæderẽtur: nemo pugnãdi cauſa reſtiterit: trepidantesq;, & vix ordinem agminis ſeruantes in caſtra cõpulſi ſunt. Hæc Achæoꝝ audacia Seleucum ex agro pergameno mouere caſtra coegit. Antiochus poſteaq̃ Romanos, & Eumenem ad tuendũ Adramitteũ veniſſe audiuit: ea quidem vrbe abſtinuit, depopulatus agros. Peream inde coloniam Mitylenæorũ expugnauit. Cotton & Corylenus, & Aphrodiſias, & Priene primo ĩpetu captæ ſunt. inde p Thyatira Sardes redit. Seleucus in maritima ora permanens aliis terrori, aliis præſidio erat. Claſſis Romana cum Eumene, Rhodiiſq; Mitylenen primo, inde retro, vnde profecta erat: Elæam redit. Inde Phocæam petentes, ad inſulam, quam Bacchium vocant: (imminet vrbi Phocenſium) appulerũt: & quibus ante abſtinuerãt templis, ſignisq; (egregie autẽ exornata inſula erat) cũ hoſtiliter diripuiſſent: ad ipſam vrbem tranſmiſerunt. eam diuiſis inter ſe partibus cũ oppugnarent: & viderent ſine operibus, armis, ſcaliſq; capi nõ poſſe: miſſum ab Antiocho præſidium triũ milliũ armatoꝝ cũ intraſſet vrbem: extẽplo oppugnatione omiſſa, claſſis ad inſulam ſe recæpit: nihil aliud, q̃ depopulato circa vrbẽ hoſtium agro. Inde placuit Eumenem domũ dimitti: & præparari conſuli atq; exercitui, quæ ad tranſitũ Helleſponti opus eſſent: Romanam Rhodiamq; claſſem redire Samum: atq; ibi in ſtatione eſſe: ne Polyxenidas ab Epheſo moueret. Rex Elæam, Romani & Rhodii Samum redierunt. Ibi M. Æmylius frater prætoris deceſſit. Rhodii celebratis exequiis aduerſus claſſem, quã fama erat ex Syria venire: XIII ſuis nauibus, & vna Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, vt ibi in ſtatione eſſent: profecti ſunt.

Biduo ante, q̃ Eudemus cum claſſe à Samo veniret: XIII à Rhodo naues cum Pamphilida præfecto aduerſus eandem ſyriacã claſſem miſſæ, aſſumptis nauibus quatuor, quæ Cariæ præſidio erant: oppugnantibus regiis Dædala, & quædam alia parua caſtella obſidione exemerunt. Eudemum confeſtim exire placuit. additæ huic quoq; ſunt ad eam claſſem, quam habebat: ſex apertæ naues. Profe-

C ctus cum quantum accelerare poterat, maturaſſet: ad portum, quem Megiſton vocant: prægreſſos cō-
ſequitur. inde vno agmine Phaſelidem cū veniſſent: optimum viſum eſt ibi hoſtē opperiri. In confi-
nio Lyciæ, & Pamphyliæ Phaſelis eſt, prominēs penitus in altum: cōſpiciturq́; prima terrarū Rhodiū
à Cilicia petentibus: & procul nauiū præbet ꝓſpectū. eo maxime, vti obuii claſſi hoſtiū eſſent: electus
locus eſt. Cæterum, quod non prouiderunt: & loco graui, & tēpore anni (medium enim æſtatis erat)
adhæc inſolito odore, ingruere morbi vulgo, maxime in remiges, cœperunt. cuius peſtilētiæ metu ꝓ-
fecti cum præteruherent pamphylium ſinum: ad Eurymedontem amnem appulſa claſſe, audiunt: ad
Aſpendum iam hoſtes eſſe. Tardius nauigauerunt regii aduerſo tēpore Eteſiarum: quod velut ſtatū
fauoniis ventis eſſet. Rhodiorum duę & triginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia claſſis
VII & XXX maioris formæ nauium erat: in q̄bus tres hepteres, & quatuor hexeres habebant: præ-
ter has decem triremes erant. & ii adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Vtraq; claſſis poſtero
die luce prima, tanq̄ eo die pugnaturæ, portu mouit: & poſteaq̄ ſuperauere Rhodii promontorium:
quod ab Sida prominet in altum: extēplo & conſpecti ab hoſtibus ſunt: & ipſi eos viderunt. Ab regio
ſiniſtro cornu, quod ab alto obiectū erat: Annibal, dextero Apollonius purpuratorum vnus præerat:
& iam in frontem directas habebant naues. Rhodii longo agmine veniebant. prima prætoria nauis
Eudemi erat: cogebat agmen Heraclitus: Pamphilidas mediæ claſſi præerat. Eudemus poſteaq̄ hoſtiū
aciem inſtructam, & paratam ad concurrendū vidit: & ipſe in altū vehitur: & deinceps quæ ſequeban-
tur, ſeruantes ordinē in frontē dirigere iubet. Ea res primo tumultū præbuit. nam Eudemus in altum
euectus erat: vt ordo omnium nauiū ad terram explicari poſſet: & feſtinans ipſe præpropere cū quinq;
ſolis nauibus Annibali occurrit: cæteri, quia in frontem dirigere iuſſi erant: nō ſequebantur: extremo
agmine loci nihil ad terrā relicti erat: trepidantibusq́; iis inter ſe, iam in dextro cornu aduerſus Anni-
balem pugnabat. Sed momēto tēporis & nauiū virtus, & vſus rei maritimæ terrorē omnem Rhodiis
dempſit. nā & in altū celeriter euectæ naues locū poſt ſe quoq; venienti ad terrā dedere: & ſi qua cōcurre-
rat roſtro cū hoſtiū naui: aut prorā lacerabat: aut remos detergebat: aut libero inter ordines diſcurſu
ꝑteruecta in puppim ipetū dabat. Maxime exterruit hepteris regia à multo minore rhodia naue vno
ictu demerſa. itaq; iam haud dubie dexterū cornu hoſtiū in fugam inclinabat. Eudemum in alto mul-
titudine nauium maxime Annibal cæteris oībus longe præſtantem vrgebat: & circūueniſſet: ni ſigno
ſublato ex prætoria naue, quo diſperſam claſſem in vnum colligi mos erat: oēs, quæ in dextero cornu
D vicerant naues: ad opem ferendam ſuis cōcurriſſent. tum & Annibal, quæq́; circa eum erant naues, ca-
peſſunt fugā: nec inſequi Rhodii, ex magna parte ægris, & ob id celerius feſſis remigibus, potuerunt.
Cum in alto, vbi ſubſtiterāt, cibo reficerent vires: cōtemplatus Eudemus hoſtes claudas, mutilataſq́;
naues apertis nauibus remulco trahentes, XX paulo amplius integras abſcedētes, è turri prætoriæ
nauis ſilentio facto, exurgite, inquit: & egregium ſpectaculum capeſſite oculis. Conſurrexere omnes:
contemplatiq́; trepidationem, fugamq́; hoſtiū, propè vna voce exclamauere omnes, vt ſequerentur.
Ipſius Eudemi multis ictibus vulnerata nauis erat: Pamphilidam, & Heraclitum inſequi, quoad pu-
tarent tutum, iuſſit. Aliquandiu ſecuti ſunt: poſteaq̄ terræ appropinquabat Annibal: veriti ne inter-
cluderentur vento in hoſtium ora, ad Eudemum reuerſi hepterem captam, quæ primo concurſu icta
erat: ægre Phaſelidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam victoria læti, q̄ alius alium accuſantes,
quod, cum potuiſſent: nō omnis ſummerſa, aut capta claſſis hoſtium foret: redierunt. Annibal ictus
vno prælio aduerſo ne tum quidem præteruehi Lyciam audebat: cū coniungi veteri regiæ claſſi quam-
primum cuperet. Et id ne ei facere liberum eſſet: Rhodii Heraclitum cum XX nauibus roſtratis ad
Pataram, & Megiſton portum miſerunt. Eudemum cum VII nauibus maximis ex ea claſſe, cui pręー
fuerat: Samum redire ad Romanos iuſſerunt: vt quantum cōſilio, quantū authoritate valeret: cōpelle-
ret Romanos ad Pataram expugnandā. Magnam lætitiam Romanis iam prius nuncius victoriæ,
deinde aduentus attulit Rhodiorū. & apparebat: ſi ea cura Rhodiis dempta eſſet: vacuos eos tuta eius
regionis maria præſtaturos. ſed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur vrbes maritimæ,
abſcedere cuſtodia Ioniæ, atq; Æolidis prohibuerūt. Pamphilidam cū quatuor nauibus tectis ad eā
claſſem, quæ circa Pataram erat: miſerunt. Antiochus nō ciuitatum modo, quæ circa ſe erant: cōtra-
hebat præſidia: ſed ad Pruſiam Bithyniæ regem miſerat legatos, literaſq́;: quibus tranſitum in Aſiam
Romanorū increpabat. Venire eos ad omnia regna tollenda: vt nullum vſq̄ orbis terrarū, niſi Roma-
num imperiū eſſet. Philippum, & Nabin expugnatos: ſe tertium peti. vt quiſq; proximus ab oppreſſo
ſit: per omnes velut continens incendium peruaſurum. ab ſe gradū in Bithyniam fore: qñ Eumenes
in voluntariam ſeruitutem cōceſſiſſet. His motum Pruſiam literæ Scipionis cōſulis, ſed magis eius
fratris Africani, à ſuſpicione tali auerterunt. qui præter conſuetudinem perpetuam populi Romani
augendi omni honore regum ſociorum maieſtatem, domeſticis ipſe exemplis Pruſiam ad promerēdā
amicitiam ſuam compulit: Regulos ſe acceptos in fidem Hiſpaniæ reges reliquiſſe: Maſaniſſam nō
in patrio modo locaſſe regno: ſed in Syphacis, à quo ante expulſus fuiſſet: regnum impoſuiſſe: & eſſe
eum non Africæ modo regūm longe opulentiſſimum: ſed toto in orbe terrarum cuiuis regum vel

maieſtate,

A maieſtate, vel viribus parem. Philippū, & Nabin hoſtes bello ſuperatos ab T. Quintio, tamen in re-
gno relictos. Philippo quidē anno priore etiam ſtipendiū remiſſum: & filiū obſidem redditū: & quaſdā
ciuitates extra Macedoniā, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In eadē dignitate &
Nabin futurū fuiſſe: niſi eum ſuus primū furor, deinde fraus Ætolorū abſumpſiſſet. Maxime cōfirma-
tus eſt animus regis: poſteaq̄ ad eum C. Liuius, qui prætor ante claſſi præfuerat: legatus ab Roma ve-
nit: & edocuit: quanto & ſpes victoriæ certior Romanis, q̄ Antiocho, & amicitia ſanctior, firmiorq́;
apud Romanos futura eēt. Antiochus poſteaq̄ à ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit: Epheſum ab Sardibus
eſt profectus ad claſſem, quæ per aliquot menſes inſtructa, ac parata fuerat: viſendā magis: quia terre-
ſtribus copiis exercitū Romanū, & duos Scipiones imperatores videbat ſuſtineri nō poſſe: q̄ quod res
naualis ipſa per ſe aut tētata ſibi vnquā feliciter, aut tunc magnæ & certę fiduciæ eſſet. erat tamen mo-
mentū in præſentia ſpei: quod & magnā partē rhodiæ claſſis circa Pataram eſſe, & Eumenem regē cū
omnibus nauibus ſuis cōſuli obuiā in Helleſpontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat ani-
mos claſſis rhodia ad Samum per occaſionē fraude præparata abſumpta. His fretus, Polyxenida cum
claſſe ad tentandā omni modo certaminis fortunam miſſo, ipſe copias ad Notium ducit: (id oppidū
colophonium mari imminēs abeſt à vetere Colophone duo fermè millia paſſuū) & ipſam vrbem ſuę
eſſe poteſtatis volebat, adeo propinquam Epheſo: vt nihil terra, mari ue ageret: quod non ſubiectum
oculis Colophoniorum, ac per eos notum extēplo Romanis eſſet: quos audita obſidiōe non dubita-
bat ad opem ferendam ſociæ vrbi claſſem à Samo moturos: eam occaſionē Polyxenidæ ad rem geren-
dam fore. Igitur operibus oppugnare vrbē aggreſſus, & ad mare partibus duabus pariter munitiō-
bus deductis, vtrinq; vineas & aggerem muro iniunxit: & teſtudinibus arietes admouit. Quibus ter-
riti malis Colophonii oratores Samū ad L. Æmylium, fidem prętoris, populiq́; Romani implorātes
miſerunt. Æmyliū & Sami ſegnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem i q̄ Polyxenidam bis
nequicquam ab ſe prouocatū poteſtatē pugnæ facturū eſſe: & turpe exiſtimabat: Eumenis claſſem ad-
iuuare conſulem ad traiiciendas in Aſiam legiones: ſe Colophonis obſeſſę auxilio incertā finem habi-
turo alligari. Eudemus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupientem proficiſci in Helleſpontū: cun-
ctiq; inſtare: & dicere: quanto ſatius eſſe vel ſocios obſidione eximere: vel victam iam ſemel claſſem vin-
cere iterum: totamq́; maris poſſeſſionē eripere: q̄ deſertis ſociis, tradita Antiocho Aſia terra mariq́;, in
Helleſpontum, vbi ſatis eſſet Eumenis claſſis: à ſua parte belli diſcedere. Profecti à Samo ad petendos
B cōmeatus, cōſumptis iam omnibus, Chium parabant traiicere. Id erat horreū Romanis: eoq́; omnes
ex Italia miſſæ onerariæ dirigebant curſum. Circumuecti ab vrbe aduerſa inſulæ, obiecta aquiloni, ad
Chium & Erythras ſunt. Cum pararent traiicere: literis certior fit prætor: frumenti vim magnā Chiū
ex Italia veniſſe: vinum portantes naues tempeſtatibus retentas eſſe. ſimul allatū eſt: Teios regiæ claſſi
benigne cōmeatus prębuiſſe: quinq; millia vaſorū vini eſſe pollicitos. Teium ex medio curſu claſſem
repente auertit: aut volentibus iis vſurus cōmeatu parato hoſtibus: aut ipſos pro hoſtibus habiturus.
Cum direxiſſent ad terrā proras: quindecim fermè eis naues circa Myoneſum apparuerunt. quas pri-
mo ex claſſe regia prætor eſſe ratus, inſtituit ſequi: apparuit inde piraticas celoces, & lembos eſſe. Chio-
rum maritimam oram depopulati, cum omnis generis præda reuertentes poſteaquam videre ex alto
claſſem: in fugā verterunt. & celeritate ſuperabāt, leuioribus, & ad id fabrefactis nauigiis: & propiores
terræ erant. itaq; priuſq̄ appropinquaret claſſis: Myoneſum perfugerunt. vnde ſe à portu ratus abſtra-
cturū naues ignarus loci ſequebatur prætor. Myoneſus promontorium inter Teium, Samumq́; eſt:
ipſe collis eſt in modū metæ in acutum acumen à fundo ſatis lato faſtigiatus: à continenti arctæ ſemi-
tæ aditū habet: à mari rupes exeſæ fluctibus ſuperclaudunt: ita, vt quibuſdā locis ſuperpendentia ſaxa
plus in altū, q̄ quæ in ſtatione ſunt naues: promineant. Circa ea appropinquare non auſæ naues, ne
ſub ictu ſuperſtantiū in rupibus piratarum eſſent: diem triuere. tandem ſub noctem vano incœpto cū
abſtitiſſent: Teium poſtero die acceſſere: & in portu, qui à tergo vrbis eſt (Geræſticum ipſi appellant)
nauibus cōſtitutis, prætor ad depopulandū circa vrbem agrū milites emiſit. Teii, cum in oculis popu-
latio eſſet: oratores cum infulis, & velamentis ad Romanū miſerunt. Quibus purgantibus ciuitatem
omnis facti, dictiq́; hoſtilis aduerſus Romanos, & iuuiſſe eos omni cōmeatu claſſem hoſtiū arguit: &
quantū vini Polyxenidæ promiſiſſent. quę ſi eadem claſſi Romanę darent: reuocaturū ſe à populatiōe
militē: ſi minus: pro hoſtibus eos habiturū. Hoc tam triſte reſpōſum cum retuliſſent legati: vocatur in
concionem à magiſtratibus populus: vt quid agerent, conſultarent. Eò forte Polyxenidas cum regia
claſſe à Colophone profectus, poſteaq̄ mouiſſe à Samo Romanos audiuit: & ad Myoneſum piratas
perſecutos Teiorū agrū depopulari: naues in Geræſtico portu ſtare: ipſe aduerſus Myoneſum in inſu-
la (Macrin nautici vocāt) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorās quid hoſtes age-
rent, primo in magna ſpe fuit: quēadmodū rhodiam claſſem ad Samum circunſeſſis ad exitum fauci-
bus portus expugnaſſet: ſic & Romanā expugnaturū. Nec eſt diſſimilis natura loci: promontoriis co-
euntibus inter ſe ita clauditur portus: vt vix duæ ſimul in de naues poſſint exire. Inde nocte occupare
fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis nauibus ad promōtoria ſtātibus, quæ ab vtroq; cornu

A ipſi appellant) mille & ducentos paſſus ibi latitudo patet:inde in altũ lingua mille paſſuum excurrens
mediũ ferè ſinum velut nota diſtinguit:vrbs cohæret faucibus anguſtis:duos in vtranq; regionẽ ver-
ſos portus tutiſſimos habet:qui in meridiem vergit:Nauſtathmos ab re appellatur:quia ingentẽ vim
nauium capit:alter propè ipſum Lamptera eſt. Hos portus tutiſſimos cum occupaſſet Romana claſ-
ſis:priuſquã aut ſcalis,aut operibus mœnia aggrederetur,mittendos cenſuit prætor:qui principum
magiſtratuũq; animos tentarent.poſtcaquã obſtinatos vidit:duobus ſimul locis,oppugnare eſt ador
tus. Altera pars infrequẽs ædificiis erat:templa deũm aliquantũ tenebant loci.ea prius ariete admoto
quatere muros,turreſq; cœpit.deinde cum eò multitudo occurreret ad defendendũ:altera quoq; par-
te admotus aries:& iam vtrinq; ſternebãtur muri.ad quorũ caſum cum impetũ Romani milites per
ipſam ſtragem ruinarũ facerẽt:alii ſcalis etiã aſcenſum in muros tentarent:adeo obſtinate reſtiterunt
oppidani:vt facile appareret plus in armis & virtute,q̃ in mœnibus auxilii eſſe.coactus ergo periculo
militũ prætor receptui cani iuſſit:ne obiiceret incautos furentibus deſperatione,ac rabie. Dirempto
prælio,ne tum quidẽ ad quietẽ verſi:ſed vndiq; omnes ad munienda,& obmolienda, quæ ruinis ſtra-
ta erant,cõcurrerũt. Huic operi intentis ſuperuenit Q. Antonius,à prætore miſſus:qui caſtigata per-
tinacia eorũ,maiorem curam Romanis q̃ illis oſtẽderet eſſe,ne in perniciẽ vrbis pugnaretur.ſi abſiſte
re furore vellent:poteſtatem iis dare eadẽ conditione,qua prius C. Liuii in fidẽ veniſſent: ſe tradendi.
Hęc cũ audiſſent:quinq; dierũ ſpatio ad deliberandũ aſſumpto, tentata interim ſpe auxilii ab Antio-
cho,poſteaquã legati miſſi ad regẽ nihil in eo eſſe præſidii retulerãt:tũ portas aperuerũt:pacti ne quid
hoſtile paterentur. Cum ſigna in vrbẽ inferrentur:& pronũciaſſet prætor:parci ſe deditis velle:clamor
vndiq; eſt ſublatus:indignũ facinus eſſe Phocenſes nunq̃ fidos ſocios, ſemper infeſtos hoſtes impune
eludere. ab hac voce,velut ſigno à prætore dato,ad diripiendã vrbẽ paſſim diſcurrerunt. Æmylius pri-
mo reſiſtere,& reuocare:dicendo captas,nõ deditas diripi vrbes:& in his tamen imperatoris, non mi-
litũ arbitrium eſſe. poſteaquam ira,& auaritia imperio potẽtiora erant:præconibus per vrbẽ miſſis,li
beros omnes in forũ ad ſe cõuenire iubet:ne violarentur:& in omnibus, quæ ipſius poteſtatis fuerũt:
fides cõſtitit prætoris. vrbem,agroſq;,& ſuas leges iis reſtituit:& quia iam hyems appetebat:Phocææ
portus ad hybernandum claſſi delegit. Per idem ferè tempus conſuli tranſgreſſo Æniorum,Maroni-
tarumq; fines nunciatur:victã regiã claſſem ad Myoneſum,relictamq; à præſidio Lyſimachiam eſſe. Id
multo q̃ de nauali victoria lætius fuit. vtiq; poſteaquam eò venerunt:refertaq; vrbs omniũ rerũ com-
B meatibus,velut in aduentũ exercitus præparatis,eos excepit:vbi inopiã vltimam,laborẽq; in obſiden
da vrbe propoſuerãt:ibi paucos dies ſtatiua habuere:vt impedimenta,ægriq; cõſequerentur:qui paſ-
ſim per omnia Thraciæ caſtella feſſi morbis,ac longitudine viæ relicti erãt. Receptis omnibus ingreſ
ſi rurſus iter per Cherſonneſum Helleſpontũ peruenerũt. vbi omnibus cura regis Eumenis ad traiiciẽ-
dum præparatis,velut in pacato litore nullo prohibente,aliis aliò delatis nauibus,ſine tumultu traie-
cere. Ea vero res Romanis auxit animos,conceſſum ſibi tranſitũ cernentibus in Aſiã:quã rem magni
certaminis futurã crediderant. Statiua deinde ad Helleſpontum aliquandiu habuerunt:quia dies for-
te,quibus ancylia mouentur:religioſi ad iter inciderant. iidem dies P. Scipionẽ propiore etiã religiõe,
quia ſalius erat:diſiunxerant ab exercitu:cauſaq; & is ipſe moræ erat:dum conſequeretur. Per eos for
te dies legatus ab Antiocho in caſtra venerat, Byzantius Heraclides,de pace afferens mandata:quam
impetrabilem fore magnã ei ſpem attulit mora & cunctatio Romanorũ:quos,ſimul Aſiã attigiſſent:
effuſo agmine ad caſtra regia ituros crediderat. Statuit tamen non prius adire conſulẽ,q̃ P. Scipionẽ:
& ita mandatũ ab rege erat. in eo maximã ſpem habebat:præterquã quod & magnitudo animi, & ſa-
tietas gloriæ placabilẽ eum maxime faciebat:notũq; erat gentibus:qui victor ille in Hiſpania,qui de-
inde in Africa fuiſſet:etiã quod filius eius captus in poteſtate regis erat. Is vbi,& quãdo,& quo caſu
captus ſit:ſicut pleraq; alia,parũ inter authores conſtat. alii in principio belli à Chalcide Oreũ peten
tem circumuentũ ab regiis nauibus tradunt. alii:poſteaquã tranſitum in Aſiam eſt:cum turma Fregel-
lana miſſum explorarũ ad regia caſtra,effuſo obuiã equitatu cũ reciperet ſeſe in eo tumultu delapſo
equo cũ duobus equitibus oppreſſum. ita ad regẽ deductũ eſſe. Illud ſatis cõſtat: ſi pax cũ populo Ro-
mano maneret:hoſpitiũq; priuatim regi cum Scipionibus eſſet:neq; liberalius,neq; benignius habe-
ri,coliq; adoleſcentẽ,q̃ cultus eſt,potuiſſe. Ob hæc cum aduentũ P. Scipionis legatus expectaſſet: vbi
is venit:conſulem adit:petitq;:vt mandata audiret. Aduocato frequẽti cõcilio legati verba ſunt audi-
ta. Is multis ante legationibus nequicquã vltro citroq; de pace miſſis, eam ipſam fiduciã impetrãdi
ſibi eſſe dixit:quod priores legati nihil impetraſſent. Smyrnam enim,& Lampſacum,& Alexandriam
Troadem,& Lyſimachiam in Europa iactatas in illis diſceptationibus eſſe:quarũ Lyſimachia ceſſiſſe
regẽ:ne quid in Europa habere eum dicerent:eas,quæ in Aſia ſunt,ciuitates tradere paratum eſſe:& ſi
quas alias Romani,quod ſuarum partium fuerint,vindicare ab imperio regio velint. impenſæ quoq;
in bellum factæ partẽ dimidiã regem præſtaturũ populo Romano. Hæ cõditiones erant pacis. Reli-
qua oratio fuit:vt memores rerum humanarum & ſuæ fortunæ moderarentur:& alienam ne vrgerẽt.
finirent Europa imperiũ. id quoq; immenſum eſſe:& parari ſingula acquirẽdo facilius potuiſſe: q̃ vni-

C uerſa teneri poſſe. Quod ſi Aſiæ quoq; partem aliquã abſtrahere velint: dummodo non dubiis regio-
nibus finiant: vinci ſuam temperantiam Romana cupiditate pacis & cõcordiæ cauſa regem paſſurũ.
Ea, quæ legato magna ad pacem impetrandã videbantur: parua Romanis viſa. nã & impẽſam, quæ
in bellum facta eſſet, omnẽ præſtare regẽ æquum cenſebant: cuius culpa bellum excitatum eſſet: & nõ
Ionia modo, atq; Æolide deduci debere præſidia regia: ſed ſicut Græcia omnis liberata eſſet: ita quæ
in Aſia ſint, omnes liberari vrbes. id aliter fieri nõ poſſe: q̃ vt cis Taurũ montẽ poſſeſſione Aſiæ Antio-
chus cedat. Legatus poſteaq̃ nihil æqui in concilio impetrare ſe cenſebat: priuatim (ſic enim impera-
tum erat) P. Scipionis tentare animum eſt conatus. Omnium primũ ei ſine pretio filiũ redditurũ re-
gem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis, & moris Romani, auri pondus ingens eſt pollicitus: &
nomine tantum regio excepto, ſocietatẽ omnis regni: ſi per eum pacem impetraſſet. Ad ea Scipio.
Quod Romanos omnes, quod me, ad quẽ miſſus es: ignoras: minus miror: cũ te fortunã eius, à quo
venis: ignorare cernam. Lyſimachia tenenda erat: ne Cherſonneſum intraremus: aut ad Helleſpontũ
obſiſtendum: ne in Aſiam traiiceremus: ſi pacem tanquã à ſolicitis de belli euentu petituri eratis. con-
ceſſo vero in Aſiam tranſitu, & nõ ſolũ frenis, ſed etiam iugo accepto, quæ diſceptatio ex æquo, cum
imperium patiendũ ſit, relicta eſt: Ego ex munificẽtia regia maximũ donum filium habebo: aliis deos
precor ne vnquam fortuna egeat mea: animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratum me
eſſe in ſe ſentiet: ſi priuatã gratiam pro priuato beneficio deſiderabit: ſed publice nec habebo quicq̃ ab
illo: nec dabo. quod in præſentia dare poſſim, fidele conſiliũ eſt. abi: nuncia meis verbis: bello abſiſtat:
pacis conditionẽ nullam recuſet. Nihil ea mouerunt regem, tutã fore belli Aſiã ratum: quando per-
inde ac victo iam ſibi leges dicerentur. omiſſa igitur in præſentia mentione pacis, totam curã in belli
apparatum intendit. Conſul omnibus præparatis ad propoſita exequenda, cum ex ſtatiuis mouiſ-
ſet: Dardanum primũ, deinde Rhœteum, vtraq; ciuitate obuiã effuſa, venit. inde Ilium proceſſit: ca-
ſtriſq; in campo, qui eſt ſubiectus mœnibus: poſitis, in vrbem, arcẽq; cum aſcendiſſet: ſacrificauit Mi-
neruæ præſidi arcis: & Ilienſibus in omni rerum, verborumq; honore ab ſe oriundos Romanos præfe-
rentibus: & Romanis lætis origine ſua. inde profecti ſextis caſtris ad caput Caici amnis peruenerũt.
Eò & rex Eumenes, conatus primo ab Helleſponto reducere claſſem in hyberna Elæam, aduerſis dein
de ventis cum aliquot diebus ſuperare Lecton promontorium nõ potuiſſet: in terrã egreſſus, ne deeſſet
principiis rerum: quà proximum fuit, in caſtra Romana cum parua manu cõtendit. Ex caſtris Perga
D mum remiſſus ad cõmeatus expediendos, tradito frumento quibus iuſſerat Cos. in eadẽ ſtatiua rediit.
inde plurium dierum præparatis cibariis, conſilium erat ire ad hoſtẽ, priuſq̃ hyems opprimeret. Re-
gia caſtra circa Thyatiram erant. ibi cum audiſſet Antiochus: P. Scipionem ægrum Elæam delatum,
legatos, qui filium ad eum reducerent: miſit. Non ſolũ animo patrio gratũ munus, ſed corpori quoq;
ſalubre gaudiũ fuit. ſatiatuſq; tandem complexu filii, Renunciate, inquit: gratias regi me agere: refer-
re gratiam aliam nunc non poſſe: q̃ vt ſuadeam: ne ante in aciem deſcendat: q̃ vt in caſtra me rediiſſe au-
dierit. Quanquã LX millia peditũ, plus XII millia equitũ animos interdũ ad ſpem certaminis fa-
ciebant: motus tamen Antiochus tanti authoritate viri, in quo ad incertos belli euentus omnia for-
tunæ poſuerat ſubſidia: recẽpit ſe, tranſgreſſus Phrygium amnem: circaq; Magneſiam, quæ ad Sipylũ
eſt: poſuit caſtra. & ne, dum extrahere tempus vellet, munimenta Romani tentarẽt: foſſam ſex cubitis
altam, XII latam cum duxiſſet: extra duplex vallum foſſę circũdedit: interiore labro murum cũ tur-
ribus crebris obiecit: vnde facile arceri trãſitu foſſæ hoſtis poſſet. Conſul circa Thyatiram regem eſſe
ratus, continuis itineribus quinto die ad Hircanum campum deſcendit. inde cum profectum audiſ-
ſet: ſecutus veſtigia citra Phrygium amnẽ quatuor millia ab hoſte poſuit caſtra. Eò mille fermè equi-
tes (maxima pars Gallogræci erant: & Dacę quidam, aliarumq; gentium ſagittarii equiti intermiſti)
tumultuoſe amne traiecto, in ſtationes impetũ fecerunt. Primo turbauere incompoſitos: deinde cum
longius certamen fieret: Romanorũ ex propinquo caſtris facile ſubſidio creſceret numerus: regii feſſi
iam, & plures non ſuſtinentes recipere ſe conati, circa ripã amnis, priuſq̃ flumen ingrederẽtur, ab in-
ſtantibus tergo aliquot interfecti ſunt. Biduũ deinde ſilentiũ fuit, neutris tranſgrediẽtibus amnẽ. ter-
tio poſt die Romani ſimul omnes trãſgreſſi ſunt: & duo millia fermè, & quingẽtos paſſus ab hoſte po-
ſuerunt caſtra. Metãtibus, & muniẽdo occupatis tria millia delecta equitũ peditũq; regiorum magno
terrore, ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in ſtatione erãt: duo tamẽ millia per ſe, nullo à mu-
nimento caſtrorũ milite auocato, & primo æquum pręliũ ſuſtinuere: & creſcente certamine pepulerũt
hoſtes, centũ ex his occiſis, centũ fermè captis. Per quatriduũ inſequẽs inſtructæ vtrinq; acies pro val
lo ſtetere. quinto die Romani proceſſere in mediũ cãpi. Antiochus nihil promouit ſigna: ita vt extre-
mi minus mille pedes à vallo abeſſent. Conſul poſteaq̃ detrectari certamen vidit: poſtero die in conci-
lium aduocauit, quid ſibi faciendũ eſſet: ſi Antiochus pugnandi copiam nõ faceret. inſtare hyemem:
aut ſub pellibus habendos milites fore: aut ſi concedere in hyberna vellent, differendum eſſe in æſtatẽ
bellum. Nullum vnquam hoſtem Romani æque contempſerunt. conclamatum vndiq; eſt: duceret
extemplo: & vteretur ardore militum: qui, tanquam non pugnãdum cum tot millibus hoſtiũ, ſed par
numerus

A numerus pecorum trucidandus eſſet:per foſſas,per vallum caſtra inuadere parati erant: ſi in prælium
hoſtis non exiret. Cn.Domitius ad explorandũ iter,& qua parte adiri vallum hoſtiũ poſſet, miſſus,
poſteaq̃ omnia certa retulit:poſtero die propius caſtra admoueri placuit. tertio ſigna in mediũ campi
prolata:& inſtrui acies cœpta eſt. Nec Antiochus vltra tergiuerſandum ratus,ne & ſuorum animos
minueret detrectando certamẽ,& hoſtiũ ſpem augeret,& ipſe copias eduxit,tantũ progreſſus à caſtris
vt dimicaturum appareret. Romana acies vnius propè formæ fuit & hominũ,& armorũ genere. duę
legiones Romanæ,duæ ſociũ m ac latini nominis erant: quina millia & quadragenos ſingulæ habe
bant. Romani mediá aciẽ,cornua Latini tenuerunt:haſtatorũ prima ſigna, deinde principum erant:
triarii poſtremos claudebant. Extra hãc veluti iuſtá aciem à parte dextera cõſul Achęorũ cetratis im
miſtos auxiliares Eumenis tria millia fermè peditum æquata fronte inſtruxit: vltrà eos equitũ minus
tria millia oppoſuit:ex quibus Eumenis octingenti,reliquus omnis equitatus Romanus erat: extre
mos Trallos & Cretenſes(quingentorum vtriq; numerum explebant)ſtatuit. læuum cornu non vide
batur egere talibus auxiliis:quia flumen ab ea parte,ripæq; diruptæ claudebant:quatuor tamen inde
turmæ equitum oppoſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Romanis:& duo millia miſtorũ Macedonum,
Thracũq;:qui voluntate ſecuti erant. hi præſidio relicti ſunt caſtris. ſexdecim elephantos poſt triarios
in ſubſidio locauerunt. nam præterquam quod multitudinem regiorum elephantorum(erant autem
quatuor & L)ſuſtinere non videbantur poſſe:ne pari quidẽ numero indicis Africi reſiſtũt: ſiue quia
magnitudine,(longe enim illi præſtant)ſiue robore animorum vincuntur. Regia acies varia magis
multis gentibus,diſſimilitudine armorũ, auxiliorumq; erat. X & ſex millia peditum more Macedo
num armati fuere:qui phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in fronte in decem partes diui
ſa. partes eas interpoſitis binis elephantis diſtinguebat. à fronte introrſus in duos & XXX ordines
armatorum acies patebat. hoc & roboris in regiis copiis erat:& perinde cum alia ſpecie,tum eminen
tibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorẽ præbebat. Ingentes ipſi erant:addebant ſpe
ciem frontalia,& criſtæ,& tergo impoſitæ turres, turribusq; ſuperſtãtes præter rectorem quaterni ar
mati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos pedites Gallogræcorum oppoſuit. his
tria millia peditum loricatorũ(cataphractos ipſi appellant)adiunxit. addita his ala mille fermè equi
tum. hanc Gemeam vocabant. Medi erant lecti viri,& eiuſdem regionis miſti multarum gentiũ equi
tes. continens his grex XVI elephantorũ eſt oppoſitus in ſubſidiis. ab eadem parte paululum produ
cto cornu regia cohors erat:Argyraſpides à genere armorum appellabantur. Dacæ deinde equites ſa
B gittariorum mille & ducentũ m:leuis armatura trium milliũ,pari fermè numero pars Cretenſes,pars
Tralles,duo millia & quingenti Myſi ſagittariis adiuncti erant. Extremum cornu claudebãt quatuor
millia miſti Cyrtæi funditores,& Elymæi ſagittarii. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallo
græci pedites mille & quingenti. ſimiliter his armati duo millia Cappadocũ ab Ariarathe miſſi erant.
regii inde auxiliares miſti omnium generum duo millia & ſeptingenti,& tria millia cataphractorum
equitum,& mille alii equites,regia ala leuioribus tegumentis ſuis,equorumq;,alio haud diſſimili ha
bitu:Syri pleriq; erant Phrygibus & Lydis immiſti. ante hunc equitatum falcatę quadrigę,& cameli,
quos appellant dromadas. his inſidebant Arabes ſagittarii gladios habẽtes tenues, longos quaterna
cubita:vt ex tanta altitudine contingere hoſtẽ poſſent. inde alia multitudo par ei,quæ in dextero cor
nu erat:primi Tarentini:deinde Gallogræcorum equitũ duo millia & quingenti:inde Neocretes mil
le:& eodem armatu Cares,& Cilices mille & quingenti:& totidem Tralles: & tria millia cetratorum:
Piſidæ hi erant,& Pamphylii,& Lycii:tum Cyrtæorum,& Elymæorum paria in dextero cornu locatis
auxilia:& XVI elephanti modico interuallo diſtãtes. Rex ipſe in dextero cornu erat: Seleucũ filium,
& Antipatrum,fratris filiũ,in lęuo præpoſuit:media acies tribus permiſſa:Minioni,& Zeuſidi,& Phi
lippo magiſtro elephantorum. Nebula matutina creſcẽte die leuata in nubes caliginem dedit:humor
inde ab auſtro velut perfudit omnia. quæ nihil ad malum Romanis,eadem perincõmoda regiis erãt.
nam & obſcuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omnes partes conſpectum:& hu
mor toto ferè graui armatu nihil gladios,aut pila hebetabat. regii tam lata acie ne ex medio quidem
cornua ſua circũſpicere poterant:nedum extremi inter ſe conſpicerentur:& humor arcus,fundasq;,&
iaculorum amenta emollierat. falcatæ quoq; quadrigę,quibus ſe perturbaturum hoſtium aciem An
tiochus crediderat,in ſuos terrorem verterunt. Armatæ autẽ in hunc maxime modum erant. cuſpides
circa temonem ab iugo decem cubita extantes velut cornua habebant: quibus quicquid obuium da
retur,transfigerent:& in extremis iugis binę circa eminebant falces:altera ęquata iugo:altera inferior
in terram deuexa:illa,vt quicquid ab latere obiiceretur,abſcinderet:hęc,vt prolapſos ſubeuntesq; cõ
tingeret. item ab axibus rotarum vtrinq; binæ eodem modo diuerſæ deligabantur falces. Sic armatas
quadrigas,quia,ſi aut in extremo,aut in medio locatæ forent,per ſuos agendę erãt:in prima acie, vt
ante dictum eſt,locauerat rex. Quod vbi Eumenes vidit,haud ignarus pugnę,& q̃ anceps eſſet auxilii
genus,ſi quis pauorem magis equis iniiceret,q̃ iuſta adoriretur pugna:Cretenſes ſagittarios, fundi
toresq;,& iaculatores equitũ non confertos,ſed quammaxime poſſent, diſperſos excurrere iubet:exq;

C omnibus ſimul partibus tela ingerere. Hæc velut procella partim vulneribus miſſiliũ vndiq; cõiecto-
rum, partim clamoribus diſſonis ita conſternauit equos: vt repente velut effrenati paſſim incerto cur-
ſu ferrentur: quorũ impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & velox Cretenſis mométo decli
nabant: & equos inſequendo, tumultum ac pauorem equis, camelisq́;, & ipſis ſimul conſternatis auge
bant, clamore & ab alia circunſtantiũ turba multiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo exi-
guntur quadrigæ: amotoq́; inani ludibrio, tum demũ ad iuſtum præliũ, ſigno vtrinq; dato, cõcurſum
eſt. Cæterũ vana illa res veræ mox cladis cauſa fuit. auxilia enim ſubſidiaq́;, quæ proxime locata erant:
pauore & conſternatione quadrigarũ territa, & ipſa in fugã verſa nudarunt omnia vſq; ad cataphra-
ctos equites. ad quos cũ diſſipatis ſubſidiis peruenisset equitatus Romanus: ne primum quidē impe-
tum pars eorum ſuſtinuerunt: alii fuſi ſunt: alii propter grauitatē tegumentorum, armorũq́; oppreſſi
ſunt. totum deinde læuum cornu inclinauit: & turbatis auxiliaribus, qui inter equites, quos appellant
phalangitas, erant: vſq; ad mediã aciem terror peruenit. Ibi ſimul perturbati ordines: & impeditus in-
tercurſu ſuorum vſus prælongarum haſtarum: (ſariſſas Macedones vocant) intulere ſigna Romanæ
legiones: & pila in perturbatos coniecere. ne interpoſiti quidē elephanti militem Romanum deterre-
bant, aſſuetũ iam ab africis bellis, euitare impetũ beluæ ex trãſuerſo, aut pilis inceſſere, aut, ſi propius
ſubire poſſet, gladio neruos incidere. Iam media acies ferè omnis à fronte proſtrata erat: & ſubſidia cir
cumita à tergo cædebantur: cum in parte alia fugam ſuorũ, & propè iam ad ipſa caſtra clamorem pa-
uentiũ accępere. namq; Antiochus à dextero cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla ſubſidia cerneret,
pręter quatuor turmas equitũ: & eas, dum applicant ſe ſuis, ripam nudantes: impetum in eam partē
cũ auxiliis, & cataphracto equitatu fecit: nec à fronte tantũ inſtabat: ſed circumito à flumine cornu,
iam ab latere vrgebat: donec fugati equites primũ, deinde proximi peditũ effuſo curſu ad caſtra com-
pulſi ſunt. Pręerat caſtris M. Æmylius tribunus militũ, M. Lepidi filius: qui poſt annos paucos pon-
tifex maximus factus eſt. is qua fugã cernebat ſociorũ, cum præſidio omni occurrit: & ſtare primo, de-
inde redire in pugnã iubebat, pauorē, & turpem fugã increpans. minæ exinde erant: in perniciē ſuam
cæcos ruere: ni dicto parerent. poſtremo dat ſignũ ſuis: vt primos fugientium cædant: turbã inſequen-
tium ferro, & vulneribus in hoſtes redigant. Hic maior timor minorē vicit. ancipiti coacti metu pri-
mo cõſtiterunt: deinde & ipſi redire in pugnã: & Æmylius cũ ſuo præſidio (erant aũt duo millia viro-
rum fortiũ) effuſe ſequente rege, acriter reſtitit: & Attalus Eumenis frater à dextero cornu, à quo læuũ
D hoſtiũ primo impetu fugatũ fuerat: vt ab ſiniſtro fugã ſuorum, & tumultũ circa caſtra vidit: in tēpore
cum ducentis equitibus aduenit. Antiochus, poſteaquã & eos, quorũ terga modo viderat: repetentes
pugnã, & aliã & à caſtris, & ex acie affluentē turbam conſpexit: in fugã vertit equum. ita vtroq; cornu
victores Romani per aceruos corporũ, quos in media maxime acie cumulauerãt: vbi & robur fortiſ-
ſimorum virorum, & arma grauitate fugã impedierant: pergunt ad caſtra diripienda. equites primi
omniũ Eumenis, deinde & alius equitatus toto paſſim campo ſequũtur hoſtē: & poſtremos vt quosq;
adepti ſunt, cædunt. cæterum fugientibus maior peſtis intermiſtis quadrigis, elephantisq́;, & camelis
erat, ſua ipſorum turba: cum ſolutis ordinibus velut cæci ſuper alios alii ruentes incurſu beluarũ obte
rerentur. In caſtris quoq; ingens, & maior propè, q̃ in acie cędes eſt edita. nam & primorũ fuga in ca-
ſtra maxime inclinauit: & huius fiducia multitudinis, quæ in præſidio erat: pertinacius pro vallo pu-
gnarunt. retenti in portis, valloq́;, quæ ſe impetu ipſo capturos crediderant, Romani, poſteaquã tan-
dem perruperunt: ab ira grauiorem ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia peditum cæſa eo die
dicuntur: equitum quatuor millia: mille, & quadringenti capti: & quindecim cum rectoribus elephan
ti. Romanorũ aliquot vulnerati ſunt: ceciderũt non plus CCC pedites, quatuor & viginti equites:
& de Eumenis exercitu quinq; & viginti. Et illo quidē die victores direptis hoſtiũ caſtris cum magna
præda in ſua reuerterunt. poſtero die ſpoliabant cæſorum corpora: & captiuos cõtrahebant. legati ab
Thyatira, & à Magneſia ad Sipylum ad dedendas vrbes venerunt. Antiochus cũ paucis fugiens, in
ipſo itinere pluribus cõgregantibus ſe, modica manu armatorũ media fermè nocte Sardeis concęſſit.
inde cum audiſſet: Seleucũ filium, & quoſdam amicorum Apameam prægreſſos, & ipſe quarta vigilia
cum coniuge ac filia petit Apameã: Zenoni tradita cuſtodia vrbis, Timone Lydiæ præpoſito. quibus
ſpretis, conſenſu oppidanorũ, & militũ, qui in arce erant: legati ad conſulem miſſi ſunt. Sub idē ferè
tempus & ab Trallibus, & à Magneſia, quę ſuper Męandrum eſt: & ab Epheſo legati ad dedendas vr-
bes venerunt. Reliquerat Epheſum Polyxenidas audita pugna: & claſſe vſq; ad Pataram Lycię pręter-
uectus, metu ſtationis Rhodiarum nauiũ, quæ ad Megiſten erat: in terram egreſſus cum paucis itine-
re pedeſtri Syriam petit. Aſiæ ciuitates in fidē cõſulis, ditionēq́; populi Romani ſeſe tradebãt. Sardi-
bus iam cõſul erat: & eò P. Scipio ab Elæa, cum primũ pati laborē vię potuit: venit. Sub idē ferè tēpus
caduceator ab Antiocho per P. Scipionē à conſule petiit: impetrauitq́;: vt oratores mittere liceret re-
gi. paucos poſt dies Zeuſis, qui præfectus Lydiæ fuerat: & Antipater, fratris filius, venerunt: prius Eu-
mene cõuento, quē propter vetera certamina auerſum maxime à pace credebant eſſe: & placatiore eo
& ſua & regis ſpe inuento. tum P. Scipionē, & per eum conſulē adierunt: præbitoq́; iis petentibus fre-
quenti

A quenti concilio ad mandata edenda. Non tam quid ipſi dicamus, habemus, inquit Zeuſis: q̃ vt à vo-
bis quæramus Romani: quo piaculo expiare errorẽ regis, pacẽ veniamq; impetrare à victoribus poſ-
ſumus. Maximo ſemper animo victis regibus, populiſq; ignouiſtis. quãto id maiore, & placatiore an-
mo decet vos facere in hac victoria: quæ vos dominos orbis terrarũ fecit? poſitis iam aduerſus omnes
mortales certaminibus, haud ſecus, q̃ deos cõſulere, & parcere vos generi humano oportet. Iam an-
tequã legati venirent: decretũ erat, quid reſponderetur. reſpondere Africanũ placuit. is in hunc modũ
locutus fertur. Romani ex iis, quæ in deũm immortalium poteſtate erant: ea habemus, quæ dii dede-
runt: animos, qui noſtræ mentis ſunt, eoſdẽ in omni fortuna geſſimus: gerimuſq;: neq; eos ſecũdæ res
extulerũt: nec aduerſæ minuerũt. eius rei, vt alios omittam: Annibalẽ veſtrum vobis darem teſtem: niſi
vos ipſos dare poſſem. Poſteaquam Helleſpontũ traiecimus: priuſquã caſtra regia, priuſquam aciem
videremus: cum cõmunis mars, & incertus belli euentus: de pace vobis agẽtibus, quas pares paribus
ferebamus conditiones: eaſdem nunc victores victis ferimus. Europa abſtinete: Aſiaq; omni, quæ cis
Taurum montẽ eſt: decedite. pro impenſis deinde in bellum factis XV millia talentũm euboicorum
dabitis: quingenta præſentia: duo millia & quingenta, cum ſenatus populuſq; Romanus pacem cõ-
probauerint: mille deinde talentũm per XII annos. Eumeni quoq; reddi CCCC talenta, & quod
frumenti reliquũ ex eo, quod patri debitum eſt: placet: Hæc cum pepigerimus: facturos vos vt pro cer-
to habeamus, erit quidem aliquod pignus: ſi obſides viginti noſtro arbitratu dabitis. Sed nunquã ſa-
tis liquebit nobis: ibi pacem eſſe populo Romano: vbi Annibal erit, eum ante omnia depoſcimus.
Thoantem quoq; Ætolũ, concitatorem ætolici belli, qui & illorum fiducia vos, & veſtra illos in nos
armauit: dedetis: & cum eo Mnaſimachũ Acarnãnem, & Chalcidenſes Philonem, & Eubulum. In de-
teriore ſua fortuna pacem faciet rex: quia ſerius facit, q̃ facere potuit. ſi nũc remoratus fuerit: ſciat re-
gum maieſtatẽ difficilius ab ſummo faſtigio ad medium detrahi: q̃ à mediis ad ima præcipitari. Cũ
his mandatis ab rege miſſi erant legati: vt omnẽ pacis conditionẽ acciperent. itaq; Romam mitti le-
gatos placuit. Conſul in hyberna exercitũ Magneſiam ad Mæandrum, & Tralles, Epheſumq; diuiſit.
Epheſum ad cõſulem paucos poſt dies obſides ab rege adducti ſunt: & legati, qui Romam irent: vene-
runt. Eumenes quoq; eodem tempore profectus eſt Romam: quo legati regis. ſecutæ eos ſunt legatio-
nes omniũ Aſiæ populorum. Dum hæc in Aſia geruntur: duo ferè ſub idem tempus cũ triumphi ſpe
prætores de prouinciis Romam redierunt: Q. Minutius ex Liguribus: M. Attilius ex Ætolia. Auditis
B vtriuſq; rebus geſtis, Minutio negatus triumphus: Attilio magno conſenſu decretus: iſq; triũphans
de rege Antiocho, & Ætolis vrbẽ eſt inuectus. Prælata in eo triũpho ſunt ſigna militaria CCXXX:
& argenti infecti tria millia pondo: ſignati tetradrachmũm atticũm CXIII millia: ciſtophori
CCXLVIII: vaſa argentea cælata multa, magniq; ponderis. tulit & ſupellectilem regiã argenteã,
ac veſtem magnificam, coronas aureas, dona ſociarũ ciuitatũ, XLV: ſpolia omnis generis: capti-
uos nobiles, Ætolos, & regios duces ſex & triginta duxit. Democritus Ætolorũ dux paucos ante dies
cum è carcere nocte effugiſſet: in ripa Tyberis conſecutis cuſtodibus, priuſq̃ comprehenderetur, gla-
dio ſe transfixit, milites tantum, qui ſequerẽtur currum, defuerunt: alioqui magnificus & ſpectaculo,
& fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi minuit lætitiam nuncius ex Hiſpania triſtis: aduerſa
pugna in Vaſcetanis ductu L. Æmylii procõſulis apud oppidum Lyconem cum Luſitanis, ſex millia
de exercitu romano cecidiſſe: cæteros pauẽtes intra vallum compulſos ægre caſtra defendiſſe: & ad mo-
dum fugientium magnis itineribus in agrũ pacatum reductos. Hæc ex Hiſpania nunciata. Ex Gal-
lia legatos Placentinorum, & Cremonenſium L. Aurunculeius prætor in ſenatum introduxit. Iis que-
rẽtibus inopiam colonorum, aliis belli caſibus, aliis morbo abſumptis, quoſdã tædio accolarum gal-
lorum reliquiſſe colonias, decreuit ſenatus: vti C. Lælius conſul, ſi ei videretur, ſex millia familiarũ cõ-
ſcriberet: quæ in eas colonias diuiderẽtur: & vt L. Aurunculeius prætor triumuiros crearet ad eos co-
lonos deducendos. Creati M. Attilius Serranus, L. Valerius, P. filius, Flaccus, L. Valerius, C. filius,
Tappo. Haud ita multo poſt cum iam cõſularium comitiorum appeteret tempus: C. Lælius conſul ex
Gallia Romã rediit. is non ſolũ ex facto abſente ſe S. C. in ſupplementũ Cremonæ, & Placentię colo-
nos ſcripſit: ſed vt nouæ coloniæ duæ in agrũ, qui Boiorũ fuiſſet, deducerentur, & retulit: & authore eo
patres cenſuerũt. Eodẽ tempore L. Æmylii prętoris literę allatę de nauali pugna ad Myoneſum facta,
& L. Scipionem conſulem exercitum in Aſiam traieciſſe. Victoriæ naualis gratia in vnum diẽ ſuppli-
catio decreta eſt: in alterum diem: quod exercitus romanus tum primum in Aſia poſuiſſet caſtra: vt ea
res proſpera & læta eueniret. vicenis maioribus hoſtiis in ſingulas ſupplicatiões ſacrificare conſul eſt
iuſſus. Inde cõſularia comitia magna cõtentiõe habita. M. Æmylius Lepidus petebat, aduerſa omniũ
fama: quod prouinciã Siciliã petendi cauſa, non cõſulto ſenatu vt ſibi id facere liceret, reliquiſſet. pete-
bant cũ eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volſo, M. Valerius Meſſala. Fuluius conſul vnus crea-
tur. cum cæteri centurias non expleſſent. iſq; poſtero die Cn. Manlium, Lepido deiecto (nam Meſſala
tacuit) collegam dixit. Prætores exinde facti, duo Q. Fabii, Labeo, & Pictor, (flamen quirinalis eo an-
no inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, L. Poſthumius Albinus, L. Plautius Hypſæus, L.

C Bebius Diues. M.Fuluio Nobiliore,& Cn.Manlio Volſone cõſulibus, Valerius Antiãs author eſt, rumorẽ celebrem Romæ fuiſſe:& penè pro certo habitum: recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſa cõſulem L.Scipionẽ,& cum eo P.Africanum in colloquium euocatos regis,& ipſos comprehenſos eſſe: & ducibus captis confeſtim ad caſtra romana exercitum ductum: eaq; expugnata:& deletas omnes copias Romanorum eſſe: ob hæc Ætolos ſuſtuliſſe animos:& abnuiſſe imperata facere: principesq; eorũ in Macedoniam,& in Dardanos,& in Thraciã ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nũciarent Romam A. Terentium Varronem, & M.Claudium Lepidum ab A.Cornelio proprętore ex Ætolia miſſos eſſe. Subtexit deinde fabulæ huic: legatos ætolos in ſenatu inter cętera hoc quoq; interrogatos eſſe: vnde audiuiſſent imperatores romanos in Aſia captos ab Antiocho rege:& exercitũ deletũ eſſe? Ætolos reſpondiſſe: ab ſuis legatis ſe, qui cum conſule fuerint: certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium authorem habeo: neq; affirmata res mea opiniõe ſit: nec pro vana prætermiſſa.

Ætoli legati in ſenatum introducti, cum & cauſa eos ſua & fortuna hortaretur: vt cõfitendo ſeu ſuæ culpæ, ſeu errori veniam peterent ſupplices: orſi à beneficiis in populum Romanum, & propè exprobrantes virtutem ſuam in Philippi bello,& offenderunt aures inſolentia ſermonis:& eò, vetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt: vt haud paulo plurium maleficiorum gentis, q̃ beneficiorum memoria ſubiret animos patrum:& quibus miſericordia opus erat: iram & odium irritarent. Interrogati ab vno ſenatore, permitterentne arbitriũ de ſe populo romano? deinde ab altero, habiturine eoſdẽ, quos populus romanus, ſocios,& hoſtes eſſent? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo iuſſi ſunt. Cõclamatum deinde propè ab vniuerſo ſenatu eſt: totos adhuc Antiochi Ætolos eſſe: & ex vnica ea ſpe pendere animos eorum. itaq; bellum cum haud dubiis hoſtibus gerendũ: perdomãdumq; feroces animos eſſe. Illa etiam res accendit: quod eo ipſo tempore, quo pacem ab Romanis petebant: Dolopiæ, atq; Athamaniæ bellũ inferebant. Senatuſconſultum in M.Attilii ſententiam, qui Antiochum, Ætoloſq; deuicerat: factũ eſt: vt Ætoli eo die iuberentur proficiſci ab vrbe: & intra quintũdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eorum miſſus, denunciatumq;: ſi qua deinde legatio ex Ætolis, niſi permiſſu imperatoris, qui eam prouinciã obtineret:& cũ legato romano veniſſet Romã: pro hoſtibus omnes futuros. Ita dimiſſi Ætoli. De prouinciis deinde cõſules retulerũt, ſortiri eos Ætoliam,& Aſiam placuit. qui Aſiã ſortitus eſſet: exercitus ei, quẽ L.Scipio haberet: eſt decretus:& in eius ſupplementum quatuor millia peditum romanorum, ducenti equites,& ſociorũ ac latini nominis octo millia peditum,& quadringẽti equites: his copiis vt bellum cum Antiocho gereret.
D Alteri conſuli exercitus, qui erat in Ætolia: eſt decretus:& vt ſupplemẽtum ſcriberet permiſſum, ciuiũ ſociorumq; eundem numerum: quem collega. naues quoq; idem cos. quæ priore anno paratę erãt: ornare iuſſus: ac ducere ſecum: nec cum Ætolis ſolum bellum gerere, ſed etiam in Cephaleniam inſulã traiicere. Mandatum eidem: ſi per commodum reipub. facere poſſet: vt ad comitia Romam rediret. nã præterq̃ quod magiſtratus annui ſubrogandi eſſent: cenſores quoq; placere creari. ſi qua res eum teneret: ſenatum certiorem faceret: ſe ad comitiorum tempus occurrere non poſſe. Ætolia M.Fuluio, Aſia Cn.Manlio ſorte euenit. Prætores deinde ſortiti ſunt, L.Poſthumius Albinus vrbanam,& inter peregrinos, M.Sempronius Tuditanus Siciliam, Q.Fabius Pictor flamen quirinalis Sardiniam, Q.Fabius Labeo claſſem, L.Plautius Hypſeus Hiſpaniam citeriorem, L.Bebius Diues Hiſpaniam vlteriorem Siciliæ legio vna,& claſſis, quæ in ea prouincia erat: decreta.& vt duas decimas frumenti nouus prætor imperaret Siculis. earum alteram in Aſiam, alteram in Ætoliam mitteret. Idẽ & ab Sardis exigi, atq; ad eoſdem exercitus id frumentũ, ad quos ſiculum, deportari iuſſum. L.Bebio ſupplementum in Hiſpaniam datum mille romani pedites, equites quinquaginta,& ſex millia peditum latini nominis,& CC equites. Plautio Hypſeo in Hiſpaniam citeriorẽ mille romani dati ſunt pedites: duo millia ſociũm latini nominis,& ducenti equites. cum his ſupplementis vt ſingulas legiones duæ Hiſpaniæ haberent. Prioris anni magiſtratibus, C.Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum imperiũ eſt. prorogatum & P.Iunio proprætori in Hetruria cũ eo exercitu: qui in prouincia eſſet: & M.Tutio proprætori in Brutiis,& Appulia. Priuſq̃ in prouincias prætores irent: certamen inter P.Licinium pontificem maximum fuit,& Q.Fabiũ Pictorẽ flaminẽ quirinalẽ: quale patrũ memoria inter L.Metellũ,& Poſthumiũ Albinũ fuerat. Conſulẽ illũ cũ C.Luctatio collega in Siciliã ad claſſem proficiſcentem ad ſacra retinuerat Metellus pontifex maximus. prætorem hũc, ne in Sardiniã proficiſceretur, P.Licinius tenuit.& in ſenatu,& ad populũ magnis contentionibus certatum eſt:& imperia inhibita vltro, citroq;:& pignora capta:& mulctæ dictæ:& tribuni appellati:& prouocatum ad populum eſt. religio ad poſtremum vicit: vt dicto audiẽs eſſet flamẽ pontifici.& mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. ira prouinciæ ereptæ prætorem magiſtratu abdicare ſe conantem patres authoritate ſua deterruerunt:& vt ius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim multi milites legendi erant) perfectis, conſules, prætoreſq; in prouincias proficiſcuntur. Fama deinde de rebus in Aſia geſtis temere vulgata ſine authore: & poſt dies paucos nuncii certi, literæq; imperatoris Romam allatæ. quæ non tantum gaudium ab recenti metu attulerant: (deſierãt enim victum in Ætolia

A metuere)q̄ auerterunt famam : quod ineuntibus id bellum grauis hoſtis & ſuis viribus, & quod An-
nibalem rectorem militiæ haberet: viſus fuerat. nihil tamen aut de conſule mittēdo in Aſiam mutan
dum, aut minuendas eius copias cenſuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellādum. Haud multo poſt
M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis & Eumenes rex, Rhodiiq; Romā
venerunt. Cotta in ſenatu primum, deinde in concionem iuſſu patrum, quæ acta in Aſia eſſent, expo-
ſuit. ſupplicatio inde in triduum decreta eſt : & XL maiores hoſtiæ immolari iuſſæ. Tum omnium
primum Eumeni ſenatus datus eſt. Is cum breuiter & egiſſet gratias patribus : quod obſidione ſe, ac
fratrem exemiſſent: regnumq; ab iniuriis Antiochi vindicaſſent: & gratulatus eſſet: quod mari terraq;
proſpere res geſſiſſent : quodq; regem Antiochum fuſum, fugatumq;, & exutū caſtris, prius Europa,
poſt & Aſia, quæ cis Taurum montem eſt : expuliſſent: ſua deinde merita malle eos ex imperatoribus
ſuis, legatiſq;, q̄ ſe commemorante cognoſci, dixit. Hæc approbantibus cunctis, iubentibuſq; dicere
ipſum omiſſa in id verecundia, quid ſibi ab ſenatu, populoq; romano tribui æquum cenſeret: propen-
ſius cumulatiuſq;, ſi quo poſſit, prout eius merita ſint, ſenatum facturum : ad ea rex. Si ab aliis ſibi
præmiorum optio deferretur: libenter, data modo facultate conſulendi ſenatum romanum, conſilio
ampliſſimi ordinis vſurum fuiſſe: ne quid aut immoderate cupiſſe, aut petiſſe parum modeſte videri
poſſet. verum enimuero cum ipſi daturi ſint: multo magis munificentiam eorum in ſe, fratreſq; ſuos
ipſorum arbitrii debere eſſe. Nihil hac oratione eius P. C. deterriti ſunt, quo minus dicere ipſum iu-
berent. & cum aliquandiu hinc indulgentia, hinc modeſtia inter permittentes inuicem, non magis
mutua, q̄ inexplicabili facilitate certatum eſſet : Eumenes templo exceſſit. Senatus in eadem perſtare
ſententia: vt abſurdum eſſe diceret: ignorare regem quid ſperans, aut petens venerit. quæ accōmoda
regno ſuo ſint, ipſum optime ſcire: Aſiam longe melius, q̄ ſenatum noſſe. reuocandum igitur, & cogē-
dum, quæ vellet, quæq; ſentiret, expromere. Reductus à prætore in templum rex, & dicere iuſſus. Per-
ſeueraſſem, inquit, tacere P. C. niſi Rhodiorum legationē mox vocaturos vos ſcirem: & illis auditis,
mihi neceſſitatē fore dicendi. quæ quidem eo difficilior oratio erit : quod ea poſtulata eorum futura
ſunt: vt non ſolū nihil, quod contra me ſit: ſed ne quod ad ipſos quidem proprie pertineat : petere vi-
deantur. agent enim cauſam ciuitatum græcarū: & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui du-
bium eſt, quin & à nobis auerſuri ſint non eas modo ciuitates, quæ liberabuntur: ſed etiam veteres ſti-
pendiarias noſtras: ſibi autem tanto obligatos beneficio, verbo ſocios, re vera ſubiectos imperio, &
B obnoxios habituri ſint? &(ſi diis placet) cū has tātas opes affectabunt: diſſimulabūt vlla parte id ad
ſe pertinere: vos modo id decere, & conueniens eſſe antefactis, dicent. Hæc vos ne decipiat oratio, pro-
uidendum vobis erit: ne ue non ſolū inæqualiter alios nimium deprimatis ex ſociis veſtris: alios præ
ter modū extollatis: ſed ēt ne qui aduerſus vos arma tulerint: in meliore ſtatu ſint, q̄ ſocii, & amici ve-
ſtri. Quod ad me attinet: in aliis rebus ceſſiſſe intra finē iuris mei cuilibet videri malim: q̄ nimis perti
naciter in obtinēdo eo tetendiſſe. in certamine aūt amicitiæ veſtræ, beneuolentiæ erga vos, honoris,
qui à vobis habebitur: minime æquo animo vinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatē à patre
accepi. qui primus oīum Aſiam, Græciamq; incolentiū in amicitiam veſtram venit: eamq; ꝑpetua, &
conſtanti fide ad extremum finem vitæ perduxit: nec animum dūtaxat vobis bonum, ac fidelem præſti
tit: ſed oībus interfuit bellis, quæ in Græcia geſſiſtis, terreſtribus naualibuſq;: omni genere cōmeatuū
ita, vt nemo socioꝝ veſtrorum æquari vlla parte poſſet: vos adiuuit. poſtremo cū Bœotios ad ſocieta-
tem veſtram hortaretur: in ipſa cōcione intermortuus haud multo poſt expirauit. Huius ego veſtigia
ingreſſus volūtati quidē, & ſtudio in colendis vobis adiicere (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil
potui: rebus ipſis, meritiſq;, & impenſis officioꝝ vt ſuperare poſſem, fortuna, tempora, Antiochus, &
bellum in Aſia geſtum præbuerunt materiam. Rex Aſiæ, & partis Europæ Antiochus filiam ſuam in
matrimoniū mihi dabat: reſtituebat extēplo ciuitates, quæ defecerant à nobis: ſpem magnā in poſte-
rum amplificandi regni faciebat: ſi ſecum aduerſus vos bellū geſſiſſem. Non gloriabor eo, quod nihil
in vos deliquerim. illa potius, quæ vetuſtiſſima domus noſtræ vobiſcum amicitia digna ſunt: referā:
terreſtribus, naualibuſq; copiis, vt nemo veſtrorum ſociorum me æquiparare poſſet: imperatores ve-
ſtros adiuui: cōmeatus terra mariq; ſuppeditaui: naualibus præliis, quæ multis locis facta ſunt: oībus
affui: nec labori meo, nec periculo vſq̄ peperci. quod miſerrimū eſt in bello : obſidionem paſſus ſum,
Pergami incluſus cum diſcrimine vltimo ſimul vitæ regniq;. liberatus deinde obſidione, cum alia par
te Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberent : relictis rebus meis tota claſſe ad
Helleſpontum L. Scipioni conſuli veſtro occurri: vt eum in traiiciendo exercitu adiuuarem. Poſtq̄ in
Aſiam exercitus veſter eſt tranſgreſſus: nunquam à conſule abſceſſi: nemo miles romanus magis aſſi-
duus in caſtris veſtris fuit, q̄ ego, fratreſq; mei: nulla expeditio, nullum equeſtre prælium ſine me factū
eſt. in acie ibi ſteti, eam partem ſum tutatus, in qua me conſul eſſe voluit. Non ſum hoc dicturus
P. C. quis hoc bello meritis erga vos mecum comparari poteſt? ego nulli omnium neque populo-
rum, neq; regum, quos in magno honore habetis : non auſim me comparare. Maſaniſſa hoſtis vobis
antequàm ſocius fuit: nec incolumi regno cum auxiliis ſuis, ſed extorris, expulſus, amiſſis omnibus

C copiis,cum turma equitum in caſtra confugit veſtra. tamen eum , quia in Africa aduerſus Syphacẽ,
& Carthaginenſes fideliter,atq; impigre vobiſcum ſtetit : non in patrium ſolum regnum reſtituiſtis:
ſed adiecta opulentiſſima parte Syphacis regni,præpotẽtem inter Africæ reges feciſtis. Quo tandem
igitur nos præmio,atq; honore digni apud vos ſumus: qui nunq̃ hoſtes, ſemper ſocii fuimus?pater,
ego,fratresq; mei non in Aſia tantũ,ſed etiam procul ab domo in Peloponneſo, in Bœotia, in Æto-
lia, Philippi, Antiochi, ætolico bello,terra, mariq; pro vobis arma tulimus . Quid ergo poſtulas?di-
cat aliquis.Ego P.C.quoniam dicere vtiq; volentibus vobis parẽdum eſt:ſi vos ea mente vltra Tauri
iuga Antiochũ;emouiſtis:vt ipſi teneretis eas terras: nullos accolas, nec finitimos habere, q̃ vos ma-
lo:nec vlla alia re tutius,ſtabiliusq; regnum meum futurum ſpero. ſed ſi vobis decedere inde,atq; exer
citus deducere in animo eſt:neminẽ digniorem eſſe ex ſociis veſtris,qui bello à vobis parta poſſideat:
q̃ me,dicere auſim.At enim magnificum eſt liberare ciuitates ſeruas.ita opinor:ſi nihil hoſtile aduer-
ſus vos fecerunt.ſin autem Antiochi partis fuerunt:quanto eſt veſtra prudentia,& æquitate dignius,
ſociis benemeritis, q̃ hoſtibus vos conſulere? Grata oratio regis patribus fuit: & facile apparebat
munifice omnia,& propenſo animo facturos. Interpoſita Smyrnæorum breuis legatio eſt : quia non
aderant quidam Rhodiorum.Collaudatis egregie Smyrnæis,quod omnia vltima pati , q̃ ſe regi tra-
dere maluiſſent:introducti Rhodii ſunt.quorum princeps legationis , expoſitis initiis amicitiæ cum
populo romano,meritisq; Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello. Nihil,inquit, nobis
tota noſtra actiõe P.C. neq; difficilius,neq; moleſtius eſt, q̃ quod cum Eumene nobis diſceptatio eſt:
cum quo vno maxime regum & priuatum ſingulis,&,quod magis nos mouet:publicum ciuitati no-
ſtræ hoſpitium eſt.cæterum non animi noſtri,P.C.nos,ſed rerum natura,quæ potentiſſima eſt:diſiun
git:vt nos liberi etiam aliorum libertatis cauſam agamus:reges ſerua omnia: & ſubiecta imperio ſuo
eſſe velint. Vtcunq; tamen res habet:magis verecundia noſtra aduerſus regem nobis obſtat:q̃ ipſa di-
ſceptatio aut nobis impedita eſt:aut vobis perplexam deliberationẽ præbitura videtur. nam ſi aliter
ſocio,atq; amico regi,& benemerito hoc ipſo in bello,de cuius præmiis agitur : honos haberi nullus
poſſet:niſi liberas ciuitates ei in ſeruitutem traderetis:eſſet deliberatio anceps : ne aut regem amicum
inhonoratum dimitteretis:aut decederetis inſtituto veſtro: & gloriam Philippi bello partam nũc ſer-
uitute tot ciuitatum deformaretis.ſed ab hac neceſſitate aut gratiæ in amicum imminuẽdæ, aut glo-
riæ veſtræ, egregie vos fortuna vindicat. eſt enim deũm benignitate non glorioſa magis , q̃ diues vi-
ctoria veſtra:quæ vos facile iſto velut ære alieno exoluat . nã & Lycaonia, & Phrygia vtraq;, & Piſidia
D omnis,& Cherſoneſus,quæq; circumiacent Europæ : in veſtra ſunt poteſtate : quarum vna quælibet
regi adiecta multiplicare regnum Eumenis poteſt:omnes vero datæ maximis eum regibus æquare.li-
cet ergo vobis & præmiis belli ditare ſocios:& non decedere inſtituto veſtro. Debetis etiã meminiſſe:
quem titulum prætenderitis prius aduerſus Philippum,nunc aduerſus Antiochum belli:quid feceri-
tis Philippo victo:quid nunc à vobis,non magis quia feciſtis, q̃ quia id vos facere decet : deſideretur
atq; expectetur.alia enim aliis & honeſta,& probabilis eſt cauſa armorum.illi agrum.hi vicos, hi op-
pida,hi portus,oramq; aliquam maris vt poſſideant.vos nec cupiſtis hæc, anteq̃ haberetis: nec nũc,
cum orbis terrarum in ditione veſtra ſit:cupere poteſtis.pro dignitate,& gloria apud omne genus hu
manum,quod veſtrum nomen,imperiumq; iuxta ac deos immortales iampridem intuetur : pugna-
ſtis.quæ parare,& quærere arduũ fuit:neſcio an tueri difficilius ſit. gentis vetuſtiſſimæ, nobiliſſimæq;
vel fama rerum geſtarum,vel omni commendatione humanitatis,doctrinarumq;,tuendam ab ſerui-
tio regio libertatem ſuſcepiſtis. hoc patrocinium receptæ in fidem , & clientelam veſtram vniuerſæ
gentis perpetuum vos præſtare decet.Non quæ in ſolo modo antiquo ſunt:græcæ magis vrbes ſunt:
q̃ coloniæ earum,illinc quondam profectæ in Aſiam:nec terra mutata mutauit genus, aut mores.cer
tare pio certamine cuiuſlibet bonæ artis,ac virtutis auſi ſumus cum parentibus quæq; ciuitas,& con
ditoribus ſuis.Adiſtis Græciæ, adiſtis Aſiæ vrbes pleriq;. niſi quod longius à vobis abſumus , nulla
vincimur alia re.Maſſilienſes,quos,ſi natura inſita velut ingenio terræ vinci poſſet: iampridem effe-
raſſent tot indomitæ circunfuſæ gentes:in eo honore , in ea merito dignitate audimus apud vos eſſe:
ac ſi medium vmbilicum Græciæ incolerent.non enim ſonum modo linguæ,veſtitumq; & habitum,
ſed ante omnia mores,& leges,& ingenium ſyncerum,integrumq; à contagione accolarum ſeruaue-
runt. Terminus eſt nunc imperii veſtri mons Taurus.quicquid intra eum cardinem eſt:nihil longin-
quum vobis videri debet.quò arma veſtra peruenerunt:eodẽ ius hinc profectum perueniat. Barbari,
quibus pro legibus ſemper dominorum imperia fuerunt : quo gaudent, reges habeant. Græci ſuam
fortunam,veſtros animos gerunt.domeſticis quondã viribus etiam imperium amplectebantur . nũc
imperium vbi eſt:ibi vt ſit perpetuum,optant.libertatem veſtris tueri armis ſatis habent : quoniam
ſuis non poſſunt.At enim quædã ciuitates cum Antiocho ſenſerunt.& aliæ prius cum Philippo,& cũ
Pyrrho Tarentini.ne alios populos enumerem,Carthago libera cum ſuis legibus eſt.huic veſtro exẽ-
plo quantum debeatis,videte P.C.inducetis in animum negare Eumenis cupiditati,quod iuſtiſſime
iræ veſtræ negaſtis.Rhodii & in hoc,& in omnibus bellis, quæ in illa ora geſſiſtis : quàm forti fideliq;
opera

A opera vos adiuuerimus, veſtro iudicio relinquimus. nunc in pace id conſiliũ afferimus: quod ſi cõpro
baueritis: magnificentius vos victoria vſos eſſe, q̃ viciſſe, oẽs exiſtimaturi ſunt. Apta magnitudini
romanæ oratio viſa eſt. Poſt Rhodios Antiochi legati vocati ſunt. Ii vulgato petentiũ veniá mo-
re, errorem faſſi regis, obteſtati ſunt patres cõſcriptos: vt ſuæ potius clementiæ, q̃ regis culpæ, q ſatis,
ſuperq́; pœnarũ dediſſet: memores cõſulerent: poſtremo pacẽ datam à L. Scipione imperatore, quibus
legibus dediſſet, confirmarent authoritate ſua. Et ſenatus eá pacem ſeruandá cenſuit: & paucos poſt
dies populus iuſſit. fœdus in Capitolio cũ Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis
Antiochi eſt ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Aſia ſunt. quibus oĩbus datũ eſt reſponſum:
decẽ legatos more maiorũ ſenatum miſſurum ad res Aſiæ diſceptandas, cõponendasq́;. ſummam tñ
hanc fore: vt cis Taurum montẽ quæ intra regni Antiochi fines fuiſſent: Eumeni attribuerentur, præ
ter Lyciam, Cariamq́;, vſq; ad Mæandrũ amnem. ea ciuitates Rhodiorũ eſſent. cæteræ ciuitates Aſiæ,
quæ Attali ſtipendiariæ fuiſſent: eædem Eumeni vectigal penderẽt. quæ vectigales Antiochi fuiſſent:
eæ liberæ, atq; immunes eſſent. Decem legatos hos decreuerũt: Q. Minutium Rufum, L. Furiũ Purpu
rionem, Q. Minutium Thermũ, Ap. Claudiũ Neronem, Cn. Corneliũ Merulam, M. Iuniũ Brutum,
L. Aurunculeiũ, L. Æmylium Paulũ, P. Corneliũ Lentulum, P. Ælium Tuberonẽ. His quæ præſentis
diſceptationis eſſent, libera mandata. De ſumma rerũ ſenatus conſtituit. Lycaoniã omnem, & Phry-
giam vtranq;, & Myſiá, regias ſyluas, & Lydiæ, Ioniæq́;, extra ea oppida, quæ libera fuiſſent, quo die cũ
rege Antiocho pugnatũ eſt: & nominatim Magneſiá ad Sipylum, & Cariam, quæ Hydrela appellat:
agrumq́; Hydreletanũ ad Phrygiam vergentẽ, & caſtella, vicoſq́; ad Mæandrũ amnem, & oppida, niſi
quæ libera ante bellũ fuiſſent: Telmeſſum itẽ nominatim, & caſtra Telmeſſium, præter agrũ, qui Pto-
lemæi Telmeſſii fuiſſet: hæc oĩa, quæ ſupra ſcripta ſunt: regi Eumeni iuſſa dari. Rhodiis Lycia data. q̃
extra eundẽ Telmeſſum, & caſtra Telmeſſium, & agrũ, qui Ptolemæi Telmeſſii fuiſſet: hæc & ab Eume
ne, & ab Rhodiis excepta. Ea quoq; his pars data Cariæ: quæ propè Rhodũ inſulam trans Mæandrũ
amnẽ eſt: oppida, vici, caſtella, agri, qui ad Piſidiam vergũt: niſi quæ eorũ oppida in libertate fuiſſent,
pridie q̃ cum Antiocho rege in Aſia pugnatum eſt. Pro his cũ gratias egiſſent Rhodii: de Solis vrbe,
quæ in Cilicia eſt: egerunt. Argis & illos, ſicut ſeſe oriundos eſſe. ab ea germanitate fraternam ſibi cum
iis caritatem eſſe, petere hoc extraordinariũ munus: vt eam ciuitatẽ ex ſeruitute regia eximerẽt. Voca-
ti ſunt regis Antiochi legati: actumq́; cũ iis eſt: nec quicq̃ impetratum: teſtante fœdera Antipatro: ad
B uerſus quæ ab Rhodiis nõ Solos, ſed Ciliciam peti: & iuga Tauri tranſcendi. Reuocatis in ſenatum
Rhodiis, cũ quátopere tenderet legatus regius, expoſuiſſent patres: adiecerunt: ſi vtiq; eam rẽ ad ciui-
tatis ſuæ dignitatem ꝑtinere cenſerent Rhodii: ſenatũ omni modo expugnaturũ pertinaciã legatorũ.
Tum vero impenſius, q̃ ante Rhodii gratias egerunt: ceſſuroſq́; ſe potius arrogantiæ Antipatri, q̃
cauſam turbãdæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatũ eſt. Per eos dies, quibus hæc ge
ſta ſunt: legati Maſſilienſium nunciauerũt: L. Bebium prætorem in prouinciam Hiſpaniá proficiſcen-
tem ab Liguribus circũuentum: magna parte comitũ cæſa, vulneratũ ipſum cum paucis ſine lictori-
bus Maſſiliá profugiſſe: & intra triduũ expiraſſe. Senatus ea re audita decreuit: vti P. Iunius Brutus, q
proprætor in Hetruria eſſet: prouincia, exercituq́; traditis vni, cui videretur, ex legatis, ipſe in vlterio-
rem Hiſpaniá proficiſcerẽt: eaq́; ei prouincia eſſet. Hoc ſenatuſcõſultũ, literæq́; à Sp. Poſthumio præ-
tore in Hetruriá miſſæ ſunt. profectuſq́; in Hiſpaniá eſt P. Iunius proprætor. in qua prouincia prius
aliquáto, q̃ ſucceſſor veniret: L. Æmylius Paulus, qui poſtea regẽ Perſeu magna gloria vicit: cũ priore
anno haud proſpere rẽ geſſiſſet: tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis cũ Luſitanis pugnauit.
fuſi, fugatiq́; ſunt hoſtes. cæſa decẽ & octo millia armatorũ: tria millia CCC capti: & caſtra expugna-
ta. Huius victoriæ fama tranquilliores in Hiſpania res fecit. Eodem anno ante diem tertiũ calendas
ianuarias Bononiam latiná coloniam ex S. C. L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius
Tappo triumuiri deduxerũt. tria millia hoĩum ſunt deducta. equitibus ſeptuagena iugera, cæteris co
lonis quinquagena ſunt data. ager captus de Gallis Boiis fuerat. Galli Tuſcos expulerãt. Eodẽ anno
cenſurá multi, & clari viri petierunt. quæ res tanq̃ in ſe parũ magni certaminis cauſam haberet: aliã
contentionẽ multo maiorẽ excitauit. petebant T. Quintius Flaminius, P. Cornelius, Cn. filius, Sci-
pio. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Gelo, M. Attilius Glabrio: qui Antiochũ ad
Thermopylas, Ætoloſq́; deuicerat. in hũc maxime, quod multa cõcilia habuerat: qbus magnã partẽ
hoĩum obligarat: fauor populi ſe inclinabat. Id cũ ægre paterent tot nobiles: nouum ſibi hominẽ tñ
præferri: P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius tribuni plebis ei diẽ dixerunt: quod pe
cuniæ regiæ, prædæq́; aliquantũ captæ in Antiochi caſtris, neq; in triũpho tuliſſet: neq; in ærariũ de-
tuliſſet. Varia teſtimonia legatorũ, tribunorumq́; militũ erant. M. Cato ante alios teſtes conſpicieba-
tur. cuius authoritatẽ ꝑpetuo tenore vitæ partá toga candida eleuabat. is teſtis, quæ vaſa aurea, atq;
argẽtea captis caſtris inter aliá prædá regiá vidiſſet: ea ſe in triũpho negabat vidiſſe. poſtremo i huius
maxime inuidiam deſiſtere ſe petitione Glabrio dixit: quandoquidẽ taciti indignarent nobiles homi-
nes: ideoq́; nouus cõpetitor inæſtimabili periurio inceſſeret. cẽtũ milliũ mulcta irrogata erat. bis de ca

C re certatum eſt. tertio, cum de petitione deſtitiſſet reus: nec populus de mulcta ſuffragiũ ferre voluit: &
tribuni eo negocio deſtiterũt. Cenſores, T. Quintius Flaminius, M. Claudius Marcellus creati. Per
eoſdem dies L. Æmylio Regillo, qui claſſe præfectũ Antiochi regis deuicerat: extra vrbẽ in æde Apolli-
nis cum ſenatus datus eſſet: auditis rebus geſtis eius, quantis cũ claſſibus hoſtium dimicaſſet: & quot
inde naues demerſiſſet: aut cepiſſet: magno cõſenſu patrum triũphus naualis eſt decretus. Triũpha-
uit calendis februariis. in eo triumpho vndequinquaginta coronæ aureæ tranſlatæ ſunt, pecunia ne-
quaquam tanta pro ſpecie regii triumphi: tetradrachma attica CCXXXIII millia: ciſtophori
CCCXXXII millia. Supplicationes deinde fuerunt ex S. C. quod L. Æmylius in Hiſpania pſpe-
re remp. geſſiſſet. Haud ita multo poſt L. Scipio ad vrbẽ venit. qui, ne cognomine fratri cederet: Aſia-
ticum ſe appellari voluit. & in ſenatu, & in concione de rebus ab ſe geſtis diſſeruit. Erant, qui fama
id maius bellum, q̃ difficultate rei fuiſſe interpretarẽtur. vno memorabili prælio debellatũ: gloriamq́;
eius victoriæ defloratam ad Thermopylas eſſe. Cæterum vere æſtimanti ætolicũ magis ad Thermo-
pylas bellum, q̃ regium fuit. quota enim parte viriũ ſuarum ibi dimicauit Antiochus? in Aſia totius
Aſiæ ſteterunt vires: ab vltimi orientis partibus oĩum gentium cõtractis auxiliis. Merito ergo & diis
immortalibus, quantus maximus poterat, habitus eſt honos: quod ingentem victoriã facilem etiam
feciſſent: & imperatori triumphus eſt decretus. Triumphauit menſe intercalario pridie calendas mar-
tias. qui triumphus ſpectaculo oculoꝶ maior, q̃ Africani fratris eius fuit: recordatiõe rerũ, & æſtima-
tione periculi, certaminisq́; non magis cõparandus illi: q̃ ſi imperatorem imperatori, aut Antiochũ
ducẽ Annibali conferres. Tulit in triũpho ſigna militaria CCXXXIIII: oppidoꝶ ſimulachra
CXXXIIII: eburneos dentes mille CCXXXI: aureas coronas CCXXXIIII: argenti pon-
do CXLVII millia, & CCCCXX: tetradrachmũm atticorũ CCXXIIII millia: ciſtophori
CCCXXXI millia, & LXXI nummos aureos philippeos CXL millia: vaſoꝶ argẽteoꝶ (omnia
cælata erant) mille pondo, & CCCCXXIIII: aureoꝶ mille pondo XXIIII. & duces regii præ-
fecti, & purpurati duo & XXX ante currũ ducti. Militibus quiniuiceni denarii dati: duplex centurio-
ni: triplex equiti: & ſtipendium militare, & frumentum duplex poſt triumphum datum. prælio in Aſia
facto duplex dederat. Triũphauit anno ferè, poſteaq̃ cõſulatu abiit. Eodem ferè tẽpore Cn. Manlius
cos. in Aſiam, & Q. Fabius Labeo prætor ad claſſem venit. cæterũ conſuli non deerat cum Gallis belli
materia. mare pacatum erat, deuicto Antiocho. cogitantiq́; Fabio, cui rei potiſſimum inſiſteret: ne
ocioſam prouinciam habuiſſe videri poſſet: optimum viſum eſt in Cretam inſulam traiicere. Cydo-
D niatæ bellum aduerſus Gortynios, Gnoſiosq́; gerebant. & captiuoꝶ romanorum, atq; Italici generis
magnus numerus in ſeruiturẽ eſſe per totã inſulam dicebatur. Claſſe ab Epheſo profectus, cũ primũ
Cretæ littus attigit: nuncios circa ciuitates miſit: vt armis abſiſterent: captiuosq́; in ſuis quæq; vrbi-
bus, agrisq́; conquiſitos reducerent: & legatos mitterent ad ſe: cum quibus de rebus ad Cretenſes pari-
ter Romanosq́; pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenſes mouerunt. captiuos, præter
Gortynios, nulli reddiderũt. Valerius Antiãs ad quatuor millia captiuoꝶ, quia belli minas timue-
runt: ex tota inſula reddita ſcripſit: eamq́; cauſam Fabio, cum rem nullam aliam geſſiſſet, naualis triũ-
phi impetrandi ab ſenatu fuiſſe. A Creta Epheſum Fabius rediit. inde tribus nauibus in Thraciæ
oram miſſis, ab Æno, & Maronia præſidia Antiochi deduci iuſſit: vt in libertate eæ ciuitates eſſent.

DECADIS QVARTÆ LIBER OCTAVVS. xxxviii.

CVM IN Aſia bellum geritur: ne in Ætolia quidem quietæ res fuerãt:
principio à gente Athamãnum orto. Athamania ea tempeſtate, pulſo
Aminandro, ſub præfectis Philippi regio tenebatur præſidio: qui ſuper-
bo, atq; immodico imperio deſideriũ Aminandri fecerant. Exulanti tũ
Aminandro in Ætolia literis ſuoꝶ, indicantium ſtatum Athamaniæ,
ſpes recuperandi regni facta eſt. remiſſiq́; nuncii ab eo ad principes Ar-
githeam (id enim caput Athamaniæ erat) ſi popularium animos ſatis
perſpectos haberet: impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniã ſe ven-
turum cum delectis Ætoloꝶ, quod conſilium eſſet gentis: & Nicandro
prætore. quos vbi ad oĩa paratos eſſe vidit: certiores ſubinde facit: quo
die cum exercitu Athamaniam ingreſſurus eſſet. Quatuor primo fuere
coniurati aduerſus Macedonum præſidium. hi ſenos ſibi adiutores
ad rem gerendam aſſumpſerunt. deinde paucitate parum freti, quæ cælandæ rei, quàm agendæ
aptior erat: parem priori numerum adiecerunt. ita duo & L facti quadrifariam ſe diuiſerunt. pars
vna Heracleam, altera Tetraphyliam petit: vbi cuſtodia regiæ pecuniæ eſſe ſolita erat: tertia Theu-
doriam: quarta Argitheam. Ita inter omnes conuẽnit: vt primo quieti, velut ad priuatam rem
agendam veniſſent: in foro obuerſarentur: die certa multitudinem omnem conuocarent ad præſidia
Macedonum

A Macedonum arcibus expellēda. Vbi ea dies aduēnit: & Aminander cum mille Ætolis in finibus erat: ex cōpoſito quatuor ſimul locis præſidia Macedonum expulſa: literæq; in alias vrbes paſſim dimiſſæ: vt vindicarent ſeſe ab impotenti dominatione Philippi: & reſtituerent Aminandrum in patrium, ac legitimum regnum. Vndiq; Macedones expelluntur. Theium oppidū, literis à Zenone præfecto præſidii interceptis, & arce ab regiis occupata, paucos dies obſidentibus reſtitit: deinde id quoq; traditū Aminandro eſt: & omnis Athamania in poteſtate erat, præter Athenæum caſtellum, finibus Macedoniæ ſubiectum. Philippus audita defectione Athamaniæ, cum ſex millibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos peruēnit. ibi relicta maiore parte exercitus (neq; enim ad tanta itinera ſuffeciſſent) cum duobus millibus Athenæum, quod vnum à præſidio ſuo retētum fuerat: peruēnit. inde proximis tentatis, cū facile animaduertiſſet cætera hoſtilia eſſe: Gomphos regreſſus, omnibus copiis ſimul in Athamaniam rediit. Zenonem inde cum mille peditibus præmiſſum Ethopiam occupare iubet, opportune Argitheæ imminentem. quem vbi teneri à ſuis locum vidit: ipſe circa templum Ioui ſacrum poſuit caſtra. ibi vnum diem fœda tēpeſtate retentus, poſtero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamānes, in tumulos imminentes viæ diſcurrentes. ad quorū conſpectum conſtitere prima ſigna: totoq; agmine pauor, & trepidatio erat: & pro ſe quiſq; quidnam futurum eſſet, cogitare: ſi in valles ſubiectas rupibus agmen foret dimiſſum. Hæc tumultuatio regem cupientem, ſi ſe ſequerentur, raptim euadere anguſtias: reuocare primos, & eadem, qua venerat, via referre coegit ſigna. Athamānes primo ex interuallo quieti ſequebantur. poſteaq̄ Ætoli ſe coniunxerūt: hos, vt ab tergo agmini inſtarent, reliquerunt. ipſi à lateribus ſe circunfuderūt. quidam per notos calles breuiore via prægreſſi tranſitus inſedere. tantumq; tumultus Macedonibus eſt iniectū: vt fugæ magis effuſæ, q̄ itineris ordinati modo, multis armis, viriſq; relictis, flumen traiecerint. Hic finis ſequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniā redierūt. Athamānes, Ætoliq; Ethopiam ad Zenonem, ac mille Macedonas opprimendos vndiq; concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethopia in altiorem, diruptioremq; vndiq; tumulum cōceſſere. quo pluribus locis aditu inuento expulere eos Athamānes: diſperſoſq;, & per inuias, atq; ignotas rupes iter fugæ non expediētes partim ceperunt: partim interfecerunt. multi pauore in derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem euaſerunt. poſtera die per inducias ſepeliēdi cæſos poteſtas facta eſt. Aminander recuperato regno legatos & Romam ad ſenatum, & ad Scipiones in Aſiam, Epheſi poſt magnum cū Antiocho prælium morantes, miſit. Pacem petebat: excuſabatq; ſeſe: quod per Ætolos recuperaſſet paternū

B regnum. Philippum incuſabat. Ætoli ex Athamania in Amphilochos profecti ſunt: & maioris partis voluntate in ius ditionemq; totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta, (nam fuerat quondam Ætolorum, eadem ſpe in Aperantiam tranſcenderunt. ea quoq; magna ex parte ſine certamine in deditionem venit. Dolopes nunquam Ætolorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad arma cōcurrerunt. cæterum poſteaq̄ Amphilochos cum Ætolis eſſe, fugamq; ex Athamania Philippi, & cædem præſidii eius accepere: & ipſi à Philippo ad Ætolos deficiunt. Quibus circumiectis gentibus iam vndiq; ſe à Macedonibus tutos credentibus eſſe Ætolis, fama affertur: Antiochum in Aſia victum ab Romanis. nec ita multo poſt legati ab Roma rediere ſine ſpe pacis: Fuluiumq; conſulem nunciantes iam cum exercitu traieciſſe. His territi, prius ab Rhodo, & Athenis legationibus excitis, vt per authoritatem ciuitatum earum ſuæ preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad ſenatum haberent: principes gentis ad tentandum vltimam ſpem Romam miſerunt, nihil, ne bellum haberent, priuſq̄ penè in conſpectu hoſtis erat: præmeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam exercitu traiecto, cum Epirotarum principibus conſultabat: vnde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quæ tum contribuerat ſe Ætolis. ſiue ad tuendam eam venirent Ætoli, apertos circa campos ad dimicandum eſſe: ſiue detrectarent certamen: oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos, & cætera opera eſſe: & Arethontem nauigabilem amnem opportunum ad comportanda, quæ vſui ſint, præter ipſa mœnia fluere: & æſtatem aptam rei gerendæ adeſſe. His perſuaſerunt: vt per Epirum duceret. Conſuli ad Ambraciam venienti magni operis oppugnatio viſa eſt. Ambracia tumulo aſpero ſubiecta eſt. Perranthem incolæ vocant. vrbs, quà murus vergit in campos & flumen, occidentem: arx, quæ poſita in tumulo eſt, orientem ſpectat. amnis Arethon ex Acarnania fluens cadit in ſinum maris, ab nomine propinquæ vrbis Ambraciam appellatum. præterq̄ quod hinc amnis munit: hinc tumulimuro quoq; firmo ſepta erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia paſſuum. Fuluius bina à campo caſtra modico inter ſe diſtantia interuallo, vnum caſtellum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia vallo, ac foſſa iūgere patar, ne exitus incluſis ab vrbe, né ue aditus foris ad auxilia intromittenda eſſet. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum iam edicto Nicandri prætoris conuenerant Ætoli. inde primo copus omnibus ad prohibendam obſidionem venire in animo fuerat. deinde poſteaq̄ vrbem iam magna ex parte operibus ſeptam viderunt: Epirotarum trans flumen loco plano caſtra poſita eſſe: diuidere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commiſſa inter ſe munimenta

vrbem intrauit. Nicandro cum cætera manu primo Epirotarum caſtra nocte aggredi conſiliũ fuerat:
C haud facili ab Romanis auxilio: quia flumen intererat. deinde periculoſum inceptum ratus, ne qua
ſentirent Romani: & regreſſus inde in tutum non eſſet: deterritus ab hoc conſilio ad depopulandam
Acarnaniam iter cõuertit. Conſul iam munimentis, quibus ſepiẽda vrbs erat: iam operibus, quæ ad-
mouere muris parabat: perfectis, quinq; ſimul locis mœnia eſt aggreſſus: tria paribus interuallis faci-
liore aditu à campo, aduerſus Pyrrheum quod vocant, admotis vineis: vnum è regione Æſculapii:
vnum aduerſus arcem. arietibus muros quatiebat: aſſeribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos
primo & ad ſpeciẽ, & ad ictus mœnium cum terribili ſonitu editos pauor ac trepidatio cæpit. deinde
vt præter ſpem ſtare muros viderũt: collectis rurſus animis, in arietes tollenonibus libramenta plũbi,
aut ſaxorum, ſtipites'ue robuſtos incutiebant: falces anchoris ferreis iniectis in interiorem partẽ mu-
ri trahentes aſſerem perfringebant: ad hoc eruptionibus nocturnis in cuſtodias operum, & diurnis in
ſtationes vltro terrorẽ inferebant. In hoc ſtatu res ad Ambraciam cũ eſſent: iam Ætoli à populatio-
ne Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander prætor ſpem nactus ſoluẽdæ incœpto forti obſidio-
nis, Nicodemum quendam cũ Ætolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam, tẽpusq;
etiam noctis conſtituit: quo & illi ab vrbe opera hoſtiũ, quæ aduerſus Pyrrheum erant: aggrederẽtur:
& ipſe ad caſtra romana terrorem faceret: poſſe ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pauorem, me-
morabilem rem geri. Et Nicodemus intempeſta nocte, cũ alias cuſtodias feſelliſſet: per alias impetu cõ-
ſtanti erupiſſet: ſuperato brachio in vrbem penetrat: animiq; aliquantũ ad oĩa audẽda, & ſpei obſeſſis
adiecit. & ſimul conſtituta nox venit: ex compoſito repente opera eſt aggreſſus. Id incœptum conatu,
q̃ effectu grauius fuit: quia nulla ab exteriore parte vis admota eſt: ſeu metu deterrito prætore Ætolo-
rum: ſeu quia potius viſum eſt Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perſeus Philippi filius
miſſus ad Dolopiam, Amphilochoſq; recipiẽdos, ſumma vi oppugnabat. Tribus locis, ſicut ante di-
ctum eſt, ad Pyrrheum opera romana erant. quæ omnia ſimul, ſed nec apparatu, nec vi ſimili Ætoli
aggreſſi ſunt. alii cum ardentibus facibus, alii ſtuppam, picemq;, & malleolos ferentes, tota collucen-
te flãmis acie, aduenere. multos primo impetu cuſtodes oppreſſerunt. deinde poſteaq̃ clamor, tumul-
tuſq; in caſtra eſt perlatus: datumq; à cõſule ſignum: arma capiunt: & oĩbus portis ad opem ferendam
effunduntur. vno in loco ferro igniq; geſta res eſt. à duobus irrito incœpto, cũ intentaſſent magis, q̃
iniſſent certamen: Ætoli abſceſſerũt. Atrox pugna in vnũ inclinauerat locũ. ibi diuerſis partibus duo
duces, Eupolemus & Nicodemus pugnantes hortabantur: & propè certa fouebantur ſpe: iam Nican-
drum ex cõpoſito affore: & terga hoſtiũ inuaſurũ. Hæc res aliquãdiu animos pugnantiũ ſuſtinuit. cæ-
D terum poſteaq̃ nullum ex cõpoſito ſignũ à ſuis accipiebant: & creſcere numerũ hoſtiũ cernebant: deſti-
tuti ſegnius inſtare: poſtremo re omiſſa, iam vix tuto receptu, fugiẽtes in vrbem cõpelluntur: parte ope-
rum incenſa: & pluribus aliquãto, q̃ ipſi ceciderãt, interfectis. quod ſi ex cõpoſito acta res fuiſſet: haud
dubiũ erat expugnari vna vtiq; parte opera cũ magna cæde hoſtiũ potuiſſe. Ambraciẽſes, quiq; intus
erant Ætoli, non ab eius ſolũ noctis incœpto receſſere: ſed in reliquum quoq; tempus, velut proditi à
ſuis, ſegniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, vt ante, in ſtationes hoſtiũ, ſed diſpoſiti per
muros & turres ex tuto pugnabant. Perſeus vbi adeſſe Ætolos audiuit: omiſſa obſidione vrbis, quã
oppugnabat: depopulatus tñ agros, Amphilochia exceſſit: atq; in Macedoniam rediit. Et Ætolos
inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyricorũ rex cum LX lembis corinthium ſinum
inuectus, adiunctis, Achæorũ quæ partis erant, nauibus maritima Ætoliæ vaſtabat. aduerſus quos
mille Ætoli miſſi, quacũq; ſe claſſis circũegerat, per littorũ anfractus breuioribus ſemitis occurrebãt.
Et Romani ad Ambraciã pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantũ vrbis nudauerãt: nec
tñ penetrare in vrbem poterant. nam & pari celeritate nouus pro dirupto murus obiiciebatur: & ar-
mati ruinis ſuperſtantes inſtar munimenti erant. Itaq; cum aperta vi parum procederet conſuli res:
cuniculũ occultũ, vineis ante cõtecto loco, agere iſtituit. & aliquãdiu, cũ dies noctesq; in opere eſſent,
non ſolũ ſub terra fodientes, ſed egerentes ẽt humum: fefellere hoſtem. cumulus repente terræ eminens
index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam ſubrutis muris facta in vrbem via eſſet, foſſam intra mu-
rum è regione eius operis, quod vineis cõtectũ erat: ducere inſtituunt. cuius vbi ad tãtam altitudinẽ,
quantæ eſſe ſolũ infimũ cuniculi poterat: peruenerũt: ſilentio facto pluribus locis aure admota ſonitũ
fodientiũ captabãt. quẽ vbi acceperunt: aperiunt rectam in cuniculum viam. nec fuit magni operis.
momẽto enim ad inane, ſuſpenſo furculis ab hoſtibus muro, peruenerunt. ibi cõmiſſis operibus, cum è
foſſa in cuniculum pateret iter: primo ipſis ferramẽtis, q̃bus in opere vſi erant: dein celeriter armati ẽt
ſubeuntes occultam ſub terrã ediderunt pugnã. ſegnior deinde ea facta eſt, interſepientibus cuniculũ,
vbi vellent, nũc ciliciis prætentis, nunc foribus raptim obiectis. Noua ẽt haud magni operis aduer-
ſus eos, qui in cuniculo erãt: excogitata res eſt. doliũ à fundo pertuſum, quà fiſtula modica inſeri poſſet:
& fiſtulã ferreã, operculumq; dolii ferreum, & ipſum pluribus locis perforatum fecerũt. hoc tenui pluma
cõpletum doliũ ore in cuniculũ verſo poſuerunt. per operculi foramina prælongæ haſtæ, quas ſariſſas
vocant: ad ſummouẽdos hoſtes eminebãt. ſcintillam leuem ignis inditã plumæ, folle fabrili ad caput
fiſtulæ

A fiſtulæ impoſito, flando accenderunt. inde non ſolum magna vis fumi, ſed acrior etiam fœdo quodã
nidore ex aduſta pluma cum totũ cuniculum cõpleſſet: vix durare quiſq̃ intus poterat. Cum in hoc
ſtatu res ad Ambraciam eſſet: legati ab Ætolis Phaneas, & Damocles cum liberis mandatis decreto
gentis ad conſulem venerunt. nam prætor eoꝝ cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret: alia
infeſtam oram nauibus hoſtiũ eſſe: alia Amphilochos, Dolopiamq́; à Macedonibus vaſtari: nec Æto-
los ſimul ad tria diuerſa bella occurſantes ſufficere: conuocato cõcilio Ætolos principes, quid agendũ
eſſet, conſuluit. Omnium eò ſententiæ decurrerunt: vt pax, ſi poſſet, æquis, ſi minus, tolerandis condi-
tionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum ſuſceptum. Antiocho terra mariq́; ſuperato, & propè
extra orbem terræ vltra iuga Tauri exacto, quã ſpem eſſe ſuſtinendi belli? Phaneas, & Damocles quod
è re Ætolorum, vt in tali caſu, fideq́; ſua eſſe cenſerent: agerent. quod enim ſibi conſilium, aut cuius rei
electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſſi orauere conſulem: vt parceret vrbi: mi
ſereretur gentis quondam ſociæ, nolle dicere iniuriis, miſeriis certe coactæ inſanire. nõ plus mali me-
ritos Ætolos Antiochi bello: q̃ boni ante, cum aduerſus Philippum bellatum ſit: feciſſe. nec tum lar-
ge gratiam relatam ſibi: nec nunc immodicè pœnam iniungi debere. Ad ea conſul reſpondit. Magis
ſæpe, q̃ vere vnquam Ætolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace: quem in bellũ
traxiſſent. non paucis vrbibus eum, de quarum libertate certatum ſit: ſed omni Aſia cis Taurũ mon-
tem, opimo regno exceſſiſſe. Ætolos, niſi inermes, de pace agentes nõ auditurum ſe. arma illis prius,
equosq́; omnes tradendos eſſe: deinde mille talentũm argenti populo Ro. dandum: cuius ſummæ di-
midium præſens numeraretur: ſi pacem habere vellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus eſſe: vt eoſ-
dem, quos populus Ro. amicos, atq; hoſtes habeant. Aduerſus quæ legati, & quia grauia erant: & qa
ſuorum animos indomitos, ac immutabiles nouerant: nullo reddito reſponſo, domum regreſſi ſunt:
vt etiam atq; etiam, quid agendum eſſet, re integra prætorem, & principes conſulerent. Clamore, &
iurgio excepti: quod rem traherent. Qualécunq; pacem referre iuſſi cum redirent Ambraciam: Acar-
nanum inſidiis propè viam poſitis, quibuſcum bellum erat: circũuenti, Pyrrheum cuſtodiendi dedu-
cuntur. Hæc mora iniecta eſt paci. Cum iam Athenienſium, Rhodiorumq́; legati, qui ad deprecan-
dum pro his venerant: apud conſulem eſſent: Aminander quoq; Athamanum rex fide accepta vene-
rat in caſtra romana, magis pro Ambracia, vbi maiorem partem temporis exulauerat: q̃ pro Ætolis
ſolicitus. per hos certior factus conſul de caſu legatorum, adduci eos à Pyrrheo iuſſit. quorum poſt ad
B uentum agi cœptum eſt de pace. Aminander, quod ſui maxime operis erat: impigre agebat: vt Am-
bracienſes compelleret ad deditionem. id cum per colloquia principum ſuccedens murum parũ pro-
ficeret: poſtremo cõſulis permiſſu ingreſſus vrbem, partim cõſilio, partim precibus euicit: vt permitte
rent ſe Romanis. Et Ætolos C. Valerius, Leuini filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepige
rat: conſulis frater, matre genitus eadem, egregie adiuuit. Ambracienſes prius pacti, vt Ætolorum
auxiliares ſine fraude emitterentur: aperuerunt portas. dein vt quingenta euboica darent talenta: ex
quibus CC præſentia, CCC per annos ſex penſionibus æquis. captiuos, perfugasq́; redderẽt Ro-
manis. vrbem ne quam formulæ ſui iuris facerent: quæ poſt id tẽpus, quo T. Quintius traieciſſet in
Græciam: aut vi capta ab Romanis eſſet: aut voluntate in amicitiam veniſſet. Cephalenia inſula vt
extra ius fœderis eſſet. Hæc quanq̃ ſpe ipſorum aliquãto leuiora erant: petentibus Ætolis, vt ad con
cilium referrent, pmiſſum eſt. Parua diſceptatio de vrbibus tenuit. quæ cũ ſui iuris aliquãdo fuiſſent:
auelli velut à corpore ſuo ægre patiebantur. ad vnum tñ omnes accipi pacem iuſſerunt. Ambracien
ſes coronam auream cõſuli centum & quinquaginta pondò dederũt. ſigna ænea, marmoreaq́;, & tabu-
læ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat: q̃ cæteræ regionis eius vrbes erant:
ſublata oia, auectaq́;. nihil præter ea tactum, violatum ue. Profectus ab Ambracia cõſul in mediter-
ranea Ætoliæ, ad Argos Amphilochium (XXII millia ab Ambracia eſt) caſtra poſuit. eò tandem
legati ætoli mirante conſule, quod morarentur, venerunt. Inde poſteaq̃ approbaſſe pacem concilium
Ætoloꝝ, accepit: iuſſis proficiſci Romã ad ſenatum, permiſſoq́;, vt Athenienſes, & Rhodii deprecato-
res irent: dato, qui ſimul cũ iis proficiſceretur, C. Valerio fratre, ipſe in Cephaleniam traiecit. Præoc-
cupatas aures, animosq́; principũ Romæ criminibus Philippi inuenerunt. qui per legatos, literasq́;
Dolopas, Amphilochosq́;, & Athamaniã ereptas ſibi querens, præſidiaq́; ſua, poſtremo ẽt filiũ Perſea
ex Amphilochis pulſum, auerterat ſenatũ ab audiendis precibus eorum. Rhodii tñ, & Athenienſes cũ
ſilentio auditi ſunt. Athenienſis legatus Leon, Iceſiæ filius, eloquentia ẽt dicitur mouiſſe. qui vulgata
ſimilitudine, mari tranquillo, quod ventis concitaretur, æquiparando multitudinẽ Ætoloꝝ, vſus, cũ
in fide romanæ ſocietatis manſiſſent: inſita gentis tranqllitate quieſſe eos aiebat. poſteaq̃ flare ab Aſia
Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menetas & Democritus cœpiſſent: tum illam tempeſtatem coortã:
quæ ad Antiochum eos, ſicuti in ſcopulum, intuliſſet. Diu iactati Ætoli, tandẽ vt ad cõditiones pacis
cõuenirẽt, effecerunt. fuerunt aũt hæ. Imperiũ, maieſtatemq́; populi Ro. gens Ætoloꝝ cõſeruato ſine
dolo malo. ne quem exercitũ, qui aduerſus ſocios, amicosq́; eoꝝ duceretur: per fines tuos tranſire ſinito:
ne ue vlla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto: quos populus Ro. armaq́; in eos ferto: bellumq́; pariter

C gerito.perfugas,fugitiuos,captiuoſq; reddito Romanis,ſociiſq;:præterꝙ ſi qui capti,cum domos re-
diſſent,iterum capti ſunt:aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt:qui tum hoſtes erant Romanis:cum
inter præſidia romana Ætoli eſſent. aliorum qui cõparebunt:intra dies centum Corcyræorum magi-
ſtratibus ſine dolo malo tradantur.qui non cõparebunt:qñ quiſq; eoꝝ primũ inuentus fuerit:reddať.
obſides XL arbitratu conſulis Ro. dato:ne minores XII annorum: neu maiores XL. obſes ne
eſto prætor,præfectus equitum,ſcriba publicus:neu quis,qui ante obſes fuerit apud Ro.Cephalenia
extra pacis leges eſto.De pecuniæ ſumma,quam penderent:penſionibuſq; eius nihil ex eo,quod cum
conſule cõuenerat:mutatum.pro argento ſi aurũ dare mallent:dare conuenit:dum pro argenteis decẽ
aureus vnus valeret.Quæ vrbes,qui agri,qui hoies Ætoloꝝ iuris aliqñ fuerũt:qui eoꝝ T.Quintio,
Cn.Domitio coſs.poſt'ue eos coſs.aut armis ſubacti,aut voluntate in ditionẽ populi Ro.venerunt:
neq; eos Ætoli recæpiſſent: vel in Ætolia eſſent:eæ vrbes,agriq; Acarnanũ ſunto. His legibus fœdus
ictum cum Ætolis eſt. Eadem non æſtate ſolum,ſed ẽt iiſdem propè diebus,quibus hæc à M. Fuluio
conſule in Ætolia geſta ſunt:cõſul alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellum geſſit. quod nunc ordiri
pergam. Vere primo Epheſum conſul venit.accæptiſq; copiis à L. Scipione, & exercitu luſtrato,cõ-
cionem apud milites habuit.qua collaudata virtute eoꝝ, quod cũ Antiocho vno prælio debellaſſent:
adhortatus eos ad nouum cum Gallis ſuſcipiẽdũ bellum,qui & auxiliis Antiochum iuuiſſent:& adeo
indomita haberent ingenia:vt nequicꝙ Antiochus emotus vltra iuga Tauri montis eſſet:niſi frange-
rentur opes Galloꝝ:de ſe quoq; pauca,nec falſa,nec imodica adiecit. Læti milites cũ frequenti aſſenſu
conſulem audiuerunt,partem virium Antiochi fuiſſe Gallos credentes:rege ſuperato nullum momẽ-
tum in ſolis per ſe Gallorum copiis fore.Eumenem haud in tempore abeſſe(Romæ tunc erat)credere
conſul,gnarum locorum hominumq;,& cuius intereſſet frangi Galloꝝ opes.Attalum igitur fratrem
eius accerſit à Pergamo.hortatuſq; ad capeſſendum ſecum bellum,pollicentẽ ſuam,ſuorumq; operã,
domum ad cõparandum copias dimittit. Paucos poſt dies profecto ab Epheſo conſuli ad Magneſiã
occurrit Attalus cum mille peditibus,equitibus CC: Athenæo fratre iuſſo cum cæteris copiis ſub-
ſequi:cõmendata iis cuſtodia Pergami:quos fratri,regnoq; fidos credebat. Cõſul collaudato iuuene,
cum oĩbus copiis ad Mæandrum progreſſus caſtra poſuit:quia vado ſuperari amnis non poterat: &
contrahendæ naues erant ad exercitum traiciendũ. Tranſgreſſi Mæandrum ad Hieran comen perue-
nerunt.fanum ibi auguſtum Apollinis,& oraculum:ſortes autem verſibus haud inconditis dare va-
tes dicuntur.hinc alteris caſtris ad Harpaſum flumen ventum eſt.quò legati ab Alabandis venerunt:
D vt caſtellum,quod ab ipſis nuper deſciſſet:aut authoritate,aut armis cogeret iura antiqua pati. Eodẽ
& Athenæus Eumenis & Attali frater cum Cretenſi Leuſo,& Corrago Macedone venit. mille pedites
miſtarum gentium,& trecentos equites ſecum adduxerunt.Conſul tribuno militum miſſo cum mo-
dica manu caſtellum vi recæptũ Alabandenſibus reddidit.ipſe nihil via digreſſus ad Antiochiã ſuper
Mæandrum amnem poſuit caſtra. Huius amnis fontes Celenis oriuntur.Celenæ vrbs caput quon-
dam Phrygiæ fuit.migratum inde haud procul veteribus Celenis:nouæq; vrbi Apameæ nomen indi-
tum ab Apamea ſorore Seleuci regis. Et Marſyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in
Mæandrum cadit.famaq; ita tenet:Celenis Marſyam cum Apolline tibiarum cantu certaſſe. Mæãder
ex arce ſumma Celenarum ortus,media vrbe decurrens per Caras primũ,deinde Ionas in ſinum ma-
ris editur:qui inter Prienen, & Miletum eſt. Ad Antiochiam in caſtra conſulis Seleucus Antiochi
filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumentum exercitui dandum venit.parua diſcæptatio de Attali
auxiliaribus orta eſt: quod romano tantũ militi pactum Antiochum vt daretur frumentũ, Seleucus
dicebat.diſcuſſa ea quoq; eſt conſtantia cõſulis.qui miſſo tribuno edixit:ne romani milites acciperẽt,
priuſꝙ Attali auxilia accæpiſſent. Inde ad Gordiu tichos (quod vocant) proceſſum eſt.ex eo loco ad
Tabas tertiis caſtris peruentum.In finibus Piſidarum poſita eſt vrbs,in ea parte quæ vergit ad Pam-
phylium mare.integris viribus regionis eius,feroces ad bellandum habebat viros. Tum quoq; equi-
tes,in agmen romanũ eruptiõe facta,haud modice primo impetu turbauere.deinde vt apparuit,nec
numero ſe,nec virtute pares eſſe: in vrbem compulſi veniam erroris petebant, dedere vrbem parati.
V & XX talẽta argenti,& X millia medimnûm tritici iperata.ita in deditionẽ accæpti. Tertio inde
die ad Chaum amnem peruentũ.inde profecti Erizam vrbẽ primo impetu cæperunt. Ad Thabuſion
caſtellum imminens flumini Indo ventum eſt,cui fecerat nomẽ Indus ab elephanto deiectus. Haud
procul à Cibyra aberant:nec legatio vlla à Moagete tyranno ciuitatis eius,homine ad omnia infido
atq; importuno,veniebat.ad tentandum eius animum C. Manlium cum quatuor millibus peditũ,
& quingentis equitibus cõſul præmittit.Huic agmini iam fines ingredienti legati occurrerunt,nun-
ciantes:paratum eſſe tyrannum imperata facere.orabant:vt pacatus fines iniret: cohiberetq; à popu-
latione agri militem.& coronam auream XV talentũm afferebant munus. Manlius integros à po-
pulatione agros ſeruaturum pollicitus,ire ad conſulem legatos iuſſit.quibus eadem referentibus con-
ſul,neq; Romani,inquit,bonæ voluntatis vllum ſignum erga nos tyranni habemus: & ipſum talem
eſſe inter omnes conſtat:vt de pœna eius magis,ꝙ de amicitia nobis cogitandum ſit. Perturbati hac
voce

A voce legati nihil aliud petere:q̃ vt coronam acciperet:veniendiq; ad eum poteſtatẽ tyrãno, & copiam
loquendi, ac purgandi ſe, faceret. Permiſſu conſulis poſtero die in caſtra tyránus venit, veſtitus, comi-
tatusq; vix ad priuati modice locupletis habitũ. & oratio fuit ſummiſſa, & infracta, extenuantis opes
ſuas, vrbiumq; ſuæ ditionis egeſtatem querentis. Erant autem ſub eo, præter Cibyram, Muleũ, & quæ
Allimne appellatur. ex his, vt ſe, ſuosq; exſpoliaret: V & XX talenta ſe collecturum, propè vt diffi-
dens pollicebatur. Enimuero, inquit conſul, ferri iam ludificatio iſta non poteſt. parũ eſt non erubuiſ-
ſe abſentẽ: cum per legatos fruſtrareris: niſi præſens quoq; in eadem impudentia perſiſtas. V & XX
talenta tyrannidem tuam exhaurirent? quingenta ergo talenta niſi triduo numeres: populationem in
agris, obſidionem in vrbe expecta. Hac denunciatione conterritus, perſtare tamen in pertinaci ſimu-
latione inopiæ: & paulatim illiberali adiectione nunc per cauillationẽ, nunc precibus, & ſimulatis la-
chrymis ad centum talenta eſt perductus. adiecta X millia medimnũm frumenti. Hæc omnia intra
ſex dies exacta. A` Cibyra per agros Sidenſiũ exercitus ductus: tranſgreſſusq; Caularem amnẽ, poſuit
caſtra. poſtero die & præter Caralliten paludẽ agmen ductum. ad Mandrum manſerunt. inde pro-
gredientibus, ab Lago proxima vrbe metu incolæ fugerunt. vacuum hominibus, & refertum rerum
omniũ copia oppidum diripuerunt. inde ad Lyſis fluminis fontẽ, poſtero die ad Cobulatum amnem
progreſſi. Telmenſes eo tempore Iſiondenſium arcem vrbe capta oppugnabant. incluſi, cum alia ſpes
auxilii nulla eſſet: legatos ad conſulem orantes opem miſerunt. cũ coniugibus ac liberis in arce inclu-
ſos ſe mortem in dies aut ferro, aut fame patiendam expectare. Volenti cõſuli cauſa in Pamphyliam
diuertendi oblata eſt. adueniens obſidione Iſiondenſes exemit. Telmeſo pacẽ dedit: quinquaginta ta-
lentis argenti acceptis. itẽ Aſpendiis, cæteriſq; Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen
Taurum primo die, poſtero ad Silenu (quam vocant) comen poſuit caſtra. profectus inde continen-
tibus itineribus ad Cormaſam vrbem peruenit. Darſa proxima vrbs erat. eam metu incolarum deſer-
tam, plenam omniũ rerum copia inuenit. Progredienti præter paludes legati ab Lyſione dedentes ci-
uitatem venerunt. Inde in agrũ Sagalaſſenum, vberem, fertilemq; omni genere frugum, ventum eſt.
Colunt Piſidæ, longe optimi bello regionis eius. tum ea res animos facit: tum agri fœcũditas, & mul-
titudo hominũ, & ſitus inter paucas munitæ vrbis. Conſul, quia nulla legatio ad fines præſto fuerat:
prædatum in agros miſit. tum demũ fracta pertinacia eſt: vt ferri agiq; res ſuas viderũt. legatis miſſis
pactis quinquaginta talẽtis, & XX millibus medimnũm tritici, & XX hordei pacem impetraue-
B runt. Progreſſus inde ad Rhotrinos fontes, ad vicum quẽ Aporidos comen vocant, poſuit caſtra. Eò
Seleucus ab Apamea poſtero die venit. Ægros inde, & inutilia impedimẽta cũ Apameam dimiſiſſet:
ducibus itinerũ à Seleuco acceptis, profectus ea die in metropolitanũ campum, poſtero die Dymas
Phrygiæ proceſſit. inde Synada venit: metu omnibus circa oppidis deſertis. quorũ iam præda graue
agmen trahens, vix quinq; millium die toto itinere perfecto, ad Beudos, quod vetus appellant, per-
uenit. ad Anabura inde, & altero die ad Alexãdri fontes, tertio ad Abbaſſum poſuit caſtra. ibi plures
dies ſtatiua habuit: quia peruẽtũ erat ad Toliſtobogiorũ fines. Galli, magna hominũ vis, ſeu inopia
agri, ſeu prædæ ſpe, nullã gentem, per quã ituri eſſent, parem armis rati, Brennone duce in Dardanos
peruenerunt. ibi ſeditio orta: & ad XX millia hominũ cum Lomnorio, ac Lutario regulis ſeceſſione
facta à Brennone in Thraciam iter auerterunt. vbi cum reſiſtẽtibus pugnando, pacẽ petẽtibus ſtipen-
dium imponendo, Byzantium cum peruenissent: aliquandiu oram Propontidis vectigalem habẽdo,
regionis eius vrbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Aſiam tranſeundi audiẽtes ex propinquo, quãta
vbertas terræ eius eſſet, cæpit. & Lyſimachia fraude capta, Cherſonneſoq; omni armis poſſeſſa, ad Hel-
leſpontũ deſcenderunt. ibi vero exiguo diuiſis freto cernentibus Aſiã multo magis animi ad tranſeun-
dum accenſi: nunciosq; ad Antipatrum præfectum eius oræ de tranſitu mittebant. quæ res cũ lentius
ſpe ipſorum traheretur: alia rurſus noua inter regulos orta ſeditio eſt. Lomnorius retro, vnde venerat,
cum maiore parte hominũ repetit Byzantiũ. Lutarius Macedonibus per ſpeciem legatiõis ab Anti-
patro ad ſpeculandũ miſſis duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies noctesq;
tranſuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo poſt Lomnorius, adiuuante
Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio tranſmiſit. coeunt deinde in vnũ rurſus Galli: & auxilia Nico-
medi dant aduerſus Zyboeam partẽ tenẽtẽ Bithyniæ, gerenti bellũ. atq; eorũ maxime opera deuictus
Zyboea eſt. Bithyniaq; omnis in ditionẽ Nicomedis cõceſſit. Profecti ex Bithynia in Aſiã proceſſerũt.
non plus ex XX millibus hominũ q̃ decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus, quæ cis
Taurũ incolunt, gentibus iniecerunt: vt quas adiſſent, quasq; nõ adiſſent, pariter vltimę propinquis
imperio parerẽt. Poſtremo, cum tres eſſent gentes, Toliſtobogi, Trocmi, Tectoſagi: in tres partes: qua
cuiq; populorũ ſuorum vectigalis Aſia eſſet, diuiſerunt. Trocmis Helleſponti ora data: Toliſtobogii
Æolida atq; Ioniam, Tectoſagi mediterranea Aſiæ ſortiti ſunt. & ſtipẽdiũ tota cis Taurũ Aſia exige-
bant. ſedem autẽ ipſi ſibi circa Halyn flumen ceperunt. tantusq; terror eorũ nominis erat, multitudi-
ne etiã magna ſobole aucta: vt Syriæ quoq; ad poſtremũ reges ſtipendiũ dare non abnuerent. Primus
regum Aſiam incolentium abnuit Attalus, pater Eumenis. audaciq; incœpto prӕter omniũ opinionẽ

C affuit fortuna:& ſignis collatis ſuperior fuit.non tamen ita infregit animos eorũ:vt abſiſterent impe-
rio.Eiſdẽ opes vſq; ad bellũ Antiochi cum romanis manſerunt.tum quoq; pulſo Antiocho,magnam
ſpem habuerunt:quia procul mari incolerent,romanũ exercitum ad ſe nõ peruenturum. Cũ hoc ho
ſte tam terribili omnibus regiõis eius quia bellum gerendum erat:pro cõcione milites maxime in hũc
modum allocutus eſt cõſul. Non me præterit milites:omnium,quæ Aſiam colunt,gentiũ Gallos fa-
ma belli præſtare.inter mitiſſimũ genus hominũ ferox natio peruagata bello propè orbẽ terrarũ,ſedẽ
cepit.procera corpora:promiſſæ,& rutilatæ comæ:vaſta ſcuta:prælonga gladii:ad hæc cantus ineun-
tium prælium,& vlulatus,& tripudia:& quatientium ſcuta in patrium quendã morem horrẽdus ar-
morum crepitus:omnia de induſtria cõpoſita ad terrorẽ. *Sed hæc,quibus inſolita,atq; inſueta ſunt:*
Græci,& Phryges,& Cares timeant.Romanis,gallici tumultus aſſuetis etiã vanitates notæ ſunt. *Se-*
mel primo cõgreſſu ad Alliam olim fuderunt maiores noſtros,eos ex eo tempore per ducẽtos iam an-
nos pecorum in modum cõſternatos cædunt,fugantq;.& plures propè de Gallis triumphi,q̃ de toto
orbe terrarũ acti ſunt.Iam vſu hoc cognitum eſt:ſi primũ impetum,quẽ feruido ingenio, & cæca ira
effundunt:ſuſtinueritis:fluunt ſudore,& laſſitudine membra:labãt arma:mollia corpora, molles,vbi
ira conſedit,animos ſol,puluis,ſitis,vt ferrum nõ admoueas:proſternũt.Non legionibus legiones eo-
rum ſolum experti ſumus:ſed vir vnus cum viro vno cõgrediendo.T.Manlius,M.Valerius quãtum
gallicã rabiem vinceret romana virtus,docuerunt.iam M.Manlius vnus agmine ſcandentes in Capi
tolium Gallos detruſit.& illis maioribus noſtris cũ haud dubiis Gallis in terra ſua genitis res erat. hi
iam degeneres ſunt miſti & Galli & Græci:vnoq; nomine Gallogræci vere appellantur. ſicut in frugi-
bus,pecudibusq; nõ tantum ſemina ad ſeruandũ indolem valent:quantum terræ proprietas,cœliq;,
ſub quo aluntur:mutat.Macedones,qui Alexandriã in Ægypto,qui Seleuciã ac Babyloniam, quiq;
alias ſparſas per orbem terrarũ colonias habent:in Syros,Parthos,Ægyptios degenerarunt.Maſſilia
inter Gallos ſubtraxit aliquantulũ ab accolis animorum:niſi quod ex ſpartana dura illa & horrida di-
ſciplina manſit.Generoſius in ſua quicquid ſede gignitur:inſitum alienæ terræ in id,quo alitur,natu
ra vertente ſe,degenerat.Phrygas igitur gallicis oneratos armis,ſicut in acie Antiochi cecidiſtis i vi-
ctos victores cædetis.Magis vereor:ne parum inde gloriæ,q̃ ne nimiũ belli ſit.Attalus eos rex ſæpe fu-
dit,fugauitq;.Nolite exiſtimare:beluas tantũ recens captas feritatem illam ſylueſtrem primo ſeruare:
deinde cum diu manibus humanis alantur,miteſcere:in hominũ feritate mulcenda non eandẽ natu-
ram eſſe.Eoſdem ne hos creditis eſſe:qui patres eorum,auiq; fuerunt ? extorres inopia agrorũ profecti
D domo per aſperrimam Illyrici oram,Pæoniã inde & Thraciam,pugnãdo cum ferociſſimis gentibus
emenſi,has terras ceperũt.duratos eos tot malis,exaſperatosq; accepit terra, quæ copia rerũ omniũ
ſaginaret.vberrimo agro,mitiſſimo cœlo,clemẽtibus accolarũ ingeniis omnis illa,cum qua venerãt,
manſuefacta eſt feritas. Vobis mehercule Martis viris cauenda ac fugienda q̃primum amœnitas eſt
Aſiæ.tantũ hæ peregrinæ voluptates ad extinguendum vigorem animorum poſſunt:quantũ cõtagio
diſciplinæ,moriſq; accolarũ valet.Hoc tamẽ feliciter euẽnit:quod ſicut vim aduerſus vos nequaquã,
ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent:cũ qua venerũt:belliq; gloriã victores eandem
inter ſocios habebitis:quam,ſi ſeruantes antiquum ſpecimen animorum Gallos viciſſetis. Cõcione
dimiſſa,miſſiſq; ad Epoſſognatum legatis,qui vnus ex regulis & in Eumenis amicitia mãſerat: & ne-
gauerat Antiocho aduerſus Romanos auxilia:caſtra mouit.Primo die ad Alandrum flumen,poſtero
ad vicum quẽ vocant Tyſcon,ventum.Eò legati Orondenſium cum veniſſent amicitiã petẽtes: CC
talenta iis ſunt imperata:precãtibuſq; vt domum renunciarẽt,poteſtas facta.Ducere inde exercitum
cõſul ad Plitendum.deinde ad Alyattos caſtra poſita.Eò miſſi ad Epoſſognatum redierũt legati,com-
* pulſi reguli,orantes:ne Tectoſagis bellum inferrent.ipſum in eam gentẽ iturum Epoſſognatum: per-
ſuaſurumq;:vt imperata faciant.Data venia regulo,duci inde exercitus per Axylon (quã vocant) ter-
ram,cœptus.Ab re nomen habet.nõ ligni modo quicquam,ſed ne ſpinas quidẽ,aut vilum aliud ali-
mentum fert ignis:fimo bubulo pro lignis vtuntur.Ad Euballum Gallogræciæ caſtellũ caſtra haben-
tibus Romanis apparuere cum magno tumultu hoſtiũ equites.nec turbarũt tantum ſtatiões roma-
nas repente inuecti:ſed quoſdam etiã occiderunt.qui tumultus cum in caſtra perlatus eſſet:effuſus re-
pente omnibus portis equitatus romanus fudit,fugauitq; Gallos:& aliquot fugientes occidit. Inde
cõſul,vt qui iam ad hoſtes peruentum cerneret:explorato deinde,& cum cura coacto agmine procede-
bat.& cõtinentibus itineribus cum ad Sangarium flumen perueniſſet:pontẽ,quia vado nuſquã tran-
ſitus erat:facere inſtituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens admiſcetur ad Bithyniã
Tymbri fluuio:inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur:& in Propontidem ſeſe effun-
dit,non tamen tam magnitudine memorabilis:q̃ quod piſcium accolis ingẽtem vim præbet. Trã-
greſſis ponte perfecto flumen,prӕter ripam euntibus Galli matris magnæ a Peſinunte occurrẽre cum
inſignibus ſuis,vaticinãtes fanatico carmine:deam Romanis viam belli,& victoriã dare, imperiũq;
eius regionis.Accipere ſe omen cum dixiſſet cõſul:caſtra eo ipſo loco poſuit. poſtero die ad Gordium
peruenit. Id haud magnum quidem oppidum eſt:ſed pluſq̃ mediterraneum celebre,& frequẽs empo-
rium.tria

A rium.tria maria pari fermè diſtantia interuallo habet:ad Helleſpontū,ad Sinopen, & alterius oræ li-
tora:qua Cilices maritimi colunt.multarum,magnarūq; præterea gentium fines contingit:quarum
cōmercium in eum maxime locū mutui vſus cōtraxere. Id tum deſertum fuga incolarū oppidū, re-
fertum idē copia rerum omniū inuenerunt. Ibi ſtatiua habentibus legati ab Epoſſognato venerunt,
nunciātes:profectum eum ad regulos Gallorū nihil æqui impetraſſe.ex campeſtribus vicis,agriſq; fre-
quētes demigrare:& cum cōiugibus ac liberis,quæ ferre atq; agere poſſent,præ ſe agentes,portāteſq;,
Olympum montē petere:vt inde armis,locorumq; ſitu ſeſe tueantur. Certiora poſtea Orondenſiū le-
gati attulerūt. Toliſtobogiorum ciuitatē Olympum montē cæpiſſe.diuerſos Tectoſagos alium mon-
tem,qui Magana dicatur;petiſſe. Trocmos,cōiugibus ac liberis apud Tectoſagos depoſitis,armato-
rum agmine Toliſtobogiis ſtatuiſſe auxilium ferre.Erant autē tūc trium populorum reguli Ortiago, Ortiagon regulus
& Combolomarus,& Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio ſumendi fuerat,quod cum montes editiſ-
ſimos eius regionis tenerent:cōuectis omnibus,quæ ad vſum quāuis longi temporis ſufficerēt:tædio
ſe fatigaturos hoſtes cenſebant.nā neq; auſuros per tam ardua,atq; iniqua loca ſubire eos:& ſi cona-
rentur:vel parua manu prohiberi,ac deturbari poſſe:nec quietos in radicibus gelidorū montiū ſeden-
tes frigus,aut inopiā laturos.Et cū ipſa altitudo locorū eos tutaretur:foſſam quoq;,& alia munimen-
ta verticibus iis,quos inſederant,circūiecere.minima apparatus miſſilium telorū cura fuit: quod ſa-
xa affatim præbiturā aſperitatem ipſam locorum credebant. Conſul,quia non cōminus pugnam,
ſed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo:ingentem vim pilorum,velitarū haſtarū,
ſagittarum,glandiſq;,& modicorum qui funda mitti lapidum poſſent, parauerat.inſtructuſq; miſſi-
lium apparatu ad Olympum montē ducit. & à quinq; fermè millibus locat caſtra. Poſtero die cum
quadringentis equitibus,& Attalo progreſſum eum ad naturam montis, ſitumq; gallicorū caſtrorū
viſendum,equites hoſtium,duplex numerus effuſus è caſtris,in fugam auerterunt.occiſi quoq; pauci
fugientium:vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo ho-
ſtium extra munimēta proceſſit:tuto circumuectus montē,animaduertit meridiana regione terrenos,
& placide accliuos ad quendam finē colles eſſe:ad ſeptētrionē arduas & rectas propè rupes:atq; omni-
bus fermè aliis inuiis,itinera tria eſſe:vnum medio monte:quà terrena erāt:duo difficilia ab hyberno
ſolis ortu,& ab æſtiuo occaſu. Hæc contemplatus eo die ſub ipſis radicibus poſuit caſtra. poſtero die
ſacrificio facto,cum primis hoſtiis litaſſet:trifariam exercitum diuiſum ducere ad hoſtem pergit.ipſe
B cum maxima parte copiarum,quà æquiſſimum aditum præbebat mons:aſcendit:& L.Manliū fratrē
ab hyberno ortu,quoad loca patiantur, & tuto poſſit,ſubire iubet.ſi qua periculoſa, & prærupta oc-
currant:non pugnare cum iniquitate locorum:neq; inexuperabilibus vim afferre:ſed obliquo monte
ad ſe declinare:& ſuo agmini cōiungi. C.Heluium cum tertia parte circumire ſenſim per infima mon-
tis:deinde ab æſtiuo occaſu erigere agmen.& Attali auxilia trifariam æquo numero diuiſit.ſecum eſſe
ipſum iuuenē iuſſit.equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfe-
ctis:vt intenti,quid vbiq; geratur,animaduertant:opemq; ferre,quò poſtulent res,properent. Galli
ab duobus lateribus ſatis fidentes inuia eſſe,ab ea parte, quæ in meridiem vergeret, vt armis claude-
rent viam:quatuor fermè millia armatorum ad tumulum imminentē vix minus mille paſſuum à ca-
ſtris occupandum mittunt:eo ſe rati velut caſtello iter impedituros. Quod vbi Romani viderūt: ex-
pediunt ſeſe ad pugnam.ante ſigna modico interuallo velites eunt,& ab Attalo Cretēſes ſagittarii,&
funditores,& Tralli Thraces:ſigna peditū,vt per arduum,leni gradu ducuntur,ita præ ſe habentium
ſcuta:vt miſſilia tantum vitarent:pede collato non viderentur pugnaturi. Miſſilibus ex interuallo loci
prælium cōmiſſum,& primo par eſt:Gallos loco adiuuante:Romanos varietate,& copia telorū.pro-
cedēte certamine nihil iam æqui erat.ſcuta longa,cæterum ad amplitudinem corporum parum lata,
& ea ipſa plana male tegebant Gallos.nec iam tela alia habebant,pręter gladios:quorum,cum manū
hoſtis non conſereret:nullus vſus erat.ſaxis,nec modicis,vt quæ non præparaſſent:ſed quod cuiq; te-
mere trepidanti ad manum veniſſet:vt inſueti,nec arte,nec viribus adiuuantes ictum,vtebātur.ſagit-
tis,glande,iaculis incauti,& ab omni parte configebantur:nec quid agerent,ira & pauore obcæcatis
animis,cernebant.& erant deprehenſi genere pugnæ in quod minime apti ſunt.nā quemadmodū cō-
minus,vbi inuicem pati,& inferre vulnera licet:accendit ira animos eorum:ita vbi ex occulto,& pro-
cul leuibus telis vulnerantur:nec quò ruant cæco impetu,habēt:velut feræ trāsfixę in ſuos temere in-
currunt. Detegebat vulnera eorum:& quod nudi pugnant:& ſunt fuſa & candida corpora:vt quę nū-
quam,niſi in pugna nudentur.ita & plus ſanguinis è multa carne fundebatur: & fœdiores patebant
plagæ:& candor corporum magis ſanguine atro maculabatur.ſed non tam patentibus plagis mouen-
tur,interdum inſecta cute:vbi latior,q̄ altior plaga eſt: & etiam glorioſius ſe pugnare putant.iidem,
cum aculeus ſagittæ,aut glandis abditæ introrſus tenui vulnere in ſpeciē vrit: & ſcrutantes quæ vel-
lant,telum non ſequitur:tum in rabiem & pudorē tam paruæ perimentis peſtis verſi proſternunt cor-
pora humi:ſic vt paſſim procumberent,alii ruentes in hoſtem vndiq; configebantur:& cum commi-
nus venerant:gladiis à velitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmā habet: & in dextera ha-

C ſtas:quibus eminus vtitur.gladio hiſpanienſi eſt cinctus.quod ſi pede collato pugnandum eſt:tranſlatis in læuam haſtis,ſtringit gladium. Pauci ſupererant iam Gallorum.qui poſteaq̃ ab leui armatura ſuperatos ſe viderunt:& inſtare legionum ſigna:effuſa fuga caſtra repetunt,pauoris,& tumultus iam plena:vt vbi fœminæ,puerią;,& alia imbellis turba permiſta eſſet.Romanos victores deſerti fuga hoſtium acceperunt tumuli.Sub idem tempus L.Manlius,& C.Heluius,cum quoad viã colles obliqui dederunt,aſcendiſſent:poſteaquàm ad inuia ventum eſt:flexere iter in partem montis,quæ vna habebat iter:& ſequi conſulis agmen modico vterq; interuallo,velut ex compoſito,cœperunt:quod primo optimum factu fuiſſet,in id neceſſitate ipſa compulſi.ſubſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximæ ſpei ſuis fuerant:vt primis forte deturbatis,ſecundi & tegant pulſos:& integri pugnam excipiant.Conſul,poſteaquàm ad tumulos ab leui armatura captos prima ſigna legionum peruenerunt:reſpirare,& conquieſcere pauliſper militẽ iubet.ſimul ſtrata per tumulos corpora Gallorum oſtentat.& cum leuis armatura tale prælium ediderit:quid ab legiõibus?quid ab iuſtis armis?quid ab animis fortiſſimorum militum expectari?caſtra illis capienda eſſe:in quæ compulſus ab leui armatura hoſtis trepidet.præcedere tamen iubet leuem armaturam:quæ,cum ſtaret agmen:colligẽdis per tumulos telis,vt miſſilia ſufficerent,haud ſegne idipſum tempus conſumpſerat. Iam caſtris appropinquabant.& Galli,ne parum ſe munimenta ſua tegerent:armati pro vallo conſtiterant. obruti deinde omni genere telorum,cum quo plures ac denſiores erant,eo minus vani quicquàm intercideret teli:intra vallum momento temporis compelluntur,ſtationibus tantum firmis ad ipſos aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra vis ingens miſſilium telorum coniiciebatur.& vulnerari multos,clamor permiſtus mulierum atque puerorum ploratibus ſignificabat. In eos,qui portas ſtationibus ſuis clauſerant:legionum anteſignani pila coniecerunt.hi vero non vulnerabantur:ſed tranſuerberatis ſcutis plerią; inter ſe conſerti hærebant.nec diutius impetum Romanorum ſuſtinuerunt.Patentibus iam portis,priuſq̃ irrumperent victores:fuga è caſtris Gallorum in omnes partes facta eſt. ruunt cæci per vias,per inuia:nulla præcipitia ſaxa,nullæ rupes obſtãt: nihil præter hoſtem metuunt. itaq; plerią; præcipites per vaſtam altitudinem prolapſi,aut debilitati exanimantur. Conſul caſtris captis,direptione prædaq; abſtinet.militem ſequi pro ſe quenq; & inſtare,& perculſis pauorem addere iubet. Superuẽnit & alterum cum L.Manlio agmen. nec eos caſtra intrare ſinit.protinus ad perſequendos hoſtes mittit.& ipſe paulo poſt,tradita captiuorum cuſtodia tribunis militum,ſequitur,debellatum ratus:ſi in illo pauore q̃plurimi cæſi forent:aut capti.Egreſſo conſule,C.Heluius cum tertio agmine aduẽnit.nec continere ſuos à direptione caſtrorum valuit.prædaq; eorum,iniquiſſima ſorte,

D qui pugnæ non interfuerant:facta eſt.Equites diu ignari & pugnæ,& victoriæ ſuorum ſteterunt.deinde & ipſi,quantum equi in colles ſubire poterant:ſparſos fuga Gallos circa radices montis conſectati cæcidẽre:aut cæpere.Numerus interfectorum haud facile iniri potuit:quia late inter omnes anfractus mõtium fugaq;,& cædes fuit:& magna pars rupibus inuiis in profundæ altitudinis cõualles delapſa eſt:pars in ſyluis,vepribusq; occiſa.Claudius,qui bis pugnatũ in Olympo monte ſcribit:ad XL millia hominum cæſa author eſt. Valerius Antiãs,qui magis immodicus in numero augendo eſſe ſolet:non plus decem millia.Numerus captiuorum haud dubie millia XL expleuit.quia omnis generis,ætatisq; turbam ſecum traxerant,demigrantiũ magis,q̃ in bellum euntiũ modo. Conſul armis hoſtium in vno concrematis cumulo,cæteram prædam conferre omnes iuſſit:& aut vendidit quod eius in publicum redigendũ erat:aut cum cura,vt q̃ æquiſſima eſſet,per milites diuiſit. Laudati quoq; pro concione omnes ſunt:donatią; pro merito quiſq;:ante omnes Attalus ſummo cæterorum aſſenſu.nã ſingularis eius iuuenis cum virtus, & induſtria in omnibus laboribus periculiſq;, tum modeſtia etiã fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectoſagis.Ad eos profectus cos.tertiis caſtris Angirã,nobilem in illis locis vrbem,peruẽnit:vnde hoſtes paulo plus X millia aberant.vbi cum ſtatiua eſſent:facinus memorabile à captiua factum eſt. Oriſgontis reguli vxor forma eximia cuſtodiebatur inter plures captiuos.cui cuſtodiæ centurio præerat,& libidinis,& auaritiæ militaris.is primo eius animũ tentauit.quem cum abhorrentem à volũtario videret ſtupro:corpori,quod ſeruum fortuna erat:vim fecit.deinde ad leniendam indignitatem iniuriæ,ſpem reditus ad ſuos mulieri fecit.& ne eam quidem vt gratuitam amans certo auri pondere pactus,ne quẽ conſciũ ſuorum haberet,ipſi permittit,vt quẽ vellet,vnum ex captiuis nuncium ad ſuos mitteret.locum propè flumen cõſtituit:quò duo,nec plus,neceſſarii captiuæ cum auro venirent nocte inſequenti ad eam accipiẽdã.Forte ipſius mulieris ſeruus inter captiuos eiuſdem cuſtodiæ erat.hunc nuncium primis tenebris extra ſtationes centurio educit. Nocte inſequenti & duo neceſſarii mulieris ad conſtitutum locum,& centurio cum captiua venit.vbi cum aurũ oſtenderent:quod ſummam talẽti attici(tanti enim pepigerat)expleret:mulier lingua ſua,vt ſtringerent ferrum:& centurionem penſantem aurum occiderẽt:imperauit.Iugulati præciſum caput ipſa inuolutum veſte ferens ad virũ Oriſgõtem,qui ab Olympo domum effugerat:peruenit. quẽ priuſq̃ complecteretur:caput centurionis ante pedes eius abiecit.mirantią; cuiuſnam id caput hominis,aut quod id facinus haudquaquam muliebre eſſet,& iniuriã corporis,& vltionẽ violatæ per vim

pudicitiæ

A pudicitiæ confeſſa viro eſt. aliaq́; (vt traditur) ſanctitate & grauitate vitæ huius matronalis facinoris decus ad vltimum conſeruauit. Ad Angiram in ſtatiua Tectoſagum oratores ad conſulem venerũt petentes: ne ante ab Angira caſtra moueret: quàm collocutus cum ſuis regibus eſſet. nullas conditiones pacis iis non bello fore potiores. Tempus in poſterum diem cõſtituitur: locusq́; : qui maxime medius inter caſtra Gallorum, & Angiram eſt viſus. Quò cum conſul ad tempus cum præſidio quingentorum equitum veniſſet: nec vllo gallorum ibi viſo, regreſſus in caſtra eſſet: oratores iidem redeũt, excuſantes: religione obiecta venire reges non poſſe. principes gentis, per quos æque res tranſigi poſſet: venturos. Conſul, ſe quoq; Attalum miſſurum dixit. Ad hoc colloquium vtrinque ventum eſt. trecentos equites Attalus præſidii cauſa cum adduxiſſet: actæ ſunt pacis conditiones. Finis rei quia abſentibus ducibus imponi non poterat: conuẽnit vti conſul regesq́; eo loco poſtero die congrederentur. Fruſtratio Gallorum eò ſpectabat: primum vt tererent tempus: donec res ſuas, cum quibus periclitari nolebant: cum coniugibus ac liberis trans Halyn flumen traiicerent: deinde quod ipſi conſuli parũ cauto aduerſus colloquii fraudem inſidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. & ſucceſſiſſet fraus: ni pro iure gentium, cuius violandi conſilium initum erat: ſtetiſſet fortuna. Pabulatores, lignatoresq́; romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat: ducti ſunt: tutius id futurum tribunis ratis: quia cõſulis præſidium & ipſum pro ſtatione habituri erãt, hoſti oppoſitũ. ſuam tamen alteram ſtationem propius caſtra ſexcentorum equitum poſuerunt. Conſul, affirmante Attalo venturos reges, & tranſigi rem poſſe, profectus è caſtris cum eodem, quo antea, præſidio equitum quingentorum ferè proceſſit. ſed cum nec multum à conſtituto loco abeſſet: repente concitatis equis cum impetu hoſtili vidit Gallos venientes. conſtituit agmen: & expedire tela, animosq́; equitibus iuſſis, primo conſtanter initium pugnæ accæpit: nec ceſſit. deinde, cum prægrauaret multitudo: cedere ſenſim, nihil confuſis turmarum ordinibus, cœpit. poſtremo, cum iam plus in mora periculi, q̃ in ordinibus cõſeruandis præſidii eſſet: omnes paſſim in fugam effuſi ſunt. tum vero inſtare diſſipatis Galli: & cædere. magnaq́; pars oppreſſa foret: ni ſtatio pabulatorum ſexcẽti equites occurriſſent. ii procul clamore pauido ſuorum exaudito, cum tela equosq́; expediſſent: integri profligatam pugnam accæperunt. itaq; verſa extemplo fortuna eſt: verſus in victores à victis terror: & primo impetu fuſi Galli ſunt. & ex agris occurrebãt pabulatores: & vndiq; obuius hoſtis Gallis erat: vt ne fugam quidem facilem, aut tutam haberent: quia recentibus equis Romani feſſos ſequebantur. pauci

B ergo effugerunt. captus eſt nemo. maior multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Romani ardentibus animis poſtero die omnibus copiis ad hoſtem peruenerunt. biduũ naturã montis per ſe ipſum explorando, ne quid ignoti eſſet, abſumpſit cõſul. tertio die cũ auſpicio operam dediſſet: deinde immolaſſet: in quatuor partes diuiſas copias educit: duas vt medio monte duceret: duas ab lateribus vt aduerſus cornua Gallorum erigeret. Hoſtiũ quod roboris erat, Tectoſagi & Trocmi mediam tenebant aciem, millia hominũ quinquaginta. equitatũ, quia equorum nullus inter inæquales rupes vſus erat: ad pedes deductũ, X millia hominum, ab dextero locauerũt cornu. Ariarathis Cappadoces, & Morzi auxiliares in læuo quatuor fermè milliũ numerũ explebant. Conſul, ſicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorum omnis generis vt æque magna vis ad manum eſſet, curauit. Vbi appropinquarunt: omnia eadem vtrinq;, quæ fuerant in priore prælio: erãt: præter animos, & victoribus ab re ſecunda auctos, & hoſtibus fractos. quia etſi non ipſi victi erant: ſuæ gẽtis hominũ cladem pro ſua ducebant. itaq; à paribus initiis cœpta res eundem exitũ habuit. Velut nubes leuium telorum cõiecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quiſquam ab ordinibus ſuis, ne nudaret vndiq; corpus ad ictus: audebat: & ſtantes, quo denſiores erãt: hoc plura velut deſtinatum petentibus, vulnera accipiebant. Conſul iam per ſe turbatis ſi legionũ ſigna oſtendiſſet, verſuros extẽplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus, & alia turba auxiliorũ, aciem promouit. Galli & memoria Toliſtobogiorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerẽtes tela, feſſiq́; & ſtando & vulneribus, ne primũ quidem impetum, & clamorẽ Romanorum tulerunt. Fuga ad caſtra inclinauit. ſed pauci intra munimenta ſe recæpere. pars maior dextra læuaq́; palati, quà quẽq; impetus tulit: fugerũt. victores vſq; ad caſtra ſecuti ceciderunt terga. deinde in caſtris cupiditate prædæ hæſerũt: nec ſequebatur quiſquã. In cornibus Galli diutius ſteterunt: quia ſerius ad eos peruentũ eſt. cæterum ne primum quidẽ coniectũ telorũ tulerunt. Conſul, qui ingreſſos in caſtra ab direptiõe abſtrahere nõ poterat: eos, qui in cornibus fuerant: protinus ad ſequendos hoſtes miſit. per aliquantum ſpatiũ ſecuti. non plus tamen octo millia hominũ in fuga (nã pugna nulla fuit) ceciderunt. reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorũ magna pars ea nocte in hoſtiũ caſtris manſit. cæteros in ſua caſtra cõſul reduxit. poſtero die captiuos, prædãq́; recenſuit. quæ tanta fuit: quantã auidiſſima rapiendi gens, cum cis montẽ Taurũ omnia armis per multos tenuiſſet annos: coaceruare potuit. Galli ex diſſipata paſſim fuga in vnũ locum cõgregati, magna pars ſaucii, & inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad conſulem miſerunt. Eos Manlius Epheſum venire iuſſit, ipſe (iam enim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, victorem exercitũ in hyberna maritimæ

C oræ reduxit. Dum hæc in Aſia gerunturin cæteris prouinciis tranquillæ res fuerunt. Cenſores Ro-
mæ T.Quintius Flaminius,& M.Claudius Marcellus ſenatum perlegerũt. princeps in ſenatu tertiũ
lectus P.Scipio Africanus.quatuor ſoli præteriti ſunt,nemo curuli vſus honore.& in equitatu recen-
ſendo mitis admodũ cenſura fuit.ſubſtructionẽ ſuper Æquimeliũ in Capitolio,& viam ſilice ſternen-
dam à porta Capena ad Martis ædem locauerunt. Campani,vbi cenſerentur,ſenatum conſuluerũt.
decretũ:vti Romæ cenſerentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campũ Martiũ,
planaq́; vrbis inundauit. Ab Cn.Manlio conſule bello in Aſia cum Gallis perfecto,alter cos.M.Ful-
uius perdomitis Ætolis,cum traiecisset in Cephaleniam:circa ciuitates inſulæ miſit percunctatum:
vtrum ſe dedere Romanis,an belli fortunã experiri mallent?metus ad omnes valuit: ne deditionẽ re-
cuſarent.obſides inde imperatos pro viribus inopis populi,vicenos autem Cranonii,& Phalenſes,&
Samei dederunt. Inſperata pax Cephaleniæ affulſerat:cum repente vna ciuitas, incertũ quã ob cau-
ſam,Samei deſciuerunt. Quia opportuno loco vrbs poſita eſſet:timuiſſe ſe aiebant:ne demigrare co-
gerẽtur ab Romanis.cæterum ipſi ne ſibi eum finxerint metum:& timore vano quietum excitauerint
malum:an iactata ſermonibus res apud Romanos perlata ad eos ſit:nihil cõperti eſt: niſi quod datis
iam obſidibus,repente portas clauſerunt:& ne ſuorũ quidem precibus(miſerat enim ſub muros con-
ſul ad tentandam miſericordiam parentum, populariumq́;)deſiſtere ab incœpto voluerunt. Oppu-
gnari deinde,poſteaq̃ nihil pacati reſpondebatur:cœpta vrbs eſt. apparatũ omnem tormentorũ ma-
chinarumq́; tranſuectũ ab Ambraciæ oppugnatiõe habebat.& opera,quæ facienda erãt, impigre mi-
lites perfecerũt.duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.Nec ab Sameis quicquam,quo
aut opera,aut hoſtis arceri poſſet:prætermiſſum eſt.duabus tamen maxime reſiſtebant rebus: vna,in-
teriorem ſemper iuxta vallũ pro diruto nouum obſtruentes murũ:altera,eruptionibus ſubitis nũc in
opera hoſtiũ,nunc in ſtationes.& plerunq; iis prœlus ſuperiores erãt. Vna ad coercẽdos inuenta haud
magna memoratu res eſt.centũ funditores ab Ægio,& Patris,& Dymis acciti. À pueris ii more quo-
dam gentis,ſaxis globoſis,quibus fermè arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt:funda mare apertũ inceſſen-
tes exercebantur.itaq; longius certiusq́; & validiore ictu,q̃ Balearis funditor,eo telo vſi ſunt.& eſt nõ
ſimplicis habenæ,vt balearica,aliarũq́; gentium,funda:ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum:ne
fluxa habena voluetur in iactu glans:ſed librata cũ ſederit,velut neruo miſſa excutiatur.coronas mo-
dici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traiicere,nõ capita ſolum hoſtium vulnerabãt: ſed quem
locũ deſtinaſſent oris.Eæ fundæ Samios cohibuerunt:ne tam crebro,ne'ue tam audacter erumperent:
adeo,vt precarentur ex muris Achæos:vt parumper abſcederent:& ſe cũ romanis ſtatiõibus pugnan-
D tes quiete ſpectarent.Quatuor menſes obſidionẽ Samii ſuſtinuerunt. cum ex paucis quotidie aliqui
eorũ caderent,aut vulnerarentur:& qui ſupererant,feſſi & corporibus & animis eſſent:Romani nocte
per arcem,quã Cyatidem vocant:(nã vrbs in mare deuexa in occidentẽ vergit)muro ſuperato in fo-
rum peruenerunt.Samii poſteaq̃ captam vrbis partem ab hoſtibus ſenſerunt:cũ cõiugibus,ac liberis
in maiorem refugerunt arcẽ.inde poſtero die dediti,direpta vrbe,ſub corona omnes venierunt. Con-
ſul compoſitis rebus Cephaleniæ,præſidio Samæ impoſito,in Peloponneſum,iam diu accerſentibus
Ægienſibus maxime,ac Lacedæmoniis,traiecit. Ægium à principio Achaici concilii ſemper cõuen-
tus gentis indicti ſunt:ſeu dignitati vrbis id,ſeu loci opportunitati datum eſt. hũc morem Philopœ-
menes eo primũ anno labefactare conatus,legẽ parabat ferre:vt in omnibus ciuitatibus,quæ achaici
concilii eſſent inuicem cõuentus ageretur.& ſub aduentum cõſulis Demiurgis ciuitatũ,qui ſummus
eſt magiſtratus:Ægiũ euocantibus,Philopœmenes(prætor tum erat)Argos conuentũ edixit.quò cũ
appareret omnes ferè cõuenturos:conſul quoq;,quanq̃ Ægienſiũ fauebat cauſæ: Argos venit.vbi cũ
diſceptatio fuiſſet:& rem inclinatã cerneret:incœpto deſtitit.Lacedæmonii deinde eũ in ſua certami-
na auerterunt. Sollicitã eam ciuitatem exules maxime habebant.quorum permagna pars in mariti-
mis laconicæ oræ caſtellis,quæ omnes adepti erant:habitabant.id ægre patiẽtes Lacedæmonii,vt ali-
quem liberũ ad mare haberent aditũ:ſiquando Romã,alió'ue quò mitterẽt legatos:ſimulq́; vt empo-
rium,& receptaculũ peregrinis mercibus ad neceſſarios vſus eſſet:nocte adorti vicum maritimũ, no-
mine Lamin,improuiſo occupauere. Vicani,quiq́; ibi exules habitabant: primo inopinata re territi
ſunt:deinde ſub lucem cõgregati leui certamine expulerunt Lacedæmonios.terror tamen omnẽ mari-
timã oram peruaſit:legatoſq́; cõmuniter & caſtella omnia,viciq́;,& exules, quibus ibi domicilia erãt:
ad Achæos miſerũt.Philopœmenes prætor,iam inde ab initio exulũ cauſæ & amicus, & author ſem-
per Achæis minuendi opes & authoritatem Lacedæmoniorum,concilium quærentibus dedit. decre-
tumq́; referente eo factum eſt:cum in fidem Achæorum,tutelamq́; T.Quintius,& Romani Laconicæ
oræ caſtella,& vicos tradidiſſent:& cũ abſtinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent:Lamis vicus op-
pugnatus eſſet:cædesq́; ibi facta:qui eius rei authores, affinesq́; eſſent:niſi dederentur Achæis, viola-
tum videri fœdus. Ad expoſcendos eos legati extemplo Lacedæmonem miſſi ſunt. Id imperium adeo
ſuperbum,& indignum Lacedæmoniis viſum eſt:vt ſi antiquæ ciuitatis fortuna eſſet: haud dubie ar-
ma extemplo capturi fuerint.maxime autem cõſternauit eos metus:ſi ſemel primis imperiis obedien-
do iugum

A do iugum accepiſſent:ne, id quod iamdiu moliretur: Philopœmenes exulibus Lacedæmonē traderet. Furentes igitur ira triginta hominibus ex factione, cum qua conſiliorū aliqua ſocietas Philopœmeni, atq; exulibus erat: interfectis, decreuerunt renunciandam ſocietatem Achæis: legatosq; extemplo Cephaleniam mittēdos: qui conſuli M. Fuluio, quiq; Romanis Lacedæmonē dederent: orarentq; eū: vt veniret in Peloponneſum ad vrbem Lacedæmonem in fidem, ditionēq; populi romani accipiendā. Id vbi legati ad Achæos retulerunt: omniū ciuitatū, quæ eius cōcilii erant, conſenſu bellum Lacedæmoniis indictum eſt. ne extemplo gereretur, hyems impediit. incurſionibus tamen paruis, latrocinii magis, q̄ belli modo, non terra tantū, ſed etiam nauibus à mari fines eorū vaſtati. Hic tumultus conſulem in Peloponneſum adduxit: iuſſuq; eius Elin cōcilio indicto, Lacedæmonii ad diſceptandū acciti. Magna ibi non diſceptatio modo, ſed etiā altercatio fuit. cui conſul, cū alia ſatis ambitioſe, partem vtrāq; fouendo, incerta reſpōdiſſet: vna denunciatione, vt bello abſtinerent, donec Romā legatos ad ſenatū miſiſſent: finē impoſuit. Vtrinq; legatio miſſa Romā eſt. exules quoq; Lacedæmoniorū ſuam cauſam, legationēq; Achæis iniunxerūt. Diaphanes, & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorū fuerunt. qui diſſidentes in rep. tum quoq; minime inter ſe conuenientes orationes habuerunt. Diaphanes ſenatui diſceptationē omniū rerū permittebat. eos optime cōtrouerſias inter Achæos, ac Lacedęmonios finituros eſſe. Lycortas ex pręceptis Philopœmenis poſtulabat: vt Achęis ex fœdere ac legibus ſuis, quæ decreſſent, agere liceret: libertatemq; ſibi illibatam, cuius ipſi authores eſſent: præſtarent. Magnæ authoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat. nouari tamē nihil de Lacedæmoniis placebat. cæterū reſpōſum ita perplexum fuit: vt & Achæi ſibi de Lacedæmone permiſſum acciperent: & Lacedæmonii non omnia cōceſſa iis interpretarentur. Hac poteſtate immodice Achæi, ac ſuperbe vſi ſunt. Philopœmeni continuatur magiſtratus. qui veris initio exercitu indicto, caſtra in finibus Lacedęmoniorum poſuit. legatos deinde miſit ad depoſcendos authores defectiōis: & ciuitatē in pace futuram, ſi id feciſſent, pollicens: & illos nihil indicta cauſa paſſuros. Silentium pręmetu cæterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt: fide accepta ab legatis, vim abfuturam, donec cauſam dixiſſent. Ierūt alii etiam illuſtres viri, & aduocati priuatis: & quia pertinere cauſam eorum ad rempublicam cenſebant. Nunquam aliâs exules Lacedæmoniorū Achæi ſecum adduxerant in fines: quia nihil æque alienaturū animos ciuitatis videbatur. tunc exercitus totius propè anteſignani exules erant. Ii venientibus Lacedęmoniis ad portam caſtrorum agmine facto

B occurrerunt. & primo laceſſere iurgiis, deinde altercatione orta cū accenderētur iræ: ferociſſimi exulū impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos, & fidem legatorum teſtarētur: & legati, & prętor ſummoueret turbas: & protegeret Lacedęmonios: vinculaq; iam quoſdam iniicientes arceret: creſcebat tumultus cōcitata turba. Et Achæi ad ſpectaculum primo cōcurrerūt. deinde vociferātibus exulibus, quæ paſſi forent, & orantibus opem, affirmātibusq; ſimul nunquā talem occaſionem habituros; ſi eam prętermiſiſſent: fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis ſacratū fuiſſet: irritum per illos eſſe: priuſq̄ alio deintegro fœdere obligarentur, noxios puniendos eſſe: accēſa his vocibus multitudo ad vocē vnius, qui vt ferirent, inclamauit: ſaxa conieciit: atq; ita XVII, quibus vincula per tumultum iniecta erant: interfecti ſunt. LXIII poſtero die comprehēſi, à quibus prætor vim arcuerat, nō quia ſaluos vellet: ſed quia perire cauſa indicta nolebat: obiecti multitudini iratæ, cum auerſis auribus pauca locuti eſſent: damnati omnes, & traditi ſunt ad ſupplicium. Hoc metu iniecto Lacedæmoniis, imperatū primum: vt muros diruerēt: deinde vt omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrānos militaſſent: terra Laconica excederent. tum vti quę ſeruitia tyrāni liberaſſent: (ea magna multitudo erat) ante diem certā abirent. qui ibi manſiſſent: eos prehendendi, vendēdi, abducendi Achæis ius eſſet. Lycurgi leges, moreſq; abrogarent: Achæorum aſſueſcerent legibus, inſtitutiſq;. ita vnius eos corporis fore: & de omnibus rebus facilius cōſenſuros. Nihil obedientius fecerūt: q̄ vt muros diruerent: nec ægrius paſſi ſunt: q̄ exules reduci. Decretum Tegeæ in cōcilio cōmuni Achęorum de reſtituēdis iis factum eſt. & mentiōe illata, externos auxiliares dimiſſos, & Lacedęmoniis aſcriptos (ita enim vocabant, qui à tyrannis liberati erant) vrbe exceſſiſſe, in agros dilapſos, priuſq̄ dimitteretur exercitus: ire prætorem cum expeditis, & comprehēdere id genus hominū, & vendere iure prędę placuit. multi comprehenſi venierunt. porta ex ea pecunia Megalopoli permiſſu Achæorum refecta eſt: quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinatis, quem iniuria tyrāni Lacedęmoniorum poſſederāt: reſtitutus eidē ciuitati ex decreto vetere Achęorum: quod factum erat Philippo Amyntę filio regnāte. Per hęc velut eneruata ciuitas Lacedęmoniorum diu Achęis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno. q̄ diſciplina Lycurgi, cui per octingentos annos aſſueuerant: ſublata. A` concilio, vbi apud cōſulem inter Achæos, Lacedęmonioſq; diſcęptatum eſt: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat: comitiorum cauſa profectus Romam, creauit cōſules M. Valeriū Meſſalam, & C. Liuiū Salinatorem. M. Æmyliū Lepidū inimicum eo quoq; anno petentē deieciſſe tradunt. Prętores inde creati Q. Martius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitiis perfectis, conſulem M. Fuluium in prouinciam ad exercitum redire pla

C euit.eiq́;, & collegæ Cn.Manlio imperium in annum prorogatū eſt. Eo anno in ædem Herculis ſignū dei ipſius ex decemuirorū reſpōſo, & ſeiuges in Capitolio aurati ab Cn.Cornelio poſiti.conſulē dediſſe inſcriptū eſt.& XII clypea ærata ab ædilibus curulibus P.Claudio, & P.Sulpitio Galba ſunt poſita ex pecunia:qua frumentarios ob annonam cōpreſſam damnarūt.& ædilis plebis Q.Fuluius Flaccus duo ſigna aurata, vno reo damnato (nam ſeparatim accuſauerāt) poſuit.collega eius A.Cæcilius neminem cōdemnauit.Ludi romani ter, plebeii quinquies toti inſtaurati. M.Valerius Meſſala inde, & C.Liuius Salinator cōſulatū idibus martiis cū iniſſent:de republica, deq́; prouinciis, & exercitibus ſenatum cōſuluerunt.De Ætolia, & Aſia nihil mutatum eſt. Conſulibus, alteri Piſæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta eſt.comparare inter ſe, aut ſortiri iuſſi:& nouos exercitus, binas legiones ſcriberet:& vt ſociis latini nominis quinadena millia peditum imperarent, & mille ducētos equites.Meſſalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia.Prętores inde ſortiti ſunt.M.Claudio vrbana.P.Claudio peregrina iuriſdictio euēnit.Q.Martius Siciliam, C.Stertinius Sardiniam, L.Manlius Hiſpaniā citeriorem, C.Catinius vlteriorem eſt ſortitus. De exercitibus ita placuit, è Gallia legiones, quæ ſub C.Lælio fuerant:ad M.Tutium proprætorē in Brutios traduci.& qui in Sicilia eſſet, dimitti exercitū. & claſſem, quæ ibi eſſet:Romā reduceret M.Sempronius.pro Hiſpaniis legiones ſingulæ, quæ tum in iis prouinciis erant:decretæ:& vt terna millia peditū, ducentos equites ambo prætores in ſupplementum ſociis imperarent:ſecumq́; tranſportarent. Priuſq̄ in prouincias noui magiſtratus proficiſcerentur, ſupplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis:quod luce inter horam tertiam fermè & quartam tenebræ obortæ fuerant.& nouendiale ſacrificium indictum eſt:quod in Auentino lapidibus pluiſſet. Campani, cum eos ex ſenatuſcōſulto quod priore anno factum erat:cenſores Romæ cenſeri coegiſſent: (nam antea incertum fuerat, vbi cenſerentur) petierūt: vt ſibi ciues romanas ducere vxores liceret:& ſi qui prius duxiſſent:vt habere eas, & ante eam diē nati vti iuſti ſibi liberi hæredeſq́; eſſent. vtraq; res impetrata. De Formianis Fundaniſq́; municipibus, & Arpinatibus C.Valerius Tappo tribunus plebis promulgauit:vti iis ſuffragii latio (nā ante ſine ſuffragio habuerant ciuitatē) eſſet. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia nō ex authoritate ſenatus ferretur, cum intercederent:edocti populi eſſe, nō ſenatus ius, ſuffragium, quibus velit, impartiri, deſtiterūt incœpto. Rogatio perlata eſt:vt in Æmylia tribu Formiani, & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent.atq; in his tribubus tum primum ex Valerii plebiſcito cenſi ſunt. M.Claudius Marcellus cenſor, ſorte ſuperato T.Quintio, luſtrum condidit. cenſa ciuium capita CCLVIII millia,

D CCCVIII. Luſtro perfecto conſules in prouincias profecti ſunt. Hyeme ea, qua hæc Romæ geſta ſunt:ad Cn.Manlium conſulem primum, deinde procōſulem hybernantem in Aſia legatiōes vndiq; ex omnibus ciuitatibus, gentibuſq́;, quæ cis Taurum montem incolunt conueniebant.ſed vt clarior, nobiliorq́; victoria Romanis de rege Antiocho fuit, q̄ de Gallis:ita lætior ſociis erat de Gallis, q̄ de Antiocho. Tolerabilior regia ſeruitus fuerat, q̄ feritas imaniū barbarorum, incertuſq́; indies terror: quò velut tempeſtas eos populātes inferret.itaq;, vt quibus libertas Antiocho pulſo, pax, Gallis domitis, data eſſet:non gratulatum modo venerant:ſed coronas etiam aureas, pro ſuis quæq; facultatibus, attulerant.Et ab Antiocho legati, & ab ipſis Gallis, vt pacis leges dicerētur:& ab Ariarathe rege Cappadocū venerunt ad veniam petendam, luendamq́; pecunia noxā:quod auxiliis Antiochū iuuiſſet. Ei CC talenta argēti ſunt imperata.Gallis reſpōſum:cum Eumenes rex veniſſet: tum daturum iis legem.ciuitatum legationes cum benignis reſponſis lætiores etiam, quàm venerant, dimiſſæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphyliam, frumentūq́; ex pacto cū L.Scipione fœdere iuſſi aduehere.eò ſe cū exercitu venturum.Principio deinde veris luſtrato exercitu profectus, die VIII Apameam venit.ibi triduum ſtatiuis habitis, tertiis rurſus ab Apamea caſtris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumq́; regios conuehere iuſſerat:peruenit.mille & quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur.frumentum exercitui diuiditur. Inde ad Pergam ducit:quæ vna in iis locis regio tenebatur præſidio.appropinquanti præfectus præſidii obuius fuit, XXX dierum tempus petens:vt regē Antiochū de vrbe tradēda cōſuleret.dato tēpore ad eam diē, deceſſit pręſidio.& à Perga L.Manlio fratre cū IIII millibus militū Oronda ad reliquū pecunię ex eo quod pepigerant exigendū miſſo, ipſe quia Eumenē regē, & decē legatos ab Roma Epheſum veniſſe audierat: iuſſis ſequi Antiochi legatis. Apameam exercitū reduxit. Ibi ex X legatorū ſententia fœdus in hęc verba ferè cū Antiocho cōſcriptum eſt. Amicitia regi Antiocho cū populo romano his legibus, & cōditiōibus eſto. Ne quē exercitum, qui cum populo Romano, ſocius'ue bellū geſturus erit:rex per fines regni ſui, eorum'ue, qui ſub ditione eius erunt:tranſire ſinito.neu commeatu, né ue qua alia ope iuuato.idem Romani, ſociiq́; Antiocho, & iis, qui ſub imperio eius erunt:præſtent. Belli gerendi ius Antiocho ne eſto cū illis, qui inſulas colunt:né ue in Europam tranſeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, caſtellis cis Taurū montē vſq; ad Tanaim amnē, & à valle Tauri vſq; ad iuga, quà in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris, caſtelliſq́;, quibus excedat.ſi qua extulit:quæ, quoq́; oportebit, recte reſtituito. Né ue militem, né ue quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues, quæ regno abſcedunt;cum

A dunticum rege Antiocho, intraq́ fines eius regni ſunt: Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos, ſociosq́ ſunt: ius abeundi, manendiq́ eſto. Seruos ſeu fugitiuos, ſeu bello captos, ſeu qui liber captus, aut transfuga erit: reddito Romanis, ſociisq́. Elephantos tradito oẽs: neq; alios parato. Tradito & naues longas, armamentaq́ earum: ne'ue plures, q̃ decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm XXX remis agatur: habeto: ne'ue minorem ex belli cauſa: quod ipſe illaturus erit. ne'ue nauigato citra Calicandrũ, ne'ue Sarpedonium promontoria: extra quam ſi qua nauis pecuniam, ſtipendiũ, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ ſub ditione populi romani ſunt: Antiocho regi ius ne eſto: ne voluntarios quidẽ recipiendi. Rhodiorũ, ſociorum'ue quæ ædes, ædificiaq́ intra fines regni Antiochi ſunt: quo iure ante bellum fuerunt: eo Rhodiorũ, ſociorum'ue ſunto. Si quæ pecuniæ debentur: earum exactio eſto. Si qd ablatum eſt: id conquirendi, cognoſcendi, repetẽdiq́ ius item eſto. Si quas vrbes, quas tradi oportet, ii tenẽt, quibus Antiochus dedit, ex iis præſidia deducito: vtiq́ recte tradantur, curato. Argenti probi XII millia attica talenta dato intra duodecim annos penſionibus æquis. talentum ne minus põdo LXXX romanis ponderibus pendat. & tritici XL millia modiũm. Eumeni regi talẽta CCCL intra quinquenniũ dato: & pro frumento, quod æſtimatione fiat, talẽta CXXVII Obſides Romanis XX dato, & triennio mutato, ne minores octonũm denũm annorum, neu maiores quinũm quadragenũm. Si qui ſociorum populi romani vltro bellum inferent Antiocho: vim vi arcendi ius eſto: dum ne quam vrbem aut belli iure teneat: aut in amicitiam accipiat. controuerſias inter ſe iure ac iudicio diſceptẽt: aut, ſi vtriſq; placebit, bello. De Annibale Pœno, & Ætolo Thoante, & Mnaſimacho Acarnãne, & Chalcidenſibus Eubulida & Philone dedẽdis in hoc quoq; fœdere aſcriptum eſt: & ſi qd poſtea addi, mutari'ue placuit: vt id ſaluo fœdere fieret. Conſul iurauit in hoc fœdus. ab rege qui exigerent iuſiurandũ, profecti Q. Minutius Thermus, & L. Manlius: qui tum forte ab Orondis redit. & Q. Fabio Labeoni, qui claſſi præerat, ſcripſit: vt Patara extẽplo proficiſceretur: quæq́ ibi naues regiæ eſſent, conciderent: cremaretq́. Profectus ab Epheſo quinquaginta tectas naues aut concidit: aut incendit. Telmeſſum eadẽ expeditione, territis ſubito aduentu claſſis oppidanis, recepit. ex Lycia protinus iuſſis ab Epheſo ſequi, qui ibi relicti erant, per inſulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræeum ab Epheſo naues venirent: totã inde claſſem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, cũ inter cætera, quæ accipienda ab Antiocho erãt: elephantos quoq; accepiſſet: donoq́ Eumeni omnes dediſſet: deinde cauſas ciuitatũ, multis inter nouas res turbatis, cognouit. Et Ariarathes rex, parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui deſponderat per eos dies filiã: dimiſſa in amicitiam eſt acceptus. B Ciuitatum aũt cognitis cauſis decem legati aliam aliarũ fecerunt cõditionẽ. Quæ ſtipẽdiariæ regi Antiocho fuerant: & cum populo Romano ſenſerant: iis immunitatẽ dederunt: quæ partium Antiochi fuerant: aut ſtipendiariæ Attali regis: eas omnes vectigal pendere Eumeni iuſſerunt. nominatim præterea Colophoniis, qui in Notio habitant: & Cymæis, & Mileſiis imunitatem cõceſſerunt. Clazomeniis ſuper immunitatem & Donuſſam inſulam dono dederunt. & Mileſiis, quem Sacrum appellant, agrum reſtituerunt. & Ilienſibus Rhœteum, & Gergithum addiderũt, non tam ob recentia vlla merita: q̃ originum memoria. eadem & Dardanum liberandi cauſa fuit. Chios quoque, & Smyrnæos, & Erythræos pro ſingulari fide, quam eo bello præſtiterunt: & agro donarunt: & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocenſibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus: & vt legibus antiquis vterentur, permiſſum. Rhodiis affirmata: quæ data priore decreto erant. Lycia, & Caria datæ: & vſq; ad Mæandrum amnem, præter Telmeſſum. Regi Eumeni Cherſoneſum in Europa, & Lyſimachiam: & caſtella, vicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus: adiecerũt: in Aſia Phrygiam vtranq;: alteram ad Helleſpontum: maiorem alteram vocant: & Myſiam, quam Pruſias rex ademerat: reſtituerunt: & Lycaoniam, & Mityadam, & Lydiam, & nominatim vrbes Tralleis, atq; Epheſum, & Telmeſſum. De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem, & Antiochi legatos cũ eſſet: quia pars eius citra, pars vltra Taurum eſt: integra res ad ſenatum reiicitur. His fœderibus, decretisq́ datis, Manlius cum decem legatis, omniq́ exercitu ad Helleſpontum profectus, euocatis eò regulis Gallorum: leges, quibus pacem cum Eumene ſeruarent: dixit: denunciauitq́: vt morem vagandi cum armis finirent: agrorumq́ ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum, fratrem regis, ab Elæa adducta, copias omneis in Europam traiecit. inde per Cherſoneſum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtatiua habuit: vt quàm maxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebant: ingrederetur. Quo profectus eſt ab Lyſimachia die, ad amnem Melana, quem vocant: inde poſtero die ad Cypſelas peruẽnit. à Cypſelis via decem millium ferè ſyluestribus, anguſta, confragoſa excipiebat. propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuiſus exercitus. & præcedere vna iuſſa, altera magno interuallo cogere agmen, media impedimenta interpoſuit: plauſtra cũ pecunia publica erant, pretioſaq́ alia præda. Itaq; cum per ſaltum iret: Thracũ decem haud amplius millia ex quatuor populis, Aſtii, & Cæni, & Maduateni, & Coreli ad ipſas anguſtias viã circunſederunt. Opinio erat:

C non ſine Philippi regis Macedonum fraude id factum. cum ſciſſe, non alià, q̃ per Thraciam redituros
Romanos, & quantam pecuniam ſecum portarent. In primo agmine imperator erat, ſollicitus pro-
pter iniquitatem locorum. Thraces nihil ſe mouerunt: donec armati tranſirent. poſteaq̃ primos ſupe-
raſſe anguſtias viderunt: poſtremos nondum appropinquantes: impedimenta. & ſarcinas inuadunt.
cæſiſq; cuſtodibus, partim ea, quæ in plauſtris erant, diripere, partim ſub oneribus iumenta abſtrahe-
re cœperunt. Vnde poſteaq̃ clamor primum ad eos, qui iam ingreſſi ſaltum ſequebantur: deinde etiã
ad primum agmen eſt perlatus: vtrinq; in medium concurritur: & inordinatum ſimul pluribus locis
prælium conſeritur. Thraces præda ipſa impeditos oneribus, & pleroſq;, vt ad rapiendum manus va-
cuas haberent, inermes ad cędem præbet. Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notos oc-
curſantibus, & latentibus interdum per cauas valles prodebat. ipſa etiam onera plauſtraq;, vt ſors tu-
lit, his, aut illis incommode obiecta pugnantibus impedimento ſunt: alibi prædo, alibi prædæ vindex
cadit: prout locus iniquus, æquus´ue his, aut illis, prout animus pugnantium eſt: prout numerus. alii
enim pluribus, q̃ ipſi erant: alii paucioribus occurrerant. varia pugnæ fortuna eſt. multi vtrinq; ca-
dunt. Iam nox appetebat cum prælio excedunt Thraces, non fuga vulnerum, aut mortis: ſed quia ſa-
tis prædæ habebant. Romanorum primum agmen extra ſaltum circa templum Bẽdidium caſtra lo-
co aperto poſuit. pars altera ad cuſtodiam impedimentorum medio in ſaltu duplici circundata vallo
manſit. poſtero die prius explorato ſaltu, q̃ mouerent, primis ſe coniungit. In eo prælio, cum & impe-
dimentorum pars, & calonum, & milites aliquot, cũ paſſim toto propè ſaltu pugnaretur: cecidiſſent:
Q. Minutii Thermi morte omiſſum eſt inceptum, fortis ac ſtrenui viri. Eo die ad Hebrum fluuium
peruentum eſt. inde Æniorum fines præter Apollinis, Geruntium quem vocant incolæ, templum ſu-
perant. Aliæ anguſtiæ circa Tympira excipiunt, (hoc loco nomen eſt) nec minus confragoſæ: quàm
priores. ſed quia nihil ſylueſtre circa eſt: ne latebras quidem ad inſidiandum præbent. Huc ad eandem
ſpem prædæ Thrauſi, gens & ipſa Thracum, conuenere. ſed quia nudæ valles, procul vt conſpiceren-
tur anguſtias obſidentes, efficiebant: minus terroris tumultuſq; fuit apud Romanos. quippe etſi ini-
quo loco, prælio tamen iuſto, acie aperta, collatis ſignis dimicandum erat conferti ſubeuntes cum cla-
more impetu facto primum expulere loco hoſtes: deinde auertere fuga inde, cædeſq; ſuis ipſos impedi-
D entibus anguſtiis fieri cœpta eſt. Romani victores ad vicum Maronitarum (Salentum appellãt) po-
ſuerunt caſtra. poſtero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit: triduũq; ibi frumentum ac-
cipientes manſerunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipſis, partim ex nauibus ſuis: quæ
cum omnis generis cõmeatu ſequebantur. Ab ſtatiuis diei viii Apolloniam fuit. inde per Abderitarũ
agrum Neapolim peruentũ eſt. Hoc omne per Græcorũ colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per
medios Thracas dies nocteſq;, etſi non infeſtum, ſuſpectum tamen: donec in Macedoniã peruenerũt.
Mitiores Thracas idem exercitus, cum à Scipione eadẽ via duceretur: habuerat. nullam ob aliam cau-
ſam, q̃ quod prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quãquam tum quoq; Claudius author eſt ad qu-
decim millia Thracũ præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurriſſe: quadringen-
tos equites fuiſſe Numidas: paucos elephantos. Mutinis filiũ per medios hoſtes cum centũ quinqua-
ginta delectis equitibus perrupiſſe, eundem, cum mox Mutines iã in medio elephantis collocatis, in
cornua equitibus diſpoſitis, manũ cum hoſte conſeruiſſet: terrorem ab tergo præbuiſſe: atq; inde tur-
batos equeſtri velut procella hoſtes ad peditum agmen nõ acceſſiſſe. Cn. Manlius per Macedoniam
in Theſſaliam exercitũ traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum perueniſſet: nõdum adeo hyberno
contempto mari, vt traiicere auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius conſul
ex Liguribus ad magiſtratus ſubrogandos Romam venit: nulla memorabili in prouincia re geſta: vt
ea probabilis moræ cauſa eſſet: quod ſolito ſerius ad comitia veniſſet. Comitia conſulibus rogandis
fuerunt ad XII calendas martias creati M. Æmylius Lepidus, C. Flaminius. Poſtero die prætores
facti App. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius Galba, Q. Terẽtius Culleo, L. Terẽtius Meſſala, Q. Ful-
uius Flaccus, M. Furius Craſſipes. Comitiis perfectis, quas prouincias prætoribus eſſe placeret, retu-
lit ad ſenatũ conſul. decreuerũt duas Romæ iuris dicendi cauſa: duas extra Italiam, Siciliam, & Sardi-
niam: duas in Italia, Tarentum, & Galliã. & extẽplo priuſq̃ inirent magiſtratũ, ſortiri iuſſi. Ser. Sul-
pitius vrbanam, Q. Terentius peregrinam eſt ſortitus. L. Terentius Siciliam: Q. Fuluius Sardiniã:
App. Claudius Tarentum: M. Furius Galliam. Eo anno L. Minutius Myrtillus, & L. Manlius, quod le-
gatos Carthaginẽſes pulſaſſe dicebantur: iuſſu Q. Terẽtii prætoris vrbis per fœciales traditi ſunt le-
gatis: & Carthaginem aduecti. In Liguribus magni belli, & gliſcentis in dies magis fama erat.
itaq; conſulibus nouis, quo die de prouinciis, & de repub. retulerunt: ſenatus vtriq; Ligures prouin-
ciam decreuit. Huic S.C. Lepidus cos. intercedebat, indignum eſſe prædicans: conſules ambos in
valles Ligurum includi. M. Fuluium, & Cn. Manlium biennium iam alterum in Europa, alterum in
Aſia, velut pro Philippo, atq; Antiocho ſubſtitutos regnare. ſi exercitus in his terris eſſe placeat: con-
ſules iis potius, quàm priuatos præeſſe oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, qui-
bus bellum indictum non ſit: pacem pretio venditantes. ſi eas prouincias exercitibus obtinere opus

eſſet:

A eſſet:ſicut M. Attilio, L. Scipioni coſs. M. Fuluius, & Cn. Mālius ſucceſſiſſent conſules:ita Fuluio, Manlioq́; C. Liuium, & M. Valerium cōſules debuiſſe ſuccedere. nūc certe perfecto ætolico bello, recepta ab Antiocho Aſia, deuictis Gallis, aut cōſules ad exercitus conſulares mitti, aut reportari legiones inde, redditq́; tandē reipublicæ debere. Senatus his auditis in ſententia perſeuerauit:vt conſulibus ambobus Ligures prouincia eſſet:Manliū, Fuluiumq́; decedere de prouinciis, & exercitus inde deducere, ac redire Romam placuit. Inimicitiæ inter M. Fuluium, & M. Æmylium conſulem erant. & ſuper cætera Æmylius ſerius biennio ſe cōſulem factum M. Fuluii opera dicebat. itaq; ad inuidiam ei faciendā legatos Ambracienſes in ſenatū ſubornatos criminibus introduxit. Qui ſibi, cū in pace eſſent:imperataq́; à prioribus conſulibus feciſſent:& eadem præſtare obedienter M. Fuluio parati eſſent:bellum illatum queſti. agros primum depopulatos:terrorem direptionis, & cædis vrbi iniectum:vt eo metu claudere cogerentur portas. obſeſſos deinde, & oppugnatos ſe:& omnia alia exempla belli edita in ſe, cædibus, incendiis, ruinis, direptione vrbis. cōiuges, liberos in ſeruitiū abſtractos:bona adempta:&, quod ſe ante omnia moueat:tēpla tota vrbe ſpoliata ornamentis. ſimulachra deūm, deos immo ipſos conuulſos ex ſedibus ſuis ablatos eſſe:parietes, poſteſq́; nudatos. quos adorent, ad quos precentur, & ſupplicent, Ambraciēſibus non ſupereſſe. Hæc querentes interrogādo crimínoſe ex compoſito conſul ad plura, velut non ſua ſponte dicenda, eliciebat. Motis patribus, alter cos. C. Flaminius M. Fuluii cauſam excepit. qui veterē, & obſoletam viam ingreſſos Ambracienſes dixit. Sic M. Marcellū à Syracuſanis, ſic Q. Fuluiū à Cāpanis accuſatos. quin eadem opera T. Quintiū à Philippo rege, M. Attiliū, & L. Scipionē ab Antiocho, Cn. Manliū à Gallis, & ipſum Fuluium ab Ætolis, & Cephaleniæ populis accuſari paterentur? Ambraciam oppugnatā, & captam, & ſigna inde, ornamentaq́; ablata, & cætera facta, quæ captis vrbibus ſoleant:negaturū aut me pro M. Fuluio, aut ipſum M. Fuluium cenſetis P. C? cū ob has res geſtas triumphū à vobis poſtulaturus ſit? Ambraciam captā, ſignaq́;, quæ ablata criminantur:cætera ſpolia eius vrbis ante currū laturus? & fixurus in poſtibus ſuis? Nihil eſt, quod ſe ab Ætolis ſeparēt. eadē Ambracienſiū, & Ætolorū cauſa eſt. Itaq; collega meus vel in alia cauſa inimicitias exerceat:vel ſi in hac vtiq; mauult:retineat Ambracienſes ſuos in aduentū M. Fuluii. ego nec de Ambraciēſibus, neq; de Ætolis decerni quicquam abſente M. Fuluio patiar. Cū Æmylius callidam malitiā inimici, velut oībus notā, inſimularet:& tempus eū morando extracturum diceret:ne conſule inimico Romā veniret:certamine conſulū biduum abſumptū eſt. nec præſente Flaminio decerni quicquam videbatur poſſe. captata occaſio eſt:cū æger forte Flaminius abeſſet. & referēte Æmylio, ſenatuſ-

B conſultū factum eſt:vt Ambracienſibus oēs ſuæ res redderētur:in libertate eſſent:ac legibus ſuis vterētur. portoria ea, quæ vellent, terra mariq́; caperent:dū eorum immunes Romani, ac ſocii latini nominis eſſent. ſigna, aliaq́; ornamēta, quæ quererentur ex ædibus ſacris ſublata eſſe:de iis, cum M. Fuluius Romā reuertiſſet:placere ad collegium pontificū referri:& quod ii cēſuiſſent, fieri. Neq; his contentus cos. fuit:ſed poſtea per infrequentiā adiecit S. C. Ambraciā nō videri vi captā eſſe. Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro valetudine populi fuit per triduum:quia grauis peſtilentia vrbem, atq; agros vaſtabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati conſules, & delectu perfecto (nouis enim vterq; maluit vti militibus) in prouinciam profecti ſunt, vetereſq́; omnes dimiſerunt. Poſt conſulum profectionem Cn. Manlius proconſul Romam venit. cui cum ab Ser. Sulpitio prætore ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſſet:& ipſe commemoratis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſet:vt ob eas diis immortalibus honos haberetur:ſibiq́; triumphanti vrbem inuehi liceret:contradixerunt pars maior decem legatorum:qui cum eo fuerant:& ante alios L. Furius Purpurio, & L. Æmylius Paulus. Legatos ſeſe Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ cauſa, fœderiſq́;, & legum, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuiſſent:perficiendarum. Cn. Manlium ſumma ope tetēdiſſe:vt eam pacem turbaret:& Antiochum, ſi ſui poteſtatem feciſſet:inſidiis exciperet. ſed illum cognita fraude conſulis, cum ſæpe colloquiis petitis captatus eſſet:non congreſſum modo, ſed conſpectū etiam eius vitaſſe. cupientem tranſire Taurū, ægre omniū legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam ſuperātibus terminos fatales cladem experiri vellet:retentum. admouiſſe tamen exercitum:& propè ipſis iugis ad diuortia aquarum caſtra poſuiſſe. cum nullam ibi cauſam belli inueniret, quieſcētibus regiis:circūegiſſe exercitum ad Gallogræcos. cui nationi non ex ſenatus authoritate, non ex populi iuſſu bellum illatum. quod quem vnquam de ſua ſententia facere auſum? Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorū recentiſſima bella eſſe. de omnibus his conſultum ſenatum:populumq́; iuſſiſſe. ſæpe legatos ante miſſos:res repetitas:poſtremo qui bellum indicerent, miſſos. Quid eorum Cn. Manli factum eſt:vt iſtud publicū populi romani bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? An eo ipſo contentus fuiſti? recto itinere duxiſti exercitū ad eos:quos tibi hoſtes deſumpſeras? an per omnes anfractus viarum? cum via conſiſteres, vt quò flexiſſet agmen Attalus, Eumenis frater:eò conſul mercenarius cum exercitu Romano ſequereris? Piſidiæ, Lycaoniæq́;, & Phrygiæ receſſus omnes, atq; angulos peragraſti, ſtipem à tyrannis, caſtellaniſq́; deuiis colligēs. quid enim tibi cum Orondis? quid cum aliis æque innoxiis populis? Bellum autē ipſum, cuius nomine triumphū petis:quo modo geſſiſti? loco æquo,

C tempore tuo pugnans? Tu vero recte, vt diis imortalibus honos habeatur, poſtulas: primum: quod
pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt:
deinde: quod beluas, non hoſtes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantũ exiſtimare miſtum eſſe Gallo-
græcorum. multo ante & corpore & animo miſti, ac mutati ſunt. an ſi illi Galli eſſent: cum quibus mil
lies uario euentu in Italia pugnatum eſt: quantum in imperatore noſtro fuit: nuntius illinc rediſſet?
bis cum iis pugnatum eſt: bis loco iniquo ſubiit. in ualle inferiore pedibus penè hoſtium aciem ſubie
cit: ut ſi non tela ex ſuperiore loco mitterent: ſed corpora ſua nuda iniicerent: obruere nos potuerint.
Quid igitur incidit? magna fortuna populi romani eſt: magnũ, & terribile nomen. recenti ruina An-
nibalis, Philippi, Antiochi ꝓpe attonitæ erant tantæ corporũ moles. fundis, ſagittisq; in fugam cõſter
natæ ſunt. gladius in acie cruentatus nõ eſt gallico bello. velut auium examina ad crepitum primum
miſſilium auolauere. At Hercule nos iidem, admonente fortuna quid, ſi hoſtem habuiſſemus, caſurũ
fuiſſet, cum redeuntes in latrunculos Thracas incidiſſemus: cæſi, fugati, exuti impedimentis ſumus:
Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum eſt: quàm ſi Cn. Manlius, cuius teme-
ritate ea clades inciderat, periſſet: cum multis uiris fortibus cecidit: exercitus ſpolia regis Antiochi re-
ferens trifariam diſſipatus, alibi primum, alibi poſtremum agmen, alibi impedimẽta, inter vepres in
latebris ferarũ noctem vnã delituit. Pro his triũphis petitur? Si nihil in Thracia cladis, ignominiæq;
foret acceptum: de quibus hoſtibus triumphũ peteres? de iis, vt opinor: quos tibi hoſtes ſenatus, aut
populus romanus dediſſet. ſic huic L. Scipioni, ſic illi M. Attilio de rege Antiocho, ſic paulo ante T.
Quintio de rege Philippo, ſic P. Africano de Annibale, & Pœnis, & Syphace triũphus datus. & mini-
ma illa, cum iã ſenatus cenſuiſſet bella: quæſita tamen ſunt: quibus nunciãdũ eſſet? ipſis vtiq; regibus
nunciarentur? an ſatis eſſet ad præſidiũ aliquod nunciari? Vultis ergo hæc omnia pollui, & cõfundi?
tolli fœcialia iura? nullos eſſe fœciales? fiat (pace deũm dixerim) iactura religionis: obliuio deorum ca
piat pectora veſtra. nũ ſenatũ quoq; de bello cõſuli non placet? non ad populũ ferri? velint: iubeant'ne
cum Gallis bellũ geri? Modo certe cõſules Græciam, atq; Aſiam volebant. tamen perſeuerantibus vo
bis Ligures prouinciam decernere, dicto audientes fuerunt. merito ergo à vobis proſpere bello geſto
triumphũ petent: quibus authoribus geſſerunt. Talis oratio Furii, & Æmylii fuit. Manliũ in hunc
maxime modum reſpondiſſe accepimus. Tribuni plebis antea ſolebant triumphũ poſtulantibus ad
uerſari patres conſcripti. quibus ego gratiam habeo: quod ſeu mihi, ſeu magnitudini rerũ geſtarum
D hoc dederunt: vt non ſolum ſilentio cõprobarent honorẽ meum: ſed referre etiã, ſi opus eſſe videretur,
parati eſſent. ex decẽ legatis, ſi diis placet, quod cõſiliũ diſpenſandæ, cohoneſtãdæq; victoriæ imperato
ribus maiores dederũt noſtri: aduerſarios habeo. L. Furius, L. Æmylius currũ triũphalẽ me conſcende
re prohibent: coronam inſignem capiti detrahunt. quos ego, ſi tribuni me triũphare prohiberent: te-
ſtes citaturus fui rerum à me geſtarũ. Nullius equidem inuideo honori. vos tribunos plebei nuper, vi
ros fortes, ac ſtrenuos, impedientes Q. Fabii Labeonis triũphum authoritate veſtra deterruiſtis. triũ-
phauit, quẽ non bellum iniuſtum geſſiſſe, ſed hoſtem oino non vidiſſe, inimici iactabant. ego, qui cũ
centum millibus ferociſſimorũ hoſtiũ ſignis collatis toties pugnaui: qui plus XL millia hominũ cæ-
pi: aut occidi: qui bina caſtra eorũ expugnaui: q citra iugũ Tauri omnia pacatiora, q̃ terra Italia eſt,
reliqui: nõ triũpho modo fraudor: ſed cauſam apud vos P. C. accuſantibus meis ipſe legatis dico. Du
plex eorum, vt animaduertiſtis P. C. accuſatio fuit. nam nec gerendũ mihi fuiſſe bellum cum Gallis: &
geſtum temere atq; imprudenter, dixerunt. non erant Galli hoſtes: ſed tu eos pacatos imperata facien
tes violaſti. Non ſum poſtulaturus à vobis P. C. vt quæ cõmuniter de Imanitate gentis Gallorum, de
infeſtiſſimo odio in nomen romanum ſcitis: ea de illis quoq;, qui Aſiam incolunt, exiſtimetis Gal-
lis. remota uniuerſæ gentis infamia, atq; inuidia per ſe ipſos æſtimate. Vtinam rex Eumenes, vtinam
Aſiæ ciuitates omnes adeſſent: & illos potius querentes, q̃ me accuſantem audiretis. mittite agedum
legatos circa Aſiam ad omnes vrbes: & quærite: vtrum à grauiori ſeruitute Antiocho vltra Tauri iu-
ga moto, an Gallis ſubactis liberati ſint? quoties agri eorũ vaſtati ſint: quoties prædæ abactæ, referãt:
cum vix redimendi captiuos copia eſſet: & mactatas humanas hoſtias, immolatosq; liberos ſuos au-
dirent. Stipendium ſcitote pepẽdiſſe ſocios veſtros Gallis: & nũc liberatos per vos regio iperio, fuiſſe
pẽſuros: ſi à me foret ceſſatũ. quo lõgius Antiochus emotus eſſet: hoc impotẽtius in Aſia Galli domi
narentur: & quicquid eſt terrarum citra Tauri iuga: Gallorũ imperio, nõ veſtro adieciſſetis. At enim
ſunt hæc ita? veq; etiã Delphos, quõdam cõmune humani generis oraculũ, vmbilicum orbis terrarũ,
Galli ſpoliauerunt: nec ideo populus romanus his bellum induit: aut intulit. Equidẽ aliquid itereſſe
rebar inter id tempus, quo nõdum in iure, ac ditione veſtra Græcia atq; Aſia erat ad curãdũ, animad-
uertendũq; quid in his terris fieret: & hoc: quo finẽ imperii romani Taurũ mõtem ſtatuiſtis: quo liber
tatẽ, immunitatem'ue ciuitatibus datis: quo aliis fines adiicitis: alias agro mulctatis: vectigal impo-
nitis: regna augetis: minuitis: donatis: adimitis: curæ veſtræ cenſetis eſſe: vt pacem terra mariq; ha-
beant. An, niſi præſidia deduxiſſet Antiochus: quæ quieta in ſuis partibus erant: nõ putaretis libera-
tã Aſiã? ſi Gallorũ exercitus effuſi vagarentur: rata dona veſtra, quæ dediſtis regi Eumeni: rata libertas
ciuitatibus

A ciuitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor? tanq̄ non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos. Te L. Scipio appello: cuius ego imperio ſuccedēs, inuicem imperii tui virtutem, felicitatemq́; pariter non fruſtra ab diis immortalibus precatus ſum: te P. Scipio: qui legati ius, collegæ maieſtatē, & apud fratrem conſulem, & apud exercitum habuiſti. Scitis'ne in exercitu Antiochi Gallorū legiones fuiſſe? videritis in acie eos, in cornu vtroq; (id enim roboris eſſe videbatur) locatos? pugnaueritis vt cū hoſtibus iuſtis? ceciderítis? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cū Gallis bellum ſenatus decreuerat: & populus iuſſerat. Sed ſimul, vt opinor, cum his decreuerāt: iuſſerantq́; qui inter eius præſidia fuiſſent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio: & cum quo nominatim fœdus vt fieret, mandaueratis: oēs hoſtes erant: qui pro Antiocho arma aduerſus nos tulerūt. in qua cauſa cum Galli ante omnes fuiſſent, & reguli quidam, & tyranni: ego tamen & cum aliis pro dignitate imperii veſtri coactis luere peccata ſua, pacem pepigi: & Gallorum animos, ſi poſſent mitigari à feritate inſita, tentaui: & poſteaq̄ indomitos, atq; implacabiles cernebam: tum demum vi atq; armis coercendos ratus ſum. Nunc quoniam ſuſcepti belli purgatum eſt crimen: geſti reddenda eſt ratio. in quo confiderem equidem cauſæ meæ, etiam ſi nō apud romanum, ſed apud carthaginenſem ſenatum agerem: vbi in crucem tolli imperatores dicuntur: ſi proſpero euentu, prauo conſilio rē geſſerunt. Sed ſi ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis, gerēdisq; deos adhibet: quia nullius calumniæ ſubiicit ea, quæ dii cōprobauerunt: & in ſolēnibus verbis habet: cū ſupplicationē, aut triumphum decernit: quod bene, ac feliciter rēpublicam adminiſtrarit: ſi nollem, ſi graue ac ſuperbū exiſtimarem virtute gloriari: pro felicitate mea, exercitusq; mei, quod tantam nationem ſine vlla militum iactura deuicimus: poſtularem: vt diis immortalibus honos haberetur: & ipſe triumphans in Capitolium aſcenderem: vnde votis rite nuncupatis profectus ſum: negaretis hoc mihi cum diis immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare? cum montem hoſtes cepiſſent? loco munito ſe tenerent? nempe eundū ad hoſtes erat: ſi vincere vellem. Quid? ſi vrbē eo loco haberent? & mœnibus ſe tenerent? nēpe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquo'ne loco M. Attilius cum rege Antiocho pugnauit? quid? Philippum non eo modo ſuper Aoum amnem iuga tenentē montiū T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualē aut ſibi fingant: aut vobis videri velint hoſtē fuiſſe, nō inuenio. ſi degenerem, & emollitū amœnitate Aſiæ: quid periculi vel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendū & feritate animorū, & robore corporū: huic'ne tantæ victoriæ triumphū negatis? Cæca inuidia eſt P. C. nec quicq̄ aliud ſcit, q̄ detrectare virtutes: corrūpere honores, ac præ-

B mia eorū. Mihi, quæſo, ita ignoſcatis P. C. ſi longiorem orationē non cupiditas gloriandi, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An ēt per Thraciam ſaltus patentes, qui anguſti erant: & plana ex arduis, & culta ex ſyluestribus facere potui? & præſtare: necubi notis ſibi latebris delitcſcerent latrones Thraces? ne quid ſarcinarū raperetur? ne quod iumentū ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis vulneraretur? ne ex vulnere vir fortis, ac ſtrenuus Q. Minutius moreret? In hoc caſu, quo infeliciter incidit: vt talem ciuem amitteremus: hærent. quod, ſaltu iniquo, loco alieno cum adortus hoſtis nos eſſet: duæ ſimul acies primi & nouiſſimi agminis hærentem ad impedimēta noſtra exercitū barbarorū circūuenerunt: quod multa millia ipſo die, plura multo poſt dies paucos ceciderunt: & ceperunt: hoc ſi ipſi tacuerint: vos ſcituros, cū teſtis orationis meæ totus exercitus ſit: nō credunt. Si gladium in Aſia non ſtrinxiſſem: ſi hoſtē nō vidiſſem: tū triumphū in Thracia duobus præliis merueram. Sed iam dictū ſatis eſt. quin pro eo, quod pluribus verbis vos, q̄ volui, fatigaui: veniā à vobis petitā, ĩpetratamq́; velim patres cōſcripti. Plus crimina eo die, q̄ defenſio valuiſſent: ni altercationē in ſerū perduxiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione: vt negaturus triumphū fuiſſe videretur. Poſtero die & cognati, amiciq́; Cn. Manlii ſummis opibus annixi ſunt: & authoritas ſeniorū valuit, negantiū exemplū proditum memoriæ eſſe: vt imperator, qui ꝑduellibus deuictis, cōfecta prouincia, exercitum reportaſſet: ſine curru & laurea priuatus, inhonoratusq; vrbē iniret. hic pudor malignitatē vicit: triumphumq́; frequentes decreuerunt. Oppreſſit deinde mentionē, memoriamq́; omnem contentionis huius maius, & cū maiore, & clariore viro certamen ortū. P. Scipioni Africano (vt Valerius Antiās author eſt) duo Q. Petilii diem dixerunt. id, prout cuiuſq; ingenium erat, interpretabant. Alii non tribunos plebis, ſed vniuerſam ciuitatē incuſabāt: quæ id pati poſſet. duas maximas orbis terrarū vrbes ingratas vno propè tēpore in principes inuentas: Romā ingratiorem. ſiquidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expuliſſet: Roma victrix victorē Africanū expellat. Alii: neminem vnum tm̄ eminere ciuem debere: vt legibus interrogari non poſſit. nihil tam æquandæ libertatis eſſe: q̄ potentiſſimum quenq; poſſe dicere cauſam. quid aūt tutò cuiq̄, nedum ſummam reip. permitti: ſi ratio non ſit reddenda? qui ius æquum pati nō poſſit: in eum vim haud iniuſtam eſſe. Hæc agitata ſermonibus: donec dies dicendæ cauſæ venit. nec alius antea quiſquam, nec ille ipſe Scipio conſul, cenſor'ue maiore omnis generis hominum frequentia, q̄ reus illo die in forum eſt deductus. Iuſſus dicere cauſam, ſine vlla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab ſe geſtis eſt exorſus: vt ſatis conſtaret: neminem vnquam neq; melius, neq; verius laudatum eſſe. dicebantur enim ab eodem animo ingenioq́; à

C quo geſta erant.& aurium faſtidium aberat:quia pro periculo,non in gloriam referebantur. Tribuni
plebis vetera luxuriæ crimina ſyracuſanorum hybernoꝝ, & Locris Pleminianum tumultum cum ad
fidem præſentium criminũ retuliſſent:ſuſpicionibus magis,q̃ argumentis pecuniæ captæ reum accu
ſarunt. Filium captum ſine precio redditum.oĩbusq́; alijs rebus Scipionem,tanq̃ in eius vnius manu
pax romana,bellumq́; eſſet:ab Antiocho cultum.dictatorem eũ conſuli,nõ legatũ in prouincia fuiſſe.
nec ad aliam rem eò profectũ:q̃ vt id,quod Hiſpaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ iampridem perſuaſum
eſſet:hoc Græciæ,Aſiæq́;,& oĩbus ad orientem verſis regibus, gentibusq́; appareret: vnum hominem
caput, columenq́; imperii romani eſſe: ſub vmbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum la-
tere:nutus eius pro decretis patrũ,pro populi iuſſis eſſe. Infamia intactũ, inuidia qua poſſunt vrgẽt.
Orationibus in noctem perductis, producta dies eſt. vbi ea venit: tribuni in roſtris prima luce conſe-
derunt.citatus reus magno agmine amicoꝝ, clientiumq́; per mediam concionem ad roſtra ſubijt. ſi-
lentioq́; facto, Hoc,inquit,die tribuni plebis,voſq́; Quirites, cum Annibale, & Carthaginenſibus
ſignis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui.itaq; cum hodie litibus, & iurgiis ſuperſederi æquũ
ſit:ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem opt.max. Iunonemq́;, & Mineruam, cæteroſq́; deos,
qui Capitolio, atq; arci præſident: ſalutandos ibo:hiſq́; gratias agam: quod mihi & hoc ipſo die,&
ſæpe aliãs egregie reipublicæ gerendæ mentem,facultatemq́; dederunt. veſtrum quoq; quibus cõmo-
dum eſt,ite mecum Quirites: & orate deos: vt mei ſimiles principes habeatis. ita ſi ab annis ſeptem-
decim ad ſenectutẽ ſemper vos ætatem meam honoribus veſtris anteiſtis: ego veſtros honores rebus
gerendis præceſſi. Ab roſtris in Capitolium aſcendit.ſimul ſe vniuerſa concio auertit: & ſecuta Sci-
pionem eſt:adeo,vt poſtremo ſcribæ, viatoreſq́; tribunos relinquerent: nec cum iis præter ſeruilẽ co-
mitatum,& præconem,qui reum ex roſtris citabat:quiſq̃ eſſet. Scipio non in Capitolio modo , ſed p
totam vrbem omnia templa deũm cum populo romano circumijt. Celebratior is propè dies fauore
hoĩum,& æſtimatione veræ magnitudinis eius fuit:q̃ quo triumphans de Syphace rege,& Carthagi
nenſibus vrbem eſt inuectus. Hic ſpecioſus vltimus dies P. Scipioni illuxit. poſt quem, cum inuidiã,
& certamina cum tribunis proſpiceret:die longiore producta in Liternum conceſſit, certo conſilio ne
ad cauſam dicendam adeſſet. maior animus,& natura erat: ac maiori fortunæ aſſuetus: q̃ vt reus eſſe
ſciret:& ſummitteret ſe in humilitatem cauſam dicentium. Vbi dies venit:citariq́; abſens eſt cœptus:
L.Scipio morbum cauſam eſſe cur abeſſet,excuſabat. quam excuſationem cum tribuni, qui diem di-
D xerant,non acciperent:& ab eadem ſuperbia non venire ad cauſam dicendã arguerent:qua iudiciũ,&
tribunos plebis,& concionem reliquiſſet:& quibus ius de ſe dicendæ ſententiæ, & libertatem ademiſ-
ſet:his comitatus,velut captos trahens,triumphum de populo Romano egiſſet:ſeceſſionemq́; eo die
in Capitolium à tribunis plebis feciſſet: Habetis ergo temeritatis illius mercedẽ. quo duce, & autho-
re nos reliquiſtis:ab eo ipſi relicti eſtis.& tantum animorum in dies nobis decreſcit: vt ad quem ante
annis XVII exercitum,& claſſem habentem tribunos plebis, ædilemq́; in Siciliam mittere auſi ſu-
mus:qui prehenderent eum:& Romam reducerẽt: ad eum priuatũ ex villa ſua extrahendũ ad cauſam
dicendam mittere non audeamus? Tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreuerunt: ſi morbi
cauſa excuſaretur:ſibi placere accipi eam cauſam: diemq́; à collegis produci. Tribunus plebis eo tẽ-
pore T. Sempronius Gracchus erat:cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant.is, cum vetuiſſet
nomen ſuum decreto collegarũ aſcribi:triſtioremq́; omnes ſententiam expectarent: ita decreuit. Cũ
L.Scipio excuſet morbum eſſe cauſam fratri:ſatis id ſibi videri.ſe P.Scipionem,priuſq̃ Romam rediſ-
ſet,accuſari non paſſurum.tum quoq;,ſi ſe appellet:auxilio ei futurum ne cauſam dicat. ad id faſtigiũ
rebus geſtis,honoribus populi romani P.Scipionem deorum, hominumq́; cõſenſu perueniſſe:vt ſub
roſtris reum ſtare,& prębere aures adoleſcẽtium conuitiis, populo romano magis deforme, q̃ ipſi ſit.
Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus veſtris ſtabit tribuni domitor ille Africæ Scipio? ideo
quatuor nobiliſſimos duces Pœnorum in Hiſpania, quatuor exercitus fudit, fugauitq́;: ideo Sy-
phacem cœpit:Annibalem deuicit: Carthaginem vectigalem nobis fecit: Antiochum, recepto eius
fratre conſorte huius gloriæ, L. Cornelius Scipio vltra Tauri iuga emouit:vt duobus Petiliis ſuccum
beret? vos de P. Africano palmam peteretis? nullis ne meritis ſuis,nullis veſtris honoribus vnq̃ in ar-
cem tutam,& velut ſanctam clari viri peruenięt:vbi ſi non venerabilis, inuiolata ſaltem ſenectus eo-
rum conſidat. Mouit & decretum,& adiecta oratio non cæteros modo: ſed ipſos etiam accuſatores:
& deliberaturos ſe quid ſui iuris,& officii eſſet,dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimiſſo, ha-
beri eſt cœptus. ibi gratiæ ingentes ab vniuerſo ordine, præcipue à cõſularibus,ſenioribuſq́; T. Sem-
pronio Graccho actæ ſunt: quod rempublicam priuatis ſimultatibus potiorem habuiſſet. & Petilii
vexati ſunt probris: quod ſplendere aliena inuidia voluiſſent:& ſpolia ex Africano triumpho peterẽt.
Silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit ſine deſiderio vrbis. Morientem rure eo ipſo lo
co ſepeliri ſe iuſſiſſe ferunt: monumentumq́; ibi ædificari:ne funus ſibi in ingrata patria fieret. Vir me
morabilis:bellicis tñ q̃ pacis artibus memorabilior prima pars vitæ, q̃ poſtrema fuit. quia in iuuen-
* ta bella aſſidue geſta: cum ſenecta res quoq; defloruere: nec præbita eſt materia ingenio, quo ad pri-
mum

A mum conſulatum: ſecundo etiam ſi cenſurã adiicias. quid aſiatica legatio & valetudine aduerſa inuti-
lis,& filii caſu deformata? & poſt reditum neceſſitas aut ſubeundi iudicii, aut ſimul cũ patria deſerẽdi?
punici tñ belli perpetrati, quo nullum neq; maius, neq; periculoſius Romani geſſere: vnam præcipuã
gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicoꝝ animi. quorum princeps fuit M. Porcius Cato: qui
viuo quoq; eo allatrare eius magnitudinem ſolitus erat. hoc authore exiſtimantur Petilii & viuo Afri
cano rem ingreſſi: & mortuo rogationem promulgaſſe. Fuit autem rogatio talis. Velitis: iubeatis:
quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho eſt: quiq; ſub eius imperio fuerunt:
quod æs in publicum relatũ nõ eſt: vti de ea re Ser. Sulpitius prætor vrbanus ad ſenatum referat? quẽ
eam rem velit ſenatus quærere de iis, qui prætores nũc ſunt? Huic rogationi primo Q. & L. Nummii
intercedebant. ſenatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita vt antea ſemper factum eſſet:
æquum cenſebant. Petilii nobilitatem & regnum in ſenatu Scipionum accuſabant. L. Furius Purpu-
rio conſularis, qui in decem legatis in Aſia fuerat: latius rogandũ cenſebat: nõ quæ ab Antiocho mo-
do pecuniæ captæ forent: ſed quæ ab aliis regibus, gentibusq;: Cn. Manlium inimicum inceſſens. Et
L. Scipio, quem magis pro ſe, q̃ aduerſus legem dicturum apparebat: diſſuaſor proceſſit. is poſt mortẽ
P. Africani fratris, viri omnium fortiſſimi, clariſſimiq; eam exortam rogationem eſt conqueſtus. parũ
enim fuiſſe: non laudari pro roſtris P. Africanum poſt mortem: niſi etiam accuſaretur. & Carthaginẽ-
ſes exilio Annibalis contentos eſſe: populum romanum ne morte quidem P. Scipionis exatiari: niſi &
ipſius fama ſepulti laceretur: & frater inſuper acceſſione inuidiæ mactetur. M. Cato ſuaſit rogationẽ.
extat & oratio eius de pecunia regis Antiochi. & Nummios tribunos authoritate deterruit: ne aduer
ſarentur rogationi. Remittentibus ergo his interceſſionẽ, oẽs tribus vti rogaſſent, iuſſerunt. Ser. Sul-
pitio deinde referente, quẽ rogationem Petilii quærere vellent, Q. Terentium Culleonem patres iuſſe
runt. Alii hunc prætorem adeo amicum Corneliæ familiæ, vt qui Romæ mortuum, elatumq; P. Sci
pionem (eſt enim ea quoq; fama) tradunt: pileatum, ſicut in triumpho ierat, in funere quoq; ante le-
ctum iſſe, memoriæ prodiderunt: & ad portam Capenã mulſum proſecutis funus dediſſe: quod ab eo
inter alios captiuos in Africa ex hoſtibus receptus eſſet. Alii adeo inimicum eundem: vt propter inſi-
gnem ſimultatem ab ea factione, quæ aduerſa Scipionibus erat: delectus ſit potiſſimũ ad quæſtionem
exercendam. Cæterũ ad hunc nimis æquum, aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio:
ſimul & delata, & recepta nomina legatoꝝ eius, A. & L. Hoſtiliorum Catonum, & C. Furii Culleonis
quæſtoris: &, vt omnia contacta ſocietate peculatus viderentur: ſcribæ quoq; duo, & accenſus. L. Ho-
B ſtilius, & ſcribæ, & accenſus, priuſq̃ de Scipione iudicium fieret, abſoluti ſunt: Scipio, & A. Hoſtilius
legatus, & C. Furius damnati. Quo cõmodior pax Antiocho daretur: Scipionem VI millia pondo
auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe, q̃ in ærarium retulerit: A. Hoſtiliũ LXXX pon
do auri, & argenti CCCCIII: Furium quæſtorem auri centũ XXX, argẽti CC pondo. Has
ego ſummas auri, & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarii
mendum, q̃ mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti. ſimilius enim veri eſt argenti, q̃
auri maius pondus fuiſſe: & potius quadragies, q̃ ducenties quadragies litẽ æſtimatã: eo magis: quod
tantæ ſummæ rationem ẽt ab ipſo P. Scipione requiſitã eſſe in ſenatu tradunt: librumq; rationis eius
cum Lucium fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignatũ:
quod cum bis millies in ærariũ intuliſſet: quadragies ratio ab ſe poſceretur. ab eadem fiducia animi,
cum quæſtores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent: popoſciſſe claues: & ſe aper-
turum ærarium dixiſſe: qui vt clauderetur effeciſſet. Multa alia in Scipionis exitu maxime vitæ, dieq;
dicta, morte, funere, ſepulchro in diuerſum trahunt: vt cui famæ, quibus ſcriptis aſſentiar, nõ habeã.
non de accuſatore conuenit. alii M. Næuium, alii Petilios diem dixiſſe ſcribunt. non de tempore, quo
dicta dies ſit: non de anno, quo mortuus ſit: non vbi mortuus, aut elatus ſit. alii Romæ, alii Literni
& mortuum, & ſepultum. vtrobiq; monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. nam & Literni monumen-
tum, monumentoq; ſtatua ſuperimpoſita fuit. quam tempeſtate diſiectam nuper vidimus ipſi. & Ro-
mæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: quarum duæ P. & L. Scipio-
num dicuntur eſſe: tertia poetæ Q. Ennii. Nec inter ſcriptores rerum diſcrepat ſolum: ſed orationes
quoq; (ſi modo ipſorum ſunt, quæ feruntur P. Scipionis, & T. Gracchi) aberrant inter ſe. Index ora-
tionis P. Scipionis, nomen M. Næuii tribuni plebis habet: ipſa oratio ſine nomine eſt accuſatoris. ne-
bulonem modo, modo nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accuſato-
rum Africani, aut diei dictæ Africano vllam mentionem habet. alia tota ferenda fabula eſt Grac-
chi orationi conueniens: & illi authores ſequendi ſunt: qui, cum L. Scipio & accuſatus & damna-
tus ſit pecuniæ captæ ab rege: legatum in Hetruria fuiſſe Africanum tradunt. quò poſt famam de fra-
tris caſu allatam, relicta legatione cucurriſſe eum Romam: & cum à porta recta ad forum ſe contu-
liſſet: quod in vincula duci fratrem dictum erat: repuliſſe à corpore eius viatorem: & tribunis retinen
tibus magis pie q̃ ciuiliter vim feciſſe. hinc enim ipſe Gracchus queritur: diſſolutam eſſe à priuato
tribunitiam poteſtatem. & ad poſtremum cum auxilium L. Scipioni polliceretur: adiicit: tolerabilio-

C ris exempli eſſe à tribuno plebis potius, q̃ à priuato victam videri & tribunitiam poteſtatem,& rempublicam eſſe.ſed ita hanc vnam impotentem eius iniuriam inuidia onerat: vt increpando quod degenerauerit tantũ à ſeipſo, cumulatas ei veteres laudes moderationis & tẽperantiæ pro reprehenſione præſenti reddat.caſtigatum enim quondam ab eo populum ait: quod eum perpetuum conſulem, & dictatorem vellet facere.prohibuiſſe ſtatuas ſibi in comitio,in roſtris,in curia,in Capitolio,in cella Iouis poni.prohibuiſſe ne decerneretur: vt imago ſua triũphali ornatu è templo Iouis optimi maximi exiret.Hæc vel in laudatione poſita ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus ſignificarent:quæ exprobrando inimicus fatetur.Huic Graccho minorem ex duabus filiabus(nam maior P.Cornelio Naſicæ haud dubiæ à patre collata erat) nuptã fuiſſe conuenit. illud parum conſtat:vtrum poſt mortẽ patris & deſponſa ſit:& nupſerit:an veræ illæ opiniones ſint:Gracchum,cũ L.Scipio in vincula duceretur:nec quicq̃ collegarum auxilio eſſet:iuraſſe ſibi inimicitias cũ Scipionibus,quæ fuiſſent,manere:nec ſe gratiæ quęrendæ cauſa quicq̃ facere: ſed in quem carcerẽ reges,& imperatores hoſtium ducentem vidiſſet P.Africanum: in eum ſe fratrem eius duci non paſſurum.ſenatum eo die forte cœnantem in Capitolio conſurrexiſſe:& petiſſe: vt inter epulas Graccho filiam Africanus deſponderet. quibus ita in publicum ſolenne ſponſalibus rite factis cum ſe domum recæpiſſet:Scipionem Æmyliæ vxori dixiſſe:filiam ſe minorem deſpondiſſe. cum illa muliebriter indignabunda nihil de cõmuni filia ſecum conſultatum,adiecisſet:non ſi T.Graccho daret,expertem conſilii debuiſſe matrem eſſe: lætum Scipionem tam concordi iudicio & ipſi deſponſam reſpondiſſe. Hæc de tanto viro,quanq̃ & opinionibus,& monumentis literarum variarent: proponenda erant. Iudicijs à Q.Terentio prætore perfectis,Hoſtilius, & Furius damnati prædes eodẽ die quæſtoribus vrbanis dederunt.Scipio cum cõtenderet:omnem quam accæpiſſet pecuniam, in ærario eſſe: nec ſe quicq̃ publici habere:in vincula duci eſt cœptus.P.Scipio Naſica tribunos appellauit: orationemq́; habuit plenã veris decoribus nõ cõmuniter modo Corneliæ gentis,ſed proprie familiæ ſuæ. Parentes ſuos, & P.Africani,ac L.Scipionis,qui in carcerem duceretur:fuiſſe Cn.& P. Scipiones, clariſſimos viros. eos,cũ per aliquot annos in terra Hiſpania aduerſus multos Pœnorũ,Hiſpanorumq́; & duces & exercitus nominis romani famam auxiſſent,non bello ſolum:ſed quod romanæ temperantiæ fideiq́; ſpecimen illis gentibus dediſſent: ad extremum ambos pro populo romano morte occubuiſſe. cum illorũ tueri gloriam poſteris ſatis eſſet: P. Africanum tñ paternas ſuperauiſſe laudes: vt fidem fecerit: non

D ſanguine humano,ſed ſtirpe diuina ſatum ſe eſſe. L.Scipionẽ,de quo agatur:vt quæ in Hiſpania,quæ in Africa,cum legatus fratris eſſet: geſſiſſet,prætereantur: conſulem & ab ſenatu dignum viſum, cui extra ſortem Aſia prouincia,& bellum cum Antiocho rege decerneretur:& à fratre,cui poſt duos conſulatus cenſuramq́; & triumphũ legatus in Aſiam iret. ibi ne magnitudo & ſplendor legati laudibus cõſulis officeret:ſorte ita incidiſſe: vt quo die ad Magneſiam ſignis collatis L. Scipio Antiochũ deuiciſſet:æger P.Scipio Elææ dierum aliquot via abeſſet.non fuiſſe minorem eum exercitum, q̃ Annibalis:cũ quo in Africa eſſet pugnatum. Annibalem eundem fuiſſe inter multos alios regios duces: qui imperator punici belli fuerit. & bellũ quidem ita geſtum eſſe: vt ne fortunam quidẽ quiſq̃ criminari poſſit.in pace crimen quæri:cauſam dici:veniſſe huc X legatos:ſimul arguiq́;,quorũ ex conſilio data pax eſſet.quin extitiſſe ex X legatis,qui Cn.Manliũ accuſarent.tñ non modo ad criminis fidẽ, ſed ne ad morã quidem triũphi eam accuſationẽ valuiſſe.At hercule in Scipione ipſas leges pacis,vt nimiũ accõmodatas Antiocho,ſuſpectas eſſe.integrum enim ei regnũ relictum: oĩa poſſidere eum victum, quæ ante bellum eius fuerint.auri & argenti cum vim magnam habuiſſet: nihil in publicũ relatum: omne in priuatũ verſum.An nõ præter omnium oculos tñ auri argentiq́; in triumpho L. Scipionis, quantũ non decem alijs triũphis,ſi omne in vnum conferatur: ſit latum? Nam quid de finibus regni dicã? Aſiam omnẽ,& proxima Europæ tenuiſſe Antiochũ: ea quanta regio orbis terrarũ ſit à Tauro monte in Ægæum vſq; prominens mare:quot nõ vrbes modo,ſed gentes amplectatur, oẽs ſcire. hãc regionẽ dierum plus triginta in longitudinem, decẽ inter duo maria in latitudinẽ patentem vſq; ad Tauri montis iuga Antiocho ademptã,expulſo eo in vltimũ angulũ orbis terrarũ.Quid,ſi gratuita pax eſſet,plus adimi ei potuiſſet? Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam: nec Quintio crimen quæſitum.nõ enim habuiſſe eum Africanũ fratrem.cuius gloria prodeſſe L. Scipioni debuiſſet:inuidiam nocuiſſe. tantum auri argentiq́; iudicatum eſſe in domum L. Scipionis illatũ: quantũ venditis oĩbus bonis redigi nõ poſſet. Id vbi ergo eſſe regiũ aurum? vbi tot hæreditates acceptas? in domo,quã ſumptus nõ exhauſerint:extare debuiſſe nouæ fortunæ cumulum. At enim quod ex bonis redigi non poſſit:ex corpore,& tergo per vexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: vt in carcere inter fures nocturnos,& latrones vir clariſſimus includatur: & in robore & tenebris expiret:deinde nudus ante carcerẽ proijciatur:nõ id Corneliæ magis familiæ,q̃ vrbi Romanæ fore erubeſcendum. Aduerſus ea Terentius prætor rogationem petiliam ex ſenatuſconſulto, & iudicium de L.Scipione factum recitauit.ſe,niſi referatur pecuniã in publicum,quæ iudicata ſit: nihil habere,quod faciat:niſi vt prehendi damnatũ, & in vincula duci iubeat. Tribuni cum in cõſilium ſeceſ-

ſiſſent:

A ſiſſent:paulo poſt C.Fannius ex ſua collegarũq; aliorũ,præter Gracchum,ſententia prõũciauit:prætori non intercedere tribunos,quo minus ſua poteſtate vtatur. T.Gracchus ita decreuit.Quo minus ex bonis L.Scipionis quod iudicatũ ſit,redigatur,ſe non intercedere prætori.L.Scipionẽ, qui regem opulentiſſimũ orbis terrarũ deuicerit:imperiũ populi romani propagauerit in vltimos terrarũ fines:regem Eumenem,Rhodios,alias tot vrbes Aſiæ deuinxerit populi romani beneficiis:plurimos duces hoſtiũ in triumpho ductos carcere incluſerit: non paſſurũ inter hoſtes populi romani L.Scipionẽ in carcere,& in vinculis eſſe:mittiq; eũ ſe iubere. Tanto aſſenſu auditũ eſt decretũ:adeo dimiſſum L.Scipionẽ læti homines viderunt:vt vix in eadẽ ciuitate videretur factũ iudiciũ. In bona deinde L.Scipionis poſſeſſum publice quæſtores prætor miſit.neq; in iis nõ modo veſtigiũ vllum comparuit pecuniæ regiæ:ſed nequaquã tantum redactum eſt:quantæ ſummæ damnatus fuerat. Collata ea pecunia à cognatis,amicisq; & clientibus eſt L.Scipioni:vt ſi acciperet eam locupletior aliquanto eſſet:q̃ ante calamitatẽ fuerat. nihil accepit. quæ neceſſaria ad cultũ erãt:redempta ei à proximis cognatis ſunt. verteratq; Scipionum inuidia in prætorem,& conſilium eius,& accuſatores.

DECADIS QVARTÆ LIBER NONVS xxxix.

CVM HÆC (ſi modo hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur:conſules ambo in Liguribus gerebant bellũ. Is hoſtis velut natus ad continendã inter magnorũ interualla bellorũ Romanis militarẽ diſciplinam erat, nec alia prouincia militẽ magis ad virtutẽ acuebat.nã Aſia & amœnitate vrbium,& copia terreſtriũ,maritimarumq; rerum,& mollitia hoſtiũ, regisq; opibus ditiores,q̃ fortiores exercitus faciebat.præcipue ſub imperio Cn.Manlii ſolute,ac negligenter habiti ſunt.itaq; aſperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magna clade eos caſtigauit.in Liguribus omnia erant:quæ militem excitarent:loca montana, & aſpera: quæ & ipſis capere labor erat:& ex præoccupatis deiicere hoſtẽ:& itinera ardua,anguſta, infeſta inſidiis:hoſtis leuis,& velox,& repentinus:q nullum vſquã tempus,nullũ locũ quietum,aut ſecurũ eſſe fineret:oppugnatio neceſſaria munitorũ caſtellorũ,laborioſa ſimul,periculoſaq;:inops regio:quæ parſimonia aſtringeret
B milites:prædę haud multũ præberet. itaq; non lixa ſequebatur:non iumẽtorũ longus ordo agmen extendebat.nihil,præter arma,& viros omnẽ ſpem in armis habentes, erat.nec deerat vnquã cum iis vel materia belli,vel cauſa:quia propter domeſticã inopiã vicinos agros incurſabant.nunquã tamen in diſcrimen ſummæ rerũ pugnabatur.Flaminius conſul cum Friſinatibus Liguribus in agro eorum pluribus præliis ſecundis factis,in deditionẽ gentẽ accepit:& arma ademit. ea quia ſyncera fide non tradebant,cum caſtigarentur:relictis vicis in montem Auginũ confugerunt.confeſtim ſecutus eſt cõſul.cæteri effuſi rurſus,& pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas præcipitãtes fugerũt,quà ſequi hoſtis non poſſet.ita trans Apenninũ abierunt.qui caſtris ſe tenuerant:circunſeſſi,& expugnati ſunt. Inde trans Apenninũ ductæ legiones.ibi montis,quẽ ceperant, altitudine paulisper ſe tutati, mox in deditionẽ cõceſſerunt.tum conquiſita cũ intentiore cura arma:& omnia adẽpta. Tranſlatum deinde ad Apuanos Ligures bellũ:qui in agrum piſanũ,bononienſemq; ita incurſauerant:vt coli non poſſet.his quoq; perdomitis cos.pacem dedit finitimis.& quia à bello quieta vt eſſet prouincia,effecerat:ne in ocio militẽ haberet:viam à Bononia perduxit Arretium. M.Æmylius alter cos.agros Ligurum,vicosq;,qui in campis aut vallibus erant:ipſis mõtes duos Balliſtam, Suiſmontiumq; tenentibus,deuſſit:depopulatusq; eſt:deinde eos,qui in montibus erant,adortus,primo leuibus præliis fatigauit:poſtremo coactos in aciẽ deſcẽdere iuſto prælio deuicit.in quo & ædem Dianæ vouit.Subactis cis Apẽninũ omnibus,tũ tranſmõtanos adortus (in his & Friſinates Ligures erant) quos nõ adierat C.Flaminius:omnes Æmylius ſubegit:armaq; ademit:& de montibus in campos multitudinẽ deduxit.Pacatis Liguribus in agrũ gallicum exercitum duxit.viamq; ab Placẽtia,vt Flaminiæ cõmitteret, Ariminũ perduxit.prælio vltimo,quo cũ Liguribus ſignis collatis conflixit:ædem Iunoni reginæ vouit. Hæc in Liguribus eo anno geſta. In Gallia Furius prætor inſontibus Cenomanis,in pace ſpeciem belli quærens,ademerat arma.inde Cenomani cõqueſti Romæ apud ſenatũ,reiectiq; ad conſulẽ Æmyliũ,cui,vt cognoſceret,ſtatueretq;,ſenatus permiſerat:magno certamine cum prætore habito; tenuerunt cauſam.arma reddita Cenomanis:decedere è prouincia prætor iuſſus. Legatis deinde ſociorũ latini nominis,qui toto vndiq; ex Latio frequẽtes cõuenerant: ſenatus datus eſt.his querẽtibus magnã multitudinẽ ciuiũ ſuorum Romam cõmigraſſe,& ibi cenſos eſſe:Q. Terẽtio Culleoni prętori negotium datum eſt:vt eos cõquireret:& quẽ C.Claudio,M.Liuio cenſoribus, poſt'ue eos cenſores, ipſum,parẽtem'ue eius apud ſe cenſum eſſe probaſſent ſocii:vt redire eò cogeret,vbi cenſi eſſent.Hac conquiſitione XII millia Latinorũ domos redierunt:iam tum multitudine alienigenarũ vrbẽ one-

C rante. Priuſq̃ coss. rediret Romam: M. Fuluius procõſul ex Ætolia rediit. iſq́; ad ædẽ Apollinis in ſenatu cũ de rebus in Ætolia, Cephaleniaq́; ab ſe geſtis diſſeruiſſet: petiit à patribus: vt æquũ cenſerent ob remp. bene ac feliciter geſtam, & diis immortalibus honorem haberi iubere: & ſibi triumphũ decernere. M. Amburius tribunus plebis, ſi quid de ea re ante M. Æmylii conſulis aduentum decerneretur: interceſſurum ſe oſtendit. cũ cõtradicere velle: proficiſcentẽq́; in prouinciã ita ſibi mandaſſe: vt ea diſceptatio integra in aduentũ ſuum ſeruaretur. Fuluiũ temporis iacturã facere. ſenatum etiã præſente cõſule quod vellet, decreturum. M. Fuluius. Si aut ſimultas M. Æmylii ſecũ ignota hominibus eſſet: aut q̃ is eas inimicitias impotenti ac propè regia ira exerceret: tamen non fuiſſe ferendũ, abſentẽ cõſulem: & deorum immortalium honori obſtare: & meritũ debitumq́; triumphũ morari: imperatorem rebus egregie geſtis, victorẽq́; exercitum cũ præda ac captiuis ante portas ſtare: donec conſuli ob hoc ipſum moranti redire Romã libitum eſſet. Verum enimuero cum ſint notiſſimæ ſibi cum cõſule inimicitiæ: quid ab eo quẽquam æqui expectare? qui per infrequentiam furtim S.C. factum ad ærariũ detulerit: Ambraciã non videri vi captam: quæ aggere, ac vineis oppugnata ſit: vbi incenſis operibus alia de integro facta ſint: vbi circa muros ſupra ſubterq́; terram per dies quindecim pugnatũ: vbi à prima luce, cum iam trãſcendiſſet muros miles: vſq; ad noctẽ diu anceps prælium tenuerit: vbi plus tria millia hoſtium ſint cæſa. Iam de deorum immortaliũ templis ſpoliatis in capta vrbe, qualẽ calumniã ad pontifices attulerit? niſi ſi Syracuſarum, cæterarumq́; captarũ ciuitatum ornamẽtis vrbẽ exornari fas fuerit: in Ambraciam vnã captã nõ valuerit belli ius. & P.C. orare: & à tribunis petere: ne ſe ſuperbiſſimo inimico ludibrio eſſe ſinant. Vndiq; omnes alii deprecari tribunũ: alii caſtigare. T. Gracchi collegæ plurimum oratio mouit. Ne ſuas quidẽ ſimultates pro magiſtratu exercere boni exempli eſſe. alienarum vero ſimultatum tribunũ plebis cognitorem fieri, turpe & indignum collegii eius poteſtate, & ſacratis legibus eſſe. ſuo quenq; iudicio & homines odiſſe, aut diligere, & res probare, aut improbare debere: non pendere ex alterius vultu, ac nutu: nec alienis momentis animi circumagi: aſſtipulariq́; irato cõſuli tribunum plebis: & quid priuatim M. Æmylius mandauerit, meminiſſe: tribunatum ſibi à populo romano mãdatũ obliuiſci pro auxilio ac libertate priuatorum, nõ pro cõſulari regno. ne hoc quidem cernere eum: fore vt memoriæ ac poſteritati mandetur: eiuſdẽ collegii alterum è duobus tribunis plebis ſuas inimicitias remiſiſſe reipub. alterũ alienas, & mandatas exercuiſſe. His victus caſtigationibus tribunus cũ templo exceſſiſſet: referente Ser. Sulpitio prætore triumphus M. Fuluio eſt decretus.

D Is cum gratias P.C. egiſſet: adiecit: ludos magnos ſe Ioui opt. max. eo die, quo Ambraciã cepiſſet, vouiſſe. in eam rem ſibi centũ pondo auri à ciuitatibus collatũ. petere vt ex ea pecunia, quam in triumpho latam in ærarium poſiturus eſſet: id aurum ſecerni iuberent. Senatus pontificũ collegium cõſuli iuſſit: num id omne aurũ in ludos cõſumi neceſſariũ eſſet? cum pontifices negaſſent ad religionẽ pertinere, quanta impenſa in ludos fieret: ſenatus Fuluio, quantũ vellet impenderet, permiſit: dum ne ſummam octoginta millium excederet. Triumphare mẽſe Ianuario ſtatuerat. ſed cum audiſſet conſulem Æmyliũ literis Amburii tribuni plebis acceptis de remiſſa interceſſione, ipſum ad impediẽdũ triumphum Romã venientẽ ægrum in via ſubſtitiſſe: ne plus in triumpho certaminum, q̃ in bello haberet: prætulit triumphi diẽ. Triumphauit ad X calendas ianuarias de Ætolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centum XII pondo ante currũ latæ ſunt: argenti pondo millia LXXXIII: auri pondo CCXLIII: tetradrachma attica CXVIII millia: philippei nũmi XII millia, CCCCXXII ſigna ænea duxit CCLXXXVI: ſigna marmorea CCXXX. arma, tela, cætera ſpolia hoſtiũ magnus numerus. ad hæc catapultæ, baliſtæ, tormẽta omnis generis: duces aut Ætoli, & Cephalenii, aut regii ab Antiocho ibi relicti ad ſeptẽ & XX. Multos eo die, priuſq̃ in vrbẽ inueheretur: in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, cẽturiones, Romanos, ſociosq́; donis militaribus donauit: militibus ex præda vicenos quinos denarios diuiſit: duplex centurioni: triplex equiti. Iam conſulariũ comitiorũ appetebat tempus, quibus quia M. Æmylius, cuius ſortis ea cura erat: occurrere nõ poterat: C. Flaminius Romã venit. ab eo creati coss. Sp. Poſthumius Albinus, Q. Martius Philippus. Prætores inde facti T. Menius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piſo, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quintius Criſpinus. Extremo anni magiſtratibus creatis, iam ad tertiũ nonas martias Cn. Manlius Volſo de Gallis, qui Aſiam incolunt: triũphauit. ſerius ei triumphãdi cauſa fuit: ne Q. Terentio Culleone prætore cauſam lege petilia diceret: & incendio alieni iudicii, quo L. Scipio dãnatus erat: cõflagraret: eo infenſioribus in ſe, q̃ in illũ iudicibus: quod diſciplinã militarẽ ſeuere ab eo cõſeruatã ſucceſſor ipſe omni genere licẽtiæ corruperat. neq; ea ſola infamiæ erãt: quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabantur: ſed etiã magis ea: quæ in militibus eius quotidie conſpiciebantur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico inuecta in vrbẽ eſt. inde primũ lectos æratos, veſtem ſtragulam pretioſam, plagulas, & alia textilia, &, quæ tum magnificæ ſupellectilis habebantur: monopodia, & abacos Romã aduexerunt. tunc pſaltriæ, ſambuciſtriæq́;, & cõuiualia ludionũ oblectamenta addita epulis: epulæ quoq; ipſæ & cura, & ſumptu maiore apparari coeptæ. tum coquus, viliſſimũ antiquis mancipiũ, & æſtimatione, & vſu in pretio eſſe: & quod miniſterium fuerat: ars haberi coepta. vix

tamen

A tamen illa, quæ tum cõſpiciebantur: ſemina erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius co-
ronas aureas CC duodecim pondo: argẽti pondo CCXX millia centũ tria: tetradrachmũm atti-
cũm CVII millia viginti: ciſtophori CCL: philippeorum aureorum nummorũ ſedecim millia
CCCXX. & arma, ſpoliaq́; multa gallica carpẽtis tranſuecta. duces hoſtiũ duo & quinquaginta du
cti ante currũ. Militibus quadragenos binos denarios diuiſit: duplex centuriõi. & ſtipendiũ duplex in
pedites dedit: triplex in equites. Multi omnium ordinũ donati militaribus donis currum ſecuti ſunt:
carminaq́; à militibus ea in imperatorẽ dicta: vt facile appareret, in ducem indulgentẽ, ambitioſumq́;
ea dici: triumphũ eſſe militari magis fauore, q̃ populari celebrem. Sed ad populi quoq; gratiam cõci-
liandam amici Manlii valuerunt. quibus annitẽtibus S.C. factũ eſt: vt ex pecunia, quæ in triumpho
trãſlata eſſet: ſtipendiũ collatũ à populo in publicũ, quod eius ſolutum antea nõ eſſet, ſolueretur. vice-
noſquinos & ſemiſſes in millia æris quæſtores vrbani cũ fide & cura ſoluerunt. Per idẽ tẽpus tribuni
militũ duo, & ex duabus Hiſpaniis cũ literis C. Attinii, & C. Manlii, qui eas prouincias obtinebant:
venerũt. ex iis literis cognitum eſt: Celtiberos, Luſitanoſq́; in armis eſſe: & ſociorũ agros populari. de
ea re cõſultationem integrã ſenatus ad nouos magiſtratus reiecit. Ludis romanis eo anno, quos P.
Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus faciebant: malus in circo inſtabilis in ſignũ Pollentiæ
procidit: atq; id deiecit. ea religione moti patres & diem vnũ adiiciendũ ludorũ celebritati cenſuerũt:
& ſigna duo pro vno reponenda: & nouum auratum faciendũ. Et plebeii ludi ab ædilibus C. Sempro-
nio Blæſo, & M. Furio Luſco diem vnũ inſtaurati ſunt. Inſequens annus Sp. Poſthumiũ Albinum,
& Q. Martium Philippũ cõſules ab exercitu, bellorumq́; & prouinciarũ cura ad inteſtinæ cõiurationis
vindictam auertit. Prætores prouincias ſortiti ſunt: T. Menius vrbanã: M. Licinius Lucullus inter ci-
ues & peregrinos: C. Aurelius Scaurus Sardiniã: P. Cornelius Sulla Siciliam: L. Quintius Criſpinus
Hiſpaniã citeriorẽ: C. Calpurnius Piſo Hiſpaniã vlteriorẽ. Conſulibus ambobus quæſtio de clande-
ſtinis cõiurationibus decreta eſt. Græcus ignobilis in Hetruriam primũ venit, nulla cũ arte earum,
quas multas ad animorũ corporumq́; cultum nobis eruditiſſima omnium gens inuexit: ſacrificulus
& vates: nec is, qui aperta religiõe propalam & quæſtum, & diſciplinã profitẽdo animos errore imbue
ret: ſed occultorum antiſtes ſacrorum. Initia erãt: quæ primo paucis tradita ſunt: dein vulgari cœpta
per viros, mulieresq́;. additæ voluptates religioni vini & epularũ: quo pluriũ animi illicerentur. cũ vi-
num animos, & nox, & miſti fœminis mares, ætatis teneræ maioribus, diſcrimẽ omne pudoris extin-
B xiſſent: corruptelæ primum omnis generis fieri cœptæ: cũ ad id quiſq;, quò natura pronioris libidinis
eſſet: paratã voluptatẽ haberet. nec vnum genus noxæ ſtupra promiſcua ingenuorũ fœminarũq́; erãt.
ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaq́; & iudicia ex eadẽ officina exibant. venena indidem, inteſtinæq́;
cædes: ita vt ne corpora quidẽ interdum ad ſepulturã extarent. multa dolo, pleraq; per vim audebant.
occulebat vim: quod præ vlulatibus, tympanorumq́;, & cymbalorũ ſtrepitu nulla vox quiritantiũ in-
ter ſtupra, & cædes exaudiri poterat. Huius mali tabes ex Hetruria Romã velut contagiõe morbi pe-
netrauit. primo vrbis magnitudo capacior, patientiorq́; talium malorũ ea celauit. tandem indicium
hoc maxime modo ad Poſthumiũ cõſulẽ peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico equo ſtipẽdia fece
rat: pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus ſub tutela Duroniæ matris & vitrici T. Sempronii
Rutilii educatus fuerat. & mater dedita viro erat: & vitricus, quia tutelam ita geſſerat: vt rationẽ red-
dere non poſſet: aut tolli pupillũ, aut obnoxium ſibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via vna corruptelæ
Bacchanalium erant. mater adoleſcentẽ appellat. ſe pro ægro eo vouiſſe: vbi primũ conualuiſſet, Bac-
chis eum ſe initiaturã. damnatam voti deũm benignitate exoluere id velle. X dierũ caſtimonia opus
eſſe. decimo die cœnatũ, deinde pure lautum in ſacrariũ deducturã. Scortum nobile libertina Hiſpala
Fecenia non digna quæſtu, cui ancillula aſſueuerat: etiam poſtq̃ manumiſſa erat, eodẽ ſe genere tueba-
tur. huic cõſuetudo iuxta vicinitatem cum Ebutio fuit, minime adoleſcentis rei, aut famæ damnoſa.
vltro enim amatus, appetituſq́; erat: & maligne omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificẽtia ſu-
ſtinebatur. quin eò proceſſerat conſuetudine capta: vt poſt patroni mortẽ: quia in nullius manu erat:
tutore à tribunis & prætore petito, cum teſtamentum faceret: vnum Ebutium inſtitueret hæredẽ. Hęc
amoris pignora cum eſſent: nec quicquã ſecretum alter ab altero haberent: per iocum adoleſcẽs vetat
eam mirari: ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet. religionis ſe cauſa, vt voto pro valetudine ſua facto libe-
retur: Bacchis initiari velle. Id vbi mulier audiuit: perturbata, dii meliora, inquit. mori & ſibi, & illi ſa
tius eſſe: q̃ id faceret. & in caput eorum deteſtari minas, periculaq́;: qui id ſuaſiſſent. Admiratus cũ ver-
ba, tum perturbationẽ tantã adoleſcens parcere execrationibus iubet. matrẽ id ſibi aſſentiente vitri-
co imperaſſe. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrẽ enim inſimulare forſitan fas non ſit) pudicitiam, fa-
mam, ſpem, vitamq́; tuam perditũ ire hoc facto properat: Eo magis mirabundo, quærentiq́; quid rei
eſſet, pacem veniamq́; precata deorũ, dearumq́;, ſi coacta caritate eius ſilenda enunciaſſet: ancillã ſe ait
dominæ comitem id tum ſacrarium intraſſe: liberam nunquã eò acceſſiſſe. ſcire corruptelarum omnis
generis eam officinam eſſe: & iam biennio conſtare nemini initiatũ ibi maiorẽ annis XX. vt quiſq;
introductus ſit: velut victimã tradi ſacerdotibus. eos deducere in locũ, qui circũſonet vlulatibus, can-

C tuq; ſymphoniæ,& cymbalorum & tympanorũ pulſu:ne vox quiritantis, cum per vim ſtuprũ inferatur,exaudiri poſſit. Orare deinde:atq; obſecrare:vt eam rem quocũq; diſcuteret modo:nec ſe eò præcipitaret:vbi omnia infanda patienda primũ,deinde faciẽda eſſent. neq; ante dimiſit eum: q̃ fidem dedit adoleſcens,ab his ſacris ſe temperaturum. Poſteaq̃ domum venit:& mater mẽtionem intulit:quid eo die,quid deinceps cæteris,quæ ad ſacra pertinerent,faciendum eſſet: negat eorum ſe quicquam facturum:nec initiari ſibi in animo eſſe.aderat ſermoni vitricus.confeſtim mulier exclamat:Hiſpalæ concubitu carere eum decem noctes non poſſe.illius excetræ delinimentis,& venenis imbutum nec parentis,nec vitrici,nec deorũ verecundiam habere.& iurgantes,hinc mater,hinc vitricus cum quatuor eum ſeruis domo exegerũt. Adoleſcens inde ad Ebutiam ſe amitam cõtulit:cauſamq; ei cur eſſet à matre eiectus,narrauit.deinde ex authoritate eius poſtero die ad cos. Poſthumiũ,arbitris remotis, rẽ detulit. Conſul poſt diem tertiũ ad ſe iuſſum redire dimiſit.ipſe Sulpitiam,grauem fœminam,ſocrũ ſuã percunctatus eſt:ecquam anum Ebutiam ex Auentino noſſet?cum ea noſſe probam,& antiqui moris fœminam reſpondiſſet:opus eſſe ſibi ea conuenta dixit:mitteret nunciũ ad eam,vt veniret. Ebutia accita ad Sulpitiam venit.& conſul paulo poſt,velut forte interueniſſet:ſermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lachrymæ mulieri obortæ: & miſerari caſum adoleſcentis cœpit: qui ſpoliatus fortunis à quibus minime oporteret,apud ſe tũc eſſet,eiectus à matre:quod ꝓbus adoleſcẽs(dii propitii eſſent) obſcœnis,vt fama eſſet,ſacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratũ ratus conſul non vanũ authorem eſſe,dimiſſa Ebutia,ſocrum rogat:vt Hiſpalam identidem ex Auentino libertinam non ignotam viciniæ accerſeret ad ſeſe.eam quoq; eſſe quæ percunctari vellet. Ad cuius nuncium perturbata Hiſpala,quod ad tam nobilem,& grauem fœminã ignara cauſæ accerſeretur: poſteaq̃ lictores in veſtibulo, turbamq; conſularẽ,& conſulem ipſum conſpexit:propè exanimata eſt. In interiorẽ partem ædiũ abductam ſocru adhibita conſul,ſi vera dicere inducere in animũ poſſet,negat perturbari debere.fidem vel ab Sulpitia tali fœmina,vel ab ſe acciperet. expromeret ſibi,quæ in luco ſimili Bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerent fieri. Hoc vbi audiuit:tantus pauor,tremorq; omnium membrorũ mulierem cæpit:vt diu hiſcere non poſſet.tandem confirmata,puellam admodum ſe ancillam initiatam cũ domina ait.aliquot annis,ex quo manumiſſa ſit,nihil q́d ibi fiat,ſcire. Iam idipſum cõſul laudare: quod initiatam ſe non inficiaretur.ſed & cætera eadem fide expromeret.neganti vltra quicquã ſcire,nõ eandem,dicere,ſi coarguatur ab alio,ac per ſe fatenti veniam,aut gratiam fore.eum ſibi omnia expoſuiſſe,qui ab illa audiſſet. Mulier haud dubie,id quod erat,Ebutium indicẽ arcani rata eſſe,ad pedes Sulpitiæ prócidit:& eam primo orare cœpit:ne mulieris libertinæ cum amatore ſermonem in rem nõ ſeriã

D modo,ſed capitalem etiã verti vellet.ſe terrendi eius cauſa, non quod ſciret quicquã,ea locutam eſſe. Hic Poſthumius accenſus ira,tum quoq; ait eam cum Ebutio ſe amatore cauillari credere?non in domo grauiſſimæ fœminæ,& cum conſule loqui?& Sulpitia attolere pauentẽ:ſimul illã adhortari:ſimul iram generi lenire. Tandem cõfirmata,multũ incuſata perfidia Ebutii, qui optime de eo ipſo meritæ talem gratiam retuliſſet:magnum ſibi metum deorum,quorum occulta initia enunciaret: maiorem multo dixit hominum eſſe:qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent.itaq; hoc ſe Sulpitiam,hoc conſulem orare:vt ſe extra Italiam aliquò ablegarent:vbi reliquum vitæ degere tuto poſſet. Bono animo eſſe iubere eam conſul:& ſibi curæ fore dicere:vt Romæ tuto habitaret. Tum Hiſpala originem ſacrorum expromit. Primo ſacrarium id fœminarum fuiſſe:nec quenquam virum eo admitti ſolitum. tres in anno ſtatutos dies habuiſſe:quibus interdiu Bacchis initiarentur.ſacerdotes inuicẽ matronas creari ſolitas. Paculam Miniam Campanam ſacerdotem omnia tanquam deũm monitu immutaſſe.nam & viros eam primam ſuos filios initiaſſe,Minium & Herennium Cerinios: & nocturnũ ſacrũ ex diurno,& pró tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies initiorũ feciſſe. ex quo in promiſcuo ſacra ſint:& permiſti viri fœminis,& noctis licentia acceſſerit:nihil ibi facinoris,nihil flagitii prætermiſſum.plura virorum inter ſeſe,q̃ fœminarũ eſſe ſtupra.ſi qui minus patientes dedecoris ſint:& pigriores ad facinus:pro victimis immolari nihil nefas ducere.hanc ſummam inter eos religionem eſſe.viros velut mente capta cum iactatione fanatica corporis vaticinari. matronas baccharum habitu crinibus paſſis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim: demiſſaſq; in aquam faces, quia viuum ſulphur cũ calce inſit,integra flamma efferre. Raptos à diis homines dici:quos machinæ illigatos ex conſpectu in abditos ſpecus abripiant.eos eſſe:qui aut cõiurare,aut ſociari facinoribus, aut ſtuprum pati noluerint. Multitudinẽ ingentẽ,alterum iam propè populum eſſe:in his nobiles quoſdã viros,fœminaſq;.biennio proximo inſtitutũ eſſe:ne quis maior XX annis,initiaretur. captari ętates & erroris,& ſtupri patientes. Peracto indicio aduoluta rurſus genibus preces eaſdem,vt ſe ablegaret,repetiuit. Conſul rogat ſocrũ:vt aliquam partẽ ædium vacuam faceret:quò Hiſpala immigraret. cœnaculum ſuper ædes datũ eſt,ſcalis ferentibus in publicũ obſeratis,aditu in ædes verſo.res omnes Fecenię extemplo tranſlatæ:& familia accerſita & Ebutius migrare ad conſulis clientem iuſſus. Itaq; cum indices ambo in poteſtate eſſent:rem ad ſenatum Poſthumius defert. Omnibus ordine expoſitis, quæ delata primo,quæ deinde ab ſe inquiſita forent:patres pauor ingẽs cæpit,cum publico nomine:

quid

A quid eæ coniurationes, coetusq́; nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tũ priuata quiſq;
ſuorum vice: ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cenſuit autẽ ſenatus gratias cõſuli agendas: quod eam rem
& cum ſingulari cura, & ſine vllo tumultu inueſtigaſſet. quæſtionẽ deinde de Bacchanalibus, ſacriſq;
nocturnis extra ordinem conſulibus mandat. indicibus Ebutio, ac Feceniæ ne fraudi ea res ſit, curare,
& alios indices præmiis inuitare iubet. ſacerdotes eorũ ſacrorum, ſeu viri, ſeu fœminæ eſſent: non Ro-
mæ modo, ſed per omnia fora, & conciliabula cõquiri: vt in conſulũ poteſtate eſſent. edici præterea &
in vrbe Romana: & per totam Italiã edicta mitti: ne quis, qui Bacchis initiatus eſſet: coiſſe, aut cõue-
niſſe cauſa ſacrorum velit: neu quid talis rei diuinæ feciſſe. ante omnia vt quæſtio de his habeatur: qui
coierint: cõiurauerint' ue, quo ſtuprũ, flagitium' ue inferretur. Hæc ſenatus decreuit. Cõſules ædilibus
curulibus imperarunt: vt ſacerdotes eius ſacri omnes cõquirerent: comprehenſoſq́; libero cõclaui ad
quæſtionẽ cõſeruarent. ædiles plebis viderent: ne qua ſacra in operto fierent. triumuiris capitalibus man
datum eſt: vt vigilias diſponerent per vrbẽ, ſeruarentq́;, ne qui nocturni coetus fierent: vtq́; ab incẽdiis
caueretur. adiutores triumuiris quinq; viri vti cis Tyberim ſuæ quiſq; regiõis ædificiis præeſſent. Ad
hæc officia dimiſſis magiſtratibus, conſules in roſtra aſcenderunt. & concione aduocata cum ſolenne
carmen precationis, quod præfari priuſq̃ populum alloquantur, magiſtratus ſolent: peregiſſet cõſul:
ita coepit. Nulli vnquam concioni Quirites tam non ſolum apta, ſed etiam neceſſaria hæc ſolennis
deorum comprecatio fuit: quæ vos admoneret: hos eſſe deos, quos colere, venerari, precariq́; maiores
veſtri inſtituiſſent: nõ illos, qui prauis, & externis religionibus captas mẽtes velut furialibus ſtimulis
ad omne ſcelus, & ad omnẽ libidinem agerẽt. Equidem nec quid taceã, nec quatenus proloquar, inue-
nio. ſi aliquid ignorabitis: ne locum negligentiæ dem: ſi omnia nudauero: ne nimium terroris offun-
dam vobis, vereor. quicquid dixero: minus q̃ pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. vt
ad cauendum ſatis ſit. dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridem Italia, & nũc per vrbem
etiam multis locis eſſe, nõ fama modo accepiſſe vos, ſed crepitibus etiam vlulatibuſq́; nocturnis, qui
perſonant tota vrbe: certum habeo: cæterum quæ ea res ſit, ignorare: alios deorum aliquẽ cultũ, alios
conceſſum ludum, & laſciuiam credere eſſe: & qualecunq; ſit, ad paucos pertinere. quod ad multitudi-
nem eorum attinet: ſi dixero multa millia hominum eſſe: ilico neceſſe eſt exterreamini: niſi adiunxero:
qui, qualeſq́; ſint. Primum igitur mulierum magna pars eſt: & is fons mali huiuſce fuit. deinde ſimilli-
mi fœminis mares ſtuprati, & cõſtupratores, fanatici vigiles, vino, ſtrepitibus, clamoribuſq́; noctur-
B nis attoniti. Nullas adhuc vires coniuratio, cæterum incrementum ingẽs virium habet: quod indies
plures fiunt. Maiores veſtri ne vos quidem, niſi cum aut vexillo in arce poſito comitiorum cauſa exer-
citus edictus eſſet: aut plebi concilium tribuni edixiſſent: aut aliquis ex magiſtratibus ad concionem
vocaſſet: forte temere coire voluerunt: & vbicunq; multitudo eſſet: ibi & legitimum rectorem multitu-
dinis cenſebant debere eſſe. Quales primum nocturnos coetus, deinde promiſcuos mulierum ac viro-
rum eſſe creditis? ſi quibus ætatibus initientur mares, ſciatis: non miſereat vos eorum ſolũ: ſed etiã pu-
deat. Hoc ſacramento initiatos iuuenes milites faciendos cenſetis Quirites? iis ex obſcœno ſacrario
eductis arma cõmittenda? hi cooperti ſtupris ſuis alieniſq́; pro pudicitia coniugum ac liberorum ve-
ſtrorum ferro decernerent? Minus tamen eſſet, ſi flagitiis tantum effœminati forent: (ipſorũ id magna
ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentẽ à fraudibus abſtinuiſſent. Nunq̃ tantũ malum in
rep. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quicquid iis annis libidine, quicquid fraude, quicquid
ſcelere peccatũ eſt: ex illo vno ſacrario ſcitote ortũ eſſe. nec omnia, in quæ cõiurauerunt, edita facinora
habent, adhuc priuatis noxiis, quia nondum ad remp. opprimendam ſatis virium eſt: cõiuratio ſeſe im-
pia tenet. creſcit, & ſerpit quotidie malũ: iam maius eſt, q̃ capere id priuata fortuna poſſit: ad ſummã
remp. ſpectat. niſi præcaueritis Quirites: iam huic diurnæ legitime ab cõſule vocatæ par nocturna con
cio eſſe poterit. nunc illi vos ſinguli vniuerſos cõcionantes timẽt. iam vbi vos dilapſi domos, & in ru-
ra veſtra eritis: illi coierint: cõſultabunt de ſua ſalute ſimul, ac veſtra pernicie. tum ſingulis vobis vni-
uerſi timendi erũt. Optare igitur vnuſquiſq; veſtrum debet: vt bona mens ſuis omnibus fuerit. ſi quẽ
libido, ſi furor in illum gurgitem abripuit: illorum eum, cum quibus in omne flagitiũ, & facinus con-
iurauit: non ſuum iudicet eſſe. Ne quis etiam errore labatur veſtrũ quidẽ non ſum ſecurus. nihil enim
in ſpeciẽ fallacius eſt, q̃ praua religio. vbi deorũ numen prætenditur: ſceleribus ſubit animum timor: ne
fraudibus humanis vindicãdis diuini iuris aliquid mixtum violemus. Hac vos religione innumerabi
lia decreta pontificũ, ſenatuſcõſulta, aruſpicũ deniq; reſponſa liberant. Quoties hoc patrũ, auorumq́;
ætate negociũ eſt magiſtratibus datum: vt ſacra externa fieri vetarent? ſacrificulos, vateſq́; foro, circo,
vrbe prohiberent? vaticinos libros conquirerent, comburerentq́;? omnẽ diſciplinam ſacrificandi, præ-
terq̃ more romano abolerent? Iudicabant enim prudentiſſimi viri omnis diuini, humaniq́; iuris, ni-
hil æque diſſoluendæ religionis eſſe: q̃ vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc vobis prædi-
cenda ratus ſum: ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros: cum demoliẽtes nos Bacchanalia, diſcu-
tienteſq́; nefarios coetus cerneretis. omnia diis propitiis, volẽtibuſq́; ea faciemus. qui quia ſuum nu-
men ſceleribus, libidinibuſq́; contaminari indigne ferebant: ex occultis ea tenebris in lucem extrare-

C runt:nec pateſieri,vt impunita eſſent:ſed vt vindicarentur,& opprimerentur:voluerũt. Senatus queſtionem extra ordinem de ea re mihi,collegæq; meo mandauit,nos ipſi quæ nobis agenda ſunt,impigre exequemur. vigiliarum nocturnárum curam per vrbem minoribus magiſtratibus mandauimus. vos quoq; æquum eſt,quæ veſtra munia ſunt:quo quis loco poſitus erit:quod imperabitur,impigre præſtare,& dare operã,ne quid fraude noxiorũ periculi, aut tumultus oriatur. Recitari deinde ſenatuſconſulta iuſſerunt:indiciiq; præmium propoſuerunt:ſi quis quem ad ſe deduxiſſet:nomen'ue de abſentibus detuliſſet. qui nominatus profugiſſet:diem certam ſe finituros: ad quam niſi citatus reſpondiſſet:abſens damnaretur. ſi quis eorũ,qui tum extra terram Italiam eſſet:nominaretur:ei laxiorem ſe diem daturos:ſi venire ad cauſam dicendam vellet. Edixerunt deinde:ne quis quid fugæ cauſa vendidiſſe,ne'ue emiſſe vellet:ne quis reciperet,celaret,ope vlla iuuaret fugientes. Concione dimiſſa terror magnus vrbe tota fuit:nec mœnibus ſe tantũ vrbis,aut finibus romanis cõtinuit:ſed paſſim per totã Italiam literis hoſpitum de ſenatuſcõſulto,& cõcione,& edicto cõſulum acceptis, trepidari cœptum eſt. Multi ea nocte,quæ diem inſecuta eſt,quo in cõcione res palàm facta eſt:cuſtodiis circa portas poſitis,fugientes à triumuiris cõprehenſi,& reducti ſunt:multorũ delata quidẽ nomina. ex iis viri,fœminæq; mortem ſibi cõſciuerunt. Coniuraſſe ſupra VII millia virorum,ac mulierum dicebantur: capita autem coniurationis cõſtabat eſſe M.& L. Catinios de plebe romana,A. Faliſcum,L. Opiterniũ,& Minium Cerrinium Campanum: ab his omnia facinora & flagitia orta:eos maximos ſacerdotes,conditoresq; eius ſacri eſſe. data opera eſt:vt primo quoq; tempore comprehenderentur. Adducti ad coſ. faſſiq; de ſe nullam moram iudicio fecerunt. Cæterum tanta fuga ex vrbe facta erat:vt quia multæ ſationes,& res peribant:cogerẽtur prætores T. Menius,& M. Licinius per ſenatum rem in diem triceſimum differre:donec quæſtiones à coſſ. perficerentur. Eadem ſolitudo, quia Romæ non reſpõdebãt: nec inueniebantur,quorum nomina delata erant:coegit conſules circa fora proficiſci:ibiq; quærere & iudicia exercere. Qui tantum initiati erant:& ex carmine ſacro,præeunte verba ſacerdote, precatiões fecerant:in quibus nefanda cõiuratio in omne facinus,ac libidinem cõtinebatur:nec earum rerũ vllã rem,in quas iureiurando obligati erant:in ſe,aut in alios admiſerant:eos in vinculis relinquebãt. qui ſtupris,aut cædibus violati erant:qui falſis teſtimoniis,ſignis adulterinis,ſubiectione teſtamẽtorum,fraudibus aliis cõtaminati:eos capitali pœna afficiebant. plures necati,q̃ in vincula cõiecti ſunt. magna vis in vtraq; cauſa virorum,mulierumq; fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorũ manu eſſent,tradebant:vt ipſi in priuato animaduerterent in eas. ſi nemo erat idoneus ſupplicii exactor: in

D publico animaduertebatur. datum deinde cõſulibus negocium eſt:vt omnia Bacchanalia Romæ primum,deinde per totam Italiã diruerent: extra quam ſi qua ibi vetuſta ara,aut ſignũ cõſecratũ eſſet. in reliquum deinde S.C. cautũ eſt:ne qua Bacchanalia Romæ,ne'ue in Italia eſſent. ſi quis tale ſacrũ ſolẽne,& neceſſariũ duceret:nec ſine religione,& piaculo ſe id dimittere poſſe: apud prætorem vrbanum profiteretur:prętor ſenatũ cõſuleret. ſi ei permiſſum eſſet,cum in ſenatu centũ,non minus eſſent:ita id ſacrũ faceret:dum ne plures q̃ quinq; ſacrificio intereſſent:neu qua pecunia cõmunis,neu quis magiſter ſacrorum,aut ſacerdos eſſet. Aliud deinde huic cõiunctũ, referente Q. Martio coſ. S.C. factũ eſt:vt de iis,quos pro indicibus cõſules habuiſſent:integra res ad ſenatũ referretur. cum Sp. Poſthumius quæſtionibus perfectis Romam rediſſet:Minium Cerrinium Campanũ Ardeam in vincula mittẽdũ cenſuerunt:magiſtratibusq; Ardeatium prædicendũ:vt intentiore eum cuſtodia aſſeruarent:non ſolũ ne effugeret:ſed ne mortis conſciſcendæ locum haberet. Sp. Poſthumius aliquanto poſt Romam venit. eo referẽte de P. Ebutii,& Hiſpalæ Feceniæ præmio,quod eorũ opera indicata Bacchanalia eſſent: S.C. factum eſt:vt ſingulis his centena millia æris quæſtores vrbani ex ærario darẽt:vtiq; coſ. cum tribunis plebis ageret:vt ad plebem primo quoq; tempore ferrent:vt P. Ebutio emerita ſtipẽdia eſſent:ne inuitus militaret:ne'ue cenſores equum publicũ aſſignarent:vtiq; Feceniæ Hiſpalæ datio,diminutio,gẽtis enuptio,tutoris optio ita eſſet:quaſi ei vir teſtamẽto dediſſet:vtiq; ei ingenuo nubere liceret:neu qd' ei,qui eam duxiſſet:ob id fraudi,ignominiæ'ue eſſet:vtiq; cõſules,prætoresq;,qui nũc eſſent:qui've poſtea futuri eſſent:curarent:ne quid ei mulieri iniuriæ fieret:vtiq; tuto eſſet. id ſenatũ velle,& æquum cenſere,vt ea fierent. Ea omnia lata ad plebem,factaq; ſunt ex S.C. & de cęterorũ indicum impunitate præmiisq; conſuli permiſſum eſt. Etiam Q. Martius quæſtionibus ſuæ regiõis perfectis, in Ligures prouinciã proficiſci parabat,tribus millibus peditũ romanorum, CL equitibus,& quinq; millibus latini nominis peditum,ducentis equitibus in ſupplementũ accęptis. Eadem prouincia,idem numerus peditũ,equitumq; & collegæ decretus erat. Exercitus accęperunt:quos priore anno C. Flaminius,& M. Æmylius coſſ. habuerũt: duas pręterea legiones nouas ex S.C. ſcribere iuſſi ſunt. & XX millia peditũ ſociis,& nomini latino imperarunt,& equites mille trecentos:& tria millia peditũ romanorũ, CC equites. totũ hunc exercitũ,pręter legiones,in ſupplementũ Hiſpanieſis exercitus duci placebat. itaq; cõſules,dum ipſi quæſtionibus impediebantur:T. Menium delectui habendo præfecerũt. Perfectis quæſtionibus,Q. Martius in Ligures Apuanos eſt profectus. Dũ penitus in abditos ſaltus,quæ latebræ,receptaculaq; ſemper illis fuerant:perſequitur:in præoccupatis anguſtiis loco iniquo eſt circũuentus.

A cũuentus.quatuor millia militum amiſſa:& legionis ſecũdæ ſigna tria,vndecim vexilla ſociũm,ac la/
tini nominis in poteſtatem hoſtium venerunt:& arma multa,quæ quia impedimẽto fugientibus per
ſyluestres ſemitas erant:paſſim iactabantur.nec prius ſequẽdi Ligures finem,q̃ fugæ Romani fecerũt.
Conſul vbi primum ex hoſtium agro euaſit:ne quantum diminutæ copiæ forent,appareret: in locis
pacatis exercitũ dimiſit.non tamen obliterare famã rei male geſtæ potuit.nam ſaltus,vnde eum Ligu
res fugauerant: Martius eſt appellatus. Sub hunc nunciũ ex Liguſtinis vulgatum literæ ex Hiſpania
miſtam gaudio triſtitiam afferentes venerunt. C.Catinius, qui biennio ante prætor in eam prouin/
ciam profectus erat:cum Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatis pugnauit.ad ſex millia hoſtium ſunt
cæſa:cæteri fuſi,& fugati,caſtriſq; exuti.ad oppidum deinde Aſtam oppugnandum legiones ducit.id
quoq; haud multo maiore certamine cæpit,q̃ caſtra.ſed dum incautius ſubit muros:ictus ex vulnere
poſt dies paucos moritur. Literis de morte proprætoris recitatis,ſenatus cenſuit mittendum,qui ad
Lunæ portum C.Calpurnium prætorem conſequeretur:nunciaretq;:ſenatum æquum cenſere,ne ſine
imperio prouincia eſſet,maturare eum proficiſci.Quarto die,qui miſſus erat,Lunã venit.paucis an/
te diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hiſpania L.Manlius Acidinus,qui eodẽ tempo/
re,quo C.Catinius,in prouincia erat:cum Celtiberis acie conflixit.incerta victoria diſceſſum eſt.niſi
quod Celtiberi caſtra inde nocte proxima mouerunt:Romanis & ſuos ſepeliendi,& ſpolia legendi ex
hoſtibus poteſtas facta eſt. Paucos poſt dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurim oppidũ
vltro laceſſiuerunt prælio Romanos.Nihil traditur:quæ cauſa numero aucto infirmiores eos fecerit.
ſuperati prælio ſunt.ad XII millia hominũ cæſa:plus duo capta.& caſtris Romanus potitus.& niſi
ſucceſſor aduentu ſuo inhibuiſſet impetũ victoris:ſubacti Celtiberi forent.Noui prætores ambo exer/
citus in hyberna deduxerunt. Per eos dies,quibus hęc ex Hiſpania nunciata ſunt: ludi Taurilia per
biduum facti religionis cauſa. Decem apparatos deinde ludos M.Fuluius,quos vouerat ętolico bel/
lo:fecit.Multi artifices ex Græcia venerant honoris eius cauſa.athletarum quoq; certamẽ tum primo
Romanis ſpectaculo fuit:& venatio data leonum,& pantherarum: & propè huius ſeculi copia ac va/
rietate ludicrum celebratum eſt.Nouendiale deinde ſacrum tenuit:quod in Piceno per triduum lapi/
dibus plueratigneſq; cœleſtes multifariam orti adiiſſe complurĩũ leui afflatu veſtimẽta maxime di/
cebantur. Addita & vnum diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificum: quod ædes Opis in Capitolio
de cœlo tacta erat.hoſtiis maioribus cõſules procurarunt.vrbemq; luſtrauerũt. Sub idem tempus &
ex Vmbria nunciatum eſt:ſemimarem duodecim fermè annos natum inuentum.id prodigiũ abomi
B nantes arceri Romano agro,necariq; q̃primũ iuſſerunt. Eodẽ quoq; anno Galli tranſalpini trãſgreſ/
ſi in Venetiã ſine populatione,aut bello,haud procul inde,vbi nunc Aquileia eſt:locum oppido con/
dendo cæperunt.Legatis romanis de ea re trans Alpes miſſis reſponſum eſt:neq; profectos ex authori/
tate gentis eos:nec quid in Italia facerent,ſe ſcire. L.Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi
vouiſſe ſeſe dicebat:ex collata ad id pecunia ab regibus, ciuitatibuſq; per dies decem fecit. Legatũ eũ
poſt damnationem, & bona vendita miſſum in Aſiam ad dirimenda inter Antiochum,& Eumenem
reges certamina, Valerius Antiãs eſt author.tum collatas ei pecunias:congregatoſq; per Aſiam arti/
fices.& quorum ludorum poſt bellum,in quo votos diceret:mentionem nõ feciſſet:de iis poſt legatio/
nem demum in ſenatu actum. Cũ iam in exitu annus eſſet: Q.Martius abſens magiſtratu abiturus
erat.Sp.Poſthumius quæſtionibus cum ſumma fide,curaq; perfectis,comitia habuit.creati ſunt con/
ſules Ap.Claudius Pulcher,M.Sẽpronius Tuditanus.poſtero die prætores facti P.Cornelius Cethe/
gus,A.Poſthumius Albinus,C.Afranius Stellio, C.Atilius Seranus,L.Poſthumius Tẽpſanus,M.
Claudius Marcellinus. Extremo anni,quia Sp.Poſthumius cos.renunciauerat:peragrantem ſe pro/
pter quæſtiones vtrunq; littus Italiæ deſertas colonias,Sipuntem ſupero,Buxentum infero mari in/
ueniſſet:triumuiri ad colonos eò ſcribẽdos ex S.C.ab T.Menio prætore vrbano creati ſunt,L.Scribo/
nius Libo,M.Tutius,Cn.Bebius Pamphilus.Cum Perſeo rege, & Macedonibus bellũ,quod immi/
nebat:nõ vnde pleriq; opinãtur,nec ab ipſo Perſeo cauſas cæpit.inchoata initia à Philippo ſunt.& is
ipſe,ſi diutius vixiſſet:id bellum geſſiſſet. Vna ea res,cũ victo leges imponerentur,maxime angebat:
quod qui Macedonum ab ſe defecerant in bello:in eos ius ſæuiendi ademptum ei ab ſenatu erat:tamẽ
quia rem integram Quintius in conditionibus pacis diſtulerat,non deſperaſſet impetrari poſſe. An/
tiocho deinde bello ſuperato ad Thermopylas,regi diuiſis partibus, cum per eoſdem dies cõſul Atti/
lius Heracleam,Philippus Lamiã oppugnaſſet:capta Heraclea quia iuſſus abſcedere à mœnibus La/
miæ erat:Romaniſq; oppidum deditum eſt:ægre eam rem tulerat.permulſit iram eius cõſul: quod ad
Naupactũ ipſe feſtinans,quò ſe ex fuga Ætoli contulerant:Philippo permiſit vt Athamanię & Ami/
nandro bellum inferret:& vrbes,quas Theſſalis Ætoli ademerant:regno adiiceret. Haud magno cer/
tamine & Aminãdrum Athamania expulerat:& vrbes aliquot cæperat.Demetriadem quoq;, vrbem
validam,& ad omnia opportunam,& Magnetum gentes ſuæ ditionis fecit.inde & in Thracia quaſdã
vrbes nouæ,atque inſuetæ libertatis vitio,ſeditionibuſq; principum turbatas, partibus,quę dome/
ſtico certamine vincerentur, adiungendo ſe,cæpit. His ſedata in præſentia regis ira in Romanos eſt,

C nunquam tamen remiſit animum à colligendis in pace viribus:quibus quádo data fortuna eſſet, ad
bellum vteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorũ,portoriisq́; maritimis auxit:ſed me-
talla etiam & vetera intermiſſa recoluit:& noua multis locis inſtituit. vt vero antiquam multitudiné
hominum, quæ belli cladibus amiſſa erat:reſtitueret:non ſobolem tantum ſtirpis parabat cogendis
omnibus procreare,atque educare liberos: ſed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedo-
niam traduxerat:quietusq́; aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intẽtus fuerat. Re-
diere deinde cauſæ:quæ de integro iram mouerent in Romanos. Theſſalorum, & Perrebiorum que-
relæ de vrbibus ſuis ab eo poſſeſſis,& legatorum Eumenis regis de Thracus oppidis per vim occupa-
tis,traductaq́; in Macedoniam multitudine,ita auditæ erant:vt eas non negligi ſatis appareret. Maxi
me mouerat ſenatum:quod cum Æni,& Maroneæ affectare poſſeſſionem audierant. minus Theſſalos
curabant. Athamãnes quoq; legati venerunt:non partis amiſſæ,non finium iacturam querentes:ſed
totam Athamaniam ſub ius,iudiciumq́; regis veniſſe. Et Maronitarum exules erant:pulſi,quia liber-
tatis cauſam defendiſſent,ab regio præſidio. ii non Maroneam modo,ſed etiã Ænum in poteſtate nũ-
ciabant Philippi eſſe. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea. qui nihil,niſi permiſſu romano-
rum imperatorum factum affirmabant. Ciuitates Theſſalorum,& Perrebiorum,& Magnetum,& cũ
Aminandro Athamãnum gentem in eadem cauſa,qua Ætolos fuiſſe. Antiocho rege pulſo,occupa-
tum oppugnandis ætolicis vrbibus conſulem ad recipiẽdas eas ciuitates Philippũ miſiſſe. armis ſub-
actos parere. Senatus ne quid abſente rege ſtatueret:legatos ad eas controuerſias diſceptãdas miſit,
Q. Cæcilium Metellum,M. Bebium Pamphilum,T. Sempronium. Quorum ſub aduentu ad Theſ-
ſalica Tempe omnibus iis ciuitatibus,quibus cum rege diſceptatio erat:concilium indictum eſt. Ibi
cum romani legati diſceptatorum loco,Theſſali,Perrebiiq́;,& Athamãnes haud dubii accuſatores,
Philippus ad audienda crimina tanquã reus,cõſediſſent:pro ingenio quiſq; eorum,qui principes le-
gationum erant:& gratia cum Philippo,aut odio,acerbius,leniusúe egerunt. In controuerſiã autem
veniebant Philippo Polyſtricta,Phaloria,& Euronome,& cætera circa eas oppida:vtrũ Theſſalorum
iuris,cum vi ademptæ,poſſeſſæq́; ab Ætolis forent:(nam Philippum ademiſſe eas cõſtabat) an ætoli-
ca antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Attilium regi conceſſiſſe:ſi Ætolorum fuiſſent: ſi volũtate,
no vi,atq; armis coacti cum Ætolis eſſent. Eiuſdem formulæ diſceptatio de Perrebiorũ, Magnetũq́;
oppidis fuit. omnium enim iura olim poſſidendo per occaſiones Ætoli miſcuerãt. Ad hæc,quæ diſce-
ptationis erãt:querelæ Theſſalorũ adiectæ:quod ea oppida,ſi iam redderentur ſibi, ſpoliata ac deſerta
D redditurus eſſet. nam præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam
abduxiſſe:& opera eorum in ſeruilibus abuti miniſteriis,& quę reddiderit coactus Theſſalis inutilia
vt redderet, curaſſe. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuiſſe quondam Theſſalis quæ-
ſtuoſum & frugiferum. ibi nauibus onerarus comparatis regem, quæ præter Thebas Demetriadem
curſũm dirigerent:negociationem maritimam omnem eò auertiſſe. Iam ne à legatis quidem,qui iu-
re gentium ſancti ſint:violãdis abſtinere. inſidias poſitas euntibus ad T. Quintium. itaq; ergo in tan-
tum metum omnes Theſſalos coniectos:vt non in ciuitatibus ſuis,non in communibus gentis con-
ciliis quiſquam hiſcere audeat. procul enim abeſſe libertatis authores Romanos: lateri adhærere gra-
uem dominum,prohibentem vti beneficiis populi romani. quid autem ſi vox libera non ſit, liberum
eſſe? nunc ſe fiducia,& præſidio legatorũ ingemiſcere magis, quàm loqui. niſi prouideant aliquid Ro-
mani:quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus,& audacia Philippi minuatur: nequicquam
& illum victum,& ſe liberatos eſſe. vt equum tenacem nõ parentem, frenis aſperioribus caſtigandum
eſſe. Hæc acerbe poſtremi:cum priores leniter permulſiſſent iram eius, petentes:vt ignoſceret pro li-
bertate loquentibus:& vt depoſita domini acerbitate aſſueſceret ſocium,atque amicum ſeſe præſtare:
& imitaretur populum romanum,qui charitate,quàm metu adiungere ſibi ſocios mallet. Theſſalis
auditis,Perrebii Connocondylum,quod Philippus Olympiadem appellauerat:Perrebiæ fuiſſe, & vt
ſibi reſtitueretur,agebãt,& de Malloea & Certinio eadem poſtulatio erat. Athamãnes libertatem re-
petebant:& caſtella Athenæum,& Panæneum. Philippus,vt accuſatoris potius, quàm rei ſpeciem
haberet:& ipſe à querelis orſus,Menelaidem in Dolopia,quæ regni ſui fuiſſet:Theſſalos vi, atque ar-
mis expugnaſſe queſtus eſt. item Petram in Pieria ab iiſdem Theſſalis, Perrebiisq́; captam. Xynias
quidem haud dubie ætolicum oppidum ſibi contribuiſſe eos. & Paracheloida, quæ ſub Athamania
eſſet: nullo iure Theſſalorum formulæ factam. Nam quæ ſibi crimina obiiciantur de inſidiis legato-
rum,& maritimis portubus frequentatis,aut deſertis:alterum deridiculum eſſe,ſe reddere rationem:
quos portus mercatores,aut nautici petant:alterum moleſtum:prauos mores tot annos eſſe:per quos
nunquam ceſſauerint legati nunc ad imperatores romanos,nunc Romam ad ſenatum crimina de ſe
deferre. Quem vnquam verbo violatum eſſe? Semel ad Quintium euntibus inſidias dici factas: ſed
quid iis acciderit non adiici. quærentium quid falſo obiiciãt,cum veri nihil habeant: ea crimina eſſe.
inſolenter,& immodice abuti Theſſalos indulgentia populi romani, velut ex diutina ſiti nimis auide
meram haurientes libertatem. itaq; ſeruorum modo pręter ſpem repente manumiſſorũ licentiam vo-
cis,&

A cis,& linguæ experiri:& iactare ſeſe inſectatione,& conuitiis dominorũ. Elatus deinde ira adiecit nõ
dum omnium dierum ſolem occidiſſe. Id minaciter dictum nõ Theſſali modo in ſeſe,ſed etiam Ro
mani acceperunt.& cum fremitus poſt eam vocem ortus,& tandem ſedatus eſſet: Perębiorum inde,
Athamanumq; legatis reſpondit:eandem,de quibus illi agant,ciuitatum cauſam eſſe.conſulem Atti
lium,& Romanos ſibi dediſſe eas:cum hoſtium eſſent.ſi ſuum munus qui dediſſent, adimere velint:
ſcire ſe cedẽdum eſſe.ſed meliori,ac fideliori amico in gratiã leuiũ & mutabiliũ ſociorum iniuriam eos
eſſe facturos.nec enim vllius rei minus diuturnam eſſe gratiam,q̃ libertatis: preſertim apud eos, qui
male vtẽdo eam corrupturi ſint. Cauſa cognita pronunciauerunt legati:placere deduci præſidia Ma
cedonum ex iis vrbibus:& antiquis Macedoniæ terminis regnũ finiri.de iniuriis,quas vltro, citroq;
illatas querebantur:quo modo inter eas gẽtes,& Macedonas diſcęptetur,formulam iuris exequendi
conſtituendam eſſe. Inde grauiter offenſo rege, Theſſalonicen ad cognoſcendum de Thraciæ vrbibus
proficiſcuntur. Ibi legati Eumenis. Si liberas eſſe Ænum & Maroneam velint Romani:nihil ſui pu-
doris eſſe vltra dicere:q̃ vt admoneãt:ne,non verbo eos liberos relinquant:nec ſuum munus intercipi
ab alio patiantur.ſin autem minor cura ſit ciuitatum in Thracia poſitarũ:multo verius eſſe: quæ ſub
Antiocho fuerint,præmia belli Eumenem,q̃ Philippum habere: vel pro patris Attali meritis bello,
quod aduerſus Philippum ipſum geſſerit populus romanus:vel ſuis,quod Antiochi bello terra ma-
riq; laboribus,periculiſq; omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rẽ præ
iudicium.qui cum Cherſonneſum,Lyſimachiamq; dederint ſibi:Maroneam quoq;,atq; Ænum pro-
fecto dediſſe:quæ ipſa propinquitate regionis velut appendices maioris muneris eſſent. Nam Philip
pum quidem quo merito in populum romanum,aut iure imperii,cum tam procul à finibus Mace-
doniæ abſint:ciuitatibus his præſidia impoſuiſſe? vocari Maronitas iuberent. ab iis certiora omnia
de ſtatu ciuitatum earum ſcituros. Legati Maronitarum vocati,non vno loco tantum vrbis præſi-
dium regium eſſe,ſicut in aliis ciuitatibus,dixerunt:ſed pluribus ſimul:& plenam Macedonum Maro
neam eſſe.itaq; dominari aſſentatores regios:his ſolis loqui & in ſenatu,& in concionibus licere:eos
omnes honores & capere ipſos:& dare aliis.optimum quenq;.quibus libertatis, quibus legum cura
ſit:aut exulare pulſos patria:aut inhonoratos,& deterioribus obnoxios ſilere. De iure etiã finium pau
ca adiecerunt. Q. Fabium Labeonem,cum in regione ea fuiſſet:direxiſſe finem Philippo veterem, re-
giamq; Thraciæ Parorciam.ſub ea nuſquam ad mare ferentem deflexiſſe viam:qua Maronitarum vr
bes,agroſq; amplectatur. Ad ea Philippus longe aliam,q̃ aduerſus Theſſalos, Peræbioſq; nuper,in
B greſſus differendi viam. Non cũ Maronitis,inquit,mihi,aut cum Eumene diſcęptatio eſt: ſed iam
vobiſcum Romani à quibus nihil æqui me impetrare iamdiu animaduerto. Ciuitates Macedonũ,
quæ à me inter inducias defecerant:reddi mihi æquum cenſebam:non quia magna acceſſio ea regni
futura eſſet:(ſunt enim & parua oppida:& in finibus extremis poſita) ſed quia multum ad reliquos
Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum eſt mihi. Bello ætolico Lamiam oppugna-
re iuſſus à conſule M. Attilio,cum diu fatigatus ibi præliis,operibuſq; eſſem:tranſcendentem me iam
muros à capta propè vrbe reuocauit cõſul:& abducere copias inde coegit. ad huius ſolatium iniuriæ
permiſſum eſt, vt Theſſaliæ, Peræbiæq;,& Athamanum reciperem quædam caſtella magis, q̃ vrbes.
ea quoq; ipſa vos mihi Q. Cæcili paucos ante dies ademiſtis. Pro nõ dubio paulo ante,ſi diis placet,
legati Eumenis ſumebant,quæ Antiochi fuerunt. Eumenem æquius eſſe, q̃ me habere. Id ego aliter
longe iudico eſſe. Eumenes enim,nõ niſi viciſſent Romani:ſed niſi bellum geſſiſſent:manere in regno
ſuo non potuit. itaq; ille veſtrum meritum habet:non vos illius. mei autem regni tãtum aberat vt vl-
la pars in diſcrimine fuerit:vt tria millia talentũm,& quinquaginta tectas naues,& omnes Græciæ
ciuitates,quas antea tenuiſſem,pollicentem vltro Antiochum in mercedem ſocietatis ſim aſperna-
tus.hoſtemq; ei me eſſe prius etiam,q̃ M. Attilius exercitum in Græciam traiiceret, præ me tuli: &
cum eo conſule belli partem,quancunq; mihi delegauit,geſſi.& inſequenti conſuli L. Scipioni, cum
terra ſtatuiſſet ducere exercitum ad Helleſpontum:non iter tantũ per regnum noſtrum dedi: ſed vias
etiam muniui:pontes feci:commeatus præbui:nec per Macedoniam tantum:ſed per Thraciam: vbi
etiam inter cætera pax quoq; præſtanda à barbaris erat. Pro hoc ſtudio meo erga vos,ne dicam me-
rito, vtrum adiicere vos Romani aliquid, & amplificare:& augere regnum meum munificentia ve-
ſtra oportebat? an quæ haberem aut meo iure,aut beneficio veſtro,eripere? id quod nunc facitis. Ma-
cedonum ciuitates,quas regni mei fuiſſe fatemini:non reſtituuntur. Eumenes tanquam ad Antio-
chum ſpoliandum me venit:&,ſi diis placet,decem legatorum decretum ſpecimen calumniæ impu-
dentiſſimæ prætendit. in quo maxime & refelli,& coargui poteſt. diſertiſſime enim,planiſſimeq; in eo
ſcriptum eſt:Cherſonneſum,& Lyſimachiam Eumeni dari. vbi tandem Ænus,& Maronea, & Thra-
ciæ ciuitates aſcriptæ ſunt? quod ab illis ne poſtulare quidem eſt auſus:id apud vos,tanquam ab illis
impetrauerit,obtinebit? Quo in numero me apud vos eſſe velitis, refert. ſi tanquam inimicum, &
hoſtem inſectari propoſitum eſt:pergite,vt cœpiſtis,facere. ſin aliquis reſpectus eſt mei, vt ſocii atq;
amici regis:deprecor,ne me tãta iniuria dignũ iudicetis. Mouit aliquãtũ oratio regis legatos. itaq;

.ſi

C medio reſponſo rem ſuſpenderunt.ſi decem legatorum decreto Eumeni datæ ciuitates eſſent:nihil
ſe mutare.ſi Philippus bello cępiſſet eas:præmium victoriæ iure belli habiturum.ſi neutrũ eorum fo-
ret:placere cognitionem ſenatui reſeruari:& vt omnia in integrum manerent:preſidia,quæ in his vr-
bibus ſint,deduci. Hæ cauſæ maxime animum Philippi alienauerunt ab Romanis:vt non à Perſeo
filio eius nouis cauſis motum,ſed ob has à patre bellum relictum filio videri poſſit. Romæ nulla bel-
li macedonici ſuſpicio erat. L.Manlius proconſul ex Hiſpania redierat. cui poſtulanti ab ſenatu in
æde Bellonæ triumphum,rerum geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat: exemplum obſtabat.
quod ita comparatum more maiorum erat:ne quis,qui exercitum non deportaſſet:triumpharet:niſi
perdomitam,pacatamq; prouinciam tradidiſſet ſucceſſori.medius tamen honos Manlio habitus:vt
ouans vrbem iniret. Tulit coronas aureas quinquagintaduas:auri præterea pondo C X X X I I I:argẽ-
ti X V I millia, C C C. & pronunciauit in ſenatu:decẽ millia pondo argenti,& L X X X auri Q.
Fabiũ quæſtorem aduehere.id quoq; ſe in ærarium delaturum. Magnus motus ſeruilis eo anno in
Appulia fuit. Tarentũ prouinciam L.Poſthumius prætor habebat.is de paſtorum cõiuratione,qui
vias latrociniis,paſcuaq; publica infeſta habuerant:quæſtionem ſæuere exercuit.ad ſeptem millia ho-
minum condemnauit.multi inde fugerunt.de multis ſumptũ eſt ſupplicium. Cõſules diu retenti ad
vrbẽ delectibus,tandem in prouincias profecti ſunt. Eodem anno in Hiſpania prætores.C. Calpur-
nius,& L.Quintius,cum primo vere ex hybernis copias eductas in Beturia iũxiſſent:in Carpetaniã,
vbi hoſtium caſtra erant:progreſſi ſunt,communi animo conſilioq; parati rem gerere. Haud procul
Hippone,& Tokto vrbibus inter pabulatores pugna orta eſt.quibus dum vtrinq; ſubuenitur: à ca-
ſtris paulatim omnes copiæ in aciem eductæ ſunt.in eo tumultuario certamine & loca ſua, & genus
pugnæ pro hoſte fuere.duo exercitus romani fuſi,atq; in caſtra cõpulſi ſunt.non inſtitere perculſis ho-
ſtes.Prætores romani,ne poſtero die caſtra oppugnarentur:ſilentio proximæ noctis tacito ſigno exer-
citum abduxerunt.Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerũt.vacua præter ſpem caſtra
ingreſſi,quæ derelicta inter nocturnam trepidationẽ erant:diripuerunt.regreſſiq; in ſua caſtra paucos
dies quietis ſtatiuis manſerunt.Romanoꝝ,ſociorumq; in prælio,fugaq; ad quinq; millia occiſa. quo-
rũ ſe ſpoliis hoſtes armarũt.inde ad Tagum flumen profecti ſunt.Prætores interim romani omne id
tẽpus contrahendis ex ciuitatibus ſociis Hiſpanorũ auxiliis,reficiendisq; ab terrore aduerſæ pugnæ
militũ animis cõſumpſerũt.vbi ſatis placuere vires:& iã miles quoq; ad delendã priorem ignominiã
hoſtẽ poſcebat: X I I millia paſſuum ab Tago flumine poſuerũt caſtra.inde tertia vigilia ſublatis ſi-
D gnis,quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam peruenerũt. Trans fluuium in colle hoſtium
caſtra erant.extemplo quà duobus locis vada nudabat amnis:dextera parte Calpurnius,læua Quin-
tius exercitũ traduxerunt:quieto hoſte:dũ miratur ſubitum aduentum:cõſultatq;: qui tumultum ini-
cere trepidantibus in ipſo tranſitu amnis potuiſſet.interim Romani,impedimentis quoq; omnibus
traductis cõtractisq; in vnum locũ,quia iam moueri videbant hoſtem:nec ſpatium erat caſtra cõmu-
niendi:aciem inſtruxerũt.in medio locata quinta Calpurnii legio,& octaua Quintii.id robur totius
exercitus erat.campũ apertũ vſq; ad hoſtium caſtra habebant,liberũ à metu inſidiarum. Hiſpani po-
ſteaq̃ in citeriore ripa duo Romanorum agmina cõſpexerunt:vt priuſq̃ ſe iungere,atq; inſtruere poſ-
ſent,occuparent eos:caſtris repente effuſi curſu ad pugnã tẽdunt.Atrox in principio prælium fuit:&
Hiſpanis recenti victoria inflatis:& inſueta ignominia milite romano accenſo.acerrime media acies
duæ fortiſſimæ legiones dimicabãt.quas cum aliter moueri loco non poſſe hoſtis cerneret: cuneo in-
ſtitit pugnare.& vſq; plures,cõfertioresq; medios vrgebãt. Ibi poſteaq̃ laborare aciẽ Calpurnius præ-
tor vidit:T.Quintiliũ Varum,& L.Iuuẽtiũ Taluã legatos ad ſingulas legiones adhortãdas propere
mittit.docere,& monere iubet:an illis ſpem omnẽ vincendi,& retinendæ Hiſpaniæ eſſe. ſi illi loco ce-
dant:neminẽ eius exercitus non modo Italiã,ſed ne Tagi quidem vlteriorem ripam vſquam viſurũ.
ipſe cum equitibus duarũ legionum paululũ circũuectus,in cuneum hoſtiũ,qui mediã vrgebat aciẽ:
ab latere incurrit.Quintius cum ſuis equitibus alterũ hoſtiũ latus inuadit.ſed longe acrius Calpur-
niani equites pugnabãt:& prætor ipſe ante alios.nam & primus hoſtem percuſſit:& ita ſe immiſcuit
mediis:vt vix vtrius partis eſſet,noſci poſſet.& equites prætoris eximia virtute,& equitum pedites ac-
cenſi ſunt.pudor mouit primos cẽturiones:qui inter tela hoſtiũ prætorẽ conſpexerunt.itaq; vrgere ſi-
gniferos pro ſe quiſq;:iubere inferre ſigna,& cõfeſtim militẽ ſequi.renouatur ab omnibus clamor.im-
petus fit velut ex ſuperiore loco.haud ſecus ergo q̃ torrẽtis modo fundunt,ſternũtq; perculſos:nec ſu-
ſtinere alii ſuper alios inferẽtes ſeſe poſſunt.fugiẽtes in caſtra equites perſecuti ſunt:& permiſti turbæ
hoſtiũ intra vallum penetrauerũt.vbi ab relictis in præſidio caſtroꝝ præliũ inſtauratũ.coacti ſunt ro-
mani equites deſcendere ex equis.dimicantibus iis legio quinta ſuperuẽnit, deinde vt quæq; potue-
rãt,copiæ affluebant.Cædũtur paſſim Hiſpani per tota caſtra.nec plus q̃ quatuor millia effugerunt.
inde tria millia ferè,qui arma retinuerant:montem propinquum cęperunt.mille,ſemiermes maxime
per agros palati ſunt.ſupra X X X V millia hoſtiũ fuerant.ex quibus tã exigua pars pugnæ ſupfuit.
ſigna capta C X X X I I I. Romani,ſociiq; paulo plus ſexcẽti,& ꝓuincialiũ auxiliorũ C L fermè ceci-
derunt.

A derunt. tribuni militum quinq; amiſſi, & pauci equites romani, cruentæ maxime victoriæ ſpeciem fecerunt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpatium ſua cõmuniendi non fuerat: manſerunt. Pro cõcione poſtero die laudati, donatiq́; à C. Calpurnio equites phaleris. pronunciauitq́;, eorum maxime opera hoſtes fuſos, caſtra capta & expugnata eſſe. Quintius alter prætor ſuos equites catellis, ac fibulis donauit. donati & centuriones ex vtriuſq; exercitu permulti: maxime qui mediam aciem tenuerunt. Conſules delectibus, aliisq́;, quæ Romæ agendæ erant, peractis rebus, in Ligures prouinciã exercitum duxerunt. Sempronius à Piſis profectus in Apuanos Ligures, vaſtando agros, vrendoq́; vicos, & caſtella eorum, aperuit ſaltũ vſq; ad fluuium Macram, & Lunæ portum. Hoſtes mõtem antiquam ſedem maiorum ſuorum, ceperunt. & inde ſuperata locorum iniquitate, prælio deiecti ſunt. Et Ap. Claudius felicitatẽ, virtutemq́; collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit ſecũdis aliquot præliis: ſex præterea oppida eorũ expugnauit. multa millia hominum in iis cępit. belli authores III & XL ſecuri pcuſſit.

Iam comitiorum appetebat tempus. prior tamen Claudius, q̃ Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat: Romam venit: quia P. Claudius frater eius cõſulatũ petebat. Competitores habebat patritios, L. Æmylium, Q. Fabium Labeonẽ, Sulpitium Galbã, veteres candidatos, & ab repulſis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiã quia plus q̃ vnum ex patritiis creari non licebat: arctior petitio quatuor petentibus erat, Plebeii quoq; gratioſi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bebius Pamphilus, & ii repulſi in ſpem impetrandi aliquando tandẽ honoris dilati. Claudius vnus ex oĩbus nobilis candidatus erat. Opinione hominũ haud dubie deſtinabantur Q. Fabius Labeo, & L. Porcius Licinius. ſed Claudius conſul ſine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus aduerſariis, & maiore parte ſenatus, meminiſſe eũ debere prius ſe cõſulem populi romani, q̃ fratrem P. Claudii eſſe: quin ille ſedens pro tribunali aut arbitrũ, aut comitiorũ tacitum ſpectatorem ſe præberet? coerceri tamẽ ab effuſo ſtudio nequiit. Magnis cõtentionibus tribunorum quoq; plebis, qui aut contra conſulẽ, aut pro ſtudio eius pugnabãt: comitia aliquoties turbata. donec peruicit Appius: vt deiecto Fabio, fratrẽ traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter ſpem ſuam, & cæterorum. locum ſuum tenuit L. Porcius Licinius: quia moderatis ſtudiis, nõ vt claudianis, inter plebeios certatũ eſt. Prætorum inde comitia ſunt habita. C. Decimius Flauus, P. Sẽpronius Lõgus, P. Cornelius Cethegus, Q. Næuius Matho, C. Sempronius Blæſus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius conſules fuerunt: domi, militiæq́; geſta.

B Principio iſequẽtis anni, quo P. Claudius L. Porcius cõſules erãt, cũ Q. Cæcilius, M. Bebius, & T. Sẽpronius, qui ad diſceptandum inter Philippum, & Eumenem reges, Theſſalorũq́; ciuitates miſſi erãt: legationem renunciaſſent: regum quoq; eorum, ciuitatumq́; legatos in ſenatum introduxerunt. Eadem vtrinq; iterata: quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem nouam patres, cuius princeps App. Claudius fuit: in Macedoniam, & in Græciam decreuerunt: ad viſendum: redditæ ne ciuitates Rhodiis, & Theſſalis, & Perrebiis eſſent. Iiſdem mandatum: vt ab Æno, & Maronea præſidia deducerentur: maritimaq́; omnis Thraciæ ora à Philippo, & Macedonibus liberaretur: Peloponneſum quoq; adire iuſſi: vnde prior legatio diſceſſerat incertiore ſtatu rerum: quàm ſi nõ veniſſent. nam ſuper cætera etiam ſine reſponſo dimiſſi: nec datum petentibus erat Achæorum concilium. de qua re querente grauiter Q. Cæcilio, ſimul Lacedæmoniis deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam, & venundatam, adempta, quibus ad eam diem ciuitas ſtetiſſet, Lycurgi leges Achæi maxime concilii negati crimen excuſabant, recitando legem: quæ niſi belli pacis'ue cauſa, & cum legati ab ſenatu cum literis, aut ſcriptis, mandatis'ue venirent: vetaret indici concilium. Ea ne poſtea excuſatio eſſet: oſtendit ſenatus curæ iis eſſe debere: vt romanis legatis ſemper adeundi concilium gentis poteſtas fieret: quemadmodum & illis, quoties vellent, ſenatus daretur.

Dimiſſis iis legationibus, Philippus à ſuis certior factus, cedendum ciuitatibus, deducendaq́; præſidia eſſe, infenſus omnibus in Maronitas iram effudit. Onomaſto, qui præerat maritimæ oræ: mandat: vt partis aduerſæ principes interficeret. Ille per Caſandrum quendam vnum ex regiis iamdiu habitantem Maroneæ, nocte Thracibus intromiſſis, velut in bello capta vrbe, cædem fecit. Id apud romanos legatos querentes tam crudeliter aduerſus innoxios maronitas, tam ſuperbe aduerſus populum Roma. factum, vt quibus libertatem reſtituendam ſenatus cenſuiſſet: ii pro hoſtibus trucidarentur: abnuebat quicquam eorum ad ſe, aut quenquam ſuorum pertinere. ſeditione inter ipſos dimicatum: cum alii ad ſe, alii ad Eumenẽ ciuitatem traherent. id facile ſcituros eſſe: ſi percunctarentur ipſos Maronitas: haud dubius, perculſis oĩbus terrore tam recentis cædis, neminem hiſcere aduerſus ſe auſurum. Negare Appius: rem euidentem pro dubia quærendam. ſi ab ſe culpam remouere vellet: Onomaſtũ, & Caſandrum. per quos acta res diceretur: mitteret Romam: vt eos ſenatus percunctari poſſet. Primo adeo perturbauit ea vox regem: vt non color, non vultus ei conſtaret. deinde collecto tandẽ animo, Caſandrum, qui Maroneæ fuiſſet: ſi vtiq; vellent, ſe miſſurum dixit. ad Onomaſtum quidem quid eam rem pertineret? qui non modo Maroneæ, ſed ne in regione quidem propinqua fuiſſet? Et parcebat magis Onomaſto, honoratiori amico: & eundẽ indicẽ haud paulo plus timebat: quia & ipſe

C ſermonem cum eo contulerat:& multorum talium miniſtrum,& cōſcium habebat. Caſander quoq;, miſſis qui per Epirum ad mare proſequerētur eum:ne qua indicium emanaret:veneno creditur ſublatus. Et legati à Philippi colloquio ita digreſſi ſunt:vt præ ſe ferrent nihil eorū ſibi placere: & Philippus quidem minime quin rebellandum eſſet,dubius,quia tamen immaturæ ad id vires erant:ad moram interponēdam Demetrium minorē filium mittere Romam ſimul ad purganda crimina, ſimul ad deprecandam iram ſenatus ſtatuit:ſatis credens ipſum etiā iuuenem,quod Romæ obſes ſpecimen regiæ indolis dediſſet,aliquid momenti facturum. Interim per ſpeciē auxilii Byzantiis ferendi,re ipſa ad terrorem regulis Thracū iniiciendum profectus,perculſis iis uno prælio,& Amadoco duce capto, in Macedoniā rediit:miſſis ad accolas Iſtri fluminis barbaros,vt in Italiam irrūperent ſollicitādos.
Et in Pelopōneſo aduentus romanorum legatorū,qui ex Macedonia in Achaiam ire iuſſi erant:expectabatur.aduerſus quos vt præparata conſilia haberēt, Lycortas prætor cōcilium idixit. Ibi de Lacedæmoniis actū.Ex hoſtibus eos accuſatores factos.& periculū eſſe:ne victi magis timendi forēt:q̄ bellantes fuiſſent.quippe in bello ſociis Romanis Achæos vſos:nunc eoſdem Romanos æquiores Lacedæmoniis,q̄ Achæis eſſe:vbi Areus etiam,& Alcibiades,ambo exules ſuo beneficio reſtituti, legationem Romam aduerſus gētem Achæorū ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent:adeoq; infeſta oratione vſi eſſent:vt patria pulſi,non reſtituti in eam viderētur. Clamor vndiq; ortus:referret nominatim de iis & cum oīa ira,non conſilio gererentur:capitis dānati ſunt. Paucos poſt dies romani legati venerunt. his Clitor æ in Arcadia datū eſt conciliū. Priuſq̄ agerent quicquam,terror Achæis iniectus erat:& cogitatio:q̄ non ex æquo diſceptatio eſſet futura.ſed quod Areum,& Alcibiadem capitis ab ſe in concilio proximo dānatos cum legatis ſe accuſaturos videbāt:nec hiſcere quiſquam audebat. Appius ea, quæ apud ſenatū queſti erant Lacedæmonii:diſplicere ſenatui oſtēdit:cædem primū ad conflictum factam eorum,qui à Philopœmene ad cauſam dicendā euocati veniſſent:deinde cum in hoīes ita ſæuitum eſſet:ne in vlla parte crudelitas eorū ceſſaret:muros dirutos vrbis nobiliſſimæ eſſe:leges vetuſtiſſimas abrogatas:inclytamq; per gētes Lycurgi diſciplinam ſublatā.Hæc cum Appius dixiſſet: Lycortas,& quia prætor,& quia Philopœmenis authoris omniū,quæ Lacedæmone acta fuerant,factionis erat:ita reſpōdit. Difficilior nobis Ap.Claudi apud vos oratio eſt:q̄ Romæ nuper apud ſenatū fuit. tunc enim Lacedæmoniis accuſantibus reſpondendum erat:nunc à vobis ipſis accuſati ſumus:apud quos cauſa dicēda eſt.quam iniquitatē conditionis ſubimus:quod ab illa ſpe non decidimus:iudicis aīo te auditurū eſſe poſita cōtentione,qua paulo ante egiſti.Ego certe,cum ea, quæ & hic antea apud
D Q.Cæciliū,& poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonii:à te paulo ante relata ſint:non tibi,ſed illis me apud te reſpōdere credam. Cædem obiicitis eorum,qui à Philopœmene prætore euocati ad cauſam dicendam interfecti ſunt.hoc ego crimē non modo non à vobis Romani,ſed ne apud vos quidem nobis obiiciendū fuiſſe arbitror.quid ita?quia in veſtro fœdere erat:vt maritimis vrbibus abſtinerēt Lacedæmonii.Quo tempore armis captis vrbes,a quibus abſtinere iuſſi erant,nocturno impetu occupauerunt:ſi T.Quintius,ſi exercitus romanus,ſicut antea,in Peloponneſo fuiſſet:eo nimirum capti, & oppreſſi confugiſſent.cū vos procul eſſetis:quò aliò,niſi ad nos ſocios veſtros,quos antea Gytheo opem ferentis,quos Lacedæmonē vobiſcum ſimili de cauſa oppugnantes viderant:cōfugerent? Pro vobis igitur iuſtum piumq; bellum ſuſcepimus.quod cū alii laudent: reprehendere ne Lacedæmonii quidem poſſint:dii quoq; ipſi cōprobauerint:qui nobis victoriam dederunt:quonam modo ea, quæ belli iure acta ſunt:in diſceptationē veniunt?quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. noſtrum eſt:quod euocauimus eos ad cauſam dicendam,qui ad arma multitudinem exciuerant: qui expugnauerāt maritima oppida:qui diripuerant:qui cædem principum fecerant.quod vero illi venientes in caſtra interfecti ſunt:veſtrum eſt Areu,& Alcibiade:qui nunc nos,ſi diis placet,accuſatis,nō noſtrum.exules Lacedæmoniorum,quo in numero ii quoq; duo fuerunt:& tunc nobiſcum erāt: & quod domicilio ſibi delegerant maritima oppida,ſe petitos credētes,in eos,quorum opera patria extorres ne in tuto quidē exilio poſſe conſeneſcere ſe indignabantur:impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios,non Achæi interfecerunt.nec iure,an iniuria cæſi ſint,argumentari refert. At enim illa certe veſtra ſunt Achæi:quod leges,diſciplinamq; vetuſtiſſimā Lycurgi ſuſtuliſtis:quod muros diruiſtis.quæ vtraq; ab iiſdem obiici qui poſſunt?cum muri Lacedæmoniis non à Lycurgo,ſed paucos ante annos ad diſſoluēdam Lycurgi diſciplinam extructi ſint?tyranni enim nuper eos arcem & munimentum ſibi,non ciuitati parauerunt.& ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus:gaudeat ruinis eorum:& nunc ſe patriam,& Spartam antiquam agnoſcere dicat. Non Philopœmenē expectare,nec Achæos, ſed vos ipſi Lacedæmonii veſtris manibus amoliri,& diruere omnia tyrannidis veſtigia debuiſtis. veſtræ enim illæ deformes notæ ſeruitutis erant.& cum ſine muris per octingentos propè annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuiſſetis:muris velut compedibus circūdatis vincti per centū annos ſeruiſtis.Quod ad leges adēptas attinet:ego antiquas Lacedæmoniis leges Achæos ademiſſe quas non habebant:ſed noſtras leges dediſſe:nec male cōſuluiſſe ciuitati:cū concilii noſtri eam fecerimus:& nobis miſcuerimus:vt corpus vnū,& conciliū totius Pelopōneſi eſſet.tunc opinor,ſi aliis ipſi legibus

A legibus viueremus: alias iſtis iniunxiſſemus: queri ſe iniquo iure eſſe, & indignari poſſent. Scio ego Appi Claudi hanc orationem, qua ſum adhuc vſus: neq; ſociorũ apud ſocios, neq; liberæ gentis eſſe: ſed vere ſeruorum diſceptantium apud dominos. nam ſi non vox illa vana præconis fuit: qua liberos eſſe omnium primos Achæos iuſſiſtis: ſi fœdus ratum eſt: ſi ſocietas, & amicitia ex æquo obſeruatur: cur ego quid Capua capta feceritis Romani, non quæro? vos rationem repoſcitis: quid Achæi Lacedæmoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge, à nobis. quid? vos ſenatores campanos ſecuri non percuſſiſtis? muros diruimus. vos non muros tãtum, ſed vrbem & agros ademiſtis. Specie, inquis æquum eſt fœdus apud Achæos, precaria libertas: apud Romanos etiã imperium eſt. Sentio Appi: & ſi nõ oportet, nõ indignor. ſed oro vos, quantũlibet interſit iter Romanos, & Achæos: modo ne in æquo hoſtes veſtri, noſtriq; apud vos ſint, ac nos ſocii: imo ne meliore iure ſint: nã vt in æquo eſſent, nos fecimus: cum leges iis noſtras dedimus: cum vt Achæi concilii eſſent, effecimus. parum eſt victis, quod victoribus ſatis eſt: plus poſtulant hoſtes, q̃ ſocii habent. quæ iureiurãdo, quæ monumẽtis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta, atq; ſacrata ſunt: ea cum periurio noſtro tollere parant. Veremur quidem vos Romani: &, ſi ita vultis, etiam timemus. ſed plus veremur, & timemus deos immortales. Cum aſſenſu maximæ partis eſt auditus: & locutum oẽs pro maieſtate magiſtratus cenſebant: vt facile appareret, molliter agendo dignitatem ſuam tenere apud Romanos non poſſe. Tum Appius ſuadere ſe magnopere Achæis dixit: vt dum liceret voluntate ſua facere, gratiam inirent: ne mox inuiti & coacti facerẽt. Hæc vox audita quidem cum omniũ gemitu eſt. ſed metu iniecto imperata recuſandi, id modo petierunt: vt Romani quæ viderentur de Lacedæmoniis, mutarent: nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea, quæ iureiurando ſanxiſſent, faciendi. damnatio tñ Arei, & Alcibiadis, quæ nuper facta erat: ſublata eſt. Romæ principio eius anni cũ de prouinciis cõſulum, & prætorum actum eſſet: conſulibus Ligures, quia bellum nuſq̃ alibi erat: decreti. prætores, C. Decimius Flauus vrbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues, & peregrinos ſortiti ſunt: C. Sempronius Blæſus Siciliam, Q. Næuius Matho Sardiniam, & vt idem de veneficiis quæreret: A. Terentius Varro Hiſpaniam citeriorẽ, P. Sempronius Longus Hiſpaniam vlteriorem. De iis duabus prouinciis legati per id ferè tẽpus L. Iuuentius Talua, & T. Quintilius Varus venerunt. qui quantum bellũ iam profligatum in Hiſpania eſſet, ſenatu edocto poſtularunt ſimul: vt pro rebus tam proſpere geſtis diis immortalibus haberetur honos: & vt prætoribus exercitũ deportare liceret. Supplicatio in biduũ

B decreta eſt. de legionibus deportandis, cum de conſulum prætorumq; exercitibus ageretur, rem integram referri iuſſerunt. Paucos poſt dies cõſulibus in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius, & M. Sempronius habuerant: decretæ ſunt. De exercitibus Hiſpanienſibus magna cõtentio fuit inter nouos prætores, & amicos abſentium, Calpurnii, Quintiiq;. vtraq; cauſa tribunos plebis, vtraq; cõſules habebat. ii ſe interceſſuros S.C. ſi deportandos cenſerent exercitus: denunciabãt. illi, ſi hæc interceſſio fieret: nullam rem aliam ſe decerni paſſuros. Victa poſtremo abſentium gratia eſt: & S.C. factũ: vt prætores quatuor millia peditum Romanorum ſcriberent, quadringẽtos equites: & quinq; millia ſociorum peditum latini nominis, quingentos equites: quos ſecum in Hiſpaniam portarent. cũ eas legiones quatuor deſcripſiſſent, quod plus q̃ quinq; millia peditum, trecenti equites in ſingulis legionibus eſſet: dimitterent: eos primum, qui emerita ſtipendia haberent: deinde vt cuiuſq; fortiſſima opera Calpurnius, & Quintius in prælio vſi eſſent. Hac ſedata contentione, alia ſubinde C. Decimii prætoris morte exorta eſt: Cn. Sicilius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerant: & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis deſignatus erat, ſine toga candida, ſed maxima ex oĩbus contentione petebat: certamenq; ei cum flamine Diali erat. & poſteaquã primo æquare, mox ſuperare etiam eſt viſus: pars tribunorum plebis negare rationem eius habendã eſſe: quod duos ſimul vnus magiſtratus, preſertim curules, neq; capere poſſet, nec gereret: pars legibus eum ſolui æquũ cenſere: vt quem vellet, prætorem creandi populo poteſtas fieret. L. Porcius Cos. primo in ea ſententia eſſe: ne nomen eius acciperet. deinde vt ex authoritate ſenatus idem faceret: conuocatis patribus referre ſe ad eos dixit, quod nec iure vllo, nec exemplo tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis deſignatus præturam peteret: ſibi, niſi quid aliud iis videretur: in animo eſſe è lege comitia habere. Patres cenſuerunt: vti L. Porcius Cos. cum Q. Fuluio ageret: ne impedimento eſſet quo minus comitia prætoris in locum C. Decimii ſubrogandi è lege haberentur. Agenti conſuli ex S.C. reſpondit Flaccus: nihil quidem, ſe quod indignum eſſet, facturum. Medio reſponſo ſpem ad voluntatem interpretantibus fecerat: ceſſurum patrum authoritati eſſe. comitiis acrius etiam, q̃ ante petebat: criminando extorqueri ſibi à conſule, & ab ſenatu populi Romani beneficium: & inuidiam geminati honoris fieri. tanquã non appareret: vbi deſignatus prætor eſſet: exemplo ædilitate ſe abdicaturum. conſul cum & pertinaciam petentis creſcere, & fauorem populi magis magisq; in eum inclinari cerneret: dimiſſis comitiis ſenatum vocauit. cenſuerunt frequentes, quoniam Flaccum authoritas patrum nihil mouiſſet: ad populum cum Flacco agendum. Concione aduocata cum egiſſet conſul: ne tum quidem de ſententia motus, gratias populo Romano egit: quod tanto ſtudio, quotieſcunq; declarandæ voluntatis po-

C teſtas ſacta eſſet, prætorem ſe voluiſſet facere. ea ſibi ſtudia ciuium ſuorum deſtituere nõ in animo eſſe.
Hæc vero tam obſtinata vox tñ ei fauoris accendit: vt haud dubius prætor eſſet: ſi conſul accipere no
men vellet. Ingens certamen tribunis & inter ſeipſos, & cum conſule fuit: donec ſenatus à conſule eſt
habitus: decretumq́; quoniam prætoris ſubrogandi comitia ne legibus fierẽt, pertinacia Q. Flacci,
& praua ſtudia hoíum impedirent: ſenatũ cenſere ſatis prætorũ eſſe. P. Cornelius vtranq; in vrbe iuriſ-
dictionem haberet: Apollinóq́; ludos faceret. His comitiis prudentia, & virtute ſenatus ſublatis, alia
maioris certaminis, quo & maiore de re, & inter plures, potentioresq́; viro·, ſunt exorta. Cenſuram
ſumma contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Volſo, L. Furius
Purpurio, patritii: plebeii aũt, M. Porcius Cato, M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sempronii, Longus, &
Tuditanus. ſed omnis patritios, plebeiosq́; nobiliſſimarũ familiarũ M. Porcius longe anteibat. In
hoc viro tanta vis animi, ingeniiq́; fuit: vt quocunq; loco natus eſſet, fortunã ſibi ipſe facturus fuiſſe
videreť. nulla ars neq; priuatæ, neq; publicæ rei gerendæ ei defuit. vrbanas ruſticasq́; res pariter calle-
bat. ad ſummos honores alios ſcientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit. huic ver
ſatile ingenium ſic pariter ad oia fuit: vt natũ ad id vnum diceres, quodcũq; ageret. in bello manu for-
tiſſimus: multisq́; inſignibus clarus pugnis. idem poſteaq̃ ad magnos honores peruenit, ſummus impe
rator: & idẽ in pace ſi ius cõſuleres, peritiſſimus: ſi cauſa orãda eſſet, eloquentiſſimus. nec ita tñ, vt cu-
ius lingua viuo eo viguerit, monumentũ eloquentiæ nullũ extet. viuit imò, vigetq́; eloquentia eius ſa
crata ſcriptis omnis generis. orationes & pro ſe multæ, & pro aliis, & in alios. nã non ſolũ accuſando,
ſed ẽt cauſam dicẽdo fatigauit inimicos. ſimultates nimio plures & exercuerũt eũ: & ipſe exercuit eas.
nec facile dixeris: vtrum magis preſſerit eũ nobilitas: an ille agitauerit nobilitatẽ. Aſperi proculdubio
animi, & linguæ acerbæ, & ĩmodice liberæ fuit: ſed inuicti à cupiditatibus animi, & rigidæ innocẽtiæ:
contemptor gratiæ, diuitiarũ: in parſimonia, in patiẽtia laboris, periculiq́; ferrei propè corporis, ani-
miq́;: quẽ ne ſenectus quidẽ, quæ ſoluit oia, fregerit: qui ſextum & octogeſimũ annum agens cauſam
dixerit: ipſe pro ſe orauerit: ſcripſeritq́; nonageſimo anno: Sergium Galbam ad populi adduxerit iudi
cium. Hunc, ſicut omni vita, ita tũ petentem premebat nobilitas. coierant apud prætorẽ L. Flaccum,
qui collega in conſulatu fuerat: candidati oẽs ad deiiciendũ honore eũ: non ſolũ vt ipſi potius adipi-
ſcerentur: nec quia indignabanť nouũ hoiem cenſorem videre: ſed ẽt quod triſtem cẽſuram, periculo-
ſamq́; multorum famæ & ab læſo à pleriſq;, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoq; minita
bundus petebat, refragari ſibi qui liberam & fortẽ cenſuram timerent, criminãdo. & ſimul L. Valerio
ſuffragabatur, illo vno collega caſtigare ſe noua flagitia, & priſcos reuocare mores poſſe. His accenſi
D hoíes aduerſa nobilitate, non M. Porcium modo cenſorem fecerunt: ſed etiã collegam ei L. Valerium
Flaccum adiecerunt. Secundum comitia cenſorũ conſules, prætoresq́; in prouincias profecti ſunt:
præter Q. Næuium. quẽ quatuor non minus menſes, priuſq̃ in Sardiniam iret, quæſtiones veneficii,
quarum magnam partem extra vrbem per municipia, conciliabulaq́; habuit: quia ita aptius viſum
erat: tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet: ad duo hominũ millia damnauit. Et L. Poſthumius
prætor, cui Tarentum prouincia euenerat: magnas paſtorum coniurationes vindicauit: & reliquias
bacchanalium quæſtionis cum omni executus eſt cura. multos, qui aut citati non affuerãt: aut vades
deſeruerant: in ea regione Italiæ latentes, partim noxios iudicauit: partim comprehẽſos Romam ad
ſenatum miſit. in carcerem omnes à P. Cornelio cõiecti ſunt. In Hiſpania vlteriore, fractis proximo
bello Luſitanis, quietæ res fuerant. Et in citeriore A. Terentius in Sueſſetanis oppidum Corbionem
vineis, & operibus expugnauit: captiuos vendidit. quieta deinde hyberna in citeriore prouincia ha-
buit. Veteres prætores C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Romam redierunt. vtriq; magno patrũ
conſenſu triumphus eſt decretus. prior C. Calpurnius de Luſitanis, & Celtiberis triumphauit. coro-
nas aureas tulit LXXXIII: & duodecim pondo argenti. paucos poſt dies L. Quintius Criſpinus
ex iiſdem Luſitanis, Celtiberisq́; triumphauit. tantundem auri, quantũ argenti in eo triũpho tranſla
tum. Cenſores M. Porcius, & L. Valerius metu miſta expectatione ſenatum legerũt. ſeptem mouerũt
ſenatu: ex quibus vnum inſignem & nobilitate, & honoribus, L. Quintium Flaminium conſularem.
Patrum memoria inſtitutum fertur: vt cenſores motis è ſenatu aſcriberent notas. Catonis & aliæ q-
dem acerbæ orationes extant in eos: quos aut ſenatorio loco mouit: aut quibus equos ademit. longe
grauiſſima in L. Quintium oratio eſt. qua ſi accuſator ante notam, non cenſor poſt notam vſus eſſet:
retinere L. Quitiũ in ſenatu ne frater qdẽ T. Quintius, ſi tũ cenſor eſſet, potuiſſet. Inter cætera obiecit
ei: Philippum Pœnum, carum, at nobile ſcortum ab Roma in Galliam prouinciam ſpe ingentium
donorum perductum. eum puerũ, per laſciuiã cũ cauillaretur, exprobrare cõſuli perſæpe ſolitũ: quod
ſub ipſum ſpectaculum gladiatorium abductus ab Roma eſſet: vt obſequium amatori iactaret. forte
epulantibus iis, cũ iam vino incaluiſſent, nunciatũ in conuiuio eſſe: nobilem Boium cũ liberis traſfu
gam veniſſe. conuenire conſulem velle: vt ab eo fidem præſens acciperet. introductum in tabernaculũ
per interpretem alloqui conſulem cœpiſſe. inter cuius ſermonem Quintius ſcorto, vis tu, inquit,
qñ gladiatorium ſpectaculum reliquiſti: iam hunc Gallum morientem aſpicere? & cum is vixdum
ſcrio

A ſerio annuiſſet:ad nutũ ſcorti conſulẽ ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat: loquenti Gallo caput
primum percuſſiſſe:deinde fugienti, fidemq; populi Romani, atq; eorum qui aderant, imploranti la-
tus transfodiſſe. Valerius Antiãs, vt qui nec Catonis orationem legiſſet: & fabulæ tantum ſine au-
thore editæ credidiſſet:aliud argumentũ, ſimile tñ & libidine, & crudelitate peragit. Placentiæ famo-
ſam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuium accerſitam ſcribit. ibi iactantem ſeſe ſcorto inter
cætera retuliſſe, q̃ acriter quæſtiones exercuiſſet:& q̃ multos capitis dãnatos in vinculis haberet:quos
ſecuri percuſſurus eſſet. tum illam infra eum accubantem negaſſe vnq̃ vidiſſe quenq̃ ſecuri ferientem:
& peruelle id videre. hic indulgentem amatorem vnum ex damnatis attrahi iuſſum ſecuri percuſſiſſe.
Facinus, ſiue eo modo, quo cenſor obiecit:ſiue vt Valerius tradit, cõmiſſum eſt: ſæuum, atq; atrox:in-
ter pocula, atq; epulas, vbi libare diis dapes, vbi bene precari mos eſſet: ad ſpectaculũ ſcorti procacis,
in ſinu conſulis recubantis mactatam humanam victimam eſſe:& cruore menſam reſperſam. In extre-
ma oratione Catonis conditio Quintio fertur:vt ſi id factum negaret: cæteraq;, quæ obieciſſet: ſpon-
ſione defenderet ſeſe:ſin fateretur: ignominiáne ſua quenq̃ doliturum cenſeret? cum ipſe vino & vene-
re amens, ſanguine hominis in conuiuio luſiſſet? In equitatu recognoſcendo L. Scipioni Aſiatico
ademptus equus. in cenſibus quoq; accipiendis triſtis, & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. orna-
menta, & veſtem muliebrem, & vehicula, quæ pluris q̃ quindecim millium æris eſſent: in cenſum refer-
re viatores iuſſit. item mancipia minora annis XX, quæ poſt proximũ luſtrum X millibus æris,
aut eo pluris veniſſent:vti ea quoq; decuplo tanto pluris, quàm quanti eſſent, æſtimarentur. & his re-
bus omnibus terni in millia æris attribuerentur. aquam publicam omnem in priuatum ædificium,
aut agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, immolitáue priuati habebant:
intra dies XXX demoliti ſunt. opera deinde facienda ex pecunia in eam rem decreta, lacus ſternen-
dos lapide, tegendasq; quà opus eſſet, cloacas, in Auentino, & in aliis partibus, quà nondum erant,
faciendas locauerunt. & ſeparatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, vt iter populo eſſet: & viam
Per Formianum montẽ. Cato atria duo, Menium, & Titium in latomiis, & quatuor tabernas in pu-
blicum emit: baſilicamq; ibi fecit: quæ Porcia appellata eſt. & vectigalia ſummis pretiis, vltro tributa
infimis locauerunt. Quas locationes cum ſenatus precibus, & lachrymis publicanorum victus indu-
ci, & de integro locari iuſſiſſet: cenſores edicto ſummotis ab haſta, qui ludificati priorem locationem
erant: omnia eadem paululum imminutis pretiis locauerunt. Nobilis cenſura fuit, ſimultatumq; ple-
B na: quæ M. Porcium, cui acerbitas ea aſſignabatur, per omnem vitam exercuerunt. Eodem anno colo-
niæ duæ, Pollentia in picenum, Piſaurum in gallicum agrum deductæ ſunt. ſena iugera in ſingulos
data. diuiſerunt agrum coloniasq; deduxerunt iidem triumuiri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fuluii,
Flaccus, & Nobilior. Conſules eius anni nec domi, nec militiæ memorabile quicq̃ egerunt. in inſe-
quentem annum crearunt conſules M. Claudiũ Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, &
Q. Fabius idibus Martiis, quo die conſulatum inierunt: de prouinciis ſuis, prætorumq; retulerunt.
Prætores creati erant C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat:& Sp. Poſthumius Albi-
nus, & P. Cornelius Siſena, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sulpitius. Conſulibus Ligures cum iiſdem exer-
citibus, quos P. Claudius, & M. Porcius habuerant, prouincia decreta eſt. Hiſpaniæ extra ſortẽ prio-
ris anni prætoribus cum ſuis exercitibus ſeruatæ. Prætores ita ſortiri iuſſi: vti flamini Diali vtiq; alte-
ra iuriſdicendi Romæ prouincia eſſet. peregrinam eſt ſortitus. Siſennæ Cornelio vrbana, Sp. Poſthu-
mio Sicilia, L. Puppio Appulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sulpitio Sardinia euẽnit. L. Iulius proficiſci ma-
ture eſt iuſſus. Galli tranſalpini p ſaltus ignotæ antea viæ (vt ante dictum eſt) in Italiam trãſgreſſi,
oppidũ in agro, qui nunc Aquileiẽſis eſt: ædificabant. id eos vt prohiberet, quoad eius ſine bello poſ-
ſet, prætori mandatum eſt. ſi armis prohibendi eſſent: conſules certiores faceret. ex his placere alterũ
aduerſus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant in de-
mortui Cn. Cornelii Lentuli locum creatus erat Sp. Poſthumius Albinus. Huius principio anni
P. Licinius Craſſus PONT. MAX. mortuus eſt:in cuius locũ M. Sempronius Tuditanus PONT.
MAX. eſt creatus. C. Seruilius Geminus P. Licinii funeris cauſa viſceratiõe data, ludos fecit. & gla-
diatores CXX pugnauerũt & ludi funebres p triduũ facti: poſt ludos epulum. in quo, cũ toto foro
ſtrata triclinia eſſent:tẽpeſtas cũ magnis procellis coorta coegit pleroſq; tabernacula ſtatuere in foro.
eadẽ paulo poſt, cũ vndiq; diſſerenaſſet, ſublata. defunctosq; fato vulgo ferebãt: quod inter fatalia va-
tes occiniſſent: neceſſe eſt tabernacula in foro ſtatui. Hac religione leuatis altera iniecta quod ſangui-
ne p biduũ pluuiſſet in area Vulcani. & p decemuiros ſupplicatio indicta erat eius prodigii expiandi
cauſa. Priuſq̃ cõſules in prouincias proficiſcerent: legationes tranſmarinas in ſenatũ introduxerũt.
nec vnq̃ ante tñ regionis eius hoium Romæ fuerat. nã ex quo fama p gentes, quæ Macedoniã acco-
lunt, vulgata eſt: crimina, querimoniasq; de Philippo nõ negligẽter ab Romanis audiri: multis ope-
ræpretium fuiſſe queri: pro ſe quæq; ciuitates, gentesq;, ſinguli et priuatim (grauis enim accola omni-
bus erat) Romam aut ad ſpem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ ſolatium venerunt. Et ab Eumene re-
ge legatio cum fratre eius Athenæo venit ad querendum, ſimul quod non deducerentur ex Thracia

C præſidia: ſimul quod in Bithyniam Pruſiæ bellum aduerſus Eumenem gerenti auxilia miſſa forent.
Reſpondendum ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile eſſet, aut ea, quæ
obiicerentur: aut quæ aduerſus ea dicenda erant, memoria cõplecti. nec enim multa ſolum, ſed etiam
pleraq; oppido q̃ parua erant: de controuerſia finium, de hominibus raptis, pecoribuſq; abactis, de iu
re aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per vim, aut per gratiam iudicatis. nihil horũ neq;
Demetrium docere dilucide, nec ſe ſatis liquido diſcere ab eo ſenatus cum cerneret poſſe: ſimul & ty-
rocinio, & perturbatione iuuenis moueretur: quæri iuſſit ab eo, ecquem de his rebus cõmentarium à
patre accepiſſet: cum reſpondiſſet accepiſſe ſeſe: nihil prius, nec potius viſum eſt: q̃ regis ipſius de ſin
gulis reſponſa accipere. librum extẽplo popoſcerunt: deinde vt ipſe recitaret, permiſerunt. Erant autẽ
de rebus ſingulis in breue coactæ cauſæ: vt alia feciſſe ſe ſecundum decreta legatorum doceret: alia nõ
per ſe ſtetiſſe quo minus faceret: ſed p eos ipſos, qui accuſarent. interpoſuerat ẽt querelas de iniquitate
decretorum: & q̃ non ex æquo diſceptatum apud Cæcilium foret: indigneq; ſibi, nec vllo ſuo merito
inſultatum ab oĩbus eſſet. Has notas irritati eius animi collegit ſenatus. cæterũ alia excuſanti iuueni,
alia recipiẽti futura ita, vt maxime vellet ſenatus, reſponderi placuit: Nihil patrem eius neq; rectius,
nec magis quod ex voluntate ſenatus eſſet, feciſſe: q̃ quod, vtcunq; ea geſta eſſent, per Demetriũ filium
ſatis fieri voluiſſet Romanis. multa & diſſimulare, & obliuiſci & pati præterita ſenatum poſſe: & crede
re etiam Demetrio credendum eſſe. obſidem enim ſe animum eius habere: etſi patri corpus reddiderit.
& ſcire, quantum ſalua in patrẽ pietate poſſit, amicũ eum populi Romani eſſe. honoriſq; eius cauſa
miſſuros in Macedoniam legatos: vt ſi quid minus factum ſit, q̃ debuerit: tum quoq; ſine piaculo rerũ
prætermiſſarũ fiat. velle etiam ſentire Philippum, integra omnia ſibi cum populo Romano Demetrii
filii beneficio eſſe. Hæc quæ augẽdæ amplitudinis eius cauſa facta erant: extemplo in inuidiam, mox
etiam in perniciẽ adoleſcenti verterunt. Lacedæmonii deinde introducti ſunt. Multæ, & paruæ diſce-
ptationes iactabantur. ſed quæ maxime rẽ cõtinerent. erant: vtrũ reſtituerentur, quos Achæi damna-
uerant: nec ne: inique, an iure occidiſſent, quos occiderant. vertebatur & vtrum manerent in achaico
concilio Lacedæmonii: an vt ante fuerat, ſecretum eius vnius in Peloponneſo ciuitatis ius eſſet. Reſti-
tui, iudiciaq; facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in achaico cõcilio: ſcribiq; id decretum: & con
ſignari à Lacedæmoniis, & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Martius eſt miſſus. iuſſus idem in
Peloponneſo ſocioꝝ res aſpicere. nã ibi quoq; ex veteribus diſcordiis reſidui motus erant. & Meſſenii
deſciuerant à cõcilio achaico. cuius belli & cauſas, & ordinem ſi expromere velim: immemor ſim pro-
D poſiti: quo ſtatui nõ vltra attingere externa: niſi qua Romanis cohærerent rebus. Euentus memora-
bilis eſt: quod cũ bello ſuperiores eſſent Achæi: Philopœmenes prætor coꝝ capitur ad præoccupandã
Coronicam, quam hoſtes petebãt: in valle iniqua cũ equitibus paucis oppreſſus. Ipſum potuiſſe effu-
gere Thracũ, Cretenſiumq; auxilio tradunt. ſed pudor relinquẽdi equites nobiliſſimos gentis, ab ipſo
nuper electos: tenuit. quibus dum locũ ad euadendas anguſtias cogendo ipſe agmen præbet, ſuſtinẽs
impetus hoſtiũ: prolapſo equo, & ſuo ipſe caſu, & onere equi ſuper eum ruentis haud multum abſuit
quin exanimaretur, ſeptuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primum reficiebat,
viribus admodũ attenuatis. Iacentẽ hoſtes ſuperfuſi oppreſſerunt. cognitumq; primũ à verecundia,
memoriaq; meritoꝝ haud ſecus q̃ ducem ſuum attollunt: reficiuntq;: & ex valle deuia in viam portãt:
vix ſibi metu præ nec opinato gaudio credentes. pars nuncios Meſſenen præmittunt: debellatũ eſſe:
Philopœmenen captum adduci. Primũ adeo incredibilis viſa res: vt nõ pro vano modo, ſed vix pro
ſano nuncius audiretur: deinde vt ſuper alium alius idem oẽs affirmantes veniebãt: tandẽ facta fides.
& priuſq̃ appropinquare vrbi ſatis ſcirent: ad ſpectaculum oẽs ſimul liberi ac ſerui, pueri quoq; cum
fœminis effundunt. itaq; clauſerãt portã turbæ: dum pro ſe quiſq;, niſi ipſe oculis ſuis crediđiſſet, vix
pro cõperto tantam rẽ habiturus videretur. Ægre ſummouentes obuios intrare portam, qui adduce
bant Philopœmenem, potuerũt. atq; turba conferta iter reliquũ clauſerat. & cum pars maxima exclu-
ſa à ſpectaculo eſſet: theatrum repẽte, quod viæ propinquum erat, cõpleuerunt: & vt eò in conſpectũ
populi adduceretur, vna voce oẽs expoſcebant. Magiſtratus, & principes veriti ne quem motũ miſeri
cordia præſentis tanti viri faceret. quam alios verecũdia priſtinæ maieſtatis collata præſenti fortunæ,
alios recordatio ingentiũ meritoꝝ motura eſſet: procul in conſpectu eum ſtatuerũt: deinde raptim ex
oculis hoĩum abſtraxerunt: prætore Dinocrate dicente: eſſe, quæ pertinentia ad ſummã belli pcuncta-
ri eũ magiſtratus vellent. inde adducto eo in curiam, & ſenatu vocato, cõſultari cœptũ. Iam inueſpe-
raſcebat: & nonmodo cætera, ſed ne in proximã quidẽ noctẽ vbi ſatis tuto cuſtodiret, expediebant, ob
magnitudinẽ priſtinæ eius fortunæ, virtutiſq;: & neq; ipſi domũ recipere cuſtodiendum audebant: nec
cuiq̃ vni cuſtodiã eius ſatis credebãt. admonent deinde quidã, eſſe theſaurũ publicum ſub terra, ſaxo
quadrato ſeptum. eò vinctus demittit: & ſaxum ingens, quo operitur, machina ſuperimpoſitũ eſt. ita
loco potius, q̃ homini cuiq̃ credendã cuſtodiã rati, lucem inſequentẽ expectauerunt. Poſtero die mul-
titudo quidẽ integra memor priſtinoꝝ eius in ciuitate meritoꝝ, parcendũ, ac per eum remedia quæ-
renda eſſe præſentiũ maloꝝ cenſebant. ſed defectionis authores, quoꝝ in manu res erat: in ſecreto con-
ſultantes

A ſultantes omnes ad necem eius conſentiebant: ſed vtrum maturarent, an differrent, ambigebant. vi-
cit pars auidior pœnæ: miſſusq́; qui venenum afferret. Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt: q̃
quæſiſſe: ſi incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorum erat) equitesq́; euaſiſſent. poſteaquam
dictum eſt incolumes eſſe: bene habet, inquit: & poculo impauide exhauſto, haud ita multo poſt expira
uit. Nec diuturnum mortis eius gaudium authoribus crudelitatis fuit. victa nanq; Meſſene bello expo-
ſcētibus Achęis noxios dedit: oſſaq́; reddita Philopœmenis ſunt: ſimul & ſepultus ab vniuerſo achai-
co eſt concilio, adeo omnibus humanis congeſtis honoribus: vt ne diuinis quidem abſtineretur. Ab
ſcriptoribus rerum Græcis, Latiniſq́; tantum huic viro tributum: vt à quibuſdam eorum velut ad in-
ſignem notam huius anni memoriæ mandatum ſit: tres claros imperatores eo anno deceſſiſſe: Philo-
pœmenem, Annibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duobus potentiſſimarum gentiū ſummis
imperatoribus poſuerunt. Ad Pruſiam regem legatus T. Quintius Flaminius venit. quem ſuſpectū
Romanis & receptus poſt fugam Antiochi Annibal, & bellum aduerſus Eumenem motū faciebant.
ibi ſeu quia à Flaminio inter cætera obiectum Pruſiæ erat: hominem omnium, qui viuerēt, infeſtiſſi-
mum populo Romano apud eum eſſe: qui patriæ ſuæ primum, deinde fractis eius opibus Antiocho
regi author belli aduerſus populum Romanum fuiſſet: ſeu quia ipſe Pruſias gratificaretur præſenti
Flaminio, Romaniſq́; per ſe necandi, aut tradendi eius in poteſtatem conſilium cepit. À primo col-
loquio Flaminii milites extemplo ad domum cuſtodiendam Annibalis miſſi ſunt. Semper talem exi-
tum vitæ ſuæ proſpexerat Annibal animo, & Romanorum inexpiabile odium in ſe cernens, & fidei re-
gum nihil ſanè confiſus. Pruſiæ vero leuitatem etiam expertus erat. Flaminii quoq; aduentum velut
fatalem ſibi horruerat. ad omnia vndiq; infeſta vt iter ſemper aliquod præparatū fugæ haberet: ſeptē
exitus è domo fecerat: ex iis quoſdam occultos: ne cuſtodia ſepirentur. ſed graue imperium regum ni-
hil inexploratum, quod inueſtigari volunt, efficit. totius circuitum domus ita cuſtodiis cōplexi ſunt:
vt nemo inde elabi poſſet. Annibal, poſteaquam eſt nunciatum milites regios in veſtibulo eſſe: poſti-
co, quod deuii maxime, atq; occultiſſimi exitus erat: fugere conatus, vt id quoq; occurſu militum, qui
ibi erāt, obſeptum ſenſit: & omnia circa clauſa cuſtodiis diſpoſitis eſſe: venenū, quod multo ante præ-
paratum ad tales habebat caſus: popoſcit. Liberemus, inquit, diuturna cura populū Romanū: quan-
do mortem ſenis expectare longum cenſet. nec magnam, nec memorabilem ex inermi, proditoq́; Fla-
minius victoriam feret. mores quidem populus Romanus quantum mutauerit, vel hic dies argumē-
to erit. horum patres Pyrrho regi hoſti armato exercitum in Italia habenti, vt à veneno caueret, præ-
B dixerunt. hi legatum cōſularē, qui author eſſet Pruſiæ per ſcelus occidendi hoſpitis: miſerunt. Execra-
tus deinde in caput, regnūq́; Pruſiæ, & hoſpitales deos violatæ ab eo fidei teſtes inuocans, poculum ex-
hauſit. Hic vitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybius, & Rutilius hoc anno mortuū ſcribūt.
Ego neq; his, neque Valerio aſſentior: his: quod cenſoribus M. Porcio, L. Valerio principem ſenatus
ipſum L. Valeriū cenſorem lectū inuenio: cū ſuperioribus duobus luſtris Africanus fuiſſet: quo viuo,
niſi vt ille ſenatu moueretur: quā notam nemo memoriæ prodidit: alius princeps in locum eius lectus
nō eſſet. Antiatem authorē refellit tribunus plebis M. Næuius: aduerſus quē oratio inſcripta P. Afri-
cani reſt. Næuius hic magiſtratum nō iniit tribunatus plebis P. Claudio, L. Porcio cōſulibus: ſed iniit
tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio cōſulibus, ad quartum idus decembres. inde tres menſes
ad idus Martias ſunt: quibus P. Claudius, L. Porcius conſulatum inierunt. ita vt vixiſſe in tribunatu
Næuii videretur: diemq́; ei dici ab eo potuiſſe, deceſſiſſe autem ante L. Valerii, & M. Porcii cenſuram.
Triū clariſſimorū ſuæ cuiuſq; gentis virorū non tēpore magis congruente cōparabilis mors videtur
eſſe: q̃ quod nemo eorum ſatis dignum ſplendore vitæ exitum habuit. iam primum omnes non in pa-
trio ſolo mortui, nec ſepulti ſunt. veneno abſumpti Annibal, & Philopœmenes: exul Annibal prodi-
tus ab hoſpite: captus Philopœmenes in carcere, & in vinculis expirauit. Scipio, etſi non exul, neque
damnatus, die tamen dicta, ad quā non affuerat: reus abſens citatus voluntariū non ſibimetipſi ſolū,
ſed etiā funeri ſuo exiliū indixit. Dum ea in Peloponneſo, à quibus diuertit oratio: geruntur: reditus
in Macedoniam Demetrii, legatorumq́; aliter aliorum affecerat animos. vulgus Macedonum, quos
belli ab Romanis imminentis metus terruerat: Demetrium vt pacis authorem cū ingenti fauore con-
ſpiciebant: ſimul & ſpe haud dubia regnum ei poſt mortē patris deſtinabant. nam etſi minor ætate, q̃
Perſeus eſſet: hūc tamen iuſta matrefamilias, illum pellice ortum eſſe. illum vt ex vulgato corpore ge
nitum nullam certi patris notam habere: hunc inſignem Philippi ſimilitudinem præ ſe ferre. ad hoc,
Romanos Demetrium in paterno ſolio locaturos: Perſei nullam apud eos gratiā eſſe. Hæc vulgo lo-
quebantur. itaq; & Perſea cura angebat: ne parū pro ſe vna ætas valeret: cum omnibus aliis rebus fra-
ter ſuperior eſſet. Et Philippus ipſe vix ſe ſui arbitrii fore quem hęredē regni relinqueret, credens, ſibi
quoq; grauiorem eſſe, q̃ vellet, minorem filium cenſebat. offendebatur interdum concurſu Macedonū
ad eum: & alteram iam ſe viuo regiam eſſe indignabatur. Et ipſe iuuenis haud dubie inflatior redierat,
ſubnixus erga ſe iudiciis ſenatus, conceſſiſq́; ſibi, quæ patri negata eſſent. & omnis mentio Romano-
rum quantam dignitatem ei apud cęteros Macedonas, tantam inuidiam non apud fratrē modo, ſed

C etiam apud patrem conciliabat: vtiq; poſteaquam alii legati Romani venerunt, & cogebatur decedere Thracia: præſidiaq; deducere: & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex noua cōſtitutione ſenatus facere. ſed omnia mœrens quidem & gemens, eo magis, quod filium frequentiorem propè cum illis, quàm ſecum cernebat: obedienter tamen aduerſus Romanos faciebat: ne quam mouendi extemplo belli cauſam præberet. præuertendos etiam animos à ſuſpicione talium conſiliorum ratus, mediá in Thraciam, exercitū in Odryſas, & Dentelochos, & Beſſos duxit. Philippopolin vrbē fuga deſertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cū familiis receperant ſeſe: accepit: campeſtreſq; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præſidio, quod haud multo poſt ab Odryſis expulſum eſt: oppidum in Derriopo condere inſtituit. Pæoniæ ea regio eſt prope Erigonum fluuium: qui ex Illyrico per Pæoniā fluens in Axium amnem elabitur. Haud procul Stobis, vetere vrbe, nouam vrbē Perſeida, vt is filio maiori haberetur honos: appellari iuſſit. Hęc dum in Macedonia geruntur: conſules in prouincias profecti. Marcellus nuncium præmiſit ad L. Porcium proconſulem: vt ad nouum Gallorū oppidum legiones admoueret. aduenienti cōſuli Galli ſeſe dediderunt. duodecim millia armatorum erant. pleriq; arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus iis adempta: quæq; alia aut populantes agros rapuerant: aut ſecum attulerant. de his rebus qui quererentur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum à C. Valerio prætore expoſuerunt: ſe, ſuperante in Gallia multitudine, inopia coactos agri, & egeſtate ad quærendā ſedem Alpes tranſgreſſos. quæ inculta per ſolitudines viderent: ibi ſine vllius iniuria conſediſſe. oppidū quoq; ædificare cœpiſſe: quod indicium eſſet: nec agro, nec vrbi vlli vim allaturos veniſſe. nuper M. Claudium ad ſe nuncium miſiſſe: bellum ſe cum iis, ni dederentur, geſturum. ſe certam, etſi non ſpecioſam pacem, q̄ incertam belli ſpem præoptantes, dediſſe ſe prius in fidem, q̄ in poteſtatē populi Romani. poſt paucos dies iuſſos & agro, & vrbe decedere, ſeſe tacitos abire quò terrarum poſſent, in animo habuiſſe. arma deinde ſibi, & poſtremo omnia alia, quæ ferrent agerentq;: adempta. orare ſe ſenatum, populumq; Romanum: ne in ſe innoxios deditos acerbius, q̄ in hoſtes ſæuirent. Huic orationi ſenatus ita reſponderi iuſſit. Neq; illos recte feciſſe: cum in Italiam venerint: oppidumq; in alieno agro nullius Romani magiſtratus, qui ei prouinciæ præeſſet: permiſſu ædificare conati ſint. neque ſenatui placere deditos ſpoliari. itaque ſe cum iis legatos ad conſulem miſſuros: qui, ſi redeant, vnde venerint: omnia iis ſua reddi iubeant: quí que protinus eant trans Alpes: & denuncient gallicis populis: multitudinem ſuam domi contineant. Alpes propè inexuperabilem finem in medio eſſe. non vtique iis melius fore: qui eas primi

D peruias feciſſent. Legati miſſi L. Furius Purpurio, Q. Minutius, L. Manlius Acidinus. Galli redditis omnibus, quæ ſine cuiuſquam iniuria habebant: Italia exceſſerunt. Legatis Romanis tranſalpini populi benigne reſponderunt. ſeniores eorum nimiam lenitatem populi Romani caſtigarunt: quod eos homines, qui gentis iniuſſu profecti occupare agrum imperii Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidum conati ſunt: impunitos dimiſerint. debuiſſe grauem temeritatis mercedem ſtatui. quod vero etiam ſua reddiderint: vereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et excepérūt, & proſecuti cum donis legatos ſunt. M. Claudius Cos. Gallis ex prouincia exactis, iſtricum bellū moliri cœpit: literis ad ſenatum miſſis: vt ſibi in Iſtriam traducere legiones liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant: vti colonia Aquileia deduceretur. nec ſatis conſtabat: vtrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. poſtremo latinam potius coloniam deducendam patres cenſuerūt. triumuiri creati ſunt. P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina, & Parma coloniæ Romanorum ciuium ſunt deductę. bina millia hominum in agrum, qui proxime Boiorum, ante Tuſcorum fuerat. octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumuiri M. Æmylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Criſpinus. Et Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum caletranum eſt deducta. deduxerunt triumuiri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, T. Sempronius Gracchus. iugera in ſingulos data decem. Eodem anno A. Terentius proprætor haud procul flumine Ibero in agro auſetano & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quæ ibi communierant: aliquot expugnauit. Citerior Hiſpania in pace fuit eo anno: quia & P. Sempronius proprætor diutino morbo eſt implicitus, & nullo laceſſente, peropportune quieuerunt Luſitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio conſule geſtum. M. Marcellus ex Iſtria reuocatus, exercitu dimiſſo Romam comitiorum cauſa redut. creauit conſules Cn. Bebium Pamphilum, & L. Æmylium Paulum. Cum M. Æmylio Lepido hic ædilis curulis fuerat. à quo conſule quintus annus erat: cum is ipſe Lepidus poſt duas repulſas conſul factus eſſet. Prætores inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leuinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Iſtra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum cauſa: quod ſanguinem per biduum pluuiſſe in area Concordiæ ſatis credebant: nunciatumq; erat: haud procul Sicilia inſulam, quæ nondum ante fuerat: nouam editam è mari eſſe. Annibalem hoc anno Antiâs Valerius deceſſiſſe author eſt: legatis ad eam rem ad Pruſiam miſſis præter T. Quintium Flaminium, cuius in ea re celebre eſt nomen: L. Scipione Aſiatico, & P. Scipione Naſica.

A PRINCIPIO inſequentis anni conſules, prætoresꝗ; ſortiti prouincias ſunt. cõſulibus nulla præter Ligures, quæ decerneretur, erat. iuriſdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euẽnit. Hiſpaniarum Q. Fuluio Flacco citerior, P. Mãlio vlterior, L. Cæcilio Dentrici Sicilia, C. Terentio Iſtræ Sardinia. Delectus habere conſules iuſſi. Q. Fabius ex liguribus ſcripſerat: Apuanos ad rebellionẽ ſpectare: periculumꝗ; eſſe: ne impetum in agrũ piſanũ facerẽt. Et ex Hiſpaniis citeriorem in armis eſſe, & cum Celtiberis bellari ſciebãt: in vlteriore, quia diu æger prætor eſſet: luxuria, & ocio ſolutam diſciplinã militarem eſſe. Ob ea nouos exercitus cõſcribi placuit. quatuor legiões in Ligures: vti ſingulæ quina millia, & ducentos pedites, trecenos haberẽt equites: ſociorum iiſdem latini nominis XV millia peditũ addita, & octingẽti equites. hi duo conſulares exercitus eſſent. ſcribere præterea iuſſi ſeptem millia peditũ ſociorum, ac latinis nominis, & quadringentos equites: & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex conſulatu prorogatum imperium erat. in Hiſpaniam etiam vtranq; quæ ducerentur, quatuor millia peditũ ciuiũ Romanorum, & CC equites, & ſociorũ ſeptem millia peditũ cum CCC equitibus ſcribi iuſſa. & Q. Fabio Labeoni cũ exercitu, quem habebat in Liguribus: prorogatum in annum imperium eſt. Ver procelloſum eo anno fuit. pridie Palilia medio fermè die atrox cũ vento tẽpeſtas coorta, multis ſacris, profanisꝗ; locis ſtragẽ fecit. ſigna ænea in Capitolio deiecit: forẽ ex æde Lunæ, quæ in Auentino eſt: raptã tulit: & in poſticis parietibus Cereris tẽpli affixit: ſigna alia in circo maximo cum colũnis, quibus ſuperſtabant, euertit: faſtigia aliquot templorũ ã culminibus abrupta fœde diſſipauit. itaq; in prodigiũ verſa ea tempeſtas: procurariꝗ; aruſpices iuſſerunt. ſimul procuratum eſt: quod tripedem mulũ Reate natum nunciatum erat: & à Formiis ædem Apollinis, ac Caietæ de cœlo tactam: ob ea prodigia XX hoſtiis maioribus ſacrificatũ: & in diem vnũ ſupplicatio fuit. Per eoſdẽ dies ex literis A. Terẽtii proprætoris cognitũ: P. Sempronium in vlteriore Hiſpania, cum plus anno æger fuiſſet: mortuum eſſe. eo maturius in Hiſpaniã prætores iuſſi proficiſci. Legationes tranſmarinæ deinde in ſenatũ introductæ

B ſunt. prima Eumenis, & Pharnacis regũ, & Rhodiorũ querentiũ de Sinopẽſium clade. Philippi quoq; legati, & Achæorũ, & Lacedæmoniorũ ſub idem tempus venerunt. iis prius Martio audito, qui ad res Græciæ, Macedoniæꝗ; viſendas miſſus erat: reſponſa data ſunt. Aſiæ regibus, ac Rhodiis reſponſum eſt: legatos ad eas res viſendas miſſurum ſenatum. De Philippo auxerat curam Martius. nam ita feciſſe quæ ſenatui placuiſſent, fatebatur: vt facile appareret: nõ diutius, q̃ neceſſe eſſet, facturũ, neq; obſcurũ erat, rebellaturũ: omniaꝗ;, quæ tunc ageret, diceretꝗ;, eo ſpectare. Iam primũ omnẽ ferè multitudinẽ ciuiũ ex maritimis ciuitatibus cũ familiis ſuis in Emathiã, quæ nunc dicitur, quondã appellata Pæonia eſt: traduxit: Thracibusꝗ;, & aliis barbaris vrbes tradidit habitãdas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingẽtẽ ea res fremitũ in tota Macedonia fecit. relinquẽtesꝗ; penates ſuos cum cõiugibus, ac liberis pauci tacitũ dolorẽ cõtinebant: execratiõesꝗ;, quæ in agminibus proficiſcentiũ audiri ſolent: in regẽ, vincente odio metũ, exaudiebãtur. His ferox animus omnes homines, omnia loca tẽporaꝗ; ſuſpecta habebat. poſtremo negare propalã cœpit: ſatis tutũ ſibi quicq̃ eſſe: niſi liberos eorũ, quos interfeciſſet, cõprehenſos in cuſtodia haberet: & tẽpore aliũ alio tolleret. Eam crudelitatem fœdã per ſe, fœdiorẽ vnius domus clades fecit. Herodicum principẽ Theſſalorũ multis ante annis occiderat. generos quoq; eius poſtea interfecit. in viduitate relictæ filiæ, ſingulos filios paruos habentes. Theoxena, & Archo nomina mulieribus erant. Theoxena multis petẽtibus aſpernata nuptias eſt. Archo Poridi cuidã longe principi gentis Æñianũ nupſit: & apud eũ plures enixa partus, paruis admodum relictis omnibus, deceſſit. Theoxena, vt in ſuis manibus liberi ſororis educarẽtur: Poridi nupſit: & tanquã omnes ipſa enixa foret: ſuũ, ſororisꝗ; filios in eadẽ habebat cura. poſteaq̃ regis edictũ de cõprehendẽdis liberis eorũ, qui interfecti eſſent, accepit: ludibrio futuros nõ regis modo, ſed cuſtodum etiam libidinis rata, ad rem atrocẽ animũ adiecit. auſaꝗ; eſt dicere: ſe ſua manu potius omnes interfecturam: q̃ in poteſtatẽ Philippi venirent. Poris abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturũ eos ad fidos hoſpites dixit: comitemꝗ; ipſum fugæ futurũ eſſe. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Æniam ad ſtatũ ſacrificiũ: quod cõditori Æneæ cum magna ceremonia quotannis faciũt. ibi die per ſolẽnes epulas cõſumpto, nauem præparatã à Poride ſopitis omnibus tertia vigilia conſcendunt, tanquã redituri in Theſſalonicã. ſed traiicere in Eubœam erat propoſitũ. cæterum in aduerſum ventũ nequicq̃ eos tendẽtes prope terrã lux oppreſſit. & regii, qui præerant cuſtodiæ portus: lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miſerunt, cum graui edicto: ne reuerterentur ſine ea. Quoniã dies appropinquabat: Poris quidem ad hortationẽ remigũ, nautarum ꝗ; intentus erat. interdũ manus ad cœlum tendens, opẽ vt dii ferrent, orabat. ferox interim fœmina ad multo ante præcogitatũ reuoluta

C facinus,venenum diluit:ferrumq́; promit.& poſito in conſpectu poculo,ſtrictisq́; gladiis,mors,inquit, vna vindicta eſt.viæ ad mortē hæ ſunt.qua quenq; animus fert, effugite ſuperbiam regiā.agite iuuenes mei primum qui maiores eſtis:capite ferrum,aut haurite poculū:ſi ſegnior mors iuuat.Et hoſtes aderāt:& author mortis inſtabat.alii alio leto abſumpti ſemianimes è naue præcipitātur. ipſa deinde virum comitē mortis cōplexa in mare ſeſe deiecit.naue vacua dominis regii potiti ſunt.Huius atrocitas facinoris nouam velut flammā regis inuidiæ adiecit:vt vulgo ipſum,liberosq́; eius execrarentur. quæ diræ breui ab omnibus diis exauditæ,vt ſæuiret ipſe in ſuum ſanguinē,effecerunt.Perſeus enim, cum in dies magis cerneret fauorē,& dignitatem Demetrii fratris apud Macedonum multitudinem creſcere:& gratiā apud Romanos:ſibi ſpem nullā regni ſupereſſe,niſi in ſcelere ratus,ad id vnū omnes cogitationes intendit.cæterū cum ſe ne ad id quidē,quod muliebri cogitabat animo,ſatis per ſe validum crederet:ſingulos amicorum patris tentare ſermonibus perplexis inſtituit.& primo quidā ex his, aſpernantiū tale quicquam præbuerunt ſpeciem:quia plus in Demetrio ſpei ponebāt.deinde creſcente indies Philippi odio in Romanos,cui Perſeus indulgeret:Demetrius ſumma ope aduerſaret:proſpicientes animo exitum incauti à fraude fraterna iuuenis,adiuuandum quod futurū erat rati,fouendamq́; ſpem potentioris,Perſeo ſe adiungūt.cętera in ſuum quæq; tempus differunt.in præſentia placet:omni ope in Romanos accendi regem:impelliq́; ad conſilia belli:ad quæ iam ſua ſponte animum inclinaſſet.ſimul vt Demetrius in dies ſuſpectior eſſet:ex cōpoſito ſermones ad ſpem Romanorū trahebant.ibi cum alii mores,& inſtituta eorum,alii res geſtas,alii ſpeciē ipſius vrbis nondum exornatæ neq; publicis neq; priuatis locis,alii in ſingulos principū eluderent:iuuenis incautus & amore nominis Romani,& certamine aduerſus fratrē omnia tuēdo ſuſpectum ſe patri, & opportunū criminibus faciebat.itaq; expertem cum pater omniū de rebus Romanis cōſiliorum habebat.totus in Perſea verſus,cū eo cogitatiōes eius rei dies ac noctes agitabat.Redierant, quos forte miſerat in Baſtarnas ad accerſenda auxilia:adduxerantq́; inde nobiles iuuenes,& regii quoſdā generis.quorum vnus ſororem ſuam in matrimoniū Philippi filio pollicebatur:erexeratq́; conſociatio gentis eius animū regis. Tum Perſeus,quid iſta proſunt?inquit.nequaquā tantum in externis auxiliis eſt præſidii:quantum periculi fraude domeſtica.proditorem nolo dicere:ſpeculatorem citius:ex quo obſes Romæ fuit. corpus nobis reddiderunt Romani:animū ipſi habent. omnium penè Macedonum in eum ora conuerſa ſunt: nec regem ſe aliū rentur habituros eſſe:q̄ quem Romani dediſſent. His per ſe ægra mens ſenis ſtimulabatur:& animo magis,q̄ vultu ea crimina accipiebat.Forte luſtrandi exercitus venit tempus.cuius ſolenne eſt tale.Caput mediæ canis præciſæ,& pars ad dexteram cum extis,poſterior ad læuam vię ponitur.inter hanc diuiſam hoſtiā copiæ armatæ traducuntur.præfertur primo agmini arma inſignia omniū ab vltima origine Macedoniæ regum:deinde rex ipſe cū liberis ſequitur.proxima eſt regia cohors,cuſtodesq́; corporis:poſtremum agmē Macedonū cætera multitudo claudit.latera regis duo filii iuuenes cingebant. Perſeus iam triceſimum annū agens,Demetrius quinquēnio minor,medio iuuentæ robore ille,hic flore:fortunati patris matura ſoboles,ſi mens ſana fuiſſet. Mos erat luſtratiōis,ſacro peracto decurrere exercitum:& diuiſas bifariam duas acies concurrere ad ſimulachrum pugnæ. regii iuuenes duces ei ludicro certamini dati.cæterū non imago fuit pugnæ.ſed tanquam de regno dimicaretur,ita concurrerunt:multaq́; vulnera ſudibus facta. nec præter ferrum quicq̄ defuit ad iuſtam belli ſpeciem. Pars ea,quæ ſub Demetrio erat:longe ſuperior fuit.id ęgre patiente Perſeo,lætari prudentes amici eius:eamq́; rem dicere ipſam præbituram cauſam criminandi iuuenis. Conuiuium eo die ſodalium,qui ſimul decurrerant,vterq; habuit:cum vocatus ad cœnam ab Demetrio Perſeus negaſſet.feſto die inuitatio benigna,& hilaritas iuuenilis vtroſq; in vinum traxit. cōmemoratio ibi certaminis ludicri,& iocoſa dicta in aduerſarios,ita vt ne ipſis quidem ducibus abſtineretur:iactabantur.ad has excipiēdas voces ſpeculator ex cōuiuis Perſei miſſus cū incautior obuerſaretur:exceptus à iuuenibus forte triclinio egreſſis male mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius,quin comeſatum,inquit,ad fratrem imus?& iram eius,ſi qua ex certamine reſidet,ſimplicitate & hilaritate noſtra lenimus?omnes ſe ire conclamarunt:præter eos,qui ſpeculatoris ab ſe pulſati præſentem vltionem metuebant.cum eos quoq; Demetrius traheret:ferrum veſte abdiderunt:quo ſe tutari,ſi qua vis fieret,poſſent. Nihil occulti eſſe in inteſtina diſcordia poteſt.vtraq; domus ſpeculatorum,& proditorum plena erat.præcucurrit index ad Perſea,ferro ſuccinctos nuncians cum Demetrio quatuor adoleſcentes venire. etſi cauſa apparebat:(nam ab iis pulſatum conuiuam ſuum audierat)tamen infamandæ rei cauſa ianuam obſerari iubet:& ex parte ſuperiore ædium,verſisq́; in viam feneſtris,comeſatores tanquam ad cædē ſuam venientes aditu ianuæ arcet. Demetrius per vinum quod excluderetur pauliſper vociferatus,in conuiuium rediit,totius rei ignarus. Poſtero die Perſeus quamprimū conueniēdi poteſtas patris fuit: regiā ingreſſus perturbato vultu in conſpectu patris tacitus procul conſtitit. cui cum pater,ſatin' ſaluæ?& quænam ea mœſtitia eſſet?interrogaret eum:deludicro tibi,inquit,viuere me ſcio.iam nō occultis à fratre petimur inſidiis.nocte cum armatis domū ad interficiendū me venit: clauſisq́; foribus parietū pręſidio me à furore eius ſum tutatus. Cū pauorem miſtum admiratiōe patri inieciſſet:atqui ſi aures

præbere

A præbere potes, inquit: manifeſtam rem teneas, faciã. Enimuero ſe Philippus dicere auditurum: voca-
riq; extemplo Demetrium iuſſit. & ſeniores duos amicos, expertos inter fratres certaminũ, infrequen-
tes iam in regia, Lyſimachũ, & Onomaſtũ accerſit: quos in cõſilio haberet. Dum veniunt amici: ſolus,
filio procul ſtante, multa ſecũ animo volutans inambulauit. poſteaquam veniſſe eos nunciatũ eſt: ſe-
ceſſit in partem interiorẽ cum duobus amicis, totidẽ cuſtodibus corporis. filiis vt ternos inermes ſecũ
introducerent, permiſit. Ibi cum cõſediſſent: Sedeo, inquit, miſerrimus pater iudex inter duos filios,
accuſatorem parricidii, & reum, aut conficti aut admiſſi criminis labem apud meos inuẽturus. Iam-
pridem quidem hanc procellam imminentẽ timebam: cum vultus inter vos minime fraternos cerne-
rem: cum voces quaſdã exaudirẽ. ſed interdum ſpes animum ſubibat: deflagrare iras veſtras, purgari
ſuſpiciones poſſe. etiam hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe: & priuatas multorũ ſimultates finitas. ſubi-
turam vobis aliquando germanitatis memoriã, puerilis quondam ſimplicitatis: cõſuetudinisq; inter
vos, meorum deniq; præceptorũ: quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audien-
tibus vobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus eorũ retuli? quibus ſe
ſtirpemq; ſuam: domos, regna funditus euertiſſent? meliora quoq; exẽpla parte altera poſui: ſociabilẽ
conſortionẽ inter binos Lacedæmoniorũ reges, ſalutarẽ per multa ſecula ipſis patriæq;: eandẽ ciuita-
tem. poſteaquam mos ſibi cuiq; rapiendi tyrãnidẽ, exortus ſit: euerſam. iam hos Eumenem, Attalũq;
fratres à quam exiguis rebus, propè vt puderet regii nominis: mihi, Antiocho, & cuilibet regũ huius
ætatis nulla re magis, q̃ fraterna vnanimitate regnum æquaſſe. ne Romanis quidẽ exemplis abſtinui:
quæ aut viſa, aut audita habebã: T. & L. Quintiorũ: qui bellũ mecum geſſerunt: P. & L. Scipionũ: qui
Antiochum deuicerunt: patris, patruiq; eorũ: quorum perpetuã vitæ concordiã mors quoq; miſcuit.
neq; vos illorum ſcelus, ſimiliſq; ſceleri euentus deterrere à vecordi diſcordia potuit: neq; horũ bona
mens, bona fortuna ad ſanitatẽ flectere. Viuo, & ſpirante me hæreditatẽ meã ambo & ſpe, & cupidita-
te improba petitis. eouſq; me viuere vultis: donec alterius veſtrũ ſuperſtes haud ambiguũ regẽ alterũ
mea morte faciam. nec patrem poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti nominis noſtis, cuius vice regni
vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite, conſcelerate aures paternas: decernite criminibus mox ferro
decreturi: dicite palàm, quicquid aut veri poteſtis: aut cõminiſci libet. reſeratæ aures ſunt: quæ poſt
hac ſecretis alterius ab altero criminibus claudẽtur. Hæc furens ira cum dixiſſet: lachrymæ omnibus
obortæ: & diu mœſtum ſilentiũ tenuit. Tum Perſeus. Aperienda nimirũ nocte ianua fuit: & armati
B comeſatores accipiendi: præbendumq; ferro iugulũ: quando nõ creditur: niſi perpetratũ facinus. eadẽ
petitus inſidiis audio: quæ latro, atq; inſidiator. non nequicquam iſti vnũ Demetrium filiũ te habere:
me ſubditũ, & pellice genitũ appellant. nam ſi gradum, ſi charitatem filii apud te haberem: non in me
querentem deprehẽſas inſidias, ſed in eũ, qui feciſſet, ſæuires: nec adeo tibi vilis vita eſſet noſtra: vt nec
præterito periculo meo moucreris: neq; futuro: ſi inſidiantibus ſit impune. itaq; ſi mori tacitum opor-
tet, taceamus, precati tantũ deos: vt à me cœptum ſcelus in me finẽ habeat: nec per meũ latus tu peta-
ris. ſin autẽ, quod circumuentis in ſolitudine natura ipſa ſubiicit: vt hominũ, quos nunquã viderint,
fidem tamen implorent: mihi quoq; ferrũ in me ſtrictũ cernenti vocem mittere liceat: per te, patriũq;
nomen, quod vtri noſtrũ ſanctius ſit, iampridẽ ſentis, ita me audias precor: tanquam ſi voce, & com-
ploratione nocturna excitus mihi quiritanti interueniſſes: Demetrium cum armatis nocte intẽpeſta
in veſtibulo meo deprehendiſſes. quod tum vociferarer in re præſenti pauidus: hoc nunc poſtero die
queror. Frater, non comeſantium in vicem iandiu viuimus inter nos. regnare vtiq; vis. huic ſpei tuæ
obſtat ætas mea: obſtat gentium ius: obſtat vetuſtus Macedoniæ mos: obſtat vero etiã patris iudiciũ.
huc tranſcendere niſi per meũ ſanguinem nõ potes. omnia moliris & tentas. adhuc ſeu cura mea, ſeu
fortuna reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione, & decurſu, & ſimulachro ludicro pugnæ fu-
neſtum propè prælium feciſti. nec me aliud à morte vindicauit, q̃ quod me, ac meos vinci paſſus ſum.
ab hoſtili prælio tanquã fraterno luſu pertrahere me ad cœnã voluiſti. Credis'ne pater inter inermes
cõuiuas me cœnaturum fuiſſe: ad quem armati comeſatũ venerunt? credis nihil à gladiis nocte peri-
culum fuiſſe: quẽ ſudibus te inſpectante propè occiderunt? Quid hoc noctis? quid vt inimicus ad ira-
tum? quid cum ferro ſuccinctus iuuenibus venis? conuiuã me tibi cõmittere auſus non ſum: comeſa-
torem te cũ armatis venientẽ recipiam? Si aperta ianua fuiſſet: funus meũ parares hoc tempore pater:
quo querentẽ audis. Nihil ego tanquam accuſator crimino ſe, nec dubia argumentis colligendo ago.
quid enim? negat ſe cum multitudine veniſſe ad ianuam meam? aut ferro ſuccinctos ſecũ fuiſſe? quos
nominauero, accerſe. poſſunt quidẽ omnia audere, qui hoc auſi ſunt. non tamen audebunt negare ſe
deprehenſos intra limen meum cum ferro. ſi ad te deducerem: rem pro manifeſto haberes. fatentes pro
deprehenſis habe. Execrare nunc cupiditatẽ regni: & furias fraternas cogita. ſed ne ſint cæcæ pater exe-
crationes tuæ: diſcerne, diſpice inſidiatorem, & petitum inſidiis: noxiũ huic eſſe caput. qui occiſurus
fratrem fuit: habeat etiam iratos paternos deos. qui periturus fraterno ſcelere fuit: perfugiũ in patris
miſericordia, & iuſtitia habeat. quò enim aliò confugiam? cui non ſolenne luſtrale exercitus, cui non
decurſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietẽ data naturæ beneficio mortalibus: tuta

C eſt. ſi iero ad fratrem inuitatus: moriendũ eſt. ſi recepero intra ianuam comeſatum fratrẽ: moriẽdum
eſt. nec eundo, nec manendo inſidias euito. quò me conferam? nihil præter deos pater, & te colui. non
Romanos habeo, ad quos cõfugiam. periſſe expetũt, quia tuis iniuriis doleo: quia tibi ademptas tot
vrbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimam oram indignor. nec me, nec te incolumi Macedoniam
ſuam futuram ſperant. ſed ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidẽ expectata fue-
rit: regẽ, regnumq́; Macedoniæ ſua futura ſciũt. Si quid extra Macedoniã tibi Romani reliquiſſent:
mihi quoq; id relictum crederẽ receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidii eſt. Vidiſti heſterno
die impetum in me militũ. quid illis defuit, niſi ferrũ? quod illis defuit interdiu: cõuiuæ fratris noctu
aſſumpſerunt. Quid de magna parte principũ loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis, &
fortunæ poſuerunt? & in eo, qui omnia apud Romanos poteſt? neq; hercule iſtum mihi tantum fra-
tri maiori, ſed propè eſt vt tibi quoq; ipſi regi, & patri præferant. iſte enim eſt: cuius beneficio pœnam
tibi ſenatus remiſit: qui nunc te ab armis Romanis protegit: qui tuam ſenectutem obligatam, & ob-
noxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe æquum cenſet. pro iſto Romani ſtant: pro iſto omnes vrbes tuo imperio
liberatæ: pro iſto Macedones: qui pace Romana gaudent. mihi præter te pater, quid vſquã aut ſpei,
aut præſidii eſt? Quò ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintii credis? quibus & bene te con-
ſuluiſſe rebus tuis ait: quod Demetriũ Romã miſeris: & hortatur: vt iterũ & cum pluribus legatis, &
primoribus quoq; Macedonum remittas eum? T. Quintius nũc eſt author omniũ rerum iſti, & ma-
giſter. eum ſibi, te abdicato patre, in locũ tuum ſubſtituit. illic ante omnia clandeſtina concocta ſunt
conſilia. quæruntur adiutores conſiliis: cum te plures, & principes Macedonũ cum iſto mittere iubet.
qui hinc integri, & ſynceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credentes: imbuti illinc, & infe-
cti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius iis vnus omnia eſt: eum iam regem viuo patre appel-
lant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim non ab aliis ſolũ, ſed etiam à te pater cupiditatis regni cri-
men. ego vero, ſi in medio ponitur: non agnoſco. quem enim ſuo loco moueo: vt ipſe in eius locũ ſuc-
cedam? vnus ante me pater eſt: & vt diu ſit, deos rogo. ſuperſtes ei ita ſim: ſi merebor vt ipſe me eſſe ve-
lit. hereditatem regni ſi pater tradet, accipiam. Cupit regnum: & quidem ſcelerate cupit: qui traſcen-
dere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonũ, iuris gentiũ. Obſtat frater maior: ad quẽ iure,
voluntate etiã patris regnũ pertinet. tollatur nũc primus, vt regno fraterna cæde potiar. pater ſenex,
& filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur: q̃ vt filii vlciſci necem patiatur. Romani lætabũtur:
D probabunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ pater, ſed nõ inanes ſunt. ita enim res ſe habet. pericu-
lum vitæ propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiẽdum ferrum ſumpſerunt. ſi facino-
ri eorum ſucceſſerit: mortem meam idem tu perſequi non poteris. Pôſteaquam dicendi finẽ Perſeus
fecit: coniecti eorum, qui aderant oculi in Demetrium ſunt: velut cõfeſſum reſpõſurus eſſet. deinde diu
ſilentium fuit. Cum perfuſum fletu appareret omnibus loqui non poſſe: tandem vicit dolorẽ ipſa ne-
ceſſitas: cum dicere iuberent. atq; ita orſus eſt. Omnia, quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præ-
occupauit accuſator: ſimulatisq́; lachrymis in alterius perniciẽ veras meas lachrymas ſuſpectas tibi
fecit. cum ipſe, ex quo ab Roma redii, per occulta cũ ſuis colloquia dies noctesq́; inſidietur vltro mihi
nunc nõ inſidiatoris modo, ſed latronis manifeſti, & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exter-
ret: vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam gentiũ eſſe ait: vt ego
ne apud te quidem ſpei quicquam reliqui habeam. circunuentum, ſolum, inopem, inuidia gratiæ ex-
ternæ, quæ obeſt potius, q̃ prodeſt: onerat. Iam illud q̃ accuſatorie? quod noctis huius crimẽ miſcuit
cum cætera inſectatione vitæ meæ? vt & hoc, quod iam quale ſit, ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ te-
nore faceret: & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorum meorũ, nocturno hoc ficto,
& cõpoſito argumento fulciret. ſimul & illud quæſiuit: vt repẽtina & minime præparata accuſatio vi-
deretur: quippe ex noctis huius metu, & tumultu repẽtino exorta. Oportuit autem Perſeu, ſi proditor
ego patris, regniq́; eram: ſi cum Romanis, ſi cum aliis inimicis patris inieram conſilia: non expectatã
fabulam eſſe noctis huius: ſed proditionis meæ ante me accuſatum. ſi illa criminoſa, ac vana accuſa-
tio erat: inuidiamq́; tuam aduerſus me magis, quàm crimen meum indicatura: hodie quoq; eam aut
prætermitti: aut in aliud tempus differri, vt perſpiceretur: vtrum ego tibi, an tu mihi nouo quidem,
& ſingulari genere odii inſidias feciſſes. ego tamen, quantum in hac ſubita perturbatione poterò: ſepa-
rabo ea, quæ tu confudiſti: & noctis huius inſidias aut tuas, aut meas detegam. Occidendi ſui con-
ſilium me iniſſe videri vult: vt ſcilicet maiore fratre ſublato, cuius iure gentium, more Macedonum,
tuo etiam, vt ait, iudicio regnum eſt futurum: ego minor in eius, quem occidiſſem, ſuccederem locũ.
quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis: qua Romanos à me cultos ait? atq; eorũ fiducia in ſpem
regni me veniſſe? nam ſi & in Romanis tantum momenti eſſe credebam: vt quem vellent, imponerẽt
Macedoniæ regem: & meæ tantum apud eos gratiæ cõfidebam: quid opus parricidio fuit? an vt cruen-
tum fraterna cæde diadema gererẽ? vt illis ipſis, apud quos aut vera, aut certe ſimulata probitate par-
tam gratiam habeo: ſi quam forte habeo: execrabilis, & inuiſus eſſem? niſi T. Quintium credis, cuius
virtute & conſiliis me nunc arguis regi: cum & ipſe tali pietate viuat cum fratre: mihi fraternæ cædis

A fuiſſe authorem. Idem nõ romanorum ſolum gratiã, ſed Macedonum iudicia, ac penè omnium deo-
rum hominumq́; conſenſum collegit: per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum credi-
derit. idem tanquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem: ad ſceleris ſpem vltimam cõfugiſſe me in-
ſimulat. Vis hanc formulam cognitiõis eſſe? vt vter timuerit ne alter dignior videretur regno: is cõ-
ſilium opprimendi fratris iudicetur cepiſſe? Exequamur tamen quocunq; modo confidti ordinem cri-
minis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt: & omnes inſidiarum vias in vnum diem contulit.
volui interdiu cum poſt luſtrationem, cum concurrimus: & quidem, ſi diis placet, luſtrationis die occi-
dere. volui, cum ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere. volui, cum comeſatũ gladiis accincti me
ſecuti ſunt: ferro interficere. tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: luſus, conuiuii,
comeſationis: quis dies? qualis? quo luſtratus exercitus: quo inter diuiſam victimam prælatis omniũ,
qui vnquam fuere, Macedoniæ regum armis, reges duo ſolito more tua tegentes latera pater præuecti
ſumus: & ſecutum eſt Macedonum agmen. hoc ego, etiam ſi quid ante admiſiſſem piaculo dignũ, lu-
ſtratus & expiatus ſacro, tum cum maxime in hoſtiam itineri noſtro circũdatam intuens, parricidiũ,
venena, gladios in comeſatione præparatos voluutabam in animo: vt quibus aliis deinde ſacris cõta-
minatam omni ſcelere mentem expiarem? ſed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia ſuſpe-
cta efficere vult: aliud alio confundit. nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui; quid minus aptum
fuit: q̃ pertinaci certamine, & concurſu iratum te efficere? vt merito, ſicut feciſti, inuitatus ad cœnam
abnueres? cum autem iratus negaſſes: vtrum vt placarem te, danda opera fuit, vt aliam quærerẽ occa-
ſionem, quoniam ſemel venenum parauerã: an ab illo conſilio velut tranſiliendum ad aliud fuit, vt
ferro te, & quidem eo die per ſpeciem comeſationis occiderẽ? quo deinde modo, ſi te metu mortis cre-
debam cœnam euitaſſe meam: non ab eodem metu comeſationem quoq; euitaturum exiſtimabam?
Non eſt res, qua erubeſcam pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus: tu quoq; velim in-
quiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuiũ ſit. illic etiam, prauo forſitan
odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars noſtra non inferior fuerat: miſeria hæc,
& metus crapulam facile excuſſerunt. quod ſi nõ interueniſſent inſidiatores: ſomno ſopiti iaceremus.
Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram: non temperaſſem vino in
vnum diem? non milites abſtinuiſſem meos? Et ne ego me ſolum nimia ſimplicitate tuear: ipſe quoq;
minime malus, ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit: neque arguo: niſi quod cum ferro comeſatũ
venerunt. ſi quæram vnde id ipſum ſcias: neceſſe erit, aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſ-
B ſe meam: aut illos ita aperte ſumpſiſſe ferrum: vt omnes viderent. Et ne quid ipſe aut prius inquiſiſſe,
aut nunc criminoſe argumentari videretur: te quærere ex iis, quos nominaſſet, iubebat: an ferrum ha-
buiſſent? vt tanquam in re dubia cum id quæſiſſes, quod ipſi fatentur: pro conuictis haberẽtur. Quin
tu illud quæri iubes? num tui occidendi cauſa ferrum ſumpſerint? num me authore, & ſciente? hoc
enim videri vis: non illud, quod fatentur. & palàm eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. recte, an
perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddẽt. meam cauſam, quæ nihil eo facto contingitur: ne miſ-
ceueris. aut explica: vtrum aperte, an clàm te aggreſſuri fuerimus? ſi aperte: cur non omnes ferrum ha-
buimus? cur nemo præter eos, qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? ſi clàm: quis ordo conſilii fuit? con-
uiuio ſoluto, cum comeſator ego diſceſſiſſem: quatuor ſubſtitiſſent: vt ſopitum te aggrederentur? quo-
modo feſelliſſent & alienum, & mei, & maxime ſuſpecti: quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem
trucidato te ipſi euaſuri fuerint? quattuor gladiis domus tua capi, & expugnari potuit? Quin tu omiſ-
ſa iſta nocturna fabula, ad id, quod doles: quod inuidiã vrit: reuerteris? cur vſquã regni, tui mẽtio fuit
Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris, q̃ ego? cur ſpem meã, quæ ſi tu non
eſſes certa erat: dubiam, & ſolicitam facis? hæc ſentit Perſeus: etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hęc
accuſatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus, & ſuſpicionibus replent. Ego au-
tem pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitan debeam;
quia minor ſum: quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo: vt indignus te pa-
tre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis; non cedendo cui ius faſq; eſt, non modeſtia conſe-
quar. Romanos obiicis mihi: & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. ego nec obſes Romanis
vt traderer: nec vt legatus mitterer, à te petii. miſſus ire nõ recuſaui. vtroq; tempore ita me geſſi: ne tibi
pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem. itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fui-
ſti pater. quoad tecum illis pax manebit: mecum quoque gratia erit. ſi bellum eſſe cœperit: qui obſes;
qui legatus pro patre non inutilis fui: idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi gratia
Romanorum poſtulo. ne obſit. tãtum deprecor. nec in bello cœpit: nec ad bellum reſeruetur. pacis pi-
gnus fui: ad pacem retinendam legatus miſſus ſum. neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini ſit. Ego ſi
quid impie in te pater, ſi quid ſcelerate in fratrem admiſi: nullam deprecor pœnam. ſi innocẽs ſum: ne
inuidia conflagrem, cum crimine non poſſim, deprecor. Nõ hodie me primum frater accuſat: ſed ho-
die primum aperte, nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſuccenſeret: te maiorem fratrem pro minore
deprecari oportebat: te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare. in eo vbi præſidium eſſe oportebat:

C ibi exitium eſt. E conuiuio, & comeſatione propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidii dicē-
dam. ſine aduocatis, ſine patronis ipſe pro me dicere cogor. ſi pro alio dicendum eſſet: tempus ad me-
ditandum, & ad componendam orationem ſumpſiſſem: cum quid aliud, quàm ingenii fama pericli-
tarer? ignarus quid accerſitus eſſem, te iratum, te iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audi-
ui. ille diu ante præparata, meditata in me oratione eſt vſus. ego id tantum temporis, quo accuſatus
ſum: ad cognoſcendum quid ageretur, habui. vtrum momēto illo horæ accuſatorem audirem? an de-
fenſionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo vix quid obiiceretur intelligere po-
tui: nedum ſatis ſciam quo modo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet: niſi patrem iudicem haberem? apud
quem, etiam ſi à fratre charitate vincor: miſericordia certe reus vinci nō debeo. ego enim vt me mihi,
tibiq; ſerues, precor: ille vt me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. quid eum, cum regnum ei tradi-
deris, facturum credis in me eſſe: qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet? Dicenti
hæc lachrymæ ſimul ſpiritum, & vocem intercluſerunt. Philippus ſummotis iis paulisper collocutus
cum amicis, pronunciauit: non verbis ſe, nec vnius horæ diſcęptatione cauſam eorum diiudicaturū:
ſed inquirendo in vtriuſque vitam, mores & dicta factaq; in magnis, paruisq; rebus obſeruando: vt
omnibus appareret: noctis proximæ crimen facile reuictum: ſuſpectam nimiam cum Romanis Deme-
trii gratiam eſſe. Hæc viuo Philippo velut ſemina iacta ſunt macedonici belli: quod maxime cū Per-
ſeo gerendum erat. Conſules ambo in Ligures, quæ tum vna cōſularis prouincia erat: proficiſcūtur.
& quia proſpere ibi res geſſerūt: ſupplicatio in vnum diem decreta eſt. Ligurum duo millia ferè ad ex-
tremum finem prouinciæ Galliæ, vbi caſtra Marcellus habebat: venerūt, vti reciperētur orantes. Mar-
cellus operiri eodem loco Liguribus iuſſis, ſenatum per literas conſuluit. ſenatus reſcribere M. Ogul-
nium prætorem Marcello iuſſit: verius fuiſſe cōſules, quorum prouincia eſſet: quàm ſe quid è republi-
ca eſſet, decernere. tum quoq; non placere ſibi: ſed per deditionem Ligures recipi: & receptis arma adi-
mi: atque eos ad conſulem mitti ſenatum æquum cenſere. Prætores eodem tempore, P. Manlius in
vlteriorem Hiſpaniam, quam & priore prætura prouinciam obtinuerat: Q. Fuluius Flaccus in cite-
riorem peruēnit: exercitumq; à Terentio accepit. nam vlterior morte P. Sempronii proprætoris ſine
imperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidum Hiſpanum Vrbicuam nomine oppugnantem Celtiberi
adorti ſunt. dura ibi prælia aliquot facta. multi Romani milites & vulnerati, & interfecti ſunt. vicit
perſeuerantia Fuluius: quod nulla vi abſtrahi ab obſidione potuit. Celtiberi feſſi præliis variis abſceſſe-
D runt. vrbs amoto auxilio eorum intra paucos dies capta, & direpta eſt. prædam militibus prætor con-
ceſſit. Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantum in vnum coacto, qui diſſipatus fuerat:
nulla alia memorabili geſta re, exercitus in hyberna deduxerūt. Hæc ea æſtate in Hiſpania geſta. Te-
rentius, q ex ea prouincia deceſſerat, ouans vrbem iniit. tranſlatum argenti pondo millia CCCXX:
auri LXXXII pondo: aureæ coronæ LXVII. Eodem anno inter populum Carthaginenſem, &
regem Maſaniſſam in re præſenti diſcęptatores Romani de agro fuerunt. cœperat eum ab Carthagi-
nenſibus pater Maſaniſſæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: poſtea in gratiā ſoceri Aſdrubalis Car-
thaginenſibus dono dederat. Carthaginenſes eo anno Maſaniſſa expulerat. Haud minore certamine
animorum, quàm cum ferro & acie dimicarunt: res acta apud Romanos. Carthaginenſes, quod pri-
mo maiorum ſuorum fuiſſet: deinde à Syphace ad ſe perueniſſet: repetebant. Maſaniſſa paterni regni
agrum ſe & recępiſſe, & habere iure gentium aiebat. & cauſa, & poſſeſſione ſuperiorem eſſe. nihil aliud
ſe in ea diſcęptatione metuere: quàm ne pudor Romanorum, dum vereantur ne quid ſocio atq; ami-
co regi aduerſus cōmunes, ſuos, atq; illius hoſtes indulſiſſe videantur: damno ſit. Legati poſſeſſiōis ius
non mutarunt. cauſam integram Romam ad ſenatum reiecerunt. In Liguribus nihil poſtea geſtum.
receſſerāt primum in deuios ſaltus. deinde dimiſſo exercitu, paſſim in vicos, caſtellaq; ſua dilapſi ſunt.
Conſules quoq; dimittere exercitum voluerunt: ac de ea re patres conſuluerunt. Alterum ex his dimiſ-
ſo exercitu ad magiſtratus in annum creandos venire Romam iuſſerunt: alterum cum legiōibus ſuis
Piſis hyemare. Fama erat: Gallos tranſalpinos iuuentutem armare: nec in quam regionem Italiæ effu-
ſura ſe multitudo eſſet, ſciebatur. ita inter ſe conſules compararūt: vt Cn. Bebius ad comitia iret: quia
M. Bebius frater eius conſulatū petebat. Comitia conſulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Len-
tulus, M. Bebius Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabii, Maximus, & Buteo, T. Claudius Ne-
ro, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Poſca, L. Duronius. Is inito magiſtratu prouinciæ ita ſorte eue-
nerunt. Ligures conſulibus: prætoribus, Q. Petilio vrbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio
Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia M. Pinario Sardinia, L. Duronio Appulia: & Iſtri adiecti:
quod Tarentini, Brundiſiniq; nunciabant: maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauium latro-
ciniis eſſe. eadem Maſſilienſes de Ligurum nauibus querebātur. Exercitus inde decreti. quatuor legio-
nes conſules, quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, & quindecim mil-
lia ſociūm, ac latini nominis, octingentos equites. In Hiſpaniis prorogatum veteribus prætoribus
imperium eſt cum exercitibus, quos haberent: & in ſupplementum decreta tria millia ciuium Roma-
norum, ducenti equites, & ſociūm latini nominis ſex millia peditum, trecenti equites. Nec rei naua-
lis cura

A Iis cura omiſſa, duumuiros in eam rem conſules creare iuſſi: per quos naues viginti deductæ naua-
bus ſociis ciuium Romanorum, qui ſeruitutem ſeruiſſent, complerentur: ingenui tantum vt iis præ
eſſent. Inter duumuiros ita diuiſa tuenda denis nauibus maritima ora: vt promontorium iis Miner-
uæ velut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem vſque ad Maſſiliam, læuam alter vſque ad Ba-
rium tuerentur. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno viſa: & nunciata peregre. In Area Vulca-
ni, & Concordiæ ſanguinem pluit: & pontifices haſtas motas nunciauere: & Lanuuii ſimulachrum
Iunonis Soſpitæ lachrymaſſe. & peſtilentia in agris, foris'que & conciliabulis, & in vrbe tanta erat:
vt libitina tunc vix ſufficeret. His prodigiis, cladibus'que anxii patres decreuerunt: vt & conſules,
quibus diis videretur, hoſtiis maioribus ſacrificarent: & decemuiri libros adirent. eorum decreto ſup-
plicatio circa omnia puluinaria Romæ in diem vnum indicta eſt. iiſdem authoribus & ſenatus cen-
ſuit: & conſules edixerunt: vt per totam Italiam triduum ſupplicatio, & feriæ eſſent. Peſtilentiæ tan-
ta vis erat: vt cum propter defectionem Corſorum, bellumq́; ab Ilienſibus concitatum in Sardinia,
octo millia peditum ex ſociis latini nominis ſcribi placuiſſet, & CCC equites: quos M. Pinarius
prætor ſecum in Sardiniam traiiceret: tantum hominum demortuum eſſe, tantum vbique ægrorum
conſules renunciauerint: vt is numerus effici militum non potuerit. quod deerat militum: ſumere à
Cn. Bebio proconſule, qui Piſis hybernabat: iuſſus prætor atque inde in Sardiniam traiicere. L. Du-
ronio prætori, cui prouincia Appulia euenerat: adiecta de Bacchanalibus quæſtio eſt: cuius reſidua
quædam velut ſemina ex prioribus malis iam priore anno apparuerant. ſed magis inchoatæ apud
L. Puppium prætorem quæſtiones erant: quàm ad exitum vllum perductæ. id perſecare nouum præ-
torem, ne ſerperet iterum latius, patres iuſſerunt. Et leges de ambitu conſules ex authoritate ſenatus
ad populum tulerunt. Legationes deinde in ſenatum introduxerunt: regum primas, Eumenis, &
Ariarathis Cappadocis, & Pharnacis Pontici. nec vltra quicquam iis reſponſum eſt: quàm miſſu-
ros, qui de controuerſiis eorum cognoſcerent: ſtatuerentq́. Lacedæmoniorũ deinde exulum, & Achæo-
rum legati introducti ſunt. & ſpes data exulibus eſt: ſcripturum ſenatum Achæis, vt reſtituerentur.
Achæi de Meſſene recepta, compoſitisq́; ibi rebus cum aſſenſu patrum expoſuerunt. Et à Philippo
rege Macedonum duo legati venerunt. Philocles, & Apelles, nulla ſuper re, quæ ab ſenatu petenda
eſſet: ſpeculatum magis, inquiſitumq́; miſſi de iis, quorum Perſeus Demetrium inſimulaſſet ſermo-
num cum Romanis, maxime cum T. Quintio, aduerſus fratrem de regno habitorum. Hos tanquam
B medios, nec in alterius fauorem inclinatos miſerat rex. erant autem & hi Perſei fraudis in fratrem mi-
niſtri, & participes. Demetrius omnium, præterquam fraterni ſceleris, quod nuper eruperat, igna-
rus, primo neque magnam, neque nullam ſpem habebat, patrem ſibi placari poſſe. minus deinde in-
dies patris animo fidebat: cum obſideri aures à fratre cerneret. itaque circunſpiciens dicta, facta'que
ſua, ne cuius ſuſpiciones augeret: maxime ab omni mentione, & contagione Romanorum abſtine-
bat: vt neque ſcribi ſibi vellet: quia hoc præcipue criminum genere exaſperari animum ſentiebat.
Philippus ſimul ne ocio miles deterior fieret: ſimul auertendæ ſuſpicionis cauſa quicquam à ſe agi-
tari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto; in Mædicam ducere pergit. Cupido eum ce-
perat in verticem Æmi montis aſcendendi: quia vulgatæ opinioni crediderat: Ponticum ſimul, &
Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpes conſpici poſſe. ſubiecta oculis ea haud parui ſibi mo-
menti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis peritos de aſcenſu Æmi. cum ſa-
tis inter omnes conſtaret, viam exercitui nullam eſſe: paucis, & expeditis perdifficillimum aditum: vt
ſermone familiari minorem filium permulceret: quem ſtatuerat non ducere ſecum: primum quærit ab
eo: cum tanta difficultas itineris proponatur: vtrum perſeuerandum ſit in incœpto? an abſtinẽdum?
ſi pergat tamen ire: non poſſe obliuiſci ſe in talibus rebus Antigoni: qui ſæua tempeſtate iactatus, in
eadem naue ſecum cum ſuos omnes habuiſſet: præcepiſſe liberis diceretur: vt & ipſi meminiſſent: &
ita poſteris proderent: ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubiis periclitari auderet. memorem er-
go ſe præcepti eius, duos ſimul filios nõ commiſſurum in aleam eius, qui proponeretur, caſus. & quo-
niam maiorem filium ſecum duceret: minorem ad ſubſidia ſpei, & cuſtodiam regni remiſſurum in Ma-
cedoniam eſſe. Non fallebat Demetrium ablegari ſe, ne adeſſet conſilio: cum in conſpectu locorũ con-
ſultaret: quà proxime itinera ad mare Adriaticum, atque Italiam ducerent: quæq́; belli ratio eſſet fu-
tura. ſed nõ ſolum parendum patri tum, ſed etiam aſſentiendum erat: ne inuitum parère ſuſpitionem
faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedoniam eſſet: Didas ex prætoribus regiis vnus, qui Pæoniæ
præerat: iuſſus eſt proſequi eum cum modico præſidio. Hunc quoque, Perſeus, ſicut pleroſque patris
amicorum, ex quo haud dubium cuiquam eſſe cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæredi-
tas regni pertineret, inter coniuratos in fratris perniciem habuit. in præſentia dat ei omnia manda-
ta: vt per omne obſequium inſinuaret ſe in quam maxime familiarem vſum: vt eliceret omnia arcana,
ſpeculariq́; abditos eius ſenſus poſſet. ita digreditur Demetrius cum infeſtioribus, quàm ſi ſolus iret,
præſidiis. Philippus Mædicam primum, deinde ſolitudines interiacentes Mædicæ atque Æmo trãſ-
greſſus, ſeptimis demum caſtris ad radices montis peruẽnit. ibi vnum moratus diem ad deligendos,

C quos duceret ſecum, tertio die iter eſt ingreſſus. Modicus primo labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur; magis magiſq; ſylueſtria, & pleraq; inuia loca excipiebãt. peruenere deinde in tam opacum iter: vt præ denſitate arborum, immiſſorumq; aliorum in alios ramorum perſpici cœlum vix poſſet. vt vero iugis appropinquabant: quod rarum in aliis locis eſſet: adeo omnia contecta nebula: vt haud ſecus, quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad verticem peruentũ. nihil vulgatæ opinioni digreſſi inde detraxerũt: magis credo ne vanitas itineris ludibrio eſſet: quàm quod diuerſa inter ſe maria, mõteſq;, & amnes ex vno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo grauior ætate erat, difficultate viæ eſt. duabus aris ibi Ioui, & Soli ſacratis cum immolaſſet: (quatriduo aſcenderat) biduo eſt digreſſus, frigora nocturna maxime metuens: quæ caniculæ ortu ſimillima brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus cõflictatus, nihil lætiora in caſtris inuenit: vbi ſumma penuria erat: vt in regione, quã ab omni parte ſolitudines clauderẽt. itaq; vnum tantum moratus diem quietis eorum cauſa, quos habuerat ſecũ, itinere inde ſimili fugæ in Dentilochos tranſcurrit. Socii erant. ſed propter inopiam haud ſecus quàm hoſtiũ fines Macedones populati ſunt. rapiendo paſſim villas primum. dein quoſdam etiam vicos euaſtarunt, nõ ſine magno pudore regis: cum ſociorum voces nequicquam deos ſociales, nomenq; ſuum implorantes audiret. Frumento inde ſublato in Mædicam regreſſus, vrbem, quam Petrã appellant: oppugnare eſt adortus. ipſe à campeſtri aditu caſtra poſuit. Perſeum filium cum modica manu circũmiſit: vt à ſuperioribus locis vrbem aggrederetur. Oppidani, cum terror vndiq; inſtaret: obſidibus datis, in præſentia dediderunt ſeſe. iidem, poſteaquam exercitus receſſit: obliti obſidum, relicta vrbe in loca munita, & montes refugerunt. Philippus omni genere laboris ſine vllo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium ſuſpiciõibus, in Macedoniam redit. Miſſus hic comes, vt ante dictum eſt, cum ſimplicitatem iuuenis incauti, & ſuis haud immerito ſuccenſentis, aſſentando, indignãdoq; & ipſe vicem eius captaret: in omnia vltro ſuam offerens operam, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui conſilio adiutor deũm beneficio oblatus videbatur Pæoniæ prætor: per cuius prouinciam ſpem ceperat elabi tuto poſſe. Hoc conſilium extemplo & fratri proditum & authore eo indicatur patri. Literæ primum ad obſidentem Petrã allatæ ſunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in cuſtodiam eſt coniectus: & Demetrius diſſimulãter aſſeruari iuſſus. Hæc ſuper cætera triſtem aduentum in Macedoniam regi fecerunt. mouebant eũ & præſentia crimina. expectandos tamen quos ad exploranda omnia Romam miſerat, cenſebat. His anxius curis cũ

D aliquot menſes egiſſet: tandem legati, iam ante præmeditatis in Macedonia, quæ ab Roma renunciarent, venerunt. qui ſuper cætera ſcelera falſas etiam literas ſigno adulterino T. Quintii ſignatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis: ſi quid adoleſcens cupiditate regni prolapſus ſecum egiſſet. nihil eum aduerſus ſuorum quenquam facturum. neq; eum ſeſe eſſe: qui vllius impii cõſilii author futurus videri poſſit. Hæ literæ fidem Perſei criminibus fecerunt. itaq; Herodorus extẽplo diu excruciatus ſine indicio rei vllius in tormentis moritur. Demetrium iterũ ad patrem accuſauit Perſeus fuga per Pçoniam præparata. arguebant & corrupti quidã: vt comites itineris eſſent. maxime falſæ literæ T. Quintii vrgebant. nihil tamen palàm grauius pronunciatum de eo eſt: vt dolo potius interficeretur. nec id cura ipſius: ſed ne pœna eius conſilia aduerſus Romanos nudaret. Ab Theſſalonica Demetriadẽ ipſi cum iter eſſet: ad Aſtreum Pæoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Dida: Perſeũ ad Philippopolin ad obſides Thracum accipiendos. digredienti ab ſe Didæ mandata dediſſe dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Dida ſeu inſtitutum, ſeu ſimulatum eſt: ad quod celebrandum inuitatus Demetrius ab Aſtreo Heracleam venit. in ea cœna dicitur venenum datum. poculo epoto extemplo ſenſit. & mox coortis doloribus, relicto conuiuio, cum in cubiculum recepiſſet ſeſe: crudelitatem patris conquerẽs, parricidium fratris, ac Didæ ſcelus incuſans, torquebatur. intromiſſi deinde Thyrſis quidam Stubaræus, & Berreus Alexander, iniectis tapetibus in caput, fauceſq;, ſpiritum incluſerunt. ita innoxius adoleſcens, cũ in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent: interficitur.

Dum hæc in Macedonia geruntur: L. Æmylius Paulus prorogato conſulari imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primum in hoſtium finibus caſtra poſuit: legati ad eum per ſpeciem pacis petendæ ſpeculatum venerunt. neganti Paulo niſi cum deditis paciſci pacem, non tam id recuſabãt: quàm tempore opus eſſe aiebant: vt generi agreſti hominum perſuaderetur. ad hoc decem dierum induciæ cum darentur: petierunt deinde ne trans montes proximos caſtris pabulatum, lignatumq; milites irent. culta ea loca ſuorum finiũ eſſe. id vbi impetrauere: poſt eos ipſos montes, vnde auerterant hoſtem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti caſtra Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſſi ſunt. ſumma vi totum vnum diem oppugnarunt: ita, vt ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpatium, nec ad explicandam aciem locus eſſet. cõferti in portis obſtando magis, quàm pugnando caſtra tutabantur. ſub occaſum ſolis cũ receſſiſſent hoſtes: duos equites ad M. Bebium conſulem cum literis Piſas mittit: vt obſeſſo per inducias ſibi quamprimũ ſubſidio veniret. Bebius exercitũ M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterum & ſenatum lite-

A ris certiorem fecit:obſideri a Liguribus L.Æmylium:& M.Claudio Marcello,cuius prima inde prouincia erat:ſcripſit:vt ſi videretur ei,exercitum ex Gallia traduceret in Ligures:& L.Æmylium liberaret obſidione.Hæc ſera futura auxilia erant.Ligures ad caſtra poſtero die redeunt.Æmylius cum & vẽturos ſciſſet,& educere in aciem copias potuiſſet:intra vallum ſuos tenuit:vt extraheret rem in id tempus:quo Bebius cum exercitu venire à Piſis poſſet. Romæ magnam trepidationem literæ Bebii fecerunt:eo maiorem:quod paucos poſt dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam cum veniſſet: ſpem ademit,eum,qui in Gallia eſſet,exercitum in Ligures traduci poſſe:quia bellũ cum Iſtris eſſet, prohibẽtibus coloniam Aquileiam deduci eò profectum Fabium:neque inde regredi bello inchoato poſſe. Vna,& ea ipſa tardior quàm tempus poſtulabat, ſubſidii ſpes erat:ſi conſules maturaſſent in prouinciam ire.id vt facerent, pro ſe quiſque patrum vociferari. Conſules niſi confecto delectu negare ituros ſe.nec ſuam ſegnitiam,ſed vim morbi in cauſa eſſe,quo ſerius perficeretur. non tamen potuerunt ſuſtinere conſenſum ſenatus,qui paludati exirent,& militibus, quos conſcriptos haberent: diem edicerent,quo Piſas conuenirent.permiſſum vt qua irent,protinus ſubitarios milites ſcriberẽt: ducerentq́; ſecum. Et prætoribus Q.Petilio,Q.Fabio imperatum eſt:vt Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias ſcriberet:& omnes minores quinquaginta annis ſacramento rogaret:Fabio:vt ſociis latini nominis X V millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales creati M.Macienus,& C.Lucretius:nauesq́; iis ornatæ ſunt.cuiuſque ad gallicum ſinum prouincia erat:imperatum:vt claſſem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram:ſi quo vſui eſſe L.Æmylio,atque eius exercitui poſſet. Æmylius,poſteaquam nihil vſquam auxilii oſtendebatur:interceptos credens equites,non vltra differendum ratus quin per ſe fortunam tentaret,priuſquam hoſtes venirent,qui iam ſegnius,ſecordiusq́; oppugnabant:ad quatuor portas exercitum inſtruxit:vt ſigno dato ſimul ex omnibus partibus eruptionem facerent.quatuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit,præpoſito M.Valerio legato.erumpere extraordinariis cohortibus à porta iuſſit. ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: principes ex eadem legione in ſubſidiis poſuit M.Seruilio,& L.Sulpitio tribunis militum his præpoſitis.tertia legio aduerſus principalem ſiniſtram portam inſtructa eſt.id tãtum mutatum:principes primi,& haſtati in ſubſidiis locati:Sex. Iulius Cæſar,& L.Aurelius Cotta tribuni militum huic legioni præpoſiti ſunt.Q.Fuluius Flaccus legatus cum

B dextera ala ad quæſtoriam portam poſitus.duæ cohortes,& triarii duarum legionum in præſidio caſtrorum manere iuſſi.Omnes portas concionabundus ipſe imperator circuit.& quibuſcunque irritamentis poterat,iras militum acuebat:nunc fraudem hoſtium incuſans:qui pace petita, induciis datis,per ipſum induciarum tempus contra ius gentium ad caſtra oppugnanda veniſſent: nunc quantus pudor eſſet edocẽs:ab Liguribus latronibus verius,q̃ hoſtibus iuſtis Romanũ exercitũ obſideri. Quo ore quiſquam veſtrum,ſi hinc alieno præſidio,non veſtra virtute euaſeritis:occurret,nõ dico eis militibus,qui Annibalem,qui Philippum,qui Antiochum,maximos noſtræ ætatis reges ducesq́; vicerunt:ſed iis,qui hos ipſos ligures aliquoties pecorum modo fugientes per ſaltus inuios cõſectati ceciderunt?quod Hiſpani,quod Galli,quod Macedones,Pœni'ue non audeant:Liguſtinus hoſtis vallum Romanum ſubit?obſidet vltro?& oppugnat, quem ſcrutantes antea in deuios ſaltum abditum & latentem vix inueniebamus? Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor: nullam militum culpam eſſe:quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet.daret ſignum.intellecturum eoſdem, qui antea fuerint,& Romanos,& Ligures eſſe. Bina cis montes caſtra Ligurum erant.ex iis primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti,& inſtructi procedebant. tum niſi exatiati cibo, vinoq́; arma non capiebant.diſperſi,inordinati exibant:vt quibus pro ſpe certum eſſet,hoſtes extra vallum ſigna non elaturos.Aduerſus ita incompoſitos eos venientes clamore pariter omnium,qui in caſtris erant calonum quoque,& lixarum ſublato,ſimul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improuiſa res fuit:vt perinde ac ſi inſidiis circunuenti forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit.fuga deinde effuſa & fugientium paſſim cædes erat. equitibus dato ſigno,vt conſcenderent equos:nec effugere quenquam ſinerent: in caſtra omnes trepida fuga compulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. Supra X V millia Ligurum eo die occiſa:capta duo millia,& quingenti. Triduo poſt Ligurum Ingaunorum omne nomen obſidibus datis in deditionem venit. gubernatores, nautæq́; conquiſiti,qui prædatores fuiſſent nauibus:atque omnes in cuſtodiam coniecti. Et à M.Macieno duumuiro naues eius generis in Liguſtina ora X X X I I captæ ſunt. Hæc qui nunciarent, literas'que ad ſenatum ferrent,L.Aurelius Cotta,C.Sulpitius Gallus Romam miſſi:ſimulq́; peterent: vt L.Æmylio confecta prouincia decedere,& deducere ſecum milites liceret: atque dimittere. Vtrunque permiſſum ab ſenatu.& ſupplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iuſſiq́; prætores, Petilius vrbanas dimittere legiones: Fabius ſociis atque nomini latino remittere delectum. & vti prætor vrbanus conſulibus ſcriberet:ſenatum æquum cenſere,ſubitarios milites tumultus cauſa cõſcriptos primo quoq; tẽpore dimitti.Colonia Grauiſcæ eo anno deducta eſt in agrũ hetruſcũ de Tarquinieſibus quõdã captũ.qna iugera agri data.triũuiri deduxerunt C.Calpurnius Piſo,P.Claudius

C Pulcher, C. Terentius Iſtra. Siccitate & inopia frugum inſignis annus fuit. ſex menſes nunquam plu A
uiſſe memoria proditum. Eodem anno in agro L. Petilii ſcribæ ſub Ianiculo, dum cultores agri al-
tius moliuntur terram: duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longæ, quaternos latæ inuentæ ſunt,
operculis plumbo deuinctis. literis Latinis, Græciſq; vtraq; arca inſcripta erat. in altera Numam Pō-
pilium, Pomponis filium, regem Romanorum, ſepultum eſſe: in altera, libros Numæ Pompilii ineſ-
ſe. Eas arcas cum ex amicorum ſententia dominus aperuiſſet: quæ titulum ſepulti regis habuerat: ina-
nis inuenta ſine vllo veſtigio corporis humani, aut vllius rei: per tabem tot annorum omnibus ab-
ſumptis. in altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros, non integros modo, ſed recen-
tiſſima ſpecie. ſeptem libri Latini de iure pontificio erant: ſeptem Græci de diſciplina ſapientiæ: quæ
illius ætatis eſſe potuit. Adiicit Antiās Valerius Pythagoricos fuiſſe. vulgatę opinioni, quia creditur
Pythagoræ auditorem fuiſſe Numam: mēdacio probabili accommodat fidem. Primo ab amicis, qui
in re præſenti fuerunt: libri lecti. mox pluribus legentibus cum vulgarentur: Q. Petilius prætor vrba-
nus ſtudioſus legēdi eos libros à L. Petilio ſumpſit. & erat familiaris vſus: quod ſcribam cum quæſtor
Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum ſummis cum animaduertiſſet pleraq; ad diſſoluendam
religionem eſſe, L. Petilio dixit: ſeſe eos libros in ignem cōiecturum eſſe. prius q̄ id faceret, ſe ei permit-
tere vti ſi quod ſeu ius, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos exiſtimaret: experiretur. ad inte-
gra ſua gratia eum facturum. Scriba tribunos ple. adit. ab tribunis ad ſenatum res eſt reiecta. prætor
ſe & iuſiurandum dare paratum eſſe aiebat: libros eos legi, ſeruariq; non oportere. Senatus cēſuit ſatis
habendum: quod prætor iuſiurandum polliceretur. libros primo quoq; tempore in comitio creman-
dos eſſe. pretium pro libris, quātum Q. Petilio prætori, maioriq; parti tribunorum plebis videretur:
domino eſſe ſoluendum. id ſcriba non accępit. libri in comitio igne à victimariis in conſpectu popu-
li cremati ſunt. Magnum bellum ea æſtate coortū in Hiſpania citeriore. Ad V & XXX millia ho-
minum, quantum nunquam fermè antea, Celtiberi comparauerāt. Q. Fuluius Flaccus eam optine-
bat prouinciam. is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat: & ipſe quanta poterat, à ſociis auxi-
lia contraxerat. ſed nequaquam numero militum hoſtem æquabat. Principio veris exercitum in Car-
petaniam deduxit: & caſtra locauit ad oppidum Eburiā, modico præſidio in vrbe poſito. Paucis poſt
diebus Celtiberi millia duo fermè inde ſub colle poſuerunt caſtra. quos vbi adeſſe prætor Romanus
ſenſit: M. Fuluium fratrem cum duabus turmis ſociorum equitum ad caſtra hoſtium ſpeculatum mi-
D ſit: vt viſeret quanta eſſent. pugna abſtineret: reciperetq; ſeſe: ſi hoſtium equitatum exeuntem vidiſſet.
Ita vt præceptū erat, fecit. per dies aliquot nihil vltra motum: q̄ vt hæ duæ turmæ oſtenderētur: dein
ſubducerentur: vbi equitatus hoſtium caſtris procurriſſet. Poſtremo & Celtiberi omnibus ſimul pedi-
tum, equitumq; copiis caſtris egreſſi, acie directa medio fermè ſpatio inter bina caſtra conſtiterūt. Cā-
pus erat, planus omnis, & aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani hoſtem expectantes. Romanus intra val-
lum ſuos continuit per quatriduum continuum: & illi eodem loco aciem inſtructā tenuerunt. ab Ro-
manis nihil motum. inde quieuere in caſtris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. equites tantum
in ſtationem egrediebantur: vt parati eſſent: ſi quid ab hoſte moueretur. pone caſtra vtrique pabula-
tum, & lignatum ibant, neutri alteros impedientes. Prætor Romanus vbi ſatis tot dierum quiete cre-
didit ſpem factam hoſti, nihil ſe priorem moturum: L. Acilium cum ala ſiniſtra, & ſex millibus pro-
uincialium auxiliorum circumire montes iubet, qui ab tergo hoſtibus erant: inde, vbi clamorem au-
diſſet: decurrere ad caſtra eorum. nocte profecti ſunt: ne poſſent cōſpici. Flaccus luce prima C. Scribo-
nium præfectum ſociū̄m ad vallum hoſtium cum equitibus extraordinariis ſiniſtræ alæ mittit. quos
vbi & propius accedere, & plures, q̄ ſoliti erant, Celtiberi cōſpexerunt: omnis equitatus effunditur ca-
ſtris: ſimul & peditibus ſignum ad exeundum datur. Scribonius, vti præcęptum erat, vbi primum fre-
mitum equeſtriū audiuit: auertit equos: & caſtra repetit. eo effuſius ſequū hoſtes. primo equites, mox
& peditum acies aderat: haud dubia ſpe caſtra eo die ſe oppugnaturos. quingentos paſſus non plus à
vallo aberant. Itaq; vbi Flaccus ſatis abſtractos eos à præſidio caſtrorum ſuorum ratus eſt: intra val-
lum exercitu inſtructo, tribus partibus ſimul erumpit: clamore non tantum ad ardorem excitandum
pugnæ ſublato: ſed etiam vt qui in montibus erant, exaudirent. nec morati ſunt quin decurrerent,
ſicut imperatum erat, ad caſtra: vbi quinque millium armatorum, non amplius, relictum erat præſi-
dium. quos cum & paucitas ſua, & multitudo hoſtium, & improuiſa res terruiſſet: propè ſine cer-
tamine capiuntur caſtra. caſtris, quæ pars maxime à pugnantibus conſpici poterat: iniecit Acilius
ignem. poſtremi Celtiberorum qui in acie erant: primi flammam conſpexere. deinde per totam
aciem vulgatum eſt: caſtra amiſſa eſſe. & tum, cum maxime arderent: vnde illis terror, inde Romanis
animus creuit. iam clamor ſuorum vincentium accendebat: iam ardentia hoſtium caſtra apparebāt.
Celtiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt. cæterū poſteaquā recęptus pulſis nullus erat: neć
vſquam, niſi in certamine ſpes: pertinacius de integro capeſſunt pugnam. Acie media vrgebātur acri-
ter à quinta legione. aduerſus læuum cornu, in quo ſui generis prouincialia auxilia inſtruxiſſe Roma-
nos cernebant: cū maiore fiducia intulerunt ſigna. Iā propè erat vt ſiniſtrū cornu pelleretur Romanis:

ni ſeptima

A ni ſeptima legio ſucceſſiſſet.ſimul ab oppido Eburia, qui in præſidio relicti erant:in medio ardore pu
gnæ aduenerunt.& Acilius ab tergo erat.Diu in medio cæſi Celtiberi.qui ſupererant:in omnes paſ
ſim partes capeſſunt fugam.equites bipartito in eos emiſſi,magnam cædem edidere. ad viginti tria
millia hoſtium eo die cæſa:capta quatuor millia,& D C C C, cum equis plus quingentis:& ſigna mi
litaria L X X X V I I I. Magna victoria,non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus
milites paulo plus C C, ſociûm latini nominis D C C C triginta,externorum auxiliarium duo mil
lia ferme,& quadringenti ceciderunt. Prætor in caſtra victorem exercitum reduxit. Acilius manere in
caſtris ab ſe captis iuſſus:poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta,& pro concione donati, quorum virtus
inſignis fuerat.Saucius deinde in oppidum Eburiam deuectus,per Carpetaniam ad Cõtrebiam dedu
ctæ legiones.ea vrbs circunſeſſa cum à Celtiberis auxilia acceſſiſſet:morãtibus iis,non quia ipſi cun
ctati ſunt:ſed quia profectos à domo inexplicabiles cõtinuis imbribus viæ:& inflati amnes tenebant:
deſperato auxilio ſuorum in deditionem venit.Flaccus quoq; tempeſtatibus fœdis coactus exercitũ
omnem in vrbem introduxit.Celtiberi,qui domo profecti erant:deditionis ignari cũ tandem ſupera
tis,vbi primum remiſerũt imbres,amnibus Contrebiam veniſſent:poſteaquã caſtra nulla extra mœ
nia viderunt:aut in alterã partem tranſlata rati,aut receſſiſſe hoſtes,per negligentiã, effuſi ad oppidũ
acceſſerunt.In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt:& incompoſitos adorti fuderũt.quæ
res ad reſiſtendũ eos,& ad capeſſendam pugnam impediit:quod nõ vno agmine,nec ad ſigna frequẽ
tes veniebant:eadem magnæ parti ad fugam ſaluti fuit.ſparſi enim toto paſſim campo ſe diffuderũt:
nec vſquam confertos eos hoſtis circunuẽnit.tamen ad duodecim millia ſunt cæſa,capta plus quin
que millia hoſtium:equi quadringẽti.ſigna militaria L X I I. quidam,qui è fuga domum ſe recipie
bant:alterum agmen Celtiberorum venientiũ,deditionẽ Contrebiæ,& ſuã cladem narrando, auerte
rũt.extẽplo in vicos,caſtellaq; ſua omnes dilapſi.Flaccus à Cõtrebia profectus per Celtiberiam popu
labundus ducit legiones,multa caſtella oppugnando.donec maxima pars Celtiberorum in deditio
nẽ venit. Hæc in citeriore Hiſpania eo anno geſta.Et in viteriore Manlius prætor ſecunda aliquot præ
B lia cum Luſitanis fecit. Aquileia colonia latina eodẽ anno in agro Gallorum eſt deducta:tria millia
peditum.quibus data quinquagena iugera:centurionibus centena.cẽtena quadragena equites acce
perunt.triumuiri deduxerunt P.Cornelius Scipio Naſica,C.Flaminius,L.Manlius Acidinus. Ædes
duæ eo anno dedicatæ ſunt.vna Veneris Erycinæ ad portã Collinã.dedicauit L.Porcius,L.filius, Lic
tanus duumuir.vota erat ab cõſule L.Porcio Liguſtino bello.altera in foro olitorio Pietatis.eã ædem
dedicauit M.Attilius Glabrio duumuir.ſtatuamq; auratam,quæ prima oium in Italia eſt ſtatua au
rata:patris Glabrionis poſuit. Is erat:qui eam ædem vouerat,quo die cum rege Antiocho ad Ther
mopylas pugnaſſet.locaueratq; idem ex ſenatuſconſulto. Per eoſdem dies,quibus hæ ædes dedicatæ
ſunt:L. Æmylius Paulus proconſul ex Liguribus Ingaunis triumphauit. Tranſtulit coronas aureas
quinq; & viginti.nec præterea quicquam auri,argentiq; in eo triumpho latum.captiui multi princi
pes Ligurum ante currum ducti.æris trecenos militibus diuiſit.Auxerunt eius triumphi famam lega
ti Ligurum pacem perpetuam orantes.ita in animum induxiſſe Ligurum gentem:nulla vnquam ar
ma.niſi imperata à populo Romano,ſumere.Reſponſum à Q.Fabio prætore eſt Liguribus iuſſu ſe
natus:orationem eam non nouam Liguribus eſſe. mens vero vt noua,& orationi conueniens eſſet:
ipſorum id plurimum referre.ad conſules irent:& quæ ab iis imperata eſſent,facerent.nulli alii quàm
conſulibus ſenatum crediturum eſſe:ſyncera fide in pace Ligures eſſe.Pax in Liguribus fuit. In Corſi
ca pugnatum eſt cum Corſis,ad duo millia eorum M.Pinarius prætor in acie occidit.qua clade com
pulſi obſides dederunt:& ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus, & cum
Ilienſibus,gente ne nunc quidem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginenſibus eo
dem anno C obſides redditi. pacemq; cum iis populus Romanus non ab ſe tantum, ſed ab rege
etiam Maſaniſſa præſtitit:qui tum præſidio armato agrum,qui in cõtrouerſia erat:obtinebat. Otio
ſam prouinciam cõſules habuerunt. M.Bebius comitiorum cauſa Romã reuocatus cõſules creauit:
A.Poſthumiũ Albinũ Luſcum,& C.Calpurniũ Piſonem.Prætores exinde facti T.Sempronius Grac
chus,L.Poſthumius Albinus,P.Cornelius Mamercus,T.Minutius Melliculus,A. Hoſtilius Manci
nus,C.Menius.ii omnes magiſtratũ idibus Martiis inierũt. Pricipio eius anni, quo A. Poſthumius
Albinus,& C.Calpurnius Piſo conſules fuerunt:ab A.Poſthumio conſule in ſenatum itroducti, qui
ex Hiſpania citeriore venerãt à Q.Fuluio Flacco:L.Minutius legatus,& duo tribuni militum, T. Me
nius,& L.Terẽtius Maſſaliota.hi cũ duo ſecũda prælia,deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciã
nunciaſſent:nec ſtipendio,quod mitti ſoleret:nec frumento portato ad exercitũ in eum annum opus
eſſe:petierunt ab ſenatu primum:vt ob res proſpere geſtas diis immortalibus honos haberetur:dein
de,vt Q.Fuluio decedẽti de prouincia deportare inde exercitum,cuius forti opera & ipſe,& multi an
te eum prætores vſi eſſent:liceret.quod fieri,præterquam quod ita deberet, etiam propè neceſſarium
eſſet.ita enim obſtinatos eſſe milites:vt nõ vltra retineri poſſe in prouincia viderentur:iniuſſuq; abituri in
de eſſent:ſi non dimitterentur:aut in pernicioſam,ſi quis impenſe retineret,ſeditionẽ exarſuri. Cõſu

C libus ambobus prouinciam Ligures eſſe ſenatus iuſſit. Prætores inde ſortiti ſunt. A. Hoſtilio vrbana,
T. Minutio peregrina obuēnit: P. Cornelio Sicilia: C. Menio Sardinia. Hiſpanias ſortiti, L. Poſthu-
mius vlteriorē. T. Sempronius citeriorē. Is quia ſucceſſurus Q. Fuluio Flacco erat: ne vetere exercitu
prouincia ſpoliaretur: quæro, inquit, de te L. Minuti cū confectā prouinciam nuncies: exiſtimē ne Cel-
tiberos perpetuo in fide manſuros: ita vt ſine exercitu ea prouincia optineri poſſit? ſi neq; de fide barba-
rorū quicq̄ recipere, aut affirmare nobis potes, & habendum illic vtiq; exercitū cenſes: vtrum tandem
author ſenatui ſis ſupplemētum in Hiſpaniā mittendi? vt ii modo, quibus emerita ſtipendia ſint, mi-
lites dimittantur: veteribus militibus tyrones immiſceantur? an deductis de prouincia veteribus legio-
nibus nouas cōſcribendi, & mittendi? cum contemptū tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare
ad rebellandum poſſit? dictu, quàm re facilius ſit prouinciam ingenio ferocem rebellatricem confeciſ-
ſe. Paucæ ciuitates, vt quidē ego audio: quas vicina maxime hyberna premebāt: in ius deditionēq; ve-
nerūt: vlteriores in armis ſunt. quæ cum ita ſint: ego tū hæc prædico P. C. me exercitu eo, qui nunc eſt,
rempublicā adminiſtraturū. ſi deducat ſecū Flaccus legiones: loca pacata me ad hybernacula electurū:
neq; nouum militē ferociſſimo hoſti obiecturū. Legatus ad ea, quæ interrogatus erat, reſpondit: neq;
ſe, neq; quenquam alium diuinare poſſe, quid in animo Celtiberi haberent: aut porro habituri eſſent.
itaq; negare non poſſe, quin rectius ſit etiam ad pacatos barbaros nōdum ſatis aſſuetos imperio exer-
citum mitti. nouo autē, an vetere exercitu opus ſit: eius eſſe dicere, qui poſſit, qua fide Celtiberi in pace
manſuri ſint: ſimul & qui illos exploratū habeat quieturos milites, ſi diutius in prouincia retineātur.
ſi ex eo, quod aut inter ſe loquantur: aut ſuclamationibus apud concionantem imperatorem ſignifi-
cent quid ſentiant: coniectandū ſit palàm vociferatos eſſe, aut imperatorem in prouincia retenturos:
aut cū eo in Italiam venturos eſſe. Diſceptationē inter prætorē, legatumq; conſulum relatio interru-
pit. qui ſuas armari prouincias priuſquā de prætoris exercitu ageretur, æquum eſſe cenſebant. Nouus
omnis exercitus conſulibus eſt decretus: binæ legiones Romanæ cū ſuo equitatu, & sociūm latini no-
minis, quantus ſemper numerus, XV millia peditum, & DCCC equites. cū hoc exercitu Apuanis
D Liguribus vt bellum inferrēt, mandatum eſt. P. Cornelio, & M. Bebio prorogatū imperiū: iuſſiq; pro-
uincias obtinere: donec conſules veniſſent. tum imperatū: vt dimiſſo quem haberent exercitu, reuerte-
rentur Romam. de T. Sempronii deinde exercitu actum eſt. nouam legionem ei quinq; millium & du-
centorumq; peditum cum equitibus quadringentis conſules ſcribere iuſſi: & mille præterea peditū Ro-
manorum, quinquaginta equites. & ſociis è nomine latino imperare ſeptem millia peditum, CCC
equites: cum hoc exercitu T. Sempronium ire in Hiſpaniam placuit citeriorem. Q. Fuluio permiſ-
ſum: vt qui milites ante Sp. Poſthumium, & Q. Martium conſules, ciues Romani, ſocii'ue in Hiſpa-
niā trāſportati eſſent: & præterea ſupplemento adducto quod amplius' duabus legionibus, q̄ X mil-
lia, & CCCC pedites, ſexcenti equites eſſent: & ſociūm latini nominis XII millia, DC equites:
quorum forti opera duobus aduerſus Celtiberos prælis vſus Q. Fuluius eſſet: eos, ſi videretur, ſecum
deportaret. Et ſupplicationes decretæ: quod is proſpere rempublicā geſſiſſet. & cæteri prætores in pro-
uincias miſſi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium eſt. Octo legiones prçter exercitū
veterē, qui in Liguribus in ſpe propinqua miſſionis erat: eo anno eſſe placuit. & is ipſe exercitus ægre
explebatur propter peſtilentiam: quæ iam tertium annum vrbem Romanam, atq; Italiam vaſtabat.
Prætor T. Minutius, & haud ita multo poſt conſul C. Calpurnius moritur: multiq; alii omnium ordi-
num illuſtres viri. poſtremo prodigii loco ea clades haberi cœpta eſt. C. Seruilius pontifex maximus
piacula iræ deûm conquirere iuſſus, decemuiri libros inſpicere: conſul Apollini, Æſculapio, Saluti do-
na vouere: & dare ſigna inaurata. quæ vouit: deditq;. Decemuiri ſupplicationem in biduum valitudi-
nis cauſa in vrbe, & per omnia fora conciliabulaq; edixerunt. maiores duodecim annis omnes coro-
nati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerunt. Fraudis quoq; humanæ inſinuauerat ſuſpicio ani-
mis. & veneficii quæſtio ex S. C. quod in vrbe propiuſue vrbem decē millibus eſſet paſſuum commiſ-
ſum: C. Claudio prætori, qui in locum T. Minutii erat ſuffectus: vltra decimū lapidem per fora, cōci-
liabulaq; C. Menio, priuſquam in Sardiniam prouinciam traiceret, decreta. Suſpecta conſulis erat
mors maxime. necatus à Quarta Hoſtilia vxore dicebatur. vt quidem filius eius Q. Fuluius Flaccus
in locum victrici conſul eſt declaratus: aliquāto magis infamis mors Piſonis cœpit eſſe. & teſtes exi-
ſtebant: qui poſt declaratos conſules Albinum & Piſonem, quibus comitiis Flaccus tulerat repulſam,
& exprobratum ei à matre dicerent: quod ei tertium negatus conſulatus petenti eſſet: & adiecisse: pa-
raret ſe ad petendum. intra duos menſes effecturam vt cōſul fieret. Inter multa alia teſtimonia ad cau-
ſam pertinentia hæc quoq; vox nimis vero euētu comprobata valuit cur Hoſtilia damnaretur. Ve-
ris principio huius dum conſules nouos delectus Romæ tenet: mors deinde alterius, & creandi comi-
tia conſulis in locum eius, omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius, & M. Bebius, qui in conſu-
latu nihil memorabile geſſerant: in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduen-
tum in prouinciam conſulum non expectaſſent bellum: improuiſo oppreſſi ſunt. ad duodecim millia
hoīum dediderunt ſe. Eos, conſulto per literas prius ſenatu, deducere ex montibus in agros campe-

ſtres

A ſtreis procul ab domo, ne reditus ſpes eſſet, Cornelius, & Bebius ſtatuerunt: nullum alium ante finem
rati fore liguſtini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus. qui Taurasinorũ traduce
re Ligures Apuanos vellent. eduxerunt. Ligures ab Anido montibus deſcendere cum liberis, coniugi-
busq; ſua oĩa ſecũ portarẽt. Ligures ſæpe per legatos deprecati ne penates, ſedẽ in qua geniti eſſent, ſe-
pulchra maiorum cogerentur relinquere, arma, obſides pollicebanť. poſteaquam nihil impetrabant:
neq; vires ad bellandum erant: edicto paruerunt. Traducti ſunt publico ſumptu ad quadraginta mil
lia liberorũ capitũ cum fœminis, pueriſq;. argenti data cẽtum & quinquaginta millia: vnde in nouas
ſedes cõpararent quæ opus eſſent. agro diuidendo, dãdoq; iidem qui traduxerãt, Cornelius, & Bebius
præpoſiti. poſtulãtibus tamen ipſis quinq; viri ab ſenatu dati: quorum ex conſilio agerent. Tranſa-
cta re cum veterem exercitum Romã deduxiſſent: triumphus ab ſenatu eſt decretus. Hi omnium pri-
mi nullo bello geſto triumpharũt. tantum hoſtes ducti ante currum. quia nec quid ferretur, neq; quid
duceretur captum, neq; quid militibus daretur. quicquam in triumphis eorum fuerat. Eodem anno
in Hiſpania Fuluius Flaccus proprætor, quia ſucceſſor in prouinciam tardius veniebat, educto exer-
citu ex hybernis, vlteriorẽ Celtiberiæ agrum, vnde ad deditionem non venerant: inſtituit vaſtare. qua
re irritauit magis q̃ conterruit animos barbarorum. & clàm comparatis copiis ſaltũ Manlianum, p
quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebant: obſederũt. In Hiſpaniam vlteriorem eunti
L. Poſthumio Albino collegæ Gracchus mãdauerat: vt Q. Fuluium certiorem faceret, Tarraconem
exercitũ adduceret. ibi dimitti veteranos, ſupplementumq; diſtribuere, & ordinare oẽm exercitum ſeſe
velle. dies quoq;, & ea propinqua edita Flacco eſt: qua ſucceſſor eſſet venturus. Hæc noua allata res,
omiſſis quæ agere inſtituerat Flaccus, raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coegiſſet: barbari
cauſæ ignari ſuam defectionẽ, & clàm comparata arma ſenſiſſe eum, & pertimuiſſe rati, eo ferocius ſal
tum inſederũt. Vbi cum ſaltum prima luce agmen Romanũ intrauit: repente ex duabus partibus ſi-
mul exorti hoſtes Romanos inuaſerunt. quod vbi vidit Flaccus: primos tumultus in agmine per cen
turiones ſtare omneis ſuo quenq; loco, & arma expedire iubẽdo, ſedauit: & ſarcinis iumentiſq; in vnũ
locũ coactis, copias omneis partim ipſe, partim per legatos tribunoſq; militũ, vt tẽpus, vt locus po-
ſtulabat, ſine vlla trepidatione inſtruxit: cũ vim deditis remiſiſſet, admonẽs, ſcelus & perfidiã illis, non
B virtutem, nec animũ acceſſiſſe. reditũ nobilẽ in patriã, clarũ, ac memorabilẽ eos ſibi feciſſe: cruentos
ex recenti cæde hoſtiũ gladios, & manãtia ſanguine ſpolia Romã ad triumphũ delaturos. Plura dici
tempus non patiebatur. inuehebãt ſe hoſtes: & in partibus extremis iã oppugnabantur. deinde acies
concurrerunt. atrox vbiq; prælium. ſed varia fortuna erat tertiæ legionis. nec ſegnius duæ alæ pugna-
bãt. externa auxilia ab ſimili armatura, meliore aliquãtum militũ genere vrgebantur: nec locum tueri
poterant. Celtiberi vbi ordinata acie, & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt: cuneo i-
preſſionem fecerunt. quo tantum valent genere pugnæ: vt quacunq; parte perculere impetu ſuo, ſuſti-
neri nequeant. tũc quoq; turbatæ legiones ſunt: propè interrupta acies. Quã trepidationem vbi Flac-
cus conſpexit: equo aduehitur ad legionarios equites: &. ecquid auxilii in vobis eſt: actum iam de hoc
exercitu erit: cum vndiq; acclamaſſent: quin ederet quid fieri vellit: nõ ſegniter imperiũ executuros, du-
plicate turmas, inquit, duarum legionum equites: & permittite equos in cuneum hoſtium: quo no-
ſtros vrgent. id cum maiore vi equorũ facietis, ſi effrenatos in eos equos imittitis: quod ſæpe Roma-
nos equites cum magna laude feciſſe ſua memoriæ proditum eſt. Dicto paruerunt: detractiſq; frenis
bis vltro citroq; cum magna ſtrage hoſtiũ infractis omnibus haſtis tranſcurrerunt. Diſſipato cuneo,
in quo omnis ſpes fuerat: Celtiberi trepidare: & propè omiſſa pugna locum fugæ circumſpicere. Et
alarii equites poſtquam Romanorum equitũ tam memorabile facinus videre: & ipſi virtute eorum
accenſi ſine vllius imperio in perturbatos iam hoſtes equos immittunt. Tunc vero Celtiberi oẽs in fu
gam effunduntur. & imperator Romanus auerſos hoſteis contemplatus, ædem Fortunæ equeſtri, Io-
uiq; OPT. MAX. ludos vouit. cæduntur Celtiberi per totum ſaltũ diſſipati fuga. Decem & ſeptem
millia hoſtiũ cæſa eo die traduntur: viui capti plus tria millia: ducẽtis ſeptuaginta ſeptẽ cũ ſignis mi-
litaribus, equis propè mille centũ. In illis caſtris eo die victor exercitus manſit. Victoria nõ ſine iactu
ra militum fuit. quadringẽti LXXII milites Romani, ſociũm ac latini nominis mille decẽ & no-
uem, cũ his tria millia militũ auxiliariorũ perierunt. ita victor exercitus renouata priore gloria Tarra
conem eſt perductus. Veniẽti Fuluio T. Sẽpronius prætor, qui biduo ante venerat: obuiam proceſſit:
gratulatuſq; eſt: quod rempublicã egregie geſſiſſet. cum ſumma concordia quos dimitterent, quoſq;
retinerẽt milites, cõpoſuerunt. Inde Fuluius exauthoratis militibus in naues ĩpoſitis, Romã eſt pro-
fectus. Sẽpronius in Celtiberiã legiones duxit. Cõſules ambo in Ligures exercitus ĩduxerunt diuerſis
partibus. Poſthumius prima & tertia legione Balliſtã Suiſmontiũq; mõteis obſedit: & p̃mendo præſi
diis anguſtos ſaltus eorũ cõmeatus interclusit: inopiaq; oĩum rerũ eos perdomuit. Fuluius ſecunda &
quarta legione adortus à Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluuium incolebãt in de-
ditionẽ acceptos, ad ſeptẽ millia hoium in naueis ĩpoſita præter oram Hetruſci maris Neapolin trãſ-
miſit. inde in Samniũ traducti: agerq; his inter populares datus eſt. Montanorũ Ligurũ ab A. Poſt-

C humio vineæ cæſæ:frumentaq; deuſta.donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt:
armaq; tradiderunt. Nauibus inde Poſthumius ad viſendam oram Ingaunorum, Intemeliorũq; Li-
gurum proceſſit. Priuſquã hi cõſules venirent,ad exercitũ qui Piſas ductus erat,præerãt A. Poſthu-
mius,& frater Q. Fuluii M. Fuluius Nobilior.ſecũdæ legionis Fuluius tribunus militũ erat.is menſi-
bus ſuis dimiſit legionẽ,iureiurando adactis centurionibus,æs in ærariũ ad quæſtores eſſe delaturos.
Hoc vbi Placentiã(nam eò forte erat profectus)Fuluio nunciatũ eſt:cum equitibus expeditis ſecutus
dimiſſos,quos eorũ potuit aſſequi,deduxit caſtigatos Piſas.de cæteris conſulẽ certiorẽ fecit.eo referẽ-
* te S.C.factũ eſt:vt M.Fuluius in Hiſpaniã relegaretur vltra nouã Carthaginẽ.remitteret quæ ei datæ
ſunt à conſule ad P.Manlium in Hiſpaniã vlteriorẽ milites deferri iuſſit:ad ſigna redire.cauſa ignomi-
niæ vti ſemeſtre ſtipẽdium eum annũ eſſet ei legioni,decretum.qui miles ad exercitum non rediſſet:eũ
ipſum,bonaq; eius vendere Cos.iuſſit. Eodẽ anno L.Duronius,qui prætor anno ſuperiore ex Illyri-
co cũ decẽ nauibus inde,in portu Brundiſino relictis nauibus:cũ veniſſet Romã:inter exponendas
res,quas ibi geſſiſſet,haud dubie in regem Illyriorũ Gentiũ latrocinii omnis maritimi cauſam auer-
tit.ex regno eius oẽs naues eſſe:quæ ſuperi maris orã depopulatæ eſſent . de his rebus legatos miſiſſe:
nec cõueniendi regis poteſtatẽ factam. Venerãt Romã legati à Gentio:qui quo tempore Romani
cõueniendi regis cauſa veniſſent:ægrũ forte eum in vltimis partibus fuiſſe regni dicerent. petere Gen-
tium ab ſenatu:ne crederent cõfictis criminibus in ſe.Quintius ad ea dediſſet Duronius,multis ciui-
* bus adiecit Romanis,& ſociis latini noĩs iniurias factas in regno eius:& ciues Romanos dici Corcy-
ræ retineri.eos omnes Romã adduci placere.C.Claudium prætorẽ cognoſcere. neq; ante Gentio re-
gi,legatiſue eius reſpõſum reddi. Inter multos alios,quos peſtilentia eius anni abſumpſit:ſacerdo-
tes quoq; aliquot mortui ſunt,L. Valerius Flaccus pontifex mortuus eſt.in eius locũ ſuffectus eſt Q.
Fabius Labeo.P.Manlius,qui nuper ex vlteriore Hiſpania redierat:triumuir epulo. Q.Fuluius,M.F.
in locũ eius triũuir cooptatus.tum prætextatus erat.de rege ſacrifico ſufficiendo in locũ C.Cornelii
Dolabellæ cõtentio inter C.Seruiliũ PONT.MAX. fuit,& L.Corneliũ Dolabellã duumuirũ naua-
D lẽ,quẽ vt inauguraret põtifex magiſtratu ſeſe abdicare iubebat.recuſante quod ſibi faceret . ob eã rem
* mulcta duumuiro dicta à pontifice.deq; ea cũ prouocaſſet,certatũ ad populũ.cum plures iam tribus
intrò vocatæ dicto eſſe audientẽ pontifici duũuirũ iuberẽt:mulctãq; remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſ-
ſet:vltimũ de cœlo quod comitia turbaret interuẽnit.religio inde fuit pontificibus inaugurandi Do-
labellæ.P.Clœlium Siculũ inaugurarũt:qui ſecũdo loco inauguratus erat.Exitu anni & C.Seruilius
Geminus PONT.MAX deceſſit.idẽ decemuir ſacrorũ fuit.pontifex in locũ eius L.Acilius coopta-
* tus.Q.Fuluius Flaccus ante põtificẽ maximũ Æmylius Lepidus:cũ multi clari viri petiſſent.& decẽ-
uir ſacrorũ Q.Martius Philippus in eiuſdẽ locũ eſt cooptatus.& augur Sp.Poſthumius Albinus de-
ceſſit.in locũ eius P.Scipionẽ filium Africani augures cooptarũt. Cumanis eo anno petentibus per-
miſſum:vt publice latine loquerenẽ:& præconibus latine vendẽdi ius eſſet.Piſanis agrũ pollicẽtibus,
quò latina colonia deducereẽ,gratiæ ab ſenatu actæ.triũuiri creati ad eã rem Q.Fabius Buteo, M.&
P.Popilii Lenates. A C.Menio prætore,cui prouincia Sardinia cũ eueniſſet,additũ erat:vt quæreret
de veneficiis longius ab vrbe decẽ millibus paſſuum:literæ allatæ:ſe iam tria millia hominum dam-
naſſe:& creſcere ſibi quæſtionem indiciis.aut eã ſibi eſſe defendendendã:aut prouinciã dimittendam.
Q.Fuluius Flaccus ex Hiſpania rediit Romam cum magna fama geſtarum rerum.qui cum extra vr-
bem triumphi cauſa eſſet:conſul eſt creatus cum L.Mãlio Acidino.& poſt paucos dies cum militibus
quos ſecum deduxerat,triumphans vrbem ingreſſus eſt. Vectus tulit in triumpho coronas aureas cẽ-
tum viginti quatuor:præterea auri pondo triginta vnum & ſignati oſcenſis nummũm centũ ſeptua-
ginta tres ducẽtos. militibus de prę da quingenos denarios dedit:duplex centurionibus,triplex equi-
ti:tantundem ſociis latini nominis:& ſtipẽdiũ omnibus duplex. Eo anno rogatio primũ lata eſt ab
L. Iulio tribuno plebis:quot annos nati quenq; magiſtratũ peterent:caperentq;.inde cognomen fami-
liæ iditum:vt Annales appellarẽtur. Prætores quatuor poſt multos annos lege Bebia creati.qui à ter-
nis ad quaternos iubebat creari.Hi facti,C.Cornelius Scipio,L. Valerius Leuinus,Q.& P.Mutii P.
filii,Scæuolæ. Q.Fuluio,& L.Manlio conſulibus eadem prouincia,quæ ſuperioribus , pari numero
copiæ peditum,equitum,ciuium,ſociorũ decretæ. In Hiſpaniis duabus T.Sempronio,& L.Poſthu-
mio cum iiſdem exercitibus,quos haberent,prorogatum imperiũ eſt.& in ſupplemẽtum cõſules ſcri-
bere iuſſi ad tria millia peditũ Romanorũ, CCC equites:quinq; millia ſociorum latini nominis , &
quadringẽtos equites. P.Mutius Scæuola vrbanam ſortitus prouinciam eſt:& vt idẽ quæreret de ve-
neficiis in vrbe,& propius vrbem decem millia paſſuum.C Cornelius Scipio peregrinã . Q.Mutius
Scæuola Siciliam. Valerius Leuinus Sardiniã. Q.Fuluius Cos.priuſquam vllam rem publicã age-
ret,liberare & ſe,& rempublicam religione votis ſoluẽdis dixit velle. vouiſſe quo die poſtremum cum
Celtiberis pugnaſſet:ludos Ioui OPT.MAX. & ædem equeſtri Fortunæ ſeſe facturum.in eam rem
ſibi pecuniã collatã eſſe ab Hiſpanis.Ludi decreti:& vt duumuiri ad ædẽ locandam crearenẽ.de pecu-
nia finitur:ne maior cauſa ludorum conſumeretur:quàm quanta Fuluio Nobiliori poſt ætolicũ bellũ
ludos

A ludos faciendi decreta eſſet:neue quid ad eos ludos arceſſeret,cogeret:acciperet:faceret aduerſus id S. C.quod L.Æmylio,C.Bebio conſulibus,de ludis factum eſſet.Decreuerat id ſenatus propter effuſos ſumptus factos in ludos T.Sempronii ædilis:qui graues non modo Italiæ,ac ſociis latini nominis, ſed etiã prouinciis externis fuerant. Hyems eo anno niue,& ſæua omni tempeſtatum genere fuit. arbores,quæ obnoxiæ frigoribus ſunt:deuſſerat cunctas.& ea tum aliquanto quam aliãs longior fuit. itaq; Latinas mox ſubito coorta,& intolerabilis tempeſtas in mõte turbauit.inſtauratæq; ſunt ex decreto pontificũ.Eadẽ tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna cõſtrauit:fulminibusq; cõplura loca deformauit.ædem Iouis Tarracinæ:ædem albã Capuæ:portãq; Romanã.muri pinnæ aliquot locis decuſſæ erant.Hæc inter prodigia nunciatum & ab Reate:tripedẽ natum mulum.Ob ea decemuiri iuſſi adire libros edidere quibus diis,& quot hoſtiis ſacrificaretur:& ob fulminibus cõplura loca deformata ad ædẽ Iouis vt ſupplicatio diem vnum eſſet.Ludi deinde votiui Q.Fuluii conſulis per dies decem magno apparatu facti.Cẽſorum inde comitia habita. creati M.Æmylius Lepidus PONT.MAX. & M.Fuluius Nobilior:qui ex Ætolis triumphauerat.Inter hos viros nobiles inimicitiæ erant,ſæpe multis & in ſenatu,& ad populum atrocibus celebratæ certaminibus.comitiis confectis,vt traditum antiqtus eſt:cenſores in cãpo ad aram Martis ſellis curulibus conſederũt.quò repente principes ſenatorũ cum agmine venerunt ciuitatis.inter quos Q.Cæcilius Metellus verba fecit. Nõ obliti ſumus cẽſores vos paulo ante ab vniuerſo populo Romano moribus noſtris præpoſitos eſſe:& nos à vobis admoneri,non vos à nobis debere.indicãdum tamẽ eſt quid omnes bonos in vobis aut offendat: aut certe mutatũ malint.Singulos cũ intuemur M.Æmyli,M.Fului:nemiñẽ hodie in ciuitate habemus:quem,ſi reuocemur in ſuffragiũ,velimus vobis prælatum eſſe.ambo cum ſimul aſpicimus:non poſſumus non vereri ne male comparati ſitis: nec tantum reipublicæ proſit, quod omnibus nobis egregie placetis:q̃ quod alter alteri diſpliceatis,noceat.Inimicitias p annos multos vobiſipſis graues & atroces geritis.quæ periculũ eſt ne ex hac die nobis,& reipublicæ,q̃ vobis grauiores fiant. De quibus,cauſis hoc timeamus,multa ſuccurrunt.quæ dicerentur:niſi forte implacabiles fueritis i implicauerint aĩos veſtros.Has vt hodie,vt in iſto tẽplo finiatis ſimultates,quæſumus vos vniuerſi: & quos cõiunxit ſuffragiis ſuis populus Romanus:hos etiã recõciliatione gratiæ cõiũgi à nobis ſinatis. vno animo vno conſilio eligatis ſenatũ:equites recenſeatis:agatis cenſum:luſtrum cõdatis.quod in omni
B bus ferè precationibus nũcupatis his verbis:vt ea res mihi,collegæq; meo bene & feliciter eueniat:id ita,vt vere,vt ex animo velitis euenire.efficiatisq;:vt quod deos precati eritis:id vos velle etiã homines credamus. T.Tatius,& Romulus in cuius vrbis medio foro acie hoſtes concurrerant:ibi cõcordes,regnarunt.Nõ modo ſimultates,ſed bella quoq; finiũtur.ex infeſtis hoſtibus plerũq; ſocii fideles, interdũ etiã ciues fiunt.Albani diruta Alba Romã traducti ſunt.Latini,Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatũ illud quia verum erat,in prouerbium venit:Amicitias immortales, inimicitias mortales debere eſſe. Fremitus ortus cũ aſſenſu,deinde vniuerſorum voces idem petentiũ confuſæ in vnũ orationẽ interpellarũt. Inde Æmylius queſtus cũ alia,tum bis à M.Fuluio ſe certo cõſulatu deiectum.Fuluius cõtra queri,ſe ab eo ſemper laceſſitũ:& in probrũ ſuum ſponſionẽ factam.tamen ambo ſignificareſi alter vellet:ſe in poteſtate tot principum ciuitatis futuros.Omnibus inſtantibus qui aderant,dexteras:fidemq; dedere:mittere vere,ac finire odium.deinde collaudantibus cũctis deducti ſunt in Capitoliũ,& curæ ſuper tali re principũ,& facilitas cenſorũ egregie cõprobata ab ſenatu,& laudata eſt.Cenſoribus deinde poſtulantibus,vt pecuniæ ſumma ſibi,qua in opera publica vterentur, attribueretur: vectigal annũ decretũ eſt. Eodẽ anno in Hiſpania L.Poſthumius,& T.Sempronius proprætores cõparauerunt ita inter ſe:vt in Vacceos per Luſitaniã iret Albinus in Celtiberiã inde reuerteret: ſi Gracchus maius ſibi bellum eſſet,in vltima Celtiberiæ penetraret.Mũdam vi cæpit vrbẽ,primo aggreſſus nocte. acceptis deinde ex iprouiſo obſidibus,& caſtella oppugnare:præſidioq; impoſito deinde agros vrere.donec ad perualidam aliam vrbem(Certimam appellãt Celtiberi)peruenit.vbi cum iam opera admoueret:veniunt legati ex oppido.quorum ſermo antiquæ ſimplicitatis fuit.non diſſimulantiũ rebellaturos eſſe.petierunt enim vt ſibi in caſtra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda.ſi non impetraſſent:tum ſeparatim eos ab illis ſe conſulturos.Permittẽte Graccho ierunt.& poſt paucis diebus alios decem legatos ſecum adduxerunt. Meridianum tempus erat.nihil prius petierunt à prætore:quàm vt bibere ſibi iuberet dari.epotis primis poculis iterum popoſcerunt, magno riſu circumſtantium in tam rudibus,& moris omnis ignaris ingeniis.tum maximus natu ex iis, Miſſi ſumus, inquit,à gente noſtra qui ſciſcitaremur:qua tandem re fretus arma nobis inferres? Ad hanc percunctationem Gracchus exercitu ſe egregio fidentem veniſſe reſpondit. quem ſi ipſi viſere velint: quo certiora ad ſuos referant: poteſtatem ſe eis facturum eſſe. tribunóque militum imperat:vt ornari omnes copias peditum equitumq;, & decurrere iubeat armatas. Ab hoc ſpectaculo legati miſſi deterruerunt ſuos ab auxilio circunſeſſæ vrbi ferendo. Oppidani cum ignes nocte turribus nequicquam (quod ſignum conuenerat) ſuſtuliſſent: deſtituti ab vnica ſpe auxilii in deditionem venerunt.Nummũ quater & vicies ab iis eſt exactum:quadraginta nobiliſſimi equites:nec obſidium no-

C mine(nam militare iuſſi ſunt)& tamen re ipſa vt pignus fidei eſſent. Inde iam duxit ad Alcen vrbem: vbi caſtra Celtiberorum erant: à quibus venerant nuper legati. eos cum per aliquot dies armaturam leuem mittendo in ſtationes laceſſiſſet paruis prælijs: indies maiora certamina ſerebat: vt omnes extra munitiones eliceret. Vbi quod petebat ſenſit effectum auxiliorum præfectis imperat: vt cõtracto certamine, tanquam multitudine ſuperarentur, repente tergis datis ad caſtra effuſe fugerẽt. ipſe intra vallum ad omneis portas inſtruxit copias Haud multum tẽporis interceſſit: cum ex cõpoſito refugiẽtium ſuorum agmen poſt effuſe ſequẽtes barbaros conſpexit. inſtructã ad hoc ipſum intra vallum habebat aciem. itaq; tantũ moratus, vt ſuos refugere in caſtra libero introitu fineret: clamore ſublato ſimul omnibus portis erupit. Nõ ſuſtinuere impetum necopinatum hoſtes. qui ad caſtra opugnanda venerant: ne ſua quidem tueri potuerunt. nam extemplo fuſi, fugati, mox intra vallum pauentes compulſi, poſtremo exuuntur caſtris. Eo die nouẽ millia hoſtium cæſa: capti viui trecenti viginti: equi centum duodecim: ſigna militaria triginta ſeptem. de exercitu Romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc prælio Gracchus duxit ad depopulãdum Celtiberiam legiones. & cum ferret paſſim cuncta atq; ageret: populiq; alij voluntate, alij metu iugum acciperent: CIII oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda potitus ingenti eſt. Cõuertit inde agmen retro, vnde venerat, ad Alcen: atq; eam vrbem oppugnare inſtitit. Oppidani primum impetum hoſtium ſuſtinuerunt. deinde cum iam non armis modo, ſed etiam operibus oppugnarentur: diffiſi præſidio vrbis in arcem vniuerſi conceſſerunt. poſtremo & inde præmiſſis oratoribus, in deditionem ſe, ſuaq; omnia Romanis permiſerunt. Magna inde præda facta eſt. multi captiui nobiles in poteſtatem venerunt. inter quos & Thurri filij duo, & filia. Regulus hic earum gentium erat, longe potentiſſimus omnium Hiſpanorum. Audita ſuorum clade miſſis, qui fidem venienti in caſtra ad Gracchum peterent: venit. & primum quæſiuit ab eo'ne ſibi liceret, ac ſuis viuere? cum prætor victurum reſpondiſſet: quæſiuit iterum: ſi cum Romanis militare liceret? id quoque Graccho permittẽte, ſequar inquit vos aduerſus veteres ſocios meos: quoniam illos ad me propiunt ſuſpicere. Secutus eſt inde Romanos: fortiq; ac fideli opera multis locis rem Romanam adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas: aliorũ circa populorum cladibus

* territa, portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factã quidam authores ſunt. è qua regione abduxiſſet legiones: extemplo inde rebellatum. magnoq; poſtea prælio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad ſextam horam diei ſignis collatis pugnaſſe. multos vtrinque cecidiſſe. nec aliud magnopere victores fuiſſe Romanos: niſi quod poſtero die manentes intra vallum prælio laceſſierint: ſpolia per totum diem legiſſe. tertio die prælio maiore iterum pugnatũ: & tũ demũ haud dubie victos Celtiberos: caſtraq; eorũ capta, & direpta eſſe. vigintiduo millia hoſtiũ eo die eſſe cæſa: plus trecentos captos: parem ferè equorum numerum: & ſigna militaria ſeptuaginta duo. inde debellatũ: veramq; pacem, nõ fluxa vt ante fide Celtiberos fuiſſe. Eadem æſtate & L. Poſthumium in Hiſpania vlteriore bis cum Bracharis egregie pugnaſſe ſcribunt. ad triginta & quinq; millia hoſtiũ occidiſſe: & caſtra oppugnaſſe. Propius vero eſt, ſerius in prouinciã perueniſſe: q̃ vt ea æſtate potuerit res gerere. Cenſores fideli concordia ſenatum legerunt. princeps electus eſt ipſe cenſor M. Æmylius Lepidus PONT. MAX. tres eiecti de ſenatu. retinuit quoſdam Lepidus a collega præteritos. Opera ex pecunia attributa, diuiſaq; inter ſe, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingratum opus: quod prædia habebat ibi: priuatamq; publicæ rei impenſam inſuerat. Theatrum & proſceniũ ad Apollinis. ædem Iouis in Capitolio, columnasq; circa poliendas albo locauit. & ab his columnis, quæ incõmode oppoſita videbantur: ſigna amouit: clypeaq; de columnis, & ſigna militaria affixa omnis generis dempſit. M. Fuluius plura, & maioris locauit vſus. portũ, & pilas pontis in Tyberim, quibus pilis fornices poſt aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Nummius cenſores locauerunt imponendos: baſilicam poſt argentarias nouas, & forum piſcatoriũ circundatis tabernis, quas vendidit in priuatum: & forum, & porticum extra portam Trigeminam: & aliam poſt naualia, & fanum Herculis, & poſt Spei ad Tyberim ædẽ Apollinis Medici habuere & in promiſcuo prætores pecuniam, ex ea cõmuniter locarunt aquam adducendam, fornicesq; faciẽdos. impedimento operi fuit M. Licinius Craſſus: qui per fundum ſuum duci non eſt paſſus. Portoria quoq;, & vectigalia iidẽ multa inſtituerunt. complura ſacella publicaq; occupata à priuatis, publicaq; ſacra vt paterẽt, eſſentq; populo curarunt. mutarũt ſuffragia, regionatimq; generibus hominũ, cauſiſq;, & quæſtibus, tribus deſcripſerũt. Et alter ex cẽſoribus M. Æmylius petiit ab ſenatu: vt ſibi dedicationis tẽplorũ Reginæ Iunonis, & Dianæ, quæ bello liguſtino ante annis octo vouiſſet: pecunia ad ludos decerneretur. viginti millia æris decreuerunt. Dedicauit eas ædes vtranq; in circo Flaminio. ludosq; ſcenicos triduum poſt dedicationẽ templi Iunonis, biduũ poſt Dianæ, & ſingulos dies fecit in circo. Idẽ dedicauit ædẽ Larũ permarinũm in cãpo. vouerat eam annis quadraginta ante L. Æmylius Regillus, nauali prælio aduerſus præfectos regis Antiochi. ſupra valuas templi tabula cum titulo hoc fixa eſt. Duello magno

* regibus dirimẽdo caput ſubigẽdis patrandæ pacis hæc pugna exeũti L. Æmylio M. Æmylii filio, auſpicio, impio: felicitate, ductuq; eius inter Epheſum, Camuchũq; inſpectãte Cos. ipſo Antiocho exercitu

A citu omni, equitatu, elephantisq́; claſſis regis Antiochi antea ſic victa, fuſa, contuſa, fugataq́; eſt. ibiq́; eo die naues lōgę cū omnibus ſociis captę ſexaginta duæ. ea pugna pugnata rex Antiochus, regnūq́; eius rei ergō ædem Laribus permarinis vouit. Eodem exēplo tabula in æde Iouis in Capitolio ſupra valuas fixa eſt. Biduo quo ſenatum legerunt cenſores: Q. Fuluius Cos. profectus in Ligures, per inuios montes, valliſq́; ſaltus cū exercitu tranſgreſſus ſignis collatis cū hoſte pugnauit. neq; tantū acie vicit: ſed caſtra quoq; eodē die cępit. Tria millia ducenti hoſtiū, omniſq́; ea regio Ligurū in deditionē venit. Conſul deditos in cāpeſtres agros deduxit: præſidiaq́; montibus impoſuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romā venerunt. ſupplicationes ob eas res geſtas in triduum decretæ ſunt. prætores quadraginta hoſtiis maioribus per ſupplicationes rem diuinam fecerunt. Ab altero cōſule L. Mālio nihil memoria dignū in Liguribus eſt geſtū. Galli trāſalpini tria millia hominum Italiam trāgreſſi nemini nem bello laceſſentes agrū à Cos. & ſenatu petebāt: vt pacati ſub imperio populi Romani eſſent. Eos ſenatus excedere Italia iuſſit: & conſulem Q. Fuluiū quærere, & animaduertere in eos, qui principes, & authores trāſcendendi Alpes fuiſſent. Eodem anno Philippus rex Macedonum ſenio, & mœrore cōſumptus poſt mortē filii deceſſit. Demetriade hybernabat, cum deſiderio anxius filii, tum pœnitentia crudelitatis ſuæ: quæ ſtimulabat animum: & alter filius haud dubie & ſua, & aliorū opinione rex, cōuerſiq́; in eum omnium oculi, & deſtituta ſenectus: aliis expectantibus ſuam mortem: aliis ne expectātibus quidem: quo magis angebatur. Cū eo Antigonus Echecratis filius, nomen patrui Antigoni ferens: qui tutor Philippi fuerat, regiæ vir maieſtatis, nobili etiā pugna aduerſus Cleomenē Lacedæmonium clarus. Tutorem eum Græci vt cognomine à cæteris regibus diſtinguerent: appellarunt. Huius fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis vnus incorruptus permanſerat: eiq́; ea fides nequaquā amicum Perſea inimiciſſimum fecerat. is proſpiciens animo quanto cū periculo ſuo hæreditas ventura regni eſſet ad Perſea, vt primum labare animū regis, & ingemiſcere interdum filii deſiderio ſenſit: nunc præbēdo aures, nunc laceſſendo etiā mentionē rei temere actæ, ſæpe querenti querens & ipſe aderat: & cum multa adſolet veritas præbere veſtigia ſui: omni ope adiuuabat: quo maturius oia emanarent. Suſpecti & miniſtri facinoris Apelles maxime, & Philocles erant: qui Romam legati fuerāt: literaſq́; exitiales Demetrio ſub noīe Flaminii attulerant. falſas eſſe, & à ſcriba vitiatas, ſignumq́; adulterinum, vulgo in regia fremebāt. Cæterū cum ſuſpecta magis, q̄ manifeſta eſſet res: forte Xychus obuius fit Antigono: cōprehenſuſq́; ab eo in regiā eſt perductus. relicto eo cuſtodibus, Antigonus ad Philippū proceſſit. Multis, inquit, ſermonibus itellexiſſe videor: magno te æſtimaturū: ſi ſcire vera oia poſſis de filiis tuis: vter ab vtro petitus fraude, & inſidiis eſſet. homo vnus oium, qui nodum huius er-
B roris exoluere poſſit: in poteſtate tua eſt Xychus. forte vocatū, perductumq́; in regiam, vocari iuberet. Adductus primo ita negare inconſtāter: vt paruo metu admoto paratum indicē eſſe appareret. cōſpectum tortoris, verberūq́; non ſuſtinuit: ordinemq́; omnē facinoris legatorū, miniſteriiq́; ſui expoſuit. Extemplo miſſi qui legatos comprehenderent: Philoclem, qui præſens erat: oppreſſerunt. Apelles miſſus ad Chæreā quendam perſequendum, indicio Xychi audito in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi traditum eſt. alii primo audaciter negantem, poſtquam in conſpectū adductus ſit Xychus, non vltra tetendiſſe: alii tormēta etiā inficiantē perpeſſum affirmant. Philippo redintegratus eſt luctus, geminatuſq́;. & infelicitatē ſuā in liberis grauiorē quod alter periſſet, cenſebat. Omnia Perſeus certior factus detecta eſſe, potentior quidē erat, q̄ vt fugam neceſſariam duceret. tantū vt procul abeſſet, curabat, interim velut ab incendio flagrantis iræ, dum Philippus viueret, ſe defenſurus. qui ſpe potiūdi ad pœnā corporis eius amiſſa, quod reliquū erat, id ſtuderet: ne ſuper impunitatē etiam præmio ſceleris frueretur. Antigonum igitur appellat: cui & palàm facti parricidii gratia obnoxius erat: neq; pudendum, aut pœnitendum eum regem Macedonibus propter recentē patrui Antigoni gloriam fore cenſebat. Quando in eam fortunam veni, inquit, Antigone: vt orbitas mihi, quā alii deteſtantur parentes: optabilis eſſe debeat: regnum, quod à patruo tuo forti, nō ſolum fideli tutela eius cuſtoditū, & auctum etiā accępi: id tibi tradere in animo eſt. Te vnū habeo: quem dignum regno iudicem. ſi neminē haberē: perire, & extingui id mallem: q̄ Perſeo ſceleſtæ fraudis præmium eſſe. Demetrium excitatū ab inferis, reſtitutumq́; credam mihi: ſi te, qui morti innocētis, qui meo infelici errori vnus inlachrymaſti: in locū eius ſubſtitutū relinquam. Ab hoc ſermone omni genere honoris producere eum non deſtitit. cum in Thracia Perſeus abeſſet: circumire Macedoniæ vrbes: principibuſq́; Antigonū cōmendare. & ſi vita lōgior ſuppetiſſet: haud dubiū fuit, quin eū in poſſeſſione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Theſſalonicę plurimū tēporis moratus fuerat. inde cū Amphipolin veniſſet, graui morbo eſt implicitus. Sed animo tamen ægrum magis fuiſſe, q̄ corpore conſtat: curiſq́;, & vigiliis, cum identidem ſpecies, & vmbræ inſontis interēpti filii eum diris agitarēt: extinctum eſſe: execrationibus alterius tamen. Admoneri potuiſſet Antigonus: ſi haud ſtatim palàm facta eſſet mors regis. Medicus Caligenes, qui curationi præerat: nō expectata morte regis, à primis deſperationis notis nuncios prædiſpoſitos (ita conuenerat) miſit ad Perſeū: & mortē regis in aduentū eius oēs, qui extra regiā erāt: celauit. Oppreſſit igitur nec opinātes, ignaroſq́; omnes Perſeus: & regnū ſcelere partum inuaſit.

C Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad vires bello contrahendas nam poſt paucis die-
bus gens Baſtarnarum diu ſollicitata ab ſuis ſedibus magna peditum equitumq́; manu Iſtrum traie-
cit. inde prægreſſi qui nunciarēt regi, Antigonus, & Cotto (nobilis erat Baſtarna) ea res Antigonus
ſæpe Iunius cum ipſo Cottone legatus ad concitandos Baſtarnas miſſus haud procul Amphipoli fa-
* mæ incerti nuntii occurrerunt: mortuum eſſe regem, quæ res omnem ordinem conſilii turbauit. Cō-
poſitum autem ſic fuerat: tranſitum per Thraciam tutum, & commeatus Baſtarnis vt Philippus da-
ret. id vt facere poſſet: regionum principes donis coluerat, fide ſua obligata: pacato agmine tranſitu-
ros Baſtarnas. Dardanorum gentem delere propoſitum erat: inq́; eorum agro ſedes dare Baſtarnis. du-
plex inde erat commodum futurum: ſi & Dardani, gēs ſemper infeſtiſſima Macedoniæ, temporibusq́;
iniquis regum imminens tolleretur: & Baſtarnæ relictis in Dardania coniugibus liberisq́;, ad popu-
landam Italiam poſſent mitti. per Scordiſcos iter eſſe ad mare Adriaticum, Italiamq́;. alia via tradu-
ci exercitū non poſſe. facile Baſtarnis Scordiſcos iter daturos. nec enim aut lingua, aut moribus æquā-
les abhorrere. & ipſos adiuncturos ſe: cum ad prædam opulentiſſimæ gentis ire vidiſſent. Inde in om-
nem euentum conſilia cōmodabantur. ſiue cæſi ab Romanis forēt Baſtarnæ, Dardanos tamen ſubla-
tos, prædamq́; ex reliquiis Baſtarnarum, & poſſeſſionem liberam Dardaniæ, ſolatio fore. ſiue proſpere
geſſiſſent: Romanis auerſis in Baſtarnarum bellum, recuperaturum ſe in Græcia quæ amiſiſſet. Hæc
Philippi conſilia fuerant. Ingreſſi ſunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: ſed haud multo
poſt famam mortis Philippi, neq; Thraces commercio faciles erant: neq; Baſtarnæ empto contenti
eſſe poterant: aut in agmine contineri: ne decederent via. Inde iniuriæ vltro: citroq́; fieri. quarū indies
incremento bellum exarſit. poſtremo Thraces, cum vim ac multitudinem ſuſtinere hoſtium non poſ-
ſent: relictis campeſtribus vicis in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) conceſſerunt.
Quò vbi ire Baſtarnæ vellent: quali tempeſtate Gallos ſpoliantes Delphos fama eſt peremptos eſſe:
talis tum Baſtarnas nequicquam ad iuga montiū appropinquantes oppreſſit. Neq; enim imbre tan-
tum effuſo, dein creberrima grandine obruti ſunt, cum ingenti fragore cœli, tonitribusq́;, & fulgu-
ribus præſtringentibus aciem oculorum. ſed fulmina etiam ſic vndiq; micabant: vt lucere viderentur
corpora: nec ſolum milites, ſed etiam principes icti caderent. itaq; cum præcipiti fuga per rupes præ-
altas improuidi ſternerentur ruerentq́;, inſtabant quidem perculſis Thraces, ſed ipſi deos authores fu-
D gæ eſſe, cœlumq́; in ſe ruere aiebant. Diſſipati procella cum tanquam ex naufragio pleriq; ſemiermes
in caſtra, vnde profecti erant, rediſſent: conſultari quid agerent cœptum. inde orta diſſenſio: aliis redeū-
dum, aliis penetrandum in Dardaniam cenſentibus. Triginta fermè millia hominum (Clondico du-
ce profecti erant) peruenerunt. cætera multitudo retro quà venerat, tranſdanubianam regionem repe-
tiit. Perſeus potitus regno interfici Antigonum iuſſit. & tum firma re, tres legatos Romam ad ami-
citiam paternam renouandam, petēdumq́; vt rex ab ſenatu appellaretur, miſit. Hæc eo anno in Ma-
cedonia geſta. Alter conſulum, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quem triumphum magis gra-
tiæ, q̃ rerum geſtarum magnitudini datum conſtabat. Armorum hoſtilium magnam vim tranſtulit.
nullam pecuniam admodum. diuiſit tamen in ſingulos milites tricenos æris: duplex centurionibus:
triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis inſigne fuit: q̃ quod forte euēnit vt eodem die triumpha-
ret: quo priore anno ex prætura triumphauerat: Secundum triumphum comitia edixit. quibus creati
Coſs. ſunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Volſo. Prætorum inde tribus creatis, comitia tempeſtas di-
remit. poſtero die reliqui tres facti, ante diem quartū Idus Martias, M. Titinius, T. Clau-
dius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn.
Seruilio Cepione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quæ euenerant. Ter-
ra mouit. in foris publicis, vbi lectiſternium erat: deorum capita, quæ in le-
ctis erant, auerterunt ſe: lanaq́; cum integumentis, quæ Ioui oppoſi-
ta fuit: decidit. de menſa oleas quoq; prægustaſſe mures, in pro-
digium verſum eſt. Ad ea expianda nihil vltra, q̃ vt ludi in-
ſtaurarentur, actum eſt.

FINIS.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI QVADRAGESIMI PRIMI

EPITOME.

A IGNIS in æde Veſtæ extinctus eſt. T. Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos victos in deditionem accepit: monimentumq́; operum ſuorum, Graccharim oppidum in Hiſpania conſtituit. A' Poſthumio Albino proconſule Vaccei, ac Luſitani ſubacti ſunt. de vtriſque triumphauit. Antiochus Antiochi filius obſes Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto ſucceſſerat: in regnum Syriæ ab vrbe dimiſſus. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt, Cenſa ſunt ciuium capita CCLXIII millia, CCXLIIII Q. Volumnius Saxa tribunus plebis legem tulit: nequis hęredem mulierem inſtitueret. ſuaſit legē M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Iſtros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus geſtas continet. & initia belli Macedonici, quod Perſeus Philippi filius moliebatur. miſerat enim ad Carthaginenſes legationem, & ab iis nocte audita erat. ſed & alias Græciæ ciuitates ſolicitabat. qui pręter religionem, quod quàm multa templa magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympii, & Antiochiæ, viliſſimum regem egit.

LIBRI XLII

FVluius Flaccus cenſor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit, vt ædem, quam dedicauerat, tegeret. tegulæ ex S. C. reportatæ. Eumenes Aſiæ rex in ſenatu de Perſeo Macedoniæ rege queſtus eſt. cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur. ob quas bello ei indicto, P. Licinius Craſſus Cos. cui Macedonia decreta erat: in Macedoniam tranſiit, leuibusq́; expeditionibus, equeſtribus prælijs in Theſſalia cum Perſeo felici euentu pugnauit. Inter Maſaniſſam, & Carthaginenſes de B agro fuit dies ad diſcęptandum à ſenatu datus. Legati miſſi ad ciuitates ſocias, & reges rogandos: vt in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Luſtrū à cenſoribus cōditum eſt. Cenſa ſunt ciuiū capita CCLVII millia, CCXXXI. Res pręterea aduerſus Corſos, & Ligures proſpere geſtas cōtinet. *Val. max. lib. i.*

LIBRI XLIII

PRÆTORES nonnulli, eo quod auare & crudeliter prouincias adminiſtraſſent, dānati ſunt. P. Licinius Craſſus procōſul complures in Græcia vrbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui, qui ab eo venierant, ex S. C. poſtea reſtituti ſunt. A' præfectis claſſium Romanorū multa impotenter in ſocios facta. Res præterea à Perſeo rege in Thracia proſpere geſtas continet: victis Dardanis, & Illyrico: cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo interempto conſedit. M. Æmylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

LIBRI XLIIII

QVINTVS Marcius Philippus per ſaltus penetrauit in Macedoniā: cōpluresq́; vrbes occupauit. Rhodii miſere legatos Romā, minātes: vt Perſeo eſſent auxilio: niſi populus Romanus cum eo pacem atq; amicitiam coniungeret. indigne id latum. Cum id bellum L. Æmylio Paulo ſequentis anni cōſuli iterū, mandatū eſſet: Paulus in cōcione precatus eſt, vt quicquid diri populo Romano immineret, ſupra domū ſuam conuerteretur: & in Macedoniam profectus Perſeum vicit, vniuerſamq́; Macedoniam in poteſtatem redegit. anteq̄ confligeret, dixit exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoq; rex Illyricorum, cū rebellaſſet: ab Anicio prætore victus venit in deditionē, & cum vxore & liberis & propinquis Romam miſſus. Ab Alexādria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellū inferret. Perſeus ſolicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyricorum, quia iis pecuniam, quam promiſerat, minime dabat, ab eis relictus eſt.

C PERSEVS ab Æmylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cū Antiochus Syriæ rex Ptolemęū & Cleopatram, Ægypti reges obſideret: & miſſis ad eū à ſenatu legatis, qui iuberent: ab obſidione ſocii regis abſiſteret: editisq; mandatis conſideraturum ſe ille. quid faciundum eſſet, reſpondiſſet: vnus legatorum Popſilius virga regem circumſcripſit: iuſſitq; ante quàm circulo excederet, reſpōſum daret. qua aſperitate effecit, vt Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum, ac regum in ſenatum admiſſæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, excluſa. poſtero die cum de eo quæreretur: vt iis bellum indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuę legati egerūt: nec tanquam hoſtes, nec tanquam ſocii dimiſſi. Macedonia in prouinciæ formā redacta eſt. Æmylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perſeum cum tribus filiis ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne ſolida ei contingeret: duorum filiorum funeribus inſignita eſt. quorum alterius mors patris triumphū præceſſit: alterius ſecuta eſt. Luſtrum conditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXII millia, DCCCCV. Pruſias Bithyniæ rex Romam, vt ſenatui gratias ageret ob victoriam ex Macedonia partā, venit. & Nicomedem filium ſuum ſenatui commendauit. rex plenus adulationis libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

❧ T·LIVII PATAVINI HI ❧ STORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS XLI.

ACEPHALVS.

* *

A à patre in pace habitam armaſſe,eoq; iuuentuti prædandi cupidæ pergratus eſſe dicebatur.Cõſilium
de Hiſtrico bello cum haberet conſul,alii gerendum extemplo , antequàm contrahere copias hoſtes
poſſent:alii conſulendum prius ſenatum cenſebant. Vicit ſententia,quæ diem non proferebat. Profe-
ctus ab Aquileia conſul,caſtra ad lacum Timaui poſuit.Imminet mari is lacus . Eodem decem naui-
bus C.Furius duumuir naualis venit.Aduerſus Illyriorum claſſem creati duumuiri nauales erãt,qui
tuendam viginti nauibus mari ſuperiore Anconam velut cardinẽ haberent:inde L.Cornelius dextra
littora vſq; ad Tarentum,C.Furius læua vſq; ad Aquileiam tueretur.Eæ naues ad proximum portum
in Hiſtriæ fines cum onerariis & magno cõmeatu miſſæ : ſecutusq; cum legionibus conſul quinq; fer-
mè millia à mari poſuit caſtra.In portu emporium breui perfrequens factum,omniaq; hinc in caſtra
ſubportabantur:& quo id tutius fieret,ſtationes ab omnibus caſtrorum partibus circumdatæ ſunt:
in Hiſtriamq; ſuum præſidium ſtatiuum , repentina cohors placentina oppoſita inter mare & caſtra.
& vt idem aquatoribus ad fluuium eſſet præſidium , M.Ebutius tribunus militum ſecundæ legionis
duos manipulos militum adiicere iuſſus eſt. T.& C. Ælii tribuni militum legionem tertiam,quæ pa-
bulatores & lignatores tueretur,via quæ Aquileiam fert,duxerãt.Ab eadem regione mille fermè paſ-
ſuum caſtra erant Gallorũ:Catmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorum.Hiſtri
vt primum ad lacum Timaui caſtra ſunt Romana mota , ipſi poſt collem occulto loco conſederunt:
& inde obliquis itineribus agmen ſequebãtur in omnem occaſionem intenti:nec quicquam eos quæ
terra mariq; agerentur fallebat.Poſtquàm ſtationes inualidas eſſe pro caſtris , corũ turba inermis fre-
quens inter caſtra & mare mercantium,ſine vllo terreſtri aut maritimo munimento viderunt : duo ſi-
mul præſidia,Placentinæ cohortis,& manipulorum ſecundæ legionis adgrediuntur. Nebula matuti-
na texerat inceptum:qua dilabente ad primum teporem ſolis,perlucens iam aliquid incerta tamẽ vt
ſolet lux ſpeciem omnium multipliciem intuenti reddens,tum quoq; fruſtrata Romanos,multo ma-
iorem iis quàm erat hoſtium aciem oſtendit:qua territi vtriuſq; ſtationis milites ingenti tumultu cũ
B in caſtra confugiſſent,haud paulo ibi plus,quàm quod ſecum ipſi attulerant,terroris fecerunt.Nam
neq; dicere quid fugiſſent,nec percontantibus reddere reſponſum poterant:& clamor in portis,vt vbi
nulla eſſet ſtatio,quę ſuſtineret impetum,audiebatur:& concurſatio in obſcuro incidentium aliorum
in alios,incertum fecerat,an hoſtis intra vallum eſſet . Vna vox audiebatur,ad mare vócantium . Id
forte temere ab vno exclamatũ,totis paſſim perſonabat caſtris. Itaq; primo velut iuſſi id facere,pau-
ci armati,maior pars inermes,ad mare decurrunt:dein plures.poſtremo propè omnes , & ipſe conſul
cum fruſtra reuocare fugientes conatus,nec imperio,nec authoritate,nec precibus ad extremum va-
luiſſet. Vnus remanſit M.Licinius Strabo tribunus militum tertiæ legionis,cum tribus ſignis ab le-
gione ſua relictus.Hunc in vacua caſtra impetu facto Hiſtri,cum alius armatus iis nemo obuiã iſſet,
in prætorio inſtruentem atque adhortantem ſuos oppreſſerunt.Prælium atrocius quàm pro paucita-
te reſiſtentium fuit:nec ante finitum eſt,quàm tribunus militum quiq; circa eum conſtiterant , inter-
fecti ſunt.Prætorio deiecto,direptis quæ ibi fuerunt,ad quæſtorium forum,quintanamq; hoſtes per-
uenerunt.Ibi cum omnium rerum paratam expoſitamq; copiam , & ſtratos lectos in quæſtorio inue-
niſſent,regulus accubans epulari cœpit:mox idem cæteri omnes armorum hoſtiumq; obliti faciunt:
&,vt quibus inſuetus liberalior victus eſſet,auidius vino ciboq; corpora onerãt. Nequaquam eadem
eſt tum rei forma apud Romanos : terra mari trepidatur,nautici tabernacula detendunt , commea-
tumq; in littore expoſitum in naues rapiunt:milites in ſcaphas & mare territi ruunt : nautæ metu ne
compleantur nauigia,alii turbæ obſiſtunt,alii ab littore naues in altum expellũt:inde certamen,mox
etiam pugna cum vulneribus & cæde inuicem militum nautarumq; oritur,donec iuſſu conſulis pro-
cul à terra claſſis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit:vix M CC ex tanta multi-
tudine,qui arma haberent,perpauci equites,qui equos ſecum eduxiſſent,inuenti ſunt : cætera defor-
mis turba,velut lixarum calonumq;,prǽda vere futura ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nun-
cius ad tertiam legionem reuocãdam & Gallorum præſidium : & ſimul ex omnibus locis ad caſtra re-
cipienda,demendamq; ignominiam rediri cœptum eſt. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum li-

C gnaq; proiicere iubent:centurionibus imperant, vt grauiores ætate milites binos in ea iumēta, ex quibus onera deiecta erant, imponant:equites vt ſingulos è iuuenibus pedites ſecum in equos tollant. egregiam gloriam legionis fore, ſi caſtra metu ſecundanorum amiſſa, ſua virtute recipiant. & recipi facile eſſe, ſi in præda occupati barbari ſubito opprimantur: ſicut cœperint, poſſe capi. Summa militum alacritate adhortatio audita eſt. Ferunt citati ſigna, nec ſigniferos armati morantur: priores tamen conſul copiæq;, quæ à mari reducebantur ad vallum acceſſerunt. L. Atius tribunus primus ſecūdæ legionis non hortabatur modo milites, ſed docebat etiam: ſi victores Hiſtri quibus armis cepiſſent caſtra, iiſdem capta retinere in animo haberent, primum exutum caſtris hoſtem ad mare perſecuturos fuiſſe, deinde ſtationes certe pro vallo habituros: vino ſomnoq; veriſimile eſſe merſos iacere. Sub hæc A. Bæculonium ſigniferum ſuum, notæ fortitudinis virum, inferre ſignum iuſſit. Ille ſi vnū ſe ſequerentur, quo celerius fieret facturum dixit: cōnixusq; cum trans vallum ſignum traiecisset, primus omnium portam intrauit. Et parte alia T. & C. Ælii Tr. mil. tertiæ legionis cum equitatu A aduenuint: confeſtim & quos binos oneraria in iumenta impoſuerant ſecuti: & conſul cum toto agmine. At Hiſtrorum pauci, qui modice vinoſi erant, memores fuerant fugę, aliis ſomno mors cōtinuata eſt: integraq; ſua omnia Romani, præterq̄ quod vini cibiq; abſumptum erat, recæperunt. Ægri quoque milites, qui in caſtris relicti fuerant, poſtquàm intra vallum ſuos ſenſerunt, armis arreptis cædem ingentem fecerunt. Ante omnes inſignis opera fuit C. Popilii equitis: Sabello cognomen erat. is pede ſaucio relictus, longe plurimos hoſtium occidit. Ad octo millia Hiſtrorum ſunt cæſa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Hiſtrorum temulentus ex cōuiuio raptim à ſuis in equum impoſitus fugit. Ex victoribus CCXXXVII milites perierunt, plures in matutina fuga q̄ in recipiendis caſtris. Forte ita euenit, vt Cn. & L. Gauillii, nouelli Aquileienſes, cū cōmeatu venientes, ignari propè in capta caſtra ab Hiſtris inciderent. Ii cum Aquileiā relictis impedimentis refugiſſent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modo, ſed Romæ quoq; poſt paucos dies impleuerunt: quò non capta tantum caſtra ab hoſtibus, nec fuga quæ vera erat, ſed perditas res deletūq; exercitum omnem adlatum eſt. Itaq;, quod in tumultu fieri ſolet: delectus extra ordinem non in vrbe tantum, ſed tota Italia indicti. Duæ legiones ciuium Romanorum conſcriptæ, & X millia peditum cum equitibus D ſociis nominis Latini imperata. M. Iunius conſul tranſire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæq; poſſet militum exigere iuſſus. Simul decretum, vt T. Claudius
D Pr. militibus legionis quartæ, & ſociūm Latini nominis V millibus, equitum CCL Piſas vt conuenirent ediceret, eamq; prouinciam dum conſul inde abeſſet tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam, parem numerum ſociorum peditum equitumq; Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Piſas in prouinciam eſt profectus. Titinius C. Caſſio Tr. mil. Ariminum qui pręeſſet legioni miſſo, delectum Romæ habuit. M. Iunius Cos. ex Liguribus in prouinciam Galliam trāſgreſſus, auxiliis protinus per ciuitates Galliæ, militibusq; colonis imperatis Aquileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem eſſe, ſcriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipſe remiſſis auxiliis quę Gallis imperauerat, ad collegam eſt profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit: delectus omiſſus eſt, exauctorati qui ſacramento dixerant: & exercitus qui Arimini peſtilentia affectus erat, domum dimiſſus. Hiſtri magnis copiis cum caſtra haud procul conſulis caſtris haberent, poſtq̄ alterum conſulem cum exercitu nouo aduenisse audierunt, paſſim in ciuitates dilapſi ſunt: cōſules Aquileiam in hiberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Hiſtrico tumultu S. C. factum eſt, vt cōſules inter ſe compararent vter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Cum abſentem Manlium Tr. pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in cōcionibus lacerarent, rogationēq; promulgarent, ne Manlius poſt Idus Martias (prorogatæ nanq; conſulibus iam in annum prouinciæ erant) imperium retineret: vti cauſam extemplo dicere, cum abiſſet magiſtratu, poſſet: huic rogationi Q. Ælius collega interceſſit, magniſq; contentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies T. Sempronius Gracchus, & L. Poſthumius Albinus ex Hiſpania Romam cum reuertiſſent, ſenatus iis à M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ, ad diſſerendas res quas geſſiſſent, poſtulandoſq; honores meritos, vt diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnū tumultum eſſe literis T. Ebutii Pr. cognitum eſt, quas filius eius ad ſenatum attulerat. Ilienſes adiunctis Balarorum auxiliis pacatam prouinciam inuaſerant: nec eis inualido exercitu, & magna parte peſtilentia abſumpto, reſiſti poterat. Eadem & Sardorum legati nunciabant, orantes vt vrbibus ſaltem: iam enim agros deploratos eſſe, opem ſenatus ferret. Hæc legatio totumq; quod ad Sardiniam pertinebat, ad nouos magiſtratus reiectum eſt. Æque miſerabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur. fuiſſe ſub ditione Antiochi: eam regiam ſeruitutem collatam cum præſenti ſtatu, præclaram libertatem viſam. Non publico tantum ſe premi imperio, ſed ſingulos iuſtum pati ſeruitium. iuſtos coniuges liberoſq; vexari: in corpus, in tergum ſæuiri: famam, quod indignū ſit, maculari dehoneſtariq;: & palàm res odioſas fieri, iuris etiam vſurpandi cauſa: ne pro dubio habeant, nihil inter ſe & argento parata mancipia intereſſe. Motus his ſenatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit:

nec Lycios

A nec Lycios Rhodiis, nec vllos alicuiquam, qui nati liberi ſint, in ſeruitutẽ dari placere. Lycios ita ſub
Rhodiorum ſimul imperio & tutela eſſe, vt in ditiõe P.R. ciuitates ſociç ſint. Triumphi deinde ex Hi-
ſpania duo cõtinui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis ſociisq; eorũ: poſtero die L. Poſthu
mius de Luſitanis, aliisq; eiuſdem regionis Hiſpanis triũphauit. XL millia pondo argenti T. Grac-
chus tranſtulit. XX millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex
equiti, ambo diuiſerunt, ſociis tantundẽ quantum Romanis. Per eoſdem forte dies M. Iunius Cos.
ex Hiſtria comitiorum cauſa Romam venit. Eum cum in ſenatu fatigaſſent interrogationibus Tr. pl.
Papirius & Licinius, de his quæ in Hiſtria eſſent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quę cũ
conſul, ſe dies non plus XI in ea prouincia fuiſſe, reſponderet: quæ ſe abſente acta eſſent, ſe quoque,
vt illos, fama comperta habere: exequebantur deinde quærentes, quid ita non potius A. Manlius Ro-
mam veniſſet, vt rationem redderet P.R. cur ex Gallia prouincia quam ſortitus eſſet, in Hiſtriam tran
ſiſſet: quando id bellum ſenatus decreuiſſet, quando id bellum P.R. iuſſiſſet. At Hercule priuato quidẽ
conſilio bellum ſuſceptum eſſe, ſed geſtum prudenter fortiterq;. Immo vtrum ſuſceptum ſit nequius,
an inconſultius geſtum dici non poſſe. Stationes duas nec opinantes ab Hiſtris oppreſſas, caſtra Ro-
mana capta: quod peditum, quod equitum in caſtris fuerit. cæteros inermes fuſoſq;, ante omnes cõ-
ſulem ipſum ad mare ac naues fugiſſe. priuatum rationem redditurum earum rerum eſſe, quoniã con
ſul noluiſſet. Comitia deinde habita, conſules creati C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus. &
poſtero die prætores facti: P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flaminius, C. Numiſius, C. Mum-
mius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Læuinus. Tuberoni vrbana iuriſdictio, Quintio peregrina
euenit, Numiſio Sicilia, Nummio Sardinia: ſed ea propter belli magnitudinem prouincia conſularis
facta. Gracchus eam ſortitur, Hiſtriam Claudius. Scipio & Læuinus Galliam, in duas diuiſam pro-
uincias ſortiti ſunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusq; conſulatum inierunt, mentio
tantum de prouinciis Sardinia Hiſtriaq; & vtriuſque hoſtibus fuit, qui in his prouinciis bellum con-
ciuiſſent. Poſtero die legati Sardorum, qui ad nouos magiſtratus dilati erant: L. Minucius Thermus,
qui legatus Manlii conſulis in Hiſtria fuerat, in ſenatum venit. Ab his edoctus eſt ſenatus, quantum
belli ex prouinciæ haberent. Mouerunt ſenatum & legationes ſociũm nominis Latini, quæ & cenſo-
res, & priores conſules fatigauerunt, tandem in ſenatum introductæ. Summa querelarum erat, ciues
ſuos Romæ cẽſos pleroſque Romam commigraſſe. Quod ſi permittatur, perpaucis luſtris futurum,
vt deſerta oppida, deſerti agri, nullum militem dare poſſent. Fregellas quoq; millia IIII familiarum
B tranſiſſe ab ſe Samnites Pelignięq; querebantur: neq; eo minus aut hos, aut illos in delectum militum
dare. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim ciuitatis inducta erant. Lex ſociis ac nominis La-
tini, qui ſtirpem ex ſeſe domi relinquerent, dabat, vt ciues Romani fierent. Ea lege male vtẽdo, alii ſo-
ciis, alii populo Romano iniuriam faciebant. Nam &, ne ſtirpem domi relinquerẽt, liberos ſuos qui-
buſquibus Romanis in eam conditionem vt manumitterentur mancipio dabant, libertiniq; ciues
eſſent: & quibus ſtirpes deeſſet quam relinquerent, vt ciues Romani fiebant. Poſtea his quoque ima-
ginibus iuris ſpretis, promiſcue ſine lege, ſine ſtirpe, in ciuitatem Romanam per migrationem & cen
ſum tranſiebant. Hæc ne poſtea fierent, petebant legati, & vt redire in ciuitates iuberent ſocios. deinde
vt lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutandæ cauſa ſuum faceret, néue alienaret, & ſi quis ita ci-
uis Romanus factus eſſet. Hæc impetrata ab ſenatu. Prouincię deinde quæ in bello erãt, Sardinia atq;
Hiſtria decretæ. In Sardiniam duę legiones ſcribi iuſſę, quina millia in ſingulas & duceni pedites, tre-
ceni equites: & duodecim millia peditum ſociorum ac Latini nominis, & DC equites, & X quin-
queremes naues, ſi deducere ex naualibus vellet. Tantundem peditum equitumq; in Hiſtriam, quan
tum in Sardiniam decretum. Et legionem vnam cum equitibus CCC, & V millia peditum ſocio-
rum, & CCL mittere equites in Hiſpaniam cõſules ad M. Titinium iuſſi. Priuſquàm conſules pro-
uincias ſortirentur, prodigia nũciata ſunt: lapidem in agro Cruſtumino in lacum Martis de cœlo ce-
cidiſſe. Puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem viſum: & Capuæ
multa in foro ædificia de cœlo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas eſſe. Inter hæc
quæ nunciabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intraſſet, per Æſquili-
nam magno conſectantium tumultu euaſit. Eorum prodigiorum cauſa conſules maiores hoſtias im-
molarũt, & diem vnum circa omnia puluinaria ſupplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, prouincias
ſortiti ſunt. Claudio Hiſtria, Sempronio Sardinia obuenit. Legem dein de ſociis C. Claudius tulit S.
C. & edixit: qui ſocii ac nominis Latini ipſi maiores'ue eorũ, M. Claudio T. Quintio cenſoribus poſtéq;
ea apud ſocios nominis Latini cenſi eſſent, vt omnes in ſuam quiſque ciuitatem ante Cal. Nouẽbres
redirent. Quæſtio, qui ita nõ rediſſent, L. Mummio Pr. decreta eſt. Ad legem & edictum Cos. S.C. adie
ctum eſt: vt dictator, Cos. interrex, cenſor, Pr. qui nunc eſſet apud forum, quem manumitteretur, in li-
bertatem vindicaretur. vt iuſiurandum daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutãdæ cauſa manu
non mittere. qui id non iuraret, eum manumittendum non cenſuerunt. Hæc in poſterum cauſa iu-
riſq; dictio C. Claudio Cos. decreta eſt. Dum hæc Romę geruntur, M. Iunius & A. Manlius, q priore

C anno conſules fuerant, cum Aquileiæ hibernaſſent, principio veris in fines Hiſtrorum exercitum introduxerunt. vbi cũ effuſe popularentur, dolor magis & indignatio diripi res ſuas cernentes hiſtros, quàm certa ſpes ſatis ſibi viriũ aduerſus duos exercitus, exciuit. concurſu ex omnibus populis iuuentutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu quàm perſeuerantius pugnauit. Ad quatuor millia eorum in acie cæſa, cæteri omiſſo bello in ciuitates paſſim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in caſtra Romana, deinde obſides imperatos miſerunt. Hæc cũ Romæ cognita literis proconſulum eſſent, C. Claudius conſul veritus, ne forte ea res prouinciã exercitumq́; ſibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, vno omnium certiore facto collega, nocte profectus præceps in prouinciam abiit: vbi inconſultius quàm venerat ſe geſſit. Nam cum cõcione aduocata fugam è caſtris A. Manlii aduerſis auribus militum, quippe qui primi ipſi fugiſſent, iactaſſet, ingeſſiſſet probra M. Iunio, quod ſe dedecoris ſocium collegæ feciſſet: ad extremum vtrunq; decedere prouincia iuſſit. Quod cum milites conſulis imperio dicto audientes futuros eſſe dicerent, cum is more maiorum ſecundum vota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab vrbe eſſet: furẽs ira vocatum qui pro quæſtore Manlii erat, catenas popoſcit, vinctos ſe Iuniũ Manliumq́; minitans Romam miſſurum. Ab eo quoq; ſpretum cõſulis imperium eſt: & circumfuſus exercitus fauens imperatorum cauſæ, & conſuli infeſtus, animos ad non parendum addebat. Poſtremo fatigatus conſul & contumeliis ſingulorum, & multitudinis (nam inſuper irridebant) ludibriis, naue eadem qua venerat Aquileiam rediit. Inde collegæ ſcripſit, vt militum nouorũ ei parti, quæ ſcripta in Hiſtriam prouinciam eſſet, ediceret, Aquileiam vt conuenirẽt: ne quid ſe Romæ teneret, quo minus votis nuncupatis paludatus ab vrbe exiret. Hæc collegæ obſequenter facta, breuisq́; dies ad cõueniendum edicta eſt. Claudius propè conſecutus eſt literas ſuas. Concione adueniens de Manlio & Iunio habita, non vltra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus votisq́; in Capitolio nuncupatis, in prouinciam æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis ante diebus Iunius Mãliusq́; oppidum Neſattium, quò ſe principes Hiſtrorũ & regulus ipſe Æpulo receperat, ſumma vi oppugnãt. Eò Claudius duabus legionibus nouis adductis, vetere exercitu cum ſuis ducibus dimiſſo, ipſe oppidum circumſedit, & vineis oppugnare intendit: amnemq́; præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Hiſtris præbebat, multorum dierum opere exceptum nouo alueo auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abſciſſæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cæ-

D dem coniugum ac liberorum verſi, etiam vt ſpectaculo hoſtibus tam fœdum facinus eſſet, palàm in muris trucidatos præcipitabant. Interq; ſimul complorationem fœminarum puerorumq́;, ſimul nefandam cædem, milites tranſgreſſi murum oppidum intrarunt. Cuius capti tumultum vt ex pauido clamore fugientium accepit rex, traiecit ferro pectus, ne viuus caperetur: cæteri capti aut occiſi. Duo deinde oppida Mutila & Faueria vi capta & deleta. Præda, vt in gentẽ inopi, ſpe maior fuit, & omnis militibus conceſſa eſt. V millia capitum DCXXXII ſub corona venierit. Authores belli virgis cæſi, & ſecuri percuſſi. Hiſtria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata eſt: omneſq́; vndique populi obſidibus datis in ditionem venerunt. Sub Hiſtrici finem belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. T. Claudius proconſul, qui Pr. priore anno fuerat, cũ præſidio legionis vnius Piſis præerat. Cuius literis ſenatus certior factus, eas ipſas literas ad C. Claudium (nam alter cõſul iam in Sardiniam traiecerat) deferendas cenſet. & adiecit decretum: quoniam Hiſtria prouincia confecta eſſet, ſi ei videretur exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis conſulis quas de rebus in Hiſtria geſtis ſcripſerat, in biduum ſupplicatio decreta. Et ab altero conſule Tib. Sempronio in Sardinia proſpere res geſtæ. Exercitum in agrum Sardorum Ilienſium induxit. Balarorum magna auxilia Ilienſibus venerant. Cum vtraque gente ſignis collatis conflixit, Fuſi fugatiq́; hoſtes, caſtriſq́; exuti. XII millia armatorum cæſa. Poſtero die arma lecta conici in aceruum iuſſit conſul, ſacrumq́; id Vulcano cremauit. Victorem exercitum in hiberna ſociarum vrbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudii & S. C. accepto, ex Hiſtria legiones in Ligures tranſduxit. Ad Scultennam flumen in campos progreſſi caſtra habebant hoſtes. Ibi cum his acie dimicatum. XV M cæſa, plus DCC aut in prælio, aut in caſtris (nam ea quoq; expugnata ſunt) capti. & ſigna militaria vnum & L capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt paſſim, populantiq́; campeſtreis agros conſuli nulla vſquam apparuerunt arma. Claudius duarum gentium vno anno victor, duabus, quod raro alius, in cõſulatu pacatis prouinciis, Romam reuertit. Prodigia eo anno nunciata: in Cruſtumino auem ſangualem (quã vocant) ſacrum lapidem roſtro cecidiſſe. Bouem in Campania locutum. Vaccam æneam Syracuſis ab agreſti tauro, qui pecore aberraſſet, initam, ac ſemine aſperſam. In Cruſtumino diem vnum in ipſo loco ſupplicatio fuit. & in Campania bos alẽda publice data: Syracuſanumq́; prodigium expiatum, editis ab aruſpicibus diis, quibus ſupplicaretur. Pontifex eo anno mortuus eſt M. Claudius Marcellus, qui conſul cenſorq́; fuerat. In eius locum ſuffectus eſt pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lunam colonia eodem anno MM ciuium Romanorum ſunt deducta. Triumuiri deduxerunt P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & ſingula iugera & ſemiſſes agri in ſingulos dati ſunt. De Ligure captus is

ager erat,

A ager erat, Hetruſcorum antequàm Ligurum fuerat. C. Claudius Cos. ad vrbem venit: cui, cum in ſenatu de rebus in Hiſtria Liguribusque proſpere geſtis diſſeruiſſet poſtulanti triumphus eſt decretus. triumphauit in magiſtratu de duabus ſimul gentibus. Tulit in eo triumpho denariûm CCCVII millia, & victoriatûm LXXXV millia DCCII. militibus in ſingulos quinideni denarii dati. duplex centurioni, triplex equiti: ſociis dimidio minus, quàm ciuibus datum. Itaque taciti, vt iratos eſſe ſentires, ſecuti ſunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures poſtquàm ſenſerunt, non conſularem tantum exercitum Romam adductum, ſed legionem ab T. Claudio Piſis dimiſſam: ſoluti metu clàm exercitu indicto, per tranſuerſos limites ſuperatis montibus in campos digreſſi, agrum Mutinenſem populati, repentino impetu coloniam ipſam ceperunt. Id vbi Romam allatum eſt, ſenatus C. Claudium conſulem comitia primo quoque tempore habere iuſſit, creatisq; in annum magiſtratibus in prouinciam redire, & coloniam ex hoſtibus eripere. Ita vti cẽſuit ſenatus, comitia habita, Coſs. creati Cn. Cornelius Scipio Hiſpalus, Q. Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popilius Lænãs, P. Licinius Craſſus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maſo, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio Cos prorogatum in annum imperium & Gallia prouincia. Et ne Hiſtri quoque idem quod & Ligures facerent, ſocios nominis Latini in Hiſtriam mitteret, quos triumphi cauſa de prouincia deduxiſſet. Cn. Cornelio, & Q. Petilio Coſs. quo die magiſtratum inierunt, immolantibus Ioui ſingulis bubus, vti ſolet: in ea hoſtia, qua Q. Petilius ſacrificauit, in iocinore caput non inuentum. Id cum ad ſenatum retuliſſet, boue perlitare iuſſus. De prouinciis deinde conſultus ſenatus Piſas & Ligures prouincias conſulibus decreuit. Cui Piſæ prouincia obueniſſet, cum magiſtratuum creandorum tempus eſſet, ad comitia reuerti iuſſit. Additum decreto, vt binas legiones nouas ſcriberent, & CCC equites: & dena millia peditum ſociis nominiq; Latino, & DC imperarent equites. T. Claudio prorogatum eſt imperium in id tẽpus, quo in prouinciam Cos. veniſſet. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à viatore cũ templo egreſſus eſſet, paulo poſt rediit confuſo vultu: & expoſuit patribus conſcriptis: bouis ſeſcenaris, quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe: id ſe victimario nũcianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla vbi exta coquerentur, iuſſiſſe, & vidiſſe cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter abſumptum. Territis eo prodigio patribus & alter Cos. curam adiecit: qui ſe, quod caput iocinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe negauit. Senatus maioribus hoſtiis vſque ad litationem ſacrificari iuſſit. Cæteris diis perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitaſſe negant. Inde conſules prætoresq; prouincias ſortiti. Piſæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerũt. Prætores L. Papirius Maſo vrbanam, M. Aburius inter peregrinos
B ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniam vlteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati ſunt, ne in prouincias irent: M. Popilius in Sardiniam. Gracchum eam prouinciam pacare, & T. Ebutium Pr. adiutorem ab ſenatu datũ eſſe. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipſa efficaciſſima eſſet, minime cõuenire. Inter traditionem imperii, nouitatemq; ſucceſſoris, quæ noſcendis priusquàm agendis rebus imbuenda ſit, ſæpe bene gerendæ rei occaſiones intercidere. Probata Popilii excuſatio eſt. P. Licinius Craſſus ſacrificiis ſe impediri ſolennibus excuſabat, ne in prouinciam iret. Citerior Hiſpania obuenerat. Cæterum aut ire iuſſus, aut iurare pro concione ſolenni ſacrificio ſe prohiberi. Id vbi in P. Licinio ita ſtatutum eſt, & ab ſe vti iuſiurandum acciperent, M. Cornelius poſtulauit, ne in Hiſpaniam vlteriorem iret. Prætores ambo in eadem verba iureiurarunt. M. Titinius & T. Fonteius proconſules manere cum eodem imperii iure in Hiſpania iuſſi: & vt in ſupplementum his tria millia ciuium Romanorũ cum equitibus CCV millia ſociũm Latini nominis, & CCC equites mitterentur. Latinæ feriæ fuere ante diem III nõ. Maii, in quibus quia in vna hoſtia magiſtratus Lanuuinus precatus non erat, P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cum ad ſenatum relatum eſſet, ſenatusq; ad pontificum collegium reieciſſet: pontificibus quia non recte factæ Latinæ eſſent, inſtauratis Latinis, placuit Lanuuinos, quorũ opera inſtauratæ eſſent, hoſtias præbere. Acceſſerat ad religionem quod Cn. Cornelius Cos. ex monte Albano rediens concidit: & parte membrorũ captus, ad aquas Cumanas profectus, ingraueſcente morbo Cumis deceſſit: ſed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus ſepultusq; eſt. Põtifex idem fuerat. Cos. Q. Petilius, cum primum per auſpicia poſſet, collegæ ſubrogando comitia habere iuſſus, & Latinas edicere: comitia in diem III nonas Sextiles, Latinas ad diem III Idus Sextiles, edixit. Plenis religionũ animis prodigia inſuper nunciata: Tuſculi facem in coelo viſam: Gabiis ædem Apollinis & priuata ædificia complura, Grauiſcis murum portamq; de coelo tacta. Ea patres procurari, vti pontifices cenſuiſſent, iuſſerunt. Dum Coſs. primum religiones, deinde alterum alterius mors & comitia & Latinarũ inſtaurationes impediunt: interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quã Ligures priore anno ceperant, admouit. Ante triduum quàm oppugnare coeperat, receptam ex hoſtibus, colonis reſtituit. VIII millia ibi Ligurum intra muros cæſa: literæq; Romam extemplo ſcriptæ, quibus nõ modo rem exponeret, ſed etiam gloriaretur: ſua virtute ac felicitate neminẽ iam cis Alpes hoſtem P. R. agriq; aliquãtum captum, qui multis millibus hominum diuidi viritim poſſet. Et Tib. Sempronius eodem tempo-

C re in Sardinia multis ſecũdis prælijs Sardos perdomuit. XV millia hoſtiũ ſunt cæſa. Omnes Sardo A
rum populi, q defecerãt, in ditionẽ redacti. Stipẽdiarijs veteribus duplex vectigal imperatũ exactũq́;
cęteri frumentũ cõtulerunt. Pacata prouincia, obſidibusq́; ex tota inſula CCXXX acceptis, legati
Romã, q ea nũciarẽt, miſſi: quiq́; ab ſenatu peterẽt, vt ob eas res ductu auſpicioq́; Tib. Sẽpronij pro-
ſpere geſtas, dijs ĩmortalibus honos haberẽ, ipſiq́; decedẽti de prouincia exercitũ ſecũ deportare lice-
ret. Senatus in æde Apollinis legatorũ verbis auditis, ſupplicationẽ in biduũ decreuit, & XL maiori-
bus hoſtijs cõſules ſacrificare iuſſit: Tib. Sẽproniũ procõſulẽ exercitũq́; eo anno in prouincia manere.
Comitia deinde cõſulis vnius ſubrogãdi, quæ ante diem III Nonas Sextiles edicta erãt, eo ipſo die
ſunt cõfecta. Q. Petilius Cos. collegã, qui extẽplo magiſtratũ occiperet, creauit M. Valeriũ Leuinũ. Is
iam diu cupidus ꝓuinciæ, cum opportune cupiditati eius literæ allatæ eſſent, ligures rebellaſſe: nonis
Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus eius cauſa legionẽ tertiã ad C. Claudiũ ꝓcõſulẽ in Gal
liã proficiſci iuſſit: & duũuiros nauales cũ claſſe Piſas ire, q Ligurũ oram, maritimũ quoq; terrorẽ ad-
mouentes, circũuectarentur. Eodẽ & Q. Petilius Cos. ad cõueniendũ exercitui diẽ edixerat. Et C. Clau
dius procõſul audita rebelliõe Ligurũ, præter eas copias, quas ſecum Parmæ habebat, ſubitarijs colle-
ctis militibus, exercitũ ad fines Ligurũ admouit. Hoſtes ſub aduentũ C. Claudij, à quo duce ſe memi-
nerãt nuper ad Scultennã flumen victos fugatosq́;, locorũ magis pręſidio aduerſus infeliciter expertã
vim, q̃ armis ſe defenſuri, duos montes Letũ & Baliſtã ceperunt: muroq́; inſuper amplexi, tardius ex
agris demigrantes, oppreſſi ad M & D perierunt. Cæteri montibus ſe tenebant. & ne in metu quidẽ
feritatis ingenitæ obliti, ſæuiũt in prædã, quę Mutinæ parta erat: captiuos cũ fœda laceratiõe interfi-
ciunt: pecora in fanis trucidãt verius paſſim, q̃ rite ſacrificãt. Satiati cæde animantium, quæ inanima
erant parietibus affigũt, vaſa omnis generis vſui magis q̃ ornamẽto in ſpeciẽ facta. Q. Petilius Cos.
ne abſente ſe debellaretur, literas ad C. Claudiũ miſit, vt cũ exercitu ad ſe in Galliã veniret: cãpis Ma-
cris ſe eum expectaturũ. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra mouit, exercitũq́; ad cãpos Ma-
cros cõſuli tradidit. Eodẽ tempore paucis poſt diebus C. Valerius Cos. alter venit. Ibi diuiſis copijs,
priusq̃ cõgrederentur, cõmuniter ambo exercitus luſtrauerũt. tum ſortiti, quia nõ ab eadẽ vtrinq; parte
aggredi hoſtẽ placebat, regiones quas peterent. Valeriũ auſpicato ſortitũ cõſtabat, quod in tẽplo fuiſ-
ſet: in Petilio id vitio factũ, poſtea augures reſpõderũt, quod extra templũ ſortẽ in ſitellã in templũ latã
foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diuerſas regiões: Petilius aduerſus Baliſtæ & Leti iugum, quod eos
D montes perpetuo dorſo inter ſe iungit, caſtra habuit. Ibi adhortantẽ eum pro cõcione milites, imme
morẽ ambiguitatis verbi ominatũ ferunt: ſe eo die Letũ capturũ eſſe. Duabus ſimul partibus ſubire in I
aduerſos montes cœpit. Ea pars, in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat. Alterã hoſtes cum propuliſſent,
vt reſtitueret rem inclinatã, conſul equo aduectus, ſuos quidem à fuga reuocauit: ipſe dum incautius
ante ſigna obuerſatur, miſſili traiectus cecidit. Nec hoſtes ducem occiſum ſenſerunt: & ſuorum pauci,
qui viderant, haud negligenter, vt qui in eo victoriã verti ſcirẽt, corpus occultauere. Alia multitudo
peditum equitumq́;, deturbatis hoſtibus mõtes ſine duce cępere. Ad V millia Ligurũ occiſa: ex Ro-
mano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam euidentem triſtis ominis euentũ etiam ex
pullario auditum eſt vitium in auſpicio fuiſſe, nec id conſulem ignoraſſe. C. Valerius audita.

* *

deduxit. Cis Apenninũ Garuli & Lapicini, & Hercates, trans Appenninũ Briniates fuerãt. Inter Au-
denam amnẽ Q. Mucius cũ iis q Lunã Piſasq́; depopulati erãt, bellũ geſſit, omnibusq́; in ditionẽ reda
ctis arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusq́; geſtas duorũ conſulũ ductu auſpicioq́;, ſenatus in
triduũ ſupplicationes decreuit, & XL hoſtiis ſacrificari iuſſit. Et tumultus quidẽ Gallicus & Liguſti
nus, q principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppreſſus erat. Belli Macedonici
ſubibat iam cura, miſcẽte Perſeo inter Dardanos Baſtarnasq́; certamina. & legati, q miſſi ad res viſen
das in Macedoniã erant, iam reuerterant Romã, renũciauerãtq́;, bellũ in Dardania eſſe. Simul venerãt
& ab rege Perſeo oratores, qui purgarẽt, nec accitos ab eo Baſtarnas, nec authore eo q̃quã facere. Se-
natus nec liberauit eius culpæ regẽ, neq; arguit: moneri eũ tantũmodo iuſſit, vt etiã atq; ẽt curaret, vt
ſanctũ haberet fœdus, quod ei cũ Romanis eſſe videri poſſet. Dardani cum Baſtarnas non modo non
excedere finibus ſuis, quod ſperauerant, ſed grauiores fieri indies cernerẽt, ſubnixos Thracũ accolarũ
& Scordiſcorũ auxilijs: audendũ aliquid vel temere rati, omnes vndiq; armati ad oppidum quod pro-
ximũ caſtris Baſtarnarũ erat cõueniunt. Hyems erat, & id anni tempus elegerant, vt Thraces Scordi-
ſciq́; in fines ſuos abirẽt. Quod vbi ita factũ, & ſolos iam eſſe Baſtarnas audierũt, bifariã diuidunt co-
pias, pars, vt recto itinere ad laceſſendũ ex aperto iret: pars deuio ſaltu circũducta, ab tergo adgredere-
tur. Cæterũ priuſq̃ circumire caſtra hoſtiũ poſſent, pugnatũ eſt: victiq́; Dardani compelluntur in vr-
bem, quæ ferè XII millia ab caſtris Baſtarnarum aberat. Victores confeſtim circũſidunt vrbẽ, haud
dubie poſtero die aut metu dedituris ſe hoſtibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera ma
nus, quæ circumducta erat ignara cladis ſuorum, caſtra Baſtarnarum ſine præſidio relicta

more

* *

A more ſella eburnea poſita ius dicebat, diſceptabatq; controuerſias minimarũ rerum: adeoq; nulli for-
tunæ adhærebat animus per omnia genera vitæ errans, vti nec ſibi nec aliis, qui nam homo eſſet ſatis
conſtaret. Non alloqui amicos, vix notis familiariter arridere. munificentia inæquali ſeſe aliosq; ludi-
ficari: quibuſdam honoratis magnoq; æſtimãtibus ſe, puerilia vt eſcæ aut luſus, munera dare: alios ni-
hil expectantes ditare. Itaq; neſcire quid ſibi vellet quibuſdam videri, quidã ludere eũ ſimpliciter, qui-
dã haud dubie inſanire aiebãt. In duabus tamen magnis honeſtisq; rebus vere regius erat animus, in
vrbiũ donis & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum ſe circũdaturũ vrbi eſt pollicitus,
maioremq; partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrũ magnificũ è marmore facere inſtituit. Cyzici in pry-
taneũ: id eſt penetrale vrbis, vbi publice quibus is honos datus eſt veſcuntur: vaſa aurea menſæ vnius
poſuit. Rhodiis nihil vnũ inſigne, ita oĩs generis, vt quæq; vſus eorũ poſtulauerũt dona dedit. Magnifi-
cẽtiæ vero in deos vel Iouis Olympii templũ Athenis, vnũ in terris incoatũ pro magnitudine dei, po-
teſt teſtis eſſe. Sed & Delon maris inſignibus, ſtatuarũq; copia exornauit: & Antiochiæ Iouis Capito-
lini magnificum templum, non laqueatum auro tantum, ſed parietibus totis lamina inauratum, &
alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum
quoque omnis generis magnificentia ſuperiores reges vicit: reliquorum ſui moris & copia Græcorũ
artificum: gladiatorum munus Romanæ conſuetudinis, primo maiore cum terrore hominum inſue-
torum ad tale ſpectaculũ, q̃ voluptate dedit: deinde ſæpius dando, & modo vulneribus tenus, modo ſi-
ne miſſione etiã, & familiare oculis gratũq; id ſpectaculũ fecit, & armorũ ſtudiũ pleriſq; iuuenũ accen-
dit. Itaq; qui primo ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores accerſere ſolitus erat, iam ſuo

* *

pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obuenerat: ſed cum legione noua, quam cõſu-
les conſcripſerant, V millibus peditũ, CCC equitibus in Corſicam iuſſus eſt tranſire. Dũm is ibi
bellum gereret, Cornelio prorogatũ imperium, vti obtineret Sardiniã. Cn. Seruilio Cepioni in Hiſpa-
niam vlteriorẽ, & P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites CL & ſo-
ciũm Latini nominis V millia peditum, CCC equites: Sicilia L. Claudio ſine ſupplemento decre-
ta. Duas præterea legiones Coſs. ſcribere iuſſi cum iuſto numero peditũ equitumq;, & X millia pedi-
B tum ſociis imperare, & DC equites. Delectus cõſulibus eo difficilior erat, quod peſtilẽtia quæ prio-
re anno in boues ingruerat, eo verteret in hoĩum morbos. qui inciderãt, haud facile ſeptimũ diẽ ſupe-
rabãt: qui ſuperauerãt, lõginquo maxime quartanæ implicabant morbo. Seruitia maxime moriebã-
tur: eorum ſtrages per omnes vias inſepultorũ erat. Ne liberorum quidẽ funeribus libitina ſufficiebat.
Cadauera intacta à canibus ac vulturibus tabes abſumebat: ſatisq; conſtabat nec illo, nec priore an-
no in tãta ſtrage boum hoĩumq; vulturium vſquam viſum. Sacerdotes publici ea peſtilentia mortui
ſunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater prætoris, & T. Sempronius, T. F. Longus Xuir ſacrorũ, & P.
Ælius Pætus augur, & T. Sempronius Gracchus, & C. Atteius Æmylius curio maximus, M. Sẽpro-
nius Tuditanus põtifex. Põtifices ſuffecti ſunt, C. Sulpitius Galba in locum Tuditani. Augures ſuffe-
cti ſunt in Gracchi locũ T. Veturius Gracchus Sẽpronianus: in P. Ælii, Q. Ælius Pætus. Xuir ſacro-
* rũ C. Sẽpronius Longus: curio maximus C. Scribonius curio ſufficitur. Cũ peſtilentiæ finis nõ fieret,
ſenatus decreuit, vti Xuiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorũ diẽ vnum ſupplicatio fuit: & Q.
Marcio Philippo verba p̃eunte, populus in foro votũ concepit: ſi morbus peſtilẽtiaq; ex agro Roma-
no emota eſſet, biduum ferias ac ſupplicationẽ ſe habiturũ. In Veienti agro biceps natus puer, & Sin-
ueſſæ vnimanus, & Oximi puella cũ dentibus, & arcus inter diu ſereno cœlo ſuper ædẽ Saturni in foro
Romano itentus, & tres ſimul ſoles effulſerunt: & faces eadẽ nocte plures per cœlũ lapſæ ſunt in Lanu-
uino. Cæritesq; anguem in oppido ſuo iubatum auis maculis ſparſum apparuiſſe affirmabant: & in
agro Campano bouem locutum eſſe ſatis conſtabat. Legati non. Iul. ex Africa redierunt, qui conuen-
to prius Maſiniſſa rege Carthaginem ierant: cæterum certius aliquanto quæ Carthagine acta eſſent
ab rege reſcierant, q̃ ab ipſis Carthaginenſibus. compertum tamen affirmauerũt legatos ab rege Per-
ſeo veniſſe, iiſq; noctu ſenatum in æde Æſculapii datum eſſe. ab Carthagine legatos in Macedoniam
miſſos & rex affirmauerat, & ipſi parum conſtanter negauerant. In Macedoniam quoq; mittendos le-
gatos ſenatus cẽſuit. Tres miſſi ſunt, C. Lælius, M. Valerius Meſſala, Sex. Digitius. Perſeus per id tem-
pus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus diſceptationem ab rege
ad Romanos reuocabant: cum exercitu profectus, ſub ius iudiciumq; ſuum totam coegit gentem. In-
de per Oetæos montes tranſgreſſus, religionibus quibuſdam animo obiectis, oraculum aditurus Del-
phos aſcendit. Cum in media repente Græcia apparuiſſet, magnum non finitimis modo vrbibus ter-
rorem præbuit, ſed in Aſiam quoq; ad regem Eumenen nũcius tumultus eius venit. Triduũ non plus
Delphis moratus, per Phthiotidẽ Achaiã, Theſſaliãq; ſine damno iniuriaq; agrorũ, p quos iter fecit,

C in regnum rediit. Nec earum tantũ ciuitatium, per quas iturus erat, ſatis habuit animos ſibi cõcilia-
re: aut legatos, aut literas dimiſit, petẽs ne diutius ſimultatũ, quæ cũ patre ſuo fuiſſent, meminiſſent:
nec enim tã atroces fuiſſe eas, vt nõ cũ ipſo potuerint ac debuerint finiri: ſecũ quidem oĩa illis integra
eſſe ad inſtituendã fideliter amicitiã. Cũ Acheorũ maxime gente recõciliandæ gratiæ viam quærebat.
Hæc vna ex omni Græcia gens, & Athenienſium ciuitas, eò proceſſerat irarũ, vt finibus interdiceret
Macedonibus. Itaq; ſeruitiis ex Achaia fugiẽtibus receptaculũ Macedonia erat, quia cũ finibus ſuis
interdixiſſent, intrare regni terminos ipſi nõ audebãt. Id cũ Perſeus aĩaduertiſſet, cõprenſis oĩbus lite-
* ras. Cæterũ ne ſimilis fuga ſeruorũ poſtea fieret, cogitãdũ & illis eſſe. Recitatis his literis p Xenarchũ
prætorẽ, qui priuatæ gratiæ aditũ apud regẽ quærebat: & pleriſq; moderate & benigne ſcriptas eſſe cẽ-
ſentibus literas, atq; his maxime, qui pter ſpem recepturi eſſent amiſſa mancipia: Callicrates ex iis, q
in eo verti ſalutẽ gentis crederẽt, ſi cũ Romanis iuiolatũ fœdus ſeruaref. Parua, inquit, aut mediocris
res Achei quibuſdã videf agi: ego maxime grauiſſimã oĩum, non agiq; tantũ arbitror, ſed quodã mo-
do actã eſſe. Nã qui regibus Macedonũ Macedonibuſq; ipſis, finibus interdixiſſemus, manereq; id de-
cretũ, ſcilicet ne legatos, ne nũcios admitteremus regũ, per quos aliquorũ ex nobis animi ſollicitaren-
tur: ii concionantẽ quodãmodo abſentẽ audimus regẽ, &, ſi diis placet, orationẽ eius probamus. & cũ
feræ beſtiæ cibũ ad fraudem ſuã poſitum plerunq; aſpernentur & refugiant, nos cæci ſpecie parui bene-
ficii ineſcamur: & ſeruulorũ minimi pretii recipiendorũ ſpe, noſtrã ipſorum libertatem ſubrui, & tenta-
ri patimur. Quis enim nõ videt, viã regiæ ſocietatis quæri, qua Romanũ fœdus, quo noſtra omnia
continentur, violetur? Niſi hoc dubiũ alicui eſt, bellandum Romanis cũ Perſeo eſſe: & quod viuo Phi-
lippo expectatũ, morte eius interpellatũ eſt, id poſt mortem Philippi futurũ. Duos, vt ſcitis, habuit fi-
lios Philippus, Demetrium & Perſea. Genere materno, virtute, ingenio, fauore Macedonum, lõge præ-
ſtitit Demetrius. Sed quia in Romanos odii regnũ poſuerat præmiũ, Demetriũ nullo alio crimine, q̃
Romanæ amicitiæ initæ, occidit: Perſea, quẽm P.R. prius pœnæ q̃ regni hæredem futurum ſciebat,
regem fecit. Itaq; quid hic poſt mortem patris egit aliud, q̃ bellum parauit? Baſtarnas primũ ad ter-
rorem oĩum Dardaniam imiſit: qui ſi ſedem eam tenuiſſent, grauiores eos accolas Græcia habuiſſet,
q̃ Aſia Gallos habeat. Ea ſpe depulſus, nõ tamen belli conſilia omiſit: imo ſi vera volumus dicere, iam
inchoauit bellum. Dolopiã armis ſubegit, nec prouinciis de controuerſis ad diſceptationem P.R. adi-
D uit. inde tranſgreſſus Oetam, vt repente in medio vmbilico Græciæ conſpiceretur, Delphos aſcendit.
Hæc vſurpatio itineris inſoliti quo vobis ſpectare videtur? Theſſaliam deinde peragrauit, quod ſine
vllius eorum quos oderat noxia, hoc magis tẽtationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris ſpe-
cie miſit: & cogitare iubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus. hoc eſt, vt decretum, quo
arcentur Peloponneſo Macedones, tollamus: rurſus legatos regios, & hoſpitia cũ principibus, & mox
Macedonum exercitus, ipſum quoq; à Delphis (quantum enim interluit fretum?) traiicientem in Pe-
loponneſum videamus. Immiſcemur Macedonibus armãtibus ſe aduerſus Romanos. Ego nihil no-
ui cenſeo decernendum, ſeruandaq; omnia integra, donec ad certum dirigantur: vanus ne hic timor
noſter, an verus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanoſq; manebit, nobis quoque amici-
tia & commercium ſit: nunc de eo cogitare periculoſum & immaturum videtur. Poſt hunc Arco fra-
ter Xenarchi prætoris ita diſſeruit. Difficilem orationem Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo
diſſentimus fecit. agendo enim Romanæ ſocietatis cauſam ipſe, tentariq; & oppugnari dicendo, quã
nemo neq; tentat, neq; oppugnat: effecit vt qui ab ſe diſſentiret, aduerſus Romanos dicere videretur.
Ac primum omnium tanquam non hic nobiſcum fuiſſet, ſed aut ex curia P.R. veniret, aut regum ar-
canis intereſſet: omnia ſcit & nunciat quæ occulte facta ſunt: diuinat etiam quæ futura fuerant, ſi Phi-
lippus vixiſſet. Quid ita Perſeus regni hæres ſit, quid parent Macedones, quid cogitẽt Romani. Nos
autem, qui nec ob quam cauſam, nec quẽadmodum perierit Demetrius ſcimus: nec quid Philippus
ſi vixiſſet facturus fuerat: ad hæc quæ palàm geruntur, conſilia noſtra accõmodare oportet. Ac ſcimus
Perſea regno accepto ad legatos Romanos veniſſe, ac regem Perſea à P.R. appellatum: audimus, le-
gatos Romanos veniſſe ad regem, & eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidem ſigna eſſe iudi-
co non belli: nec Romanos offendi poſſe, ſi vt bellum gerentes eos ſecuti ſumus, nunc quoque pacis
authores ſequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium ſoli bellum aduerſus regnum Macedo-
num geramus, non video. Opportuni propinquitate ipſa Macedoniæ ſumus: an infirmiſſimi omniũ,
tanquam quos nuper ſubiecit Dolopes? Imò contra ea vel viribus noſtris, deũm benignitate, vel re-
gionis interuallo tuti. Sed ſumus æque ſubiecti ac Theſſali Ætoliq;. nihilo plus fidei authoritatiſque
habemus aduerſus Romanos, qui ſemper ſocii atq; amici fuimus, quàm Ætoli, qui paulo ante ho-
ſtes fuerunt. Quod Ætolis, quod Theſſalis, quod Epirotis, omni deniq; Græciæ, cum Macedonibus
iuris eſt, idem & nobis ſit. cur execrabilis iſta nobis ſolis velut deſertio iuris humani eſt? Fecerit aliquid
Philippus, cur aduerſus eum armatum & bellum gerentẽ hoc decerneremus: quid Perſeus nouus rex,
omnis iniuriæ inſons, ſuo beneficio paternas ſimultates obliterans meruit? Cur ſoli omnium hoſtes
ei ſumus? Quanquam & illud dicere poteram: tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos
fuiſſe,

A fuiſſe, vt Philippi vnius iniurias, ſi quæ forte fuerunt, vtique poſt mortem. cum claſſis Romana Cen
* chris ſtaret, Cos. cum exercitu Velatiæ eſſet, triduum in concilio fuimus conſultantes vtrum Roma/
nos an Philippum ſequeremur. nonnihil metus præſens ab Romanis ſententias noſtras inclinarit:
fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat. id quod erat vetuſta coniunctio
cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non vt præci/
pue amici, ſed ne præcipue inimici ſimus. Ne id quod non agitur Callicrates ſimulauerimus: nemo
nouæ ſocietatis aut noui fœderis, quo nos temere illigemus conſcribendi eſt author: ſed commer/
cium tantum iuris præbendi repetendiq́; fit, ne interdictione finium noſtrorum & nos quoque regno
arceamus, ne ſeruis noſtris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduerſus Romana fœdera eſt? Quid rem
paruam & apertam, magnam & ſuſpectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid vt ipſi lo/
cum aſſentandi Romanis habeamus, ſuſpectos alios ac inuiſos efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus
quidem dubitat quin Romanos ſecuturi ſimus: in pace etiam ſi non odia finiuntur, intermittantur.
Cum iidem huic orationi, qui literis regis adſentierant, adſentirentur: indignatione principũ, quod
quam rem ne legatione quidem dignam iudicaſſet Perſeus, literis paucorum verſuum imperaret, de/
cretum differtur. Legati deinde poſtea miſſi ab rege, cum Megalopoli concilium eſſet: dataq; opera eſt
ab iis, qui offenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur. Per hæc tempora Ætolorum in
ſemetipſos verſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Feſſi dein/
de & Romam vtraq; pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebãt: quæ no
uo facinore diſcuſſa res, veteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant,
cum reditus in patriam promiſſus eſſet, fidesq; data per principem ciuitatis Eupolemum: LXXX il
luſtres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus etiam obuius exierat,
cum ſalutatione benigne excepti eſſent, dextræq; datæ: ingredièťes portam, fidem datam deosq; teſtes
nequicquam inuocantes interfecti ſunt. Inde grauius de itegro bellum exarſit. C. Valerius Læuinus,
& Ap. Claudius Pulcer, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius miſſi ab ſenatu venerãt. Apud
eos cum Delphis vtriusq; partis legati magno certamine egerint. Proxenus maxime cum cauſa tũ elo
quentia præſtare viſus eſt, qui paucos poſt dies ab Orthobula vxore veneno eſt ſublatus, dãnataq; eo
crimine in exilium abiit. Idem furor & Cretenſes lacerabat. aduentu deinde Q. Minucii legati, qui cũ
X nauibus miſſus ad ſedanda eorum certamina erat, in ſpem pacis venerant: cæterum induciæ & an/
tea ſex menſium fuerunt: inde multo grauius bellum exarſit. Lycii quoq; per idem tempus ab Rhodiis
B bello vexabantur. Sed externorum inter ſe bella, quo quæq; modo geſta ſunt, perſequi non operæ eſt,
ſatis ſuperq; oneris ſuſtinenti res à populo Romano geſtas ſcribere. Celtiberi in Hiſpania, qui bello
domiti ſe T. Graccho dediderant, pacati manſerant M. Titinio Pr. obtinente prouinciam, rebellarũt
ſub aduentum Ap. Claudii: orſiq; bellum ſunt ab repentina oppugnatione caſtrorum Romanorum.
Prima lux fermè erat, cum vigiles in vallo, quiq; in portarum ſtationibus erant, cum vidiſſent procul
venientem hoſtem, ad arma conclamauerunt. Ap Claudius ſigno propoſito pugnæ ac paucis adhor/
tatus milites, tribus ſimul portis eduxit. Obſiſtentibus ad exitum Celtiberis, primo par vtrinque præ
lium fuit, quia propter anguſtias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: vrgentes dein/
de alii alios ſecuti euaſerunt extra vallum, vt pandere aciem & exæquari cornibus hoſtibus, quibus
circumibantur, poſſent: ita repente eruperunt, vt ſuſtinere impetum eorum Celtiberi nequirent. An/
te horam ſecũdam pulſi ſunt: ad XV millia cæſa aut capta: ſigna adempta duo & XXX caſtra etiã
eo die expugnata, debellatumq; nam qui ſuperfuere prælio in oppida ſua dilapſi ſunt: quieti deide pa/
ruerunt imperio. Cenſores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Poſthumius Albinus legerunt ſe
natum: princeps lectus M. Æmylius Lepidus pont. max. De ſenatu nouem eiecerunt. Inſignes notæ
fuerunt M. Cornelii Maluginenſis, qui biennio ante Pr. in Hiſpania fuerat: & L. Cornelii Scipionis
Pr. cuius tum iter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, & L. Fuluii, qui frater germanus, & vt Valerius
Antiãs tradit, conſors etiam cenſoris erat. Cos. votis etiam in Capitolio nuncupatis in prouincias
profecti ſunt. Ex iis M. Æmilio ſenatus negotium dedit, vt Patauinorũ in Venetia ſeditioné cõprime
ret, quos certamine factionum ad inteſtinum bellum exarſiſſe & ipſorum legati attulerant. Legati qui
in Ætoliam ad ſimiles motus comprimendos ierant, renunciarunt coerceri rabiem gentis nõ poſſe.
Patauinis ſaluti fuit aduentus conſulis, neq; aliud quod ageret in prouincia cum habuiſſet, Romam
rediit. Cenſores vias ſternendas ſilice in vrbe, glarea extra vrbem ſubſtruendas marginandasq; primi
omnium locauerunt, pontesq; multis locis faciendos: & ſcenam ædilibus prætoribusq; præbẽdam:
& carceres in circo & oua ad notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans & caueas fer
reas pe intromitterentur ferreis in monte Albano conſulibus. & cliuum Capitolinum ſili/
ce ſternendum curauerunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad ſenaculum, ac ſuper id cu/
riam. & extra portam Trigeminam emporium lapide ſtrauerunt, ſtipitibusq; ſepſerunt: & porticum
Æmiliam reficiendam curarunt: gradibusq; aſcenſum ab Tyberi in emporium fecerunt. & extra eãdẽ
portã in Auentinum porticum ſilice ſtrauerunt, & eo publico ab æde Veneris fecerũt. Iidem Calatiæ

C & Oximi muros faciendos locauerunt: vēditisq́; ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis vtriq; foro circumdandis conſumpſerunt. & alter ex iis Fuluius Flaccus (nam Poſthumius nihil niſi ſenatus Romani populi'ue iuſſu ſe locaturum ipſorum pecunia) Iouis ædem Piſauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Piſauri viam ſilice ſternēdam, & Sinueſſam à ga auiariæ. In his & clo um circumducend & forum porticibus tabernisq́; claudendum, & ianos tris faciendos. Hæc ab vno cenſore opera locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regendis, diligens & ſeuera cenſura fuit: multis equi adempti. Exitu propè anni diem vnum ſupplicatio fuit, ob res proſpere geſtas in Hiſpania ductu auſpicioq́; App. Claudii proconſulis, & maioribus hoſtiis XX ſacrificatum. & alterum diem ſupplicatio ad Cereris liberi Liberæq; fuit, quod ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nunciatus erat. Cum App. Claudius ex Hiſpania Romam rediſſet, decreuit ſenatus, vt ouans vrbem iniret. Iam conſularia comitia appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinem petētium, creati L. Poſthumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prætores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Craſſipes iterum, A. Atilius Seranus iterum, C. Cluuius Saxula iterū. Comitiis perfectis Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ouans cum in vrbem iniret, decem millia pondo argenti, quinq; mil auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus eſt C. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Matris Matutæ cum indice hoc poſita eſt: T. Sempronii Gracchi conſulis imperio auſpicioq́; legio exercitusq́; P R Sardiniam ſubegit. In ea prouincia hoſtium cæſa aut capta ſupra LXXX millia. repub. feliciſſime geſta atq; liberatis vectigalibus reſtitutis exercitus ſaluom atq; incolumē pleniſſimum præda domum reportauit: iterum triumphans in vrbem Romam rediit: cuius rei ergō hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ inſulæ forma erat, atq; in ea ſimulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data: vnum ante cætera inſigne fuit T. Flaminii, quod mortis cauſa patris ſui cum viſceratione epuloq́; & ludis ſcænicis quadriduum dedit. magni tamē muneris ea ſumma fuit, vt' per triduum quatuor & ſeptuaginta homines pugnarint.

DECADIS QVARTÆ LIBER SECVNDVS. XLII.

D LVCIVS Poſthumius Albinus, M. Popilius Lænās, cum omnium primum de prouinciis exercitibusq́; ad ſenatum retuliſſent, Ligures vtriq; decreti ſunt: vt nouas ambo quibus eam prouinciam obtinerent legiones (binæ ſingulis decretæ) & ſociûm Latini nominis dena millia peditum, & DC equites, & ſupplementum Hiſpaniæ III millia peditum Romanorum ſcriberent, & CC equites. Ad hoc mille & D pedites Romani cum centum equitibus ſcribi iuſſi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigiſſet, in Corſicam tranſgreſſus bellum gereret: interim M. Atilius vetus prætor prouinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde prouincias ſortiti ſunt: A. Atilius Seranus vrbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hiſpaniam citeriorem, M. Matienus vlteriorem, M. Furius Craſſipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priuſquàm magiſtratus proficiſcerentur, ſenatui placuit L. Poſthumium Cos. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius ingētem modum poſſidere priuatos, paulatim proferendo fines, conſtabat. Hic iratus Prænestinis, quod cum eò priuatus, ſacrificii in templo Fortunæ faciundi cauſa, profectus eſſet, nihil in ſe honorifice neq; publice, neq; priuatim factum à Prænestinis eſſet: priuſq̄ ab Roma proficiſceretur, literas Præneſte miſit, vt ſibi magiſtratus obuiam exiret, locum publice pararet vbi diuerteretur, iumentaq́; cum exiret inde praſto eſſent. Ante hunc Cos. nemo vnquam ſociis in vlla re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis tabernaculisq́;, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis: priuata hoſpitia habebant, ea benigne comiterq́; colebant: domusq́; eorum Romæ hoſpitibus patebant, apud quos ipſis diuerti mos eſſet. Legati qui repente aliquò mitterentur, ſingula iumenta per oppida, iter quà faciundum erat, imperabant: aliam impenſam ſocii in magiſtratus Romanos non faciebant. Iniuria Cos. etiam ſi iuſta, non tamen in magiſtratu exercenda, & ſilentium nimis aut modeſtum, aut timidum Prænestinorum, ius, velut probato exemplo, magiſtratibus fecit grauiorum indies talis generis imperiorum. Principio huius anni, legati qui in Ætoliam & Macedoniam miſſi erant', renunciarunt, ſibi conueniendi regis Perſei, cum alii abeſſe eū, alii ægrum eſſe, falſò vtrunque fingerent poteſtatem non factam. Facile tamen apparuiſſe ſibi, bellum parari, nec vltra ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia ſeditionem gliſcere in dies, neq; diſcordiarum principes authoritate ſua coerceri potuiſſe. Cū bellum Macedonicum in expectatione eſſet, priuſquàm id ſuſciperetur prodigia expiari, pacēq́; deûm peti precationibus quæ editæ ex fatalibus libris eſſent, placuit. Lanuuii claſſis magnæ ſpecies in cœlo viſæ

A viſæ dicebantur:& Priuerni lana pulla terra enata:& in Veienti apud Rementem lapidatum:Pomti-
num omne velut nubibus locuſtarũ coopertũ eſſe:In Gallico agro,quà induceretur aratrum,ſub ex-
ſtentibus glebis piſces emerſiſſe. Ob hæc prodigia libri fatales inſpecti,editiq́; ab decemuiris eſt, &
quibus diis,quibusq́; hoſtiis ſacrificaretur,& vt ſupplicatio prodigiis expiãdis fieret:altera quæ prio
re anno valetudinis populi cauſa vota eſſet,ea vti feriæq́; eſſent. Itaq; ſacrificatum eſt,vt decẽuiri ſcri-
ptum ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta.Q.Fuluius Flaccus cenſor ædem Fortu
næ equeſtris,quã in Hiſpania Pr.bello Celtiberico vouerat,faciebat enixo ſtudio ne vllũ Romæ am-
plius aut magnificentius tẽplum eſſet.Magnum ornamentum ſe templo ratus adiecturum,ſi tegulæ
marmoreæ eſſent:profectus in Brutios ædem Iunonis Laciniæ ad partẽ dimidiã detegit, id ſatis fore
ratus ad tegendum quod ædificaret.Naues paratæ fuerunt,quæ tollerent atq; aſportarent, authorita
te cenſoria ſociis deterritis id ſacrilegiũ prohibere.Poſtq̃ cenſor rediit,tegulæ expoſitæ de nauibus ad
templum portabantur.quãquam vnde eſſent ſilebatur,nõ tamen celari potuit.Fremitus igitur in cu-
ria ortus eſt:ex oĩbus partibus poſtulabatur vt cõſules eam rem ad ſenatũ referrent. Vt vero accerſitus
in curiam cenſor venit,multo infeſtius ſinguli vniuerſiq́; præſentẽ lacerare:templũ auguſtiſſimum re-
gionis eius,quod non Pyrrhus,non Annibal violaſſent,violare parum habuiſſe,niſi detexiſſet fœde,
ac propè diruiſſet.Detractũ culmen templo,nudatum tectum patere imbribus putrefaciẽdũ.cenſorẽ
moribus regendis creatũ,cui ſartatecta exigere ſacris publicis,& loca tuenda more maiorum traditũ
eſſet:eum per ſociorũ vrbes diruentem templa,nudantemq́; tecta ædium ſacrarũ vagari:& quod ſi in
priuatis ſociorum ædificiis faceret,indignum videri poſſet,id deũm ĩmortalium demolientẽ facere,&
obſtringere religione P R ruinis templorum templa ædificantẽ:tanquam non iidem vbiq; dii ĩmorta
les ſint,Sed ſpoliis aliorum alii colẽdi exornandiq́;.Cum priuſq̃ referretur appareret quid ſentirẽt pa
tres,relatione facta in vnam omnes ſententiam ierunt:vt hæ tegulæ reportandæ in templum locaren
tur,piaculariaq́; Iunoni fierent.Quæ ad religionem pertinẽt,cum cura facta:tegulas relictas in area
templi,quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit,redemptores nunciarunt.Ex prętο
B ribus qui in prouincias ierãt,Cn.Fabius Maſſiliæ moritur,cum in citeriorem Hiſpaniam iret. Itaq;
cum id nunciatum à Maſſilienſibus legatis eſſet,ſenatus decreuit vt P.Furius & Cn. Seruilius, qui-
bus ſuccedebatur,inter ſe ſortirentur,vter citeriorem Hiſpaniam prorogato imperio obtineret.Sors
opportuna fuit,P.Furius idem,cuius ea prouincia fuerat,remaneret.Eodem anno cum agri Liguſti-
ni & Gallici quod bello captum erat,aliquantum vacaret,S C factum,vt is ager viritim diuideretur.
Decemuiros in eam rem ex S C creauit A.Atilius Pr.vrbanus,M.Æmilium Lepidum,C. Caſſium,
T.Ebutium Parrum,C.Tremellium,P.Cornelium Cethegum,Q.& L.Apuleios,M.Cæciliũ. C.Sa-
lonium,C.Munarium.Diuiſerunt dena iugera in ſingulos,ſociis nominis Latini terna. Per idem
tempus quo hæc agebantur,legati ex Ætolia Romam venerunt,de diſcordiis ſeditionibusq́; ſuis:&
Theſſali legati,nunciantes quæ in Macedonia gererentur.Perſeus iam bellum viuo patre cogitatum
in animo voluens,omnes non gentes modo Græciæ,ſed ciuitates etiam, legationibus mittendis,
pollicendo plura quàm præſtando,ſibi conciliabat.Erant tamen magna ex parte hominum ad ſauo
rem eius inclinati animi,& aliquanto quàm in Eumenem propenſiores:cum Eumenis beneficiis mu
neribusq́; omnes Græciæ ciuitates & plerique principum obligati eſſent:& ita ſe in regno ſuo gereret,
vt quæ ſub ditione eius vrbes,nullius liberæ ciuitatis fortunam ſecum mutatam vellent.Contra Per
ſea fama erat poſt patris mortem vxorem manu ſua occidiſſe:Apellem miniſtrum quondam fraudis
in fratre tollendo,atq; ob id requiſitum à Philippo ad ſupplicium,exulantem,accerſitum poſt patris
mortem ingentibus promiſſis ad præmia tantæ perpetratæ rei,clam interfeciſſe. Inteſtinis externiſq́;
præterea multis cædibus infamem,nec vllo commendabilem merito, præferebant vulgo ciuitates,
tam pio erga propinquos,tam iuſto in ciues,tam munifico erga omnes homines regi: ſeu fama &
maieſtate Macedonum regum præoccupati ad ſpernendum originem noui regni,ſeu mutationis re-
rum cupidi,ſeu quia eum obiectum eſſe Romanis volebant.Erant autem nõ Ætoli modo in ſeditio-
nibus propter ingẽtem vim æris alieni,ſed Theſſali etiam ea contagione velut tabes in Perræbiam
quoque id peruaſerat malum.Cum Theſſalos in armis eſſe nunciatum eſt,App.Claudium legatum
ad eas res aſpiciendas componendasq́; ſenatus miſit. Qui vtriuſque partis principibus caſtigatis.
cum iniuſto fœnore grauatum æs alienum,ipſis magna ex parte cõcedẽtibus qui onerarant, leuaſſet,
iuſti crediti ſolutionẽ in annorũ penſiones diſtribuit. Per eundẽ Appiũ eodemq́; modo compoſi-
tæ in Peræbia res. Ætolorum cauſas Marcellus Delphis per idem tempus hoſtilibus actas ani-
mis,quas inteſtino geſſerant bello,cognouit.Cum certatum vtrinque temeritate atque audacia cer
neret,decreto quidem ſuo neutram partem aut leuare,aut onerare voluit: communiter ab vtriſque
petiit,abſtinerent bello,& obliuione præteritorum,diſcordias finirent. Huius reconciliationis inter
ipſos fides obſidibus vltro citroq́; datis firmata eſt.Corinthum,vt ibi deponerentur obſides,conueni
tur.A Delphis & Ætolico concilio Marcellus in Peloponẽſum traiecit,quò Acheis edixerat conuen-
tum.Vbi collaudata gente,quod conſtanter vetus decretũ de arcendis aditu finiũ regibus Macedo-

C num tenuiſſent,inſigne aduerſus Perſea odium Romanorũ fecit:quod vt maturius erumperet,Eume-
nes rex,cõmentarium ferens ſecum,quod de apparatibus belli omnia inquirẽs fecerat, Romã venit.
Per idem tempus quinq; legati ad regem miſſi,qui res in Macedonia aſpicerent. Alexandriã iidẽ ad
Ptolemæum renouandæ amicitiæ cauſa proficiſci iuſſi.Legati erãt hi,C. Valerius,Cn.Lutatius Cer-
co,Q. Bebius Sulca,M.Cornelius Mammula,M.Cæcilius Denter.Et ab Antiocho rege ſub idem tẽ
pus legati venerunt:quorum princeps Apollonius in ſenatum introductus,multis iuſtisq; cauſis re-
gem excuſauit,quod ſtipẽdium ſerius quo ad diem præſtaret:id ſe omne aduexiſſe,ne cuius niſi tem-
poris gratia regi fieret.Donum præterea afferre,vaſa aurea quingentũm pondo.Petere regem,vt quę
cum patre ſuo ſocietas atq; amicitia fuiſſet,ea ſecũ renouaretur:imperaretq; ſibi P R quæ bono fide-
liq; ſocio regi eſſent imperanda, ſe nullo vſquam ceſſaturum officio.Ea merita in ſe ſenatus fuiſſe,cũ
Romæ eſſet,eam comitatẽ iuuentutis,vt pro rege non pro obſide omnibus ordinibus fuerit. Legatis
benigne reſpõſum,& ſocietatem renouare cum Antiocho quæ cum patre eius fuerat,A. Atilius Pr.
vrb.iuſſus.Quæſtores vrbani ſtipendiũ,vaſa aurea cenſores acceperũt:eisq; negociũ datum eſt,vt po-
nerent ea in quibus tẽplis videretur:legatoq; centũ milliũ æris munus miſſum,& ædes liberæ hoſpitio
datæ,ſumptusq; decretus,donec in Italia eſſet.Legati qui in Syria fuerant,renunciauerũt,in maximo
cum honore apud regẽ eſſe,amiciſſimũq; P.R. In prouinciis eo anno hæc.C. Cicereius Pr. in Corſi-
ca ſignis collatis pugnauit:ſeptem millia Corſorum cæſa:capti amplius M & DCC. Vouerat in ea
pugna prætor ædem Iunonis Monetæ.Pax deinde data petentibus Corſis,& exacta ceræ ducena mil-
lia pondo.Ex Corſica ſubacta Cicereius in Sardiniam trãſmiſit.Et in Liguribus in agro Statellati pu-
gnatũ ad oppidũ Caryſtũ.Eõ ſe magnus exercitus Ligurũ cõtulerat.Primo ſub aduentum M.Popilii
cõſulis mœnibus ſeſe cõtinebant:deinde poſtq; oppidũ oppugnaturum Romanũ cernebant,progreſ-
ſi ante portas aciem ſtruxerunt:nec conſul,vt qui id ipſum oppugnatione cõminanda quæſiſſet,mo-
ram certamini fecit.Pugnatum eſt amplius tres horas,ita vt neutrò inclinaret ſpes. Quod vbi con-
ſul vidit,nulla parte moueri Ligurũ ſigna,imperat equitibus vt equos cõſcendãt,ac tribus ſimul par-
D tibus in hoſtes quãto maximo poſſent tumultu incurrant. Pars magna equitũ,mediã traiecit aciẽ,
& ad terga pugnantium peruaſit.Inde terror iniectus Liguribus:diuerſi in omnes partes fugerunt,p-
pauci retro in oppidum,quia inde ſe maxime obiecerat eques.& pugna tam peruicax multos abſum-
pſerat Ligurum,& in fuga paſſim cæſi ſunt.decem millia hominum cæſa traduntur, amplius DCC
paſſim capti.Signa militaria relata LXXXII. nec incruenta victoria fuit,amplius tria millia mili-
tum amiſſa,cum cedentibus neutris ex parte vtraque primores caderent.Poſt hanc pugnam ex diuer-
ſa fuga in vnum collecti Ligures,cum maiorem multo partem ciuium amiſſam quàm ſupereſſe cer-
nerent(nec enim plus decem millia hominum erant,)dediderunt ſeſe,nihil quidem illi pacti:ſperaue-
rant tamen non atrocius q̃ ſuperiores imperatores Cos.in ſe ſæuiturum.At ille arma omnibus ade-
mit,oppidum diruit,ipſos bonaq; eorum vendidit:literasq; ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. Quas
cum A.Attilius Pr.in curia recitaſſet(nam Cos.alter Poſthumius agris recognoſcendis in Campa-
nia occupatus aberat)atrox res viſa ſenatui:Statellates qui vni ex Ligurum gente non tuliſſent arma
aduerſus Romanos,tum quoque oppugnatos,non vltrò inferentes bellum,deditos in fidem populi
Romani,omni vltimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos eſſe:tot millia capitum innoxiorum
fidem implorantia populi Romani,ne quis vnquam ſe poſtea dedere auderet,peſſimo exemplo veniſ-
ſe:& diſtractos paſſim,iuſtis quondã hoſtibus P R pacatis ſeruire.Quas ob res placere ſenatui,M.Po-
pilium Cos.Ligures pretio emptoribus reddito,ipſos reſtituere in libertatem:bonaq; vt iis,quicquid
eius recuperari poſſit,reddantur curare:arma quoq; tempore fieri in ea gente:conſulem de prouincia
decedere,cum deditos in ſedem ſuam Ligures reſtituiſſet:claram victoriam vincendo oppugnantes,
non ſæuiendo in afflictos fieri.Cos.qua ferocia animi vſus erat in Liguribus, eandem ad non paren-
dum ſenatui habuit:legionibus extemplo Piſas in hibernacula miſſis,iratus patribus,infeſtus præto-
ribus Romam rediit:ſenatuque extemplo ad ædem Bellonæ vocato,multis verbis inuectus eſt in prę-
torem:qui cum ob rem bello bene geſtam,vti diis immortalibus hono. haberetur, referre ad ſena-
tum debuiſſet,aduerſus ſe pro hoſtibus S C feciſſet,quo victoriam ſuam ad Ligures trãſferret,dediq;
iis propè conſulem prætor iuberet. Itaque mulctam ei ſe dicere:a patribus poſtulare,vt S C in ſe fa-
ctum tolli iuberent:ſupplicationemq;,quam abſentes ex literis de bene geſta republica miſſis decer-
nere debuerint,præſentes honoris deorum primum cauſa,deinde & ſui aliquo tandem reſpectu de-
cernerent.Nihilo lenioribus quàm abſens ſenatorum aliquot orationibus increpitus,neutra impe-
trata re in prouinciam redit.Alter Coss.Poſthumius conſumpta æſtate in recognoſcendis agris, ne
viſa quidem prouincia ſua,comitiorum cauſa Romã rediit.Coss.C.Popiliũ Lenatẽ,P.Ælium Ligu-
rem creauit.Prętores exinde facti,C.Licinius Craſſus,M.Iunius Pœnus,Sp.Lucretius,Sp. Cluuius,
Cn.Sicinius,C.Mẽmius iterũ.Eo anno luſtrũ cõditũ eſt.Cenſores erãt Q.Fuluius Flaccus,L. Poſthu-
mius Albinus:Poſthumius condidit. Cenſa ſunt ciuiũ Romanorum capita CCLXIX millia, &
XV. Minor aliquãto numerus,quia L.Poſthumius Cos.pro concione edixerat,qui ſociũ Latini nois
ex edicto

A ex edicto C. Claudii Coſs. redire in ciuitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romę & omnes in ſuis ciuitatibus cēſerentur. Concors & è repub. cenſura fuit: omnes quos ſenatu mouerũt, quibusq́; equos ademerunt, ærarios fecerunt & tribu mouerunt: neq; ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem Fortunæ Equeſtris, quam proconſul in Hiſpania dimicans cum Celtiberorum legionibus vouerat, annos ſex poſtquàm vouerat dedicauit: & ſcænicos ludos per quatriduum, vnum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus Xuir ſacrorum eo anno mortuus eſt: in locum eius ſuffectus A. Poſthumius Albinus. Locuſtarum tantæ nubes à mari vento repente in Apuliam illatæ ſunt, vt examinibus ſuis agros late operirent. Ad quam peſtem frugum tollendam Cn. Sicinius Pr. deſignatus cum imperio in Apuliam miſſus. ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis abſumpſit. Principium inſequentis anni, quo C. Popilius & P. Ælius fuerunt Coſs. reſiduas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus renouariq́; S C. volebant, & Coſs. Ælius referebat: Popilius & collegam & ſenatum pro fratre deprecabatur: præ ſe ferens ſiquid decernerent interceſſurum, collegam deterruit: patres eo magis vtrique pariter Coſs. infenſi in cœpto perſtabant. Itaque cum de prouinciis ageretur, & Macedonia, iam imminente Perſei bello, peteretur, Ligures ambobus conſulibus decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Poſtulantibus deinde vt nouos exercitus ſcribere, aut ſupplementum veteribus liceret, vtrunque negatum eſt. Prætoribus quoque in Hiſpaniam ſupplementum petentibus negatum: M. Iunio in citeriorem, Sp. Lucretio in vlteriorem. C. Licinius Craſſus vrbanam iuriſdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat ſortitus: C. Memmius Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. Coſs. ob ea irati ſenatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in prouinciam abituros eſſe denunciarunt, nec quicquam reipublicæ acturos præterquàm quod ad prouinciarum adminiſtrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatum veniſſe Romam Valerius Antiãs his Coſs. ſcribit, ad deferenda de Perſeo crimina, indicandosq́; apparatus belli. Plurium annales, & quibus crediďiſſe malis, ipſum Eumenem veniſſe tradunt. Eumenes igitur vt Romam venit, exceptus cum tanto honore, quãtum non meritis tantum eius, ſed beneficiis etiam ſuis, ingentia quæ in eum congeſta erant, exiſtimaret deberi P R, in ſenatum eſt introductus. Cauſam veniendi ſibi Romam fuiſſe dixit, præter cupiditatem viſendi deos, hominesq́;, quorum beneficio in ea fortuna eſſet, ſupra quam ne optare quidem auderet: etiam vt coràm moneret ſenatum, vt Perſei conatis obuiam iret. Orſus inde à Philippi cõſiliis, necem Demetrii filii retulit, aduerſantis Romano bello. Baſtarnarum gentem excitam ſedibus ſuis, quorum auxiliis

B fretus in Italiam trãſiret. Hæc eum volutantem in animo, oppreſſum fato regnum ei reliquiſſe, quem infeſtiſſimum eſſe ſenſiſſet Romanis. Itaque Perſea hęreditarium à patre relictum bellum, & ſimul cũ imperio traditum, iamtam primum alere ac fouere omnibus conſiliis. Florere præterea iuuentute, quam ſtirpem longa pax ediderit: florere opibus regni: florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac viribus vigeat, animum eſſe inueteratum diutina arte atque vſu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantum aſſuetum: miſſum; à patre in expeditiones multas variasq́;. Iam ex quo ipſe accepiſſet regnum, multa quæ non vi, non dolo, Philippus omnia expertus potuiſſet moliri, admirando rerum ſucceſſu tenuiſſe. Acceſſiſſe ad vires eam, quæ longo tempore, multis magnisq́; meritis pareretur, authoritatem. Nam apud Græciæ atque Aſiæ ciues, vereri maieſtatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo poſſe, vtrum felicitate id quadam eius accidat an, quod ipſe vereatur dicere, inuidia aduerſus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipſos quoque reges ingentem authoritate, Seleuci filiam duxiſſe eum non petentem, ſed petitum vltrò: ſororem dediſſe Pruſiæ precanti ac oranti: celebritas eſſe vtraſque nuptias gratulatione donisq́; innumerabilium legationum, & velut auſpicibus nobiliſſimis populis deductas eſſe Boetorum geutem captatam Philippo, nunquam ad ſcribendum amicitiæ fœdus adduci potuiſſe: tribus nunc locis cum Perſeo fœdus inciſum literis eſſe: vno Thebis, altero ad Sidenum auguſtiſſimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio vero, niſi diſcuſſa res per paucos Romanum imperium intentantes eſſet, eò rem propè adductam, vt aditus & in Achaiam daretur. At Hercule ſuos honores, cuius merita in eam gentẽ priuatim an publice ſint maiora, vix dici poſſet, partim deſertos per incultum ac negligentiam, partim hoſtiliter ſublatos eſſe. Iam Ætolos quem ignorare in ſeditionibus ſuis non ab Romanis, ſed à Perſeo præſidium petiiſſe. His eum fultum ſocietatibus atque amicitiis, eos domeſticos apparatus belli habere, vt externis non egeat: X X X millia peditum, V millia equitum: in decem annos frumentum præparare, vt abſtinere & ſuo & hoſtium agro frumentandi cauſa poſſit. Iam pecuniam tantam habere, vt decem millia mercennariorum militum præter Macedonum copias, ſtipendium in totidem annos præparatum habeat, præter annuum, quod ex metallis regiis capiat vectigal. Arma vel tribus tantum exercitibus in armamentaria congeſſiſſe. Iuuentutem, vt iam Macedonia deficiat velut ex perenni fonte vnde hauriat. Thraciam ſubiectam eſſe. Reliquum orationis adhortatio fuit. Non ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia vera eſſe de inimico crimi-

C na volebam, adfero ad vos P C. ſed comperta & explorata, haud ſecus q̄ ſi ſpeculator miſſus à vobis
ſubiecta oculis referrem. Neq; relicto regno meo, quod amplum & egregium vos feciſtis, mare tantū
traieciſſem, vt vana ad vos afferēdo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobiliſſimas Aſiæ & Græciæ
ciuitates indies magis denudantes iudicia ſua, mox ſi permitteretur, eò proceſſuras vnde receptum
ad pœnitendum non haberent. Cernebam Perſea non continentem ſe Macedoniæ regno, alia armis
occupantem: alia, quæ vi ſubigi non poſſunt, fauore ac beniuolentia complectentem. Videbam q̄ im
par eſſet ſors, cum ille vobis bellum, vos ei ſecuram pacem præſtaretis. Quanquam mihi quidem nō
parare, ſed gerere penè bellum videbatur. Abrupolim ſocium atq; amicum veſtrum regno expulit. Ar
tetarum Illyrium, quia ſcripta ab eo quædam vobis comperit, ſocium item atq; amicum veſtrum in
terfecit. Euerſam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduerſus eum in conci
lio Boëtorum locuti fuerant, delaturosq; ad vos quæ agerentur profeſſi erant, tollendos curauit. Auxi
lium Byzantiis aduerſus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit, Theſſaliam & Doridem cum exercitu per
uaſit, vt in bello inteſtino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miſcuit omnia in
Theſſalia Peræbiaq; ſpe nouarum tabularum, vt manu debitorum obnoxia ſibi optimates opprime
ret. Hæc cum vobis quieſcentibus & patiētibus fecerit: & conceſſam ſibi Græciam eſſe à vobis videat:
pro certo habet, neminem ſibi anteq̄ in Italiam traiecerit, armatum occurſurum. Hoc q̄ vobis tutū
aut honeſtum ſit, vos videritis: ego certe mihi turpe eſſe duxi, prius Perſea ad bellum inferendum, q̄ me
ſocium ad prædicendum vt caueretis: venire in Italiam. Functus neceſſario mihi officio, & quodam
modo liberata atq; exonerata fide mea, quid vltra facere poſſum, q̄ vti deos deasq; precer, vt vos & ve
ſtræ reipublicæ, & nobis ſociis atq; amicis, qui ex vobis pendemus, conſulatis. Hæc oratio mouit pa
tres conſcriptos: cæterum in præſentia nihil, præterquàm fuiſſe in curia regem, ſcire quiſquam po
tuit: eo ſilētio clauſa curia erat. Bello deniq; perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; reſponſa eſſent, ema
nauere. Perſei deinde regis legatis poſt paucos dies ſenatus datus eſt. Cæterum præoccupatis non au
ribus magis quàm animis ab Eumene rege, omnis & defenſio & deprecatio legatorum reſpuebatur:
& exaſperauit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is velle quidem & labora
re dixit regem, vt purganti ſe nihil hoſtile dixiſſe aut feciſſe fides habeatur: cæterum ſi peruicacius cau
ſam belli quæri videat, forti animo defenſurum ſe. Martem communem eſſe, & euentum incertum bel
li. Omnibus ciuitatibus Græciæ atq; Aſiæ curæ erat, quid Perſei legati, quid Eumenes in ſenatu egiſ
ſet: & propter aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miſerant pleræque ciuitates alia in
D ſpeciem præferentes legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eu
menes ciuitatem quoque ſuam Perſei criminibus iunxiſſet. Itaque omni modo per patronos hoſpi
tesq; diſceptandi cum rege locum in ſenatu quærebat. Quod cum contigiſſet, libertate intemperan
tius inuectus in regem, quod Lyciorum gentem aduerſus Rhodios concitaſſet, grauiorq; Aſiæ eſſet
quàm Antiochus fuiſſet: popularem quidem ac gratam populis Aſiæ (nam eò quoq; iam fauor Per
ſei venerat) orationem habuit: cæterum inuiſam ſenatui inutilemq; ſibi & ciuitati ſuæ. Eumeni verò
conſpiratio aduerſus eum, fauorem apud Romanos fecit: ita omnes ei honores habiti, donaq; quàm
ampliſſima data, cum ſella curuli atque eburneo Scipione. Legationibus dimiſſis, cum Harpalus,
quanta eximia celeritate poterat, regreſſus in Macedoniam, nunciaſſet regi: nondum quidem paran
tes bellum reliquiſſe ſe Romanos, ſed ita infeſtos, vt facile appareret non dilaturos: & ipſe, præterq̄
quod & ita credebat futurum, iam etiam volebat, in flore virium ſe credens eſſe. Eumeni ante omnes
infeſtus erat: à cuius ſanguine ordiens bellum, Euandrum Cretenſem ducem auxiliorum, & Macedo
nas tres aſſuetos miniſteriis talium facinorum, ad cædem regis ſubornat: litterasq; eis dat ad Praxò
hoſpitam: principem authoritate & opibus Delphorum. Satis cōſtabat, Eumenē vt ſacrificaret Apol
lini Delphos aſcenſurum. Progreſſi cum Euandro inſidiatores, nihil aliud ad peragēdum inceptum
quàm loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Aſcendentibus ad templum à Cirrha,
priuſquàm perueniretur ad frequentia ędificiis loca, maceria erat ab læua ſemitæ paulum extās à fun
damento, quà ſinguli tranſirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. poſt ma
ceriam ſe abdiderunt, gradibus aſtructis, vt ex ea velut è muro tela in prætereuntem conijcerent. Pri
mo à mari circumfuſa turba amicorum ac ſatellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim an
guſtiæ agmen. Vbi ad eum locum ventum eſt, quà ſingulis eundum erat, primus ſemitam ingreſſus
Pantaleon Ætoliæ princeps, cum quo inſtitutus regis ſermo erat. Tum iſidiatores exorti ſaxa duo in
gentia deuoluunt: quorum altero caput ictum eſt regi, altero humerus ſopitus: ex ſemita procliui in
decliue multis ſuper prolapſum iam ſaxis congeſtis. & cæteri quidem etiam amicorum & ſatellitum
poſtquàm cadentem videre diffugiunt: Pantaleon conſtanter impauidus manſit ad protegendum re
gem. Latrones cum breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum ſaucium poſſent, velut perfe
cta re in iugum Parnaſi refugerunt eo curſu: vt cum vnus, non facile ſequendo per inuia atq; ardua,
moraretur fugam eorum: ne compreſſo indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis pri
mo amici, deinde ſatellites ac ſerui concurrerunt: tollentes ſopitum vulnere ac nihil ſentientem, viue
re tamen

A ſe tamen ex calore & ſpiritu remanente in præcordiis ſenſerunt: victurum exigua ac propè nulla ſpes
erat. Quidam ex ſatellitibus ſecuti latronũ veſtigia, cum vſq; ad iugum Parnaſi nequicquam fatiga-
ti perueniſſent, re infecta redierunt. Aggreſſi facinus Macedones vt inconſulte ita audacter cœptum,
nec conſulte & timide reliquerunt. Compotem iam ſui regem amici poſtero die deferunt ad nauem:
inde Corinthum, à Corintho per iſthmi iugum nauibus traductis, Æginam traiiciunt. Ibi adeo ſe-
creta eius curatio fuit, admittentibus neminem, vt fama mortuum in Aſiam perferret. Attalus quoq;
celerius quàm dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum vxore fratris, & præfecto arci,
tanquam iam haud dubius regni hęres eſt locutus. Quæ poſtea non fefellere Eumenem: & quanquam
diſſimulare & tacite habere id pati q; ſtatuerat, tamen in primo congreſſu non temperauit quin vxoris
petendæ præmaturam feſtinationem fratri obiiceret. Romam quoq; fama de morte Eumenis perlata
eſt. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia: qui legatus ad viſendum ſtatum regionis eius, ſpeculan-
da q; conſilia Perſei regis miſſus erat, rediit: congruentia q; omnia criminibus ab Eumene allatis refe-
rebat: ſimul & adduxerat ſecum Praxò à Delphis, cuius domus recęptaculum latronum fuerat: & L.
Rammium Brundiſinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundiſii Rammius fuit: hoſpitio
quoque & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoque gentium inſignes, præcipue regios,
accipiebat. Ex eo notitia ei cum abſente Perſeo fuerat: literis q; ſpem amicitiæ interioris, magnæ q; in-
de fortunæ facientibus, ad regem profectus: breui perfamiliaris haberi, trahi q; magis quàm vellet in
arcanos ſermones eſt cœptus. Promiſſis enim ingentibus premiis petere inſtituit ab eo rex, quoniá du-
ces omnes legati q; Romani hoſpitio eius vti aſſueſſent, quibus eorum ipſe ſcripſiſſet, vt venenũ dan-
dum curaret. Cuius ſcire ſe comparationem plurimum difficultatis & periculi habere: pluribus con-
ſciis comparari: euentu præterea incerto eſſe, vt aut ſatis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rẽ
celandam dentur. ſe daturum quod nec in dando, nec datum, vllo ſigno deprẽdi poſſet. Rammius ve-
ritus ne ſi abnuiſſet, primus ipſe veneni experimentum eſſet: facturũ pollicitus proficiſcitur. nec Brun
diſium ante redire, quàm conuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem eſſe dicebatur, voluit. Ad
eum primum indicio delato, iuſſu eius Romam ſimul venit. introductus in curiam, quæ acta erát ex-
poſuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erát acceſſere, quo maturius hoſtis Perſeus iudicaretur: quip-
pe quem non iuſtum modo apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera
latrociniorum ac veneficiorum cernebát. Belli adminiſtratio ad nouos Coſs, reiecta eſt: in præſentia
tamẽ Cn. Siciniũ Pr. cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, ſcribere milites placuit, qui Brun-
B diſium ducti, primo quoq; tempore Apolloniam in Epirum traiicerentur, ad occupandas maritimas
vrbes: vbi Cos. cui prouincia Macedonia obueniſſet, claſſem appellere tuto & copias per cõmodum
exponere poſſet. Eumenes aliquandiu Æginæ retentus periculoſa & difficili curatione, cum primum
tuto potuit, profectus Pergamum, præter priſtinum odium recenti etiá ſcelere Perſei ſtimulante ſum-
ma vi parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quod è tanto periculo euaſiſſet, venerunt. Cũ
Macedonicum bellum in annum dilatum eſſet, cæteris Pr. iam in prouincias profectis, M. Iunius &
Sp. Lucretius quibus Hiſpaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato ſæpe idem petendo ſenatu tandẽ per-
uicerunt, vt ſupplementum ſibi ad exercitum daretur tria millia peditum, C & quinquaginta equi-
tes in Romanas legiones: in ſocialem exercitum V millia peditum, & CCC equites imperare ſo-
ciis iuſſi. Hoc copiarum in Hiſpanias cum Pr. nouis portatũ eſt. Eodem anno quia per recognitio-
nem Poſtumii Cos. magna pars agri Campani, quem priuati ſine diſcrimine paſſim poſſederant, re-
cuperata in pũblicum erat: M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, vt agrum Campanum cenſores fruendũ
locarent: quod factum tot annis poſt captam Capuam non fuerat, vt in vacuo vagaretur cupiditas
priuatorum. Cum in expectatione ſenatus eſſet, bello etſi non indicto, tamen iam decreto, qui regum
ſuam, Perſei qui ſecuturi amicitiam eſſent: legati Ariaratis, puerum filium regis ſecum adducẽtes Ro-
mam venerunt. Quorum oratio fuit, regem educandum filium Romam miſiſſe: vt iam inde à puero
aſſueſceret moribus Romanis hominibusq;. Petere, vt eum non ſub hoſpitum modo priuatorum
cuſtodia, ſed publicæ etiam curæ ac velut tutelæ vellent eſſe. Ea regis legatio grata ſenatui fuit. De-
creuerunt vt Cn. Sicinius prætor ædes inſtructas locaret, vbi filius regis comites q; eius habitare poſ-
ſent. Et Thracum legatis apud ſe diſcęptantibus, & ſocietatem amicitiam q; petentibus, & quod pe-
tebant datum eſt, & munera binũm millium æris ſummæ in ſingulos miſſa. Hos vtiq; populos, quod
ab tergo Macedoniæ Thracia eſſet, aſſumptos in ſocietatem gaudebant. Sed vt in Aſia quoque & in-
ſulis explorata omnia eſſent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miſerunt. Adire eos Cre-
tam & Rhodum iuſſerunt, ſimul renouare amicitiam, ſimul ſpeculari, num ſolicitati animi ſocio-
rum ab rege Perſeo eſſent. In ſuſpenſa ciuitate ad expectationem noui belli, nocturna tempeſtate co-
lumna roſtrata in Capitolio, bello punico Cos, cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad imum fulmine
diſcuſſa eſt. Ea res prodigii loco habita, ad ſenatum relata eſt. Patres ad aruſpices referre, & decemui-
ros adire libros iuſſerunt. Decemuiri luſtrandum oppidum, ſupplicationem obſecrationem q; haben-
dam, victimis maioribus ſacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ pro-

C montorium renunciarunt, ludos per X dies IOM primo quoq; die faciendos. Ea omnia cum cura facta, aruſpices in bonum verſurum id prodigium, prolationemq; finium & interitum perduellium portendi reſponderunt; quod ex hoſtibus ſpolia fuiſſent ea roſtra, quæ tempeſtas diſieciſſet. Acceſſerũt quæ cumularent religiones animis: Saturniæ nunciatum erat ſanguine per triduum in oppido pluuiſſe: Calateiæ aſinum tripedem natum, & taurum cum quinque vaccis vno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluuiſſe. Horum quoque prodigiorum cauſa res diuinæ factæ, & ſupplicatio vnum diem feriæq; habitæ. Conſules ad id tempus in prouincias non exierant: quia neque, vti de M. Popilio referrent, ſenatui obſequebantur: & nihil aliud decernere prius, ſtatutum patribus erat. Aucta etiã inuidia eſt Popilii, literis eius, quibus iterum cum Statellatibus Liguribus proconſul pugnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia eorum occidiſſe. Propter cuius iniuriam belli, cæteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum vero non abſens modo Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intuliſſet, & pacatos ad rebellium incitaſſet: ſed Coss. quod non exirent in prouinciam, in ſenatu increpiti. Hoc cõſenſu patrum accenſi M. Marcius Sermo, & Q. Marcius Scylla tribuni plebis & Coss. mulctam ſe dicturos niſi in prouinciam exirent, denunciarũt: & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in ſenatu recitarunt. Sanciebatur, vt qui ex Statellis deditis in libertatem reſtitutus ante Calendas Sextiles primas non eſſet, cuius dolo malo is in ſeruitutem veniſſet, vt iuratus ſenatus decerneret, qui eam rem quæreret animaduerteretq;. Ex authoritate deinde ſenatus eam rogationem promulgarunt. Priuſq̃ proficiſcerẽtur Coss. C. Cicereio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ ſenatus datus eſt. Is expoſitis, quas in Corſica res geſſiſſet, poſtulatoq; fruſtra triumpho: in monte Albano, quod iam in morem venerat, vt ſine publica authoritate fieret, triumphauit. Rogationem Marciam de Liguribus magno conſenſu plebes ſciuit iuſſitq;. ex eo plebis ſcito C. Licinius Pr. conſuluit ſenatum, quem quærere ex rogatione vellet. Patres ipſum eum quærere iuſſerunt. Tum demum Coss. in prouinciam profecti ſunt, exercitumq; à M. Popilio ceperunt. Neq; tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne cauſam diceret aduerſo ſenatu, infeſtiore populo, apud Pr. qui de quæſtione in ſe poſita ſenatum conſuluiſſet. Huic detrectationi eius Tr. pl. alterius rogationis denunciatione occurrerunt: vt ſi non ante Idus Nouembres in vrbem Romam introiſſet, de abſente eo C. Licinius ſtatueret ac iudicaret. Hoc tractus vinculo cum rediſſet, ingenti cum inuidia in ſenatum venit. Ibi cum laceratus iurgiis multorum eſſet, S.C. factum eſt, vt qui Ligurum poſt Q. Fuluium L. Manlium Coss.
D hoſtes non fuiſſent, vt eos C. Licinius, Cn. Sicinius Prr. in libertatem reſtituendos curarent, agrumq; iis trans Padum Cos. C. Popilius daret. Multa millia hominum hoc S.C. reſtituta in libertatẽ, tranſductisq; Padum ager eſt aſſignatus. M. Popilius rogatione Marcia bis apud C. Licinium cauſam dixit: tertio Pr. gratia Cos. abſentis & Popiliæ familiæ precibus victus Idibus Martiis adeſſe reum iuſſit, quo die noui magiſtratus inituri erant honorem: ne diceret ius, qui priuatus futurus eſſet. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci eluſa eſt. Legati Carthaginienſes eo tempore Romæ erant, & Gulussa filius Maſiniſſæ: inter eos magnæ contentiones in ſenatu fuere. Carthaginienſes querebantur: præter agrũ, de quo ante legati ab Roma qui re præſenti cognoſcerent, miſſi eſſent: amplius LXX oppida caſtellaq; agri Carthaginienſis biennio proximo Maſiniſſam vi atq; armis poſſediſſe. Id illi, cui nihil penſi ſit, facile eſſe: Carthaginienſes fœdere illigatos ſilere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quãquã ſciant in ſuis finibus, ſi inde Numidas pellerent, ſe geſturos bellum: illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo diſerte vetentur cum ſociis P.R. bellum gerere. Sed iam vltra ſuperbiam crudelitatemq; & auaritiam eius non pati poſſe Carthaginienſes: miſſos eſſe qui orarent ſenatum, vt trium harũ rerum vnam ab ſe impetrari ſinerent: vt vel ex æquo apud ſocium populum, quid cuiuſque eſſet, diſceptarent: vel permitterent Carthaginienſibus, vt aduerſus iniuſta arma pio iuſtoq; ſe tutarentur bello: vel ad extremum, ſi gratia plus quàm veritas apud eos valeret, ſemel ſtatuerẽt, quid donatum ex alieno Maſiniſſæ vellent: Modeſtius certe daturos eos, & ſcituros quid dediſſent: ipſum nullum præterquàm ſuæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent, & aliquod ſuum poſt datã à P. Scipione pacem delictum eſſet: ipſi potius animaduerteret in ſe. Tutam ſeruitutem ſe ſub dominis Romanis, quàm libertatem expoſitam ad iniurias Maſiniſſæ malle. Perire nanque ſemel ipſis ſatius eſſe, quàm ſub acerbiſſimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere. Sub hæc dicta lachrymãtes procubuerunt, ſtratiq; humi non ſibi magis miſericordiam quàm regi. Interrogari Gulussam placuit, quid ad ea reſponderet: aut ſi prius mallet, exprometret ſuper qua re Romam veniſſet. Guluſſa neque ſibi facile eſſe dixit de iis rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neque patri facile fuiſſe mandare, cum Carthaginiẽſes nec de qua re acturi eſſent, nec omnino ituros ſe Romam indicauerint. In æde Æſculapii clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principum habuiſſe, vnde præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam cauſam fuiſſe patri mittendi ſe Romam, qui deprecaretur ſenatum, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam cauſam niſi propter conſtantem fidem erga P.R. odiſſent. His vtrinque auditis, ſenatus de poſtulatis Carthaginienſium conſultus reſpondere ita iuſſit: Guluſſam placere extemplo in Numidiam proficiſci, &

ſci,&

A ſci,& nunciare patri,vt de iis,de quibus Carthaginenſes querantur, legatos quàmprimum ad ſena-
tum mittat,denuncietq; Carthaginienſibus vt ad diſceptandum veniāt. Si aliquid poſſent Maſiniſ-
ſæ honoris cauſa & feciſſe facturos eſſetius gratiæ non dare:agrum qua cuiuſque ſit poſſideri velle: nec
nouos ſtatuere fines,ſed veteres obſeruari in aīo habere. Carthaginienſibus victis ſe & vrbes & agros
conceſſiſſe,non vt in pace eriperent per iniuriam,quæ iure belli non ademiſſent. Ita regulus Carthagi
nienſesq; dimiſſi. Munera ex inſtituto data vtriſque,aliaq; hoſpitalia comiter conſeruata. Sub idem
tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luſcus,legati ad res repetendas in Ma-
cedoniam renunciandamq; amicitiam regis miſſi,redierunt:qui iam ſua ſponte infeſtum Perſi ſena-
tum inſuper accenderūt,relatis ordine quæ vidiſſent quæq; audiſſent. Vidiſſe ſe per omnes vrbes Ma-
cedonum ſumma vi parari bellum. Cum ad regem perueniſſent,per multos dies conueniendi eius po
teſtatem non factam. Poſtremo cum deſperato iam colloquio profecti eſſent,tum demum ſe ex itinere
reuocatos & ad eum introductos eſſe. Suæ oratiōis ſummam fuiſſe,fœdus cum Philippo ictum, cum
ipſo eo poſt mortem patris renouatum:in quo diſerte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohi-
beri ſocios P.R. laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quæ ipſi nuper in ſenatu Eumenen vera
omnia & comperta referentem audiſſent. Samothracæ præterea per multos dies occultum conſilium
cum legationibus ciuitatium Aſiæ regem habuiſſe. Pro his iniuriis ſatisfieri ſenatum æquum cenſe-
re,reddiq; ſibi res ſociisq; ſuis,quas contra ius fœderis habeat. Regem ad ea primo accenſum ira in-
clementer locutum,auaritiam ſuperbiamq; Romanis obiicientem frequenter: quod alii ſuper alios
legati venirent,ſpeculari dicta factaq; ſua:quod ſe ad nutum imperiumq; eorum omnia dicere ac fa-
cere æquum cenſerēt:poſtremo multum ac diu vociferatum reuerti poſtero die iuſſiſſe,ſcriptum ſe re-
ſponſum dare velle:tum ita ſibi ſcriptum traditum eſſe. Fœdus cum patre ictum ad ſe nihil pertinere.
Id ſe renouari,non quia probaret,ſed quia in noua poſſeſſione regni patienda omnia eſſent, paſſum.
Si nouum fœdus ſecum facere vellent,conuenire prius de conditionibus debere: & ſi in animum in-
ducerent vt ex æquo fœdus fieret, & ſe viſurum quid ſibi faciundum eſſet, & illos credere reipub. con-
ſulturos. Atque ita ſe proripuiſſe,& ſummoueri è regia omnes cœptos:tum ſe amicitiam & ſocietatē
renunciaſſe. Qua voce eum accenſum reſtitiſſe, atque voce clara denunciaſſe ſibi, vt triduo regni ſui
decederent finibus. Ita ſe profectos,nec ſibi aut venientibus,aut manentibus quidquam hoſpitaliter
aut benigne factum. Theſſali deinde Ætoliq; legati auditi. Senatui, vt ſcirent quamprimum quibus
ducibus vſura reſpub. eſſet,literas mitti conſulibus placuit:vt vter eorum eſſet,Romam ad magiſtra-
B tus creandos veniret. Nihil magnopere quod memorari attineat reipub. eo anno conſules geſſerant,
magis è repub. viſum erat comprimi ac ſedari exaſperatos Ligures. Cum Macedonicum bellum expe-
ctaretur, Gentium quoque Illyriorum regem ſuſpectum Iſſenſes legati fecerūt:ſimul queſti fines ſuos
ſecundo populatum:ſimul nunciantes vno animo viuere Macedonum atq; Illyriorum regem, com-
muni conſilio parare Romanis bellum:& ſpecie legatorum Illyrios ſpeculatores Romæ eſſe,Perſe au-
thore miſſos vt quid ageretur ſcirent. Illyrii vocati in ſenatum: qui cum legatos ſe eſſe miſſos ab rege
dicerent ad purganda crimina,ſi qua de rege Iſſenſes deferrent:quæſitum & quid ita non adiſſent ma-
giſtratum,vt ex inſtituto loca lautia acciperent: ſciretur denique veniſſe eos & ſuper qua re veniſſent.
Hæſitantibus in reſponſo,vt curia excederent dictum:reſponſum tanquam legatis,vt qui adire ſena-
tum non poſtulaſſent,dari non placuit:mittendosq; ad regem legatos cenſuerunt,qui nunciarēt, qui
ſocii quererentur apud ſenatum exuſtum à rege agrum. non æquum eum facere,qui ab ſociis ſuis non
abſtineret iniuriam. In hanc legationem miſſi, A. Terētius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Aſia
qui circa ſocios reges miſſi erant legati redierunt,qui renunciarunt Eumenen in ea, Antiochū in Sy-
ria, Ptolemæum in Alexandria ſeſe conueniſſe. Omnes ſolicitatos legationibus Perſei,ſed egregie in
fide permanere,pollicitosq; omnia quæ P.R. imperaſſet præſtaturos. & ciuitates ſocias adiſſe:cæteras
ſatis fidas,ſolos Rhodios fluctuantes & imbutos Perſei conſiliis inueniſſe. Venerāt Rhodii legati ad
purganda ea quæ vulgo iactari de ciuitate ſciebant:cæterum ſenatum iis dari cum noui conſules ma-
giſtratum iniſſent placuit. Belli apparatum non differendum cenſuerunt. C. Licinio Pr. negocium da-
tur,vt ex veteribus quinqueremibus in naualibus Romæ ſubductis,quæ poſſent vſui eſſe reficeret,pa-
raretq; naues quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deeſſet, C. Memmio collegæ in Si-
ciliam ſcriberet,vt eas quæ in Sicilia naues eſſent,reficeret atque expediret,vt Brūdiſium primo quo-
que tempore mitti poſſent. Socios nauales libertini ordinis in viginti & quinq; naues ex ciuibus Ro-
manis C. Licinius Pr. ſcribere iuſſus,in quinque & viginti parem numerum Cn. Sicinius ſociis im-
peraret:idem Pr. peditum VIII millia, CCCC equites à ſociis Latini nominis exigeret. Hunc
militem qui Brundiſii acciperet atque in Macedoniam mitteret, A. Atilius Seranus, qui priore an-
no Pr. fuerat deligitur, C. Sicinius Pr. qui exercitum paratum ad traiiciendum haberet. C. Popilio
Cos. ex authoritate ſenatus C. Licinius Pr. ſcribit,vt & legionem ſecundam, quæ maxime veterana
in Liguribus erat:& ſocios Latini nominis IIII millia peditum, CC equites Idib. Feb. Brundiſii
adeſſe iuberet. Hac claſſe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam obtinere donec ſuc

C ceſſor veniret iuſſus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ ſenatus cenſuit impigre facta ſunt. Duodequadraginta quinqueremes ex naualibus deductæ: qui deduceret eas Brundiſiũ, L. Porcius Licinius præpoſitus: duodecim ex Sicilia miſſæ. Ad frumentum claſſi exercituiq; coëmendum in Apuliã, Calabriamq; tres legati miſſi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius Pr. paludatus ex vrbe profectus Brundiſium venit. Exitu propè anni C. Popilius Cos. Romã rediit, aliquanto ſerius quàm ſenatus cenſuerat: cui primo quoque tempore magiſtratus creari, cum tantum bellum immineret, iuſſum erat. Itaque non ſecundis auribus patrum auditus eſt Cos. cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus geſtis diſſereret. Succlamationes frequentes erant interrogationesq;, cur ſcelere fratris oppreſſos Ligures in libertatem non reſtituiſſet. Comitia conſularia in quam edicta erant diem ad XII Cal. Mart. ſunt habita. Creati Coss. P. Licinius Craſſus, C. Caſſius Longinus. Poſtero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iulius Annalis. His prætoribus prouinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia, vt vni ſors integra eſſet quò ſenatus cenſuiſſet. Conſulibus deſignatis imperauit ſenatus, vt qua die magiſtratũ iniſſent, hoſtiis maioribus rite mactatis precarentur, vt quod bellum P.R. in animo haberet gerere, vt id proſperum eueniret. Eodem die decreuit ſenatus, C. Popilius Cos. ludos per dies X Ioui Opt. Max. voueret, donaq; circa omnia puluinaria dari, ſi R.P. X annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita vt cenſuerant in Capitolio vouit Cos. ludos fieri donariaq; dari, quanta ex pecunia decreſſet ſenatus: cum centum & quinquaginta non minus adeſſent, præeunte verba Lepido pontifice maximo id votum ſuſceptum eſt. Eo anno ſacerdotes publici mortui, L. Æmylius Pappus Xuir ſacrorum, & Q. Fuluius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic fœda morte periit. Ex duobus filiis eius, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum alterum deceſſiſſe, alterum graui & periculoſo morbo ægrum eſſe. Obruit animum ſimul luctus metuſq;: mane ingreſſi cubiculum ſerui laqueo dependẽtem inuenere. Erat opinio, poſt cenſuram minus compotem fuiſſe ſui: vulgo Iunonis Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mentem ferebant. Suffectus in Æmilii locũ Xuir M. Valerius Meſſala, in Fuluii pontifex Cn. Domitius Ænobarbus, oppido adoleſcens ſacerdos lectus. P. Licinio, C. Caſſio Coss. non vrbs tantum Roma, nec terra Italia, ſed omnes reges ciuitateſq; quæ in Europa quæq; in Aſia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cum vetus odium ſtimulabat, tum recens ira, quod ſcelere eius propè vt victima mactatus Delphis eſſet. Pruſias Bithyniæ rex ſtatuerat abſtinere armis, euentumq; expectare. D Nam neque pro Romanis ſe æquum cenſere aduerſus fratrem vxoris arma ferre: & apud Perſea victorem veniam per ſororem impetrabilem fore. Ariarates Cappadocum rex præterquàm quod Romanis ſuo nomine auxilia pollicitus erat: ex quo eſt iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli paciſq; ſe conſociauerat conſilia. Antiochus imminebat quidem Ægypti regno & pueritiam regis, & inertiam tutorum ſpernens: & ambigẽdo de Coele ſyria cauſam belli ſe habiturum exiſtimabat: geſturumq; ſine vllo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per ſuos legatos ſenatui, & ipſe legatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiã tum arbitrii erat: tutores & bellum aduerſus Antiochum parabant, quo vindicarẽt Coelemſyriam, & Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Maſiniſſa & frumẽto iuuabat Romanos, & auxilia cum elephantis Miſagenenq; filium mittere ad bellum parabat. Conſilia autem in omnem fortunam ita diſpoſita habebat. Si penes Romanos victoria eſſet, ſuas quoque in eodem ſtatu manſuras res, neque vltra quidquam mouendum: non enim paſſuros Romanos vim Carthaginienſibus afferri. Si fractæ eſſent opes Romanorum, quæ tum protegerent Carthaginienſes, ſuam omnem Africam fore. Gentius rex Illyriorum fecerat potius cur ſuſpectus eſſet Romanis, quàm ſatis ſtatuerat vtram foueret partem: impetuq; magis q̃ conſilio iis aut illis ſe adiuncturus videbatur. Cotys Thrax Odryſarum rex euidenter Macedonum partis erat. Hæc ſententia regibus cum eſſet de bello, in liberis gentibus populiſq;, plebs vbique omnis fermè, vt ſolet, deterioribus erat ob regem Macedonaſq; inclinata: principum diuerſa cerneres ſtudia. Pars ita in Romanos effuſi erãt, vt authoritatem immodico fauore corrumperẽt: pauci ex iis iuſtitia imperii Romani capti: plures ita, ſi præcipuam operam nauaſſent, potentes ſeſe in ciuitatibus ſuis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum & deſperatio rerum ſuarum eodem manente ſtatu, præcipites ad nouanda omnia agebat: quoſdã ventoſum ingenium, quia Perſeus magis auræ popularis erat. Tertia pars optima eadem & prudentiſſima, ſi vtique optio domini potioris daretur, ſub Romanis quàm ſub rege malebat eſſe: ſi liberum inde arbitrium fortunæ eſſet, neutram partem volebant potentiorẽ altera oppreſſa fieri: ſed illibatis potius viribus vtriuſque partis pacem ex eo manere: ita inter vtroſq; optimam conditionem ciuitatũ fore, protegente altero ſemper inopem ab alterius iniuria. Hæc ſentientes certamina fautorum vtriuſq; partis taciti ex tuto ſpectabant. Coss. quo die magiſtratum inierunt ex S.C. cum circa omnia fana in quibus lectiſternium maiorem partem anni eſſe ſolet, maioribus hoſtiis immolaſſent, inde preces ſuas acceptas ab diis immortalibus ominati, ſenatui rite ſacrificatum precationemq; de bello fa-

ctam

A ctam renunciarunt. Aruſpices ita reſponderunt, ſi quid rei nouæ inciperetur id maturandũ eſſe: victoriam, triumphum, prorogationẽ imperii portendi. Patres quod fauſtũ felixq; P.R. eſſet, cẽturiatis comitiis primo quoq; die ferre ad populũ Coss. iuſſerunt: vt quod Perſeus Philippi filius Macedonum rex aduerſus fœdus cum patre Philippo ictum, & ſecum poſt mortem eius renouatum, ſociis P.R. arma intuliſſet, agros vaſtaſſet, vrbesq; occupaſſet: quodq; belli parandi aduerſus P.R. cõſilia iniſſet, arma, milites, claſſem eius rei cauſa comparaſſet: vt, niſi de iis rebus ſatisfeciſſet, bellum cũ eo iniretur. Hæc rogatio ad populũ lata eſt. S.C. inde factũ eſt, vt conſules inter ſe prouincias Italiam & Macedoniã cõpararẽt ſortirẽturúe. Cui Macedonia obueniſſet, vt is regẽ Perſea, quiq; eius ſectã ſecuti eſſent, niſi P.R. ſatisfeciſſent, bello pſequeretur. Legiones quatuor nouas ſcribi placuit, binas ſingulis Coss. Id præcipue prouinciæ Macedoniæ datũ, quod cum alterius Cos. legionibus quina millia & duceni equites ex vetere inſtituto darentur in ſingulas legiones: in Macedoniam ſena millia peditũ ſcribi iuſſa, equites treceni æqualiter in ſingulas legiones. & in ſociali exercitu conſuli alteri auctus numerus, XVI millia peditũ, DCCC equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxiſſet DC equites, in Macedoniam traiiceret. Italiæ ſatis viſa XII millia ſociorũ peditum, DC equites. Illud quoq; præcipuũ datum ſorti Macedoniæ, vt centuriones militesq; veteres ſcriberet quos vellet Cos. vſq; ad quinquaginta annos. In tribunis militũ nouatum eo anno propter Macedonicum bellũ, quod Coss. ex S.C. ad populũ tulerunt, ne trib. mil. eo anno ſuffragiis crearentur, ſed Cos. prætorumq; in iis faciendis iudicium arbitriũq; eſſet. Inter prætores ita partita imperia. Prætorẽ cuius ſors fuiſſet vt iret quò ſenatus cenſuiſſet, Brũdiſium ad claſſem ire placuit: vtq; ibi recognoſceret ſocios nauales, dimiſſisq; ſi qui parũ idonei eſſent, ſupplementũ legeret ex libertinis: & daret operam, vt duæ partes ciuium Romanorum, tertia ſociorũ eſſet. Cõmeatus claſſi legionibusq; vt ex Sicilia Sardiniaq; ſubueherẽtur, prætoribus qui eas prouincias ſortiti eſſent mandari placuit, vt alteras decumas Siculis Sardisq; imperarẽt, vtq; id frumentũ ad exercitũ in Macedoniam portaretur. Siciliã C. Caninius Rebilus eſt ſortitus, L. Furius Philus Sardiniã, L. Canuleius Hiſpaniã, C. Sulpicius Galba vrbanã iuriſdictionem, L. Iulius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò ſenatus cenſuiſſet ſors euenit. Inter Coss. magis cauillatio q̃ magna contentio de prouincia fuit. Caſſius ſine ſorte ſe Macedoniam oppugnaturum dicebat, nec poſſe collegã ſaluo iureiurando ſecũ ſortiri. Prætorẽ eum, ne in prouinciã iret, in concione iuraſſe, ſe ſtato loco ſtatisq; diebus ſacrificia habere, quæ abſente ſe recte fieri non poſſent: quæ nõ magis

B Cos. q̃ prætore abſente recte fieri poſſent. Si ſenatus non quid vellet in cõſulatu potius, q̃ quid in prætura iurauerit P. Licinius, animaduertendũ eſſe cenſeat: ſe tamen futurũ in ſenatus poteſtate. Conſulti patres, cui conſulatum P.R. non negaſſet, ab ſe prouinciam negari ſuperbum rati, ſortiri cõſules iuſſerunt. P. Licinio Macedonia, C. Caſſio Italia obuenit. Legiões inde ſortiti ſunt: prima & tertia in Macedoniam traiicerentur, ſecunda & quarta vt in Italia remanerẽt. Delectus Coss. multo intentiorem q̃ aliàs curã habebant. Licinius veteres quoq; ſcribebat milites centurionesq;: & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes videbant qui priore Macedonico bello, aut aduerſus Antiochũ in Aſia ſtipendia fecerant. Cũ tribuni militũ centuriones ſed primũ quenq; citarent, tres & XX centuriones qui primos pilos duxerant, citati Tr. pl. appellarũt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad Coss. reiiciebãt. Eorum cognitionem eſſe debere, quibus delectus quibusq; bellum mandatũ eſſet. Cæteri cognituros ſe de quo appellati eſſent aiebant, & ſi iniuria fieret auxiliũ ciuibus laturos. Ad ſubſellia Tr. res agebatur. Eò M. Popilius conſularis aduocatus, centuriones, & conſul venerunt. Cos. inde poſtulanti vt in concione ea res ageretur, populus in cõcionem aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio ante conſul fuerat, ita verba fecit. Militares homines, & ſtipẽdia iuſta, & corpora & ætate & aſſiduis laboribus cõfecta habere: nihil recuſare tamen quo minus operam R.P. dent, id tantum deprecari, ne inferiores iis ordines q̃ quos cũ militaſſent habuiſſent attribuerentur. P. Licinius Cos. S.C. recitari iuſſit. Primũ, quod bellum ſenatus Perſeo iuſſiſſet: deinde quod veteres centuriones q̃plurimum ad id bellum ſcribi cenſuiſſet: nec vlli, qui nõ maior annis quinquaginta eſſet, vacationem militiæ eſſe. Deprecatus eſt deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduerſus regem potentiſſimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent: aut prohiberent Cos. quem cuiq; ordinem aſſignari è rep. eſſet, cum aſſignare. Si quid in ea re dubium eſſet, ad ſenatũ reiicerent. Poſtq̃ Cos. quæ voluerat dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero qui Tr. pl. appellauerant, à Cos. & ab tribunis petiit, vt ſibi paucis ad populum agere liceret. Permiſſu omnium ita locutus fertur. Sp. Liguſtinus tribus Cruſtuminæ ex Sabinis ſum oriundus Quirites: Pater mihi iugerũ agri reliquit, & paruum tugurium, in quo natus educatusq; ſum hodieq; ibi habito. Cum primum in ætatem veni, pater mihi vxorẽ, fratris ſui filiã dedit: quæ ſecum nihil attulit præter libertatem pudicitiamq;, & cum his fœcũditatẽ quãta vel in diti domo ſatis eſſet. Sex filii nobis, duæ filiæ ſunt, vtræq; iam nuptæ. Filii IIII togas viriles habent, duo prætextati ſunt. Miles ſum factus P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. In eo exercitu, qui in Macedoniam eſt tranſportatus, biennium miles gregarius fui aduerſus Philippum regem tertio anno virtutis cauſa mihi T. Quintius Flaminius decumũ ordinẽ haſtatũ aſſignauit. Deuicto

C Philippo Macedonibusq́;,cum in Italiam portati ac dimiſſi eſſemus,continuo miles voluntarius cū M.Porcio Coſ.in Hiſpaniam ſum profectus. Neminem omnium imperatorum qui viuāt acriorem virtutis ſpectatorem ac iudicem fuiſſe ſciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti ſunt.Hic me imperator dignum iudicauit,cui primum haſtatum prioris centuriæ aſſignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus ſum in eum exercitum,qui aduerſus Ætolos & Antiochum regem eſt miſſus.à M.Cælio mihi primus princeps prioris cēturiç eſt aſſignatus.Expulſo rege Antiocho,ſubactis Ætolis reportati ſumus in Italiam,& deinceps bis quæ annua merebant legiones ſtipendia feci.Bis deinde in Hiſpania militaui,ſemel Q.Fuluio Flacco,iterū T.Sempronio Graccho Pr.à Flacco inter cæteros,quos virtutis cauſa ſecum ex prouincia ad triumphū deducebat , deductus ſum:à T.Graccho rogatus in prouinciam ii.Quater intra paucos annos primū pilū duxi.quater & tricies virtutis cauſa donatus ab imperatoribus ſum . ſex ciuicas coronas accepi. XXII ſtipendia annua in exercitu emerita habeo,& maior annis ſum quinquaginta.Quod ſi mihi nec ſtipendia omnia emerita eſſent, nec dum ætas vacationem daret , tamen cū quatuor milites pro me vno vobis dare P.Licini poſſem, æquum erat me dimitti.Sed hæc pro cauſa mea dicta accipiatis velim:ipſe me,quo ad quiſquam qui exercitus ſcribit idoneum militem iudicabit,nunquā ſum excuſaturus.Ordinem quo me dignum iudicēt Tr.militū ipſorum eſt poteſtatis:ne quis me virtute in exercitu prçſtet dabo operam , vt ſemper ita feciſſe me & imperatores mei,& qui vnà ſtipendia fecerunt teſtes ſunt. Vos quoq; æquum eſt commilitones,& ſi appellationis vobis vſurpatis ius,cū adoleſcentes nihil aduerſus magiſtratuum ſenatusq́; authoritatem vſquā feceritis,nunc quoq; in poteſtate ſenatus ac conſulū eſſe,& omnia honeſta loca ducere,quibus remp.defenſuri ſitis.Hæc vbi dixit,collaudatum multis verbis conſul ex concione in ſenatum duxit.Ibi quoq; ei ex authoritate ſenatus gratiæ actæ,tribuniq́; militares in legione prima primum pilum virtutis cauſa ei aſſignarunt.Cæteri centuriones omiſſa appellatione,ad delectū obedienter reſponderunt.Quo maturius in prouincias magiſtratus proficiſcerētur,Latinæ Calend.Iun. fuere:eoq́; ſolenni perfecto C.Lucretius Pr.omnibus quæ ad claſſem opus erant præmiſſis, Brundiſiū eſt profectus.Præter eos exercitus quos Coſs.comparabāt,C.Sulpicio Galbæ Pr.negociū datum , vt quatuor legiones ſcriberet vrbanas,iuſto numero peditum equitumq́;:iisq́; IIII Tr.mil.ex ſenatu legeret qui præeſſent.Socijs Latini nominis imperaret XV millia peditum, M & CC equites.Is exercitus vti paratus eſſet quò ſenatus cenſuiſſet.P.Licinio Coſ.ad exercitum ciuilem ſocialemq́; petenti addita auxilia,Ligurum MM, Cretenſes ſagittarii incertus numerus,quantum rogati auxilia

D Cretenſes miſiſſent.Numidæ item equites elephantiq;.In eam rē legati ad Maſiniſſam Carthaginienſesq́; miſſi,L.Poſthumius Albinus,Q.Terentius Culleo,C.Aburius.In Cretam item legatos tres ire placuit,A.Poſthumium Albinū,C.Decium,A.Liciniū Neruam . Per idē tempus legati ab rege Perſeo venerunt.Eos in oppidū intromitti non placuit,cum iam bellum regi eorū & Macedonibus,& ſenatus decreſſet,& populus iuſſiſſet.in ædem Bellonæ in ſenatum introducti ita verba fecerunt.Mirari Perſea regem,quid in Macedoniā exercitus tranſportati eſſent.Si impetrari à ſenatu poſſet, vt ii reuocentur,regem de iniuriis,ſi quas ſociis factas quererētur,arbitratu ſenatus ſatiſfacturum eſſe.Sp.Carvilius,ad eam ipſam rem ex Græcia remiſſus ab Cn.Sicinio,in ſenatu erat . Is Perrhæbiam expugnatā armis,Theſſaliæ aliquot vrbes captas,cætera quæ aut ageret,aut pararet rex,cum argueret:reſpondere ad ea,legati iuſſi poſt quā in hæſitabant,negantes ſibi vltra quidquā mandatum eſſe:iuſſi renunciare regi:Coſ.P.Licinium breui cū exercitu futurum in Macedonia eſſe.Ad eum,ſi ſatisfacere in animo eſſet,mitteret legatos:Romam quod præterea mitteret non eſſe:neminem eorum per Italiam ire liciturum.Ita dimiſſis,P.Licinio Coſ.mandatum,intra XI diem iuberet eos Italia excedere:& Sp.Carvilium mitteret,qui donec nauem cōſcendiſſent,cuſtodiret.Hæc Romæ acta nondū profectis in prouinciam Coſs.Iam Cn.Sicinius,qui priuſq̄ magiſtratu abiret, Brūdiſium ad claſſem & ad exercitum præmiſſus erat,traiectis in Epirum V M peditum, CCC equitibus ad Nymphæum in agro Apolloniati caſtra habebat.Inde tribunos cum duobus millibus militum,ad occupanda Daſſaretiorū & Illyriorum caſtella,ipſis accerſentibus præſidia,vt tutiores à finitimorum impetu Macedonū eſſent, miſit.Paucis poſt diebus Q.Marcius,A.Attilius,& P.& Sergius Cornelii Lentuli,& L.Decimius,legati in Græciam miſſi,Corcyram peditum mille ſecū aduexerunt:ibi inter ſe & regiones quas obirent & milites diuiſerunt.Decimius miſſus eſt ad Gentium regē Illyriorū:quem,ſi aliquem reſpectū amicitiæ cū habere cerneret,tentare:aut etiam ad belli ſocietatem pellicere,iuſſus . Lentuli in Cephaleniam miſſi,vt in Peloponneſum traiicerent,oramq́; maris in occidentē verſi ante hyemē circumirent.Marcio & Atilio,Epirus Ætolia & Theſſalia circumeundæ aſſignātur.Inde Bœtiam atq; Eubœam aſpicere iuſſi,tum in Peloponneſum traiicere:ibi congreſſuros ſe cum Lentulis cōſtituunt.Priuſquàm digrederentur à Corcyra,literæ à Perſeo allatæ ſunt:quibus quærebat,quæ cauſa Romanis aut in Grçciam traiiciendi copias,aut vrbes occupandi eſſet.Cui reſcribi nihil placuit:nūcio ipſius q literas attulerat dici,præſidii cauſa ipſarū vrbium Romanos facere.Lentuli circūeuntes Peloponneſi oppida; cū ſine diſcrimine omnes ciuitates adhortarentur:vt quo animo qua fide adiuuaſſent Romanos Philippi

A lippi primum deinde Antiochi bello, eodem aduerſus Perſea iuuarent: fremitū in concionibus audie-
bant: Acheis indignantibus eodem ſe loco eſſe, qui omnia à principiis Macedonici belli præſtitiſſent
Romanis, & Macedonū Philippi bello hoſtes fuiſſent: quo Meſſenii atq; Elii qui pro Antiocho hoſte
arma aduerſus P.R. tuliſſent: ac nuper in Achaicū contributi cōciliū, velut præmiū belli ſe victoribus
Acheis tradi quererentur. Marcius & Atilius ad Gitanas Epiri oppidū X millia ab mari cū aſcende-
rent, cōcilio Epirotarū habito cū magno omniū aſſenſu auditi ſunt: & quadringentos iuuentutis eo-
rum in Oreſtas, vt præſidio eſſent liberatis ab ſe Macedonibus, miſerunt. Inde in Ætoliam progreſſi,
ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locū alius ſufficeretur, & Lyciſco Pr. facto, quē Ro
manorū fauere rebus ſatis compertū erat, tranſierūt in Theſſaliā. Eò legati Acarnanū, & Boëtorum
exules venerunt. Acarnanes nunciare iuſſi, quæ Philippi primū, Antiochi deinde bello, decępti polli-
citationibus regis aduerſus P.R. cōmiſiſſent, ea corrigendi occaſionē illis oblatam. Si male meriti cle-
mentiā P.R. experti eſſent, bene merendo liberalitatē experirentur. Boëtis exprobratū, ſocietatem eos
cum Perſeo iunxiſſe. iis cum culpā in Iſmeniā principē alterius partis cōferrent, & quaſdam ciuitates
diſſentientes in cauſam deductas: appariturū id eſſe Marcius reſpondit. Singulis enim ciuitatibus de
ſe ipſis conſulendi poteſtatē facturos, Theſſalorū Lariſſæ fuit cōciliū. Ibi & Theſſalis benigna materia
gratias agēdi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis, quod & Philippi prius & poſt Antiochi
bello enixe adiuti à gente Theſſalorū eſſent. hac mutua cōmemoratione meritorū accenſi animi mul-
titudinis ad omnia decernenda quæ Romani vellent. Secundū hoc concilium legati à Perſeo rege ve-
nerunt, priuati maxime hoſpitii fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab huius neceſſitudinis
cōmemoratione orſi, petierunt legati, in colloquium veniendi regi poteſtatē faceret. Marcius & ſe ita
à patre ſuo accępiſſe dixit, amicitiam hoſpitiūq; cum Philippo fuiſſe: minime immemorem neceſſitu
dinis eius legationē eam ſuſcępiſſe. Colloquium, ſi ſatis cōmode valeret, nō fuiſſe dilaturū: nunc, vbi
primū poſſet, ad Peneum flumen, quà tranſitus ab Omolio Dium eſſet, præmiſſis qui nunciarent re-
gi, venturos. Et tū quidē ab Dio Perſeus in interiora regni recepit ſe, leui aura ſpei obiecta, quod Mar
cius ipſius cauſa ſuſcepiſſe ſe legationē dixiſſet. Poſt dies paucos ad conſtitutū locum venerunt. Ma-
gnus comitatus fuit regius, cum amicorū, tum ſatellitum turba ſtipante: non minore agmine legati
venerunt, & ab Lariſſa multis proſequentibus, & legationibus ciuitatium: quæ cōuenerant Lariſſam,
& renunciare domum certa quæ audiſſent volebant. Inerat cura inſita mortalibus videndi cōgredien-
B tes nobilem regem, & populi principis terrarum omnium legatos. Poſtq̃ in conſpectu ſteterunt diri-
mente amne, paulisper internunciando cunctatio fuit, vtri tranſgrederentur: aliquid illi regiæ maieſta
ti, aliquid hi P.R. nomini, cum preſertim Perſeus petiſſet colloquium, exiſtimabant deberi. ioco etiā
Marcius cunctantes mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quod Philippo ipſi cognomen erat) filius
ad patrē tranſeat. Facile perſuaſum id regi eſt. Aliud deinde ambigebatur, cum q̃ multis tranſiret. Rex
cum omni comitatu tranſire æquum cenſebat: legati vel cū tribus venire iubebant, vel ſi tantū agmen
traduceret, obſides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miſe
rat, principes amicorum obſides dedit. Nec tam in pignus fidei obſides deſiderati erant, q̃ vt appareret
ſociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regē cum legatis. Salutatio non tanquā hoſtiū, ſed ho-
ſpitalis ac benigna fuit, poſitiſq; ſedibus conſederunt. Cum paulisper ſilentiū fuiſſet. Expectari nos,
inquit Marcius, arbitror, vt reſpondeamus literis tuis quas Corcyram miſiſti: in quibus quæris, quid
ita legati cum militibus venerimus, & præſidia in ſingulas vrbes dimittamus. Ad hanc interrogatio-
nem tuam, & non reſpondere vereor, ne ſuperbum ſit: & vera reſpondere, ne nimis acerbū audiēti tibi
videatur. Sed cum aut verbis caſtigādus aut armis ſit, qui fœdus rumpit: ſicut bellum aduerſus te alii
quàm mihi mandatum malum: ita orationis acerbitatem aduerſus hoſpitem, vtcūq; eſt, ſubibo: ſicut
medici, cum ſalutis cauſa triſtiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, vnam rem te quæ
facienda fuerit ſenatus feciſſe cenſet, quod legatos Romam ad renouandum iudicat potius quàm cū
* renouatum eſſet violandum: Abrypolim ſocium atque amicum populi Romani regno expuliſti. Ar-
tetari interfectores, vt cæde (ne quid vltra dicam) lætatum appareret, recepiſti: qui omnium Illyrio-
rum fidiſſimum Romano nomini regulum occiderant. Per Theſſaliam & Malienſem agrum cum exer
citu contra fœdus Delphos iſti. Byzantiis item contra fœdus miſiſti auxilia. Cum Boëtiis ſociis no-
ſtris ſecretam tibi ipſi ſocietatem, quam non licebat, iureiurando pepigiſti. Thebanos legatos Euer-
ſam & Callicritum venientes à nobis, quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Ætolia bel-
lum inteſtinum & cædes principum, per quos niſi per tuos factæ videri poſſunt? Dolopes à te ipſo
euaſtati ſunt. Eumenes rex ab Roma cum in regnum rediret, propè vt victima Delphis in ſacrato lo-
co ante aras mactatus, quem inſimulet piget referre: quæ hoſpes Brundiſinus occulta facinora in-
dicet, certum habeo & ſcripta tibi omnia ab Roma eſſe, & legatos tuos renunciaſſe. Hæc ne diceren
tur à me, vno modo vitare potuiſti, non quærendo quam ob cauſam exercitus in Macedoniam traii-
ceretur; aut præſidia in ſociorum vrbes mitteremus. Quærenti tibi ſuperbius tacuiſſemus, quàm
vera reſpondimus. Equidem pro paterno noſtro hoſpitio faueo orationi tuæ, & opto vt aliquam

C mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud ſenatum cauſæ. Ad ea rex: Bonam cauſam, ſi apud iudices æquos ageretur, apud eoſdem & accuſatores & iudices agam. Eorũ autem quæ obiecta ſunt mihi, partim ea ſunt quibus neſcio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubeſcam, partim quæ verbo obiecta, verbo negare ſit. Quid enim, ſi legibus veſtris hodie reus ſim, aut index Brundiſinus, aut Eumenes mihi obiiciat, vt accuſare potius vere, quàm conuiciari videantur? Scilicet nec Eumenes, cum tam multis grauis publice ac priuatim ſit, alium quàm me inimicum habuit: neque ego potiorem quẽquam ad miniſteria facinorum, quàm Rammium, quem neque vnquam ante videram, nec eram poſtea viſurus, inuenire potui: & Thebanorum, quos naufragio periſſe conſtat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio eſt: in qua tamen nihil vltra obiicitur, quàm interfectores eius in regno exulaſſe meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non ſum recuſaturus, ſi vos quoque accipitis, vt quicunq; exules in Italiam aut Romam ſe cõtulerunt, his facinorum, propter quæ damnati ſunt, authores vos fuiſſe fateamini. Si hoc & vos recuſabitis & omnes aliæ gentes, ego quoque inter cæteros ero. Et Hercule quid attinet cuiquam exilium patere, ſi nuſquam exuli futurus locus eſt? Ego tamen iſtos, vt primum in Macedonia eſſe admonitus à vobis comperi, requiſitos abire ex regno iuſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam cauſam dicenti reo obiecta ſunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere quod mihi eſt vobiſcum diſceptationem habeant. Nam ſi eſt in fœdere ita ſcriptum, vt ne ſi bellum quidem quis inferat, tueri me regnumq; meum liceat: mihi fatendum eſt, quod me armis aduerſus Abrypolim ſocium populi Romani defenderim, fœdus violatum eſſe. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum eſt, vt arma armis propulſentur: quid tandẽ me facere decuit, cum Abrypolis fines mei regni vſque ad Amphipolim peruaſtaſſet, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia pecorum abegiſſet? Quieſcerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus perueniſſet? At enim bello quidem iuſto ſum perſecutus: ſed vinci nõ oportuit eum, neque ea quæ victis accidunt pati: quorum caſum cum ego ſubierim, qui ſum armis laceſſitus, quid poteſt queri ſibi accidiſſe, qui cauſa belli fuit? Non ſum eodẽ modo defenſurus Romani, quod Dolopas armis coërcuerim: quia etſi non merito eorum, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis eſſent, veſtro decreto patri attributi meo. Nec, ſi cauſa reddenda ſit, non vobis nec fœderatis, ſed iis qui ne in ſeruos quidem ſæua atq; iniuſta imperia probant, plus æquo & bono ſæuiſſe in eos videri poſſum: quippe Euphranorem præfectum à me impoſitum ita occiderunt, vt mors pœnarũ eius leuiſſima fuerit. Ac cum proceſſiſſem inde ad viſendas Lariſſam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo

D multo ante debita vota perſoluerem, Delphos ſacrificandi cauſa aſcendi. Et hic criminis augendi cauſa cum exercitu me fuiſſe adiicitur: ſcilicet, vt quod nũc vos facere queror, vrbes occuparem, arcibus imponerem præſidia. vocate in concilium Græciæ ciuitates per quas iter feci: queratur vnuſquilibet militis mei iniuriam, nõ recuſabo quin ſimulato ſacrificio aliud petiſſe videar. Ætolis & Byzantiis præſidia miſimus, & cum Bœotis amicitiã fecimus. Hæc qualiacunque ſunt, per legatos meos nõ ſolum indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſæpe in ſenatu veſtro: vbi aliquos ego diſceptatores, non tam æquos, quàm te Q. Marci paternum amicum & hoſpitem, habebam. Sed nondum Romam accuſator Eumenes venerat, qui calumniando omnia detorquendoq; ſuſpecta & inuiſa efficeret: & perſuadere vobis conaretur, non poſſe Græciam in libertate eſſe & veſtro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum vltra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Aſiæ, quàm Antiochus fuerit, Eumenen eſſe. nec conquieſcere ſocios veſtros poſſe, quoad regia Pergami ſit: eam arcem ſupra capita finitimarum ciuitatũ impoſitã. Ego hæc Q. Marci & A. Atili, quæ aut à vobis obiecta, aut purgata à me ſunt, talia eſſe ſcio, vt aures, vt animi audientium ſint: nec tam referre, quid ego aut qua mẽte fecerim, q̃ quomodo id vos factum accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe: & ſi quid fecerim imprudẽtia lapſus, corrigi me & emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certe inſanabile, nec quod bello & armis perſequendum eſſe cenſeatis, cõmiſi. Aut fruſtra clementiæ grauitatiſq; veſtræ fama vulgata per gentes eſt, ſi talibus de cauſis, quæ vix querela & expoſtulatione dignæ ſunt, arma capitis & regibus ſociis bella infertis. Hæc dicenti tum aſſenſus Marcius, author fuit mittendi Romam legati, cũ experienda omnia ad vltimum, nec prætermittendum ſpem vllam cenſuiſſet. reliqua cõſultatio erat, quo nam modo tutum iter legatis eſſet. ad id cum neceſſaria petitio induciarum videretur, cuperetq; Marcius, neq; aliud colloquio petiſſet, grauate & in magnam gratiam petentis conceſſit. Nihil enim ſatis paratum ad bellum in præſentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: cũ Perſeus, ni ſpes vana pacis occæcaſſet cõſilia, omnia præparata atq; inſtructa haberet, & ſuo maxime tempore atq; alieno hoſtibus incipere bellũ poſſet. Ab hoc colloquio, fide induciarũ interpoſita, legati Romani in Bœotiã cõparati ſunt. Ibi iam motus cœperat eſſe, diſcedẽtibus à ſocietate communis conſilii Bœotorum quibuſdam populis: ex quo renunciatum erat. reſpondiſſe legatos, appariturum quibus populis proprie ſocietatem cũ rege iungi diſplicuiſſet. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipſo itinere occurrerunt, affirmantes non interfuiſſe ſe quo ſocietas ea decreta eſſet concilio: quos legati nullo in præſentia reſpõſo dato,

A Chalcidem ſe ſequi iuſſerũt. Thebis magna cõtentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prætoriis D
Boëtorũ victa pars iniuriam perſequens, coacta multitudine decretũ fecit Thebis, ne Boëtarchæ vr-
bibus reciperent. Exules Theſpias vniuerſi conceſſerũt: inde (recepti enim ſine cũctatione erant) The-
bas iá mutatis animis reuocati decretũ faciunt, vt XII qui priuati cœtũ & conciliũ habuiſſent, exi-
lio mulctarẽtur. Nouus deinde prætor, Iſmenias is erat vir nobilis ac potẽs: capitalis pœnæ abſentes
eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariſſam profecti, cauſam cum Perſeo
ſocietatis in Iſmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: vtriuſque tamen partis legati
ad Romanos venerũt, & exules accuſatoresq́; Iſmeniæ, & Iſmenias ipſe. Chalcidem vt vẽtum eſt, alia-
rum ciuitatium pricipes, id quod maxime gratum erat Romanis, ſuo quiq; proprio decreto Perſei ſo-
cietatem aſpernati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Boëtorum in fidem Romanorũ per-
mitti æquum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multum ab-
fuit quin ab exulibus fautoribusq́; eorum interficeretur. Thebæ quoq; ipſæ, quod Boëtiæ caput eſt,
in magno tumultu erant, aliis ad regem trahentibus ciuitatem, aliis ad Romanos: & turba Coronęo-
rum Alartiorũq́; conuenerat ad defendendum decretũ regiæ ſocietatis. Sed cõſtantia principũ, docen-
tium cladibus Philippi Antiochiq́; quanta eſſet vis & fortuna iperii Romani, victa eadẽ multitudo &
vt tolleret regia ſocietas decreuit, & eos, q authores paciſcẽdæ amicitiæ fuerát, ad ſatisfaciẽdũ legatis
Chalcidem miſit, fideiq́; legatorum commendari ciuitatem iuſſit. Thẽbanos Marcius & Atilius læ-
ti audierunt, authoresq́; & his ſeparatim: ſingulis fuerunt ad renouandam amicitiam mittendi Ro-
mam legatos. Ante omnia exules reſtitui iuſſerunt, & authores regiæ ſocietatis decreto ſuo damnarũt.
Ita, quod maxime volebant, diſcuſſo Boëtico conſilio Peloponneſum proficiſcuntur, Serg. Cornelio
Chalcidem accerſito. Argis præbitum eſt iis concilium: vbi nihil aliud à gente Achæorum petierunt,
q̃ vt mille millites darent. Id præſidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græ-
ciam traiiceretur, miſſum eſt. Marcius & Atilius, peractis quæ agenda in Græcia erant, principio hye-
mis Romam redierunt. Inde legatio ſub idem tempus in Aſiam circum inſulas miſſa. Tres erant le-
gati, T. Claudius, P. Poſthumius, M. Iunius. Ii circumeuntes, hortabantur ſocios ad ſuſcipiendum
aduerſus Perſea pro Romanis bellum: & quo quæque opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant:
B quia minores ſecuturæ maiorum authoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habeban-
tur: quia non fauere tantum, ſed adiuuare etiam viribus ſuis bellum poterant, XL nauibus autho-
re Hegeſilo comparatis. Qui cũ in ſummo magiſtratu eſſet (prytanin ipſi vocant) multis rationi- C
bus peruicerat Rhodios: vt omiſſa, quam ſæpe vaná experti eſſent, regum fouendorũ ſpe, Romanam
ſocietatem, vnã tum in terris vel viribus, vel fide ſtabilẽ, retinerẽt. Bellum imminere cũ Perſeo deſidera-
turos Romanos eundem naualem apparatũ, quem nuper Antiochi, quẽ Philippi ante bello vidiſſent:
trepidaturos tum repente paranda claſſe cũ mittenda eſſet, niſi reficere naues, niſi inſtruere naualibus
ſociis cœpiſſent. Id eo magis enixe faciundũ eſſe, vt crimina delata ab Eumene, fide rerũ refellerẽt. His
incitati XL nauium claſſem inſtructam, ornatamq́; legatis Romanis aduenientibus, vt nõ expecta-
tam adhortationẽ eſſe appareret, oſtenderunt. Et hæc legatio magnum ad cõciliandos animos ciuita-
tũ Aſiæ momentum fuit. Decimius vnus ſine vllo effectu, captarũ etiá pecuniarum ab regibus Illy-
riorũ ſuſpicione infamis, Romá rediit. Perſeus cũ à colloquio Romanorũ in Macedoniam recępiſſet
ſeſe, legatos Romá de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis miſit: & Byzantium & Rhodum
literas legatis ferendas dedit. In literis eadẽ ſententia ad omnes erat: collocutũ ſe cum Romanorum
legatis: quæ audiſſet quæq́; dixiſſet ita diſpoſita, vt ſuperior fuiſſe in diſceptatione videri poſſet. Apud
Rhodios legati addiderunt, confidere pacem futuram. Authoribus enim Marcio atq; Atilio, miſſos
Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus mouere bellum, tum omni gratia omni ope eni-
tendum fore Rhodiis, vt reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum ne omnium
rerum ius ac poteſtas ad vnum populum perueniat. Cum cæterorum id intereſſe tum præcipue Rho-
diorum, qui plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellãt: quæ ſerua atq; obnoxia fore, ſi nullus
alió ſit q̃ ad Romanos reſpectus. Magis & literæ & verba legatorũ benigne ſunt audita, q̃ momentũ
ad mutandos animos habuerunt: potẽtior eſſe partis melioris authoritas cœperat. Reſponſum ex de-
creto eſt, optare pacem Rhodios: ſi bellũ eſſet, ne quid ab Rhodiis ſperaret aut peteret rex, quod vete-
rem amicitiam, multis magniſq́; meritis pace belloq́; partã, diiungeret ſibi ab Romanis. Ab Rhodo
redeũtes, Boëtiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coroneam, & Aliartum adierunt, quibus expreſſum i-
nitis exiſtimabatur, vt relicta regia ſocietate Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti ſunt, quan-
quam nonnihil & dánatis principibus & reſtitutis exulibus, ſuccenſebãt Romanis. Coronæi & Aliar-
tii fauore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniá miſerũt, præſidium petẽtes, quo ſe aduerſus
impotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſpõſum ab rege eſt, præſidium
ſe propter inducias cum Romanis factas mittere nõ poſſe: tamen ſuadere ita à Thebanorum iniuriis
quà poſſent vt ſe vindicarent, ne Romanis præberẽt cauſam in ſe ſæuiẽdi. Marcius & Atilius Romã
cum veniſſent, legationem in Capitolio ita renunciarũt, vt nulla re magis gloriarentur, quam dece-

C pro per induſias & ſpem pacis rege. Adeo enim apparatibus belli fuiſſe inſtructum, ipſis nulla parata
re, vt omnia opportuna loca præoccupari ante ab eo potuerint, q̃ exercitus in Græciam traiiceretur.
Spatio autem induciarum ſumpto venturum illum nihilo paratiorẽ, Romanos omnibus inſtructio-
res rebus cœpturos bellum. Bœotorum quoque ſe concilium arte diſtraxiſſe, ne coniungi amplius vl-
lo conſenſu Macedonibus poſſent. Hæc, vt ſumma ratione acta, magna pars ſenatus approbabat: ve-
teres & moris antiqui memores, negabant ſe in ea legatione Romanas agnoſcere artes. Non per inſi-
dias & nocturna prælia, nec ſimulatam fugam improuiſoſq; ad incautum hoſtem reditus, nec vt aſtu
magis q̃ vera virtute gloriarentur, bella maiores geſſiſſe. Indicere potius q̃ gerere ſolitos bella, denun
ciare etiam, interdum locum finire in quo dimicaturi eſſent. Eadem fide indicatum Pyrrho regi medi-
cum, vitæ eius inſidiãtem: eadem Faliſcis vinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc roma-
na eſſe, non verſutiarum Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hoſtem q̃ vi ſuperare
glorioſius fuerit. Interdum in præſens tempus plus profici dolo q̃ virtute: ſed eius demum animum
in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa ſit, ſe neque arte, neq; caſu, ſed collatis cõminus viribus iu-
ſto ac pio eſſe bello ſuperatum. Hæc ſeniores, quibus noua hæc minus placebat ſapientia: vicit tamen
ea pars ſenatus, cui potior vtilis q̃ honeſti cura erat, vt comprobaretur prior legatio Marcii: & eodẽ
rurſus in Græciam cum quinqueremibus remitteretur, iubereturq; cætera, vti è repu. maxime viſum
eſſet, agere. A. quoq; Atilium miſerunt ad occupandã Lariſſam in Theſſalia, timẽtes ne ſi īduciarum
dies exiſſet, Perſeus præſidio eò miſſo, caput Theſſaliæ in poteſtate haberet. duo millia peditũ Atilius
ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam iuſſus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC mi-
lites Italici generis dati, vt Thebis daret operam, vt in poteſtate Bœotia eſſet. His præparatis, quan-
quã ad bellum conſilia erant deſtinata, ſenatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè quæ in col
loquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Inſidiarũ Eumeni factarũ crimen, & maxima cura, & mi-
nime tamen probabiliter: manifeſta enim res erat, defenſum. Cætera deprecatio erat: ſed non eis ani-
mis audiebanť, qui aut doceri, aut flecti poſſent. Denunciatũ, extemplo mœnibus vrbis Romæ, Ita-
lia intra XXX diem excederent. P. Licinio deinde Cos. cui Macedonia prouincia obuenerat, denun-
ciatũ, vt exercitui diem primam quanq; diceret ad conueniendũ. C. Lucretius Pr. cui claſſis prouincia
erat, cũ XL quinqueremibus ab vrbe profectus: nã ex refectis nauibus alias in aliũ vſum retineri ad
vrbẽ placuit. Præmiſſus à Pr. eſt frater Lucretius cũ quinquereme vna iuſſuſq; ab ſociis ex fœdere ac-
D ceptis nauibus ad Cephaleniam claſſi occurrere: ab Rheginis triremi vna, ab Locris duabus, ab Vri
tibus quatuor, præter oram Italiæ ſuperuectus Calabriæ extremũ promontoriũ in Ionio mari, Dyr-
rachiũ traiicit. Ibi decem ipſorũ Dyrrachinorũ, XII Iſſæorũ, LIIII Gentii regis lembos nactus, ſimu-
lans ſe credere eos in vſum Romanorũ cõparatos eſſe, oĩbus abductis, die tertio Corcyrã, inde protinus
in Cephaleniã traiicit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, ſuperato freto, die q̃nto in Cephaleniã
tranſmiſit. Ibi ſtetit claſſis, ſimul opperiẽs vt terreſtres copiæ traiicerenť, ſimul vt onerariæ ex agmine
ſuo per altũ diſſipatæ cõſequerentur. Per hos forte dies P. Licinius Cos. votis in Capitolio nuncupa-
tis, paludatus ab vrbe profectus eſt. Semp quidẽ ea res cum magna dignitate ac maieſtate geriť: præci-
pue cõuertit oculos animoſq;, cũ ad magnũ nobilemq; aut virtute, aut fortunã hoſtem, euntem Cos.
proſequunť. Contrahit enim nõ officii modo cura, ſed etiã ſtudiũ ſpectaculi, vt videant ducem ſuum,
cuius imperio cõſilioq; ſummã P. R. tuendã permiſerunt. Subit deinde cogitatio animũ, qui belli ca-
ſus, q̃ incertus fortunæ euentus, cõmuniſq; Mars belli ſit: aduerſa ſecunda, quæq; inſcitia & temerita-
te ducum clades ſæpe acciderint: quæ contra bona prudẽtia & virtus attulerint. Quem ſcire mortaliũ,
vtrius mẽtis, vtrius fortunæ Cos. ad bellum mittant: triumphãtem ne mox cum exercitu victore ſcã-
dentem Capitolium, ad eoſdem deos à quibus proficiſcatur, viſuri: an hoſtibus eam præbituri lætitiã
ſint. Perſi autem regi, aduerſus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pa-
ter, inter multa proſpere geſta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipſius Perſei num-
quam: ex quo regnum accepiſſet, deſitum belli expectatione celebrari nomẽ. cum his cogitationibus
omnium ordinum homines proficiſcentẽ conſulem proſecuti ſunt. Duo conſulares tribuni militum
cũ eo miſſi, C. Claudius, Q. Mucius: & tres illuſtres iuuenes, P. Lentulus & duo Manlii Acidini: alter
M. Manlii, alter L. Manlii filius erat. Cũ iis Cos. Brũdiſiũ ad exercitũ, atq; inde cum omnibus copiis
trãſuectus ad Nymphæũ in Apolloniati agro poſuit caſtra. Paucos ante dies Perſeus, poſtq̃ legati ab
Roma regreſſi p̃ciderãt ſpẽ pacis, cõſiliũ habuit. Ibi aliquãdiu diuerſis ſentẽtiis certatũ eſt. Erãt, q̃bus
vel ſtipẽdiũ pendendũ, ſi iniungereť, vel agri parte cedendũ ſi mulctarẽt, quidquid deniq; aliud pacis
cauſa patiendum eſſet, non recuſandum videretur: nec cõmittendum vt in aleam tãti caſus ſe regnũq;
daret. Si poſſeſſio haud ambigua regni maneret, multa diem tempuſq; afferre poſſe, quibus non amiſ
ſa modo recuperare, ſed timendus vltro iis eſſe quos nunc timeret poſſet. Cæterum multo maior pars
ferocioris ſententiæ erat. Quidquid ceſſiſſet, cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe affirma-
bãt. Neq; enim Romanos pecunia aut agro egere: ſed hoc ſcire, cũ omnia humana, tũ maxima quæq;
& regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe, & ceruicibus eorum

præpotentem

A præpotentem finitimum regem impoſuiſſe: Antiochum progeniemq́; eius vltra iuga Tauri remotũ.
Vnum eſſe Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod ſicubi P.R. ſua fortuna labet, anti-
quos animos regibus ſuis videatur poſſe facere. Dum integræ res, apud animum ſuum Perſea debe-
re, vtrum ſingula concedendo nudatus ad extremũ opibus extorriſq́; regno, Samothraciam aliam've
quam inſulam petere ab Romanis, vbi priuatus ſuperſtes regno ſuo in contemptu atq; inopia conſe-
neſcat, malit, an armatus vindex fortunæ dignitatiſq́; ſuæ, ita vt viro forti dignum ſit, patiatur quod-
cunq; caſus belli tulerit: aut victor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non eſſe admirabi-
lius Romanos Græcia pelli, quàm Annibalem Italia pulſum eſſe. Neq; hercule videre, qui cõueniat,
fratri affectanti per iniuriam regnum ſumma vi reſtitiſſe, alienigenis bene parto eo cedere. Poſtremo,
ita bello & pace quæri, vt inter omnes conueniat, nec turpius quicquam eſſe quàm ſine certamine ceſ-
ſiſſe regno: nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac maieſtate omnem fortunam expertum
eſſe. Pellæ in vetere regia Macedonum hoc conſilium erat. Geramus ergo, inquit, diis bene iuuãtibus,
quando ita videtur, bellum: literiſq́; circa præfectos dimiſſis Citium (Macedoniæ oppidũ eſt) copias
omnes contrahit. Ipſe centum hoſtiis ſacrificio regaliter Mineruæ quã vocant Alcidem confecto, cũ
purpuratorũ & ſatellitum manu profectus Citium eſt. Eò iam omnes Macedonũ externorũq́; auxilio-
rum conuenerant copiæ. Caſtra ante vrbem ponit, omneſq́; armatos in campo ſtruit. Summa om-
nium XL millia armata fuere: quorũ pars fermè dimidia phalangitæ erant: Hippias Berœus p̃erat.
Delecta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipſi
legionem vocabant: præfectos habebant Leonatum & Thraſippum Eulyeſtas. Cæterorum cetratorũ
trium fermè millium hominum dux erat Antiphilus Edeſſæus. Pæones, & ex Paroria & Parſtrymonia
(ſunt autem ea loca ſubiecta Thraciæ) & Agrianes admixtis etiam Thracibus incolis trium milliũ
fermè & ipſi expleuerũt numerum. Armauerat cõtraxeratq́; eos Didas Pæon, qui adoleſcentem Deme-
triũ occiderat. Et armatorum duo millia Gallorum erant, præfecto Aſclepiodoto. Ab Heraclea ex Sin-
tiis tria millia Thracum liberorum ſuum ducem habebant, Cretenſium par penè numerus ſuos du-
ces ſequebatur, Suſum Phalaſarneum & Syllum Gnoſium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex
Græcia, miſto generi hominum, præerat. Regii is generis ferebatur, exul damnatus frequenti conci-
B lio Achæorum, literis ad Perſea deprenſis. Ætolorum & Bœotorum, qui non explebant plus q̃ quingẽ-
torũ omnes numerũ, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorũ tot gentiũ auxiliis XII
millia armatorum fermè efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia contraxerat III millia. venerat
eodem Cotys Seuthæ filius rex gẽtis Odryſarũ cũ mille delectis equitibus, pari fermè peditum nume-
ro. Summa totius exercitus XXXIX millia peditũ erant, IIII equitum. Satis conſtabat ſecundũ
eum exercitũ, quem Magnus Alexander in Aſiã traiecit, nunquam vllius Macedonũ regis copias tan-
tas fuiſſe. Sextus & viceſimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat: per id omne tem-
pus quieta Macedonia, & progeniem ediderat, cuius magna pars matura militiæ eſſet, & leuibus bel-
lis Thracum accolarum quæ exercerent magis q̃ fatigarent, ſub aſſidua tamen militia fuerat: & diu
meditatum Philippo primo, deinde & Perſi Romanum bellum omnia vt inſtructa parataq́; eſſent ef-
fecerat. Mota parũper acies, nõ iuſto decurſu tamẽ, ne ſtetiſſe tantũ in armis viderentur: armatoſq́;, ſicut
erant, ad cõcionẽ vocauit. Ipſe cõſtitit in tribunali, circa ſe habens filios duos: quorũ maior Philippus
natura frater adoptione filius: minor quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus eſt mi-
lites ad bellum: iniuriam P.R. in patrem ſeq́; cõmemorauit. Illum oĩbus indignitatibus compulſum
ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppreſſum: ad ſe ſimul legatos, ſimul milites ad occupan-
das Græciæ vrbes miſſos. Fallaci deinde colloquio per ſpeciem recõciliandæ pacis extractam hyemẽ,
vt tempus ad comparandũ haberent. Conſulem nũc venire cũ duabus legionibus Romanis, quæ tri-
cenos equites habeãt, & pari ferme numero ſocioꝝ peditum equitũq́;. Eò vt accedant regũ auxilia Eu-
menis & Maſiniſſæ, non plus VII millia peditũ II equitum futura. Auditis hoſtium copiis, reſpice-
rent ſuum ipſi exercitum: quantum numero, quantum genere militum præſtarent, tironibus raptim
ad id bellum cõſcriptis, ipſi à pueris eruditi artibus militiæ, tot ſubacti atq; durati bellis. Auxilia Ro-
manis Lydos, & Phrygas, & Numidas eſſe: ſibi Thracas, Galloſq́; ferociſſimas gẽtium. Arma illos ha-
bere ea, quæ ſibi quiſq; parauerit, pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, p tot annos
patris ſui cura & impẽſa facta. Cõmeatum illis, cum procul, tum omnibus ſub caſibus maritimis fo-
re: ſe & pecuniã & frumentũ, præter reditus metallorum, in decem annos ſepoſuiſſe. Omnia quæ deoꝝ
indulgentia, quæ regia cura præparanda fuerant, plena cumulataq́; habere Macedonas: animũ habẽ-
dum eſſe, quem habuerint maiores eorum: qui Europa omni domita tranſgreſſi in Aſiam, incognitũ
famæ aperuerint armis orbem terrarum: nec ante vincere deſierint, quàm rubro mari incluſis quod
vincerent defuerit. At Hercule nũc nõ de vltimis Indiæ oris, ſed de ipſius Macedoniæ poſſeſſione cer-
tamen fortunã indixiſſe. Cũ patre ſuo gerẽtes bellũ Romanos, ſpecioſum Græciæ liberandæ tuliſſe ti-
tulum: nũc propalam Macedoniam in ſeruitutem petere: ne rex vicinus imperio ſit Romano, ne gẽs
bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda ſuperbis dominis eſſe cum rege regnoq́;, ſi abſiſtere

C bello & facere imperata velint. Cum per omnem orationem ſatis frequēti aſſenſu ſucclamatum eſſet: tum vero ea vociferatio ſimul indignantium minitantiumq́;, partim iubentium bonum animum habere regem, exorta eſt, vt finem dicendi faceret, tantum iuſſis ad iter parare: iam enim dici, mouere caſtra ab Nympheo Romanos. Concione dimiſſa ad audiendas legationes ciuitatium Macedoniæ ſe contulit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quæque ſuis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remiſſum omnibus, ſatis regios apparatus ad ea dictum ſufficere: vehicula tantum imperata, vt tormenta, telorumq́; miſſilium ingentem vim præparatam, bellicīq́; aliud inſtrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem vocāt lacum poſitis caſtris, poſtero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium proceſſit. Deīde ſaltu anguſto ſuperatis montibus, quos Cambunios vocant, deſcendit ad (Tripolim vocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida pauliſper cunctata, quia obſides Lariſſeis dederant: victa tamē præſenti metu in deditionē conceſſerunt. Benigne his appellatis, haud dubius Peræbo quoq; idem facturos, vrbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduētu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concurſu ad portas armatorum eſt repulſus: poſtero die omnibus copiis adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, vt inexpugnabilis munimenti ſpes incolas ferociores faceret: non portas claudere regi ſatis habuerunt, ſed probris quoq; in ipſum Macedonasq́; procacibus iaculati ſunt. Quæ res cum infeſtiorē hoſtem ad oppugnandum feciſſet: ipſos deſperatione veniæ ad tuendos ſeſe acrius accendit. Itaq; per triduum ingentibus vtrinq; animis & oppugnatæ ſunt & defenſæ. Multitudo Macedonum ad ſubeundum inuicem præliū haud difficulter ſuccedebat: oppidanos diem noctem eoſdem tuentes mœnia, nō vulnera modo, ſed etiam vigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die cum & ſcalæ vndiq; ad muros erigerentur, & porta vi maiore oppugnaretur: oppidani depulſi muris ad portam tuendam cōcurrunt, eruptionemq́; repentinam in hoſtes faciunt. Quæ cum iræ magis inconſultæ, q̄ veræ fiduciæ virium eſſet: pauci & feſſi ab integris pulſi terga dederunt, fugientesq́; per patentem portam hoſtes acceperunt. Ita capta vrbs ac direpta eſt: libera quoq; corpora, quæ cædibus ſuperfuerunt, venūdata. Diruto magna ex parte & incenſo oppido, profectus ad Phalannam caſtra mouit: inde poſtero die Gyrtonē peruenit. Quo cum T. Minucium Rufum & Hippiam Theſſalorum Pr. cum præſidio intraſſe accepiſſet: ne tentata quidem oppugnatione prætergreſſus, Velatias & Connum, perculſis inopinato aduentu oppidanis

D recepit. Vtraq; oppida in faucibus ſunt, quæ Tempe adeunt, magis Connus: itaq; & firmiore id præſidio tutum equitum peditumq́;, ad hoc foſſa triplici ac vallo munitum reliquit. Ipſe ad Sycuriū progreſſus, opperiri ibi hoſtium aduentum ſtatuit: ſimul & frumētari paſſim exercitum iubet in ſubiecto hoſtium agro. Namq; Sycurium eſt ſub radicibus Oſſæ mōtis, quà in meridiem vergit: ſubiectos habet Theſſaliæ campos, ab tergo Macedoniam atq; Magneſiam. Ad has opportunitates accedit ſumma ſalubritas & copia, pluribus circūiectis fontibus perenniū aquarū. Cos. Romanus per eoſdē dies Theſſaliam cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde poſtq̄ in Athamaniam eſt tranſgreſſus, aſperi ac prope inuii ſoli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit. cui ſi vexatis hominibus equisq́; tironem exercitū ducenti acie inſtructa & loco ſuo & tempore obſtitiſſet rex, ne Romani quidem abnuunt magna ſua cum clade fuiſſe pugnaturos. Poſtq̄ Gomphos ſine certamine ventum eſt, præter gaudium periculoſi ſaltus ſuperati, contemptus quoque hoſtium adeo ignorantium opportunitates ſuas acceſſit. Sacrificio rite perfecto Cos. & frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominumq́; moratus dies: cum audiret vagari Macedonas effuſos per Theſſaliam, vaſtariq́; ſociorum agros, ſatis iam refectū militem ad Lariſſam ducit. Inde cum III millia fermè abeſſet à Tripoli (Sceam vocāt) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus acceſſit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor millibus peditum, mille equitum ad Cos. venit. Chalcide relicta duo milla peditum, quibus Athenæus præpoſitus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus vndiq; Græciæ populis conuenerunt, quorū pleraq; (adeo parua erāt) in obliuionem adducta. Apolloniatæ CCC equites, centum pedites miſerūt. Ætolorum alæ vnius inſtar, quantū in tota gente equitum erat, venerant. & Theſſalorū omnis equitatus ſeparatus erat: nō plus q̄ CCC erant equites in caſtris Romanis. Achei iuuentutis ſuæ, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idē tēpus & C. Lucretius Pr. qui nauibus præerat ad Cephaleniā, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleā Chalcidem iuſſo petere, ipſe triremem conſcendit ſinum Corinthium petens ad præoccupandas in Boëtia res: tardior ei nauigatio propter infirmitatem corporis fuit M. Lucretius Chalcidē adueniēs, cum à P. Lentulo Aliartum oppugnari audiſſet, nuncium Pr. verbis, qui abſcedere eum inde iuberet, miſit. Boëtorum iuuentute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus à mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locū alteri nouæ obſidioni dedit. Nāq; extemplo M. Lucretius cum exercitu nauali X millibus armatorū, ad hoc duobus millibus regiorū qui ſub Atheneo erant, Aliartū circumſedit: parantibusq́; iā oppugnare ſuperuenit à Creuſa. Pr. Ad idē ferè

tempus

A tempus & ab ſocijs naues Chalcidem conuenerunt:duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex
Ponto triremes,quatuor Chalcedone,totidem Samo,tum quinque Rhodiæ quadriremes. Pr.quia
nuſquam erat maritimum bellum,remiſit ſocijs.& Q.Marcius Chalcidem nauibus venit,Halope ca
pta,Lariſſa quæ Cremaſte dicitur,oppugnata.Cum hic ſtatus in Boëtia eſſet:Perſeus cum ad Sycu-
rium(ſicut ante dictum eſt)ſtatiua haberet,frumento vndique circa ex agris cõuecto, ad vaſtandum
Phæreorum miſit:ratus adiuuandas ſociorum vrbes longius ab caſtris abſtractos deprehendi Roma
nos poſſe.Quos cum eo tumultu nihil motos animaduertiſſet,prædam quidem præterquàm homi-
num,pecora autem maxime omnis generis fuere,diuiſit ad epulandum militibus. Sub idem deinde
tempus conſilium & conſul & rex habuerunt,vnde bellum ordirentur. Regis creuerunt animi vaſta-
tione conceſſa ſibi ab hoſte Pheræi agri.Itaque eundum inde ad caſtra,nec dãdum vltra ſpatium cun
ctandi cenſebat.& Romani cenſebant,cunctationem ſuam infamem apud ſocios eſſe,maximopere in
digne ferentes non latam Pheræis opem. conſultantibus quid agerent: aderant autem Eumenes &
Attalus in conſilio:trepidus nuncius affert,hoſtem magno agmine adeſſe. Conſilio dimiſſo,ſignum
extemplo datur vt arma capiant.Interim placet ex regijs auxilijs centum equites & parem numerum
iaculatorum peditum exire.Perſeus fermè diei quarta cum paulo plus mille paſſus abeſſet a caſtris Ro
manis,conſiſtere ſigna peditum iuſſit:prægreſſus ipſe cum equitibus ac leui armatura,& Cotys cum
eo ducesq; aliorum auxiliorum præceſſerunt.Minus quingentos paſſus ab caſtris aberant,cum in cõ
ſpectu fuere hoſtium equites:duæ alæ erant magna ex parte Gallorum,Caſſignatus præerat:& leuis ar
maturæ centum ferè & quinquaginta Myſi aut Cretenſes. Conſtitit rex, incertus quantum eſſet ho-
ſtium.Duas inde ex agmine turmas Thracum,duas Macedonum, cum binis Cretenſium cohorti-
bus & Thracum miſit.Prælium,cum pares numero eſſent, neque ab hac aut illa parte noua auxilia
ſubuenirent,incerta victoria finitũ eſt.Eumenis fermè XXX interfecti:inter quos Caſſignatus dux
Gallorum cecidit.& tunc quidem Perſeus ad Sycurium copias reduxit:poſtero die circa eandem ho-
ram in eundem locum rex copias admouit,plauſtris cum aqua ſequentibus: nam duodecim millium
paſſuum via omnis ſine aqua & plurimi pulueris erat:affectosq; ſiti, ſi primo in conſpectu dimicaſ-
ſent,pugnaturos fuiſſe apparebat.Cum Romani quieſſent,ſtationibus etiam intra vallum reductis,
B regij quoque in caſtra redeunt.Hoc per aliquot dies fecerunt,ſperãtes fore vt Romani equites abeun-
tium nouiſſimum agmen aggrederentur:inde certamine orto,cum longius à caſtris eos elicuiſſent,fa
cile vbiubi eſſent ſe,qui equitatu & leui armatura plus poſſent,conuerſuros aciem. Poſtquàm incce-
ptum non ſuccedebat,caſtra propius hoſtem mouit rex,& à quinque millibus paſſuum communiit.
Inde luce prima in eodem quo ſolebat loco peditum acie inſtructa,equitatum omnem leuemq; arma-
turam ad caſtra hoſtium ducit. Viſus & plurium & propior ſolito puluis trepidationem in caſtris Ro
manis fecit:& primo vix creditum nuncianti eſt:quia prioribus continuis diebus nunquam ante ho-
ram quartam hoſtis apparuerat,tum ſolis ortus erat.Deinde vt plurium clamore & curſu à portis du
bitatio exempta eſt,tumultus ingens oboritur:tribuni præfecti que & centuriones in prætorium,mi
les ad ſua quiſque tentoria diſcurrit.Minus quingentos paſſus à vallo inſtruxerat Perſeus ſuos, circa
tumulum quem Callicinum vocant.Læuo cornu Cotys rex præerat cum omnibus ſuæ gentis: equi-
tum ordines leuis armatura interpoſita diſtinguebat.In dextro cornu Macedones erant equites,inter
mixti turmis eorum Cretenſes.Huic armaturæ Midon Bereus,equitibus & ſummæ partis eius Meno
Antigonenſis præerat.Proximi cornibus cõſtiterant regij equites,& mixtum genus delecta plurium
gentium auxilia:Patrocles Antigonenſis hic & Pæoniæ præfectus Didas,erant præpoſiti.Medius om
nium rex erat:circa eum agema quod vocant,equitumq; ſacræ alæ.ante ſe ſtatuit funditores iaculato-
resq;:quadringentorum manus vtraque numerum expleuerat.Ionem Theſſalonicenſem & Timano-
ra Dolopem ijs præfecit. Sic regij conſtiterant. Conſul intra vallum peditum acie inſtructa, & ipſe
equitatum omnem cum leui armatura miſit:pro vallo inſtructi ſunt.Dextro cornu præpoſitus C.Li-
cinius Craſſus conſulis frater cum omni Italico equitatu,velitibus intermixtis:ſiniſtro M.Valerius
Læuinus ſociorum ex Græcis populis equites habebat,eiuſdem gentis leuem armaturam. Mediam
autem aciem cum delectis equitibus extraordinarijs tenebat Q.Mucius. CC equites Galli ante ſi-
gna horum inſtructi & de auxilijs Eumenis Cyrtiorum gentis CCC Theſſali. CCCC equites
paruo interuallo ſuper leuum cornu locati. Eumenes rex Attalus que cum omni manu ſua ab tergo
inter poſtremam aciem ac vallum ſteterunt. In hunc modum maxime inſtructæ acies, par fermè
vtrinque numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditoribus iaculatoribus que qui
præceſſerunt prælio orto. Primi omnium Thraces, haud ſecus quàm diu clauſtris retentæ feræ,
concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt,vt vſu belli & inge-
nio ĩpauida gens turbaretur. gladijs haſtas petere pedites, nunc ſuccidere crura equis, nũc
ilia ſuffodere.Perſeus in mediam inuectus aciem,Græcos primo impetu auertit:quibus cum grauis
ab tergo iſtaret hoſtis,Theſſalorũ eqtatus,qui à læuo cornu breui ſpatio diiunctus in ſubſidijs fuerat,
extra cõcurſum primo ſpectator certaminis,deĩde ĩclinata re maximo vſui fuit.Cedẽtes enĩ ſenſim ite-

C gris ordinibus,poſtq̄ ſe Eumenis auxiliis adiunxerunt,& cum eo tutum inter ordines ſuos receptum ſocüs fuga diſſipatis dabant:& cum minus conferti hoſtes inſtarent,progredi etiam auſi multos fugientium obuios exceperunt.Nec regii ſparſi iam ipſi paſſim ſequendo,cum ordinatis & certo incedẽtibus gradu manus conſerere audebant:cum victor equeſtri prælio rex paruo momento ſi adiuuiſſet, debellatum eſſet.opportune adhortanti ſuperuenit phalanx,quam ſua ſponte ne audaci cœpto deeſſet Hippias & Leonatus raptim adduxerant,poſtq̄ proſpere pugnaſſe equitem acceperunt. Fluctuante rege inter ſpem metumq; tantæ rei conandæ,Cretenſis Euander,quo miniſtro Delphis ad inſidias Eumenis regis vſus erat:poſtquã̀m agmen impeditum venientium ſub ſignis vidit,ad regem accurrit,& monere inſtitit:ne elatus felicit ate ſummam rerum temere in non neceſſariá aleam daret. Si cõtentus bene re geſta quieſſet eo die,vel pacis honeſtæ conditionem habiturum,vel plurimos belli ſocios,qui fortunam ſequerentur,ſi bellare mallet.In hoc conſilium pronior erat animus regis: Itaque collaudato Euandro,ſigna referri,peditũq; agmen redire in caſtra iubet,equitibus receptui canere.cecidere eo die ab Romanis CC equites,duo millia haud minus peditum capti ferme CC equites. ex regiis autem XX equites, XL pedites interfecti.Poſtq̄ rediere in caſtra victores,omnes quidem læti,ante alios Thracum inſolens lætitia eminebat:cum cantu enim ſuperfixa capita hoſtium portantes redierunt.Apud Romanos non mœſtitia tantum ex male geſta re,ſed pauor etiam erat,ne extemplo caſtra hoſtis aggrederetur.Eumenes ſuadere,vt trans Peneum transferret caſtra:vt pro munimẽto amnem haberet,dum perculſi milites animos colligerent.Cos.moueri flagitio timoris fatendi:victus tamen ratione,ſilentio noctis tranſductis copiis,caſtra in vlteriore ripa communit.Rex poſtero die ad laceſſendos prælio hoſtes progreſſus,poſtq̄ trans amnem in tuto poſita caſtra animaduertit, fatebatur quidem peccatum,quod pridie non inſtitiſſet victis:,ſed aliquanto maiorem culpam eſſe, quod nocte foret ceſſatum.Nam vt neminem alium ſuorum moueret,leui armatura immiſſa,trepidãtium in tranſitu fluminis hoſtium deleri magna ex parte copias potuiſſe. Romanis quidem præſens pauor demptus erat,in tuto caſtra habentibus:damnum inter cætera præcipue famæ mouebat. & in conſilio apud Cos.pro ſe quiſque in Ætolos conferebant cauſam:ab iis fugæ terroriſq; principium ortum,ſecutos pauorem Ætolorum & cæteros ſocios Græcorum populorũ.Quinq; principes Ætolorum primi terga vertentes conſpecti dicebantur. Theſſali pro concione laudati,duceſq; eorum etiã virtutis cauſa donati.Ad regem ſpolia cæſorum hoſtium referebant:dona ex his aliis arma inſignia, aliis equos,quibuſdã captiuos dono dabat.Scuta erant ſupra MD: loricæ thoraceſq; M amplius
D ſummã explebãt:galearum gladiorumq; & miſſilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per ſe ampla,pleraque multiplicata verbis regis,quæ ad concionem vocato exercitu habuit.Præiudicatum euentũ belli habetis:meliorem partem hoſtium,equitatum Romanũ,quo inuictos ſe eſſe gloriabantur,fudiſtis.Equites enim illis principes iuuẽtutis,equites ſeminarium ſenatus:inde lectos in patrum numerum cõſules,inde imperatores creant.Horũ ſpolia paulo ante diuiſimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditũ victoriã habetis,quæ nocturna fuga vobis ſubtractæ, naufragorum trepidatione paſſim natantium flumen compleuerunt.Sed facilius nobis ſequẽtibus victos Peneum ſuperare erit,q̄ illis trepidantibus fuit:tranſgreſſiq; extemplo caſtra oppugnabimus,quæ hodie cepiſſemus,ni fugiſſent.Aut ſi acie decernere volent,eundem pugnæ pedeſtris euentum expectate,qui equitum in certamine fuerit.Et qui vicerant alacres,ſpolia cæſorum hoſtiũ humeris gerẽtes ante ora ſua, audiuere,ex eo quod acciderat ſpem futuri præcipientes:& pedites aliena gloria accenſi,præcipue qui Macedonum phalangis erant,ſibi quoq; & nauandæ regi operæ,& ſimilem gloriam ex hoſte pariendi occaſionem optabant.cõcione dimiſſa,poſtero die profectus inde ad Mopſelũ poſuit caſtra:tumulus hic inter Tempe & Lariſſam medius eſt.Romani non abſcedentes ab ripa Penei,tranſtulerunt in locum tutiorem caſtra.Eò Miſagenes Numida venit cum mille equitibus,pari peditũ numero, ad hoc elephantis duobus & XX. Per eos dies conſilium habenti regi de ſumma,cum iam conſediſſet ferocia ab re bene geſta:auſi ſunt quidã amicorũ conſilium dare,vt ſecũda fortuna in conditione honeſtæ pacis vteretur,potius quã̀m ſpe vana euectus in caſum irreuocabilem ſe daret. Modum imponere ſecundis rebus,nec nimis credere ſerenitati præſentis fortunæ,prudentis hominis & merito felicis eſſe. Mitteret ad Cos.qui fœdus in eaſdem leges renouarent,quibus Philippus eius pacem à T.Quintio victore accepiſſet:neq; finiri bellum magnificentius,q̄ à tam memorabili pugna:neque ſpem firmiorem pacis perpetuæ dari,quã̀m quæ perculſos aduerſo prælio Romanos molliores factura ſit ad paciſcendum.Quod ſi Romani tum quoque inſita pertinacia æqua aſpernarẽtur:deos hominesq;,& moderationis Perſei,& illorum peruicacis ſuperbiæ,futuros teſtes. Nunquam ab talibus conſiliis abhorrebat regis animus:itaque plurium aſſenſu comprobata eſt ſententia. Legati ad Cos.miſſi,adhibito frequenti conſilio auditi ſunt. Pacem petere,vectigal,quãtum Philippus pactus eſſet,daturum Perſea Romanis pollicentes:vrbibus agris lociſq;,quibus Philippus ceſſiſſet,ceſſurum primum. Hæc legati.Summotis his,cum cõſultarent,Romana conſtantia vicit in cõſilio.Ita tũ mos erat,in aduerſis vultũ ſecundæ fortunæ gerere,moderari aĩos in ſecundis.Reſpõderi placuit:ita pacem dari,ſi de ſumma rerum

A ma rerum liberum ſenatui permittat rex de ſe deq; vniuerſa Macedonia ſtatuendi ius. Hæc cum renū-
ciaſſent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum eſſe: & pleriq; vetare amplius mentio
nem pacis facere: vltro mox quæſituros quod oblatum faſtidiant. Perſeus hāc ipſam ſuperbiam, quip
pe ex fiducia virium eſſe, timere: & ſummam pecuniæ augēs, ſi pretio pacem emere poſſet, non deſtitit
animum Cos. tentare. Poſtquam nihil ex eo, quod primo reſponderat, mutabat: deſperata pace ad Sy
curium, vnde profectus erat, rediit belli caſum de integro tentaturus. Fama equeſtris pugnæ vulgata
per Græciam, nudauit voluntates hominum: non enim ſolum qui partis Macedonum erant, ſed ple-
rique ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam vim ſuperbiamq; experti, læti eam famā
accepere: non ob aliam cauſam quàm prauo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus vti-
tur, deteriori atque infirmiori fauendo. Eodem tempore in Boëtia ſumma vi Aliartum Lucretius Pr.
oppugnarat: & quanquam nec habebant externa auxilia obſeſſi, præter Coronæorum iuniores, qui
prima obſidione mœnia intrauerant: neque ſperabant: tamen ipſi animis magis quàm viribus reſi-
ſtebant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant: & arietem admotum, libramento plumbi gra-
uatum ad terram vrgebant: & ſi quà declinarent qui agebant ictum, pro diruto muro nouum tumul
tuario opere, raptim ex ipſa ruinæ ſtrage congeſtis ſaxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio len
tior eſſet, ſcalas per manipulos diuidi Pr. iuſſit, vt corona vndique mœnia aggreſſurus: eo magis ſuffe
cturam ad id multitudinem ratus, quod qua parte palus vrbem cingit, nec attinebat oppugnari, neo
poterat. Ipſe ab ea parte, qua duæ turres quodq; inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum
delectorum admouit: vt eodem tempore quo ipſe tranſcendere ruinas conaretur, concurſu aduerſus
ſe oppidanorum facto, ſcalis vacua defenſoribus mœnia capi parte aliqua poſſent. Haud ſegniter op
pidani vim eius arcere parant. Nam ſuper ſtratum ruinis locum faſcibus aridis ſarmentorum inie-
ctis, ſtantes cum ardentibus facibus accenſuros ea ſe ſæpe minabantur, vt incendio interſepti ab ho-
ſte ſpatium ad obiiciendum interiorem murum haberēt: quod inceptum eorum fors impediit. Nam
tantus repente effuſus eſt imber, vt nec accendi facile pateretur, & extingueret accenſa. Itaque & tran
ſitus per diſtracta fumantia virgulta patuit: & in vnius loci præſidium omnibus verſis, mœnia quo-
que pluribus ſimul partibus ſcalis capiuntur. In primo tumultu captæ vrbis ſeniores impubesq; quo
B quos caſus obuios obtulit, paſſim cæſi: armati in arcem confugerunt, & poſtero die, cum ſpei nihil
ſupereſſet, deditione facta ſub corona venierunt. fuerunt autem M M fermè & D. ornamenta vr-
bis ſtatuæ & tabulæ pictæ, & quicquid pretioſæ prædæ fuit, ad naues delatum vrbs diruta à
fundamentis. inde Thebas ductus exercitus: quibus ſine certamine receptis, vrbem tradidit exu
libus & qui Romanorum partis erant: aduerſæ factionis hominum, fautorumq; regis ac Macedo-
num, familias ſub corona vendidit. His geſtis in Boëtia, ad mare ac naues rediit. Cum hæc in Boëtia
gererentur, Perſeus ad Sycurium ſtatiua dierum aliquot habuit. Vbi cum audiſſet, raptim Romanos
circa ex agris demeſſum frumentum conuehere, deinde ante ſua quenq; tentoria ſpicas faſcibus deſe-
cantem, quo prius frumentum tereret, ingentes aceruos per tota caſtra ſtramentorum feciſſe: ratus
incēdio opportuna eſſe, faces tædamq; & malleolos ſtuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media no-
cte profectus, vt prima luce aggreſſus falleret. nequicquam primæ ſtationes oppreſſæ tumultu ac terro
re ſuo cæteros exciuerunt: ſignumq; datum eſt arma extemplo capiendi: ſimulq; in vallo, ad portas, mi-
les inſtructus erat & intentus propugnationi caſtrorum. Perſeus & extemplo circumegit aciem, & pri
ma impedimenta ire, deinde peditum ſigna ferri iuſſit. Ipſe cum equitatu & leui armatura ſubſtitit ad
agmen cogendum, ratus id quod accidit inſecuturos ad extrema ab tergo carpenda hoſtes. Breue cer-
tamen leuis armaturæ maxime cum procurſatoribus fuit, equites peditesq; ſine tumultu in caſtra re-
dierunt. Demeſſis circa ſegetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum caſtra mouent. Ibi cū
ſecuri, & propter caſtrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycuriū
& Crannona eſt, ſtatiua haberent: repente prima luce in imminētibus tumulis equitatus regius cum
leui armatura viſus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditū
agmen ſub lucē reliquerant in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici poſſe ratus ad eque
ſtre certamen Romanos: qui poſtq; nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycurium
ſigna iuberet, ipſe mox inſecutus. Romani equites modico interuallo ſequentes, ſicubi ſparſos ac diſ-
ſipatos inuadere poſſent: poſtquàm confertos abire ſigna atque ordines ſeruantes viderunt, & ipſi in
caſtra redeunt. Inde offenſus lōginquitate itineris rex ad Mopſelum caſtra mouit. & Romani demeſ-
ſis Crannonis ſegetibus in Phalanneum agrum tranſeunt. Ibi cum ex transfuga cognoſſet rex, ſine vl
lo armato præſidio paſſim vagantes per agros Romanos metere: cum M equitibus, duobus milli-
bus Thracum & Cretenſium profectus, cum quantum accelerare poterat effuſo agmine iſſent, impro
uiſo aggreſſus eſt Romanos. Iuncta vehicula, pleraq; onuſta, mille admodum capiūtur, D C fermè
homines. Prædam cuſtodiendam ducendamq; in caſtra C C C Cretenſium dedit. Ipſe reuocato ab ef
fuſa cæde equite & reliquis peditū, ducit ad proximū præſidiū, ratus haud magno certamine opprimi
poſſe. L. Pōpeius Tr. militū præerat, qui perculſos milites repētino hoſtium aduentu in propinquum

C tumulum recepit, loci ſe præſidio, quia numero & viribus impar erat, defenſurus. Ibi cum in orbem milites coegiſſet, vt denſatis ſcutis ab iactu ſagittarum & iaculorum ſeſe tuerentur: Perſeus circundato armatis tumulo, alios aſcenſum vndiq; tentare iubet, & cōminus prælium conſerere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circūſtabat: nam neq; conferti pugnare, propter eos qui aſcendere in tumulū conabantur, poterant: & vbi ordines procurſando ſoluiſſent, patebāt iaculis ſagittis ue. Maxime ceſtroſphendonis vulnerabant: hoc illo bello nouum genus teli inuentū eſt. Bipalme ſpiculū haſtili ſemicubitali infixū erat, craſſitudine digiti: huic ad libramē pinnæ tres, velut ſagittis ſolent, circūdabant: funda media, duo funalia imparia habebat: cū maiori ſinu librarum funditor habena rotaret, excuſſum velut glās emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum, pars vulnerata militū eſſet, nec facile iam arma feſſi ſuſtinerent inſtare: rex vt dederent ſe, fidem dare, præmia interdū polliceri: nec cuiuſquam ad deditionē flectebatur animus: cū ex inſperato iā obſtinatis mori ſpes affulſit. Nam cū ex frumentatoribus refugientes quidā in caſtra, nunciaſſent Cos. circumſideri præſidium: motus periculo tot ciuium (nam DCCC fermè & omnes Romani erant) cū equitatu ac leui armatura (acceſſerant noua auxilia Numidæ pedites equiteſq; & elephāti) caſtris egreditur: & tribunis militum imperat, vt legionum ſigna ſequantur. Ipſe velitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis, ad tumulum præcedit. Conſulis latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Miſagenes regulus Numidarum. Cum in conſpectu prima ſigna ſuorum circūſeſſis fuerunt, Romanis quidem ab vltima deſperatione recreatus eſt animus. Perſeus, cui primum oīum fuerat, vt contentus fortuito ſucceſſu, captis aliquot frumentatoribus occiſiſq;, non tereret tēpus in obſidione præſidii: ſecundum, ea quoq; tentata vtcunq;, cum ſciret nihil roboris ſecum eſſe, dum liceret intacto, abire: & ipſe hoſtium aduentum elatus ſucceſſu manſit, & qui phalangem accerſerent propere miſit: qua & ſerius quàm res poſtulabat, & raptim acta, turbati curſu aduerſus inſtructos & præparatos erant aduenturi. Cos. ante veniēs, extemplo prælium conſeruit. Primo reſiſtere Macedones; deinde vt nulla re pares erant, amiſſis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex ala quam Sacram vocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Cæterum iter propè ipſo prælio tumultuoſius fuit. Phalanx abs trepido nuncio accita cum raptim duceretur, primo in anguſtiis captiuorū agmini oblata vehiculiſq; frumento onuſtis: iis cæſis ingens ibi vexatio partis vtriuſq; fuit, nullo expectante vtcunq; explicaretur agmen: ſed armatis detrudentibus per præceps impedimenta (neq; enim aliter via aperiri poterat) iu-
D mentis cum ſtimularentur in turba ſæuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorum expedierant ſeſe, cum regio agmini perculſiſq; equitibus occurrunt. Ibi vero clamor iubentium referre ſigna, ruinæ quoq; propè ſimilem trepidationem fecit: vt ſi hoſtes introire anguſtias auſi lōgius inſecuti eſſent, magna clades accipi potuerit. Cos. recepto ex tumulo præſidio, contentus modico ſucceſſu, in caſtra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum authores ſunt, VIII millia hoſtium cæſa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: viuos captos circiter MMDCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam victoriam fuiſſe: ſupra IIIIM & CCC de exercitu cōſulis cecidiſſe: ſigna ſiniſtræ alæ quinq; amiſſa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Perſea perculit: vt dies paucos ad Mopſelum moratus, ſepulturæ maxime militum amiſſorum cura: præſidio ſatis valido ad Connum relicto in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, iuſſum Magnetas & propinquos tētare. Cum Pellam veniſſet, exercitu in hiberna dimiſſo, ipſe cum Cotye Theſſalonicam eſt profectus. Eò fama affertur, Atleſbim regulum Thracum, Corracum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum feciſſe: & regionē Marenem (quam vocant) cepiſſe. Itaq; dimittendum Cotyn ad ſua tuenda ratus, magnis proficiſcētem donis proſequitur. Ducenta talenta, ſemeſtre ſtipendium equitatui numerat: cum primo annuū dare conſtituiſſet. Cos. poſtquàm profectum Perſea audiuit, ad Connum caſtra mouet, ſi potiri oppido poſſet. Ante ipſa Tempe in faucibus ſitum, Macedoniæ clauſtra tutiſſima præbet, & in Theſſaliam opportunum Macedonibus decurſum. Cum & loco & præſidio valido inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incepto. In Perræbiam flexis itineribus. Mallœa primo impetu capta ac direpta, Tripoli aliaq; Perræbia recepta. Lariſſam rediit: inde Eumene atque Attalo domum remiſſis, Miſagenem Numidaſq; in hiberna in proximis Theſſaliæ vrbibus diſtribuit: & partem exercitus ita per totam Theſſaliam diuiſit, vt & hiberna commoda omnes haberent, & præſidio vrbibus eſſent. Q. Mucium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam miſit. Græcarum ciuitatium ſocios omnes præter Acheos dimiſit cum exercitus parte profectus in Achaiam Pthiotim, Pteleum deſertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Lariſſam deinde exercitum admouit: vrbs deſerta erat, in arcem omnis multitudo conceſſerat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præſidium, metu exceſſerant: à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, vtrū Demetrias prius aggredienda foret, an in Bœtia aſpiciendæ res. Thebani vexantibus eos Coronæis in Bœtiam accerſebant: ad horum preces, quia hibernis aptior regio quàm Magneſia erat, in Bœtiam duxit.

A EADEM æſtate,qua in Theſſalia equeſtri pugna vicere Romani,lega-
tus in Illyricum à Cos.miſſus opulẽta duo oppida vi atq; armis coëgit
in deditionem,omniaq; iis ſua conceſſit,vt opinione clementię eos qui
Carnuntem munitam vrbem incolebant alliceret.Poſtq̃ nec vt dederẽt
ſe compellere,neq; capere obſidendo poterat,ne duabus oppugnationi-
bus nequicq̃ fatigatus miles eſſet,quam prius intactam vrbem reliquè-
rat,diripuit.Alter Cos.C.Caſſius nec in Gallia, quã ſortitus erat, me-
morabile quicquam geſſit: & per Illyricum ducere legiones in Macedo-
niam vano incœpto eſt conatus.Ingreſſum hoc iter conſulem,ſenatus
ex Aquileienſium legatis cognouit:qui querentes coloniã ſuam nouam
& infirmã,nec dum ſatis munitam inter infeſtas nationes Hiſtrorum &
Illyriorum eſſe, cũ peterent vt ſenatus curæ haberet quomodo ea colo-
nia muniretur,interrogati vellent ne eam rẽ C.Caſſio Cos.mandari,reſpõderunt Caſſiũ Aquileiam
indicto exercitu,profectũ per Illyricũ in Macedoniã eſſe.Ea res primo incredibilis viſa,& pro ſe quiſq;
credere,Carnis forſitan aut Hiſtris bellũ illatũ. Tum Aquileienſes,nihil ſe vltra ſcire,nec audere affir-
mare,q̃ x x x dierũ frumentũ militi datũ,& duces,qui ex Italia itinera in Macedoniã noſſent , con-
quiſitos abductoſq;.Enimuero ſenatus indignari,tantũ cõſulem auſum,vt ſuã prouinciam relinque-
ret,in alienã tranſiret,exercitũ nouo periculoſo itinere inter exteras gentes ducere,viã tot nationibus
in Italiã aperire.Decernunt frequentes vt C.Sulpicius Pr.tres ex ſenatu nominet legatos,qui eo die
proficiſcantur ex vrbe,& quantũ accelerare poſſent,Caſſium Cos.vbicunq; ſit perſequantur:nũcient
ne bellũ cum vlla gente moueat,niſi cũ qua ſenatus gerendũ cenſuerat . Legati ii profecti,M.Corne-
lius Cethegus,M.Fuluius,P.Marcius Rex.Metus de cõſule atq; exercitu diſtulit eo tempore munien-
dæ Aquileiæ curã.Hiſpaniæ deinde vtriuſq; legati aliquot populorũ in ſenatu introducti.Ii de magi-
ſtratuũ Romanorũ auaritia ſuperbiaq; conqueſti,nixi genibus ab ſenatu petierũt,ne ſe ſocios fœdius
ſpoliari vexariq; q̃ hoſtes patiantur.Cũ & alia indigna quererentur,manifeſtũ autẽ eſſet pecunias ca-
ptas,L.Canuleio Pr.qui Hiſpaniã ſortitus erat,negociũ datum eſt , vt in ſingulos à quibus Hiſpani
pecunias peterẽt,quinos recuperatores ex ordine ſenatorio daret,patronoſq; quos vellent ſumẽdi po-
B teſtatẽ faceret. Vocatis in curiã legatis,recitatũ eſt S.C.iuſſiq; nominare patronos,quatuor nomina-
uerunt,M.Porciũ Catonẽ,P.Corneliũ,Cn.F.Scipionẽ,L.Æmyliũ,M.F.Paulum,C.Sulpiciũ Gallũ.
Cum M.Titinio primũ,qui Pr.A.Manlio,M.Iunio Coss.in citeriore Hiſpania fuerat,recuperatores
ſumpſerunt.Bis ampliatus,tertio abſolutus eſt reus.Diſſenſio inter duarũ prouinciarũ legatos eſt or-
ta:citerioris Hiſpaniæ populi M.Catonẽ & Scipionẽ , vlterioris L.Paulũ & Gallũ Sulpiciũ patronos
ſumpſerũt.Ad recuperatores adducti,à citerioribus populis P.Furius Philus,ab vlterioribus M.Ma-
tienus.Ille Sp.Poſtumio,Q.Mucio Coss.triẽnio añ,hic biẽnio prius L.Poſtumio,M.Popilio Coss.
Pr.fuerat.Grauiſſimis criminibus accuſati ambo ampliatiq;,cũ dicẽda de integro cauſa eſſet,excuſati
exilii cauſa ſolũ vertiſſe,Furius Præneſte,Matienus Tibur exulatũ abierũt.Fama erat,prohiberi à pa-
tronis nobiles ac potentes cõpellare: auxitq; eam ſuſpicionẽ Canuleius Pr.quod omiſſa ea re delectũ
habere inſtituit:dein repẽte in prouinciã abiit,ne plures ab Hiſpanis vexarẽtur.Ita præteritis ſilentio
obliteratis,in futurũ cõſultũ ab ſenatu Hiſpanis,quod impetrarunt ne frumẽti ęſtimationẽ magiſtra-
tus Romanus haberet,néue cogeret vicẽſimas vẽdere Hiſpanos quãti ipſe vellet,& ne præfecti in op-
pida ſua ad pecunias cogẽdas imponerentur.Et alia noui generis hominũ ex Hiſpania legatio venit.
Ex militibus Romanis,& ex Hiſpanis mulieribus,cũ quibus cõnubiũ non eſſet,natos ſe memorãtes,
ſupra quatuor millia hominũ,orabant,vt ſibi oppidũ in quo habitarẽt daretur.ſenatus decreuit,vti
nomina ſua apud L.Canuleiũ profiterentur:eorũq; ſi quos manumiſiſſet,eos Carteiã ad Oceanũ de-
duci placere.Qui Carteienſiũ domi manere vellent,poteſtatẽ fore,vti numero colonorũ eſſent , agro
* aſſignato.Latinã eam coloniã fuiſſe,libertinorũq; appellari.Eodẽ tẽpore ex Africa & Guluſſa Maſiniſ-
ſæ regis filius legatus patris,& Carthaginienſes venerũt.Guluſſa prior in ſenatũ introductus,& quæ
miſſa erant ad bellũ Macedonicum à patre ſuo expoſuit,& ſi qua præterea vellent imperare,præſtatu-
rum merito P.R.eſt pollicitus:& monuit patres conſcriptos vt à fraude Carthaginienſium cauerent.
Claſſis eos magnæ parandæ cõſilium cepiſſe,ſpecie pro Romanis & aduerſus Macedonas: vbi ea pa-
rata inſtructaq; eſſet,ipſorum fore poteſtatis quem hoſtem aut ſocium habeant.

* *

tantum pauorem ingreſſi caſtra oſtentantes capita fecerũt,vt ſi admotus extemplo exercitus foret,ca-
pi caſtra potuerint. Tum quoq; fuga ingens facta eſt:& erant qui legatos mittendos,ad pacẽ precibus
petendã,cenſerent:ciuitateſq; cõplures eo nuncio audito in deditionẽ venerunt. Quibus purgãtibus

ſeſe,culpāq; in duorū amentiam conferentibus,qui ſe vltro ad pœnā ipſi obtuliſſent,cum veniam de-
C diſſet prætor:profectus extemplo ad alias ciuitates,omnibus imperata facientibus,quieto exercitu pa
catum agrū,qui paulo ante ingēti tumultu arſerat,peragrauit.Hæc lenitas prætoris,qua ſine ſangui
ne ferociſſimam gentē domuerat,eo gratior plebi patribusq; fuit,quo crudelius auariusq; in Græcia
bellatū & ab cōſule Licinio & ab Lucretio prætore erat.Lucretiū tribuni plebis abſentem concionibus
aſſiduis lacerabant,cū reipublicæ cauſa abeſſe excuſaretur:ſed tum adeo vicina etiā inexplorata erant,
vt is eo tēpore in agro ſuo Antiati eſſet,aquāq; ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ duceret.Id
opus centū triginta millibus æris locaſſe dicitur:tabulis quoq; pictis ex prǽda fanum Æſculapii exor
nauit.Inuidiā infamiamq; ab Lucretio auerterunt in Hortenſiū ſucceſſorē eius Abderitæ legati,flen-
tes ante curiā,querentesq; oppidum ſuum ab Hortenſio expugnatū ac direptum eſſe.Cauſam excidii
fuiſſe vrbi,quod cū centū millia denariūm,& tritici L millia modiūm imperaret,ſpatiū petierunt:
quo de ea re & ad Hoſtiliū conſulē & Romam mitterent legatos.vix dum ad conſulem ſe perueniſſe,&
audiſſe oppidū expugnatū,principes ſecuri percuſſos,ſub corona cæteros veniſſe.indigna ſenatui vi-
ſa:decreueruntq; eadē de Abderitis,quæ de Coronæis decreuerāt priore anno:eadēq; pro cōcione edi-
cere Q.Mænium prætorem iuſſerunt.Et legati duo C.Sempronius Bleſus,Sex.Iulius Cæſar ad reſti-
tuendos in libertatē Abderitas miſſi.Iiſdem mandatū,vt & Hoſtilio cōſuli & Hortenſio prætori nun-
ciarent:ſenatū Abderitis iniuſtū bellum illatū,conquiriq; omnes qui in ſeruitute ſint,& reſtitui in li-
bertatē æquum cenſere.Eodē tempore de C.Caſſio,qui Cos.priore anno fuerat,tum Tr.militum in
Macedonia cū A.Hoſtilio erat,querelæ ad ſenatum delatæ ſunt:& legati regis Gallorū Cincibili vene
runt.Frater eius verba in ſenatu fecit,queſtus Alpinorū populorū agros ſociorum ſuorū depopulatū
C.Caſſium eſſe:& inde multa millia hominū in ſeruitutē abripuiſſe.Sub id tempus Carnorū Hiſtro-
rumq; & Iapidū legati venerunt:Duces ſibi ab conſule Caſſio primum imperatos,qui in Macedoniā
ducenti exercitum iter monſtrarēt:pacatum ab ſe tanquam ad aliud bellū gerendū abiſſe:inde ex me-
dio regreſſum itinere,hoſtiliter peragraſſe fines ſuos:paſſim rapinasq; & incendia facta:nec ſe ad id lo-
corum ſcire,propter quā cauſam conſuli pro hoſtibus fuerint.Et regulo Gallorū abſenti,& his popu
lis reſponſum eſt:ſenatum ea quæ facta querantur,neq; ſciſſe futura,neq; ſi ſint facta probare.Sed indi
cta cauſa damnari abſentem conſularē virū iniurium eſſe,cum is reipublicæ cauſa abſit.Vbi ex Mace
donia rediſſet C.Caſſius,tum ſi corā eum arguere vellent,cognita re ſenatū daturum operā,vti ſatis-
fiat.Nec reſponderi tantū iis gentibus,ſed legatos mitti,duos ad regulum trans Alpes,tres circa eos
populos placuit:qui indicarent quæ patrum ſentētia eſſet.Munera mitti legatis ex binis millibus æris
D cenſuerūt:duobus fratribus regulis hæc præcipua,torques duo ex quinq; pondo auri facti,& vaſa ar-
gentea quinq; ex viginti pondo,& duo equi phalerati cum agaſonibus,& equeſtria arma ac ſagula:&
comitibus eorum veſtimenta liberis ſeruisq;.Hæc miſſa,illa petentibus data,vt denorum equorū iis
commercium eſſet,educendiq; ex Italia poteſtas fieret.legati cum Gallis miſſi trans Alpes,C.Lælius,
M.Æmilius Lepidus:ad cæteros populos C.Sicinius,P.Cornelius Blaſio,T.Memmius.Multarum
ſimul Græciæ Aſiæq; ciuitatium legati Romā conuenerunt.Primi Athenienſes introducti:ii ſe quod
nauium habuerint militumq; P.Licinio conſuli & C.Lucretio prætori miſiſſe expoſuerūt:quibus eos
non vſos,frumenti ſibi centum millia imperaſſe:quod quanquam ſterilem terram arēt,ipſosq; etiam
agreſtes peregrino frumento alerent,tamen ne deeſſent officio confeciſſe:& alia quæ imperarētur prę-
ſtare paratos eſſe.Mileſii nihil præſtitiſſe memorantes,ſi quid imperare ad bellum ſenatus vellet,præ-
ſtare ſe paratos eſſe polliciti ſunt.Alabandenſes templum vrbis Romæ ſe feciſſe commemorauerunt,
ludosq; anniuerſarios ei diuæ inſtituiſſe:& coronā aurea quinquaginta pondo,quam in Capitolio
ponerent,donum Ioui opt.max.attuliſſe:& ſcuta equeſtria CCC.ea cui iuſſiſſent tradituros.Donū
vt in Capitolio ponere,& ſacrificare liceret petebant.Hoc Lampſaceni LXXX pondo coronā affe-
rentes petebant,commemorantes diſceſſiſſe ſe à Perſeo,poſtquàm Romanus exercitus in Macedo-
niam veniſſet,cum ſub ditione Perſei & ante Philippi fuiſſent.Pro eo,& quod imperatoribus Roma-
nis omnia præſtitiſſent,id ſe tantum orare,vt in amicitiam populi Romani reciperentur,& ſi pax cū
Perſeo fieret,exciperentur ne in regiam poteſtatem reciperentur.cæteris legatis comiter reſponſum.
Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q.Mænius Pr.iuſſus.munera omnibus in ſingulos bi-
nūm millium æris data.Alabandenſes ſcuta reportare ad A.Hoſtilium conſulem in Macedoniā iuſſi.
Et ex Africa legati ſimul Carthaginienſium tritici deciens centum millia & hordei quinquaginta in-
dicantes ſe ad mare deuecta habere,vt quò ſenatus cenſuiſſet deportarēt.Id munus officiumq; ſuum
ſcire minus eſſe quàm pro meritis populi Romani & volūtate ſua:ſed ſæpe aliās bonis in rebus vtri-
uſq; populi ſe gratorum fideliumq; ſociūm muneribus functos eſſe.Item Maſiniſſæ legati tritici ean-
dem ſummam polliciti,& mille & CC equites,XII elephantos,& ſi quid aliud opus eſſet,vti im-
peraret ſenatus:æque propēſo animo,ac quæ ipſe vltro pollicitus ſit,præſtaturum eſſe.Gratiæ & Car-
thaginienſibus & regi actæ,rogatiq; vt ea quæ pollicerentur ad Hoſtilium conſulem in Macedoniam
deportarent.Legatis in ſingulos binûm millium æris munera miſſa.Cretenſium legatis commemo

rantibus

A rantibus ſe quantũ ſibi imperatũ à P. Licinio Cos eſſet ſagittariorum in Macedoniã miſiſſe: cũ inter-
rogati non inficiarẽtur apud Perſea maiorem numerũ ſagittariorum q̃ apud Romanos militare, re-
ſponſum eſt: ſi Cretenſes bene ac grauiter deſtinarent potiorẽ populi Romani q̃ regis Perſei amicitiã
habere, ſenatũ quoq; Romanum iis tanquã certis ſociis reſpõſum daturũ eſſe. Interea nunciarẽt ſuis,
placere ſenatui, dare operam Cretẽſes, vt quos milites intra præſidia regis Perſei haberent, eos primo
quoq; tempore domũ reuocarent. Cretenſibus cũ hoc reſponſo dimiſſis, Chalcidenſes vocati: quorũ
legatio ipſo introitu, ob id quod Micion princeps eorũ pedibus captus lectica eſt introlatus, vltimæ
neceſſitatis extemplo viſa res: in qua ita affecto excuſatio valetudinis, aut ne ipſi quidem petenda viſa
foret, aut data petenti nõ eſſet. Cum ſibi nihil viui reliquũ præterq̃ linguam ad deplorãdas patrię ſuę
calamitates præfatus eẽt, expoſuit ciuitatis primũ ſuæ benefacta, & vetera, & ea quæ Perſei bello prę-
ſtitiſſent ducibus exercitibusq́; Romanis: tum quæ primo C. Lucretius in populares ſuos prætor Ro-
manus ſuperbe, auare, crudeliter feciſſet: deinde quæ tum cũ maxime L. Hortenſius faceret. Quẽadmo
dum omnia ſibi, etiã iis quæ patiantur triſtiora, patienda eſſe ducant, potius q̃ ſe dedãt Perſi. quod ad
Lucretiũ Hortenſiũq́; attineret: ſcire, tutius fuiſſe claudere portas, q̃ in vrbẽ eos accipere. Qui excluſiſ-
ſent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes eſſe: apud ſe templa omnibus or-
namentis cõpilata ſpoliataq́; ſacrilegiis C. Lucretiũ nauibus Antiũ deuexiſſe: libera corpora in ſerui-
tutẽ abrepta, fortunas ſociorũ P. R. direptas eſſe, & quotidie diripi. Nã ex inſtituto C. Lucretii Horten
ſium quoq; in tectis hyeme pariter atq; ęſtate naualeis ſocios habere, & domos ſuas plenas turba nau
tica eſſe: verſari inter ſe coniuges liberosq́; ſuos, quibus nihil neq; dicere penſi, neq; facere. Accerſere in
ſenatum Lucretiũ placuit, vt diſceptaret corãm purgaretq́; ſeſe. Cæterũ multo plura præſens audiuit,
q̃ in abſentẽ iacta erãt: & grauiores potẽtioresq́; acceſſere accuſatores duo Tr. pl. M. Iuuentius Talua,
& Cn. Aufidius. Ii non in ſenatu modo eum lacerarunt, ſed in cõcionẽ etiã pertracto multis obiectis
probris diẽ dixerunt. Senatus iuſſu Chalcidenſibus Q. Mænius Pr. reſpondit: quę bene meritos ſeſe, &
ante, & in eo bello quod geratur, de populo Romano dicant, ea & ſcire vera eos referre ſenatũ, & perin
de ac debeant grata eſſe. Quæ facta à C. Lucretio fieriq́; ab L. Hortẽſio Prr. Romanis querãtur, ea neq;
facta, neq; fieri volũtate ſenatus, quẽ non poſſe exiſtimare, qui ſciat bellum Perſi & ante Philippo patri
eius intuliſſe P. R. pro libertate Græciæ, non vt ea à magiſtratibus ſociis atq; amicis paterentur. Lite-
ras ſe ad L. Hortenſium Pr. daturos eſſe, quæ Chalcidenſes querãtur acta, ea ſenatui nõ placere. Si qui
in ſeruitutẽ liberi veniſſent, vt eos conquirendos primo quoq; tẽpore reſtituendosq́; in libertatẽ cura-
B ret. Sociorũ naualium neminem præter magiſtros in hoſpitia deduci æquũ cenſere. Hæc Hortẽſio iuſ-
ſu ſenatus ſcripta. Munera binũm millũ æris legatis miſſa, & vehicula Micioni publice locata, quæ
eum Brundiſium cõmode perueherent. C. Lucretiũ, vbi dies quæ dicta erat venit, tribuni ad populum
accuſarunt, mulctamq́; decies centũ millium æris dixerunt. Comitiis habitis omnes quinq; & XXX
tribus eum condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile geſtũ. Nam nec hoſtes mouerũt
arma, neq; conſul in agrum eorũ legiones induxit: & ſatis explorata pace eius anni, milites duarum le-
gionum Romanarum, intra dies LX q̃ in prouinciam venit, dimiſit: ſociorũ nominis Latini exerci-
tu mature in hiberna Lunã & Piſas deducto, ipſe cũ equitibus Galliæ prouinciæ pleraq; oppida adiit.
Nuſquam alibi q̃ in Macedonia bellum erat, ſuſpectum tamen & Gentiũ Illyriorum regem habebãt:
itaq; & octo naueis ornatas à Brundiſio ſenatus cenſuit mittendas ad C. Furium legatum Iſſam, qui
cum præſidio duarũ Iſſenſium nauium inſulæ præerat. duo millia militũ in eas naues ſunt impoſita,
quæ Q. Mænius Pr. ex S. C. in ea parte Italiæ, quæ obiecta Illyrico eſt cõſcripſit. & Cos. Hoſtilius Ap.
Claudiũ in Illyricũ cũ quatuor millibus peditum miſit, vt accolas Illyrici tutarentur. Qui non con-
tentus iis quas adduxerat copiis, auxilia ab ſociis corrogando ad VIII millia hominũ vario genere
armauit: peragrataq́; omni ea regione ad Lycnidum Daſſaretiorum cõſedit. Haud procul inde Vſca-
na oppidũ finium plerunq; Perſei erat. X millia ciuium habebat, & modicum cuſtodiæ cauſa Cre-
tenſium præſidium. Inde nuncii ad Claudiũ occulti veniebant, ſi propius copias admouiſſet, paratos
fore qui proderent vrbem: & operęprecium eſſe, non ſe amicosq́; tantum, ſed etiã milites præda exple-
turum. Spes cupiditati admota ita occæcauit animũ, vt nec ex iis qui venerunt quenquam retineret,
nec obſides pignus futuros furto & fraude agendæ rei poſceret, nec mitteret exploratũ, nec fidem acci-
peret: die tantũ ſtatuta profectus à Lycnido, duodecim millia ab vrbe, ad quã tendebat, poſuit caſtra.
Quarta inde vigilia ſigna mouit, mille fermè ad præſidium caſtrorũ relictis: incõpoſiti longo agmine
effuſi, infrequentes, cum nocturnus error diſſiparet, ad vrbem peruenerunt. Creuit negligentia poſtq̃
neminẽ armatũ in muris viderunt. Cæterum vbi primum ſub iactu teli fuerunt, duabus ſimul portis
erumpitur: & ad clamorem erumpentium ingens ſtrepitus è muris ortus vlulantium mulierum cum
crepitu vndiq; æris: & incõdita multitudo turba immixta ſeruili variis vocibus perſonabat: Hic tam
multiplex vndiq; obiectus terror effecit, ne ſuſtinere primã procellã eruptionis Romani poſſent. Itaq;
fugientes plures q̃ pugnantes interempti ſunt: vix duo millia hominum cum ipſo legato in caſtra per-
fugerunt. Quo longius iter in caſtra erat, eo pluereis feſſos conſectandi hoſtibus copia fuit. Ne mora-

C tus quidem in caſtris Appius, vt ſuos diſſipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros ſaluti fuiſſet. ad Lycnidum protinus reliquias cladis reduxit. Hæc & alia haud proſpere in Macedonia geſta ex Sexto Digitio Tr. militum, qui ſacrificii cauſa Romam venerat, ſunt audita. Propter quæ veriti patres ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Furium Flaccum & M. Caninium Rebilum miſerunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & vt A. Hoſtilius Cos. comitia conſulibus ſubrogandis ita ediceret, vti mẽſe Ianuario comitia haberi poſſent, & vt primo quoque tempore in vrbem rediret. Interim M. Recio Pr. mandatum, vt edicto ſenatores omnes ex tota Italia, niſi qui reipublicæ cauſa abeſſent, Romam reuocaret: qui Romæ eſſent, ne quis vltra mille paſſuũ ab Roma abeſſet. Ea vti ſenatus cenſuit ſunt facta. Comitia conſularia ad V Calend. Septemb. fuere. Creati Coss. ſunt Q. Marcius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cepio. Poſt diem tertium Pr. ſunt facti; C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Serg. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Deſignatis Pr. præter duas vrbanas quatuor prouinciç ſunt decretç. Hiſpania, & Sardinia, & Sicilia, & claſſis. Legati ex Macedonia exacto admodum menſe Februario redierũt. Hi quas res ea æſtate proſpere geſſiſſet rex Perſeus, referebant: quantusq́; timor ſocios populi Romani cepiſſet tot vrbibus in poteſtatem regis redactis. Exercitum conſulis infrequentem commeatibus vulgo datis per ambitionem eſſe: culpam eius rei conſulem in tribunos militum, contra illos in conſulem conferre. Ignominiam Claudii temeritate acceptam eleuare eos patres acceperũt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conſcriptos ibi milites amiſſos referebant. Conſules deſignati vbi primum magiſtratum iniſſent, de Macedonia referre ad ſenatum iuſſi: deſtinatæq́; prouinciæ iis ſunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatũ eſt: tertio die poſt Terminalia Calendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo deceſſerũt,
* L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furii T. Manlium Torquatum, in Liuii M. Seruiliũ pontifices legerunt. Principio inſequentis anni cum Coss. noui Q. Marcius, & Q. Seruilius de prouinciis retuliſſent, primo quoque tempore aut comparare eos inter ſe Italiam, & Macedoniã, aut ſortiri placuit. Priuſquàm id ſors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in vtranq́; prouinciam quod res deſideraret ſupplemẽti decerni. In Macedoniam peditum Romanorum ſex millia, ſociorum nominis Latini VI millia: equites Romanos CCL, ſocios CCC. Veteres milites dimitti, ita vt in ſingulas Romanas legiones ne plus ſena millia peditum, CCC equites eſſent. Alteri Cos. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in ſupplementum legeret: id modo finitum, vt duas legiones ſcriberet, quæ quina millia peditum & ducentenos haberent, equites trecenos. Peditum Latinorum maior quàm collegæ decretus numerus peditum X millia & DC equites:
D quatuor præterea legiones ſcribi iuſſæ. quæ ſi quò opus eſſet educerentur. Tribunos iis nõ permiſſum vt conſules facerent, populus creauit. Sociis nominis Latini XVI millia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, vt exiret ſi quò res poſceret. Macedonia maxime curam præbebat: in claſſem mille ſocii nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia ſcribi iuſſi: totidem vt ex Sicilia ſcriberentur, & cui ea prouincia eueniſſet mandatum, vt eos in Macedoniam vbicũque claſſis eſſet deportandos curaret. In Hiſpaniam tria millia peditum Romanorum in ſupplementum, CCC equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina millia, treceni & XXX equites. Et ſociis imperare prætor, cui Hiſpania obueniſſet, iuſſus IIII millia peditum, & CCC equites. Non ſum neſcius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portẽdere vulgo nunc credant, neq́; nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neq́; in annales referri. cæterum & mihi vetuſtas res ſcribenti neſcio quo pacto antiquus fit animus: & quædã religio tenet, quæ illi prudentiſſimi viri publice ſuſcipienda cenſuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nunciata: facem in cœlo conſpectam, & bouem fœminam locutam publice ali. Minturnis quoque per eos dies cœli ardẽtis ſpecies affulſerat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lachrymauit. in vrbe Romana duo æditui nunciarũt: alter in æde Fortunæ anguem iubatum à compluribus viſum eſſe: alter in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle eſt, duo diuerſa prodigia: palmam in area enatam, & ſanguine interdiu pluuiſſe. Duo non ſuſcepta prodigia ſunt: alterum quod in priuato loco factum eſſet: palmam enatam impluuio ſuo T. Marcius Figulus nunciabat. alterum quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei haſta quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arſiſſe, ita vt nihil eius ambureret ignis, dicebatur. Publicorũ prodigiorum cauſa libri à decemuiris aditi, XL maioribus hoſtiis quibus diis conſules ſacrificarent. & addiderunt vti ſupplicatio fieret, cũctiq́; magiſtratus circa omnia puluinaria victimis maioribus ſacrificarent, populusq́; coronatus eſſet. Omnia vti Xuiri præierunt facta. Cenſoribus deinde creandis comitia edicta ſunt. Petierunt cenſuram principes ciuitatis C. Valerius Leuinus, L. Poſthumius Albinus, P. Mucius Sçeuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcher, T. Sẽpronius Gracchus. Hos duos cenſores creauit populus Romanus. Cum delectus habẽdi maior q̃ aliàs propter Macedonicum bellum cura eſſet, Coss. plebem apud ſenatum accuſabant, quod & iuniores non reſpõderent.

Aduerſus

A Aduerſus quos C. Sulpicius & M. Claudius tribuni, plebis cauſam egerunt. Non conſulibus, ſed ambitioſis conſulibus delectũ difficilẽ eſſe: neminem inuitum militẽ ab iis fieri. Id ita vt eſſe ſcirent & patres conſcripti: prætores, quibus & vis imperii minor & authoritas eſſet, delectũ, ſi ita ſenatui videretur, perfecturos eſſe. Id prętoribus magna patrum non ſine ſuggillatione cõſulũ mandatũ eſt. Cenſores, vt eam rem adiuuarent, ita in concione edixerunt: legem cenſui cẽſendo dicturos eſſe, vt præter cõmune omnium ciuium iuſiurandum hæc adiurarẽt: tu minor annis ſex & quadraginta es, tuq́; ex edicto C. Claudii, T. Sempronii cenſorum ad delectum prodito: & quotieſcunq; delectus erit, quem hic cenſores magiſtratũ habebunt, ſi miles factus non eris in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abeſſe: edixerũt de militibus P. Ælio, C. Popilio Coss. poſtúe eos Coss. in Macedoniam ſcriptis: vt qui eorum in Italia eſſent, intra dies XXX cenſi prius apud ſeſe in prouinciam redirẽt. qui in patris aut aui poteſtate eſſent, eorum nomina ad ſe ederẽtur. Miſſorum quoq; cauſas ſeſe cognituros eſſe: & quorum ante emerita ſtipendia gratioſa miſſio ſibi viſa eſſet, eos milites fieri iuſſuros. Hoc edicto literiſq; cenſorum per fora & conciliabula dimiſſis, tanta multitudo iuniorum Romã conuenit, vt grauis vrbi turba inſolita eſſet. Præter delectum eorum, quos in ſupplementum mitti oportebat, quatuor à C. Sulpicio Pr. ſcriptæ legiones ſunt, intraq́; vndecim dies delectus eſt perfectus. Conſules deinde ſortiti prouincias ſunt: nam Pr. propter iuriſdictionem maturius ſortiti erant. Vrbana C. Sulpicio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hiſpaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Serg. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, claſſem C. Marcius Figulus erat ſortitus. conſulũ Q. Seruilio Italia, Q. Marcio Macedonia obuenit: Latiniſq; actis Marcius extemplo eſt profectus. Cepione deinde referente ad ſenatum, quas ex nouis legionibus duas legiones ſecum in Galliam duceret, decreuere patres vt C. Sulpicius M. Claudius Pr. ex his quas ſcripſiſſent legionibus quas videretur cõſuli darent. Indigne patiente prætorum arbitrio conſulem ſubiectum, dimiſſo ſenatu ad tribunal prætorum ſtans poſtulauit, ex S. C. deſtinarent ſibi duas legiones: prætores conſuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde cenſores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertiis iam cenſoribus lectus. Septem è ſenatu eiecti ſunt. In cenſu accipiẽdo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abeſſent ab ſignis cenſus docuit in prouinciam cogebant: cauſas ſtipendiis miſſorum cognoſcebant, & cuius nondum iuſta miſſio viſa eſſet, ita iuſiurandum adigebant: Ex tui animi ſententia tu ex edicto C. Claudii, T. Sempronii cenſorum in prouinciam Macedoniam redibis, quod ſine dolo malo facere poteris.

B In equitibus recenſendis triſtis admodum eorum atq; aſpera cenſura fuit: multis equos ademerũt: in ea re cum equeſtrem ordinem offendiſſent, flammam inuidiæ adiecere, edicto quo edixerunt, ne quis eorum qui Q. Fuluio, A. Poſthumio cenſoribus publica vectigalia aut vltro tributa conduxiſſent, ad haſtam ſuam accederet, ſociuſúe aut affinis eius conductionis eſſet. Sæpe id querẽdo veteres publicani cum impetrare nequiſſent ab ſenatu, vt modum poteſtati cenſoriæ imponerent, tandem Tr. pl. Rutilium, ex rei priuatæ contentione iratum cenſoribus, patronum cauſæ nacti ſunt. Clientem libertinũ parietem in Sacra via aduerſus ædes publicas demoliri iuſſerant, quod publico inædificatus eſſet. Appellati à priuato tribuni: cum præter Rutilium nemo intercederet, cenſores ad pignora capienda miſerũt, mulctamq́; pro concione priuato dixerunt. Hinc contentione orta, cum veteres publicani ſe ad tribunum contuliſſent, rogatio repente ſub vnius tribuni nomine promulgatur, Quæ publica vectigalia vltro tributa C. Claudius & T. Sempronius locaſſent, ea rata locatio ne eſſet: de integro locarentur, & vt omnibus redimendi & conducendi promiſcue ius eſſet. Diem ad eius rogationẽ concilio Tr. pl. dixit. Qui poſtquàm venit, vt cenſores ad diſſuadendum proceſſerunt, Graccho dicente ſilentium fuit: cum Claudio obſtreperetur, audientiam facere præconem iuſſit. Eo facto auocatam à ſe concionẽ tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capitolio vbi erat concilium abiit. Poſtero die ingentes tumultus ciere: Tib. Gracchi primum bona conſecrauit, quòd in multa pignoribusq́; eius qui tribunum appellaſſet, interceſſioni non parendo ſe in ordinem coëgiſſet. C. Claudio diẽ dixit, quod concionem ab ſe auocaſſet: & vtrique cenſori perduellionem ſe iudicare pronunciauit, diemq́; comitiis à C. Sulpicio Pr. vrbano petiit. Non recuſantibus cenſoribus qui minus primo quoque tempore iudicium de ſe populus faceret, in ante dies VIII & VII Calend. Octob. comitiis perduellionis dicta dies. Cenſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoq́; tabulario, & dimiſſis ſeruis publicis, negarunt ſe prius quidquam publici negocii geſturos, quàm iudicium populi de ſe factum eſſet. Prior Claudius cauſam dixit: & cum ex XII centuriis equitũ VIII cenſorem condemnaſſent, multæq́; aliæ primæ claſſis: extemplo principes ciuitatis in conſpectu populi annulis aureis poſitis veſtem mutarunt, vt ſupplices plebem circumirent. Maxime tamen ſententiá vertiſſe dicitur Tib. Gracchus, quod cum clamor vndique plebis eſſet, periculum Graccho non eſſe, conceptis verbis iurauit, ſi collega damnatus eſſet, non expectato de ſe iudicio comitem exilii eius futurum. Adeo tamen ad extremũ ſpei venit reus, vt octo centuriæ ad damnationẽ defuerint. Abſoluto Claudio Tr. pl. negauit ſe Gracchũ morari. Eo anno poſtulantibus Aquileienſium legatis vt numerũ

C colonorum augeret, M & D familiæ ex S.C.ſcriptæ:triũuiriq; qui eas deducerẽt miſſi ſunt T.An-
nius Luſcus,P.Decius Subulo,M.Cornelius Cethegus.Eodẽ anno C.Popilius & Cn.Octauius lega-
ti,qui in Græciá miſſi erãt,S.C.Thebis primũ recitatũ per omnes Peloponneſi vrbes circũtulerũt,ne
quis vllam rem in bellũ magiſtratibus Romanis conferret,præter q̃ quod ſenatus cenſuiſſet.Hoc fidu
ciam in poſterũ quoq; præbuerat,leuatos ſe oneribusq; impenſisq; , quibus alia alijs imperãtibus ex-
hauriebantur.Achaico concilio Argis agitato benigne locuti auditiq;,egregia ſpe futuri ſtatus fidiſ-
ſima gente relicta in Ætoliã traiecerunt.Ibi nondũ quidẽ ſeditio erat,ſed omnia ſuſpecta criminumq;
inter ipſos plena.ob quæ obſidibus poſtulatis,neq; exitu rei impoſito,in Acarnaniã inde profecti lega
ti ſunt.Typri cõciliũ legatis Acarnanes dederunt.Ibi quoq; inter factiones erat certamen:quidã prin-
cipum poſtulare,vt præſidia in vrbes ſuas inducerentur,aduerſus amentiã eorum , qui ad Macedoni-
cam gentem trahebant:pars recuſare,ne quod bello captis & hoſtibus mos eſſet,id pacatæ & ſociç ci-
uitates ignominiæ acciperẽt.Iuſta deprecatio hæc viſa.Lariſſam ad Hoſtilium procõſulẽ,ab eo enim
miſſi erant,legati redierunt.Octauiũ retinuit ſecum,Popilium cum mille ferme militibus in hiberna
Ambraciam miſit.Perſeus principio hyemis egredi Macedoniç finibus non auſus,ne qua in regnum
vacuum irrumperent Romani,ſub tempus brumæ,cum inexuperabiles ab Theſſalia mõtes niuis al-
titudo facit,occaſionem eſſe ratus frangendi finitimorũ ſpes animosq;,ne quid auerſo ſe in Romanũ
bellum periculi ſubeſſet:cũ à Thracia pacem Corys.ab Epiro Cephalus repentina defectiõe à Roma-
nis præſtarẽt,Dardanos recens domuiſſet bello,ſolũ infeſtum eſſe Macedoniæ latus,quod ab Illyrico
pateret,cernens,neq; ipſis quietis Illyriis,& aditũ præbentibus Romanis:ſi domuiſſet proximos Illy-
riorum,Gentiũ quoq; regẽ iam diu dubiũ in ſocietatẽ perlici poſſe:cum X millibus peditũ quorum
pars phalangitæ erant,& duobus millibus leuium armatorũ,& quingentis equitibus profectus Stu-
beram venit.Inde frumento complurium dierũ ſumpto,iuſſoq; apparatu oppugnandarũ vrbium ſe-
qui,tertio die ad Vſcana(Peneſtianæ terræ ea maxime vrbs eſt)poſuit caſtra:prius tamen q̃ vim ad-
moueret,miſſis qui tentarent nũc præfectorũ præſidii,nunc oppidanorũ animos.erat autem ibi cum
iuuentute Illyriorũ Romanũ præſidium.Poſtq̃ nihil pacati referebant,oppugnare eſt adortus , & co-
rona eam capere conatus eſt.Cũ ſine intermiſſione interdiu noctuq; alij alijs ſuccedentes , pars ſcalas
muris ignẽ portis inferrent,ſuſtinebant tamen eam tempeſtatem propugnatores vrbis:quia ſpes erat
neq; hyemis vim diutius pati Macedonas in aperto poſſe,nec ab Romano bello tantũ regi laxamenti
D fore,vt poſſet morari.Cæterum poſtq̃ vineas agi turresq; excitari viderunt,victa pertinacia eſt.Nam
præter q̃ quod aduerſus vim pares nõ erant,ne frumenti quidẽ aut vllius alterius rei copia intus erat,
vt in nec opinata obſidione.Itaq; cũ ſpei nihil ad reſiſtendũ eſſet,C.Caruilius Spoletinus,& C.Afra-
nius à præſidio Romano miſſi,qui à Perſeo peterẽt : primo vt armatos ſuaq; ſecũ ferentes abire ſine-
ret:deinde,ſi id minus impetrarent,vitæ tantũ libertatisq; fidẽ acciperẽt.Promiſſum id benignius eſt ab
rege q̃ præſtitũ.Exire enim ſua ſecũ efferentibus iuſſis,primũ arma ademit.His vrbe egreſſis & Illyrio-
rum cohors(quingenti erãt)& Vſcanienſes ſe vrbẽq; dediderũt.Perſeus præſidio Vſcanæ impoſito,
multitudinem omnẽ deditorũ,quæ propè numero exercitũ æquabat,Stuberam abducit . Ibi Roma-
nis,quatuor millia autem hominũ erant,præter principes in cuſtodiã ciuitatum diuiſis,Vſcanẽſibus
Illyriisq; venditis,in Peneſtiam exercitũ reducit ad Oæneum oppidũ in poteſtatem redigendũ.& alio-
qui opportune ſitũ,& tranſitus ea eſt in Labeates,vbi Gentius regnabat.Prætereunti frequẽs caſtellũ
Draudacum nomine peritorum quidã regiõis eius,nihil Oæneo capto opus eſſe ait , niſi in poteſtate
& Draudacũ ſit:opportunius etiã ad omnia poſitũ eſſe.Admoto exercitu omnes extemplo dediderunt
ſeſe.Qua ſpe celeriore deditione erectus , poſtq̃ animaduertit quantus agminis ſui terror eſſet , vnde-
cim alia caſtella eodem metu in poteſtatẽ redigit.Ad perpauca vi opus fuit.cætera volũtate dedita , &
in his recępti M & D diſpoſiti p præſidia milites Romani . Magno vſui Caruilius Spoletinus erat
in colloquiis,dicendo nihil in ipſos ſæuitum.ad Oæneum peruentũ eſt , quod ſine iuſta oppugnatio-
ne capi non poterat:& maiore aliquanto,q̃ cætera iuuẽtute & validum oppidũ mœnibus erat,& hinc
amnis Artatus nomine hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat.Hæc ſpem ad reſiſtendũ oppi-
danis dabant.Perſeus circumuallato oppido,aggerem à parte ſuperiore ducere inſtituit,cuius altitu-
dine muros ſuperaret . Quod opus dum perficitur,crebris interim præliis , quibus per excurſiones &
mœnia ſua oppidani tutabantur,& opera hoſtium impediebant,magna eorum multitudo variis ca-
ſibus abſumpta eſt:& qui ſupererant,labore diurno nocturnoq;,& vulneribus inutiles erant.Vbi pri-
mum agger iniunctus muro eſt,& cohors regia,quos Nicatoras appellãt,tranſcendit,& ſcalis mul-
tis ſimul partibus impetus in vrbem eſt factus.Puberes omnes interfecti ſunt , coniuges liberosq; eo-
rum in cuſtodiam dedit:prædæ alia militum ceſſere.Stuberã inde victor reuertens ad Gentiũ legatos,
Pleuratũ Illyrium exulantẽ apud ſe,& Aputeũ Macedonẽ à Berœa,mittit.Iis mandat,vt exponerent
æſtatis eius hyemisq; acta ſua aduerſus Romanos Dardanosq;:adiicerent recẽtia in Illyrico hibernæ
expeditionis opera:hortarentur Gentiũ in amicitiã ſecum & cum Macedonibus iungendã . Hi tranſ-
greſſi iugum Scordi montis,per Illyrici ſolitudines,quas de induſtria populando Macedones fecerãt,

ne tranſitus

A ne tranſitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam eſſent, Scodram labore ingenti tandem peruenerunt. Liſſi rex Gentius erat. eò acciti legati mandata exponentes benigne auditi ſunt. Qui reſponſum ſine effectu tulerunt: voluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandum id quod velit, pecuniam maxime deeſſe. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captiuos ex Illyrico vendenti. Extemplo iidem legati addito Glaucia ex numero cuſtodum corporis, remittuntur. ſine mentione pecuniæ, qua vna barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perſeus in Peneſtas rurſum exercitum reducit: firmatisq́; Vſcanæ, & circa eam per omnia caſtella quæ recęperat, pręſidiis in Macedoniam ſeſe recipit. L. Cœlius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri non auſus cum in iis locis rex eſſet, poſt profectionem demum eius conatus in Peneſtis Vſcanam recipere, à præſidio quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulſus Lycnidum copias reduxit. Inde poſt dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum ſatis valida manu in Peneſtas miſit, ad obſides ab his vrbibus quæ in amicitia cum fide permanſerant accipiendos. Procedere etiam in Partinos (ii quoque obſides dare pepigerant) iuſſit: ab vtraque gente ſine tumultu exigi. Peneſtarũ obſides Apolloniam, Partinorũ Dyrracium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) miſſi. Ap. Claudius accęptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri caſtellũ adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Theſprotorumq́; præter Romanum exercitum ad ſex M hominum ſecum adduxit: neque operæprecium fecit, Cleua qui relictus à Perſeo erat cũ valido præſidio defendente. Et Perſeus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu luſtrato, ad Stratũ vocantibus Epirotis ducit. Stratus validiſſima tum vrbs Ætoliæ erat. Sita eſt ſuper Ambracium ſinum, prope amnẽ Acheloum. Cum decem millibus peditũ eò profectus eſt, & equitibus trecentis, quos pauciores propter anguſtias viarum & aſperitatem duxit. Tertio die cum perueniſſet ad Citium montem, vix tranſgreſſis propter altitudinem niuis, locum quoque caſtris ægre inuenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quàm quod tolerabilis aut via, aut tempeſtas eſſet, cum ingenti vexatione pręcipue iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Niceum vocant poſuit caſtra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenſo, retentus altitudine amnis manſit. Quo ſpatio temporis ponte perfecto, traductis copiis diei progreſſus iter obuium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli caſtra poſita. Inde altero die ad Stratum peruentum: vbi prope Acheloum amnem caſtris poſitis, cum expectaret effuſos omnibus portis Ætolos

B in fidem ſuam venturos, clauſas portas, atq; ipſa ea nocte qua venerat recęptũ Romanũ præſidium cum C. Popilio legato inuenit. Principes qui præſentis Archidami authoritate compulſi regem acceſſierant, obuiam egreſſo Archidamo ſegniores facti locum aduerſæ factioni dederant ad Popiliũ cum mille peditibus ab Ambracia acceſſendũ. In tempore & Dinarchus præfec. equitum gentis Ætolorũ cum DC peditibus & equitibus C venit. Satis conſtabat, cum tanquam ad Perſea tendentẽ Stratum veniſſet mutato deinde cum fortuna animo Romanis ſe aduerſus quos venerat iunxiſſe. Nec Popilius ſecurior q̃ debebat eſſe, inter tam mobilia ingenia erat: claues portarum cuſtodiamq́; murorum ſuæ extemplo poteſtatis fecit: Dinarchũ Ætolosq́; cum iuuentute Stratiorũ in arcem per præſidii ſpeciem amouit. Perſeus ab imminentibus ſuperiori parti vrbis tumulis tentatis colloquiis, cũ obſtinatos atq; etiã telis procul arcentes videret, quinq; millia paſſuum ab vrbe trans Petitarum amnem poſuit caſtra. Ibi cõſilio aduocato, cum Archidamus Epirotarumq́; transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandũ cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis præparatis cõmeatibus: cum inopiam prius obſidentes q̃ obſeſſi ſenſuri eſſent, maxime quod hoſtiũ haud procul inde hiberna erant, territus in Aperantiam caſtra mouit. Aperantii eum propter Archidami magnam in ea gente gratiã authoritatemq́; cõſenſu omnium accęperunt: is ipſe cum octingentorum militũ præſidio his eſt præpoſitus. Rex cũ minore vexatione iumentorũ hominumq́; q̃ venerat in Macedoniã rediit. Appiũ tamen ab obſidione Phanotis fama ducẽtis ad Stratũ Perſei ſummouit. Cleuas cũ pręſidio impigrorũ iuuenũ inſecutus, ſub radicibus propè inuiis montiũ ad mille hominũ ex agmine impedito occidit, ad ducẽtos cæpit. Appius ſuperatis anguſtiis in campo quẽ Eleona vocant, ſtatiua dierum paucorũ habuit. Interim Cleuas aſſumpto Philoſtrato qui Epirotarũ gentẽ habebat, in agrũ Antigonenſem tranſcendit. Macedones ad depopulationẽ profecti, Philoſtratus cũ cohorte ſua in inſidiis loco obſcuro conſedit. In palatos populatores cum erupiſſent ab Antigonea armati, fugientes eos perſequentes effuſius in vallem infeſſam ab hoſtibus præcipitant. ibi ad M occiſis, centũ fermè captis, vbiq; proſpere geſta re, prope ſtatiua Appii caſtra mouẽt, ne qua vis ſociis ſuis ab Romano exercitu inferri poſſit. Appius nequicquã in his locis terens tẽpus, dimiſſis Chaonũq́; & ſi qui alii Epirotæ erãt præſidiis, cũ Italicis militibus in Illyricũ regreſſus, per Partinorum ſocias vrbes in hiberna militibus dimiſſis, ipſe Romã ſacrificii cauſa rediit. Perſeus ex Peneſtarũ gente M pedites CC equites reuocatos Caſſandriam præſidio vt eſſent miſit. Ab Gentio eadẽ adferẽtes redierunt. Nec deinde alios atq; alios mittendo tentare eum deſtitit, cum appareret quantũ in eo præſidii eſſet: nec tamen impetrare ab animo poſſet, vt impenſam in rem maximi ad õmnia momenti faceret.

C PRINCIPIO veris quod hyemem eam qua hæc geſta ſunt inſecutũ
eſt, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus Cos. cũ quinq; millibus
quod in ſupplementum legionum ſecum traiecturus erat, Brundiſium
peruenit. M. Popilius cõſularis & alii pari nobilitate aduleſcẽtes Tr. mil.
in Macedonicas legiones conſulẽ ſecuti ſunt. Per eos dies & C. Marcius
Figulus Pr. cui claſſis prouincia euenerat, Brundiſium venit: & ſimul ex
Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum
tenuerunt. Inde conſul ad Ambraciã egreſſus, itinere terreſtri petit Theſ-
ſaliam: Pr. ſuperato Leucata Corinthium ſinum inuectus, & Creuſæ re-
lictis nauibus, terra & ipſe per mediam Boẽtiam dies vnius expedito iti-
nere Chalcidem ad claſſem cõtendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in
Theſſalia circa Palæpharſalum habebat, ſicut nulla re bellica memora-
bili geſta, ita ad cunctam militarem diſciplinam ab effuſa licentia formato milite, & ſociis cũ fide cul-
tis, & ab omni genere iniuriæ defenſis. Audito ſucceſſoris aduentu, cum arma viros equos cũ cura in-
* exiſſet, ornato exercitu obuiam venienti conſuli proceſſit. Et primus eorum congreſſus ex dignitate
ipſorum ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis. Proconſ. enim ad exercitũ paucis poſt die-
* bus conſul concionem apud milites habuit. orſus à parricidio Perſei perpetrato in fratrem, cogitato
in parentem, adiecit poſt ſcelere partum regnum, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eume-
nen, iniurias in P. R. direptiones ſociarum vrbiũ contra fœdus: ea omnia q̃ diis quoque inuiſa eſſent,
ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Fauere enim pietati fideiq; deos, per quæ P. R. ad tantum faſtigii ve-
nerit. Vires deinde P. R. iam terrarum orbem complectentis cum viribus Macedoniæ, exercitus cum
exercitibus comparauit. Quãto maiores Philippi Antiochiq; opes nõ maioribus copiis fractas eſſe.
Huius generis adhortatione accenſis militum animis, conſultare de ſumma gerendi belli cœpit. Eò &
C. Marcius Pr. à Chalcide claſſe accepta venit. Placuit non vltra morando in Theſſalia tempus terre-
re, ſed mouere extemplo caſtra atq; pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operã vt eodẽ tem-
pore claſſis quoq; inueheretur hoſtiũ litoribus. Prætore dimiſſo conſul menſtruum iuſſo milite ſecũ fer-
re, profectus decimo poſt die q̃ exercitum acceperat, caſtra mouit: & vnius diei progreſſus iter, conuo-
D catis itinerum ducibus cum exponerent in concilio iuſſiſſet quà quiſq; ducturus eſſet, ſummotis iis,
quam potiſſimum peteret retulit ad conſilium. Aliis per Pythoum placebãt via: aliis per Cambunios
montes, quà priore anno duxerat Hoſtilius Cos. aliis præter Aſcuridem paludẽ. Reſtabat aliquãtum
viæ cõmunis: itaq; in id tempus, quo prope diuortium itinerum caſtra poſituri erãt, deliberatio eius
rei differtur. In Perræbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichen ſtatiua habuit, ad conſulendũ rur-
ſus, quam potiſſimum capeſſeret viam. Per eoſdẽ dies Perſeus, cũ appropinquare hoſtem ſciret, quod
iter petiturus eſſet ignarus, omnes ſaltus inſidere præſidiis ſtatuit. In iugum Cambuniorũ montium
(Voluſtana ipſi vocant) X millia leuis armaturæ iuuenũ cum duce Aſclepiodoto mittit: ad caſtellũ
quod ſuper Aſcuridẽ paludem erat (Lapathus vocatur locus) Hippias tenere ſaltum cũ XII milliũ
Macedonũ præſidio iuſſus. Ipſe cum reliquis copiis primo circa Dium ſtatiua habuit: deinde, adeo vt
obtorpuiſſe inops cõſilii videretur, cũ equitibus expeditis litore nunc Heracleã, nũc Philam percurre-
bat, eodem inde curſu Dium repetens. Interim cõſuli ſentẽtia ſtetit eo ſaltu ducere, vbi propter Octo-
lopum diximus regis caſtra. Præmitti tamen IIII M armatorum ad loca opportuna præoccupãda
placuit, quibus præpoſiti ſunt M. Claudius, Q. Marcius cõſulis filius: cõfeſtim & vniuerſæ copiæ ſeque-
bantur. Cæterũ adeo ardua & aſpera, & cõfragoſa via fuit, vt præmiſſi expediti biduo quindecim mil-
liũ paſſuũ ægre itinere cõfecto caſtra poſuerint: turrim Eudieru quẽ cæpere locũ appellãt. Inde poſtero
die VII M progreſſi, tumulo haud procul hoſtiũ caſtris capto, nunciũ ad cõſulẽ remittunt: peruen-
tum ad hoſtẽ eſſe, loco ſe tuto & ad omnia opportuno cõſediſſe: vt quantum extendere iter poſſet, cõſe-
queretur. Solicito cõſuli & propter itineris difficultatẽ quod ingreſſus erat, & eorum vicem quos pau-
cos inter media præſidia hoſtiũ præmiſerat, nuncius ad Aſcuridem paludẽ occurrit. Addita igitur &
ipſi fiducia eſt, cõiunctisq; copiis caſtra tumulo qui tenebatur, quà aptiſſimum ad loci naturam erat,
ſunt acclinata. Non hoſtiũ modo caſtra, quę pauloplus mille paſſuũ aberant, ſed omnis regio ad Diũ
& Philam, oraq; maris, late patente ex tam alto iugo proſpectu, oculis ſubiicitur. Quę res accẽdit mi-
liti animos, poſtq̃ ſummã belli, ac regias omnes copias, terramq; hoſtilem tam è propinquo cõſpexe-
runt. Itaq; cum alacres, protinus duceret ad caſtra hoſtium, cõſulem hortarẽtur, dies vnus feſſis labo-
re viæ ad quietẽ datus eſt. Tertio die parte copiarum ad præſidium caſtrorum relicta, cõſul ad hoſtem
ducit. Hippias nuper ad tuendum ſaltum ab rege miſſus erat: qui ex quo caſtra Romana in tumulo
conſpexit, præparatis ad certamen animis ſuorũ, venienti agmini Cos. obuius fuit. Et Romani expe-
diti ad pugnam exierãt, & hoſtes leuis armatura erat, promptiſſimũ genus ad laceſſendum certamen.

Congreſſi

A Congreſſi igitur extemplo tela conicecerunt: multa vtrinq; vulnera temerario incurſu & accepta & il-
lata, pauci vtriuſq; partis ceciderũt. Irritatis in poſterum diem animis, maioribus copiis atq; infeſti-
us concurſum ab illis, ſi loci ſatis ad explicandam aciem, fuiſſet: iugum montis in anguſtum dorſum
cuneatum, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaq; paucis pugnantibus, cætera multi-
tudo præcipue qui grauium armorum erant, ſpectatores pugnæ ſtabãt: leuis armatura etiam per an-
fractus iugi procurrere, & ab lateribus cum leui armatura conſerere, per iniqua atq; æqua loca pugnã
petere: ac pluribus ea die vulneratis ꝙ interfectis prælıũ nocte diremptum eſt. Tertio die egere conſilio
Romanus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neq; regredi ſine flagitio atq; etiã periculo, ſed
cedenti ex ſuperioribus locis inſtare hoſtis poterat: nec aliud ſtabat, ꝙ audacter commiſſum pertinaci
audacia, quæ prudens interdum in exitu eſt, corrigere. Ventum quidem erat eò, vt ſi hoſtem ſimi-
lem antiquis Macedonum regibus habuiſſet conſul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium
per litora cũ equitibus vagaretur rex, & ab XII M propè clamorem & ſtrepitum pugnantium audi-
ret, nec auxit copias integros feſſis ſummittendo, neque ipſe, quod plurimum intererat, certamini af-
fuit. cum Romanus imperator maior LX annis, & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipſe
impigre obiret: egregie ad vltimũ in audacter cõmiſſo perſeuerauit. & Popilio relicto in cuſtodia iugi,
per inuia tranſgreſſus: præmiſſis qui repurgarent iter: Attalum & Miſagenem, cum ſuæ gentis vtrũq;
auxiliaribus, præſidio eſſe ſaltum aperientibus iubet. Ipſe equites impedimentaq; præ ſe habens, cum
legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor deſcendentibus cum ruina iumentorum ſarcinarũq;: p-
greſſis vix dum IIII millia paſſuum nihil optabilius eſſe ꝙ redire quà venerant, ſi poſſent. Hoſtilem
propè tumultum agmini elephanti præbebant: qui vbi ad inuia venerant, deiectis rectoribus, cũ hor-
rendo ſtridore pauorem ingentem equis maxime incutiebant, donec traducẽdi eos ratio inita eſt. Per
procliue ſumpto faſtigio, longi duo validi aſſeres ex inferiore parte in terra defigebantur, diſtãtes inter
ſe paulo plus ꝙ quanta beluæ latitudo eſt: in eos tranſuerſi incumbẽtes tigni ad tricenos longi pedes,
vt pons eſſet, iniungebantur: humusq; inſuper iniiciebatur. modico deinde infra interuallo, ſimilis al-
ter pons: dein tertius, & plures ex ordine, quà rupes abſciſſæ erãt, fiebãt. Solido præcedebat elephas in
pontẽ: cuius priusꝙ in extremũ procederet, ſuccisis aſſeribus collapſus pons vſq; alterius initiũ pontis
prolabi eũ leniter cogebat: alii elephanti pedibus inſiſtẽtes, alii clunibus ſubſidẽtes prolabebãtur: vbi
B planicies altera pontis excepiſſet eos, rurſus ſimili ruina inferioris pontis deferebant, donec ad æquio-
rem vallem peruentũ eſt. Paulo plus VII M die Romani proceſſerunt: minimum pedibus itineris cõ-
fectum: plerunq; prouoluentes ſe ſimul cum armis aliisq; oneribus, cum omni genere vexationis pro-
ceſſerũt: adeo vt ne dux quidem & author itineris inficiaret, parua manu deleri omnem exercitum po-
tuiſſe. Nocte ad modicam planiciem peruenerunt: neq; an infeſtus is locus eſſet, ſeptus vndiq;, circun-
ſpiciendi ſpatium fuit. vix tandem ex inſperato ſtabilem ad inſiſtẽdum nactis locum, poſtero quoque
die in tam caua valle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias neceſſe fuit: quos & ipſos cum ab
nulla parte hoſtis terruiſſet, locorum aſperitas hoſtiliter vexauit. Tertio die cõiunctis copiis eunt per
ſaltum, quem incolæ Callipeucen appellant. tertio inde die per æque inuia, ſed aſſuetudine peritius &
meliore cum ſpe, quod nec hoſtis vnquam apparebat, & mari appropinquabant: digreſſi in campos
inter Haracetum & Libetthyrum poſuerũt caſtra peditum, quorũ pars maior tumulos tenebat: u val-
lem, campi quoq; partem vbi eques tenderet, amplectebantur. Lauanti regi dicitur nunciatũ, hoſtes
adeſſe: quo nuncio cum pauidus exiluiſſet è ſolio, victum ſe ſine prælio clamitans proripuit. & ſubinde
per alia atq; alia pauida cõſilia & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam alterũ Aſclepiodotum,
vbi pecunia depoſita erat, ex præſidiis reuocat: omniaq; aditus aperit bello. Ipſe ab Dio auratis ſta-
tuis omnibus raptim, ne præda hoſti eſſent, in claſſem congeſtis, ocius demigrare Pydnã cogit. & quæ
temeritas conſulis videri potuiſſet: quod eò proceſſiſſet, vnde inuito hoſte regredi nequiret: eam non
conſultam audaciam fecit. Duos enim ſaltus, per quos inde euadere poſſent, habebant Romani: vnũ
per Tempe in Theſſaliam, alterum in Macedoniam præter Dium, quæ vtraque regiis tenebantur
præſidiis. Itaque ſi dux intrepidus X dies primam ſpeciem appropinquantis terroris ſuſtinuiſſet.
neque receptus Romanis per Tempe in Theſſaliam, neque commeatibus peruehendis eò patuiſſet
iter. Sunt enim Tempe ſaltus, etiamſi non bello fiat infeſtus, tranſitu difficilis. nam præter anguſtias
per quinq; millia, quà exiguum iumẽto onuſto iter eſt: rupes vtrinque ita abſciſſæ ſunt, vt deſpici, vix
ſine vertigine quadam ſimul oculorum animiq; poſſit. terret & ſonitus & altitudo per mediam vallẽ
fluentis Penei amnis. Hic locus tam ſuapte natura infeſtus, per quatuor diſtantia loca præſidiis regis
fuit inſeſſus. Vnũ in primo aditu ad Connũ erat, alterũ Cõdylon caſtello inexpugnabili: tertiũ circa
Lapathunta, quẽ Characa appellant: quartũ, vix ipſi, quà & media & anguſtiſſima vallis eſt, ipoſitũ
quã vel decẽ armatis tueri facile eſt. Intercluſo per Tẽpe ſimul aditu, cõmeatibus ſimul, reditu ipſi mõ-
tes per quos deſcenderant repetendi erant. quod vt furto fefellerant: ita propalã, tenentibus ſupiora ca-
cumina hoſtibus, non poterãt: & experta difficultas ſpem omnẽ inciderat. Supererat nihil aliud in teme-
re cõmiſſo, ꝙ in Macedoniã ad Dium per medios euadere hoſtes: quod niſi dii mentẽ regi ademiſſent,

C ipſum ingentis difficultatis erat. Nam cum Olympi radices montis pauloplus q̃ mille paſſuum ad
mare relinquant ſpatiū, cuius dimidium loci occupat oſtium late reſtagnans Baplyri amnis: partem
planitiæ aut Iouis templum aut oppidum tenet: reliquū perexiguum foſſa modica valloq́; claudi po-
terat. Theſſalorum ad manum ſyluestriſq́; materiæ tantum erat, vt vel murus obiici turreſq́; excitari
potuerint. Quorum nihil cum diſpexiſſet cæcata mẽs ſubito terrore, nudatis omnibus præſidiis, pa-
tefactiſq́; bello, ad Pydnã refugit. Cos. plurimū & præſidii & ſpei cernens in ſtultitia & ſegnitie hoſtis,
remiſſo nuncio ad Sp. Lucretium Lariſſam, vt caſtella relicta ab hoſte circa Tempe occuparet: præmiſ-
ſo Popilio ad explorandos tranſitus circa Dium: poſtq̃ patere omnia in omnes partes animaduertit,
ſecundis caſtris peruenit ad Dium, metariq́; ſub ipſo tẽplo, ne quid ſacro in loco violaretur, iuſſit. Ipſe
vrbem ingreſſus ſicut nõ magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine ſtatuarum, munitámq́;
egregie, vix ſatis credere in tantis rebus ſine cauſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. vnum diem ad
exploranda circa omnia moratus, caſtra mouet: ſatiſq́; credens paratam frumẽti copiam fore, eo die
ad amnem nomine Mityn proceſſit. Poſtero die progreſſus, Agaſſam vrbem tradentibus ſeſe ipſis re-
cepit: & vt reliquorum Macedonum animos ſibi conciliaret, obſidibus contentus ſine præſidio relin-
quere ſe eis vrbem, immuneſq́; ac ſuis legibus victuros eſt pollicitus. Progreſſus idẽ diei iter, ad Aſcor-
dum flumen poſuit caſtra: & quantum procederet longius à Theſſalia, eo maiorem rerum omnium
inopiam ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubitatione omnibus exempta, quid intercluſo ab Theſſalia
patiendum fuiſſet; cui procul inde abſcedere tutum non eſſet. Perſeus cõtractis in vnum omnibus co-
piis ducibuſq́;, increpare præfectos præſidiorum: ante omnes Aſclepiodotum atq́; Hippiam: ab his di-
cere clauſtra Macedoniæ tradita Romanis eſſe: cuius culpæ reus nemo iuſtius q̃ ipſe fuiſſet. Conſuli
poſtq̃ ex alto conſpecta claſſis ſpem fecit cum cõmeatu naues venire (ingens enim caritas annonæ, ac
propè inopia, erat) ab inuectis iam portum audit, onerarias naues Magneſiæ relictas eſſe. Incerto
indè quid nam agendum foret (adeo ſine vlla ope hoſtis quæ aggrauaret, cum ipſa difficultate rerum
pugnandum erat) peropportune literæ à Sp. Lucretio allatæ ſunt: caſtella ſe quæ ſuper Tempe eſſent
& circa Philan tenere omnia, frumentiq́; in iis & aliarum in vſum rerū copiam inueniſſe. His magno-
pere lætus Cos. ab Dio ad Philan ducit: ſimul vt præſidium eius firmaret: ſimul vt militi frumentum,
cuius tarda ſubuectio erat, diuideret. Ea profectio famam haud quaquam ſecundam habuit: nam alii
metu receſſiſſe eum ab hoſte ferebant, quia manenti imperatori prælio dimicandum foret: alii ignari
D belli quæ in dies fortuna nouaret: vt qui offerentibus ſeſe rebus omiſiſſet è manibus ea, quæ mox repe-
ti non poſſent. Simul enim ceſſit poſſeſſione Dii, excitauit hoſtem, vt tunc tandem ſentiret recuperan-
da eſſe, quæ prius culpa amiſſa forent. Audita enim profectione conſulis, regreſſus Dium quæ diiecta
ac vaſtata ab Romanis erant reficit, pinnas mœnium decuſſas reponit, ab omni parte muros firmat
deinde quinque millia paſſuum ab vrbe citra ripam Enipei amnis caſtra ponit, amnem ipſum tranſi-
tu perdifficilem pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æſtate exiguus. hibernis
idem incitatus pluuiis & ſupra rupes ingentes gurgites facit: & infra prorupta in mare euoluẽdo ter-
ram præaltas voragines, cauatoq́; medio alueo ripas vtrinq́; præcipites. Hoc flumine Perſeus ſeptū
iter hoſtis credens, extrahere reliquum tempus eius æſtatis in animo habebat. Inter hæc Cos. à Phila
Popilium cum duobus millibus armatorum Heracleam mittit. Abeſt à Phila V M fermè paſſuum,
media regione inter Dium Tempeq́;, in rupe amni imminente poſitū. Popilius priuſq̃ armatos mu-
ris admoueret, miſit qui magiſtratibus principibuſq́; ſuaderent fidem clementiamq́; Romanorum
q̃ vim experiri mallent. Nihil ea conſilia mouerũt, quia ignes ad Enipeum ex regis caſtris apparebãt.
Tũ terra mariq́; (& claſſis appulſa ab litore ſtabat) ſimul armis ſimul opibus machiniſq́; oppugnari
cœpti. Iuuenes etiã qdã Romani, ludicro circẽſi ad vſum belli verſo, partẽ humillimã muri cæperũt.
Mos erat tũ, nõdũ hac effuſione inducta beſtiis omnium gẽtium circũ cõplendi, varia ſpectaculorum
cõquirere genera: nec ſemel quadrigis, ſemel deſultore miſſo, vix vnius horæ tẽpus vtrũq; curriculũ cõ-
plebat. Inter cætera ſexageni fermè iuuenes, interdũ plures, apparitoribus ludi armati ĩducebanť. Ho-
rũ inductio in parte ſimulacrũ decurrẽtis exercitus erat: ex parte elegãtioris exercitii q̃ militaris artis,
ꝓpiorq́; gladiatoriũ armorũ vſum. Cũ alios decurſus edidiſſent motus: quadrato agmine facto, ſcutis
ſup capita dẽſatis, ſtãtibus primis ſecũdis ſummiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiã ge-
nu nixis faſtigatã, ſicut tecta ædificiorũ ſunt, teſtudinẽ faciebãt. Hinc L fermè pedũ ſpatio diſtãtes duo
armati procurrebant. cõminatiq́; inter ſe, ab ima in ſummã teſtudinẽ per denſata ſcuta cũ euaſiſſent:
nunc velut propugnantes per oras extremæ teſtudinis, nũc in media inter ſe concurrentes: haud ſecus
q̃ ſtabili ſolo pſultabant. Huic teſtudini ſimillima parti muri admota, cũ armati ſupſtantes ſubiſſent
propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabanť: depulſiſq́; iis, in vrbem duorum ſignorum mi-
lites traſcenderũt. Id tantũ diſſimile fuit, ꝙ & in frõte extrema, & ex lateribus, ſoli non habebant ſuper
capita elata ſcuta, ne nudarẽt corpora: ſed prætecta pugnantiũ more. ita nec ipſos tela ex muro miſſa
ſubeuntes læſerunt, & teſtudini iniecta imbris in modũ lubrico faſtigio innoxia ad imũ labebanť. Et
Cos. capta iã Heraclea caſtra eò promouit, tanq̃ Diũ, atq; inde ſummoto rege in Pieriã etiam ꝓgreſ-
ſurus.

A ſurus. Sed hiberna iam præparans, vias cõmeatibus ſubuehẽdis ex Theſſalia muniri iubet, & eligi hor
reis opportuna loca, tectaq; ædificari vbi diuerſari poſſẽtes commeatus poſſent. Perſeus tãdem pauo
re eo quo attonitus fuerat recepto animo, mallet imperiis ſuis nõ obtemperatum eſſe, cum trepidans
gazã in mare deiici Pellæ, Theſſalonicæ naualia iuſſerat incẽdi. Andronicus Theſſalonicã miſſus tra
xerat tẽpus, id ipſum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum. incautior Nicias Pellæ proiicien
do pecuniæ partẽ, quod fuerat nactus: ſed in rem emendabilem viſus lapſus eſſe, quòd per vrinatores om
ne fermè extractum eſt. tantusq; pudor regi pauoris eius fuit, vt vrinatores clàm interfici iuſſerit: dein
de Andronicum quoq; & Nician, ne quis tam dementis imperii cõſcius exiſteret. Inter hæc C. Mar
cius cum claſſe ab Heraclea Theſſalonicam profectus, & agrum pluribus locis expoſitis per litora ar
matis late vaſtauit: & procurrẽtes ab vrbe ſecundis aliquot præliis trepidos intra mœnia compulit.
iamq; ipſi vrbi terribilis erat, cum diſpoſitis omnis generis tormentis non vagi modo circa muros te
mere appropinquantes, ſed etiam qui in nauibus erant ſaxis tormento emicantibus percutiebantur.
Reuocatis igitur in naues militibus, omiſſaq; Theſſalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. XV
millia paſſuũ ea vrbs abeſt, aduerſus Pydnã poſita, fertili agro. Peruaſtatis finibus eius legentes oram
Antigoneam perueniunt: ibi egreſſi in terrã primo & vaſtarunt agros paſſim, & aliquantũ prædæ con
* tulerunt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equiteſq;, fugiẽtes effuſe ad mare
perſecuti D fermè occiderunt, & nõ minus ceperunt. nec aliud quàm vltima neceſſitas, cum recipere ſe tu
to ad naues prohiberentur, animos militum Romanorum ſimul deſperatione alia ſalutis, ſimul indi
gnitate irritauit. redintegrata in litore pugna eſt: adiuuere & qui in nauibus erãt. Ibi Macedonum du
centi fermè cæſi, par numerus captus. Ab Antigonea claſſis profecta ad agrũ Pallenenſem excenſionẽ
ad populandum fecit. Finium is ager Caſſandrenſium erat, longe fertiliſſimus omnis oræ quam præ
teruecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinque miſſæ
à Pruſia rege tectæ naues. Hac virium acceſſione animus creuit prætori vt Caſſandream oppugnaret.
Condita eſt à Caſſandro rege in ipſis faucibus quæ Pallenenſem agrum cæteræ Macedoniæ iungũt,
hinc Toronaico, hinc Macedonico ſepta mari. Eminet namq; in altum lingua in qua ſita eſt: nec mi
nus quàm in altum magnitudine Atho mons excurrit, obuerſa in regionem Magneſiæ duobus impari
bus promontoriis: quorum maiori Poſideum eſt nomen, minori Canaſtreum. Diuiſis partibus oppu
gnare adorti. Romanus ad Clitas quas vocant, munimenta ceruis etiam obiectus vt viam interclude
ret, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. ab altera parte Euripus eſt: inde Eumenes oppugna
B bat. Romanis in foſſa complenda, quam nuper obiecerat Perſeus, plurimum erat laboris. Ibi quærẽ
ti Pr. quia nuſquàm cumuli apparebant, quò regeſta è foſſa terra foret: monſtrati ſunt fornices: non ad eã
dem craſſitudinem qua veterem murum, ſed ſimplici laterum ordine ſtructos eſſe. Cõſilium igitur cæ
pit, transfoſſo pariete iter in vrbem patefacere. Fallere autẽ ita ſe poſſe, ſi muros à parte alia ſcalis ador
tus, tumultu iniecto in cuſtodiam eius loci propugnatores vrbis auertiſſet. Erant in præſidio Caſſan
dreæ præter non contemnendam iuuentutem oppidanorum DCCC Agrianes, & MM Peneſtarũ
Illyriorum à Pleurato inde miſſi, bellicoſum vtrunq; genus. His tuentibus muros, cum ſubire Roma
ni ſumma vi niterentur, momento temporis parietes fornicũ perfoſſi vrbẽ patefecerunt. quod ſi qui
irrupere armati fuiſſent, extemplo cæpiſſent. Hoc vbi perfectũ eſſe opus militibus nunciatũ eſt, clamo
rẽ alacres gaudio repente tollunt, aliis parte alia in vrbẽ irrupturis. Hoſtes primum admiratio cæpit,
quid nã ſibi repentinus clamor vellet. Poſtquàm patere vrbem accepere præfecti præſidii Pytho & Philip
pus Proco, qui occupaſſet aggredi opus factũ eſſe rati, cũ valida manu Agrianum Illyriorumq; erum
punt: Romanoſq;, qui alii aliunde coibãt, cõuocabanturq; vt ſigna in vrbẽ afferrent, incõpoſitos atq;
inordinatos fugãt perſequunturq; ad foſſam: in qua cõpulſos ruina cumulãt. DC fermè ibi interfe
cti, omneſq; propè qui inter murũ foſſamq; deprenſi erant, vulnerantur. Ita ſuo ipſe conatu percul
ſus prætor, ſegnior ad alia factus conſilia erat: & ne Eumeni quidem ſimul à mari ſimul à terra aggre
dienti quicquã ſatis procedebat. Placuit igitur vtrique, cuſtodiis firmatis ne quod præſidiũ ex Macedonia in
tromitti poſſet, quoniã vis aperta nõ proceſſiſſet, operibus mœnia oppugnare. Hæc parãtibus his X
regii lembi ad Theſſalonica cũ delectis Gallorum auxiliaribus miſſi, cũ in ſalo ſtantes hoſtiũ naues con
ſpexiſſent, ipſi obſcura nocte ſimplici ordine quàm poterãt proxime litus tenentes intrarũt vrbem. Huius
noui præſidii fama abſiſtere oppugnatione ſimul Romanos regemq; coëgit: circũuecti promontoriũ
ad Toronẽ claſſem appulerũt. Eam quoq; oppugnare adorti, vbi valida defendi manu animaduerte
runt, irrito incepto Demetriadẽ petũt. Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis vidiſſent
præteruecti ad Iolcon claſſem appulerunt, inde agro vaſtato Demetriadem quoque aggreſſuri. Inter
hæc & Cos. ne ſegnis ſederet tantum in agro hoſtico. M. Popilium cum V millibus militum ad Me
libœã vrbẽ oppugnãdã mittit. Sita eſt in radicibus Oſſæ mõtis, quà parte in Theſſaliã vergit, oppor
tune iminens ſuper Demetriadem. Primus aduẽtus hoſtiũ perculit incolas loci: collectis deinde nec opi
nato pauore animis, diſcurrũt armati ad portas ac mœnia quà ſuſpecti aditus erant: ſpemq; extẽplo
inciderũt capi primo impetu poſſe. Obſidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Per

C ſeus cum audiſſet ſimul Meliboeam à conſulis exercitu oppugnari,ſimul claſſem Iolci ſtare, vt inde
Demetriadem aggrederetur:Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus millibus Meli
bœam mittit.eidem imperatum,vt ſi à Melibœa ſubmouiſſet Romanos,Demetriadem prius occul-
to itinere intraret,quàm ab Iolco ad vrbem caſtra mouerent Romani.& ab oppugnatoribus Melibœæ cū
in ſuperioribus locis repente apparuiſſet,cum trepidatione multa relicta opera ſunt,ignisq́; iniectus:
ita à Melibœa abſceſſum eſt.Euphranor ſoluta vnius vrbis obſidione,Demetriadem extemplò ducit.
Nec tum mœnia modo,ſed agros etiam confiderunt ſe à populationibus tueri poſſe:& eruptiones in
vagos populatores non ſine vulneribus hoſtium factæ ſunt.Circumuecti tamē mœnia ſunt Pr.& rex
ſitum vrbis contemplantes,ſi qua parte tentare aut opere,aut vi poſſent.Fama fuit,per Cydantē Cre
tenſem & Antimachum qui Demetriadi præerat,tractatas inter Eumenem & Perſea conditiones ami
citiæ:ab Demetriade certe abſceſſum eſt.Eumenes ad cōſulem nauigat:gratulatus quod proſpere Ma
cedoniam intraſſet,Pergamum in regnum abit.Marcius Figulus prætor parte claſſis in hiberna Scia
thum miſſa,cum reliquis nauibus Oreum Boetiæ petit,eam vrbem aptiſſimam ratus, vnde exerciti-
bus,qui in Macedonia quiq́; in Theſſalia erant,mitti commeatus poſſent.De Eumene rege longe di-
uerſa tradunt.Si Valerio Antiati credas,nec claſſe adiutum ab eo prætorem eſſe,cum ſæpe eum lite-
ris acceriſſet,tradit:nec cum gratia ab conſule profectum in Aſiam, indignatum quod vt iiſdem ca-
ſtris tenderet permiſſum non fuerit:ne vt equites quidem Gallos quos ſecum adduxerat relinqueret
impetrari ab eo potuiſſe.Attalum fratrem eius,& remanſiſſe apud cōſulem:& ſinceram eius fidē equa
li tenore,egregiamq́; operam in eo bello fuiſſe.Dum bellum in Macedonia geritur, legati tranſalpini
ab regulo Gallorum(Balanos ipſius traditur nomen,gentis ex qua fuerit non traditur)Romam ve-
nerunt,pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia.Gratiæ ab ſenatu actæ,muneraq́; miſſa,torquis
aureus duo pondo,& pateræ aureæ quatuor pondo,equus phaleratus armaq́; equeſtria. Secundum
Gallos Pamphyli legati coronam aurcam ex XX millibus Philippiorum factam in curiam intule-
runt,petentibusq́; iis vt id donum in cella IOM ponere,& ſacrificare in Capitolio liceret,permiſ-
ſum:benigneq́; amicitiam renouare volentibus legatis reſpōſum,& binūm millium æris ſingulis miſ-
ſum munus.Tum ab rege Pruſia,& paulopoſt ab Rhodiis, de eadem re longe aliter differentes legati
auditi ſunt.vtraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perſeo egit.Pruſiæ preces magis quàm poſtu-
latio fuere,profitentis & ad id tempus ſe cum Romanis ſteriſſe,& quo ad bellum foret ſtaturum.Cæte
D rum cum ad ſe à Perſeo legati veniſſent de finiendo cum Romanis bello,& iis pollicitum deprecato-
rem apud ſenatum futurum,petere,ſi poſſent inducere in animum vt finiant iram:ſe quoque in gra-
tia recōciliatæ pacis poſſe vti.Hæc regii legati.Rhodii ſuperbe commemoratis erga P.R.beneficiis:
& penè victoriæ vtiq; de Antiocho rege maiore parte à ſe vindicata,adiecerunt:cum pax inter Mace-
donas Romanosq́; eſſet,ſibi amicitiam cum rege Perſeo cœptam.eam ſe inuitos.nullo eius in ſe me-
rito,quoniam ita Romanis viſum ſit in ſocietatem ſe belli trahere,interrupiſſe.Tertium ſe annū mul
ta eius incommoda belli ſentire:mari intercluſo inopia inſulam premi, amiſſis maritimis vectigali-
bus atque commeatibus.Cum id vltra pati non poſſent,legatos alios ad Perſea in Macedoniam mi-
ſiſſe,qui ei denunciarent,Rhodiis placere pacem eum componere cum Romanis:ſe Romam eadem
nunciatum miſſos:per quos ſtetiſſet quo minus belli finis fieret,aduerſus eos quid ſibi faciēdum eſſet
Rhodios conſideraturos eſſe.Ne nunc quidem hæc ſine indignatione legi audiri ue poſſe certum ha-
beo:inde exiſtimari poteſt qui habitus animorū audientibus ea patribus fuerit.Claudius nihil reſpō-
ſum author eſt:tantum S.C.recitatum,quo Caras & Lycios liberos eſſe iuberet P.R.literasq́; extēplo
ad vtranq; gentem ſcirent indicatum mitti.Qua audita re,principem legationis,cuius magniloquē
tiam vix curia pauloante ceperat,corruiſſe.Alii reſponſum eſſe tradunt.P.R.& principio eius belli,
haud vanis authoribus cōpertum habuiſſe,Rhodios cum Perſeo rege aduerſus rempub.ſuam occul
ta cōſilia iniſſe:& ſi id ante dubium fuiſſet,legatorum pauloante verba ad certum redegiſſe:& plerūq;
ipſam ſe fraudem,etiam ſi initio cautior fuerit,detegere.Rhodios nuncio in orbe terrarū arbitria bel
li paciſq́; agere:deorum nutu arma ſumpturos poſituroſq́; Romanos eſſe.Iam non deos fœderum te
ſtes,ſed Rhodios habituros.Ita ne tandem iis pareatur,exercituſq́; de Macedonia deportentur? Vi-
ſuros eſſe quid ſibi faciendum ſit.quid Rhodii viſuri ſint,ipſos ſcire:populum certe Romanum, deui-
cto Perſeo,quod propediem ſperēt fore,viſurum vt pro meritis cuiuſq; in eo bello ciuitatis gratiam
dignam referat.Munus tamen legatis in ſingulos binūm millium æris miſſum eſt,quod ii non acce-
perunt.Literæ deinde recitatæ Q.Martii conſulis ſunt,quemadmodum ſaltu ſuperato in Macedoniā
trāſiſſet.Ibi & ex aliis locis commeatus remp.proſpectos in hyemem habere,& ab Epirotis XX mil-
lia modiūm tritici, X hordei ſumpſiſſe,vt pro eo frumēto pecunia Romæ legatis eorum curaretur.
Veſtimenta militibus ab Roma mittenda eſſe:equis CC fermè opus eſſe maxime Numidis, nec ſi-
bi in his locis vllam copiam eſſe .S.C. vt ea omnia ex literis conſulis fierent,factum eſt.C.Sulpicius
Pr. VIM togarū, XXX tunicarum,& equos deportanda in Macedoniā præbendaq́; arbitratu cō
ſulis locauit:& legatis Epirotarū pecuniā pro frumēto ſoluit.Et Oneſimū Pythonis filiū nobilem Ma-
cedonem

A cedonem in ſenatum introduxit. Is pacis ſemper author regi fuerat, monueratq́; ſicut pater eius Phi-
lippus inſtitutum vſque ad vltimum vitæ diem ſeruabat quotidie bis in die fœderis icti cum Roma-
nis perlegendi, vt eum morem ſi non ſemper crebro tamen vſurparet. Poſtquàm deterrere eum à bel-
lo nequiit, primo ſubtrahere ſeſe per alias atque alias cauſas, ne intereſſet iis quæ non probabat, cœ-
pit: poſtremo cum ſuſpectum ſe eſſe cerneret, & proditionis interdũ crimine inſimulari, ad Romanos
transfugit, magno vſui conſuli fuit. Ea introductus in curiam cum memoraſſet, ſenatus in formulam
ſociorum eum referri iuſſit: locum lautiã præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani eſſet
ducenta iugera dari, & ædes Tarenti emi: vti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum. Cenſores cen-
ſum Idibus Decembribus ſeuerius q̃ ante habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio qui
tribunus pl. eos violenter accuſarat: tribu quoque is motus, & operarius factus ad opera publica faciẽ-
da. Cum eis dimidium ex vectigalibus eius anni attributum ex. S.C. à quæſtoribus eſſet: T. Sempro-
nius ex ea pecunia quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni ſignum, la-
nea sq́; & tabernas coniunctas in publicum emit, baſilicamq́; faciendã curauit, quæ poſtea Sempronia
appellata eſt. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxime belli curam in ſermonibus ho-
mines habebant, quos in annum conſules ad finiendũ tandem id bellum crearent. Itaq; S.C. factum
* eſt, vt Cn. Seruilius primo quoq; tempore ad comitia habenda veniret. S.C. Sulpicius Pr. ad conſulẽ
poſt paucos dies recitauit, quibus ante diem in vrbem vẽturum. & Cos. maturauit: & comitia eo die
qui dictus erat, ſunt perfecta. Cõſules creati L. Æmilius Paulus iterũ, ſeptimodecimo anno poſtq̃ pri-
mo Cos. fuerat, & C. Licinius Craſſus. Prætores poſtero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus, L. Anicius
Gallus. Cn. Octauius, P. Fõteius Balbus, M. Ebutius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia vt maturius
agerentur belli Macedonici ſtimulabat cura. Itaq; deſignatos extemplo ſortiri placuit prouincias, vt
vtri Macedonia conſuli, cuiq; prætori claſſis veniſſet ſciretur: vt iam inde cogitarent pararentq́; quæ
bello vſui forent. ſenatumq́; conſulerent, ſi qua re conſulto opus eſſet. Latinas vbi magiſtratũ iniſſent,
quod per religiones poſſet, primo quoq; tempore fieri placere, neq; conſulem cui eundum in Macedo-
niam eſſet teneri. His decretis, conſulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iuriſdictiones
in vrbe, claſſis & Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ ſunt. Cõſulũ Æmilio Macedo
nia, Licinio Italia euenit. Prætores, Cn. Bæbius vrbanã, L. Anicius peregrinã, & ſi quo ſenatus cẽſuiſ-
ſet, Cn. Octauius Claſſem, P. Fonteius Hiſpaniã, M. Ebutius Siciliã, C. Papirius Sardiniam eſt ſorti-
tus. Extẽplo apparuit omnibus nõ ſegniter id bellũ L. Æmilium geſturum præterq̃ quod alius vir erat
B etiã quod dies noctesq́; intentus ea ſola quæ ad id bellũ pertinerent animo agitabat. Iam oĩum primũ
à ſenatu petit, vt legatos in Macedoniã mitterent ad exercitus viſendos claſſemq́;, & cõperta referen-
da quid aut terreſtribus, aut naualibus copiis opus eſt. Præterea vt explorarent copias regias quan-
tum poſſent, quaq́; prouincia noſtra quà hoſtium foret: vtrum intra ſaltus caſtra Romani haberent,
an iam omnes anguſtiæ exuperatæ & in æqua loca peueniſſent: qui fideles nobis ſocii, qui dubii ſuſpen
ſæq́; ex fortuna fidei, qui certi hoſtes viderentur: quanti ꝑparati cõmeatus, & vnde terreſtri itinere vn-
de nauibus ſupportarentur: quid ea æſtate terra mariq; rerum geſtarum eſſet: ex his bene cognitis cer-
ta in futurum conſilia capi poſſe ratus. Senatus Cn. Seruilio Cos. negotium dedit, vt is in Macedo-
niam quos L. Æmilio videretur legaret. Legati biduo poſt profecti, Cn. Domitius Ænobarbus, A.
Licinius Nerua, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum eſſe nunciatum eſt, in Romano agro ſi-
mul in Veientibus: nouendiale ſacrum factum eſt. Sacerdotes eo anno mortui ſunt, P. Quintilius
Varus flamen Martialis, & M. Claudius Marcellus Xuir, in cuius locum Cn. Octauius ſuffectus.
Et iam magnificentia creſcente notatum eſt, ludis Circenſibus P. Cornelii Scipionis Naſicæ, & P.
Lentuli ædilis curulis LXIII africanas, & XL Vrſos & elephantos luſiſſe. L. Æmilio Paulo,
C. Licinio Coss. Idib. Martiis principio inſequentis anni, cum in expectatione patres fuiſſent, ma-
xime quid nam conſul de Macedonia cuius ea prouincia eſſet referret, nihil ſe habere Paulus quod
referret, cum nondum legati rediſſent, dixit. Cæterum Brundiſii legatos iam eſſe, bis ex curſu Dyr-
racium eiectos. Cognitis mox, quæ noſci prius in rem eſſet, relaturum: id fore infra per paucos
dies. Et ne quid profectionem ſuam teneret, pridie Id. April. Latinis eſſe conſtitutam diem. Sacri-
ficio rite perfecto, ſe & Cn. Octauium ſimul ſenatus cenſuiſſet exituros eſſe: C. Licinio collegæ ſuo fo-
re curæ ſe abſente, vt ſi qua parari mittiue ad id bellum opus ſit parentur mittanturq́;. Interea legatio-
nes exterarum nationum audiri poſſe. Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo
& Cleopatra regibus vocati ſunt. Sordidati, barba & capillo promiſſo, cum ramis oleæ ingreſſi curiã
procubuerunt: & oratio q̃ habitus fuit miſerabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obſes Romæ fuerat: per
honeſtã ſpeciẽ maioris Ptolemæi reducẽdi in regnũ, bellũ cũ minore fratre eius, qui tũ Alexandriam
tenebat, gerẽs: & ad Peluſiũ nauali prælio victor fuerat, & tumultuario opere põte per Nilũ facto tranſ-
greſſus cum exercitu obſidione ipſam Alexandriã terrebat: nec procul abeſſe quin potiref regno opu-
lentiſſimo videbaẽ. Ea legati querẽtes orabãt ſenatũ, vt opem regno regibusq́; amicis imperio ferrẽt.
Ea merita P.R. in Antiochũ, eam apud oẽs reges genteſq́; authoritatẽ eſſe: vt ſi legatos miſiſſent, q de-

C nunciarent non placere ſenatui ſociis regibus bellum fieri, extemplo abſceſſurus à mœnibus Alexandreæ abducturusq́; exercitum in Syriam eſſet. Quod ſi cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam venturos cum pudore quodam P.R. quod nullam opem in vltimo diſcrimine fortunarũ tuliſſent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popilium Lenatem, & C. Decimium, & C. Hoſtilium, legatos ad finiendũ inter reges bellum miſerunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iuſſi, & nunciare, ni abſiſtatur bello, per vtrum ſtetiſſet, eũ non pro amico nec pro ſocio habituros eſſe. His intra triduum ſimul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus vltimis adeo expectati venerũt, vti niſi veſper eſſet extemplo ſenatum vocaturi cõſules fuerint. Poſtero die ſenatus fuit, legatiq́; auditi ſunt. Ii nunciãt, maiore periculo quàm emolumento exercitum per inuios ſaltus in Macedoniã inductum. Pieriã quò proceſſiſſet, regem tenere: caſtra caſtris prope ita collata eſſe, vt flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnãdi poteſtatẽ facere, nec noſtris vim ad cogendum eſſe: hyemem etiã aſperam rebus gerendis interueniſſe, in otio militem ali, nec plus quàm VI frumentũ habere. Macedonũ dici XXX millia armatorũ eſſe. Si Ap. Claudio circa Lycnidũ ſatis validus exercitus foret, potuiſſe ancipiti bello diſtinere regem: nũc & Appiũ & quod cũ eo præſidii ſit, in ſummo periculo eſſe: niſi propere aut iuſtus exercitus eò mittaſ, aut illi inde deducantur. Ad claſſem ſe ex caſtris profectos, ſocioꝝ naualium partem morbo audiſſe abſumptã, partẽ, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos ſuas abiſſe. & homines nauibus deeſſe: qui ſint, neq; ſtipendiũ accẽpiſſe, neq; veſtimenta habere. Eumenen claſſemq́; eius, tanquam vento allatas naues, ſine cauſa & veniſſe, & abiſſe: nec animum eius regis cõſtare ſatis viſum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie cõſtantem fidem nunciabãt. Legatis auditis, tũc de bello referre ſeſe L. Æmilius dixit. Senatus decreuit vti octo legiones, parem numerũ tribunorũ conſules & populus crearet: creari aũt neminẽ eo anno placere, niſi qui honorẽ geſſiſſet. Tũ ex omnibus Tr. mili. vti L. Æmilius in duas legiones in Macedoniã quos eorũ velit eligat: & vt ſolenni Latinarum perfecto, L. Æmilius Cos. Cn. Octauius Pr. cui claſſis obtigiſſet, in prouinciã ꝓficiſcantur. Additus eſt his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iuriſdictio erat. Eũ in ꝓuinciã Illyricum circa Lycnidũ Ap. Claudio ſuccedere placuit. Delectus cura C. Licinio conſuli impoſita: is VII millia ciuiũ Romanoꝝ & equites CC ſcribere iuſſus: & ſociis nominis Latini ſeptem millia peditum imperare, CCCC equites: & Cn. Seruilio Galliã obtinenti prouinciã literas mittere, vt DC equites cõſcriberet. Hũc exercitũ ad collegam

D primo quoq; tẽpore mittere in Macedoniã iuſſus: neq; in ea prouincia plus q̃ duas legiones eſſe. eas repleri, vt ſena millia peditũ, trecenos haberẽt equites. cæteros eqtes peditesq́; in præſidiis diſponi. Qui eoꝝ idonei ad militandũ nõ eſſent, dimitti. X præterea millia peditũ imperata ſociis, & DCCC equites. Id præſidii additũ Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniã eſt iuſſus, quina millia peditũ & ducenos habẽtes, trecenos equites. & in claſſem V millia naualiũ ſociũm ſunt ſcripta. Licinius conſul duabus legionibus obtinere prouinciã iuſſus: eò addere ſocioꝝ X millia peditũ, & DC equites. S C perfectis L. Æmylius Cos. è curia in cõcionem proceſſit orationemq́; talem habuit. Animaduertiſſe videor Quirites, maiorẽ mihi ſortito Macedoniã prouinciã gratulationem factam, q̃ cũ aut conſul eſſem cõſalutatus, aut quo die magiſtratum iniſſem: neq; id ob aliam cauſam, q̃ quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimaſtis dignum maieſtate P.R. exitum per me imponi poſſe. deos quoque huic fauiſſe ſorti ſpero, eoſdemq́; in rebus gerendis affuturos eſſe. Hæc partim opinari, partim ſperare poſſum. Illud affirmare pro certo habeo audeoq́;, me omni ope adniſurũ eſſe, ne fruſtra vos hanc ſpem de me concẽperitis. Quæ ad bellum opus ſunt, & ſenatus decreuit, & (quoniam extemplo proficiſci placet, neq; ego in mora ſum) C. Licinius collega, vir egregius, æque enixe parabit ac ſi ipſe id bellum geſturus eſſet. Vos quæ ſcripſero ſenatui aut vobis, credite: rumores credulitate veſtra ne alatis, quorum author nemo extabit. Nam nunc quidem quod vulgo fieri hoc præcipue bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor eſt, cuius non debilitari animus poſſit. In omnibus circulis, atq; etiam (ſi diis placet) in conuiuiis ſunt qui exercitus in Macedoniam ducant: vbi caſtra locanda ſint ſciant, quæ loca p̃ſidiis occupanda, quando aut quo ſaltu intranda Macedonia: vbi horrea ponenda, quà terra mari ſubuehantur commeatus: quando cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit. Nec quid melius faciendum ſit modo ſtatuunt, ſed quidquid aliter quàm ipſi cenſuere factum eſt, conſulem veluti dicta die accuſant. Hæc magna impedimentà res gerentibus ſunt. Neq; enim omnes tam firmi & conſtantis animi cõtra aduerſum rumorem eſſe poſſent, q̃ Fabius fuit: qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama male rem gerere. Non ſum is qui non exiſtimem admonendos duces eſſe: immo eum, qui de ſua vnius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis quàm ſapientem. Quid ergo eſt? Primum à prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & vſu doctis monendi imperatores ſunt: deinde ab his qui interſunt gerendis loco, qui hoſtem qui temporum opportunitatem vident, qui in eodem velut nauigio participes ſunt periculi. Itaque ſi quis eſt qui quod è repub. ſit ſuadere ſe mihi in eo bello quod geſturus ſum confidat, ne deneget operã reipub. & in Macedoniã mecũ veniat: naue, equo, tabernaculo, viatico etiã à me

iuuabitur

A iuuabitur. Si quem id facere piget, ocium vrbanum militiæ laboribus præoptat, e terra ne guberna
uerit. Sermonum ſatis ipſa præbet vrbs: loquacitatem ſuam contineat, nos caſtrenſibus conſiliis
contentos futuros eſſe ſciat. Ab hac concione, Latinis quæ pridie Calend. April. fuerunt, in monte ſa-
crificio rite perpetrato, protinus inde & Cos. & Pr. Cn. Octauius in Macedoniam profecti ſunt. Tra-
ditum eſt memoriæ, maiore quàm ſolita frequentia proſequentium conſulem celebratum: ac pro-
pè certa ſpe ominatos eſſe homines, finem eſſe Macedonico bello, maturumque reditum cum egre-
gio triumpho conſulis fore. Dum hæc in Italia gerũtur, Perſeus quod iam inchoatum perficere, quia
impenſa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum, vt Gentium Illyriorum regem ſibi adiun
geret: hoc poſtquàm intraſſe ſaltum Romanos, & adeſſe diſcrimen vltimum belli animaduertit, non
vltra differendum ratus, cum per Hippiam legatum CCC argenti talenta pactus eſſet, ita vt obſi-
des vltro citroq; darentur, Pantaucum miſit ex fidiſſimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeati-
dis terræ Pantaucus regi Illyrio occurrit: ibi & iuſiurandum ab rege & obſides accepit. Miſſus & à Gẽ
tio eſt legatus nomine Olympio, qui iuſiurandum à Perſeo obſideſq; exigeret. Cum eodem ad pecu-
niam accipiendam miſſi ſunt: & authore Pantauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irẽt Par-
menio & Morcus deſtinatur. Quibus ita mandatum, vti iureiurando obſidibuſque & pecunia acce-
pta, tum demum Rhodum proficiſcerentur. Duorum ſimul regum nomine incitari Rhodios ad bel-
lum Romanum poſſe. Adiunctam ciuitatem, penes quam vnam tum rei naualis gloria eſſet, nec ter-
ra, nec mari ſpem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis, Perſeus ab Enipeo amni ex caſtris cum
omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ conuenerant circumfuſo agmine equitum
facta, quos adeſſe fœderi ſancitæ cum Gentio ſocietatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus ani-
morum iis adiecturam. & obſides in conſpectu omnium dati accepti que: & Pellam ad theſauros
regios miſſis qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis Theſſalonicæ conſcẽ
dere iuſſi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat: authoribuſque Dione & Polyarato
principibus ciuitatis eius, affirmabat Rhodios paratos ad bellum eſſe. Is princeps iunctæ cum Il-
lyriis legationis datus eſt. Eodem tempore & ad Eumenen, & ad Antiochum communia mandata,
quæ ſubiicere conditio rerum poterat. Natura inimica inter ſe eſſe liberam ciuitatem & regem. Sin-
gulos P.R. aggredi, & quod indignius ſit, regum viribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem
ſuum oppreſſum: Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre ſuo, Antiochum op-
pugnatum: in ſe nunc & Eumenen & Pruſian armatos eſſe. Si Macedoniæ regnum ſublatum foret,
B proximam Aſiam eſſe: quam iam ex parte ſub ſpecie liberandarum ciuitatum ſuam fecerint: deinde
Syriam. Iam Pruſiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto
arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat, vt aut ad pacem ſecum faciendam compelleret Roma-
nos, aut perſeuerantes in bello iniuſto communes duceret omnium regum hoſtes. Ad Antiochum
aperta mandata erant, ad Eumenen per ſpeciem captiuorum redimendorum miſſus legatus erat: ve-
rum occultiora quædam agebãtur, quæ in præſentia inuiſum quidem & ſuſpectum Romanis Eume-
nen falſis grauioribus. Proditor enim ac propè hoſtis habitus, dum inter ſe duo reges captantes frau-
de & auaritia certant. Cydas erat Cretenſis ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cum Chi-
maro quodam populari ſuo militante apud Perſea, inde poſtea ad Demetriadem ſemel cum Menecra-
te quodam, iterum cum Antiocho regiis ducibus ſub ipſis mœnibus vrbis collocutus fuerat. Eropon
quoque, qui tum miſſus eſt, duabus ad eundem Eumenen iam ante legationibus functus erat. Quæ
colloquia occulta & legationes infames quidem erant, ſed quid actum eſſet, quidue inter reges conue
niſſet, ignorabatur. Res autem ita ſeſe habuit. Eumenes neque fauit victoriæ Perſei, neque bello eum
inuadere animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, quàm ipſorum odiis inter
ſe accenſæ. Non ea regum æmulatio, vt æquo animo, Perſea tantas adipiſci opes, tantamq; gloriam
quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes viſurus fuerit. Cernebat & Perſea iam inde ab ini-
tio belli omni modo ſpem pacis tentaſſe, & indies magis quo propior admoueretur terror nihil ne-
que agere aliud neque cogitare. Romanos quoque quia traheretur diutius ſpe ipſorum bellum, & ip-
ſos duces & ſenatum non abhorrere à finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac vtriuſq; partis
voluntate explorata. quod fieri etiam ſua ſponte tædio validioris metu infirmioris credebat poſſe, in
eo ſuam operam venditare concilianda gratia magis cupiit. Nam modo ne iuuaret bello Romanos
terra mariq;, modo pacis patrandæ cum Romanis paciſcebatur mercedem: ne bello intereſſet M & D
in vtroq; non fidem modo ſe, ſed obſides quoq; dare paratum eſſe oſtendebat. Perſeus ad rem inchoan
dã promptiſſimus erat cogente metu, & de obſidibus accipiendis ſine dilatione agebat, conueneratq;
vt accepti Cretam mitterentur. vbi ad ad pecuniæ mentionem ventũ erat, ibi hæſitabat: & vtiq; alte-
rã in tanti nominis regibus turpem ac ſordidam, & danti & magis accipiẽti mercedẽ eſſe. Malebat in
ſpem Romanæ pacis non recuſare impenſam: ſed eam pecuniã perfecta re daturum, interea Samothra
cæ in tẽplo depoſiturum. Ea inſula cũ ipſius ditionis eſſet, videre Eumenes nihil intereſſe an Pellæ pecu
nia eſſet: id agere vt partẽ aliquã pſẽtẽ ferret. Ita nequicquã inter ſe captati nihil præter infamiã mo-

C uere. Nec hæc tãtũ Perſeo per auaritiam eſt dimiſſa res. cũ pecuniã tutam & pacem habere per Eume-
nen, quæ vel parte regni redimenda eſſet: ac receptus protrahere inimicũ mercede onuſtum, & hoſtes
merito ei Romanos poſſet facere. Sed etiam Gentii regis parata ſocietas: & tum Gallorum effuſorũ
per Illyricũ ingens oblatũ auaritia dimiſſum eſt. Veniebant X millia equitum par numerus peditũ,
& ipſorum iungentium curſum equis, & in vicem prolapſorũ equitum vacuos capientium ad pugnã
equos. Hi pacti erant, eques denos præſentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his
Perſeus ab Enipeo ex caſtris profectus obuiã cum dimidia copiarũ parte, denũciare per vicos vrbesq́;
quæ viæ propinquæ ſunt cœpit, vt cõmeatus expedirent, frumenti vini pecorum vt copia eſſet. Ipſe
equos phalerasq́; & ſagula donũ principibus ferre, & parũ auri quod inter paucos diuideret, multitu-
dinem credens trahi ſpe poſſe. Ad Almanam vrbem peruenit, & in ripa fluminis Axii poſuit caſtra: cir-
ca Deſudabã in mædica exercitus Gallorũ conſederat mercedem pactam opperiẽs. Eò mittit Antigo-
nũ ex purpuratis vnũ, qui iuberet multitudinẽ Gallorũ ad Bylazora (Pæoniæ is locus eſt) caſtra mo-
uere, principes ad ſe venire frequẽtes. LXXV. millia ab Axio flumine & caſtris regis aberant. Hæc
mandata ad eos cũ pertuliſſet Antigonus, adieciſſetq́; per viam quanta oĩum præparata cura regis co-
pia multitudini foret, quibusq́; muneribus principes aduenientes veſtis argenti equorumq́; excepturus
rex eſſet: de his quidem ſe coram cognituros reſpõdent. Illud quod præſens pepigiſſent interrogãt
ecquid aurũ, quod in ſingulos pedites equitesq́; diuidendum eſſet, ſecum adduxiſſet? Cũ ad id nihil re-
ſpõderetur, Clondicus regulus eorum, Abi, renũcia ergo, inquit, regi niſi aurũ obſidesq́; accepiſſent,
nuſquã inde Gallos longius veſtigium moturos. Hæc relata regi cũ eſſent aduocato conſilio, cum qd
omnes ſuaſuri eſſent appareret: ipſe, pecuniæ q̃ regni melior cuſtos, inſtitit de perfidia & feritate Gallo-
rũ differere. Multorum iã ante cladibus expertum, periculoſum eſſe tãtam multitudinem in Macedo-
niam accipere, ne grauiores eos ſocios habeant q̃ hoſtes Romanos. Quinq; millia equitũ ſat eſſe, qui-
bus & vti ad bellum poſſent, & quorũ multitudinem ipſi non timeant. Apparebat in omnibus merce-
dem multitudinis timere, nec quidquã aliud: ſed cum ſuadere cõſulenti nemo auderet, remittitur Anti-
gonus qui nunciaret, quinq; milliũ equitum opera tantũ vti regem, cõtemnere multitudinem aliam.
Quod vbi audiuere barbari, cæterorum quidẽ fremitus fuit indignantium ſe fruſtra excitos ſedibus
ſuis: Clondicus rurſus interrogat, ecquid ipſis quinq; millibus quod cõueniſſet numeraret. Cum ad-
uerſus id quoq; miſceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuncio (quod vix ſperauerat ipſe poſſe cõ-
D tingere) retro ad Hiſtrũ perpopulati Thraciã quà vicina erat viæ redierunt. Quæ manus quieto ſedẽ-
te rege ad Enipeũ, aduerſus Romanos Peræbiæ ſaltũ in Theſſaliam traducta, nõ agros tantũ nudare
populando potuit, ne quos inde Romani cõmeatus expectarent, ſed ipſas exſcindere vrbes, tenẽte ad
Enipeũ Perſeo Romanos, ne vrbibus ſociis opitulari poſſent. Ipſis quoq; Romanis de ſe cogitandũ
fuiſſet: quãdo neq; manere amiſſa Theſſalia vnde exercitus alebatur potuiſſent, neq; progredi, cum ex
* aduerſo caſtra Macedonũ, qui ea pependerãt ſpe, haud mediocriter debilitauit. Eadem auaritia Gen-
tium regẽ ſibi alienauit. Nam cũ CCC talenta Pellæ miſſa Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniã
paſſus. Inde X talenta ad Pantaucum miſſa, eaq́; præſentia dari regi iuſſit: reliquã pecuniã ſignatam
Illyriorũ ſigno portantibus ſuis præcipit paruis itineribus veherent: deinde cum ad finẽ Macedoniæ vẽ-
tũ eſſet, ſubſiſterent ibi ac nuncios ab ſe opperirentur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum aſſi-
due Pantauco ad laceſſendos hoſtili facto Romanos ſtimularetur, M. Perpennã & L. Petilium legatos
qui tum forte ad eum venerant, in cuſtodiã coniecit. Hoc audito Perſeus, contraxiſſe eum neceſſitates
ratus ad bellum vtiq; cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniam portabat miſit: velut nihil aliud
agens, q̃ vt quanta maxima poſſet præda ex victo Romanis reſeruaretur. Et ab Eumene Eropon igno-
tis quæ occulte acta erant, redit. De captiuis actum eſſe & ipſi euulgauerant, & Eumenes conſulem vi-
tandæ ſuſpitionis cauſa certiorem fecit. Perſeus poſt reditum ab Eumene Eropontis ſpe deiectus, An-
tenorem & Callippum præfectos claſſis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinque priſtes
erant) Tenedũ mittit, vt inde ſparſæ per Cycladas inſulas naues, Macedoniam cum frumento peten-
tes, tutarentur. Caſſandreæ deductæ naues, in portus primũ qui ſub Atho monte ſunt, inde Tenedum
placido mari cum traieciſſent: ſtantes in portu Rhodias apertas naues Eudamumq́; præfectum earũ,
inuiolatas atq; etiam benigne appellatos dimiſerunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta
onerarias ſuarum, ſtantibus in oſtio portus Eumenis roſtratis quibus Damius præerat, incluſas eſſe:
circunuectus propere ac ſummotis terrore hoſtium nauibus, onerarias datis qui proſequerentur X
lembis in Macedoniam mittit: ita vt in totum proſecuti redirent Tenedum. Nono poſt die ad claſ-
ſem iam ad Sigium ſtantem redierunt. Inde Subota (inſula eſt interiecta Eleæ & Atho) traiiciunt.
Forte poſtero die quàm Subota claſſis tenuit, quinque & XXX naues quas hippagogus vocant, ab
Elea profectæ cum equitibus Gallis equisq́;, Phanas promontorium Chiorum petebant, vnde tranſ-
mittere in Macedoniam poſſent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altum ferri cum ex
ſpecula ſignum datum Antenori eſſet, profectus à Subotis, inter Erythrarum promontorium Chiũq́;
quà artiſſimum fretum eſt, iis occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm Macedonum

claſſem

A claſſem in illo vagari mari:nunc Romanos eſſe,nunc Attalum aut remiſſos aliquos ab Attalo ex caſtris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquãtium forma lemborũ haud dubia eſſet, & concitatio remorum directæq; in ſe proræ,hoſtes appropinquare apparuiſſet:tunc iniecta trepidatio eſt,cum reſiſtendi ſpes nulla eſſet,inhabiliq; nauium genere,& Gallis vix quietẽ ferẽtibus in mari. Pars eorum qui propiores cõtinenti littori erant,in Erythream enarunt:pars velis datis ad Chiũ naues eiecere,relictiſq; equis effuſa fuga vrbem petebant. Sed propius vrbẽ lembi acceſſuq; cõmodiore cum expoſuiſſent armatos,partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt:partim ante portã excluſos:clauſerant enim Chii portam,ignari qui fugerent aut ſequerentur. DCCC fermè Gallorum occiſi, CC viui capti:equi pars in mari fractis nauibus abſumpti,partim neruos ſuccideruNt in litore Macedones. XX eximiæ equos formæ cum captiuis,eoſdẽ X lembos,quos ante miſerat,Antenor deuehere Theſſalonicam iuſſit,& primo quoq; tempore ad claſſem reuerti:Phanis ſe eos expectaturũ. Triduũ fermè claſſis ad vrbẽ ſtetit. Phanas inde progreſſi ſunt, & ſpe celerius reuerſis X lembis euecti Ægeo mari Delum traiecerunt. Dum hæc geruntur, legati Romani C. Popilius & C. Decimius,& C. Hoſtilius à Chalcide profecti tribus quinqueremibus Delũ cũ veniſſent, lembos ibi Macedonũ XL, & V regis Eumenis quinqueremes inuenerunt. Sanctitas templi inſulæq; inuiolatos præſtabat omnes. Itaq; permixti Romaniq; & Macedones,& Eumenis nauales ſocii:in tẽplo, inducias religione loci præbente, verſabantur. Antenor Perſei præfectus, cũ aliquas alto præferri onerarias naues ex ſpeculis ſignificatũ foret:parte lemborum ipſe inſequẽs, parte per Cyclades diſpoſita; præterq̃ ſi quæ Macedoniã peterent,omnes aut ſupprimebat,aut ſpoliabat naues:quibus poterat Popilius aut Eumenis naues,ſuccurrebat:ſed vecti nocte binis aut ternis plerũq; lembis Macedones fallebant. Per id ferè tempus legati Macedones Illyriiq; ſimul Rhodũ venerũt:quibus authoritatẽ addidit,nõ lemborũ modo aduentus paſſim per Cycladas atq; Ægeum vagantiũ mare,ſed etiã cõiunctio ipſa regũ Perſei Gentiiq;,& fama cũ magno numero peditũ equitumq; venientium Gallorum. Et iam cum acceſſiſſent animi Dioni ac Polyarato qui Perſei partiũ erant,non benigne modo reſponſum regibus eſt,ſed palàm pronũciatum bello finẽ ſe authoritate ſua impoſituros eſſe: itaq; ipſi quoq; reges æquos adhiberent animos ad pacẽ accipiẽdã. Iam veris principiũ erat,nouiq; duces in prouinciã venerant:Cos. Æmilius in Macedoniã, Octauius Oreum ad claſſem, Anicius in Illyricũ,cui bellandum aduerſus Gentiũ. Patre Pleurato rege Illyriorũ,& matre Eurydica genitus,fratres duos Platorẽ vtroq; parente,Carauantiũ matre eadẽ natũ habuit. Hoc propter ignobilitatẽ paternã minus ſuſpecto, Platorem occidit:&

B duos amicos eius,Etritũ & Epicadum,impigros viros:quo tutius regnaret. Fama fuit Honuni Dardanorum principis filiã Etutam pacto fratri eum inuidiſſe,tanquã his nuptiis adiungenti ſibi Dardanorũ gentem:& ſimilius id vero fecit ducta ea virgo. Platore interfecto grauis deinde dempto fratris metu popularibus eſſe cœpit:& violentiã inſitam ingenio intemperantia vini accendebat. Cæterũ,ſicut ante dictũ eſt,ad Romanũ incitatus bellũ,Liſſum omnes copias contraxit. XVM armatorũ fuerunt. Inde fratre in Cauiorũ gentem vi aut terrore ſubigendã cũ mille peditibus & quinquaginta equitibus miſſo,ipſe ad Baſſaniam vrbem quinq; millia ab Liſſo ducit. Socii erant Romanorum:itaque per miſſos nuncios prius tentati,obſidionem pati quàm dedere ſeſe maluerunt. Carauantium in Cauiis Durniũ oppidum aduenientẽ benigne accepit:Garauantis altera vrbs excluſit:& cũ agros eorum effuſe vaſtaret,aliquot palati milites agreſtium concurſu interfecti ſunt. Iam & Ap. Claudius,adſumptis ad eum exercitũ quem habebat Bullianorũ & Apolloniatũ & Dyrracinorũ auxilus,profectus ex hibernis circa Genuſuum amnẽ caſtra habebat:audito fœdere inter Perſea & Gentium,& legatorum violatorum iniuria accenſus,bellum haud dubie aduerſus eum geſturus. Anicius Pr. eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererentur,præmiſſiſq; ad Appium literis, vt ſe ad Genuſſuum opperiretur,triduo & ipſe in caſtra venit:& ad ea quæ habebat auxilia, Partinorũ iuuentutis duobus millibus peditũ & equitibus CC, peditibus Epicadus equitibus Algalſus præerat. Parabat ducere in Illyricũ,maxime vt Baſſanitas ſolueret obſidionem:tenuit impetum eius fama lemborũ vaſtantium maritimam oram. LXXX erant lembi,authore Pantauco miſſi à Gentio ad Dyrracinorum & Apolloniatium agros populandos. Tum claſſis ad

* *

to eo tradiderunt ſe:deinceps & vrbes regionis eius idem faciebant,adiuuante inclinationẽ animorũ clementia in omnes & iuſtitia prætoris Romani. Ad Scodrã inde ventum eſt,id quod belli caput fuerat:non eo ſolũ quòd Gentius eam ſibi ceperat velut regni totius arcẽ, ſed etiã quod Labeatũ gentis munitiſſima longe eſt.& difficilis aditu. Duo cingũt eam flumina. Clauſala latere vrbis quod in orientem patet præfluens, Barbana ab regione occidẽtis ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes cõfluentes incidũt Oriũdi flumini,quod ortũ ex monte Scodro, multis & aliis auctũ aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longe altiſſimus regionis eius,ab oriente Dardaniam ſubiectã habet,à meridie Macedoniã,ab occaſu Illyricũ. Quanquã munitũ ſitu naturali oppidũ erat,genſq; id tota Illyrio

C rum & rex ipſe tuebatur: tamen prætor Romanus, quia prima ſucceſſerant proſpere, fortunam totius rei principia ſecuturam eſſe ratus, & repentinũ valiturum terrorẽ, inſtructo exercitu ad mœnia ſuccedit. Quod ſi clauſis portis muros portarũq; turres diſpoſitis armatis defendiſſent, vano cũ incœpto mœnibus pepuliſſent Romanos. Nunc porta egreſſi prælium loco æquo maiore animo cõmiſerũt q̃ ſuſtinuerunt. Pulſi enim & fuga cõglobati, cũ C C amplius in ipſis faucibus portæ occidiſſent, tantũ intulerunt terrorẽ, vt oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticũ & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, vt deliberare de ſtatu rerum ſuarũ poſſet. Triduo in hoc dato, cũ caſtra Romana quingentos fermè paſſus ab vrbe abeſſent, nauem conſcendit & flumine Barbano nauigat in lacum Labeatũ, velut ſecretũ locũ petens ad conſultandũ: ſed, vt apparuit, falſa ſpe excitus, Carauantium fratrẽ multis millibus armatorũ actis ex ea regione in quã miſſus erat aduẽtare. qui poſtq̃ euanuit rumor, tertio poſt die nauẽ eadẽ ſecundo amni Scodram demiſit: præmiſſisq; nunciis vt ſibi appellandi prætoris poteſtas fieret, copia facta in caſtra venit. Et principium orationis ab accuſatiõe ſtultitiæ orſus ſuæ, poſtremo ad preces lachrymasq; effuſus, genibus prætoris accidens in poteſtatẽ ſeſe dedit. Primo bonũ animũ habere iuſſus, ad cœnã etiam inuitatus, in vrbẽ ad ſuos redijt, & cũ prætore eo die honorifice eſt epulatus: deinde in cuſtodiã C. Caſſio Tr. militũ traditus, vix gladiatorio accępto X talẽtis ab rege rex vt in eam fortunã recideret. Anicius Scodra recępta nihil prius q̃ requiſitos Petiliũ Perpennãq; legatos ad ſe duci iuſſit: quibus ſplendore ſuo reſtituto, Perpennam extemplo mittit ad cõprehendẽdos amicos cognatosq; regis. qui Medeonẽ Labeatium gentis vrbem profectus Etleuam vxorẽ cum filiis duobus Scerdilio Pleuratoq; & Carauantiũ fratrem Scodram in caſtra adduxit. Anicius bello Illyrico intra X X X dies perfecto, nunciũ victoriæ Perpennam Romã miſit: & poſt dies paucos Gentiũ regem ipſum cũ parente coniuge ac liberis ac fratre aliisq; principibus Illyriorũ. Hoc vnũ bellum prius perpetratũ q̃ cœptũ Romæ auditũ eſt. Quibus diebus hęc agebãtur, Perſeus quoq; in magno terrore erat, propter aduentũ ſimul Æmylii noui conſulis, quẽ cũ ingentibus minis aduentare audiebat, ſimul Octauii Pr. Nec minus terroris à claſſe Romana & periculo maritimę orę habebat Theſſalonica. Eumenes & Athenagoras præerãt cum paruo præſidio M M cetratorũ. Eò & Androclen præfectũ mittit, iuſſum ſub ipſis naualibus caſtra habere. Æniam M equites cũ Antigono miſit ad tutandã maritimã oram, vt quocunq; litore applicuiſſe naues hoſtiũ audiſſent, extemplo ferrent agreſtibus opem. V M Macedonũ miſſa ad pręſidiũ Pythoi & Petræ, quibus præpoſiti erant

D Hiſtiæus & Theogenes & Midon. His profectis ripam munire Enipei fluminis aggreſſus eſt, quia ſicco alueo tranſiri poterat. Huic vt omnis multitudo vacaret, fœminæ ex propinquis vrbibus coactæ cibaria in caſtra afferebant: miles iuſſus ex propinquis ſiluis

* *

poſtremo ſeq ſe vtrarios ad mare, quod minus C C C paſſus aberat, iuſſit, & in litore alios alibi modicis interuallis fodere. montes ingentis altitudinis ſpem faciebãt, eo magis quia nullos apertos euergerent riuos, occultos cõtinere latices, quorum venæ in mare permanantes vndę miſcerẽtur. Vix deducta ſumma harena erat, cum ſcaturiges turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidam multamq; fundere aquam velut deũm dono cœperunt. Aliquantũ ea quoq; res duci famæ & authoritatis apud milites adiicit. Iuſſis deinde militibus expedire arma, ipſe cum tribunis primisq; ordinibus vadit ad contemplandos tranſitus, quà deſcenſus facilis armatis, quà in vlteriorẽ ripã minime iniquus aſcenſus eſſet. His ſatis exploratis, illa quoq; primum vt ordine ac ſine tumultu omnia in agmine ad nutũ imperiumq; ducis fierent prouidit. Vbi omnibus ſimul pronunciaretur quod fieret, neq; omnes exaudirent, incerto imperio accępto alios ab ſe adiicientes, plus eo quod imperatum ſit, alios minus facere: clamores deinde diſſonos oriri omnibus locis, & prius hoſtes q̃ ipſos quid paretur ſcire. Placere igitur, Tr. militum primo pilo legionis ſecretum edere imperium: illũ & dein ſingulos proximo cuiq; in ordine centurioni dicere quid opus facto ſit: ſiue à primis ſignis ad nouiſſimum agmen, ſiue ab extremis ad primos perferendũ imperium ſit. Vigiles etiã nouo more ſcutũ in vigiliã ferre vetuit: nõ enim in pugnam vigilẽ ire vt armis vtatur, ſed ad vigilandũ: vt cum ſenſerit hoſtium aduentum, recipiat ſe excitetq; ad arma alios. Scuto prę ſe erecto ſtare galeatos: deinde vbi feſſi ſint innixos pilo, capite ſuper marginẽ ſcuti poſito ſopitos ſtare: vt fulgẽtibus armis procul cõſpici ab hoſte poſſit, ipſe nihil prouideat. Stationum quoq; morẽ mutauit. armati omnes, & frenatis equis equites, diem totũ perſtabant. id cũ æſtiuis diebus vrente aſſiduo ſole fieret, tot horarũ æſtu & languore ipſos equosq; feſſos, integri ſæpe adorti hoſtes vel pauci plures vexabant. Itaq; ex matutina ſtatione ad meridiẽ decedi, & in poſtmeridianã ſuccedere alios iuſſit: ita nunquã fatigatos recens hoſtis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronunciaſſet, adiecit vrbanæ cõcioni cõuenientem orationem. Vnũ imperatorẽ in exercitu prouidere & cõſulere quid agendum ſit debere, nunc per ſe, nunc cum iis quos aduocauerit in conſilium: qui nõ ſint aduocati eos nec palàm nec ſecreto iactare conſilia ſua. Militẽ hæc tria curare debere: corpus vt q̃ validiſſimum & perniciſſimum habeat, arma apta, cibum paratum ad

ſubita

A ſubita imperia: cætera ſcire de ſe diis immortalibus & imperatori ſuo curæ eſſe. In quo exercitu milites cõſul & imperator rumoribus vulgi circũagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. Se, quod ſit officiũ imperatoris prouiſurũ, vt bene gerendæ rei occaſionẽ eis præbeat: illos nihil quid futurũ ſit quærere, vbi datũ ſignũ ſit, tum militarẽ operam nauare. Ab his præceptis cõcionem dimiſit, vulgo etiã veteranis fatentibus, ſe illo primum die tanquam tirones quid agendum eſſet in re militari didiciſſe. Nõ ſermonibus tantum his, cum quanto aſſenſu audiſſent verba conſulis, oſtenderũt: ſed rerum præſens effectus erat. Neminem totis mox caſtris quietum videres. acuere alii gladios: alii galeas bucculasq; ſcutorum, alii loricas tergere: alii aptare corpori arma, expeririq; ſub his membrorum agilitatem: quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemq; intueri: vt facile quis cerneret, vbi primum conferendi manum cum hoſte data occaſio eſſet, aut victoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perſeus quoque, cum aduentu conſulis ſimul & veris principio ſtrepere omnia moueriq; apud hoſtes velut nouo bello cerneret: mora à Phila caſtra in aduerſa ripa poſita: nunc ad contemplanda opera ſua circumire ducem, haud dubie tranſitus ſpeculantem:

* *

norum eſſe. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regiq; corũ haud mediocrem attulit terrorem. Et primo ſupprimere in occulto famam eius rei eſt conatus, miſſis qui Pantaucũ inde venientem appropinquare caſtris vetarent: ſed iam & pueri quidam viſi ab ſuis erant inter obſides Illyrios ducti, & quo quæq; accuratius curantur, eo facilius loquacitate regiorum miniſtrorum emanãt. Sub idem tempus Rhodii legati in caſtra venerunt, cum iiſdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram patrũ excitauere. Multo iniquioribus animis à caſtrenſi cõſilio auditi ſunt. Itaq; cũ alii præcipites ſine reſpõſo agendos caſtris, pronũciauit poſt diẽ quintumdecimũ ſe reſpõſum daturum. Interim vt appareret quantũ pacificantium Rhodiorũ authoritas valuiſſet, cõſultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibuſdã & maxime maioribus natu, per Enipei ripã munitiõesq; vim facere: confertis & vim facientibus reſiſtere Macedonas nõ poſſe, ex tot caſtellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quæ validis præſidiis inſediſſent, priore anno deiectos. aliis placebat Octauiũ cum claſſe Theſſalonicã petere, & populatiõe maritimæ oræ diſtringere copias regias: vt altero ab tergo ſe oſtẽdẽte bello, circumactus ad interiorem partẽ regni tuendam, nudare aliqua parte tranſitus Enipei cogeretur. Ipſi natura & operibus inexuperabilis ripa videbatur: & præterq; quod tormẽta vbiq; diſpoſita eſſent,

B miſſilibus etiam melius & certiore ictu hoſtes vti audierat. Aliò ſpectabat mens tota ducis: dimiſſoq; cõſilio Perrebos mercatores Schœnum & Menophilũ, notæ & fidei iam ſibi & prudentiæ homines, accerſitos ſecreto percunctatur, quales ad Perrebiã tranſitus ſint. Cum loca nõ iniqua eſſe dicerent, præſidiis autem regis obſideri: ſpem cæpit, ſi nocte improuiſo valida manu aggreſſus nec opinãtes eſſet, deiici præſidia poſſe. Iacula enim & ſagittas & cætera miſſilia in tenebris, vbi quid petatur procul prouideri nequeat, inutilia eſſe: gladio cõminus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus vincat. His ducibus vſurus, prætorẽ Octauiũ accerſitũ, expoſito quid pararet, Heracliam cũ claſſe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipſe P. Scipionem Naſicam, Q. Fabium Maximum filiũ ſuum cum quinq; delectis millibus Heracliam mittit, velut claſſem conſcenſuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in cõſilio agitatum erat, vaſtandã. Secreto indicatum cibaria his præparata ad claſſem eſſe, ne quid eos moraretur. Inde iuſſi duces itineris ita diuidere viã, vt quarta vigilia tertio die Pythoum adoriri poſſent. Ipſe poſtero die, vt diſtineret regẽ ab circumſpectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum ſtationibus hoſtium prælium commiſit: pugnatumq; vtrinque eſt leui armatura, nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari poterat. Deſcenſus ripæ vtriuſque in alueum trecentorum fermè paſſuum erat: medium ſpatium torrentis alibi aliter cauati pauloplus q̃ mille paſſus patebat. Ibi in medio ſpectãtibus vtrinq; ex vallo caſtrorũ hinc rege, hinc conſule cũ ſuis legionibus, pugnatũ eſt. Miſſilibus procul regia auxilia melius pugnabant, cõminus ſtabilior & tutior aut parma, aut ſcuto Liguſtino Romanus erat. Meridie ferè receptui canere ſuis conſul iuſſit: ita eo die diremptum prælium eſt, haud paucis vtrinque interfectis. Sole orto poſtero die, irritatis certamine animis etiam acrius concurſum eſt: ſed Romani, non ab his tantum cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine, quæ diſpoſita in turribus ſtabat, omni genere miſſilium telorum ac ſaxis maxime vulnerabantur. Vbi propius ripam hoſtiũ ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad vltimos perueniebant. Multo pluribus eo die amiſſis, conſul paulo ſerius recepit ſuos. Tertio die prælio abſtinuit, digreſſus ad imam partem caſtrorum, veluti per deuexũ in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus quod in oculis erat

* *

anni poſt circumactum ſolſtitium erat, hora diei iam ad meridiẽ vergebat, iter multo puluere & incaleſcente ſole factum erat, laſſitudo & ſitis iam ſentiebatur, & meridie inſtante magis acceſſurũ vtrinq;

C apparebat. Statuit ſic affectos recenti atque integro hoſti nō obiicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum vtrinque erat, vt conſuli non minore arte ad ſuos eludendos quàm ad hoſtes opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum vt maturarent inſtruere, circumibat ipſe ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres ſignum poſcebant: deinde quantum increſcere æſtus, & vultus minus vigentes & voces ſegniores erant, & quidam incumbentes ſcutis nixiq́; pilis ſtabant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem caſtrorum, & impedimenta conſtituerent. Quod vbi fieri milites ſenſere, alii gaudere palàm quod feſſos vię labore flagrantiſſimo æſtu non coëgiſſet pugnare: legati circa imperatorem ducesq́; externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum conſulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat ſuam. Tunc mutatione conſilii ſubita cum alii ſilerēt, Naſica vnus ex omnibus auſus eſt monere cōſulem. ne hoſtem quidem ludificatos priores imperatores. fugiendo certamen manibus emittere. vereri ne nocte abeat ſequēdus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ exercitusq́; ſicut prioribus ducibus. per calles ſaltusq́; Macedonicorum montium vagando circumagatur. Se magnopere ſuadere: dum in campo patenti hoſtem habeat, aggrediatur, nec oblatam occaſionem vincendi amittat. Conſul nihil offenſus libera admonitione tam clari adoleſcentis: & ego, inquit, animum iſtum habui Naſica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli caſibus didici, quando pugnandum, quando abſtinendum pugna ſit. Nō operæ ſit ſtanti nūc in acie docere, quibus de cauſis hodie quieſſe melius ſit: rationes aliàs repoſcito, nunc authoritate veteris imperatoris contentus eris. Cōticuit adoleſcens: haud dubie videre aliqua impedimenta pugnæ conſulem, quæ ſibi non apparerent. Paulus poſtq̄ metata caſtra impedimentaq́; collocata animaduertit, ex poſtrema acie triarios primos ſubducit, deinde principes, ſtantibus in prima acie haſtatis, ſi quid hoſtis moueret: poſtremo haſtatos, ab dextro primum cornu ſingulorum paulatim ſignorū milites ſubtrahēs. Ita pedites, equitibus cum leui armatura ante aciem hoſti oppoſitis, ſine tumultu abducti: nec ante quàm prima frons valli ac foſſa perducta eſt, ex ſtatiōe equites reuocati ſunt. Rex quoque, cum ſine detrectatione paratus pugnare eo die fuiſſet, contentus quod per hoſtem moram fuiſſe pugnæ ſcirent, & ipſe in caſtra copias reduxit. Caſtris permunitis C. Sulpicius Gallus tribunus militum ſecundæ legionis qui prætor ſuperiore anno fuerat, conſulis permiſſu ad cōcionem militibus vocatis pronunciauit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda vſque ad quartam horam noctis lunā in defecturam eſſe. Id quia naturali ordine ſtatis temporibus fiat, & ſciri ante

eclipsis p̄dicta. de q. … lib. cap. 12.

D & prædici poſſe. Itaque quemadmodum, quia certi ſolis lunæq́; & ortus & occaſus ſint, nūc pleno orbe, nunc ſeneſcente exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur: ita ne obſcurari quidem, cum condatur vmbra terrę, trahere in prodigiū debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembres inſecuta eſt dies, edita hora luna cum defeciſſet, Romanis militibus Galli ſapiētia propè diuina videri: Macedonas vt triſte prodigium occaſum regni perniciemq́; gentis portendens mouit: nec aliter vates clamor vlulatusq́; in caſtris Macedonum fuit, donec luna in ſuam lucem emerſit. Poſtero die tantus vtrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, vt & regem & cōſulem ſuorum quidam quod ſine prælio, diſceſſum eſſet accuſarent. Regi prompta defenſio erat, non eo ſolum quod hoſtis prior aperte pugnam detrectans in caſtra copias reduxiſſet: ſed etiam quod eo loco ſigna conſtituiſſet, quo phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non poſſet. Conſul ad id quod pridie prætermiſiſſe pugnandi occaſionem videbatur, & locum dediſſe hoſti ſi nocte abire vellet, tunc quoque per ſpeciem immolandi terere videbatur tempus, cum luce prima ſignum propoſitum pugnæ ad exeundum in aciem fuiſſet. Tertia demum hora, ſacrificio rite perpetrato, ad conſilium vocauit: atque ibi quod rei gerendæ tempus eſſet, loquendo & intempeſtiue conſultando videbatur quibuſdam extrahere: poſt ſermones tamen conſul orationem habuit. P. Naſica egregius adoleſcens omnibus ex vnus quibus heſterna die pugnari placuit, denudauit mihi ſuum conſilium: idem poſtea, ita vt tranſiſſe in ſententiam meam videri poſſet, tacuit. Quibuſdam aliis abſentem carpere imperatorem quàm præſentem monere melius viſum eſt. & tibi P. Naſica & quicunque idem quod tu occultius ſenſerunt, nō grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tātum abeſt vt me heſternæ quietis pœniteat, vt ſeruatum à me exercitum eo conſilio credam. In qua me opinione eſſe ne quis ſine cauſa veſtrum credat, recognoſcat agedum mecum, ſi videtur, q̄ multa pro hoſte & aduerſus nos fuerint. Iam omniū primum quantum numero nos præſtent, neminem veſtrum nec ante ignoraſſe, & heſterno die implicatam intuentes aciem animaduertiſſe certū habeo. Ex hac noſtra paucitate quarta pars militū præſidio impedimentis relicta erat, nec ignauiſſimū quemq; relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum ſcitis. Sed fuerimus omnes: paruum hoc tandem eſſe credimus, quod ex his caſtris in quibus hac nocte manſimus, exituri in aciem hodierno aut ſummum craſtino die, ſi ita videbitur, diis bene iuuātibus ſumus? Nihil ne intereſt, vtrum militem, quem neq; viæ labor hodie neq; operis fatigauerit, requietum integrum in tentorio ſuo arma capere iubeas, atque in acie plenum virium vigentem & corpore & animo educas: an longo itinere fatigatum, & onere feſſum, madentem ſudore, ardētibus ſiti faucibus, ore atq; oculis re-

A pletis puluere, torrētem meridiano ſole, hoſti obiicias recenti, quieto, qui nulla re ante cōſumptas vires ad prælium adferat? Quis, prò deûm fidem, ita cōparatus vel iners atq; imbellis fortiſſimū virum nō vicerit? Quid quod hoſtes per ſummū ocium inſtruxerant aciem, reparauerant animos, ſtabāt cōpoſiti ſuis quiſq; ordinibus: nobis tunc repente trepidandum in acie inſtruenda erat, & incompoſitis concurrendum? At Hercule aciem quidem inconditam inordinatamq; habuiſſemus: caſtra munita, prouiſam aquationem, tutum ad eam iter, præſidiis impoſitis, explorata circa omnia: an nihil noſtri habentes præter nudū campū in quo pugnaremus? Maiores veſtri caſtra munita, portum ad omnes caſus exercitus ducebant eſſe: vnde ad pugnā exirent, quò iactati tempeſtate pugnæ receptū haberēt. Ideo cū munimentis ea ſepiſſent, præſidio quoq; valido firmabāt: quod qui caſtris exutus erat, etiam ſi pugnando acie viciſſet pro victo haberetur. Caſtra ſunt victori receptaculū, victo perfugiū. Quàm multi exercitus, quibus minus proſpera pugnæ fortuna fuit, intra vallū compulſi, tempore ſuo, interdum momento poſt eruptione facta victorem hoſtē pepulerunt? Patria altera eſt militaris hæc ſedes, vallumq; pro mœnibus, & tentoriū ſuū cuiq; militi domus ac penates ſunt. Sine vlla ſede vagi dimicaſſemus, vt quò victores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimētis pugnæ illud opponitur: Quid ſi hoſtis hac interpoſita nocte abiſſet, quātū rurſus ſequendo eo penitus in vltimā Macedoniam exhauriendū laboris erat? Ego autē neq; manſurū eum, neq; in aciē copias educturū fuiſſe certū habeo, ſi cedere hinc ſtatuiſſet. Quanto enim facilius abire fuit cum procul abeſſemus, q̄ nunc cum in ceruicibus ſumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autē eſt nobis optatius, q̄ vt quorū caſtra præalta fluminis ripa tuta, vallo inſuper ſepta ac crebris turribus, oppugnare adorti ſumus, eos relictis munimentis agmine effuſo abeuntes in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex heſterno die in hodiernum cauſæ fuerūt. Pugnare enim & ipſi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem ſepta ad hoſtem via erat, alio ſaltu deiectis hoſtium præſidiis nouum iter aperui: neque priuſq̄ debellauero abſiſtam. Poſt hanc orationem ſilentiū fuit, partim traductis in ſententiam eius, partim verentibus nequicquam offendere in eo quod vtcunq; prætermiſſum reuocari non poſſet. Ac ne illo ipſo quidem die aut conſule, aut rege, quod nec feſſos vt pridie ex via neque trepidantes in acie inſtruēda & vix dum cōpoſitos aggreſſurus erat: cōſule, quod in nouis caſtris non ligna, nō pabulum cōuectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militū è caſtris exierat: neutro imperatorum volente, fortuna quæ plus cōſiliis humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hoſtium caſtris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præ-
B ſidiis ex vtraq; ripa poſitis, vt id facere tuto poſſent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant Marrucina & Peligna, duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro caſtris ſtatiuum erat præſidium ſub C. Cluuio legato tres cohortes Firmana Veſtina Cremonēſis, duæ turmæ equitum Placentina & Eſſernina. Cum ocium ad flumen eſſet neutris laceſſentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapſum, in vlteriorem ripam effugit. Quod cum per aquam fermè genuſtenus altam tres milites ſequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in ſuam ripam trahentes: altero eorum occiſo, receptoq; eo iumento ad ſtationem ſuorum ſe recipiebant. Octingentorum Thracum præſidium in hoſtium ripa erat: ex his pauci primo, ægre paſſi popularem in ſuo conſpectu cæſum, ad perſequendos interfectores fluuium tranſgreſſi ſunt: dein plures, poſtremo omnes, & cum præſidio

* * * *

prælium ducit. Mouebat imperii maieſtas, gloria viri, ante omnia ætas, quod maior LX annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculiq; capeſſebat. Interuallū, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atque aciem hoſtium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem aduerſus clypeatos habebat: aglaſpides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus conſularis ducere aduerſus leucaſpidem phalangem iuſſus: ea media acies hoſtium fuit. In dextrum cornu, vnde circa fluuium commiſſum prælium erat, elephantes inducti & ala ſociorum: & hinc primum fuga Macedonū eſt orta. Nam ſicut pleraque noua cōmenta mortalium in verbis vim habent explendo, cum agi non quemadmodum agantur ediſſeri oportet ſine vllo effectu euaneſcunt: ita tum elephāti in acie nomen tantum ſine vſu fuerant. Elephantorum impetum ſubſecuti ſunt ſocii nominis Latini, pepuleruntq; læuum cornu. In medio ſecunda legio immiſſa diſſipauit phalangem: neque vlla euidentior cauſa victoriæ fuit, quàm quod multa paſſim prælia erant, quæ fluctuantem turbarunt primo, deinde diſiecerunt phalangem: cuius confertæ & intentis horrentis haſtis intolerabiles vires ſunt. Si carptim aggrediendo circum agere immobilem longitudine & grauitate haſtam cogas, confuſa ſtrue implicantur: ſi vero aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbātur: ſicut tum aduerſus cateruatim incurrentes Romanos, & interrupta multifariam acie obuiam ire cogebantur: & Romani quacunque data interualla eſſent, inſinuabant ordines ſuos. Qui ſi vniuerſa acie in frontem aduerſus inſtructam phalangem concurriſſent, quod Pelignis principio pugnæ incaute congreſſis aduer-

C ſus cetratos euenit, induiſſent ſe haſtis, nec cōfertam aciem ſuſtinuiſſent. Cæterū ſicut peditum paſſim
cædes fiebant, niſi qui abiectis armis fugerunt: ſic equitatus propè integer pugna exceſſit. Princeps fu-
gæ rex ipſe erat: iam à Pydna cū ſacris alis equitū Pellā petebat. cōfeſtim Coſtocus ſequebatur, Odry-
ſarumq; equitatus. cæteræ quoq; Macedonum alæ integris abibant ordinibus: quia interiecta peditū
acies, cuius cædes victores tenebant, immemores fecerat ſequendi equites. Diu phalanx à fronte à la-
teribus ab tergo cæſa eſt: poſtremo qui ex hoſtiū manibus elapſi erant, inermes ad mare fugiētes, qui-
dam aquam etiā ingreſſi, manus ad eos qui in claſſe erant tendētes, ſuppliciter vitā orabant. & cū ſca-
phas cōcurrere vndiq; ab nauibus cernerent, ad excipiendos ſeſe venire rati, vt caperent potius q̄ occi-
derent: longius in aquā quidam etiā natantes progreſſi ſunt. Sed cum hoſtiliter è ſcaphis cæderentur,
retro qui poterant nando repetentes terram, in aliā fœdiorem peſtem incidebant: Elephanti enim ab
rectoribus ad litus acti exeuntes obterebant elidebantq;. Facile cōueniebat Romanis nunquam vna
acie tantum Macedonū interfectum. Cæſa enim ad X X millia hominū ſunt: ad ſex M qui Pydnam
ex acie perfugerant, viui in poteſtatem peruenerunt: & vagi è fuga V M hominum capta. Ex victori-
bus ceciderunt nō plus centum, & eorum multo maior pars Peligni: vulnerati aliquanto plures ſunt.
Quod ſi maturius pugnari cœptum eſſet, vt ſatis diei victoribus ad perſequendum ſupereſſet, deletæ
omnes copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad ſequendū locis
ignotis fecit. Perſeus ad Pieriam ſyluam via militari frequenti agmine equitum & regio comitatu fu-
git. Simul in ſyluam ventum eſt, vbi plures diuerſæ ſemitę erāt, & nox appropinquabat, cū perpaucis
maxime fidis via diuertit. Equites ſine duce relicti alii aliā in ciuitates ſuas dilapſi ſunt: perpauci inde
Pellam celerius q̄ ipſe Perſeus, quia recta expedita via ierant, peruenerunt. Rex ad mediam fermè no-
ctem terrore & variis difficultatibus viæ vexatus eſt. In regia Perſeo qui Pellæ præerat Euctus reguliq;
pueri præſto erant: contra ea amicorum qui alii alio caſu ſeruati ex prælio Pellam venerant, cum ſæpe
accerſiti eſſent, nemo ad eum venit. Tres erant tantum cum eo fugæ comites, Euander Cretēſis, Neon
Boëtius, & Archidamus Ætolus. Cum iis iam metuens, ne qui venire ad ſe abnuerent, maius aliquid
mox auderent, quarta vigilia profugit. Secuti eum ſunt admodum D Cretenſes: petebat Amphipo-
lim. ſed nocte à Pella exierat, properans ante lucē Axium amnem traiicere, eum finē ſequendi propter
difficultatē tranſitus fore ratus Romanis. Conſulem cum ſe in caſtra victor recepiſſet, ne ſincero gau-
dio frueretur cura de minore filio ſtimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipſe poſtea deleta Cartha-
D gine appellatus, naturalis conſulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is ſeptimum decimum tunc an-
num agēs, quod ipſum curam augebat, dum effuſe ſequitur hoſtes in partem aliā turba ablatus erat:
& ſerius cum rediſſet, tunc demum recepto ſoſpite filio victoriæ tantæ gaudium conſul ſenſit. Amphi-
polim cum iam fama pugnæ perueniſſet, concurſusq; matronarū in templū Dianæ quā Tauropolon
vocant ad opem expoſcendam fieret, Diodorus qui pręerat vrbi metuens ne Thraces quorū duo mil-
lia in præſidio erāt vrbē in tumultu diriperent, ab ſubornato ab ſe per fallaciam in tabellarii ſpeciē, li-
teras in foro medio accępit. Scriptū in iis erat, ad Emathiam claſſem Romanā appulſam eſſe, agroſq;
circa vexari: orare profectos Emathiæ, vt præſidium aduerſus populatores mittat. His lectis hortatur
Thracas, vt ad tuendam Emathiæ oram proficiſcātur: magnam eos cædem prædamq; palatis paſſim
per agros Romanis facturos: ſimul eleuat famam aduerſæ pugnę: quæ ſi vera foret, alium ſuper alium
recentes ex fuga venturos fuiſſe. Per hanc cauſam Thracibus ablegatis, ſimul trāſgreſſos eos Strymo-
nem vidit, portas clauſit. Tertio die Perſeus q̄ pugnatū erat Amphipolim venit: inde oratores cū ca-
duceo ad Paulū miſit. Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorum regis Berœam
quò ex acie confugerant, ipſi ad cōſulē profecti Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu per-
culſæ parabant facere. Cos. nunciis victoriæ Q. Fabio filio & L. Lentulo, & Q. Metello cū literis Romā
miſſis, ſpolia iacentis hoſtiū exercitus peditibus conceſſit: equitibus prædam circumiecti agri, dū ne
amplius duabus noctibus à caſtris abeſſent. Ipſe propius mare ad Pydnam caſtra mouit. Berœa pri-
mum, deinde Theſſalonica & Pella, & deinceps omnis fermè Macedonia intra biduum dedita. Pydnęi
qui proximi erant nondum miſerant legatos: multitudo incōdita pluriū ſimul gentium, turbaq; quæ
ex acie fuga in vnum compulſa erat, cōſilium & cōſenſum ciuitatis impediebat: nec clauſæ modo por-
tæ, ſed etiam inædificatæ erāt. Miſſi Midon & Pantaucus ſub muros ad colloquium Solonis qui pręſ-
ſidio erat: per eum emittitur militaris turba, oppidū deditum militibus datur diripiendū. Perſeus vna
tantum ſpe Biſaltarum auxilii tentati, ad quos nequicquā miſerat legatos, in concionē proceſſit Phi-
lippum ſecū filium habens, vt & ipſos Amphipolitanos, & equitum peditūq;, qui aut ſemper ſecuti,
aut fuga eodē delati erant, adhortando animos cōfirmaret. Sed aliquotiens dicere incipiētem cum la-
chrymæ præpediſſent, quia ipſe dicere nequiit, Euandro Cretenſi editis quæ agi cū multitudine vellet,
de tēplo deſcēdit. Multitudo ſicut ad conſpectū regis fletumq; tam miſerabilem & ipſa ingemuerat la-
chrymaueratq;, ita Euādri orationem aſpernabatur: & quidā auſi ſunt media ex concione ſuccIamare,
Abite hinc, ne qui pauci ſuperſumus propter vos pereamus. Horū ferocia vocē Euādri clauſit. Rex in
domū ſe recępit, pecuniaq; & auro argentoq; in lembos qui in Strymone ſtabant delatis, & ipſe ad flu-
men deſcendit.

A men deſcendit. Thraces nauibus ſe committere non auſi domos dilapſi, & aliæ militaris generis turbæ: Cretenſes ſpem pecuniæ ſecuti. & quoniam in diuidendo plus offenſionum quàm gratiæ erat, L talenta iis poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cũ per tumultũ naues conſcenderent, lẽbũ vnũ in oſtio amnis multitudine grauatũ merſerũt. Caliпſum eo die, poſtero Samothracã quã petebant perueniunt: ad duo millia talentũm peruecta eò dicunt. Paulus per oẽs deditas ciuitates dimiſſis qui præeſſent, ne qua iniuria in noua pace victis fieret: retentisq; apud ſe caduceatoribus regis, P. Naſicam ignarus fugæ regis Amphipolim miſit cũ modica peditũ equitũq; manu, ſimul vt Sinticen euaſtaret, & ad oẽs conatus regis ĩpedimẽto eſſet. Inter hæc Meliboea à Cn. Octauio capit diripiturq;: ad Æginiũ, ad quod oppugnãdum Cn. Anicius legatus miſſus erat C C eruptione ex oppido facta amiſſi ſunt, ignaris Æginienſibus debellatum eſſe. Cos. à Pydna profectus cum toto exercitu die altero Pellam peruenit: & cum caſtra M paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtatiua habuit, ſitum vrbis vndiq; aſpiciens, quam non ſine cauſa delectam eſſe regiam aduertit. Sita eſt in tumulo vergente in occidentem hibernum: cingũt paludes inexuperabilis altitudinis æſtate & hyeme, quas reſtagnãtes faciunt lacus. In ipſa palude quà proxima vrbi eſt, velut inſula eminet aggeri operis ingentis impoſita: qui & murum ſuſtineat, & humore circumfuſæ paludis nihil lædatur. Muro vrbis coniuncta procul videtur: diuiſa eſt intermurali amni, & eadem ponte iuncta: vt nec oppugnãte externo aditum ab vlla parte habeat, nec ſi quem ibi rex includat, vllum niſi per facillimæ cuſtodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: ſed tum nihil præter C C.C talenta, quæ miſſa Gentio regi deinde retenta fuerant, inuentum eſt. Per quos dies ad Pellam ſtatiua fuerunt, legationes frequentes quæ ad gratulandum conuenerant, maxime ex Theſſalia, auditæ ſunt. Nuncio deinde accepto Perſea Samothracã traieciſſe, profectus à Pella conſul quartis caſtris Amphipolim peruenit. Effuſa omnis obuia turba cuiuis indicio erat, non bono ac iuſto rege ob ra- * *

DECADIS QVARTÆ LIBER QVINTVS. XLV.

VICTORIÆ NVNCII Quintus Fabius & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus quanta potuit adhiberi feſtinatio celeriter Romã
B cum veniſſent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quarto poſt die quàm cum rege eſt pugnatum, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota ſpectacula peruaſit, pugnatum in Macedonia & deuictum regem eſſe: dein fremitus increbuit, poſtremo clamor plauſusq; velut certo nuncio victoriæ allato eſt exortus. Mirari magiſtratus, & quærere authorem repentinæ lætitiæ: qui poſtquàm nullus erat, euanuit quidem tanquam certæ rei gaudium, omen tamen lætum inſidebat animis. Quod poſtquàm veris nunciis Fabii Lentuliq; & Metelli aduentu firmatum eſt, cum victoria ipſa tum augurio animorum ſuorum lætabantur. & aliter traditur circenſis turbæ non minus ſimilis veri lætitia. ad X Calend. Octob. ludorum Romanorum ſecundo die, C. Licinio conſuli ad quadrigas mittendas eſcendẽti tabellarius, qui ſe ex Macedonia venire diceret, laureatas literas dicitur, quadrigis miſſis conſul currũ cõſcẽdit: & cum per circũ reueheret ad foros publicos laureatas tabellas populo oſtendit. Quibus cõſpectis repente immemor ſpectaculi populus in medium decurrit: eò ſenatũ conſul vocauit, recitatisq; tabellis, ex authoritate patrũ pro foris publicis denunciauit populo: L. Æmilium collegã ſignis collatis cũ rege Perſeo pugnaſſe: Macedonũ exercitum cæſum fuſumq;, regem cum paucis fugiſſe: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem P.R. veniſſe. His auditis clamor cum ingenti plauſu ortus: ludis relictis domus magna pars hoĩum ad coniuges liberosq; lætum nunciũ portabãt. Tertiuſdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatũ eſt. Poſtero die ſenatus in curia habitus, ſupplicationesq; decretæ: & S.C. factum eſt, vt conſul quos præter milites ſociosq; nauales cõiuratos haberet, dimitteret: de militibus ſociisq; naualibus dimittendis refertur, cum legati ab L. Æmilio conſule, à qbus præmiſſus tabellarius eſſet. Ad V·I Calend. Octob. hora ferè ſecunda legati vrbẽ ingreſſi ſunt: ingentem ſecum occurrentiũ quacunq; ibant proſequentiumq; trahentes turbam in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus forte in curia erat: eò legatos Cos. introduxit. Ibi tãtum temporis retẽti dum exponerẽt, quantæ regiæ copiæ peditũ equitumq; fuiſſent, quot millia ex his cæſa, quot capta forẽt, q̃ paucorũ militũ iactura tãta hoſtium ſtrages facta, q̃ cum paucis rex fugiſſet: exiſtimari Samothraciam petiturũ, paratam claſſem ad perſequendũ eſſe, neq; terra neq; mari elabi poſſe: eadem hæc paulo poſt in concionem traducti expoſuerunt: renouataq; lætitia, cũ Cos. edixiſſet, vt omnes ædes ſacræ aperirentur, pro ſe quiſq; ex concione ad gratias agendas ire diis: ingentiq; turba nõ virorum modo, ſed etiã fœminarũ cõferta tota vrbe deorum ĩmortalium templa. Senatus reuocatus in curiã ſupplicationes ob rẽ egregie geſtã ab L. Æmilio Cos. in qnq; dies circa oĩa puluinaria decreuit, hoſtiisq;

C maioribus ſacrificari iuſſit. Naues quæ in Tiberi paratæ inſtructæq; ſtabant, vt ſi rex poſſet reſiſtere in Macedoniam mitterentur, ſubduci & in naualibus collocari: ſocios nauales dato annuo ſtipendio dimitti, & cum his omnes qui in conſulis verba iurauerant: & quod militum Corcyræ, Brūdiſii, ad mare Superum, aut in agro Larinati eſſet (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat, cū quo ſi res poſceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta eſt ex ante ad V Idus Octob. cum eo die in quinq; dies. Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerua & P. Decius nunciarunt, exercitum Illyriorum cæſum, Gentium regem captum in ditione P.R. & Illyricum eſſe. Ob eas res geſtas ductu auſpicioq; L. Anicii Pr. ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit, vt Latinæ edictæ à conſule ſunt in ante IIII & III & prid. Id. Nouemb. Tradidere quidam legatos Rhodios nondum miſſos, poſt victoriam nunciatam, velut ad ludibrium ſtolidæ ſuperbiæ, in ſenatū vocatos eſſe. Ibi Agepolim pricipem eorum ita locutū: miſſos eſſe legatos ab Rhodiis ad pacē inter Romanos & Perſea faciendā, quod id bellū graue atq; incōmodum Græciæ omni, ſumptuoſum ac damnoſum ipſis Romanis eſſet. Fortunā perbene feciſſe, quādo finito aliter bello, gratulandi ſibi de victoria egregia Romanis opportunitatē dediſſet. Hæc ab Rhodio dicta. Reſpōſum ab ſenatu eſſe, Rhodios nec vtilitatiū Græciæ, neq; cura impenſarum P.R. ſed pro Perſeo legationem eā miſiſſe. Nam ſi ea fuiſſet cura quæ ſimularet, tum mittendos legatos fuiſſe, cum Perſeus in Theſſaliam exercitu inducto per bienniū Græcas vrbes, alias obſideret, alias denūciatione armorū terreret. Tum nullā pacis ab Rhodiis mentionē factā: poſtq̄ ſuperatos ſaltus trāſgreſſosq; in Macedoniā Romanos audirēt, & incluſum teneri Perſea, tūc Rhodios legationem miſiſſe, nō ad vllam aliam rem, q̄ ad Perſea ex imminenti periculo eripiendū. Cum hoc reſponſo legatos dimiſſos. Per eoſdem dies & M. Marcellus ex prouincia Hiſpania decedens Marcolica nobili vrbe capta X pōdo auri, & argenti ad ſummam ſeſtertiū deciens in ærariū retulit. Paulus Æmilius Cos. cum caſtra, vt ſupra dictum eſt, ad Siras terræ Odomātidicæ haberet, cū literas ab rege Perſeo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipſe illacrimaſſe dicit ſortis humanæ: quod qui paulo ante nō cōtentus regno Macedoniæ Dardanos Illyriosq; oppugnaſſet, Baſtarnarum ciuiſſet auxilia: is tum amiſſo exercitu, extorris regno, in paruam inſulam compulſus, ſuplex, fani religione non viribus ſuis tutus eſſet. Sed poſtq̄ regem Perſea cōſuli Paulo S. legit, miſerationem omnem ſtultitia ignorantis fortunā ſuā exemit. Itaq; quanquā in reliqua parte literarū minime regiæ preces erant, tamen ſine reſpōſo ac ſine literis ea legatio dimiſſa eſt. Senſit Perſeus cuius nominis obliuiſcendū victo eſſet: itaq; alteræ literæ cū priuati nominis titulo miſſæ & petiere & impe

D trauere, aut aliqui ad eum mitterent, cū quibus loqui de ſtatu & conditione ſuæ fortunæ poſſet. Miſſi ſunt tres legati, P. Lentulus, A. Poſthumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectū eſt, Perſeo regiū nomen omni vi amplectente: Paulo, vt ſe ſuaq; omnia in fidem & clemētiā P.R. permitteret, contendēte. Dū hæc agunt, claſſis Cn. Octauii Samothracā eſt appulſa. Is quoq; præſenti admoto terrore, modo minis modo ſpe perlicere vt ſe traderet cū conaretur, adiuuit in hoc eum res ſeu caſu contracta, ſeu conſilio. L. Atilius illuſtris adoleſcēs cū i concione eſſe populū Samothracū in animū aduertiſſet, à magiſtratibus petiit, vt ſibi paucis alloquēdi populi poteſtatem facerent. Permiſſo, vtrū nos, hoſpites Samothraces, vere accepimus an falſò ſacrā hanc inſulam & auguſti totam atq; inuiolati ſoli eſſe? Cum creditæ ſanctitati aſſentirent omnes, cur igitur, īquit, pollutam homicida ſanguine regis Eumenis violauit? & cū omnis præfatio ſacrorum eos qbus nō ſint puræ manus, ſacris arceat, vos penetralia veſtra contaminari cruento latronis corpore ſinetis? Nobilis fama erat apud omnes Græciæ ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaq; præterq̄ quod in poteſtate Romanorum ſeſe inſulamq; totā & templum cernebant eſſe, ne immerito quidem ea ſibi exprobari rati, Theondan qui ſummus magiſtratus apud eos erat (regem ipſi appellant) ad Perſea mittunt, qui nunciaret argui cædis Euandrum Cretenſem: eſſe autem iudicia apud ſeſe more maiorum comparata, de iis qui inceſtas manus intuliſſe intra terminos ſacratos templi dicantur. Si confideret Euander innoxium ſe rei capitalis argui, veniret ad cauſam dicendam: ſi committere ſe iudicio non auderet, liberaret religione templum ac ſibimetipſe conſuleret. Perſeus euocato Euandro, iudicium ſubeūdi nullo pacto author eſſe: nec cauſa nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne dānatus authorem ſe nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid eſſet, niſi vt fortiter moriatur. Nihil palàm abnuere Euāder. Sed cum veneno ſe malle mori q̄ ferro dixiſſet, occulte fugam parabat. Quod cum renunciatum regi eſſet, metuens ne, tanquā à ſe ſubtracto pœnæ reo, iram Samothracū in ſe converteret, interfici Euandrū iuſſit. Qua perpetrata temere cæde, ſubiit extemplo animū, in ſe nimirum receptam labem quæ Euandri fuiſſet: ab illo Delphis vulneratum Eumenen, ab ſe Samothracæ Euādrum occiſum: ita duo ſanctiſſima in terris tēpla, ſe vno authore ſanguine humano violata. Huius rei crimen corrupto pecunia Theonda auertitur, vt renunciaret populo Euandrum ſibi ipſum mortem cōſciſſe. Cæterum tanto facinore in vnicum relictū amicū, ab ipſo per tot caſus expertū, proditumq; quia non prodiderat, omnium ab ſe abalienauit animos. pro ſe quiſq; tranſire ad Romanos: fugæq; cōſilium capere ſolum propè relictum coēgerunt: Oroandēq; Cretēſem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione

A ea regione fecerat appellat, vt ſe ſublatum in lembum ad Cotyn deueheret. Demetrium eſt portus in promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus ſtabat. Sub occaſum ſolis deferuntur quæ ad vſum neceſſaria erant, defertur & pecunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipſe nocte media cum tribus conſcius fugæ per poſticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atq; inde maceriam ægre tranſgreſſus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur primis tenebris ſoluerat nauem, ac per altum Cretam petebat. Poſtq̃ in portu nauis nõ inuenta eſt, vagatus Perſeus aliquandiu in litore, poſtremo timens lucẽ iam appropinquantem, in hoſpitium redire non auſus, in latere templi prope angulum obſcurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi ad miniſteriũ electi regis: ea cohors perſecuta regem fugiẽtem ne tum quidem abſcedebat, donec iuſſu Cn. Octauii pronunciatũ eſt per præconem: regios pueros Macedonasq; alios qui Samothracæ eſſent, ſi tranſirẽt ad Romanos incolumitatẽ libertatẽq; & ſua omnia ſeruaturos, quæ aut ſecum haberent, aut in Macedonia reliquiſſent. Ad hanc vocem tranſitio omnium facta eſt, nominaq; dabant ad C. Poſthumiũ tribunũ militũ. Liberos quoq; paruos regios Ion Theſſalonicẽſis Octauio tradidit: nec quiſquã præter Philippũ maximũ natu è filiis cum rege relictus. Tum ſeſe filiũq; Octauio tradidit, fortunã deoſq; quorum tẽplo erant, nulla ope ſupplicem iuuantes accuſans. In prætoriã nauem imponi iuſſus, eodẽ & pecunia quæ ſuperfuit delata eſt, extemploq; claſſis Amphipolim repetit. Inde Octauius regẽ in caſtra ad Cos. miſit, præmiſſis litteris vt in poteſtate eum eſſe & adduci ſciret. Secundam eam Paulus, ſicut erat, victoriam ratus, victimas cecidit eo nuncio: & cõſilio aduocato literas Pr. cum recitaſſet, Q. Ælium Tuberonem obuiã regi miſit, cæteros manere in prætorio frequentes iuſſit. Non aliãs ad vllũ ſpectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus in caſtra Romana adductus erat: præter q̃ quod nec ſua, nec gentis fama cõparandus, tunc quoq; acceſſio Punici belli fuerat, ſicut Gentius Macedonici. Perſeus caput belli erat: nec ipſius tantum, patris auiq; quos ſanguine ac genere contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, q ſummũ imperiũ in orbe terrarum Macedonũ fecerãt. Pullo amictus illo Perſeus ingreſſus eſt caſtra, nullo ſuorum alio comite qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret. Progredi præ turba occurrentium ad ſpectaculũ non poterat, donec Cos. lictores miſiſſet, qui ſummouẽdo iter ad prætoriũ facerent. Conſurrexit Cos. & iuſſis ſedere aliis, progreſſusq; paulũ introeunti regi dextrã porrexit: ſummittentemq; ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductum in tabernaculum aduerſus

B aduocatos in conſilium conſidere iuſſit. Prima percontatio fuit, qua ſubactus iniuria contra P.R. bellum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quo ſe regnumq; ſuum ad vltimum diſcrimen adduceret. Cũ reſpõſum expectãtibus cunctis, terrã intuens diu tacitus fleret, rurſum Cos. Si iuuenis regnum accepiſſes, minus equidem mirarer ignoraſſe te q̃ grauis aut amicus, aut inimicus eſſet P.R. nunc vero cum & bello patris tui quod nobiſcum geſſit interfuiſſes, & pacis poſtea quam cum ſumma fide aduerſus eum coluimus meminiſſes, quod cõſilium quorum & vim bello & fidem in pace expertus eſſes, cum iis tibi bellum eſſe q̃ pacem malle? Nec interrogatus, nec accuſatus cum reſpõderet: Vtcunq; tamen hæc ſiue errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſſitate inciderunt, bonum animum habe: multorum regum, populorũq; caſibus cognita P.R. clementia non modo ſpem tibi, ſed prope certam fiduciam ſalutis præbet. Hęc Græco ſermone Perſeo, Latine deinde ſuis. Exemplum inſigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarum: vobis hoc præcipue dico iuuenes: ideo in ſecundis rebus nihil in quẽquam ſuperbe ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cũ quid veſper ferat incertum ſit. Is demũ vir erit, cuius animum nec proſpera flatu ſuo efferet, nec aduerſa infringet. Conſilio dimiſſo tuẽdi cura regis Q. Ælio mãdatur. Eo die & inuitatus ad cõſulem Perſeus, & alius omnis ei honos habitus eſt, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimiſſus eſt: maximam partem copiarũ Amphipolis, reliquas propinquæ vrbes acceperunt. Hic finis belli, cum quadriennium continuum bellatum eſſet inter Romanos ac Perſea fuit: idemq; finis inclyti per Europæ plerunq; atq; Aſiam omnem regni. Viceſimum ab Carano qui primus regnauit Perſea numerabant. Perſeus Q. Fuluio, L. Manlio Coss. regnum accepit: à ſenatu rex eſt appellatus M. Iunio, A. Mãlio Coss. regnauit XI annos. Macedonum obſcura admodum fama vſque ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum creſcere cum cœpiſſet, Europæ ſe tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thraciæ atq; Illyrici amplexa. Superfudit deinde ſe in Aſiam: & XIII annis quibus Alexander regnauit, primum omnia, quà Perſarum propè immenſo ſpatio imperium fuerat, ſuæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamq;, qua terrarum vltimus finis Rubrum mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri diſtractum in multa regna: dum ad ſe quiſque opes rapiunt lacerantes viribus, à ſummo culmine fortunæ ad vltimum finem centum quinquaginta annos ſtetit. Victoriæ Romanæ famæ cum peruaſiſſet in Aſiam, Antenor qui cum claſſe lemborum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præſidio nauibus Macedoniã petentibus erat, poſt q̃ debellatum in Macedonia & ſtatione ſummotos hoſtiũ lembos audiuit, dimiſſis & ipſe Atticis nauibus, ad ſuſceptã legationem peragẽdã nauigare Ægyptum pgit: vt

C prius occurrere Antiocho poſſet, q̃ ad Alexandreæ mœnia accederet. Cum præteruehetentur Aſiam
legati & Loryma veniſſent, qui portus X X paulo amplius millia ab Rhodo abeſt ex aduerſo vrbi
ipſi poſitus:principes Rhodiorum occurrunt(iam enim eò quoque victoriæ fama perlata erat)oran
tes vt Rhodum deueherẽtur.pertinere id ad famam ſalutemq; ciuitatis,noſcere ipſos omnia quæ acta
eſſent agerenturq; Rhodi,& comperta per ſe non vulgata fama Romam referre.Diu negantes perpu-
lerunt,vt moram nauigationis breuem pro ſalute ſociæ vrbis paterentur. Poſtq̃ Rhodum ventum
eſt,in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt.Aduentus legatorum auxit potius timo-
rem ciuitati q̃ minuit:omnia enim Popilius,,quæ ſinguli vniuerſiq; eo bello hoſtiliter dixerant fece-
rantq;,retulit:& vir aſper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur,vultu truci & accuſato
ria voce,vt cum propriæ ſimultatis nulla cauſa cum ciuitate eſſet,ex vnius ſenatoris Romani acerbi-
tate,qualis in ſe vniuerſi ſenatus animus eſſet,coniectarent.C.Decimii moderatior oratio fuit:qui in
pleriſq; eorum quæ cõmemorata à Popilio eſſent,culpam non penes populum,ſed penes paucos cõci
tores vulgi eſſe dixit:eos venalem linguam habentes decreta plena regiæ aſſentationis feciſſe,& eas le-
* gationes miſiſſe,quarũ Rhodios ſemper non minus puderet q̃ pœniteret:quæ omnia,ſi tamen popu
lo foret,in capita noxiorum verſura.Cum magno aſſenſu auditus eſt,non magis eo quod multitudi-
nis noxam eleuabat,q̃ quod culpam in authores verterat.Itaq; cum principes eorum Romanis re-
ſponderẽt,nequaquam tamẽ tam grata oratio eorum fuit,qui quæ Popilius obiecerat diluere vtcũq;
conati ſunt:q̃ eorum qui Decimio in authoribus ad piaculum noxæ obiiciẽdis aſſenſi ſunt.Decretum
igitur extemplo,vt qui pro Perſeo aduerſus Romanos dixiſſe quid aut feciſſe conuincerentur, capitis
condemnarentur.Exceſſerunt vrbe ſub aduentu Romanorum quidam,alii mortẽ ſibi cõſciuerunt. Le
gati non vltra q̃ quinq; dies Rhodi morati.Alexandriam proficiſcitur.Nec eo ſegnius iudicia ex de-
* creto corã his facto Rhodi exercebantur:quam perſeuerantiam in exequẽda re Decimii lenitas. Cum
hæc gererentur,Antiochus fruſtra tentatis mœnibus Alexandriæ abſceſſerat:cæteraq; Ægypto poti-
tus,relicto Mẽphi maiore Ptolemæo,cui regnũ quæri ſuis viribus ſimulabat,vt victorẽ mox aggrede
ref,in Syriã exercitum abduxit.Nec huius voluntatis eius ignarus Ptolemæus,dum cõterritum obſi-
dionis metu minorem fratrem haberet,poſſe ſe recipi Alexandreæ & ſorore adiuuante & non repugnã
tibus fratris amicis ratus:primum ad ſororem,deinde ad fratrẽ amicoſq; eius non prius deſtitit mit-
tere q̃ pacem cum iis confirmaret.Suſpectum Antiochum effecerat,quod cætera Ægypto ſibi tradita
D Peluſii validum relictum erat præſidium:apparebat clauſtra Ægypti teneri,vt cum velit rurſus exerci
tum induceret. Bello inteſtino cum fratre eum exitum fore,vt victor feſſus certamine nequaquam par
Antiocho futurus eſſet.Hæc prudenter animaduerſa à maiore,cum aſſenſu minor frater quiq; cum eo
erant acceperunt:ſoror plurimum adiuuit,non conſilio modo,ſed etiam precibus.Itaq; conſentienti
bus cunctis pace facta Alexandream recipitur,ne multitudine quidem aduerſante:quæ in bello non
per obſidionem modo,ſed etiam poſtq̃ à mœnibus abſceſſum eſt,quia nihil ex Ægypto ſubuceheba-
tur,omnium rerum attenuata inopia erat.His cum lætari Antiochum conueniens eſſet , ſi reducendi
eius cauſa exercitũ Ægyptum induxiſſet,quo ſpecioſo titulo ad omnes Aſiæ & Græciæ ciuitates lega
tionibus recipiendis literiſq; dimittẽdis vſus erat:adeo eſt offenſus,vt multo acrius infeſtiuſq; aduer
ſus duos,q̃ ante aduerſus vnum pararet bellum.Cyprum extemplo claſſem miſit:ipſe primo vere cum
exercitu Ægyptum petens in Cœlen Syriam proceſſit.Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agenti-
bus gratias quod per eum regnum patrium recepiſſet,petentibuſq; vt ſuum munus tueretur,& dice-
ret potius quid fieri vellet,q̃ hoſtis ex ſocio factus vi atq; armis ageret,reſpondit:non aliter neq; claſ-
ſem reuocaturum,neq; exercitum reducturum,niſi ſibi & tota Cypro & Peluſio agroq; qui circa Pelu-
ſiacum oſtium Nili eſſet cederet:diemq; præſtituit,intra quã de conditionibus peractis reſponſum ac
ciperet.Poſtq̃ dies data induciis præteriit,nauigantibus hoſtio Nili ad Peluſium per deſerta Arabiæ,
* ad Memphin incolebant,& ab cæteris Ægyptiis partim voluntate partim metu , ad Alexandriã mo-
dicis itineribus deſcendit.Ad Leuſinẽ tranſgreſſo flumẽ,qui locus quatuor millia ab Alexãdria abeſt,
legati Romani occurrerunt.Quos cum aduenientes ſalutaſſet,dextraq; Popilio porrigeret , tabellas
ei Popilius ſcriptum habentes tradit,atq; omnium primum id legere iubet . Quibus perlectus,cum
ſe cõſideraturum adhibitis amicis quid faciendum ſibi eſſet dixiſſet:Popilius pro cætera aſperitate ani
mi virga quam in manu gerebat circumſcripſit regem , ac prius quàm hoc circulo excedas,inquit,
redde reſpõſum ſenatui quod referam.Obſtupefactus tam violento imperio parumper cum hæſitaſ-
ſet,Faciam,inquit,quod cenſet ſenatus.Tum demum Popilius dextram regi tãquam ſocio atq; ami-
co porrexit.Die deinde finita cum exceſſiſſet Ægypto Antiochus,legati cõcordia etiam authoritate
ſua inter fratres firmata,inter quos vix dum cõuenerat,pars Cyprum nauigant:& inde quæ iam vice
rat prælio Ægyptias naues claſſem Antiocho dimittunt.Clara ea per gentes legatio fuit,quod haud
dubie adempta Antiocho Ægyptus habẽti iam,redditumq; patrium regnum ſtirpi Ptolemæi fuerat.
Coſs.eius anni ſicut alterius clarus cõſulatus iſigni victoria,ita alterius obſcura fama , quia materiã
res gerendi nõ habuit.Iã primum cũ legionibus ad cõueniendum diem dixit,non auſpicato tẽplum
intrauit:

A Intrauit:vitio diem dictam eſſe augures,cum ad eos relatum eſt , decreuerunt . Profectus in Galliam
circa Macros campos ad monteis Sicimïnam & Papinum ſtatiua habuit:deinde circa eadem loca cũ
ſocius nominis Latini hibernabat.Legiones Romanæ,quod vitio dies exercitui ad conueniendum di-
cta erat,Romæ manſerant.Et prætores,præter C.Papirium Carbonem cui Sardinia euenerat , in p-
uincias ierent:eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; ſortem habebat)inter ciues & peregrinos patres
cenſuerant.Et Popilius & ea legatio quæ miſſa ad Antiochum erat Romam rediit : retulit controuer-
ſias inter reges ſublatas eſſe,exercitumq; ex Ægypto in Syriam reductum.Poſt ipſorum regum legati
venerunt:Antiochi legati referentes omni victoria potiorem pacẽ regi quæ ſenatui placuiſſet viſam,
eumq; haud ſecus q̃ deorum imperio legatorum Romanorum iuſſis paruiſſe . gratulati deinde victo-
riam ſunt,ad quam ope ſi quid imperatum foret adfuturum regem fuiſſe.Ptolemæi legati communi
nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt.plus eos S P Q R quàm parentibus ſuis, plus quàm
diis immortalibus debere:per quos obſidione miſerrima liberati eſſent,regnum patrium propè amiſ-
ſum recepiſſent.Reſponſum ab ſenatu eſt,Antiochum recte atq; ordine feciſſe quod legatis paruiſſet;
gratumq; id eſſe S P Q R. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræq; ſi quid per ſe boni cõmodiq;
euenifſet,id magnopere ſenatum lætari : daturumq; operam , vt regni ſui maximum ſemper præſi-
dium poſitum eſſe in fide populi Romani ducant . Munera legatis vt ex inſtituto mittenda curaret,
C.Papirio prætori mandatum.Literæ deinde Macedonia allatæ,quæ victoriæ lætitiam geminarent:
Perſea regem in poteſtatem conſulis veniſſe . Dimiſſis legatis,diſceptatum inter Piſanos Lunenſeſq;
legatos:Piſanis querentibus agro ſe à colonis Romanis pelli,Lunenſibus affirmantibus eum de quo
agatur à triumuiris agrum ſibi aſſignatum eſſe.Senatus qui de finibus cognoſcerent ſtatuerentq; qn-
queuiros miſit,Q.Fabium Buteonem,P.Cornelium Blaſionem,T.Sempronium Muſcam, L.Næ-
uium Balbum,C.Apuleium Saturninum.Et ab Eumene & ab Attalo,& ab Athenæo fratribus com-
munis legatio de victoria gratulatum venit.Et Maſgabæ regis Maſiniſſæ filio Puteolis nauem egreſſo
præſto fuit obuiam miſſus cum pecunia L.Manlius quæſtor,qui Romam eum publico ſumptu per-
duceret.Aduenienti extemplo ſenatus datus eſt.Is adoleſcens ita locutus eſt,vt quæ rebus grata erãt,
gratiora verbis faceret.Commemorauit quot pedites equiteſq;,quot elephantos, quantum frumen-
ti eo quadriennio pater ſuus in Macedoniam miſit.Sed duas res ei rubori fuiſſe , vnam quod rogaſſet
eum per legatos ſenatus quæ ad bellum opus eſſet,& non imperaſſet, alteram quod pecuniam ei pro
B frumento miſiſſet.Maſiniſſam meminiſſe regnum à populo Romano partum auctumq; & multipli-
catum habere:vſu regni contentum,ſcire dominium & ius eorum qui dederint eſſe.Sumere itaq; eoſ-
dem non ſe rogare æquum eſſe:neq; emere ea ex fructibus agri ab ſe dati q̃ ibi proueniant.Id Maſiniſ-
ſæ ſatis eſſe & fore,quod populo Romano ſupereſſet.Cum iis mandatis à patre profectum,poſtea cõ-
ſecutos equites,qui deuictã Macedoniam nunciarent:gratulatumq; ſenatui iuberent indicare, tantæ
eam rem lætitiæ patri ſuo eſſe,vt Romã venire velit Iouiq; Opt.Max.in Capitolio ſacrificare & gra-
tes agere:id,niſi moleſtũ ſit,vt ei permittatur ab ſenatu petere.Reſpõſum regulo eſt: Facere patrẽ eius
Maſiniſſam quod virum gratum bonũq; facere deceat,vt pretiũ honoremq; debito beneficio addat.
Et populum Romanum ab eo bello punico forti fideliq; opera adiutum,& illum fauente regnũ popu-
lo Romano adeptum:æquitate ſua poſtea trium regum bellis deinceps,omnibus functum officiis. Vi-
ctoria vero populi Romani lætari cũ regem mirum nõ eſſe,qui ſortem omnẽ fortunæ regniq; ſui cum
rebus Romanis immiſcuiſſet.Grates diis p populi Romani victoria apud ſuos penates ageret, Romæ
filium pro eo acturum.Gratulatum quoq; ſatis ſuo ac patris noie eſſe.Ipſum relinquere regnũ & Afri-
* ca excedere,præterq̃ quod illi inutile eſſet,non eſſe è republica P.R.ſenatũ cenſere.petenti Maſgabæ vt
Häno Hamilcaris filius hoſpes in locum exigeret.Munera ex ſenatus conſulto emere regulo quæſtor
iuſſus ex C pondo argẽti,& proſequi cũ Puteolos.omnemq; ſumptum quo ad in Italia eſſet præbere
& duas naues conducere quibus ipſe comiteſq; regis in Africã deueherentur:& comitibus oĩbus libe-
ris ſeruiſq; veſtimẽta data.Haud ita multo poſt de altero Maſiniſſæ filio Miſagene literæ allatæ ſunt:
miſſum eũ ab L.Paulo poſt deuictũ Perſea in Africã cũ equitibus ſuis,nauigantẽ diſperſa claſſe in Ha-
driatico mari Brundiſiũ tribus nauibus ægrũ delatũ . Ad eũ eiſdem muneribus,quæ data Romæ
fratri eius erant,L.Stertinius quæſtor Brundiſiũ miſſus:iuſſuſq; curare vt ædes hoſpi-

* *

In quatuor vrbanas tribus deſcripti erãt libertini,pter eos quibus filius quinquẽni maior ex S.C.eſ-
ſet.Eos vbi proximo luſtro cẽſi eſſent cẽſeri iuſſerũt:& eos qui pdium pdiá ue ruſtica pluris ſeſtertium
X X X millium haberent,cenſendi ius factum eſt.Hoc cũ ita ſeruatũ eſſet,negabat Claudius ſuffragiũ
lationẽ iniuſſu populi cenſorẽ cuiquã homini,nedũ ordini vniuerſo adimere poſſe.Neq; enim ſi tribu
mouere poſſet,quod ſit nihil aliud q̃ mutare iubere tribum,ideo omnibus V & X X X tribubus emo-
uere poſſe:id eſt ciuitatem libertatemq; eripere,non vbi cenſeatur finire,ſed cenſu excludere.Hæc inter
ipſos diſceptata:poſtremo eò deſcẽſum eſt,vt ex I I I I vrbanis tribubus vnã palàm in atrio libertatis

C ſortirentur, in quam omnes qui ſeruitutem ſeruiſſent cōiicerent. Exqlinæ ſors exiit: in ea T. Gracchus
pronunciauit libertinos omnes cenſeri placere. Magno ea res honori cenſoribus apud ſenatum fuit.
gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perſeueraſſet: & Claudio, qui non impediſſet. Plures q̄
à ſuperioribus, & ſenatu emoti ſunt, & equos vendere iuſſi: oēs iidem ab vtroq; & tribu remoti, & æra-
rii facti: neq; vllius quem alter notaret, ab altero leuata ignominia. Petentibus vt ex inſtituto ad ſarta-
tecta exigenda, & ad opera quæ locaſſent probanda, anni & bimenſis tempus prorogaretur: Cn. Tre-
mellius tribunus, quia lectus non erat in ſenatū, interceſſit. Eodē anno C. Cicereius ædem in mōte Al-
bano dedicauit, quinquennio poſt q̄ vouit. Flamen Martialis inauguratus eſt eo anno L. Poſthumius
Albinus. Q. Ælio M. Iunio Coſs. de prouīciis referētibus, cēſuere patres duas prouincias Hiſpaniā
rurſus fieri, quæ vna per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumq; eoſdē L. Paulum,
& L. Anicium obtinere, donec de ſententia legatorū & res bello turbatas, & ſtatū alium eius regni for-
mādo compoſuiſſent. Coſs. Piſæ & Gallia decretæ cū binis legionibus peditum, & equitum quadrin-
gentenis. Prætorum ſortes fuere, Q. Caſſii vrbana, M. Iuuentii Taluæ inter peregrinos, Tib. Claudii
Neronis Sicilia, C. Fuluii Hiſpania citerior, C. Licinii Neruæ vlterior. A. Manlio Torquato Sardinia
obuenerat: nequiit ire in prouinciā, ad res capitales quærendas ex S.C. retentus. De prodigiis deinde
nūciatis ſenatus eſt cōſultus. Ædes deorum penatium in velia de cœlo tacta erat, & in oppido Miner-
uio duæ portæ & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat, & Lanuuii fax in cœlo viſa erat. Et Cala-
tiæ in publico agro M. Valerius ciuis Romanus nunciabat è foco ſuo ſanguine per triduum & duas
noctes manaſſe. Ob id maxime Xviri libros adire iuſſi, ſupplicationem in diē vnum populo edixerūt,
& L capris in foro ſacrificauerūt: & aliorum prodigiorum cauſa diem alterū ſupplicatio circa omnia
puluinaria fuit, & hoſtiis maioribus ſacrificatum eſt, & vrbs luſtrata. Inde quod ad honorem deūm
im̄ortalium pertineret, decreuit ſenatus, vt quoniā perduelles ſuperati Perſeus & Gentius reges cum
Macedonia atq; Illyrico in poteſtate P.R. eſſent: vt quanta dona App. Claudio, M. Sempronio Coſs.
ob deuictū Antiochū regem data ad oīa puluinaria eſſent, tanta Q. Caſſius & M. Iuuentius Prr. cura-
rent danda. Legatos deinde, quorū de ſententia impp. L. Paulus, L. Anicius componerent res, decreue-
rūt: decem in Macedoniā, quinq; in Illyricū. In Macedoniā ſunt hi nominati. A. Poſthumius Luſcus;
C. Claudius, ambo cenſorii: C. Licinius Craſſus collega in conſulatu Pauli, tum prorogato imperio
prouinciam Galliā habebat. His conſularibus addidere C. Domitium Ænobarbū, Serg. Cornelium
D Syllā, L. Iunium, C. Antiſtium Labeonem, T. Numiſiū Tarquiniēſem, A. Terentiū Varronem. In Il-
lyricū autem hi noīati, P. Ælius Ligus conſularis, C. Cicereius, & C. Bæbius Pamphilus (hic priore
anno, Cicereius multis ante annis Pr. fuerat) P. Terētius Tuſciuicanus, P. Manilius. Moniti deinde
Coſs. à patribus, vt quoniam alterum ex his ſuccedere C. Licinio, qui legatus noīatus erat, in Galliā
oporteret: primo quoq; tempore prouincias aut compararent inter ſe, aut ſortirētur. ſortiti ſunt. M.
Iunio Piſæ obuenerūt (quem prius q̄ in prouinciam iret, legationes quæ vndiq; Romam gratulatū
conuenerūt, introducere in ſenatum placuit) Q. Ælio Gallia. Cæterū quanquam tales viri mitteren-
tur, quorū de cōſilio ſperari poſſet impp. nihil indignū nec clementia, nec grauitate P.R. decreturos
eſſe, tamen in ſenatu quoq; agitata eſt ſumma conſiliorū, vt inchoata oīa legati ab domo ferre ad im-
peratores poſſent. Omniū primum liberos eſſe placebat Macedonas atq; Illyrios, vt omnibus genti-
bus appareret, arma P.R. non liberis ſeruitutem, ſed contra ſeruientibus libertatem afferre: vt & in li-
bertate gentes quæ eſſent, tutā eam ſibi perpetuamq; ſub tutela eſſe: & quæ ſub regibus viuerent, & in
præſens tempus mitiores eos iuſtioresq; reſpectu populi Romani habere ſe: & ſi quando bellum cum
populo Romano regibus fuiſſet ſuis, exitū eius victoriam Romanis ſibi libertatem allaturum crede-
rent. Metalli quoq; Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesq; prædiorū ruſticorum tolli pla-
cebāt. Nam neq; ſine publicano exerceri poſſe: & vbi publicanus eſt, ibi aut ius publicum vanum,
aut libertatem ſocus nullam eſſe. Ne ipſos quidem Macedonas idem exercere poſſe: vbi in medio præ-
da adminiſtrantibus eſſet, ibi nunquam cauſas ſeditionum & certaminis defore. Cōmune conſilium
gentis eſſet, ne improbū vulgus à ſenatu aliquando libertatem ſalubri moderationi datā, ad licētiam
peſtilentem traheret. In quatuor regiones deſcribi Macedoniā, vt ſuum quæq; conſilium haberet, pla-
cuit: & dimidium tributi q̄ quod regibus ferre ſoliti erant, populo Romano pendere. Similia his & in
Illyricum mandata: cætera ipſis imperatoribus legatisq; relicta, in quibus præſens tractatio rerum
certiora ſubiectura erat conſilia. Inter multas regum gentiumq; & populorum legationes Attalus
frater regis Eumenis maxime conuertit in ſe oīum oculos animosq;. exceptus enī eſt ab his qui ſimul
eo bello militauerūt, haud paulo benignius q̄ ſi ipſe rex Eumenes veniſſet. Adduxerāt eum duæ in ſpe-
ciem honeſtæ res, vna gratulatio conueniens in ea victoria quam ipſe adiuuiſſet: altera querimonia
Gallici tumultus, Aduerſæq; gladiis regnum in dubium adductum eſſe. Suberat & ſecreta ſpes hono-
rum præmiorumq; ab ſenatu, quæ vix ſalua pietate eius contingere poterant. Erāt enim quidam Ro-
manorum quoq; non boni authores, qui ſpe cupiditatem eius elicerent: eam opinionem de Attalo &
Eumene Romæ eſſe, tāquā de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Perſi fido ſocio.

Itaq;

A Itaq; vix ſtatui poſſe, vtrũ quæ pro ſe, an quæ cõtra fratrẽ petiturus eſſet, ab ſenatu magis impetrabi-
lia forent: adeo vniuerſos omnia & huic tribuere, & illi vero negare. Eorũ hominũ (vt res docuit) Atta-
lus erat, qui quantũ ſpes ſpopõdiſſet cuperẽt, ni vnius amici prudẽs monitio velut frenos animo eius
geſtienti ſecundis rebus impoſuiſſet. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipſum à non ſecuro Eumene
Romã miſſus ſpeculator rerũ quæ à fratre agerentur, monitorq; fidus ſi decedi fide vidiſſet. Is ad occu-
patas iam aures ſolicitatũq; iam animũ cũ veniſſet, aggreſſus tempeſtiuis temporibus rẽ propè prola-
pſam reſtituit: aliis alia regna creuiſſe rebus dicendo, regnum eorũ nouũ, nullis vetuſtis fundatũ opi-
bus fraterna ſtare cõcordia: quod vnus nomen regiũ & præcipuũ capitis inſigne gerat, omnes fratres
regnẽt. Attalum vero, quia ætate proximus, quis nõ pro rege habeat: neq; eo ſolum quia tantas præ-
ſentes eius opes cernat, ſed quod haud ambiguũ prope diẽ regnaturum eũ infirmitate ætateq; Eume-
nis eſſet nullã ſtirpẽ liberũm habentis (nec dum enim agnouerat eum qui poſtea regnauit) Quid at-
tineret vim afferre rei ſua ſponte mox ad eum aduenturę? Acceſſiſſe etiã nouã tempeſtatem regno tu-
multus Gallici, cui vix cõſenſu & concordia regum reſiſti queat. Si vero ad externum bellũ domeſtica
ſeditio adiiciatur, ſiſti non poſſe: nec aliud eum q̃ ne frater in regno moriatur, ſibi ipſi ſpem propinquã
regni erepturum. Si vtraq; glorioſa res eſſet, & ſeruaſſe fratri regnũ & eripuiſſe, ſeruati tamẽ regni quæ
iuncta pietati ſit potiorem laudem fuiſſe. Sed enimuero cum deteſtabilis altera res & proxima parrici-
dio ſit, quid ad deliberationem dubii ſupereſſet? Vtrum enim partẽ regni petiturum eſſe, an totum ere-
pturum? ſi partẽ: ambo infirmos diſtractis viribus, & omnibus iniuriis obnoxios fore. Si totũ, priua-
tum ne ergo maiorem fratrem, an exulem illa ætate illa corporis infirmitate, an vltimum mori iuſſu-
rum? Egregium enim vt fabulis traditus impiorum fratrũ euentus taceatur, Perſei exitũ videri: qui ex
fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, velut præſentibus diis exigentibus pœnas,
ad pedes victoris hoſtis proſtratus poſuerit. Eos ipſos, qui non illi amici, ſed Eumeni infeſti, ſtimulent
eum, pietatẽ cõſtantiamq; laudaturos, ſi fidem ad vltimum fratri præſtitiſſet. Hæc plus valuere in At-
tali animo. Itaque introductus in ſenatũ, gratulatus victoriam, & ſua merita eo bello, fratrisq; (ſi qua
erant) & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, expoſuit. Petiit vt legatos mitte-
ret ad eos, quorũ authoritate ab armis auocarentur. His pro regni vtilitate editis mandatis, Ænum
ſibi & Maroneam petiit. Ita deſtituta eorũ ſpe, qui fratre accuſato partitionem regni petiturũ credide-
rant, curiam exceſſit. Vt raro aliàs quiſquam rex aut priuatus, tanto fauore tantoq; omniũ aſſenſu eſt
auditus: omnibus honoribus muneribusq; & præſens eſt cultus, & proficiſcẽtẽ proſecuti ſunt. Inter
B multas Aſiæ Græciæq; legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatem cõuerterunt. Nam cum pri-
mo in veſte candida viſi eſſent, quod & gratulantes decebat, &, ſi ſordidã veſtem habuiſſent, lugentiũ
Perſei caſum præbere ſpeciem poterant: poſtq̃ conſulti ab Marco Iunio conſule patres, ſtãtibus in co-
mitio legatis, an locum Lautiam ſenatumq; darent, nullum hoſpitale ius in iis ſeruandum cenſuerũt
egreſſus è curia conſul, cum Rhodii gratulatum ſe de victoria purgatumq; ciuitatis crimina dicentes
veniſſe, petiſſent vt ſenatus ſibi daretur, pronunciat: ſociis & amicis, & alia comiter atq; hoſpitaliter
præſtare Romanos, & ſenatum dare conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello, vt amicorum ſocio-
rum numero habendi ſint. His auditis proſtrauerunt ſe omnes humi, conſulemq; & cunctos qui ade-
rant orantes, ne noua falſaq; crimina plus obeſſe Rhodiis æquum cenſerent, quàm antiqua merita
quorum ipſi teſtes eſſent. Extemplo veſte ſordida ſumpta domos principum cum precibus ac lacry-
mis circumibant, orantes vt prius cognoſcerent cauſam quàm condemnarentur. Marcus Iuuen-
tius Talua prætor cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, populum aduerſus Rhodios inci-
tabat: rogationemq; promulgauerat, vt Rhodiis bellum indiceretur, & ex magiſtratibus eius an-
ni deligerent qui ad id bellum cum claſſe mitterentur, ſe eum ſperans futurum eſſe. Huic actioni Mar-
cus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduerſabantur. Sed & prætor nouo maloq; exem-
plo rem ingreſſus erat, quod ante non cõſulto ſenatu, non conſulibus certioribus factis, de ſua vnius
ſententia rogationem ferret: vellent iuberent ne Rhodiis bellum indici: cum antea ſemper prius ſena-
tus de bello cõſultus eſſet, deinde ad populum latum. & tribuni plebis: cum ita traditum eſſet ne quis
prius intercederet legi, quàm priuatis ſuadendi diſſuadendiq; legem poteſtas facta eſſet: eoq; perſæpe
eueniſſet, vt qui non profeſſi eſſent ſe interceſſuros, animaduerſis vitiis legis ex ratione diſſuaden-
tium, intercederent: & qui ad intercedendum veniſſent, deſiſterent victi authoritatibus ſuadentium
legem. Tum inter prætorem tribunosq; omnia intempeſtiue agendi certamen erat. Tribuni feſtina-
tionem prætoris ante tempus intercedendo in aduentum im-

* *

peccauerimus ne adhuc dubium eſt, pœnas ignominias omnes iam patimur. Antea Carthaginienſi-
bus victis, Philippo Antiocho ſuperatis, cum Romam veniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam
gratulatum vobis Patres conſcripti ex curia in Capitolium ad deos veſtros dona ferentes i nunc ex
ſordido diuerſorio vix mercede recępti, ac propè hoſtiũ more extra vrbẽ manere iuſſi, in hoc ſqualore

C venimus in curiam Romanam Rhodii, quos prouinciis nuper Lycia atque Caria, quos præmiis atque honoribus ampliſſimis donaſtis. Et Macedonas Illyrioſq; liberos eſſe, vt audimus, iubetis, cum ſeruierint antequàm vobiſcum bellarent (nec cuiuſquam fortunæ inuidemus, immo agnoſcimus clementiam populi Romani) Rhodios qui nihil aliud quàm quieuerſit hoc bello, hoſtes ex ſociis facturi eſtis? Certe quidem vos eſtis Romani, qui ideo felicia bella veſtra eſſe, quia iuſta ſint præ vobis fertis: nec tam exitu eorum quod vincatis, quàm principiis, quod non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriamini. Meſſana in Sicilia oppugnata, Carthaginienſes: Athenæ oppugnatæ, & Græcia in ſeruitutem petita, & adiutus Annibal pecunia auxiliis Philippum hoſtem fecerunt Antiochus ipſe vltro, ab Ætolis hoſtibus veſtris accerſitus, ex Aſia claſſe in Græciam traiecit: Demetriade & Chalcide & ſaltu Thermopylarum occupato, de poſſeſſiõe imperii vos deiicere conatus. Cum Perſeo, ſocii veſtri oppugnati, alii interfecti reguli principeſq; gentium aut populorum, cauſa belli vobis fuere. Quem tandem titulum noſtra calamitas habitura eſt, ſi perituri ſumus? Nõdum ſegrego ciuitatis cauſam à Polyarato & Dione ciuibus noſtris, & iis quos vt traderemus vobis adduximus. Si omnes Rhodii æque noxii eſſemus, quod noſtrum in hoc bello crimen eſſet? Perſei partibus fauimus, & quemadmodum Antiochi Philippiq; bello, pro vobis aduerſus reges, ſic nunc pro rege aduerſus vos ſtetimus. Quemadmodum ſoleamus ſocios iuuare, & quàm impigre capeſſere bella, C. Liuium, L. Æmilium Regillũ interrogate, qui claſſibus veſtris in Aſia præfuerunt. Nunquam veſtre naues pugnauere ſine nobis: noſtra claſſe pugnauimus ſemel ad Samum, iterum in Pamphylia aduerſus Annibalem imperatorem: quæ victoria nobis eo glorioſior eſt, quod cum ad Samum magnam partem nauiũ aduerſa pugna & egregiam iuuentutem amiſiſſemus, ne tanta quidem clade territi, iterum auſi ſumus regiæ claſſi ex Syria venienti obuiam ire. Hæc non gloriandi cauſa retuli, neque enim ea nunc noſtra eſt fortuna: ſed vt admonerem quemadmodum adiuuare ſocios ſolerent Rhodii. Præmia Philippo & Antiocho deuictis ampliſſima accępimus à vobis. Si quæ veſtra nunc eſt fortuna deũm benignitate & virtute veſtra, ea Perſei fuiſſet, & præmia petitum ad victorem regem veniſſemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecunia ne à nobis adiutum, an frumento? auxiliis terreſtribus an naualibus? Quod præſidiũ tenuiſſe nos? Vbi pugnaſſe, aut ſub illius ducibus, aut per nos ipſos? Si quæreret, vbi miles noſter, vbi nauis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſponderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud victorẽ, quemadmodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos vtroq; de pace mittendo conſecuti ſumus, vt ne ab vtraque parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum eſſet. Quanquam Perſeus vere

D obiiceret, id quod vos non poteſtis Patres conſcripti: nos principio belli miſiſſe ad vos legatos, qui pollicerentur vobis quæ ad bellum opus eſſent: naualibus armis, iuuentute noſtra, ſicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. ne præſtaremus per vos ſtetit, qui de quacunque cauſa tum aſpernati noſtra auxilia eſtis. Neque fecimus igitur quicquam tanquam hoſtes, neque bonorum ſociorum defuimus officio, ſed à vobis prohibiti præſtare ſuimus. Quid igitur? nihil ne factum neque dictum eſt in ciuitate veſtra Rhodii quod nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iam nõ quod factum eſt defenſurus ſum: non adeo inſanio, ſed publicam cauſam à priuatorum culpa ſegregaturus. Nulla enim eſt ciuitas quæ nõ & improbos ciues aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat. Etiam apud vos fuiſſe audiui, qui aſſentando multitudini graſſaretur: & ſeceſſiſſe aliquãdo à vobis plebem, nec in poteſtate veſtra rempub. fuiſſe. Si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere potuit, mirari quiſquam poteſt aliquos fuiſſe apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem noſtram conſiliis deprauarent? qui tamen nihil vltra valuerunt, quàm vt in officio ceſſaremus. Nõ præteribo id, quod grauiſſimum eſt in hoc bello, crimẽ ciuitatis noſtræ. Legatos eodem tempore & ad vos & ad Perſea de pace miſimus. quod infelix conſilium furioſus (vt poſtea audiuimus) orator ſtultiſſimum fecit: quem ſic locutum conſtat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad ſummouendos a bello Antiochum & Ptolemæum reges miſiſtis, loqueretur. Sed tamẽ ea ſiue ſuperbia, ſiue ſtultitia appellanda eſt, eadem quæ apud vos & apud Perſea fuit. Tam ciuitatium quàm ſingulorum hominũ mores ſunt: gentes quoq; aliæ iracundæ aliæ audaces, quædam timidæ, in vinum, in venerem proniores aliæ ſunt. Athenienſium populum fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum: Lacedęmoniorum cunctatorem & vix in ea quibus fidit ingredientem. Non negauerim & totam Aſiæ regionem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorem ſermonem eſſe, quod excellere inter finitimas ciuitates videamur: & id ipſum non tam viribus noſtris, quàm veſtris honoribus ac iudiciis. Satis quidem & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo veſtro dimiſſa. Si tum parum ignominię penſum eſt, hęc certe tam miſerabilis ac ſupplex legatio, etiam inſolentioris quàm illa fuit, legationis ſatis magnum piaculum eſſet. Superbiam, verborum preſertim, iracundi oderunt, prudentes irriderent, vtique ſi inferioris aduerſus ſuperiorem eſt: capitali pœna nemo vnquam dignã iudicauit. Id enim vero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent: etiam deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audiuimus. Quid igitur ſuperat quod purgamus, ſi nec factum hoſtile vllum noſtrum eſt, & verba tumidiora legati offenſionem aurium nõ

perniciem

A perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis noſtræ tacite velut litem æſtimari veſtris inter vos ſermo-
nibus audio P.C. fauiſſe nos regi & illum vincere maluiſſe: ideo bello perſequendos eſſe credunt. Alii
veſtrum, voluiſſe quidem nos hoc, non tamen ob id bello perſequendos eſſe: neque moribus, neque le-
gibus vllus ciuitatis ita comparatum eſſe, vt ſi qui vellet inimicũ perire, vt ſi nihil fecerit quo id fiat,
capitis damnetur. His qui nos pœna non crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipſi nobis hãc
dicimus legem, ſi omnes volumus quod arguimur, non diſtinguimus voluntatem à facto, omnes ple-
ctamur. Si alii principum noſtrorum vobis, alii regi fauerunt: nõ poſtulo vt propter nos, qui partium
veſtrarum fuimus, regis fautores ſalui ſint. Illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Nõ eſtis vos
illis infeſtiores quàm ciuitas ipſa: & hoc qui ſciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem
ſibi conſciuerunt: alii damnati à nobis in poteſtate veſtra erunt Patres conſcripti. Cæteri Rhodii, ſi-
cut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem ſumus. Priorum noſtrorum benefacto-
rum cumulus, hoc quod nũc ceſſatum in officio eſt, expleat. Cum tribus regibus geſſiſtis bella per hos
annos: ne plus obſit nobis quod vno bello ceſſauimus, quàm quod duobus bellis pro vobis pugnaui-
mus. Philippum Antiochum Perſea tanquam tres ſententias ponite. duæ nos abſoluunt: vna dubia
eſt, vt grauior ſit. Illi de nobis ſi iudicarent, damnati eſſemus. vos iudicate Patres conſcripti, ſit Rho-
dus in terris, an funditus deleatur. Nõ enim de bello deliberatis Patres cõſcripti, quod inferre poteſtis,
gerere non poteſtis, cum nemo Rhodiorũ arma aduerſus vos laturus ſit. Si perſeuerabitis in ira, tem-
pus à vobis petemus, quo hanc funeſtam legationem domum referamus: omnia libera capita, quid-
quid Rhodiorum virorum fœminarum eſt, cum omni pecunia noſtra naues cõſcendemus: ac relictis
penatibus publicis priuatisq́;, Romam veniemus: & omni auro & argento, quicquid publici, quic-
quid priuati eſt, in comitio in veſtibulo curiæ veſtræ cumulato, corpora noſtra cõiugumq́; ac libero-
rum veſtræ poteſtati permittemus, hic paſſuri quodcunque patiendum erit: procul ab oculis noſtris
vrbs noſtra diripiatur, incendatur. Hoſtes Rhodios eſſe Romani iudicare poſſunt: eſt tamen & noſtrũ
aliquod de nobis iudicium, quod nunquam iudicauimus nos veſtros hoſtes, nec quicquam hoſtile,
etiamſi omnia patiemur, faciemus. Secundum talem orationem vniuerſi rurſus prociderunt, ramosq́;
oleæ ſupplices iactantes tandem excitati curia exceſſerunt. Tunc ſententiæ interrogari cœptæ. Infeſtiſ-
ſimi Rhodiis erant, qui cõſules prætoresúe aut legati geſſerant in Macedonia bellum. Plurimum cau-
ſam eorum adiuuit M. Portius Cato. qui aſper ingenio tum lenem mitemq́; ſenatorem egit. Non in-
ſeram ſimulachrum viri copioſi quæ dixerit referẽdo: ipſius oratio ſcripta extat, Originũ quinto libro
B incluſa. Rhodiis reſpõſum ita redditum eſt, vt nec hoſtes fierent, nec ſocii permanerent. Philocrates &
Aſtymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renunciare Rhodum legationem pla-
cuit, partem cum Aſtymede Romæ ſubſiſtere, quæ agerentur ſciret, certioresq́; ſuos faceret. In præſen-
tia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq́; iuſſerunt præfectos. Hæc Rhodum nunciata, quæ per
ſe triſtia fuiſſent: quia maioris mali leuatus erat timor, cum bellum timuiſſent, in gaudium renuncia-
ta verterunt. Itaq; extemplo coronam XX millibus aureorum decreuerunt: Theodotum præfectum
claſſis in eam legationem miſerunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, vt nullum de ea re ſci-
tum populi fieret aut literis mandaretur: quod niſi impetrarent, maior repulſis ignominia eſſet. Præfe-
cti claſſis id vnius erat ius, vt agere de ea re ſine rogatiõe vlla perlata poſſet. Nam ita per tot annos in
amicitia fuerant, vt ſociali fœdere ſe cum Romanis non illigarent: ob nullam aliã cauſam, q̃ ne ſpem
regibus abſcinderẽt auxilii ſui, ſi cui opus eſſet, neu ſibi ipſis fructus ex benignitate & fortuna eorum
percipiendi. Tunc vtiq; petenda ſocietas videbatur, non quæ tutiores eos ab aliis faceret: nec enim ti-
mebant quẽquam præter Romanos, ſed quæ ipſis Romanis minus ſuſpectos. Sub idem ferè tempus
& Caunii deſciuere ab his, & Mylaſſenſes Euromenſium oppida occuparunt. Non ita fracti animi ci-
uitatis erant, vt non ſentirent, ſi Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut ſeipſa per de-
fectionẽ liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi ſe inſulæ paruæ & ſterilis agri litoribus, quæ
nequaquam alere tantæ vrbis populum poſſet. Miſſa igitur iuuẽtute propere & Caunios, quanquam
Cybiratarum aſciuerant auxilia, coẽgerunt imperio parere: & Mylaſſenſes Alabandenosq́;, qui Euro-
menſium prouincia adempta, ad ipſos coniuncto exercitu venerunt, circa Orthoſiam acie vicerunt.
Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geritur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, ſicut
ante dictum eſt, in poteſtatem redacto, Scodræ quæ regia fuerat præſidio impoſito Gabinium præfe-
cit: Rhizoni & Olcinio vrbibus opportunis C. Licinium. Præpoſitis his Illyrico cum reliquo exercitu
in Epirum eſt profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effuſa.
Hic præſidio impoſito, in Moloſſidẽ tranſgreſſus: cuius omnibus oppidis præter Paſſaronẽ & Tegmo-
nem, & Phylacen, & Horreum receptis, primũ ad Paſſaronẽ ducit. Antinous & Theodotus principes
eius ciuitatis erant, inſignes & fauore Perſei & odio aduerſus Romanos, iidem vniuerſæ genti autho-
res deſciſcendi ab Romanis. Hi conſcientia priuatæ noxæ, quia ipſis nulla ſpes veniæ erat, vt cõmuni
ruina patriæ opprimerentur clauſerunt portas, multitudinem vt mortem ſeruituti præponerẽt hor-
tantes. Nemo aduerſus præpotentes viros hiſcere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis &

C ipſe aduleſcẽs,cum maior à Romanis metus timorem à principibus ſuis viciſſet:quæ vos rabies,in-
quit,agitat,qui duorum hominum noxæ ciuitatis acceſſionem facitis? Equidem pro patria qui letũ
appetiſſent ſæpe fando audiui,qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent hi primi inuẽti ſunt. Quin
operimus portas,& imperium accipimus quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentem cum multitu-
do ſequeretur, Antinous & Theodotus in primam ſtationem hoſtium irruperunt, atq; ibi offerentes
ſe ipſi vulneribus interfecti:vrbs dedita eſt Romanis. Simili ptinacia Cephalonis principis clauſum
Tegmonem,ipſo interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugnationem tu-
lerunt. Pacata Epiro diuiſiſq; in hiberna copiis per opportunas vrbes,regreſſus ipſe in Illyricũ, Sco-
dræ,quò quinq; legati ab Roma venerant,euocatis ex tota prouincia principibus conuentũ habuit.
Ibi pro tribunali pronunciauit de ſententia conſilii, S.P.Q.R. Illyrios eſſe liberos iubere,præſidia ex
omnibus oppidis arcibus & caſtellis ſeſe deducturum:non ſolum liberos,ſed etiã immunes fore Iſſen-
ſes & Taulantios,Daſſaretiorum Tiruſtaras Inittas Olciniatas,quod incolumi Gẽtio ad Romanos
defeciſſent. Daorſeis quoq; immunitatem dare,quod relicto Carauantio cũ armis ad Romanos tran-
ſiſſent. Scodrenſibus & Daſſarenſibus & Selepitanis cæteriſq; Illyriis vectigal dimidium eius quod re-
gi pendiſſent. Inde in tres partes Illyricum diuiſit. vnam eam fecit quæ ſupradicta eſt, alteram Labea-
tas omneis,tertiam Agrauonitas,& Rizonitas,& Olceratinos accolaſq; eorum. Hac formula dicta in
Illyrico,ipſe in Epiri Paſſaronem in hiberna rediit. Dum hæc in Illyrico geruntur,Paulus ante aduen-
tum decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma regreſſum ad Æginiũ & Agaſſas diripien-
das mittit:Agaſſas quod cum Martio Cos. tradidiſſent vrbem,petita vltro ſocietate Romana,defece-
rant rurſus ad Perſea: Æginienſium nouum crimen erat. Famæ de victoria Romanorum fidem non
habentes,in quoſdam militum vrbem ingreſſos hoſtiliter ſæuierant. Ad Æniorum quoq; hoſtiliter
vrbem diripiendam L. Poſthumiũ miſit,quod pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerant.
Autumni ferè tempus erat;cuius temporis initio circumeundam Græciam,viſendaq; quæ nobilita-
ta fama magis auribus accepta ſunt q̃ oculis noſcuntur,vt ſtatuit:præpoſito caſtris C. Sulpicio Gal-
lo,profectus cum haud magno comitatu,tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis
fratre,per Theſſaliam Delphos petit inclytum oraculum. Vbi ſacrificio Apollini facto, inchoatas in
veſtibulo columnas,quibus impoſituri ſtatuas regis Perſei fuerant,ſuis ſtatuis victor deſtinauit. Leba-
diæ quoq; templum Iouis Trophonis adiit:ibi cum vidiſſet os ſpecus, per quod oraculo vtentes ſci-
ſcitatum deos deſcendunt,ſacrificio Ioui Hercynnæq; facto,quorum ibi templum eſt, Chalcidem ad
ſpectaculum Euripi,æuoq; ante inſulę ponte cõtinenti iunctæ deſcendit. À Chalcide Aulidem traiicit
D trium millium ſpatio diſtantem,portum inclytum ſtatione quondam mille nauium Agamemnoniæ
claſſis. Dianæq; templum:vbi nauibus curſum ad Troiam,filia victima aris admota rex ille regum pe-
tiit. Inde Oropum Atticę ventũ eſt,vbi pro deo vates Amphilochus colitur,templumq; vetuſtum eſt
fontibus riuiſq; circa amœnum. Athenas inde,plenas quidem & ipſas vetuſtate famæ, multa tamen
viſenda habenteis:arcem,portus,muros Piræum vrbi iungenteis,naualia magnorum imperatorum,
ſimulachra deorum hominumq; omni genere & materiæ & artium inſignia. Sacrificio Mineruæ præ-
ſidi arcis in vrbe facto profectus,Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tũc præclara ante excidiũ,
arx quoque & iſthmus præbuere ſpectaculum:arx inter omnia in immanem altitudinem edita,ſcatẽs
fontibus:iſthmus duo maria ab occaſu & ortu ſolis finitima artis faucibus dirimens. Sicyonem inde
& Argos nobiles vrbes adit:inde haud parem opibus Epidaurũ, ſed inclytam Æſculapii nobili tem-
plo:quod V millibus paſſuũ ab vrbe diſtans,nunc veſtigiis reuulſorum donorum,tum donis diues
erat,quæ remediorum ſalutarium ægri mercedem ſacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit,nõ ope-
rum magnificentia,ſed diſciplina inſtitutiſq; memorabilem:vnde per Megalopolim Olympiã aſcen-
dit. Vbi & alia quidem ſpectanda viſa,& Iouem velut præſentẽ intuens motus animo eſt. Itaq; haud
ſecus q̃ ſi in Capitolio immolaturus eſſet,ſacrificiũ amplius ſolito apparari iuſſit. Ita peragrata Græ-
cia,vt nihil eorum,quæ quiſq; Perſei bello priuatim aut publice ſenſiſſet,inquireret,ne cuius metu ſo-
licitaret animos ſociorum:Demetriadem cũ reuertit in itinere ſordidata turba Ætolorũ occurrit. mi-
rantiq; & percũctanti quid eſſet,defertur DL principes ab Lyciſco & Tiſippo circumſeſſo ſenatu per
milites Romanos miſſos à Bebio prę́ſide interfectos:alios in exiliũ actos eſſe:bonaq; eorum qui inter-
fecti eſſent & exulũ poſſidere qui arguebant. Iuſſis Amphipolim adeſſe,ipſe cõuento Cn. Octauio De-
metriade, poſtq̃ fama accidit traieciſſe iam mare X legatos, omnibus aliis omiſſis Apolloniam ad
eos pergit. Quò cum Perſeus obuiam Amphipoli nimis ſoluta cuſtodia proceſſiſſet (id diei iter eſt)
ipſum quidẽ benigne allocutus eſt:cæterum poſtquam in caſtra ad Amphipolim venit,grauiter incre-
puiſſe traditur C. Sulpicium:primũ quod Perſea tam procul à ſe vagari per prouinciã paſſus eſſet:dein-
de quod adeo indulſiſſet militibus,vt nudare tegulis muros vrbis ad tegenda hibernacula ſua patere-
tur:referriq; tegulas & reſarciri tecta ſicut fuerant iuſſit. Et Perſea quidem cum maiore filio Philippo
traditos A. Poſthumio in cuſtodiam miſit:filiam cum minore filio à Samothrace accitos Amphipo-
lim,omni liberali cultu habuit. Ipſe vbi dies venit,quo adeſſe Amphipoli denos principes ciuitatũ
iuſſerat,

A iuſſerat, literaſq; omnes quæ vbiq; depoſitæ eſſent & pecuniam regiam conferri, cum X legatis cir-
cumfuſa omni multitudine Macedonum in tribunali conſedit. Aſſuetis regio imperio tamen nouum
formam terribilem præbuit tribunal, ſummotor aditus, præco, accenſus, inſueta omnia oculis auri-
buſq;, quæ vel ſocios nedum hoſtes victos terrere poſſent. Silẽtio per præconem facto, Paulus Latine
quæ ſenatui quæ ſibi ex conſilii ſententia viſa eſſent pronunciauit: ea Cn. Octauius Pr. (nã & ipſe ad-
erat) interpretata ſermone Græco referebat. Omnium primũ liberos eſſe iubere Macedonas, habentes
vrbes eaſdẽ agroſq;, vtentes legibus ſuis, annuos creantes magiſtratus: tributũ dimidium eius quod
pependiſſent regibus pendere P.R. Deinde in IIII regiones diuidi Macedoniam. vnam fore & pri-
mam partẽ, quod agri inter Strymonem & Neſſum amnẽ ſit: acceſſurum huic parti trans Neſſum ad
orientẽ verſum, quà Perſeus tenuiſſet vicos caſtella oppida, præter Ænũ & Maroneã & Abdera: trans
Strymonem autem vergentia ad occaſum Biſalticã omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant.
Secundam fore regionem quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam &
Biſaltas: ab occaſu quà Axius terminaret fluuius, additis Pæonis qui prope Axium flumen ad regio-
nem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu, cingũt: ad
ſeptentrionem Bora mons obiicitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occaſu præter Axium
amnem porrigitur: Edeſſa quoq; & Berœa eodẽ cõceſſerunt. IIII regio trans Boram montem, vna
parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum vbi cõcilia fierent, primæ regionis Amphypo-
lim, ſecundæ Theſſalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia ſuæ cuiuſq; regionis
indici, pecuniam conferri, ibi magiſtratus creari iuſſit. Pronunciauit deinde, neq; cõnubium, neq; cõ-
mercium agrorum ædificiorumq; inter ſe placere cuiquã extra fines regionis ſuæ eſſe. Metalla quoq; au-
ri atq; argenti nõ exerceri: ferri & æris permitti: vectigal exercẽtibus dimidiũ eius impoſitum quod pe-
pendiſſent regi. Et ſale inuecto vti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quod & ſua fuiſſet, & cõti-
nens eſſet finibus ſuis, omnibus dare libertatem pronunciauit, qui ſub regno Perſei fuiſſent. Poſt non
impetratam Pæoniam, ſalis cõmertium dedit: tertiæ regioni imperauit vt Stobos Pæoniæ deueherẽt,
pretiumq; ſtatuit. Naualẽ materiam & ipſos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus, quæ affines bar-
baris eſſent: excepta autem tertia omnes erant: permiſit vt præſidia armata in finibus extremis habe-
rent. Hęc pronũciata primo die cõuentus, varie affecerunt animos. Libertas pręter ſpem data arrexit,
& leuatum annuũ vectigal: regionatim cõmerciis interruptis ita videri lacerata tãquam animalia in
B artus alterum alterius indigentes diſtracta: adeo quanta Macedonia eſſet, q̃ diuiſui facilis, & à ſeipſa
quæq; contempta pars eſſet, Macedones quoq; ignorabant. Pars prima Biſaltas habet fortiſſimos vi-
ros (trans Neſſum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugũ proprietates, & metalla, &
opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente ſole in Macedoniam aditus. Se-
cunda pars celeberrimas vrbes Theſſalonicen & Caſſandriam habet, ad hoc Pallenem fertilem ac fru-
giferam terram: maritimas quoq; opportunitates ei præbent portus ad Toronem ac montem Athõ
(Æneæ vocant hunc) alii ad inſulam Eubœam, alii ad Helleſpõtum opportune verſi. Tertia regio no-
biles vrbes Edeſſam & Berœam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicoſam gẽtem, incolas quoq; per-
multos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordei & Lincestæ, & Pelagones in-
colunt: iuncta his Atintania & Stymphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis duraq; cultu & aſpera pla-
ga eſt: cultorum quoq; ingenia terræ ſimilia habet: ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello
exercentes, nunc in pace miſcentes ritus ſuos. Diuiſæ itaq; Macedoniæ partiũ vſibus ſeparatis, quãta
vniuerſos teneat Macedonas formula dicta, Cũ leges quoq; ſe daturũ oſtẽdiſſet. Ætoli deinde citati,
in qua cognitiõe magis vtra pars Romanis vtra regi fauiſſet quæſitum eſt, q̃ vtri feciſſent iniuriã aut
accepiſſent. Noxa liberati interfectores, exilium pulſis æque ratum fuit ac mors interfectis. A. Bæbius
vnus eſt damnatus, quod milites Romanos præbuiſſet ad miniſterium cædis. Hic euẽtus Ætolorum
cauſæ, in omnibus Græciæ gentibus populiſq;, eorum qui partis Romanorũ fuerãt, inflauit ad into-
lerabilem ſuperbiam animos: & obnoxios pedibus eorum ſubiecit, quos aliqua parte ſuſpicio fauoris
in regẽ cõtigerat. Tria genera principum in ciuitatibus erant: duo quæ adulando aut Romanorum
imperium aut amicitiam regum ſibi priuatim opes oppreſſis faciebant ciuitatibus: medium vnum
vtriq; generi aduerſum libertatẽ & leges tuebatur. His vt maior apud ſuos caritas, ita minor apud ex-
ternos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores, ſoli tum in magiſtratibus,
ſoli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneſo & ex Boëtia, & ex aliis Græciæ cõciliis
adeſſent, impleuere aures decem legatorũ: non eos tantum, qui ſe propalàm per vanitatem iactaſſent
tanquam hoſpites & amicos Perſei, ſed multo plures alios ex occulto fauiſſe: reliquos per ſpeciẽ tuen-
dæ libertatis in conciliis aduerſus Romanos omnia inſtruxiſſe: nec aliter eas manſuras in fide gentes,
niſi fractis animis partium, aleretur cõfirmareturq; authoritas eorũ, qui nihil præter imperium Ro-
manorum expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Ætolia Acarnaniaq;
& Epiro & Boëtia, qui Romam ad cauſam dicendam ſequerentur: in Achaiam ex decem legatorũ nu-
mero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, vt ipſi edicto euocarent. Id duabus de cauſis factũ:

C vna quod fiduciæ plus animorumq́; eſſe Achæis ad non parendum credebant, & forſitan etiam in pe-
riculo fore Callicratem & cæteros criminum authores delatoresq́. altera cur præſentes euocarent cau-
ſa erat: quod ex aliis gentibus principum literas deprenſas in cõmentariis regiis habebant: in Achæis
cæcum erat crimen, nullis eorum literis inuentis. Ætolis dimiſſis, Acarnanum citata gens: in his
nihil nouatum, niſi quod Leucas exempta eſt Acarnanum concilio. Quærendo dein de latius, qui pu-
blice aut priuatim partium regis fuiſſent, in Aſiam quoque cognitionem extendẽre: & ad Antiſſan in
Lesbo inſula diruendam, traducendos Methymnam Antiſſæos, Labeonem miſerunt: quod Anteno-
rem regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum eſt vagatus, portu receptum com-
meatibus iuuiſſent. Duo ſecuri percuſſi viri inſignes: Andronicus Andronici filius Ætolus, quod pa-
trem ſecutus arma contra populum Romanum tuliſſet: & Neo Thebanus, quo authore ſocietatem
cum Perſeo iunxerant. His rerum externarum cognitiõibus interpoſitis, Macedonum rurſus aduoca-
tum concilium. pronunciatum quod ad ſtatum Macedoniæ pertinebat, ſenatores quos Synedros vo-
cant legendos eſſe, quorum conſilio reſpublica adminiſtraretur. Nomina deinde ſunt recitata princi-
pum Macedonum, quos cum liberis maioribus quàm XV annos natis præcedere in Italiam place-
ret. Id prima ſpecie ſæuum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate ſua eſſe factum. No-
minati ſunt enim regis amici purpuratiq́; duces exercitum, præfecti nauium aut præſidiorum, ſeruire
regi humiliter, aliis ſuperbe imperare aſſueti: prædiuites alii, alii quos fortuna non æquarent his ſum-
ptibus pares: regius omnibus victus veſtitusq́, nulli ciuilis animus neque legum neq́ libertatis æque
patiens. Omnes igitur qui in aliquibus miniſteriis regis etiã qui in minimis legationibus fuerãt, iuſ-
ſi Macedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruiſſet imperio, mors denunciata. Leges Ma-
cedoniæ dedit cum tanta cura, vt non hoſtibus victis, ſed ſociis bene meritis dare videretur: & quas
ne vſus quidem longo tempore, qui vnus eſt legum corrector, experiendo argueret. Ab ſeriis rebus lu-
dicrum, quod ex multo ante præparato, & in Aſiæ ciuitates & ad reges miſſis qui denunciarent, & cũ
circumiret ipſe Græciæ ciuitates indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nã & ar-
tificum omnis generis qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum
& nobilium equorum conuenit: & legationes cum victimis, & quidquid aliud deorum hominũq́; cau-
ſa fieri magnis ludis in Græcia ſolet. Ita factum eſt, vt non magnificentiam tantum, ſed prudentiam
in dandis ſpectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legatiõibus pa-
ratæ & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipſius ferebant, & conuiuium inſtruere, & ludos para-
D re, eiuſdem eſſe qui vincere bello ſciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq́; æreis in naues impoſi-
tis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem Mineruam Lu-
namq́; matrem & cæteros deos quibus ſpolia hoſtium dicare ius fasq́; eſt, ipſe imp. face ſubdita ſuccen-
dit: deinde circumſtantes tribuni militum pro ſe quiſque ignes coniecerunt. Notata eſt in illo conuen-
tu Europæ Aſiæque, vndique partim ad gratulationem partim ad ſpectaculum contracta multitu-
dine, tantis naualibus terreſtribusq́; exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ, vt & priuatis, &
ciuitatibus, & gentibus dona data pleraque eius generis ſint ab imperatore, non in vſum modo præ-
ſentem, ſed etiam quod domos aueherent. Spectaculo fuit ei quæ venerat turbæ, non ſcænicum ma-
gis ludicrum, non certamina hominum aut curricula equorum, quàm præda Macedonica omnis vt
viſeretur expoſita, ſtatuarum tabularumq́;, textilium, & vaſorum ex auro & argento, & ære, & ebore
factorum ingenti cura in ea regia: vt non in præſentem modo ſpeciem, qualibus referta regia Ale-
xandreæ erat, ſed in perpetuum vſum fierent. Hæc in claſſem impoſita, deuehenda Romam Cn. Octa-
uio data. Paulus benigne legatis dimiſſis, tranſgreſſus Strymonem, mille paſſuum ab Amphipoli
caſtra poſuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prætergreſſus vrbem, ad Spelæum (quod
vocant) biduum moratus, P. Naſicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulan-
dos Illyrios qui Perſea iuuerant bello, miſit, iuſſos ad Oricum ſibi occurrere: ipſe Epirum petẽs quin-
tiſdecimis caſtris Paſſaronem peruenit. Haud procul inde Anicii caſtra aberant. ad quem literis miſ-
ſis, ne quid ad ea quæ fierent moueretur: ſenatum prædam Epiri ciuitatium, quæ ad Perſea defeciſ-
ſent, exercitui dediſſe: ſummiſſis centurionibus in ſingulas vrbes, qui ſe dicerent ad præſidia deducen-
da veniſſe, vt liberi Epirotæ ſicut Macedones eſſent: denos principes ex ſingulis euocauit ciuitatibus.
Quibus cum denunciaſſet, vt aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuita-
tes cohortes dimiſit. ante in vlteriores quàm in propiores profecti, vt vno die in omnes peruenire-
tur. Edita tribunis centurionibusq́; erant quæ agerentur: mane omne aurum argentumq́; collatum:
hora quarta ſignum ad diripiendas vrbes datum eſt militibus: tantaq́; præda fuit, vt in equitem
CCCC denarii, peditibus duceni diuiderẽtur, centum quinquaginta millia capitum humanorum
abducerentur. Muri deinde direptarum vrbium diruti ſunt: ea fuere oppida circa LXX. vẽdita præ-
da omnium, de ea ſumma militi numeratum eſt. Paulus ad mare Oricum deſcẽdit, nequaquam vt ra-
tus erat expletis militum animis: qui tanquam nullum in Macedonia geſſiſſent bellum, expertes re-
giæ prædæ eſſe indignabantur. Orici cum miſſas cum Scipione Naſica Maximoq́; filio copias inue-
niſſet,

A niſſet, exercitu in naues impoſito in Italiam traiecit. Et poſt paucos dies Anicius conuentu reliquorum Epirotarum Acarnanumq; acto, iuſſiſq; in Italiam ſequi principibus, quorum cognitionem cauſæ reſeruarat: & ipſe nauibus expectatis, quibus vſus Macedonicus exercitus erat, in Italiam traiecit. Cum hæc in Macedonia Epiroq; geſta ſunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem miſſi erant, in Aſiam peruenerunt. Induciis per hyemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hiberna conceſſerat Pergamum, grauiq; morbo æger fuerat. Ver primum ex domo exciuit: iamq; Synnada peruenerant, cum Eumenes ad Sardeis vndique exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorum Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: ſed caſtra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex diſceptatione irritarētur. P. Licinius cum regulo Gallorum eſt locutus, retulitq; ferociorem eum deprecando factum: vt mirum videri poſſet, inter tam opulentos reges Antiochum Ptolemæumq; tantum legatorum Romanorum verba valuiſſe, vt extemplo pacem facerent, apud Gallos nullius momenti fuiſſe. Romam primum reges captiui Perſeus & Gentius in cuſtodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum: tum quibus Macedonum denunciatum erat, vt Romam venirent, principumq; Græciæ. nam hi quoque non ſolum præſentes exciti erant: ſed etiam ſi qui apud reges eſſe dicebantur, literis acceſiti ſunt. Paulus ipſe poſt dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam XVI verſus remorum agebant, ornata Macedonicis ſpoliis, non inſignium tantum armorum, ſed etiam regiorum textilium, aduerſo Tiberi ad vrbem eſt ſubuectus, completis ripis obuiam effuſa multitudine. Paucos poſt dies Anicius & Octauius claſſe ſua aduecti. Tribus iis omnibus decretus eſt ab ſenatu triumphus: mandatumq; Q. Caſſio prætori cum tribunis plebis ex authoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, vt iis quo die vrbem triumphantes inueherentur imperium eſſet. Intacta inuidia media ſunt, ad ſumma fermè tendit. Nec de Anicii, nec de Octauii triumpho dubitatum eſt: Paulum, cui ipſi quoque ſe comparare erubuiſſent, obtrectatio carpſit. Antiqua diſciplina milites habuerat: de præda parcius quàm ſperauerant ex tantis regiis opibus dederat, nihil relicturis, ſi auiditati indulgeretur, quod in ærarium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitiis ferendæ legis. Sed eos Seruius Sulpicius Galba, qui tribunus militum ſecundæ legionis in Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prenſando ipſe, & per ſuæ legionis milites ſollicitando, ſtimulauerat vt frequentes ad ſuffragium adeſſent: imperioſum ducem & malignum, antiquando ro-
B gationem quæ de triumpho eius ferretur, viciſcerentur: plebem vrbanam ſecuturam eſſe militum iudicia: pecuniam illum dare non potuiſſe, militem honorem dare poſſe: ne ſperàret ibi fructum gratiæ vbi nō meruiſſet. His incitatis, cum in Capitolio rogationem eam T. Sempronius tribunus plebis ferret, & priuatis lege dicendi locus eſſet ad ſuadendum, vt in re minime dubia, ſi quiſquam procederet: Seruius Galba repente proceſſit: & à Tr. poſtulauit, vt quoniam hora iam octaua diei eſſet, nec ſatis temporis ad demonſtrandum haberet, cur L. Æmilium non iuberent triumphare, in poſterum diem differrent, & mane eam rem agerent. Integro ſibi die ad cauſam eam orandam opus eſſe. Cum tribunus dicere eo die ſi quid vellet iuberet, in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoq; exacta acerbe munia militiæ, plus laboris, plus periculi quàm deſideraſſet res iniunctum: contrà in præmiis, in honoribus, omnia arctata: militiamq;, ſi talibus ſuccedat ducibus, horridiorem aſperioremq; bellantibus, eandem victoribus inopem atque inhonoratam futuram. Macedonas in meliore fortuna, quàm milites Romanos, eſſe. Si frequentes poſtero die ad legem antiquandam adeſſent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu eſſe. His vocibus incitati, poſtero die milites tanta frequentia Capitolium compleuerunt, vt aditus nulli præterea ad ſuffragium ferendum eſſet. Intro vocatæ primæ tribus cum antiquarent, concurſus in Capitolium principum ciuitatis factus eſt, indignum facinus eſſe clamitantium, L. Paulum tanti belli victorem diſpoliari triũpho: ob noxios imperatores tradi licentiæ atque auaritiæ militari: in vno nimis ſe per ambitionē peccate. Quid ſi domini milites imperatoribus imponantur? In Galbam pro ſe quiſq; probra ingerere. Tãdem hoc tumultu ſedato, M. Seruilius qui Cos. & magiſter equitum fuerat, vt de integro eam rem agerent ab tribunis petere, dicendiq; ſibi ad populum poteſtatem facerent. Tribuni cum ad deliberãdum ſeceſſiſſent, victi authoritatibus principum, de integro agere cœperunt: reuocaturoſq; ſe eaſdem tribus renunciarunt, ſi M. Seruilius aliiq; priuati qui dicere vellent dixiſſent. Tum Seruilius. Quantus imp. L. Æmilius fuerit Quirites, ſi ex alia re nulla æſtimari poſſit, vel hoc ſatis erat, quod cum tã ſeditioſos & leues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicum in caſtris haberet, nullam in exercitu ſeditionem habuit. Eadem ſeueritas imperii quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiqua diſciplina habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, ſi in L. Paulo accuſando tirocinium ponere & documentum eloquentiæ dare voluit, non triumphum impedire debuit: quem, ſi nihil aliud, ſenatus iuſtũ eſſe iudicauerat: ſed poſtero die quàm triumphatum eſt priuatum cum viſurus eſſet, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut ſerius paulo, cũ primũ magiſtratus ipſe cepiſſet, diē diceret, inimicũ ad populũ accuſaret. Ita & p̄tiũ recte facti

C triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello geſto, & pœná, ſi quid & vetere gloria ſua & noua idi-
gnum feciſſet. Sed videlicet cui crimen nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes voluit.
Diem integrum heſterno die accuſandum L. Paulum petijt: quatuor horas, quantum ſupererat diei,
dicendo abſumpſit. Quis vnquã tã nocens reus fuit, cuius vitia vitæ tot horis exprimi non poſſent?
Quid interim obiecit quod L. Paulus, ſi cauſam dicat, negatum velit? Duas mihi aliquis conciones
parumper faciat: vnam militum Macedonicorum, puram alteram integrioris iudicij & à fauore &
odio: vniuerſo iudicante P. R. apud concionem togatam & vrbanam prius reus agatur. Quid apud
Quirites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abſciſa oratio eſſet: in ſtatione ſeuerius
& intentius inſtituiſti: vigiliæ acerbius & diligentius circũitæ ſunt: operis plus q̃ antea feciſti, cum ipſe
imperator & exactor circumires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti. Ne victorem q-
dem te adquieſcere paſſus eſt: ſtatim ad perſequẽdos hoſtes duxit. Cum te præda partienda locupletẽ
facere poſſet, pecuniam regiã tráſlaturus in triumpho eſt & in ærariũ laturus. Hæc ſicut ad militum
animos ſtimulãdos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ parum auaritiæ ſuæ inſeruitum cẽ
ſent: ita apud P. R. nihil valuiſſent: qui vt vetera atq; audita à parentibus ſuis non repetat, quæ ambi
tione imperatorum clades acceptæ ſint, quæ ſeueritate imperij victoriæ partæ: proximo certe Punico
bello, quid inter M. Minutium magiſtrum equitum, & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit
meminit. Itaq; accuſatorem id ſcire potuiſſe, & ſuperuacaneam defenſionem Pauli fuiſſe. Tranſeatur
ad alteram concionem: nec Quirites vos, ſed milites videor appellaturus, ſi nomen hoc ſaltem rubo-
rem incutere, & verecũdiam aliquam imperatoris violandi adferre poſſit. Equidem ipſe aliter affectus
animo ſum, qui apud exercitũ mihi loqui videar: q̃ paulo ante eram, cum ad plebem vrbanã ſpecta-
bat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis eſt Romæ, præter Perſea, qui triumphari de Macedo-
nibus nolit, & eum non iiſdem manibus diſcerpitis, quibus Macedonas viciſtis? Vincere vos prohi-
buiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphãtes vrbem inire prohibet. Erratis milites, ſi triumphũ imperatoris
tantum, & non militum quoque, & vniuerſi P. R. eſſe decus cenſetis. Non vnius hoc Pauli. Multi etiã
qui ab ſenatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paulo magis
* eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, q̃ C. Lutatio primi Punici belli, quã P. Cornelio ſecũdi,
D q̃ illis qui triumphauerũt. Nec L. Paulũ minorẽ aut maiorẽ imperatorẽ triũphus faciet: militum ma-
gis in hoc vniuerſiq; populi Romani fama agitur: primum ne inuidiæ & ingrati animi aduerſus cla-
riſſimũ quẽq; ciuem opinionẽ habeat, & imitari in hoc populũ Athenienſem lacerantẽ inuidia prin-
cipes ſuos videat. Satis peccatũ in Camillo à maioribus veſtris eſt, quẽ tamẽ ante receptã p eũ à Gal
lis vrbem violarunt: ſatis inſuper vobis in P. Africano, Literni domiciliũ & ſedẽ fuiſſe domitoris Afri-
cæ, Literni ſepulchrum oſtendi. Erubeſcamus, gloria ſi par illis viris L. Paulus, iniuria veſtra exæquet.
Hæc igitur primũ infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut
Africani, aut Pauli ſimilis eſſe ingrata & inimica bonis ciuitate velit? Si infamia nulla eſſet, & de glo-
ria tantum ageretur, qui tandem triumphus non cõmunem nominis Romani gloriã habet? Tot de
Gallis triumphi, tot de Hiſpanis, tot de Pœnis, ipſorũ tantum imperatorum, an populi Romani di-
cuntur? Quẽadmodum non de Pyrrho modo, nec de Annibale, ſed de Epirotis Carthaginienſibusq;
triumphi acti ſunt: ſic non M. Curius tantum nec P. Cornelius, ſed Romani triumpharunt. Militum
quidem propria eſt cauſa: qui & ipſi laureati, & quiſque donis quibus donati ſunt iſignes, Triumphũ
nomine cient, ſuasq; & imp. laudes canentes per vrbem incedunt. Si quando non deportati ex prouin
cia milites ad triumphum ſint, fremunt: & tamen ſuum quoq;, ſe abſentes, quod ſuis manibus parta
victoria ſit, triũphare credunt. Si quis vos interroget milites, ad quã rem in Italiã deportati & non ſta
tim confecta prouincia dimiſſi ſitis: quid Romam frequẽtes ſub ſignis veneritis: quid moremini hic,
& non diuerſi domos quiſq; abeatis veſtras: quid aliud reſpondeatis, q̃ vos triumphantes videri vel-
le? Vos certe victores conſpici velle debebatis. Triumphatũ nuper de Philippo patre huius & de An-
tiocho eſt: ambo regnabant cum de his triumphatum eſt. De Perſeo capto in vrbem cum liberis ab-
ducto non triumphabitur? Quod ſi in curru ſcandentes Capitolium auratos purpuratosq;, ex infe-
riore loco Lucius Paulus in turba togatorum vnus priuatus iterroget: Luci Anici, Cn. Octaui, vtrũ
vos digniores triumpho eſſe, an me cenſetis? currum ei ceſſuri, & præ pudore videntur inſignia ipſi
ſua tradituri: & vos Gentium quàm Perſea duci in triumphum mauultis Quirites, & de acceſſione
potius belli quàm de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ vrbem inibunt, & nauales ſo
cij: Macedonicæ legiones ſuo abrogato triumphos alienos ſpectabũt? Quid deinde tam opimæ præ-
dæ, tam opulentæ victoriæ ſpoliis fiet? Quò nam abdentur illa tot millia armorum detracta corpo-
ribus hoſtium: an in Macedoniam remittentur? Quò ſigna aurea, marmorea, eburnea: tabulæ pictæ,
textilia: tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu tanquam furtiua in æra-
rium deportabuntur? Quid illud ſpectaculum maximum: nobiliſſimus opulentiſſimusq; rex captus
vbi victori populo oſtẽditur? Quos Syphax rex captus, acceſſio Punici belli, concurſus fecerit, pleriq;
meminimus. Perſeus rex captus, Philippus & Alexãder filij regis, tãta noĩa ſubtrahẽt ciuitatis ocu-
lis? Ipſum

A liſ? Ipſum L. Paulum bis Cos. domitorem Græciæ, omnium oculi conſpicere vrbem curru ingrediẽtem auent. Ad hoc fecimus conſulem, vt bellum per quadriennium ingẽti etiam pudore noſtrum tractum perficeret: cui ſortito prouinciam, cui proficiſcenti præſagientibus animis victoriam triumphumq; deſtinauimus, ei victori triumphum negaturi? & quidem non homines tantum, ſed deos etiã ſuo honore fraudaturi: diis quoque enim non ſolum hominibus debetur. Vtrum maiores veſtri omnium magnarum rerum & principia exorſi ab diis ſunt, & finem eum ſtatuerunt? Conſul proficiſcens prætor've paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: victor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eoſdem deos quibus vota nuncupauit, merita dona populi Romani traducit. Pars non minima triumphi eſt, victimæ præcedentes: vt appareat diis grates agentem imperatorem ob rempublicam bene geſtam redire. Omnes illas victimas quas traducẽdas in triumpho vindicauit, alias alio cædente mactate. illas quidem epulas ſenatus: quæ nec priuato loco, nec publico profano, ſed in Capitolio eduntur: vtrum hominum voluptatis cauſa, an deorum hominumq; authore Seruio Galba turbaturi eſtis? L. Pauli triumpho portæ claudentur? rex Macedonum Perſeus cum liberis & turba alia captiuorum, ſpolia Macedonum, circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquam rure rediens à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo ſenatus decreuit potius, quàm quid Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius quàm illũ audi. Ille nihil præterquàm loqui, & ipſum maledice ac maligne didicit: ego ter & viciens cum hoſte per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conſerui ſpolia retuli: inſigne corpus honeſtis cicatricibus omnibus aduerſo corpore exceptis habeo. Nudaſſe deinde ſe dicitur, & quo quæque bello vulnera accepta eſſent retuliſſe. Quæ dũ oſtentat, adapertis forte quæ velanda erant tumor inguinum proximis riſum mouit. tum, hoc quoque quod ridetis, inquit, in equo dies noctesq; perſedendo habeo: nec magis me eius quàm cicatricum harum pudet pœnitetq;, quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæq; fuit. Ego hoc ferro ſæpe vexatum corpus vetus miles adoleſcentibus militibus oſtendi, Galba nitens & integrum denudet. Reuocate, ſi videtur, tribuni ad ſuffragium tribus: ego ad vos milites

* *

B ſummam omnis captiui auri argẽtiq; tranſlati H—S millies ducenties fuiſſe, Valerius Antiãs tradit: quæ haud dubie maior aliquanto ſumma ex numero plauſtrorum ponderibusq; auri argenti generatim ab ipſo ſcriptis efficitur. Alterum tãtum aut in bellum proximum abſumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret diſſipatum, tradunt: eoq; id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos poſt bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis coaceruatũ fuerat. Itaq; admodũ inops pecuniæ Philippus, Perſeus contrà prædiues, bellare cum Romanis cœpit. Ipſe poſtremo Paulus in curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum ſenecta ipſa maieſtatem præ ſe ferens. poſt currum inter alios illuſtres viros filii duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum ſuis quæque ordinibus. Pediti in ſingulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuiſſe credunt, & pro rata aliis, ſi aut non refragati honori eius fuiſſent, aut benigne hac ipſa ſumma nunciata acclamaſſent. Sed non Perſeus tantum per illos dies documentum humanorum caſuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per vrbem hoſtium ductus, ſed etiam victor Paulus auro purpuraq; fulgens. Nã duobus è filiis, quos duobus datis in adoptionem, ſolos nominis ſacrorum familiæq; hæredes retinuerat domi, minor ferme XII annos natus, quinque diebus ante triumphum, maior XIIII annorum triduo poſt triumphum deceſſit: quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimiles prædeſtinantes triumphos oportuerat. Paucis poſt diebus data à M. Antonio tribuno plebis concione, cum de ſuis rebus geſtis more cæterorum imperatorum diſſeruiſſet, memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquam & quàm feliciter rempublicam adminiſtrauerim, & quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos Quirites arbitror, cum ſpectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæſo ſinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia claſſem à Brundiſio ſole orto ſolui, nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & claſſibus luſtra ſacrificaui. A Delphis quinto die in caſtra perueni: vbi exercitu accepto, mutatis quibuſdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progreſſus quia inexpugnabilia caſtra hoſtium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præſidia eius ſaltum ad Petram euaſi: & ad pugnam rege coacto acie vici: Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me conſules ita geſſerunt, vt ſemper ſucceſſori traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde ſecundarũ rerũ velut prouẽtus ſecutus: ciuitates oẽs Macedoniæ ſe dediderũt: gaza regia in poteſtatem venit: rex ipſe, tradentibus propè ipſis diis, in templo Samothracũ cum liberis eſt

C captus. Mihi quoq; ipſi nimia iam fortuna mea videri, eoq; ſuſpecta eſſe. Maris pericula timere cœpi
in tanta pecunia regia in Italiam traiicienda & victore exercitu tranſportando. Poſtq̃ omnia ſecundo
nauium curſu in Italiam peruenerunt, neq; erat quod vltra precarer, illud optaui, vt cum ex ſummo
retro volui fortuna conſueſſet, mutationem eius domus mea potius, q̃ reſpublica ſentiret. Itaq; defun
ctam eſſe fortunam publicam mea tam inſigni calamitate ſpero, quod triũphus meus, velut ad ludi-
brium caſuum humanorum, duobus funeribus liberorũ meorum eſt interpoſitus. Et cum ego & Per-
ſeus nunc nobilia maxime ſortis mortalium exẽpla ſpectemur, ille qui ante ſe captiuos captiuus ipſe
duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filii cur-
* rum ex Capitolio propè iam expirantem veni: neque ex tanta ſtirpe liberũm ſupereſt qui Lucii Æmi-
lii Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cor
nelia & Fabia gens habent. Pauli in domo præter ſe nemo ſupereſt. Sed hanc cladem domus meæ, ve
ſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur. Hæc tanto dicta animo magis confudere audien-
tium animos, quàm ſi miſerabiliter orbitatem ſuam deflendo locutus eſſet. Cn. Octauius Calend.
Decembribus de rege Perſeo naualem triumphum egit. Is triumphus ſine captiuis fuit, ſine ſpoliis.
Dedit ſociis naualibus in ſingulos denarios ſeptuagenos quinque, gubernatoribus qui in nauibus
fuerant duplex, magiſtris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus eſt: patres cẽſuerunt vt Quin-
tius Caſſius Perſea regem cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam duceret, comites pecuniam ar-
gentum inſtrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obſidibus in cuſtodiam Car-
ſeolos eſt miſſus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos
poſt dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium
aliosq; obſides adportantes. Eis in ſenatum introductis, & id ipſum argumenti prætendentibus ora-
tionis, non ſua voluntate Cotyn bello iuuiſſe Perſea, quod obſides dare coactus eſſet: orantibusq; vt
eos pretio quantum ipſi ſtatuiſſent patres redimi paterentur: reſpõſum ex authoritate ſenatus eſt: po
pulum Romanum meminiſſe amicitiæ quæ cum Cotye maioribusq; eius & gente Thracum fuiſſet.
obſides datos crimen non criminis defenſionem eſſe, cum Thracum genti ne quietus quidem Perſe-
us, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Cæterum etſi Cotys Perſei gratiam prætuliſ-
ſet amicitiæ populi Romani: magis quid ſe dignum eſſet, quàm quid merito eius fieri poſſet, æſtima-
D turum: filium atque obſides ei remiſſurum. Beneficia gratuita eſſe populi Romani: pretium eorum
malle relinquere in accipientium animis, quàm præſens exigere. Legati nominati, T. Quintius Fla-
minius, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obſides in Thraciam reducerent: & Thracibus
munera data in ſingulos binũm millium æris. Bitis cum cæteris obſidibus à Carſeolis accerſitus, ad
patrem cũ legatis miſſus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inuſitatæ ante magnitudinis, in cam-
po Martio ſubductæ ſunt. Hærente adhuc non in animis modo, ſed penè in oculis memoria Macedo-
nici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio Illyriiſq;. Similia omnia ma-
gis viſa hominibus quàm paria: minor ipſe imp. & nobilitate Anicius cum Æmilio, & iure imperii
Pr. cum Cos. collatus: non Gentius Perſeo, non Illyrii Macedonibus, non ſpolia ſpoliis, non pecunia
Macedonicæ, non dona donis comparari poterant. Itaq; ſicut præfulgebat huic triumphus recẽs: ita
apparebat ipſum per ſe intuentibus nequaquam eſſe cõtemnendum. Perdomuerat intra paucos dies
terra mariq; ferocem lociſq; munitis fretam gentem Illyriorũ: regem regiæq; omnes ſtirpis cæperat:
tranſtulit in triumphum multa militaria ſigna ſpoliaq; alia & ſupellectilem regiam: auri pondo XX
& VII, argenti X & IX pondo: denariũm tria millia: & CXX millia Illyrici argenti. Ante currum
ducti Gentius rex cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis & aliquot nobiles Illyrii. De præ
da militibus in ſingulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, ſociis nomi
nis Latini quantum ciuibus, & ſociis naualibus dedit quãtum militibus. Lætior hunc triumphum eſt
ſecutus miles, multiſq; dux ipſe carminibus celebratus. H—S ducẽties ex ea præda redactum eſſe, au-
thor eſt Antiãs, p̃ter aurũ argentũq; quod in ærariũ ſit latũ: quod quia vnde redigi potuerit nõ appare
bat, authorẽ pro re poſui. Rex Gẽtius cũ liberis & cõiuge & fratre Spoletiũ in cuſtodiã ex ſenatus cõſul
to ductus: cæteri captiui Romæ in carcerẽ cõiecti: recuſantibusq; cuſtodiã Spoletinis Iguuium re-
ges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ CCXX lembi erant: de Gẽtio rege captos eos Corcyreis
& Apolloniatibus & Dyrrachinis Q. Caſſius ex ſenatus conſulto tribuit. Conſules eo anno agro tan-
tum Ligurum populato, cum hoſtes exercitus nunquam eduxiſſent, nulla re memorabili geſta, Romã
ad magiſtratus ſubrogãdos redierunt: & primo comitiali die conſules crearũt, M. Claudium Marcel-
lum, C. Sulpitium Gallum. Deinde prætores poſtero die, L. Iulium, L. Apuleium Såturninum, A. Li-
cinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fõteium. His prætoribus duæ vr-
banæ prouinciæ ſunt decretæ, duæ Hiſpaniæ, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: poſtridie
Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus eſt. C. Claudius: in eius locum augures
legerũt T. Quintium Flaminium: & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Pru-
ſia venit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu vrbem ingreſſus, ad forum à porta tribu-
nalq;

A nalq; Q. Caſſii prætoris perrexit: concurſuq; vndiq; facto, deos qui vrbem Romam incolerent, ſenatumq; & populum Romanum ſalutatum ſe dixit veniſſe:& gratulatum quod Perſea Gentiumq; reges viciſſent, Macedonibusq; & Illyriis in ditionem redactis auxiſſent imperium. Cum prætor ſenatum ei, ſi velit, eo die daturum dixiſſet, biduum petiit, quo tẽpla deũm vrbemq; & hoſpites amicosq; viſeret. Datus qui circumduceret eũ L. Cornelius Scipio quæſtor, qui & Capuam ei obuiam miſſus fuerat:& ædes, quæ ipſum comitesq; eius benigne reciperent, conductæ. Tertio poſt die ſenatum adit, gratulatus victoriam eſt: merita ſua in eo bello commemorauit: petiit, vt votum ſibi ſoluere, Romæ in Capitolio X maiores hoſtias, & Præneſte vnam Fortunæ liceret: ea vota ꝓ victoria populi Romani eſſe. Et vt ſocietas ſecum renouaretur: agerq; ſibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli poſſiderent, daretur. Filium poſtremo Nicomedem ſenatui commendauit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore eſt adiutus. Itaq; cætera quæ petebat cõceſſa: de agro reſponſum eſt, legatos ad rem inſpiciendam miſſuros. Si ager P.R. fuiſſet, nec cuiquam datus eſſet, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros eſſe. Si autem Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidẽ Romani factum appareret: aut ſi datus Gallis eſſet, ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius iniuria quid quam ei datum vellet P.R. Ne quod detur quidem gratum eſſe donum poſſe, quod eũ qui det vbi vellet ablaturum eſſe ſciat. Facile Nicomedis cõmendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur P.R. documẽto Ptolemæum Ægypti regem eſſe. Cum hoc reſponſo Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex ſeſtertiis iuſſa dari, & vaſorum argenteorum pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea ſumma munera dari cẽſuerũt, ex qua Maſgabæ filio regis Maſiniſſæ data eſſent:& vt victimæ aliaq; quæ ad ſacrificium pertinerent, ſeu Romæ, ſeu Præneſte imolare vellet, regi ex publico ſicut magiſtratibus Romanis præberentur:& vt ex claſſe quæ Brundiſii eſſet naues longæ viginti aſſignarentur quibus vteretur: donec ad claſſem dono datam ei rex perueniſſet, L. Cornelius Scipio ne ab eo abſcederet, ſumptumq; ipſi & Comitibus præberet donec nauẽ cõſcẽdiſſet. Mire lætum & ea benignitate in ſe populi Romani regem fuiſſe, ferunt: munera ſibi ipſum emiſſe: filium iuſſiſſe donũ P.R. accipere. Hæc de Pruſia noſtri ſcriptores. Polybius eum regem indignum maieſtate nominis tanti tradit: pileatum capite raſo obuiàm ire legatis ſolitũ, libertumq; ſe P.R. ferre, & ideo inſignia ordinis eius gerere. Romæ quoq; cum veniret in curiã ſummiſiſſe ſe, & oſculo limen curiæ cõtigiſſe:& deos ſeruatores ſuos ſenatum appellaſſe: aliamq; orationem nõ tam honorificam audiẽtibus, q̃ ſibi deformem habuiſſe. Moratus circa vrbem XXX haud amplius

B dies, in regnum eſt profectus.

FINIS. l. tri pag. 8. lib. XLVI.

Venetiis in Ædibus Lucæantonii Iuntæ Florentini
Anno Domini . M. D. XXXII. Die
Decima Ianuarii.

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z &

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP

Quaterniones oẽs præter * duernionẽ & M & KK quinterni ones, & OO PP terniones,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

TITI LIVII PATAVINI DECADVM XIIII EPITOMAE

T·LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI

PRIMI EPITOMAE.

ADVENTVS ÆNEÆ in Italiã, & res ab eo geſtæ, Aſcanii regnũ Albæ, & Syluii Æneæ, ac deinceps Syluiorum regum primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compreſſa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima ſpolia Ioui Feretrio lata. In centurias populus diuiſus. Fidenates, & Veientes victi. Romulus conſecratus. Numa Pompilius ritus ſacrorum tradidit: Iano templum conſtituit: eiuſq; portam, pacatis omnibus circa populis, primus clauſit: cum dea Ægeria ſibi cõgreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petiit. Poſt hæc trigeminorum pugna. Horatius abſolutus. Metii Suffetii ſupplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad poſtremum fulmine abſumptus eſt. Ancus Martius cerimonias à Numa inſtitutas renouauit: Latinis victis, & ad ciuitatem aſcitis montem Auentinum aſſignauit: Politorium vrbem Latinorum bello repetitam, quam priſci Latini occupauerant: diruit: pontem Sublicium in Tyberim fecit: Ianiculum collem vrbi addidit: fines imperii protulit: Oſtiam condidit. Tarquinius Priſcus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrum numerum auxit: Latinos ſubegit: Circum deſignauit: ludos edidit: Sabinorum bello potitus, equitum centurias ampliauit. Tentandæ ſcientiæ cauſa Accii Nauii auguris, conſuluiſſe fertur: an id, de quo cogitaret: effici poſſet: quod cum ille fieri poſſe reſpondiſſet: iuſſiſſe eum nouacula cotem præcidere: idq; protinus factum. Sabinos præterea acie vicit: Vrbem muro circundedit: Cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua corniculana, cui puero in cunis poſito caput arſiſſe traditum eſt: Veiẽtes, atque Hetruſcos prælio fudit: cenſum primus omnium egit: luſtrum cõdidit: claſſes, centuriaſq; deſcripſit. Pomœrium protulit: colles vrbi, Quirinalem, Viminalẽ, Eſquilinumq; adiecit: templum Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiſo Seruio eius ſocero, inuaſit regnum. quo die ſcelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa ſe ad cuſtodiam corporis ſui habuit: Turnum Herdonium fraude interemit: Bellum cum Volſcis geſſit: & ex eorum præda templum Ioui in capitolio fecit. Terminus, & Iuuentas nõ addixere: quorum aræ moueri non potuerunt. Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in poteſtatem ſuam redegit. Huius filiis Delphos profectis, & conſulentibus, quis eorum regnaturus eſſet Romæ: dictum eſt: eum regnaturũ qui primus matrẽ oſculatus eſſet. quod reſponſum cum ipſi aliter interpretarentur: Iunius Brutus, qui cum iis profectus erat: prolapſum ſe ſimulauit: & terrã oſculatus eſt: idq; factum eius euentus rei cõprobauit. nã cũ impotenter ſe gerendo Tarquinius Superbus omnes in odiũ ſuum adduxiſſet: ad vltimum propter expugnatam nocturna vi à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ vocato patre ad ſe Tricipitino, & viro Collatino obteſtata ne inulta mors eius eſſet, cultro ſe interemit: Bruti opera maxime expulſus eſt: cũ regnaſſet annos viginti quinq;. Tunc cõſules primũ creati ſunt L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II

BRutus iureiurando populum aſtrinxit: neminem regnare Romæ paſſurum: Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coëgit conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere: bona Regum diripi iuſſit: agrum Marti conſecrauit: qui campus Martius nominatus eſt. adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoque, & fratris filios, quia coniurauerant de recipiendis Regibus: ſecuri percuſſit: ſeruo indici, cui Vindicius nomẽ fuit: libertatem dedit: ex cuius nomine Vindicta eſt appellata. Cum aduerſus Reges, qui contractis Veientium, & Tarquiniorum copiis bellum intulerant: exercitum duxiſſet: in acie cum Arunte filio ſuperbi commortuus eſt: cumq; matronæ annum luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena Rex Cluſinorum, bello pro Tarquiniis ſuſcepto, cum ad Ianiculum veniſſet: ne Tyberim tranſiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus eſt. qui, dum alii pontem Sublicium reſcindunt: ſolus Hetruſcos ſuſtinuit: & ponte rupto armatus ſe in flumen miſit: & ad ſuos tranauit. Alterũ acceſſit virtutis exemplum à Mutio qui, cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet: occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat: comprehenſus, impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatum erat: exuri paſſus eſt: dixitq; tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius Regis. quorum ad

miratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus virgo vna Chlœlia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit: & cum reddita eſſet: à Porſena honorifice remiſſa, equeſtriq; ſtatua donata eſt. Appius Claudius ex Sabinis Romam tráſfūgit: ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt: vt eſſent trigintá vna. Aduerſus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem Aulus Poſthumius dictator proſpere pugnauit apud lacum Regillum. Plebs, cum propter nexos ob æs alienum Sacrum in montem seceſſiſſet: conſilio Menenii Agrippæ à ſeditione reuocata eſt. Idem Agrippa cum deceſſiſſet: propter paupertatem publico impendio elatus. Tribuni plebis quinq; creati ſunt: Oppidum Volſcorū Corioli captū eſt virtute, & opera Cn. Martii: qui ob hoc Coriolanus vocatus eſt, Titus Latinus vir de plebe, cum in viſu admonitus eſſet: vt de quibuſdam religionibus ad ſenatū perferret: & neglexiſſet: amiſſo filio, debilis factus, poſteaquàm delatus ad ſenatum lectica eadem illa indicauerat: vſu pedum recepto, domum reuerſus eſt. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulſus, dux Volſcorum factus exercitum hoſtium vrbi primo admouiſſet: & miſſi ad eum primum legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent, ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & volumnia vxor impetrauerunt ab eo: vt recederet. Lex agraria primum lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine dánatus eſt: necatuſq;. Oppia virgo veſtalis ob inceſtum viua defoſſa eſt. Cum vicini hoſtes Veientes incommodi magis, q̄ graues eſſent: familia Fabiorū id bellum gerendū depopoſcit: miſitq; in id trecētos ſex armatos: qui ad Cremerā ad vnū ab hoſtibus cæſi ſunt, vno impubere domi relicto. Res præterea aduerſum Volſcos, & Æquos, & Veientes, & ſeditiōes inter patres plebēq; cōtinet. Appius Claudius cōſul, cum aduerſus Volſcos cōtumacia exercitus male pugnatum eſſet: decimū quenq; militum fuſte percuſſit.

LIBRI III

SEditiones de agrariis legibus factæ. Capitolium ab exulibus, & ſeruis occupatum, cæſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus eſt priore luſtro cenſa ſunt ciuium capita centum, quatuor & viginti millia, CCXIIII, præter orbos, orbaſq;: ſequēti, CXXXII millia, CCCCXIX. Cum aduerſus Æquos res male geſta eſſet: L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cum rure intentus ruſtico operi eſſet: ad bellum gerendum accerſitus eſt. Is victos hoſtes ſub iugum miſit. Tribunorum pl. numerus ampliatus eſt: vt eſſent decem: XXXVI anno à primis tribunis pl. petitis per legatos, & allatis atticis legibus, ad conſtituendas eas, proponendaſq; decemuiri pro conſulibus ſine vllis aliis magiſtratibus creati, altero & trecenteſimo anno, quàm Roma condita erat: & vt à regibus ad conſules, ita à conſulibus ad decemuiros tranſlatum imperium. Ii decem tabulis legum poſitis, cum modeſte ſe in honore geſſiſſent: & ob id in alterum quoque annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet: cum complura impotenter feciſſent: magiſtratum noluerunt deponere: & in tertium annum detinuerūt, donec inuicto eorum imperio finem attulit libido Appii Claudii. qui cum in amorē virginis incidiſſet: ſummiſſo, qui eam in ſeruitutem peteret: neceſſitatem patri eius Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro: vt filiam interimeret: cum aliter eam tueri nō poſſet: ne in poteſtatem ſtuprum illaturi veniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montē Auentinum occupauit: coēgitq; decemuiros abdicare ſe magiſtratu. ex quibus Appius, & vnus collegarū, qui præcipue pœnam meruerant: in carcerem coniecti: cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volſcos, & Æquos proſpere geſtas continet: parum honeſtū populi Ro. iudiciū qui iudex inter Ardeates, & Aricinos ſumptū agrum, de quo ambigebatur: ſibi adiudicauit.

LIBRI IIII

LEx de connubio patrum, plebis contentione magna patribus repugnantibus, perlata eſt à tri. pl. Aliquot annis res populi Romani domi militiæq; p hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item cenſores tunc primum creati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, miſſis in eum colonis, reſtitutus eſt. Cum fame populus Romanus laboraret: Sp. Melius eques Romanus frumentum populo ſua impenſa largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectás à Caio Seruilio Hala magiſtro equitū iuſſu Quintii Cincinnati dictatoris occiſus eſt. L. Minutius index boue aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniam ob rempublicā occubuerant: ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus militum, occiſo Volſinio Rege Veientium, opima ſpolia ſecunda retulit. Mamercus Æmylius dictator cēſuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur: anni & ſex menſium ſpacio finito, ob eam rem à cenſoribus notatus eſt. Fidenę in poteſtatē redactæ: eoq; coloni miſſi ſunt. quibus occiſis Fidenates cū defeciſſent à populo Romano à Mamerco Æmylio dictatore victi ſunt: & Fidenæ captæ. Cōiuratio ſeruorū oppreſſa eſt. Poſthumius tribunus militum propter crudelitatē ab exercitu occiſus eſt. Stipēdiū ex ærario tum primū militibus datum eſt. Res præterea geſtas aduerſum Volſcos, & Veientes continet.

LIBRI V

IN obſidione Veiorum tabernacula militibus facta ſunt. ea res cum eſſet noua: indignationem tribunorum plebis mouit, querentium non dari plebi nec per hyemem militiæ requiem. Equites

tum primum equis ſuis merere cœperunt. Cum inundatio in lacu Albano facta eſſet: vates, qui eam rem interpretaretur, ab hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decem annos obſeſſos Veios cœpit: ſimulachrum Romam tranſtulit: decimam partem prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum, cum Faliſcos obſideret: proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimq́; deditione facta, Faliſcorum victoriam iuſtitia conſecutus eſt. Cum alter ex cenſoribus, Iulius deceſſiſſet: in locũ eius M. Cornelius ſuffectus eſt. nec id poſtea factum eſt: quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio tri. pl. dicta eſſet: in exilium abiit. Cum Senones Galli Cluſium obſiderent: & legati à ſenatu miſſi ad componendum inter eos, & Cluſinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent: hoc facto eorum concitati Senones vrbem infeſto exercitu petierunt: fuſiſq́; ad Alliam flumen Romanis, cœpere vrbem, præter Capitolium: in quod ſe iuuenes contulerant. maiores natu cum inſignibus honorum, quos quiſq; geſſerat: in veſtibulis ædium ſedentes occiderunt. & cum per auerſam partem Capitolii iam in ſummum euaſiſſent: proditi clangore anſerum, M. Manlii præcipue opera deiecti ſunt. coactis deinde propter famem Romanis deſpondere, vt mille pondo auri darent: & hoc precio finem obſidionis emerẽt: Furius Camillus dictator abſens creatus inter pendendum aurum cum exercitu venit: & Gallos poſt ſextũ menſem vrbe expulit: cecĩditq́;. Ædes Ioui Capitolino facta: quo loco ante vrbem captam vox audita erat: aduentare Gallos. Dictũ eſt ad Veios migrandum eſſe, propter incenſam, & dirutam vrbem. quod conſilium Camillo authore diſcuſſum eſt. Mouit populum vocis quoq; omen ex centurione auditę. qui, cum in forũ veniſſet: manipularis ſuis dixerat. ſta miles: hic optime manebimus:

LIBRI VI

Res aduerſus Æquos, & Volſcos, & Hetruſcos proſpere geſtas continet. Quatuor tribus additæ ſunt: Stellatina, Sabbatina, Promentina, Arnienſis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat: cum obſtrictos ære alieno liberaret: nexos exolueret: crimine affectati regni damnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. in cuius notam S. C. factum eſt: ne cui de Manlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius, & L. Seſtius tribuni ple. legem promulgarunt: vt conſules etiam ex plebe fierent: qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cum iidem trib. ple. per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent: pertulerunt. & primus omnium ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt altera lex: ne cuiquam plus quingentis iugeribus agri liceret poſſidere.

LIBRI VII

Duo noui magiſtratus adiecti ſunt: prætura, & ædilitas curulis. peſtilentia ciuitas laborauit: eamq́; inſignem fecit mors Furii Camilli. cuius remedium, & finis cum per nouas religiones quæreretur: ludi ſcenici tunc primum facti ſunt. Cum dies L. Manlio dicta eſſet à M. Pompeio tri. ple. propter delectum acerbe factum, & ob T. Manlium filium relegatum ſine vllo crimine, adoleſcens ipſe cuius relegatio patri obiiciebatur: venit in cubiculum tribuni: ſtrictoq́; gladio coëgit eum in verba ſua iurare: non perſeueraturum ſe in accuſatione. tunc omnia pernitioſa omiſſa ſunt. In patentem voraginem vrbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit: eaq́; expleta eſt. Manlius adoleſcens, qui patrem à tribunitia vexatione liberauerat: contra Gallum prouocantem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit: eiq́; occiſo torquem aureum detraxit: quem ipſe poſtea tulit: & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tribus additæ: Pontina, & Publitia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata damnatus eſt: quod plus quingẽtorum iugerum agri poſſideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, à quo prouocatus erat: inſidente galea coruo, & vnguibus roſtroq́; infeſtante hoſtem, interemit: & ex eo coruini nomen accœpit, cõſulq́; proximo anno creatus eſt ob virtutẽ cum XXIII haberet annum. Amicitia cum Carthaginienſibus iuncta. Campani, cum vrgerentur à Samnitibus bello auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id non impetrarent: vrbem, atq; agros populo Romano dediderunt. ob quam cauſam ea, quę populi Romani facta eſſent defendi bello aduerſus Samnites placuit. Cum ab Aulo Cornelio conſule exercitus in iniquum locum deductus in magno diſcrimine eſſet: P. Decii tribuni militũ opera ſeruatus eſt. qui occupato colle ſuper id iugum, in quo Samnites ſederant: occaſionẽ conſuli in æquiorem locũ euadendi dedit: ipſe ab hoſtibus circunſeſſus erupit. Milites Romanos, qui Capuę in præſidio erant relicti: cum de ea occupanda vrbe cõſpiraſſent: & detecto conſilio, metu ſupplicii à populo Romano defeciſſent: per M. Valeriũ Coruinũ dictatorem, qui conſilio ſuo eos à furore reuocauerat: patriæ reſtituti ſunt.

LIBRI VIII

Latini cum Campanis defecerunt: & miſſis legatis ad ſenatum conditionem tulerunt: vt ſi pacem habere vellent: alterum ex Latinis conſulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapſus eſt: vt exanimaretur. T. Manlius conſul filium ſuum, quod contra edictum pugnauerat aduerſum Latinos: quamuis proſpere pugnaſſet: ſecuri percuſſit. Laborantibus Ro-

manis, P. Decius tunc cum Manlio deuouit ſe pro exercitu: & concitato equo cum in medios hoſtes ſe intuliſſet: interfectus morte ſua Romanis victoriam reſtituit. Latini in deditionẽ venerunt. T. Manlio in vrbem reuerſo nemo ex iuuentute obuiam proceſſit. Minutia virgo veſtalis inceſti damnata eſt. Auſonibus victis, in oppidum Cales colonia deducta eſt. Item Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium complurium matronarum comprehenſum. quarum plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum conſtituta eſt. Priuernatibus, cum rebellaſſent: victis ciuitas data eſt. Palæpolitani victi bello: & obſidione in deditionem venerunt. Q. Publio, qui eos obſederat: primum imperium prolatum: & per conſules ei decretus triũphus. Plebs nexu liberata eſt propter Lucii Papyrii creditoris libidinem: qui C. Publio debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat. Cũ L. Papyrius dictator reuerſus in vrbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda: Q. Fabius magiſter equitum occaſione rei bene gerendæ inuitatus contra edictum eius præliatus eſt: qui proſpere aduerſus Samnites pugnauit. ob eam cauſam cum dictator de magiſtro equitum ſuppliciũ ſumpturus videretur: Fabius Romam profugit: & cum cauſa parum proficeret: populi precibus donatus eſt. Res præterea cõtra Samnites proſpere geſtas continet.

LIBRI IX

TItus Veturius, & Sp. Poſthumius apud Caudinas furcas, deducto in locum iniquum exercitu cum nulla ſpes euadendi eſſet: fœdere cum Samnitibus facto, & ſexcentis equitibus Romanis obſidibus datis, ita exercitum abduxerunt: vt omnes ſub iugum mitterentur. iidemq́; authores Spu. Poſthumio conſule, qui in ſenatu ſuaſerat: vt eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat: publica fides liberaretur: cum duobus tri. plebis, & omnibus, qui per fœdus ſpoponderant: dediti Samnitibus non ſunt recepti. nec etiam multo poſtea fuſis a Papyrio Curſore Samnitibus, & ſub iugum miſſis, receptiſq́; ſexcentis equitibus Romanis, qui obſides dati erant: pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duæ adiectæ ſunt: Vſentina, & Falerina. Sueſſa, & Pontiæ coloniæ deductæ ſunt. Ap. Claudius cenſor aquam Claudiam perduxit: viam ſtrauit: quæ Appia vocata eſt: libertinorum filios in ſenatu legit. ideoq́;, quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis: ſequentis anni conſules in ſenatu legendo obſeruauerunt: quemadmodum ante per proximos cenſores obſeruatum fuerat. Res præterea contra Appulos, Hetruſcos, Vmbros, Marſos, Pelignos, Æquos, & Samnites, quibus fœdus erat reſtitutum, proſpere geſtas continet. Flauius Scriba libertino patre natus ædilis curulis fuit, per forenſem factionem creatus. quæ cum comitia, & campum turbaret: & in iis propter nimias vires dominaretur: a Q. Fabio cenſore in quatuor tribus redacta eſt: eaq́; res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X

COloniæ deductæ ſunt Sora, & Alba. Carſeoli Marſi in deditionem accepti ſunt. Collegium augurũ ampliatum eſt: vt eſſent nouem: cum antea quaterni fuiſſent. Lex de prouocatione ad populum a Valerio conſule tunc primum lata eſt. Duæ tribus adiectæ ſunt: Antenſis, & Tarentina. Samnitibus bellum indictum: & aduerſus eos proſpere pugnatum eſt. Cũ aduerſus Hetruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos P. Decio, & Q. Fabio ducibus pugnaretur: Romanuſq́; exercitus in maximo eſſet diſcrimine: P. Decius ſecutus exemplum patris deuouit ſe pro exercitu & morte ſua victoriá eius pugnæ populo Romano dedit. Papyrius curſor Samnitium exercitum, qui iureiurádo aſtrictus ſuos quo maiore conſtantia virtutis in aciem deſcenderet: fudit. Cenſus actus eſt, luſtrum conditum. cenſa ſunt ciuium capita ducenta ſexagintaduo millia, & trecenta vigintiduo.

LIBRI XI

CVm Fabius Gurges Cos. male aduerſum Samnites pugnaſſet: & ſenatus de remouendo ab eo exercitũ ageret: Fabius Maximus pater deprecatus hanc filii ignominiam, eo maxime ſenatum mouit: quod iturum ſe filio legatum pollicitus eſt: idq́; præſtitit. atque eius cõſilus, & opera filius Cos. adiutus, cæſis Samnitibus triumphauit: C. Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumpho ſecuri percuſſit. Cum ciuitas peſtilentia laboraret. miſſis legatis, vt Æſculapii ſignum Romam ab Epidauro transferrent: anguem, qui ſe in nauem eorum contulerat: in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportauere: eoq́; in inſulã Tyberis egreſſo, eodẽ loco ſedes Æſculapii conſtituta eſt. L. Poſthumius conſularis, quoniam, cum exercitui pręeſſet, opera militum in agro ſuo vſus eſſet: damnatus eſt. Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renouatũ eſt. Curius Dentatus Cos. Samnitibus cæſis & Sabinis, qui rebellauerãt, victis, & in deditionem acceptis, bis in eodẽ magiſtratu triumphauit. Coloniæ deductæ ſunt Caſtrũ, Sena, Adria. Triumuiri capitales tunc primum creati ſunt. Cenſus actus eſt: luſtrum cõditum. cenſa ſunt ciuium capita CCLXXIII millia Plebs propter æs alienum, & graues & longas ſeditiones ad vltimum ſeceſſit in Ianiculum: vnde a Q. Hortenſio dictatore deducta eſt: iſq́; in ipſo magiſtratu deceſſit. Res præterea contra Volſcinienſes geſtas continet: itẽ aduerſus Lucanos: contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.

LIBRI

LIBRI XII

CVm legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſſent:bello ob id Gallis indicto, L.Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæſus eſt. Cum à Tarentinis claſſis Romana direpta eſſet, duce,qui præerat claſſi,occiſo:legati ad eos à Senatu, vt de iis iniuriis quererentur,miſſi, pulſati ſunt. ob id bellum iis indictum eſt.Samnites defecerũt. Aduerſus eos,& Lucanos,& Brutios,& Hetruſcos aliquot præliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſt. Pyrrhus Epirotarum Rex,vt auxiliũ ferret Tarentinis:,in Italiã venit. Cum in præſidium Rheginorũ legio Campana cum præfecto Decio Iubellio miſſa eſſet occiſis Rheginis,Rhegium occupauit.

LIBRI XIII

VAlerius Leuinus Cos.parum proſpere aduerſus Pyrrhum pugnauit: elephantorum maxime inuſitata facie territis militibus. poſt id prælium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant: Pyrrhus inſpiceret:omnia verſa in hoſtem inuenit:populabundusq; ad vrbem Romam proceſſit.C.Fabricius miſſus ad eum,vt de redimendis captiuis ageret: fruſtra vt patriam desereret à Rege tentatus eſt.captiui ſine precio remiſſi ſunt.Cyneas legatus à Pyrrho ad ſenatum miſſus petiit:vt cõponendæ pacis cauſa Rex in vrbem reciperetur.de qua re cum ad frequentiorem ſenatum referri placuiſſet:Ap.Claudius, qui propter inualitudinem oculorum iamdiu à conſiliis publicis abſtinuerat: venit in curiam:& ſententia ſua tenuit:vt id Pyrrho negaretur.P.Domitius cenſor primus ex plebe luſtrũ condidit.cenſa ſunt ciuium capita CCLXXVIII millia, CCXXII Iterum aduerſus Pyrrhum dubio euentu pugnatum eſt. Cum Carthaginienſibus quarto fœdus renouatum eſt.Cum C. Fabricio conſuli is,qui ad eum à Pyrrho transfugerat:polliceretur ſe Regi venenum daturum: cum indicio ad Regem remiſſus eſt.Res præterea contra Hetruſcos,Lucanos,& Brutios,& Samnites proſpere geſtas continet.

LIBRI XIIII

PYrrhus in Siciliam tralecit. Cum inter alia prodigia fulmine deiectum eſſet in Capitolio Iouis ſignum:caput eius per aruſpices inuẽtum eſt. Curius Dentatus,cum delectum haberet:eius qui citatus non reſponderat:bona vendidit.Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuerſum vicit: & Italia expulit. Fabricius cenſor P.Cornelium Rufinum cõſularem ſenatu mouit:quod decẽ argenti pondo facti haberet. Luſtro à cẽſoribus cõdito,cẽſa ſunt capita ciuiũ CCLXXI millia, CCXXIIII. Cum Ptolemæo Ægypti Rege ſocietas iuncta eſt.Sextilia virgo veſtalis damnata inceſti viua defoſſa eſt.Coloniæ deductæ ſunt Poſidonia,& Conſa.Carthaginienſium claſſis auxilio Mamertinis venit. quo.facto ab iis fœdus violatum eſt.Res præterea contra Lucanos, Samnites,& Brutios feliciter geſtas,& Pyrrhi mortem continet.

LIBRI XV

VIctis Tarentinis pax & libertas data eſt. Legio Campana,quæ Rhegium occupauerat:obſeſſa, deditione facta,ſecuri percuſſa eſt.Cum legatos Apolloniatium ad ſenatum miſſos quidam iuuenes pulſaſſent:dediti ſunt Apolloniatibus.Picentibus victis pax data.Coloniæ deductæ: Ariminũ in Piceno: Beneuentum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento vti cœpit. Vmbri,& Salenti victi in deditionem accepti ſunt.Quæſtorum numerus ampliatus eſt.

LIBRI XVI

ORigo Carthaginienſium,& primordia vrbis referuntur:contra quos,& Hieronem Regem Syracuſanorum auxilium Mamertinis ferendum cenſuit. ſenatus.Cum de ea re inter ſuadentes, vt id fieret:diſſuadentesq; contentio fuiſſet:tranſgreſſis tum primùm mare equitibus Romanis aduerſus Hieronem ſæpius bene pugnatum. Petenti pax data eſt.Luſtrum à cenſoribus cõditum.cenſa ſunt ciuium capita CCCLXXII. millia, CCXXIIII. D.Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Eſernia deducta eſt. Res præterea contra Pœnos,& Volſcos proſpere geſtas continet.

LIBRI XVII

CN.Cornelius Cos.à claſſe Punica circunuentus, & per fraudem veluti in colloquium euocatus captus eſt. Cn.Duilius Cos.aduerſus claſſem Pœnorum proſpere pugnauit: primusq; omniũ Romanorum ducum naualis victorię duxit triumphum.ob quam cauſam ei perpetuus honos habitus eſt:vt reuertenti à cœna tibicines canerent:& funale præferretur.L.Cornelius Cos.in Sardinia cõtra Sardos,& Corſos,& Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnauit.Attilius Calatinus Cos.cũ in locum iniquum à Pœnis circunſeſſum temere duxiſſet exercitum:M.Calpurnii tribuni militũ virtute & opera euaſit.qui cum trecentis militibus eruptione facta hoſtes in ſe conuertit. Annibal dux Pœnorum victa claſſe,cui præfuerat:à militibus ſuis in crucem ſublatus eſt. Attilius Regulus Cos. victis nauali prælio Pœnis,in Africam traiecit.

LIBRI XVIII

ATtilius Regulus in Africa ſerpentem portentoſæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit. & cum aliquot prælijs aduerſum Carthaginienſes pugnaſſet: ſucceſſorq; à ſenatu proſpere bellum gerenti non mitteretur: idipſum per literas ad ſenatum miſſas conqueſtus eſt. in quibus inter cauſas petendi ſucceſſoris erat: quod agellus eius à mercenarijs deuaſtaretur. Quærente deinde fortuna vt magnum vtriuſque caſus exemplum in Regulo proderetur: accerſito à Carthaginienſibus Xantippo Lacedæmoniorum duce, victus in prælio, & captus eſt. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra mariq; proſpere geſtas deformauere naufragia claſſium. T. Coruncanus primus ex plebe pontifex maximus creatus eſt. M. Sempronius Scopus, Valerius Maximus cenſores cum ſenatum legerent: XIII ſenatu mouerunt. luſtrum condiderunt. quo cenſa ſunt ciuium capita CCCXVII millia, CCXVII. Regulus miſſus à Carthaginienſibus ad ſenatum, vt de pace, & ſi eam minime impetraret: de captiuis commutandis ageret: iureiurando aſtrictus eſt rediturum ſe Carthaginem: ſi commutari captiuos non placuiſſet. vtrunq; negandi author ſenatui fuit: & cùm fide cuſtodita reuerſus eſſet: ſupplicio à Carthaginienſibus de eo ſumpto, periit.

LIBRI XIX

CÆcilius Metellus, rebus aduerſus Pœnos proſpere geſtis, ſpecioſiſſimum egit triumphum: XIII ducibus hoſtium, & centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher Cos. qui contra auſpicia profectus iuſſit immergi pullos qui cibari nolebant: infeliciter aduerſus Carthaginienſes claſſe pugnauit: & reuocatus à ſenatu, iuſſusq; dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, ſortis vltimæ hominem: qui coactus abdicare ſe magiſtratu, poſtea ludos prætextatus ſpectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Fregellæ in agro Salentino, Brunduſium. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCLI millia CCXXII, Claudia ſoror P. Claudij, qui contemptis auſpicijs male pugnauerat: à ludis diuertens, cum turba premeretur: dixit. vtinam frater meus viueret: iterumq; claſſem duceret. ob eam cauſam mulctata eſt. Duo prætores tum primũ creati ſunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Poſthumium conſulem, quoniam idem & flamen Martialis erat: cum ille ad bellum gerendum proficiſci vellet: in vrbe tenuit: nec paſſus eſt à ſacris recedere. Rebus aduerſus Pœnos pluribus ducibus geſtis, ſummam victoriæ C. Luctatius Cos. victa ad Ægates inſulas claſſe Pœnorum, finem bello impoſuit. Petentibus Carthaginienſibus pax data eſt. Cum templum Veſtæ arderet: Cæcilius Metellus pontifex Maximus ex incendio ſacra rapuit. Duæ tribus adiectæ ſunt: Velina, & Eſquilina. Faliſci, cum rebellaſſent: ſexto die domiti in deditionem venerunt.

LIBRI XX

SPoletum colonia deducta eſt. Aduerſum Ligures tunc primum exercitus promotus eſt. Sardi & Corſi, cum rebellaſſent: ſubacti ſunt. Tutia virgo Veſtalis inceſti damnata eſt. Bellum Illyricis propter vnum ex legatis, qui ad eos miſſi erant: occiſum indictum eſt: ſubactiq; in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus eſt: vt eſſent quatuor. Galli tranſalpini, qui in Italiam eruperant: cæſi ſunt. Eo bello populus Romanus ſociorum, Latiniq; nominis trecenta millia armatorum habuiſſe dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trãs Padum ductis. Galli Inſubres aliquot prælijs in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus Cos. occiſo Inſubrium Gallorũ duce Viridomaro, opima ſpolia retulit: Iſtri ſubacti ſunt. Iterum Illyrici, cũ rebellaſſent: domiti in deditionem venerunt. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt: ex quo cenſa ſunt ciuiũ capita CCLXX millia. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt: cum antea diſperſi fuiſſent: Eſquilinam, Palatinã, Suburranam, Collinam * muniuit: & Circũ Flamminium extruxit. Coloniæ deductæ ſunt in agro à Gallis capto, Placentia, & Cremona.

LIBRI XXI

IN Italiam belli punici ſecundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem tranſitus: à quo Saguntus ſociorum populi Romani ciuitas octauo menſe capta eſt. de quibus iniurijs miſſi legati ad Carthaginienſes, qui quererentur. & cum ſatisfacere nollent: bellum iis indictum eſt. Annibal ſuperato Pyreneo ſaltu, per Gallias fuſis, qui obſiſtere ei conati erant: ad Alpes venit: & laborioſo per eas tranſitu cum montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælijs repuliſſet: deſcendit in Italiam: & ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prælio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius: qui Africani poſtea nomen accepit. iterũq; exercitu Romano ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Appenninum per maximam militum vexationem propter vim tempeſtatũ tranſiit. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

LIBRI XXII

ANnibal per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine vlla requie iter fecit. C. Flaminius Cos, homo temerarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterãt: & ab equo, quem conſcenderat: per caput deuolutus, inſidiis ab Annibale circumuentus ad Traſimenum lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia, quæ eruperant: fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta ſunt. Cum ad nuncium cladis Romæ luctus eſſet: duæ matres inſperato receptis filiis, gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex ſybillinis libris Ver ſacrum votum. Cum deinde Q. Fabius maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere: ne contra ferocem tot victoriis hoſtem territum aduerſis præliis melitem pugnæ committeret: & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem, tanquam timidum & ſegnem, effecit: vt populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq; exercitu, cum in iniquum locum conflixiſſet: & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent: ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio victus caſtra cum eo iunxit, & patrem eum ſalutauit: idemq; milites facere commilitonibus iuſſit. Annibal vaſtata Campania inter Caſilinum oppidum, & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis, & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat: fugauit, & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq; Fabii Maximi dictatoris, cum circumpoſita vreret: agro pepercit, vt illum tanquam proditorem ſuſpectum faceret. Æmilio deinde Paulo, & Terentio Varrone Coss, & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſaq; eo prælio Romanorum quadragintaquinque millia cum Paulo Conſule, & Senatoribus. LXXX, Conſularibus, atq; prætoriis, aut ædilitiis triginta. Poſtquam cladem cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem conſilium de relinquenda Italia iniretur: P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturum eum: qui in verba ſua non iuraſſet: effecitq;: vt omnes minime relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem vrbis, & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia, & Floronia veſtales virgines inceſti damnatæ ſunt. Propter paucitatem vero militum ſeruorum octo millia armata ſunt. captiui, cum poteſtas eſſet redimendi: redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt, & gratiæ actæ: quod de Rep. non deſperaſſet.

LIBRI XXIII

CAmpani ad Annibalem defecere. Nuncius Cannẽſis victoriæ Mago Carthaginem miſſus annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in veſtibulo curiæ fudit: quos exceſſiſſe modii menſuram traditur. poſt quem quidem nuncium Hanno ex pœnis vir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginienſium: vt pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente barchina factione. Claudius Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta proſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt: vt corporum viribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum à a pœnis obſeſſum ita fame vexatum eſt: vt lora, Et pelles ſcutis detractas, item mures eſſent: & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis miſſis vixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominibus centũ nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L. Poſthumius prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn. & P. Scipiones in Hiſpania Aſdrubalem vicerunt: & Hiſpaniã ſuam fecerunt. Reliquiæ Cannenſis exercitus in Siciliam relegatæ ſunt: ne recederent inde, niſi finito bello. Inter Philippum Macedonum Regem, & Annibalẽ ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus Cos. Cãpanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio prætore aduerſus Pœnos, Sardosq; res geſtas cõtinet: à quo Aſdrubal dux, & Mago, & Hanno capti. Claudius Marcellus ꝑtor Annibalis exercitũ ad Nolã ꝑlio fudit: & vicit: primusq; oĩum tot cladibus feſſis romanis meliorẽ ſpẽ belli dedit.

LIBRI XXIIII

HIeronymus Syracuſanorũ Rex. cuius auus Hiero amicus Po. Ro. fuerat: ad Carthaginienſes defecit: & propter crudelitatẽ, ſuperbiamq; à ſuis interfectus eſt. T. Sempronius Gracchus proconſul proſpere aduerſus pœnos, & Hannonem ducem ad Beneuentũ pugnauit. ſeruorum maxime opera quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus Cos. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat: Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum Regi bellum indictũ eſt. qui ad Appolloniã nocturno prælio oppreſſus, fugatusq;, in Macedoniam cũ propè inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendũ Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P. & Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginienſes geſtas continet. Syphax Rex Numidarum in amicitiã aſcitus contra Maſaniſſam Regem Maſçſulorum pro Carthaginienſibus pugnans, victus, in Hiſpaniam ad Scipionem * cũ maxima manu tranſiit cõtra Gades: vbi anguſto freto Africa, & Hiſpania dirimuntur. Celtiberi quoq; in amicitiam recepti ſunt: quorum auxiliis accitis, tunc primum mercenarium militem Romana caſtra habuerunt.

LIBRI XXV

P.Cornelius Scipio,poſtea Africanus,ante legitimos annos ædilis factus eſt.Annibal vrbem Tarẽtum præter arcem per Tarentinos iuuenes,qui ſe noctu venatũ ire ſimulauerãt:cæpit. Ludi Apollinares ex Martis carminibus,quibus cannenſis clades prædicta fuerat,inſtituti ſunt.A.Q.Fuluio,& Ap.Claudio Coſs.aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum.eſt.T.Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus,à Magone interemptus eſt. Cẽtenius Penula,qui cẽturio militauerat:cum petiſſet à ſenatu:vt ſibi exercitus daretur:pollicituſq; eſſet, ſi hoc impetraſſet:de Annibale victoriam:octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale:qui cum exercitu cum cecidit.Cn.Fuluius prætor male aduerſus Annibalem pugnauit:in quo prælio hominum ſexdecim millia ceciderunt:ipſe cum equitibus ducentis effugit.Capua obſeſſa eſt à Q.Fuluio,& ab Ap.Claudio Coſ.Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio : & ingentẽ ſe virum geſſit.in eo tumultu vrbis captæ Archimedes intentus formis,quas in puluere deſcripſerat: interfectus eſt.P.& Cn.Scipiones in Hiſpania tot tantarumq; rerum feliciter geſtarum triſtem exitũ tulerunt,propè cum totis exercitibus cæſi anno octauo,q̃ in Hiſpaniam iuerãt.amiſſaq; eius prouinciæ poſſeſſio foret:niſi L.Martii equitis Romani virtute & induſtria contractis exercituum reliquiis, eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent,ad triginta ſeptem millia cæſa:tex mille octingentis:præda ingens capta.dux Martius appellatus eſt.

LIBRI XXVI

ANnibal ad tertium ab vrbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit.ipſe vero cum duobus millibus equitum vſque ad portam Capenam,vt vrbis ſitum exploraret : obequitauit . & cum per triduum in aciem vtrinque exercitus omnis deſcendiſſet:certamen tempeſtas diremit . nam cum in caſtra rediiſſet:ſtatim ſerenitas erat.Capua capta eſt à Q.Fuluio , & App.Claudio Coſs.principes Campani veneno ſibi cõſciuerunt mortem.Cũ ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos:vt ſecuri feriretur:literas à ſenatu miſſas Q. Fuluius Coſ. quibus iubebatur parcere : antequam legeret, in ſinu poſuit:& lege agi iuſſit:& ſupplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur: cui mandaretur Hiſpaniarum imperium nullo id volente ſuſcipere,P.Scipio P.Filius, qui in Hiſpania ceciderat:profeſſus eſt ſe iturum. & ſuffragio populi,conſenſuq; omnium miſſus , Nouam Carthaginem vno die expugnauit : cum ageret vigeſimum quartum annũ:videreturq; diuina ſtirpe creatus:quoniam & ipſe,poſteaquã togam acceperat:quotidie in Capitolio erat : & in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero viſus eſt. Res præterea in Sicilia geſtas continet:& amicitiam cum Ætolis iunctam,bellumq; geſtum aduerſus Acarnãnas,& Philippum Macedonum Regem.

LIBRI XXVII

CN.Fuluius proconſul cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello conſule aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt.inde Annibal noctu receſſit . Marcellus inſecutus eſt:& ſubinde cedẽtem preſſit:donec effugeret priore pugna Annibal ſuperior fuit:Marcellus inſequenti. Fabius Maximus pater Coſ. Tarentinos per deditionem accepit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit:& vicit . inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſaniſſam cum donis miſit . Claudius Marcellus. T.Quintius Criſpinus Coſs.ſpeculandi cauſa egreſſi à caſtris inſidiis ab Annibale circunuenti ſunt. Marcellus occiſus fuit:Criſpinus fugit. Res præterea à P.Sulpitio prætore aduerſus Philippum , & Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt:cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia, & centum & octo.ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet . Aſdrubal , qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes vt ſe Annibali coniungeret:cum millibus hominum LVI cæſus eſt M.Liuii conſulis ductu,nõ minore opera Claudii Neronis conſulis.qui cum Annibali oppoſitus eſſet relictis caſtris,ita vt inimicum falleret : electa manu profectus Aſdrubalem circunuenit.

LIBRI XXVIII

REs in Hiſpania proſpere geſtæ à Sylla Scipionis legato,& L.Scipione fratre aduerſus Pœnos,à Sulpitio proconſule,& ab Attalo rege Aſiæ aduerſus Philippum Regem Macedonũ pro Ætolis referunt.Cum M.Liuio,& Claudio Nerone Coſs.triumphus decretus eſſet: Liuius,qui in prouincia ſua rem geſſerat:quadrigis inuectus eſt:Nero,qui in collegæ prouinciam,vt victoriam eius adiuuaret:venerat equo eſt ſecutus:& in hoc habitu plus gloriæ,reuerentiæq; habuit.nam & plus in bello, q̃ collega fecerat.Ignis in æde Veſtæ negligẽtia virginis,quæ non cuſtodierat:extictus eſt. virgo cæſa eſt flagro.P.Scipio in Hiſpania cũ Pœnis bellauit XIIII anno eius belli,anno q̃nto,poſteaq̃ ierat: excluſiſq; in totum poſſeſſione eius hoſtibus , Hiſpaniã recepit:& à Tarracone in Africã ad Syphacẽ Regẽ Numidarũ duobus nauigiis tranſuectus,fœdus iunxit.Aſdrubal Giſgonis ibi cũ eo in eodẽ lecto accubauit.munus gladiatorium in honorẽ patris,patruiq; Carthagini Nouæ dedit,nõ ex gladiatoribus:

toribus:ſed ex iis:qui aut in honorem ducis,aut ex prouocatione in certamen deſcendebát:in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Aſtapa vrbs ab Romanis oppugnaretur:oppidani liberos,& coniuges rogo extructo occiderunt:ſe inſuper præcipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui morbo implicitus eſſet:ſeditionem in parte exercitus motam confirmatus diſcuſſit:rebellátesq; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem venire. Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa Rege Numidarum: qui illi qdē auxiliū, ſi in Africá traieciſſet:pollicebaſ. cū Gaditanis quoq; poſt diſceſſum ide Magonis. cui ex Carthagine ſcriptū erat:vt in Italiá traiiceret. Romá reuerſus,conſulq; creatus, Africá prouinciá petenti. contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data eſt:permiſſumq;:vt in Africá traiiceret:ſi ex Rep. eſſe cenſeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula, vbi hyemarat:in Italiam traiecit.

LIBRI XXIX

EX Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione miſſus ingenté pdá reportauit:& mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, conquerentis:quod non exercitum in Africam traieciſſet. Bellum in Hiſpania finitum, victore Romano:quod Indibilis excitauerat. ipſe in acie occiſus: Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt. Magoni, qui in Galliam,& Liguriá ierat:ex Africa & militum ampla manus miſſa:& pecuniæ:quibus auxilia conduceret:præceptumq;:vt ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit:& Locros, pulſo punico præſidio, fugatoq; Annibale recæpit. Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ: carmine in libris ſibyllinis inuento:pelli Italia alienigenam hoſtē poſſe: ſi mater Idæa deportata Romam eſſet. tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ. Lapis erat:quem matrem deū incolæ dicebát. excæpit P. Scipio Naſica, Cn. Filius, eius, qui in Hiſpania perierat:vir optimus à ſenatu iudicatus; adoleſcens non dum quæſtorius:quoniam ita reſponſum habebaſ:vt numen id ab optimo viro reciperetur:conſecrareturq;. Locrenſes legatos Romam miſerunt:qui de impudentia Q. Pleminii legati quererentur:quod pecuniam Proſerpinæ abſtulerat:& liberos eorum,& coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P. Scipione proconſule, qui in Sicilia erat:in vrbem perlatus,eſſet:tanquam luxuriaretur:miſſis ob hoc legatis à ſenatu, qui explorarent: an ea vera eſſent: purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. Syphax accepta filia in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis, amicitiæ, quam cum Scipione ipſe iunxerat: renunciauit. Maſaniſſa Rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat:amiſſo patre Gala de regno exciderat. quo per bellum ſæpe repetito, aliquot prælius à Syphace Rege Numidarum victus, in totum priuatus eſt:& cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit:& cū eo primo ſtatim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum venerant:ab obſidione Vticæ depulſus hyberna communiuit. Sempronius Cos. in agro crotonienſi proſpere aduerſus Annibalem pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCXV. millia. Inter cenſores M. Liuium,& Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nam & Claudius Liuio collegæ equum ademit: quod à populo Romano damnatus, actusq; in exilium fuerat: & Liuius Claudio: quod falſum in ſe teſtimonium dixiſſet: & quod minime bona fide ſecum in gratiam rediſſet. idem omnes tribus, extra vnam ærarias reliquit:& quod innocentem ſe damnaſſent: & poſtea conſulem, cenſoremq; feciſſent.

LIBRI XXX

IN Africa Scipio Carthaginienſes,& eundem Syphacem Numidarum Regem, Aſdrubalemq; pluribus præliis vicit, adiuuante Maſaniſſa: binaq; hoſtium caſtra expugnauit:in quibus XL millia hominum ferro igniq; conſumpta ſunt. Syphacem per C. Lælium cæpit. Maſaniſſa Sophoniſbam vxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis, captam ſtatim adamauit:& nuptiis factis vxorem habuit:caſtigatusq; à Scipione venenum ei tranſmiſit:quo quidem hauſto illa deceſſit. Effectumq; eſt multis Scipionis victoriis:vt Carthagiēſes in deſperationem acti in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. isq; anno decimoſexto Italia diſcedés in Africam traiecit:tentauitq; per colloquiū pacem cum Scipione componere:& cum de conditionibus pacis non conueniſſet:acie victus eſt. Pax Carthaginienſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deide temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit. Mago bello, quo in agro Inſubrium cum Romanis confluxerat:vulneratus, dum in Africá per legatos reuocatus reuerteretur:ex vulnere mortuus eſt. Reuerſus in vrbem Scipio ampliſſimum, nobiliſſimumq; egit triumphum:quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certe hic imperator victæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

LIBRI XXXI

BElli aduerſus Philippum Macedoniæ Regem, quod intermiſſum erat:repetiti cauſę feruntur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnánes, qui non initiati erant:Athenas venerunt:& in ſa-

crarium Ceteris cum aliis pluribus ſuis intrauerunt. ob hoc tanquam nefas ſummum commiſiſſent: ab Athenienſibus cæſi ſunt. Acarnãnes mortibus ſuorum commoti ad vindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis menſibus poſt pacem Carthaginienſibus datam quingenteſimo quadrageſimo anno ab vrbe condita, cum Athenienſium, qui obſidebantur à Philippo: legati auxilium à ſenatu petiſſent: & ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor grauis erat: diſſentiente: tenuit authoritas patrum: vt ſociæ ciuitati ferre quoq; opem populus iuberet. Bellum id P. Sulpitio conſuli mãdatum eſt: qui exercitu in Macedoniam ducto: equeſtribus præliis cum Philippo proſpere pugnauit. Abydeni à Philippo obſeſſi ad exemplum Saguntinorum ſuos, ſeq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Inſubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientẽ acie vicit. Amilcar eo in bello occiſus eſt: & millia hoĩum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitii cõſulis, expugnationesq; vrbiũ ab vtroq; factas continet. Sulpitius Cos. adiuuãtibus Rege Attalo, & Rhodiis bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI XXXII

COmplura prodigia ex diuerſis regionibus nunciata referuntur: inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream eſſe natam. T. Quintius Flaminius Cos. aduerſus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri: fugatumq; coëgit in regnum reuerti. Ipſe Theſſaliam, quæ eſt vicina Macedoniæ: ſociis Ætolis, & Acarnanibus, vexauit. L. Quintius Flaminius conſulis frater nauali prælio, Attalo Rege, & Rhodiis adiuuantibus, Euboeam, & maritimam oram cæpit. Achæi in amicitiam recæpti ſunt. Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginienſibus obſidibus oppreſſa eſt. Prætorum numerus ampliatus eſt: vt ſeni crearentur. Cornelius Cos. Gallos inſubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt. Præterea expugnationes vrbium in Macedonia referuntur.

LIBRI XXXIII

TItus Quintius Flaminius procõſul cum Philippo ad Cynocephalas in Theſſalia acie victo debellauit. L. Quintius Flaminius frater ꝓconſulis, Acarnãnes, Leucade vrbe, quæ caput eſt Acarnaniæ: expugnata, in deditionẽ accępit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cũ exercitu cęſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam inualitudinem trãſlatus deceſſit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data eſt. L. Furius, & Claudius Marcellus cõſules Boios, & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triũphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſę factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiẽſium ſenatũ de eo miſerãt: profugus ad Antiochũ Regem Syriæ ſe contulit, bellum cõtra Romanos parantem.

LIBRI XXXIIII

LEx Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarum tulerat: cum maxima contentione abrogata eſt: cum Porcius Cato author fuiſſet: ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniam profectus bello, quod Emporiis orſus eſt: citeriorem Hiſpaniam pacauit. T. Quintius Flaminius bellum aduerſus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem proſpere geſtum, data iis pace, qualem, ipſe voluit: liberatiſq; Argis, qui ſub ditione tyranni erant: finiuit. Senatus tũc primũ ſecretus à populo ludos ſpectauit. vt id fieret, Sext. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cenſores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ pleræque deductæ ſunt. M. Porcius Cato de Hiſpaniã triumphauit. Res præterea aduerſus Boios, & Inſubres Gallos feliciter geſtæ referuntur. T. Quintius Flaminius, qui Philippum Macedonum Regem, & Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum vicerat: Grçciamq; omnem liberauerat: ob hanc rerum factarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginienſium nunciauerunt: Annibalem, qui ad Antiochum confugerat: bellum cum eo moliri. tentauerat autem per Ariſtonem Tyrium ſine literis Carthaginem miſſum ad rebellandum Pœnos concitare.

LIBI XXXV

P. Scipio Africanus legatus miſſus ad Antiochum, Epheſi cum Annibale, qui ſe Antiocho iunxerat: collocutus eſt: vt, ſi fieri poſſet, metum vitæ, quem ex populo Romano conceperat: eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale: quem fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet: reſpondit: Alexandrum Macedonum Regem: quod parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodq; vltimas oras, quas viſere ſupra fidẽ humanã eſſet pagraſſet. quærẽti deĩde quẽ ſecũdũ poneret, inqt: Pyrrhũ: eo quod caſtrametari docuiſſet: ad hęc neminẽ elegãtius loca cæpiſſe: ꝑſidia diſpoſuiſſe. exequenti quẽ tertiũ diceret: ſemet dixit. ridẽs Scipio, quidnã tu diceres: ſi me, inqt, viciſſes? tũc vero, inqt, me & ante Alexandrũ, & ante Pyrrhum, & ante alios poſuiſſem. Interea prodigia, quæ plurima fuiſſe tradũtur: bouẽ, Cn. Domitio cõſule, locutũ: Roma caue tibi: refertur. Apparant in Antiochũ bellũ Romani. Nabis Lacedæmonioꝝ tyrãnus incitatus ab Ætolis, q & Philippũ, & Antiochũ ad inferendũ bellum populo Romano ſolicitabant: à populo Romano deſciuit: & bello aduerſus Philopœmenem

Achæorum

Achæorum prætorem geſto, ab Ætolis interfectus eſt. Ætoli quoq; ab amicitia populi Romani defecerunt. cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ Rex cum bellum Græciæ intuliſſet: complures vrbes occupauit: inter quas Chalcidem, & totam Euboeam. Res præterea in Liguribus geſtas, & apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI

MArcus Attilius Glabrio Cos. Antiochum apud Thermopylas, Philippo Rege adiuuante, victum Græcia expulit: idemq; Ætolos ſubegit. P. Cornelius Scipio Naſica Cos. ædem matris deũm, quam ipſe in Palatium intulerat, vir optimus à ſenatu iudicatus: dedicauit: idemq; Boios, & Gallos victos in deditionẽ: pitem acc: & de iis triumphauit. Præterea naualia certamina proſpera aduerſus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII

COrnelius Scipio Cos. legato P. Scipione Africano, qui ſe fratris legatum futurum dixerat: ſi ei Græcia, & Aſia prouincia decerneretur: cum C. Lælio, qui multum in ſenatu poterat: ea prouincia dari videretur: profectus ad bellum aduerſus Antiochum gerendum, in Aſiam primus omnium Romanorum ducum traiecit. Æmylius Regillus aduerſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonneſum, Rhodiis adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remiſſus, eſt. M. Attilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat: & de Ætolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiuuante Eumene Rege, Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione: vt omnibus prouinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuuante Antiochus victus erat: regnum ampliatum. Rhodiis quoq;, qui & ipſi iuuerant: quædam ciuitates conceſſæ. Colonia deducta eſt Bononia. Æmylius Regillus, qui præfectos Antiochi nauali certamine vicerat: naualem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat: cognomine fratri coæquatus, Aſiaticus appellatus eſt.

LIBRI XXXVIII

MArcus Fuluius Cos. in Epiro Ambracienſes obſeſſos, per deditionem accepit: Cephaleniam ſubegit: Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius Cos. collega eius Gallogræcos Toliſtobogios Tectoſagos, & Throcmos, qui Brenno duce in Aſiam tranſierant, cum ſoli citra Thaurum montem minime parerent: vicit. Eorum origo, & cum eo loca, quæ tenent: occupaueruntq;: referuntur. Exemplum quoque virtutis, & pudicitiæ in fœmina traditur. Quæ cum Regis Gallogræcorum vxor fuerat: capta centurionem, qui ei vim intulerat: occidit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCLIX millia, & CCCXXX Cum Ariarathe Rege Cappadociæ amicitia iuncta eſt. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum cõſilio fœdus cum Antiocho conſcripſerat: de Gallogræcis acta per ſe, cauſa in ſenatu, triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta vt quidam aiunt: à Petilio Acteo trib. plebis, vt quidam à Næuio, quod præda cum Antiocho capta ærarium fraudaſſet: poſteaq̃ is dies venit: euocatus in roſtra, hac die inquit, Quirites Carthaginem vici: & proſequente populo, Capitolium aſcẽdit: inde ne amplius tribunitiis iniuriis vexaretur, in voluntarium exilium Linternum conceſſit, incertum ibi, an Romæ defunctus. nã eius monumentũ vtrobiq; fuit. L. Scipio Aſiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accuſatus, damnatusq;, cum in vincula, & carcerem duceretur: T. Sempronius Gracchus trib. plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat: interceſſit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum populus quæſtores in bona eius publice poſſidenda miſiſſet: non modo in iis vllum veſtigium pecuniæ regiæ apparuit: ſed nequaq̃ tantũ in ærarium redactum: quantæ ſummæ erat damnatus. collatam à cognatis, & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ neceſſitati ei erat ad cultum: retenta.

LIBRI XXXIX

AEmylius Cos. Liguribus ſubactis, viam à Placentia vſque Ariminum perductam Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Aſiatico referuntur. Ligures, quicunque circa Appenninum erant: ſubacti ſunt. Bacchanalia ſacrum Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerum omnium maximum ſeminarium, cum ad ingentis turbæ coniurationem perueniſſet: à conſule inueſtigatum: & multorum pœna ſublatum eſt. A cẽſoribus L. Valerio Flacco, Et M. Porcio Catone, vir & belli & pacis artibus maximus motus eſt ſenatu L. Quintius Flaminius. T. Quintii frater: eo quod cum Galliam prouiciam Cos. optinuerat: rogatus à Philippo Pœno, quem amabat: ſcorto nobili, Gallũ quendam ſua manu occiderat: ſiue, vt quidam tradiderũt: vnum dãnatorũ ſecuri percuſſerat, rogatus à meretrice Placentina: cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni deceſſit. Et, tanq̃ iungente fortuna circa id tẽpus duo funera maximorũ virorũ, Annibal à Pruſia Bithiniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat: cũ dederetur Romanis: qui ad expoſcendũ illum T. Quintiũ Flaminium miſerant: veneno ſibi mortem conſciuit. Philopœmenes quoq;, dux Achæorũ, vir maximus eſt à Meſſeniis interemptus veneno: cum ab iis bello captus eſſet. Coloniæ Pollentia, & Piſaurum, & Mutina, & Parma, deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſpere geſtas, & initia,

cauſasq; belli Macedonici continet.cuius origo inde venit:quod Philippus ægre ferebat regnum ſuũ
minui à Romanis:eo quod cogeretur à thracibus,aliisq; locis præſidia deducere.

LIBRI XL

CVm Philippus liberos eorum:quos in vinculis nobiliſſimorum quidem hominum habebat:cõ
quiri ad mortem iuſſiſſet:Theoxena pro liberis ſuis,& ſororis verita admodum pueris regis libi
dinem,prolatis in medium gladiis,& poculo,in quo erat venenum:ſuaſit iis:vt imminens ludibrium
morte effugerẽt:& cum perſuaſiſſet:ipſa etiam ſe interemit.Certamina inter Philippi Macedoniæ Re
gis liberos Perſeum & Demetrium referuntur:& vt fraude fratris ſui Demetrius cõfictis criminibus,
inter quæ accuſationem parricidii,& affectationem regni,primum ferro petitus, ad vltimum, quo-
niam populi Romani amicus erat:veneno necatus eſt:regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad
Perſeum deuẽnit.Item res in Liguribus,& Hiſpania contra Celtiberos à compluribus feliciter geſtas
continet.Libri Numæ Põpilii in agro L.Petilii ſcribæ ſub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea
clauſi & Græci,& Latini inuenti ſunt.in quibus plura,quæ diſſoluendarum religionum erant: prætor
ad quem delati erant:cum legiſſet:iurauit ſenatui contra Remp.eſſe,vt legerentur:ſeruarenturq;:& ex
S.C.in comitio exuſti ſunt.Colonia Aqleia deducta eſt.Philippus ægritudine animi confectus,quod
Demetrium filium falſis alterius filii in eundem delationibus impulſus veneno ſuſtuliſſet:& de pœna
Perſei cogitauit voluitq; Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere. ſed in
hac cogitatione morte raptus eſt.regnum Perſeus accępit.

LIBRI XLI

IGnis in æde veſtæ extinctus eſt. T.Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos victos in deditio-
nem accæpit:monimentumq; operum ſuorum,Gracchorum oppidum in Hiſpania cõſtituit. A
Poſthumio Albino procõſule Vaccei,ac Luſitani ſubacti ſunt.de vtriſq; triumphauit.Antiochus An
tiochi filius obſes Romanis à patre datus,mortuo fratre Seleuco,qui patri defuncto ſucceſſerat: in
regnũ Syriæ ab vrbe dimiſſus.Luſtrũ à cenſoribus conditũ eſt.Cenſa ſunt ciuium capita CCLXIII
millia, CCXCIIII.Q.Volumnius Saxa trib.pleb.legem tulit:ne quis hæredem mulierem inſtitue
ret.ſuaſit legem M.Cato,extat oratio eius.Præterea res contra Ligures,Iſtros, Sardos, & Celtiberos
à compluribus ducibus geſtas continet.& initia belli Macedonici:quod Perſeus Philippi filius molie
batur.miſerat enim ad Carthaginienſes legationem:& ab iis nocte audita erat.ſed & alias Græciæ ci
uitates ſolicitabat.qui præter religionem, quod quam multa templa magnifica multis locis erexit:
Athenis Iouis Olympii,& Antiochiæ:viliſſimũ Regem egit.

LIBRI XLII

FVluius Flaccus cenſor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit:vt ædem, quam
dedicauerat:tegeret.tegulæ ex S.C.reportatæ.Eumenes Aſiæ Rex in ſenatu de Perſeo Macedoniæ
Rege quæſtus eſt.cuius iniuriæ in populum Ro.referuntur.ob quas bello ei indicto,P.Licinius Craſ-
ſus Cos.cui Macedonia decreta erat:in Macedoniã tranſiit:leuibuſq; expeditionibus,equeſtribus prę
liis in Theſſalia cum Perſeo felici euentu pugnauit.Inter Maſaniſſam,& Carthaginiẽſes de agro fuit
dies ad diſceptandũ à ſenatu datus.Legati miſſi ad ciuitates ſocias,& Reges rogandos:vt in fide per-
manerẽt:dubitantibus Rhodiis.Luſtrum à cẽſoribus conditũ eſt.Cenſa ſunt ciuiũ capita CCLVII
millia, CCXXXI. Res præterea aduerſus Corſos,& Ligures proſpere geſtas continet.

LIBRI XLIII

PRætores nonnulli,eo quod auare & crudeliter prouincias adminiſtraſſent: damnati ſunt. P.Lici-
nius Craſſus procõſul complures in Græcia vrbes expugnauit:& crudeliter diripuit.ob id capti-
ui,qui ab eo venerant:ex S.C.poſtea reſtituti ſunt.A præfectis claſſium Romanorum multa impotẽ-
ter in ſocios facta.Res præterea à Perſeo rege in Thracia proſpere geſtas continet:& victis Dardanis,
& Illyrico:cuius Rex erat Gentius.Motus,qui in Hiſpania ab Olonico factus erat: ipſo interempto
conſedit.M.Æmylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

LIBRI XLIIII

C.Martius Philippus per ſaltus penetrauit in Macedoniam:compluresq; vrbes occupauit. Rho-
dii miſere legatos Romam,minantes: vt Perſeo eſſent auxilio: niſi populus Roma.cum eo pa-
cem atque amicitiam coniungeret.indigne id latum.Cum id bellum L.Æmylio Paulo ſequentis an-
ni conſuli iterum mandatum eſſet: Paulus in concione precatus eſt:vt quicquid diri populo Roma-
no immineret:ſupra domum ſuam conuerteretur:& in Macedoniam profectus Perſeum vicit:vniuer
ſamq; Macedoniam in poteſtatem redegit.antequam confligeret: dixit exercitui:ne miraretur, quod
luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoque Rex Illyricorum,cum rebellaſſet:a Licinio præ
tore victus venit in deditionem: & cum vxore, & liberis, & propinquis Romam miſſus. Ab Ale-
xandria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho Rege Sy-
riæ:quod is bellum inferret.Perſeus ſolicitatis in auxiliũ Eumene Rege Pergami,& Gentio Rege Il-
lyricorum,quia iis pecuniam,quam promiſerat:minime dabat:ab eis relictus eſt.

LIBRI

LIBRI XLV

PErſeus ab Æmylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cum Antiochus Syriæ Rex Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti Reges obſideret:& miſſis ad eum à ſenatu legatis, qui iuberent: ab obſidione ſociis Regis abſiſteret:editisq; mandatis conſideraturum ſe ille, quid faciundum eſſet, reſpondiſſet: vnus legatorũ Popilius virga regẽ circunſcripſit:iuſſitq; anteq̃ circulo excederet, reſponſum daret. qua aſperitate effecit vt Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum, ac regum in ſenatum admiſſæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, excluſa: poſtero die cum de eo quæreretur:vt iis bellum indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuæ legati egerunt:nec tanquam hoſtes, nec tanquam ſocii dimiſſi. Macedonia in prouinciæ formam redacta eſt. Æmylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorẽ prædam, & contradicẽte Seruio Sulpitio Galba triumphauit:& Perſeum cum tribus filiis ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne ſolida ei cõtingeret:duorum filiorum funeribus inſignita eſt. quorum alterius mors patris triumphum præceſſit:alterius ſecuta eſt. Luſtrũ conditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXII millia, DCCCV. Pruſias Bithyniæ Rex Romam, vt ſenatui gratias ageret ob victoriam ex Macedonia partam, venit. & Nicomedem filium ſuum ſenatui commendauit. Rex plenus adulationis libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

LIBRI XLVI

EVmenes Rex Romam venit. qui, quia Macedonico belle ſe medium egerat: ne aut inimicus iudicatus videretur:ſi excluſus eſſet:aut liberatus crimine:ſi admitteretur:in comitio lex lata eſt: ne cuiquam Regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus Cos. alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures ſubegit. Legati Pruſiæ Regis conqueſti ſunt de Eumene: quod fines ſuos popularetur: dixeruntq; eum conſpiraſſe cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodiis iuncta eſt. Luſtrum à cenſoribus cõditum eſt. Cenſa eo ſunt ciuium capita CCCXXVII millia, XXII. Princeps ſenatus lectus M. Æmylius Lepidus. Ptolemæus Ægyptiorum Rex à minore fratre è regno pulſus, miſſis ad eum legatis, in regnum reſtitutus eſt Ariarathe Cappadociæ Rege mortuo, filius eius Ariarathes accœpit regnum:& amicitiam per legatos cum populo Romano renouauit. Res præterea aduerſus Ligures, Corſos, & Luſitanos vario euentu geſtas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat:continet. Hunc Antiochũ puerum cum Lyſia tutore Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obſes miſſus fuerat:clam, quia minime dimittebatur à Romanis:interemit:& ipſe in regnum receptus, L. Æmylio Paulo, qui Perſeum vicerat:mortuo, cuius tanta abſtinentia fuit:vt cum ex Hiſpania, & Macedonia maximas opes retuliſſet:vix ex auctione bonorum eius redactum eſt, vnde dos vxori eius redderetur. Pontinæ paludes à Cornelio Cethego conſule, cui ea prouincia euenerat:ſiccatæ:agerq; ex iis factus.

LIBRI XLVII

CN. Tremelio tribu. ple. mulcta dicta eſt:quod cum M. Æmylio Lepido, põtifice maximo, iniurioſe contenderat. ſacrorum quoque magiſtratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCCXXXVIII millia, CCCXIIII. Et princeps ſenatus lectus Æmylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui diſſidebant:fœdus ictum: vt alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ Rex conſilio Demetrii regis Syriæ, & viribus pulſus regno à ſenatu reſtitutus eſt. Miſſi à ſenatu legati:qui inter Maſaniſſam, & Carthaginienſes de agro iudicarent. C. Martius. Cos. aduerſum Dalmatas parum proſpere primum, poſtea feliciter pugnauit. cum quibus bello confligendi cauſa fuit:quod Illyricos populi Romani ſocios vaſtauerat. eandemq; gentem Cornelius Naſica Cos. domuit. Q. Opimius Cos. tranſalpinos Ligures, qui Maſſilienſium oppidum Antipolim, & Nicæam vaſtabant ſubegit. Præterea in Hiſpania à compluribus parum proſpere res geſtas continet. Conſules anno quingenteſimo nonageſimo octauo ab vrbe condita magiſtratum, peractis comitiis, inſequentisq; anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia cauſa fuit:quod Hiſpani rebellabant. Legati ad diſceptandum inter Maſaniſſam, & Carthaginienſes miſſi nunciauerunt:vim naualis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe. Quidam prætores à prouinciis auaritiæ nomine accuſati, & damnati ſunt.

LIBRI XLVIII

LVſtrũ à cenſoribus cõditũ eſt. Cenſa ſunt ciuiũ capita CCCXXIIII millia. Semina belli tertii Punici referunt̃. Cũ ĩ finibus Carthaginiẽſiũ maximus Numidarũ exercitus, Archobarzane duce Syphacis nepote, diceret̃ eſſe:M. Porcius Cato ſuaſit:vt Carthaginiẽſibus, q exercitũ ſpecie cõtra Maſaniſſam regẽ, ſed re vera cõtra Romanos accitũ ĩ finibus hẽrẽt:bellũ ĩdiceret̃. cõtradicẽte P. Cornelio Naſica, placuit legatos mitti Carthaginẽq ſpecularent̃:qd agerẽt. Caſtigato ſenatu Carthaginiẽſiũ, qd cõtra fœdus exercitũ:& nauales materias hẽrẽt:pacẽ iter Maſaniſſam, & eos facere voluerũt Maſaniſſa agro, de quo lis erat:cedẽte. ſed Giſgo, Amilcaris filius, hõ ſeditioſus, q tũc in magiſtratu erat cũ

ſenatus pariturũ ſe iudicio legatorum dixiſſet:ita bellũ aduerſus Romanos ſuadẽdo cõcitauit:vt legatis, quo minus violarent, fugã explicuerit. Id nũciantes infeſtũ iã ſenatũ Carthaginienſibus infeſtiorem fecerunt. M.Porcius Cato funus mortui filii in prætura tenuiſſimo,vt valuit:(nam pauper erat)ſumptu fecit. Andriſcus, qui ſe Perſei filium,Regis quondam Macedoniæ ingenti aſſeueratione mentiretur:Romam miſſus. M.Æmylius Lepidus,qui princeps ſenatus ſextis iam cenſoribus erat lectus:anteq̃ expiraret:præcepit filiis lecto ſe ſtrato ſine linteis,ſine purpura efferrẽt:in reliquum funus ne plus q̃ æris denos conſumerent. imaginum ſpecie,non ſumptibus nobilitari maximorum virorum funera ſolere. De veneficiis quæſitum. Publia,& Licinia nobiles fœminæ,quæ viros ſuos necaſſe inſimulabantur:cognita cauſa,cum prætori prædes,vadesq́; dediſſent:cognatorum decreto necatæ ſunt. Guluſſa Maſaniſſæ filius denunciauit Carthagine delectus agi:claſſem comparari: & haud dubium bellum ſtrui. Cum Cato ſuaderet:vt iis bellum indiceretur: P.Cornelio Naſica dicente nihil temere faciundum,placuit:decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Poſthumius Albinus. Coss.cum delectum ſeuere agerent:nec quenq̃ gratia dimitterent:à tribunis plebis, qui pro amicis ſuis vacationem impetrare non potuerunt:in carcerem coniecti ſunt. Hiſpaniẽſe bellum cum parum proſpere aliquoties geſtum ita confudiſſet ciuitatem Romanam:vt ne ii quidem inuenirẽtur:qui aut tribunatum exciperent:aut legati ire vellent. P.Cornelius Æmylianus proceſſit:& excepturum militiæ genus,quodcunque imperatum eſſet:profeſſus eſt. quo exemplo ad militandi ſtudium omnes incitauit. L.Lucullus Cos.cui Claudius Marcellus ſucceſſerat:pacaſſe omnes Celtiberiæ populos cum videretur: Vacceos,Cantabros,& alias regiones,& iterum alias incognitas nationes in Hiſpania ſubegit. Ibi P.Cornelius Africanus Scipio Æmylianus,L. Pauli filius,Africani nepos,& adoptiuus prouocatorem barbarum tribunus militum occidit:& in expugnatione captæ vrbis maius multo etiam periculum adiit. nam murum primus omnium tranſcendit. Seruius Sulpitius Galba prætor male aduerſus Luſitanos pugnauit. Cum legati ex Africa cum Carthaginienſium oratoribus,& Guluſſa Maſaniſſæ filio rediſſent:dicerentq́;:& exercitum & claſſem Carthagine deprehendiſſe:prorogari ſententiam placuit,Catone,& aliis principibus ſenatus ſuadentibus:vt in Africam confeſtim traſportaretur exercitus. quia vero Cornelius Naſica dicebat:nondum ſibi iuſtam cauſam belli videri: placuit:vt bello abſtineretur:ſi Carthaginienſes claſſem exuſſiſſent & exercitum dimiſiſſent:ſi minus proximi cõſules de bello Punico referrent. Cum locatum à cenſoribus theatrum extrueretur: P.Cornelio Naſica authore,tanquam inutile & nociturum publicis moribus,ex S.C.deſtructum eſt:populusq́; aliquandiu ſtans ludos ſpectauit. Carthaginienſes tum aduerſum fœdus bellum Maſaſiniſſæ intulerũt. Victi ab eo nonageſimum ſecundum annum habente,& ſine pulpamine mandere, & guſtare cibum tantũmodo ſolito,inſuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

TErtii Punici belli initium altero & ſexcenteſimo anno ab vrbe condita,intra quintum annum, quàm erat cœptum:conſummatũ omnino eſt. Inter M.Porcium Catonem,& Scipionem Naſicam,quorum alterum ſapientiſſimum virum in ciuitate habebant:alter vir optimus à ſenatu iudicatas erat:diuerſis certatum eſt ſententiis:Catone ſuadente bellum: & vt omnino deleretur Carthago: Naſica diſſuadente:placuit nihilominus:eo quod contra fœdus naues haberent:& extra fines exercitũ duxiſſent:quodq́; ſocio populi Romani,& amico Maſaniſſæ arma intuliſſent:& quod filium eius Guluſſam,qui cum legatis Romanis erat:in oppidum minime recepiſſent:bellum iis indici. Prius q̃ vlſæ copiæ in naues imponerentur: vticenſes legati Romam venerunt,ſe,ſuaq́; omnia dedentes. Ea legatio,veluti maximum belli omen grata patribus,acerba Carthaginienſibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentum ex præcepto librorum Sibyllinorum facti. qui anno primo primi Punici belli quingenteſimo & altero anno ab vrbe condita facti erant. Legati triginta Romam venerunt:per quos Carthaginienſes ſe dedebant. Catonis ſententia peruicit:vt decreto perſtaretur:& vt conſules q̃primum proficiſcerentur ad bellum. Qui vbi in Africam tranſierunt,acceptis,quos imperauerant, trecentis obſidibus,& armis,omnibusq́; inſtrumentis belli,ſiqua Carthagine erant, tunc cum ex authoritate patrum iuberent:vt in alio loco procul à mari decem millia paſſuum,nec minus,remoto oppidum facerent: indignitate rei ad bellandum Carthaginienſes compulerunt. Obſideri, oppugnariq́; cœpta eſt Carthago à L.Martio,M.Manlio conſulibus. In qua oppugnatione,cum neglectos ab vna parte muros duo tribuni temere cum cohortibus irrupiſſent:& ab oppidanis grauiter cæderentur: à Scipione Africano expliciti ſunt. per quem & caſtellum Romanorum,quod nocte expugnabant:paucis equitibus iuuantibus liberatum eſt:caſtriſq́;,quæ Carthaginienſes omnibus copiis pariter ab vrbe egreſſi oppugnabant:liberatis, is præcipuam gloriam tulit. Præterea Cum ab irrita oppugnatione Carthaginis Cos. (alter enim Romam ad comitia ierat)exercitum ducere aduerſus Aſdrubalem vellet, qui cum altera manu iniquum ſaltum inſederat:ſuaſit primo conſuli:ne tam iniquo loco confligeret. victus deinde complurium,qui & prudentiæ eius,& virtuti inuidebant: ſententiis, & ipſe ſaltum ingreſſus eſt. cũque,ſicut prædixerat,fuſus fugatusq́; eſſet Romanus exercitus:& duæ cohortes ab hoſte

obſiderentur:

obſiderentur: cum exiguis equitum turmis in ſaltum reuerſus liberauit eas: & incolumes reduxit. Quam virtutem eius & Cato, vir promptioris multo ad vituperandum linguæ, in ſenatu ſic proſecutus eſt: vt diceret: reliquos, qui in Africa militarent: vmbras militare: Scipionem vigore: & populus Romanus eo fauore illum complexus eſt: vt comitiis complurimæ eum tribus conſulem ſcriberent: cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgaſſet: vt Luſitani, qui ex fœdere populo Romano dediti à Sergio Galba in Galliam veniſſent: in libertatem reſtituerētur: M. Cato acerrime ſuaſit. extat oratio in annalibus eius incluſa. Q. Fuluius nobilior etiā ab eo in ſenatu lacerans reſpondit pro Galba. ipſe quoque Galba, cum ſe damnari videret: complexus duos filios pretextatos, & filium Galli Sulpitii, cuius tutor erat: ita miſerabiliter pro ſe locutus eſt: vt rogatio antiquaretur. extant tres orationes eius: duæ aduerſum Libonem tribunum ple. rogationesq́; eius habitæ de Luſitanis: vna contra L. Cornelium Cethegum: in qua Luſitanos propter ſeſe caſtra habentes cæſos fatetur: quod compertum habuerit: equo atque homine ſuo immolatis per ſpeciem pacis adoriri exercitum ſuum in animo habuiſſe. Andriſcus quidam vltimæ ſortis homo, Perſei Regis ſe filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab vrbe Roma, quò illum Demetrius Syriæ Rex, ob hoc ipſum mēdacium miſerat: clàm profugiſſet: multis ad falſam eius famam velut ad veram euntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut volūtate incolentium, aut armis occupauit. Fabulam autem huiuſmodi finxerat. Ex pellice ſe Perſeo Rege ortum, traditum educandū Cyrtheſæ cuidam eſſe: vt in belli caſus, quod ille cum Romanis gereret: aliquod velut ſemē ſtirpis Regiæ extaret. Perſeo demortuo, Idramiti ſe educatum vſque ad duodecimum annum ætatis. patrē eius eſſe credentem: à quo educaretur: ignarum generis fuiſſe ſui. affecto deinde eo, cum prope ad vitæ finē vltimum eſſet detectam tandem ſibi originem ſuam: falſæq́; matri libellum datum ſigno Perſei Regis ſignatum: quem ſibi traderet: cum ad puberem ætatem veniſſet: obteſtatiōesq́; vltimas adiectas, vt res in occulto ad id tempus ſeruaretur: pubeſcēti libellum traditū: in quo relicti ſibi duo theſauri à patre dicerentur. tum ſcientem mulierem ſubditituū ſe eſſe, veram ſtirpē ignoranti edidiſſe genus: atq; obteſtatam: vt priusq̄ ad Eumenē manaret res, Perſeo inimicū: excederet iis locis: ne interficeretur. eo ſe exterritum, ſimul ſperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriā ſe cōtuliſſe: atq; ibi primū quis ipſe omnino eſſet, palàm expromere auſum.

LIBRI. L.

THeſſalia, cum & illam inuadere armis, atque occupare Pſeudophilippus vellet: per Romanorum legatos auxiliis Achæorum defenſa eſt. Pruſias Rex Bithyniæ omnium humillimorū fautor, atque vitiorum à Nicomede filio adiuuante Attalo Rege Pergami, occiſus eſt. Habebat alium filium: qui pro ſuperiore ordine dentium enatum habuiſſe vnum os continens dicitur cum legatos ad pacem inter Nicomedem & Pruſiam faciendam Romani miſiſſent: & vnus ex iis multis cicatricibus ſparſum caput haberet: alter pedibus æger eſſet: tertius ingenio ſecors haberetur: dixit Cato: eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tēpore ex ſtirpe generis Perſei regis Macedonum inertia, ſecordiaq́; ſimilem Pruſiæ Regem habebat: iacente eo in ganeo & luſtris, Ammonius regnabat. per quem & amici omnes Regis, & Laodice Regina, & Antigonus Demetrii filius, occiſi. Maſaniſſa Numidiæ Rex maior nonaginta annis vir inſignis deceſſit. Inter cætera opera iuuenilia, quæ ad vltimum edidit: adeo etiam verſus in ſenectam viguit: vt poſt ſextum & octogeſimum annum genuerit vnum filium. Inter tres liberos, maximum natu Mycipſam, Guluſſam, & Manaſtabalem, qui etiam græcis literis erat eruditus: P. Scipio Æmylianus, cum commune eis pater regnum reliquiſſet: & diuidere eos arbitrio Scipionis iuſſiſſet: adminiſtrationem regni diuiſit. Item Phanię Himilconis præfecto equitum Carthaginienſium, viro forti, & cuius opera præcipua pœni vtebantur: ſuaſit: cum equitatu ſuo ad Romanos tranſire. Trium legatorum, qui ad Maſaniſſam miſſi fuerant. Claudius Marcellus coorta tempeſtate fluctibus obrutus eſt. Carthaginienſes Aſdrubalem Maſaniſſæ nepotem, quem prætorem habebant: proditionis ſuſpectū, in curia interemerunt. quæ ſuſpicio inde emanauit: quod propinquus eſſet Guluſſę, auxilia Romanorum iuuantis. P. Scipio Æmylianus cū ædilitatem peteret: conſul à populo dictus, quoniam per X annos conſulem fieri minime licebat: cū maximo certamine ſuffragantibus plebeiis, & repugnantibus aliquantulum patribus, legibus ſolutus, & Cos. creatus eſt. M. Æmylius nonnullas vrbes circumpoſitas Carthagini expugnauit. Pſeudophilippus in Macedonia, cæſo cum exercitu M. Iuuentio prætore, à Q. Cæcilio victus, captuſq́ eſt, relicta Macedonia.

LIBRI LI

CArthago viginti tria millia quidem paſſuū in circuitu labore maximo obſeſſa, & per partes capta eſt, primum à Mancino legato, deinde à Scipione cōſule: cui extra ſortem prouincia Africa data eſt. Carthaginienſes portu nouo, quia vetus à Scipione erat obſtructus: facta, et cōtracta exiguo tempore ampla claſſe, nauali prælio infeliciter pugnauerunt. Aſdrubalis quoque eorum ducis caſtra ad Neſentum oppidum loco difficilimo ſita, cum exercitu deleta ſunt à Scipione. qui tandem vrbem

expugnauit ſeptingenteſimo anno, q̄ erat condita. ſpoliorum maior pars Siculis, quibus ablata erāt: reddita. Vltimo vrbis excidio cum ſe Aſdrubal Scipioni dediſſet: vxor eius, quę paucis ante diebus de marito minime impetrare potuerat vt ad victorē tranſfugeret: ſe flagrantis in mediū vrbis incendiū duobus cum liberis ex arce præcipitauit. Scipio exemplo patris eius Æmylii Pauli, qui Macedoniam vicerat: ludos fecit: transfugas, atq; fugitiuos beſtiis obiecit. Belli Achaici ſemina referſitur hæc: quod legati populi Ro. ab Achaicis pulſati ſunt. Corinthū miſſi erant: vt eas ciuitates, quę ſub ditione Philippi fuerant: ab Achaico concilio ſecernerent.

LIBRI LII

CVm Achæis, qui in auxiliū Bœotios, & Chalcidenſes habebant: Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. quibus victis, dux eorum Critolaus veneno ſibi mortem cōſciuit. in cuius locum Dracus Achaici motus primus author ab Achæis dux creatus, ad Iſtmon à L. Mumio conſule victus eſt. qui, omni Achæia in deditionem accepta, Corinthū ex S. C. diruit: quia ibi legati Romanorum violati erant. Thebæ quoque, & Chalcis, quæ auxilio fuerant: dirutæ. Ipſe L. Mumius ſe abſtinentiſſimum virum egit. nec quicquàm ex iis opibus ornamētisq;, quæ prædiues Corinthus habuit in domum eius peruēnit. Q. Cæcilius Metellus de Andriſco triumphauit: P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus de Carthagine, & Aſdrubale. Viriatus primum in Hiſpania ex paſtore venator, & ex venatore latro, mox iuſti quoque exercitus dux factus, vniuerſam Luſitaniam occupauit: M. Vetilium prętorē, fuſo eius exercitu, cæpit. poſt quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem geſſit. tantumq; terrorem is hoſtis intulit: vt aduerſus eum conſulari opus eſſet & duce, & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter Reges geſta referuntur. Alexander homo ignotus, & incertæ ſtirpis, occiſo (ſicut ante dictum eſt) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondā ob incertos belli caſus ablegatus in Gnidon fuerat: contempta ſecordia inertiaq; eius, adiuuante Ptolemæo Ægypti Rege, cuius filiā Cleopatrā accęperat in matrimoniū: bello interemit. Ptolemæus in caput grauiter vulneratus, inter curationē, dum oſſa medici terebrare contendūt expirauit: atq; in locū eius frater minor Ptolemęus, qui Cyrenis regnabat: ſucceſſit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormēta in ſuos exercebat: à Diodoro quodā vno ex ſubiectis, qui Alexādri filio bimulo admodū regnum aſſerebat: bello ſuperatus, Seleuciā fugit. L. Mumius de Achæis triūphauit. ſigna ærea, marmoreaq;, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII

AP. Claudius Cos. Salaſſos, gētem alpinam, domuit, Alter Pſeudophilippus in Macedonia à L. Tremelio quęſtore cum exercitu cęſus eſt. Q. Cæcilius Metellus proconſul Celtiberos cecidit. A Q. Fabio proconſule pars maxima Luſitaniæ expugnatis multis vrbibus recæpta eſt. C. Iulius ſenator græce res Romanas ſcripſit.

LIBRI LIIII

Q Pompeius Cos. in Hiſpania Thermiſtinos ſubegit. cū eiſdem quidē, & Numantinis pacē ob infirmitatē fecit. Luſtrū à cenſoribus cōditū eſt. Cenſa ſunt ciuiū capita. CCCCXXVIII millia, CCCXLII. Cū Macedonū legati conqueſtū veniſſent de Iunio Syllano prętore: quod acceptis pecuniis prouinciā ſpoliaſſet: & ſenatus de querelis eorū vellet cognoſcere: T. Manlius Torquatus, Syllani pater, petiit, impetrauitq;: vt ſibi huiuſmodi cognitio mandaretur. & domi cauſa cognita, filium condemnauit, abdicauitq;: ac ne funeri quidē eius, cum ſuſpēdio vitā finiſſet: interfuit: ſedensq; domi poteſtatē conſultantibus ex inſtituto fecit. Q. Fabius procōſul, rebus in Hiſpania proſpere geſtis, labē impoſuit, pace cū Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus conſilio Seruilii Cepiōis interemptus eſt: & ab exercitu eius multū imploratus, ac nobiliſſime tumulatus: vir duxq; maximus, per quatuordecim annos, quibus cū Romanis bellū geſſit: frequētius ſuperior.

LIBRI LV

P Cornelio Naſica, cui cognomen Serapion fuit, ab irridente Curiatio tribuno pl. impoſitū, & D. Iunio Bruto Coss. delectū habentibus in cōſpectu tyronū res ſaluberrimi exēpli facta eſt. nā C. Macienus accuſatus eſt apud tribunos ple. quod exercitū in Hiſpania deſeruiſſet: damnatusq; ſub furca diu virgis cæſus eſt: & ſeſtertio nummo venit. Tribuni pl. quia non impetrarūt vt ſibi denos, quos vellēt, milites eximere liceret: cōſules in carcerē mitti iuſſerūt. Iunius Brutus Cos. in Hiſpania iis, qui ſub Viriato militauerāt: agros, oppidūq; dedit: quod Valentia vocatum eſt. M. Popilius à Numantinis, cū quibus pacē factam ſenatus irritam cenſuerat: cū exercitu fuſus fugatusq;. C. Hoſtilio Mācino cōſule ſacrificante, pulli ex cauea euolauerūt. cōſcendenti deinde in nauim vt in Hiſpaniā proficiſceretur: accidit audiri. mane mane Mancine. Mancino auſpicia triſtia fuiſſe probatum eſt. victus enim à Numātinis, & caſtris exutus, cū ſpes nulla ſeruandi exercitus eſſet: pacē cū iis fecit ignominioſam: quā ratā eſſe ſenatus vetuit. Triginta millia Romanorū à Numantinorū millibus quatuor victo erant. D. Iunius Luſitaniā vrbiū expugnationibus vſq; ad oceanū perdomuit: & cū fluuiū Obliuionem tranſire nollent: raptū ſignifero ſignū ipſe tranſtulit: & ſic vt tranſgrederētur perſuaſit. Alex. filius, rex Syriæ, decem annos

cem annos

cem annos admodũ habẽs, à Diodoro, qui Triphon cognominabatur: tutore ſuo p fraudẽ occiſus eſt corruptis quidẽ medicis: qui eũ calculi dolore cõſumi ad populũ mentiti, dum ſecãt illũ: occiderunt.

LIBRI LVI

D. Iunius Brutus in vlteriore Hiſpania feliciter aduerſus Gallecios pugnauit diſſimili euẽtu M. Æmylius Lepidus procõſul aduerſus Vacceos rem geſſit: cladẽq; ſimilẽ Numantinæ paſſus eſt. Ad exoluendũ Numantini fœderis religione populũ Mãcinus, cũ huius rei author fuiſſet: deditus Numantinis minime eſt receptus. Luſtrũ à cenſoribus cõditũ eſt. Cenſa ſunt ciuiũ capita. CCCXXIII millia. Fuluius Flaccus Cos. Vardeos in Illyrico ſubegit. M. Cæſonius prætor in Thracia cũ Scordiſcis proſpere pugnauit. Cũ vitio ducum bellũ Numantinũ non ſine publico pudore duraret: delatus eſt vltro Scipioni africano à ſenatu, populoq; Romano cõſulatus. quẽ cũ ille capere ob legem, quæ vetabat quenq̃ intra decẽ annos iterũ cõſulẽ fieri licere: minime vellet: ſicuti priori cõſulatu, legibus ſolutus eſt. Bellũ ſeruile in Sicilia ortũ, cũ opprimi à prętoribus minime valuiſſet: C. Fuluio cõſuli mãdatum eſt. Cuius belli initiũ fuit Eunus ſeruus, natiõe Syrus: qui, cõtracta agreſtiũ ſeruorũ manu & ſolutis ergaſtulis, iuſti exercitus numerũ impleuit. Cleon quoq; alter ſeruus ad LXX millia ſeruorũ contraxit. & copiis iunctis contra populũ Romanũ, exercitumq; eius bellum ſæpenumero geſſerunt.

LIBRI LVII

SCipio Africanus Numantiã obſedit: & corruptũ licentia, luxuriaq; exercitũ ad generoſiſſimã militiæ diſciplinã reuocauit. omnia. n. delitiarũ inſtrumenta reciſdit. duo millia ſcortorũ à caſtris eiecit: militẽ omni die in opere habuit: & XXX dierũ frumentum, ac ſeptenos vallos ferre cogebat. ægre propter onus incedenti dicebat. cũ gladio recte vallare ſcieris: vallũ ferre deſinito. Alii nimirũ parum habiliter ſcutũ ferenti eũ ſcutum amplius iuſto ferre iuſſit. neq; id ſe reprehendere: quoniã melius ſcuto: q̃ gladio vteretur. Quẽ militem extra ordinem deprehendit: ſi Romanus eſſet: vitibus, ſi extraneus virgis ceciďit. Iumẽta quidẽ omnia, ne exoneraret milites vendidit. multoties contra hoſtiũ eruptiones feliciter pugnauit. Vaccei obſeſſi, liberis & coniugibus trucidatis, ipſi ſe interemerũt. Scipio amplиſſima munera ſibi ab Antiocho Rege Syrię, cũ cælare aliis imperatoribus Regũ munera mos eſſet pro tribunali ea accepturũ ſe eſſe dixit. eaq; omnia referre quęſtori in publicas tabulas iuſſit. ex iis viris fortibus munera ſe daturũ. Cum vndiq; Numantiã obſidione clauſiſſet: & oppreſſos fame videret vrgeri: hoſtes, qui pabulatũ exierant: vetuit interimi. quod diceret: velocius eos abſumpturos frumentum, quod haberent: ſi plures quidem fuiſſent.

De hoc meminit Cæs. l. i. de bel. ciui.

LIBRI LVIII

T. Sempronius Gracchus tribunus pl. cum agrariã legẽ ferret aduerſus voluntatẽ ſenatus, & equeſtris ordinis: nequis ex publico agro plus q̃ decẽ iugera poſſideret: in eum furorem exarſit, vt M. Octauio collegæ cauſam diuerſæ partis defendenti poteſtatem lege lata abrogaret: ſeq;, & fratrẽ Gracchum, & Ap. Claudiũ ſocerũ triumuiros ad diuidundum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem agrariam: qua, ſiquis latius agrũ patefaceret: vt iidem omnino triũuiri iudicarent qua publicus ager, qua priuatus eſſet. Deinde cum minus agri eſſet, q̃ quod diuidi poſſet: ſine offenſa etiã plebis, quoniã eos ad cupiditatem amplam modo ſperandi incitauerat: legẽ ſe promulgaturum oſtendit ob id: vt iis, qui Sempronia lege agrũ accipere deberent: pecunia, quæ Regis Attali fuiſſet diuideretur. Hæredẽ autem populũ Ro. reliquerat Attalus Rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus cõmotus grauiter ſenatus: ante omnes C. Antonius Cos. qui cũ in ſenatu in Gracchũ peroraſſet: raptus ab eo ad populũ, delatusq; plebi, rurſus in eũ pro roſtris concionatus eſt. Cum iterum tribunus pl. creari vellet Gracchus: authore P. Cornelio Naſica in Capitolio à primatibus occiſus eſt: ictus primũ fragmẽtis ſubſelliorũ: & inter alios, qui in eadẽ ſeditione occiſi erant: inſepultus: & in flumen proiectus. Res prętera in Sicilia vario euentu aduerſum fugitiuos geſtas continet.

LIBRI LIX

NVmantini fame maxime coacti, ipſi ſe per vices trucidauerunt. Captam vrbẽ Scipio Africanus deleuit: & de ea triumphauit, quartodecimo anno poſt Carthaginẽ deletam. P. Attilius Cos. in Sicilia eũ fugitiuis debellauit. Ariſtonicus, Regis Eumenis filius, Aſiam occupauit: cũ teſtamẽto Attali Regis legato populo Romano libera eſſe deberet. Aduerſus eum P. Licinius Craſſus Cos. cũ idem pontifex maximus eſſet: quod nunquã antea factũ erat: extra Italiam profectus, prælio victus, & interemptus eſt. M. Perpenna Cos. victum Ariſtonicũ in deditionẽ accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus tunc primũ vterq; ex plebe cenſores facti. Luſtrũ à cenſoribus eſt cõditũ. Cenſa ſunt capita CCCCXIII mil. DCCCXXIII, præter pupillos & viduas. Q. Metellus cẽſor cenſuit: vt ducere vxores omnes cogerentur omnino liberorũ creandorũ cauſa, extat oratio eius, quã Auguſtus Cæſar, cum de maritãdis ordinibus ageret: velut eo tẽpore ſcriptã in ſenatu recitauit. C. Attilius Labeo tribunus pl. Q. Metellũ cenſorẽ à quo in ſenatu legendo præteritus erat: de ſaxo deiici iuſſit. quod ne fieret, cæteri tribuni pl. auxilio q̃ maxime fuerũt. Cũ Carbo tribunus ple. rogationẽ tuliſſet: vt eundẽ tribunum pl. quoties quidẽ vellet: creari liceret: rogationẽ eius P. Africanus grauiſſima oratione diſſuaſit. in qua di-

max. ſ. 6. c. 2.

rit: T. Gracchum iure cæſum videri. Gracchus cõtra ſuaſit rogationẽ: ſed Scipio cenſuit. Bella inter Antiochum Regẽ Syriæ, & Phraatem Parthorũ Regem geſta, nec magis quietę res Ægypti referuntur. Ptolemęus Euergetes cognominatus, ob nimiã eius crudelitatẽ ſuis inuiſus, incenſa à populo regia clam in Cyprũ profugit. & cũ ſorori eius Cleopatræ, quam eius virgine filia per vim compreſſa, & in matrimoniũ ducta, repudiauerat: regnũ à populo datũ eſſet: infenſus filiũ, quem ex illa habebat: in Cypro occidit: caputq́; eius, & manus, & pedes matri miſit. Seditiões à triumuiris Fuluio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidũdo creatis excitatæ. quibus cũ P. Scipio Africanus aduerſaretur: fortisq́; ac validus pridie domũ ſe recępiſſet: mortuus in cubiculo inuentus eſt. Suſpecta fuit, tanq̃ venenũ ei dediſſet Sempronia vxor: hinc maxime, quod ſoror eſſet Gracchorũ: cum quibus ſimultas Africano fuerat. de morte tamen eius nulla quæſtio acta. quo defuncto, ſeditiones triumuirales acrius exarſerunt. C. Sempronius Cos. contra Iapygas primo male rem geſſit: mox victoria cladem accęptã emendauit, virtute D. Iunii Bruti, eius: qui Luſitaniam ſubegerat.

LIBRI LX

AVrelius Cos. Sardos ſubegit. Fuluius Flacchus primus omniũ Tranſalpinos Ligures bello domuit, miſſus in auxiliũ Maſſilienſibus aduerſus Falantos Gallos: qui populabantur fines Maſſilienſium. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerant: in deditionẽ accępit: Fregellas diruit. Peſtilẽtia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarũ ſtrage fuiſſe traditur. Luſtrũ à cenſoribus conditũ eſt. Cenſa ſunt ciuiũ capita CCCXC millia, DCCXXXVI. Gracchus, Tyberii frater, tribunus pl. eloquẽtior q̃ frater, pernicioſas aliquas leges tulit: inter quas frumẽtariã, vt ſemiſſe, & triente frumẽtũ plebi daretur: alterã legem agrariã: quã frater eius tulerat: tertiam qua equeſtrem ordinem cũ ſenatu cõſentientẽ corruperat: (trecẽti ſenatores erant: ſexcenti equites) vt trecentis ſenatoribus admiſcerentur: id eſt: vt equeſter ordo bis tantũ viriũ in ſenatu haberet, & continuato in alterum annũ tribunatu, legibus agrariis latis effecit: vt cõplures Coloniæ in Italia deducerẽtur: & vna in ſolo dirutę Carthaginis. quo ipſe triũuir creatus coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello conſule aduerſus Baleares geſtas cõtinet: quas Gręci Gymneſias appellant: quia æſtatem nudi exigant. Baleares à teli miſſu appellati vel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc cũ Hercules ad Geryonẽ nauigaret. Motus quoq; Syriæ referuntur. in quibus Cleopatra Demetriũ virũ ſuũ, & Seleucum filiũ, multum indignata, quod occiſo patre eius à ſe, iniuſſu ſuo diadema ſumpſiſſet: interemit.

LIBRI LXI

C. Sextius procõſul victa Saluiorũ gente, coloniã Aquas Seſtias cõdidit, ob aquarũ copiam & calidis & frigidis fontibus, atq; à nomine ſuo ita appellatas. Cn. Domitius proconſul cõtra Allobroges ad oppidũ Vindalium multũ feliciter pugnauit. Quibus bellũ inferendi cauſa fuit: quod Teutomaliũ Saluiorũ Regem fugientẽ recępiſſent: & omni ope iuuiſſent: quodq́; Heduorũ agros, ſociorũ populi Romani vaſtauiſſent. C. Gracchus ſeditioſo tribunatu acto, cum Auentinum armata quoq; multitudine occupauiſſet: à L. Opimio conſule, ex S. C. vocato ad arma populo, pulſus interemptusq́; eſt: & cũ eo Fuluius Flaccus ſocius eiuſdem. Q. Fabius Maximus Cos. Pauli nepos, aduerſus Allobroges, & Bituitũ Aruernorũ Regẽ feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæſa millia hominũ centum viginti. & cũ ipſe ad ſatiſfaciendũ ſenatui Romã profectus eſſet: Albæ cuſtodiẽdus datus eſt: quia cõtra pacem videbatur, vt in Galliã remitteretur. decretũ quoq; eſt: vt Congentiatus, filius eius, cõprehenſus Romam mitteretur. Allobroges in deditionẽ accępti. L. Opimius accuſatus apud populũ à Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos ciues in carcerem conieciſſet: liberatus eſt.

LIBRI LXII

CN. Martius Cos. Sarnios gentem alpinã expugnauit. Micipſa Numidarũ Rex mortuus, regnũ tribus filiis reliquit, Adherbali, Hyempſali, & Iugurthę fratris filio: quẽ in filiũ adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obſedit. Iugurtha Hyempſalem fratrẽ bello petiit: quẽ victũ interemit: Adherbalẽ regno expulit: qui à ſenatu reſtitutus eſt. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ænobarbus cenſores, duos & triginta ſenatu amouerunt. Præterea motus Syriæ Regum continet.

LIBRI LXIII

CAto Porcius Cos. in Thracia male aduerſus Scordiſcos pugnauit. Luſtrũ à cenſoribus conditũ eſt. Cẽſa ſunt ciuiũ capita CCCXCIIII millia, CCCXXXVI. Æmylia Licinia, & Martia virgines Veſtales inceſti damnatæ ſunt. idq́; inceſtũ quemadmodũ cõmiſſum, deprehenſum, & iudicatũ ſit, refertur. Cimbri gens vaga populabundi in Illyricũ venerunt. ab iis Papyrius Carbo Cos. cum exercitu fuſus eſt. Liuius Druſus Cos. aduerſus Scordiſcos gentem à Gallis oriundã in Thracia feliciter pugnauit: magnumq́; honorem tulit.

LIBRI LXIIII

ADherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obſeſſus, cõtra denunciationẽ ſenatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Iugurthæ bellũ indictũ. idq́; etiã Calpurnius Beſtia Cos. gerere iuſſus pacẽ cũ Iugurtha iniuſſu populi & ſenatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicãdũ con-

filiorum

filiorum ſuorũ authores, quod multos pecunia in ſenatu corrupiſſe dicebatur: Romã venit. & propter cædem admiſſam in regulum quendam nomine Maſaniſſam, qui regnũ eius populo Romano inuiſi appetebat: interfectum. Romæ cum periclitaretur: cauſam capitis dicere iuſſus clam profũgit: & diſcedens vrbe fertur dixiſſe. O vrbem venalem, & cito perituram: ſi emptorem inuenerit. A. Poſthumius legatus infeliciter prælio aduerſus Iugurtham geſto conflixit: pacẽq; etiam multum ignominioſam adiecit: quam quidem minime eſſe ſeruandam ſenatus cenſuit.

LIBRI LXV

Q. Cæcilius Metellus Cos. duobus prælijs Iugurthã fudit: & vniuerſam Numidiã vaſtauit. M. Iunius Syllanus Cos. aduerſum Cimbros infeliciter pugnauit. legatis Cimbrorum ſedem & agros, in quibus cõſiderent: poſtulãtibus ſenatus negauit. M. Minutius procõſul cõtra Thracas feliciter quidẽ pugnauit. L. Caſſius Cos. à Tigurinis Gallis pago Heluetiorum, qui à ciuitate ſeceſſerant: in finibus Allobrogum cum exercitu cæſus eſt. milites, qui ex ea clade ſuperauerãt: obſidibus datis & dimidia rerum omnium parte, vt incolumes dimitterentur cum hoſtibus pacti ſunt.

LIBRI LXVI

IVgurtha pulſus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bochi Maurorũ Regis adiutus eſt. & cæſis prælio Bochi quoq; copiis nolẽte Bocho bellum infeliciter ſuſceptum diutius ſuſtinere, vinctus ab eo, & traditus Mario eſt, in qua re præcipua opera L. Cornelii Syllæ quæſtoris Marii fuit.

LIBRI LXVII

AVrelius Scaurus legatus cõſulis à Cimbris fuſo exercitu captus eſt, & cũ in cõſiliũ ab iis euocatus deterreret eos: ne alpes trãſirent Italiã petituri: eo quod diceret Romanos vinci minime poſſe: à Bolo Rege feroci iuuene occiſus eſt. Ab iiſdẽ hoſtibus C. Manlius, & Q. Seruilius Cepio proconſules victi prælio, caſtriſq; binis exuti ſunt. octoginta millia militũ occiſa: calonũ ac lixarũ quadraginta millia. Secũdũ Po. Romani iuſſionẽ Cepionis, cuius temeritate clades accepta erat damnati bona publicata ſunt. primoq; poſt regẽ Tarquiniũ imperiũ ei abrogatũ. In triũpho C. Marii ductus ante currũ eius Iugurtha cũ duobus filiis: & in carcere necatus. Marius triũphali veſte in ſenatũ venit quod nemo ante eum fecerat: eiq; propter Cimbrici belli metũ cõtinuatus per cõplures annos magiſtratus eſt. conſulatu ſecũdo & tertio abſens Cos. creatus, quartũ conſulatum diſſimulanter captans cõſecutus eſt. Cn. Domitius põtifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Cimbri, vaſtatis omnibus, quę circa Rhodanũ, & Pyreneum ſunt: per ſaltum in Hiſpaniã tranſgreſſi, ibiq; multa loca populati, à Celtiberis fugati ſunt: reuerſiq; in Galliam bellicoſis quidem ſe Theutonis coniunxerunt.

LIBRI LXVIII

ANtonius prætor in Sicilia maritimos prędones perſecutus eſt. C. Marius Cos. ſumma vi oppugnata à Theutonis, & Ambronibus caſtra defendit. duobus deinde præliis circa Aquas Sextias eos hoſtes deleuit in quibus cæſa traduntur hoſtiũ ducẽta millia: capta nonaginta. Marius abſens quintum Cos. creatus eſt. triumphũ oblatũ, donec Cimbros vinceret, diſtulit. Cimbri repulſo ab alpibus, fugatoq; Q. Catulo procõſule, qui fauces alpiũ obſederat: & ad fluminẽ Atheſim caſtellũ editum inſederat: reliqueratq;, vbi virtute ſua explicata fugientẽ procõſulẽ, exercitũq; proſecuti in Italiã traieciſſent iunctis eiuſdẽ Catuli, & C. Marii exercitibus, prælio victi ſunt ab eis. in quo cæſa traduntur hominũ C X L millia: capta L X. Marius totius ciuitatis conſenſu receptus pro duobus, triumphis, qui offerebantur: vno contentus fuit. Primores ciuitatis, qui aliquantulum, vt nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant: conſeruatam ab eo Rempublicam fatebantur. P. Malleolus, matre interempta, primus omnium inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. Ancylia cum ſtrepitu mota eſſe, anteq̃ Cimbricum bellum conſummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges continet.

LIBRI LXIX

CN. Apuleius Saturninus, adiuuãte C. Mario, & per milites occiſo A. Numio competitore, tribunus, plebis per vim creatus nõ minus violẽter tribunatũ, q̃ petierat: geſſit. & cũ legẽ agrariã per vim tuliſſet: Metello Numidico, eo quod in eã minime iuraſſet: diẽ dixit. qui cũ, à bonis ciuibus defenderetur: ne cauſa malorũ certaminũ eſſet, in voluntariũ exiliũ Rhodum profectus eſt. ibiq; legendo, & audiendo magnos viros aduocabat. Profecto C. Marius ſeditiõis author, qui ſextũ quidẽ conſulatum p tribus ſparſa pecunia emerat: aqua & igni interdixit. Idẽ Apuleius Saturninus tribunus pl. C. Memmiũ candidatũ conſulatus petitorẽ maximum quẽ aduerſariũ actiõibus ſuis timebat: interemit quibus rebus cõcitato q̃plurimũ ſenatu in eius cauſam, & C. Marius homo mutabilis, & varii cõſilii, ingeniiq;, qui ſemper ſecundã fortunã trãſierat: cũ eum tueri minime poſſet: oppreſſus armis cũ Glaucia prætore, & aliis eiuſdẽ furoris ſociis bello quodã interfectus eſt. Q. Cæcilius Metellus ab exilio ingẽti totius fauore ciuitatis reductus eſt. M. Aquilius Cos. in Sicilia bellũ ſeruile concitatum confecit.

LIBRI LXX

CVm M. Aquilius de pecuniis repetũdis cauſam diceret: ipſe rogare iudices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat: tunicã à pectore eius diſcidit: vt honeſtas cicatrices oſtenderet. quibus cõ

ſpectis, indubitanter abſolutus eſt. Cicero eius rei ſolus author. Didius procōſul aduerſum Celtiberos feliciter pugnauit. Ptolemęus Cyrenarũ Rex, cui cognomentũ Appionis fuit: mortuus hæredem populum Romanũ reliquit. & eius regni ciuitates ſenatus liberas eſſe iuſſit. Ariobarzanes in regnũ Cappadociæ à L. Cornelio Sylla reductus eſt. Parthorũ legati à Rege Arſace miſſi ad Syllam venerunt: vt amicitiam à populo Romano peterent. P. Rutilius, vir ſummæ innocētiæ, qui legatus C. Marii procōſulis à publicanorum iniuriis Aſiam defenderat: inuiſus equeſtri ordini, penès quem iudicia erant: repetundarũ damnatus in exiliũ miſſus eſt. C. Geminius prætor contra Thracas infeliciter pugnauit. Senatus cum impotentiam equeſtris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet: omni vi niti cœpit: vt ad ſe iudicia transferrentur: ſuſtinente cauſam eius M. Liuio Druſo tribuno pl. qui, vt vires ſibi acquireret: pernicioſa ſpe largitionis plebē concitauit. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXXI

M. Liuius Druſus tribunus plebis, vt maioribus viribus ſenatus cauſam ſuſceptam tueretur: ſocios, & Italicos populos ſpe ciuitatis Romanę ſolicitauit. iiſq; adiuuãtibus, per vim legibus agrariis, frumētariiſq; latis legē quoq; iudicialē tulit: vt æqua parte iudicia penès ſenatũ, & equeſtrem ordinē eſſent. Cũ deinde promiſſa ſociis ciuitas præſtari nō poſſet: irati Italici defectionē cœperũt agitare. eorũ coitus, cōiurationes, orationesq; in conciliis principum referuntur. propter quæ Liuius Druſus etiam ſenatui inuiſus factus, velut ſocialis belli author, incertum à quo, domi occiſus eſt.

LIBRI LXXII

ITalici populi defecerunt, Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites: initio belli à Picentibus moto. Q. Seruilius procōſul in oppido Aſculo cũ omnibus ciuibus Romanis, qui in eo oppido erant: occiſus eſt. ſaga populus ſumpſit, Seruilius Galba à Lucanis comprehēſus, vnius fœminæ opera ad quam diuertebatur, captiuitate exēptus eſt. Eſernia, & Alba coloniæ ab Italicis obſeſſæ ſunt. Auxilia demum Latini nominis, externarumq; gentium miſſa populo Romano, & expeditiones inuicem, vrbiumq; expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII

L. Cæſar Cos. male aduerſus Samnites pugnauit. Nola colonia in poteſtatē Samnitiũ cũ L. Poſthumio prætore venit: qui interemptus eſt. complures populi ad hoſtes defecerunt. Cum P. Rutilius Cos. parum proſpere contra Marſos pugnaſſet: & in prælio cecidiſſet: C. Marius legatus eius meliore quidem euentu cũ hoſtibus conflixit. Ser. Sulpitius Pelignos fudit. Q. Cepio legatus Rutilii cũ obſeſſus proſpere in hoſtes irrupiſſet: & ob eũ ſucceſſum æquatum ei cum C. Mario eſſet imperium: temerarius factus, & circũuentus inſidiis, fuſo exercitu, cēcidit. L. Cæſar Cos. feliciter cōtra Samnites pugnauit. ob eam victoriam Romæ ſaga poſita ſunt. & vt varia belli fortuna eſſet, Eſernia colonia cum M. Marcello in poteſtatem Samnitiũ venit. Sed & C. Marius prælio Marſos fudit: Hirnio Aſinio prętore Marrucinorum occiſo. C. Cæcilius in Gallia tranſalpina Saluios rebellantes vicit.

LIBRI LXXIIII

CN. Pompeius Picentes prælio fudit: & obſedit. propter quam victoriam Romæ prætextæ, aliaq; magiſtratuũ ornamenta inſignia ſumpta ſunt. C. Marius cum Marſis dubio euentu pugnauit. Libertini tum primũ militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Vmbros, L. Porcius prætor Marſos, cũ vterq; populus defeciſſet: prælio vicerunt. Nicomedes in Bithiniæ, Ariobarzanes in Cappadocię regnũ reducti ſunt. Cn. Pompeius Cos. Marſos acie vicit. Cum ęre alieno oppreſſa eſſet ciuitas: A. Sempronius Aſellius prætor, quoniã ſecundũ debitores ius dicebat: ab iis, qui fœnerabantur: in fore occiſus eſt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam, populationesq; continet.

LIBRI LXXV

A. Poſthumius Albinus legatus in obſidione caſtrorum hoſtilium cēcidit. Sulpitius legatus, cum claſſi præeſſet: infamis crimine proditiōis ab exercitu ſuo interfectus. L. Cornelius Sylla legatus Samnites prælio vicit: & bina caſtra eorum expugnauit. Cn. Pompeius Veſtinos in deditionem accępit. L. Porcius Cos. rebus proſpere geſtis, fuſiſq; aliquoties Marſis, dum caſtra eorũ expugnat: cēcidit. Ea res hoſtibus victoriã eius prælii dedit. Coſconius, & Lucetius Samnites acie vicerunt: Mariũ Egnatium, nobiliſſimum hoſtium ducem ęciderunt: compluraq; eorum oppida in deditionē accęperũt. L. Sylla Hirpinos domuit: Samnites multis præliis fudit: aliquot populos recepit: quãtiſq; raro quiſquam ante conſulatum rebus geſtis, ad petitionem conſulatus Romam eſt profectus.

LIBRI LXXVI

A. Gabinius legatus, rebus aduerſum Lucanos proſpere geſtis, multis oppidis expugnatis, in obſidione caſtrorum hoſtium cēcidit. Sulpitius legatus Marrucinos cecīdit: vniuerſamq; eam regionem recępit. Cn. Pompeius proconſul Veſtinos, & Pelignos in deditionem accepit. Marſi quoq; à L. Murena, & Cæcilio Pinna legatis aliquot præliis fracti pacem petierunt. Aſculũ à Cn. Pompeio captum eſt: cæſis à Mamerco Æmylio legato Italicis. Silo Popedius, dux Marſorum, author huius rei in prælio cēcidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithiniæ regno à Mithridate Ponti Rege

pulſi

pulſi ſunt.Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam continet.

LIBRI LXXV.I

CVm P.Sulpitius tribunus plebis,author C.Mario,Pernicioſas leges promulgaſſet:vt exules reuocarentur:& noui ciues,libertiniq; diſtribuerentur in tribus:& vt Marius aduerſus Mithridatem Ponti Regem dux crearetur:& aduerſantibus Coſs.Q. Pompeio, & L.Syllæ vim intuliſſet:occiſoq; Pompeii conſulis filio,genero Syllæ:L.Sylla Coſ.cum exercitu in vrbem venit:& aduerſus factionem Sulpitii, & Marii in ipſa vrbe pugnauit: eamq; expulit.ex quo duodecim à ſenatu hoſtes, inter quos C.Marius pater,& filius iudicati ſunt.P.Sulpitius cum in quadam villa lateret:indicio ſerui ſui retractus,& occiſus eſt ſeruus,vt præmium promiſſi indicii haberet: manumiſſus eſt:& ob ſcelus domini proditi de ſaxo deiectus eſt.C.Marius filius in Africam traiecit.C.Marius pater,cum in paludibus Minturnenſium lateret: extractus eſt ab Oppidanis. & cum ad occidendum eum miſſus ſeruus natione Gallus maieſtate tanti viri perterritus receſſiſſet: impoſitus publice in nauim delatus eſt in Africam. L.Sylla ciuitatis ſtatum ordinauit: exinde colonias deduxit. Q.Pompeius Coſ.ad capiendum à Cn.Pompeio proconſule exercitum profectus,conſilio eius occiſus eſt.Mithridates Ponti Rex Bythinia & Cappadocia occupatis, & pulſo Aquilio legato, Phrygiam prouinciam populi Romani,cum ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII

MIthridates Aſiam occupauit: Q.Oppium proconſulem, item Aquilium legatum in vincula coniecit: iuſſuq; eius quicquid ciuium Romanorum in Aſia fuit, vno die trucidatum eſt. vrbem Rhodum, quæ ſola in fide permanſerat: oppugnauit: & aliquot prælijs naualibus victus receſſit. Archelaus præfectus Regis in Græciam cum exercitu venit: Athenas occupauit.Præterea trepidationem vrbium, inſularumq;, aliis ad Mithridatem, alijs ad populum Romanũ ciuitates ſuas trahentibus,continet.

LIBRI LXXIX

C Cornelius Cinna cum pernicioſas leges per vim ferret: pulſus vrbe à Cn.Octauio collega cum .Sex. tribuno plebis. imperioq; ei abrogato,corruptum Ap. Claudii exercitum in poteſtatem ſuam redegit: & bellum vrbi intulit:accerſito C.Mario cum aliis exulibus ex Africa.in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ,ignorantes concurrerunt. & cum victor mortuum ſpoliaret: agnito fratre ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipſe ſupra rogum ſe transfodit: & eodem igni conſumptus eſt. Et cum opprimi inter initia potuiſſet:Cn.Pompeii fraude,qui vtranque partem fouendo vires Cinnæ dedit:nec niſi profligatis optimatium rebus auxilium tulit: & conſulis ſegnitie,confirmati Cinna & Marius quatuor exercitibus,quorum duo Q.Sertorio,& Carboni dati ſunt:vrbem circunſederunt.Oſtiam Coloniam Marius expugnauit,& crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX

ITalicis populis à ſenatu ciuitas data eſt.Samnites, qui ſoli arma recipiebant: Cinnæ, & Mario ſe coniunxerunt.ab iis Plancius cum exercitu cæſus eſt.Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt: & fugati ab Octauio conſule receſſerunt.Marius Antium quidem, & Ariciam,& Lauinium colonias deuaſtauit. Cum nulla omnino ſpes eſſet optimatibus reſiſtendi propter ſegnitiem & perfidiam & ducum,& militum: qui corrupti aut pugnare nolebant:aut ad diuerſas partes tranſibant:Cinna & Marius in vrbem recepti ſunt. qui velut captam eam cædibus & rapinis vaſtarunt: Cn.Octauio conſule occiſo:& omnibus aduerſæ partis nobilibus trucidatis: inter quos M. Antonio eloquentiſſimo viro, & C.Cæſare: quorum capita in roſtris poſita. Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus. pater Craſſus, nequid indignum virtute ſua pateretur: gladio ſe transfixit. Et citra vlla comitia conſules in ſequentem annum ſeipſos renunciauerunt. eodemq; die, quo magiſtratum inierant: Marius Sex.Licinium ſenatorem de ſaxo deiici iuſſit:editisq; multis ſceleribus Idibus Ianuariis deceſſit: vir:cuius ſi examinentur cum virtutibus vitia:haud facile ſit dictu: vtrum bello melior.an pace pernicioſior fuerit.adeo quã Remp.armatus ſeruauit:eam primo togatus omni genere fraudis poſtremo armis euertit.

LIBRI LXXXI

L Sylla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat: circunſedit:& cum maximo .labore expugnauit. vrbi libertatem, & ciuibus quæ habuerant,reddidit. Magneſia,quæ ſola in Aſia ciuitas in fide manſerat:ſumma virtute aduerſus Mithridatem defenſa eſt. Præterea à Thraciis in Macedonia geſta continet.

LIBRI LXXXII

SYlla copias Regis quæ Macedonia occupata in Theſſaliam venerant:prælio vicit:cæſis hoſtium centum millibus:caſtris quoque expugnatis.renouato deinde bello,iterum exercitum eius fudit: ac deleuit. Archelaus cum claſſe regia Syllæ ſe tradidit. L. Valerius Flaccus Coſ.collega Cinnæ miſſus, vt Syllæ ſuccederet: propter auaritiam inuiſus exercitui ſuo à C. Fimbria legato ipſius, vitu-

mæ audaciæ homine occiſus eſt: & imperium ad Fimbriam tranſlatum. Præterea expugnatæ in Aſia vrbes à Mithridate: & crudeliter direpta prouincia: incurſioneſq; Thracum in Macedoniá referútur.

LIBRI LXXXIII

C. Fimbria in Aſia fuſis aliquot copiis Mithridatis, vrbem Pergamum cæpit: obſeſſum'que Regem non abſuit multum quin caperet: vrbem Ilion, quæ ſe poteſtati Syllæ reſeruabat: expugnauit: ac deleuit: & magnam partem Aſiæ recepit. Sylla multis prælıis Thracas ceci'dit. Cum L. Cinna, & Cn. Papirius Carbo à ſeipſis conſules per biennium creati, bellum contra Syllam pararent: effectum quidem eſt per L. Valerium Flaccum principem ſenatus, qui orationem in ſenatu habuit: & per eos, qui concordiæ ſtudebant: vt legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu ſuo, quē inuitum cogebat naues conſcendere, & aduerſus Syllam proficiſci: interemptus eſt. conſulatum Carbo ſolus geſſit. Sylla cum in Aſiam traiecıſſet: pacem cum Mithridate fecit: ita, vt his cederet prouinciis: Aſia, Bithinia, Cappadocia. Fimbria deſertus ab exercitu, qui ad Syllam tráſierat: ipſe ſe percuſſit: impetrauit q; à ſeruo præbens ceruicem: vt eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII

Sylla legatis, qui à ſenatu miſſi erant: futurum ſe in poteſtatē ſenatus reſpondit: ſi ciues, qui à Cinna pulſi ad ſe confugerant: reſtituerentur. quæ cōditio cum iuſta ſenatui videretur: per Carbonē, factionem q; eius, cui bellum videbatur vtilius: ne conueniret, effectum eſt. Idem Carbo, cū ab omnibus oppidis Italiæ obſides exigere vellet: vt fidem illorum contra Syllam obligaret: conſenſu ſenatus prohibitus. Nouis ciuibus S. C. ſuffragium datum eſt. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium ſecutus erat: cum in Africa bellum moliretur: à C. Fabio prætore pulſus eſt: ſenatuſq; conſultum per factionem Carbonis, & Marianarum partium factum eſt: vt omnes vbiq; exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus diſtributi ſunt. Præterea belli apparatum contra Syllam, quod plurimum excitabatur: continet.

LIBRI LXXXV

Sylla in Italiam cum exercitu traiecit: miſſiſq; legatis, qui de pace agerent: & à conſule Cn. Carbone, & C. Norbano violatis eundem Norbanum prælio vicit. Et cum L. Scipionis alterius conſulis, cum quo per omnia id egerat: vt pacem iungeret: nec potuerat: caſtra oppugnaturus eſſet: vniuerſus exercitus conſulis ſolicitatus per emiſſos à Sylla milites ſigna ad Syllam tráſtulit: Scipio, cum interimi poſſet: dimiſſus eſt. Cn. Pompeius, Cn. F. eius, qui Aſculum cæperat: conſcripto quidem voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Syllam venerat: ad quem ſe nobilitas omnis conferebat: ita, vt deſerta vrbe ad caſtra veniretur. Præterea expeditiones per vniuerſam Italiam vtriuſq; partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI

Cum C. Marius, C. Marii filius Cos. ante annos viginti per vim creatus eſſet: C. Fabius in Africam propter crudelitatem & auaritiam in prætorio ſuo viuus exuſtus eſt. L. Philippus legatus Syllæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulſo & occiſo, occupauit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis velut erepturus ciuitatem & ſuffragii ius nuper datum: fœdus percuſſit. itemque ex fiducia iam certæ victoriæ litigatores, à quibus adhibebantur vadimonia: Romam deferre iuſſit. Cum à parte diuerſa vrbs adhuc teneretur: L. Damaſcius prætor ex voluntate C. Marii conſulis, cum ſenatū contraxiſſet: omnem, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit. ex cuius quidem numero Q. Mutius Scæuola pontifex maximus fugiens in veſtibulo ædis Veſtæ occiſus eſt. Præterea bellum à L. Murena aduerſus Mithridatem in Aſia renouatum continet.

LIBRI LXXXVII

Sylla C. Marium, exercitu eius fuſo deletoq;, ad Sacriportum in oppido Præneſte obſedit: vrbem Romam ex inimicorum manibus recæpit: Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius eadem vbique fortuna partium geſtas continet.

LIBRI LXXXVIII

Sylla Carbonem, exercitu eius ad Cluſium, ad Fauentiam, Fidentiam q; cæſo, Italia expulit: cum Samnitibus, qui ſoli Italicorum populorum nondum arma depoſuerant: iuxta vrbem Romam ante portam Collinam debellauit: recuperataq; Repub. pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine vnquam fuit: inquinauit. Octo millia deditorum in via publica trucidauit: tabulam proſcriptionis poſuit: vrbem, & vniuerſam Italiam cædibus repleuit. inter quos omnes Præneſtinos inermes interimi iuſſit. Marium ſenatorii ordinis virum cruribus, brachiiſq; fractis, auribus præſectis, & defoſſis oculis necauit. C. Marius Præneſte obſeſſus à Lucretio Aſella, Syllanarum partiū viro, cum per cuniculum captaret euadere: ſeptus ab exercitu mortem ſibi conſciuit in ipſo cuniculo. cum ſentiret ſe euadere minime poſſe: cum Pontio Teleſino fugæ comite ſtricto vtrinq; gladio occurrit: quem cum occidiſſet: ſaucius à ſeruo impetrauit: vt ſe occideret.

LIBRI

LIBRI LXXXIX

L.Brutus à Cn.Papyrio Carbone,qui Corcyram appulerat:miſſus naue piſcatoria Lilybæum:vt exploraret:an ibi Pompeius eſſet:& circunuētus à nauibus,quas Pompeius miſerat:in ſe mucrone verſo ad tranſtrum nauis obnixus corporis pondere occubit. Cn.Pompeius in Siciliam cum imperio à ſenatu miſſus Cn.Carbonem,qui flens muliebriter mortem tulit:captum occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem vnquam fecerat: cum faſcibus viginti quatuor proceſſit: rebuſq; nouis Reip.ſtatum confirmauit. tribunorū plebis poteſtatem minuit:& omne ius legum ferendarum ademit:pontificum,augurumq; collegium ampliauit: vt eſſent quindecim: ſenatū ex equeſtri ordine ſuppleuit:proſcriptorum liberis ius petēdorum honorum eripuit:& bona eorum vendidit.ex quibus primo multa rapuit:redactum eſt ſeſtertiūm ter millies quingentieſq;. Lucretium Afillam conſulatū contra voluntatem ſuam petere auſum iuſſit interimi in foro: & cum indigne ferret Populus Romanus: concione vocata ſe iuſſiſſe dixit. Cn.Pompeius in Africa Cn. Domitium proſcriptum, & Hieram Regem Numidarum bellum molientes,victos interemit:& IIII & XX annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat: ex Africa triumphauit. Cn. Norbanus conſularis proſcriptus in vrbe Rhodo, cum comprehenderetur: ſe ipſe interemit. Metellus ex proſcriptis vnus clām capite adoperto ad poſticum ædis Baſtiæ vxoris cum acceſſiſſet:admiſſus minime eſt:quia illum proſcriptum diceret.itaq; ſe trāsfodit:& ſanguine ſuo fores reſperſit. Sylla Nolā in Samnio recæpit. XLVII legiones in agros captos deduxit: & eos iis diuiſit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat: obſeſſum in deditionem accæpit. Mitylenæ quoq; in Aſia,quæ ſola vrbs poſt victum Mithridatem arma retinebat:expugnatæ,dirutæq; ſunt.

LIBRI XC

SYlla deceſſit:honoſq; ei à ſenatu habitus eſt:vt in campo Martio ſepeliretur. M.Lepidus,cum acta Syllæ tentaret reſcindere:bellū excitauit.& à Q. Catulo collega Italia pulſus eſt:& in Sardinia fruſtra bellū molitus periit. M.Brutus, qui Ciſalpinā Galliā tenebat: à Cn. Pōpeio occiſus eſt. Q. Sertorius pſcriptus in vlteriore Hiſpania ingēs bellū excitauit. L. Manlius pconſul. & M.Antonius legatus ab Herculeio q̄ſtore p̄lio victi ſunt. Præterea à P.Seruilio pcōſule aduerſus Cilicas res geſtas cōtinet.

LIBRI XCI

CN.Pompeius, cum adhuc quæſtor eſſet: cum imperio conſulari aduerſus Sertorium miſſus eſt. Sertorius aliquot vrbes expugnauit,plurimaſq; ciuitates in poteſtatem ſuam redegit. Ap.Claudius proconſul Thracas pluribus prælijs vicit. Q.Metellus proconſul L.Herculeium quæſtorem Sertorii omnino cum exercitu cecidit.

LIBRI XCII

CN.Pompeius adhuc dubio euentu cū Sertorio pugnauit:ita,vt ſingula ex vtraq; parte cornua vicerint. Q.Sertorius Metellum,& Perpēnam cum duobus exercitibus prælio fudit.cuius victoriæ partem cupiens auferre Pompeius parum proſpere pugnauit.obſeſſus deinde Calaguri Sertorius aſſiduis eruptionibus non leuiora damna obſidentibus tulit. præterea à P.Curſore procōſule in Thracia res geſtas aduerſus Dardanos,& Q.Sertorii multa crudelia in ſuos facta continet. qui plurimos amicorum,& ſecum proſcriptorum crimine proditionis inſimulatos interemit.

LIBRI XCIII

P.Seruilius procōſul in Cilicia Iſauros domuit: & aliquot vrbes piratarū expugnauit. Nicomedes Bithiniæ Rex moriens Populum Romanū fecit hæredem: regnumq; eius in prouinciæ formā redactum eſt. Mithridates,fœdere cū Sertorio icto bellū Populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarū pedeſtriū naualiumq;, & occupata Bithinia. M. Aurelius Cotta Cos ad Calcedoniā prælio à Rege victus eſt: Rexq; à Pompeio, & Metello victus * & vt cōtra Sertoriū egerūt.qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit. quos etiam ab obſidione Calaguri oppidi depulſos coēgit diuerſas regiones petere,Metellum vlteriorem Hiſpaniam,Pompeium Galliam.

LIBRI XCIIII

L.Lucullus Cos.aduerſus Mithridatem equeſtribus prælijs feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot proſperas fecit:poſcenteſq; pugnam milites à ſeditiōe inhibuit. Deiotarus Gallogræciæ tetrarches præfectos Mithridatis bellum in Phrigia mouētes cecīdit. Præterea res à Pompeio in Hiſpania contra Sertorium proſpere geſtas continet.

LIBRI XCV

C.Curio procōſul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & ſeptuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt. & congregata ſeruorū & ergaſtulorum multitudine, Chryſo, & Spartaco ducibus bello excitato,Claudium pulchrum legatū,& P. Vorenum prætorem prælio vicerūt. L. Lucullus proconſul ad Cyzicum vrbem exercitum Mithridatis fame ferroq; deleuit:pulſumq; à Bithinia regem variis belli ac naufragiorum caſibus fractum coēgit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI

Q.Arius prætor Chryſum,fugitiuorum ducem,cum viginti millibus hominum cecidit.C.Lentulus.Cos.male aduerſus Spartacũ pugnauit.Ab eodem L.Gellius,& Q.Arius prætor acie victi ſunt.Sertorius à M.Antonio,& M.Perpenna,& aliis coniuratis in conuiuio interfectus eſt,octauo ducatus ſui anno:magnus dux:& Aduerſus duos imperatores Pompeium & Metellum ſæpe par:vt frequentius victor,ad vltimum deſertus & proditus.Imperium partium ad Marium tralatum eſt.quem Cn.Pompeius victum,captumq; interemit:ac recæpit Hiſpanias decimo,ferè anno q̄ cœptum erat bellum.C.Caſſius proconſul,Cn.Manlius prætor male aduerſus Spartacum pugnauerunt:idq; bellum M.Craſſo prætori mandatum eſt.

LIBRI XCVII

M.Craſſus prætor primum cum parte fugitiuorum,quæ ex Gallis,Germaniſq; cõſtabat: feliciter pugnauit:cæſis inimicoꝝ XXX millibus,& duce eoꝝ Granico.Cũ Spartaco deinde bellauit:cæſis cum ipſo millibus quadraginta.M.Antonius prætor bellum aduerſus Cretenſes parum proſpere geſtum morte ſua finiuit.M.Lucullus proconſul Thracas ſubegit.L.Lucullus in Põto aduerſus Mithridatem feliciter pugnauit:cæſis hoſtium amplius q̄ ſexaginta millibus.M.Craſſus,& C.Pompeius Coss.facti ſunt,ſicut Pompeius:ante q̄ quæſturã gereret:ex equite Romano.tribunitiam poteſtatem reſtituerunt.Iudicia quoq; per M.Aureliũ Cottã prætorẽ ad equites Romanos trãslata ſunt.Mithridates deſperatione rerum ſuarum coactus ad Tigranem armeniæ Regem confugit.

LIBRI XCVIII

LAchares filius Mithridatis,Boſphori Rex,à L.Lucullo in amicitiam recæptus eſt.C.Lentulus,& L.Gellius cenſores aſperam cenſuram egerunt:quatuor & ſexaginta ſenatu motis.à quibus luſtrũ conditũ eſt.Cenſa ſunt ciuium capita CCCCL millia.L.Metellus prætor in Sicilia aduerſum Piratas proſpere rem geſſit.Templũ Iouis in Capitolio,quod incendio conſumptum erat:refectum à Q.Catulo dedicatum eſt.L. Lucullus in Armenia Mithridatem,& Tigranem,& imenſas vtriuſq; Regis copias multis certaminibus fudit.Q.Metellus proconſul,bello ſibi aduerſum Cretenſes mãdato,Cydoniã vrbẽ obſedit.C.Triarius legatus Luculli aduerſus Mithridatem parũ proſpere pugnauit.Lucullũ,ne pſequeref Mithridatẽ,ac Tigranẽ:ſummãq; victoriæ imponeret:ſeditio militum tenuit.qui ſequi nolebant:quia legiones Valerianæ,impleta à ſe ſtipendia dicentes,Lucullum reliquerunt.

LIBRI CXIX

Q.Metellus proconſul Gnoſon,& Lyctum,& Cydoniam,& alias plurimas ciuitates expugnauit.L.Roſcius tribunus pl.legem tulit:vt equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi aſſignarẽtur.Cn.Põpeius lege ad populum lata perſequi piratas iuſſus,qui cõmercium annonæ intercluſerant:intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit:belloq; cum iis in Cicilia confecto,accæptis in deditionẽ piratis,agros & vrbes dedit.Præterea res à Q.Metello aduerſus Cretenſes continet:& epiſtolas Metelli,& Cn.Pompeii inuicem miſſas.queritur Metellus gloriam rerum à ſe geſtarum à Pompeio ſublatam præteriri:qui in Cretam miſerit legatum ſuum ad accipiendas vrbium deditiones.Pompeius Romæ rationem reddit hoc ſe facere debuiſſe.

LIBRI C

C.Manlius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit:vt Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Cõcio eius bona.Q.Metellus domitis Cretenſibus, liberæ in id tempus inſulæ legem tulit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum aduerſus Mithridatem profectus, cum Rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit:equeſtri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem Regem Parthorum,& Tigranem, Armeniorum Regem, ac demum inter filium Tigranem,Patremq; geſtum continet.

LIBRI CI

CN.Pompeius Mithridatem nocturno prælio victum coëgit Boſphoron profugere:Tigranem in deditionem accæpit:eiq;,ademptis Syria.Phœnicia.& Cilicia,regnum Armeniæ reſtituit.Coniuratio eorum, qui in petitione conſulatus ambitus damnati erant:facta de interficiendis Coss, oppreſſa eſt. Cn. Pompeius cum Mithridatem perſequeretur: in vltimas ignotaſq; gentes penetrauit: Iberos,Albanos, qui tranſitum minime dabant: prælio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos,Heniochoſq;,& res ab eo in Boſphoro geſtas continet.

LIBRI CII

CN.Pompeius in prouinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit.ab eo Mithridates obſeſſus in Regia,cum veneno ſumpto parum pfeciſſet ad mortem: à milite Gallo,noīe Bithoco,à quo vt adiuuaretur petierat:interfectus eſt.Cn. Põpeius Iudæos ſubegit.fanũ eorũ in Hieroſolyma inuiolatũ ante id tẽpus cæpit.L. Catilina bis repulſam in petitione cõſulatus paſſus,cũ Lentulo prætore,& Cethego,& pluribus cõiurauit de cæde cõſulũ, & ſenatus,incendiis urbis, opprimẽda Republica:exercitu quoq; in Hetruria cõparato.Ea cõiuratio induſtria.M.Tulii Ciceronis eruta eſt. Catilina vrbe pulſo,de reliquis cõiuratis omnino ſumptum ſupplicium eſt.

LIBRI CIII

CAtilina à C. Antonio proconſule cum exercitu cæſus. P. Clodius accuſatus: quod in mulieris habitu ſacrariũ, in quod virum intrare nefas eſt: cumq; vxorem Metelli Pontificis ſtuprauiſſet: abſolutus. Cn. Potitius prætor Allobroges, qui rebellauerãt: ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebẽ trãſiit. C. Cæſar Luſitanos ſubegit. eoq; conſulatus candidato, & captante Rempublicã inuadere, conſpiratio inter tres principes ciuitatis facta eſt, Cn. Pompeium, M. Craſſum, & C. Cæſarem. Leges agrariæ à Cæſare conſule cũ maxima contentione, inuito ſenatu, & altero conſule M. Bibulo latæ ſunt. C. Antonius proconſul in Thracia parũ proſpere rem geſſit. M. Cicero lege à P. Clodio tribuno plebis lata, quia indemnato ciues necauiſſet: in exilium miſſus eſt. Cæſar in prouinciam Galliam profectus Heluetios, gentem uagam, domuit: quæ ſedem quærens per prouinciam Cæſaris Narbonem iter facere volebat. Præterea ſitum Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis Tigrane, & Tigranis filio triumphauit: Magnusq; à tota concione conſalutatus eſt.

LIBRI CIIII

PRima pars libri ſitum Germaniæ, moresq; continet. C. Cæſar contra Germanos, qui Arioviſto duce in Galliam deſcenderãt, cum exercitũ duceret, rogatus ab Heduis, & Sequanis: quorũ ager poſſidebatur: trepidationem militum propter metũ nouorũ hoſtium ortam allocutione exercitus inhibuit: & victos prælio Germanos Gallia omni expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno plebis, ingẽti gaudio ſenatus, ac vniuerſæ Italiæ ab exilio reductus eſt. Cn. Põpeio per quinquennium annonæ cura mãdata eſt. Cæſar Ambianos, Sueſſiones, Viromãduos, Atrebates, Belgarum populos, quorũ quidem maxima multitudo erat: prælio euictos in deditionẽ accæpit: ac deinde contra Neruios vnam harum ciuitatum cũ maximo diſcrimine pugnauit: eamq; gentẽ deleuit: quæ bellũ geſſit: donec ex ſexaginta millibus armatorũ trecẽti ſupereſſent: ex nonaginta quinq; ſenatoribus tres tantũmodo euaderent. Lege lata de redigenda in prouinciæ formã Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni adminiſtratio eiuſdem rei mãdata eſt. Ptolemæus Ægypti rex ob iniurias quas patiebant: à ſuis regno pulſus Romam venit. C. Cæſar gentem oceano iunctã, ſcilicet Venetos, nauali prælio vicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res geſtas continet.

LIBRI CV

CVm M. Catonis tribuni plebis ĩtercesſionibus comitia tollerent: ſenatus veſtẽ mutauit. M. Cato in petitione p̃turæ, p̃lato Vatinio repulſam tulit. idẽ cũ legẽ impediret: qua p̃uincia conſulares in quinquenniũ, Pompeio Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicũ bellũ, Cæſari Gallia & Germania dabantur: à C. Trebonio tribuno plebis legis authore in vincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolemæũ in regnum reduxit Ægypti, reiecto Archelao: quem ſibi Regem aſciuerant. Cæſar, victis Germanis, & in Gallia Cæſis, Rhenum tranſcendit: proximã partẽ Germaniæ domuit: ac deinde oceano in Britaniam parum proſpere tempeſtatibus aduerſis traiecit: iterumq; parum felicius, maximaq; hominum multitudine cæſa, reliquam partem inſulæ in poteſtatem redegit.

Catonis repulsa
petitione …

LIBRI CVI

IVlia Cæſaris filia, Pompeii vxor, deceſſit: honosq; maximus ei à populo habitus eſt: vt in Campo Martio ſepeliretur, Gallorum multi populi, Ambiorige duce Eburonum defecerunt, à quibus Cotta, & T. Aurunculeius legati Cæſaris inſidiis circunuenti, cum exercitu, cui præerãt: cæſi ſunt. & cum aliarum quoq; legionum caſtra oppugnata maximo labore defenſa eſſent: interq; eos, qui in Treuiris præerat: Q. Cicero: ab ipſo Cæſare hoſtes prælio fuſi ſunt. M. Craſſus bellum Parthis illaturus Euphratem fluuium tranſiuit. victusq; prælio, in quo & filius eius cecidit: cum reliquias exercitus in collem recæpiſſet: euocatus in colloquium ab hoſtibus, vt de pace acturus, quorum dux erat Surenas: cõprehenſus, & nequid viuus pateretur: repugnans interemptus eſt: & ita periit.

LIBRI CVII.

C. Cæſar Treueris in Gallia victis, iterum in Germaniã trãſit: nulloq; ibi inuento hoſte, reuerſus in Galliã Eburones, & alias ciuitates, quæ cõſpirauerant: vicit: & Regem Ambiorigẽ in fuga p̃ſecutus. P. Clodii à T. Annio Milone, candidato cõſulatus, Appia via ad Bouillas occiſi corpus plebs in curia cremauit. Cum ſeditiones inter candidatos conſulatus, Hypſeum, Scipionẽ, & Milonẽ eſſent: qui armis ac vi contendebant: ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus à ſenatu conſul tertium factus eſt abſens, & ſolus: quod nemini vnq̃ contigit. Quæſtione decreta de morte P. Clodii, Milo iudicio dãnatus in exilium actus eſt. Lex dicta eſt: vt ratio abſentis Cæſaris in petitione conſulatus haberetur: inuito, & contradicente M. Catone. Præterea res geſtas à C. Cæſare aduerſum Gallos, qui propè vniuerſi Vercingentorige Aruerno duce, defecerunt: & laborioſas obſidiones vrbium continet: inter quas Auarici Biturigum, Gergonis Aruernorum.

LIBRI CVIII

C. Cæſar Gallos ad Alexiã vicit: omnesq; Galliæ ciuitates, quæ in armis fuerãt: in deditionẽ accæpit. C. Caſſius quæſtor M. Craſſi parthos, qui in Syriam tranſcenderant: cecĩdit. In petitione

conſulatus M.Cato repulſam tulit:creatis Coſ.Ser.Sulpitio,& M.Marcello.C.Cæſar Bellouacos cũ aliis Gallorum populis domuit.Præterea contentiones inter Coſſ.de ſucceſſore C.Cæſari mittendo, agente in ſenatu M.Marcello conſule,vt Cæſar ad petitionem conſulatus veniret:cum his,lege lata in id tẽpus conſulatus,prouincias obtinere deberet:resq; à M.Bibulo geſtas in Syria continet.

LIBRI CIX

CAuſæ ciuiliũ armorũ,& initia referunt:cõtẽtionesq; de ſucceſſore C.Cæſari mittẽdo:cũ ſe dimiſſurum exercitum negaret:niſi à Põpeio dimitteref & C.Curionis trib.plebis primum aduerſus Cæſarem actiones cõtinet.Cum S.C.factum eſſet:vt ſucceſſor Cæſari oĩno mitteretur M. Antonio, & Q.Caſſio tribunis plebis,quoniam interceſſionibus id S.C.impediebant:vrbe pulſis:mãdatumq; à ſenatu conſulibus,& Cn.Pompeio:vt viderent nequid reſpublica detrimenti caperet: C. Cæſar bello inimicos perſecutus cũ exercitu in Italiam venit:Corphinum cum L.Domitio,& L.Lentulo cepit:eosq; dimiſit Cn.Pompeium,vniuerſosq; eius partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX

C.Cæſar Maſſiliã,quæ portas ipſi clauſerat:obſedit:& relictis in obſidione C.Trebonio,& D.Bruto,profectus in Hiſpaniã L.Afraniũ,& C.Petreium legatos Cn.Pompeii cũ ſeptẽ legionibus ad Ilerdam in deditionẽ accepit:õmnesq; incolumes dimiſit:Varrone quoq; legato Pompeii cum exercitu in poteſtatẽ ſuam redacto.Gaditanis ciuitatem dedit.Maſſilienſes duobus naualibus prœliis victi,poſt longam obſidionẽ in poteſtatẽ Cæſaris ſe permiſerunt.C.Antonius legatus Cæſaris male cõtra Põpeianos pugnauit:& in Illyrico captus eſt.in quo bello Opitergini trãſpadani Cæſaris auxiliares rate ſua ab hoſtilibus nauibus clauſa,potius q̃ in poteſtatẽ inimicorũ venirẽt:inter ſe occurrentes occubuerunt.C.Curio legatus Cæſaris in Africa,cũ aduerſus Pompeianarũ partium ducem Varronem pugnaſſet:à Iuba Rege Mauritaniæ cum exercitu cæſus eſt.C.Cæſar in Græciam traiecit.

LIBRI CXI

C.Cæcilius Rufus prætor cum ſeditiones in vrbe q̃ maxime concitaret.nouarum tabularũ ſpe plebe ſolicitata,abrogato magiſtratu,pulſus vrbe Miloni exuli,qui fugitiuorũ exercitũ cõtraxerat:ſe cõiunxit.vterq;,cũ bellum molirentur:interempti ſunt.Cleopatra Ægypti Regina à Ptolemæo fratre regno pulſa eſt.Propter Q.Catuli prætoris auaritiã,crudelitatẽq; Cordubenſes in Hiſpania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciuerunt:Cn. Pompeius ad Brundusiũ obſeſſus à Cæſare,& præſidus eius cũ magna clade diuerſæ partis expugnatis,obſidione liberatus, trãslato in Theſſaliã bello,apud Pharſaliam acie victus eſt.Cicero in caſtris remanſit:vir nihil minus,q̃ ad bella natus.omnibusq; aduerſarũ partium,qui ſe poteſtati victoris permiſerunt:Cæſar ignouit.

LIBRI CXII

TRepidatio victarũ partiũ per diuerſas orbis terrarum partes,& fuga referunt.Cn.Põpeius,cum Ægyptũ petiſſet:iuſſu Ptolemæi Regis pupilli,& authore Theodoro pceptore cuius apud Regẽ maxima erat authoritas:& Photino,occiſus eſt ab Achilla,cui delegatũ id facinus erat: in nauicula: ante q̃ in terrã exiret.Cornelia vxor,& Sex.Põpeius filius in Cyprũ refugerũt.Cæſar poſt tertiũ diẽ inſecutus,cũ ei Theodorus caput Põpeii,& annulũ obtuliſſet:iſenſus eſt:& illachrymauit:ſine piculo Alexandriã tumultuantẽ itrauit.Cæſar dictator creatus Cleopatrã in regnũ Ægypti reduxit:& inferentẽ bellũ iiſdẽ authoribus Ptolemæũ,qbus Põpeiũ iterfecerat:cum maximo ſuo diſcrimine vicit. Ptolemæus,dũ fugit:in Nilo nauicula ſubſedit.Præterea laborioſum M.Catonis in Africa per deſerta cum legionibus iter,& bellũ à Cn.Domitio contra Phraatẽ Parthum proſpere geſtum continet.

LIBRI CXIII

COnfirmatis in Africa Põpeianis partibus,earũ imperium P.Scipioni delatũ eſt: Catone,cui ex æquo deferebatur imperium:cedẽte. Et cũ de diruenda vrbe Vtica ppter fauorẽ ciuitatis eius in Cæſarẽ deliberaretur:id q; ne fieret,M.Cato tenuiſſet:Iuba ſuadente,vt dirueref,tutela eius, & cuſtodia mandata eſt Catoni.Pompeii magni filius in Hiſpania contractis viribus quarum ducatum nec Afranius,nec Petreius excipere volebant:bellũ aduerſus Cæſarẽ renouauit. Pharnaces, Mithridatis filius,Rex Ponti ſine vlla belli mora victus eſt.Cũ ſeditiones Romæ à P.Dolabella tribuno pl.legẽ ferẽte de nouis tabulis excitatę eſſent:& ex ea cã plebs tumultuaref:inductis à M. Antonio magiſtro eqtũ in vrbe militibus octingẽtis,à plebe cæſi ſunt.Cæſar veteranis cũ ſeditione miſſionẽ poſtulãtibus dedit.& cũ in Africã traieciſſet:cõtra copias Iubæ Regis cum diſcrimine maximo pugnauit.

LIBRI CXIIII

BEllum in Syria Cæcilius Baſſus eques Romanus Pompeianarum partium excitauit.,& relicto a legione Sexto Cæſare,qui ad Baſſum tranſierat:occiſoq; eo Cæſar Scipionem prætorem. Afranium,Iubamq; vicit ad Tapſum,caſtris eorum expugnatis.Cato audita re,cum ſe percuſſiſſet Vticæ:& interueniente filio curaretur:inter ipſam curationẽ reſciſſo vulnere expirauit,anno ætatis quadrageſimonono.Petreius Iubam, ſeq; iteremit.P.Scipio in naue circumuentus honeſtæ morti vocem quoq; adiecit.quærentibus enim hoſtibus Imperatorẽ,dixit.imperator bene ſe habet.Fauſtus & Afranius

nius occiſi: Catonis filio. venia data. Brutus legatus Cæſaris in Gallia Bellouacos rebellãtes vicit.

LIBRI CXV

CAeſar quatuor triũphos duxit, ex gallia, ex Ægypto, ex Ponto, & Africa. epulũ, & oĩs generis ſpectacula edidit. M. Marcello cõſulari, ſenatu rogãte, cõceſſit redditũ, qui Marcellus beneficia eius frui minime potuit, à P. Magio Chilone cliẽte ſuo Athenis occiſus. Et cenſum egit. quo cenſa ſunt ciuium capita centum quinquaginta millia. Profectus in Hiſpaniam contra Sex. Pompeium, vtrinque multis expeditionibus factis, & aliquot vrbibus expugnatis, ſummam victoriam cũ maximo diſcrimine ad Mundam vrbem conſecutus eſt. Pompeius Sex. effugit.

LIBRI CXVI

CÆſar ex Hiſpania quintum triumphum egit. & cũ multi, quãmaximiq; honores ei à ſenatu decreti eſſent: inter quos: vt pater patriæ appellaret: & ſacroſanctus, ac dictator in ꝑpetuũ eſſet: inuidiæ cauſam aduerſus eum ꝓſtiterũt: quod ſenatui deferenti hos honores, cũ ante ædem Veneris genitricis ſederet: minime aſſurgexit: & quod M. Antonio cõſule collega ſuo inter Lupercos currente diadema capiti ſuo ĩpoſitũ in ſella repoſuit: & quod Epidio Marulo, & Cæſeceo Flauo trib. pl. inuidiam ei tanq̃ regnum affectanti mouentibus poteſtas abrogata eſt. Ex iis cauſis conſpiratione in eum facta, cuius capita fuerunt, M. Brutus & C. Trebonius, & Caſſius, & ex Cæſaris partibus D. Brutus iin curia Pompeii occiſus eſt viginti tribus vulneribus: occupatumq; ab interfectoribus eius Capitolium. Obliuione deinde cædis eius à ſenatu decreta, obſidibus Antonii, & Lepidi liberis acceptis, coniurati à Capitolio deſcenderunt. Teſtamento Cæſaris hæres ex parte dimidia inſtitutus C. Octauius ex ſorore nepos: & in nomen adoptatus eſt. Cæſaris corpus cum in campum Martium ferretur à plebe ante roſtra crematum eſt. Dictaturæ honos in perpetuũ ſublatus eſt. Chamaces humillimæ ſortis homo, q ſe C. Marii filium ferebat: cum apud credulam plebem ſeditiones moueret: interfectus eſt.

LIBRI CXVII

C. Octauius Romã ex Epiro venit. eò. n. illũ Cæſar ꝓmiſerat, bellũ in Macedonia geſturus: oĩbusq; proſpere exceptis, etiã nomẽ Cæſaris ſumpſit. in cõfuſione rerũ, ac tumultu Lepidũ Pontificem maximũ interemit. Sed M. Antonius Cos. cũ impotẽter dominaref: legemq; de prouinciarũ permutatione tuliſſet per vim: & Cæſarẽ quoq; petentẽ, vt ſibi aduerſum auunculi percuſſores adeſſet: magnis iniuriis affecit. Cæſar, vt ſibi & reip. vires contra eũ paraturus, deductos in colonias veteranos excitauit. Legiones quoq; quarta, & Martia ſigna ab Antonio ad Cæſarem tulerunt. deinde plures ſæuitia M. Antonii paſſim in caſtris ſuis trucidati: quia & ſuſpecti erant: & ad Cæſarem deſciuerunt. D. Brutus, vt petenti Ciſalpinã Galliam Antonio obſiſteret: Mutinam cum exercitu occupauit. Præterea diſcurſus vtriuſq; partis virorum ad accipiendas prouincias, apparatusq; belli continet.

LIBRI CXVIII

M. Brutus ĩ Græcia ſub prætextu reipublicæ, & ſuſcepti cõtra M. Antoniũ belli, exercitũ, cui Vatinius præerat: cum prouincia in poteſtatem ſuam redegit. C. Cæſari, qui primus reipu. arma ſumpſerat pro populo Romano: imperium à ſenatu datũ eſt cũ conſularibus ornamentis: adiectũq;: vt ſenator eſſet. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obſedit: miſſiq; ad eũ legati à ſenatu de pace parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus ſaga ſumpſit. M. Brutus in Epiro C. Antoniũ prætorem cum exercitu poteſtati ſuæ ſubegit.

LIBRI CXIX

C. Trebonius in Aſia fraude P. Dolabellæ occiſus eſt. ob id facinus Dolabella à ſenatu inimicus iudicatus eſt. Cum Panſa Cos. male aduerſus Antoniũ pugnaſſet: A. Hircius Cos. cum exercitu ſuperueniens, fuſis M. Antonii copiis, fortunã vtriuſq; partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæſare Antonius in Calliã confugit: & M. Lepidum cũ legionibus, quæ ſub ipſo erãt: ſibi iunxit: hoſtisq; à ſenatu cum oĩbus, qui ĩtra præſidia eius erãt: iudicatus eſt. A. Hircius, qui poſt victoriã ipſius in inimicorum caſtris ceciderat: & L. Panſa è vulnere, quod in aduerſo prælio exceperat: defunctus in Campo Martio ſepulti ſunt. Aduerſus C. Cæſarem, qui ſolus è tribus ducibus ſupererat: parum gratus ſenatus fuit. qui D. Bruto obſidione Mutinenſi à Cæſare liberato, honore triumphi decreto, Cæſaris, militumq; eius mentionem non ſatis gratam habuit. ob quæ C. Cæſar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit: & perculſis aduentu eius iis, qui in eum iniqui erant: cum annos XVIII haberet: Cos. creatus eſt.

LIBRI CXX

C. Cæſar Cos. legem tulit de quæſtione habenda in eos: quorũ opera pater occiſus eſſet. poſtulatiq; ea lege M. Brutus: C. Caſſius, D. Brutus, abſentes damnati ſunt. Cũ M. Antonio vires Aſinius quoq; Pollio, & Munacius Plancus cũ exercitibus ſuis adiuncti ampliaſſent: & D. Brutus, cui ſenatus vt perſequeretur Antonium, mãdauit: relictus à legionibus ſuis profugiſſet: iuſſu Antonii, in cuius poteſtatem venerat: à Capeno Sequano interemptus eſt. C. Cæſar pacem cum Antonio, & Lepido fecit: ita, vt tres viri reip. conſtituendæ quidem per quinquennium præeſſent. ipſe Lepidus, Antonius ſta-

tuerunt: vt ſuos quisque inimicos proſcriberent. in qua proſcriptione plurimi equites, CXXX ſenatorum nomina fuerant: & inter eos L.Pauli fratris M.Lepidi, & L.Cæſaris Antonii auunculi, M.Ciceronis, cuius occiſi à Popilio legionario milite, cum haberet annos LXIII. caput quoque cum manu dextra in Roſtris poſitum eſt. Præterea res à M.Bruto in Græcia geſtas continet.

LIBRI CXXI.

C.Caſſius, cui mandatum à ſenatu erat: vt Dolabellam inimicum iudicatum bello perſequeretur authoritate reipub. adiutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem prouincia erant in poteſtatem ſuam rédegit: Dolabellam in vrbe Laodicea obſeſſum mori coëgit. M. quoque Bruti iuſſu. C.Antonius captus occiſus eſt.

LIBRI CXXII

M.Brutus aduerſus Thracas parũ proſpere rẽ geſſit: oĩbusq; tranſmarinis ꝓuinciis, exercitibusq; in poteſtate eius, & C.Caſſii redactis coierunt Smyrnа vterq; ad ordinãda futuri belli conſilia. M.Meſſallæ Publicolam fratrem iunctum communi conſilio omnino condemnauerunt.

LIBRI CXXIII

SExt.Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu ſine vlla loci cuiuſquam poſſeſſione prædatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam prouinciam occupauit: occiſoq; à Pompeio A.Bithynico prætore, Saluidemum legatum Cæſaris nauali prælio vicit. Cæſar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt, bellum cõtra Brutũ, & Caſſium geſturi. Q.Cornificius in Africa T.Seſtium Caſſianarũ partiũ ducem prælio vicit.

LIBRI CXXIIII

C.Cæſar, & Antonius apud Philippos vario euentu contra Brutum, & Caſſium pugnauerunt: ita: vt vtriuſque dextera cornua vicerint: & caſtra quoq; vtrinque ab iis, qui vicerant: expugnarẽtur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Caſſii fecit. qui cum in eo cornu fuiſſet: quod pulſum erat: totum exercitum fuſum ratus, mortem ſibi cõſciuit. Altero deinde prælio victus M.Brutus & ipſe vitam finiuit: exorato Stratone fugæ comite: vt ſibi gladium adiiceret annorum erat circiter ætatis XL. Inter quos Q.Hortenſius occiſus eſt.

LIBRI CXXV

C.Cæſar, relicto Antonio (trãſmarinæ prouinciæ ex parte imperium ei ceſſit) reuerſus in Italiam veteranis agros diuiſit. ſeditiones exercitus ſui, quas corrupti à Fuluia M.Antonii vxore milites contra imperatorem ſuum concitauerant: cum grandi periculo inhibuit. L.Antonius Cos. M.Antonii frater, eadem Fuluia conſulente, bellum Cæſari intulit: receptis in partes ſuas populis: quorum agri veteranis aſſignati erant: & M.Lepido, qui cuſtodiæ vrbis cum exercitu præerat, ſciſſo hoſtiliter, in vrbem irrupit.

LIBRI CXXVI

C.Cæſar cum eſſet annorum XXIIII: obſeſſum in oppido Peruſia L.Antonium, conatumq; aliquoties erumpere, & repulſum fame coegit in deditionem venire: ipſiq;, & omnibus quidem militibus eius ignouit: Peruſiam diruit: redactiſq; in poteſtatem ſuam omnibus diuerſæ partis exercitibus, bellum citra vllum ſanguinem confecit.

LIBRI CXXVII

PArthi, Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat: duce, in Syriam irruperũt: victoq; Didio Saxa M.Antonii legato, vniuerſam eam prouinciam occupauerunt, M.Antonius, cum ad bellum contra Cæſarem gerendum incitaretur: vxore Fuluia dimiſſa, ne concordiæ ducũ obſtaret: pace facta cum Cæſare, ſororem eius Octauiam in matrimonium duxit. Q.Saluidemũ cõſilia nefaria cõtra Cæſarẽ molitũ indicio ſuo detexit: iſq; dãnatus mortẽ ſibi cõſciuit, P.Vẽtidius Antonii legatus parthos prælio victos Syria expulit: Labieno eorũ duce occiſo. Cũ vicinus Italiæ hoſtis Sex. Põpeius Siciliam teneret: & annonæ cõmeatũ impediret: cum eo poſtulatam pacem Cæſar & Antonius quidem fecerunt: ita vt Siciliam prouinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella geſta continet.

LIBRI CXXVIII

CVm Sex.Pompeius rurſum latrociniis mare infeſtum redderet: nec pacẽ, quam acceperat: præſtaret: Cæſar neceſſario bello contra eum ſuſcepto duobus naualibus prœliis dubio euentu pugnauit. L.Ventidius legatus M.Antonii Parthos in Syria vicit: Regemq; eorum interemit. Iudæi quoq; à legatis Antonii interempti ſunt. Præterea belli Siculi appatatum continet.

LIBRI CXXIX

ADuerſus Sex.Põpeium vario euentu naualibus certaminibus pugnatum eſt: ita vt duarum claſſiũ, Cæſaris altera, cui Agrippa præerat: vinceret, altera, quam Cæſar duxerat: delata, expoſiti in terram, in quãmaximo periculo eſſent. victus deinde Pompeius in Siciliã profugit, M.Lepidus, qui ex Africa velut ad ſocietatem belli contra Sext.Pompeium à Cæſare gerendi traiecerat: ei bellum cum Cæſar quoque inferret: relicto exercitu, abrogato triumuiratus honore, vitam impetrauit. M.Agrippa nauali

pa nauali

pa nauali corona à Cæſare donatus eſt.qui honos nemini ante eum habitus eſt.

LIBRI CXXX

MArcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur: mediam prouinciam ingreſſus bellum cũ legionibus XVIII, & XVI millibus equitum Parthis intulit.& cũ duabus legionibus amiſſis, nulla re proſpere cedẽte retro rediret: inſecutis ſubinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniã reuerſus eſt, XXI. die trecenta millia fuga emenſus. circa octo millia hoſum tempeſtatibus amiſit. tẽpeſtates quoq; infeſtas ſuper infeliciter ſuſceptũ Parthicum bellum culpa ſua paſſus eſt: quia hyemare in Armenia nolebat: dum ad Cleopatram feſtinat.

LIBRI CXXXI

SEx. Pompeius, cum in fidem M. Antonii veniret: bellum aduerſus eum in Aſia moliens à legatis eius oppreſſus eſt. Cæſar ſeditionem veteranorum cum magna pernicie motã inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pannonios ſubegit. Antonius Artuniridem Arimeniæ Regem fide data perductum in vincula coniici iuſſit: regnumq; Armeniæ filio ſuo ex Cleopatra nato dedit: quam vxoris loco iampridem captus amore eius habere cœperat.

LIBRI CXXXII

C. Cæſar in Illyrico Dalmatas domuit. Cũ M. Antonius ob amorẽ Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexandrũ: neq; in vrbẽ venire vellet: neq; finito eius tempore triũuiratus imperiũ deponere: bellũq; moliretur: quod vrbi, Italiæq; inferret, ingentibus tã naualibus, q̃ terreſtribus copiis ob hoc contractis, remiſſoq; Octauiæ ſorori Cæſaris repudio, Cæſar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnæ deinde nauales, & prælia equeſtria ſecunda Cæſaris referuntur.

LIBRI CXXXIII

M. Antonius ad Actium claſſe victus Alexãdriam profũgit: obſeſſusq; à Cæſare in vltima rerum deſperatione, præcipue occiſæ Cleopatræ falſo rumore impulſus, ſe ipſe interemit. Cæſaris Alexandria in poteſtatẽ redacta, Cleopatra, ne in arbitriũ victoris veniret: voluntaria morte occubuit. In vrbẽ reuerſus tres triumphos egit: vnum ex Illyrico: alterum ex Actiaca victoria: tertiũ ex Cleopatra: impoſito fine ciuilibus bellis altero & trigeſimo anno M. Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius: cõiuratione contra Cæſarem facta, bellum moliens oppreſſus, & occiſus eſt.

LIBRI CXXXIIII

C. Cæſar rebus compoſitis, & omnibus prouinciis in certam formam redactis, Auguſtus quoque cognominatus eſt: & menſis Sextilis in honorem eius appellatus eſt. Cum ille conuentum Narbonæ egit: cenſus à tribus Galliis, quas Cæſar pater vicerat: actus bellum cõtra Baſtarnas, & Meſos, & alias gentes à M. Craſſo refertur. Sextilis mensis

LIBRI CXXXV

BEllum à M. Craſſo aduerſus Thracas, & à Cæſare aduerſus Hiſpanos geſtum refertur: & Salaſſi, gentes Alpinæ, perdomiti.

LIBRI CXXXVI

GRæcia à Tyberio Nerone, & Druſo; Cæſaris priuigno domita: Agrippa Cæſaris gener mortuus & à Druſo cenſus actus eſt.

LIBRI CXXXVII

CIuitates Germaniæ cis Rhenum, & trans Rhenum poſitæ oppugnantur à Druſo: & tumultus, qui ob cenſum exortus in Gallia erat: compoſitus. Ara Cæſari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata: ſacerdoteq; creato C. iulio Verecondari dubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII

THraces domiti à Scipione: item Cheruſci, Cenchrei, Cauci, aliæq; Germanorum trans Rhenũ gentes ſubactæ à Druſo referuntur. Octauia ſoror Auguſti defuncta: ante amiſſo filio Marcello. cuius monimenta ſunt theatrum, & porticus eius nomini dicata.

LIBRI CXXXIX

BEllũ contra Transrhenanas gentes à Druſo geſtum refertur. in quo inter primores pugnauerunt, T. Senectius, & Anectius tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas, & Pannonios Nero frater Druſi ſubegit. Pax cum Parthis facta eſt: ſignis à Rege eorum, quæ ſub Craſſo, & poſtea ſub Antonio capta erant: redditis.

LIBRI CXL

BEllum aduerſus Germanorum trans Rhenum ciuitates geſtum à Druſo refertur. ipſe ex fractura equo ſuper crus eius collapſo, XXX die, q̃ id acciderat: mortuus eſt. corpus à Nerone fratre, qui nuncio valetudinis euocatus raptim occurrerat: Romam reuectum: & in C. Iulii tumulo conditũ. Laudatus a Cæſare Auguſto victrico, & ſupremis illius funeribus plures honores dedit.

FINIS.

CHRONOLOGIA SIVE TEMPORVM SVPPVTATIO IN OMNEIS T.

Liuij Decadas, multa diligentius expendens, quæ ſuperiores fuge
rant, per HENRICVM GLAREANVM
Heluetium, poëtam laureatum, publicum in ce-
lebri FRIBVRGENSIVM
Academia honeſtiſſimarum
diſciplinarum pro-
feſſorem.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, AC ILLVSTRI PRINCIPI, DOMINO, BALTHASARI Epiſcopo Conſtantieñ. &c. Caeſ. Ma. Vicecancellario, Mecœnati ſuo ſũmopere colendo, Henricus Glareanus P. L. S. D.

CVM paſſim viderem, ornatiſſime Præſul, hoc ſæculo certari inter doctos pulchro mehercle certamine, vt in ſua quiſq; arte ſuos iuuiſſe authores videri poſſit, dum alius nõ intellecta prius diſcutit, alius ex vetuſtioribus codicibus loca, temporum iniuria deprauata emendat: viſus ſum mihi iure reprehendendus, ſi nihil ipſe pro mea quantulacunq; portione cõferrem. Itaq; cum in celebri Friburgenſium Academia publice T. Liuii Decadas his annis prælegiſſem, inueuiremq́; tot mendis deprauatum authorem, cœpi mecum ipſe cogitare, quo pacto aliqua ex parte pro virili ſuccurrerem. Conatus itaq; ſum, eximiorem virorum ante nos exemplo, ſcribere in eundem annotationes. Verum cum res in immenſum creſceret (plures enim nunc loci quàm mille mihi annotati ſunt, nec dum tamẽ finis) & Frobenius Liuii editionem cum Quinq; libris recens inuentis properaret, nec erat nunc illas edendi tempus, vt tamen aliquid lucis etiam noſtra opera tali accederet authori, curaui vt temporum ratio per Reges, Coss. reliquoſq́; magiſtratus ad eam vſq; ætatem conſtaret, quatenus vixit Liuius. Sanè ea apud veteres nemini nõ erant nota, opinor, quẽadmodum hodie, ac haud dubie etiam tum, Faſtorum dies: apud nos vero adeo deplorata res viſa eſt, vt multi de ea ne cogitarint quidem, magnos alioqui authores emẽdantes: donec Caſſiodori Catalogus de Coss. Romanis, opera Ioannis Coclæi, inſignis noſtra ætate Theologi, ac olim in Mathematicis præceptoris noſtri, in lucem venit. Tum Gregorius Haloander, vir magna, meo iudicio, induſtria Iuſtiniani Cæſaris Codicem emẽdans, Caſſiodori corruptum exemplar multis in locis reſtituit, plurimaq́; ex aliis authoribus recte emendauit. Idem ego in prioribus annis anniſus, qui Liuiana continentur hiſtoria, nec cum hoc, nec cum illo vbiq; conſentiens. quẽadmodũ nec inter ipſos vbiq; conuenit. Porrò quot locis diſſentiam, & quibus authoribus fultus, lector eruditus legẽdo facile videbit. Spero autem fore, vt optimus quiſq; confeſſurus ſit, me nec temere, nec ſine fructu lectorum, hanc poſt illos ſuſcepiſſe prouinciam. Simpliciter autem authorum loca oſtendo lectori, relinquens illum ſuo iudicio, nec omnia quæ poteram odioſe inculcans, nec vbiq;: illic tædium euitans, hic oſtentationem. Sed hæc obiter de cauſa, quæ nos ad hoc negocium ſcribẽdum compulerit, diximus. Nam de vtilitate huius ſupputationis, & quare vnũquodq; ita inſtituerimus, multa nobis eſſent dicenda, quæ in aliud tempus differemus. Circũſpicienti autem mihi cui hos noſtros potiſſimum dedicarẽ labores, occurrebat in primis amplitudo ac magnificẽtia tua, quæ tot beneficiis me ſibi deuinxit, ita de me eſt merita, vt nihil non illi debere exiſtimem. Non parum autem deterrebat muneris huius exiguitas ac vtilitas, verum rurſus animum dabat humanitas tua, non nunc primum mihi, ſed multis antè annis in aula Clemẽtiſſimi Pientiſſimiq́; Cæſaris Max. Æmyliani cognita, qua fretus ego auſus ſum magnificentiæ tuæ hanc noſtram offerre operam, vt ſaltem animi grati ſpecimen darem. Maiora & me debere, & amplitudinem tuam decere, certo ſcio: ſed in eo faſtigio DEVS Opt. Max. te collocauit, vt animum beneuolum ac gratum non minus velis q̃ relatam gratiam. Accipe igitur hæc noſtra qualiacunq; ſunt, certe quæ officioſæ mentis erga bene merentem monumenta dici queant, & me inter clientes tuos numerare non dedigneris. Vale Clemẽtiſſime Princeps. Friburgi Briſgoiæ. Anno ab orbe redempto. M. D. XXXI.

CHRONOLOGIA, ſiue Temporum ſupputatio, ex optimis quibuſq; authoribus in omnes T. Liuii Decadas, ab ſeptima Olympiade ad ducenteſimam vſq;, hoc eſt, ab vrbe condita ad ſextum Tyberii Cæſaris annum, continens primum Romanos Reges, deinde Coss. Decemuiros, Tribunos mil. conſulari poteſtate. Deniq; Cæſares illos, quorum res geſtæ ab eodem deſcriptæ ſunt authore, per HENRICVM GLAREANVM P. L. in inclyto Friburgenſiũ Gymnaſio profeſſorem publicum.

REGES ROMANI.

Olympiades	Olympia dum anni	Anni ab vrbe cõdita	Anni Regũ Romanorum	
7	1	1	1	ROMVLVS I. Romanorum rex, qui rexit annis 37.
	2	2	2	
	3	3	3	
	4	4	4	Hoc anno Gellius apud Dionyſium Halicarnaſſeum ait raptas Sabinas.
8	1	5	5	Victis autẽ ab Romulo Antennatibus, Cæninenſibus ac Cruſtuminis, Tatius
	2	6	6	Sabinorum rex Vrbem, capta primum per proditionem arce, inuaſit. Tribus
	3	7	7	autem annis bello cum Romanis geſto, tandemq; pace facta, per quinque
	4	8	8	poſtea annos cum Romulo Imperiũ Romæ tenuit.
9	1	9	9	
	2	10	10	
	3	11	11	
	4	12	12	
10	1	13	13	
	2	14	14	
	3	15	15	
	4	16	16	
11	1	17	17	
	2	18	18	
	3	19	19	
	4	20	20	
12	1	21	21	
	2	22	22	
	3	23	23	
	4	24	24	
13	1	25	25	
	2	26	26	
	3	27	27	
	4	28	28	
14	1	29	29	
	2	30	30	
	3	31	31	
	4	32	32	
15	1	33	33	
	2	34	34	

Olympiades		An. ab vr. cō.	Anni Ro. Re.	
	3	35	35	
	4	36	36	
16	1	37	37	
	2	38	1	Intetregnum vnius anni.
	3	39	1	NVMA POMPILIVS II, Romanorum Rex. Annis 43.
	4	40	2	
17	1	41	3	
	2	42	4	
	3	43	5	Hoc anno Croto vrbs condita. Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2. initio, de Numa
	4	44	6	Pompilio
18	1	45	7	
	2	46	8	
	3	47	9	
	4	48	10	
19	1	49	11	
	2	50	12	
	3	51	13	
	4	52	14	
20	1	53	15	
	2	54	16	
	3	55	17	
	4	56	18	
21	1	57	19	
	2	58	20	
	3	59	21	
	4	60	22	
22	1	61	23	
	2	62	24	
	3	63	25	
	4	64	26	
23	1	65	27	
	2	66	28	
	3	67	29	
	4	68	30	
24	1	69	31	
	2	70	32	
	3	71	33	
	4	72	34	
25	1	73	35	
	2	74	36	
	3	75	37	
	4	76	38	

Olympiades		An. ab vr. cō.	Anni Re. Ro.	
26	1	77	39	
	2	78	40	
	3	79	41	
	4	86	42	
27	1	81	43	
	2	82	1	TVLLVS HOSTILIVS III. Romanorum Rex ann. 32.
	3	83	2	
	4	84	3	
28	1	85	4	
	2	86	5	
	3	87	6	
	4	88	7	
29	1	89	8	
	2	90	9	
	3	91	10	
	4	92	11	
30	1	93	12	
	2	94	13	
	3	95	14	
	4	96	15	
31	1	97	16	
	2	98	17	
	3	99	18	
	4	100	19	
32	1	101	20	
	2	102	21	
	3	103	22	
	4	104	23	
33	1	105	24	
	2	106	25	
	3	107	26	
	4	108	27	
34	1	109	28	
	2	110	29	
	3	111	30	
	4	112	31	
35	1	113	32	
	2	114	1	ANCVS MARTIVS IIII. Romanorum Rex Ann. 24.
	3	115	2	
	4	116	3	
36	1	117	4	
	2	118	5	

Olympiades		An. ab vr. cō.	Anni Re. Ro.	
	3	119	6	
	4	120	7	
37	1	121	8	
	2	122	9	
	3	123	10	
	4	124	11	
38	1	125	12	
	2	126	13	
	3	127	14	
	4	128	15	
39	1	129	16	
	2	130	17	
	3	131	18	
	4	132	19	
40	1	133	20	
	2	134	21	
	3	135	22	
	4	136	23	
41	1	137	24	
	2	138	1	L. TARQVINIVS PRISCVS V. Rom.Rex Ann. 38.
	3	139	2	
	4	140	3	
42	1	141	4	Vide Plin.li.2.ca.8.vbi de Pythagora, quē annū ab vrbe cō. hūc nominet.
	2	142	5	
	3	143	6	
	4	144	7	
43	1	145	8	
	2	146	9	
	3	147	10	
	4	148	11	
44	1	149	12	
	2	150	13	
	3	151	14	
	4	152	15	
45	1	153	16	
	2	154	17	
	3	155	18	
	4	156	19	
46	1	157	20	
	2	158	21	
	3	159	22	
	4	160	23	

Olympiades		An. ab vr. cõ.	Anni Re. Ro.	
47	1	161	24	
	2	162	25	
	3	163	26	
	4	164	27	
48	1	165	28	
	2	166	29	
	3	167	30	
	4	168	31	Meminit Plin.li.2.ca.12.ſed duobus annis à noſtra ſupputatione differt.
49	1	169	32	
	2	170	33	
	3	171	34	
	4	172	35	
50	1	173	36	Poſt hanc Olympiada Pythagoram in Italia habitaſſe author eſt Diony.
	2	174	37.	li.2.vbi de Numa Pompylio.
	3	175	38	
	4	176	1	SERVIVS TVLLIVS VI. Romanorum Rex Annis 44.
51	1	177	2	
	2	178	3	
	3	179	4	
	4	180	5	
52	1	181	6	
	2	182	7	
	3	183	8	Huius numeri ab vr.con.mẽtio eſt apud Plin.li.15.ca.1.at ſub Tarquinio
	4	184	9	Priſco,non Seruio Tullio.Itaq; credo mendã eſſe, vt minimum.x.annorũ.
53	1	185	10	
	2	186	11	
	3	187	12	
	4	188	13	
54	1	189	14	
	2	190	15	
	3	191	16	
	4	192	17	
55	1	193	18	
	2	194	19	
	3	195	20	
	4	196	21	
56	1	197	22	
	2	198	23	
	3	199	24	
	4	200	25	
57	1	201	26	
	2	202	27	

Olympiades		An.ab vr.cō.	Anni Re.Ro.	
	3	203	28	
	4	204	29	
58	1	205	30	
	2	206	31	
	3	207	32	
	4	208	33	
59	1	209	34	
	2	210	35	
	3	211	36	
	4	212	37	
60	1	213	38	
	2	214	39	
	3	215	40	
	4	216	41	
61	1	217	42	
	2	218	43	
	3	219	44	
	4	220	1	L. TARQVINIVS SVPERBVS VII. Rom.Rex.Ann. 25.
62	1	221	2	
	2	222	3	
	3	223	4	
	4	224	5	
63	1	225	6	
	2	226	7	
	3	227	8	
	4	228	9	
64	1	229	10	
	2	230	11	
	3	231	12	
	4	232	13	
65	1	233	14	
	2	234	15	
	3	235	16	
	4	236	17	
66	1	237	18	
	2	238	19	
	3	239	20	
	4	240	21	
67	1	241	22	
	2	242	23	
	3	243	24	
	4	244	25	

Olympiades		An. ab ur. cō.	Coss.	
68	1	245	L. Iunius Brutus COSS. L. Tarquinius Collatinus	*Huic ſuffectus Sp. Lucretius Tricipitinus. Rurſus huic ſuff. M. Horatius Puluillus. Huic ſuffectus P. Valerius Publicola.*
	2	246	P. Valerius Publicola I. COSS. T. Lucretius Tricipitinus	
	3	247	P. Valerius Publicola II. COSS. M. Horatius Puluillus II.	*Ita Dionyſius. In omnibus Liuii codicibus P. Lucretius habetur, nomen mihi ſuſpectum.*
	4	248	Sp. Largius Rufus COSS. T. Herminius Aquilinus	*Horum Coss. nomina apud Liuium omiſſa, iniuria vt puto tēporū, ex Dionyſio adpoſuimus.*
69	1	249	M. Valerius Voleſus COSS. P. Poſthumius Tubertus	*Hunc Publicolę fratrem ſcribit Dionyſius li. 5.*
	2	250	P. Valerius Publicola IIII. COSS. T. Lucretius Tricipitinus II.	
	3	251	P. Poſthumius Tubertus II. COSS. Agrippa Menenius Lanatus	
	4	252	Sp. Caſſius Vicelinus COSS. Opiter Verginius Tricoſtus	*Dionyſius Vſcellinum vocat ſi codex non fallit, Cicero autem in Lęlio Becillinum. In Dionyſii codice Oſtricatus nominatur.*
70	1	253	Poſthumius Cominius Aurunus COSS. T. Largius Flauius	*Poſthumius hic, ac poſtea bis, pręnomen eſt, cum alias nomen eſſe ſoleat.*
	2	254	Ser. Sulpitius Camerinus COSS. M. Manlius Tullus Lōgus	*Seruius pręnomē eſt, Seruilius aūt ac Sergius nomina, quod ob codicū errorē admonemus, ne quis temere hallucinetur. Mira variatio in his nominibus, Mālius, Manilius, ac Manilius, vt in Tullius ac Tullus, item in Rutilus ac Rutilius.*
	3	255	P. Veturius Geminius COSS. P. Ebutius Elcalas	*Liuius Cn. Veturiū vocat, Dionyſius P. Veturiū Geminum, alii Cicurinum, Caſſiodorus etiam L. non P. Liuii codices T. Ebutiū vocant, Dionyſius P. Alii non Elealā, ſed Helnam cognominant.*
	4	236	T. Largius Flauius II. COSS. Q. Chloelius Siculus	*In Liuii codicibus non recte T. Lartius legitur. Quidam etiam Voculam cognominant.*
71	1	257	Au. Sempronius Atratinus COSS. M. Minutius Augurinus	
	2	258	A. Poſthumius Regillenſis COSS. T. Virginius Tricoſtus	*In Caſſiodori codice C. pręnomen eſt.*
	3	259	Ap. Claudius Sabinus COSS. P. Seruilius Priſcus	*Horum Coss. meminit Plin. li. 35. ca. 3. ab initio, Conuenit autem etiam in annis. Quidam Structum quoq; cognominant.*

Olympiades		An. ab ur. cō.		
	4	260	A. Virginius Cœlimontanus COSS. T. Vetuſius Geminius	*Hunc annũ ab vr. cond. eſſe ducẽtiſimum ſexageſimum Dionyſius perhibet, qui Virginiũ Montanũ cognominat, Liuius, vt ſolet frequentius, cognomen omittit.* Seceſſio Plebis in Sacrum montem
72	1	361	Sp. Caſſius Vicelinus II. COSS. Poſthumius Cominius Aurunus.	Primi Tribuni Pl. *Auth Dionyſio.*
	2	262	T. Geganius Macerinus COSS. P. Minutius Augurinus	
	3	263	A. Sempronius Atratinus II. COSS. M. Minutius Augurinus II.	
	4	264	Q. Sulpitius Camerinus COSS. Sp. Largius Flauius II.	*Horum atq; ſequẽtis anni Coss. nomina omiſit Liuii codex, ex Dionyſio adpoſuimus. Dionyſii codex habet Flauius, cũ potius Rufus ſit legendũ*
73	1	265	C. Iulius Tullus COSS. P. Pinarius Rufus	*Toties Iuniũ pro Iulio, & Tullium pro Tullo reperias, vt vix ſcias quid ſequaris, nec in Coss. ſolu n, ſed in duobus etiam Ro. regibus. Quidam Tullius nomen putant, Tullus cognomen, ſed & prænomen in III. Ro. rege.*
	2	266	Sp. Nautius Rutilius COSS. Sex. Furius Philo	M. Coriolani mors.
	3	267	C. Aquilius COSS. T. Sicinius	*Horum Coss. cognomina nuſquam inuenio.*
	4	268	Sp. Caſſius Vicelinus III. COSS. Proculus Virginius Rutilus	
74	1	269	Q. Fabius Vibulanus COSS. Ser. Cornelius Maluginenſis	
	2	270	L. Æmylius Mamercus COSS. Cæſo Fabius Vibulanus	*Et hunc annum ducenteſimum ſeptuageſimum ab vrb. cond. (fatetur Dionyſ. Hic Q. ac M. Fabiorum frater fuit, Porro parens horum Cæſo quoq; dicebatur.*
	3	271	M. Fabius Vibulanus COSS. L. Valerius Potitus	*Dionyſius li. 8 ait, hunc Publicolę eius qui eiecit Reges fratrẽ fuiſſe. Quapropter a quibuſdam etiam Publicola cognominatur.*
	4	272	Q. Fabius Vibulanus II. COSS. C. Iulius Tullus	*Vide num idẽ ſit qui anno. 265. fuit, & Tullus non Tullius cognominandus & qui poſtea factus Decemuir.*
75	1	273	Cæſo Fabius Vibulanus II. COSS. Sp. Furius Medullinus	
	2	274	M. Fabius Vibulanus II. COSS. Cn. Manilius Cincinnatus	*Quidã Mamilius, quidã Mallius legunt, ſed non placet.*

Olympiades	An. ab ur. cō.		Consules	
3	275	COSS.	Cæſo Fabius Vibulanus III. T. Virginius Rutilus	
4	276	COSS.	L. Æmylius Mamercus II. C. Seruilius Priſcus	Et huic Structus alterũ adiiciunt cognomen.
76 1	277	COSS.	C. Horatius Puluillus T. Menenius Lanatus	A Gel. li. 17. ca. vlt. M. Horatiu vocat ſi codices no ſuunt. CCCVI. FABII CÆSI. Hic Agrippę Menenii filius fuit.
2	278	COSS.	Sp. Seruilius Priſcus A. Virginius Rutilus	Structus rurſus alibi adiectum. Dionyſius etiam Seruiũ Seruilium vocat, ſed errore, vt puto, codicum.
3	279	COSS.	P. Valerius Publicola C. Nautius Rutilius	Hic Publicolę filius fuit eius, qui eiecit Reges.
4	280	COSS.	L. Furius Medullinus C. Manlius Volſo	In Dionyſii codice eſt A. Manlius.
77 1	281	COSS.	L. Æmylius Mamercus III. Opiter Virginius al. Vopiſcus Iulius Tullus	Annotauit hoc etiã Liuius.
2	282	COSS.	P. Furius medullinus L. Pinarius Rufus	
3	283	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus Ap. Claudius Sabinus	Hic primi Appy filius fuit.
4	284	COSS.	L. Valerius Potitus II. T. Æmylius Mamercus	Dionyſius hunc Tyberiũ vocat, ſed errorem puto codicum, quanq̃ litera T. nonnunquã in his vere ſefellit.
78 1	285	COSS.	A. Virginius Cœlimõtanus T. Numitius Priſcus	Dionyſius hunc Nomentanũ vocat, ſed Anno. 260. Mõtanũ alium Virginium vocat, vt putem errorem eſſe codicum.
2	286	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus II. Q. Seruilius Priſcus	
3	287	COSS.	T. Æmylius Mamercus II. Q. Fabius Vibulanus	
4	288	COSS.	Q. Seruilius Priſcus II. Sp. Poſthumius Lauinius Regillenſis	
79 1	289	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus III. Q. Fabius Vibulanus II.	

Olympiades	An. ab ur. cō.		
2	290	A.Poſthumius Albus Regillenſis COSS. Sp.Furius Medullinus Fuſcus	
3	291	P.Seruilius Priſcus COSS. L.Hebutius Helua	
4	292	L.Lucretius Tricipitinus COSS. T. Veturius Geminus	Quidam vetuſium, quidam Geminum, qui dam prç- terea Ligurinum vocant duobus cognominibus.
80 1	293	P.Volumnius Amentinus COSS. Ser.Sulpitius Camerinus	
2	294	P.Valerius Publicola II. COSS. C.Claudius Sabinus	L.Quintius Cincinnatus hic Publicolç ſuffectus. Herdonius Capitoliū occupat.
3	295	Q.Fabius Vibulanus III. COSS.L.Cornelius Maluginenſis	
4	296	L.Minutius Carbetus COSS. C.Nautius Rutilius II.	Dionyſius C.vocat, at Liuius ac Caſſiodorus L.Nautium, ſi codices non fallunt.
81 1	297	Q.Minutius Augurinus COSS. C.Horatius Puluillus II.	Caſſiodorus atq; Liuius M.vocāt, Dionyſius.C.
2	298	M.Valerius Maximus COSS.Sp.Virginius Cœlimontanus	
3	299	T.Romulius Vaticanus COSS.C.Veturius Cicurinus	
4	300	Sp.Tarpeius Capitolinus COSS. A.Aternius Fontinalis	In Plin.li.7.ca.28.Thermus legitur pro Aternius. Et item in Gellio.li.2.ca.xi.
82 1	301	P.Horatius Trigeminus COSS. Sex.Quintilius Varus	Liuius Curiatiū vocat, ſicut Decemuirū vltimum primi or- dinis pro Horatio, alii hoc in loco Trigeminū cognomināt, cum Decemuirum Puluillum.
2	302	L.Menenius Lanatus COSS. P.Seſtius Vaticanus	Horū Coss.nōia in plerisq; Liuii codicibus omiſſa erāt, quidā codices etiā P.pro.L.hēbant, ac pro P.Seſtio, P.Sextiliū Capitolinū, ſed ex Dionyſio P.Seſtius legendum cōprobatur tametſi etiam ipſius codex vna parte fallit.
3	303	Decē-uiri: Ap.Claudius Sabinus Regil. T.Genutius P. Seſtius Vaticanus Sp.Poſthumius Albus P.Sulpitius Camerinus A.Manlius T.Romulus Vatican⁹ C.Iulius Tullus T.Veturius Geminius P.Horatius Trigeminus	Aliȷ Maniliū legunt. Treis hos poſtremos Conſulares fuiſſe ait Dionyſ. Liuius Curiatiū habet.
4	304	Decē-uiri: Ap.Claudius Sabin⁹ Regil.II. Q.Fabius Vibulanus M.Cornelius Maluginēſis L.Minutius Augurinus T.Antonius Merenda M.Sergius M.Robuleius Q.Petilius Cæſo Duillius Sp.Oppius Cornicen.	Seruiliū habet Dionyſ. Tres Plebei.

Olympiades	An. ab ur. cō.		
83 1	305		Hoc anno regnarunt per tyrannidem proximi Decemuiri. Quod ipſe iudicat Liuius in Valerii Horatiiq; reſponſione, qua negabant ſe alter iuros, q̄ ſi decēuiri deponerent inſignia magiſtratus eius, quo anno iam ante abiſſent. Oſtenditur etiā ex Dionyſii ſupputatione, qui ii. xi. ait, primos cōſuiari poteſtate tribunos mil. creatos tertio octogeſimę quartę Olympiados anno, qui fit ab urbe con. trecenteſimus vndecimus. Apud Liuium uero ita trecenteſimus decimus, ut Decemuirorum trecenteſimus alter.
2	306	L. Valerius Potius COSS. M. Horatius Barbatus	Hic eius filius fuit qui aduerſus Herdonium pugnans, in capitolio occiſus eſt, anno ab ur. con. 294. Pronepos hic fuit eius Horatij, qui cum Valerio Publicola Cos. fuit Anno ab ur. con. 247.
3	307	Sp. Herminius Continiſanus COSS. T. Virginius Cælimontus Tricoſtus	
4	308	M Geganius Macerinus COSS. C. Iulius Tullus	Caſſiodorus Claudiū pro Caio uocat. Atqui haud ſcio, an uſq; inuenias apud uetuſtiſſimos Claudium prēnomen; certe poſt Auguſtum factum primum uidetur, cum prius nomen eſſet.
84 1	309	T. Quintius Capitolinus Barbatus IIII. COSS. Agrippa Furius Medullinus.	
2	310	M. Genutius Augurinus COSS. P. Curatius Philo.	In Dionyſii codice eſt C. Quintius.
3	311	A. Sempronius Atratinus TRIB. L. Attilius Longus MIL. T. Cæcilius Siculus	L. Papyrius Mugillanus COSS. L. Sempronius Atratinus Huius Coſſ. meminit Cic. lib. 9. ep. 21. Auli hic frater fuit ait Dionyſ.
4	312	M. Geganius Macerinus II. COSS. T. Quintius Capitolinus Barbatus V.	
85 1	313	M. Fabius Vibulanus COSS. Poſthumius Ebutius Helua Cornicen	Rurſus Poſthumius hic prēnomen eſt, vt ſupra aliquoties.
2	314	C. Furius Pacilius COSS. M. Papyrius Craſſus	In Caſſ. Tacitus eſt cognomen.
3	315	Proculus Geganius Macerinus COSS. L. Menenius Lanatus	Vide num ſit qui anno. 302. Cos. fuit, vt addendum II.
4	316	T. Quintius Capitolinus Barbatus VI. COSS. Agrippa Menenius Lanatus	
1	317	M. Æmylius TRIB. L. Quintius Cincinnatus MIL. L. Iulius Tullus	Quidā in Liuio Mamercus addidere, alii Fidenat. Liuius hunc Cincinnati filium ait. Alii Claudium Iulium vocant.
86 2	318	M. Geganius Macerinus III. COSS. L. Sergius Fidenás	De A. Cornelio Coſſo etiam ipſe Liuius dubitat hoc in loco Conſul ne huius anni, an Tribunus mil. fuerit.
3	319	M. Cornelius Maluginēſis COSS. L. Papyrius Craſſus	

Olympiades		An. ab ur. cō.		
	4	320	C.Iulius Tullus II. COSS. L.Virginius Tricoſtus	*Hic primum ſit Cos. Anno 308. Ac alius ab L.Iulio, qui Tribunus mil. Anno 317.*
87	1	321	M.Manlius Capitolinus COSS. Q.Sulpitius Coſſus	*Macer Licinius (ut author eſt Liuius) prioris anni Coss. refectos ſcribit, ut Iulius III. Virginius II. Macrum ſecutus eſt Caſſiodorus.*
	2	322	M.Fabius Vibulanus TRIB. M.Folius Flaccinator MIL. L.Sergius Fidenàs	
	3	323	L.Pinarius Mamercus TRIB. Sex.Furius Medullinus MIL. Sp.Poſthumius Albus	*Quidam L. legunt. ſed ego Sextum legendum puto, qui ſit Trib. mil. II. Anno 335.*
	4	324	T.Quintius Pœnus Cincinnatus COSS. Cn.Iulius Mento	*Hic Cincinnati filius dicitur a Liuio.*
88	1	325	L.Papyrius Craſſus II. COSS. L.Iulius Tullus	
	2	326	L.Sergius Fidenas. II. COSS. Hoſtius Lucretius Tricipitinus	
	3	327	T.Quintius Pœnus Cincinnatus II. COSS. A.Cornelius Coſſus	
	4	328	C.Seruilius Hala Structus COSS. L.Papyrius Mugillanus II.	*Anno 311. fuit hic Cos. q̄q̄ Liuius fatetur eius anni Coss. nomina in priſcis annalibus non eſſe.*
89	1	329	T.Quintius Pœnus Cincinnatus TRIB. C.Furius MIL. M.Poſthumius A.Cornelius Coſſus	*Pro hoc Furio quidā habēt L.Calphurniū Piſonē.*
	2	330	A.Sēpronius Atratinus II. TRIB. L.Furius Medullinus MIL. L.Quītius Cincinatus II. L.Horatius Barbatus	*Quidā in Liuio adiecerūt L.Furiū Medullinū, at in ueteribus libris hi tres duntaxat reperiuntur: ſub quibus Veientibus in ſ. xx. annos datę ſunt inducię, quarum tēpus exiſſe ait Liui. Sub tribunis qui fuere an. 348. Quę rō. ut minimū āno. deficit uno.*
	3	331	Ap.Claudius Craſſus TRIB. Sp.Nautius Rutilius MIL. T.Sergius Fidenàs Sex.Iulius Tullus	*Quidam poſuerunt huc C.Papyrium Croſſum, ſed ex Liuio ſatis patet Ap.Claudium legendum.*
	4	332	Sempronius Atratinus COSS. Q.Fabius Vibulanus	*In Valerij codice li. 3. ca. 2. Q. Catulus legitur pro Q. Fabio.*
90	1	333	L.Manlius Capitolinus TRIB. Q.Antonius Merenda MIL. L.Papyrius Mugillanus	
	2	334	Cn.Fabius Vibulanus COSS. T.Quintius Capitolinus *Hic Capitolini fuit filius.*	*Poſt hos Coss. ſi quis Liuii uerba diligēter inſpiciat, inueniet annum omiſſum, quē tamē ponere auſi nō ſumus, propter Camilli ſupputationem li. 5. Liuij ad finem. Ad idē confirmādū accedit, quod de inducijs Veientibus datis, ac deinde finitis, paulo ſuperius diximus.*

Olympiades	An. ab vrbe cõ.				
3	335	TRIB. MIL.	L.Quintius Cincinnatus Sex.Furius Medullinus M.Manlius Capitolinus L.Sempronius Atratinus	III. II.	*Hoc in nomine videtur memoria lapſus Liuius, vide apud eum li,4.*
4	336	TRIB. MIL.	Agrippa Menenius Lanatus P.Lucretius Tricipitinus Sp.Nautius Rutilius	 II.	
91 1	337	TRIB. MIL.	L.Sergius Fidenas M.Papyrius Mugillanus C.Seruilius Structus	II.	
2	338	TRIB. MIL.	Agrippa Menenius Lanatus C.Seruilius Structus P.Lucretius Tricipitinus Sp.Rutilius Craſſus	II. II. II.	*Cur huic continuatus honos, ratio non redditur à Liuio, cum id aliquãdo faciat in alijs, vt Anno 348.de C.Seruilio Hala,*
3	339	TRIB. MIL.	A.Sempronius Atratinus M.Papyrius Mugillanus Sp.Nautius Rutilius.	III. II. III.	*Rutilius hic cognomen eſt, quod præcedente anno erat nomen.*
4	340	TRIB. MIL.	P.Cornelius Coſſus C.Valerius potitus T.Quintius Cincinnatus C.Martius Rutilius M.Fabius Fibulanus	 II.	*Hunc Martium quidam codices non habent.*
92 1	341	TRIB. MIL.	Cn.Cornelius Coſſus L.Valerius Potitus Q.Fabius Vibulanus M.Poſthumius Regillenſis		*Fabio apud Liuiũ adiectũ eſt II. cũ nuſq̃ antea inter Trib. mil, regiatur, Cos.quidẽ fuit ann. 332. ſi fortaſſe inde error.*
2	341	COSS.	A.Cornelius Coſſus L.Furius Medullinus		*Hic, niſi ſit alius, etiam anno. 317.Cos.fuit. At quia Liuius dubitat, num anno vrbis 318.etiam Cos.fuerit, ideo numerũ quoq; omiſiſſe videtur. Caſſiodorus M,Corn.vocat.*
3	343	COSS.	Q.Fabius Vibulanus Ambuſtus C.Furius Pætilius		
4	344	COSS.	M.Papyrius Mugillanus C.Nautius Rutilius		*Atratinus quidam habebant libri, ſed non recte, vt puto.*
93 1	345	COSS.	M.Æmylius Mamercus C.Valerius Potitus		*Veteres pleriq; codices P.Valerium habent.*
2	347	COSS.	Cn.Cornelius Coſſus L.Furius Medullinus	 II.	
3	347	TRIB. MIL.	C.Iulius Tullus Cn.Cornelius Coſſus C.Seruilius Hala	 I.	*Cur huic continuatus honos, non reddit cauſam Liuius, cũ tamẽ id in Seruilio anno ſequente non neglexerit. Multi tamen C. Cornelium vocant hunc Coſſum.*

Olympiades	An. ab ur. cō.			
		L.Furius Medullinus	II.	*Liuius omnes hos eo ho.nfunctos ait,ergo & L.Furio adijciendum*
		TRIB.C.Valerius Potitus	II.	
4	348	MIL. Q.Fabius Vibulanus	II.	
		C.Seruilius Hala	II.	
94		P.Cornelius Coſſus	II.	Hoc primum tempore ſtipendium *datum ex publico.*
		TRIB.Cn.Cornelius Coſſus	III.	
1	349	MIL. C.Fabius Ambuſtus		
		L.Valerius Potitus	II.	
		T.Quintius Capitolinus		Vei circunſeſſi.
		Q.Quintius Cincinnatus		
		TRIB,C.Iulius Tullus	II.	
2	350	MIL. A.Manlius		Quidam Manilium legunt
		Sex.Furius Medullinus	III.	
		M.Æmylius Mamercus		
		C.Valerius Potitus	III.	*His quidam addũt M.Veturium Cicurium,ut ſint ſeptem,ſed in plerisq; libris non habetur.*
		M.Sergius Fidenás		
		TRIB.P.Cornelius Maluginenſis		
3	351	MIL. Cn.Cornelius Coſſus	IIII.	*In prenominibus huius Coſſi atq; etiam Ambuſti & in prioribus & ſequentibus magna uariatio.*
		C.Fabius Ambuſtus	II.	
		Sp.Nautius Rutilius		*Hũc Nautium alium puto ab eo qui fuit anno.339. alioqui adijciendum.IIII.Liuius addit,II.*
		M.Æmilius Mamercus	II.	*Alij hunc Mamertinum uocant,haud ſcio quare.*
		L.Valerius Potitus	III	
		Ap.Claudius Craſſus	II.	
		TRIB.M.Quintilius Varus		
4	352	MIL. M.Iulius Tullus		
		M.Poſthumius Regillenſis		
		M.Furius Camillus		
		M.Poſthumius Albinus		
95		C.Seruilius Hala	III.	
		Q.Seruilius Fidenás		
		TRIB.P.Virginius		
1	353	MIL. Q.Sulpitius Camerinus		*Alij C.Sulpitium Cornutum uocant*
		A.Manlius	II.	*Et hunc Manlium Manilium.*
		M.Sergius. Fidenás	II.	
		L.Valerius Potitus	IIII.	
		M.Furius Camillus	II.	
		TRIB.M.Æmylius Mamercus	III.	
2	354	MIL. C.Cornelius Coſſus		*Et horum duorum,Coſſi ab Ambuſti,magna in prenominibus uarietas.*
		C.Fabius Ambuſtus	III.	
		L.Iulius Tullus		
		P.Manlius Capitolinus		*Manilium quidam habent.*
		P.Titinius		
		TRIB.P.Melius		
3	355	MIL. Sex.Furius Medullinus	IIII.	
		L.Popilius Volſcus		
		P.Licinius Caluus		*Primus ex plebe Trib.mil.Conſulari poteſtate.*

Olympiades	An. ab vr. cō.				
4	356	TRIB. MIL.	M.Veturius Cicurinus L.Titinius Longus P.Menenius Cn.Genutius Panſa L.Racilius Volſo		Ex patricijs. Quatnor tribuni plebei. In alijs attilius legitur.
96 1	357	TRIB. MIL.	L.Valerius Potitus. M.Valerius Maximus M.Furius Camillus L.Furius Medullinus Q.Seruilius Fidenas Q.Sulpitius Camerinus	V. III. III. II. II.	Q. habebant quidam codices, ſed anno 360. M. legitur. Vix alius in toto hoc Catalogo plus faceſſit negocij q̃ hic. L.Furius.
2	358	TRIB. MIL.	L.Iulius Tullus L.Furius Medullinus L.Sergius Fidenas A.Poſthumius Regillenſis P.Cornelius Maluginenſis A.Manlius	II. IIII. III.	
3	359	TRIB. MIL.	P.Licinius Calui filius L.Titinius Longus P.Menenius Cn.Genutius Panſa. L.Racilius Volſo	 II. II. II. II.	Cū hoc Licinio V. patricij eius anni quo pater fuerat Trib. mil. videlicet 355. hic fieri debebant. At Liuius IIII. plebeios, qui cū Veturio fuerant anno 356. nobis exhibet, eosq; in ſequētibus eiuſdē anni geſtis repetit. Veii Capti
4	360	TRIB. MIL.	P.Cornelius Coſſus P.Cornelius Scipio M.Valerius Maximus Cæſo Fabius Ambuſtus L.Furius Medullinus Q.Seruilius Fidenas	III. II. V. III.	
97 1	361	TRIB. MIL.	M.Furius Camillus L.Furius Medullinus C.Æmylius Mamercus L.Valerius Publicola Sp.Poſthumius Albinus P.Cornelius	IIII. VI. II.	De cognomine huius dubium.
2	362	COSS.	L.Lucretius Flauius Ser.Sulpitius Camerinus		
3	362	COSS.	L.Valerius Potitus M.Manlius		Dionyſ. li. 1. ſub his Coſs. ait luſtrum conditum, & eſſe à primis Coſs. annū hunc 119. Locus tamē in Dionyſio fere deprauate legitur, quare cum iudicio inſpiciendus.
4	364	TRIB. MIL.	L.Lucretius Tricipitinus Ser.Sulpitius Rufus M.Æmylius Mamertinus L.Furius Medullinus Agrippa Furius Philo C.Æmylius Mamercus	 VII. II.	Plin. li. 33. ca. 1. ſi numerus nō fallit, hoc anno ait captā Romā, Plutarchus in Camillo anno 360. vt ſenes apud Liuium li. 5. cum iuniores in Capitolium conſcenderent. At Camillus in oratione poſtea habita ne Veios migrarent, diligentius numerauit, vt & Dionyſius, quos hic ſequimur authores.

Olympiades	An. ab vr. cõ.				
98			Q.Fabius Ambuſtus		ROMA CAPTA A GALLIS
			Duo Alteri Fabii		*Authore Dionyſ.li.1.*
		TRIB.	P.Sulpitius Longus		*Hic alij annũ inſerũt ſub Dictatore Camillo, q̃d Liui⁹ dicat Ro*
1	365	MIL.	Q.Seruilius Fidenàs	IIII.	*manos nõ paſſos eũ abdicare ſe Dictatura, niſi anno circũacto,*
			P.Seruilius Maluginẽſis		*quod tñ ego de hoc anno, quo vrbs capta eſt, intelligẽdũ puto.*
			L.Valerius Pnblicola	II.	
			L.Virginius Tricoſtus		
		TRIB.	P.Cornelins		
2	366	MIL.	A.Manlius Capitolinus		
			L.Æmylius Mamertinus		
			L.Poſthumius Albinus		
			T.Quintius Cincinnatus		
			Q.Seruilius Fidenàs	V.	
		TRIB.	Q.Iulius Tullus		
3	367	MIL.	L.Aquilius Coruus		
			L.Lucretius Tricipitinus	II.	
			Ser.Sulpitius Rufus	II.	
			L.Papyrius Curſor		
			Cn.Sergius Fidenàs		
		TRIB.	L.Æmylius Mamertinus	II.	
4	368	MIL.	Licinius Menenius Lanatus		*Ex nomine hic prænomen factum.*
			L.Valerius Publicola	III.	
99			M.Furius Camillus	V.	
			Ser.Cornelius Maluginenſis		
		TRIB.	Q.Seruilius Fidenàs	VI.	
1	369	MIL.	L.Quintius Cincinnatus		
			L.Horatius Puluillus		
			P.Valerius Potitus		
			A.Manlius Capitolinus	II.	
			P.Cornelius		*Huius Cornelij cognomen bis antea omiſſum*
		TRIB.	T.Quintius Capitolinus		*annis 361. & 366.*
2	370	MIL.	L.Quintius Capitolinus		
			L.Papyrius Curſor	II.	
			Ser.Cornelius Maluginenſis	II.	M.Manlius de ſaxo
			P.Valerius Potitus	II.	*Tarpeio deiectus.*
		TRIB.	M.Furius Camillus	VI.	
3	371	MIL.	Ser.Sulpitius Rufus	III.	
			C.Papyrius Craſſus		
			T.Quintius Cincinnatus	II.	
			L.Valerius Publicola	IIII.	
			A.Manlius Capitolinus	III.	
		TRIB.	Ser.Sulpitius Rufus	IIII.	
4	372	MIL.	L.Lucretius Tricipitinus	III.	
			L.Æmylius Mamertinus	III.	
			M.Trebonius Flauus		

Olympiades	An. ab vr. cō.				
100			Sp.Papyrius		*Hos duos Papyrios Liuius ait nouos Trib.mil. quare nos nullum adpoſuimus numerum.*
			L.Papyrius		
		TRIB.	Ser.Cornelius Maluginenſis	III.	
1	373	MIL.	Q.Seruilius Fidenàs		
			C.Sulpitius Peticus		
			L.Æmylius Mamertinus	IIII.	
			M.Furius Camillus	VII.	
			A.Poſthumius Regillenſis		
		TRIB.	L.Poſthumius Regillenſis		
2	374	MIL.	L.Furius Medullinus		*Hic Furius iuuenis cū Camillo certamen ſuſcepit.*
			L.Lucretius Tricipitinus	IIII.	*His ſeptimum Trib.quidam adijciunt L.Valerium*
			M.Fabius Ambuſtus		*Potitum IIII.at Liuius non habet.*
			L.Valerius Publicola	V.	
			P.Valerius Potitus	III.	
		TRIB.	Cn.Sergius Fidenàs	II.	
3	375	MIL.	Licinius Menenius Lanatus	II.	
			P.Papyrius		*Alter eſt is qui anno 373.*
			Ser.Cornelius Maluginenſis	IIII.	
			P.Manlius Capitolinus		
			C.Manlius Capitolinus		
		TRIB.	L.Iulius Tullus		
4	376	MIL.	C.Sextilius		
			M.Albinus		*Plebei hi tres.*
			L.Antiſtius		
101			Sp.Furius Medullinus		
			Q.Seruilius Fidenàs	II.	
		TRIB.	Licinius Menenius Lanatus	III.	
1	377	MIL.	P.Clœlius Craſſus.		
			M.Horatius Puluillus		*Quidam C.pro M.habent.*
			L.Geganius Macerinus		
			L.Æmylius Mamertinus	V.	
			P.Valerius Potitus	IIII.	
		TRIB.	C.Veturius		
2	378	MIL.	Ser.Sulpitius Rufus	V.	
			L.Quintius Cincinnatus	II.	
			C.Quintius Cincinnatus		
3	379		QVINQVENNIO MAGISTRATVVM SOLITVDO VRBEM TENVIT, INQVIT LIVIVS. ET PLEBE REFICIENTE DVOS TRIBVNOS, LICINIVM STOLONEM. LVCIVMQVE SEXTIVM LATERANVM, ET HIS COMITIA		

Olympiades		An. ab vr. cō.		
	4	380	TRIBVNORVM MILITVM PERPETVA INTERCESSIONE TOLLENTIBVS, NEC SEGNIVS RESISTENTIBVS PATRIBVS OB TREIS, QVAS ILLI PROMVLGARVNT, LE-	
102	1	381	GES. QVARVM PRIMA FVIT, DE ÆRE ALIENO MINVENDO. ALTERA, DE MODO AGRORVM FINIENDO. PO-	
	2	382	STREMA, DE COMMVNICANDO CVM PLEBE CONSVLATV ET	
	3	383	CÆTERA.	
	4	384	L.Furius Medullinus II. A.Manlius Capitolinus TRIB.Ser.Sulpitius Rufus VI. MIL. Ser.Cornelius Maluginenſis V. A.Valerius C.Valerius	*Si is eſt qui anno 372.erit IIII.* *His Valerijs nihil adijcit Liuius cognominis.*
103	1	385	Q.Seruilius Fidenas III. C.Veturius II. TRIB.A.Cornelius Coſſus MIL. M.Cornelius Maluginenſis Q.Quintius Capitolinus M.Fabius Ambuſtus II.	*Liuius nulla adijcit cognomina,offenſus opinor nominū multitudine. Et ſanè his tot annis nimiū eſt nominum.*
	2	386	T.Quintius Capitolinus II. Ser.Cornelius Maluginenſis VI. TRIB.Ser.Sulpitius MIL. Sp.Seruilius Structus L.Papyrius Craſſus L.Veturius Craſſus Cicurinus	*Quidam Prætextatū hunc Sulpitium vocant,ac IIII. adiungunt,cū in prioribus nulla Prætextati mentio. Neq; vero ſuffectio hic locum habuit in tanta turba.*
	3	387	P.Valerius Potitus. V. TRIB.C.Licinius Stolo MIL.	*Reliquorum nomina non inuenio,ac ne horū quidem ſuo in loco.Potitus ſanè VI.etiā à Liuio dicitur ſequēti anno,cū nuſquam V.dicatur,& C.Licinius Stolo,qui à P.Manlio Dictatore Magiſter equitum dictus eſt dicitur antea fuiſſe Trib.mil.conſu.poteſtate,cum nuſquam eius ſit nomen toto hoc Catalogo. Adiuuat hanc opinionē nonus ille annus quo Tribuni L.Sextius ac Stolo ſe iam in aciem aduerſus optimates maximo priuato periculo,nullo publico emolumēto ſtare conquerebantur.*

Olympiades	An. ab vr. cō.				
4	388	TRIB. MIL.	A.Cornelius Coſſus M.Cornelius Maluginenſis M.Geganius Macerinus P.Manlius Capitolinus L.Veturius Craſſus Cicurinus P.Valerius Potitus	II. II. II. II. VI.	
104 1	389	COSS.	L.Æmylius Mamercus L.Sextius Lateranus		PRIMVS EX PLEBE COS .lxiij c.
2	390	COSS.	Q.Seruilius Hala L.Genutius Auentinenſis		Camilli mors
3	391	COSS.	C.Sulpitius Peticus C.Licinius Stolo Caluus		*Quidam hunc Potitū, quidam Bethycum, nonnulli Pythicum vocant. Atque haud ſcio num ille ſit qui anno 373. Trib. mil. fuit.*
4	392	COSS.	C.Genutius Auentinenſis L.Æmylius Mamercus	 II.	*Vide Diodorū Siculū in Philippo ex quo collationē Olympiadū huc poſuimus. Sed ille more græco ſecūdū Olympiadas numerat Coss. Nos contra ſecūdū Coss. Olympiadas.*
105 1	393	COSS.	Q.Seruilius Hala L.Genutius Auentinenſis	II. II.	*Diodorus hunc Genutiū. Q. vocat, ſicut præcedentis anni Cn. pro C. verū Græci in prænominibus non admodum diligentes vt videre eſt apud illos.*
2	394	COSS.	C.Sulpitius Peticus C.Licinius Stolo Caluus	II. II.	T.Manlii ſingulare cum *Gallo certamen.*
3	395	COSS.	M.Fabius Ambuſtus C.Petilius Balbus		*Libo Viſolus, duo hæc cognomina alij adijciunt.*
4	396	COSS.	M.Popilius Lenás Cn.Manlius Capitolinus Imperioſus		*Diodorus C. vocat. Quod ſi is eſt Torquati pater nō C. ſed L. eſſet, vt Liuius eum, Valerius ac Cicero li. 3. Officiorum vocant.*
106 1	397	COSS.	C.Fabius Ambuſtus C.Plautius Proculus		*Quidā Codi. Cn. habēt. Diodorus M. ſed Liuius addidiſſet II. Plotius dicitur apud Diodorū cognatione o & au. Et proculus hic cognomen quod alibi prænomen.*
2	398	COSS.	C.Martius Rutilius Cn.Mālius Capitolinus Imperioſus	 II.	*Vide huius Olympiadis annum hunc apud Pli. li. 36. ca. 6. Sed errore haud dubie codicum. Quidam & hic & in ſequentibus Rutilum vocant hunc Martium.* *Quidā hoc Anno T. Māliū legūt. Quod āno 401. & 406. T. Mālius Dictator factus ſit, quod veriſimile nō videt de eo q nūquā Cos. antea, & hūc II. Cos. faciūt Anno 408.*
3	399	COSS.	M.Fabius Ambuſtus M.Popilius Lenás	II. II.	

Olympiades		An. ab vr. cō.		Notae
	4	400	C.Sulpitius Peticus III. COSS. M.Valerius Publicola	*Vide hos annos apud Liuium li.7. Vnus.n.numerus illic claudicat, cũ ait, Ablato poſt nonũ annum à plebe conſulatu. poſt vndecimum legẽdũ. Quod error facile incidit alternatione numerorum xi. ac ix.*
107	1	401	M.Fabius Ambuſtus III. COSS. Quintius Capitolinus	*De hoc dubitatum in quibuſdam annalibus inuenio ac pro eo M. Popilium inquit Liuius.*
	2	402	C.Sulpitius Peticus IIII. COSS. M.Valerius Publicola II.	
	3	403	P.Valerius Publicola COSS. C.Martius Rutilius II.	*Hoc anno Grçciam vexatam à Philippo Alexandri Magni parente, ſcribit Pli.li.2.ca.27. In Diodoro eſt M.Fabius, errore fortaſſis codicum.*
	4	494	C.Sulpitius Peticus V. COSS. T.Quintius Pænus	*Cæſonem etiam cognominatum à quibuſdam ait Liuius hunc Quintium.*
108	1	405	M.Popilius Lenás III. COSS. L.Cornelius Scipio Aruina	*Plin.li.2.ca.25. Olympiada centeſimã octauã comparat ad annos 398. ſed eo in loco puto legendũ centeſima ſexta anno ſecundo.*
	2	406	L.Furius Camillus COSS. Ap.Claudius Craſſus	*In Diodoro hic Coss. nomina inuerſa reperiũtur, nũc anticipantia noſtrũ ordinẽ, nũc ſequẽtia. Quod admonẽdũ duximus, ne ea res lectorẽ moraret, turbaretue. Meminit alũ ho-* M.Valerii cũ Gallo pugna. *(rũ Coss. Gell.li.9.ca.xi.*
	3	407	M.Valerius Publicola Coruinus COSS. M.Popilius Lenás IIII.	
	4	408	T.Manlius Torquatus COSS. C.Plautius Venox	*Qui anno 398. T. Manliũ legunt, hoc loco Cn. Mãlium II. legunt, ſanè apud Liuiũ T. Manlius hic II. Cos. dicitur qui antea nuſquam poſitus ab eo, ſi codices non fallunt.*
109	1	409	M.Valerius Coruinus II. COSS. C.Petilius Balbus II.	*Libo Viſolus adijcitur alibi, vt antea anno vrbis 395.*
	2	410	M.Fabius Dorſuo COSS. Ser.Sulpitius Camerinus	
	3	411	C.Martius Rutilius III. COSS. T.Manlius Torquatus II.	*In Liuij codicibus adiectũ erat II. cum tamen eundẽ anno 408. Liuius etiam II. Cos. exhibeat, ſed codices errant.*
	4	412	M.Valerius Coruinus III. COSS. A.Cornelius Coſſus	Bellum Samniticum
110	1	413	Q.Seruilius Hala III. COSS. C.Martius Rutilius IIII.	
	2	414	L.Æmylius Mamercus COSS. C.Plautius Venox II.	*Nouus hic eſt, quãquam alij hunc Mamercum, illum autem anno 389. Mamertinum vocant.*

Olympiades		An. ab vr. cō.		Notae
	3	415	T. Manlius Torquatus III. COSS. P. Decius Mus	Meminit Cicero li. 3. Officiorum horum Coſſ. Decii patris deuotio.
	4	416	T. Æmylius Mamercus COSS. Q. Publius Philo	Diodorus Tyberium vocat, alij non Mamercum ſed Mamertinum cognominant.
111	1	417	L. Furius Camillus II. COSS. C. Menius Nepos	Huius Coſ. meminit Pli. li. 34. ca. 5. ſed vno anno noſter numerus anticipat. Quidam hunc Manlium, alij Menenium vocant, ſed haud ſcio ꝗ bene.
	2	418	C. Sulpitius Longus COSS. P. Ælius Pætus	
	3	419	L. Papyrius Craſſus COSS. Cæſo Duillius Helua	Huj. Coſſ. meminit Cic. lib. 9. ep. 21.
	4	420	M. Valerius Coruinus IIII. COSS. M. Attilius Regulus Calenus	
112	1	421	T. Veturius Caluinus COSS. Sp. Poſthumius Albinus	Hic poſt Caudinam pacem Anno 433. factam etiam Caudinus dictus eſt, non magna ipſius laude.
	2	422	L. Cornelius Scipio Aruina II. COSS. Cn. Domitius Caluinus C. Domitius habēt quidā codices, ac etiā Diodo.	Diodorus Caſſiodoruſq; A. Corneliū habēt. Tu vide vtrū fuiſſe putes, qui anno 405. an q anno 412. Cęterū alij hic annū ſine Coſſ. inſerunt, cuius Liuius ne verbo quidem meminit, & Diodori ordo non admittit.
	3	423	T. Valerius COSS. M. Claudius Marcellus	De cognomine huius Valerij etiā Liuius variatū in annalibus fatetur, Potitus ne an Flaccus vocetur. Oroſius ſanè li. 3. ca. 3. Flaccus habet. Porrò Diodorus Caſſiodoruſq; prænomen habent C. non T.
	4	424	L. Papyrius Craſſus II. COSS. L. Plautius Venox	Caſſiodorus C. habet pro L.
113	1	425	L. Æmylius Mamercus Priuernás COSS. C. Plautius Decianus	Alij Cn. vocant.
	2	426	P. Cornelius Scapula COSS. P. Plautius Proculus	Barbatū aliud cognomen addunt alij. C. habet Caſſiodorus.
	3	427	L. Cornelius Lentulus COSS. Q. Publius Philo II.	In Diodoro erat Popilius, ſed errore cod. vt publius maiore errore, quippe quod prænomen eſt.
	4	428	L. Papyrius Mugillanus vel Curſor COSS. C. Pætilius Balbus III.	Ita Liuius. Et hic Libo Viſolus cognominatus.
114	1	429	L. Furius Camillus III. COSS. D. Iunius Brutus Scæua	

Olympiades		An. ab vr. cō.			
	2	430	L. Papyrius Curſor Dictator ſine COSS.		*Alios ſecuti hos poſuimus, cū tamē Liuius ne verba quidē meminerit eius anni, ſed præcedente anno eorū fecit mentionem*
	3	431	COSS. C. Sulpitius Longus Q. Ælius Cæritanus	II.	*Mire in Liuij codicibus hoc nomen variatum, quidā Æmylium, quidam Aulum appellatum contendunt.*
	4	432	COSS. Q. Fabius Rutilianus L. Fuluius Curuus		*Pli. Liuius atq; Valerius hunc Rutilianum vocant, Plutarchus in Pompeio Rullum, quidā Rollianū. Hic Maximi nomen adeptus anno ab vr. cō. 450. vt libro nono ad finem narrat Liuius. Papyrij Dictatoris Magiſter Equitum, Ambuſti filius, Q. Gurgitis pater. Vide num Plin. de hoc li. 7. ca. 43. loquatur.*
115	1	433	COSS. T. Veturius Caluinus Sp. Poſthumius Albinus	II. II.	Caudina pax. *Meminit Cicero li. 3. Off. & in Catone. Quod iō admonēdū duximus, q in Off. nūeri additi reperiāt, in Cato. vera omiſſi.*
	2	434	COSS. L. Papyrius Curſor Q. Publilius Philo	II. III.	
	3	435	COSS. L. Papyrius Curſor Q. Ælius Cæritanus	III. II.	Quidam annales habent Mugillanus
	4	436	COSS. M. Follius Flaccinator L. Plautius Venox	 II.	*Plin. li. 13. ca. 3. de Plautio bis Cos.*
116	1	437	COSS. Q. Æmylius Barbula C. Iunius Brutus Bubulcus		
	2	438	COSS. Sp. Nautius Rutilius M. Popilius Lenás		
	3	439	Q. Fabius Dictator ſine COSS.		*Liuius duorū Dictatorum hoc anno meminit, ſed locus corruptus eſt, vt diligēter legēti ſatis luculēter apparet. Alij ſeptimo poſt anno. Dictatorē cum Magiſtro equitū fuiſſe ſine Coss. ponunt, cum Liuius Fabio continuatum honorem manifeſte fateatur.*
	4	440	COSS. L. Papyrius Curſor Q. Publilius Philo	IIII. IIII.	*Liuius huius Anni Coss. nomina omiſit, nos ex Caſſiodoro adpoſuimus.*
117	1	441	COSS. C. Sulpitius Longus M. Pætilius Libo		*Si non eſt alius ab eo qui anno 431. adijciendum III.*
	2	442	COSS. L. Papyrius Curſor C. Iunius Brutus Bubulcus	V. II.	Appii Cenſura, *qui poſtea cæcus.*
	3	443	COSS. M. Valerius Maximus P. Decius Mus		
	4	444	COSS. Q. Æmylius Barbula C. Iunius Brutus Bubulcus	II. III.	

Olympiades		An. ab ur. cō.		
118	1	445	Q. Fabius Rutilianus II. COSS. C. Martius Rutilius	*Cenſorinus etiam alio cognomine ab aliis dicitur*
	2	446	Q. Fabius Rutilianus III. COSS. P. Decius Mus II.	*Fabio continuatū Conſulatum ob egregie domitā Hetruriā Liuius fatetur, ergo nō recte hic annū inſeruere alii Dictatoris abſq; Coſſ. quod paulo ante etiā admonuimus.*
	3	447	Ap. Claudius Craſſus COSS. L. Volumnius Flamma	*Huius ſequētisq; ani Coſſ. omiſſos ait Liuius a Piſone. At Cicero ī Catōe nō omiſit. Sunt ēt apud Caſſiodoꝝ. Hic Cēſor ille eſt, poſtea Cæcus, eius filius fit Coſ. Anno. 485. At qui ē Anno 504 nepos eius eſt, authore Plin. li. 15. ca. 1. Violenſis etiam hic volumnius a quibuſdam nominatur.*
	4	448	P. Cornelius Aruina COSS. Q. Martius Tremulus	
119	1	449	L. Poſthumius Megellus COSS. T. Minutius Augurinus	
	2	450	P. Sulpitius Auerrio COSS. P. Sempronius Sophus Longus	*Plin. li. 33. ca. 1. ſi numerus bene habet, de his Coſſ. duobus annis diſtat ab hac ſupputatione, ſed videtur Dionyſii rationem hic ſecutus.*
	3	451	Ser. Cornelius Rufus COSS. L. Genutius Auentinenſis	
	4	452	C. Æmylius Paulus COSS. M. Liuius Denter	*Quidam libri Q. Æmylium habent, Caſſiod. L.*
120	1	453	M. Valerius Coruinus V. COSS. Q. Apuleius Panſa	
	2	454	T. Manlius Torquatus COSS. M. Fuluius Pætus	M. VALERIVS CORVINVS VI. *Plin. li. 7. ca. 48. ait inter primū ſextūq; Coruini cōſulatum interceſſiſſe annos 46. Idem Cicero in Catone. Plutarchus in Mario. 45. ſi codex non fallit. Noſtra ſupputatio cum Plinio et Cicerone conuenit.*
	3	455	L. Cornelius Scipio COSS. Cn. Fuluius Centumalus	
	4	456	Q. Fabius Maximus Rutilianus IIII. COSS. P. Decius Mus. III.	*Hic Maximi nomen additur, quippe quod anno. 450. meruit.*
121	1	457	Ap. Claudius Craſſus II. COSS. L. Volumnius Flamma II.	
	2	458	Q. Fabius Maximus Rutilianus V. COSS. P. Decius Mus IIII.	Decii filii deuotio.
	3	459	L. Poſthumius Megellus II. COSS. M. Atilius Regulus	*Caſſiodorus L. prænomen habet, vt ſit qui anno. 449. Plures etiam hos Megillos non Megellos vocatos, contendunt.*

Olympiades		Anno ab ur. cõ.	Consules	
	4	460	L.Papyrius Curſor COSS. Sp.Caruilius Maximus	Hic ſupeioris Curſoris filius fuit. vt patet ex Plin.li.7.ca.vltimo.
122	1	461	Q.Fabius Max.F.Gurges COSS. D.Iunius Brutus Sceua	Hic Fabius Rutiliani filius fuit, Ambuſti nepos, vt Plin.teſtatur li.7.ca.41. SECVNDA
	2	462	L.Poſthumius Megellus III. COSS. C.Iunius Brutus	DECAS
	3	463	P.Cornelius Rufinus COSS. M.Curius Dentatus	Ex huius familia. L.Sylla fuit. Huius Curii Conſulatū Cicero in Catone ait quinquennio fuiſſe poſt filij Decij deuotionem.
	4	464	M.Valerius Coruinus COSS. Q.Cæditius Noctua	Hic Valerius illius Coruini progenies videtur. Nam ꝙ alij VI. addiderunt, non probatur. Quippe Coruinus VI. fit Cos. Anno 454. Torquato ſubrogatus, hic ergo VII. fieret Cos. Atqui C.Marius primus fuit Romæ ſepties Cos. vt author eſt Plutarchus. Preterea numerus annorum a primo Coruini Cõſulatu ad ſextum, non patitur vt hic ponamus VI.
123	1	465	Q.Martius Tremulus II. COSS. P.Cornelius Arunna II.	
	2	466	M.Claudius Marcellus COSS. C.Nautius Rutilius.	
	3	467	M.Valerius Maximus COSS. C.Ælius Pætus	Haud ſcio, ille ne ſit qui anno 443. an alius.
	4	468	C.Claudius Caninius COSS. M.Æmylius Lepidus	
124	1	469	C.Seruilius Tucca COSS. L.Cæcilius Metellus	Caſſiodorus habet Cælius pro Cæcilius, ſed errore codicum.
	2	470	P.Cornelius Dolabella Maximus COSS. Cn.Domitius Caluus	Meminit huius anni Plin.lib. 16.ca.x.
	3	471	C.Fabritius Luſcinus COSS. Q.Æmylius Papus	BELLVM CVM REGE PYRRHO. Vide Plin.li.7.ca.vltimo, de hoc anno.
	4	472	L.Æmylius Barbula COSS. Q.Martius Philippus	Hoc anno primum elephantos vidit Italia, inquit Pli.li.8.ca.6
125	1	473	P.Valerius Leuinus COSS. T.Coruncanus	Huius multa mentio apud Ciceronem. Quidã non Titum ſed Tyberium vocatum putant. Error ex litera, t, oriri facile potuit.
	2	474	P.Sulpitius Auerio COSS. P.Decius Pyrrhicus	Idem nomen eſt Anno.450. Hoc anno Ap.Claudius Cæcus orationem habuit, ne cum rege Pyrrho pax fieret, authore Cicerone in Catone.

Olympiades		An. ab ur. cō.			Notae
	3	475	COSS.	C.Fabritius Luſcinus II. Q.Æmylius Papu II.	
	4	476	COSS.	P.Cornelius Rufinus II. C.Iunius Brutus II.	*Gellius huius Ruſini meminit li.4.ca.8.*
126	1	477	COSS.	Q.Fabius Gurges II. C.Genutius Clepſina	
	2	478	COSS.	M.Curius Dentatus II. L.Cornelius Lentulus	*Pleriq; libri veteres Manium Curium pro M.hunc vocant, neq; certum eſt, errore ne id fiat, an Manium pro Marcum dixerint vetuſtiores, vt Vetuſium pro Veturium.*
	3	479	COSS.	Ser.Cornelius Merenda M.Curius Dentatus III.	*Hoc anno in Triumpho (M.Curii, vt puto) elephātes Roma primum vidit, ait Plin.li.8.ca.6.*
	4	480	COSS.	C.Fabritius Luſcinus II. C.Claudius Cinna	
127	1	481	COSS.	L.Papyrius Curſor II. Sp.Carutilius Maximus II.	*Carvilium Carbiliumq; varie ſcriptum reperias, propter cognationem b, ac u, conſonantium*
	2	482	COSS.	C.Quintius Claudus L.Genutius Clepſina	
	3	483	COSS.	C.Genutius Clepſina II. Cn.Cornelius Laſina	
	4	484	COSS.	Q.Fabi⁹Maximus Pictor L.Quintius Gulo	*Huius meminit Plin.li.33.ca.3. vbi impudens mendū in oībus, quotquot nos vidimus, exemplaribus. Argentū (inquit) ſignatū eſt Anno vrbis D.LXXXV. Cum legendū ſit, quadringenteſimo octogeſimo IIII. Quod ſi Fabius Verrucoſus quartus fuit nomine Maximi a Rutiliano, qui primus id nominis in ea habuit familia, puto hunc eſſe ex eorum numero.*
128	1	485	COSS.	P.Sempronius Sophus Ap.Claudius Ruffus	
	2	486	COSS.	M.Attilius Regulus Seranus L.Iulius Libo	
	3	487	COSS.	M.Fabius Pictor Decius Iunius Pera	
	4	488	COSS.	M.Valerius Maximus Q.Mamilius Vitulus	
129	1	489	COSS.	Ap.Claudius Pulcher Caudex Q.Fuluius Flaccus	INITIVM PRIMI BEL. PVNICI. *Polybius lib.1. ait Romanos primum mare ingreſſos Olympiade .129. Diony. autem Anno tertio centeſimę viceſimę octauę Olympiados.*

Olympiades		An. ab ur. cō.		
	2	490	M.Valerius Maximus II. COSS. M.Octacilius Craſſus Meſſala	Vide Plin.li.35.ca.4.& li.7.ca.vltimo,tum compara locos,vter ex altero emendandus.
	3	491	L.Poſthumius Megellus COSS. Q.Manilius Vitulus II.	
130	4	492	L.Valerius Flaccus COSS. L.Octacilius Craſſus	T.Octacilium vocat Polyb.li.1.ſed in prænominibus ipſius codex ſæpe errat.
	1	493	Cn.Cornelius Scipio Aſina COSS. C.Duillius	Vnus,quod ſciam,Florus hūc Cn.vocat,omnes alij C.
	2	494	C.Aquilius Florus COSS. L.Cornelius Scipio	
	3	495	C.Sulpitius Paterculus COSS. A.Attilius Calatinus	Polybii codex habet Rutilium,ſed non placet.
131	4	496	Cn.Cornelius Blæſus COSS. M.Attilius Regulus Scranus II.	Poly.hoc āno captū ait Regulū,qui fuit bis Cos.authoribus Plinio ac Cicerōe,antea anno vrbis 486.& hoc an.quare alius ē C.Attilius Regulus Anno vrbis 503.
	1	497	Q.Cæditius Longus COSS. L.Manlius Regulus	
	2	498	M.Æmylius Paulus COSS. Ser.Fuluius Nobilior	
	3	499	C.Cornelius Scipio COSS. A.Attilius Calatinus II.	Hic Scipio alius videtur ab eo, qui captus turpiter a Pœnis anno vrbis 493. Aquiliū hunc vocat Polyb.ſi codex non errat.Cicero Attilij huius meminit,vt puto,in Catone poſt Valerium Coruinum.
132	4	500	Cn.Seruilius Cæpio COSS.C.Sempronius Blæſus	
	1	501	C.Aurelius Cotta COSS.P.Seruilius Geminus	
	2	502	L.Cæcilius Metellus COSS. C.Furius Placidus	Meminit huius anni Plin.li.8.ca.6.Polybius ait hunc decimumquartum huius belli annum. Curius habet Polybius pro Furius.
	3	503	C.Attili⁹ Regulus Scranus COSS. L.Manlius Volſo	Hic nō eſt ille Regulus qui ad ſuppliciū eſt profectus,vt fidē hoſti datā conſeruaret. Quippe ſex ante annos captus erat,ſi Polybio credimus,& a Carthaginēſibus miſere occiſus.
	4	504	Ap.Claudius Pulcher Cæci Nepos COSS. L.Iunius Pullus	Plin.lib.15.ca.1.horum meminit. Cæterum eo in loco legendum, quingēteſimo quarto,non quinto. Gell.autem lib.x.ca.6.huius ſororem Cæci filiam vocat, haud ſcio ꝗ bene. hic enim male aduerſus Pœnos pugnauit non Ap.Claudius Caudex,vt ex Floro ac Polybio plane intelligitur.

Olympiades		An. ab ur. cõ.		
133	1	505	P. Seruilius Geminus II. COSS. C. Aurelius Cotta II.	
	2	506	L. Cæcilius Metellus II. COSS. M. Fabius Buteo	*Huius Metelli meminit bis Cicero in Catone, cum Cato puer vidiſſe ſe ait. Quod fieri facile potuit, cum hic diu poſtea vixerit, vt eodem loco ait Cato.*
	3	507	M. Fabius Licinius COSS. M. Octacilius Craſſus Meſſala II.	*Gellius, li. x. ca. 6. aliter nominat alterum Coss. Acilium pro Octacilio.*
	4	508	M. Fabius Buteo II. COSS. C. Attilius Balbus	
134	1	509	A. Manlius Atticus COSS. C. Sempronius Blæſus II.	
	2	510	C. Fundanius Fundulus COSS. C. Sulpitius Gallus	
	3	511	C. Luctatius Catulus Cæreonius COSS. A. Poſthumius Albinus	*Horum Coss. meminit Hanno apud Liuiũ li. 3. ſecũdi belli Punici. Vidẽtur enim Carthaginenſes a C. victi pace vero ſequente anno firmatam habuiſſe.*
	4	512	Q. Luctatius Catulus Cercus COSS. A. Manlius Atticus II.	*Et hos quidẽ Liuius li. vltimo ſecundi belli Punici nõ ita longe a fine memorat. At in prænoĩbus hoꝝ duoꝝ Luctatioꝝ ingẽs error eſt in omnibus propemodũ codicibus.*
135	1	513	C. Claudius Cento COSS. M. Sẽpronius Tuditanus	*Cicero in Catõe, vbi de Liuio Andronico, nõ vbi de Maximo, horum Coss. meminit. At omnia exemplaria pro Centone habent Cethego, decepti Coss. de Maximo. Theodorus Gaza cum hæc verteret, ac temporum rationem diſſidere videret, Coss. nomina omiſit.*
	2	514	C. Manlius Lucinnus COSS. Q. Valerius Flaccus	*Manilium vocant alij.*
	3	515	T. Sempronius Gracchus COSS. P. Cornelius Falco	
	4	516	L. Cornelius Lentulus Caudinus COSS. Q. Fuluius Flaccus	
136	1	517	C. Licinius Varus COSS. P. Cornelius Lentulus Caudinus	
	2	518	T. Manlius Torquatus COSS. C. Attilius Balbus II.	*Vide num hi ſint Coss. quibus Iani templũ II. clauſum, quorum Plutarchus in vita Numæ Pompil. meminit, & Manlii item Liuius in eodẽ Numa. In Plutarchi itẽ codice eſt M. Attilius pro C. altero hic Cos.*
	3	519	L. Poſthumius Albinus COSS. Sp. Caruilius Maximus	

Olympiades		An. ab ur. cō.		
	4	520	Q. Fabius Maximus Verrucoſus COSS. M. Pomponius Matho	*Cognomen Maximi a Rutiliano habet, quare nequaquam omittendum. Verrucoſum autem appellat tum Plutarchus, tum Plin. li. 34. ca. 7.*
137	1	521	M. Æmylius Lepidus COSS. M. Oblitius Malleolus.	*Hoc anno natus Cato Cenſorinus.*
	2	522		*Hic deſunt nobis huius anni Coss. Quod unde obiicimus, longū eſſet enumerare, authoribus tamē certis, Dionyſio, Cicerone ac Plinio moti, hūc ſecuti ſumus ordinē, omittentes Coss. quos alij tertio anno ſecundi belli Pun. poſt Flāminiū ac Seruilium poſuere, videlicet M. Attiliū Fabianū ac Cn. Seruilium Muſitanum, atq; id etiam authoribus Polybio, ac Plinio ac Liuio fecimus.*
	3	523	M. Pomponius Matho II. COSS. C. Papyrius Maſſus	*Hoc primum anno Romæ diuortium fuiſſe teſtatur Dionyſius li. 2. in Romulo. Conueniunt autem anni nobiſcū in noſtra ratione, duorum anticipatione annorum.*
	4	524	M. Æmylius Barbula COSS. M. Iunius Pera	
138	1	525	L. Poſthumius Albinus II COSS. Cn. Fuluius Centumalus	*In Polybio vtriusq; Cos. prænomen variatum eſt, ſed parum moueor.*
	2	526	Q. Fabius maximus Verrucoſus II. COSS. Sp. Caruilius Maximus II.	*Horum Coss. meminit Cicero in Catone, vbi de laudibus Q. Fabii Max.* *Puto hunc Caruiliū eſſe, qui Romę primus diuortium fecit, de quo Gellius li. 4. ca. 3. & Valerius li. 2. ca. 1. quanquam in annis minime conueniunt.*
	3	527	P. Valerius Flaccus COSS. M. Attilius Regulus	Bellum Gallicum.
	4	528	L. Apuſtius COSS. M. Valerins Leuinus	
139	1	529	C. Attilius Regulus COSS. L. Æmylius Paulus	*Meminit horum Plin. li. 3. ca. 19. quanquam codices quidam eo in loco mire errant.* *Hic Æmylius, ſiue Paulus, vt Plin. vocat, ſiue Papus, vt alij, cognominādus, certe hoc bello Gallico periit, vt author eſt Polyb. li. 2.*
	2	530	T. Manlius Torquatus II. COSS. Q. Fuluius Flaccus II.	
	3	531	C. Quintius Flamminius COSS. P. Furius Philo	*Philus pro Philo legendum puto, Nam apud Liuiū li. 2. de ſecūdo bello Punico, P. Furii Phili, viri cōſularis filij, mētio eſt. Et apud Ciceronē Phili cum Paulis, Catonibus, Scipionibus, ac cęteris magnis nominantur in Lęlio.*
	4	532	M. Claudius Marcellus COSS. Cn. Cornelius Scipio Caluus	*C. eſt prænomen in Polybio.*
140	1	533	P. Cornelius Aſina COSS. M. Minutius Rufus	
	2	534	L. Veturius Leuina COSS. C. Luctatius Scæuola	

Olympiades		An. ab ur. cō.		
	3	535	M.Liuius COSS. L.Æmylius Paulus	• *Horũ meminit Plin.li.29.ca.1.cum numero etiam huius anni, vnde clare patet, Plinium hunc noſtrũ habuiſſe ordinem.* • *Cęterum hic M.Liuius poſtea Salinator dictus eſt.*
				DECAS TERTIA
	4	536	Initium ſecundi bell.Pun. P.Cornelius Scipio COSS. T.Sempronius Lõgus	*Polybius lib 3.ait Anno primo centeſimę quadrageſimę Olympiados Saguntũ expugnatum, ac deinde poſtero anno Annibalẽ in Italiam veniſſe. Secutus videtur Dionyſii ſupputationem, quæ hãc Liuii duobus pręuenit anuis.*
141	1	537	Cn.Seruilius Geminus COSS. C.Quītius Flāminius II.	*Tertio anno Olymdiados centeſimę quadrageſimę in Thraſimeno cum Pœnis conflictum ait Polyb.li.5. vbi rurſus duobus anticipat annis. Porro idem cum Liuio fatetur M.Attilium Regulum ſubrogatum Flāminio, ac anno ſequẽti Procoss.res geſſiſſe, quare nullus hic inſerendus propter eos annos.* *M. Attilius Regulus II.ſuff.*
	2	538	L.Æmylius Paulus II. COSS. C.Terentius Varro	*Hic Scipionis Aemyliani auus fuit, cuius identidem meminit Cicero, & quarto ante anno Cos.cũ M.Liuio, nõ C.Lęlio, vt deprauate legitur in T.Liuio. periit autem apud Cannas.* Cannenſis pugna.
	3	539	L.Poſthumius Albinus III. COSS. T.Sempronius Gracchus	*M.Claudius Marcellus II.* *Q.Fabius Max.Verruco. III. Poſthumio ſuffecti*
	4	540	Q.Fabius Maximus Verrucoſus IIII. COSS. M.Claudius Marcellus III.	*Caſſiodorus habet.II.ſed non numerat Conſulatum quẽ vitio creatus non geſſit:*
142	1	541	Q.Fabius Maximus Verrucoſi filius COSS. T.Sempronius Gracchus II.	*Cato apud Ciceronẽ de Senect. Maximi filium Marcum nominat, ſed errore, vt ſuſpicor, codicum. Nam & Liuius & Gellius Q.vocant.*
	2	542	Ap.Claudius Pulcher COSS. Q.Fuluius Flaccus III.	
	3	543	P.Sulpitius Galba COSS. Cn.Fuluius Centumalus	*Quidam etiã hunc Sulpitium, Maximum cognominãt, Liuius cum nullũ antea Curulem Magiſtratum geſſiſſe fatetur.* *In oĩbus Liuii codicibus numerus omiſſus eſt, vt ſit alius ab eo q Cos. fuit Anno vrbis.525. Alii aũt ponunt numerũ II.*
	4	544	M.Valerius Leuinus II. COSS. M.Claudius Marcellus IIII.	*Et huius Leuini numerus omiſſus eſt in Liuii codice, at ipſe Liuius li.9.huius belli ait, hũc bis Cos.fuiſſe, q̃re nõ ẽ omittẽdus.*
143	1	545	Q.Fabius Maximus Verrucoſus V. COSS.Q.Fuluius Flaccus IIII.	Tarentum recęptum.
	2	546	T.Quintius Criſpinus COSS. M.Claudius Marcellus V.	*Liuius obiter hic cãm reddit, cur Marcellus V.Cos.dicatur.*
	3	547	C.Claudius Nero COSS. M.Liuius Salinator II.	*Liuius hoc anno Olympię ludicrũ fuiſſe teſtatur in horu Coss. creatione, atq; ad id miſſum L.Manlium. per quod oſtẽditur, Dionyſii ſupputationẽ veriorẽ illa, quam ſecutus eſt Liuius.*
	4	548	L.Veturius Philo COSS.Q.Cæcilius Metellus	
144	1	549	P.Cornelius Scipio COSS.P.Licinius Craſſus	*Quidam etiam alterum cognomẽ adiecere Diues.*

Olympiades		An. ab ur. cō.		Consules	Annotationes
	2	550	COSS.	M.Cornelius Cethegus P.Sempronius Tuditanus	*Meminit hoꝝ Cicero, vbi de laudibus Q. Fabii Maximi, in Catone. Cęteꝝ de Liuio Andronico iidem in omnibus vulgatis exēplaribus per errorem, cum ii ſint qui anno. 513. quod etiam antea admonuimus.* Catonis Cenſorii quæſtura, authore Liuio.
	3	551	COSS.	C.Seruilius Capio Cn.Seruilius Geminus	*Cn. Seruilius Geminus, q̃ Coss. fuit anno vrbis. 537. occiſus dicitur apud Cānas, quapropter nō ē opus hic C. pro Cn. legere*
	4	552	COSS.	T.Claudius Nero M.Seruilius Geminus	
145	1	553	COSS.	C.Cornelius Lentulus P.Ælius Pætus	*Meminit horū Plin. li. 18. ca. 18. vbi cum Liuio eadē inuenies prænomina, etiamſi in Caſſiodoro alia ponantur. Et hoc anno idem Pliu. fatetur Hannibalem victum, cum ſuperiore ſcribat Liuius victum.*
	2	554	COSS.	Ser.Sulpitius Galba C.Aurelins Cotta	BELLVM MACEDONICVM CVM PHILIPPO. DECAS QVARTA
	3	555	COSS.	L.Cornelius Lentulus P.Iulius Appulus	*Hoc nomen fere deprauatum erat in codicibus, hic ad finem noni huius belli libri ſit prętor, At alii P. Villium Appulum Tribulum vocant.*
	4	556	COSS.	T.Q.Quintius Flamminius Sex.Ælius Pætus	*Hic Flāminius eius filius fuit, qui apud Thraſimenū periit, vt author eſt Plutarchus in Annibale.* Catonis Cenſorii Prætura. *Quidā addunt Catus alteꝝ cognomē ex Plin. li. 33. ca. xi. at ego puto eū loqui de eo qui Cos. Anno vrbis 187. propter verba quę ſtatim de Perſeo ſequuntur.*
146	1	557	COSS.	Cn.Cornelius Cethegus Q.Minutius Rufus	
	2	558	COSS.	L.Furius Purpureo M.Claudius Marcellus	
	3	559	COSS.	L.Valerius Flaccus M.Portius Cato	
	4	560	COSS.	P.Cornelius Scipio Africanus II. T.Sempronius Longus	*Horum parentes, inquit Liuius initio ſecundi belli Punici, vna fuerē Coss*
147	1	551	COSS.	L.Cornelius Merula Q.Minutius Thermus	
	2	562	COSS.	L.Quintius Flāminius Cn.Domitius Ænobarbus	*Hic T. Flāminii frater fuit, a Catone Cenſore Senatu motus vt de Senectute ipſe memorat apud Ciceronem.*
	3	563	COSS.	P.Cornelius Scipio Naſica M.Attilius Glabrio	*Caſſiodorus habet M. pro P. ſed contrarium eſt in Liuio, & apud alios. Hic Cn. Scipiōis proles fuit eius, qui cū P. fratre in Hiſpaniis periit, & vir opt. iudicatus a Senatu Rom.*
	4	564	COSS.	L.Corneli⁹ Scipio Aſiaticus C.Lælius Africanus	*Cognomē hoc Africanus erat ī pleriſq; Liuii codicibus li. 6. huius belli, at quidā deleuere. Nō eſt aūt hic Lęlius q apud Ciceronē, ſed apud Liuiū libris aliquot de ſecūdo bello Pun.*

Olympiades		An. ab vr. cō.			
148	1	565	COSS.	M.Fuluius Nobilior Cn.Manlius Volſo	*Huius anni meminit Plin.li.13.ca.13.abſq; Coſſ.*
	2	566	COSS.	M.Valerius Meſſala C.Liuius Salinator	*Meminit huius Cato apud Ciceronem non ita longe ab initio de Senectute.*
	3	567	COSS.	M.Æmylius Lepidus C.Quintius Flamminius	
	4	568	COSS.	Sp.Poſthumius Albinus Q.Martius Philippus	*Plinius li.35.ca.10.hos memorat Coſſ.*
149	1	569	COSS.	Ap.Claudius Pulcher. M.Sēpronius Tuditanus	*Hoc anno P.Scipionē ſuperiorē mortuum ait Cato apud Ciceronē de Senectute, Anno ante me(inquiens)Cenſorē mortuus eſt, nouem annis poſt meū Conſulatū, cum Cos. iterū, me Cos. creatus eſſet. Quo in loco paulo ante legēdum, quintus & trigeſimus, non tertius, quod obiter notandum duximus.*
	2	570	COSS.	P.Claudius Pulcher L.Portius Licinius	Nobilis Catonis Cenſura.
	3	571	COSS.	M.Claudius Marcellus II. Q. Fabius Labeo.	*Hic omiſſus videtur, ſed non recte, numerat, propterea quod liber tertius huius Decados amiſſus eſt.* Hannibalis mors, auth. Liuio.
	4	572	COSS.	Cn.Bœbius Pamphilus L.Æmylius Paulus	*Caſſiodorus ac vetuſti pleriq; codices Tamphilus habent. Alij putant hoc tempore Romanos non pauca a Græcis ſumpſiſſe, fortaſſis & quædam affectaſſe nomina peregrina, vt ſunt homines nouarum rerum cupidi.* *Hic Paulus eius progenies videtur, qui apud Cannas perijt.*
150	1	573	COSS.	P.Cornelius Lentulus Cethegus M.Bœbius Pamphilus	
	2	574	COSS.	Au.Poſthumius Albinus C.Calphurnius Piſo	
	3	575	COSS.	L.Manlius Accidinus Q.Fuluius Flaccus	*Horum Coſſ. meminit Plin.li.35.ca.3.cum numero etiam annorum.*
	4	576	COSS.	M.Attilius Volſo M.Iunius Brutus	*Cn.Manlium habet Caſſiodorus,*
151	1	577	COSS.	C.Claudius Pulcher T.Sēpronius Gracchus	QVINTA DECAS. *Cicero li.2.Off. Plutarchus itē, hunc Tyberiū non Titū vocant, error ex T. ſola litera. fuit aūt hic T. & C. Gracchorū pater.*
	2	578	COSS.	Cn.Cornelius Leuinus Q.Pætillus Spalo	
	3	579	COSS.	Q.Mutius Scæuola M.Æmylius Lepidus	

Olympiades		An. ab vr. c.		
	4	580	Sp. Poſthumius Paulus COSS. P. Mutius Scæuola	*Pli. li. 2. ca. 31. de his loqui puto, quãquam Q. Minutio apud eum pro P. Mutio legitur.*
152	1	581	L. Poſthumius Albinus COSS. M. Popilius Lenas	
	2	582	C. Popilius Lenas COSS. P. Cælius Ligo	*Vide Ciceronẽ li. 1. Officiorũ, vbi de Catonis filio militãe, de vtro loquat Popilio, niſi qs pro Popillio legendũ putet, Paulum Æmylium, vt planè ſuſpicor. Certe de Cos. huius tpis loquitur.* Bellum cum Perſeo.
	3	583	P. Licinius Craſſus COSS. C. Caſſius Longinus	*Pli. li. 7. ca. 4. horũ meminit. In Gellio li. 9. ca. 4. corrupte legitur Q. Licinius. Huius Craſſi Cato apud Ciceronẽ ſemel atq; iterum meminit, opinor.*
	4	584	C. Hoſtilius Mancinus COSS. C. Attilius Seranus	
153	1	585	Q. Martius Philippus II. COSS. Q. Seruilius Cæpio	*Meminit horum Cicero de Senectute, vbi de Ennij ætate, vbi pleriq; codices habent Scipione pro Cæpione.*
	2	586	L. Æmylius Paulus II. COSS. C. Licinius Craſſus	*Horum mentionẽ fecit Cicero in Lelio, vbi tamen non recte Luſcinio pro Licinio, legendum etiam apud eundem, vnà Coss. vnà Cenſores, bis collegæ.*
	3	587	Q. Ælius Pætus Catus COSS. M. Junius Pœnus	*De hoc Plin. videtur loqui li. 33. ca. 11.*
	4	588	C. Sulpitius Gallus COSS. M. Claudius Marcellus	*Huius Sulpitij multi meminere ſcriptores, Pli. li. 2. ca. 12. & Quintilianus li. 1. & alij.* *His Cuss. edita eſt Terentij Andria.*
154	1	589	T. Manlius Torquatus COSS. Cn. Octauius	*Terentij Hecyrã his Coss. ſecũdo datã ſcribũt, ſed nõ placuiſſe. Videtur Cicero de hoc loqui li. 1. Officiorum, vbi de Honorati hominis domu.*
	2	590	A. Manlius Torquatus COSS. Q. Caſſius Longinus	
	3	591	T. Sempronius Gracchus II. COSS. M. Iuuentius Helua	*His Coss. acta Terentij ἑαυτὸν τιμωρούμενος.* *Non eſt omittẽdus hic numerus, ſi Plutarcho credimus in vita Gracchorum, qui eum bis Cus. fuiſſe teſtatur.* *In Plinij li. 7. ca. 53. quidam Talpa, quidam Talua ſcribunt.*
	4	592	P. Scipio Naſica COSS. C. Martius Figulus	
155	1	593	M. Valerius Meſſala COSS. C. Fannius Strabo	*Terẽtij Eunuchus ac Phormio actæ. Meminit horũ Gell. li. 2. ca. 24. De hoc Fannio loq videtur Pli. li. 10. ca. 50. Atq; eo in loco, 12. legendum, non xl, vt quidam libri errant.*
	2	594	L. Anitius Gallus COSS. M. Cornelius Cethegus	*Terentij Adelphi acta his Coss.*

Olympiades		An. ab vr. cō.		
	3	595	COSS. Cn. Cornelius Dolabella, M. Fuluius Nobilior	*Huius numeri annorum vrb is meminit Pli. li. 7. ca. vltimo*
	4	596	COSS. M. Æmylius Lepidus, C. Popilius Lenás II.	
156	1	597	COSS. Sex. Iulius Cæſar, L. Aurelius Oreſtes	*Hos Coſs. ſeptem annis ante Punicum tertium bellum memorat Plin. li. 33. ca. 3.*
	2	598	COSS. L. Cornelius Lentulus, C. Martius Figulus II.	
	3	599	COSS. P. Cornelius Scipio Naſica, M. Claudius Marcellus II.	
	4	600	COSS. Q. Opimius, L. Poſthumius Albinus	
157	1	601	COSS. Q. Fuluius Nobilior, T. Annius Fuſius	*Vide quid ſibi velit hoc loco Caſſiodori ſynchroniſmus, & quę Flo. li. 47. de ineundis magiſtratibus habet.*
	2	602	COSS. M. Claudius Marcellus III., L. Valerius Flaccus	
	3	603	COSS. L. Licinius Lucullus, A. Poſthumius Albinus	
	4	604	COSS. L. Quintius Flamminius, M. Acilius Balbus	TERTIVM BELLVM PVN. *Cato apud Ciceronē fingitur his Coſs. docetus cum Scipione ac Lęlio. Meminit horū Pli. li. 7. ca. 36. quod ideo admonemus, q & apud hūc & apud Ciceronē noīa corrupta ſunt.*
158	1	605	COSS. L. Martius Cenſorinus, M. Manilius	*Cicero de Somnio Scipionis ſtatim ab initio horum meminit omnibus propemodū quę nos vidimus exēplaribus corruptis Pli. li. 22. ca. 6. & Florus li. 49. Caſſiodorus itē, hūc Māliū vocāt.*
	2	606	COSS. Sp. Poſthumius Magnus, L. Piſo Cæſonianus	
	3	607	COSS. P. Scipio Africanus Æmylianus, C. Liuius Druſus	
	4	608	COSS. L. Cornelius Lentulus, L. Mummius Achaicus	*Caſſiodorus habet Cn. Cornelium.*
159	1	609	COSS. Q. Fabius Maximus Æmylianus, L. Hoſtilius Mancinus	*De his Coſs. Cicero in Lælio. Meminit huius Mancini Pli. li. 36. ca. 4.*

Olympiades		An. ab vr. cō.		Notæ
	2	610	Ser. Sulpitius Galba COSS. L. Aurelius Cotta	*Suetonius in Galba huius meminit, vt puto, Sulpitiꝗ.*
	3	611	Ap. Claudius Pulcher COSS. Q. Cecilius Metellus Macedonicus	
	4	612	L. Metellus Caluus COSS. Q. Fabius Maximus Seruilianus	
160	1	613	Cn. Seruilius Cæpio COSS. Q. Pompeius Nepos	
	2	614	C. Lælius COSS. Q. Seruilius Cæpio	*Hunc Lęlium ſapientem vſurpatũ ait Cicero li. 2. Officiorũ & de Amicitia Dialogus ob eo habet nomẽ, ſocer fuit Q. Mutij Sęuolæ Auguris ac C. Fannij, qui poſtea ſequentur, vt opinor, Annis 632. & 637.*
	3	615	Cn. Calphurnius Piſo COSS. M. Popilius Lenás	
	4	616	P. Scipio Naſica Scrapion COSS. D. Iunius Brutus	*Hoc authore Tyb. Gracchus in Capito lio à primatibus cæſus eſt, ait Flor. li. 58.*
161	1	617	M. Æmylius Lepidus Porcina COSS. C. Hoſtilius Mancinus	
	2	618	P. Furius Philo COSS. Ser. Attilius Seranus	
	3	619	Ser. Fuluius Flaccus COSS. Q. Calphurnius Piſo	
	4	620	P. Scipio African⁹ Æmylian⁹ II. COSS. C. Fuluius Flaccus	*Cũ hic ſit annus. 14. à priore Conſulatu Scipionis, miror qd ſibi Florus li. 56. velit cũ lege, quę nullos eoſdem intra decem annos Coſs. creari permittit. Cęterum & Cn. Fuluius eſt in Flor. non C.*
162	1	621	C. Mutius Scæuola COSS. L. Calphurnius Piſo	*Mutium Coſ. etiam Plutarchus ponit, quando cæſus eſt Tyb. Gracchus, quod ideo admonemus, quod in Flor. perperam C. Antonius legitur li. 58.* Tyb. Semp. Gracchi interitus.
	2	622	P. Popilius Lenás COSS. C. Sulpitius Galba	*Apud Florum li. 59. P. Attilius legitur ſi codex non fallit. Cicero in Lęlio, vbi de C. Bloſio, pro Sulpitio habet Rutiliũ*
	3	623	P. Licinius Craſſus COSS. L. Valerius Flaccus	*Quidã hũc Liciniũ etiam Mutianũ cognominant. Vide de eo Valerium li. 3. ca. 2. & Gellium li. 1. ca. 13.*
	4	624	Ap. Claudius Lentulus COSS. M. Perpenna Nepos	*De hoc Perpenna Valerius li. 3. ca. 4.*

Olympiades		An. ab vr. cō.		Consules	Notae
163	1	625	COSS.	C. Sempronius Tuditanus M. Aquilius	
	2	626	COSS.	Cn. Octauius T. Annius Rufus	
	3	627	COSS.	L. Caſſius Longinus Rauilia L. Cornelius Cinna	
	4	628	COSS.	M. Æmylius Lepidus L. Aurelius Oreſtes	
164	1	629	COSS.	M. Plautius Hypſæus M. Fuluius Flaccus	
	2	630	COSS.	C. Caſſius Longinus Sex. Domitius Caluinus	*Florus li. 61. & Caſſiodorus, hunc C. Sextium vocant.*
	3	631	COSS.	Q. Cæcilius Metellus T. Quintius Flamminius Apellás	
	4	632	COSS.	Cn. Domitius Ænobarbus C. Fannius	*Dionyſius li. 2. non ita longe à principio, anno 630. primũ bella ciuilia cœpiſſe ait, ſed ego errorẽ X. annorum puto, legendumq; Anno vrbis 620. Meminit horum Coss Plin. li. 2. ca. 32. quãquam ferè libri eo in loco corrupti.*
165	1	633	COSS.	L. Opimius Q. Fabius Maximus	C. Gracchi interitus *Et huius Cõſulatus meminit Pli. li. 2, ca. 29. vbi numeri fruſtra additi in plęriſq; codicibus. Opimij etiã mentio apud eundẽ li. 14. ca. 4. cũ numero annorũ vrbis 634. cũ tamẽ cã. 14. eiuſdem libri, ac de eodẽ Opimio, ſint anni 633. vt hic noſter numerus. Cæterũ & hunc Maximũ Flo. li. 61. Pauli nepotem vocat.*
	2	634	COSS.	P. Manilius C. Papyrius Balbus	*Manlius Caſſiod.*
	3	635	COSS.	L. Cæcilius Metellus L. Aurelius Cotta	
	4	636	COSS.	M. Portius Cato Nepos Q. Martius Rex	Micipſæ mors *Plin. li. 2. ca. 31. horũ meminit & Gellius li. 13. ca. 18. In Floro Cn. corrupte legitur pro Q.*
166	1	637	COSS.	L. Cæcilius Metellus Diadema Q. Mutius Scæuola	*Videtur hic C. Lælij ſapiẽtis, qui Cos. fuit anno vrbis 614 gener fuiſſe.*
	2	638	COSS.	C. Licinius Geta Q. Maximus Eburnus	
	3	639	COSS.	M. Æmylius Scaurus M. Cæcilius Metellus	

Olympiades		An. ab vr. cō.			
	4	640	COSS.	M.Acilius Balbus C Portius Cato	Attilius legitur apud Plin.li.2.ca.29.& libro eodem cap.56.aut vt alij,58.
167	1	641	COSS.	C.Cæcilius Metellus Caprarius C.Papyrius Carbo	Cn.eſt in Plin.li.2.ca.33.
	2	642	COSS.	M.Liuius Druſus L.Piſo Cæſonianus	
	3	643	COSS.	P.Scipio Naſica L.Calphurnius Beſtia	Videtur hic Serapionis filius, de quibus Cicero li.1. Off. vbi de animorum varietate IVGVRTHINVM BELLVM.
	4	644	COSS.	M.Minutius Rufus Sp.Poſthumius Albinus	Q.pro M.legitur in Salluſtij codicibus de bello Iugurthino.
168	1	645	COSS.	Q.Cæcilius Metell[9] Numidicus M.Iunius Syllanus	De hoc Metello Flo.li.65. quãquam cognomen eo in loco omiſſum, vicit enim Numidiam. Hic L.Luculli auunculus fuit, ait Plutar. in Lucullo.
	2	646	COSS.	Ser.Sulpitius Galba M.Æmylius Scaurus Hortenſius	
	3	647	COSS.	L.Caſſius Longinus C.Marius Nepos	Pli.li.2.ca.13.habet L.Craſſum.ſed errore, vt puto, codicũ. Hic à Tigurinis Heluetijs occiſus eſt, ait Cæſar li.1.de bello Gallico. Marium Nepotem quidã vocant, cum Plutarchus in eius vita tertium ſe nomen neſcire fateatur.
	4	648	COSS.	C.Attilius Seranus Q.Seruilius Cæpio	
169	1	649	COSS.	P.Rutilius Rufus C.Manlius Maximus	Alij hunc Manilium vocant, at in omnibus Flori ac Salluſtij codicibus Manlius eſt.
	2	650	COSS.	C.Marius Nepos II. C.Flauius Fimbria	
	3	651	COSS.	C.Marius Nepos III. L.Aurelius Oreſtes	
	4	652	COSS.	C.Marius Nepos IIII. Q.Luctatius Catulus	Plutarchus in Mario ait, quartũ Cõſulatũ Mariũ geſſiſſe cũ Q. Catulo, ita Florus, ita Caſſiodorus, ita Pli.li.17.ca.1. in quibuſdã libris inuerſi erant Coss. huius atq; ſequẽtis anni altera ex parte.
170	1	653	COSS.	C.Marius Nepos V. M.Aquilius	
	2	654	COSS.	C.Marius Nepos VI. L.Valerius Flaccus	Meminit huius Conſulatus Plin.li.2.ca.34. quãquam Cn.ibi pro C. præterea numerus omiſſus

Olympiades	An. ab vr. cō.			
3	655	coss.	M.Antonius A.Poſthumius Albinus	*Meminit horum Pli.li.8.ca.7.etiam cum annis ab vrbe condita,Gellius item meminit li.4.ca.6.*
4	656	coss.	Q.Cæcilius Metellus T.Didius Viuius	
171 1	657	coss.	Cn.Cornelius Lentulus Clodianus P.Licinius Craſſus	*Plin.bis eorum meminit li.30.ca.1.iterum li.x.ca.2,quāquam hoc in loco M.nō Cn. Cornelius dicitur.*
2	658	coss.	Cn.Domitius Ænobarbus C.Caſſius Longinus	
3	659	coss.	L.Licinius Craſſus Q.Mutius Scæuola	*P.eſt in Caſſiodoro.*
4	660	coss.	C.Cælius Caldus L.Domitius Ænobarbus	
172 1	661	coss.	C.Valerius Flaccus M.Herennius	*Plinius hos nominat li.19.ca.3.*
2	662	coss.	P.Claudius Pulcher M.Pulcher Perpenna	*C.Claudius in Caſſiodoro.*
3	663	coss.	L.Martius Philippus Sex.Iulius Cæſar	*Mentio eſt horum apud Pli.li.33.ca.3.& libro 2.ca.85.aut vt alij numerant,83.* Bellum Sociale.
4	664	coss.	L.Iulius Cæſar P.Rutilius Lupus	
173 1	665	coss.	Cn.Pompeius Strabo L.Portius Cato	*Plin.li.3.ca.5.vbi de oppido Stabijs in Campano agro, de his loqui mihi videtur,quāquam nomina ferè ibidē corrupta in omnibus,quōtquot nos vidimus,exemplaribus.Hic aūt Pompeius Magni Pompeij pater fuit,authoribus Plutar.ac Floro.*
2	666	coss.	L.Cornelius Sylla Q.Pompeius Rufus	
3	667	coss.	Cn.Octauius L.Cornelius Cinna	*Hic Octauius quod Cinnæ obſtitiſſet,ab eo ac C.Mario occiſus eſt,cum eo etiā M.Antonius vir eloquentiſſimus, ac C.Ceſar.*
4	668	coss.	C.Marius Nepos VII. L.Cornelius Cinna II.	
174 1	669	coss.	Cn.Papyrius Carbo L.Cornelius Cinna III.	

Olympiades		An. ab vr. cō.		Consules	Annotationes
	2	670	COSS.	L.Cornelius Cinna IIII. Cn.Papyrius Carbo II.	
	3	671	COSS.	L.Scipio Aſiaticus C.Norbanus Bulbus	
	4	672	COSS.	Cn.Papyrius Carbo III. C.Marius Gratidianus al's Marii Filius	*Meminit horum Pli.li.7.ca.48.& 49.vbi in priore capite numerus III.omiſſus eſt,in ſequente non item.* *Et de hoc Plin.li.34.ca.6.*
175	1	673	COSS.	M.Tullius Decola Cn.Cornelius Dolabella	
	2	674	COSS.	L.Cornelius Sylla II. Q.Metellus Pius	
	3	675	COSS.	P.Seruilius Vatia Iſauricus Ap.Claudius Pulcher	
	4	676	COSS.	M.Æmyli⁹ Lepid⁹ Q.Luctatius Catulus	*Horū meminit Pli.ſępe,vt li.x.ca.21.& li.36.ca.6.vbi in numero annoꝝ erratū eſt x.annis,itē li.eodē ca.15.& li.35.ca.3.& Flo.li.90.* *Cicero li.1.Off.de decoro patrem ac filium Catulos ponit, quare hic videtur filius eius qui fuit Cos.Anno vrbis 652.*
176	1	677	COSS.	M.Æmylius Mamercus D.Brutus Iulianus	
	2	678	COSS.	Cn.Octauius C.Scribonius Curio	*Pli.li.2.ca.35.horum mentionem facit.*
	3	679	COSS.	L.Aurelius Cotta L.Octauius al'. L.Manlius Torquatus	*C.Aurelius eſt in Caſſiodoro.Placet autem vt ſint Coss,qui iterum decennio poſt.*
	4	680	COSS.	L.Licinius Lucullus M.Aurelius Cotta	*Et huius Luculli meminit Pli.li.36.ca.6.& Flo.li.94.& 95.Plutarchus etiam in Lucullo ait Coss.hos factos circa 177.Olympiada.*
177	1	681	COSS.	C.Caſſius Varus M.Licinius Lucullus	
	2	682	COSS.	L.Gellius Publicola Cn.Cornelius Lentulus	
	3	683	COSS.	P.Cornelius Lentulus Cn.Aufidius Oreſtes	*Hic eſt qui Prętor poſtea ſub Cicerone occiſus eſt.*
	4	684	COSS.	Cn.Pompeius Magnus M.Licinius Craſſus	

Olympiades		An. ab ur. cō.		Consules	
178	1	685	COSS.	Q.Hortenſius Nepos Q.Cæcilius Metellus	
	2	686	COSS.	L.Cæcilius Metellus Creticus Q.Martius Vatia	*Salluſtius in Catilina videtur hunc Q. vocare non L. vbi Roma parat arma, & Florus item li. 99.*
	3	687	COSS.	C.Calphurnius Piſo M.Attilius Glabrio	
	4	688	COSS.	M.Æmylius Lepidus L.Iulius Tullus	*Salluſtius in Catilina hos Coss. ponit, ſub quibus deſignati ſequentis anni Coss. P. Cornelius Sylla, & P. Antronius Pætus legibus ambitus interrogati pœnas dederunt.*
179	1	689	COSS.	L.Aurelius Cotta II. L.Manlius Torquatus I.	
	2	690	COSS.	L.Iulius Cæſar Q.Martius Thermus	*Salluſtius in Catilina cum L. Cæſare nominat C. Figulum.*
	3	691	COSS.	M.Tullius Cicero C.Antonius	*Salluſtius in Catilina, et Pli. li. 8. ca. 53. Cæterū idē Pli. Cicerōe conſule numerat annū vrbis 700. errore haud dubie, li. 9. ca. 39.* Catilinæ coniuratio.
	4	692	COSS.	D.Iunius Sylanus L.Murena	
180	1	693	COSS.	M.Pupius Piſo Calphurnianus M.Valerius Meſſala	*Meminit horum Plin. li. 7. ca. 26. & li. 8. ca. 36. & li. 37. ca. 2. ab initio.*
	2	694	COSS.	L.Afranius Q.Cæcilius Metellus Celer	*Plin. hunc C. Afranium vo. at li. 2. ca. 69. & hunc Metellū Celerem, & Salluſtius in Catilina.*
	3	695	COSS.	C.Iulius Cæſar M.Calphurnius Bibulus	
	4	696	COSS.	L.Piſo Cæſonianus A.Gabinius	*Hic Piſo, Cæſaris ſocer fuit, cuius filia Calphurnia Cæſari nupta, Plutarchus author.* Bellū Gallicū quod C.Cæſar geſſit.
181	1	697	COSS.	P.Cornelius Lentulus Q.Metellus Nepos	*De horum Collegio Plin. li. 7. ca. 12.*
	2	698	COSS.	Cn.Lentulus Marcellinus L.Martius Philippus	*Hunc puto Auguſti vitricum fuiſſe*
	3	699	COSS.	Cn.Pompeius Magnus II. M.Licinius Craſſus II.	

Olympiades		An. ab ur. cō.		
	4	700	L.Domitius Ænobarbus COSS. Ap.Claudius Pulcher	*Suetonius de hoc initio Neronis, antea aūt admonuimus. Plin.li.9.ca.39.hūc annorū numerū ab vrbe cō. tribuiſſe Cicerōi Cos. ſed haud dubio codicū errore plus.x.ānis.*
182	1	710	Cn.Domitius Caluinus COSS. M.Valerius Meſſala	P.Clodius a Milone cæſus.
	2	702	Cn.Pompeius Magnus III. ſolus COSS. Q.Metellus Scipio	*Plin.li.15.ca.1. Pompeii quartū Conſulatū numerat ſed codices, vt puto, errant. Et quāuis Pompeius ſolus Cos. creatus eſſet, tamen ſocerū Metellū Scipionē, in collegā ad V. mēſeis delegit, ait Plutarchus in Pōpeio.*
	3	703	Ser.Sulpitius Rufus COSS. M.Claudius Marcellus	*Meminit huius Suetonius in Cæſare.*
	4	704	L.Æmylius Paulus COSS. C.Claudius Marcellus	*Plinius horum mentionem facit li.2.ca.58. Suetonius in Cæſare ait hunc Caium Marci Marcelli patruelem fuiſſe fratrem.*
183	1	705	C.Claudius Marcellus II. COSS. L.Lentulus Cruſcellus	
	2	706	C.Iulius Cæſar II. COSS. P.Seruilius Iſauricus	C. IVLIVS CÆSAR *oppreſſa Rep. primus ſingulare imperium obtinuit.*
	3	707	Q.Fufius Calenus COSS. P.Vaticanus	*Meminit Plin.li.8.ca.7.*
	4	708	C.Iulius Cæſar III. COSS. M.Æmylius Lepidus	
184	1	709	C.Iulius Cæſar IIII. ſolus COSS. Fabius Maximus	*Caſſiodorus hunc adponit.*
	2	710	C.Iulius Cæſar V. COSS. M.Antonius	*P. Cornelius Dolabella Cæſari ſuffectus.*
	3	711	A.Hirtius C.Cæſar Octauianus COSS. C.Vibius Panſa Q.Pedius	*Ab hoc anno quidam Auguſti ordiuntur imperium. Huius Pedii meminit Plin.li.35.ca.4. & eius nepotis. Suetonius in Auguſto.*
	4	712	M.Æmylius Lepidus II. COSS. L.Munatius Plancus	*Caius Cæſar Octauianus primū cum M. Antonio, M.que Lepido, Deinde tantum cū Antonio per.xii. fere annos, nouiſſime per quatuor & .xl. ſolus Remp. tenuit. Horū Coss. meminit Pli.li.2.ca.31. & Suetonius in Tyber.*
185	1	713	P.Seruilius Iſauricus II. COSS. L.Antonius Pætus	*Hoc loco hic Seruilius Cos.II. dicitur, cū apud Euſebiū in Chronicis, ſi codices nō fallunt, ſub mortem Iulii Cæſaris publico funere elatus dicatur. Hic L. Antonius M. Antonii Triūuiri frater fuit, ait Flor. li. 125.*
	2	714	Cn.Domitius Caluinus COSS. C.Aſinius Pollio	

Olympiades	An. ab ur. cō.		Consules	
3	715	COSS.	L.Portius Cenſorinus C.Caluiſius Sabinus	
4	716	COSS.	Ap.Claudius Pulcher C.Norbanus Flaccus	
186 1	717	COSS.	M.Vipſanius Agrippa L.Caninius Gallus	
2	718	COSS.	L.Gellius Publicola M.Cocceius Nerua	
3	719	COSS.	L.Cornificius Sex.Pompeius	
4	720	COSS.	L.Scribonius Libo L.Atratinus	
187 1	721	COSS.	C.Cæſar Octauianus II. M.Tullius Cicero	*Quidā pro Cicerone M.Lęlium Volcatium Tullū poſuerāt, Caſſiodorus L.Volcatiū, at ex Plutarcho atq; et ex Plin.li. 22.ca.6. ſatis liquet M.Tullii Ciceronis fuiſſe filium.*
2	722	COSS.	C.Domitius Ænobarbus C.Soſſius	
3	723	COSS.	C.Cæſar Octauianus III. M.Valerius Meſſala	C. CÆSAR OCTAVIANVS SOLVS *Auguſti verum imperium, authore Suetonio, & ciuili bello finis impoſitus, Dionyſ.li. 1.*
4	724	COSS.	C Cæſar Octauianus IIII. M.Licinius Craſſus	
188 1	725	COSS.	C.Cæſar Octauianus V. Sex.Apuleius	
2	726	COSS.	C.Cæſar Octauianus VI. M.Vipſanius Agrippa II.	
3	727	COSS.	C.Cæſar Octauianus VII. M.Vipſanius Agrippa III.	
4	728	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus VIII. T.Statilius Taurus	
189 1	729	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus X. M.Iunius Syllanus	

Olympiades		Anno ab ur. cõ.		Consules	Notae
	2	730	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus X. C.Norbanus Flaccus	Nomen hoc etiam Anno 716.
	3	731	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus XI. Cn.Calphurnius Piſo	
	4	732	COSS.	M.Claudius Marcellus L.Arruntius	
190	1	733	COSS.	M.Lollius Q.Lepidus	
	2	734	COSS.	M.Apuleius P.Sillius Nerua	
	3	735	COSS.	C.Sentius Saturninus Sp.Lucretius Cinna	Euſebius in Chronicis his Coſs.ait mortuum Virgilium Q.pro Sp.eſt in Caſſiodoro.
	4	736	COSS.	Cn.Cornelius Lentulus P.Cornelius Lentulus	
191	1	737	COSS.	T.Furnius C. Iunius Syllanus	
	2	738	COSS.	L.Domitius Ænobarbus P.Scipio	
	3	739	COSS.	M.Druſus Liuius L.Calphurnius Piſo	
	4	740	COSS.	M.Licinius Craſſus Cn.Lentulus Augur	
192	1	741	COSS.	Clau.Tyberius Nero Q.Quintilius Varus	P.pro Q.habet Caſſiodo.
	2	742	COSS.	M.Valerius Meſſala II. P.Sulpitius Quirinus	Huius,vt multi putant mentio eſt apud Euangeliſtam Lucam ca. 3.
	3	743	COSS.	Q.Ælius Tubero Paulus Fabius Maximus	Plin.li.8.ca.17.
	4	744	COSS.	Iulius Antonius Fabius Africanus	Suetonius in Claudio.

Olympiades		An. ab ur. cõ.			An. a nat. Chriſti.
193	1	745	Druſus Nero COSS. L.Quintius Criſpinus		
	2	746	C.Martius Cenſorinus COSS. C.Aſinius Gallus		
	3	747	Clau.Tyberius Nero. II. COSS. C.Calphurnius Piſo	*Hos Coſſ. Diony. li. 1. ait fuiſſe Olympiade cẽteſima nonageſima tertia. Annũ aũt ab vrbe cõ. ſeptingenteſimũ quadrageſimũ quintũ numerat, rotundo prorſus numero, duos tamẽ annos a noſtra ſupputatione differens, vt alibi etiam diximus.*	
	4	748	D.Lælius Balbus COSS. C.Antiſtius Vetus		
194	1	749	C.Cæſar Octauianus Auguſtus. XII. COSS. L.Sylla		
	2	750	C.Caluiſius Sabinus II. COSS. L.Paſſienus Rufus		
	3	751	C.Lentulus Getulicus IESV CHRISTI NATALIS. COSS. M.Meſſalinus		1
	4	752	C.Cæſar Octauianus Auguſtus XIII. COSS. M.Plautius Syluanus		2
195	1	753	Coſſus Cornelius Lentulus COSS. L.Calphhurnius Piſo	*Id nominis eſt etiam anno 719.*	3
	2	754	P.Vinitius COSS. P.Alfenus Varus	*Inter hos atq; priores anni Coſſ. in Caſſiodoro erant Coſſ. C.Cæſar Octauianus Auguſtus XIII & L.Paulus, ſed Suetonii ſupputationes hunc annum non admittunt.*	4
	3	755	L.Ælius Lamia COSS. M.Seruilius		5
	4	756	Sex.Ælius Catulus COSS. C.Sentius Saturninus		6
195	1	757	C.Cinna Magnus COSS. L.Valerius Meſſala		7
	2	758	M.Æmilius Lepidus COSS. L.Aruntius	*Id nominis antea etiam fuit Anno vrbis 732.*	8
	3	759	Q.Cæcilius Creticus COSS. A.Licinius Nerua		9

Olympiades	An. ab ur. cō.			
4	750	M.Furius Camillus coss. Sex.Nonius Quintilianus		10
197 1	761	Q.Sulpitius Camerinus coss. C.Poppæus Sabinus	*Meminit horum Suetonius in Veſpaſiano; & Pli.li.7.ca.48.quod ideo admonemus, vt mendum eo in loco tollatur.*	11
2	762	P.Cornelius Dolabella coss. C.Iunius Syllanus		12
3	763	M.Æmylius Lepidus coss. T.Statilius Taurus II.		13
4	764	Geramicus Cæſar coss. C.Fonteius Capito	*Meminit Suetonius in Caligula.*	14
198 1	765	L.Munatius Plancus II. coss. C.Silius		15
2	766	Sex.Pompeius coss. Sex.Apuleius	*Suetonius in auguſto*	16
3	767	Druſus Cæſar coss. C.Norbanus Flaccus	CLAVD.TYBERIVS CÆSAR. *Horũ Coss.meminit Suetonius in Vitellio.*	17
4	768	Siſenna Statilius Taurus coss. L.Scribonius Libo		18
199 1	769	L.Pomponius Flaccus coss. C.Cælius Rufus		19
2	770	C.Tyberius Nero Cæſar III. coss. Germanicus Cæſar. II.		20
3	771	M.Iunius Syllanus coss. L.Norbanus Balbus	*Mentio eſt horum Coſſ. apud Plin.li.5. ca.17.aut ut alii.19.* T.Liui hiſtoriographi mors, authore Euſebio.	21
4	772	M.Valerius Meſſala coss. M.Aurelius Cotta		22
200				

FINIS

AD LECTOREM H. GLAREANVS.

RELIQVOS Coſs. haud temere à nobis omiſſos, quòd ad Liuii volumina nihil faciant, qui velit, apud Caſſiodorum quærat, aut potius apud Gregorium Haloandrum, qui ei authori, cum ex Iuſtiniani Cæſaris Codice, tum aliis multis collatis authoribus non parum lucis attulit. Nos totum hunc Catalogum Liuio aptauimus, in quem Annotationes paramus, edituri eas cum erit plus ocii. Tu vale, & hunc noſtrum laborem boni conſule.

AVTHORES QVIBVS IN HAC TEMPORVM SVPPVTATIONE VSI SVMVS.

GRÆCI	LATINI	
Plutarchus	T. Liuius	C. Iulius Cæſar
Polybius	M. Tullius Cicero	Quintilianu
Dionyſius Halicar.	Salluſtius	Aurel. Caſſiodorus
Diodorus Siculus	Plinius	Oroſius
Euſebius	Suetonius Tranq.	L. Florus
Strabo.	Valerius Max.	Gregor. Haloander.
	A. Gellius	

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTOR. EMANUELE